Supplementum

SUPPLEMENTUM AD COMMENTARIA

IN

SCRIPTURAM SACRAM

R. P. CORNELII A LAPIDE.

VESONTIONE. — EX TYPIS OUTHENIN-CHALANDRE FILII.

SUPPLEMENTUM AD COMMENTARIA

IN

SCRIPTURAM SACRAM

R. P. CORNELII A LAPIDE,

E SOCIETATE JESU.

ROBERTI BELLARMINI

EXPLANATIO IN PSALMOS,

CUI ACCEDIT

NOVA PSALMORUM EX HEBRÆO VERSIO LATINA NOTIS ILLUSTRATA,

AUCTORE AUGUSTINO CRAMPON,

DIOECESIS AMBIAN. PRESBYTERO.

TOMUS PRIMUS.

PARISIIS,

LUDOVICUS VIVES, BIBLIOPOLA EDITOR,

VIA DELAMBRE, 5.

M DCCC LXI.

BEATISSIMO PATRI AC DOMINO

PAULO V

PONTIFICI MAXIMO

ROBERTUS S. R. E. CARDINALIS

BELLARMINUS.

Cum primum ex Ordine Religioso ad Cardinalatum, imperio sanctæ memoriæ CLEMENTIS VIII, Pontificis Maximi, vocatus sum, mecum ipse cogitare cœpi, studium contemplationis rerum sacrarum, ob auctas publicas occupationes, non esse facile deserendum. Et cum ambigerem quid potissimum ex corpore sanctarum Scripturarum mihi desumerem, in quo meditando et explanando laborarem, obtulit se liber Psalmorum, quem Ecclesiastici omnes quotidie legunt, et pauci admodum intelligunt. Neque terruit me multitudo eorum, qui in Psalmis elucidandis egregie desudarunt; quoniam tanta est Psalmorum obscuritas, ut nullius labor in iis explanandis supervacaneus videri possit. Quare horas illas, quibus a publica functione vacabam, ac præsertim nocturnæ quietis tempora in meditatione Davidicorum Hymnorum non sine animi voluptate et utilitate consumpsi. Et quamvis toto triennio, quo Capuæ Archiepiscopus fui, et Romæ postea in scribendis variis opusculis occupatus, integris sæpe mensibus opus inchoatum intermiserim, tandem tamen hoc anno Psalmorum explanationem ad exitum, Domino adjuvante, perduxi. Propositum vero meum non fuit, omnes aliorum explicationes, præsertim recentiorum, considerare, vel libros eorum evolvere, multo etiam minus aliorum scripta in Commentarios meos transferre; sed brevitati et perspicuitati studere, Vulgatam latinam editionem pro viribus defendere, et spirituali mentis refectioni ac piæ devotioni consulere. Inde factum est ut omnes Psalmi satis dilucide, nisi fallor, explicati, sed non omnes æque fuse tractati a nobis sint: et fortasse non deerunt, quibus aliqui valde breviter et jejune, ut nonnulli ex primis, alii multo plenius et uberius, pauci vero nimis copiose expositi videbuntur. Sed non eadem semper adfuit spiritualis devotio, non eadem semper mentis alacritas; et Psalmorum ego tractationem magis propria meditatione, quam multa librorum lectione com-

posui. Id quidquid sit, Sanctitati tuæ (Pater Beatissime) offerendum censui, tum ut tibi, qui Pater et Dominus meus es, constet ratio temporis a me consumpti, non solum in publicis et notis functionibus, sed etiam in privatis et secretis occupationibus; tum ut si quid forte errati in hac mea postrema, ut arbitror, scriptione irrepserit, tu qui judex, Christi loco, toti Ecclesiæ præsides, benigne corrigas. Ego vero Deum precabor, ut det Sanctitati tuæ diu vivere feliciter in terris, et felicissime semper in cœlis.

PRÆFATIO.

Antequam ad explanationem singulorum Psalmorum veniamus, pauca quædam explicanda esse videntur. *Primo*, de excellentia Psalmorum; *secundo*, de vocibus *Psalmi* et *Psalterii*; *tertio*, de divisione et ordine Psalmorum; *quarto*, de Auctore. Ac excellentia quidem potest intelligi tum ex materia, tum ex forma et genere scriptionis. Est enim liber Psalmorum quasi compendium et summa totius veteris instrumenti : quicquid enim Moses vel in historia tradidit, vel in lege præcepit, et quicquid Prophetæ cæteri vel exhortando ad virtutes, vel prædicendo futura scripserunt, id totum in Psalmis David brevissime comprehendit. Nam in Psalmis VIII, LXXVII, CIII, CIV, CXXXIV et aliis, creationem mundi, res gestas Patriarcharum, captivitatem Ægyptiacam, plagas Ægypti, peregrinationem populi in deserto, ingressum in terram Promissionis, et alia id genus luculenter exponit. In Psalmo CXVIII legem divinitus traditam miris laudibus effert, atque ad eam custodiendam omnes inflammat. In Psalmis II, XV, XXI, XLIV, LXVIII, LXXI et aliis, Christi regnum, ortum, prædicationem, miracula, passionem, resurrectionem, ascensionem, Ecclesiæ propagationem ita manifeste prædicit, ut Evangelista potius quam Propheta fuisse videatur. Denique in Psalmo I et sequentibus fere omnibus, hortatur ad virtutes, retrahit a vitiis, invitat, allicit, minatur, terret; atque hæc omnia non simplici narratione complectitur, sed vario carminum genere, phrasibus poeticis, et metaphoris plurimis et admirabilibus, denique novo quodam genere dicendi ita rapit animos in amorem et laudem Dei, ut nihil dulcius, nihil salutarius cani, audirive possit. Itaque recte S. Basilius scribit in explicatione primi Psalmi, Davidis Psalmos etiam ex corde lapideo lacrymas elicere; recte etiam S. Joannes Chrysostomus in explicatione Psalmi centesimi trigesimi septimi, affirmat eos, qui Psalmos rite canunt, cum Angelis choreas ducere, et quasi cum eis de Dei laudibus et amore contendere.

Venio ad voces *Psalmi* et *Psalterii*. *Psalterium* apud nostros librum Psalmorum significat : sic enim S. Augustinus hanc vocem accepit in epist. 140 *ad Audacem*, cum ait : « Psalterium a S. Hieronymo translatum ex Hebræo non habeo. » Sic etiam S. Hieronymus in epistola *ad Sophronium* de ordine et titulis Psalmorum : « Scio, inquit, quosdam putare Psalterium in quinque libros esse divisum. » Sed in Scripturis sanctis *Psalterium* est instrumentum musicum decem chordis instructum, quod Hebraice dicitur נבל *nebel*. Tradunt autem S. Basilius in explicatione primi Psalmi, et S. Augustinus in explicatione Psalmi trigesimi secundi, Psalterium hoc differre a cithara et lyra, quod cithara et lyra reddunt sonum a parte inferiore, Psalterium a parte superiore. Addit S. Hilarius in *Prologo Psalmorum*, Psalterium fuisse instrumentum rectum, sine ulla obliquitate. De hoc instrumento frequentissima mentio est in sacris litteris, et de eo dicitur in Psalmo XXXII : « In Psalterio decem chordarum psallam tibi. » *Psalmus*, Hebraice מזמור *mizmor*, significat *cantum*, sive *sonum* : deducitur enim a verbo זמר *zamar*, quod et *canere*, et *citharam*, sive *psalterium pulsare* significat, eodem prorsus modo, quo verbum ψάλλω apud Græcos. De significatione *psallendi manibus*, videlicet pulsando instrumentum, habemus illud I *Reg.* XVI : « Quærent hominem scientem psallere cithara, ut quando arripuerit te spiritus Domini malus, psallat manu sua, et levius feras. » Atque hoc idem habetur cap. XVII, XVIII et alibi. De significatione, *psallendi voce*, videlicet canendo, habemus illud in *Psal.* XXXII : « Bene psallite ei in vociferatione; » et apud Apostolum, I *Corinth.* XIV : « Psallam spiritu, psallam et mente, » id est, psallam spiritu oris, canendo voce corporali laudes Dei, et psallam spiritu cordis, desiderando et amando gloriam ejusdem Dei. Hoc autem interest, S. Hilario et S. Joanne Chrysostomo auctoribus in *Prologo Psalmorum*, inter *Psalmum* et *Canticum*, et *Psal-*

mum Cantici, et *Canticum Psalmi,* quod *Psalmus* est sonus organi solius sine ulla voce hominis cantantis; *Canticum* est vox cantantis hominis absque organi modulatione; *Psalmus Cantici* dicitur, cum Cantico præcinente Psalmi sonus subsequitur; *Canticum Psalmi,* cum sonitu præeunte æmula vox canentis auditur. Porro Psalmi Davidis non quemcumque cantum, vel sonum designant, sed eum quo vel Dei laudes, vel preces ad Deum, vel cohortatio ad virtutem; non autem inanes fabulæ, vel lascivi amores, aut principum adulationes concinuntur. Hinc enim liber Psalmorum inscribitur Hebraice ספר תהלים *sepher thehillim,* id est *liber hymnorum,* sive *laudum divinarum;* et post finem Psalmi LXXI, quem ultimum omnium David cecinit, legimus, *defecerunt* תפלות *thephilloth David,* id est *orationes Davidis.* Psalmi enim ut plurimum continent vel Dei laudes, vel orationes ad Deum, vel utrumque simul: quamvis etiam nonnulli sint, qui in cohortandis hominibus ad virtutem toti consumantur, ut primus et alii nonnulli.

Jam vero quod attinet ad divisionem et ordinem Psalterii, partiuntur Hebræi Psalterium in libros quinque, S. Hieronymo teste, tum in *Prologo Galeato,* tum in epistola *ad Sophronium* supra citata; ubicumque enim ad finem Psalmi scribitur: « Amen, Amen, » ibi terminari librum existimant; scribitur autem: « Amen, Amen, » ad finem *Psalm.* XL, LXXI, LXXXVIII et CV, quibus quatuor libris addunt quintum a CVI usque ad CL. Sed hæc Hebræorum traditio non est conformis Scripturis sanctis, et ideo ab eodem S. Hieronymo refutatur in epistola, quam supra notavimus, *ad Sophronium,* et a S. Hilario in *Prologo Psalmorum.* Inscriptio enim Psalterii tum in Bibliis hebraicis, tum in editione Septuaginta Interpretum est, *liber Hymnorum.* Et *Luc.* XX, Dominus ipse loquitur, dicens: « Dixit David in libro Psalmorum: Dixit Dominus Domino meo; » et *Act.* I, loquitur S. Petrus, et ait: « Scriptum est enim in libro Psalmorum: Fiat commoratio eorum deserta, » etc. Porro Psalmorum ordo non est accommodatus tempori, quo scripti sunt. Satis enim constat Psalmum III scriptum fuisse, quando David fugiebat persecutionem Absalonis filii sui; Psalmum vero L multo antea fuisse scriptum, quando videlicet idem David reprehensus fuit a Nathan, ob crimen adulterii et homicidii; Psalmum autem CXLI adhuc antea scriptum fuisse, quando nimirum idem David in spelunca ob metum Saulis regis delitescebat; Psalmum quoque CXLIII scriptum fuisse longe antea, quando scilicet David cum Goliath gigante pugnavit; denique probabile est, ac fere certum, Psalmum LXXI esse omnium postremum ordine temporis, cum scriptus sit in Salomonem jam regnare incipientem, et post eum Psalmum addatur: « Defecerunt laudes David filii Jesse; » et tamen videmus hunc Psalmum non in ultimo loco, fed fere in medio constitutum. Cur ergo ita dispositi sint Psalmi, ut eos nunc habemus, non est facile divinare. Non est tamen rejicienda illorum opinio, vel suspicio, qui volunt primos quinquaginta Psalmos, quorum ultimus est, *Miserere mei, Deus,* pertinere ad pœnitentes, sive incipientes; alteros quinquaginta, qui desinunt in Psalmum, *Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine,* pertinere ad justos proficientes; postremos quinquaginta, quos concludit Psalmus, *Laudate Dominum in sanctis ejus,* pertinere ad viros consummatos atque perfectos: sive Psalmos ita disposuerit Esdras, ut videtur sentire S. Athanasius in *Synopsi;* sive Septuaginta Interpretes, ut S. Hilarius docet in *Prologo Psalmorum.*

Restat quæstio de Auctore Psalmorum. Duæ sunt autem veterum Patrum sententiæ; nam S. Athanasius in *Synopsi,* S. Hilarius in *Prologo Psalmorum,* et S. Hieronymus in Epistola *ad Sophronium* de ordine Psalmorum, et in Epist. *ad Cyprianum* de expositione Psalmi LXXXIX, varios esse censent Auctores Psalmorum, eos videlicet omnes, qui nominantur in titulis, Davidem scilicet, Mosem, Salomonem, Asaph, Idithun, et alios. Contra vero S. Joannes Chrysostomus, Theodoretus, Euthymius et Cassiodorus in Præfatione *Commentariorum in Psalmos,* et S. Augustinus lib. XVII *De Civitate Dei,* cap. XIV, Psalmorum omnium unum Davidem auctorem agnoscunt. Nobis tria sunt certa. Primum, Auctorem primarium omnium Psalmorum esse Spiritum Sanctum: id enim testantur apostolus Petrus *Act.* I, et apostolus Paulus *ad Hebr.* III; et ipse David II *Regum* XXIII, dicit: « Spiritus Domini locutus est per me, et sermo ejus per linguam meam; » et in *Psalm.* XLIV: « Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis. » Ergo sive David, sive Moses, sive quis alius Psalmos condiderit, ipsi quidem quasi calami fuerunt; sed Spiritus Sanctus fuit, qui per eos scripsit: quid vero necesse est laborare de calamo, cum de scriptore constat? *Secundo,* certum mihi videtur maximam partem Psalmorum esse Davidis; nam in

fine Psalmi LXXI legimus : « Defecerunt laudes David filii Jesse. » Item lib. II *Regum*, cap. XXIX, dicitur : « David egregius Psaltes Israel; » denique in II *Paralip.* cap. V, dicitur : « Cantores ordinatos fuisse, ut canerent Psalmos quos fecit David. » *Tertio*, pro comperto mihi habere videor, eos Psalmos, qui carent titulo, esse Davidis, ut etiam omnes illos, qui nomen *David* in titulo præferunt, sive scriptum sit : *Ipsius David*, sive *Ipsi David ;* nam Psalmus II caret titulo, et tamen *Actor.* IV Apostoli affirmant eum Psalmum a Davide fuisse compositum; et Psalmus XCIV caret titulo apud Hebræos, et Apostolus *ad Hebr.* IV, tribuit eum Davidi. Deinde Psalmi, qui in Hebræo codice carent titulo, in Græco textu adscribuntur Davidi; proinde credibile est excidisse titulos ex codice Hebræo, qui in eo aderant, cum Septuaginta Interpretes scripturas Hebraicas in Græcum idioma transferrent. Denique regula Hebræorum, qui dicunt Psalmum, qui caret titulo, esse illius auctoris qui scripsit præcedentem, falsa esse convincitur ; nam secundum eam regulam Psalmus I et II nullius essent, cum uterque careat titulo. Præterea Psalmus LXXXIX adscribitur Mosi, et decem Psalmi consequentes, qui titulo carent, eidem Mosi adscribi deberent. At id fieri non potest, cum in Psalmo XCVIII mentio fiat Samuelis, qui satis longo tempore post obitum Mosis natus est. Vide plura de hac re in explicatione tituli Psalmi octogesimi noni. Quod autem non soli illi Psalmi Davidis sint, qui habent in titulo : *Ipsius David;* sed etiam illi qui habent : *Ipsi David*, probat S. Augustinus ex Psalmo centesimo nono, qui habet : τῷ Δαυΐδ, *ipsi David;* et tamen Dominus *Matth.* XXIV, dicit : « Quomodo David vocat eum Dominum, dicens : Dixit Dominus Domino meo ? » Atque hæc quidem de auctore Psalmorum certa mihi esse videntur. De reliquis Psalmis qui titulum præferunt *Mosis*, aut *Salomonis*, aut *Asaph*, aut *Idithun*, aut *Ethan*, aut *filiorum Core*, probabilem censeo sententiam SS. Athanasii, Hilarii et Hieronymi, sed probabiliorem Chrysostomi, Augustini, Theodoreti et aliorum, qui eos secuti sunt. Cur autem sententiam posteriorem præferendam putem, ratio est, quia est communior, et fuit etiam communior ante annos mille. Id enim testantur S. Augustinus lib. XVII *De Civitate Dei*, cap. XIV, et Theodoretus in *Præfatione Psalmorum.* Item, quia satis constat Asaph, Idithun, Ethan et filios Core fuisse Cantores potius quam Prophetas, et Psalmos illis tribui in titulo, quia dabantur illis ad canendum, non quod ipsi eos composuissent, quod ex eo intelligi potest, quod in eodem titulo aliquando ponitur nomen *David* et *Idithun*, sive alterius, ut videre est in titulo Psalmorum XXXVIII, LXI, LXIV, CXXXVI, CXXXVII et CXXXVIII. Accedit postremo, quod *Luc.* cap. XX, cum Dominus ait : « Dixit David in libro Psalmorum, » visus est totum librum Psalmorum Davidi tribuere.

COMMENTARIA IN PSALMOS.

LIBER PRIMUS PSALMORUM

SECUNDUM HEBRÆOS,

USQUE AD PSALMUM XLI.

PSALMUS I.

VERSIO VULGATA. — 1. Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in cathedra pestilentiæ non sedit:

2. Sed in lege Domini voluntas ejus, et in lege ejus meditabitur die ac nocte.

3. Et erit tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo:

Et folium ejus non defluet, et omnia quæcumque faciet, prosperabuntur.

4. Non sic impii, non sic: sed tanquam pulvis, quem projicit ventus a facie terræ.

5. Ideo non resurgent impii in judicio, neque peccatores in concilio justorum.

6. Quoniam novit Dominus viam justorum: et iter impiorum peribit.

VERSIO S. HIERONYMI PRESBYTERI.—Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in cathedra derisorum non sedit:

Sed in lege Domini voluntas ejus, et in lege ejus meditabitur die ac nocte.

Et erit tanquam lignum transplantatum juxta rivulos aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo.

Et folium ejus non defluet, et omne quod faciet, prosperabitur.

Non sic impii: sed tanquam pulvis, quem projicit ventus.

Propterea non resurgent impii in judicio, neque peccatores in congregatione justorum.

Quoniam novit Dominus viam justorum, et iter impiorum peribit.

Argumentum. — Hunc Psalmum Davidis esse, arguere videtur tum veterum Patrum opinio, tum dictio et stylus, Psalmorum VIII, XV et XXIII simillimus. Ita Hengstenberg. Rationem vero omissæ inscriptionis: *Psalmus Davidis*, quam pleraque hujus libri carmina gerunt, Venema repetendam censet inde, quod libro primo Psalmorum antiquitus generalis præscriptus fuerit titulus: *Liber Psalmorum Davidis*, qui generaliori postea cedere debuit, cum reliqua odarum volumina adjecta essent. Rosenmullerus tamen: « Quæ probitatis commendatio ab eo, qui collegit Psalmos, atque in ordinem eum, quo hodie leguntur, redegit, cæteris non incommode procemii loco præmissa est (*Proœmium breve* Psalmorum hunc Psalmum vocat etiam S. Basilius): ex quo factum videtur, ut primum hoc carmen in aliis codd. non sit numeratum, in aliis vero secundo junctum, ut, quod in libris impressis tertium numeretur, secundum sit. » Cæterum strophæ duæ. Vers. 1-3: Pii beati; 4-6: Impii miseri. Cf. dictum illud Socratis apud Platonem in *Alcibiade* II:

> Οἱ ἀγαθοὶ τῶν ἀνθρώπων εὐδαίμονες, οἱ κακοὶ, ἄθλιοι,
> *Bonus, beatus, omnis, et improbus miser.*

1. Beatus vir qui non ambulat in consilio improborum,
   et in via peccatorum non stat,
   et in sede irrisorum non sedet.
2. Sed in legem Jovæ propensio ejus,

et de lege ejus meditatur die ac nocte.
3. Nam est ille sicut arbor plantata ad rivos aquarum,
quæ fructum suum reddit tempore suo,
et cujus folium non marcescit;
et omnia, quæ facit, prospere succedunt.

4. Non sic improbi;
sed nonnisi ut palea, quam dispellit ventus.
5. Itaque non consistent improbi in judicio,
neque peccatores in cœtu justorum.
6. Novit enim Jova viam justorum;
via autem improborum perit.

NOTÆ.

Vers. 1. Præteritum et sæpe alias, et hic, de eo quod quis facere solet, vel quod omni tempore eodem modo se habet, ἀοριστῶς usurpatur, atque per nostrum præsens commode exponitur. Locutio *in consilio improborum ire* in stylo Orientalium non tantum commercium familiare cum improbis hominibus, sed et institutionem vitæ, ad eorum placita degendæ, indicat. *Viam* apud Hebræos sæpe usurpari pro *instituto* et *ratione vivendi,* satis notum est. In tribus hujus commatis membris gradationem, et in substantivis *improborum, peccatorum, irrisorum*, et in vocabulis *consilio, via, sede,* et in verbis *ambulat, stat, sedet,* inesse multi existimant. Sed melius post Rosenmullerum docet Hengstenberg, esse in hoc versu non tam κλίμακα, quam ἐπιμονὴν, distributione trimembri illustratam. Tres primus hic versus triades habet: quarum prima dictionibus *improborum, peccatorum* et *derisorum* omne malorum hominum genus; altera, nominibus *consilii, viæ* et *sedis*, universa illorum cogitata et facta, omnemque vitam; tertia, verbis *ambulandi, standi* ac *sedendi,* quodcumque illorum commercium comprehendit: ut eum vere beatum esse vates significet, qui nec ullum, nec ulla in re, nec cum ullo reproborum hominum genere commercium habeat. *Improbus* seu *impius, peccator* et *irrisor* etymis ita differunt, ut primus sit proprie *turbidus, perturbatus animo* ob passiones et affectus pravos : hinc dicitur *in consilio impiorum;* secundus, *lapsabundus,* qui in scelus labitur : hinc dicitur *in via peccatorum;* tertius denique, *deridens* eos qui pietatem colunt, ut impii solent, dum *sedent* in epulis et compotationibus.—Vers. 2. *Propensio ejus,* id est, qui legem Jovæ in deliciis habet. *Meditatur,* sensu latissimo, id est, non solum animo recogitat, sed etiam factis exsequitur. Cf. *Psal.* xxxv, 28. Eodem sensu μελετᾷν apud Græcos etiam usurpatur. Et Virgilius, *Eclog.* I, 2:

Silvestrem tenui musam *meditaris* avena.

—Vers. 3. *Rivos,* proprie *divisiones, divortia,* h. l. videntur esse canales ad rigationem hortorum arte diducti. *Quæ facit*, non arbor, sed justus. *Succedunt.* Ita Ewaldus. Hengstenberg transitive vertit, *succedere facit.* — Vers. 4. Imago inde est repetita, quod, vel cum frumentum more Orientalium teritur in locis editis, vel ventilatur in areis, quæ in istis terris sub dio erant, et etiamnum sunt, palea vento dispergitur. Atque hæc quidem imago adeo apta visa est poetis Hebræis, ad subitam, qua infelix redditur improbus, conversionem rerum exprimendam, ut eam sæpius usurpent. *Palea,* gluma. — Vers. 5. *In judicio,* tum extremo et divino, tum humano, ubi sæpius, Deo id curante, improbi causa *cadunt.* Cf. *Isai.* I, 24; II, 12; IV, 14. *Novit,* amanter curat. Quod verba *novit* et *perit* non satis sibi opposita sunt, quod antithetorum parallelismus flagitat, id explicandum est ex more poetarum Hebræorum, quo in antithetis membrum oppositum sæpe reticent, ex alterius oppositione supplendum, cujusmodi exempla plura in Proverbiis obvia. Proinde hoc loco antithesis ut plene constet, in utraque periochæ parte ex parte altera aliquid supplendum, hoc pacto : Novit Deus probatque studia atque consilia proborum, eaque ideo consistent et perstabunt; at non novit probatve, imo odio habet studia et consilia malorum, eaque itaque irrita fient.

R. BELLARMINI

EXPLANATIO IN PSALMOS.

PSALMUS I.

ARGUMENTUM.

Primus Psalmus titulo caret apud Hebræos, nec desunt, qui putent eum esse Esdræ, qui Psalmos in ordinem digessit, sed communiter tribuitur Davidi ab Ambrosio, Hilario, Basilio, Augustino et cæteris. Ipse etiam S. Hieronymus, qui alioqui multos facit auctores Psalmorum, hunc primum Psalmum Davidis esse dicit in *Epist. ad Paulinum de Studio Scripturarum*. Denique in textu Græco additus est titulus, sive a Septuaginta, sive ab aliis, *David Prophetæ et regis melos*. Aptissime autem ponitur hic Psalmus in primo loco, quia de beatitudine tractat: beatitudo enim est fundamentum et principium doctrinæ moralis. Argumentum igitur Psalmi est ostendere beatitudinem sive in spe, sive in re, non contingere nisi hominibus justis, proinde justitiæ dandam esse operam, ut ad beatitudinem perveniamus.

Auctor primi Psalmi quis sit?

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1.

1. BEATUS VIR, QUI NON ABIIT IN CONSILIO IMPIORUM, ET IN VIA PECCATORUM NON STETIT, ET IN CATHEDRA PESTILENTIÆ NON SEDIT.

In primo et secundo versiculo Propheta docet beatitudinem, quatenus in hac vita haberi potest, non consistere in alia re, quam in vera justitia. Quod ipsum docet Apostolus *Rom.* XIV: « Regnum Dei non est esca, et potus, sed justitia, et pax, et gaudium in Spiritu Sancto. » Soli enim homines vere justi sunt amici Dei, imo et filii, ac per hoc hæredes regni, et spe beati, quod attinet ad perfectissimam felicitatem, et hic interim solido gaudio, et pace, quæ exsuperat omnem sensum, perfruentes. Describit autem in primo versu hominem justum per negationem, in secundo per affirmationem, ac si breviter dixisset illum esse justum, ac per hoc beatum, qui declinat a malo, et facit bonum.

Illud autem hoc loco diligenter notandum, et memoriæ commendandum est, consuetudinem Davidis et aliorum prophetarum esse, ut idipsum bis repetant, ita ut una pars versiculi sit repetitio, vel explicatio alterius. Exempli gratia, *Exod.* XV, in cantico Mosis: « Iste Deus meus, et glorificabo eum; Deus patris mei, et exaltabo eum. » *Deut.* XXXII: « Concrescat ut pluvia doctrina mea, fluat ut ros eloquium meum. » *Psalm.* XXXIII: « Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo. » Hæc frequentissime occurrunt, cum sit hæc repetitio genus ornamenti proprium sanctorum Prophetarum. Prima igitur pars primi versiculi hanc sententiam continet, beatum esse illum, qui non prævaricatur legem Dei. Sed poetico more David hanc sententiam expressit per metaphoram viæ et ambulationis: « Beatus, inquit, vir, qui non abiit in consilio impiorum, » id est, ille beatus est, qui justus est: ille autem justus est, qui non abiit in consilio impiorum, id est, qui in via vitæ non est secutus consilia, leges, sententiam impiorum, quæ sunt omnino contraria viæ Dei, id est legi Dei. Altera pars ejusdem versiculi idipsum explicat aliis verbis idem significantibus. Nam cum dicit: « Et in via peccatorum non stetit, » non significat, Et in via peccatorum non substitit, sed, Et in via peccatorum non ambulavit. Stare enim in via, hoc loco, non est quiescere, et non ambulare, sed est ambulando non recedere in via inchoata. Itaque idem est, Non abire in consilio impiorum, et, Non stare in via peccatorum: utrumque enim significat illum esse justum, qui recedit a via, id est lege et consiliis peccatorum. Et quoniam lex Domini solvitur, non solum male vivendo, sed etiam male docendo, juxta illud *Matth.* V: « Qui solverit unum de mandatis istis minimis, et docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum; » ideo Propheta adjungit: « Et in cathedra pestilentiæ non sedit; » id est, ille est justus, ac per hoc beatus, qui neque operibus, neque doctrina legem Domini prævaricatur. Sedere enim in cathedra pestilentiæ, est esse in consessu hominum pestilentium, sive assidere pestilentibus, et cum eis legem Domini despicere, quasi nihil conducat ad bene vivendum, id est cum gaudio et lætitia, sed utilius sit carnis desideria perficere, sensibusque in omnibus indulgere. Vox sedentium in cathedra pestilentiæ describitur *Malach.* III, illis verbis: « Vanus est, qui servit Deo, et quod emolumentum, quia custodivimus præcepta ejus? » Quod ad verba attinet, pro voce *beatus*, in Hebræo habetur אשרי

Soli homines vere justi sunt amici Dei.

Stare in via quid sit?

Sedere in cathedra pestilentiæ quid sit?

ascre, quæ vox habet formam numeri multitudinis, et ideo a nonnullis recentioribus vertitur *beatitudines viri*, etc. Sed probabilius est vocem illam esse indeclinabilem, et significare, tum beatum, tum beatitudinem. Nam non solum Septuaginta verterunt μακάριος ἀνὴρ, id est *beatus vir*; sed etiam S. Hieronymus vertit ex Hebræo: *Beatus vir*. Pro *cathedra pestilentiæ*, in Hebræo habetur ad litteram, *cathedra* לצים *lezim*, id est *derisorum*, sed sensus est omnino idem. Nulla enim est pestilentia major, quam deridere legem Dei, et eos qui juste ac pie vivere student. Ad extremum notat S. Basilius, per id quod dicitur, *beatus vir*, non excludi feminas a beatitudine, sed includi, quoniam vir caput est mulieris, et in capite intelliguntur etiam membra.

Vers. 2.

2. SED IN LEGE DOMINI VOLUNTAS EJUS, ET IN LEGE EJUS MEDITABITUR DIE AC NOCTE.

In hoc secundo versiculo describitur justus per affirmationem, et sunt hic etiam duæ partes, quarum una est fere alterius repetitio. Recte autem dicitur is esse justus, sive beatus, cujus voluntas est in lege Domini, quoniam non requiritur ad justitiam hujus vitæ, ut nulla in re offendamus, cum scriptum sit *Jacob.* III : « In multis offendimus omnes; » sed satis est, si ita simus affecti erga legem Domini, ut cupiamus eam omnino perficere, et si forte labimur in aliquod peccatum, ut certe sæpe labimur, id sit præter voluntatem bonam, id est, præter charitatem, quam habemus ad Deum, et ad legem ejus, non autem contra charitatem, proinde peccatum sit, non crimen, id est veniale, non lethale. Idem aliis verbis habetur in alio Psalmo : « Lex Dei ejus in corde ipsius. » Nam et voluntas, sive cor justi est in lege Dei, et lex Dei est in voluntate, sive corde justi. Lex est in corde, ut in sede, et cor est in lege, ut in re amata, quæ semper cogitatur et appetitur. Atque hoc est quod sequitur : « Et in lege ejus meditabitur die ac nocte. » Id enim est legem esse in voluntate, sive voluntatem in lege, perpetuo mentem exerceri in ea cogitanda et amanda, ut quidquid agendum sit, secundum eam regulam fiat. Itaque illud, *die ac nocte*, non significat, non posse hominem justum vacare vel ad punctum temporis a contemplatione divinæ legis, sed frequentissime debere animum ad legis præcepta revocare, ejusque memorem semper esse, dum aliquid cogitandum, dicendum, faciendum occurrit, in quo periculum sit, ne justitia violetur. Porro, non solum Latina vox *meditabitur*, sed etiam Græca μελετήσει, et Hebraica יהגה *ieghe*, referri possunt ad exercitium sive cogitationis, sive vocis, sive operis, *Psalm.* XXXIV : « Lingua mea meditabitur justitiam tuam. » Et *Psalm.* XXXVI : « Os justi meditabitur justitiam. » Poeta quoque profanus dixit : « Meditabor arundine Musam. » Et exercitia militum, militares meditationes dicebantur. Itaque sensus est : « Et in lege Domini meditabitur die ac nocte, » id est, in lege Domini cogitanda, perficienda, docenda assidue exercebitur.

Justitia hujus vitæ non requirit, ut non offendamus.

Virgilius, *Eclog.* I.

Vers. 3.

3. ET ERIT TANQUAM LIGNUM, QUOD PLANTATUM EST SECUS DECURSUS AQUARUM, QUOD FRUCTUM SUUM DABIT IN TEMPORE SUO.

Vers. 4.

4. ET FOLIUM EJUS NON DEFLUET, ET OMNIA QUÆCUMQUE FACIET, PROSPERABUNTUR.

Declaravit Propheta quis sit dicendus vere justus : nunc declarat talem justum esse beatum, spe in hoc sæculo, re in futuro. Sumitur autem declaratio a similitudine arboris, quæ plantata juxta rivos aquarum habet omnia, quæ in arbore felicissima requiri possunt. Nam aliquæ arbores sola folia producunt, et ea non diu retinent; aliæ folia producunt, et semper retinent, sed fructus earum, vel nimis præcoces sunt, vel nimis serotini; aliæ denique fructus edunt tempore suo, et foliis semper vestiuntur, sed non omnes fructus ad maturitatem perducunt : solæ igitur illæ arbores omni ex parte perfectissimæ sunt, quæ folia fructusque producunt, si folia semper retinent, et omnes omnino fructus tempore suo maturos præstant. Tales arbores sunt pini, palmæ, oleæ, quibus Scriptura justos homines passim comparare solet. His igitur felicissimis arboribus similes esse dicit justos hoc loco Propheta. Nam justi « fundati et radicati, » ut ait Apostolus, « in charitate, » propinqui sunt per amicitiam fonti vivo, unde humorem gratiæ semper trahunt; et opera bona tempore opportuno faciunt, et omnia eis cooperantur in bonum, et semper virent gloria et honore. Quamvis enim interdum a carnalibus despiciantur, tamen a sapientibus, et quod majus est, ab angelis, et ab ipso Deo honorantur. Et hæc quidem in hoc sæculo; sed præterea fructus faciunt in tempore suo, quia salutem veram operantur tempore congruo recipiendam, id est post mortem, cum impii ante tempus, in hac vita felicitatem quærant, et sic temporalem et sempiternam amittant. Et folia semper retinent, quia accipient, juxta verbum apostoli Petri, I *Petr.* III : « Immarcessibilem gloriæ coronam; » et : « In memoria æterna erit justus, » *Psal.* CXI. Et denique « quæcumque faciunt, prosperabuntur, » quia opera omnia usque ad calicem aquæ frigidæ datum in nomine discipuli, plenam ac perfectam mercedem accipient. Scio textum Hebraicum in Bibliis modernis unum tantum versum ex his duobus facere, et priorem partem versus terminare ad illa verba : « Et folium ejus non defluet. » Ex qua distinctione adducti nonnulli, verba illa : « Et omnia quæcumque faciet, prosperabuntur, » non exponunt de arbore vera, sed solum de homine justo. Sed nos sequimur lectionem Hebraicam, quæ est in operibus S. Hieronymi, cui concordant codices Græci et Latini. Et certe secun-

Justi quibus arboribus comparentur.

dum nostram lectionem similitudo ab arbore sumpta est multo pulchrior et plenior. Illud etiam observandum est hoc loco, verbum *prosperabuntur* in Hebræo esse יצליח *iezliach*, quod proprie significat, *prosperare faciet*. In quo notatur virtus activa arboris, quæ concurrit ad maturandos omnes fructus, et pari ratione notatur in applicatione similitudinis virtus activa liberi arbitrii, quæ concurrit cum gratia Dei ad opera meritoria. Quod est adversus dogmata Lutheranorum.

Liberum arbitrium concurrit cum gratia ad opera meritoria.

Vers. 5.

5. Non sic impii, non sic : sed tanquam pulvis, quem projicit ventus a facie terræ.

Ex comparatione miseriæ impiorum confirmat Propheta felicitatem justorum. Ne quis enim existimaret illa bona communia esse omnibus, et ex causis naturalibus tantum provenire, et non præcipue ex providentia Dei, addit : « Non sic impii, » id est, non eamdem sortem, sed contrariam omnino recipient. Elegantissime vero Propheta describit miseriam impiorum, eamque opponit felicitati justorum. Justi ob humoris divini copiam virent, et fructum faciunt, nec unquam virorem suum, aut laborum fructum amittunt. Contra impii, divino illo humore destituti, aridi et steriles instar levissimi pulveris, a vento dispersi ne vestigium quidem sui relinquunt; nec solum omnem gloriam, opes et voluptates perdunt, sed etiam ipsi pereunt in æternum. In textu Hebraico non habetur illa repetitio, *non sic*, neque illud, *a facie terræ*. Sed hæc addita sunt a Septuaginta Interpretibus explicandi, vel ornandi gratia. Vocabulum item *pulveris* non est עפר *haphar*, quod proprie pulverem significat in genere; sed est מוץ *mots*, quod significat *glumam*, id est speciem pulveris ex tritura paleæ, paleam videlicet minutissime contritam, et quasi in pulverem redactam, quæ levissima est, ut eam modicus flatus procul abigere possit.

Vers. 6.

6. Ideo non resurgent impii in judicio, neque peccatores in concilio justorum.

Recte in editione Sixti V et Clementis VIII positum est, *non resurgent*, cum in plerisque codicibus haberetur, *non resurgunt*. Nam ex Hebræo, Græco, Chaldæo, et emendatioribus manuscriptis satis aperte colligitur legendum esse, *non resurgent*. Illud autem, *in concilio justorum*, positum est ex Hebræo; nam in Græco et manuscriptis Latinis constanter legitur, *in consilio*. Potuit quidem fieri ut, ex similitudine nominum, fuerit in Latinis Codicibus positum *consilium*, pro *concilio*; sed potuit etiam fieri ut in Hebraicis Codicibus irrepserit הדע *hada* pro עצה *haza*, id est, *concilium* pro *consilium*. Certe Septuaginta Interpretes, qui eodem modo verterunt in primo versu et in sexto, utrobique ponentes βουλή, videntur eamdem vocem Hebraicam in utroque loco legisse. Itaque utraque lectio probanda videtur, una ob auctoritatem Vulgatæ editionis, quæ cum Hebræo concordat, altera ob auctoritatem Septuaginta Interpretum, quorum vocabulum βουλή ubique ipsa Vulgata latina editione *consilium*, non *concilium* vertitur. Declarat igitur hoc loco Propheta, discrimen justorum et impiorum in novissimo judicio perspicue manifestandum. Nam hoc tempore sæpe accidit ut omnia confundantur. Ait igitur : « Ideo non resurgent impii in judicio justorum. » Illud enim, *justorum*, ad utramque partem versiculi pertinet, sicut etiam illud, *non resurgent*, non solum refertur ad illud, *in judicio*, sed etiam ad illud, *in concilio*, et idem fere est : « Non resurgent impii in judicio justorum, » et : Non resurgent peccatores in concilio vel consilio justorum. Itaque cessat quæstio illa quam nonnulli hoc loco pertractant, cur dixerit Propheta : « Non resurgent impii in judicio. » Pulchre autem David conjunxit ultima primis; sicut enim dixerat in principio, justos non abiisse in concilio impiorum, et in consessu eorum non sedisse : ita nunc dicit, in die judicii impios non resurrecturos in judicio, et concilio justorum. Sensus igitur hic est : « Ideo non resurgent impii in judicio justorum, » id est, longe aliud erit judicium justorum, quam impiorum. Quod explicatur sequentibus verbis : « Neque peccatores in concilio justorum, » id est, cum resurgent impii, non erunt in consessu et consortio justorum, sed judicati ad inferos in cœtu damnatorum erunt. Quod si legamus, *in consilio justorum*, poterit consilium accipi pro loco consilii, et tunc in idem recideret cum voce *concilio*. Et quoniam illud, *non resurgent*, ex Hebræo commode verti posset, *non stabunt*, sive *non consistent*, erit etiam hic sensus, in judicio, et cœtu justorum, quando videlicet Sancti cum Christo sedebunt judices mundi, tunc peccatores non stabunt, sed cadent. « Justi *autem* stabunt in magna constantia adversus eos, qui se angustiaverunt, » *Sapient*. v, 1.

7. Quoniam novit Dominus viam justorum, et iter impiorum peribit.

Vers. 7.

Reddit rationem cur impii non sint in judicio accepturi justorum gloriam. Quoniam videlicet via justorum approbatur a Deo, qui falli non potest, ac per hoc via est recta, et perducens ad civitatem Dei; via impiorum non approbatur a Deo, et qui per eam ambulant, frustra laborant, quia nunquam pervenient. Illud, *novit*, accipitur pro notitia approbationis; et cum dicitur : « Deus novit viam justorum, » nos certi reddimur, securos esse de vera felicitate, qui per eam viam incedunt. Illud autem, *iter impiorum peribit*, significat ambulationem impiorum frustra esse susceptam, quia per eam viam non pervenitur ad optatum locum. Itaque hoc loco, *iter* non accipitur pro via materiali, in qua ambulatur, sed pro ipsa ambulatione, ut diximus. Per ambula-

tionem autem intelligitur cursus totius vitæ, studia, labores, contentiones, quæ omnia nihil impiis proderunt. Hic Psalmus potest accommodari omnibus Sanctis, sed potissimum, et per antonomasiam Christo, qui præter omnes homines et Angelos non prævaricatus est legem Dei, sed eam perfecte implevit, factus obediens usque ad mortem. Et ideo tanquam lignum plantatum juxta rivos aquarum, habens animam conjunctam hypostatice fonti vivo, qui est Verbum Dei, fons Sapientiæ in excelsis, gloria et honore coronatus est, et fructus mirabiles edidit, et ad maturitatem perduxit, omnes videlicet electos vocavit, justificavit, magnificavit.

PSALMUS II.

V. v.	V. s. h.
— 1. Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania?	— Quare turbabuntur gentes, et tribus meditabuntur inania?
2. Astiterunt reges terræ, et principes convenerunt in unum, adversus Dominum et adversus Christum ejus.	Consurgent reges terræ, et principes tractabunt pariter adversum Dominum, et adversum Christum ejus.
3. Dirumpamus vincula eorum, et projiciamus a nobis jugum ipsorum.	Dirumpamus vincula eorum, et projiciamus a nobis laqueos eorum.
4. Qui habitat in cœlis, irridebit eos, et Dominus subsannabit eos.	Habitator cœli ridebit, Dominus subsannabit eos.
5. Tunc loquetur ad eos in ira sua, et in furore suo conturbabit eos.	Tunc loquetur ad eos in ira sua, et in furore suo conturbabit eos.
6. Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, prædicans præceptum ejus.	Ego autem ordinavi regem meum super Sion montem sanctum meum.
7. Dominus dixit ad me : Filius meus es tu, ego hodie genui te.	Annuntiabo Dei præceptum. Dominus dixit ad me : Filius meus es tu, ego hodie genui te.
8. Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ.	Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ.
9. Reges eos in virga ferrea, et tanquam vas figuli confringes eos.	Pasces eos in virga ferrea; ut vas figuli conteres eos.
10. Et nunc, reges, intelligite : erudimini, qui judicatis terram.	Nunc ergo, reges, intelligite; erudimini, judices terræ.
11. Servite Domino in timore : et exultate ei cum tremore.	Servite Domino in timore, et exultate in tremore.
12. Apprehendite disciplinam, nequando irascatur Dominus, et pereatis de via justa.	Adorate pure, ne forte irascatur, et pereatis de via.
13. Cum exarserit in brevi ira ejus, beati omnes qui confidunt in eo.	Cum exarserit post paululum furor ejus, beati omnes qui sperant in eum.

Argumentum. — De Messia unanimi doctorum veterum consensu ac traditionis auctoritate exponitur hic Psalmus. Ut SS. Patres omittam, hæc de Judæis R. Jarchi : « Doctores nostri hunc Psalmum exposuerunt de rege Messia; sed ad sensum litteralem, et ut occurratur Hæreticis (Christianis) expedit, eum de Davide ipso interpretari. » Similiter Kimchi : « Sunt qui hunc Psalmum de Gog et Magog interpretantur, estque unctus rex Messias, atque ita exposuerunt doctores nostri, beatæ memoriæ, estque Psalmus, hoc modo explicatus, perspicuus, » etc. Ita Apostoli, *Act.* iv, 25; xiii, 33; *Hebr.* i, 5, quæ tamen loca argumentum omnino inconcussum non conficiunt, nam objici potest, non litterali, sed typico, ut sæpius alias in Novo Testamento, ea ad Messiam referri (conf. Crelier, *Les Psaumes*, tom. I, p. 7). Sed in ipso Psalmo multa insunt quæ neque Davidi, neque Salomoni ad litteram conveniant, potissimum hæc : *a*) Gentes et reges terræ imperium Jovæ et regis ab ipso constituti a se amoliri conantur (vers. 1-3); at reges terræ, quæ, uti ex vers. 8 apparet, non potest esse Palæstina, nec Davidi, nec Salomoni fuerunt subjecti. *b*) Formula, *Tu es filius meus; ego hoc die, quo unxi regem meum in Sione, te genui*, indicat, hunc regem non eam ob causam dici Dei Filium, quia eum tanquam filium tractaturus esset, sicuti Salomonem (II *Sam.* vii, 14), sed quia ab ipso vere genitus posset dici; nam hic *filius meus* circumscribitur per *genui te*. c) Gentes usque ad fines terrarum incolentes ei regendæ promittuntur; sed Davidi et Salomoni vel in carminibus regnum multo angustioribus circumscriptum limitibus tribui, docet *Ps.* lxxxix, 25. *d*) Beati prædicantur, qui fiduciam in hoc rege sunt posituri. Sed in carminibus sacris Israelitæ jubentur confidere soli Deo, vero ipsorum regi, non autem regi humano, ejus vicario.

Cæterum hic Psalmus, qui nobis secundus est, olim primus fuisse videtur. Hinc orta est lectionum varietas in

loco *Actor.* XIII, 33 : quanquam non male quidam conjiciunt ibi neque *primo*, neque *secundo* legendum. Etenim quum Novi Testamenti scriptores non soleant citare numeros et capita, non magis quam Rabbini et Talmudici, verisimile est, Lucam scripsisse nihil nisi ἐν τῷ ψάλμῳ, nullo numero addito.

Strophæ 4, partes 3. Vers. 1-3 : regis (Messiæ) imperio sese subtrahere conantur populi exteri; 4-9 : eorum conatus nullum eventum habebunt, quoniam a Jova rex ille est constitutus; 10-12 : monentur rebelles, ut saniora consilia capiant.

1. Quid strepuere gentes,
   et populi meditantur inania?
2. Consurgunt reges terræ,
   et principes deliberarunt una
   contra Jovam et Unctum ejus :
3. « Rumpamus vincula eorum,
   et abjiciamus a nobis eorum funes ! »

4. Qui in cœlo sedet, ridet,
   subsannat eos Dominus.
5. Tum in ira sua eos compellabit,
   et in furore suo perterrebit eos :
6. « Et ego unxi regem meum
   in Sione, monte meo sancto ! »

7. Narrabo statutum :
   Jova dixit mihi : « Filius meus *es* tu,
   ego hodie te genui.
8. Posce a me, et faciam gentes hæreditatem tuam,
   et possessionem tuam fines terræ.
9. Confringes eos baculo ferreo,
   ut vas figlinum discuties eos. »

10. Et nunc, reges, sapite;
    erudimini, judices terræ.
11. Servite Jovæ in timore,
    et trepidate cum tremore.
12. Osculamini filium, ne irascatur et pereatis in via.
13. Etenim in brevi (mox) exardescet ira ejus :
    beati omnes, qui confidunt in eo !

NOTÆ.

Vers. 1. Abruptum initium, fere uti Horatius *Epod.* VII, ubi totum populum Romanum in bella atque prælia ruentem ita affatur :

> Quo, quo scelesti ruitis? aut cur dexteris
> Aptantur enses conditi?

Meditantur : alii, *æstuant, ebulliunt,* quale illud Ciceronis in orat. *De Harusp. Respons.* cap. II : « Æstuans se e curia proripuit cum quibusdam fractis jam atque inanibus minis. » — Vers. 3. *Vincula* et *funes* h. l. *imperii* et *dominatus* imagines esse, vix monitu opus videtur. *Eorum,* puta Jovæ et Messiæ. — Vers. 4. *Ridet,* securitatis nota. — Vers. 5. *Tum,* cum in vanis conatibus persistent. — Vers. 6. *Unxi,* ita Reinke. Hengstenberg cum veteribus tantum non omnibus, *solidavi, constitui, firmavi* : נסך enim, ait, est *fudit* statuam ex metallo, hinc *firmavit.* — Vers. 7. *Narrabo,* ego rex nuntiabo, promulgabo. *Statutum,* decre-

tum quo Jova regi Messiæ, utpote filio suo, dedit populos.— Vers. 8. *Posce a me* aliquid tali filio dignum. *Gentes* omnes omnino, ideoque Gentiles. — *Baculo*, non *sceptro*, ait Rosenmullerus, qui addit : Respici videtur hic ad morem illum antiquum, quo heroes, armorum loco, *clavas* gestabant, easque non ligneas tantum, sed etiam ferreas. Cf. *Iliad.* VII, 136. *Discuties* fractos. — Vers. 10. *Nunc* vim concludendi vel inferendi habet, pro *itaque*, cum res ita se habeat. — *Trepidate*, internis externisque motibus tum gaudii tum reverentiæ exsultate. — Vers. 12. *Osculamini filium :* ita Syrus, et hodiernorum plerique. Apud Orientales osculum, ori vel manui aut genibus admotum, venerationis signum fuisse, nemo nescit. Alii tamen, inter quos Ewaldus, ad veterum interpretationem propius accedentes, vertunt, *admittite, amplectimini purum,* purius vel sanius consilium. *In via*, hebr. quoad *viam*.

R. BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS II.

ARGUMENTUM.

Hic Psalmus caret titulo, sed Davidi tribuitur ab Apostolis *Actor.* IV. Nonnulli Psalmum hunc non secundum, sed partem primi esse judicant, propterea quod in Actis Apostolorum, cap. XIII, in quibusdam Codicibus citetur hic Psalmus sub nomine *primi* Psalmi; sed Codices plures, et meliores habent : *Sicut in Psalmo secundo scriptum est*, et consonat editio Græca τῷ δευτερῷ. Est autem totus hic Psalmus prophetia de regno Christi manifestissima, et explicata ab Apostolis, *Actor.* cap. IV et XIII, et *ad Hebr.* I et V, ut omnino errare videantur, qui ad litteram de Davide hunc Psalmum explicare nituntur.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. QUARE FREMUERUNT GENTES, ET POPULI MEDITATI SUNT INANIA?

David in spiritu prænoscens Messiam venturum, et persecutiones multas adversus eum exorituras, et eum tamen felicissime regnaturum, incipit ab increpatione persecutorum; et sensus est, frustra Gentiles, et Hebræos tum Principes, tum populos infremuisse indignatione contra Messiam, et cogitavisse rationem impediendi regni ejus. In Hebræo primum verbum est præteriti temporis, secundum futuri : sed quia de re eadem est sermo, Septuaginta Interpretes utrumque verbum reddiderunt per tempus præteritum, et S. Hieronymus utrumque reddidit per tempus futurum. Et quidem sententia semper est vera; nam res ipsa in se futura erat, sed Prophetæ quodam modo præterita, cum eam cerneret quasi præteritam. Tamen absolute lectio Septuaginta Interpretum et Vulgatæ editionis præferenda est, tum quia in *Actis Apostol.* cap. IV, legimus in præterito, *fremuerunt*, et *meditati sunt;* tum quia ratio exigit ut significatio primi verbi sit regula significationis secundi, non contra. Nomine *gentium*, cum dicitur, *quare fremuerunt gentes*, videntur intelligendi Gentiles. Nam sic intellexerunt Apostoli, *Actor.* IV, et vox Hebræa גוים *goym* passim in Scripturis accipitur pro Gentilibus, sive Ethnicis. Per populos autem, cum subditur : « Et populi meditati sunt inania, » intelligendi sunt Hebræi, ut constat ex eodem cap. IV *Actor.* Verba quoque valde proprie tum Gentilibus, tum populis Hebræorum accommodantur. Gentiles enim fremuisse dicuntur, quasi animantia rationis expertia, populi Judaici meditati esse inania, quia ipsi consilium inierunt, ut Jesum perderent.

Vers. 2. 2. ASTITERUNT REGES TERRÆ, ET PRINCIPES CONVENRUNT IN UNUM ADVERSUS DOMINUM, ET ADVERSUS CHRISTUM EJUS.

Dixerat, in genere, gentes et populos indignatos fremuisse, et inania meditatos; nunc explicat in particulari quæ sint illæ gentes et populi, et adversus quem indignati sint, ac dicit fremitum non cœpisse a plebe, sed a capitibus, id est a regibus et a principibus. Primus enim qui infremuit fuit Herodes rex, ut habemus *Matth.* II, qui quidem Herodes alienigena erat, ut inter gentes reputari potuerit. Eum secuti sunt principes et populi Judæorum. Nam, Herode turbato, « turbata est omnis Hierosolyma cum illo. » Deinde tempore passionis Domini, iterum alius Herodes, et Pontius Pilatus cum principibus et populis Judæorum in Christum insurrexerunt. Denique, post Christi passionem et resurrectionem, semper persecutiones a regibus, sive imperatoribus inchoabantur, et a populis duces suos sequentibus fovebantur. Quamvis autem indignatio et fremitus proprie contra Christum esset, non contra Deum, imo sub colore gloriæ Dei et quasi ex zelo divini honoris, tamen revera, qui Christum oppugnabant, Deum verum oppugnabant. Christus enim operibus divinis se veri Dei Filium ostendebat, et qui odit Filium, sine dubio odit et Patrem. Quod attinet ad verba, illud, *astiterunt*, proprie in Hebræo significat *sese constituerunt*, id est, quasi murum se statuerunt, ut resisterent venienti Messiæ; illud autem, *convenerunt in unum*, in Hebræo proprie significat, *consultaverunt*, sive

Reges et Imperatores persecutiones in Christum concitarunt.

ad capiendum consilium convenerunt simul: quod in Evangelio Herodem et Principes Judæorum contra Christum fecisse legimus. Tam autem est aperta hæc Prophetia, ut non solum Apostoli, *Act.* IV, intellexerint ad litteram de Jesu Christo Domino nostro hunc locum, sed etiam veteres Rabbini, teste R. Salomone in Commentario hujus Psalmi, exposuerint hunc eumdem locum de vero Messia, quem adhuc cæci et infatuati exspectant.

Vers. 3.

3. DIRUMPAMUS VINCULA EORUM, ET PROJICIAMUS A NOBIS JUGUM IPSORUM.

Explicat Propheta causam, cur reges et principes cum gentibus et populis fremuerint, et convenerint adversus Christum. Causa enim est, ne cogerentur servare legem Christi contrariam sensibus carnis, et humanæ prudentiæ. Itaque verba ista dicuntur in persona regum et principum impiorum, quasi dicat: « Astiterunt reges terræ, et principes convenerunt adversus Dominum, et adversus Christum ejus, » dicentes inter se: « Dirumpamus vincula eorum, » id est, non sinamus nos subjici legibus et imperio Messiæ. Pro *jugum ipsorum*, S. Hieronymus vertit, *laqueos eorum;* verbum Hebraicum עבות significat *funes;* et videtur Propheta repetere voluisse idem fere vocabulum, ut ordinarie solet id ipsum bis dicere. Itaque Septuaginta Interpretes et S. Hieronymus non tam ad vocabulum, quam ad sensum respexerunt. Sunt autem omnia vocabula metaphorica, sive legem appelles vincula, sive funes, sive laqueos, sive jugum. Explicant autem istæ metaphoræ naturam legis, qualis est judicio impiorum. Impiis enim lex Domini durissimum jugum, et laqueus lethalis videtur, cum viris sanctis eadem lex sit melle dulcior, et desiderabilior auro et lapidibus pretiosis, ut habemus in *Psal.* XVIII.

Vers. 4.

4. QUI HABITAT IN CŒLIS, IRRIDEBIT EOS, ET DOMINUS SUBSANNABIT EOS.

Hic jam Propheta demonstrat, frustra Principes et populos laborare in oppugnanda Christi Religione, quod initio etiam dixerat. Nam Religio Christi a Deo est, et Deo nemo resistere potest. Recte autem dicit: « Qui habitat in cœlis, » ut ostendat Deum super omnes esse, et omnia cernere, et ideo nullo negotio dissoluturum omnia eorum consilia, et omnes molitiones dissipaturum. Quod autem dicit Dominum irrusurum et subsannaturum eos, significat eos divino judicio per signa et prodigia, per Martyrum patientiam, per conversionem gentium et populorum, perque alios modos soli Deo notos, ita confundendos, ut omnium irrisioni atque subsannationi pateant. Id videmus impletum. Nam sacerdotium Judaicum et idololatricum nunc ab omnibus irridetur. Carent enim Judæi et Gentiles templis et sacrificiis; reges quoque Gentilium, qui Ecclesiam persequebantur, omnes misere perierunt.

Religio Christi a Deo est.

Vers. 5.

5. TUNC LOQUETUR AD EOS IN IRA SUA, ET IN FURORE SUO CONTURBABIT EOS.

Explicat modum, quo Deus persecutores Christi irridendos exposuit, quia nimirum locutus est ad eos, non verbis, sed verberibus, gravissimis pœnis illos admonens, ut patet de Herode ab Angelo percusso, de Maximino vermibus consumpto, et aliis. Non est proprie ira, nec furor in Deo, sed semper cum tranquillitate judicat: sed dicitur per metaphoram irasci et furere, quando severe punit, et tunc præsertim quando ea punitio non prodest illis ad salutem æternam; id enim facere solent, qui irascuntur et furunt, qui non nocent ut sanent, quomodo medici faciunt, sed nocent ut noceant. Itaque David: « Domine, inquit, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. » Cupiebat enim argui et corripi, sed paterne, non hostiliter; ad salutem, non ad interitum.

In Deo non est proprie ira neque furor.

Vers. 6.

6. EGO AUTEM CONSTITUTUS SUM REX AB EO SUPER SION MONTEM SANCTUM EJUS, PRÆDICANS PRÆCEPTUM EJUS.

Hoc loco dicendum est aliquid de verbis, antequam veniamus ad sensum. Nam in Hebræo codice sic habetur: *Ego autem ordinavi Regem meum super Sion montem sanctum meum;* et quamvis non multum referat, quoad sensum, utrum Deus Pater dicat se ordinasse Christum Regem, an ipse Filius dicat se ordinatum a Patre: tamen valde probabile est Septuaginta Interpretes legisse paulo aliter, quam nunc legimus. Habemus nunc נסכתי *nasachti, ordinavi;* sed ipsi legisse videntur, mutatis tantum punctis, נסכתי *nissacti, ordinatus sum,* quæ vox habetur *Prov.* VIII, ubi legimus: « Ab æterno ordinata sum; » et ubi legimus מלכי *malchi, Regem meum,* ipsi legisse videntur מלכו *malcho, Rex ejus;* et ubi nos legimus קדשי *chodsci, sanctum meum,* ipsi legisse videntur קדשו *chodscio, sanctum ejus.* Et quoniam probabile est Septuaginta Interpretes habuisse Codices Hebraicos valde correctos, inde fit etiam probabile lectionem nostram Vulgatam veriorem esse, quam ea sit, quæ nunc legitur in Codicibus Hebraicis. Veniamus nunc ad sensum. Dixerat Propheta adversarios Christi tumultuaturos, et posuerat verba ipsorum: « Dirumpamus vincula eorum, » etc. Ideo nunc introducit ipsum Christum loquentem et quasi respondentem eis, quasi dicat: Gentes et populi, necnon reges et principes dicent: « Dirumpamus vincula eorum; » eos vero Deus irridebit, et Christus ipse ita eis respondebit: Ego ordinatus sum Rex non ab hominibus, sed a Deo, et ideo non timeo minas hominum; ordinatus autem sum Rex super Sion montem sanctum ejus, id est super Ecclesiam, quæ est civitas in monte posita, et cujus typus fuit Jerusalem, cujus pars præcipua, et magis a Deo dilecta, et

sanctificata est Sion, juxta illud *Psalm.* LXXXVI: « Diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob. » Hæc autem ordinatio mea in regem constat ex decreto Dei, quod ego prædicaturus sum. Quod enim habemus in nostra Vulgata editione, *prædicans præceptum ejus*, et in textu Hebraico, *enarrabo decretum ejus*, intelligitur de decreto quo Deus statuit Christi regnum in totum orbem propagandum. Vox Hebræa חק *choc* significat *præceptum, decretum, statutum*, ut patet ex multis locis, sed potissimum ex *Psalm.* CIV: « Et statuit illud Jacob in præceptum, et Israel in testamentum æternum, dicens: Tibi dabo terram Chanaan. » Ubi præceptum Hebraice est חק *choc*, et significat decretum Dei de donanda filiis Israel terra promissionis.

Vers. 7.

7. DOMINUS DIXIT AD ME: FILIUS MEUS ES TU, EGO HODIE GENUI TE.

Hoc est initium et fundamentum decreti divini: nam Christo debetur omnis potestas in cœlo et in terra, quia est verus et naturalis Filius Dei. Sunt autem tres hujus loci expositiones, et omnes litterales, et intentæ a Spiritu Sancto. Prima est de generatione æterna, quæ colligitur ex Apostolo *ad Hebr.*, ubi sic ait: « Tanto melior Angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditavit. Cui enim dixit aliquando Angelorum: Filius meus es tu, ego hodie genui te? » Hic locus Apostoli non potest intelligi de generatione aliqua creata, ut de nativitate, vel resurrectione secundum carnem, quia per generationem creatam sunt etiam Angeli filii Dei, ut patet ex cap. I, II et III libri *Job*; et tamen Apostolus intendit probare Christum esse filium, angelos autem ministros. Necesse igitur est verba psalmi ab Apostolo citata, intelligi ad litteram de generatione æterna, ut recte exponit S. Augustinus, cui expositioni favet tum vocabulum *hodie*, quia æternitas est præsens duratio carens initio et fine; tum vocabulum *genui*, Hebraice ילד *ialad*, quod significat proprie *parere*. Deus enim in æterna generatione matris consortio non indiguit, sed ipse genuit, ipse peperit filium suum unigenitum, juxta illud *Psalmi* CIX: « Ex utero ante luciferum genui te. » Altera expositio est de resurrectione Domini, quæ colligitur ex eodem Apostolo, *Act.* XIII, ubi sic legimus: « Et nos vobis annuntiamus eam, quæ ad patres nostros repromissio facta est, quoniam hanc Deus adimplevit filiis vestris, resuscitans Jesum, sicut et in Psalmo secundo scriptum est: Filius meus es tu, ego hodie genui te. » Et quadrant optime hæc verba in resurrectionem Domini, tum quia resurrectio est quædam regeneratio, ut habemus *Matth.* XIX: « In regeneratione cum sederit Filius hominis; » tum etiam quia resurrectio Christi fuit a solo Deo, et ipse dicitur « primogenitus mortuorum, » *Coloss.* I; tum denique quia in die resurrectionis cœpit gloriosa exaltatio Christi, et manifestatio nominis supra omne nomen, *Philip.* II: « Propter quod et Deus exaltavit illum; » et ipse Dominus dixit, *Matth.* ult.: « Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra, » atque hæc est expositio Hilarii et Chrysostomi. Tertia expositio est de die Natalis Domini secundum carnem, quæ est S. Cypriani lib. II *Contra Judæos*, cap. VIII, et colligitur ex introitu Missæ in nocte ejusdem Natalis. Ecclesia enim accommodat verba Psalmi hujus ad mysterium nativitatis secundum carnem, quoniam generatio illa singulare opus Dei fuit, ut etiam angelus Gabriel dixerit, *Luc.* I: « Ideoque et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei. » Et sancti Patres, non solum de divina, sed etiam de humana Christi generatione intelligunt verba illa *Isai.* LIII: « Generationem ejus quis enarrabit? » Itaque juxta Theologos illos qui docent in eadem sententia posse inveniri plures sensus litterales, existimamus sensum horum verborum esse: hodie, id est in die æternitatis genui te Deus Deum; et hodie, id est, in die natalis tui secundum carnem, genui te, id est, feci ut esses Deus, homo sine semine viri, sine corruptione matris, sine labe peccati; et item hodie, id est, in die resurrectionis tuæ genui te, id est, feci divina mea virtute, ut redires ad vitam, eamque immortalem et gloriosam.

Christi generatio æterna.

Christi resurrectio est regeneratio.

Vers. 8.

8. POSTULA A ME, ET DABO TIBI GENTES HÆREDITATEM TUAM, ET POSSESSIONEM TUAM TERMINOS TERRÆ.

Sententia est apertissima, ac si Deus Pater dicat: Quia tu, Christe, Filius meus es naturalis, et virtute mea incarnatus et a mortuis excitatus, jure potes a me petere imperium in omnes gentes, tanquam hæreditatem tuam, et omnem terram usque ad ultimos ejus fines, tanquam possessionem tibi debitam. Sunt autem hic aliqua observanda: *Primo*, nomen hæreditatis in Scripturis accipi pro quacumque re, quæ possidetur ut propria, etiamsi proprie non sit relicta a patre defuncto: et ideo tam populus Dei dicitur hæreditas Dei, quam ipse Deus hæreditas populi sui. Et quia hæreditas proprie dicta solebat dividi inter fratres, et plerumque dividebatur sorte, et partes divisæ mensurabantur funiculis, ideo pro eodem accipitur hæreditas, pars, sors, funiculus, possessio; sæpe etiam junguntur duo ex his nominibus, ut *Psalm.* XV: « Dominus pars hæreditatis meæ, » id est, Dominus est pars, quæ mihi hæreditate obvenit; et alibi, *Deut.* XXXII: « Jacob funiculus hæreditatis ejus, » id est, populus Israel est hæreditas Domini, quam ipse sibi elegit, et quasi funiculo mensus est, et divisit ab hæreditatibus aliorum. Itaque hoc loco dicuntur omnes gentes hæreditas Christi, quia factus est Dominus totius mundi, quod exponitur per sequentia verba: « Et possessionem terminos terræ. » *Secundo*, observandum est hæc intelligenda esse præcipue de spirituali regno Christi, id est de

Ecclesia toto orbe propaganda, ut S. Augustinus sæpissime docet. Sensus igitur est, Christum esse constitutum regem super Sion, id est super populum Domini, sed hoc regnum non concludendum finibus Judææ, vel Palæstinæ, sicut regnum Davidis et Salomonis; sed extendendum per omnes gentes, et occupaturum omnia regna mundi, juxta prophetiam Danielis, cap. II. Nec tandem negandum est quin etiam intelligatur de potestate Christi in omnes gentes, etiam infideles : « Data est enim ei omnis potestas in cœlo et in terra, » *Matth.* XXVIII; et ipse est qui constitutus est Judex vivorum et mortuorum, *Act.* X.

Vers. 9.

9. REGES EOS IN VIRGA FERREA, ET TANQUAM VAS FIGULI CONFRINGES EOS.

Christi potestas in omnes gentes quanta?

Hic significatur potestas Christi in Ecclesiam, et in omnes homines summa, et justissima, ut possit tam facile bonos remunerare, et impios suppliciis afficere, quam facile potest figulus virga ferrea confringere vasa recentia, et lutea. In priore parte versus describitur summa potestas Christi ex parte virgæ ferreæ, id est judicii rectissimi, inflexibilis, et cui resisti non potest; in posteriore, ex parte hominum subjectorum, qui erunt respectu Christi sicut vasa lutea recentia respectu figuli. Itaque illud, *confringes*, non significat actum, sed potestatem, id est, non significat Christum confracturum omnes gentes, sed subjectas ei futuras omnes gentes, ut possit eas pro arbitrio confringere, sive misericorditer confringendo in eis infidelitatem et peccata, et formando ex vasis contumeliæ, vasa honoris; sive juste et severe confringendo eos æternis suppliciis propter ipsorum demerita. Nam, *confringes ut vasa figuli*, idem significare debet, quod *reges in virga ferrea* : illud autem, *reges in virga ferrea*, non refertur ad solam punitionem impiorum, sed ad regimen totius Ecclesiæ justum et potentissimum. Quod perspicuum est tum ex versione Septuaginta Interpretum, qui reddiderunt ποιμανεῖς, id est *pasces*, quomodo etiam reddidit græce S. Joannes in *Apocal.* cap. II et XIX; tum ex *Michæa* cap. V, ubi loquens apertissime de Christo, qui ex Bethlehem egreditur, ut sit dux super populum Dei, dicit : « Reges eos in fortitudine, » et utitur eadem voce, quæ habetur hoc loco, nimirum רעה *raha*.

Vers. 10.

10. ET NUNC, REGES, INTELLIGITE : ERUDIMINI, QUI JUDICATIS TERRAM.

Hortatur nunc Propheta reges terræ a quibus populi dependent, ut quandoquidem frustra nituntur resistere Christo, vero et supremo regi omnium regum, sponte illi subjiciantur; et quia ordinarie, ex pravo judicio sequitur pravus affectus, primum hortatur eos, ut corrigant judicium, intelligant veritatem, eruditionemque suscipiant. Idem autem est : « Reges, intelligite, » et : « Erudimini, judices terræ. » Reges enim sunt judices supremi populorum. Deinde hortatur ut corrigant pravum affectum, et pro odio erga Christum, incipiant illi servire, eumque diligere et revereri; ideo subjungit :

Vers. 11.

11. SERVITE DOMINO IN TIMORE, ET EXULTATE EI CUM TREMORE.

Mire miscuit amorem cum timore, ac si diceret : Timete cum amore, et amate cum timore; nam illud, *servite*, est proprium servorum timentium, præcipue secundum vocem Hebræam עבד *hibdu*. Illud autem, *in tempore*, significat proprie reverentiam filialem, seu pietatem; nam illa ipsa vox יראה *iira*, quæ hic habetur, habetur etiam *Isai.* XI, ubi dicitur de Christo : « Requiescet super eum spiritus pietatis, » et passim in Scripturis accipitur pro pietate, seu timore filiali. Itaque « servite Domino in timore, » secundum vim vocum Hebraicarum, significat, servite quidem Domino, sed servitute liberali propria filiorum. Quod vero sequitur : « Et exultate ei cum tremore, » idem significat, sed ordine et vicibus variatis; nam in priore parte versiculi posuit in verbo timorem servilem; in nomine, pietatem filialem : in posteriori parte, e contrario posuit in verbo, exsultationem filii amantis; in nomine autem, tremorem servi timentis.

Vers. 12

12. APPREHENDITE DISCIPLINAM, NE QUANDO IRASCATUR DOMINUS, ET PEREATIS DE VIA JUSTA.

Hunc locum ex Hebræo alii reddunt, *osculamini filium;* alii, *adorate filium;* alii, *adorate pure.* Posset etiam reddi, *complectimini puritatem,* ad quod facile posset reduci translatio Septuaginta Interpretum; nam apprehendere disciplinam idem est quod complecti puritatem, doctrinæ videlicet. Sicut etiam osculari, sive adorare Filium Dei, idem fere, quod apprehendere disciplinam ejus. Sed cum Septuaginta Interpretes doctissimi fuerint, et textus optimos habuerint, et in translatione hujus loci nulla sit apud Græcos varietas, et (quod magis est mirum) Chaldæus etiam Paraphrastes reddiderit, *accipite doctrinam*, suspicor omnino, vel in Hebræo aliquid mutatum vitio temporum, aut certe vocem בר *bar* non solum filium et puritatem, sed etiam disciplinam significare, præsertim cum aliqua littera superaddita. Quemadmodum enim apud Græcos a voce παῖς, id est *puer*, fit nomen παιδεία, id est *disciplina*, quod est in hoc loco Psalmi, ita fieri potest ut a voce *bar*, id est filius, fiat aliquod nomen quod significet disciplinam, quæ maxime filiis a parentibus debetur. Sensus autem horum verborum est, ut non solum reges corrigant judicium et affectum, erudiantur et serviant, quod supra dictum est, sed etiam magno fervore id faciant, ut perseveret in eis eruditio, ex qua pendet affectus. Nam verba tam Hebraicum נשקו *nassecu*, quam Græcum δράξασθαι, non significant simpliciter *suscipere*, sed magno affectu rapere, et complecti,

et firmiter retinere, quomodo quis complectitur ad osculandum personam valde amatam. Reddit autem rationem, cur id necessarium sit, dicens : « Nequando irascatur Dominus, et pereatis de via justa. » In Hebræo non habetur *Dominus*, nec *justa;* sed simpliciter, *nequando irascatur, et pereatis de via :* sed Septuaginta addiderunt explicandi gratia. Subintelligebatur enim Dominus ex versu superiore : « Servite Domino in timore, et exultate ei cum tremore. » Sensus igitur est : Apprehendite disciplinam, ne quando irascatur in impios et rebelles is, cui dixi serviendum esse cum timore ; et vos pereatis, sive exterminemini de via justitiæ. Hæc est gravissima pœna principum, quando Deus ob eorum peccata tradit illos in reprobum sensum, ut dicitur *Rom.* I, et permittit ut decipiantur a malis consiliariis, et faciant multa mala, ob quæ tandem pereunt in hac vita et futura, ut patet de Pharaone, Roboam, Achab, et similibus, in quibus peccata gravissima fuerunt pœnæ aliorum peccatorum, ut disputat S. Augustinus, lib. V, III, *in Julianum :* hoc enim est non aliquantulum declinare a via recta, sed plane perire, et exterminari omnino a via justitiæ.

13. CUM EXARSERIT IN BREVI IRA EJUS, BEATI OMNES QUI CONFIDUNT IN EO. Vers. 13.

Hæc est conclusio totius Psalmi, in qua sanctus Propheta pronuntiat, ex dictis posse colligi quam sit bonum et utile diligere Dominum, et illi toto corde servire : soli enim, qui ejusmodi fuerint, in die ultimi judicii, quod non longe abesse potest, fiduciam habere poterunt. Dicit : « Cum exarserit in brevi ira ejus, » ut significet cito venturum diem illum terribilem : nam mille anni sicut dies hesterna quæ præteriit, nec longum dici potest, quod finem habet. Dicit : « Exarserit ira ejus, » ut significet diem judicii fore diem solius vindictæ et justitiæ, non autem misericordiæ. Dicit : « Beati qui confidunt, » non quod solum fiducia sufficiat, sed quia vera fiducia oritur ex vera amicitia.

PSALMUS III.

V. V.	V. S. H.
1. *Psalmus David, cum fugeret a facie Absalom filii sui.*	— *Psalmus David, quando fugit a facie Absalomi filii sui.*
2. Domine, quid multiplicati sunt qui tribulant me? multi insurgunt adversum me.	Domine, quare multiplicati sunt hostes mei? multi consurgunt adversum me.
3. Multi dicunt animæ meæ : Non est salus ipsi in Deo ejus.	Multi dicunt animæ meæ : Non est salus huic in Deo. Semper.
4. Tu autem, Domine, susceptor meus es, gloria mea, et exaltans caput meum.	Tu autem, Domine, clypeus circa me, gloria mea, et exaltans caput meum.
5. Voce mea ad Dominum clamavi : et exaudivit me de monte sancto suo.	Voce mea ad Dominum clamabo, et exaudiet me de monte sancto suo. Semper.
6. Ego dormivi, et soporatus sum : et exsurrexi, quia Dominus suscepit me.	Ego dormivi et soporatus sum, et vigilavi, quia Dominus sustentavit me.
7. Non timebo millia populi circumdantis me : exsurge, Domine; salvum me fac, Deus meus.	Non timebo millia populi, qui circumdederunt me.
8. Quoniam tu percussisti omnes adversantes mihi sine causa : dentes peccatorum contrivisti.	Surge, Domine, salvum me fac, Deus meus, quia percussisti omnium inimicorum meorum maxillam, dentes impiorum confregisti.
9. Domini est salus, et super populum tuum benedictio tua.	Domini est salus : super populum tuum benedictio tua. Semper.

Argumentum. — Conjicit Hengstenberg, Psalmum hunc esse hymnum serotinum, quo David testatur se, hostibus licet circumdatum, sed Deo fidentem, nihil trepidare, summaque cum securitate et pace somnum mox capturum. Ewaldus vero cum Delitzsch censet, Davidem, postquam noctem illæsus in mediis hostibus transegisset, hoc carmine gratias agere Deo, fiduciamque in eo summam testari : quod præplacet. Queritur primum de hostium multitudine atque insultatione, vers. 2—3; sed mox superiorum temporum memoria, quibus tam multa divini favoris atque opis documenta acceperat, animum suum erigit, 4-5, spemque affert divini auxilii atque victoriæ de hostibus reportandæ, 6-7; tandem divinæ opis imploratione atque votis pro universo populo concludit 8-9. Strophæ quatuor.

1. Davidis Psalmus, quum propter Absalonem filium suum fugeret.

2. Jova, quam multi sunt hostes mei!
Quam multi surgunt contra me!

3. *Quam (?)* multi dicunt de anima mea:
Nulla salus ei in Deo — Selah.

4. At tu, Jova, clypeus *es* circa me,
gloria mea, et extollens caput meum.
5. Voce mea ad Jovam clamo,
et exaudit me e monte suo sancto — Selah.

6. Discubitum ivi et dormivi;
expergefactus sum *incolumis*, nam Jova me sustentat.
7. Non metuam a myriadibus hominum,
qui undique *castra* posuere contra me.

8. Surge, Jova, serva me, mi Deus.
Contudisti enim *hactenus* omnium hostium meorum maxillam,
impiorum dentes tu confregisti.
9. Jovæ *est* salus!
Super populum tuum tuus favor! — Selah.

NOTÆ.

Vers. 1. Cf. II *Sam.* XIV-XV. ל est nota auctoris. — Vers. 3. *Anima mea,* id est *me.* נפש pro persona: qui usus Arabibus frequentissimus, itemque Syris et linguæ Rabbinicæ. *Selah* est signum musicum significans *pausa!* quo cantor cantu paululum intermisso solis fidibus canere jubetur. Vide Gesenii *Lexicon.* — Vers. 4. *Gloria mea*: est metonymia, puta effectus pro persona efficiente. *Extollens caput meum,* id est, me tum omni dolore et metu liberans, tum ornans regiis honoribus. — Vers. 5. *Monte* Sione. *Clamo, exaudit,* aoristice sumenda.—Vers. 7. Minus recte Hengstenberg, *quos undique posuerunt.*—Vers. 8. *Maxillam,* proprie *hostes meos*, subaudi, super vel quoad *maxillam.* Figura a feris bestiis petita videtur, quæ morsu nocent et dilaniant, quarum dentibus excussis, nulla jam ab iis metuenda est noxa. — Vers. 9. *Jovæ,* i. e. is salutis auctor est: ל enim referre solet opus ad suum auctorem. *Favor,* benedictio.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS III.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Psalmus David, cum fugeret a facie Absalom filii sui.

Hic titulus habetur in omnibus codicibus Hebraicis, Græcis et Latinis, ex quo non potest dubitari quin ad litteram Psalmus debeat intelligi de ipso Davide, et sit oratio quædam ipsius Davidis pro liberatione sua a persecutione Absalonis. Quia vero David figura fuit Christi, adeo ut apud Prophetas Christus ipse nominetur David, ut patet ex Hieremia cap. XXX, Ezechiele cap. XXXIV, et Osee cap. III; ideo potest ac debet Psalmus intelligi etiam de Christo. Imo sensus principaliter intentus a Spiritu Sancto videtur esse de Christo. Observandum autem est nomen David positum in titulo non esse casus genitivi, sed dativi: nam in Hebræo est articulus ל *le*, qui potest genitivum et dativum casum denotare; sed Septuaginta viri semper verterunt τῷ, qui est articulus solius dativi, et prudentissime hoc Septuaginta viri fecerunt, ut significarent auctorem Psalmorum præcipue non esse Davidem, sed Deum. Itaque sensus est: Psalmus David, id est Psalmus inspiratus a Deo ipsi Davidi.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. DOMINE, QUID MULTIPLICATI SUNT QUI TRIBULANT ME? MULTI INSURGUNT ADVERSUM ME.

Queritur David, et miratur, colloquens in oratione cum Deo, de multitudine persecutorum suorum; nam, ut habetur II *Reg.* XV, universus Israel toto corde sequebatur Absalonem. Idem Christo accidisse notum est ex Evangelio, præsertim tempore passionis: tunc enim filius ejus, id est populus ejus rebellavit ab eo, dicens:

« Non habemus regem, nisi Cæsarem, » *Joan.* XIX. Et ipse recessit ab eis quasi infirmus, et fugiens per mortem; sed paulo post rediit per resurrectionem. Absalon significat *patris pax*, quia revera bellum fuit filii, sed in patre semper fuit pax, ut patet tum de Davide, qui flevit mortem filii; tum de Christo, qui oravit pro persecutoribus; et quemadmodum in persecutione Absalonis, Achitophel, intimus consiliarius, et familiaris David, prodidit eum, et postea se ipse suspendio necavit, II *Reg.* XVII : ita in passione Christi, Judas unus ex intimis familiaribus prodidit eum, et in fine laqueo se suspendit.

Vers. 2.

2. MULTI DICUNT ANIMÆ MEÆ : NON EST SALUS IPSI IN DEO EJUS.

Videtur hoc referendum ad internas tentationes, quod dæmones suggererent illi intus in animo cogitationes diffidentiæ, quasi frustra in Domino confidisset. Potest etiam referri ad sermones hominum, qui ex hoc infortunio judicabant Davidem a Deo derelictum, in quo tamen confidere solitus esset : est enim hoc fere ordinarium, ut imperfecti existiment viros bonos in gravi ærumna constitutos frustra sperasse in Deo. Sic Job uxor ejus dicebat : « Adhuc permanes in simplicitate tua, » *Job* II. Sic Tobiæ uxor quoque dicebat : « Manifeste vana facta est spes tua, et eleemosynæ tuæ modo apparuerunt, » *Tob.* II. Sic denique de Christo dicebant : « Confidit in Deo, liberet eum, si vult, » *Matth.* XXVII.

Vers. 3.

3. TU AUTEM, DOMINE, SUSCEPTOR MEUS ES, GLORIA MEA, ET EXALTANS CAPUT MEUM.

Vox justi in tribulatione positi hæc est, qualis fuit David, sed præ omnibus, qui caput est omnium, Christus. Sensus est : multi mihi dicunt frustra me confidisse in Deo, sed falluntur omnes; nam tu, Domine, non deseris sperantes in te, ideo « susceptor meus es, » id est, suscepisti me protegendum contra omnia hostium tela : nam in Hebræo est, *clypeus meus;* nec solum me defendis, sed etiam glorificas : ideo es etiam gloria mea, id est causa gloriæ meæ. Atque ex his fit ut sis exaltans caput meum, id est lætificans me, ut qui præ mœrore demisso capite incedebam, nunc exsultans caput attollam. Et hæc phrasis Hebræis familiaris, unde et *Hieremiæ* cap. ultimo dicitur : « Elevavit Evilmerodach rex caput Joachin, et eduxit eum de carcere; » et Dominus in Evangelio : « Levate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra, » *Luc.* XXI. Hæc vera esse docent exempla, non solum Christi et Davidis, sed etiam Joseph, Job, Tobiæ, Danielis, etc.

Vers. 4.

4. VOCE MEA AD DOMINUM CLAMAVI, ET EXAUDIVIT ME DE MONTE SANCTO SUO.

In codice Hebraico legimus, *clamabo, et exaudiet;* in Græco et Latino, *clamavi, et exaudivit.* Juxta priorem lectionem significat David se ex fiducia, quam versu superiore expressit, in præsenti tribulatione clamaturum ad Dominum, et sine dubio more solito audiendum. Juxta posteriorem lectionem probat exemplo suo, quod supra dixerat, quod videlicet Deus sit clypeus et gloria ejus. Nam sæpe, inquit, alias afflictus clamavi ad Dominum, et semper exaudivit me. Circa verba nota illud, *voce clamavi,* habere emphasim ad exprimendum affectum; non oravit demissa voce, sed clamavit, et clamavit voce sua, id est non per alium, sed per se, non solum spiritu, sed etiam corporali voce. Illud autem, *de monte sancto suo,* significare potest montem Sion, ubi erat arca Domini, in quo peculiari modo præsentia Domini residebat, et unde responsa dabat; vel etiam cœlum, quod vocatur a Salomone, firmum habitaculum Dei, III *Reg.* VIII, et ab Apostolo *ad Hebr.* XII, vocatur « mons Sion, » et Hierusalem cœlestis.

Vers. 5.

5. EGO DORMIVI, ET SOPORATUS SUM, ET EXSURREXI, QUIA DOMINUS SUSCEPIT ME.

Observanda sunt aliqua circa verba, antequam exponamus sententiam. Verbum *dormivi*, tam Hebraice שכבתי *schacabthi*, quam Græce ἐκοιμήθην, significat proprie *cubare* et *jacere;* et quia omnes dormientes cubant et jacent, significat etiam *dormire* : verbum autem *soporatus sum* in Hebræo et Græco non significat nisi *dormire*. Itaque sensus est eorum verborum : Ego dormivi, id est accubui, sive jacui, ut dormirem, et re ipsa soporatus, obdormivi, et postea evigilans surrexi. Observa præterea illud, *quia Dominus suscepit me*, in Hebræo et Græco esse futuri temporis, *quia Dominus suscipiet me;* vel, ut sonat vox Hebræa יסמכני *iismakni, sustentabit me*. Sed sciendum est moris esse linguæ sanctæ, ut ponat futurum pro præterito, quando significatur quædam continuatio, ut *Job* I : « Sic faciebat Job cunctis diebus. » Illud *faciebat* in Hebræo futuri temporis est : recte igitur Hieronymus et vulgatus Interpres verterunt *suscepit*, sive *sustentavit;* et potuissent etiam reddere, *suscipiebat*, vel *sustentabat*. Veniamus ad sententiam. David in illa persecutione filii dicit : « Ego dormivi, » seu jacui dormiturus, id est declinavi, fugi, non restiti, et sic jacui quasi oppressus; « et soporatus sum, » id est ita derelictus, quasi mortuus essem, unde Absalon potitus est regno, quasi rex mortuus fuisset; « et exsurrexi, » id est, paulo post recepi animum, et resistere cœpi, quoniam Dominus sustentavit me. Sed longe significantius hæc omnia Christo conveniunt : ipse enim vere dicere potuit : « Ego dormivi, » id est sponte jacui in cruce, ut in ea morerer, quomodo se in lectum componunt, qui dormire volunt. « Nemo, inquit ipse, *Joan.* X, tollit animam meam a me, sed ego pono eam. » « Et soporatus sum, » id est, somno mortis vere consopitus sum, et hoc etiam sponte, non invitus, unde « inclinato ca-

Mos linguæ sanctæ.

pite tradidit spiritum, » *Joan.* XIX. Vocat autem mortem suam somnum, quia tam facile illi erat resurgere a mortuis, quam aliis evigilare de somno; « et exsurrexi, quia Dominus suscepit, » seu sustentavit me, id est, paulo post surrexi a mortuis, non fretus ullo humano auxilio, sed innixus potentia infinita divinitatis. Et hoc modo probavit verum esse quod dixerat versu superiore : « Voce mea ad Dominum clamavi, et exaudivit me de monte sancto suo. »

Vers. 6. 6. NON TIMEBO MILLIA POPULI CIRCUMDANTIS ME : EXURGE, DOMINE; SALVUM ME FAC, DEUS MEUS.

De Davide clarissima sunt; ille enim dicitur exsurrexisse, quando recepit animum, et paravit se ad resistendum inimicis : ideo nunc dicit, non timere se populum illum innumerabilem, quia in Deo confidit, non in suis viribus, aut armis sociorum; ac propterea rogat Deum, ut exsurgat, ut salvum se faciat de manibus hostium. Dicitur Deus per metaphoram exsurgere, quando incipit juvare : quemadmodum dicitur dormire, quando non juvat. « Exsurge, inquit alio loco, quare obdormis, Domine? » Pulchre autem conjunguntur, *exsurrexi*, et *exsurge*, quasi dicat : Ego te excitante per immissam inspirationem exsurrexi, et tu igitur me excitante per orationem exsurge, et pugna pro me. Christo autem hæc omnia accommodantur rectissime, non ratione capitis, sed ratione corporis, id est, Christus hæc dicit post resurrectionem non pro persona sua, sed pro corpore suo, quod est Ecclesia, quæ in illis initiis innumerabiles habuit inimicos, sed Deo freta omnes vicit.

Vers. 7. 7. QUONIAM TU PERCUSSISTI OMNES ADVERSANTES MIHI SINE CAUSA : DENTES PECCATORUM CONTRIVISTI.

In Hebræo legitur sic : *Quoniam tu percussisti omnes inimicos meos in maxilla, dentes impiorum contrivisti*; sed credibile est Septuaginta Interpretes legisse pro לחי *lechi*, quod significat *maxillam*, לחינם *lechinnam*, quod significat *in vanum;* et credibile etiam est codices, quos habuerunt Septuaginta, fuisse meliores iis quos nos habemus. Sed tamen utraque lectio bonum sensum habet. Rogatur igitur Deus sive a Davide pro se, sive a Christo pro Ecclesia sua, ut pugnet adversus hostes, quoniam semper alias id fecerit, nimirum percusserit omnes inimicos piorum. Et si quidem legamus *sine causa*, sensus erit, Deum semper punire illos qui sine causa persequuntur justos, atque eorum dentes confringere, id est efficere ut mordere, id est nocere non possint, sed latrare ac terrere solum possint. Quamvis enim aliquando videantur justi ab impiis premi, tandem tamen omnia eis cooperantur in bonum, et impii persecutionis suæ pœnas luunt. Quod si legamus *in maxilla*, sensus erit Deum non solum punire, sed etiam confundere et pudefacere impios. Percussio enim maxillæ non solum ad dolorem, sed etiam ad contemptum fieri solet : et cohæret optime cum percussione maxillæ, quod sequitur de confractione dentium : per quam confractionem significatur quod supra diximus, fieri videlicet per Dei gratiam, ut inimici justorum, sive dæmones, sive homines sint, latrare possint more canum, sed mordere, id est vere nocere, non possint.

Vers. 8. 8. DOMINI EST SALUS, ET SUPER POPULUM TUUM BENEDICTIO TUA.

Benedicere Dei est benefacere.

Concluditur Psalmus per invocationem et laudem Dei, quasi dicat : Ex dictis concludere possumus Domini esse salutem, et illi acceptam esse referendam. Nam in Hebræo est, *Domino salus*, id est, Domino accepta referenda est salus, quæ salus est benedictio tua, Domine, super populum tuum; nam benedicere Dei, est benefacere.

DE VOCE SELA.

In hoc Psalmo habetur tribus in locis, videlicet post secundum versum, post quartum, et post ultimum, vox Hebræa סלה *sela*, quæ habetur in aliis nonnullis Psalmis, non tamen in omnibus; habetur etiam in quibusdam locis Habacuc prophetæ, et nusquam alibi. Scribit de hac voce S. Hieronymus, epist. *ad Marcellam*, in qua refert tres opiniones : primam quorumdam, opinor, Rabbinorum, qui volunt ea voce significari mutationem vel distinctionem rhythmi, aut elevationem vocis. Secundam, Interpretum Septuaginta, nec non Theodotionis et Symmachi, qui eam vocem Hebraicam interpretati sunt *diapsalma*, vocem æque obscuram. Tertiam, Aquilæ et quintæ ac sextæ editionis, quod *sela* sit idem quod *semper*. Hanc sententiam postremam S. Hieronymus secutus est in sua versione ex Hebræo. Et certe prima opinio videtur improbabilis; nam si vox illa significaret mutationem, aut distinctionem rhythmi, aut vocis elevationem, poneretur in omnibus Psalmis, ac præsertim in longioribus. Videmus autem in hoc brevissimo Psalmo haberi ter, ut etiam bis in Psalmo quarto, et in Psalmo quadragesimo sexto, qui brevissimi sunt, in longissimis quibusdam nunquam. Deinde non poneretur in fine Psalmorum, sed tantum in medio : quæ enim mutatio, vel distinctio, vel elevatio significanda est, Psalmo finito? videmus autem haberi in fine Psalmorum tertii, noni, vicesimi quarti, et quadragesimi sexti. Secunda opinio probabilis est propter auctoritatem Septuaginta Interpretum. Significat autem diapsalma, interprete Augustino in Commentario Psalmi quarti, intervallum psallendi; sed certe ratio vix reddi potest, cur istud intervallum notetur in Psalmis paucissimis, et brevissimis tantum. Tertia opinio fortasse probabilior est; nam propter S. Hieronymi auctoritatem, videmus illud *semper*, recte

poni, ubicumque *sela* invenitur. In hoc Psalmo, in versu secundo et quarto, recte *sela* potest exponi *semper* : « Multi dicunt animæ meæ, non est salus ipsi in Deo ejus *semper,* » id est, esto Deus aliquando servaverit Davidem a periculis, at non semper servabit, nunc certe non servabit. Respondet autem David : « Voce mea ad Dominum clamavi, et exaudivit me de monte sancto suo semper, » id est, vos dicitis quod non semper me servabit, ego contra dico me semper exaudiri, et spero semper servandum. Porro in fine Psalmorum sicut poni solet *amen*, vel *in æternum*, vel *alleluia*, ut patet legentibus, ita recte ponitur *semper*, quod significat desiderium, ut sint firma et rata, quæ dicta sunt. Ita hoc loco, « super populum tuum benedictio tua semper, » id est, semper sit, ac si diceret : *Amen*, vel *jugiter*, ut alibi.

PSALMUS IV.

V. v.—1. *In finem in carminibus : Psalmus David.*

2. Cum invocarem, exaudivit me Deus justitiæ meæ : in tribulatione dilatasti mihi.

Miserere mei, et exaudi orationem meam.

3. Filii hominum, usquequo gravi corde ? ut quid diligitis vanitatem, et quæritis mendacium?

4. Et scitote quoniam mirificavit Dominus sanctum suum : Dominus exaudiet me cum clamavero ad eum.

5. Irascimini, et nolite peccare : quæ dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini.

6. Sacrificate sacrificium justitiæ, et sperate in Domino : multi dicunt : Quis ostendit nobis bona ?

7. Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine : dedisti lætitiam in corde meo.

8. A fructu frumenti, vini et olei sui, multiplicati sunt.

9. In pace in idipsum dormiam et requiescam.

10. Quoniam tu, Domine, singulariter in spe constituisti me.

V. s. h. — *Victori in canticis : Psalmus David.*

Invocantem me exaudisti me, Deus justitiæ meæ : in tribulatione dilatasti mihi. Miserere mei, et exaudi orationem meam.

Filii viri, usquequo, inclyti mei, ignominiose diligitis vanitatem, quærentes mendacium? Semper.

Et cognoscite, quoniam mirabilem reddidit Dominus sanctum suum : Dominus exaudiet me, cum clamavero ad eum.

Irascimini et nolite peccare : loquimini in cordibus vestris super cubilia vestra, et tacete. Semper.

Sacrificate sacrificia justitiæ, et fidite in Domino.

Multi dicunt : Quis ostendit nobis bonum ? Leva super nos lucem vultus tui, Domine.

Dedisti lætitiam in corde meo : in tempore frumentum eorum et vinum eorum multiplicata sunt.

In pace simul requiescam, et dormiam, quia tu, Domine, specialiter securum habitare fecisti me.

Argumentum, — Psalmum hunc jure Ewaldus refert quoque ad Absalonicæ seditionis tempus. Verosimile est, ait, decantatum fuisse vespera hujus diei, quo incipiente David superius carmen cecinit. Cæterum strophæ tres. Vers. 2, auxilium implorat a Jova; vers. 3–6, monet hostes, ut cessent a scelestis molitionibus, quæ nihil sint effecturæ, quum ipse causæ suæ vindicem habeat Deum; vers. 7–9, firmiter sperat, fore, ut Jova ipsi ferat opem.

1. Præcentori, fidibus *canendum*, carmen Davidis.

2. Cum clamo, exaudi me, Deus justitiæ meæ *vindex*.
Tu, qui in angustiis spatium facis mihi,
miserere mei et audi preces meas.

3. Filii hominum, quousque *regia* mea dignitas *vobis* ignominiæ *erit?*
Amabitis inania, sectabimini mendacia ? —Selah.

4. Scitote igitur, quod insignem fecit *hominem* pium erga ipsum;
Jova audit, quum clamo ad eum.

5. Contremiscite (Dei metu), et *cavete* ne peccetis (in incœpto perstantes)!
Mente vestra expendite super vestro cubili, et quiescite!
6. Offerte sacrificia justitiæ,
et spem vestram collocate in Jova.

7. Multi dicunt : « Quis salutem nobis videre faciet? »
Eleva super nos lumen vultus tui, Jova.
8. Dedisti lætitiam in corde meo *majorem*,
quam quum frumentum eorum et mustum eorum multa sunt.
9. Secure simul cubitum eo et dormio :
nam tu, Jova, solus
tuto manere me facis.

NOTÆ.

Vers. 1. *Præcentori,* partic. pih. verbi נצח cum artic. ל, non tam concentus musici moderatorem, quam *cantorem* designat, qui in exsecutione musica Psalmorum ipsi adsignatorum vel *solus cecinerit*, vel accinente choro *eximiam* saltem *egerit personam. Carmen,* a rad. זמר *incidit, divisit,* puta juxta mensuram certam, κατὰ μέτρον. — Vers. 2. *Cum clamo,* proprie *in clamando me, spatium facis.* Cf. Arabum solemnem hospitem salutandi formulam : *Amplitudinem tecum et mollitiem soli det Deus!* « Arabes enim, ait Reiske, ut dicunt : *Angusta est ei terra,* h. e. tam anxius est, ut nesciat, quo se convertat; ita quoque dicunt : *Ampla est ei terra,* seu securus est et lætus, quocumque vult ire potest absque timore. Volunt utique indicare : Tutus es, o hospes, apud nos et liber. Altera autem formula, qua *molle et æquabile solum* precantur, indicant, se ipsi omne genus gaudii optare. Nam tale solum vitæ hilaris imago habetur. » — Vers. 3. *Filii hominum,* proprie *filii viri,* pro *viri* simpliciter. Quidam inter *filios hominis* et *filios viri* hoc discrimen faciunt, ut *filii hominis* sint hominum *vulgus, filii* autem *viri,* ut hic habetur, sint Israelitarum *proceres*. Sed ejusmodi honesta compellatio loquentis affectui hic vix convenire videtur. *Inania, fallacia,* molitiones nihil effecturas.—Vers. 4. *Igitur,* proprie *et,* quod Hengstenberg explicat dicendo, *quousque,* etc., idem valere ac *desinite jam. Insignem fecit;* alii, *sibi selegit, separavit,* regiis honoribus decorandum. *Pium* Davidem. — Vers. 5. *Expendite,* quid agatis. *Quiescite,* proprie *tacete,* cessate ab incœpto. — Vers. 6. *Justitiæ :* Maurer, *justa,* debita in expiationem scelestæ molitionis; Hengstenberg, *justa,* a justis oblata. *Jova* errati veniam daturo.—Vers. 7. *Multi,* comitum puta regis fugitivi. Maurer secundum quoque commatis 7 membrum, a sociis regis dici vult. *Eleva,* pro נשא; conf. *Num.* VI, 25, 26. —Vers. 8. *Eorum,* hostium meorum. Hebræa vertas proprie..... *lætitiam* magnam, *præ* lætitia *temporis* quo *frumentum,* etc. *Simul* ut ivero, *dormio.*

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS IV.

TITULUS, ET ARGUMENTUM.

In finem in Hymnis Psalmus David.

Hic est titulus Psalmi quarti, in quo varietas est inter lectionem Hebraicam et Græcam; nam ex Hebræo, ut hodie habetur, vertit S. Hieronymus, *victori,* pro eo quod nos habemus ex Græco, *in finem,* et S. Hieronymum sequuntur omnes qui vocem Hebraicam interpretantur ad verbum, nec potest aliter exponi vox illa, למנצח *lamnazeach.* Nata est hæc varietas præcipue ex additione punctorum, et ex littera *m*, quæ forte accessit vitio librariorum. Nam Septuaginta Interpretes videntur legisse לנצח *lannezach*, quod significat *in finem*, ut patet ex primo versu *Psalmi* XII : « Usquequo, Domine, oblivisceris me in finem? » Et sane magna est auctoritas Septuaginta Interpretum, quos et doctissimos fuisse, et optimos codices habuisse dubitari non potest. Adde, quod et sententia est gravior secundum lectionem Septuaginta. Nam secundum Hebraicam lectionem significatur hunc Psalmum datum esse Victori in hymnis, id est Magistro cantorum, sive optimo cantori, qui præpositus est concinendis hymnis. Quæ res non videtur adeo gravis, ut debuerit exstare in divinis libris ad æternam rei memoriam. At secundum lectionem Septuaginta Interpretum, significatur hunc Psalmum esse canendum usque in finem, id est perpetuo, sive frequentissime, quod est signum, Psalmum esse unum ex utilioribus. Accedit etiam intelligentia mystica, quod sit Psalmus ad Christum pertinens, qui est finis Legis et Prophetarum. Illud, *in hymnis*, posset etiam verti : in pulsatione in-

strumentorum musicorum, siquidem נגן *nagan* significat instrumentum, unde nomen נגינה *neghina, pulsatio;* sed accipitur etiam passim pro laude, sive carmine, atque hymno. Itaque sensus erit : Psalmus David inter hymnos canendus perpetuo, atque ipsum Christum proprie respiciens; atque hoc idem dicendum est de aliis, qui sequuntur, eodem titulo inscriptis.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1.

1. CUM INVOCAREM, EXAUDIVIT ME DEUS JUSTITIÆ MEÆ, IN TRIBULATIONE DILATASTI MIHI.

Hunc Psalmum canit David in persona Ecclesiæ, vel cujuslibet animæ fidelis, quæ exemplo suo monet peccatores, ut convertantur, et fiduciam ponant in Domino, declinent a malo, et faciant bonum. Ponit igitur exemplum suum dicens : Ego, cum invocarem Deum in tempore tribulationis, exauditus sum. « Exaudivit *enim* me Deus justitiæ meæ, » id est Deus, a quo est omnis mea justitia, hoc est, cujus gratia me justum facit. Ostendit autem quomodo sit exauditus dicens : « In tribulatione dilatasti mihi. » Deus aliquando exaudit removendo tribulationem, aliquando dando patientiæ virtutem, et hoc est majus beneficium; aliquando non solum patientiam, sed etiam gaudium in tribulatione dando, et hoc est beneficium maximum, et de hoc loquitur Psalmus. Tribulatio enim angustias facit, gaudium dilatat corda : sed qui gloriatur in tribulatione, huic tristitia vertitur in gaudium, et tribulatio ei non angustias, sed dilatationem affert. Mutatio vero personæ de tertia in secundam additur, ad significandum unde veniat illa dilatatio, nimirum ex illapsu Dei in cor tribulati, juxta illud : « Cum ipso sum in tribulatione, » *Psalm.* XC. Itaque sensus est : Cum invocarem Deum tribulatione pressus, exaudivit me; quod inde scio, quia tu, Domine, cordi meo dulcissimam tuam præsentiam exhibens, miro modo angustias tribulationis in latitudinem convertis lætitiæ. « Superabundo gaudio, inquit Apostolus, in omni tribulatione nostra. » Illud autem, *dilatasti mihi*, phrasis est Hebraica, pro *dilatasti me.*

Deus quomodo exaudiat?

Vers. 2.

2. MISERERE MEI, ET EXAUDI ORATIONEM MEAM.

Postulat continuationem gratiæ, ac si dicat : Ita, Domine, semper miserearis, semper exaudias, sicut adhuc fecisti. Novit enim sanctus Propheta nos in hac vita semper obnoxios esse periculis, nisi misericordia ejus non solum præveniat, sed etiam comitetur et subsequatur.

Vita hæc nostra semper periculis obnoxia.

Vers. 3.

3. FILII HOMINUM, USQUEQUO GRAVI CORDE? UT QUID DILIGITIS VANITATEM, ET QUÆRITIS MENDACIUM?

Lectio Hebraica multum discordat a Græca, ex qua latina nostra Vulgata derivatur; sic enim ad verbum legitur hebraice : *Filii viri, usquequo gloriosi mei ad ignominiam diligentes vanitatem, quæritis mendacium?* Sed facile apparet unde nata sit varietas; nam, sublatis punctis quibus carebant libri Hebraici ante Christi adventum, et una littera in aliam similem commutata, existit lectio nihil discrepans a Græca. Verba Hebraica nunc ita sonant, כבודי לכלימא *chevodi liclimma, gloria mea ad ignominiam.* Sic autem legerunt Septuaginta, כבודי לב למה *chevude leb lamma, graves corde usquequo.* Ac, ut sæpe diximus, credibile est emendatiores codices Hebraicos fuisse temporibus Septuaginta Interpretum, quam nunc sint. Itaque lectio nostra vulgata omnino conservanda est, quippe quæ conformis reperitur lectioni Hebraicæ, quam Septuaginta Interpretes emendatiorem habuerunt. Neque tamen in sensu discordia est magni momenti, imo una lectio aliam adjuvare videtur. Sententia igitur hæc est : « Filii hominum, usquequo graves corde, » id est, quamdiu cor habetis lapideum, durum ad terram inclinatum, non cogitantes nisi bona terrena? Corda enim ex sententia Domini, *Luc.* XXI, « gravantur crapula et ebrietate, et curis hujus mundi; » et quia corda dura non recipiunt supernas cogitationes, sed solum terrenas et transitorias, ideo non diligunt nisi terrena et transitoria; et quoniam ea sola quærimus diligenter, quæ ardenter diligimus, ideo subjungit Propheta : « Ut quid diligitis vanitatem, et quæritis mendacium? » Dicuntur autem bona terrena, vana, falsa, quia nec solida sunt, nec stabilia, quamvis talia esse videantur, et propterea merito falsa et fallacia dici possunt, præsertim si comparentur ad æterna. Additur in Hebræo *sela*, id est *semper*, quod recte ponitur hoc loco : id enim valde mirum est, quod homines non tantum initio mundi, nec solum initio vitæ, sed in omni sæculo et in omni ætate, post tam longam experientiam, res humanas et fallaces tanto studio consectentur. Lectio Hebraica Græcam et Vulgatam adjuvat. Nam iidem homines, qui propter naturæ corruptionem sunt *filii hominum*, et *graves corde*, iidem ex imagine Creatoris, ad quam formati sunt, recte dici possunt gloriosi atque inclyti, et ideo valde ignominiosum illis est diligere et quærere bona temporalia, vana et falsa, quæ sub pedibus habent; et non diligere, neque quærere sempiterna, solida et vera, unde originem atque imaginem trahunt. Magna est hæc increpatio, quæ non ab homine mendace, sed a spiritu veritatis procedit.

Filii hominum quomodo gloriosi dici possint?

Vers. 4.

4. ET SCITOTE, QUONIAM MIRIFICAVIT DOMINUS SANCTUM SUUM : DOMINUS EXAUDIET ME, CUM CLAMAVERO AD EUM.

Hæc est potissima ratio, cur deberent homines non amplius inhærere temporalibus, quia videlicet venit ad nos de cœlo Sanctus Dei, id est Filius Dei, qui solus inter omnes homines impec-

cabilis fuit. Unde etiam dæmon in Evangelio clamabat *Marc.* I : « Scio qui sis, Sanctus Dei. » Hic autem Sanctus pertransiit benefaciendo, et mala tolerando, temporalia despiciens, et sempiterna prædicans, et tandem hoc novo itinere gradiens ad summam felicitatem pervenit, sedens in cœlo corpore et animo in æternum beatus. Et quoniam ille dux noster est, et præivit parare nobis locum, sine dubio si per vestigia ejus ambulamus, ad veram et sempiternam felicitatem perveniemus. Scitote igitur, quia Dominus Deus sanctum suum Christum, quia temporalia despexit, mirabilem omnino reddidit, resuscitans ab inferis, et in cœlo ad dexteram suam constituens. Et quoniam non solum dux noster est, sed etiam advocatus et mediator, ideo subjungit David : « Dominus exaudiet me, cum clamavero ad eum, » id est, nunc potissimum certo confido me semper exaudiendum, cum sciam esse in dextera Dei mediatorem, qui interpellat pro nobis.

Vers. 5.

5. IRASCIMINI, ET NOLITE PECCARE : QUÆ DICITIS IN CORDIBUS VESTRIS, IN CUBILIBUS VESTRIS COMPUNGIMINI.

Post increpationem gravissimam et admonitionem, ut resipiscant filii hominum, instruit eos Spiritus Sanctus quid agere debeant, ac docet ut sancta quadam iracundia exardescant, et resistant pravis desideriis, et eo modo peccatum vitent : quod si forte peccaverint, continuo doleant et compungantur, neque contenti sint declinare a malo, sed etiam sacrificent sacrificium justitiæ faciendo bonum. « Irascimini, inquit, et nolite peccare, » id est, cum surgunt pravi et rebelles motus, qui sunt initia et radices omnium peccatorum, irascimini naturæ vestræ corruptæ, et resistite, ita ut non peccetis. Ad hoc enim nobis data est ira a Deo (ut docet S. Basilius in Oratione *de Ira*), ut sit cos virtutis. Vox Hebræa רגזו *rigzu* significat etiam, *pavete, contremiscite*, quod etiam recte quadrat in hunc locum. Debemus enim statim tremere et pavere, cum apparet caput serpentis, id est mala suggestio. « Quæ dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini. » In Hebræo legimus ad verbum : *Dicite in cordibus vestris super cubilia vestra, et tacete*; in Græco vero sic : *Quæ dicitis in cordibus super cubilia vestra, compungimini*; ex quibus intelligimus nostram lectionem sic esse ordinandam : Quæ dicitis in cordibus vestris in cubilibus vestris, de his compungimini tacentes. Sensus igitur est : tempore nocturno cum estis soli in cubilibus, liberi ab omnibus aliis curis, tunc in cordibus vestris cogitate omnia vestra errata, et quæ dicitis et confitemini apud vos in corde, de his coram Deo, tacentes præ verecundia, compungimini. Fuisse autem solitum Davidem in cubilibus recogitare peccata, propter opportunitatem secreti et silentii nocturni, potest intelligi ex illis verbis *Psalm.* VI : « Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo. » Itaque quod ipse faciebat, alios monet, ut faciant.

Ira nobis data est, ut sit cos virtutis.

Vers. 6.

6. SACRIFICATE SACRIFICIUM JUSTITIÆ, ET SPERATE IN DOMINO : MULTI DICUNT, QUIS OSTENDIT NOBIS BONA ?

Addit nunc alteram partem justitiæ, videlicet, ut non solum declinent a malo, sed etiam faciant bonum. Vocat autem opera bona sacrificium justitiæ, quia opera justa placent Deo valde, et per ea Deus honoratur. « Videant, inquit Dominus, opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est, » *Matth.* VI. Apostolus loquens de eleemosyna : « Accepi, inquit, quæ misistis in odorem suavitatis; » et de jejunio aliisque bonis operibus corporalibus, *Ephes.* V : « Obsecro vos, inquit, ut exhibeatis corpora vestra hostiam beneplacentem. » Addit autem : « Et sperate in Domino, » ad tollendam præsumptionem, quæ bonis operibus insidiatur : bene operari nos oportet, sed ita tamen, ut non superbe confidamus de operibus nostris, ut Pharisæus ille, qui dicebat *Luc.* XVIII : « Gratias tibi ago, quia non sum sicut cæteri hominum : jejuno bis in sabbato, » etc. Sed in Domino speremus, qui dabit peccata vitare, bona opera facere, et ad portum salutis pervenire. Sicut enim præsumptio est venenum corrumpens meritum operum bonorum, sic humilitas de viribus propriis diffidens, et in Domino spem reponens, est veluti sal condiens et conservans omnia recte facta. « Multi dicunt, quis ostendit nobis bona? » In Hebræis codicibus incipit hoc loco novus versus; sed in Græcis et Latinis pertinent hæc verba ad versum superiorem : sed non est varietas magni momenti. Ponit hoc loco Propheta communem carnalium hominum objectionem; et quia stultorum infinitus est numerus, ideo ait : « Multi dicunt, » id est, cum prædicamus contemptum rerum temporalium, atque ad innocentiam et justitiam exhortamur, plurimi dicunt, quis ostendet nobis bona, si hæc quæ videmus et tangimus bona non sunt? Quis rediit ab inferis? Quis ascendit in cœlum? Potest etiam per illud, *bona*, intelligi justitia et probitas; quia enim dixerat : « sacrificium justitiæ, » objiciunt improbi : quid est hæc justitia? quis nobis ostendet viam justitiæ?

Vers. 7.

7. SIGNATUM EST SUPER NOS LUMEN VULTUS TUI, DOMINE, DEDISTI LÆTITIAM IN CORDE MEO.

Respondet Propheta viam justitiæ nobis a Deo demonstratam esse, et nos habere magistrum intra nos, qui nos doceat verum bonum, lumen videlicet rationis naturalis : hoc enim lumen signatum est, et impressum indelebiliter super nos, id est, in suprema parte hominis. Habemus enim partem inferiorem, corpus, partem superiorem, animam : et in ipsa anima partem inferiorem, qua vivimus et sentimus; et superiorem, qua

ratiocinamur et sapimus. In hac igitur suprema parte est lumen, quo distinguimur a bestiis; estque hoc lumen derivatum a vultu Dei, quia id nos facit esse ad imaginem et similitudinem Dei. Et ex hoc lumine possumus intelligere primum viam justitiæ: lex enim naturalis scripta in corde, quam ne ipsa quidem delet iniquitas, docet non faciendum alteri quod nobis ab aliis fieri nolumus; proinde non furandum, non mœchandum, etc. Possumus etiam intelligere adjuti gratia Dei nostrum verum bonum consistere in assimilatione ad Deum : bonum enim imaginis est, quam simillimam esse exemplari. Ex hac autem cogitatione existit in voluntate ingens lætitia, spes et amor erga Deum. Quid enim dulcius, quam cogitare se esse imaginem vivam rei infinitæ pulchritudinis, et se exemplari suo omnipotenti esse charissimam? Quia vero non omnes hoc experiuntur, ideo David non ait : Dedisti lætitiam in cordibus eorum; sed « Dedisti lætitiam in corde meo, » quod idem omnes justi et pii dicere possunt. Parum autem refert, quod in Hebræo habetur : *Signa super nos lumen vultus tui;* et nos habemus : « Signatum est super nos lumen vultus tui; » nam litteræ eædem, mutatis punctis, efficiunt, *signatum est.* Et hanc veram lectionem essecredimus, quia Septuaginta Interpretes melius noverant quomodo legendæ essent illæ litteræ, quam Rabini posteriores, qui puncta addiderunt.

Bonum imaginis est, esse quam simillam exemplari.

Vers. 7.

8. A FRUCTU FRUMENTI, VINI, ET OLEI SUI MULTIPLICATI SUNT.

Addit Propheta aliud argumentum ex quo possunt homines intelligere Deum esse auctorem omnium bonorum, quia videlicet ipse est, qui temporibus suis multiplicat fruges, et producit fructus omnes. Sic etiam B. Paulus *Act.* XIV : « Non sine testimonio reliquit semetipsum, dans pluvias, et tempora fructifera, replens cibo et lætitia corda nostra. » « A fructu, inquit, frumenti, vini et olei sui multiplicati sunt, » id est aucti sunt, sive creverunt in bonis temporalibus ob illorum trium præcipue fructuum abundantiam. Vox enim Græca, ἐπλήθυσαν, quam Interpres reddidit, *multiplicati sunt,* significat etiam aucti sunt, sive creverunt, et sic exponendam esse docet etiam textus Hebraicus, ubi ad verbum habemus, *frumentum et vinum eorum multiplicata sunt.* Parum etiam refert, quod in Hebræo non fit mentio olei : nam vel excidit ea vox, vel Septuaginta Interpretes eam addiderunt explicationis gratia. Scriptura enim passim hæc tria conjungere solet.

9. IN PACE IN IDIPSUM DORMIAM, ET REQUIESCAM. Vers. 9.

Concludit Psalmum David dicens : Quidquid sit de aliis, quos ad amicitiam cum Deo exhortatus sum, ego omnino in Deo confidere, ac penitus conquiescere volo. « Ego, inquit, in pace, » id est cum tranquillitate animi; « in idipsum, » id est conjunctim, pariter, simul; « dormiam et requiescam, » id est, securus cubabo ad dormiendum, et reipsa quietissime dormiam. Voces enim tam Hebraicæ quam Græcæ pro quibus habemus, *dormiam et requiescam,* significant proprie *jacebo,* sive *cubabo, et dormiam.* Sed non male noster Interpres vertit, *dormiam et requiescam,* quia qui cubat, ut dormiat, dici potest dormire; et qui dormit, præsertim somno placido, dici potest quiescere. Possunt etiam hæc referri ad futuram requiem in cœlo : tunc enim vere summa pax erit ex unione cum Deo, et summa ac verissima requies. Illud *in idipsum,* quod frequentissime occurrit in Psalmis, in Hebræo est יחדו *iachdau,* quod S. Hieronymus et alii vertunt *pariter,* sive *simul;* Septuaginta Interpretes ubique reddunt, ἐπὶ τὸ αὐτὸ, id est *in idipsum* : sed idem est sensus; nam *in idipsum* idem est, quod conjunctim et simul. S. Augustinus per *idipsum* intelligit Deum, qui solus est semper idem ipse, æternus et immutabilis, juxta illud, *Psalm.* CI : « Tu autem idem ipse es : » acuta, et pia interpretatio, sed mystica, non litteralis.

10. QUONIAM TU, DOMINE, SINGULARITER IN SPE CONSTITUISTI ME. Vers. 10.

Reddit causam, cur velit in Deum projicere omnem sollicitudinem, sive cur in futuro sæculo in pace dormiturum et quieturum se dixerit. Ratio enim est, quoniam Deus verissimis et fidelissimis suis promissionibus eum in sola spe constituerit, id est habitare fecerit. Id enim significat vox Hebræa et Græca. Itaque vir justus et amicus Dei in sola spe divina habitat, tanquam in tutissima domo; agit quod potest pro vita præsenti et futura : at non confidit in propriis viribus, neque in ulla re creata, sed in Deo solo, et ideo non confunditur, securus dormit, et securus dormiet in sæculo futuro.

PSALMUS V.

V. V.—1. *In finem pro ea, quæ hæreditatem consequitur, Psalmus David.*

2. Verba mea auribus percipe, Domine, intellige clamorem meum.

3. Intende voci orationis meæ, rex meus, et Deus meus.

V. S. H.—*Victori pro hæreditatibus, Psalmus David.*

Verba mea audi, Domine, intellige murmur meum.

Adverte ad vocem clamoris mei, rex meus, et Deus meus, quia te deprecor.

4. Quoniam ad te orabo: Domine, mane exaudies vocem meam.

5. Mane astabo tibi: et videbo quoniam non Deus volens iniquitatem tu es.

6. Neque habitabit juxta te malignus: neque permanebunt injusti ante oculos tuos.

7. Odisti omnes qui operantur iniquitatem: perdes omnes qui loquuntur mendacium.

Virum sanguinum et dolosum abominabitur Dominus.

8. Ego autem in multitudine misericordiæ tuæ,

Introïbo in domum tuam, adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo.

9. Domine, deduc me in justitia tua: propter inimicos meos dirige in conspectu tuo viam meam.

10. Quoniam non est in ore eorum veritas: cor eorum vanum est.

11. Sepulcrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant: judica illos, Deus.

Decidant a cogitationibus suis, secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos, quoniam irritaverunt te, Domine.

12. Et lætentur omnes, qui sperant in te; in æternum exultabunt, et habitabis in eis.

Et gloriabuntur in te omnes, qui diligunt nomen tuum, 13. quoniam tu benedices justo.

Domine, ut scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos.

Domine, mane audies vocem meam, mane præparabor ad te, et contemplabor.

Quoniam non Deus volens iniquitatem tu es, nec habitabit juxta te malignus.

Non stabunt iniqui in conspectu oculorum tuorum, odisti omnes operantes iniquitatem.

Perdes loquentes mendacium, virum sanguinum et dolosum abominabitur Dominus.

Ego autem in multitudine misericordiæ tuæ introïbo in domum tuam, adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo.

Domine, deduc me in justitia tua propter insidiatores meos, dirige ante faciem meam viam tuam.

Non est enim in ore eorum rectum: interiora eorum insidiæ: sepulcrum patens guttur eorum, linguam suam lævificant.

Condemna eos, Deus, decidant a consiliis suis, juxta multitudinem scelerum eorum expelle eos: quoniam provocaverunt te.

Et lætentur omnes, qui sperant in te, in perpetuum laudabunt: proteges eos, et lætabuntur in te qui diligunt nomen tuum.

Quoniam tu benedices justo, Domine, ut scuto placabilitatis coronabis eum.

Argumentum. — Canticum matutinum, Absalonicæ seditionis tempore, ut plerique putant, compositum. Censet Hengstenberg supervacaneum esse, æque ac difficile, investigari ad quem præcise temporis articulum referendus sit hic Psalmus, siquidem in eo David, non tam suo, quam justorum in genere nomine loquitur. Strophæ tres, vers. 2-3: Opem tuam, o Jova, invoco; vers. 4-8: Eam spero, neque enim ferre potes, quales sunt qui me vexant, homines impios, ego vero te pie colo; vers. 9-13: Defende me a pessimis istis hominibus, eosque de statu suo deturba.

1. Præcentori, ad tibias, carmen Davidis.

2. Attende ad sermones meos, Jova,
percipe meum gemitum.
3. Aurem præbe voci clamoris mei, mi rex et mi Deus,
nam ad te precor.

4. Jova, mane audis vocem meam;
mane adparo me ad te, et speculor.
5. Neque enim Deus qui improbitate delectetur, tu *es*;
nec apud te habitat malignus.
6. Non subsistunt vesani ante oculos tuos;
odisti omnes maleficos.
7. Perdis loquentes mendacia;
virum sanguinis et fraudis abominatur Jova.

8. Ast ego per magnam tuam bonitatem domum tuam ingredior,
ad templum tuum sanctum adoro in timore tuo.

9. Jova, duc me in justitia tua propter insidiatores meos,
complana ante me viam tuam.
10. Nam in ore ejus (eorum) nihil est veri,
intimum eorum pravitas,
sepulcrum apertum guttur eorum,
lævem faciunt suam linguam.
11. Jube eos pœnas luere, Deus : consiliis suis excidant,
ob multitudinem delictorum suorum detrude eos,
quoniam rebellarunt in te.
12. Et lætentur omnes qui tibi confidunt,
in perpetuum jubilent, et tu protegas eos,
et exsultent in te omnes qui amant nomen tuum!
13. Nam tu pium fortunas, Jova;
gratia, tanquam clypeo, circumdas *eum*.

NOTÆ.

Vers. 1. *Ad tibias*, a חלל *perfodit* : ita post Chaldæum recentiorum plerique. Hitzig censet τῷ נחלות indicari carmen quoddam, cujus ad numeros Psalmus hic cani debebat. Hengstenberg cum veteribus vertit *super hæreditatibus*, ut hoc Psalmo tum justorum tum improborum sors describatur. Vers. 2. *Gemitum*, internum sensum; alii *æstum*, vel *meditationem*. — Vers. 4. *Adparo me*, excubias ago, et circumspicio, auxilium tuum exspectans. Alii, *adparo*, *dispono precem meam*. — Vers. 5. Est litotes, qualis *Odyss.* XV, 83. — Vers. 6. *Vesani*; Hengstenherg, *superbi, gloriantes*. — Vers. 8. *Ingredior*, vel *ingrediar*, gratias tibi, eversis tuo auxilio hostibus, redditurus. *Ad templum*, gall. *à ton saint temple*; non *in templo*; intelligitur locus in quo tum erat arca, ita vocatus I *Sam.* I, 9; III, 3, quo nonnisi Levitæ et sacerdotes intrabant. *In timore tuo*, pio et reverenti animo; alii, *propter tui reverentiam*, ut parallelismus cum *per magnam bonitatem tuam* melius servetur. — Vers. 9. *In justitia tua*; Maurer, *in justitia quam tu a me exigis*, ne si faciam aliquid legi divinæ contrarium, insidiatores me perdendi occasionem nanciscantur : ita quoque Vatablus. Melius Hengstenberg, *in justitia tua*, qua scil. Deus innocentes adversus vim violentorum injustam defendit : quæ explicatio congruit cum τῷ *nam* in vers. seq. *Tuam*, qua tu me incedere jubes. — Vers. 10. *Guttur eorum* profert verba pestilentia et mortifera, ut sepulcrum apertum; alii : Ut facile caditur in sepulcrum apertum, ita, nisi caveant, homines blanditiis eorum seducuntur : ita Ewaldus. — Vers. 11. *Detrude eos* in exitium. — Vers. 12. *Lætentur*, etc., alii *lætabuntur*, etc., eodem sensu. *In te*, de te tuoque auxilio. *Nomen tuum*, i. e. te.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS V.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem pro ea, quæ hæreditatem consequitur, Psalmus David.

Hic titulus varie exponitur, propterea quod in Hebræo quædam vox est, נחילות *nechilot*, quam Rabbini, et qui Rabbinos sequuntur, significare volunt instrumentum musicum. Sed a Catholicis omnino rejiciendi sunt, cum S. Hieronymus hebraicæ linguæ peritissimus verterit, *pro hæreditatibus*; et Septuaginta adhuc peritiores, et quibus lingua Hebræa patria erat, verterint, *pro ea quæ hæreditatem consequitur*. Et verba ipsa Hebraica has interpretationes omnino recipiunt, siquidem נחל *nachal hæreditare* significat; נחלות *nachalot*, *hæreditates*; נחלת *nochelet*, *eam quæ hæreditat*. Credibile igitur est textum Hebraicum diuturnitate temporis una, vel altera littera immutatum peperisse has varietates : sed in re dubia Septuaginta Interpretibus fides habenda est magis, quam recentibus Rabbinis, præsertim cum S. Hieronymi versio magis faveat Septuaginta, quam Rabbinis. Igitur hic Psalmus compositus est in persona Ecclesiæ, quæ hæreditatem salutis æternæ quotidie in suis membris consequitur, et in fine mundi tota

Ecclesia similis

est columbæ. consequatur. Quia vero Ecclesia pro meliore sua parte, similis est columbæ, quæ perpetuo gemit, et innocentiam custodit, ideo in hoc Psalmo columbæ officium exercens, partim orat, partim peccatum detestatur. Quod ipsum facere debent omnes, qui pertinent ad columbam; sic enim unimur Deo, in quo consistit hæreditas, si oratione trahimus Deum ad nos, et puritate vitæ propinquamus ad Deum.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. VERBA MEA AURIBUS PERCIPE, DOMINE, INTELLIGE CLAMOREM MEUM.

Vers. 2. 2. INTENDE VOCI ORATIONIS MEÆ, REX MEUS, ET DEUS MEUS.

Tribus modis fieri potest ut aliquis non audiatur ab aliquo : vel quia ille non percipit sonum verborum, vel quia non percipit significationem eorumdem verborum, vel quia non attendit intentus aliis rebus. Deus quidem omnia percipit, et intelligit, et semper attendit : sed dicitur aliquando non percipere, vel non intelligere, vel non attendere, quia sic orantem contemnit, ac si non perciperet, vel non intelligeret, vel non attenderet. Ideo sanctus Propheta, oraturus Deum, initio postulat ut Deus percipiat, intelligat et attendat. Porro Deus orantem contemnit, ac si non perciperet sonum verborum, quando is, qui orat, ita distrahitur, ut nec ipse verba sua percipiat; vel ita frigide orat, ut oratio sursum ascendere non possit. Tunc vero Deus ita se habet, ac si non intelligeret quid petatur, quando is qui orat nescit quid petat, petens ea quæ sibi non sunt utilia, etiamsi attente et ferventer oret, atque adeo clamet. Tunc denique Deus similis est non attendenti, quando orans non est dignus, qui audiatur, vel quod sine debita humilitate, fiducia, aliisque debitis circumstantiis oret, vel quod sit peccator, et de pœnitentia nondum cogitare inceperit. Propheta igitur miro artificio a Spiritu Sancto edoctus, orat Deum pro dono bene orandi, videlicet ut detur ei sic orare, ut opus est, ad hoc ut Deus non repellat orationem, sed percipiat sonum, intelligat clamorem, et intendat orationi. Addit autem, *rex meus*, ut facilius impetret : solet enim bonus rex audire populum suum; adjungit vero, *et Deus meus*, ut ostendat se non solum esse populum Dei quasi regis, sed etiam creaturam ejus, et in omnibus ab eo pendere, et sine eo nihil.

Vers. 3. 3. QUONIAM AD TE ORABO, DOMINE, MANE EXAUDIES VOCEM MEAM.

Reddit rationem cur petierit audiri a Domino : quoniam, inquit, ad te orabo, id est, quia studium meum præcipuum futurum est oratio, ideo tam sollicitus sum de auditione. Et quia studium orandi non solum est mihi præcipuum, sed etiam primum, ideo summo mane antequam aliud ullum opus aggrediar, tu, Domine, audies vocem meam : nulli enim loquar antequam tibi. « Tu labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam, » ut dicitur *Psalm.* L.

Vers. 4. 4. MANE ASTABO TIBI, ET VIDEBO, QUONIAM NON DEUS VOLENS INIQUITATEM TU ES.

Non solum, inquit, mane orabo, sed etiam adstabo tibi, id est, conabor me præsentem tibi exhibere; et contemplabor (id enim sonat vox Hebræa) in illo silentio matutino, antequam irruat turba negotiorum hujus vitæ. Materia vero præcipua contemplationis meæ erit considerare, nihil te magis odisse, quam peccatum; innocentiam, et justitiam tibi summopere gratam esse, cum tu sis lux, et justitia, et ideo si tibi placere volo, innocentiam et justitiam mihi sectandam esse, et iniquitatem odio habendam.

Vers. 5. 5. NEQUE HABITABIT JUXTA TE MALIGNUS, NEQUE PERMANEBUNT INJUSTI ANTE OCULOS TUOS.

Non solum Deus non vult iniquitatem, sed neque vult homines iniquos : ideo « non habitabit, inquit, juxta te malignus, » id est, non propinquabit tibi jure amicitiæ; « neque permanebunt injusti ante oculos tuos, » id est, non diu respicies oculo clementiæ injustos. Nunc enim Deus respicit etiam injustos oculo clementiæ, id est eis concedit multa temporalia bona, sed hoc non diu durabit. Brevi enim projiciet illos a facie sua in æternum interitum.

Vers. 6. 6. ODISTI OMNES QUI OPERANTUR INIQUITATEM : PERDES OMNES, QUI LOQUUNTUR MENDACIUM.

Vers. 7. 7. VIRUM SANGUINUM, ET DOLOSUM ABOMINABITUR DOMINUS.

Non solum Deus non vult iniquitatem; nec solum non vult amicitiam cum iniquis, sed illos odit, et perdere vult, ac re ipsa perdet; et quoniam peccata committuntur opere, verbo et cogitatione, sive desiderio, ideo singula Psalmus enumerat, primo operantes iniquitatem, secundo loquentes mendacium, quod de pernicioso intelligitur; tertio virum sanguinum, id est crudelem, sanguinis appetentem; et dolosum, id est, qui dolos meditatur, et struit.

Vers. 8. 8. EGO AUTEM IN MULTITUDINE MISERICORDIÆ TUÆ INTROIBO IN DOMUM TUAM, ADORABO AD TEMPLUM SANCTUM TUUM IN TIMORE TUO.

Dixerat Propheta, matutino tempore se contemplaturum quantopere Deus peccatum et peccatores aversetur. Exponit nunc fructum contemplationis, ac dicit : « Ego autem in multitudine misericordiæ tuæ, » id est confisus in multa misericordia tua, non in viribus meis, ut evitem omnia peccata, « introibo in domum tuam, »

quæ est domus orationis; « et adorabo ad templum sanctum tuum, » id est, prosternar coram tabernaculo tuo; « in timore tuo, » timens ac tremens implorabo auxilium tuum.

Vers. 9. 9. DOMINE, DEDUC ME IN JUSTITIA TUA, PROPTER INIMICOS MEOS : DIRIGE IN CONSPECTU TUO VIAM MEAM.

Hæc est oratio, qua orat in domo Dei, videlicet, ut Deus eum deducat in justitia sua, id est ut eum ducat per semitas justitiæ faciendo illum implere omnia mandata divina, et sic vitare omnia peccata, et quod idem est, dirigat in conspectu suo viam ejus, id est faciat eum ambulare per viam rectam, Deum semper præ oculis habendo. Id vero potissimum orat propter inimicos, sive (ut habetur in Hebræo) propter insidiatores suos; necessarium enim est divinum auxilium dirigens et protegens, præveniens et subsequens propter multitudinem hostium, qui nobis insidiantur, et ad peccata pertrahere conantur, sive ii dæmones sint, sive homines terrentes, vel allicientes. Vocat enim inimicos, omnes, qui impediunt viam salutis, etiamsi aliqui amicissimi videantur; nam « inimici hominis domestici ejus, » ut est apud *Matth.* cap. X. Parum autem refert, quod in Hebræo habetur : *Dirige in conspectu meo viam tuam*, quomodo etiam haberi in editione Septuaginta Interpretum testatur S. Hieronymus, in epist. *ad Suniam et Fretellam*, et in nostro Græco et Latino : *Dirige in conspectu tuo viam meam*. Nam sensus in idem recidit, sive dicas secundum Hebræos codices : *Dirige in conspectu meo viam tuam*, id est, fac ut inveniam et videam viam tuam rectam; sive secundum Græcos et Latinos : *Dirige in conspectu tuo viam meam*, id est, fac ut ambulem coram te per viam rectam. Semper enim petitur gratia incedendi per viam mandatorum Dei.

Vers. 10. 10. QUONIAM NON EST IN ORE EORUM VERITAS : COR EORUM VANUM EST.

Vers. 11. 11. SEPULCRUM PATENS EST GUTTUR EORUM, LINGUIS SUIS DOLOSE AGEBANT.

Reddit rationem, cur velit auxilium contra inimicos insidiantes, quia videlicet illi nihil intendunt, nisi decipere, et difficile est insidias eorum vitare. « Non est, inquit, in ore eorum veritas, » quia si terrent, decipiunt, persuadentes fugam exigui mali, ut inducant in maximum malum; si alliciunt, decipiunt, persuadentes prosecutionem exigui boni, ut adducant in jacturam summi boni. « Cor eorum vanum est » intus, et extra perversi sunt : non sapiunt, nec appetunt nisi vana, ideo non possunt loqui nisi vana. Idem autem repetit in versu sequenti, sed ordine mutato; nam quod dixerat : « Cor eorum vanum est, » repetit, dicens : « Sepulcrum patens est guttur eorum; » et quod dixerat : » Non est in ore eorum veritas, » repetit dicens : « Linguis suis dolose agebant. » Itaque cum dicitur guttur *sepulcrum patens*, significatur, guttur, seu os, et linguam, quæ sunt instrumenta loquendi, esse quasi os sepulcri; interiora vero sepulcri esse animam sive cor, ubi sunt desideria, et cogitationes horridæ, et fœtentes, quasi cadavera putrefacta, unde exhalat fœtor verborum mortiferorum. Et ideo addit : « Linguis suis dolose agebant, » hoc est, non solum falsa dicunt inimici mei, quia non est in ore eorum veritas, sed etiam dolosa, quia sub specie boni persuadent mala. In Hebræo est, *linguis suis blandiuntur*, quod in idem recidit.

Vers. 12. 12. JUDICA ILLOS, DEUS, DECIDANT A COGITATIONIBUS SUIS; SECUNDUM MULTITUDINEM IMPIETATUM EORUM EXPELLE EOS, QUONIAM IRRITAVERUNT TE, DOMINE.

Prophetia est potius quam imprecatio; significat enim Psalmus fore, ut inimici justorum, non solum non admittantur ad hæreditatem, de qua in titulo Psalmi, sed condemnentur ad æternas pœnas, et nihil obtineant eorum, quæ moliuntur. « Judica illos, » id est judicabis, vel, ut significantius habent Hebræa, *condemnabis illos*. « Decidant a cogitationibus suis, » id est frustrabuntur spe sua, qua sperabant se subvertere posse electos. « Secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos, » id est, pro meritis suis expellentur ab hæreditate in tenebras æternas. « Quoniam irritaverunt te, Domine, » id est, quoniam dum hominibus se nocere existimaverunt, non homines offenderunt, sed Deum, juxta illud : « Non te abjecerunt, sed me, » I *Reg.* VIII; et : « Non es mentitus hominibus, sed Deo, » *Act.* V.

Vers. 13. 13. ET LÆTABUNTUR OMNES QUI SPERANT IN TE : IN ÆTERNUM EXULTABUNT, ET HABITABIS IN EIS.

Vers. 14. 14. ET GLORIABUNTUR IN TE OMNES, QUI DILIGUNT NOMEN TUUM : QUONIAM TU BENEDICES JUSTO.

Vers. 15. 15. DOMINE, UT SCUTO BONÆ VOLUNTATIS TUÆ CORONASTI NOS.

Hic prædicit felicissimam hæreditatem electorum, quibus titulus Psalmi eam promiserat. Ac primo invitat justos ad lætitiam, ob spem bonam futurorum. « Lætentur omnes, qui sperant in te, » id est, etsi nunc in labore certaminis justi reperiuntur, tamen lætentur in spe, qui non sperant in vanitatibus, sed in Deo vero, et in tempore suo in æternum exultabunt laudantes Deum, qui habitabit in eis, id est, *super eos ad modum tentorii*, ut in Hebræo legimus; proinde ipsi in Deo erunt, et est Deus in eis, et erit Deus omnia in omnibus. Hæc autem exsultatio, et laus, quasi exterior, nascetur ex interna immensa lætitia et gloria. Nam « gloriabuntur in te, » o Deus, « omnes qui diligunt nomen tuum, » id est omnes vere justi. Charitas enim est, quæ justos et amicos, et filios Dei facit. Gloriabuntur autem, « quoniam tu benedices justo, » id est, unicuique justo benedices, et

Charitas justos et amicos Dei facit.

benedicendo benefacies, reddendo eis coronam gloriæ, quam merentur. Et quoniam radix omnium bonorum est benevolentia Dei, qui nos elegit ante mundi constitutionem, cum ex illa procedat vocatio, justificatio, merita bona, et ipsa glorificatio; ideo concludit: « Domine, ut scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos, » id est, confiteor tibi, Domine, omnia nostra bona inde manare, quia beneplacitum tuum, sive gratia tua nos complexa est, et undique protexit, ut scutum protegere solet milites. Cui simile est illud *Psal.* CII: « Qui coronat te in misericordia, et in mise» rationibus. » Verbum Hebræum ambiguum est, quoad pronomen. Nam verti potest, *coronasti eum*, id est justum, cui benedixisti, et sic vertit S. Hieronymus. Potest etiam recte verti, mutatis punctis, *coronasti nos*, ut verterunt Septuaginta : sed sententia est omnino eadem.

PSALMUS VI.

V. v. — 1. *In finem in carminibus, Psalmus David, pro octava.*

2. Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.

3. Miserere mei, Domine, quoniam infirmus sum : sana me, Domine, quoniam conturbata sunt ossa mea.

4. Et anima mea turbata est valde : sed tu, Domine, usquequo?

5. Convertere, Domine, et eripe animam meam : salvum me fac propter misericordiam tuam.

6. Quoniam non est in morte qui memor sit tui : in inferno autem quis confitebitur tibi?

7. Laboravi in gemitu meo, lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo.

8. Turbatus est a furore oculus meus : inveteravi inter omnes inimicos meos.

9. Discedite a me omnes qui operamini iniquitatem, quoniam exaudivit Dominus vocem fletus mei.

10. Exaudivit Dominus deprecationem meam, Dominus orationem meam suscepit.

11. Erubescant, et conturbentur vehementer omnes inimici mei : convertantur et erubescant valde velociter.

V. s. h.—*Victori in cantibus super octava. Psalmus David.*

Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.

Miserere mei, Domine, quoniam infirmus sum ego : sana me, Domine, quoniam conturbata sunt ossa mea.

Et anima mea conturbata est valde : et tu, Domine, usquequo?

Revertere, Domine, erue animam meam, salva me propter misericordiam tuam.

Quoniam non est in morte recordatio tui : in inferno quis confitebitur tibi?

Laboravi in gemitu meo : natare faciam tota nocte lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo.

Caligavit præ amaritudine oculus meus : consumptus sum ab universis hostibus meis.

Recedite a me omnes qui operamini iniquitatem, quia audivit Dominus vocem fletus mei.

Audivit Dominus deprecationem meam, Dominus orationem meam suscepit.

Confundantur et conturbentur vehementer omnes inimici mei, revertantur et confundantur subito.

Argumentum.—Nihil in hoc Psalmo deprenditur, ait Hengstenberg, quod tituli fidem, *Carmen Davidis*, evertat. Quo autem tempore editus sit, vix certo definiri potest. Verosimile est, Davidem in gravissimas calamitates tunc incidisse, tum ex hostibus, tum ex morbo. Strophæ tres, vers. 2-4 : Quousque, Jova, patiere me tantis conflictari miseriis? Vers. 5-8 : Pereo, nisi succurras; vers. 9-11 : Spero firmiter, preces meas futuras esse ratas.

1. Præcentori, fidibus, ad modum instrumenti Scheminith, Davidis carmen.

2. Jova, ne in ira tua punias me,
neque in æstu tuo me castiges.
3. Miserere mei, Jova, nam tabesco;
sana me, Jova, conquassata sunt ossa mea.

4. Et anima mea conquassata est valde;
et tu, Jova, quousque.....?
5. Revertere, Jova, libera animam meam;
serva me pro *insigni* tua gratia.
6. Nam non est in morte tui memoria;
in Orco quis te laudet?
7. Fessus sum gemitu meo,
omni nocte lectum meum madefacio,
lacrymis meis stratum meum humecto.
8. Marcuit præ mœrore oculus meus,
senuit propter omnes adversarios meos.

9. Recedite a me *insectando*, omnes *vos* facinorosi;
nam audiit Jova vocem fletus mei.
10. Audiit Jova supplicationem meam,
Jova precationem meam suscipiet.
11. Pudore afficientur et percellentur valde omnes hostes mei;
revertentur, pudore afficientur repente.

NOTÆ.

Vers. 1. *Ad modum Scheminith*, i. e. fidium gravioris soni. Alii, *ad octavam*, puta gravioris soni. — Vers. 3. *Tabesco*, languidus factus sum. *Conquassata*, et quasi soluta. *Ossa*, quæ sunt totius corporis fundamentum, pro *toto corpore*. — Vers. 4. *Quousque* in tantis miseriis me esse sines? — Vers. 5. *Revertere*, jam non a me aversus. — Vers. 6. *Memoria* et celebratio. *Orco*, animarum post mortem loco, quem Hebræi vates sibi fingunt a societate hominum in hoc mundo prorsus separatum, eumdemque tristem, tenebricosum, in quo perpetuum sit silentium: qualis revera erat ante Christum passum. — Vers. 7. *Gemitu meo*, gemendo. *Omni*; Rosenmullerus, *tota*. Cf. *Odyss*. XVII, 102 seq. — Vers. 8. *Mœrore*; alii, *indignatione*. — Vers. 11. *Percellentur* spe interitus mei frustrati. *Revertentur*, re infecta.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS VI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem in hymnis pro octava, Psalmus David.

Quod dicitur, *pro octava*, vel, ut habetur in Hebræo, על השמינית *hhal haschminith, super octavam*, videtur esse genus citharæ habentis octo chordas, vel aliquid simile. Nam in priore libro *Paralip*. cap. xv, ubi describuntur varia instrumenta, quibus canendi erant Psalmi, inter alia ponitur cithara super octavam. Non est tamen repudiandum, quod communiter dicitur, per *octavam* hoc loco significari diem ultimi judicii, quæ erit octava, quia sequetur post sex dies laboriosos hujus vitæ, et post septimam quietis animarum. Hic enim Psalmus est primus illorum septem, qui ad pœnitentiam pertinent. Neque verisimile est, quod Rabini, et eorum sectatores dicunt, hunc Psalmum compositum fuisse a Davide pro sanitate corporis recuperanda, quam videlicet amiserat ob adulterium et homicidium perpetratum. Scriptura enim satis declarat in II lib. *Regum*, quam pœnam exegerit Deus a Davide propter illius peccati reatum: neque usquam meminit morbi corporalis. Sed neque Ecclesia ab antiquissimis temporibus inter pœnitentiales hunc Psalmum, et primo etiam loco numerasset, nisi proprie, et ad litteram ad pœnitentiam pertineret. Itaque argumentum hujus Psalmi erit oratio peccatoris timentis divinum judicium, et ad reconciliationem aspirantis.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. DOMINE, NE IN FURORE TUO ARGUAS ME, NEQUE IN IRA TUA CORRIPIAS ME.

Petitio est hæc vere pœnitentis et contriti, qui super omnia peccatum odit. Nam tunc Deus arguit, id est accusat, et corripit peccatorem in ira et in furore, quando non castigat ut salvet ex amore paterno, sed castigat ut perdat, ac justitiæ

satisfiat. Quod facit in hac vita, quando percutit cæcitate et obstinatione, ut sit peccatum pœna peccati : in alia vero, quando perdit in gehennam. Iste igitur concussus horrore, et timens abyssum judiciorum Dei, non recusat flagellum pœnarum, quæ non separant a Deo, sed compellunt ad Deum; sed horret malum illud super omnia vere horrendum, id est tradi in desideria cordis sui, in passiones ignominiæ, obdurari et excæcari, et tandem in æternum separari a facie Dei. Porro ira et furor pro eodem hoc loco accipiuntur, sicut etiam argui et corripi : est enim (ut alias adnotavimus) familiare Prophetis id ipsum bis repetere, explicandi, vel inculcandi gratia.

Vers. 2. 2. MISERERE MEI, DOMINE, QUONIAM INFIRMUS SUM : SANA ME, DOMINE, QUONIAM CONTURBATA SUNT OSSA MEA.

Ad permovendum Deum, ut non in furore arguat, adducit pœnitens David aliquot argumenta; ac primum sumit ab infirmitate sua, quasi dicat : Non respicias, Domine, peccata mea, ut offensas tuas, sed ut miserias et ægritudines meas; proinde non punias, ut judex, sed cures ut medicus, ure et seca, si opus est, sed ex misericordia ad sanandum, non ex justitia ad perdendum. Vere enim peccata miseriæ sunt, et quo sunt magis ex malitia commissa, eo sunt majores miseriæ; et quo minus nos ea cognoscimus et timemus, eo miseriores sumus. Ergo, inquit, « miserere mei, quoniam infirmus sum, » id est, respice misericorditer peccata mea, quæcumque illa sint, ut ægritudines et morbos animæ meæ, quæ me debilem et imbecillem reddiderunt. « Sana me, Domine, quoniam conturbata sunt ossa mea. » Idem repetit aliis verbis. Deus enim, si misereatur, miseriam tollit, et proinde sanat, atque ita idem est, « miserere mei » et « sana me. » Idem quoque est, « quoniam infirmus sum, » et « quoniam conturbata sunt ossa mea : » per ossa enim significatur robur, ac fortitudo; et tunc dicuntur ossa conturbari, quando fortitudo nutat, et robur frangitur, ac debilitatur. Poterant autem verba Græca et Hebraica sic etiam reddi : *Tremuerunt*, sive *tremefacta sunt ossa mea.*

Vere peccata miseriæ sunt.

Vers. 3. 3. ET ANIMA MEA TURBATA EST VALDE; SED TU, DOMINE, USQUEQUO?

Alterum argumentum ducit a cognitione proprii peccati, sicut in *Psalm.* L : « Quoniam iniquitatem meam ego cognosco. » Dicit igitur : Non solum miser sum, sed etiam miseriam meam agnosco, ac propterea anima mea se ipsam tam deformem ac miseram aspiciens, et horrens, turbata est valde, et conterrita salubriter, impatiens efficitur, et clamat : « Sed tu, Domine, usquequo » non misereris, non sanas? Habet vero magnam emphasim, illud, *usquequo,* sine alio verbo. Significat enim prolatum esse ab anima turbata, et non valente integram formare sententiam.

Vers. 4. 4. CONVERTERE, DOMINE, ET ERIPE ANIMAM MEAM : SALVUM ME FAC PROPTER MISERICORDIAM TUAM.

Hoc est argumentum tertium, quod a misericordia sumitur. « Convertere, » inquit, id est respice me. Nam respectus Dei est causa omnium bonorum nostrorum. « Converte faciem tuam, et salvi erimus. » Et alibi, *Psalm.* XXIX : « Avertisti faciem tuam, et factus sum conturbatus. » Respexit Dominus Petrum, et flevit amare. Et Jacobus, cap. I, ideo vocat Deum *patrem luminum,* quia sicut sol aspectu suo illuminat, calefacit, vivificat corpora, sic Deus respiciens oculo pietatis, illuminat, accendit, vivificat animas. « Et eripe animam meam, » id est, educ de fovea, in quam cecidit; erue de laqueo venantium, quo capta et irretita tenetur; eripe de manibus inimicorum, quibus tradita est propter peccatum. « Salvum me fac, » id est, libera ab imminente damnatione ad infernum. Nam proprie salvare est liberare ab imminente mortis periculo. Notandus est autem ordo. *Primo,* Deus convertitur ad nos, ac nos respicit gratia sua. *Secundo,* nos convertimur ad illum, et sic anima eruitur a culpa. *Tertio,* liberati a culpa, salvamur a periculo imminentis damnationis. Hoc autem totum, quod fit in actu justificationis, non fit per ulla nostra merita precedentia (quid enim meretur impius, nisi pœnam?); sed per misericordiam Dei; ideo addit « propter misericordiam tuam, » quasi dicat : Audeo petere tam ingens donum, non quia dignus sum, sed quia tu misericors es.

Vers. 3. 5. QUONIAM NON EST IN MORTE QUI MEMOR SIT TUI : IN INFERNO AUTEM QUIS CONFITEBITUR TIBI?

Est hoc argumentum quartum a gloria Dei desumptum. Peto, inquit, non argui in furore, quia si ita fieret, ad mortem æternam sine dubitatione damnarer, et sic periret ex parte memoria tua et laus tua. Damnati siquidem ad gehennam, non recordantur Dei, ut eum laudent, neque ullus est in inferno, qui confiteatur Domino, id est laudet Dominum, confitendo ejus beneficia et mirabilia. Qui hunc locum intelligunt de morte corporali, et per infernum intelligunt sepulcrum, et sensum esse volunt, quod mortui in sepulcris jacentes Deum non laudant neque ejus memores sunt, cum nihil sentiant, allegant verba Ezechiæ apud *Isaiam* cap. XXXVIII : « Quia non infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit te; » et satis constat Ezechiam petivisse liberari a periculo mortis corporalis. Sed profecto locus etiam Ezechiæ debet intelligi de morte æterna, ac de inferno damnatorum. Nam tametsi Ezechias timebat mori corporaliter, timebat etiam mori in æternum, et cantavit canticum illud gratias agens Deo, quia intellexit ex dono corporalis sanitatis, tanquam ex signo divinæ benevolentiæ, sibi remissa fuisse peccata, et liberatum se esse a peri-

culo gehennæ, unde ait : « Tu autem eruisti animam meam, ut non periret; projecisti post tergum tuum omnia peccata mea, quia non infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit te; non exspectabunt qui descendunt in lacum veritatem tuam. » Et sane si de morte sola corporali hæc intelligerentur, valde exilia essent argumenta. Nam etsi mortui corporaliter, et in sepulcro jacentes non laudent Deum, tamen animæ eorum vivunt, et Deum laudant; et ipsa etiam corpora in sepulcro exspectant veritatem Dei, id est fidelitatem Dei de promissa resuscitatione. Soli illi sunt qui descendunt in lacum æternæ damnationis, qui non exspectant veritatem Dei, neque Dei recordantur in bonum, neque laudant, aut unquam laudabunt : atque ita hunc locum Ezechiæ intelligit S. Hieronymus in Commentario Isaiæ, et alii Patres.

Vers. 6. 6. LABORAVI IN GEMITU MEO, LAVABO PER SINGULAS NOCTES LECTUM MEUM, LACRYMIS MEIS STRATUM MEUM RIGABO.

Quintum argumentum ducit Propheta a fructibus dignis pœnitentiæ. Nam, ut Apostolus dicit, I *Cor*. XI : « Si nos ipsos dijudicaremus, non utique judicaremur, » id est, si nos ipsos damnaremus et puniremus, non damnaremur, nec puniremur a Domino. Parcit enim Deus iis, qui sibi non parcunt. Dicit igitur se non solum intelligere et detestari peccatum suum, sed etiam pro viribus punire et puniturum. « Laboravi, inquit, in gemitu meo, » id est, tam ingenti fletu peccata mea deploravi, ut fatigatus sim, nec tamen adhuc cesso. Nam « lavabo per singulas noctes lectum meum, » id est, singulis noctibus vice somni et quietis, ubertim peccata deflebo, et lacrymis stratum rigabo. Notanda est hoc loco abundantia et diuturnitas lacrymarum. Nam pro verbo *lavabo*, in Hebræo est, אשחה *asche, natare faciam,* ut etiam vertit S. Hieronymus; et ipsum etiam Latinum *lavabo* non significat effusionem paucarum guttarum, sed tantam copiam, ut iis lectus lavari possit. Vox etiam *rigabo* insinuat ingentem copiam lacrymarum decurrentium instar rivuli. Illud autem, *per singulas noctes,* in Hebræo ambiguum est. Nam significare potest, per totam noctem, et sic vertit S. Hieronymus; potest etiam significare, in omni nocte, et sic acceperunt Septuaginta : utrumque mirabile est, et fortasse utrumque verum simul, id est, quod longo tempore singulis totis noctibus lacrymas copiosissimas fuderit. In quo speculo intueri se deberent, qui plurima et gravissima peccata committunt, et vix paucas lacrymæ guttas emittere valent, cum remissionem a Deo quærunt.

Vers. 7. 7. TURBATUS EST A FURORE OCULUS MEUS, INVETERAVI INTER OMNES INIMICOS MEOS.

Pertinent hæc ad effectum indicandum maximæ illius profusionis lacrymarum. Nam in Hebræo pro *turbatus est*, habetur *caligavit*, seu corrosus est oculus meus, ut sensus sit : oculus meus propter furorem et indignationem meam contra turpitudinem peccati, a fletu nimio corrosus caligavit, et turbatus est. Quod autem sequitur, *inveteravi*, in Hebræo refertur ad oculum, et est tertiæ personæ, inveteravit : tamen quia non solum Septuaginta, sed etiam S. Hieronymus vertit in prima persona, inveteravi, sive consumptus sum, credibile est lectionem Hebraicam nonnihil ab eo tempore immutatam, ut in voce עתקה *hatecha* desit unum *iod* in fine, et loco ה, debet esse ת, et legendum sit עתקתי *hatachti*, quæ mutatio facillime accidere potuit. Sensus igitur est : « Turbatus est a furore oculus meus, inveteravi inter omnes inimicos meos, » id est, quia inveteravi inter omnes inimicos meos; et clarius : oculus meus caligavit præ fletu ex indignatione, quam concepi ex eo, quod tam diu in peccatis hæserim, ut inveteraverim inter omnes inimicos meos, quasi dicat : Non possum non vehementer mihi ipsi indignari, quod nullum vitium adhuc perfecte vicerim, nullumque hostem animæ meæ debellaverim, sed consenuerim inter omnes hostes meos. Vocat autem hostes, omnes, qui eum ad peccandum impulerunt, sive dæmones, sive homines, sive ipsa vitia et habitus malos.

8. DISCEDITE A ME OMNES, QUI OPERAMINI INIQUITATEM, QUONIAM EXAUDIVIT DOMINUS VOCEM FLETUS MEI. Vers. 8.

Quia tam graviter ferebat se consenuisse inter hostes, ideo prorumpit in hanc vocem : « Discedite a me, » id est, nolo amplius consortium vestrum, non acquiescam tentationibus vestris, fretus divino auxilio. « Quoniam exaudivit Dominus vocem fletus mei, » id est, quia Dominus misericordia motus ob lacrymas meas, non solum peccata dimisit, sed etiam virtutem auxit resistendi vobis.

9. EXAUDIVIT DEUS DEPRECATIONEN MEAM, DOMINUS ORATIONEM MEAM SUSCEPIT. Vers. 9.

Explicat, quod dixerat, se exauditum, et idem repetit bis, terve, ad significandum certitudinem exauditionis, et ut ipse sibi hoc modo animum adderet, ad resistendum tentationibus.

10. ERUBESCANT, ET CONTURBENTUR VEHEMENTER OMNES INIMICI MEI : CONVERTANTUR, ET ERUBESCANT VALDE VELOCITER. Vers. 10.

Concludit optans finem totalem bellorum spiritualium. « Erubescant, et conturbentur, » quia nihil profecerunt, sed in vanum laboraverunt; « convertantur » in locum suum, unde venerunt; « et erubescant, » id est, confusi discedant velocissime : quia nimirum nolo differre vitæ mutationem; sed ex hac hora, et hoc momento aggredior viam Domini rectam et perfectam. Potest

etiam hæc conclusio esse oratio pro conversione eorum hominum, qui vel persequendo, vel alliciendo causa peccandi illi fuerunt. Optat enim, et orat, ut illi erubescant et conturbentur per veram cognitionem et detestationem peccati, et sic ipsi quoque ad Deum velociter convertantur. Potest denique esse imprecatio implenda in die judicii. Tunc enim vere omnes impii, sive dæmones, sive homines, qui justos ad impatientiam, vel alia peccata inducere voluerunt, confundentur et erubescent, et convertentur ad agnitionem veritatis, sed inutiliter. Tunc enim dicent illud *Sap.* v : « Ergo erravimus a via veritatis, » etc. Erit autem id celeriter valde, quia dies Domini non tardat, etiamsi nobis nunc secus videatur. Sed cum venerit, et repentinus venerit, tunc sentietur quam celeriter venerit. In Hebræo habetur : *Erubescant, et conturbentur vehementer*. Quæ vox, *vehementer*, non habetur hoc loco in nostris codicibus Græcis et Latinis, sed fuisse in editione Septuaginta Interpretum, testatur S. Hieronymus in epist. *ad Suniam et Fretellam*. Sed si quis recte consideret, illa particula non deest in nostris codicibus, sed posita est paulo inferius. Nam ubi nos habemus, « convertantur, et erubescant valde velociter, » in Hebræo non habetur *valde*, sed solum *velociter*. Ex quo intelligimus non esse sensum : erubescant valde velociter, sed : erubescant valde, et erubescant velociter. Et hoc modo codices omnes concordes erunt.

PSALMUS VII.

V. v.—1. *Psalmus David, quem cantavit Domino pro verbis Chusi filii Jemini.*	V. s. h.—*Psalmus David, quem cecinit Domino super verbis Chus filii Jemini.*
2. Domine Deus meus, in te speravi : salvum me fac ex omnibus persequentibus me, et libera me.	Domine Deus meus, in te speravi : salva me ab omnibus persequentibus me, et libera me.
3. Nequando rapiat ut leo animam meam, dum non est qui redimat, neque qui salvum faciat.	Ne forte capiat ut leo animam meam, laceret, et non sit qui eruat.
4. Domine Deus meus, si feci istud, si est iniquitas in manibus meis :	Domine Deus meus, si feci istud, si est iniquitas in manibus meis :
5. Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis.	Si reddidi retribuentibus mihi malum, et dimisi hostes meos vacuos :
6. Persequatur inimicus animam meam, et comprehendat, et conculcet in terra vitam meam, et gloriam meam in pulverem deducat.	Persequatur inimicus animam meam, et apprehendat, et conculcet in terra vitam meam, et gloriam meam in pulverem collocet. Semper.
7. Exsurge, Domine, in ira tua : et exaltare in finibus inimicorum meorum. Et exsurge, Domine Deus meus, in præcepto quod mandasti : 8. Et synagoga populorum circumdabit te. Et propter hanc in altum regredere.	Surge, Domine, in furore tuo, elevare indignans super hostes meos, et consurge ad me judicio quod mandasti. Et congregatio tribuum circumdet te, et pro hac in altum revertere.
9. Dominus judicat populos. Judica me, Domine, secundum justitiam meam, et secundum innocentiam meam super me.	Dominus judicabit populos : judica me, Domine, secundum justitiam meam, et secundum simplicitatem meam quæ est in me.
10. Consumetur nequitia peccatorum, et diriges justum, scrutans corda et renes, Deus.	Consummetur malum iniquorum, et confirmetur justus, probator cordis et renum Deus justus.
11. Justum adjutorium meum a Domino, qui salvos facit rectos corde.	Clypeus meus in Deo, qui salvat rectos corde.
12. Deus judex justus, fortis et patiens, numquid irascitur per singulos dies?	Deus judex justus et fortis, comminans tota die.
13. Nisi conversi fueritis, gladium suum vibrabit : arcum suum tetendit, et paravit illum.	Non convertenti gladium suum acuet : arcum suum tetendit, et paravit illum.

14. Et in eo paravit vasa mortis, sagittas suas ardentibus effecit.	Et in ipso præparavit vasa mortis, sagittas suas ad comburendum operatus est.
15. Ecce parturiit injustitiam : concepit dolorem, et peperit iniquitatem.	Ecce parturiit iniquitatem : concepto dolore peperit mendacium.
16. Lacum aperuit, et effodit eum : et incidit in foveam, quam fecit.	Lacum aperuit, et effodit eum : et incidit in interitum quem operatus est.
17. Convertetur dolor ejus in caput ejus : et in verticem ipsius iniquitas ejus descendet.	Revertetur dolor suus in caput ejus : et super verticem ejus iniquitas sua descendet.
18. Confitebor Domino secundum justitiam ejus, et psallam nomini Domini altissimi.	Confitebor Domino secundum justitiam ejus : et cantabo nomini Domini altissimi.

Argumentum. — Inscriptio docet, composuisse Davidem hoc carmen *propter Cuschum, Benjaminitam.* Quisnam vero is fuerit, difficile est dictu, quum ejus nomen in Samuelis Regumque historia nusquam occurrat. Sunt autem multæ ac variæ iuterpretum de hoc nomine conjecturæ, quarum potissimas breviter indicabimus. I. Atque primo quidem quum Cush Hebræum *Æthiopiæ* nomen sit, haud pauci illud pro nomine gentili *Æthiopis* habuerunt, totamque appellationem *Æthiopis Benjaminitæ* nominis proprii viri cujusdam periphrasin, seu circonlocutionem esse putarunt; sed cujusnam, iterum dissentiunt. 1. Quidam, Chaldæum secuti, *Saulem* regem, *Benjamine* ortum, putant innui, eique hoc Æthiopis nomen inditum sive κατ' ἀντίφρασιν, quod minime fuerit deformi aut nigro corpore, sed procero et pulchro; sive, quod ut Æthiops atro corpore, ita ille animo esset, sensu Horatiani illius : *Hic niger est, hunc tu, Romane, caveto,* allusione simul facta in nomine *Cusch* ad *Kis*, quod nomen fuerit patris Saulis. Respicere autem hunc Psalmum ad illud tempus, quo Saules, Davidem proditionis insimulans, vitæ ejus insidiaretur. Sed Venema recte, meo judicio, Saulem ipsum hic intendi ideo potissimum dubitat, quod *calumniatoris* magis, quam *persecutoris* persona Cuscho hic aptetur. 2. Aliis Cuschi nomine *Semei* videtur intelligendus, notus ille insultor, obtrectator et persecutor Davidis (I *Sam.* XVI, 5), nomine dictus *Æthiops,* quod moribus et ingenio niger fuerit. Verum, ut taceam nullam facile cogitari posse rationem, cur *Semei* nomen Davides dissimularet, occurrunt in Psalmo ipso talia, quæ Absalonicæ persecutioni vix conveniant. II. Restat igitur, ut *Cush Benjaminita* accipiatur pro nomine proprio ignoti alicujus viri, Saulis contribulis, qui atrocis in criminis invidiam adduxerat Davidem. — Strophæ tres, vers. 2-6 : Defende me, o Jova, ab adversario meo, quem nullo modo provocavi. Vers. 7-10 : In publico tribuum conventu causam meam age. Vers. 11-18 : Spero fore, ut, si in consiliis suis perseverat adversarius, quod mihi paravit malum in ipsum recidat. In prima strophe querimoniæ sensus et vox maxime intenditur, in secunda paulatim sedatur animus æternæ Dei justitiæ consideratione, in tertia fidenter et secure instantia sibi pericula vates intuetur.

1. Carmen querulum Davidis, quod cecinit Jovæ propter Cuschum Benjaminitam.

2. Jova, mi Deus, in te fiduciam pono,
salva me ab omnibus insectatoribus meis et eripe me.
3. Ne dilaniet ut leo animam meam (me),
diffringens, nemine liberante.
4. Jova, mi Deus, si id feci,
si est pravitas in manibus meis;
5. Si rependi amico meo malum,
et *si* mihi immerito adversantem spoliavi :
6. Persequatur hostis animam meam (me), et assequatur,
Et proculcet ad terram vitam meam,
et gloriam meam ad pulverem habitare faciat !

7. Surge, Jova, in ira tua,
attolle te in furoribus hostium meorum,
et expergiscere ad me, *tu, qui* jus præcipis.
8. Et cœtus nationum te circumsistat,
et super illo (cœtu) in altum te converte :
9. Jova judicat populos :
judica me, Jova;
secundum justitiam meam et innocentiam meam *sit* super me !

10. Desinat tandem pravitas improborum,
et stabilias justum :
tu enim exploras corda et renes, juste Deus.

11. Clypeus meus apud Deum est,
qui servat rectos corde.
12. Deus est justus judex,
et Deus, qui irascatur omni die.
13. Si non reversus fuerit (resipiscat improbus), *si* gladium suum acuerit,
arcum suum calcaverit (intenderit), et aptaverit eum,
14. Sibique paraverit arma mortifera,
sagittas suas ardentes fecerit :
15. Ecce enitetur inanitatem,
et concepit ærumnam, et pariet mendacium.
16. Foveam fodit et excavavit eam,
et cadit in hiatum quem facit.
17. Revertetur ærumna ejus in caput ipsius,
et in verticem ipsius injuria ejus descendet.
18. Ego celebrabo Jovam secundum justitiam ejus,
et canam nomen Jovæ altissimi.

NOTÆ.

Vers. 1. *Querulum :* ita Maurer; alii, *erraticum,* gall. *dithyrambe :* ita Ewaldus; Hengstenberg vertit, *error, aberratio* (in sensu morali) *Davidis, quam cecinit,* pro *canticum Davidis de errore,* scil. hostium suorum. Cf. *Habac.* III, 1; I *Sam.* XXVI, 21. *Propter*; non male Septuaginta, *de verbis* (calumniis : conf. vers. 4-6) *chuschi.*—Vers. 3. *Dilaniet,* in singulari, sive figura orationis distributivæ, sive quia Saul præcipuus hostis præcipue intendatur. — Vers. 4. *Id,* quod sequitur, ait Jarchi; alii, quod Saul suspicabatur, vel quod Saulis adulatores de ipso suggerebant. — Vers. 5. *Spoliavi;* Maurer, *excitavi,* scil. ad iram et pugnam; Ewaldus, Aben-Esram secutus, *eripui,* ut posterius hoc membrum parenthesi includatur, hoc sensu : Imo Saulem mihi injuste adversantem e periculis eripui, I *Sam.* XXIV. — Vers. 6. Apodosis. *Gloriam meam :* alii, *regiam dignitatem* accipiunt; alii rectius, *animam* (et *vitam*), qua nihil præstantius habet homo. Cf. *Gen.* XLIX, 6; *Ps.* XVI, 9. — Vers. 7. *In furoribus* ; Maurer ; *furentibus adversariis meis*; Crelier, *inter furores*; Rosenmullerus, *in* seu *contra furores*; Ewaldus ob parallelismum, *in furoribus* tuis contra hostes meos, seu *cum pœnis hostium.* Septuaginta, quos sequitur Vulgatus, confuderunt voces עברות et עברים. *Jus præcipis*, quod justum est fieri vis, da exemplum : ita Maurer ; Ewaldus, *ordinans,* seu *constituens judicium* solemne.—Vers. 8. *Te converte,* judicis sedem eminentem occupa : ita Maurer. Minus commode alii : absoluto judicio cœlos repete. — Vers. 9. *Justitiam meam* in hac particulari causa, quod non it contra *Ps.* CXLIII, 2. *Sit,* superveniat. Alii minus recte, *meam* quæ est *in me.* — Vers. 12. *Irascatur* adversus improbos : ita Maurer. Rosenmullerus post Aben-Esram membrum hoc cum versu seq. jungit hoc modo : ... *semper irascatur, Nisi resipiscat, qui ensem suum acuit, Arcum tendit et aptat.* — *Sed contra seipsum hic parat.* — Vers. 13. Aliis *Deus* est subjectum verborum *acuit,* etc., usque ad finem vers. 14. Ewaldus : *Equidem gladium suum* improbus *rursum acuet*, *Arcum suum calcabit*, etc. At *ecce enitetur*, etc. *Calcaverit*, pede imposito intenderit. — Vers. 14. *Ardentes*, ardente materia præcinctas, incendiumque spargentes, quales Ammian. Marcellinus lib. XXIII *Rer. gestar.* cap. IV describit. — Vers. 15. *Enitetur :* ὕστερον πρότερον. Metaphora *concipiendi, parturiendi* et *pariendi* pro animi proposito, moliminibus, conatu exsequendi, et denique effectu satis usitata et nota est. — Vers. 16. *Hiatus*, proprie *locus depressus*, de *fossa venatoria* capiendis leonibus non semel occurrit. — Vers. 17. *Ejus*, quam *is* mihi parat.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS VII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Psalmus David, quem cecinit Domino pro verbis Chusi filii Jemini.

In Hebræo non est, *Psalmus*, sed שגיון *sigaion*, quod proprie *ignorantiam* significat; tamen quia Septuaginta et S. Hieronymus reddiderunt, *Psalmus*, dicendum erit eam vocem esse ambiguam, et significare non solum ignorantiam, sed etiam genus aliquod cantici. Quis item fuerit Chusi, non est adeo certum. S. Augustinus, et alii qui non norunt linguam Hebraicam, existimant esse Chusi Arachitem amicum David, qui (ut legitur II *Reg.* XVI) misit nuntium ad Davidem, eique significavit consilium Achitophel. Sed ille Chusi scribitur per litteram *Chet*, iste de quo in hoc Psalmo, per litteram *Caph*, neque constat an ille Chusi fuerit filius Jemini. Denique David in hoc Psalmo refellit calumniam cujusdam filii Iemini, ut patet ex illis verbis: « Si feci istud; » Chusi autem Arachites nullam calumniam dixit contra David. S. Hieronymus existimat titulum intelligendum esse de Saule, qui vocatur Chus, id est Æthiops, ob nigredinem morum, et erat de tribu Benjamin, seu (quod est idem) filius Jemini, ut patet ex lib. I *Reg.* cap. IX. Saul enim, lib. I *Reg.* cap. XXII, dixit coram omnibus servis suis: « Non est qui vicem meam doleat, eo quod suscitaverit filius meus servum meum adversus me insidiantem mihi usque hodie. » Hanc igitur calumniam refutat David in hoc Psalmo juxta opinionem S. Hieronymi. Sed potest etiam æque probabiliter dici, Chus hoc loco esse Semei, qui erat etiam filius Jemini, et maledixit Davidi, cum fugeret persecutionem Absalonis, et ait: « Egredere, vir sanguinum, et vir Belial, reddidit tibi Dominus universum sanguinem domus Saul, quoniam invasisti regnum pro eo, » II *Reg.* XVI. Ob hanc calumniam pessimam et falsissimam videtur hunc Psalmum composuisse, orans Deum, ut defendat innocentiam et justitiam suam, et ideo vocatur Psalmus, *ignorantia David*, quia vere ignorabat se mala illa fecisse, de quibus accusabatur a Saule, sive a Semei. Ideo etiam dicit in principio Psalmi: « Domine Deus meus, si feci istud, si est iniquitas in manibus meis, » etc. Videtur igitur Psalmus scriptus esse tempore persecutionis Absalon, ob verba maledictionis Semei, vel tempore persecutionis Saul, ob verba supradicta. Prophetice autem David gerit personam Christi, et cujuscumque justi calumniam sustinentis.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. DOMINE DEUS MEUS, IN TE SPERAVI, SALVUM ME FAC EX OMNIBUS PERSEQUENTIBUS ME, ET LIBERA ME.

« In te, inquit, speravi, » quia pene omnes deseruerunt me, ita ut etiam filius meus Absalon, vel socer meus Saul, quærant me occidere: non habeo cui fidam, nisi te Deum meum. « Salvum me fac ex omnibus persequentibus me. » Multi enim eum persequebantur, alii consilio, alii maledictione, alii bello et armis.

Vers. 2. 2. NE QUANDO RAPIAT UT LEO ANIMAM MEAM, DUM NON EST QUI REDIMAT, NEQUE QUI SALVUM FACIAT.

Respicit ad principem persecutionis: ne forte, inquit, Saul, aut Absalon rapiat animam meam, id est vitam meam, ut leo solet absque ulla misericordia interficere animalia cætera. « Dum non est qui redimat, neque qui salvum faciat, » id est, dum tu non redimis, neque salvas. Sciebat enim David omnem industriam humanam sine Deo esse vanam. Utitur Scriptura voce *redemptionis* pro quacumque liberatione, etiamsi non fiat proprie per solutionem pretii. Sicut enim dicitur Deus vendere, quos alienat quodammodo a sua misericordia, et tradit ministris suæ justitiæ puniendos: ita dicitur Deus redimere, quos iterum a ministris justitiæ erutos misericorditer liberat.

Deus vendere et redimere quomodo dicatur?

In Hebræo habetur paulo aliter, videlicet: Ne forte rapiat ut leo animam meam, lacerans, et non sit salvans; sed in sententia non est varietas.

Vers. 3. 3. DOMINE DEUS MEUS, SI FECI ISTUD, SI EST INIQUITAS IN MANIBUS MEIS.

Vers. 4. 4. SI REDDIDI RETRIBUENTIBUS MIHI MALA, DECIDAM MERITO AB INIMICIS MEIS INANIS.

Reddit causam, cur petierit liberari a Deo, quia videlicet Deus novit innocentiam ejus, et sic refellit calumniam Saulis et Semei de insidiis in Saulem, et de invasione regni; nec solum dicit se non reddidisse malum pro bono, neque malum pro malo, sed reddidisse bonum pro malo. Primo igitur dicit se non reddidisse malum pro bono: « Si feci, inquit, istud, » id est, si insidiatus sum regi, vel si invasi regnum fraude aliqua, aut vi; « si est iniquitas in manibus meis, » id est, si operatus sum iniquitatem reddens malum pro bono, id est, cum receperim a Saule honorem magnum, ut essem gener ejus, et tribunus super mille viros, si reddidi pro his beneficiis malum insidiarum, ut ipse dicit. Addit se non reddidisse malum pro malo: « Si reddidi retribuentibus mihi mala, » id est, cum Saul, sive Semei retribuerint mihi multa mala pro beneficiis a me acceptis, ita ut me occidere voluerint, si reddidi eis vicem, procurando eorum mortem,

et non potius abstinuerim semper a nece ipsorum, cum facile et impune inferre eam possem. « Decidam merito ab inimicis meis inanis, » id est, si non sunt falsæ eorum calumniæ, non recuso cadere in prælio penitus inanis, id est sine ulla gloria militari, nullo damno hostibus illato, et maximo accepto. In Hebræo legitur hoc modo : *Si reddidi retribuentibus mihi malum, et dimisi hostes meos vacuos;* sed vox *dimisi* potest significare etiam *recedam,* seu *discendam,* et tunc efficitur sententia quam reddiderunt Septuaginta. Idem enim est recedam ab inimicis inanis. Si autem legamus cum S. Hieronymo : *Et dimisi hostes meos vacuos*, tunc sensus erit, se reddidisse bona pro malis, ac si dicat : Si dimisi hostes meos non affectos a me aliquo insigni beneficio, eveniat mihi hoc, aut illud malum.

Vers. 5. 5. PERSEQUATUR INIMICUS ANIMAM MEAM, ET COMPREHENDAT, ET CONCULCET IN TERRA VITAM MEAM, ET GLORIAM MEAM IN PULVEREM DEDUCAT.

Hæc sunt mala quæ sibi ipse imprecatur, si sunt veræ calumniæ Saulis, aut Semei. Semper autem crescit oratio. *Primo,* inquit, « persequatur inimicus animam meam, » id est, conetur me occidere. *Secundo,* « comprehendat, » id est, non possim effugere manus ejus, quin capiat me ad interficiendum. *Tertio,* « conculcet in terra vitam meam, » ignominiose destruat vitam meam, quomodo destruuntur, quæ pedibus minutatim atteruntur. *Quarto,* « gloriam meam in pulverem deducat, » id est, post mortem detrahatur gloria mea de loco sublimi in quo nunc est, usque ad pulverem, ita ut memoria mea cum infamia et opprobrio vivat inter homines. *Quinto,* additur in Hebræo, *Sela,* id est *semper* infamis maneam.

Vers. 6. 6. EXURGE, DOMINE, IN IRA TUA, ET EXALTARE IN FINIBUS INIMICORUM TUORUM.

Demonstrata innocentia sua petit a Deo justam defensionem. Et quia Deus per metaphoram dicitur dormire, cum non adjuvat; surgere a somno, quando incipit adjuvare, juxta illud *Psalm.* XLIII : « Exurge, quare obdormis, Domine? » ideo nunc dicit : « Surge in ira tua, » id est, irascere inimicis meis, eosque repelle, ac terre, ne mihi noceant. Illud autem : « Et exaltare in finibus inimicorum tuorum, » idem fere significat; est enim sensus : Appare sublimis in finibus inimicorum, ut omnes te videant, id est, ut omnes præsentiam tuam sentiant. Parum autem refert, quod in Hebræo habetur, *inimicorum meorum;* in Græco et Latino, *inimicorum tuorum.* Idem enim inimici erant Davidis et Dei.

Vers. 7. 7. ET EXURGE, DOMINE DEUS MEUS, IN PRÆCEPTO QUOD MANDASTI, ET SYNAGOGA POPULORUM CIRCUMDABIT TE.

Petierat simpliciter auxilium Dei contra inimicos; nunc addit rationem cur deceat Deum hoc facere. Et ratio est, quia Deus præcipit judicibus terræ, ut liberent innocentes de manibus opprimentium. Ex quo sequitur, ut ipsum quoque id facere deceat, qui est judex supremus super omnes judices. « Exurge, inquit, in præcepto quod mandasti, » id est juxta præceptum quod mandasti. In Hebræo habetur : *Judicio quod mandasti,* et idem est sensus, nimirum, juxta judicium quod fieri præcepisti. Porro in Hebræo habetur : *Exurge ad me,* pro eo quod nos habemus : *Exurge, Domine, Deus meus.* Sed facile apparet unde nata sit diversitas interpretationis : nam vox Hebræa potest legi, אֵלִי *eli*, ac sic legerunt Septuaginta, et recte verterunt, *Deus meus;* potest etiam legi, אֵלַי *elai*, et sic legerunt, qui addiderunt puncta, et S. Hieronymus; et ideo reddidit S. Hieronymus, *ad me*, et sic reddunt omnes qui recipiunt puncta. Sed, ut sæpe dixi, in ejusmodi varietatibus, magna debet esse auctoritas Septuaginta virorum. « Et Synagoga populorum circumdabit te, » id est, ex hac demonstratione præsentiæ tuæ in cohibendis inimicis meis, et in defensione mea, fiet ut multi alii cognoscant te, et confiteantur tibi, teque laudent, et sic circumdabunt te, quia ubi sunt aliqui congregati in nomine tuo, ibi tu es in medio eorum.

Vers. 8. 8. ET PROPTER HANC IN ALTUM REGREDERE, DOMINUS JUDICAT POPULOS.

Quia dixerat : « Synagoga populorum circumdabit te, » ideo nunc adjungit : « Et propter hanc in altum regredere, » id est, sicut propter me exaltatus es in finibus inimicorum meorum, terrens eos ex justitiæ tuæ solio : ita propter synagogam populorum laudantium te, quandocumque opus erit, in altum solium justitiæ iterum ascende, et appare conspicuus in finibus inimicorum ejus. Quod sequitur : « Dominus judicat populos, » in Hebræo conjungitur cum versiculo sequenti, et vere cum illo optime cohæret; sed optime etiam cohæret cum versiculo præsenti, ut distinxerunt Septuaginta Interpretes. Est enim redditio rationis, quasi dicat Propheta : Domine, pro synagoga populorum tibi adhærentium ascende in solium judicii adversus hostes eorum, quia Dominus judicat populos, id est, quia Domini supremi, qualis tu es, proprium est judicare populos. Neque refert si legamus *judicat* cum Græcis, vel *judicabit* cum Hebræis, quia idem est sensus, nimirum, ad Dominum pertinet judicare populos.

Vers. 9. 9. JUDICA ME, DOMINE, SECUNDUM JUSTITIAM MEAM, ET SECUNDUM INNOCENTIAM MEAM SUPER ME.

Hæc est conclusio totius superioris precationis. Quia enim conscius sibi erat falsam esse calumniam Saulis, sive Semei, et conscientiæ suæ testem habebat Deum; rogat ipsum Deum supremum judicem, ut judicet causam suam juxta

justitiam suam, et innocentiam, quæ est super se : et det unicuique prout meretur.

Vers. 10. 10. CONSUMETUR NEQUITIA PECCATORUM, ET DIRIGES JUSTUM, SCRUTANS CORDA ET RENES DEUS.

Hæc est quasi pars altera Psalmi, in qua docet Propheta eos, qui male agunt, adversus se ipsos agere, ac per hoc hortatur omnes, ut convertantur ab iniquitate ad justitiam. Ait igitur : « Consumetur nequitia peccatorum, » id est perficiatur, et ad summum perveniat nequitia peccatorum, tamen justo non nocebit, non enim inflectet ad dexteram, vel sinistram; quia tu « diriges justum, » id est, per tuam providentiam aderis justo, ne declinet ad dexteram, vel ad sinistram. Tu, inquam, hoc facies, qui solus nosti qui sint vere justi, cum scruteris corda, id est cogitationes, et renes, id est desideria. In Hebræo habetur verbum futuri temporis, יגמר *igmar,* id est *consumetur,* siva *consummabitur;* sed Septuaginta Interpretes legerunt sine littera י *iod,* quæ minutissima est, et potest postea esse addita : sensus tamen in idem recidit. Si enim legas : *Consumetur nequitia,* sensus erit : Nequitia peccatorum crescet usque ad summum, et tota consumetur in vexatione justorum, nec tamen eos dejiciet, neque inflectet, quia Deus eos diriget et stabiliet : utrumque enim significat vox Hebræa תכונן *theconen.*

Vers. 11. 11. JUSTUM ADJUTORIUM MEUM A DOMINO, QUI SALVOS FACIT RECTOS CORDE.

Ex universali sententia colligit in perticulari, se merito sperare adjutorium Domini. « Justum, inquit, adjutorium meum a Deo veniet, » quia justum est ut Deus justos adjuvet, quoniam ejus proprium est salvos facere rectos corde, id est eos qui vere sunt justi coram Deo, qui scrutatur corda. In Hebræo conjungitur prima vox hujus versiculi cum versu superiore, *scrutans corda et renes Deus* justus; et deinde incipit novus versus : *Adjutorium meum a Domino.* Res non est magni momenti, et in rebus dubiis præferenda videtur auctoritas Septuaginta virorum, et Vulgatæ nostræ editionis.

Vers. 12. 12. DEUS JUDEX JUSTUS, FORTIS, ET PATIENS; NUMQUID IRASCITUR PER SINGULOS DIES ?

In hoc versiculo videntur dissidere codices Hebræi, Græci et Latini. Nam ex Hebræo vertit S. Hieronymus, *Deus judex justus, et fortis, comminans tota die.* Ex Græco reddit S. Augustinus, *Deus judex justus, et fortis, et patiens, non iram adducens tota die.* Videntur autem plane contraria, *comminans,* sive *irascens* (utrumque enim significat vox Hebræa) *tota die;* et *non iram adducens per singulos dies,* id est non irascens omni die. Codex autem Latinus per interrogationem habet, *numquid irascitur per singulos dies?* sed facilis est concordia. Nam vox Hebræa si legatur אל *el,* ut legit S. Hieronymus, et ut nunc legitur secundum puncta Rabinorum, significat *fortem* ; si autem legatur אל *al,* ut potest legi cum aliis punctis, et ut legerunt Septuaginta Interpretes, significat *non.* Et hanc lectionem veriorem existimamus; et sic concordat Græcus codex cum Hebræo : uterque enim habet, *non irascitur,* sive non comminatur. Illud autem *fortis,* quod est in Græco, non est interpretatio vocis Hebraicæ אל *el,* sed est nomen superadditum a Septuaginta explicandi gratia, sicut etiam *patiens :* nam in Hebræo ad verbum habetur : *Deus judex justus non comminans,* sive *non irascens omni die,* sive *tota die.* Latinus autem Interpres secutus Græcam lectionem reddidit sensum, non verba, cum per interrogationem posuit, *numquid irascitur per singulos dies?* idem enim est, non irascitur, et numquid irascitur? Sententia igitur hujus versiculi est, Deum judicem justum, qui simul est fortis et patiens, non semper comminari, vel irasci, sed aliquando reipsa effundere iram suam gravissime puniendo; id quod dicitur adversus eos, qui videntes Deum sæpe minari multa mala peccatoribus, et tamen differre executionem, contemnunt minas Dei. Hunc autem sensum esse hujus versiculi colligitur ex sequenti.

Vers. 13. 13. NISI CONVERSI FUERITIS, GLADIUM SUUM VIBRABIT : ARCUM SUUM TETENDIT, ET PARAVIT ILLUM.

Probat Propheta Deum non semper irasci, vel minari, sed aliquando effundere iram, et inferre mala quæ comminabatur : « Nisi conversi, inquit, fueritis, gladium suum vibrabit » (sic enim legendum est, non *vibravit*), id est, gladium agitabit cædendo, atque ita splendere eum faciet. Nec solum gladio percutiet, sed etiam arcu : jam enim arcum tetendit et paravit. Utitur autem similitudine gladii et sagittarum, ut significet Deum ferire tam prope, quam longe. Quando causa mali nobis illati proxima est et manifesta, tunc Deus ferit cominus. Quando causa mali remota et occulta est, tunc videtur Deus eminus jaculari sagittas suas.

Vers. 14. 14. ET IN EO PARAVIT VASA MORTIS, SAGITTAS SUAS ARDENTIBUS EFFECIT.

Ne putaremus sagittas Dei facile posse repelli, aut vitari, addit Propheta eas sagittas esse « vasa mortis, » id est instrumenta mortifera, et sagittas effectas sive fabricatas ardentibus, id est ex ardenti materia, ut sint tela ignita, quæ velocissime et summa vi penetrant omnia. Porro nomen *vasis* passim accipitur in Scripturis pro instrumento, ut *Psalm.* LXX : « In vasis Psalmi; » *Isaiæ* XXII : « Vasa musicorum; » *Jeremiæ* L : « Vasa iræ, » et cap. LI : « Vasa belli. »

Vers. 15. 15. ECCE PARTURIIT INJUSTITIAM, CONCEPIT DOLOREM, ET PEPERIT INIQUITATEM.

Tribus sequentibus versiculis ostendit Propheta sagittas Dei, ut vere ignitas, velocissime et summa vi ferri, ut vitari non possint. Nam illa ipsa

actione, Dei providentia sic disponente, qua peccatores nocere parant justis, seipsos occidunt. Hæc enim est mira Dei animadversio in peccatores, cum facit ut omnes eorum machinationes in ipsos convertantur. « Ecce, inquit, peccator concepit dolorem, et peperit iniquitatem, » et foveam aperuit, ac profunde fodit, ut justum, vel aperte, vel clam oppprimeret; sed Deo sic operante, cecidit ipse peccator in suam foveam, et dolor quem conceperat, et iniquitas quam pepererat, in caput ejus reciderunt. Sed singula explicemus : « Ecce parturiit injustitiam, » peccator videlicet, injustum aliquod opus adversus justum effecit. Porro hoc loco, *parturiit* non est aliquid diversum a voce *peperit*, sed omnino idem; explicat enim statim clarius, quo semine parturierit, sive pepererit. « Concepit, inquit, dolorem, et peperit iniquitatem. » Concipitur enim semen, et pariter fœtus. Conceptio doloris est conceptio invidiæ, sive odii in proximum, quæ sunt semina malorum; et recte conceptio invidiæ, vel odii, dicitur conceptio doloris, quia invidia et odium torquent et disrumpunt animum invidentis, et odio habentis. Ex hoc malo semine concepto paritur opus iniquum, ut cædes, rapina, detractio, falsum testimonium, et similia. Quamvis autem videantur nonnullis tria distincta : *Parturiit injustitiam, concepit dolorem, peperit iniquitatem*, et vere parturitio sit quid medium inter conceptum et partum, tamen dixi non esse hoc loco, nisi duo, tum quia duo sola respondent paulo infra cum dicitur : « Convertetur dolor ejus, et in verticem ipsius iniquitas ejus descendet; » tum quia si *parturiit* hoc loco poneretur pro parturitione distincta a partu, poneretur post verbum *concepi*, non ante illud. Igitur *parturiit injustitiam* dictum est in summa et breviter; deinde explicatum est per illa, *concepit dolorem, et peperit iniquitatem.*

Vers. 16. 16. LACUM APERUIT, ET EFFODIT EUM, ET INCIDIT IN FOVEAM QUAM FECIT.

Dixerat peccatorem peperisse iniquitatem contra justum; addit aperuisse etiam lacum, sive cisternam, ut est in Hebræo בור *bor*. Significat autem his similitudinibus, peccatorem aliquando aperte, aliquando occulte moliri malum justis; et quia tam partus, quam fossio sunt opera valde laboriosa, significatur opera mala, non sine dolore et labore fieri. Hinc illa vox perditorum, *Sap.* v : « Ambulavimus vias difficiles. » « Et incidit in foveam quam fecit. » Incipit jam Propheta ostendere mala illa hominum peccatorum ipsis peccatoribus solum nocere, et hunc esse gladium, sive sagittas Dei; et incipit ab ultimo malo, quia in illo desierat. Aperuit, inquit, lacum, seu cisternam, ut justus nesciens ibi esse foveam, in eam caderet; sed ipse prior in eam incidit, qui eam foderat.

17. CONVERTETUR DOLOR EJUS IN CAPUT EJUS, ET IN VERTICEM IPSIUS INIQUITAS EJUS DESCENDET. Vers. 17.

Non solum mala occulta, ut apertio foveæ, sed etiam manifesta, ut odium, sive invidia concepta, quæ multis signis prodit exterius; et ipsa mala ex odio et invidia profecta, ut cædes et rapinæ, et similia, in auctorem, Deo sic disponente, recident. Exemplo sunt Saul et David, Christus et Judæi, martyres et persecutores.

18. CONFITEBOR DOMINO SECUNDUM JUSTITIAM EJUS, ET PSALLAM NOMINI DOMINI ALTISSIMI. Vers. 18.

Concludit Psalmum cum laude Dei : « Confitebor Domino, » id est laudabo Dominum. Sic enim passim accipitur in Scripturis confessio pro laude, quia videlicet, qui laudat confitetur eum, quem laudat, dignum esse laude; « secundum justitiam ejus, » id est, laudabo, prout meretur ejus justitia, quæ tam admirandis modis liberat justos, punit injustos. « Et psallam nomini Domini altissimi; » idem significatur aliis verbis : Hymnum dicam Domino altissimo, id est supremo judici, qui sedet in altissimo solio super omnes alios judices.

PSALMUS VIII.

V. v. — 1. *In finem pro torcularibus, Psalmus David.*	V. s. h. — *Victori pro torcularibus, Psalmus David.*
2. Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra! Quoniam elevata est magnificentia tua super cœlos.	Domine Dominator noster, quam grande est nomen tuum in universa terra! qui posuisti gloriam tuam super cœlos.
3. Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem propter inimicos tuos, ut destruas inimicum et ultorem.	Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem propter adversarios tuos, ut quiescat inimicus et ultor.
4. Quoniam videbo cœlos tuos, opera digitorum tuorum : lunam et stellas quæ tu fundasti.	Videbo enim cœlos tuos opera digitorum tuorum, lunam et stellas quæ fundasti.

5. Quid est homo, quod memor es ejus? aut filius hominis, quoniam visitas eum?

6. Minuisti eum paulo minus ab angelis, gloria et honore coronasti eum;

7. Et constituisti eum super opera manuum tuarum.

8. Omnia subjecisti sub pedibus ejus, oves et boves universas : insuper et pecora campi.

9. Volucres cœli et pisces maris, qui perambulant semitas maris.

10. Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra!

Quid est homo, quoniam recordaris ejus? vel filius hominis, quoniam visitas eum?

Minues eum paulo minus a Deo, gloria et decore coronabis eum.

Dabis ei potestatem super opera manuum tuarum. Cuncta posuisti sub pedibus ejus :

Oves et armenta omnia, insuper et animalia agri;

Aves cœli et pisces maris, qui transeunt semitas ponti.

Domine Dominator noster, quam grande est nomen tuum in universa terra!

Argumentum. — Sunt qui nocturnum hunc Psalmum, sive noctu factum a Davide suspicentur, ex mentione lunæ et stellarum in vers. 3, solis mentione omissa, ut qui cœlum spectans, in has pietatis commentationes excurrerit. Conjicit Estius, « probabile, Davidem cecinisse hunc Psalmum, quum adhuc parvulus pascebat oves patris sui, idque noctu, ut illi *Luc* II, 13-14; ideoque non *solis*, sed *lunæ* et *stellarum* meminit. Huc facit, quod inter creaturas primo ponit *oves*, quarum scil. cura ipsi commissa erat. » Omnis vero hæc quæstio ejusmodi esse videtur, de qua nil quidquam certi possit definiri, neque, ad carminis intelligentiam quid conferat, facile perspicitur. Celebrat vates Dei magnificentiam, quæ in cœlis, quæ in terris elucet, vers. 2-3; maxime vero ejus benignitatem et φιλανθρωπίαν, qua hominem tam nobilem creaturam esse voluit, ut sibi ipsi similis sit, et præstet atque imperet reliquis, vers. 4-10. Dum autem *hominem* tanta dignitate a Deo ornatam canit vates, respicit etiam Christum, *primogenitum ex multis fratribus,* in quo natura humana integra permansit. Cf. I *Cor.* XV, 26; *Hebr.* II, 6; *Matth.* XXI, 16. Strophæ duæ.

1. Præcentori, ad modum *instrumenti* Gitthith, carmen Davidis.

2. Jova, Domine noster,
quam illustre *est* nomen tuum in universa terra,
tu, qui posuisti gloriam tuam super cœlos!
3. Ex ore puerulorum et lactentium fundasti laudem,
propter adversarios tuos,
ad compescendum hostem et refractarium.

4. Quando video cœlos tuos, digitorum tuorum opus,
lunam et stellas quas formasti, *dico :*
5. Quid *est* homo, quod memor es ejus;
et filius hominis, quod prospicis eum?
6. Et paulo minorem eum Deo facis,
et honore ac dignitate eum coronas.
7. Dominari facis eum in opera manuum tuarum,
omnia posuisti sub pedibus ejus,
8. Pecus (ovillum et caprinum) et boves, omnia,
atque etiam bestias agri (feras),
9. Aves cœlorum et pisces maris,
quidquid transit semitas marium.
10. Jova, Domine noster,
quam illustre *est* nomen tuum in universa terra!

NOTÆ.

1. Vers. 1. Hengstenberg censet *Gitthith* nomen esse feminin. τοῦ גִּתִּי, *Gitthæus*, denotant sive *instrumentum,* sive *tonum* vel *modum* ex urbe Gèth allatum, eodem prorsus modo quo Græci numeros et instrumenta *Lydia, Phrygia,* etc., habebant, ut Gall. vertas, *sur la Gytthienne.* Maurero vocabulum *Gitthith* neque

ad *Gath* urbem, neque ad גת *cupam* earumque communem radicem יָגַן, sed potius ad *gath* infinitivum ex *negeth*, et illi plane congruum verbi *nagan*, *fidibus canere*, referendum videtur, hoc sensu : Fidibus canendum *ad modum* instrumenti *Gitthith* dicti. — Vers. 2. *Posuisti*, i. e. qui tuam ipsius gloriam in cœlis ornandis posuisti; *thenah*, infinit. *kal* constructum verbi *nathan* feminine desinens, pro *theneth*, contract. *theth* : ita Hengstenberg. Maurer, *quæ edit gloriam tuam ad cœlos*, quæ laudibus te ad cœlum effert; *thenah* defective scriptum pro *nathnah*. Ewaldus, *cujus gloria super cœlos se extendit*, effert; *thenah* pro *thanah* est verbum in perf., ἐπήρθη, ut Septuaginta verterunt a rad. תנה, *sese extendit*, quæ alias in bibliis non occurrit, licet in lingua Arab. frequens. — Vers. 3. *Pueruli*, jam grandiusculi, qui incipiunt ratione uti, et ludere in platea, *Jerem.* VI, 11; *lactentes*, infantes usque ad tertium annum. *Laudem*, gloriæ tuæ quasi ædificium : imago non inelegans poetisque Arabibus satis usitata. Alii, *robur*. Quis sit sensus ? Rosenmullerus : Ex ore infantium, qui etsi nondum loqui aut fari possunt, ipsi nihilominus multa ac magna beneficia tua prædicant, quippe quos foves, nutris, atque ut crescant facis. Crelier : Vel ex iis quas balbutiente ore parvuli edunt vocibus, dum universi pulchritudinem conspiciunt, gloria Deo datur, confunduntur que athei. *Adversarios tuos*, atheos confundendos, qui statim *hostes* Dei et *refractarii*, i. e. insolentes se gerentes, vocantur. — Vers. 4. *Digitorum*. Non videtur argutandum in hoc tropo, quod quidam faciunt, qui ex hoc nomine eliciunt, cœlum summa *facilitate* esse a Deo creatum, aut valide *artificiose*; conditum et quasi *acu pictum*. Nulla hic fit *solis* mentio, sed subintelligur in priori commatis membro; nec magis id mireris, quam quod in celebri illa tempestatis descriptione *Æneid.* I, 85, inter ventos omissus fuerit Aquilo, cui tamen partes debuere præcipuæ tribui, quippe quo Æneas ad Africæ littora rejiceretur. — Vers. 5. *Prospicis*, proprie *visitas*, i. e. curas. — Vers. 6. *Deo*. Alii post Septuaginta et Chaldæum vertunt *Angelis*, inferioribus Elohim, vocemque מעט intelligunt, alii de *gradu*, alii de *temporis spatio*, vertentes *paulisper*, *ad breve tempus*, puta dum homo his in terris degit. Sed quum vates manifeste *Gen.* I, 26 seq. respiciat, ubi homo Deo similis creatus esse dicitur, τὸ *Deo* hic anteponendum videtur. S. Paulus, *Hebr.* II, 7, Septuaginta sequitur, imo sequi debebat, Judæos Hellenistas alloquens. — Vers. 9. *Semitas maris* : Cf. Homericum illud : ὑγρὰ κέλευθα.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS VIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem pro torcularibus, Psalmus David.

Vox *torcularibus* in Hebræo est הגתית *haggiththith*, quæ nihil significare videtur, et ideo moderni, qui ita legunt, dicunt esse genus instrumenti musici nobis incogniti. At Septuaginta et S. Hieronymus, qui reddiderunt *torcularibus*, legerunt sine dubio, הגתות *hagattoth*, quod significat *torcularia*, et hanc esse veram lectionem dubitare non possumus. Quid autem sit, *pro torcularibus*, difficile est divinare; qui enim intelligunt Ecclesiam, vel martyria, vel crucem Christi, mystice exponunt. Animadverti titulum, *pro torcularibus*, haberi in tribus Psalmis, qui ad amorem Dei præcipue pertinent, videlicet in hoc octavo, qui exorditur a magno affectu : « Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra! » et in octogesimo, qui similiter hortatur ad jubilum spirituale : « Exultate Deo adjutori nostro, jubilate Deo Jacob; sumite Psalmum, et date tympanum, psalterium jucundum cum cithara; » denique in octogesimo tertio, qui plenus est affectu ardentissimi amoris divini : « Quam dilecta tabernacula tua, Domine! concupiscit, et deficit anima mea. Cor meum et caro mea exultaverunt in Deum vivum. » Itaque ex materia horum psalmorum suspicor dici, « pro torcularibus, » quia sunt aptissimi ad exprimendum vinum divini amoris ex cordibus hominum, vel quia cum lætitia et cordis jubilo canendi sunt, quomodo lætari et canere solent, tempore vindemiæ, qui de torcularibus ingentem vini copiam exprimunt. Fateor tamen me nondum assequi tituli hujus, ut etiam aliorum multorum, intelligentiam; est igitur argumentum hujus Psalmi, laudatio potentiæ, sapientiæ et benignitatis Dei, ac præcipue erga genus humanum.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1.

1. DOMINE DOMINUS NOSTER, QUAM ADMIRABILE EST NOMEN TUUM IN UNIVERSA TERRA!

Ex consideratione magnitudinis Dei, rapitur Propheta in admirationem, quod tantus Deus tanti faciat hominem qui est pulvis et cinis, ut eum visitare et ornare plurimis et maximis beneficiis dignatus sit. Illud, *Domine*, in Hebræo est יהוה, nomen proprium Dei, quod scribitur quatuor litteris, et deducitur ab *esse*, juxta illud : « Ego sum, qui sum, » quod nomen moderni exprimunt per vocem *Iehova*; sed Septuaginta Interpretes et S. Hieronymus, imo Christus ipse et Apostoli pronuntiare non solebant, sed loco ejus dicebant, *Domine*. Illud autem, *Dominus noster*, est in Hebræo alia vox, אדני *Adonai*,

Nomen ineffabile

nec Christus ipse pronuntiare solebat.

quæ proprie *Dominum* significat. Itaque sensus est : *Deus* qui es ipse fons essendi, unde omnia quæ sunt, derivantur, ac proinde *Dominus noster*, id est Dominus rerum omnium es, *quam admirabile est nomen tuum in universa terra!* id est, gloria tua, sive bona fama nominis tui, diffusa est per omnem terram, cum ingenti admiratione omnium, qui illam considerare satagant. Quod Isaias cap. VI, aliis verbis dicit : « Plena est omnis terra gloria ejus. » Dicit autem nomen Dei esse admirabile, quia tametsi pauci reipsa mirentur, cum pauci sint, qui considerent opera Dei; tamen ipsum nomen est admiratione dignissimum, cum omnes creaturæ assidue laudent Creatorem, ut omnia pulchra opera laudare dicuntur artificem. Et hoc modo plena est omnis terra gloria Dei, quia quidquid est in terra, etiam si minimum quid videatur, potentiam et sapientiam Creatoris infinitam manifestat.

Vers. 2. 2. QUONIAM ELEVATA EST MAGNIFICENTIA TUA SUPER CŒLOS.

Ratio redditur, cur sit tam admirabile nomen Domini in universa terra, quia videlicet magnificentia Dei est altior cœlo, id est non capitur cœlo; tanta est, ut totus mundus eam capere non possit. Operuit cœlos gloria ejus, et laudis ejus plena est terra, inquit Habacuc in Cantico suo, cap. III. Porro magnificentia virtus est magnorum principum, qui magnis sumptibus, vel ingentia palatia, aut civitates ædificant, vel maximum numerum famulorum, aut etiam exercitus integros alunt, vel amplissima dona in alios conferunt. Deus autem ædificavit palatium hujus totius mundi, cujus pavimentum est orbis terræ, et tectum est cœlum. Alit autem omnia viventia, quæ sunt innumerabilia; denique donavit Angelis sanctis, qui sunt in maximo numero, et donaturus est hominibus justis, regnum amplissimum, non temporale, sed æternum. Vere igitur magnificentia ejus maxima est.

Vers. 3. 3. EX ORE INFANTIUM ET LACTENTIUM PERFECISTI LAUDEM PROPTER INIMICOS TUOS, UT DESTRUAS INIMICUM ET ULTOREM.

Respondet objectioni quæ poterat fieri : si gloria Dei replet orbem terræ, et magnificentia ejus elevata est super cœlos, unde fit, ut non omnes eam cognoscant et laudent? Respondet inde fieri, quod Deus non dignetur cognosci et laudari a superbis, qui de sua virtute præsumunt; sed ab humilibus et parvulis, juxta illud *Matth.* XI : « Confitebor tibi, Pater, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis. » Et hinc valde crescit gloria et magnificentia Dei, cum non cognoscatur, nisi a quibus ipse cognosci voluerit. Potest autem hic versiculus duobus modis intelligi. *Primo,* ut per infantes et lactentes, intelligantur homines, qui revera comparatione Angelorum sunt veluti infantes et

Qui sunt infantes et lactentes?

lactentes, præsertim circa intelligentiam rerum divinarum : ergo, inquit, ex ore mortalium hominum perfecisti laudem, revelans eis gloriam tuam « propter inimicos tuos, » id est ad confusionem superborum Angelorum; « ut destruas inimicum et ultorem, » id est, ut perdas sapientiam primarii inimici tui, diaboli, et defensoris, sive ultoris ejus, id est agminis Angelorum reproborum, qui illum secuti sunt. *Secundo,* per infantes et lactentes possunt intelligi homines humiles, et parvuli in oculis suis, et imperiti scientiarum sæcularium, quales fuerunt multi Prophetæ, et Apostoli, et ingens numerus monachorum, et virginum sanctarum, nec non vere puerorum, qui in tenera ætate adeo perfecte cognoverunt gloriam Dei, et admirabile nomen ejus, ut pro ipso mortem oppetere non dubitaverint. In hoc sensu allegavit Dominus hunc Psalmum in Evangelio : « Nunquam legistis, quia ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem? » *Matth.* XXI. Inimici autem dicuntur sapientes hujus mundi, et defensores ipsorum, qui quamvis Deum cognoverint, tamen non sicut Deum glorificaverunt, ideo insipientes facti sunt, ut Apostolus docet *ad Rom.* 1. Quod dicitur, *ut destruas,* in Hebræo est, *ut quiescere facias;* sed sensus est idem. Nam non loquitur Psalmus de destructione personæ, sed sapientiæ, juxta illud *Isaiæ* cap. XXIX, ut a D. Paulo citatur : « Perdam sapientiam sapientum; » et illud Apostoli I *Cor.* 1 ; « Stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi. »

Vers. 4. 4. QUONIAM VIDEBO CŒLOS TUOS, OPERA DIGITORUM TUORUM, LUNAM ET STELLAS, QUÆ TU FUNDASTI.

Sanctus David ponit se in numero infantium et lactentium laudantium Deum, quasi dicat : Certe ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem. Nam ego unus ex illis, quippe qui pastor ovium eram, tuas laudes perficiam. « Quoniam videbo cœlos tuos, » id est, considerabo attente admirabile illud opus manuum tuarum, et inde laudabo te tanti operis creatorem. Illud, *tuos*, non est in Græco; tamen est in Hebræo, שמיך *schameca,* et inde in editionem nostram recte translatum fuit. Cur autem dixerit *tuos*, declarat dicens, *opera digitorum tuorum* ; nec dicit opera brachiorum, sed digitorum, ut ostendat summa facilitate cœlos a Deo fuisse conditos; tum quia digitis fiunt opera subtilia et pretiosa, ad quæ facienda ingenium, non labor requiritur. Non meminit solis, sed lunæ tantum et stellarum, quia tempore nocturno contemplari solebat David, quoniam tempus illud ob quietem contemplationi aptius est. « Media nocte, » inquit *Psalm.* CXVIII, « surgebam ad confitendum tibi. » Et alibi, *Psalm.* LXII : « In matutinis meditabor in te. » Sicut etiam Isaias cap. LXII : « Anima mea desideravit te in nocte. » Noctu autem cœlum videtur

luna et stellis ornatum. Denique verbum *fundasti*, significat cœlos, lunam et stellas ex nihilo creata, quasi dicat Propheta : Quæ tu a fundamento fecisti, cum antea nihil eorum exstaret.

Vers. 5. 5. QUID EST HOMO, QUOD MEMOR ES EJUS? AUT FILIUS HOMINIS, QUONIAM VISITAS EUM?

Ex magnitudine Dei jam declarata, accedit ad extollendum magnitudinem Dei erga homines. « Quid est, inquit, homo, » quod tu creator cœli et terræ dignaris ejus recordari? Quasi dicat : Maximum est hoc beneficium, quod altissimus Deus dignetur meminisse hominis, qui est pulvis et cinis. Quia vero istud recordari in Deo non est simplex memoria, sed est recordari ad benefaciendum, addit explicans : « Aut filius hominis, quoniam visitas eum? » Homo, et filius hominis hoc loco idem significant, nisi forte ponatur hæc distinctio ad significandum beneficia Dei non esse collata in solum primum hominem, qui fuit homo, sed non filius hominis; sed etiam in omnes posteros, qui ita sunt homines, ut sint etiam filii hominum. Visitatio autem significat specialem providentiam, quam Deus habet erga homines, sed præcipue illam, quam Deus ostendit, cum venit in hunc mundum, et assumpsit humanam naturam, et in terris visus est, et cum hominibus conversatus est. Hæc est proprie visitatio, de qua Zacharias in Cantico, *Luc.* I : « Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitavit, et fecit redemptionem plebis suæ. » Et infra : « Visitavit nos oriens ex alto. » Hæc sane visitatio maxime meretur illam admirationem : « Quid est homo, » etc.

Vers. 6. 6. MINUISTI EUM PAULO MINUS AB ANGELIS, GLORIA ET HONORE CORONASTI EUM, ET CONSTITUISTI EUM SUPER OPERA MANUUM TUARUM.

Hæc duplicem habent sensum, litteralem et allegoricum. Secundum litteralem sensum commemorantur tria beneficia Dei erga naturam humanam : primo quod homo sit conditus a Deo tam nobilis naturæ, ut non sit inferior Angelis, nisi modicum ; deinde, quod sit ornatus gloria et honore præ omnibus aliis inferioribus creaturis, quia sit factus ad imaginem et similitudinem Dei, ratione et libero arbitrio præditus ; denique, quod acceperit potestatem et dominium in omnia opera Dei, ac præsertim in animalia : ideo subjungit.

Vers. 7. 7. OMNIA SUBJECISTI SUB PEDIBUS EJUS, OVES, ET BOVES UNIVERSAS, INSUPER ET PECORA CAMPI.

Vers. 8. 8. VOLUCRES CŒLI, ET PISCES MARIS, QUI PERAMBULANT SEMITAS MARIS.

Per oves et boves intelliguntur omnia animantia domestica ; per pecora campi animantia sylvestria, quæ libere vagantur per campos; per aves cœli, et pisces maris, non est dubium quid intelligatur. Illud est notandum in Hebræo post *pisces maris*, addi in singulari, *perambulans semitas maris*, et in Græco etiam mutari saltem genus : nam post *pisces maris* habetur in neutro, *perambulantia semitas maris*. Sensus igitur est, non solum pisces proprie dictos, sed omne perambulans, sive omnia perambulantia semitas maris, id est quidquid movetur in mari, sive sint pisces, sive monstra, sive quid aliud. Jam vero secundum allegoricum sensum, sed certum, et a Deo intentum Apostolo teste, *Hebr.* II, et I *Cor.* XV, significatur hominem in Christo post illam insignem Dei visitationem, id est Verbi incarnationem, minoratum aliquantulum ab Angelis propter passionem : tunc enim Christus visus est aliquo modo minor Angelis, cum ei apparuerit Angelus de cœlo confortans eum, et cum Angeli sunt impassibiles et immortales; Christus autem eo tempore passus et mortuus sit. Absolute autem semper fuit Christus Angelis superior, et omni ex parte superior. Quod apparuit, quando gloria et honore coronatus est, id est per resurrectionem circumdatus undique glorioso et immortali corpore, et constitutus per admirabilem ascensionem super omnia opera Dei, exaltatus videlicet ad ipsam Patris sui dexteram. Omnia quoque subjecta sunt ei, nulla re excepta, « præter illum, » ut Apostolus ait I *Cor.* XV, « qui subjecit ei omnia. » Res autem illi præcipue subjectæ, sunt primo homines, tam fideles, significati per oves et boves, subditos et Prælatos, minores et majores, quam infideles, significati per animantia sylvestria; deinde Angeli hominibus superiores significati per aves cœli, quæ in sublime feruntur, et canunt assidue laudes Dei; denique dæmones hominibus inferiores, significati per pisces maris, qui in imis et profundissimis locis habitant, et muti sunt ad laudes Dei, et luto ac humoribus delectantur. Hæc omnia allegorice variis modis exponi posse docet S. Augustinus in hunc locum; ubi aliam ponit expositionem, quæ apud eum legi poterit. Unum hoc loco addendum est, quod superius commemorandum fuisset : cum Psalmista dicit : « Minuisti eum paulo minus ab Angelis, » non esse in Hebræo nomen Angelorum, quos Hebræi vocant, מאלכים *malachim*, sed אלהים *Elohim*, quod interpretari solet *Deus*, vel *Dii* ; sed quia nomen Dei in Scripturis sæpe tribuitur Angelis, et ipsis etiam hominibus, qui aliis præsunt, recte Septuaginta Interpretes respicientes sensum Prophetæ, posuerunt *ab Angelis*, et eam interpretationem approbavit Apostolus, *Hebr.* II.

Christus Angelis superior, et omni ex parte major.

Vers. 9. 9. DOMINE DOMINUS NOSTER, QUAM ADMIRABILE EST NOMEN TUUM IN UNIVERSA TERRA!

Repetit primam sententiam, ut ostendat illam esse quasi conclusionem, quam in toto Psalmo declarare et approbare intendebat, quasi dicat : Jure igitur, ac merito exclamavi : « Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra ! »

PSALMUS IX.

V. v. —1. *In finem pro occultis filii, Psalmus David.*

2. Confitebor tibi, Domine, in tote corde meo: narrabo omnia mirabilia tua.

3. Lætabor et exultabo in te : psallam nomini tuo, Altissime,

4. In convertendo inimicum meum retrorsum : infirmabuntur, et peribunt a facie tua.

5. Quoniam fecisti judicium meum et causam meam : sedisti super thronum qui judicas justitiam.

6. Increpasti gentes, et periit impius : nomen eorum delesti in æternum, et in sæculum sæculi.

7. Inimici defecerunt frameæ in finem : et civitates eorum destruxisti.

Periit memoria eorum cum sonitu : 8. Et Dominus in æternum permanet.

Paravit in judicio thronum suum : 9. Et ipse judicabit orbem terræ in æquitate, judicabit populos in justitia.

10. Et factus est Dominus refugium pauperi : adjutor in opportunitatibus, in tribulatione.

11. Et sperent in te qui noverunt nomen tuum : quoniam non dereliquisti quærentes te, Domine.

12. Psallite Domino qui habitat in Sion : annuntiate inter gentes studia ejus.

13. Quoniam requirens sanguinem eorum recordatus est : non est oblitus clamorem pauperum.

14. Miserere mei, Domine, vide humilitatem meam de inimicis meis.

15. Qui exaltas me de portis mortis, ut annuntiem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion.

16. Exultabo in salutari tuo : infixæ sunt gentes in interitu quem fecerunt.

In laqueo isto, quem absconderunt, comprehensus est pes eorum.

17. Cognoscetur Dominus judicia faciens : in operibus manuum suarum comprehensus est peccator.

18. Convertantur peccatores in infernum, omnes gentes quæ obliviscuntur Deum.

19. Quoniam non in finem oblivio erit pau-

V. s. h. —*Victori super morte filii, Canticum David.*

Confitebor Domino in toto corde meo : narrabo omnia mirabilia tua.

Lætabor et gaudebo in te : canam nomini tuo, Altissime,

Cum ceciderint inimici mei retrorsum, et corruerint, et perierint a facie tua.

Fecisti enim judicium meum et causam meam : sedisti super solium judex justitiæ.

Increpasti gentes, periit impius : nomen eorum delesti in sempiternum et jugiter.

Inimici completæ sunt solitudines in finem : et civitates subvertisti. Periit memoria eorum cum ipsis.

Dominus autem in sempiternum sedebit : stabilivit ad judicandum solium suum.

Et ipse judicabit orbem in justitia, judicabit populos in æquitatibus.

Et erit Dominus elevatio oppresso : elevatio opportuna in angustia.

Et confident in te, qui noverunt nomen tuum, quoniam non dereliquisti quærentes te, Domine.

Cantate Domino habitatori Sion, annuntiate in populis cogitationes ejus.

Quoniam quærens sanguinem eorum recordatus est : non est oblitus clamoris pauperum.

Miserere mei, Domine, vide afflictionem meam ex inimicis meis, qui exaltas me de portis mortis;

Ut narrem laudes tuas in portis filiæ Sion : exultabo in salutari tuo.

Demersæ sunt gentes in interitu quem fecerunt. In reti quod absconderunt, captus est pes eorum.

Agnitus est Dominus judicium faciens : in opere manuum suarum corruit impius. Meditatione. Semper.

Convertantur impii in infernum, omnes gentes quæ obliviscuntur Deum.

Quoniam non in æternum oblivioni erit pau-

peris, patientia pauperum non peribit in finem.

per : expectatio pauperum non peribit in perpetuum.

20. Exsurge, Domine, non confortetur homo : judicentur gentes in conspectu tuo.

Surge, Domine, non confortetur homo; judicentur gentes ante faciem tuam.

21. Constitue, Domine, legislatorem super eos, ut sciant gentes quoniam homines sunt.

Pone, Domine, terrorem eis : sciant gentes, homines esse se. Semper.

PSALMUS X

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v.— 1. Ut quid, Domine, recessisti longe, despicis in opportunitatibus, in tribulatione ?

V. s. H.—Quare, Domine, stas a longe, despicis in temporibus angustiæ?

2. Dum superbit impius, incenditur pauper : comprehenduntur in consiliis quibus cogitant.

In superbia impii ardet pauper : capiuntur in sceleribus quæ cogitaverunt.

3. Quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ : et iniquus benedicitur.

Quia laudavit impius desiderium animæ suæ; et avarus applaudens sibi blasphemavit Dominum.

4. Exacerbavit Dominum peccator, secundum multitudinem iræ suæ non quæret.

Impius secundum altitudinem furoris sui non requiret : nec Deus in omnibus cogitationibus ejus.

5. Non est Deus in conspectu ejus : inquinatæ sunt viæ illius in omni tempore.

Auferuntur judicia tua a facie ejus : omnium inimicorum suorum dominabitur.

Parturiunt viæ ejus in omni tempore : longe sunt judicia tua a facie ejus : omnes inimicos suos despicit.

6. Dixit enim in corde suo : Non movebor a generatione in generationem, sine malo.

Loquitur in corde suo : Non movebor : in generatione et generatione ero sine malo.

7. Cujus maledictione os plenum est, et amaritudine, et dolo : sub lingua ejus labor et dolor.

Maledictione os ejus plenum est, et dolis et avaritia : sub lingua ejus dolor et iniquitas.

8. Sedet in insidiis cum divitibus in occultis, ut interficiat innocentem.

Sedet insidians juxta vestibula in absconditis, ut interficiat innocentem : oculi ejus robustos circumspiciunt.

9. Oculi ejus in pauperem respiciunt; insidiatur in abscondito, quasi leo in spelunca sua.

Insidiatur ut rapiat pauperem, rapere pauperem, dum attrahit eum.

Insidiatur in abscondito, quasi leo in cubili, insidiatur ut rapiat pauperem : rapiet pauperem, cum attraxerit eum ad rete suum.

10. In laqueo suo humiliabit eum, inclinabit se, et cadet, cum dominatus fuerit pauperum.

Et confractum subjiciet, et irruet viribus suis valenter.

11. Dixit enim in corde suo : Oblitus est Deus, avertit faciem suam ne videat in finem.

Dixit in corde suo : Oblitus est Deus, abscondit faciem suam, non respiciet in perpetuum.

12. Exsurge, Domine Deus, exaltetur manus tua : ne obliviscaris pauperum.

Surge, Domine Deus, leva manum tuam : noli oblivisci pauperum.

13. Propter quid irritavit impius Deum ? dixit enim in corde suo : Non requiret.

Quare blasphemat impius Deum, dicens in corde suo quod non requirat ?

14. Vides, quoniam tu laborem et dolorem consideras : ut tradas eos in manus tuas.

Tibi derelictus est pauper : orphano tu eris adjutor.

Vides, quia tu laborem et furorem respicis, ut detur in manu tua. Tibi relinquuntur fortes tui : pupillo tu es factus adjutor.

15. Contere brachium peccatoris et maligni; quæretur peccatum illius, et non invenietur.

Contere brachium impii et maligni : quæres impietatem ejus, et non invenies.

16. Dominus regnabit in æternum, et in sæculum sæculi : peribitis gentes de terra illius.

Dominus rex sæculi et æternitatis : perierunt gentes de terra illius.

17. Desiderium pauperum exaudivit Dominus : præparationem cordis eorum audivit auris tua.

Desiderium pauperum audisti, Domine; præparasti ut cor eorum audiat auris tua.

18. Judicare pupillo et humili : ut non apponat ultra magnificare se homo super terram.

Ut judices pupillum et oppressum, et nequaquam ultra superbiat homo de terra.

Argumentum. — Hunc Psalmum Græcus Alexandrinus, et, qui eum semper sequitur, Latinus interpres, cum eo, qui proxime sequitur, unum faciunt. Quod probat Ewaldus, ea præsertim ratione, quod series litterarum in Psalmo IX, quamvis imperfecte, observata, continuetur in Psalmo sequenti, qui caret titulo, cujusque primum comma incipit per litteram ל; deinde post commata 2-11, aliena manu hic intercalata, ordo versuum alphabeticus iterum a vers. 12 ad calcem recurrit. Insuper, ait Ewaldus, utriusque Psalmi idem est argumentum, scil. alternantur in utroque gratiarum actiones et preces. E contra sentiunt Rosenmullerus et Hengstenberg, *duos* esse Psalmos, ab eodem auctore temporeque eodem editos. Quod si sumas, qua occasione Psalmus IX sit compositus, mitto quærere, estque præterea carminis argumentum, ignorato etiam hostis devicti nomine, satis in se perspicuum. Id tantum certo tenendum videtur, tunc temporis Sionium tabernaculum exstructum fuisse. Strophæ 5 : vers. 2-7, laudat Jovam, quod hostes deleverit eorumque vastationibus finem fecerit; vers. 8-13, is qui populos recte judicat, in angustiis eximium adjutorem se exhibeat; vers. 14-15, sed adhuc in maximo periculo hærere se dicit, ex eoque ut liberetur orat; vers. 16-17, iterum exsultat de hostium ruina; vers. 18-21, sic fiat omnibus Jovæ repugnantibus!

1. Præcentori, *canendum* ad modum *instrumenti* Muth-labben, carmen Davidis.

2. Celebrabo Jovam toto corde meo,
enarrabo omnia mirabilia tua.
3. Lætabor et exsultabo in te;
canam nomen tuum, Altissime,
4. Convertentibus se hostibus meis retrorsum,
labentibus et prereuntibus præ facie tua.
5. Egisti enim judicium meum meamque causam;
sedisti in solio judex justus.
6. Increpasti gentes, perdidisti improbum;
nomen eorum delevisti in æternum.
7. Hostes omnino facti sunt ruinæ in perpetuum,
et urbes quas evertisti : eorum, eorum periit memoria.

8. At Jova in perpetuum sedebit,
constituit ad judicium thronum suum.
9. Et ipse judicat orbem in justitia,
jus dicit nationibus in æquitate.
10. Estque Jova contrito asylum,
asylum angustiarum temporibus.
11. Et confidunt in te, qui norunt nomen tuum,
quia non deseris quærentes te, Jova.
12. Canite Jovæ habitanti Sionem,
prædicate inter populos facinora ejus.
13. Quia *is*, cædium ultor, eorum memor fuit,
non oblitus est clamorem afflictorum.

14. Miserere mei, Jova, vide afflictionem meam ab osoribus meis,
tu qui elevas me a portis mortis :

15. Ut enarrem omnem laudem tuam,
in portis filiæ Sionis exultem in salute tua.

16. Demersæ sunt gentes in foveam, *quam* fecerunt;
reti, quod absconditerunt, captus est pes eorum.

17. Notum se fecit Jova, judicium egit,
opere manuum suarum illaqueatus est improbus. — Meditatio. Pausa.

18. Vertentur improbi ad orcum,
omnes gentes oblitæ Dei.

19. Neque enim in perpetuum oblivioni tradetur pauper,
nec spes afflictorum peribit in æternum.

20. Surge, Jova! non invalescat homo;
judicentur nationes coram facie tua.

21. Para, Jova, terrorem eis;
sciant gentes se *esse* homines.

NOTÆ.

Vers. 1. *Muth-Labben*: ita Maurer. Alii, *in morte filii*: *Mors filii,* aiunt, sunt vocabula quæ reperiuntur in quodam cantico, ad cujus numerum Psalmum IX decantabant. Confer canticum II *Sam.* I, 18, cui titulus *Arcus*. Hengstenberg vertit, *de morte stulti* (לבן transpositis litteris pro נבל), et confert I *Sam.* XXV, ut hoc titulo tum hujus tum sequentis Psalmi argumentum denotetur. Quam tamen interpretationem rejicit Reinke. — Vers. 2. *Mirabilia,* divina beneficia in se populumque Israeliticum collata. *Celebrabo*, vel *celebrem*: ita de cæteris verbis. — Vers. 3. *In te* adjutore et protectore. — Vers. 4. *Facie tua*, indignatione vultus tui.—Vers. 7. *Hostes* (proprie *hostis* collective) *omnino*, etc.; ita Ewaldus. Alii *hostis* absolute positum putant, pro genitivo. Maurer, *o hostis*, *finem* jam *habent ruinæ in perpetuum*, i. e. jam satis est ruinarum, satis urbium a te dirutarum. *Eorum*, bis, emphatice. Maurer τὸ *hemmah* vertit *periit*, a verbo *hamah*. — Vers. 10. *Estque*; alii, *et sit*. *Asylum*, propr. locus editus.—Vers. 13. *Eorum* occisorum; alii *eorum* ad *afflictorum* trahunt, in membro sequenti, quod Hengstenberg rejicit.—Vers. 14. *Tu qui elevas*; Maurer, *ita ut me eleves*. Inseritur hic et vers. seq. *clamor afflictorum*, de quo vers. 13. — *In portis*, ubi forum erat Judæorum, ideoque frequens populi conventus propter judicia, quæ ibi fiebant. Hengstenberg, contra plerosque, vult *in portis* hic sumi generaliter pro *intra urbem*. — Vers. 16. Quod versu præced. optaverat, id jam factum esse videt. Alii subaudiunt: Et dicam. — Vers. 17. *Notum se fecit Jova*, dum scil. *judicium egit*. *Noqesh*. præt. niph. verbi *iaqash*; Maurer vertit, *illaqueans improbum*, particip. cal verbi *naqash*. *Meditatio*; Maurer, *fidium cantus*: Præcentor, ait, cantum paululum intermittere solisque fidibus canere jubetur.—Vers. 18. Quod vers. 16 tanquam jam *factum* viderat, id nunc confidenter *sperat*, imo describit.—Vers. 20. *Invalescat*, prævaleat. *Homo*, proprie *mortalis*, isque insolens.—Vers. 21. פורה idem ac מורא. Septuaginta et Syrus legentes *moreh*, vertunt *doctorem*, vel *legislatorem*, qui virga disciplinæ eos erudiat et castiget. Non male.

Si quis titulorum fidem minus penderet, hunc Psalmum non male existimaret ab Hiskia rege scriptum, scribendi autem occasionem præbuisse ea, quæ narrata legimus II *Reg.* XVIII, 13 seqq. Cf. *Isai.* XXXVI, 1 — XXXVIII, 3; II *Chron.* XXXII, 1-24.

PSALMUS X

SECUNDUM HEBRÆOS.

Argumentum. — Vide argumentum Psalmo IX præmissum. Strophæ 2. Queritur Vates de vexationibus hostium insolentium, insidiosorum, Dei contemptorum, vers. 1-11; orat Jovam, ut afflictos sui cultores defendat, hostes in perniciem agat: quod illum facturum esse sperat, vers. 12-18. Cæterum hocce carmen non parum habet difficultatis, quæ partim ex ambiguitate verborum, partim ex concisis, et non usquequaque cohærentibus sententiis nascitur. Interrupta vero illa et minime continuata loquendi ratio proficisci potuit, non solum ex agitatione ingenii humani, quod ubi extraordinario aliquo angore conflictatur, singultit potius, quam loquitur; verum etiam ex nationum Orientalium methodo, quæ paulo fuerunt, quam Græci et Romani, in hoc genere solutiores, nec putarunt sibi esse necesse, cogitationes suas accurate componere. In quo rerum articulo constitutus David ad compositionem

hujus poematis accesserit, difficile dictu est. Vero absimile non est, has preces a Davide fuisse directas contra obtrectatores in aula Saulis, qui assentando, obtrectando et gloriose loquendo irritabant Saulem contra ipsum, multumque nocebant hoc modo ei et bonis omnibus, ut itaque hoc carmen σύγχρονον sit cum XII, LII et LIV, in quibus eædem plane sint querelæ et preces.

1. Quare, Jova, stas in longinquo,
   abscondis *oculos* temporibus angustiarum?
2. In fastu improbi æstuat afflictus;
   capiuntur *justi afflicti* consiliis quæ illi *improbi* excogitarunt.
3. Nam gloriatur improbus de libidine animæ suæ,
   et rapax exsecratur, spernit Jovam.
4. Improbus secundum altitudinem nasi sui : « Non requirit!
   Non est Deus! » *Hæ sunt* omnes cogitationes ejus.
5. Firmæ sunt viæ ejus omni tempore;
   alta (remota) *sunt* judicia tua ab eo;
   omnes adversarii ejus (nomin. absol.), flat in eos.
6. Dicit in corde suo : « Non nutabo!
   in omnes generationes ego qui non sim in malo! »
7. Exsecratione os ejus plenum, et fraudibus, et oppressione;
   sub lingua ejus ærumna et iniquitas.
8. Sedet in insidiis pagorum :
   in latibulis occidit insontem,
   oculi ejus in pauperem speculantur.
9. Insidiatur in latibulo, ut leo in lustro suo,
   insidiatur ad rapiendum afflictum;
   rapit afflictum, trahens eum reti suo.
10. Conterit se, deprimit se (leo, *vel* improbus),
    et labitur in ungulas ejus miser.
11. Dicit in corde suo : « Oblitus est Deus;
    obvelavit faciem suam, non videt unquam. »

12. Surge, Jova; Deus, tolle manum tuam,
    ne obliviscaris afflictorum.
13. Quare spernit improbus Deum?
    Quare dicit in corde suo : « Non requiris? »
14. *Imo* vidisti; nam tu vexationem et ægritudinem spectas,
    ad indendum *eas* in manu tua;
    tibi rem suam committit pauper,
    orphano tu es auxiliator.
15. Frange brachium improbi;
    et malus (nomin. abs.) — quæres improbitatem ejus, et non invenies.
16. Jova *est* rex sæculi et æternitatis (in æternum);
    evanescunt gentes e terra illius.
17. Desiderium afflictorum audisti, Jova;
    eriges (firmabis) cor eorum; attentam præbebis aurem tuam,
18. Ad judicandum orphanum et afflictum :
    ne pergat *improbus* proterrere hominem *miserum* e terra *patria*.

NOTÆ.

Vers. 2. *In fastu,* i. e. improbis insolenter se gerentibus. *Æstuat*, indignatione, ait Hengstenberg; alii, *angore.*—Vers. 3. *Gloriatur de*, proprie *laudat*, scil. seipsum; vel, *laudem dat libidini*, ut vertit Ewaldus. *Libidini*, pravis studiis. *Exsecratur*, ברך sumendo in *malam* partem. Crelier, *benedicit Jovæ*, post injustum aliquem quæstum, quod est revera Deum *spernere*; alii, *benedicit animæ suæ*, felicem se prædicat; alii, *valedicit, defugit.*—Vers. 4. *Secundum*, etc. pro elato naso, pro fastu suo.—Vers. 5. *Firmæ*; alii, *perversæ*... *remota a conspectu ejus judicia*, i. e. *leges Dei*. In priori sensu *judicia* sunt divinæ castigationes. *Flat*, quemadmodum Plautus in *Milite Glorioso* I, 1, 17 : « Cujus tu legiones difflavisti spiritu, Quasi ventus folia. » — Vers. 6. *Dicit*, cogitat. Alii *in omnes generationes* jungunt cum *nutabo.* — Vers. 7. *Exsecratione.* Vatablus : Improbi, ut probos facilius decipiant, pleno ore perjuria evomere solent. Alii aliter. *Ærumnà et iniquitas*, i. e. vexatio et injustitia, seu mendacium. — Vers. 8. In hoc et seq. versu vates describit occultas sceleratorum molitiones, quibus vitæ et bonis innocentium insidiantur; in hoc versu quidem imagine *latronis*, in occultis insidiis subsidentis, ut viatores, ubi commodum erit, bonis ac vita spoliet; in altero autem versu imagine *leonis*, e lustris suis prospicientis, num qua se offerat præda, atque in eam summo impetu ruentis. *Pagorum*, muro circumdatorum. De Muis : Videtur Alexandrinus vel עשירים legisse, vel certe *chatserim* in significatione *atriorum*, quæ plerumque adhærebant *divitum* domibus ac magnatum palatiis accepisse, et ita quodammodo sensum expressisse. *Speculantur*; alii, *insidiantur*. חלכה, quod Masorethæ scriptum volunt pro חילך, *turba tua, populus tuus*, oritur e rad. חלך, *niger fuit*; vel, ut Hengstenberg, est quadrilitterum e חלה, *infirmus fuit*, et כאה, *tristis fuit*, compositum; vel, ut Maurer, ex inusitato לכה vel לכא, *percussus* seu *humi prostratus est*, præmissa gutturali ח, quæ haud raro quadrilitteris formandis adhibetur. — Vers. 9. *Reti suo.* Nova imago ab homine quodam venatore sumpta; nisi cum Schrædero dicas, leoni quoque, grandiori stylo, rete in insidiis expansum dari.—Vers. 10. *Conterit se*, colligit et contrahit se leo prædam invasurus, tum ne aspiciatur, tum ut potentius insiliat. Hengstenberg, *et contusus* (legit *vedakeh*; Maurer legit *vedakah*, contunditur, scil. in reti) *deprimitur et labitur*. *Ungulas*, proprie *ambo valida*, quo vocabulo sive *ungues* sive *membra* designantur. — Vers. 11. *Dicit* improbus. *Oblitus est*, vel obliviscitur, tum crudelitatis impiorum, tum justorum afflictionis. — Vers. 12. *Manum tuam*, instar fortissimi bellatoris, qui magno robustissimæ manus nisu graves ictus incutere molitur. *Afflictorum*. *Anavim* mansuetos, *anaiim* vero afflictos denotat; quanquam multi cum Schultensio utrumque vocabulum eodem sensu accipiunt.—Vers. 13. *Spernit*, repudiat. — Vers. 14. *Ægritudinem*, seu indignationem, sensu activo. *In manu tua* impressas, ut certius eas in memoria conserves.—Vers. 15. *Quæres*, ut vindices. *Non invenies*, quippe quæ jam perdomita, penitus deleta et e rerum quasi natura abolita fuerit. Hebræis *perquiri, nec inveniri* ea dicuntur, quæ derepente excisa et deleta ita disparent, ut nec vola, nec vestigium inveniri queat. Minus recte Maurer, *ne illa* improbitas *assequatur* aliquid, ne pervincat. — Vers. 16. *Rex* Israelitarum. *Terra* Canaan. — Vers. 18. *Ad judicandum*, causam agendam. *Proterrere*. Alexandrini, *ne pergat* tibi, o Deus, *insultare mortalis in terra* hac humili degens; alii, *e terra* ortus; alii, *ex* hac *terra insultare* tibi, qui cœlos habites. Cæterum notanda est paronomasia inter *laarots* et *aarets*, quæ vocabulis latinis etiam inest, *terrere* et *terra*.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS IX.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem pro occultis filii, Psalmus David.

Hunc titulum Hebræi legunt : *Victori super mortem filii*; et quidem verba hebraica, ut modo leguntur, ita sonant. Sed quia Psalmus hic est Psalmus lætitiæ, et David non lætitia, sed mœrore maximo affectus fuit ex morte filii, ideo aliqui volunt vocem illam, לבן *laben*, legendam esse ordine litterarum converso, videlicet נבל *nabal*, ut sensus sit, *pro morte Nabal*. Sed Psalmus non loquitur de morte unius hominis tantum, sed etiam de interitu magni alicujus exercitus. Ideo alii dicunt in hoc Psalmo gratias agi Deo pro morte Goliath, et fuga totius exercitus Philistinorum. Sed Goliath non fuit filius David, ut inscribere debuerit Psalmum, *pro morte filii*. Verissima est igitur lectio Septuaginta et Vulgatæ latinæ editionis, *pro occultis*, sive *arcanis filii*. Voces enim illæ, עלמות *almuth*, possunt legi *alamoth*, quod significat *occulta*, sive *arcana*, et credibile est excidisse præpositionem *al*, et legendum *al alamoth*, *pro occultis*, sicut legitur in titulo Psalmi XLV. Certe Septuaginta Interpretes, qui utrumque titulum eodem modo reddiderunt, videlicet *pro occultis*, sine dubio eodem modo legerunt, videlicet *al alamoth*, neque dubium esse potest quin libri eorum emendatiores fuerint quam nostri. Quia vero ponitur hoc loco nomen *filii* absolute, et præcedit nomen *arcani* sive *occulti*, id est mysterii reconditi, recte intelligimus in Psalmo tractari de unico illo Filio Dei, qui in carne humana delitescens, et novo bellandi genere pugnans, vicit diabolum et exercitum ejus, quod Apostolus *Coloss.* 1, vocat mysterium absconditum a sæculis. Ad quem sensum reduci potest lectio hebraica, *pro morte filii*, i. e. pro morte Christi Filii Dei, quatenus ea mors fuit gloriosa debellatio principis tenebrarum,

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. CONFITEBOR TIBI, DOMINE, IN TOTO CORDE MEO, NARRABO OMNIA MIRABILIA TUA.

Proponit materiam Psalmi, quæ erit laudatio Dei propter opera ejus mirabilia. Illud, *in toto corde,* significat rem esse omnium maximam, quam laudaturus est, et ideo totis viribus totoque affectu laudandam. Illud etiam, *omnia mirabilia,* significat, rem laudandam esse tam universalem, ut quasi compendio quodam comprehendat omnia opera mirabilia Dei. Et vere talis fuit redemptio generis humani, opus summæ misericordiæ, in quo recapitulantur omnia beneficia Dei, juxta illud Apostoli *ad Ephes.* I, 10 : « Instaurare omnia in Christo, » id est recapitulare, ut sonat vox græca, ἀνακεφαλαιώσασθαι, et in unam quasi summam omnia redigere.

Vers. 2. 2. LÆTABOR ET EXULTABO IN TE : PSALLAM NOMINI TUO, ALTISSIME.

Idipsum aliis verbis significat, vel potius explicat, quasi dicat : Confitebor tibi lætabundus et exultans, ita ut lætitia sit in corde, exultatio in exteriori motu, atque ita in toto corde confitebor. Narrabo mirabilia psallens nomini tuo, Altissime, id est, in gloriam tuam canens illa mirabilia.

Vers. 3. 3. IN CONVERTENDO INIMICUM MEUM RETRORSUM : INFIRMABUNTUR, ET PERIBUNT A FACIE TUA.

Incipit narrare victoriam Christi contra diabolum et satellites ejus, et loquitur in persona totius Ecclesiæ : « In convertendo, inquit, inimicum meum retrorsum, » id est, cum convertetur inimicus meus diabolus retrorsum, fugere videlicet incipiens a facie tua; tunc omnes ejus milites infirmabuntur et peribunt, id est, cognita fuga ducis, debiles reddentur, et dilabentur, ac evanescent, ac si periissent. De hac fuga diaboli loquitur in Evangelio Dominus : « Nunc judicium est mundi, nunc princeps hujus mundi ejicietur foras, » *Joan.* XII, 31.

Vers. 4. 4. QUONIAM FECISTI JUDICIUM MEUM ET CAUSAM MEAM : SEDISTI SUPER THRONUM, QUI JUDICAS JUSTITIAM.

Reddit causam quare futurum sit ut diabolus fugiat, et totus ejus exercitus dissipetur : « Quoniam, » inquit, tu Domine fili Dei, « fecisti judicium meum et causam meam, » id est, absolvisti judicium et litem (id enim proprie sonat vox hebræa דיני *dini*), et controversiam quæ erat generi humano, sive Ecclesiæ cum diabolo. Diabolus enim prætendebat genus humanum juste a se teneri captivum, et tyrannice illud vexabat; sed Christus in cruce absolvit hanc litem, satisfaciens pro homine; unde subditur : « Sedisti super thronum, qui judicas justitiam, » ubi crucem vocat thronum, juxta illud S. Leonis serm. 8 *De Passione Domini :* « O ineffabilis gloria passionis, in qua et tribunal Domini, et judicium mundi, et potestas est crucifixi ! » Atque hæc sunt vere occulta Filii Dei, ut habetur in titulo Psalmi. Qui enim in oculis hominum reus videbatur, et cum summa ignominia pœnas luere, in illo ipso tempore in throno sedens justitiam judicabat, id est justissime judicabat, jam pretio persoluto, hominem liberandum, et diabolum dominio spoliandum, et re ipsa « chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, » ut scribit Apostolus *Coloss.* II, 14, « tulit de medio, affigens illud cruci, et exspolians principatus et potestates. »

Christus absolvit litem generis humani cum diabolo.

Vers. 5. 5. INCREPASTI GENTES, ET PERIIT IMPIUS : NOMEN EORUM DELESTI IN ÆTERNUM, ET IN SÆCULUM SÆCULI.

Post debellatum diabolum per crucem, Dominus Christus per Apostolos increpavit gentes, arguens « mundum de peccato, de justitia, et de judicio, » (ut ipse Dominus futurum prædixit *Joan.* XVI, 8), et eo modo periit impius, id est periit impietas idololatriæ, et homo de impio factus est pius. Nec solum periit impius, qui tunc erat; sed delevit Christus nomen eorum, id est gentilitatis et idololatriæ in æternum, ut non amplius sint redituræ, quasi stirpitus eradicatæ. Id quod jam videmus ita impletum, ut ne Judæi quidem colant amplius idola, qui ad ea colenda propensissimi erant. Quod attinet ad verba, in græco non est, *nomen eorum,* sed *nomen ejus*, id est impii; sed in hebræo est שמם *schemam, nomen eorum,* et latina interpretatio idem habet, vel quod olim in græco ita legeretur, et postea sit mutatum vitio librariorum; vel quod latino interpreti magis placuerit lectio hebraica; sed in sententia non est diversitas ullius momenti. Illud autem, *in æternum, et in sæculum sæculi*, in hebræo est לעולם ועד, *in sæculum et in æternum :* significatur autem ista additione vera æternitas, id est nunquam finienda duratio, ne quis acciperet hoc loco æternum pro longo tempore, sed aliquando finem habituro.

Vers. 6. 6. INIMICI DEFECERUNT FRAMEÆ IN FINEM : ET CIVITATES EORUM DESTRUXISTI.

Reddit causam, cur non sit reditura idololatria : quia perierunt arma diaboli, et civitates ubi habitabat, ita ut non habeat, nec unde offendat, nec ubi se defendat. Illud, *inimici,* est genitivi casus, ut patet ex græco : nam ex hebræo posset etiam verti, *o inimice!* sed rectissima est versio

græca et latina, et non repugnat hebraicæ. Pro *frameæ*, in hebræo nunc legitur *solitudines*; sed verbum חרבות *charaboth*, significat *gladios*, et *choraboth*, *solitudines*: utrumque autem legi potest, solum mutatis punctis. Itaque Septuaginta legerunt *charaboth*; ideo recte verterunt *frameæ*, sive *gladii*, ut sensus sit: Defecerunt gladii hostis nostri diaboli, usque in finem, id est nullo remanente, sive in æternum. Illud etiam, *civitates eorum*, in hebræo et græco habetur sine pronomine *eorum*: *Et civitates destruxisti*, nimirum inimici, quasi dicat: Inimicus amisit gladios et civitates. Per *gladios inimici* intelligi possunt tentationes, sive suggestiones, et quasi verba diaboli, sicut *gladium spiritus* vocat Apostolus verbum Dei: unde etiam idem Apostolus tentationes diaboli esse dicit *tela ignea*, *ad Ephes*. v. Dicuntur autem isti gladii defecisse, quia nihil nocere possunt armatis fide Jesu Christi. In quo sensu allegavit hunc locum Psalmi S. Antonius apud Athanasium in Vita ipsius, probare volens tentationes diaboli signo crucis facillime repelli. Per civitates autem diaboli intelligi possunt homines infideles, in quibus diabolus libere regnat. Destruxit Christus has civitates, dum per totum mundum idola sustulit. De hac re Dominus loqui videtur, cum ait *Luc*. XI, 21: « Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt omnia quæ possidet; si autem fortior eo superveniens vicerit eum, universa arma ejus auferet, » etc. Cum diabolus custodiebat atrium, in pace erant omnia quæ possidebat, id est, cum infidelitatem conservabat, secure possidebat omnia sua; quia dum homo est infidelis, semper est in manu diaboli, etiamsi moraliter bene vivere videatur, ut multi philosophi atque ethnici faciebant. At atrio expugnato per Christum, id est infidelitate sublata, et cognitione veri Dei introducta, omnia sua diabolus perdidit.

Vers. 7. 7. PERIIT MEMORIA EORUM CUM SONITU: ET DOMINUS IN ÆTERNUM PERMANET.

In hebræo, ut nunc legitur, non habetur *cum sonitu*, sed *cum ipsis*, ut sensus sit: perierunt impii, et cum ipsis periit etiam memoria ipsorum. Cæterum vox hebraica potest legi *hemmah*, et significat *cum ipsis*; potest etiam legi המה *hamah*, et significat *sonitum*: et sic legerunt Septuaginta Interpretes, et addiderunt perspicuitatis gratia præpositionem *cum*, et ideo verterunt *sonitu*; sensus autem est, periisse memoriam idololatrarum, et ipsorum idolorum, et totius regni Satanæ cum magno strepitu et sonitu. Repugnavit enim mundus totus, et ipsi summi reges, et imperatores totis viribus conati sunt idola defendere: sed quo magis mundus fremebat, eo magis idololatria cadebat, et memoria ejus abolebatur. Denique finito strepitu persecutionum, memoria quoque idololatriæ periit: Dominus autem Christus, et ejus memoria nunquam peribit.

Christus et ejus memoria nunquam peribit.

Vers. 8. 8. PARAVIT IN JUDICIO THRONUM SUUM: ET IPSE JUDICABIT ORBEM TERRÆ IN ÆQUITATE, JUDICABIT POPULOS IN JUSTITIA.

Post Christi mortem et resurrectionem, « data est ei potestas in cœlo et in terra, » *Matth*. cap. ultimo. In hoc loco David commemorat, quasi dicat: Post certamen cum diabolo Dominus « paravit, » sive, ut sonat vox hebræa, חונן *chonen*, *stabilivit*, « thronum suum in judicio, » id est ad judicandum, et ipse, qui est princeps regum terræ, « judicabit orbem terræ, » id est populos omnes totius mundi, « in æquitate et justitia. » Idem est autem hoc loco æquitas et justitia; nam tam in hebræo quam in græco pro *æquitate* habetur *justitia*, pro *justitia* habetur *rectitudo*. Latinus interpres non accepit æquitatem proprie, sed, ut poni solet aliquando, pro justitia; et sicut in hebræo et græco res eadem bis repetitur diversis vocibus, ita credendum est latinum interpretem idem intelligi voluisse per æquitatem et justitiam. Dicitur autem Christus judicare orbem terræ, quamvis multi sint in mundo principes infideles et impii, qui contra Christum pugnant, quoniam corda eorum in manu Christi sunt, nec faciunt, nisi quod ipse justo judicio facere eos sinit.

Vers. 9. 9. ET FACTUS EST DOMINUS REFUGIUM PAUPERI: ADJUTOR IN OPPORTUNITATIBUS, IN TRIBULATIONE.

Ex eo quod deinceps regnabit Dominus Christus, et judicabit juste, colligit David magnam consolationem pauperum, qui alias a potentibus opprimi solent, quasi dicat: Non timeant amplius pauperes, quia Dominus in cœlo sedens factus est refugium pauperum; et rursus idipsum aliis verbis repetit: « Adjutor, inquit, pauperum in opportunitatibus, » id est temporibus opportunis, quando videlicet necessitas id requirit, nimirum in tribulatione. Tunc enim opportune divinum præbetur auxilium, quando tribulatione urgemur, et deficit humana consolatio. Adimpletur autem hæc promissio in omnibus, qui Deum vere quærunt et timent, et ideo subjungit:

Vers. 10. 10. ET SPERENT IN TE, QUI NOVERUNT NOMEN TUUM: QUONIAM NON DERELIQUISTI QUÆRENTES TE, DOMINE.

Mutatio personæ frequens est in Psalmis, et sæpe nascitur ex affectu novo, qui Davidi inspirabatur, dum laudes Dei caneret. Merito, inquit, in te sperare possunt in angustiis suis omnes, qui noverunt nomen tuum, id est, qui non solum sonant voce nomen Dei, sed probe intelligunt quam magnam rem significet, et ex nomine isto recte intellecto cognoscunt potentiam et misericordiam Dei. Ideo merito in te sperare possunt amici tui, « quoniam non dereliquisti, » id est, nunquam dereliquisti quærentes te. Dicuntur autem quærere Deum, qui cupiunt ejus gratiam, et student toto corde placere illi.

Vers. 11. 11. PSALLITE DOMINO, QUI HABITAT IN SION : ANNUNTIATE INTER GENTES STUDIA EJUS.

Post apostrophen ad Deum, ex eodem fervore spiritus facit aliam ad homines, exhortans eos, ut ipsi quoque Deum laudent, et alios ad laudandum excitent. Dicitur Dominus habitare in Sion, quia ibi erat arca testamenti, et locus orationis; et additur hæc periphrasis, ut distinguatur Deus verus a diis falsis, qui habitant in delubris, et fanis ethnicorum. Illud autem, *studia ejus*, significat cogitationes, consilia, molimina, adinventiones, opera Dei mirabilia, quæ relucent in redemptione generis humani. Nam idem vocabulum hebraicum עלילות *hhaliloth*, quod hic vertitur *studia*, in *Psalm.* CIV vertitur *opera*, et *Isai.* XII, in cantico Isaiæ, vertitur *adinventiones*. Itaque sensus est : Cantate Deo vero Psalmum, laudantes eum, et annuntiate inter gentes mirabiles cogitationes, et mirabilem industriam, atque adeo mirabilia opera ejus, ut omnes gentes hæc audientes illum laudent.

Cur Deus in Sion dicatur habitare?

Vers. 12. 12. QUONIAM REQUIRENS SANGUINEM EORUM RECORDATUS EST : NON EST OBLITUS CLAMOREM PAUPERUM.

Redit Propheta ad id quod dicebat, Dominum justum judicem esse refugium pauperum in tribulatione; et respondet tacitæ objectioni, quæ poterat fieri, quia videmus interdum pauperes pios opprimi a potentioribus, et etiam innocenter occidi. Laudate, inquit, Deum, quoniam etiamsi videatur aliquando oblivisci pauperum suorum, tamen non ita est, sed « requirens, » id est, inquirens in vitam hominum, et discutiens acta singulorum, « recordatus est sanguinem » innocentium injuste effusum, et « non est oblitus clamorem » eorum, qui dum opprimerentur, clamaverunt ad eum. Deum autem recordatum esse sanguinem suorum, patebit suo tempore, quando et opprimentium pœna, et oppressorum gloria manifestabitur.

Vers. 13. 13. MISERERE MEI, DOMINE : VIDE HUMILITATEM MEAM DE INIMICIS MEIS.

Laudavit Deum dè præteritis beneficiis; nunc implorat auxilium adversus præsentes et futuras angustias. Est autem vox Ecclesiæ contra persecutores tum visibiles, tum invisibiles. « Miserere, inquit, mei, Domine, vide humilitatem meam, » id est abjectionem meam (id enim sonat verbum græcum ταπείνωσις), sive afflictionem (quod significare solet verbum hebraicum עני *hhani*) de inimicis meis, id est ex inimicis meis provenientem.

Vers. 14. 14. QUI EXALTAS ME DE PORTIS MORTIS, UT ANNUNTIEM OMNES LAUDATIONES TUAS IN PORTIS FILIÆ SION.

Prima pars hujus versiculi conjungitur cum superiore versu. Est enim sensus : « Miserere mei, et vide humilitatem meam, » tu Domine, « qui exaltas me de portis mortis, » id est, qui soles me longe facere a portis mortis; et quia portæ illæ intelliguntur esse in loco inferiori, et eædem cum portis inferi, quia non loquitur Propheta de morte corporis, sed de morte animæ per peccatum, sive de morte æterna; ideo exaltari se dicit, ut longe fiat ab illis. Per portas mortis, sive inferi, videtur intelligenda multitudo infernalium hostium nostrorum. Quia enim multitudo populi ad portas convenire solebat apud Hebræos, sive ad judicium, sive ad alia publica negotia, ideo multitudo nomine portarum significatur *Matth.* XVI, 18 : « Portæ inferi non prævalebunt adversus eam; » *Eccli.* cap. ultimo : « De Portis tribulationum, quæ circumdederunt me. » pulchre autem opponuntur portæ mortis, portis filiæ Sion, id est portis Jerusalem : quia portæ mortis seu inferni in loco infimo sunt, portæ Jerusalem in monte excelso; in portis mortis congregatur populus infernalis, in portis Jerusalem populus Dei. Portæ mortis tentationes et bella emittunt, per quæ itur ad mortem; portæ Jerusalem in pace fundatæ sunt. Jerusalem enim posuit fines suos pacem, et ipsa visio pacis dicitur. Itaque exaltatur Ecclesia a portis mortis, ut annuntiet laudem Dei « in portis filiæ Sion, » id est, liberatur a tentationibus, ne cadat in mortem æternam, ut gratiam liberatoris agnoscat, et laudet coram angelis Dei, qui sunt in portis cœlestis Jerusalem.

Portæ mortis quid significent?

Vers. 15. 15. EXULTABO IN SALUTARI TUO : INFIXÆ SUNT GENTES IN INTERITU QUEM FECERUNT.

Exultabo, inquit, liberatus de portis mortis, « in salutari tuo, » id est in salute a te mihi donata. Quoniam (id enim subintelligitur, ut sæpe alias in Psalmis) gentes quæ mihi interitum fecerunt, id est paraverunt, in ipsum interitum infixæ sunt, tanquam in luto tenacissimo, unde evadere nequibunt : hoc est, persecutio inimicorum non mihi nocuit, sed ipsis.

Vers. 16. 16. IN LAQUEO ISTO, QUEM ABSCONDERUNT, COMPREHENSUS EST PES EORUM.

Nec solum aperta persecutio, sed etiam occulta, quæ veluti laqueus tendebatur, auctoribus perniciosa fuit, non mihi. Fortasse hic tanguntur persecutiones apertæ Diocletiani et similium, et occultæ Juliani apostatæ et imperatorum hæreticorum.

Vers. 17. 17. COGNOSCETUR DOMINUS JUDICIA FACIENS : IN OPERIBUS MANUUM SUARUM COMPREHENSUS EST PECCATOR.

Ex hoc mirabili judicio Dei, qui convertit arma et fraudes hominum impiorum in ipsos, colligit David fore, ut cognoscatur Deus : « Cognoscetur Dominus judicia faciens, » id est, cognoscetur

esse Deus verus et summus, dum judicia facit tam admiranda; nam per ejus providentiam « in operibus manuum suarum comprehensus est peccator, » nimirum dum incidit in interitum quem aliis paraverat, et in laqueum quem aliis tetenderat. Similia habentur in *Psalm.* VII, vers. 15, et eumdem sensum habent. Post hunc versiculum in hebræo additur, הגיון סלה *higgaion selah,* quod verti potest, *meditatio semper*, quod significat, judicia Dei supradicta assidue ac jugiter esse meditanda.

Vers. 18. 18. CONVERTANTUR PECCATORES IN INFERNUM, OMNES GENTES, QUÆ OBLIVISCUNTUR DEUM.

Non imprecatio, sed prophetia est, impios ad inferos descensuros. *Convertantur* positum videtur pro *revertantur,* ut vox hebræa ישובו *iashubu* sonat, et *revertantur* pro *revertentur*. Dicuntur autem peccatores reversuri ad inferos, quia inde venerunt, qua peccatores sunt. Deus enim fecit hominem rectum, sed diabolus eum peccatorem fecit. « Vos, » inquit Dominus *Joan.* VIII, « ex patre diabolo estis. » Quod sequitur : « Omnes gentes quæ obliviscuntur Deum, » declarat qui sint peccatores reversuri in infernum, illi nimirum omnes, qui obliviscuntur Deum. Oblivio enim Dei est radix omnium peccatorum; nam omnis qui peccat, avertitur a Deo, et convertitur ad creaturam.

Radix omnium peccatorum est oblivio Dei.

Vers. 19. 19. QUONIAM NON IN FINEM OBLIVIO ERIT PAUPERIS : PATIENTIA PAUPERUM NON PERIBIT IN FINEM.

In hebræo non habetur negatio in secundo membro, sed legitur : *Patientia pauperum peribit in æternum;* sed negatio prioris membri ex phrasi hebraica trahitur etiam ad membrum posterius, et ideo Septuaginta Interpretes recte verterunt, *non peribit*. Significat autem hic versiculus, ideo peccatores, qui pauperes opprimere solent, in infernum dejiciendos, quoniam Deus vindictam aliquando sumet de oppressione pauperum suorum. Quamvis enim ad tempus videatur non recordari eorum, tamen non obliviscetur eorum in finem; sed aliquando recordabitur, et proinde patientia sive exspectatio pauperum non peribit « in finem, » id est in æternum, ut sonat vox hebræa לעד. Dicitur autem patientia pauperum non peritura in æternum, non quoad se, sed quoad suum effectum, quasi dicat: Non frustrabitur in æternum, sed aliquando effectum suum sortietur.

Vers. 20. 20. EXURGE, DOMINE, NON CONFORTETUR HOMO : JUDICENTUR GENTES IN CONSPECTU TUO.

Posteaquam prædixit interitum impiorum, rogat Deum ut incipiat coercere impios : « Exsurge, inquit, Domine, non confortetur, » id est, non prævaleat homo, qui pulvis est, contra Deum factorem suum. « Judicentur gentes in conspectu tuo, » id est, judicium contra eos a facie tua prodeat. Quod in alio Psalmo legimus : « Judica illos, Deus. »

Vers. 21. 21. CONSTITUE, DOMINE, LEGISLATOREM SUPER EOS, UT SCIANT GENTES QUONIAM HOMINES SUNT.

Judicium contra gentes, quæ persequebantur Ecclesiam, manifestum fuit, quando subjectæ fuerunt principi christiano. Tunc enim intellexerunt Gentiles, se homines esse, infirmos videlicet, et contra Christum prævalere non posse. Id prædicit Propheta per modum precantis. Nomen hebraicum מורה *morah,* vel *moreh*, *doctorem* significat, et etiam *terrorem*, ut vertit S. Hieronymus. Et quia Propheta loquitur de doctore terribili, qui cum imperio præcipit et docet, ideo recte *legislatorem* dixerunt Septuaginta Interpretes. Multi per hunc legislatorem intelligunt Christum, multi Antichristum. In re obscurissima quisque in suo sensu abundet. Ego Constantinum intelligo, Jovinianum, Valentinianum, Theodosium, et similes.

Vers. 22. 22. UT QUID, DOMINE, RECESSISTI LONGE, DESPICIS IN OPPORTUNITATIBUS, IN TRIBULATIONE ?

In hoc versu incipiunt Hebræi Psalmum decimum, sed hanc distinctionem Septuaginta Interpretes non habuerunt; et credibile est a posterioribus excogitatam fuisse distinctionem, propterea quod materia hujus partis Psalmi videatur diversa omnino a materia prioris partis, cum in parte priore exsultet Ecclesia pro victoria contra inimicos Dei et suos, in posteriore gemat ob eorumdem inimicorum prosperos successus adversus Ecclesiam. Sed non tam est diversa materia, quam diversa sunt tempora quæ David prophetando percurrit. In principio enim Psalmi exsultabat David in spiritu ob occulta mysteria Filii Dei, qui moriendo debellavit aereas potestates et Gentilitatem, atque idola destruxit; deinde in fine prioris partis, et in hac posteriore prædicit persecutiones Ecclesiæ, tum a gentibus, tum ab aliis malis hominibus excitatas, quæ interdum ita crescunt, ut videatur Dominus oblitus esse populi sui, quem tam gloriose liberaverat; et quia dixerat paulo ante : « Factus est Dominus refugium pauperi, adjutor in opportunitatibus, in tribulatione, » ideo nunc respiciens aliud tempus, quo, Deo permittente, pauperes opprimuntur a potentioribus, ait : « Ut quid, Domine, recessisti longe, » id est, ita permittis impios grassari in justos, ac si non adesses, sed longe recessisses? « Despicis, » tuos pauperes videlicet, « in opportunitatibus, » quando opportunum esset eos juvare, nimirum « in tribulatione. »

Vers. 23. 23. DUM SUPERBIT IMPIUS, INCENDITUR PAUPER : COMPREHENDUNTUR IN CONSILIIS, QUIBUS COGITANT.

Difficilis omnino versiculus; videtur hæc esse sententia : « Dum superbit impius, » id est, dum impius prospere agit, et gloriosus apparet, tunc

« incenditur pauper, » id est scandalizatur, et uritur æstu cogitationum justus pauper. « Comprehenduntur in consiliis quibus cogitant, » id est, uterque, tam impius gloriosus, quam justus pauper, comprehenditur et illaqueatur consilio, id est cogitatione sua. Nam impius cogitat sibi deberi illam felicitatem, et ipse se decipit : justus vero videns impium prospere agere, cogitat quid hoc sibi velit, et magis ac magis se involvit. Quod ad grammaticam attinet, cum dicitur, « in consiliis, quibus cogitant, » græcismus est, et latinus interpres ad verbum vertere voluit. Nos enim diceremus : in consiliis, *de quibus* cogitant, vel *quæ* cogitant. Per consilia vero cogitationes intelligimus, ut magis proprie significat vox hebraica. Porro hæc videtur ratio versiculi superioris; ideo enim rogavit Propheta Deum, ut non despiceret pauperem in tribulatione, quia prosperitas impiorum et impiis et justis nocet, dum illi superbiunt, isti scandalizantur.

Vers. 24. 24. QUONIAM LAUDATUR PECCATOR IN DESIDERIIS ANIMÆ SUÆ, ET INIQUUS BENEDICITUR.

Hebraica lectio, ut nunc se habet, ad verbum sic vertenda esset : *Quoniam laudavit impius desiderium animæ suæ, et avarus benedicens exacerbavit Dominum.* Sed remotis punctis et distinctionibus, quæ tempore Septuaginta Interpretum non aderant, clarissime cernitur sententia, quam Septuaginta rectissime expresserunt. Verbum enim הלל *hillel,* quod significat *laudavit*, si legatur *hullal*, ut Septuaginta legerunt, significat *laudatus est;* et verbum ברך *berech, benedicens,* si legatur *baruch*, significabit *benedictus est*. Illud autem, *exacerbavit Dominum*, pertinet ad versiculum sequentem, qui incipit : « Exacerbavit Dominum peccator. » Reddit igitur causam Propheta, cur ex prosperitate superbiat impius, et uratur pauper : quia videlicet peccator male agit, et tamen quia dives est et potens, laudatur a multis, quasi bene agat, et desideria animæ ejus, id est desideria ipsius (est enim phrasis hebraica, *desiderium animæ meæ*, pro *desiderium meum*), quamvis iniqua et injusta approbantur, et hinc fit ut iniquus benedicatur, cum maledici potius mereretur.

Vers. 25. 25. EXACERBAVIT DOMINUM PECCATOR : SECUNDUM MULTITUDINEM IRÆ SUÆ NON QUÆRET.

Pergit explicare malitiam peccatoris superbi : « Exacerbavit, inquit, Dominum peccator, » et cum deberet omni studio quærere reconciliationem, « secundum multitudinem iræ suæ non quæret, » id est, propter magnitudinem iræ suæ in pauperes afflictos, non quæret Deum, vel reconciliationem cum Deo. Ita enim arrogantia excæcat ejus mentem, ut non cogitet peccator quam magnum sit malum exacerbare Deum omnipotentem.

26. NON EST DEUS IN CONSPECTU EJUS : INQUINATÆ SUNT VIÆ ILLIUS IN OMNI TEMPORE. Vers. 26.

Excæcatus peccator non cogitat Deum. In hebræo majori emphasi legitur : *Non est Deus in omnibus cogitationibus ejus*, id est, in nulla ejus cogitatione est Deus, id est, cum tam multa cogitet, nunquam cogitationi ejus occurrit Deus. Ita funditus Deum oblitus est. « Inquinatæ sunt viæ illius in omni tempore. » Hoc sequitur ex superiore, quia nunquam Deum cogitat; nullo tempore dirigit viam suam ad Deum, sed ad carnalia desideria explenda : et ideo omnes viæ, id est, omnia opera ejus sunt inquinata sorde concupiscentiæ.

27. AUFERUNTUR JUDICIA TUA A FACIE EJUS, OMNIUM INIMICORUM SUORUM DOMINABITUR. Vers. 27.

Id quod eum convertere posset a via mala, cogitatio videlicet terribilium judiciorum tuorum, longe est a corde ipsius; et ideo sine ullo timore Dei dominatur omnium inimicorum suorum, id est tyrannice opprimit omnes quos inimicos suos putat.

28. DIXIT ENIM IN CORDE SUO : NON MOVEBOR A GENERATIONE IN GENERATIONEM, SINE MALO. Vers. 28.

Confidentia vana impii hic notatur; cogitat enim apud se nihil sibi nocere posse : « Dixit, inquit, in corde suo: Non movebor, » id est, nemo me commovere poterit, nec dejicere a statu meo; « a generatione in generationem sine malo, » supple, ero. Nam et in hebræo et in græco ponitur distinctio post verbum *movebor*, et in hebræo clare apparet sensus ille : a generatione in generationem sine malo ero, quomodo etiam vertit S. Hieronymus.

29. CUJUS MALEDICTIONE OS PLENUM EST, ET AMARITUDINE ET DOLO : SUB LINGUA EJUS LABOR ET DOLOR. Vers. 29.

Descripsit Propheta quale sit cor impii, quod videlicet non cogitet Deum, nec judicia ejus, et speret nihil mali sibi eventurum : nunc describit quale sit os, descripturus postea qualia sint opera. Dicit igitur os impii esse plenum maledictione, amaritudine et dolo. Ad maledictionem pertinent blasphemiæ in Deum, et convicia in homines; ad amaritudinem detractiones, murmurationes, contentiones, et alia, odium et rancorem testantia; denique ad dolos calumniæ, mendacia, perjuria. Quod additur, *sub lingua ejus labor et dolor,* significat effectum superiorum malorum. Eo enim tendunt omnia verba impii, ut laborem et dolorem afflictis afferant. « Sub lingua ejus labor et dolor, » id est, id quod est sub lingua impii, id est, materia in qua exercetur lingua impii, est labor et dolor miserorum hominum, qui ei quoquo modo subjiciuntur.

Vers. 30. 30. SEDET IN INSIDIIS CUM DIVITIBUS, IN OCCULTIS, UT INTERFICIAT INNOCENTEM.

Hic jam describuntur mala opera, id est oppressiones pauperum. Est autem oratio metaphorica, ducta similitudine ab iis, qui latent intra vestibula domus, ut observent, quando transeunt, quos interficere cupiunt. Significat autem Propheta hac metaphora, viros impios et potentes, adjunctis sibi sociis aliis divitibus et potentibus, variis artibus et dolis circumvenire pauperes, eosque ad extremam perniciem abducere. In hebræo non est, *in insidiis cum divitibus*, sed *in insidiis atriorum*, seu *vestibulorum*. Cæterum Septuaginta non legerunt חצרים *chatserim*, ut nunc habetur in codicibus hebraicis, sed עשרים *hhasirim*. Illud enim *atria*, hoc *divites* significat. Itaque probabile est post tempora Septuaginta textum hebraicum fuisse mutatum.

Vers. 31. 31. OCULI EJUS IN PAUPEREM RESPICIUNT, INSIDIATUR IN ABSCONDITO, QUASI LEO IN SPELUNCA SUA.

Vers. 32. 32. INSIDIATUR, UT RAPIAT PAUPEREM, RAPERE PAUPEREM, DUM ATTRAHIT EUM.

Vers. 33. 33. IN LAQUEO SUO HUMILIABIT EUM, INCLINABIT SE, ET CADET CUM DOMINATUS FUERIT PAUPERUM.

Quod dixit in versiculo tricesimo, exponit in his tribus versiculis varians metaphoras. Nam in 30 versiculo comparavit oppressorem pauperum homini insidianti alteri homini; in vers. 31 comparat leoni insidianti aliis bestiis debilioribus; in vers. 32 et 33 comparat homini tendenti laqueos bestiis, et capienti eas. Versiculi duo postremi sunt in hebræo multo clariores. Sic enim ad verbum reddi potest lectio hebraica, quomodo vertit S. Hieronymus : *Insidiatur, ut rapiat pauperem; rapiet pauperem cum attraxerit eum ad rete suum; et confractum subjiciet, et irruet viribus suis valenter*. Nostra vero lectio sic explicanda est : « Insidiatur ut rapiat pauperem; » rapere autem pauperem insidiatur tunc, cum eum ad se attrahit alliciendo incautum. « In laqueo » vero suo jam captum « humiliabit, » id est opprimet, et « inclinabit se » super eum, atque in eum « cadet, » id est, super eum irruet, « cum dominatus fuerit pauperum, » id est, cum iis plane potitus fuerit. Et simul hæc verba pulchre alludunt ad casum interiorem impii : tunc enim horrende cadit in servitutem diaboli, cum dominari sibi videtur hominum miserorum.

Vers. 34. 34. DIXIT ENIM IN CORDE SUO : OBLITUS EST DEUS, AVERTIT FACIEM SUAM, NE VIDEAT IN FINEM.

Repetit causam tantæ impietatis, nimirum quia impius cogitat apud se, Deum non curare res humanas, nec unquam esse curaturum.

Vers. 35. 35. EXURGE, DOMINE DEUS, EXALTETUR MANUS TUA : NE OBLIVISCARIS PAUPERUM.

Rogat Deum, ut impios coerceat : « Exsurge, » inquit, quasi a somno, et « exaltetur manus tua, » ad percutiendum : manus enim dormientis, vel quieti hominis, demissæ et sæpe complicatæ esse solent. In græco adduntur duæ voces : post *Domine Deus*, additur *meus*, et post *ne obliviscaris pauperum*, additur, *in finem*. Sed in hebræo non habentur, nec in latinis emendatioribus.

Vers. 36. 36. PROPTER QUID IRRITAVIT IMPIUS DEUM? DIXIT ENIM IN CORDE SUO : NON REQUIRET.

Iterum repetit causam, cur impius Deum irritet peccando, eam esse, quia cogitat Deum ista non requirere.

Vers. 37. 37. VIDES, QUONIAM TU LABOREM ET DOLOREM CONSIDERAS, UT TRADAS EOS IN MANUS TUAS.

Refellit Propheta illam causam, quasi dicat : Imo vides, o Deus! et requiris, quod ex eo apparet, quia tu laborem et dolorem miserorum consideras, ut cum impleta fuerit mensura, tradas impios in manus tuas puniendos. In hebræo et græco habetur : *Quoniam tu laborem et furorem consideras*, et sic etiam legit S. Augustinus, et S. Hieronymus, et si ita legamus, sensus erit : Quoniam tu laborem oppressorum et furorem opprimentium consideras.

Vers. 38. 38. TIBI DERELICTUS EST PAUPER, ORPHANO TU ERIS ADJUTOR.

Merito ista consideras, quia tibi Patri omnium incumbit cura eorum, præcipue, qui sunt destituti omni alio auxilio.

Vers. 39. 39. CONTERE BRACHIUM PECCATORIS ET MALIGNI : QUÆRETUR PECCATUM ILLIUS, ET NON INVENIETUR.

« Contere brachium, » id est potentiam et robur peccatoris, et sic humiliatus resipiscet, nec amplius peccabit : ideo quæres postea peccatum ejus, et non invenies. Nam, ut ait Isaias cap. XXVIII, 19 : « Sola vexatio dabit intellectum auditui; » et *Psalm.* LXXXII, 17 : « Imple facies eorum ignominia, et quærent nomen tuum. »

Vers. 40. 40. DOMINUS REGNABIT IN ÆTERNUM ET IN SÆCULUM SÆCULI : PERIBITIS, GENTES, DE TERRA ILLIUS.

Prædicit futurum, quod ut fieret, oraverat. « Dominus, » inquit, semper « regnabit, » invitis inimicis ejus; imo ipsi inimici peribunt, et exterminabuntur « de terra illius, » id est de orbe terrarum universo, « quia Domini est terra et plenitudo ejus, » *Psalm.* XXIII, 1.

Vers. 41. 41. DESIDERIUM PAUPERUM EXAUDIVIT DOMINUS, PRÆPARATIONEM CORDIS EORUM AUDIVIT AURIS TUA.

Quod futurum est, ponit tanquam præteritum Deside-

rium est præparatio ad orandum. propter certitudinem, nec dicit orationem, sed « desiderium pauperum, » ut ostendat celerem exauditionem, *q. d.* Deus, qui scrutatur corda, non exspectabit orationem, sed ipsum desiderium, quod orationem præcedere solet, exaudiet. Idem vero est desiderium, et præparatio cordis : desiderium enim est præparatio ad orandum.

Vers. 42. 42. JUDICARE PUPILLO ET HUMILI, UT NON APPONAT ULTRA MAGNIFICARE SE HOMO SUPER TERRAM.

Exaudivit Dominus desiderium pauperum, « judicare pupillo et humili, » id est, ad hoc exaudivit, ut judicet causam pupilli et humilis contra ipsos eorum oppressores, ne deinceps homo audeat superbire, « homo, » inquam, qui est « super terram, » contra Deum, qui est in cœlo. In hebræo significantius dicitur : *Ut nequaquam ultra superbiat homo de terra,* id est homo ex terra compositus, *q. d.* Ut non superbiat figmentum contra factorem suum. Hæc omnia quæ dicuntur in hoc Psalmo adversus impium oppressorem pauperum, attribuuntur Antichristo a SS. Hieronymo et Augustino; et sine dubio illi conveniunt per antonomasiam omnia quæ dicuntur in genere de impiis : sed si ad litteram dicantur hæc de oppressoribus pauperum in genere, ut nos existimamus, certe manifeste apparet quam ingens crimen sit, quod tot verbis, et tam significantibus a Spiritu Sancto reprehenditur.

PSALMUS XI.

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *In finem, Psalmus David.*	V. s. h. — *Victori, David.*
2. In Domino confido; quomodo dicitis animæ meæ : Transmigra in montem sicut passer?	In Domino speravi; quomodo dicitis animæ meæ : Transvola in montem sicut passer?
3. Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, paraverunt sagittas suas in pharetra, ut sagittent in obscuro rectos corde.	Quia ecce impii tetenderunt arcum : posuerunt sagittam suam super nervum, ut sagittent in abscondito rectos corde.
4. Quoniam quæ perfecisti destruxerunt : justus autem quid fecit?	Quia leges dissipatæ sunt : justus quid operatus est?
5. Dominus in templo sancto suo, Dominus in cœlo sedes ejus.	Dominus in templo sancto suo, Dominus in cœlo thronus ejus :
Oculi ejus in pauperem respiciunt : palpebræ ejus interrogant filios hominum.	oculi ejus vident, palpebræ ejus probant filios hominum.
6. Dominus interrogat justum et impium : qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam.	Dominus justum probat; impium autem et diligentem iniquitatem odit anima ejus.
7. Pluet super peccatores laqueos : ignis, et sulphur, et spiritus procellarum, pars calicis eorum.	Pluet [Al. *pluit*] super peccatores [Al. *h. impios*] laqueos : ignis, et sulphur, et spiritus tempestatum, pars calicis eorum.
8. Quoniam justus Dominus et justitias dilexit : æquitatem vidit vultus ejus.	Quoniam justus Dominus justitias dilexit : rectum videbunt [Al. *viderunt*] facies eorum.

Argumentum. — Amici, ut fuga sibi consulat, vatem hortantur, utpote cujus cum salute communis omnium proborum salus conjuncta sit, vers. 1-3; ille nihil timendum esse respondet; sperare se, fore ut Jova, qui cogitata hominum penitus perspicit, improborum consilia evertat, vers. 4-7. Hinc strophæ 2. Adversus terrores eorum, qui solliciti de Davide, in periculis a Saule, fugam ei suaderent, factum esse Psalmum censet Ewaldus; Maurer vero eum scriptum putat inter initia conjurationis Absalonicæ. Juxta Hengstenberg, David justos in genere suo exemplo docet, ne in rebus difficillimis desperent.

1. Præcentori, Davidis *carmen.*

2. In Jova fiduciam pono;
quomodo dicitis animæ meæ (mihi) :
« Fugite in montem vestrum, aves!
2. Nam ecce improbi tendunt arcum;

aptant sagittam suam ad nervum,
ad jaciendum *eam* in caligine in rectos corde.

3. Quando fundamenta collapsa sunt,
justus quid faciat? »

4. Jova est in palatio suo sancto,
Jova — in cœlis est ejus sedes.
Oculi ejus spectant,
palpebræ ejus explorant filios hominis.

5. Jova justum explorat;
at improbum, et injuriæ amantem odit anima ejus.

6. Pluat super improbos laqueos igneos et sulphur;
et ventus ardens *sit* portio calicis eorum.

7. Nam justus *est* Jova justitias diligens;
rectum spectat facies ejus.

NOTÆ.

Vers. 1. *Fugite*, etc. Locutio proverbialis, ab aviculis desumpta, quæ ad montes arbustis consitos periculo imminente confugiunt. Alii cum Alexandrinis, *fuge* (keri) *in montem sicut* (legerunt הר כמו) *passer*. Alii ante *aves* subaudiunt *ut*, aut *aves* appositione cohæret cum pronomine quod latet in *fugite*, scil. David cum suis asseclis. — Vers. 2. *Tendunt*, proprie *calcant*, ut supra animadvertimus. — Vers. 3. *Fundamenta* justitiæ. Aliis est locutio proverb. ab ædificiis sumpta, quæ dirutis fundamentis tota concidere necesse est. — Vers. 4. *Palatio*, cœlo. — Vers. 5. *Explorat*, ideoque amat et protegit. — Vers. 6. *Pluat*; alii, *pluet* vel *pluit*. *Laqueos*. Jova comparatur bellatori, qui laqueum in hostem injicit; laquei autem Jovæ sunt fulmina, hinc dicti *ignei* et *sulphurei*; μάστιγα de fulmine usurpat Homerus, *Iliad.* XIV, 812. *Ardens*, proprie *ardorum*, pestilens Eurus, juxta plerosque, Orientalibus notissimus, qui julio et augusto mensibus nonnunquam per octavam horæ partem spirans, obvia quævis necat. *Samoum* illum vocant Arabes, finguntque eorum poetæ, venenatum hunc ventum impios in suppliciorum æternorum loco pro aura vitali hausturos. Cf. Mislin, *Les Saints-Lieux*, edit. 2, tom. III, p. 84 et 291. *Calicis*, metaphora a more veteri mutuata, quo paterfamilias domesticis suis suam cuique potus portionem in calicem infundere solebat. Alii : Veteres vitam calici epotando comparabant. — Vers. 7. *Spectat*, et tuetur. Ewaldus, *probus* quisque *faciem ejus* (Jovæ) *aspiciet*.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS X.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, Psalmus David.

De titulo dictum est in præcedentibus. Argumentum hujus Psalmi est cohortatio ad confidentiam tempore calumniarum, aliarumque persecutionum. Loquitur David in persona cujuslibet justi, prævidens quodammodo illud Apostoli : « Omnes qui pie vivere volunt, persecutiones patientur, » II *Timoth.* III.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. IN DOMINO CONFIDO, QUOMODO DICITIS ANIMÆ MEÆ : TRANSMIGRA IN MONTEM, SICUT PASSER?

Vox justi, qui pulsatur tentatione desperationis, ut vocationem suam deserat ob multitudinem calumniatorum : « In Domino, inquit, confido, » qui ubique est, et omnipotens est; « quomodo dicitis animæ meæ, » id est, cur mihi persuadere conamini. Jam enim supra diximus phrasim esse hebraicam, *animæ meæ*, pro *mihi*. Alloquitur autem vel dæmones tentantes, vel ipsas internas suggestiones, hoc est, cogitationes a diabolo immissas. « Transmigra in montem sicut passer, » id est, desere vocationem, et hominum consor-

Nullus locus est, ubi non sint pericula, et tentationes.

tium, et abi ad locum, ubi nulla sint pericula, nullæ tentationes. Passeres enim, cum timent aucupes, volant ad cacumina montium, ad quæ aucupes ascendere non possunt. Tales montes respectu tentationum nulli sunt, nisi in imaginatione hominum, qui cum tentantur graviter, imaginantur mutatione locorum posse molestiam illam declinari; et qui desperant, ipsam etiam violentam mortem eligunt, ad quam fugiunt, tanquam ad montem. Justus autem constans est, et locum suum non deserit, sciens ubique tentationes diaboli, et ubique adjutorium Dei esse. In hebræo habetur : *Transmigra in montem vestrum, passer;* sed vocem *chem*, quæ significat *vestrum*, Septuaginta legerunt *cha*, quod est *sicut;* et hæc sine dubio est lectio verior et clarior. Nam etiam S. Hieronymus sic vertit. Itaque post tempora S. Hieronymi videtur hic locus corruptus in hebræo, librariorum vitio.

Vers. 2.

2. Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, paraverunt sagittas suas in pharetra, ut sagittent in obscuro rectos corde.

Hæc est ratio, cur sit fugiendum ad montem, id est deserenda vocatio præ nimio timore, quem tentatio suggerit, videlicet, quia mali homines assidue persequuntur justos sive calumniis, sive alia ratione. Comparat autem calumnias, sive alias persecutiones, sagittis quæ jaciuntur in obscuro, ut significet eas calumnias, vel persecutiones non solum graviter ferire, sed etiam vix posse caveri. In hebræo habetur : *Paraverunt sagittas suas in nervo;* et secundum hanc lectionem, idem est, *intenderunt arcum*, et *paraverunt sagittas in nervo.* At Septuaginta verterunt : *Paraverunt sagittas in pharetra,* ut significarent, non solum peccatores intendisse arcum, ut semel jacerent sagittam, sed etiam implesse pharetram sagittis, ut sæpius jaculari possent. Quamvis autem vox hebræa *iether* nervum et chordam significet, et in dictionariis non inveniatur locus, ubi ponatur pro pharetra, tamen auctoritas Septuaginta Interpretum satis est, ut credamus etiam pro pharetra accipi posse. Quod latinus codex habet, *in obscuro*, et hebræus אפל *ophel*, *in caligine*, in græco est *in obscura luna;* sed in re nulla est discrepantia. Nam obscura luna significat noctem carentem lunæ splendore, sive sit nebulis tecta luna, sive sit cum sole conjuncta, aut soli vicina. Possent hi duo versiculi etiam hunc sensum habere : « In Domino confido, quomodo dicitis animæ meæ, transmigra in montem sicut passer, quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, paraverunt sagittas suas in pharetra, ut sagittent in obscuro rectos corde. » Id est, non licet jam esse recto corde, quoniam undique tenduntur insidiæ rectis corde : ideo vel oportet in montem inaccessum extra homines recedere, quod fieri non potest; vel cedendum est consuetudini, et deserenda via justitiæ. Sed huic tentationi respondet justus : « In Domino confido, » et ideo nec in montem inhabitabilem abibo, nec deseram viam justitiæ.

Vers. 3.

3. Quoniam quæ perfecisti, destruxerunt : justus autem quod fecit?

Confirmat Propheta per apostrophen ad Deum, verum esse, quod peccatores injuste persequuntur justos. Quasi dicat : Verum est quod audivi de impietate peccatorum. Nam peccatores « destruxerunt ea quæ tu perfecisti, » id est leges tuas perfectissimas, nec non consilia, et ordinationes omnes tuas, quas posuisti in populo tuo, dum non solum non reddunt bona pro malis, ut tu jubes, sed reddunt mala pro bonis, sine ulla causa calumniando et persequendo justos. « Justus enim quid fecit? » hoc est, justus non dedit illis ullam occasionem, sed ipsi oderunt justos gratis. Vox hebræa, quam Septuaginta verterunt *perfecisti,* valde obscura est. S. Hieronymus vertit *leges*, alii *fundamenta*, alii *retia.* Mihi verisimile videtur Septuaginta Interpretes non legisse, ut nunc habemus in hebræo, השתות *hashathoth*, quod habet formam nominis pluralis, sed legisse *hashatthotha*, quod significat *posuisti*, a verbo שתה in conjugatione *hiphil;* sunt enim eædem omnino litteræ, et solum additur punctum unum sub ultima littera. Nam fere id observamus in Psalmis, ut Septuaginta legerint paulo aliter, quam legerint ii qui puncta addiderunt.

Vers. 4.

4. Dominus in templo sancto suo, Dominus in cœlo sedes ejus.

Incipit rationem reddere, cur in Domino confidere se dixerit, et non timeat insidias hominum iniquorum : quia videlicet Dominus omnium in cœlo sedeat judex, unde omnia videat, et omnes subjectos habeat : « Dominus, inquit, in templo sancto suo, » subintellige, *sedet.* Vocat autem templum sanctum Dei, summum cœlum, quod est templum non manufactum. Idem significat clarioribus verbis, cum ait : « Dominus in cœlo sedes ejus, » hoc est Dominus in cœlo sedem, sive thronum habet. Est autem phrasis hebraica : « Dominus in cœlo sedes ejus, » pro : sedes Domini est in cœlo, vel : Dominus in cœlo sedem habet.

Templum sanctum Dei est cœlum.

Vers. 5.

5. Oculi ejus in pauperem respiciunt, palpebræ ejus interrogant filios hominum.

Ex throno illo altissimo, cui nihil abscondi potest, respicit Deus pauperes; proinde nihil mali accidere potest hominibus Deo non sciente, aut non permittente, quæ est maxima consolatio justorum. Quod sequitur declarat magis providentiam Dei. Non solum enim Deus videt homines, sed videndo discernit, ac dijudicat bonos et malos, et omnia eorum opera. In hebræo non habetur *in pauperem*, sed simpliciter, *oculi ejus*

respiciunt; sed Septuaginta addiderunt *in pauperem,* explicandi gratia. Præterea, pro *interrogant,* habetur in hebræo *probant,* sed eadem sententia est. Metaphorice enim dicitur Deus interrogare, sive probare, id est tentare, sive examinare, quando perfecte discernit ac dijudicat, quod homines non possunt sæpenumero facere, nisi interrogando et examinando. Illud, *palpebræ ejus interrogant,* nihil significat aliud, nisi oculi ejus perfecte discernunt : quoniam enim Psalmi poetice scripti sunt, ideo figuris multis scatent. Itaque palpebræ ponuntur pro oculis, et oculi pro mente; et interrogare, pro exacte cognoscere, ac si exactissime prius interrogasset et examinasset.

Vers. 6.

6. DOMINUS INTERROGAT JUSTUM ET IMPIUM : QUI AUTEM DILIGIT INIQUITATEM, ODIT ANIMAM SUAM.

Non solum Deus exacte cognoscit justum et impium, sed etiam pro meritis eos remunerat, vel punit. Et ideo « qui diligit iniquitatem, odit animam suam, » id est se ipsum, quoniam propter iniquitatem gravissime punitur. Ex hebræo potest etiam reddi, *diligentem iniquitatem odit anima ejus,* id est, Deus odit eos, qui amant iniquitatem, et sic vertit S. Hieronymus. Uterque sensus est verus, et utrumque patiuntur verba hebraica. Mira sententia est et elegantissima : « Qui diligit iniquitatem, odit animam suam. » Nam qui diligit iniquitatem, videtur diligere animam suam, id est se ipsum, quia, ut sibi ipsi satisfaciat, peccat, et tamen revera odit animam suam, ac perdit. Hoc est quod Dominus *Joan.* XII, 25, ait : « Qui amat animam suam, perdet eam, » id est, qui male se amat, vere se odit.

Vers. 7.

7. PLUET SUPER PECCATORES LAQUEOS : IGNIS, ET SULPHUR, ET SPIRITUS PROCELLARUM PARS CALICIS EORUM.

Hæc est ratio, cur iniqui oderint animas suas, quia Dominus pluet, sive, ut in hebræo expressius legitur, *pluere faciet super peccatores laqueos,* id est, in hac vita immittet laqueos in maxima copia, quasi guttas pluviæ in peccatores, id est, sinet eos quotidie involvi pluribus et majoribus peccatis percutiendo eos cæcitate, et tradendo eos in reprobum sensum, quæ est pœna horrenda et gravissima; deinde in alia vita, « ignis, et sulphur, et spiritus procellarum, » id est venti frigidissimi et vehementissimi in gehenna erunt pars calicis, id est portio et hæreditas ipsorum. Observandum est hoc loco, nomine calicis intelligi hæreditatem, ut etiam alibi sæpe in Scriptura, ut eo loco : « Dominus pars hæreditatis meæ, et calicis mei, » ubi idem intelligitur dictum duobus vocabulis, et ideo addit : « Tu es qui restitues hæreditatem meam mihi. » Dicitur autem hæreditas calix, quia sicut calix in mensa, saltem in cœna paschali, dividebatur inter convivas; unde est illud *Luc.* XXII, 17 : « Accipite, et dividite inter vos : » ita hæreditas dividitur inter filios ejusdem patris. Eadem quoque hæreditas interdum vocatur *pars,* vel *portio,* ut : *Pars mea Dominus;* et alibi : *Portio mea Dominus;* interdum, *Pars hæreditatis,* ut loco citato, *Dominus pars hæreditatis meæ :* ubi non significatur Dominum esse partem hæreditatis, ita ut aliunde sit quærenda alia pars, sed significatur Dominum esse partem, quæ sibi contigit ex hæreditatis divisione, ita ut idem sit hæreditas, et pars hæreditatis : sic etiam idem est calix, et pars calicis, id est portio illa, quæ uni debetur ex divisione calicis. Pulchre autem filiis diaboli, quibus Dominus ait *Joan.* VIII, 44 : « Vos ex patre diabolo estis, » tribuitur hæreditas quam diabolus possidet, id est pœna horribilis significata per ignem, et sulphur, et spiritum procellarum.

Calix in Scriptura pro hæreditate sumitur.

Vers. 8.

8. QUONIAM JUSTUS DOMINUS, ET JUSTITIAS DILEXIT, ÆQUITATEM VIDIT VULTUS EJUS.

Hæc vera ratio est, cur Deus tam atrociter impios puniat, quia justus est ipse in se : « Deus enim lux est, et tenebræ in eo non sunt ullæ, » I *Joan.* I; « et diligit justitias, » id est opera justa in omnibus aliis, quos ad suam imaginem creavit. Id ipsum repetit, dicens : « Æquitatem vidit vultus ejus. » Nam per æquitatem hoc loco intelligitur rectitudo, ut sonant vocabula, hebraicum ישר, et græcum ὀρθότης; rectitudo autem est quasi declaratio justitiæ. Non enim hic agitur de justitia, quæ est una ex quatuor virtutibus cardinalibus, quæ est justitia particularis ponens medium in commerciis hominum; sed de justitia universali, quæ complectitur omnes virtutes, et est quædam rectitudo totius hominis, cujus quasi compendium est charitas Dei et proximi; nam « finis præcepti charitas, » I *Timoth.* I; et : « Qui diligit, legem implevit, » *Rom.* XIII, 8. Illud autem, *vidit vultus ejus,* non significat simplicem visionem, sed visionem approbationis, juxta illud Psalmi primi : « Novit Dominus viam justorum. » Idem igitur est, justitiam dilexit, et æquitatem vidit, id est rectitudinem approbavit « vultus ejus, » id est oculus ejus.

PSALMUS XII (SECUNDUM HEBRÆOS.)

V. V. — 1. *In finem pro octava, Psalmus David.*	V. S. H. — *Victori pro octava, canticum* [*h. Psalmus*] *David.*
2. Salvum me fac, Domine, quoniam defecit	Salva, Domine, quoniam defecit sanctus

sanctus : quoniam diminutæ sunt veritates a filiis hominum.

3. Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum : labia dolosa in corde et corde locuti sunt.

4. Disperdat Dominus universa labia dolosa, et linguam magniloquam.

5. Qui dixerunt : Linguam nostram magnificabimus, labia nostra a nobis sunt; quis noster Dominus est?

6. Propter miseriam inopum, et gemitum pauperum, nunc exsurgam, dicit Dominus.

Ponam in salutari : fiducialiter agam in eo.

7. Eloquia Domini, eloquia casta : argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum.

8. Tu, Domine, servabis nos, et custodies nos a generatione hac in æternum.

9. In circuitu impii ambulant : secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum.

[*h. misericors*] : quoniam imminuti sunt fideles a filiis hominum.

Frustra loquuntur [Al. *loquitur*] unusquisque proximo suo, labium dolosum in corde, et corde locuti sunt.

Disperdat Dominus omnia labia dolosa, linguam magniloquam.

Qui dixerunt : Linguam nostram roboremus, labia nostra nobiscum sunt : quis Dominus [*h. dominator*] noster?

Propter vastitatem inopum et gemitum pauperum, nunc consurgam, dicit Dominus : ponam in salutari auxilium eorum.

Eloquia Domini, eloquia munda : argentum probatum, separatum a terra, colatum septuplum.

Tu, Domine, custodies ea, servabis nos a generatione hac in æternum.

In circuitu impii ambulabunt [Al. *ambulant*], cum exaltati fuerint vilissimi filiorum hominum.

Argumentum. — Strophæ 3. Vers. 2-5, David Deum precatur, ut suis adsit, cum in dies magis invalescat hominum improbitas. Vers. 6-7, auxilium promittit Jova, cui fides habenda sit. Vers. 8-9, Vates suam fiduciam exprimit.

1. Præcentori, ad modum scheminith (conf. *Ps.* VI, 1), carmen Davidis.

2. Salva, Jova, nam desinit pius,
nam evanescit fidelis a filiis hominum.
3. Falsa loquuntur unus cum altero;
labiis blandis, corde et corde, loquuntur.
4. Exscindat Jova omnia labia blanda,
linguam eloquentem magnalia.
5. Qui dicunt : « Linguam nostram potentem faciemus ;
labia nostra nobiscum sunt : quis dominus *erit* nobis? »

6. « Propter oppressionem afflictorum, propter gemitum pauperum,
nunc surgam, dicit Jova;
ponam in salute *eum qui* inhiat illi (saluti). »
7. Verba Jovæ *sunt* verba pura (sincera),
argentum liquatum in catino in terra *incluso*,
purgatum septuplum.

8. Tu, Jova, servabis eos;
custodies eum a generatione hac in æternum.
9. Circumquaque impii ambulabunt;
sed secundum altitudinem *eorum* sit (vel *erit*) opprobrium filiis hominum (illis).

NOTÆ.

Vers. 2. *Fidelis*, propr. *fidelitates.* — Vers. 3. *Labiis;* alii, *labia. Blanda,* litt. *blanditiarum. Corde et corde,* i. e. corde duplici. — Vers. 4. *Magnalia,* superba. — Vers. 5. *Linguam,* etc.; alii, *lingua nostra valebimus.* — Vers. 6. *Propter;* Ewaldus, *ex* vel *de oppressione,* etc. *Inhiat;* alii, eum *cui flat* impius, i. e. miserum, quem improbus uno quasi flatu dejicere gloriatur; vel : *eripiam ab eo qui flat in eum.* Alexandr. legit אופיע. — Vers. 7. *Catino,* gall. *creuset;* alii, *officina,* gall. *laboratoire. In terra* incluso; alii, *e terra,* quoad terrenas partes purgandum. Ewaldus, *purgatum in ardore e terrenis partibus.* Hengstenberg, *argentum depuratum domini terræ* (בעליל id. ac בעל) : ita et Vatablus, qui ait : « Verbum Jova est instar argenti purissimi, quod exacte summaque arte et cura omni fæce purgatum est, non in usum vulgarem, sed principis terræ. » *Septuplum,* multoties. — Vers. 8. *Eos,* inopes. *Eum,* quemque eorum. *A generatione hac.* Alii, *ab hoc sæculo* in æternum, ut temporis duratio tantummodo significetur. Melius alii, *ab hujus sæculi perversis hominibus.* — Vers. 9. *Sed secundum,* etc. Crelier : Sed *sicut altitudo est abjectio filiorum,* etc. Brevi enim Deus justos afflictos liberabit, et gloria donabit. Gesenius : *Quando* impii *efferuntur, abjectio,* vel *terror* est *filiis hominum,* pauperibus. Ewaldus, ... *ambulant prout crescit* vel *exsurgit perversitas* (morum corruptio) *inter homines.*

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem pro octava, Psalmus David.

De hoc titulo dictum est in *Psalm.* VI. Argumentum hujus Psalmi est, fidendum in Deo, et non in hominibus, quod verba hominum plerumque sint fallacia, Dei autem semper verissima et fidelissima.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. SALVUM ME FAC, DOMINE, QUONIAM DEFECIT SANCTUS : QUONIAM DIMINUTÆ SUNT VERITATES A FILIIS HOMINUM.

Tu, Domine, a periculis omnibus salva me, quoniam non est alius in quo fidere possim : nam defecit sanctus, id est, vix invenitur in mundo aliquis vere *pius*, et *misericors* (id enim proprie sonat vox hebraica חסיד); nec solum defecit misericors, sed etiam verax : diminutæ sunt enim veritates a filiis hominum, id est, vix invenitur, qui verum simpliciter dicat. Itaque periit fere de terra misericordia et veritas. In hebræo habetur אמונים *emunim*, quod S. Hieronymus vertit *fideles*, ut hæc sit sententia : imminuti sunt fideles a filiis hominum; sed eadem vox significat etiam veritatem, seu veritates, et sensus est idem.

Vers. 2. 2. VANA LOCUTI SUNT UNUSQUISQUE AD PROXIMUM SUUM : LABIA DOLOSA IN CORDE ET CORDE LOCUTI SUNT.

Probat defecisse sanctum, id est misericordem, quoniam homines, ut plurimum, non loquuntur proximis utilia et bona, sed vana, quæ a periculis eruere non possunt; unde etiam frustra loquuntur, quomodo vertit S. Hieronymus. Probat quoque defecisse veritatem, quoniam *labia dolosa*, id est homines, qui labia dolosa dici possunt, *in corde et corde,* id est duplici corde, locuti sunt, unum volentes loqui, et aliud volentes facere, et sic decipere. In hebræo ad verbum est, *labium divisionum,* id est labium divisum, unum sonans, aliud significans, labium autem divisum, seu duplex, ex corde diviso, seu duplici oritur. Quia vero quæ leniuntur, dividuntur, ideo eadem vox significat in Scripturis, *labium blanditiarum,* et *adulationum;* et quia omnis adulatio decipit, ideo recte verterunt tam Septuaginta, quam S. Hieronymus, *labia dolosa,* sive *subdola.* In græco additur *mala, in corde et corde locuti sunt mala,* sed ea vox neque in hebræo, neque in latinis emendatioribus habetur.

Vers. 3. 3. DISPERDAT DOMINUS UNIVERSA LABIA DOLOSA, ET LINGUAM MAGNILOQUAM.

Imprecatio prophetica est : per modum enim imprecationis prædicit fore, ut omnes, qui decipiunt, decipiantur, et dum putant se multum lucrari suis fraudibus, perdant omnia, et ipsi etiam pereant in æternum. Illud, *et linguam magniloquam,* significat linguam se jactantem ob suos dolos et fraudes, ut patet ex versiculo sequenti. In hebræo et græco non habetur conjunctio *et;* ex quo intelligimus, hic non reprehendi duo ge-

nera hominum, dolosos et superbos, sed dolosos tantum, qui tamen confidunt in suis dolis, et ideo magni faciunt sua labia dolosa, et de illis magnifice loquuntur. Proinde editio latina, quæ habet conjunctionem, ad eumdem sensum reducenda est, et commode reducitur, ut nos explicuimus.

Vers. 4. 4. QUI DIXERUNT : LINGUAM NOSTRAM MAGNIFICABIMUS, LABIA NOSTRA A NOBIS SUNT, QUIS NOSTER DOMINUS EST?

Explicat cur conjunxerit linguam magniloquam cum labiis dolosis, quia videlicet dolosi confidunt maxime in sua lingua, ita ut nulla re alia indigere se credant, nec ulli domino subjecti esse debeant. « Qui dixerunt, » inquit, videlicet apud se animo suo, « linguam nostram magnificabimus, » id est, linguam nostram magnificemus, illi tribuentes omnia nostra bona, quæ per illam lucramur. Ex hebræo aliqui vertunt, *linguam nostram roborabimus;* verbum enim גבר *gabar* significat *gravem* et *robustum* esse, sed accipitur etiam pro quacumque magnitudine, et ideo נגביר *nagbir,* quod habetur hoc loco, recte vertitur *magnificabimus;* nam etiam apud Latinos vir gravis non solum refertur ad pondus molis, sed etiam ad magnitudinem virtutis. «Labia nostra a nobis sunt » ambiguum est in latino, sed ex hebræo et græco constat sensum esse : labia nostra nobiscum sunt, pro nobis faciunt, a parte nostra pugnant. Itaque pergit Propheta explicare confidentiam, quam habent dolosi in suis labiis, tanquam in instrumento optimo ad prævalendum aliis hominibus. Ideo subjungit eos dicere : «Quis noster Dominus est? » quasi dicat : Non agnoscimus ullum superiorem, cum per instrumentum linguæ omnes alios subjiciamus.

Vers. 5. 5. PROPTER MISERIAM INOPUM, ET GEMITUM PAUPERUM NUNC EXURGAM, DICIT DOMINUS.

Docuit Propheta non esse confidendum in hominibus : nunc docet esse confidendum in Deo, cujus promissa fidelissima sunt; docet autem hoc poetice introducendo ipsum Deum loquentem, et promittentem auxilium suum humilibus et afflictis. « Propter miseriam, inquit, inopum, » qui a dolosis decipiuntur atque affliguntur, unde et gemere necesse habent; non differam auxilium, sed « nunc exsurgam » quasi a somno, eisque adero.

Vers. 6. 6. PONAM IN SALUTARI, FIDUCIALITER AGAM IN EO.

Explicat quid sit facturus, cum surrexerit: «Ponam, inquit, in salutari,» id est, collocabo eos in salute, stabiliam eos in salute, ut semper salvi consistant. «Fiducialiter agam in eo,» id est, nemo me impediet, audacter et libere agam in hac re. Exprimit vox græca παῤῥησιάσομαι hoc loco confidentiam et libertatem, atque audaciam. Ex hebræo S. Hieronymus vertit : *Ponam in salutari auxilium eorum.* Sed nescio quid in hac re secutus sit; nam vox hebræa יפיח לו *iapiach lo* significare potest, *sufflabit in eum,* vel *illaqueabit eum,* vel *aspirabit ei.* Cæterum interpretes videntur legisse in prima persona אפיח לו *aphiach lo, afflabo in eo,* sive *aspirabo ei,* id est, unicuique pauperum aspirabo et favebo, et quia « spiritus ubi vult spirat, et ubi spiritus Domini, ibi libertas, » ideo fortasse verterunt, « fiducialiter agam, » id est libere aspirabo et favebo.

Vers. 7. 7. ELOQUIA DOMINI, ELOQUIA CASTA, ARGENTUM IGNE EXAMINATUM, PROBATUM TERRÆ, PURGATUM SEPTUPLUM.

Docet jam Propheta promissionem Domini explicatam versibus duobus superioribus, non esse similem promissionibus hominum dolosorum, sed esse verissimam et fidelissimam. « Eloquia Domini, inquit, casta, » id est munda et pura, ut sonat vox hebraica, non fucata, non simulata, sincera, fidelia. « Argentum igne examinatum, » id est, sunt eloquia, sive promissa Dei veluti argentum verissimum in sono, pondere et candore, quale est argentum in igne probatum, nec solum probatum in igne, sed etiam « probatum terræ, » id est populis terræ, approbatum videlicet ab hominibus peritis metallorum; denique « purgatum septuplum, » id est non semel, sed sæpius per fusionem (ut exprimit vox hebræa) purgatum a scoria. In hebræo illud, *purgatum terræ,* est valde obscurum; S. Hieronymus vertit, *separatum a terra;* alii, *a Domino terræ,* nimirum *purgatum septuplum;* alii, *in vase* sive *in camino;* sed cum vox בעליל non habeatur nisi hoc loco, nulla est ratio, cur non debeamus acquiescere interpretationi Septuaginta Interpretum, quibus lingua hebraica notissima erat. Quidquid enim alii dicant, divinatio potius erit, quam interpretatio.

Vers. 8. 8. TU, DOMINE, SERVABIS NOS, ET CUSTODIES NOS A GENERATIONE HAC IN ÆTERNUM.

Colligit ex dictis, Deum facturum quod promisit : Tu, inquit, juxta promissa tua, « servabis nos, » id est custodies nos; non enim hic est verbum salvandi, vel salutis, neque in græco, neque in hebræo; sed simpliciter conservandi et custodiendi. In hebræo habetur תשמרם, *servabis ea,* nimirum eloquia tua, et custodies nos; sed Septuaginta legerunt תשמרנו *thishmerennu, servabis nos,* et facillima fuit mutatio, quia maxima est similitudo inter ם, quod significat *ea,* et נו, quod significat *nos;* sed uterque sensus est optimus.

Vers. 9. 9. IN CIRCUITU IMPII AMBULANT : SECUNDUM ALTITUDINEM TUAM MULTIPLICASTI FILIOS HOMINUM.

Quasi quæreret aliquis : Quid de impiis fiet, dum tu servabis nos? Respondet, impii interea, dum nos quieti sumus sub alis tuis, in circuitu

ambulant, semper ambientes bona hujus mundi, et nunquam ad finem desideriorum suorum pervenientes; semper autem erunt impii ambientes, dum hic mundus durat; quia « secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum, » et « stultorum infinitus est numerus,» *Eccle.* I. Videntur in fine hujus Psalmi omnes editiones inter se dissidere. Hebræa ad verbum habet : *In circuitu impii ambulabunt, dum exaltantur utilitates filiorum hominum*, id est, dum exaltantur et regnant homines vilissimi, tunc impii ubique discurrunt. Græca vero sic habet : *In circuitu impii ambulant, secundum altitudinem tuam sollicitudinem gessisti de filiis hominum.* Sed græca et latina facile concordantur ; nam Deus secundum altitudinem suam maximam sollicitudinem gessit de specie humana, et ideo ne ea periret, præ omnibus aliis speciebus eam multiplicavit; proinde latinus Interpres reddidit sensum, cum ait, *multiplicasti.* Et quia in magna multitudine, paucorum est perfectio, ideo « stultorum, » ut citavimus ex Salomone, « infinitus est numerus, » et ideo impii semper et ubique inveniuntur in circuitu ambulantes. Hebraica et græca non videntur posse concordari, nisi Septuaginta aliter legerint ; et fortasse non est improbabile eos legisse דלות *dallotha*, vel דלית *dillitha*, non זלות, ut nunc habemus : unica enim littera mutata fit aliud verbum, quod *exaltare* significat, vel *suscipere*, ut Septuaginta verterunt in primo versiculo Psalmi XXIX : « Exaltabo te, Domine, quoniam suscepisti me. » Sensus tamen semper est verus, et non contradicit una lectio alteri, quamvis diversa dicant.

PSALMUS XIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — 1. *In finem, Psalmus David.*

Usquequo, Domine, oblivisceris me in finem? Usquequo avertis faciem tuam a me?

2. Quamdiu ponam consilia in anima mea, dolorem in corde meo per diem?

3. Usquequo exaltabitur inimicus meus super me?

4. Respice, et exaudi me, Domine Deus meus.

Illumina oculos meos ne unquam obdormiam in morte : 5. ne quando dicat inimicus meus : Prævalui adversus eum.

Qui tribulant me, exultabunt si motus fuero.

6. Ego autem in misericordia tua speravi.

Exultabit cor meum in salutari tuo; cantabo Domino qui bona tribuit mihi, et psallam nomini Domini altissimi.

V. S. H. — *Victori Canticum* [*h. Psalmus*] *David.*

Usquequo, Domine, oblivisceris me [Al. *mei*] penitus : usquequo abscondes faciem tuam a me?

Usquequo ponam consilia [Al. *consilium*] in anima mea, dolorem in corde meo per diem : usquequo exaltabitur inimicus meus super me?

Convertere [*h. Aspice*], exaudi me, Domine Deus meus : illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte.

Ne quando dicat inimicus meus : Prævalui adversus eum : hostes mei exultabunt, cum motus fuero.

Ego autem in misericordia tua confido, exsultabit cor meum in salutari tuo : cantabo Domino, qui reddidit mihi.

Argumentum. — Magnis ærumnis conflictans vates Jovam omnem sui curam abjecisse queritur, vers. 2-3 ; orat, ut ille sibi auxilium ferat, vers. 4-5 ; id eum facturum esse confidit, vers. 6. Hinc strophæ tres.

1. Præcentori, carmen Davidis.

2. Quousque, Jova, oblivisceris mei in perpetuum?
Quousque abscondes faciam tuam a me?
3. Quousque ponam consilia in anima mea,
mœrorem in corde meo toto die?

4. Respice, exaudi me, Jova, mi Deus;
collustra oculos meos, ne dormiam mortem;

5. Ne dicat hostis meus: « Prævalui ei! »
Neque adversarii mei exsultent, ubi motus fuero.

6. Et ego in tua gratia (benignitate) fiduciam pono:
exsultet cor meum in salute tua.
Cantabo Jovæ, quod benefecerit mihi.

NOTÆ.

Vers. 2. *Abscondes,* nullo me dignaberis aspectu. — Vers. 3. *Consilia,* quibus periculum evadam. Sensus est: Quousque anxius ero. — Vers. 4. *Oculos,* tot miseriis ac calamitatibus, quasi tenebris, obcæcatos. *Mortem,* vel somnium *mortis.* — Vers. 5. *Exsultent,* glorientur me cadente. — Vers. 6. *Quod,* quia; alii, *quando.*

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, Psalmus David.

De hoc titulo nihil occurrit dicendum. Argumentum Psalmi est oratio ad Deum tempore tentationis.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. USQUEQUO, DOMINE, OBLIVISCERIS ME IN FINEM? USQUEQUO AVERTIS FACIEM TUAM A ME?

Qui tentatur, duo mala pati solet. Qui tentatur, duo mala pati solet, prava desideria in voluntate, et tenebras in intellectu. Quando prava desideria valde urgent, tunc videtur Deus oblivisci, et deserere animam; quando tenebræ obscurant intellectum, videtur Deus avertere faciem suam ab anima. Ipse enim lux est, et ideo illuminat, cum convertit faciem; in tenebris relinquit, cum avertit. Propter primum dicit homo in tentatione positus: «Usquequo, Domine, oblivisceris me in finem?» Propter secundum dicit: « Usquequo avertis faciem tuam a me? »

Vers. 2. 2. QUAMDIU PONAM CONSILIA IN ANIMA MEA? DOLOREM IN CORDE MEO PER DIEM?

Inverso jam ordine queritur primo de tenebris, quas patitur; secundo, de pravis desideriis, quæ invitus tolerat: « Quamdiu, » inquit, propter obscurationem intellectus, « ponam consilia in anima mea? » id est, varia consilia excogitabo, ut a malo præsenti liberari possim? Quamdiu rursus propter desideria infestantia cor meum, « ponam dolorem in corde meo? » id est assumam dolorem, ac tristis ero, ne forte Deum meum offendam; atque id faciam per diem, id est tota die sine intermissione ulla. In græco additur, καὶ νυκτὸς, *et per noctem.* Sed hoc non habetur in hebræo, neque legitur a S. Augustino, proinde recte omissum est in editione latina.

Vers. 3. 3. USQUEQUO EXALTABITUR INIMICUS MEUS SUPER ME? RESPICE ET EXAUDI ME, DOMINE DEUS MEUS.

Prima pars hujus versiculi complectitur utrumque malum; tunc enim exaltatur inimicus super hominem, quando opprimit eum, tum ingerendo prava desideria, quæ homo non potest excutere; tum tenebras offundendo, quas non potest dissipare. Ideo quasi vim patiens clamat ad Deum: « Usquequo exaltabitur inimicus meus super me? » Deinde invocat auxilium contra utrumque malum: « Respice, » inquit, id est, converte faciem tuam, « et exaudi me, » id est, ne obliviscaris, ne deseras, adjuva exoratus.

Vers. 4. 4. ILLUMINA OCULOS MEOS, NE UNQUAM OBDORMIAM IN MORTE, NE QUANDO DICAT INIMICUS MEUS: PRÆVALUI ADVERSUS EUM.

Iterum clarius eamdem orationem repetit: « Illumina, » pelle tenebras mentis convertendo ad me faciem, meque respiciendo; « ne unquam obdormiam in morte, » id est, ne consentiens desideriis in mortem animæ incidam. Vocat Scriptura passim somnum ipsam mortem, sive corporalem, sive spiritualem: quia Deo tam facile est mortuum ad vitam revocare, quam nobis facile est dormientem a somno excitare. Præterea, il-

lud, *ne unquam obdormiam,* significat hominem, cedendo tentationi, quasi obdormiscere, nec amplius sentire cruciatum ex tentatione; sed quia ista quies non est salutifera, sed mortifera, ideo additur, *in morte.* Itaque cum duobus modis homo liberetur a molestia tentationis, vel per gratiam Dei fugato tentatore, vel per consensum in peccatum satiata libidine: petit liberari primo modo, ne forte cum suo maximo detrimento liberetur secundo modo, videlicet, obdormiendo per consensum in peccatum. Addit deinde rationem, quare cupiat liberari a tentatione, dicens: « Ne quando dicat inimicus meus : Prævalui adversus eum, » id est, sic glorietur diabolus a se victum servum Dei, quod etiam in injuriam Dei cederet.

Duobus modis homo liberatur a tentatione.

Vers. 5.

5. Qui tribulant me, exultabunt, si motus fuero, ego autem in misericordia tua speravi.

Explicat rationem superiorem, quasi dicat: Non sine causa dixi : « Ne quando dicat inimicus,» etc., nam « exsultabunt, qui tribulant me, si motus fuero, » id est, non solum si plane cessero tanquam victus, sed etiam si paulisper nutare cœpero: sicut enim majus « gaudium est in cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente, quam super nonaginta novem justis, qui non indigent pœnitentia, » *Luc.* XV; sic etiam magis dæmones exsultant, si virum aliquem perfectum ad inchoandum peccatum induxerint, quam si multos peccatores in peccatis maximis volutari fecerint. Exemplum est apud S. Gregorium, lib. IV *Dialog.* cap. VII. Atque hinc apparet Psalmum hunc scriptum esse pro liberatione justi a tentatione diabolica, non, ut aliqui volunt, pro liberatione Davidis a persecutione Saulis. David enim in illa persecutione quotidie loca mutabat. Itaque non dixisset : « Si motus fuero, exsultabunt inimici mei, » quasi pro magno haberet, non moveri. Quod sequitur : « Ego autem in misericordia tua speravi, » est altera ratio, cur deceat eum juvari a Deo, quia nimirum fretus misericordia Dei, et non viribus propriis, tentatori resistat.

Vers. 6.

6. Exsultabit cor meum in salutari tuo, cantabo Domino, qui bona tribuit mihi, et psallam nomini Domini altissimi.

Hæc est ultima ratio, qua Deum ad subveniendum flectere conatur, quia videlicet liberatus a tentatione, non erit ingratus liberatori, sed corde, ore, et opere beneficium celebrabit. Ad cor pertinent prima illa verba : « Exsultabit cor meum in salutari tuo, » id est, præ lætitia gestiet cor meum cum salutem obtinuerit, eam a te recognoscendo, teque ob eam laudando. Ad os pertinent sequentia : « Cantabo Domino, qui bona tribuit mihi. » In hebræo non habetur *bona,* sed solum verbum *tribuit,* vel potius *retribuit.* Sed Septuaginta declaraverunt illud *retribuit,* vertendo, *benefecit mihi;* et latinus Interpres adhuc clarius, « qui bona retribuit mihi; » sed sensus est idem : nam Deus fiduciæ retribuere solet protectionem; ideo David hebraica voce dixit, *retribuit mihi,* protectionem scilicet in se confidenti; et quia liberatio a tentatione est liberatio a verissimi et maximi mali periculo, ideo recte Græcus et Latinus addiderunt vocabulum *bona,* nimirum veri et maximi boni. Denique ad opera pertinent ultima verba, « et psallam nomini Domini altissimi; » nam psallere proprie est manu citharam pulsare. « David, inquit Scriptura, psallebat manu sua, » I *Reg.* XVIII, 10; et alibi : « In psalterio decachordo psallam tibi, » *Psalm.* CXLIII, 9. Itaque promittit se corde exsultaturum, ore cantaturum, manu instrumentum musicum pulsaturum, ut totus homo serviat Dei laudibus. Psallere autem nomini Domini, est psallere in gloriam Domini, id est ad celebrandas ejus laudes. In hebræo non habentur hæc ultima verba, « et psallam nomini Domini altissimi; » sed fortasse diuturnitate temporis exciderunt. Certe cum superioribus optime cohærent, et sunt in græcis codicibus, et citantur atque explicantur a Patribus, Hieronymo et Augustino, Theodoreto et Euthymio. Mystice, psallere nomini Domini, est opera consona cordi et verbis efficere, « ut videntes homines opera nostra bona glorificent Patrem nostrum, qui in cœlis est, » *Matth.* V, 16.

PSALMUS XIV

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v.— 1. *In finem, Psalmus David.*	V. s. h. — *Victori David.*
Dixit insipiens in corde suo : Non est Deus.	Dixit stultus in corde suo : Non est Deus.
Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in studiis suis : non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.	Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt studiose : non est qui faciat bonum.
2. Dominus de cœlo prospexit super filios hominum, ut videat si est intelligens, aut requirens Deum.	Dominus de cœlo prospexit super filios hominum, ut videret si est intelligens, requirens Deum.

3. Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.	Omnes recesserunt, simul conglutinati sunt; non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.
Sepulchrum patens est guttur eorum: linguis suis dolose agebant, venenum aspidum sub labiis eorum.	
Quorum os maledictione et amaritudine plenum est; veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.	
Contritio et infelicitas in viis eorum, et viam pacis non cognoverunt: non est timor Dei ante oculos eorum.	
4. Nonne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem, qui devorant plebem meam, sicut escam panis?	Nonne cognoscent omnes, qui operantur iniquitatem, qui devorant populum meum ut cibum panis?
5. Dominum non invocaverunt, illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor.	Dominum non invocaverunt. Ibi trepidabunt formidine; quoniam Deus in generatione justa.
6. Quoniam Dominus in generatione justa est, consilium inopis confudistis: quoniam Dominus spes ejus est.	Consilium pauperum confudistis: quoniam Dominus spes ejus est.
7. Quis dabit ex Sion salutare Israel? Cum averterit Dominus captivitatem plebis suæ, exsultabit Jacob, et lætabitur Israel.	Qui dabit de Sion salutem Israel? quando reduxerit Dominus captivitatem populi sui: exsultabit Jacob, lætabitur Israel.

Argumentum. — Strophæ 3. Summa barbarorum improbitas, vers. 1. Quod cum Deus homines de cœlo lustrans animadvertit, iram in impios effundit, ad quam increpationem illi exhorrescunt, sentientes et esse et piis adesse Deum, vers. 2-6. Utinam de *captivitate* nos Jova liberet, vers. 7. Epigraphe ad Davidem auctorem hunc Psalmum refert, neque in eo occurrit quidquam, quod illius ingenio aut tempori, nisi versum 7 excipias, repugnet. Sed hanc difficultatem dupliciter solvunt interpretes: alii nempe *captivitatem* (vers. 7) interpretantur gravem quamvis *calamitatem* seu *miseriam*, ut *Job.* XLII, 10; alii censent Psalmum XIV, excepto vers. 7, a Davide ipso Absalonicæ defectionis tempore compositum; postea vero cum prisca carmina in templo publice decantari, et variis temporibus accommodari solerent, hic illic mutatum atque novo etiam versiculo 7 auctum fuisse (quod quidem sub exsilio Babylonico factum esse, ipsum illius additamenti argumentum satis arguit), atque inde efformatum esse Psalmum LII. Illud vero additamentum deinceps etiam carmini genuino (Psalmo XIV) assutum fuisse.

1. Præcentori, Davidis *carmen*.

   Dixit stultus in corde suo: « Non est Deus! »
   Corruperunt, abominandum reddiderunt opus *suum;*
   nullus qui faciat bonum.

2. Jova de cœlis despexit in filios hominum,
   ut videret, num *quis* sit intelligens (recte sapiens),
   quærens Deum.
3. « Numquid deflexerunt omnes? una corrupti sunt?
   Non est qui faciat bonum, non est vel unus.
4. Numquid sensu destituti sunt omnes *isti* malefici?
   Qui vorant populum meum, vorant panem,
   Jovam non invocant. »
5. Tunc tremuere tremorem,
   quod Deus *sit* in generatione justa.
6. Consilium afflicti pudefaciatis!
   nam Jova est perfugium ejus.

7. Utinam veniat e Sione salus Israelis!
Quando reduxerit Jova captivitatem populi sui,
exsultet Jacob, lætetur Israel.

NOTÆ.

Vers. 1. *Stultus;* commode quoque *nequam* reddas. *Corruperunt,* intellige *viam suam,* ex *Gen.* VI, 12; alii, *opus. Opus,* actiones suas. — Vers. 3. *Numquid,* pro simplici affirmatione. *Deflexerunt,* a via recta. *Una,* ad unum, hyperbolice dictum.— Vers. 4. *Sensu destituti sunt,* proprie *nonne sciunt,* scil., malos a Deo aspici et castigari. *Vorant panem,* subaudi *quasi.* Juxta Maurer, versus 3-4 sunt verba Jovæ impios lustrantis; sequitur in vers. 5 effectus divinæ increpationis : *tunc*, audita Jovæ voce. Alii aliter. — Vers. 5. *Tunc,* subito, vel eo ipso loco. *Sit,* adsit et auxilium præstet. — Vers. 6. *Pudefaciatis,* i. e. confundite, dirimite, si dirimere potueritis : sed nihil efficietis. Alii, *pudefacitis, quia Jova,* etc. — Vers. 7. *Sione,* Jovæ sede. *Reduxerit;* Hengstenberg, *quando sese converterit Jova ad captivitatem,* etc., i. e. *respexerit calamitatem,* etc. שׁוב, ait, nunquam active accipitur. Cf. *Job.* XLII, 10; *Ezech.* XVI, 53; *Jerem.* XXX, 18. *Exsultet,* vel *exsultabit.* De hoc versu conf. Argumentum.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, Psalmus David.

Titulus nihil habet novi. Argumentum vero est deploratio naturæ humanæ corruptæ, qualis præcipue cernitur in infidelibus, in quibus nondum cœpit sanari per gratiam.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. DIXIT INSIPIENS IN CORDE SUO : NON EST DEUS.

Ad tantam insipientiam devenit humana natura in primo homine corrupta, ut inventus sit aliquis, qui tametsi voce non sit ausus negare Deum esse, tamen in corde suo dixerit : « Non est Deus. » Non significat David unum certum hominem insipientem hoc dixisse, sed vult dicere homines mente corruptos ad tantam cæcitatem pervenire, ut fiant insipientes etiam circa ultimum finem, et cogitent nullum esse Deum, qui res humanas curet, et cui rationem reddere teneantur. « Dixit, inquit, insipiens, » id est homo ad summam insipientiam redactus, « dixit in corde suo : Non est Deus, » id est, cogitare cœpit nullum esse Deum.

Vers. 2. 2. CORRUPTI SUNT, ET ABOMINABILES FACTI SUNT IN STUDIIS SUIS : NON EST QUI FACIAT BONUM, NON EST USQUE AD UNUM.

Illud, *usque ad unum*, non habetur in editione hebræa et græca. In latino habetur, et citatur et exponitur a SS. Hieronymo et Augustino. Dixit Propheta corruptam fuisse mentem, et insipientem factam : nunc addit corruptam quoque fuisse voluntatem, ita ut plerumque homines peccent, bene autem nunquam faciant; aliud enim est non peccare, aliud benefacere, si loquamur de opere absolute et perfecte bono. Homines enim fide et gratia destituti, solis viribus corruptæ naturæ utentes, plerumque peccant; sed aliquando etiam faciunt opera quædam bona moralia, quæ peccata dici non possunt; sed non sunt perfecte et absolute bona, ut S. Augustinus disputat lib. IV *in Julianum*, cum ad summum bonum non perducant. Ait igitur David : « Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in studiis, » id est in desideriis, sive affectibus suis : corrupta et abominabilia desideria habent, unde ipsi quoque corrupti et abominabiles sunt. « Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum; » corrupti quidem sunt homines in desideriis et iniquitate, sed non ita generatim, ut omnia desideria, et omnia opera sint corrupta et iniqua. Certe enim cum infidelis ex humana inclinatione miseretur pauperis, vel curam gerit filiorum, nihil mali facit. At bonum perfecte, et absolute, nullus omnino ex solis corruptæ naturæ viribus facit. Hinc habes, veram hujus loci intelligentiam nihil omnino facere pro hæreticis hujus temporis, qui testimonio Psalmi hujus abutuntur ad probandum, omnia opera hominis peccatoris, sive non renati, esse peccata.

Homines sine gratia opera quædam bona faciunt.

Non omnia opera hominis impii sunt peccata.

Vers. 3. 3. DOMINUS DE CŒLO PROSPEXIT SUPER FILIOS HOMINUM, UT VIDEAT, SI EST INTELLIGENS, AUT REQUIRENS DEUM.

Vers. 4. 4. OMNES DECLINAVERUNT, SIMUL INUTILES FACTI SUNT; NON EST QUI FACIAT BONUM, NON EST USQUE AD UNUM.

Dixerat naturam humanam esse corruptam tum quoad mentem, tum quoad voluntatem : ostendit nunc unde id cognoverit, nimirum ex revelatione Dei. Deus enim, qui omnia novit, videt hoc ita esse, et Prophetis suis revelavit. Describit more humano Deum quasi respexisse de cœlo, id est de sublimi specula sua, ut videret, « an esset aliquis intelligens, » id est non corruptus, quoad mentem; « aut requirens Deum, » id est non corruptus quoad voluntatem, qui proinde intelligeret, et amaret, atque adeo quæreret Deum, qui est summum bonum. Quid autem Deus cognoverit, id est nos cognoscere fecerit, explicat illis verbis : « Omnes declinaverunt, » sive aversi sunt, id est, vidit omnes omnino declinasse a lumine sapientiæ et a semitis justitiæ, imo aversos esse, ac terga vertisse sapientiæ et justitiæ. « Simul inutiles facti sunt, » id est, vidit omnes pariter inutiles Deo esse factos, quippe qui eum non colunt, neque ei serviunt, neque tributum gratiarum actionis rependunt. Denique vidit nullum esse, qui faciat opus perfecte atque absolute bonum. S. Hieronymus ex hebræo pro illis verbis : « Simul inutiles facti sunt, » vertit, *pariter adhæserunt*, sive *agglutinati sunt*. Sed nescio quid secutus sit. Nam vox hebraica נאלחו *neelachu* significat *putrescere* et *fœtere*, et verti potuisset, *putrefacti sunt*, ac proinde inutiles facti sunt. Res enim putrefactæ nulli usui sunt.

Vers. 5. 5. SEPULCHRUM PATENS EST GUTTUR EORUM : LINGUIS SUIS DOLOSE AGEBANT : VENENUM ASPIDUM SUB LABIIS EORUM.

Vers. 6. 6. QUORUM OS MALEDICTIONE, ET AMARITUDINE PLENUM EST, VELOCES PEDES EORUM AD EFFUNDENDUM SANGUINEM.

Vers. 7. 7. CONTRITIO ET INFELICITAS IN VIIS EORUM, ET VIAM PACIS NON COGNOVERUNT : NON EST TIMOR DEI ANTE OCULOS EORUM.

Hi tres versiculi non sunt in hebræo, neque in translatione Septuaginta Interpretum, ut S. Hieronymus testatur, tum in præfatione lib. XVI *in Isaiam*, tum in commentario hujus loci. Imo nec habentur in editione latina Psalmi LII, qui est omnino idem cum hoc XIII. Sed quia B. Paulus *ad Rom.* III, ex diversis locis Scripturæ, videlicet *Psalm.* V, *Psalm.* CXXXIX, *Psalm.* IX, *Isai.* XXIX, et *Psalm.* XXXV, hos omnes versiculos simul citavit, posteaquam allegaverat duos versiculos proxime explicatos, arbitrati sunt aliqui veterum hos omnes versiculos ad hunc Psalmum pertinere, et casu aliquo excidisse; ideo eos ex Apostolo huc transtulerunt. Significatur autem his versiculis malitia hominum impiorum, qui verbo et opere nocent proximis suis. « Sepulchrum patens est guttur eorum, » id est, sicut ex aperto sepulcro exhalat fœtor corporum mortuorum, ita ex ore istorum prodeunt verba turpia testantia corruptionem cordis. « Linguis suis dolose agebant, » id est, non solum verba turpia, sed etiam dolosa loquuntur. « Venenum aspidum sub labiis eorum, » id est, non solum turpia et dolosa, sed etiam venenata et inficientia, atque ad malum provocantia verba effundunt. « Quorum os maledictione et amaritudine plenum est, veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem, » id est, homines isti perditi non solum maledicunt, et amaris contentionibus jurgantur, sed etiam malefaciunt et reipsa nocent. Nam quorum os plenum est maledictione et amaris comminationibus, eorum pedes velocissime currunt ad lædendum et occidendum. « Contritio et infelicitas in viis eorum, et viam pacis non cognoverunt, » id est, omnia eorum studia ad conterendum, vastandum, et calamitate afficiendum spectant. Siquidem pacis viam, id est studia pacifica, omnino ignorant. « Non est timor Dei ante oculos eorum. » Hic est fons omnium supradictorum malorum, quia timorem Dei plane abjecerunt, dicentes in corde suo : « Non est Deus. » Redeamus nunc ad versiculos hujus Psalmi proprios.

Vers. 8. 8. NONNE COGNOSCENT OMNES, QUI OPERANTUR INIQUITATEM, QUI DEVORANT PLEBEM MEAM, SICUT ESCAM PANIS?

Per gratiam Dei homines vere pii et justi efficiuntur.

Ex hoc versiculo manifeste colligitur, quæ supra dicta sunt de universali corruptione generis humani, esse intelligenda de genere humano, quale est ex se, id est secundum vires solius naturæ corruptæ. Nam per gratiam Dei homines vere justi et pii efficiuntur, et hos vocat hoc loco plebem suam, quam impii illi persequuntur, et pro nihilo habent. « Nonne cognoscent, » etc., vox est increpantis, quasi dicat : Numquid semper erunt insipientes; numquid non aperient aliquando oculos; numquid tandem non incipient cognoscere? « Qui devorant plebem meam sicut escam panis, » significat impios ex hoc tanto malo potuisse admoneri suæ iniquitatis. Sicut enim panis quotidie comeditur, et semper sapit : ita impii semper et cum delectatione vexant pios, et nunquam satiantur.

Vers. 9. 9. DOMINUM NON INVOCAVERUNT, ILLIC TREPIDAVERUNT TIMORE, UBI NON ERAT TIMOR.

Reddit David rationem, cur impii tanta mala faciant, quia videlicet Deum « non invocaverunt, » id est, spem suam in Deo vero non posuerunt, sed in rebus creatis, et ideo « illic trepidaverunt ubi non erat timor, » id est non cognoscentes in quo

sit sperandum, et a quo sit timendum, trepidaverunt, ne incurrerent mala temporalia, vel ne amitterent bona temporalia, quæ non sunt materia justi timoris, cum parva et caduca sint; et etiam quia si sperarent in Domino, « et quærerent regnum Dei, et justitiam ejus, hæc omnia adjicerentur eis, » *Matth.* v.

Vers. 10.

10. QUONIAM DOMINUS IN GENERATIONE JUSTA EST : CONSILIUM INOPIS CONFUDISTIS, QUONIAM DOMINUS SPES EJUS EST.

Hic versiculus reddit rationem, cur impii amatores hujus sæculi timeant, ubi non est timor. Impii timuerunt ubi non erat timor, « quoniam Dominus in generatione justa est, » sive *justorum* (ut habet textus græcus), id est, sicut impii Deum non invocaverunt, nec in illo speraverunt : ita Deus eos deseruit, et in generatione justorum manet; deserti autem a Deo, a luce vera, ab ipsa veritate in tenebris ambulant: et ideo timent etiam, ubi non est causa timendi. Deinde facit apostrophen ad ipsos impios, dicens : « Consilium inopis confudistis, quoniam Dominus spes ejus est, » quasi dicat : Adeo vos excæcati estis, ut non solum non invocetis Deum, sed irrideatis eos qui id faciunt. « Nam consilium inopis, » qui totus a Deo pendet, « vos confudistis, » id est irrisistis, ut inopem erubescere faceretis, quasi stultum sit in Deo spem ponere. Irrisistis autem inopis consilium, quasi stultum, « quoniam Dominus spes ejus est, » id est, quia ille pauper in Domino spem posuit. Videtur enim stultum consilium hominibus hujus mundi, sperare in Deo, qui non videtur, et non sperare in divitiis et aliis rebus, quæ videntur.

Vers. 11.

11. QUIS DABIT EX SION SALUTARE ISRAEL? CUM AVERTERIT DOMINUS CAPTIVITATEM PLEBIS SUÆ: EXULTABIT JACOB, ET LÆTABITUR ISRAEL.

Hic versiculus postremus orat Deum pro celeri adventu Salvatoris, qui liberet genus humanum a captivitate diabolica, in qua erant omnes illi excæcati et perversi, quorum tenebras et malitiam toto Psalmo descripserat. « Quis dabit ex Sion salutare Israel? » id est, utinam cito veniat salus ex Sion ipsi Israeli! « Salus enim ex Judæis est, » ut ait Dominus Samaritanæ, *Joan.* IV; nec solum ex Judæis, id est ex tribu Juda, sed ex familia David, cujus civitas dicebatur Sion. Itaque exspectabatur et desiderabatur salus, sive Salvator promissus, ex Sion civitate David, id est ex stirpe David qui salvaret Israelem, id est populum suum. Dicitur autem Christus Salvator Israelis populi sui, quia tametsi pro toto mundo venerit, tamen reipsa non salvavit nisi certos quosdam qui dicuntur populus Dei, et spiritualis Israel. « Cum averterit, sive converterit captivitatem populi sui, exsultabit Jacob, et lætabitur Israel, » id est, oro ac peto salutem ex Sion, ac proinde Salvatorem, qui liberet a captivitate, quia, cum id factum fuerit, tunc vere et perfecte exsultabit et lætabitur populus Dei, qui dicitur spiritualiter Jacob et Israel : utrumque enim est nomen ejusdem hominis. Promissiones autem istas, et alias similes non pertinere ad solos carnales Israelitas, sed ad populum Dei partim ex Judæis, partim ex Gentibus congregatum, docet Apostolus in Epistola *ad Romanos*, et copiosius Augustinus in Epist. 200 *ad Asellicum*.

Christus cur Salvator Israelis dicatur?

PSALMUS XV

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Psalmus David.*	V. s. h. — *Canticum* [*h. Psalmus*] *David.*
Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo? aut quis requiescet in monte sancto tuo?	Domine, quis peregrinabitur in tentorio tuo, quis [al. *et quis*] habitabit in monte sancto tuo?
2. Qui ingreditur sine macula, et operatur justitiam :	Qui ingreditur sine macula, et operatur justitiam, loquiturque veritatem in corde suo.
3. Qui loquitur veritatem in corde suo, qui non egit dolum in lingua sua :	Qui non est facilis in lingua sua, neque fecit [al. *facit*] amico [*h. sodali*] suo malum, et opprobrium non sustinuit super vicinum suum [*h. proximum*].
Nec fecit proximo suo malum, et opprobrium non accepit adversus proximos suos :	
4. Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus : timentes autem Dominum glorificat :	Despicitur in oculis ejus improbus : timentes autem Dominum glorificabit [al. *glorificat*] :
Qui jurat proximo suo, et non decipit :	jurat ut se affligat, et non mutat.
Qui pecuniam suam non dedit ad usuram, et munera super innocentem, non accepit.	Pecuniam suam non dedit ad usuram, et munera adversum innoxium non accepit :
Qui facit hæc, non movebitur in æternum.	qui facit hæc, non movebitur in æternum.

Argumentum. — Nihil habet hic Psalmus, quod de certis quibusdam hominibus, aut certis rebus gestis cogitari jubeat. Facile tamen factus esse videri potest, quo tempore arca in Sionem montem magna cum solemnitate trans-

lata est a Davide, II *Sam.* VI, 12 seqq. I *Chron.* XV, 1 seqq. Ewaldus ait, in hoc Psalmo versum 4 Psalmi XXIV, evolvi. Juxta Hengstenberg ponitur hic Psalmus noster, ut post Psalmum XIV, in quo describitur impius, sequatur talis, in quo habeamus justi effigiem, ac doceamur qualis sit *generatio justa,* in qua habitat Dominus. Cæterum in eo docetur, qui sint veri Jovæ cultores, et ejus favorem ac tutelam sibi promittere possint. Strophæ 2. Quis est verus Jovæ cultor? vers. 1. Probitatis studiosus, verax, et qui amico in homines animo est, vers. 2-5.

1. Carmen Davidis.

Jova, quis commorabitur in tabernaculo tuo?
quis habitabit in monte tuo sancto?

2. Qui ambulat integer, et facit rectum,
et qui loquitur veritatem in corde suo.
3. Non calumniatur lingua sua,
non facit socio suo malum,
et opprobrium non elevat super proximum suum.
4. Contemptus *est* in oculis ejus reprobus *impius;*
qui vero Jovam colunt, eos honorat;
jurat proximo suo, et non mutat *mentem.*
5. Argentum suum non dat ad fœnus,
et munus adversus innocentem non accipit:
qui facit hæc, non nutabit in perpetuum.

NOTÆ.

Vers. 1. — *Commorabitur,* cui licebit commorari? *Tabernaculum* non illud erat quod Moses fecerat: conf. I *Chron.* XVI, 39; II *Chron.* I, 3, 5; sed aliud a Davide exstructum ad arcam recipiendam: conf. II *Sam.* VI, 17; I *Chron.* XV, 1; XVI, 1; II *Chron.* I, 4: quod dictum sit de omnibus Psalmorum locis ubi Jovæ tabernaculum memorabitur. — Vers. 2. *Integer* vitæ, scelerisque purus. *Veritatem,* verba, quæ conveniant tam cum rebus, quam cum animi sui sententia; qui non aliud in corde habet reconditum, aliud ore prodit, ut faciunt bilingues. — Vers. 3. Transit ab hoc versu e relativa sententia in absolutam. *Calumniatur,* vel falso affingendo, vel vera prodendo, aliumve in sensum prodendo, atque ab uno ad alium deferendo. *Lingua;* hebr. est *super lingua,* sive על ut ב denotet instrumentum, sive *q. d. Ponit calumniam super,* etc. *Socio,* quod Latini dicunt *alteri.* — Vers. 4. *Proximo suo,* si cum Septuaginta, Vulg. et Syro efferas *leharea,* servato post præfixum ה articulo, cujus rei exempla non desunt. Ewaldus, *in damnum* suum (infin. hiphil verbi רוע cum ל: cf. *Levit.* V, 4), et locum de fidei constantia intelligit, ut cum vir probus quid juraverit, etiamsi postea contingat, id illi molestum et damnosum esse, præstet tamen, neque ullo periculo ab eo quod juraverit, animum deflectat: non male. — Vers. 5. *Fœnus* apud Hebræos a *mordendo* dicitur *neshec,* quod tecte hominem mordet, rodit et conficit res usuraria; sive quod ad usuram dans, eo pacto dat, ut aliquid de bonis ejus, cui dat, tanquam morsu auferat.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XIV.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, Psalmus David.

Titulus nihil habet novi. Argumentum vero est scientia salutis: nam in hoc Psalmo describitur via ad vitam æternam.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. DOMINE, QUIS HABITABIT IN TABERNACULO TUO? AUT QUIS REQUIESCET IN MONTE SANCTO TUO?

Ex hebræo vertunt aliqui: *Quis peregrinabitur in tabernaculo tuo, aut quis habitabit in monte sancto tuo?* Sed vox hebraica גור *gur* significat utrumque, *peregrinari* et *habitare,* sicut etiam שכן *shacan* significat *habitare* et *quiescere.* Itaque non

potest reprehendi versio græca, neque latina. Alludit Propheta ad montem Sion, et ad tabernaculum Dei, quod in eo monte erat; sed revera per hæc nomina significat cœlestem Jerusalem, ubi est tabernaculum Dei non manufactum. Prophetæ enim prædicabant regnum cœlorum per hujusmodi figuras. Unde B. Paulus *ad Hebr.* VIII et IX, sæpius meminit tabernaculi cœlestis, et cap. XII vocat montem Sion, ipsum cœlorum habitaculum; et B. Joannes in *Apocalyp.* cap. XIV, meminit montis Sion cœlestis, et cap. XXI ait : « Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, et habitabit cum eis, » etc. Quærit igitur Propheta quis sit habitaturus, id est, stabili mansione potiturus in tabernaculo cœlesti, aut requieturus in vertice montis altissimi, in quo finitur omnis labor ascensionis, cum supra illum nihil sit? Hic enim in terris, neque stabilis mansio, neque vera quies esse potest.

Vers. 2.

2. QUI INGREDITUR SINE MACULA, ET OPERATUR JUSTITIAM.

Veniale peccatum non proprie relinquit maculam.

Hæc est compendiosa et summaria responsio, quasi dicat : « Qui declinat » a malo, et facit bonum, sive qui neque commissione culpæ, neque omissione justitiæ Deum offendit. Dicitur ingredi sine macula, qui ambulat in via hujus vitæ, id est qui vivit sine culpa lethali. Veniale enim peccatum non proprie relinquit maculam. Dicitur operari justitiam, qui facit omnia ad quæ tenetur, non timore pœnæ, sed amore justitiæ.

Vers. 3.

3. QUI LOQUITUR VERITATEM IN CORDE SUO, QUI NON EGIT DOLUM IN LINGUA SUA.

Explicat magis in particulari quis habitaturus sit in tabernaculo Domini, ac dicit illum esse, qui neque corde, neque ore, neque opere malum operatur. De corde dicit : « Qui loquitur veritatem in corde suo. » Nam omnis qui res temporales pluris æstimat, quam valeant, non loquitur veritatem in corde suo, et quicumque in peccatum aliquod consentit, loquitur falsum in corde suo, quia judicat expedire sibi id quod revera sibi non expedit. Ita omnia peccata cordis reduci possunt tanquam ad radicem ad falsum judicium. De ore dicit : Qui « non egit dolum in lingua sua; » nam tam detractiones quam adulationes, et alia id genus peccata linguæ, ad dolum revocari possunt. De opere dicit in sequenti versiculo :

Vers. 4.

4. NEC FECIT PROXIMO SUO MALUM, ET OPPROBRIUM NON ACCEPIT ADVERSUS PROXIMOS SUOS.

Vers. 5.

5. AD NIHILUM DEDUCTUS EST IN CONSPECTU EJUS MALIGNUS : TIMENTES AUTEM DOMINUM GLORIFICAT.

Non solum non fecit ipse malum, qui habitaturus est in tabernaculo Domini; sed nec permisit, quantum in se fuit, ut alii malum facerent. Ideo non accepit opprobrium adversus proximos suos, id est, non admisit ad aures suas vituperationes, detractiones, susurrationes, calumnias contra proximos, et non favit unquam malignis, sed eos contempsit, et pro nihilo duxit : contra autem glorificavit, honoravit, juvit viros bonos, qui Deum timent. Magna est hæc laus, non solum in se odisse malum, sed etiam in aliis.

Vers. 6.

6. QUI JURAT PROXIMO SUO, ET NON DECIPIT, QUI PECUNIAM SUAM NON DEDIT AD USURAM, ET MUNERA SUPER INNOCENTEM NON ACCEPIT.

Exposuit in genere virtutes viri probi; nunc in particulari attingit vitium unum, videlicet avaritiam, quo præcipue carere debet, qui cupit hæres fieri regni cœlestis. Cur autem hoc particulare vitium attingat, causa est, vel quia « radix omnium malorum est cupiditas, » ut ait Apostolus *ad Timoth.* cap. VI, et per cupiditatem intelligit avaritiam, quam vocat philargyriam, id est amorem pecuniæ; vel quia hoc vitium semper fuit, et est familiare Judæis. Porro avaritia locum habet vel in fraudibus, quæ committuntur in contractibus alioqui licitis, vel in contractibus genere suo illicitis, vel in muneribus. De primo genere dicit : « Qui jurat proximo suo, et non decipit. » De secundo dicit : « Qui pecuniam suam non dedit ad usuram. » De tertio dicit : « Et munera super innocentem, » id est ad opprimendum innocentem, « non accepit. » Ex hebræo S. Hieronymus vertit, *qui jurat, ut se affligat,* pro eo quod nos habemus, « qui jurat proximo suo; » sed vox hebræa potest legi להרע *leharah,* et significat *ad faciendum malum,* nimirum sibi, hoc est, ad se affligendum, et sic legit S. Hieronymus; potest etiam legi *lehareah*, et significat *proximo,* et sic legerunt Septuaginta, a quorum versione latina editio Vulgata profecta est, et certe magis cohæret cum superioribus verbis nostra lectio, quam S. Hieronymi. Ex hoc versiculo aperte colligitur errare Judæos, qui usuram licitam esse existimant.

Vers. 7.

7. QUI FACIT HÆC, NON MOVEBITUR IN ÆTERNUM.

Respondet quæstioni in primo versiculo propositæ, ac dicit eos qui ita vivunt, ut supra expositum est, habituros firmissimam in cœlesti tabernaculo mansionem. Itaque ait : « Qui facit hæc, » quæ supra dicta sunt, « non movebitur in æternum, » id est, habitabit securus in tabernaculo Dei, ac requiescet in monte sancto ejus, sine ullo timore cadendi a tam felici loco.

PSALMUS XVI.

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Tituli inscriptio ipsi David.*

Conserva me, Domine, quoniam speravi in te.

2. Dixi Domino : Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges.

3. Sanctis, qui sunt in terra ejus, mirificavit omnes voluntates meas in eis.

4. Multiplicatæ sunt infirmitates eorum : postea acceleraverunt.

Non congregabo conventicula eorum de sanguinibus : nec memor ero nominum eorum per labia mea.

5. Dominus pars hæreditatis meæ, et calicis mei : tu es, qui restitues hæreditatem meam mihi.

6. Funes ceciderunt mihi in præclaris; etenim hæreditas mea præclara est mihi.

7. Benedicam Dominum, qui tribuit mihi intellectum : insuper et usque ad noctem increpuerunt me renes mei.

8. Providebam Dominum in conspectu meo semper : quoniam a dextris est mihi, ne commovear.

9. Propter hoc lætatum est cor meum, et exultavit lingua mea : insuper et caro mea requiescet in spe.

10. Quoniam non derelinques animam meam in inferno : nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.

11. Notas mihi fecisti vias vitæ, adimplebis me lætitia cum vultu tuo : delectationes in dextera tua usque in finem.

V. s. h. — *Humilis et simplicis David.*

Custodi me, Deus, quoniam speravi in te.

Dixi Domino : Dominus meus es tu, bene mihi non est sine te.

Sanctis qui in terra sunt, et magnificis, omnis voluntas mea in eis.

Multiplicabuntur idola eorum, post tergum sequentium : non libabo libamina eorum de sanguine; neque assumam nomina eorum in labiis meis.

Dominus pars hæreditatis meæ et calicis mei; tu possessor [*h. restitutor*] sortis meæ.

Lineæ [al. *Linetæ*] ceciderunt mihi in pulcherrimis, et hæreditas speciosissima mea est.

Benedicam Dominum qui dedit mihi consilium; insuper et noctibus erudierunt me renes mei.

Proponebam Dominum [al. tac. *Dominum*] in conspectu meo [*h. coram me*] semper; quia a dextris meis est [al. *es*], ne commovear.

Propterea lætatum est cor meum, et exsultavit gloria mea; et caro mea habitabit confidenter.

Non enim derelinques animam meam in inferno; nec dabis sanctum [*h. misericordem*] tuum videre corruptionem.

Ostendes mihi semitam vitæ, plenitudinem [*h. satietatem*] lætitiarum ante vultum tuum, decores in dextera tua æternos.

Argumentum. — Vates in extremo discrimine ac dimicatione fortunæ et vitæ ardentes ad Jovam preces fundit, ut velit ipsum conservare, periculumque ab ipsius capite propulsare; quibus consolationem miscet, a fiducia, quam in Jova ponit, petitam, prolixe testatus de eo, quod solum eum verum Deum colat, ipsumque et verum cultum ejus summum bonum esse statuat; tum ab omni falsorum deorum cultu se abhorrere profitetur, sibique gratulatur, quod Jovæ beneficio e populo ejus sit. Non dubitat autem hac in fiducia se exaudiri, et conservatum iri; qua spe erectus, exsultat, lætoque animo celebrat *satietatem deliciarum* quibus *in finem ad dexteram Dei* fruetur. Inscriptio Davidi hoc carmen assignat; nec reperitur in eo quidquam, quod ut fidem illi denegemus, nos moveat. Vero simillimum est, Psalmo LVI συγχρονὸν nostrum esse, quum Davides, a Jonatha certior factus de implacabili Saulis odio, ad Philistæum regem prima vice confugisset (I *Sam.* XXI, 11-16), ubi agnitus statim a regis ministris, et ad regem adductus, admonitum hunc esse Davidem, Philistæorum hostem infestissimum, a rege sibi metueret, atque ægre tantum, dementia simulata, evaderet, pro qua liberatione Jovæ *Psalm.* XXXIV gratias agit. Alii tamen hunc Psalmum ad I *Sam.* XXVI, 19, referunt. Quatuor posterioribus hujus carminis versibus, post S. Petrum (*Act.* II, 25 seqq.) et S. Paulum (*Act.* XIII, 34 seqq.), Messiam ab inferis excitandum a Davide adumbratum Ecclesiæ SS. Patres una voce docuerunt. Qua de re notandum *a*), non posse cum rationalistis bene multis poni, Apostolos *accommodasse* tantummodo, sive deflexisse ad Christum, quæ sensu unico et proprio de *Davide* dicta existimassent; nam persuasissimum ipsis fuisse, Psalmum vere de *Christo* agere, manifeste patet ex rationibus, quibus evincere student, de *Davide* carmen *non* posse accipi. *b*) Non omnino rejiciendam esse eorum sententiam, qui cum Hengstenberg existimant, in nostro Psalmo Christum *vere* et *proprie*, sed *indirecte* tantum spectari. « Qui loquitur, ait Hengstenberg, in mortis periculo constituitur; sed non tantum

ex hoc certo periculo confidit se liberatum iri : altius assurgens, de morte ipsa et sepulcro sese triumphaturum præcinit. Hanc, qua hic et nunc premitur, calamitatem spe prætergreditur, ut τὸ *in finem* (vers. 11) pertingat. Atqui in solo Christo hæc spes et indubia exspectatio non delusa fuit, nam Davides, ut ait S. Petrus, *defunctus est et sepultus*. Porro, quia Christus, veluti *caput*, non sibi tantum, sed suis etiam *membris* omnibus, mortem devicit, potuit Davides in eo, licet sensu minus proprio et directo, eamdem victoriam sibi ipsi præstruere. » Cæterum, post exordium vers. 1, strophæ 2 : vers. 1-7, gratulatur sibi, quod Jova ipsi Deus obtigerit ; vers. 8-11, reposita in Jova fiducia securum se esse omnium casuum.

1. *Carmen* aureum Davidis.

   Custodi me, o Deus,
   nam fiduciam pono in te.

2. Dixi Jovæ : « Dominus *es* tu,
   bonum meum non est præter te. »
3. Sancti qui in terra sunt,
   Sunt illustres quibus unice delector.
4. Multiplices erunt eorum dolores, qui aliorsum (ad alios deos) festinant;
   non libabo libationes eorum cruentas,
   nec sumam nomina eorum labiis meis.
5. Jova est pars portionis meæ, et calicis mei;
   tu es possessio sortis meæ (sorte mihi assignata).
6. Funes (pars dimensa) ceciderunt mihi in amœnis (locis);
   imo hæreditas grata (placens) *est* mihi.
7. Benedicam Jovæ qui mihi consuluit,
   noctu etiam monent me renes mei.

8. Pono Jovam coram me continuo;
   quia a dextra mea *est*, non movebor.
9. Propterea lætatur cor meum, et exsultat gloria (anima) mea;
   imo caro mea habitabit confidenter.
10. Etenim non derelinques animam meam orco,
    nec dabis pium tuum videre corruptionem.
11. Monstras mihi viam vitæ;
    sa'uratio gaudii coram facie tua *est*,
    deliciæ ad dexteram tuam in finem.

NOTÆ.

Vers. 1. *Carmen aureum* : ita post Aben-Ezram, Dereser et Reinke; a כתם poet. pro זהב *aurum*, sive quia egregium (conf. Pythagoræ χρυσᾶ ἔπη), sive quia aureis litteris scriptum esset, et in sanctuario aliove loco suspensum, quemadmodum septem illa carmina veterum clarissimorumque poetarum, qui in Arabia ante Mohammedis tempora floruerunt, *Moallacat*, i. e. *suspensa* ad templi Meccani januam vulgo appellata, item *Aurea*, quod aureis litteris in bysso Ægyptia scripta essent. Nulla tamen hujus consuetudinis inter Hebræos indicia occurrunt. Hengstenberg vertit *secretum*, i. e. carmen altioris reconditique sensus. Rosenmuller, Gesenius, Maurer, *scriptum*, a rad. כתם στίζειν, *pungere*. Vicina forma כתב *scribere*. — *Dixi*, legendo *amarthi*, quod in codd. haud paucis a De Rossio editis reperitur; si legas *amarthe*, subaudi *anima mea*, scil. *dixisti*. *Dominus*, te Dominum agnosco. *Bonum*, felicitas, salus. *Præter*, proprie *supra*. Ewaldus : Nihil supra te æstimo, tu es summum meum bonum. Hengstenberg vertit, *bonum meum* es, *nihil præter te* est bonum meum. — Vers. 3. *Sancti* : proprie, *ad sanctos* quod attinet, nomin. absol. præmissa ל. *In terra* patria, quod indicare videtur scriptorem tunc fuisse exsulem. *Sunt illustres*; ו est consecutivum, apodosin incipiens, germanice transferendum *so*. Proprie, *et principes omnis meæ propensionis in eis*. Sen-

sus : Eos tantum magni facio, in pretio habeo, iisque delector, qui Jovam colunt. Rosenmullerus, pro *illustres* vel *principes*, vertit *amplitudines* seu *magnitudines*. Reinke cum præced. nectit : *Bonum meum non est extra te*; ita se res habet *de sanctis qui.... et principibus*, etc. Ewaldus nectit cum sequent. *Sancti... principes* (nominat. absol.)... multa sunt eorum idola...; *ego autem non libabo*, etc. — Vers. 4. Ewaldus, *multa sunt eorum idola, alienos* deos *permutant*, eodem modo quo sponsa donariis quasi *emi* soleret (*Exod.* XIII, 15). Maurer, *ad alios* deos festinant. — Vers. 5. Agellius : « *Calicem* idem significare quod *partem*, Hebræi asserunt, et vere; sed si accurate verba perpendamus, nonnihil interest : *partem* enim continuæ alicujus rei vocant, ut agri et campi; at in numero seu multitudine dividenda, quæ pars ex supputatione alicui contingit, eam *calicem* vocant. » *Possessio*, substant. abstract. Hengstenberg, *magnificam fecisti sortem meam*, fut. hiphil verbi ימך, quod, ait Schultens, arab. est *amplus fuit*. Alii, *prehendisti, eduxisti* quasi ex urna, imo selegisti et assignasti *sortem meam* : hinc Vulgatus, *restituis*, id est constituis. — Vers. 6. *In amœnis*; Hengstenberg, *in jucundis*, i. e. *in deliciis*, adject. plur. pro substant. abstracto. *Hæreditas*, forma poetica status absoluti. Sensus : Non solum optima portio mihi contigit, sed etiam ea est quæ mihi optima videatur. Alii simpliciter, *pulchra hæreditas* obtigit *mihi*. — Vers. 7. *Consuluit*, ut præclaram illam portionem, scil. Deum, mihi eligerem. *Renes*, interiorum affectuum sedes, ut *Ps.* VII, 10. *Monent*, ut gratias Deo agam, amorem meum tester, cultumque ejus observem. — Vers. 8. *Jovam*, viæ ducem, summumque bonum ac spem meam. — Vers. 9. Τὸ *non derelinques*, etc. significari potest, vel : Non ita destitues me, ut morti jam concedam, sed longam adhuc dabis mihi vitæ hujus usuram; vel : Non patieris me in orco (animarum post mortem sede) manere, sed inde me liberabis. Posteriorem sensum commendant tum quæ sequuntur vers. 11, tum Novi Test. doctrina, tum SS. Patrum veterumque interpretum consensus. — Vers. 10. *Pium*. In bibliis hebr. hodiernis scribitur *pios*, quod multi retineri volunt, ut sit universalis propositio. Sed Masorethæ legi jubent חסידך *pium*, quod idem exhibent libri et scripti et editi quam plurimi, exprimuntque veteres omnes. *Corruptionem*, a שחת : conf. *Job.* XVIII, 14; *Ps.* LV, 24. Alii vertunt *foveam, sepulcrum*, a שוח, eodem sensu. In hoc versu prius membrum Messiæ animam, posterius ejusdem corpus spectat; singula autem prius singulis commatis præced. respondent. — Vers. 11. *Monstras*, etc. in via vitæ me ambulare facis.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XV.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Tituli inscriptio ipsi Davidi.

Hic Psalmus obscurissimus est, atque ab ipso titulo incipit ejus obscuritas. Vox hebræa מכתם *mictham* ignota est. S. Hieronymus vertit, *humilis*, et *simplicis* David, forte quia מך *mac* significat *pauperem*, ac per hoc *humilem*, et תם *tham*, significat *simplicem* et *perfectum*; alii volunt מכתם *mictham* esse *pretiosum* aliquid, quia חתם *chetem* significat *aurum*. Mihi probabile est Septuaginta Interpretes non legisse מכתם *mictham* sed מכתב *micthab*, ultima littera paululum immutata; nam a verbo *cathab*, *scribere*, fit nomen *micthab*, *scriptura*, sive *inscriptio*. Sed quia vox græca στηλογραφία non significat simplicem inscriptionem, sed inscriptionem incisam in columna ad memoriam sempiternam, propterea intelligere debemus inscriptionem hoc loco significare titulum memorabilem, dignum qui nunquam aboleatur. Argumentum Psalmi est oratio Christi ad Patrem : et eadem accommodari potest membris Christi, tum universis, tum singulis. De Christo enim, et non de Davide intelligendos esse quatuor versus postremos, ac præsertim illa verba : « Non dabis sanctum tuum videre corruptionem, » docent apostoli Petrus *Act.* II, et Paulus *Act.* XII; et quia totus Psalmus est oratio quædam continuata, non possunt intelligi quatuor ultimi versus de Christo, quin totus Psalmus de Christo intelligatur.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1.

1. Conserva me, Domine, quoniam speravi in te. Dixi Domino : Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges.

In hebræo, ut nunc legitur, habetur : *Dixisti*; sed non est dubium debere legi אמרתי *amarthi*, non *amarth* : nam non solum Septuaginta verterunt *dixi*, sed etiam S. Hieronymus; si tamen utraque lectio defendi debeat, illud, *dixisti*, referendum erit ad animam, quia אמרת *amarth* est secunda persona generis feminini, et sensus erit : *Dixisti, o anima mea!* et idem est, *dixi ego*, vel *dixisti, anima mea*. Ait igitur Christus, et potest dicere quilibet christianus : « Conserva me, Domine, » id est custodi, protege ab imminente tribulatione, quoniam speravi in te solo, non in ulla re creata. Quod autem in te solo speraverim, et sperem, ex eo cognosci potest : « Quoniam

dixi Domino, » id est, confessus sum tibi Domino, ac dixi ex corde : « Deus meus es tu, » id est supremus Dominus meus es tu, ut clarius habet textus hebraicus et græcus; nam latinus posuit *Deus meus*, pro *Dominus meus*, ut variaret sermonem : « quoniam bonorum meorum non eges, » sed ego bonis tuis indigeo ; tu nulla ratione a me dependes, sed ego a te in omnibus pendeo : ideo tu solus verus, et summus Dominus meus es; et quia ego hoc cognosco et confiteor, ideo in te solo spero et confido. Hæc verba Propheta scripsit in persona Christi pro eo tempore, quo Christus non solum homo erat, sed etiam passioni et morti obnoxius. Quamvis enim in Christo homine et passibili non fuerit spes, quæ est virtus theologica, et respicit beatitudinem animæ, ut S. Thomas docet III part. *Quæst.* VII, art. 4, fuit tamen spes ut significat fiduciam, et exspectationem gloriæ corporis, et aliorum, quæ nondum habebat : et de hac spe loquitur David in Psalmis.

In Christo non fuit spes, sed fiducia, et expectatio gloriæ sui corporis.

Vers. 2.

2. Sanctis, qui in terra sunt ejus, mirificavit omnes voluntates meas in eis.

In græco legitur sic : *Sanctis, qui sunt in terra ejus, mirificavit Dominus omnes voluntates suas in eis.* Itaque dissentiunt græcus et latinus in illa voce *meas* et *suas*. Nam additio illa vocabuli, *Dominus*, non mutat sensum. In hebræo legitur ad verbum sic : *Sanctis qui in terra ipsi, et magnificis omnis voluntas mea in eis.* Quod ad græcum attinet, S. Augustinus in epist. 59 *ad Paulinum,* Quæst. 29, dicit codices electiores habere *meas*, quamvis alii habeant *suas*. Itaque probabile est in græco vitio librariorum irrepsisse mendum, præsertim cum in hebraico etiam habetur *meas.* Idem quoque Augustinus dicit, non esse dissonantiam alicujus momenti, cum opera Patris, et Filii, et Spiritus Sancti sint indivisa. Hebræus autem codex cum ait : *Qui in terra ipsi,* non differt a nostro codice, nisi quod omittit pronomen *ejus*. Cum autem dicit : *Et magnificis*, sciendum est vocem ואדירי *veaddire* videri omnino corruptam. Est enim nomen numeri multitudinis, in regimine, id est regens aliud nomen casus genitivi hebræi : siquidem aliter formant nomen absolute positum, et aliter nomen regens post se aliud nomen casus genitivi : hic autem non sequitur aliud nomen, quod regatur ab isto, *magnificis;* præterea si Septuaginta legissent ואדירי *veaddire*, non potuissent vertere *mirificant,* nisi imperitissimi fuissent. Itaque existimo eos legisse האדיר *heedir,* quod significat *mirificavit.* Illa vero, *omnis voluntas mea in eis,* non habent difficultatem, quia cum Hebræi non declinent nomina per casus, verti debent vocabula secundum exigentiam verborum. Recte igitur verti potest hic locus : *Sanctis qui sunt in terra, mirificavit omnem voluntatem meam in eis,* atque ita in concordiam rediguntur omnes lectiones. Sententia autem hæc esse videtur : Quia Deus bonorum meorum non eget, ideo benefacere studeo electis ejus : cujus meæ bonæ voluntatis ipse Deus mihi testis est, qui Sanctis, qui sunt in terra ejus, id est Sanctis, et electis suis qui sunt in terra ejus, mirificavit, id est mirabiles reddidit omnes voluntates meas in eis, id est omnem benevolentiam meam omniaque studia mea erga illos. Dicitur autem Deus mirabilem reddidisse benevolentiam Christi erga electos, declarando illam tum per Prophetas, et per varias figuras Testamenti veteris, tum etiam per miracula ipsius Christi et Apostolorum; mirabilis vero fuit Christi benevolentia erga electos, cum pro illis animam suam ponere voluerit.

Vers. 3.

3. Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea acceleraverunt.

In hebræo habetur ירבו *irbu* in futuro, *multiplicabuntur,* sed accipitur futurum pro præterito. Illud etiam, *postea,* vertitur communiter ex hebræo, *alienum;* sed Septuaginta non legerunt אחר *acher, alienum*, sed אחר *achar,* quod significat, *postea.* Explicatur hoc loco effectus benevolentiæ Christi in electos, qui antea debiles erant ob vulnera gravissima peccatorum, ita ut ambulare non possent, et postea sanati per gratiam currere cœperunt viam mandatorum Dei : « Multiplicatæ sunt, inquit, infirmitates eorum, » id est ægritudines, ac morbi spirituales; unde Apostolus *ad Rom.* v : « Cum adhuc infirmi essemus, Christus pro nobis mortuus est; » et paulo post explicans infirmitates : « Cum, inquit, peccatores essemus. » Ex hebræo עצבותם *hatsbotham* multi vertunt *idola;* sed vox hebræa proprie significat *infirmitatem* et *dolorem*; et per figuram accipitur pro *idolis,* vel quia idola infirma sunt, et nullius potentiæ; vel quia peccatores, ac per hoc infirmos homines faciunt. « Postea acceleraverunt, » id est, antea infirmissimi erant multiplicatis peccatis usque ad summum, sed postea sanati per gratiam fortes effecti sunt, et ideo exsultaverunt ad currendam viam. Id apparuit in principio Ecclesiæ, quando conversi homines ab idololatria, ad martyria festinabant.

Vers. 4.

4. Non congregabo conventicula eorum de sanguinibus, nec memor ero nominum eorum per labia mea.

Ex hebræo vertunt communiter : *Non libabo libamina eorum de sanguine,* et vere verbum נסך *nasac* significat *libare* et *fundere;* sed significat etiam *tegere* et *operire;* et quia quæ teguntur congregantur, ut tegi possint, credibile est idem verbum significare etiam *congregare;* sententia vero est eadem, nam quia ad sacrificia celebranda cœtus congregari solent, ideo perinde est, si dicatur : *Non libabo libamina eorum de sanguine,* id est non placebunt mihi sacrificia eorum, quæ sanguinis effusione constant; et : *Non congregabo conventicula eorum de sanguinibus*, id est non pla-

cebunt mihi congregationes eorum ad sacrificia cruenta celebranda, proinde non ego illas congregabo, non ero auctor, ut ejusmodi cœtus fiant. « Nec memor ero nominum eorum per labia mea, » id est, non solum non ero auctor talium congregationum et sacrificiorum, sed ea ne nominabo quidem. Cohæret autem hic versiculus cum superiore, quia rationem reddit, cur electi post multiplicata peccata, ac potissimum idololatriæ, acceleraverint currere viam Domini; ratio enim est, quia Dominus vehementer detestatur idola, et eorum venerationem, ut ne nominari quidem velit a suis : ideo, quos elegit in Christo, mundavit a peccato idololatriæ; et sic sanctos currere fecit viam mandatorum suorum.

Deus detestatur valde idola et eorum venerationem.

Vers. 5.

5. DOMINUS PARS HÆREDITATIS MEÆ, ET CALICIS MEI, TU ES QUI RESTITUES HÆREDITATEM MEAM MIHI.

Quia dixerat se detestari idola et peccata, addit pro ratione, omnia sua bona in uno Deo habere. Vox propria Christi, qui omnino segregatus a peccatoribus, et Deo Patri summe amicus, omnia sua bona in Deo habet. Idem et nos pro modulo nostro sentire deberemus. Dicit igitur : « Dominus pars hæreditatis meæ, » id est pars, quæ mihi ex divisione hæreditatis contingere debet, hoc est, quidquid omnino exspecto, mihi Dominus est, ipse mihi est omnia; « et calicis mei, » repetitio est ejusdem sententiæ : nam calix, qui dividi solebat inter convivas, pro hæreditate accipitur. Nisi magis placeat, per partem hæreditatis intelligere opes, per partem calicis delicias, ut sensus sit omnes meas opes atque omnes meas delicias in solo Deo constitui. « Tu es qui restitues hæreditatem meam mihi : » hoc additur, quia cum Christus adhuc mortalis hæc diceret, nondum plene possidebat hæreditatem; et nos cum hæc dicimus, desiderio quidem omnia bona in Deo habemus, sed nondum reipsa possidemus. Possessio autem ista interim deposita est apud Deum, et ille nobis eam restituet in die novissimo, sicut Christo restituit in die resurrectionis ejus. Huc alludit B. Paulus cum ait : « Scio cui credidi, et certus sum quia potens est depositum meum servare in illum diem, » II *Timoth.* I. In hebræo habetur, אתה תומיך גרלי *attha thomic gorali, tu sustentas hæreditatem meam*, et sensus est idem; nam ideo restituet Dominus hæreditatem, quia nunc eam sustentat, et conservat nobis, juxta illud D. Petri : « In hæreditatem incorruptibilem conservatam in cœlis, » I *Petr.* I.

Vers. 6.

6. FUNES CECIDERUNT MIHI IN PRÆCLARIS, ETENIM HÆREDITAS MEA PRÆCLARA EST MIHI.

Similitudine ducta a terrena hæreditate, declarat præstantiam hæreditatis æternæ, quam habebunt, qui Deum solum eligunt. Siquidem funiculis mensurari solebant campi, qui ex hæreditatis divisione obveniebant, et quia divisio sorte fiebat, ideo dicebantur funiculi in præclaram partem cadere, quando pars hæreditatis optima contingebat. « Funes ceciderunt mihi in præclaris, » id est, optimam hæreditatem sorte felicissima consecutus sum; etenim « hæreditas mea præclara est mihi, » idem dicit aliis verbis. Meminit autem sortis, quia principium hujus hæreditatis a prædestinatione ducitur; prædestinationis autem gratia respectu nostri sors quædam est, unde S. Paulus : « Sorte vocati sumus; » et : Elegit nos in partem sortis sanctorum, » epist. *ad Ephes.* II, et *ad Coloss.* I.

Prædestinatio nostra respectu nostri sors est.

Vers. 7.

7. BENEDICAM DOMINUM, QUI TRIBUIT MIHI INTELLECTUM; INSUPER, ET USQUE AD NOCTEM INCREPUERUNT ME RENES MEI.

Gratias agit Deo, qui inspiravit illi consilium, et accendit in eo desiderium, ut tam præclaram hæreditatem eligeret : « Benedicam, inquit, Dominum, » id est, laudabo Deum auctorem mihi tanti boni, « qui dedit mihi intellectum, » id est, qui me cognoscere fecit, et prudenter eligere; vox enim hebræa יעץ *iahats* significat proprie *dare consilium.* « Insuper, et usque ad noctem increpuerunt me renes mei. » Per *renes* in Scriptura intelligitur affectus et desiderium, unde sunt illa : « Scrutans corda et renes Deus; » et : « Proba cor meum et renes meos, » ubi per cor intelligitur cogitatio, et per renes affectio. Per *noctem* intelligitur tempus tribulationis; sicut per *diem*, tempus prosperitatis. Per verbum *increpuerunt* significatur potius *eruditio*, quam *reprehensio.* Nam et in hebræo יסרוני *isseruni*, et græco est verbum significans *eruditionem;* proinde verbum latinum interpretandum est pro *increpatione hortatoria*, qualis est : « Quare tristis es, anima mea, et quare conturbas me? spera in Deo, quoniam confitebor illi, » *Psalm.* XLII. Denique illud, *usque ad noctem*, in hebræo est לילות *leloth*, erudierunt me *in noctibus*, ex quo intelligimus significari non solum tota die, sed etiam usque ad noctem totam, quod vulgo dici solet inclusive. Itaque sensus hic erit : « Insuper et usque ad noctem, » id est, non solum tempore prosperitatis, sed præterea usque ad tempus adversitatis, et in ipsa adversitate affectus meus in Deum accensus erudivit me, excitans et adhortans ad passionem æquo animo subeundam, ac semper de Deo bene sperandum.

Vers. 8.

8. PROVIDEBAM DOMINUM IN CONSPECTU MEO SEMPER : QUONIAM A DEXTRIS EST MIHI, NE COMMOVEAR.

Ex intellectu, et affectu bono, de quo in superiore versu Deum laudavit, profectum est, ut semper Deum ante oculos haberet; anima enim magis est ubi amat, quam ubi animat. In hebræo habetur : *Posui Dominum in conspectu meo semper*, ex quo clarius declaratur Christum studiose egisse, ut semper Dominum præsentem haberet.

Anima magis est ubi amat, quam ubi animat.

« Quoniam a dextris est mihi, ne commovear, » hoc est, nec falsa mea cogitatio fuit, qua Dominum mihi ante oculos cordis semper ponebam; nam vere a dextris mihi semper est, tanquam tegens latus meum, meque præcedens, ut adjutor fortis, ne commovear de gradu meo, sed persistam, et perseverem usque in finem.

Vers. 9. 9. PROPTER HOC LÆTATUM EST COR MEUM, ET EXULTAVIT LINGUA MEA, INSUPER ET CARO MEA REQUIESCET IN SPE.

Explicat nunc tandem hæreditatem præclaram, quam Deus restituet sibi, et aliis, qui Dominum elegerunt. « Propter hoc, » id est, quia Dominus a dextris meis est adjutor et protector fidelissimus, « lætatum est cor meum, » lætitia vera et solida, de qua Dominus in Evangelio *Joan.* XVI, 22 : « Gaudebit cor vestrum, et gaudium vestrum nemo tollet a vobis. » « Et exultavit lingua mea, » quia gaudium æternum redundare solet etiam exterius. In hebræo habetur : *Exultavit gloria mea*, quod in idem recidit; gloria enim interior per linguam exultat exterius. « Insuper et caro mea requiescet in spe, » hoc est, animus lætabitur, et caro obdormiet in morte placida et secura, ob certam exspectationem celerrimæ resurrectionis.

Vers. 10. 10. QUONIAM NON DERELINQUES ANIMAM MEAM IN INFERNO, NEC DABIS SANCTUM TUUM VIDERE CORRUPTIONEM.

Hæc explicata sunt ab apostolis Petro et Paulo, *Act.* II et XIII, et quamvis proprie de solo Christo hæc dicantur, cujus anima non est relicta apud inferos, in limbo videlicet sanctorum Patrum, neque caro in sepulcro experta est ullam putrefactionem; tamen nos omnes hæc dicere possumus, tum quia membra Christi sumus, et in illo, ut ait Apostolus *Ephes.* II, « conresuscitavit nos Deus; » tum quia animæ nostræ non relinquentur in inferno, id est in Purgatorio, neque caro nostra videbit æternam corruptionem.

Vers. 11. 11. NOTAS MIHI FECISTI VIAS VITÆ, ADIMPLEBIS ME LÆTITIA CUM VULTU TUO; DELECTATIONES IN DEXTERA TUA USQUE IN FINEM.

Hic exponit perfectam hæreditatis promissionem : « Notas, inquit, mihi fecisti vias vitæ, » id est, docuisti me modum redeundi ad vitam post mortem; metaphora est pulcherrima, per quam modus per se resurgendi dicitur via usque ad illam diem ignota, quia nullus unquam per se resurrexit, Christo excepto. Nec solum, inquit, docuisti me resurgere ex mortuis, sed etiam « adimplebis me lætitia cum vultu tuo, » gloriosum, immortalem et beatum faciens me, vultum tuum mihi ostendendo; nam ex visione Dei, in qua consistit beatitudo essentialis, redundat etiam gloria in corpus, qua sola Christus carebat : gloriam enim animæ a conceptione habuerat. « Delectationes in dextera tua usque in finem. » Nec solum gloriosum me facies, sed ad dexteram collocabis in cœlis, ubi delectationes sunt sine ullo fine. Quæ omnia etiam electis suo modo conveniunt, quibus Deus ostendit vias vitæ, cum legis observationem docuit esse viam ad regnum cœlorum. Eosdem adimplet lætitia cum vultu suo, cum eis se videndum exhibet facie ad faciem, et demum delectationes usque in finem eis præbet dextera sua, cum eos ad dexteram partem collocat, et cum dextera manu sua tanquam inexhausto fonte bonorum eos indesinenter delectationibus replet. Ad finem hujus Psalmi annotare placet incredibilem temeritatem Theodori Bezæ, qui verba illa : « Non relinques animam meam in inferno, » ex textu græco, *Act.* II, sic interpretari ausus est : *Non derelinques cadaver meum in sepulcro* : quæ enim corruptio sacrarum litterarum est, si hæc non est? Vide, si placet, refutationem hujus paradoxi in nostris Controversiis, lib. *De Anima Christi*, cap. XII, ubi demonstramus voces tum hebraicas, tum græcas, quæ in hoc Psalmo et cap. II *Actorum* habentur, non *cadaver* et *sepulcrum*, sed *animam* et *infernum* proprie significare.

Bezæ incredibilis temeritas notatur.

PSALMUS XVII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — 1. *Oratio David.*

Exaudi, Domine, justitiam meam : intende deprecationem meam.

Auribus percipe orationem meam, non in labiis dolosis.

2. De vultu tuo judicium meum prodeat : oculi tui videant æquitates.

3. Probasti cor meum, et visitasti nocte : igne

V. S. H. — *Oratio David.*

Audi, Deus, justum [*h. Audi, Domine, justitiam*], intende deprecationem meam; auribus percipe orationem meam, abque labiis mendacibus [al. *mendacii*].

De vultu tuo [*h. De conspectu tuo*] judicium meum prodeat; oculi tui videant æquitates.

Probasti cor meum, visitasti nocte : conflasti

me examinasti, et non est inventa in me iniquitas.	me, et non invenisti : cogitatio mea utinam non transisset os meum.
4. Ut non loquatur os meum opera hominum : propter verba labiorum tuorum ego custodivi vias duras.	In opere Adam, in verbo labiorum tuorum, ego observavi vias [*h. semitas*] latronis.
5. Perfice gressus meos in semitis tuis : ut non moveantur vestigia mea.	Sustenta gressus meos in callibus tuis, et non labantur [al. *labentur*] vestigia mea.
6. Ego clamavi, quoniam exaudisti me, Deus : inclina aurem tuam mihi, et exaudi verba mea.	Ego invocavi te, quia exaudies me, Deus; inclina aurem tuam mihi, audi eloquium meum.
7. Mirifica misericordias tuas, qui salvos facis sperantes in te.	Mirabiles fac misericordias tuas, salvator sperantium, a resistentibus dexteræ tuæ.
8. A resistentibus dexteræ tuæ custodi me, ut pupillam oculi.	Custodi me quasi pupillam [*h. filiam*] intus oculi :
Sub umbra alarum tuarum protege me, 9. a facie impiorum, qui me afflixerunt.	In umbra alarum tuarum protege me, a facie impiorum vastantium me.
Inimici mei animam meam circumdederunt.	Inimici mei animam meam circumdederunt.
10. Adipem suum concluserunt : os eorum locutum est superbiam.	Adipe suo concluserunt : et ore locuti sunt superbe.
11. Projicientes me nunc circumdederunt me : oculos suos statuerunt declinare in terram.	Incedentes adversum me nunc circumdederunt me; oculos suos posuerunt declinare in terram.
12. Susceperunt me sicut leo paratus ad prædam : et sicut catulus leonis habitans in abditis.	Similitudo ejus quasi leonis desiderantis prædam, et quasi catuli sedentis in absconditis.
13. Exsurge, Domine, præveni eum, et supplanta eum : eripe animam meam ab impio, frameam tuam 14. ab inimicis manus tuæ.	Surge, Domine, præveni faciem ejus, incurva eum : salva animam meam ab impio, qui est gladius tuus.
Domine, a paucis de terra divide eos in vita eorum; de absconditis tuis adimpletus est venter eorum.	A viris manus tuæ, Domine, qui mortui sunt in profundo, quorum pars in vita, et quorum de absconditis tuis replesti ventrem.
Saturati sunt filiis : et dimiserunt reliquias suas parvulis suis.	Qui satiabuntur in filiis, et dimittent reliquias suas parvulis eorum.
15. Ego autem in justitia apparebo conspectui tuo : satiabor, cum apparuerit gloria tua.	Ego in justitia videbo faciem tuam : implebor [*h. satiabor*], cum evigilavero, similitudine tua.

Argumentum. — Eorum sententia mihi probatur, qui carmen hocce a Davide eo tempore putant compositum esse, quum Saulis aulicorumque insidiis undique obsessus, saluti et vitæ fuga consulere coactus esset, ut itaque συγχρονὸν sit septimo. Strophæ tres. Vers. 1-5, succurre, o Jova, sincero tuo cultori; vers. 6-12, defende me ab inimicis infestissimis, implacabilibus, fastuosis, insidiosis; vers. 13-15, ab hominibus ad voluptatem omnia referentibus, bonisque omnibus affluentibus, ut ipse ego *faciem tuam videam*, et *facie tua satier*.

1. Oratio Davidis.

Audi, Jova, justitiam,
attende clamorem meum, ausculta precem meam
non fraudulentis labiis *fusam*.

2. A facie tua (abs te) judicium meum exeat,
oculi tui respiciant rectum.
3. Explorasti cor meum, visitasti (illud) noctu;
igne me examinasti : non invenis (quicquam scoriæ);
cogitare meum non præterit os meum.

4. Ad opera hominum (vulgi) *quod attinet,* verbo labiorum tuorum *edoctus,*
ego observavi vias violenti (ut eas devitarem).
5. Inhæserunt gressus mei orbitis (viis) tuis,
non vacillarunt gressus mei.

6. Ego invoco te, nam exaudis me, Deus;
inclina aurem tuam mihi, audi sermonem meum.
7. Insignes redde misericordias tuas, qui salvas confidentes *tibi*
ab adversariis dextera tua.
8. Custodi me sicut pupillam, filiam oculi;
in umbra alarum tuarum occultes me,
9. A facie improborum qui vastant me,
hostium capitalium qui circumdant me.
10. Pingue cor suum occluserunt;
ore suo loquuntur cum fastu.
11. Quoad gressus nostros nunc circumdant me;
oculos suos dirigunt ad dejiciendum (nos) in terra.
12. Similitudo ejus *est* sicut leo, qui appetit discerpere,
et sicut leunculus sedens in occultis.

13. Surge, Jova, anteverte faciem ejus, prosterne eum;
libera animam meam ab improbo gladio tuo,
14. Ab hominibus manu tua, o Jova, ab hominibus mundanis;
portio eorum *est* in vita *præsenti,*
et thesauro tuo (rerum abundantia) imples ventrem eorum;
satiantur filiis,
et relinquent abundantiam suam parvulis suis.
15. Ego *vero* in justitia videbo faciem tuam;
satiabor in evigilando imagine tua.

NOTÆ.

Vers. 1. *Justitiam,* pro me clamantem, ait Crelier; Maurer : Me, qui sum justus; Hengstenberg vertit, *Jova,* qui es summa *justitia.* — Vers. 2. Maurer, *exit, respicit :* ita et Ewaldus. — Vers. 3. *Noctu,* quo tempore iis quisque maxime indulget, ad quæ fertur ejus animus; nisi quis malit hanc allegoriam ex more hominum mutuatam, qui eos, quorum secreta noscere cupiunt, nocte inopinatos, et omnium securos obruunt. *Præterit,* etc.; sensus : Non soleo aliud cogitare, aliud eloqui. Alii eod. sensu : *Cogitavi* aliquid, et id *non præteriit os meum.* Ewaldus aliter nectit, *non invenis me quicquam mali cogitantem* (זמה enim plerumque sensu malo usurpatur), *nec quod transgrediatur os meum.* — Vers. 4. *Hominum,* quorum *sensus et cogitatio in malum prona sunt, Gen.* VIII, 21 : cf. *Osc.* VI, 10; *Job.* XXXI, 33. — Vers. 7. *Insignes redde,* gall. *signale.* Alii, *discerne justos tuos.* Junge *dextera tua* cum *salves,* Ewaldus post Septuag. et Vulg., *resistentibus dexteræ tuæ :* non male. — Vers. 8. *Pupillam,* proprie *homunculum.* Arabes quoque pupillam *hominem oculi* appellant, ob imagunculam in oculi pupilla apparentem. Rosenmullerus vult *iscon* significari *nigredinem,* confertque *Prov.* VII, 9; XX, 20. *Filiam oculi,* ita quoque Arabes dicunt pupillam, cum, quidquid tanquam minus ad aliud refertur et pertinet, *filius* aut *filia* dicatur. — Vers. 9. *Capitalium,* proprie *in animam,* vitam. Maurer, qui *cum impetu,* i. e. ferocium, quod Euripidi est πνόας θέρμας πνεῖν. — Vers. 10. Proprie, *pinguedinem,* id est *adipata sua viscera,* adeo ut nullam sentiant *misericordiam.* Cf. *Deut.* XXXII, 15; *Job.* XV, 27. Adeps hominum carnalium et insensibilium symbolum est. — Vers. 11. Sensus : Quo me cumque verto cum amicis, ab impiis me video circumdatum. Alii, *inclinando in terram,* corpore ad terram inclinato, ut solent insidiatores : ita post Vulgat. Maurer. — Vers. 13. *Anteverte* impetus ejus te coram ipso sistens. *Libera... gladio tuo.* — Vers. 14. Junge *manu tua* cum *libera. Mundanis,* rerum

terrenarum, vanarum amantibus. *Portio,* etc. Felicitas eorum est in vitæ hujus deliciis. *Filiis*: Maurer, *filii* eorum, *et* hi *relinquunt...* — Vers. 15. *In justitia,* propter meam justitiam. *Videbo,* imagine sumpta a regibus, qui iis tantum quibus favent, sui dant copiam. *In evigilando.* Hinc Hengstenberg hocce carmen pro serotina oratione habet. At hæc verba melius cum SS. Patribus Schegg intelligit de expergiscendo e somno mortis.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XVI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Oratio David.

Hic Psalmus, ut ipse titulus indicat, est oratio justi persecutionem injuste patientis, qua precatur a Deo liberationem; ducit autem argumenta, primum ab innocentia sua, secundum a justitia Dei, tertium a misericordia ejusdem, quartum a malitia impiorum justos persequentium.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. EXAUDI, DOMINE, JUSTITIAM MEAM: INTENDE DEPRECATIONEM MEAM.

Vers. 2. 2. AURIBUS PERCIPE ORATIONEM MEAM, NON IN LABIIS DOLOSIS.

Hi duo versiculi conjunguntur in unum apud Hebræos; sed apud Græcos et Latinos distincti sunt. Res est parvi momenti, neque sententiam mutat. Primum igitur orat exaudiri justitiam suam : nam apud justum judicem magis clamat causa, quam persona. Addit deinde, ac postulat attendi etiam ad precationem suam, quia Deus non solum justitiam, sed etiam justos diligit, et ut S. Jacobus ait cap. v, 16 : « Multum valet oratio justi. » Postremo conjungit utrumque, justitiam et deprecationem, cum ait : « Auribus percipe orationem meam, non in labiis dolosis, » hoc est orationem meam, quæ non prodit ex labiis dolosis, sed in justitia nititur. Itaque sensus est : Moveat te, Domine, justitia; moveat deprecatio; moveat justi deprecatio.

Vers. 3. 3. DE VULTU TUO JUDICIUM MEUM PRODEAT : OCULI TUI VIDEANT ÆQUITATES.

Alterum argumentum petit a justitia Dei, quasi dicat : Te appello, Domine, à te judicari volo, qui es Judex justissimus. « De vultu tuo, » id est ab ore tuo judicium meum prodeat, id est sententia pronuntietur. « Oculi tui videant æquitates, » id est, noli claudere oculos, et dissimulare calumnias impiorum, sed aperi oculos, et considera quid justitia exigat. Nam, ut alias monui, non ponitur hoc loco æquitas pro epicheia, sed pro ipsa vera justitia, ut sonant vocabula hebræa et græca. In græco habetur : *Oculi mei videant æquitatem,* et sic legit S. Augustinus, et exponit de judicio hominis justi, non de judicio Dei, ut sensus sit : De vultu tuo judicium meum prodeat, id est, illumina mentem meam, ut juste judicem, « oculi mei videant æquitates, » id est, mens mea non aberret in judicando. Sed si debeat convenire sententia græci codicis cum lectione hebraica et latina, hic debet esse sensus : Oculi mei videant æquitates, quas tu videlicet exerces, id est, videant justa judicia tua. Et sane lectio, quæ habet *oculi tui*, magis cohæret cum superioribus, et eamdem approbat S. Hieronymus in epist. *ad Suniam et Fretellam.*

Vers. 4. 4. PROBASTI COR MEUM, ET VISITASTI NOCTE : IGNE ME EXAMINASTI, ET NON EST INVENTA IN ME INIQUITAS.

Reddit causam cur velit judicari a Deo, quia videlicet ipse solus scrutatur corda, et perfecte novit innocentiam servorum suorum. « Probasti, inquit, cor meum, » id est, tentasti qualis sim intus, ubi nemo videt præter te, experimentum de mea sinceritate fecisti. Quomodo autem id fecerit declarat, dicens : « Visitasti nocte, et igne me examinasti. » Nam duo sunt tempora, quibus apparet quid sit in corde, occasio occulte agendi, et tempus tribulationis. Multi enim intus mali, exterius boni, si occasionem habeant peccandi in occulto, ubi nullum sit periculum, ne detegantur, tunc malitia se prodit. Sic etiam tempore prosperitatis non discernuntur mali a bonis; sed cum ignis persecutionis advenerit, tunc aurum lucebit, et palea fumabit. De primo tempore dicit : « Visitasti nocte, » id est cum in occulto occasiones peccandi habui. De secundo vero : « Igne me examinasti, » id est ardente tribulatione. « Et non est inventa in me iniquitas; » ad verbum sic legitur : *Non invenisti, cogitavi non transibit os meum.* Quæ verba nullum sensum facere videntur. Sciendum igitur est Septuaginta Interpretes non legisse *zammothi*, quod significat *cogitavi;* sed *zimmathi*, mutatis tantum punctis, id est *iniquitatem meam,* et conjunxerunt hoc nomen

Tempora duo quibus apparet, quid sit in corde.

cum superiore verbo, et ideo reddiderunt : *Non est inventa in me iniquitas*, quod est idem cum eo : *Non invenisti iniquitatem meam*, ut ad verbum est in hebræo. Sequentia verba, nimirum *non transibit os meum*, conjunxerunt Septuaginta Interpretes cum verbis sequentibus, *in opera hominum*, et verterunt, *ut non loquatur os meum opera hominum*. Idem enim est : *Non transibit os meum in opera hominum*, et : *Non loquetur os meum opera hominum*.

Vers. 5. 5. UT NON LOQUATUR OS MEUM OPERA HOMINUM : PROPTER VERBA LABIORUM TUORUM EGO CUSTODIVI VIAS DURAS.

Ostendit unde factum sit, ut Deus non invenerit in eo iniquitatem ; et dicit ex eo factum esse, quia custodierit vias duras justitiæ propter præcepta Dei, non ob aliquam spem humanam. Nam qui ob spem humanam custodiunt viam justitiæ, exterius id faciunt, ubi homines vident, ac per hoc invenitur in eis latens iniquitas; qui vero propter Dei mandatum viam justitiæ non deserunt, id faciunt exterius et interius, atque ideo nulla in eis iniquitas invenitur. Ait igitur : « Ego custodivi vias duras, » id est, permansi in via justitiæ, quamvis aspera et dura, neque me ulla tribulatio ab ea via declinare fecit. Permansi autem in hac via « propter verba labiorum tuorum, » id est propter mandata tua, sive propter promissiones et minas tuas. « Ut non loquatur os meum opera hominum, » id est, ut non cogar implorare humanam opem, neque ab spe humana pendeam, neque laudem opera hominum. In hebræo, pro eo quod nos legimus *vias duras*, habetur, *vias* פריץ, id est *latronis*, seu *dissipatoris* : sed mutatis punctis, illud, *parits*, potest legi *perets*, id est *ruptura*, sive *fractura*; et sensus erit : Custodivi vias præruptas, ac per hoc periculosas et duras.

Vers. 6. 6. PERFICE GRESSUS MEOS IN SEMITIS TUIS : UT NON MOVEANTUR VESTIGIA MEA.

Agnoscens non suis viribus, sed auxilio Dei se permansisse in angusta semita justitiæ, rogat Deum, ut cónfirmet hoc beneficium : « Perfice gressus meos in semitis tuis, » id est, confirma et stabili gressus meos in hac via tua, ne forte declinem ab ea, si tuo adjutorio destituar. In hebræo ad verbum est : *Sustenta gressus meos, ne labantur vestigia mea*; ubi declaratur id ipsum per similitudinem ductam a via lubrica. Itaque perfice gressus, significat, sustenta et stabili; et ne moveantur vestigia mea, significat, ne labantur ob viæ lubricitatem. Vere enim infirmitas carnis, et illecebra mundi faciunt viam vitæ humanæ valde lubricam, et multi labuntur in ea.

Vers. 7. 7. EGO CLAMAVI, QUONIAM EXAUDISTI ME, DEUS : INCLINA AUREM TUAM MIHI, ET EXAUDI VERBA MEA.

Exposito argumento ab innocentia sua, et a justitia Dei, iterum repetit orationem initio Psalmi propositam, quæ est quasi conclusio, quæ colligitur ex duobus illis argumentis. Sententia igitur hæc est : « Ego clamavi, » ad te, Domine, « quoniam exaudisti me, » id est, cum fiducia clamavi, quoniam semper alias exaudisti me. Et ideo pro solita benignitate nunc etiam « inclina aurem tuam mihi, et exaudi verba mea. »

Vers. 8. 8. MIRIFICA MISERICORDIAS TUAS, QUI SALVOS FACIS SPERANTES IN TE.

Hoc est argumentum tertium, quod sumitur a misericordia Dei; quasi dicat : Exposui innocentiam meam, appellavi justitiam tuam ; invoco nunc misericordiam, quoniam, etsi me innocentem existimem a crimine, ob quod tribulationem patior, tamen multa sunt alia fortasse peccata mea, ob quæ juste puniri possem. « Mirifica *ergo* misericordias tuas, » id est, ita manifeste misericordias tuas exerce in me liberando, ut omnes mirentur. Tuum est enim salvos facere omnes, qui in tua misericordia spem suam repositam habent.

Vers. 9. 9. A RESISTENTIBUS DEXTERÆ TUÆ CUSTODI ME, UT PUPILLAM OCULI.

In hebræo conjunguntur cum superiore versiculo illa verba, *a resistentibus dexteræ tuæ*, ut sensus sit : Qui salvos facis a resistentibus dexteræ tuæ eos qui sperant in te. Sed cohærent etiam optime cum verbis sequentibus in hunc modum : *Custodi me, ut pupillam oculi*, id est maxima diligentia; *a resistentibus dexteræ tuæ*, id est ab impiis hominibus, qui resistunt dexteræ tuæ, vel lædendo quos tu protegis, vel non ambulando quo tu dicus. Neque hoc est contrarium ei quod legimus in lib. *Esther*, cap. XIII, 9 : « Non est qui possit tuæ resistere voluntati. » Nam illud intelligitur de voluntate beneplaciti, quæ semper impletur : hoc autem de voluntate signi, quæ non semper impletur, quia Deus permittit impios multa facere contra leges a se positas ; sed eos postea punit, ut merentur. Idcirco S. Petrus hortatur, dicens : « Humiliamini sub potenti manu Dei, ut vos exaltet in tempore visitationis, » I *Petr.* V, 6. Similitudo illa, « ut pupillam oculi, » aptissima est, quoniam pupilla res est simul pretiosissima et infirmissima, et ideo diligentissime custodiri solet, et ab ipsa natura munita est, tum variis tunicis, tum etiam palpebris, et pilorum vallo.

Voluntas beneplaciti semper impletur, voluntas signi non item.

Vers. 10. 10. SUB UMBRA ALARUM TUARUM PROTEGE ME : A FACIE IMPIORUM, QUI ME AFFLIXERUNT.

Idipsum repetit alia similitudine. Sicut enim pulli teguntur alis gallinæ, et eo modo obumbrantur, et securi delitescunt, ut lædi non possint a milvis : sic optat justus protegi divino auxilio a persecutoribus suis. Illud, *a facie impiorum*, significare potest, a conspectu impiorum :

alæ siquidem dum pullos tegunt, faciunt ne videantur a milvis. Item, a morsu impiorum, sive ab ira impiorum : nam et dentes in facie sunt, et ira in facie demonstratur. Illud, *qui me afflixerunt*, significat justum jam expertum esse morsus impiorum, et ideo protectionem quærere, ne si sæpius mordeatur, tandem consumatur. Familiaris est hæc similitudo divinæ Scripturæ, *Psalm.* LXII, 8 : « In velamento, inquit, alarum tuarum sperabo ; » et rursus, *Psalm.* XC, 4 : « Scapulis suis obumbrabit tibi, et sub pennis ejus sperabis ; » et ipse Dominus in Evangelio : « Quoties volui congregare filios tuos, sicut gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti ? » *Matth.* XXIII, 37.

Vers. 11. 11. INIMICI MEI ANIMAM MEAM CIRCUMDEDERUNT, ADIPEM SUUM CONCLUSÉRUNT : OS EORUM LOCUTUM EST SUPERBIAM.

Est hoc argumentum postremum, quod sumitur a malitia inimicorum : « Inimici mei, inquit, animam meam circumdederunt, » id est, vitam meam, sive me ipsum undique premunt ; « adipem suum concluserunt, » id est, nulla misericordia moventur, etiamsi me videant ad extrema redactum ; « os eorum locutum est superbiam, » id est, non solum non miserentur, sed etiam insultant arroganter. Porro adipem concludere, significat viscera claudere, ac per hoc non misereri, juxta illud S. Joannis : « Qui habuerit substantiam hujus mundi, et viderit fratrem suum necessitatem habere, et clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo ? » I *Joan.* III, 17. Quia vero viscera claudi solent, cum adeps crescit, ideo maluit Propheta dicere : « Adipem suum concluserunt, » quam viscera clauserunt, ut simul indicaret causam, unde viscera clauduntur, quæ est multiplicatio adipis, id est opulentiæ temporalis. Sicut enim adeps naturalis claudit viscera carnalia : ita multiplicatio opum facit superbe sapere, et contemnere proximos, et claudit viscera spiritualia.

Viscera claudere idem quod non misereri.

Vers. 12. 12. PROJICIENTES ME NUNC CIRCUMDEDERUNT ME : OCULOS SUOS STATUERUNT DECLINARE IN TERRAM.

Pergit narrare nequitiam inimicorum, et ait eos modo unam viam aggredi, modo contrariam, sic tamen ut semper noceant. « Projicientes me nunc circumdederunt me, » id est, antea projicientes a suo consortio, nunc circumdederunt me. In græco sensus est clarior, quia illud, *projicientes*, est temporis præteriti, ἐκβάλοντες, et significat, *cum projecissent me.* Itaque sensus est : cum antea projecissent me a suo consortio, ne fruerer communibus bonis, nunc iterum quærunt me, et circumdant, ut malis afficiant. Hujus autem malitiæ ipsorum causa est, quia « statuerunt oculos suos declinare in terram, » id est, firmiter decreverunt non aspicere ad Deum, qui est in cœlo, nec timorem ullum Dei admittere ; sed solum terram intueri, et ea quæ in terra sunt bona sectari. In hebræo pro illa voce, *projicientes me*, habetur, אשורנו *ashurenu*, quod aliqui vertunt, *gressu meo* ; alii, *incendentes in me* ; alii aliter. Sed Septuaginta Interpretes legisse videntur, הורישוני *horisuni*, quod significat, *expulerunt me* ; sunt enim litteræ fere eædem, sed transpositæ.

Vers. 13. 13. SUSCEPERUNT ME SICUT LEO PARATUS AD PRÆDAM, ET SICUT CATULUS LEONIS HABITANS IN ABDITIS.

Non solum, inquit, circumdederunt me, sed crudelissime in me sævierunt : « Susceperunt *enim* me, » ea aviditate et sævitia, qua « leo paratus ad prædam, » suscipit occurrentem sibi oviculam. Dicitur autem leo paratus ad prædam, is qui famelicus, et in prædam intentus est. Idem repetit per verba sequentia : « Et sicut catulus leonis habitans in abditis, » id est, sicut leonis catulus latens in insidiis suscipit prædam sibi occurrentem. In hebræo pro *susceperunt me*, habetur דמיונו *dimiono*, *similitudo ejus*, videlicet impii, quasi leonis desiderantis prædam. Cæterum Septuaginta legerunt paulo aliter, ut legi potest vox illa, si removeantur puncta, nimirum videntur legisse דמוני *demauni*, ab eodem verbo *damah*, quod non solum *similem esse*, sed etiam *succidere* significat. Itaque intellexerunt hic significari, ὑπέλαβον, *succiderunt me*, sicut leo succidere solet prædam oblatam ; sed pro *succiderunt*, maluerunt vertere *susceperunt*, nimirum ad succidendum, quia non succiderunt reipsa, sed tantum voto : non enim Deus permisit ut reipsa succiderent, ut ex sequenti versiculo perspicuum est.

Vers. 14. 14. EXURGE, DOMINE, PRÆVENI EUM, ET SUPPLANTA EUM : ERIPE ANIMAM MEAM AB IMPIO, FRAMEAM TUAM AB INIMICIS MANUS TUÆ.

Explicata malitia persequentium rogat Deum, ut adsit, et liberet ipse, qui solus potest : « Exurge, Domine, » non amplius differas auxilium ; « præveni eum, » id est impium, qui instar leonis me rapuit ad devorandum ; præveni dentes ejus, ne eos in me infigat, et occidat. Et vere solus Deus prævenire potest actionem cujuslibet causæ etiam velocissime agentis, sicut prævenit dentes leonum, ne læderent Danielem inter ipsos famelicos jacentem ; et sicut prævenit impetum ignis, ne combureret tres pueros in fornacem projectos : ex quo magna consolatio oritur justis, qui sciunt eam esse Dei sui potentiam, ut securos eos præstare possit inter dentes leonum et inter flammas ignis ardentis. « Supplanta eum, » id est decipe eum, mirabili providentia tua efficiendo, ut dum putat se dentes infigere in carnem justi, infigat in carnem propriam. « Eripe animam meam ab impio, » id est, ne sinas me occidi ab impio sæviente more leonis, sed libera, et salva me. « Frameam tuam ab inimicis manus tuæ. » In hebræo post *frameam tuam* finitur versiculus, et deinde inci-

Deus solus prævenire potest actionem cujuslibet causæ.

pit alius versus; et quia Hebræi non declinant nomina per casus, potest sic verti ea sententia: *Eripe animam meam ab impio, framea tua*, id est, ut vertit S. Hieronymus, *ab impio qui est framea tua*; vel, ut alii volunt, *eripe animam meam ab impio framea tua*, id est, per frameam tuam; sed versionem Septuaginta, et editionem Vulgatam sequendo, sensus erit: Eripe animam meam ab impio, ac, ut hoc facias, eripe frameam tuam, id est potestatem affligendi, ab inimicis manus tuæ, id est, ab iis qui ea non bene utuntur, qui sunt inimici manus tuæ, ac per hoc non sequuntur directionem manus tuæ, sed contra eam abutuntur potestate a te illis concessa: « Omnis enim potestas a Deo est; » sive, ut Apostolus loquitur: « Non est potestas nisi a Deo, » *Rom.* XIII. In hebræo pro *inimicis manus tuæ*, habetur, *a viris manus tuæ*, sive, *a mortuis manus tuæ*; nam vox hebræa מתים *methim* et *viros* et *mortuos* significat. Septuaginta Interpretes intellexerunt significari mortuos, et verterunt, ἀπ' ἐχθρῶν τῆς χειρός σοῦ, *inimicis manus tuæ*; quoniam inimici manus Domini, id est, qui nolunt sequi directionem manus Domini, mortui sunt manui Domini, quomodo omnes peccatores dicuntur mortui Deo, et inimici Dei; verterunt autem potius *inimici*, quam *mortui*, quia id est multo clarius.

Vers. 15. 15. DOMINE, A PAUCIS DE TERRA DIVIDE EOS IN VITA EORUM: DE ABSCONDITIS TUIS ADIMPLETUS EST VENTER EORUM.

Imprecatio est prophetica, id est prædictio per modum imprecationis; prædicit enim futurum, ut dividantur impii a justis, et impiis quidem sola temporalia tribuantur, justis vero etiam æterna. « Domine, a paucis de terra divide eos, » id est separa multitudinem impiorum a pusillo grege tuo. In hebræo est eadem vox מתים *methim*, quæ in fine versiculi superioris. David enim sicut inimicos Dei vocaverat mortuos Dei, ita nunc amicos Dei vocat mortuos sæculo, sive terræ; vox enim חלד *cheled* significat *terram, mundum, sæculum*, et similia. Itaque verti poterat: Divide eos a mortuis mundo; sed maluerunt Septuaginta dicere a paucis de terra, quia vere mortui mundo sunt valde pauci, respectu amatorum mundi. Illud, *divide eos*, est in hebræo, *pars eorum*; sed mutatis punctis eædem voces significant, *divide eos*. Quod sequitur, *in vita eorum*, posset recte conjungi cum sequentibus, nisi obstaret particula *et, et de absconditis tuis*, etc., quæ particula est in hebræo et in græco, et in multis latinis: nec scio cur in editione Vulgata omissa sit. Sensus igitur est, non solum in vita futura, sed etiam in præsenti, quæ proprie est vita ipsorum, quam ipsi videlicet solum agnoscunt et amant, dividendos a viris justis, qui sæculo mortui sunt. In hoc autem divisio consistit, quod « de absconditis tuis adimpletus est venter eorum, » id est de bonis terræ a Deo creatis et conservatis, et quæ veluti de thesauro abscondito singulis annis emanant, adimplent ventrem suum, et hanc partem suam esse dicunt.

Vers. 16. 16. SATURATI SUNT FILIIS, ET DIMISERUNT RELIQUIAS SUAS PARVULIS SUIS.

Hoc est, filiis abundant, et iis post mortem sua relinquunt bona, quæ ipsis supersunt; hæc enim censetur a filiis hujus sæculi perfecta felicitas, si et ipsi bonis terrenis circumfluant, et filios suos bonorum suorum relinquant hæredes. Ex græco S. Augustinus vertit: *Saturati sunt porcina;* sed etiam verti posse dicit: *Saturati sunt filiis.* Ratio hujus veritatis in promptu est: nam vox græca si scribatur per simplex ypsilon, ὑῶν, significat *porcum;* si scribatur per ypsilon et iota, υἱῶν, significat *filios;* sed ex hebræo perspicuum est legendum *filiis*, non *porcina*.

Vers. 17. 17. EGO AUTEM IN JUSTITIA APPAREBO CONSPECTUI TUO, SATIABOR CUM APPARUERIT GLORIA TUA.

In hoc, inquam, divisio consistit, quod illi saturari cupiant in hac vita bonis terrenis, « ego autem, » ut etiam cæteri justi, in hac vita justitiam esuriam; et in alia, gloria et beatitudine satiabor. « In justitia apparebo conspectui tuo, » id est, juste coram te vivere studebo; « satiabor cum apparuerit gloria tua, » id est, sicut nunc tibi apparebit justitia mea, ita postea mihi apparebit gloria tua, et tunc demum vere satiabor nihil amplius expetens. In hebræo pro *apparebit gloria tua*, habetur, *cum excitabitur similitudo tua*, et sensus est idem; tunc enim apparebit nobis gloria Domini, quando excitabitur in nobis similitudo, de qua scriptum est I *Joan.* III, 2: « Similes ei erimus, quia videbimus eum, sicuti est. » Quando enim videbimus eum sicuti est, tunc erimus ei similes in gloria; nam et ipse beatus est, quia seipsum videt. Hæc est enim vita, et gloria sempiterna, videre Deum sicuti est.

PSALMUS XVIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V.—1. *In finem, puero Domini David, qui locutus est Domino verba cantici hujus, in die qua eripuit eum Dominus de manu omnium inimicorum ejus, et de manu Saul, et dixit :*

2. Diligam te, Domine, fortitudo mea :

3. Dominus firmamentum meum, et refugium meum, et liberator meus :

Deus meus, adjutor meus, et sperabo in eum.

Protector meus, et cornu salutis meæ, et susceptor meus.

4. Laudans invocabo Dominum : et ab inimicis meis salvus ero.

5. Circumdederunt me dolores mortis : et torrentes iniquitatis conturbaverunt me.

6. Dolores inferni circumdederunt me : præoccupaverunt me laquei mortis.

7. In tribulatione mea invocavi Dominum, et ad Deum meum clamavi :

Et exaudivit de templo sancto suo vocem meam : et clamor meus in conspectu ejus introivit in aures ejus.

8. Commota est, et contremuit terra : fundamenta montium conturbata sunt, et commota sunt, quoniam iratus est eis.

9. Ascendit fumus in ira ejus : et ignis a facie ejus exarsit; carbones succensi sunt ab eo.

10. Inclinavit cœlos, et descendit : et caligo sub pedibus ejus.

11. Et ascendit super Cherubim, et volavit : volavit super pennas ventorum.

12. Et posuit tenebras latibulum suum, in circuitu ejus tabernaculum ejus : tenebrosa aqua in nubibus aeris.

13. Præ fulgore in conspectu ejus nubes transierunt, grando et carbones ignis.

14. Et intonuit de cœlo Dominus, et Altissimus dedit vocem suam : grando et carbones ignis.

15. Et misit sagittas suas, et dissipavit eos : fulgura multiplicavit, et conturbavit eos.

16. Et apparuerunt fontes aquarum, et revelata sunt fundamenta orbis terrarum :

V. S. H. — *Victori, servo Domini David, qui locutus est Domino verba cantici hujus, in die qua liberavit eum Dominus de manu omnium inimicorum ejus, et de manu Saul. Et dixit :*

Diligam te, Domine, fortitudo mea :

Dominus [Al. *Domine*] petra mea, et robur meum, et salvator meus.

Deus meus, fortis meus, et sperabo in eo : scutum meum, et cornu salutis meæ, susceptor meus.

Laudatum invocabo Dominum : et ab inimicis meis salvus ero.

Circumdederunt me funes mortis : et torrentes diaboli [al. *Belial*] terruerunt me.

Funes inferni circumdederunt me : prævenerunt me laquei mortis.

In tribulatione mea invocabo [al. *invocavi*] Dominum, et ad Deum meum clamabo.

Exaudiet de templo sancto suo vocem meam : et clamor meus ante faciem ejus veniet in aures ejus.

Commota est, et contremuit terra : et fundamenta montium concussa sunt, et conquassata sunt, quoniam iratus est eis.

Ascendit fumus in [al. *de*] furore ejus, et ignis ex ore ejus devorans : carbones accensi sunt ab eo.

Inclinavit cœlos, et descendit : et caligo sub pedibus ejus.

Et ascendit super Cherub [al. *Cherubin*], et volavit : et volavit super pennas venti.

Posuit tenebras latibulum suum, in circuitu ejus tabernaculum ejus : tenebrosas aquas in nubibus aeris.

Præ fulgore in conspectu ejus nubes transierunt, grando et carbones ignis.

Et intonuit in cœlis [al. *de cœlo*] Dominus, et Altissimus dedit vocem suam, grandinem et carbones ignis.

Et misit [al. *emisit*] sagittas suas, et dissipavit eos; fulgura multiplicavit, et conturbavit illos.

Et apparuerunt effusiones aquarum, et revelata sunt fundamenta orbis : ab increpatione

Ab increpatione tua, Domine, ab inspiratione spiritus iræ tuæ.

17. Misit de summo, et accepit me : et assumpsit me de aquis multis.

18. Eripuit me de inimicis meis fortissimis, et ab his qui oderunt me : quoniam confortati sunt super me.

19. Prævenerunt me in die afflictionis meæ : et factus est Dominus protector meus.

20. Et eduxit me in latitudinem : salvum me fecit, quoniam voluit me.

21. Et retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam : et secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi.

22. Quia custodivi vias Domini, nec impie gessi a Deo meo.

23. Quoniam omnia judicia ejus in conspectu meo ; et justitias ejus non repuli a me.

24. Et ero immaculatus cum eo; et observabo me ab iniquitate mea.

25. Et retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam, et secundum puritatem manuum mearum in conspectu oculorum ejus.

26. Cum sancto sanctus eris, et cum viro innocente innocens eris :

27. Et cum electo electus eris, et cum perverso perverteris.

28. Quoniam tu populum humilem salvum facies; et oculos superborum humiliabis.

29. Quoniam tu illuminas lucernam meam : Domine Deus meus, illumina tenebras meas.

30. Quoniam in te eripiar a tentatione, et in Deo meo transgrediar murum.

31. Deus meus impolluta via ejus; eloquia Domini igne examinata : protector est omnium sperantium in se.

32. Quoniam quis Deus præter Dominum? aut quis Deus præter Deum nostrum?

33. Deus qui præcinxit me virtute, et posuit immaculatam viam meam.

34. Qui perfecit pedes meos tanquam cervorum, et super excelsa statuens me.

35. Qui docet manus meas ad prælium; et posuisti ut arcum æreum brachia mea.

36. Et dedisti mihi protectionem salutis tuæ, et dextera tua suscepit me :

Et disciplina tua correxit me in finem : et disciplina tua ipsa me docebit.

tua, Domine, ab inspiratione spiritus furoris tui.

Misit de alto, et accepit me, extrahet me de aquis multis.

Liberavit me de inimico meo potentissimo, et de his qui oderunt me; quoniam robustiores me erant.

Prævenerunt me in die afflictionis meæ : et factus est Dominus firmamentum meum.

Et eduxit me in latitudinem : liberavit me, quoniam placui ei.

Retribuit mihi Dominus secundum justitiam meam; et secundum munditiam manuum mearum reddidit mihi.

Quia custodivi vias Domini, et non egi impie a Deo meo.

Omnia enim judicia ejus in conspectu meo; et præcepta ejus non amovi a me.

Et fui immaculatus cum eo, et custodivi me ab iniquitate mea.

Et restituet [al. *restituit*] mihi Dominus secundum justitiam meam, secundum munditiam manuum mearum in conspectu oculorum ejus.

Cum sancto sanctus eris, et cum viro innocente innocenter ages :

Cum electo electus eris, et cum perverso subverteris [al. *pervertes*].

Quia tu populum pauperem salvabis, et oculos excelsos humiliabis.

Quia tu illuminabis lucernam meam : Domine Deus meus, illustrabis tenebram meam [al. *tenebras meas*].

In te enim curro accinctus [*h. curram post accinctos*], et in Deo meo transiliam [al. *insiliam*] murum.

Deus, immaculata via ejus, eloquium Domini examinatum : scutum est omnium sperantium in se.

Quoniam quis est Deus præter Dominum, et quis fortis præter Deum nostrum ?

Deus qui [al. tac. *qui*] accingit me fortitudine, et posuit immaculatam viam meam.

Coæquans pedes meos cervis, et super excelsa mea statuens me.

Docens manus meas ad prælium, et componens quasi arcum æreum brachia mea.

Dedisti mihi clypeum salutis tuæ [al. *meæ*], et dextera tua confortavit [al. *confirmavit*] me, et mansuetudo tua multiplicavit me.

37. Dilatasti gressus meos subtus me: et non sunt infirmata vestigia mea.	Dilatabis gressum meum [al. *gressus meos*] subtus me, et non deficient tali mei [al. tac. *mei*].
38. Persequar inimicos meos, et comprehendam illos; et non convertar donec deficiant.	Persequar inimicos meos, et apprehendam et non revertar donec consumam eos.
39. Confringam illos, nec poterunt stare; cadent subtus pedes meos.	Cædam eos, et non poterunt surgere; cadent sub pedibus meis.
40. Et præcinxisti me virtute ad bellum, et supplantasti insurgentes in me subtus me.	Et accinxisti me fortitudine ad prælium, incur vabis resistentes mihi sub me.
41. Et inimicos meos dedisti mihi dorsum, et odientes me disperdidisti.	Inimicorum meorum dedisti mihi dorsum, et odientes me disperdidisti.
42. Clamaverunt, nec erat qui salvos faceret; ad Dominum, nec exaudivit eos.	Clamabunt, et non erit qui salvet; ad Dominum, et non exaudiet eos.
43. Et comminuam eos, ut pulverem ante faciem venti: ut lutum platearum delebo eos.	Delebo [*h. Comminuam*] eos ut pulverem ante faciem venti, ut lutum platearum projiciam eos.
44. Eripies me de contradictionibus populi: constitues me in caput gentium.	Salvabis me a contradictionibus populi, pones me in caput gentium: populus quem ignoravi, serviet mihi.
45. Populus, quem non cognovi, servivit mihi: in auditu auris obedivit mihi.	Auditione auris obaudiet mihi: filii alieni mentientur mihi.
46. Filii alieni mentiti sunt mihi, filii alieni inveterati sunt, et claudicaverunt a semitis suis.	Filii alieni defluent, et contrahentur in angustiis suis.
47. Vivit Dominus, et benedictus Deus meus, et exaltetur Deus salutis meæ.	Vivit Dominus, et benedictus Deus [*h. fortis*] meus, et exaltabitur [al. *exaltetur*] Deus salutis meæ.
48. Deus, qui das vindictas mihi, et subdis populos sub me, liberator meus de inimicis meis iracundis.	Deus, qui das vindictas mihi, et congregas populos sub me:
49. Et ab insurgentibus in me exaltabis me: a viro iniquo eripies me.	Qui servas me ab inimicis meis, et a resistentibus mihi elevas me: a viro iniquo liberabis [al. *libera*] me.
50. Propterea confitebor tibi in nationibus, Domine: et nomini tuo psalmum dicam.	Propterea confitebor tibi in gentibus, Domine: et nomini tuo cantabo [*h. psallam*]:
51. Magnificans salutes regis ejus, et faciens misericordiam Christo suo David, et semini ejus usque in sæculum.	Magnificanti salutes regis sui, et facienti misericordiam Christo suo David, et semini ejus usque in æternum [*h. sæculum*].

Argumentum.—Magnificum eucharisticon, quod Vates orditur celebratione numinis, cujus auxilio et ope insigni fuerit liberatus, vers. 1-4. Sua igitur pericula et hostium ingentem vim poetice describit et depingit potius; moxque suam liberationem ac vehementem præpotentis Dei in hostibus evertendis iram eo scribendi genere, et iis figuris amplificat, ut pene adhuc inter legendum cœlum ipsum et terram Dei fulminandis ictibus conquassari ac prope incendio ardere videamus, vers. 5-20. Liberationis rationem ab ipsius pietate ducit, vers. 21-27. Et postea victorias, quas de hostibus reportavit, ita describit, ut qui legit, illas sub oculis habere se putet; regni quoque mirum in modum prolatos terminos prædicat, vers. 28-46. Tandem læta cum acclamatione Jovam celebrat, quem peculiarem sui curam gerere agnoscit, vers. 47-51. Hinc strophæ 5. Carmen, ut ipsa testatur inscriptio, a Davide editum fuit serioribus vitæ annis, quum domi bellique potens, hostibus circumquaque devictis, et regno constituto, in altissima pace degeret. Legitur aliud carminis exemplar II *Sam.* cap. XXII, sed verbis, imo sententiis, discrepantibus haud paucis. Neutrum per omnia ad veritatem descriptum est. Habet potius utrumque veris admixta falsa, scribarum tribuenda incuriæ atque arbitrio. Sitne vero, ubi inter se differunt, hic an istic erratum, quanquam sunt quibus videatur posse dici, tamen rarius dici potest, quum sæpissime utraque scriptura commodum sensum fundat. Videtur tamen quod præ manibus est exemplum, rarius, quam alterum a genuino fonte aberrare. Istius generis diversitates in omnibus omnino monumentis scriptis, priscis præsertim, deprehendere, quæ rarissime ab auctoribus ipsis proficiscuntur. Ac nostri carminis si tertium exstaret exemplar, sane et huic suas fore varietates, nulla potest esse dubitatio. Nec id divinæ providentiæ repugnat, quæ non unum bibliorum locum ex hebræo græcove fonte in Vulgata versione haud recte expressum fuisse permisit. 50 versiculis carmen constat, qui numerus, quum jubilei annos complectatur, perfectionisque sit symbolum, hymno, quo David pro beneficiis per totam vitam acceptis gratias agit, perquam apte congruit.

1. Præcentori, *carmen* servi Jovæ, Davidis, qui locutus est ad Jovam verba cantici hujus, quo tempore eripuerat Jova eum e manu omnium hostium ejus, et *speciatim* e manu Saulis. Et dixit :

2. Diligo te, Jova, robur meum;
3. Jova *est* rupes mea, et vertex meus, et liberator meus,
Deus meus, petra mea, in quam confugio;
clypeus meus, et cornu salutis meæ, altitudo mea.
4. Laudabilem invoco Jovam,
et ab hostibus meis servatus sum.

5. Circumdederunt me laquei mortis,
et torrentes exitii terruerunt me,
6. Funes orci circumdederunt me,
occupaverunt (præverterunt) me laquei mortis :
7. In angustia mea invocavi Jovam,
et ad Deum meum vociferatus sum;
audivit e palatio suo (cœlo) vocem meam,
et vociferatio mea coram eo pervenit ad aures ejus.
8. Et commota est terra, et contremuit,
et fundamenta montium quassa sunt,
et concussa, nam exarserat ei *Jovæ ira*.
9. Adscendit fumus in nares ejus,
et ignis ex ore suo vorat;
prunæ ardent ex eo.
10. Et inclinavit cœlos, et descendit,
et caligo *nubium* sub pedibus ejus.
11. Et vectus est super cherubo, et volavit,
et volavit super alis venti.
12. Posuit tenebras latibulum tuum,
circa se *quasi* tugurium (vel *tabernaculum*) suum ;
item tenebras aquarum (nubes aquosas), caligines nubium.
13. Ex fulgore *qui* coram eo nubes ejus processerunt (proruperunt),
grando et carbones ignis (fulmina).
14. Et tonuit in cœlis Jova,
et Altissimus edidit vocem suam,
grandinem et prunas ignis.
15. Et misit sagittas suas (fulmina), et dispersit eos (hostes);
et fulgura multa, et conturbavit eos.
16. Et apparuerunt alvei (gall. *lits*) aquarum,
et retecta sunt fundamenta orbis *terrarum*,
ab increpatione tua, Jova,
ab anhelitu spiritus nasi tui.
17. Extendit *manum suam* ex alto, et prehendit me,
extrahit me ex aquis multis.
18. Liberat me ab hoste meo valido,
et ab osoribus meis, nam (alii, *quando*) validiores me erant.

19. Irruerunt in me tempore calamitatis meæ,
et exstitit Jova fulcrum mihi.
20. Et eduxit me in latitudinem,
extraxit me qui a me delectatur.

21. Rependit mihi Jova secundum justitiam meam,
secundum puritatem manuum mearum retribuit mihi.
22. Nam servavi vias Jovæ,
nec impie egi (deficiendo) a Deo meo.
23. Etenim omnes leges ejus in conspectu meo,
et statuta ejus non removi a me.
24. Et fui integer cum (vel *coram*) eo,
et cavi mihi ab iniquitate mea.
25. Et retribuit Jova mihi secundum justitiam meam,
secundum puritatem manuum mearum *quæ* coram oculis ejus.
26. Cum pio pium (benignum) te exhibes,
cum homine integro integre agis.
27. Cum puro purum te exhibes,
et cum perverso dolose agis.
28. Nam (vel *sane*) tu populum afflictum servas,
oculosque elatos deprimis.
29. Nam tu accendis, (lucere jubes) lucernam meam;
Jova, Deus meus, splendere facit tenebras meas.
30. Nam per te curro in turmas,
et per Deum meum transilio muros.
31. Deus (nominat. absol.), integra (verax) *est* via ejus;
verbum Jovæ est liquatum;
clypeus est ille omnibus qui in ipso fiduciam ponunt.
32. Nam quisnam *est* Deus, nisi Jova;
et quis petra, nisi Deus noster?
33. *Ille, inquam*, Deus, qui me accingit robore,
et fecit integram (expeditam) viam meam.
34. Reddit pedes meos sicut *pedes* cervorum,
et super excelsa mea stare me facit.
35. Instituit manus meas ad bellum,
et tendit arcum æneum brachium meum.
36. Et dedisti mihi clypeum salutis tuæ,
et dextera tua suffulcit me,
et benignitas tua magnum me facit.
37. Latum facis gressum meum sub me,
nec vacillant tali mei.
38. Persequor hostes meos, et assequor eos,
nec revertor, usque dum consumpserim.
39. Percutio eos, nec surgere possunt;
cadunt sub pedes meos.
40. Et accinxisti me robore ad bellum;
curvas insurgentes adversum me sub me.

41. Et hostes meos facis mihi tergum (propr. *cervicem*) *præbentes ;*
et osores mei (nominat. abs.), perdo eos.
42. Vociferantur, neque adest salvator;
ad Jovam (vociferantur), neque exaudivit eos.
43. Et comminui eos instar pulveris ante faciem venti;
instar cœni platearum effundo eos.
44. Eripis me a contentionibus populi;
constituis me caput gentium :
populus, quem non cognovi, servit mihi.
45. Ad auditionem auris obediunt mihi;
filii τοῦ alieni adulantur (propr. *mentiuntur*) mihi.
46. Filii τοῦ alieni emarcent,
et trepidant ex claustris *suis*.

47. Vivus est Jova, et benedictus petra mea,
et exaltatur Deus salutis meæ :
48. Deus *ille* qui dat ultiones mihi,
et subjecit populos sub me;
49. Qui me eripit ex hostibus meis, —
imo præ adversariis meis exaltas me,
ab homine violento liberas me.
50. Ideo celebrabo te inter gentes, Jova,
et nomini tuo psallam :
51. Qui magnificat salutem regis sui,
et facit gratiam uncto suo,
Davidi et semini ejus in perpetuum.

NOTÆ.

Vers. 1. *Servi Jovæ,* divinorum consiliorum minister, ut Moses et Josue : honoris, non humilitatis causa dictum.— Vers. 2. Non sine vi ab uno tantum hemistichio carmen incipit, quod quidem hemistichium in Samuelis libro integrum abest. *Diligo.* Recte Venema : « Radix *racham,* quæ in origine dicit *molliter fovit,* v. g. ova, et inde ad uterum, quo fœtus molliter fovetur, transiit, hinc cum ad *misericordiam,* tum ad *intimam dilectionem* sese flexit, cum fœtus intime ab utero comprehendatur, et matris ardentissimum affectum excitet. » — Vers. 3. Ewaldus, *tu, Jova, rupes mea,* et sic deinceps, in casu vocat. *Vertex,* inaccessa montium, in quæ se receperit David. Alii, *arx* : minus recte. *Deus meus, petra,* etc. Hengstenberg, *Deus meus est petra. Cornu.* Rosemnullero placet *keren* hic esse *montis verticem* : conf. *Isai.* v, 1. — Vers. 4. *Laudabilem,* proprie *laudatum,* i. e. laudandum, gall. *digne objet de louanges.*

Vers. 5. *Laquei.* I *Sam.* xxii, reperitur *fluctus,* quod videtur esse lectio genuina. In τῷ *laquei* metaphora sumitur a feris quas laqueo venator cepit, vel a damnatis ad mortis supplicium, vinculisque jam constrictis. *Exitii* : ita Ewaldus; Hengstenberg, *iniquitatis,* proprie *nihilitatis* in sensu morali, quod Latini dicunt *nequam,* Galli vero *vaurien.* Et Theodoretus : « Torrentes iniquitatis injustos atque frequentes inimicorum impetus appellat. » — Vers. 6. *Laquei,* tendicula, gall. *lacets.* — Vers. 7. *Mea,* proprie *mihi,* in angustiis cum versarer. *Coram eo,* scil. prolata. — Vers. 9. Fumus vehementi flatu e naribus propulsus egregiam iræ et indignationis gravioris sistit imaginem, metaphora ducta ab equis, leonibus aliisque generosi spiritus animalibus, quæ furore concitata, fortiter naribusque dilatatis solent anhelare, concitatoque motu spiritum reciprocare atque fremere. Hinc veteribus *nasus* iræ sedes. *Ardent,* pro *ardentes exeunt.* — Vers. 10. Habitum cœli describit sæviente tempestate : demissum videtur, et terræ incumbere. — Vers. 11. *Cherubo,* in singul. Hengstenberg collective sumit pro *Cherubim. Volavit;* liber II *Sam.* habet *apparuit* : perperam. — Vers. 12. *Caligines,* vel *densitates*; alii, *nubes ætheris.* — Vers. 13. Sensus : A Jova prorumpunt nubes fulmina parturientes. Sensum commodiorem exhibet quod II *Sam.* legitur, *præ* vel *ex fulgore* qui *coram eo ardent prunæ ignis* : vivida imago fulminum perpetuo micantium. Ewaldus, *præ fulgore* qui

coram eo evanescunt nubes ejus — grando et carbones ignis! absol. positum; subaudi *cadunt*, vel *ecce* : item in tertio versiculi 14 hemistichio. — Vers. 15. *Multa*, רב adv. tanquam adjectivum appositione cohærens cum substant. : ita Maurer. Ewaldus, *ejaculatus est*, a rad רבב : cf. *Gen.* XLIX, 23; alii, *multiplicavit*. — Vers. 16. *Increpatione*, vi horridæ tempestatis excitatæ ab irato numine.—Vers. 17. *Prehendit me* jamjam occubiturum. *A quis*, torrentibus, i. e. calamitatibus, de quibus vers. 5.—Vers. 19. *Irruerunt in me* derepente.

Vers. 21. Affert jam liberationis rationem a sua pietate ductam. — Vers. 23. *Leges* et *statuta* proprie quidem ita differunt, ut illæ sint leges *forenses*, hæc *cæremoniales*. Pro *etenim* Hengstenberg vertit, *sed*. — Vers. 24. *Integer*, sincero animo. *Mea*, ad quam natura pronus sum, ait Vatablus. Vogel : Ne quid *ego* mali agerem, ut sit hebraismus, ex breviloquentia Hebræorum ortus. — Vers. 25. *Coram oculis*, ipsi probe notam. — Vers. 26. *Integre agis*, non frustraris eum spe in te collocata. — Vers. 27. Sensus : Gerit se Jova erga homines pro eorum moribus : benefacit bonis, plectit malos.

Vers. 28. Denuo prædicat opem sibi divinitus illatam. Hemistichium alterum II *Sam.* sonat, *oculos tuos iratos in superbos demittis*. — Vers. 29. Sensus : Te auctore res meæ prosperantur. — Vers. 30. *Per te*, tuo auxilio. *Curro*. a rad. רוץ; sed quum hoc verbum alias particularum על vel אל ope jungi soleat, alii vertunt *confregi turmas*, a rad. רצץ. — Vers. 31. Ewaldus sic nectit :... *muros*, *Deum*, inquam, *cujus integra*, etc. *Liquatum*, i. e. exploratissimæ veritatis, ut argentum igne probatum. — Vers. 32. *Petra*, Dei nomen, ideoque Deus ipse. — Vers. 33. II *Sam.* : *Deus est munimentum meum firmum. Et cinxit*, vel *coronavit perfectam viam meam* : eodem sensu. — Vers. 34. Et Achilles ab Homero πόδας ὠκὺς dicitur. *Cervarum*. Animalium vocabulis citra formationis respectum, nunc de meliore, nunc de sequiore sexu uti scriptores sacros, ad *Jerem.* II, 24, observat Kimchi; Græci quoque in quibusdam masculam formam frequentius, in aliis femineam familiarius usurpant. *Excelsa mea*, loca inaccessa in quæ recipere me solebam. Alii *arces* hostium intelligunt. — Vers. 35. *Tendit*, pih. a rad. נחת, *depressit*. Verbum singul. fem. cum nomine plur. fem., ut sæpe alias. Alexandrinus legit *nathatthah*. De armis ære factis apud veteres cf. Hesiodum, *Opera et Dies*, 149; Lucretium, *De Rer. Nat.* V, 1282. Arcum æneum intendere posse, summarum virium signum semper habitum est. Nota est in hanc rem e profanis de Ulysse historia, *Odyss.* XXI. — Vers. 36. *Benignitas*; Ewaldus, *humilitas* passive, qua scil. ad meum auxilium te demisisti : non male. — Vers. 43. *Effundo*, i. e. everro. II *Sam.* habet *contundo*, quod præferendum videtur. — Vers. 44. *Populi* mei, ut habetur II *Sam.* Bella civilia memorat. — Vers. 45. *Ad auditionem auris*, simul atque de me audierunt : ita plerique. Crelier, *ad auditum auris audiuntur mihi*, i. e. fama tantum eos novi. Ita *Job.* XLII, 5, auditus oris oculorum visioni opponitur : *ad auditum auris* (gall. *par ouï d'oreille*) *audiveram* quidem *de te*, *nunc* vero *conspicit te oculus meus*. — Vers. 46. *Emarcent* præ metu. Alii, *concidunt*, vel *deficiunt*, exhaustis viribus. *Trepidant*, trepidantes exeunt. II *Sam.* habetur, *accingunt se* ad fugiendum *ex arcibus suis*.

Vers. 47. Hodiernis formula hæc est fausta acclamantis : *Vivat Jova.... exaltetur*. — Vers. 50. *Et nomini*, etc. Alii, *et nomen tuum canam*. — Vers. 50. *Magnificat*, magnifice operatur, beneficiis magnis et multis auget et conservat. *Gratiam facit*, benevolentiam præstat. *In perpetuum*. Cf. II *Sam.* VII, 12. Inde patet hunc psalmum saltem ex parte esse Messianicum.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XVII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, puero Domini David, qui locutus est Domino verba Cantici hujus, in die qua eripuit eum Dominus de manu omnium inimicorum ejus, et de manu Saul, et dixit.

Hic titulus indicat Psalmum hunc a Davide compositum fuisse in gratiarum actionem, quando liberatus fuit ab omnibus inimicis suis, et potissimum a Saule, qui nominatim ea de causa exprimitur. Habetur hic idem Psalmus in lib. II *Regum*, cap. XXII, paucis mutatis. Mutatio autem illa, incertum est an ab ipso Davide facta fuerit, an ab Esdra, qui Psalmos collegit. Quia vero David figuram Christi gessit, potest Psalmus hic etiam de Christo recte exponi.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. DILIGAM TE, DOMINE, FORTITUDO MEA : DOMINUS FIRMAMENTUM MEUM, ET REFUGIUM MEUM, ET LIBERATOR MEUS.

Diligam te, Domine, id est, merito te diligere debeo, cum tot beneficiis me tibi devinxeris. Exponit deinde beneficia a Deo accepta : ac primum unico verbo, tum pluribus nominibus, postremo rerum gestarum enarratione. Unico verbo exponit, cum dicit : « Fortitudo mea, » id est causa

totius roboris mei, quo de hostibus omnibus triumphavi. Quod autem uno verbo dixit : « Fortitudo mea, » explicat per partes, dicens : *Firmamentum, refugium,* et *liberator,* quasi dicat : Merito dixi Deum esse robur meum, quia ipse est firmamentum, refugium, et liberator meus. Cum in tuto sum, ipse mihi est firmamentum; cum in periculo versor, ipse mihi refugium præbet; cum forte in manus hostium incido, ipse me liberat. Itaque omnibus modis ipse mihi fortitudo et robur est. In hebræo pro voce *diligam,* non est verbum אהב *ahab,* quod simpliciter *amare* significat; sed רחם *racham,* quod significat *amare ex intimis visceribus.* Pro vocabulo *firmamentum,* est סלעי *salhhi, petra,* id est stabile ac solidum fundamentum. Pro *refugium,* est מצודתי id est *arx,* sive munitio, sive munitissima arx, ad quam tuto quis confugere possit. Sed Septuaginta Interpretes metaphoras exponere voluerunt, ideo non petram et arcem, sed firmamentum et refugium dixerunt. In lib. II *Reg.* cap. XXII, deest illud principium : « Diligam te, Domine, fortitudo mea. » Incipit enim Psalmus : « Dominus petra mea, » etc. Sed pulcherrimum illud principium videtur non ab alio, quam ab ipso Davide fuisse additum.

Vers. 2. 2. DEUS MEUS, ADJUTOR MEUS, ET SPERABO IN EUM.

Vers. 3. 3. PROTECTOR MEUS, ET CORNU SALUTIS MEÆ, ET SUSCEPTOR MEUS.

In his duobus versiculis, qui in hebræo continuantur cum primo versiculo, ex vehementia affectus in Deum repetit Propheta, et inculcat epitheta benefactoris sui. Respondent autem tria hæc : *Adjutor, protector,* et *cornu salutis,* tribus illis : *Firmamentum, refugium,* et *liberator.* In hebræo pro voce *adjutor,* habetur צורי *tsuri, petra,* sicut pro voce *firmamentum,* erat etiam *petra,* sed alia, et alia voce. Itaque vocat Deum adjutorem, quia præbet stabilimentum, ut non cadat, juxta illud *Psalm.* XXXIX : « Statuit supra petram pedes meos. » Et merito adjungit : « Sperabo in eo, » tanquam in firmissimo fundamento. Pro voce *protector,* habetur in hebræo מגיני *maghinni, scutum,* sive *clypeus;* sic pro voce *refugium,* erat *arx :* utrumque enim protegit et defendit. Itaque voluerunt Septuaginta Interpretes explicare metaphoras nominum hebraicorum. *Cornu salutis* est tam in hebræo, quam in græco, et significat robur ad salvandum. Metaphora sumpta ab animantibus cornigeris familiaris est Scripturæ divinæ. *Psalm.* CXXXI : « Producam cornu David, » id est, faciam ut David robustus sit, ac potens instar tauri cornibus armati, non imbecillis, ac debilis more vituli nondum cornua producentis. *Ezech.* XXIX, 21 : « In illa die pullulabit cornu domui Israel. » *Micheæ* IV, 13 : « Ponam cornu tuum ferreum. » *Luc.* I, 69 : « Erexit nobis cornu salutis in domo David. » Dicitur igitur Deus cornu salutis Davidi, et omnibus justis, quia justi robustissimi sunt contra omnes hostes; sed robur eorum non in viribus propriis, sed in Dei adjutorio et favore consistit : « Omnia possum, » dicebat Apostolus, « in eo qui me confortat. » Respondet autem *cornu salutis meæ* particulæ illi, *et liberator meus.* Liberat enim Deus per cornu salutis, id est per salutiferam potentiam suam. Denique illud, *et susceptor meus,* est nomen complectens omnia alia, et respondet primo illi nomini : *Fortitudo mea.* Quos enim Deus suscipit, liberat, protegit, confirmat.

Vers. 4. 4. LAUDANS INVOCABO DOMINUM : ET AB INIMICIS MEIS SALVUS ERO.

Est hæc quasi conclusio quædam superiorum verborum, quasi dicat : Ego deinceps assidue Deum laudabo pro tot acceptis beneficiis, et magna fiducia in tribulationibus meis, eumdem Deum invocabo, et sine dubio a quibuscumque hostibus liberabor. In hebræo habetur מהלל *mehullal,* quod recte S. Hieronymus vertit : *Laudatum invocabo Dominum.* Sed si puncta mutentur, eædem litteræ faciunt *mehallel*, quod significat *laudans invocabo,* ut verterunt Septuaginta. Sententia semper est eadem, nimirum laudabo, et invocabo, gratias agam pro peccatis, et invocabo pro futuris.

Vers. 5. 5. CIRCUMDEDERUNT ME DOLORES MORTIS, ET TORRENTES INIQUITATIS CONTURBAVERUNT ME.

Vers. 6. 6. DOLORES INFERNI CIRCUMDEDERUNT ME : PRÆOCCUPAVERUNT ME LAQUEI MORTIS.

Incipit Propheta jam enarrare accepta beneficia. Ac primum dicit se quondam fuisse in apertissimo periculo vitæ, quando videlicet Saul eum quærebat, ut interficeret. Sed hoc periculum vitæ poetice describit variis metaphoris adhibitis : « Circumdederunt me dolores mortis, » id est, undique talia pericula me oppresserunt, ut de salute corporali desperarem; et ideo tali dolore, id est mœrore animi affectus fui, quali affici solent, qui mortem sibi imminere vident. « Et torrentes iniquitatis conturbaverunt me, » id est, inde periculum, et dolor, de quo dixi, proficiscebantur, quod multitudo iniquorum instar torrentis me invaserant et conturbaverant, quomodo conturbari solent, qui a torrente aquarum deferuntur et circumvolvuntur. « Dolores inferni circumdederunt me; » repetit quod dixerat, « circumdederunt me dolores mortis. » Idem enim est hoc loco, dolor mortis, et dolor inferni. Nam quia ante Christi passionem omnes qui moriebantur ad infernum descendebant, quamvis non ad eamdem partem inferni, ideo pro eodem accipiebatur, mori, et ad infernum descendere. « Circumdederunt, inquit, me dolores inferni, » id est mœror animi, qualem patiuntur, quibus imminet discessio ex hoc mundo ad locum mortuorum, qui est infernus. « Præoccupaverunt me laquei mortis; » repetit quod dixerat : « Torren-

Ante Christi passionem mortui omnes ad infernum descendebant.

tes iniquitatis conturbaverunt me. » Sicut enim conturbatio ex multitudine iniquorum in eum insurgentium erat causa Davidi dolorum mortis: ita præoccupatio laqueorum mortis erat causa eidem Davidi dolorum inferni. Vocat laqueos mortis insidias iniquorum, quibus petebatur ad mortem. Itaque sensus horum duorum versiculorum est, Davidem occupatum fuisse ingenti dolore ob imminens mortis periculum, tum ex invasione manifesta inimicorum instar torrentis violenter rapientis et involventis, tum ex insidiis eorumdem inimicorum, instar laqueorum incautos capientium. Quod attinet ad verba, pro *dolores*, in hebræo habetur, חבלי *cheble*, quæ vox *dolores* et *funes* significare potest. Ideo S. Hieronymus vertit: *Funes mortis*, et *funes inferni*. At Septuaginta Interpretes verterunt: *Dolores mortis*, et *dolores inferni*: quæ lectio posterior clarior est. Pro *torrentes iniquitatis*, in hebræo habetur נחלי בליעל *nachale beliahhal* quod S. Hieronymus vertit, *torrentes Diaboli*, et Septuaginta Interpretes, *torrentes iniquitatis*. Utrumque recte se habet; nam *Beliahhal* ad litteram sonat, *absque jugo*, et in Scripturis sanctis passim invenitur hæc vox usurpata ad significandos viros iniquos, qui excusserunt jugum legis; vel ipsam iniquitatem, quæ est contraria legi: et quia iniquorum caput est Diabolus, ideo Diabolum quoque hac voce significare solent Hebræi.

Vers. 7. 7. In tribulatione mea invocavi Dominum, et ad Deum meum clamavi.

Vers. 8. 8. Et exaudivit de templo sancto suo vocem meam: et clamor meus in conspectu ejus, introivit in aures ejus.

Dixerat se in maximo periculo constitutum fuisse; nunc dicit se confugisse per orationem ad Deum, et exauditum. « In tribulatione mea, » id est in illis magnis angustiis, in quas me conjecerat persecutio Saulis, et in aliis similibus multis. « Invocavi Dominum, » in quo tota mea fiducia posita esse solet. « Et ad Deum meum clamavi. » Repetitio est Davidi familiaris. « Et exaudivit de templo sancto suo vocem meam, » id est, oratio mea pervenit usque ad summum cœlum, quod est templum Dei non manufactum, et vere sanctum, quod violari pollulique nulla ratione potest. « Et clamor meus in conspectu ejus, introivit in aures ejus. » Repetitio est, et aliquo modo declaratio superioris versiculi, quasi dicat: Clamosa oratio mea, id est magno affectu prolata, et in conspectu ejus effusa, id est, quam effudi Deum pro oculis habens, « introivit in aures ejus, » id est exaudita est. In hebræo habentur in futuro omnia verba, *invocabo, clamabo, exaudiet, introibit*. Sed Septuaginta Interpretes recte verterunt in præterito: *invocavi, clamavi, exaudivit, introivit*, quoniam lex hebraicæ grammaticæ id permittit, ut futurum ponatur pro præterito.

Vers. 9. 9. Commota est, et contremuit terra: fundamenta montium conturbata sunt, et commota sunt, quoniam iratus est eis.

Incipit jam describere effectum exauditionis divinæ, qui fuit auxilium de cœlo adversus inimicos suos, ex quorum interitu ipse tandem non solum pericula evasit, sed etiam regnum adeptus est. Describit autem iram Dei adversus hostes suos poetico more: sicut enim cum irascitur rex aliquis, et bellum parat, totum ejus regnum turbatur; ita cum irascitur Rex totius mundi, totus mundus turbatur, ac potissimum tria visibilia elementa, terra, aer et aqua. Non significat hoc loco David re ipsa terram, et aerem, et aquam, ita perturbata fuisse, ut verba sonare videntur; sed significat talem esse Dei iram, ut possit continuo tremefacere terram usque ad ima fundamenta; et in aere continuo excitare ventos nubesque tenebrosas, et tonitrua, atque fulgura; denique fontes, et flumina, et maria ita siccare, ut appareant cavernæ terræ, et fontium origines. Incipit ab elemento terræ, ac dicit: « Commota est, contremuit terra, fundamenta montium commota sunt, quoniam iratus est eis, » hoc est, quando Deus irascitur terræ, continuo tota movetur, et contremiscit, non solum in superficie, sed usque ad ima montium fundamenta. Nec solum quando Deus irascitur, sed etiam quando præsentiam suam manifestat in terra, concussio terræ consequitur, quasi trementis et reverentis majestatem Creatoris. Sic in resurrectione Christi terræ motus factus est magnus; et cum idem Christus moriens infra terram descensurus erat, terra mota est. Et David in alio Psalmo: « A facie Domini mota est terra, » *Psalm.* CXIII. In hebræo non habetur, *quoniam iratus est eis*, sed *quoniam ira ei*, id est, quoniam iratus est. Itaque secundum textum hebraicum, terra et montes contremiscunt, non quia Deus ipsis montibus iratus est, sed quoniam absolute iratus est. At Septuaginta vertentes, *quoniam iratus est eis*, significare voluerunt iram Dei esse contra terram et terræ montes, ratione hominum, qui in terra habitant; alioqui nulla est ratio cur Deus terræ et montibus irascatur.

Vers. 10. 10. Ascendit fumus in ira ejus, et ignis a facie ejus exarsit: carbones succensi sunt ab eo.

Adhuc pergit explicare operationem Dei in terra, quando vult Deus ostendere in ea præsentiam suam; non enim solum terram tremere facit, sed etiam ardere ac fumare, quod accidisse describitur *Exod.* XX, *Hebr.* XII, quando Deus in monte Sina legem dedit. « Ascendit, inquit, fumus in ira ejus, » id est, ira Dei excitavit in terra calorem vehementem, unde ingens fumus ascendit. « Et ignis a facie ejus exarsit; » nec solum calorem et fumum, sed etiam incendium magnum excitavit. « Carbones succensi sunt ab eo, » id est, ira Dei, sive facies Dei terram respi-

ciens ita fecit eam ardere, ac si totam in carbones ardentes convertisset. Alibi etiam dicit: « Qui respicit terram, et facit eam tremere, qui tangit montes, et fumigant, » *Psalm.* CIII, 32.

Vers. 11. 11. INCLINAVIT CŒLOS, ET DESCENDIT, ET CALIGO SUB PEDIBUS EJUS.

Transit a terra ad aerem: et describit ea quæ fiunt in aere, quando Deus iram, vel præsentiam suam demonstrare vult. Dicitur Deus inclinare cœlos, quando demittit nebulam, in qua ipse apparet: videtur enim nebula quasi pars cœli; ordinarie autem Deus per nebulam se ostendere solitus est, ut patet ex lib. *Num.* cap. IX; III *Reg.* VIII; *Matth.* XVII, et alibi. Ait igitur: « Inclinavit cœlos, et descendit, » id est, demissa nebula, per eam se manifestavit; « et caligo sub pedibus ejus, » id est, ita Deus in nebula habitavit, quasi caliginem sub pedibus haberet: sunt omnia metaphorica, ex quibus intelligimus Deum invisibiliter præsentem nobis se facere.

Vers. 12. 12. ET ASCENDIT SUPER CHERUBIM, ET VOLAVIT, VOLAVIT SUPER PENNAS VENTORUM.

Pergit describere operationem Dei in aere, quando iram suam manifestare hominibus vult. Ponit autem nobis ante oculos Deum, quasi hominem armatum, insidentem currui velocissime discurrenti, et ex eo sagittas in hostes suos emittentem. Currus Dei sunt nubes, juxta illud *Psalm.* CIII, 3: « Qui ponis nubem ascensum tuum, qui ambulas super pennas ventorum. » Equi velocissimi sunt venti, qui nubes huc, illucque deferunt. Aurigæ sunt angeli, quos Cherubim vocat. Sagittæ sunt fulgura et fulmina, quæ ex nubibus jaciuntur. Et vere mirabilis est ista descriptio. Nulli enim sunt currus agiliores nubibus, nulli equi velociores ventis, nulli aurigæ peritiores angelis, nulla jacula, quæ cœlestibus fulminibus conferri possint. Et præterea currus isti ex eo loco superiore pugnant, ut lædere possint et lædi non possint: « Ascendit, inquit, super Cherubim, » id est non solum Deus utitur nebula, quasi domo, vel tentorio, sed etiam utitur nubibus, quasi curribus; et angelis Cherubim, quasi aurigis et ventis, quasi equis. Dicitur autem ascendere super Cherubim, ut intelligamus Deum non regi ab auriga, sed ipsum præsidere aurigæ, et principalem esse, tum ipsius currus, tum aurigæ motorem atque rectorem. Itaque dicitur Deus ascendere super Cherubim, et volare super pennas ventorum, quia utitur ministerio angelorum in movendis nubibus, quæ sunt veluti currus aerei et velocissimi, quippe qui trahuntur a ventis, veluti equis pennigeris, ac per hoc non ambulant, sed volant, et volant celerius omni volucre.

Dei mirabilis descriptio.

Vers. 13. 13. ET POSUIT TENEBRAS LATIBULUM SUUM, IN CIRCUITU EJUS TABERNACULUM EJUS: TENEBROSA AQUA IN NUBIBUS AERIS.

Ne putaretur Deus visibiliter in nubibus, tanquam in curru eminere, declarat Propheta Deum invisibiliter adesse, et ea de causa tenebrosis nubibus uti, ut eo veluti symbolo invisibilem se esse demonstret. Est etiam in his verbis elegantissima et poetica metaphora: « Posuit, inquit, tenebras latibulum suum, » id est, latet Deus in tenebrosis nubibus, quasi in loco abdito, sive effecit ut nubes tenebrosæ pro latibulo sibi deservirent. « In circuitu ejus tabernaculum ejus, » id est, eædem nubes sunt quasi tabernaculum Deo, quo ipse undique tegitur. « Tenebrosa aqua in nubibus aeris, » id est, tabernaculum, de quo dixi, nihil est aliud, nisi nubes tenebrosa, qualis est, cum est disposita proxime, ut in aquam vertatur. Tunc enim est nubes valde densa et aquea, ut non improprie aqua dici possit in nube existens.

Vers. 14. 14. PRÆ FULGORE IN CONSPECTU EJUS NUBES TRANSIERUNT, GRANDO ET CARBONES IGNIS.

Declarat quomodo Deus ex nubibus, quasi ex curribus suis armatis pugnet, ac dicit, jubente Deo nubem scindi, et inde prodire grandinem et fulgura, instar carbonum ignitorum. Elegantissime autem dicit: « Præ fulgore in conspectu ejus nubes transierunt, » quasi scissura nubium procedat a fulgore Dei intus latentis, quasi nubes ferre non possit divinum fulgorem, et ideo in conspectu Dei rumpatur et dissolvatur, atque ex ea parte evanescat et transeat. « Præ fulgore in conspectu ejus nubes transierunt, » id est, a fulgore Dei præsentis concussæ nubes, in conspectu ejusdem Dei, transierunt disruptæ et dissolutæ. « Grando et carbones ignis, » supple, ex ea scissura processerunt grandines et fulgura. Reipsa hoc accidit tempore Pharaonis, ut habemus in lib. *Exod.* cap. IX, 24: « Et grando, inquit, et ignis mixta pariter ferebantur. » Similia in bello Josue contra quinque reges, *Jos.* cap. X; nec non in bello M. Antonini imperatoris contra Germanos, de quo vide Tertullianum in lib. *ad Scapulam,* et in *Apologet.* cap. V.

Vers. 15. 15. ET INTONUIT DE CŒLO DOMINUS, ET ALTISSIMUS DEDIT VOCEM SUAM, GRANDO ET CARBONES IGNIS.

Idem repetit aliis verbis: ex nubis dissolutione oritur fragor ingens, qui dicitur tonitru, cum quo sæpe fulmina conjuncta esse solent. Fragorem illum eleganter vocat Propheta vocem Dei, non solum quia Deus est causa fragoris illius, sed etiam quia tam ingens et tam terrificus est sonus ille, ut soli Deo tribuendus videatur, quasi propria vox ejus. Hinc est illud ipsius Dei ad Job: « Si habes brachium sicut Deus, et si voce simili tonas, » *Job.* XL, 4. Illud autem, *grando et carbones ignis*, in nonnullis græcis textibus non habetur; in hebræo habetur et posset legi, *grandinem et carbones ignis*, ut aliqui legunt; sed noster Interpres recte vertit, *grando et carbones ignis*, quia sunt omnino eædem voces, quæ in versiculo superiore,

Itaque oportet hic etiam aliquid subintelligere, ut sensus sit : « Altissimus dedit vocem suam, » ex qua voce processit etiam grando et fulmina, quasi carbones igniti.

Vers. 16. 16. ET MISIT SAGITTAS SUAS, ET DISSIPAVIT EOS; FULGURA MULTIPLICAVIT, ET CONTURBAVIT EOS.

Explicatio est superiorum, ac præsertim illius vocis *carbones ignis*, quasi dicat : Carbones ignis prodierunt ex nubium scissione, quia Deus *misit sagittas suas*, id est fulgura, eaque « multiplicavit, » et eo modo inimicos suos « dissipavit et conturbavit. »

Vers. 17. 17. ET APPARUERUNT FONTES AQUARUM, ET REVELATA SUNT FUNDAMENTA ORBIS TERRARUM.

Hic jam loquitur de operatione Dei in aquis, quæ operatio est mirabilis, et repentina exsiccatio aquarum; qualis facta est in mari Rubro et Jordane flumine, ut habemus *Exod.* XIV, et *Jos.* IV, ex qua exsiccatione patuit profundum maris et fluminum, quod profundum vocat Propheta *fundamentum orbis terrarum*, quia est pars infima totius terræ. Pro voce *fontes*, in hebræo est אפיקי *aphike*, quod significat *decursus*, seu *torrentes*. S. Hieronymus vertit, *effusiones aquarum*; sed cum sit nomen generale, recte potuerunt Septuaginta Interpretes reddere, *fontes*. Sensus igitur est : « Et apparuerunt fontes aquarum, » id est, jussu Dei siccatis aquis apparuit fundum fontium, sive fluminum, sive etiam maris, et sic « revelata sunt, » et discooperta, « fundamenta, » id est, partes imæ « orbis terrarum. »

Vers. 18. 18. AB INCREPATIONE TUA, DOMINE, AB INSPIRATIONE SPIRITUS IRÆ TUÆ.

Explicat causam exsiccationis aquarum. Apparuerunt, inquit, fontes, seu decursus aquarum, « ab increpatione tua, Domine, » id est, quia tu, Domine, increpasti aquas, et illæ continuo disparuerunt. Quomodo autem increpaverit, explicat, dicens : « Ab inspiratione spiritus iræ tuæ. » Mirabili metaphora, et plane poetica vocat Propheta ventum, cujus ministerio siccatæ sunt aquæ, spiritum iræ Dei, et increpationem Dei. Nam vento urente siccatas fuisse aquas maris Rubri a Deo, testatur Scriptura *Exod.* XIV. Itaque quod proprie dici poterat : Tu, Domine, immisso vento vehementi, siccasti aquas maris, dicit elegantissima metaphora : Tu, Domine, increpasti aquas, quia impediebant transitum populi tui, et spiritu iræ tuæ sufflasti in eas, et illæ continuo fugerunt, ut alibi dicit, *Psalm.* CXIII, 5 : « Quid est tibi, mare, quod fugisti ? » Hunc versiculum cum superiore conjungunt codices hebraici, quia sententia prioris ab hoc posteriore pendet; sed recte Septuaginta Interpretes separaverunt, quia viderunt ex ratione metrica ita esse faciendum; neque enim absurdum est, ut una sententia duobus versibus contineatur.

Vers. 19. 19. MISIT DE SUMMO, ET ACCEPIT ME, ET ASSUMPSIT ME DE AQUIS MULTIS.

Jam redit ad beneficium Dei enarrandum, id est, ad liberationem suam ab inimicis. Omnia enim quæ dicta sunt a versiculo nono, usque ad hunc decimum nonum, pertinent ad declarationem potentiæ Dei. Et quia dixerat initio : « Torrentes iniquitatis conturbaverunt me, » et in versiculo præcedente dixerat Deum spiritu suo siccare solitum aquas, et facere ut appareat fundum fluminum et maris, ideo in eadem metaphora persistens dicit : « Misit de summo, et accepit me, » id est, misit manum suam ex alto loco usque in profundum torrentis, et inde accepit me, et sic eduxit me de aquis multis, id est, oppressum tribulationibus mirabiliter liberavit. In hebræo habentur verba futuri temporis, *mittet de summo, et accipiet me*, ישלח יקחני *ishlach, ikkacheni*; sed, ut sæpe diximus, non ignorabant Septuaginta Interpretes tempora confundi secundum regulas linguæ hebraicæ, et unum pro altero sæpe poni. Hic certe magis quadrat tempus præteritum.

Vers. 20. 20. ERIPUIT ME DE INIMICIS MEIS FORTISSIMIS, ET AB HIS QUI ODERUNT ME : QUONIAM CONFORTATI SUNT SUPER ME.

Quod metaphorice dixerat versu superiore, propriis verbis dicit in hoc versiculo. Illud, *quoniam confortati sunt super me*, debet exponi per tempus imperfectum, id est, quoniam robustiores me erant, et sic vertit S. Hieronymus; redditur enim ratio, cur necessarium fuerit auxilium Dei potentius, quia videlicet inimici Davidis ipso Davide fortiores erant. In hebræo et græco codice habetur futurum, *eripiet me*, יצילני *itsileni* : cæterum nostra lectio habetur etiam in antiquis libris, et eam exponunt SS. Hieronymus et Augustinus. Quare verisimile est in græco ῥύσεταί με, fuisse olim in præterito. Hebraicum autem recte potest accipi pro præterito.

Vers. 21. 21. PRÆVENERUNT ME IN DIE AFFLICTIONIS MEÆ, ET FACTUS EST DOMINUS PROTECTOR MEUS.

Inculcat aliis verbis beneficium Dei. « Prævenerunt me in die afflictionis meæ, » id est, nulla injuria a me lacessiti, ipsi primi fuerunt ad nocendum, vel, antequam præcavere possem, me adorti sunt, præveneruntque incautum : sed Dominus pro me vigilavit, et fecit ut eorum diligentia nihil mihi nocere posset.

Vers. 22. 22. ET EDUXIT ME IN LATITUDINEM : SALVUM ME FECIT, QUONIAM VOLUIT ME.

Iterum atque iterum repetit liberationem suam, ut ostendat sibi alte in memoria infixum Dei beneficium. « Eduxit me in latitudinem, » id est de angustiis tribulationum liberatum quasi in latum campum eduxit, ut libere jam spatiari pos-

sim sine metu ullo insidiatorum. « Salvum me fecit, quoniam voluit me, » id est, salvum me fecit a tot imminentibus periculis, ob id potissimum, qua complacuit ei, id est, ob immensam ejus misericordiam, quia me dilexit. Nam etiamsi paulo post allegabit merita sua, tamen ipsa merita nostra dona Dei sunt; quod sanctus Propheta non ignorabat.

Merita nostra sunt dona Dei.

Vers. 23. 23. ET RETRIBUET MIHI DOMINUS SECUNDUM JUSTITIAM MEAM, ET SECUNDUM PURITATEM MANUUM MEARUM RETRIBUET MIHI.

Vers. 24. 24. QUIA CUSTODIVI VIAS DOMINI, NEC IMPIE GESSI A DEO MEO.

Vers. 25. 25. QUONIAM OMNIA JUDICIA EJUS IN CONSPECTU MEO, ET JUSTITIAS EJUS NON REPULI A ME.

Vers. 26. 26. ET ERO IMMACULATUS CUM EO, ET OBSERVABO ME AB INIQUITATE MEA.

Vers. 27. 27. ET RETRIBUET MIHI DOMINUS SECUNDUM JUSTITIAM MEAM, ET SECUNDUM PURITATEM MANUUM MEARUM IN CONSPECTU OCULORUM EJUS.

Laudavit Deum de beneficio liberationis ab inimicis. Nunc addit, etiam in futurum se perpetuo liberandum, neque id ex sola misericordia, sed etiam ex justitia futurum, propterea quod juste vixerit, et vivere deinceps in animo habeat. Deus enim justus est, et justos amat, et adjuvat, ac protegit. « Et retribuet mihi, inquit, secundum justitiam meam, » id est, retribuet mihi, ut hactenus fecit, multa bona, prout justitia mea meretur. « Et secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi, » id est, sicut ego justitiam habeo non solum in corde, sed etiam in manibus, id est justus sum interius et exterius, justum habeo cor, et justa opera : ita Deus mihi bona retribuet coram se et coram hominibus, interius exteriusque custodiet. At præsumptio videtur justitiam suam prædicare. Non est præsumptio, quando sincere id agitur, et agnoscitur Deus auctor bonorum nostrorum. Sic etiam merita sua coram Deo pronuntiavit Nehemias II *Esdr.* V, Ezechias *Isai.* XXXVIII, Esther cap. XIV. At videtur falsum, quod David hoc loco dicit. Nam cum hæc diceret, commiserat adulterium et homicidium. Et præterea ipse alibi *Psalm.* XVIII, dixit : « Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me, Domine. » Et alibi *Psalm.* CXLVIII : « Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens. » Aliqui propter hanc objectionem existimant Davidem non loqui de justitia sua absolute, sed de justitia causæ, quam habebat cum adversariis. Alii existimant Davidem loqui solum de justitia religionis, id est, quod semper permanserit in vera religione, nec unquam idolis cultum adhibuerit. Sed repugnant his opinionibus verba illa : « Quia custodivi vias Domini; » item : « Omnia judicia ejus in conspectu meo; » item : « Ero immaculatus cum eo, » etc. Dicendum igitur est Davidem commemorare justitiam suam, quæ in eo sita erat, ut sincero corde Deum coleret, et propositum stabile haberet nunquam prævaricandi legem Domini, et si forte secus ageret, continuo resipisceret, et ex corde reverteretur ad Deum. Illud autem, *delicta quis intelligit?* de peccatis venialibus intelligi potest, quæ justitiæ non repugnant. Illud vero, *non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens*, intelligitur de justitia quæ sine gratia Dei præveniente haberi credatur. Sic enim nullus coram Deo justificabitur, quia quicumque justus est, gratia Dei justificatus est.

Merita sua enuntiare coram Deo licet.

Quicumque justus, est, gratia Dei justificatus est.

Vers. 28. 28. CUM SANCTO SANCTUS ERIS, ET CUM VIRO INNOCENTE INNOCENS ERIS.

Vers. 29. 29. ET CUM ELECTO ELECTUS ERIS, ET CUM PERVERSO PERVERTERIS.

Reddit rationem, cur secundum justitiam suam sibi retribuendum a Deo dixerat, quia nimirum Deus reddit unicuique secundum opera sua. Alloquitur autem ipsum Deum, et ait : « Cum sancto sanctus eris, » id est, cum homine misericordi et pio, pie ac misericorditer ages, sive pium ac misericordem te præbebis. Nam vox hebræa חסיד *chasid*, pro qua nos habemus *sanctum*, proprie *misericordem* significat. Et pro *sanctus eris*, in hebræo est verbum unicum conjugationis *hitpael*, תתחסד, quod proprie significat *misericordem se reddere*, vel *exhibere*. Itaque non est sensus : si nos erimus sancti, Deum quoque fore sanctum; sed : si nos erimus sancti, Deum nobiscum sancte, id est misericorditer, acturum. Eodem modo intelligenda sunt cætera : « Cum innocente innocens eris, » id est, ei qui nemini nocet, Deus se innocentem præbebit, id est non ei nocebit, neque noceri ab aliis sinet. « Cum electo electus eris, » id est, cum homine sincero et puro, id enim proprie significat vox hebræa נבר *nabar*, purum te exhibebis, id est, sincere et candide ages. « Et cum perverso perverteris, » id est, ei qui non est misericors, misericordiam non præstabis; ei qui nocet, nocebis; qui non sincere agit, sed callide supplantat, eum tu callide, id est sapienter supplantabis. Est autem hic observandum, ubi dictum est : « Cum sancto sanctus eris, cum innocente innocens eris, cum electo electus eris, » eamdem vocem Deo tributam fuisse; at ubi dictum est, cum perverso perverteris, in hebræo non esse eamdem vocem. De homine dictum est עקש *hhikesh*, quod proprie *perversum* significat. De Deo autem, תתפתל *thithpattel*, quod significat *luctari*, et *conari in contrarium*. Itaque sensus est : si homo perversus fuerit, Deus non erit in se perversus, vel perverse aget; sed contra perversum hominem luctabitur magno molimine, ut illum plane evertat, et ab omni spe sua cadere faciat.

Vers. 30. 30. QUONIAM TU POPULUM HUMILEM SALVUM FACIES, ET OCULOS SUPERBORUM HUMILIABIS.

Explicat Propheta duos superiores versiculos,

quasi dicat : Cum sancto sanctus eris, et cum innocente innocens, et cum electo electus, « quia populum humilem salvum facies, » id est, quia humilitas, quæ est custos omnium virtutum, tibi gratissima est, et omnibus humilibus das gratiam; cum perverso autem perverteris, quia oculos superborum humiliabis, id est, quia superbia, quæ est regina vitiorum, tibi summopere displicet : et ideo superbis omnibus resistis, eosque dejicis et humilias. Nominat autem oculos, præter cætera membra, quia in oculis, ac potissimum in superciliis arrogantia cernitur.

Humilitas custos virtutum omnium.

Vers. 31. 31. QUONIAM TU ILLUMINAS LUCERNAM MEAM, DOMINE; DEUS MEUS, ILLUMINA TENEBRAS MEAS.

Quia propheta David videbatur satis magnifice de sua justitia et puritate locutus, ostendit unde habuerit justitiam et alia dona : et hinc maxime Deum laudat, quod ab illo sit lumen, et fortitudo, et omnia bona. « Quoniam, inquit, tu illuminas lucernam meam, Domine, » id est, a te habeo principium omnis boni, quod est lumen ad discernenda vera bona a falsis, et vera mala a falsis. Primum enim vulnus ex peccato originali naturæ inflictum est ignorantia veri boni : et ideo prima curatio a lumine divino incipit. « Tu, inquit, illuminas lucernam meam, » id est, oculum interiorem cordis mei tu solus illustras. « Deus meus, illumina tenebras meas, » id est, tu Pater luminum, tu lux vera, in quo tenebræ non sunt ullæ, sicut hactenus cœpisti illuminare interiores oculos cordis mei : ita perge illuminare tenebras meas, id est expellere omnes tenebras meas. Nam sine gratia Dei illustrante, quod attinet ad supernaturalia mysteria, meræ tenebræ sunt in corde nostro. Nam « non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis tanquam ex nobis. » In græco habetur φωτίσεις τὸ σκότος μοῦ, *illuminabis tenebras meas*; in hebræo, *illuminabit tenebras meas*. Nostra lectio, *illumina tenebras meas*, habetur in antiquis libris SS. Hieronymi et Augustini; sensus autem semper est idem.

Ignorantia veri boni vulnus inflictum a peccato originali.

Vers. 32. 32. QUONIAM IN TE ERIPIAR A TENTATIONE, ET IN DEO MEO TRANSGREDIAR MURUM.

Particula *quoniam* sæpe redundat in oratione hebraica, sicut etiam particula *et*, quæ sæpe ponitur initio versuum, vel etiam librorum. Id admonendum fuit, ne anxie nimis quæratur ratio harum particularum. Dixerat Propheta se a Deo habuisse lumen, quod est principium operum bonorum, veræque justitiæ : nunc addit, habuisse fortitudinem et robur ad vitanda mala et facienda bona, quæ ex divino lumine cognoverit vitanda, vel facienda. « In te, inquit, eripiar a tentatione, » id est, fretus auxilio tuo, quo fortis efficior, superabo omnes tentationes, omniaque mala vitabo. « In Deo meo transgrediar murum, » id est, ejusdem Dei confisus auxilio, atque ab eodem accepta fortitudine, omnia potero, quantumvis difficilia, quale esset transcendere altissimum murum. In hebræo pro illis verbis, *eripiar a tentatione*, habetur ארוץ גדוד *aruts gedud*, id est *percurram exercitum*, sive (ut S. Hieronymus reddit) *percurram accinctus*. Videntur Septuaginta Interpretes sensum reddidisse, non verba. Nam percurrere exercitum adversariorum, et nullum vulnus accipere, idem est quod eripi a jaculis hostium, quæ jacula tentationes significant, ut Apostolus interpretatur, cum ait *Ephes.* VI, 16 : « In quo possitis omnia tela nequissimi ignea exstinguere. » Sic etiam : Percurram accinctus inter medios hostes illæsus, idem significat quod : Eripiar a tentatione, quando maxime opus erit.

Vers. 33. 33. DEUS MEUS IMPOLLUTA VIA EJUS : ELOQUIA DOMINI IGNE EXAMINATA, PROTECTOR EST OMNIUM SPERANTIUM IN SE.

Reddit rationem, cur a Deo acceperit lumen et vires, et cur in eo tantopere confidat, quia Deus bonus, et verax, protector est omnium in se confidentium, et quia ipse idem est solus verus Deus et verus Dominus, a quo bona ista exspectari possunt. « Deus meus impolluta via ejus, » id est, Deus meus, cujus via impolluta est, id est, Deus qui sanctissimus est, et viam impollutam ambulat, id est operatur justissime. « Eloquia Domini igne examinata, » id est promissa Domini certissima et probatissima, ut aurum igne examinatum : iste, inquam, Deus impollutus, et cujus promissio est certissima, « protector est omnium sperantium in se. » Ex hebræo clarior sensus habetur, in quo textu legitur *eloquium* in numero singulari, et pro voce *protector*, est *scutum*. Ex quo apparet, tam Deum, quam ejus eloquium dici scutum confidentium in Deo. Sic enim ad litteram verti posset lectio hebraica, *Deus immaculatus in via sua, eloquium Domini igne examinatum, scutum est omnium sperantium in se*. Sed quia Septuaginta Interpretes posuerunt *eloquia* in numero multitudinis, et pro voce *scutum*, posuerunt *protector*, inde obscurata est sententia, quæ ex hebræo dilucidanda est.

Vers. 34. 34. QUONIAM QUIS DEUS PRÆTER DOMINUM ? AUT QUIS DEUS PRÆTER DEUM NOSTRUM ?

Est altera ratio, ut paulo ante diximus, cur in Deo sit confidendum, et cur ab eo solo lumen et robur exspectandum sit, quia ipse solus est verus Deus. In hebræo habetur : *Quis Deus præter Dominum? aut quis petra præter Deum nostrum?* ex quo intelligimus Deum nostrum solum esse verum Deum, et quia solus est verus Deus, solum ipsum esse veram petram, firmam et stabilem, in qua tuto confidere et quiescere possimus; et omnes, qui in re alia confidunt, necessè esse ut decipiantur et confundantur.

Deus noster solus est verus Deus.

Vers. 35. 35. DEUS QUI PRÆCINXIT ME VIRTUTE, ET POSUIT IMMACULATAM VIAM MEAM.

Declarat nunc in particulari dona a Deo ac-

cepta per quæ ab hostibus omnibus liberatus ad regnum pervenit. Ac primum dicit se a Deo accepisse robur et innocentiam, quæ duo rarissime conjunguntur. Viri enim robusti proni sunt in injurias inferendas. David autem vere fortissimus et innocentissimus erat, ut ne hostem quidem suum Saulem occidere vellet, cum facillime posset. « Deus, inquit, præcinxit me virtute, » id est, simul probitatem vitæ mihi concessit.

Vers. 36. 36. QUI PERFECIT PEDES MEOS TANQUAM CERVORUM, ET SUPER EXCELSA STATUENS ME.

Vers. 37. 37. QUI DOCET MANUS MEAS AD PRÆLIUM, ET POSUISTI UT ARCUM ÆREUM BRACHIA MEA.

Davidis mira fortitudo describitur.

Describit in particulari fortitudinem suam de qua dixerat : « Qui præcinxit me virtute, » ac dicit se accepisse a Deo miram celeritatem in pedibus, et miram artem bellandi in manibus, et mirum robur in brachiis. Dicit sibi pedes ad currendum perfectos, quasi cervorum, et super excelsa collocatum, id est, ea celeritate pedum facile montes altissimos conscendisse, quod verificatum est, quando Saulem fugiens, habitabat in altissimis et præruptis montium cacuminibus. Addit se doctas manus ad prælium habuisse, et brachia quasi ærea, in quibus robur et ars militaris significatur. De quibus nemo dubitare potest, qui legerit primum et secundum librum Regum. Nam de arte manuum testis esse potest lapis et funda in fronte Goliath infixus; de viribus brachiorum testes sunt ursi et leones, quos sola vi brachiorum David interfecit. In hebræo habetur נחתה, *conteritur,* ubi nos habemus *posuisti.* Sed Septuaginta Interpretes non legerunt *nichathah,* sed *natthatha,* quod est *dedisti,* sive *posuisti.* Itaque corrupta videtur casu aliquo lectio hebraica moderna : neque enim dubitari potest, quin Septuaginta Interpretes emendatos codices habuerint, eosque rectissime intellexerint.

Vers. 38. 38. ET DEDISTI MIHI PROTECTIONEM SALUTIS TUÆ, ET DEXTERA TUA SUSCEPIT ME.

Declarat nunc innocentiam, de qua dixerat : « Posuisti immaculatam viam meam. » Nam quia dono Dei innocenter David vivebat, ideo illum Deus assidue protegebat, ut nunc dicit : « Dedisti mihi protectionem salutis tuæ. » Parum enim profuisset celeritas pedum, et robur brachiorum, et ars pugnandi adversum regem et regium integrum exercitum, nisi adfuisset protectio salutis Dei, id est protectio divina salvans, et dextera Dei suscipiens et sustentans.

Vers. 39. 39. ET DISCIPLINA TUA CORREXIT ME IN FINEM, ET DISCIPLINA TUA IPSA ME DOCEBIT.

Hoc etiam pertinet ad innocentiam, sive immaculatam viam Davidis ostendendam. Non solum, inquit, protectio tua mihi adfuit, sed etiam disciplina tua me correxit, id est, eruditio, quæ ex lege tua habetur, illa me direxit, ne errarem, et si quando in periculo essem errandi, illa diligenter inspecta et considerata « me correxit, » idque perseveranter usque in finem. Eadem quoque « disciplina » legis tuæ deinceps « me docebit. » Posset etiam hæc disciplina significare paternam castigationem, qua Deus per aliquas temporarias calamitates Davidem correxit, si quando ob humanam fragilitatem deliquit. In hebræo non habetur hic versiculus, sed loco totius hujus versiculi habentur hæc pauca verba : *Et mansuetudo tua multiplicavit me.* Fortasse idem est sensus; potest enim sic exponi lectio hebraica, *mansuetudo tua,* id est lenis et paterna castigatio, *multiplicavit me,* id est, auxit me scientia. Nam a verbo רבב *rabab*, quod hic habetur, dicuntur *rabbim, magistri* et *doctores*, quod sunt multi in scientia.

40. DILATASTI GRESSUS MEOS SUBTUS ME, ET NON SUNT INFIRMATA VESTIGIA MEA. Vers. 40.

Pergit narrare victorias suas, quæ sunt omnia beneficia Dei. « Dilatasti, inquit, gressus meos subtus me, » id est, fecisti me magnis passibus progredi; « et non sunt infirmata vestigia mea, » id est, nec propterea fatigatus destiti a cursu. In hebræo habentur hæc in futuro, *dilatabis*, etc.; sed ex more linguæ sæpe futurum ponitur pro præterito.

41. PERSEQUAR INIMICOS MEOS, ET COMPREHENDAM ILLOS, ET NON CONVERTAR DONEC DEFICIANT. Vers. 41.

42. CONFRINGAM ILLOS, NEC POTERUNT STARE : CADENT SUBTUS PEDES MEOS. Vers. 42.

Hæc non videntur proprie pertinere ad futurum tempus, sed ad præteritum, ut ex præcedentibus et sequentibus colligitur. Et sicut Septuaginta Interpretes, *dilatabis gressus meos,* verterunt, *dilatasti gressus meos*, ita potuissent reliqua vertere, et ex futuris præterita facere. Sed retinenda est lectio, ut jacet, et subintelligendum verbum *dixi*, ut sensus sit : « Dilatasti gressus meos, et non sunt infirmata vestigia mea, » ideo magna spe concepta dixi apud me : « Persequar inimicos meos. »

43. ET PRÆCINXISTI ME VIRTUTE AD BELLUM, ET SUPPLANTASTI INSURGENTES IN ME SUBTUS ME. Vers. 43.

Hinc apparet Prophetam loqui de præterito. Sicut, inquit, dixi : « Persequar inimicos meos, » etc., ita factum est Deo adjuvante. Tu enim, Deus, « præcinxisti me virtute, » id est robore ad bellum, et tu « supplantasti, » id est cadere fecisti, « subtus me eos qui in me insurgebant. » Illud, *præcinxisti virtute,* est frequens in Scriptura. « Accinctus potentia, qui conturbas profundum maris, » *Psalm.* LXIV. « Induere fortitudinem brachium Domini, » *Isai.* LI. « Indutus est Dominus fortitudinem, et præcinxit se, » *Psalm.* XCII. « Sedete in civitate, donec induamini virtute ex alto, » *Luc.* XXIV. Significat autem præcipua arma non consistere in gladio et lorica, sed in viribus et robore; et ideo non est auctor victoriæ, qui militem in-

duit gladio et lorica, sed qui viribus et robore illum induit.

Vers. 44. 44. ET INIMICOS MEOS DEDISTI MIHI DORSUM, ET ODIENTES ME DISPERDIDISTI.

Idem repetit aliis et aliis verbis, ut magis declaret et laudet beneficium Dei. Sensus versiculi perspicuus est; significat enim a Deo factum esse, ut inimici David fugerent, et eo modo dorsum feriendum præberent. Sed verba duriuscule sonant. S. Hieronymus vertit, *et inimicorum meorum dedisti mihi dorsum*.

Vers. 45. 45. CLAMAVERUNT, NEC ERAT QUI SALVOS FACERET, AD DOMINUM : NEC EXAUDIVIT EOS.

Reddit aliam causam victoriæ : quia non solum Deus exaudiebat orationes ejus, sed non exaudiebat orationes adversariorum ipsius, quamvis ipsi quoque Dominum invocarent.

Vers. 46. 46. ET COMMINUAM EOS, UT PULVEREM ANTE FACIEM VENTI, UT LUTUM PLATEARUM DELEBO EOS.

Videtur de reliquiis inimicorum suorum loqui, quasi dicat : Jam victoriam de inimicis meis retuli; sed si quæ forte reliquiæ supersunt, comminuam eas in minutissima frusta, et projiciam, ut projici solet pulvis a vento, et auferam eos de terra, ut siccari solet lutum platearum flante vento vehementi.

Vers. 47. 47. ERIPIES ME DE CONTRADICTIONIBUS POPULI, CONSTITUES ME IN CAPUT GENTIUM.

Jam hoc factum erat; nam antequam hunc Psalmum David componeret, liberatus fuerat a variis populi contradictionibus et defectionibus, et constitutus erat in caput gentium, id est, in regni solium elevatus. Itaque vel exponenda sunt verba futuri temporis, pro verbis temporis præteriti, quod est usitatum in lingua hebraica; vel certe significatur continuatio beneficii. Quasi Propheta dicat : In posterum, quod hactenus fecisti, « eripies me a rebellionibus, et constitues in solio meo, si forte dejici ab eo contingat. »

Vers. 48. 48. POPULUS QUEM NON COGNOVI, SERVIVIT MIHI : IN AUDITU AURIS OBEDIVIT MIHI.

Vers. 49. 49. FILII ALIENI MENTITI SUNT MIHI, FILII ALIENI INVETERATI SUNT, ET CLAUDICAVERUNT A SEMITIS SUIS.

Non sine causa postulat se eripi a contradictionibus populi sui, quia majorem fidem et obedientiam expertus erat in quibusdam Gentilibus, quam in filiis populi Israel. Quæ est etiam prophetia manifesta de Christo, cui Gentiles adhæserunt, et a quo Hebræi defecerunt. « Populus quem non cognovi, » id est Gabaonitæ, Gethæi et alii, quos non cognovi pro fratribus, cum essent Gentiles, serviunt mihi; « in auditu auris obedivit mihi, » id est, promptissime mox audito imperio obedierunt. « Filii autem alieni, » id est filii adulterini quoad mores, « mentiti sunt mihi, » id est, deceperunt me, ficto corde servierunt. « Inveterati sunt, » id est, deflexerunt a me tanquam folia arentia : id enim significat vox hebræa; « et claudicaverunt a semitis, » id est, non recte et fideliter mecum incesserunt. Hæc significant rebelliones sub Absalone, sub filio Bochri, et alias. In hebræo, pro *claudicaverunt a semitis suis*, habetur, *contrahentur in angustiis suis*, ut vertit S. Hieronymus; vel, *expavescent a carceribus suis*, ut vertit Pagninus. Sed sciendum est vocem יחרגו *iachregu* non haberi nisi in hoc Psalmo; ideo si licuit Pagnino vertere, *expavescent*, et S. Hieronymo, *contrahentur*, multo magis licuit Septuaginta Interpretibus vertere *claudicaverunt*. Imo mirum est cur posteriores ausi sint recedere a versione antiquissimorum Interpretum in ea voce, quæ non habetur alibi in Scripturis, præsertim cum interpretatio Septuaginta maxime cohæreat cum reliquis partibus hujus versiculi. Porro altera vox מסגרות *misgheroth* significat proprie *locum angustum*, vel *clausum*, a verbo סגר *sagar*, quod est *claudere*; et propterea S. Hieronymus vertit, *angustias*, Pagninus *carceres*, et Septuaginta *semitas* : nam semitæ sunt viæ angustæ. Itaque sensus est, filios adulterinos, qui ficto corde serviunt, claudicare a semitis, id est, declinare a semitis, per quas recto pede ambulandum fuisset.

Vers. 50. 50. VIVIT DOMINUS, ET BENEDICTUS DEUS MEUS, ET EXALTETUR DEUS SALUTIS MEÆ.

Concludit Psalmum laudans Deum. « Vivit Dominus, » id est, nunc apparuit Dominum vivere, et sicut vivit, ita semper vivat, et « exaltetur Deus » auctor « salutis meæ. »

Vers. 51. 51. DEUS QUI DAS VINDICTAS MIHI, ET SUBDIS POPULOS SUB ME, LIBERATOR MEUS DE INIMICIS MEIS IRACUNDIS.

Exaltetur, inquit, Deus, qui vindicavit injurias mihi factas, et subjecit mihi populos, qui rebellaverunt, et liberavit me de insidiis et impetu inimicorum furentium, quales fuerunt Saul et Absalon. Pro voce *iracundi*, habetur in hebræo, אַף *af*, quam moderni vertunt *et*, vel *etiam*. Sed cum ea vox sæpe significet *nasum*, et nasus in Scriptura passim ponatur pro *iracundia*, quæ ex nasi immutatione cognoscitur, recte Septuaginta Interpretes verterunt, *iracundi*; idem est enim phrasi hebraica, *ab inimicis meis nasi*, id est *iracundiæ*, et *ab inimicis iracundis*.

Nasus pro iracundia frequens in Scriptura.

Vers. 52. 52. ET AB INSURGENTIBUS IN ME EXALTABIS ME, A VIRO INIQUO ERIPIES ME.

Precatur sibi conservationem divinorum beneficiorum, nimirum exaltari ab insurgentibus in se, ut frustra nitantur, cum pertingere tam alte non possint, et liberari ab omni homine iniquo. Particula *et* in principio versiculi potuisset

omitti; nam in hebræo et græco non habetur, nec eam habet S. Augustinus. Videtur in nostro textu hæsisse ex altera interpretatione vocis *af*, quæ *nasum* significat, et etiam particulam *et*; et fortasse erat in margine : sed nihil officit sensui.

Vers. 53. 53. PROPTEREA CONFITEBOR TIBI IN NATIONIBUS, DOMINE, ET NOMINI TUO PSALMUM DICAM.

Hac de causa, inquit, « confitebor, » id est, laudabo confitens beneficia tua, idque non clam, sed palam, et coram multitudine populi, ut omnes discant confidere in Domino.

Vers. 54. 54. MAGNIFICANS SALUTES REGIS EJUS, ET FACIENS MISERICORDIAM CHRISTO SUO DAVID, ET SEMINI EJUS USQUE IN SÆCULUM.

Hæc conclusio per se manet, et sensus est : sit Dominus « magnificans salutes regis sui, » id est, augeat et multiplicet salutem corporis et animæ, et omnium rerum regis, quem ipse Deus sibi legit; et faciat perpetuam misericordiam Davidi, quem ungi jussit in regem, et omnibus successoribus ejus usque in æternum. Quæ precatio impleta est in Christo Jesu Domino nostro, qui regnat et regnabit in omnem æternitatem. Amen.

PSALMUS XIX

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — 1. *In finem, Psalmus David.*	V. S. H. — *Victori Canticum* [*h. Psalmus*] *David.*
2. Cœli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum.	Cœli enarrant gloriam Dei, et opus manuum ejus annuntiat firmamentum.
3. Dies diei eructat verbum, et nox nocti indicat scientiam.	Dies diei eructat verbum, et nox nocti indicat scientiam.
4. Non sunt loquelæ, neque sermones, quorum non audiantur voces eorum.	Non est sermo, et non sunt verba, quibus non audiatur vox eorum.
5. In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum.	In universam terram exivit sonus eorum, et in finem orbis verba eorum.
6. In sole posuit tabernaculum suum : et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo :	Soli posuit tabernaculum in eis. Et ipse quasi sponsus procedens [al. *procedit*] de thalamo suo :
Exultavit ut gigas ad currendam viam.	exsultavit ut fortis ad currendam viam [*h. semitam*].
7. A summo cœlo egressio ejus :	A summitate cœli egressus ejus;
Et occursus ejus usque ad summum ejus : nec est qui se abscondat a calore ejus.	et cursus [al. *recursus*] ejus usque ad summitatem illius : nec est qui se abscondat a calore ejus.
8. Lex Domini immaculata convertens animas : testimonium Domini fidele, sapientiam præstans parvulis.	Lex Domini immaculata, convertens animam : testimonium Domini fidele, sapientiam præstans parvulo [al. *parvulis*].
9. Justitiæ Domini rectæ, lætificantes corda; præceptum Domini lucidum, illuminans oculos.	Præcepta Domini recta, lætificantia cor; mandatum Domini lucidum, illuminans oculos.
10. Timor Domini sanctus, permanens in sæculum sæculi : judicia Domini vera, justificata in semetipsa.	Timor Domini mundus, perseverans in sæcula [*h. æternum*] : judicia Domini vera, justificata in semetipsis.
11. Desiderabilia super aurum et lapidem pretiosum multum, et dulciora super mel et favum.	Desiderabilia super aurum et lapidem pretiosum multum [*h. obryzum*], et dulciora super mel et favum redundantem.
12. Etenim servus tuus custodit ea, in custodiendis illis retributio multa.	Unde et servus tuus docebit ea, in custodiendis eis fructus multus.
13. Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me:	Errores quis intelligit? ab occultis munda me.
14. Et ab alienis parce servo tuo.	A superbis quoque libera servum tuum.
Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero, et emundabor a delicto maximo.	Sinon fuerint dominati mei, tunc immaculatus ero, et mundabor a delicto maximo.

15. Et erunt ut complaceant eloquia oris mei, et meditatio cordis mei in conspectu tuo semper.	Sint placentes sermones oris mei, et meditatio cordis mei in conspectu tuo;
Domine, adjutor meus, et redemptor meus.	Domine, fortitudo mea, et redemptor meus.

Argumentum. — Est duarum stropharum Psalmus, quarum una canit admirandam Dei qualis in cœlorum opificio sese exserit magnitudinem, vers. 2-7; altera legis divinæ laudat præstantiam, vers. 8-15. Rosenmullerus et Ewaldus hunc Psalmum ex duobus diversis carminibus, aut certe diversorum carminum particulis, casu vel consilio conflatum existimant, tum ob subitum ab una ad alteram partem transitum, tum quod prioris partis oratio sublimior est oratione posterioris partis atque ad vividiores alligata rhythmos. Sed recte Maurer : « Haud rari sunt apud lyricos vates subitanei ab uno ad alterum argumentum transitus; ad orationem autem quod attinet, ea in utraque parte apta est ad argumentum. Nam cœli contemplationem granditas decet verborum numerorumque vigor, de lege meditationem oratio pacata atque placida. » Adde, carminis *unitatem* in eo posse deprehendi, quod Dei sapientia et magnitudo tum ex miro cœli opificio, tum ex legum divinarum præcellentia æque demonstretur. Cæterum conf. *Psalm.* VIII, et II *Sam.* VII.

1. Præcentori, carmen Davidis.

2. Cœli enarrant gloriam Dei,
et firmamentum prædicat opus manuum ejus.
3. Dies diei nuntiat dictum,
et nox nocti indicat scientiam.
4. Non est dictum, neque sunt verba,
quorum non audiatur vox.
5. In universam terram pervadit sonus eorum,
et in fines orbis verba eorum :
in quibus soli posuit tabernaculum.
6. Estque *ille* instar sponsi, qui procedit e thalamo suo *nuptiali*,
gestit, herois instar, viam *suam* currere.
7. Ab extremo cœlorum *est* egressus (ortus) ejus,
et circuitus ejus ad extremum illorum;
interea nihil *est* quod lateat æstum ejus.

8. Lex Jovæ *est* perfecta, reducens animam;
præceptum Jovæ *est* fidum, sapientem efficiens imperitum.
9. Mandata Jovæ *sunt* recta, lætificantia cor;
justum Jovæ *est* purum, illustrans oculos.
10. Timor Jovæ *est* sincerus, perstans in perpetuum;
statuta Jovæ *sunt* veritas, justa sunt ad unum omnia.
11. Illa auro pretiosiora gemmarumque copia,
et dulciora melle ac distillatione favorum.
12. Etiam servus tuus iis illuminatur;
in observatione eorum *est* merces magna.
13. Errores quis intelligit?
de occultis purifica me.
14. Etiam a protervis serva servum tuum, ne dominentur in me;
tunc integer ero, et purus a delicto magno.
15. Sint *tibi* grata verba oris mei,
et meditatio cordis mei coram te *sit* (accepta),
Jova, petra mea et redemptor meus.

NOTÆ.

Vers. 2. *Cœli*, in orientalibus plagis præsertim. Cf. *Niebuhr's Leben*, von B. C. Niebuhr in *Klein. Schrift*. tom. I, p. 78.—Vers. 3. *Dictum*, verba laudis divinæ. *Scientiam*, puta divinæ laudis.—Vers. 4. Sensus : Quæ dies noctesque sine intermissione nuntiant, tam clara sunt, ut ab omnibus percipi possint atque intelligi. Cf. illud Ciceronis : « Quis est tam vecors, qui cum suspexerit in cœlum, deos esse non sentiat; et ea quæ tanta mente fiant, ut vix quisquam arte ulla ordinem rerum ac vicissitudinem persequi posset, casu fieri putet? » Hengstenberg cum multis, *non est quidem sermo*, *nec sunt verba* voce expressa, *sine auditione* est *vox eorum*, ut emolliat Poeta superiorem prosopopæiam : quod friget omnino, nexumque interrumpit. Vulgatus : In omni quavis lingua sine interprete e cœlorum conspectu percipitur Dei gloria. Vers. 5. *Sonus*, proprie *tensio* vocis, a קוה, *strinxit*, ut τόνος a τείνω : ita Ewaldus. Alii, eod. sensu, propr. *chorda*, metonym. pro *sonus* chorda tensa expressus. Male Gesenius legi vult קולם; male et Hengstenberg vertit *funiculus*, seu terrarum extensio, in quibus laudes Dei enuntiat. *In quibus*, puta cœlis. Minus recte Maurer cum quibusdam : *In quibus*, scil. finibus, Deus soli posuit nocturnum domicilium, quod vespere ingreditur. Vulg. versionem ita explica, tantam soli inesse majestatem, ut videatur in eo Deus suummet constituisse habitaculum, et quasi tabernaculum imperatorium, unde omnia gubernat. Sed longe commodior prodit sensus ex eo quod nos in codd. hebræis legimus. — Vers. 6. Rosenmullerus : « Quemadmodum splendidissimis ornatum vestibus amici progredientem e cubili sponsum hilares et gratulabundi excipiunt (*Joan.* III, 29), et nuptiarum festum incipitur : sic exoriente sole, et mane os aureum orbi proferente, omnes lætantur, universi orbis facies miram in modum recreatur et velut innovatur. Videtur autem vere pulchrior et clarior quodammodo sol in ortu, seu quod ex intervallo noctis jucundius aspicitur; seu quod caligo illa noctis, cum solis radiis dispellitur, ex ipsa lucis orientis comparatione decorem illi adjicere videatur. Sed fortasse sponso prodeunti eam ob causam Poeta comparat solem orientem, quia inter cætera ornamenta *corona* sponsi utebantur, ut colligere licet ex *Cant.* III, 11. » — Vers. 7. Quanta sit solis *via*, nunc declarat. *Circuitus* hic videtur esse *decursus*. *Nihil est quod*; alii, *nullus est qui*. — Vers. 8. *Perfecta*, suis omnibus absoluta numeris, cui nihil addi, nihil demi potest, vel ἄμωμος, vitiorum carens. *Reducens*, in corpus, seu ad vitam, vigorem aut lætitiam, i. e. recreans. *Præceptum*, propr. *testimonium*, adversus peccatum, ait Hengstenberg. *Fidum*, verax. — Vers. 9. *Recta*, εὐθεῖα, nihil habent fallax aut anceps. *Purum*, clarum, dilucidum, nulla macula fuscatum. *Oculos*, tristitia caligantes. — Vers. 10. *Timor Jovæ*, i. e. per metonymiam religio ea, quæ Jovam colendum et præcepta ejus observanda jubet. *Sincerus*, omnis labis expers. — Vers. 11. *Gemmarum* : ita Veteres. Hodierni non pauci vertunt, *aurum purum*, ἄπυρον. — Vers. 12. Suo ipsius testimonio vim legis declarat vates, et de se loquitur in tertia persona, per apostrophen sermonem ad Deum convertens. *Illuminatur*, i. e. quidquid habeo prudentiæ, id totum habeo a lege tua. Vulgatus post Alexandr. *custodit* : hebræum verbum significatione *cavendi* sibi accepisse videtur, qua Chaldæis in *ithpehal* usurpatur. — Vers. 13. Sensus : Ego pro virili, et quantum possum, tua lege edoctus atque illustratus, mihi ipse caveo; sed vereor tamen ne forte in errorem aliquem imprudens ac nesciens incurram : quis enim errores, i. e. delicta per imprudentiam commissa, intelligit? *De occultis* delictis, quæ me ipsum latent. — Vers. 14. *Protervis*, contemptoribus doctrinæ tuæ. Ita plerique. Rosenmullerus *zedim* sensu neutro accipit, ut vim substantivi obtineat, oppositumque sit erratis, quæ nos ipsos latent. Erunt igitur *zedim* peccata *proæretica*, i. e. scienter commissa. Non male. Alexandrinus *mizarim* videtur legisse, vertitque *alienis*, quo *homines* vel *dii* indicantur. — Vers. 15. *Verba*, puta preces proxime vers. 13 et 14 antecedentes. Alii sensu magis absoluto : Dicta cogitataque mea tibi semper grata sint. Alii pro *sint* vertunt *erunt*. « Quod autem *vindex* vel *redemptor meus* addidit, videtur ad id respexisse, quod sola ejus bonitate a peccatis eorumque pœnis liberari se posse sentiret. » Ita Rosenmullerus.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XVIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, Psalmus David.

Titulus nihil habet novi. Argumentum Psalmi est laudatio divinæ legis. Comparat Propheta legem divinam cum cœlesti corpore, quo nihil videtur esse in rebus corporalibus pulchrius, utilius, potentius. Potest idem Psalmus exponi de Christo et Apostolis, ut S. Augustinus facit.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. Cœli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum.

Comparaturus legem cum cœlo, atque inde eam mirifice celebraturus, dicit tantam esse majestatem cœli, ut inde maxime eluceat gloria Dei, qui cœlum fecit. « Cœli enarrant gloriam Dei, » id est, præ cæteris operibus Dei, quæ omnia artificem laudant, cœli sunt, qui sua magnitudine et pulchritudine gloriam Dei manifestam faciunt. « Et opera manuum ejus annuntiat firmamentum, » idem repetit aliis verbis; idem enim hoc loco significant cœli et firmamentum, videlicet totum illud cœleste corpus in quo sunt stellæ, et ipse etiam sol et luna. Nam in I cap. *Gen.*: « Deus vocavit firmamentum cœlum, » et in eo posuit solem, lunam et stellas. Nihil autem refert, sive cœlum, sive cœlos dicamus. Nam apud Hebræos nomen est habens formam numeri multitudinis, et conjungitur cum verbis numeri multitudinis. Sed Interpretes modo vertunt *cœlum*, in numero singulari, modo *cœlos*, in numero multitudinis. Firmamentum igitur, in quo, secundum modum loquendi Scripturæ sanctæ, sunt omnia cœlestia lumina, « annuntiat, » et declarat hominibus « opera manuum Dei, » id est, primaria et nobilissima opera manuum Dei, ex quibus ingens colligitur gloria Conditoris.

Vers. 2. 2. Dies diei eructat verbum, et nox nocti indicat scientiam.

Admirabilis plane est prædicatio, qua cœli enarrant gloriam Dei. Id quod ostenditur tribus modis. *Primo*, quia sine intermissione cœlum prædicat; *secundo*, quia prædicat verbis omnium idiomatum ; *tertio*, quia prædicat toti orbi terrarum. In hoc versiculo declaratur prædicatio sine intermissione ; et quia cœlum prædicat per dies et noctes, cum interdiu conspiciatur pulchritudo solis, et noctu pulchritudo stellarum; et quia dies ac noctes non permanent, sed labuntur, ac sibi invicem succedunt, ideo poetico artificio fingit Propheta, unum diem, peracto cursu et prædicatione sua, tradere diei sequenti verbum prædicationis, et noctem quoque peracto cursu, et quasi hymno cantato, tradere nocti sequenti munus canendi. « Dies, inquit, diei eructat verbum, » id est, dies cum finitur, tradit alteri diei verbum laudis divinæ. « Et nox nocti indicat scientiam, » id est, et nox similiter cum finitur, « indicat, » id est, annuntiat nocti succedenti scientiam laudandi Deum, atque ita jugiter, et sine ulla intermissione dies et noctes quasi choreas ducunt, et Deum laudibus celebrant.

(Prædicatio cœlorum admirabilis propter tria.)

Vers. 3. 3. Non sunt loquelæ, neque sermones, quorum non audiantur voces eorum.

Hic jam demonstrat Propheta prædicationem cœlorum fieri omnibus linguis, id est, intelligi ab omnibus nationibus, ac si cœli omnium nationum linguis loquerentur, quia videlicet omnes vident pulchritudinem et præstantiam cœli, et inde venire possunt in cognitionem pulchritudinis et excellentiæ Conditoris. « Non sunt loquelæ, neque sermones, » id est, nulla sunt idiomata, quorum idiomatum non audiantur « voces eorum, » id est cœlorum, id est, quæ idiomata non exprimantur vocibus cœlorum.

Vers. 4. 4. In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum.

Explicatur tertia laus eloquentiæ cœlorum, quod non solum sine intermissione, et omnibus linguis, sed etiam in universa terra audiantur cœli enarrantes gloriam Dei. Per *sonum* non intelligitur concentus aliquis corporalis, qualem in cœlis philosophi aliqui posuerunt; sed prædicatio illa gloriæ, quæ oritur ex pulchritudine cœli considerata ab hominibus. Idem quoque est, *in omnem terram*, et *fines orbis terræ;* sæpissime enim Prophetæ rem eamdem bis repetunt. In hebræo legitur, pro *sonus eorum, kavam*, quod significat *linea*, sive *regula eorum*. At videntur Septuaginta legisse, non קום *kavam*, sed קולם *kolam*, unica littera addita, quod est, *sonus eorum*. Nam si legissent *kavam*, nunquam vertissent φθόγγος αὐτῶν, id

est, *sonus eorum,* nisi imperitissimi fuissent. Adde, quod S. Hieronymus quoque ex hebræo vertit, *sonus eorum.* Et sic etiam citavit Apostolus *ad Rom.* x; et congruit *sonus eorum*, cum eo quod sequitur, *verba eorum*, ubi idipsum aliis verbis repetitur. Ex quo intelligimus textum hebraicum esse corruptum vitio scriptorum, idque post S. Hieronymi tempora. Porro S. Paulus citat hunc locum *ad Rom.* x, probare volens prædicationem Christi ad omnes gentes pervenisse. Ex quo intelligimus per cœlos exponi debere Apostolos, saltem in sensu allegorico. Et revera SS. Apostoli, ut etiam alii sancti prædicatores, rectissime comparantur cœlis, quod elevati a terra per contemplationem, ampli per charitatem, splendidi per sapientiam, semper sereni per animi tranquillitatem, celerrime moti ab intelligentia per obedientiam, pluentes per instructionem, tonantes per objurgationes, fulgurantes per miracula, multa bona terris largientes, et nihil ab eis quærentes per veram liberalitatem, purissimi ab omni sorde per vitæ sanctitatem, denique habitaculum summi Regis per justitiam perfectam sint. Nam anima justi sedes est sapientiæ.

Textus hebraicus est corruptus.

Vers. 5.

5. In sole posuit tabernaculum suum, et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo.

Quamvis totum cœlum enarret gloriam Dei, tamen præcipue id facit pars nobilissima cœli, quæ est sol. Proinde in sole, tanquam in parte totius mundi præstantissima, « Deus posuit tabernaculum suum. » Recte autem dicit tabernaculum, non domum, quoniam in sole commoratur Deus tempore peregrinationis nostræ, quo eum videmus per speculum creaturarum; inter corporales autem creaturas sol, ut diximus, obtinet principatum. Sed cum pervenerimus ad patriam, non in tabernaculo solis Deum videbimus, sed in propria ejus domo, quæ videlicet æternitas ejus est. In hebræo habetur : *Soli posuit tabernaculum in eis,* id est, Deus posuit in cœlis tabernaculum soli, constituit solem in cœlo tanquam in tabernaculo. Posset quidem utcumque lectio græca revocari ad hebræum, si cum dicitur, ἐν τῷ ἡλίῳ ἔθετο τὴν σκηνὴν αὐτοῦ, illud αὐτοῦ accipiatur pro αὐτόθι, id est, *illic,* quod non est inusitatum. Tunc enim sensus esset : *In sole,* id est soli, *posuit tabernaculum illic* id est in cœlis. Sed dura est interpretatio, *in sole,* id est *soli*. Quia vero non apparet in textu hebræo ulla verborum ambiguitas, vel obscuritas, et tamen certum est Septuaginta Interpretes, viros doctissimos, non potuisse reddere id quod reddiderunt, si legissent verba, quæ in hebraicis codicibus habentur, cogimur dicere eos aliter legisse. Utraque sententia vera est, Deum videlicet in sole posuisse tabernaculum suum, et soli posuisse tabernaculum in cœlis. Probat autem Propheta Deum in sole posuisse tabernaculum suum tanquam in excellentissima creatura tribus rationibus, quarum prima ducitur a pulchritudine, altera a robore, tertia a beneficentia. « Et ipse, inquit, tanquam sponsus procedens de thalamo suo. » Hæc est ratio ducta a pulchritudine : Ipse, inquit, decorus, nitidus, ornatus exoritur, tanquam si sponsus aliquis esset, qui de thalamo nuptiali procederet; et vere nihil pulchrius et lucidius sole inter omnia corpora reperitur.

Vers. 6.

6. Exultavit ut gigas ad currendam viam, a summo cœlo egressio ejus.

Vers. 7.

7. Et occursus ejus usque ad summum ejus, nec est qui se abscondat a calore ejus.

Altera ratio ducitur a robore et viribus, quod sine fatigatione, summa celeritate decurrat viam prope immensurabilem. « Exultavit ut gigas, » vel ut *fortis* et *robustus* (ut ad verbum in hebræo legitur כגבור), « ad currendam viam. » Exultatio alacritatem significat, quam habere solent, qui sine labore, imo cum voluptate aliquid faciunt. Itaque significatur hoc loco solem immensum cœli spatium, velocissimo cursu, sine ulla fatigatione, vel labore peragere. « A summo cœlo egressio ejus, et occursus ejus usque ad summum ejus. » Per summum cœlum Oriens designatur. Non enim hoc loco per summum intelligitur altum, sed extremum, ut verbum hebraicum קץ *kets*, et græcum ἄκρου significat. Dicitur autem extremum, ubi res incipit, et ubi desinit. Incipit autem cœlum ab Oriente, quia inde surgit ejus motus, et ibidem etiam desinit. Sensus igitur est, solem exoriri ab Oriente, et per Occidentem toto cœli ambitu decurso, ad Orientem reverti. Parum refert quod in hebræo et græco habetur in futuro *exultabit,* ubi nos habemus *exultavit*. Nam tempus futurum sæpe accipitur pro præterito. Itaque S. Hieronymus vertit ex hebræo, *exultavit;* et sic etiam legunt in Commentario tam ipse quam S. Augustinus. « Nec est qui se abscondat a calore ejus. » Hæc est postrema ratio ducta ab utilitate quam capiunt omnia inferiora a sole, siquidem ita fovet sol omnia calore suo vivifico, ut dici possit communis quidam parens omnium rerum, quæ nascuntur in terra et in mari. Et ea causa est, cur sol tam assidue et tam sollicite totum orbem circumeat et visitet, ut res nulla se abscondat, id est, excludatur a participatione tam insignis beneficii.

Vers. 8.

8. Lex Domini immaculata convertens animas : testimonium Domini fidele, sapientiam præstans parvulis.

Applicat nunc Propheta comparationem, quasi dicat : Pulchrum est cœlum, pulcherrimus sol, sed lex Domini multo pulchrior ; lucidum cœlum, lucidissimus sol, sed lex Domini multo lucidior ; utile cœlum hominibus, utilissimus sol, sed lex Domini multo utilior. Ponit autem ordine sex encomia legis divinæ. Primum est : « Lex Domini immaculata convertens animas, » id est, lex Domini pulcherrima est, utpote sine ulla ma-

Sex encomia legis divinæ.

cula, vel fœditate, cum nullum peccatum permittat, sicut permittunt leges humanæ, et ideo ubi lex Domini considerata et perspecta fuerit, « convertit animas, » id est, convertit ad se amandam animas, easque rapit consequenter ad Deum, tam pulchræ legis auctorem. Ad illud, *convertens animas*, subintelligitur *est*, et ideo explicuimus, *convertit*. Alterum encomium est in illis verbis : « Testimonium Domini fidele, sapientiam præstans parvulis, » ubi per testimonium intelligitur eadem lex. Siquidem in Scripturis, et potissimum in Psalmis, lex Domini non solum vocatur lex, præceptum, mandatum, statutum, et similia, quæ apud alios quoque scriptores legem significant; sed etiam vocatur testimonium, justitia, vel justificatio, et judicium, ut perspicuum est præcipue ex *Psalm.* CXVIII. Dicitur lex Domini testimonium, quia testificatur hominibus, quæ sit voluntas Dei, quid a nobis requirat Dominus, quas pœnas prævaricantibus, et quæ præmia observantibus præparaverit. Ait igitur : « Testimonium Domini fidele, » id est lex Domini, quæ certissime bonos præmiis, et malos pœnis afficiet. « Sapientiam præstans parvulis, » id est, præstans est, sive præstat sapientiam parvulis, hoc est, hominibus parvulis sensu dat lumen prudentiæ, ut sciant bona opera facere, et peccata vitare; parvulos enim hoc loco vocat Propheta homines, qui non pollent judicio spirituali, quales sunt omnes amici hujus sæculi. Et per *sapientiam* intelligit prudentiam spiritualem, quæ corrigit mores, et format ad præscriptum divinæ legis.

Vers. 9. 9. JUSTITIÆ DOMINI RECTÆ, LÆTIFICANTES CORDA : PRÆCEPTUM DOMINI LUCIDUM, ILLUMINANS OCULOS.

Tertium encomium divinæ legis est, quod posteaquam cœpit amari, ut habet primum encomium, et observari, ut habet secundum, mirabili lætitia perfundit hominem : nihil enim jucundius bona conscientia. « Justitia, inquit, Domini, » id est lex Domini, sive præcepta Domini, quæ dicuntur justitiæ, quia justissima sunt, et quia justum faciunt observatorem, ista, inquam, præcepta, cum recta sint, lætificantia sunt, id est, « lætificant corda; » corda enim recta valde bene conveniunt cum rectis præceptis, et ideo lætantur et gaudent, cum observandorum præceptorum occasio venit. Quartum encomium est : « Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos, » id est, lex Domini lucida luce divinæ Sapientiæ, illuminat oculos mentis, quia facit intelligere voluntatem Dei, et quæ sint vera bona, et vera mala. Docet etiam cæremonias Dei plenas divinis mysteriis. Illuminat etiam lex Domini per modum dispositionis; nam in malevolam animam non introibit sapientia, nihil enim magis impedit cognitionem Dei, in qua vera sapientia consistit, quam impuritas cordis. « Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt, » ut ait Christus *Matth.* V.

10. TIMOR DOMINI SANCTUS, PERMANENS IN SÆCULUM SÆCULI; JUDICIA DOMINI VERA, JUSTIFICATA IN SEMETIPSA. Vers. 10.

Quintum encomium est, quod superiora bona non temporalia, sed æterna facit esse lex Domini. « Nam timor Domini sanctus, » id est, timor Domini, quo quis Deum offendere trepidat, qui alio nomine *pietas* dicitur, « manet in sæculum sæculi, » quoad præmium suum; non terminantur in morte bona quæ producit observatio legis, sive timor castus legem observare faciens, sed manent in æternum. Quo modo alibi dicitur, *Psalm.* IX : « Patientia pauperum non peribit in finem. » In hebræo est, *timor Domini* טהורה *tehorah*, id est *mundus*; et in græco similiter est ἁγνός, non ἅγιος. Itaque significatur timor filialis, qui non habet admixtam servilitatem, de quo dicitur in alio *Psalm.* CXI : « Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis ejus cupit nimis. » Nam qui timet timore servili, servat mandata non volens, sed invitus : at qui timet timore filiali, « in mandatis ejus cupit nimis, » id est, cupit valde, et vult omnino ea servare. Ultimum encomium est, quod lex Domini sit vera, et justa per se ipsam, non egens aliunde justificari. « Judicia Domini vera, justificata in semetipsa, » id est, mandata Domini, quæ dicuntur judicia, quia per ea Deus judicat homines, et quæ sunt norma ac regula discernendi virtutes a vitiis, et opera bona a malis : ista, inquam, mandata verissima, justificata sunt in semetipsa, id est, non egent ut ab aliquo demonstrentur justa : hoc enim ipso, quod sunt mandata Dei, justa esse probantur. Et præterea decem præcepta, de quibus potissimum David loquitur, cum sint prima principia juris naturalis, continent in se talem justitiam, ut in omni loco et tempore, et casu particulari sint justa, et nullam admittant dispensationem; cum aliæ leges sæpe indigeant circumstantiis loci, temporis et personarum, ut justæ sint. Itaque sola lex Domini justificata est in semetipsa. In hebræo habetur, *judicia Domini* אמת, *veritas*, id est verissima, justa sunt, sive justificata sunt, יחדו, quod significat *pariter, simul, in idipsum;* sed recte noster Interpres vertit, *in semetipsa*. Hoc enim loco, *justificari simul,* vel *pariter*, nihil est aliud, nisi non egere, ut aliunde justificentur.

11. DESIDERABILIA SUPER AURUM, ET LAPIDEM PRETIOSUM MULTUM, ET DULCIORA SUPER MEL ET FAVUM. Vers. 11.

Hæc est conclusio ex superioribus, quasi dicat Propheta : Cum tam bona sint præcepta Domini, certe præponenda sunt omnibus divitiis et deliciis hujus mundi : nam « desiderabilia sunt super aurum et lapidem pretiosum multum, » id est, in maxima copia habitum; et « dulciora super mel et favum, » id est, non solum super mel quodcumque, sed etiam super favum plenum, et

redundans melle purissimo. Positum est enim illud, *et favum*, ad significandam copiam, ut correspondeat ei, quod dictum erat, lapidem pretiosum multum. In hebræo est, *super aurum et topazion multum, et super mel et redundantiam favorum;* sed Interpretes sensum verterunt. Est autem topazius species lapidis pretiosi : sed Propheta posuit speciem pro genere. Quam longe remota est hæc veritas a sensu carnalium hominum! quotusquisque carnalium est, qui pro parvo lucro, vel exigua delectatione non contemnat omnia divina præcepta! Et tamen verissimum est utiliorem et jucundiorem esse legis observationem omnibus thesauris, atque omni voluptate.

Judicia carnalium, diversa a sanctorum judiciis.

Vers. 12.

12. Etenim servus tuus custodit ea, in custodiendis illis retributio multa.

Probat exemplo, sive experientia sua, verum esse quod dixit. Nam, inquit, « servus tuus custodit ea » præcepta, « et in custodiendis illis retributio multa » illi contingit, id est, experimento probavit servus tuus, se multa bona percipere, dum præcepta custodit. Ex hebræo S. Hieronymus vertit, *servus tuus docebit ea*. Pagninus autem vertit, *servus tuus illustratur in eis*. Sed Septuaginta rectissime verterunt, *custodit ea*. Nam vox hebræa נזהר *nizhar*, tametsi in aliis conjugationibus *docere*, vel *splendere* significet, tamen in passiva conjugatione, qualis est hoc loco, significat *custodire se*, sive *cavere*, vel *seipsum admonere*. Itaque ad verbum sic verti potuisset, *servus tuus custodit se in eis*, id est, abstinet a peccando, præcepta tua custodiens, quod est idem cum eo, *servus tuus custodit ea*, id est præcepta.

Vers. 13.

13. Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me, et ab alienis parce servo tuo.

Dixerat se custodire mandata Dei, corrigit se atque excipit peccata ex ignorantia, quæ vix caveri possunt. Quasi dicat : Servus tuus cavet a peccatis, legem tuam servando, non omnino, sed quantum patitur humana fragilitas. Pulchre in hebræo legitur ad verbum, *ignorantias quis intelligit?* Ubi opponit ignorantiam intelligentiæ, demonstrare volens esse difficillimum cavere peccata, quæ ex ignorantia committuntur; et tamen quia vere peccata sunt, et caveri potuerunt, addit orationem : « Ab occultis meis munda me. » Quod sequitur, « et ab alienis parce servo tuo, » non significat, ut Deus nobis ignoscat peccata aliena, ut vulgo hic locus citari solet; sed, ut Deus custodiat nos a sodalitate perversorum hominum. Homines enim bonæ voluntatis, qualis erat S. David, ab ignorantia propriorum delictorum, et a seductione pravorum sodalium imprimis cavere debent. Pro voce *alienis*, habetur in hebræo זדים *zedim*, quod *superbos* significat. S. Hieronymus vertit, *a superbis libera servum tuum*. Sed Septuaginta legerunt *zarim*, non זדים *zedim :* significat autem זרים *alienos*. Sensus est fere idem, nisi quod secundum hebræum, ut nunc se habet, significatur liberatio ab uno genere malorum, id est a superbis : at secundum græcum textum, et veram hebraicam lectionem, significatur liberatio generalis ab omnibus perversis amicis. Nostra igitur lectio sic exponenda est : Ab alienis, id est, ab iis qui alienis moribus sunt, parce servo tuo, id est, parcendo remove illos ab amicitia servi tui.

Vers. 14.

14. Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero, et emundabor a delicto maximo.

Reddit rationem, cur tantopere timeat improborum familiaritatem : Nam, inquit, si isti alienis moribus præditi, « non fuerint dominati mei, » id est, si per nimiam familiaritatem non me sibi subjecerint, et ad suam voluntatem me non redegerint; « tunc immaculatus ero, et emundabor, » id est mundus ero, « a delicto maximo, » id est a peccato gravi et mortali; omne enim mortale crimen maximum dici potest, cum a Deo bono maximo avertat, et ad pœnam gehennæ plane maximam perducat. S. Augustinus legit, *a delicto magno*, ut habetur in græco, sed parum refert.

Mortale peccatum cur sit maximum?

Vers. 15.

15. Et erunt, ut complaceant eloquia oris mei, et meditatio cordis mei in conspectu tuo semper.

Non solum tunc immaculatus ero, sed etiam tunc « erunt, ut complaceant, » id est, fiet ut complaceant eloquia oris mei, « et meditatio cordis mei in conspectu tuo semper, » id est, hymni, quos in laudem tuam corde et ore decanto, placebunt tibi semper, quia de mundo corde et simplici ore prodibunt.

Vers. 16.

16. Domine, adjutor meus, et redemptor meus.

Placebunt, inquam, tibi cantica mea, ex gratia tua, non ex meritis meis : quia ut sim immaculatus, mundus a delicto maximo, et proinde placeant tibi verba mea, dono tuo habeo, qui es « adjutor meus, et redemptor meus, » adjutor in bonis, et redemptor a malis.

PSALMUS XX

SECUNDUM HEBRÆOS.

<table>
<tr><td>V. v. — 1. In finem, Psalmus David.</td><td>V. s. h. — Victori Canticum [h. Psalmus] David.</td></tr>
<tr><td>2. Exaudiat te Dominus in die tribulationis : protegat te nomen Dei Jacob.</td><td>Exaudiat te Dominus in die tribulationis : protegat te nomen Dei Jacob.</td></tr>
<tr><td>3. Mittat tibi auxilium de sancto, et de Sion tueatur te.</td><td>Mittat tibi auxilium de sancto, et de Sion roboret te.</td></tr>
<tr><td>4. Memor sit omnis sacrificii tui, et holocaustum tuum pingue fiat.</td><td>Memor sit omnis sacrificii tui, et holocaustum tuum [al. tac. tuum] pingue fiat. Semper.</td></tr>
<tr><td>5. Tribuat tibi secundum cor tuum, et omne consilium tuum confirmet.</td><td>Det tibi secundum cor tuum, et omnem voluntatem tuam [h. omne consilium tuum] impleat.</td></tr>
<tr><td>6. Lætabimur in salutare tuo, et in nomine Dei nostri magnificabimur.</td><td>Laudabimus in salutari tuo, et in nomine Dei nostri deducemus.</td></tr>
<tr><td>7. Impleat Dominus omnes petitiones tuas : nunc cognovi quoniam salvum fecit Dominus Christum suum.</td><td>Impleat Dominus omnes petitiones tuas : nunc scio, quoniam salvabit Dominus Christum suum.</td></tr>
<tr><td>Exaudiet illum de cœlo sancto suo; in potentatibus salus dexteræ ejus.</td><td>Exaudiet eum de cœlo sancto suo, in fortitudine salutis dexteræ suæ.</td></tr>
<tr><td>8. Hi in curribus, et hi in equis; nos autem in nomine Domini Dei nostri invocabimus.</td><td>Hi in curribus, et hi in equis; nos autem in nomine Dei nostri recordabimur.</td></tr>
<tr><td>9. Ipsi obligati sunt, et ceciderunt; nos autem surreximus et erecti sumus.</td><td>Ipsi curvati [al. incurvati] sunt et ceciderunt; nos autem surreximus et erecti sumus.</td></tr>
<tr><td>10. Domine, salvum fac regem : et exaudi nos in die, qua invocaverimus te.</td><td>Domine, salva; rex exaudiet nos in die qua invocaverimus eum.</td></tr>
</table>

Argumentum. — Davidi ad bellum contra Syros proficiscenti (II *Sam.* x, 15 seqq.; I *Chron.* xx, 16 seqq.) inter sacrificia populus omnia fausta et prospera apprecatur, vers. 2-6; simulque gratulatur de salute et victoria divinitus illi data, vers. 6-9; atque ut in posterum etiam Jova eum salvum et incolumem servare velit, orat, vers. 10. Hinc strophæ 3. Ewaldus cum multis existimat alternis choris Psalmum decantatum esse, et primam quidem strophen a populo, secundam a Pontifice, tertiam iterum a populo. Quod Maurero minus placet : « Ubique vates, ait Maurer, populi nomine loquitur, nunc singularem, nunc pluralem personam adhibens. »

1. Præcentori, carmen Davidis.

2. Exaudiat te Jova die angustiarum (prælii),
exaltet te nomen Dei Jacob.
3. Mittat auxilium tuum e sanctuario,
et ex Sione suffulciat te.
4. Memor sit oblationum tuarum,
et holocaustum tuum pingue habeat.
5. Det tibi secundum cor tuum,
et omne consilium tuum impleat.
6. Jubilemus propter salutem tuam,
et in nomine Dei nostri aciem instruamus:
implebit Jova omnia desideria tua.

7. Nunc novi quod Jova salvavit unctum suum (regem);
exaudit eum de cœlis suis sanctis
potentia salutis (salutifera) dexteræ suæ.
8. Isti (hostes) curribus, isti equis,
et nos nomine Jovæ, Dei nostri, gloriamur.
9. Illi incurvati sunt (procubuerunt) et ceciderunt,
et nos surreximus, et erecti stetimus.

10. Jova, salva (nos);
Rex (Deus) exaudiat nos quo die invocaverimus (eum).

NOTÆ.

Vers. 2. *Exaltet*, propr. in loco alto te constituat, tutum te præstet. *Nomen Dei Jacob*, Deus populi Israelitici præses et custos. *Nomen*, i. e. potentia ad juvandum parata. — Vers. 3. *Tuum*, tibi necessarium. *Sanctuario*, tabernaculo in monte Sion erecto, ubi tunc erat arca sacra. — Vers. 4. *Oblationem* farrearum, quæ libis oleo conspersis, additoque thure constabant. *Holocaustum*, victimæ. *Pingue*, acceptum ut pingue. Solebant, ut alii populi, graviora negotia, ac præcipue bella, sacrificiis auspicari Hebræi. — Vers. 5. *Cor*, animi tui desiderium. — Vers. 6. *Nomine*, ductu et auspicio. *Aciem instruamus* : דגל enim est vexillum ternarum tribuum, quæ singulis castrorum lateribus instruebantur. Ewaldus, *celebremus nomen*, etc. : *degel* enim, ait, est vexillum *elatum*; hinc *dagal extollere, celebrare*, cum ב objecti nota. Maurer, *vexilla erigamus*, ad bellum proficiscamur. Alexandrinus legit *negouddal*, magnificabimur. *Implebit*, vel impleat. — Vers. 8. *Curribus* bellicis, fortasse falcatis. — Vers. 10. Ita Masorethæ dispungunt. Verum commodior haud dubie sensus nascitur, si Alexandrinum et Vulg. secuti, post *hammeleck* demum interpunctionem ponimus, atque sic vertimus : *Jova, salva regem! Exaudiat* (vel *exaudiet*) *nos quo die invocaverimus* eum.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XIX.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, Psalmus David.

Psalmus hic videtur cantatus a Davide prævidente Christi adventum ad debellandas aereas potestates, quo etiam pertinent duo Psalmi sequentes.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. EXAUDIAT TE DOMINUS IN DIE TRIBULATIONIS : PROTEGAT TE NOMEN DEI JACOB.

Cum David nullius hominis nomen exprimat, alloquitur sine dubio illum, in quem omnia justorum desideria et omnium Prophetarum vaticinia respiciebant. Ac quasi Christum videret in bellum adversus diabolum prodeuntem, et oratione se armantem, imminente passionis tribulatione, acclamat illi : « Exaudiat te Dominus in die tribulationis, » id est passionis, in qua, ut dicit Apostolus *ad Hebr.* v, 7, « cum clamore valido et lacrymis preces, supplicationesque offerens ad eum, qui posset illum salvum facere a morte, exauditus est pro sua reverentia. » Exauditus est autem, non ut mortem evaderet, sed ut mortem moriendo destrueret, et vitam resurgendo repararet; et confusio in gloriam, mortalitas in immortalitatem verteretur, sicut ipse ait *Joan.* XVII, 1 : « Pater, venit hora, clarifica Filium tuum; » de hac exauditione loquitur Propheta. Quo etiam pertinet, quod sequitur : « Protegat te nomen Dei Jacob. » Per *nomen* intelligi potest invocatio, sicut in eo loco : « In nomine meo dæmonia ejicient, » *Marc.* cap. ult. Potest etiam intelligi potestas, sive auctoritas, ut *Joan.* v : « Ego veni in nomine Patris mei. » Potest denique simpliciter per nomen Dei, Deus intelligi : sæpe enim in Scripturis ponitur nomen pro persona cujus est nomen, ut cum dicit B. Petrus *Act.* IV, 12 : « Non est

Nomen Dei est Deus ipse.

aliud nomen sub cœlo in quo oporteat nos salvos fieri; » et cum S. Lucas ait in *Actis*, in græca editione, cap. I : « Erat autem turba hominum simul fere centum viginti. » Addidit Propheta *nomen Jacob*, quia Jacob significat populum Dei, cujus populi Christus est caput, quasi diceret : Protegat te Deus populi sui, ut protegendo te, qui es caput ejus populi, consequenter totus populus salvus fiat. Protectio vero petitur a telis inimicorum, ut non noceant; tunc autem vere nocuissent, si vel Christi resurrectionem, vel Christi fidem et nomen, vel Ecclesiæ propagationem impedire potuissent.

Vers. 2. 2. MITTAT TIBI AUXILIUM DE SANCTO, ET DE SION TUEATUR TE.

Per *sanctum* intelligit montem sanctum, qui dicitur Sion, ut explicatur in secunda parte versiculi. Dicebatur autem sanctus mons ille, propter præsentiam arcæ Testamenti. Sed hoc loco videtur accipiendus mons Sion cœlestis, de quo loquitur Apostolus *ad Hebr.* XII, 22 : « Accessistis ad Sion montem, civitatem Dei viventis, Jerusalem cœlestem, » etc. Nam meminit hoc loco Propheta montis Sion, ut ostendat Deum ex altissimo monte suo omnia speculari (nam et Sion *specula* interpretatur), ac proinde posse commode Christum præliantem videre, atque inde illi suppetias mittere; locus autem tam altus, ut inde omnia videantur, non est mons Sion terrestris, sed cœlestis. Itaque ait : « Mittat tibi auxilium de sancto monte, » id est, de celsissimo cœlorum habitaculo, unde omnia cernit; « et tueatur de Sion, » id est, de altissima illa specula, unde omnia prospicit.

Vers. 3. 3. MEMOR SIT OMNIS SACRIFICII TUI, ET HOLOCAUSTUM TUUM PINGUE FIAT.

Quia Dominus præliaturus cum hoste generis humani, non solum oravit, sed etiam sacrificavit, id est, non solum obtulit orationem verbalem, ut sic loquar, sed etiam realem, quæ est sacrificium; ideo Propheta sicut de oratione verbali dixerat : « Exaudiat te Dominus, » ita nunc dicit de oratione reali : « Memor sit omnis sacrificii tui, » id est, non contemnat, sed semper in memoria habeat, et respiciat omnia sacrificia tua. « Et holocaustum tuum pingue fiat, » id est acceptetur, ut solent acceptari holocausta ex animalibus pinguibus. Eo siquidem holocaustum est gratius, quo animal immolatum est melius et perfectius. Hinc est illud *Daniel.* III, 40 : « Sicut in millibus agnorum pinguium, sic fiat sacrificium nostrum in conspectu tuo, ut placeat tibi. » Porro Christus obtulit multa sacrificia, et ad extremum holocaustum; ideo dicit Propheta : « Memor sit omnis sacrificii tui, et holocaustum tuum pingue fiat. » Sacrificia multa, sunt passiones multæ, quas pertulit Dominus pro gloria Dei, dum viveret; holocaustum quo se ipse totum obtulit, est ipsa mors crucis. Additur hoc loco סלה *sela*, in hebræo textu, quod significat *semper*. Itaque sensus est : Memor sit Dominus semper omnium passionum, et ipsius mortis Christi. Videtur autem precatio Davidis, prophetia potius, quam precatio : vere enim semper viget, semperque vigebit coram Deo, passio Christi; imo etiam ab initio mundi semper viguit, ac per eam nobis omnia bona donantur.

Christus obtulit multa sacrificia.

Vers. 4. 4. TRIBUAT TIBI SECUNDUM COR TUUM, ET OMNE CONSILIUM TUUM CONFIRMET.

Declarat finem orationis et sacrificii, quasi dicat : Ad hoc te Deus exaudiat, et sacrificium tuum accipiat, ut pervenias quo pervenire cupis, et finem tibi propositum consequaris, nemoque sit, qui te ab illo prohibere valeat. « Tribuat tibi secundum cor tuum, » id est, det tibi quod est secundum cor tuum, id est, quod cupis. « Et omne consilium tuum confirmet, » id est, et omne quod deliberasti stabiliat, ratum esse velit, et executioni mandari permittat et concedat. In hebræo habetur, *omne consilium tuum impleat*, quod est idem. Itaque sensus est : Exaudiat te Deus, et accipiat sacrificium tuum, ut destruas opera diaboli, ut hominem de captivitate liberes, ut vitam æternam in te credentibus præbeas, etc. Hoc enim fuisse desiderium cordis Christi, et consilium, et deliberationem, docent sacræ Litteræ. « Filius Dei, inquit Joannes, venit, ut dissolvat opera diaboli, » I *Joan.* III. Et B. Paulus : « Christus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, » 1 *ad Timoth.* I. Et ipse Dominus : « Venit Filius hominis quærere, et salvum facere quod perierat, » *Luc.* XII.

Vers. 5. 5. LÆTABIMUR IN SALUTARI TUO, ET IN NOMINE DEI NOSTRI MAGNIFICABIMUR.

Cum id factum erit quod petimus, videlicet, ut tu rex noster victoriam de inimicis reportaveris, tunc « lætabimur » non solum corde, sed etiam voce (id enim significat vox hebræa רנן *ranan*), « in salute tua, » id est ob salutem tuam, id est, quia incolumis ex bello redieris, quæ salus et incolumitas in nos redundabit; « et in nomine Dei nostri, » a quo tanta victoria processit, « magnificabimur, » magnos videlicet nos esse ducemus et dicemus, non propter magnitudinem, quæ in nobis sit, sed propter magnum Dominum, quem habemus. In hebræo est נדגל *nidgal*, id est *vexillum erigemus*; sed Septuaginta legerunt נגדל *nigdal*, una littera transposita, id est *magnificabitur*. Itaque in hebræo irrepsit error vitio scriptorum, tametsi illa etiam lectio optimum sensum habeat.

Vers. 6. 6. IMPLEAT DOMINUS OMNES PETITIONES TUAS : NUNC COGNOVI QUONIAM SALVUM FECIT DOMINUS CHRISTUM SUUM.

Iterum repetit faustam precationem, quasi dicat : Impleat ergo Dominus omnes petitiones tuas, ex quibus tam multa bona secutura sunt. « Nunc

cognovi quoniam salvum fecit Dominus Christum suum, » id est, ideo audacter repeto, ut Dominus exaudiat te, et impleat petitiones tuas, quia nunc Domini illustratione cognovi omnino fore implendas : cognovi enim, quod « Dominus salvum fecit, » id est, certissime salvum faciet « Christum suum, » et jam in prædefinitione sua salvum illum fecit, a morte excitavit, in cœlo collocavit, hostes sub pedibus ejus subjecit.

Vers. 7. 7. EXAUDIET ILLUM DE CŒLO SANCTO SUO, IN POTENTATIBUS SALUS DEXTERÆ EJUS.

Quia dixerat : « Salvum fecit, » declarat illud esse dictum de salute in prædefinitione, non in executione. Nam, ut quod prædefinitum est, tempore suo impleatur, « exaudiet illum de cœlo sancto suo, » et sic salvum faciet Dominus Christum suum. Illud, *in potentatibus salus dexteræ ejus*, potest habere duplicem sensum; potest enim accipi *potentatus* pro potentia et robore, et hoc magis proprie sonat vox hebræa גבורה *gheburah*, et tunc sensus erit, *in potentiis*, id est, in magna potentia aderit Christo salus dexteræ Dei. Et quamvis verbum græcum *dynastia*, et latinum *potentatus*, proprie significent *imperium* sive *principatum*, tamen possunt accipi pro *potentia* et *robore*, quomodo accipiuntur eadem vocabula in *Psalm.* LXXXIX : « Si autem in potentatibus octoginta anni, » etc.; in *Psalm.* XX, vers. ult.: « Cantabimus, et psallemus virtutes tuas, » ubi in græco est δυναστείας. Potest etiam accipi *potentatus* pro principatu et imperio, ut verbum græcum *dynastia*, et latinum *potentatus* proprie significant, et tunc sensus erit: « Exaudiet illum de cœlo sancto suo, et in potentatibus, » id est, quia in principatibus nimirum constituendis, vel conservandis, præcipue necessaria est salus dexteræ ejus. Quamvis enim multa præsidia ad salutem principes habere videantur, ut equos et currus, arma et milites, arces et munitiones, tamen ista omnia nihil sunt, si absit salus dexteræ Dei; ideo recte subjungit :

Vers. 8. 8. HI IN CURRIBUS, ET HI IN EQUIS; NOS AUTEM IN NOMINE DOMINI DEI NOSTRI INVOCABIMUS.

Pergit explicare victoriam Christi, quam futuram prævidebat, et ait : « Hi in curribus, et hi in equis, » id est, alii adversariorum in curribus armatis confident, alii in equis ferocibus; et per hæc duo nomina, intelligi vult omnia alia humana præsidia, quibus olim in bellis, tum ad prælium, tum ad fugam utebantur. « Nos autem » cum capite nostro et rege Christo, non tam in curribus et in equis, quam « in nomine Dei » omnipotentis per devotam precem invocato, fiduciam nostram collocabimus. Porro idem est, nomen Domini invocare, et in nomine Domini invocare, secundum Scripturæ sanctæ phrasim. Neque multum refert, quod in hebraico textu habetur נזכיר *nazchir, commemorabimus :* non enim loquitur David de qualicumque Dei commemoratione, sed de ea quæ fit ab iis, qui ejus nomen implorant, ab eoque auxilium petunt.

Vers. 9. 9. IPSI OBLIGATI SUNT, ET CECIDERUNT : NOS AUTEM SURREXIMUS ET ERECTI SUMUS.

Ostendit quanto sit utilius in nomine Domini, quam in curribus equisve confidere. Illi, qui in curribus, vel in equis confidebant, « obligati sunt, et ceciderunt; nos autem, » qui in Deo confidimus, « surreximus et erecti sumus. » Et simul indicat miram rerum conversionem. Nam ante Christi victoriam, hostis humani generis sublimis, quasi in curribus et equis, minabatur dejectis hominibus ob originale peccatum; et similiter principes Judæorum, Herodes et Pilatus, aliique visibiles Christi hostes, quasi erecti insultabant Christo patienti, humilibusque ejus discipulis; sed paulo post illi omnes colligati et impediti corruerunt, isti vero surrexerunt, atque erecti in æternum stabunt. In hebræo habetur כרעו *carehu, incurvati sunt :* unde aliqui putant latinam vocem esse corruptam, et legendum, *obliquati sunt*, et non *obligati sunt*, sed falluntur. Nam latina lectio græcam imitatur; in græco autem est, συνεποδίσθησαν, id est *colligati sunt*, quasi compedibus, quod Noster recte vertit, *obligati sunt*, id est ligati et impediti, ne pugnare vel consistere possent, *ceciderunt*. Itaque Septuaginta non tam ad verba, quam ad sententiam respexerunt.

Vers. 10. 10. DOMINE, SALVUM FAC REGEM, ET EXAUDI NOS IN DIE QUA INVOCAVERIMUS TE.

Concludit conjungendo finem cum principio. Initio dixerat : « Exaudiat te Dominus in die tribulationis; » nunc idem confirmat convertendo orationem ad Deum : « Domine, salvum fac regem » de tribulatione sua; et eodem modo « exaudi nos, » et salvos fac « in die, qua invocaverimus te, » id est, in die tribulationis nostræ, in qua non alium, quam te invocabimus. In hebræo sunt eadem verba, sed interpunctio est alia. Itaque S. Hieronymus et moderni ita legunt : *Domine, salva; rex, exaudi nos in die, qua invocaverimus te.* Sed cum nomen המלך *hammelech* possit verti *rex* et *regem*, quia Hebræi non declinant nomina per casus, et Septuaginta Interpretes verterint, τὸν βασιλέα, id est *regem*, et sic legerint omnes veteres Patres; non est magni facienda lectio modernorum Hebræorum, cui post tempora Septuaginta interpunctio addita est. Porro S. Hieronymus fideliter vertit, sed textum habuit minus emendatum. Posset hic Psalmus commode recitari, quando christiani principes proficiscuntur ad bellum contra infideles.

PSALMUS XXI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *In finem, Psalmus David.*

2. Domine, in virtute tua lætabitur rex, et super salutare tuum exultabit vehementer.

3. Desiderium cordis ejus tribuisti ei, et voluntate labiorum ejus non fraudasti eum.

4. Quoniam prævenisti eum in benedictionibus dulcedinis : posuisti in capite ejus coronam de lapide pretioso.

5. Vitam petiit a te, et tribuisti ei longitudinem dierum in sæculum, et in sæculum sæculi.

6. Magna est gloria ejus in salutari tuo : gloriam et magnum decorem impones super eum.

7. Quoniam dabis eum in benedictionem in sæculum sæculi : lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo.

8. Quoniam rex sperat in Domino : et in misericordia Altissimi non commovebitur.

9. Inveniatur manus tua omnibus inimicis tuis : dextera tua inveniat omnes, qui te oderunt.

10. Pones eos ut clibanum ignis in tempore vultus tui : Dominus in ira sua conturbabit eos, et devorabit eos ignis.

11. Fructum eorum de terra perdes : et semen eorum a filiis hominum.

12. Quoniam declinaverunt in te mala : cogitaverunt consilia, quæ non potuerunt stabilire.

13. Quoniam pones eos dorsum : in reliquiis tuis præparabis vultum eorum.

14. Exaltare, Domine, in virtute tua : cantabimus et psallemus virtutes tuas.

V. s. h. — *Victori Canticum* [*h. Psalmus*] *David.*

Domine, in fortitudine tua lætabitur rex, et in salutare tuo exultabit vehementer.

Desiderium cordis ejus dedisti ei, et voluntate labiorum ejus non fraudasti eum. SEMPER.

Quoniam prævenies eum benedictionibus bonitatis; pones in capite ejus coronam obrizam.

Vitam petivit a te, dedisti ei longitudinem dierum in sæculum et in æternum.

Magna gloria ejus in salutari tuo : gloriam et decorem pones super eum.

Pones enim eum benedictiones in sempiternum : exhilarabis eum lætitia apud vultum tuum.

Quia rex confidet in Domino, et in misericordia Excelsi non decipietur.

Inveniet [al. *inveniat*] manus tua omnes inimicos tuos : dextera tua inveniet odientes te.

Pones eos ut clibanum ignis in tempore vultus tui :

Dominus in furore suo præcipitabit [al. *præcipitavit*] eos, et devorabit [al. *devoravit*] eos ignis.

Fructum eorum [al. tac. *eorum*] de terra perdes, et semen eorum de filiis hominum,

Quoniam inclinaverunt super te malum : cogitaverunt scelus quod non potuerunt.

Quoniam [al. *Quia*] pones eos humerum, funes [*h. nervos*] tuos firmabis contra facies eorum.

Exaltare, Domine [al. *Deus*], in fortitudine tua : cantabimus et psallemus fortitudinem tuam. [al. *fortitudines tuas*].

Argumentum. — Populus felicem prædicat regem, divina ope tam mirifice adjutum, ut omnium votorum compos factus, prospere et summa cum gloria regnum administraret, vers. 2-8; confiditque fore, ut Jehova in posterum etiam regem tueatur, ab omnique detrimento integrum conservet, hostibus suis cunctis excisis, penitusque deletis, vers. 8-14. Hinc strophæ duæ. Maurero hoc carmen est ἐπινίκιον, ob victoriam a Rabba Ammonitarum urbe reportatam : conf. inter se vers. 4 et II *Sam.* xii, 30, vers. 10, et II *Sam.* xii, 31. Alii censent illud factum esse, ut in anniversaria solemnitate, qua regiæ consecrationis dies festus celebrari solebat, decantaretur : atque Davidici quidem regni tempora bellica satis produnt versus 9-13. Melius Hengstenberg hunc Psalmum a Davide editum putat, postquam a Nathan propheta promissio de regni perpetuitate (II *Sam.* vii, 12 seqq.) ipsi fuisset data, ad quod quidem promissum respicit poeta vers. 5-7.

1. Præcentori *canendum*, carmen Davidis.

2. Jova, de virtute tua lætatur rex,
et de auxilio tuo quam impense exsultat !

3. Desiderium cordis ejus ei dedisti,
et petitionem labiorum ejus non negasti. — Selah.
4. Nam prævenis eum benedictionibus bonitatis (bonis optimis),
imponis capiti ejus coronam auream.
5. Vitam abs te petiit, dedisti ei *eam*,
longitudinem dierum ad sæculum et æternitatem.
6. Magna est gloria ejus per salutem tuam,
splendorem et decorem ei imponis.
7. Nam fecisti eum benedictionem in perpetuum,
exhilarasti eum lætitia cum facie tua.
8. Nam rex confidit in Jova,
et gratia (bonitate) Altissimi non nutabit.

9. Assequetur manus tua omnes hostes tuos,
dextera tua assequetur osores tuos.
10. Pones eos instar fornacis ignis tempore vultus tui;
Jova in ira sua eos vorabit eos,
et absumet eos ignis.
11. Fructum (posteros) eorum de terra perdes,
et semen eorum ex hominibus.
12. Nam tetenderunt contra te malum,
excogitarunt consilia perniciosa : — non pervincent.
13. Nam facies eos dorsum *dantes* (fugientes);
in nervis tuis (arcus tui) diriges *tela* ad facies eorum.

14. Surge, Jova, cum robore tuo!
cantu et fidibus celebrabimus potentiam tuam.

NOTÆ.

Vers. 2. *De virtute*, i. e. ob virtutem qua eum protexisti. — Vers. 3. *Desiderium*, metonym. pro re desiderata. *Petitionem*, ab inus. ארש, arab. *varasha, concupivit*, i. e. precatio ore prolata, dum *desiderium* animo concipitur. —Vers. 4. *Nam*; Ewaldus, *sed*. *Prævenis*, ita ut, quocumque se vertat, undique illi bona obvient. *Coronam*, regiæ dignitatis insigne. *Auream*, ex auro purissimo; alii minus recte, *gemmeam*. — Vers. 5. *Petiit*, scil. rex ille in periculis constitutus. *Longitudinem*, i. e. eamdemque longam et diuturnam. Alii, *dedisti ei longitudinem*, etc. Cf. *Rom.* VI, 9. — Vers. 6. Vocabulis *splendor* et *decor* vestem regiam Hebræi designant, qua Jova quoque indutus nonnunquam sistitur. — Vers. 7. *Benedictionem*, fortunatissimum : conf. *Gen.* XII, 2. *Facies* Dei ejusdem favorem et gratiam testatur. — Vers. 8. *Non nutabit*, semper manebit in sua dignitate. Cf. *Luc.* I, 33. — Vers. 9. Populus nunc ipsum Davidem compellat. *Assequetur*; alii, *assequatur*, et ita deinceps, ut quæ sequuntur populi sint vota. ל voci כל præfixa proprie indicat, *ad* quem locum res, de qua sermo est, contendat, hicque *accusativo* notando inservit, ut Syris vulgo, nec raro etiam Hebræis. — Vers. 10. *Instar fornacis ignis*, forsan breviata locutio, ait Agellius, pro hac pleniore : pones eos tanquam si mitteres eos in fornacem ignis. *Vultus tui*, i. e. iræ tuæ, ait Rosenmullerus; melius Maurer et Ewaldus : simul atque apparuerit facies tua. *Vorabit*; Alexandrini legisse videntur יבהלם, quod minus congruit incœptæ cum igne similitudini. Cf. *Malach.* III, 19. — Vers. 12. *Tetenderunt*, metaphora petita a retibus. Alii, *tendant, excogitent*. *Pervincent*; minus recte quoad grammaticam Rosenmullerus explicat, consilia *quæ* non poterunt *perficere*. Ita et Symmachus : ἐλογίσαντο ἐννοίας ἀδυνάτους. — Vers. 13. Pro *dorsum* Rosenmullerus vertit *exitium*, collata Samarit. סכם; pro *diriges* vero, ponit idem *aptabis*.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XX.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, Psalmus David.

Psalmus XX connexus est cum præced. XIX. Hic petebat a Deo, ut Christum Regem cum hoste generis humani præliaturum protegeret. Iste gratias agit, quod protexerit, exaltaverit et coronaverit.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. DOMINE, IN VIRTUTE TUA LÆTABITUR REX, ET SUPER SALUTARE TUUM EXULTABIT VEHEMENTER.

Adepta victoria, rex noster Christus « lætabitur in virtute tua, » id est ob virtutem potentiamque tuam, per quam de hostibus suis feliciter triumphavit. « Et super salutare tuum, » id est, de salute a te illi præstita gaudebit, et voce etiam « exultabit vehementer. » Itaque una pars versiculi aliam declarat.

Vers. 2. 2. DESIDERIUM CORDIS EJUS TRIBUISTI EI, ET VOLUNTATE LABIORUM EJUS NON FRAUDASTI EUM.

Respondent hæc verba eis, quæ in Psalmo superiore dicta fuerant : « Tribuat tibi secundum cor tuum, » etc. Phrasis hebraica est dare petitionem, pro eo quod est dare rem petitam, quomodo in lib. I *Regum*, cap. I, 17, dicit Heli sacerdos Annæ : « Deus Israel det tibi petitionem tuam, quam rogasti eum. » Sic igitur hoc loco dicitur : « Desiderium cordis ejus tribuisti ei, » id est, tribuisti quod desiderabat. « Et voluntate labiorum ejus non fraudasti eum, » id est, non fraudasti eum ea re quam volebant labia ejus, id est, quam se velle et desiderare, labiis orationem fundendo, demonstravit. In summa dicit, datum fuisse Christo, quod corde desideraverat, et labiis expetiverat.

Vers. 3. 3. QUONIAM PRÆVENISTI EUM IN BENEDICTIONIBUS DULCEDINIS, POSUISTI IN CAPITE EJUS CORONAM DE LAPIDE PRETIOSO.

Magna vere fuit Christo causa lætandi, quod non solum habuerit quod petiit, sed quod Deus prævenerit ejus desideria, et dederit ei maxima dona antequam peteret. « Prævenisti, inquit, eum in benedictionibus dulcedinis » : in hebræo est *tob*, *bonitatis*, et similiter in græco, χρηστότητος. Itaque sensus est, Christum fuisse præventum donis bonitatis Dei, quæ fuerunt conceptio de Spiritu Sancto, unio ad personam Verbi, infusio omnium scientiarum et virtutum, et ipsa Dei visio : quæ omnia in primo instanti conceptionis illi data fuerunt; proinde præventus fuit benedictionibus dulcedinis. Quod vero sequitur, *posuisti in capite ejus coronam de lapide pretioso*, vel, ut habetur in hebræo, *de auro* פז, *perfecto*, videtur referendum ad regnum et sacerdotium, quod etiam ab ipsa conceptione habuit, propter quæ Christi cognomen accepit; corona enim aurea insigne est regium et sacerdotale.

Dona Dei quibus Christus præventus est.

Vers. 4. 4. VITAM PETIIT A TE, ET TRIBUISTI EI LONGITUDINEM DIERUM IN SÆCULUM, ET IN SÆCULUM SÆCULI.

Beneficia superiora præventus accepit : at corporis gloriam, et immortalitatem, et alia deinceps petiit et obtinuit. « Petiit vitam, » cum imminente passione « preces et supplicationes obtulit ei, qui possit eum salvum facere a morte, » ut dixit Apostolus *ad Hebr.* V, 7. Deus autem tribuit ei « longitudinem dierum in sæculum, et in sæculum sæculi, » id est vitam sempiternam, « ut resurgens a mortuis jam non moriatur, et mors illi ultra non dominetur, » *ad Rom.* VI, 9. Ex hoc loco manifeste convincuntur, qui hunc Psalmum ad litteram exponunt de Davide, quod facit Jansenius; vel de Ezechia, quod facit Euthymius, et ante eum Theodoretus : nam nec David, nec Ezechias habuit longitudinem dierum in sæculum, et in sæculum sæculi.

Vers. 5. 5. MAGNA EST GLORIA EJUS IN SALUTARI TUO, GLORIAM ET MAGNUM DECOREM IMPONES SUPER EUM.

Non solum vitam in sæculum sæculi dedit ei Deus, sed etiam « exaltavit illum, et dedit illi nomen, quod est super omne nomen, » *Philipp.* II, 9. Hæc enim est vere « magna gloria, quam habuit in salutari Dei, » id est in salute, qua illum salvum fecit Deus : et hinc « gloriam et magnum decorem, » id est immensum honorem, « impones super eum, » pro eo quod imposita illi fuit ab inimicis spinea corona tantæ ignominiæ, ut eo tempore « non esset species ei, neque decor, » ut cecinit Isaias cap. LIII, 2.

Vers. 6. 6. QUONIAM DABIS EUM IN BENEDICTIONEM IN SÆCULUM SÆCULI, LÆTIFICABIS EUM IN GAUDIO CUM VULTU TUO.

Post exaltationem ad dexteram Patris, et nomen super omne nomen, sequetur universalis

benedictio, « cœlestium, terrestrium et infernorum; » quæ nunquam deficiet, de qua loquitur B. Paulus *ad Philip.* II, et Joannes *Apocal.* V. Verba illa, *dabis eum in benedictionem*, significant : pones eum, ut communem benedictionis materiam, id est, facies ut omnes illi benedicant. Græcus codex clarior est; habet enim, *dabis ei benedictionem*; sed in hebræo habetur, *pones eum benedictionem;* sensus est idem. Quod autem additur, *lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo*, significat lætitiam consequentem illa omnia bona jam dicta; semper enim lætitia sequitur adeptionem boni. Illud, *cum vultu tuo*, siginificat *coram te*, et *in præsentia tua*.

Vers. 7. 7. QUONIAM REX SPERAT IN DOMINO, ET IN MISERICORDIA ALTISSIMI NON COMMOVEBITUR.

Bona jam dicta prædicit fore omnino stabilia, et firma in æternum : « Quoniam, inquit, rex sperat in Domino, » id est, confidit in potentia infinita Dei, non in viribus humanis; « et in misericordia Altissimi, » id est, bonitate illius qui super omnes est, et cui subjiciuntur omnia; ideo « non commovebitur, » sive non nutabit, sed permanebit securus in æternum.

Vers. 8. 8. INVENIATUR MANUS TUA OMNIBUS INIMICIS TUIS, DEXTERA TUA INVENIAT OMNES QUI TE ODERUNT.

Probat non commovendum Christum, neque regnum ejus, quoniam inimici ejus omnes peribunt. « Inveniatur manus tua omnibus inimicis tuis, » id est, invenietur manus tua super omnes inimicos tuos, ut eos videlicet punias. Idem repetit dicens : « Dextera tua inveniat, » pro *inveniet*, « omnes qui te oderunt. » Textus hebræus clarissimus est : *Inveniet manus tua omnes inimicos tuos, dextera tua inveniet odientes te*. Sed Interpretes variare voluerunt. Videtur autem Propheta nunc alloqui Christum, non Patrem : Christus enim proprie est, quem Judæi, aliique persecutores oderunt, et de eo dicitur in *Psalm.* CIX, 1 : « Sede a tris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. »

Vers. 9. 9. PONES EOS UT CLIBANUM IGNIS IN TEMPORE VULTUS TUI, DOMINUS IN IRA SUA CONTURBABIT EOS, ET DEVORABIT EOS IGNIS.

Describit pœnam inimicorum : « Pones, inquit, eos, » tuos videlicet inimicos, « ut clibanum ignis, » id est, facies eos undique æstuare, quomodo æstuat clibanus ardens, « in tempore vultus tui, » id est, in die iræ tuæ, quæ in ultimo judicio manifestabitur. Idem repetit in tertia persona, quasi dicat : Vere dixi : « Pones eos ut clibanum ignis, in tempore vultus tui. » Nam Dominus Christus « in ira sua conturbabit inimicos suos, » et tunc ad imperium Christi devorabit eos ignis æternus, et sic efficientur quasi clibanus ardens. Verbum hebræum בלע *balah* significat proprie *deglutire*, vel *perdere*, ac *dissipare*. Ideo S. Hieronymus : *Dominus in furore suo præcipitabit eos*. Fortasse *conturbabit eos* positum est pro *exturbabit eos*, videlicet a facie sua in gehennam, et devorabit eos ignis. Sic enim cohærebit lectio hebraica cum græca et latina. Fortasse enim vox hebraica בלע *balah*, significat non solum *deglutire* et *perdere*, sed etiam *conturbare;* nota enim erat Septuaginta Interpretibus vis hebraicarum vocum magis, quam posterioribus Rabbinis. Sensus autem semper est bonus.

Vers. 10. 10. FRUCTUM EORUM DE TERRA PERDES, ET SEMEN EORUM A FILIIS HOMINUM.

Ne forte objiceret aliquis, posteros inimicorum Christi aliquando pro patribus surrecturos, et molestiam Christo illaturos, addit Propheta, non solum inimicos Christi, sed omnes eorum filios ac nepotes, atque adeo omne semen eorum periturum. « Fructum, inquit, eorum, » id est filios et posteros, « de terra perdes, » et eliminabis, « et semen eorum a filiis hominum, » nimirum perdes.

Vers. 11. 11. QUONIAM DECLINAVERUNT IN TE MALA; COGITAVERUNT CONSILIA, QUÆ NON POTUERUNT STABILIRE.

Juste punies eos, quoniam illi injuste tibi nocere conati sunt. Videtur David valde proprie et subtiliter dixisse : « Declinaverunt in te mala, » quoniam mala pœnæ directe ad Christum non pertinebant, in quo nulla fuit culpa; sed iniqui homines detorserunt, et declinaverunt mala, id est contumelias, vulnera, plagas, mortem ipsam, a suo quasi itinere in Christum innocentem. « Cogitaverunt consilia, quæ non potuerunt stabilire, » id est, mala voluntas in ipsis fuit perdendi Christum, et impediendi regnum ejus; sed non potuerunt perficere, quia Deus mala omnia convertit in bonum ipsius Christi, et fidelium servorum ejus.

Mala pœnæ directe ad Christum non pertinebant.

Vers. 12. 12. QUONIAM PONES EOS DORSUM, IN RELIQUIIS TUIS PRÆPARABIS VULTUM EORUM.

Hic describitur summa impiorum calamitas, quod videlicet sunt destinati ad sola flagella, et ad majorem calamitatem visuri sint electos Dei in summa gloria et felicitate. « Pones eos dorsum, » id est, facies ut nihil sint nisi dorsum, pars videlicet flagellis exposita : sic nimirum totos flagellabis, quasi toti sint dorsum. « In reliquiis tuis præparabis, » seu *diriges*, ut sonat vox hebræa תכנן, « vultum eorum, » id est, diriges vultum eorum in reliquiis tuis, hoc est, ad considerandos electos tuos, quos tibi reliquisti, de quibus scriptum est, *Rom.* IX : « Reliquiæ salvæ fient. » Vocem hebræam מיתריך S. Hieronymus vertit, *funes tuos*, sed Septuaginta Interpretes recte verterunt, *reliquiis tuis*, quia vox illa utrumque significat. Locus hic obscurus est admodum; si cui nostra interpretatio minus placeat, audiat alias. Theodoretus et Euthymius sic exponunt : « Pones eos dorsum, » id est, in fugam eos convertes, faciens

ut terga vertant. « In reliquiis tuis præparabis vultum eorum, » id est, in reliquias eorum, hoc est in filios eorum, « præparabis vultum tuum, » id est, iram tuam. Volunt enim isti auctores hyperbaton esse in verbis Prophetæ, et propterea invertenda esse verba eo modo, quo diximus. An hæc interpretatio litteræ et verbis inhæreat, lectores judicent. S. Hieronymus et S. Augustinus, nec non moderni, quisque suam interpretationem excogitaverunt.

Vers. 13. 13. EXALTARE, DOMINE, IN VIRTUTE TUA, CANTABIMUS ET PSALLEMUS VIRTUTES TUAS.

Concluditur Psalmus sancta acclamatione ad Christum regem, et simul prædictione eorum quæ futura sunt post ultimum exitium omnium impiorum. « Exaltare, Domine, in virtute tua, » id est, qui aliquando apparuisti humilis, et tanquam infirmus crucifigi passus es, nunc in fortitudine et potentia devictis hostibus, et in gehennam detrusis, « exaltare » usque ad summum cœlum; interim nos electi tui « cantabimus » voce, et instrumentis musicis resonabimus potentiam tuam, ut aliquando ad te perveniamus, et in sæculum sæculi te laudemus. Hic solum est observandum, per *virtutem* in utraque parte versiculi, non intelligi virtutes morales, sed potentiam et robur, ut ex hebraicis et græcis manifeste colligitur.

PSALMUS XXII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v.—1. *In finem, pro susceptione matutina Psalmus David.*	V. s. h. — *Victori pro cervo matutino Canticum* [*h. Psalmus*] *David.*
2. Deus, Deus meus, respice in me: quare me dereliquisti? longe a salute mea verba delictorum meorum.	Deus meus, Deus meus, quare dereliquisti me? longe a salute mea verba rugitus mei.
3. Deus meus, clamabo per diem, et non exaudies; et nocte, et non ad insipientiam mihi.	Deus meus, clamabo per diem, et non exaudies: et nocte, nec est silentium mihi.
4. Tu autem in sancto habitas, laus Israel.	Et tu sancte: habitator, laus [*h. laudes*] Israel.
5. In te speraverunt patres nostri: speraverunt, et liberasti eos.	In te confisi sunt patres nostri: confisi sunt et salvasti eos.
6. Ad te clamaverunt, et salvi facti sunt: in te speraverunt, et non sunt confusi.	Ad te clamaverunt, et salvati sunt: in te confisi sunt, et non sunt confusi.
7. Ego autem sum vermis, et non homo, opprobrium hominum, et abjectio plebis.	Ego autem sum vermis et non homo [*h. vir*]: opprobrium hominum, et despectio plebis [*h. populi*].
8. Omnes videntes me, deriserunt me: locuti sunt labiis, et moverunt caput.	Omnes videntes me subsannant [al. *subsannabant*] me: dimittunt labium, movent caput.
9. Speravit in Domino, eripiat eum: salvum faciat eum, quoniam vult eum.	Confugit ad Dominum [*h. Revelat Domino*], salvet eum: liberet eum, quoniam vult eum.
10. Quoniam tu es qui extraxisti me de ventre: spes mea ab uberibus matris meæ.	Tu autem propugnator meus ex utero: fiducia mea ab uberibus matris meæ.
11. In te projectus sum ex utero: de ventre matris meæ Deus meus es tu.	In te projectus sum ex vulva: de ventre matris meæ Deus meus tu.
12. Ne discesseris a me: Quoniam tribulatio proxima est: quoniam non est qui adjuvet.	Ne longe fias a me, quoniam tribulatio proxima, quoniam non est adjutor.
13. Circumdederunt me vituli multi, tauri pingues obsederunt me.	Circumdederunt me vituli multi: tauri pingues [*h. Basan*] vallaverunt me.
14. Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens et rugiens.	Aperuerunt super me os suum: leo capiens et rugiens.
15. Sicut aqua effusus sum, et dispersa sunt omnia ossa mea.	Sicut aqua effusus sum, et separata sunt omnia ossa mea.
Factum est cor meum tanquam cera liquescens, in medio ventris mei.	Factum est cor meum sicut cera liquefacta in medio ventris mei.

16. Aruit tanquam testa virtus mea, et lingua mea adhæsit faucibus meis, et in pulverem mortis deduxisti me.

17. Quoniam circumdederunt me canes multi : concilium malignantium obsedit me.

Foderunt manus meas et pedes meos.

18. Dinumeraverunt omnia ossa mea :

Ipsi vero consideraverunt et inspexerunt me.

19. Diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem.

20. Tu autem, Domine, ne elongaveris auxilium tuum a me : ad defensionem meam conspice.

21. Erue a framea, Deus, animam meam, et de manu canis unicam meam.

22. Salva me ex ore leonis, et a cornibus unicornium humilitatem meam.

23. Narrabo nomen tuum fratribus meis : in medio ecclesiæ laudabo te.

24. Qui timetis Dominum, laudate eum : universum semen Jacob, glorificate eum.

25. Timeat eum omne semen Israel, quoniam non sprevit, neque despexit deprecationem pauperis :

Nec avertit faciem suam a me; et cum clamarem ad eum, exaudivit me.

26. Apud te laus mea in ecclesia magna : vota mea reddam in conspectu timentium eum.

27. Edent pauperes, et saturabuntur; et laudabunt Dominum qui requirunt eum : vivent corda eorum in sæculum sæculi.

28. Reminiscentur et convertentur ad Dominum universi fines terræ :

Et adorabunt in conspectu ejus universæ familiæ gentium.

29. Quoniam Domini est regnum, et ipse dominabitur gentium.

30. Manducaverunt et adoraverunt omnes pingues terræ : in conspectu ejus cadent omnes qui descendunt in terram.

31. Et anima mea illi vivet, et semen meum serviet ipsi.

32. Annuntiabitur Domino generatio ventura, et annuntiabunt cœli justitiam ejus populo qui nascetur, quem fecit Dominus.

Aruit velut testa fortitudo mea, et lingua mea adhæsit faucibus meis, et in pulverem mortis detraxisti me.

Quoniam circumdederunt me venatores [*h. canes*], consilium pessimorum vallavit :

Fixerunt manus meas et pedes meos : numeravi omnia ossa mea : quæ ipsi respicientes viderunt in me.

Diviserunt vestimenta mea sibi, et super vestimentum meum miserunt sortem.

Tu autem, Domine, ne longe fias [al. *facias*] : fortitudo mea, in auxilium meum festina.

Erue a gladio animam meam, et de manu canis solitariam meam.

Salva me ex ore leonis, et de cornibus unicornium exaudi me.

Narrabo nomen tuum fratribus meis : in medio ecclesiæ laudabo te.

Timentes Dominum laudate eum : omne semen Jacob glorificate eum; et metuite eum, universum semen Israel.

Quoniam non despexit neque contempsit modestiam pauperis, et non abscondit faciem suam ab eo, et cum clamaret ad eum, exaudivit.

Apud te laus mea in ecclesia multa : vota mea reddam in conspectu timentium eum.

Comedent mites, et saturabuntur; laudabunt Dominum quærentes eum : vivet cor vestrum in sempiternum.

Recordabuntur et convertentur ad Dominum universi fines terræ : et adorabunt coram te universæ cognationes gentium.

Quia Domini est regnum, et dominabitur gentibus.

Comederunt et adoraverunt omnes pingues [al. *principes*] terræ ante faciem ejus; curvabunt omnes qui descendunt in pulverem, et anima ejus non vivet.

Semen serviet ei, narrabitur Domino in generatione.

Venient et annuntiabunt justitiam ejus populo qui nascetur, quem fecit.

Argumentum. — Lugubris lamentatio hominis, gravissimia calamitate atque miseria conflictantis. Strophæ tres : Jovam, cujus tutelæ sit, omnem sui curam abjecisse queritur, vers. 2-12 ; periculi in quo versatur, accuratior descriptio : velit Deus ex eo ipsum eripere, vers. 13-22 ; gratiarum promissio, vers. 23-32. Christi in crucem acti

et jam morientis fata in hoc carmine adumbrari, nullo catholico unquam dubium fuit. Vide Bossueti *Explication littér. du Ps.* XXI, tom. III, part. 81 edit. Lebel.

1. Præcentori, in cervam auroræ, carmen Davidis.

2. Deus meus, Deus meus, quare me deseruisti,
remotus ab auxilio meo, *a* verbis rugitus mei?
3. Deus meus, clamo (voco) interdiu, neque exaudis;
et noctu, nec quies (levatio) mihi.
4. Et *tamen* tu es sanctus,
sedens inter hymnos Israelis.
5. In te confisi sunt patres nostri:
confisi sunt, et liberasti eos.
6. Ad te clamarunt, et erepti sunt;
tibi confisi sunt, nec erubuerunt (sua spe delusi).
7. Ego vero vermiculus sum, nec vir;
opprobrium hominum et propudium populi.
8. Omnes qui me aspiciunt, subsannant me;
hiatum faciunt labio, motitant caput (dicentes):
9. « Devolvat *res suas* in Jovam, liberet eum,
eripiat eum, quia delectatur *Jova* eo! »
10. Nam tu is es qui me extraxisti ex utero,
securum me reddens ad matris meæ ubera.
11. In te rejectus sum (me rejeci, tanquam in gremium) ex utero;
ab utero matris meæ Deus meus es tu.
12. Ne sis remotus a me, nam prope accessit angustia,
Nec ullus est adjutor.

13. Circumdant me tauri multi;
validi (tauri) Basanitidis me cingunt.
14. Distendunt contra me os suum,
ut leo discerpens et rugiens.
15. Instar aquarum effusus sum (viribus exhaustus),
et disjunxerunt se omnia ossa mea;
factum est cor meum ut cera,
liquefactum in visceribus meis.
16. Exaruit, ut testa, vis mea *vitalis*,
et lingua mea adhæret faucibus meis,
et ad pulverem mortis redigis me.
17. Nam circumdant me canes,
turba maleficorum cingunt me,
transfoderunt manus meas et pedes meos.
18. Numero omnia ossa mea (præ macie);
illi (hostes mei) *me* intuentur, et considerant me.
19. Dividunt vestes meas inter se,
et de vestimento meo jaciunt sortem.
20. Tu vero, Jova, ne sis remotus;
robur meum, in auxilium meum festina.

21. Eripe a gladio animam meam,
e manu canis unicam meam (vitam).
22. Salva me ab ore leonis,
atque e cornibus bubalorum *eripiens* exaudias me.

23. Narrabo nomen tuum fratribus meis (Judæis),
in media concione te collaudabo (dicens) :
24. « Cultores Jovæ, collaudate eum;
omnis Jacobi progenies, glorificate eum;
eum revereamini, omne semen Israelis.
25. Neque enim contempsit, nec aversatus est miseriam miseri,
neque occultavit faciem suam ab illo,
quumque vociferaretur (miser) ad eum, audivit. »
26. A te laus mea in concione magna;
vota mea persolvam coram colentibus ipsum.
27. Edent afflicti, et saturabuntur;
laudabunt Jovam qui quærunt eum. —
Vivat (hilare sit) cor vestrum in perpetuum!
28. Recordabuntur et convertent se ad Jovam omnes fines terræ,
et prosternent se coram te omnes familiæ gentium.
29. Nam Jovæ est regnum,
et ipse in gentes dominatur.
30. Edent (sacrificales epulas) et prosternent se omnes pingues terræ,
coram eo incurvabunt se omnes descendentes in pulverem,
et *ille qui* animam suam non vivificat.
31. Posteri servient ei;
narrabitur de Domino per omnes ætates.
32. Venient, et annuntiabunt justitiam ejus
populo *ex se* genito, quoniam *potenter et feliciter Deus* egit.

NOTÆ.

Vers. 1. Τὸ *in cervam auroræ* varie explicatur. Plerique hæc verba accipiunt pro cantione aliqua, ad cujus numeros compositus et decantatus fuerit hic psalmus, ita autem dicta, quia in ea *cerva auroræ* commemorabatur. Sciunt omnes, solem orientem primosque radios emittentem apud orientales poetas dictione figurata appellari *dorcadem*, seu *cervam* (*gazelle*). « Postquam promicuisset cornu dorcadis, » ait Hariri *Consessu* V, i. e. cum radii solis emicantis sese sparsissent. Item sæpe *cornu* pro *radiante luce* ponitur. Sensus igitur est, *initium auroræ*, ait Rosenmullerus, forsan quia hic psalmus ad sacrificii matutini oblationem decantabatur, ut vult Chaldæus. Aliter Hengstenberg : Τῷ *cerva auroræ*, ait, ænigmatice indicatur argumentum psalmi. *Cerva* enim est symbolum *justi* : « In eum, non in cervam exitium cadat, » inquit Meidanius (Arab. poeta), i. e. in nocentem, non in innocentem. *Aurora* vero felicitatis, quæ post calamitatem oritur, symbolum est. Maurerus vertit, *præcentori* canendum *ad modum* instrumenti *Aïieleth-Hashshabar* (cerva auroræ) dicti. Alexandrini verterunt, *pro susceptione*, i. e. auxilio, *matutino*, i. e. cito et mature ferendo : cui interpretationi illud maxime obstat, quod *eïialeth* ex linguæ usu semper *cervam* sive *capream* denotet, nec unquam pro *eïialouth, auxilium,* usurpetur. — Vers. 2. Pro *Deus* consulto vates usurpat *el*, proprie *fortis*, quæ vox geminatur, ut sit ab iis qui premuntur angustiis; videntur tamen Alexandrini secundum *eli* legisse, *elai*, *ad me*, addidisseque declarationis causa, πρόσχες, quod Vulgatus vertit *respice*. Pro *azabthani* Christus in cruce usus est chald. *shebaqthani*. *Remotus* : Rosenmullerus ante hanc vocem repetit *quare*. Alii in ea enallagen numeri esse dicunt, vertuntque, *procul a mea salute sunt verba rugitus mei,* vel *delictorum* (legendo שגיאתי a שגה, *erravit*) *meorum*. — Vers. 3. *Quies*, proprie *silentium*, quod homini angustiato index est liberationis. Vulgatus explicari potest ita : Quod clamo, non mihi ad *impotentiam animi* im-

putes, quasi de te conqueri videar, sed hæ voces ex maxima animi afflictione procedunt. — Vers. 4. *Sanctus* denotat *numen venerandum*. Cf. *Levit.* XXVI, 11; I *Reg.* VIII. — Vers. 8. *Hiatum*, etc. i. e. diducunt labia, qui mos est irridentium. Cf. *Matth.* XXVII, 39. — Vers. 9. Rosenmullerus, *lætatur de Jova*, ut patrono,.... *quia* Davides eo (Deo) delectatur. Cf. *Matth.* XXVII, 43. — Vers. 10. Proprie, *tu es prodire meum*.

Vers. 13. *Tauri*, imago hostis potentis et ferocis. *Basam* regio erat trans Jordanem pascuis abundans. — Vers. 15. Ovidius *e Ponto*, lib. I, epist. 2 :

> Sic mea perpetuis liquescunt pectora curis,
> ignibus admotis ut nova cera solet.

Vers. 17. *Transfoderunt* : ita Alexandrini, sive כארו, sive כארי *transforientes*, legerint; quos secuti sunt SS. Patres, scriptoresque ecclesiastici omnes. Recentiores legunt *caari*, vertuntque *sicut leo*, subaudientes *discerpturi*, quod quam coactum sit, nemo non videt. — Vers. 18. *Intuentur*, misera mea specie oculos pascunt. — Vers. 21. Vitam, seu animam suam vocat *unicam*, sive quia bonum est pretiosissimum atque irreparabile, sive ut significet se esse miserum omnique ope humano destitutum. — Vers. 22. *Bubalorum*; alii, *orygum*. Pro *exaudias me*, Alexandrini legisse videntur *anivathi*, *humilitatem meam* : nec id quidem male. — Vers. 25. *Miseriam*, seu *afflictionem*; Rosenmullerus, *precationem*, tum ob parallelismum, tum quia ענה est *loqui*. — Vers. 26. *A te* argumentum erit *laudis meæ*. *Colentibus* hic, et supra (vers. 24) *cultores*, proprie *timentibus*, *timentes*. *Persolvam* : sacrificia intelligit gratiæ testandæ causa solemniter offerenda. — Vers. 27. Ad ea sacrificalia convivia multi invitabantur, ibique et pauperibus cedebat portio. *In perpetuum* : vates ea non semel, sed iterum statis temporibus celebranda promittit. *Vestrum*; Vulgatus legit *lebabam*, *cor eorum*. —Vers. 28. Exteri quoque populi, cum iis innotescet, quam mire Jova me servaverit, a diis falsis ad ipsum se convertent. — Vers. 30. *Descendentes in pulverem.... non vivificat*, etc. i. e, *mortales* simpliciter; vel, ad *extremam miseriam* redacti. Alexandrini videntur legisse ונפשי לו, *anima mea ipsi vivit*, i. e. me totum Jovæ consecro. Vers. 31. *Narrabitur*; alii, *annumerabuntur* Deo populus et hæreditas. — Vers. 32. *Venient*, etc. i. e. nascentur alii adhuc et novi denuo homines, descendent ex illis alii, qui Jovæ benignitatem celebrent.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XXI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, pro susceptione matutina, Psalmus David.

Psalmus hic de passione et resurrectione Domini tam aperte loquitur, ut plane temerarium sit ad alium sensum eum velle detorquere. Titulus respicit resurrectionem, quæ significatur in illa voce, *susceptio matutina*. Resurrectio enim facta est tempore matutino, et per virtutem Dei suscipientis quodam modo Christum de sepulcro, et educentis eum ad auram vitalem, juxta illud Psalmi tertii, *et exsurrexi, quoniam Dominus suscepit me*. Vox hebræa אילם *aielem* significat *cervum*, vel, ut alii volunt, *stellam*. Sed Septuaginta Interpretes recte verterunt *susceptionem*, quoniam apud ipsos verbum איל *aial*, *suscipere* significat. Quod planum est ex Psalmo CVI, vers. 17, ubi vocem אוילים *avilim*, ipsi legerunt אילם *aialem*, et verterunt, *et suscepit eos*. Neque longe absunt ab eodem sensu lectiones ex hebræo, *pro cerva matutina*, sive *pro stella matutina*. Sensus enim est : pro Christo resurgente. Ipse enim resurgens recte comparatur stellæ, quia surrexit plenus gloria, accinctus lumine, sicut vestimento, et de se ipse ait *Apocal.* ult.: *Ego sum stella splendida matutina*. Ipse quoque similis est cervo, sive cervæ, tum quia cervo nihil nocent animantia venenata, imo ipse halitu suo serpentes de cavernis educit, et occidit, ut S. Hieronymus in hunc locum, et Basilius in *Ps.* XXVIII, dicunt : Christus autem *spiritu oris sui interficiet impium*, et nihil ei nocere poterunt omnes impiorum persecutiones. Tum etiam, quia cervus velocissime salit in altissimos montes, unde in Canticis sæpe comparatur Christus hinnulo cervorum salienti in montes. Ipse enim in die resurrectionis velocissimo saltu ab inferis, et a morte ad vitam immortalem et gloriosam ascendit. Tum denique, quia cervus dicitur arte quadam naturali a senio se defendere, et vergentem in defectum vitam rediviva novitate ab inferis revocare, ut scribit Gilbertus serm. 14 *in Cantica* : Christus autem in die resurrectionis arte omnipotentiæ, et infinitæ sapientiæ suæ vere corpus suum jam mortuum rediviva novitate ab interitu revocavit. Cerva vero potius, quam cervus dicitur, quia resurrectio proprie ad carnem pertinet. Sicut enim Christus in carne passus est, ita et in carne resurrexit.

Accommodatur Christo titulus.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1.

1. Deus Deus meus, respice in me : quare me dereliquisti? Longe a salute mea verba delictorum meorum.

Loquitur David in persona Christi pendentis in cruce, et in summo passionis dolore constituto, ut patet ex Evangelio, *Matth.* XXVII, in quo legimus Christum morti proximum dixisse : « Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? » quæ sunt prima Psalmi hujus. Illud enim, *respice in*

me, non habetur in hebræo, sed fuit additum a Septuaginta Interpretibus declarationis causa. Quod autem Christus queritur se derelictum a Deo, non significat eum fuisse derelictum a persona Verbi, quasi esset dissoluta unio hypostatica : vel destitutum a gratia, et benevolentia Patris; sed significat permissum fuisse a Deo, ut ipse in humana natura pateretur horribilia illa tormenta, et mortem ignominiæ plenam; a qua, si Deus voluisset, eum facillime liberare potuisset. Neque orta est querimonia illa ab impatientia, vel ab ignorantia, quasi Christus ignoraret causam suæ passionis, aut non libenter ferret se a Patre in illis doloribus derelictum; sed fuit querimonia illa, protestatio quædam acerbissimæ passionis. Quia enim in toto progressu passionis tanta animi æquitate Dominus omnia pertulerat, ut ne gemitus quidem exaudiretur; potuissent homines credere illum, superiore aliqua virtute impassibilem redditum, dolores non sensisse. Ideo igitur vicinus morti protestatur se verum esse hominem, vereque passibilem et a Patre derelictum in doloribus, passionis acerbitatem sensu doloris intimo et maximo hausisse. Ait igitur : « Deus, Deus meus. » Christus in forma servi vocat Patrem Deum suum, quia in illa hora proprie eum colebat ut verum Deum, sacrificans illi sacrificium corporis sui, sacrificium omnium, quæ unquam facta fuerant, præstantissimum. « Respice in me; » rogat ut videat, ubi pro honore suo constitutus sit, recognoscat obedientiam Filii sui, acceptet sacrificium pro genere humano oblatum. « Quare me dereliquisti? » non solum protestatio veræ passionis, ut diximus, sed etiam admiratio quædam esse videtur, quasi dicat : Fierine potest, ut dilectissimum et unigenitum Filium in hunc doloris abyssum devenire permiseris? Similia sunt illa : « Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, » *Joan.* III; et illa *Rom.* VIII : « Proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. » « Longe a salute mea verba delictorum meorum. » Multi, timentes ne Christo peccati notam inurant, coacte exponunt. Aliqui legunt cum interrogatione : *Longe a salute mea verba delictorum meorum?* Sed talis interrogatio gratis fingitur, cum in nullo textu inveniatur. Alii exponunt : *Peccata mea,* cum nulla sint, *longe sunt a salute mea,* id est, non impediunt salutem meam. Sed facilius dixisset Propheta : *Longe a morte mea verba delictorum meorum*, si delicta non fuissent causa mortis Christi. Alii conjungunt cum superioribus partem hujus sententiæ, sic : *Deus meus, quare me dereliquisti longe a salute mea?* Sed omnes textus habent interpunctionem aliam. Et deinde quid significabit illud : *verba delictorum meorum?* Alii denique considerant verbum hebraicum שאגתי significare *rugitum*, non *delictum*, et interpretantur : *Longe a salute mea verba rugitus mei*, id est rugitus meus, sive clamor meus, quo auxilium imploro, longe est a salute mea, id est, non potest impetrare mihi salutem. Cæterum Septuaginta Interpretes sine dubio non legerunt שאגתי, sed שגאתי, unica littera transposita, et recte verterunt *delicta*, non *rugitum*. Sententia igitur simplex et vera hæc est : « Longe a salute mea verba delictorum meorum, » id est, merito me dixi derelictum in doloribus, quia delicta totius mundi, quæ in me suscepi, non possunt conjungi cum mea salute. Necesse enim est ut patiar et moriar, si ea purgare volo. Christum autem sibi tribuere posse nostra peccata, ac si sua essent, Scripturæ passim docent, *Joan.* I : « Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi; » 1 *Petr.* II : « Peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum; » *Isaiæ* LIII : « Posuit Deus in eo iniquitates omnium nostrum; » II *Cor.* V : « Eum, qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, » id est hostiam pro peccato. Sicut igitur hostia pro peccato non potest non immolari, si peccata purgari debeant : ita Christus hostia pro peccatis totius mundi factus, recte dicit : « Longe a salute mea sunt verba delictorum meorum, » id est, non possum mortem evadere, cum peccata totius mundi in me sint posita, ut pro eis pœnas luam. Porro, *verba delictorum* phrasis est hebraica. Hebræi enim utuntur nomine *verbi*, ad *rem*, sive *negotium* in genere significandum. Itaque sensus est : « Verba delictorum meorum, » id est, hæc ipsa res, quod tot peccata super me acceperim, pro quibus satisfaciam, « longe est a salute mea, » id est, non potest conjungi cum salute mea, ac per hoc, in causa est, ut mortem non evadam.

Christus nunquam Deo derelictus.

Christus hostia pro peccatis totius mundi.

Vers. 2.

2. DEUS MEUS, CLAMABO PER DIEM, ET NON EXAUDIES : ET NOCTE, ET NON AD INSIPIENTIAM MIHI.

Iterum alia ratione se derelictum ostendit sine spe salutis temporalis : « Clamabo, inquit, per diem, et non exaudies; et nocte, » supple, *clamabo*, « et non exaudies. » Est autem sensus : Etiamsi clamem die ac nocte, non exaudies me, ut liberer a morte corporali. Videtur alludere ad duas orationes, quas fecit, unam de nocte in horto, alteram de die in cruce; sed non servat ordinem, quia sensus est ille, quem dixi, etiamsi clamem die et nocte, non exaudies. Quod sequitur, *et non ad insipientiam mihi*, in hebræo est, *et non silentium mihi;* sed Septuaginta non videntur per דומיה *dumiah* unquam intellexisse *silentium:* nam in *Psalm.* LXI, vers. 1, vertunt *subjecta;* in *Psalm.* LXIV, vers. 1, vertunt *decet;* hoc loco, *insipientiam*. Igitur vel aliquid aliud legerunt, vel noverunt hanc vocem recipere omnes istas intelligentias. Sensus autem hic esse videtur : « Clamabo die et nocte, et non exaudies; » et tamen hoc « mihi ad insipientiam » adscribi non poterit, quia licet sciam me non exaudiendum, ut mortem temporalem evadam, tamen prudenter clamo, quia scio me exaudiendum quoad principalem intentionem meam, quæ est, ut genus humanum redimatur, et ego non

detinear in morte, sed resurgam ad vitam immortalem. Occurrit mihi alia expositio, in qua per diem intelligatur tempus vitæ, per noctem tempus mortis, et hic sit sensus : « Clamabo per diem, et non exaudies, » id est, clamabo, dum vivo, ut a morte liberer temporali, et hunc clamorem non exaudies; « et nocte clamabo, et non ad insipientiam mihi, » id est, clamabo postea, cum mortuus fuero, ut resurgam, et non ero insipiens, quia clamorem hunc nocturnum exaudies, in quem sensum recidit etiam lectio hebraica, *et noctu, et non silentium mihi*, id est, clamabo de nocte, et tunc non silebis sicut siluisti ad clamorem diurnum; sed respondebis mihi, ac per hoc exaudies me. Et quia illud, *non exaudies*, potest etiam reddi, *non respondebis :* utrumque enim significat verbum ענה *hana*, clarissime verti potuisset versiculus in hunc modum : *Clamabo per diem, et non respondebis mihi, clamabo per noctem, et tunc respondebis mihi*; vel, secundum Septuaginta : *Clamabo per diem, et non exaudies; clamabo per noctem, et non ero insipiens*, quia tunc exaudies.

Vers. 3. 3. Tu autem in sancto habitas, laus Israel.

Probat se non insipienter de nocte clamaturum, etiamsi de die non sit exauditus, et se omnino exaudiendum, idque quatuor rationibus. *Primo*, quia Deus sanctus et misericors sit; *secundo*, quia soleat invocantes se benigne audire; *tertio*, quia ipse in maxima pressura sit; *quarto*, quia in Deo ab ipsa suanativitate confisus sit, eique soli adhæserit. Prima ratio est in præsenti versiculo. « Tu, » inquit, Domine, omnino exaudies me, quia « in sancto, » i. e. in sanctitate « habitas, » totus sanctus, et pius es, et ad te malitia, vel crudelitas accedere non potest; et ideo tu es « laus » populi tui « Israel » tum quia te laudat populus tuus Israel, tum quia propter te laudatur populus tuus Israel. Hæc enim est maxima laus populi tui, quod habeat Deum omni ex parte sanctissimum. In hebræo habetur sic, *tu autem sancte, inhabitas laudes Israel*, id est, tu sanctus es, et ideo versaris assidue in ore populi tui te laudantis. Sed credibile est Septuaginta Interpretes non legisse קדוש *sanctus*, sed קודש *sanctitas*, una littera transposita; et tunc verti debet, *tu autem sanctitatis habitator*, quod est idem, cum eo quod nos habemus : *Tu autem in sancto habitas*. « Laudes Israel » in numero multitudinis est in hebræo, תהלות ישראל *theilloth Israel;* sed quia id conjungitur cum Deo, ut sententia esset clarior, maluerunt Septuaginta vertere, *laus Israel*, quam *laudes Israel*.

Vers. 4. 4. In te speraverunt patres nostri, speraverunt, et liberasti eos.

Vers. 5. 5. Ad te clamaverunt, et salvi facti sunt, in te speraverunt, et non sunt confusi.

Hæc est altera ratio ab exemplis; et sententia perspicua est. Habentur autem multa ejusmodi exempla in libro *Judic.* Quotiescumque enim filii Israel clamaverunt ad Dominum, misit ejus Dominus salvatorem unum ex Judicibus, ut Gedeonem, Samsonem, Samuelem, etc.

6. Ego autem sum vermis, et non homo, opprobrium hominum, et abjectio plebis. Vers. 6.

7. Omnes videntes me deriserunt me, locuti sunt labiis, et moverunt caput. Vers. 7.

8. Speravit in Domino, eripiat eum : salvum faciat eum, quoniam vult eum. Vers. 8.

Hæc est tertia ratio ducta a pressura Christi crucifixi. « Ego autem, inquit, sum vermis, et non homo, » id est, in tali statu sum hoc tempore, ut non solum minoratus ab angelis, sed ab hominibus minoratus videar; nimirum « novissimus virorum, » ut dixit Isaias cap. LIII, imo infra omnes homines factus, cum et Barabbæ et latronibus postpositus sim. Itaque adeo factus sum vilis, ut vermis potius videar esse quam homo. « Opprobrium hominum, » de quo videlicet homines erubescunt, quasi de homine dedecoroso, quod impletum est quando Petrus ipse juravit se non nosse hominem illum, *Matth.* XXVI, « Et abjectio plebis, » id est, quem etiam plebs vilissima populi pars, ita abjecit, ut diceret, « non hunc, sed Barabbam. » « Omnes videntes me deriserunt me, » id est, qui me in eo statu viderunt, irriserunt omnes, omnia videlicet hominum genera, nobiles, ignobiles, sacerdotes, laici, Hebræi, Gentiles, quod impletum est, quando, ut scribit S. Lucas cap. XXIII, 35 : « Stabat populus spectans, et deridebant eum principes cum eis; » et infra : « Illudebant autem ei et milites. » « Locuti sunt labiis, et moverunt caput. » Hoc etiam impletum fuisse docet S. Matthæus cap. XXVII : « Blasphemabant eum moventes capita sua, et dicentes : Vah qui destruis templum Dei ! » « Speravit in Domino, eripiat eum, salvum faciat eum, quoniam vult eum. » Easdem voces Judæorum fuisse testatur S. Matthæus in eodem loco : « Confidit, aiebant, in Deo, liberet nunc eum, si vult. » Nec multum refert, quod Propheta dicit, « quoniam vult eum, » et Evangelista refert eos dixisse, « si vult. » Nam cum Propheta dicit, « salvum faciat eum, quoniam vult eum, » subintelligitur, ut ipse dicit, quod perinde est, ac si dixisset : « Liberet eum si vult eum, » id est, si amat eum, ut ipse dicit, liberet eum; vel, quando quidem vult eum, ut ipse dicit, liberet eum. Admiranda prorsus Prophetæ illustratio, qui non solum res gestas, sed etiam verba prænovit et prædixit, quæ Judæi in passione Christi dicturi fuerant. Pro *speravit in Domino*, habetur nunc in hebræo, גל *gol*, id est, *volve ad Dominum*. Sed Rabbini male collocarunt puncta. Debet enim legi גל *gal*, id est *volvit*, ut legit S. Hieronymus, qui vertit, *confugit ad Dominum*, quod est idem cum eo quod verterunt Septuaginta : *Speravit in Domino*. Idem enim est,

volvit, sive *revolvit se ad Dominum, confugit ad Dominum*, et *speravit in Domino*.

Vers. 9. 9. QUONIAM TU ES, QUI EXTRAXISTI ME DE VENTRE, SPES MEA AB UBERIBUS MATRIS MEÆ.

Vers. 10. 10. IN TE PROJECTUS SUM EX UTERO, DE VENTRE MATRIS MEÆ; DEUS MEUS ES TU, NE DISCESSERIS A ME.

Hæc est ratio postrema ducta ab innocentia perpetua ipsius Christi. Illud, *quoniam*, non est ubique nota causæ, sed sæpe ponitur loco conjunctionis *et*, vel *autem*. Aliquando etiam nihil significat, sed additur ornatus gratia. « Tu es, qui extraxisti me de ventre, » id est, a nativitate tuus sum, præsertim cum re vera non naturali modo, sicut cæteri homines, sed virtute tua singulari natus sim non reseratis claustris pudoris, sicut etiam absque virili semine in utero Virginis conceptus fui. S. Hieronymus vertit ex hebræo : *Tu autem propugnator meus ex utero*. Sed verbum גחי *gochi*, a radice גוח *guach*, proprie nihil significat aliud nisi, *eductor meus ex utero*. Quid S. Hieronymus secutus sit, fateor me nescire. « Spes mea ab uberibus matris meæ, » id est, sicut tu me eduxisti ex utero, ita tu es qui præcipue me aluisti : ubera quidem matris suxi, sed intelligo lac de cœlo matri subministratum, et ideo in te ab uberibus matris confidere et sperare didici. « In te projectus sum ex utero, » id est, prodiens ex utero, in sinum tuum cecidit, qui singulari providentia curam mei geris. « De ventre matris meæ Deus meus es tu, » id est, sicut ab incipiente vita mea tu mihi singulari providentia adstitisti, ita et ego ab exordio vitæ meæ te colere cœpi, ut Deum meum. « Ne discesseris a me : » hæc verba sunt apud Hebræos initium sequentis versiculi; sed recte etiam ponuntur in textu græco et latino in fine superioris versiculi. Sunt enim veluti conclusio superioris rationis, ac si Christus diceret : Quandoquidem in te projectus sum ex utero, et ab eo tempore Deus meus es tu, ideo jure a te requiro, ut non discedas a me, præsertim cum jam instet gravisima et ultima tribulatio mea, id est, mors corporis mei.

Christus vere de Virgine natus.

Vers. 11. 11. QUONIAM TRIBULATIO PROXIMA EST, QUONIAM NON EST, QUI ADJUVET.

Posset fortasse hic versus exponi de propinquante passione ac de mœrore, et timore quem Dominus in horto pati voluit. Sed certe multo probabilius est totum hunc locum de propinquante morte esse intelligendum, tum quia Dominus in præterito statim adjungit : « Foderunt manus meas, et diviserunt sibi vestimenta mea ; » tum etiam quia paulo ante voces Judæorum expressit, quas in se jam cruci affixum jactaverunt; tum denique quia primum Psalmi versiculum Dominus in cruce pendens, ac morti proximus recitavit. Igitur juxta id quod dixerat, « non ad insipientiam mihi, » nimirum clamabo ad te, precatur nunc ut Deus sibi adsit in ultima tribulatione, non ut liberetur a morte, sed ut non detineatur in morte. Peto, inquit, ut non discedas a me, « quoniam tribulatio, » videlicet ultima et gravissima, « proxima est, et quoniam non est » alius, qui *adjuvare* me possit, ut sic moriar, ut mortem occidam.

Vers. 12. 12. CIRCUMDEDERUNT ME VITULI MULTI, TAURI PINGUES OBSEDERUNT ME.

Narrat crudelitatem hostium suorum, quos comparat tauris, leonibus et canibus. Intelligit per inimicos pontifices et pharisæos, qui veluti tauri insultabant ei, quasi cornibus eum peterent, dicentes : « Vah qui destruis templum Dei, » etc, *Matth.* cap. XXVII; et qui veluti leones aperto ore famem suam demonstrabant, id est, desiderium ingens perdendi eum, unde et rugiebant dicentes : « Tolle, tolle, crucifige eum, » *Joan.* XIX; et qui veluti canes mordebant eum, detrahentes videlicet ei, dum dicerent : « Hunc invenimus subvertentem gentem nostram, » *Luc.* XXIII. Et : « Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum. » Ex quibus detractionibus, falsisque calumniis tandem factum est, ut Dominus crucifigeretur; ideo statim subjungit : « Foderunt manus meas, » etc. Sed singula videamus : « Circumdederunt me vituli multi ; » per vitulos non intelligit hoc loco vitulos quoscumque, sed vitulos grandiores, et cornigeros, qui etiam tauri dici possint. Nam quod sequitur : « Tauri pingues obsederunt me, » est explicatio, sive repetitio; præsertim cum in hebræo ad verbum habeatur, *fortes Basan obsederunt me*. Vocat vitulos *fortes Basan*, quia erant robusti et pingues; nam Basan erat regio abundans optimis pascuis, unde pinguissimi tauri et arietes prodibant. Dicuntur autem pontifices et pharisæi fortes et pingues, quia erant potentes et divites. Aliqui distinguunt vitulos a tauris, et per vitulos intelligunt plebem indisciplinatam et imbellem ; per tauros, pontifices et pharisæos. Non est improbabilis expositio, sed probabilius arbitror id quod dixi.

Vers. 13. 13. APERUERUNT SUPER ME OS SUUM, SICUT LEO RAPIENS ET RUGIENS.

Eosdem significat pontifices et pharisæos, qui miro desiderio inhiabant morti ejus, ut supra diximus.

Vers. 14. 14. SICUT AQUA EFFUSUS SUM, ET DISPERSA SUNT OMNIA OSSA MEA.

Vers. 15. 15. FACTUM EST COR MEUM TANQUAM CERA LIQUESCENS IN MEDIO VENTRIS MEI.

Vers. 16. 16. ARUIT TANQUAM TESTA VIRTUS MEA, ET LINGUA MEA ADHÆSIT FAUCIBUS MEIS, ET IN PULVEREM MORTIS DEDUXISTI ME.

In his versiculis declarat quomodo se gesserit contra inimicorum suorum crudelitatem ; ac dicit

se non restitisse illorum violentiæ, sed in omnibus humilitatem, patientiam et mansuetudinem servasse, juxta illud *Isaiæ* cap. L, 6 : « Faciem meam non averti ab increpantibus, et conspuentibus in me ; » et illud S. Petri, I *Epist.* cap. II : « Cum malediceretur, non maledicebat ; cum pateretur, non comminabatur ; tradebat autem judicanti se injuste. » Itaque, inquit, « sicut aqua effusus sum, » id est, non restiti ullo modo, sed instar mollissimæ aquæ me præbui versandum, et impellendum in omnem partem. « Et dispersa sunt omnia ossa mea, » id est, omnis fortitudo dilapsa est a me, non quod vere potentiam amiserim, sed quod ea uti noluerim, et adversariis meis potentia sua uti permiserim, juxta illud *Luc.* XXII : « Hæc est hora vestra, et potestas tenebrarum. » Itaque debilem, atque imbecillum me præbui ad resistendum, quasi solam carnem sine ossibus haberem. « Factum est cor meum tanquam cera liquescens in medio ventris mei, » id est, non solum exterius patientem et mitem me præbui, sed etiam interius humilis corde fui ; non intumuit, neque obduruit cor meum contra persecutores nolens ignoscere, et ulcisci parans, sed contra potius factum est sicut cera liquescens ex affectu pio erga illos, miserans illorum cæcitatem, et pro eis rogans, *Luc.* XXIII : « Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. » Illud, *in medio ventris mei,* significat, in medio viscerum meorum. Sumitur enim in Scriptura *venter* pro *interioribus*, ut *Joan.* VII : « Flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ ; » et *Cant.* V : « Venter meus contremuit ad tactum ejus. » « Aruit tanquam testa virtus mea, » id est, robur meum quasi exaruit omni virore exhausto, quia videlicet ita me ligari et vulnerari permisi, quasi impotens essem ad resistendum. « Et lingua mea adhæsit faucibus meis, » id est, ne verbis quidem adversarios lædere, aut de ipsorum injustitia conqueri volui. « Et in pulverem mortis deduxisti me, » id est, et sic tandem illis persequentibus, et me non resistente, tu Deus meus, sine cujus permissione nihil fieri potest, in mortem et sepulturam adduxisti me. Vocatur enim pulvis mortis ipsa sepultura, quia mortui pulvere tegi solent.

Sepultura vocatur mortis pulvis.

Vers. 17. 17. QUONIAM CIRCUMDEDERUNT ME CANES MULTI, CONCILIUM MALIGNANTIUM OBSEDIT ME.

Vers. 18. 18. FODERUNT MANUS MEAS ET PEDES MEOS, DINUMERAVERUNT OMNIA OSSA MEA.

Declarat modum quo in pulverem mortis deductus est. « Quoniam, inquit, circumdederunt me canes multi, » id est, detractores multi, pontifices videlicet, et pharisæi, qui falsis criminationibus subversionis populi, tributi denegati, regni affectati, et similibus Pilatum coegerunt ut me crucifigendum militibus traderet. « Concilium malignantium obsedit me. » Declaratio est verborum superiorum. Canes enim multi nihil sunt aliud, nisi concilium, id est, cœtus malignantium. Isti, inquam, malignantes « foderunt manus meas et pedes meos, » non quidem manibus, sed auctoritate sua. In hebræo legitur כארי *caari*, quod significat, *quasi leo*, sed Septuaginta legerunt כארו *caaru*, quod est *foderunt*. Et sic omnino esse legendum non dubium est, quia Septuaginta nunquam vertissent *foderunt*, si legissent *caari*. S. Hieronymus quoque ex hebræo vertit *foderunt*, ac per hoc legisse credendus est *caaru*. In ipso etiam libro Massoreth ad cap. XXIV *Num.*, dissentes Rabini de illis verbis, *accubuit ut leo*, quod est hebraice *caari*, monent in Psalmo hoc legendum quidem esse *caari*, sed juxta codices emendatiores scribendum *caaru*. Quamvis enim ex perfidia sua legere velint, *quasi leo*, tamen fatentur scriptum esse *caaru*, id est *foderunt*. Denique sententia multo est clarior, *foderunt manus meas*, quam, *quasi leo manus meas*. Neque multum refert quod *foderunt* hebraice scribendum esset כרו *caru*, non כארו *caaru*, quoniam littera *aleph* sæpe redundat, et ideo paragogica vocatur ab Hebræis. « Dinumeraverunt omnia ossa mea, » id est, ex corporis extensione in cruce factum est, ut omnia ossa numerari possent. Addidit vero David hoc de extensione et numeratione ossium, ut intelligeremus crucifixionem. Alioqui enim per fossionem manuum et pedum potuissent intelligi vulnera gladio facta, non clavis. In hebræo habetur אספר *assappar*, in prima persona, *numeravi omnia ossa mea*. Sed facile est unius, vel alterius litteræ mutatione contigisse errorem. Certe sensus est clarior, si legamus *numeraverunt*, quo modo sine dubio legerunt Septuaginta Interpretes, et lectionem illam secuti sunt S. Hieronymus, S. Augustinus, Theodoretus et Euthymius in expositione hujus loci.

Vers. 19. 19. IPSI VERO CONSIDERAVERUNT, ET INSPEXERUNT ME ; DIVISERUNT SIBI VESTIMENTA MEA, ET SUPER VESTEM MEAM MISERUNT SORTEM.

Addit ad supplicium crucis, ignominiam nuditatis : Ipsi, inquit, curiose inspexerunt totum corpus meum, quoniam nudatum erat omnibus vestibus, siquidem eas vestes diviserunt milites inter se, et super tunicam quæ supererat, sortem miserunt. Quæ omnia impleta esse ad litteram Joannes Evangelista cap. XIX testatur.

Vers. 20. 20. TU AUTEM, DOMINE, NE ELONGAVERIS AUXILIUM TUUM A ME, AD DEFENSIONEM MEAM CONSPICE.

Revertitur ad orationem, quam inchoaverat in principio Psalmi, et rursum repetierat versiculo decimo et undecimo. Itaque jam tota passione sua exposita, rogat Deum pro celeri resurrectione : nam per eam perfecte liberabitur ab omni persecutione, et injuria adversariorum. « Tu autem, Domine, ne elongaveris auxilium tuum a me, » id est, adversarii mei ad summum malitiæ pervenerunt, atque in me omnes vires suas exercuerunt ; jam tuum est non differre amplius auxi-

lium, sed meam defensionem paterne suscipere. In hebræo ad verbum sic legitur: *Et tu, Domine, ne longe fias; fortitudo mea, ad auxilium meum festina*. Possent aliquo modo paucis mutatis concordari hæc ipsa verba cum verbis græcæ et latinæ editionis, sed non videtur operæ pretium in hac re laborare, cum sensus omnino sit idem.

Vers. 21. 21. ERUE A FRAMEA, DEUS, ANIMAM MEAM, ET DE MANU CANIS UNICAM MEAM.

Vers. 22. 22. SALVA ME EX ORE LEONIS, ET A CORNIBUS UNICORNIUM HUMILITATEM MEAM.

Declarat in quo velit auxilium sibi adesse. « Erue, inquit, a framea, sive gladio animam meam, » id est, libera ab instrumento mortis vitam meam. Ponit enim gladium, qui mortis est instrumentum, pro quolibet instrumento mortis, quod in Scriptura frequens est, II *Reg.* XII: « Non recedet gladius de domo tua. » *Ezech.* XXXIII: « Si viderit gladium venientem super terram, » etc. *Rom.* VIII: « Quis nos separabit a charitate Christi? tribulatio? an angustia? an fames? an gladius? » Ponit vero animam pro vita, quod similiter in Scriptura usitatissimum est. « Et de manu canis, unicam meam. » Per canem intelligit canes illos, de quibus supra dixerat, sed utitur numero singulari, vel per figuram collectionis, vel ad significandam unionem in malum inimicorum suorum. Per *unicam* vero intelligit eamdem vitam suam, quam unice diligebat, sicut par erat diligi vitam Verbi incarnati. « Salva me ex ore leonis, » illius, de quo supra dictum est: « Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens et rugiens. » « Et a cornibus unicornium humilitatem meam. » Antea dixerat: « Tauri pingues obsederunt me; » nunc loco taurorum ponuntur unicornes, qui sunt indomitæ bestiæ, et tauris etiam ferociores, ut significet nequitiam et crudelitatem inimicorum suorum non imminutam tot suppliciis fuisse, sed auctam. Porro his omnibus verbis non petit Dominus vitam temporalem suam salvari, sed (ut sæpe diximus) petit vitam suam celeriter reparari, et ita reparari, ut non amplius pateat morsibus canum, vel unguibus leonum, vel cornibus unicornium, aut taurorum. Illud, *humilitatem meam*, in hebræo est עניתני, quod S. Hieronymus vertit, *exaudi me*; Pagninus autem, *respondisti mihi*. Sed Septuaginta Interpretes non legerunt עניתני, sed עניתי *honithi*, una littera dempta, id est *humilitatem meam*.

Anima Christi cur unica dicta sit, et quare Christus eam diligeret?

Vers. 23. 23. NARRABO NOMEN TUUM FRATRIBUS MEIS, IN MEDIO ECCLESIÆ LAUDABO TE.

Jam incipit narrare fructum resurrectionis suæ, qui est conversio mundi ad Deum: « Narrabo, inquit, nomen tuum fratribus meis, » id est, postquam resurrexero, mittam apostolos in mundum universum, et per eos « narrabo nomen tuum, » id est, notitiam divinitatis tuæ manifestam faciam omnibus hominibus, qui fratres mei sunt propter assumptam carnem, et sic « in medio Ecclesiæ laudabo te, » id est, non amplius in angulo Judææ, sed in medio Ecclesiæ magnæ ex Judæis et Gentibus adunatæ laudabo te, per ministros meos videlicet. Hunc locum adducit Apostolus *ad Hebr.* II, 11: « Propter quod, inquit, non confunditur fratres eos vocare, dicens: Nuntiabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo te. »

Vers. 24. 24. QUI TIMETIS DOMINUM, LAUDATE EUM; UNIVERSUM SEMEN JACOB, GLORIFICATE EUM.

Vers. 25. 25. TIMEAT EUM OMNE SEMEN ISRAEL, QUONIAM NON SPREVIT, NEQUE DESPEXIT DEPRECATIONEM PAUPERIS.

Quia dixerat: « In medio Ecclesiæ laudabo te, » quod erat implendum per fideles suos, ideo nunc ipsos fideles hortatur, ut Deum laudent. « Qui timetis Dominum, » id est, qui notitiam ejus habetis, eumque colitis. Timere enim Deum in Scriptura accipitur pro colere. Ita *Jonæ* I, Jonas interrogatus de populo suo: « Ego, inquit, Hebræus sum, Deum qui fecit cœlum et terram ego timeo; » et *Daniel.* VI: « Paveant omnes Deum Danielis; » et *Judith* I, dicitur de Judith, « quod timebat Dominum valde. » Itaque sensus est: Vos qui Deum verum cognoscitis et colitis, laudate eum. Et ne putemus fideles, quos alloquitur, esse paucos, utpote unam gentem Judæorum, addit: « Universum semen Jacob, glorificate eum, et timeat eum omne semen Israel, » id est, glorificent, et timeant Deum omnes Israelitæ, non tantum ii, qui sunt Israelitæ secundum carnem, sed etiam qui sunt Israelitæ secundum promissionem, quales sunt omnes gentiles ad Christum conversi. Vide S. Augustinum in epist. 200, alias 187, *ad Asellicum*, ubi demonstrat christianos esse veros Israelitas, non carne, sed spiritu, fide et promissione. Verba sequentia: « Quoniam non sprevit, neque despexit deprecationem pauperis, » Hebræi faciunt novum versiculum, eique adjungunt totum versiculum sequentem. Sed Septuaginta aliter interpunxerunt. Reddit igitur rationem Dominus, cur velit ab omnibus laudari Deum, quia videlicet exaudivit orationem, quam fuderat pro resurrectione et gloria sua, pro victoria contra diabolum, et redemptione generis humani. Vocat autem se pauperem, quia talis erat tempore passionis, cum nudus, ac derelictus, fame sitique laborans penderet in cruce. In hebræo, pro *deprecationem pauperis*, habetur ענות, quod S. Hieronymus vertit *modestiam*, et posset etiam verti *afflictionem*, *humilitatem*, *clamorem*, etc.

Timere Deum in Scriptura est colere.

Vers. 26. 26. NEC AVERTIT FACIEM SUAM A ME, ET CUM CLAMAREM AD EUM, EXAUDIVIT ME.

Idem repetit aliis verbis. In hebræo legitur, *nec avertit faciem suam ab eo, et cum clamaret ad*

eum, exaudivit. Verisimile est Septuaginta legisse *iod,* ubi nunc habetur *vau,* cum sint litteræ similes, et *iod* sit nota pronominis primæ personæ, *vau* autem tertiæ. Sed sententia est omnino eadem. Nam si dicatur : *Nec avertit faciem suam ab eo,* per illud, *ab eo,* intelligitur *a paupere,* de quo dictum est, *non despexit deprecationem,* sive *afflictionem pauperis :* pauper autem ille, Christus ipse est.

Vers. 27. 27. APUD TE LAUS MEA IN ECCLESIA MAGNA, VOTA MEA REDDAM IN CONSPECTU TIMENTIUM EUM.

Hortatus fuerat fideles suos, ut Deum laudarent, nunc prædicit id omnino futurum. « Apud te laus mea in Ecclesia magna, » id est, laus, quam ego tibi canam per fideles meos, erit apud te, sive coram te in Ecclesia magna, non in cœtu paucorum Hebræorum, sed in Ecclesia omnium gentium. Posset etiam hic locus exponi de laude, qua laudatur Christus in Ecclesia coram Deo. Euthymius legit, *a te laus mea;* unde videtur legisse, ἀπὸ σοῦ ; sed in textu nostro habetur παρὰ σοῦ, *apud te,* et sic legunt Hieronymus, Augustinus, Theodoretus et alii. Hebraica vox מאתך vertitur a S. Hieronymo, *apud te;* ab aliis, *a te.* Utramque enim expositionem recipit. « Vota mea reddam in conspectu timentium eum : » per vota intelligenda videntur hoc loco vota sacrificiorum et oblationum, juxta illud *Isai.* XIX, 21 : « Colent eum in hostiis et muneribus : vota vovebunt Domino, et reddent. » Christus enim cum videret holocaustum mortis suæ gratissimum Deo fuisse, videtur quodammodo promisisse, se holocaustum illud per ministros suos frequentissime oblaturum eo quo deceret modo, atque hoc est quod nunc dicit : « Vota mea reddam in conspectu timentium eum, » id est, per ministros meos sacerdotes novi Testamenti assidue immolabo sacrificium Deo gratissimum, idque « in conspectu timentium, » id est, colentium eum, ac per hoc verorum fidelium. Non enim licet hoc sacrificium colam infidelibus immorare.

Sacrificium novi Testamenti per sacerdotes offerendum promittitur.

Vers. 28. 28. EDENT PAUPERES, ET SATURABUNTUR, ET LAUDABUNT DOMINUM QUI REQUIRUNT EUM : VIVENT CORDA EORUM IN SÆCULUM SÆCULI.

De hoc sacrificio « edent pauperes, » qui suam paupertatem et egestatem spiritualem agnoscunt, « et saturabuntur, » quia gustabunt bonum, quod est super omne bonum, « et laudabunt Dominum, » gratias agentes Deo pro tam insigni beneficio, illi omnes, « qui quærunt eum, » qui esuriunt, et proinde avide requirunt Dominum. « Vivent corda eorum in sæculum sæculi. » Hic erit fructus illius refectionis, ut corda tam nobili cibo refecta vivant vita spirituali, vita gratiæ interim, ac postea vita gloriæ in sæculum sæculi. Sic enim Veritas ait *Joan.* VI : « Qui manducat hunc panem, vivet in æternum. » Sicut enim cibus corruptibilis vitam conservat ad tempus, ita cibus incorruptibilis vitam æternam præbet. In hæbreo habetur, *vivet cor vestrum in æternum,* sed una littera mutata, ex לבבכם, *cor vestrum,* fit לבבם, *cor eorum.*

Vers. 29. 29. REMINISCENTUR, ET CONVERTENTUR AD DOMINUM UNIVERSI FINES TERRÆ.

Reddit causam, cur in Ecclesia magna sit laudaturus Deum, quia videlicet convertentur ad Deum merito sacrificii crucis omnes gentes. « Reminiscentur, » inquit, principii unde prodierunt, id est, recordabuntur se olim a Deo in primo parente conditos, quod per originale peccatum jam dudum oblivioni mandaverant, et ideo ligno et lapidi dixerant : « Pater meus es tu, » *Jerem.* III ; « reminiscentur, » inquam, primæ creationis, et « convertentur ad Dominum universi fines terræ, » id est, omnes gentes, quæ habitant orbem terrarum, usque ad ultimos ejus fines. Significantur autem per omnes gentes, non singuli homines totius mundi, sed ex omnibus gentibus aliqui.

Vers. 30. 30. ET ADORABUNT IN CONSPECTU EJUS UNIVERSÆ FAMILIÆ GENTIUM.

Declaratio est versiculi superioris. Id est enim converti ad Dominum omnes fines terræ, adorare Dominum, relictis idolis, omnes familias gentium, quæ usque ad fines terræ propagatæ inveniuntur. Porro adorare coram Domino, idem est, quod adorare Dominum, quoniam vox hebræa ישתחוי, quam nos vertimus *adorare,* proprie significat *incurvari.* Incurvari autem coram Domino, idem est, quod adorare Dominum.

Vers. 31. 31. QUONIAM DOMINI EST REGNUM, ET IPSE DOMINABITUR GENTIUM.

Merito convertentur ad Dominum, et adorabunt eum omnes gentes, quoniam ipse est verus et naturalis Rex omnium, ideo ipse deinceps, non dæmones, dominabitur gentium.

Vers. 32. 32. MANDUCAVERUNT, ET ADORAVERUNT OMNES PINGUES TERRÆ; IN CONSPECTU EJUS CADENT OMNES, QUI DESCENDUNT IN TERRAM.

Quia dixerat : « Edent pauperes, et saturabuntur, et laudabunt Dominum, et adorabunt eum universæ familiæ gentium; » ne quis putaret solos pauperes et plebeios convertendos ad Dominum, adjungit de divitibus et potentibus : « Manducaverunt, et adoraverunt omnes pingues terræ, » id est, ipsi etiam pingues terræ, qui abundant terrenis bonis, ipsi principes, imperatores, reges manducabunt de mensa Domini, et adorabunt, ac laudabunt communem Dominum, cujus est regnum super omnes gentes. Ponitur autem more prophetico præteritum pro futuro, *manducaverunt et adoraverunt,* pro *manducabunt et adorabunt.* Et denique omnes, « qui descendunt in terram, » sive, ut sonat vox hebræa, *qui descendunt in pulverem,* id est, omnes mortales, qui tandem per mortem resolvuntur in pulverem, « omnes, in-

Conversio gen-

tium generalis fructus passionis Christi.

quam; cadent in conspectu ejus, » id est, genua flectent et adorabunt. Atque ita vere generalis erit conversio gentium, quæ est fructus Dominicæ passionis et resurrectionis.

Vers. 33.

33. ET ANIMA MEA ILLI VIVET, ET SEMEN MEUM SERVIET IPSI.

Concludit Psalmum, dicens se deinceps perpetuo victurum ad gloriam Dei, et eidem Deo posteritatem suam fideliter servituram. Ponit autem animam pro toto homine, quod in Scripturis, et præsertim in Psalmis est frequens. « Anima mea, » id est ego, illi vivam, « et semen meum, » id est posteritas mea, regenerata per aquam et Spiritum Sanctum, « serviet illi. » In hebræo habetur, *et anima ejus non vivet*; sed manifeste apparet, Septuaginta non legisse נפשו, *anima ejus*, sed נפשי, *anima mea*. Solum enim extendenda est particula unius litteræ, ut ex una voce fiat alia. Sic etiam certum est Septuaginta non legisse לא, *non*, sed לו, *ei*. Et cum sententia lectionis, quam habuerunt Septuaginta, longe clarior sit, imo cum sententia lectionis modernorum Hebræorum nihil plane significet, non videtur posse dubitari quin textus hebraicus sit corruptus vitio librariorum.

Vers. 34.

34. ANNUNTIABITUR DOMINO GENERATIO VENTURA, ET ANNUNTIABUNT CŒLI JUSTITIAM EJUS POPULO QUI NASCETUR, QUEM FECIT DOMINUS.

Declarat, quod dixit : « Semen meum serviet ipsi, » dicens : « Generatio ventura, » id est, populus novi Testamenti suscipiet bonum nuntium de Domino, et de justitia ejus, quæ est justitia fidei. Illud, *annuntiabitur generatio ventura*, significat, *annuntiabitur generationi venturæ*, sive *nuntium accipiet generatio ventura*. Est enim phrasis græca qualis habetur etiam *Matth.* XI : « Pauperes evangelizantur, » id est, pauperibus evangelizatur; et I *Timoth.* I : « Secundum Evangelium, quod creditum est mihi; » nam in græco ad verbum est, *quod creditus sum*; sed Interpres mutavit phrasim græcam, quam reliquit *Matth.* XI. Itaque non est sensus : « Annuntiabitur Domino generatio ventura, » id est, adscribetur Domino generatio ventura; sed : *Annuntiabitur de Domino*, sive *Dominus generationi venturæ*. Quod colligitur tum ex hebræo, ubi habetur לדור *laddor*, id est *generationi*; tum quia idem repetitur, vel declaratur in sequentibus verbis, de more Davidis : « Annuntiabunt cœli justitiam ejus populo, qui nascetur. » Idem enim est, *generatio ventura*, et *populus qui nascetur*. Annuntiabitur ergo Dominus generationi venturæ, quia « annuntiabunt cœli, » id est cœlestes homines, « justitiam Dei populo, qui nascetur. » Vocatur autem justitia Dei, justitia fidei, quam Deus donat gratis credentibus in Christum, quæ vere facit homines justos. Hoc enim præcipue docuit Evangelium, omnes esse peccatores, nec posse viribus propriis justificari, sed a solo Deo per Christi fidem veram justitiam exspectandam. In hebræo non habetur *generationi venturæ*; sed post nomen *generationi*, habetur interpunctio, ac deinde verbum *venient*, quod conjungitur cum sequenti, *et annuntiabunt*. Cæterum Septuaginta Interpretes non habuerunt illam interpunctionem post nomen *generationi*; et verbum *venient* legerunt in singulari, *veniet*, ac proinde recte legerunt, *generationi quæ veniet*, id est generationi venturæ. Nomen *cœli*, cum dicitur *annuntiabunt cœli*, non habetur in hebræo, neque in græco textu, sed latinus Interpres addidit explicationis gratia. Et legitur hæc vox *cœli* apud S. Hieronymum, et S. Augustinum in commentario hujus Psalmi, sed non legitur a Theodoreto et Euthymio, græcis scriptoribus, quia (ut diximus) vetus latinus Interpres eam addidit. Illud, quod habetur in fine, *quem fecit Dominus*, significat populum istum novi Testamenti peculiarem esse Dei populum, ab ipso Deo proprie regeneratum, et creatum in Christo in operibus bonis, ut dicit Apostolus *ad Titum*, cap. III. Similis est sententia in *Psalm.* CXVII : « Hæc dies, quam fecit Dominus. »

Justitia Dei facit homines vere justos.

PSALMUS XXIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Psalmus David.*	V. s. h.— *Canticum* [*h. Psalmus*] *David.*
Dominus regit me, et nihil mihi deerit :	Dominus pascit me [*h. pastor meus*]; nihil mihi deerit.
2. In loco pascuæ ibi me collocavit. Super aquam refectionis educavit me :	In pascuis herbarum accubavit me : super aquas refectionis enutrivit me.
3. Animam meam convertit. Deduxit me super semitas justitiæ, propter nomen suum.	Animam meam refecit : duxit me per semitas justitiæ, propter nomen suum.
4. Nam, et si ambulavero in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es.	Sed et si ambulavero in valle umbræ mortis, non timebo malum, quoniam tu mecum :

Virga tua, et baculus tuus, ipsa me consolata sunt.

5. Parasti in conspectu meo mensam, adversus eos qui tribulant me.

Impinguasti in oleo caput meum, et calix meus inebrians quam præclarus est!

6. Et misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vitæ meæ :

Et ut inhabitem in domo Domini, in longitudinem dierum.

virga tua et baculus tuus, ipsa consolabuntur me.

Pones coram me mensam ex adverso hostium meorum :

Impinguasti in [al. tac. *in*] oleo caput meum, calix meus inebrians.

Sed et benignitas et misericordia subsequentur [al. *subsequantur*] me, omnibus diebus vitæ meæ :

Et habitatio in domo Domini, in longitudine dierum.

Argumentum. — Testatur Davides spem et fiduciam, quam in Dei favore et cura ponit. Adhibita primum comparatione ex vita pastoritia petita, Deum bono pastori, se vero facit ovi similem, quam pastor et diligentissime tuetur, et indulgentissime habet. Deinde utitur similitudine hominis locupletis, qui amicum domo sua pro hospitio laute excipit. Tandem declarat sibi esse persuasissimum, fore, ut in ea domo Dei perpetuo maneat. Apparet omnino, hunc Psalmum a Davide conscriptum quum, devictis hostibus et constituto regno, otio et pace læta frueretur : tota enim oratio hujus carminis videtur ex animo parato et tranquillo proficisci. Sunt tamen interpretes qui Psalmum nostrum referunt sive ad I *Sam.* xxv, 20, sive ad II *Sam.* xviii, 27 : at videant isti interpretes, qui in singulis imaginibus poeticis allusiones ad res in facto positas captant, ne poetam convertant in frigidum historicum. Cæterum stropha una.

1. Carmen Davidis.

Jova *est* pastor meus, non egebo.
2. In pascuis virentibus recubare me facit,
ad aquas placidas ducit me.
3. Animam meam reducit (languentem recreat),
ducit me in orbitis rectis propter nomen suum.
4. Etiam quando in valle umbræ mortis mihi eundum est, nil mali timeo,
nam tu mecum es :
pedum tuum et baculus tuus, illa me consolantur.
5. Instruis coram me mensam coram hostibus meis;
ungis oleo caput meum;
poculum meum est ubertas.
6. Nil nisi bonum et benignitas me prosequentur omnes dies vitæ meæ,
et habitatio mea in domo Jovæ erit in longitudinem dierum.

NOTÆ.

Vers. 2. *Virentibus,* propr. *herbæ teneræ. Placidas,* propr. *quietum,* non ad torrentes magno cum strepitu ruentes. *Ducit*; Hengstenberg, *curat.* — Vers. 3. *Nomen suum,* i. e. ut bonitatis fama celebretur. — Vers. 4. *Vallis umbræ mortis,* i. e. summe caliginosa atque terribilis. — Vers. 5. *Coram* : gallice diceres, *à la barbe de mes ennemis. Oleo* fragranti, Orientalium more, qui convivas honoratiores balsamis aliisque fragrantibus unguentis adspergebant. — Vers. 6. *Habitatio mea,* litt. τὸ *habitare meum,* pro *shibthi,* infin. cal. τοῦ *iashab.*

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XXII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, Psalmus David.

Titulus indicas auctorem Psalmi fuisse David : argumentum vero Psalmi est eximia Dei benevolentia erga electos.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. DOMINUS REGIT ME, ET NIHIL MIHI DEERIT; IN LOCO PASCUÆ, IBI ME COLLOCAVIT.

In hoc Psalmo describitur felicitas electorum Dei per similitudinem ovium, quæ ab optimo aliquo pastore reguntur. In eorum persona David, qui unus erat ex illis, dicit : « Dominus regit me, et nihil mihi deerit, » quasi dicat : Ovicula Dei sum, et quia Deus pastor est potentissimus, sapientissimus et optimus, ideo confidenter dico : « Nihil mihi deerit. » Hæc vox est hominis felicissimi in via, et in spe. Nam beati in patria et in re non dicunt : « Nihil mihi deerit, » sed : Nihil mihi deest; siquidem fugit ab eis labor, et dolor, et jam intraverunt in gaudium Domini sui. At beati in via et in spe non possunt dicere : Nihil mihi deest, cum sint obnoxii multis passionibus; sed recte dicunt : « Nihil mihi deerit, » quia si esurierint, non deerit panis; si ægrotaverint, non deerit medicus; et sic de cæteris. Porro vox illa *regit*, in hebræo et græco textu proprie significat *pascere*, et idcirco sensus est : Dominus regit me pastorali modo, sicut pastor regit oviculas suas. Quod autem dixit in summa : « Nihil mihi deerit, » declarat per partes in sequentibus verbis. Videntur autem hæc esse, quibus oviculæ egere solent : *primo*, pascua pinguia; *secundo*, aquæ puræ; *tertio*, ut reducantur, si forte erraverint; *quarto*, ut ducantur per commodas vias; *quinto*, ut a lupis aliisque feris defendantur; *sexto*, ut fatigatæ sustententur; *septimo*, ut si per tribulos et saxa incedentes lædantur, refocillentur et recreentur; denique, ut evoluto die, confectoque itinere, domum habeant, ubi requiescant. Hæc omnia præstat abunde Deus electis suis, ac per hoc recte dicunt : « Nihil mihi deerit. » Incipit David a primo, cum subjungit : « In loco pascuæ, ibi me collocavit, » id est, non collocavit me in loco arido, vel deserto, sed in pascuis uberrimis, ubi salubrium herbarum maxima copia est. Articula *ibi* non habetur in hebræo, neque est necessaria; addita est ab interprete græco, et inde translata in latinam editionem, sed redundat. Porro pabula, sive pascua spiritualia rationabilium ovium Dei, quibus electi abundant, nihil sunt aliud, nisi notitia Dei, Eucharistia, panis verbi Dei, Veritas ipsa. Hæc enim est, quæ vitam spiritualem sustentat et auget.

Beati in via dicunt: nihil mihi deerit. Beati in patria: nihil mihi deest.

Vers. 2. 2. SUPER AQUAM REFECTIONIS EDUCAVIT ME, ANIMAM MEAM CONVERTIT.

Attingit secundum et tertium bonum oviculis necessarium. « Super aquam refectionis educavit me, » id est, non solum in loco herbis affluente collocavit me, sed etiam in loco vicino salubribus aquis, atque ita educavit, et aluit me optimo pabulo super rivos aquarum sito, ut possim ab æstu et sitis ardore refrigerari. Parum refert, quod vox hebræa et græca non tam *refectionem*, quam *requiem* significat. Idem enim est sensus. Qui enim salubribus aquis ardorem sitis exstinguit, et requiescit, et reficitur. Spiritualis aqua, quæ concupiscentiæ ardorem rationabilium ovium restinguit, gratia Dei est, de qua Dominus in Evangelio *Joan.* IV, 14 : « Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum. » Nihil enim æque reprimit carnalia desideria, quam gustus amoris Dei. Gustato enim spiritu desipit omnis caro. « Animam meam convertit, » hoc est tertium donum, reductionis videlicet. Neque enim potest homo suis solis viribus reverti ad Deum, sicut potest suis solis viribus averti. Ait igitur : Bonus pastor errantem me quæsivit, et reduxit, quod est beneficium magnum, atque electorum proprium, ut non sinantur errare perpetuo.

Vers. 3. 3. DEDUXIT ME SUPER SEMITAS JUSTITIÆ, PROPTER NOMEN SUUM.

Quartum bonum commemorat : « Deduxit, inquit, me super semitas justitiæ, » id est, ingredi fecit me per viam angustam præceptorum suorum, ut juste viverem. Id vero fecit removendo occasiones peccandi, minuendo vires tentatoris, augendo charitatem, dulcescere faciendo justitiam, illustrando, inflammando, alliciendo, terrendo, aliisque innumerabilibus modis. Quos modos si adverteremus, non cessaremus omnibus momentis tam dulci Pastori gratias agere, præsertim cum id faciat non propter merita nos-

tra præcedentia, sed « propter nomen suum, » id est, « ut notas faciat divitias misericordiæ suæ in laudem gloriæ gratiæ suæ, » ut dicit Apostolus *Ephes.* I.

Vers. 4. 4. NAM ETSI AMBULAVERO IN MEDIO UMBRÆ MORTIS, NON TIMEBO MALA, QUONIAM TU MECUM ES.

Hoc est bonum quintum, defensio videlicet a lupis aliisque sylvestribus feris. « Nam etsi ambulavero in medio, » sive, ut habet hebræus textus, בגיא צלמות, *in valle umbræ mortis*, id est per loca tenebrosa, et periculis omnibus exposita, ferarum, latronum, præcipitiorum, « non timebo mala, quoniam tu mecum es. » Nam « si Deus pro nobis, quis contra nos? » Et vere incredibilis securitas est in corde diligentis Deum, dum recogitat, secum esse illum, cui nihil resistere potest. Frequentissima est in libris Prophetarum commemoratio *umbræ mortis*, quæ proprie significat tenebras densas, quales adfert mors, quæ privat omni lumine. Dicuntur enim cæci esse in tenebris, quia nihil vident, et multo magis mortui dicuntur esse in tenebris, quia nihil sentiunt. Hinc videlicet Poetæ loca mortuorum umbrosa, ac tenebris obsita esse dicunt. Hinc etiam Scripturæ sanctæ passim conjungunt umbram mortis cum tenebris, ut unum per aliud explicetur. *Job.* III : « Obscurent eum tenebræ, et umbra mortis; » et cap. X : « Ad terram tenebrosam, et opertam mortis caligine; » *Isai.* IX : « Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam; habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis, » ubi pro eodem accipitur, habitare in tenebris, et habitare in regione umbræ mortis. Quia vero loca tenebrosa multis periculis sunt exposita, et non sine ingenti pavore per ea iter facere solemus; ideo David hoc loco dicit : « Etsi ambulavero in medio umbræ mortis, » id est, in medio ingentium tenebrarum, ubi multa undique pericula circumstent, « nihil timebo, quoniam tu mecum es. »

Vers. 5. 5. VIRGA TUA ET BACULUS TUUS, IPSA ME CONSOLATA SUNT.

Sextum bonum explicatur, quod est sustentatio fatigati. Jam enim Propheta, omissa similitudine ovium, loquitur proprie de hominibus; neque enim oves lassæ sustentantur baculo, sed deferuntur in humeris pastorum. Et quamvis possent hæc verba referri ad castigationem paternam, ut S. Augustinus facit, tamen probabilius est ad litteram esse referenda ad sustentationem, ut ea referunt Theodoretus et Euthymius. Nam vox hebraica משענתך significat proprie *fulcrum*, id est, *baculum fulcientem* : sicut etiam vox græca βακτηρία a *sustentando* deducitur, unde βακτηρεύειν est *baculo inniti*. Nisi placeat fortasse, virgam referre ad castigationem, et baculum ad sustentationem. Deus enim, cum videt suos in via fatigari, lentiusque progredi, quam par esset, utrumque adhibere solet, et verbum increpatorium et consolatorium, ut altero excitet, altero sustentet. Sed utrumque tandem consolationem adfert, quoniam lætatur anima, cum videt profectum suum curæ esse Deo.

6. PARASTI IN CONSPECTU MEO MENSAM, ADVERSUS EOS QUI TRIBULANT ME. Vers. 6.

7. IMPINGUASTI IN OLEO CAPUT MEUM, ET CALIX MEUS INEBRIANS, QUAM PRÆCLARUS EST! Vers. 7.

Hoc est bonum septimum, quod videlicet Deus electos suos in tribulationibus, quas in hac vita non possumus evadere, mirifice consoletur. Quare non est sensus horum versiculorum, quod Deus paraverit electis mensam, oleum, et vinum adversus hostes, quasi hæc sint arma, quibus contra hostes pugnandum sit; sed sensus est, Deum opponere tribulationibus magnis magnas consolationes; et sicut ingeruntur ab hostibus amaritudines, sic ingeri a Deo suavitates, quæ describuntur more humano per similitudinem convivii, in quo sit mensa referta cibis optimis, adsit etiam unguentum pretiosum, quo aspergatur caput, nec desit vinum egregium, atque ad inebriandum, id est, exhilarandum aptissimum. Solebant enim veteres in magnis conviviis adhibere inter præcipuas delicias unguenta pretiosa, quod etiam servatum videmus in Evangelio, *Matth.* XXVI, a S. Maria Magdalena erga Dominum. Porro illa verba, *adversus eos qui tribulant me*, clariora sunt in textu græco et hebraico. Nam græcum ἐξ ἐναντίας, et hebraicum נגד *neged*, significant *e regione*, sive *ex adverso*, ut vertit S. Hieronymus. Proinde sensus est : e regione tribulationum, quas mihi ingerunt hostes mei spirituales, tu *parasti*, sive *ordinasti*, ut sonat verbum hebraicum, consolationem ingentem, mensam videlicet opiparam. « Impinguasti caput meum oleo, » id est, unguento pretioso caput meum perfudisti, et sic exhilarasti faciem meam in oleo, et non deest ex gratia tua calix vini inebrians et præclarus, qui lætificet cor meum. Similis est sententia in *Psalmo* XCIII : « Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificaverunt animam meam. » Et in Apostolo II *Cor.* VII, 4 : « Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra. » Illud, *calix meus*, in textu græco est, *calix tuus*, et sic legunt Augustinus et Euthymius; sed in hebræo habetur כוסי *cosi*, *calix meus*, et sic etiam vertit S. Hieronymus. Probabile est emendatiores codices græcos habuisse τὸ ποτήριον μοῦ, *calix meus*, quomodo legit S. Hieronymus in Commentario, ubi exponit versionem Septuaginta, et sic videtur legisse Theodoretus. Imo S. Hieronymus in epist. *ad Suniam et Fretellam* dicit, in editione Septuaginta haberi *calix meus*, et ex errore haberi in quibusdam codicibus *calix tuus*. Proinde nostra lectio latina omnino retinenda est : sensus vero

Deus opponit tribulationibus magnas consolationes.

semper est idem. Calix enim ille et meus est, quia mihi datus; et Dei est, quia a Deo datus.

Vers. 8. 8. ET MISERICORDIA TUA SUBSEQUETUR ME, OMNIBUS DIEBUS VITÆ MEÆ.

Vers. 9. 9. ET UT INHABITEM IN DOMO DOMINI, IN LONGITUDINEM DIERUM.

Hoc est ultimum bonum, quod perducit ad summum bonum. « Misericordia tua subsequetur me, » non ad tempus, sed perseveranter usque in finem, quod est donum proprium electorum. « Et ut inhabitem, » id est, et subsequetur me, ut « inhabitem in domo Domini, in longitudinem dierum, » id est in æternum. In hebræo et in græco textu non habetur *ut*, sed solum *et* : contra autem nonnulli veterum, ut Augustinus, Hieronymus, Theodoretus in Commentariis non legunt *et*, sed solum *ut*, et certe sine alterutro esset clarior lectio, nimirum sic : *Misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vitæ meæ, ut inhabitem in domo Domini,* quomodo legunt Patres; vel sic : *Misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vitæ meæ, et inhabitabo in domo Domini,* quomodo vertit ex hebræo S. Hieronymus. In his enim lectionibus nihil subaudiendum est. Tamen lectio nostra non est adeo obscura, ut non possit satis facile intelligi. Subauditur enim illud, *subsequetur,* quod paulo ante præcedit, nimirum : *Misericordia tua subsequetur me, dum vivo,* ut recte vivam, *et subsequetur post hanc vitam,* ut in æternum vivam. Quare S. Augustinus, licet in textu non legerit *et*, tamen in Commentario addit *etiam*, ut videatur illud subintellexisse. Porro pro voce *inhabitem,* in hebræo habetur שבתי, quod significat *redibo.* Cæterum Septuaginta legisse videntur ישבתי, una litterula addita, et sic recte verterunt, *ut inhabitem.* Quomodo etiam legit S. Hieronymus, qui non vertit *redibo,* sed *inhabitabo.* Quare lectio hebraica post S. Hieronymi tempora depravata fuisse videtur.

PSALMUS XXIV

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — 1. *Prima sabbati, Psalmus David.*	V. S. H. — *Canticum* [*h. Psalmus*] *David.*
Domini est terra, et plenitudo ejus : orbis terrarum, et universi qui habitant in eo.	Domini est terra, et plenitudo ejus : orbis et habitatores ejus.
2. Quia ipse super maria fundavit eum, et super flumina præparavit eum.	Quia ipse super maria fundavit eam, et super flumina stabilivit eam.
3. Quis ascendet in montem Domini? aut quis stabit in loco sancto ejus?	Quis ascendet in montem Domini, et [al. *aut*] quis stabit in loco sancto ejus?
4. Innocens manibus et mundo corde, qui non accepit in vano animam suam, nec juravit in dolo proximo suo.	Innocens manibus et mundo corde : qui non exaltavit frustra animam suam, et non juravit dolose.
5. Hic accipiet benedictionem a Domino, et misericordiam a Deo salutari suo.	Accipiet benedictionem a Domino, et justitiam a Deo salutari suo.
6. Hæc est generatio quærentium eum, quærentium faciem Dei Jacob.	Hæc generatio quærentium eum, quærentium faciem tuam, Jacob. SEMPER.
7. Attollite portas, principes, vestras, et elevamini, portæ æternales, et introibit rex gloriæ.	Levate, portæ, capita vestra, et elevamini, januæ sempiternæ, et ingrediatur rex gloriæ.
8. Quis est iste rex gloriæ? Dominus fortis et potens, Dominus potens in prælio.	Quis est iste rex gloriæ? Dominus fortis et potens, Dominus fortis in prælio.
9. Attollite portas, principes, vestras, et elevamini, portæ æternales, et introibit rex gloriæ.	Levate, portæ, capita vestra, et erigite, januæ sempiternæ, et ingrediatur rex gloriæ.
10. Quis est iste rex gloriæ? Dominus virtutum, ipse est rex gloriæ.	Quis est iste rex gloriæ? Dominus exercituum : ipse est rex gloriæ. SEMPER.

Argumentum. — Carmen hoc tres habet partes et strophas. Prima celebrat Jovæ potentiam et majestatem, vers. 1-2; secunda docet, quales se præstare debeant ii qui tanti Dei cultores haberi, et horum cœtui adjungi volunt, vers. 3-5; in tertia parte vates, eleganti usus prosopopœia, ipsas sacrarii portas compellat, quas hortatur, ut late pandantur ingredienti arcæ, sive potius, cujus erat sedes, Jovæ, cujus virtus et magnitudo dehinc sublimi dialogismo prædicatur, vers. 7-10. Consentiunt fere recentiores saltem interpretes in hac sententia, Psalmum hunc compositum esse occasione solemnis pompæ, qua sacrosancta Jovæ arca in montem Sionem inducebatur (vid. II *Sam.* v;

I *Paralip.* xv). Maurer vero in dedicatione templi decantatum esse carmen persuasum habet, confertque I *Reg.* viii; II *Paralip.* v, 2-7.

1. Davidis carmen.

Jovæ est terra et plenitudo ejus,
orbis (οἰκούμενος) et omnes qui habitant in eo.
2. Nam is super maria fundavit eam,
et super flumina firmavit eam.

3. Quis ascendet in montem Jovæ,
et quis stabit in loco ejus sancto?
4. *Qui est* insons manibus et purus corde,
qui non effert ad mendacium animum suum,
nec jurat ad fraudem.
5. *Is* auferet benedictionem (beneficia) a Jova,
et justitiam a Deo salutis ejus.
6. Hæc est generatio quærentium (sincere colentium) eum,
quærentes faciem tuam *ipsi sunt* Jacob.

7. Elevate, portæ, capita vestra,
et elevamini, fores æternæ,
ut intret rex gloriæ (gloriosus). —
8. Quis est iste rex gloriæ? —
Jova, fortis et potens,
Jova, potens in bello. —
9. Elevate, portæ, capita vestra,
et elevate vos, fores æternæ,
ut intret rex gloriæ.
10. Quis *est* iste rex gloriæ?
Jova Tsebaoth ille *est* rex gloriæ.

NOTÆ.

Vers. 2. *Super, au-dessus*. Quum terra supra aquas emineat (*Gen.* I, 9), his tanquam fundamento superstructa videtur. — Vers. 4. *Effert,* i. e. inducit, hoc est, qui non appetit malum. Minus recte Rosenmullerus, *qui non* ore *profert in vanum animum,* i. e. nomen, *ejus*, scil. Jovæ, i. e. qui non in vanum jurat. *Ad fraudem,* cum fraude. — Vers. 5. *Justitiam,* mercedem debitam; alii *augmentum sanctitatis.* — Vers. 6. *Hæc,* hujusmodi. *Jacob,* i. e. genuini Jacobi posteri, veri Israelitæ. Alii, *quærentium faciem tuam,* o *Jacobi* Deus : ita Ewaldus; vel, *o Jacob,* ut *Jacob* sit mysticum Dei nomen. — Vers. 7. *Æternæ,* quod arx Sionia jam longe ab olim fuerat exstructa. — Vers. 8. Ex hoc præsertim versiculo carmen alternis choris decantatum fuisse, putant plurimi. — Vers. 10. *Tsebaoth,* i. e. *exercituum,* intellige *Deus. Tseba* in veterum Hebræorum scriptis pro quavis multitudine, modo sit ordinata, ponitur. Sic stellæ, angeli, imo universæ res creatæ dicuntur *exercitus.*

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XXIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Psalmus David, prima Sabbati.

Cur dicatur hic Psalmus prima Sabbati?

In hoc titulo pars illa, *prima Sabbati*, non habetur in hebræo, sed addita est a Græcis, fortasse quia in principio Psalmi fit mentio creationis terræ, quæ prima Sabbati, id est, die Dominico facta est, vel quia solerent hunc Psalmum die Dominico recitare. Quod quidam volunt additum esse, *prima Sabbati*, quia illo die Dominus resurrexit, non mihi videtur probabile, cum hic Psalmus, non resurrectionem, sed ascensionem Domini manifeste prædicet, ascensionem autem non prima Sabbati, sed quinta factam esse notissimum est. Quod ad ascensionem hic Psalmus proprie pertineat, testantur Cyprianus serm. *De Ascens.;* Hieronymus, epist. 142 *ad Damasum;* Ruffinus in *Exposit. Symboli;* Gregorius Nyssenus, Joannes Chrysostomus, Augustinus, Leo, et alii in serm. *De Ascensione.*

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1.

1. DOMINI EST TERRA, ET PLENITUDO EJUS : ORBIS TERRARUM, ET UNIVERSI QUI HABITANT IN EO.

Propositum Davidis est ostendere, ex innumerabili hominum multitudine solum Christum, et paucos alios, paucos, inquam, si ad multitudinem aliorum conferantur, in domum Domini cœlestem et beatissimam intraturos; quare ne forte crederentur cæteri homines ad Deum non pertinere, sed ab alio aliquo principio creatos esse, quod postea marcionistæ manichæique senserunt, præmittit hos duos versiculos, quibus docet Deum Creatorem ac Dominum esse totius orbis terrarum, et omnium rerum quæ in eo sunt. « Domini est terra, et plenitudo ejus, » id est, et omnia quæ in ipsa sunt, quæque ipsam replent. Quod explicatur per alteram partem versiculi : « Orbis terrarum, et universi qui habitant in eo. » Declarat enim se, cum dixit : « Domini est terra, » intellexisse potissimum de terra habitabili, quæ proprie dicitur hebraice תבל *thebel*, et græce οἰκουμένη, id est, *orbis terræ habitabilis;* et cum dixit, *omnis plenitudo ejus,* declarat se intellexisse præcipue de hominibus, qui habitant in ea, non de cæteris rebus quæ in ipso sunt.

Vers. 2.

2. QUIA IPSE SUPER MARIA FUNDAVIT EUM, ET SUPER FLUMINA PRÆPARAVIT EUM.

Probat Deum Dominum esse orbis terræ, et omnium habitantium in eo, quoniam ipse fecit terram, et fecit eam supereminere aquis, ut esset habitabilis. Nam, si vel aquis omnino careret, vel esset aquis undique cooperta, inhabitabilis esset. « Quia ipse, inquit, super maria fundavit eum, » id est, a fundamentis fecit orbem terræ, ac per hoc ex nihilo fecit, et fecit « super maria, » id est, ut superficies terræ esset altior superficie maris, et similiter « super flumina præparavit eum, » id est, præparavit orbem terræ ad habitationem hominum, et ideo fecit superiorem et altiorem fluminibus : alioqui enim mare et flumina terram obruerent, et altiora essent. Ex hoc autem, quod Deus terram habitabilem fecit, sequitur ut sit etiam Dominus omnium hominum, tum quia homines ex terra facti sunt, et in terram revertuntur; tum quia terram incolunt, non ut domini, sed ut coloni a Deo constituti, ut terram colant.

Deus Dominus est omnium hominum.

Vers. 3.

3. QUIS ASCENDET IN MONTEM DOMINI, AUT QUIS STABIT IN LOCO SANCTO EJUS?

Cum omnes homines coloni, et servi Dei sint, et omnes pariter terram, quæ Dei possessio est, incolant : « Quis ascendet in montem Domini? » id est, eritne aliquis ex tanto numero, et quis ille erit, qui dignus sit ascendere ad locum ubi proprie habitat Deus? Vocatur *mons Domini* (ut alias sæpe diximus) domus cœlestis, quæ est vere sublimis et sancta, de qua dicitur in alio *Psalm.* CXIII : « Cœlum cœli Domino, terram autem dedit filiis hominum. » Qui hunc locum exponunt de monte Sion, qui erat in Jerusalem civitate Judææ, videntur nullo solido fundamento niti posse, cum constet montem illum plenum fuisse hominibus omnis generis, ut plane ridiculum videatur de illo dicere : « Quis ascendet in montem Domini? »

Vers. 4.

4. INNOCENS MANIBUS, ET MUNDO CORDE, QUI NON ACCEPIT IN VANO ANIMAM SUAM, NEC JURAVIT IN DOLO PROXIMO SUO.

Respondet quatuor conditiones requiri in eo, qui sit ascensurus montem Domini. Prima est, ut sit *innocens manibus*, id est, nihil mali perpetraverit; altera, ut sit *mundus corde,* id est, nihil mali cogitaverit, aut cupiverit; tertia, *ut non acceperit in vano animam suam,* id est, ut non frustra vitam a Deo acceperit, id est, non solum nihil mali fecerit, vel cogitaverit, sed etiam ea omnia bona cogitaverit, et fecerit, quæ ad finem sibi a

Deo constitutum obtinendum requirunt; quarta, ut non juraverit dolose. Illud, *qui non accepit in vano animam suam*, aliqui detorquent ad juramentum, ut sequens particula sit explicatio superioris. Volunt autem legi, *qui non accepit in vano animam ejus*, id est Dei; vel, juxta puncta Rabbinorum, *qui non accepit in vano animam meam*, ut Deus loqui intelligatur. Verum hæc expositio non videtur probabilis, tum quia sine causa Rabbini legi volunt, *animam meam*, cum vox hebræa habeat pronomen tertiæ personæ, non primæ, et in tertia persona vertit S. Hieronymus; tum quia lectio illa, *animam meam*, est omnino nova et inaudita, cum Latini et Græci hactenus in ea voce intellexerint relativum reciprocum, nimirum *animam suam*; tum denique, quia nomen Dei in vanum accipere, pro eo quod est falso jurare per Deum, habetur in Scripturis sanctis; sed animam propriam, vel animam Dei in vanum accipere, pro falso jurare, nusquam legitur. Alii volunt animam suam in vano accipere, nihil esse aliud, nisi vana, id est, temporalia et caduca cogitare et concupiscere; sed hoc jam comprehensum erat in illo, *mundus corde*, et videtur coactum et durum. Addidit vero Propheta quartam illam conditionem, de juramento doloso, ut in eo peccato, quod est unum ex maximis, cum sit pariter contra Deum et contra proximum, comprehenderet omnia alia peccata, quæ per instrumentum linguæ committuntur. Itaque is, qui dignus sit in montem Dei, id est, in cœlum conscendere, debet undequaque esse perfectus, ita ut neque corde, neque voce, neque opere unquam deliquerit, et contra, bona omnia fecerit, quæ ad ejus officium pertinebant. Hæ vero conditiones non in alium, quam in Christum conveniunt. Is enim unus est, « qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus, » ut dicitur I *Petri* II. De reliquis, « non est qui faciat bonum, non est usque ad unum, » ut loquitur David in *Psalm.* XIII; et « omnes nos quasi oves erravimus, » inquit Isaias cap. LIII; et apostolus Paulus *ad Rom.* III, 23 : « Omnes peccaverunt, et egent gloria Dei. » Proinde recte Dominus ipse ait *Joan.* III : « Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis, qui est in cœlo. » Reliqui sunt de terra terreni, ille solus de cœlo cœlestis, sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, et excelsior cœlis per ascensionem factus. Nec tamen sola persona Christi ascensura erat in montem Domini, sed ipse, et corpus ejus, quod est Ecclesia, quam lavit sanguine suo, ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, neque rugam, *ad Ephes.* V; propterea sequitur :

Nemo Christo excepto habet omnia ad cœlum petendum necessaria.

Ecclesia in cœlum est una cum Christo ascensura.

Vers. 5.

5. HIC ACCIPIET BENEDICTIONEM A DOMINO, ET MISERICORDIAM A DEO SALUTARI SUO.

« Hic, » videlicet Christus, « accipiet benedictionem a Domino, » id est, copiosissima bona pro se, et « misericordiam a Deo salutari, » pro corpore suo, quod est Ecclesia, cujus etiam respectu dicitur Deus salutaris ejus. Siquidem vita æterna in regno cœlorum, Christo justitia, fidelibus ejus misericordia est; nam etiamsi justi merentur ex condigno vitam æternam, tamen ipsa eorum merita ex misericordia Dei nascuntur, et dona Dei verissime appellantur. Unde in *Psalm.* CII dicitur : « Qui coronat te in misericordia et miserationibus; » et *ad Rom.* VI : « Stipendium peccati mors, gratia Dei vita æterna. » In hebræo habetur, *justitiam a Deo salutari suo*, et sic vertit S. Hieronymus, secundum quam lectionem totus hic versiculus Christo proprie conveniret. Tamen Septuaginta, qui verterunt *misericordiam*, videntur consideravisse justitiam in Scripturis aliquando accipi pro bonitate, imo etiam expresse pro misericordia, ut in *Psalm.* CXI : « Dispersit, dedit pauperibus, justitia ejus manet in sæculum sæculi. » Unde est illud in Evangelio *Matth.* VI : « Attendite, ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis. » Et mox : « Te igitur faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua, quid faciat dextra tua. » Itaque Septuaginta hoc loco non tam ad vocem, quam ad rem significatam respexerunt.

Vers. 6.

6. HÆC EST GENERATIO QUÆRENTIUM EUM, QUÆRENTIUM FACIEM DEI JACOB.

Hic jam manifestat Propheta illum unum innocentem manibus, et purum corde, qui ascendet in montem Domini, et accipiet benedictionem et misericordiam a Deo, non esse solum caput, sed caput cum corpore, Christum cum Ecclesia. « Hæc, inquit, est generatio quærentium eum, id est, iste qui ascendet in cœlum, est generatio quædam hominum regeneratorum in Christo, quorum præcipuum studium est Deum quærere, ad faciem Dei videndum anhelare, ad montem denique sanctum totis viribus niti. Et vere unum est, ac forte præcipuum signum electorum Dei, suspirare ad patriam. Generatio enim filiorum hujus sæculi nihil minus quam Deum quærit; nihil magis quam mortem horret; et, si optio daretur, mallent in hoc sæculo semper vivere, quam dissolvi, et esse cum Christo. In textu græco habetur : Αὕτη ἡ γενεὰ ζητούντων Κύριον, *hæc est generatio quærentium Dominum*; et sic legunt in Commentario Hieronymus, Augustinus, Euthymius et alii : tamen in hebræo habetur *quærentium eum*, ut habet nostra editio latina. Sensus omnino est idem; nam illud, *eum*, refertur ad Dominum, de quo dictum erat, *accipiet benedictionem a Domino*. Itaque Septuaginta videntur explicasse pronomen *eum*, quod est in hebræo. Quod sequitur, *quærentium faciem Dei Jacob*, in hebræo est, *quærentium faciem tuam, o Jacob!* Quo etiam loco Septuaginta explicuerunt sententiam obscuram textus hebraici, in quo subintelligitur *Deus*, ut sensus sit : quærentium faciem tuam,

Deus Jacob : nisi forte per *Jacob* in textu hebraico intelligatur cœtus beatorum, sive cœlestis Jerusalem, et tunc in idem recidet, quærere faciem Dei, et quærere faciem Jacob : quia nemo videt faciem Jacob, id est, cœlestis patriæ, qui non videat faciem Dei Jacob, cum totum negotium, totaque felicitas illius beatissimi Jacob sit contemplari faciem Dei. Additur in hebræo סלה *selah*, id est *semper*, quia non solum generatio hæc Deum quærit, sed semper Deum quærit, id est, non fatigatur Deum quærendo, neque sinit se abduci a quærendo Deo, ut quærat aliquid infra Deum.

Vers. 7. 7. ATTOLLITE PORTAS, PRINCIPES, VESTRAS, ET ELEVAMINI, PORTÆ ÆTERNALES, ET INTROIBIT REX GLORIÆ.

Cum prævidisset sanctus Propheta inventum esse unum, qui ascendere dignus esset in montem Dei, id est Christum; prædicit jamjam illum re ipsa ascensurum, et portas cœli æternas illi aperiendas. Sed more poetico utitur prosopopœia, et alloquitur tum *principes* cœli, id est angelos, tum ipsas *portas*, ac jubet angelis, ut aperiant, et portis, ut sinant se aperiri, imo sponte patefiant advenienti Regi gloriæ. Euthymius notat portas non aperiri, sed tolli, quia adveniente rege solent portæ civitatis auferri, et deponi in signum subjectionis. At non dicit David : *Auferte* portas, sed *attollite*; et non dicit portis : *Exite de medio*, sed *elevamini*. Dicit igitur *attollite* et *elevamini*, quia portæ cœli non sunt quasi in pariete, ut ad latera moveri debeant, sed quasi in tecto, vel laqueari, ut sursum versus aperiendæ sint. Unde etiam refellitur opinio eorum, qui volebant Prophetam loqui de domo aliqua in monte Sion terrestri, in quam introducenda erat arca. In hebræo ad verbum, ut vertit S. Hieronymus, alloquitur Propheta solas portas, ac dicit : *Attollite, portæ, capita vestra; elevamini, januæ sempiternæ, et introibit Rex gloriæ*. Dicuntur autem portæ attollere capita, quando elevantur sursum versus, quia tunc attolluntur extremæ partes earum, quæ sunt in eis veluti capita. Et quamvis vox hebræa ראשים *rashim* significare possit non solum *capita*, ut vertit S. Hieronymus; sed etiam *principes*, ut verterunt Septuaginta, tamen pronomen additum, quod Hebræi dicunt affixum, secundum communem phrasim hebraicam solet conjungi cum nomine immediate præcedente; et ideo illud, ראשיכם, deberet verti, *capita vestra*, ut vertit S. Hieronymus, vel *principes vestros*, quod hoc loco non est ad propositum. Tamen quia Septuaginta Interpretes satis aperte per ראשים *rashim* intellexerunt *principes*, cum verterint, οἱ ἄρχοντες, et pronomen conjunxerunt cum nomine *portas*, dicendum est, vel in textu ipsorum pronomen affixum fuisse nomini שערים, quod significat *portas*, non autem nomini ראשים, quod significat *principes*; vel posse pronomen affixum uni nomini, referri ad aliud nomen, quamvis rarissime, et præter regulam.

Vers. 8. 8. QUIS EST ISTE REX GLORIÆ? DOMINUS FORTIS ET POTENS, DOMINUS POTENS IN PRÆLIO.

Introducit principes cœlestis Jerusalem interrogantes : « Quis sit ille Rex gloriæ, » non quod angeli in die ascensionis Domini ignorarent Christum esse Regem gloriæ, sed ut exprimat admirationem, quam secum adferebat novitas illa, quod cerneretur verus homo corporalis ascendere super cœlos, non tanquam hospes, sed tanquam Dominus gloriosæ ac sempiternæ civitatis. Respondet autem Propheta Regem gloriæ esse Christum, Dominum fortissimum et potentissimum, qui potentiam suam ostendit in prælio contra Principem tenebrarum, quem devicit, spoliavit et alligavit.

Vers. 9. 9. ATTOLLITE PORTAS, PRINCIPES, VESTRAS, ET ELEVAMINI, PORTÆ ÆTERNALES, ET INTROIBIT REX GLORIÆ.

Vers. 10. 10. QUIS EST ISTE REX GLORIÆ? DOMINUS VIRTUTUM, IPSE EST REX GLORIÆ.

Fingit Propheta angelos, qui cœlo præsunt, quasi cunctari in aperiendis portis, et ideo rursus intonat : « Attollite portas, » etc., quæ non significant aliud, nisi ingentem rei novitatem, quod corpus terrenum supra corpus cœleste, et caro humana supra ipsos angelicos spiritus, cum incredibili totius naturæ admiratione, et quasi stupore conscendat. Rursus igitur introducit angelos interrogantes : « Quis est iste Rex gloriæ? » quibus ipse respondet : « Dominus virtutum, ipse Rex gloriæ. » Audito autem nomine sibi notissimo, nimirum *Dominus virtutum*, continuo aperiunt, et Regem gloriæ læti suscipiunt. *Dominus virtutum* in hebræo est, *Dominus* צבאות *tsebaoth*, quod S. Hieronymus vertit, *Dominus exercituum*, quod nomen in Prophetis frequentissime tribuitur Deo, neque est commune diis per participationem, sed proprium soli Deo proprie dicto, tum quia continet nomen quatuor litterarum, proprium soli Deo vero; tum quia solus sit vere Dominus exercituum, quia præest exercitibus angelorum, qui sunt pene innumerabiles et potentissimi; et etiam quia soli Deo vero militant omnes creaturæ. Nam, ut habemus in *Psalm.* CXLVIII : « Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum quæ faciunt verbum ejus, » id est, pugnant ad imperium ejus. Expertus est quidem Pharao Deum esse Dominum exercituum, cum non solum per angelos, sed etiam per minutissima animalia contra eum pugnaverit, videlicet per ranas, muscas et culices, nec solum per animalia, sed etiam per res inanimatas, grandinem, ignem, tenebras, morbos, et similia. Porro translatio Septuaginta qui verterunt, *Dominus virtutum*, in idem recidit. Nam per *virtutes* non intelliguntur

Jova tsebaoth nomen proprium est soli vero Deo.

virtutes morales, quæ dicuntur ἀρεταὶ, sed vires et potentiæ, quæ dicuntur δυνάμεις. Itaque *Dominus virtutum* est Dominus virium et potentiarum, quales præcipue sunt castrorum acies ordinatæ. In vulgari etiam sermone exercitus armati dici solent, *les forces*. Ex his habemus Christum Dominum vere ac proprie esse Deum, non creaturam, ut Ariani aliique permulti hæretici voluerunt. Nam in hoc Psalmo dicitur *Dominus virtutum*, sive *exercituum*, quod nomen in tota Scriptura sacra soli Deo tribuitur; necnon *Rex gloriæ*, id est, Rex cœlestis Jerusalem, quæ est regio lucis, et summæ æternæque claritatis; quod sine dubio soli Deo vero convenire potest. Additur in hebræo סלה *selah*, *semper*, ut significetur Christum regem esse gloriæ, non ad tempus, sed in omnem æternitatem.

Dominus virtutum cur Deus?

Christus verus Deus.

PSALMUS XXV

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *In finem, Psalmus David.*	V. s. h. — *David.*
Ad te, Domine, levavi animam meam :	Ad te, Domine, animam meam levo.
2. Deus meus, in te confido; non erubescam :	Deus meus, in te fisus sum, ne confundar, ne lætentur [*h. neque exultent in me*] inimici mei.
3. Neque irrideant me inimici mei; etenim universi, qui sustinent te, non confundentur.	Sed universi qui sperant in te non confundantur : confundantur qui iniqua gerunt frustra.
4. Confundantur omnes iniqua agentes supervacue.	
Vias tuas, Domine, demonstra mihi, et semitas tuas edoce me.	Vias tuas, Domine, ostende mihi, semitas tuas doce me.
5. Dirige me in veritate tua, et doce me : quia tu es Deus salvator meus, et te sustinui tota die.	Deduc me in veritate tua, et doce me : quia tu [al. add. *es*] Deus salvator meus, te exspectavi tota die.
6. Reminiscere miserationum tuarum, Domine, et misericordiarum tuarum, quæ a sæculo sunt.	Recordare miserationum tuarum, Domine, et misericordiarum tuarum, quia a sæculo sunt.
7. Delicta juventutis meæ, et ignorantias meas ne memineris.	Peccatorum adolescentiæ meæ, et scelerum meorum ne memineris : secundum misericordiam tuam recordare mei tu [al. tac. *tu*], propter bonitatem tuam, Domine.
Secundum misericordiam tuam memento mei tu : propter bonitatem tuam, Domine.	
8. Dulcis et rectus Dominus; propter hoc legem dabit delinquentibus in via.	Bonus et rectus Dominus : propterea docebit peccatores in via.
9. Diriget mansuetos in judicio : docebit mites vias suas.	Deducet mansuetos in judicio, et docebit modestos viam suam.
10. Universæ viæ Domini, misericordia et veritas, requirentibus testamentum ejus, et testimonia ejus.	Omnes semitæ Domini misericordia et veritas : his qui custodiunt pactum ejus, et testificationes ejus.
11. Propter nomen tuum, Domine, propitiaberis peccato meo; multum est enim.	Propter nomen tuum, Domine, propitiare iniquitati meæ, quoniam grandis est.
12. Quis est homo qui timet Dominum? legem statuit ei in via, quam elegit.	Quis est iste vir timens Dominum? quem docebit in via, quam elegerit.
13. Anima ejus in bonis demorabitur, et semen ejus hæreditabit terram.	Anima ejus in bono commorabitur, et semen ejus hæreditabit terram.
14. Firmamentum est Dominus timentibus eum : et testamentum ipsius, ut manifestetur illis.	Secretum [al. *Decretum*] Domini timentibus eum, et pactum suum ostendit eis.
15. Oculi mei semper ad Dominum, quoniam ipse evellet de laqueo pedes meos.	Oculi mei semper ad Dominum : quia ipse educet de reti pedes meos.

16. Respice in me, et miserere mei; quia unicus et pauper sum ego.

Respice in me, et miserere mei; quoniam solus et pauper ego [h. add. *sum*].

17. Tribulationes cordis mei multiplicatæ sunt : de necessitatibus meis erue me.

Tribulationes cordis mei amplificatæ sunt : de angustiis meis educ me.

18. Vide humilitatem meam, et laborem meum : et dimitte universa delicta mea.

Vide afflictionem meam et laborem meum, et porta omnia peccata mea.

19. Respice inimicos meos, quoniam multiplicati sunt, et odio iniquo oderunt me.

Vide inimicos meos, quoniam multiplicati sunt: et odio iniquo oderunt me.

20. Custodi animam meam, et erue me: non erubescam, quoniam speravi in te.

Custodi animam meam, et libera me, non confundar quoniam speravi in te.

21. Innocentes et recti adhæserunt mihi; quia sustinui te.

Simplicitas et æquitas servabunt me; quia exspectavi te.

22. Libera, Deus, Israel, ex omnibus tribulationibus suis.

Redime, Deus, Israel, ex omnibus angustiis suis.

Argumentum. — Vates in hoc carmine ardenter et flebiliter petit, sibi remitti sua peccata, et liberari se a periculis et malis illis, quibus ea puniuntur; postremo attexit clausulam, qua pro populo etiam toto orat. Inseruntur et διδασκαλικὰ multa, itemque præconia fructuum pietatis, et celebrationes misericordiæ divinæ. Psalmus hic *acrostichidis* ostendit artificium, cujus rei plura inter sacra poëmata exempla exstant, nec non inter Syriaca et Persica. Causas vero hujus instituti varii comminiscuntur varias, quarum tamen unica, aut saltem præcipua, probabilis videtur esse hæc, memoriam hoc artificio juvare voluisse poetas, ut alii talia carmina facilius addiscerent, et commodius recordarentur. Cæterum ordinis alphabetici non ita tenaces fuerunt Hebræi poetæ, ut in omnibus ac singulis ejusmodi carminibus numerum elementorum sine ulla interruptione aut defectu litteris initialibus repræsentandum existimarent. Ewaldo et Maurero *acrostichis* in hoc Psalmo, sicut et in xxxiv, recentioris ætatis indicium est, absque idonea ratione. Strophæ tres: vers. 1-3, meam in te spem non confundas; vers. 4-14, recte agendi rationem me doceas, meaque delicta, malorum causam, mihi ignoscas; vers. 15-22, libera me cum toto populo ab omnibus malis.

1. *Carmen* Davidis.

   Ad te, Jova, animam meam levo.
2. Mi Deus, in te confido;
   ne pudore afficiar (hac mea spe excidens),
   ne exsultent de me hostes mei.
3. Omnes quoque sperantes in te non confundentur;
   pudore afficiantur oppressores sine causa!

4. Vias tuas, Jova, ostende mihi,
   semitas tuas doce me.
5. Fac ut incedam in veritate tua (præceptis tuis), et doce me;
   nam tu es Deus salutis meæ,
   te (auxilium tuum) exspecto omni (vel *toto*) die.
6. Memor sis misericordiæ tuæ, Jova, et benignitatis tuæ:
   nam ab æternitate *sunt* illæ.
7. Peccatorum juventutis meæ delictorumque meorum ne sis memor;
   secundum benignitatem tuam memor mei tu sis,
   propter bonitatem tuam, Jova.
8. Bonus et rectus (non fallax) est Jova :
   propterea monstrat peccatoribus viam (qua ipsis sit ambulandum).
9. Dirigit humiles in judicio,
   et docet humiles viam suam.
10. Omnes semitæ Jovæ *sunt* benignitas et veritas (fides),
    iis qui servant fœdus ejus et præcepta ejus.

11. Propter nomen tuum, Jova,
condonabis culpam meam, nam magna illa.
12. Quis est vir timens Jovam?
monstrabit ei *Jova* viam quam eligat.
13. Anima ejus (ipse) in bono habitabit,
et semen ejus possidebit terram (promissam).
14. Consortium familiare Jovæ *est cum* timentibus eum,
et fœdus ejus *est cum iis,* ad edocendum eos.

15. Oculi mei continuo ad Jovam,
nam is educit e reti pedes meos.
16. Converte te ad me, et miserere mei,
nam solitarius et afflictus ego sum.
17. Angustiæ cor (animum) meum aperuerunt (divinæ institutioni);
e pressuris meis educ me.
18. Vide afflictionem meam et laborem meum,
et indulge omnibus peccatis meis.
19. Vide inimicos meos, quia multi sunt,
et odio injusto oderunt me.
20. Custodi animam meam, et eripe me;
ne pudore afficiar, nam in te confidi.
21. Innocentia et rectitudo me servent,
nam te exspecto.
22. Libera, Deus, Israelem,
ex omnibus angustiis ejus.

NOTÆ.

Vers. 3. *Confundentur* : alii, *confundantur*. *Oppressores* : ita Maurer; Rosenmullerus, *protervi*; Hengstenberg, *perfidi*. — Vers. 5. *Fac ut*, etc. Rosenmullerus et alii, *dirige*, vel *ducas me pro fidelitate*, i. e. *sincera bonitate tua*. — Vers. 6. Hoc vult : utere erga me eadem illa clementia, qua olim erga tuos nunquam non usus es. — Vers. 7. *Propter bonitatem tuam*, non ex mei consideratione. — Vers. 9. *Humiles* vel *mansuetos* : Maurer, *afflictos*. — Vers. 10. *Præcepta*, propr. *testimonia*, litteræ veluti testimoniales, quæ fidem faciunt mutui fœderis Jovam inter et populum; vel leges quæ Deus solemni attestatione populo suo servandas dedit. — Vers. 11. *Nomen*, misericordiæ famam, non mea causa. *Condonabis*, pro optativo. *Nam magna illa*, ita ut, si pro merito me castigare velles, ego non ferre possem castigationem.—Vers. 12. *Quis est*, etc., i. e. quicumque. — Vers. 14. *Consortium familiare* : Cf. *Prov.* III, 32. — Vers. 14. *Et fœdus*, etc. Meignan, *et fœdus suum, illud Jova notum facit eis*, divinæ protectionis experientia.—Vers. 17. *Angustiæ*, etc.; ita post Schultensium Maurer. Alii litteram ו in fine verbi *hirechibou* nomini quod proxime sequitur præponunt, *angustias cordis mei dilata, et* .... Meignan, *magnas*, seu *multas* (ut Vulgatus) *angustias cordis mei fecerunt* mei hostes. — Vers. 22. *Libera*, propr. *redime* : hic versus forsan postea, v. g. in captivitate, tanquam *doxologia* additus fuit.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XXIV

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, Psalmus David.

In hebræo non habetur, *in finem*, sed solum, *Psalmus David;* sed non multum refert sive Septuaginta addiderint illud, *in finem*, sive exciderit ex textu hebraico. Hic Psalmus est primus ex alphabeticis; habet enim tot versiculos, quot sunt litteræ alphabeti, nimirum viginti duos, et incipit primus versiculus a prima littera Alphabeti, secundus a secunda, et sic deinceps. Una duntaxat littera est, a qua nullus versus incipit, videlicet *caph*, sed ut damnum hoc resarciatur, in fine Psalmi post ultimam litteram ponitur alius versiculus incipiens a littera *phe;* atque ita duo versiculi incipiunt a littera *phe*. Quid hujus rei causa fuerit, difficile esset divinare. Similes Psalmi alphabetici sunt XXXIII, XXXV, CX, CXI, CXVIII et CXLIV. Cur alphabetici scribantur Psalmi, nulla melior occurrit ratio, quam ut consulatur memoriæ. Argumentum Psalmi est oratio devotissima, qua petitur remissio peccatorum, et gratia bene vivendi. Convenit autem hæc oratio homini incipienti despicere temporalia, qui sic tenetur desiderio placendi Deo, ut tamen laboret in concupiscentiis superandis.

Psalmi alphabetici qui, et quot?

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1.

1. AD TE, DOMINE, LEVAVI ANIMA MEAM; DEUS MEUS, IN TE CONFIDO, NON ERUBESCAM.

In hoc versiculo, qui est unus apud Septuaginta, quia continet integram sententiam, sunt duo secundum Hebræos; incipit enim secundus ab illis verbis: «In te confido,» quia ibi ponitur secunda littera alphabeti. «Ad te, Domine, levavi animam meam,» id est, non inveniens in creaturis ullis quietem, sed ubique spinas et tribulos, pertæsus vitæ prioris, animam meam abstractam ab affectu, quo inhærebat terræ, ad te levavi; tibi per cogitationem assiduam, et amorem a te inspiratum inhærere cœpi, a te auxilium contra tentationes exspecto, et quia «in te confido, non erubescam,» id est, non recedam a te confusus, auxilio non impetrato, ita ut cogar erubescere coram inimicis meis. In textu græco additur εἰς τὸν αἰῶνα, *in æternum;* sed id non habetur in hebræo, neque legitur a S. Hieronymo, S. Augustino, et Theodoreto in Commentariis, sed a solo Euthymio ex veteribus. Itaque recte non est receptum in editione latina.

Vers. 2.

2. NEQUE IRRIDEANT ME INIMICI MEI, ETENIM UNIVERSI, QUI SUSTINENT, TE NON CONFUNDENTUR.

Explicat quod dixerat, *non erubescam*, quia tunc erubesceret, si irrideretur ab inimicis tanquam qui frustra sperasset in Deo. In hebræo habetur, *neque exultent de me inimici mei*. Sed idem sensus est. Siquidem exultatio inimicorum species irrisionis est. Per inimicos autem intelligi possunt tum homines mali, tum etiam dæmones, quorum exultatio et irrisio intolerabilem confusionem pareret, si eam serio cogitaremus. Reddit postea causam, cur omnino confidat se non confundendum, «quoniam, inquit, universi qui sustinent te non confundentur,» id est, quia longo experimento, exemplis nostrorum majorum, et ex ipsis verbis tuis didicimus neminem confundi, neque a spe sua excidere ex iis, qui te sustinent, id est, qui in te confidentes patienter auxilium tuum exspectant. Sustinere Dominum in Scripturis frequentissimum est, et significat exspectare Dominum cum certa spe auxilii.

Sustinere Dominum quid sit?

Vers. 3.

3. CONFUNDANTUR OMNES INIQUA AGENTES, SUPERVACUE.

Duplicem sensum hic versiculus habere potest: primo enim sensus esse potest, ut significetur confundendos eos, qui sine causa peccant, id est, qui non peccant ex ignorantia, vel infirmitate, sed ex malitia. Isti enim non cogitant de pœnitentia, neque de peccato abjiciendo; ideo, si forte sperant aliquid a Deo, spes eorum præsumptio est. Ita Theodoretus et Euthymius. Potest etiam esse alius sensus, fortasse magis litteralis, ut significetur confundendos inimicos justorum tum visibiles, tum invisibiles, quia frustra inique agunt dum vexant homines justos; non enim consequuntur finem sibi propositum, nimirum ut justos perdant, et ad gehennam perducant; cum e contrario illa vexatio sit eis virtutis exercitatio, et meritum gloriæ sempiternæ. Retorquet igitur Propheta confusionem in hostes, quasi dicat: Ne sinas, Domine, ut ego confundar; quod fieret, si inimici mei me irriderent, et de perditione mea exultarent; sed contra confundantur ipsi, dum cernunt se supervacue ac frustra inique egisse, ut me ad impatientiam provocarent.

Vers. 4.

4. VIAS TUAS, DOMINE, DEMONSTRA MIHI, ET SEMITAS TUAS EDOCE ME.

Per vias Domini intelligimus legem Domini, quæ vere est via, qua itur ad Deum. Nam «si vis ad vitam ingredi, Dominus ait *Matth.* XIX, serva

mandata. » Cum itaque postulasset Propheta auxilium Domini contra tentationes, explicat quod auxilium potissimum habere desideret, atque ait : « Vias tuas, Domine, demonstra mihi, » id est, fac me ambulare per vias præceptorum tuorum ; « et semitas tuas edoce me, » id est, ostende mihi angustum iter justissimæ legis tuæ : sic enim evadam omnes irrisiones inimicorum, et non ego confundar, sed confundentur ipsi, qui frustra me suis tentationibus exagitant. Porro cupit doceri legem Domini, non quoad intelligentiam speculativam, sed quoad praxim, id est, cupit gratiam, quæ persuadeat voluntati, ut libeat implere mandata.

Vers. 5.

5. Dirige me in veritate tua, et doce me, quia tu es Deus salvator meus, et te sustinui tota die.

Idem repetit, et addit rationem. « Dirige me, inquit, in veritate tua, » id est, ex me facile declino ad dexteram, vel ad sinistram, deserens viam mandatorum tuorum, propter temporales prosperitates, vel adversitates, ideo tu dirige me ducens auxilio gratiæ tuæ per viam rectam in veritate tua, id est in lege tua, quæ verissima via est. « Nam omnia mandata tua veritas, » *Psalm.* CXVIII. « Quia tu es Deus salvator meus, » id est, ideo a te auxilium hoc peto, quia tu solus, qui Deus es, potes salvare animam meam. Non est enim alius medicus, qui noverit curare morbos animarum, et multo minus qui possit sanitatem perfectam reddere, nisi Deus. Et præterea hoc a te peto, et spero impetraturum, quia te sustinui tota die, id est, perseveranter et patienter exspectavi medicinam tuam, neque aliunde consolationem accipere volui. Magni meriti est apud Deum, tempore tentationis non deficere a spe cœlestis auxilii, neque humanas consolationes requirere.

Solus Deus est medicus animarum.

Vers. 6.

6. Reminiscere miserationum tuarum, Domine, et misericordiarum tuarum quæ a sæculo sunt.

Quando Deus sinit animam tentationibus agitari, vel in peccatis hærere, videtur oblitus misericordiæ suæ; ideo justus diu luctatus cum tentatione, vel videns se non posse liberari a lapsu in peccata, quod summopere cupit, clamat ad Deum ut recordetur miserationum et misericordiarum suarum antiquarum. Inter miserationem et misericordiam hoc interest, quod miseratio significat actum miserendi, misericordia habitum virtutis, et idem fere discrimen invenitur in verbis hebraicis, quamvis sint magis dissimilia inter se, quam latina. Quod hic habemus *miserationes*, in hebræo est, רחמיך, quod *amorem* et *viscera paterna* proprie significat; unde est illud *Psalm.* CII : « Sicut miseretur pater filiorum. » Quod autem hic habemus, *misericordia*, in hebræo est, חסדיך, quod *pietatem* et *probitatem*, ac *misericordiæ* virtutem significat. Itaque sensus est : Recordare, Domine, te ab æterno misericordem fuisse, nec solum misericordem, sed etiam misereri solitum, et viscera paterna exhibere erga filios tuos, proinde hoc tibi esse proprium et naturale. Illud, *quæ a sæculo sunt*, in hebræo et græco est, *quia a sæculo sunt*; et sic legunt S. Augustinus et Theodoretus. Tamen S. Hieronymus in Commentario, et Euthymius legunt, ut nos habemus, *quæ a sæculo sunt*; ex quo apparet textus græcos et latinos olim fuisse varios. Sensus est idem, sive dicamus : Reminiscere, quod ab æterno misericors es; sive reminiscere misericordiæ tuæ, quæ ab æterno est.

Vers. 7.

7. Delicta juventutis meæ et ignorantias meas ne memineris.

Pulchre opponit reminiscentiæ oblivionem, quasi dicat : Reminiscere misericordiæ tuæ, et obliviscere peccatorum meorum. Nam unum est causa alterius : tunc enim Deus reminiscitur misericordiæ suæ, quando non vult amplius reminisci peccatorum nostrorum, sed ea remittit ac delet, ac si æternæ oblivioni mandentur. Commemorat autem peccata juventutis et ignorantias, id est, delicta commissa ex infirmitate et ignorantia, tum quia istis magis quam aliis convenit misericordia, juxta illud Apostoli, I *Timoth.* I : « Misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci ; » tum quia forte David non alia peccata habeat : et hæc oratio justi hominis est, cui cum peccatis levibus certamen est; tum etiam quia, ut notat Euthymius, peccata ex malitia non remittuntur per solam orationem, sed dignis pœnitentiæ fructibus indigent. In hebræo non habetur, *ignorantias meas*, sed פשעי, id est *scelera mea*. Quia vero Septuaginta verterunt ἀγνοίας, id est *ignorantias*, et de eorum eruditione et fide dubitare non possumus, et revera magis congruit cum peccatis adolescentiæ ignorantia, quam scelus; cogimur dicere vocem hebraicam generalem esse, et tam scelera, quam peccata leviora significare.

Vers. 8.

8. Secundum misericordiam tuam memento mei tu, propter bonitatem tuam, Domine.

Declarat, quod dixerat : Reminiscere misericordiæ tuæ, et obliviscere delictorum meorum. Hoc enim totum fit, cum Deus recordatur hominis peccatoris secundum misericordiam suam.

Vers. 9.

9. Dulcis et rectus Dominus, propter hoc legem dabit delinquentibus in via.

Confirmat ipse se in spe impetrandi, affirmans Dominum bonum et justum esse, et ideo libenter corrigere solere delinquentes. Sic enim exercet misericordiam erga hominem, et justitiam erga peccatum. Pro *dulcis*, in hebræo est טוב *tob*, quod proprie *bonum* significat; et in græco quoque χρηστὸς *bonum* potius, quam *dulcem* significat. Proinde illud, *dulcis*, quod est in nostra editione latina, pro *bono* accipiendum est; pro *legem dabit*, in hebræo est, יורה *iora*, id est *docebit*, et in græco νομοθετήσαι, id est *legislatorem*, seu *præcep-*

torem se exhibebit. Itaque non est sensus, Deum legem dare quomodocumque, sed legem dare eam docendo, ac per hoc faciendo, ut observetur. Respondent enim hæc verba verbis superioribus: « Vias tuas demonstra mihi, et semitas tuas edoce me, dirige me in veritate tua, et doce me. » Quod enim tunc petebat, nunc affirmat, Deum concedere solitum esse. Hic igitur est sensus : « Dulcis et rectus Dominus est, » et ideo amat homines, et odit peccata; ac propterea legem suam demonstrat, ac persuadet delinquentibus in via hujus vitæ, ut ipsi etiam ex iniquis et malis, justi et boni efficiantur.

Vers. 10. 10. DIRIGET MANSUETOS IN JUDICIO, DOCEBIT MITES VIAS SUAS.

Declarat quod dixerat, « legem dabit delinquentibus, » ac dicit non de omnibus delinquentibus id esse intelligendum, sed solum de mansuetis et mitibus, qui non resistunt Domino docenti, imo cupiunt doceri. « Diriget, inquit, mansuetos in judicio, » id est, ducet perviam rectam legis suæ (quæ *judicium* etiam in Scripturis appellatur, ut diximus in explicatione Psalmi XVIII) homines humiles et mites. Deinde hoc ipsum declarat aliis verbis, dicens : « Docebit mites vias suas, » id est, mitibus dabit gratiam cognoscendæ et amandæ, ac per hoc implendæ legis. Hoc loco annotandum est, non excludi superbos omnino a gratia Dei, sed ordinem assignari. Superbi siquidem non sunt perfectionis capaces, de qua proprie agitur in hoc Psalmo, nisi prius timore concepto pœnitentiam agant, et timore deposito mites humilesque reddantur. Itaque primum gratia Dei superbos atque obstinatos emollit et conterit, deinde contritis et humiliatis demonstrat vias suas, et dirigit eos in judicio.

Superbi omnino non a gratia Dei excluduntur.

Vers. 11. 11. UNIVERSÆ VIÆ DOMINI MISERICORDIA ET VERITAS, REQUIRENTIBUS TESTAMENTUM EJUS, ET TESTIMONIA EJUS.

Addit ad id quod dixerat, non solum a Deo dirigi mansuetos, sed omnia opera Dei erga tales homines esse misericordiam et veritatem, id est, misericordiam et justitiam, quatenus justitia accipitur pro fidelitate et veritate, quæ quod promittitur implere facit. *Viæ Domini* hoc loco vocantur opera Dei, quibus Deus ad nos quodam modo venit; nisi forte magis placeat, per vias Domini intelligere morem Dei sive regulam, et quasi legem, qua Deus utitur. Itaque via Domini semper significat legem, sed aliquando legem, quam nobis dat, ut per eam, quasi per viam rectam ascendamus ad ipsum; aliquando legem qua ipse utitur, cum per opera descendit ad nos. Et quia jam multa dixerat David de via Domini priore, id est, de lege nobis data, nunc adjungit aliquid de via Domini posteriore, id est, de lege, quam ipse sibi posuit, et quam servat erga nos. Ergo, inquit, « universæ viæ Domini, misericordia et veritas, » id est lex, sive regula, sive modus procedendi Dei consistit in misericordia et veritate, ut misericorditer promittat, et fideliter impleat quod promisit. At cum quibus utitur Deus hac lege? cum « requirentibus testamentum ejus et testimonia ejus. » Vocat testamentum Dei pactum illud, quod fecit cum ominibus, quando legem dedit, ut ipsi sint populus ejus, et ipse Deus eorum. Quod quidem pactum vocatur etiam in Scripturis testamentum, quia continet promissionem hæreditatis, et quia morte testatoris confirmandum erat, sicut re vera confirmatum est in morte Christi, in cujus rei signum Moses aspersit sanguinem in populum, dicens : « Hic est sanguis Testamenti, quod mandavit ad vos Deus, » *Exod.* XXIV, et *Hebr.* IX. Vocat autem testimonia Dei, ipsam legem, quam Deus dedit, quoniam, ut alias diximus, per legem testificatur nobis Deus voluntatem suam. Cum illis igitur Deus utitur lege misericordiæ et veritatis, qui requirunt pactum cum Deo initum, ut illud observent, et similiter requirunt legem Dei, ut eam impleant, id est, cum hominibus bonæ voluntatis Deum timentibus et diligentibus. In hebræo habetur pro voce *testamentum,* ברית *berith,* quod proprie *pactum* significat. Sed Septuaginta vertere solent διαθήκην, id est *testamentum,* propter rationem jam dictam. Sic etiam pro voce *requirentibus,* in hebræo est נצרי *notsere, custodientibus;* sed idem est sensus. Qui enim requirunt pactum, quod forte jam obliti erant, ad hoc requirunt, ut custodiant.

Via Domini duo significat.

Vers. 12. 12. PROPTER NOMEN TUUM, DOMINE, PROPITIABERIS PECCATO MEO, MULTUM EST ENIM.

Ex universali lege, qua Deus utitur erga timentes se, colligit Propheta bonam spem se habere posse de remissione suorum peccatorum. « Propter nomen tuum, Domine, » id est, ut manifestentur misericordia et veritas tua, « propitiaberis peccato meo, quod multum est. » Potest autem dici multum, vel propter multitudinem, sicut dicitur multus populus, juxta illud apostoli Jacobi, cap. III : « In multis offendimus omnes; » vel propter magnitudinem et gravitatem, quia viri sancti etiam parva peccata, magna existimant; et vere magna sunt, si magnitudo ejus qui offenditur, consideretur.

Vers. 13. 13. QUIS EST HOMO, QUI TIMET DOMINUM? LEGEM STATUIT EI IN VIA, QUAM ELEGIT.

Facit Propheta more amantium, qui nunc suspirant ad rem amatam, nunc eam laudant, nunc iterum suspirant. Amabat vir justus gratiam Dei, cupiebat remissionem peccatorum, donum recte vivendi, et placendi Deo : ideo nunc hoc ipsum petit, nunc laudat gratiam istam, et felicitatem enarrat timentium Deum, id est, eorum qui gratiam istam consecuti sunt, nunc revertitur ad hoc ipsum desiderandum et postulandum. Itaque in hoc versiculo et duobus sequent. narrat bona, quæ assequuntur timentes Deum. « Quis est, inquit,

homo qui timet Deum ? » quasi dicat : Prodeat in medium homo vere timens Deum, et audiet ex me suam felicitatem. Quod sequitur, « legem statuit ei in via, quam elegit, » multi volunt esse initium felicitatis, quam Propheta enarrandam suscepit, quasi dicat : Iste timens Deum, hoc in primis habebit, quod Deus eum instruet de lege sua in via, quam elegit, id est, in statu vitæ quem elegit. Ita Theodoretus et Euthymius. Non rejicio expositionem; sed magis litteralem puto aliam, quam insinuant Hieronymus et Augustinus. Est enim consuetudo Prophetæ idipsum in eodem versiculo bis repetendi, vel declarandi in una parte versiculi, quod in altera dictum est. Hunc igitur sensum esse existimo : « Quis est homo qui timet Deum? » Quis, inquam, est ille quem Deus instruxit de lege sua in via, quam ipse homo elegit, id i. e. in recto itinere bene vivendi et eundi ad Deum, quod ipse voluntarie jam elegit; sic enim una pars versiculi declarat alteram. Ille enim est homo timens Deum, qui dono Dei elegit viam, qua itur ad Deum, quæ est observatio mandatorum. Illa verba, *legem statuit ei*, in hebræo et græco unicum tantum verbum sunt, quod significat *docere, instruere, præcipere, præceptorem se exhibere*, et similia. Itaque verti poterat : *Quis est ille, quem Deus docuit*; proinde *legem statuit ei*, significat : Legem dedit in corde ejus, id est, instruxit et docuit eum. Et pronomen *ei* explicandum est (ut S. Hieronymus fecit) per relativum *quem*, vel *cui*, id est, quem docuit de lege, vel cui dedit legem in corde. Hæc enim est recta interpretatio verbi hebraici.

Vers. 14. 14. ANIMA EJUS IN BONIS DEMORABITUR, ET SEMEN EJUS HÆREDITABIT TERRAM.

Hæc est felicitas timentis Deum, quod « anima ejus, » id est, ipse timens Deum, « in bonis demorabitur, » id est, bonis fruetur non ad breve tempus, aut per transitum, sed permanenter et stabiliter. Quæ sententia verissima est, nam « diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, » ut ait Apostolus *ad Rom.* Proinde timens Deum semper fruetur bonis, quia si res bene cedent, fruetur bono prosperitatis; si contra, fruetur bono patientiæ, et spe magni præmii in regno cœlorum. Ita semper erit lætus. Nec ipse solum in bonis morabitur, sed etiam filii ejus propter ipsum hæreditabunt terram, id est, terram possidebunt. In Scripturis enim, ut exposuimus in *Psalm.* XV, pro eodem accipitur *hæreditare* et *possidere*. Dicuntur autem filii timentium Deum possessuri terram, quia pacifice habitabunt in terra, et nemo eis nocebit, in eo sensu, quem attigimus; quia bonis omnia cooperantur in bonum, et ipsæ tribulationes convertuntur in gaudium.

Vers. 15. 15. FIRMAMENTUM EST DOMINUS TIMENTIBUS EUM, ET TESTAMENTUM IPSIUS UT MANIFESTETUR ILLIS.

Hæc est ratio, cur timentes Deum in bonis semper morentur, quoniam non innituntur rebus caducis et perituris, sed Deus ipse est firmamentum eorum, id est, in Dei amicitia et auxilio fundatas habent spes suas. In hebræo est סוד *sod*, quod *secretum* significat, et ideo S. Hieronymus vertit, *secretum Domini timentibus eum*, supple, *revelatur*. Sed Septuaginta videntur legisse יסוד *iesod*, *fundamentum*, una litterula addita, quæ facili negotio ex textu hebraico temporis progressu excidere potuit. Et sine dubio melius congruit hoc loco fundamentum, sive firmamentum, quam secretum. Cur autem timentes Deum jure innitantur Deo, ut solidissimo fundamento, ratio est, quia *testamentum*, id est pactum Domini, hoc eis manifestat : quia enim timentes Deum optime norunt, et sæpe recogitant Deum pepigisse fœdus cum hominibus, ut sit eorum Deus, et quasi amantissimus parens, si ipsi leges ejus servaverint, ideo ex hoc pacto intelligunt se in Deo, tanquam in firmissimo fundamento, quiescere posse. Hæc est sententia hujus loci, sed quia verba latinæ editionis obscura sunt, ex verbis græcis dilucidanda erunt. Vox illa *testamentum* nominitavi casus est in græco, videlicet διαθήκη, et sic etiam intelligi debet in hebraico et latino. illud, *ut manifestetur eis*, in græco δηλώσει αὐτοῖς, *manifestabit eis*, id est, pactum Domini manifestabit timentibus Deum, quod Dominus firmamentum eorum sit, id est, ex pacto illo noscent Dominum esse firmamentum timentium se. In eumdem sensum exponi possunt verba hebraica ובריתו להודיעם, *et pactum ejus ad docendum eos*; sic enim est ad verbum, et sensus est : Et pactum Domini erit ad docendum eos, id est, docebit eos, quod Dominus firmamentum sit timentium se. In eumdem igitur sensum oportet etiam accommodare verba latina : « Et testamentum ipsius ut manifestetur illis, » id est, testamentum, sive pactum ejus, supple faciet, ut manifestetur illis, id quod paulo ante dictum est, videlicet Deum esse firmamentum timentium se.

16. OCULI MEI SEMPER AD DOMINUM, QUONIAM IPSE EVELLET DE LAQUEO PEDES MEOS. Vers. 16.

Laudata paulisper felicitate timentium Dominum, revertitur ad eam optandam et petendam : « Oculi mei semper ad Dominum, » id est, assidue respicio mentis oculis Deum, tanquam ab illius auxilio totus pendens. Efficacissimum orandi genus est, habitu miserabili respicere eum, a quo auxilium speres, et magis inopiam ostendendo, et modeste tacendo, quam odioso clamore benignitatem divitis implorare. « Sicut oculi ancillæ, » ait idem Propheta in *Psalm.* CXXXII, « in manibus dominæ suæ, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri. » « Quoniam ipse evellet de laqueo pedes meos, » id est, ideo tam intente in Deum respicio, quoniam ipse tandem, ut spero, liberabit me ab omni periculo tentationum, quæ veluti laquei ubique nobis in hac vita insidiantur. Posset etiam illud, *oculi mei semper*

ad Dominum, referri ad intentionem semper Deo placendi, neque ullo modo aliquid admittendi contra ipsius voluntatem. Posset quoque referri ad contemplationem divinæ pulchritudinis, quam semper ob oculos habent, qui serio diligunt Deum. Sed prima explicatio videtur maxime litteralis.

Vers. 17. 17. RESPICE IN ME, ET MISERERE MEI, QUIA UNICUS ET PAUPER SUM EGO.

Quia ipse Deum semper respicit, merito petit, ut respiciatur a Deo. Hoc enim est, quod tacite petebat, cum oculos intentos in Deum habebat, nimirum ut misericorditer respiceretur ejus solitudo et paupertas. Dicit se *unicum*, id est solum et desolatum, vel quia revera destitutus fuisset ab amicis et cognatis; vel, quod magis probo, quia ipse se animo ab aliis omnibus separaverat, et in Deo solo spem omnem posuerat. Dicit autem *pauperem*, quia humilis erat, et se virtutibus ac meritis vacuum arbitrabatur.

Vers. 18. 18. TRIBULATIONES CORDIS MEI MULTIPLICATÆ SUNT, DE NECESSITATIBUS MEIS ERUE ME.

De tentationibus peccatorum hunc locum intelligo potius, quam de temporalibus adversitatibus. Erat enim et hic unus ex illis, qui cum Apostolo gemunt et dicunt, *Rom.* VII : « Sentio aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, » etc.; et : « Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus ? » Necessitates autem, a quibus liberari cupit, videntur esse molestissimæ illæ concupiscentiæ, quæ, velimus nolimus, nos vexant, et aliquando in peccatum pertrahunt. « Multiplicatæ sunt, » in hebræo habemus הרחיבו *hirchibu, dilatatæ sunt*. Sed quoniam verbum hebraicum צרות *angustias* proprie significat, pro quo nos habemus *tribulationes*, et *angustiæ*, cum dilatantur, desinunt esse angustiæ, ideo ad tollendam ambiguitatem, Septuaginta prudenter verterunt, non ut verba sonant, *angustiæ dilatatæ sunt*, sed ut sensus erat, *tribulationes multiplicatæ sunt*. Siquidem hoc loco dicuntur angustiæ dilatatæ, non quia perierunt, sed quia creverunt. Quod enim dilatatur, utique crescit. Posset etiam fieri ut Septuaginta non legissent הרחיבו *hirchibu, dilatatæ sunt*, sed הרביבו, *multiplicatæ sunt*, unica littera mutata. Sanctus etiam Hieronymus eodem modo vertit, *tribulationes multiplicatæ sunt*; proinde si corrupta sit hebraica lectio, post tempora S. Hieronymi corrupta est.

Vers. 19. 19. VIDE HUMILITATEM MEAM ET LABOREM MEUM, ET DIMITTE UNIVERSA DELICTA MEA.

Pergit in oratione, ac petit sibi remitti peccata, in quæ aliquando tentatione vincente prolabitur. Quamvis enim affligatur timens Deum, et multum laboret resistendo concupiscentiis, tamen septies in die cadit justus; sed hinc etiam justus esse probatur, quod sordes, quas minus caute ambulando contrahit, studiose flendo et orando abluit. Per humilitatem hoc loco non intelligit virtutem humilitatis, sed abjectionem et vilitatem : vilescit enim sibi vir justus vehementer, cum immaculatus esse cupit, et tamen sordes non evadit. Pro verbo *dimitte*, in hebræo est שׂא, quod S. Hieronymus recte vertit, *porta : Porta*, inquit, *omnia peccata mea*, et quamvis sensus sit idem, tamen habet nescio quam vim illud, *porta;* significat enim timorem quemquam, sive sollicitudinem hominis amantis Deum, ne forte Deus multitudine peccatorum offensus ad iram provocetur : ideo clamat, *porta omnia peccata*, quasi dicat : Etsi multa sint, tamen non fatigeris ignoscere, supporta imbecillitatem meam.

Vers. 20. 20. RESPICE INIMICOS MEOS, QUONIAM MULTIPLICATI SUNT, ET ODIO INIQUO ODERUNT ME.

Ab alio loco ducit argumentum, videlicet a multitudine et crudelitate hostium, quasi dicat : Vidisti, Domine, humilitatem et laborem meum, vide etiam hostium meorum spiritualium multitudinem, et crudilitatem, atque iniquitatem. Hostes qui nos ad peccata pertrahere tentant, et ignitis jaculis concupiscentiam accendere non cessant, dæmones sunt, quos *spirituales nequitias* Apostolus, *Ephes.* IV, vocat : eos innumerabiles esse notum est, nec minus est notum, odio iniquitatis, id est, odio iniquissimo in nos ardere. Dicitur odium iniquum sive iniquissimum, cum quis alium sine causa odit, a quo videlicet nullam accepit injuriam. Potest etiam dici odium iniquum, vel iniquissimum, cum qui alteri nocere studet solo studio nocendi, non ut ipse inde aliquid lucretur. Tale omnino est odium diaboli erga genus humanum, ac potissimum erga electos; neque enim homines diabolo injuriam ullam fecerunt, sed ille ab initio invidentia excæcatus, hominem perdidit. « Invidia diaboli, inquit Sapiens cap. II, mors intravit in orbem terrarum. » Et nunc fideles tentationibus exagitat, non ut ipse commodum reportet, sed quia delectatur in perditione justorum.

Vers. 21. 21. CUSTODI ANIMAM MEAM, ET ERUE ME; NON ERUBESCAM, QUONIAM SPERAVI IN TE.

Cum tot hostibus, ac præsertim invisibilibus circumdatus sim, non sufficio meis viribus illis resistere; ideo ad te recurro, ut tu custodias animam meam, et custodiendo liberes, et eruas de manibus eorum. Nam non solum dicuntur liberari et erui de manibus hostium, qui jam capti sunt, sed etiam qui muniuntur, ne capiantur; et qui sine dubio caperentur, nisi adjuvarentur. « Eruisti me, inquit idem Propheta *Psalm.* XCIII, ex inferno inferiore, » id est, fecisti ne caderem in infernum inferiorem. Potest etiam sensus esse : Custodi animam meam in hoc carcere corporis, in quo captivus detineor : nam lex membrorum captivum me ducit in lege peccati, *Rom.* VII; et postea, suo tempore erue me.

Vers. 22. 22. INNOCENTES ET RECTI ADHÆSERUNT MIHI, QUIA SUSTINUI TE.

Quia dixerat in præcedenti versiculo : « Non erubescam, quoniam speravi in te, » adjungit rationem cur timeat erubescere, si a Deo deseratur. Et ratio hæc est, quoniam multi « innocentes et recti, » exemplo ipsius commoti, adhærebant illi, ob id potissimum, quod videbant eum sperare in solo Deo. Qui certe cogerent eum erubescere et confundi, si a spe sua frustraretur. Quare illud, *non erubescam,* aliter accipitur in principio Psalmi, aliter hoc loco. Nam in principio Psalmi sensus erat : Non erubescam coram inimicis irridentibus; hoc loco sensus est : Non erubescam coram amicis diligentibus et dolentibus. In hebræo habetur ad verbum, *innocentia et rectitudo conservabunt me*; sed non est inusitatum, ut abstractum sumatur pro concreto, et futurum pro præterito, id est, *innocentia et rectitudo*, pro *innocentibus et rectis;* et *conservabunt*, pro *conservarunt*. Sed pro voce hebraica יצרוני *itseruni*, quæ significat *conservabunt me,* sive *conservarunt me,* videntur legisse Septuaginta *itsroruni,* unico puncto mutato, quæ vox deducitur a צרר *zarar*, et significat *alligabunt*, sive *alligaverunt se mihi*, quod est idem cum eo quod Septuaginta verterunt, *adhæserunt mihi.* Recte igitur est interpretatio græca et latina, sed Rabbini non recte legerunt dictionem hebraicam, et ideo non recte puncta omnia subjecerunt.

23. LIBERA, DEUS, ISRAEL EX OMNIBUS TRIBULATIONIBUS SUIS. Vers. 23.

Quoniam David non solum unus erat de populo Dei, sed erat etiam princeps et caput aliorum, ideo posteaquam oravit satis diu pro se, adjungit orationem pro toto populo suo, et orationem generalem, quoniam non facile poterat descendere ad singularum personarum necessitates et angustias. « Libera, inquit, Deus, Israel ex omnibus tribulationibus. » Ubi vox illa, *Israel*, est in casu accusandi, ut cognoscitur ex articulis additis in codicibus hebraicis et græcis. Sensus igitur est : Non mihi satis est, si solus ab angustiis meis liberer, sed peto etiam ut liberes Israelem, populum scilicet Israeliticum, ab omni genere tribulationum.

PSALMUS XXVI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *In finem, Psalmus David.*	V. s. h. — *David.*
Judica me, Domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum : et in Domino sperans non infirmabor.	Judica me, Domine [al. *Deus*], quia ego in simplicitate mea ambulavi : et in Domino confidens non deficiam.
2. Proba me, Domine, et tenta me; ure renes meos et cor meum.	Proba me, Domine [al. *Deus*], et tenta me : ure [*h. confla*] renes meos et cor meum.
3. Quoniam misericordia tua ante oculos meos est, et complacui in veritate tua.	Quia misericordia tua in conspectu oculorum meorum [al. add. *est*], et ambulabo in veritate tua.
4. Non sedi cum concilio vanitatis, et cum iniqua gerentibus non introibo.	Non sedi cum viris vanitatis, et cum superbis non ingrediar.
5. Odivi ecclesiam malignantium, et cum impiis non sedebo.	Odivi ecclesiam pessimorum, et cum iniquis [*h. impiis*] non sedebo.
6. Lavabo inter innocentes manus meas, et circumdabo altare tuum, Domine;	Lavabo in innocentia manus [*h. palmas*] meas, et circuibo altare tuum, Domine.
7. Ut audiam vocem laudis, et enarrem universa mirabilia tua.	Ut clara voce prædicem laudem, et narrem omnia mirabilia tua.
8. Domine, dilexi decorem domus tuæ, et locum habitationis gloriæ tuæ.	Domine, dilexi habitaculum domus tuæ, et locum tabernaculi gloriæ tuæ.
9. Ne perdas cum impiis, Deus, animam meam, et cum viris sanguinum vitam meam :	Ne auferas [*h. Ne apponas*] cum peccatoribus animam meam, et cum viris sanguinum vitam meam.
10. In quorum manibus iniquitates sunt; dextera eorum repleta est muneribus.	In quorum manibus scelus [al. add. *est*], et dextera eorum repleta est muneribus.
11. Ego autem in innocentia mea ingressus sum : redime me, et miserere mei.	Ego autem in simplicitate mea gradiar : redime me et miserere mei.

12. Pes meus stetit in directo; in ecclesiis benedicam te, Domine.

Pes [al. add. *enim*] meus stetit in recto : in ecclesiis benedicam Domino.

Argumentum. — Strophæ duæ: vers. 1-8, integre vivo, o Jova, te colo sincere; vers. 9-12, noli permittere, ut quod imminet malum me una cum improbis affligat. Quod *altaris Deique domus* frequentationem in maximo honore habet scriptor, non indicio est, ut vult Ewaldus, Psalmum hunc post Davidem compositum fuisse. Nam et ante Salomonem, ex lege *Deut.* XVI, 16, ter in annum singulis masculis comparendum erat in *loco sacro*, i. e. ante arcam; qui locus tum quidem temporis fixus non fuit, semper tamen exstitit ab ipsa Mosis ætate, sive in urbe Silo, sive in Cariathiarim, etc.

1. Davidis *carmen*.

Judica me, Jova,
nam ego in innocentia mea ambulavi,
et in Jova confidi, non vacillavi.
2. Examina me (instar aurifabri), Jova, et explora me;
igne proba renes meos (affectus) et cor meum (consilia).
3. Nam misericordia tua coram oculis meis,
et ambulavi in veritate tua.
4. Non sedeo cum hominibus vanitatis (falsis),
et cum absconditis (astutis) non ingredior (convenio).
5. Odi cœtum maleficorum,
neque cum improbis sedeo.
6. Lavo in innocentia manus meas,
et circumeo (cum sacrificiis meis) altare tuum :
7. Ut audire faciam vocem laudationis *tuæ*,
et enarrem omnia mirabilia tua.
8. Jova, diligo habitationem domus tuæ,
et locum sedis gloriæ tuæ.

9. Ne auferas (perdas) cum peccatoribus animam meam,
et cum viris sanguinum vitam meam :
10. Quorum in manibus *est* scelus,
et quorum dextra plena *est* munere.
11. Ego vero in innocentia mea ambulo :
libera *igitur* me, et miserere mei.
12. Pes meus stat in recto (recte ago) :
in cœtibus celebrabo Jovam (pro salute allata).

NOTÆ.

Vers. 1. *Judica me*, age causam meam, et innocentem me defende. *Non vacillavi*, i. e. non vacillans, immotus in hac mea fiducia : ita Ewaldus. Hengstenberg, *non movear!* alii, *non vacillabo*, præsidio tam firmo fretus. — Vers. 2. *Igne proba* : ita nota marginis; Hengstenberg præfert *tsarouphah*, particip. femin. *pahul*, quod bene jungitur cum plurali, hac ratione: res *pura* sunt *renes mei et cor meum*.— Vers. 3. Sensus : Dei misericordiam et veritatem, qua promissa piis facta servat, semper animo recogitans, inculpatam egi vitam. *Ambulavi*, vel *ambulo* : est enim tempus ἀόριστον, ut et in verbis seqq. — Vers. 6. « Nullo modo dispicere possum, quid moverit interpretes, ut prioris hemistichii locutioni alium sensum subjicerent, atque is est, quem suppeditat qui *Deut.* XXI, 6 seq. describitur ritus. Ex eo ritu, qui manus lavat, insontem se declarat. Hinc qui manus in puritate se lavare dicit, idem facit, ac si dicat, insontem se esse. » Hæc Maurer. Cf. *Matth.* XXVII, 24. Male ergo Bellarminus aliter. — Vers. 7. *Audire faciam*,

hiph. ת deficiente. Minus recte alii legunt *lishemoa, audiam. Mirabilia tua*, i. e. mirabiliter a te facta. — Vers. 8. *Gloriæ*, i. e. gloriosæ; Maurer, *arcæ*, quæ vocatur *Jovæ gloria*, I *Sam.* IV, 28, etc.—Vers. 10. *Scelus*, proprie consilium perversum.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XXV.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, Psalmus David.

In hebræo non habetur pro titulo nisi simplex nomen *David*, seu potius *Davidi*. Argumentum vero idem est quod Psalmi septimi. Cum enim David gravissimis calumniis accusaretur, quasi regnum invadere appeteret, et propterea exsulare, et latibula quærere cogeretur, scripsit hunc Psalmum, in quo Deum innocentiæ suæ testem adducit, eumdemque Deum pro liberatione sua precatur.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. JUDICA ME, DOMINE, QUONIAM EGO IN INNOCENTIA MEA INGRESSUS SUM, ET IN DOMINO SPERANS, NON INFIRMABOR.

David, cum rege causam habens, Deum quodam modo appellat, qui Rex regum est : neque enim alius erat tunc in terris, quem appellare posset. « Judica me, Domine, » id est, sis tu, Domine, judex meus; non sinas a Saule me judicari, sed assume tu hoc judicium. « Quoniam ego in innocentia mea ingressus sum, » id est, audacter provoco ad judicium Dei, quoniam conscientia mea, quam solus Deus videt, me non reprehendit; nam in innocentia ambulavi, id est, innocenter vixi. « Et in Domino sperans non infirmabor, » id est, in Dei justitia infidens, non deficiam in hoc judicio, sed prævalebo. Illud, *non infirmabor*, hebraice est, *non deficiam*, sive, *non vacillabo*; proinde *non infirmabor* significat : Non ero infirmus ac debilis, ut causa cadam.

Vers. 2. 2. PROBA ME, DOMINE, ET TENTA ME : URE RENES MEOS ET COR MEUM.

Deus non probat nec tentat. Quia dixerat se innocenter vixisse, probat hoc Dei testimonio, qui falli et fallere nequit : non enim Deo dicitur, *proba et tenta*, quasi ipse aliquid ignoret, sed ut aliis nota faciat, quæ ipse solus videt. Itaque S. David, fretus bona conscientia et sinceritate cordis sui, dicit Domino : « Proba me et tenta me, » id est, explora diligenter an ita sit, inspice intimos et profundissimos recessus cordis mei; quin etiam « ure renes meos et cor meum, » id est, examina cogitationes et appetitiones meas, ea diligentia qua probatur aurum, cum igne examinatur. Non enim hoc loco, ut ego quidem existimo, petit David probari se ac tentari per adversitates, vel renes suos et cor suum aduri igne tribulationum, cum potius contra liberationem ab adversis in hoc Psalmo petat; sed postulat, ut dixi, probari se ac tentari per exactam explorationem et inspectionem, et quia Deus omnia exactissime videt et perspicit, sententia hujus loci est, ut Deus notam faciat hominibus innocentiam servi sui, et calumnias inimicorum re ipsa et factis refellat.

Vers. 3. 3. QUONIAM MISERICORDIA TUA ANTE OCULOS MEOS EST, ET COMPLACUI IN VERITATE TUA.

Reddit causam, cur velit probari et tentari, quoniam conscientia ejus bonum illi testimonium dabat, quasi dicat : Peto ut probes me, quoniam per vias tuas ambulavi; nam « omnes viæ tuæ misericordia et veritas, » *Psalm.* XXIV. Et « misericordia tua ante oculos meos est, » id est, semper aspicio et considero misericordiam tuam, ut illam imiter, et juxta eam cum proximis vivam; et similiter : « Complacui mihi in veritate tua, » sive placuit mihi veritas tua, et ideo juxta illam ambulavi. In hebræo est התהלכתי, id est, *ambulavi in veritate tua*; proinde Septuaginta non tam verbum quam sensum inspexerunt, quod etiam fecerunt in *Psalm.* XXXIV, num. 17.

Vers. 4. 4. NON SEDI CUM CONCILIO VANITATIS, ET CUM INIQUA GERENTIBUS NON INTROIBO.

Vers. 5. 5. ODIVI ECCLESIAM MALIGNANTIUM, ET CUM IMPIIS NON SEDEBO.

Recte, meo judicio, Theodoretus hæc exponit de conventibus Gentilium idololatrarum in suis profanis templis, a quibus David semper abhorruit, dum exsulavit apud regem Philistinorum. Hæc enim opponuntur iis, quæ postea in eodem Psalmo habentur : « Domine, dilexi decorem domus tuæ; » et paulo ante : « Circumdabo altare tuum, Domine; » et infra : « In ecclesiis benedicam te, Domine. » Vocat cœtum idololatrarum concilium vanitatis, quia nihil inanius idolis, quæ sunt falsæ imagines. Quod significat Apostolus, cum ait : « Scimus quia idolum nihil est in mundo, » I *Cor.* VIII; et passim in Scripturis, idola vocantur vana, vel

vanitates, ut *Deuter.* XXXII : « Ipsi me provocarunt in eo, qui non erat Deus, et irritaverunt in vanitatibus suis; et I *Reg.* XII : « Nolite declinare post vana, quæ non proderunt vobis, neque eruent vos, quia vana sunt; » vide et III *Reg.* XVI, IV *Reg.* XVII; *Jerem.* II, et alibi. Iidem idololatræ recte dicuntur iniqua agentes, quia summa iniquitas est cultum soli Deo debitum rebus creatis exhibere. Quod autem dixerat *concilium vanitatis*, in sequenti versiculo dicit *ecclesiam malignantium*, et quos vocaverat *iniqua agentes*, vocat *impios*, quod vocabulum proprie in idolorum cultores convenit. In hebræo pro *iniqua gerentibus*, est נעלמים *nahalamim*, quod significat *occultis*, vel *pueriliter ludentibus* : nam *hhalam* est *occultari*, et *hhelem* est *puer*. Dicuntur autem *occulti*, hypocritæ, simulatores, derisores, et in genere omnes iniqua agentes, ut Septuaginta recte vertunt, quia « omnis qui male agit, odit lucem, » ut dicitur *Joan.* III. Sed idololatræ rectissime etiam dici possunt pueriliter ludentes, quia quomodo pueri fingunt ex argilla domunculas et varia animantia, sic idololatræ ex varia materia fingunt deos. Propterea Moses idololatriam lusum vocavit : « Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere, » *Exod.* XXXII; quem lusum idololatriam fuisse docet Apostolus I. *Cor.* X, num. 7.

Vers. 6.

6. LAVABO INTER INNOCENTES MANUS MEAS, ET CIRCUMDABO ALTARE TUUM, DOMINE.

Posteaquam dixerat se odisse conventicula infidelium idololatrarum, inter quos tunc versabatur, adjungit se e contrario summo amore prosequi tabernaculum Domini et conventum Sanctorum, ac breviter describit quid sit facturus, cum Deo adjuvante ab exilio in patriam revocatus fuerit. « Lavabo, inquit, inter innocentes manus meas, et circumdabo altare tuum, Domine, » id est, lavabo manus ante ingressum tabernaculi, ut homines pii facere solent, et circuibo cum psallentibus altare tuum. In hebræo habetur, *lavabo in innocentia manus meas*; sed idem est sensus : nam lavare manus in innocentia, est hoc loco, lavare manus more innocentium, sive ut innocentes facere solent, quod idem significat, lavare manus inter innocentes, sive cum innocentibus. Quod autem ad sententiam attinet, aliqui volunt allusisse Davidem ad lotionem manuum quæ fit aliquando in signum innocentiæ, quomodo Pilatus lavit manus coram Judæis, dicens: « Innocens ego sum a sanguine justi hujus, » *Matth.* XXVII, quasi diceret : Ecce lavi manus, nolo eas inquinare sanguine justi hujus, ideo non audeo illum condemnare, quod et nos vulgo dicimus, cum nolumus admisceri negotio, in quo sit periculum peccandi : *Io me ne lavo le mani*. Cæterum probabilius, et magis consentaneum ad sequentia esse judico, si dicamus Davidem loqui de ritu Hebræorum, qui ante ingressum tabernaculi tum se ipsos, tum hostias purificabant, quas lotiones, Apostolus *ad Hebr.* IX vocat *varia baptismata*, et *justitias carnis*; et quoniam lotio illa externa signum esse debebat internæ puritatis, ideo David ait : « Lavabo inter innocentes manus meas, » id est, lavabo manus in signum veræ puritatis internæ, ut innocentes faciunt, non autem lavabo manus cum hypocritis, qui manus puras et cor sordidum gerunt. Illud autem quod sequitur, *et circumdabo altare tuum*, referunt aliqui ad multitudinem victimarum, quibus undique altare implendum esset. Sed verius mihi videtur, ut referatur ad choros canentium in circuitu altaris; nam in Psalmo sequenti habetur : « Circuivi, et immolavi hostiam vociferationis, » etc.; et hoc loco statim subjicitur : « Ut audiam vocem laudis, et enarrem universa mirabilia tua. »

Vers. 7.

7. UT AUDIAM VOCEM LAUDIS, ET ENARREM UNIVERSA MIRABILIA TUA.

Explicat ad quid altare Domini circumdare velit, nimirum, inquit, ut choris canentium immixtus, audiam laudes Domini, et ipse etiam eas canam. In hebræo habetur, si puncta recipiamus, *ut audire faciam vocem laudis*; sed si puncta mutentur legi potest, ut, legerunt Septuaginta et S. Hieronymus, *ut audiam vocem laudis*. S. Augustinus acute et pie docet hoc loco adversus Pelagianos, eos tantum audire vocem laudis Dei, qui intimo sensu percipiunt, quidquid habent, donum esse Dei; in cordibus enim istorum, qui habent aures audiendi, omnia ipsorum bona merita, omnesque virtutes, laudem gratiæ sonant : contra autem, qui de justitia sua præsumunt, deque suis meritis tument, quasi illa a se ipsis, non a Deo acceperint, non audiunt vocem laudis Dei, sed vocem laudis propriæ.

Qui audiunt vocem laudis Dei ?

Vers. 8.

8. DOMINE, DILEXI DECOREM DOMUS TUÆ, ET LOCUM HABITATIONIS GLORIÆ TUÆ.

Ostendit Propheta, nulla alia de causa magis sibi molestum fuisse exilium, nisi quia tabernaculum Domini videre non poterat; animus enim erga Dei amorem vehementer incensus, nihil pulchrius in terris judicat eo loco, in quo præsentia Domini clarius se ostendit. Vocatur autem tabernaculum, in quo erat arca fœderis, *domus Dei*, *locus habitationis gloria ejus*, quoniam sæpe in eum locum descendebat nubes lucida, in signum præsentiæ Dei, « qui lucem habitat inaccessibilem, » ut Apostolus dicit I *Timoth.* VI; et quia in eodem loco erat oraculum, ex quo Deus responsa dare solitus erat. In hebræo habetur : *Dilexi habitaculum domus tuæ*, pro eo quod nos habemus : « Dilexi decorem domus tuæ; » fortasse Septuaginta non legerunt מעון, *habitaculum*; sed נועם, litteris inversis, quod significat *decorem*.

Vers. 9.

9. NE PERDAS CUM IMPIIS, DEUS, ANIMAM MEAM, ET CUM VIRIS SANGUINUM VITAM MEAM.

Quoniam Deum judicem initio appellavit, et innocentiam suam, cujus idem Deus testis erat,

exposuit; concludit, orans, ut pro se sententia proferatur : «Ne perdas, inquit, cum impiis animam meam,» id est, non me condemnes, quemadmodum impios condemnare soles. Posuit animam pro vita, sive pro tota persona sua, ut alias sæpe. Per *viros sanguinum*, intelligit homicidas, quales erant, qui eum persequebantur. Porro vox illa, *Deus*, non habetur in hebræo, neque in græco, neque legitur a Hieronymo et Augustino; tamen legitur a Theodoreto et Euthymio, ex quo intelligimus in græcis eorum codicibus non defuisse.

Vers. 10. 10. In quorum manibus iniquitates sunt, dextera eorum repleta est muneribus.

Declarat qui sint impii et viri sanguinum, de quibus dixerat versu superiore, ac dicit eos esse, qui perverse judicant ob accepta munera; notat enim peccata principum, qui sunt judices populorum. Pulchre autem dicit : «In quorum manibus iniquitates sunt;» sic enim in ea parte corporis ponit iniquitatem, per quam accipiuntur munera, ut ostendat acceptionem munerum causam fuisse iniquitatis.

Vers. 11. 11. Ego autem in innocentia mea ingressus sum, redime me : et miserere mei.

Repetit causam, cur non debeat condemnari cum impiis, quia videlicet « in innocentia ingressus sit, » id est, innocenter vixerit. « Redime me, et miserere mei, » id est, libera me a præsenti calamitate, et deinceps miserere, ne iterum in eamdem incidam; passim enim in Scripturis ponitur *redimere*, pro *liberare*, id est, species pro genere, nisi forte Spiritus Sanctus insinuare voluerit, omnem liberationem electorum de quacumque tribulatione, dici posse redemptionem, quia pretio sanguinis Christi nostri redemptoris acquiritur.

Vers. 12. 12. Pes meus stetit in directo; in ecclesiis benedicam te, Domine.

Prophetia de Psalmis Davidicis concinendis in ecclesiis.

Respiciunt hæc verba particulam ultimam superioris versiculi, videlicet *et miserere mei*, quasi dicat : Petii liberationem a præsenti calamitate, quia innocenter vixi; peto etiam ut miserearis in futurum, quia *pes meus stetit*, id est stabilitus et fixus est *in rectitudine*, ac per hoc non facile recedam a recto itinere legis tuæ : et pro gratiarum actione *benedicam* et laudabo te hymnis et psalmis *in ecclesiis*, id est impiorum conventibus. Est autem hæc, ut Euthymius notat, prophetia, quod revera tempore novi Testamenti, in omnibus ecclesiis Psalmi Davidici concinendi essent.

PSALMUS XXVII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v.—1. *Psalmus David, priusquam liniretur.*

Dominus illuminatio mea, et salus mea : quem timebo?

Dominus protector vitæ meæ : a quo trepidabo?

2. Dum appropiant super me nocentes, ut edant carnes meas :

Qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt et ceciderunt.

3. Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum.

Si exurgat adversum me prælium, in hoc ego sperabo.

4. Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ :

Ut videam voluptatem Domini, et visitem templum ejus.

5. Quoniam abscondit me in tabernaculo suo : in die malorum protexit me in abscondito tabernaculi sui.

6. In petra exaltavit me : et nunc exaltavit caput meum super inimicos meos.

V. s. h. — *David.*

Dominus lux mea, et salutare meum : quem timebo?

Dominus fortitudo vitæ meæ : quem formidabo?

Cum appropinquarent mihi maligni, ut comederent carnem meam :

Hostes mei et inimici mei ipsi impegerunt, et ceciderunt.

Si steterint adversus me castra, non timebit cor meum.

Si surrexerit contra me bellum, in hoc ego confidam.

Unum petii a Domino, hoc requiram, ut habitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ :

Et videam pulchritudinem Domini, et attendam in templum ejus.

Abscondet enim me in umbra sua in die pessima, abscondet me in secreto tabernaculi sui, in petra exaltabit me.

Nunc quoque exaltavit [al. *exaltabit*] caput meum super inimicos meos qui sunt in circuitu meo.

Circuivi, et immolavi in tabernaculo ejus hostiam vociferationis : cantabo, et psalmum dicam Domino.

Et immolabo in tabernaculo ejus hostias jubili : cantabo, et psallam Domino.

7. Exaudi, Domine, vocem meam, qua clamavi ad te : miserere mei, et exaudi me.

Audi, Domine, vocem meam invocantis, et miserere mei, et exaudi me.

8. Tibi dixit cor meum : Exquisivit te facies mea; faciem tuam, Domine, requiram.

Tibi dixit cor meum : Quæsivit vultus meus; faciem tuam, Domine, requiram.

9. Ne avertas faciem tuam a me : ne declines in ira a servo tuo.

Ne abscondas faciem tuam a me, ne declines in furore a servo tuo.

Adjutor meus esto : ne derelinquas me, neque despicias me, Deus salutaris meus.

Auxilium meum fuisti : ne derelinquas me, et ne dimittas me, Deus salvator meus.

10. Quoniam pater meus et mater mea dereliquerunt me : Dominus autem assumpsit me.

Pater enim meus et mater mea dereliquerunt me : Dominus autem colligit me.

11. Legem pone mihi, Domine, in via tua : et dirige me in semitam rectam, propter inimicos meos.

Ostende [*h. Illustra*] mihi, Domine, viam tuam, et deduc me in semita recta propter insidiatores [*h. decantatores*] meos.

12. Ne tradideris me in animas tribulantium me : quoniam insurrexerunt in me testes iniqui, et mentita est iniquitas sibi.

Ne tradas me animæ tribulantium me : quoniam surrexerunt contra me testes falsi et apertum mendacium.

13. Credo videre bona Domini in terra viventium.

Ego autem credo [al. *credebam*], quod videam bona Domini [*h. nisi ego credidissem quod viderem bona Domini*] in terra viventium.

14. Exspecta Dominum, viriliter age : et confortetur cor tuum, et sustine Dominum.

Exspecta Dominum, confortare, et roboretur cor tuum, et sustine Dominum.

Argumentum. — Strophæ tres. Vers. 1-6, vates, in insigni aliquo periculo constitutus, spem certam in Jova repositam se habere, nec quicquam magis sibi in votis esse, quam ut sibi deinceps semper liceat in loco sacro versari, testatur; vers. 7-12, velit igitur Jova ab infestissimis adversariis ipsum defendere; vers. 13-14, abrupto sermone ad fidendum Deo semetipsum excitat atque hortatur.

1. Davidis *carmen*.

Jova *est* lux mea et salus mea : a quo timerem?
Jova præsidium (munimentum) vitæ meæ : a quo pavebo?

2. Cum appropinquant contra me malefactores ad comedendum carnem meam,
adversarii *nempe* mei et hostes mei mihi
ipsi labant et cadunt.

3. Si castra ponat contra me exercitus,
non timebit cor meum;
si exsurgat contra me bellum,
in (cum) hoc (nihilominus) ego securus sum.

4. Unum (præ cæteris) petii a Jova, hoc exquiro,
puta ut habitem in domo Jovæ omnes vitæ meæ dies,
ad videndum suavitatem Jovæ,
et ad aspiciendum templum ejus.

5. Nam abscondit me in tugurio suo die calamitatis,
latere me facit in latibulo tentorii sui,
in petram effert me.

6. Et nunc exaltabit caput meum super hostes meos circa me,
et sacrificabo in tentorio ejus sacrificia clangoris.

7. Audi, Jova; voce mea (intente) clamo,
et miserere mei, et exaudi me.
8. Tibi dicit cor meum : « *Dixisti :* quærite faciem meam; »
faciem tuam, Jova, quæro.
9. Ne occultes faciem tuam a me,
ne avertas in ira servum tuum;
auxilium meum tu *hucusque* fuisti, ne deseras me;
et ne derelinquas me, Deus salutis meæ.
10. Nam pater meus et mater mea dereliquerunt me,
sed Jova suscipiet me.
11. Doce me, Jova, viam tuam,
et duc me in semita recta,
propter adversarios meos.
12. Ne tradas me animæ (appetitui, *seu* furori) adversariorum meorum,
nam surrexerunt in me testes falsi
et *homo* efflans injuriam.

13. Nisi credidissem (sperassem) videre benignitatem Jova in terra viventium!
tunc periissem in afflictione mea (Ps. CXIX, 92).
14. Exspecta Jovam (auxilium ejus);
esto fortis, et alacritatem assumat cor tuum,
et exspecta Jovam.

NOTÆ.

Vers. 1. *Lux,* cujus splendore omnes tenebræ mearum ærumnarum dissipantur. Cf. *Mich.* VII, 8. — Vers. 2. *Mihi* redundat, ut II *Sam.* XXII, 2. — Vers. 4. *Videndum ... aspiciendum,* puta cum deliciis, i. e. conspectu *me delectandum. Suavitatem Jovæ,* quam bonus et suavis Dominus; Rosenmullerus, *jucunditatem Jovæ,* i. e. sacrificia, suffitus, cæterosque ritus; Maurer, *splendorem Jovæ,* ob eximium tabernaculi ornatum. — Vers. 5. *Tugurium* (ex ramis frondibusque arborum factum) et *tentorium* (e pellibus) esse præsidii imaginem, non tabernaculum sacrum, docet membri tertii imago. — Vers. 6. *Sacrificia clangoris* idem est ac *sacrificia cum clangore buccinarum,* i. e. eucharistica (*Num.* X, 10), quæ alias *sacrificia laudis* dicuntur; Meignan pro *clangoris* vertit *jubilationis,* eodem sensu : quia, ait, buccinæ in sacrificiis privatis non adhibebantur; Maurer ab hoc versu incipit strophen 2, vertitque, *jam igitur efferat se caput meum... et offeram.* —Vers. 7. Alii, *Jova, vocem meam,* qua *clamo.* — Vers. 8. Sensus : Commonefacio te illius, quod nobis dedisti, præcepti (forsan *Deut.* IV, 29), nos debere te precibus adire : quod præceptum ego observo. Hengstenberg, *de te* (tuo præcepto) *cogitavit cor meum,* etc. — Vers. 10. *Parentum* nomine hoc loco amicos et necessarios multi intelligunt. — Vers. 11. *Viam tuam,* tibi gratam. *Recta,* pietatis scil. *Adversarios,* propr. *insidiatores,* qui undique observant calumniandi nocendive occasiones. Cf. *Ps.* V, 9. — Vers. 12. *Efflans,* forsan insignis ille calumniator Doëg, vel collective sumitur. Alexandrini syllabam priorem versus sequentis traxerunt ad hunc versum, unde vertit Vulgatus, *mentita est iniquitas sibi,* i. e. in suum ipsius opprobrium ac dedecus. יפח adject. in statu constr. τοῦ פוח. — Vers. 13. Hengstenberg, *utinam* (quod redundat) *spero,* etc. Vox לולא in codd. antiquis abfuisse, arguunt veteres interpretes et etiamnum reperiuntur codices in quibus prorsus deest; insuper, sensum turbat : tum ob eas, tum ob alias rationes eam esse delendam putat Rosenmullerus.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XXVI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Psalmus David, priusquam liniretur.

In hebræo non habetur pro titulo, nisi *David;* reliqua sunt addita a Septuaginta, ut intelligeremus hunc Psalmum compositum fuisse a Davide, antequam regnare inciperet, durante videlicet persecutione Saulis. Nam tametsi David linitus oleo fuisset a Samuele, cum adhuc puer esset; tamen illa unctio fuit privata, non publica, et adhibita potius ad designandum, quam ad consecrandum regem. Postea vero Saule occiso, unctus fuit David in regem publice ac solemniter, ut constat ex lib. II *Reg.* cap. II. Et de hac posteriore unctione intelligendus est titulus hujus Psalmi. Videtur autem hic Psalmus scriptus fuisse proxime post superiorem, Davide adhuc in exsilio et tribulatione constituto; sed quia post orationem Psalmi præcedentis magna consolatione spiritus affectus fuerat, et Deo revelante cognoverat, ad majus quoddam regnum, quam sint terrena, se vocari; ineffabili desiderio ad cœleste regnum suspirare, ac temporalia omnia, sive adversa, sive prospera, contemnere cœpit. Convenit idem Psalmus omnibus electis, qui jam inuncti sunt unctione gratiæ, atque ad regnum cœleste designati, et ad unctionem gloriæ, per quam vere regnare incipiunt, tota animi devotione suspirant.

Unctio Davidis duplex fuit.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. Dominus illuminatio mea et salus mea : quem timebo?

Tribulatio tenebras adducit, prosperitas lucem et serenitatem : perturbat enim et confundit animum tribulatio, ut non facile videat quid facto opus sit, atque inde ad impatientiam, vel aliquod aliud peccatum provocatur. Sed si Deus lumine divinitus immisso tenebras disjiciat, continuo cernit animus momentaneam et levem esse tribulationem, quæ in umbra noctis magnum horrorem incutiebat, et simul cernit protegente se Deo, tribulationem non solum non posse nocere, sed etiam mirifice profuturam. Hoc Dei beneficium expertus David in persona sua et omnium electorum canit : « Dominus illuminatio mea, et salus mea : quem timebo? » quasi dicat : Ignorantia et infirmitas timidum me in tribulatione reddebant, sed cum Dominus illustraverit jam mentem meam, meque aperte cernere fecerit, nullam temporalem calamitatem gravem, aut diuturnam esse, et amoris divini unguento sanaverit infirmitatem meam, neminem timeo : veritas enim tenebras, et « charitas foras mittit timorem, » ut ait B. Joannes I *Joan.* IV.

Vers. 2. 2. Dominus protector vitæ meæ : a quo trepidabo?

Addit aliud argumentum, quo sibi ipsi persuadet nullum timorem deinceps esse admittendum. Dominus, inquit, non solum illuminat et sanat, sed illuminatum et sanatum non deserit, sed protegit assidue scuto providentiæ et benevolentiæ suæ. « A quo *igitur* trepidabo? » « Si Deus pro nobis, quis contra nos? » ut ait Apostolus *Rom.* VIII; si rex cohorte mortalium militum stipatus non timet, cur timeat servus Dei stipatus protectione omnipotentis et immortalis Imperatoris? S. Martinus, apud Sulpitium : « Ego, inquit, signo crucis, non clypeo protectus, aut galea, cuneos hostium penetrabo securus; » nimirum ex iis erat, qui dicere poterant : « Dominus protector vitæ meæ : a quo trepidabo? »

Vers. 3. 3. Dum appropiant super me nocentes, ut edant carnes meas.

Vers. 4. 4. Qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt, et ceciderunt.

Describit effectum protectionis Dei, et præteritum pro futuro ponit, more prophetarum, ad designandam rerum certitudinem. Sensus igitur est : Ex protectione Dei fiet, ut cum appropinquabunt super me, quasi prostratum et dejectum, ii qui nocere mihi cupiunt, et quasi canes, aut leones famelici carnibus meis saturari desiderant; tunc isti ipsi qui tribulant me, et inimici mei sunt, debiles fient, et corruent, ita conatu suo, non mihi, sed sibi nocebunt. Hoc verissimum esse, non solum Davidis, sed Christi et martyrum, atque adeo sanctorum omnium exempla demonstrant. In hebræo et græco habetur, *tribulantes me, et inimici mei;* latinus Interpres omittit illud *et*, sed res est parvi momenti. Pro *infirmati sunt*, S. Hieronymus vertit *impegerunt*; sed verbum hebraicum כשלו utrumque significat.

Vers. 5. 5. Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum.

Vers. 6. 6. Si exurgat adversum me prælium, in hoc ego sperabo.

Addit ad ea quæ dixerat, ut spem et fiduciam plenissimam se in Deo habere demonstret, non solum se non timere singulos hostes, sed neque integra castra, et ea non in tentoriis quiescentia,

sed in acie præliantia. Illud, *in hoc ego sperabo,* varie exponitur, propterea quod tum in hebræo זאת *zoth*, tum in græco ταύτῃ, vox est generis feminini. S. Augustinus exponit, *in hac petitione;* Theodoretus, *in hac spe;* Euthymius, *in hoc meo corde.* Græce καρδία est generis feminini, sed videtur latinus Interpres rectissime vertisse, *in hoc ego sperabo.* Consideravit enim Hebræos carere neutro genere, et pro eo uti genere feminino : proinde illud, זאת *zoth*, non significare, in *hac spe,* in *hac petitione,* vel in *hoc corde,* sed absolute, *in hoc*, id est, in hac re, videlicet, quod Deus sit illuminatio, et salus, et protectio mea, ut supra dictum est. Itaque Græci posuerunt ταύτῃ, non quod careant neutro genere, sed quia voluerunt ad verbum reddere, quod erat in hebræo; sed latinus non tam vocem, quum significationem respexit.

Vers. 7. 7. UNAM PETII A DOMINO, HANC REQUIRAM, UT INHABITEM IN DOMO DOMINI OMNIBUS DIEBUS VITÆ MEÆ.

Mirum est cur latinus Interpres non verterit, *unum petii a Domino;* nam hoc etiam loco in hebræo habetur genus femininum pro neutro. Voluit igitur in hac voce reddenda imitari græcum interpretem, et vertere ad verbum. Sensus tamen est : *Unam petii,* id est unum petii, sive, unam rem petii. Plerique intelligunt hunc locum de domo Domini, ubi erat arca Dei, et propitiatorium, et volunt hunc esse sensum, *unum petii a Domino*, *hoc requiram,* ut de hoc exilio revertar, et liceat mihi assidue versari in tabernaculo Domini, ubi est arca Dei, et propitiatorium, etc. Sed certe mihi sententia S. Augustini, qui exponit de domo cœlesti, non solum vera, sed etiam litteralis esse videtur. Nam non dicit David, cupere se habitare prope domum Domini, sed in ipsa domo Domini : notum autem est non habitasse unquam Davidem in domo Domini, sed in palatio proprio, quod longe aberat a tabernaculo, præsertim antequam arca deferretur in montem Sion; et potuisset utique si voluisset, quando rex erat, habitare juxta tabernaculum Domini. Præterea similis est hic locus illi qui habetur in *Psalm.* LXXXIII : « Beati qui habitant in domo tua, Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te, » quod certe non convenit nisi habitatoribus domus Dei, quæ est in cœlo. Denique nunquam David, vir sanctus et perfectus, rem aliquam temporalem tanto affectu peteret, ut diceret : « Unam petii, hanc requiram, » quasi nihil aliud petendum sit. Explicat igitur hoc loco Propheta radicem veram confidentiæ in Deum, et cur non timeat malum aliquod temporale : radix enim est ardens charitas in Deum : qui enim ardenter diligit summum atque æternum bonum, nihili facit omnia temporalia. « Unam, inquit, petii a Domino, hanc requiram, » id est, nihil temporale appeto, non magni facio jacturam omnium aliarum rerum, modo unam rem habere merear; ideo de hac una sollicitus sum, hanc unam petii, hanc unam petam, ut videlicet inhabitem in domo Domini, non ad tempus, sed « omnibus diebus vitæ meæ, » id est, quamdiu durabit vita sanctorum cum Deo, quæ sine dubio non habebit finem. Valde proprie dictum est, *ut inhabitem in domo Domini* : nam hic in terris, quamvis amici, imo filii Dei simus, tamen non habitamus, sed ambulamus cum Deo; nec in domo, sed in tentorio requiescimus.

Loquitur Propheta de domo Dei æterna.

Vers. 8. 8. UT VIDEAM VOLUPTATEM DOMINI, ET VISITEM TEMPLUM EJUS.

Docet cur in domo Domini habitare desideret, quia videlicet ibi perfecta felicitas est. Multi latini codices habent, *ut videam voluntatem Domini;* sed recte correcti sunt in editione Sixti V et Clementis VIII, et positum, *ut videam voluptatem Domini,* ut habebant emendatissimi codices manuscripti. Per *voluptatem* autem hoc loco non est accipienda actio delectationis, sed objectum, id est pulchritudo, venustas, suavitas. Nam vox hebræa נעם proprie *pulchritudinem* significat; vox autem græca τερπνότης potest *delectationem* et *voluptatem* significare, quam vocem latinus Interpres accepit, sed significat etiam venustatem et pulchritudinem, et pro pulchritudine hoc loco vocem illam Theodoretus accepit. Quare vox latina, *voluptas,* si cum hebræa et græca convenire debeat, accipienda est pro *voluptate objectiva,* id est pulchritudine et venustate. Quod ipsum etiam verbum *videndi*, sive *contemplandi* requirit : non enim proprie videmus actionem delectationis, sed rem delectabilem. Itaque S. Hieronymus vertit : *Ut videam pulchritudinem Domini* ; et S. Augustinus legit : *Ut contempler delectationem Domini*, et exponit per *delectationem*, speciem delectabilem. Si quis tamen omnino vellet voluptatem hoc loco accipere pro ipsa actione capiendi delectationem, non deberet intelligere per *voluptatem Domini*, delectationem, qua fruitur Dominus, sed quæ percipitur ex Domino, id est ex visione pulchritudinis Domini, atque ita sensus in idem recideret. Porro S. David hoc loco omnino proprie felicitatem expressit; quæ ex sententia solidioris scholæ in actione nobilissima potentiæ omnium præstantissimæ erga summum objectum, id est intellectuali Dei visione, consistit, ex qua ineffabilis voluptas et delectatio sequitur. Illud autem quod additur, *et visitem templum ejus,* S. Augustinus legit, *et protegar a templo ejus.* In qua lectione nescio quos codices sit secutus : hebræus enim et græcus nihil habent, quod ad protectionem referri possit. Vox hebræa בקר significat proprie *quærere, inspicere, oculis perlustrare,* præsertim illuscescente die : unde בקר *boker* Hebræis significat *mane,* quia tunc primum depulsis tenebris requirimus et perlustramus ea quæ latebant. Sic etiam vox græca ἐπισκέπτεσθαι significat *considerare, attendere, visitare.* Sensus igitur est : ut videam

Beatitudo in visione divina consistit.

pulchritudinem Domini, et deinde novam illam lucem visitem, id est oculis perlustrem et requiram totum illud cœleste Dei templum, et omnia quæ in eo sunt. Nam revera post visionem Dei, nihil jucundius occurrere potest, quam spectaculum illius cœlestis patriæ, et divinæ illius domus, in qua sunt omnes beati, quæ merito templum dicitur, cum non sit domus, aut civitas profana, sed sacratissima, cum in ea nihil profanum agatur, sed assidue sacrificetur hostia laudis et jubilationis.

Vers. 9.

9. QUONIAM ABSCONDIT ME IN TABERNACULO SUO, IN DIE MALORUM PROTEXIT ME IN ABSCONDITO TABERNACULI SUI.

Reddit rationem cur tam audacter petat habitare in domo Domini, et videre pulchritudinem ejus, quia gustare jam cœpit, quia dulcis est Dominus, et pignus amoris ejus jam tenet. Quasi brevissime diceret : Audeo petere gloriam, quoniam percepi gratiam. Sunt autem verba omnia metaphorica, non enim proprie absconditus fuit David in tabernaculo Domini, cum quæreretur a Saule; sed sensus horum verborum est : tempore præsentis vitæ, in qua dies mali sunt, tam singulari providentia Deus me defendit ac protexit. ac si in intima et abditissima parte tabernaculi sui me collocasset. Ex hac autem tanta Dei gratia et benevolentia spem concipio, me aliquando ad domum Domini perventurum, quod unum peto et requiro. Idem vero significatur in utraque parte versiculi; nam *abscondi in tabernaculo*, non est, *poni in quacumque parte tabernaculi*, sed *in abscondito tabernaculi collocari*, ubi a malis omnibus protegatur. In hebræo et græco illud, *in die malorum*, conjungitur cum prima parte versiculi, *abscondit me in tabernaculo suo in die malorum*. Sed in codice latino conjungitur cum secunda parte, hoc modo : *In die malorum protexit me in abscondito tabernaculi sui*. Perinde est ubi ponatur interpunctio, cum sensus sit idem : tamen prior interpunctio habetur etiam in libris Patrum, Augustini et aliorum, et fortasse in latino codice interpunctio non tam deservit intelligentiæ quam cantui.

Vers. 10.

10. IN PETRA EXALTAVIT ME, ET NUNC EXALTAVIT CAPUT MEUM SUPER INIMICOS MEOS.

Alia metaphora idem significat, nimirum se a Deo singulari providentia protectum ac defensum, ac si in arce munitissima et altissima collocatus fuisset. Similis metaphora est apud Isaiam cap. XXXVIII : « Iste, » justus videlicet, « in excelsis habitabit, munimenta saxorum sublimitas ejus. » Itaque sensus est : « In petra exaltavit me, » id est, posuit me in loco sublimi et munito. « Et nunc exaltavit caput meum super inimicos meos, » id est, ex eo quod in loco tutissimo et altissimo jam consisto, factum est, « ut caput meum sit exaltatum super inimicos meos, » id est, sim superior et victor inimicorum meorum. Porro per has metaphoras, non solum describitur protectio et defensio hominis justi, cui nihil nocere possunt omnium adversariorum machinationes, juxta illud S. Petri, I *Epist.* cap. III : « Et quis est qui vobis noceat, si boni æmulatores fueritis? » sed etiam indicatur modus, quo vir justus ad hanc securitatem pervenit : modus enim est ascensio mentis per contemplationem in Deum et res æternas. Qui enim serio meditatur æterna, et ardenter Deum amat, jam est in altissima et munitissima petra constitutus, ut nihil ei nocere possit, cum terrena omnia jam illi viluerint.

Vers. 11.

11. CIRCUIVI, ET IMMOLAVI IN TABERNACULO EJUS HOSTIAM VOCIFERATIONIS : CANTABO, ET PSALMUM DICAM DOMINO.

In hebræo conjungitur prima vox hujus versiculi cum superiore, et pro *circuivi*, legitur *circuitibus meis*, ut sit integra sententia : *Exaltavit caput meum super inimicos meos circuitibus meis* ; vel, ut vertit S. Hieronymus, *qui sunt in circuitu meo*. Sed Septuaginta Interpretes non legerunt סביבותי *sebibothai*, ut nunc est in hebræo, et significat *circuitibus meis*, sed סבותי *sabbothi*, id est *circuivi*, unica litterula dempta, et punctis mutatis. Igitur Propheta per contemplationem supra terrena omnia exaltatus, erumpit in admirationem operum Dei, et laudem opificis omnipotentis. « Circuivi, » inquit, id est, mente perlustravi omnia opera Dei, quæ sunt in cœlo et in terra, « et immolavi in tabernaculo ejus hostiam vociferationis, » id est, in hoc ingenti tabernaculo Dei, quod est cœlum, quo per contemplationem ascendi, magna voce, ex magna admiratione procedenti, laudavi Deum, quæ laus sacrificium est illi gratissimum. Sic enim alibi legimus : *Immola Deo sacrificium laudis*; et rursum : *Sacrificium laudis honorificabit me*. Nec solum, inquit, immolavi hostiam vociferationis, sed et deinceps pergam assidue idem facere, « cantabo, et Psalmum dicam Domino. »

Vers. 12.

12. EXAUDI, DOMINE, VOCEM MEAM, QUA CLAMAVI AT TE ; MISERERE MEI, ET EXAUDI ME.

Redit ad id quod dixerat : « Unam petii a Domino, hanc requiram. » Atque in hac una petitione se exaudiri postulat, flagrans nimirum ardenti desiderio videndi dilectum. « Exaudi, inquit, Domine, vocem meam, qua clamavi ad te, » videlicet, vocem illam qua clamavi : « Unam petii a Domino, hanc requiram, » etc. « Miserere mei » hoc exilium ægre ferentis, « et exaudi me. »

Vers. 13.

13. TIBI DIXIT COR MEUM : EXQUISIVIT TE FACIES MEA ; FACIEM TUAM, DOMINE, REQUIRAM.

Vers. 14.

14. NE AVERTAS FACIEM TUAM A ME, NE DECLINES IN IRA A SERVO TUO.

Hæc non tam egent explicatione, quam pia meditatione et imitatione. « Tibi dixit cor meum, »

id est, tibi loquitur desiderium meum. « Exquisivit te facies mea, » id est, oculi mei interiores, qui sunt in facie animæ meæ, tuam pulchritudinem requirunt, cætera omnia fastidiunt. « Faciem tuam, Domine, requiram, » id est, hoc semper erit studium meum, ut conspectum tuum quæram, non solum ut in alio sæculo revelata facie vultum tuum videam, sed etiam in hoc sæculo hoc unum satagam, ut me respicias, et respiciendo illumines et accendas. « Ne avertas faciem tuam a me, » id est, noli quæso cessare a me respiciendo, ne simul lumen obscuretur, et charitas refrigescat. « Ne declines in ira servo tuo, » id est, ne sinas me in peccata labi, ne forte iratus a me recedas. Recte hoc loco S. Augustinus observat timorem castum, non servilem exprimi in his verbis. Timor enim servilis cupit abesse dominum, ne puniat, ac ideo non diceret : Ne declines, sed abi et declina; timor autem castus, qui dilectum vere amat, nihil magis timet, quam ne dilectus recedat. In textu græco, post illa verba : *Tibi dixit cor meum*, additur : *Dominum requiram;* sed ea verba non habentur in hebræo, neque leguntur ab Hieronymo et Augustino, quamvis a Theodoreto et Euthymio legantur. In hebræo non habetur pronomen *te*, ubi legimus : *Exquisivit te facies mea;* sed absolute, *exquisivit facies mea :* cæterum subintelligitur, et ideo additum est ab interpretibus græcis et latinis.

Differentia inter timorem servilem et castum.

Vers. 15.

15. Adjutor meus esto, ne derelinquas me, neque despicias me, Deus salutaris meus.

Quia dixerat : « Ne declines in ira a servo tuo, » considerans se suis viribus non posse cavere peccata, ob quæ in iram incurrimus, clamat ad Deum, ut adjuvare non cesset. In hebræo habetur : *Adjutorium meum fuisti,* sed Septuaginta Interpretes non videntur legisse היית, id est *fuisti,* sed היה *heie,* quod significat *esto :* nam est similitudo maxima inter has voces, si removeantur puncta, quæ tempore Septuaginta Interpretum nondum erant apposita. Sensus autem semper est verus et ad rem faciens; nam si legamus : « Adjutor meus *fuisti,* ne derelinquas me, » sensus erit : Quoniam hactenus me semper adjuvisti, deinceps quoque me adjuva; si vero legamus : « Adjutor meus *esto,* ne derelinquas me, » erit repetitio ejusdem orationis, quæ magnum affectum exprimit. Porro in verbis illis : « Ne derelinquas me, neque despicias me, » videtur latinus Interpres invertisse ordinem : nam in hebræo et græco textu prius est, *ne despicias,* sive *ne abjicias me*, quam *ne derelinquas me.* Pro illo autem, *ne despicias*, Græci habent vocem valde significantem, ἀποσκορακίσῃς, quæ apud Euthymium deducitur, vel a *scoria,* vel a *corvis,* et significat *projici*, quomodo projicitur scoria, vel quomodo projiciuntur ad corvos cadavera. Petit igitur justus auxilium Dei, ne peccet, et si forte peccaverit, non projici a facie Dei, quomodo projicitur scoria, vel non projici ad infernales corvos, et non solum non projici, sive despici, sed neque absolute relinqui et dimitti, sed benigne curari et sanari; ideo enim addit : « Deus salutaris meus. » Salvatoris enim non est despicere ac deserere miserum, sed salvare et curare.

Vers. 16.

16. Quoniam pater meus et mater mea dereliquerunt me : Dominus autem assumpsit me.

Magna ratio redditur, cur æquum sit Deum adjuvare, quia videlicet nemo sit illo amantior. Notanda est phrasis hebraica, qua Deum in tertia persona reverentiæ causa Propheta alloquitur; non enim dicit : « Tu autem assumpsisti me; » sed : « Dominus autem assumpsit me. » Similis est phrasis in *Gen.* cap. xxxi, num. 35, ubi Rachel dicit patri suo : « Ne irascatur dominus meus, quod coram te assurgere nequeo; » et lib. III *Reg.* cap. i, num. 27, dicit Nathan Davidi : « Numquid a domino meo rege exivit hoc verbum, et mihi non indicasti servo tuo, quis sessurus esset super thronum domini mei regis post eum? » Illud igitur, *Dominus assumpsit me,* idem est ac si dictum esset: *Tu autem, Domine, assumpsisti me*, sive *collegisti me*, ut proprie significat vox hebraica יאספני. Est autem in his verbis quædam figura aptissima ad explicandum beneficium Dei; non enim puer erat David, ut egeret parentum auxilio, neque magnum erat in illa ætate relinqui a parentibus, qui oneri potius, quam auxilio esse potuissent. Sensus igitur horum verborum est : Ego sum instar infantis recens nati, quem pater et mater dereliquerunt humi jacentem, atque omni injuriæ expositum : tu autem, Domine, ita abjectum et desolatum, benignissime collegisti et fovisti. Vere enim si quis fragilitatem naturæ humanæ consideret, et hostium invisibilium potestatem, et quantopere Dei gratia in omnibus actionibus egeamus, nullo modo negare poterit, nos infantibus a parentibus neglectis rectissime comparari. Porro S. Ezechias usque adeo rem hanc intelligebat, ut non infanti, sed pullo hirundinis se ipse comparaverit, *Isai.* xxxviii : « Sicut pullus, inquit, hirundinis, sic clamabo. »

Phrasis hebraica notanda.

Vers. 17.

17. Legem pone mihi, Domine, in via tua, et dirige me in semitam rectam propter inimicos meos.

Quia se comparaverat infantulo, quem Deus collegerat, recte jam petit, ut se ambulare doceat; petit igitur gratiam implendi mandata divina, quam gratiam in toto psalterio frequentissime petere solet; nec immerito, cum ea sit via ad illam cœlestem domum Dei, quam unam se toto corde desiderare paulo ante professus est. Pro *legem pone mihi, Domine, in via tua,* in hebræo est, *doce me viam tuam;* sive, ut vertit S. Hieronymus, *ostende mihi viam tuam.* In græco est unum verbum, νομοτέθησον, quod secundum ety-

mologiam significat, *legem ponere*, ut latinus Interpres reddidit. Cæterum accipitur etiam pro *docere, erudire, præceptorem se exhibere*; proinde hoc loco, *legem pone mihi in via tua*, significat, *erudias me circa viam*, id est circa legem tuam : quod in alio Psalmo legimus, *Psalm.* XXII : « Vias tuas, Domine, demonstra mihi, et semitas tuas edoce me. » Ac, ut alibi dicimus, non postulat Propheta notitiam solam legis, sed internam unctionem, qua sibi a Spiritu Sancto intime persuadeatur, servandam esse Dei legem. Idem fere significant verba sequentia, *et dirige me in semitam rectam*, id est, duc me per viam mandatorum tuorum, quæ est vere semita recta, id est justissima, sed angusta : nisi magis placeat per illud, *doce me viam tuam*, postulari lumen internum; per illud, *et dirige me in semitam rectam*, postulari pium affectum implendi mandata divina. Quod additur, *propter inimicos meos*, vel, ut S. Hieronymus vertit, *propter insidiatores meos*, significat valde necessariam esse gratiam Dei in hac peregrinatione, propter multitudinem hostium tum visibilium, tum invisibilium, qui nobis ubique insidiantur, ut a recta via divinæ nos deducant, et ad invia et prærupta vitiorum nos perducant.

Verba Dei valde necessaria in hac peregrinatione.

Vers. 18.

18. NE TRADIDERIS ME IN ANIMAS TRIBULANTIUM ME, QUONIAM INSURREXERUNT IN ME TESTES INIQUI, ET MENTITA EST INIQUITAS SIBI.

Pergit in eadem petitione : petit enim non tradi in animam, id est, voluntatem et desiderium hostium, præcipue invisibilium. Similis phrasis est *Luc.* cap. XXIII : « Jesum vero tradidit voluntati eorum. » Idem enim est *voluntati eorum*, et *in voluntatem eorum;* sed illa est phrasis latina, hæc hebraica. Itaque S. Hieronymus vertit, *ne tradideris me animæ tribulantium me*. Sequentia verba, *quoniam insurrexerunt in me testes iniqui*, a multis referuntur ad falsa testimonia, quæ dicebantur adversus Davidem : quod quidem non improbo, sed videtur mihi sensus magis cohærere cum præcedentibus et sequentibus verbis, et cum argumento totius Psalmi, si referamus hæc verba ad tentationes dæmonum, sive hominum, qui falsis promissis, vel minis, hominem justum ad impatientiam, vel alia peccata deducere conantur, juxta illud *Psalm.* CXVIII, 85 : « Narraverunt mihi iniqui fabulationes, sed non ut lex tua. » In hebræo habetur, *insurrexerunt in me* עדי שקר, *testes falsitatis* sive *mendacii;* proinde illud, *testes iniqui*, accipiendum est pro *testes falsi*, qui inique agunt, dum falsa pro veris obtrudunt, ut ad iniquitatem impellant. Quod additur, *et mentita est iniquitas sibi*, non tam est interpretatio, quam explicatio verborum hebraicorum; in hebræo enim non habentur, nisi duæ voces ויפח חמס, quas voces S. Hieronymus vertit, *et apertum mendacium.* Alii reddunt, *et loquens rapinam.* Sed Septuaginta Interpretes acutissime atque verissime transtulerunt : nam illud ויפח, tametsi a verbo יפח significet *loqui*, unde Neoterici vertunt *loquens;* tamen potest deduci a verbo פוח, quod significat *illaqueari,* unde est nomen פח, *laqueus.* Et vox illa, חמס *chamas*, licet significare possit *rapinam* et *mendacium*, tamen frequentissime accipitur pro *iniquitate.* Intellexerunt ergo Septuaginta Interpretes hic significari ipsam iniquitatem, a seipsa illaqueatam, dum videlicet homines, vel dæmones iniqui, in propriam perniciem falsitatis laqueos justo tetenderunt. Quod aliis verbis dixit Daniel, cap. XIII, iniquis illis senioribus Susannæ accusatoribus : « Et tu mentitus es in caput tuum. » Ait igitur David : *Insurrexerunt in me testes iniqui*, falsitatem et mendacia obtrudentes, *et illaqueata est iniquitas*, id est, *sed iniquitas mentita est sibi*, id est, nemini nocebit, nisi proprio auctori.

19. CREDO VIDERE BONA DOMINI, IN TERRA VIVENTIUM.

Vers. 19.

Reddit rationem, cur mentita sit iniquitas sibi. Ego enim, inquit, invitis omnibus inimicis meis, « credo, » id est, certo confido, « me visurum bona Domini, » id est, illa bona, quæ ipsi etiam Domino bona sunt, quæ illum beatum reddunt, quæ sola sunt vera bona, idque « in terra viventium, » id est, in regione illa, ubi mors locum non habet. In hebræo habetur initio versiculi una vox לולא *lule*, quam aliqui vertunt *nihil*, et melius S. Hieronymus, *autem : Ego autem credo videre*, etc. A Septuaginta Interpretibus fuit omissa, quia non erat magni momenti quantum ad sensum.

20. EXPECTA DOMINUM, VIRILITER AGE, ET CONFORTETUR COR TUUM, ET SUSTINE DOMINUM.

Vers. 20.

Concludit per apostrophen ad seipsum, sectandam esse patientiam et fiduciam in Deum, quasi dicat : Ergo anima mea, quia desideras in domo Dei habitare, quia tam multa pignora divini amoris habes, quia credis videre bona Domini in terra viventium, noli deficere in tribulationibus, neque terrenas consolationes respicias, sed *patienter exspecta, confortare in Domino, viriliter age*, dum transeant dies mali, et adveniant dies boni. In hebræo ad verbum habetur, ut vertit S. Hieronymus, *exspecta Dominum, confortare, et roboretur cor tuum, et exspecta Dominum.* Similiter in græco sunt eædem voces in principio et in fine. Sed latinus Interpres varietate gaudet; ideo initio posuit, *exspecta Dominum;* et in fine, *sustine Dominum.* Patientia cum fiducia conjuncta vires addit, et vires additæ patientiam et fiduciam augent. Ait igitur : « Exspecta Dominum, » id est, patienter et cum fiducia exspecta auxilium, et consolationem Domini. Hinc « viriliter age, » seu roborare : roborare autem non armis exterioribus, sed « confortetur cor tuum, » excita animum, audacter perge; hinc vero, multo magis confide,

et cum patientia «exspecta» consolatorem, et adjutorem «Dominum,» qui sine dubio, cum sit fidelis et justus, «veniens veniet, et non tardabit,» ut dicitur *Habac.* II.

PSALMUS XXVIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Psalmus ipsi David.*	V. s. h. — *David.*
1. Ad te, Domine, clamabo; Deus meus, ne sileas a me, nequando taceas a me, et assimilabor descendentibus in lacum.	Ad te, Domine, clamabo, fortis meus, ne obsurdescas mihi : Ne forte, tacente te mihi, comparer his qui descendunt in lacum.
2. Exaudi, Domine, vocem deprecationis meæ, dum oro ad te, dum extollo manus meas ad templum sanctum tuum.	Audi vocem deprecationum mearum cum clamavero ad te, cum levavero manus meas ad oraculum sanctum tuum.
3. Ne simul trahas me cum peccatoribus, et cum operantibus iniquitatem ne perdas me. Qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum.	Ne trahas [al. *tradas*] me cum impiis et cum operantibus iniquitatem, qui loquuntur pacem cum amicis suis [*h. sodalibus*], et est malum in corde eorum.
4. Da illis secundum opera eorum, et secundum nequitiam adinventionum ipsorum. Secundum opera manuum eorum tribue illis : redde retributionem eorum ipsis.	Da eis secundum opus suum et secundum malum adinventionum suarum : Juxta opus manuum suarum da eis : redde retributionem suam illis.
5. Quoniam non intellexerunt opera Domini, et in opera manuum ejus; destrues illos, et non ædificabis eos.	Quoniam non intelligunt in opera Domini, et opus manuum ejus : destrues eos, et non ædificabis.
6. Benedictus Dominus, quoniam exaudivit vocem deprecationis meæ.	Benedictus Dominus, quia audivit vocem deprecationis meæ.
7. Dominus adjutor meus, et protector meus; in ipso speravit cor meum, et adjutus sum. Et refloruit caro mea : et ex voluntate mea confitebor ei.	Dominus fortitudo mea et scutum meum : in ipso confisum est cor meum, et habui adjutorium : gavisum est cor meum, et in cantico meo confitebor illi.
8. Dominus fortitudo plebis suæ, et protector salvationum christi sui est.	Dominus fortitudo eorum : et robur salutarium christi sui est.
9. Salvum fac populum tuum, Domine, et benedic hæreditati tuæ; et rege eos, et extolle illos usque in æternum.	Salva populum tuum et benedic hæreditati tuæ : et pasce eos, et subleva eos usque in sempiternum [*h. sæculum*].

Argumentum. — Vers. 1-5, vates Jovæ auxilium ardenter exposcit, ut ex ingenti aliquo periculo vindicetur, neque se innocentem nocentibus in ultione conjungat, quibus meritas pœnas imprecando prædicit. Vers. 6-9, pro salute, quam sive recuperavit, sive recuperaturum se certo confidebat, Jovæ gratias agit, postremo pro communi populi universi salute precatione addita. Hinc strophæ duæ. Qua occasione fusæ sint hæ preces, utrumve poeta illas in ipso periculo constitutus, an eo superato fuderit, dici nequit.

1. Davidis *carmen*.

Ad te, Jova, clamo :
petra mea, ne sis surdus a me,
ne sileas a me,
et ego similis reddar descendentibus in foveam.

2. Audi vocem precum mearum, dum vociferor ad te,
dum elevo manus meas ad oraculum sanctum tuum.
3. Ne trahas me cum impiis, et cum patrantibus iniquitatem,
qui loquuntur pacem cum proximis suis,
et *tamen* malum *est* in cordibus eorum.
4. Da (repende) eis juxta facta eorum, et juxta malitiam facinorum eorum;
juxta opus manuum eorum da eis;
redire fac retributionem (meritum) eorum ipsis.
5. Nam non attendunt ad facta Jovæ,
neque ad opus manuum ejus :
destruat eos, neque ædificet eos (unquam)!

6. Benedictus Jova!
nam audivit (vel *audit*) vocem precum mearum.
7. Jova *est* robur meum et clypeus meus :
in eo confidit cor meum et juvabor (vel *adjutus fui*);
et exsultabit cor meum, et cantico meo celebrabo eum.
8. Jova est robur illis (populo suo),
et munimentum salutis uncti sui (regis) ipse *est*.
9. Salva populum tuum, et benedic hæreditati tuæ,
et pasce eos, et porta eos (pastoris instar) usque in sæculum.

NOTÆ.

Vers. 1. *Petra mea,* quo significatur Dei immutabilitas et æternitas, non vero, ait Hengstenberg, securum mortalibus perfugium. *Ne sileas* : bene quoque construi et verti potest, *ne, te silente a me, similis ideo reddar. Foveam,* animarum locum, quem *carcerem* S. Petrus vocat. — Vers. 2. *Elevo.* Manuum elevatio, supplicantium gestus, apud omnes fere gentes receptus, unde etiam ipsæ preces *sublationis manuum* phrasi sæpius veniunt; hinc quoque Æschylus χειροτόνους λιτὰς memorat. *Oraculum,* λαλητήριον, χρηστήριον, quia Jova illic responsa dare seu loqui solebat; pars erat Sancti sanctorum. Cf. 1 *Reg.* VI, 20 seqq.; VII, 40; VIII, 6, 8. — Vers. 3. *Trahas,* scil. ad paria cum eis supplicia; non : ad similes mores ne me abripi sinas. — Vers. 5. *Facta ... opus*, i. e. Dei judicia ejusque providentiam, qua improbos plectit, etc. Alii, *destruet.* — Vers. 7. *Celebrabo* : ה characteristicum conjugat. hiphil post præformativam futuri retinetur more chald. Olim vero h. l. in codd. hebr. lectionis diversitatem extitisse, antiquarum versionum diversitas arguit.— Vers. 9. *Porta* : cf. *Isai.* LXIII, 9. Alii, *extolle,* fac eos aliis eminentiores.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XXVII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Psalmus, ipsi David.

Hunc Psalmum de Davide fugiente Saulis persecutionem exponunt Theodoretus et Euthymius. Sed repugnant multa, *primo,* quod in titulo id non indicetur, sicut alias fere semper fieri solet, cum ad historiam Psalmus respicit. *Secundo,* quod in hoc Psalmo, is qui loquitur appellat se regem; David autem eo tempore nondum rex erat. *Tertio,* quod in eodem Psalmo dicit is qui loquitur, se exauditum, et refloruisse carnem suam : quod certe Davidi pro eo tempore quo Saulom fugiebat, convenire non potest. Recentiores aliqui exponunt de Davide jam rege, et perfecte liberato a persecutione Saulis. Sed si ita esset, non diceret : «Ad te, Domine, clamabo, ne sileas a me;» sed diceret : «Ad te, Domine, clamavi,» etc. Videtur igitur præferenda S. Augustini et S. Hieronymi expositio, qui in persona Christi Psalmum a Davide cantatum fuisse volunt : David enim, qui simul prævidebat passionem et glo-

Christus est qui in hoc

Psalmo loquitur. rificationem Christi, convenienter ea conjungere potuit, sicut etiam fecit in Psalmo XXI, cujus Psalmi longissi:n et pulcherrimi, hic quem explicandum in manibus habemus, videtur esse quasi compendium.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. AD TE, DOMINE, CLAMABO; DEUS MEUS, NE SILEAS A ME, NEQUANDO TACEAS A ME, ET ASSIMILABOR DESCENDENTIBUS IN LACUM.

Verba sunt Christi in cruce pendentis, ac postulantis celerem resurrectionem. Pro illo, *Deus meus*, in hebræo est צורי *tsuri*, *petra mea*, sive *fortis meus*: et quanquam hoc ipsum nomen ponitur ad significandum Deum, et recte Septuaginta verterunt, *Deus meus*; tamen ex vi hebraicæ vocis, intelligimus hoc loco invocari Deum, quia potentissimus est, et potest morti ipsi imperare, ut Christum cito restituat. Pro *ne sileas a me*, S. Hieronymus vertit, *ne obsurdescas mihi*. Sed sciendum est verbum חרש significare *tacere*, *silere*, *surdum se ostendere*. Itaque sensus est, *ne sileas*, quasi non audieris vocem meam, ne veluti surdum te mihi exhibeas. Illud, *a me*, idem est, quod *mihi*, ex hebraica phrasi. Breviter petit exaudiri se, et responderi sibi, facturum Deum quod petitur. Quod sequitur, *ne quando taceas a me, et assimilabor descendentibus in lacum*, continet causam, cur velit sibi responderi, quia videlicet, nisi Deus exaudiat et respondeat, erit ipse similis aliis hominibus mortalibus, qui per mortem dissolvuntur, atque ad inferos descendunt non redituri. «Nequando taceas a me,» id est, ne forte tu non exaudias, et hinc fiet, ut ego per omnia similis fiam «descendentibus in lacum,» id est, iis qui moriuntur, et ad inferos descendunt, sine spe resurgendi, nisi in die novissimo. Posset etiam sensus esse: Si non exaudias, ero similis hominibus mortuis; sicut enim mortui nihil omnino possunt, ita homo sine Dei adjutorio nihil omnino potest. *Homo sine adjutorio Dei nihil omnino potest.* Vox enim hebræa בור *bor*, significat *cisternam*, *lacum*, *profundam foveam*; potest igitur accipi pro *sepulcro*, sed melius pro loco subterraneo animarum, sicut *Isai.* XIV: «Verumtamen ad infernum detraheris, in profundum laci,» et cap. XXXVIII: «Non exspectabunt qui descendunt in lacum veritatem tuam;» quomodo etiam accipitur in illa oratione ecclesiastica: «Libera animas omnium fidelium defunctorum de pœnis inferni, et de profundo lacu, libera eas de ore leonis,» etc.

Vers. 2. 2. EXAUDI, DOMINE, VOCEM DEPRECATIONIS MEÆ, DUM ORO AD TE, DUM EXTOLLO MANUS MEAS AD TEMPLUM SANCTUM TUUM.

Quod antea dixerat, *ne sileas*, et *ne taceas*, nunc clarius dicit: «Exaudi, Domine, vocem deprecationis meæ;» volebat enim Deum respondere, ut id signum esset exauditionis. Illud, *Domine*, non est in hebræo, sed solum, *exaudi vocem deprecationis meæ*. S. Hieronymus, in epist. *ad Suniam et Fretellam*, existimat esse additum ab aliquo explicationis gratia: fortasse etiam excidit ex nostris codicibus, et in illis codicibus quibus Septuaginta usi sunt, aderat. Illud, *dum oro ad te*, in hebræo significantius habetur בשועי, *dum clamo ad te*, id est, dum oro «cum clamore valido,» ut Apostolus loquitur *ad Hebr.* V. Illud, *dum extollo manus meas*, significat a signo, eamdem ipsam orationem: solebant enim Hebræi manus in altum tollere, cum orabant, cujus cæremoniæ pleni sunt libri sacri: sed et Gentiles eumdem ritum imitabantur. Itaque idem est, *dum oro ad te*, et *dum extollo manus meas ad templum tuum*. Allusit vero interim Propheta ad manus Domini in cruce extensas, et ad cœlum sublatas; tunc enim verissime dicere potuit Dominus: «Dum clamo ad te,» et «dum extollo manus,» etc., quando de cruce oravit. Pro voce, *ad templum*, in hebræo est דביר, quod proprie *oraculum* significat, unde Deus responsa dabat. Sed hoc loco, sive templum, sive oraculum, pro cœlesti templo et oraculo accipitur.

Vers. 3. 3. NE SIMUL TRAHAS ME CUM PECCATORIBUS, ET CUM OPERANTIBUS INIQUITATEM NE PERDAS ME.

Solus Christus id vere dicere potuit: ipse enim solus fuit omnibus modis «segregatus a peccatoribus,» ut dicit Apostolus *ad Hebr.* VII. Et sicut solus fuit, in quem peccatum cadere non potuit, ita justissime petit, ut non judicetur, et non pereat cum peccatoribus, sed ipsam potius mortem occidat, et resurgens ex mortuis, de mortis Principe, et de ipsa morte gloriose triumphet. Recte in editione Sixti V et Clementis VIII emendatum est, *ne trahas*, quod antea legebatur, *ne tradas*: nam cum tam vox hebraica quam græca significet *trahere*, verisimile est ob litterarum similitudinem, vitio librariorum, irrepsisse in editionem latinam, *ne tradas*. Illud, *ne perdas*, non habetur in hebræo, sed additum est explicationis gratia. Itaque sensus est: Ne trahas me ad interitum cum cæteris hominibus, qui peccatores sunt, cum ego peccator non sim.

Vers. 4. 4. QUI LOQUUNTUR PACEM CUM PROXIMO SUO, MALA AUTEM IN CORDIBUS EORUM.

Describit peccatores ab eo peccato quod universalius est, et communius; nam idcirco in alio Psalmo dicitur: «Omnis homo mendax,» *Psalm.* CXV; et in alio: «Ab homine iniquo et doloso eripe me, *Ps.* XLII;» et de Christo dicit apostolus Petrus I *Epist.* cap. II: «Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus,» quasi dolus fere tam late pateat, quam peccatum. Certe plurimi sunt, qui volunt videri amici, bene velle

proximis, et tamen ab amore proprio excæcati, malum habent in corde, id est, odio vel invidentia erga eosdem proximos afficiuntur.

Vers. 5. 5. DA ILLIS SECUNDUM OPERA EORUM, ET SECUNDUM NEQUITIAM ADINVENTIONUM IPSORUM.

Vers. 6. 6. SECUNDUM OPERA MANUUM EORUM TRIBUE ILLIS, REDDE RETRIBUTIONEM EORUM IPSIS.

Hæc non imprecatio, sed prophetia est, ut alias sæpe monuimus : significatur enim his verbis, id omnino futurum, ut mali male pereant, nisi videlicet ex malis boni fiant. Sensus igitur est : « Dabis peccatoribus secundum opera eorum, » id est, afficies ea pœna, quam merentur opera eorum. « Et secundum nequitiam adinventionum ipsorum, » supple dabis eis, id est, sicut ipsi ex malitia sua excogitaverunt, et adinvenerunt varios modos vexandi justos : ita per sapientiam tuam invenies varios modos cruciandi peccatores. Et denique, « reddes iis retributionem suam, » id est, ipsi retribuerunt justis mala pro bonis, sed tu eam retributionem convertes in caput ipsorum; facies enim ut illis noceat, non justis.

Vers. 7. 7. QUONIAM NON INTELLEXERUNT OPERA DOMINI, ET IN OPERA MANUUM EJUS DESTRUES ILLOS, ET NON ÆDIFICABIS EOS.

Hinc apparet fuisse prophetiam, non imprecationem id quod duobus superioribus versiculis continetur; non enim dicit : *Destrue eos*, sed *destrues eos*; vel, ut habetur in hebræo, *destruet eos*. Significatur his verbis radix omnium malorum : radix enim est, nolle intelligere opera Domini, non applicare animum ad consideranda et cognoscenda mirabilia opera Dei, quæ fecit in creatione, in redemptione, in gubernatione generis humani : si quis enim ista consideret, vix fieri potest quin in Dei amorem mirifice exardescat. Hinc I *Cor*. II, B. Paulus ait : « Si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent; » et ipse Dominus *Luc*. XIX : « Quia si cognovisses et tu, et quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi; » et infra : « Non relinquent in te lapidem super lapidem, eo quod non cognoveris tempus visitationis tuæ. » Quod attinet ad verba, in latina editione est aliqua obscuritas, quæ non est in hebraica, neque in græca; nam in his editionibus legitur : *Quoniam non intellexerunt in opera Domini, et in opera manuum ejus*; vel, ut S. Hieronymus reddit : *Quoniam non intellexerunt opera Domini, et opus manuum ejus* : illa enim præpositio, *in*, adjungitur utrique nomini ex phrasi hebraica, sed secundum usum linguæ latinæ, ex utroque loco tolli potuisset. Latinus autem Interpres ex priori loco sustulit, in posteriore reliquit, ideo sententiam obscuriorem reddidit. Cur autem Propheta cum dixisset : « Non intellexerunt opera Domini, » adjunxerit : « Et opera manuum ejus, » ratio esse videtur, ut explicaret se loqui præcipue de illo opere, quod ipse facit per se, non per secundas causas, quale opus fuit creatio cœli et terræ, incarnatio Verbi, miracula Christi, resurrectio et ascensio Domini, et similia. Ait igitur : Quoniam peccatores non intellexerunt opera Domini, et præcipue opera illa, quæ manibus suis, id est, per se immediate fecit; ideo tu, Domine, « destrues illos, et non ædificabis, » id est, destrues illos, et cum destruxeris, non te pœnitebit destruxisse, ideo nunquam amplius ædificabis eos. Alludit Propheta ad vocem operis manuum Domini, quod opus est quasi ædificatio quædam, quasi diceret : Quia non intellexerunt ædificationem Dei, Deus illos destruet, et nunquam amplius ædificabit. Id optime quadrat in civitatem, et templum, et ipsum regnum Judæorum, quæ omnia Deus ob Judæorum infidelitatem destruxit, nec unquam amplius ædificabit. Quadrat etiam in singulos peccatores, qui non intelligunt se esse ædificationem Domini, et ad imaginem ejus conditos, et pretio sanguinis Domini redemptos, et tam multa beneficia naturæ et gratiæ in se collata; ideo tandem ita destruentur, nunquam amplius reædificandi, ut nihil remaneat, nisi ruina ædificii, id est, unde pœnam sentire perpetuo possint. In hebræo habetur in tertia persona, *destruet, et non ædificabit* : fortasse librariorum vitio, prima littera hebraica, quæ indicat personam, mutata est; fortasse ultima littera græca, ex qua persona intelligitur, vitio librariorum addita est; fortasse Interpretes, non tam ad verbum, quam ad sensum respexerunt.

Opera quæ fecit Deus per se, non per secundas causas.

Vers. 8. 8. BENEDICTUS DOMINUS, QUONIAM EXAUDIVIT VOCEM DEPRECATIONIS MEÆ.

Transit Propheta ad gloriam resurrectionis Domini prædicendam, et in persona Christi gratias agit Deo, dicens : « Benedictus Dominus, » id est, benedicatur ab omnibus Dominus, « quoniam exaudivit vocem deprecationis meæ. »

Vers. 9. 9. DOMINUS ADJUTOR MEUS ET PROTECTOR MEUS; IN IPSO SPERAVIT COR MEUM, ET ADJUTUS SUM.

Explicat in quo exaudita sit oratio sua, ac dicit : « Dominus adjutor meus, et protector meus, » supple, solet esse. Ideo « in ipso speravit cor meum, » id est, fretus auxilio et protectione Dei, non recusavi prælium subire cum diabolo, et cum ipsa morte, nec spe mea frustratus sum, quoniam adjuvit me Deus, ut plane victor evaserim. In hebræo, pro *adjutor et protector*, habetur, *fortitudo et scutum*. Ex quo intelligimus accepisse a Deo auxilium interni roboris, et protectionem externi præsidii.

Vers. 10. 10. ET REFLORUIT CARO MEA, ET EX VOLUNTATE MEA CONFITEBOR EI.

Describit effectum auxilii et protectionis, qui fuit gloriosa resurrectio, ob quam toto corde laudaturum se dicit Deum. « Refloruit caro mea, »

id est, caro mea, quæ per mortem exaruerat, non solum rediit ad vitam, sed ad florem ætatis, sanitatis, lætitiæ, venustatis maxime rediit. « Et » ideo « ex voluntate mea, » id est, ex corde, « confitebor ei » confessionem laudis et gratiarum actionis. In hebræo nunc legitur : *Gavisum est cor meum, et in cantico meo confitebor ei.* Itaque pro *caro mea*, legitur *cor meum;* pro *voluntate mea*, legitur *cantico meo.* Nam quod pro *refloruit*, legatur *gavisum est*, ut S. Hieronymus vertit, non multum refert : nam verbum עלז significat *lætari, exsultare*, et per metaphoram, *reflorere*, ut recte verterunt Septuaginta, quia dum arbores reflorescunt, suo modo exhilarari et exultare videntur. Cur autem viri illi doctissimi verterint *caro mea,* ubi nunc est לבי *libbi;* et *voluntate mea,* ubi nunc est משירי, quæ non significant nisi *cor meum* et *canticum meum,* non potest reddi alia ratio, nisi quia non ita legerint, ut nunc habemus in nostris codicibus, sed verba transposita et mutata postea fuerint : nam si pro משירי, legatur בשרי, quod significat *caro mea,* et illud, לבי *libbi,* transferatur paulo ulterius, efficietur lectio, quam habuerunt Septuaginta, et quam recte interpretati sunt; nimirum hæc erit lectio ויעלז בשרי ולבי אהדנו, id est, *et refloruit caro mea, et corde meo*, sive *voluntate mea, confitebor ei.*

Vers. 11. 11. DOMINUS FORTITUDO PLEBIS SUÆ, ET PROTECTOR SALVATIONUM CHRISTI SUI EST.

Hæc est materia confessionis, de qua dixit, *confitebor ei,* quod videlicet *Dominus sit fortitudo plebis suæ*, quod ostendit, dum tam potenter protexit salutem Christi sui, qui est caput totius plebis, et a quo fortitudo et salus totius populi dependet. Ex hebræo S. Hieronymus vertit, *Dominus fortitudo mea;* alii vertunt, *Dominus fortitudo eis,* et hoc sonant verba, quæ nunc sunt in bibliis ; sed Septuaginta non videntur legisse למו *lamo,* quod est *eis*, sed לעמו, id est *plebis suæ.* Dicit autem, *protector salvationum,* non *protector salvationis*, fortasse, quia protector fuit ad multiplicem salutem, videlicet, ut caro mortua non corrumperetur, ut sanguis effusus non periret, ut non solum anima corpori, et sanguis venis restitueretur, sed ut adderetur immortalitas, impassibilitas, agilitas, splendor, et si quæ sunt alia, quæ ad corpus gloriosum requiruntur.

Vers. 12. 12. SALVUM FAC POPULUM TUUM, DOMINE, ET BENEDIC HÆREDITATI TUÆ, ET REGE EOS, ET EXTOLLE ILLOS USQUE IN ÆTERNUM.

Christo, qui caput est Ecclesiæ, glorificato, hoc superest, ut corpus ejus, id est populus Dei, qui est peculiaris hæreditas Dei, quam acquisivit sanguine suo, pariter glorificetur. Dicit igitur Christus ad Patrem, vel Propheta ad Christum : *Salvum fac populum tuum.* Ut autem salvum facias, *benedic* justificando, *rege* conservando, et protegendo in via, *exalta glorificando,* quæ glorificatio usque in sæculum duret.

PSALMUS XXIX

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Psalmus David, in consummatione tabernaculi.*	V. s. h. — *Canticum* [*h. Psalmus*] *David.*
Afferte Domino, filii Dei; afferte Domino filios arietum.	Afferte Domino filios arietum : afferte Domino gloriam et imperium [*h. fortitudinem*].
2. Afferte Domino gloriam et honorem, afferte Domino gloriam nomini ejus : adorate Dominum in atrio sancto ejus.	Afferte Domino gloriam nomini ejus : adorate Dominum in decore sancto.
3. Vox Domini super aquas, Deus majestatis intonuit : Dominus super aquas multas.	Vox Domini super aquas, Deus gloriæ intonuit : Dominus super aquas multas.
4. Vox Domini in virtute; vox Domini in magnificentia.	Vox Domini in fortitudine : vox Domini in decore.
5. Vox Domini confringentis cedros : et confringet Dominus cedros Libani :	Vox Domini confringentis cedros : et confringet Dominus cedros Libani.
6. Et comminuet eas tanquam vitulum Libani : et dilectus quemadmodum filius unicornium.	Et disperget eas quasi vitulum : Libanum et Sarion quasi filium rhinocerotum.
7. Vox Domini intercidentis flammam ignis :	Vox Domini dividens flammas ignis.
8. Vox Domini concutientis desertum : et commovebit Dominus desertum Cades.	Vox Domini parturire faciens desertum; parturire faciet Dominus desertum Cades.

9. Vox Domini præparantis cervos, et revelabit condensa, et in templo ejus omnes dicent gloriam.	Vox Domini obstetricans cervas [al. *cervis*], et revelans saltus, et in templo ejus omnis loquitur gloriam.
10. Dominus diluvium inhabitare facit, et sedebit Dominus rex in æternum.	Dominus diluvium inhabitat : et sedebit Dominus rex in æternum.
11. Dominus virtutem populo suo dabit : Dominus benedicet populo suo in pace.	Dominus fortitudinem [al. *legem*] populo suo dabit : Dominus benedicet populo suo in pace.

Argumentum. — Hymnus in Jovam tonantem. Strophæ tres : vers. 1-2, celebrate, superi, Jovæ laudes ; vers. 3-9, ejus potentiam et majestatem ostendunt tonitrua ; vers. 10-11, qui tam potens est Jova suos tuebitur. In Palæstina tempestates ab occidente atque a mari Mediterraneo ingruunt, gravissime in juga Libani detonaturæ, indeque Arabiæ deserta petituræ. Animadverte Psalmi artificium, *Jova* tum in prima tum in tertia strophe quater, illud vero, *vox Jovæ*, in secunda strophe repetentis septies, quem numerum, cum perfectionis in ordine tum naturæ (septem creationis dies), tum gratiæ (septem dona Spiritus Sancti, septemque sacramenta) sit symbolum, consulto vates admisit, ut omnem tonitruum gloriam terroremque principi Deo consecraret. Titulo in hebræo textu præscripto additur in græca alexandrina versione, quod sit Psalmus ἐξοδίου σκηνῆς, quæ verba Vulgatus *in consummatione tabernaculi* reddidit. Apud Judæos græcos alexandrinos vocabulum ἐξόδιον solemne erat ad designandum *octavum diem festi tabernaculorum* (Levit. XXIII, 36) : quare hoc sibi velle videtur græca inscriptio, consummato festo tabernaculorum decantari hoc carmen solitum fuisse.

1. Carmen Davidis.

Date Jovæ, filii Dei,
date Jovæ gloriam et robur.
2. Date Jovæ gloriam nominis ejus,
prosternite vos Jovæ in ornatu sancto.

3. Vox Jovæ (tonitru) *auditur* super aquas,
Deus gloriæ intonat,
Jova super aquas multas.
4. Vox Jovæ *est* in fortitudine (vehemens),
vox Jovæ *est* in gloria (magnifica).
5. Vox Jovæ frangit cedros (fulminibus),
et confringit Jova cedros Libani.
6. Et subsilire eas facit sicut vitulum,
Libanum et Shirionem, quasi filium bubali.
7. Vox Jovæ diffindit flammas ignis.
8. Vox Jovæ trepidare facit desertum,
trepidare facit Jova desertum Cadesh.
9. Vox Jovæ parturire facit cervas,
et nudat silvas (foliis et ramis),
et in palatio ejus (cœlo) omnes (cœlicolæ) dicunt : Gloria !

10. Jova oceano *cœlesti* sedet,
et sedet Jova rex in sempiternum.
11. Jova robur populo suo dabit,
Jova populo suo in (seu *cum*) pace benedicet.

NOTÆ.

Vers. 1. *Filii Dei*, angeli; *elim* pro *elohim* : ita Hengstenberg. Cf. *Job* I, VI; II, 1; XXXVIII, 7; *Isai.* VI, 3. Hi, ait Rosenmullerus, Dei concilium ex mente Hebræorum constituebant, cui Jova, tanquam supremus

omnium Deus, præsidebat : conf. *Iliad.* iv, 1 seqq.; *Æneid.* x, 2, 3. Aliis *filii Dei* sunt *potentes* sive *principes* his in terris adhuc viventes : conf. duplicem lectionem locorum *Exod.* xv, 11; II *Reg.* xxiv, 15. Τὸ *filios arietum* Vulgati interpretis ex duabus lectionibus אלים et אילים emersit : איל enim *arietem* significare constat. Rectissime Chaldæus vertit, *turmæ* seu *chori angelorum. Date....* i. e. Jovæ fortitudinem ascribite, Jovam numen potentissimum agnoscite. *Robur :* conf. vers. 11. Minus recte hodierni multi, *laudem.* — Vers. 2. *Nominis ejus,* ejus nomine dignam. *Ornatu sancto,* sacerdotum, qui summo numini se offerunt, more. Cf. *Lev.* viii, 13; II *Paral.* xx, 21; *Ps.* xcvi, 9, etc. Alexandrini videntur legisse חדרת, *penetrale.* — Vers. 3. *Aquas* : quænam? Michaelis : « Tonat eminus in mari Mediterraneo, ex quo nimbi Palæstinæ ingruunt. » Insuper tonitruum fragorem in mari fortius repercuti latiusque personare, referunt navigantes. Melius tamen Maurer per *aquas* intelligit oceanum cœlestem, qui super firmamentum est : conf. *Ps.* cxlviii, 4; *Gen.* i, 7. — Vers. 5. *Cedros,* crassissimas (ad sex hominum complexum) arbores. — Vers. 6. *Eas,* cedros puta, cum ramis suis concussas : ita Maurer et Hengstenberg. Ewaldus, ob parallelismum, vertit *eos,* scil. montes, qui mox nominantur, cogitatque de terræ motu, qui tempestatum sæpe comes est : non male. *Shirion* est Antilibanus, seu Libanus orientalis. Alexandrini pro *iarqidem* legerunt *iadiqem,* pro *shirion* vero, *ieshouron,* quod postremum populi Israelitici appellatio est. Sensum autem, qui ex græca hac versione prodit, bene ita explicat Agellius : « Vox Domini confringet cedros et comminuet eas, ut comminuit vitulus paleas, hoc est, sublimes reges et principes debellabit ac proteret; neque id solum vox Dei faciet, sed etiam *dilectus,* populus nempe Israel, adversus eos dimicabit ut filius unicornium, et cornu potentiaque sua eos feriet ac superabit. Itaque et Dei virtute et Israelis potentia, quam eis Dominus tribuet, superabuntur ac dejicientur hostes. Ex hac autem Septuaginta interpretatione discimus, illos figurate totum psalmum intellexisse. » — Vers. 7. *Diffindit,* fissas emittit. Cf. Ovidii *Jovis telum trisulcum, ignes trisulci.* — Vers. 8. *Cadesh,* Arabici deserti pars septentrionalis. *Oceano* cœlesti, i. e. nubibus, tanquam moderator potentissimus : ita Ewaldus. Alii, *Jova ad diluvium,* noachicum scil., *sedebat* potentissimus rex : ita et adhuc hodie in ejusmodi magnis tempestatibus regnat, in æternumque regnabit. — Vers. 11. Cf. *Num.* vi, 24, 26.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XXVIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Psalmus David, in consummatione Tabernaculi.

Hic titulus non habetur in hebræo, sed solum, *Psalmus David;* reliqua addita sunt vel a Septuaginta Interpretibus, vel ab aliis, et duobus modis legitur et intelligitur titulus hujus Psalmi. Nam S. Basilius, Theodoretus et Euthymius legunt : *Psalmus David in exitu tabernaculi,* et significari volunt, præcipi Sacerdotibus et Levitis exeuntibus de tabernaculo, ut præparent quæ necessaria sunt ad cultum Dei. SS. Hieronymus et Augustinus legunt, ut nos habemus in editione Vulgata : *Psalmus David in consummatione tabernaculi,* et sensum esse vult S. Hieronymus, hunc Psalmum compositum fuisse, quando David perfecit tabernaculum, et collocavit in eo arcam Domini. Quod attinet ad argumentum, volunt nonnulli ad litteram in toto fere Psalmo agi de potentia Dei, et velle Davidem hortari populum ad laudandum Deum, qui potentiam suam solet manifestare admirandis operibus, quæ solo verbo sive imperio facit. Alii, quorum sublimior interpretatio, et dignior Davidico spiritu esse videtur, volunt in hoc Psalmo celebrari Evangelicam prædicationem. Congruit vero titulus, *in consummatione tabernaculi :* nam cum David tabernaculum fœderis intelligeret figuram esse Ecclesiæ, quæ *tabernaculum Dei cum hominibus* dicitur in *Apocal.* cap. xxi, et simul etiam Spiritu revelante cognosceret instrumentum, quo tabernaculum hoc novum perficiendum erat, fore prædicationem evangelicam, ideo in consummatione tabernaculi illius umbratici, Spiritu Sancto inspirante, cantavit præconia vocis Domini, qua tabernaculum verum constituitur. Nos utramque explicationem breviter persequemur.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. AFFERTE DOMINO, FILII DEI; AFFERTE DOMINO FILIOS ARIETUM.

Cantaturus Propheta laudes potentiæ divinæ, excitat filios Dei, id est, populum Dei peculiarem, cui notus erat Deus (nam « notus in Judæa Deus, in Israel magnum nomen ejus, » ut habetur *Psalm.* lxxv), ut potentiam illam honorent, victimis eo tempore consuetis, et etiam prædicatione vocis, et inclinatione corporis. Sed juxta posteriorem intelligentiam, cantaturus laudes vocis divinæ, per quam perficitur tabernaculum, id est Ecclesia, quæ est mater omnium filiorum Dei, invitat ipsos filios Dei, ipsos vocatos illa voce cœlesti, ut Deo sacrificent sacrificium laudis. « Afferte, inquit, filii Dei, filios arietum, » id est, vos per sanguinem Agni

immaculati effecti filii Dei, afferte agnos, offerte sacrificium gratiarum actionis et laudis; sic enim explicat ipse idem Propheta in sequenti versiculo: « Afferte Domino gloriam, » etc. In hebræo non habetur: « Afferte Domino, filii Dei, » sed solum הבו ליהוה בני אלים, *habu l'*ADONAI *bene elim, afferte Domino filios arietum.* Fortasse in editione, quam habuerunt Septuaginta Interpretes, erat utraque pars versiculi, et postea successu temporis excidit pars prior; fortasse etiam non erat nisi pars posterior: sed ea duobus modis interpretata est, et altera interpretatio, quæ erat in margine, irrepsit in textum, et hinc nata est lectio quam nos habemus. Nam si vox אלים *elim* legatur, ut modo se habet, significat *arietes;* si legatur unica littera addita אלהים *Eloim*, significat *Deum;* proinde eadem sententia reddi potuit: *Afferte Domino, filii Dei;* et etiam: *Afferte Domino filios arietum.* Neque desunt in editione vulgata alii loci, in quibus duæ interpretationes ejusdem sententiæ simul inveniuntur in textu. Certe S. Basilius in Commentario hujus Psalmi scribit, in multis exemplaribus addita esse hæc verba: « Afferte Domino, filii Dei. » Ex quo intelligimus non fuisse hæc verba in omnibus exemplaribus græcis, sed solum in aliquibus. Sed undecumque hæc verba in editione nostra accesserint, satis bene cum sequentibus cohærent, et habentur in omnibus latinis codicibus, etiam antiquissimis.

Vers. 2.

2. Afferte Domino gloriam et honorem, afferte Domino gloriam nomini ejus: adorate Dominum in atrio sancto ejus.

Hæc est declaratio sacrificii, quod ut offeramus Domino, Propheta nos admonet: « Afferte, inquit, Domino gloriam et honorem, » id est, voce et opere glorificate Dominum: nec solum voce et opere Deum laudate, sed etiam corporis inclinatione illum veneramini, et per veram adorationem supremum Dominum agnoscite, ac protestamini. In hebræo pro voce *honorem,* habetur עז *hoz,* quod proprie *fortitudinem, potentiam,* sive *imperium* significat. Ex quo intelligimus honorem, quem juxta editionem græcam et latinam Deo debemus, esse honorem confessionis potentiæ et imperii Domini; tunc enim Deum vere honoramus, cum ejus potentiam et imperium agnoscimus et confitemur. Et est valde ad propositum hoc loco honor potentiæ, cum in toto Psalmo Dei potentia laudetur. Pro *nomini ejus,* in codicibus hebraicis cum punctis Rabbinorum habetur, *nominis ejus:* quæ lectio faciliorem sensum habet, quam nostra. Sed quia editio græca habet, *nomini ejus,* et eodem modo ex hebræo vertit S. Hieronymus, oportet Septuaginta Interpretes et S. Hieronymum aliter legisse, quam Rabbini legerunt. Nimirum illi legerunt, כבוד שמו *cavod shemo, gloriam nomini ejus;* isti vero, *chevod shemo, gloriam nominis ejus.* Sensus igitur est: « Afferte Domino gloriam nomini ejus, » id est, afferte gloriam Domino, id est, nomini ejus, celebrantes videlicet nomen, famam, notitiam Domini. Pro voce *atrio,* in hebræo est הדרת *hadrath, decore,* seu *pulchritudine;* in græco est, αὐλῇ; unde S. Augustinus et alii legunt *aula.* Cæterum facile est videre Septuaginta Interpretes non legisse הדרת *hadrath,* sed חדרת *chadrath,* unica littera simillima immutata: illa enim vox, si legatur per ה, significat *decorem,* si per ח, significat *atrium,* et hanc esse veram lectionem dubitare non possumus, nisi Septuaginta viros, qui omnium judicio sapientissimi erant, imperitiæ arguere velimus; ut omittam, quod magis convenit cum verbis: « Adorate Dominum, » *in atrio sancto ejus,* quam *in decore sancto ejus.* Porro vox græca αὐλή, non significat id quod nos latine dicimus *aulam,* sed vestibulum, sive atrium subdiale; proinde qui legunt *in aula,* retinent sonum vocis græcæ; qui legunt *in atrio,* retinent veram tam hebraicæ quam græcæ vocis significationem. Per hoc atrium sanctum, in quo Deum adorare jubemur, intelligitur, tum ipsum tabernaculi Judaici vestibulum, ad quod omnibus promiscue aditus erat, cum in tabernaculum soli sacerdotes intrare permitterentur; tum potissimum Ecclesia Catholica, quæ est velut atrium seu vestibulum tabernaculi cœlestis: nam in Ecclesiam et boni et mali passim admittuntur, sed in tabernaculum cœleste illi soli ingredientur, qui dicere poterunt Christo, ut in Apocalypsi legimus: « Fecisti nos Deo nostro regnum et sacerdotes, » *Apoc.* v.

Ecclesia Catholica est tabernaculi cœlestis vestibulum.

Vers. 3.

3. Vox Domini super aquas, Deus majestatis intonuit, Dominus super aquas multas.

Hic jam incipit explicare Propheta, cur nos invitaverit ad laudandam et celebrandam potentiam Dei. Causa enim est, quia « vox Domini » mirabilia operatur tum in corporalibus elementis, tum in spirituali fabrica Ecclesiæ. Describit primum operationem Dei in aquis, deinde in aere, tum in igne, postremo in terra, quæ sunt partes principales mundi hujus inferioris nobis maxime noti. Prima operatio Dei in aquis describitur in *Gen.* cap. I, cum dicitur: « Spiritus Domini ferebatur super aquas: » et ibidem: « Dixit Deus; Fiat firmamentum in medio aquarum, et dividat aquas ab aquis; » et ibidem: « Dixit Deus: Congregentur aquæ, quæ sub cœlo sunt, in locum unum, et appareat arida. » Tunc igitur facta est « vox Domini super aquas, » cum Deus imperavit ut aquæ dividerentur, et divisæ congregarentur in locum unum, id est, in cavernas terræ, et terra habitabilis fieret. Hæc ipsa vox dicitur tonitruum: « Deus majestatis intonuit, » quia quomodo tonitruum nos continuo prosternit, et obedire cogit: sic ad imperium Domini continuo aquæ recesserunt, et in loca humiliora se receperunt. Fuit autem hæc vox, et hoc tonitruum Dei super aquas multas, quia tunc aquæ undique totam terram cooperiebant, proinde erat quasi immensa aquarum abyssus super terram. Hoc ipsum clarius describit idem David in

Psalm. CIII : « Abyssus sicut vestimentum amictus ejus, super montes stabunt aquæ, » id est, immensitas aquarum undique terram vestiebat, ita ut super omnes montes starent aquæ. « Ab increpatione tua fugient : a voce tonitrui tui formidabunt : ascendunt montes, et descendunt campi, in locum quem fundasti eis, » id est, ab imperante Deo aquæ recesserunt, quasi a tonitruo fugerent, et tunc apparuerunt montes editi et campi depressi. « Terminum posuisti, quem non transgredientur : neque convertentur operire terram, » id est, non solum aquæ ad vocem Domini recesserunt, et terram aridam atque habitabilem reddiderunt, sed ab eadem voce Domini terminum acceperunt, quem transgredi nunquam audebunt. Jam vero secundum alteram expositionem describitur initium Evangelicæ prædicationis, quæ cœpit, cum Deus ipse per se, Christo in aquis Jordanis baptizato, evangelizavit toti mundo Jesum Christum esse Filium suum, quod est quasi compendium totius Evangelii. Igitur « vox Domini super aquas » est illa magnifica Dei vox in baptismo Christi audita : « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, » *Matth.* III. Tunc « Deus majestatis intonuit, et intonuit super aquas multas, » quia tunc institutum est baptisma, et data virtus omnibus aquis totius mundi ad filios Dei regenerandos. S. Augustinus, per vocem Domini super aquas, intelligit vocem Christi super populos, quia dicitur in *Apocal.* cap. XVII : « Aquæ multæ populi multi sunt; » et addit ideo dictum esse : « Deus majestatis intonuit, » quia majestas divina erat in carne humana Christi tanquam in nube, et proinde vox Domini ex humana carne erat quasi tonitruum ex nube. Elegans et vera expositio; sed superior, quæ est Patrum græcorum, videtur magis litteralis.

Jesum Christum esse Filium Dei, compendium est totius Evangelii.

4. Vox Domini in virtute, vox Domini in magnificentia. — Vers. 4.

Utrique interpretationi laus hæc vocis Dominicæ optime quadrat. Nam vox Domini jubentis, ut aquæ in principio creationis rerum omnium dividerentur, et aquæ inferiores in cavernas terræ sese reciperent, et non reverterentur operire terram, non fuit inanis et sine effectu, ut pleraque tonitrua esse solent, quæ nihil præter ingentem sonitum habent; sed fuit vox plena virtute et gloria, atque ad eam continuo est consecutus effectus. Sic etiam vox Evangelicæ prædicationis ab ipso Deo inchoatæ, et a Christo et Apostolis propagatæ, non fuit inanis verborum strepitus, qualis multorum oratorum et philosophorum est; sed fuit vox efficacissima, et signis atque prodigiis confirmata. Ad efficaciam verbi pertinet illud, *in virtute;* ad gloriam miraculorum illud, *in magnificentia*, sive splendore et decore, ut sonat vox hebraica הדר *hadar.* Apostolus Paulus, I *Cor.* II : « Prædicatio mea, inquit, non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus et virtutis; » et I *Thessal.* cap. I : « Evangelium meum non fuit ad vos in sermone tantum, sed in virtute et Spiritu Sancto. »

5. Vox Domini confringentis cedros, et confringet Dominus cedros Libani. — Vers. 5.

Juxta priorem interpretationem transit Propheta ab operatione Dei in aquis ad operationem in aere. Significat autem his verbis, *vocem Domini*, id est, imperium Domini, excitare ventos ac tempestates, quas in Psalmo CXLVIII vocat « spiritum procellarum, quæ faciunt verbum ejus. » Et sane mirabilis est potentia Dei, quæ rei tam exili ac tenui tantam virtutem attribuit, ut etiam maximas arbores in momento confringat et prosternat, quod multi homines magna vi et longo tempore vix facerent. Nominat autem Propheta *cedros*, et *cedros Libani*, quæ sunt arbores durissimæ et maximæ, et eæ nusquam majores inveniuntur, quam in Libano monte. Jam vero juxta posteriorem interpretationem « cedri Libani, » ratione sublimitatis, sunt homines excelsi, sive magnitudine potentiæ, sive splendore sapientiæ, sive gloria eloquentiæ; ratione boni odoris, quem cedri spirant, sunt homines deliciis et voluptatibus dediti; denique ratione densitatis et duritiei, qua mirum in modum cedri pollent, sunt homines obstinati et pertinaces in paternis erroribus. Has omnes cedros Evangelica prædicatio magnifice confregit, et ad humilitatem et mansuetudinem christianam, nec non ad fructus dignos pœnitentiæ faciendos perduxit. Exemplorum plenæ sunt historiæ.

Cedri Libani quæ sint moraliter ?

6. Et comminuet eas tanquam vitulum Libani, et dilectus quemadmodum filius unicornium. — Vers. 6.

Ex hebræo juxta priorem intelligentiam habetur sensus facilis et pulcherrimus. Sic enim legimus in hebræo : *Et saltare faciet eas, sicut vitulum Libanum, et Sarion sicut filium unicornium*, et sensus est : Non solum vox Domini confringet cedros Libani, sed etiam integras cedros radicitus evellet, et exilire faciet ea facilitate, qua vituli saliunt. Nec solum cedros Libani, sed ipsos etiam montes, Libanum et Sarion, saltare faciet ea facilitate, qua filius unicornium salit. Cui sententiæ similis est illa in *Psalm.* CXIII : « Montes exultaverunt ut arietes, et colles sicut agni ovium. » Juxta posteriorem intelligentiam sensus erit : Vox prædicationis Evangelicæ non solum confringet cedros Libani, id est, viros quamvis excelsos et obstinatos ad humilitatem fidei christianæ inflectet, sed etiam easdem cedros eradicabit, et in alium locum exilire faciet, id est, ab affectibus terrenis penitus abstrahet, et ad vitam pene angelicam transferet : quod apostolicis viris convenit, qui non solum fideles, sed religiosissimi et perfectissimi evaserunt, ut non tam homines, quam terrestres angeli viderentur. Nec solum cedros singulas, sed integrum montem cedris plenum, sive integras

cedrorum silvas exilire faciet Evangelica prædicatio, id est, non solum hunc, aut illum virum, sed ingentem hominum multitudinem, catervasque integras ad fidem et religionem, vitamque perfectam adducet. Sed videndum est quid græca et latina editio habeat, inter quas solum interest, quod in græca legitur, *et comminuet eas tanquam vitulum Libanum*; in latina vero, *et comminuet eas tanquam vitulum Libani*. Quamvis autem S. Basilius et Euthymius legant *Libanum*, tamen probabile est in editionibus græcis emendatioribus fuisse *Libani*, ut legunt SS. Hieronymus et Augustinus, et codex antiquissimus quo utitur in Psalmis canendis ecclesia S. Petri Romæ. Et quidem verba illa priora : « Et comminuet eas tanquam vitulum Libani, » possunt non difficulter concordari cum verbis hebraicis : nam dum cedri magno impetu confringuntur et comminuuntur, certe fragmenta exiliunt, et sparguntur in varias partes. Itaque sensus erit : Et comminuet eas, cedros videlicet, ac per hoc per fragmenta et frusta exilire faciet, quomodo vituli montis Libani exilire et saltare solent. Sed verba sequentia : « Et dilectus quemadmodum filius unicornium, » difficilius cum hebraicis vocibus, quæ nunc habentur in bibliis, concordari possunt : nam *Sirion*, pro quo nos habemus, *dilectus*, significat montem Hermon, *Deuter*. III; et loricam, I *Reg*. XVII, et III *Reg*. XXII. Oportet igitur ut Septuaginta Interpretes, vel aliquid aliud legerint, vel certe intellexerint vocem illam, quæ significat montem Hermon, et loricam, res videlicet tam dissimiles, significare etiam dilectum, quibus habenda fides est, cum ipsi doctissimi essent, et linguæ hebraicæ peritissimi. Posita autem hac lectione, juxta priorem intelligentiam, hic erit sensus : « Et comminuet eas, » nimirum cedros, et comminuendo exilire faciet fragmenta cedrorum, « sicut vitulum Libani, » id est, sicut salit vitulus per montem Libani, et « dilectus quemadmodum filius unicornium, » id est, ut salit dilectus filius unicornium. Dicitur autem dilectus filius unicornium, quod sit speciosum et amabile animal, præsertim quando juvenculus unicornis est. Alii sic exponunt : Et comminuet cedros durissimas, quomodo comminui possunt tenerrimi vituli, et tenerrimi filii unicornium; sed nostra expositio magis accedit ad lectionem hebraicam. Juxta posteriorem intelligentiam sensus erit : Prædicatio Evangelica non solum confringet cedros Libani, id est, homines potentes et sapientes humiliabit, sed etiam comminuet ut vitulum Libani, id est, rediget altissimas cedros ad parvitatem exigui vituli, qui pascitur in monte Libano. Per vitulum autem recte intelligitur Christus, qui non solum humilis et mansuetus fuit more lactentis vituli, sed etiam immolatus in sacrificium Deo. « Et dilectus quemadmodum filius unicornium, » id est, et tunc quando cedri Libani confractæ fuerint, apparebit dilectus, qui est Christus dilectissimus Patri, et desideratus cunctis gentibus : apparebit, inquam, non amplius ut inermis vitulus, sed ut filius fortissimi unicornis. Majestas enim divina, et omnipotentia Christi tunc primum apparere cœpit, cum per Evangelicam prædicationem piscatorum, oratores et philosophi, et ipsi etiam principes mundi credere cœperunt in Christum. De viribus unicornis sive rhinocerotis, vide *Job*. cap. XXXVI.

Christus per vitulum intelligitur.

Vers. 7.

7. VOX DOMINI INTERCIDENTIS FLAMMAM IGNIS, VOX DOMINI CONCUTIENTIS DESERTUM, ET COMMOVEBIT DOMINUS DESERTUM CADES.

In prima parte hujus versus, quæ apud Hebræos est versus integer, transit Propheta ab operatione Dei in aere ad operationem in igne, ac dicit, *vocem Domini*, id est, imperium et potentiam Domini, *intercidere*, id est dividere, *flammas ignis* : quod fit, quando imperante Domino, varia mittuntur e nubibus, quasi e cœlestibus caminis, fulmina in terras, quibus nihil terribilius et formidabilius mortalibus accidere solet. Potest etiam illa intercisio, sive divisio flammarum, non solum referri ad multitudinem et varietatem fulminum, sed etiam ad subtilitatem et acumen ipsorum fulminum; quæ enim acuuntur, dividuntur ac interciduntur, ut ad subtilitatem redigantur; porro nihil est omnino in rebus corporalibus acutius, subtilius, penetrabilius cœlesti fulmine; unde est illud in cantico Mosis, *Deuter*. XXXII : « Si acuero ut fulgur gladium meum. » Juxta alteram intelligentiam, « vox Domini, » id est, Evangelica prædicatio « dividit flammas ignis, » dum per eam Spiritus Sanctus in cordibus hominum jaculatur ignem divini amoris, multis et variis modis; in cujus rei signum apparuerunt in die Pentecostes super credentes « dispertitæ linguæ tanquam ignis, » *Actor*. II. In altera parte versus celebrat Propheta potentiam Dei operantis in terra, ac dicit, « vocem Domini concutere et commovere desertum. » Verbum hebraicum יחיל *iachil* significat *parturire faciet*, ex quo intelligimus concussionem et commotionem, quæ in græca et latina editione exprimitur, non esse simplicem terræ motum, aut concussionem ex fragore tonitrui in deserto peculiariter resonantis, ut aliqui volunt; sed esse concussionem et commotionem ad parturiendum. Itaque significatur hoc loco mirabilis potentia Dei, quæ sicut montem Libani potest, cum voluerit, cedris omnibus spoliare, et desertum facere, ita e contrario potest ipsum desertum Cades, ubi nihil nasci solet, unica concussione parturire facere, et continuo arboribus et animalibus replere. Simile est quod dicitur in *Psalm*. CVI : « Posuit flumina in desertum, terram fructiferam in salsuginem; » et paulo post : « Posuit desertum in stagna aquarum, et collocavit illic esurientes, et constituerunt civitatem habitationis, et seminaverunt agros, et plantaverunt vineas. » Sed juxta alteram intelligentiam significatur, ad Evangelicam prædicationem convertendas esse etiam barbaras nationes,

quæ antea caruerant cultura spirituali et irrigatione gratiæ Dei, ut comparatione aliarum nationum desertæ dici possent. Quid si etiam hic significari dicamus, vera deserta paritura fuisse infinita agmina monachorum, ac per hoc, ut loquitur S. Hieronymus in Epist. *ad Heliodorum*, futura deserta vernantia floribus Christi? Nam in hoc ipso deserto Cades fuisse plurima monasteria tempore S. Hieronymi, testatur ipse in *Vita S. Hilarionis*.

Vers. 8. 8. VOX DOMINI PRÆPARANTIS CERVOS, ET REVELABIT CONDENSA, ET IN TEMPLO EJUS OMNES DICENT GLORIAM.

Juxta priorem intelligentiam Propheta, qui Dei potentiam laudavit in elementis omnibus, aqua, aere, igne et terra, nunc laudat in animantibus et plantis, paulo post laudaturus in hominibus. Dicit igitur: « Vox Domini præparantis cervos; » ubi ponit, loco exempli, operationem Dei in cervis. Nam, ut habemus in lib. Job, cap. XXXIX, cervæ summa difficultate pariunt, et causa videtur esse, quia tam perfectos fœtus edunt, ut illi statim ad pastum pergant, nec redeant ad matrem, ut in eodem loco dicitur. Mira igitur Dei potentia in eo cernitur, ut cervas parere faciat. In hebræo habetur, קול יהוה יחולל אילות *kol* ADONAI *iecholel aialoth*, *vox Domini parere faciens cervas*; vel, ut S. Hieronymus vertit, *vox Domini obstetricans cervis*. Idem significant verba græca et latina: nam *præparare cervos*, nihil est aliud hoc loco, nisi præparare ad pariendum. Nomen *cervos* commodius legeretur *cervas*: nam in hebræo est nomen femininum, et in græco est nomen commune ἐλάφους. Sed recte etiam potest intelligi *præparantis cervos*, nam ponitur nomen masculinum ad exprimendum cervos in genere, non distinguendo sexus, quasi diceretur: *Vox Domini præparat cervos*, id est, speciem cervinam ad partum, quæ species sine peculiari providentia Dei parere non posset. In verbis sequentibus: «Et revelabit condensa,» sive, ut in hebræo apertius legitur, *aperiet silvas*, significatur operatio Dei in arboribus, et sensus est, Deo nihil esse clausum, sed omnia pervia; ipse enim omnia penetrat, etiam densissimas silvas, et ubique operatur; et ideo: « In templo ejus omnes dicunt gloriam, » id est, omnes creaturæ Deum laudant et glorificant in hac rerum universitate, quæ est veluti templum ejus. In hebræo est כלו *coullo, omne id ipsum*, sive totum hoc, *dicet gloriam*: ideo exposuimus *omnes*, id est, omnes creaturæ: non enim loquitur solum de hominibus, sed de toto eo quod dictum erat, id est aqua, igne, etc. Juxta alteram intelligentiam sublimiorem, *vox Domini præparat cervos*, cum Evangelica prædicatio præparat homines spirituales, alta petentes, et venenatos serpentes spiritu suo occidentes, ad partum mirabilium operum: quid enim majus et mirabilius, quam ut homo infirmus operetur opera meritoria vitæ perpetuæ? Et cum vox Domini cervos omnes parere fecerit, tunc demum *revelabit condensa*, id est, ut exponit S. Basilius in secunda expositione hujus Psalmi, « revelabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium, » in extremo judicio, juxta Apostolum I *Cor.* IV; et tunc, tam erit evidens justitia Dei, ut in magno illo theatro et templo omnes omnino, tam boni, quam mali, sint glorificaturi Deum. Tunc enim « curvabitur Christo omne genu, » et omnes, vel inviti, vel libenter dicent: « Justus es, Domine, et rectum judicium tuum; » sic in templo ejus omnes dicent gloriam. S. Augustinus per illud, *revelabit condensa*, intelligit revelationem sacramentorum et arcanorum Scripturæ sanctæ, quæ viris sanctis et perfectis, quasi cervis alta petentibus, aperiuntur.

9. DOMINUS DILUVIUM INHABITARE FACIT, ET SEDEBIT DOMINUS REX IN ÆTERNUM. Vers. 9.

In hebræo est יהוה למבול ישב ADONAI *lemabboul iashab*, *Dominus diluvium inhabitat*, et sic etiam ex græco legunt Basilius et Augustinus: tamen Hieronymus in epist. *ad Suniam et Fretellam* magis probat nostram lectionem, nimirum, *inhabitare facit*, et sic dicit se transtulisse. Eodem modo legit Euthymius. Et certe græca vox κατοίκει utrumque significat, *inhabitare* et *collocare*, id est, *habitare facere*; vox hebræa parva mutatione facta in eamdem significationem adduci potest. Retenta igitur nostra lectione, juxta priorem intelligentiam, redditur causa, cur omnia dicant gloriam Deo. Causa enim est, quia « Deus diluvium inhabitare facit, » id est, copiosum imbrem effundit super terram, ex quo rebus omnibus alimentum producitur, et vita sustentatur, et ipse idem Deus sedebit Rex et Dominus in æternum, omnia videlicet regens, omnia gubernans, omnia disponens. At juxta posteriorem intelligentiam, Dominus cum in extremo judicio revelaverit condensa, et ab omnibus justitia ejus laudata fuerit, tunc diluvium inhabitare faciet effundens omnia genera malorum in malos, et sic nullo penitus resistente, sublato de medio omni alio principatu, et regno dæmonum, atque hominum impiorum, « sedebit Dominus Rex in æternum. » Referunt hoc diluvium, alii ad diluvium Noe, alii ad baptismum, et quia sunt auctores graves, et magni nominis, non audeo improbare.

10. DOMINUS VIRTUTEM POPULO SUO DABIT, DOMINUS BENEDICET POPULO SUO IN PACE. Vers. 10.

Hæc est conclusio Psalmi, in qua, juxta priorem intelligentiam, Propheta, qui laudavit Dei potentiam in omnibus aliis rebus mundi hujus inferioris, laudat postremo in hominibus, id est, in *populo suo*, cui dandam esse dicit a Deo *virtutem*, id est, robur et vires contra omnes adversarios, et iis omnibus superatis, dulcissimam quietem et pacem. At juxta posteriorem intelligentiam, concludit Psalmum, promittens a Domino *virtutem*,

id est, potentiam et robur in hac peregrinatione ad resistendum tentationibus, et *benedictionem*, ac pacem sempiternam in æterna vita. Non videtur hoc loco prætereunda pia quorumdam observatio, qui vocem Domini septies in hoc Psalmo, repetitam, septem Ecclesiæ sacramentis ita accommodant, ut vocem Domini super aquas, Baptismo; vocem Domini in virtute, Confirmationi; vocem Domini in magnificentia, Eucharistiæ; vocem Domini confringentis cedros, Pœnitentiæ; vocem Domini concutientis desertum, Ordini; vocem Domini intercidentis flammam ignis, Matrimonio; vocem Domini præparantis cervos, Unctioni Extremæ convenire velint.

Septem sacramenta hic per septem voces designantur.

PSALMUS XXX

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — 1. *Psalmus cantici, in dedicatione domus David.*

V. S. H. — *Psalmus cantici pro dedicatione domus David.*

2. Exaltabo te, Domine, quoniam suscepisti me, nec delectasti inimicos meos super me.

Exaltabo te, Domine, quoniam salvasti me : et non delectasti [*h. lætificasti*] inimicos meos super me.

3. Domine Deus meus, clamavi ad te, et sanasti me.

Domine Deus meus, clamavi ad te, et sanasti me.

4. Domine, eduxisti ab inferno animam meam; salvasti me a descendentibus in lacum.

Domine, eduxisti de inferno animam meam: vivificasti me ne descenderem in lacum.

5. Psallite Domino, sancti ejus, et confitemini memoriæ sanctitatis ejus.

Cantate [*h. psallite*] Domino, sancti [*h. misericordes*] ejus, et confitemini memoriæ sanctitatis ejus.

6. Quoniam ira in indignatione ejus, et vita in voluntate ejus.

Quoniam ad momentum est ira ejus, vita in repropitiatione ejus :

Ad vesperum demorabitur fletus, et ad matutinum lætitia.

Ad vesperum commorabitur fletus, et in matutino laus.

7. Ego autem dixi in abundantia mea : Non movebor in æternum.

Ego autem dixi in abundantia mea : Non commovebor in sempiternum [*h. sæculum*].

8. Domine, in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem.

Domine, in voluntate tua statuisti [al. *posuisti*] monti meo fortitudinem : abscondisti faciem tuam, et factus sum conturbatus.

Avertisti faciem tuam a me, et factus sum conturbatus.

9. Ad te, Domine, clamabo, et ad Deum meum deprecabor.

Ad te, Domine, clamabo, et ad Dominum deprecabor.

10. Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem?

Quæ est utilitas in sanguine meo, cum descendero [al. *descendo*] in corruptionem?

Numquid confitebitur tibi pulvis, aut annuntiabit veritatem tuam?

Numquid confitebitur tibi pulvis? aut annuntiabit veritatem tuam?

11. Audivit Dominus, et misertus est mei; Dominus factus est adjutor meus.

Audi, Domine, et miserere mei : Domine, esto adjutor mihi [al. *meus*].

12. Convertisti planctum meum in gaudium mihi; conscidisti saccum meum, et circumdedisti me lætitia :

Convertisti planctum meum in chorum mihi : solvisti saccum meum, et accinxisti me lætitia.

13. Ut cantet tibi gloria mea, et non compungar; Domine Deus meus, in æternum confitebor tibi.

Ut laudet [*h. psallat tibi*] te gloria, et non taceat; Domine Deus meus, in sempiternum [*h. sæculum*] confitebor tibi.

Argumentum. — Strophæ duæ : vers. 2-6, Deo sit laus, quod me liberavit præsentissimo mortis periculo; vers. 7-13, securum suisque fidentem viribus ille perculit, sed idem meas preces audivit. « Nullum tempus in Davidis historia reperitur, quod melius huic carmini conveniret, quam illud, quo eum locum, in quo templum postea exstruendum esset, ita dedicavit, ut in eo et altare erexerit, et sacrificium obtulerit. Id autem a Davide factum esse scriptum est

I *Chron.* xxi, 26; xxii, 1. Nam populo ejus jussu numerato, cum eo facto iram Jovæ concitasset, optioneque proposita maluisset tribus diebus gladium Jovæ in terra versari, misit ille pestilentiam in Israelitas, quæ tanta vi in populum grassata est, ut septuaginta millia virorum interimeret. Tunc angelus missus Hierosolyma, cum percutiendi initium fecisset, miseratus Jova præcepit, ut percutiendi finem faceret. Stabat autem angelus juxta aream Ornanis Jebusæi, quem cum David aspexisset strictum gladium in urbem intendentem, ut calamitatem a populo averteret, se morti obtulit, precatus, ut in se potius, qui peccati auctor fuisset, manum converteret. Tunc angeli monitu altari in eadem area constructo, oblatisque in eo sacrificiis, iram Jovæ placavit. Atque hunc ipsum locum, quem templo exstruendo dedicavit, jam tum a Davide appellatum esse *ædem Jovæ*, diserte dicitur I *Chron.* xxii, 2; unde et in carminis nostri inscriptione *dedicatione ædis* illud potuit tempus designari, quo primum in Jovanæ ædis area sacrificium obtulit. » Hæc Rosenmullerus.

1. Carmen, canticum dedicationis domus, Davidis.

2. Efferam te laudibus, Jova, quod extraxisti me,
nec lætificasti hostes meos de me.
3. Jova, Deus meus,
Vociferatus sum ad te, et sanasti me.
4. Jova, adscendere fecisti ex orco animam meam;
conservasti me vivum ab iis qui descendunt in foveam.
5. Canite Jovæ, pii erga eum,
et celebrate memoriam ejus sanctam.
6. Nam momentum *est* in ira ejus, vita in gratia ejus;
vespere hospes adest fletus, et mane jubilum.

7. Et ego dixeram (cogitaveram) in securitate mea :
« Non nutabo in perpetuum ! »
8. Verum, Jova, gratia tua stabilieras monti meo robur —
abscondisti faciem tuam, et factus sum conturbatus.
9. Ad te, Jova, clamavi;
et ad Jovam supplex oravi (his verbis) :
10. « Quid lucri in sanguine meo, in descendendo me ad foveam?
Num celebrabit te pulvis ? prædicabit veritatem tuam ?
11. Audi, Jova, et miserere mei;
Jova, sis adjutor mihi. »
12. Convertisti planctum meum in choream mihi;
solvisti saccum meum, et cinxisti me lætitia :
13. Ut canat te gloria *mea* (anima mea, ego);
Jova, mi Deus, in perpetuum celebrabo te.

NOTÆ.

Vers. 1. *Mizemor* et *shir* æque sunt *carmen canendum*. Hanc tamen nativam significationem prius amisit *mizemor*, quam *shir*, ita ut, saltem in Psalmis, *mizemor* sit *carmen* in genere, *shir* vero carmen *cantui* destinatum. Ita Maurer. — Vers 2. *Extraxisti me*, tanquam situla, e calamitatum abysso. — Vers. 3. *Sanasti*, improprie accipiendum.— Vers. 4. *Ab iis*, intellige *revocans* me : constructio prægnans. *Foveam*, sepulcrum. Keri, *ne descenderem ego*, quod minus placet. — Vers. 5. *Memoria* Dei est id quod animo obversatur, quando Deum cogitamus, puta eum esse misericordem, benignum, fidelem in promissis, quæ omnia voce *sanctam* continentur. — Vers. 6. Gall. *un moment dure sa colère*, *une* (vel *toute la*) *vie sa bienveillance*. Alexandrini pro *regah* legerunt *rogez*. *Vespere*, etc., i. e. si quid triste etiam aut malum in hac vita intercidit, id est, instar viatoris pernoctantis, suum brevi diversorium relicturi.— Vers. 8. *Gratia tua* sola, non ob mea merita. *Monti*, i. e. magnitudini et dignitati meæ, ne laberetur, fortitudinem addideras. Alexandrini pro *lehareri* legerunt *lehaderi*. — Vers. 12. *Solvisti*, quia saccus ad lumbos præcingebatur. Cf. I *Paral.* xxi, 16. *Lætitia*, zona splendida, ceu potius vestibus pretiosis, lætitiam significantibus. — Vers, 13. *Gloria*, tua, ait Ewaldus, scil. quam Deus efficiendis præclaris hujusmodi facinoribus adipiscitur.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XXIX.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Psalmus Cantici, in dedicatione domus David.

Hic titulus indicat Psalmum et voce et instrumentis musicis cantatum, quod in præfatione annotavimus ex B. Hilario, et idipsum docet in Commentario hujus Psalmi S. Basilius. Ex eodem titulo colligimus hunc Psalmum compositum fuisse a Davide, quando domus ejus in Jerusalem magnificentissime exstructa, dedicata fuit. Tunc enim intellexit David regnum suum a Deo confirmatum et stabilitum fuisse, et ideo in gratiarum actionem hunc hymnum cecinit Deo. Habetur hæc historia lib. II *Reg.* v, et lib I *Paralip.* xiv. Videtur autem hic Psalmus duplicem sensum habere, ut Psalmus superior, unum historicum, alterum propheticum, utrumque litteralem. Et quidem recte post consummationem tabernaculi, quod est Ecclesia militans in terris, sequitur dedicatio domus, quæ est Ecclesia stabiliter quiescens in cœlis, cujus fundamentum, quod est Christus, jam dedicatum est, cum ad vitam immortalem et gloriosam pervenerit.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. EXALTABO TE, DOMINE, QUONIAM SUSCEPISTI ME, NEC DELECTASTI INIMICOS MEOS SUPER ME.

David confirmato regno, arce Sionis munita, et de nomine suo civitate David appellata, denique domo regia magnificentissime exstructa, Deum agnoscens tantorum beneficiorum auctorem, tributum illi offert gratiarum actionis, ac dicit : « Exaltabo te, Domine, » id est, quamvis tu, Domine, altissimus sis, ut reipsa altior fieri non possis, tamen apud eos, qui altitudinem tuam minus agnoscunt, exaltabo te prædicatione mea, et faciam, quod in me est, ut te Altissimum esse omnes agnoscant. « Quoniam suscepisti me, » de imo videlicet, ac de profundo humilitatis suscepisti, et exaltasti in solium regni. Nam vox hebræa דלה *dalah, exaltare* significat. Itaque ait : Tu exaltasti me, et ego exaltabo te, non tribuens meis viribus exaltationem meam, sed magnificentiæ tuæ; tu exaltasti me, et ego humiliabo me, ut exaltem te. « Nec delectasti inimicos meos super me : » hoc ex illa exaltatione consecutum est, ut inimici David, qui plurimi fuerunt, et eum longissimo tempore ad necem quæsierunt, non habuerint materiam gaudendi ex ejus interitu, quem avidissime expetebant, sed contra dolendi ex illa exaltatione, quam impedire totis viribus conabantur. Jam vero prophetico sensu loquitur David in persona Christi, et electorum, tum omnium, tum singulorum, quos in cœlesti regno quasi exaltatos prævidebat, e quorum numero ipse quoque futurus erat. « Exaltabo te, Domine, quoniam suscepisti me, » id est, nunc vere te, Domine, cogitatione et voce exaltabo, cum ex mea exaltatione cognoscam sublimissimam altitudinem tuam : nam ex ima terra, et profundo miseriarum, ex ipsa mortalitate suscepisti, et exaltasti me ad gloriam resurrectionis et immortalitatis, atque adeo ad regnum cœleste et sempiternum. « Nec delectasti inimicos meos super me, » quia non permisisti ut potirentur desiderio suo, quo in sempiternum interitum meum anhelabant dæmones, et homines mali. Gavisi sunt quidem impii Judæi, cum a Pilato extorserunt sententiam mortis in Christum, et non raro lætantur mali, cum bono, vel opibus, vel etiam vita spoliare possunt; sed eorum lætitia tam brevis est, et tam longum adducit dolorem, ut merito somnium potius lætitiæ, quam vera lætitia dici debeat.

Vers. 2. 2. DOMINE DEUS MEUS, CLAMAVI AD TE, ET SANASTI ME.

Vers. 3. 3. DOMINE, EDUXISTI AB INFERNO ANIMAM MEAM, SALVASTI ME A DESCENDENTIBUS IN LACUM.

Revocat Propheta ad memoriam angustias suas, quas ante regnum adeptum passus est, ut ostendat verum esse, quod paulo ante dixit : « Nec delectasti inimicos meos super me. » « Domine Deus meus, clamavi ad te, » cum in periculis mortis tam sæpe versarer, et ob id ægritudine animi contabescerem : sed tu, Domine, sanasti ægritudinem illam meam, et a morte propinqua ita me liberasti, ac si ex ipso inferno me eduxisses. Illud autem, *salvasti me a descendentibus in lacum*, idem significat, sed est locutio paulo obscurior. Sensus est : « Salvasti me, » vel, ut habetur ad verbum in hebræo, *vivificasti me* « a descendentibus in lacum, » id est, excitasti me a mortuis. Nam per descendentes in lacum intelliguntur mortui. Dicitur autem David excitatus a mortuis, quia a morte propinqua et certissima liberatus fuerat. At juxta propheticam intelligentiam, Christus plane ad litteram dicere potest, *sanasti me*, id est, vulnera in cruce accepta, et *eduxisti ab inferno*, id est a Limbo, animam meam, et *vivificasti me*, per resurrectionem, atque ita a mortuis excitasti. Denique Sancti omnes dicere poterunt, cum do-

mus æterna dedicabitur, *sanasti me*, perfectissima sanitate corporis et animæ, et *eduxisti ab inferno animam meam*, quia non permisisti ut in infernum damnatorum descenderem, et *salvasti*, seu *vivificasti me a descendentibus in lacum*, quia vitam et salutem æternam mihi donasti. Idem habetur in *Psalm.* CII : « Qui sanat omnes infirmitates tuas, qui redimit de interitu vitam tuam. »

Vers. 4. 4. PSALLITE DOMINO, SANCTI EJUS, ET CONFITEMINI MEMORIÆ SANCTITATIS EJUS.

Et David acceptis temporalibus beneficiis, et unusquisque sanctorum acceptis beneficiis æternis, parum esse judicans, si ipse solus Deo gratias agat, hortatur alios qui similia beneficia perceperunt, ut Deum laudare non cessent. Illud, *confitemini memoriæ sanctitatis ejus*, hunc sensum habet : Confitemini confessione laudis, id est, laudate memoriam sanctam ejus, quod videlicet vestri memor fuerit memoria sancta, memoria pia, memoria paterna, non ad puniendum, sed ad justificandum; passim enim in lingua hebraica ponitur nomen substantivum in secundo casu, pro adjectivo in primo casu. Quem enim frequenter legimus, *in monte sancto ejus*, vel *in templo sancto ejus*, in hebræo est, *in monte*, vel, *in templo sanctitatis ejus*. Itaque S. Hieronymus, qui hoc loco posuit, *memoriæ sanctitatis ejus*, in *Ps.* XCVII, vers. ult., posuit, *memoriæ sanctæ ejus*. Et vero magnum est hoc Dei beneficium, et memoria gratissima recolendum, quod cum nos, qui Dei ope semper indigemus, sæpe obliviscamur illius; ille, qui bonorum nostrorum non eget, semper recordetur nostri, et præcipue recordatus sit, cum misit ad nos Filium suum, Salvatorem mundi, quod ipsum idem David in *Psalm.* VIII miratur, cum ait : « Quid est homo, quia memor es ejus? »

Vers. 5. 5. QUONIAM IRA IN INDIGNATIONE EJUS, ET VITA IN VOLUNTATE EJUS.

Reddit rationem cur dixerit laudandam esse memoriam sanctam, quam de nobis habet Deus. Ratio enim est, quia Deus, si nos punit, id facit *ex indignatione*, quam peccata nostra provocant, id est, ex justo judicio; sed alioqui in voluntate et electione ejus non est pœna, sed vita. Itaque per iram intelligitur pœna et castigatio, quæ dicitur ira, quia est effectus iræ : per indignationem, intelligitur justum Dei judicium, ut S. Basilius et alii exponunt. In hebræo habetur, *quoniam momentum est in indignatione ejus, et vita in voluntate ejus*. Sed Septuaginta Interpretes non videntur legisse רגע *regah*, quod significat *momentum*, sed רגז *regaz*, quod significat *iram*; fortasse etiam legerunt *regah*, et verterunt *iram*, quia vox illa non solum significat *momentum*, sed etiam *scissionem*, proinde intellexerunt sensum esse, in indignatione Dei esse scissionem, id est occisionem et mortem, sed in voluntate Dei esse vitam : sed pro *scissione* posuerunt *iram*, quia sæpissime in Scriptura ponitur *ira* pro *pœna*. Cæterum sensus etiam, quem ex hebræo exprimit S. Hieronymus, non est contemnendus : vere enim respectu electorum, de quibus in hoc Psalmo agitur, *momentum est in indignatione Dei*, id est, brevissima et momentanea est indignatio Dei in electos peccantes, quia statim pœnitentibus ignoscit, nam in voluntate ejus non est ira, sed vita. Porro hæc omnia in Christum caput electorum mirifice quadrant. Nam « Pater filio suo non pepercit, » *Rom.* VIII; sed tamen ira, id est, punitio fuit in Christo ex indignatione contra peccata nostra, et fuit castigatio illa brevissima, sed vita et resurrectio Christi fuit plane ex voluntate et electione Dei.

Indignatio Patris in Christum fuit brevissima.

Vers. 6. 6. AD VESPERUM DEMORABITUR FLETUS, ET AD MATUTINUM LÆTITIA.

S. Hieronymus vertit, *in matutino laus*, sed vox hebræa רנה *rinnah* significat proprie *jubilationem*, sive *exultationem*, in qua est conjuncta laus cum lætitia; proinde non est discrepantia inter versiones. Sensus igitur est, inde probari iram sive momentum esse in indignatione Dei, sed in voluntate et beneplacito ejusdem esse vitam electorum suorum, quia post fletum ex castigatione et pœnitentia natum, statim succedet lætitia, et laus jubilationis ex remissione et reconciliatione : nam inter vespere et mane, id est, inter noctem et diem, nihil est medium. Recte autem tribuitur tempus nocturnum fletui, et diurnum lætitiæ, tum quia cum peccamus, recedit a nobis lux gratiæ divinæ, cum reconciliamur, redit; tum quia tempus hujus vitæ, in quo peccata deflemus, et præ desiderio patriæ gemimus et suspiramus, tempus est nocturnum, quia non videmus Deum, qui est sol justitiæ : tempus autem vitæ futuræ, « in quo exultabimus lætitia inenarrabili, et glorificata, » ut loquitur S. Petrus I *epist.* cap. I, tempus erit diurnum, quia videbimus Deum sicuti est. Sed in Christo ad litteram impletum est hoc vaticinium, nam ad vesperam cum dolore mortuus est, et in matutino cum lætitia resurrexit.

Vers. 7. 7. EGO AUTEM DIXI IN ABUNDANTIA MEA : NON MOVEBOR IN ÆTERNUM.

Vicissitudinem iræ et vitæ, fletus et lætitiæ, quam demonstravit Propheta superioribus versiculis generatim, nunc demonstrat in particulari, loquens tum in persona sua, tum in persona electorum Dei. Ac primum in persona sua dicit se antequam in regnum exaltaretur, aliquando tanta pace, et bonorum temporalium copia abundasse, ut existimaret sibi illa perpetuo adfutura. Videtur autem respicere ad illud tempus, in quo post cædem Goliath Philistæi, ut habetur I *Reg.* XVIII, diligebatur a rege, a filio regis, atque ab omni populo, ita ut paulo post fieret tribunus, et gener regis. De hoc igitur tempore dicit :

« Ego autem dixi in abundantia mea, » id est, dum bonis omnibus abundarem : « Non movebor in æternum, » id est, tam bene fundata est hæc felicitas mea, ut semper duratura videatur.

Vers. 8. 8. DOMINE, IN VOLUNTATE TUA PRÆSTITISTI DECORI MEO VIRTUTEM.

Reddit rationem cur dixerit : « Non movebor in æternum, » atque id facit per apostrophen ad Deum, quasi diceret : Ideo dixi : « Non movebor in æternum, » quia tu, « Domine, præstitisti virtutem, » id est robur ac vires, « decori meo, » id est, felicitati meæ, idque, « in voluntate tua, » id est in beneplacito tuo, quia ita placuit tibi, ita voluisti et decrevisti. In hebræo habetur, *monti meo*, pro *decori meo* : sed Septuaginta non legerunt הררי *hareri*, id est, *monti meo*, sed, הדרי *hadari*, *decori meo*, unica littera, eaque simillima mutata : et, ut sæpe diximus, in ejusmodi vocum ambiguitatibus, videtur omnino præferenda lectio Septuaginta Interpretum et editionis Vulgatæ.

Vers. 9. 9. AVERTISTI FACIEM TUAM A ME, ET FACTUS SUM CONTURBATUS.

Hic jam declarat rerum vicissitudinem, quæ tamen ex Dei providentia pendet. « Avertisti, inquit, faciem tuam a me, » id est, paulo post, in medio cursu felicitatis destituisti me favore tuo, et permisisti ut in odium regis inciderem. « Et factus sum conturbatus; » inde enim exilium, fuga, mortis periculum, et alia mala exorta sunt. Sed hæc omnia longe adhuc melius conveniunt in vicissitudines, quas patiuntur electi, cum peregrinantur in terris. (Vicissitudines quas electi patiuntur in hac vita.) « Ego autem, » inquit electus quilibet, « in abundantia mea, » id est, dum gratia Dei, et spirituali consolatione abundabam, « dixi : Non movebor in æternum; » « etiamsi oportuerit me mori tecum, non te negabo, » dixit unus ex primariis electis, *Matth.* XXVI. « Domine, in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem, » id est, robur meum non ex me erat, sed ex te, quia tu præstiteras virtutem decori meo, id est, pulchritudo animæ meæ, quæ ex luce sapientiæ et justitiæ oritur, a tuo adjutorio conservabatur. « Avertisti faciem tuam a me, et factus sum conturbatus, » id est, ut punires præsumptionem meam, dimisisti meipsum mihi, et continuo cecidi, et conturbatus sum. Quod attinet ad Christum, possunt hi tres versiculi tribui Christo, pro corpore ejus, quod est Ecclesia, id est, ut ea omnia dicat in persona membrorum suorum. Possunt etiam Christo tribui in persona propria. Nam quemadmodum ipse dixit in cruce, *Matth.* XXVII : « Deus meus, ut quid dereliquisti me? » ita dicere potest : « Avertisti faciem tuam a me, » non aversione inimicitiæ, sed aversione defensionis et auxilii tempore passionis. Itaque sensus erit : « Ego autem dixi in abundantia mea : Non omvebor in æternum, » id est, humanitas mea inuncta præ omnibus consortibus suis abundantissima gratia, ipsi nimirum fonti gratiarum Deo hypostatice unita, dixit : « Non movebor in æternum, » id est, nihil mihi nocere, nihilque me perturbare poterit. « Domine, in voluntate tua præstitisti decore meo virtutem, » id est, quia tu, Domine, pulchritudini et excellentiæ meæ, qua præsto omnibus hominibus et angelis, addidisti robur et potentiam, nodum videlicet insolubilem hypostaticæ unionis, idque « ex voluntate tua, » cui nemo resistere potest. « Avertisti faciem tuam, et factus sum conturbatus, » id est, nihilominus tamen manente vinculo hypostaticæ unionis, et illæsa pulchritudine gratiæ, avertisti ad tempus pro salute hominum faciem tuam a defensione mea : voluisti ut calix amarissimæ passionis non transiret a me, sed biberem illum; ideo « conturbatus sum, » cœpi pavere tædere, et mœstus esse, et dixi, *Matth* XXVI : « Tristis est anima mea usque ad mortem. » Neque hinc colligi debet Christi animam aliquid ignorasse, vel aliquid inopinatum ei contigisse. (Christo nihil inopinatum accidere potuit.) Nam verum est nihil ei nocere, vel eam turbare potuisse, nisi ipsa voluisset; sed admisit in se furentium manus, et turbavit semetipsum. Et sicut Christus dixit ad Patrem : « Avertisti faciem tuam a me, » ita dicere potuisset : Averti faciem divinitatis meæ ab auxilio humanitatis meæ, et sciens et volens conturbatus sum.

10. AD TE, DOMINE, CLAMABO, ET AD DEUM MEUM DEPRECABOR. Vers. 10.

11. QUÆ UTILITAS IN SANGUINE MEO, DUM DESCENDO IN CORRUPTIONEM? Vers. 11.

12. NUMQUID CONFITEBITUR TIBI PULVIS, AUT ANNUNTIABIT VERITATEM TUAM? Vers. 12.

Hæc omnia videntur accipienda pro tempore præterito, neque est insolitum, ut apud Hebræos futurum ponatur pro præterito. Itaque David in sensu historico dicit se, tempore tribulationis et periculi, clamasse ad Dominum, atque inter cætera allegasse, non esse utilem Domino mortem suam, quia mortuus non posset Deum laudare. « Ad te, Domine, clamabo, » id est; cum te avertente faciem factus sum conturbatus, non desperavi de misericordia tua; sed ad te clamavi, et deprecatus, dixi : « Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem, » id est, quid tibi, Domine, proderit effusio sanguinis mei, dum ego ab inimicis occisus, putrescam in sepulcro? Certe pulvis non confitebitur tibi confessionem laudis. Juxta sensum altiorem et propheticum, Christus in passione ad Dominum clamasse, et orasse, se dicit, quod impletum fuit, quando, ut Apostolus loquitur *ad Hebr.* V : « Cum clamore valido, et lacrymis, preces obtulit ad eum, qui posset eum salvum facere a morte. » Tunc igitur ait : « Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem? » id est, quæ utilitas erit gloriæ Dei, et saluti humani generis in sanguine meo in cruce effuso, dum cæterorum hominum more, corpus meum in sepulcro putrescit et corrumpitur? Nam

«nisi Christus resurrexisset, inanis esset fides nostra,» ut dicit Apostolus I *Corinth.* xv; et neque ipse redivivus annuntiasset Apostolis veritatem Dei, neque homines mortales qui sunt ex se pulvis et cinis, facti essent spirituales, et filii Dei, qui Domino confiterentur, et annuntiarent aliis hominibus veritatem, id est, fidelitatem et justitiam Dei. Denique possunt hæc eadem verba tribui singulis electis, qui post lapsum in culpam, pœnitentia ducti, clamaverunt ad Deum pro remissione peccati, ut possent Domino confiteri, et annuntiare aliis peccatoribus veritatem promissionum Dei.

Vers. 13. 13. AUDIVIT DOMINUS, ET MISERTUS EST MEI, DOMINUS FACTUS EST ADJUTOR MEUS.

Ex hoc versiculo perspicuum est verba versiculi decimi recte explicata fuisse pro tempore præterito. Affirmat igitur Propheta tum in persona sua, tum in persona Christi et electorum, clamorem suum a Deo fuisse exauditum. In hebræo legitur : *Audi, Domine, et miserere mei, Domine, esto adjutor meus.*

Sed eædem voces hebraicæ, sub aliis punctis reddunt lectionem quam nos habemus. Proinde certum est Septuaginta Interpretes aliter legisse, quam S. Hieronymus et Hebræi posteriores legerint : neque dubitandum est Septuaginta Interpretum auctoritatem in iisdem vocibus legendis prævalere debere.

Vers. 14. 14. CONVERTISTI PLANCTUM MEUM IN GAUDIUM MIHI, CONSCIDISTI SACCUM MEUM, ET CIRCUMDEDISTI ME LÆTITIA.

Hic est effectus exauditionis. David ex misero exule rex potens effectus ; Christus ex mortuis resurgens, et de ipsa morte triumphans; electus quisque ex valle lacrymarum ad patriam cœlestem perveniens justissime dicit: «Convertisti planctum meum in gaudium mihi.» In hebræo, pro *in gaudium*, est *in chorum*, sed per chorum, hebraice *machol*, intelligitur instrumentum musicum. Sensus est idem : sed vox hebræa videtur paulo elegantius respondere voci præcedenti, ac si latine diceretur : *Convertisti planctum in cantum.* Quod sequitur : « Conscidisti saccum meum, et circumdedisti me lætitia,» significat mutationem vestis lugubris in vestem lætitiæ convenientem. Dicit autem Propheta, *conscidisti*, et non *exuisti*, vel *spoliasti*, quia quod exuitur, remanet integrum; quod scinditur, destruitur, ut usui deinceps esse non possit. Itaque significatur hoc loco, saccus miseriæ, vel mortalitatis, et passibilitatis plane destructus, ut nunquam amplius usui sit futurus in Sanctis, ac multo minus in Christo, qui « resurgens a mortuis, jam non moritur,» ut dicitur *Rom.* VI.

Vers. 15. 15. UT CANTET TIBI GLORIA MEA, ET NON COMPUNGAR : DOMINE DEUS MEUS, IN ÆTERNUM CONFITEBOR TIBI.

Hic est ultimus finis gloriæ Christi et Sanctorum omnium, laus Dei. «Beati qui habitant in domo tua, Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te.» Illud, *et non compungar*, in hebræo est, ולא ידום *velo iddom, et non taceat*, ut sensus sit, ut gloria mea cantet tibi laudem et gratiarum actionem, et nunquam taceat, nunquam cesset a laude; cui recte subjungitur : « In æternum confitebor tibi,» id est, semper laudabo, nunquam silebo. Sed quanquam hæc lectio satis cohæreat cum reliquis verbis, tamen idem vocabulum hebraicum ידום *iddom* significat *silere*, et *excidere* sive *succidere*; et hanc significationem elegerunt Septuaginta Interpretes, et legerunt in prima persona, *et non compungar*, quod est idem cum eo, *et non succidar*. Est autem sensus : Cantet tibi gloria mea, et non gemitus meus, ex timore mortis, vel peccati; vel cantet tibi gloria mea, et non amplius compungar aculeo mortis, vel peccatis.

PSALMUS XXXI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *In finem, Psalmus David pro extasi.*	V. s. h. — *Victori canticum* [*h. Psalmus*] *David.*
2. In te, Domine, speravi, non confundar in æternum; in justitia tua libera me.	In te, Domine, speravi, non confundar in æternum [*h. sæculum*] : in justitia tua salva [*h. eripe*] me.
3. Inclina ad me aurem tuam, accelera ut eruas me.	Inclina ad me aurem tuam, velociter libera me.
Esto mihi in Deum protectorem, et in domum refugii, ut salvum me facias.	Esto mihi in lapidem fortissimum, in domum munitam, ut salves me.
4. Quoniam fortitudo mea et refugium meum es tu : et propter nomen tuum deduces me, et enutries me.	Quia petra mea et munitio mea tu [al. add. *es*] : et propter nomen tuum deduces me, et enutries me.

5. Educes me de laqueo hoc, quem absconderunt mihi, quoniam tu es protector meus.

6. In manus tuas commendo spiritum meum : redemisti me, Domine Deus veritatis.

7. Odisti observantes vanitates, supervacue.

Ego autem in Domino speravi :

8. Exultabo, et lætabor in misericordia tua.

Quoniam respexisti humilitatem meam, salvasti de necessitatibus animam meam.

9. Nec conclusisti me in manibus inimici : statuisti in loco spatioso pedes meos.

10. Miserere mei, Domine, quoniam tribulor : conturbatus est in ira oculus meus, anima mea, et venter meus.

11. Quoniam defecit in dolore vita mea, et anni mei in gemitibus.

Infirmata est in paupertate virtus mea, et ossa mea conturbata sunt.

12. Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium, et vicinis meis valde, et timor notis meis.

Qui videbant me, foras fugerunt a me.

13. Oblivioni datus sum tanquam mortuus a corde.

Factus sum tanquam vas perditum :

14. Quoniam audivi vituperationem multorum commorantium in circuitu.

In eo dum convenirent simul adversum me, accipere animam meam consiliati sunt.

15. Ego autem in te speravi, Domine : dixi, Deus meus es tu :

16. In manibus tuis sortes meæ.

Eripe me de manu inimicorum meorum, et a persequentibus me.

17. Illustra faciem tuam super servum tuum, salvum me fac in misericordia tua.

18. Domine, non confundar, quoniam invocavi te.

Erubescant impii et deducantur in infernum.

19. Muta fiant labia dolosa;

Quæ loquuntur adversus justum iniquitatem, in superbia, et in abusione.

20. Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abscondisti timentibus te !

Perfecisti eis, qui sperant in te, in conspectu filiorum hominum.

21. Abscondes eos in abscondito faciei tuæ a conturbatione hominum.

Proteges eos in tabernaculo tuo a contradictione linguarum.

Educes me de reti, quod absconderunt mihi : quia tu fortitudo mea.

In manu tua commendabo [al. *commendo*] spiritum meum : redemisti me, Domine Deus veritatis.

Odivi custodientes vanitates frustra : ego autem in Domino confisus sum.

Exultabo, et lætabor in misericordia tua, quia vidisti [al. *audisti*] afflictionem meam : cognovisti tribulationes animæ meæ.

Et non conclusisti me in manu inimici : statuisti in latitudine pedes meos.

Miserere mei, Domine, quoniam tribulor : caligavit in furore oculus meus, anima mea et venter meus.

Quia consumptæ sunt in mœrore vitæ meæ, et anni mei in gemitu.

Infirmata est in iniquitate mea fortitudo mea : et ossa mea contabuerunt.

Apud omnes hostes meos factus sum opprobrium, et vicinis meis nimis, et timor notis meis :

Qui videbant me in plateis, fugiebant a me.

Oblivioni traditus sum quasi mortuus a corde : factus sum sicut [al. *quasi*] vas perditum.

Audivi enim opprobrium multorum, congregationem in circuitu;

Cum inirent consilium adversum me : et ut auferrent animam meam cogitaverunt [al. *cogitarent*].

Ego autem in te speravi, Domine : dixi, Deus meus tu.

In manu tua tempora mea : libera me de manu inimicorum meorum, et persequentium me.

Illumina faciem tuam super servum tuum : salva me in misericordia tua.

Domine, non [al. *ne*] confundar, quia invocavi te : confundantur impii, taceant in inferno.

Muta fiant labia mendacii : quæ loquuntur contra justum vetera, in superbia et despectione.

Quam multa est bonitas tua quam abscondisti timentibus te, operatus es sperantibus in te, in conspectu filiorum hominum.

Abscondes eos in protectione vultus tui, a duritia viri : abscondes eos in umbra, a contradictione linguarum.

22. Benedictus Dominus, quoniam mirificavit misericordiam suam mihi in civitate munita.	Benedictus Dominus : qui mirabilem fecit misericordiam suam mihi, in civitate munita.
23. Ego autem dixi in excessu mentis meæ : Projectus sum a facie oculorum tuorum.	Ego autem dixi in stupore meo : Projectus sum de conspectu oculorum tuorum.
Ideo exaudisti vocem orationis meæ, dum clamarem ad te.	Ergone audisti vocem deprecationis meæ, cum clamarem ad te?
24. Diligite Dominum, omnes sancti ejus, quoniam veritatem requiret Dominus, et retribuet abundanter facientibus superbiam.	Diligite Dominum, omnes sancti [*h. misericordes*] ejus; fideles servat Dominus, et tribuit his, qui satis operantur superbiam.
25. Viriliter agite, et confortetur cor vestrum, omnes qui speratis in Domino.	Confortamini, et roboretur cor vestrum, omnes qui exspectatis Dominum.

Argumentum. — « Apparent in hoc carmine motus animi perturbati conspectu periculorum, hominisque in summum vitæ et salutis discrimen adducti, et tamen fiducia certa invocantis opem et auxilium Jovæ, atque hoc nitentis. » Hæc Rosenmullerus. Strophæ quinque : vers. 2–9, auxilii imploratio, fiducia firma, gratiarum promissio; vers. 10–14, descriptio malorum quæ vati perferenda sint; vers. 15–19, repetitæ preces; vers. 20–23, grates averso periculo adjectæ; vers. 24-25, hortatio ad similem fiduciam piis omnibus directa. Psalmum autem hunc Davidem non in ipsis periculis composuisse, sed postea orationem et voces, quas ad Jovam urgente periculo misisset, simul cum iis verbis, quæ ad gratias de salute jam adepta pertinerent, conjunxisse, et carmen ex utrisque edidisse, plura ejus loca arguere videntur, veluti vers. 8 et 9, nec non 20 seqq. Titulo hebræo addunt Alexandrini ἐκστάσεως, quod nomen acceperunt ex vers. 23, ubi hebræum *bechophezi* vertunt ἐν τῇ ἐκστάσει μου, hoc est, inquit Agellius, « *in pavore atque trepidatione mea*, in desperatione rerum omnium, cum de summo periculo humano consilio evadere me posse desperarem; » res autem narratur I *Sam.* XXIII, 26. Igitur τοῦ *pro exstasi*, quod habet Vulgatus, sensus patet. Alii tamen hunc Psalmum ad aliam occasionem referunt. Hodierni non pauci eum esse Jeremiæ, colligere posse putant e vers. 12–14, coll. cum *Jerem.* XI, 19; XV, 10; XX, 7, 8, 11, e verbis *magor missabib*, quæ præter hunc locum non leguntur nisi apud *Jerem.* VI, 25; XX, 3, 10; XLVI, 5; XLIX, 29 : sed absque idonea ratione, ut fuse demonstrat Hengstenberg.

1. Præcentori *canendum*, carmen Davidis.

2. In te, Jova, confidi :
ne pudore afficiar in perpetuum;
pro justitia tua libera me.
3. Inclina ad me aurem tuam, festinanter eripe me;
esto mihi rupes præsidii,
domus cacuminum ad me salvandum.
4. Nam petra mea et arx mea tu *es*,
et propter nomen tuum duces me et reges me;
5. Educes me e reti quod absconderunt mihi :
nam tu *es* refugium (alii, *præsidium*) meum.
6. In manum tuam commendo spiritum (vitam) meum :
redemisti (jam) me, Jova, Deus veritatis.
7. Odi observantes (colentes) vanitates mendacii;
ast ego in Jova confido.
8. Exsultabo et lætabor gratia tua,
quod respexeris miseriam meam,
cognoveris angustias animæ meæ;
9. Nec concluseris me in manu hostis *mei*,
statueris *e contra* in spatio amplo pedem meum.

10. Miserere mei, Jova, nam angustia mihi;
emarcuit in ægritudine oculus meus,
anima mea et venter (corpus omne) meus.

11. Consumpta est mœrore vita mea,
et anni mei gemitu;
corruit iniquitate mea robur meum,
et ossa mea contabuerunt.
12. Ob omnes adversarios meos ego sum contumelia, idque vicinis meis valde,
et terror notis meis;
qui vident me foris, aufugiunt a me.
13. Oblivioni traditus sum, instar mortui, *exstinctus* ex corde *omnium;*
factus sum instar vasis quod periit (fractum est):
14. Nam audivi obtrectationem multorum;
formido undique, illis contra me una consultantibus;
ad capiendum animam meam machinantur.

15. Ego vero super te confidi, Jova;
dixi : « Deus meus *es* tu;
16. In manu tua *sunt* tempora (fata) mea :
eripe me e manu hostium meorum et e persecutoribus meis.
17. Illumina faciem tuam super servum tuum,
salva me gratia tua. »
18. Jova, ne pudore afficiar, nam invocavi te;
pudore afficiantur improbi, sileant in orcum!
19. Obmutescant labia mendacia,
quæ loquuntur contra justum proterve (propr. *fastum*),
cum superbia et contemptu.

20. Quam magna est benignitas tua,
quam abscondisti (asservasti) timentibus (colentibus) te,
quam parasti eis qui spem ponunt in te,
in conspectu hominum!
21. Latere facis eos in latibulo faciei tuæ (tuo) a conspirationibus virorum;
abscondis eos in tugurio a contentione (ταραχῇ) linguarum.
22. Benedictus *sit* Jova,
nam insignem fecit misericordiam suam mihi,
protegens me tanquam in urbe munitionis (munita).
23. Ego quidem dixeram in trepidando me :
« Excisus sum a conspectu oculorum tuorum. »
Verum audisti vocem precum mearum,
quum vociferarer ad te.

24. Diligite Jovam, omnes erga eum pii:
fidelitatem servat Jova,
et retribuit abundanter facienti superbiam.
25. Fortes estote, et alacre (imperterritum) *sit* cor vestrum,
omnes qui Jovam (ejusque auxilium) exspectatis.

NOTÆ.

Vers. 2. *In perpetuum,* i. e. noli committere, ut nunquam e malis quibus conflictor emergam. *Justitia* hic est illa *fides* optima, qua agere Deus solet cum iis, qui ipsi sese concrediderunt. — Vers. 2. *Festinanter,*

propr. *festina. Domus cacuminum,* arx in montis præalti fastigio exstructa. — Vers. 4. *Nomen,* famam potentiæ et misericordiæ.— Vers. 7. Tò *vanitates mendacii* dicitur de quavis re vana, præsertim de *deastris, Deut.* XXXII, 21; *Jerem.* II, 5; X, 3, 15 etc.; hic vero significare *idola* vana, indicat locus *Jon.* II, 9. — Vers. 8. *Cognoveris*, ut eas removeres : opponitur enim incuriæ vel neglectui. Alexandrinus legit *hoshaeta,* vel *thoshia;* sed, ut ait Agellius, τὸ *cognoveris* nescio quid dulcius habet. — Vers. 12. *Ob,* i. e. propter tot hostium virulentos insultus. Rosenmullerus vertit *præ,* hoc sensu : etiam a vicinis magis contemnor quam adversarii mei; vel : vicini plus in me conjecerunt opprobria, quam ipsi acerrimi hostes. *Contumelia... valde,* summe probrosus. *Terror,* ne propter me meamque consuetudinem in periculum ipsi veniant, vel quia fœdis criminibus me pollutum putant. — Vers. 14. *Formido* : conf. *Isai.* XXXI, 9. Sed cum *gour* et *timuit,* et *commoratus est* significat, hoc prætulit Alexandrinus. — Vers. 17. *Illumina,* etc. i. e. sereno propitioque vultu me respice. — Vers. 18. *Sileant,* i. e. ad silentium redacti ruant. *In conspectu hominum* jungendum cum *parasti,* scil. ut omnibus innotescat piorum innocentia. — Vers. 23. *Excisus* : Alexandrinus sensum spectans vertit *projectus.* — Vers. 24. *Fidelitatem,* puta in promissis. Maurer non male, *fidos, fideles,* ut sit abstractum pro concreto. *Abundantur* cum *retribuit* jungendum, ut accentus docet. Aliter, sed minus concinne, Alexandrinus.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XXX.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, Psalmus David pro Exstasi.

In hoc titulo nihil est novi, nisi illa vox *exstasis,* quæ non habetur in hebræo, et fortasse non est addita a Septuaginta Interpretibus, sed ab aliquo alio interprete : nam in quibusdam solum exemplaribus illam se invenisse Theodoretus testatur. S. Hieroymus quoque eam non habet, neque in versione sua ex hebræo, neque in Commentario, ubi exponit versionem Septuaginta Interpretum. Quicumque illam particulam addidit, eam accepit ex versiculo 28 bujus Psalmi : *Ego autem dixi in* excessu *mentis meæ.* Significat autem *exstasis* mentis excessum, cum animus intendit in rem aliquam, ut quasi corpus proprium deseruisse videatur. Oritur autem iste excessus, vel ex divina aliqua revelatione, quæ rapit mentem in arcanum aliquod intuendum, vel ex vehementi passione timoris vel amoris. Hoc autem loco videtur intelligenda exstasis ex timore repentino et maximo, quo David correptus fuit, cum audivit Absalonem filium et omnem populum contra se conspirasse. Quæ historia habetur II *Reg.* XV. Videtur autem ad litteram Psalmus de Davide fugiente persecutionem Absalonis intelligendus, ut Theodoretus et Euthymius volunt. Sed potest etiam ad Ecclesiam inter persecutionem angustias gementem accommodari.

Ectasis quid sit?

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1.

1. IN TE, DOMINE, SPERAVI, NON CONFUNDAR IN ÆTERNUM, IN JUSTITIA TUA LIBERA ME.

David rex fugiens persequentem Absalonem, omni humano auxilio destitutus, ad Deum recurrit, ac dicit : « In te speravi, » et ideo confido, quod nunquam frustrandus mea spe sim, quia tu omnipotens et fidelissimus es. Igitur juxta hanc spem meam, « libera me in tua justitia, » id est, ob justitiam qua impios punire soles, et innocentes liberare.

Vers. 2.

2. INCLINA AD ME AUREM TUAM, ACCELERA, UT ERUAS ME.

Quia persecutio urgebat, et amici David II *Reg.* XVII, per nuntios ei significaverant, ut non quiesceret, sed fugere perseveraret, nisi opprimi vellet, ideo petit velociter exaudiri, et de imminenti periculo erui.

Vers. 3.

3. ESTO MIHI IN DEUM PROTECTOREM, ET IN DOMUM REFUGII, UT SALVUM ME FACIAS.

Verba sunt clara, quia Septuaginta Interpretes exposuerunt verba metaphorica, quæ sunt in codice hebraico; sic enim legitur ad verbum : *Esto mihi in petram fortissimam, et in domum munitissimam, ad salvandum me.* Vocatur autem hoc loco petra fortissima, vel saxea rupes in sublimi posita, vel domus sive arx fortissimis lapidibus constructa; et tunc verba sequentia erunt explicatio præcedentium, ut sensus sit : Esto mihi, o Deus, instar petræ durissimæ, id est, instar domus, sive arcis munitissimæ, in quam tuto confugere possim. Dicuntur autem hæc omnia plane ad rem propositam aptissime. Nam David fugiebat per campestria deserti, ubi nulla erat arx, in quam confugere posset.

Vers. 4.

4. QUONIAM FORTITUDO MEA, ET REFUGIUM MEUM ES TU : ET PROPTER NOMEN TUUM DEDUCES ME, ET ENUTRIES ME.

Hic etiam exposuerunt Septuaginta metaphoras vocum hebraicarum : sic enim legimus in hebræo, *quoniam petra mea, et munitio mea tu es,* id est, sis tu mihi loco arcis lapideæ et munitæ, quoniam munitionem aliam habere non possum.

Quod sequitur : « Et propter nomen tuum deduces me, et enutries me, » optime respondet historiæ. David enim ob repentinam fugam, neque quo iturus esset sciebat, neque unde alimenta conquireret : unde divina providentia factum est, ut ei Siba occurreret cum ducentis panibus, et centum alligaturis uvæ passæ, et duobus utribus vini. Itaque ait : « Propter nomen tuum, » id est, in gloriam nominis tui deduces me ad locum tutum, et ad nutrimentum cibos providebis. Recentiores aliqui vertunt, *duces me, et deduces me :* quod mirum est, cum vocem hebraicam נהל *nahal*, non solum Septuaginta, sed etiam S. Hieronymus, tum hoc loco, tum in *Psal.* XXIII, significare velint *enutrire*, vel *sustentare*.

Vers. 5. 5. EDUCES ME DE LAQUEO HOC, QUEM ABSCONDERUNT MIHI, QUONIAM TU ES PROTECTOR MEUS.

Non solum, inquit, duces me ad locum tutum, et ibi enutries, sed etiam liberabis de insidiis, quas veluti laqueum absconditum tetenderunt mihi : vocat enim laqueum, occultam conjurationem factam cum Absalone in Hebron contra se, nihil tale metuentem, neque cogitantem. Ad illud, *quoniam tu es protector meus,* additur, *Domine,* in textu græco, sed supervacaneum esse affirmat S. Hieronymus in epist. *ad Suniam et Fretellam.*

Vers. 6. 6. IN MANUS TUAS COMMENDO SPIRITUM MEUM : REDEMISTI ME, DOMINE, DEUS VERITATIS.

Quamvis bona spe dixerit : « Educes me de laqueo hoc, » tamen quia de vita nondum securus erat, addit : « In manus tuas commendo, » vel, ut habetur in hebræo et græco textu, *commendabo* « spiritum meum, » id est, curæ tuæ commendabo vitam meam. Quoniam tu sæpe alias « redemisti me de morte : » tu, inquam, Domine, qui es « Deus veritatis, » id est, Deus verissimus, vel Deus fidelissimus. Propter hunc locum suspicantur aliqui totum Psalmum intelligendum esse de Christo : ipse enim in cruce pendens dixit, *Luc.* XXIII : « Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. » Sed etiamsi Psalmus non intelligatur ad litteram de Christo, tamen potuit Dominus hæc verba de hoc Psalmo accipere, cum spiritum suum Deo Patri commendare vellet : quomodo etiam S. Nicolaus moriens hunc Psalmum usque ad verba, quæ nunc exponimus, pronuntiavit; et nos frequentissime iisdem verbis utimur. Certe verba illa ejusdem versiculi, « redemisti me, Domine, Deus veritatis, » non recte tribuuntur Christo, cum sit ipse Redemptor, non redemptus.

Christus redemptor est, non redemptus.

S. Augustinus Christo tribuit priora verba : « In manus tuas commendo spiritum meum; » posteriora tribuit populo christiano : « Redemisti me, Domine, Deus veritatis; » vult enim S. Augustinus in hoc Psalmo frequenter mutari personas, et nunc loqui Prophetam, nunc vero Christum, nunc autem populum. Quod quidem recte et pie dicitur, cum mystica explicatio quæritur : sed cum sensus litteræ investigatur, non videntur mutationes personarum intelligendæ, ubi non est distinctio, sive interpunctio, quæ notet finitam sententiam; hoc autem loco sine tali interpunctione continuantur verba totius versiculi in omnibus codicibus hebræo, græco et latino.

Vers. 7. 7. ODISTI OBSERVANTES VANITATES SUPERVACUE.

Vers. 8. 8. EGO AUTEM IN DOMINO SPERAVI, EXULTABO ET LÆTABOR IN MISERICORDIA TUA.

Reddit aliam rationem, cur in manibus Dei commendaverit vitam suam, quia videlicet Deus odio habere soleat eos, qui non sperant in suo adjutorio, sed in rebus vanis, quæ nullum auxilium adferre possunt. « Odisti, inquit, observantes vanitates, » id est, somnia, vel auguria, vel responsa dæmonum; quod fecit Saul, qui consuluit pythonissam. Potest etiam nomine vanitatis intelligi industria, vel astutia humana, sive quodcumque consilium, et auxilium hominum, quod sine Deo, vel contra Deum nullas vires habet; ideo additur, « supervacue, » quia frustra nituntur homines in rebus vanis. « Ego autem, » inquit, non observavi, neque aspexi res vanas, ut in illis confiderem; sed « speravi in Domino, » et ideo « exultabo et lætabor in tua misericordia, » quia nimirum sperantes in Domino misericordia divina non deserit. Ex hebræo legunt recentiores, *odivi observantes vanitates;* et vere vox hebræa שנאתי significat *odivi;* sed Septuaginta et S. Hieronymus legerunt *sanetha*, quod significat *odisti;* proinde mutatio textus facta est post tempora S. Hieronymi. Sensus semper est verus, sed melius cohæret cum sequentibus nostra lectio; non enim recte conjungitur, *odivi vanitates*, cum illo, *ego autem speravi.*

Vers. 9. 9. QUONIAM RESPEXISTI HUMILITATEM MEAM, SALVASTI DE NECESSITATIBUS ANIMAM MEAM.

Vers. 10. 10. NEC CONCLUSISTI ME IN MANIBUS INIMICI, STATUISTI IN LOCO SPATIOSO PEDES MEOS.

Allegat præterita beneficia, ut, gratum se ostendens, provocet Deum ad similia concedenda. Sensus est : « Exultabo, et lætabor in tua misericordia, » quoniam pignus habeo misericordiæ, liberationem ex persecutione Saulis; tunc enim « respexisti humilitatem meam, » id est, abjectionem et afflictionem meam : hæc enim omnia significat vox hebræa עני. Salvasti etiam tunc animam meam, id est, de angustiis, in quibus necessario hærebam, neque inde me eximere poteram. In hebræo ad verbum est, *scivisti angustias animæ meæ,* sed sensus est idem; voluerunt enim Septuaginta non verbum verbo reddere, sed utcumque sententiam explicare. Idipsum reperitur, vel explicatur sequenti versiculo : « Nec conclusisti me in manibus inimici, » id est, non permisisti ut Saul, qui me quærebat ad necem, voto suo potiretur; sed « statuisti in loco spatioso pedes meos, » id est, fecisti ut ex angustiis, in quibus hærebam, libe-

ratus, ambulare possem quocumque vellem, quasi in aperto et libero campo constitutus.

Vers. 11.

11. MISERERE MEI, DOMINE, QUONIAM TRIBULOR : CONTURBATUS EST IN IRA OCULUS MEUS, ANIMA MEA, ET VENTER MEUS.

Ex recordatione præteritorum beneficiorum orat pro futuris, et narrat calamitates suas. « Miserere mei, Domine, quoniam tribulor, » id est, sicut alias cum tribularer, misertus es mei, ita et nunc miserere mei, quoniam iterum me tribulatio invasit. Incipit deinde tribulationes præsentes enumerare. « Conturbatus est in ira oculus meus. » Illud, *in ira*, est ambiguum, nam potest intelligi de ira Dei, et de ira Davidis. Malim cum S. Augustino intelligere de ira Dei; constat enim ex lib. I et II *Reg.*, Davidem in persecutione Absalonis, et in omnibus aliis persecutionibus nunquam excanduisse, sed mitissimum et patientissimum semper fuisse. Itaque sensus erit, *in ira tua*, qua peccatum meum punis, *conturbatus est oculus meus*, id est, oculus corporalis præ lacrymis caligavit, vel, oculus interior obtenebratus est; conturbata est etiam *anima mea*, dum timore magno concussa est, et denique conturbatus est *venter meus*, venter, inquam, interior animæ meæ, id est memoria, quæ est receptaculum cogitationum. Ita breviter sanctus Propheta omnium trium animæ partium meminit, dum per oculum, intellectum, per animam, voluntatem, per ventrem, memoriam intelligi voluit.

Venter interior est memoria.

Vers. 12.

12. QUONIAM DEFECIT IN DOLORE VITA MEA, ET ANNI MEI IN GEMITIBUS.

Ad senium jam David pervenerat, et vere dicit *defecisse vitam suam in dolore*, id est, ætatem consumptam in continuo mœrore, *et annos in gemitibus*. Nam primis triginta annis persecutiones fere continuas passus est; deinde ad regni gubernacula admotus, primis septem annis bellum gessit cum progenie Saulis; postea multa bella gessit tum cum vicinis nationibus, tum cum proprio filio. Denique ipsa gubernandi sollicitudo, si quis non perfunctorie, sed cum timore Dei serio fungi velit officio, gemere facit sub onere.

Vers. 13.

13. INFIRMATA EST IN PAUPERTATE VIRTUS MEA, ET OSSA MEA CONTURBATA SUNT.

Præter afflictiones totius vitæ præteritæ, accessit hæc ultima tribulatio, in qua propter inopiam debilitatus vires pristinas amisit. Idem enim significat, *virtus infirmata est*, et, *ossa mea conturbata sunt;* nam per ossa intelligitur robur, sicut etiam per virtutem. Hæc ad litteram verissima esse, historia lib. II *Reg.* cap. XV, XVI et XVII, aperte docet. Fugit enim David sine ullo commeatu, et perrexit ad loca deserta, nec solum pedibus, sed etiam nudis pedibus iter fecit, unde postea ab amicis commeatu adjutus fuit. In hebræo pro *paupertate*, legitur בעוני, *iniquitate*, et sic vertit S. Hieronymus, *infirmata est in iniquitate virtus mea;* sed Septuaginta non legerunt עוני *havoni*, ut legit S. Hieronymus, sed עני, in qua voce sunt eædem litteræ, una dempta, sed puncta diversa, et illud *iniquitatem*, hoc *paupertatem* significat. Uterque sensus est verus; nam etiamsi debilitas ex inopia alimentorum nata erat, tamen inopia illa ex iniquitate persequentium, et iniquitas persequentium ex peccato Davidis, quod eo modo puniebatur a Deo, sine dubio procedebat.

Vers. 14.

14. SUPER OMNES INIMICOS MEOS FACTUS SUM OPPROBRIUM, ET VICINIS MEIS VALDE, ET TIMOR NOTIS MEIS.

Explicat aliam calamitatem suam ex notissima persecutione exortam, quod videlicet cœperit despici a vicinis populis, qui audierunt tam turpem ejus fugam : et noti ejus atque amici cœperint timere, ne si illi adhærerent, de vita periclitarentur apud Absalonem, si forte is victor evaderet. Quod attinet ad verba, illud, *super omnes inimicos meos*, in hebræo est מכל צרריו; sed Septuaginta et S. Hieronymus legerunt per iota, צררי, quod potest exponi, *ab omnibus inimicis meis*; item, *apud omnes inimicos meos* : quæ ultima expositio placuit S. Hieronymo, qui vertit ex hebræo, *apud omnes hostes meos;* et videtur etiam placuisse Septuaginta Interpretibus, nam verterunt, παρὰ πάντας τοὺς ἐχθρούς μου, quod significat, *ad omnes*, sive *apud omnes;* sed lectio latinæ editionis concordat cum secunda intelligentia vocis hebraicæ, quæ est valde propria; idem enim est, *præ omnibus*, et *super omnes*. Prima intelligentia placuit quibusdam recentioribus, qui exponunt, *ab omnibus*, id est propter omnes. Omnes intelligentiæ habent rectum sensum; itaque si legas, *super omnes inimicos meos*, sensus erit : *Ego factus sum opprobrium vicinis, et timor notis*, magis quam unquam has miserias passi sint ulli inimici mei, quamvis impii et injusti; et sic exponit S. Augustinus. Si legas, *apud omnes inimicos meos*, sensus erit : Scientibus et ridentibus inimicis factus sum opprobrium vicinis meis, et timor notis meis. Et hanc expositionem sequitur Theodoretus. Si legas, *ab omnibus inimicis meis*, sensus erit : Multitudo et sævitia inimicorum meorum effecit, ut essem opprobrium vicinis, et timor notis. Illa conjunctio *et*, cum dicitur *et vicinis*, recte restituta est Vulgatæ editioni; nam adest in hebræo et græco, et legitur ab antiquis Patribus.

Vers. 15.

15. QUI VIDERUNT ME, FORAS FUGERUNT A ME : OBLIVIONI DATUS SUM, TANQUAM MORTUUS A CORDE.

Declarat id quod dixerat, *et timor notis meis*, quasi dicat : Multi ex notis meis, qui viderunt me ita fugientem et afflictum, *foras fugerunt*, id est, longe a me recesserunt, timentes vitæ suæ, si mihi jungerentur. Atque ita *oblivioni datus sum a corde*, id est, cor eorum non recordatur mei, neque de

me cogitat, non secus ac si mortuus et sepultus essem; existimant enim de me jam actum esse. In hebræo habetur interpunctio post particulam *foras*, hoc modo, *qui viderunt me foras*, fugerunt a me; et ideo quidam legi volunt, *foris*, non *foras* (vox enim hebræa utrumque significat), et sensum esse volunt, *qui viderunt me foris*, id est, extra palatium nudis pedibus, capite discooperto, sine ullo insigni regio, *fugerunt a me*. Sed quanquam hæc etiam intelligentia recta sit, tamen non cogimur admittere interpunctionem codicis hebraici, quæ addita est a Rabbinis, cum in græco nulla sit interpunctio, et Patres constanter legant *foras*, non *foris*.

Vers. 16. 16. Factus sum tanquam vas perditum, quoniam audivi vituperationem multorum commorantium in circuitu.

Nec solum, inquit, amici et noti obliti sunt mei, et me dereliquerunt; sed etiam apud vicinos, qui in circuitu habitant, contemptui habitus sum quasi *vas perditum*, id est confractum, ad omnia inutile, quod vel inde patet, quia ego ipse vituperantes me audivi. Videtur autem hoc loco Propheta mentionem facere vituperationis Semei, qui in faciem illi maledicere, et in eum lapides jacere ausus est; nimirum existimavit Semei Davidem a regno ejectum nullius potentiæ deinceps futurum, sed tanquam vas inutile in cloacam projiciendum. Maledictio hæc describitur lib. II *Reg*. cap. xvi. Et quamvis in loco illo II *Reg*. solius Semei maledicentis mentio fiat, tamen credibile est plures alios eodem tempore male locutos fuisse de Davide, ut verum sit, quod hic dicitur de *vituperatione* multorum. In hebræo, pro *commorantium*, est מגור *mogor*, quam vocem S. Hieronymus vertit, *congregationem*, alii vertunt, *pavorem*; sed potest commode etiam verti, *commorationem*; nam verbum גור *gur*, unde fit *magor*, significat *commorari, incolere, peregrinari*, etc.; itaque sensus erit : *Audivi vituperationem multorum, commorationem in circuitu*, id est, qui habent commorationem in circuitu; sed Septuaginta sententiam clarius vertere voluerunt, ideo posuerunt, *multorum commorantium in circuitu*.

Vers. 17. 17. In eo dum convenirent simul adversum me, accipere animam meam consiliati sunt.

Narrat historia II *Reg*. cap. xvii, post maledictionem Semei, consilium initum coram Absalone, de Davide occidendo, atque hoc est, quod in hoc versiculo commemoratus quasi dicat Propheta : Dum in præsentia maledicor, et vituperantes me audio, in absentia mea consilium de me necando in Jerusalem initur.

Vers. 18. 18. Ego autem in te speravi, Domine, dixi : Deus meus es tu, in manibus tuis sortes meæ.

Ostendit vir sanctus, inter tot angustias se non despondisse animum, propterea quod spem suam non posuisset in auxilio fallaci hominum, sed in Deo omnipotenti, cui nemo resistere potest. « Ego autem in te speravi, Domine; » quare? quia « dixi » in corde meo : « Deus meus es tu, » magnum habeo protectorem, sine cujus nutu nemo mihi vitam eripere potest. Nam « in manibus tuis sortes meæ, » id est, sortes vitæ, vel mortis meæ non pendent a sorte, sed a manu tua, id est, a potentia et voluntate tua. In hebræo habetur, בידך עתתי, *in manibus tuis tempora mea;* et fortasse quod nunc legimus in græco, κλῆροι, quod significat *sortes*, legendum esset, καίροι, quod significat *tempora*. Nam non desunt antiquæ versiones ex græco, quæ habeant *tempora mea*. Sic certe legitur in officio missæ non semel, et in Psalterio ecclesiæ S. Petri Romæ. Sensus autem est idem; nam *in manibus tuis tempora mea*, nihil est aliud, nisi a tua voluntate pendent tempora vitæ et mortis meæ non vivam, nisi quamdiu; tu volueris, neque moriar, nisi quando tu volueris.

19. Eripe me de manu inimicorum meorum, et a persequentibus me. Vers. 19.

In hoc versiculo nulla est difficultas, et concordant omnes editiones.

20. Illustra faciem tuam super servum tuum, salvum me fac in misericordia tua; Domine, non confundar, quoniam invocavi te. Vers. 20.

Eamdem petitionem inculcat, sed additis argumentis ad Deum flectendum appositis. « Illustra faciem tuam super servum tuum, » id est, ostende faciem tuam, sive respice in me : hæc enim omnia idem significant. Sicut enim propter peccata Deus nobis irascitur, et avertere dicitur faciem, sive nubem opponere, et nos non respicere : ita e contrario quando reconciliatur, dicitur convertere faciem, nosque respicere, et illuminare vultum suum super nos, ut nos luminosos efficiat. Petit igitur primum reconciliationem cum Deo, si forte adversus sit; et addit pro argumento, se servum ejus esse promptum ad ejus obsequium et obedientiam. Addit deinde : « Salvum me fac; » hoc enim sequitur post reconciliationem, ut salvum faciat, et liberet eum, cui reconciliatus sit, et adjungit argumentum, dicens : « In tua misericordia, » id est, non ob merita mea, sed ob misericordiam tuam. Addit postremo tertium argumentum : « Non confundar, quoniam invocavi te. » Pertinet enim ad bonum et fidelem Dominum, qui promisit auxilium confidentibus in se, ut non confundat eum, qui tanta fiducia ipsum invocare non cessat.

21. Erubescant impii, et deducantur in infernum, muta fiant labia dolosa. Vers. 21.

Prophetica imprecatio est, et continuo adimpleta. Nam Achitophel, qui erat præcipuus consiliarius Absalonis, et consilium dederat perniciosissimum adversum David, dissipante Deo consi-

lium ejus, confusus est, et non ferens confusionem suam, laqueo se suspendit, et sic ad infernum deductus est impius, *et muta facta sunt labia dolosa.* Habetur historia lib. II *Reg.* cap. XVII. Vocatur autem Achitophel *impius*, quia filium ad necem patris concitabat; et labia ejus recte dicuntur dolosa, quia simulaverat longo tempore se amicum et fidelem Davidi, et postea oblata occasione perfidiam suam prodidit. In hebræo, pro *deducantur*, habetur ידמו *iddemu*, quod S. Hieronymus vertit *taceant*; sed Septuaginta non videntur legisse ידמו *iddemu*, sed *iddechu*, quod significat *expellantur*, a verbo נדח *nadach.*

Vers. 22. 22. QUÆ LOQUUNTUR ADVERSUS JUSTUM INIQUITATEM, IN SUPERBIA, ET IN ABUSIONE.

Hæc verba conjunguntur in hebræo cum superioribus in eodem versiculo; in nostra editione constituunt novum versum, sed quoad sensum pendent a superioribus: declarant enim labia illa dolosa Achitophelis juste obmutescere debuisse, quia *loquebantur contra justum*, id est, contra Davidem, qui nullam injuriam fecerat, neque ipsi Achitopheli, neque Absaloni; et loquebantur *iniquitatem*, id est, consilium iniquitate plenum, et hoc *in superbia et abusione*, id est, cum maxima arrogantia et contemptu. Pro *abusione*, tam in hebræo ובוז *vabuz*, quam in græco ἐξουδενώσει, est vox significans *contemptum*; et sic legunt S. Augustinus et Psalterium S. Petri. Proinde abusio in latina editione non est accipienda pro simplici abusione, sed pro ea quæ nascitur ex contemptu, sive pro ipso contemptu: dicitur enim Achitophel, hoc loco, *locutus esse in superbia et abusione*, quia superbe contemnebat Davidem, et sic abutebatur ejus nomine.

Vers. 23. 23. QUAM MAGNA MULTITUDO DULCEDINIS TUÆ, DOMINE, QUAM ABSCONDISTI TIMENTIBUS TE!

Vers. 24. 24. PERFECISTI EIS, QUI SPERANT IN TE, IN CONSPECTU FILIORUM HOMINUM.

Jam sanctus Propheta exauditum se sentiens, ac divina consolatione percepta, exclamat præ admiratione: « Quam magna multitudo, » etc. In hebræo solum habetur מה רב טובך, *quam multa bonitas*, sive *dulcedo!* sed Septuaginta explicare voluerunt admirationem Prophetæ, ideo dixerunt, *quam magna multitudo dulcedinis*, etc. Sed quia videtur quædam contradictio in his verbis, cum primo dicat, *quam abscondisti*, et deinde, *quam perfecisti in conspectu filiorum hominum*, ideo S. Augustinus conjungit illud, *in conspectu filiorum hominum*, non cum verbo *perfecisti*, sed cum verbo, *qui sperant*, ut sensus sit: Deus abscondit multam dulcedinem timentibus se, quam eis daturus est in alia vita, nunc interim sinens eos angustiis premi; eam vero dulcedinem *perfecit sperantibus in se in conspectu filiorum hominum*, id est, iis qui libere ostendunt hominibus se esse Dei servos, et sperare in Deo, et non timent confiteri id quod sunt. Theodoretus et Euthymius volunt conjungi illud, *in conspectu filiorum hominum*, cum verbo *perfecisti*, et hunc sensum tradunt: Deus tempore tribulationis abscondit a timentibus se magnam dulcedinem, id est, mercedem, et præmia, ut eos exerceat: sed paulo post eamdem mercedem et eadem præmia palam ostendit in conspectu filiorum hominum, ut servos suos bene sperare jubeat. Sic ad tempus Davidi abscondit dulcedinem, cum videlicet is fugeret filii persecutionem; sed paulo post perfecit illi suam bonitatem, cum eum reduxit in regnum cum maxima gloria. Idipsum accidet omnibus justis, quibus nunc absconduntur præmia, sed in die judicii palam apparebunt. Potest adferri etiam alius sensus: « Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abscondisti timentibus te, » id est, vere multiplex est consolatio tua, Domine, quam infundis intus in abscondito cordis timentium te, id est, eorum qui te colunt et diligunt, et filiali timore venerantur. Hoc est enim « manna absconditum, quod nemo scit, nisi qui accipit, » ut in cap. II *Apocalyps.* legimus. Hoc experiebatur qui dicebat *Psalm.* XCIII: « Secundum multitudinem dolorum meorum consolationes tuæ lætificaverunt animam meam; » et ille, II *Corinth.* VII: « Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra. » Et si tempore tribulationis tanta est multitudo dulcedinis in corde militantis, quanta erit tempore gloriæ in corde triumphantis? « Perfecisti eis qui sperant in te, in conspectu filiorum hominum, » id est, eam dulcedinem perfecisti, perfectam, cumulatam, copiosissimam infudisti in corde sperantium in te, qui videlicet renuunt consolari nisi in te: hoc autem totum fecisti « in conspectu filiorum hominum, » id est, ex adverso, sive ex opposito filiorum hominum, id est, quanto illi magis multiplicant dolores exterius, tanto tu magis multiplicas consolationes interius. Nam vox hebræa נגד *neghed*, et græca ἐναντίον proprie significat *e regione*, sive *ex opposito*, ut etiam notavimus in *Psalm.* XXIII; proinde, ut verbum hebraicum concordet cum latino et græco, illud, *in conspectu*, non tam referendum est ad visionem, quam ad oppositionem: illa enim dicuntur esse inter se in conspectu, quæ e diametro opposita se respiciunt. Sed et illud præterea verum est, hanc dulcedinem: infundi in cordibus timentium Deum, *in conspectu filiorum hominum*, id est, videntibus et stupentibus filiis hujus sæculi, qui filios Dei suis persecutionibus vexant: nam quamvis filii hominum, id est, carnales homines, non norint illam dulcedinem, imo ne suspicari quidem possint, qualis sit, cum palatum animæ nimis infectum habeant; tamen vident effectum ejus, dum intuentur, et obstupescunt patientiam, mansuetudinem, hilaritatem et pacem Sanctorum. Sic igitur miro modo datur Sanctis abscondita quædam dulcedo in conspectu filiorum hominum,

dum ea dulcedo in se latet, et in effectibus patet.

Vers. 25. 25. ABSCONDES EOS IN ABSCONDITO FACIEI TUÆ, A CONTURBATIONE HOMINUM.

Vers. 26. 26. PROTEGES EOS IN TABERNACULO TUO, A CONTRADICTIONE LINGUARUM.

Declarat modum quo sancti viri dulcedinem Dei in tribulatione percipiunt : id enim fit, cum Sancti per amorem et contemplationem rapiuntur in Deum, et in ipso Deo inveniunt domum refugii, juxta id quod in hoc eodem Psalmo dicitur : « Esto mihi in Deum protectorem, et in domum refugii ; » qui enim in Deo delitescere norunt, nihili faciunt omnes tribulationes, ac si ad eos minime pertinerent. « Abscondes, inquit, eos, » videlicet timentes te, « in abscondito faciei tuæ, » id est, in loco abdito, quod est in facie tua : nam qui raptus est ad contemplandam faciem Dei, et qui se a Deo videri attentissime cogitat, quique observat nutus Dei, et qui pulchritudinem ejus considerans, accenditur in ejus amorem, jam habitat in latibulo tutissimo a conturbatione hominum, id est, ab omni malo, quo homines conturbari solent. « Proteges eos, » id est, eosdem timentes te, « in tabernaculo tuo, » id est, in te ipso, in quo et tu habitas. Deus enim non habet aliam domum, sive aliud tabernaculum in quo capi possit, nisi seipsum ; et qui per amorem et contemplationem in Deo habitant, altissimum posuerunt refugium suum, et non accedet ad eos malum, nec flagellum appropinquabit tabernaculo eorum, ut dicitur in Psalmo nonagesimo. Proteguntur autem in hoc tabernaculo ab omni malo, non solum factorum, de quo dictum est in superiori versiculo, sed etiam verborum, quod hic dicitur, « a contradictione linguarum, » quia nihil curant sermones hominum, qui Deum testem habent. Quod si facies Domini tam insigne latibulum sive tabernaculum est hominibus timentibus Deum, dum per speculum et in ænigmate cernitur, quid erit, quando videbitur sicuti est? tunc vere habitatio nostra erit in Jerusalem, quæ est visio pacis, de qua dicitur *Psalm.* CXLVII : « Qui posuit fines tuos pacem. »

Deus non habet aliam domum, quam seipsum.

Vers. 27. 27. BENEDICTUS DOMINUS, QUONIAM MIRIFICAVIT MISERICORDIAM SUAM MIHI IN CIVITATE MUNITA.

Quæ dixerat generatim de consolatione divina, quam viri justi in tribulatione percipiunt, applicat ad se, qui unus est ex illis ; et inde gratias agit Deo. « Benedictus, inquit, *sit* Dominus, quoniam mirificavit, » id est, mirabilem « misericordiam, » erga me ostendit, « in civitate munita, » id est, abscondens me in abscondito faciei suæ, quod est veluti civitas munitissima, ut jam mihi nihil nocere possit. S. Augustinus legit, *in civitate circumstantiæ*, in quo nescio quos latinos codices sit secutus. Nam vox hebræa מצור *matsor munitionem* significat, vox græca περιοχὴ *ambitum* designat ; atque inde S. Augustinus *circumstantiam* accepit : sed Theodoretus et Euthymius græci auctores intelligunt per *ambitum*, mœnia, sive aggeres, quibus civitates muniuntur, ut sensus sit : *in civitate ambitus*, id est, in civitate mœniis, vel aggeribus munita. Et S. Hieronymus non solum in versione ex hebræo, sed etiam in Commentario, ubi exponit versionem Septuaginta, legit, *in civitate munita*.

Vers. 28. 28. EGO AUTEM DIXI IN EXCESSU MENTIS MEÆ : PROJECTUS SUM A FACIE OCULORUM TUORUM.

Accusat ipse se diffidentiæ, quam passus fuerat initio persecutionis. « Ego autem dixi in excessu mentis meæ, » id est, eo tempore, quo præ nimio terrore quasi mentis inops factus eram, dixi apud me : « Projectus sum a facie oculorum tuorum, » id est, non placet tibi, ut amplius regnem, vel ut diutius vivam, ideo abjecisti me a benigno aspectu tuo et favore, atque auxilio tuo solito me destituisti. Exstat dubitationis hujus vestigium in lib. II *Reg.* cap. XV : « Si invenero gratiam, inquit, in conspectu ejus, reducet me ; si dixerit mihi : Non places, præsto sum, faciat mihi quod bonum est coram se. » Pro voce, *in excessu mentis*, in hebræo est בחפזי, quod ad verbum significat, *in festinando me*, id est, *dum festinarem*, sive *in obstupescendo et pavendo me*, id est, dum obstupescerem et paverem : nam verbum חפז significat *festinare*, et *obstupescere*, ac *pavere*, et omnia sunt vera ; nam David illud dixit, cum festinaret egredi ex Jerusalem, et pavore ac stupore correptus esset. Hunc stuporem Septuaginta verterunt, *exstasim*, atque Latini *excessum mentis*.

Vers. 29. 29. IDEO EXAUDISTI VOCEM ORATIONIS MEÆ, DUM CLAMAREM AD TE.

Sententia perspicua est : ideo, inquit, ne diffiderem de bonitate tua, cum me in tanta consternatione videres, continuo « exaudisti vocem orationis meæ, dum clamarem ad te. » Illud, *ideo*, posset etiam verti *vere*, sive *certe* : est enim adverbium multa significans.

Vers. 30. 30. DILIGITE DOMINUM, OMNES SANCTI EJUS, QUONIAM VERITATEM REQUIRET DOMINUS, ET RETRIBUET ABUNDANTER FACIENTIBUS SUPERBIAM.

Vers. 31. 31. VIRILITER AGITE, ET CONFORTETUR COR VESTRUM, OMNES QUI SPERATIS IN DOMINO.

Hortatur in fine Psalmi homines pios, qui similia patiuntur, ut non cessent diligere Dominum, atque in eo sperare, quoniam etiamsi ad tempus impii videantur impune grassari, tamen brevi pœnas acerbissimas dabunt. Illud, *veritatem requiret Dominus*, S. Hieronymus vertit, *fideles servat Dominus*. Vox hebræa utrumque significat, *veritatem*, et etiam *fideles*, et sensus in idem recidit. Illud, *abundanter*, in hebræo et latino ambiguum est, utrum conjungi debeat cum verbo *retribuet*, an cum verbo *facientibus* ; sed ex græco apparet conjungendum esse cum verbo *facientibus* ; et eodem

modo S. Hieronymus vertit ex hebræo : *Retribuet,* inquit, *his qui satis operantur superbiam*; et S. Augustinus, *retribuet his qui multum superbiunt* : eodem modo Theodoretus, et alii veteres.

PSALMUS XXXII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Ipsi David intellectus.*

1. Beati, quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata.

2. Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum, nec est in spiritu ejus dolus.

3. Quoniam tacui, inveteraverunt ossa mea, dum clamarem tota die.

4. Quoniam die ac nocte gravata est super me manus tua : conversus sum in ærumna mea, dum configitur spina.

5. Delictum meum cognitum tibi feci : et injustitiam meam non abscondi.

Dixi : Confitebor adversum me injustitiam meam Domino : et tu remisisti impietatem peccati mei.

6. Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno.

Verumtamen in diluvio aquarum multarum, ad eum non approximabunt.

7. Tu es refugium meum a tribulatione, quæ circumdedit me : exultatio mea, erue me a circumdantibus me.

8. Intellectum tibi dabo, et instruam te in via hac, qua gradieris : firmabo super te oculos meos.

9. Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus.

In camo et fræno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te.

10. Multa flagella peccatoris; sperantem autem in Domino misericordia circumdabit.

11. Lætamini in Domino et exultate, justi, et gloriamini, omnes recti corde.

V. s. h. — *David erudito.*

Beatus, cui dimissa est iniquitas, absconditum est peccatum.

Beatus homo, cui non imputabit [al. *imputavit*] Dominus iniquitatem : nec est in spiritu ejus dolus.

Quia tacui, attrita sunt ossa mea, in rugitu meo tota die.

Die enim et nocte gravatur super me manus tua : versatus sum in miseria mea, cum exardesceret messis. Jugiter.

Peccatum meum notum facio tibi : et iniquitatem meam non abscondi.

Dixi : Confitebor scelera mea Domino, et tu dimisisti [*h. abstulisti*] inquitatem peccati mei. Semper.

Pro hac orat omnis sanctus [*h. misericors*] ad te : ad tempus inveniens;

Ut cum inundaverint aquæ multæ, ad illum non accedant.

Tu [al. add. *es*] protectio mea, ab hoste custodies me, laus mea salvans : circumdabis me. Semper.

Erudiam te, et illuminabo tibi viam per quam ambules : cogitabo de te oculo meo.

Nolite fieri sicut equus et mulus quibus, [al. *in quibus*] non est intelligentia.

In camo et freno maxillas ejus constringis, ut non appropinquet ad te.

Multi dolores impii : confidentem autem in Domino misericordia circumdabit.

Lætamini in Domino, et exsultate, justi : et laudate, omnes recti corde.

Argumentum. — Docet vates beatos illos esse, qui peccatorum veniam obtinuerunt, quod probat ex conscientiæ terroribus, quibus, dum in peccato esset, urgeretur, affirmans se a peccatorum pœnis sincera confessione esse liberatum et veniam assecutum. Inde consilium tribuit, ut qui a malis liber et immunis esse cupiat, sponte ac libenter divinis monitis obsequatur: improbis enim mala, bona bonis Jovam dispensare. Scriptum esse hoc carmen post veniam impetratam propter adulterium cum Bethsaba et cædem Uriæ (II *Sam.* XII), interpretum plurimorum est opinio. Leve est quod quidam opponunt, ex ea narratione Davidem delictum suum non professum, sed a Nathane ob illud accusatum esse : nam *coram Deo delicta sua confiteri* (vers. 5), quid est aliud quam confiteri *coram seipso*, *agnoscere* delicta? Davidem vero, priusquam a Nathane reprehenderetur, culpam animo pœnitentia commoto agnovisse, documento est II *Sam.* XII, 13. Cæterum strophæ quatuor: vers. 1-2, beati qui peccatorum veniam obtinuerunt; vers. 3-5, vatis angustia in peccato constituti; vers. 6-8, ejusdem felicitas liberati a peccato; vers. 9-11, sincero ac fidenti animo Deum adeant pii.

Davidis carmen, doctrina.

Beatus cujus ablatum est delictum,
tectum penatum!
2. Beatus homo, *cui* non imputat Jova culpam,
et in cujus animo non est dolus!

3. Dum silerem, marcescebant ossa mea,
(ex) suspiritu meo per totum diem.
4. Nam diu noctuque incumbebat mihi manus tua,
et mutabatur (corrumpebatur) succus meus (vitalis) *tanquam* in siccitatibus æstatis.
5. *Tum* peccatum meum notum tibi feci, et culpam meam non texi (celavi);
dixi : « Confitebor Jovæ delicta mea; »
et tu condonasti (propr. *abstulisti*) iniquitatem peccati mei.

6. Propterea te suppliciter orabit omnis pius
tempore inveniendi (*te,* vel *tuam gratiam*);
inundatio aquarum magnarum (absolute positum)
ad eum non pertingent (aquæ).
7. Tu *es* latibulum mihi, ab angustia liberas me;
cantionibus (seu *jubilis*) liberationis circumdas me.
8. « Edoceam te et instruam te in *qua* via ambules;
consulam *tibi* in te *directo* oculo meo. »

9. Ne *ergo* sitis instar equi, instar muli, *cui* non est intellectus;
cum freno et capistro (iis instructus) *est* ornatus ejus ad constringendum *eum :*
alioquin non *est illi* appropinquare (pro substantivo) ad te.
10. Multi dolores impio;
sed qui fiduciam collocat in Jovam, eum gratia ille circumdat.
11. Lætamini de Jova (patrono) et exsultate, justi;
et jubilate, omnes recti corde.

NOTÆ.

Vers. 1. *Doctrina :* vid. quæ observavimus ad Ps. XIV, 1. — Vers. 2. *Dolus* : ille est qui serio et sincere coram Jova sua exponit delicta; vel, qui non simulat se innocentem, quum sit malorum sibi conscius. — Vers. 3. *Silerem,* peccatum meum non confiterer. — Vers. 4. *Manus Jovæ* plagas ejusdem denotat. Crelier, *mon suc était tourné en la sécheresse de l'été.* Græcus interpres accepit ל pro servili in *leshadi,* a *shod;* legit autem *becharboni* a *chereb,* gladius, et *gots* pro *gaits.* — Vers. 5. *Confitebor,* etc. propr. *profitear de delictis.* Pro *halei* Alexandrinus legit *halai, adversus me.* — Vers. 6. Post *inveniendi* additur in hebr. *raq,* quam vocem Ewaldus cum plerisque vertit *tantummodo,* scil. dum adhuc inveniendum te præbes, juxta illud *Isai.* LV, 6; Rosenmullerus, *tenuitatem,* hinc *teneritudinem, teneram clementiam;* Maurer jungit cum seqq., hoc modo : *tantum... ad eum,* ad eum unum. — Vers. 7. Pro *thitsereni* Alexandrinus legit *thetsoureni,* a *tsour, pressit.* In altero membro legit, *ranni phalteni missobebeni.* — Vers. 8. Est vox Dei Davidem alloquentis : ita Ewaldus et Hengstenberg. Minus placet aliorum sententia, esse vocem Davidis, ad vers. 6 redeuntis, et peccatori, qui in pari secum hæreat impœnitentiæ periculo, sana consilia tribuentis. *In te,* etc. : conf. *Gen.* XLIV, 21; *Jerem.* XXIV, 6. Vocis *iiatsah* (a rad. *iaats*) radicem fecerunt *atsah* Alexandrini. — Vers. 9. *Ornatus* : Alexandrinum et S. Hieronymum sequitur Ewaldus. — Vers. 10-11 : conf. de Maistre, *Soirées de Saint-Pétersbourg,* tom. I, p. 238 (edit. 1821).

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XXXI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Ipsi David, Intellectus.

Hic titulus indicat Davidi post commissum peccatum, per Dei gratiam apertos fuisse oculos mentis, ut intelligeret quam graviter deliquisset, quod antea carnali delectatione occæcatus, intelligere non potuerat. Indicat etiam idem titulus Psalmum esse obscurum, atque ad eum penetrandum dono intelligentiæ opus esse. Jure hic idem Palmus a S. Gregorio et aliis inter septem pœnitentiales numeratur, cum totus consumatur in peccato proprio deflendo, et in cohortandis hominibus ad pœnitentiam.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. BEATI, QUORUM REMISSÆ SUNT INIQUITATES, ET QUORUM TECTA SUNT PECCATA.

Vers. 2. 2. BEATUS VIR, CUI NON IMPUTAVIT DOMINUS PECCATUM, NEC EST IN SPIRITU EJUS DOLUS.

Nemo melius novit quam dulcis sit sanitas, quam is, qui amissam deflet. Propheta David tunc primum vere agnovit quam dulce sit carere peccatis, quando amaritudinem peccati gustavit. Hæc est causa cur Psalmum pœnitentiæ ordiatur a laude indulgentiæ et innocentiæ: hæc enim sanam reddunt animam, et opponuntur ægrotationi, quæ contrahitur ex peccatis. Incipit ab indulgentia, tum ut a minoribus ad majora progrediatur, tum quia illa erat recentissima ejus sanitas. « Beati quorum remissæ sunt iniquitates. » Exclamatio est, et prædicatio boni, quod est in indulgentia, quasi dicat: O quam sunt illi felices, qui posteaquam peccaverunt, non despiciuntur a Deo, sed per gratiam ejus excitati, convertuntur ad pœnitentiam, et perveniunt ad indulgentiam! « Et quorum tecta sunt peccata; » idem repetitur aliis verbis; nam peccata, cum remittuntur, absconduntur et teguntur, ut nusquam appareant; sed de hac voce paulo post plura dicemus. « Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum. » Transit ab indulgentia, quæ est multorum, ad innocentiam, quæ est paucissimorum, ac dicit: O vere beatus ac felix, quicumque ille est, qui nihil fecit, quod in peccatum reputari potuerit, cui proinde Dominus, cujus rectissimum judicium est, nihil omnino ad peccatum imputavit. Nec solum facto non peccavit, sed « nec dolus inventus est in spiritu ejus, » id est, neque verbo, neque cogitatione peccavit: spiritus enim ad utrumque spiritum referri potest: ad illum, quo sapimus, et dicitur cor, aut mens, et ad illum quo loquimur, et dicitur spiritus oris, sive labiorum. De priore dicit Apostolus I *Cor.* II: « Quis enim scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? » De posteriore, I *Cor.* XIV: « Orabo spiritu, orabo et mente, psallam spiritu, psallam et mente. » Porro innocentiam hoc loco intelligimus, non naturalem, vel operibus propriis sine dono Dei acquisitam, quæ nulla est; sed eam, quam Deus paucis quibusdam singularis gratiæ suæ dono impertivit, quibus ita remisit peccatum aliena voluntate contractum, id est originale, ut non permiserit eos peccatum mortiferum propria voluntate committere; quod est genus excellentius remissionis. Proinde omnis innocentia annexam habet remissionem aliquam peccati, et de omnibus, Christo excepto, dici potest: « Omnes peccaverunt, et egent gratia Dei. » Itaque Apostolus *ad Rom.* IV, hunc Psalmi locum adducit ad probandum, neminem justificari ex operibus præcedentibus gratiam; et ait: « Et qui non operatur, credenti autem in eum, qui justificat impium, reputatur fides ejus ad justitiam secundum propositum gratiæ Dei: sicut et David dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert justitiam sine operibus: beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata: beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum. » Quibus verbis Apostolus Prophetam exponit, ac dicit Davidem non vocare beatos eos, qui propriis operibus justitiam adepti sunt; sed eos, quibus Deus per gratiam peccata remisit, justitiamque donavit. Porro videtur mihi Propheta singulares quosdam homines respexisse, cum ait: « Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum, » etc., videlicet S. Job, qui de se ait cap. XXVII: « Non recedam ab innocentia mea: justificationem meam, quam cœpi tenere, non deseram: neque enim reprehendit me cor meum in omni vita mea. » Item Abelem, Henoch, Noe, Abraham, Isaac, Jacob, quorum nulla peccata in Scripturis leguntur. Fortasse etiam in spiritu prævidebat Jeremiam, et Joannem Baptistam in utero sanctificatos, et ipsam Deiparam Virginem excellentiori privilegio, a peccato originali et ab omni actuali præservatam. Quod attinet ad verba, in hebræo habetur in singulari, אשרי נשוי פשע, *beatus, cui remissa est iniquitas, et cujus tectum est peccatum;* sed mutatis punctis potest legi: *Beati, quorum remissæ sunt iniquitates;* quam lec-

Innocentia sine dono Dei acquisita nulla est.

tionem esse verissimam, satis magno argumento nobis est editio Septuaginta ab Apostolo confirmata. Rursus in codice græco habetur, ἐν στόματι αὐτοῦ, *in ore ejus*, pro eo quod est in hebræo et in latino, *in spiritu ejus*: sed S. Hieronymus in epistola *ad Suniam et Fretellam* testatur illud, *in ore ejus*, esse ex translatione Symmachi; Septuaginta vero, et omnes alios Interpretes vertisse, *in spiritu ejus*, ut in hebræo. Hæretici hujus temporis tria falsa dogmata ex his versiculis statuere conantur: ac fortasse Spiritus Sanctus ideo titulum fecit huic Psalmo, *Intellectus*, quia prævidebat a multis perperam intelligendum. Dicunt igitur illi, justificationem in sola peccatorum remissione, non in justitiæ infusione consistere. David enim absolute dicit, *beatos*, id est justos, *quibus sunt remissa peccata.* Addunt præterea hanc ipsam remissionem peccatorum, non esse remissionem peccatorum veram, sed imputativam, qua videlicet Deus non tollat peccata, sed tegat, et non imputet. Denique colligunt ex hoc loco, nullam esse necessariam satisfactionem post remissionem culpæ: quia si pœnam, quamvis temporalem, exigeret Deus ab homine justificato, non vere diceret se non imputare peccatum: quomodo enim non imputat, si punit? Sed Propheta sanctus, qui in titulo posuit, *Intellectus David*, intelligebat omnino remissionem peccati non fieri a Deo sine infusione justitiæ, ac per hoc intelligebat per justificationis gratiam homines fieri ex impiis, non solum non impios, sed etiam vere justos: sicut enim sol corporalis non expellit tenebras, nisi lucem infundat, sic etiam sol justitiæ, et Pater hominum non remittit peccata nisi per gratiam, sive justitiam, quam infundit. Quare S. Paulus, *ad Rom.* IV, citans hunc locum Psalmi: «Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum,» ita loquitur: «Sicut et David dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert justitiam sine operibus;» quibus verbis Apostolus indicavit, in remissione, seu non imputatione peccati, vere includi justitiam. Sed tam prior, quam posterior error adhuc apertius refellitur, declaratione vocum *tegi*, et *non imputari*. Dicuntur enim peccata tegi hoc loco, non quod sint, et non videantur, sed quod abolita sint, et eorum loco justitia successerit: et ideo vere tecta sint, et abscondita etiam oculis Dei, cui nihil tegi, vel abscondi potest eorum quæ usquam exstant. Quocirca idem Propheta variis metaphoris utitur ad remissionem peccatorum significandam, ut quod uni deest per alteram suppleatur; sed illa præter cæteras insignis est in *Psalm.* L: «Asperges me, Domine, hyssopo, et mundabor; lavabis me, et super nivem dealbabor.» Quo loco dicitur peccatorum remissio non solum tegere maculam, sed vere abluere, et non solum vere abluere, sed addere nitorem; nec solum tollere nigredinem, sed addere albedinem tam veram, ut nivis candorem superare dicatur. Quid est autem tollere maculam, et addere nitorem, nisi tollere peccatum, et infundere gratiam? quid auferre nigredinem, et ponere candorem, nisi auferre injustitiam, et donare justitiam? Quod idem legimus in cap. I *Isaiæ*: «Si fuerint peccata vestra sicut coccinum, quasi nix dealbabuntur; et si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erunt.» Porro SS. Patres, Gregorius Nazianzenus, oratione *in sanctum lavacrum;* Augustinus, et Gregorius Papa in commentario hujus Psalmi, ut ostendant peccata tegi, non esse manere, et non videri, sed plane tolli, ut ideo non videantur, quia non sunt; dicunt peccata tegi a Deo in justificatione, quomodo vulnera teguntur emplastro a medico, per quod emplastrum ita vere curantur et tolluntur, ut nusquam appareant. Origenes quoque lib. IV *in Epist. ad Rom.*, et Theodoretus in hunc locum, dicunt his vocibus significari, peccatum ita funditus eradicari, ut ne vestigium quidem remaneat. Jam vero quod attinet ad vocem imputationis, toto cœlo aberrant adversarii. Peccata enim non imputari in Scripturis sanctis est, non adscribi ad reatum, sive non referri in rationes, quod vulgo italice dicimus: *Non si mettere a conto. Sap.* XII: «Quis tibi imputabit, si perierint nationes, quas tu fecisti?» id est, quis exiget a te rationem, si perierint omnes homines? vel quis te ob hoc reum faciet? Et *Ezechiel.* XXXIII, de peccatore pœnitente dicit Deus: «Omnia peccata quæ peccavit, non imputabuntur ei,» id est, non reddet rationem de eis. II *Paralip.* XXX: «Dominus bonus propitiabitur cunctis, qui in toto corde requirunt Dominum Deum patrum suorum, et non imputabit eis quod minus sanctificati sunt,» id est, facile condonabit, nec revera exiget rationem de eo quod minus parati sint. *Job.* XLII: «Ut non imputetur vobis stultitia. II *Timoth.* IV: «Omnes me dereliquerunt, non illis imputetur;» et in epist. *ad Philem.*: «Si aliquid nocuit tibi aut debet, hoc mihi imputa, ego reddam,» id est, adscribe rationibus meis, ego debitor tuus esse volo. Cæterum duobus modis potest non imputari peccatum. Primo, si revera aliquis non peccaverit, et proinde nihil debeat, et hoc modo intelligitur id quod ex libro Sapientiæ citavimus: «Quis tibi imputabit, si perierint nationes, quas tu fecisti?» Nam etiamsi perirent omnes homines, non culpa Dei perirent, proinde non posset hoc imputari Deo. Et eodem modo nos supra exposuimus verba Davidis: «Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum,» id est, qui nihil mali propria voluntate fecit, ob quod reus ac debitor sit coram Deo. Secundo, si peccatum remissum et condonatum fuerit, ut jam non sit, quod imputetur, et sic intelliguntur omnes aliæ sententiæ supra citatæ; et sic etiam multi intelligunt locum Psalmi: «Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum,» id est, beatus vir a quo Deus non vult exigere rationem peccati, quia jam illud remisit et donavit; et hanc expositionem non rejicimus, sed superiorem anteponendam existimamus, quia melius continuatur cum verbis sequentibus: «Non est in spiritu ejus dolus.» Ter-

Tria hæreticorum dogmata: primum, in sola peccatorum remissione justificationem consistere.

Quid sit peccata tegi?

Quid sit peccata non imputari?

Duobus modis potest peccatum non imputari.

Non imputari peccatum in sensu hæreticorum, non habetur in Scriptura.

tius modus imputationis, quem finxerunt hæretici, ut non imputari peccatum, sit peccatum quidem hærere in anima peccantis, sed non reputari peccatum a Deo, nullo exemplo Scripturæ probari potest, sed apertissime potius improbatur, cum Scriptura dicat, tum alibi, tum Psalmo v: « Odisti omnes qui operantur iniquitatem, perdes omnes qui loquuntur mendacium; » nam si Deus odit, et vult perdere iniquos, certe dum manet in eis iniquitas, imputatur eis peccatum. Et quis credat Deum justum judicem, et qui non accipit personas, non imputare peccatum, sed imputare justitiam eo tempore, quo homo adhuc in sordibus peccati versatur, et quidquid agit, ex Lutheranorum placitis, peccatum est? Pulchre S. Justinus Martyr in dialogo *cum Tryphone,* refellens errorem similem errori Lutheranorum, ait: « Beatus vir, cui non imputabit Dominus peccatum, » id est, cui pœnitenti Deus peccata remittet, non sicut prædicatis vosmetipsos fallentes, et alii quidam vestri similes asseverant, etiamsi peccatores fuerint, modo Deum noverint, non imputabit eis Dominus peccata: hæc ille. Hoc quod diximus de non imputatione peccati, potest ostendi ex contrario de imputatione justitiæ. Nam imputari justitiam in Scripturis, non est reputari hominem justum, cum revera justus non sit; sed est reputari justum divino judicio, quod falli nequit, eum qui verissime justus sit. Siquidem illud *Genes.* xv : « Credidit Abraham Deo, et reputatum est ei ad justitiam, » quod allegatur ab apostolo Paulo *ad Rom.* iv, et ab apostolo Jacobo cap. ii, nihil aliud significat, nisi actum illum credendi fuisse in Abrahamo opus justum, et pro tali reputatum a Deo. Et illud *Psalmi* cv: « Stetit Phinees, et placavit, et cessavit quassatio, et reputatum est ei ad justitiam in generationem et generationem usque in sempiternum, » quid aliud significat, nisi zelum illum Phinees, quo interfecit impios quosdam, fuisse opus justissimum, et a Deo pro tali habitum, ut propterea confirmaverit filiis et nepotibus Phinées sacerdotium in longissima tempora? Eodem pertinet illud quod est in : cap. iv *ad Rom.* « Ei qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. » Quid enim hoc est, nisi mercedem juste deberi ei, qui operatur opus dignum mercede? non igitur imputari est reputari, ac si esset, sed reputari sicuti est. Et quod in eodem loco sæpius repetit Apostolus, *fidem reputari ad justitiam*, non significat fidem non esse, sed reputari justitiam: sed significat fidem per charitatem operantem verissimam esse justitiam, non ex operibus gratiam præcedentibus acquisitam, sed a Deo donatam et infusam, ideo pro vera justitia a Deo reputari et acceptari. Sic igitur peccatum non imputari, non significat, peccatum manere, sed non puniri : sed significat nihil esse in homine justificato, quod in peccatum reputari possit. Ex his facile intelligitur unico verbo solvi posse, quod Lutherani objiciunt de satisfactione: nam si non imputetur peccatum, quia innocenter aliquis vixit, non mirum erit, si nulla satisfactio requiratur ab eo, cui hoc modo peccatum non imputatur : sin autem non imputatur, quia remissum est per gratiam, tum si remissum fuerit quoad culpam et pœnam æternam, non imputabitur ad culpam et pœnam æternam, sed adhuc imputabitur ad pœnam temporalem : sicut factum videmus in Davide, cui dictum est a Propheta: « Dominus transtulit peccatum tuum a te, non morieris; sed quia blasphemare fecisti inimicos nomen Domini, filius, qui natus est tibi, morietur. » Ubi videmus non imputari peccatum quoad mortem propriam, et imputari quoad mortem filii ; et Davidem fuisse justificatum, et tamen debuisse dolorem magnum de morte filii tolerare, in pœnam peccati commissi. Quod si aliquando peccatum remittatur omnino quoad omnem pœnam, tunc etiam non imputabitur ad ullum reatum vel debitum.

Imputari ad justitiam quid sit?

3. Quoniam tacui, inveteraverunt ossa mea, dum clamarem tota die. (Vers. 3.)

Proposita beatitudine justificatorum, deflet miseriam suam, quasi dicat : Illi quidem sunt beati; sed ego miser sum, qui non solum innocentiam non servavi, sed longo tempore distuli per confessionem peccati indulgentiam quærere; et ideo post agnitam culpam meam, cœpi tam assidue clamare, et rugitu me ipse macerare, ut debilitata sint, et attrita ossa mea, id est, fere consumptum omne robur meum. « Quoniam tacui ; » revera longo tempore David peccatum adulterii tacuit, imo multis artibus occultare conatus est; primo enim Uriam multis modis inducere tentavit, ut cum uxore propria dormiret, ut filius ex adulterio conceptus, ipsius Uriæ proprius putaretur. Et cum Urias ad domum propriam accedere nollet, adjecit David crimen homicidii, ut Uria sublato, et illius vidua in uxorem continuo ducta, partus, qui post novem menses exspectabatur, crederetur esse Davidis non adulteri, sed mariti. Nec tamen vidua illa in uxorem assumpta, continuo David peccatum confessus est, sed exspectavit ut filius nasceretur. Et ne tunc quidem peccatum deflere cœpisset, nisi a propheta Nathan admonitus fuisset. Itaque annum fere integrum, et fortasse etiam diutius David in cœno peccati jacuit, et confessionem distulit. Propterea dicit : « Quoniam tacui, » et non continuo peccatum confessus sum, sed abscondere et occultare volui; ideo « inveteraverunt ossa mea, dum clamarem tota die, » id est, post agnitum peccatum tota die pro indulgentia clamare cœpi, et tam diu, ac tanto affectu clamavi, ut ossa mea debilia et vetusta facta sint. Vox hebræa בלו *balu* significat *inveteraverunt*, et etiam *consumpta sunt*, sive *attrita sunt*, ut vertit S. Hieronymus; proinde illud, *inveteraverunt*, non est referendum ad tempus, sed ad debilitatem, quomodo accipitur illud *Thren.* iii : « Vetustam

Peccata multa quæ David commisit in uno suo peccato.

fecit pellem meam, » id est attritam, nigram, etc. Illud etiam, *dum clamarem*, in hebræo ad verbum est, *dum rugirem*. Ex quo intelligimus clamorem illum fuisse clamorem doloris et compunctionis, qui recte rugitus dici potest; non autem clamorem exultantis in peccato, vel superbe jactantis peccata sua, ut aliqui exponunt. Neque putamus fuisse rugitum ex corporali morbo, ut alii volunt : non enim Scriptura prodit Davidem ægrotasse illo tempore; et aliquid sine Scripturæ testimonio affirmare, divinare est; sed rugitum pœnitentiæ, ut cum Theodoreto nos exposuimus.

Vers. 4.

4. QUONIAM DIE AC NOCTE GRAVATA EST SUPER ME MANUS TUA : CONVERSUS SUM IN ÆRUMNA MEA, DUM CONFIGITUR SPINA.

Multa mala propter peccatum Davidi contigerunt.

Multa mala propter peccatum Davidi contigerunt: nam filius natus ex adulterio infans mortuus est, et filia nomine Thamar ab Amon fratre per incestum polluta est, et idem Amon ab Absalone fratre occisus est, et Absalon adversus patrem dimicans, et ipse cæsus est : quæ omnia summos dolores Davidi attulerunt, ut II lib. *Regum* narrat historia. De his igitur divinis flagellis dicit : « Quoniam die ac nocte gravata est super me manus tua, » id est, assidue, sine intermissione flagella super me ingeminare non cessas : dicitur enim gravare manus super aliquem, qui non leniter eum, sed graviter percutit. « Conversus sum in ærumna mea, dum configitur spina, » id est, propter hujusmodi flagella conversus sum ad cogitationem gravitatis peccati mei in ærumna mea, dum spina tribulationis configitur mihi, id est, tribulatio atque ærumna mentis oculos aperuerunt, quos carnis illecebra et voluptas clauserant. Posset etiam per spinam intelligi cum S. Hieronymo stimulus conscientiæ, ut sensus sit, *conversus sum in ærumna mea*, dum stimulus conscientiæ pungit. In hebræo et græco additur *mihi, dum configitur mihi spina;* ideo in latino subintelligi debet. In hebræo habentur alia verba atque alius sensus, *conversus est viror meus in siccitates æstatis*, id est, omnia mea bona perierunt, quomodo viror et humor in æstate solis ardore siccatur et perit. Sed Septuaginta legerunt aliter, quam nunc habeatur in codicibus hebraicis; nam pro נהפך לשדי, *conversus est viror meus*, legerunt נהפכתי לשדי, quod est, *conversus sum in ærumna mea*, et sic etiam legit S. Hieronymus, qui vertit ex hebræo, *versatus sum in miseria mea*. Illud vero quod sequitur, בחרבוני קיץ, *in siccitates æstatis*, legunt Septuaginta בחרבוני קוץ, *dum adurit me spina*, quod idem est cum eo, quod nos habemus, *dum configitur spina;* dum enim configitur spina, certe adurit et vastat, quod significat verbum חרב *charab*. Itaque minima mutatione punctorum, et unius vel alterius litteræ similis, videmus inveniri posse lectionem, quam Septuaginta Interpretes habuerunt; veriorem autem esse lectionem, quæ erat in codicibus Septuaginta Interpretum, ea quæ nunc est in codicibus nostris, quibus Rabbini puncta addiderunt, dubitare non possumus.

Vers. 5.

5. DELICTUM MEUM COGNITUM TIBI FECI, ET INJUSTITIAM MEAM NON ABSCONDI.

Ex conversione ad cognoscendam peccati magnitudinem, de qua dixit in versiculo superiori, factum est ut peccatum suum non amplius taceret, neque occultaret, sed palam confiteretur Deo et hominibus. In hebræo habetur in futuro אודיעך, *cognitum faciam;* sed ponitur futurum pro præterito, cujus temporis est verbum, quod sequitur, כסיתי *kissithi, abscondi*. In græco non habetur *tibi*, sed in hebræo habetur, et in græco subintelligitur. Porro illud, *cognitum tibi feci*, non significat Deo fuisse ignotum, antequam David illud confiteretur, sed loquitur more humano.

Judex reorum peccata quando dicatur cognoscere ?

Judex enim etiamsi sciat delictum rei, quia ipse vidit fortasse illud committi; tamen non dicitur scire juridice, nisi reus ex testimonio plurium testium sit convictus, aut ipse reus aperte confiteatur, adactus fortasse ad confessionem per tormenta. Sic igitur Deus viderat quidem Davidem peccantem, sed volebat eum aperte confiteri; ideo flagella quasi quæstionem adhibuit. Tum vero David confiteri cœpit, nec ait solum, *peccavi Domino*, quod ante flagella dixit privatim ad Nathan prophetam; sed publice notum fecit Domino peccatum suum; id est, juridice confessus est, et per scripturam Psalmorum toti mundo peccatum suum manifestavit; ideo verissime addit : « Et injustitiam meam non abscondi. »

Vers. 6.

6. DIXI : CONFITEBOR ADVERSUM ME INJUSTITIAM MEAM DOMINO, ET TU REMISISTI IMPIETATEM PECCATI MEI.

Ad solatium pœnitentium declarat ineffabilem Dei misericordiam, quam in se ipse expertus est. Quamvis enim Deus, « qui lux est, et tenebræ in eo non sunt ullæ, » I *Joan*. II, summo odio prosequatur tenebras peccatorum, et nisi peccator resipiscat, paratus sit eum projicere in tenebras exteriores ad summum et sempiternum cruciatum : tamen ita propensus est ad ignoscendum, si quis ex corde pœnitentiam agat, ut ipsam etiam confessionem miserendo et parcendo præveniat. Videtur respicere tempus illud, quo Nathan propheta Dei nomine exprobravit illi peccatum suum; et ipse continuo compunctus, dixit II *Reg*. XI : « Peccavi Domino, » et Nathan subjunxit : « Dominus quoque transtulit peccatum tuum, non morieris. » Videns enim tam subitam indulgentiam, cogitavit quod erat verum, remissionem peccati priorem fuisse ipsa confessione, sed non priorem interna contritione, in qua simul fuit odium peccati, amor Dei, propositum confitendi et satisfaciendi : « Dixi, confitebor, » id est, compunctus corde statui continuo confiteri « adversum me iniquitatem meam, » meque

reum et peccatorem aperte fateri; et tu non exspectasti vocem illam, qua dixi : « Peccavi Domino, » sed ex paterna et ineffabili benignitate, « remisisti impietatem peccati mei : » quod ex propheta tuo Nathan cognovi, qui ait : « Dominus transtulit peccatum tuum a te. » In hebræo habetur עון חטאתי, *iniquitatem peccati mei;* in græco, *impietatem cordis mei*, et sic legunt veteres in Commentariis, Augustinus, Theodoretus, Euthymius. Latinus Interpres videtur accepisse *impietatem*, ex græco, τὴν ἀσέβειαν τῆς καρδίας μου, *et peccati mei* ex hebræo. Sed omnia in idem recidunt : nam impietas cordis dicitur, quia corde concipitur; impietas peccati dicitur, quia peccando committitur. Idem etiam Davidis peccatum, et fuit iniquitas respectu Uriæ, et fuit impietas respectu Dei.

Vers. 7. 7. Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno.

Vers. 8. 8. Verumtamen in diluvio aquarum multarum, ad eum non approximabunt.

Exemplo suo dicit Propheta multos futuros, qui discant orare Deum pro indulgentia peccatorum, ut hoc modo liberentur a magnis malis quibus aliquando peccatores involvendi sunt. «Pro hac,» græci interpretes, Theodoretus et Euthymius, et cum eis S. Augustinus exponunt, *pro hac impietate* quia impietas græce et latine est generis feminini; sed vox hebræa est generis masculini, et non concordat cum ea illud, *pro hac*, quod etiam in hebræo est generis feminini, על זות; ideo cogimur dicere, «pro hac,» significare, *pro hac re*, sive *pro hoc* : nam Hebræi utuntur genere feminino pro neutro. Et posset etiam recte verti, *propter hoc*, sive *super hoc*. Itaque sensus erit : Hac de causa, id est, quia tu tam clementer ignoscis pœnitentibus, « orabit ad te, » id est, fiduciam te orandi sumet « omnis sanctus, » id est omnis pius, omnis vere pœnitens, qui incipiens odisse impietatem suam, incipit induere pietatem tuam. Orabit autem « in tempore opportuno, » id est, antequam tempus misericordiæ finiatur, dum hæc vita durat, dum ad pœnitentiam Deus invitat. « Quærite Deum, inquit Isaias, dum inveniri potest; invocate eum, dum prope est, » *Isai.* xxxv. Quod sequitur, duplicem habet sensum : unus est : « Orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno, » ut *in diluvio aquarum multarum*, aquæ illæ *ad eum non appropinquent*, id est, ut in die novissimo, quando veluti diluvium quoddam inundabunt super impios omnia genera pœnarum, et præterierit tempus opportunum orationis et pœnitentiæ, tunc ipsi salvi sint ab ejus modi pœnis. Hic sensus in hebræo clarissimus est; sic enim ad verbum S. Hieronymus vertit, *pro hac orabit ad te omnis misericors tempus inveniens, ut cum inundaverint aquæ multæ, ad illum non accedant.* Et hunc sensum sequitur Theodoretus, quamvis paulo aliter exponat, nimirum sic : *Pro hac orabit ad te omnis sanctus, in tempore opportuno, ut cum inundaverint aquæ multarum tribulationum, ad illum non accedant*, id est, illum non perturbent, sed illis omnibus superior sit, easque imperterritus perferat. Alter sensus est : *Orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno*, et recte ac sapienter faciet; nam *in diluvio aquarum multarum, cum inundaverint mala super omnes impios in die novissimo, sicut inundaverunt aquæ diluvii temporibus Noe*, tunc *impii ad eum*, id est ad Deum, *non appropinquabunt* : non enim erit amplius tempus opportunum; ideo Isaias ait : «Invocate eum dum prope est,» nam aliquando procul erit, ut ad eum appropinquare non possitis. Sic exponunt S. Augustinus et alii. Uterque sensus verus est, sed prior videtur magis litteralis; nam illud, *ad eum non approximabunt*, non videtur posse secundum litteram referri ad Deum, cum nulla sit facta mentio Dei in verbis præcedentibus. Itaque illud, *verumtamen*, pro copulativa particula accipiendum est, ut Euthymius recte monet; et vox hebræa רק non solum significat, *verumtamen*, sed etiam *certe, vere*, etc.

Vers. 9. 9. Tu es refugium meum a tribulatione, quæ circumdedit me; exultatio mea, erue me a circumdantibus me.

Accepta indulgentia quoad culpam, petit etiam indulgentiam quoad pœnam, liberationem videlicet a tribulatione, in quam incidit propter peccatum. Videtur autem loqui de persecutione, quam patiebatur ab Absalone filio, de qua in toto Psalmo superiore locutus est. Fortasse etiam loquitur de tentationibus dæmonum, quæ perpetuo nos circumdant et tribulant. « Tu es refugium meum a tribulatione, quæ circumdedit me. » Quasi dicat : Non habeo tutum refugium, nisi in misericordia tua, quoniam undique deficiunt amici, et undique cingor ab inimicis : ideo tu qui solus es « exaltatio mea, » id est, causa omnis meæ lætitiæ, erue me ad hostibus circumdantibus me. In hebræo habetur : *Tu es refugium meum ab angustia*, vel *ab hoste, custodies me : exultationibus liberandi circumdabis me.* Sed manifeste apparet puncta Rabbinorum, et aliquam litterarum mutationem totum hunc locum perturbasse. Septuaginta Interpretes non legerunt תצרני, *custodies me*, a נצר, sed יצרני, *obsidebit me*, sive *circumdabit me*, a צור, et futurum ponitur pro præterito; ideo verterunt, *quæ circumdedit me.* Neque legerunt רני פלט *ronne pallet, exultationibus liberandi*, sed *ronni pallet, exultatio mea libera*, sive *erue.* Sanctus quoque Hieronymus ex hebræo vertit, *laus mea;* unde legit, *ronni*, non *ronne*, ut hodie habetur in Bibliis hebraicis. Denique non legerunt Septuaginta תסובבני *thesobebeni, circumdabis me*, sed מסובבני *misobebeni, a circumdante me.*

Vers. 10.

10. Intellectum tibi dabo, et instruam te in via hac, qua gradieris : firmabo super te oculos meos.

Respondet Dominus orationi servi sui, ac pollicetur auxilium quod petebatur. Tria promittit : *primo*, prudentiam interiorem, ut possit cavere insidias hostium, et discernere amicos ab inimicis, dum dicit : « Intellectum tibi dabo, » id est, intelligentem et prudentem te faciam. *Secundo*, auxilium externum singularis providentiæ Dei, sine quo in multis periculis homines etiam prudentissimi versantur, et hoc significat illud, *instruam te in via hac qua gradieris* : nam in hebræo est, *ostendam tibi viam per quam ambules*; in græco vero, *comitabor te in via*, sive *simul tecum gradiar*. Ex quibus omnibus intelligimus illud, *instruam te in via*, significare directionem et ducatum in omnibus actionibus. Dicitur enim Deus ostendere viam, et comitari nobiscum, ut dux itineris, quando auxilio gratiæ suæ facit, ne erremus in via morum, et ne in pericula et insidias hostium, præcipue invisibilium, incidamus. *Tertio*, perseverantiam in gratia, quod est maximum beneficium et proprium electorum Dei : « Firmabo, inquit, super te oculos meos, » non avertam oculos a te, sed perseveranter et stabiliter oculo benignitatis te aspiciam; proinde auxilium internum prudentiæ, et externum providentiæ semper tibi aderit. In hebræo habetur, *deliberabo super te oculo meo*, sive, ut vertit S. Hieronymus, *cogitabo de te oculo meo*, sed mutatio unius puncti ex *oculo meo*, reddere potest *oculis meis*, vel *oculos meos*, itaque in illa voce nulla est difficultas. Suspicor autem pro voce איעצה, *cogitabo*, vel *deliberabo*, Septuaginta legisse אעצום, *firmabo*, vel *roborabo* : quomodo enim fieri potest ut viri doctissimi per verbum יעץ, quod significat *deliberare, consilium inire, cogitare*, intellexerint *firmare*, et *roborare?* Si tamen lectio hebraica, ut modo se habet, cum græca et latina concilianda sit, oportebit subintelligere vocem *semper*, ut sensus sit, *cogitabo semper de te oculo mentis meæ;* quod est idem cum illo, *firmabo super te oculos meos*.

Vers. 11.

11. Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus.

Hortatur nunc demum Propheta fideles omnes tam bonos quam malos, ut ab exemplo suo discant mala, quæ consequuntur peccatum, et bona quæ consequuntur pœnitentiam et virtutem; ipse enim omnia expertus erat. Ac primum ad malos conversus dicit : « Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus, » id est, nolite duci solis sensibus, cum ratione præditi sitis : nolite sicut equi et muli hinnire ad uxores proximi vestri, sicut ego feci : nolite tanquam indomiti et feroces equi vel muli, pauperes atque humiles morsu et calcibus impetere, ut ego adversus Uriam feci.

Vers. 12.

12. In camo et freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te.

Prædicit mala, quæ eos sequentur, qui equos et mulos imitari voluerint; cogentur enim tribulationibus, vel ad Deum converti, vel certe impedientur, ne noceant aliis quantum vellent. Sed more prophetico hanc prædictionem exprimit David per modum imprecationis : « In camo, inquit, et freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te, » id est, capistro et freno quasi equos et mulos coercebis, qui recusant, ut homines ratione præditi, sponte accedere ad te per obedientiam. Ridicule Calvinus contendit non esse legendum, *in camo*, sed *in lupato*, quasi multum intersit inter hæc vocabula, et quasi ipse sapientior sit Septuaginta Interpretibus, qui verterunt ἐν κημῷ, unde est nostrum, *in camo*; et S. Hieronymo, qui ex hebræo vertit, *in camo*; et S. Augustino, Theodoreto et aliis veteribus, qui omnes legunt *in camo*. Porro camus funem significat, sive capistrum, quo alligantur equi. Sed hoc loco metaphorica vocabula sunt *camus* et *frenum*, et ponuntur ad significandas calamitates et ærumnas, quibus Deus utitur ad coercendos homines a peccatis, id quod exponitur sequenti versiculo. In hebræo habetur in singulari *maxillam ejus*; sed non solum Septuaginta, sed etiam S. Hieronymus vertit in numero multitudinis, *maxillas eorum*. Ex quo intelligimus puncta non recte in nostris bibliis ubique esse collata : nam secundum alia puncta, eadem vox significat, *maxillas eorum*.

Calvinus arguitur arguens nostram versionem.

Vers. 13.

13. Multa flagella peccatoris, sperantem autem in Domino misericordia circumdabit.

Hæc est declaratio cami et freni, quasi dicat Propheta : Peccator impœnitens, et qui complacet sibi in peccato, multis flagellis atteretur, tum in hac vita, tum in futura. Quamvis enim interdum peccatores florere videantur, tamen ipsum peccatum est gravissima pœna, quæ parit alias pœnas sine numero, sollicitudines, anxietates, timores, pericula, remorsum conscientiæ, et similia : neque his contentus Deus justus judex, multa alia flagella adjungit, et nisi peccator resipiscat, et oret ad Deum in tempore opportuno, sine dubio ad flagella sempiterna perveniet. Contra, justus, qui sperat in Domino, et non confidit in vanitate mortalium, ab ipsa misericordia divina undique circumdabitur, ut a nulla parte flagellum ad eum accedere possit. Porro misericordia divina fons est omnium bonorum; ideo cum dicitur : « Misericordia circumdabit sperantem in Domino, » significatur cumulus omnium bonorum quo abundantissime fruuntur, qui uni Deo adhærent. Nam, ut sæpe diximus, quid nocere potest ei, cui omnia cooperantur in bonum, et cujus omnes passiones convertuntur in gloriam? Ideo recte concluditur Psalmus illis verbis :

Misericordia divina fons est omnium bonorum.

Vers. 14. 14. LÆTAMINI IN DOMINO, ET EXULTATE, JUSTI, ET GLORIAMINI, OMNES RECTI CORDE.

Sicut in principio beatos dixit justos, ita nunc in fine eosdem hortatur ad lætitiam, quæ est etiam quasi ex obliquo exhortatio ad perseverandum in justitia, ut perseverare possint in lætitia. «Lætamini in Domino, et exultate, justi, » id est, magnam habetis, o justi, materiam gaudendi et exultandi, sed « in Domino, » qui vobis est causa tantorum bonorum, quibus affluitis : non est cur tristemini ob temporalia detrimenta, pro quibus rependetur vobis in æternitate mensura bona, conferta, coagitata, et supereffluens, et hic interim spiritualis consolatio non vos deseret. « Et gloriamini, omnes recti corde; » idem aliis verbis repetitur. Nam gloriari, hoc loco, non est efferre seipsum laudibus, ut sonat vox latina, sed est jubilare, ut sonat vox hebræa והרנינו *veharninu*, id est, cum lætitia laudare Deum, et non semel in Scripturis *gloriari* accipitur pro *lætari* et *exultare*, ut cum dicit Apostolus *ad Rom.* V : « Sed et gloriamur in tribulationibus. » Verbum quod proprie significat in hebræo *gloriari*, habetur *Psalm.* LI, in principio : « Quid gloriaris in malitia? » Hoc autem loco non est idem verbum, sed aliud, quod significat *jubilare*. Per *rectos corde*, intelligimus justos; nam ex rectitudine cordis oritur rectitudo verborum et operum : illi autem sunt justi, quorum corda, voces et opera, conformia sunt rectissimæ regulæ, quæ est lex divina : ex qua rectitudine fit, ut Deus placeat homini, et homo placeat Deo ; et quidquid tandem volente, vel permittente Deo accidat homini, æquo animo accipiatur; atque ita sit in corde non solum justitia, sed etiam «pax et gaudium in Spiritu Sancto, » id est regnum Dei, ut Apostolus interpretatur *Rom.* XIV; proinde rectissime David ait : «Beati quorum remissæ sunt iniquitates, » etc.; et: « Lætamini in Domino, et exultate, justi, » etc., quia soli justi sunt beati, et vero solidoque gaudio perfruuntur.

Quinam sint justi?

PSALMUS XXXIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — *Psalmus David.*	V. S. H.
1. Exultate, justi, in Domino : rectos decet collaudatio.	Laudate, justi, Dominum : rectos decet laudatio [al. *collaudatio*].
2. Confitemini Domino in cithara : in psalterio decem chordarum psallite illi.	Confitemini Domino in cithara : in psalterio decachordo psallite [al. *cantate*] ei.
3. Cantate ei canticum novum : bene psallite ei in vociferatione.	Cantate ei canticum novum : bene psallite in jubilo :
4. Quia rectum est verbum Domini, et omnia opera ejus in fide.	Quia rectum est verbum Domini, et omne opus ejus in fide.
5. Diligit misericordiam et judicium : misericordia Domini plena est terra.	Diligit justitiam et judicium : misericordia Domini plena est terra.
6. Verbo Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum.	In [al. tac. *in*] verbo Domini cœli facti sunt : et spiritu oris ejus omnis ornatus eorum.
7. Congregans sicut in utre aquas maris, ponens in thesauris abyssos.	Congregans quasi in utre aquas maris : ponens in thesauris abyssos.
8. Timeat Dominum omnis terra : ab eo autem commoveantur omnes inhabitantes orbem.	Timeat Dominum [al. *a Domino*] omnis terra : ipsum formident universi habitatores orbis.
9. Quoniam ipse dixit, et facta sunt; ipse mandavit, et creata sunt.	Quia ipse dixit, et factus est : ipso præcipiente, stetit.
10. Dominus dissipat consilia gentium; reprobat autem cogitationes populorum, et reprobat consilia principum.	Dominus solvit consilium gentium : irritas fecit cogitationes populorum.
11. Consilium autem Domini in æternum manet, cogitationes cordis ejus in generatione et generationem.	Consilium Domini in æternum stabit : cogitationes cordis ejus in generatione et generatione.
12. Beata gens, cujus est Dominus Deus ejus : populus, quem elegit in hæreditatem sibi.	Beata gens, cujus Dominus Deus ejus, populus quem elegit in hæreditatem sibi.

13. De cœlo respexit Dominus: vidit omnes filios hominum.	De cœlo prospexit Dominus: vidit omnes filios Adam.
14. De præparato habitaculo suo respexit super omnes qui habitant terram.	De firmissima sede sua prospexit ad universos habitatores terræ.
15. Qui finxit sigillatim corda eorum: qui intelligit omnia opera eorum.	Fingens pariter cor eorum: intelligens omnia opera eorum.
16. Non salvatur rex per multam virtutem, et gigas non salvabitur in multitudine virtutis suæ.	Non salvabitur rex in multitudine exercitus, nec fortis liberabitur in multiplicatione virtutis.
17. Fallax equus ad salutem, in abundantia autem virtutis suæ non salvabitur.	Fallax equus ad salutem, et in multitudine roboris sui non salvabit.
18. Ecce oculi Domini super metuentes eum, et in eis qui sperant super misericordia ejus:	Ecce oculus Domini super timentes eum, ad [al. *et*] exspectantes misericordiam ejus.
19. Ut eruat a morte animas eorum, et alat eos in fame.	Ut eruat de morte animas eorum, et vivificet eos in fame.
20. Anima nostra sustinet Dominum; quoniam adjutor et protector noster est.	Anima nostra exspectavit Dominum: auxilium nostrum et clypeus noster est.
21. Quia in eo lætabitur cor nostrum, et in nomine sancto ejus speravimus.	In ipso enim lætabitur cor nostrum: quia in nomine sancto ejus speravimus.
22. Fiat misericordia tua, Domine, super nos, quemadmodum speravimus in te.	Sit misericordia tua, Domine, super nos, sicut exspectavimus te.

Argumentum. — Hymnus est qui celebrat laudes Jovæ. Principio poeta pios homines hortatur ad Jovam laudibus celebrandum, vers. 1–3; Jova enim est benignus et justus, creator ac dominus totius mundi: felicem populum cui is Deus præsidet, vers. 4-12; postea de ejusdem providentia specialius tractat, tum in genus humanum universum, tum in suum populum, vers. 13–19; denique tum sibi, tum pio Israelitarum populo bona obtentura esse ex Dei bonitate sperat exposcitque. Hinc strophæ quatuor. Observa quam accurate sibi invicem respondeant vers. 6–9 et 13–15, 10-11 et 16-17, 12 et 18 seqq. Est hic Psalmus ita planus per se, ut prorsus supervacaneum videatur, auctorem atque occasionem illius propriam quærere.

1. Jubilate, justi, in Jova,
   rectos decet laudatio.
2. Celebrate Jovam cum cithara;
   cum lyra decachorda canite ei;
3. Canite ei canticum novum,
   bene pulsate *fides* cum clangore.

4. Nam rectum (non fallax) *est* verbum Jovæ,
   et omne opus ejus in veritate (fidum).
5. Diligit justitiam et judicium (jus);
   gratia (benignitate) Jovæ plena est terra.
6. Verbo Jovæ cœli facti sunt,
   et spiritu oris ejus omnis eorum exercitus (astra et stellæ, *Gen.* II, 1).
7. Colligit, ut acervum, aquas maris;
   reponit in receptaculis fluctus (propr. *abyssos*).
8. Timeat Jovam omnis terra,
   revereantur eum omnes incolæ orbis.
9. Nam ipse dixit, et factum est;
   ipse jussit, et exstitit.
10. Jova frangit consilium gentium,
    dissipat cogitationes populorum.

11. Consilium *autem* Jovæ in æternum stat,
cogitationes cordis ejus *stant* in generationem et generationem.
12. Beata gens cujus Jova Deus est,
beatus populus, quem elegit sibi in hæreditatem.

13. De cœlis spectat Jova,
videt omnes filios hominis.
14. E loco habitationis suæ prospicit
in omnes incolas terræ :
15. *Is qui* fingit omnium pariter corda,
qui attendit ad omnia opera eorum.
16. Neque rex salvatur multitudine roboris (gall. *forces*),
neque potens (heros) eripitur multitudine fortitudinis.
17. Fallax (propr. *falsitas*) ad salutem *est* equus,
et multitudine roboris sui non faciet elabi.
18. En! oculus Jovæ *directus est* ad timentes (colentes) eum,
ad exspectantes gratiam ejus :
19. Ut eruat a morte animas eorum,
ut vivos servet eos in fame.

20. Anima nostra exspectat Jovam;
auxilium nostrum et clypeus noster is *est*.
21. Nam in eo (propter eum) lætatur cor nostrum,
nam in nomine sancto ejus confidimus.
22. Sit gratia (benignitas) tua, Jova, super nos,
quemadmodum in te speramus.

NOTÆ.

Vers. 1. *Recti* κατ'ἐξοχὴν dicuntur Israelitæ. — Vers. 2. *Cithara,* hebr. *kinnor,* harpæ genus, quam plectro pulsabant. *Lyra,* hebr. *nebel,* propr. *uter,* quia utris figuram habebat, pulsabatur digitis. Alii hebr. *hasor* pro instrumento musico habent, ita a *nebel* differenti, ut hoc duodecim, illud decem chordis instructum fuerit: *hasor enim propr. decem* significat. — Vers. 3. *Novum,* ob nova beneficia recens compositum. Maurer : non adhuc auditum. *Clangore,* puta tubæ, ait Maurer; melius Ewaldus : cum populi acclamantis *vociferatione,* gr. ἀλαλαγμῷ : conf. Ps. XXVII, 6. — Vers. 5-6. Deus est justus, bonus et potens : confidant pii. — Vers. 7. Pro *ut acervum* (conf. *Gen.* I, 9), id est, in unum locum, veteres omnes legerunt *nod,* redduntque *in utrem,* non male. *Receptacula* dicuntur terræ voragines, maris profunda. — Vers. 12. *Hæreditatem,* i. e. sibi proprium, præcipua cura sua dignum esse voluit. — Vers. 13. Dixit, quanta sit Jovæ potentia, nunc ad illius scientiam et providentiam transit. —Vers. 15. *Fingit,* ideoque ea penitus perspicit. — Vers. 20. *Exspectat.* Juxta Maurer, *chakah* oritur a rad. arab. significante *adstrinxit,* velut funem; hinc translatum ad animum *intendere animum, intentum esse exspectatione, exspectare.* — Vers. 21. *Nomine.* Maurer : divina ejus potentia et benignitate; Rosenmullerus : *nomen* metonymice pro nominato collocatur.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XXXII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Psalmus David.

Hic Psalmus caret titulo apud Hebræos. Illud autem, *Psalmus David*, positum est a Septuaginta Interpretibus, qui tamen disertis verbis admonuerunt, nullum se titulum in hebraicis codicibus reperisse. Argumentum Psalmi est, exhortatio ad justos homines, ut Deum laudent, ob ejus maximam potentiam, providentiam et bonitatem : hortatur autem justos, tum quia non est speciosa laus in ore peccatoris; tum quia potentia, providentia et bonitas Dei ipsis potissimum justis utilissima est.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1.

1. Exultate, justi, in Domino, rectos decet collaudatio.

Exultatio, quæ hic ponitur, significat laudem cum lætitia. S. Hieronymus vertit: *Laudate, justi, Dominum*; sed vox hebræa רננו *rannennu* utrumque significat; ideo planus sensus est : Laudate cum exultatione, id est, laudate non inviti, non tristes, non negligenter, sed ex magno affectu, jubilantes, exultantes in cordibus vestris; laudate Dominum non solum animo, sed etiam voce. Reddit rationem cum addit : « Rectos decet collaudatio, » quasi dicat : Vos justos invito potissimum ad laudandum Deum, quia vobis potissimum convenit laudare Deum. Per *rectos* intelligit justos, ut etiam diximus in fine Psalmi superioris. Sed congruit hoc loco, ut justi dicantur recti, quia rectis placet Deus, qui est ipsa rectitudo, et quod placet libenter laudatur. Distortis non placet Deus, cujus opera et judicia rectissima sunt, et ideo non quadrant voluntatibus iniquorum : inde iniqui et distorti non libenter Deum laudant, sed reprehendunt et blasphemant. Pro verbo *decet*, in hebræo est nomen נאוה *navah, speciosa*, et sensus est : in ore rectorum speciosa est laus Dei; atque huc allusit Ecclesiasticus cap. xv, cum ait: « Non est speciosa laus in ore peccatoris. » Pro voce *collaudatio*, in hebræo est תהלה *thehillah*, et in græco, αἴνεσις, *laus*; sed latinus Interpres posuit *collaudationem*, ut significaret debere justos non solum sigillatim, sed etiam conjunctim laudare Deum.

Rectis placet Deus, qui est ipsa rectitudo.

Vers. 2.

2. Confitemini Domino in cithara, in psalterio decem chordarum psallite illi.

Hortatur rursus justos, ut confiteantur Domino confessionem laudis, non solum voce, sed etiam instrumentis musicis, quæ erant in usu illius gentis. Mystice autem significatur, ut Deum laudemus non solum verbis, sed etiam operibus, ac præsertim perfecta observatione decalogi significati per psalterium decem chordarum, ut « videntes cæteri homines opera nostra bona glorificent Patrem nostrum, qui in cœlis est, » *Matth.* vi. Notant hoc loco Basilius et Augustinus citharam resonare ex parte inferiore, psalterium ex parte superiore. Unde colligitur Deum esse laudandum ex cognitione Dei, quæ habetur ex creaturis : unde existit sonus citharæ; et ex ea quæ habetur ex revelatione divina in Scripturis sanctis : unde existit sonus Psalterii.

Vers. 3.

3. Cantate ei canticum novum, bene psallite ei in vociferatione.

Conjungit quasi per epilogum, quæ dixerat in duobus versiculis superioribus. Dixerat, ut voce laudaremus et instrumentis psalleremus : utrumque conjungit, et monet ut omnia accurate et diligenter fiant. « Cantate ei canticum novum; » hoc pertinet ad illud : « Exultate in Domino, » etc. Jubet autem ut exultantes laudemus Deum cantico aliquo non usitato et veteri, sed recens composito accommodate ad rem præsentem. « Bene psallite in vociferatione, » pertinet ad id quod subjunctum est : « Confitemini in cithara, » etc., et jubet ut hoc ipsum bene et accurate fiat, et non frigide, ac summissa voce, sed magno cum sonitu, quo magnitudo affectus significetur. Itaque illud, *in vociferatione*, non debet referri ad voces humanas, sed ad voces instrumentorum musicorum. S. Hieronymus vertit, *in jubilo*, et S. Augustinus legit, *in jubilatione*. Vox hebræa בתרועה significat *jubilationem*; vox græca ἀλαλαγμῷ *geminatum clamorem*. Recte monent SS. Patres Basilius et Augustinus canticum novum opponi cantico veteri. Canticum vetus est, quod solet canere homo vetus, qui « natus ex carne caro est, » et terrena sapit, ac in terrenis delectatur, et hic Deum laudat, cum bona temporalia ab eo recipit : at canticum novum canit homo novus, qui renovatus spiritu mentis suæ, cœlestia sapit, et in æternis delectatur, et Deum semper laudat, etiam cum flagellatur, quia novit illa etiam cooperari in bonum. Sic etiam per illud : *Bene psallite ei in vociferatione*, admonemur dum psallimus,

Canticum novum et vetus quod sit?

bene facere hoc divinum opus, attente, devote, magno cum affectu et cordis jubilo. S. Benedictus in regula sua monet psalmodiam esse opus Dei, et ideo cæteris omnibus operibus anteponendam. Et S. Bernardus, serm. 47 *in Cantica :* Vos, inquit, moneo, dilectissimi, pure semper ac strenue divinis interesse laudibus. Strenue quidem, ut sicut reverenter, ita et alacriter Domino assistatis, non pigri, non somnolenti, non oscitantes, non parcentes vocibus, non præcidentes verba dimidia, non integra transilientes, non fractis et remissis vocibus muliebre quidquam balba de nare sonantes, sed virili, ut dignum est, et sonitu et affectu voces Sancti Spiritus depromentes.

Vers. 4.

4. Quia rectum est verbum Domini, et omnia opera ejus in fide.

Incipit explicare rationes, cur Deus sit tanto affectu laudandus, quæ sumuntur, ut diximus, a bonitate, potentia et sapientia ejus. De bonitate dicit : « Rectum est verbum Domini, et omnia opera ejus in fide, » id est, quia verba et facta Domini justissima, fidelissima et sanctissima sunt. Hoc est quod *Psalm.* CXLIV, aliis verbis dicitur : « Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, et sanctus in omnibus operibus suis. » Verbum Domini intelligitur mandatum, prohibitio, promissio, comminatio, et hæc omnia rectissima et fidelissima sunt : nihil enim jubet Deus nisi bonum, nihil prohibet nisi malum, et quod promittit, vel comminatur, fidelissime præstat. Ideo « rectum est verbum Domini, et fidelis Dominus in omnibus verbis suis, » *Psalm.* CXXXIV. Opera vero Domini verbis conformia sunt : ideo dicuntur esse *in fide*, id est fidelia, justa, sancta, et dicitur Deus *sanctus in omnibus operibus suis*. S. Basilius, et S. Augustinus in commentario hujus Psalmi, per fidem intelligunt hoc loco fidem catholicam, et exponunt, opera Dei dici esse *in fide,* quia ex operibus Dei, ut ex fabrica cœli et terræ inspecta, homines moventur ad fidem, ut videlicet credant in Deum opificem tanti operis; vel dicunt opera Dei omnia esse *in fide*, quia omnia opera bona, quæ Deo placent, sunt in fide tanquam in semine, vel radice : non enim placent Deo quæ fiunt ante fidem, sed quæ nascuntur ex fide. Ambæ sunt piæ, veræque sententiæ; sed non videntur litterales explicationes.

Deus nihil jubet nisi bonum, nihil prohibet nisi malum.

Vers. 5.

5. Diligit misericordiam et judicium : misericordia Domini plena est terra.

Sanctitas verborum et operum Domini nascitur ex sanctitate voluntatis : « Deus *enim* diligit misericordiam et judicium, » id est, amat primum largiri dona gratiæ suæ, et postea secundum opera uniuscujusque reddere præmia, vel supplicia, atque ita omnes viæ Domini misericordia et veritas. In hebræo habetur : *Diligit justitiam et judicium;* sed Septuaginta Interpretes, scientes confundi duas illas voces, צדק et חסד, id est, *justitiam* et *misericordiam,* sæpe vertunt *justitiam,* ubi legunt *chesed;* et aliquando (ut hoc loco) vertunt *misericordiam,* ubi legunt *tsedek ;* quod si interpretari velimus verbum hebraicum ut sonat, dicendum erit in prima parte versiculi declarari bonitatem voluntatis divinæ ex parte justitiæ; in altera parte, nimirum « misericordia Domini plena est terra, » declarari eamdem bonitatem ex parte misericordiæ. Sed juxta nostram lectionem dicendum est in prima parte declarari bonitatem ex parte misericordiæ et justitiæ, in secunda doceri misericordiam latius patere quam justitiam, et esse, ut alibi dicitur *Psalm.* CXVIII : « Super omnia opera ejus; » nam ad misericordiam pertinet tollere miseriam et defectum : nihil autem est quod non indigeat misericordia Dei, cum omnia omnino creata defectum aliquem patiantur. Sed res corruptibiles, quæ sunt infra lunam, tanto plures et majores defectus patiuntur, quam res incorruptibiles, quæ supra lunam, ut respectu corruptibilium non videantur incorruptibilia ullum habere defectum; ideo dicit Propheta : « Misericordia Domini plena est terra : » nam per terram intelliguntur omnia corruptibilia; terra enim sedes est non solum hominum mortalium, et animalium terrestrium, et omnium plantarum, sed etiam piscium et avium : quamvis enim aves volitent in aere, et pisces perambulent semitas maris, tamen et illæ et isti quiescunt in terra. Porro omnia corruptibilia egent multiplici misericordia Dei, creante, conservante, movente, nutriente, reparante. Sed homines mortales, præter ista omnia, egent misericordia præveniente, comitante, subsequente, indulgente peccata, armante contra dæmones, dirigente, protegente, etc. Itaque rectissime dicitur : « Misericordia Domini plena est terra. » Hoc loco illud etiam considerandum est, misericordiam perfectam, ad quam pertinet tollere omnes defectus, esse propriam solius Dei, quia non potest tollere omnes defectus, nisi qui caret omni defectu, ac per hoc est infinitæ perfectionis actus purus, æternus, omnipotens; itaque recte Ecclesia canit : « Deus, cui proprium est misereri. »

Nihil est quod non egeat misericordia Dei.

Misericordia perfecta solius Dei est.

Vers. 6.

6. Verbo Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum.

Transit a laude bonitatis ad laudem potentiæ, cujus primarius, et maxime conspicuus effectus, est fabrica cœli. Auget autem potentiam Dei, quod tantam molem non solum fecit, sed sine labore, sine mora temporis, sine ministris, sine machinis, solo verbo fecit, et eis æternam stabilitatem attribuit. Alludit autem Propheta ad creationem mundi, quæ describitur in cap. I *Genes.* per ea verba : « Dixit Deus : Fiat firmamentum, et factum est firmamentum, et vocavit firmamentum cœlum. » In hebræo habetur, *verbo Domini cœli facti sunt*; sed Interpretes verterunt, *firmati sunt,* ut declararent cœlos factos esse incorrupti-

-biles. Quod sequitur, *et spiritu oris ejus omnis virtus eorum*, posset videri repetitio quædam. Nam *verbum* et *spiritus oris* idem fere sunt, et firmitas cœlorum et virtus cœlorum pro eodem accipi posset, nisi in hebræo esset vox צבאם, quæ significat *exercitus eorum*, sive *ornatus eorum*, ut vertit S. Hieronymus. Septuaginta Interpretes pro eodem accipiunt virtutem et exercitum, quia revera exercitus militum est virtus, id est, potentia et robur principis. Per virtutem, sive exercitum, sive ornatum cœli intelliguntur stellæ, quæ sunt veluti castrorum cœlestium acies ordinata, et simul mirifice cœlum ornant, et virtutes suas variosque influxus in hæc inferiora diffundunt. Quamvis autem per *verbum Domini*, et *spiritum oris ejus*, possit imperium Domini simpliciter accipi, tamen sine dubio Spiritus Sanctus insinuare voluit per hæc verba mysterium sanctissimæ Trinitatis, quod tempore novi Testamenti revelandum erat. Neque movere nos debet, quod videatur Propheta creationem cœli tribuere Verbo, et creationem stellarum Spiritui Sancto, quasi Dominus Pater per Verbum cœlos fecerit, per Spiritum Sanctum stellas. Nam propter unitatem essentiæ, quæ est virtus operatrix, indivisa sunt opera Trinitatis; et ideo cum dicitur Deus Pater per Verbum creasse cœlos, intelligitur non sine Spiritu Sancto id fecisse : cum dicitur virtus, sive exercitus cœlorum esse a Spiritu oris Domini, intelligitur esse etiam a Verbo, quod ab ejusdem Patris ore procedit, et a quo Verbo Spiritus ipse procedit.

Mysterium gloriosissimæ Trinitatis hic adumbratum.

Opera S. Trinitatis sunt indivisa.

Vers. 7.

7. Congregans sicut in utre aquas maris, ponens in thesauris abyssos.

Pergit explicare potentiam Dei, qui non solum cœlos et stellas Verbo fecit, sed etiam ea facilitate omnes aquas, quæ initio creationis mundi operiebant undique terram, coegit in loca inferiora et profundiora terræ, qua facilitate implet homo utrem unum aqua, vel recondit pecunias in arca, vel loculis. « Congregans sicut in utre aquas maris, » id est, congregans est, sive congregat Deus aquas maris in locum unum, ac si utrem impleret, id est facillime, nulloque negotio. Idem repetitur sequentibus verbis : « Ponens in thesauris abyssos, » id est, ponit Deus abyssos, multitudinem videlicet, et profunditatem aquarum, quæ erant super terram, et pertingebant usque ad cœlum; ponit, inquam, omnem illam aquarum immensitatem in angustis terræ cavernis, ac si reconderet pecunias in thesauris. Abyssum esse aquarum multitudinem, quæ initio creationis erat super terram, perspicuum est ex cap. I *Gen.*: « Et tenebræ erant super faciem abyssi. » Per *thesauros*, significatur aliquando copia rerum pretiosarum, auri, argenti, lapidum pretiosorum, ut eo loco : « Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro; » aliquando significatur per thesaurum, locus ejusmodi rerum pretiosarum, ut arca, vel loculi, ut in verbis illis : « Omnis scriba doctus in regno cœlorum profert de thesauro suo nova et vetera, » *Matth.* XIII; et de Magis legimus : « Apertis thesauris suis obtulerunt ei munera, aurum, thus, et myrrham. » In hac posteriore significatione accipitur hoc loco thesaurus. Dicit autem propheta in tempore præsenti *congregans* et *ponens*, cum tamen ab initio hæc facta sint, quia Deus ita semper conservat, quod initio fecit, ut vere dici possit semper id facere. In hebræo pro *utre*, habetur נֵד *ned*, quod *acervum* significat; sed Septuaginta et S. Hieronymus legerunt נאד *nod*, quod *utrem* significat. Et hæc est verior lectio, et melius explicat congregationem aquarum in locum unum, id est, in cavernas terræ, quam Propheta significare volebat. In hebræo et græco deest præpositio *in*, et legitur : *Congregans sicut utrem aquas maris*; sed omnino subintelligitur, et recte habet nostra editio, *sicut in utre*. Et non deerant olim græca exemplaria quæ haberent, *in utrem*, ut notat S. Basilius; et S. Augustinus semper legit *in utrem*. Qui legunt, *sicut utrem*, existimant significari nubes, quæ intumescunt sicut utres, et postquam effuderint, detumescunt : sed litteralis sensus est is, quem supra posuimus.

Vers. 8.

8. Timeat Dominum omnis terra : ab eo autem commoveantur omnes inhabitantes orbem.

Ex iis quæ dicta sunt de potentia Dei, occasione accepta, David hortatur homines, ut Deum timeant, ejusque mandata prævaricari formident. « Timeat igitur, inquit, omnis terra Dominum » tantæ potentiæ et majestatis; et mox explicat idipsum, dicens : « Omnes inhabitantes orbem (hoc est omnis terra) commoveantur, » id est, contremiscant, ab eo Domino videlicet aliquid jubente.

Vers. 9.

9. Quoniam ipse dixit, et facta sunt, ipse mandavit, et creata sunt.

« Quoniam ipse dixit, et facta sunt, ipse mandavit, et creata sunt. » Optima ratio, cur solus Deus timendus sit, quia videlicet quidquid est extra Deum nihil nobis nocere potest, nisi Deus permiserit; et contra, nihil est extra Deum, quod nos ab ejus ira defendere possit : omnia enim ab ejus nutu dependent, a quo habent, ut sint. Ratio autem, cur Deus omnia fecerit verbo, est, quia verbum ejus plenum est potestate et auctoritate, ita ut sit mandatum atque imperium, cui nihil resistet : ideo adjungitur : « Ipse mandavit, et creata sunt. » In hebræo habetur ad verbum, הוא אמר ויהי, *ipse dixit et fuit, ipse mandavit et stetit*. Sed sensus est idem; significant enim verba hebraica : « ipse dixit, » et omnis creatura facta est; « ipse mandavit, » et omnis creatura existere cœpit.

Vers. 10.

10. Dominus dissipat consilia gentium : reprobat autem cogitationes populorum, et reprobat consilia principum.

Venit tandem Propheta ad sapientiam, ut osten-

dat omni ex parte Deum esse laudandum : « Dominus dissipat consilia gentium, » id est, ita supereminet sapientia Dei supra omnem omnium hominum sapientiam, ut quidquid homines consultando deliberant, quamvis consilia eorum sapientissima et prudentissima videantur, Deus in momento infatuare, dissolvere, irritum facere possit. Idem repetitur sequentibus verbis, cum dicitur : « Reprobat autem cogitationes populorum, » id est, Deus reprobat tanquam stultas cogitationes populorum omnium : nec solum populorum, sed etiam ipsorum principum, qui consiliariis in omni doctrinarum genere abundant, consilia, deliberationesque, ut plane insipientes et inutiles reprobat. Et vere mirabilis est sapientia Dei, quæ sapientes in astutia sua comprehendit, et ineffabili ratione ita nonnunquam consilia illorum infatuat, ut quæ utilissima sibi esse judicant, et perniciem et interitum illis adferant. In hebræo non habetur illud, *et reprobat consilia principum* : fortasse excidit injuria temporum, vel incuria librariorum.

Sapientia Dei mirabilis.

Vers. 11.

11. CONSILIUM AUTEM DOMINI IN ÆTERNUM MANET, COGITATIONES CORDIS EJUS IN GENERATIONE ET GENERATIONEM.

Dominus quidem inscrutabili sapientia sua dissolvit humana consilia, ut finem sibi propositum non assequantur. Contra autem, humana prudentia nihil omnino potest adversus consilium Dei : quidquid enim semel decrevit Deus, stabile in æternum erit. « Omne consilium meum stabit, et omnis voluntas mea fiet, dicit Dominus, » *Isai.* XLV. Non est autem consilium Dei consultatio quædam præcedens electionem; neque sunt in Deo multæ cogitationes, sed unico et simplicissimo actu ab æternitate decrevit Deus, quidquid unquam facturus est. Sed Scriptura accommodat se nostræ imbecillitati nostrisque verbis utitur, ideo dicit : « Consilium Domini in æternum manet, » id est, quod Deus quasi consultando decrevit, nullo modo dissolvi potest, nec impediri quominus executioni mandetur. Idem repetitur aliis verbis, cum additur : « Cogitationes cordis ejus in generatione et generationem, » id est, quæ Dominus cogitavit facere, nullo tempore impedientur, sed fient prorsus eo modo, quo ipse fieri voluit. Nec tamen ita se accommodat Scriptura nostræ infirmitati, ut non sit veritas in ejus verbis : nam etiamsi non est in Deo consilium præcedens electionem, tamen est in Deo quidquid perfectionis reperitur in consilio, cognitio videlicet omnium mediorum ad assequendum finem utilium; et quamvis in Deo una sit et simplicissima cogitatio, ea tamen æquiparatur innumerabilibus cogitationibus, quas in se eminentissimo modo continet.

Consilium Domini quale sit?

Vers. 12.

12. BEATA GENS, CUJUS EST DOMINUS DEUS EJUS, POPULUS QUEM ELEGIT IN HÆREDITATEM SIBI.

Ex iis quæ dicta sunt de potentia, sapientia et bonitate Dei, colligit Propheta beatum esse populum, cujus Deus non est aliquod idolum inutile, sed ille potentissimus, sapientissimus, et optimus Dominus, cujus laudes explicatæ sunt; tunc autem vere perfecteque felices, ac beati sumus, quando et nos magnum illum Dominum pro Deo habemus, et ipse nos pro peculiari suo populo habet; ideo Propheta utrumque conjungit, cum dicit : « Beata gens, cujus est Dominus Deus ejus, » id est, beati sunt illi homines, qui pro Deo non agnoscunt, nisi unum illum Dominum, « cujus verbo cœli firmati sunt, » etc.; et simul : « Beatus populus, quem elegit Dominus in hæreditatem sibi, » id est, beati sunt illi homines, quos ille idem magnus Dominus elegit in populum peculiarem, et quasi propriam possessionem et hæreditatem. Sunt autem ista duo ita connexa, ut separari non possint; illi enim soli Deum verum pro Deo suo habent, qui illum fide, et spe, et charitate colunt : illi autem soli Deum fide, et spe, et charitate colunt, quos ipse elegit in hæreditatem sibi, quos per gratiam præordinavit, vocavit, et justificavit. Vera prorsus et in imo corde recondenda sententia : nam quidquid homo habeat, etiamsi totum mundum lucretur, egenus et miser est, si Deo careat, qui solus totum animæ sinum replere potest; et contra qui Deum habet, etiamsi aliis careat, beatus et dives est, quia in Deo sunt omnia. Præterea, imago Dei est homo; imaginis bonum, totaque perfectio est, exemplari suo simillimum esse : tunc autem vere similes Deo, ac per hoc beatissimi erimus, quando « videbimus eum sicuti est, » ut dicitur I *Joan.* III; nam et ipse Deus ideo beatus est, quia videt se sicuti est : itaque qui Deum nunquam videbunt, semper Deo dissimiles, ac per hoc semper miserrimi erunt. Denique quidquid infra Deum est, vel est homine vilius, ut omnia corporalia; vel par, ut angeli, quibus in resurrectione æquales erimus : nihil autem nos perficere, felicesque ac beatos reddere potest, nisi quod est nobis melius atque perfectius : igitur illi soli vere beati sunt, qui adhærent Deo, et unus spiritus fiunt cum eo, id est, qui diligunt Deum, et diliguntur a Deo, qui quidem hic interim spe beati sunt, sed reipsa beati erunt, quando tam felici vinculo inhærebunt Deo, ut ab eo excidere nulla ratione possint.

Quidquid homo habeat, si Deo careat, egenus et miser est.

Vers. 13.

13. DE CŒLO RESPEXIT DOMINUS, VIDIT OMNES FILIOS HOMINUM.

Vers. 14.

14. DE PRÆPARATO HABITACULO SUO RESPEXIT SUPER OMNES, QUI HABITANT TERRAM.

Probat quod dixit, beatam esse gentem cujus Deus est Dominus ille, qui fecit cœlum : probat autem ex eo, quod cum Dominus de cœlo, tanquam altissima specula, videat homines, et cognoscat non posse ullum hominem propriis viribus salvum fieri, quamvis alioqui fortissimus aut potentissimus videatur; tamen Deus oculo paterno peculiariter populum suum respicit, et illum

adjuvat ac salvat, ut merito dictum sit initio Psalmi : « Exultate, justi, in Domino. » Ait igitur : « De cœlo respexit Dominus, vidit omnes filios hominum, » (sive, ut est in hebræo, בני האדם, *vidit omnes filios Adam*), id est, Dominus de cœlo, a quo nihil occultari potest, non solum videt populum suum, sed videt omnes homines, et intelligit quid quisque possit. Idem vero significant verba sequentia : « De præparato habitaculo suo,» id est, de sede, quam sibi ipse paravit et stabilivit (nam « cœlum cœli Domino, terram autem dedit filiis hominum, » ut est in *Psalm.* CXIII), « respexit » ac respicit omnes habitatores terræ. S. Hieronymus ex hebræo vertit, *de firmissimo solio suo*, pro eo quod nos habemus, *de præparato habitaculo suo :* sed verba hebraica utramque significationem recipiunt.

Vers. 15 15. QUI FINXIT SINGILLATIM CORDA EORUM, QUI INTELLIGIT OMNIA OPERA EORUM.

Declarat Propheta Deum non vidisse de cœlo filios hominum, eo modo, quo nos videmus ea quæ sunt longe posita, confuso videlicet, et crasso modo; sed vidisse distincte et subtilissime omnia opera eorum, id est, quid possint operari, vel operentur, vel mente, vel corpore. Itaque vidit omnes cogitationes, omnia desideria, omnia dicta, omnia facta, præterita, præsentia et futura, omnium, et singulorum hominum. Et probat Deum hæc videre potuisse, quia ipse « formavit corda singulorum, » id est, creavit animas singulorum hominum, ac per hoc etiam creavit corda, hoc est, mentes et voluntates, a quibus omnia hominum opera oriuntur : qui enim corda fingere potuit, idem sine dubio corda scrutari potest. In hebræo habetur, *qui finxit* יחד *iachad*, id est *pariter, corda eorum;* sed illud, *pariter*, non significat *eodem tempore*, ut Origenes et alii errantes crediderunt. Nam S. Leo in epistola *ad Turibium*, Asturicensem episcopum, cap. X, docet fidem christianam habere, animas ante corpora non fuisse. Igitur illud, *pariter*, non refertur ad idem tempus, sed ad eumdem auctorem; ac si Propheta dixisset : Qui finxit omnia corda nullo excepto : non enim unum cor ipse formavit, alia vero aliis formanda reliquit, sed ipse pariter omnia, ipse unus finxit omnia. In græco habetur κατὰ μόνας, id est *seorsim*, sive *solitarie*; quod S. Basilius refert ad cordis puritatem et simplicitatem, ut sensus sit : qui finxit corda separata ab omni impuritate; sive, ut Euthymius addit, separata ab aliorum animantium natura. Sed videtur rectius intellexisse antiquus latinus Interpres, qui vertit *singillatim*, id est, seorsim singula : id enim magis congruit cum lectione hebraica, et cum verbis sequentibus; dicit enim Propheta Deum formasse omnia corda, ut inde colligat Deum intelligere omnia opera eorum; hæc autem ratio id requirit, ut Deus formaverit omnia, et singula corda, non ut separaverit ab impuritate, vel ab aliis animalibus. Ex hoc etiam loco colligitur illud dogma ecclesiasticum, quod videlicet Deus non creavit quasi in confuso omnes animas, cum creavit animam primi hominis, quasi in illa fuerint omnes, et ex illa fiant omnes, sicut revera tunc creavit quodam modo omnes homines, quia in uno erant omnes, et ex uno fiunt omnes, quantum ad generationem carnis; sed creavit Deus singillatim omnes animas, non unam ex alia, sed ipse singulas ex nihilo distincte ac separatim. Scio S. Augustinum, in *epist.* 28, non existimare, ex hoc loco solide probari creationem animarum, quia in *Psalm.* L dicitur : « Cor mundum crea in me, Deus. » Sed responderi potest, in *Psalm.* L tractari de sanctificatione, non de naturali creatione : hunc autem locum requirere, ut verba proposita de naturali creatione intelligamus, cum inde colligatur Deum omnia corda scrutari, quia omnia ipse formavit.

Animæ ante corpora non fuerunt.

Vers. 16. 16. NON SALVATUR REX PER MULTAM VIRTUTEM, ET GIGAS NON SALVABITUR IN MULTITUDINE VIRTUTIS SUÆ.

Explicat quid viderit ille, qui omnia videt: videlicet hoc vidit, neminem propria virtute liberari posse a malis, quæ nos circumstant, sed egere omnes misericordia Dei : ponit autem exemplum in iis, qui videntur maxime de suis viribus posse gloriari, quasi dicat : Vidit Deus quod « non salvatur rex per multam virtutem, » id est, non sufficit regi ad propriam salutem, seu vitam tuendam, multa virtus, id est multa potentia; multus exercitus, multa vis pecuniarum. « Et gigas non salvabitur in multitudine virtutis suæ, » id est, sicut regi non sufficit robur aliorum, qui illi serviunt, ita fortissimo viro non sufficit robur proprium. Non est in hebræo nomen *gigantis* sed in genere nomen *robusti* et *fortis viri;* sed Septuaginta Interpretes posuerunt nomen *gigantis*, quia illi solent esse fortissimi, et cæteris hominibus formidabiles, ut de gigante Goliath legimus in lib. I *Regum*, cap. XVII.

Vers. 17. 17. FALLAX EQUUS AD SALUTEM : IN ABUNDANTIA AUTEM VIRTUTIS SUÆ NON SALVABITUR.

Tria sunt, quæ possunt hominem eripere ab instanti periculo, vires alienæ, ut custodiæ militares, vires propriæ, velocitas equi : illæ, si resistendum sit; ista, si fugiendum. Docuerat Psalmista, non sufficere duo priora; nunc addit neque tertium sufficere, et habemus exemplum omnium in libris *Regum*. Saulem enim regem non potuerunt a nece defendere ingentes copiæ militares; Goliath gigantem robustissimum David puer occidit; Joram filium Achab veloci curru fugientem, sagitta velocior interemit. « Fallax equus ad salutem, » id est, fallitur qui confidit salutem suam velocitati equorum : velocitas enim illa multis modis impediri, vel præveniri potest, ideoque fallax est. « In abundantia virtutis suæ

non salvabitur, » id est, equus in virtute sua, qua abundat, vel si ea maxime abundet, quæ virtus in velocitate consistit, non salvabitur cum sessore suo, id est, neque se, neque sessorem a periculo liberabit. In hebræo habetur active, *non salvabit,* nimirum sessorem suum; sed idem verbum hebraicum mutatis punctis fieri potest conjugationis passivæ, et eo modo legerunt Septuaginta Interpretes, quos Interpres latinus secutus est. Et quidem lectio, *non salvabit,* quam habet S. Hieronymus, clarior est. Lectio vero nostræ editionis, *non salvabitur,* requirit ut subintelligatur aliquid, videlicet, non salvabitur cum sessore suo; neque enim dubium esse potest, quin de salute hominis potius, quam de salute equi hoc loco agatur. Porro quæ dicta sunt de salute corporali, multo magis intelligenda sunt de salute spirituali, ad quam obtinendam nemo sufficiens est, sine præveniente, comitante, et subsequente gratia Dei.

Sine gratia nemo salvari potest.

Vers. 18. 18. ECCE OCULI DOMINI SUPER METUENTES EUM, ET IN EIS QUI SPERANT SUPER MISERICORDIA EJUS.

Vers. 19. 19. UT ERUAT A MORTE ANIMAS EORUM, ET ALAT EOS IN FAME.

Concludit Propheta ratiocinationem suam, qua, ut supra diximus, probat beatam esse gentem, cujus Deus est Dominus. Nam videt quidem Deus omnes homines, et intelligit quam parum possint, nisi ipse adjuvet: sed tamen peculiariter in homines justos dirigit oculos suos, ut eis de cœlo auxilium præbeat, tum ut a mortis periculo liberentur, tum ut commode sustententur in vita. «Ecce oculi Domini super timentes eum, et in eis qui sperant super misericordia ejus.» Per timentes et sperantes pulchre describuntur ii, qui vere sunt justi et amici Dei. Nam timor sine spe timor servilis est, spes sine timore præsumptio est. Timor cum spe charitatem veram declarat, id est, amorem liberalem quo diligitur Deus ut amicus, ut pater, ut sponsus: qui enim tali amore flagrat, et vehementer timet ne dilectum offendat, et secure confidit, ac sperat, misericordiam dilecti sibi nunquam defuturam. «Ut eruat a morte animas eorum, et alat eos in fame.» Hæc est causa cur Dominus respicit oculo paterno timentes et sperantes in se, ut videlicet hæc duo beneficia illis tribuat, liberationem a periculo mortis, et alimenta dum vivunt. Quia justi timent Deum offendere, liberat illos Deus a timore, ne offendantur, præsertim circa vitam, quæ est fundamentum omnium bonorum; quia sperant in misericordia ejus, præstat illis perpetuam misericordiam, dum alit eos in fame. Quæ duo beneficia possunt intelligi tam de salute corporali et temporali, quam de spirituali et sempiterna. «Eruit Dominus a morte animas,» id est, vitam timentium se, dum singulari providentia liberat eos a variis mortis periculis, a quibus propria virtute sua vel suorum liberari non potuissent. Deinde sic liberatos sustentat in vita, prospiciens eis de omnibus ad vitam necessariis, et præsertim tempore famis, quo multi alii rerum omnium penuria laborant. Sed spiritualiter eruit animas eorum a morte, dum vel non sinit eos labi in peccatum, quod est mors animæ; et si forte peccaverint, mox illos per salubrem pœnitentiam ad gratiam, quæ est vita animæ, revocat; et utroque modo animas eorum a morte sempiterna liberat. Viventes autem Deo per inhabitantem Spiritum Sanctum, alit in fame, dum in hoc deserto, per quod ad terram promissionis tendimus, deserto plane sterili et inaquoso, alit manna pluente de cœlo, et potat aqua de petra scaturiente, id est, cœlestibus consolationibus reficit, ac sustentat. Alit autem, non satiat, et sitim temperat, non exstinguit, quia saturitas servatur in aliam vitam, in qua satiabimur dum apparuerit gloria Domini, et inebriabimur ab ubertate domus Domini, et voluptatis torrente potabimur.

Spes sine timore præsumptio est.

Vers. 20. 20. ANIMA NOSTRA SUSTINET DOMINUM, QUONIAM ADJUTOR ET PROTECTOR NOSTER EST.

Hactenus Propheta justos Dei servos allocutus est, eosque ad exultandum in Domino, et laudandum Deum, patrem indulgentissimum et misericordissimum, exhortatus est. Nunc introducit justos respondentes, ac dicentes: «Anima nostra sustinet Dominum.» Intelligunt justi quid spiritus sibi velit, cum eos ad exultandum et laudandum invitat, nimirum intentionem Spiritus Sancti esse, ut per hoc ipsi animentur ad perseverandum in justitia, et ad inhærendum Deo, neque ab eo recedendum ob quantascumque persecutiones, ac demum ad Deum laudandum, magis opere, quam verbis. Itaque respondent se tot beneficiis Dei confirmatos, constantissime in ejus timore ac amore permansuros. « Anima nostra, inquiunt, sustinet Dominum, » id est, quidquid acciderit, non nos separabit a charitate Dei, neque ad alium consolatorem respiciemus; sed exspectabimus patienter consolationem de cœlo, scientes scriptum esse *Habac.* II: « Si moram fecerit, exspecta eum, quia veniens veniet, et non tardabit. » Dicitur autem anima sustinere Dominum, hebraica phrasi, qua tribuitur animæ id quod toti homini convenit, præsertim quando agitur de re spirituali. Sic dixit Isaias cap. XXVI: « Nomen tuum, et memoriale tuum in desiderio animæ; anima mea desideravit te in nocte. » Et Jeremias *Thren.* III: « Bonus Dominus sperantibus in se, animæ quærenti illum. » Et beatissima Virgo, *Luc.* I: « Magnificat anima mea Dominum.» «Quoniam adjutor, et protector noster est.» Reddunt justi rationem, cur tam constanter Dominum exspectare decreverint, quia videlicet sciunt, et experimento cognoverunt a Domino in bonis se adjuvari, et a malis protegi potentissime et fidelissime.

Vers. 21. 21. QUIA IN EO LÆTABITUR COR NOSTRUM, ET IN NOMINE SANCTO EJUS SPERAVIMUS.

Posteaquam responderunt justi primariæ intentioni Spiritus Sancti, respondent nunc secundariæ, quæ erat, ut exultarent in Domino, sicut in primis Psalmi verbis dictum est. Dicunt igitur se id facturos libentissime : « In eo lætabitur cor nostrum, » id est, exultabimus in Domino, « et in nomine sancto ejus speravimus, » id est, quia in nomine sancto ejus speravimus. Nam quia speraverunt in Domino, adjuti ab eo, atque protecti sunt, et ideo experimento proprio edocti, quam bonus et potens Dominus sit, exultant in eo, et confitentur nomini ejus. Quod attinet ad verba, in hebræo habetur, *quia in eo lætabitur cor nostrum, quia in nomine sancto ejus speravimus* : sed primum *quia* positum est pro *et*, vel pro *certe*, vel vacat. Sicut contra in latina editione, illud, *et*, cum dicitur, *et in nomine sancto ejus speravimus*, positum est pro *quia*. Itaque clarissima lectio esset : Et in eo lætabitur cor nostrum, quia in nomine sancto ejus speravimus. Porro sperare in nomine Domini, non est sperare in litteris, aut sono nominis, sed sperare in Domino per nomen significato; et habere videtur vim quamdam majorem hic loquendi modus, quam si dicatur simpliciter, sperare in Domino, nam sperare in nomine Domini, est sperare in ipso Domino nominatim et proprie appellato; dicitur vero nomen Domini sanctum, quia dignum est ut ab omnibus honoretur, et ideo summum scelus committitur, cum blasphematur.

Summum scelus est blasphemare nomen Domini.

Vers. 22. 22. FIAT MISERICORDIA TUA, DOMINE, SUPER NOS, QUEMADMODUM SPERAVIMUS IN TE.

Concluditur Psalmus per orationem, ut sæpe alias, et est oratio aptissime cohærens cum superioribus verbis, et cum toto Psalmo; quia enim aliquoties dictum est Deum misereri sperantium in se, et justi dicunt se in Domino speravisse, et egent semper nova misericordia propter continua pericula, ideo concludunt : « Fiat misericordia tua, Domine, super nos, » id est, non cesset, sed perseveret, imo addatur semper nova misericordia super nos; « quemadmodum speravimus in te, » id est, sicut de tua bonitate futurum speravimus, et nobis ipsis promisimus.

PSALMUS XXXIV

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — 1. *Davidi, cum immutavit vultum suum coram Achimelech, et dimisit eum, et abiit.*	V. S. H. — *David quando commutavit os [h. saporem] suum coram Abimelech, et ejecit eum, et abiit.*
2. Benedicam Dominum in omni tempore : semper laus ejus in ore meo.	Benedicam Dominum in omni tempore : semper laus ejus in ore meo.
3. In Domino laudabitur anima mea : audiant mansueti et lætentur.	In Domino laudabitur anima mea : audiant mites et lætentur.
4. Magnificate Dominum mecum, et exaltemus nomen ejus in idipsum.	Magnificate Dominum mecum, et exaltemus nomen ejus pariter.
5. Exquisivit Dominum, et exaudivit me : et ex omnibus tribulationibus meis eripuit me.	Quæsivi Dominum, et exaudivit me, et ex omnibus angustiis meis liberavit me.
6. Accedite ad eum, et illuminamini : et facies vestræ non confundentur.	Respicite ad eum, et confluite, et vultus vestri non confundentur.
7. Iste pauper clamavit, et Dominus exaudivit eum, et de omnibus tribulationibus ejus salvavit eum.	Hic pauper clamavit, et Dominus exaudivit : et de omnibus tribulationibus ejus salvavit eum.
8. Immittet Angelus Domini in circuitu timentium eum, et eripiet eos.	Circumdabit Angelus Domini in gyro timentes eum, et eruet eos.
9. Gustate, et videte quoniam suavis est Dominus : beatus vir, qui sperat in eo.	Gustate, et videte quoniam bonus Dominus : beatus vir qui sperat in eo.
10. Timete Dominum, omnes sancti ejus : quoniam non est inopia timentibus eum.	Timete Dominum, sancti ejus : quoniam non est inopia timentibus eum.
11. Divites eguerunt, et esurierunt : inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono.	Leones indiguerunt et esurierunt : quærentibus autem Dominum non deerit omne bonum.
12. Venite, filii, audite me : timorem Domini docebo vos.	Venite [al. *Ambulate*], filii, audite me, timorem Domini docebo vos.

13. Quis est homo qui vult vitam: diligit dies videre bonos?

Quis est vir qui velit vitam, diligens dies videre bonos?

14. Prohibe linguam tuam a malo, et labia tua ne loquantur dolum.

Custodi linguam tuam a malo: et labia tua ne loquantur dolum.

15. Diverte a malo, et fac bonum: inquire pacem, et persequere eam.

Recede a malo, et fac bonum: quære pacem, et persequere eam.

16. Oculi Domini super justos, et aures ejus in preces eorum.

Oculi Domini ad justos, et aures ejus ad clamores eorum.

17. Vultus autem Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum.

Vultus Domini super [*h. in*] facientes malum, ut perdat de terra memoriam eorum.

18. Clamaverunt justi, et Dominus exaudivit eos, et ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos.

Clamaverunt, et Dominus exaudivit, et ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos.

19. Juxta est Dominus iis, qui tribulato sunt corde, et humiles spiritu salvabit.

Juxta est Dominus contritis corde, et confractos spiritu salvabit.

20. Multæ tribulationes justorum, et de omnibus his liberabit eos Dominus.

Multæ tribulationes [*h. multa mala*] justo [al. *justi*], et ex omnibus illis liberabit [al. *liberavit*] eum Dominus.

21. Custodit Dominus omnia ossa eorum: unum ex his non conteretur.

Custodit omnia ossa ejus: unum ex eis non confringetur.

22. Mors peccatorum pessima, et qui oderunt justum, delinquent.

Interficiet impium malitia, et odientes justum culpabuntur.

23. Redimet Dominus animas servorum suorum, et non delinquent omnes qui sperant in eo.

Redimet Dominus animas servorum suorum, et non peccabunt [*h. culpabuntur*] omnes sperantes in eo.

Argumentum. — Strophæ tres: vers. 2-4, laudibus efferam Jovam; vers. 5-11, ex omnibus malis me eripuit, nam pios ille tuetur; vers. 12-23, igitur qui vult beatus esse, pius sit, nam pios Jova adjuvat. Qua occasione sit editus Psalmus, primus ejus versus perspicue indicat. Hodierni tamen haud pauci ad recentiorem ætatem eum referunt, absque idonea ratione: vid. Hengstenberg. In eo reperitur acrostichidis artificium.

1. Davidis *carmen*, cum mutavit (dissimularet) mentem suam coram Abimelecho, et expulit eum *Abimelechus*, et abiit *incolumis Davides*.

2. Benedicam (celebrem) Jovam omni tempore,
continuo laus ejus in ore meo sit.
3. In Jova felicem se prædicat (vel *prædicabit*) anima mea:
audiant afflicti, et lætentur.
4. Magnificate (o afflicti) mecum Jovam,
et extollamus nomen ejus una.

5. Quæsivi Jovam (precibus), et exaudivit me,
et ex omnibus terroribus meis eripuit me.
6. Respiciunt (afflicti) ad eum, et lucent (præ gaudio, spe impleta),
et facies eorum non pudore afficietur.
7. Hic (ego) miser clamavit, et Jova exaudivit,
atque ex omnibus angustiis ejus liberavit eum.
8. Castrametatur angelus (collective positum) Jovæ circa timentes eum,
et eripit eos.
9. Gustate et videte quam bonus sit Jova!
beatus vir qui spem ponit in eo!

10. Timete (reveremini) Jovam, sancti ejus,
nam nulla est inopia timentibus eum.
11. Leunculi (leones) egent et esuriunt;
sed qui quærunt Jovam nullo carent bono.

12. Agite, filii, auscultate mihi,
timorem (cultum) Jovæ docebo vos.
13. Quis est vir diligens vitam (prosperam),
amans dies, ut videat bonum?
14. Custodi (quisquis es) linguam tuam a malo,
et labia tua a loquendo dolum.
15. Recede a malo et fac bonum,
quære pacem et persequere illam.
16. Oculi Jovæ ad justos *directi sunt,*
et aures ejus *inclinatæ* ad clamorem eorum.
17. Facies Jovæ *defixa est* in patrantes malum,
ad exscindendum e terra memoriam eorum.
18. Clamant *justi,* et Jova audit,
atque ex omnibus angustiis eorum liberat eos.
19. Propinquus *est* Jova fractis corde,
et contritos spiritu salvat.
20. Multa *sunt* mala justi,
sed ex omnibus iis Jova eum eripit.
21. Custodit omnia ejus ossa,
nec unum ex iis frangitur.
22. Interficit impium malum,
et qui oderunt justum pœnam ferunt.
23. Redimit Jova (liberat e periculis) animam servorum suorum,
nec pœnam ferunt confidentes in eo.

NOTÆ.

Vers. 1. Cf. I *Sam.* XXI, 14, 15 seq. *Abimelechus* cognomen erat regibus Philistæorum commune : sic Ægyptii reges prisci *Pharaones*, et posteriores *Ptolomæi* cognominabantur, et Ponti reges *Mithridatæ*, et Romani imperatores *Cæsares* et *Augusti*. Hujus autem nomen proprium erat *Achis* : cf. I *Sam.* XXI, 10. — Vers. 3. *Afflicti,* vel *mansueti,* i. e. qui multarum miseriarum perpessione fastum didicerunt deponere. Sunt qui *aniim* ab *anavim* ita distinguunt, ut hoc sit *mansueti,* illud *miseri;* at duo vocabula promiscue poni solent. — Vers. 6. *Afficietur,* ut fit spe sua excidentibus. Veteres omnes, Chaldæo excepto, verba hoc versu occurrentia in imperativo exprimunt. — Vers. 11. « *Egregie* falluntur, qui *leonibus* h. l. piorum *hostes* (vel homines *potentes* in genere) significari credunt. Hoc vult : fieri facilius potest, ut egeat leo, qui, cum sit animal robustissimum atque fortissimum, sine negotio prædam sibi comparat, quam ut egeant pii. » Hæc Maurer. — Vers. 12. *Filii,* mei auditores, qui eruditione indigetis. — Vers. 13. *Videre* pro *frui* sæpius ponitur. — Vers. 22. *Malum,* quod committit, sua malitia : ita Maurer; Rosenmullerus, *calamitas.*

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XXXIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Davidi, cum immutavit vultum suum coram Abimelech, et dimisit eum, et abiit.

Hic titulus ad duas historias referri potest, quæ habentur lib. I *Reg.* cap. XXI. Prior historia narrat Davidem, fugientem a facie Saul regis, venisse ad Achimelech sacerdotem, atque ab eo panes et arma postulasse, neque ei indicasse fugam suam, sed simulasse secretum regis negotium se habere, ob quod tantopere festinaret. Posterior historia refert Davidem confugisse ad Achis regem Philistæum, sed cum servi ejus regis incitare cœpissent dominum suum in necem Davidis, tum Davidem insaniam et fatuitatem simulare cœpisse, atque ea ratione mortem evasisse. Theodoretus ad priorem historiam titulum refert; sed S. Basilius, S. Augustinus, S. Hieronymus, et Euthymius referunt ad posteriorem. Et hæc est verior sententia : *primo,* quia in priore non immutavit David vultum, sed officium; in posteriore vero vultum immutavit, ut videretur esse, qui non erat. *Secundo,* quia ubi nos legimus : *Et dimisit eum,* in hebræo est, ויגרשהו, quod significat, *et expulit eum;* sive, *et projecit eum;* vel, *et repudiavit eum,* quod nullo modo convenit cum priore historia, sed tantum cum posteriore : non enim Achimelech sacerdos expulit Davidem, sed Achis rex eum expulit, ut insanum et furiosum. Ex quo etiam refellitur sententia eorum qui τὸ *dimisit eum* sic intelligunt, dimisit David regem Achis, vel sacerdotem Achimelech : non enim David dimisit, id est expulit, sed expulsus fuit et dimissus. *Tertio,* quia in hoc Psalmo David gratias agit Deo, quod ex magno periculo liberaverit eum : nullum autem periculum passus est David apud Achimelech, sed maximum apud Achis. *Quarto,* quia in titulo hujus Psalmi juxta codicum hebraicorum et græcorum fidem, non habetur *Achimelech,* ut haberi deberet, si titulus priorem historiam respiceret; sed *Abimelech.* Et sic legunt et exponunt Basilius, Augustinus et alii veteres, excepto Theodoreto. Latini etiam codices Vulgatæ editionis, quos vidi, habent *Abimelech,* excepta editione Sixti V, in qua habetur *Achimelech,* quod vitio librariorum, vel impressorum factum videtur, cum repugnet omnibus codicibus, et facile fuerit errare ob vocum similitudinem. Cur autem Achis dictus sit *Abimelech,* rationem reddit S. Basilius : *Abimelech* erat nomen commune regibus Philistinorum, sicut Pharao erat nomen commune regibus Ægyptiorum, et Cæsar imperatoribus Romanorum. Probat autem S. Basilius *Abimelech* fuisse nomen commune regibus Philistinorum, ex cap. XX et XXVI *Gen.* Porro quod in titulo dicitur, *immutavit vultum suum,* in hebr. est בשנותו את טעמו *beschanutho eth tahhemo,* id est, *immutavit sensum suum,* quod in idem recidit; nam immutare sensum, est hoc loco simulare stultitiam, et de viro sensato facere se insensatum, quod fecit David torquendo os et oculos, et collabendo, et impingendo in ostia domus more ebriorum, et salivæ copiam emittendo ad similitudinem epilepticorum : hæc enim narrantur in lib. I *Reg.* cap. XXI. Argumentum Psalmi est gratias agere Deo pro beneficio liberationis a periculo illo mortis imminentis, et hac occasione exhortari omnes ad amandum Deum, et sperandum in eo. Intelligebat enim vir pius suam illam omnem industriam, quam adhibuit simulando stultitiam, parum fuisse profuturam sine adjutorio et favore divino.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. BENEDICAM DOMINUM IN OMNI TEMPORE, SEMPER LAUS EJUS IN ORE MEO.

Psalmus est alphabeticus : incipit enim primus versus a prima littera alphabeti, secundus a secunda, et sic de cæteris; quod videtur ideo factum, ut facilius memoriæ mandaretur, et sæpe a fidelibus cantaretur. Incipit igitur magno affectu gratias agere, quasi diceret : Nullo unquam tempore obliviscar beneficium hodiernum, sed pro eo : « Benedicam Dominum in omni tempore, » id est, quamdiu vixero; et idipsum repetens : « Semper, inquit, laus ejus in ore meo. » Itaque illud, *semper,* non significat omni momento, omni die, omni nocte, quasi nihil aliud agendum sit; sed significat id esse faciendum suo loco, et tempore, sed usque ad finem vitæ; imo etiam usque ad finem sæculi cantabuntur Psalmi isti, et sic per alios benedicet Deum David in omni tempore. Potest etiam hic locus spiritualiter intelligi, quod justi semper Deum laudant, et cum beneficia recipiunt, et cum flagella patiuntur, juxta illud S. Job, cap. I : « Dominus dedit, Dominus abstulit, sit nomen Domini benedictum. »

Vers. 2. 2. IN DOMINO LAUDABITUR ANIMA MEA : AUDIANT MANSUETI, ET LÆTENTUR.

Nec solum, inquit, ego benedicam Dominum ob hoc beneficium in omni tempore, sed etiam alii benedicent : quicumque enim hoc audierint, laudabunt me, quod tam mirabili arte eluserim illum regem, et simul Deum laudabunt ac benedicent, qui me per illam artem de mortis periculo liberavit. « In Domino laudabitur anima mea, » id est, ego laudabor ab omnibus, ad quos hujus rei fama pervenit; sed laudabor in Domino, ac per hoc laus præcipua referetur ad Dominum, qui singulari providentia sua mihi bonum consilium inspiravit, et juvit, ut felicem sortiretur effectum. In hebræo verbum *laudabitur* est cujusdam conjugationis, quæ significat actionem in se ipsum, itaque secundum proprietatem vocis hebraicæ, *laudabitur anima mea,* significat : Anima mea laudabitur a se ipsa, id est gloriabitur; et quia pe-

Non semper est vitium gloriam, et propria facta laudare.

nitur anima pro toto homine, sensus erit : Ego ipse ob hoc factum mirifice gloriabor, non in me, sed in Domino, quo protegente et adjuvante periculum evasi. Admonemur ex hoc loco non semper esse vitium gloriari, et facta propria laudare, sed tunc solum, cum vel gloriamur de re quæ laudem non meretur, vel non agnoscimus auctorem primarium omnium bonorum, Deum. « Qui gloriatur, inquit Apostolus II *Corinth.* x, 17 : in Domino glorietur : non enim qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat. » Quod sequitur, « audiant mansueti et lætentur, » significat ad eos proprie pertinere communicationem hujus lætitiæ, quibus similia pericula solent esse communia, quales sunt homines mites et patientes : qui enim ejusmodi sunt, et sæpe a potentioribus opprimuntur, et facile Deum experiuntur adjutorem. « Audiant, inquit, mansueti, » humiles, Deum timentes, mei similes, quod mihi accidit, « et lætentur, » ac Dominum benedicant. In hebræo sunt hæc verba temporis futuri, *audient, et lætabuntur;* sed quia imperativus apud Hebræos caret tertia persona, ad eam exprimendam utuntur Hebræi tertia persona futuri : proinde recte verterunt græci et latini interpretes, *audiant, et lætentur.*

Vers. 3.

3. Magnificate Dominum mecum, et exaltemus nomen ejus in idipsum.

Convertit sermonem ad ipsos mansuetos, quos jusserat audire et lætari, atque illos hortatur ut non solum singuli apud se Deum laudent, sed cum ipso conjuncti, pariterque uniti Dominum glorificent. « Magnificate Dominum mecum, » id est Dominum, qui solus vere magnus est, magnum esse confiteamur; et eum, qui vere solus altissimus est, voce etiam nostra altissimum esse prædicemus; « et ejus nomen, » id est, notitiam et famam, vel potentiam et majestatem coram hominibus extollamus. Placet enim Deo valde, ut fideles non solum seorsim in cubiculis, sed etiam conjuncti in Ecclesiis « unanimes, uno ore ipsum honorificent, » ut Apostolus monet *ad Rom.* xv. Illud, *in idipsum,* sæpe jam diximus nihil significare aliud, nisi *pariter, una, conjunctim,* etc.

Vers. 4.

4. Exquisivi Dominum, et exaudivit me, et ex omnibus tribulationibus meis eripuit me.

Explicat nunc Propheta causam, cur benedicere velit Dominum omni tempore : quia videlicet expertus sit eum liberatorem optimum et potentissimum. « Exquisivi Dominum, » id est, cum angustiis premerer, ad Dominum confugi, ejus auxilium quæsivi, ad eum cum fiducia accessi, « et exaudivit me, » solita sua benignitate et misericordia, et effectus exauditionis in eo se prodidit, quod « liberavit me ex omnibus tribulationibus meis, » quasi dicere velit : Conatus est me Saul rex, et manus sua, et per satellites suos occidere, et protegente Domino manus ejus effugi; fugiens autem præ festinatione, neque arma, neque cibum capere potui, et continuo adfuit misericordia Domini, quæ mihi per Achimelech sacerdotem panes et arma providit : paulo post per imprudentiam incidi in manus Achis regis Philistæorum, sed eodem inspirante, adjuvante et protegente Deo, mirabili et insolita arte periculum declinavi. Itaque « ab omnibus tribulationibus, » quæ hucusque mihi acciderunt, « eripuit me » benignissimus Dominus, et amantissimus pater, Deus.

Vers. 5.

5. Accedite ad eum, et illuminamini, et facies vestræ non confundentur.

Hic jam incipit exhortatio pulcherrima et efficacissima ad amorem et timorem Dei, et ad projiciendam in eum omnem sollicitudinem nostram. « Accedite ad eum, » vel, ut sonat vox hebræa, *respicite in eum*, id est, quotquot in tribulatione estis, *accedite* per fidem et orationem ad Deum, *respicite* in auxilium ejus; « et illuminamini, » id est, percipite lumen consolationis et lætitiæ, rejecta tristitia obnubilante : lux enim lætitiam significat, juxta illud *Psalm.* xcvi : « Lux orta est justo, et rectis corde lætitia. » Potest autem altiore, et mystico sensu hic locus ita exponi : « Accedite ad eum » per conversionem, « et illuminamini » per gratiam justificationis; nam illuminatio divina vitam spiritualem confert; unde dicit Apostolus *ad Ephes.* v : « Surge qui dormis, et exsurge a mortuis, et illuminabit te Christus; » et Christus ipse ait, *Joan.* viii, 12 : « Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ; » et in *Psalm.* lv legimus : « Apud te est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen; » ubi pro eodem ponitur : *fons vitæ* et *fons luminis.* Denique ideo baptismus apud veteres dicitur *illuminatio*, quia per eum homines mortui peccato regenerantur, et de tenebris mortis veniunt ad lumen vitæ. *Accedite* igitur *ad eum* per conversionem et pœnitentiam, et ipse convertetur ad vos, et vultu suo lucidissimo, et maxime vitali, quippe qui sol est increatus, et fons vitæ, *illuminabit* et vivificabit vos. « Et facies vestræ non confundentur, » id est, accedite securi, nolite timere repulsam, exaudiet et excipiet vos; neque patietur rubore confundi facies vestras. Dicitur enim confundi facies, quando qui petit non impetrat, et ideo cum rubore discedit. Sic lib. III *Reg.* cap. ii, dicit Bethesabee regi Solomoni : « Petitionem unam parvulam ego deprecor a te, ne confundas faciem meam. » In hebræo, pro *accedite ad eum, et illuminamini, et facies vestræ non confundentur,* habetur, *respexerunt ad eum, et illuminati sunt, et facies eorum non confundentur;* sed facile est videre quid Septuaginta legerint : nam illud, הביטו *hibbitu, respexerunt,* legerunt *habitu, respicite*, quomodo etiam legit S. Hieronymus ; quia vero accessus ad Deum per conversionem, est accessus oculorum interiorum, non pedum,

ideo idem est *accedite*, et *respicite*, nimirum accedite oculo fidei, convertite faciem, respicite in Deum. Sic etiam illud, נהרו, potest esse præteritum indicativi modi, et etiam imperativi : sæpe enim defectiva inflectuntur more perfectorum. Certe non solum Septuaginta, sed et S. Hieronymus vertit eam vocem per modum imperandi : et quidem S. Hieronymus vertit, *confluite*, et Septuaginta, *illuminamini*, quia verbum נהר et *confluere*, et *illuminari* significat; sed *illuminamini* magis cohæret cum præcedenti verbo, *respicite*, et ideo communiter est recepta versio Septuaginta Interpretum. Denique Septuaginta et S. Hieronymus non legerunt פניהם *facies eorum*, sed פניכם *facies vestræ*. Itaque tota discordia codicum Hebræorum a græcis et latinis nascitur ex punctis male collocatis a Rabbinis, vel ex libris minus correctis, quos nunc habemus.

Vers. 6.

6. Iste pauper clamavit, et Dominus exaudivit eum : et de omnibus tribulationibus ejus salvavit eum.

Probat exemplo suo, secure accedendum esse ad Deum tempore tribulationis. Nam, inquit, « iste pauper, » David videlicet, omni ope destitutus, ita ut etiam panem asacerdote mendicaret, « clamavit » cum fide et fiducia, pulsavit ardenti prece ad ostium divinæ clementiæ, « et Dominus » continuo « exaudivit eum, et ab omni tribulatione liberavit eum. »

Vers. 7.

7. Immittet Angelus Domini in circuitu timentium eum, et eripiet eos.

Probavit exemplo, nunc probat ratione, accedendum esse ad Deum cum omni fiducia. Ratio est, quoniam « Angelus Domini, » cui Deus ipse mandavit, ut custodiat homines justos, ut dicitur in *Psalm.* XC, cum videt hominem in periculo, continuo adest, et more castrorum circumdat protectione sua hominem illum, ut nihil ei nocere possit. « Immittet Angelus Domini, » subintelligitur, *ipse se*, « in circuitu timentium eum. » In hebræo sensus clarior est : sic enim ad verbum legimus, *castrametatur Angelus Domini in circuitu timentium eum, et eripiet eos*. Mira potentia angelorum, ut unus angelus vicem exercitus suppleat. Ex quo sequitur ut maxima securitas et pax esse debeat in corde timentium Deum, qui tali custodia muniuntur.

Angelorum mira potentia.

Vers. 8.

8. Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus : et beatus vir, qui sperat in eo.

Pergit in exhortatione, et quia dixerat : Accedite ad eum, et probaverat exemplo et ratione, esse accedendum ad Deum tempore tribulationis, nunc hortatur ad experiendum, ut etiam ipsi proprio experimento discant rem ita se habere. « Gustate, inquit, et videte, quoniam suavis est Dominus, » id est, experimentum sumite, facite periculum, incipite reipsa jactare in Deum omnem sollicitudinem vestram, inhærendo illi, dimissis omnibus consolatoribus aliis; « et videte, » id est, cognoscite, quoniam dulcis est Dominus omnibus inhærentibus sibi. Et vere quid suavius fingi potest, quam animum præditum charitate, conscientia bona, corde puro, fide non ficta requiescere in sinu summi boni? Vere « beatus vir, qui sperat in eo, » id est, qui pacem habet ad Deum, et certa spe recumbit in eo. Sicut autem illud, *accedite, et illuminamini*, exposuimus altiore quodam sensu de insipientibns, qui illuminantur per justificationem : ita quod hic dicitur, *gustate, et videte*, potest exponi de proficientibus, qui post regenerationem spiritualem incipiunt nutriri et crescere, juxta illud S. Petri in *epist.* I, II : « Sicut modo geniti infantes lac concupiscite, ut in eo crescatis in salutem : si tamen gustatis quoniam suavis est Dominus; » ubi S. Petrus hunc locum Psalmi citat in eum sensum, quem nos modo persequimur. Sanctus etiam Paulus, cap. VI *ad Hebr.*, conjungit illuminationem cum gustatione, cum ait : « Impossibile est eos, qui semel sunt illuminati, gustaverunt quoque bonum Dei verbum, » etc.

Vers. 9.

9. Timete Dominum, omnes sancti ejus, quoniam non est inopia timentibus eum.

Post exhortationem ad experiendum quam dulcis sit Dominus, hortatur Propheta ad timorem Domini, id est, ad observantiam mandatorum, sive, quod est idem, ad perseverandum in justitia et charitate Dei, quæ est fundamentum fiduciæ, per quam accedimus ad Deum, et gustamus beneficiorum ejus suavitatem. Rectissime etiam conjunguntur hæc verba superioribus secundum altiorem alium sensum : nam sicut accedendo incipimus, et gustando proficimus, ita timendo perficimur : non enim hic agitur de timore servili, sed de timore casto et filiali, qui convenit sanctis et perfectis. « Timete, inquit, Dominum, omnes sancti ejus : » timor enim iste includit perfectam charitatem, quia qui perfecte diligit, vehementissime timet ne in aliquo dilectum offendat, et ideo diligentissime conformat se voluntati Dei, et servat in omnibus verbum ejus; qui autem sic servat verbum ejus, « in hoc charitas Dei perfecta est, » ut ait S. Joannes in I *epist.* cap. II. De hoc timore dicitur *Job.* XXVIII : « Ecce timor Domini ipsa est sapientia; » *Eccli.* I : « Plenitudo sapientiæ est timere Deum; » et cap. XXV : « Timor Domini super omnia; » et *Isai.* XI, dicitur de Christo : « Et replebit eum spiritus timoris Domini. » Denique Ecclesiastes, cap. ult. : « Time Deum, et mandata ejus observa : hoc est enim omnis homo, » quasi dicat : In hoc consistit tota perfectio hominis, et omne ejus bonum in hac vita, ut timendo Deum custodiat omnia mandata ejus; et hoc significant verba sequentia in altiore sensu, « quoniam non est inopia timentibus eum, » sive, ut proprie significat vox hebraica מחסור, *non est defectus timentibus eum*, id est, nihil deficit timen-

Timoris Dei filialis commendatio.

tibus eum : hoc enim est esse perfectum, nihil ei deesse. Et vero quid potest deesse amico Dei, cujus sunt omnia, cum amicorum omnia sint communia? Quod si aliquando justissimis viris deesse videntur temporalia, vere tamen eis nihil deest, cum eis detur patientia, quæ longe melior est divitiis : neque dicitur proprie carere divitiis, qui divitias non desiderat; animus enim dives debet esse, non arca. Sed tamen idem Propheta, sive potius idem Spiritus Sanctus, qui verbis suis instruit sapientes, iisdem verbis humiliore sensu acceptis, instruit etiam insipientes eosque hortatur, ut Deum timeant, quoniam non est inopia timentibus eum, id est, quoniam Deus temporalia subministrat servis suis, neque eos destituit tempore necessitatis. Et sunt in Scripturis, et in historiis de vitis Sanctorum exempla sine numero, quibus probatur Deum mirabili providentia prospicere solitum esse servis suis ea, quæ ad vitam necessaria sunt.

Animus debet esse dives, non arca.

Vers. 10.

10. Divites eguerunt et esurierunt : inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono.

Idipsum explicat comparando impios cum timentibus Deum, quasi dicat Propheta : Non solum non erit inopia timentibus Deum, sed contra erit inopia magna non timentibus eum, etiamsi divites antea fuerint. In hebræo, pro *divites*, est כפירים *chephirim, leones*, sive *leunculi* : vocat enim Propheta divites impios, metaphorice leones, quod aliena rapiant. Dicit igitur divites impios non semel Deo ipsos puniente, ad extremam inopiam esse redactos. « Divites eguerunt et esurierunt, » id est, qui divites fuerunt, egere et esurire cœperunt, quia divitiæ instabiles sunt, et fallaces, et multis variisque periculis expositæ. « Timentes autem Dominum non minuentur omni bono, » id est, qui non in divitiis, sed in Deo spem suam positam habent, quales sunt, qui Deum timent, illi etiamsi pauperes sint, non minuentur omni bono, id est, non deerit illis ullum bonum : est enim phrasis hebraica, et in Scripturis frequentissima, ut ponatur in propositione negante, *non omne*, pro *nullo*. Nos diceremus, *nullo bono minuentur*, pro eo quod Hebræi dicunt, *non minuentur omni bono*. Sic in *Psalm.* XLVIII : « Cum interierit, non sumet omnia, » id est, cum interierit, nihil sumet; sic in *Apocal.* cap. XXII : « Et omne maledictum non erit amplius, » id est, et nullum maledictum erit amplius. Porro illud, *divites eguerunt et esurierunt*, habet etiam alium sensum magis reconditum, quod videlicet ii, qui divitias temporales amant, quantumvis divitiis abundent, semper egent et esuriunt, quia semper appetunt plura, quam habeant; « inquirentes autem Dominum, » quia rem infinitam quærunt, quæ major est ipsorum desiderio, juxta illud S. Joannis I *epist.* III : « Major est Deus corde nostro; » ii « non minuentur omni bono, » quia summo bono inhærentes, in eo habent omnia bona.

Vers. 11.

11. Venite, filii, audite me, timorem Domini docebo vos.

Posteaquam Propheta hortatus est homines ad timorem Domini, docet sit quæ utilitas hujus timoris, et in quare timor iste sit positus. « Venite, inquit, ad me, » venite ad scholam Spiritus Sancti, qua nullo utilior inveniri potest; « audite me, » vel potius Spiritum Domini per linguam meam loquentem. Sic enim David ipse loquitur lib. II *Reg.* cap. XXIII : « Spiritus Domini locutus est per me, et sermo ejus per linguam meam. » « Timorem Domini » ocebo vos, » id est, docebo quanta sit utilitas timoris Domini, et quid sit iste timor Domini, ad quem, tanquam ad summam omnium bonorum tam sæpe vos in Psalmis, et tam vehementer exhortor.

Vers. 12.

12. Quis est homo, qui vult vitam, diligit dies videre bonos?

Explicat his verbis Propheta utilitatem et finem timoris Domini, quo videlicet timor Domini pariat veram vitam et dies bonos, id est vitam felicissimam, quam justi prægustant in hoc sæculo, dum « regnum Dei, quod est justitia, pax, et gaudium in Spiritu Sancto, » *Rom.* XIV, in corde suo habent, et in alio sæculo perfecte possidebunt, quando absorpta erit mors in victoria. « Quis, inquit, est homo qui vult vitam? » quasi dicat : Promisi me timorem Domini esse docturum; nunc igitur adimpleo promissionem meam, ac dico finem timoris Domini esse, id quod omnes cupiunt; sed pauci assequuntur, videlicet, veram atque beatam vitam. Sed qui hunc finem assequi volunt, debent media assumere, quæ mox subjungam. Quis igitur est, qui vult vitam? id est, qui dicunt se velle vitam beatam, et tamen non ingrediuntur viam, quæ ad illam ducit, non videntur vere ac serio velle vitam beatam, sed umbram solum, et imaginem vitæ; ideo interrogo : Quis est, qui vere ac serio vult vitam veram? quis vere diligit videre dies bonos, dies felices ac beatos? In hebræo habetur paulo aliter, *diligit dies ad videndum bonum;* et quamvis sensus idem sit, tamen potest fieri ut in codicibus antiquis fuerit in numero multitudinis טובים *tobim, bonos*, quod nunc est טוב *tob, bonum;* et quod legerint veteres, non per gerundium, sed per infinitivum illud, *ad videndum* : eadem enim vox apud Hebræos facit infinitivum et gerundium, unica littera superaddita in principio. Nam non solum Septuaginta Interpretes, sed etiam S. Hieronymus, et ipse S. Petrus in *epist.* I, cap. III, legit, *dies videre bonos*, non autem *dies ad videndum bonum.*

Vers. 13.

13. Prohibe linguam tuam a malo, et labia tua ne loquantur dolum.

Vers. 14.

14. Diverte a malo, et fac bonum; inquire pacem, et persequere eam.

Docet jam sanctus Propheta, quibus modis ti-

mor Domini perducat homines ad vitam, et dies bonos, ac dicit perfectam observationem mandatorum Dei, sive abstinentiam ab omni peccato, verborum, operum et cordis, esse rectam viam ad vitam, juxta illud Domini, *Matth.* XIX : « Si vis ad vitam ingredi, serva mandata. » Hæc autem legis observatio et fuga omnis peccati a Dei timore proficiscitur : proinde timor Domini est, qui per legis observationem ad veram vitam, diesque bonos pervenire nos facit. « Prohibe linguam tuam a malo, » id est, cave ne Deum offendas peccato linguæ, mentiendo, pejerando, detrahendo, rixando, etc. Incipit autem a peccatis linguæ, quia sunt frequentiora, et difficilius caventur; propter quod S. Jacobus ait cap. III : « Qui non offendit in verbo, hic perfectus est vir. » « Et labia tua ne loquantur dolum; » prohibuit generatim omnia peccata linguæ, sed voluit etiam in specie prohibere perniciosa mendacia, quia sunt multo graviora cæteris, et ex quibus multa alia oriuntur. « Diverte a malo, et fac bonum : » a peccato linguæ transit ad peccata operis, et primum monet ut vitentur peccata commissionis, cum ait : « Diverte a malo, » quale est homicidium, adulterium, etc. Deinde addit: « Et fac bonum, » ut vitentur omnia peccata omissionis, qualia sunt, cum parentes non honorantur, cum Deus tempore suo non colitur, cum omittuntur eleemosynæ, orationes, jejunia, et similia bona opera. « Inquire pacem, et persequere eam. » Hic tandem adjungit, ut caveantur peccata cordis, iræ, odia, invidentiæ, et cæteræ pravæ animi affectiones : ut vera pax, et tranquillitas in omni negotio procuretur et teneatur. Recte autem dicit Propheta : « Inquire pacem, » quia boni viri officium est, non tam pacem cum omnibus habere, quam optare et quærere : sæpe enim aliorum culpa pax obtineri non potest; ideo et Apostolus ait *ad Rom.* XII : « Quod in vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes. » Et propheta David in *Psalm.* CXXI : « Cum his, qui oderunt pacem, eram pacificus. » Nec solum cum aliis, sed etiam nobiscum ipsi perfectam pacem habere non possumus in hac valle miseriarum. « Video enim, ait Apostolus *ad Rom.* VII, aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. » Quamvis autem perfectam pacem nobiscum ipsi habere non possimus, tamen inquirenda pax est, domando membra jejuniis, et carnem spiritui subjiciendo, ut aliquando discat non repugnare, vel minus repugnare imperio mentis. Denique inquirenda illa pax est, totis animi viribus, quæ nos manet in cœlesti Jerusalem : qui enim ad pacem illam, ut par est, toto corde anhelant, facile contemnunt bona, et mala temporalia omnia, ac per hoc habent etiam in hoc mundo pacem ad Deum, quam unam respicit timor Domini filialis.

Boni viri officium est pacem optare, non habere.

Vers. 15. 15. OCULI DOMINI SUPER JUSTOS, ET AURES EJUS IN PRECES EORUM.

Probat quod dixerat, observantes mandata Dei, et caventes peccata habere vitam, et dies bonos. Ratio autem est, quia Dominus perpetuo respicit viros justos, et semper exaudit preces eorum; quomodo enim non habebunt dies bonos, qui sub omnipotente custode vitam degunt? Nam si justi cognoscunt mala imminentia, et clamant ad Deum, inveniunt apertas et intentas aures ejus; si forte non cognoscant, Deus pro illis vigilat, et liberat a malis plurimis, quæ justi ipsi nec vident, nec intelligunt : ad hoc enim sunt « oculi Domini super justos, » ut custodiat eos a malis, ad quæ ipsorum oculi non pertingunt. Mira Dei bonitas! Quem non delectet tam bonum Dominum toto corde diligere, et filiali affectu timere? quis ista considerans, non clamet cum Propheta : « Confige timore tuo carnes meas; » et in alio Psalmo : « Lætetur cor meum, ut timeat nomen tuum? » At non semper justi exaudiuntur a Deo : imo semper exaudiuntur; sed si non facit Deus, quod ipsi petunt, ideo non facit, quia non expedit eis. Medicus est, et si non exaudit, ut amara potio non sumatur, exaudit, ut per eam potionem morbus curetur.

Mira Dei bonitas.

Vers. 16. 16. VULTUS AUTEM DOMINI SUPER FACIENTES MALA, UT PERDAT DE TERRA MEMORIAM EORUM.

Ex comparatione impiorum auget Propheta beneficium justorum : nam sicut oculi Domini super justos vigilant, ut eos custodiat, ita etiam *vultus Domini* id est oculus Domini (nam vultus in hebræo dicitur פנים, a verbo פנה, quod est *aspicere*), vigilat *super facientes mala,* id est super iniquos, non ut eos custodiat, sed *ut perdat de terra memoriam eorum*, id est, ut funditus exterminentur et pereant, non ipsi solum, sed filii, et nepotes, et posteri omnes, donec eorum memoria penitus aboleatur. Hoc non semper fieri videmus, quia vel ipsi impii prius resipiscunt, quam tempus ultionis adveniat, vel filii et nepotes non imitantur peccata parentum, vel alia de causa, justo Dei judicio differuntur ejusmodi pœnæ : sed Psalmus cantat id, quod ut plurimum fieri solet, et quod habetur in primo capite Decalogi : « Ego sum Deus tuus, fortis, zelotes, qui visito iniquitates in tertiam et quartam generatienem in his qui oderunt me, » *Exod.* XX.

Vers. 17. 17. CLAMAVERUNT JUSTI, ET DOMINUS EXAUDIVIT EOS, ET EX OMNIBUS TRIBULATIONIBUS EORUM LIBERAVIT EOS.

Probat quod dixit : « Oculi Domini super justos, » etc., exemplis patrum, quæ in sacris historiis leguntur, ut Abraham, Isaac, Jacob, Joseph, Mosis, Josue, Gedeonis, et aliorum; et forte etiám spiritu prævidebat et canebat liberationem Danielis de lacu leonum, trium puerorum de fornace ardente, Suzannæ de morte ad quam ob falsum crimen damnata erat, et aliorum plurimorum. Neque repugnant huic versiculo exempla Machabæorum, qui de tormentis et morte liberati non fuerunt, sicuti nec exempla apostolorum et martyrum, et ipsius

Christi, qui ab inimicis et persecutoribus injuste supplicia gravissima pertulerunt. Isti enim verissime de omni tribulatione liberati sunt, qui, ut Ecclesia canit, « compendio mortis sacræ vitam beatam possident. » Verissime etiam isti clamantes ad Deum exauditi sunt, quia dedit illis Deus aliquid melius, quam sit liberatio de temporali calamitate : dedit enim eis pretiosum patientiæ donum, et pro eadem patientia coronam gloriæ sempiternæ.

In hymno de pluribus martyribus.

Vers. 18.

18. JUXTA EST DOMINUS IIS, QUI TRIBULATO SUNT CORDE, ET HUMILES SPIRITU SALVABIT.

Declarat modum Propheta, quo Deus justos de tribulatione liberat, et videtur pluribus verbis explicare quod brevissime dixit in *Psalm.* IX : « Cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum, et glorificabo eum, » id est, cum ipso sum per patientiam in hac vita, « eripiam eum » per mortis soporem, « et glorificabo eum » per gloriosam resurrectionem. Ita nunc dicit : « Juxta est Dominus iis, qui tribulato sunt corde, » id est, justos qui, ob angustias et persecutiones, corde afflicto et tribulato sunt, Deus non deserit; sed prope adest patientiam subministrans, et consolationem cœlestem admiscens, ut fortiter sustinere possint. Neque hoc diu durabit, nam paulo post « humiles spiritu salvabit, » id est, illos ipsos humiliatos et afflictos corde et spiritu (nam in hebræo est דכאי רוח, *contritos spiritu*) ob gravitatem tribulationis eruet de omni angustia.

Vers. 19.

19. MULTÆ TRIBULATIONES JUSTORUM, ET DE OMNIBUS HIS LIBERABIT EOS DOMINUS.

Hoc pertinet ad illa postrema verba versiculi superioris, *humiles spiritu salvabit* : idem est enim ac si dixisset, *humiles spiritu salvabit*, et ita salvabit, ut etiamsi plurimæ sint eorum tribulationes, tamen de omnibus omnino liberabit eos. « Absterget enim Deus omnem lacrymam ab oculis eorum, » ut in *Apocal.* dicitur, cap. XXI. Hinc admonemur, non promitti fidelibus in hac vita carentiam inopiæ, morborum, ignominiæ, persecutionum, calumniarum, oppressionum; sed promitti consolationem spiritualem præsenti tempore, et plenam, atque perfectam liberationem in futuro. In hebræo צדיק *tsaddik* habetur in singulari numero, *multæ tribulationes justi, et de his omnibus liberabit eum Dominus*, sed in sensu nulla est discordia : non enim Propheta significare voluit, unius tantum justi multas esse tribulationes; sed uniuscujusque justi, ac per hoc omnium justorum.

Vers. 20.

20. CUSTODIT DOMINUS OSSA EORUM, UNUM EX HIS NON CONTERETUR.

Videntur hæc ad resurrectionis gloriam pertinere, ad quam sine dubio pertinet quod in Evangelio *Luc.* XXI, Dominus dicit : « Et capillus de capite vestro non peribit; » recte enim dici potest non esse confractum, quod statim post confractionem integrum, et fortius ac pulchrius repræsentatur. Quamvis igitur justorum ossa et membra omnia dissipentur, et vel a feris devorentur, vel in mare projiciantur, vel ab igne consumantur, custodit tamen Dominus omnia illa in sinu providentiæ suæ, et nihil omnino ex eis peribit, sed integra omnia et gloriosa in resurrectione restaurabuntur. Alii tamen exponunt hunc locum de ossibus interioribus, id est de fortitudine animi, quæ in sanctis, in maximis etiam persecutionibus, Domino custodiente, non deficit.

Resurrectio mortuorum omnium membrorum erit integra.

Vers. 21.

21. MORS PECCATORUM PESSIMA, ET QUI ODERUNT JUSTUM, DELINQUENT.

Ne putarent impii suos quoque cruciatus et miserias in morte finiri, quod athei, vel qui Dei providentiam, aut animæ immortalitatem non credunt, sibi falso persuadent, adjungit Propheta : « Mors peccatorum pessima, » quia videlicet initium erit cruciatuum æternorum, sicut mors Sanctorum pretiosa est, quia requiem et gloriam inchoat sempiternam. « Et qui oderunt justum, delinquent, » id est, et ii qui justum vexant, et odio habent, omnes videlicet justorum persecutores, qui existimant se victores esse et multum lucrari cum justo deprimunt, spoliant, occidunt, tandem « delinquent, » id est, aberrabunt a via veræ felicitatis, et dicent id quod legimus in lib. *Sapient.* cap. V : « Ergo erravimus a via veritatis, et justitiæ lumen non luxit nobis, lassati sumus in via iniquitatis et perditionis, ambulavimus vias difficiles, viam autem Domini ignoravimus, quid nobis profuit superbia? aut divitiarum jactantia? transierunt illa tanquam umbra, » etc. In hebræo pro illis verbis, *mors peccatorum pessima,* habetur ad verbum, *interficiet impium malitia.* Et quamvis sensus sit idem, et sine dubio pessima sit mors eorum, quos malitia interficit, quia malitia non mortem solum temporalem, sed etiam sempiternam adducit, tamen omnino credibile est Septuaginta Interpretes aliter legisse, et ideo aliter transtulisse. Illud igitur, תמותת *themutheth,* quod est verbum, et significat *interficiet*, ipsi legerunt, *themuthath*, quod est nomen in regimine, et significat *mors.* Nam in hebræo sunt litteræ omnes eædem, et sola puncta mutari, debent, quæ a Rabbinis addita sunt, et sæpe non recte. Posito autem nomine *themuthath,* sequens vocabulum non potest verti *impium,* sed *impii*, sive *peccatoris*, et tertia vox non potest reddi *malitia*, sed *mala*, vel *pessima*, quamvis verbum hebræum utrumque significet. Itaque recte Septuaginta verterunt, *mors peccatorum pessima.* Quod sequitur, *et qui oderunt justum delinquent*, ex hebræo multi vertunt, *et qui oderunt justum, desolabuntur*; sed vox hebraica utrumque significat, *delinquere* et *desolari*, et refertur tam ad pœnam, quam ad culpam; sed quia Septuaginta verterunt, πλημμελήσουσι, quod verbum *delinquere, peccare, errare* significat, et S. Hieronymus ex hebræo reddidit *culpabuntur*, non debemus ab hac posteriore

significatione recedere. Quia tamen delinquere potest accipi pro eo quod est delinquere in alium, sive lædere, et nocere; et pro eo quod est delinquere in seipsum, id est, errare a scopo, sive deficere in cursu, et amittere bravium, hoc posteriore modo nos paulo ante accepimus et exposuimus. Siquidem dubium esse non poterat, quin impii delinquerent in homines justos, sed dubium esse poterat an, lædendo justos, læderent magis seipsos; et hoc Propheta affirmat dicens: « Odientes justum delinquent, » id est, nocentes justis sibi ipsi magis nocebunt, quia errabunt a fine ultimo, quem omnes homines desiderant, et qui solus beatos ac felices reddit possessores suos; et in hoc sensu *delinquent* idem est quod *desolabuntur* : nulla enim est desolatio major, quam amittere vitam æternam.

Vers. 22. 22. REDIMET DOMINUS ANIMAS SERVORUM SUORUM, ET NON DELINQUENT OMNES QUI SPERANT IN EO.

Concluditur Psalmus prædicendo justis contrariam sortem ei, quæ prædicta est impiis. « Redimet Dominus, » ab omni servitute, atque adeo ab omni malo, « animas servorum suorum, » cum eas de carcere corporis eduxerit, et ideo mors justorum optima, ut merito dixerit Balaam: « Moriatur anima mea morte justorum, et sint novissima mea horum similia, » *Num.* XXIII. « Et non delinquent omnes qui sperant in eo, » id est, et non errabunt a scopo, non deficient a cursu, pervenient omnino ad bravium supernæ felicitatis, « omnes, » qui non in suis viribus, sed in Deo confidunt. Est autem hoc loco advertendum, non satis esse spem qualemcumque, sicuti nec fidem mortuam, ad vitam æternam obtinendam : sed hoc loco tribui spei adeptionem beatitudinis, quia sermo est de spe justorum, timentium et diligentium Deum, quam apostolus Petrus vocat *spem vivam*, I *Petri* I. Hæc plane spes et fiducia, quæ nascitur ex patientia, ex bonis operibus, ex testimonio, conscientiæ bonæ juxta illud: « Patientia probationem operatur, probatio vero spem, » *Rom.* V; et illud: « Qui bene ministraverint, gradum bonum sibi acquirent, et multam fiduciam in fide, quæ est in Christo Jesu, » I *Timoth.* III; et illud : « Si cor nostrum non reprehendit nos, fiduciam habemus ad Deum, » *Joan.* III: hæc, inquam, spes viva et perfecta, recta perducit ad rem, id est, ad gloriam sempiternam, ut quod speravimus, aliquando possideamus.

PSALMUS XXXV

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — *Ipsi David.*	V. S. H. — *David.*
1. Judica, Domine, nocentes me : expugna impugnantes me.	Judica, Domine, adversarios meos : pugna contra impugnantes me.
2. Apprehende arma et scutum, et exurge in adjutorium mihi.	Apprehende scutum et hastam [al. *contum*], et surge in auxilium meum [al. *mihi*].
3. Effunde frameam, et conclude adversus eos qui persequuntur me; dic animæ meæ: Salus tua ego sum.	Evagina gladium, et præoccupa ex adverso persequentes me : dic animæ meæ, salus tua ego [al. add. *sum*].
4. Confundantur et revereantur, quærentes animam meam. Avertantur retrorsum, et confundantur cogitantes mihi mala.	Confundantur et revereantur, qui quærunt animam meam : convertantur retrorsum, et confundantur, qui cogitant malum mihi.
5. Fiant tanquam pulvis ante faciem venti, et Angelus Domini coarctans eos.	Fiant sicut pulvis ante faciem venti, et Angelus Domini impellat,
6. Fiat via illorum tenebræ et lubricum, et Angelus Domini persequens eos.	Sit via eorum tenebræ et lubricum, et Angelus Domini persequatur eos.
7. Quoniam gratis absconderunt mihi interitum laquei sui; supervacue exprobraverunt animam meam.	Quia frustra absconderunt mihi insidias retis sui : sine causa foderunt animæ mæ.
8. Veniat illi laqueus quem ignorat, et captio, quam abscondit, apprehendat eum : et in laqueum cadat in ipsum.	Veniat ei [al. *eis*] calamitas quam ignorat, et rete suum quod abscondit, comprehendat eum, et cadat in laqueum [*h. in calamitatem*].
9. Anima autem mea exultabit in Domino, et delectabitur super salutari suo.	Anima autem mea exsultabit in Domino, lætabitur in salute sua [al. *tua*].

10. Omnia ossa mea dicent : Domine, quis similis tibi ?

Eripiens inopem de manu fortiorum ejus, egenum et pauperem a diripientibus eum.

11. Surgentes testes iniqui, quæ ignorabam interrogabant me.

12. Retribuebant mihi mala pro bonis : sterilitatem animæ meæ.

13. Ego autem cum mihi molesti essent, induebar cilicio.

Humiliabam in jejunio animam meam, et oratio mea in sinu meo convertetur.

14. Quasi proximum, et quasi fratrem nostrum, sic complacebam : quasi lugens et contristatus sic humiliabar.

15. Et adversum me lætati sunt, et convenerunt; congregata sunt super me flagella, et ignoravi.

16. Dissipati sunt, nec compuncti, tentaverunt me; subsannaverunt me subsannatione, frenduerunt super me dentibus suis.

17. Domine, quando respicies? restitue animam meam a malignitate eorum, a leonibus unicam meam.

18. Confitebor tibi in ecclesia magna, in populo gravi laudabo te.

19. Non supergaudeant mihi qui adversantur mihi inique : qui oderunt me gratis, et annuunt oculis.

20. Quoniam mihi quidem pacifice loquebantur, et in iracundia terræ loquentes, dolos cogitabant.

21. Et dilataverunt super me os suum; dixerunt : Euge, euge, viderunt oculi nostri.

22. Vidisti, Domine, ne sileas : Domine, ne discedas a me.

23. Exurge et intende judicio meo, Deus meus et Dominus meus, in causam meam.

24. Judica me secundum justitiam tuam, Domine Deus meus, et non supergaudeant mihi.

25. Non dicant in cordibus suis : Euge, euge, animæ nostræ; nec dicant : Devoravimus eum.

26. Erubescant et revereantur simul, qui gratulantur malis meis.

Induantur confusione et reverentia, qui magna loquuntur super me.

27. Exultent et lætentur, qui volunt justitiam meam, et dicant semper : Magnificetur Dominus, qui volunt pacem servi ejus.

28. Et lingua mea meditabitur justitiam tuam, tota die laudem tuam.

Omnia ossa mea dicent : Domine, quis similis tui ? eruens inopem a validiore, et pauperem ac mendicum a violento.

Surgentes testes iniqui, quæ nescebiam interrogabant me.

Reddebant mihi mala pro bono : sterilitatem animæ meæ.

Ego autem cum infirmarentur, induebar cilicio : humiliabam in jejunio animam meam, et oratio mea in [al. *ad*] sinum meum revertetur.

Quasi ad amicum [*h. sodalem*], quasi ad fratrem meum sic ambulabam : quasi lugens mater, tristis incurvabar.

Et in infirmitate mea lætabantur et congregabantur : collecti sunt adversus me percutientes, et nesciebam, scindentes et non tacentes.

In simulatione verborum fictorum, frendebant contra me dentibus suis.

Domine, quanta videbis [al. *aspicies*]? onverte animam meam a calamitatibus eorum [al. *suis*] : a leonibus solitariam meam.

Confitebor tibi in ecclesia grandi [al. *magna*]; in populo forti laudabo te.

Non lætentur super me inimici mei mendaces : odientes me frustra conniventes [al. *cohibentes*] oculo.

Non enim pacem loquuntur, sed in rapina terræ verba fraudulenta concinnant.

Et dilataverunt super me os suum. Dixerunt : Vah vah ; vidit oculus noster.

Vidisti, Domine, ne taceas : Domine, ne elongeris a me.

Consurge [*h. expergiscere*], et vigila in [al. tac. *in*] judicium meum, Deus meus, et Domine [al. *Dominus meus*], in causam meam.

Judica me secundum justitiam tuam, Domine Deus meus, et ne insultant mihi.

Nec dicant in corde suo : Vah animæ nostræ ; et ne dicant : Absorbuimus eum.

Confundantur et revereantur pariter, qui lætantur in afflictione mea.

Induantur confusione et verecundia, qui magnificantur super me.

Laudent et lætentur, qui volunt justitiam meam ; et dicant semper : Magnificetur Dominus, qui vult pacem servi sui.

Et lingua mea meditabitur [al. *meditetur*] justitiam tuam, tota die laudem tuam.

Argumentum. — Orat Deum, ut sibi adversus inimicos, a quibus per summam injuriam oppugnatur, præsidio sit; tum eorum mores, insidias, malignitatem, superbiam describit; tum denique se tanti beneficii memorem, laudes illi per totam vitam relaturum spondet. Strophæ tres: 1-10, 11-18, 19-27, in quarum singulis preces, adversariorum accusationem, promissionem gratiarum invenies. Cf. I *Sam.* XXIV, 16.

1. Davidis *carmen.*

Contende, Jova, adversus eos qui in me contendunt,
pugna cum iis qui me oppugnant.
2. Prehende clypeum et scutum,
et surge in auxilium meum.
3. Et exsere hastam, et interclude *viam* in occursum persecutorum meorum;
dic animæ meæ: Salus tua ego.
4. Pudore et contumelia afficiantur quærentes animam meam;
cedant retro et erubescant qui meditantur malum (exitium) meum.
5. Sint ut palea (gluma) coram vento,
et Angelus Jovæ *sit* protrudens *eos ad lapsum.*
6. Sit via eorum tenebrosa et lubrica (propr. *tenebræ, lubricitates*),
et Angelus Jovæ persequatur eos.
7. Nam immerito absconderunt mihi foveam retis sui,
immerito foderunt *foveam* animæ meæ.
8. Superveniat ei (adversario meo) ruina, non opinetur (inopinato);
et rete ejus, quod abscondidit, capiat eum,
cum exitio incidat in illud.
9. Et (tum) anima mea exsultabit in Jova,
lætabitur in salute ejus.
10. Omnia ossa mea dicent: Jova, quis tui similis,
qui eripis afflictum ab eo qui potentior est illo,
et afflictum et egenum a spoliatore ejus?

11. Surrexerunt testes violentiæ (injuriosi);
quorum non sum conscius interrogant me.
12. Rependunt mihi malum pro bono,
orbitas est animæ meæ.
13. Et (at) ego, dum illi male habebant, vestimentum meum *erat* saccus,
affligebam jejunio animam meam,
et precatio mea in sinum meum redibat.
14. Tanquam amicus, tanquam frater mihi *esset* (quisque eorum), incessi (me habui);
tanquam lugens matrem squalidus (alii *pullatus*) demisi caput.
15. Et (sed) in claudicatione mea lætantur et sese congregant;
sese congregant adversus me percutientes, et non sciebam;
lacerant me, nec quiescunt (desinunt).
16. Inter sceleratissimos sannionum placentæ (genit. singul.)
frendent contra me dentibus suis.
17. Domine, quousque *otiosus* spectator eris?
Reduc (libera) animam meam a ruinis eorum (quas mihi parant),
a leonibus unicam meam.

18. Celebrabo te in cœtu magno,
in populo numeroso laudabo te.

19. Ne gaudeant de me hostes mei immeriti,
neque osores mei immeriti nictent oculis.
20. Neque enim pacem loquuntur (per litoten dictum),
et contra quietos terra verba fraudis excogitant.
21. Et late aperiunt contra me os suum (cachinno);
dicunt : Eia, eia, *tandem* videt oculus noster (exitum tuum)!
22. Vides, Jova : ne sileas;
Domine, ne sis remotus a me (auxilio tuo).
23. Evigila et expergiscere ad judicium meum,
mi Deus et Domine, ad causam meam.
24. Judica me secundum justitiam tuam, o Jova mi Deus,
et noli permittere ut lætentur de me (hostes mei).
25. Ne dicant in corde suo : Eia, anima nostra *completa est!*
Ne dicant : Absorpsimus illum!
26. Pudore afficiantur et erubescant ad unum omnes,
qui lætantur de malo meo;
induant pudorem et ignominiam,
qui fastuose agunt contra me.
27. Jubilent et lætentur amantes justitiam meam,
dicantque continuo : Magnus est (vel *sit*) Jova,
qui vult pacem (prosperitatem) servi sui.
28. Et lingua mea dicet justitiam tuam,
omni die laudem tuam.

NOTÆ.

Vers. 1. *Contende,* gall. *plaide, sois l'adversaire.* Post metaphoram forensem sequitur phrasis bellica. Pro *pugna,* etc., alii vertunt *devora.* — Vers. 2. *Scuto* infixa erat cuspis, ad hostes, si propius accederent, vulnerandos. Maurer vertit, *cum auxilio meo.* — Vers. 3. Ewaldo et aliis *segor* est teli genus, ita ut vertant, *stringe hastam et sagarin* (securis genus) *in occursum,* etc. : contra veterum omnium fidem. — Vers. 4. *Afficiantur,* sive ausis excidentes, sive Jova graviter eos puniente. — Vers. 5. Vel, *angelo Jovæ protrudente :* ita Rosenmullerus. — Vers. 7. *Foveam retis sui,* reti instructam. Translatio a venatione ferarum desumpta, ad quas capiendas super defossam foveam laqueus et plaga conditur, terraque operitur, ut incaute gradiens bellua irretiatur, et in foveam cadat. Alii minus recte, *perniciem retis sui,* pro *perniciosum rete.* — Vers. 8. Pro *cum exitio,* alii, *in foveam.... in eam,* pleonast. — Vers. 12. Alii, *orbitatem,* cum verbo *rependunt* construct. — Vers. 13. Quam longe alium ego me exhibui versantibus simili in miseria! *Redibat,* preces fundebam lugens serio, capite in sinum inclinato : sic enim preces quasi in sinum precantis redeunt. — Vers. 14. Vide quam crescat oratio, quam eleganter adscendat ab amico ad fratrem. a fratre ad matrem. — Vers. 15. *Claudicare* Hebræis synecdochice pro omni genere imbecillitatis accipitur, metaphora desumpta ab ovibus. *Sese congregant,* gall. *se liguent,* ad inferendum mihi damna. Maurer secundum membrum vertit, *congregantur, super me* agitantes *flagella.* Pro *percutientes* Hengstenberg vertit, *homines nihili* : conf. *Job.* XXX, 8. Ewaldus, *congregant sese mihi flagella :* ita Septuaginta et Vulgatus : *flagella,* linguæ scil., i. e. calumniæ, quas ignorabam, utpote innocens. — Vers. 16. *Inter,* i. e. cum. Alii, *sicut,* gall. *en impurs bouffons qui se jettent avidement sur un gâteau et se le disputent.* Parasitæ ventris causa in conviviis scurras et calumniatores agunt; apud Græcos dicuntur ψωμοκόλακες, κνισσοκόλακες. — Vers. 17. *Unicam,* i. e. animam, omni præsidio destitutam : ita Rosenmullerus. Rectius alii : vitam meam, rem pretiosissimam. — Vers. 19. Alii, non male, in posteriori membro vertunt, *neque* de me gaudeant *osores mei immeriti, qui nictant oculis.* — Vers. 20. *Neque.* Pro לא, Alexandrini legerunt לי, *mihi,* vel הלא *annon;* ceperunt vero רגז pro רגע. — Vers. 25. *Anima nostra,* i. e. desiderium nostrum, puta jam successit. — Vers. 27. *Amantes,* i. e. justæ meæ causæ faventes.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XXXIV.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Ipsi David.

Titulus nihil habet novi. Argumentum Psalmi videtur esse oratio Christi ad Patrem adversus persecutores suos, et corporis sui, quod est Ecclesia. Fortasse etiam, ut Theodoretus, Euthymius et alii volunt, orat ipse David pro liberatione sua, et contra Saul regem aliosque persecutores suos. Sed quia Propheta erat, et de Christo ut plurimum loquebatur in Psalmis, ut colligitur ex verbis Domini, *Luc.* cap. ult.; ideo cum S. Augustino et S. Hieronymo sensum principalem ad Christum pertinere censemus.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1.

1. JUDICA, DOMINE, NOCENTES ME, EXPUGNA IMPUGNANTES ME.

Propositio generalis est, qua petitur auxilium contra persecutores. Sed ex hebræo textu sententia explicanda est. Siquidem in hebræo habetur ad verbum, *judica, Domine, judicantes me*; sive *litiga cum litigantibus mecum.* Nam ab eadem voce formantur verbum et participium, seu nomen verbale; et quamvis hebræa vox ריבה *ribah,* sit ambigua, et possit referri tum ad judicium, tum ad litem, tamen græca et latina editio declaraverunt esse referendam ad judicium; itaque sensus erit: *Judica judicantes me,* id est, justo judicio condemna eos qui me injusto judicio condemnarunt, quales fuerunt principes Hebræorum, Annas et Caiphas, et principes ethnici, Pilatus et Herodes, qui Christum injuste judicarunt, et multi principes, qui sanctos martyres iniquissimo judicio condemnarunt. Quod autem nos legimus, « judica nocentes me, » eumdem sensum habet: qui enim injuste judicat, sine dubio nocet. Et quia persecutores Christi et Ecclesiæ videri volebant, quasi secundum leges atque ex zelo justitiæ Christum et servos ejus morti adjudicare, revera autem non judices, sed hostes erant, et cum falsa pietate pro superstitionibus suis bellum gerebant; ideo subjungit Psalmus: « Et expugna impugnantes me; » vel, ut clarius habetur in textu hebræo et græco, ubi est similis allusio verbi et participii, *pugna contra pugnantes mecum,* id est, suscipe causam meam et bellum meum, ut expugnante te inimicos meos, ego manus eorum effugiam et victoriam referam.

Principes qui Christum condemnarunt.

Vers. 2.

2. APPREHENDE ARMA, ET SCUTUM, ET EXURGE IN ADJUTORIUM MIHI.

Declarat illud, *expugna impugnantes me*; et quia qui pugnat debet instructus esse armis, tum quibus repellat ictus adversarii, tum quibus adversarium feriat; ideo in hoc versiculo meminit armorum prioris generis, in sequente vero posterioris. Nam pro eo quod nos legimus: *Apprehende arma et scutum,* in hæbræo est ad verbum, *apprehende clypeum et scutum*; sed græci et latini interpretes pro prima voce verterunt *arma,* ne rem eamdem bis ponerent, sed per *arma* intellexerunt arma defendentia et protegentia: id enim omnium consensu significat מגן *maghen*, a verbo גנן *ghanan*, quod est *protegere.* Porro *clypeus* et *scutum* Dei est bona ejus voluntas, juxta illud *Psalm.* V: « Domine, ut scuto bonæ voluntatis tuæ, coronasti nos. » Item æquitas sive justitia, *Sap.* V: « Sumet scutum inexpugnabile, æquitatem. » Et quidem benevolentia Dei clypeus est, quo Deus nos protegit. Plane enim securus est, quem Deus amat, et de illo dici potest: « Scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti eum. » Justitia Dei, quæ in Scripturis vocari solet æquitas, scutum est, quo Deus ipse protegit a judiciis et calumniis hominum impiorum: quantumvis enim Deus severe et atrociter impios puniat, semper justissime punit; et ideo non timet Deus jacula linguarum, vel judiciorum, juxta illud: « Ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris, » *Psalm.* L. Et de hoc dicitur: « Sumet scutum inexpugnabile, æquitatem, » quando videlicet Deus ad judicium novissimum veniet, et armabitur in ultionem inimicorum. Quare non sine causa bis hoc loco ponitur nomen clypei, sive scuti, quoniam utroque simul Deus armatur, cum et nos misericorditer protegit, et juste se ipsum defendit.

Clypeus et scutum Dei est bona ejus voluntas.

Vers. 3.

3. EFFUNDE FRAMEAM, ET CONCLUDE ADVERSUS EOS QUI PERSEQUUNTUR ME; DIC ANIMÆ MEÆ: SALUS TUA EGO SUM.

Hic jam loquitur de armis ad lædendum aptis, et per frameam intelligit *gladium*, ut S. Hieronymus vertit, et sensus est: Evagina gladium, et stringe illum contra persecutores meos. Illud enim, *effunde frameam*, significat facilem atque promptam gladii evaginationem, qualis est cum

gladius politus et lævis est: tunc enim nullo labore eximitur, atque quasi funditur e vagina; contra autem gladius rubigine confectus, vix magno labore nudari potest. Illud autem, *et conclude*, intelligitur de conclusione gladii, qui manu acriter stringi debet, ut firmiter teneatur, et fortius feriat. Verbum enim hebraicum סגור *segor claudere* et *stringere* significat. Sed quia framea et vox hebraica חנית *chanith*, et græca ῥομφαία non proprie *gladium*, sed *spiculum*, vel *lanceam* significat, ideo potest etiam sic exponi hic locus: « Effunde frameam, » id est, jace spiculum, seu lanceam in hostes, « et conclude adversus eos qui me persequuntur, » id est, claude viam, pone obstaculum, ne hostes accedant. Porro gladius et lancea Dei est ira ipsius, id est justitia vindicativa, qua impios punit. Sic enim legimus *Deuter*. XXXII: « Si acuero ut fulgur gladium meum, et arripuerit judicium manus mea, reddam ultionem hostibus meis; » et *Sapient*. V: « Acuet diram iram in lanceam. » Nam et gladius et lancea arma sunt offensiva. Mirabile prorsus spectaculum animæ fideli objicitur, cum cogitat Deum pro se stare armatum scuto et gladio, sive lancea, et audit illum in corde dicentem: « Salus tua ego sum. » Quamvis enim satis sit ad omnem securitatem, id quod Apostolus dicit *Rom*. VIII, 31: « Si Deus pro nobis, quis contra nos? » tamen Spiritus Sanctus, ut adhuc potentius infirmitatem nostram sustentaret, describit Deum non quomodocumque, sed armatum omni armorum genere, pro Ecclesia, et singulis fidelibus suis, adversus hostes visibiles et invisibiles pugnantem. « Dic animæ meæ: Salus tua ego sum. » Non satis est ad animi tranquillitatem, ut Deus pugnet pro nobis, sed necesse est ut id nobis innotescat; ideo petit Christus pro corpore suo, ut id reveletur, et loquente Spiritu Sancto ad cor fiducia oriatur. Quamvis autem magis proprie Deus medicus dici possit, quam salus, rectissime tamen salus dicitur, quia medici et medicamenta non semper sanant, nec intime penetrant substantiam rei, quam sanare cupiunt: Deus autem sanat semper, et intime illabitur animæ, et sicut fieri non potest ut sanitate præsente homo non sit sanus, etiamsi omnia alia absint: ita fieri nequit, ut Deo volente sanare, et per gratiam suam præsente, anima non sit sana, etiamsi omnia alia desint.

Gladius et lancea Domini est ira ejus.

Deus melius dici potest medicus quam salus.

Vers. 4.

4. CONFUNDANTUR ET REVEREANTUR, QUÆRENTES ANIMAM MEAM.

Describit exitum impiorum, adversus quos Deus arma capit, ac primum dicit: « Confundantur et revereantur, » id est, erubescant ob amissam victoriam qui quærunt me interficere; idem enim significant illa duo vocabula, *confundantur* et *revereantur*. Non enim hic agitur de reverentia erga alium, sed de pudore, quo suffundi solet qui cadit causa. Illud, *qui quærunt animam meam*, ambiguum est. Aliquando enim accipitur in bonam partem, ut in eo loco *Psalm*. CXVIII: « Periit fuga a me, et non est qui requirat animam meam, » id est, non habeo refugium ullum, neque est qui me noverit, et requirat, ut defendat. Aliquando in malam partem accipitur, ut hoc loco, et alibi sæpius, ubi quærere animam, est conari ad tollendam animam, id est vitam.

Vers. 5.

5. AVERTANTUR RETRORSUM, ET CONFUNDANTUR COGITANTES MIHI MALA.

Non solum igitur confundantur, et pudore afficiantur, sed etiam «avertantur retrorsum, » id est, recedant victi et confusi, « qui cogitant mihi mala, » id est, qui meditantur necem meam.

Vers. 6.

6. FIANT TANQUAM PULVIS ANTE FACIEM VENTI, ET ANGELUS DOMINI COARCTANS EOS.

Addit tertio, ut non solum erubescant, nec solum recedant, sed celeriter fugere cogantur, et dispergantur in varia loca. Pulvis enim a vento in varias partes magno impetu, velociterque dispergitur. Augetur autem hoc loco celeritas fugæ, et dispersio, tum ex parte pulveris, tum ex parte venti. Nam pro pulvere in hebræo est מוץ *mots*, quod significat *glumam*, ut diximus in explicatione primi Psalmi, id est, pulverem levissimum, ex minutissimis et ardissimis paleis conflatum. Et pro vento corporali, hic ponitur *Angelus Domini*, qui Spiritus est vivens, et longe potentior et efficacior omni vento. Fiant igitur sicut pulvis levissimus, qui ab omni vento facile rapi potest, et tamen non levis ventus, sed *Angelus Domini* sit *coarctans*, et impellens *eos*.

Vers. 7.

7. FIAT VIA ILLORUM TENEBRÆ, ET LUBRICUM, ET ANGELUS DOMINI PERSEQUENS EOS.

Addit ultimo, ut non solum dispergantur, et fugere cogantur, sed etiam sine ullo remedio in exitium præcipitentur: fugientes enim juvari solent scientia viarum, itinere tuto et stabili, aut certe si via sit lubrica, tarditate ambulationis. Hic autem ista omnia remedia cessant; imprecatur enim Propheta impiis, ut fugere cogantur in tenebris, et per viam lubricam, ut neque oculi, neque pedes officio suo fungi possint, et instante post eos, ac vehementer urgente Angelo Domini, ut necesse sit eos in præcipitium et exitium ruere. Hæc omnia implentur hoc tempore in Judæis, aliisque persecutoribus Christi et Ecclesiæ, qui justo Dei judicio versantur in tenebris ignorantiæ, et in lubrico concupiscentiæ; et persequente eos ira Dei, quotidie labuntur in majora peccata, et ad sempiternam mortem summa velocitate festinant. Sed manifestius implebuntur in die judicii: tunc enim impii confundentur et pudefient confusione ineffabili, et avertentur retrorsum in præcipitium gehennæ divina potestate coacti, idque absque ullo remedio, quomodo sine remedio ruit, et corruit in exitium, qui in tenebris per lubricum alio persequente festinare compellitur.

Christi et Ecclesiæ hostium ruina et interitus.

Vers. 8. 8. QUONIAM GRATIS ABSCONDERUNT MIHI INTERITUM LAQUEI SUI : SUPERVACUE EXPROBRAVERUNT ANIMAM MEAM.

Vers. 9. 9. VENIAT ILLI LAQUEUS, QUEM IGNORAT; ET CAPTIO, QUAM ABSCONDIT, APPREHENDAT EUM : ET IN LAQUEUM CADAT IN IPSUM.

In primis septem versiculis locutus est Propheta in persona Christi et omnium justorum de persecutionibus generatim : in sequentibus versiculis explicat tria genera persecutionum, quas pati solent justi ab impiis. Nam primum fraudibus et insidiis justos vexant, deinde falsis testimoniis eosdem appetunt, postremo aperta vi non verbis tantum, sed etiam factis justos opprimunt. Dicit igitur de primo genere : «Quoniam gratis absconderunt mihi interitum laquei sui,» id est, quoniam quidem nulla injuria a me lacessiti mihi insidias struere non cessant; ideo precor Deum, ut providentia sua faciat, ut insidiæ illæ in perniciem ipsorum convertantur. Quæ imprecatio, ut alias meminimus, non tam imprecatio, quam prophetia est. Vere enim providentia Dei hoc agit, ut insidiæ, vel solis noceant insidiatoribus, vel prius, et magis illis, quam aliis : quomodo fax accensa, ut comburat domum, se ipsam prius incipit comburere et consumere, quam domum, et sæpe domui nihil nocet : ita malitia insidiantium statim incipit animum insidiantis vastare; aliis autem, vel nihil nocet, vel longe minus, quia minus est malum pœnæ, quam malum culpæ. Quod attinet ad verba, illud : *Absconderunt mihi interitum laquei sui*, S. Augustinus legit : *Absconderunt mihi laqueum corruptionis suæ;* sed hebræi græcique codices cum nostra editione concordant. Sensus autem idem est. Dicitur enim *interitus laquei,* mors, quæ paratur per instrumentum laquei, et dicitur laqueus interitus, sive corruptionis, laqueus, qui paratur, sive tenditur ad capiendum et occidendum. In hebræo habetur רשתם, *rete,* non *laqueus;* sed parum refert : utrumque enim instrumentum est ad capiendum aptum. Illud, *supervacue,* in hebræo est חנם *chinnam*, id est *gratis*, sicut paulo ante; sed Interpres variare voluit. Itaque sensus est : « supervacue, » id est *sine causa,* cum nullam a me injuriam acceperint, exprobraverunt animam meam, id est, probro me affecerunt, tendentes mihi laqueos et retia quasi feræ silvestri. In hebræo nunc habetur חפרו *chapheru,* id est *foderunt;* sed Septuaginta legisse videntur חרפו, una littera transposita; id enim significat *exprobraverunt*. Quamvis si legamus, *foderunt animæ meæ,* idem erit sensus, nimirum sine causa foderunt foveam deceptionis vitæ meæ, ac per hoc pudore me affecerunt. Illud autem, *veniat illi laqueus quem ignorat, et captio quam abscondit, apprehendat eum, et in laqueum cadat in ipsum,* multo clarius est in hebræo, videlicet sic : *Veniat illi,* nimirum insidiatori, *calamitas quam ignorat*, id est, calamitas insperata et inopinata. Et declarat quæ sit ista calamitas, addens, *rete suum,* sive *laqueus suus quem abscondit mihi, capiat ipsum,* et sic *incidat* in ipsam calamitatem, quam mihi paraverat. Sententia tamen eadem est, nisi quod Septuaginta pro calamitate in utroque loco ponere maluerunt instrumentum calamitatis, videlicet laqueum, et pro reti sive laqueo, posuerunt *captionem*, quæ est effectus laquei. Illa repetitio, *in ipsum*, est hebraismus, pro eo quod nos Latini dicimus, *in ipsum eumdem* laqueum cadat.

10. ANIMA AUTEM MEA EXULTABIT IN DOMINO, ET DELECTABITUR SUPER SALUTARI SUO. Vers. 10.

11. OMNIA OSSA MEA DICENT ; DOMINE, QUIS SIMILIS TIBI? Vers. 11.

12. ERIPIENS INOPEM DE MANU FORTIORUM EJUS, EGENUM ET PAUPEREM A DIRIPIENTIBUS EUM. Vers. 12.

In his tribus versiculis Propheta explicat lætitiam inenarrabilem, qua perfundetur justus, cum se perfecte liberum esse cernet ab omnibus insidiantibus. Sunt autem phrases poeticæ, metaphoricæ, admirabiles. Est autem hæc sententia : cum id acciderit, quod precatus sum, « anima mea, » qua vivo et sapio, præ lætitia « exultabit in Domino » Deo, videlicet laudans et magnificans; et simul « delectabitur super salute sua, » quam se adeptam esse videbit, vel potius super ipsum Dominum qui est salus ejus, non solum anima, sed etiam corpus, imo omnes partes corporis, etiam intimæ et abjectissimæ, quales sunt ossa, quæ sensum habent ; nec solum *ossa*, sed *omnia ossa*, etiam minima, gestient præ voluptate, et si sensum et vocem haberent, exclamarent utique, et dicerent : « Domine, quis similis tibi? » nihil enim est in terra neque in cœlo te fortius, benignius, sapientius, amabilius : quippe qui tam potenter et misericorditer eripis pauperem de manu hostis multo fortioris ipso, qui violenter ejus bona, et ipsam vitam rapere cupiebat. S. Augustinus, more suo allegoricum sensum persequens, per *ossa* intelligit viros perfectos, qui sunt in Ecclesia, per carnem vero homines infirmos, ut sensus sit : Quamvis tempore tentationis, vel persecutionis caro mystici corporis Ecclesiæ cedat, ossa tamen non cedent, sed resistent, ac dicent : « Domine, quis similis tibi? » Quod attinet ad verba, illud, *salutari suo*, in hebræo est בִּשׁוּעָתוֹ, *salutem suam.* Sed quia secunda pars versiculi ut plurimum repetit et explicat primam, et in prima dictum est, *exultabit in Domino,* recte S. Augustinus per *salutare* intelligit ipsum Dominum, qui supra dixit : « Salus tua ego sum. » Illud autem, *omnia ossa mea dicent,* simile est illi, quod habetur in Ps. CII : « Benedic, anima mea, Domino; et omnia quæ intra me sunt, nomini sancto ejus. » Significatur autem in hac phrasi perfecta quædam lætitia, quæ totum hominem repleat. Aliquando enim animus gaudet, sed corpus dolet, et tunc non est plena

perfectaque lætitia : sed quando sanabit Dominus omnes languores nostros, et replebit in bonis omne desiderium nostrum, tum demum totus homo inenarrabili voluptate perfusus exultabit in Domino, et omnes partes ejus usque ad ossa insensibilia, dicent Domino : « Quis similis tibi? » Sicut enim res insensibiles sitire dicuntur, quando carent necessariis adjumentis, juxta illud *Ps.* LXII : « Sitivit in te anima mea, quam multipliciter tibi caro mea ; » sic etiam eædem res insensibiles, quando defectus earum tolluntur, exultare et gestire dici possunt. Illud, *Domine, quis similis tibi?* in græco geminatur, *Domine*, *Domine* ; sed neque geminatio habetur in hebræo, neque legitur ab Augustino, vel Theodoreto, vel Euthymio. Illud, *eripiens inopem*, in hebræo facilius connectitur cum superioribus : sic enim ad verbum legitur : « Domine, quis sicut tu, qui eripis inopem? » Est itaque sic connectenda sententia : *Domine, quis similis tibi, qui es eripiens inopem de manu fortiorum ejus?* Illud quoque, *de manu fortiorum ejus*, in hebræo clarius est ; sic enim legimus, מציל עני מחזק ממנו, *eripiens inopem a robusto præ ipso*, id est, ab hoste robustiore, quam ipse sit. Sed latinus Interpres reddidit ad verbum quod invenit in græco. Denique pro illis verbis, *a diripientibus eum*, in hebræo solum est מגזלו *miggozelo, a violento* ; sed Interpretes explicare voluerunt latius, quod unico verbo continebatur in textu originali.

Anima aliquando gaudet, et corpus dolet.

Vers. 13. 13. SURGENTES TESTES INIQUI, QUÆ IGNORABAM, INTERROGABANT ME.

Vers. 14. 14. RETRIBUEBANT MIHI MALA PRO BONIS : STERILITATEM ANIMÆ MEÆ.

Pergit nunc Propheta ad secundum genus persecutionum, quo impii testimoniis falsis, non ex insidiis, sed palam justos persequuntur, et mire exaggerat nequitiam horum testium. *Primo* dicit *surgentes*, ut significet eos non exspectasse citationem, sed per se venisse. *Secundo* addit, *quæ ignorabam*, ut ostendat accusari justum ab iniquis testibus, de eo quod nec fecerat, nec cogitaverat. Dicimur enim ignorare quæ non probamus, nec unquam fecimus, ac si facere nesciremus. Sic de Christo dicit Apostolus II *Cor.* V : « Eum qui peccatum non noverat, pro nobis peccatum fecit. » *Tertio* addit, *interrogabant me*, ut ostendat audaciam ac imprudentiam testium, qui non contenti falsum testimonium dixisse coram judice, ipsum etiam virum justum coram arguere et interrogare audent. *Quarto* addit, *retribuebant mihi mala pro bonis*, ut ostendat falsos testes nulla injuria lacessitos, sed contra beneficiis affectos, ex mera malitia ad calumniandum adductos. Addit ultimo, *sterilitatem animæ meæ*, ut ostendat per falsa testimonia illos non quærere leve aliquod malum, sed omnium maximum. Potest enim sterilitas hoc loco posita duobus modis accipi, primo generatim pro desolatione, et vastitate universali, qualis accidit S. Job, qui una die amisit opes, filios, sanitatem. Et huc pertinet expositio Theodoreti et Euthymii, qui accipiunt *sterilitatem* pro *oblivione*, id est tali desolatione, ut ipsum etiam nomen oblivioni tradatur. Potest secundo accipi sterilitas pro uno genere mali, sed maximæ æstimationis, tum apud diabolum, qui illud per ministros suos inferre conatur ; tum apud hominem justum, qui illud cogitur pati. Id malum est, ut homo justus infamia per falsa testimonia notatus sterilis et orbus maneat, ut nec fructum facere possit, et quod jam fecit, pereat. Sic S. Augustinus exponere videtur.

Sterilitas duobus modis hic accipitur.

Vers. 15. 15. EGO AUTEM, CUM MIHI MOLESTI ESSENT, INDUEBAR CILICIO.

Vers. 16. 16. HUMILIABAM IN JEJUNIO ANIMAM MEAM, ET ORATIO MEA IN SINU MEO CONVERTETUR.

Antequam Propheta de tertio genere persecutorum loqui incipiat, exponit quid egerit adversus persecutores secundi generis, ac dicit se non reddidisse malum pro malo, neque de vindicta cogitasse, sed ad Deum orandum cum magna humilitate se convertisse : « Cum, inquit, adversarii mihi molesti essent, » non superbe illis insultavi, sed sacco indutus jejunare cœpi, ut oratio mea Deum facilius placaret. Saccus enim et jejunium sunt alæ orationis. Sic rex ille Ninivitarum, cum sacco et jejunio orans, exauditur, *Jonæ* III. Quod idem legimus de rege Achab, III *Reg.* XXV ; unde et sapiens dicit : « Oratio humiliantis se nubes penetrabit. » Addit vero : « Et oratio mea in sinu meo convertetur, » ut ostendat se fructum orationis non dubium exspectare. Ponitur enim *in sinu meo*, pro *in sinum meum*, ut habetur in textu hebræo et græco, quasi dicat : Oratio ex tanta humilitate profecta non revertetur ad me vacua, sed sinum meum cœlesti consolatione implebit. Possumus etiam, si velimus, illud, *in sinu meo*, accipere ut jacet, in casu auferendi, exponere hunc locum de frequentia orationis, ut sensus sit : Oratio mea in sinu meo existens, sæpius revertetur et recurret, ut quod semel, aut iterum quærens non invenit, perseverando, id est, sæpius revertendo inveniat. Et quamvis ad litteram hæc non videantur convenire Christo, quem in Evangelio non legimus indutum cilicio jejunasse et orasse, dum persecutiones pateretur, conveniunt tamen eidem Christo prout est in membris suis ; hoc enim proprium membrorum Christi, dum adversa patiuntur, non cum adversariis contendere, sed ad cor suum redire, et Deum humiliter deprecari. Quod ad verba attinet, illud, *cum mihi molesti essent*, in hebræo est, בחלותם *bachalotham, cum ipsi infirmarentur*. Sed verisimile est Septuaginta Interpretes legisse cum aliis punctis, vel cum additione alicujus alterius litteræ, in conjugatione *piel*, vel *hiphil*. Tunc enim accipi debet active illud verbum, ut non solum Septuaginta, sed etiam S. Hieronymus ex hebræo vertit. Sic enim

Saccus et jejunium sunt alæ orationis.

legimus apud Hieronymum, *cum infirmarer ab eis*, id est, cum ipsi me ægrotare facerent, quod est idem cum eo, quod legunt Septuaginta, *cum mihi molesti essent*. Potest etiam dici Septuaginta et S. Hieronymum legisse, *cum infirmarentur ipsi*, ut nunc legimus in hebræo; sed altius cogitasse, Prophetam loqui de illa ægrotatione animi, quæ semper conjuncta est cum injusta persecutione; quicumque enim alium injuste persequitur, se ipse lædit et vastat; et dum alium ægrotare facit morbo pœnæ, ipse ægrotat morbo culpæ. Recte ergo sententiam reddiderunt Septuaginta et S. Hieronymus; idem enim est, quoad sensum, *cum mihi molesti essent*, et *cum morbo iracundiæ*, vel *odii*, vel *invidentiæ*, *adversus me ægrotarent*. Illud autem, *induebar cilicio*, in textu hebræo est, et in græco, *induebar sacco*. Ex quo intelligimus per cilicium non esse intelligendum indumentum ex pilis animalium, quod interius adhiberi solet, ut legimus de rege Joram, IV *Reg.* 6; sed vestem sacceam, qua exterius etiam ad significandam humilitatem aliqui utuntur, ut de rege Ninivitarum Jonas testatur cap. III. Illud, *humiliabam in jejunio animam meam*, phrasis est hebraica; passim enim Hebræi animam ponunt pro toto homine.

Vers. 17.

17. QUASI PROXIMUM, ET QUASI FRATREM NOSTRUM SIC COMPLACEBAM : QUASI LUGENS, ET CONTRISTATUS, SIC HUMILIABAR.

Pius affectus Davidis erga inimicos.

Hic versiculus multo clarior est in textu hebræo, quam in græco vel latino. Sic enim ad verbum reddi potest cum S. Hieronymo : *Quasi ad amicum, quasi ad fratrem meum sic ambulabam; quasi lugens mater tristis, sic incurvabam*; et sensus est : Ego non solum in tribulatione positus, non reddidi malum pro malo, sed reddidi bonum pro malo : sic enim affectus fui erga unumquemque adversariorum, ut amicus erga amicum, imo ut fratrem, vel potius ut mater erga filium parvulum et languentem. Sicut enim mater, videns filium ægrotantem, incurvat se tristis et gemens ad eum suscipiendum, sic et ego me cum adversariis meis gessi. Non potuit grandius et luculentius exprimi pius affectus erga inimicos. Et quidem Propheta David opere præstitit, quod hoc loco in persona Christi, et sua, et omnium perfectorum virorum expressit. David enim Saulem, quem ut fratrem, dum viveret, dilexit, mortuum ut filium deflevit. Idem fecit multo excellentius Christus, qui videns civitatem flevit super illam, *Luc.* XIX; seque gallinæ pullos sub alas congregare satagenti comparavit, *Matth.* XXIII. Lectio latinæ editionis eumdem sensum habet; sed obscura est, quia verba græca totidem verbis latinis reddidit. Sed ex hebraica lectione illustranda et supplenda est. Hic igitur erit sensus : *Quasi proximum, quasi fratrem nostrum sic complacebam*, id est, complacebam mihi, sive affectus eram erga unumquemque adversariorum, quasi erga proximum, sive socium et amicum, imo etiam erga fratrem nostrum. « Quasi lugens et contristatus, sic humiliabar, » id est, non solum affectus eram ad persecutorem meum, ut ad proximum et fratrem; sed « humiliabar » et inclinabam me ad eum, ex compassione dolens, et contristatus de malis ejus, quomodo pia mater inclinatur tristis ad filium languidum et jacentem.

Vers. 18.

18. ET ADVERSUM ME LÆTATI SUNT, ET CONVENERUNT : CONGREGATA SUNT SUPER ME FLAGELLA, ET IGNORAVI.

Docet consequenter Psalmus persecutores justorum reddere mala pro bonis, et simul transit ad tertium genus persecutionum, quo non contenti impii fraudibus et calumniis justos vexasse, flagellis quoque eos aggrediuntur. « Et adversum me lætati sunt ; » ego de malis eorum dolebam, ipsi de malis meis lætabantur : neque hac impietate contenti, « convenerunt adversum me, » flagellis armati, ut me, si possent, occiderent; « et ignoravi, » id est, ignoravi eorum consilia, et ideo præcavere non potui, vel ita me patienter gessi, ac si quid facerent, ignorarem. Quod attinet ad verba, pro *et adversum me*, S. Hieronymus vertit, *et in infirmitate mea* : vox enim hebraica צלעי potest significare, *latus meum*, et *infirmitas mea*. Priorem significationem secuti sunt Septuaginta, et ideo verterunt, *adversum me*, quod fere est idem quod *ad latus meum*. Posteriorem secutus est S. Hieronymus. Sed in sententia non est varietas. Illud autem, *congregata sunt super me flagella*, in hebræo est, *congregati sunt super me flagellantes*; sed idem est sensus. Denique pro *ignoravi*, S. Augustinus legit, *ignoraverunt*, et refert ad persecutores, qui vere ignoraverunt quam magnos viros percuterent, cum Christum, vel sanctos flagellarent. Sed quamvis vox græca sit ambigua, tamen hebraica ידעתי non est ambigua, nec potest reddi nisi in prima persona : proinde recte habet latina vulgata editio, *et ignoravi*, ut etiam legunt Theodoretus et Euthymius græci.

Vers. 19.

19. DISSIPATI SUNT, NEC COMPUNCTI, TENTAVERUNT ME : SUBSANNAVERUNT ME SUBSANNATIONE, FRENDUERUNT SUPER ME DENTIBUS SUIS.

Pergit explicare malitiam adversariorum, ac dicit eos non potuisse implere quod cupiebant, divina providentia protegente suos, ne ab iniquis persecutoribus læderentur. Sed ne sic quidem quievisse eos : nam quos non potuerant flagellis verborum movere, tentabant flagellis verborum, irrisionibus et communicationibus terrere. « Dissipati sunt, » inquit, id est, qui convenerant in unum, ut nocerent et flagellarent, divisi sunt ab invicem Deo dissipante eorum conventiculum : sed non propterea « compuncti sunt, » id est, non resipuerunt; vel, ut proprie sonat vox hebræa, דמו non *siluerunt* et *quieverunt*, ut par erat; sed potius tentaverunt me, nimirum ad

iracundiam provocare, quia *subsannaverunt me subsannatione irrisoria*, et *frenduerunt contra me dentibus suis*, minas crudeles intentantes. Quod attinet ad verba, quod in græco et latino legimus, *tentaverunt me, subsannaverunt me subsannatione*, S. Hieronymus ex hebræo vertit, *in simulatione verborum fictorum*. Sed verba ipsa hebraica, neque hunc sensum, neque illum recipere videntur : sic enim legimus בחנפי לעגי מעוג, id est, *in hypocrisi*, sive *simulationibus subsannationum verbi otiosi*. At profecto omnino credibile est Septuaginta Interpretes aliter legisse, et libros optimos habuisse, præsertim cum verba hebraica, ut nunc leguntur cum punctis Rabbinorum, nihil significare videantur. Existimo igitur mutanda esse puncta, et ex nomine, *in simulationibus*, faciendum esse verbum modi infiniti cum affixo primæ personæ, quod reddendum erit, *intentando me*. Nam etsi חנף *simulare*, et *hypocritam esse* significet, tamen tentare proprium est hypocritarum, juxta illud Domini : « Quid me tentatis, hypocritæ? » *Matth.* XXII; et idem est *in tentando me*, quod, *in hypocrisi agendo mecum*, et similiter ex nomine *subsannationum* faciendum erit verbum temporis præteriti, cum affixo primæ personæ, et tunc sensus erit, *subsannaverunt me*; illud autem, מעוג significat quidem *verbum otiosum*, sed significat etiam *subsannationem*. Proinde integer sensus erit, *in tentando me subsannaverunt me subsannatione*, quod est idem cum eo quod nos habemus, *tentaverunt me, subsannaverunt me subsannatione*.

Vers. 20.

20. DOMINE, QUANDO RESPICIES? RESTITUE ANIMAM MEAM A MALIGNITATE EORUM, A LEONIBUS UNICAM MEAM.

Expositis persecutoribus, revertitur Propheta in persona justorum omnium, qui persecutionem patiuntur, ad orandum Deum, ut finem cum principio conjungat. Et quoniam videtur Deus non respicere, quid in terris fiat, quando non punit injustos, ideo dicit : « Domine, quando respicies? » id est, quando te videre mala impiorum puniendo demonstrabis? « Restitue animam meam a malignitate eorum, » id est, eripe vitam meam de periculo in quo versatur, dum est in potestate malignorum, et restitue illam in pristinam securitatem, sive, restitue mihi vitam, quam pene amisi, dum est in manibus malignorum. Quod ipsum repetit, et clarius explicat dum adjungit : « A leonibus unicam meam, » id est, restitue mihi animam, quæ est mihi unica, ac per hoc dilectissima, quod facies eruendo eam a potestate inimicorum, qui crudelitate et ferocitate leones dici possunt, et *frendent*, ut supra dictum est, *dentibus suis*. Quod ad verba attinet, illud, *a malignitate*, S. Augustinus legit, *ab astutiis*; S. Hieronymus autem vertit, *a calamitatibus*. Causa diversitatis fuit, quia vocem hebraicam משאיהם deduxerunt Septuaginta a verbo נשא, quod est *decipere*, et ideo S. Augustinus legit, *astutiis*; at noster Interpres, *a malignitate*; et S. Hieronymus deduxit ab alia radice, nimirum a שאה *saah*, quod est *desolari*, et ideo vertit, *a calamitatibus*; sed idem est sensus, ut patet. Per *unicam* S. Augustinus intelligit Ecclesiam, quam Christus erui vult a persecutoribus. Quod quidem verum est, sed ad litteram videtur omnino referendum ad animam, seu vitam. Sicut etiam illud *Psalm.* XXI : « Erue a framea, Deus, animam meam, et de manu canis unicam meam. » Anima enim recte dicitur unica quasi unice dilecta. Vita enim temporalis est fundamentum omnium bonorum temporalium, et vita æterna omnium bonorum simpliciter. Itaque et Dominus ait in Evangelio, *Matth.* XVI : « Quid prodest homini, si universum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur? aut quam dabit homo commutationem pro anima sua? » et tamen multi ita desipiunt, ut pro nihilo libenter perdant animam, quam unice amare debuissent.

Anima recte dicitur unica, et cur?

Vers. 21.

21. CONFITEBOR TIBI IN ECCLESIA MAGNA, IN POPULO GRAVI LAUDABO TE.

Promittit se non fore ingratum, si liberationem ab adversariis obtineat. « Confitebor tibi, inquit, in ecclesia magna, » id est, non abscondam beneficium tuum, sed publice coram omnibus prædicabo; et idem repetit aliis verbis, « in populo gravi laudabunt te. » Idem enim est confiteri et laudare, idem quoque ecclesia magna et populus gravis. Dicitur enim ecclesia magna ratione multitudinis, quod proprie significat vox hebræa רב *rab*, id est ecclesia *multa*; et similiter dicitur populus *gravis*, sive, ut significantius habetur in hebræo, עצום, *robustus*, ratione multitudinis. Tunc enim robustus est populus, cum tam multis viris abundat, ut hostes non timeat. Videtur etiam Propheta ad Ecclesiam Christianam respicere, in qua laudatur assidue Deus ob piorum liberationem. Est enim ecclesia Christiana vere multa et magna, cum totum orbem terrarum obtineat, et vere gravis et robusta, cum « portæ inferi adversus eam prævalere non possint, » *Matth.* XVI. Ecclesia quoque triumphans, Ecclesia magna erit, cum de ea scriptum sit, *Apocal.* VII : « Vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat; » et populus robustus, cum ibidem additum sit : « Et palmæ in manibus eorum. »

Ecclesia Christiana est vere multa.

Vers. 22.

22. NON SUPERGAUDEANT MIHI, QUI ADVERSANTUR MIHI INIQUE : QUI ODERUNT ME GRATIS, ET ANNUUNT OCULIS.

Redit ad orationem quam inchoaverat, et petit liberari a persecutoribus, præsertim hypocritis, qui simulant se amicos, cum nihil minus sint. « Non supergaudeant mihi, » id est, non gaudeant super me, sive non lætentur de interitu meo, « qui adversantur mihi inique, » id est, qui me persequuntur fingentes amicitiam; nam in hebræo habetur

שקר, quod *mendacium* proprie significat; unde S. Hieronymus vertit, *inimici mei mendaces*; et hæc ipsa est maxima iniquitas, persequi hominem, et decipere specie amicitiæ. Hoc idem declaratur et repetitur in sequentibus verbis: « Qui oderunt me gratis, et annuunt oculis, » id est, qui sine causa me oderunt, cum nihil mali illis attulerim, et tamen fingunt amicitiam annuendo oculis, salutantes, blande aspicientes, et approbantes quæ dico. Quid est, inquit Augustinus, annuere oculis? pronuntiantes vultu, quod in corde non gerunt.

Vers. 23. 23. QUONIAM MIHI QUIDEM PACIFICE LOQUEBANTUR, ET IN IRACUNDIA TERRÆ LOQUENTES, DOLOS COGITABANT.

Declarat Propheta cur dixerit de inimicis suis, *et annuunt oculis*, et dicit: Quoniam ipsi quidem mecum verbis exterioribus pacifice loquebantur, quasi amici essent; sed interius præ iracundia disrumpebantur, et *cogitabant dolos*, quibus me perderent: hæc de sensu. In verbis magna difficultas est; nam hebraicus codex ad verbum sic habet: *Quoniam non pacem loquebantur, et super scissuras terræ verba dolosa meditabantur*. Et sic etiam vertit S. Hieronymus, nisi quod pro *scissuras terræ*, ponit, *in rapina terræ*; græcus vero codex sic habet: *Quoniam mihi quidem pacifica loquebantur, et super iracundiam dolos cogitabant*. Et sic legunt et interpretantur S. Augustinus, Theodoretus et Euthymius. Sed observandum est vocem hebraicam לא *lo*, quæ significat *non*, a Septuaginta Interpretibus lectam fuisse, לי *li*, quæ significat *mihi*, et omnino credibile est Septuaginta Interpretes habuisse libros hebraicos emendatiores: proinde non videtur ambigendum meliorem esse lectionem latinam Vulgatæ editionis, quæ respondet voci, quam in suis libris habuerunt Septuaginta, quam ea sit, quam nunc habemus in hebræo. Quod autem in hebræo habetur, *super scissuras terræ*, verterunt Septuaginta, *super iracundiam*, quia intellexerunt sermonem Prophetæ esse metaphoricum, et per *scissuras terræ* significatam esse iracundiam, quæ est quædam scissura cordis terreni et animalis. Qui enim irascuntur, ii disrumpuntur interius, et quietem ac pacem amittunt: et quidem latinus Interpres addere voluit vocem illam *terræ*, quam invenit in hebræo; sed græcus Interpres satis esse putavit, eam subintelligi in voce iracundiæ, quæ est fervor circa cor. Explicanda igitur est vox illa, *terræ*, ut accipiatur pro corde terreno et animali, ut diximus. Cur autem S. Hieronymus vertit, *rapinam terræ*, non assequor, nisi per scissuras metaphorice intellexerit rapinam, aut forte vox hebraica hoc etiam significare possit. Sed absolute præferenda est interpretatio Septuaginta Interpretum, quam Ecclesia in latina editione sequitur. Quod autem in latina editione nos habemus: *Loquentes dolos cogitabant*, non differt in sensu a verbis hebraicis, *verba dolosa cogitabant*. Idem enim est verba dolosa cogitare, et, loquendo intra se dolos cogitare. Neque multum refert, quod Septuaginta non habeant *verba* aut *loquentes*, sed simpliciter, *dolos cogitabant*, quia in ipsa cogitatione satis intelligitur interna locutio.

Melior est Vulgata editio latina, quam ea quam nunc habemus in hebræo.

Vers. 24. 24. ET DILATAVERUNT SUPER ME OS SUUM; DIXERUNT: EUGE, EUGE, VIDERUNT OCULI NOSTRI.

Quam sit verum quod supra dixit de inimicis suis, quod simulato corde pacifice loquerentur, ostendit Propheta in persona justorum in hoc versiculo, ubi dicit eosdem inimicos qui aliquando blandiebantur et annuebant oculis, postea cum in eas calamitates incidisset, quas illi fraudulenter concinnaverant, dilatato ore cœpisse aperte insultare, et inter se gratulari ac dicere: Vidimus tandem quod tantopere cupiebamus. Hoc totum in Christo, qui caput justorum est, impletum legimus in Evangelio: aliquando enim pacifice loquebantur inimici, dicentes: « Scimus, quia verax es, et viam Dei in veritate doces, » *Matth.* XXII; sed interim dolos meditabantur, ut caperent eum in sermone. Cum autem illum cruci affixum viderunt, « dilataverunt os suum insultantes et dicentes: Vah qui destruis templum Dei, » etc. Quod ad verba attinet, conveniunt codices omnes, eo excepto, quod interjectionem hebraicam האח *heah* Septuaginta reddiderunt *euge*; S. Hieronymus, *vah*; et *euge* est lætantis, *vah* insultantis: sed parum refert; nam utraque est exultantis, et exultatio inimicorum quædam insultatio est.

Vers. 25. 25. VIDISTI, DOMINE, NE SILEAS; DOMINE, NE DISCEDAS A ME.

Vers. 26. 26. EXURGE ET INTENDE JUDICIO MEO: DEUS MEUS, ET DOMINUS MEUS, IN CAUSAM MEAM.

Vers. 27. 27. JUDICA ME, DOMINE, SECUNDUM JUSTITIAM TUAM; DOMINE DEUS MEUS, NON SUPERGAUDEANT MIHI.

Redit Propheta ad orationem, idipsum aliis et aliis verbis repetens ad insinuandum affectum. « Vidisti, inquit, Domine, » quanta videlicet sit oppressio pauperis servi tui; « ne sileas, » quasi non videas, aut non possis, aut non velis defendere sperantes in te. « Ne discedas, » vel, ut habet vox hebraica, *ne elongeris a me*, id est, ne deseras me in tribulatione positum, quomodo faciunt qui procul abeunt. Nec solum non sileas, et non discedas, sed nec sedeas, quasi otiose spectans, vel dormitans; sed exurge, et quasi judex justus et potens intende diligenter animum ad judicium meum, id est, ad litem, quam cum persecutoribus habeo; intende, inquam, « Deus meus in causam meam, et judica me secundum justitiam tuam, Domine, » id est, si justitia tua, quæ rectissima est, judicat me injuste ab adversariis opprimi, libera me de manibus eorum, ut non amplius gaudeant super miseriis meis.

Vers. 28. 28. NON DICANT IN CORDIBUS SUIS : EUGE, EUGE, ANIMÆ NOSTRÆ, NEC DICANT : DEVORAVIMUS EUM.

Vers. 29. 29. ERUBESCANT ET REVEREANTUR SIMUL, QUI GRATULANTUR MALIS MEIS.

Vers. 30. 30. INDUANTUR CONFUSIONE ET REVERENTIA, QUI MAGNA LOQUUNTUR SUPER ME.

Explicat id quod dixerat : Non supergaudeant mihi, « non dicant, inquit, in cordibus suis : Euge, euge, animæ nostræ, » id est, non exultent in cordibus suis super vitam meam, quasi jam exstinctam. Sicut enim illud, *non supergaudeant mihi*, significat, *non gaudeant super me* : sic etiam hoc, *non dicant euge, animæ nostræ,* debet exponi : *Non dicant euge super animam nostram*, et explicat in verbis sequentibus : « Nec dicant, inquit, devoravimus eum, » id est, non possint jactare ab eis, quasi a leonibus me devoratum. Sed contra potius amissa spe victoriæ erubescant et revereantur, id est, verecundentur simul omnes inimici mei, qui nunc spe victoriæ gratulantur sibi de malis meis, id est, mihi imminentibus; nec solum leviter erubescant et verecundentur, sed « induantur confusione et erubescentia, » id est, toti cooperiantur confusione, « qui magna loquuntur super me, » id est, qui magnifice jactabant potentiam suam super me. Aliqui legunt *maligna*, pro *magna;* sed nostra lectio consentit græcæ et hebraicæ veritati.

Vers. 31. 31. EXULTENT ET LÆTENTUR, QUI VOLUNT JUSTITIAM MEAM, ET DICANT SEMPER : MAGNIFICETUR DOMINUS, QUI VOLUNT PACEM SERVI EJUS.

Vers. 32. 32. ET LINGUA MEA MEDITABITUR JUSTITIAM TUAM, TOTA DIE LAUDEM TUAM.

Quemadmodum precatus est Propheta ut iniqui confundantur, sic etiam nunc precatur, ut justi exultent et lætentur, qui bene sibi volunt, et amant innocentiam suam, vel cupiunt justitiam suam palam apparere. Excitat quoque ad laudem Dei omnes, qui cupiunt pacem suam, quæ secutura erat ex liberatione sua ab omnibus malis. In hebræo habetur, *qui vult pacem servi sui*. Septuaginta Interpretes videntur legisse verbum in numero multitudinis, quod in nostris libris est in numero singulari; sed uterque sensus optimus est. Claudit Psalmum David promittens gratiarum actionem pro accepto beneficio : « Lingua mea, inquit, meditabitur justitiam tuam, » id est, exercebitur in prædicanda justitia tua; et hoc ipsum repetit, et repetendo declarat, dicens : « Tota die laudem tuam, » id est, lingua mea tota die meditabitur laudem tuam, id est, exercebitur in prædicanda laude justitiæ tuæ. Quod autem dicit, *tota die*, significat *frequenter* et *assidue*, ita ut nunquam tanti beneficii subrepat oblivio. S. Augustinus hoc loco pie monet, eum semper Deum laudare, qui semper bene agit.

PSALMUS XXXVI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *In finem, servo Domini ipsi David.*	V. s. h. — *Victori servo domini, David.*
2. Dixit injustus ut delinquat in semetipso : non est timor Dei ante oculos ejus.	Dixit scelus impii in medio cordis ejus : non est timor Dei ante oculos ejus.
3. Quoniam dolose egit in conspectu ejus, ut inveniatur iniquitas ejus ad odium.	Quia dolose egit adversus eum in oculis suis : ut inveniret iniquitatem ejus ad odiendum.
4. Verba oris ejus iniquitas et dolus : noluit intelligere ut bene ageret.	Verba oris ejus iniquitas et dolus : cessavit cogitare, ut benefaceret.
5. Iniquitatem meditatus est in cubili suo : astitit omni viæ non bonæ, malitiam autem non odivit.	Iniquitatem cogitat in cubili suo, stabit in via non bona : malum non abjiciet.
6. Domine, in cœlo misericordia tua, et veritas tua usque ad nubes.	Domine, in cœlo misericordia tua, fides tua usque ad nubes.
7. Justitia tua sicut montes Dei; judicia tua abyssus multa. Homines et jumenta salvabis, Domine.	Justitia tua quasi montes, Deus [al. *Domine*], judicium tuum abyssus multa : homines et jumenta salvos facies, Domine.
8. Quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam, Deus!	Quam pretiosa misericordia tua, Deus [al. *Domine.*]
Filii autem hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt.	Et filii Adam in umbra alarum tuarum sperabunt.

9. Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos.
10. Quoniam apud te est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen.
11. Prætende misericordiam tuam scientibus te, et justitiam tuam his qui recto sunt corde.
12. Non veniat mihi pes superbiæ, et manus peccatoris non moveat me.
13. Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem: expulsi sunt, nec potuerunt stare.

Inebriabuntur de pinguedine domus tuæ, et torrente deliciarum tuarum potabis eos.
Quoniam tecum est fons vitæ : in lumine tuo videbimus lumen.
Attrahe misericordiam tuam scientibus te, et justitiam tuam rectis corde.
Ne veniat mihi pes superbiæ : et manus impiorum non me commoveat.
Ibi ceciderunt operantes iniquitatem : expulsi sunt, et non potuerunt surgere.

Argumentum. — Strophæ tres : Ab improbis (vers. 2-5), pro tua gratia, fide, justitia (vers. 6-10), pios, o Jova, defende (vers. 11-13).

1. Præcentori, servi Jovæ Davidis *carmen.*

2. Effatum impietatis improbi *est* in corde meo, *scil.* :
Nullus pavor Dei in conspectu oculorum ejus (improbi).
3. Nam sibi dulce facit in oculis suis
percipere fructus iniquitatis suæ, et odisse.
4. Verba oris ejus iniquitas et dolus;
desiit recte sapere, recte agere.
5. Prava excogitat in cubili suo,
præsto est viæ non bonæ,
malum non aversatur.

6. Jova, in cœlos (pertingit) gratia tua,
fides (veritas) tua usque ad nubes.
7. Justitia tua ut montes Dei (altissimi),
judicia tua sunt abyssus magna;
homines et pecudes servas, Jova.
8. Quam pretiosa (magni facienda) *est* gratia tua, Deus!
et filii hominum in umbra alarum tuarum confidunt.
9. Inebriantur pinguedine domus tuæ (mundi),
et torrente deliciarum tuarum potas eos.
10. Nam apud te *est* fons vitæ,
luce tua (favore tuo) videmus lumen (utimur felicitate).

11. Protrahe (diuturnam, imo æternam fac) gratiam tuam cognoscentibus (colentibus) te,
et justitiam tuam rectis corde.
12. Ne veniat mihi pes superbiæ,
nec manus impiorum me ejiciat.
13. Ibi cecidere patrantes iniquitatem;
projecti sunt, nec surgere queunt.

NOTÆ.

Vers. 2. Illud effatum me affligit et urit veluti ignis : ita, si legas *libbi*. Cum *libbo* verte, *oraculum impietatis improbo est in corde suo,* i. e. quidquid homini impio improbitas suadet et imperat, id oraculi loco

habet, id sibi divinum videtur; seu : cor impii templum est sceleris. Maurer *neoum* cum titulo jungit, huncque facillimum effert sensum : *Præcentori..... Davidis dictum* (de dicto poetico *neoum* legitur etiam II *Sam.* XXIII, 1; *Prov.* XXX, 1) : *Impietas* est *improbo in corde suo*, etc. — Vers. 3. Sensus : Illi dulce est inique agere et odisse. Maurer, *nam blanditur ei* (Deo), studet ei persuadere, simulat coram eo, *invenire*, agnoscere se *culpam suam*, eamque *odio habere*, i. e. coram Deo pœnitentiæ ac virtutis speciem ostendit. — Vers. 4. In secundo membro Rosenmullerus rejicit asyndeton, vertitque, *recte sapere ad bene agendum*. — Vers. 10. *Fons vitæ* (aquarum non stantium) sæpius poni solet pro qualibet re amœna ac salutari, sive pro bono eximio, quod in regionibus illis Orientis fervidioribus nihil perinde desideratur, quam aquæ limpidæ copia. — Vers. 11. *Justitiam*, qua innocentes defendis. — Vers. 12. *Dejiciat*, propr. vagari faciat, e sedibus meis in exilium propellendo. — Vers. 13. *Ibi*, subito, de repente. Hengstenberg : ubi mihi perniciem minabantur. Alii, *tunc*. Pro *cecidere*, Maurer ponit *cadent*.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XXXV.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, servo Domini David.

De hoc titulo dictum est in explicatione Psalmi IV, ubi primum legitur, *in finem*. Sensus igitur est : Psalmus inspiratus servo Domini Davidi, qui canendus est jugiter usque in finem, quique ad Christum pertinet, qui legis et Prophetarum est finis. Argumentum est, immensam fere esse quorumdam hominum malitiam, sed multo majorem Dei misericordiam, et justitiam.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1.

1. DIXIT INJUSTUS UT DELINQUAT IN SEMETIPSO : NON EST TIMOR DEI ANTE OCULOS EJUS.

Duæ primæ peccati radices.

Describit Propheta duas primas peccati radices, quarum altera est in voluntate, quæ decernit male agere; altera in intellectu, qui non cogitat timorem Domini prohibentis peccatum. « Dixit, inquit, injustus ut delinquat in semetipso, » id est, apud se, in corde suo, decrevit injustus delinquere, id est, corde suo in peccatum consensit. « Non est timor Dei ante oculos ejus, » id est, ideo corde peccatum elegit, quia oculis mentis non cogitavit timorem Domini omnia videntis. Ubi timor ponitur pro objecto timoris, id est, non cogitavit Deum justum, fortem, videntem omnia : ex qua cogitatione timorem tantæ potestatis sine dubio concepisset. Sicut enim qui timet hominem, non audet in conspectu ejus malum exterius facere : ita qui timet Deum, non audet interius cogitare, quoniam Deus etiam corda scrutatur. Quod attinet ad verba, tres primæ hebraicæ voces sic ad litteram verti possent, *dictum prævaricationis impii* ; sed vox illa, נאם, quamvis proprie *dictum* significet, tamen accipitur passim pro verbo *dixit*; illud autem, פשע, quod significat *prævaricationem*, mutatis punctis, quæ a Rabbinis apposita sunt, legi poterit פושע *poseah*, id est *prævaricator*, sive *injustus*; sic etiam illud, לרשע, quod S. Hieronymus vertit, *impii*, mutatis punctis significabit *ad delinquendum*, sive *ut delinquat*, ut græci et latini codices habent. Et hæc sine dubio vera lectio est, quod confirmat littera ל *lamed*, quæ signum est verbi modi infiniti, non autem nominis ex casu genitivo. Illud autem, *in semetipso*, in hebræo est, *in medio* לבי *cordis mei*; sed corrupta videtur littera hebraica mutatione unius litteræ : nam ipse etiam S. Hieronymus vertit, *cordis ejus*, non *cordis mei*. Itaque legendum videtur לבו, id est *corde suo*.

Vers. 2.

2. QUONIAM DOLOSE EGIT IN CONSPECTU EJUS, UT INVENIATUR INIQUITAS EJUS AD ODIUM.

Demonstrat in hoc versiculo Propheta, quod dixit, injustum non habere timorem Domini. « Nam, inquit, in conspectu ipsius Dei dolose egit » cum ipso Deo et omnibus hominibus, adeo graviter, « ut iniquitas ejus non inveniatur » apud Deum ad veniam, sed « ad odium, » quod certe nunquam fecisset, si Deum timuisset. Quis enim delinquere audeat in conspectu judicis, si judicem timeat? Verba hebraica et græca possunt alium sensum facere, nimirum, quod injustus dolose agit, cum videtur velle redire ad cor, et confiteri peccata; nam non quærit peccata sua, dum conscientiæ suæ secreta rimatur, ut vere illa odio habeat, sed tantum ut fallat Deum, vel homines, et hunc sensum persequitur S. Augustinus. Verba hebraica sic sonant : *Quoniam dolose egit adversus eum in oculis ejus ad inveniendam iniquitatem ejus, ad odiendum*. Græca vero sic habent : *Quoniam dolose egit in conspectu ejus, invenire iniquitatem suam, et odisse*. Quamvis autem sensus posterior verus sit, et verbis Prophetæ aptari possit, tamen prior sensus est magis uni-

versalis, et melius connectitur cum superioribus, et magis convenit cum Vulgata latina editione, et non difficulter accommodari potest verbis hebraicis et græcis. Quod enim dicitur in codice hebraico, *ad inveniendum iniquitatem ejus ad odium*, hunc sensum facit : Ut inveniat Deus iniquitatem ejus ad odiendum, id est, non ad parcendum, sed ad puniendum. Quod autem dicitur in græco codice, *invenire iniquitatem suam, et odisse*, potest etiam legi, *invenire iniquitatem ejus, et odisse*, id est, ut Deus inveniat iniquitatem ejus, et non ignoscat, sed odio habeat, et puniat; neque enim Græci habent discrimen inter *ejus* et *suam*, ut nos Latini habemus; proinde illud αὐτοῦ, quod S. Augustinus legit *suam*, noster Interpres legit *ejus*.

Vers. 3. 3. VERBA ORIS EJUS INIQUITAS, ET DOLUS : NOLUIT INTELLIGERE, UT BENE AGERET.

Dixit Propheta hominem impium dolose agere, nunc addit etiam dolose loqui, additurus postea etiam dolose cogitare, ut undique manifestetur insignis perversitas ejus; qui Deum non timet. « Verba, inquit, oris ejus » sunt conformia factis, nimirum injusta, imo tam injusta, ut non sint aliud nisi « iniquitas et dolus; » quidquid loquitur eo tendit, ut vel lædat aperte, vel decipiat. « Noluit intelligere, ut bene ageret, » id est, neque potest excusare culpam suam prætexendo ignorantiam: voluntarie enim ignoravit, cum non curaverit discere legem justitiæ, vel per se investigando, vel ab aliis quærendo, quoniam decreverat male agere : ut male ageret, scientiam bene vivendi contempsit.

Vers. 4. 4. INIQUITATEM MEDITATUS EST IN CUBILI SUO : ASTITIT OMNI VIÆ NON BONÆ, MALITIAM AUTEM NON ODIVIT.

Ordine retrogrado descripsit primo opera injusta, deinde verba iniqua, nunc tandem cogitationes et affectiones malas describit; quamvis enim ex corde, ut est in Evangelio *Matth.* XIII, procedant verba et opera mala, nos tamen ex operibus et verbis malis, quæ videmus et audimus, cognoscimus cogitationes, et voluntates malas, quas videre et audire non possumus. « Iniquitatem, inquit, meditatus est in cubili suo, » id est, opera et verba iniqua, non casu aut imprudenter patravit vel effudit, sed in secreto cubilis sui multo ante meditatus est. « Astitit omni viæ non bonæ, malitiam autem non odivit, » id est, dum meditaretur in corde suo, et varia consilia occurrerent, quasi viæ ad operandum, approbavit omnia mala consilia, et sic ingredi cœpit omnem viam non bonam, quia corrupta est ejus voluntas, et ideo malitiam non odivit, sed amavit potius, non quia mala est, sed quia utilis visa est. Illud, *omni viæ non bonæ*, positum est pro *omni viæ malæ*, ac si diceret : Non placuit illi ullum consilium bonum; sed e contrario elegit sequi omnia mala consilia, et sic *astitit viæ non bonæ*, id est, stetit in vià non bona.

5. DOMINE, IN CŒLO MISERICORDIA TUA, ET VERITAS TUA USQUE AD NUBES. Vers. 5.

6. JUSTITIA TUA SICUT MONTES DEI, JUDICIA TUA ABYSSUS MULTA. Vers. 6.

Transit Propheta ad alteram partem Psalmi, atque ostendit magnam quidem esse aliquorum hominum malitiam; sed majorem esse in Deo bonitatem, quæ in misericordia et justitia ejus consistit. Ac de misericordia dicit : « In cœlo misericorda tua, » id est, tam magna est misericordia tua, ut a terra ad cœlum pertingat, et omnia repleat : quod clarius habetur in *Psalm.* CVII : « Magna est misericordia tua super cœlos. » Misericordiæ adjungit veritatem, id est, fidelitatem, quæ facit observari quod misericorditer promittitur; de qua dicitur in *Psalm.* CXLIV : « Fidelis Dominus in omnibus verbis suis. » « Et veritas tua usque ad nubes, » id est, misericordia ad cœlum usque pertingit cum sua comite veritate, quæ ipsa quoque extenditur « usque ad nubes, » id est, usque ad cœlum, in quo sunt nubes. Neque minor est in Deo justitia, qua reddit unicuique secundum opera sua. Nam « justitia tua, inquit, sicut montes Dei, » id est, magna est instar montium altissimorum, qui nubes aliquando superant. Dicuntur enim res magnæ res Dei, ut alio loco *Psalm.* LXXIX : « Sicut cedros Dei. » Adjungit justitiæ judicia, quæ sunt actus justitiæ, ac dicit : « Judicia tua abyssus multa, » id est, profunda et inscrutabilia, quomodo profundissima vorago, quæ abyssus dicitur, oculis penetrari non potest. His omnibus corporalibus similitudinibus, altitudinis et profunditatis divinæ misericordiæ et justitiæ, nec non veritatis et judiciorum, nihil significatur aliud, nisi misericordiam et justitiam Dei majores esse, quam ut a nobis perfecte intelligi possint, quemadmodum oculis corporalibus non pertingimus ad ea, quæ superant nubes, vel quæ sunt infra terram.

Misericordia et veritas et justitia in Deo infinitæ.

7. HOMINES, ET JUMENTA SALVABIS, DOMINE, QUEMADMODUM MULTIPLICASTI MISERCORDIAM TUAM, DEUS. Vers. 7.

Ostendit nunc Propheta misericordiam Dei maximam esse, quoniam salvat homines et jumenta, id est, conservat, nutrit, replet corporalibus bonis, non solum homines, id est, eos qui ratione utuntur; sed etiam jumenta, id est, eos qui instar jumentorum, solo sensu et appetitu ducuntur, quorum malitiam supra explicavit. Et vere infinita et stupenda est misericordia et benignitas Dei, qui cum posset impios et blasphemos justissime perdere et ad nihilum redigere, tamen illo tempore, quo blasphemant et maledicunt Deum, et mandata omnia Dei prævaricantur, Deus illos quasi manibus propriis sustentat, portat et alit, delectationibus replet, solem suum oriri super eos facit, et pluviis de cœlo agros eo-

rum et hortos rigat. Illud autem, *quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam, Deus,* admirantis est, ac si dicat : O quomodo multiplicasti misericordiam tuam, Deus ! Nam in hebraico codice habetur, מה יקר חסדך, *quam pretiosa est misericordia tua, Deus!* Neque dissentiunt codices græci; et nostra latina editio hunc sensum facile recipit. Est autem optimus commentarius textus originalis, quando ex eo versio nostra explicari potest.

Vers. 8. 8. FILII AUTEM HOMINUM IN TEGMINE ALARUM TUARUM SPERABUNT.

Dixit de misericordia erga impios et carnales, quos nomine jumentorum appellandos censuit. Nunc dicit de misericordia erga pios et spirituales, quos filios hominum vocat : quæ etiam justitia dici potest respectu impiorum, quos tam eximiis bonis juste privandos esse decrevit. Ait igitur : « Filii autem hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt, » id est, jumenta quidem corporali salute contenta esse debebunt, quam etiam solam noverunt, et solam appetiverunt. At filii hominum, quasi pulli sub alis gallinæ, ita ipsi sub alis tuis, Deus amantissime, collecti et quiescentes, omnia bona a te uno sperabunt. Quibus verbis significatur præcipua quædam providentia et singularis benevolentia Dei erga pios homines, et contra summa quædam et securissima fiducia piorum ad Deum, qualis est gallinæ sollicitudo in fovendis pullis, et pullorum fiducia sub alis gallinæ. Qua similitudine quoniam aptissima est, sæpe utitur idem Propheta, ut *Psal.* LXII : « In velamento alarum tuarum sperabo, adhæsit anima mea post te; » et *Psal.* XC : « Scapulis suis obumbrabit tibi, et sub pennis ejus sperabis. » Quam autem dulce sit, et quam anteponendum omnibus humanis deliciis, sub alis Dei foveri, et paternam, vel maternam pietatem ipsius experiri, nemo scit, nisi qui accipit.

Dei providentia singularis erga pios homines.

Vers. 9. 9. INEBRIABUNTUR AB UBERTATE DOMUS TUÆ : ET TORRENTE VOLUPTATIS TUÆ POTABIS EOS.

Protectio sub alis Dei in hoc mundo habetur, ubi periculum est a morsibus milvorum et ferarum : at quod sequitur, in cœlesti patria nobis dabitur; explicat autem Propheta bona illa ineffabilia eo modo, quo potest, id est, corporalibus similitudinibus. Et quidem primum sumit similitudinem ab ipso recipiente : deinde ab ea re, quæ recipitur. Ipse quidem recipiens tunc est contentus, cum est plenus, ut nihil amplius appetat. Ista plenitudo, satians omnem appetitum, describitur hoc loco aptissime per ebrietatem. Qui enim est avidus vini, tum demum est vere satur, cum est ebrius; tunc enim non amplius sitit vinum, sed in somnum resolvitur. Ita igitur et nos, qui in hac vita nunquam satiamur, neque quiescimus, quantumlibet bona temporalia crescant, tum demum pleni, et saturi, ac per hoc beati erimus, cum inebriabimur ab ubertate bonorum, quæ sunt in domo Dei; quia tunc omni appetitu satiato, resolvemur in somnum sempiternæ quietis. Dicit autem, *inebriabuntur ab ubertate,* et non dicit, *inebriabuntur a vino*, quia vult nos intelligere, non accipi hoc loco ebrietatem proprie, sed ut significat plenam satietatem. Deinde adducit similitudinem ab ipsa re, quæ datur et recipitur, dicens : «Et torrente voluptatis tuæ potabis eos.» In torrente tria sunt : multitudo maxima aquarum ex montibus descendentium; repentina inundatio : ubi enim paulo ante nihil erat aquæ, repente conspicitur flumen ingens; denique impetus aquarum decurrentium, et secum omnia obvia rapientium. Sic erit cœlestis beatitudo : aderit multitudo sapientiæ et scientiæ ex illo monte descendens, de quo dicitur *Eccli.* I : « Fons sapientiæ Verbum Dei in excelsis, » id est, in excelso monte divinitatis est fons sapientiæ Verbum Dei : ex quo monte et fonte repentina oritur inundatio in Beatis. Nam qui in hac vita magno labore, et multo tempore, quasi guttatim sapientiam hauriebamus, ibi repente, et in momento Deo clare viso affluemus omni scientia, non solum rerum creatarum, sed etiam omnium attributorum ipsius Creatoris, quæ abundantia sapientiæ et scientiæ rapiet animum magno impetu ad amorem et fruitionem summi boni. Neque enim in patria liberum erit diligere, vel non diligere Deum; frui, vel non frui bono tam magno : sed erit felicissima necessitas adhærendi summo bono, et per complexum intimum infinita suavitate fruendi.

Felicitas æterna satiat.

Quomodo Beati sapientiam hauriemus?

10. QUONIAM APUD TE EST FONS VITÆ, ET IN LUMINE TUO VIDEBIMUS LUMEN. Vers. 10.

Reddit rationem, cur ex visione Dei sit futura in Beatis tanta sapientiæ et scientiæ inundatio : quia videlicet *apud Deum est fons vitæ,* qui idem est cum fonte sapientiæ. Deus igitur, qui fons est sapientiæ, hoc ipso fons est vitæ, quia sapere sapientibus est vivere : et quia fons est vitæ, hoc ipso fons est essendi, quia vivere viventibus est esse. Dicitur autem fons sapientiæ, vitæ, et essentiæ, quia non habet ab alio, ut sapiat, aut vivat, aut sit; sed ipse est sapientia, est vita, est esse; et omnia alia, quæ utcumque sapiunt, vivunt, aut sunt, ab illo id habent. Utitur autem David nomine fontis, ut persistat in metaphora torrentis, quasi dicat : Torrente nos potabis, quia apud te est fons, unde torrens ille descendit. Dicit autem : « Apud te est fons vitæ, » cum videretur dicere debuisse, *fons sapientiæ,* quia voluit ostendere vitam æternam justis promissam, atque ut summum bonum ab omnibus desideratam, in hac summa sapientia consistere, juxta verbum Domini, *Joan.* XVII : « Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum. » Addit vero : « In lumine tuo videbimus lumen, » ut tandem verbis clarioribus explicet quod per metaphoras adumbraverat. Nam « in lumine tuo videbimus lumen, »

Deus fons est vitæ.

nihil aliud significat, nisi : In te ipso, qui lux, et fons luminis es, videbimus te lumen inaccessibile et indeficiens. Nunc enim videmus Deum, sed in speculo creaturarum; in mente nostra, quæ est imago Dei, ratiocinando, et discurrendo ab operibus ad opificis notitiam; denique in fide, non in specie : tunc autem videbimus Deum in seipso, et ut dicit Apostolus I *Corinth.* XIII, « facie ad faciem; » et, ut loquitur B. Joannes 1 *Joan.* III : « Videbimus eum sicuti est, » non sicut in imagine repræsentatur. Et quoniam, ut idem Joannes dicit I *Joan.* I : « Deus lux est, et tenebræ in eo non sunt ullæ, » ideo recte dicitur, « in lumine tuo, » id est, in ipsa tua divinitate, quæ lux est, non in figuris et ænigmatibus, « videbimus lumen, » id est te ipsum, « qui es lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, » *Joan.* I. Recte quoque theologi ex hoc loco colligunt lumen gloriæ, quod necessarium esse volunt ad Deum videndum. Nam Deus *lux* quædam *est,* sed *inaccessibilis,* ut dicit B. Paulus I *Timoth.* VI; et ideo nisi mens elevetur, et confortetur quodam dono Dei, quod vocant lumen gloriæ, non potest obtutum figere in lucem illam increatam : proinde videbimus quidem lumen, quod est ipse Deus, sed *in lumine ipsius,* id est, adjuti lumine gloriæ, quod ipse donat iis, quos ad sui visionem dignatur admittere. Sed prior explicatio videtur magis litteralis.

Lumen gloriæ necessarium ad videndum Deum.

Vers. 11.

11. PRÆTENDE MISERICORDIAM TUAM SCIENTIBUS TE : ET JUSTITIAM TUAM HIS, QUI RECTO SUNT CORDE.

Docet nunc Propheta magna ista bona, de quibus hactenus locutus est, ad solos justos pertinere, quos paulo ante filios hominis appellavit, cum impios jumentorum nomine vocasset. Utitur quidem Propheta forma loquendi imperativi modi, sed vim habet apud prophetas ea forma modi indicativi, ut sæpe diximus : « Prætende, inquit, misericordiam tuam scientibus te, » id est, extende hanc magnam misericordiam tuam scientibus, id est, illis tantum, qui te cognoscunt notitia familiaritatis et amicitiæ; qui tecum versantur, te invocant, qui audiunt te in præceptis tuis, et quos tu audis in precibus eorum : Quo modo loquendi dicitur in Evangelio, *Matth.* XXV : « Amen dico vobis, nescio vos. » « Et justitiam tuam his qui recto sunt corde, » id est, extende, sive porrige hanc misericordiam, quæ simul est corona justitiæ, his « qui recto sunt corde, » id est, justis et piis, qui cor habent rectum et conforme rectitudini tuæ, et ideo placent illis omnia mandata tua et judicia tua. Idem enim petit Propheta more suò diversis vocabulis : nam scientes Deum notitia amicitiæ, ipsi sunt recti corde; et felicitas æterna, misericordia et justitia est : misericordia quidem, quia ex dono gratiæ facti sumus justi ex impiis, et amici ex inimicis, et recti corde ex distortis et obliquis, et operarii bonorum operum, ex operariis iniquitatis; sed tamen eadem felicitas est etiam corona justitiæ, et merces bonorum operum : nam, ut habetur in concilio Arausicano II, *Can.* XVI : Debetur merces operibus bonis, si fiant; sed misericordia, quæ non debetur, præcedit, ut fiant.

Vers. 12.

12. NON VENIAT MIHI PES SUPERBIÆ, ET MANUS PECCATORIS NON MOVEAT ME.

Sollicitus jam de se Propheta, ne a tanto bono forte excidat, precatur Deum pro dono perseverantiæ, ac præsertim contra vitium superbiæ, cui obnoxii sunt magni viri, qualis ipse erat. « Non veniat, inquit, mihi pes superbiæ, » id est, ne quæso sinas, ut mihi appropinquet pes superborum, ne forte manus ipsorum moveat me verbo, vel exemplo, vel alia tentatione, et dejiciat de statu gratiæ in foveam peccati. Nomine superbi et peccatoris, cujus pedem et manum, id est, cujus accessum et potentiam timet, intelligitur præcipue diabolus, qui est rex super omnes filios superbiæ; et deinde etiam ministri et satellites ejus. Posset etiam cum S. Augustino ita exponi : « Non veniat mihi pes superbiæ, » id est, non contingat mihi, ut incipiam habere pedem superbiæ, id est affectum superbiæ; « et manus peccatoris non moveat me, » id est, et operatio peccato ris non inducat me ad consensum peccati, et sic vel ex meo vitio, vel ex tentatione aliorum dejiciat de statu meo, et cadam.

Vers. 13.

13. IBI CECIDERUNT QUI OPERANTUR INIQUITATEM : EXPULSI SUNT, NEC POTUERUNT STARE.

Omnis perditio a superbia initium sumpsit.

Reddit rationem cur tantopere timeat sibi a superbia : quoniam, inquit, « ibi ceciderunt, qui operantur iniquitatem, » id est, a « superbia initium sumpsit omnis perditio, » ut ait Tobias cap. IV; nam et primus angelus cum sociis suis, et primus homo cum uxore sua, ob superbiam ceciderunt, et per eos peccatum in mundum intravit. Et postea quam ceciderunt a justitia ad iniquitatem, expulsi sunt a Deo e loco felicitatis, et dejecti in profundum miseriarum. Nam « Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam, » ut dicunt Apostoli, Petrus in *epist.* I, cap. V, et Jacobus cap. IV. « Nec potuerunt stare, » in loco illo felicitatis, in quo posuerat illos Deus, ut ad majora proveheret, si in bono perseverarent.

PSALMUS XXXVII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — *Psalmus ipsi David.*

1. Noli æmulari in malignantibus, neque zelaveris facientes iniquitatem.

2. Quoniam tanquam fœnum velociter arescent : et quemadmodum olera herbarum cito decident.

3. Spera in Domino, et fac bonitatem; et inhabita terram, et pasceris in divitiis ejus.

4. Delectare in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui.

5. Revela Domino viam tuam, et spera in eo, et ipse faciet.

6. Et educet quasi lumen justitiam tuam, et judicium tuum tanquam meridiem.

7. Subditus esto Domino, et ora eum.

Noli æmulari in eo, qui prosperatur in via sua, in homine faciente injustitias.

8. Desine ab ira, et derelinque furorem; noli æmulari ut maligneris.

9. Quoniam qui malignantur, exterminabuntur; sustinentes autem Dominum, ipsi hæreditabunt terram.

10. Et adhuc pusillum, et non erit peccator; et quæres locum ejus, et non invenies.

11. Mansueti autem hæreditabunt terram, et delectabuntur in multitudine pacis.

12. Observabit peccator justum, et stridebit super eum dentibus suis.

13. Dominus autem irridebit eum, quoniam prospicit quod veniet dies ejus.

14. Gladium evaginaverunt peccatores; intenderunt arcum suum :

Ut dejiciant pauperem et inopem, ut trucident rectos corde.

15. Gladius eorum intret in corda ipsorum, et arcus eorum confringatur.

16. Melius est modicum justo, super divitias peccatorum multas.

17. Quoniam brachia peccatorum conterentur, confirmat autem justos Dominus.

18. Novit Dominus dies immaculatorum, et hæreditas eorum in æternum erit.

19. Non confundentur in tempore malo, et in diebus famis saturabuntur :

20. Quia peccatores peribunt.

V. S. H. — *David.*

[*Aleph.*] Noli contendere cum malignis : neque æmuleris facientes iniquitatem.

Quoniam sicut herba velociter conterentur, et sicut olus viride marcescent.

[*Beth.*] Spera in Domino, et fac bonum; peregrinare [*h. habitare*] in terra, et pascere fide :

Et delectare in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui.

[*Ghimel.*] Volve super Dominum [*h. Revela Domino*] viam tuam, et confide in eo, et ipse faciet.

Et educet sicut lumen justitiam tuam, et judicia tua [al. *judicium tuum*] sicut meridiem.

[*Daleth*]. Tace Domino, et exspecta eum; noli contendere adversus eum, qui proficit in via sua, adversus virum, qui facit quæ cogitat.

[*He.*] Dimitte iram, et derelinque furorem : noli contendere ut malefacias.

Quoniam qui malefaciunt, interibunt : exspectantes autem Dominum ipsi hæreditabunt terram.

[*Vav.*] Adhuc enim modicum, et non erit impius; et cogitabis de loco ejus, et non subsistet.

Mites autem hæreditabunt terram, et delectabuntur in multitudine pacis.

[*Zain.*] Cogitat impius de justo, et frendet adversus eum dentibus suis.

Dominus deridebit eum, quia vidit quoniam venit dies ejus.

[*Heth.*] Gladium evaginaverunt impii : tetenderunt arcum suum, ut percutiant [*h. ut dejiciant*] egenum et pauperem, et interficiant rectos in via.

Gladius eorum ingrediatur in cor eorum, et arcus eorum confringantur.

[*Teth.*] Melius est parum justo, quam divitiæ impiorum.

Quia brachia impiorum confringentur, sublevat autem justos Dominus.

[*Iod.*] Novit Dominus dies immaculatorum, et hæreditas eorum æterna [*h. in sæculum*] erit.

Non confundentur in tempore malo, et in diebus famis saturabuntur.

[*Caph.*] Quia impii peribunt, et inimici Do-

Inimici vero Domini mox ut honorificati fuerint et exaltati : deficientes, quemadmodum fumus deficient.

mini gloriantes ut monocerotes : consumentur, sicut fumus consumitur.

21. Mutuabitur peccator, et non solvet; justus autem miseretur et tribuet.

[*Lamed.*] Fœnus accipit impius, et non reddet : justus autem donat, et tribuit.

22. Quia benedicentes ei hæreditabunt terram; maledicentes autem ei disperibunt.

Quia qui benedicti fuerint ab eo, hæreditabunt terram; et qui maledicti, interibunt.

23. Apud Dominum gressus hominis dirigentur, et viam ejus volet.

[*Mem.*] A Domino gressus viri firmantur, et viam ejus volet.

24. Cum ceciderit, non collidetur, quia Dominus supponit manum suam.

Cum ceciderit, non allidetur : quia Dominus sustentat manum ejus.

25. Junior fui : etenim senui, et non vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens panem.

[*Nun.*] Puer fui, siquidem et senui, et non vidi justum derelictum, neque semen ejus quærens panem.

26. Tota die miseretur et commodat, et semen illius in benedictione erit.

Tota die donat et commodat, et semen ejus in benedictione.

27. Declina a malo, et fac bonum : et inhabita in sæculum sæculi.

[*Samech.*] Recede a malo, et fac bonum, et habita in sempiternum [*h. sæculum*].

28. Quia Dominus amat judicium, et non derelinquet sanctos suos : in æternum conservabuntur.

Quia Dominus diligit judicium, et non derelinquet sanctos [*h. misericordes*] suos.

In æternum [*h. in sæculum*] custoditi sunt,

Injusti punientur, et semen impiorum peribit.

et semen impiorum peribit [al. *perit*].

29. Justi autem hæreditabunt terram, et inhabitabunt in sæculum sæculi super eam.

Justi hæreditabunt terram, et inhabitabunt in sæculum [*h. in æternum*] super eam.

30. Os justi meditabitur sapientiam, et lingua ejus loquetur judicium.

[*Phe.*] Os justi meditabitur sapientiam, et lingua ejus loquetur judicium.

31. Lex Dei ejus in corde ipsius, et non supplantabuntur gressus ejus.

Lex Dei ejus in corde ejus : non deficient gressus ejus.

32. Considerat peccator justum, et quærit mortificare eum.

[*Sade.*] Considerat impius justum, et quærit, ut occidat eam.

33. Dominus autem non derelinquet eum in manibus ejus; nec damnabit eum, cum judicabitur illi.

Dominus non derelinquet eum in manu ejus, et non condemnabit eum cum judicabitur [al. *judicatur*].

34. Exspecta Dominum, et custodi viam ejus, et exaltabit te ut hæreditate capias terram : cum perierint, peccatores videbis.

[*Coph.*] Exspecta Dominum, et custodi viam ejus, et exaltabit te, ut possideas terram; cum interibunt [al. *pereunt*] impii, videbis.

35. Vidi impium superexaltatum, et elevatum sicut cedros Libani.

[*Res.*] Vidi impium robustum, et fortissimum, sicut indigenam virentem.

36. Et transivi, et ecce non erat : et quæsivi eum, et non est inventus locus ejus.

Et transivi, et ecce [al. tac. *ecce*] non erat : et quæsivi eum, et non est inventus.

37. Custodi innocentiam, et vide æquitatem : quoniam sunt reliquiæ homini pacifico.

[*Sin.*] Custodi simplicitatem, et vide rectum : quia erit in [al. *ad*] extremum viro pax.

38. Injusti autem disperibunt simul: reliquiæ impiorum interibunt.

Prævaricatores autem interibunt pariter, et novissimum impiorum peribit.

39. Salus autem justorum a Domino, et protector eorum in tempore tribulationis.

[*Thav.*] Salus autem justorum a Domino : fortitudo eorum in tempore tribulationis.

40. Et adjuvabit eos Dominus, et liberabit eos; et eruet eos a peccatoribus, et salvabit eos : quia speraverunt in eo.

Et auxiliabitur eis Dominus, et salvabit eos : eripiet eos ab impiis, et salvabit eos : quia speraverunt in eo.

Argumentum.— Ne homines falsa improborum felicitate decepti, illos æmulari studeant virtute rejecta, docet hoc carmine, brevem et vanam illorum esse prosperitatem ac potentiam, contraque piorum hominum ærumnam brevem,

diuturnam porro felicitatem. Quam sententiam vates perpetua antithesi conditionis, eventuum, fortunæ, exitus, morum et vitæ piorum et impiorum inculcat.

« Structura hujus Psalmi, ait Amyraldus, duo habet maxime memoranda. *Prius* est, quod nullus in eo fere ordo a Davide observatus est, nulla partium cohærentia, nisi quod una eademque res diversisque locutionibus et considerationibus variatur... *Posterius*, quod in initio versiculorum aliquam artem auctor observasse videtur. Nam, ut in nonnullis aliis, ordinem alphabeticum secutus est, nisi quod inter א et ב, exempli causa, et sic deinceps, versum interseruit, cujus prima littera talis est, qualis calamum poetæ nullo consilio subiit. Quocirca ne anxii simus in hoc carmine in quærendis connexionibus versiculorum inter ipsos. Sunt enim certe quidem in Vet. Testamento nonnulla scripta, quorum partes inter se satis accurata methodo continentes et continuatæ sunt, et quarum veluti commissuras, tanquam in corpore naturali, facile observare queas. At non minus certum est, esse itidem alia, in quibus sententiæ, tanquam flores in fasciculum, congestæ sunt, et quos commune vinculum ita continet atque coercet, ut non magis aliæ ex aliis dependeant, quam gemmæ plures aut margaritæ, quæ eodem filo trajectæ, monile unum efficiunt. »

Igitur strophæ tot, quot litteræ alphabeti, pleræque quatuor membrorum.

1. Davidis *carmen*.

Ne exardescas ob malos,
neque invideas prave agentibus.

2. Nam sicut gramen propere abscindentur,
et quasi herba viridis (propr. *viriditas herbæ)* flaccescunt.

3. Confide Jovæ, et fac bonum;
incole terram, et sectare (propr. *pasce)* veritatem (recta et honesta).

4. Oblecta te in Jova (quod sit tuus patronus),
et dabit tibi petitiones cordis tui.

5. Devolve super Jovam viam tuam (res tuas);
et confide in eo, et is faciet *optata tua*.

6. Et educet ut lucem jus tuum,
et judicium tuum (causam tuam) ceu meridiem *splendescere faciet*.

7. Sile (confidens) Jovæ, et exspecta eum;
ne succenseas in eum (seu *de eo)*, qui prospere expedit viam suam,
in virum facientem fraudes.

8. Remitte ab ira, et relinque excandescentiam,
ne succenseas (hoc effecturus) tantum ut malefacias.

9. Nam male facientes exscindentur;
at qui Jovam fuerint præstolati, illi terram hæreditario possidebunt.

10. Et adhuc paulisper *exspecta,* et non erit improbus;
atque attendes ad locum ejus, et non erit ille.

11. At mansueti hæreditario terram possidebunt,
et oblectabuntur multitudine pacis.

12. Mala meditatur improbus justo,
et infrendet contra eum dentibus suis.

13. Dominus ridet eum;
nam videt advenire diem ejus *exitialem*.

14. Gladium stringunt improbi,

et calcant (tendunt) arcum,
ut prosternant afflictum et pauperem,
ut trucident rectos viæ.
15. Gladius eorum in cor ipsorum intrabit,
et arcus eorum confringentur.

16. Præstat pauxillum *quod* justo *est,*
quam opes improborum multorum.
17. Nam brachia sceleratorum confringentur;
at sustentat justos Jova.

18. Novit (curat) Jova dies integrorum,
et hæreditas (possessio) eorum in perpetuum erit.
19. Non afficientur pudore tempore adverso,
et diebus famis saturabuntur.

20. Nam improbi peribunt,
et hostes Jovæ ut decus pratorum
evanescent, fumo evanescent.

21. Mutuatur improbus, nec solvit;
at justus miseretur et largitur.
22. Nam benedicti ejus (Jovæ) terram hæreditario possidebunt,
et maledicti ejus exscindentur *e terra*.

23. A Jova gressus viri *justi* stabiliuntur,
et via ejus delectatur.
24. Cum ceciderit, non prosternetur;
nam Jova sustentat manum ejus.

25. Puer fui, etiam senui,
nec vidi justum derelictum (a Deo),
aut semen ejus quærens panem.
26. *E contra :* quotidie *justus* miseretur et dat mutuum,
et semen ejus est benedictioni (benedictum).

27. Recede a malo, et fac bonum,
et habita (habitabis) perpetuo *patriam terram*.
28. Nam Jova amat judicium (jus),
nec derelinquet pios suos;
in sempiternum custodientur,
at semen improborum exscindetur.
29. Justi hæreditario possidebunt terram,
et perpetuo eam habitabunt.

30. Os justi meditatur (eloquitur) sapientiam,
et lingua ejus loquitur judicium (justitiæ congrua).

31. Lex Dei sui in corde ejus,
non vacillat (a recta via) gressus ejus.

32. Insidiatur improbus justo,
et studet occidere eum.
33. Jova non relinquit eum in manu illius,
nec condemnat (condemnari sinit) eum, cum judicatur.

34. Exspecta Jovam, et observa viam ejus,
et sublevabit te ut possideas terram;
excidium improborum videbis.

35. Vidi improbum violentum (ferocientem),
et qui diffunderet se ut arbor indigena læte virens.
36. Et interiit, et ecce non fuit;
et quæsivi eum, nec inventus est.

37. Custodi intregritatem, et vide (sequere) *quod* rectum *est* :
quia posteritas est homini pacis.
38. At scelerati delentur una,
posteritas improborum exscinditur.

39. Et salus justorum a Jova, *qui ipse*
propugnaculum *est* eorum tempore angustiæ.
40. Et adjuvat eos Jova, et liberat eos;
liberat eos ab improbis et servat eos,
quia confiderunt in eo.

NOTÆ.

Vers. 1. *Ne exardescas,* conspectis eorum rebus secundis. — Vers. 2. *Abscindentur* : Alexandrinus retulit ad rad. מלל. — Vers. 3. *Incole* : promissio est : cf. infra vers. 9 et 11. — Vers. 5. Pro *faciet,* Maurer vertit *præsentem se exhibebit.* — Vers. 14. *Stringunt,* propr. *aperiunt* gladium in vagina veluti *inclusum.* — Vers. 20. *Decus pratorum,* herba. Rosenmullerus, *pingue ovium.* Alexandrinus legit *rigor heroum,* ut utrumque sit infinitivus. — Vers. 21. Sensus : impius ita egestate premitur, ut ne mutuum quidem et debitum restituere possit; pius vero omni bonorum genere ita Deo favente abundabit, ut possit esse erga pauperes misericors, erga omnes liberalis. — Vers. 34. *Viam,* quam vult te ingredi. *Sublevabit te* prostratum et abjectum. — Vers. 35. *Diffunderet se;* alii, *nudaret se,* velut athleta, ut suas vires exserat. *Indigena,* suo solo sita. — Vers. 37. Maurer vertit, *observa integrum... rectum,* scil. hominem.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XXXVI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Psalmus, ipsi David.

In titulo nihil est novi. Continet autem hic Psalmus pharmacum saluberrimum ad curandos animos pusillorum, qui facile scandalizantur, cum videñt in hoc mundo impios prosperari, et inde dubitare incipiunt de providentia Dei, et animari ad imitanda opera impiorum. Non est in hoc Psalmo continuata quædam oratio, sed collectio

quædam sententiarum, quasi aphorismorum, et ideo ut facilius memoria custodiretur, per alphabetum digestus est, ita ut primus quasi aphorismus continens duos versiculos incipiat a prima littera, secundus a secunda, et sic de aliis. Quas litteras notabimus, ut appareat distinctio sententiarum.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. *Aleph.* NOLI ÆMULARI IN MALIGNANTIBUS, NEQUE ZELAVERIS FACIENTES INIQUITATEM.

Vers. 2. 2. QUONIAM TANQUAM FŒNUM VELOCITER ARESCENT, ET QUEMADMODUM OLERA HERBARUM CITO DECIDENT.

Prosperitas impiorum non diu durabit.

Admonet Propheta, tanquam spiritualis medicus, fideles, ut si videant impios prospere agere, non provocentur ad eos imitandos, neque irascantur, aut indignentur adversus Deum, quasi injustum : quoniam prosperitas impiorum non diu durabit, imo velocissime transibit; et tunc apparebit justitia et providentia Dei, quæ impios non sinit diu exultare et lætari. Verba tamen sunt obscuriora, propter constructionem verborum cum præpositionibus, quæ hebraismum, vel græcismum redolent : sed conabimur perspicuam sententiam reddere. « Noli æmulari in malignantibus, » id est, noli provocari ad æmulationem, sive, noli fieri æmulus et rivalis malignorum. In hebræo est, אל תתחר *al thithchar,* id est *ne irascaris;* vel, ut S. Hieronymus reddit, *ne contendas cum malignantibus;* sed idem est sensus. Loquitur enim non de contentione et pugna, quæ fit gladio, vel hasta; sed de ira et contentione æmulationis, quomodo quidam certant in theatro carminibus canendis, alii in agone cursu equorum, vel curruum, et irascuntur nisi vincant. Itaque sensus est : ne contendas cum malignantibus in temporalibus bonis per fas et nefas acquirendis, neque irascaris, si minus bene æmulatio ista succedit. Quod sequitur : «Neque zelaveris facientes iniquitatem,» idem est ac si dictum fuisset : Neque indigneris succensus zelo super operantibus iniquitatem, injustum videlicet judicans, ut Deus tantis bonis afficiat iniquos. Clarius id habetur in *Psalm.* LXXII : « Quam bonus Israel Deus his qui recto sunt corde! mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei, quia zelavi super iniquos pacem peccatorum videns, » id est, Deus quidem bonus videtur his qui conformes sunt voluntati ipsius : sed ego, qui non tanta rectitudine polleo, pene cecidi in scandalum et dubitationem, dum zelo succendor quasi pro justitia, et irascor super impiorum prosperitate, dum cogito pacem et reliqua bona, quæ possident, cum tormentis et pœnis dignissimi sint. Sequitur : « Quoniam tanquam fœnum velociter arescent, et quemadmodum olera herbarum cito decident. » Aptissima similitudo ad ostendendam brevitatem temporalis prosperitatis. Fœnum siquidem, et olera non habent profundas radices, ut cedri et palmæ, quibus comparari solent justi. « Justus, inquit idem David *Psalm.* CXI, ut palma florebit, sicut cedus Libani multiplicabitur. » Inde fit ut fœnum et olera continuo arescant et putrescant, ut palmæ et cedri diutissime perseverent. Neque dixit Propheta prosperitatem impiorum cito perituram, sed ipsos impios citissime perituros : ipsis autem pereuntibus, dubium non est quin omnis eorum gloria et prosperitas pereat. Et quamvis nonnunquam impii multos annos vivant, et prospere illis omnia succedant, tamen multitudo illa annorum nihil omnino est, si ad diuturnitatem justorum et felicitatis ipsorum comparetur. Nam « justi in perpetuum vivent, » *Sap.* V; et : « In memoria æterna erit justus, » *Psalm.* CXI; et nihil est diuturnum quod habet finem. Vide *Sap.* V, si vis ad vivum depictam videre velocitatem et brevitatem rerum omnium temporalium. « Transierunt, inquit, omnia tanquam umbra, et tanquam nuntius præcurrens, et tanquam navis, quæ pertransit fluctuantem aquam, quæ cum præterierit, non est vestigium invenire; aut avis, quæ transvolat in aere, cujus nullum invenitur argumentum itineris, sed tantum sonitus alarum verberans levem ventum; aut tanquam sagitta emissa in locum destinatum, divisus aer in se continuo reclusus est, ut ignoretur transitus illius : sic et nos nati continuo desinimus esse, » etc.

Nihil est diuturnum, quod habet finem.

Vers. 3. 3. *Beth.* SPERA IN DOMINO, ET FAC BONITATEM, ET INHABITA TERRAM, ET PASCERIS IN DIVITIIS EJUS.

Vers. 4. 4. DELECTARE IN DOMINO, ET DABIT TIBI PETITIONES CORDIS TUI.

Absterruit nos a malo David in primo aphorismo; nunc in secundo incitat ad bonum, quasi dicat : Si vis beatus et felix esse, intellige quis sit auctor omnis felicitatis, et ab eo exspecta, ab illo spera, non ab aliis. « Spera, inquit, in Domino. » Ipse enim, qui Dominus rerum omnium est, ipse solus res suas vere dare potest; sed ut spes firma sit, et non confundaris, « fac bonitatem, » bene operando, juxta Dei mandata : quis enim facile sperare audeat in eo quem scit inimicum sibi esse ? Et tum demum securus « inhabita terram : » quis enim te expellet, si amicus ejus fueris, cujus est terra, et plenitudo ejus; quin etiam « pasceris in divitiis ejus : » terra enim ad te alendum abunde proferet fructus suos. S. Hieronymus ex hebræo legit *fide,* pro *divitiis.* Et vere in textu hebraico est אמונה *emunah,* quod *fidem,* aut *veritatem* significat. Sed Septuaginta Interpretes non videntur in suo textu habuisse *emunah,* sed המונה *hamonah,* quæ vox *divitias* significat, et patet ex hoc eodem Psalmo vers. 16, ubi legitur : « Melius est modicum justo super divitias peccatorum multas. » Quam-

vis etiamsi legamus, *pasceris fide*, aut *veritate*, erit sensus : Pasceris in terra fide, id est, fideliter et vere, quod est fere idem cum *pasceris in divitiis ejus*. Ille enim fideliter et vere pascitur in terra, cui non deest abundantia fructuum terræ, quæ sunt ejus divitiæ. Sed ut quis bene operetur, et sit amicus Dei, ita ut in illo secure confidat, necessaria est charitas; ideo dicit : « Delectare in Domino, » id est, ama Deum ex corde, et ille sit deliciæ tuæ; et tunc securus eris, quia « dabit tibi petitiones cordis tui, » id est, quidquid cor tuum desiderabit. At, inquies, multos novimus, qui sperabant in Deo, et faciebant bonitatem, et delectabantur in Domino, et tamen non sinebantur habitare terram, nec pascebantur in divitiis ejus, nec dabat illis Deus petitiones cordis eorum. Nam, ut omittam multitudinem prope infinitam fidelium, quos videmus quotidie in summa egestate vitam degere, certe B. Paulus sperabat in Domino, et faciebat bonitatem, et tamen, ut ipse testatur I *Corinth.* IV, « ut purgamentum mundi, et peripsema ejiciebatur, » et esuriebat, et sitiebat, et nudus erat. Et cum delectaretur in Domino, non dabat ei Dominus petitiones cordis sui, cum ter rogaverit, « ut auferretur ab eo stimulus carnis, » et non impetraverit, II *Cor.* XII. Respondeo maximam partem illorum, qui in summa egestate versantur, non sperare in Domino sicut oportet, nec observare mandata ejus, ut ipse jubet; multo etiam minus delectari in Domino : nam præter promissiones hujus Psalmi, Christus ipse *Matth.* VI, apertissime dicit : « Respicite volatilia cœli, quæ non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea, et Deus pascit illa : nonne vos magis pluris estis illis ? » et infra : « Quærite primum regnum Dei, et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis. » Itaque dubium esse non potest, Deum provisurum suis omnia necessaria, si serio illi confidant in Deo, et mandata ejus observent. Quod si aliquando id non fiat, ut dicebatur de Apostolo, ratio est, quia Deus dat illis aliquid melius, et quo illi magis contenti sunt, id est, meritum ingens patientiæ. Idem enim B. Paulus, qui scripsit suam egestatem aliasque tribulationes, scripsit etiam : « Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra, » II *Cor.* VII. Et si non dedit ei Dominus petitionem cordis sui, ut auferret stimulum carnis; dedit ei gratiam abundantem, per quam stimulus ille converteretur in instrumentum triumphi. Itaque non dedit rem parvam, ut daret rem magnam, quam sciebat esse veram petitionem cordis ipsius.

Justi cur aliquando gravi premantur inopia?

Vers. 5.

5. *Ghimel.* REVELA DOMINO VIAM TUAM, ET SPERA IN EO, ET IPSE FACIET.

6. ET EDUCET QUASI LUMEN JUSTITIAM TUAM, ET JUDICIUM TUUM TANQUAM MERIDIEM.

Propinavit Propheta, ut bonus medicus, pharmacum contra morbum interiorem famis, sitis et similium malorum : nunc proponit aliud contra morbum exteriorem persecutionum et calumniarum. Quando enim ista nobis eveniunt, non prohibemur nos defendere, et calumnias propulsare, sed præcipuum remedium esse debet oratio ad Deum, et fiducia in Deo : quod observavit Susanna, quæ condemnata ad mortem per calumniam, flens suspexit ad cœlum, inquit Scriptura *Daniel.* XIII : « Erat enim cor ejus fiduciam habens in Domino. » « Revela, inquit David, Domino viam tuam, et spera in eo, » id est, aperi in oratione coram Deo opera tua, et confide in Domino, committens illi causam tuam; « et ipse faciet, » nimirum judicium et justitiam. Ipse inveniet rationem, qua detegatur falsitas testium, qui adversus te dixerunt testimonium, et qua innocentia tua manifesta fiat. Id quod clarius habetur in sequenti versiculo : « Et educet quasi lumen justitiam tuam, » id est, Deus admirabili providentia sua faciet, ut justitia tua, id est, jus tuum, quod erat quasi in tenebris sepultum propter calumnias persecutorum, emergat et clarissime conspiciatur, quo modo lumen cernitur, cum candela accenditur, vel cum profertur ex clausa et obscura laterna. Et repetens idem aliis verbis, addit : « Et judicium tuum tanquam meridiem, » id est, producet in apertum, et clarum idem jus tuum, ut luceat, et conspiciatur ab omnibus, ut conspicitur sol meridianus. Quod quidem in Susannæ judicio manifeste apparuit. Nam sicut initio justitia et innocentia Suzannæ in tenebris erat, quando a duobus testibus, contestibus, et omni exceptione majoribus convicta erat : ita paulo post, providentia Dei excitante spiritum Danielis, et per eum demonstrata falsitate testium ex ore proprio ipsorum, tam clare apparuit innocentia Susannæ, et iniquitas testium, ut continuo et ipsa liberata fuerit, et illi damnati a populo mala morte perierint. Quod attinet ad verba, illud, *revela*, S. Hieronymus et Judæorum magistri ex hebræo vertunt *volve*, sive *revolve*, ut sensus sit : Rejice in Deum causam tuam, juxta illud *Psalm.* LIV : « Jacta cogitatum in Dominum. » Sed *revela*, quod nos habemus ex versione Septuaginta Interpretum, non repugnat hebraicæ voci גול *gol*, quod significat *revolve*; nam et revolvitur quod in alium rejicitur, et revolvitur etiam quod aperitur et explicatur, ut cernatur : quod coincidit cum *revela*, sive *aperi*. Utraque expositio vera est, sed nos latinam editionem et commentarios græcorum et latinorum Patrum sequi debemus, qui *revela*, non *rejice*, exposuerunt. Porro cum revelare aliquid jubemur Deo, non ideo jubemur, quia Deus aliquid nesciat; sed quia vult orari a nobis, et per orationem explicari, quæ volumus, ut nos ipsi intelligamus, qua de causa divino auxilio egeamus. De vocibus, *justitia* et *judicium* notum est, illa varie in variis locis accipi. Sed hoc loco justitiam certum est accipi pro jure; judicium autem vel accipiendum est etiam

Susannæ exemplum singulare providentiæ Dei in suos.

pro jure, cum eadem res agatur; vel pro justa sententia, quæ juri debetur: judicium enim actus justitiæ est.

Daleth. SUBDITUS ESTO DOMINO, ET ORA EUM.

Vers. 7. 7. NOLI ÆMULARI IN EO, QUI PROSPERATUR IN VIA SUA, IN HOMINE FACIENTE INJUSTITIAS.

Verba illa, *subditus esto Domino, et ora eum*, in editione græca et latina pertinent ad versiculum superiorem; in hebræo vero codice sunt initium versiculi, ut manifeste apparet ex littera quarta alphabeti, quæ hic habetur. Nos ut ostenderemus Psalmum esse alphabeticum, posuimus ea verba sub littera *daleth*, et tamen non adjunximus illi numerum versiculi septimi, ne mutaremus distinctionem versiculorum, quam in editione latina habemus, et juxta quam distinctionem Psalmi canuntur in Ecclesia. Sensus hujus sententiæ, quæ quartus aphorismus spiritualis numerari potest, hic est: Vide ut sis semper Deo ad nutum obediens, et ora eum assidue, ne forte si videris hominem felicem in sæculo, et simul injustum, ejus felicitas tentet te, et inducat ad injustitiam. Vere enim magna tentatio est felicitas iniquorum; sed facile superatur, cum quis habet Deum semper ante oculos cordis, et illi per obedientiam et orationem adhæret. Nam qui Deo ita adhæret, respicit quasi ex alto felicitatem iniquorum, et videns eam modicam et fugacem, facile contemnit ac despicit. Ait igitur: « Subditus esto Domino, et ora eum, » id est, exhibe Deo puram ac simplicem obedientiam, et cum illo per orationem frequenter versare et colloquere. S. Hieronymus ex hebræo vertit, *tace Domino, et exspecta eum;* sed idem est sensus, quem Septuaginta Interpretes pluribus verbis explicare voluerunt. Illud igitur, *tace Domino,* quod est in hebræo, significat: non murmures contra Deum, etiamsi nescias, cur ille aliquid jubeat, vel faciat, sed, ut subditum decet, silens obedias in omnibus. Illud autem, *exspecta eum*, significat: pete in oratione, et patienter exspecta. Dabit enim Dominus, quod petis, sed quando opportunum judicabit. « Noli æmulari in eo qui prosperatur in via sua, in homine faciente injustitias, » id est, noli fieri æmulus, et quasi rivalis hominis, qui in via sua, id est, in actionibus suis prosperatur; hominis, inquam, injusti et iniqui, qui malefaciendo prosperatur. S. Hieronymus ex hebræo vertit, *qui facit quæ cogitat,* pro eo quod nos ex græco habemus, *faciente injustitias.* Sed vox מזמות *mezimmoth,* quamvis descendat a verbo זמה *zamah,* quod est *cogitare*, tamen significat etiam *scelera,* ut idem S. Hieronymus eamdem vocem interpretatur in *Psalm.* XXV, vers. 12, et *Jerem.* XI, vers. 15.

Magna tentatio est impiorum felicitas.

Vers. 8. 8. *He.* DESINE AB IRA, ET DERELINQUE FUROREM, NOLI ÆMULARI, UT MALIGNERIS.

Vers. 9. 9. QUONIAM QUI MALIGNANTUR EXTERMINABUNTUR, SUSTINENTES AUTEM DOMINUM, IPSI HÆREDITABUNT TERRAM.

Hæc sententia est quasi repetitio et declaratio primæ sententiæ; in toto enim Psalmo res eadem sæpe repetitur et inculcatur, ut illustrior fiat, et memoriæ magis inhæreat. In primo versu dixerat: « Non zelaveris facientes iniquitatem; » idipsum nunc dicit clarius, cum ait: « Desine ab ira, et derelinque furorem, » id est, cum videris impium in terra florere, non irascaris, neque incipias furere, et dicere: Quare iste iniquus prosperatur, ubi est justitia Dei? ubi providentia illius? Item in primo versu dixerat: « Noli, æmulari, ut maligneris, » id est, noli æmulando malignos fieri socius malignantium; noli imitari opera injusta eorum quorum felicitati invides, et addit: « Quoniam qui malignantur, exterminabuntur, » ut declaret quod antea dixerat, « quoniam tanquam fœnum velociter arescent. » Adjungit postea: « Sustinentes autem Dominum, ipsi hæreditabunt terram, » ut repetat et declaret quod ibi dixerat: « Spera in Domino, et inhabita terram. » Sustinent enim Dominum, qui patienter exspectant promissiones ejus, et securi exspectant; quoniam fidelis et potens est Dominus, qui promisit. Et ideo sine ullo dubio, qui malignantur, etiamsi ad tempus florere videantur, non diu florebunt, sed exterminabuntur de terra, et in gehennam ad æternam infelicitatem detrudentur: qui autem abstinent se ab iniquitate, et a Domino mercedem suam sperant, « ipsi hæreditabunt terram, « id est, ipsi stabili possessione terram obtinebunt, quasi propriam hæreditatem quæ ab eis nunquam auferetur. Vere enim homines pii cum migrant ad Deum, non amittunt possesionem terræ, sed acquirunt cœlum et terram, cum dicatur de eis: « Super omnia bona sua constituet eos, » *Matth.* XXIV.

10. *Vau.* ET ADHUC PUSILLUM, ET NON ERIT PECCATOR, ET QUÆRES LOCUM EJUS, ET NON INVENIES. Vers. 10.

11. MANSUETI AUTEM HÆREDITABUNT TERRAM, ET DELECTABUNTUR IN MULTITUDINE PACIS. Vers. 11.

Quia dixerat: « Malignantes exterminabuntur, » addit hoc brevi futurum. « Et adhuc, inquit, pusillum » temporis pertransibit, et « peccator, » qui videbatur felix, non apparebit in terra; « et quæres locum ejus inter homines, et non invenies, » quia videlicet periit omnino, et quasi arbor infructuosa radicitus evulsus est. « Mansueti autem, » id est, illi qui non indignantur, nec irascuntur Deo, cum vident impios prosperari, sed patienter ferunt, et tolerant id quod Deo placet, « hæreditabunt terram, » non solum hanc ubi peregrinamur, sed etiam illam viventium quæ sola proprie terra est, id est, firma et stabilis; unde et Dominus ait *Matth.* V: « Beati mites, quo-

niam ipsi possidebunt terram;» et quia terra illa dicitur Jerusalem, id est, visio pacis, cum omnes inimici longissime ab illa absint, ideo « delectabuntur in multitudine pacis, » id est, fruentur pace multa, quia pax illa erit cum multitudine magna incolentium terram illam, et durabit multo tempore, vel potius æterno tempore, et sic delectationem habebunt, quam pax adferre secum solet.

Vers. 12. 12. *Zain.* OBSERVABIT PECCATOR JUSTUM, ET STRIDEBIT SUPER EUM DENTIBUS SUIS.

Ver. 13. 13. DOMINUS AUTEM IRRIDEBIT EUM : QUONIAM PROSPICIT, QUOD VENIET DIES EJUS.

Monet S. Propheta justum, ut non multum formidet insidias iniquorum, quia Deus vigilat ad custodiam ejus. « Observabit, inquit, peccator justum. » id est, attente respiciet peccator omnes actiones justi, ut inveniat aditum ad eum perdendum. « Et stridebit super eum dentibus suis, » id est, instar famelici canis desiderabit interitum ejus, ac præ iracundia et indignatione dentibus frendebit. « Dominus autem irridebit eum, » id est, Dominus, qui omnia prospicit, et in cujus manu sunt omnia, ita ut non cadat folium in terram, nisi ipso jubente, vel permittente, « irridebit eum. Quoniam prospicit quod veniet dies ejus, » id est, irridebit eum, quoniam videt instare diem interitus ejus, et illum ante rapiendum, quam justo nocere potuerit. Nam etiamsi forte Deus permittat justum a peccatore occidi, tamen prius peccator animam suam occidit, quam justi corpus occidat; et quoniam mors justi pretiosa est in conspectu Domini, et lucrum est, non detrimentum, mors autem peccatorum pessima, et ad mortem sempiternam peccatorem detrudit, ideo semper ante rapitur peccator, quam justo nocere potuerit. Proinde irridendus merito est, quia dum alterius interitum procurat, imminentem interitum suum non videt.

Vers. 14. 14. *Chet.* GLADIUM EVAGINAVERUNT PECCATORES, INTENDERUNT ARCUM SUUM.

Vers. 15. 15. UT DEJICIANT PAUPEREM ET INOPEM, UT TRUCIDENT RECTOS CORDE.

Vers. 16. 16. GLADIUS EORUM INTRET IN CORDA IPSORUM, ET ARCUS EORUM CONFRINGATUR.

Declarat hic Propheta, quod obscurius dixerat in superioribus versiculis litteræ *zain.* Quod enim ibi dixit, *observat peccator justum,* hic declarat, dicens : « Gladium evaginaverunt peccatores, intenderunt arcum suum, » id est, stant peccatores armati districtis gladiis, et arcubus extensis, observantes quando sit tempus occidendi justum, ut videlicet tunc dejiciant arcu, et trucident gladio justum, qui pauper et inops est, et rectus corde. Sed Deus, qui prospicit omnia ex alto, facit ut gladius convertatur in corda ipsorum, et arcus eorum conteratur, et ipsis solis noceat, et sic irridebit eos. Observandum hoc loco est, quod hic dicitur de gladio et arcu, posse intelligi tum de arcu, et gladio ferreo, tum de gladio, et arcu linguæ. Sæpe enim peccatores occidunt justos, vel certe conantur occidere calumniis et falsis testimoniis, sæpe etiam vero gladio et arcu. Item notandum est verbum illud, *ut dejiciant,* recte sic positum esse in editione Sixti V Pontificis, cum antea haberetur in codicibus vulgatis, *ut decipiant :* nam, cum in hebraico et græco codice habeatur להפיל *lehappil, dejiciant,* et sic legerint veteres Patres, et hoc requirat conjunctio cum arcu et gladio, et denique non deessent codices antiqui latini manuscripti qui haberent, *ut dejiciant,* facile dijudicari potuit, errore librariorum, ob litterarum similitudinem, irrepsisse *decipiant,* pro *dejiciant.* Rursum considerandum est justum hoc loco dici *rectum corde,* vel, ut est in hebræo, ישרי דרך, *rectum via,* quia justus cor habet conforme legi Dei, quæ est rectissima; et quia eadem lex est via recta, per quam ambulare debemus, dum operamur; ideo rectus corde dicitur etiam rectus via, quia nunquam aberrat a recta via, quæ est lex Domini. Præterea notandum hoc loco, justum dici pauperem et inopem, vel quia omnes justi sunt pauperes spiritu; et licet interdum divitiis abundent, intelligunt eas divitias non esse proprie suas, cum de eis rationem reddituri sint Deo; vel certe non loquitur David de omnibus justis, sed solum de pauperibus et abjectis, qui a potentibus opprimuntur. Porro inter *pauperem* et *inopem* hoc interest quoad voces hebraicas, quod עני, pro qua habemus *pauperem,* significat *humilem, afflictum, mitem;* אביון, pro qua voce habemus, *inopem,* significat proprie *egenum,* quia omnia desiderat, qui omnibus caret. Denique illa imprecatio, *gladius eorum intret in corda ipsorum,* est prædictio potius, quam imprecatio. Tunc autem gladius peccatoris, extensus adversus justum, intrat in corda peccatoris, quando peccator, dum nocere intendit justo, sibi ipse magis nocet: dum enim forte spoliat justum pallio, se ipse spoliat fide et charitate; et dum justum privat vita carnis, se ipse privat gratia Dei, quæ est vita animæ; et dum justum calumniis suis trudit in carcerem, se ipse præcipitat in gehennam.

Peccator dum nocere vult justo, sibi ipse magis nocet.

Vers. 17. 17. *Teth.* MELIUS EST MODICUM JUSTO SUPER DIVITIAS PECCATORUM MULTAS.

Vers. 18. 18. QUONIAM BRACHIA PECCATORUM CONTERENTUR, CONFIRMAT AUTEM JUSTOS DOMINUS.

Ne justi pauperes iniquis divitibus invideant, et dimissa justitia ad perpetrandam iniquitatem accedant, munit eos David his duobus versiculis : « Melius, inquit, est modicum justo super divitias peccatorum multas, » id est, plus prodest justo modica substantia, quam peccatori ingentes divitiæ : proinde felicior est justus tenuis, quam peccator locuples; et ideo magis expetenda est jus-

titia cum parvis opibus, quam multæ copiæ cum justitia. Ratio est, quia justus dirigitur a Deo, ut sciat uti divitiis; non est avarus, non est prodigus, ac propterea non eget, neque gravatur ære alieno, neque retinet otiosas opes, unde vel in superbiam erigatur, vel ad luxuriam provocetur. Peccator autem superbus et prodigus est, nec scit uti divitiis; inde semper eget, semperque debet, nec diu statum suum conservare potest. Atque hoc est quod sequitur : « Quoniam brachia peccatorum conterentur, confirmat autem justos Dominus; » id est, potentia et fortitudo peccatoris facile deficient, quia nititur brachio carnis, nec divitiæ illum juvare poterunt. Justi autem fortitudo et potentia non potest deficere, quia nititur brachio Dei; Deus etiam, qui amicus justorum est, illum confirmat, vel, ut clarius rem explicat vox hebraica סומך, *sustentat*. Denique peccator non obstantibus maximis suis divitiis, non effugiet æternum interitum, quia cum morietur nihil secum asportabit, neque descendet cum eo gloria ejus. Justus autem, qui non in divitiis terrenis, sed in Deo confidit, in sempiternum vivet.

Vers. 19. 19. *Iod.* NOVIT DOMINUS DIES IMMACULATORUM, ET HÆREDITAS EORUM IN ÆTERNUM ERIT.

Vers. 20. 20. NON CONFUNDENTUR IN TEMPORE MALO, ET IN DIEBUS FAMIS SATURABUNTUR.

Confirmat Propheta quod paulo ante dixit de felicitate justorum, etiamsi modicas opes habeant : « Novit, inquit, Dominus dies immaculatorum, » id est, approbat Dominus vitam justorum, eisque favet, et benedicit, et ideo dies eorum diuturni erunt, et hæreditas eorum cum ipsis diutissime conservabitur. « Non confundentur in tempore malo, » id est, tempore sterilitatis et penuriæ non confundentur, quia non cogentur erubescere mendicando panem; « et in diebus famis saturabuntur, » id est, non solum non erubescent mendicando tempore communis famis, sed etiam habebunt ex suis copiis, unde comedant ad satietatem. Sed hæc interdum implentur in hoc sæculo, semper autem implebuntur in futuro. Ventura enim est post hanc vitam incredibilis quædam sterilitas, quando nemo poterit serere, vel metere, et dives in inferno guttam aquæ desiderabit, nec obtinebit. Tunc igitur immaculati, qui nihil dimiserunt in terra, sed in cœlum omnia transtulerunt, invenient æternam hæreditatem, neque confundentur mendicando cum stultis virginibus : « Date nobis de oleo vestro, » *Matth.* XXV; satiabuntur, cum apparuerit gloria Domini.

Caph. QUIA PECCATORES PERIBUNT.

Vers. 21. 21. INIMICI VERO DOMINI MOX UT HONORIFICATI FUERINT, ET EXALTATI, DEFICIENTES QUEMADMODUM FUMUS DEFICIENT.

Tres primæ dictiones pertinent ad versiculum superiorem in editione græca et latina; sed voluimus eas hoc loco ponere, ut appareat artificium Prophetæ, qui per litteras alphabeti Psalmum digessit. Nam in illa particula, *quia*, posuit litteram *caph*, quæ in alphabeto sequitur; et inde incipit in hebræo novus versus. Ergo illa verba : « Quia peccatores peribunt, » reddunt rationem, cur immaculati pacifice possidebunt hæreditatem in terra, et in tempore famis saturabuntur. Id enim fiet, quia « peccatores, » qui eos perturbare, eisque bona sua diripere solebant, « peribunt. » Quod autem sequitur : « Inimici vero Domini mox ut honorificati fuerint, et exaltati, deficientes, quemadmodum fumus deficient, » respondet duobus versiculis superioribus, ut hic sit sensus : Immaculati homines, tanquam amici Dei habebunt æternam hæreditatem, et in tempore malo non confundentur; « inimici vero Domini, » quales sunt omnes peccatores, e contrario habebunt brevissimam felicitatem; statim enim atque exaltari cœperint, evanescent instar fumi, qui dum exaltatur consumitur, neque vestigium ullum post se relinquit. Illud verbum, *exaltati*, a S. Hieronymo legitur, *sicut monocerotes*; ab aliis, *agni*, quæ sunt res diversissimæ. In hebræo nunc habetur כרים *carim*, quod proprie *agnos* significat, et ad sententiam hujus loci nihil facit. S. Hieronymus videtur legisse *carem*, et ideo vertit, *sicut monocerotes;* nam monocerotes in libro *Num.* cap. XXIII et XXIV, dicitur ראם *reem*, et in lib. *Judic.* cap. XXXVIII, dicitur רים *rem*, et tunc sensus est, quod *inimici Domini cum honorificati*, et gloriantes fuerint *sicut monocerotes, tanquam fumus consumentur*. Sed Septuaginta Interpretes non legerunt כרים *carim*, neque *carem*, sed *carum*, et ideo recte verterunt, *cum exaltati fuerint*, quæ lectio optima est, eamque noster Interpres etiam secutus est, et tota frequentat Ecclesia.

22. *Lamed.* MUTUABITUR PECCATOR, ET NON SOLVET : JUSTUS AUTEM MISERETUR, ET TRIBUET. Vers. 22.

23. QUIA BENEDICENTES EI HÆREDITABUNT TERRAM, MALEDICENTES AUTEM EI DISPERIBUNT. Vers. 23.

Confirmat quod supra dixerat : « Melius est modicum justo super divitias peccatorum multas. » Nam sæpissime accidit ut peccator, quamvis ditissimus, mutuo accipiat pecuniam, et tamen non restituat; quia volunt peccatores supra censum laute vivere, vel superbe vestiri, aut habitare : inde semper laborant ære alieno gravati; justus autem, qui, ut supra diximus, scit uti divitiis, etiamsi modicum habeat, tamen ex modico illo habet, unde misereatur pauperum, et retribuat sine spe recuperandi. « Quia benedicentes ei, » Deo videlicet, ut Augustinus exponit, « hæreditabunt terram, » et sic semper habebunt unde tribuant; « maledicentes autem ei, » tanquam blasphemi et ingrati, « disperibunt, » ut etiamsi velint tribuere, non possint. S. Hieronymus legit passive, *quia benedicti ab eo*, nimirum a Deo, *hære-*

Cur pauperes minus sæpe habent quam divites?

ditabunt terram, maledicti ab eo disperibunt. Et quidem verba hebraica, modica facta mutatione punctorum, tam active quam passive exponi possunt, et una sententia aliam infert. Qui enim Deum in omnibus rebus benedicunt, ab eo quoque benedicuntur; et qui Deo maledicunt, maledictionem ipsius consequentur.

Vers. 24. 24. *Mem.* APUD DOMINUM GRESSUS HOMINIS DIRIGENTUR, ET VIAM EJUS VOLET.

Vers. 25. 25. CUM CECIDERIT NON COLLIDETUR, QUIA DOMINUS SUPPONIT MANUM SUAM.

Incipit hoc loco Propheta exponere singularem Dei providentiam erga justos, ut tanto magis eos confirmet, ne forte prosperitas impiorum eos alliciat ad peccandum. Dicit igitur vitam justorum a Domino dirigi et custodiri. « Apud Dominum, inquit, gressus hominis » justi, id est, ille diriget actiones et opera justi, qui justum fecit. « Et viam ejus volet, » id est, hinc fiet, ut justus viam Domini velit, diligat, libenter sequatur : vel, *Deus volet viam justi*, id est, approbabit actiones et opera ejus. Prior explicatio S. Augustini, posterior Euthymii est. Illud, *apud Dominum*, in textu originali est מיהוה, *a Domino*, et sic legunt S. Augustinus et græci Interpretes; sed verba nostræ editionis, ut non dissentiant a textu originali, sic explicanda sunt : « Apud Dominum, » id est, in secreto consilio Domini « dirigentur. » Sequitur : « Cum ceciderit, non collidetur, quia Dominus supponit manum suam. » Potest hoc referri ad miserias corporales, et etiam ad miserias animæ. Nam si justus ceciderit in aliquam afflictionem et tribulationem, quæ sunt quasi foveæ, vel saxa, vel lutum in via vitæ hujus, « non collidetur, » id est, non omnino succumbet, aut opprimetur, « quia Dominus supponit manum suam, » ne lædatur, vel, ut est in hebræo, *quia Deus sustentat eum manu sua*, id est, auxilio et providentia sua. Et si forte ceciderit in tentationem peccati, non collidetur, id est, non perveniet ad consensum culpæ lethalis, nec amittet patientiam, aut fidem, aut aliam virtutem, quia Dominus auxilio gratiæ suæ sustentabit eum.

Vers. 26. 26. *Nun.* JUNIOR FUI, ETENIM SENUI, ET NON VIDI JUSTUM DERELICTUM, NEC SEMEN EJUS QUÆRENS PANEM.

Vers. 27. 27. TOTA DIE MISERETUR ET COMMODAT, ET SEMEN ILLIUS IN BENEDICTIONE ERIT.

Probat ab experientia sua, quod supra dixerat, justos in tempore malo non confundendos, et in diebus famis saturandos. « Junior fui, » inquit, vel, ut expressius habetur in hebræo נער היתי, *puer fui*, et postea senui, et in tam longo tempore « nunquam vidi justum derelictum a Deo, » ita ut inopia premeretur; nec vidi semen ejus, id est filios ejus, quærentes et mendicantes panem. Sed contra potius vidi, quod justus « tota die miseretur et commodat, » id est, omni tempore ita abundat, ut vel ex misericordia donet, vel certe mutuo, aut commodato det proximis de facultatibus suis. Quare « semen illius, » id est, filii ejus non solum non mendicabunt panem, sed « in benedictione erunt, » id est, benedicti a Deo copiis abundabunt, vel ab omnibus benedicentur, tanquam filii optimorum parentum. Observa circa verba, illud *etenim* in hebræo esse גם *gam*, quod significat *etiam*, ut sensus sit, *puer fui, et etiam senui*. In græco quidem habetur καὶ γάρ, *etenim*; sed accipi potest pro *etiam*. Observa præterea non repugnare hanc sententiam veritati, etiam si videamus in Ecclesia multos fideles mendicantes panem. Nam mendicantes religiosi sponte mendicant amore paupertatis, non necessitate inopiæ, neque derelicti dici possunt, cum Deus eos mirabili providentia sua alat et sustentet. Cæteri mendicantes, ut plurimum non sunt filii eorum, qui consueverint misereri aliorum, et donare : ad hos enim proprie hæc promissio pertinet. Sæpe etiam neque justi sunt ipsi, neque filii justorum. Denique, ut supra diximus, si qui vere justi, et sperantes in Domino derelicti videntur, et quærentes micas panis, ut Lazarus de Evangelio *Luc.* XVI, ii melius aliquid a Domino acceperunt, quam sit copia rerum temporalium : neque mutarent meritum patientiæ cum omni temporali felicitate.

Mendicantes religiosi non repugnant huic sententiæ.

Vers. 28. 28. *Samech.* DECLINA A MALO, ET FAC BONUM, ET INHABITA IN SÆCULUM SÆCULI.

Vers. 29. 29. QUIA DOMINUS AMAT JUDICIUM, ET NON DERELINQUET SANCTOS SUOS : IN ÆTERNUM CONSERVABUNTUR.

Ex iis quæ dixit paulo ante, se fuisse expertum a pueritia usque ad senectutem, concludit per modum adhortantis, ac dicit : « Declina a malo, et fac bonum, » quæ sunt duo prima præcepta justitiæ; « et inhabita in sæculum sæculi, » id est, vide ut justus sis, et securus inhabitabis terram usque in sempiternum. Et reddit rationem, cur justi terram perpetuo habitaturi sunt. « Quoniam, inquit, Dominus amat judicium, » id est, justos servos suos; ideo affirmo, quod « in æternum conservabuntur. » Hæc promissio pertinet quidem aliquo modo ad hanc vitam, in qua per varias successiones justi longo tempore terram inhabitare solent : sed absolute et proprie pertinet ad vitam futuram, quæ in terra viventium sempiterna erit.

Vers. 30. 30. *Ain.* INJUSTI PUNIENTUR, ET SEMEN IMPIORUM PERIBIT.

Vers. 31. 31. JUSTI AUTEM HÆREDITABUNT TERRAM, ET INHABITABUNT IN SÆCULUM SÆCULI SUPER EAM.

Hoc loco desunt in hebræo duæ primæ dictiones, videlicet, *injusti punientur*, quæ apertissime leguntur in textu græco : et hinc factum est ut

non appareat littera *ain* initio horum duorum versiculorum, ut numerus et ordo litterarum alphabeti postulabant. Sed vox *injusti*, quæ est apud Græcos et Latinos, apud Hebræos esset עוילים, quæ incipit per *ain*. Itaque si addatur ad hebræum textum : « Injusti punientur, » vocibus hebraicis constabit ratio alphabeti. Sententia autem horum versiculorum clarissima est, ut explicatione non egent.

Vers. 32. 32. *Phe.* OS JUSTI MEDITABITUR SAPIENTIAM, ET LINGUA EJUS LOQUETUR JUDICIUM.

Vers. 33. 33. LEX DEI EJUS IN CORDE IPSIUS, ET NON SUPPLANTABUNTUR GRESSUS EJUS.

Dixit paulo ante divinam providentiam vigilaturam, ne justi ab impiis opprimantur : nunc addit justos quoque per sapientiam suam, quæ est etiam Dei donum, effecturos, ut non supplantentur a malitia iniquorum. « Os justi meditabitur sapientiam, » id est, justus sapienter loquetur, ut non possit capi in sermone : meditari enim sapientiam ore, nihil est aliud, nisi exercere sapientiam inter loquendum, ut alibi diximus; et ipsum repetit David cum addit : « Et lingua ejus loquetur judicium, » id est, lingua justi non temere profundet verba, sed loquetur quod justum est, et quod pro tempore dici debet, quod est sapienter loqui. Addit rationem, dicens : « Lex Dei ejus in corde ipsius, » id est, sermo justi sale sapientiæ conditus erit, quia justus habet in corde legem Dei, et propterea dum loquitur, cogitat mandata Dei, ut non delinquat in lingua sua ; et propterea « lex est lux, » ut ait Salomon *Proverb.* VI; et, ut idem David ait *Psalm.* XVIII : « Lex Domini illuminat corda, et sapientiam præstat parvulis; » et ideo non est mirum, si justus qui habet legem in corde, eamque cogitat et diligit, sapienter loquatur. Ex his colligit Propheta : « Et non supplantabuntur gressus ejus, » id est, quia justus semper loquitur, nemo illum supplantando impellet ad casum. Supplantare dicitur, qui plantam alterius tenendo vel impediendo, cadere illum cogit, præsertim quando id astutia potius, quam violentia fit. Ergo non supplantabuntur pedes ejus, ac per hoc non impelletur justus ad casum dolo alicujus iniqui circumventus.

Quid sit meditari sapientiam ore.

Vers. 34. 34. *Zade.* CONSIDERAT PECCATOR JUSTUM, ET QUÆRIT MORTIFICARE EUM.

Vers. 35. 35. DOMINUS AUTEM NON DERELINQUET EUM IN MANIBUS EJUS : NEC DAMNABIT EUM, CUM JUDICABITUR ILLI.

Declarant hi duo versiculi versiculos duos superiores. « Considerat, inquit, peccator justum, » nimirum observans diligenter quid loquatur, et quid agat, ut supplantet eum; « et quærit mortificare eum, » id est, quærit supplantando illum occidere. Quod quidem præcipue fieri solet in judiciis, cum judex, vel accusator iniquus innocentem aliquem circumvenire et perdere cupit. « Dominus autem non derelinquet eum in manibus ejus, » id est, Dominus non permittet ut peccator habeat justum in potestate, et ideo inspirabit illi sapientiam, ut cognoscat fraudes inimicorum, et sapienter loquendo evitet supplantationes eorum. « Nec damnabit eum, cum judicabitur illi, » id est, judex non damnabit justum, cum tempus judicii ejus advenerit, quia Deus non permittet obscurari justitiam. Verba illa, *cum judicabitur illi*, clariora sunt in textu originali, בהשפטו *behiscapto*, et nihil aliud significant, nisi *cum ille*, justus videlicet, *judicandus erit*; sive, *cum fiet ei judicium*; sive, *cum judicabitur*. Habentur eadem fere verba vers. 12 : « Observabit peccator justum, et stridebit dentibus in eum, » etc.; sed ibi de violentia agitur, hic de astutia.

Vers. 36. 36. *Coph.* EXPECTA DOMINUM, ET CUSTODI VIAM EJUS : ET EXALTABIT TE, UT HÆREDITATE CAPIAS TERRAM; CUM PERIERINT PECCATORES, VIDEBIS.

Hortatur Propheta justum, ut speret in Deo, et perseveret in justitia. « Exspecta Dominum, » id est, spera in Deo, si forte differri tibi videtur promissio ejus; « et custodi viam ejus, » id est, observa legem ejus, et non declines a via jam inchoata sanctitatis et justitiæ, « ut hæreditate capias terram, » id est, ut cum implebitur promissio ejus, possideas quasi propria hæreditate terram viventium. « Cum perierint peccatores, videbis, » id est, cum peccatores omnes judicio divino condemnati perierint, tunc videbis quod nunc speras.

Vers. 37. 37. *Resch.* VIDI IMPIUM SUPEREXALTATUM, ET ELEVATUM SICUT CEDROS LIBANI.

Vers. 38. 38. ET TRANSIVI, ET ECCE NON ERAT; QUÆSIVI EUM, ET NON EST INVENTUS LOCUS EJUS.

Quia dixerat : « Cum perierint peccatores videbis, » poterat justus quærere, quando hoc erit; ideo nunc addit brevi hoc futurum esse. Nam « vidi, inquit, impium superexaltatum, et elevatum sicut cedros Libani, » id est, positum in altissimo gradu dignitatis et potestatis, et radicatum ac fundatum opibus, clientelis, et similibus rebus, ut videretur æterna futura ejus felicitas : et tamen vix « pertransii, et ecce non erat, » id est, transiens vidi hominem illum elevatum et radicatum, ut cedros Libani, et vix illum pertransii, et ecce respicio post me, et evanuerat; « quæsivi » ubi fuisset, et an vestigia remanerent tantæ magnitudinis, « et non est inventus locus ejus » quasi nunquam ibi fuisset. Hæc verissima esse quotidiana experientia docet. Ubi enim nunc sunt potentissimi illi monarchæ, ut de minoribus taceam, Assyriorum, Persarum, Græcorum et Romanorum? Certe nisi aliquid in libris historicorum legeremus, ignoraremus illos unquam fuisse. Ita nulla supersunt vestigia tantæ

Humana superbia non videt, quæ tangi possunt.

potentiæ et tamen humana superbia mortalibus oculos perstringit, ut videre non possint, quæ tangunt manibus, et credere nolint, quæ vel inviti sentire et experiri coguntur. Quod attinet ad verba, in hebræo habetur, *vidi impium robustum, fortissimum, sicut indigenam virentem*. Sed Septuaginta Interpretes respicientes ad similitudinem cedri, ut rem magis explicarent, dixerunt, *superexaltatum, et elevatum;* ex quo tamen sequitur ut robustus et fortissimus esset : cedri enim altissimæ, et robustæ, et fortissimæ sunt. Et pro illo, *sicut indigenam virentem*, verterunt Septuaginta; *sicut cedros Libani*, quia non legerunt, ut nunc habemus, כאזרח, *sicut indigenam*, sed una littera transposita, כארזי, *sicut cedros;* et quia cedri virentes in monte Libano potissimum inveniuntur, ideo pro *cedros virentes*, posuerunt *cedros Libani*. Porro ubi nos legimus, *et transivi*, in hebræo est ויעבר, *et transivit;* sed credibile est hebraicam vocem incuria librariorum esse corruptam unius litteræ mutatione. Nam non solum Septuaginta Interpretes verterunt in prima persona, sed etiam S. Hieronymus.

Vers. 39. 39. *Schin*. CUSTODI INNOCENTIAM, ET VIDE ÆQUITATEM, QUONIAM SUNT RELIQUIÆ HOMINI PACIFICO.

Vers. 40. 40. INJUSTI AUTEM DISPERIBUNT SIMUL, RELIQUIÆ IMPIORUM INTERIBUNT.

Pergit Propheta in adhortatione, et ait : « Custodi innocentiam, et vide æquitatem, » id est, conserva innocentiam erga te ipsum, « et vide æquitatem, » id est, judica quod rectum est erga proximos. « Quoniam sunt reliquiæ homini pacifico, » id est, quia dabit Deus in præmium homini pacifico, ut relinquat filios post se. Vel altiore sensu, quia multa bona reliqua sunt homini pacifico post mortem ejus. « Opera enim bona sequuntur illos, qui in Domino moriuntur, » ut dicitur *Apoc.* XIV. « Injusti » autem e contrario « peribunt, » ipsi simul omnes nullo excepto, « et reliquiæ peribunt cum eis, » quia nec filios in hoc sæculo relinquent, nec boni aliud eis reliquum erit, cum omnia in concupiscentiis suis sceleribusque consumpserint.

Vers. 41. 41. *Thau*. SALUS AUTEM JUSTORUM A DOMINO, ET PROTECTOR EORUM IN TEMPORE TRIBULATIONIS.

Vers. 42. 42. ET ADJUVABIT EOS DOMINUS, ET LIBERABIT EOS, ET ERUET EOS A PECCATORIBUS, ET SALVABIT EOS, QUIA SPERAVERUNT IN EO.

Hæc est quasi recapitulatio Psalmi totius, et satis aperta et perspicua.

PSALMUS XXXVIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — 1. *Psalmus David, in rememorationem de Sabbato.*	V. S. H. — *Canticum* [*h. Psalm.*] *David in commemoratione.*
2. Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.	Domine, ne in ira [*h. indignatione*] tua arguas me, neque in furore tuo [*h. ira tua*] corripias me :
3. Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, et confirmasti super me manum tuam.	Quia sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, et tetigit [*h. terruit*] me manus tua.
4. Non est sanitas in carne mea a facie iræ tuæ; non est pax ossibus meis a facie peccatorum meorum.	Non est sanitas in carne mea a facie indignationis tuæ : non est pax [al. add. *in*] ossibus meis a facie peccati mei.
5. Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, et sicut onus grave gravatæ sunt super me.	Quia iniquitates meæ transierunt caput meum : quasi onus grave aggravatæ sunt super me.
6. Putruerunt et corruptæ sunt cicatrices meæ, a facie insipientiæ meæ.	Computruerunt, et tabuerunt cicatrices meæ, a facie insipientiæ meæ.
7. Miser factus sum et curvatus sum usque in finem; tota die contristatus ingrediebar.	Afflictus sum, et incurvatus sum nimis : tota die mœrens ambulabam.
8. Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus, et non est sanitas in carne mea.	Quia lumbi [al. *renes*, *h. ilia mea*] mei repleti sunt ignominia [*h. vililate*], et non est sanitas in carne mea.
9. Afflictus sum, et humiliatus sum nimis; rugiebam a gemitu cordis mei.	Evigilavi, et afflictus sum nimis : rugiebam a gemitu cordis mei.
10. Domine, ante te omne desiderium	Domine, in conspectu tuo [*h. coram te*] omne

meum, et gemitus meus a te non est absconditus.

desiderium meum, et gemitus meus a te non est absconditus.

11. Cór meum conturbatum est, dereliquit me virtus mea, et lumen oculorum meorum, et ipsum non est mecum.

Cor meum fluctuabat, dereliquit me fortitudo mea : et lux oculorum meorum etiam ipsa non est mecum.

12. Amici mei, et proximi mei adversum me appropinquaverunt, et steterunt.

Et qui juxta me erant, de longe steterunt :

Chari mei, et amici [*h. sodales*] mei contra lepram meam steterunt, et vicini [*h. propinqui*] mei longe steterunt.

13. Et vim faciebant qui quærebant animam meam.

Et qui inquirebant mala mihi, locuti sunt vanitates, et dolos tota die meditabantur.

Et irruebant quærentes animam meam : et investigantes mala mihi loquebantur insidias, et dolos tota die meditabantur.

14. Ego autem tanquam surdus non audiebam, et sicut mutus non aperiens os suum.

Ego autem quasi surdus non audiebam, et quasi mutus qui non aperit os suum.

15. Et factus sum sicut homo non audiens et non habens in ore suo redargutiones.

Et eram quasi homo [*h. vir*] non audiens, nec habens in ore suo redargutiones.

16. Quoniam in te, Domine, speravi : tu exaudies me, Domine Deus meus.

Te enim, Domine, exspectabam, tu exaudies, Domine Deus meus.

17. Quia dixi : Nequando supergaudeant mihi inimici mei; et dum commoventur pedes mei, super me magna locuti sunt.

Quia dixi, ne forte insultent mihi, et cum vacillaverit pes meus, super me magnificentur.

18. Quoniam ego in flagella paratus sum, et dolor meus in conspectu meo semper.

Quia ego ad plagam [al. *plagas*] paratus sum, et dolor meus contra me [al. add. *est*] semper.

19. Quoniam iniquitatem meam annuntiabo, et cogitabo pro peccato meo.

Quia iniquitatem meam [al. add. *ego*] annuntio et contristabor pro peccato meo.

20. Inimici autem mei vivunt, et confirmati sunt super me, et multiplicati sunt qui oderunt me inique.

Inimici autem mei viventes confortati sunt, et multiplicati sunt odientes me mendaciter.

21. Qui retribuunt mala pro bonis, detrahebant mihi, quoniam sequebar bonitatem.

Et qui reddunt malum pro bono, adversabantur mihi, quia sequebar bonum.

22. Ne derelinquas me, Domine Deus meus, ne discesseris a me.

Ne derelinquas me, Domine : Deus meus, ne elongeris a me.

23. Intende in adjutorium meum, Domine Deus salutis meæ.

Festina in auxilium meum, Domine [al. add. *Deus*] salutis meæ.

Argumentum. — Querela animo et corpore graviter affecti, vers. 2-9; et ab amicis deserti, simulque ab hostibus afflicti, vers. 10-15; quas quidem ærumnas etsi peccatis suis commeruisse fatetur, attamen Deum auxilium suum ei non prorsus subtracturum esse et sperat et optat, vers. 16-23. Hinc strophæ tres.

1. Carmen Davidis, ad revocandum *se Jovæ* in memoriam.

2. Jova, ne in ira tua corripias me,
et *ne* in æstu tuo castiges me.
3. Nam sagittæ tuæ demissæ (conjectæ) sunt in me,
et descendit super me manus tua.
4. Nihil integri *est* in carne mea propter indignationem tuam,
nihil pacis (quietis) in ossibus meis propter peccatum meum.
5. Iniquitates enim meæ transeunt (superando) caput meum,
ut onus grave graviores sunt me.
6. Fœtent, sanie diffluunt ulcera mea (tumores mei),
propter stultitiam meam (qua peccavi).

7. Incurvatus sum, demissus admodum,
tota (et omni) die atratus incedo.
8. Nam lumbi mei pleni sunt inflammatione,
et nihil integri est in carne mea.
9. Torpeo et contusus sum vehementer,
rugio præ fremitu (ob gemitus tumultuantes) cordis mei.

10. Domine, coram te (tibi notum est) omne desiderium meum,
et gemitus meus te non latet.
11. Cor meum palpitat vehementer,
deseruit me robur meum,
et lux oculorum meorum, etiam illi non sunt mecum.
12. Amici mei et socii mei e regione (procul) plagæ meæ consistunt,
et propinqui mei e longinquo sistunt.
13. Et laqueos ponunt qui appetunt vitam meam;
et qui quærunt malum meum, loquuntur perniciosa,
et fraudes per totum diem meditantur.
14. At ego, velut surdus, nihil audio;
ac ceu mutus *sum, qui* non aperit os suum.
15. Et sum ut homo qui non audit,
et cujus in ore non sunt redargutiones.

16. Nam te, Jova, exspecto;
tu exaudies, Domine, mi Deus.
17. Nam dixi (precibus ad te fusis) : Ne lætentur de me *hostes!*
Cum nutat pes meus, contra me fastuose agunt.
18. Nam ego ad lapsum (propr. *claudicationem*) paratus (proximus),
et dolor meus (e peccatis) continuo coram me *est*.
19. Nam iniquitatem meam confiteor,
sollicitus sum ob peccatum meum.
20. Et hostes mei vivunt (valentque) *et* potentes sunt,
et multi sunt osores mei immeriti.
21. Et rependentes malum pro bono
adversantur mihi, pro eo quod persecutus sum bonum.
22. Ne derelinquas me, Jova;
Deus meus, ne sis longinquus a me.
23. Festina ad auxilium meum,
Domine, salus mea.

NOTÆ.

Vers. 4. *Pacis;* Maurer, *sanitatis*. Quæ inde ab hoc versu usque ad 11 proferuntur, de morbo videntur intelligenda, quanquam ea improprie accipienda esse quidam monent. — Vers. 5. Pro *iniquitates* Maurer vertit *miseriæ*, i. e. iniquitatum *pœnæ* per metonym. : non male. — Vers. 7. *Atratus*, et squalidus, lugentium more. — Vers. 8. *Inflammatione*. Quia vero קלה et *vilipendendi* notionem habeat, hinc Vulgatus vertit, *illusionibus*, quasi vates diceret, se exsecrabili morbo in ea corporis parte laborare, ita ut illudi et ab inimicis irrideri posset propter ejus ignominiam. — Vers. 11. *Illi* pro *illa* lux. Ubi enim subjectum efficiunt duo nomina, quorum prius est constructum, ibi prædicatum, si fieri potest per sensum, i. e. si vis subjecti primaria posita est in nomine posteriore, interdum refertur ad nomen posterius. *Non sunt,* præ

morbo, aut lacrymis. — Vers. 17. Alii cum priori membro jungunt posterius ita : *hostes,* qui, cum nutat pes meus, contra me, etc. — Vers. 20. *Potentes,* viribus puta; Ewaldus, *numero.* — Versum 21 cum præcedenti jungit Rosenmullerus : *qui rependunt... qui adversantur,* etc.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XXXVII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Psalmus David, in rememorationem de Sabbato.

Titulus hujus Psalmi in hebræo codice non facit mentionem *Sabbati,* sed solius *rememorationis;* tamen placuit Interpretibus Septuaginta, viris gravissimis, explicandi gratia, addere vocem *Sabbati.* Videtur autem satis apta esse explicatio S. Augustini, quam etiam sequitur S. Gregorius, ut hic Psalmus, qui unus est ex iis, qui proprie ad pœnitentiam pertinent, compositus sit a pœnitente Davide, in rememorationem *Sabbati,* id est, quietis amissæ in statu innocentiæ, vel promissæ in resurrectione justorum. Posset etiam intelligi de Sabbato quod agit bona conscientia, dum gratia Dei fruitur; et quod amittit, qui peccat; et cujus cum gemitu recordatur, qui veram pœnitentiam agere incipit. Argumentum Psalmi est oratio pœnitentis, similis illi quæ habetur in Psalmo VI, qui idem omnino principium habet, et valde probabile est compositam fuisse hanc orationem eo tempore, quo David fugit de Jerusalem ob persecutionem Absalonis.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. DOMINE, NE IN FURORE TUO ARGUAS ME, NEQUE IN IRA TUA CORRIPIAS ME.

Precatur David pœnitens, ut Deus eum non puniat in ira et furore suo, ut judex cum reis facit, sed in misericordia, ut medicus cum ægrotis se gerit. Vide quæ diximus ad initium *Psalm.* VI, ubi ostendimus nihil interesse hoc loco inter furorem et iram, et inter arguere et corripere. Si tamen placet discrimen admittere, poteris cum S. Augustino et S. Gregorio dicere, illos argui in furore, qui damnantur ad gehennam; illos in ira corripi, qui post mortem in igne purgatorii cruciantur : Prophetam autem precari Deum, ut hic illum puniat pro peccatis admissis, non in purgatorio, vel gehenna. Monet autem S. Augustinus non esse contemnendum ignem purgatorii, quoniam gravior est ille ignis, quam quicquid pati potest homo in hac vita. Illud quoque addendum est, quamvis hoc loco, et in *Psalm.* II, vers. 5, et *Psalm.* VI, vers. 1, accipiatur ira Dei pro damnatione ex justitia, tamen alibi accipi aliquando pro zelo patris, qui irascitur filiis, non ut perdat, sed ut custodiat.

Ignis purgatorii non contemnendus.

Vers. 2. 2. QUONIAM SAGITTÆ TUÆ INFIXÆ SUNT MIHI, ET CONFIRMASTI SUPER ME MANUM TUAM.

Quia noverat Propheta nihil esse utilius ad veniam peccatorum impetrandam, quam plene cognoscere miseriam peccati, et eam cum Domino deplorare; deflet in hoc versiculo et aliquot sequentibus infelicitatem, quam secum adfert lethale peccatum. Ait igitur : « Non arguas me in ira tua, » quoniam ea gravissima est, ut jam experientia didici. Siquidem « sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, » id est, multæ tribulationes, te puniente peccatum meum, acciderunt mihi ; « et confirmasti super me manum tuam, » id est, sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, et non leviter tantum tetigerunt, quia tu manum tuam aggravasti super me, ut sagittæ profundius penetrarent. Videtur autem per has tribulationes et supplicia intelligere mortem filii ex Bethsabea suscepti, stuprum filiæ a proprio ejus fratre illatum, cædem Ammonis filii, incestum et adulterium uxorum suarum a proprio filio patratum, expulsionem suam a regno, et alia id genus, quæ propter peccatum suum, Domino ulciscente, perpessus est. Fortasse etiam sagittas vocat verba illa increpatoria et comminatoria, quæ a Nathan Dei nuntio audivit, II *Reg.* XII : « Hæc dicit Dominus Deus Israel: Ego unxi te in regem super Israel, et ego erui te de manu Saul, et dedi tibi domum Domini tui, et uxores Domini tui in sinu tuo, dedique tibi domum Israel et Juda. Quare ergo contempsisti verbum Domini, ut faceres malum in conspectu meo? Uriam Ethæum percussisti gladio, et uxorem illius accepisti in uxorem tibi. Quamobrem non recedet gladius de domo tua usque in sempiternum, » etc. Certe ista exprobratio beneficiorum, et comminatio pœnarum pupugit sine dubio gravissime animum Davidis, et verecundia, timore et dolore vehementissimo illum affecit.

Ob adulterium quot et quanta passus sit David.

Vers. 3. 3. NON EST SANITAS IN CARNE MEA A FACIE IRÆ TUÆ, NON EST PAX OSSIBUS MEIS A FACIE PECCATORUM MEORUM.

Describit effectum sagittarum Domini, ac dicit se vehementer conturbari, nec requiescere posse, dum iram Dei et peccata sua recogitat, quæ iram

illam meruerunt. « Non est sanitas, inquit, in carne mea a facie iræ tuæ, » id est, aspectus iræ tuæ, quæ mihi semper ante oculos mentis versatur, carnem meam mœrere et tabescere facit. Dolor enim animi carnem quoque affligit et extenuat, pallere et languere cogit. « Non est pax ossibus meis a facie peccatorum meorum, » id est, aspectus deformitatis et gravitatis culpæ meæ ita me conturbat, ut nulla mihi sit requies, et ipsa etiam ossa mea contremiscant.

Vers. 4. 4. QUONIAM INIQUITATES MEÆ SUPERGRESSÆ SUNT CAPUT MEUM, ET SICUT ONUS GRAVE GRAVATÆ SUNT SUPER ME.

Reddit rationem cur tantopere conturbetur, dum respicit peccata sua, et dicit rationem esse, quia peccata sunt multa et magna. De multitudine dicit : « Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, » id est, in tantum cumulum creverunt, ut me quasi obruant : quomodo obruitur aquis, qui ita profundum fluvium ingreditur, ut aquæ supergrediantur caput ejus. De magnitudine dicit : « Et sicut onus grave gravatæ sunt super me, » id est, peccata mea quasi pondus importabile gravant humeros animæ meæ, quia super vires meas est, pro tam gravi debito satisfacere. Id clarius est in textu hebraico, ubi illud, *super me*, significat proprie, *super vires meas*, sive gravius quam ferre possim. Peccatum Davidis fuit adulterium cum homicidio conjunctum, sed verus pœnitens multas valde deformitates in eo considerat. Nam offendit David servum fidelem, cui uxorem et vitam eripuit : offendit Bethsabeam, quam ad peccandum induxit, et spiritualiter interfecit : offendit uxores proprias, quibus fidem non servavit : offendit populum universum, imo etiam infideles ipsos malo exemplo, unde Nathan dixit III *Reg.* XII : « Blasphemare fecisti inimicos nomen Domini; » offendit denique Deum, cujus leges aperte prævaricatus est. Itaque si numerentur tot offensiones et tot delicta, quot personas illo suo peccato David offendit, non sine causa dicere poterit idem David : « Iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum. » Deinde gravitas peccati ex circumstantiis cognosci potest; nam occidit David Uriam, primo innocentem, secundo fidelissimum, tertio qui tum Davidi militabat, quarto quia uxorem ejus polluerat per adulterium, quasi vellet, quia injuria illum affecerat, majori adhuc injuria afficere; quinto, quia ipsum eumdem ministrum suæ mortis esse voluit; sexto, quia cum scripsit ad Joab, ut Uriam occideret, credi voluit, illum magni alicujus criminis reum esse, et eo modo famam ejus maculavit. Sed ingratitudo erga Deum præcipua causa est gravitatis peccati Davidis. Deus enim in unum Davidem omnia fere dona temporalia et spiritualia abundantissime contulit. Illum enim regem magnum, prophetam eximium, imperatorem fortissimum fecit; donavit prudentia, robore, pulchritudine, divitiis, omnibus bonis, quæ ab hominibus expeti possunt : quæ certe omnia gravissimum reddebant peccatum ejus, quod cum ipse appenderet in statera diligentissimæ considerationis, merito dicebat : « Iniquitates meæ sicut onus grave gravatæ sunt super me. » Atque hæc est causa cur sensum doloris, quem par esset, ex peccatis suis pauci percipiant, quia peccati magnitudinem pauci in statera seriæ considerationis appendunt.

Peccatum Davidis quam grave fuerit.

Vers. 5. 5. PUTRUERUNT ET CORRUPTÆ SUNT CICATRICES MEÆ, A FACIE INSIPIENTIÆ MEÆ.

Hæc pertinent ad tempus illud, quod intercessit inter peccatum adulterii, et admonitionem Nathan prophetæ, quod fuit plusquam novem mensium. Siquidem Nathan Davidem corripuit, postquam natus fuerat puer ex adulterio illo conceptus, ut dicitur II *Reg.* XII. Toto igitur illo tempore distulit David curare vulnera peccati sui per pœnitentiam. Interim autem obducta erat quædam quasi cicatrix oblivionis, quæ non sinebat vulnus agnosci; sed revera cicatrices illæ putrescebant, et vulnera graviora, magisque incurabilia fiebant, atque hoc est, quod nunc deplorat, dicens : « Cicatrices meæ, » non ex arte medici curantis, sed ex negligentia et oblivione superinductæ, « putruerunt, et corruptæ sunt a facie insipientiæ meæ, » id est, insipientia mea, quæ causa fuit, ut vulnera mea non adverterem, eadem fuit etiam causa, ut ipsa vulnera putrefacta fœtorem scandali latius longiusque diffunderent. Per cicatrices hoc loco non intelliguntur signa, quæ remanent post curationem plagæ, sed intelligitur plaga non curata, quæ solet claudi ad modum cicatricis, et quia non est expressus sanguis corruptus ex ea, « neque ipsa fota oleo, aut circumligata, » ut dicitur *Isai.* I; ideo putrescit, et corrumpitur. Id colligitur ex textu originali, ubi habetur vox חבורות *chaburoth*, quæ non significat *cicatrices* proprie dictas, sed *livorem*, et *plagam* tumentem : quare vel in latina editione accipiuntur cicatrices pro plagis, vel, ut diximus, pro cicatricibus, quæ per se fiunt, dum vulnus non curatur, sed per se clauditur, et plaga negligitur et corrumpitur.

Vers. 6. 6. MISER FACTUS SUM, ET CURVATUS SUM USQUE IN FINEM : TOTA DIE CONTRISTATUS INGREDIEBAR.

Ex corruptione illa factum est, ut David miser et curvus fieret; quod potest intelligi duobus modis, primo de culpa, secundo de pœna. Nam qui graviter peccat, præsertim peccato luxuriæ, hoc ipso fit miser, quia relicto Deo, in quo est nostra beatitudo, curvatur ad terram, et fit jumentis similis, ac per hoc miser, et miser valde : et hoc significat illud, *usque in finem*, nimirum, miser et curvatus sum adeo, ut miserior et magis curvatus fieri non potuerim, cum a delectatione an-

Peccatum luxuriæ reddit hominem curvum et valde miserum.

gelorum curvatus sim ad voluptates pecorum. Id colligitur ex textu hebraico, ubi habetur, שחותי עד מאוד, *miser et curvatus sum usque valde*. Proinde illud, *in finem*, non significat, *usque ad finem vitæ*, vel *usque ad finem temporis*, vel *usque in æternum*, sed *usque ad finem curvationis*, ut magis curvari nequeam. Nam versu octavo ubi legimus : « Humiliatus sum nimis, » eadem est vox hebraica, quam Interpres nunc vertit, *usque in finem*, nunc *nimis*, aut *valde*. Potest etiam intelligi de pœna; nam qui peccat peccato luxuriæ, miser efficitur, et curvatus valde propter conscientiæ remorsum, timorem iræ divinæ, et verecundiam humiliantem et confundentem, ut non audeat talis homo ad cœlum oculos levare. Sed potest etiam utraque intelligentia simul conjungi, ut sensus sit : Miser factus sum miseria culpæ et pœnæ, et curvatus valde, tum quia faciem animæ, quam defixam in Deo habere debui, converti ad carnales et infimas voluptates; tum quia pudore cœlum aspicere non possum, et humilis atque abjectus terram aspicere cogor; et propter hæc omnia, « tota die contristatus ingrediebar, » id est, semper conscientia mordente et accusante, tristis ac mœrens incedebam : quæ enim lætitia esse potest homini misero, si miseriam suam agnoscat?

Vers. 7.

7. Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus, et non est sanitas in carne mea.

Vers. 8.

8. Afflictus sum, et humiliatus sum nimis : rugiebam a gemitu cordis mei.

Transit Propheta a peccato suo particulari ad corruptionem generalem, quam in carne sua experiebatur ex peccato primi parentis, unde peccatum illud suum particulare tanquam ex fonte manaverat : et ex ea corruptione dicit se affligi et humiliari, et continuo gemere et rugire. « Quoniam, inquit, lumbi mei, » hoc est, pars illa bestialis et concupiscens, disrupto freno justitiæ originalis, parit perpetuo desideria ignominiosa et turpia, et ideo repletur illusionibus spirituum malignorum; « et non est sanitas in carne mea, » quia non habitat in ea bonum, sed malum passionum variarum, quæ illam infirmam reddunt; ideo « afflictus sum et humiliatus sum nimis, » quia pudet me hominem ratione præditum, ejusmodi bestialibus motibus non posse carere; et ideo « rugiebam » præ dolore, « a gemitu interiore cordis mei » provocatus ad rugitum et clamorem exteriorem. Scio Rabbinos, et qui eos sequuntur, fabulari nescio quid de morbo corporali et fœtente, quo David laboraverit in partibus corporis pudendis; sed SS. Patres nostri Ambrosius, Hieronymus, Augustinus et Gregorius in commentariis hujus loci referunt hos versiculos ad carnalem concupiscentiam, ut similis sit hæc Davidis querimonia illi, quæ legitur apud Apostolum *Rom.* VII : « Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati. Infelix ego homo, quis me liberabit? » etc. S. Ambrosius et S. Augustinus legunt, *anima mea impleta est illusionibus*, ubi nos legimus, *lumbi mei impleti sunt illusionibus*. Sed accidit hoc, quia apud Græcos lumbi dicuntur ψύαι, et animæ dicuntur ψυχαί, unica littera addita. Proinde facile fuit corrumpi græcum textum, ob litterarum similitudinem, quæ nulla est in textu hebraico. Itaque lectio ea est quæ cum textu hebraico et latino concordat. Quod autem vox hebraica, pro qua habemus *illusionibus*, significare videatur proprie *ignominiam*, ut Hieronymus vertit, non variat sensum : nam qui repletus est ignominia, ille derisioni expositus est. Quod vero S. Hieronymus vertit *evigilavi*, pro eo quod nos habemus *afflictus sum*, non video quid secutus sit. Vox enim quam nunc habemus in textu hebraico, *debilitari* proprie significat; debilitari autem et affligi pro eodem accipi possunt.

Vers. 9.

9. Domine, ante te omne desiderium meum, et gemitus meus a te non est absconditus.

Quia dixerat gemitum cordis sui excitare rugitum, declarat ad quem gemat corde, ac dicit gemere se ad illum, qui scrutatur corda, et scit quid desideret spiritus. « Domine, inquit, ante te omne desiderium meum, » id est, tu, Domine, solus vides omne desiderium meum, quod non est aliud, nisi ut aliquando liberer a concupiscentia mala, ut perveniam ad sabbatum perfectæ quietis; et de hac re « gemitus meus » interior « tibi non est absconditus. » Simile quid Apostolus dicit, cum ait *Rom.* VIII : « Et ipsi intra nos gemimus adoptionem filiorum Dei exspectantes redemptionem corporis nostri. »

Vers. 10.

10. Cor meum conturbatum est, dereliquit me virtus mea, et lumen oculorum meorum, et ipsum non est mecum.

Mala quæ peccatum luxuriæ sequuntur.

Pergit describere corruptionem naturæ humanæ, ac dicit : « Cor meum conturbatum est, » quod significat bellum intestinum ex rebellione partis inferioris a superiore, et addit : « Dereliquit me virtus mea, » quia nata ex illa rebellione tanta infirmitas, ut homo velit, nolit, patiatur desideria mala, et dicat cum Apostolo *Rom.* VII : « Velle adjacet mihi, perficere autem non invenio. » Addit postremo : « Et lumen oculorum meorum, et ipsum non est mecum, » quia non solum infirmitas in voluntate, sed etiam ignorantia in mente ex eadem rebellione orta est. Sæpe enim de rebus judicamus, non ut sunt, sed ut nobis male affectis videntur, quomodo febricitantes, quod dulce est, amarum judicant, et quod amarum dulce. Itaque non ait : « Lumen oculorum meorum extinctum est, » sed « non est mecum; » nam lumen intelligentiæ et orationis est quidem in anima rationali; sed quia corpus quod corrumpitur, aggravat animam, sæpe impediti carnalibus passionibus, illo non possumus uti, ideo dicit : « Et lumen oculorum meorum, et ipsum,

inquam, lumen oculorum meorum, » interiorem videlicet, « non est mecum, » dum operor, licet in me sit. Proinde est in me quoad essentiam, non est mecum quoad usum.

Vers. 11. 11. AMICI MEI ET PROXIMI MEI ADVERSUM ME APPROPINQUAVERUNT, ET STETERUNT.

Posteaquam descripsit bellum intestinum, quod intra hominem continuo geritur, describit etiam bella externa, persecutiones et detractiones, quæ omnia peccatorum pœnæ sunt. Ac primum queritur quod amici et proximi facti sint illi inimici, quod accidit præcipue in rebellione Absalonis filii, cum quo multi amicorum et proximorum Davidis adversus eum conspirarunt. Sed moderni expositores ex textu hebraico longe aliter exponunt, quam veritas Vulgatæ editionis habeat; textus hebraicus nunc habet, אהבי ורעי מנגד נגעי יעמדו, *amici mei et proximi mei e regione lepræ meæ steterunt*. Quomodo etiam fere vertit S. Hieronymus, ex quo multi colligunt, hoc loco tantum significari amicos et proximos Davidis, non quidem factos esse illi inimicos, sed non fuisse ausos accedere ad eum juvandum, vel consolandum; et ideo e regione procul stetisse. At cum versio Septuaginta Interpretum habeat ἤγγισαν, et latinus Interpres antiquus reddiderit, *appropinquaverunt*, certe nimis durum videtur dicere, non *appropinquaverunt*, sed *longe steterunt;* neque obstat vox hebraica : nam illud, נגעי, quod vere significat *lepræ meæ*, vel *plagæ meæ*, Septuaginta Interpretes, qui habuerunt codices correctiores, legerunt נגעו, *appropinquaverunt*. Sunt enim litteræ eædem, excepta ultima, quæ facillime mutatur in alteram, cum non differant, nisi quod una est paulo major, quam altera. *Iod* enim si paulum extendatur, efficitur *vau*, et ideo vitio librariorum facillime contigit, ut una poneretur pro alia. At, inquiunt, in versiculo sequenti dicitur, « de longe steterunt. » Verum est, sed non est sermo de iisdem personis, ut jam dicemus.

Vers. 12. 12. ET QUI JUXTA ME ERANT DE LONGE STETERUNT, ET VIM FACIEBANT QUI QUÆREBANT ANIMAM MEAM.

Dixit amicos et proximos, ut Absalonem et socios ejus, factos esse inimicos, et adversum se appropinquasse et stetisse, ut nocerent; nunc dicit alios, qui juxta eum esse solebant, ut milites, aut servos, longe recessisse, nec adesse voluisse tempore persecutionis; et interim inimicos vi magna conatos esse vitam illi adimere, I *Reg*. II. Neque solum habuit David, « qui quærerent animam ejus, » id est, qui quærerent eum occidere, ut milites Absalonis; sed habuit etiam, qui detraherent honori et famæ ejus, ut Semei, « qui maledixit ei maledictione pessima, » et alios, qui consilia dolosa contra eum dabant, ut Achitophelem et alios; ideo subjungit :

Vers. 13. 13. ET QUI INQUIREBANT MALA MIHI, LOCUTI SUNT VANITATES, ET DOLOS TOTA DIE MEDITABANTUR.

Vers. 14. 14. EGO AUTEM TANQUAM SURDUS NON AUDIEBAM, ET SICUT MUTUS NON APERIENS OS SUUM.

Vers. 15. 15. ET FACTUS SUM SICUT HOMO NON AUDIENS, ET NON HABENS IN ORE SUO REDARGUTIONES.

Hæc perspicua sunt et verissima, quod præcipue intelligi potest ex lib. II *Reg*. cap. XVI, ubi cum Semei malediceret Davidi, eumque virum Belial appellaret, et regni invasorem, David incredibili patientia eum sustinuit, neque permisit ut ullus ei noceret eumve reprehenderet; sic « factus est quasi surdus, et non audiens, et tanquam mutus, et non habens in ore suo redargutiones. »

Vers. 16. 16. QUONIAM IN TE, DOMINE, SPERAVI; TU EXAUDIES ME, DOMINE DEUS MEUS.

Reddit tres rationes, cur ita obsurduerit et obmutuerit : prima est, quia utilius sibi existimavit sperare in Domino, quam in sua propria defensione. Ait igitur : Obmutui, « quoniam in te, Domine, speravi; » non attendi quanta illi falsa et vana in me jactarent, quoniam sciebam a te omnia audiri et cognosci, in quo semper speravi, qui es judex justus, et reddens unicuique secundum opera sua; et quia « in te speravi, tu exaudies me, Domine Deus meus, » et liberabis a labiis iniquis, et a lingua dolosa.

Vers. 17. 17. QUIA DIXI, NEQUANDO SUPERGAUDEANT MIHI INIMICI MEI : ET DUM COMMOVENTUR PEDES MEI, SUPER ME MAGNA LOCUTI SUNT.

Hæc est altera ratio, cur elegerit obsurdescere et obmutescere : « Quia dixi, » inquit, apud me : « Nequando supergaudeant mihi inimici mei, » id est, bonum est mihi patientiam habere, et sperare in adjutorio Domini, ne forte si impatiens fuero, et reddam maledictum pro maledicto, Deus derelinquat me, et gaudeant inimici mei super me, id est, super ruina mea lætentur. « Et dum commoventur pedes mei super me magna locuti sunt, » id est, non sine causa metuo, ne de exitio meo lætentur inimici; nam « dum commoventur pedes mei, » id est, dum incipiunt nutare pedes mei, et ego inclino ad casum (quod factum est, quando fuit in periculo regni amittendi) « inimici mei magna locuti sunt super me, » comminantes mihi, et prædicantes extremum exitium. Est autem hoc loco observandum, particulam *et* sæpe in Scripturis poni pro *quia*, ut *Isai*. LXIII : « Tu enim pater noster es, et Abraham nescivit nos, et Israel ignoravit nos, » id est, tu solus, Domine, pater noster es : nam Abraham et Jacob, qui videbantur patres nostri esse, non agnoscunt nos pro filiis. Sic etiam cap. LXIV, 5 : « Tu iratus es, et peccavimus tibi, » id est, quia peccavimus tibi. Ita igitur hoc loco dicitur : « Et dum commoven-

Et pro quia in Scriptura frequens.

tur pedes mei, » illud *et* ponitur pro *quia*, ut sensus sit : nequando glorientur super me inimici mei. « Et dum commoventur pedes mei, » id est, quia dum commoventur pedes mei, etc. Illud etiam, *dum commoventur*, positum est pro *dum commoverentur*. Siquidem in hebraico et græco textu habetur per infinitivum, *in commoveri pedes meos*, quod potest verti, *dum commoventur*, et *dum commovebantur*, et *dum commoverentur*; proinde debet exponi juxta exigentiam verbi sequentis, ut oratio cohæreat.

Vers 18. 18. QUONIAM EGO IN FLAGELLA PARATUS SUM, ET DOLOR MEUS IN CONSPECTU MEO SEMPER.

Addit tertiam rationem, cur voluerit obsurdescere et obtumescere coram adversariis : « Quoniam, inquit, ego » propter peccata mea « paratus sum flagellari, » non solum flagellis verborum et detractionum, sed etiam flagellis verberum et plagarum. Nam *dolor* quem merui, semper ante oculos mentis meæ versatur, vel quia *dolor meus*, id est peccatum meum, quod mihi doloris continui causa est, nunquam ab oculis cordis mei recedit. In hebræo est vox צלע, quam aliqui verterunt *claudicationem*; alii putant legi debere צרע, id est *lepram*; nos habemus *flagella*, ex græco; sed nulla est difficultas : nam vox illa צלע communiter significat *latus*, sive *costam*; sed traducitur ad significandam *claudicationem*, quia claudi dum ambulant, declinant ad unum latus, et non recti incedunt. Traducitur etiam ad significandam *plagam*, vel *attritionem*, ac per hoc etiam *flagellum*, quia flagellis accipiuntur plagæ. Itaque S. Hieronymus vertit : *Ego ad plagas paratus sum*, et Septuaginta Interpretes : *Ego autem in flagella paratus sum*.

Vers. 19. 19. QUONIAM INIQUITATEM MEAM ANNUNTIABO, ET COGITABO PRO PECCATO MEO.

Reddit rationem cur in flagella paratum se dixerit : « Quoniam, inquit, iniquitatem meam annuntiabo, » id est, quoniam agnosco et confiteor me peccasse, et flagella commeruisse ; « et cogitabo pro peccato meo, » expiando videlicet. Significantius ex hebræo vertit S. Hieronymus : *Et sollicitus ero pro peccato meo*, id est, diligenter et anxie cogitabo, quo modo possim Domino satisfacere ac plenam indulgentiam obtinere. Quod quidem salutare documentum est pro pœnitentibus, ut solliciti sint pro expiatione peccati, et libenter accipiant occasiones a Deo oblatas patientiam exercendi.

Salutare documentum pro pœnitentibus.

Vers. 20. 20. INIMICI AUTEM MEI VIVUNT, ET CONFIRMATI SUNT SUPER ME, ET MULTIPLICATI SUNT, QUI ODERUNT ME INIQUE.

Posteaquam Propheta exposuit rationes, cur obsurduerit et obmutuerit coram adversariis suis, ut per patientiam Deum placaret, opponit patientiæ suæ contrariam adversariorum malitiam. Cum enim ipse non redderet malum pro malo, illi e contrario retribuebant mala pro bonis : et tamen vivebant, et exultabant, et roborabantur. Quæ ad eum finem commemorantur a Davide, ut facilius Deum ad misericordiam inclinet. « Inimici autem mei vivunt, et confirmati sunt super me, » id est, ego quidem humiliatus sum et afflictus, et tamen patientiam servo, ac si surdus et mutus essem : interim autem « inimici mei vivunt, » id est, alacres sunt et exultant, « et confirmati sunt super me, » id est, robustiores et fortiores evaserunt, « et multiplicati sunt, » id est, et creverunt etiam quoad numerum, « qui oderunt me inique, » id est, illi vivunt, et roborati sunt, « et multiplicati, qui oderunt me, » sine ulla justa causa. In hebræo est שנאי שקר, *qui oderunt me mendaciter*, id est, ob causam falsam et ementitam. Videntur enim hæc referri ad conjurationem Absalonis, qui mendacio suo persuaserat populis, regem non constituisse aliquos, qui juste judicarent; se autem justissime judicaturum, si rex constitueretur. Hinc enim factum est ut populus rebellaret, et toto corde sequeretur Absalonem, ut dicitur lib. II *Reg*. cap. XV.

21. QUI RETRIBUUNT MALA PRO BONIS, DETRAHEBANT MIHI, QUONIAM SEQUEBAR BONITATEM. Vers. 21.

Probat quod dixit, sine justa causa se odio habitum fuisse ab inimicis, dicens : « Qui retribuebant mala pro bonis detrahebant mihi, » quasi dicat : Vere oderunt me inique inimici mei; nam illi detrahebant mihi, qui retribuunt mala pro bonis, quales fuerunt Absalon filius, et Achitophel consiliarius. Absalon enim plurima bona a Davide acceperat, et paulo ante obtinuerat indulgentiam fratricidii, et tamen detrahebat Davidi patri suo tanquam negligenti et injusto, dicens iis, qui veniebant ad judicium regis : « Videntur mihi sermones tui justi et boni, sed non est, qui te audiat constitutus a rege, » II *Reg*. XV. Sic etiam Achitophel acceperat a Davide magnum honorem, ut esset principalis regni consiliarius, et tamen oblitus beneficii defecit a Davide ad Absalonem, et consilia iniquissima contra eumdem Davidem Absaloni dedit, II *Reg*. XVI et XVII. Nec solum detrahebant mihi, qui retribuunt mala pro bonis, sed etiam (quod gravius est) « detrahebant mihi, quoniam sequebar bonitatem, » id est, quia sincero corde et bona voluntate cum omnibus agebam, et eo modo contrarius eram iniquis eorum desideriis et operibus.

22. NE DERELINQUAS ME, DOMINE DEUS MEUS, NE DISCESSERIS A ME. Vers. 22.

23. INTENDE IN ADJUTORIUM MEUM, DOMINE DEUS SALUTIS MEÆ. Vers. 23.

Concludit ex iis quæ dixit, Deumque precatur, ut protectione sua illi adsit, et quasi idem repetit, quod in principio Psalmi dixit : tunc

enim Deus in ira, vel furore suo gravissime punit aliquem, cum illum gratia sua destituit, et tanquam ab inimico recedit, et inter hostes nudum adjutorio suo constituit. Sicut igitur dixerat initio Psalmi : « Domine, ne in furore tuo arguas me, » ita nunc in fine concludit : « Ne derelinquas me, Domine Deus meus, » id est, ne deserat me gratia tua, quandoquidem tu es Dominus meus, qui me condidisti, et Deus meus, qui ad te summum bonum me fecisti. « Ne discesseris a me, » tanquam ab inimico; sed potius, ut pater, « intende in adjutorium meum, » id est, diligenter incumbe in auxilium meum, tu « Domine Deus salutis meæ, » id est, tu qui auctor es salutis meæ, a quo solo salutem exspecto, et in quo solo confido. Et hic quidem mihi visus est hujus Psalmi sensus litteralis : tamen quoniam SS. Patres Chrysostomus, Augustinus, Hieronymus et Gregorius vel totum Psalmum, vel certe a medio usque ad finem de Christo exponunt; sciendum est posse totum Psalmum de Davide explicari: primum, ut Davidis personæ proprie convenit, deinde ut David personam Christi gerebat. Spiritus enim Sanctus plura simul intendere potest in verbis iisdem, nimirum narrare tribulationes Davidis, et simul prædicere Christi passiones, qui Davidis filius secundum carnem futurus erat. Cum igitur de persona Davidis Psalmum exposuerimus, indicemus etiam breviter quemadmodum ad Christum idem Psalmus applicari possit.

Psalmus hic Davidi ut personam Christi gerebat convenit.

ALIA EXPLICATIO EJUSDEM PSALMI.

Vers. 1. 1. DOMINE, NE IN FURORE TUO ARGUAS ME, NEQUE IN IRA TUA CORRIPIAS ME.

Christus pro corpore suo loquitur, quod est Ecclesia, eique postulat liberationem.

Vers. 2. 2. QUONIAM SAGITTÆ TUÆ INFIXÆ SUNT MIHI, ET CONFIRMASTI SUPER ME MANUM TUAM.

Dicit juste se petere Ecclesiæ liberationem, quoniam sagittas iræ Dei, quæ ad illam pertinebant, in se suscepit.

Vers. 3. 3. NON EST SANITAS IN CARNE MEA A FACIE IRÆ TUÆ, NON EST PAX OSSIBUS MEIS A FACIE PECCATORUM MEORUM.

Describit passionem suam generatim, ob quam a planta pedis usque ad verticem capitis non fuit in eo sanitas. Quod autem dicit : a facie peccatorum *meorum*, intelligitur de peccatis, non quæ ipse fecit, sed quæ in se punienda suscepit.

Vers. 4. 4. QUONIAM INIQUITATES MEÆ SUPERGRESSÆ SUNT CAPUT MEUM, ET SICUT ONUS GRAVE GRAVATÆ SUNT SUPER ME.

Dicit ideo in carne sua non fuisse sanitatem a planta pedis usque ad verticem capitis, quoniam peccata, quæ suscepit expianda, tam multa sunt, et tam gravia, ut supergressa sint caput ejus multitudine sua, et instar plumbi fuerint ob gravitatem suam.

Vers. 5. 5. PUTRUERUNT, ET CORRUPTÆ SUNT CICATRICES MEÆ A FACIE INSIPIENTIÆ MEÆ.

Vers. 6. 6. MISER FACTUS SUM, ET CURVATUS SUM USQUE IN FINEM, TOTA DIE CONTRISTATUS INGREDIEBAR.

Vers. 7. 7. QUONIAM LUMBI MEI IMPLETI SUNT ILLUSIONIBUS, ET NON EST SANITAS IN CARNE MEA.

Hæc dicit pro corpore suo, deplorans corruptionem generis humani, quomodo quando quis dicit : Doleo pedes, manus, vel stomachum; caput est quod loquitur, sed non loquitur de dolore, quod in se patiatur, sed quod in membris, et in corpore suo habeat.

Vers. 8. 8. AFFLICTUS SUM, ET HUMILIATUS SUM NIMIS, RUGIEBAM A GEMITU CORDIS MEI.

Hic incipit ordine recensere passionem suam. Pertinent enim hæc verba ad orationem in horto habitam.

Vers. 9. 9. DOMINE, ANTE TE OMNE DESIDERIUM MEUM, ET GEMITUS MEUS A TE NON EST ABSCONDITUS.

Vers. 10. 10. COR MEUM CONTURBATUM EST, DERELIQUIT ME VIRTUS MEA, ET LUMEN OCULORUM MEORUM, ET IPSUM NON EST MECUM.

Ad eamdem orationem pertinent, in qua desideravit calicem transire, et cœpit turbari, pavere, tædere, et mœstus esse. Et ut experiretur amaritudinem imminentis passionis, noluit virtutem et lumen divinæ consolationis in partem inferiorem influere, ita ut etiam angelus de cœlo appareurit confortans eum.

Vers. 11. 11. AMICI MEI, ET PROXIMI MEI ADVERSUM ME APPROPINQUAVERUNT, ET STETERUNT.

Hoc impletum est in Juda amico, et Judæis proximis, quando comprehenderunt eum.

Vers. 12. 12. ET QUI JUXTA ME ERANT, DE LONGE STETERUNT.

Hoc impletum est in Apostolis, qui fugerunt, et in Petro, qui sequebatur a longe.

ET VIM FACIEBANT, QUI QUÆREBANT ANIMAM MEAM.

Impletum est in concilio sacerdotum, sollicite quærentium falsa testimonia, ut eum perderent.

Vers. 13. 13. ET QUI INQUIREBANT MALA MIHI, LOCUTI SUNT VANITATES, ET DOLOS TOTA DIE MEDITABANTUR.

Ad idem concilium pertinent.

Vers. 14. 14. EGO AUTEM TANQUAM SURDUS NON AUDIEBAM, ET SICUT MUTUS NON APERIENS OS SUUM.

Vers. 15. 15. ET FACTUS SUM SICUT HOMO NON AUDIENS, ET NON HABENS IN ORE SUO REDARGUTIONES.

Ad litteram impleta sunt in Christo, qui coram Caipha primum, deinde coram Pilato et Herode nullam attulit defensionem, sed sicut agnus coram tondente se obmutuit, ut etiam prædixit Isaias cap. LIII.

Vers. 16. 16. QUONIAM IN TE, DOMINE, SPERAVI, TU EXAUDIES ME, DOMINE DEUS MEUS.

Ad idem silentium pertinet; ideo enim siluit coram hominibus, quoniam non tacebat coram Deo, a quo exspectabat remunerationem, salutem populi sui.

Vers. 17. 17. QUIA DIXI, NEQUANDO SUPERGAUDEANT MIHI INIMICI MEI, ET DUM COMMOVENTUR PEDES MEI, SUPER ME MAGNA LOCUTI SUNT.

Servavit Christus invictam patientiam, ne de impatientia gauderent inimici, qui, dum commovebantur pedes ejus, id est, dum infirmitas ejus ad tempus ostendebatur, magna loquebantur super eum, dicentes, *Joan.* XIX, *Luc.* XXIII: « Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum; » et : « Hunc invenimus subvertentem gentem nostram. »

Vers. 18. 18. QUONIAM EGO IN FLAGELLA PARATUS SUM, ET DOLOR MEUS IN CONSPECTU MEO SEMPER.

Ad litteram impletum scimus in flagellatione, et colaphizatione, et spinarum coronatione.

Vers. 19. 19. QUONIAM INIQUITATEM MEAM ANNUNTIABO, ET COGITABO PRO PECCATO MEO.

Dicit se annuntiaturum peccatum suum, quod, ut dictum est, non fecit, sed expiandum suscepit: et cogitaturum, id est, sollicitum futurum pro eo penitus delendo; quod fecit cum « peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum, » ut S. Petrus scribit in *Epist.* I, cap. II.

Vers. 20. 20. INIMICI AUTEM MEI VIVUNT, ET CONFIRMATI SUNT SUPER ME, ET MULTIPLICATI SUNT, QUI ODERUNT ME INIQUE.

Hoc impletum est, cum principes et sacerdotes existimantes se jam victoriam obtinuisse exultabant, et crucifixo insultabant.

Vers. 21. 21. QUI RETRIBUUNT MALA PRO BONIS DETRAHEBANT MIHI, QUONIAM SEQUEBAR BONITATEM.

Quando videlicet pendenti in cruce dicebant : « Vah! qui destruis templum Dei; » et : « Descendat nunc de cruce, » etc., *Matth.* XXVII.

Vers. 22. 22. NE DERELINQUAS ME, DOMINE DEUS MEUS, NE DISCESSERIS A ME.

Hoc disertis verbis in cruce Dominus locutus est, cum ait : « Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? » *Matth.* XXVII. Quasi dicat : Si dereliquisti ad tempus, quoad consolationem, non derelinquas quoad resurrectionem.

Vers. 23. 23. INTENDE IN ADJUTORIUM MEUM, DOMINE, DEUS SALUTIS MEÆ.

« Non derelinquas in inferno animam meam, neque des sanctum tuum videre corruptionem; » sed « intende in adjutorium meum, ostendens mihi vias vitæ, et adimplens me lætitia cum vultu tuo, » *Psalm.* XV.

PSALMUS XXXIX

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — 1. *In finem, ipsi Idithun, Canticum David.*	V. S. H. — *Victori Idithun, canticum [h. Psalm.] David.*
2. Dixi : Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea.	Dixi : Custodiam vias meas, ne peccem in lingua mea.
Posui ori meo custodiam, cum consisteret peccator adversum me.	Custodiam os meum silentio, donec est impius contra me.
3. Obmutui, et humiliatus sum, et silui a bonis, et dolor meus renovatus est.	Obmutui silentio, tacui de bono, et dolor meus conturbatus est.
4. Concaluit cor meum intra me, et in meditatione mea exardescet ignis.	Incaluit cor meum in medio mei, in meditatione mea incensus sum igne : locutus sum in lingua mea.
5. Locutus sum in lingua mea : Notum fac mihi, Domine, finem meum,	Ostende mihi, Domine, finem meum, et mensuram dierum meorum quæ sit,

Et numerum dierum meorum quis est, ut sciam quid desit mihi.

6. Ecce mensurabiles posuisti dies meos; et substantia mea tanquam nihilum ante te.

Verumtamen universa vanitas, omnis homo vivens.

7. Verumtamen in imagine pertransit homo; sed et frustra conturbatur.

Thesaurizat, et ignorat cui congregabit ea.

8. Et nunc quæ est exspectatio mea? nonne Dominus? et substantia mea apud te est.

9. Ab omnibus iniquitatibus meis erue me : opprobrium insipienti dedisti me.

10. Obmutui, et non aperui os meum, quoniam tu fecisti.

11. Amove a me plagas tuas.

12. A fortitudine manus tuæ ego defeci in increpationibus : propter iniquitatem corripuisti hominem.

Et tabescere fecisti sicut araneam animam ejus : verumtamen vane conturbatur omnis homo.

13. Exaudi orationem meam, Domine, et deprecationem meam : auribus percipe lacrymas meas.

Ne sileas, quoniam advena ego sum apud te, et peregrinus, sicut omnes patres mei.

14. Remitte mihi, ut refrigerer priusquam abeam, et amplius non ero.

sciam [alias, *ut sciam*] quid mihi desit.

Ecce breves posuisti dies meos, et vita mea quasi non sit in conspectu tuo : omnia enim vanitas, omnis homo subsistens. SEMPER.

Tantum in imagine ambulat homo [*h. vir*], tantum frustra conturbatur : congregat et ignorat cui dimittat [*h. congregat*] ea.

Nunc ergo quid exspecto, Domine? præstolatio mea tu es [*h. ad te est*].

Ab omnibus iniquitatibus [*h. erroribus*] meis libera me : opprobrium stulto ne ponas me.

Obmutui, non aperui [al. *aperiam*] os meum : quia tu fecisti.

Tolle a me plagas [*h. lepras*] tuas : a contentione manus tuæ ego consumptus sum.

In increpationibus pro iniquitate [al. *propter iniquitatem*] corripuisti virum;

Et posuisti quasi tineam desiderabilia ejus : verumtamen vanitas omnis homo. SEMPER.

Audi orationem meam, Domine, et clamorem meum exaudi [*h. auribus percipe*].

Ad lacrymam meam ne obsurdescas, quia advena ego sum apud te, perigrinus sicut omnes patres mei.

Parce mihi, ut rideam, antequam vadam, et non subsistam.

Argumentum. — Carmen hocce est ejusdem fere cum superiore argumenti, sed majori vi, magisque incitato animo fusum. Strophæ tres. Vers. 2–7, canit vates, ut acerbissimis doloribus exagitatur, continuerit tamen se, ne indigna, præsertim audientibus improbis, effutiret querendo; vers. 8-12, Jovam, ut ipsum ærumnis, quanquam castigatione haud indignum, liberet, perturbatus adhuc, deinde sedatiori animo in strophe ultima precatur. Hunc Psalmum *pulcherrimam psalterii elegiam* vocat Ewaldus, eumque cum libro *Job* confert.

1. Præcentori, Jedithuno, carmen Davidis.

2. Dixi (apud me statueram) : « Custodiam vias meas,
ne peccem lingua mea;
custodiam ori meo capistrum,
dum improbus coram me *erit*. »
3. Obmutui silentio, conticui de bono;
at dolor meus perturbatus (gravius commotus) *est*.
4. Incaluit cor meum intra me,
in fervore meo exarsit ignis (indignationis),
loquutus sum lingua mea :
5. « Fac me scire, Jova, finem meum,
et mensura dierum meorum quænam sit;
sciam, quæso, quam caducus ego sim.

6. En palmas fecisti dies meos,
et ævum meum instar nihili *est* coram te;
nil nisi merus halitus omnis homo constitutus est (in hoc mundo).
7. Nonnisi tanquam umbra ambulat (degit) homo,
nonnisi inania strepunt (satagunt mortales);
coacervat, nec scit quis collecturus ea. »

8. Et nunc, quid spero, Domine?
præstolatio mea ad te est *directa.*
9. Ab omnibus delictis meis eripe me,
contumeliam stulti ne facias me.
10. Obmutesco, nec os aperio,
nam tu *id* fecisti!
11. Remove a me plagam tuam;
ab iracundia (vel *exagitatione*) manus tuæ ego consumor.
12. Pœnis ob culpam *si* castigaveris hominem,
et (utique) dissolvis, ut tinea, desiderabile ejus.

13. Audi preces meas, Jova, et clamorem meum ausculta;
ad lacrymas meas ne sileas :
nam peregrinus ego *sum* apud te,
advena, ut omnes patres mei.
14. Oculos *iratos* averte a me, ut exhilarem *vultum meum,*
antequam abeam, et esse desinam.

NOTÆ.

Vers. 1. Est Jedithunus is qui I *Chron.* xvi, 41; II *Chron.* v, 12, commemoratur. Maurer, *ad modum* instrumenti *Jedithun* dicti, ita autem dictum ab ejusdem nominis præfecto musices. — Vers. 2. *Coram me,* fortunatus scil., meque sua felicitate pungens. Maurer : « Quod subdit de *præsentibus improbis,* ratio est, quod timebat, ne qui ipsum, quod a Deo esset castigatus, tanquam frustratum spe sua ludibrio haberent improbi. — Vers. 3. *De bono;* Ewaldus, *felicitate,* non importune postulans meliorem statum; alii, *a bono,* puta semotus, in malis versans : quod languet; alii, *de bono,* i. e. ut ne de bonis quidem rebus aliquid loquerer; alii, *a bono* usque ad malum, i. e. nil omnino dixi : dura ellipsis; alii, *a bono,* i. e. meis benefactis, non excusavi me, qui potuissem; Maurer, *ab* homine *felice,* silui fugiens eorum adspectum, ne conspecta eorum felicitate in querelas de mea miseria raperer. Ego, si liceat, meam sententiam proponam : *de bono,* i. e. omnino, gall. *tout de bon.* — Vers. 4. *Fervore,* seu æstu animi, multis cogitationibus agitati. *Locutus sum,* jam non potis me amplius continere. — Vers. 5. *Quam caducus;* Crelier, *quando cessabo,* puta vitam meam, propr. *quid desinens ego sim.* Maurer : « Quorum verborum hic est sensus atque nexus : Talia cum mihi patienda sint, qui tandem vitæ meæ est modus? Si longa sit vita, ferre potero quibus nunc crucior mala, spe erectus temporum lætiorum. At tu brevissimam mortalibus vitam admensus es; itaque eripe me ex malis, priusquam vivere desinam. » Cf. *Job.* vi, 7; vii, 7; xvi, 22. Non male Vulgatus, *quid desit mihi,* quod mihi vitæ sit reliquum. — Vers. 6. *Palmas,* i. e. palmares, i. e. perbreves, minutissima mensura, scil. quatuor digitorum, vitam meam mensus est; Græci quoque dicere solent : σπιθαμὴ τοῦ βίου. *Constitutus est* : ita Maurer; alii, *consistens,* i. e. florens licet et vegetus. — Vers. 7. *Umbra* inanis, ceu *imago* descripta lineolis, nec quidquam habens solidi. — Vers. 8. *Nunc,* quum res humanæ tam fluxæ sint, quæ mihi spes superest? — Vers. 9. *Delictis,* eorumque pœnis. *Stulti* irrident pios calamitate pressos. — Vers. 12. *Desiderabile,* omne robur, omnem vigorem, i. e. vitam. — Vers. 13. *Peregrinus* : sicut miser peregrinus ad aliquem opulentum civem aut indigenam confugiens, omnia ab eo solo exspectat, totusque inde pendet. Alii : advenas et peregrinos ne quis violaret, lege sanxisti (*Exod.* xii, 48; *Levit.* xix, 33; xxv, 35, 47, etc.); eadem ut lege mecum agas, oro, qui in terra possessionis tuæ advena sum et colonus tuus (*Levit.* xxv, 23). Sed prior sensus confirmatur loco parallelo I *Paral.* xxix, 14, 15.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XXXVIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, ipsi Idithum, Canticum David.

Titulus demonstrat Psalmum compositum esse a Davide, sed datum ipsi Idithum ad canendum. Erat enim Idithum unus ex tribus principibus Cantorum, ut habemus lib. I *Paralip.* cap. XVI, et lib. II, cap. V. Quid autem sit *in finem*, vel *pro victoria*, ut ex hebræo S. Hieronymus vertit, diximus in explicatione Psalmi IV. Sed hoc loco convenit materiæ de qua agitur, tum *in finem*, tum *pro victoria*. Quamvis enim Rabbini et recentiores aliqui doceant Davidem ægrotum corporali morbo optasse finem vitæ et miseriarum, et hæc a Domino petere in præsenti Psalmo, nos tamen secuti veteres Patres, existimamus longe altiorem doctrinam in hoc divino Spiritus Sancti cantico per Prophetam edito contineri. Nimirum censemus hic describi brevitatem præsentis vitæ, ut intelligamus spem nostram non in hac vita, sed in Deo, in quo vita æterna est, esse ponendam; et ideo dandam esse operam patientiæ, et paci cum omnibus hominibus, et præcipue linguam esse custodiendam ab omni rixa, et jurgio, et contentione, ut non impediamur a cursu ad bravium supernæ vocationis. Certe enim qui ad bravium maximi pretii currit, si in medio cursu videret sibi litem pro pallio moveri, pallium potius dimitteret, quam se a cursu impediri pateretur. Neque litigant, aut contendunt homines in terris, nisi pro temporalibus rebus. Itaque Psalmus præsens doctrinam evangelicam et apostolicam continet. Nam et Dominus docuit, « ut percutienti maxillam, præbeamus etiam alteram, et volenti pallium nobis eripere, demus illi et tunicam, » *Matth.* V; et Apostolus dicit : « Delictum est in vobis, quod lites habetis inter vos : cur non magis fraudem patimini ? » I *Cor.* VI. Hic igitur Psalmus, propter doctrinam tam sublimem, cani debet *in finem*, id est *semper*, usque ad mundi finem; et non solum tempore illo Davidis et Idithum. Idem etiam Psalmus recte inscribitur, *pro victoria*, quia nulla esse potest victoria nobilior, quam per patientiam vincere in bono malum, et sibi ipsi hominem imperare.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. DIXI : CUSTODIAM VIAS MEAS, UT NON DELINQUAM IN LINGUA MEA.

Sollicitus erat David de vero bono non amittendo; ideo deliberavit, ac firmiter apud se constituit, magna circumspectione uti in omnibus actionibus suis, ut si fieri posset, ne in verbo quidem offenderet, quasi audivisset ab Apostolo : « Videte quomodo caute ambuletis, » *Ephes.* V; et a B. Jacobo : « Qui non offendit in verbo, hic perfectus est vir, » *Jacob.* III. Ait igitur : « Dixi, » nimirum apud me statui, decrevi, legem mihi ipse posui, « ut custodiam vias meas, » ut cautissime ambulem in via vitæ hujus, et diligenter attendam, ubi gressum pono, ne forte in foveam cadam, vel offendam ad lapidem, vel lutosam viam pro munda eligam, vel certe deviem ab itinere recto, id est, deliberavi, et statui considerare omnes actiones meas. Et quoniam nihil est facilius, neque periculosius, quam verbo offendere, cum ex verbis inconsiderate prolatis oriantur rixæ, contentiones, jurgia, et alia mala tam multa, ut S. Jacobus dixerit, « linguam esse universitatem iniquitatis, » *Jacob.* III; ideo singulariter addit Propheta : « Ut non delinquam in lingua mea, » id est, ad hoc potissimum custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea : sic enim infinita mala effugiam.

Vers. 2. 2. POSUI ORI MEO CUSTODIAM, CUM CONSISTERET PECCATOR ADVERSUM ME.

Nunquam est periculum majus delinquendi per linguam, quam cum ab aliquo detractore, vel contumeliam faciente provocamur : ideo dicit Propheta, « Posui ori meo custodiam, cum consisteret peccator adversum me, » id est, cum aliquis iniquus forte irritaret me convicio, aut detractione, aut alio injurioso verbo, tum maxime custodivi os meum, ne prorumperet in aliquod verbum, cujus postea pœnitentiam agere deberem.

Vers. 3. 3. OBMUTUI, ET HUMILIATUS SUM, ET SILUI A BONIS, ET DOLOR MEUS RENOVATUS EST.

Declarat quam custodiam ori suo adhibuerit, dicens : « Obmutui, » id est, silui omnino, ac si mutus essem; « et humiliatus sum, » id est, humiliter patientiam habui; et « silui a bonis, » id est, abstinui etiam a justa defensione, et a debita reprehensione; et « dolor meus renovatus est, » propter hoc ipsum, quod silui a bonis. Nam dolueram primo propter acceptam injuriam, sed mitigaverat dolorem præmium patientiæ : iterum ergo dolor renovatus est, quia « silui a bonis, » et proximum meum debita correptione fraudavi. Ita S. Augustinus; sed posset etiam ita exponi : « Dolor meus renovatus est, » quia dolueram ex passione mea, sed « dolor renovatus est, » ex compassione fratris, quem vidi tam graviter ægrotare, ut medicina correptionis nihil ei profutura videretur, propter quod etiam « silui a bonis. »

Vers. 4. 4. CONCALUIT COR MEUM INTRA ME, ET IN MEDITATIONE MEA EXARDESCET IGNIS.

Exponit quid ille dolor renovatus effecerit, ac

dicit : « Concaluit cor meum intra me, » id est, ex dolore illo compassionis calefactum est cor meum dilectione, et in demeditari cœpi de miseria humana, de misericordia Dei, de ingratitudine hominum, de abundantia charitatis Dei erga ingratos et malos, et alia id genus multa. « Et in meditatione mea exardescet ignis, » ille, inquam, ignis, de quo dicebant duo illi discipuli apud Lucam cap. XXIV : « Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, et aperiret nobis Scripturas ? » Diligens enim et attenta meditatio rerum cœlestium ordinaria via est ad accendendum ignem actualis charitatis Dei. Scio alios aliter exponere istum ignem ex meditatione exardescentem, de igne videlicet iracundiæ et indignationis : sed nos S. Ambrosium secuti sumus, et rationem connexionis, et lectoris ædificationem.

Vers. 5. 5. Locutus sum in lingua mea, notum fac mihi, Domine, finem meum.

Vers. 6. 6. Et numerum dierum meorum quis est, ut sciam quid desit mihi.

Ex illo æstu interiore « locutus sum, inquit, in lingua mea, » id est, non sum locutus in lingua, quam omnes intelligunt, sed in lingua mihi nota, quasi dicat : Ego scio quid voluerim dicere. « Notum fac mihi, Domine, finem meum, » etc.; videtur sensus esse, quod cupiat scire finem vitæ suæ, id est, « numerum annorum, et dierum quibus victurus sit super terram, » ut sciat quantum ei temporis supersit usque ad mortem; sed non hoc voluit dicere : ista enim curiositas vitiosa, et temeritas quædam fuisset; ideo præmisit : « Locutus sum in lingua mea, » in sensu meo, sermone mihi noto. Illud igitur significare voluit, vitam humanam esse brevissimam, et quasi quoddam nihil. Sed quoniam hanc veritatem, quamvis alioqui clarissimam, et experimento notissimam, pauci bene norunt, ideo precatur Deum, ut non sinat se decipi, ut plurimi decipiuntur, ut existimet diuturnum quod est brevissimum. Cur enim maxima pars hominum tota intenta est in cumulandis opibus terrenis, proque iis pugnat, et contendit acerrime, et bona futura contemnit et negligit, nisi quia non cogitat, vel non credit, vitam præsentem fugere velut umbram? Ait igitur : « Notum fac mihi, Domine, finem meum, » id est, fac, Domine, per gratiam tuam, ut illustrentur oculi mentis meæ, et aperte cognoscam finem vitæ meæ jam prope adesse. « Et numerum dierum meorum, quis est, ut sciam quid desit mihi, » id est, fac ut attenta cogitatione penetrem quam sit brevis numerus dierum meorum, et sciam quam parum temporis mihi supersit. Hanc esse veram expositionem sequentes versiculi docebunt. Nam exauditus a Domino non refert præcise numerum annorum, qui sibi supererant, sed variis modis ostendere nititur tempus humanæ vitæ brevissimum esse, præsertim si ad æternitatem Dei et futuri sæculi conferatur.

Vita humana brevissima, et quasi quoddam nihil.

Vers. 7. 7. Ecce mensurabiles posuisti dies meos, et substantia mea tanquam nihilum ante te.

Edoctus a Domino, quod postulaverat, dicit, *mensurabiles esse dies suos*, id est, tam brevem esse durationem vitæ suæ, ut facillime mensurari possit. Sed observandum est S. Hieronymum ex hebræo, הנה טפחות נתתה ימי, vertisse, *ecce breves posuisti dies meos*; S. Augustinum cum aliis legisse, *ecce palæstras posuisti dies meos*; denique Chrysostomum et alios legisse, *ecce palmares posuisti dies meos*. Sed hæc omnia in idem recidunt; vox hebraica טפחות significat *res palmares*, id est, palmo uno mensurabiles : nam vox טפח significat *mensuram palmi quatuor digitorum*, quod idem significat vox græca παλέστη, quam habemus in editione Septuaginta Interpretum. Igitur S. Hieronymus recte vertit, *breves dies*; breves enim sunt, qui mensura brevissima mensurari possunt. S. Augustinus, et alii qui legerunt, *veteres dies*, fortasse habuerunt in græco textu παλαίας pro παλαιστάς; sed tamen *dies veteres* recte dicuntur dies vitæ nostræ, quoniam, ut Apostolus ait *ad Hebr.* VIII : « Quod antiquatur et senescit, prope interitum est. » Et novimus vestes veteres, et domos veteres, et similia vetera non diu durare. S. Ambrosius vocem græcam non a mensura, sed a palæstra deduxit : tamen aptissima similitudine explicuit cursum velocissimum et brevissimum, et simul laboriosissimum vitæ nostræ. Qui enim in palæstra currunt vel dimicant, tempus habent brevissimum, sed laboriosissimum, ut notum est. Nostra editio recte posuit, *mensurabiles dies*, id est, qui tam breves sunt, ut nullo negotio mensurari possint : quod idem significat *dies palmares*, ut Chrysostomus ex interpretatione Symmachi legit. Sed Propheta non contentus dixisse, dies suos breves et mensurabiles esse, addidit quasi corrigendo : « Et substantia mea tanquam nihilum ante te, » quasi dicat : Parum dixi, dies breves esse; nam *substantia mea*, id est, subsistentia mea, hoc ipsum quod sum et subsisto, nihil est ante te. Est quidem aliquid ante oculos hominum, qui non vident nisi præsentia, sed *ante te*, qui vides futura, et intueris æternitatem, quæ omni caret mensura, nihil omnino est. Quid enim sunt pauci anni, qui velocissime transeunt, ad infinitam durationem? Nomen *substantia* hoc loco non significare aliud quam *subsistentiam* et spatium vitæ, intelligi potest ex voce hebræa חלדי, quæ significat proprie *tempus*, sive *sæculum*, ut sensus sit : *Tempus meum*, vel, ut S. Hieronymus reddidit, *vita nihil est coram te*.

Dies vitæ nostræ recte dicuntur dies veteres.

Vers. 8. 8. Verumtamen universa vanitas omnis homo vivens.

Adhuc magis declarat, et nobis persuadere nititur, quod ipse plane perspexit. Non solum, in-

quit, tempus vitæ nostræ brevissimum est, sed *omnis homo*, quicumque ille sit, etiam rex et monarcha, quem omnes mirantur, et cui cæteri omnes invident, ille, inquam, etiam *dum vivit*, id est, dum viget, et floret, et in optimo statu est, vel, ut est ad verbum in hebræo נִצָּב *nitsab, dum stat, dum firmiter consistit,* et radicatus videtur in terra, nihil est aliud, nisi universa vanitas, sive universitas vanitatis. Quidquid enim in illo est, sive sanitas, sive robur, sive pulchritudo, sive divitiæ, sive dignitas, sive potentia, totum fragile et momentaneum est.

Vers. 9. 9. VERUMTAMEN IN IMAGINE PERTRANSIT HOMO, SED ET FRUSTRA CONTURBATUR.

Videbat Propheta tam alto sopore depressum esse genus humanum, ut non contentus tonitruis verborum, quibus hactenus usus est ad homines excitandos, addat aliud adhuc vehementius percellens humanas mentes, si forte somno discusso vigilare incipiant. Quoniam igitur poterat aliquis dicere, non videri verum, vitam hominum nihil esse, cum videamus tam multis bonis vitam hominum circumfluere, opibus, honoribus, sanitate, robore, et similibus; ideo nunc dicit Propheta ista non esse vera bona, sed imagines et umbras rerum bonarum; et ideo frustra turbari homines, cum ista vel non possunt acquirere, vel acquisita coguntur amittere. Quomodo frustra rex conturbaretur ob amissam imaginem ligneam, vel papyraceam regni, quando regnum verum illi maneret. « Verumtamen, inquit, in imagine pertransit homo, » id est, homo pertransit, et perambulat viam vitæ hujus in imagine rerum, non in rerum veritate, habens videlicet ante oculos in toto hoc itinere non res veras, sed rerum umbras, atque imagines. Vita enim quam hic habemus imago est vitæ beatæ, quæ sola vera est vita; sanitas hujus temporis, imago est immortalitatis, quæ sola vera est sanitas; pulchritudo, quam hic videmus, vix umbra quædam est pulchritudinis illius quam habebimus, cum « justi fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum, » ut dicitur *Matth.* XIII. Divitiæ terrenæ non sunt divitiæ, sed illarum divitiarum imagines, quas habebimus, cum nulla omnino re indigebimus, sed erit Deus omnia in omnibus. Idem dici potest de sapientia, de gloria, de celsitudine et de cæteris, quæ hic dicuntur bona. Porro phrasis illa, *in imagine pertransit*, sive *perambulat homo*, similis est illis phrasibus in Scriptura sacra frequentibus, *ambulare in luce, in tenebris, in fide, in timore, in dilectione*, et quæ est bis, terve in secunda et tertia epistola apostoli Joannis, *ambulare in veritate;* cui potest opponi, *ambulare in imagine*, quatenus imago opponitur veritati. « Sed et frustra conturbatur, » id est, sine ulla causa conturbatur homo in rebus temporalibus anxie quærendis, vel conservandis; frustra lætatur in earum lucro, et frustra plorat in earum jactura, quasi res solidæ et veræ, ac permanentes essent : cum imaginariæ, fragiles et caducæ sint. S. Joannes Chrysostomus, quem Theodoretus et Euthymius sequuntur, exponit illud, *in imagine pertransit homo*, ac si dictum esset, *instar imaginis pertransit homo,* ut non solum res humanæ sint imagines rerum verarum, sed ipse etiam homo non tam sit homo, quam hominis imago in tabella depicti.

Vita hæc et cætera sunt umbra et imago futuræ.

Vers. 10. 10. THESAURIZAT, ET IGNORAT CUI CONGREGABIT EA.

Probat unico exemplo, frustra conturbari homines in opibus quærendis, augendis, conservandis : quoniam nesciunt cui laborent. Existimant illi quidem se filiis, aut nepotibus, qui grati memoriæ parentum futuri sint, thesaurizare; sed accidit sæpissime ut filii vel nepotes continuo moriantur, et hæreditas ad ignotos, vel inimicos perveniat; vel certe ut filii vel nepotes dissipent brevissimo tempore, quæ pater vel avus magno labore, et longissimo tempore acquisivit; vel denique ut hæredes ingrati sint, et reddant mala pro bonis, detrahentes industriæ et laboribus majorum suorum; quæ si prævidere homines illi potuissent, thesaurizassent potius sibi thesauros in cœlo, et sine turbatione vitam istam traduxissent. Vide similes sententias in *Eccles.* cap. II, IV, V et VI.

Vers. 11. 11. ET NUNC QUÆ EST EXSPECTATIO MEA? NONNE DOMINUS? ET SUBSTANTIA MEA APUD TE EST.

Ex brevitate et vanitate vitæ præsentis tam clare perspecta, concludit se quidem spem suam in solo Deo ponere constituisse. « Et nunc, » inquit, his ita se habentibus, « quæ exspectatio mea? » quid spero? quid quæro? quid opto? « nonne Dominus » exspectatio et spes mea est? Denique conversus ad ipsum Deum dicit : « Substantia mea apud te est, » id est, vita mea et opes meæ apud te sunt, nihili facio cunctas res creatas, te unum pro rebus omnibus habere cupio, quia in te sunt omnia. In hebræo ad verbum habetur : *Et nunc quid exspecto, Domine? exspectatio mea tibi ipsa.* Ex quo intelligere possumus hebraicæ lectioni respondere illa tantum : *Et nunc quæ est exspectatio mea? nonne Dominus?* Illa vero, *et substantia mea apud te est*, videntur addita explicandi gratia a Septuaginta Senioribus, quæ a nostro latino Interprete fideliter reddita sunt. Itaque non oportet quærere, ut multi faciunt, cur *substantiam* latinus Interpres posuerit pro voce hebraica תוחלתי *thochalthi*, quæ *spem* vel *exspectationem* significat. Latinus enim Interpres non *substantiam* pro *exspectatione* posuit; sed addidit ad verba hebraica, id quod Septuaginta Interpretes addiderunt. Simile est in *Psalm.* XXI, ubi legimus : « Deus, Deus meus, respice in me, quare me dereliquisti? » illud enim, *respice in me,* non habetur in hebræo codice, sed additum est a Septuaginta Interpre-

tibus, et inde translatum est ab Interprete latino in editionem Vulgatam.

Vers. 12. 12. Ab omnibus iniquitatibus meis erue me, opprobrium insipienti dedisti me.

Quoniam dixit se terrena contemnere, et solum Deum exspectare, et in eo spes suas omnes collocasse, consequenter adjungit de peccatis in Deum sollicitum se esse, non autem de opprobriis hominum. « Ab omnibus, inquit, iniquitatibus meis erue me, » id est, quia sola peccata sunt, quæ mihi ad te viam impedire possunt, et quæ sola vera sunt mala; ideo precor ut ab illis me liberes, et quidem omnibus, non præteritis tantum, sed etiam futuris, illa delendo, ista impediendo. Quo loco notandum est viros etiam perfectos, qui terrena despiciunt, et ad Deum toto corde anhelant, habere semper aliquid, quod sibi petant ignosci, et sollicitos esse debere pro quotidianis peccatis quotidianas Deo preces offerre. « Opprobrium insipienti dedisti me. » Hæc pars versiculi conjungitur cum sequentibus hoc modo : Tu quidem opprobrium insipienti dedisti me, ego autem obmutui, et non aperui os meum. Significat autem se, propterea quod diceret vana esse et contemnenda præsentia, et in solo Deo spem esse ponendam, derideri solitum ab insipientibus, qui non capiunt quæ Dei sunt. Quomodo etiam dicit Evangelium de Christo Domino *Luc.* XVI : « Audiebant hæc omnia Pharisæi, qui erant avari, et deridebant illum. » In hebræo habetur contraria sententia, nimirum, *opprobrium insipienti non pones me.* Sed anteponenda est lectio Septuaginta Interpretum, ut S. Ambrosius admonet, quoniam sequentia verba : « Obmutui, et non aperui os meum, » manifeste docent Davidem audivisse opprobria insipientium, et sic etiam legunt et exponunt Augustinus, Chrysostomus, et alii veteres Patres. Ipse etiam S. Hieronymus, qui in versione ex hebræo posuit particulam negantem, tamen in Commentario legit et exponit hunc locum sine tali particula. Proinde videtur ea particula irrepsisse in textum hebraicum post tempora Septuaginta Interpretum.

Peccata sola sunt vera mala.

Vers. 13. 13. Obmutui, et non aperui os meum, quoniam tu fecisti, amove a me plagas tuas.

Cum opprobria ab insipientibus audivi, non respondi, neque defendi me, sed « obmutui, » id est, ita me gessi, ac si mutus fuissem; imo etiam « non aperui os meum, » sed ita me gessi, ac si surdus fuissem, neque opprobria illa audivissem. Qui enim muti sunt, et non surdi, aperiunt os suum, et conantur respondere, cum aliquid audiunt; qui autem surdi sunt et muti, neque loquuntur, neque aperiunt os suum. Reddit autem rationem, cur obmutuerit, et non aperuerit os suum. « Quoniam, inquit, tu fecisti, » nimirum, ut opprobria in me jactarentur : tu enim es qui posuisti me opprobrium insipientibus. Et hanc eamdem rationem reddidit idem David, quando obmutuit ad maledictionem Semei, II *Reg.* cap. XV : « Sinite, inquit, illum ut maledicat; Dominus enim præcepit ei ut malediceret David, et quis est, qui audeat dicere quare sic fecerit? » Ubi tamen observandum est Deum non præcepisse Semei, ut malediceret Davidi præcepto ejusmodi, ubi obedientia laudaretur : scimus enim Semei graviter peccasse maledicendo Davidem, et propter hoc postea fuisse a Salomone punitum; sed dicitur Deus præcepisse Semei, ut malediceret, quoniam videns malam Semei voluntatem, usus est mala voluntate, quam ipse non fecerat, ad humiliandum et corripiendum Davidem. De qua re vide S. Augustinum, lib. *De Gratia et libero arbitrio,* cap. II et seq.; vel si vis fusius aliquid tractatum legere, vide in Controversiis nostris lib. II *De amissione gratiæ, et statu peccati,* cap. XIII et seq. « Amove a me plagas tuas, » quasi dicat : Libenter accipio contumelias et opprobria insipientium, quæ tu ad meam humiliationem paterna severitate ordinasti; sed plagas tuas ferre non possum : ideo precor ut eas a me omnino removeas. Vocat enim, *plagas Dei,* flagella et supplicia, quæ Deus iratus immittit, non ut pater aut medicus, sed ut judex, de quibus in Psalmo superiore dixit : « Domine, ne in furore tuo arguas me. » Tales plagæ sunt excæcatio, obduratio, sensus reprobus, et ipsa damnatio ad ignem sempiternum.

Quomodo Deus præcepe-rit Semei ut male-diceret David?

14. A fortitudine manus tuæ ego defeci in increpationibus, propter iniquitatem corripuisti hominem. Vers. 14.

15. Et tabescere fecisti sicut araneam animam ejus, verumtamen vane conturbatur omnis homo. Vers. 15.

Explicat cur tantopere cupiat a se removeri plagas Dei, et dicit causam esse, quoniam expertus est in seipso, et in aliis, quam intolerabiles sint ejusmodi plagæ. De se primum ita dicit : « A fortitudine manus tuæ ego defeci in increpationibus, » id est, ego ipse fortitudinem et potentiam, sive gravitatem manus tuæ percutientis expertus defeci, et plane consumptus sum, et perii « in increpationibus, » id est, in illa crudeli increpatione, quando in furore tuo arguisti me. Hoc autem Davidi contigit, quando ob peccatum adulterii commissum Deus in pœnam hujus permisit, illum cadere in peccatum homicidii, quod est gravius, et in tantam cæcitatem, ut per multos menses non redierit ad se, neque statum suum, id est mortem animæ suæ, cognoverit : nullum enim est supplicium gravius, quam quando pœna peccati est aliud peccatum. Quod enim peccatum sit aliquando pœna peccati, et quidem pœna horribilis, et timenda super omnes pœnas, docet Apostolus *Rom.* I : « Qui cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt : propterea tra-

Nullum est gravius peccati supplicium, quam cum peccati pœna

est aliud peccatum.

didit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam, ut contumeliis afficiant corpora sua; » et infra : « Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominiæ; » et infra : « Et sicut non probaverunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea, quæ non conveniunt. » Vide de hoc flagello S. Augustinum, lib. V *ad Julianum*, cap. III. Deinde addit Propheta de aliis peccatoribus, hac plaga crudeli a Deo punitis : « Propter iniquitatem corripuisti hominem, et tabescere fecisti sicut araneam animam ejus, » id est, propter peccata præcedentia corripuisti in furore tuo hominem peccatorem, et fecisti ut anima ejus contabesceret instar araneæ, quæ laborat in texenda tela, ut capiat muscas, et interim ipsa exsiccatur et consumitur. Sic enim animæ hominum carnalium, justo Dei judicio, perpetuo laborant in rebus temporalibus acquirendis, et in eo labore consumunt ingenium et mentem, et inde anima exsiccatur omni humore gratiæ, ut ne cogitet quidem de salute sua, neque ullo desiderio teneatur veræ felicitatis. Contra quam animæ ariditatem desiderabat in alio Psalmo LXII idem Propheta adipem et pinguedinem spiritualem, dicens : « Sicut adipe, et pinguedine repleatur anima mea. » Concludit Propheta : « Verumtamen vane conturbatur omnis homo, » id est, omnis homo, cujus anima tabescit sicut aranea, vane conturbatur, frustra laborat, sine ulla causa tot contentionibus agitatur. « Quid *enim* prodest homini, si universum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur? » *Matth.* XVI. Sed hoc loco multa observanda sunt : *primo*, verba illa, *in increpationibus*, in textu hebraico et græco, et apud Ambrosium et Hieronymum, conjungi cum verbis sequentibus, nimirum sic : *In increpationibus propter iniquitatem corripuisti hominem*; tamen apud Augustinum, et in nostris communibus libris, conjungi cum superioribus, nimirum cum illis : *A fortitudine manus tuæ ego defeci in increpationibus*; sed utroque modo sensus constat. *Secundo*, nota S. Hieronymum ex hebræo non vertere, *araneam*, sed *tineam*; sed credibile est vocem hebraicam utrumque significare. Certe similitudo magna est inter araneam et tineam; ut enim aranea texendo telam se exsiccat, ita etiam tinea rodendo pannum se ipsa interimit. *Tertio*, nota, ubi nos habemus ex græco textu, *animam ejus*, in hebraico haberi, חמודו *chamudo*, *desiderabile ejus*; proinde Septuaginta Interpretes non tam verba reddiderunt, quam exposuerunt.

Animæ humanæ præstantia.

Vere enim anima ratione prædita est id quod in homine est maxime pulchrum, pretiosum et desiderabile; ipsa enim imago Dei est, ipsa æterna est, ipsa capax est æternæ felicitatis, et per illam communicamus cum angelis, ut per carnem communicamus cum bestiis; proinde incredibilis cæcitas est, propter explendas carnis appetitiones, perdere quod in nobis est summe pretiosum et desiderabile. *Quarto*, nota non haberi in hebræo vel græco textu verbum *conturbatur*, sed solum *vane omnis homo*, sive *vanitas omnis homo*. Cæterum latinus Interpres addidit verbum explicationis gratia, et addidit illud quod supra habetur vers. 9. Nota ultimo, non deesse, qui hos duos versus exponant, vel de flagello temporalis calamitatis, vel de paterna correptione, quæ facit homines, qui antea dura cervice erant, molles, ut araneas, id est, humiles et contritos. Sed in his, quæ non sunt contra fidem, et obscurissima sunt, licet unicuique abundare in sensu suo. Nobis illa verba, *amove a me plagas tuas*, facile persuaserunt hic non agi de flagello temporali, cum Psalmo superiori dixerit idem David : « Ego in flagella paratus sum; » neque de paterna correptione, sed de correptione illa terribili, quam justi maxime horrent : paternam enim correptionem, quæ humiles et contritos reddit, justi diligunt et expetunt, non horrent aut fugiunt. Similitudo quoque araneæ tabescentis nihil boni nobis significare visa est. Non tamen reprehendimus, sed laudamus potius explicationes aliorum, quæ prosunt ad ædificationem, quamvis non videantur nobis litterales.

Vers. 16.

16. Exaudi orationem meam, Domine, et deprecationem meam; auribus percipe lacrymas meas.

Magno affectu Psalmum concludit orans Deum; quid autem oret, paulo post explicabitur. Interim illud sciendum est, per *orationem* intelligi simplicem petitionem; per *deprecationem* autem vehementem clamorem, ut vox hebraica ושועתי demonstrat; per *lacrymas* autem affectum, cujus vox magis resonat coram Deo, quam ulla verba. In hebræo et græco, ut nunc se habent, continuantur cum hoc versiculo verba illa, *ne sileas*, quæ nos habemus in sequenti versu; et eo modo tribus nominibus tria verba respondent hoc modo: *Exaudi orationem meam, deprecationem meam auribus percipe, et lacrymas meas ne sileas.* Cæterum nostram lectionem habent veteres Patres, Ambrosius, Hieronymus et Augustinus in Commentariis hujus loci, et verba hebraica remotis distinctionibus, quas Rabbini addiderunt, optime distinctionem librorum nostrorum recipiunt.

Vers. 17.

17. Ne sileas, quoniam advena ego sum apud te, et peregrinus sicut omnes patres mei.

Adhuc postulat exauditionem, et nondum explicat petitionem; sed loquitur ad eum, qui scit quid desideret spiritus. « Ne sileas, » inquit, id est, responde petenti, ne despice clamantem; qui enim silet audita petitione, idem facit, ac ille qui non vult concedere quod petitur. Reddit autem causam, cur debeat audire, dicens : « Quoniam advena sum apud te, et peregrinus sicut omnes patres mei, » id est, quoniam tu nosti, et apud notitiam tuam est, quod ego non sim civis hujus

mundi, sed advena et peregrinus, ac per hoc civis civitatis supernæ Jerusalem, quamvis hic interim degam; decet autem ut audias civem civitatis tuæ in exilio positum, et ex peregrinatione sua ad te clamantem. Notat hoc loco S. Joannes Chrysostomus, magnum virum et spiritualem fuisse Davidem, qui cum regni gloria et opibus terrenis abundaret, tamen vere agnoverit se advenam et peregrinum in terra.

Vers. 18. 18. REMITTE MIHI, UT REFRIGERER PRIUSQUAM ABEAM, ET AMPLIUS NON ERO.

Hic jam exponit petitionem suam, et est illa, de qua dicitur in *Psalm.* XXXI : « Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno. » Petit igitur cum clamore et lacrymis veniam peccatorum, ut pacata conscientia, de peregrinatione ad patriam lætus perveniat, atque in summa gratiam et gloriam petit; quæ est illa petitio, quam soli, et omnes illi toto corde Deo proponunt, qui mundi vanitatem agnoscunt. Ait igitur : « Remitte mihi; » vel, ut S. Hieronymus vertit, *parce mihi;* vel, ut ad verbum ex hebræo verti posset, *desine a me,* id est, ne sis durus exactor, non instes pro solutione debitorum, desine a me repetere quæ male dissipavi. « Ut refrigerer priusquam abeam,» id est, ut ante discessum ex hac vita refrigerer, intelligens mihi peccata esse remissa : nisi enim hic remiseris, non ibo ad requiem, sed ad carcerem. Dic igitur animæ meæ : Salus tua ego sum, antequam de corpore egredi jubeatur. « Et amplius non ero, » advena videlicet, et peregrinus, sed civis Sanctorum, et domesticus Dei. Vel, antequam « abeam, et amplius non ero, » id est, antequam discedam ex hac vita, et amittam omnem vitam : qui enim post hanc vitam non habet æternam vitam, consequenter habet æternam mortem, et quoddam non esse, cum longissime absit ab eo qui est. Sunt enim et vivunt, qui damnati sunt ad inferos; sed dicuntur non esse, nec vivere, quoniam ideo solum habent esse, et vivere, ut semper moriantur, et non esse desiderent. Posteriorem sensum habet S. Augustinus, utrumque autem attingit S. Ambrosius.

PSALMUS XL

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *In finem, Psalmus ipsi David.*	V. s. h.—*Victori David canticum* [*h. Psalm.*]
2. Exspectans exspectavi Dominum, et intendit mihi.	Exspectans exspectavi Dominum : et inclinatus est ad me, et audivit clamorem meum.
3. Et exaudivit preces meas, et eduxit me de lacu miseriæ, et de luto fæcis. Et statuit super petram pedes meos, et direxit gressus meos.	Et eduxit me de lacu sonitus, de luto cœni : et statuit super petram pedes meos, stabilivit gressus meos.
4. Et immisit in os meum canticum novum, carmen Deo nostro.	Et dedit in ore meo canticum novum, laudem Deo nostro.
Videbunt multi et timebunt, et sperabunt in Domino.	Videbunt multi, et timebunt, et sperabunt in Domino.
5. Beatus vir, cujus est nomen Domini spes ejus, et non respexit in vanitates et insanias falsas.	Beatus vir, qui posuit Dominum confidentiam suam, et non est aversus ad superbias pompasque mendacii [al. *mendaces*].
6. Multa fecisti tu, Domine Deus meus, mirabilia tua, et cogitationibus tuis non est qui similis sit tibi.	Multa fecisti tu, Domine Deus meus, mirabilia tua, et cogitationes tuas pro nobis.
Annuntiavi et locutus sum; multiplicati sunt super numerum.	Non invenio ordinem coram te : si narrare voluero, et numerare, plura sunt quam ut narrari queant.
7. Sacrificium et oblationem noluisti; aures autem perfecisti mei. Holocaustum et pro peccato non postulasti.	Victima et oblatione non indiges [*h. non voluisti*], aures fodisti mihi : holocaustum et pro peccato non petisti.
8. Tunc dixi : Ecce venio. In capite libri scriptum est de me,	Tunc dixi : Ecce enio : in volumine libri scriptum est de me,
9. Ut facerem voluntatem tuam : Deus meus, volui, et legem tuam in medio cordis mei.	Ut facerem placitum tibi [al. *tuum*], Deus meus, volui, et legem tuam in medio ventris [al. *cordis*] mei.

10. Annuntiavi justitiam tuam in ecclesia magna, ecce labia mea non prohibebo : Domine, tu scisti.

Annuntiavi justitiam in ecclesia multa ; ecce labia mea non prohibebo : Domine, tu nosti.

11. Justitiam tuam non abscondi in corde meo : veritatem tuam et salutare tuum dixi.

Justitiam tuam non abscondi in medio cordis mei, fidem tuam et salutare tuum dixi : non abscondi misericordiam tuam, et veritatem tuam in ecclesia multa.

Non abscondi misericordiam tuam, et veritatem tuam, a concilio multo.

12. Tu autem, Domine, ne longe facias miserationes tuas a me; misericordia tua et veritas tua semper susceperunt me.

Tu, Domine, non prohibeas [al. *prohibebis*] misericordias [*h. pietates*] tuas a me : misericórdia tua et veritas tua jugiter servabunt me.

13. Quoniam circumdederunt me mala, quorum non est numerus : comprehenderunt me iniquitates meæ, et non potui ut viderem.

Circumdederunt enim me mala, quorum non est numerus ; comprehenedrunt me iniquitates meæ, et non potui videre :

Multiplicatæ sunt super capillos capitis mei, et cor meum dereliquit me.

Plures factæ sunt, quam capilli capitis mei, et cor meum dereliquit me.

14. Complaceat tibi, Domine, ut eruas me : Domine, ad adjuvandum me respice.

Placeat tibi, Domine, ut liberes me : Domine, ad adjuvandum me festina.

15. Confundantur et revereantur simul, qui quærunt animam meam, ut auferant eam.

Confundantur et revereantur simul quærentes animam meam, ut auferant eam.

Convertantur retrorsum, et revereantur, qui volunt mihi mala.

Convertantur retrorsum, et confundantur, qui volunt mala mihi.

16. Ferant confestim confusionem suam, qui dicunt mihi : Euge, euge.

Pereant post confusionem suam, qui dicunt mihi Vah : vah!

17. Exultent et lætentur super te omnes quærentes te, et dicant semper : Magnificetur Dominus, qui diligunt salutare tuum.

Gaudeant, et lætentur in te omnes qui quærunt te :

Dicant jugiter : Magnificetur Dominus, qui diligunt salutare tuum.

18. Ego autem mendicus sum et pauper; Dominus sollicitus est mei.

Ego autem sum egenus et pauper : Dominus sollicitus erit pro me.

Adjutor meus, et protector meus tu es : Deus meus, ne tardaveris.

Auxilium meum et salutare meum tu, Deus meus, ne moreris.

Argumentum. — Cum gratiarum actione preces junctæ sunt in hoc Psalmo, qui duabus absolvitur strophis sic inter se cohærentibus: vers. 2-11, qui e maximis periculis me meosque eripuisti, eoque pietatis in te hoc carmine testandæ occasionem mihi fecisti; vers. 12-18, ab iis etiam quæ nunc patior gravissimis malis me libera, o Jova. Ex hoc Psalmo precandi formula in usum sacrum excepta est, ac denuo edita nonnullis mutatis : legitur enim iisdem fere verbis in *Ps.* LXX. Patres fere omnes plurimique interpretes, loco epist. *ad Hebr.* X, 5, adducti, hoc carmen ad Christum in sensu *litterali* referunt. Quibus objicit Meignan : *a*) loca Vet. Testamenti a Novi Testam. scriptoribus ad Christum *directe* sæpius referri, quæ tamen in sensu spirituali tantum et typico illi conveniunt ; *b*) Christo minus convenire verba vers. 13, quæ peccatorum *suorum* confessionem continent ; *c*) SS. Patres in suam sententiam potius versione Alexandrina, quam textu genuino fuisse adductos ; *d*) denique vel inter catholicos non deesse interpretes, v. g. Calmet, Allioli, etc., qui Psalmum XL in sensu spirituali tantum Christo referunt.

1. Præcentori, Davidis carmen.

2. Confidenter (propr. *expectando*) exspectavi Jovam,
   et inclinavit ad me (se, vel *aurem*), et audivit vociferationem meam.
3. Et adscendere me fecit e fovea vastitatis (vasta),
   e cœno luti ;
   et statuit in rupe pedes meos,
   stabilivit gressus meos.
4. Et dedit in os meum canticum novum,
   laudem Deo nostro ;
   videbunt multi, et timebunt (Jovam).

5. Beatus vir qui Jovam facit fiduciam suam,
nec convertit se ad feroces (superbos) et declinantes ad mendacium.
6. Multa fecisti tu, Jova, mi Deus,
mirabilia tua et consilia tua in nos :
nihil est comparandum tibi;
si velim nuntiare *ea* et eloqui,
plura sunt, quam ut enarrem.
7. Victima et oblatione (incruenta) non delectaris;
aures forasti mihi :
holocaustum et victimam pro peccato non postulas.
8. Tunc dixi : « Ecce venio
cum volumine libri præscripti mihi.
9. Facere voluntatem tuam, mi Deus, *hoc* delector,
et lex tua *est* in mediis visceribus meis *infixa.* »
10. Prædico justitiam (*tuam* erga pios) in concione magna;
ecce, labia mea non cohibeo :
Jova, tu nosti.
11. Justitiam tuam non celo in medio cordis mei,
fidem tuam et auxilium tuum nuntio;
non occulto gratiam tuam et fidem tuam concioni magnæ.

12. Tu, Jova, non retinebis misericordiam tuam a me;
gratia tua et fides tua continuo custodiant (alii, *custodiunt*) me.
13. Nam circumdant me mala usque ad non numerum (infinita);
prehendunt me delicta mea (eorum pœnæ), nec possum videre;
plura sunt præ capillis capitis mei,
et cor meum (vigor) deseruit me.
14. Placeat tibi, Jova, liberare me;
Jova, ad auxilium meum festina.
15. Pudore afficiantur et erubescant ad unum omnes,
qui appetunt vitam meam ut auferant eam;
cedant retro et contumelia afficiantur,
qui volunt malum meum.
16. Obstupescant propter sui confusionem,
qui dicunt ad me : Eia! eia!
17. Exsultent et lætentur de te,
quicumque te quærunt (precibus adeunt);
dicant continuo : Magnus est (alii, *sit*) Jova!
qui amant auxilium tuum.
18. Et ego afflictus *sum* et miser,
sed Jova cogitabit de me (consulet mihi);
auxilium meum et liberator meus *es* tu.

NOTÆ.

Vers. 3. *Vastitatis* : alii, *perniciei;* alii rectius, *fovea strepitus,* in qua delapsæ aquæ perstrepunt. *Fovea* et *cœnum* imagines periculorum. Simile in Plauto extat, *Bacchid.* Act. III, scen. I, vs. 17 :

Ut eum ex lutulento cœno propere hinc ejiciat foras.

— Vers. 4. *Novum*, materiam nova ipsum laude celebrandi. *Videbunt;* alii, *viderunt*. Cæterum *canticum*, de quo h. l., est illud ipsum quod tractamus, quanquam censet Ewaldus illud esse tantum fragmentum, quod verbis *laudem Deo* incipit, et usque ad vers. 6 extenditur. —Vers. 7. Nexus : quas tibi persolvam gratias? *forasti*, i. e. *aperuisti*, et ad auscultandum tibi ac prompte obsequendum, aptasti. Cf. *Isai*. L, 4; I *Sam*. XX, 2. Reinke restringit sensum : hanc saniorem sacrificiorum æstimationem tu me docuisti. Alii : addixisti me tibi servum in perpetuum. Cf. *Exod*. XXI, 6; *Deut*. XV, 17. Sed de illa, quæ servis fiebat, auris perforatione verbum רצע adhibetur, nec *duæ aures* perforabantur. Difficile dictu est, cur Alexandrinus pro *aures* habeat σῶμα : videtur librariorum incuria ortum esse ex ὠτία; nisi putes, quod placet, exstitisse in synagogis oralem traditionem, fore ut sacrificia Mosaicæ legis cessarentur, postquam Messias *corpus* suum immolasset. Cf. *Hebr*. X, 8. — Vers. 8. *Tum*, de sacrificiis saniora edoctus. *Venio*, frequento templum tuum, non ut offeram sacrificia. *Libri*, puta legis, ut ex ea me aliosque ad te recte colendum instituam. Alii, *scripti in me*, i. e. cum lege inscripta animo meo. Alii, *in volumine legis præscriptum est mihi*, hoc scil., ut animum potius quam pecudum hostias offeram. Alii, *in... præscriptum est de me*, scil. Messia : non male. — Vers. 11. כחד negare quod verum est, כזב quod falsum asserere. — Vers. 13. *Videre*, absolute positum, hoc sensu : delicta mea circumdant me et visum obstrudunt. Alii, *videre* eorum numerum, vel terminum. —Vers. 14. *Præ capillis*. Quidam volunt sensum esse : superant altitudinem (non *numerum*) capillorum, etc.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XXXIX.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, Psalmus David.

In titulo nihil est novi. Psalmum hunc nonnulli ex recentioribus nimis humiliter exponunt, referentes eum ad morbum corporalem Davidis; de quo morbo nihil legimus in Scripturis, sed tantum in fabulis Rabbinorum. B. Paulus *ad Hebr*. X, de Christo exponit nonnulla, quæ in hoc Psalmo dicuntur, quæ Davidi non conveniunt ullo modo. Quædam etiam alia sunt, quæ ad Davidem accommodari non possunt, ut illa : « In capite libri scriptum est de me;» et illa : « Ego autem mendicus sum, et pauper. » Recte igitur S. Hieronymus, S. Ambrosius, S. Augustinus et Euthymius Psalmum hunc totum de Christo et Ecclesia exponunt, id est, de capite et corpore, ita ut Christus semper loquatur; sed primo in persona corporis sui, deinde in persona sua.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. EXSPECTANS EXSPECTAVI DOMINUM, ET INTENDIT MIHI.

Christus in persona populi sui exponit longam exspectationem redemptionis. Exspectavit enim supra quatuor annorum millia, dum interim per Patriarchas et Prophetas, partim figuris, partim oraculis promitteretur liberatio a miseriis, in quas per peccatum primi hominis genus humanum ceciderat. « Exspectans, inquit, exspectavi Dominum, » id est, longo tempore, sine intermissione exspectavi Dominum miserantem, visitantem, et liberantem populum suum; « et intendit mihi, » id est, et tandem a mea spe fraudatus non fui : nam ad me audiendum intendit aures suas. Ex hebræo ויט אלי colligitur illud, *intendit mihi*, proprie significare, *inclinavit se ad me*, sive *extendit se ad me*, nimirum audiendum.

Vers. 2. 2. ET EXAUDIVIT PRECES MEAS, ET EDUXIT ME DE LACU MISERIÆ, ET DE LUTO FÆCIS.

Explicat quod dixit, *intendit mihi*, dicens : *Intendit mihi*, nam « exaudivit preces meas; » et effectus exauditionis fuit, quod « eduxit me de lacu miseriæ, et de luto fæcis. » Per lacum miseriæ intelligitur profunda fovea; nam vox hebraica בור *bor* significat *cisternam*, et vox hebraica שאון significat *tumultum*, *confusionem*, *desolationem*, et similia. Describitur igitur locus profundus, carens lumine, et luto putrido plenus, in quem multi deciderint, ex quorum motu et ejulatu existat tumultus, et confusio magna, quam Septuaginta Interpretes generatim miseriam appellarunt. Hic status est impiorum, qui carent lumine notitiæ Dei, et mandatorum ejus, et infixi sunt in limo carnalium cupiditatum; ex quibus non solum fit ut non possint ambulare ad æternam felicitatem, sed perpetuo inter se tumultuentur et contendant. Ab hoc profundo liberat nos gratia Redemptoris, cum incipimus per fidem cognoscere verum Deum, et vera ac sempiterna bona, et per spem et charitatem liberari a cupiditatibus terrenis, et pacem Dei, atque animæ tranquillitatem possidere. Illud autem observandum est cum S. Augustino, eum qui exauditus dicitur, ut educeretur de lacu, jam caput sustulisse, et agno-

Sine præveniente gratia nemo clamaret.

visse miseriam suam, et ideo de profundo clamare cœpisse; Deus enim inspirat electis suis, adhuc in peccato manentibus, spiritum fidei, et timoris, et invocationis, sine qua præveniente gratia nemo unquam de profundo clamaret, sed contemneret potius Deum et salutis monita, juxta illud *Proverb.* XVIII: « Impius cum in profundum malorum venerit, contemnit. »

Vers. 3.

3. ET STATUIT SUPRA PETRAM PEDES MEOS, ET DIREXIT GRESSUS MEOS.

Ille qui ceciderat in lacum miseriæ, de via ceciderat, in qua posuerat eum Deus initio creationis, ut per eam recto et facili tramite perveniret ad regnum: ideo qui postea illum eduxit de lacu miseriæ, et luto fæcis, in viam restituit, in viam stabilem ac firmam, nec minus rectam et planam; atque hoc est quod ait: « Et statuit supra petram pedes meos, » id est, pedes meos, quos de profundo et lutoso lacu eruit, statuit supra altam et firmam petram; « petra autem erat Christus, » I *Corinth.* X, qui de se ait, *Joan.* XVI: « Ego sum via, veritas et vita; » itaque statuit supra fidem et doctrinam, atque exempla Christi, pedes justificatorum, ut sequantur vestigia ejus. « Et direxit gressus meos, » id est, non solum constituit pedes meos in via lapidibus strata, sed etiam in via recta, et sic direxit gressus meos in viam pacis.

Vers. 4.

4. ET IMMISIT IN OS MEUM CANTICUM NOVUM, CARMEN DEO NOSTRO.

Ex eo quod constituit Deus me in via firmissima et rectissima, factum est ut cœperim cantare *canticum novum*: antea siquidem, ut eram homo vetus, ita cantabam cantica vetera de amoribus mundi; sed renovatus spiritu mentis meæ, cœpi cantare canticum novum de amore Dei: quod canticum ipse Deus immisit in os meum, et ipsum idem est carmen Deo nostro jucundissimum. In hebræo pro *carmen Deo nostro*, habetur, *laudem Deo nostro*. Itaque *carmen Deo nostro* debet intelligi, *carmen laudis Dei nostri*; et hoc est canticum novum, de quo diximus supra: qui enim canit amores mundi, mundum sine dubio laudat; et qui canit amores Dei, Deum sine dubio laudat.

Vers. 5.

5. VIDEBUNT MULTI, ET TIMEBUNT, ET SPERABUNT IN DOMINO.

Populus Dei jam liberatus a lacu miseriæ, sive idem Christus in persona populi jam liberati, prædicit multos ad eorum exemplum liberandos. « Multi, inquit, videbunt » lacum miseriæ et liberationem aliquorum, « et timebunt, » et « sperabunt in Domino, » id est, timebunt lacum, et sperabunt in liberatore. Hoc enim est initium salutis, cum Deus per gratiam suam incipit aperire oculos interiores hominibus peccatoribus, ut videant statum peccati miserrimum, et simul cognoscant a quo liberari possint, et inde timere et sperare incipiant.

Initium salutis unde sit?

Vers. 6.

6. BEATUS VIR, CUJUS EST NOMEN DOMINI SPES EJUS, ET NON RESPEXIT IN VANITATES ET INSANIAS FALSAS.

Hæc est quasi adhortatio, et laudatio invitans homines ad imitandos liberatos. « Beatus vir, cujus est nomen Domini spes ejus, » id est, ille vere felix est, qui spem suam vere ponit in Domino, qui solus omnipotens et misericors est, et ideo potest et vult de omni miseria liberare eos qui sperant in se. Illud, *nomen Domini*, significare potest invocationem, sive notitiam familiaritatis, sive potentiam et auctoritatem, sive simpliciter ipsum Deum. Addit ad majorem explicationem: « Et non respexit in vanitates et insanias falsas, » id est, non respexit ad auxilium alicujus alterius, ac præsertim non respexit ad auxilium rerum vanissimarum et fallacium, quæ salvare non possunt, ut respiciunt homines vani et stulti. Nonnulli, ut Euthymius et aliqui moderni, referunt vanitates ad idola gentium, et insanias falsas ad vaticinia oraculorum gentilium. S. Hieronymus vertit ex hebræo, *ad superbias et pompas mendacium*; sed communis explicatio SS. Ambrosii, Hieronymi, Augustini, et Chrysostomi in commentario hujus loci, generalis est, ut per *vanitates* intelligantur omnia vana auxilia, sive in hominibus, sive in rebus aliis creatis; et per *insanias falsas* intelligantur eadem falsa, sive fallacia auxilia, quæ etiam insaniæ dici possunt, id est res insanæ, quæ non eligerentur nisi ab insanis. Ejusmodi sunt præter cætera, prædictiones astrologorum, vel incantationes necromanticorum, vel observationes et auguria, quibus multi credunt et confidunt, sed vanissimi ac stultissimi sunt.

Vers. 7.

7. MULTA FECISTI TU, DOMINE, DEUS MEUS, MIRABILIA TUA, ET COGITATIONIBUS TUIS NON EST QUI SIMILIS SIT TIBI.

Transit nunc ad explicandum mysterium altissimum redemptionis humanæ, per quod educti sunt, et educentur plurimi de lacu miseriæ et luto fæcis, et primo generatim significat mirabilia esse opera Dei. « Multa, inquit, fecisti tu, Domine, mirabilia tua, » id est, multiplicasti mirabilia tua; « et cogitationibus tuis non est qui similis sit tibi, » id est, et in cogitationibus, sive in adinventionibus sapientiæ tuæ non est qui tibi perfecte similis sit, ita ut tibi comparari possit. S. Hieronymus ex hebræo vertit, *non invenio ordinem coram te*, pro eo quod nos habemus: *Non est qui similis sit tibi*, sed Septuaginta Interpretes clarius interpretati sunt verba hebraica: nam verbum ערך non significat solum *ordinare*, sed etiam *æstimare*, *æquare*, *comparare*. Itaque recte ad verbum sic verteremus: *Non est qui tibi comparari*, vel *æquari possit*; quod idem est cum eo quod nos habemus in græco, οὐκ ἔστιν τις ὁμοιωθήσεταί σοι, *non est qui similis sit tibi*.

Vers. 8. **8. Annuntiavi, et locutus sum: multiplicati sunt super numerum.**

Reddit rationem, cur nemo possit cum Deo comparari, quoad opera mirabilia et cogitationes profundas, et ait: «Annuntiavi, et locutus sum,» id est, manifestavi aliqua ejusmodi opera per Prophetas, per sapientes homines, per ipsa elementa mundi: nam « cœli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum,» ut legitur *Psalm.* viii; sed « multiplicata sunt super numerum, » id est, tam multa sunt, ut numerari non possint, proinde neque annuntiari et manifestari omnia possunt. Ex hebræo posset etiam hic esse sensus: Majora sunt, quam ut enarrari queant; nam ad verbum sic habetur, עצמו מספר, *roborata sunt præ enarrari*, sive *præ numerari*: idem enim verbum significat *numerare* et *narrare;* et fortasse de industria posuit Propheta verbum ambiguum, ut ad utramque significationem referretur. Vere enim opera Dei, etiam si solum naturalia respiciamus, roborata sunt, sive creverunt, tam quoad magnitudinem, quam multitudinem, ut neque narrari, neque numerari possint: nam in singulis rebus etiam minimis, ut in una arbuscula, in uno animalculo, in uno flosculo tot sunt mirabilia, ut ne summi quidem philosophi eorum rationem investigare potuerint. Sed hoc loco illud est observandum, quod cum hæc verba referuntur ad Christum, intelligendum est mirabilia Dei non esse inenarrabilia, vel innumerabilia respectu ipsius Christi, sed respectu nostri: ipse enim, qui fecit opera illa mirabilia, novit exactissime magnitudinem et multitudinem ipsorum; sed mortales homines capaces non sunt tantæ scientiæ. SS. Patres Ambrosius, Hieronymus et Augustinus in Commentariis, quia legerunt ut nos nunc habemus, « multiplicati sunt super numerum, » retulerunt hunc totum versiculum ad conciones Christi, et audientium persuasionem, ut sensus sit: *Annuntiavi, et locutus sum* mirabilia tua, *et multiplicati sunt*, qui crediderunt *super numerum,* id est, innumerabiles crediderunt, posito numero infinito pro finito per hyberbolem, vel, crediderunt multi super numerum præordinatorum ad vitam æternam, quia multi reprobi cum electis in aream Domini, sive in rete dominicum intraverunt. Et potest ad hunc sensum non difficulter accommodari codex hebraicus: nam ubi habemus *præ numerari,* mutatis punctis, potest fieri, *præ numero*, ut notum est intelligentibus. Et quidem hæc explicatio vera est, sed non ita perfecte respondet textui originali, neque tam apte connectit hunc versiculum cum superiori, ut expositio prior, quæ est Euthymii et aliorum, et est conformis versioni S. Hieronymi, neque contraria est editioni nostræ Vulgatæ: illud enim *multiplicati sunt*, vel est error librariorum, ut multi suspicantur; et scriptum est *multiplicati,* pro *multiplicatæ,* id est cogitationes, aut *multiplicata,* id est opera mirabilia; vel certe ipse Interpres posuit genus masculinum, dicens: *Multiplicati sunt*, quia respexit ad nomen græcum, quo significantur cogitationes, quod est generis masculini, videlicet διαλογισμοί. Simile quid habemus *Sap.* i, 7: « Spiritus Domini replebit orbem terrarum, et hoc, quod continet omnia, scientiam habet vocis. » Ubi, illud *hoc*, et illud, *quod*, referuntur ad *spiritum Domini*, et debuisset scribi: *Et hic qui continet omnia,* secundum grammaticam latinam; sed Interpres posuit genus neutrum, quia *spiritus* græce est generis neutri, videlicet πνεῦμα.

Opera Dei sunt inenarrabilia.

Vers. 9. **9. Sacrificium et oblationem noluisti, aures autem perfecisti mihi.**

Vers. 10. **10. Holocaustum et pro peccato non postulasti, tunc dixi: Ecce venio.**

Opus redemptionis humanæ operum omnium mirabilium mirabilissimum.

Mirabilia vere sunt omnia, quæ fecit Deus, et in omnibus relucent profundissimæ cogitationes ejus; sed omnibus aliis quasi in infinitum excellunt opera redemptionis humanæ. Quid enim majus cogitari potest, quam Deum descendere ad formam servi, et fieri mendicum et pauperem, ut homo educatur de lacu miseriæ, et ad summum cœlum evehatur? Eumdem etiam Deum in forma servi virgis cædi atque inter latrones crucifigi, ut servos exaltet inter angelos ad consortium regni sempiterni? et hæc omnia justissime sapientissimeque sine ulla injuria, imo cum summa gloria Divinitatis fieri? Hoc igitur admirabile mysterium sequentibus versiculis Christus ipse per linguam et calamum Davidis exponit: « Sacrificium, inquit, et oblationem noluisti, » hoc est, non voluisti placari sacrificio pecorum, neque oblatione panum, vel thuris, sed victima infiniti pretii: ideo corpus mortale assumere me voluisti, ut per obedientiam usque ad mortem, expiarem primi hominis inobedientiam; et quoniam *holocaustum* pecorum, et *sacrificium* pro peccato non admisisti, idcirco « dixi: Ecce venio, » ut ego ipse fiam sacerdos et sacrificium, quo placatus humano generi, educas homines de lacu miseriæ et de luto fæcis. Multa sunt hoc loco notanda: *primo*, per sacrificium et oblationem non intelligi hoc loco actionem sacrificandi, vel offerendi, sed hostiam mactandam, ut agnum, aut vitulum, et donum offerendum, ut panem, vel quid aliud; nam in hebræo est זבח *zebach*, et מנחה *minchah;* et S. Paulus, *Hebr.* x, legit *hostiam,* pro eo quod nos habemus *sacrificium.* Notandum *secundo*, non esse contrarium quod hic dicitur, *sacrificium et oblationem noluisti*, tot præceptis Domini de sacrificiis offerendis, quæ habentur in Levitico; nam voluit quidem olim Deus sacrificia, oblationes et holocausta, et victimas pro peccato, sed voluit ad significandam, non ad faciendam expiationem; nam, ut docet Apostolus in epist. *ad Hebr.* cap. x: « Impossibile erat sanguine hircorum et vitulorum auferri peccata. » *Tertio*, notandum vulgatam latinam editionem, quæ habet: « Aures

Quid per sacrificium et oblationem intelligatur?

autem perfecisti mihi, » non convenire cum hebraico textu, neque cum græco : nam in hebræo habetur, *aures autem fodisti mihi;* in græco vero, σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι, *corpus autem perfecisti mihi.* Sed lectio illa, quæ habet : *Corpus autem perfecisti mihi*, nullo modo rejici potest, quia non solum habetur in textu græco, et recipitur a Patribus latinis et græcis, ut Ambrosio et Augustino, Chrysostomo et Theodoreto, sed etiam approbatur ab Apostolo *ad Hebr.* x, et fortasse in textu hebraico antiquo, quem habuerunt Septuaginta Interpretes, erat vox aliqua, quæ corpus significaret. Lectio quoque latinæ editionis : Aures autem perfecisti mihi, rejici non potest, tum quia lectio illa est etiam antiquissima, ut perspicuum est ex Chrysostomo in secunda expositione hujus Psalmi, et ex Hieronymo in commentario hujus Psalmi; tum quia latina vulgata editio approbata est in concilio Tridentino, et potest facile concordari cum lectione græca et hebraica. Nam verbum hebraicum כרה *carah*, non solum significat *fodere*, sed etiam *præparare*, sive *apponere*, ut notum est lib. IV *Reg.* cap. VI, vers. 22, ubi *parare mensam*, et *appositio ciborum* significatur per hoc idem verbum. Idem autem est, *aurem apposuisti mihi*, et, *aurem perfecisti mihi;* neque diversa sunt, *corpus perfecisti mihi*, et, *aures perfecisti mihi*, nisi quod prior locutio est propria, posterior est figurata; qui enim dicit, *aures perfecisti mihi*, ex parte significat totum, et non sine causa per aures, potius quam per aliud membrum significatur hoc loco totum corpus, quoniam aures sunt instrumenta, per quæ accipiuntur præcepta superiorum, quibus debetur obedientia, juxta illud *Psalm.* XVII : « In auditu auris perfecisti mihi. » Christus autem ob id potissimum corpus humanum accepit, ut Patri Deo per obedientiam in forma servi obediret, et obediendo pro peccatis totius mundi satisfaceret. « Ego veni, inquit ipse *Joan.* V et VI, non ut faciam voluntatem meam, sed ejus qui misit me ; » et *Joan.* IV : « Cibus meus est, ut faciam voluntatem ejus qui misit me ; » et *Joan.* VIII : « Quæ placita sunt ei facio semper. » Sola restat illa lectio : *Aures autem fodisti mihi*, quæ non videtur recipienda, ut neque expositio illorum, qui verba illa : *Aures autem perfecisti mihi*, significare volunt : *Aures purgasti*, sive *aperuisti*, ut idem sit, quod *fodisti*, id est *aperuisti*. Hæc enim lectio non habetur in commentariis ullius veteris Patris, quod ego sciam; et videtur repugnare veritati mysterii; qui enim dicit : *Aures fodisti*, vel *purgasti mihi*, significat se habuisse aliquando aures clausas, vel immundas. Christus autem, qui hic loquitur, semper habuit apertas et purgatissimas, ut nunquam vere potuerit dicere : *Aures fodisti*, vel *aperuisti*, vel *purgasti mihi*. Notandum *quarto*, illa verba : *Holocaustum et pro peccato*, non significare holocaustum esse sacrificium pro peccato : distinguuntur enim eo loco duo genera sacrificiorum, videlicet holocaustum, et sacrificium pro peccato; nam in hebræo est, עולה וחטאה *holah vechataa, holocaustum et peccatum;* sed nomine *peccati* intelligitur sacrificium pro peccato, ut etiam apud Apostolum II *Cor.* v : « Qui peccatum non novit, pro nobis peccatum fecit. » Igitur sensus est, *holocaustum et sacrificium pro peccato non postulasti*. Meminit autem in his duobus versiculis omnium generum sacrificiorum veterum, ut ostendat omnia fuisse figuras sacrificii Christi. Nam, ut scribit S. Leo serm. 8 *De Passione Domini*, omnes differentias hostiarum una corporis et sanguinis Christi implet oblatio. Notandum *quinto*, illud : *Tunc dixi, ecce venio*, referri ad tempus, quo Deus decrevit, nolle admittere sacrificia veteris Testamenti pro expiatione; tunc enim ubi Deus hoc decrevit, dixit Filius Dei : « Ecce venio ego, » ut per sacrificium corporis et sanguinis mei reconciliatio impleatur.

Approbatur diversa lectio hujus loci.

11. IN CAPITE LIBRI SCRIPTUM EST DE ME, UT FACEREM VOLUNTATEM TUAM : DEUS MEUS, VOLUI, ET LEGEM TUAM IN MEDIO CORDIS MEI.

Vers. 11.

Exponit jam ad quid veniat, cum dixerit : « Ecce venio, » et ait : Venio ut faciam voluntatem Dei, sicut de me scriptum est. Voluntas autem Dei erat, ut per oblationem corporis sui ad passionem et mortem, sanctificaret nos. Sic enim hunc locum exponit Apostolus *ad Hebr.* x, ubi posteaquam citavit hunc locum Psalmi, addit : « In qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Jesu Christi semel. » « In capite libri scriptum est de me. » S. Ambrosius intelligit per *caput libri*, initium libri Geneseos, cap. II, ubi scriptum est : « Hoc nunc os ex ossibus meis, et relinquet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ. » Quod exponit Apostolus *ad Ephes.* v : « Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo, et in Ecclesia. » S. Augustinus exponit hoc dictum esse de principio libri Psalmorum, ubi dicitur de Christo : « In lege Domini voluntas ejus. » S. Joannes Chrysostomus, Euthymius et Theodoretus intelligunt generatim de libris Prophetarum, in quibus plurima de Christi passione scripta sunt : neque putant vim esse faciendam in illa voce, *in capite*, quoniam in hebræo non habetur, *in capite*, sed במגלת ספר *bamgillath sepher, in volumine libri*. S. Hieronymus in Commentario, ut etiam Chrysostomus in secunda expositione, intelligit per *caput libri* initium Evangelii secundum Joannem, ubi scriptum est : « In principio erat Verbum, » etc.; et infra : « Et Verbum caro factum est. » Non desunt, qui per *caput libri*, intelligant initium libri vitæ, de quo libro vitæ multa dicuntur in *Psalm.* LXVIII, *Daniel.* XII, *Luc.* x, *Philipp.* IV et *Apoc.* XX et XXI; et quadrat in hunc librum, quod dicitur hoc loco secundum hebraicas voces *in volumine libri*, sive, *in libro involuto*, et *clauso*. Liber enim vitæ, in quo scripta sunt nomina prædestinatorum, clausus est, quia non potest hoc tempore legi; sed constat tamen

Liber vitæ clausus est.

in capite ejus libri, Christum scriptum esse, ejusque passionem et mortem. Hæc omnia probabilia sunt : sed videtur simplicissima et maxima litteralis expositio, si nomine capitis intelligatur summa totius libri divinarum Scripturarum. Siquidem in textu hebraico, ideo non habetur, in qua parte libri hoc scriptum sit, sed dicitur : *In volumine libri scriptum est de me*, quasi dicat : In toto volumine, quia summa totius Scripturæ Christum loquitur; Dominus enim dixit *Luc.* cap. ultimo : « Oportet impleri, quæ scripta sunt in lege Mosis, et Prophetis, et Psalmis de me ; » et ibidem : « Interpretabatur duobus discipulis in omnibus Scripturis, quæ de ipso erant, incipiens a Moyse, et omnibus Prophetis. » Et *Joan.* v, idem Dominus dixit in genere : « Scrutamini Scripturas, quia illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me. » Et quod habetur in textu græco, ἐν κεφαλίδι βιβλίου; et latino, *in capite libri*, apte exponi potest, *in summa libri* : nam et græce et latine, dicitur caput non solum initium libri, sed etiam id quo omnia referuntur. Nam et recapitulare, est in summam redigere, et capita librorum distingui solent juxta ea, ad quæ revocantur partes principales librorum. Et hoc modo accipitur quod ait Apostolus *ad Hebr.* VIII : « Capitulum super ea, quæ dicuntur, talem habemus Pontificem, » id est, summa eorum, quæ dicuntur, est, quod talem habemus Pontificem, etc. Quoniam igitur non ait hoc loco Dominus, *in capite primi libri*, vel *in capite primo libri*, sed generatim, *in capite libri*, recte dixerunt Chrysostomus, Theodoretus, et Euthymius hoc loco *in capite libri* significare totum volumen divinarum Scripturarum : id enim coincidit cum eo, quod nos dicimus, summam totius Scripturæ ad Christum pertinere; ipse enim est finis legis, ex Apostolo *ad Rom.* x. Dicit igitur Dominus : « In capite libri scriptum est de me, ut facerem voluntatem tuam, » id est, Scripturæ omnes testantur me ad hoc venturum fuisse in mundum, « ut facerem voluntatem tuam, » tibi per omnia accuratissime obediendo. Deinde conversus ad Patrem addit : « Deus meus, volui, » id est, libentissime acceptavi decretum tuum, « et legem tuam in medio cordis mei, » supple, posui, id est, nihil majori affectu desideravi, quam implere legem tuam. De justis dicitur in *Psalm.* XXXVI : « Lex ejus in corde ipsius; » sed de capite justorum, « legem tuam in medio cordis mei » posui. Et qui sunt Christi, spiritum hunc Christi habere debent, ut legem Domini rebus omnibus anteponant, eamque in medio memoriæ, in medio intelligentiæ, et in medio voluntatis semper habeant. Non multum refert quod in hebræo et græco est, *in medio ventris mei* : agitur enim de ventre animæ, non corporis; in anima vero cor et venter idem omnino sunt.

Vers. 12. 12. ANNUNTIAVI JUSTITIAM TUAM IN ECCLESIA MAGNA; ECCE LABIA MEA NON PROHIBEBO, DOMINE, TU SCISTI.

Christus non solum redemptor, sed etiam doctor et magister est generis humani.

Quamvis divinæ voluntatis finis præcipuus fuerit, ut Christus pro humano genere moreretur; voluit tamen Deus Pater, ut Christus antea assidue prædicaret, et prædicatio veritatis esset quasi via ad passionem, et ipse non solum redemptor, sed etiam doctor et magister esset generis humani; ideo nunc dicit : « Annuntiavi justitiam tuam, » *Matth.* III et XVII, id est, prædicavi legem tuam justissimam, et etiam opera veræ justitiæ, quæ tu ab hominibus requiris; et hoc prædicavi palam et publice audientibus innumerabilibus populorum turbis; et tu, Domine, testis esse potes, quia id feci, et faciam deinceps. Et vere tota vita sua Christus prædicavit : ab infantia prædicare cœpit exemplo suo contemptum rerum visibilium, modestiam, temperantiam, humilitatem. Deinde a Baptismo, in quo dictum est a Patre : « Ipsum audite, » prædicare cœpit etiam verbo, neque cessavit usque ad mortem per se prædicare, et prædicationem postea per Apostolos continuavit, et continuabit usque ad mundi consummationem per Apostolorum successores.

Vers. 13. 13. JUSTITIAM TUAM NON ABSCONDI IN CORDE MEO; VERITATEM TUAM, ET SALUTARE TUUM DIXI.

Multi prædicant, dum spes lucri adest, vel timor damni non terret, sed cessante spe, urgente timore, abscondunt in corde suo prædicationem veritatis, neque eam foris erumpere sinunt. Ab iis vitiis longissime Christus abfuit, et nos exemplo suo docet, ut idem faciamus; ideo dicit : « Annuntiavi justitiam tuam, » et neque per negligentiam, neque per ullum timorem illam unquam abscondi in corde meo. Quod autem dixit de justitia, quam a nobis Deus exigit, videlicet quod eam annuntiaverit, et non absconderit, idem nunc subjungit de justitia et misericordia, quæ est in ipso Deo : nam justitiam vocat veritatem, id est fidelitatem, per quam fideliter reddit unicuique secundum opera sua; et misericordiam vocat *salutare*, id est, salutem, quam misericorditer præbet sperantibus in se. Ait igitur : « Veritatem tuam et salutare tuum dixi, » id est, annuntiavi quoque veritatem, quæ in te est, manifestans omnibus quam fideliter reddas ineffabilia præmia justis, et horrenda supplicia injustis; et simul annuntiavi salutare tuum, id est, quam misericorditer salves omnes, qui in te spem suam constituunt.

Vers. 14. 14. NON ABSCONDI MISERICORDIAM TUAM, ET VERITATEM A CONCILIO MULTO.

Quam paulo ante vocaverat *salutare*, nunc expressius vocat *misericordiam*, et cum *veritate*, id est cum justitia, conjungit. Dicit igitur : « Non abscondi, » propter ullum timorem, « a concilio multo, » id est, a multitudine populorum, « mise-

ricordiam et justitiam, » quæ in te sunt; sed eas publice et libere prædicavi. Hæc verissima esse manifeste colligimus ex Evangelio : nam *Matth.* cap. v, vi et vii, prædicavit Dominus justitiam, quam nos facere debemus; et in variis parabolis, *Matth.* xiii, xiv et xxv, prædicavit justitiam et misericordiam Dei.

Vers. 15. 15. TU AUTEM, DOMINE, NE LONGE FACIAS MISERATIONES TUAS A ME; MISERICORDIA TUA ET VERITAS TUA SEMPER SUSCEPERUNT ME.

Transit nunc a prædicatione ad passionem : et sicut ipse manifestavit hominibus justitiam et misericordiam Patris, ita nunc precatur Patrem, ut non differat misericordiam et veritatem suam in ipso, per resurrectionem celerem, ab omni passione et morte liberando. « Tu autem, Domine, inquit, ne longe facias miserationes tuas a me, » id est vides, Domine Pater, in quam acerbam passionem incidi, quia non tacui manifestare hominibus justitiam et misericordiam tuam : ideo tu quoque non longe facias miserationes tuas a me, celeriter resuscitando, sicut hactenus « misericordia tua et fidelitas tua semper susceperunt me. »

Vers. 16. 16. QUONIAM CIRCUMDEDERUNT ME MALA, QUORUM NON EST NUMERUS : COMPREHENDERUNT ME INIQUITATES MEÆ, ET NON POTUI, UT VIDEREM.

Vers. 17. 17. MULTIPLICATÆ SUNT SUPER CAPILLOS CAPITIS MEI, ET COR MEUM DERELIQUIT ME.

Passiones Christi fuerunt innumerabiles.

Reddit rationem, cur dixit : « Ne longe facias miserationes tuas a me; » et ait : « Quoniam circumdederunt me mala, quorum non est numerus. » Vere enim passiones Christi plurimæ fuerunt, et simul omnes quasi agmine facto in eum irruerunt. Cur autem tot fuerint ejus passiones, causa fuit, quoniam peccata nostra, quæ ipse super se accepit, innumerabilia sunt. « Comprehenderunt me, ait, iniquitates meæ, » id est, iniquitates omnium hominum, quas Pater « super me posuit, » ut dicitur *Isai.* liii, et quas proinde meas fecit, ut super lignum in corpore meo illas portarem, illæ, inquam, omnes comprehenderunt me. « Et non potui, ut viderem, » id est, tot sunt iniquitates, quæ me comprehenderunt, ut non prævaluerim videre quot sunt. Nam « multiplicatæ sunt super capillos capitis mei, » id est, superant multitudine sua numerum capillorum : capilli enim capitis tot sunt, ut numerari non possint; et ideo quasi obrutus multitudine tanta malorum defeci, « et cor meum dereliquit me, » id est, vigor ipse, et ipsa vita dereliquit me. Porro quod hic dicit Christus, « non potui ut viderem, » non est accipiendum proprie, quasi revera non potuerit Dominus videre numerum peccatorum, ob nimiam eorum multitudinem; nam sine dubio novit accuratissime numerum peccatorum præteritorum, præsentium et futurorum; sed loquitur more humano, et solum significare voluit peccata, quæ expiando suscepit, esse innumerabilia. Simile est quod dicitur *Marc.* cap. vi : « Et non poterat ibi virtutem ullam facere, et mirabatur propter incredulitatem eorum; » poterat enim, si voluisset, virtutes in eo loco facere; sed dicitur non potuisse, ut significaretur incredulitas illius populi, ob quam non volebat in eo loco miracula facere. Sicut etiam non proprie mirabatur, quia admiratio nascitur ex ignoratione, quæ in Christo locum non habebat; sed dicebatur mirari, quia signum admirantis edebat, ut ostenderet, mirum esse, quod populus ille tanta incredulitate teneretur. S. Augustinus versiculum hunc et duos superiores vult accipiendos esse in persona membrorum infirmorum Christi, id est fidelium imperfectorum : ejus nos sententiam non rejicimus, sed ostendere voluimus quomodo sint exponendi tres isti versiculi, si accipiantur scripti in persona Christi, ut vere in persona Christi scripti sunt versiculi præcedentes, quos Apostolus allegavit ad Hebræos cap. x, cum quibus isti continuari videntur.

Christus novit accuratissime numerum omnium peccatorum omnium hominum.

Christus non proprie mirabatur.

Vers. 18. 18. COMPLACEAT TIBI, DOMINE, UT ERUAS ME; DOMINE, AD ADJUVANDUM ME RESPICE.

Redit ad orationem quam inchoaverat in versiculo quinto decimo, ac petit liberationem a tantis malis per celerem resurrectionem, ut supra diximus : « Complaceat, inquit, tibi, Domine, » id est, placeat tibi Pater, quem etiam Dominum agnosco propter formam servi, quam accepi; placeat, inquam, « ut eruas me » de tot doloribus qui circumdederunt me. « Domine, ad adjuvandum me respice, » id est, videris quidem ad tempus me dereliquisse, et a me faciem avertisse, dum sinis me crucis tormenta sine ulla consolatione perpeti, sed jam « respice ad me adjuvandum, » ut brevi repleas me lætitia gloriosæ resurrectionis.

Vers. 19. 19. CONFUNDANTUR ET REVEREANTUR SIMUL, QUI QUÆRUNT ANIMAM MEAM UT AUFERANT EAM.

Ex Christi resurrectione secuta est maxima confusio adversariorum, qui eum plane a se exstinctum existimabant. Id nunc prædicit per modum imprecationis : quæ forma loquendi frequens est apud Prophetas : « Confundantur, inquit, et revereantur, » id est, confusi erubescant, « qui quærunt animam meam, ut auferant eam, » id est, qui quærunt vitam meam auferre, me occidendo, et penitus exstinguendo : hoc enim erat votum Judæorum, et hoc se assecutos crediderunt, cum Christum cruci affixum viderunt; sed paulo post cum eum resurrexisse audierunt, et signis ac prodigiis maximis resurrectionem ejus confirmari, et a populis credi viderunt, confusione et erubescentia repleti sunt; sed multo majore confusione et verecundia replebuntur in die novissimo, cum eum Judicem suum justissi-

Christi resurrectio maximam Judæis confusionem attulit.

mum esse videbunt, quem in concilio suo, falsis testibus inductis, judicare præsumpserunt.

Vers. 20. 20. CONVERTANTUR RETRORSUM, ET REVEREANTUR QUI VOLUNT MIHI MALA.

Idem repetit ad rem magis explicandam, vel confirmandam. « Convertantur, inquit, retrorsum, » id est, confusi recedant; « et revereantur, » id est, verecundentur et erubescant, « qui volunt mihi mala, » id est, non ii solum, qui quærunt me interficere, sed etiam omnes alii, qui cupiunt confusionem et ignominiam meam. S. Augustinus exponit hunc versiculum in bonam partem, quasi Dominus precetur adversariis suis conversionem a peccatis ad Deum, ut jam non amplius superbe præcedant, sed humiliter subsequantur Dominum suum. Pia expositio; sed prior videtur magis litteralis, et facilius cum superiori versiculo continuatur.

Vers. 21. 21. FERANT CONFESTIM CONFUSIONEM SUAM, QUI DICUNT MIHI : EUGE, EUGE.

Idipsum tertio repetit, dicens : « Ferant confestim confusionem suam, » id est, non in longum tempus differatur eorum confusio; sed statim, post tridui videlicet brevissimum spatium, confusionem suam experiantur, « qui dicunt mihi : Euge, euge, » id est, qui de me quasi victo inter se gratulantur dicentes : « Euge, euge. » S. Hieronymus ex hebræo vertit, *qui dicunt mihi: Vah, vah;* quam vocem fuisse Judæorum deridentium Christum in cruce pendentem, in Evangelio legimus. Sed Septuaginta verterunt, *euge, euge,* Matth. XVII, et non dubium est, quin ipsi quoque recte intelligerent vim hebraicæ vocis, האח האח. Proinde illud pronomem *mihi* non ita accipiendum est, quasi adversarii Christo blandiri vellent, aut eum laudare, vel hortari, ut nos solemus cum alicui dicimus : « Euge, euge; » sed intelligendum est, adversarios inter se exultantes super Christi passionem dixisse : « Euge, euge, » ita ut illud *mihi*, accipiatur pro *de me*, vel *super me*. Paulo clarius idem legimus in Psalmo XXXIV : « Non dicant in cordibus suis : Euge, euge, animæ nostræ; nec dicant : Devoravimus eum; » ubi apparet illud, *euge,* dictum esse in cordibus eorum qui putabant se Christum jam devorasse. Quod autem nos habemus ex græco, *ferant*, S. Hieronymus ex hebræo vertit *pereant*. Sed credibile est Septuaginta non legisse ישמו, a verbo שמם, quod est *desolare*, sed ישאו *issehu*, unica littera mutata, a verbo נשא, quod est *ferre*. Denique quod nos habemus, *confestim*, S. Hieronymus vertit ex hebræo *post*. Cæterum verba hebraica, על עקב, significant proprie *ad calcaneum*, sive *ad vestigium*, id est immediate, sive confestim, quod est idem; et ipse idem S. Hieronymus hanc eamdem vocem in *Ps.* LXIX vertit, *ad vestigium*. Recte igitur Septuaginta Interpretes reddiderunt verba hebraica, παραχρῆμα, et latinus Interpres fideliter verba græca.

Vers. 22. 22. EXULTENT, ET LÆTENTUR SUPER TE OMNES QUÆRENTES TE, ET DICANT SEMPER : MAGNIFICETUR DOMINUS, QUI DILIGUNT SALUTARE TUUM.

Sicut prædixit per modum imprecationis confusionem persecutoribus suis : ita nunc per modum precationis bonæ prædicit lætitiam sectatoribus suis. « Exultent, inquit, et lætentur super te, » id est, exultabunt et lætabuntur in Deo, divino videlicet et inenarrabili gaudio, « omnes qui quærunt te, » id est, omnes qui quærunt gloriam Dei, et qui diligunt Deum, et in eo spem suam ponunt. « Et dicant semper : Magnificetur Dominus, » id est, et non sibi tribuant, nec suis viribus aut virtutibus, bonum, quod habent; sed dicant : « Magnificetur Deus ab omnibus qui diligunt salutare tuum, » id est, qui diligunt Salvatorem quem misisti ad homines, Christum videlicet Jesum, sive, qui diligunt salutem quæ abs te est, id est, qui cupiunt veram atque æternam salutem, quam tu solus dare potes.

Vers. 23. 23. EGO AUTEM MENDICUS SUM ET PAUPER, DOMINUS SOLLICITUS EST MEI.

Revertitur ad statum suum, in quo erat tempore passionis, ac dicit : « Ego mendicus sum et pauper, » id est, egenus et destitutus humano auxilio. Sunt enim in hebræo duo vocabula, אביון et עני; prius significat *egenum, inopem, mendicum:* posterius significat *afflictum, humilem, destitutum :* quæ omnia conveniebant Christo toto tempore suæ mortalitatis, sed præcipue quando nudus pendebat in cruce. Sed quamvis egenus et pauper esset quantum ad temporalia bona, tamen ditissimus erat protectione paterna; ideo subjungit: « Dominus sollicitus est mei, » vel, ut est in hebræo, *Dominus cogitat pro me.* Vocat autem Patrem Dominum, quoniam loquitur in forma servi, id est, ut filius hominis, secundum quam naturam pendebat in cruce.

Vers. 24. 24. ADJUTOR MEUS ET PROTECTOR MEUS ES TU, DEUS MEUS, NE TARDAVERIS.

Quod unico vocabulo dixerat : « Dominus sollicitus est, » id nunc duobus vocabulis exponit dicens : « Adjutor meus et protector meus es tu. » Deus enim Pater sollicitus erat Filii sui, illum adjuvando et protegendo, adjuvando in superandis malis præsentibus, et protegendo in removendis futuris. Concludit postremo : « Deus meus, ne tardaveris, » nimirum eripe me ab omnibus malis per celerem resurrectionem.

PSALMUS XLI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *In finem, Psalmus ipsi David.*

2. Beatus qui intelligit super egenum et pauperem : in die mala liberabit eum Dominus.

3. Dominus conservet eum, et vivificet eum, et beatum faciat eum in terra, et non tradat eum in animam inimicorum ejus.

4. Dominus opem ferat illi super lectum doloris ejus; universum stratum ejus versasti in infirmitate ejus.

5. Ego dixi : Domine, miserere mei; sana animam meam, quia peccavi tibi.

6. Inimici mei dixerunt mala mihi : quando morietur, et peribit nomen ejus?

7. Et si ingrediebatur ut videret, vana loquebatur, cor ejus congregavit iniquitatem sibi.

Egrediebatur foras, et loquebatur 8. in idipsum.

Adversum me susurrabant omnes inimici mei; adversum me cogitabant mala mihi.

9. Verbum iniquum constituerunt adversum me : Numquid qui dormit, non adjiciet ut resurgat?

10. Etenim homo pacis meæ, in quo speravi : qui edebat panes meos, magnificavit super me supplantationem.

11. Tu autem, Domine, miserere mei, et resuscita me, et retribuam eis.

12. In hoc cognovi quoniam voluisti me; quoniam non gaudebit inimicus meus super me.

13. Me autem propter innocentiam suscepisti; et confirmasti me in conspectu tuo in æternum.

14. Benedictus Dominus Deus Israel a sæculo, et usque in sæculum : Fiat, fiat.

V. s. h. — *Victori canticum* [*h. Psalmus*] *David.*

Beatus qui cogitat de paupere : in die malo liberabit [al. *salvabit*] eum Dominus.

Dominus custodiet eum et vivificabit eum : et beatus erit in terra, et non tradet [al. *tradat*] eum animæ inimicorum suorum.

Dominus confortavit eum in lecto infirmitatis : totum stratum ejus vertisti in ægrotatione sua.

Ego dixi, Domine, miserere mei, sana animam meam, quoniam peccavi tibi.

Inimici mei loquentur [al. *loquuntur*] malum mihi : quando morietur, et peribit nomen ejus?

Et si venerit ut videat, vana loquetur; cor ejus congregabit iniquitatem sibi, egrediens foras detrahet.

Simul adversum me murmurabant omnes odientes me : contra me [al. tac. *me*] cogitabant malum mihi.

Verbum [*h. Belial*] diaboli infundebant sibi : qui dormivit, non addet ut resurgat.

Sed et homo pacificus meus, in quo habui fiduciam, qui manducabat panem meum, levavit contra me plantam.

Tu autem, Domine, miserere mei : et leva me, et reddam eis.

In hoc cognovi quod velis me : quia non insultabit inimicus meus mihi.

Ego autem in simplicitate mea adjutus sum a te, et statues me ante faciem tuam in perpetuum [*h. sæculum*].

Benedictus Dominus Deus Israel a sæculo, et usque in sæculum, amen et amen.

Argumentum. — Insunt querelæ et preces hominis gravi morbo affecti, ejusdemque circumdati ab inimicis infidisque amicis ipsius mortem avide exspectantibus. Quæ de morbo dicuntur in hoc Psalmo, improprie intelligenda esse, Hengstenberg cum SS. Patribus asserit. Carmen durante morbo compositum fuisse cum hodiernis multis putat Maurer. Strophæ tres. Vers. 2-4, beatus, qui misericordia ductus, miseros curat juvatque; vers. 5-10, me graviter ægrotantem tantum abest ut curent, ut mortem meam exspectent non tantummodo inimici, sed etiam animi qui fuerunt; vers. 11-13, redde mihi sanitatem, o Jova, ut excidant spe sua, eisque ego debitam rependam gratiam : quod te facturum esse spero. — Fortasse hæc contigerunt circa ea tempora, quando jam Absalom pravis artibus magnatum et populi studia sibi conciliasset.

1. **Præcentori, carmen Davidis.**

2. Beatus *ille* qui attendit ad miserum (propr. *tenuem*)!
die mali liberabit eum Jova.
3. Jova custodiet eum et vivum conservabit eum;
felix reddetur in terra,
nec tradas eum, *Deus,* animæ (furori) hostium ejus.
4. Jova suffulciet eum in lecto ægritudinis;
omnem cubationem tu mutas in morbo ejus.

5. Ego dico : Jova, miserere mei,
sana animam meam (me), quia in te peccavi.
6. Inimici mei loquuntur malum de me :
« Quando morietur, interibitque nomen ejus? »
7. Et si quis venit ad *me* invisendum, falsa loquitur;
cor ejus pravitatem colligit sibi;
egressus foras, eloquitur.
8. Una contra me susurrant inter se omnes osores mei,
contra me excogitant malum mihi.
9. « Exitiosum quid effusum est in eum;
et qui jacet, non amplius surget. »
10. Etiam vir pacis meæ, cui confisus eram, qui comedit panem meum,
effert contra me calcem.

11. Et (igitur) tu, Jova, miserere mei, et fac ut assurgam (ex morbo),
et ut rependam iis!
12. In hoc agnosco, te fovere mihi,
quod non exsultat hostis meus de me.
13. Et ego, in integritate (corporis) mea sustentas me,
et colloces me coram te in perpetuum.

14. Laudatus sit Jova, Deus Israelis, ab æternitate ad æternitatem!
Amen, amen.

NOTÆ.

Vers. 2. *Attendit,* miseretur et curat. Hac sententia orditur vates, quia, cum ipse semper miseros adjuverit, hinc confidit se quoque a Deo curationem esse recepturum. Aliter Rosenmullerus : *attendit,* i. e. de misero et morbo afflicto homine non temere judicat, aut pro impio illum propter morbum habet. Cf. vers. 9. — Vers. 4. *Omnem cubationem,* etc. i. e. quotiescumque jacet, sanum eum reddis. Alii, *omne stratum* (gall. *sa couche*) *versas,* ut mollius cubet. — Vers. 5. *Dico*; alii, *dixi,* vel *dicebam,* ita ut non ægrotans, sed sanus factus loquatur vates. *Quia* : tu percussisti solus, solus idem sanare potes. — Vers. 7. *Falsa,* simulat se dolere meum morbum. *Pravitatem* : ex iis quæ circa me geruntur, calumniandi materiam colligit. *Eloquitur,* quas sibi, cum apud me esset, excogitavit malignas criminationes. — Vers. 9. *Exitiosum quid,* morbus lethifer; german. *etwas heilloses*; propr. *verbum Belial,* quod Rosenmullerus interpretatur, *scelus aliquod grande,* ultio grandis. Alii : consilium perniciosum nostrum. — Vers. 10. Cf. II *Sam.* IX, 11. *Cui confisus eram,* vel, *de quo confidebam.* Qui *comedit panem* alicujus, illius est convictor et *familiaris. Calcem,* etc. i. e. insidias et dolos mihi struxit; imago petita est ab iis qui eum, quocum certant, supplantant. — Vers. 11. *Rependam,* puta dignam iis sua nequitia gratiam. Regem vindicta non dedecet. — Vers. 13. *Coram te,* i. e. tueberis me. — Vers. 14. Est doxologia libro qui hic finitur addita a collectore. Pari fere modo terminantur reliqui libri, excepto ultimo : conf. *Ps.* LXXII, LXXXIX, CVI.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XL.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, Psalmus ipsi David.

Videtur hic etiam Psalmus, ut præcedens, ad Christi passionem totus pertinere. Sic enim eum Patres accipiunt, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus et Chrysostomus, qui addit temerarium esse aliter exponere, cum citetur ab ipso Christo, *Joan.* XIII, unus versiculus ex Psalmo ad demonstrandum Judæ proditionem fuisse multo ante prædictam. De titulo nihil dicimus, quia nihil continet.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1.

1. BEATUS QUI INTELLIGIT SUPER EGENUM ET PAUPEREM : IN DIE MALA LIBERABIT EUM DOMINUS.

Christus pauper non necessitate, sed voluntate.

« Beatus qui intelligit super egenum et pauperem, » id est, beatus qui attente considerat Christum pauperem : inveniet enim esse pauperem, non necessitate, sed voluntate; et pauperem voluntate, ut nos sua inopia locupletaret. Item inveniet pauperem foris, sed intus divitem : in eo enim « absconditi sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ Dei, » ut scribit Paulus *Coloss.* II. Denique inveniet pauperem in carne, ut dicit S. Ambrosius, sed divitem in regno : idem enim pauper erat, cum non haberet ubi caput reclinaret; et simul hæres erat universorum, Rex regum et Dominus dominantium. Præterea, « beatus est qui intelligit » super Christum pauperem, nudum videlicet in cruce pendentem, id est, qui attente cogitat passionem ejus; nam et Jeremias antea dixerat : « Attendite et videte, si est dolor sicut dolor meus, » *Thren.* I; et Apostolus postea idem repetivit : « Recogitate eum, qui talem adversus semetipsum a peccatoribus sustinuit contradictionem, » *Hebr.* XII. Infinitus enim thesaurus paratus est Christi passionem, ut par est, intelligentibus et diligenter meditantibus. Denique beatus quoque est, qui intelligit super egenum et pauperem Christum in membris suis, de quibus dicturus est, *Matth.* XXV : « Quod uni ex fratribus meis minimis fecistis, mihi fecistis. » Sed non dicit Psaltes : *Beatus qui dat eleemosynam pauperi*, sed *qui intelligit super egenum et pauperem*, id est, qui prudenter considerat pauperum necessitates, et dat cui, quando, quantum oportet, ex pura charitate et liberalitate, non ex inani gloria, vel spe retributionis. Hanc enim vim habet verbum hebraicum משכיל *maschil* : significat enim attente cogitare, sive prudenter considerare. Sequitur : « In die mala liberabit eum Dominus. » Hæc est ratio, cur sit beatus dicendus qui intelligit super egenum, quia videlicet ipse ab egestate liberabitur : dies enim mala est dies penuriæ et sterilitatis. Sed hoc loco præcipue dicitur dies mala, dies ultimi judicii, quæ erit dies solius justitiæ, ac per hoc erit in illa summa penuria miserationis et gratiæ. In illa igitur die securi erunt, qui Christi crucem amaverint, et qui propter Christum pauperibus benevoli fuerint; dicetur enim illis : « Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare, » etc. Sed etiam in hoc sæculo liberabit Deus viros misericordes in die mala, ut Psalmus trigesimus sextus antea nos docuit, dicens : « Non confundentur in tempore malo, et in diebus famis saturabuntur. » Mirifice enim delectatur Deus, cum videt filios suos, ad Patris imitationem, quæ ab illo liberaliter accipiunt, cum aliis quoque liberaliter communicare : et ideo cum fœnore reddit, quod pauperibus datur, juxta illud *Proverb.* XIX : « Fœneratur Domino, qui miseretur pauperis. »

Dies mala quæ ?

Vers. 2.

2. DOMINUS CONSERVET EUM, ET VIVIFICET EUM; ET BEATUM FACIAT EUM IN TERRA, ET NON TRADAT EUM IN ANIMAM INIMICORUM EJUS.

Declarat quod dixit : « In die mala, liberabit eum Dominus; » et per modum bonæ imprecationis prædicit bona, quæ dabuntur intelligenti super egenum et pauperem. « Dominus, inquit, conservet eum, » id est, custodiat dum vivit; « et vivificet eum, » id est, post mortem iterum vivere faciat resuscitando eum cum justis. « Et beatum faciat eum in terra, » id est, et tunc vere perfecteque beatum reddat in terra viventium. « Et non tradat eum in animam inimicorum ejus, » id est, et neque in hoc sæculo, neque in futuro sinat eum subjici voluntati inimicorum, sive homines, sive dæmones sint. Vocat enim *animam*, voluntatem, sive desiderium. Codices græci variant hoc loco; nam alii habent, *in manus inimicorum;* alii, *in animam inimicorum*, ut notavit S. Ambrosius; sed sensus est fere idem, nisi quod videtur esse aliquid amplius tradi *in animam*, id est, in voluntatem, sive arbitrium, sive libidinem, quam tradi *in manus*, id est in potestatem; nam qui supplicio afficiendi sunt, traduntur in manus carnifi-

Tradi in animam plus est quam

tradi in manus. cum, sed non in voluntatem: quia possunt carnifices eos interimere, non tamen eo modo, quo voluerint, sed eo tantum modo, quo leges præscribunt.

Vers. 3. 3. DOMINUS OPEM FERAT ILLI SUPER LECTUM DOLORIS EJUS : UNIVERSUM STRATUM EJUS VERSASTI IN INFIRMITATE EJUS.

Quoniam tam multa bona pollicitus fuerat misericordibus, intelligentibus super egenum et pauperem, poterat aliquis suspicari nullam tribulationem passuros in terris ejusmodi pios homines: ideo nunc subjungit passuros quidem in hoc exilio pios homines varias tribulationes, seu tentationes, sed non absque divina consolatione. « Dominus, inquit, opem ferat illi super lectum doloris ejus, » id est, si quando pius ille inciderit in lectum doloris, sive dolor sit corporalis, sive spiritualis, sive sit proprie in lecto ægrotus, sive metaphorice decumbat quasi in lecto afflictus quacumque tribulatione, « Dominus opem feret illi, » atque ita consolabitur eum, ut patienter ferat, et ipsa patientia probari se intelligat, et ex probatione spem magnam concipiat, et ex illa spe gaudium tale inveniat, ut glorietur in tribulationibus, et cum Apostolo dicat : « Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra, » II *Corinth.* VII. Adjungit deinde, ad probandum id esse futurum, exemplum de præterito dicens : « Universum stratum ejus versasti in infirmitate ejus, » id est, tu Deus suavis et mitis, ita soles facere cum fidelibus tuis; nam si quando vidisti pium aliquem gravari tentationibus, vel afflictionibus, ita illum consolari consuevisti, quomodo consolatur ægrotum, qui totum stratum ejus versat et reversat, ut mollius cubet et quiescat. S. Ambrosius et S. J. Chrysostomus ita exponunt, ut velint versari stratum in infirmi tate, esse mutari statum ægro ti in statum sanitatis. S. Hieronymus et S. Augustinus contrario modo exponunt, sed egregie omnino et utilissime; volunt enim hunc sensum esse. Quia dixerat Propheta : « Dominus opem ferat illi super lectum doloris ejus, » poterat pius homo respondere : Si Deus fert opem, unde tot scandala et tribulationes hominibus piis? Respondet Propheta, quia idem Dominus « universum stratum, » id est, eas res terrenas, in quibus etiam pii acquiescunt et delectantur, versat et removet, ut pius peregrinus non diligat stabulum pro domo; sed ex amissione temporalium, quamvis licitarum, consolationum, discat in solo Deo delectari, illum unum quærere, ad illius visionem anhelare et suspirare. Hæc enim est causa, cur sancti homines non solum tribulationes aliunde advenientes amaverint, sed ipsi etiam eas sibi accersierint, jejuniis, vigiliis, humicubationibus, nuditate et flagellis carnem propriam atterendo : quoniam intelligebant animum non omnino erigi posse ad quærendum Deum, dum aliquid habet in terra quod amet, vel in quo delectetur et quiescat. Utraque expositio amplectenda est, quamvis prior videatur nobis magis litteralis.

Vers 4. 4. EGO DIXI : DOMINE, MISERERE MEI, SANA ANIMAM MEAM, QUIA PECCAVI TIBI.

Hic jam incipit Christus declarare se esse egenum illum et pauperem, de quo initio dixerat : « Beatus qui intelligit super egenum et pauperem. » « Ego, inquit, dixi : Domine, miserere mei, » id est, miserere corporis mei mystici, infirmorum membrorum meorum. « Sana animam meam, quia peccavi tibi, » id est, ad hoc misericordiam tuam imploro, ut sanes languores fidelium meorum, quorum peccata mihi ipse imputo, quasi ego illa fecissem. Potest etiam sic exponi, ut Christus ipse de passione sua loquatur, dicens : « Miserere mei » in tribulatione positi, ut celeriter resuscitando ab omni passione me liberes. « Sana animam meam, » quæ tristis est usque ad mortem, et ideo tristis est et languet, pavens, mœrens et tædens; « quia peccavi tibi, » id est, peccata totius mundi in me recepi. Nam quod non loquatur de peccatis a se commissis, perspicuum est ex versiculo decimo tertio, ubi dicit : « Me autem propter innocentiam suscepisti. » Itaque is qui loquitur in Psalmo, non est David, vel quivis alius, sed ille solus qui et innocens erat, quoad actiones proprias, et peccata aliorum portabat.

Vers. 5. 5. INIMICI MEI DIXERUNT MALA MIHI, QUANDO MORIETUR ET PERIBIT NOMEN EJUS ?

Hæc manifeste pertinent ad pharisæos et sacerdotes Judæorum, qui avidissime Christi mortem sitiebant, et de ipso interficiendo sæpe inter se colloquebantur. Illud autem, *mihi*, positum est pro *de me*, ut in Psalmo superiore : « Qui dicunt mihi, » id est *de me*, « euge, euge; » vel abundat, ut in hoc ipso Psalmo : « Adversum me cogitabant mala mihi, » et alibi sæpe.

Vers. 6. 6. ET SI INGREDIEBATUR UT VIDERET, VANA LOQUEBATUR; COR EJUS CONGREGAVIT INIQUITATEM SIBI.

Transit a Judæis ad Judam, quasi dicat : « Et si aliquis eorum, » ut Judas proditor, « ingrediebatur ut videret, » id est, exploraret et quæreret opportunitatem me prodendi, « vana loquebatur, » id est, falsi aliquid fingebat, ne animus ejus detegeretur. Posset etiam hoc referri ad alios, qui ad Christum accedebant, « tentantes eum, ut caperent eum in sermone, » ut *Matth.* XXII. Sed iste « vana quidem loquebatur » ad Christum; sed interim « cor ejus congregabat iniquitatem sibi, » id est, corde meditabatur dolos, et proinde multiplicabat et congregabat iniquitatem sibi, ad suam videlicet æternam perditionem. Hæc nimirum justa merces est mendacium et dolosorum, ut dum alios decipere tentant, ipsi decipiantur a

Satana, et dum aliis moliuntur interitum, ipsi sibi interitum parent.

Vers. 7.

7. EGREDIEBATUR FORAS, ET LOQUEBATUR IN IDIPSUM.

De eodem Juda Patres hæc etiam accipiunt, qui cum explorasset opportunitatem prodendi Dominum, « egrediebatur, et loquebatur simul » cum iis, quibus Dominum proditurus erat. Illud, *in idipsum*, hebræi codices conjungunt cum sequenti versiculo; sed nos sequimur distinctionem antiquam Septuaginta Interpretum, qui majori fide digni sunt, quam recentiores Rabbini, qui puncta et distinctiones, quas nunc habemus, bibliis addiderunt.

Vers. 8.

8. ADVERSUM ME SUSURRABANT OMNES INIMICI MEI, ADVERSUM ME COGITABANT MALA MIHI.

Audito Juda proditore, cœperunt inter se susurrare, ne forte sermo innotesceret, si alta voce loquerentur, de pecunia danda et ratione invenienda Christum capiendi atque perdendi. « Adversum me, inquit, susurrabant, » id est, summissa voce loquebantur « omnes inimici mei; adversum me cogitabant mala mihi, » susurrando deliberabant de morte mihi inferenda. Jam supra dixi illud *mihi* redundare ex phrasi hebraica.

Vers. 9.

9. VERBUM INIQUUM CONSTITUERUNT ADVERSUM ME : NUMQUID QUI DORMIT NON ADJICIET UT RESURGAT?

Ex illa susurratione inimicorum hoc secutum est, ut firmiter constituerent Judæi Christum occidere, et hoc est quod subjungit, dicens : « Verbum iniquum constituerunt adversum me, » id est, decretum iniquum statuerunt contra me, ut videlicet me, quamvis innocentem, morti traderent. Addit vero continuo : « Numquid qui dormit, non adjiciet ut resurgat? » Id est, quamvis illi tam injustum decretum fecerint, numquid mihi potestatem resurgendi auferent? quin potius ideo mortem suam somnum vocavit, quia quam facile est homini dormientem socium suum excitare a somno, tam facile est Verbo Dei carnem suam mortuam ad vitam revocare. Id quod multo ante prædicit, cum ait : « Nemo tollit animam meam a me, sed ego pono eam : potestatem habeo ponendi eam, et potestatem habeo iterum sumendi eam, » *Joan.* x. In hebræo codice longe aliter habetur; sic enim ad verbum verti potest : *Verbum belial infusum sibi, et qui dormivit non adjiciet ut resurgat.* Sed Septuaginta Interpretes, qui et doctissimi erant, et codices correctissimos habebant, pro *verbum belial*, recte verterunt, *verbum iniquum;* nam *belial* significat *absque jugo*, et accipitur etiam pro *diabolo*, sed passim *viri belial* dicuntur *viri iniqui*, quasi qui jugum legis excusserint, et diabolum ducem sequantur; et sicut *viri belial* sunt viri iniqui, ita *verbum belial* est verbum iniquum. Quod sequitur *infusum*, hebraice יצוק, legerunt Septuaginta יציקו, quod est *constituerunt;* et pro בו *bo*, quod est *ei*, vel *sibi*, legerunt בי *bi*, id est *mihi*, sive *in me*, aut *contra me* : hebraice enim *sibi* et *mihi* similia sunt. Denique pro ואשר, quod significat *et qui*, legerunt Septuaginta והאשר, quod significat *numquid*. Viderint autem Hebræi utrum negligentia, an malignitate, hunc locum corruperint; certe Vulgata nostra editio cum græca editione concordat, et græca cum vera hebraica omnino consentit; necesse enim est, ut vel hebraica lectio, qualis nunc est, ob litterarum similitudinem corrupta sit, vel Septuaginta Interpretes imperitissimi fuerint. Non desunt, qui hunc versiculum ad Davidem ægrotantem, et ad sermones hominum de ejus valetudine disputantium referant. Sed ii cum Patribus omnibus repugnant, cum nimis humiliter Spiritus Sancti oracula exponunt.

Vers. 10.

10. ETENIM HOMO PACIS MEÆ, IN QUO SPERAVI : QUI EDEBAT PANES MEOS, MAGNIFICAVIT SUPER ME SUPPLANTATIONEM.

Reddit rationem, cur inimici verbum iniquum adversum se constituerint, et dicit fuisse causam ejus iniqui decreti Judæ proditionem. « Etenim, inquit, homo pacis meæ, » id est, verbum iniquum adversum me constituerunt inimici mei, quoniam « homo pacis meæ, » id est, cum quo pacem habebam, ut magister cum discipulo et cum servo dominus; et homo « in quo speravi, » id est, in quo tanquam in amico et familiari confidere poteram. « Qui edebat panes meos, » id est, qui in mensa mea, ut domesticus, mecum vescebatur. « Magnificavit super me supplantationem, » id est, mirifice me supplantavit, cum per insidias inimicis me tradidit. Hunc locum Dominus ita citavit *Joan.* XIII : « Non de omnibus vobis dico, ego scio, quos elegerim; sed ut adimpleatur Scriptura : Qui manducat mecum panem, levabit contra me calcaneum suum. » In hebræo ad litteram est, *elevavit contra me calcaneum;* sed Septuaginta explicaverunt sensum : nam *levare calcaneum* contra aliquem, et illum *supplantare*, idem est. Quo loco notandum est, cum dicitur *ut adimpleatur Scriptura*, significari proditionem Judæ fuisse prædictam, et adimpletam, ut prædicta fuerat; et ideo hunc locum Psalmi non fuisse citatum a Christo, ut aliquid simile, vel commune, sed ut proprie ad hanc rem pertinentem, ut notavit S. Joannes Chrysostomus, et ideo non recte facere, qui hæc verba Psalmi ad alios sensus detorquere conantur. *Secundo* notandum est, cum S. Augustino, vocatum fuisse Judam *hominem pacis*, quoniam prævidit Propheta Christum a Juda per signum pacis, id est, per osculum fuisse tradendum : quod etiam Dominus significavit, cum illi ait : « Amice, ad quid venisti? » et : « Juda, osculo Filium hominis tradis? » Item dictum esse a Propheta, « qui edebat panes meos, » quoniam præviderat per buccellam Judæ proditionem fuisse

Locus hic de Christo proprie est interpretandus.

manifestandam. Addi potest dictum fuisse ab eodem Propheta, « in quo speravi, » quoniam præviderat Christum crediturum fuisse Judæ marsupium, quod erat confidentiæ signum; itaque prædictio cum eventu rei optime convenit. *Tertio* notandum, exprimi a Propheta miro modo hujus proditionis indignitatem: primo enim vocat Judam *hominem pacis Christi*, ut ostendat nullam intercessisse inimicitiam, nullam injuriam, nullam odii causam inter Christum et Judam; deinde addit, non solum non intercessisse causam odii, sed intercessisse causam benevolentiæ, cum addit: « In quo speravi, » quia Dominus credens Judæ loculos, signa confidentiæ, ut diximus, illi ostendebat. Denique addidit, non solum non fuisse inimicum, nec solum fuisse amicum, sed etiam intimum familiarem, et maximis beneficiis affectum; nam illa ipsa nocte qua Christum tradidit, non solum panem communem in mensa Christi comederat, sed etiam panem cœlestem ac divinissimum; et ante cœnam idem Christus pedes illi humiliter laverat, et per hoc exempla summæ charitatis atque humilitatis ostenderat.

Vers. 11. 11. TU AUTEM, DOMINE, MISERERE MEI, ET RESUSCITA ME, ET RETRIBUAM EIS.

Precatur nunc Patrem, et per modum precationis prædicit, quod futurum erat: vere enim post resurrectionem suam retribuit Judæis excidium, quod merebantur. « Tu autem, Domine, inquit, miserere mei, et resuscita me, » id est, illi quidem verbum iniquum statuerunt contra me, et discipulo meo supplantante et prodente, interficient me; sed « tu, Domine, miserere mei, » in cruce morientis, et paulo post « resuscita me; » et tunc retribuam eis quod merentur. Precatur autem Filius Patrem, non quod ipse ut Verbum Patris carnem suam resuscitare non posset; sed quia loquitur in forma servi, defert Patri, cui in forma Dei æqualis erat; alioqui ipse idem dixit *Joan.* II: « Solvite templum hoc, et ego in triduo excitabo illud: hoc autem dixit de templo corporis sui; » et *Joan.* X: « Potestatem habeo ponendi animam, et potestatem habeo iterum sumendi eam. » Quid vero Christus Judæis retribuerit post resurrectionem suam, notum est omnibus, qui ab eo tempore vident Judæos de terra sua eradicatos, dispersos esse inter gentes, sine rege, sine sacerdote, sine Deo vagari. Quod illis prædixerat Dominus, quando ait: « Auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructum ejus; » et alibi: « Relinquetur vobis domus vestra deserta; » et alibi: « Non relinquent in te lapidem super lapidem, » *Matth.* XXI et XXIII, et *Luc.* XIX.

Christus homo defert Patri.

Vers. 12. 12. IN HOC COGNOVI, QUONIAM VOLUISTI ME, QUONIAM NON GAUDEBIT INIMICUS SUPER ME.

Exauditam orationem suam fuisse dicit, idque inde posse cognosci, quod « non gauderet inimicus de morte ejus. » Quod quidem in Juda impletum est, qui ante se ipse suspendio necavit, quam Christus moreretur, et quam ipse pretio proditionis suæ frui posset. Potest tamen hoc etiam referri ad reliquos inimicos ejus, qui tam brevi tempore gavisi sunt, ut dici possint non esse gavisi.

Vers. 13. 13. ME AUTEM PROPTER INNOCENTIAM SUSCEPISTI, ET CONFIRMASTI ME IN CONSPECTU TUO IN ÆTERNUM.

Docet inimicos non diu gavisuros de morte sua, quoniam a Deo susceptus et exaltatus ob innocentiam suam fuerit. « Me autem, inquit, propter innocentiam, » tibi optime notam, « suscepisti, » de manibus eorum, « et confirmasti me in conspectu tuo in æternum, » id est, humiliasti me ad horam in conspectu hominum, sed « suscepisti et confirmasti me in conspectu tuo, » id est, stare fecisti ante conspectum tuum in cœlo usque in æternum: vox enim ותציבני significat *statuisti ante conspectum tuum;* quod factum est per exaltationem et assumptionem in cœlum.

Vers. 14. 14. BENEDICTUS DOMINUS DEUS ISRAEL A SÆCULO, ET USQUE IN SÆCULUM: FIAT, FIAT.

Ista conclusio, sive Christi sit, sive Prophetæ, nihil aliud significat, nisi propter exaltationem Christi, et confusionem inimicorum ejus, deberi honorem et gloriam, « et benedictionem Deo ab æterno et usque in æternum, » id est, sine fine. Illud autem, *fiat, fiat,* hebraice autem אמן אמן, *amen, amen,* confirmatio est dictorum, ut sensus sit: vere, seu fideliter ita sit, sive ita fiat, ut semper Deo laus et gloria deferatur. Atque hic est finis libri I secundum Hebræos, qui Psalterium in quinque libros distribuerunt.

LIBER II PSALMORUM

SECUNDUM HEBRÆOS,

USQUE AD PSALMUM LXXII.

De filiis Coræ. — Cora, pronepote Levi, principe conjurationis contra Mosen, a terra absorpto (*Num.* XVI), servati fuerunt filii ejus tres (*ibid.* XXVI, 11). Ex horum posteris fuerunt quidam cum aliis Levitis a Davide ad decantandum sacros hymnos constituti, et inter eos Heman, præcipuus cantorum princeps (I *Paral.* VI, 33 seqq. IX, 19; XXVI, 1; II *Paral.* XX, 19). His undecim Psalmi inscripti leguntur; sed incertum est, an ideo, quod ipsi eorum Psalmorum auctores sint, an quod solum per eos fuerint decantati. Prior sententia nobis præplacet, ob rationes sequentes : *a*) Si ab aliis dictati essent hi Psalmi, alicubi auctorum nomina legerentur adscripta, sicut supra *Psalm.* XXXIX titulum habet *Ieduthuni, carmen Davidis,* ut per ordinem Jeduthuni decantatum, et a Davide agnoscas editum. *b*) Auctor lib. I *Reg.* IV, 31, volens prædicare sapientiam Salomonis, qui spiritu carmina pangendi fuerit præditus, confert eum nominatim Ethani, Hemani, Calcal et Dardæ : hinc satis aperte colligitur, Hemanem, Coraitam, aliosque Coraitas, quos Davides sacris præfecerat cantionibus, eodem spiritu valuisse. *c*) Denique quotquot inter Psalmos Coraitarum præscriptum habent nomen, a Davidicis carminibus tum stylo concitatiori, tum quibusdam locutionibus et dictionibus, tum frequentiori usu nominis *Elohim* pro *Jova* differunt. Porro, admissa hac sententia, insuper tenendum est, filios Coræ in multis suis Psalmis non tam sua ipsius, quam sub Davidis potius persona canere.

PSALMUS XLII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — 1. *In finem, intellectus filiis Core.*	V. S. H. — *Victori doctissimo* [*h. erudito*] *filiorum Core.*
2. Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus.	Sicut areola præparata ad irrigationes aquarum : sic anima mea præparata [*h. desiderat*] ad te, Deus.
3. Sitivit anima mea ad Deum fortem vivum : quando veniam et apparebo ante faciem Dei?	Sitivit anima mea ad Deum fortem [al. *fontem*] viventem : quando veniam, et parebo ante faciem Dei.
4. Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie : Ubi est Deus tuus?	Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes per diem ac noctem, cum diceretur mihi tota die : Ubi est Deus tuus?
5. Hæc recordatus sum, et effudi in me animam meam; quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei :	Horum recordatus sum, et effudi in me animam meam, quia veniam ad umbraculum.
In voce exultationis, et confessionis, sonus epulantis.	Tacebo usque ad domum Dei in voce laudis et confessionis, multitudinis festa celebrantis.
6. Quare tristis es, anima mea, et quare conturbas me?	Quare incurvaris, anima mea, et conturbas me?
Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi, salutare vultus mei, 7. et Deus meus.	Exspecta Deum, quia adhuc confitebor ei salutaribus vultus ejus.
Ad me ipsum anima mea conturbata est; propterea memor ero tui de terra Jordanis, et Hermoniim a monte modico.	Deus meus, in meipso anima mea incurvatur : propterea recordabor tui de terra Jordanis, et Hermonim de monte minimo.

8. Abyssus abyssum invocat, in voce cataractarum tuarum.

Omnia excelsa tua, et fluctus tui super me transierunt.

Abyssus abyssum invocat, in [*h. ad*] vocem cataractarum tuarum : omnes gurgites tui et fluctus tui super me transierunt.

9. In die mandavit Dominus misericordiam suam, et nocte canticum ejus.

Apud me oratio Deo vitæ meæ.

Per diem mandavit Dominus misericordiam suam, et in nocte canticum ejus mecum : oratio Deo vitæ meæ.

10. Dicam Deo : Susceptor meus es.

Quare oblitus es mei? et quare contristatus incedo, dum affligit me inimicus?

Dicam Deo : Petra mea [*h. El salei*, quod interpretatur, *Deus petra mea,* et est unum de nominibus Dei], quare oblitus es mei : quare tristis incedo, affligente inimico?

11. Dum confringuntur ossa mea, exprobraverunt mihi qui tribulant me inimici mei.

Dum dicunt mihi per singulos dies : Ubi est Deus tuus?

Cum me interficerent [al. *interfecerint*] in ossibus meis, exprobraverunt mihi hostes mei, dicentes ad me tota die : Ubi est Deus tuus?

12. Quare tristis es, anima mea? et quare conturbas me?

Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi, salutare vultus mei, et Deus meus.

Quare incurvaris, anima mea, et conturbas me : exspecta Deum, quoniam adhuc confitebor ei, salutaribus vultus mei et Deo meo.

Argumentum. — Maurero arridet hodiernorum sententia Psalmum esse elegiam sacerdotis, fortasse summi (vers. 5), qui exsul procul a sacris versaretur inter barbaros. Sed nil impedit quin eam Davidicis temporibus, ipsoque Davidi Hierosolymis profugo, orta seditione filii Absaloni, referamus. Cf. II *Sam.* VI, 14; XV, 26; XVII, 22 seqq. Quæ Davidis fuga occasioni fuisse videtur Coraitis, ut plures Psalmos, v. g. *Ps.* LXXXIV, hac de re componerent, in quibus regis summopere afflicti questus et preces exprimerent, atque ea carmina vel ipso illo tempore, vel postmodum, in illarum calamitatum memoriam, inter sacra decantarent. Strophæ duæ : vers. 2-6, ardentissimum quo flagret desiderium sacrorum; vers. 7-12, quæ patitur, adversariorum ludibrium et afflictio. Cf. argumentum Psalmi seq.

1. Præcentori, carmen Coraitarum.

2. Quemadmodum cerva desiderat rivos aquarum,
sic anima mea desiderat te, Deus.
3. Sitit anima mea Deum, Deum vivum;
quando veniam et comparebo coram facie Dei?
4. Sunt mihi lacrymæ meæ cibus diu noctuque,
dum dicunt ad me quotidie : « Ubinam est Deus tuus? »
5. Illud reminiscor, et effundo animam meam in me,
quod incedebam in (alii, *cum*) densa turba,
lente ducebam eos ad domum Dei,
cum voce jubili et laudis,
multitudinem festum agentem.
6. Quid te deprimis (deprimeris), anima mea,
et infremis in (seu *apud*) me?
Spera *in* Deum, nam adhuc celebrabo eum,
salutem faciei meæ, et Deum meum.

7. In me anima mea deprimitur :
ideo reminiscor tui de terra Jordanis,
et *de* Hermonibus, de monte Mizar.
8. Fluctus fluctum advocat ad strepitum cataractarum tuarum;
omnes fluctus tui et undæ tuæ super me transeunt.

9. Interdiu demandat (ad me) Jova gratiam suam (quasi famulam),
et noctu canticum ejus mecum *est,*
hymnus ad Deum vitæ meæ.

10. Dicam Deo petræ meæ :
« Quare oblitus es mei?
quare atratus (lugens) incedo opprimente hoste? »

11. Cum contritione in ossibus meis conviciantur me adversarii mei,
cum dicunt ad me quotidie : « Ubi est Deus tuus? »

12. Quid deprimeris, anima mea,
et infremis in me?
spera *in* Deum, nam adhuc celebrabo eum,
salutem faciei meæ, et Deum meum.

NOTÆ.

Vers. 2. *Desiderat* : Rosenmullerus, *glocitat* sitibunda. — Vers. 3. *Facie Dei,* in sacro tabernaculo. — Vers. 4. Cf. Ovid. *Metamorph.* lib. X, 288 :

Cura dolorque animi lacrymæque alimenta fuere.

— Vers. 5. Non sine lacrymis vates illud tempus memorat, quo ipsi licuerit sacris Jovæ interesse. *Illud,* scil. *quod,* vel *quomodo. Effundere animam* est non coercere animi affectus, dolori laxare habenas. *Lente ducebam eos,* propr. *lente incedebam iis. Multitudinem* appositione cohæret cum *eos. Festum agentem* : cogitat vates de solemni pompa ipso duce ad templum procedentium. Nonnulli *illud,* sub versus initio, ad insultationes improborum referunt.— Vers. 6. *Salutem* τῷ *eum* apponitur. *Meæ :* ita legendum cum veteribus. Sensus : *Salutem* in quam semper prospicio, quæ semper mihi ante oculos est. Ewaldus *faciei* interpretatur *capitis,* i. e. in maximis periculis. — Vers. 7. *Ideo,* propter nexum. Alii, *propterea quod. Hermonibus,* in plurali, ut Alpes, Apennini, quia montana sunt, non unicus mons, sed longe exporrecta montium juga. In montium illorum radicibus erant Machanaim, ubi commoratus est Davides in exilio Absalonico, II *Sam.* XVII, 24. — Vers. 8. *Fluctus,* etc. i. e. calamitas calamitatem sequitur. Ut in fluminibus torrentibusve non ante prior gurges defluxit, quam alter influat, adeo ut prior sequentem, ut veniat, vocare, et sequens priori, quasi advocatus, occurrere videatur : ita noster queritur calamitatibus et ærumnis tam multis premi, ut finis nullus esse videatur, sed aliæ nascantur ex aliis, et uni recedenti succedat altera. *Ad strepitum,* strepentibus cataractis, etc. Huic ærumnarum quibus prematur vates, imagini, cæteroquin valde usitatæ, haud improbabile est occasionem dedisse montium factam mentionem vers. 7.— Vers. 9. *Interdiu* et *noctu* ad utrumque membrum pertinent, hoc sensu : *continuo. Canticum,* cantici materia et causa. *Hymnus,* puta gratiarum et laudis; alii, *precatio. Vitæ meæ* tum auctorem, tum servatorem. — Vers. 10. *Petræ,* qui est petra mea. — Vers. 11. *Cum contritione,* i. e. tanquam si ossa mea frangerentur, etc.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XLI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, intellectus filiis Core.

Admonitio cantoribus Ecclesiasticis memoriæ commendanda.

Titulus admonet filios Core, quibus dabatur Psalmus cantandus, ut intelligant quæ canunt, ut et auditores intelligere faciant : quæ admonitio cantoribus Ecclesiasticis memoriæ commendanda est : cantus enim in Ecclesia spiritui deservire debet, et non soli aurium oblectationi. Et sicut qui intelligenter et devote canunt, animos audientium rapiunt in Deum, ita qui theatrales modulos in Ecclesiam invehunt, de domo Dei scenam mundi faciunt. Vide S. Hieronymum in cap. v *ad Ephes.* Argumentum Psalmi aliqui esse volunt, quod David exsul tempore Saulis queratur, se non posse ter in anno in Jerusalem ad festa Domini accedere; sed tempore Saulis non erat tabernaculum Domini in Jerusalem, sed in Silo, et ad eum locum ibant ter in anno Israelitæ. Præterea tam ingens desiderium, quale hoc loco exprimitur, non videtur posse referri ad tabernaculum manufactum et arcam ligneam. Propterea Psalmi argumentum esse putamus, ut SS. Patres Hieronymus, Augustinus et Chrysostomus docent, quod David

amore divino succensus exprimere conatur vehemens desiderium, quo tenebatur, perveniendi ad visionem Dei, quæ est vera et sempiterna felicitas, cum tamen inter tentationes et pericula peregrinationis viveret. Sed dum ipse desiderium suum exprimit, simul docet quæ sint argumenta, unde verus Dei amor possit agnosci.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1.

1. QUEMADMODUM DESIDERAT CERVUS AD FONTES AQUARUM, ITA DESIDERAT ANIMA MEA AD TE, DEUS.

Amor est igneæ naturæ.

Amor res est igneæ naturæ, ac per hoc intus retineri non potest, sed per verba et suspiria foras erumpit. David igitur, ut amorem suum aliquo modo exprimat, comparat se servo sitibundo, dicens : « Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, » videlicet pervenire, « ita desiderat anima mea *pervenire* ad te, Deus; » quæ aptissima similitudo est; cervus enim quatuor habet qualitates : primum, inimicissimus est serpentibus, atque cum eis perpetuum bellum gerit; deinde, cum a venatoribus quæritur, ad montes altissimos velocissimo cursu confugit; tum mandatum illud Apostoli *Galat.* VI : « Alter alterius onera portate, » ab instinctu quodam naturæ observat : nam, ut scribit S. Augustinus, tum hoc loco, tum serm. 21 *De verbis Apostoli*, traduntur cervi, vel quando in agmine suo ambulant, vel quando natando alias terrarum partes petunt, onera capitum suorum super se invicem ponere; denique si quando vel ex pugna cum serpentibus, vel ex fuga ad montes, vel ex deportatione oneris ambulando, vel natando fatigatur, ardentissime sitire solet aquas, neque ab eis inquirendis ulla, vel tenetur amœnitate pratorum, vel terretur difficultate viarum. Talis omnino est amator Dei; nam et cum serpentibus carnalium cupiditatum bellum perpetuo gerit; et cum tentationibus, vel persecutionibus premitur, ad montem contemplationis fugit, et infirmorum molestias patienter tolerat, sed præcipue summo desiderio Deum sitit, neque ulla terrena felicitate, vel adversitate impeditur, quominus ad Deum semper anhelet. Talis erat David, quamvis miles; talis Paulus, talis Petrus, tales apostoli cæteri et martyres, tales omnes qui exilium agnoscentes, sive per prospera, sive per adversa gradientes cursum ad patriam nunquam relaxabant.

Quatuor cervi qualitates.

Amor Dei qualis?

Vers. 2.

2. SITIVIT ANIMA MEA AD DEUM FORTEM VIVUM : QUANDO VENIAM ET APPAREBO ANTE FACIEM DEI?

Tria amorem conciliant, quæ in Deo eminent.

Declarat apertius, quid sit desiderare Deum, et simul aperit cur tantopere desiderandus sit Deus. Tria sunt, ut Chrysostomus annotavit, quæ amorem, ac per hoc sitim et desiderium accendere solent, pulchritudo, beneficia et amor; nam et res pulchræ amari se quodam modo cogunt, et qui beneficia præstant, ad se amandos provocant, et qui amant redamari merentur. Sed si hæc tria in unum conveniant, id est, si persona aliqua pulcherrima et nobilissima, te summis et quotidianis afficiat beneficiis, et eumdem te maximi faciat, teque ardentissime amet, quomodo non vehementissimam in tuo pectore flammam amoris accendet? Hæc igitur tria in Deum convenire David hoc loco docet, et ideo sitire se Deum, id est, amore et desiderio ejus ardere se dicit. « Sitivit, inquit, anima mea ad Deum, » id est, ad rem pulcherrimam, nobilissimam, præstantissimam, quæ bona omnia in se una complectitur. *Fortem*, id est, ad rem non fluxam et caducam; sed stabilem, permanentem, æternam. *Vivum*, id est, ad rem operantem, intelligentem, amantem, quæ nos continuis beneficiis afficit, quæ nos magni facit, quæque nos incredibili amore diligit. Hæc ergo sitis in rem tam bonam, tam beneficam, tam mei amantem, cogit ex toto corde dicere : « Quando veniam et apparebo ante faciem Dei? » id est, quando finis erit peregrinationis; quando initium fruitionis? Ex hebræo clarius verti posset : *Quando veniam et videbo faciem Dei?* id enim solum est, quod sitim animæ rationalis explere potest.

Vers. 3.

3. FUERUNT MIHI LACRYMÆ MEÆ PANES DIE AC NOCTE, DUM DICITUR MIHI QUOTIDIE : UBI EST DEUS TUUS?

Qui vere et intime cogitat tria quæ diximus, videlicet, Deum esse supra omnem speciem pulchrum, et omnia quæ nos habemus ab illo, ut a fonte manare, et eumdem ipsum tanti nos æstimare, atque ita nos diligere, ut Filium suum unigenitum pro nobis dederit : fieri non potest, quin lacrymis desiderii opprimatur, dum visio tanti boni differtur. David igitur, qui ista serio contemplabatur, recte adjungit : « Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte, » id est, lacrymis, quasi panibus, sustentabar assidue per dies et noctes; id est, toto tempore hujus peregrinationis, vel per dies prosperitatis et noctes adversitatis; nam renuit anima consolari terrena felicitate, nec minus renuit contristari terrena adversitate; sed utroque tempore lacrymæ meæ fuerunt mihi cibus et potus, « dum dicitur mihi quotidie » ab impiis et incredulis: « Ubi est Deus tuus ad quem sitis? cui suspiras? cur diligis, quem non vides? sed posset etiam sic exponi, *dum dicitur mihi quotidie, ubi est Deus tuus,* » id est, dum quotidie per circuitum omnia lustro quærens quem diligit anima mea, et dicitur mihi a spiritu meo, a cogitatione mea : « Ubi est Deus tuus? » hæc enim omnia quæ contemplando perlustrasti, opera sunt Dei, pulchra quidem omnia, sed non sicut Deus tuus. Ubi est igitur Deus tuus? ubi quæres, ut invenias? Quando venies, et videbis faciem Dei tui?

Vers. 4. 4. **Hæc recordatus sum, et effudi in me animam meam, quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis, usque ad domum Dei.**

Pergit in explicando desiderio suo: «Hæc, inquit, recordatus sum,» quæ dicta sunt de inquisitione Dei, «et effudi in me animam meam.» Hæc effusio tribus modis accipi potest. *Primo*, ut sensus sit: «effudi in me animam meam,» id est, evacuavi apud me animam meam omni terrena delectatione, ut intraturus tabernaculum admirabile et ipsam domum Dei, implerem eam delectationibus Domini mei. *Secundo*, ut sensus sit: «effudi in me animam meam,» id est, dilatavi animam meam, extendi desiderium meum, ut capax esset tanti boni, quantum inveniet in tabernaculo illo admirabili, ubi est ubertas indeficiens domus Domini. *Tertio*, ut sensus sit: «effudi in me animam meam,» id est, effudi super me animam meam, transcendi contemplando ipsam animam, quomodo dicitur *Thren.* III, 28: «Sedebit solitarius, et tacebit, quoniam levabit supra se.» Vere enim nulla est in hac peregrinatione scala aptior ad attingendum aliquo modo tabernaculum admirabile et ipsam domum, ubi videtur Deus, quam anima nostra quæ est imago Dei: ipsa enim est sublimior cœlo et profundior abysso; et qui animam suam contemplari novit, ac deinde eam transcendere, et per eam ad exemplar ascendere didicit, is pertransibit ad locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei. Ac, ut breviter hunc ascensum attingamus, anima spiritus est, ac per hoc longe transcendit omnia corpora: sic igitur et Deus spiritus est et spirituum corporumque creator; proinde longe transcendit, non solum corpora, sed etiam spiritus. Deinde anima simplex et indivisibilis cum sit, tamen in toto corpore est, et in singulis partibus tota, omnia membra replens, et nullum occupans locum: sic igitur et Deus unicus et simplicissimus, atque indivisus est, et tamen mundum totum et res creatas omnes replet, ubique totus, ubique præsens, nusquam inclusus. Tertio, anima non movetur in corpore, et totum corpus portat, movet, regit, vivificat atque sensificat, quod in morte cognoscitur: anima enim recedente, corpus continuo cadit, et motum, sensum, speciem et quicquid habebat boni in momento amittit: quod autem est anima corpori, id est rerum universitati Deus, non quod proprie Deus sit anima mundi, ut philosophi quidam sensisse videntur; sed quod similitudinem animæ habere videatur: ipse enim immobilis in se manens, «portat omnia verbo» virtutis suæ, «et in eo vivimus, movemur et sumus.» Quarto, anima intelligens est, et tota intellectus quidem est, eminenter continens cognitiones omnium sensuum, et multa præterea cognoscit, ad quæ sensus corporis nullus attingit: sic Deus totus intellectus est, eminenter continens cognitiones omnium hominum et angelorum, et infinita præterea, quæ intelligentiam nostram superant. Quinto, anima non solum theorice multa intelligit, sed etiam practice, atque inde existunt opera ingenii humani plane admirabilia in variis artibus, in ædificiis, hortis, fontibus aliisque id genus plurimis, ut sæpe opera artis humanæ cum operibus naturæ contendere videantur: sic etiam Deus non solum theorice, sed etiam practice intelligit, et sine instrumentis, sine labore, et sine spatio temporis, solo nutu atque imperio voluntatis condidit universa. Sexto, anima liberum habet arbitrium, atque inde ad nutum movet corporis membra: sic Deus liberrime dominatur rebus omnibus creatis; unde David ait *Psal.* CXVIII: «Omnia serviunt tibi.» Neque solum anima imago Dei est, quoad essentiam, sed etiam (quamvis obscurius) quoad personarum trinitatem: nam in anima est mens intelligens, quasi Pater; est notitia producta, quasi Verbum Patris; est et amor a mente per notitiam productus, quasi Spiritus. Est etiam in anima fecunditas memoriæ, est intellectus et voluntas, quæ tres divinas personas utcumque repræsentant. Anima igitur supra seipsam effunditur, seque ipsam transcendit contemplando, ut transire possit ad tabernaculum admirabile; ideo subjungit Propheta: «Quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei.» Per locum tabernaculi admirabilis, intelligimus cœlestem Jerusalem, quæ est tabernaculum non manufactum, æternum in cœlo, ubi est domus Dei, de qua dixit in *Ps.* XXVI: «Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ.» S. Hieronymus ex hebræo vertit *tacebo*, pro eo quod nos habemus, *admirabilis*. Sed Septuaginta Interpretes non legerunt אדדם, ut nunc habetur in codicibus hebraicis, quod significat *tacebo*, sed legerunt אדרת, quod significat *admirabilis*, et differentia solum est in duabus litteris similibus, ut ex figura characterum intelligi potest. Facile autem fuit librariis mutare duas litteras in alias similes, et credendum est Septuaginta Interpretes habuisse codices hebraicos meliores quam nos habeamus. Alioqui non potuissent vertere *admirabilis*, pro *silebo*, nisi imperitissimi fuissent.

Anima hominis scala qua Deus attingitur.

Anima in quibus Deo nos similes reddat.

Anima habet liberum arbitrium.

Trinitatis sanctissimæ imago in anima.

Vers. 5. 5. **In voce exultationis et confessionis, sonus epulantis.**

Declarat Propheta, in illa sua exstasi, qua effudit supra se animam suam, et contemplando pertransivit ad locum tabernaculi admirabilis, usque ad domum Dei, non pertransivisse tacitum, sed exultabundum et laudabundum admiratione. «In voce, inquit, exultationis et confessionis,» adde, pertransibo in locum tabernaculi admirabilis, id est, pertransibo admirans gloriam tabernaculi illius, et ex admiratione prorumpam in vocem exultationis et confessionis, laudis videlicet conditoris illius tabernaculi, quæ vox erit sonus epulantis, id est, vox læta et festiva, quales au-

diuntur in solemnibus et festivis, ac nuptialibus epulis. Neque enim potest animus contemplantis erigi ad considerandam gloriam cœlestis Jerusalem, sine admiratione et exultatione maxima. Quod attinet ad verba, illud *sonus* in græco est casus genitivi; et S. Augustinus legit *soni*, ex quo fieri potest ut noster Interpres posuerit *sonus*, pro *sonitus*, genitivi casus; sed potest etiam fieri ut significare voluerit, vocem exultationis et confessionis fuisse *sonum epulantis*. In hebræo, pro *sono*, habetur המון *hamon*, quod S. Hieronymus vertit, *multitudinis;* sed vox illa hebraica utrumque significat, *sonitum* et *multitudinem*. Illud autem *epulantis*, tam in hebraico textu, חוגג *chogeg*, quam in græco, ἑορτάζοντος, *festa celebrantis*, et sic etiam legunt Augustinus et Euthymius. Sed videtur latinus Interpres declarare voluisse quale festum illud esset, et dixisse « epulantis, » id est, festum convivii solemnis, quale est nuptiale, in quo multa adhibentur instrumenta musica et cantica amatoria, et habetur vox *epulantis* in Commentario S. Hieronymi in hunc locum, ne quis existimet recens irrepsisse in editionem Vulgatam.

Vers. 6. 6. QUARE TRISTIS ES, ANIMA MEA, ET QUARE CONTURBAS ME?

Vers. 7. 7. SPERA IN DEO, QUONIAM ADHUC CONFITEBOR ILLI, SALUTARE VULTUS MEI, ET DEUS MEUS.

Ex illa mentis elevatione et gaudio spirituali consolatur lacrymas suas, dicens : « Quare tristis es, anima mea? » id est, quare lacrymæ tuæ sunt tibi panes die ac nocte, « dum dicitur tibi : Ubi est Deus tuus? quare » tam incessabili fletu « conturbas me? Spera in Deo, » id est, quamvis Deum non videas, quem tu ardenter videre cupis, tamen spera in eo, « quoniam adhuc confitebor illi, » id est, quia nondum tempus præteriit, adhuc erit, quando præsens laudabo Deum, et confitebor misericordias ejus, et dicam illi : « Salutare vultus mei et Deus meus, » id est, tu salus es vultus mei, dum illuminas fulgore tuo vultum meum, et facis ut videat facies mea faciem tuam, et cognoscam sicut et cognitus sum, et ex clara notitia dicam : « Tu es Deus meus. » In hebræo habetur, ut etiam S. Hieronymus vertit : *Salutes vultus ejus, Deus meus ad me ipsum*, etc.; sed manifeste corruptus est hoc loco textus hebraicus, et una littera, videlicet *vau*, non suo loco posita totam hanc confusionem peperit. Id quod ex repetitione horum verborum, quæ habentur in fine hujus Psalmi, et in fine Psalmi sequentis perspicuum est. Itaque non est legendum, פניו אלהי, ut hic legitur, sed פני ואלהי, ut legitur in repetitione; et vera lectio hebraica ad verbum hæc est, *salutes vultus mei, et Deus meus*. Dicit autem *salutes* in numero multitudinis, non *salus*, vel *salutare*, quia, licet una sit *salus* nostra, tamen ea multa bona continet, quæ etiam *salutes* dici possunt.

Vers. 8. 8. AD ME IPSUM ANIMA MEA CONTURBATA EST; PROPTEREA MEMOR ERO TUI DE TERRA JORDANIS, ET HERMONIIM A MONTE MODICO.

Exponit vicissitudines tristitiæ et consolationis suæ : tristitiæ, ex metu et periculis hujus vitæ; consolationis, ex spe et promissione futuræ. Dicit igitur : « Ad me ipsum anima mea conturbata est, » id est, quamvis dixerim animæ meæ : « Spera in Deo, » tamen anima mea ad me ipsum respiciens, ad infirmitatem meam, ad modicum lumen et modicas vires quæ in me sunt, timore magno concutitur, et eo terrore conturbat me. « Propterea memor ero tui de terra Jordanis, et Hermoniim a monte modico, » id est, propterea, ut huic terrori et conturbationi medicinam faciam, removebo oculos a me ipso, et ad te convertam; et ab hoc Jordane, quem video in hac terra, « memor ero tui, » id est, memor ero fluminis, quod lætificat civitatem tuam, et torrentis voluptatis tuæ, quo potantur, qui apud te sunt; et ab hoc monte modico, qui dicitur *Hermoniim*, quem ante oculos habeo, « memor ero montis sancti tui, » in quo habitas cum sanctis angelis tuis, et ex hac memoria consolabor animam meam et desiderium meum. Quis proprie sit mons Hermoniim, et an diversus sit a monte Hermon, non omnino liquet : tamen verisimile est esse montes diversos, et in diversis locis sitos. Nam, et S. Hieronymus in *Vita S. Paulæ* distinguit hos duos montes, et constat montem Hermon esse montem amplissimum, et Hermoniim hoc loco dicitur esse modicus. Fortasse igitur Hermoniim erat mons aliquis in Galilæa non longe a Jordane, cum David hæc duo conjungat

Hermoniim mons quis sit dubitatur.

Vers. 9. 9. ABYSSUS ABYSSUM INVOCAT, IN VOCE CATARACTARUM TUARUM.

Vers. 10. 10. OMNIA EXCELSA TUA, ET FLUCTUS TUI SUPER ME TRANSIERUNT.

Pergit narrare tentationes et afflictiones hujus vitæ, et utitur metaphora inundationis aquarum, alludens ad magnum diluvium, quod fuit tempore Noe. « Abyssus, inquit, abyssum invocat, » id est, maxima aquarum inundatio, et profunditas super me venit, et alia transeunte alia supervenit, quasi a priore vocata; venerunt autem istæ magnæ inundationes « in voce cataractarum tuarum, » id est, in strepitu et sonitu apertionis cataractarum cœlestium, unde aquarum inundatio descendebat. « Et omnia excelsa tua, » id est, omnes gurgites altissimi, et « omnes fluctus tui super me transierunt, » id est, omnis illa inundatio, et universum diluvium super me venit. Alludit, ut dixi, ad diluvium generale, in quo « cataractæ cœli apertæ sunt, » id est, tam ingens pluvia descendit, ac si cataractæ aliquæ in cœlo apertæ fuissent, et inde tota illa aqua magno cum impetu descendisset : et ex ea inundatione facta est abys-

sus, id est, maxima aquarum altitudo et profunditas. Sed hæc metaphora nihil aliud significat, nisi ingentes tentationes, et pericula, quibus divina Providentia sinit exerceri electos suos. Horum autem periculorum magnitudinem soli spirituales viri, qualis erat David, intelligunt, qui norunt multiformes insidias diaboli, et sciunt quanti referat excidere a gratia Dei : atque hæc videtur esse litteralis expositio, quamvis repudiandæ non sint piæ nonnullorum expositiones, qui volunt, *abyssus abyssum invocat*, significare : Abyssus miseriæ invocat abyssum misericordiæ divinæ. Item, abyssus humanæ malitiæ invocat abyssum divinæ justitiæ. Item, abyssus secretorum Testamenti veteris invocat abyssum arcanorum Testamenti novi. Item, abyssus cordis humani, quod inscrutabile est, invocat abyssum scientiæ Dei, qui scrutatur renes et corda. Illud solum addendum est, per vocem *invocat* non significari *implorat*, sed *vocat*, ut ex hebræa voce colligitur : est enim sensus, *abyssus abyssum vocat*.

Vers. 11. 11. In die mandavit Dominus misericordiam suam, et nocte canticum ejus.

Redit ad vicissitudinem consolationis, post narratam, et miro modo amplificatam magnitudinem tentationis : « In die, inquit, mandavit Dominus misericordiam suam, » id est, posteaquam transierunt inundationes aquarum, et horrendæ illæ abyssi, in die prosperitatis « mandavit, » id est misit « Dominus misericordiam, » consolantem et visitantem. « Et nocte canticum ejus, » id est, sed tempore nocturno, tempore, videlicet, tentationis et tribulationis, non cessabit canticum ejus, id est, oratio, et gratiarum actio illi oblata. Id quod clarius explicatur in sequenti versiculo.

Vers. 12. 12. Apud me oratio Deo vitæ meæ, dicam Deo : Susceptor meus es.

Hoc videlicet est canticum nocturnum, oratio secreta, et cordis potius quam oris. « Apud me, inquit, oratio Deo vitæ meæ, » id est, in sinu meo est jugis oratio ad Deum, auctorem vitæ meæ; cui cum fide et fiducia dicam : « Susceptor meus es, » id est, in te confido, ad te confugio, tu me labentem suscipies, tu lapsum eriges.

Vers. 13. 13. Quare oblitus es mei, et quare contristatus incedo, dum affligit me inimicus?

Miratur vicissitudines divinæ providentiæ in servis suis gubernandis, quasi dicat : Cum tu Deus vere susceptor meus sis, « quare oblitus es mei, » id est, unde hoc accidit, ut tentationes et tribulationes ita me obruant, ut me dereliquisse videaris, cum tu spes mea sis et fortitudo mea? Unde, inquam, accidit, « ut contristatus incedam, dum affligit me inimicus, » cum tu sis protector meus et adjutor meus?

Vers. 14. 14. Dum confringuntur ossa mea, exprobraverunt mihi, qui tribulant me inimici mei.

Vers. 15. 15. Dum dicunt mihi per singulos dies : Ubi est Deus tuus? quare tristis es, anima mea? et quare conturbas me?

Vers. 16. 16. Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi, salutare vultus mei, et Deus meus.

Non solum, inquit, affligit me inimicus, te vidente et spectante, qui susceptor meus es; sed etiam « dum confringuntur ossa mea, » id est, dum ad summam debilitatem et infirmitatem devenio, ut tentationes vix jam ferre possim, « exprobraverunt mihi inimici mei, qui tribulant me, » dum assidue mihi dicunt : « Ubi est Deus tuus? » id est, illi ipsi, qui me persequuntur et tribulant, exprobraverunt mihi fiduciam, quam in te habeo, quasi frustra in te speraverim : dicunt enim : « Ubi est Deus tuus, » quem tu adjutorem et protectorem tuum esse jactabas? Sic legimus exprobratum Tobiæ : « Ubi est spes tua, pro qua eleemosynas et sepulturas faciebas? » et infra : « Manifeste vana facta est spes tua, et eleemosynæ tuæ modo apparuerunt, » *Tob.* II. Sic etiam Christo exprobratum legimus *Matth.* XXVII : « Confidit in Deo, liberet eum si vult. » Sic igitur, et Davidi in tribulatione posito, exprobrabant increduli hostes ejus; sed is tamen, quamvis ad horam turbatus et contristatus, se ipse reprehendebat et dicebat : « Quare tristis es, anima mea, et quare conturbas me? Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi, salutare vultus mei, et Deus meus; » quæ sunt explicata in expositione vers. 6 et 7.

PSALMUS XLIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Psalmus David.*	V. s. h.
1. Judica me, Deus, et discerne causam meam de gente non sancta, ab homine iniquo et doloso erue me.	Judica me Deus, et discerne causam meam de gente non sancta [*h. immisericorde*], a viro doloso et iniquo salva me.
2. Quia tu es, Deus, fortitudo meo, quare me	Tu enim es, Deus, fortitudo mea, quare pro-

repulisti? et quare tristis incedo, dum affligit me inimicus?

3. Emitte lucem tuam et veritatem tuam; ipsa me deduxerunt et adduxerunt in montem sanctum tuum, et in tabernacula tua.

4. Et introibo ad altare Dei, ad Deum, qui lætificat juventutem meam.

Confitebor tibi in cithara, Deus, Deus meus.

5. Quare tristis es, anima mea, et quare conturbas me?

Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi: salutare vultus mei, et Deus meus.

jecisti me? quare tristis incedo, affligente inimico?

Mitte lucem tuam et veritatem tuam, ipsa ducent me: introducent me ad montem sanctum tuum, et ad tabernacula tua.

Et introibo ad altare Dei, ad Deum lætitiæ exsultationis meæ, et confitebor tibi in cithara, Deus, Deus meus.

Quare incurvaris, anima mea, et quare conturbas me? exspecta Deum, quoniam adhuc confitebor ei, salutaribus [al. *salutibus*] vultus mei et Deo meo.

Argumentum. — Ita hic Psalmus et argumento et ipsa dictione cum superiore convenit, ut pars illius et tertia stropha, potius quam novus Psalmus putandus sit, præsertim quum intercalationem eamdem repetat ad calcem, quam superior in medio et ad extremum habet. Quid, quod in codd. 37 a Kennicotto citatis, novemque a de Rossio inspectis, hic Psalmus cum XLII ita conjunctus sit, ut unum continuum carmen efficiant. Stropha una: rogatio pro liberatione ab hostibus et ad templum reditu.

1. Judica me, Deus,
et age causam meam contra gentem non benignam.
A viro fraudis et pravitatis eripe me.
2. Nam tu es Deus præsidii mei: quare me respuisti?
Quare pullatus incedo opprimente hoste?
3. Mitte lucem (opem) tuam et veritatem tuam; eæ ducant me,
et perferant me ad montem sanctum tuum et ad habitationes tuas.
4. Ut adire liceat aram Dei,
Deum lætitiæ meæ, exultationis meæ,
et celebrem te cithara, Deus, mi Deus.
5. Quid deprimeris, anima mea,
et infremis in me?
Spera *in* Deum, nam adhuc celebrabo eum,
salutem faciei meæ, et Deum meum.

NOTÆ.

Vers. 2. *Contra,* propr. *præ,* ut stet mea causa. *Non benignam,* impiam; Græci dicunt ἀνόσιος. — Vers. 4. *Aram,* cum hostiis eucharisticis, qualia offerre solebant liberati e magnis periculis.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XLII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Psalmus David.

Hunc Psalmum, qui sine titulo est apud Hebræos, et apud Græcos et Latinos nihil habet in titulo, nisi *Psalmus David*, et est quasi appendix, vel potius epitome Psalmi superioris, brevissime declarabimus. Precatur igitur David a Deo liberationem ab inimicis, et simul consolatur se spe futuræ beatitudinis.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. JUDICA ME, DEUS, ET DISCERNE CAUSAM MEAM DE GENTE NON SANCTA, AD HOMINE INIQUO ET DOLOSO ERUE ME.

Videtur David oppressus fuisse, vel a rege Saule, vel tentatus graviter a dæmonibus, a quibus cum non posset refugium habere ad homines, Deum judicem appellat. Ait igitur : « Judica me, Deus, » id est, tu Deus, esto judex meus; non enim habeo ad quem pro justitia confugiam, nisi ad te. In græco habetur clarius, κρῖνόν μοι, *judica mihi*, id est, sis mihi judex. « Et discerne causam meam de gente non sancta, » id est, dijudica causam, quæ mihi intenditur a gente non sancta. In hebræo et græco est pulchra allusio nominis ad verbum : hebraice enim habetur, ריבה ריבי *riba, ribi*; græce autem δίκασον τὴν δίκην, quomodo si nos diceremus, *litiga litem meam*, vel *judica judicium meum;* et quia verba sunt generalia, duplex sensus esse potest in his verbis : Unus, ut petat a Deo, ut non solum sit judex, sed etiam patronus, quasi dicat : « Judica me, » et, « litiga litem meam ; » alter, ut declaret quod dixit : « Judica me, » per verba sequentia, « discerne causam meam, » id est, cognosce causam, et judica judicium meum, proferens justam sententiam ad meum favorem. Vocat autem *gentem non sanctam*, homines iniquos, crudeles, et sine misericordia, ut vox hebraica manifestat, quæ proprie significat hominem sine misericordia, et patet etiam ex sequentibus : « Ab homine iniquo et doloso erue me ; » id est, sic judica causam meam, ut per hoc judicium liberes me ab homine iniquo et doloso, id est, a quovis homine iniquo et doloso, vel certe ab aliquo certo homine iniquo et doloso, qui erat princeps gentis non sanctæ, a quo ipse affligebatur.

Vers. 2. 2. QUIA TU ES, DEUS, FORTITUDO MEA; QUARE ME REPULISTI, ET QUARE TRISTIS INCEDO, DUM AFFLIGIT ME INIMICUS?

Hic versiculus est fere idem cum versiculo duodecimo Psalmi superioris, et eumdem habet sensum, id est, cum tu, Deus, « sis fortitudo mea, » et ego in tuo adjutorio unice confidam, unde fit ut me repulisse videaris, et ego tanquam a gratia repulsus tristis incedam, « dum affligit me inimicus ? » Itaque est quædam familiaris, et ex fiducia in Deum procedens expostulatio, qua queritur se ita a Deo affligi permissum, quasi Deus repulisset eum ab amicitia sua.

Vers. 3. 3. EMITTE LUCEM TUAM ET VERITATEM TUAM : IPSA ME DEDUXERUNT, ET ADDUXERUNT IN MONTEM SANCTUM TUUM, ET IN TABERNACULA TUA.

Ex hoc versiculo intelligimus Davidem spiritualem virum fuisse, ut dictum est in Psalmo superiore, et sollicitum fuisse de liberatione, non tam a malis temporalibus, quam a periculis peccatorum, et amissionis æternæ vitæ. Ait enim : « Emitte lucem tuam et veritatem tuam, » id est, concede mihi lucem gratiæ et misericordiæ tuæ, et veritatem, ac fidelitatem tuam : ipsa enim « me deducent » in hac periculosa peregrinatione, et « adducent in montem sanctum tuum, » ubi cœlestis est Jerusalem, « et in tabernacula tua, » id est, in ipsam domum tuam, ubi sunt multæ mansiones, et multa tabernacula pro electis tuis. Per lucem et veritatem S. Augustinus intelligit Christum, qui est lux et veritas. Sed videtur obstare illud pronomen, *ipsa*, cum dicitur, *ipsa me deduxerunt*, quod habetur expresse in textu hebraico et græco in numero multitudinis. Præterea similis est hæc locutio ei quæ habetur in *Psalm.* LVI : « Misit Deus misericordiam suam et veritatem suam, » et familiare est Davidi per lucem intelligere gratiam, sive misericordiam, ut *Psalm.* LXVI : « Deus misereatur nostri, et benedicat nobis; illuminet vultum suum super nos, et misereatur nostri. » Illa vero, *ipsa me deduxerunt, et adduxerunt*, in hebraico codice habentur in futuro, *ipsa me deducent, et adducent ;* et quamvis Septuaginta Interpretes et Vulgata editio habeant in præterito, tamen videtur esse positum tempus pro tempore, ut Euthymius annotavit. Sæpe enim Scriptura prophetica, quæ futura sunt, explicat per tempus præteritum ad certitudinem rerum indicandam.

Christus lux est et veritas.

Vers. 4. 4. ET INTROIBO AD ALTARE DEI, AD DEUM QUI LÆTIFICAT JUVENTUTEM MEAM.

Explicat quid facturus sit in monte sancto et in tabernaculo Dei, nimirum se facturum quod cæteri faciunt, qui in domo Dei habitant, quorum munus est sacrificare sacrificium laudis : « Beati, inquit idem David *Psalm.* LXXXIII, qui habitant in domo tua, Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te. » « Introibo, inquit, ad altare Dei, » sacrificaturus videlicet sacrificium laudis : omnes enim, qui domum illam ingrediuntur, continuo sacerdotes fiunt, ut ex illis eorum verbis intelligi potest : « Fecisti nos Deo nostro regnum et sacerdotes, » *Apoc.* V. Nec solum ad altare introibo, inquit, sed etiam introibo « ad ipsum Deum, » id est, coram ipso Deo apparebo, quasi in intimum ejus cubiculum introductus, « ad Deum, inquam, qui lætificat juventutem meam, » id est, qui lætificat novam meam juventutem. Nam in patria « renovabitur sicut aquilæ juventus nostra, » ut dicitur in *Psalm.* CII, et ut Apostolus ait *ad Ephes.* IV : « Occurremus omnes in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. » S. Hieronymus vocem גילי *ghili* vertit *exultationem,* pro qua Septuaginta verterunt *juven-*

tutem. Sed vocabulum hoc rarissime invenitur in Scripturis; et sicut ex auctoritate S. Hieronymi credere possumus significare *exultationem*, ita auctoritate Septuaginta Interpretum credere possumus significare *juventutem*. Quod autem habetur *Daniel*. I, גלכם *ghilchem*, non significat, ut quidam scripserunt, *juventutem*, sed *similitudinem ætatis*. Sanctus enim Hieronymus pro illa voce posuit, *coævis vestris*, et ex ejus auctoritate Sanctes Pagninus in *Dictionario* suo docuit, גיל *ghil* significare *similitudinem*. Nemo igitur reprehendere potest Septuaginta Interpretes, vel editionem Vulgatam.

Vers. 5. 5. CONFITEBOR TIBI IN CITHARA, DEUS, DEUS MEUS : QUARE TRISTIS ES, ANIMA MEA, ET QUARE CONTURBAS ME?

Vers. 6. 6. SPERA IN DEO, QUONIAM ADHUC CONFITEBOR ILLI : SALUTARE VULTUS MEI, ET DEUS MEUS.

Explicat clarius quod sacrificium oblaturus sit ad altare Dei, cum venerit in tabernaculum non manufactum, æternum in cœlis. « Confitebor, inquit, tibi in cithara, » id est, laudabo te confitendo misericordias tuas, justitias tuas, omnia denique mirabilia tua, et laudabo non solum ore, sed etiam opere; tunc enim optime, et sine ulla discordia, vel repugnantia concordabunt cantus, et « cithara, » id est, voces et opera, quæ duo in hac peregrinatione raro perfecte concordant. Porro citharæ meminit etiam Apocalypsis, cum describit laudes Sanctorum in cœlo, *Apoc*. V : « Habentes singuli citharas in manibus; » et cap. XIV : « Et vocem, quam audivi, sicut citharædorum citharizantium in citharis suis. » Quæ sequuntur, explicata sunt in fine Psalmi superioris.

PSALMUS XLIV

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V.—1. *In finem, filiis Core ad intellectum.*	V. S. H.—*Victori, filiorum Core eruditio.*
2. Deus, auribus nostris audivimus; patres nostri annuntiaverunt nobis. Opus, quod operatus es in diebus eorum, et in diebus antiquis.	Deus, auribus nostris audivimus; patres nostri narraverunt nobis opus quod operatus es in diebus eorum, in diebus antiquis.
3. Manus tua gentes disperdidit, et plantasti eos; afflixisti populos, et expulisti eos.	Tu manu tua gentes delesti [*h. exhæredasti*, et plantasti eos [al. *eas*]; afflixisti populos, [al. *plebes*], et emisisti eos.
4. Nec enim in gladio suo possederunt terram, et brachium eorum non salvavit eos :	Non enim in gladio suo possederunt terram, neque brachium eorum salvavit eos :
Sed dextera tua, et brachium tuum, et illuminatio vultus tui, quoniam complacuisti in eis.	Sed dextera tua, et brachium tuum, et lux vultus tui, quia complacuisti in eis.
5. Tu es ipse rex meus et Deus meus, qui mandas salutes Jacob.	Tu es ipse rex meus Deus : præcipe salutibus Jacob.
6. In te inimicos nostros ventilabimus cornu, et in nomine tuo spernemus insurgentes in nobis.	In te hostes nostros ventilabimus : in nomine tuo conculcabimus adversarios nostros.
7. Non enim in arcu meo sperabo, et gladius meus non salvabit me.	Non enim in arcu meo confidam, neque gladius meus salvabit me.
8. Salvasti enim nos de affligentibus nos, et odientes nos confudisti.	Quia salvasti nos de hostibus nostris, et eos qui oderant nos, confudisti.
9. In Deo laudabimur tota die, et in nomine tuo confitemur in sæculum.	In Deo laudabimus tota die, et nomini tuo in æternum confitebimur. SEMPER.
10. Nunc autem repulisti et confudisti nos, et non egredieris, Deus, in virtutibus nostris.	Verum tu projecisti, et confudisti nos : et non egredieris in exercitibus nostris.
11. Avertisti nos retrorsum post inimicos nostros, et qui oderunt nos, diripiebant sibi.	Vertisti terga nostra hosti : et qui oderunt nos, diripuerunt sibi.
12. Dedisti nos tanquam oves escarum, et in gentibus dispersisti nos.	Dedisti nos tanquam gregem ad vorandum, et in gentibus dispersisti nos.
13. Vendidisti populum tuum sine pretio, et	Vendidisti populum tuum sine pretio : nec

non fuit multitudo in commutationibus eorum.

grandis fuit commutatio eorum [*h. et non fænerasti in commutatione eorum*].

14. Posuisti nos opprobrium vicinis nostris, subsannationem et derisum his qui sunt in circuitu nostro.

Posuisti nos opprobrium vicinis nostris, subsannationem et irrisum his qui erant in circuitu nostro.

15. Posuisti nos in similitudinem gentibus, commotionem capitis in populis.

Posuisti nos similitudinem [*h. parabolam*] in gentibus, commotionem capitis in tribubus [*h. plebibus*].

16. Tota die verecundia mea contra me est, et confusio faciei meæ cooperuit me.

Tota die confusio [al. *verecundia*] mea contra me, et ignominia faciei meæ cooperuit me.

17. A voce exprobrantis et obloquentis, a facie inimici et persequentis.

A voce exprobrantis et blasphemantis, a facie inimici et ultoris.

18. Hæc omnia venerunt super nos, nec obliti sumus te, et inique non egimus in testamento tuo.

Omnia hæc venerunt super nos, et non sumus obliti tui, nec mentiti sumus in pacto tuo.

19. Et non recessit retro cor nostrum, et declinasti semitas nostras a via tua.

Non est conversum retro cor nostrum, nec declinaverunt gressus nostri a semita tua.

20. Quoniam humiliasti nos in loco afflictionis, et cooperuit nos umbra mortis.

Quoniam dejecisti nos in loco draconum, et operuisti nos umbra mortis.

21. Si obliti sumus nomen Dei nostri, et si expandimus manus nostras ad Deum alienum.

Si obliti sumus nominis Dei nostri, et expandimus manus nostras ad Deum alienum.

22. Nonne Deus requiret ista? ipse enim novit abscondita cordis.

Numquid non Deus investigabit istud? ipse enim novit cogitationes cordis.

Quoniam propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oves occisionis.

Quoniam propter te mortificati sumus tota die : reputati sumus ut grex occisionis.

23. Exsurge, quare obdormis, Domine? exsurge, et ne repellas in finem.

Consurge [*h. Expergiscere*], quare dormitas, Domine? vigila, quare projicis [al. *projecisti*] nos in sempiternum?

24. Quare faciem tuam avertis, oblivisceris inopiæ nostræ et tribulationis nostræ.

Quare faciem tuam abscondis, oblivisceris afflictionis nostræ et inopiæ nostræ?

25. Quoniam humiliata est in pulvere anima nostra, conglutinatus est in terra venter noster.

Quoniam incurvata est in pulvere anima nostra : adhæsit in terra [al. *terræ*] venter noster.

Exsurge, Domine, adjuva nos, et redime nos propter nomen tuum.

Surge, auxiliare nobis, et redime nos propter misericordiam tuam.

Argumentum. — In calamitatibus populi maximis, cum succumberet in multis prœliis, et premeretur graviter ab hostibus, has preces fecit auctor Psalmi hujus, Coraites, quibus præmittit gloriosam commemorationem summorum beneficiorum, quæ Deus in populum judaicum contulerit; atque ita implorat opem Dei ardenter et fidenter, ut talem, nunc etiam, se Deus præbere velit populo adversus hostes suos et gentes exteras, qualem superioribus temporibus semper se ei præbuerit, cum in veræ pietatis constanti cultu atque studio eum coluerint. « Egregie falluntur, qui quæ vers. 23 dicta sunt non nisi Machabaicis temporibus congruere putant. Quæ vers. 12 habentur ostendunt, aut in exsilio compositum esse hunc Psalmum, aut, quod ob vers. 7 aliis probabilius videri possit, temporibus quæ fuerunt proxima ante exsilium, ut quibus jam magna pars Judæorum patria essent ejecti. » Hæc Maurer. Aliter Hengstenberg : Dum Davides, ait, gereret bellum in Arabia et juxta Euphraten, Edomitæ irruperunt in Palæstinam, Israelitasque plurimos tum occiderunt, tum captivos (vers. 12 : conf. I *Reg.* VIII, 46 seqq. *Amos,* I, 6, 9, etc.) abduxerunt. Hac occasione Coraites quidam hanc precationem fudit. Paulo post Davides, misso Joab adversus Edomitas, eos in Valle Salis devicit (II *Sam.* VIII, 13), tumque Psalmum LX ipse cecinit. Cæterum strophæ quinque : vers. 2-4, tu, Jova, ope tua majoribus nostris adfuisti, victricia reddidisti eorum arma; vers. 5-9, tuo adjuti auxilio nos quoque prosternimus qui nos opprimunt hostes; vers. 10-17, at tu nos deseruisti, victos quippe atque prostratos, patria ejectos, omnibus contumeliis affectos; 18-23, nec quod a te defecimus hæc mala nobis acciderunt, imo tua causa talia patimur; vers. 24-27, succurre tandem ad extremam miseriam redactis.

1. Præcentori, Coraitarum carmen.

2. Deus, auribus nostris (ipsi) audivimus,
majores nostri narrarunt nobis

facinus *quod* fecisti temporibus illorum,
in diebus priscis.

3. Tu manu tua gentes (Cananæas) expulisti (sedibus suis),
et plantasti illos (majores nostros);
afflixisti populos,
et extendisti illos (majores nostros).
4. Neque enim gladio suo occuparunt terram,
nec brachia eorum salvavit eos;
sed dextera tua, et brachium tuum, et lux faciei tuæ (favor tuus):
nam favebas illis.

5. Tu ipse (idem) rex meus *es*, Deus:
demanda salutes (auxilium) Jacobi.
6. Per te vexatores nostros ferimus (vel *feriemus*);
tuo nomine (auspicio) conculcamus insurgentes contra nos.
7. Neque enim in arcu meo fiduciam pono,
nec gladius meus servat me.
8. Sed tu salvas nos a vexatoribus nostris,
et osores nostros pudore afficis.
9. Deo gloriamur quotidie,
et nomen tuum in perpetuum celebramus.

10. Nunc autem (imo vero) rejecisti et contumelia affecisti nos,
neque exivisti cum exercitibus nostris.
11. Reverti nos fecisti retro ab oppressore,
et osores nostri prædati sunt sibi (facultates nostras).
12. Fecisti nos instar gregis mactandi,
et inter gentes dispersisti nos.
13. Vendidisti tuum populum nullo pretio,
nec multiplicasti in *statuendis* pretiis eorum.
14. Fecisti nos contumeliam vicinis nostris,
irrisionem et ludibrium *incolis* (alii, *locis;* proprie, *circuitibus*) qui circa nos sunt.
15. Fecisti nos proverbium inter gentes,
agitationem capitis inter nationes.
16. Quotidie ignominia mea coram me *est,*
et pudor faciei meæ operit me:
17. Propter vocem exprobrantis et conviciantis,
propter aspectum hostis et vindictæ cupidi.

18. Hæc omnia supervenerunt nobis, nec tamen obliti sumus tui,
nec fefellimus (perfide egimus contra) fœdus tuum.
19. Retro non cessit (a te) cor nostrum,
nec deflexit gressus noster a semita tua,
20. quod (gall. *pour que*) contrivisti nos in loco canum ferorum,
et operuisti nos umbra mortis.
21. Si obliti essemus nomen Dei nostri,
et *si* expandissemus manus nostras ad deum alienum,

22. nonne Deus explorasset (ultione) hoc?
nam novit ipse recondita cordis.
23. Sed propter te occidimur quotidie,
reputamur ut grex mactandus.

24. Evigila! quare obdormis, Domine?
Expergiscere! ne rejicias *nos* in perpetuum.
25. Quare faciem tuam occultas,
oblivisceris afflictionis nostræ et oppressionis nostræ?
26. Nam depressa est anima nostra ad pulverem,
adhæret terræ corpus (propr. *venter*) nostrum.
27. Surge in auxilium nobis,
et redime nos propter bonitatem tuam.

NOTÆ.

Vers. 2. *Nobis facinus* quod : alii, *nobis : Facinus fecisti,* etc. *Facinus,* mirabilia tua in eorum gratiam, quæ mox enarrantur. — Vers. 9. *Deo gloriamur;* Ewaldus, *von Gott lobsingen*, i. e. *de Deo laudem canimus.* Aliis affix. ב laudis *objectum* indicat. — Vers. 10. אַף, gall. *quoi donc, et après cela.* — Vers. 11. *Ab,* י paragog. — Vers. 13. *Multiplicasti,* quod Galli dicunt *l'enchère,* seu, *vous n'avez pas été loin;* alii, *nec magni fecisti,* scil. populum; alii, *neque auxisti* res tuas *pretiis eorum : Prov.* XXII, 16. — Vers. 16. *Proverbium,* ut in proverbium inter eos abiret summe probrosa nostra conditio. — Vers. 20. Locus canum ferorum sunt terræ terrore ac sterilitate deformes, aut ab hostibus in solitudinem redactæ; alii : in servitute inter crudeles gentes. Pro *canum ferorum* alii vertunt *draconum. Operuisti*, propr. *super nos cum umbra mortis,* instar eorum qui in solitudine quadam horrida noctu oberrant. — Vers. 21. *Si :* alii, vi majori, *nequaquam unquam obliti sumus...* — Vers. 23. *Tantum abest, ut e contra*, etc. Hæc bene conveniunt Ezechiæ regis et Sennacherib temporibus. — Vers. 27. *Ezerathah* pro *ezerah, ah* in *ath* mutato, cum ה paragog.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XLIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem filiis Core ad intellectum.

Titulus hujus Psalmi nihil differt a titulo Psalmi XL, nisi quod in eo vox *intellectus* præponebatur, hic postponitur. Ibi erat *intellectus filiis Core*, hic est, *filiis Core intellectus*, ut est in hebræo, vel *ad intellectum*, ut est in græco et latino. Et fortasse nullum est in hac transpositione mysterium. Fortasse etiam vox *intellectus* præposita significabat in eo Psalmo deplorari calamitates præteritas, vel præsentes ; in hoc autem postponitur, quia deplorantur calamitates futuræ longe post tempora Davidis : conveniunt enim SS. Patres hunc Psalmum continere prædictionem rerum, quæ post tempora Davidis contigerunt; et Græci quidem, ut Chrysostomus, Theodoretus et Euthymius docent, Psalmum hunc cantari in persona Machabæorum, qui gravissimas calamitates ab Antiocho, aliisque regibus Syriæ, vel Ægypti passi sunt. Latini vero, ut Ambrosius, Hieronymus et Augustinus, volunt in hoc Psalmo exprimi voces SS. Martyrum, qui crudelissimas persecutiones a Romanis Imperatoribus pertulerunt. Sed conciliari possunt hæ Patrum sententiæ, si dicamus Psalmum præsentem ad utrosque pertinere, ad Machabæos et ad Christianos : similes enim persecutiones utrique passi sunt, et propter causam eamdem, propter confessionem videlicet, et legem ejusdem veri Dei. Sicut enim hic Psalmus non solum pertinet ad martyres, qui tempore Neronis passi sunt, sed etiam ad eos, qui tempore Diocletiani, qui plus ducentis annis fuit Nerone posterior: sic etiam pertinere potest ad martyres, qui sub Antiocho Epiphane decertarunt, qui ducentis circiter annis Neronem præcessit.

Ad quos hic Psalmus pertineat?

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. DEUS, AURIBUS NOSTRIS AUDIVIMUS; PATRES NOSTRI ANNUNTIAVERUNT NOBIS.

2. OPUS QUOD OPERATUS ES IN DIEBUS EORUM, ET IN DIEBUS ANTIQUIS. Vers. 2.

Incipit populus Dei in persecutione positus, et pro afflictione gemens commemorare magnalia, quæ Deus pro fidelium suorum defensione aliquando fecit, et mirari cur nunc eosdem fideles suos dereliquisse videatur, ut hac commemoratione et admiratione Deum ad misericordiam flectat. Sed ideo præmisit in titulo David hic intellectu opus esse, quoniam Deus non mutatur, sed medicinam pro tempore mutat, prout populo suo ægrotanti convenire judicat. Deus, inquit Propheta in persona Ecclesiæ, vel martyrum utriusque Testamenti, « auribus nostris audivimus. » Dicit autem *auribus nostris*, cum satis fuisse videretur dicere, *audivimus*, vel *auribus audivimus*, ad majorem certitudinis expressionem : quo modo S. Joannes scribit initio primæ epistolæ : « Quod vidimus oculis nostris, et manus nostræ contrectaverunt ; » videbatur satis fuisse dicere, *quod vidimus, et contrectavimus*; sed magnam habet vim ad significandam certitudinem exploratam, illud *oculis nostris*, *manibus nostris*. Ita igitur hoc loco dicunt : « Auribus nostris audivimus, » id est, nos ipsi audivimus. Addunt continuo unde audierint; ac dicunt: « Patres nostri annuntiaverunt nobis, » id est, non accepimus incerto rumore ab hominibus ignotis, sed ipsi patres nostri, viri fide dignissimi, qui nos filios suos nunquam decepissent, ipsi, inquam, « annuntiaverunt nobis. » Quid autem audierint a patribus explicant, cum addunt : « Opus, quod operatus es in diebus eorum, et in diebus antiquis, » id est, annuntiantibus patribus audivimus mirabile opus, quod fecisti in diebus eorum, ipsis videlicet videntibus; et etiam « opus, quod fecisti in diebus antiquis, » quod patribus suis narrantibus ipsi patres nostri audierunt. Non multum refert, quod in hebræo non habetur *et*, unde aliqui exponunt : In diebus eorum, qui sunt dies antiqui.

Deus non mutatur, sed medicinam pro tempore mutat.

Vers. 3.

3. MANUS TUA GENTES DISPERDIDIT, ET PLANTASTI EOS; AFFLIXISTI POPULOS, ET EXPULISTI EOS.

Explicat in particulari unum ex operibus mirabilibus, quod Deus fecit pro fidelibus suis in diebus patrum, ac dicit; « Manus tua gentes disperdidit, » id est, potentia tua disperdidit ex terra promissionis gentes Chananæorum et Jebusæorum, quæ in illa habitabant; « et plantasti eos, » id est, et gentibus illis ejectis, plantasti patres nostros in illa ipsa terra. « Afflixisti populos, et expulisti eos, » id est, disperdidit illos manus tua, quia afflixisti gravissimis præliis populos illarum gentium, et tandem devictos expulisti, ut locum darent populo tuo. Ex hoc loco intelligimus, quod supra dictum est : « Patres nostri annuntiaverunt nobis opus, quod operatus es in diebus eorum, » non esse accipiendum de narratione immediata, sed mediata, id est, mediante successione filiorum : quod enim hoc loco narratur, factum est tempore Mosis et Josue; non potuit autem Moses, vel Josue, id narrare per se Machabæis, aut Apostolis, neque Davidi, qui Psalmum scripsit, sed narraverunt per successores suos. Illud autem, *plantasti eos*, continet insignem metaphoram; significat enim ita constitutos et stabilitos fuisse in terra promissionis Hebræos, ut nonnisi difficulter expelli possent, quomodo ponuntur arbores in terra, quando plantantur, et firmiter radicantur, ut non facile avelli possint. Præterea quæ plantantur non solum firma consistunt, sed etiam crescunt, et multiplicantur; quam metaphoram explicat clarius Psalmus LXXIX : « Plantasti radices ejus, et implevit terram : operuit montes umbra ejus, et arbusta ejus cedros Dei. »

Vers. 4.

4. NEC ENIM IN GLADIO SUO POSSEDERUNT TERRAM, ET BRACHIUM EORUM NON SALVAVIT EOS :

Vers. 5.

5. SED DEXTERA TUA, ET BRACHIUM TUUM, ET ILLUMINATIO VULTUS TUI, QUONIAM COMPLACUISTI IN EIS.

Probat quod dixit : « Manus tua disperdidit eos, » etc. Nam, inquit, « non in gladio suo possederunt terram, » id est, patres nostri, tempore Mosis et Josue, pugnaverunt quidem cum Chananæis; sed nisi adjutor et protector eorum tu fuisses, neque terram possedissent, neque evadere potuissent de manibus hostium suorum : ipsi enim pauciores erant, minus in bello exercitati, et pugnaturi erant adversus urbes munitissimas. Non igitur in gladio suo, id est, virtute armorum suorum possederunt terram promissionis. « Neque brachium eorum salvavit eos, » id est, neque robur eorum tantum erat, ut in prælio captivitatem, vel mortem evadere possent; « sed dextera tua, et brachium tuum, et illuminatio vultus tui, » dedit eis terram possidendam, et salvavit eos a morte, vel captivitate, quando cum Chananæis pugnabant : et hoc ideo, « quia complacuisti in eis, » id est, non propter eorum virtutes, aut merita, sed quia tibi placuit eligere eos in populum tuum. Illud, *illuminatio vultus tui*, significat proprie *benignum aspectum*, sive gratiam et favorem, ut diximus in Psalmo superiori, vers. 3. Dicitur enim Deus *illuminare vultum super aliquem*, quando illum sereno vultu respicere dignatur, id est, cum ejus miseretur, eique gratiam suam impertit. Esse autem verissima, quæ hoc loco dicuntur, perspicuum est ex libro Josue cap. VI, ubi legimus muros urbis Hierico ad solum clamorem filiorum Israel funditus corruisse, et ex capite X, ubi legimus, pugnante Josue, Deum immisisse de cœlo lapides grandinis super hostes, et ait Scriptura : « Et mortui sunt multo plures lapidibus grandinis, quam quos gladio percusserant filii Israel. »

Deus quomodo dicatur illuminare vultum suum super aliquem?

Vers. 6.

6. TU ES IPSE REX MEUS, ET DEUS MEUS QUI MANDAS SALUTES JACOB.

Exponit nunc admirationem suam populus

Dei, dicens : « Tu es ipse Rex meus, et Deus meus, qui mandas salutes Jacob, » id est, tu ipse, qui patres nostros adjuvabas et protegebas, quia Rex et Deus eorum eras, tu, inquam, « ipse es etiam Rex meus, et Deus meus; » et ille idem, « qui mandas salutes Jacob, » id est, qui consuevisti salvare populum tuum, qui a parente suo nominatur Jacob. Hoc loco nonnulli volunt supervacaneum esse illud, *et*, cum dicitur, *et Deus meus*, et exponunt, *tu es Rex meus et Deus meus*. Ratio eorum est, quia illud, *et*, non habetur in textu hebraico. At Septuaginta Interpretes habent *et*, et sic legunt, et exponunt omnes veteres græci et latini, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, Chrysostomus, Theodoretus, Euthymius, et sensus est sublimior : nam significat Scriptura, Deum non solum esse regem populi sui, sed etiam Deum, id est, judicem totius mundi, æternum et omnipotentem, qui possit non solum protegere populum suum, quem regit, sed etiam punire omnes adversarios ejus. Itaque retinendum est illud, *et*; et credendum, vel excidisse ex hebræo textu, vel Septuaginta seniores addidisse illud, ut declararent vocem *Deus* non esse vocativi casus, sed nominativi, et aliquid amplius eo nomine significari, quam nomine regis. Est etiam hoc loco observandum illud, *qui mandas salutes Jacob*, non significare, *qui mittis salutes*, sed *qui præcipis*, sive *jubes* : vox enim hebraica et græca hoc significant, et ex illis declaranda est ambiguitas vocis latinæ. Itaque sensus est, « qui mandas, » id est, qui jubes et præcipis salvari populum tuum, id est, qui solo imperio et nutu potes, et soles salutem dare populo tuo, quasi dicat : « Tu es Rex meus, » sed non ut alii reges, qui bellando protegunt; sed es etiam Deus, qui solo verbo, solo imperio, solo nutu vales salvare Jacob.

Deus non solum rex, sed etiam judex populi sui.

Vers. 7.

7. In te inimicos nostros ventilabimus cornu, et in nomine tuo spernemus insurgentes in nobis.

Ostendit nunc, non solum Deum esse eumdem Deum, qui erat tempore patrum, sed etiam populum esse eumdem, et eamdem spem in Deo habere, quam patres habuerunt : hinc enim oritur admiratio, cur idem Deus cum eodem populo ita contrario modo se gerat, ut quem antea victorem nullo negotio faciebat, nunc vinci et debellari sinat. « In te, inquit, inimicos nostros ventilabimus cornu, » id est, nos quoque, si adjutor et protector noster fueris, inimicos nostros vincemus in te, id est, in tuo auxilio confidentes. « Et in nomine tuo spernemus insurgentes in nobis, » id est, et invocato nomine tuo, non timebimus, nec magnifaciemus impetum hostium insurgentium in nos. Illud, *ventilabimus cornu*, est metaphoricum, ducta similitudine a tauris, qui cornibus projiciunt in ventum et in auras quidquid illis objicitur. Nos, inquit, tua potentia freti, ea facilitate hostes nostros abigemus et fundemus, qua solet ferocissimus taurus cornibus ventilare paleas.

Vers. 8.

8. Non enim in arcu meo sperabo, et gladius meus non salvabit me.

Pergit in demonstranda similitudine inter populum Dei præsentem et antiquum. Sicut enim antiquus populus non in gladio suo possidebat terram, ita, inquit, « et ego populus tuus præsens non in arcu meo sperabo, » id est, non confidam in viribus et armis meis. « Et gladius meus non salvabit me, » id est, scio et confiteor, quod si salutem consequar, eam mihi non dabit gladius meus, sed auxilium tuum.

Vers. 9.

9. Salvasti enim nos de affligentibus nos, et odientes nos confudisti.

Declarat, quod dixit : « Gladius meus non salvabit me, » dicens : « Salvasti enim nos de affligentibus nos, » id est, confiteor salutem meam non a viribus meis pendere, quoniam quotiescumque salvus factus sum a quacumque tribulatione, tu « salvasti nos ab affligentibus nos, » et tu es qui inimicos nostros, « qui nos oderant, » et perdere cupiebant, « confudisti, » efficiens protectione tua, ut conatus eorum frustraretur, et ipsi confusi ab oppugnatione nostra recederent.

Vers. 10.

10. In Deo laudabimur tota die, et in nomine tuo confitebimur in sæculum.

Concludit ex iis, quæ dixit, populum Dei, quotiescumque liberabitur a tribulatione, id beneficium Deo acceptum relaturum, et gloriam omnem ipsi Deo daturum esse. « In Deo, inquit, laudabimur tota die, » id est, non in nobis, sed in Deo gloriabimur omni tempore, quo de hostium manibus liberabimur : et in nomine Domini invocato, ipsi confitebimur laudem et gloriam usque in æternum. Quibus verbis confirmat quod demonstrare volebat, populum esse eumdem, qui antea fuerat, id est, confidentem in Dei auxilio, non in suis viribus, ut populus antiquus : non in viribus suis, sed in adjutorio Domini confidebat. Illud, *laudabimur*, phrasis est hebraica significans gloriari, non proprie laudari. Similis est phrasis italica, quando dicimus: *Mi lodo del tale*, et habetur hæc phrasis in aliis locis multis, ut in *Psalm.* XXXIII : « In Domino laudabitur anima mea; » *Psalm.* CIV : « Laudamini in nomine sancto ejus, » et alibi sæpe. Illud autem, *et in nomine tuo confitebimur*, clarius est in hebræo, *et nomini tuo confitebimur*. S. Augustinus hos versiculos, a septimo usque ad decimum, vult continere prophetiam futuræ victoriæ Christi et Christianorum, quando Ecclesia de omnibus hostibus triumphabit. Sed superior expositio, quæ est Chrysostomi, videtur magis litteralis : non enim hic loquitur Propheta, sed populus Dei, qui miratur se a Deo non juvari, cum sit idem populus cum eo, quem Deus tam manifeste auxilio suo protegebat. Sequitur igitur :

Vers. 11. **11.** NUNC AUTEM REPULISTI, ET CONFUDISTI NOS; ET NON EGREDIERIS, DEUS, IN VIRTUTIBUS NOSTRIS.

Hic jam incipit admiratio et conquestio miserabilis populi graviter afflicti ab inimicis. «Nunc autem, » id est, olim tanto favore nos prosequebaris, « nunc autem repulisti et confudisti nos; » nam et tempore Antiochi opprobrium erat vocari Judæum, et tempore tyrannorum infame erat Christianorum nomen, et videbantur fideles derelicti a Deo. « Et non egredieris, Deus, in virtutibus nostris, » id est, si velimus hostibus repugnare, qui nos affligunt, tu non egredieris nobiscum, ut olim egrediebaris, ut pro populo tuo pugnares. Per *virtutes* intelliguntur exercitus, ut clare habetur in hebræo, בצבאותינו *betsibothenu*: sunt enim exercitus armati vires et robora populi; et *virtus* hoc loco non virtutem moralem, sed potentiam et robur significat. Porro tempore persecutionum tam Antiochi quam imperatorum gentilium, tanta erat debilitas in populo Dei, ut non auderent ullo modo resistere; et ideo patiendo, et tolerando solum pugnabant. Sed quamvis ab hoste visibili fugarentur et cæderentur, tamen de hoste invisibili gloriosissime triumphabant: et quamvis in conspectu hominum derelicti viderentur a Deo, tamen in occulto maxima Dei gratia juvabantur. Sed hoc loco de eo tantum agitur, quod foris agebatur, et relinquitur filiis Core intelligendum, quod agebatur in occulto.

Debilitas christiani populi tempore persecutionum.

Vers. 12. **12.** AVERTISTI NOS RETRORSUM POST INIMICOS NOSTROS, ET QUI ODERUNT NOS, DIRIPIEBANT SIBI.

Pergit in explicanda persecutione. « Avertisti nos retrorsum post inimicos nostros, » id est, fecisti ut qui in primo loco eramus, jam in postremo essemus, et tanquam victi et captivi sequeremur inimicos nostros; et iidem inimici nostri, « qui nos odio habebant, » pro arbitrio suo, et nos et nostra « diripiebant, sibi, » id est, in usum suum convertebant. S. Hieronymus ex hebræo reddidit, *vertisti terga nostra hosti*: quem sensum verba hebraica facile admittunt, quæ ad verbum sic sonant, *avertisti nos retrorsum ab inimicis nostris*; sed versio græca et latina, quæ habet, *post inimicos nostros*, non facile sensum illum ferre possunt: qui enim terga vertunt et fugiunt, non terga vertunt post inimicos, sed ante inimicos. Ideo sensum alium nos supra posuimus ex Chrysostomo et Augustino, neque repugnat nostra expositio verbis hebraicis; nam pro eo quod haberi diximus, *ab inimicis nostris*, potest etiam legi, *præ inimicis nostris*, ut legit S. Augustinus, et secundum eam lectionem optime constat explicatio, quam attulimus: sive enim legas, *avertisti nos retrorsum post inimicos nostros*, sive legas, *avertisti nos retrorsum præ inimicis nostris*, semper significatur nos redactos esse ad locum inferiorem et posteriorem, et in hostium potestatem misere devenisse.

Vers. 13. **13.** DEDISTI NOS TANQUAM OVES ESCARUM, ET IN GENTIBUS DISPERSISTI NOS.

Mire describit martyria Sanctorum. « Dedisti, inquit, nos tanquam oves escarum, » id est, permisisti nos tam facile trucidari, et in tanta multitudine, ac si essemus oves destinatæ ad macellum, quæ in magna copia, et sine ulla resistentia occiduntur: « Et in gentibus dispersisti nos, » id est, et eos ex nobis, quos occidere hostes noluerunt, permisisti dispergi inter gentes. Ubi notantur exilia in loca remotissima, ad quæ frequenter Sancti ablegabantur.

Vers. 14. **14.** VENDIDISTI POPULUM TUUM SINE PRETIO, ET NON FUIT MULTITUDO IN COMMUTATIONIBUS EORUM.

Aliud supplicium describit, quo sancti martyres tanquam vilissima mancipia deputabantur ad secanda marmora, vel ad curandas bestias, vel ut in theatris laniarentur a feris, ut eo spectaculo oblectarentur spectantium oculi. « Vendidisti, inquit, populum tuum sine pretio, » id est, tradidisti populum tuum potestati inimicorum, et nihil pretii accepisti. « Et non fuit multitudo in commutationibus eorum, » id est, et cum hostes, quibus eos tradideras, vellent eos vendere in mancipia, et pro pecunia commutare, non fuit multitudo pecuniæ in commutationibus eorum, id est, tanquam vilissima mancipia fere pro nihilo vendebantur, et ad opera abjectissima deputabantur. S. Augustinus legit: *Non fuit multitudo in jubilationibus eorum*, et exponit: non remanserunt multi in Ecclesiis, qui Domino jubilarent in officiis divinis celebrandis; sed codices græci variant: emendatiores autem habent, ut nos in Vulgata legimus, quæ lectio concordat cum textu hebraico, et sic etiam legunt et exponunt Ambrosius, Hieronymus et Chrysostomus.

Vers. 15. **15.** POSUISTI NOS OPPROBRIUM VICINIS NOSTRIS, SUBSANNATIONEM ET DERISUM HIS, QUI SUNT IN CIRCUITU NOSTRO.

Ad supplicia corporalia adjungit irrisiones et opprobria. « Posuisti, inquit, nos opprobrium vicinis nostris, » id est, ex eo quod permissione tua devenimus in calamitates, quas paulo ante descripsimus, inde factum est ut jam simus opprobrio vicinis nostris, et subsannemur, ac irrideamur ab iisdem vicinis qui sunt in circuitu nostro.

Vers. 16. **16.** POSUISTI NOS IN SIMILITUDINEM GENTIBUS, COMMOTIONEM CAPITIS IN POPULIS.

Per similitudinem intelligitur proverbium, sive parabola, ut clarius dicitur in *Psalm.* LXVIII: « Factus sum illis in parabolam. » Ait igitur, « : Posuisti nos in similitudinem gentibus, » id est, fecisti ut gentiles de nostra calamitate parabolam, sive proverbium sibi facerent, et cum vellent inter loquendum exemplum proponere rei valde detestandæ, nostram miseriam in medium adferrent.

Posuisti etiam nos « commotionem capitis in populis, » id est, fecisti ut populi gentium non solum irrisione verborum, sed etiam capitis agitatione nos detestarentur, vel irriderent.

Vers. 17. 17. TOTA DIE VERECUNDIA MEA CONTRA ME EST, ET CONFUSIO FACIEI MEÆ COOPERUIT ME.

Vers. 18. 18. A VOCE EXPROBRANTIS ET OBLOQUENTIS, A FACIE INIMICI ET PERSEQUENTIS.

Explicat effectum irrisionum, quia sine dubio ingens confusio et verecundia erat. « Tota die, inquit, verecundia mea contra me est, et confusio faciei meæ cooperuit me, » id est, omni tempore hujus persecutionis verecundia mea in conspectu meo est, semper video confusionem meam, quæ confusio faciei meæ totum me quasi velo quodam operuit. Oritur autem hæc tota confusio « a voce exprobrantis et obloquentis, » id est, ab iis qui mihi exprobrant stultitiam, quod Crucifixum colam; exprobrant impietatem, quod Deos non venerer; exprobrant falsa crimina, infanticidia, incestus, et similia, et de his inter se obloquuntur. Explicat autem qui sint isti exprobrantes et obloquentes, cum addit : « A facie inimici et persequentis. » Sed videtur hæc verecundia et confusio non convenire sanctis martyribus, cum scriptum sit : « Qui erubuerit me, hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in majestate sua et Patris, » *Luc.* IX. Et : « Qui me confessus fuerit, et Filius hominis confitebitur eum, cum venerit in gloria Patris sui cum angelis sanctis, » *Marc.* VIII. Cæterum Dominus non prohibet quamcumque verecundiam et confusionem, sed eam, quæ impedit confessionem. Illi enim reprehenduntur, qui ab hujusmodi verecundia superati, Christum confiteri non audebant, vel etiam ad negandum adigebantur. Istos autem de quibus in hoc Psalmo agitur, non fuisse a verecundia victos, docent verba sequentia.

Vers. 19. 19. HÆC OMNIA VENERUNT SUPER NOS, NEC OBLITI SUMUS TE; ET INIQUE NON EGIMUS IN TESTAMENTO TUO.

Post explicata beneficia Dei erga patres antiquos, et destitutionem ac derelictionem populi junioris, subjungit Propheta in persona ejusdem populi causam hujus desertionis non posse tribui peccatis suis : unde colligitur ratio admirationis et querimoniæ. Sic igitur loquitur : « Hæc omnia venerunt super nos, » id est, has angustias et tribulationes passi sumus; et tamen « non obliti sumus te, » id est, non dimisimus te, ut coleremus deos alienos : solet enim Scriptura conjungere oblivionem Dei cum idololatria. *Psalm.* CV : « Mutaverunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fœnum, obliti sunt Deum, qui salvavit eos. Et *Deuteron.* XXXII : « Immolaverunt dæmonibus, et non Deo : Deum qui te genuit dereliquisti, et oblitus es Domini creatoris tui. » Et in hoc ipso Psalmo : « Si obliti sumus nomen Dei nostri, et si expandimus manus nostras ad deum alienum. » Isti igitur affirmant se non coluisse deos alienos; ideo aiunt : « Obliti non sumus te, et inique non egimus in testamento tuo, » id est, non solum non adhæsimus diis alienis, obliviscentes te Deum verum; sed neque iniquitatem fecimus contra pactum, quod pepigimus tecum in Sina, ut servaremus legem tuam; nam testamentum hoc loco, ut est clarius in hebræo ברית *berith, pactum* significat. Itaque protestantur se Deum non reliquisse, neque in legem ejus peccasse.

Vers. 20. 20. ET NON RECESSIT RETRO COR NOSTRUM, ET DECLINASTI SEMITAS NOSTRAS A VIA TUA.

Idem repetunt aliis verbis, ut magis innocentiam suam declarent. *Et non recessit retro cor nostrum,* idem est quod, *obliti non sumus te,* id est, cum tecum ambularemus ex corde adhærentes tibi, non recessimus retro, neque te deseruimus. Illud autem, *et declinasti semitas nostras a via tua,* requirit repetitionem præcedentis negationis, ut sensus sit : « Non recessit retro cor nostrum, et *non* declinasti semitas nostras a via tua, » id est, non permisisti ut gressus nostri declinarent a via tua, id est a lege tua, quod est idem cum illo, « et inique non egimus in testamento tuo. » S. Hieronymus clarissime vertit ex hebræo, *et non declinaverunt semitæ nostræ a via tua;* quamvis enim in hebræo non habeatur negatio, et verbum *declinasti* sit in secunda persona singulari, tamen voluit S. Hieronymus sententiam reddere, non verba. Alii quoque Interpretes, ut notat S. Joannes Chrysostomus, addiderunt negationem. Septuaginta Interpretes, quos sequitur editio Vulgata, non posuerunt in textu suo negationem, quia non invenerunt in originali, sed tamen ea subintelligenda est, ut in multis aliis locis. Quod si quis omnino velit affirmative exponere illud, *et declinasti semitas nostras a via tua,* poterit *per viam Domini,* intelligere viam misericordiæ et gratiæ; nam « universæ viæ Domini misericordia et veritas, » *Psalm.* XXIV, ait idem Propheta. Itaque sensus erit: declinasti semitas nostras a via misericordiæ tuæ, a favore, a gratia, ab auxilio tuo in tribulationibus nostris; cum qua expositione satis conveniunt quæ sequuntur.

Vers. 21. 21. QUONIAM HUMILIASTI NOS IN LOCO AFLICTIONIS, ET COOPERUIT NOS UMBRA MORTIS.

Si sequamur posteriorem expositionem versiculi superioris, versiculus præsens declarabit quomodo declinaverit Deus semitas populi sui a via sua, quoniam videlicet, « humiliavit eum in loco afflictionis; » si vero sequamur priorem expositionem, particula *quoniam* vel redundabit, ut non semel in Scriptura sacra redundat, vel reddet causam sententiæ sequentis, non præcedentis, hoc modo : « Quoniam humiliasti nos

in loco afflictionis, *ideo* et cooperuit nos umbra mortis.» Porro humiliare aliquem in loco afflictionis, est dejicere illum in profundum miseriarum; ponitur enim *in loco*, pro *in locum*. S. Hieronymus vertit ex hebræo, *in locum draconum*. Et vere vox תנים, quæ est in textu hebraico, *dracones* significat. Sed videntur Septuaginta sensum vertisse, non verbum. Loca enim draconum sunt loca cavernosa, deserta, horrentia, ac per hoc loca afflictionis; et quoniam loca afflictionis obscura sunt et tenebricosa, ut cavernæ, putei, tetri carceres, ideo addit: «Et cooperuit nos umbra mortis,» id est, operuerunt nos tenebræ, et ingens obscuritas. Quæ omnia, metaphoræ sunt, quibus tribulationis et persecutionis magnitudo significatur; vocabulum *umbra mortis* frequentissimum est in Scripturis utriusque Testamenti, et ut plurimum conjungitur cum vocabulo *tenebrarum*, ut est videre *Job.* III, *Psalm.* LXXXVII et CVI, *Isai.* IX, *Matth.* IV, *Luc.* I, et nihil aliud significat, nisi magnam obscuritatem. Dicitur autem obscuritas umbra mortis, quoniam in morte exstinguitur vita, quæ est quasi lumen quoddam, unde exstincta vita solum tenebræ relinquuntur. S. Augustinus dicit mortalitatem esse umbram mortis, id est imaginem mortis; mortem autem veram esse damnationem cum diabolo, quæ dicitur mors æterna.

Umbra mortis quid significat?

Vers. 22.

22. SI OBLITI SUMUS NOMEN DEI NOSTRI, ET SI EXPANDIMUS MANUS NOSTRAS AD DEUM ALIENUM.

Vers. 23.

23. NONNE DEUS REQUIRET ISTA? IPSE ENIM NOVIT ABSCONDITA CORDIS.

Probant, qui in hoc Psalmo loquuntur, testimonio Dei, se revera non esse oblitos Domini, ut supra dixerunt. Dicunt enim: «Si obliti sumus nomen Dei nostri, et si expandimus manus nostras ad deum alienum» deprecandum, «nonne Deus requiret ista,» quasi dicant: Certe requiret, et inveniet an ita sit. «Ipse enim novit abscondita cordis.» Sed profecto inveniet, nos oblitos non esse nomen ipsius.

Vers. 24.

24. QUONIAM PROPTER TE MORTIFICAMUR TOTA DIE, ÆSTIMATI SUMUS SICUT OVES OCCISIONIS.

Vers. 25.

25. EXURGE, QUARE OBDORMIS, DOMINE? EXURGE, ET NE REPELLAS IN FINEM.

Concludit populus Dei petens a Deo finem persecutionis. «Quoniam, inquit, propter te mortificamur tota die,» id est, quoniam propter confessionem nominis tui quotidie morti tradimur, multi quotidie occiduntur ex nobis, «æstimati sumus sicut oves occisionis,» id est, similes facti sumus ovibus destinatis ad mactationem, quæ sine resistentia, vel misericordia jugulantur. «Exurge, quare obdormis, Domine?» id est, cum causa tua hic agatur, et servi tui tanta patiantur, cur tu siles, quasi dormiens non adverteres? «Exurge» a somno, id est, fac quod illi faciunt, qui surgunt a somno, et incipiunt videre, quod antea non videbant. «Exurge in auxilium nostrum, et ne repellas nos» ab adjutorio tuo «in finem,» id est, usque ad consummationem, finiatur tandem te opem ferente persecutio. Hunc locum adduxit Apostolus *ad Rom.* VIII: «Quis, inquit, nos separabit a charitate Christi? tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius? sicut scriptum est, quia propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oves occisionis.»

Vers. 26.

26. QUARE FACIEM TUAM AVERTIS, OBLIVISCERIS INOPIÆ NOSTRÆ ET TRIBULATIONIS NOSTRÆ?

Pergit in eadem oratione, et utitur duabus aliis metaphoris: nam in versu superiore sumpsit similitudinem a somno, nunc sumit ab aversione faciei, et ab oblivione, quorum neutrum cadit in Deum. Dicitur tamen Deus avertere faciem, quando non juvat, quasi non videret miseriam nostram; et dicitur etiam oblivisci, quando non succurrit egentibus auxilio, et tribulatis, quasi esset oblitus eorum.

Quomodo Deus faciem avertere dicatur.

Vers. 27.

27. QUONIAM HUMILIATA EST IN PULVERE ANIMA NOSTRA, CONGLUTINATUS EST IN TERRA VENTER NOSTER.

In eadem oratione persistens, et sciens, orationem humiliantis se gratissimam esse Deo, dicit se humiliatum usque ad summum, ut magis humiliari non possit. Qui enim stans orat, potest humiliari flectendo genua; et qui genibus flexis orat, potest adhuc humiliari prosternendo se totum ad terram; sed qui humi prostratus orat, non habet, quo descendat, ut magis humilietur. Porro humiliari potest homo corde et corpore usque ad terram: corde, si vere cogitet, et intelligat, et fateatur se pulverem esse, quomodo orabat Abraham, cum diceret: «Loquar ad Dominum meum, cum sim pulvis et cinis,» *Gen.* XVIII; corpore autem, si ad terram prostratus oret, quod de Christo Domino referunt Matthæus cap. XXVI, et Marcus cap. XIV: «Procidit, inquiunt, in faciem super terram, dicens,» etc. Neque obstat quod Lucas cap. XXII, dicat: «Positis genibus oravit:» nam positis genibus orare cœpit, deinde procidit in terram. Utramque humilitatem præ se ferunt, qui in hoc Psalmo dicunt: «Quoniam humiliata est in pulvere anima nostra, conglutinatus est in terra venter noster,» id est, cognoscimus nos pulverem esse, et vere adhæsit in terra venter noster, dum corpore prostrati oramus te. Possunt etiam hæc omnia referri ad magnitudinem persecutionis, per quam redacti erant ad extremam et summam ignominiam, et contemptum.

Humiliari homo potest corde et corpore.

Vers. 28.

28. EXURGE, DOMINE, ADJUVA NOS, ET REDIME NOS PROPTER NOMEN TUUM.

Addunt ultimam et efficacissimam rationem, cur Deus moveri debeat ad misericordiam erga populum suum, ne videlicet blasphemetur am-

plius nomen ipsius. « Exurge, inquiunt, adjuva nos » in hac tribulatione, « et redime, » id est, libera nos, « propter nomen tuum, » id est, ut non blasphemetur, sed glorificetur nomen tuum, et sicut sine pretio vendidisti nos, ita sine pretio redime, non ob nostra merita, sed propter nomen tuum, propter misericordiam et benignitatem tuam. Ad majorem intelligentiam hujus Psalmi, videntur expediendæ quæstiunculæ, quæ lectori facile possent occurrere.

Cur qui in hoc Psalmo loquuntur, querantur se sine causa puniri?

Prima quæstio est: Cur ii qui in hoc Psalmo loquuntur, querantur se sine culpa sua puniri, cum alii Sancti persecutiones peccatis suis imputare soleant; nam Daniel, cap. IX, loquens de captivitate Babylonica, dicit: « Peccavimus, inique fecimus, impie egimus, et recessimus, et declinavimus a mandatis tuis et judiciis tuis. » Et tres pueri sancti in fornacem ignis conjecti, et a Deo mirabiliter liberati confitentur hoc modo, *Daniel.* III: « Judicia vera fecisti juxta omnia, quæ induxisti super nos, et super civitatem sanctam Jerusalem: peccavimus enim, et inique egimus recedentes a te, deliquimus in omnibus. » Eadem est vox sanctorum Machabæorum lib. II, cap. VII: « Nos, inquiunt, propter nos ipsos hæc patimur, peccantes in Deum nostrum. » Eadem dicit de persecutionibus christianorum S. Cyprianus in serm. quinto, qui est *De lapsis*. Respondeo, negari non posse, quin ob peccata populi Deus persecutiones excitari permittat. Cæterum sancti viri variis modis loquuntur: aliquando enim suscipiunt personam membrorum infirmorum (unum enim corpus sumus, alter alterius membra), et peccata fratrum suorum sibi tribuunt: quo modo sæpe lingua confitetur quasi peccata, quæ tamen a membris aliis patrata sunt; aliquando vero induunt personam perfectorum et sanctorum, qui revera puniuntur in communi persecutione sine propria culpa. Sic igitur Scripturæ allatæ inter se non pugnant: nam Daniel, tres pueri, et sancti Machabæi loquebantur in persona membrorum infirmorum; isti vero, qui in hoc Psalmo loquuntur, personam innocentium et Sanctorum induerunt.

Innocentes cur Deus puniri sinat?

Secunda quæstio: Cur Deus innocentes puniri sinit, cum propter iniquos persecutionem excitari permittat? Respondeo, innocentes in persecutione non proprie puniri, sed probari: vult enim Deus per atrocitatem persecutionis, quasi per ignem conflatorii, vel per ventilabrum areæ, purgare Ecclesiam suam, et efficere ut appareant qui sint veri, qui ficti fideles, qui sint aurum, qui aurichalchum, qui frumentum, qui paleæ. « Tribulatio, inquit Apostolus *Rom.* V, probationem operatur; » et in lib. *Sap.* cap. III: « Deus tentavit eos, et invenit eos dignos se; tanquam aurum in fornace probavit illos. »

Tribulationes tolerare jubemur, non amare.

Tertia quæstio: Cur ergo Sancti queruntur de persecutione, et eam cito finiri precantur? Respondeo, quia tribulationem tolerare jubemur, non amare, et nemo quod tolerat amat, etsi tolerare amet: quamvis enim gaudeat se tolerare, tamen mavult non esse quod toleret, ut scripsit S. Augustinus in lib. X *Confess.* cap. XXVIII. Deinde, quia persecutio atque tentatio periculosa est, cum sit incerta victoria, et Sancti de se non præsumant.

Temporalia bona a Deo dantur.

Quarta quæstio: Cur Deus, ut in hoc Psalmo dicitur, aliquando populo suo tribuit temporalia bona et victoriam de inimicis, aliquando e contrario aufert eadem temporalia bona, et populum suum ab hostibus vinci, ac debellari sinit? Respondeo, ut omnes intelligant bona temporalia a Deo dari, non a dæmonibus, vel a fato aut fortuna; ideo tribuit illa amicis suis, quando ita expedire judicat. Ut autem amici Dei non hæreant temporalibus bonis, neque ament stabulum pro domo, et exilium pro patria, sæpe illis eripit ejusmodi bona, ut in explicatione Psalmi XL, vers. 3, fusius explicavimus.

PSALMUS XLV

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V.—1. *In finem, pro iis qui commutabuntur, filiis Core, ad intellectum, Canticum pro dilecto.*	V. S. H. — *Victori, pro liliis, filiorum Core, eruditionis canticum amantissimi.*
2. Eructavit cor meum verbum bonum; dico ego opera mea regi. Lingua mea calamus scribæ, velociter scribentis.	Eructavit cor meum verbum bonum; dico ego operá mea regi : lingua mea stylus scribæ velocis.
3. Speciosus forma præ filiis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis: propterea benedixit te Deus in æternum.	Decore pulchrior es filiis hominum, effusa est gratia in labiis tuis : propterea benedixit tibi Deus in æternum.
4. Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime.	Accingere gladio tuo super [al. *circa*] femur, fortissime, gloria tua et decore tuo.

5. Specie tua et pulchritudine tua intende, prospere procede, et regna.

Propter veritatem, et mansuetudinem, et justitiam; et deducet te mirabiliter dextera tua.

6. Sagittæ tuæ acutæ, populi sub te cadent, in corda inimicorum regis.

7. Sedes tua, Deus, in sæculum sæculi; virga directionis, virga regni tui.

8. Dilexisti jûstitiam, et odisti iniquitatem; propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis.

9. Myrrha, et gutta, et casia a vestimentis tuis, a domibus eburneis; ex quibus delectaverunt te 10. filiæ regum in honore tuo.

Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate.

11. Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populum tuum, et domum patris tui.

12. Et concupiscet rex decorem tuum; quoniam ipse est Dominus Deus tuus, et adorabunt eum.

13. Et filiæ Tyri in muneribus vultum tuum deprecabuntur, omnes divites plebis.

14. Omnis gloria ejus filiæ regis ab intus, in fimbriis aureis 15. circumamicta varietatibus.

Adducentur regi virgines post eam; proximæ ejus afferentur tibi.

16. Afferentur in lætitia et exultatione; adducentur in templum regis.

17. Pro patribus tuis nati sunt tibi filii : constitues eos principes super omnem terram.

18. Memores erunt nominis tui in omni generatione et generationem.

Propterea populi confitebuntur tibi in æternum et in sæculum sæculi.

Decore tuo prospere ascende, propter veritatem, et mansuetudinem justitiæ, et docebit te terribilia dextera tua.

Sagittæ tuæ acutæ, populi sub te cadent : in corde inimicorum regis.

Thronus tuus Deus in sæculum, et in æternum : sceptrum æquitatis, sceptrum regni tui.

Dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem [*h. impietatem*] : propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo exsultationis præ participibus tuis.

Myrrha et stacte et cassia in cunctis vestimentis tuis, de domibus [*h. de templis*] eburneis, quibus lætificaverunt te filiæ regum in honore tuo.

Stetit conjux [*h. regina*] in dextera tua, in diademate aureo.

Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populi tui et domus [al. *domum*] patris tui.

Et concupiscet rex decorem tuum : quia ipse est Dominus [al. ad. *Deus*] tuus, et adora eum.

Et, o filia fortissimi [*h. Tyri*], in muneribus faciem tuam deprecabuntur divites populi.

Omnis gloria filiæ regis intrinsecus : fasciis aureis vestita est [*h. præ fasciis aureis, vestimenta illius*].

In scutulatis ducetur ad regem, virgines sequentur eam, amicæ [*h. sodales*] ejus ducentur tibi.

Ducentur in lætitiis et exsultatione : ingredientur thalamum [*h. templum*] regis.

Pro patribus tuis erunt filii [al. *filiæ*] tibi [*h. tui*], pones eos principes in universa terra.

Recordabor nominis tui in omni generatione et generatione :

Propterea populi confitebuntur tibi in sæculum et in æternum.

Argumentum.—Epithalamium in nuptiis regis alicujus decantatum. Laudat vates regem a dignitate formæ et gratia eloquentiæ, fortitudine, potentia, splendore et magnificentia, cum in se, tum in conjuge, postremo et a felicitate liberorum. Ex circumstantiis regni Salomonis desumptæ sunt imagines et ornamenta. Sed regem hunc esse *Regem Messiam*, sponsam illius aliasque virgines esse *Ecclesiam judaicam gentesque barbaras* ad Christum convertendas, veterum jam Judæorum opinio erat, ut arguit chaldaica hujus Psalmi paraphrasis, et SS. Patrum omnium sententia est, quam multis argumentis egregie confirmat Crelier, ad h. l., contra Rationalistas hoc carmen in sensu litterali referentes sive Salomoni, sive alicui ex Israelitarum regibus, ut Achabo, sive etiam novo cuidam Persarum regi. Post procemium, vers. 2, sunt strophæ duæ : vers. 3-10, canit regem : pulchrum, fortem, amantem æqui, opibus abundantem; vers. 11-16, canit reginam; sequitur epilogus de rege, vers. 17-18.

1. Præcentori, ad modum *instrumenti* shoshannim dicti, maskil, Coraitarum carmen, canticum amatarum.

2. Ebullit cor meum verbum bonum;

dico : Opera mea (ποιήματα) regi *sunto!*
lingua mea stylus *esto* scribæ prompti !

3. Pulcher ės præ filiis hominum;
effusa est gratia (sermonis) in labiis tuis :
ideo benedixit te Deus in perpetuum.
4. Cinge gladio tuo femur, heros,
ornatu tuo et decore tuo.
5. Et decore tuo (indutus), prospere (curru bellico) vehitor,
propter veritatem, et mansuetudinem, *et* justitiam ;
et doceat te terribilia dextera tua.
6. Sagittæ tuæ acutæ,
populis sub te cadentibus,
in cor hostium regis *penetrent.*
7. Solium tuum, Deus, *est solium* sæculi et æternitatis;
sceptrum justitiæ *est* sceptrum regni tui.
8. Amas justitiam et odio habes improbitatem :
propterea unxit te, o Deus, Deus tuus
oleo lætitiæ præ sociis tuis (regibus).
9. Myrrha, et aloe, *et* cassia omnia vestimenta tua;
ex palatiis eburneis fides (fidium cantus) exhilarant te.
10. Filiæ regum *sunt* in charis tuis (inter puellas tuas);
adstat domina dexteræ tuæ obtecta auro Ophiritico.

11. Audi, filia, et vide (qualis sit tua conditio), et inclina aurem tuam (ad mea dicta) :
et obliviscere populi tui, et domus patris tui.
12. Et appetat rex pulchritudinem tuam (noli resistere) :
nam dominus tuus is *est,* et (ideo) adora eum.
13. Et filia Tyri (Tyrus urbs) muneribus,
adulantur faciem tuam (te) ditissimi *quique* populi.
14. Tota magnifica filia regis in interiore;
ex pannis auro intertextis vestis ejus.
15. Vestibus acupictis (gall. *recamés*) adducitur regi ;
virgines post eam, sociæ ejus, adducuntur tibi.
16. Adducuntur cum gaudiis et exultatione,
ingrediuntur palatium regis.

17. Patrum tuorum loco sint (vel *erunt*) filii tui,
constituas illos principes in omni terra.
18. Celebrabo nomen tuum per omnes venturas ætates;
propterea (vel *quin imo*) populi laudabunt te in sempiternum.

NOTÆ.

Vers. 1. *Shoshannim,* propr. *super liliis,* nomen instrumenti musici formam *lilii* referentis : ita Gesenius. Juxta Reinke τὸ *lilia* carmen designat, ad cujus modum et numeros Psalmus noster decantandus erat. Hengstenberg *lilia* figurate accipit : *super liliis,* i. e. super virginibus, de quibus agitur Psalmus. *Maskil :*

vid. Argumentum Psalmi XIV. *Amatarum;* Maurer, *amorum;* Rosenmullerus, *rerum dilectarum* (plurali femin. generis significatione neutrali accepto), i. e. jucundum, suave : ita et Aquila vertit, ᾆσμα προσφιλίας, *carmen suavitatis,* sicut apud Theocritum, *Idyll.* VIII, est προσφιλὲς μέλος, *suave carmen.* — Vers. 2. *Bonum,* i. e. nobile et gratum. *Opera,* etc. *c'est un roi que je chante.* — Vers. 3. Quantopere formæ dignitas et facundia in regibus æstimatæ fuerint apud veteres, notum. *Ideo :* alii, *quia* minus recte. — Vers. 4. *Ornatus* et *decor* sunt insignia regia. Alii : *gladio,* qui est *decus tuum et,* etc. — Vers. 5. *Propter,* ut veritas, mansuetudo, etc. in terris regnent. Alexandrinus *horah* accepit significatione *viam monstrandi* : minus recte.— Vers. 6. *Regis,* pro *tuorum.*— Vers. 7. *Deus :* Rationalistæ vertunt *Dei,* seu divinum, i. e. æternum : contra veterum omnium auctoritatem; qui vero *o Deus* retinent, dicunt tum apud Hebræos, tum apud Orientales omnes *deorum* nomine reges appellari. — Vers. 8. *O Deus* : Rationalistæ, *Deus,* in nominativo. *Unxit oleo lætitiæ,* i. e. magna lætitia et felicitate affecit. Locutio inde desumpta, quod in conviviis lautioribus, festisque aliis unguentum adhibebatur. — Vers. 9. *Eburneis* (שן *dens,* deinde κατ' ἐξοχὴν ille dens ex quo fit ebur), quorum conclavia ebore vestita erant : conf. I *Reg.* XXII, 39; *Amos* III, 15; *Odyss.* IV, 72, 73; Horat. *Carm.* II, 18, 2; *Æneid.* X, 135 seqq. *Fides : minni* pro *minnim.* Alii : pro *min,* cum *iod* paragog., intellecto *hem, ex quibus* : ita post Alexandrinum Hengstenberg. Alii, *palatiis eburneis, iis exhilaraverunt te,* i. e. palatia eburnea tibi ædificata sunt in diem nuptiarum tuarum. — Vers. 10. *Domina,* regina, uxor, a concubinis distincta. Regionem *Ophir* auri optimi ditissimam fuisse patet in locis plurimis. — Vers. 13. Complendum est prius membrum ex posteriore, posterius ex priore. Alii, *et, o filia Tyri,* Tyria, sponsa, *adulantur tibi,* etc. —Vers. 14. *Interiore* regia, puta patris sui, ex qua nunc, comitantibus puellis, in sponsi palatium abducitur : ita Maurer; Rosenmullerus : in sponsi regis cubiculo jam versans. Alii : mente et animo, quam vestibus, pulchrior; sed *phenimah* de *locis* tantum usurpatur. — Vers. 15. Maurer, *in* via *stragulis variegatis* strata *adducitur,* etc.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XLIV.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, pro iis qui commutabuntur, filiis Core ad intellectum, Canticum pro dilecto.

Summa consensione docent omnes expositores latini, græci, hebræi, Psalmum hunc continere laudes Messiæ et sponsæ ejus Ecclesiæ, ut sit quasi spirituale epithalamium; et huic argumento titulus satis apte respondet : nam per *eos qui commutabuntur,* intelligit Propheta fideles populos, qui Ecclesiam faciunt; dicuntur autem commutandi, quia mutandi erant per justificationem in hoc sæculo, et per resurrectionem in alio; qui enim adorabant idola, adoraturi erant Deum verum; et qui miseram et mortalem ducebant vitam in terris, acturi erant felicem et sempiternam in cœlis. Per *dilectum,* intelligunt omnes Christum, de quo non semel Pater cœlestis ait, *Matth.* III et VII : « Hic est Filius meus dilectus, » et quem nemo novit, qui non ardentissime diligat, cum totus sit suavis et pulcher, quippe « speculum sine macula, et candor lucis æternæ, » ut legitur *Sap.* VII. Sensus igitur tituli hic erit : Canticum datum filiis Core, ad intelligenter et sapienter canendum usque in finem, cujus materia est pro iis qui commutabuntur, et pro dilecto, id est pro Ecclesia et pro Christo, pro Sponsa et Sponso. In hebræo legitur, *pro liliis,* ubi nos habemus, *pro iis qui commutabuntur;* sed vox hebraica שושנים utrumque significare potest, videlicet *lilia,* et *qui commutabuntur,* ut S. Hieronymus fatetur in epist. *ad Principiam virginem,* in qua totum hunc Psalmum diligenter explanat : et satis commode, qui commutandi sunt, lilia dici possunt, cum de Ecclesia, quæ est multitudo commutandorum, dicat Sponsus in *Cant.* cap. II : « Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias. »

Qui commutantur cur fideles dicantur?

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. ERUCTAVIT COR MEUM VERBUM BONUM, DICO EGO OPERA MEA REGI.

Vers. 2. 2. LINGUA MEA CALAMUS SCRIBÆ, VELOCITER SCRIBENTIS.

Hi duo versiculi continent præfationem totius Psalmi, in qua præfatione Propheta docet hunc Psalmum esse meram prophetiam a Spiritu Sancto dictatam, nihilque hic esse ab ingenio suo elaboratum : quamvis enim omnis divina Scriptura sit verbum Dei, et a Spiritu Sancto inspirata, tamen multum interest inter prophetias, et historias, vel epistolas : nam in edendis prophetiis sancti scriptores non laborabant cogitando, et discurrendo, et ad memoriam aliquid revocando; sed simpliciter loquebantur, vel scribebant quæ Deus illis ostendebat : quod de Hieremia testatur Baruch, *Hierem.* XXXVI, quod videlicet « ita loqueretur, ac si in libro aliquo legeret, quod dicebat. » Sed, cum sacri scriptores scribebant historias, vel epistolas, inspirabat quidem Deus illis scribendi voluntatem, eosque dirigebat, ut recte et sine errore ullo scriberent, sic tamen ut etiam ipsi memoriam exerce-

Discrimen inter prophetias, et alia divina scripta.

rent, et ingenium, ut recordarentur res gestas, et cogitarent rationem et ordinem scribendi : quod de se testatur auctor libri secundi Machabæorum cap. II. David igitur, cum in Psalmis cantabat historias beneficiorum Dei, vel calamitatum suarum, aut etiam totius populi, memoriam et ingenium exercebat, et non sine proprio labore Psalmos componebat, quamvis a Deo semper excitaretur et dirigeretur : cum autem meras prophetias caneret, vel scriberet, ut in hoc Psalmo fecit, nihil suum agnoscebat, nisi simplex linguæ, vel manus ministerium. Hoc igitur est quod in hac præfatione dicit, quod ipse idem clarius explicuit in II lib. *Reg.* cap. XXIII, cum ait : « Spiritus Domini locutus est per me, et sermo ejus per linguam meam. » Ait igitur : « Eructavit cor meum verbum bonum, » id est, mens mea ex plenitudine et copia illustrationis divinæ et cœlestium revelationum protulit foras ad aures hominum Psalmum hunc, qui continet verbum bonum, sermonem videlicet gratum et salutarem omnibus. Sed ad majorem explicationem notanda sunt aliqua. *Primo,* usum esse Prophetam vocabulo eructandi, ut ostenderet se non propria voluntate, et propria inventione in hoc Psalmo loqui : ructus enim non emittitur voluntarie, et ex electione, sed velit, nolit homo, ex plenitudine stomachi erumpit. *Secundo,* voluisse etiam Prophetam ostendere, se non omnia quæ, Deo illustrante, cognovit, in hoc Psalmo expressisse; sed modicum quid ex illa plenitudine protulisse : ructus enim signum est repletionis, sed est exiguus flatus ab illa repletione foras erumpens. Multa enim Prophetæ vident, quæ non licet homini loqui. Unde et Isaias dicebat : « Secretum meum mihi, » *Isai.* XXIV; et qui revelationes a Deo percipiunt, id ut plurimum fateri solent, se non habere vocabula, quibus eas revelationes ita explicent, ut ipsi eas vident : et fortasse hac de causa Propheta dixit, « verbum bonum eructasse cor suum, » non verba bona in numero multitudinis. *Tertio,* verbum bonum vocari hunc Psalmum, quia non continet prophetiam rerum malarum, ut exitii civitatis, captivitatis populi, et similium, quæ passim a Prophetis prædici solebant; sed prædicationem rerum secundarum et felicium, quæ magnam lætitiam et voluptatem sint allaturæ. *Quarto,* Deum in his verbis ita descripsisse emanationem hujus verbi ex corde Davidis, ut alluserit ad productionem Verbi æterni, et voluerit nos quasi manu ducere ad intelligentiam generationis æternæ Verbi divini : vere enim Pater æternus non eguit auxilio conjugis ad Filium producendum, neque eum ex electione produxit, neque plures filios genuit; sed ex plenitudine cordis, sive ex perfectissima intelligentia Verbum mentis, et Verbum unicum, idque summe bonum naturaliter produxit, ut proprie dicere potuerit : « Eructavit cor meum verbum bonum, » Sequitur : « Dico ego opera mea Regi, » non desunt, qui ista verba sic exponant : « Dico ego opera mea; Regi, » id est, confiteor peccata mea Deo; vel, dico carmina ista de rege; vel, consecro opus meum regi; vel, alloquor in hoc Psalmo regem : quas expositiones, ut non reprehendo, sic existimo nostram explicationem melius connecti cum verbis præcedentibus et sequentibus; nostra enim opinione, hæc pars secunda primi versiculi reddit rationem, cur David dixerit : « Eructavit cor meum verbum bonum; » est enim ac si diceret : Ego simpliciter confiteor regi meo, qui est Deus, omnia opera mea; et non mihi tribuo, quod non est meum; ideo non dixi : Ego Psalmum istum scripsi, sed : « Eructavit cor meum verbum bonum, » id est, non ex electione mea prodiit, sed ex plenitudine illustrationis tuæ. Quod clarissime explicatur in sequenti versiculo, cum dicitur : « Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis, » id est, lingua mea protulit hunc Psalmum, sed id fecit, non ut lingua mea, non ut membrum corporis mei, quod ad imperium voluntatis meæ movetur; sed ut calamus Spiritus Sancti, tanquam scribæ velociter scribentis. Dicit autem linguam suam esse calamum scribæ velociter scribentis, et non dicit linguam suam esse linguam spiritus velociter loquentis, quia vult ostendere linguam suam in prophetia edenda esse instrumentum separatum, ut revera est calamus; et non instrumentum conjunctum, ut sunt membra corporis; vel significare voluit prophetiam hanc non abituram in ventum, ut quæ ore pronuntiantur; sed perpetuo mansuram, ut quæ calamo exarantur. Illud autem, *velociter scribentis,* significat Spiritum Sanctum non egere tempore ad considerandum quid, et quomodo scribendum sit; illi enim tarde scribunt, qui inter scribendum cogitant, quam sententiam, et quibus verbis scribere debeant.

Cur hæc prophetia dicatur verbum bonum?

Verbi æterni generatio hic adumbratur.

Vers. 3.

3. SPECIOSUS FORMA PRÆ FILIIS HOMINUM, DIFFUSA EST GRATIA IN LABIIS TUIS; PROPTEREA BENEDIXIT TE DEUS IN ÆTERNUM.

Incipit Christum laudare, ac primum a pulchritudine laudat, deinde ab eloquentia, tum a fortitudine et robore, tertio a virtutibus animi, postremo a divina et regia dignitate, et potestate, quibus addit etiam exteriora, videlicet vestimentorum et palatii nobilitatem. Incipit autem a pulchritudine, vel quia describit Sponsum, et in Sponso pulchritudo potissimum desideratur : vel quia progreditur a minoribus ad majora, et pulchritudo eloquentiæ cedit, eloquentia robori, robur virtutibus, virtutes divinitati. Ait igitur : « Speciosus forma præ filiis hominum. » Videtur abrupta sententia, et obscura, cum non addiderit quis sit iste speciosus; sed, ut supra notavimus, ideo dictum est : « Eructavit cor meum verbum bonum, » id est, ex plenitudine contemplationis aliquid foras emanavit, non omnia.

Sensus igitur est: Non mirum est si tu, Christe, dilectus dicaris, « nam speciosus forma es præ filiis hominum; » dicit autem, « præ filiis hominum, » et non addit præ spiritibus angelicis, quoniam Deus Verbum non angelus, sed homo factus est, ac si dicat: Tu dilecte, homo es, sed speciosus forma supra homines. Et vere Christus supra homines formosus est: nam si respicias divinitatem, infinita pulchritudine præditum videbis; si respicias spiritualem animæ pulchritudinem, speciosus Christus est præ omnibus spiritibus creatis; si respicias splendorem corporis ejus glorificati, pulchrior sole est, et pulchritudinem ejus sol et luna mirantur. Sequitur: « Diffusa est gratia in labiis tuis, » quibus verbis laudat eumdem Christum a gratia sermonis; quæ mirum in modum pulchritudinem ipsam commendat. Dicitur autem, « diffusa gratia in labiis, » ut ostendatur permanens et naturalis fuisse Christo gratia sermonis, non acquisita per studium, aut exercitationem. In Evangeliis legimus *Luc.* IV: « Mirabantur in verbis gratiæ quæ procedebant de ore ipsius. » Et *Joan.* VI: « Nunquam sic locutus est homo sicut hic homo. » Experti sunt S. Petrus, S. Andreas, S. Jacobus, S. Joannes, S. Philippus, sed præcipue S. Matthæus vim verborum ejus, et energiam in sermone ejus latentem, qui ad simplicem vocationem subito efficacissime tracti et persuasi, relictis omnibus, secuti sunt eum. Sed mirabilius est, quod voci ejus venti, et mare, et ipsæ febres ac denique mortui obediebant: quanquam nec mirabile videri debet, si Verbum substantiale et divinum, per carnem assumptam verba gratiæ efficacissima et suavissima loqueretur. Sequitur: « Propterea benedixit te Deus in æternum. » Possunt hæc duplicem sensum facere, et utrumque rectum: potest enim accipi illud, *propterea*, pro *quia*, sive, *propterea quod*, ut sensus sit: « Speciosus es præ filiis hominum, et diffusa est gratia in labiis tuis, » propterea quod « benedixit te Deus in æternum, » ut benedictio Dei æterna sit causa tantæ pulchritudinis et tantæ gratiæ. Significatur autem per benedictionem hoc loco gratia unionis hypostaticæ, quæ in æternum duratura est; inde enim tanquam ex fonte manaverunt omnia dona, quæ in Christi humanitatem copiosissime fusa sunt. Sed potest etiam, ut Chrysostomus et alii exponunt, simpliciter accipi, *propterea*, pro particula significante effectum, ut sensus sit: « *Quia* speciosus es præ filiis hominum, et diffusa est gratia in labiis tuis, propterea benedixit te Deus in æternum, » id est, quia amabilis et gratiosus es præ omnibus, ideo te Deus præ omnibus dilexit, et benedixit in æternum. Ex quibus verbis non debet colligi Christum non fuisse amatum, et benedictum a Patre, antequam appareret ejus pulchritudo, et gratia sermonis; sed hæc fuisse meritum, sive titulum novum amoris: quomodo dicit ipse Christus *Joan.* X: « Propterea diligit me Pater, quia ego pono animam meam, ut iterum sumam eam. » Et Apostolus *Philipp.* II: « Humiliavit semetipsum usque ad mortem, mortem autem crucis: propter quod, et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen, quod est super omne nomen. » Videtur tamen prior expositio anteponenda.

Christus speciosus præ filiis hominum cur dicatur?

Verbi Dei sermonis vis et efficacia.

4. ACCINGERE GLADIO TUO SUPER FEMUR TUUM, POTENTISSIME. Vers. 4.

Transit a laude pulchritudinis et facundiæ ad laudem fortitudinis militaris, et poetico more non simpliciter narrat, sed per modum precantis, sive invitantis dicit: « Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime, » id est: Eia, dilecte Deo, qui non solum speciosissimus et gratiosissimus, sed etiam potentissimus et robustissimus es, accingere armis tuis, et veni, libera populum tuum. Quæ sint autem arma ejus, explicat in sequenti versiculo, dicens:

5. SPECIE TUA ET PULCHRITUDINE TUA INTENDE, PROSPERE PROCEDE, ET REGNA. Vers. 5.

Verba illa: « Specie tua et pulchritudine tua, » conjungi possunt cum præcedentibus, ut sit sensus: « Accingere gladio tuo, potentissime, specie tua et pulchritudine tua. » Possunt etiam conjungi cum sequentibus, ut sensus sit: « Specie tua et pulchritudine tua intende, prospere procede, et regna; » sed utroque modo significatur arma Christi esse speciem et pulchritudinem ipsius. Quod ut intelligatur considerandum est, pulchritudinem veram et summam, ut Augustinus loquitur, esse pulchritudinem spiritualem, quæ nunquam marcescit, et quæ placet oculis, non hominum solum, sed etiam angelorum, et ipsius Dei, qui falli non possunt. Potest autem pulchritudo spiritualis cognosci ex pulchritudine corporali. Sicut enim corporum pulchritudo consistit in proportione membrorum et suavitate coloris, ita pulchritudo spiritualis consistit in justitia, quæ est proportio quædam; et sapientia, quæ splendet instar lucis, vel potius, ut Sapiens loquitur *Sap.* cap. VII: « Luci comparata invenitur prior. » Illa igitur est anima pulcherrima, quæ habet in voluntate justitiam, in intellectu sapientiam. Hæc autem duo, et pulchram reddunt animam, ac per hoc amabilem Deo, et simul arma sunt potentissima, quibus Christus diabolum superavit: pugnavit enim cum diabolo Christus, non sua omnipotentia, ut poterat, sed sapientia et justitia; sapientia vincens astutiam, et justitia vincens malitiam. Diabolus enim astutia sua primum hominem impulit, ut per inobedientiam Deum irritaret, et Deo quidem honorem, sibi autem, et toti humano generi vitam beatam detraheret: cum hac autem astutia, malitia, sive invidia conjuncta fuit; id enim fecit diabolus, quia torquebatur invidia, quod homo ad cœlum aliquando ascensurus videretur, unde

Pulchritudo summa et vera est spiritualis.

Anima sapientissima quæ sit?

Christus in quibus diabolum superavit? ipse deciderat; sed Christi sapientia vicit astutiam, quoniam per obedientiam suam in natura humana Deo exhibitam, reddidit honorem Deo multo majorem, quam per inobedientiam Adami amiserat; et simul per eamdem obedientiam exaltavit genus humanum ad gloriam multo sublimiorem, quam ea futura esset, ex qua exciderat: Christus præterea charitate sua, quæ est vera, et perfecta justitia, vicit invidiam et malitiam diaboli : quoniam inimicos dilexit, et in ipsa cruce pro persecutoribus oravit, et pati ac mori voluit, ut inimicos suos Deo reconciliaret, et ex inimicis amicos et fratres, et cohæredes suos efficeret. Hoc est igitur quod nunc dicit : « Specie tua et pulchritudine tua, » id est, decore tuo, qui in specie sapientiæ et pulchritudine justitiæ consistit, quasi gladio et arcu accinctus, et instructus « intende, prospere procede, et regna, » id est, dirige cursum tuum ad prælium contra diabolum, prosperare in prælio, et devicto ac debellato Principe hujus mundi, acquire tibi regnum, ut tu deinceps in cordibus hominum per fidem et charitatem regnes. Per verbum *intende*, S. Joannes Chrysostomus exponit, *intende sagittas*, quæ expositio probabilis est, quia paulo post dicitur, « sagittæ tuæ acutæ. » Illud est certum ex textu originali, per *intende* non posse recte exponi *attende*, vel *considera;* sed solum, *intende sagittas*, aut *intende*, seu *dirige iter*. Quod attinet ad verba, ex hebræo S. Hieronymus sic reddit, *gloria tua et decore tuo prospere ascende*. Sed Septuaginta Interpretes aliter acceperunt, vel aliter legerunt easdem voces hebraicas, iisdem litteris servatis. Ubi enim Hebræi repetunt, *decore tuo*, quia legunt והדרך *vahadareca*, Septuaginta legerunt, *vahadrec*, quod significat, *et intende*, sive *dirige*, a voce דרך *darac*. Et vocem צלח *tselach*, quam S. Hieronymus accepit pro adverbio, et reddidit *prospere*, Septuaginta acceperunt pro verbo imperativi modi, et verterunt, *prospere procede*, sive *prosperare*. Et vere vox illa utroque modo accipi potest. Denique vocem רכב *recab*, quam S. Hieronymus recte vertit, *ascende*, Septuaginta verterunt *regna*, quia sensum potius respexerunt, quam verbum : nam per ascensionem, regnum interpretati sunt. Potest etiam eadem vox hebraica, et magis adhuc proprie significare, *sede in curru*, vel *in equo*, quæ ad regnum referri possunt. Nam, cum reges inaugurabantur, equum regium vel mulam regiam equitabant, ut colligitur ex primo capite libri tertii *Regum*; et, sedere in curru triumphali, proprium est regum, qui hostes prælio vicerunt.

Vers. 6. 6. PROPTER VERITATEM, ET MANSUETUDINEM, ET JUSTITIAM, ET DEDUCET TE MIRABILITER DEXTERA TUA.

Explicat rationem cur Christus merito regnare debeat, quia videlicet habet virtutes regias : ac si diceret : « Prospere procede, et regna, propter veritatem, et mansuetudinem, et justitiam, » id est, quia non desunt tibi regiæ virtutes. Hebræus codex clarius explicat hunc locum, ut possit esse vice commentarii; sic enim habet, *propter verbum veritatis et mansuetudinem justitiæ*. Ex quibus verbis docemus duo esse necessaria regi, ut sit verax, sive fidelis in verbis suis, et justus in operibus suis : quod etiam de Deo summo rege dicitur in *Psalm*. CXLIV : « Fidelis Deus in omnibus verbis suis, et sanctus in omnibus operibus suis. » Sed quia justitia judicis solet habere annexam asperitatem, quæ est quasi nævus justitiæ, ideo Christi justitiæ, quæ perfectissima est, adjungitur mansuetudo. Est enim Christus mansuete justus, id est, justissime judicat, sed sine morositate, sine asperitate, sine arrogantia; non absterret, sed conciliat sibi subditos. Sic igitur verba nostræ editionis explicanda sunt: « regna propter veritatem, » quam in verbis et promissis tuis semper observas, « et mansuetudinem, et justitiam, » id est, propter mansuetudinem, quam justitiæ semper admisces. « Et deducet te mirabiliter dextera tua, » id est, et cum his virtutibus regnans, mirabiles progressus regni tui videbis, neque egebis auxilio aliorum; sed ipsa dextera tua, virtus, et potentia tua per se sufficiet, ut mirabiliter te deducat, et progredi faciat in regno amplificando, donec ponas omnes inimicos tuos sub scabellum pedum tuorum. In hebræo legitur paulo aliter quoad verba, sed sensus est idem; sic enim S. Hieronymus vertit : *Et docebit te terribilia dextera tua*, id est, dextera tua vincens, ac sternens hostes docebit te, id est, ostendet tibi, ac cernere te faciet terribiles eventus, strages videlicet inimicorum tuorum.

(Margin: Duo sunt regi necessaria. Christus est mansuete justus.)

Vers. 7. 7. SAGITTÆ TUÆ ACUTÆ (POPULI SUB TE CADENT) IN CORDA INIMICORUM REGIS.

Explicat modum, quo dextera regis Christi deductura sit ipsum in amplificando imperio, dicens : Id fiet, quia *sagittæ*, quas jaculaberis dextera tua, *acutissimæ sunt*, et ideo penetrabunt *inimicorum tuorum corda*, et *populi*, ipsi inimici *sub te cadent*, et tuæ subjicientur potestati. Nomine sagittarum intelliguntur verba Dei, sive prædicatio verbi Dei : hoc enim est generale instrumentum, quo Christus utitur ad regnum suum propagandum; hinc enim ipse dicit in *Psalm*. II : « Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, prædicans præceptum ejus.» Dicitur autem verbum Dei et gladius, et sagitta, et malleus, et similia, quia cum omnibus his armis similitudinem habet. Dicitur autem sagitta acuta, quia magnam habet efficaciam penetrandi corda, et multo majorem, quam habet humana cujusvis magni oratoris eloquentia. « Vivus est enim, ut Apostolus ait *ad Hebr*. IV, sermo Dei et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti. » Illud autem, *populi sub te cadent*, per parenthesim legendum est; et dicuntur populi sagittis vulnerati cadere sub isto Rege,

(Margin: Verbum Dei gladius et sagitta est.)

quia non vulnerantur, ut omnino exstinguantur, sed ut moriantur peccato, et vivant justitiæ, et eo modo subjecti regi Christo remaneant, eique serviant, cui servire regnare est. Illud denique, *in corda inimicorum regis*, in hebræo et græco codice, et in multis latinis manuscriptis, legitur, *in corde*, non *in corda* : sed parum refert utrum legatur *in corde*, vel *in corda*; nam et verum est sagittas verbi Dei penetrare corda peccatorum, et verum est easdem sagittas semel in corde infixas ibidem hærere, et vulnus amoris alere et conservare, et eo modo ex inimicis et peccatoribus, amicos et sanctos facere. In græcis codicibus legitur, *sagittæ tuæ et acutæ, potentissime* : sed illud, *potentissime*, non habetur in hebræo. Ex quo intelligimus auctorem latinæ Vulgatæ editionis codicem græcum emendatiorem habuisse, quam sint ii qui nunc circumferuntur; vel certe animadvertisse, illam vocem non esse a Septuaginta Interpretibus in textu positam; sed aliunde irrepsisse.

Vers. 8.

8. SEDES TUA, DEUS, IN SÆCULUM SÆCULI : VIRGA DIRECTIONIS, VIRGA REGNI TUI.

Christus Deus apertissime a Davide vocatur.

Venit tandem ad supremam dignitatem Messiæ, et apertissime vocat eum Deum, et sedem regni ejus æternam esse dicit; quem locum S. Paulus *ad Hebr.* I adduxit ad probandum Christum tanto esse angelis majorem, quanto major est dominus servis, et Deus rebus creatis. Ait igitur : « Sedes tua, » o Christe « Deus, » non temporalis erit, ut fuit Davidis et Salomonis; sed manebit « in sæculum sæculi. Et virga regni tui, » id est, sceptrum tuum, erit semper rectissimum atque justissimum : phrasis enim hebraica est, *virga directionis*, pro *virga rectissima*; sicut etiam, *Deus scientiarum*, pro *Deo scientissimo*.

Vers. 9.

9. DILEXISTI JUSTITIAM, ET ODISTI INIQUITATEM; PROPTEREA UNXIT TE, DEUS, DEUS TUUS OLEO LÆTITIÆ PRÆ CONSORTIBUS TUIS.

Hunc etiam locum dupliciter possumus intelligere, ut illum versiculi tertii, *propterea benedixit te Deus in æternum.* Nam illud, *propterea*, potest significare *effectum*, ut sensus sit, quia « dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem, » obediendo usque ad mortem, et mortem crucis, « propterea Deus unxit te oleo lætitiæ, » id est, glorificavit te, « et exaltavit ad dexteram suam, et dedit tibi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine tuo omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium et infernorum, » *ad Philip.* II. Quæ glorificatio recte dicitur « unctio lætitiæ, » quia per eam finem accepit omnis dolor. Recte etiam dicitur « præ consortibus tuis, » quoniam etiamsi angeli quoque glorificati sint, et homines glorificandi sint, tamen nemo exaltatus, vel exaltandus est ad dexteram Patris, et nemo accepit, vel accepturus est nomen super omne nomen, uno Christo excepto, qui est caput hominum et angelorum, et est simul Deus et homo. Sed rursus illud, *propterea*, significare potest *causam*, et positum esse pro *quia*, sive *propterea quod*, ut sensus sit : « dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem, » *propterea quod* Deus unxit te oleo gratiæ spiritualis præ consortibus tuis, quia videlicet unxit te gratia unctionis hypostaticæ, et inde factum est ut in te spiritus sine mensura effunderetur, cæteri autem omnes de plenitudine tua mensuram spiritus acceperunt; quam expositionem sequitur S. Augustinus, et videtur eam sequi S. Basilius, qui hunc locum exponens, dicit Christo fuisse naturalem dilectionem justitiæ, et aversionem ab iniquitate, quoniam illam habuit a nativitate, sive potius a conceptione, et a principio interno : cæteras autem exercitio et labore virtutes acquirere. Observat autem S. Augustinus adversus Hebræos et hereticos negantes Christi divinitatem, in illa repetitione, *Deus, Deus tuus*, priorem vocem esse casus vocativi, posteriorem nominativi, quomodo etiam hunc locum intelligendum esse docet S. Hieronymus in epist. *ad Principiam.* Itaque sensus est : Unxit te, o Christe Deus, Deus Pater tuus oleo lætitiæ; et affirmat idem Augustinus id clarissime apparere in textu græco, proinde existimandum est in textibus græcis, quos nunc habemus, incuria librariorum mutatum esse omega in omicron. Cum autem dicitur Deus Deum unxisse, non intelligimus Deum ratione divinitatis unctum, sed ratione humanitatis; unxit enim Deus Pater Deum Filium, quia Deus Filius homo factus est, et ratione humanitatis gratiam unctionis accepit, ipse tamen Deus Filius unctus dicitur, quia ille homo, qui unctus est, Filius Dei, et Deus est.

Christus exaltatus super omnes angelos et homines.

Christus unctus est ratione humanitatis a Deo Patre.

Vers. 10.

10. MYRRHA, ET GUTTA, ET CASIA A VESTIMENTIS TUIS, A DOMIBUS EBURNEIS : EX QUIBUS DELECTAVERUNT TE FILIÆ REGUM IN HONORE TUO.

Hic versiculus obscurissimus est : explicemus igitur primum vocabula, deinde sententiam. Myrrha succus est notus, amarus, et odoratus; gutta nomen est genericum, sed in græco habetur στάκτη, quæ apud Basilium in explicatione hujus loci, est gutta distillata ex myrrha, ita ut sit quasi flos myrrhæ, id est, pars subtilissima myrrhæ. Sed non videtur verisimile Prophetam dicere voluisse : « Myrrha, et gutta » myrrhæ subtilissima; in hebræo est, אהלות *ahaloth*, quam *aloe* latine dicimus. Est autem aloe succus item amarus et odoratus, sed specie distinctus a myrrha; unde in Evangelio legimus ad Christi sepulturam emisse « Nicodemum myrrhæ et aloes quasi libras centum. » Quod igitur noster Interpres dixit, « guttam, » intelligere debemus guttam esse aloes, ut S. Hieronymus scribit in Epist. *ad Principiam*; vel myrrhæ distillatæ, ut S. Basilius in Commentario docet. Casia denique frutex est,

unde cortex odoratus desumitur, et inter aromata numeratur, quemadmodum et cinnamomum. Per *domos eburneas*, intelliguntur palatia, sive templa sumptuosa, quorum parietes tecti sint ebore; nam in hebræo non est בית *baith*, quod proprie *domum* significat, sed היכל *hechal*, quod *palatium, basilicam* et *templum* significat. Nomen etiam græcum βαρέων ἐλεφαντίνων magna palatia significat, ut dicit S. Basilius. Itaque improbabile est, quod aliqui volunt, domos eburneas esse cellas aromatum, et magis improbabile, quod alii volunt, esse thecas, sive arcas, in quibus vestimenta, vel aromata conservantur. At, inquiunt, thecæ fiunt ex ebore, non autem palatia: verum est, sed non dicuntur hoc loco domus eburneæ, quasi totæ sint ex ebore, sed quod tectæ sint ebore: quomodo domus Neronis dicebatur domus aurea, et porta Constantinopolis porta aurea, quod essent deauratæ, vel auri laminis coopertæ, non quod totæ essent aureæ; et sic intelligimus illud III *Reg.* XXII: « Domus eburnea, quam ædificavit Achab. » Et *Amos* III: « Peribunt domus eburneæ. » S. Gregorius lib. XXXV *Moralium*, cap. XIII, legit *a gradibus eburneis*; sed id natum esse ex ambiguitate vocabuli, colligitur ex S. Hieronymo in epist. *ad Principiam*. Scribit enim vocem græcam βαρίων ambiguam esse, et significare posse *gradibus*, et *palatiis*, sive *domibus*, inde aliquos Latinorum hac ambiguitate deceptos vertisse, *a gravibus eburneis*; sed quia hoc nihil significat, credibile est mutatum fuisse et scriptum, *a gravibus eburneis*. Per *filias regum*, intelligi possunt multitudines variorum regnorum. Scriptura enim passim vocat filiam Hierusalem, filiam Babylonis, filiam Assyriorum, filiam Tyri, pro multitudine populi illarum civitatum, vel gentium. Possunt etiam intelligi, ut verba sonant, filiæ principum, per quas figurate significantur animæ excelsæ, ut dicit S. Basilius; totus enim hic sermo figuratus est. His expositis, ut ad sensum veniamus, per aromata intelligimus virtutes sive dona Spiritus Sancti, quæ spiritualem odorem spirant; et quia paulo ante dixerat Propheta Christo: «Unxit te, Deus, Deus tuus,» recte subjungit nunc: « Myrrha et gutta, et casia, » explicans odores aromaticos, qui ex illa unctione emanarunt: de quo odore B. Paulus loquitur, cum ait II *Cor.* II: « Christi bonus odor sumus. » Et quoniam in passione sua Christus præcipue spiravit odores maximos virtutum, præcipue fortis patientiæ, humilis obedientiæ, et ardentis charitatis, ideo nominavit myrrham amaram, sed odoratam, quæ convenit patientiæ; aloem quoque similiter amarum et odoratum, qui convenit humilitati et obedientiæ, de qua B. Paulus: « Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, » *Philipp.* II; denique, casiam calidam et odoratam, quæ convenit ardentissimæ charitati, qua etiam pro crucifixoribus oravit, *Luc.* XXVI. Hæc autem aromata manabant a vestimentis

Christus quos odores virtutum in sua pas-

et domibus eburneis Christi. « Myrrha, inquit, et casia a vestimentis tuis, a domibus eburneis, » supple, manant, vel manabant. Per *vestimenta* intelligitur humanitas Christi, quæ quasi veste, aut velo divinitatem tegebat; per *domos eburneas*, intelligitur eadem humanitas, quæ erat quasi templum sive palatium candidissimum ob puritatem, in quo divinitas habitabat. Neque mirum videri debet, si res eadem, vestis et domus dicatur: nam et Apostolus II *Corinth.* V, hæc duo simul conjungit, cum sic loquitur: « Scimus, quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus domum non manufactam, æternam in cœlis; nam et in hoc ingemiscimus, habitationem nostram, quæ de cœlo est, superindui cupientes, si tamen vestiti, et non nudi inveniamur; nam qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus gravati, eo quod nolumus expoliari, sed supervestiri; ut absorbeatur quod mortale est a gloria. » Ubi vides corpus mortale dici domum et tabernaculum, et simul vestimentum, quo nollemus expoliari, sed supervestiri; et similiter domum cœlestem dici vestem et habitationem. Sic igitur Christi humanitas, unde suavissimi odores virtutum spirabant, vestimentum dici potest, et domus eburnea, nisi quis velit vestimentum referri ad animam, domum eburneam ad corpus quod ipse Christus *Joan.* II, *templum* vocavit, cum ait: «Solvite templum hoc, et ego in triduo reædificabo illud. » Neque movere debet, quod in numero multitudinis dicat Propheta, « a domibus eburneis: » nam domus magna est una et multæ propter multitudinem cubiculorum, et cellarum; unde etiam de domo una dicimus in numero multitudinis, *ædes nostræ*. Sequitur: « Ex quibus delectaverunt te filiæ regum in honore tuo, » id est, ex quibus aromatibus, quæ a vestimentis et domibus eburneis humanitatis tuæ spirant, « filiæ regum, » sive animæ regiæ et excelsæ, sive multitudines populorum ex variis regnis, « delectaverunt te, » dum currunt in odorem unguentorum tuorum. Valde enim delectatur Christus, cum videt multitudines Sanctorum excitatas, et tractas ab odore suo, currere post eum odorem. Et vere qui spirituali sensu odoratus sentire incipit suavissimum odorem, qui spirat ex patientia, humilitate, charitate Christi, non potest non currere post eum, et quælibet tormenta pati potius, quam se ab illo separari patiatur; dicit enim cum Apostolo: « Quis nos separabit a charitate Christi? » *Rom.* VIII. Sed ideo potissimum Christum delectant filiæ regum currentes post odorem unguentorum ipsius, quia id faciunt in honore ejus, id est, ex pura intentione glorificandi Deum. Martyres enim passione sua currentes post Christum, Deum valde glorificabant; unde dicit Joannes, cap. XXI, de passione S. Petri a Christo illi prædicta: « Significans, inquit, qua morte clarificaturus esset Deum. »

sione maxime spirarit?

Christi humanitas et vestimentum dici potest, et domus.

Vers. 11. **11. Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate.**

Sponsa Christi est quælibet anima perfecta, sed præcipue B. Maria Virgo.

Prophetavit hactenus David de sponso : nunc de sponsa prophetare aggreditur; per sponsam autem intelligunt omnes fere expositores Ecclesiam, quoniam Apostolus *ad Ephes.* v, apertissime docet, Ecclesiam sponsam Christi esse. Hic igitur est principalis sensus, ut per sponsam intelligatur Ecclesia: sed possunt etiam hæc omnia, quæ dicuntur de sponsa, accommodari unicuique animæ perfectæ, et potissimum B. Virgini Mariæ, quæ, licet mater Christi sit secundum carnem, tamen est etiam sponsa secundum spiritum, et inter membra Ecclesiæ primum locum tenet. Itaque non sine ratione hic Psalmus canitur in Festis B. Virginis et aliarum etiam virginum; nec sine ratione de singulis dicitur : « Veni, sponsa Christi. » Ait igitur David Christum alloquens : « Astitit Regina a dextris tuis, » id est, assistet sponsa tua quæ Regina etiam est, cum sit sponsa tua, qui Rex es, « a dextris tuis, » id est, proxima tibi, et in loco summi honoris infra regalem thronum : assistet autem « in vestitu deaurato, circumdata varietate, » id est, in veste pretiosa, qualis decet Reginam. Sed verba singula consideranda sunt. *Astitit* ponitur pro *assistet*, more prophetico qui vident futura, quasi jam facta sint. Præterea notat Chrysostomus non dici *sedit*, sed *astitit*, quia sedere convenit æquali, et ideo filius sedet ad dexteram Patris, ut æqualis; Ecclesia autem, ut inferior, astitit cum cœlestibus potestatibus, quæ assistere dicuntur coram Deo. Verbum hebraicum נִצְּבָה *nitsbah*, proprie significat *stetit*, et denotat firmitatem, quasi dicat Propheta : Sponsa tua firmiter tibi adhæsit, et ita constituta et confirmata est, ut nullum sit ei periculum repudii. *Regina* in hebræo est שֵׁגַל *shegal*, quod uxorem et concubinam significat, inde natæ sunt variæ interpretationes; nam alii verterunt : *Astitit uxor*, alii, *astitit concubina*; sed Septuaginta Interpretes, ut explicarent eam vocem esse intelligendam de vera conjuge, non de concubinis, vertere maluerunt *reginam*; neque enim concubinæ regum, sed solæ legitimæ conjuges appellantur reginæ. « A dextris tuis : » hæ voces non significant sponsam ita esse a dextris sponsi, ut sponsus intelligatur esse a sinistris, sed sponsum collocant in medio et solio altiore, a dextris ejus reginam, a sinistris autem alios principes. Et fortasse voluit Spiritus Sanctus per has voces significare incredibilem dignitatem Ecclesiæ, quæ non solum admittitur ad regnum cœlorum, ut assistat cum angelis ante thronum Dei, sed etiam præcedat angelos, ita ut ipsa Ecclesia ex hominibus sit a dextris, cœtus autem angelorum a sinistris. Nam etiamsi intermixti sint homines sancti angelis sanctis, ut unam civitatem faciant : tamen multi sancti homines multos angelos in regno cœlorum præcedent; et est in Ecclesia hominum beata Virgo, quæ omnes angelos præcedit; et caput hominum et angelorum Christus est, qui non angelus, sed homo est. Hinc autem recte monet S. Joannes Chrysostomus ut cogitent homines, quam ingrati sint tantæ Dei benevolentiæ, quando peccant; Deus enim genus humanum, et præcipue Ecclesiam ex gentilitate et idololatria assumptam, ex profundo peccatorum, et vere ex luto fæcis, exaltavit ad summam dignitatem, ut cum angelis in regno cœlorum assistat, et sponsæ Dei nomen obtineat. Idque totum ex sola charitate sponsi cœlestis, qui « dilexit eam, et tradidit semetipsum pro ea, ut eam sanctificaret, et mundaret, et exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam non habentem maculam, neque rugam, » ut scribit Apostolus *ad Ephes.* v. « In vestitu deaurato circumdata varietate ; » pro his omnibus verbis non sunt in textu hebraico, nisi hæc duo verba, בכתם אופיר, id est, *in auro de ophir*, quæ verba S. Hieronymus vertit, *in diademate aureo*, alii aliis modis. Sed Septuaginta Interpretes explicare voluerunt quid includeretur in illa generali voce hebraica, et recte dixerunt significari vestem pretiosam, et omnia alia ornamenta sponsæ quæ pro varietate membrorum varia sunt, ut diadema, monile, cingulum, calcei, et similia; quæ explicatio desumpta videtur ex eo, quod paulo infra dicitur : « In fimbriis aureis circumamicta varietatibus. » Quid autem hæc significent spiritualiter, Patres non uno modo exponunt; S. Augustinus per aurum intelligit *sapientiam*; per vestem, *doctrinam;* per varietatem, *linguas varias*, quibus hæc eadem doctrina ecclesiastica prædicatur. S. Basilius intelligit quidem per vestem auream doctrinam ecclesiasticam; sed per varietatem, varia dogmata moralia, naturalia, theorica, practica, etc. S. Hieronymus et S. Chrysostomus intelligunt per vestem auream gratiam justificationis, per varietatem varias virtutes, fidem, spem, dilectionem, humilitatem, et alias. Quæ explicatio confirmari potest ex cap. XIX *Apoc.*, ubi dicitur « Sponsa ornata byssino splendenti et candido; » et exponens S. Joannes dicit: « Byssinum enim justificationes sunt sanctorum. » Posset addi, non solum varietatem ornamentorum sponsæ consistere in variis virtutibus, quæ singulis necessariæ sunt, sed etiam in variis donis, quæ pro varietate membrorum Ecclesia possidet : alia enim sunt dona Apostolorum, alia Martyrum, alia Virginum, alia Doctorum, alia Confessorum, et alia aliorum.

Homines sancti admixti angelis in cœlesti beatitudine.

Vers. 12. **12. Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam; et obliviscere populum tuum et domum patris tui.**

Filia cur Ecclesia dicatur?

Alloquitur nunc ipsam Ecclesiam, eamque fideliter et pie monet. Vocat autem *filiam*, vel quia loquitur in persona Dei Patris, ut S. Hieronymus dicit, vel quia loquitur ut unus ex Patribus Ecclesiæ, ut dicit S. Augustinus. Sed quando sponsa

intelligitur B. Maria Virgo, tunc omnino proprie, filiam vocat David, quia ex ejus carne propagata est. « Audi, filia, » inquit, id est, audi vocem sponsi tui, « et vide, » id est, considera diligenter quæ audis, « et inclina aurem tuam, » id est, humiliter obedias præceptis ejus, « et obliviscere populum tuum, et domum patris tui, » id est, ut facilius sponso servias, obliviscere mundum, et quæ in mundo sunt : nam ex mundo electa est Ecclesia, et ex mundo exivit; et quamvis adhuc in mundo sit, tamen de mundo esse non debet, sicut et sponsus de mundo non est : mundus autem recte dicitur populus eorum, qui diligunt mundana bona, et idem mundus est domus patris nostri veteris Adami, qui de paradiso ejectus fuit in hunc mundum; nisi magis placeat, per patrem intelligi diabolum, qui est pater omnium iniquorum, juxta illud *Joan.* VIII : « Vos ex patre diabolo estis. » Et certe, qui cogitabunt quæ supra diximus de ineffabili amore Sponsi, qui tradidit semetipsum, ut nos de profundo lacu erueret, et in summum cœlum transferret, et faceret nos gloriosam sponsam suam, non difficulter amorem suum a mundo abstrahent, ut totum in sponsum transferant. Vox autem illa, *obliviscere*, magnam emphasim habet : significat enim radicitus a mundo amorem abstrahendum, ut non solum a desiderio et cogitatione, sed etiam a memoria omnium recedat, ac si nunquam fuisset.

Christi amor erga nos ineffabilis.

Vers. 13.

13. ET CONCUPISCET REX DECOREM TUUM : QUONIAM IPSE EST DOMINUS DEUS TUUS, ET ADORABUNT EUM.

Reddit rationem, cur debeat Sponsa oblivisci populum suum et domum patris sui, ut tota sit amori et obedientiæ Sponsi cœlestis intenta : quia videlicet sic fiet, ut rex concupiscat pulchritudinem illius videre, et apud se habere. Et quoniam vera sponsæ pulchritudo interior est, ut paulo infra clarius explicatur, ubi dicitur : « Omnis pulchritudo filiæ Regis ab intus, » et in virtutibus consistit, ac præcipue in obedientia mandatorum ejus, sive in charitate, a qua dependent omnia mandata; ideo addit : « Quoniam ipse est Dominus Deus tuus, » id est, ideo diliget pulchritudinem tuam, quæ in obedientia ipsius posita est, « quoniam ipse est Dominus Deus tuus. » Nihil enim magis requirit a servis dominus, neque Deus a creaturis, quam obedientiam. Et ut intelligamus hunc sponsum esse Dominum absolute, et Deum verum, addit : « Et adorabunt eum, » id est, sponsus tuus non est talis, ut cum eo prætendere possis æqualitatem, sed est quidem sponsus tuus per gratiam, sed Dominus tuus, et omnium creaturarum per naturam, et illi ab omnibus debetur adoratio. In hebraico textu non habetur *Deus*, sed solum *Dominus*, ubi nos habemus : « Quoniam ipse est Dominus Deus tuus. » Sed non solum Septuaginta, verum etiam S. Hieronymus, verterunt, *Dominus Deus tuus*; et ex adoratione illi debita colligitur, eum esse non Dominum tantum, sed etiam Deum, id est, non dominum qualemcumque, sed supremum Dominum. In eodem hebraico textu, ut etiam in græco, habetur, *et adorabis eum*; sed in sensu non est discrepantia : Deum enim adorare debent omnes creaturæ, proinde ipsa etiam sponsa debet adorare; neque lectio ista, *adorabunt eum*, recens est : nam invenitur apud S. Augustinum, S. Basilium, S. Chrysostomum, et alios; imo S. Hieronymus in epist. *ad Principiam* dicit Septuaginta vertisse, *adorabunt eum*. Proinde lectio græca, quæ nunc habet, *adorabis eum*, non est ex editione Septuaginta Interpretum, vel corrupta est. Et quia, ut sæpe diximus, Septuaginta Interpretes habuerunt optimos codices hebraicos, credendum est lectionem hebraicam ab eo tempore librariorum errore fuisse mutatam, quod facile fieri potuit, cum voces hebraicæ, *adorabunt*, et *adorabis*, non differant, nisi in ultima littera, *iod* et *vau* videlicet, quæ facile variari potuit propter summam inter eas similitudinem.

Nihil magis requirit a suis Deus quam obedientiam.

Vers. 14.

14. ET FILIÆ TYRI IN MUNERIBUS VULTUM TUUM DEPRECABUNTUR, OMNES DIVITES PLEBIS.

Quia dixerat : « Et adorabunt eum, » Sponsum videlicet, addit ipsam etiam Sponsam, ut Reginam, muneribus et supplicationibus honorandam. « Et filiæ Tyri, inquit, in muneribus vultum tuum deprecabuntur, » id est, et filiæ gentilium, inimicorum antea Sponsi tui, subjicientur imperio ejus, et venient ad te, ac faciem tuam deprecabuntur, non solum precibus verborum, sed etiam donis et muneribus. « Omnes divites plebis, » id est, quod dixit de filiabus Tyri, intellige potissimum de potentioribus, quales in primis divites esse solent. Hoc etiam loco singula fere verba explicationem propriam desiderant. *Et filiæ* in hebræo est ובת *ubath, et filia*, et sic legunt SS. Basilius et Chrysostomus, et græcus codex nunc ita habet; sed tamen S. Hieronymus et Augustinus in Commentario legunt : *Et filiæ*. Si legamus : *Et filia Tyri*, significabitur civitas, sive populus Tyri, quo modo dicimus, filia Babylonis, filia Hierusalem; si legamus : *Et filiæ*, significabuntur feminæ civitatis Tyri; meminit autem feminarum potius quam virorum, quia sponsam alloquitur : solent enim ad reginam familiarius feminæ accedere, quam ad regem viri. Sed sicut per sponsam non intelligimus hoc loco veram mulierem, sed Ecclesiam, quæ viros feminasque complectitur, sic etiam per filias Tyri intelliguntur omnes gentiles, sive masculi, sive feminæ sint. Tyri vox hebræa, צור *tsor*, ambigua est : nam et robustum, sive potentem significare potest, et simul etiam civitatem, quæ dicitur Tyrus. Sed Septuaginta Interpretes Tyrum interpretati sunt, et eam interpretationem secutus est latinus Interpres; et omnes Patres græci et latini eam exponunt, excepto

S. Hieronymo in epist. *ad Principiam*, qui *filiam fortissimam* et legere maluit, et exponere. Porro Tyrus civitas erat gentilium magna, et celebris, et in finibus terræ promissionis, et ideo a vicina civitate denominavit Propheta omnes gentiles. « In muneribus : » munera vocat oblationes, quas gentiles conversi ad fidem obtulerunt in ædificationes, vel ornamenta ecclesiarum, in alimoniam pauperum, et similia opera bona. « Vultum tuum deprecabuntur : » S. Basilius, et quidam alii per vultum Sponsæ, intelligunt caput Ecclesiæ, id est, Christum; sed simplicior expositio est, ut per vultum Sponsæ, ipsa Ecclesia intelligatur : est enim phrasis hebraica, deprecari vultum alicujus, pro eo quod est, deprecari aliquem, ut I *Reg.* XIII : « Faciem Domini non placavi ; » et *Psalm.* XCIV : « Præoccupemus faciem ejus in confessione ; » et *Psalm.* CXVIII : « Deprecatus sum faciem tuam. » Dicimur autem deprecari faciem, quia cum precamur aliquem, faciem ejus aspicimus, et ex faciei tristitia vel hilaritate intelligimus, an ille sit nobis propitius vel iratus, quem precamur. « Omnes divites plebis. » Hæc est appositio, quasi dicat : Filiæ Tyriæ in muneribus vultum tuum deprecabuntur; non omnes in muneribus, sed divites tantum.

Vers. 15. 15. OMNIS GLORIA EJUS, FILIÆ REGIS, AB INTUS, IN FIMBRIIS AUREIS CIRCUMAMICTA VARIETATIBUS.

Quia sæpe David de pulchritudine et ornatu Sponsæ locutus est, ne quis forte putaret ea corporalia esse, occurrit hoc loco ejusmodi carnalibus cogitationibus, ac dicit : « Omnis gloria, » sive decoris faciei, sive pretiosarum vestium, hujus « Reginæ, ab intus est, et si fimbriis aureis ornata, et circumamicta » dicitur variegata veste, ista omnia spiritualia sunt, interna sunt, in corde requirenda sunt. Hinc S. Petrus monet christianas mulieres, I *Petr.* III, ut ad similitudinem hujus Sponsæ ornatum interiorem adhibeant. « Quarum, inquit, non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus; sed qui absconditus est cordis homo in incorruptibilitate quietis, et modesti spiritus. » Neque tamen reprehendendus est exterior cultus ecclesiarum in sacramentorum celebratione, in ornatu altarium, in sacris solemnitatibus : non enim hic agitur de materiali ecclesia, sed de hominibus, qui populus Dei, et Christi membra sunt, quorum præcipua pulchritudo et ornatus in virtutibus consistit, ut supra diximus; ex quibus tamen virtutibus nasci debent extrinsecus opera bona, « ut qui ea vident, glorificent Patrem nostrum, qui in cœlis est, » ut Salvator docet, *Matth.* VI. Porro per fimbrias aureas, nihil aptius intelligi posse videtur, quam ipsa charitas, quæ comparatur auro, quia pretiosissima et præstantissima virtutum omnium est; et similis fimbriis dici potest, quia sicut a fimbriis desinunt vestimenta, et ab eisdem fimbriis fulciuntur, ita finis omnium

Cultus exterior ecclesiarum in celebratione Missarum non est reprehendendus.

mandatorum et virtutum est charitas, et a charitate dependent omnia mandata, et ab eadem formantur, et perficiuntur omnes virtutes. Quid sit autem vestis variegata, supra diximus. De hac autem variegata veste loqui videtur Apostolus, cum ait : « Induimini viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam, » etc., *Coloss.* cap. III. Quod attinet ad verba, illud pronomen, *ejus*, non habetur nunc in hebraico, vel græco textu; tamen legitur a S. Hieronymo in epist. *ad Principiam*, et in Commentario Psalmorum, tanquam ex versione Septuaginta, et legitur etiam a S. Augustino; et vox hebraica, si legatur cum puncto in ultima littera, significabit, *gloria ejus*. Verum tamen est, illud *ejus* esse referendum ad phrasim hebraicam, et secundum latinam phrasim redundare. Quod autem Sponsa dicatur filia regis, mirum esse non debet; nam sponsa filii regis, usitate dicitur *filia regis patris*, quia sponsus et sponsa sunt duo in carne una. Non ignoro in textu hebraico diversam esse interpunctionem a græca et latina interpunctione, sed non multum curanda est interpunctio, quæ a Rabbinis adjuncta est codici hebraico, et magis credendum est Septuaginta Interpretibus, quam omnibus Rabbinis posterioribus.

16. ADDUCENTUR REGI VIRGINES POST EAM, PROXIMÆ EJUS AFFERENTUR TIBI. Vers. 16.

Christi sponsæ quæ virginitatem suam Deo voverunt.

Quamvis unica sit sponsa Christi, eaque unice dilecta, id est, Ecclesia universalis, tamen post eam sunt etiam Christi sponsæ, præcipua quadam prærogativa præter cæteros fideles, illæ animæ, quæ in carne virginitatem suam Deo voverunt, et ipsi soli placere studuerunt. De quibus dicit Apostolus, I *Cor.* VII : « Qui sine uxore est, sollicitus est, quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo : qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, et divisus est; et mulier innupta, et virgo cogitat quæ Domini sunt, ut sit sancta corpore et spiritu : quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro. » De his loquitur nunc Propheta, et virginitatem, quæ Christo virgini mirifice placet, quippe qui pascitur inter lilia, his duobus versiculis commendat. « Adducentur, inquit, regi Christo virgines post eam, » id est, post principalem sponsam Ecclesiam, adducentur etiam ad nuptialem thalamum sponsi cœlestis omnes illæ animæ, quæ virginitatem suam Deo dicarunt. « Proximæ ejus afferentur tibi, » id est, illæ virgines solæ afferentur tibi Sponso, quæ principali sponsæ tuæ Ecclesiæ proximæ fuerint, id est, quæ illi conjunctæ, atque unitæ fuerint, quod dicitur, ut SS. Patres Basilius et Augustinus, et alii exponunt, ad hæreticos et schismaticos excludendos : virginitas enim extra Ecclesiam non habet sponsæ prærogativam. Et quoniam initio diximus, quæ in hoc Psalmo legimus de Sponsa, posse intelligi etiam de B. Maria matre Domini, quæ virginum

Virginitas extra Ecclesiam non habet sponsæ prærogativam.

Regina jure appellatur: possumus etiam quæ sequuntur de illa exponere, ut sensus sit, adducendas esse ad Christum omnes veras virgines post eam, id est, post matrem Domini; et proximas ejus, id est, quæ illi per imitationem æternæ integritatis propinquarunt, afferendas esse ad nuptias ejusdem sponsi, et regis Christi.

Vers. 17. 17. AFFERENTUR IN LÆTITIA ET EXULTATIONE, ADDUCENTUR IN TEMPLUM REGIS.

Explicat gaudium tam multiplicium nuptiarum: « Afferentur, inquit, in lætitia et exultatione,» id est, afferentur virgines ad nuptias cum magno plausu et jubilo totius cœlestis Jerusalem. Fortasse etiam notatur hoc loco canticum illud, quod soli virginum choro in cœlesti regno cantare licet: de quo sic legimus in *Apocalyp.* cap. XIV: «Et cantabant quasi canticum novum ante sedem, et ante quatuor animalia, et seniores; et nemo poterat dicere canticum, nisi illa centum quadraginta quatuor millia, qui empti sunt de terra: hi sunt, qui cum mulieribus non sunt coinquinati: virgines enim sunt, hi sequuntur Agnum quocumque ierit.» Felices animæ, quæ sequuntur Agnum itinere virginali gradientem, et in lætitia et exultatione dicunt canticum novum, ignotum videlicet antiquis Patribus, quod nemo alius dicere potest; et cum hoc jubilo adducentur in templum Regis, id est, in cœleste tabernaculum, quod et palatium propter magnificentiam, et templum propter sanctitatem dici potest.

Vers. 18. 18. PRO PATRIBUS TUIS NATI SUNT TIBI FILII, CONSTITUES EOS PRINCIPES SUPER OMNEM TERRAM.

Exposuit hactenus Propheta dignitatem et ornamenta Sponsi et Sponsæ: nunc fructum nuptiarum exponit, dicens nascituram ex hoc matrimonio felicissimam prolem, quæ toti orbi terrarum imperatura sit. Dubium autem est, ad quem loquatur Propheta, ad Sponsum; an ad Sponsam: ad Sponsum loqui dicunt aliqui recentiores, ea ratione ducti, quod in hebræo illa pronomina, *tuis* et *tibi*, sint generis masculini; ad Sponsam autem hunc sermonem dirigi, docent SS. Patres, Basilius, Chrysostomus, Hieronymus, Augustinus, et cum iis Euthymius in Commentariis. S. Hieronymus, in epist. *ad Principiam*, utroque modo exponi posse affirmat: quod quidem verum est; sed Patrum communis sententia præferenda est: neque repugnat huic sententiæ textus hebraicus, si puncta removeantur, vel mutentur, ut periti facile intelligunt. Quoniam igitur monuerat Sponsam Propheta, ut oblivisceretur populi sui et domus patris sui, id est, majorum suorum; nunc eam consolatur promittens copiam filiorum loco patrum, quos reliquit, et quorum oblivisci jussa est; et simul, ut diximus, prædicit fructum nuptiarum Sponsi cœlestis et Ecclesiæ sponsæ felicissimum fore. « Pro patribus tuis nati sunt tibi filii,» id est, pro patribus, quos habuisti, et jam mortui sunt, id est, pro Patriarchis, et Prophetis, et pro patribus, quos reliquisti in gentilitate, et quorum oblivisci jussa es, « nati sunt tibi filii, » id est Apostoli, et Discipuli Christi, qui tantæ excellentiæ erunt, ut toti orbi leges dare possint; ideo « constitues eos principes super omnem terram.» Vere enim Apostoli, primi Ecclesiæ filii, toti orbi terrarum leges dederunt, quod nullus temporalis monarcha facere potuit. Nam, ut S. Joannes Chrysostomus notat, monarchæ Romanorum non potuerunt Persis leges dare, neque Persæ Romanis; Apostoli vero, et Romanis, et Persis, et omnibus aliis gentibus leges dederunt. Et sicut in prima ætate Ecclesia, pro patribus Patriarchis, filios Apostolos habuit: ita etiam in sequenti ætate pro patribus Apostolis filios episcopos habet, qui si non singuli, omnes tamen principes sunt super omnem terram; et hoc modo per successores episcoporum, semper Ecclesia pro patribus filios habet, quos in patrum sedibus et dignitate constituat.

Apostoli toti orbi leges dederunt, quod nullus præter ipsos facere potuit. Episcopi principes sunt Ecclesiæ loco Apostolorum.

Vers. 19. 19. MEMORES ERUNT NOMINIS TUI, DOMINE, IN OMNI GENERATIONE ET GENERATIONEM.

Concludit Psalmum, dicens spirituales has nuptias in Psalmo decantatas, et fructum nuptiarum, id est, nobilissimam prolem ex hoc sancto connubio nascituram, non alium finem habituram, nisi perpetuam Dei laudem. Nam, inquit, filii isti, qui patribus substituentur,» et ipsi quoque patres filiorum evadent, «memores erunt nominis tui,» id est, cantabunt potentiam et gratiam tuam «in omni generatione et generationem.» In hebræo et græco codice habetur in singulari, *memor ero nominis tui*, et sic legunt græci Patres, et sic etiam habetur in plurimis latinis codicibus manuscriptis; sed quoniam SS. Hieronymus et Augustinus in Commentariis legunt, *memores erunt nominis tui*, et Ecclesia in officio Ecclesiastico, cum festos dies Apostolorum celebrat, hos versiculos ita canit, non visum fuit expedire, ut in bibliis recognitis tempore Sixti V et Clementis VIII hic locus mutaretur, præsertim cum in sensu nulla sit diversitas. Qui enim legunt, *memor ero nominis tui*, volunt hoc dici a Propheta, qui pollicetur Deo, se omni tempore cantaturum Dei laudes ob tam ingentia beneficia humano generi præstita, quæ in hoc Psalmo explicata sunt. Cæterum, quia David moriturus erat, et non poterat ipse per se in omni generatione et generationem canere laudes Dei, dicunt illum significare voluisse se cantaturum per alios, qui sibi invicem succedentes usque ad mundi consummationem Psalmos istos cantaturi erant. Hæc autem expositio non est diversa a superiore; idem enim est dicere: *Ego memor ero nominis tui, et cantabo laudes tuas per memoriam, et linguam aliorum,* qui sibi invicem succedent; et: *Filii tui,* qui sibi invicem succedent, *memores erunt nominis tui, et has laudes tuas a me conscriptas perpetuo decantabunt.* Notat autem S. Joannes Chrysostomus, Davidem prophetam

præter alia multa, quæ prævidit et prædixit, hoc etiam de suorum carminum æternitate prævidisse et prædixisse, quod videlicet nullo unquam tempore ipsorum celebratio intermittenda esset; quam prophetiam impletam esse et quotidie impleri cernimus.

Vers. 10. 20. PROPTEREA POPULI CONFITEBUNTUR TIBI IN ÆTERNUM, ET IN SÆCULUM SÆCULI.

Ex eo quod Apostoli, et eorum successores episcopi, semper memores futuri erunt nominis Domini, et laudes ejus cantaturi et prædicaturi, recte colligit Propheta id etiam futurum esse, ut populi fideles ab episcopis instituti, confiteantur Domino laudes ejus « usque in æternum, et in sæculum sæculi, » in hac vita, et in futura: quamvis enim in patria cessabunt preces et lacrymæ, tamen laudatio et glorificatio non cessabunt.

PSALMUS XLVI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *In finem, filiis Core, pro arcanis Psalmus.*	V. s. h. *Victori, filiorum Core, pro juventutibus canticum.*
2. Deus noster refugium et virtus: adjutor in tribulationibus, quæ invenerunt nos nimis.	Deus nostra [*h. nobis*] spes et fortitudo, auxilium in tribulationibus inventus es validum.
3. Propterea non timebimus dum turbabitur terra, et transferentur montes in cor maris.	Ideo non timebimus cum fuerit translata terra, et concussi montes in corde maris,
4. Sonuerunt et turbatæ sunt aquæ eorum; conturbati sunt montes in fortitudine ejus.	Sonantibus et tumentibus gurgitibus ejus, agitatis in montibus in potentia ejus. SEMPER.
5. Fluminis impetus lætificat civitatem Dei; sanctificavit tabernaculum suum Altissimus.	Fluminis divisiones ejus lætificant civitatem Dei sancti, tabernacula Altissimi.
6. Deus in medio ejus, non commovebitur: adjuvabit eam Deus mane diluculo.	Deus in medio ejus non commovebitur : auxiliabitur ei Deus in ortu matutino.
7. Conturbatæ sunt gentes, et inclinata sunt regna: dedit vocem suam, mota est terra.	Conturbatæ sunt gentes, concussa sunt regna : dedit vocem suam, prostrata est terra.
8. Dominus virtutum nobiscum, susceptor noster Deus Jacob.	Dominus exercituum nobiscum, protector noster Deus Jacob. SEMPER.
9. Venite, et videte opera Domini, quæ posuit prodigia super terram : 10. Auferens bella usque ad finem terræ.	Venite et videte opera Domini : quantas [*h. quot*] posuerit solitudines in terra.
Arcum conteret et confringet arma, et scuta comburet igni.	Compescit bella usque ad extremum terræ, arcum confringet, et concidet hastam [al. *hastas*] : plaustra comburet igni.
11. Vacate, et videte quoniam ego sum Deus; exaltabor in gentibus, et exaltabor in terra.	Cessate et cognoscite quoniam ego sum Deus : exaltabor in gentibus, exaltabor in terra.
12. Dominus virtutum nobiscum, susceptor noster Deus Jacob.	Dominus exercituum nobiscum, fortitudo nostra [*h. susceptor noster*] Deus Jacob. SEMPER.

Argumentum. — Cum a maximis periculis in apparatu et molitionibus bellicis, vel obsidione etiam, ab exteris gentibus liberata esset Hierosolymorum urbs, et terra Israelitica pacata, hoc ingens beneficium celebrat hic Psalmus. Hanc liberationem esse eam quæ *Isai.* XXXVI et XXXVII narratur, internecionem puta exercitus Assyriorum, cui præerat Sennacherib, tempore Ezechiæ, dubitabit nemo, qui capita Isaiæ supradicta cum nostro Psalmo attente contulerit. Strophæ tres : vers. 2-4, nobiscum Jova est, nil timemus, quamvis perturbatur orbis; vers. 5-8, tumultuentur populi, corruant regna; vers. 9-12, Jova belli finem facit, hostes in perniciem agit.

1. Præcentori, *carmen* Coraitarum, ad modum alamoth, canticum.

2. Deus nobis est refugium roburque;
auxilium in angustiis repertus est valde (validum).
3. Propterea non timemus dum mutatur terra,
et dum moventur montes in corde (medio) maris (siti ac fundati).

4. Fremant, exæstuent aquæ ejus (maris),
tremiscant montes in fastu (elatione fluctuum) ejus.

5. Flumen, rivi ejus lætitia afficiunt civitatem Dei,
locum sacrum habitationum Altissimi.
6. Deus in medio ejus *est,* non *ea* nutat;
adjuvat eam Deus appetente mane (cito).
7. Fremunt gentes, nutant regna :
edit voce sua *tonitru Jova,* dissolvitur *statim* terra (pavore).
8. Jova exercituum nobiscum *est,*
refugium nobis *est* Deus Jacobi.

9. Agite, contemplamini facinora Jovæ,
qui efficit vastitates (alii, *stupenda*) in terra;
10. Qui cessare facit bella usque ad fines terræ,
arcum confringit et præcidit hastam,
currus comburit igne.

11. « Desistite, et agnoscite, quia ego *sum* Deus,
emineo inter gentes, emineo in terra. »
12. Jova exercituum nobiscum *est,*
refugium nobis Deus Jacobi.

NOTÆ.

Vers. 1. *Alamoth,* instrumentum ita dictum, i. e. fidium acutissimi toni : conf. I *Paral.* xv, 20 : ita Rosenmullerus et Maurer. Gesenius vero et Hengstenberg vertunt, *super virginibus,* id est, ad eum modum, qui puellarum est, acutissimum puta. — Vers. 2. *Angustiis:* post hanc vocem in hebr. subaudiendum relativum אשר existimavit Alexandrinus. — Vers. 3. Hæ mutationes motusque non sunt tam physicæ, quam figuratæ et morales. — Vers. 5. Ingentibus illis rerumpublicarum subversionibus, quas concitati maris æstibus comparaverat, jam opponit Hierosolymorum tranquillam lætamque, Deo præside, securitatem, quam rivis confert leniter fluentibus. Argutari Rosenmullero videntur, qui aquas *Siloe* (*Isai.* viii, 6) hisce verbis respici existimant. Secundi membri sensus : in quo Altissimus habitat. — Vers. 6. *Appetente* : gall. *dès la pointe du matin.* — Vers. 8. *Refugium*; alii, *arx.* — Vers. 11. Jova populos tumultuantes alloquitur. *Desistite,* me meosque justos impugnare. Alii, *remittite,* scil. conatus.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XLV.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem filiis Core pro arcanis.

Recentiores Interpretes nonnulli Psalmum hunc scriptum esse volunt in gratiarum actionem, pro victoria Davidis ab inimicis suis Dei auxilio reportata; sed mirum est nulli veterum Patrum venisse in mentem ejusmodi argumentum. Nam S. Ambrosius, S. Hieronymus, S. Augustinus, S. Basilius, S. Joannes Chrysostomus, Theodoretus et Euthymius magno consensu docent Psalmum esse intelligendum de liberatione Ecclesiæ christianæ a persecutionibus infidelium. Et confirmari potest hæc explicatio ex titulo Psalmi; illud enim, *pro arcanis*, satis aperte demonstrat Prophetam non loqui de re præterita, sed de futura et ejusmodi, ut tempore Davidis occultissima esset, et nonnisi Deo revelante sciri posse. Igitur Psalmus præsens recte subjungitur Psalmo superiori : in illo enim prædicta est Ecclesiæ exaltatio ob nuptias spirituales cum Rege Christo Domino; in hoc autem prædicitur persecutio, et liberatio a persecutione; quæ liberatio potissimum futura est, ut S. Basilius arbitratur, in consummatione sæculi.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1.

1. DEUS NOSTER, REFUGIUM ET VIRTUS : ADJUTOR IN TRIBULATIONIBUS, QUÆ INVENERUNT NOS NIMIS.

Milites Christi duobus modis tentationes vincunt.

Milites Christi non minus vincunt fugiendo tentationes, quam tolerando. Quando fugiendum est, Deus refugium tutissimum est; quando tolerandum est, Deus virtus, et fortitudo est : utroque autem tempore « adjutor est in tribulationibus :» nam et adjuvat præbendo refugium, et adjuvat præstando victoriam. Illud autem, *quæ invenerunt nos nimis,* significat tribulationes gravissimas fuisse, quæ initio exortæ sunt adversus Ecclesiam, et repente ac inopinato irruisse : nam, ut legitur in *Actis Apost.* cap. II et III, post ascensionem Domini, et adventum Spiritus Sancti, Ecclesia ædificabatur et crescebat in Jerusalem magna cum pace et tranquillitate. « Quotidie, inquit S. Lucas, perdurantes unanimiter in templo, et frangentes circa domos panes, sumebant cibum cum exsultatione et simplicitate cordis, collaudantes Deum, et habentes gratiam ad omnem plebem, et Dominus augebat, qui salvi fierent quotidie in idipsum.» Sed paulo post cœpit vehementissima persecutio, flagellatis Apostolis, Stephano lapidato, et omnibus discipulis dispersis, præter Apostolos. In hebræo textu legitur : *Adjutor in tribulationibus inventus est nimis,* id est, Deus in tribulationibus inventus est auxiliator valde potens. Uterque sensus optimus est; sed quod attinet ad veritatem lectionis, adhærendum est Septuaginta Interpretibus, qui sine dubio vocem illam hebraicam, נמצה *nimsah,* paulo aliter legerunt; alioqui nunquam vertissent *invenerunt,* nisi valde imperiti fuissent. Notat S. Basilius multos habere in ore versiculi hujus verba : « Deus refugium nostrum et virtus,» sed paucissimos ex vero affectu ista pronuntiare, quod inde colligitur, quoniam ad superandas tribulationes tanto ardore confugiunt ad humana præsidia, vel etiam ad artes diabolicas, quasi Dei auxilium pro nihilo haberent. Contra autem S. David ideo dicit : « Deus noster, refugium et virtus, » quia parum omnino in hominum robore, vel armis, vel industria, confidebat.

Vers. 2.

2. PROPTEREA NON TIMEBIMUS, DUM TURBABITUR TERRA, ET TRANSFERENTUR MONTES IN COR MARIS.

Vers. 3.

3. SONUERUNT, ET TURBATÆ SUNT AQUÆ EORUM : CONTURBATI SUNT MONTES IN FORTITUDINE EJUS.

Hi duo versiculi obscurissimi sunt, sed nos SS. Patres Basilium et Chrysostomum sequimur. Igitur ex eo quod dixit populus Dei : « Deus, refugium nostrum et virtus,» concludit se impavidum fore, etiam si terra et mare sursum ac deorsum moveantur, et sedes suas horribili cum sonitu mutent. « Propterea, inquit populus Dei, non timebimus, dum turbabitur terra, » id est, dum forte turbabitur terra, sive, etiam si maxime turbetur terra, « et transferentur montes in cor maris,» id est, etiamsi ipsi montes, qui a Deo fundati et radicati videntur, ut immobiles esse censeantur, agitentur, et fluctuent, et in profundum mare præcipitentur, id est, si ita sit, si ista fiant, « non timbeimus, » quia Deus omnipotens refugium nostrum et virtus nostra est. « Sonuerunt, et turbatæ sunt aquæ eorum, » id est, non timebimus, etiamsi ex translatione montium in cor maris, resonent et turbentur aquæ maris. Dicit autem *eorum*, id est marium, quia ubi nos habemus, *in cor maris,* in textu hebraico et græco est, *in corda marium ;* noster autem Interpres mutavit numerum multitudinis in numerum singularem in voce *maris,* et reliquit numerum multitudinis in pronomine *eorum,* et inde nata est obscuritas. « Et conturbati sunt montes,» id est, etiamsi ipsi montes translati de terra in mare conturbentur, amissa videlicet stabilitate sua, in fortitudine ejus, in potentia, et robore Dei. Deus enim est, qui solus potest conturbare terram, et transferre montes in cor maris, et ipsum mare, montesque tremefacere, juxta illud *Psalm.* LXXVI, 17 : « Viderunt te aquæ, Deus, et timuerunt, et turbatæ sunt abyssi.» Et *Psalm.* CIII : « Qui respicit terram, et facit eam tremere ; » et *Isai.* LI : « Ego sum Dominus Deus tuus, qui conturbo mare, et intumescunt fluctus ejus. » Itaque in his versiculis declaratur maxima fiducia populi Dei, qui non timebit, etiam si mundus ruat; et simul insinuatur maxima Dei potestas, qui potest elementa omnia conturbare et movere : sicut revera conturbabit et movebit in consummatione sæculi, quando « erunt terræ motus maximi per loca, et præ confusione sonitus maris et fluctuum arescent homines præ timore, » *Luc.* XII; et tunc populus Dei non solum non timebit, sed aspiciet, et « levabit caput suum, » ut in Evangelio dicitur, « quoniam appropinquabit redemptio ejus, » *Matth.* XXIV. Possunt hæc omnia figurate intelligi, ut per terram intelligantur homines terreni; per montes vero, non solum terreni, sed etiam potentes et superbi, quales erant reges magni, Ecclesiæ inimici; per mare autem, amaritudo tribulationis et pœnarum, quibus in novissima die involventur omnes impii. Itaque turbabitur terra, quando « impii terræ amatores turbabuntur timore horribili, » ut dicitur *Sap.* V; « et montes transferentur in cor maris, » quando magni quondam reges qui Ecclesiam persequebantur, demergentur in profundum abyssi; et tunc sonabunt, et turbabuntur aquæ marium, quando futura ultima tribulatio horrendum in modum turbabit impios, et reges eorum, in fortitudine Dei, quoniam

Expositio moralis.

tunc apparebit quanta sit potestas iræ Dei in peccatores.

Vers. 4. 4. FLUMINIS IMPETUS LÆTIFICAT CIVITATEM DEI, SANCTIFICAVIT TABERNACULUM SUUM ALTISSIMUS.

Vers. 5. 5. DEUS IN MEDIO EJUS NON COMMOVEBITUR, ADJUVABIT EAM DEUS MANE DILUCULO.

Ostendit nunc quare non timebit populus Dei, quando turbabitur terra, et montes transferentur in cor maris; et rationem esse dicit, quoniam pro amaritudinis abundantia, quæ turbabit impios, dabitur Ecclesiæ abundantia voluptatis, quæ eam lætificabit; et pro instabilitate montium, qui transferentur in cor maris, dabitur Ecclesiæ stabilitas perpetua, quia Deus erit in medio ejus. «Fluminis, inquit, impetus lætificat civitatem Dei,» id est, non timebit populus Dei, quando turbabitur terra, quia non irruent in Ecclesiam fluctus maris amari; sed fluminis aquæ dulces et claræ magno impetu, magna videlicet copia, et abundantia voluptatis lætificabunt eam. In hebræo habetur, נהר פלגיו *nahar pelagav*, *fluminis rivi*, sive *divisiones*, pro eo quod nos habemus ex græco, *fluminis impetus*; sed non sunt contraria: nam rivi aquarum possunt et cum impetu, et sine impetu fluere: voluerunt autem Septuaginta Interpretes declarare rivos illos non remisse et tenuiter fluere, sed cum magna plenitudine et impetu, ad significandam vehementiam dulcedinis, quæ redundat in civitate Dei; sicut in alio *Psalm.* XXXV, dicitur: «Torrente voluptatis tuæ potabis eos.» Addit Propheta: «Sanctificavit tabernaculum suum Altissimus,» quasi dicat: Ideo lætificat civitatem suam Deus, quia eam elegit, et sanctificavit in tabernaculum sibi, eamque esse voluit propriam suam habitationem, juxta illud *Apocalyp.* XXI: «Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, et habitabit cum eis, et ipsi populus ejus erunt.» «Deus in medio ejus, non commovebitur;» hoc opponitur instabilitati terræ et montium, quasi dicat: Non timebit civitas Dei, ne forte transferatur in cor maris: nam «Deus est in medio ejus,» id est, Deus non recedit ab ea, sed præsentissimus illi adest, utpote «in medio,» in intimis, in corde ejus, et ideo ista civitas non commovebitur, sed æterna stabilitate solidabitur. Et concludit ostendens, unde et quando ista erunt, dicens: «Adjuvabit eam Deus mane diluculo,» id est, lætitia et stabilitas dabuntur civitati Dei, quoniam Deus adjuvabit eam in exortu diei, id est, incipiente die felicitatis æternæ. Scriptura enim comparat infidelitatis tempus tenebris noctis, tempus fidei auroræ, visionem Dei claritati diei. B. Paulus *ad Rom.* XIII: «Nox præcessit, dies autem appropinquavit.» Et B. Petrus in II *Epist.* cap. I: «Habetis firmiorem propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco, donec dies illucescat, et lucifer oriatur in cordibus vestris.» Et Sponsa in *Cantic.* cap. II: «Donec aspiret dies, et inclinentur umbræ.» Et propheta Malachias cap. IV: «Vobis timentibus nomen meum orietur Sol justitiæ.» Et cum hac sententia satis apte cohæret antiqua lectio, quam habet S. Augustinus, et cujus meminit S. Ambrosius, et quam amplectitur Ecclesia in officio Ecclesiastico: «Adjuvabit eam Deus vultu suo,» id est, adjuvabit eam adjutorio omnium maximo et potentissimo, quando ostendet ei vultum suum, quod tunc erit, quando Sol justitiæ manifeste se illi ostendet, et inchoabit diem illum ab initio mundi a Sanctis omnibus desideratum et exspectatum; de quo dicit Apostolus: «Scio cui credidi, et certus sum, quia potens est depositum meum servare in illum diem,» II *Timoth.* I.

Vers. 6. 6. CONTURBATÆ SUNT GENTES, ET INCLINATA SUNT REGNA: DEDIT VOCEM SUAM, MOTA EST TERRA.

Prædicit verbis propriis quod figuratis ante prædixerat, destructionem videlicet inimicorum Ecclesiæ, unde pax universalis et perpetua consequetur. Quod igitur antea dixerat de terra et montibus, nunc dicit apertius de gentibus et regnis. «Conturbatæ sunt, inquit, gentes,» quia propinquat interitus earum; «et inclinata sunt regna,» id est, dejecta ab altitudine sua, et usque ad terram prostrata. «Dedit vocem suam,» Deus videlicet intonuit de cœlo, «et mota est terra,» id est, contremuit, vel liquefacta et desolata est terra: nam vox hebraica מוג *mug*, *liquescere* et *dissolvi* est. Quod autem hic dicitur de regnorum terrenorum destructione, prædictum fuit clarius a Daniele cap. II, ubi dicitur: «Regnum Christi consumpturum omnia regna, et ipsum mansurum in æternum;» et explicatum fuit ab Apostolo, I *Cor.* XV, illis verbis: «Deinde finis, cum tradiderit regnum Dei, et Patri, cum evacuaverit omnem principatum, et potestatem, et virtutem.»

Vers. 7. 7. DOMINUS VIRTUTUM NOBISCUM, SUSCEPTOR NOSTER DEUS JACOB.

In his omnibus ruinis gentium et regnorum non timebit populus Dei, quoniam dicere poterit: «Dominus virtutum,» id est exercituum, «nobiscum est, susceptor noster,» id est, qui nos tuendos suscepit, «Deus Jacob» est. Dicitur autem, *Dominus virtutum*, id est exercituum, quoniam omnes angeli, qui plurimi et potentissimi sunt, ad nutum illi obediunt, juxta illud *Psalm.* CII: «Potentes virtute facientes verbum illius.» Nec solum angeli sunt milites Dei, sed omnes omnino res creatæ: nam «ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum faciunt verbum ejus,» ut dicitur in *Palm.* CXLVII, et ut dicitur in *Psalm* CXVIII: «Omnia serviunt ei.» Itaque duo argumenta proponuntur in hoc versiculo, quibus apertissime demonstratur posse, ac debere populum Dei nihil timere: primum est, quia Dominus potentissimus, cui omnia militant, hujus populi adjutor est. Alterum, quia hic idem Dominus non solum potest,

sed etiam vult populum suum juvare, cum dici velit Deus Jacob, id est, Deus populi hujus, qui dicitur Jacob a patriarcha illo sancto, et Dei amicissimo, ex cujus progenie carnem sumere dignatus est.

Vers. 8. 8. VENITE, ET VIDETE OPERA DOMINI, QUÆ POSUIT PRODIGIA SUPER TERRAM, AUFERENS BELLA USQUE AD FINEM TERRÆ.

Hortatur omnes gentes, ut cogitent mirabilia opera Dei, atque illud in primis, quod erit in novissimo tempore, quando sublatis omnibus inimicis, vel potius subjectis omnibus sub scabellum pedum Christi, finis erit omnium bellorum, et solus regnabit Deus, nullo amplius resistente, vel rebellante. Quod regnum expectamus et petimus, cum quotidie dicimus in oratione Dominica: «Adveniat regnum tuum.» «Venite, inquit, et videte,» id est, accedite per fidem, et mentis oculis contemplamini, et considerate «opera Domini, quæ posuit prodigia super terram,» id est, considerate opera, quæ Deus ponet (nam præteritum ponitur hic pro futuro more prophetico) super terram, tam admiranda, et stupenda, ut prodigia nominari possint. Ponet autem hæc prodigia «auferens bella usque ad finem terræ;» vere enim mirabile est, potuisse ex tota terra usque ad ultimos ejus fines auferri bella, et ita auferri, ut in æternum renovari non possint. Ex hebræo S. Hieronymus vertit, *quantas posuerit desolationes in terra*, pro eo quod nos legimus, *quæ posuit prodigia super terram*: et sensus idem est; nam ex desolatione totius terræ translatis justis in cœlum, et detrusis impiis in infernum, orietur cessatio bellorum in universa terra. Verbum tamen hebraicum שמות *shammoth* utrumque significat, *desolationes* et *admirationes*, sive *prodigia*: nam vox שמם *shamam* significat *admirari* et *desolari*; proinde Septuaginta Interpretes recte verterunt *prodigia*, cum vox hebraica id significet, quamvis etiam desolationes significare possit.

Vers. 9. 9. ARCUM CONTERET, ET CONFRINGET ARMA, ET SCUTA COMBURET IGNI.

Declarat quod dixit, *auferens bella*; ac dicit id futurum esse, quia Dominus destruet omnia arma, tam quibus usus est in feriendo, quales sunt arcus et lanceæ, quam quibus utuntur milites ad sui defensionem, qualia sunt scuta: sine armis autem bella geri non possunt. In hebræo pro voce *arma*, habetur in specie חנית *chanith*, *hasta*, sive *lancea*; sed Septuaginta maluerunt vertere *arma*, quia sine dubio Propheta nomine arcus et lanceæ significare voluit omnia arma offensiva; itaque sensus est, *arcum conteret, et confringet reliqua arma*. Pro voce vero *scuta*, est in hebræo *currus*, et quidem sensus est idem, quia et scuta et currus militares, et omnia similia instrumenta belli cremanda prædicuntur: tamen sciendum est, vocem hebraicam עגלות *hagaloth* significare *currus*, quia currus rotundi sunt; proprie enim vox illa *rotunditatem* significat. Quoniam igitur scuta etiam rotunda sunt, et melius conjunguntur scuta cum lanceis et arcubus, quam currus, ideo Septuaginta prudenter verterunt *scuta*. Hos duos versiculos aliqui exponunt de pace temporali, quæ fuit tempore Augusti, vel Constantini; sed longe melius conveniunt in æternam pacem, quæ erit in fine sæculi, quando Ecclesia desinet esse militans, et incipiet esse triumphans, omnibus videlicet hostibus undique debellatis.

Vers. 10. 10. VACATE, ET VIDETE, QUONIAM EGO SUM DEUS; EXALTABOR IN GENTIBUS, ET EXALTABOR IN TERRA.

Contemplatio rerum divinarum requirit animum liberum a perturbationibus.

Dixerat paulo ante Propheta: «Venite, et videte opera Domini.» Nunc ut ostendat quomodo venire oporteat, si quis opera Domini intelligere velit, dicit: «Vacate, et videte,» ac, ut magis persuadeat, inducit Deum ipsum loquentem et exhortantem: «Vacate, et videte, quoniam ego sum Deus.» Nam contemplatio rerum divinarum requirit animum liberum a tumultu perturbationum sæcularium; radix autem omnium perturbationum est cupiditas: ex desiderio enim divitiarum, deliciarum, honorum, et similium rerum, oriuntur occupationes molestissimæ, quæ nullam omnino quietem homini sic affecto relinquunt. Hinc Hieremias de viro contemplativo dicit: «Sedebit solitarius, et tacebit, quoniam levavit se supra se,» *Thren.* III; et Dominus præcipit, *Matth.* VI: «Tu autem cum oraveris, intra in cubiculum tuum, et clauso ostio ora Patrem tuum.» Quid sit enim, clauso ostio, Patrem orare, exemplo suo nos docuit, qui ut plurimum oraturus ascendebat in montes, et solus orabat, remotus videlicet ab omni strepitu curarum et negotiorum. Sed, ut diximus, præcipua vacatio debet esse a concupiscentia rerum terrenarum: nam qui nihil desiderat eorum, quæ videntur, etiam si multum occupetur in auxilio proximorum, facile colliget animum, cum voluerit, et vacabit, et videbit, quoniam Dominus ipse solus est Deus, ipse principium et finis, ipse spes tota fidelium in terris, et vera felicitas eorum in cœlis. Nam et David occupatissimus erat in regno administrando, et S. Gregorius (ut etiam plurimi alii S. Pontifices) in administrando pontificatu; et tamen altissimis contemplationibus suspendebantur, eo quod alas mentis a luto concupiscentiæ liberas gererent. Ipse etiam Apostolus sollicitudine omnium Ecclesiarum premebatur, et labore manuum ad victum quærendum exercebatur; et tamen quia a desideriis sæcularibus liberrimus erat, non solum vacabat, et videbat, sed etiam usque ad tertium cœlum rapiebatur, et audiebat arcana verba, quæ non licet homini loqui. Contra vero multi sunt homines otiosi, quod attinet ad occupationes negotiorum; sed quia carnales sunt, et sæcularibus desideriis implicati, Deo vacare non norunt. Ait igitur: «Vacate,» id est, otium sanctum quærite, et animum

purum et tranquillum afferte, et videte attentissime cogitantes, « quoniam ego sum Deus, » id est, ego sum Deus solus, et nulla res creata, quamvis magna et sublimis videatur, est Deus, ego solus sum, id quod est; ego solus, «ex quo omnia, per quem omnia, et in quo omnia,» *Rom.* XI; ego solus, sine quo nihil potestis, et nihil estis, et in quo omnia potestis, et vere estis. « Exaltabor in gentibus, et exaltabor in terra, » id est, ego cum mirabilia fecero, quæ supra dicta sunt, apparebo sublimis coram omnibus gentibus, et coram omni orbe terrarum, ita ut omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium et infernorum. Nam in fine sæculi nullus omnino erit, qui Deum contemnere audeat; sed omnes vel volentes, vel inviti agnoscent supremum ejus imperium, illique subjicientur. S. Basilius et aliqui alii mystice interpretantur hanc exaltationem de exaltatione Christi in cruce, ut sensus sit: « Vacate, et videte, quoniam ego, » qui homo esse videor, sicut homines cæteri, vere tamen « sum Deus, et exaltabor inter gentes, et in terra, » suspensus in cruce ad ignominiam et supplicium, in oculis impiorum. Vere autem per hanc ipsam crucem exaltabor in omnibus gentibus, et in omni terra, quia omnia traham ad me ipsum, et jugo fidei, atque obedientiæ meæ, ipsi etiam summi reges cum populis colla submittent. In hebræo est, *cessate et videte,* quod potest intelligi de cessatione a negotiis et desideriis sæcularibus, ut diximus, et eam litteralem, et propriam expositionem esse censemus : tamen non est improbanda sententia illorum qui volunt, in his verbis exhortationem contineri ad impios, ut sensus sit: Cum ea futura sint, quæ sunt paulo ante explicata, *cessate jam* tandem a peccato infidelitatis, et a persecutionibus piorum, *et videte* oculis fidei, *quoniam ego sum Deus,* et idola vestra non sunt dii; ego enim solus in fine sæculi *exaltabor in gentibus, et in omni terra.*

Deus qui sit et quantus?

11. DOMINUS VIRTUTUM NOBISCUM, SUSCEPTOR NOSTER DEUS JACOB. Vers. 11.

Concludit Psalmum repetitione versus septimi, ut affectum piorum, exhortatione illa Dei, rursum excitatum et renovatum fuisse demonstret.

PSALMUS XLVII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *In finem, pro filiis Core Psalmus.*	V. s. h. *Victori, filiorum Core canticum* [*h. psalmus*].
2. Omnes gentes, plaudite manibus: jubilate Deo in voce exultationis.	Omnes populi [al. *gentes*], plaudite manibus: jubilate Deo in voce laudis.
3. Quoniam Dominus excelsus, terribilis: rex magnus super omnem terram.	Quoniam Dominus [al. *Deus*] altissimus terribilis : rex magnus super omnem terram.
4. Subjecit populos nobis, et gentes sub pedibus nostris.	Congregavit populos subter nos, et tribus [*h. plebes*] sub pedibus nostris.
5. Elegit nobis hæreditatem suam, speciem Jacob quam dilexit.	Elegit nobis hæreditatem nostram : gloriam [*h. superbiam*] Jacob quam dilexit. SEMPER.
6. Ascendit Deus in jubilo, et Dominus in voce tubæ.	Ascendit Deus in jubilo : Dominus [al. *Deus*] in voce buccinæ.
7. Psallite Deo nostro, psallite; psallite regi nostro, psallite.	Canite [*h. psallite*] Deo, canite [*h. psallite*]; canite [*h. psallite*] regi nostro, canite [*h. psallite*].
8. Quoniam rex omnis terræ Deus : psallite sapienter.	Quia rex universæ terræ Deus : canite [*h. psallite*] erudite.
Regnabit Deus super gentes; Deus sedet super sedem sanctam suam.	Regnavit Deus super gentes : Deus sedet super thronum sanctum suum.
10. Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham : quoniam dii fortes terræ vehementer elevati sunt.	Principes populorum congregati sunt, populus Dei Abraham : quoniam dii, scuta terræ, vehementer elevata [al. *elevati*] sunt.

Argumentum. — Eadem occasione, qua superior, compositus fuisse videtur hic Psalmus. Juxta Rosenmullerum, a Coraita aliquo Salomonicæ templi consecrationi accantatus fuit. Juxta Hengstenberg hocce carmen respicit quæ II *Chron.* XX, 11 narrantur. Cf. II *Chron.* XX, 19, et *ibid.* XX, 26 cum *Ps.* XLVII, 6. Messiæ in sensu mystico convenit. Strophæ duæ : vers. 2-5, laudate Jovam, qui subjectis imperio nostro populis hanc nobis terram possidendam dedit; vers. 6-10, laudate Jovam, qui suo populo adjungit exteros.

1. Præcentori, Coraitarum carmen.

2. Omnes populi, plaudite manibus;
jubilate Deo voce exultabunda.
3. Nam Jova, altissimus, terribilis *est*,
rex magnus super omnem terram.
4. Ducit (subjicit) populos subter nos,
et nationes subter pedes nostros.
5. Elegit nobis hæreditatem nostram (Canaan)
decus Jacobi, quem diligit.

6. Ascendit Deus cum clamore læto,
Jova cum clangore tubæ.
7. Canite Deum, canite!
canite regi nostro, canite!
8. Nam rex *est* omnis terræ Deus,
canite carmen.
9. Regnat Deus super gentes,
Deus sedet in solio suo sancto.
10. Principes populorum congregantur, (ut omnes pariter fiant)
populus Dei Abraham;
Nam Dei sunt clypei terræ:
exaltatus est plurimum *Jova*.

NOTÆ.

Vers. 5. *Elegit hæreditatem*, i. e. dedit hæreditatem electam.—Vers. 6. *Ascendit*, in Sionem arcem, aiunt multi; Crelier : in cœlum. — Vers. 8. *Carmen*, puta arte multa elaboratum : ita multi : cf. *Ps.* XIV, 1. — Vers. 10. Ante *am* multi subaudiunt *im*, eodem sensu : *cum populo Dei*, etc., ut sint unus populus. *Clypei* a defendendo principes vocantur et *Hos*. IV, 18. *Dei sunt*, Deo subjiciuntur. Pro *am* Alexandrinus legit *im*.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XLVI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem pro filiis Core Psalmus.

Titulus nihil continet novi, sed de argumento quæstio esse potest : non enim desunt ex recentioribus, qui Psalmum ad litteram exponendum esse censeant de asportatione arcæ fœderis in montem Sion a Davide. Moventur autem ea ratione, quod sicut in hoc Psalmo scriptum est : « Ascendit Deus in jubilo, et Dominus in voce tubæ; » ita scriptum sit II *Reg*. VI : « Ducebant arcam Testamenti Domini in jubilo, et in clangore buccinæ; » et pro verbo *ducebant*, in hebræo est מעלים *mahalim*, id est, *ascendere fecerunt*. Cæterum SS. Patres, ut Chrysostomus, Hieronymus, Augustinus, et cum eis Theodoretus et Euthymius, nullam arcæ mentionem fecerunt, et simpliciter totum Psalmum de victoria et ascensione Christi posuerunt. Eorum sententia nobis sequenda esse videtur, tum propter ipsorum auctoritatem, tum quia si de sola arcæ asportatione ad litteram ageretur, non esset opus omnes gentes ad lætitiam invitare; neque similia sunt, quæ dicuntur in II lib. *Reg*. cap. VI, iis quæ dicuntur in hoc Psalmo : ibi enim dicitur : « Ascendere fecerunt arcam; » hic dicitur : « Ascendit Deus; » et rursum repetitur, « et Dominus in voce tubæ : » sunt autem valde diversa, « ascendere fecerunt arcam, » et « ascendit Deus; » illud enim recte redditum est per verbum *ducebant*, quod proprie convenit arcæ ligneæ, quæ non movetur nisi ab alio deferatur; at *ascendit Deus* ad eum refertur, qui propria virtute sursum abiit.

Hic Psalmus de ascensione intelligendus est.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. OMNES GENTES, PLAUDITE MANIBUS: JUBILATE DEO IN VOCE EXULTATIONIS.

Invitat Propheta sanctus omnes gentes, ut voce et gestibus lætitiam animi ostendant: omnes gentes invitat, quia gloria capitis toti corpori communis est; corpus autem non solos Judæos, sed etiam gentes comprehendit: Ecclesia enim, quæ corpus Christi est, toto terrarum orbe diffunditur. Quod autem ad plaudendum manibus invitat, non significat strepitum corporalem edendum, ut recte S. Chrysostomus admonuit, sed metaphorica locutio est, quæ indicat gaudendum et lætandum esse, ut ii faciunt, qui præ gaudio exiliunt, et manibus strepitum, et voce clamores excitant: nam idem Propheta non solos homines ad plausum et exultationem invitare solet, sed etiam cœlum, et terram, et flumina, et montes, et arbores, *Psal.* XCV: « Lætentur cœli, et exultet terra, commoveatur mare et plenitudo ejus; gaudebunt campi, et omnia, quæ in eis sunt: tunc exultabunt omnia ligna silvarum a facie Domini, quia venit; » et in *Psalm.* XCVII: « Flumina plaudent manu, simul montes exultabunt a conspectu Domini: » quæ omnia metaphorica sunt, neque aliud significant, nisi ingentem animi lætitiam hominis cupientis, si fieri posset, ut omnia sibi congauderent. Neque omittendum est, quod monet S. Augustinus, illorum duntaxat gaudium Deo gratum esse, qui manibus plaudunt et voce exultant, id est, qui operibus bonis et voce laudis testantur se in Domino gaudere.

Vers. 2. 2. QUONIAM DOMINUS EXCELSUS, TERRIBILIS, REX MAGNUS SUPER OMNEM TERRAM.

Reddit rationem Propheta, cur omnes gentes ad plaudendum et exultandum invitaverit: ac primum rationem ducit a magnitudine Christi, quem dicit esse « excelsum » ratione divinitatis, « terribilem » ratione potentiæ, et « regem magnum » ratione providentiæ et gubernationis. « Quoniam, inquit, Dominus excelsus, » id est, cum plausu et exultatione jubilate Deo, gentes omnes, quoniam Deus, et Dominus noster Christus excelsus est, sive altissimus (ut vertit S. Hieronymus) quoad naturam divinam, ratione cujus longe excellit omnibus rebus creatis. Item, quoniam « terribilis » est, quoad potentiam, cum vere sit omnipotens, et nihil ei resistere possit. Denique, quia « rex magnus est super omnem terram, » quoad gubernationem, cum ipse sit supremus, et absolutus, et universalis rector orbis terræ.

Vers. 3. 3. SUBJECIT POPULOS NOBIS, ET GENTES SUB PEDIBUS NOSTRIS.

Alteram rationem ducit a beneficio, quod Ecclesiæ suæ contulit in principio, quando eam eduxit de terra Ægypti; tunc enim Deus, sive Christus secundum formam Dei introduxit populum in terram promissionis, et populos, ac gentes, quæ loca illa possidebant, subjecit populo suo, et fecit, ut reipsa pedibus conculcarent colla regum illarum gentium, ut scribitur in libro *Josue* cap. I.

Vers. 4. 4. ELEGIT NOBIS HÆREDITATEM SUAM, SPECIEM JACOB QUAM DILEXIT.

Tertiam rationem ducit ab alio beneficio, quo idem Deus Christus, post ejectos Chananæos, et populum suum in eorum terram introductos, elegit sibi in peculiarem et propriam hæreditatem primitivam Ecclesiam, ex Judæis credentibus, id est, Apostolis cæterisque discipulis. « Elegit, inquit, nobis, » id est, in nobis, sive ex nobis « hæreditatem sibi, » populum videlicet peculiarem: « speciem Jacob, quam dilexit, » id est, elegit pulchritudinem quamdam eximiam populi Judaici, qui dicitur Jacob, quam pulchritudinem merito adamavit, et ideo ex eo populo Ecclesiam, quasi propriam hæreditatem sibi ipse constituit. Observandum est ex hoc loco, in populo Judaico plurimos fuisse duræ cervicis, et idololatriæ addictos, ac per hoc tandem reprobatos; sed fuisse etiam sanctissimos Patriarchas, quorum spiritualem pulchritudinem fidei ac morum Deus valde dilexit. Unde et Apostolus dicit *Rom.* XI, Judæos fuisse Deo charissimos propter patres, et Ecclesiam ex Judæis esse bonam olivam, cujus aliqui rami fracti sunt ob incredulitatem, et in eorum locum insertos esse Gentiles conversos ad fidem, quos oleastros appellat, et iisdem Gentilibus jam fidelibus dicit: « Quod si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cum oleaster esses, insertus es in illis, et socius radicis, et pinguedinis olivæ factus es, noli gloriari adversus ramos: quod si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te. » Hæc igitur est species Jacob, quam Deus, et propter quam elegit sibi hæreditatem ex populo Judæorum, cui postea adjunxit multitudinem gentium. In hebræo codice nunc habemus: *Elegit nobis hæreditatem nostram;* sed Septuaginta Interpretes, qui verterunt *hæreditatem sibi*, sine dubio non legerunt נחלתינו *nachalathenu*, quod significat *hæreditatem nostram*, sed נחלתו *nachalatho*, vel נחלה לו *nachala lo*, quod est *hæreditatem sibi*. Et facile fuit post tempora Septuaginta Interpretum mutari textum ob litterarum similitudinem. Certe sententia multo clarior est, quam reddiderunt Septuaginta Interpretes, quam ea sit, quam nunc recentiores colligunt ex hebræo. Quid enim sit, *elegit nobis hæreditatem nostram*, vix intelligi potest, at *elegit in nobis hæreditatem sibi* facillime intelligitur.

Vers. 5. 5. ASCENDIT DEUS IN JUBILO, ET DOMINUS IN VOCE TUBÆ.

Hæc est quarta ratio, cur oporteat plaudere et exultare, quia videlicet, posteaquam Dominus

« elegit sibi hæreditatem » in populo Hebræorum, id est, inchoavit Ecclesiam suam in Apostolis et Discipulis, qui omnes Hebræi erant; ascendit in cœlum, et naturam nostram personæ suæ indissolubiliter unitam evexit supra omnes cœlos, super omnes angelos, et super omnes creaturas. Quamvis enim in hoc Psalmo non exprimatur, quo ascenderit, exprimitur tamen in *Psalm.* LXVII: « Ascendit in altum, captivam duxit captivitatem; » et ibidem : « Ascendit super cœlos cœlorum ad orientem. » Ait igitur : « Ascendit Deus, » id est, Christus ascendit in cœlum, sed ascendit propria virtute, quia Deus erat; ideo enim dicit, « ascendit Deus. » Illud *in jubilo, et in voce tubæ*, de spirituali jubilo et sono angelorum intelligendum est : nam, ut Chrysostomus notat, quod ad corporalem strepitum attinet, ascendit in silentio Apostolis aspicientibus et mirantibus; et fortasse non sunt visi, neque auditi chori angelorum, ut in nativitate, ut Apostoli nulla alia re distraherentur, sed toti essent intenti ad cogitandum mysterii magnitudinem, dum viderent naturam humanam, cui dictum erat *Gen.* III: « Pulvis es, et in pulverem reverteris, » jam cum ingenti gloria et immortalitate indutam ascendere super omnes cœlos : sed tamen dubitari non potest, quin adessent angelorum legiones ineffabili jubilo deducentes Dominum gloriæ in gloriam suam.

Vers. 6. 6. PSALLITE DEO NOSTRO, PSALLITE : PSALLITE REGI NOSTRO, PSALLITE.

Vers. 7. 7. QUONIAM REX OMNIS TERRÆ DEUS, PSALLITE SAPIENTER.

Antequam subjungat quintam rationem, ex admiratione ascensionis, provocat omnes ad laudandum Deum, et ad effectum suum significandum non semel tantum dicit, sed iterum atque iterum repetit : « Psallite, inquit, Deo nostro, psallite : psallite regi nostro, psallite, » id est, psallite Domino, quia Deus noster est; nimirum psallite, quia rex noster est, et tertio psallite, quia non solum rex noster est, sed quia « omnis terræ rex » est. Nec solum psallite frequenter, sed etiam « sapienter, » id est, attente et considerate, ut nulla in re fiat error; oportet enim officium, quod summo Regi præstatur, cum omni diligentia præstari. Vide de hac re S. Bernardum serm. 7 et 47 *in Cantica*. Significatur etiam per vocem *sapienter*, ut Chrysostomus et Augustinus ad monent, ut qui Psalmos canit, intelligat quod canit, et ex intelligentia mysteriorum moveatur affectus pietatis in Deum. In qua re videtur hoc tempore non leviter peccari ab iis, qui officium canendi in Ecclesia susceperunt.

Vers. 8. 8. REGNABIT DEUS SUPER GENTES : DEUS SEDET SUPER SEDEM SANCTAM SUAM.

Christus toti orbi dominaturus prædicitur. Quinta ratio ponitur hoc loco, cur oporteat psallere et jubilare Deo in voce exultationis; quia videlicet, Christus posteaquam in cœlum ascendit, per Apostolos suos toti orbi terrarum prædicavit Evangelium, atque ad regnum suum gentiles adduxit. « Regnabit, inquit, Deus super gentes, » id est, non contentus Christus Deus hæreditate, quam sibi acquisivit ex populo Judæorum, regnabit etiam super gentes, dum per Apostolorum prædicationem gentes omnes jugo fidei colla subjicient. Sed interim « sedet super sedem sanctam suam, » id est, sedet ad dexteram Patris, quæ est sedes regni Dei sanctissima, id est justissima, et in quam nulla cadere potest iniquitas. Vocatur etiam sedes Dei sancta, quoniam anima justi sedes est sapientiæ, et Deus sedet super Cherubim, qui sunt sanctissimi et beatissimi spiritus.

Vers. 9. 9. PRINCIPES POPULORUM CONGREGATI SUNT CUM DEO ABRAHAM : QUONIAM DII FORTES TERRÆ VEHEMENTER ELEVATI SUNT.

Declarat quod dixit : « Regnabit Deus super gentes. » Id enim futurum erat, quia per Apostolorum prædicationem « principes populorum, » cum ipsis suis populis fideles futuri erant, et dimissis diis patrum suorum, cum Deo Abraham, qui solus verus est Deus, congregandi erant. Hoc igitur est, quod dicit : « Principes populorum, » gentilium videlicet, « cum Deo Abraham congregati sunt, » id est, cum Deo Abraham convenerunt, ut ipse esset eis in Deum, et ipsi populus ejus essent. Nominat autem Deus Abraham, ad differentiam deorum, quos sibi variæ gentes adoptarunt, cum in mundum ingressa est idololatria, quo tempore apud familiam Abrahami veri Dei cultus relictus est. In hebraico textu legitur : *Populus Dei Abraham*, pro eo quod nos habemus, *cum Deo Abraham;* sed Interpretes Septuaginta non legerunt *ham*, sed *him* : eædem enim litteræ cum uno puncto significant *eum*, cum alio significant *populus*. Et vel ex hoc loco intelligi potest puncta non esse ubique recte collocata : nam si legamus ut legerunt Septuaginta Interpretes, sensus est clarissimus; si vero legamus, ut nunc est in hebræo, sensus nullus, aut obscurissimus erit. Quid enim est : « Principes populorum congregati sunt populus Dei Abraham? » Hæc enim lectio nunc habetur in textu hebraico. Quod autem sequitur : « Quoniam dii fortes terræ vehementer elevati sunt, » S. Augustinus exponit de superbis hominibus, qui non convenerunt cum Deo Abraham, sed reprobi facti sunt ob eorum superbiam. S. Joannes Chrysostomus exponit de Apostolis, per quos principes populorum conversi sunt ad Deum Abraham, ut sensus sit : « Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham, quoniam dii fortes terræ, » id est Apostoli, vehementer elevati sunt, » cum pleni fuerint donis sapientiæ, et fortitudinis, et miraculorum in tantam eminentiam, ut principes populorum eis resistere non potuerint. Vere enim Apostoli Spiritu Sancto repleti tam fortes fuerunt, ut omnia pericula, omnia tormenta, omnem potentiam diaboli, et omnem

Apostolorum fortitudo.

mundi sapientiam superaverint. Sed potest etiam satis commode ad litteram intelligi de iisdem principibus populorum, ut iidem sint principes populorum, et dii fortes terræ, ut sensus sit : « Principes populorum cum Deo Abraham congregati sunt, » quoniam ipsi, qui sunt quasi dii quidam, et potentes in terra, vehementer elevati sunt, cum antea essent per idololatriam servi dæmoniorum, et nunc sint facti per fidem filii Dei veri et vivi. In hebræo est alia lectio : *Quoniam Dei scuta terræ valdè elevatus est.* Et quidem vox *Dei* in græco etiam in genitivo est, ex quo putant aliqui in latino textu legendum esse *Dei*, et errore librariorum positum esse *dii* pro *Dei*. Sed cum S. Augustinus et S. Hieronymus in Commentario legant *dii*, et sensus sit longe clarior, credibile est varias fuisse lectiones græcas; et nostram latinam translatam esse ex græca emendatiore, præsertim cum nulla inveniatur varietas in codicibus latinis manuscriptis, sed in omnibus legatur *dii*. Illud autem, *scuta terræ*, potest etiam ex hebræo verti, *protectores*, sive *magistratus terræ*, ut periti facile intelligunt ex cap. IV *Oseæ*, vers. 18, ubi hæc eadem vox מגיני *maginne*, quam hoc loco S. Hieronymus vertit *scuta*, vertitur ab eodem Hieronymo *protectores*. Et quoniam protectores, sive magistratus, potestatem habent super alios, non debet mirum videri, si Septuaginta Interpretes, et Interpres latinus posuerint *fortes*. Itaque « dii fortes terræ » sunt principes, qui instar deorum fortiter protegere debent terram ipsis subjectam. Denique illud, *elevatus est,* verterunt Septuaginta in numero multitudinis, ad sensum potius, quam ad verbum respicientes. Sensus enim est, *dii fortes terræ elevatus est,* id est, unusquisque eorum elevatus est, quod clarius vertitur, *elevati sunt.* Neque est hoc novum in lingua hebraica, sed usitatum ut *Genes.* I, ubi nos habemus : *Sint luminaria*, in hebræo est, *sit luminaria*; et *Eccli.* X, ubi legimus : *Muscæ morientes perdunt suavitatem unguenti*, in hebræo legitur : *Muscæ morientes perdit suavitatem unguenti.* Et *Gen.* XLIX, ubi invenitur : *Filiæ discurrerunt super murum,* in hebræo invenitur : *Filiæ discurrit.* Sicut etiam e contrario non raro in hebræo invenitur nomen singularis numeri, cum verbo numeri multitudinis, ut *Aggæi* II, pro eo quod nos legimus : *Et veniet desideratus cunctis gentibus,* in hebræo habetur : *Et venient desiderium gentium;* et *Job.* XV, ubi nos habemus : *Numerus annorum incertus est,* legitur in hebræo : *Numerus annorum reconditi sunt.* Igitur verba hujus postremi versiculi, quæ juxta litteram hebraicam nullum sensum habere videntur, sapientissime a Septuaginta Interpretibus et a nostro latino Interprete reddita sunt.

PSALMUS XLVIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — 1. *Psalmus cantici filiis Core, secunda sabbati.*	V. S. H. — *Canticum Psalmi filiorum Core.*
2. Magnus Dominus, et laudabilis nimis, in civitate Dei nostri, in monte sancto ejus.	Magnus Dominus et laudabilis nimis : in civitate Dei nostri in monte sancto suo.
3. Fundatur exultatione universæ terræ mons Sion, latera aquilonis, civitas regis magni.	Specioso germini, gaudio universæ terræ, monti Sion, lateribus aquilonis, civitatulæ regis magni.
4. Deus in domibus ejus cognoscetur, cum suscipiet eam.	Deus in domibus ejus : agnitus est in auxiliando.
5. Quoniam ecce reges terræ congregati sunt, convenerunt in unum.	Quia ecce reges congregati sunt : venerunt [*h. transierunt*] simul.
6. Ipsi videntes sic admirati sunt, conturbati sunt, commoti sunt; 7. tremor apprehendit eos.	Ipsi videntes sic obstupuerunt : conturbati sunt, admirati sunt.
	Horror possedit eos ibi : dolor [al. *dolores*] quasi parturientis.
Ibi dolores ut parturientis, 8. in spiritu vehementi conteres naves Tharsis.	In vento uredinis confringes naves Tharsis.
9. Sicut audivimus, sic vidimus in civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri : Deus fundavit eam in æternum.	Sicut audivimus, ita vidimus in civitate Domini exercituum, in civitate Dei nostri :
	Deus fundavit eam usque in æternum [*h. sæculum*]. SEMPER.
10. Suscepimus, Deus, misericordiam tuam, in medio templi tui.	Æstimavimus, Deus, misericordiam tuam, in medio templi tui.
11. Secundum nomen tuum, Deus, sic et laus	Secundum nomen tuum, Deus, sic laus tua

tua in fines terræ : justitia plena est dextera tua.

12. Lætetur mons Sion, et exultent filiæ Judæ, propter judicia tua, Domine.

13. Circumdate Sion, et complectimini eam: narrate in turribus ejus.

14. Ponite corda vestra in virtute ejus, et distribuite domos ejus, ut enarretis in progenie altera.

15. Quoniam hic est Deus, Deus noster in æternum, et in sæculum sæculi : ipse reget nos in sæcula.

usque in [al. *ad*] extremum terræ : justitia repleta est dextera tua.

Lætetur mons Sion, exsultent filiæ Judæ : propter judicia tua.

Circumdate Sion, et circuite eam, numerate turres ejus.

Ponite cor vestrum in mœnibus [*h. in virtute*. Al. add. *ejus*] : separate palatia ejus,

Ut enarretis in generatione novissima.

Quia iste [al. *ipse est*] Deus Deus noster in sæculum, et in perpetuum : ipse erit dux noster in mortem [*h. in sæcula*].

Argumentum.—Ejusdem est argumenti cum *Ps.* XLVI. Celebrat enim hic etiam liberationis singularis beneficium, quæ divinitus Hierosolymis contigerit. Pertinere autem hocce carmen ad bellum illud, quod Josaphato reges complures juncti intulerunt, in quo tamen rex pius et urbs fuerunt conservati, interpretes plerique statuunt, et favent huic sententiæ vers. 5-7. Cf. etiam vers. 10 Psalmi cum II *Chron.* XX, 27, ubi historia legitur. Sunt tamen qui putant, editum esse hunc Psalmum eo tempore, quo urbs Hierosolymitana Assyriorum obsidione exempta est regnante Ezechia. Strophæ tres : vers. 2-4, magnificæ huic urbi præsidet Jova; vers. 5-9, subito evanuerunt qui eam circumdederant hostes; vers. 10-15, pro tanto beneficio hymnis te nos celebramus, celebrabunt te posteri.

1. Canticum, carmen Coraitarum.

2. Magnus est Jova, et celebrandus plurimum
in urbe Dei nostri, *in* monte suo sancto.
3. Pulcher elatione, gaudium totius terræ *est*
mons Sionis, latera (extremæ partes) septentrionis,
urbs Regis magni (Jovæ).
4. Deus in palatiis ejus (urbis) cognoscendum se præbuit pro præsidio.

5. Ecce enim reges convenerunt :
evanuerunt una!
6. Simul atque viderunt (urbem),
obstupuerunt, perculsi sunt, trepide fugerunt.
7. Tremor prehendit eos ibi,
dolor instar parturientis.
8. Vento orientali
confringis naves Tartessicas.
9. Quemadmodum audivimus, ita vidimus,
in urbe Jovæ exercituum, in urbe Dei nostri :
Deus stabilit eam in perpetuum.

10. Recolimus (hymnis), Deus, bonitatem (hanc) tuam
in templo tuo.
11. Sicut nomen tuum, Deus, ita laus tua ad fines terræ;
justitia plena est omnis terra.
12. Lætatur mons Sionis,
exsultant filiæ (urbes) Judæ,
propter judicia tua.
13. Obite Sionem, et circuite eam,
numerate turres ejus;

14. Advertite animum ad antemurale (alii, *fossam*) ejus,
discernite palatia ejus,
ut enarretis ætati posteræ.
15. Nam hic Deus est Deus noster in æternitatem;
is ducet nos in perpetuum.

NOTÆ.

Vers. 3. *Latera septentrionis*. Orientalium opinio erat in septentrionalibus terræ regionibus, utpote cœlum tangentibus, sacrum esse montem conventus deorum : conf. *Isai.* XIV, 13; *q. d.* vates : Mons Sionis est sacratissima illa, quam vos, o idololatræ, fingitis, Numinis sedes. Ita cum multis Ewaldus. Objicit Maurer, Hebræos Dei sedem, non in oris terræ septentrionalibus, sed *in medio orbe terrarum* positam existimasse, *Ezech.* v, 5; ipseque hunc dat sensum : Pulchre eminet, gaudium totius terræ, pars urbis australis, pars ejusdem septentrionalis, i. e. ab omni parte urbs Regis magni : quod mihi valde friget.— Vers. 6. *Perculsi*, puta terrore : conf. Cæsaris : « Veni, vidi, vici. » — Vers. 8. *Orientali*. Euro summam in V. Testam. vehementiam tribui notum est. *Confringis*, 2 futuri persona in hebr. Alii, *confringit*, puta Deus. Alii, *qui* (ventus) *confringit*, q. d. Ac si Euro, qui naves confringit, fuerint agitati. *Tarsis* est Hispania, a Tartesso, nobilissimo olim portu et insula, in Bœtis ostio, dicta. *Naves* autem *Tartessicæ* dicuntur naves magnæ, longis navigationibus et tempestatibus sufferendis reliquis aptiores. — Vers. 9. *Audivimus* a patribus, puta Deum sæpe opem tulisse, imo semper laturum populo suo, id re ipsa experti sumus.— Vers. 13. «Invitat ad considerandam circumquaque, non ut nonnulli putant, *magnificentiam*, quod ab hoc loco plane esset alienum, sed *integritatem* (post bellum) potius urbis. » Ita Maurer. — Vers. 14. *Discernite*, proprie *dividite*, i. e. ea singulatim inspicite. Alii, *dividite*, nempe deambulatione vestra, i. e. obambulate inter palatia ejus. Ita Vulgatus. — Vers. 15. Quod receptum est *al mouth* nonnulli *usque ad mortem*, alii *ultra mortem* volunt significare. Mihi legendum videtur unico vocabulo *olamoth*, adverbialiter pro *leolamim*, *in sæcula* : ita Alexandrinus.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XLVII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Psalmus Cantici filiis Core secunda Sabbati.

Titulus notus est ex iis quæ alibi dicta sunt, exceptis illis verbis, *secunda Sabbati*, quæ non habentur in hebræo, sed a Græcis addita sunt. Significatur autem illis verbis Psalmum traditum filiis Core, ut eum cantarent *secunda Sabbati*, id est secunda die hebdomadæ. Quæ sit autem secunda dies, et cur secunda die canendus esset, inter auctores non convenit. S. Ambrosius existimat, *secundam Sabbati* esse diem Dominicum, quia est secundus a Sabbato, quod erat principale festum Judæorum; et quoniam in Evangeliis legimus Christum resurrexisse in prima Sabbati, respondet S. Ambrosius diem Dominicum apud Judæos fuisse secundam Sabbati, et ideo sic nominari in titulo hujus Psalmi, sed propter Dominicam resurrectionem, diem Dominicum esse cœpisse primam Sabbati, et ideo in Evangeliis vocari primam Sabbati. S. Hieronymus et S. Augustinus intelligunt hoc loco per secundam Sabbati diem sequentem post Dominicum, qui est prima Sabbati, non solum in Evangeliis, sed etiam in titulo Psalmi vigesimi tertii : et hæc est verior sententia; Sabbatum enim, apud Judæos, erat quidem festus et solemnis dies; at non dicebatur primus, sed ultimus dies hebdomadæ. Quia vero prima die facta est lux, secunda factum est firmamentum, S. Hieronymus et S. Augustinus volunt Psalmum præcedentem pertinuisse ad Christum, qui est lux vera; hunc autem pertinere ad Ecclesiam, quæ est firmamentum spirituale, in quo sunt stellæ innumerabiles, id est, homines plurimi sapientiæ et sanctitatis gloria rutilantes. Argumentum Psalmi est laudatio Dei ob ædificium civitatis sanctæ Jerusalem, et quidem Græci, Chrysostomus, Theodoretus et Euthymius existimant ad litteram tractari de reædificatione Jerusalem post reversionem e captivitate Babylonica : Latini, Ambrosius, Hieronymus et Augustinus, per Jerusalem Ecclesiam simpliciter intelligunt; sed fieri potest ut utrumque sensum Spiritus Sanctus intenderit, sed magis posteriorem : constat enim civitatem sanctam Jerusalem, Ecclesiæ Christi gessisse figuram.

Quæ dies sit secunda sabbati?

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1.

1. Magnus Dominus, et laudabilis nimis, in civitate Dei nostri, in monte sancto ejus.

Magnus

Laudaturus Propheta ædificium, incipit a laude architecti, ac dicit in ædificio sanctæ civitatis mirifice splendere artem et sapientiam Dei, qui illam ædificavit. «Magnus, inquit, Dominus, et laudabilis nimis.» Magnus Dominus est, sive spectes

Dominus cur dicatur?

essentiam ejus, sive potentiam, sive sapientiam, sive justitiam, sive misericordiam : omnia enim infinita, æterna, incomprehensibilia sunt; et inde idem « Dominus laudabilis est nimis, » ut non sufficiant omnes angeli, omnes homines, et omnia opera ejus satis eum laudare. Sed ex iis, quæ nobis revelata sunt, nihil fere majus habemus, unde Domini magnitudinem melius cognoscamus, et unde magis eum laudare possimus, quam Ecclesiæ catholicæ ædificationem; et ideo dicit Propheta : « Magnus Dominus, et laudabilis nimis; in civitate Dei nostri, in monte sancto ejus,» id est, magnitudo Dei, unde laudandus est valde, conspicitur in Ecclesiæ fundatione et constructione, quæ est civitas Dei nostri quæ in monte sancto, id est, in excelso perfectionis posita est. De hac enim dicitur *Isai.* II : « Erit mons domus Domini præparatus supra verticem montium. » Et *Matth.* V, Dominus ipse vocat Ecclesiam suam, « civitatem supra montem positam. » Atque ut hujus ædificii miracula brevissime attingamus : *primo,* cogita incredilem varietatem gentium, linguis, moribus, ritibus, legibus dissitarum ita convenisse in unius fidei et sacramentorum unitatem, ut unum populum, imo unam familiam efficiant. *Secundo,* cogita Ecclesiam fundatam fuisse super Petrum, ut *Matth.* XVI aperte dicitur, id est, super hominem piscatorem, vilem, indoctum et pauperem, et tamen « ita solide fundatam, ut portæ inferi adversus eam prævalere non possint : » velit enim nolit mundus, in quo Christi Ecclesia peregrinatur, et fremant, quantum volunt et possunt, omnes immundi spiritus, et persecutiones moveant omnes reges terræ, tamen ad terram promissionis secura perveniet, et supra omnes cœlos aliquando constituta felicissime in æternum regnabit. Hæc certe fieri non possunt, nisi a magno Domino, id est, a potentissimo, et sapientissimo architecto, qui propterea laudabilis est nimis, id est, omni laude major est.

Ecclesiæ præstantia.

Vers. 2. 2. FUNDATUR EXULTATIONE UNIVERSÆ TERRÆ MONS SION, LATERA AQUILONIS, CIVITAS REGIS MAGNI.

Explicat Propheta cur Deus sit laudabilis valde in Ecclesia, quæ significatur per montem Sion, et civitatem Jerusalem : et causam esse dicit, quoniam a Deo « fundatur Ecclesia cum exultatione universæ terræ ; » et non dicit, fundata est, sed, « fundatur, » quoniam semper in variis locis fundatur Ecclesia, ubi antea non erat. Non enim Ecclesia est una parva domus, quæ statim fundari potest, sed est civitas magna totum orbem terrarum occupans, et variis temporibus in variis locis fundatur per architectos spirituales, qui succedentes Apostolis, Christum lapidem fundamentalem prædicando jaciunt, ac deinde lapides vivos superædificant. Porro fundatio ista fit cum « exultatione universæ terræ, » quoniam in universa terra fundatur Ecclesia per Evangelii prædicationem, quæ prædicatio incredibilem lætitiam spiritualem adfert illam recipientibus : nam ideo comparata est a Domino notitia regni cœlorum thesauro abscondito in agro, quem qui invenit cum gaudio, vendit omnia quæ habet, et emit agrum in quo thesaurum absconditum esse novit, *Matth.* XIII; et in *Actis Apostol.* cap. II, cum fundaretur Ecclesia in Jerusalem, dicitur : « Sumebant cibum cum exultatione ; » et cap. VIII, prædicante Philippo, et fundante Ecclesiam in Samaria, « factum est gaudium magnum in illa civitate ; » et Eunuchus reginæ Candacis cum audivisset fidem ab eodem Philippo, et baptizatus fuisset,» ibat per viam suam gaudens; » et cap. XV, cum beatus Paulus Gentibus prædicare cœpisset, et Ecclesiæ fundamenta jacere, « gavisæ sunt gentes, et glorificabant verbum Domini. » Dicitur autem fundari mons Sion, ut intelligamus hic non agi de monte Sion corporali : ille enim fundatus fuit ab initio mundi; sed de monte spirituali, cujus ille figura erat. Est igitur hoc loco mons Sion, Ecclesia Christi, quæ dicitur mons Sion, propter eminentiam doctrinæ, et perfectionem vitæ, quæ est in Ecclesia. Eadem quoque Ecclesia dicitur, « latera Aquilonis, » quoniam sicut mons Sion corporalis situs est in terra promissionis ad partem borealem, et est quasi murus quidam defendens eam regionem a vento illo frigido et furioso qui dicitur Aquilo : sic etiam Ecclesia christiana est quasi murus oppositus Aquiloni spirituali, id est, flatibus spirituum immundorum : qui enim requiescunt in sinu Ecclesiæ, id est, acquiescunt doctrinæ, quæ docetur in Ecclesia, et obediunt legibus ejusdem Ecclesiæ, non facile læduntur ab Aquilone spirante perniciosa dogmata per exempla. Denique eadem Ecclesia dicitur « civitas Regis magni, » quod ad ejus nobilitatem maxime facit : Ecclesia enim christiana proprium regem habet Christum, qui est Princeps regum terræ, et Rex regum, ac Dominus dominantium. Cæteri enim, qui Ecclesiæ præsunt, ministri Christi sunt, ut Apostolus loquitur, I *Cor.* IV : « Sic nos existimet homo, ut ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei. » Et ille qui supremam in Ecclesia potestatem habet, Vicarium Christi se dicit, nec solum servum Dei, sed etiam servum servorum Dei, ipse se nominat. Quod ad verba attinet, difficultas est solum in voce illa *fundatur :* nam SS. Ambrosius et Augustinus legunt *dilatans ;* S. Hieronymus vertit ex hebræo, *specioso germine ;* S. Joannes Chrysostomus legit, *bene radicans.* Alii vocem hebraicam significare volunt terminum, aut clima, aut regionem, aut ramum. Sed SS. Ambrosius et Augustinus videntur legisse in græco textu εὐρύνων, quod significat *bene dilatans,* pro εὐρίζων, quod significat *bene radicans.* Et certe lectio posterior est verior, quia concordat cum Vulgata latina antiquissima editione : nam, ut Chrysostomus exponit, idem est *radicare,* et *fundare.* Et idem est,

Ecclesia totum terrarum orbem occupat.

Ecclesia dicitur mons Sion, et cur?

Ecclesia est civitas Regis magni.

fundatur a Deo mons Sion, et *fundat Deus montem Sion;* hoc solum interest, quod græca vox habet adjunctum adverbium *bene*, quo caret vox latina. Sed in latina voce subintelligitur *bene*, sive *pulchre*, ut est in hebræo. Ex eo quod subjungitur, « exultatione universæ terræ, » facile colligitur, non solum fundari, sed etiam pulchre et bene fundari, montem Sion. Ideo enim exultat universa terra, quia videt hoc ædificium tam pulchre et tam solide fundari. Versio S. Hieronymi fundamentum habet in voce hebraica, יפה נוף *iephe noph*, quæ potest reddi, *specioso germine*, sive *pulchris ramis*; et sensus erit, montem Sion ornatum esse pulchris ramis, sive pulchris arboribus; sed vox illa נוף *noph*, quæ tamen multa et tam diversa significat secundum opiniones recentiorum, ut etiam ad regiones, et terminos, et climata referatur, cur non poterit etiam referri ad fundationem et radicationem, ut Septuaginta seniores antiquissimi et doctissimi censuerunt? Itaque censemus verba hebraica consentanee ad versionem Septuaginta Interpretum, et ad expositionem Chrysostomi, Theodoreti et S. Hieronymi in *Commentario Psalmorum*, reddi posse, *bene fundatur*.

Vers. 3.

3. Deus in domibus ejus cognoscetur, cum suscipiet eam.

Addit secundam rationem, cur magnus sit Dominus, et laudabilis valde in civitate sua Hierusalem, quia non solum bene fundavit eam, sed etiam continuo protegit et exaltat. Deus, inquit, qui fundavit Ecclesiam instar regiæ civitatis, tunc potissimum « cognoscetur in domibus ejus, » id est, tunc cognoscetur ab omnibus habitantibus in domibus ejus, sive tunc cognoscetur habitare in domibus ejus, quando in tempore persecutionum « suscipiet eam » protegendam atque exaltandam. Pro voce *domibus*, in hebræo est vox ארמנותי *armenoth*, quæ significat non quaslibet domos, sed *palatia*, *basilicas*, *templa*. Itaque hinc intelligimus Deum habitare potissimum in domibus ipsi Deo sacris, quales sunt basilicæ, ac templa, quæ Deo proprie dedicantur. Pro vocibus autem, *cum suscipiet eam*, est in hebræo למשגב *lemisgab*, quod significat, *in refugium*, sive *in auxilium*, sive *in exultationem*. Proinde illud, *cum suscipiet eam*, explicandum est, *cum suscipiet defendendam et exaltandam*, sive, *cum susceptor ejus erit*, id est, auxiliator et defensor : nam in *Ps.* xlv, ubi legitur, « susceptor noster Deus Jacob, » pro *susceptor*, in hebræo est משגב *misgab*, ut hoc loco.

Deus proprie in templis habitat.

Vers. 4.

4. Quoniam ecce reges terræ congregati sunt, convenerunt in unum.

Vers. 5.

5. Ipsi videntes sic admirati sunt, conturbati sunt, commoti sunt, tremor apprehendit eos.

Vers. 6.

6. Ibi dolores ut parturientis, in spiritu vehementi conteres naves Tharsis.

Hos tres versiculos diverso modo exponunt Latini Ambrosius, Hieronymus, Augustinus; et Græci, Chrysostomus, Theodoretus, Euthymius : latini enim Patres exponunt de gentilibus conversis ad fidem, græci vero de gentilibus oppugnantibus fidem. Utraque expositio vera est, et una cum altera non pugnat. Itaque juxta Latinos hic erit sensus : Deus cognoscetur esse in Ecclesia ex conversione gentilium, « quoniam ecce reges terræ, » et populi eorum cum eis ex potentia verbi Dei per Apostolos prædicati, et virtute signorum et prodigiorum per eosdem patratorum conversi, « congregati sunt, et convenerunt in unum, » id est, ex variis sectis ac superstitionibus convenerunt in unitatem fidei, et congregati sunt in unam Ecclesiam, quasi in populum unum, « imo ut efficerentur cor unum et anima una, » ut dicitur de primis Christianis in *Act. Apost.* cap. iv. Conversio autem eorum sic fuit, quoniam « ipsi videntes » signa et prodigia, « sic admirati sunt, » et cognoscentes magnitudinem erroris et peccatorum suorum, dum idola pro Deo colerent, « conturbati sunt et commoti sunt, » per veram pœnitentiam : unde etiam « tremor apprehendit eos, » considerantes periculum æternæ damnationis, in quo tam diu fuerant. « Tremor » autem non levis, sed gravissimus, « apprehendit eos, » qualis est dolor parturientis, qui tamen in gaudium magnum desinit. Cum enim « parturiens peperit filium, jam non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum, » ut dicitur *Joan.* xvi; sic et dolor pœnitentis desinit in lætitiam inenarrabilem, cum adoptionis gratia, quæ salutis æternæ semen et pignus est, cordi pœnitentis infunditur; et tunc impletur quod sequitur : « In spiritu vehementi conteres naves Tharsis; » Spiritus enim Sanctus hominem justificantem inhabitans, et vehementi ardore charitatis inflammans, « confringit naves Tharsis, » per quas superbia, luxuria et avaritia significantur : naves enim tumentibus velis per fluctuantes undas in Tharsis properantes, aurum et argentum adducebant, ut dicitur III *Reg.* x et II *Paral.* ix. Tumor velorum superbiam, fluctuatio navis luxuriam, advectio auri et argenti avaritiam designat. Aut, juxta expositionem Græcorum, sensus est : Deus in Ecclesia « cognoscetur » ex admirabili victoria christianæ religionis adversus impios persecutores. « Ecce » enim « reges terræ, » audita fama christianæ religionis, « congregati sunt, convenerunt in unum, » id est, ex variis locis et ex variis superstitionibus « convenerunt » adversus Christi Ecclesiam, ut eam persecutionibus suis opprimerent et exstinguerent. « Sed videntes » fortitudinem sanctorum martyrum, et mirabilem constantiam in sexu etiam fragili, et in ætate tenera, necnon signa et prodigia,

quæ per eos Deus faciebat, et quod [numerus Christianorum persecutionibus et mortibus augebatur, « admirati sunt, conturbati sunt, commoti sunt, » partim indignatione, partim dolore, « et tremor apprehendit eos, » sicut dolor parturientis, cum viderent templa idolorum deseri, et Christi regnum ipsis invitis, et totis viribus repugnantibus crescere. Hoc autem accidit, « quia Dominus in spiritu vehementi, » cum admirabili manifestatione potentiæ suæ, contrivit idololatriam, quomodo solet tempestas venti brevissimo tempore dissipare et conterere naves in mari. Quod attinet ad verba, vox illa, *terræ*, cum dicitur, *reges terræ*, non habetur in hebraico codice, sed Septuaginta Interpretes explicandi gratia addiderunt. Illa autem particula *sic* jungenda est cum verbo sequenti, non cum præcedenti : est enim sensus, « ipsi videntes, sic admirati sunt, » id est, viderunt, et sic admirati sunt. Vox illa, *commoti sunt*, ex hebræo a S. Hieronymo vertitur, *admirati sunt*. Sed vox hebræa significat quidem *admirari*, sed significat etiam *commoveri*. Et quoniam jam dictum erat, « admirati sunt, conturbati sunt, » recte Septuaginta verterunt verbum sequens, *commoti sunt*, tum ne idem bis repeteretur, tum quia hic est ordo naturalis, ut inopinato malo adveniente primum oriatur in nobis admiratio, deinde turbatio, postremo commotio, sive fuga. Cum dicitur, « in spiritu vehementi conteres naves Tharsis, » subintelligitur, *quia*, vel alia similis particula : redditur enim ratio, cur ibi fuerint dolores, ut parturientis. Potest autem duobus modis intelligi contritio navium : *primum*, ut subintelligatur particula similitudinis hoc modo : « In spiritu vehementi conteres eos, » quomodo ventus validus confringit naves; *secundo*, ut sensus sit : « In spiritu vehementi conteres naves Tharsis, » id est, non solum terrestres copias, sed etiam classes instructas adversariorum dissipabis. Sicut enim impii terra marique Ecclesiam oppugnant, sic etiam Deus terra marique pro Ecclesia pugnabit. De voce *Tharsis*, quam græcus et latinus Interpres reliquerunt, ut in hebraico textu invenerunt, magna quæstio est, aliis volentibus significare Ciliciam, aliis Carthaginem, aliis Indiam, aliis ipsum mare. Sed hoc postremum improbabile est, quoniam Jonas ascendit navem, ut iret in Tharsis, ut legimus *Jon.* cap. I. Si autem Tharsis mare significaret, jam fuisset Jonas in Tharsis, quando erat in navi, quorsum igitur navigabat, ut iret in Tharsis? Ex aliis significationibus, illa videtur verior, qua pro Tharsis India designatur, cum ex Tharsis adferretur Salomoni tertio quoquo anno magna copia auri, et argenti, et eboris, ut dicitur III *Reg.* X, et II *Paralip.* IX. Atqui ex Cilicia, vel Carthagine non adducuntur ejusmodi metalla, neque est opus triennio, ut ex Hierusalem navigetur in Ciliciam, vel Carthaginem. Sed hoc loco dicuntur *naves Tharsis*, naves magnæ, quales esse solebant eæ quibus navigabatur in Tharsis, id est, in Indiam.

De voce *Tharsis* quid sentiendum?

Vers. 7.

7. SICUT AUDIVIMUS, SIC VIDIMUS IN CIVITATE DOMINI VIRTUTUM, IN CIVITATE DEI NOSTRI : DEUS FUNDAVIT EAM IN ÆTERNUM.

Verba sunt filiorum Ecclesiæ, qui lætantur se experimento jam discere de Ecclesiæ stabilitate, quod ante promissum audiverant. Et nos præsertim hæc dicere possumus; audivimus enim Christum dixisse : « Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferni non prævalebunt adversus eam, » *Matth.* XVI; et nunc post mille sexcentos annos, post tam multas, et tam graves paganorum et hæreticorum persecutiones, videmus Ecclesiam non potuisse deficere. Dicit ergo Propheta in persona fidelium : « Sicut audivimus » a Prophetis et Apostolis prædictum, « ita vidimus » adimpletum in Ecclesia, quæ est « civitas Domini virtutum, » cui videlicet militant omnes res creatæ, et qui ideo dicitur « Dominus virtutum, » id est, exercituum, « qui est Deus noster. » Quod autem audivimus et vidimus, est quod « Deus fundavit eam in æternum, » ut nullum sit periculum, ne unquam evertatur. Atque ex hoc loco satis aperte colligitur in hoc Psalmo non accipi civitatem Dei pro terrena Jerusalem, ut aliqui recentiores volunt : illa enim jam olim a Tito imperatore eversa fuit, et de illa prædictum fuit a Domino : « Non relinquent in te lapidem super lapidem, » *Luc.* cap. XIX.

Vers. 8.

8. SUSCEPIMUS, DEUS, MISERICORDIAM TUAM IN MEDIO TEMPLI TUI.

Magnalia quæ sint in Ecclesia Deo tribuenda?

His verbis confitetur populus Dei, non suis viribus, aut meritis tribuenda magnalia, quæ Deus fecit et facit in Ecclesia, sed soli misericordiæ Dei; ideo subjungit : « Suscepimus, Deus, misericordiam tuam in medio templi tui, » id est, hanc stabilitatem Ecclesiæ, et alia bona innumerabilia, quæ sicut audivimus promissa, ita nunc videmus impleta, de tua manu accepimus, non ipsi nobis peperimus. Fatemur igitur « in medio templi tui, » id est, publice et coram omnibus, nos suscepisse « misericordiam tuam, » illi tribuimus omnia bona. In hebræo habetur verbum דמינו *diminu*, quod non tam *suscipere*, quam *æstimare* significat; quare S. Hieronymus vertit : *Æstimavimus misericordiam tuam in medio templi tui*. Sed idem est sensus, ut S. Chrysostomus recte exponit, qui verbum hebraicum et græcum expendit : illud enim, *suscepimus*, referendum est ad cognitionem et æstimationem beneficii, ut diximus. S. Augustinus legit, *in medio populi tui*; habuit codicem græcum inemendatum ob litterarum similitudinem, siquidem legit λαοῦ, *populi*, pro ναοῦ, *templi*. In hebræo nulla est similitudo litterarum, unde error manare potuerit.

Vers. 9.

9. SECUNDUM NOMEN TUUM, DEUS, SIC ET LAUS

TUA IN FINE TERRÆ : JUSTITIA PLENA EST DEXTERA TUA.

Pergit Propheta in persona fidelium laudare Deum ob accepta beneficia, ac sicut initio dixerat : « Magnus Dominus, et laudabilis nimis, » ita nunc dicit : « Secundum nomen tuum, sic et laus tua in fines terræ, » id est, secundum magnitudinem nominis tui est etiam magnitudo laudis tuæ. Sicut enim nomen Dei in universa terra innotuit ob magnalia, quæ in Ecclesia fundanda et protegenda patravit : sic etiam laudatur Deus per totum mundum, usque ad ultimos terminos terræ. Addit etiam materiam laudis, dicens : « Justitia plena est dextera tua. » Inde enim ubique laudatur Deus magnificentissimus præconio omnium gentium, quoniam justissime pios defendit, et impios punit. Dicitur autem « dextera Dei plena justitia, » non quod non sit etiam plena misericordia, sed quod nullum locum habeat apud eum injustitia. « Justus enim Dominus est in omnibus operibus suis, » ut dicitur *Psalm.* CXLIV.

Vers. 10. 10. LÆTETUR MONS SION, ET EXULTENT FILIÆ JUDÆ PROPTER JUDICIA TUA, DOMINE.

Ex eo quod dextera Domini plena est justitia, hortatur Propheta populum Dei ad exultandum, quoniam is populus præter cæteros novit per experientiam justitiam Domini : « Lætetur, inquit, mons Sion, » id est, populus Dei, sive Ecclesia Dei, quæ per eum montem significatur, « et exultent filiæ Judæ, » id est, non solum viri, sed etiam feminæ in populo Dei lætentur, « propter judicia tua, Domine, » videntes scilicet justitiam, quam exercuisti in protegendis fidelibus et perdendis infidelibus. Fortasse etiam per montem Sion intelliguntur perfecti, fortes; per filias Judæ, imperfecti et debiles. Vel per montem Sion, intelligitur arx et caput religionis, qualis erat Jurusalem apud Judæos; per filias Judæ intelliguntur reliqua membra Ecclesiæ, qualia erant oppida subjecta Jerosolymæ : sæpe enim in Scripturis, ac præsertim in libro *Josue*, per filias intelliguntur castella, sive oppida subjecta majoribus civitatibus.

Vers. 11. 11. CIRCUMDATE SION, ET COMPLECTIMINI EAM : NARRATE IN TURRIBUS EJUS.

Vers. 12. 12. PONITE CORDA VESTRA IN VIRTUTE EJUS, ET DISTRIBUITE DOMOS EJUS, UT ENARRETIS IN PROGENIE ALTERA.

Civitas spiritualis in quo a civitate materiali differat?

Hortatur in fine Psalmi ad ædificationem et munitionem sanctæ civitatis, de qua dixerat : « Fundatur exultatione universæ terræ mons Sion, civitas Regis magni. » Hæc enim civitas non est similis materiali civitati, quæ semel fundatur et ædificatur; sed usque ad finem mundi fundanda, et ædificanda, et munienda est ex lapidibus vivis, qui quotidie inserendi sunt, donec civitas perfecta in die novissimo dedicetur. Sic enim Apostolus loquitur ad *Ephes.* II : « In quo et vos coædificamini in habitaculum Dei in Spiritu Sancto. » Et cap. IV : « Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Evangelistas, alios autem pastores, et doctores ad consummationem Sanctorum in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi. » Et S. Petrus in *Epist.* I, cap. II : « Ad quem accedentes lapidem vivum, ab hominibus quidem reprobatum, a Deo autem electum, et honorificatum, et ipsi tanquam lapides vivi superædificamini domus spirituales. » Ait igitur : « Circumdate Sion, et complectimini eam, » id est, muris cingite sanctam civitatem, ubi forte desunt. Dicuntur autem muri civitatis viri perfecti, qui reliquum populum defendunt ab inimicis. « Narrate in turribus ejus, » id est, ex edito loco publice prædicate : nam (ut supra diximus) prædicatio Evangelii est instrumentum, quo civitas fundatur et ædificatur. « Ponite corda vestra in virtute ejus, » id est, serio cogitate de munitione et robore civitatis, ne pateat hostium incursibus. « Et distribuite domos ejus, » id est, post fundata et ædificata mœnia fundentur et ædificentur domus; et quoniam ad hoc opus multi requiruntur, distribuite variis operariis partes suas, ut domos ædificent, et sic civitas paulatim repleatur et crescat : et sic fiet, « ut enarretis in progenie altera, » id est, ut per vos multiplicato populo Dei, ad posteros transmittatis notitiam Dei.

Vers. 13. 13. QUONIAM HIC EST DEUS, DEUS NOSTER IN ÆTERNUM, ET IN SÆCULUM SÆCULI : IPSE REGET NOS IN SÆCULA.

Hoc est quod narrandum est posteris, quod videlicet, « hic Deus, » qui fecit mirabilia in civitate sancta Jerusalem, « ipse est Deus noster in æternum, » nec unquam recedemus ab eo, nec ipse recedet a nobis; nos erimus in æternum populus ejus, et « ipse Deus noster in æternum, et reget nos in sæcula. » S. Hieronymus vertit ex hebræo hæc ultima verba : *Ipse reget nos in morte.* Sed facile est videre unde orta sit varietas lectionis : nam vox hebraica si legatur *holamoth,* significat *in sæcula,* et sic legerunt Septuaginta Interpretes; si legatur cum aliis punctis *halmuth,* significat *ad mortem*, et sic legit S. Hieronymus, et legunt hodie Rabbini. Uterque autem sensus verus est, et in idem recidit : nam si Deus regat nos usque ad mortem, reget sine dubio in sæcula : non enim post mortem ab illo excidere poterimus. Qui exponunt hunc Psalmum de terrena Jerusalem, valde laborant in explicatione vers. 11 et 12. Qui autem exponunt ad litteram de Ecclesia, nullas patiuntur angustias.

PSALMUS XLIX

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *In finem, filiis Core Psalmus.*

2. Audite hæc, omnes gentes: auribus percipite, omnes qui habitatis orbem.

3. Quique terrigenæ, et filii hominum: simul in unum dives et pauper.

4. Os meum loquetur sapientiam, et meditatio cordis mei prudentiam.

5. Inclinabo in parabolam aurem meam: aperiam in psalterio propositionem meam.

6. Cur timebo in die mala? iniquitas calcanei mei circumdabit me.

7. Qui confidunt in virtute sua, et in multitudine divitiarum suarum gloriantur.

8. Frater non redimit, redimet homo: non dabit Deo placationem suam,

9. Et pretium redemptionis animæ suæ, et laborabit in æternum, 10. et vivet adhuc in finem.

11. Non videbit interitum, cum viderit sapientes morientes: simul insipiens et stultus peribunt.

Et relinquent alienis divitias suas; 12. et sepulcra eorum domus illorum in æternum.

Tabernacula eorum in progenie, et progenie: vocaverunt nomina sua in terris suis.

13. Et homo, cum in honore esset, non intellexit: comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis.

14. Hæc via illorum scandalum ipsis, et postea in ore suo complacebunt.

15. Sicut oves in inferno positi sunt, mors depascet eos.

Et dominabuntur eorum justi in matutino, et auxilium eorum veterascet in inferno a gloria eorum.

16. Verumtamen Deus redimet animam meam de manu inferi, cum acceperit me.

17. Ne timueris cum dives factus fuerit homo, et cum multiplicata fuerit gloria domus ejus.

18. Quoniam cum interierit, non sumet omnia; neque descendet cum eo gloria ejus.

19. Quia anima ejus in vita ipsius benedicetur: confitebitur tibi, cum benefeceris ei.

20. Introibit usque in progenies patrum suo-

V. s. h. — *Victori, filiorum Core canticum* [*h. psalmus*].

Audite hoc [al. *hæc*], omnes populi: auribus percipite, universi habitatores occidentis [*h. orbis*].

Tam filii Adam, quam filii [*h. viri*] singulorum: simul dives et pauper.

Os meum loquetur sapientias [al. *sapientiam*], et meditatio cordis mei prudentias [al. *prudentiam*].

Inclinabo [al. *inclino*] ad parabolam aurem meam: aperiam in cithara ænigma meum.

Quare timebo in diebus mali? iniquitas calcanei mei circumdabit me.

Qui fiduciam habent in fortitudine sua, et in multitudine divitiarum suarum superbiunt.

Fratrem redimens non redimet vir: nec dabit Deo propitiationem pro eo: et pretium redemptionis animæ eorum.

Sed quiescet in sæculo, et vivet ultra in sempiternum, et non videbit interitum [al. *in æternum*], cum viderit sapientes morientes.

Simul insipiens et indoctus peribunt, et relinquent alienis divitias suas.

Interiora sua domos suas in sæculo, tabernacula sua in generatione et generatione: vocaverunt nominibus suis terras [al. add. *suas*].

Et homo in honore non commorabitur: assimilatus jumentis [al. ad. *est*], et exæquatus est.

Hæc est via insipientiæ eorum [h. *via eorum*], et post eos juxta os eorum current. SEMPER.

Quasi grex [*h. oves*] in inferno positi sunt: mors pascet eos, et subjicient eos recti in matutino, et figura eorum conteretur in inferno post habitaculum suum.

Verumtamen Deus redimet animam meam, de manu inferni cum assumpserit me. SEMPER.

Noli timere cum ditatus fuerit vir, cum multiplicata fuerit gloria domus ejus.

Neque enim moriens tollet omnia: nec descendet post eum gloria ejus.

Quia animæ suæ in vita sua benedicet: laudabunt te, cum bene fuerit tibi.

Intrabit [al. *intrabunt*] usque ad generatio-

rum, et usque in æternum non videbit lumen.

21. Homo, cum in honore esset, non intellexit : comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis.

nem patrum suorum : usque ad finem non videbunt lucem.

Homo cum in honore esset, non intellexit : camparavit se jumentis, et silebitur.

Argumentum. — Præmisso procemio, vers. 2-5, quo invitat ad carmen suum audiendum, duabus strophis 6-13, 14-21, quarum utraque idem argumentum persequitur, eademque terminatur sententia, bono animo jubet esse pios conspecta felicitate atque insolentia impiorum, ut qui, quantumvis opibus polleant, tamen brevi tempore sint ex vita abituri, divitiarumque nominisque gloriæ nihil relaturi in sepulcrum. Est igitur hujus carminis idem fere quo trigesimi septimi argumentum.

1. Præcentori, Coraitarum carmen.

2. Audite hoc, omnes populi;
Auscultate, omnes incolæ mundi;
3. Tum filii hominis (plebeii), tum filii viri (nobilis),
pariter dives et inops.
4. Os meum loquetur sapientiam,
et meditatio cordis mei est intelligentia (prudentia).
5. Inclinabo aurem meam ad parabolam,
exponam cum harpa sententiam meam.

6. Cur timeam diebus adversis,
cum pravitas insidiantium mihi circumdat me,
7. Qui confidunt facultatibus suis,
et multitudine divitiarum suarum gloriantur?
8. Fratrem non potest redimere (a morte) quisque;
non potest dare Deo pretium (redemptionis, λύτρον) ejus.
9. Et carum est pretium redemptionis animæ eorum,
et deficit in perpetuum :
10. Ut vivat *aliquis* porro in perpetuum,
et non videat foveam (sepulcrum).
11. Nam (imo) videbit *eam!* sapientes moriuntur;
una stultus et brutus pereunt,
et relinquunt aliis facultates suas.
12. Intimum eorum *sunt* domus eorum in perpetuum,
habitationes eorum per omnes ætates;
celebrantur nomina eorum in terris.
13. Et tamen homo in honore non pernoctat (diu manet);
similis redditur bestiis quæ exscinduntur (pereunt).

14. Hæc *est* via (sors) eorum, quibus stultitia est,
et post illos, *via* eorum, qui ore (sermonibus) illorum delectantur.
15. Instar pecoris in orcum reponuntur (detruduntur);
mors eos depascet (consumet),
et calcabunt eos (eorum tumulos) justi :

brevi, et forma eorum est in consumptionem orci,
depulsa ex domicilio suo (magnificis ædibus).

16. Verumtamen Deus redimet animam meam
a manu (potestate) inferi, cum prehenderit me.
17. Nil metuas, cum divitias fecerit vir quispiam,
cum creverit splendor domus ejus.
18. Neque enim, cum moritur, auferet quicquam,
non descendet post eum (eum comitans) splendor ejus.
19. Licet in vita sua animam suam (se) felicem prædicaverit,
et *homines* celebrarint te quod benefeceris tibi :
20. Venies *tamen* ad generationem (habitationem) patrum tuorum,
qui in sempiternum non vident lucem.
21. Homo in honore et *qui* non intelligit (sine intelligentia),
similis est bestiis quæ exscinduntur (pereunt).

NOTÆ.

Vers. 5. *Parabolam*, carmen, quod suggerit mihi animus. *Harpa*, Kinnor. *Sententiam*, propr. ænigma.— Vers. 8. *Fratrem*. Ewaldus אח pro אַךְ habet, *tamen, certe*, subauditque *sese*. —Vers. 9. *Carum*, nimium, majus quam quis reperire aut acquirere possit. — Versum 9 in parenthesi inclusum esse putant multi. — Vers. 12. *Intimum*, animus et cogitatio *eorum* est, *domus suas* permansuras, etc. : ita Rosenmullerus. Maurer, *intimum*, i. e. curæ et vota, etc., *q. d.* Domus sibi æternas exstruunt, tanquam si nunquam sint interituri; nam *hominum* agitur, non *ædificiorum* diuturnitas. Antiquorum interpretum plerique pro *qirebam* malunt *qiberam* in hunc sensum : *Sepulcrum eorum est domus eorum in perpetuum, quorum celebrata erant nomina, in terris*. —Vers. 14. *Quibus stultitia;* alii, *imo, vel potius stultitia. Qui ore illorum*, etc., illorum assentatores et parasiti, qui vestigiis eorum insistunt. Alii : *et* tamen *post eos* multi sunt qui *eorum sermonibus delectantur*. Alii : et posteri eorum ore suo blandientur, panem suum emendicabunt. — Vers. 15. *Reponuntur*, propr. *ponunt*, impers. *depascet;* alii, *pascet* : cf. J. B. Rousseau : Mors, ait,

> Frappe ce vil troupeau, *dont elle est le pasteur*.

Calcabunt : Hengstenberg, dominabuntur, v. g. Sauli dominatus est Davides. Multi cum præced. jungunt *brevi*, propr. *mane*, i. e. subito. Impii enim noctu occidi finguntur. Ewaldus : *Gregis instar*; quos orco addicit, eos mors pascet..... brevi consumetur eorum forma; orcus pro habitatione erit eorum cuique. — Vers. 16. *Cum*, etc. Alii, *me, inquam, eripiet*. Alii, *nam suscepit me*.— Vers. 18. Quale illud Propertii, *Eleg.* III, 3, 35 :

> Haud ullas portabis opes Acherontis ad undas :
> Nudus ab inferna, stulte, vehere rate.

— Vers. 19. *Felicem prædicaverit;* alii, *sibi blanditus fuerit*, laute vivendo. *Te*, oratione subito conversa. *Benefeceris*, benigne te tractaveris. — Vers. 20. *Tuorum*, propr. *suorum*, mutata iterum persona, nisi forte *anima* sit subjectum verbi.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XLVIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem filiis Core Psalmus.

In titulo nihil est novi. Argumentum est adhortatio utilissima ad virtutem sectandam, et fugienda vitia.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. AUDITE HÆC, OMNES GENTES; AURIBUS PERCIPITE OMNES, QUI HABITATIS ORBEM.

Vers. 2. 2. QUIPPE TERRIGENÆ, ET FILII HOMINUM; SIMUL IN UNUM DIVES ET PAUPER.

Hæc est præfatio ad captandam attentionem, quæ sumitur ex eo quod oratio habenda conveniat omnibus hominibus æqualiter, nec solum præsentibus, sed etiam futuris. Itaque convocatur omne genus humanum ad audiendum; et quoniam neque locus ullus tantam multitudinem caperet, neque ulla vox oratoris a tam multis audiri posset, intelligere debemus Prophetam prævidisse Psalmos suos in omni terra, et in omni futuro tempore decantandos; et ideo omnes omnino ad audiendum invitasse. «Audite, inquit, omnes gentes» (sive, ut habetur in hebræo, *omnes populi*), quia videlicet ad omnes pertinent ea quæ dicenda sunt; « auribus percipite omnes, qui habitatis terram: » declarat verba præcedentia; quod enim dixerat : «Audite,» declarat addens, «auribus percipite, » id est, non ita audite, ut sermo tantum circumsonet aures, et pertranseat; sed ita audite, ut sermo intra aures recipiatur, ibique hæreat, ut attente cogitari possit. Quod autem dixit: «Omnes gentes,» explicat addens, « omnes qui habitatis orbem, » ne videlicet per gentes intelligantur soli gentiles; vel, per populos, ut est in hebræo, intelligerentur soli qui civitates incolunt. Vocat igitur ad audiendum omnes, qui orbem terrarum incolunt, sive sint gentiles, sive hebræi, sive congregati in civitatibus, sive dispersi in montibus et solitudinibus habitent. Ac ne videatur solos viventes et præsentes alloqui, addit aliquid generalius, dicens: «Quique terrigenæ, et filii hominum, » id est, audite omnes, qui ex terra et ab hominibus ortum ducitis : omnes enim homines, tam qui sunt, quam qui erunt, communem habent matrem, terram, et communem patrem, Adamum; sive communem habent materiam ex qua sunt, terram; et commune principium activum, hominem. In hebræo habetur, בני אדם *bene Adam, filii Adam*, ubi nos habemus, *terrigenæ;* sed credibile est Septuaginta Interpretes non legisse *Adam*, sed אדמה *adamah,* quæ vox *terram* significat : facile enim est litteram ultimam ex nostris codicibus hebraicis excidisse. Adjungit postremo: «Simul in unum dives et pauper, » ut ostendat id quod dicendum est in hoc Psalmo, ad omnes æqualiter pertinere, non magis ad divites, quam ad pauperes; neque in hoc theatro ullam rationem habendam differentiæ personarum, sicut non habebitur in conventu illo, quo convocabimur ad judicium in die novissimo. Hæc enim oratio quam in hoc Psalmo, per Prophetam, Spiritus Sanctus ad homines habet, talem omnino conventum requiret, qualis erit in ultima die.

Oratio hæc ad omnes homines spectat.

Vers. 3. 3. OS MEUM LOQUETUR SAPIENTIAM, ET MEDITATIO CORDIS MEI PRUDENTIAM.

Vers. 4. 4. INCLINABO IN PARABOLAM AUREM MEAM, APERIAM IN PSALTERIO PROPOSITIONEM MEAM.

Hæc est altera pars præfationis, in qua rursum Propheta præparat auditorem ex alio duplici capite, ex dignitate materiæ, et ex dignitate docentis. Dignitas materiæ ostenditur ex eo quod sermo futurus est de sapientia et prudentia, et sermo non simplex, sed parabolicus et ænigmaticus, qualem decet esse sermonem de rebus gravissimis, ut non contemnatur, neque intelligatur, nisi a diligentibus et attentis auditoribus. « Os meum, inquit, loquitur sapientiam, » id est, docebit ea quæ faciunt hominem sapientem ; « et meditatio cordis mei, prudentiam, » id est, et meditatio cordis mei, quæ per os foras erumpit, docebit ea, quæ faciunt homines prudentes : declarat enim priorem versiculi partem per posteriorem; cum enim dixisset : «Os meum loquetur, » ne putaremus eum temere locuturum, quicquid in buccam venerit, addit: «Et meditatio cordis mei, » supple, loquetur, id est, os meum pariet quod cor meum diuturna meditatione conceperit. Et quia dixerat se locuturum sapientiam, ne quis existimaret sermonem futurum de rebus speculativis, et ad actiones humanas parum pertinentibus, addidit *prudentiam.* Itaque significat sermonem habendum de rebus, quæ sapientiam simul et prudentiam contineant, quæque faciant hominem sapientem in altissimis causis contemplandis, et prudentem in vita rectissime instituenda. Attingit deinde magnitudinem doctoris, cum addit : « Inclinabo in parabolam aurem meam, aperiam in psalterio pro-

positionem meam, » quasi dicat : Non ego locuturus sum, quæ mox audietis, sed spiritus Domini per me loquetur; ego enim attente primum audio internum Doctorem meum, deinde quæ audivi loquor. « Inclinabo in parabolam aurem meam, » id est, subjiciam aurem meam spiritui loquenti, et obedienter audiam; et sic aperiam in psalterio propositionem meam, mihi videlicet a Deo inspiratam et communicatam. Per parabolam hoc loco intelligitur ænigma, id est, propositio obscura, quæ attentionem et studium requirit ut intelligatur. Id patet ex verbis hebraicis, quæ significant *proverbium* et *ænigma;* et similia habentur *Judic.* XIV, ubi Samson proposuit explicandam illam sententiam : « De comedente exivit cibus, et de forti egressa est dulcedo; » quam sententiam vocat problema et propositionem : et habentur eo loco eadem verba hebraica, חידה, *chidah*, quæ hic habentur. Quod autem additur, *in psalterio*, sive *in cithara*, ut proprie sonat vox hebraica, pertinet etiam ad præparationem auditorum : significat enim David se propositurum doctrinam suam gravissimam cum cantu et sono, ut suavitas musicæ temperet gravitatem doctrinæ, et præcepta utilissima jucundius et avidius suscipiantur.

Vers. 5.

5. Cur timebo in die mala? iniquitas calcanei mei circumdabit me.

Hoc est proverbium, sive ænigma, quod præmissa tam accurata præfatione toti humano generi Propheta proponit et solvit. Sed solutio non minus est obscura, quam propositio, ut tam propositio, quam solutio ænigmatica dici possit. Sed tamen ænigmata sunt hæc verba hominibus hujus sæculi amore præoccupatis, nam veris Dei servis apertissima sunt. Ait igitur : « Cur timebo in die mala? » quasi dicat : Propono vobis omnibus, qui habitatis orbem terrarum, hanc quæstionem solvendam. Quid est, quod me terrere poterit « in die mala, » id est, in die judicii divini, quæ dicitur, *Sophon.* I, « dies iræ, dies tribulationis et angustiæ, dies calamitatis et miseriæ, dies tenebrarum et calignis, dies nebulæ et turbinis, dies tubæ et clangoris? » Sive (quod est idem) quid me securum reddere poterit in die illius judicii, a quo summa bonorum omnium et malorum meorum dependet? Magnum profecto problema, et quod omnes omnino contingit. Solvit autem Propheta suum ænigma, cum dicit : « Iniquitas calcanei mei circumdabit me, » id est, quod me timere faciet in die illa mala, non est paupertas, quia judex non corrumpitur donis; non est humilitas generis, aut status, quia judex non respicit personas; non est malitia testium, aut advocatorum, quia judex omnia novit; non est potentia adversariorum, quia judex neminem timet; denique nihil est aliud, nisi iniquitas; et non quævis iniquitas, sed sola « iniquitas calcanei mei, » id est, iniquitas extremæ vitæ meæ, iniquitas perseverans usque ad finem vitæ : illa enim si inveniatur in illa die in me, omnino « circumdabit me » instar aggeris, aut muri, ut nullo modo evadere possim, quia tunc non erit amplius locus pœnitentiæ, vel indulgentiæ. Et contra, quod me securum et impavidum in die mala facere poterit, non erunt divitiæ, aut nobilitas, aut advocatorum diligentia, vel amicorum potentia, sed sola justitia; et non quævis justitia, sed justitia calcanei mei, id est, extremæ vitæ meæ, sive innocentia perseveraverit mecum usque ad mortem, sive per veram pœnitentiam iniquitate deleta, in ejus locum successerit vera justitia. Scio multis aliis modis hos versiculos ab aliis exponi : sed ego brevitati studeo, et de variis sententiis lectori judicium relinquo.

In die judicii quid nos terrebit?

Vers. 6.

6. Qui confidunt in virtute sua, et in multitudine divitiarum suarum gloriantur.

Posteaquam dixerat Propheta nihil esse timendum nisi peccatum, ut quis in die mala securus sit, addit nunc multos esse, qui hoc non intelligentes, confidunt in viribus suis, ac per hoc gloriantur in divitiis, quas magno studio paraverunt, existimantes hac ratione se tutissimos fore in qualibet mala die; et simul demonstrat illos omnino falli, et problema suum, ejusque solutionem esse verissimam. Ait igitur : « Qui confidunt in virtute sua, » id est, qui non timent diem malam, freti potentia et viribus suis, ut sunt plurimi ex filiis hujus sæculi, illi etiam consequenter « gloriantur in multitudine divitiarum suarum; » existimant enim pecuniis omnia vinci et expugnari posse. Et vere in hoc sæculo magna vis est in opibus et divitiis, ut vere dixerit Sapiens : « Pecuniæ obediunt omnia, » *Eccli.* XVIII. Sed in die mala nullæ amplius invenientur pecuniæ, neque, si invenirentur, prodesse possent. Ideo subjungit Propheta :

Vers. 7.

7. Frater non redimit, redimet homo? non dabit Deo placationem suam.

Ostendit vanam esse fiduciam confidentium in pecuniis. Ait enim: «Frater non redimit, » id est, nemo poterit quamlibet magnis divitiis in die mala redimere fratrem suum. « Redimet homo : » hoc legendum est cum interrogatione, ut monet S. Basilius, « frater non redimit, redimet homo? » vel repetenda est negatio de more Scripturæ sanctæ : *Frater non redimit, non redimet homo.* Est enim sensus : «Frater non redimit,» multo minus alius homo redimet. « Non dabit Deo placationem suam, » id est, neque alium, neque se ipse liberare poterit; quamvis enim pecuniis maxime abundet, et eas omnes offerat ad placandum Deum in die mala, nihil ei proderit. Nam, ut Dominus in Evangelio, *Matth.* XVI, loquitur : « Quam dabit homo commutationem pro anima sua? » superat enim pretium animæ humanæ omnia bona hujus mundi, et ideo solus sanguis Unigeniti Dei, qui infiniti valoris erat, pretium animarum esse potuit. Itaque qui hoc magno pretio neglecto, in diabolica captivitate

Solus sanguis Christi pretium animæ esse potest.

detentus perveniet ad diem malam, « non dabit Deo placationem suam. »

Vers. 8. 8. ET PRETIUM REDEMPTIONIS ANIMÆ SUÆ, ET LABORABIT IN ÆTERNUM, ET VIVET ADHUC IN FINEM.

Declarat quod dixerat : « Non dabit Deo placationem suam; » placatio enim Dei est pretium redemptionis, quod solus Unigenitus Dei dare potuit; de quo intelligit S. Basilius verba sequentia : « Laborabit in sæculum, et vivet adhuc in finem, » id est, laborabit in hoc mundo ad tempus, et vivet postea in æternum. Sancti autem Ambrosius et Chrysostomus exponunt hæc eadem verba de viro pio et sapiente quocumque, quem opponunt viro stulto et impio confidenti in multitudine divitiarum suarum : vir enim pius et sapiens laborat ad tempus in servandis præceptis, sed vivet in æternum. Sanctus vero Augustinus exponit de illo « eodem, de quo dictum est paulo ante, non dabit Deo placationem suam; » et vult hunc sensum esse : Ille, qui confidit in multitudine divitiarum suarum, « laborabit in æternum, » quia labor ejus non habebit finem, et vivet modico tempore, quia vita ejus erit usque in finem, et non ultra. Et videtur secundum hanc expositionem melius continuari textus Prophetæ, et magis proprie exponuntur verba *in sæculum*, et *in finem* : nam laborare in sæculum non est laborare in hoc mundo, vel laborare modico tempore, sed est laborare in æternum; et, vivere in finem, non est vivere sine fine, sed est vivere usque ad finem statutum et definitum, ita ut finis naturalis vitæ non præveniatur, neque extendatur. Verba hebraica, pro *laborabit in sæculum*, videntur habere, *quiescet in sæculum* : nam חדל *chadal quiescere* significat. Sed non est verisimile Septuaginta Interpretes reddidisse omnino contrarium sensum; ideo suspicor illos legisse חרל *charal* : nam litteræ ד et ר simillimæ sunt. Verbum autem חרל *charal* significat *angustiari* et *cruciari*, et quasi *urticis pungi* : quod satis proprie convenit amatoribus divitiarum, quas Dominus in Evangelio, *Matth.* XIII, spinis comparavit. Itaque qui in divitiis suis confidunt, non solum non dabunt pretium redemptionis animæ suæ, sed laborabunt in tormentis cum divite epulone usque in æternum; et vivent vitam voluptariam, quæ illis sola videtur esse vita, usque in finem a Deo constitutum. De varia intercompunctione textus hebraici non laboro, quoniam illa posita est ad arbitrium Rabbinorum, quibus injuriam non facimus, cum eis Septuaginta Interpretes antiquiores et doctiores anteponimus.

Vers. 9. 9. NON VIDEBIT INTERITUM, CUM VIDERIT SAPIENTES MORIENTES : SIMUL INSIPIENS, ET STULTUS PERIBUNT.

Quia dixerat impium victurum usque in finem, cursu videlicet naturali; addit confirmans hoc ipsum : « Non videbit interitum, cum viderit sapientes morientes, » id est, continuabit cursum vitæ suæ usque ad ultimam senectutem, etiamsi videat aliquos sapientes et justos rapi ante tempus, et non continuare cursum vitæ usque in finem naturalem; sæpe enim Deus iis, quibus daturus non est vitam æternam, dat vitam temporalem diuturnam, quomodo Lazarus in Evangelio *Luc.* XVI, mortuus legitur ante Epulonem. Sed quamvis vita hæc temporalis aliquando impiis satis longa contingat, tandem finitur, et fit quod sequitur in Psalmo : « Simul insipiens et stultus peribunt. » Itaque sensus totius versiculi est : « Non videbit interitum, » id est, non morietur stultus confidens in divitiis ante tempus, cum viderit aliquos sapientes ante tempus morientes, tandem tamen simul cum sapientibus etiam stultus et insipiens ad vitæ temporalis finem pervenient.

Deus quibus non est daturus vitam æternam, dat diuturnam.

S. Augustinus paulo aliter exponit illud : *Non videbit interitum*; vult enim sensum esse : Non intelliget quis sit verus interitus; non enim verus interitus est mors corporis, sed mors animæ. Posset etiam dici, « non videbit interitum, » id est, non cogitabit se quoque moriturum, quando sapientes viderit morientes : quæ sententia verissima est; hæc est enim cæcitas humana, ut cum quotidie videamus morientes homines, nobis etiam meliores et juniores, tamen vix adduci possimus, ut serio cogitemus, nos quoque morituros esse; tamen ad litteram in Scripturis sanctis, « non videre interitum, » est non corrumpi, *Psalm.* XIII : « Non dabis sanctum tuum videre corruptionem; » et *Joan.* VIII : « Si quis sermonem meum servaverit, mortem non videbit in æternum. » Quid autem intersit inter stultum et insipientem, docet S. Basilius : dicit enim insipientem esse, *qui ad humana et communia ineptus est*, qui videlicet humana sapientia, sive prudentia caret; stultum autem vocari eum, qui caret notitia rerum divinarum, et solis terrenis intentus est : et videtur S. Basilius non tam ad græcas, quam ad hebraicas voces respexisse. Vere enim vox hebraica כסל significat eum qui sapientia etiam humana caret; vox autem בער significat hominem pecori similem; pecora enim sola terrena cogitant : unde etiam paulo post dicit Psalmus : « Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus. »

Verus interitus non est mors corporis, sed animæ.

Vers. 10. 10. ET RELINQUENT ALIENIS DIVITIAS SUAS, ET SEPULCRA EORUM DOMUS ILLORUM IN ÆTERNUM.

Confidentes in divitiis stultos et insipientes vocaverat sanctus Propheta, quomodo vocat etiam Dominus in Evangelio *Luc.* XII, cum dicit cuidam diviti : « Stulte, hac nocte repetent a te animam tuam, et quæ parasti, cujus erunt? » Ideo probat eos vere stultos esse, ex eo quod divitiis uti nesciunt, easque relinquunt iis quos ignorant. *Peribunt*, inquit, insipientes et stulti, quales sunt confidentes in divitiis, et ut stultitiam suam manifeste prodant, relinquent alienis divitias suas. Ubi recte notat S. Augustinus, per alienos intelligi posse etiam filios et nepotes hominum impiorum : nam

Alieni etiam filii intelligi possunt.

etiam isti tanquam alieni cito obliviscuntur eorum quorum opes obtinuerunt; et quamvis etiam non obliviscerentur, tamen mortuos impios juvare non possent: quomodo dives ille de Evangelio quinque fratres habebat in sæculo, et tamen ab eis juvari non poterat, quo minus arderet in gehenna, *Luc.* XVI. Proinde quinque illi fratres inter extraneos deputabantur: unus autem Lazarus, qui eum juvare potuisset, vere proximus, et non extraneus fuisset, si misericordiam in illum facere voluisset. Adjungit Propheta: « Et sepulcra eorum domus illorum in æternum, » id est, ipsi quidem morientes reliquerunt alienis divitias suas, sibi autem nihil retinuerunt, nisi angustissimam domum, id est, sepulcrum, in quo jacere debent « in æternum, » id est, ad finem usque sæculi: sæpe enim *æternum*, in Scripturis, significat integram durationem alicujus temporis, vel status; et declaratur hæc phrasis in verbis sequentibus: « Tabernacula eorum in progenie et progenie. » Quod enim vocaverat sepulcrum, et domum æternam, idipsum nunc vocat tabernaculum in progenie et progenie, id est, habitaculum, ubi manebunt corpora eorum, donec generationes et generationes peragentur: quod sine dubio erit usque ad mundi consummationem. In hebræo non habetur *sepulcra*, sed *interiora*: cæterum credibile est Septuaginta Interpretes non legisse קרבם, ut modo legitur, et significat *interiora eorum*, sed litteris transpositis קברם, et significat *sepulcra eorum*.

Vers. 11. 11. TABERNACULA EORUM IN PROGENIE ET PROGENIE; VOCAVERUNT NOMINA SUA IN TERRIS SUIS.

Filii hujus sæculi nomina sua scribunt in terris, quia in cœlis non erunt.

De priore parte versiculi dictum est in explicatione versiculi superioris. Quod autem additur, significat post mortem hominum insipientium, nihil superesse in terris, præter nomina ipsorum. Multis enim modis conantur mortales, qui hanc solam vitam noverunt, nomina sua æternitati commendare: vel enim nomina sua inscribunt parietibus; vel ea civitatibus indunt; vel in libris a se scriptis apponunt, vel denique filios, aut nepotes ad memoriam perpetuandam nomina sua gerere curant. Ita filii hujus sæculi nomina sua scribunt in terris, quoniam scripta esse non sperant in cœlis.

Vers. 12. 12. ET HOMO, CUM IN HONORE ESSET, NON INTELLEXIT; COMPARATUS EST JUMENTIS INSIPIENTIBUS, ET SIMILIS FACTUS EST ILLIS.

Occasione insipientis, atque in divitiis confidentis, digreditur Propheta ad ipsum genus humanum coarguendum, quasi dicat: « Et *sic* homo cum in honore esset, non intellexit, » id est, homo præter cætera animalia honoratus a Deo intelligentia et ratione, libero arbitrio, imagine divinitatis, immortalitate animæ, imperio super omnia quæ in terris sunt, non intellexit hunc honorem suum; sed « comparatus est jumentis insipientibus, » quibus non est intellectus. « Et similis factus est illis, » dum more pecudum, non prospicit in futurum, sed præsentibus solum inhiat; et subjicit se corporalibus passionibus, quibus imperare debuerat; denique vera et sempiterna bona contemnit, ut falsis et caducis fruatur, cum e contrario temporalia omnia despicere debuisset, ut sempiternam vitam sibi compararet. In hebræo codice non habetur, *intellexit*, sed ילין *ialin*, *commorabitur*: cæterum Septuaginta Interpretes non legerunt *ialin*, sed יבין *iabin*, quod est *intellexit*. Facile autem fuit progressu temporis unam litteram in alteram mutari.

Vers. 13. 13. HÆC VIA ILLORUM SCANDALUM IPSIS, ET POSTEA IN ORE SUO COMPLACEBUNT.

Pergit explicare, vel deplorare miseriam generis humani. « Hæc via, inquit, illorum scandalum ipsis, » id est, hæc vita, quam ducunt similem vitæ brutorum; sive hæc via, quam sequuntur, dum vivunt more bestiarum, hæc lex, hi mores, hoc institutum « scandalum est ipsis, » id est, offendicula multa illis præbent, et ruinæ magnæ causa sunt illis, qui tamen « postea in ore suo complacebunt, » id est, placebunt ipsi sibi in sceleribus, et gloriabuntur, cum male fecerint; quod ad summam miseriam et calamitatem pertinet. In hebræo non est *scandalum*, sed *insipientia*; sed facile est videre unde nata sit discrepantia, siquidem Septuaginta Interpretes in suis codicibus hebraicis non habuerunt כסל, quod *insipientiam* significat, sed כשל, quod significat *scandalum*. Veriores autem fuisse codices, quos habuerunt Septuaginta, iis quos posteriores habuerunt, non credimus posse negari.

Vers. 14. 14. SICUT OVES IN INFERNO POSITI SUNT, MORS DEPASCET EOS.

Minore labore Deus impios in infernum detrudit, quam oves ad macellum ducantur.

Quoniam dixit homines factos esse per peccatum similes bestiis insipientibus, addit finem illorum fore, ut more ovium insipientium mactentur: ubi demonstratur tum multitudo, tum imbecillitas hominum, qui post mortem ad inferos detruduntur: oves enim gregatim conjiciuntur in stabula, et sine ulla resistentia ducuntur ad macellum. Itaque minori labore Deus multitudinem impiorum, quamvis in mundo ditissimi et potentissimi fuerint, detrudet in infernum ad mortem sempiternam, quam soleat pastor oviculas simplices et inermes vel trudere in stabulum, vel educere ad cædem. Quod autem dicitur, « mors depascet eos, » duplicem sensum habere potest: unum, ut significetur mortem instar pastoris futuram, et homines instar ovium ducturam ad pascua squalida et arentia, ubi nihil inveniant præter gemitus et dolores; alterum, ut significetur mortem instar lupi famelici depasturam et consumpturam homines impios instar ovium destinatarum ad escam. Prior sensus convenit voci græcæ ποιμανεῖ, posterior voci latinæ *depascet*, utrumque autem optime recipit vox hebraica רעה *raha*, sed in re nulla videtur esse discrepantia. Huc enim tan-

dem recidit uterque sensus, ut significetur mors impiorum nunquam finienda.

Vers. 15. 15. ET DOMINABUNTUR EORUM JUSTI IN MATUTINO, ET AUXILIUM EORUM VETERASCET IN INFERNO A GLORIA EORUM.

Pergit narrare miseriam impiorum ad inferos descendentium, ac dicit eos « in matutino, » id est, in principio novi ac futuri sæculi, quod incipiet in resurrectione universali, futuros omnino justis subjectos : justi enim in die novissimo, qui etiam erit principium futuri sæculi, judices erunt impiorum, eisque in æternum dominabuntur ; et nihil erit, quod impios eo die adversus justos juvare possit : omne enim «auxilium eorum,» quod in robore et potestate situm erat, «veterascet,» ac marcescet, atque inutile fiet in inferno, «a gloria eorum,» id est, post gloriam eorum, quam in hoc mundo habuerunt, dum gloriosa palatia inhabitarent. Illud, *in matutino*, demonstrat tempus hujus sæculi totum esse noctem quamdam. Unde dicit Apostolus *Rom.* XXIII : «Nox præcessit, dies autem appropinquavit.» In nocte hujus sæculi videtur sæpe injustitia prævalere; sed in matutino apparebit, ubi sint justi, et ubi sint injusti. In hebræo secunda pars versiculi longe aliter haberi videtur ; sic enim vertit S. Hieronymus : *Et figura eorum conteretur in inferno post habitaculum suum* : aliud est enim auxilium, aliud figura, et aliud gloria, aliud habitaculum. Sed de prima voce non est magna difficultas : vox enim hebraica צור *tsur*, quamvis *figuram* significare possit, a verbo יצר *iatsar*, quod est *formare*, tamen proprie *tsur*, quæ vox hoc loco habetur, significat *petram*, metaphorice *robur* ac *potentiam*. Itaque recte Septuaginta Interpretes verterunt *auxilium*, quod in viribus et potentia consistit. Altera vox, quæ hebraice dicitur זבול *zebul*, videtur proprie significare *habitaculum*, non quodcumque, sed gloriosum, quale est cœlum: habetur enim hæc vox in duobus tantum locis, *Isai*. cap. LXIII, 13 : « Attende de cœlo, et vide de habitaculo sancto tuo, et gloriæ tuæ. » Et *Habac*. cap. III, 11 : « Sol et luna steterunt in habitaculo suo. » Hoc igitur loco sanctus Propheta opponit infernum, habitaculum videlicet obscurissimum et vilissimum, domibus gloriosis et splendidis, quas in hoc mundo impii possidebant. Septuaginta vero Interpretes verterunt, *a gloria ipsorum*, volentes per gloriam significare gloriosas domos, quas impii cum inferno commutant ; hic igitur totius versiculi sensus erit : « Et dominabuntur eorum, » impiorum videlicet in inferno positorum, « justi in matutino, » id est, cum illucescet dies resurrectionis, atque initium sæculi futuri ; et potentia impiorum «veterascet,» id est, conteretur, et inutile erit, instar vestis consumptæ et laceræ. « In inferno a gloria eorum, » id est, quando post gloriam splendidorum habitaculorum, infernum teterrimum et vilissimum habitaculum etiam corporaliter habere incipient.

Vers. 16. 16. VERUMTAMEN DEUS REDIMET ANIMAM MEAM DE MANU INFERI, CUM ACCEPERIT ME.

Addit nunc quæ sit futura sors piorum, in quorum numero se ipse ponit, quasi dicat : Impiis quidem accidet id quod dixi ; verum mihi, meique similibus contrarium eveniet. « Deus enim redimet animam meam de manu inferi, » id est, liberabit me, ne ab inferno detinear, quando veniens assumet me. Videtur hoc loco prædicere redemptionem quæ est in Christo Jesu, et descensum ejusdem Christi ad inferos : tunc enim persoluto pretio sanguinis, redemit de manu inferi animas justorum, cum descendens ad inferos accepit eas, et ad se assumpsit. Sic veteres Patres, Basilius, Augustinus, Ambrosius, Hieronymus, et Euthymius. Potest tamen cum Chrysostomo hic locus intelligi de inferno inferiore, ubi torquentur animæ impiorum, ut sensus sit : « Deus redimet animam meam de manu inferi, » id est, non patietur Deus animam meam rapi a manu inferi, nec deduci ad loca pœnarum, cum de hoc mundo per corporis mortem accipiet me.

Christi descensus ad inferos prædicitur.

Vers. 17. 17. NE TIMUERIS, CUM DIVES FACTUS FUERIT HOMO, ET CUM MULTIPLICATA FUERIT GLORIA DOMUS EJUS.

Vers. 18. 18. QUONIAM CUM INTERIERIT NON SUMET OMNIA, NEQUE DESCENDET CUM EO GLORIA EJUS.

Ex dictis concludit per modum exhortationis, non esse timendam potentiam divitum hujus mundi, quoniam brevissima est : alloquitur autem justos pauperes, atque a divitibus hujus mundi oppressos. «Ne timueris, inquit, cum dives factus fuerit homo,» id est, ne formides potentiam ejus, ne ob timorem temporalis potentiæ forte offendas æternam omnipotentiam Creatoris ; neque etiam timeas, si forte videris, non solum hominem inimicum tuum divitem esse factum, sed etiam «multiplicatam gloriam domus ejus,» per numerosam familiam, et multiplices dignitates propinquorum ejus. « Quoniam cum interierit, » per mortem videlicet, quam nemo effugere potest, et quæ divitibus et pauperibus communis est, « non sumet omnia, » id est, nihil sumet, nihil secum asportabit eorum, quæ in hoc mundo possidebat; « neque descendet cum eo gloria ejus, » id est, non comitabuntur eum ad inferos descendentem propinqui, vel famuli, et multo minus honores et dignitates. Itaque divitiæ et gloria impiorum ad brevissimum tempus durant; paupertas et confusio sempiterna sunt. Contra vero paupertas et confusio piorum momentanea sunt, opes et gloria manent in sæculum sæculi; quod Apostolus pulchre expressit, cum ait II *Cor*. VI : « Quasi tristes, semper autem gaudentes. » Tristitia enim piorum non est tristitia, sed quasi tristitia, qualis est ea, quam somniantes aliquando patimur :

Tristitia piorum non est vera tristitia.

lætitia vero non quasi lætitia, sed vera solidaque lætitia est, nunc quidem in spe, postea vero in re : et contra, lætitia impiorum de carnali voluptate, vel gloria, non est lætitia, sed quasi lætitia, quali fruuntur dormientes, dum se possidere, quæ diligunt, somniant. Tristitia autem in gehenna non erit quasi tristitia, sed verissima, certissima, ac sempiterna tristitia.

Vers. 19. 19. QUIA ANIMA EJUS IN VITA IPSIUS BENEDICETUR : CONFITEBITUR TIBI, CUM BENEFECERIS EI.

Reddit rationem cur gloria impiorum non comitetur eos ad inferos. Quoniam, inquit, sicut ipsi Deum laudare consueverunt, quando eis beneficia temporalia tribuit : ita Deus in hac solum vita eis benedicere solet. « Anima ejus in vita ipsius benedicetur, » id est, anima impii, sive ipse impius, in hac solum vita benedicetur, tum a Deo per beneficiorum temporalium collationem, tum ab hominibus per laudationes, sive potius adulationes. « Confitebitur tibi, » id est, et ipse vicissim confitebitur tibi, hoc est laudabit te, tibique gratias aget, « cum benefeceris ei; » sin autem aliquid mali illi evenire permiseris, continuo blasphemabit te : non enim ex illis est, qui dicunt, *Psalm.* XXXIII : « Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo; » vel *Job.* II : « Dominus dedit, Dominus abstulit, sit nomen Domini benedictum. » In hebræo habetur active יברך, *benedicet*, pro quo habemus in græco εὐλογηθήσεται, et latino *benedicetur;* sed idem est sensus. Sic enim legi debent verba hebraica : *Quia animam ejus in vita ipsius benedicet,* ex quo intelligimus illud, *benedicet,* referri ad Deum, ac per hoc etiam illud, *benedicetur anima ejus*, referri debet ad Deum, ut nos supra exposuimus. Idem autem sensus est, sive legas, *anima ejus benedicetur a Deo in vita ipsius*, sive *animam ejus benedicet Deus in vita ipsius*. Quod autem sequitur : « Confitebitur tibi, cum benefeceris ei, » in hebræo legitur, *cum benefeceris tibi;* sed ex litterarum similitudine corruptus videtur textus hebraicus; nam Septuaginta Interpretes non legerunt לך *lac,* quod est *tibi,* sed לו *lo*, quod est *ei,* et hoc modo posteriore legitur in omnibus codicibus græcis et latinis, et est sensus multo facilior et clarior.

20. INTROIBIT USQUE IN PROGENIES PATRUM SUORUM, ET USQUE IN ÆTERNUM NON VIDEBIT LUMEN. Vers. 20.

Impius in hac vita in luce honorum et gloriæ vivit, Deo illum beneficiis temporalibus replente, ut vel remuneret aliqua bona opera ejus, vel alliciat ad resipiscentiam et conversionem, sed in alia vita *apponitur* (ut Scriptura loquitur) *ad patres suos*, ut eos sequatur in suppliciis, quos secutus est in flagitiis, « introibit, » impius videlicet, post hanc vitam, « usque in progenies patrum suorum, » id est, introibit ad ea loca, ad quæ illum præcessit progenies patrum suorum; « et usque in æternum non videbit lumen, » quia justo judicio manebit in æternis tenebris, qui nimirum delectatus est in luce honorum et gloriæ temporalis, et lucem gloriæ cœlestis non quæsivit.

21. HOMO, CUM IN HONORE ESSET, NON INTELLEXIT : COMPARATUS EST JUMENTIS INSIPIENTIBUS ET SIMILIS FACTUS EST ILLIS. Vers. 21.

Repetit Propheta versiculum duodecimum, tum ut ostendat præcipuam causam miseriæ hominum esse insipientiam, et merito homines plurimos in æternum lumine carituros, atque in tenebris futuros, quia lumine rationis uti non voluerunt; tum etiam, ut non miremur, si pauci omnino ænigma propositum in hoc Psalmo intelligant. Id enim accidit, quia « homo » propter peccatum « comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis. »

PSALMUS L

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Psalmus Asaph.*	V. s. h. — *Canticum* [*h. Psalm.*] *Asaph.*
Deus deorum Dominus locutus est, et vocavit terram, A solis ortu usque ad occasum;	Fortis Deus Dominus locutus est, et vocavit terram : ab ortu solis usque ad occasum ejus.
2. Ex Sion species decoris ejus.	De Sion perfecto decore Deus [al. tac. *Deus*] apparuit.
3. Deus manifeste veniet : Deus noster, et non silebit. Ignis in conspectu ejus exardescet, et in circuitu ejus tempestas valida.	Veniet Deus noster, et non tacebit : ignis coram eo vorabit, et in circuitu ejus tempestas valida.
4. Advocabit cœlum desursum, et terram, discernere populum suum.	Vocabit cœlum desursum, et terram, ut judicet populum suum.

5. Congregate illi sanctos ejus, qui ordinant testamentum ejus super sacrificia.

Congregate mihi sanctos [*h. misericordes*] meos : qui feriunt pactum meum in sacrificio.

6. Et annuntiabunt cœli justitiam ejus, quoniam Deus judex est.

Et annuntiabunt cœli justitiam ejus : quia Deus judex est ipse. SEMPER.

7. Audi, populus meus, et loquar; Israel, et testificabor tibi: Deus, Deus tuus ego sum.

Audi, populus meus [al. *popule*], et loquar, Israel, et contestabor te. Deus, Deus tuus ego sum.

8. Non in sacrificiis tuis arguam te: holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper.

Non propter victimas tuas arguam te, et holocautomata tua coram me sunt. SEMPER.

9. Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos.

Non accipiam de domo tua vitulum [*h. taurum*], neque de gregibus tuis hircos.

10. Quoniam meæ sunt omnes feræ silvarum, jumenta in montibus et boves.

Mea sunt enim omnia animalia silvarum [*h. silvæ*] : pecudes [h. *beemoth*] in montibus millium.

11. Cognovi omnia volatilia cœli, et pulchritudo agri mecum est.

Scio omnes aves montium, et universitas agri [*h. ziz dicitur, nomen est avis*] mei mecum est.

12. Si esuriero, non dicam tibi: meus est enim orbis terræ, et plenitudo ejus.

Si esuriero, non dicam tibi : meus est enim orbis et plenitudo ejus.

13. Numquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo?

Numquid comedam carnem [al. *carnes*] taurorum, aut sanguinem hircorum bibam?

14. Immola Deo sacrificium laudis, et redde Altissimo vota tua.

Immola Deo laudem, et redde Altissimo vota [al. tac. *vota*] tua.

15. Et invoca me in die tribulationis; eruam te, et honorificabis me.

Et invoca me in die tribulationis : liberabo te, et glorificabis me.

16. Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum?

Impio autem dixit Deus : Quid tibi est cum narratione præceptorum meorum, et ut assumas pactum meum in ore tuo?

17. Tu vero odisti disciplinam, et projecisti sermones meos retrorsum.

[*h. Et tu*] Qui odisti disciplinam, et projecisti verba mea post te.

18. Si videbas furem, currebas cum eo, et cum adulteris portionem tuam ponebas.

Si videbas furem, consentiebas ei : et cum adulteris pars tua.

19. Os tuum abundavit malitia, et lingua tua concinnabat dolos.

Os tuum misisti ad malitiam, et lingua tua concinnavit dolum.

20. Sedens adversus fratrem tuum loquebaris, et adversus filium matris tuæ ponebas scandalum. 21. Hæc fecisti, et tacui.

Sedens adversus fratrem tuum loquebaris, in [al. *et adversum*] filium matris tuæ fabricabaris opprobrium.

Existimasti inique quod ero tui similis : arguam te, et statuam contra faciem tuam.

Hæc fecisti, et tacui : existimasti futurum me [al. tac *me*] similem tui : arguam te, et proponam ante oculos tuos.

22. Intelligite hæc, qui obliviscimini Deum; nequando rapiat, et non sit qui eripiat.

Intelligite hoc, qui obliviscimini Deum, ne forte rapiam [al. *capiam*], et non sit qui liberet:

23. Sacrificium laudis honorificabit me, et illic iter, quo ostendam illi salutare Dei.

Qui immolat confessionem, glorificat me : et qui ordinat viam, ostendam ei salutare Dei.

Argumentum. — Quemadmodum Deus olim in monte Sinai apparuit ut populo suo legem daret, ita hic sistitur in monte Sion, ut legis illius genuinum sensum declaret, Igitur esse hunc Psalmum in exsilio, cum omnis sacrificiorum cultus cessasset, scriptum, ab hodiernis multis inconsiderate est judicatum. Strophæ quatuor : vers. 1-6, exordium magnificum; vers. 7-15, non sacrificia, quibus non indigeat, sed pietatem, fiduciam, animum gratum poscit Deus; vers. 16-21, adversatur homines, qui, cum vitam vivant facinorosam, leges divinas ore jactent; vers. 22-23, conclusio.

1. Carmen Asaphi.

Deus deorum, Jova loquitur, et vocat terram,
ab ortu solis usque ad occasum ejus.

2. E Sione, perfectione pulchritudinis,
Deus exsplendet.
3. Venit Deus noster, neque est quod sileat;
ignis (fulgurum) coram eo consumit (obvia quæque),
et circa eum tempestas (propr. *procellosum*) est vehementer.
4. Advocat cœlum supra (superne),
et terram, ut (ipsis testibus) judicet populum suum.
5. « Congregate mihi pios (cultores) meos,
qui percusserunt fœdus meum cum sacrificiis. »
6. Et annuntient cœli justitiam ejus,
nam Deus ipse *est* judex.

7. « Audi, popule meus, ut loquar,
Israel, ut testificer contra te :
Deus, Deus tuus ego sum.
8. Non propter sacrificia tua redarguam te,
et holocausta tua coram me sunt perpetuo.
9. Non *est quod* accipiam e domo tua juvencum,
e caulis tuis hircos :
10. Nam meæ sunt omnes feræ silvæ,
et bestiæ (quadrupedes) in montibus millium.
11. Novi omnes aves montium,
et bestia agri mecum est.
12. Si esurirem, non dicerem tibi;
nam mihi est orbis et quidquid eum implet.
13. Num comedam carnem taurorum,
et sanguinem hircorum bibam?
14. Sacrifica Deo laudem (gratiarum *Levit.* VII, 12),
et persolve Altissimo vota tua;
15. Et invoca me in die angustiæ :
eripiam te, tu vero me honorabis. »

16. Et improbo (impio) dicit Deus :
« Quid tibi (causæ est), quod enarras statuta mea,
et sumis fœdus meum in os tuum?
17. Quum odio habeas disciplinam,
et conjicias verba mea post te (ea contemnas).
18. Si vides furem, delectaris consuetudine ejus,
et cum adulteris est pars (societas) tua.
19. Os tuum dimittis (solutis frænis) in malum,
et lingua tua nectit fraudem.
20. Sedes, in (contra) fratrem tuum loqueris,
in filium matris tuæ ponis offendiculum.
21. Hæc fecisti, et tacui;
cogitasti me esse tui similem :
arguo te, et ordino (scelera tua) ante oculos tuos.
22. Intelligite, quæso, hoc, obliti Dei,
ne dilacerem, nemine liberante.

23. Sacrificans laudem honorabit me;
et qui *recte* disponit viam *suam*,
eum videre (experiri) faciam auxilium Dei. »

NOTÆ.

Vers. 1. Asaphus multis is videtur, de quo I *Chron.* xv, 17, 19; II *Chron.* xxix, 30. Nobis similius vero est, vel plures variæque ætatis fuisse ejusdem stirpis auctores carminum *Asaphicorum*, vel si unicus fuit auctor, eum vixisse temporibus Josaphati, Ochosiæ et Athaliæ. *Deus deorum*, etc.; alii, *Deus, Deus Jova.* — Vers. 2. *Exsplendet*, splendidissima luce circumfusus apparet. — Vers. 3. *Neque est*, etc. Alii, *jam non silet, mutus est.* Sit ne ad tonitruum iratum numen comitantium fragorem illud referendum, an ad ipsum quod Deus in eo est ut exerceat judicium vers. 4, dubium. — Vers. 4. Cf. *Deut.* iv, 26; xxxi, 28. — Vers. 5. *Cum sacrificiis*, propr. *super sacrificiis*, i. e. sacrificiis adhibitis. Cf. *Exod.* xxiv. Deus hic loquitur. — Vers. 6. Alii,..... annuntient *quia Deus* est *judex* i. e. justus. — Vers. 7. Pro *ut... ut*, alii *et... et* cum futuro. *Testificer in te* : Ewaldus, *graviter te admoneam.* — Vers. 8. *Sacrificia tua*, quasi ea mihi non offerres. *Et holocausta*, etc. Rosenmullerus, neque ob *holocausta tua*, quæ sunt *coram me jugiter.* — Vers. 10. *Millium*, scil. *bestiarum*, ubi mille degunt animalia. Maurer, *in montibus millibus*; alii, *in montibus bovis*, ubi multæ degunt boves, qualis erat mons Basan. — Vers. 11. *Bestia*, a זוז *moveri*, omne quod movetur; alii, *dorcas*, gall. *gazelle*, ob celeres motus. — Vers. 16. *Improbo* pietatis simulatori. *Fœdus*, pro præceptis divinis. — Vers. 18. *Delectaris*, etc. Alii, *consentis ei.* — Vers. 20. *Sedes*, inter gregales tuos; alii de consessu *in judicio* verba interpretantur. *Offendiculum*; alii, *infamiam.* — Vers. 21. *Esse*, propr. *essendo ero*, utique ero. *Similem*, ita ut vitia tua plectere nolim. Contrarium ut ostendam, ecce te jam redarguo, vel redarguam, facinora tibi tua objectans. — Vers. 22. נא a נאה, נוה, *sedit, bene sedit*, huc *belle! pulchre!* — Vers. 23. *Disponit*, propr. *ponit*, breviter dictum pro eo quod plene est *Isai.* xli, 20. Alexandrinus legit *sham, ibi.*

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XLIX.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Psalmus Asaph.

In priore libro *Paralip.* cap. xvi, legimus Asaph fuisse principem Cantorum a Davide constitutum. Utrum autem ipse Psalmos composuerit, qui inscribuntur nomine ejus, an solum cecinerit, vel canenti præfuerit, non est omnino certum, ut præfatione diximus. Argumentum Psalmi est duplex Domini adventus : unus ad prædicandum, alter ad judicandum; unus occultus et in humilitate, alter manifestus et in majestate. Et quoniam in utroque adventu Christus congregat homines, vel ad fidem, vel ad judicium; recte Psalmus inscribitur, אסף *Asaph*, qui interpretatur *congregans.* Addit et declarat Propheta, quibus de rebus potissimum reddituri simus rationem in die judicii : proinde Psalmus utilissimus est.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. DEUS DEORUM DOMINUS LOCUTUS EST, ET VOCAVIT TERRAM.

Incipit a primo adventu, ac dicit Dominum locutum esse ore proprio, qui per ora Prophetarum antea loquebatur; et ad concionem suam vocasse non Judæos tantum, sed «omnem terram,» id est, omnes inhabitantes terram; quod per Apostolos suos fecit, siquidem « in omnem terram exivit sonus eorum, » ut dicitur *Psalm.* xviii. Dicitur autem hoc loco Dominus esse « Deus deorum, » ut intelligamus Christum esse Deum verum, veri Dei Filium, qui eamdem cum Patre divinitatem habet : una enim et sola esse potest vera divinitas, multi autem sunt dii, vel per errorem et æstimationem, ut dii gentium, «qui dæmonia sunt,» ut dicitur in *Psalmo* xcv; vel per gratiam adoptionis, ut sancti angeli et sancti homines; vel per similitudinem, ut principes et judices terræ. Sed omnes isti dii subjecti sunt uni et soli Deo vero, qui ideo dicitur « Deus deorum. » Ex hebræo S. Hieronymus vertit, *fortis Deus Dominus locutus est*; sed voces hebraicæ utramque versionem patiuntur, et sensus utriusque lectionis est verus, ad propositum rerum dicendarum. Nam si respiciamus primum adventum, Christus Dominus Deum

Christus verus Deus est et veri Dei Filius.

deorum se ostendit, cum terribilis fuerit dæmonibus, qui sunt dii gentium, et ipse per adoptionis gratiam multos fecerit deos; et ipse idem *fortis Deus* fuit, cum hostem generis humani per crucem devicerit, et vasa ejus diripuerit. Si respiciamus secundum adventum, « Deus deorum » rectissime dicitur, quoniam Judex judicum omnium erit; nec minus proprie conveniet ei titulus *fortis Dei*, cum diabolum et omnes asseclas ejus, sive dæmones, sive homines in gehennam verbo detrudet, et vectibus sempiternis portas inferni claudet. Ait igitur : « Deus deorum Dominus locutus est, » id est, Dominus Christus, qui est Deus deorum in hunc mundum adveniens, locutus est verba Evangelii sui. « Et vocavit terram, » id est, et ad sermones suos audiendos terram universam convocavit, dicens : « Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos, » *Matth.* XI.

Vers. 2. 2. A SOLIS ORTU USQUE AD OCCASUM : EX SION SPECIES DECORIS EJUS.

Declarat se per terram non intellexisse terram Palæstinæ, vel aliquam aliam particularem, sed omnem omnino terram; et simul explicat locum unde Dominus loqui cœperit. Cœpit enim ex Sion, sive ex Jerusalem, juxta illud *Isai.* II : « De Sion exibit lex, et verbum Domini de Jerusalem; » et illud *Luc.* ult. : « Oportebat Christum pati, et resurgere a mortuis tertia die, et prædicari in nomine ejus pœnitentiam, et remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Jerosolyma. » « A solis ortu, inquit, usque ad occasum, » vocavit terram, id est, omnes homines qui habitant terram a principio, ubi sol oritur, usque ad finem, ubi sol occidit. « Ex Sion species decoris ejus, » id est, locutus est Dominus, et vocavit terram ex Sion, quæ est species decoris ejus. Porro species decoris significat speciem pulcherriman, sive perfectam pulchritudinem, ut magis sonant verba hebraica. Erat autem Jerusalem, juxta priorem sensum, *perfecti decoris*, ut dicitur *Thren.* I, quia erat civitas nobilissima, antiquissima, frequentissima, ornata sede regia et pontificia, nec non tabernaculo, arca fœderis, et cæteris quæ eam caput religionis et regni faciebant : unde etiam typus erat cœlestis, ac divinæ civitatis. Sed, juxta posteriorem sensum, erat Evangelica prædicatio perfecti decoris, quia continebat mysteria redemptionis, notitiam sanctissimæ Trinitatis, sacramenta efficacissima, legem perfectam, et innumerabilibus signis et prodigiis comitata veniebat; atque audientes et credentes renovabat et justificabat, et ex ima terra ad summum cœlorum exaltabat.

Vers. 3. 3. DEUS MANIFESTE VENIET, DEUS NOSTER, ET NON SILEBIT.

Hic jam prædicit secundum adventum, quasi dicat : Deus deorum venit et vocavit terram, sed occulte venit, quia in forma servi, in humanitate, in mansuetudine, ut esset locus redemptioni per passionem et mortem; sed postea « manifeste veniet » in potestate et majestate magna, non in præsepi speluncæ, sed in nubibus cœli; non cruci affixus inter latrones, sed in sede Judicis cum omnibus angelis suis. Neque solum manifeste veniet, sed etiam « non silebit, » sicut in primo adventu, quando ut agnus mansuetus ductus ad occisionem non aperuit os suum, et sicut hoc tempore silet, dum peccata fieri videt et tacet; sed veniet cum tuba et clamore horribili : « Media nocte clamor factus est, ecce sponsus venit, » *Matth.* XXV. Et « mittet angelos suos cum tuba et voce magna, et congregabunt electos ejus a quatuor ventis, » *Matth.* XXIV. Et : « Ipse Dominus in jussu et voce Archangeli in tuba Dei descendet de cœlo, » I *Thessal.* IV. Et : « In novissima tuba, canet enim tuba, et mortui resurgent incorrupti, » II *Cor.* XV. In hebræo prima illa verba : *Deus manifeste*, conjunguntur cum versu superiore hoc modo : « Ex Sion species decoris ejus, Deus manifestabitur; » et deinde subjungitur novus versiculus : « Veniet Deus noster, et non silebit. » Sed non tenemur sequi distinctionem hebraicam, quæ a Rabbinis excogitata est : illud autem verbum, *manifeste*, in textu hebræo ambiguum est, ut possit esse adverbium *manifeste*, et verbum *manifestabitur*; proinde non erraverunt Septuaginta Interpretes, qui per adverbium expresserunt. Quod si Rabbini contendant vocem hebraicam הופיע *hophiag*, non posse accipi adverbialiter, dicemus Septuaginta Interpretes reddidisse non verba, sed sensum; idem enim est : *Deus manifeste veniet, Deus noster et non silebit*; et *Deus manifestabitur, veniet Deus noster, et non silebit*.

Adventus Christi ad judicium terribilis.

Vers. 4. 4. IGNIS IN CONSPECTU EJUS EXARDESCET, ET IN CIRCUITU EJUS TEMPESTAS VALIDA.

Hæc accipiuntur communiter pro conflagratione mundi, id est, eorum omnium quæ sunt in terra, civitatum videlicet, hortorum, vinearum, palatiorum, animantium, et similium rerum corruptibilium, de quibus dicit S. Petrus in *Epist.* II, cap. V : « Adveniet autem dies Domini, ut fur, in qua cœli magno impetu transient, elementa vero calore solventur, terra autem, et quæ in ipsa sunt opera exurentur; » de qua conflagratione disputat S. Augustinus lib. XX. *De Civit. Dei*, cap. XVIII, et Scholastici in IV *Sentent.* dist. 47. Sensus igitur est : « Ignis in conspectu ejus exardescet, » qui exuret omnia quæ in terris inveniet. « Et in circuitu ejus tempestas valida, » id est, commotio maxima ex omni parte mundi, tum in terra, tum in mari, tum in aere, tum in cœlo, « arescentibus hominibus præ timore et exspectatione, quæ superveniunt universo orbi, » ut ait B. Lucas, cap. XXI. Tamen S. Augustinus, hunc locum Psalmi exponens, per ignem intelligit judicium divinum; per tempestatem vero ventum separan-

tem grana a paleis, id est, distinctionem bonorum a malis. Alii non male per ignem et tempestatem describi volunt iram Judicis æterni, cum qua adveniet in novissimo die; vel certe hæc omnia signa esse majestatis Dei omnipotentis; nam et quando descendit Deus in montem Sinai daturus legem, mons totus ardere videbatur, et audiebantur tonitrua, et conspiciebantur fulgura, et omnino tempestas ingens, et terror maximus, *Exod.* cap. XIX.

Vers. 5.

5. ADVOCABIT CŒLUM DESURSUM, ET TERRAM DISCERNERE POPULUM SUUM.

Describit frequentiam eorum, qui in illo quasi theatro intererunt, atque ad spectaculum omnium maximum convenient. « Advocabit, inquit, cœlum de sursum, » id est, ex parte mundi superiore advocabit Judex ipsum cœlum, id est, omnes angelos cœli habitatores; sic enim Dominus ait *Matth.* XXV : « Cum venerit Filius hominis in majestate sua, et omnes angeli ejus cum eo. » Ex parte inferiore « advocabit terram, » id est, omnes homines, qui ab initio mundi usque ad finem per successiones generationum incoluerunt terram. Aderunt ergo omnes angeli et omnes homines. Advocabit autem hunc tam magnum conventum, « discernere populum suum, » id est, ad judicandum populum suum, et segregandos electos a reprobis; nam, ut dicitur *Matth.* XIII : « In consummatione sæculi exibunt angeli, et separabunt malos de medio justorum. » Et *Matth.* XXIII : « Separabit oves ab hædis, » id est, ea facilitate Judex cœlestis secernet omnes electos ab omnibus reprobis, quamvis prope innumerabiles sint futuri, qua pastor separare potest paucas oves a paucis hædis. Alii existimant advocari cœlum et terram in testes divinæ sententiæ, tanquam immobilis, quomodo alibi sæpe in divinis litteris. Prior expositio est S. Augustini, posterior S. Joannis Chrysostomi, quem sequuntur Theodoretus et Euthymius. Utraque est vera, et una alteri non repugnat.

Omnes angeli et homines divino judicio intererunt.

Vers. 6.

6. CONGREGATE ILLI SANCTOS EJUS, QUI ORDINANT TESTAMENTUM EJUS SUPER SACRIFICIA.

Quamvis omnes omnino homines ad judicium vocandi sint, tamen peculiari ratione judicium ad fideles pertinebit : « qui *enim* non credunt, jam judicati sunt, » *Joan.* III; unde etiam *Matth.* XXV, soli fideles judicandi introducuntur, et de operibus, non de fide discutiuntur. Itaque nomine Sanctorum intelligendi sunt fideles, qui ad populum Dei pertinent, qui per circumcisionem olim Deo consecrabantur, et nunc per baptismum consecrantur; sic David in *Psalm.* LXXXV, dicit : « Custodi animam meam, quoniam sanctus sum; » et Apostolus in epistolis suis omnes christianos vocat *sanctos*. Alloquitur igitur angelos, et dicit : « Congregate illi sanctos ejus, » id est, adducite ad judicium populum Dei peculiarem, quem sibi per sacramenta sanctificavit; quod enim id per angelorum ministerium faciendum sit, perspicuum est ex cap. XIII *Matth.* : « Exibunt angeli, et separabunt malos de medio justorum ; » et cap. XXIV : « Et mittet angelos suos cum tuba, et congregabunt electos ejus. » Quod sequitur : « Qui ordinant testamentum ejus super sacrificia, » est declaratio vocis Sanctorum; illi enim dicuntur Sancti, « qui ordinant testamentum super sacrificia. » Quæ sententia clarior est in textu hebraico, ubi ad verbum legitur : *Qui feriunt pactum ejus super sacrificio*, id est, qui pactum cum Deo faciunt, ui sint populus ejus, et ipse sit Deus eorum; quod pactum est super sacrificio, id est, super cultu divino, qui præcipue in sacrificiis offerendis consistit. Lectio nostra est paulo obscurior, sed eumdem sensum facit; nam per *testamentum*, intelligitur *pactum*, et per *ordinare*, significatur *disponere*. Disponere testamentum et ferire pactum idem sunt, ut perspicuum est ex variis locis Scripturæ, sed præcipue ex lib. I *Machab.* cap. I : « Eamus et disponamus testamentum cum gentibus quæ circa nos sunt; nam ex quo recessimus ab eis, invenerunt nos multa mala. » Igitur sensus hujus versiculi est, congregandos esse ad judicium sanctos Dei, id est, homines Deo dicatos, « qui ordinant testamentum ejus super sacrificia, » id est, qui testamentum disponunt, et pactum feriunt cum Deo, ut ipsi colant Deum sacrificiis, et Deus sit eorum Deus, eosque beneficiis semper afficiat. In hebræo codice habetur pronomen primæ personæ, hoc modo : *Congregate mihi sanctos meos, qui feriunt pactum meum super sacrificio*. Sed Septuaginta Interpretes in omnibus his vocibus legerunt litteram *vau*, ubi nunc est littera *iod;* facile autem fuit mutari litteram *vau* in litteram *iod*, cum non differant, nisi quod una est paulo longior altera; posita autem in textu littera *vau*, efficitur pronomen tertiæ personæ, et recte Septuaginta verterunt : *Congregate illi*, et *sanctos ejus*, et *testamentum ejus*.

Soli fideles judicandi introducuntur a B. Matthæo.

Vers. 7.

7. ET ANNUNTIABUNT CŒLI JUSTITIAM EJUS, QUONIAM DEUS JUDEX EST.

Congregatis omnibus ad judicium, tum demum « annuntiabunt cœli justitiam ejus, » id est, de cœlo proferetur sententia in bonos et malos; inde apparebit omnibus quanta sit justitia Dei, quæ nunc sæpe non apparet, cum permittente Deo justi opprimantur ab iniquis : tunc igitur « annuntiabunt cœli justitiam ejus, » quia de cœlo veniet, qui justissime judicabit, et in cœlo aereo sedens sententiam justissimam proferet, et totum cœlum, id est, omnes cœlites assensu et laudibus confirmabunt justam sententiam, ac dicent : « Justus es, Domine, et rectum judicium tuum. » Neque poterit esse falsa hæc cœli annuntiatio, « quoniam Deus judex est, » id est, quoniam qui judicabit, Deus est, in quem injustitia cadere non potest.

Vers. 8. 8. AUDI, POPULUS MEUS, ET LOQUAR; ISRAEL, ET TESTIFICABOR TIBI : DEUS, DEUS TUUS EGO SUM.

Transit nunc Propheta ad eruditionem populi, ac docet quæ sit futura materia judicii, id est, quibus de rebus reddenda sit ratio in judicio, ut unusquisque parare se possit. Atque ut admonitio majorem fidem habeat, Deum ipsum loquentem, et paterne admonentem inducit. « Audi, inquit Deus, populus meus, et loquar; » nisi enim audieris, non tibi loquar, sed aliis qui habent aures audiendi; nam non sine causa Dominus in Evangelio *Matth.* XI, et alibi sæpe dicit : « Qui habet aures audiendi audiat; » sicut enim qui surdi sunt, habent aures ad ornamentum corporis, sed non ad audiendum, sic etiam qui mentem habent, sed non attendunt ad doctrinam Dei, habent aures interiores, quasi non haberent. Oportet igitur attente cogitare et considerare quid dicat Deus, si volumus ut nobis loquatur. Explicat deinde clarius, dum addit : « Israel, et testificabor tibi, » id est, audi, populus meus Israel, et loquar testificando, et notum faciendo tibi, quod tua maxime interest. Per Israelem autem non intelligitur solum populus, qui secundum carnem ab Israele descendebat, sed etiam populus christianus, qui fidem Israelis imitatur, imo hic maxime per Israelem intelligendus est, cum Apostolus dicat *Rom.* IX : « Non omnes, qui ex Israel, hi sunt Israelitæ; neque omnes qui semen Abrahæ, hi filii; sed qui filii sunt promissionis æstimantur in semine. » Quod autem sequitur : « Deus, Deus tuus ego sum, » est ratio cur nos oporteat audire, quia videlicet qui loquitur est Deus, et peculiariter Deus noster; ac per hoc certo scimus illum scire, et velle nobis utilissima præcepta tradere : nam si Deus est, omnia novit; si noster est, amat nos, ac propterea vult utilia nos docere.

Vers. 9. 9. NON IN SACRIFICIIS TUIS ARGUAM TE : HOLOCAUSTA AUTEM TUA IN CONSPECTU MEO SUNT SEMPER.

Summa doctrinæ divinæ est, Deum non requirere a nobis munera, qualia sacrificia sunt, quasi illis indigeat, vel quasi hæc illi præcipue placeant; sed requirere internas virtutes, fidem, spem, dilectionem, obedientiam : propter quas virtutes munera placent, et sine quibus non placent. Id conforme est verbis Samuelis I *Reg.* XV : « Numquid vult Deus holocausta et victimas, et non magis ut obediatur voci Domini? » Et *Isaiæ* cap. I : « Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum? dicit Dominus : plenus sum, » etc. Et infra : « Lavamini, mundi estote, » etc. Et Christi ipsius *Matth.* XXIII : « Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia decimatis mentham, et anethum, et cyminum, et reliquistis quæ graviora sunt legis, judicium, misericordiam, et fidem. » Et denique ipsius Davidis in *Psalm.* L : « Si voluisses sacrificium, dedissem utique, holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo spiritus contribulatus; cor contritum et humiliatum, Deus, non despicies. »

Deus sacrificiis veterum non delectatur.

Ait igitur : « Non in sacrificiis tuis arguam te, » id est, non accusabo, vel damnabo te in judicio, quod pauca mihi sacrificia obtuleris; deinde reddit hujus rei multas rationes, quarum prima est in secunda parte hujus versiculi, quia videlicet, satis multa holocausta sibi quotidie offerantur; nam cum dicit, « holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper, » illud, *autem*, ponitur pro *enim;* nam in hebræo est particula *et*, quæ frequentissime ponitur pro *enim*. Sensus igitur est : Non arguam te de defectu sacrificiorum, quoniam holocausta tua semper inveniuntur in altari meo.

10. NON ACCIPIAM DE DOMO TUA VITULOS, NEQUE DE GREGIBUS TUIS HIRCOS. Vers. 10.

11. QUONIAM MEÆ SUNT OMNES FERÆ SYLVARUM, JUMENTA IN MONTIBUS ET BOVES. Vers. 11.

12. COGNOVI OMNIA VOLATILIA CŒLI, ET PULCHRITUDO AGRI MECUM EST. Vers. 12.

Hæc est secunda ratio, cur Deus non magnopere requirat nostra sacrificia, quoniam ipse est rerum omnium Dominus; et ideo si velit oves, aut boves, aut aves, aut aliquid aliud, nullo negotio potest habere, cum ipse omnia noverit, omnia possideat. « Non accipiam, inquit, de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos, » id est, non opus est mihi, si velim vitulos, aut hircos, ut illos tibi eripiam, vel a te petam. « Quoniam meæ sunt omnes feræ sylvarum, » id est, mea sunt omnia animantia sylvestria, ut cervi, capræ, apri et similia. « Jumenta in montibus et boves, » id est, mea sunt etiam omnia animalia quæ pascuntur in montibus, ut oves, capræ, arietes, hirci, boves et vituli. « Cognovi omnia volatilia cœli, » id est, non solum animalia quadrupedia mea sunt, sed etiam omnes volucres cœli, quos ego novi ubi sunt, et ad quid prosint. « Et pulchritudo agri mecum est, » id est, non solum animalia, sed etiam omnes fructus terræ, ex quibus agri pulchri et divites redduntur, apud me sunt, ad jus meum pertinent, et omnibus uti possum, ut mihi placet; vel apud me est, id est, omnis perfectio agri, cum omnibus frugibus, arboribus, animantibus, fontibus et cæteris rebus, mecum est ab æterno eminenter in essentia mea consistens, ut mihi opus non sit ad ista exteriora descendere. In hebræo, pro illa voce *jumenta*, est vox בהמות *behemoth*, quæ vox significat *animalia* generatim, et non solum *jumenta* proprie dicta; nam *Psalm.* VIII, eadem vox habetur, ubi noster Interpres vertit, *pecora campi;* et *Ps.* CXLVIII, ubi legimus, *universa pecora*, eadem etiam vox reperitur. Illud autem, *in montibus et boves*, ex hebræo verti posset, *in montibus mille;* nam vox hebraica אלף *aleph*, quæ hic habetur, significat et *bovem* et *mille*. Itaque Septuaginta Interpretes non male verterunt *boves*, quamvis S. Hieronymus

vertit *millium*; sed utraque lectio verum sensum habet: nam secundum lectionem S. Hieronymi sensus est, *Dei esse animalia innumerabilia quæ in montibus mille*, id est plurimis, *inveniuntur*; secundum lectionem Septuaginta, sensus est, *Dei esse animalia quæ libere vagantur in montibus, et etiam boves qui in præsepibus detinentur*; et quoniam in textu hebraico, ut nunc legitur, illud, *in montibus*, regit post se genitivum, et legi debet *in montibus bovis*, quæ verba non videntur aptum sensum reddere, suspicor Septuaginta Interpretes non legisse בהררי אלף *beharere heleph, in montibus bovis*, sed בהרר ואלף *beerer veheleph, in monte et bos*, unica littera paululum immutata, י id est, *iod* mutata in *vau*, quæ sunt litteræ simillimæ, quod facile contingere potuit vitio librariorum; sed explicandi gratia Septuaginta posuerunt numerum *multitudinis* pro *singulari*, et pro *in monte et bos*, posuerunt *in montibus et boves*. Illud autem, *cognovi omnia volatilia cœli*, S. Hieronymus ex hebræo vertit, *cognovi omnes aves montium*; et vere vox hebræa non *cœlum*, sed *montes* significat; neque est similitudo litterarum inter vocabula, ut errorem librariorum suspicari possimus. Sensus tamen idem est, nam *volatilia cœli* et *aves montium* idem sunt; dicuntur enim *volatilia cœli*, quia per cœlum aereum discurrunt, et *aves montium*, quia in arboribus montium ut plurimum nidificant. Illud denique, *et pulchritudo agri*, vertitur a S. Hieronymo, *et universitas agri*: vox autem hebraica זיז *ziz*, est omnino ambigua; nam Septuaginta hoc loco reddiderunt *pulchritudo*; in *Psalm.* XCIX reddiderunt eamdem vocem, *singularis ferus; Isai.* LXVI, eamdem vocem transtulerunt, *introitus*. Sanctus autem Hieronymus hoc loco reddidit *universitas*; in *Psalm.* LXXIX, *omnes bestiæ; Isai.* LXVI, *omnimoda*. In hac tanta varietate tutissimum est auctoritatem Septuaginta Interpretum sequi, a quibus quoad sensum S. Hieronymus non dissentit. Siquidem « pulchritudo agri ex universitate agri, » id est, ex universis fructibus agrorum, consurgit.

Omnia animalia Dei sunt.

Vers. 13. 13. SI ESURIERO, NON DICAM TIBI: MEUS EST ENIM ORBIS TERRÆ, ET PLENITUDO EJUS.

Vers. 14. 14. NUMQUID MANDUCABO CARNES TAURORUM? AUT SANGUINEM HIRCORUM POTABO?

Hæc est tertia ratio, cur Deus non requirat nostra munera propter suam necessitatem, vel utilitatem, quia videlicet non esurit, neque sitit; et consequenter non calet, neque friget, neque ulla re indiget; et si indigeret, omnia illi præsto essent, quia Dominus est omnium rerum. « Si esuriero, inquit, non dicam tibi, » ut cibum videlicet mihi provideas, quia « meus est orbis terræ, et plenitudo ejus. Numquid manducabo carnes taurorum? aut sanguinem hircorum potabo? » Id est, non vescor ego ejusmodi rebus, qui substantia sum spiritualis et immortalis.

Vers. 15. 15. IMMOLA DEO SACRIFICIUM LAUDIS, ET REDDE ALTISSIMO VOTA TUA.

Vers. 16. 16. ET INVOCA ME IN DIE TRIBULATIONIS: ERUAM TE, ET HONORIFICABIS ME.

Docuit hactenus non esse spem ponendam in externis sacrificiis, quasi illa sine interiori cognitione et amore sufficiant: nunc docet in internis actibus virtutum consistere sacrificium, quo delectatur Deus, et quod nos in judicio ultimo securos præstare poterit. Sed observandum est aliud esse laudem Dei, aliud sacrificium laudis. Potest enim laudari Deus ab iis qui labiis solis Deum honorant, sed non potest sacrificari laus, nisi ab iis qui in ara cordis, et cum igne charitatis thus laudis offerunt, id est, nisi ab iis qui credunt, et aliquo modo apprehendunt Deum esse summum bonum, quique Deum sic creditum et cognitum toto corde diligunt, et tanquam pulcherrimum, optimum, sapientissimum, admirantur et laudant. Itaque sacrificium laudis, signum et effectus est cognitionis et amoris, et quia beati in cœlo semper Deum vident et amant, ideo de illis dicitur *Psalm.* LXXXIII: « Beati qui habitant in domo tua, Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te. » Ait igitur: « Immola Deo sacrificium laudis, » id est, non solis labiis, sed ex intima cognitione et amore Deum lauda. « Et redde Altissimo vota tua, » id est, posteaquam Deum, ut est in se, laudasti, respice illum, ut est auctor et fons omnium bonorum tuorum, quia ex te nihil es, et redde illi gratiarum actionem, et solve tributum obedientiæ, quod est præcipuum votum inter omnia vota tua: hoc enim promisisti, cum ad populum et familiam ejus admissus es, et hoc ipse requirit magis quam externa sacrificia: « Melior enim est obedientia quam victimæ, » ut dicitur I *Reg.* XV. Denique « invoca me in die tribulationis, » id est, sicut in die prosperitatis agnoscere debes omnia bona tua a me fonte bonorum descendere, sic etiam in die prosperitatis ad me confugere, et in me spem tuam totam collocare debes: ego enim « eruam te » de omni tribulatione, « et tu vicissim honorificabis me » sacrificio laudis et gratiarum actionis.

Sacrificium laudis et laus Dei sunt diversa.

Vers. 17. 17. PECCATORI AUTEM DIXIT DEUS: QUARE TU ENARRAS JUSTITIAS MEAS, ET ASSUMIS TESTAMENTUM MEUM PER OS TUUM?

Post instructionem justorum, pergit Psalmus ad eruditionem iniquorum, sed fidelium. « Peccatori, inquit, dixit Deus, » id est, peccatorem Deus per me admonitum voluit: « Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum? » id est, quare profiteris te scire legem meam, ut enarres præcepta mea, in quibus omnis justitia continetur, et profiteris etiam ad te pertinere testamentum, sive pactum meum, dum te filium Abrahæ esse gloriaris, cum neque

legem meam serves, neque pactum custodias, neque vestigia Abrahæ imiteris?

Vers. 18. 18. TU VERO ODISTI DISCIPLINAM, ET PROJECISTI SERMONES MEOS RETRORSUM.

Describit primum interna vitia iniquorum, deinde in sequentibus versiculis enumerat peccata operis et oris. « Tu, inquit, odisti disciplinam, » id est, adversaris animo eruditionem divinæ legis, « et projecisti sermones meos retrorsum, » id est, et factus es, quasi oblitus esses præcepta mea, eaque post tergum haberes.

Vers 19. 19. SI VIDEBAS FUREM, CURREBAS CUM EO; ET CUM ADULTERIS PORTIONEM TUAM PONEBAS.

Ex oblivione et odio divinæ legis nascuntur peccata operis, qualia sunt furta et adulteria, quo nomine fornicationes quoque intelliguntur. Sunt autem hæc duo peccata frequentissima, quæ ex avaritia et luxuria oriuntur; ideo horum duorum meminit Propheta; dicit autem : « Si videbas furem, currebas cum eo, et cum adulteris portionem tuam ponebas, » et non dicit *furabaris*, vel *fornicabaris*, quoniam minus est furari, vel mœchari, quod occulte et libidine stimulante fieri solet, quam cum furibus concurrere, vel cum adulteris portionem ponere, quia ista fiunt palam et prompte, et ex animi perversitate potius quam ex inopia vel libidine.

Peccata frequentissima, luxuria et avaritia.

Vers. 20. 20. OS TUUM ABUNDAVIT MALITIA, ET LINGUA TUA CONCINNABAT DOLOS.

Transit ad peccata oris ac dicit : « Os tuum abundavit malitia, » id est, abundanter ex ore tuo, tanquam ex fonte scaturivit maledicentia; nam verbum hebraicum *shalach* significat *dimittere*, quasi dicat : Dimisisti linguam tuam quasi ruptis habenis in omnem maledicentiam; sed Septuaginta Interpretes declaraverunt metaphoram. « Et lingua tua concinnabat dolos, » id est, loquebaris apposite ad fallendum, adhibens artificium dissimulationis, vel mendaciorum.

Vers. 21. 21. SEDENS ADVERSUS FRATREM TUUM LOQUEBARIS, ET ADVERSUS FILIUM MATRIS TUÆ PONEBAS SCANDALUM : HÆC FECISTI, ET TACUI.

Addit ad peccatum oris, quod non solum adversus extraneos, sed etiam proprios fratres per linguam deliquerit. « Sedens, inquit, adversus fratrem tuum loquebaris, » id est, non obiter et per iram, sed sedens otiosus, et pacato animo, studiose et longo tempore detrahebas fratri. « Et adversus filium matris tuæ, » id est, adversus eumdem fratrem scandalum ponebas, calumnias struendo, unde ille offenderetur, et ruinæ occasionem haberet. In textu hebraico habetur vox דפי *dophi*, quæ proprie *opprobrium*, sive *probrum*, aut *convicium* significat. Sed Septuaginta Interpretes *scandalum* verterunt, aut quia vox illa *scandalum* etiam significat, aut quia *probrum* jactatum in alium, *scandalum* illi sit. Quod sequitur : « Hæc fecisti, et tacui, » apud Hebræos ad sequentem versiculum pertinet. Sed non est magnifacienda interpunctio hebraici textus, cum a Rabbinis excogitata sit; significant autem illa verba Deum hoc tempore omnia videre, sed non omnia statim punire, ut det locum pœnitentiæ. Itaque videt et tacet, ac si non videret; cæterum veniet brevi dies judicii, in quo, ut supra dictum est vers. 3 : « Deus manifeste veniet, et non silebit; » et hoc idem subjungit, cum ait :

22. EXISTIMASTI INIQUE, QUOD ERO TUI SIMILIS; ARGUAM TE, ET STATUAM CONTRA FACIEM TUAM. Vers. 22.

Dum sine timore Dei peccant impii, videntur existimare Deo non displicere peccata; sed in judicio intelligent, quod in hoc Psalmo dicitur. « Existimasti, inquit, quod ego essem tui similis, » id est, quod iniquus essem et peccatorum amicus, sed non ita est; imo « arguam te, » in die judicii, « et statuam contra faciem tuam » peccata tua, id est, faciam ut videas gravitatem et multitudinem peccatorum tuorum, et negare non possis sententiam contra te latam esse justissimam. In hebræo habetur : *Statuam te contra faciem tuam;* sed idem est sensus. « Statuam contra faciem tuam, » nihil est aliud nisi : Statuam vitam tuam, actiones tuas, peccata tua ante oculos tuos, ut non possis ea non videre.

23. INTELLIGITE HÆC, QUI OBLIVISCIMINI DEUM, NE QUANDO RAPIAT, ET NON SIT QUI ERIPIAT. Vers. 23

Hæc exhortatio est Prophetæ ad impios qui obliviscuntur Deum esse judicem justum et omnipotentem, ut intelligant, attenta consideratione recogitantes, quæ dicta sunt. « Ne quando Deus rapiat eos, » dum nihil minus cogitant, et ad judicium adducat, et pro meritis damnet, et non sit qui de manu ejus eripere possit. In hebræo habetur in prima persona, *ne quando rapiam*, et secundum hanc lectionem continuantur verba Dei; sed Septuaginta Interpretes videntur legisse in tertia persona, et sensus est idem.

24. SACRIFICIUM LAUDIS HONORIFICABIT ME, ET ILLIC ITER QUO OSTENDAM ILLI SALUTARE DEI. Vers. 24.

Concludit Deus verba sua, docens viam salutis ad unum sacrificium laudis reduci, ita ut illi in die judicii salvi futuri sint, qui hoc sacrificium jugiter obtulerint; illi reprobi et condemnandi, qui hoc sacrificium offerre neglexerint. « Sacrificium laudis, inquit, honorificabit me, et illic iter quo ostendam illi salutare Dei, » id est, qui sacrificaverit laudem mihi, ille mihi acceptus erit; nam ab eo me honorificatum esse confitebor, « et illic, » id est, in eo sacrificio, « iter » erit, ad salutem; nam per illud iter perveniet ad locum, in quo « ostendam illi salutare Dei, » divinam videlicet, plenam atque perfectam salutem. In hebræo est vox ambigua, שם *sam*, quæ significat *illic*,

si legatur cum puncto in dextero cornu, ut Septuaginta Interpretes legerunt; sed si legatur cum puncto in sinistro, ut S. Hieronymus legit, significat *posuit*, sive *disposuit;* sed in re ambigua non est quod a communi et recepta lectione recedamus. At unde est quod summa salutis ponitur in oblatione sacrificii laudis? S. Augustinus respondet, ex eo esse, quod nemo vere laudat Deum, nisi pius sit: impii enim si verbis laudant, vita non laudant; ac per hoc non vere laudant, cum verbis eorum vita contradicat. Potest etiam dici, ut nos supra monuimus, « sacrificium laudis, » non esse simplicem laudem, sed laudem ex ara cordis et igne charitatis procedentem: quare cum sacrificium laudis includat charitatem, et sit inchoatio sacrificii, sive officii, quod in sæcula sæculorum in cœlo a beatis omnibus exercetur, mirum non est, si in eo summa salutis includitur.

Cur summa salutis ponatur in oblatione sacrificii laudis?

PSALMUS LI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *In finem, Psalmus David.* 2. *Cum venit ad eum Nathan propheta, quando intravit ad Bethsabee.*	V. s. h. — *Victori, canticum* [*h. Psalmus.*] *David: cum venisset ad eum Nathan propheta, quando ingressus est ad Bethsabee.*
3. Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam. Et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam.	Miserere mei, Deus, secundum misericordiam tuam: juxta multitudinem miserationum tuarum dele iniquitates meas.
4. Amplius lava me ab iniquitate mea, et a peccato meo munda me.	Multum lava me ab iniquitate mea, et a peccato meo munda me.
5. Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, et peccatum meum contra me est semper.	Quoniam iniquitates meas [*h. errores meos*] ego cognovi, et peccatum meum contra me est semper.
6. Tibi soli peccavi, et malum coram te feci, ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris.	Tibi soli peccavi, et malum coram te [*h. in oculis tuis*] feci: ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum [al. *dum*] judicaveris [*h. judicatus fueris*].
7. Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea.	Ecce in iniquitate conceptus sum, et in peccato peperit me mater mea.
8. Ecce enim veritatem dilexisti, incerta et occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi.	Ecce enim veritatem diligis, absconditum et arcanum sapientiæ manifestasti [*h. sapientiam manifestabimus*] mihi.
9. Asperges me hyssopo, et mundabor; lavabis me, et super nivem dealbabor.	Asperges [*h. purificabis*] me hyssopo, et mundabor: lavabis me, et super nivem dealbabor.
10. Auditui meo dabis gaudium et lætitiam, et exultabunt ossa humiliata.	Auditum mihi facies gaudium et lætitiam, exsultent ossa quæ confregisti.
11. Averte faciem tuam a peccatis meis, et omnes iniquitates meas dele.	Absconde faciem tuam a peccatis meis, et omnes iniquitates meas dele.
12. Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis.	Cor mundum crea mihi, Deus, et spiritum stabilem renova in visceribus meis.
13. Ne projicias me a facie tua, et spiritum sanctum tuum ne auferas a me.	Ne projicias me a facie tua, et spiritum sanctum tuum ne auferas a me.
14. Redde mihi lætitiam salutaris tui, et spiritu principali confirma me.	Redde mihi lætitiam salutaris [h. habet *Jesu*] tui, et spiritu potenti confirma me.
15. Docebo iniquos vias tuas, et impii ad te convertentur.	Docebo iniquos vias tuas, et peccatores ad te revertentur.
16. Libera me de sanguinibus, Deus, Deus salutis meæ, et exultabit lingua mea justitiam tuam.	Libera me de sanguinibus, Deus, Deus salutis meæ: laudabit lingua mea justitiam tuam.

17. Domine, labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam.

Domine, labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam.

18. Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem utique : holocaustis non delectaberis.

Non enim vis ut victimam feram, nec holocaustum tibi placet.

19. Sacrificium Deo spiritus contribulatus : cor contritum et humiliatum, Deus, non despicies.

Sacrificium [*h. sacrificia*] Dei spiritus contribulatus [*h. contritus*] : cor contritum et humiliatum, Deus, non despicies.

20. Benigne fac, Domine, in bona voluntate tua Sion, ut ædificentur muri Jerusalem.

Bene [*h. benigne*] fac [al. ad. *Domine*] in voluntate tua, Sion, [al. add. *et*] ædificentur muri Jerusalem.

21. Tunc acceptabis sacrificium justitiæ, oblationes et holocausta; tunc imponent super altare tuum vitulos.

Tunc suscipies sacrificium justitiæ, oblationes et holocausta : tunc imponent super altare tuum vitulos [*h. tauros*].

Argumentum. — « Nihil inest in Psalmo, quod inscriptioni repugnet. Qui in contrariam sententiam discedunt primum monent, Davidi peccati veniam a Nathane indictam esse, hic vero eam vatem petere. Sed qui culpam animo pœnitenti agnoscit, is ejusdem a Deo veniam petit. Davidem vero, priusquam a Nathane argueretur, culpam animo pœnitentia commoto agnovisse vidimus ad *Psalm.* xxxii. Deinde non de uno, sed de pluribus peccatis hic agi dicunt. Recte. Nam præter adulterium homicidium fecit Davides, in quod ipsum plane convenit, quod vers. 16 vates manus cæde cruentasse se fatetur. Denique ad vers. 20 et 21 quod attinet, eos maxime probabile est additamentum esse, adjectum ab aliquo, qui carmen hoc populi in exsilio versantis aut de exsilio reducti rationibus vellet accommodare. » Hæc Maurer. Strophæ duæ : vers. 3-14, admissi sceleris dolore compunctus, crimen fatetur, et supplex a Deo petit, ut peccati memoriam et pœnam prorsus expungat, et in pristinam gratiam ipsum restituat; vers. 15-19, id si fuerit consecutus, gratum animum declarabit, docendo peccatores rectam agendi rationem, celebrando Dei laudes, et animi peccatorum sensu afflicti et serio delicta lugentis sacrificium, omni victima illi gratius, offerendo. Additamentum, vers. 20-21, restitue, o Jova, urbem Hierosolymitanam : tunc plena erunt altaria tua sacrificiorum. Historia legitur II *Sam.* xi et xii.

1. Præcentori, carmen Davidis, *compositum,*
2. Quum adiisset eum Nathan propheta, postquam ingressus fuerat (Davides) ad Bathsebam.

3. Miserere mei, Deus, secundum gratiam tuam,
secundum multitudinem misericordiæ tuæ dele delicta mea.
4. Multum lava me ab iniquitate mea,
et a peccato meo emunda me.
5. Nam delicta mea agnosco,
et peccatum meum coram me est semper.
6. Tibi, soli tibi peccavi,
et *quod* malum *est* in oculis tuis, feci :
ut justus sis cum loqueris (per Nathanem),
purus sis cum judicas (me condemnas).
7. Ecce, in iniquitate genitus sum,
et cum peccato concepit me mater mea.
8. Ecce, veritate delectaris in præcordiis,
atque ita in occulto sapientiam doce me.
9. Expia me hyssopo, ut purus fiam;
lava me, ut præ nive albescam.
10. Audire me fac gaudium et lætitiam (condonationis vocem
exsultent ossa *quæ* contrivisti.
11. Obvela faciem tuam a peccatis meis,
et omnes iniquitates meas dele.

12. Cor mundum crea mihi, Deus,
et spiritum firmum (in virtutis studio) innova intra me.
13. Ne rejicias me a facie tua,
et Spiritum Sanctum tuum ne auferas a me.
14. Redde mihi gaudium salutis tuæ,
et spiritu prompto (ad recte faciendum) sustenta me.

15. Docebo iniquos vias tuas,
et peccatores ad te (tuum cultum) convertentur.
16. Libera me a sanguinibus (reatu cædis Uriæ), Deus, Deus salutis meæ :
jubilabit lingua mea (laudando) justitiam tuam.
17. Domine, labia mea aperi,
et os meum prædicabit laudem tuam.
18. Non enim amas sacrificium : alioqui darem (offerrem);
holocausto non delectaris.
19. Sacrificia Dei (Deo grata sunt) spiritus *pœnitentia* confractus;
cor confractum et contritum, Deus, non aspernaris.

20. Benigne fac ex benevolentia tua Sioni,
ædifica muros Hierosolymorum.
21. Tunc delectaberis sacrificiis justis,
holocausto et sacrificio perfecto;
tunc adscendent super altare tuum juvenci.

NOTÆ.

Vers. 4. *Multum,* propr. *multiplicare,* infinitivus absol. adverbialiter positus. Alii propr. *multiplica;* sed pro imperativo utuntur forma apoc. expressa hoc loco a Massorethis, *harab.* — Vers. 6. *Tibi soli :* quomodo non et in fidissimum militem Uriam? Respondet Lyranus, regem Dei solius judicio esse subjectum; melius alii : quamvis homines quoque in hoc facto offenderim, inde ita torqueor atque animo discrucior, ut hoc unum sentiam, et aliorum offensionem pene pro nihilo reputem. *Ut* : ita Maurer et Hengstenberg. Cf. *Rom.* III, 4 seqq. Alii particulam *lemaan* non causaliter, sed consecutive h. l. capiunt, vertuntque *ita ut, ideo.* — Vers. 7. Dicit vates æquum esse, ut non summo jure, sed clementer secum Deus judexagat, non tam admissi sceleris, quam infirmitatis innatæ ratione habita. *In* ante *iniquitate* non respicit parturientem matrem, sed sobolem partu editam, quæ *cum* peccato, sive peccato jam infecta in lucem editur. *Concepit* (propr. *incaluit,* puta libidine) est 3ª feminina præteriti *pihel* cum affixo, cum *sego* ab initio loco *chirek* propter sequens *chatephsegol.* — Vers. 8. Sensus : ex alia parte, tu diligis sincerum virtutis et pietatis studium; igitur doce me in intimo animo sapientiam, virtutis et pietatis magistram. Alii prius hemistichium interpretantur : *Tu vero veritatem,* fidem in promissis, *in præcordiis* tuis *diligis,* hoc est, tu vero bonus et misericors es; igitur doce me, etc. — Vers. 9. *Hyssopo :* imago petita a leproso, qui ex lege mundabatur adspersione hyssopi, sanguini victimarum aut aquæ lustrationis intincti, *Lev.* XIV, 4; *Num.* XIX, 6, 18. — Vers. 13. Hunc locum illud illustrat, quod I *Sam.* XVI, 13 seqq. legimus. — Vers. 15. *Vias tuas,* tibi probatam agendi rationem; alii : quas Deus in gubernandis hominibus tenet, quæ sunt *misericordia* et *veritas.* — Vers. 16. *Justitiam,* in sensu lato, qua scil. pœnitenti parcis. — *Aperi,* ignoscendo materiam mihi præbe te celebrandi. — Vers. 21. *Justis... perfecto,* i. e. cum vera animi pietate. *Adscendent;* alii, *imponent,* scil. sacerdotes, *juvencos.* Si Davidis sint versus 20-21, cum superioribus junge hoc modo : Tu nunc repudiares sacrificia ab homine adulterii et homicidii reo; ubi autem mihi condonaveris culpas, tunc sacrificia tibi grata et accepta, ut spero, offeram.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS L.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, Psalmus David, cum venit ad eum Nathan propheta, quando introivit ad Bethsabee.

Titulus docet qua occasione compositus fuerit Psalmus iste a Davide; historia vero fusius narratur lib. II *Reg.* cap. XII : Summa historiæ hæc est. David ex palatio suo vidit mulierem formosissimam, nomine Bethsabee, se lavantem. Captus amore, adulterium cum ea commisit. Quod ut facilius celaretur, maritum ejus Uriam neci dedit : sic viduam conjugio sibi copulavit, et filium ex ea suscepit. Postea Dei monitu venit Nathan propheta ad Davidem, eumque de perpetrato flagitio et cæde corripuit. David in se reversus pœnitentiam serio egit, atque hunc Psalmum, in quo peccatum suum deflet, ea occasione composuit. Sensus igitur tituli hic est : « Psalmus in finem » usque mundi canendus, quem David composuit, « quando venit ad eum Nathan propheta, » qui tunc ad eum increpandum venit, « quando intravit » idem David « ad Bethsabeam, » uxorem Uriæ, atque adulterium cum ea patravit. Ad hunc titulum pauca quædam annotanda videntur circa personas, quæ in eo nominantur, videlicet Davidem, Nathan et Bethsabeam. *Primo,* peccatum Davidis justis hominibus magnum timorem incutere posse : si enim tantus amicus Dei tam facile corruit, quis non timebit casum? *Secundo,* ejusdem Davidis pœnitentiam omnibus peccatoribus spem salutis adferre; peccatum enim ejus omni ex parte gravissimum fuit, et tamen per veram pœnitentiam facile invenit indulgentiam. *Tertio,* Nathan fuisse quidem prophetam, sed Davide inferiorem non solum dono prophetiæ, sed etiam potestate, sapientia aliisque donis Dei; et tamen placuisse Deo, ut is Davidem corriperet, et ad pœnitentiam adduceret. Quo exemplo admonentur homines magni, ut non contemnant ministros verbi Dei, sed ad eos audiendos accedant, etiamsi sint ipsi forte sapientiores et majores illis. *Quarto,* hinc cognosci quantorum malorum causa sit pulchritudo mulieris cum imprudentia et facilitate conjuncta. Si enim Bethsabea mulier speciosissima in loco, unde videri posset, corpus suum non nudasset, aut non tanta facilitate Davidi consensisset, certe vir tantus in tam gravia scelera non cecidisset. *Quinto,* Nathan non intrasse ad monendum Davidem statim post ingressum ejus ad Bethsabee, ut titulus indicare videtur, sed multo postea; jam enim natus erat filius Davidi ex Bethsabea, quando venit Nathan. Itaque quod dicitur in titulo, intelligitur potius de occasione quam de tempore, et sensus est Psalmum scriptum esse, quando Nathan intravit ad Davidem ex occasione, qua intraverat David ad alienam conjugem, nomine Bethsabeam.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. MISERERE MEI, DEUS, SECUNDUM MAGNAM MISERICORDIAM TUAM.

Incipit Propheta Psalmum ab oratione, qua remissionem peccati petit, et simul explicat primam rationem qua movetur ipse ad petendum, et Deum moveri posse credit ad indulgendum, alias deinde rationes in sequentibus versiculis explicaturus. Ait igitur : « Miserere mei, Deus; » miserum se agnoscit et confitetur David ob iniquitatem admissam, quamvis alioqui naturæ et fortunæ bonis omnibus abundaret; ut e contrario beatos dicere solet eos, « qui timent Dominum, *Psalm.* CXI et CXXIII, » non qui divitiis, aut honoribus abundant : ex quo intelligimus quam perverse de miseria et felicitate judicent filii hujus sæculi. Addit, « secundum magnam misericordiam tuam, » quasi dicat : Ideo misericordiam tuam implorare audeo, quia miser sum; misericordia enim miseriam respicit, ut eam tollat. Quamvis autem in hebræo codice non sit vox illa, *magnam*, tamen Septuaginta Interpretes eam vocem in sua versione posuerunt, vel quod in codicibus hebraicis emendatioribus illam invenerint, vel quod hunc locum voce illa addita explicare voluerint. Vocatur autem *magna misericordia,* qua peccata remittuntur, tum quia peccatum magna miseria est; tum quia comparatione hujus misericordiæ, parva misericordia dici potest ea, per quam Deus bona temporalia tribuere solet : bona enim temporalia Deus inimicis etiam suis atque iis, quos in fine reprobaturus est, præbet; gratiam vero remissionis peccatorum illis tantum donat, quos in filios et hæredes æterni regni adoptare dignatur. David igitur non contentus parva illa misericordia, qua regni gloriam et opes copiosas, ac filiorum multitudinem, et victoriam de hostibus, atque alia id genus acceperat, petit « misericordiam magnam, » quam in peccatorum remissione et gratiæ restitutione positam esse sciebat.

Cur addita sit vox *magna* post misericordiam?

2. ET SECUNDUM MULTITUDINEM MISERATIONUM TUARUM, DELE INIQUITATEM MEAM. Vers. 2.

Idem repetit et declarat; quod enim dixit : « Miserere mei, » declarat dicens : « Dele iniquitatem meam; » et quod ait : « Secundum magnam misericordiam tuam, » declarat cum dicit : « Secundum multitudinem miserationum tuarum. » Sed ordinem Prophetæ non invertamus; ipse enim eleganter in hoc secundo versiculo, incipit ab eo, quod erat postremum in primo versiculo ut hac varietate pulchriorem Psalmum efficeret. Illæ igitur voces, *secundum multitudinem miserationum tuarum*, explicant quid sit magna misericordia Dei, quæ filiis dilectis exhibetur. Significat autem multitudo miserationum affluentiam pietatis Dei;

nam vox hebraica רחמין, ut notavimus in primo versiculo *Psalm.* XVII, significat proprie *paternum* ac *tenerum amorem,* quem Scriptura explicare solet per *viscera misericordiæ*. Ecclesia quoque rectissime id expressit in collecta Dominicæ XI post Pentecosten, cum ait : « Qui abundantia pietatis tuæ, et merita supplicum excedis, et vota. » Vere enim pietas divina tanta est, ut multo plus donet non solum quam mereamur, sed etiam quam optare audeamus. Quod ostendit etiam Dominus in parabola de filio prodigo, *Luc.* XV. Pater enim filium pœnitentem, non solum admisit ad gratiam, sed etiam continuo amplexatus et osculatus est, et jussit illi dari stolam primam et annulum pretiosum, et occidi in gratiam ejus vitulum saginatum, ac denique tanta signa benevolentiæ erga filium, qui universa bona sua dissipaverat, ostendit, ut plura non posset erga eum, qui victor ac triumphator de hostibus rediisset. Quod sequitur, « dele iniquitatem meam, » refertur tum ad reatum, tum ad maculam peccatorum : sciebat enim David ex actione peccati relinqui in anima reatum mortis æternæ, qui scribitur in conscientia, et maculam privationis gratiæ, quæ reddit animam deformem, tenebricosam, Deo invisam; ad utrumque refertur vocabulum *delendi* : nam scripturæ deleri solent, cum remittitur debitum, et maculæ etiam delentur, cum abluitur, quod maculatum erat. Petit igitur David, ut Deus non agat secum ex rigore justitiæ, sed ex paterna misericordia remittat debitum peccati, et lavet maculam restituendo nitorem gratiæ.

Deus plus donat quam optare audeamus.

Vers. 3.

3. AMPLIUS LAVA ME AB INIQUITATE MEA, ET A PECCATO MEO MUNDA ME.

Post remissam culpam peccati reliquiæ supersunt.

Post culpam remissam et gratiam restitutam, adhuc remanent in homine mali habitus vitiorum et ipsa concupiscentia carnis, quæ hominem reddunt infirmum et debilem, quales sunt, qui recens ex gravi morbo convaluerunt; et quidem mali habitus paulatim exterminantur exercitatione virtutum, concupiscentia vero potest quidem minui, sed ordinarie non eradicatur, nisi in morte : quamvis autem ad vitiorum exterminationem et concupiscentiæ diminutionem multum valeat studium et diligentia nostra, tamen præcipuæ partes sunt gratia Dei, sine qua nihil possumus, et cum qua omnia possumus. Ideo Propheta David, qui hæc noverat omnium optime, in *Psalm.* CII scripsit : « Benedic, anima mea, Domino, et noli oblivisci omnes retributiones ejus, qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas. » Et hoc loco posteaquam petiit deleri peccatum suum, et audivit a Nathan propheta II *Reg.* XII : « Deus transtulit peccatum tuum, non morieris, » iterum petit lavari et mundari, id est, magis ac magis justificari per majorem gratiæ infusionem, ut malis habitibus sublatis et concupiscentia mortificata, anima candidior et pulchrior fiat, et per hoc etiam ad resistendum tentationibus fortior. « Amplius, inquit, lava me ab iniquitate mea, et a peccato meo munda me, » id est, spero peccatum meum per gratiam tuam esse deletum, et animam lotam et mundatam a reatu, et macula per actionem peccati contracta; sed cupio et peto iterum atque iterum lavari per gratiæ incrementum, ut anima mea candidior et fortior evadat. Posset etiam simplicius exponi, ut hæc secunda petitio pertineat ad magnitudinem peccati declarandam, quasi dicat : Si macula peccati mei levis esset, sufficeret simplex ablutio; sed quia macula ingens et multiplex est, ideo multum, valde, amplius atque amplius lavari desidero, ut tantæ maculæ vestigium nullum supersit.

4. QUONIAM INIQUITATEM MEAM EGO COGNOSCO, ET PECCATUM MEUM CONTRA ME EST SEMPER.

Vers. 4.

Hæc est secunda ratio, unde persuadere Deo conatur, ut indulgeat peccanti : quia videlicet confitetur peccatum suum, et illud in se punit continua cogitatione et recordatione. Ignosce, inquit, « quia ego peccatum meum agnosco, » non excuso, non nego, nec solum agnosco, sed perpetuo de illo cum dolore animi cogito; nam « contra me est semper, » id est, in conspectu meo positum, me quasi jaculum fodere et cruciare non cessat. Hoc exemplum imitari debemus, qui Psalmos Pœnitentiales recitamus, ut vere dicere possimus : « Peccatum meum contra me est semper, » quod fiet si peccatum semel admissum, et per gratiam Dei forte deletum, in memoria nostra vivat, et ingratitudinis nostræ erga tam magnum benefactorem nos semper admoneat.

5. TIBI SOLI PECCAVI, ET MALUM CORAM TE FECI; UT JUSTIFICERIS IN SERMONIBUS TUIS, ET VINCAS CUM JUDICARIS.

Vers. 5.

Tertia hæc est ratio cur a Deo indulgentiam postulet, quoniam non alium judicem timet. « Tibi, inquit, soli peccavi; » non dicit : Contra te solum peccavi; peccaverat enim etiam contra Uriam quem occiderat, et contra Bethsabeam quam adulteraverat, et contra populum quem scandalizaverat; sed dicit : « Tibi soli peccavi, « nimirum ut judici apud quem solum convinci poterat; nam nec alium judicem habebat, et si habuisset, convinci non potuisset, quoniam factum erat sine teste; et quamvis ex suspicione fama peccati manasset in vulgus, tamen legitime peccatum probari non poterat; sed apud Deum judicem convictus erat, tum quia Deus viderat, tum quia conscientia ipsius testis erat apud Deum, qui scrutatur renes et corda; et ideo subjungit declarans, « et malum coram te feci; » quamvis enim David occulte peccaverit, in tenebris clausi cubiculi, tamen oculos Dei excludere non potuit. « Ut justificeris in sermonibus tuis; » illud *ut* non significat causam, sed consequentiam, ut Theodoretus hoc loco no-

Cur dicat : « Tibi soli peccavi, » cum in alios offenderit?

tavit, et sensus est: « Tibi soli peccavi, et malum coram te feci, » ex quo secutum est, « ut tu justificeris in sermonibus tuis, » dum me peccatorem et injustum esse pronuntias; vel certe subintelligitur verbum aliquod, ut hic sensus sit : Dico : « Tibi soli peccavi, » dico, « malum coram te feci, » confiteor me injustum, ut justus et verax inveniaris in sermonibus tuis, quibus per Nathan prophetam me adulterii et homicidii reum esse pronuntiasti. « Et vincas cum judicaris : » repetitio est ejusdem sententiæ, ac si dicat : Et si judicium inter te et me instituatur, et ego negare velim crimen, cujus tu reum me esse dixisti, tu omnino vincas causam, et ego causa cadam, cum mecum judicaris. Hunc existimo litteralem esse sensum hujus obscuræ sententiæ, qui sensus valde confirmatur ex verbis Apostoli, *Rom.* III : « Est autem Deus verax, omnis autem homo mendax, sicut scriptum est : Ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris. » Sed non rejicio quod alii dicunt : « Deum justificari in sermonibus suis, et vincere cum judicatur, » si pœnitentibus ignoscat, quoniam veniam pœnitentibus repromisit. S. Augustinus refert ad Christum hunc versiculum, quia solus ipse est sine peccato, et ideo illi soli justo nos injusti peccamus, et ille solus vicit, cum judicatus est injuste ab injustis.

Vers. 6.

6. Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea.

Quarta ratio ducitur a prima origine, et primi hominis peccato in nos transfuso per generationem, ex quo facti sumus infirmi et proclives ad peccandum, et ob hanc quasi naturalem miseriam misericordia digni sumus. Quod autem hic locus non intelligatur de peccatis parentum, sed de ipso peccato originali, quod ex conceptione trahimus, probat hoc loco S. Augustinus, quia David non est natus ex adulterio, sed ex casto conjugio piorum parentum. Sed hoc ipsum probare possumus ex proprietate verborum hebraicorum; illud enim, *conceptus sum*, est in hebræo חוללתי *cholalthi;* quod non significat *actum gignendi*, qui ad parentes pertinet, sed *actum formationis membrorum;* quæ conformatio in utero fit satis diu post concubitum parentum. Et videtur Spiritus Sanctus divina Providentia non voluisse scribi hoc loco, *genitus sum*, sed *conceptus*, sive *formatus sum*, ut præveniret hæreticorum perversas interpretationes. Illud etiam, *concepit me mater mea*, in hebræo est, יחמתני *iechemathni*, quod proprie significat *calefecit me*, sive *fovit me;* proinde non refertur ad actum concubitus in quo peccant parentes, quando fornicantur, vel mœchantur, sed ad actionem confovendi fœtum in utero, dum formantur membra, ut anima infundatur. Quamvis autem S. Hieronymus verterit : *Peperit me mater mea;* et S. Augustinus legat : *Aluit me mater mea;* et nos cum Septuaginta legamus : *Concepit me mater mea* : tamen proprietas verbi est quam diximus, cum qua non pugnant illæ variæ lectiones : mater enim recte dicitur *concipere*, quando fœtus in utero ejus formatur et fovetur : sicut etiam dicitur *alere*, non solum quando lacte nutrit jam editum, sed etiam quando in utero conservat et auget; denique non male S. Hieronymus vertit : *In peccato peperit me mater mea*, quia peccatorem peperit, quem in peccato conceperat. Adde etiam quod in textu originali dicitur in singulari, *in peccato conceptus sum, et in peccato concepit me mater mea*. Vere enim peccatum originale, quod in conceptione contrahimus, unum est, non plura. Sed Septuaginta Interpretes verterunt in numero multitudinis, *in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea*, quia unum illud peccatum est quasi fons omnium aliorum peccatorum, et in illo includuntur omnia.

Peccatum originale hic adstruitur

Peccatum originis est fons omnium peccatorum.

Vers. 7.

7. Ecce enim veritatem dilexisti, incerta et occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi.

Hæc est ratio quinta, quæ ducitur a veritate et simplicitate cordis, quæ semper fuit in Davide, et quam Deus maxime diligere solet, propter quam etiam Deus, qui veritas est, Davidi multa mysteria futura revelavit : nam, ut S. Joannes Chrysostomus hoc loco copiose docet, nullum est fere mysterium Christi et Ecclesiæ, quod David non præviderit, et in Psalmis prædixerit. Igitur David hanc veritatem commemorat, propter quam tot mysteria divina cognovit; et quia in eadem veritate perseverat, simpliciter peccatum suum confitendo, inde petit a Deo remissionis donum : « Ecce, inquit, veritatem dilexisti, » id est, tu Deus veritatem et sinceritatem cordis semper amasti, sicut etiam contra duplicitatem et perversitatem semper odisti. « Incerta et occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi, » id est, quia veritatem amas, et in me veritatem et rectitudinem cordis invenisti, ideo tam multa mihi patefecisti mysteria divina, secretissima et occultissima, quæ signa sunt infinitæ sapientiæ tuæ. Illud, *incerta*, non significat mysteria divina esse incerta, id est, dubia in se, quasi possint non fieri; sed *incerta*, et dubia nobis, quomodo dicimus : Incertus est hominibus dies judicii, non quod non certum sit futurum esse diem judicii, sed quia incertum est nobis quando sit futurus. In textu originali vox hebraica significat *absconditum* et *coopertum*. Itaque *incerta* et *occulta sapientiæ* divinæ dicuntur illa, quæ sapientia divina ordinavit ab æterno, ut fiant temporibus suis; sed abscondita et occulta sunt, antequam fiant, nisi speciali privilegio revelentur.

Nullum est mysterium Christi, et Ecclesiæ, quod David non præviderit.

Vers. 8.

8. Asperges me hyssopo, et mundabor : lavabis me, et super nivem dealbabor.

Aperit hic unum ex incertis et occultis mysteriis divinæ sapientiæ, quod videlicet tempore novi Testamenti aspergendi essent homines aqua mun-

da in baptismo, et perfectissime justificandi; alludit autem ad cæremoniam, quæ describitur *Num.* cap. XIX, ubi ad expiationem tria necessaria esse dicuntur, cinis vaccæ rufæ immolatæ in holocaustum, aqua cineribus mixta : et hyssopus, quo aqua aspergebatur : per cinerem vaccæ rufæ significatur Christi mors; per aquam, baptismus; per hyssopum, fides : hyssopus enim herba est humilis, radices habens in petra. Sicut enim in illa expiatione typica, aqua mundabat, sed vim habens ex cineribus vaccæ occisæ, et per hyssopum aspersa : sic etiam in baptismo aqua mundat, sed vim habens ex morte et merito Christi, et per fidem applicata. Ad has igitur expiationes tum figurantem, tum figuratam respicit David, cum dicit : « Asperges me hyssopo, et mundabor; » petit enim illam purgationem, quam noverat figuratam per expiationem aquæ hyssopo aspersæ, et quam implendam prævidebat et prædicebat in baptismo; et ut ostendat illius expiationis primarium auctorem esse Deum, dicit : « Asperges me hyssopo, » et non dicit : Asperget me sacerdos hyssopo; et ut demonstret expiationem baptismi fore perfectissimam, ita ut vere tollat peccata, ut non solum non imputentur, sed ut non sint, et non solum tollat peccata, verum etiam infundat copiosam gratiam, addit : « Lavabis me, et super nivem dealbabor. » Vide S. Augustinum lib. *Quæst. super Num.* cap. XXXIII, et Theodoretum in hunc locum Psalmi.

Vers. 9. 9. AUDITUI MEO DABIS GAUDIUM ET LÆTITIAM, ET EXULTABUNT OSSA HUMILIATA.

Effectus et signum perfectæ justificationis est, cum Spiritus reddit testimonium spiritui nostro, quod filii Dei sumus. Hoc testimonium in se aliquando Propheta expertus, iterum illud petit, dicens : « Auditui meo dabis gaudium et lætitiam, » id est, cum me perfecte laveris, addes et hoc beneficium, ut interiore quodam gaudio tanquam signo remissi peccati me mirabiliter afficias : quod gaudium erit veluti bonus nuntius, quem cordis aure jucunde percipiam. In hebraico textu est unicum verbum, pro eo quod nos habemus : *Auditui meo dabis,* et significat proprie, *audire me facies.* Itaque sensus est : Audire me facies internam vocem Spiritus Sancti, qui me gaudio lætitiaque perfundet. « Et tunc exultabunt ossa humiliata, » id est, tunc animus spiritu timoris confractus, et dissolutus, resumptis viribus exultabit. In hebraico textu habetur, *et tunc exultabunt ossa quæ tu confregisti.* Ex quo intelligimus spiritum timoris, quo cor conteritur et humiliatur, a Deo esse, et disponere ad spiritum dilectionis, quo anima justificatur. Per ossa intelliguntur vires animi, non ossa corporis; nam et paulo post dicitur : « Cor contritum et humiliatum, Deus, non despicies. »

Vers. 10. 10. AVERTE FACIEM TUAM A PECCATIS MEIS, ET OMNES INIQUITATES MEAS DELE.

Quod prædixit futurum, in præsenti sibi postulat; dixerat enim : « Asperges me hyssopo, et mundabor; lavabis me, et super nivem dealbabor; auditui meo dabis gaudium, » etc. : nunc ista ipsa postulat. Ac primum petit remitti peccata, sicut antea dixerat : « Asperges me hyssopo, et mundabor : Averte, inquit, faciem tuam a peccatis meis, » id est, ne consideres peccata mea, ut ea punias : quomodo alius Sanctorum dixit, *Tob.* III : « Ne reminiscaris, Domine, delicta mea. » Sunt tamen istæ omnes locutiones metaphoricæ; neque enim fieri potest ut Deus, quem nihil latet, avertat faciem a peccatis, vel obliviscatur eorum; sed dicitur *avertere faciem,* vel oblivisci, quando facit id quod faciunt, qui non considerant, aut non recordantur : qui enim non considerant aut non recordantur, non puniunt. Addit autem : « Et omnes iniquitates meas dele, » ut non solum ad tempus Deus non puniat, sed nunquam omnino puniat : qui enim avertit faciem a scriptura aliqua, potest iterum convertere faciem, et considerare quod scriptum est; sed qui delevit scripturam, non potest amplius legere. Facit hoc adversus hæreticos, qui docent peccatum in justificatione non imputari, sed manere tamen, quasi Deus avertat quidem faciem a peccatis, sed ea nunquam omnino deleat.

Deus quomodo oblivisci dicatur peccatorum?

Contra hæreticorum justitiam imputativam.

Vers. 11. 11. COR MUNDUM CREA IN ME, DEUS, ET SPIRITUM RECTUM INNOVA IN VISCERIBUS MEIS.

Hoc respondet illis verbis, « lavabis me, et super nivem dealbabor : » petit enim ut non solum peccata deleat, sed etiam justitiam infundat, quæ animam renovet, et formosam ac splendidam reddat : quod etiam est contra hæreticos, qui justificanem in sola peccatorum remissione constituunt. Quod autem dicit : « Cor mundum crea in me, Deus, » intelligitur formaliter, ut scholæ loquuntur, id est, de creatione munditiei, non de creatione cordis : per peccatum enim non perit substantia cordis, sed munditles. Itaque sensus est : Crea munditiem in corde meo; et satis proprie dicit, *crea,* quoniam nihil invenerit Deus in corde peccatoris, unde munditiem in illo efficiat, sed ex magna misericordia sua sine ullis meritis homines justificat : nam etiamsi disponantur peccatores per fidem et pœnitentiam ad justificatiotionem, tamen fides, et pœnitentia, et alia omnia similia dona Dei sunt. « Et spiritum rectum innova in visceribus meis. » Explicatio est verborum præcedentium : ut enim intelligeremus, creari cor mundum, esse, creari munditiem in corde, addit : « Et in visceribus meis innova spiritum rectum, » non autem, *innova mihi viscera.* Per viscera intelliguntur interiora animi, id est, voluntas ipsa, quæ paulo ante cor dicta est. Per spiritum rectum, intelligitur recta affectio, quæ nihil aliud est, nisi charitas : per cupiditatem enim affectus cordis distortus efficitur, dum convertitur ad inferiora, ac præcipue ad seipsum; sed per chari-

Deus in corde quomodo creet munditiem?

tatem dirigitur, dum convertitur ad superna, ac potissimum ad Deum. Innovatur igitur spiritus rectus in visceribus, quando corde mundato per gratiam, renovatur in anima pia affectio in Deum, quæ per peccatum amissa erat, et in cujus locum cupiditas distorta successerat.

Vers. 12. 12. NE PROJICIAS ME A FACIE TUA, ET SPIRITUM SANCTUM TUUM NE AUFERAS A ME.

Hic jam perseverantiam postulat, memor videlicet fragilitatis suæ, ne forte per gratiam erectus, iterum labi contingat. Dicitur in Scriptura, *projici a facie Dei*, qui dimittitur, ac deseritur non amplius recipiendus in gratiam, I *Reg.* XVI : « Dixit Dominus ad Samuel : Usquequo tu luges Saul, cum ego projecerim eum? » et II *Reg.* VII : « Misericordiam meam non auferam ab eo, sicut abstuli a Saul, quem amovi a facie mea ; » et IV *Reg.* XXIV : « Irascebatur Dominus contra Jerusalem, et contra Judam, donec projiceret eos a facie sua. » Ait igitur : « Ne projicias me a facie tua, » id est, ne sinas me iterum labi in peccatum, ne forte in perpetuum a gratia tua me removeas : parum enim mihi prodesset lavari, et super nivem dealbari, et spiritum rectum in me innovari, si tandem a facie tua cum reprobis projiciendus essem. Ut autem me non projicias a facie tua, «Spiritum sanctum tuum ne auferas a me, » id est, donum perseverantiæ mihi tribue, efficiendo per gratiam tuam, ut Spiritus tuus sanctus jugiter in me manens, spiritum rectum in visceribus meis conservet. Hoc loco notandum est, verum esse dogma ecclesiasticum Concilii Tridentini, *sess.* VI, cap. XIII, S. Augustini tract. 2 *in Joannem*, et S. Prosperi resp. 7 *ad objectiones Vincentianas*, neminem a Deo deseri, nisi prius ipse deserat Deum, id est, non auferri Spiritum Sanctum a justis, nisi ipsi peccando Spiritum in se exstinguant; tamen, ut homo non peccet, et spiritum non exstinguat, ad donum perseverantiæ pertinere, de quo dicit Apostolus : « Oramus ut nihil mali faciatis, » II *Cor.* XIII. De hoc dono hunc locum Psalmi intelligimus; cum enim dicit David : « Spiritum sanctum tuum ne auferas a me, » non significat, *non auferas, si peccavero*, sed *ne auferas, ut non peccem*.

Quis projiciatur a facie Dei?

Nemo a Deo deseritur, nisi prius eum deserat.

Vers. 13. 13. REDDE MIHI LÆTITIAM SALUTARIS TUI, ET SPIRITU PRINCIPALI CONFIRMA ME.

Respondet hic versiculus illis verbis : « Auditui meo dabis gaudium et lætitiam ; » sicut enim prædixit, post veram perfectamque justificationem secuturum in homine internum gaudium, ex testimonio spiritus intus loquentis : ita nunc posteaquam petiit remissionem peccati, et infusionem gratiæ cum dono perseverantiæ, petit signum et effectum justificationis, dicens : « Redde mihi lætitiam salutaris tui, » id est, per peccatum amisi gratiam et lætitiam consequentem, ideo sicut petii reddi mihi gratiam amissam, ita consequenter peto reddi lætitiam salutaris tui, id est, lætitiam quæ nascitur ex donata a te mihi salute ; ac ne forte lætitia extollat, et periculosam securitatem inducat, adjungit : « Et spiritu principali confirma me, » id est, peto ut stabilias et confirmes me in bono per spiritum principalem mihi a te inspiratum. In hebraico textu est vox נדיבה *nedibah,* quæ significat *principem*, et *spontaneum*, sive *liberalem;* et potest referri tum ad Spiritum Sanctum, qui vere princeps est omnium spirituum, et liberalissimus ac munificentissimus, cum sit fons omnium donorum; tum ad spiritum, id est, affectum ipsius Davidis, qui petitur a Deo talis, qualis decet optimum principem, qui debet esse spontaneus erga Deum, et liberalis erga populum. S. Augustinus et S. Hieronymus in *Commentario*, et S. Bernardus serm. 3 *De Pentecoste,* scribunt, posse per spiritum principalem intelligi Deum Patrem; per Spiritum rectum, Deum Filium; per Spiritum sanctum, Deum Spiritum Sanctum. Sed videtur hæc pia, non tamen litteralis expositio.

Vers. 14. 14. DOCEBO INIQUOS VIAS TUAS, ET IMPII AD TE CONVERTENTUR.

Exponit fructum justificationis suæ, quæ redundabit in gloriam Dei, et multorum utilitatem. Ego, inquit, a te receptus in gratiam, post tam graves offensiones, «docebo,» et verbis et exemplo, « vias tuas, » misericordiam videlicet, et justitiam : nam « omnes viæ Domini misericordia et veritas ; » et inde sequetur, ut impii exemplo meo edocti ad te convertantur. Fuit autem David omnibus posteris insigne exemplum misericordiæ et justitiæ divinæ : misericordiæ quidem, quia post tam gravia scelera, mox ut ex corde dixit : « Peccavi Domino, » remissum fuit ei peccatum ; justitiæ autem, quoniam gravissimas temporales pœnas de eo Dominus sumpsit, ut non solum statim moreretur filius ex adulterio natus, sed etiam paulo post ipse ejiceretur a solio regni, uxores ejus publice violarentur a proprio filio, duo ejus filii Amon et Absalon interficerentur. Hoc autem exemplum non solum profuit hominibus illius sæculi, sed etiam cæteris omnibus usque ad mundi consummationem; nam Psalmus de hac re ab ipso compositus ubique frequentabitur et frequentatur, quamdiu Ecclesiæ militantis status permanebit. Itaque implevit David quod promisit, cum hunc Psalmum edidit : docuit enim iniquos vias Domini, et multi peccatores ad Deum conversi sunt, et alii deinceps sine dubio convertentur. Verisimile quoque est Davidem post reparationem suam multis prædicasse divinam indulgentiam, atque ejus exhortatione non paucos peccatores ad Deum fuisse conversos.

David omnibus posteris fuit exemplum divinæ justitiæ et misericordiæ.

Vers. 15. 15. LIBERA ME DE SANGUINIBUS, DEUS, DEUS SALUTIS MEÆ; ET EXULTABIT LINGUA MEA JUSTITIAM TUAM.

Oravit paulo ante David pro ablutione peccati, et promisit se docturum peccatores vias Domini :

nunc orat pro liberatione a pœna sive vindicta, quam expetebat sanguis Uriæ injuste fusus, et promittit se laudaturum Dei justitiam. Cur autem dicat, *de sanguinibus*, et non potius, *de sanguine*, ut requirebat phrasis latina, rationem reddit S. Augustinus, quia voluit Interpres servare numerum, quem invenit in textu hebraico : in textu autem hebraico ponitur numerus multitudinis, מדמים *middamim*, ad significandum magnam effusionem sanguinis, ut *Genes.* IV : « Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. » In hebræo est קול דמי, *vox sanguinum*, id est, vox multi sanguinis effusi. Sic igitur hoc loco dicitur : « Libera me de sanguinibus, » id est, libera me a voce multi sanguinis Uriæ, qui a me injuste fusus clamat ad te, et vindictam contra me exposcit, et dicit : « Libera me, » quoniam videbat sanguinem illum, quasi militem armatum contra se stare. Proprie etiam addit : « Deus, Deus salutis meæ ; » nam proprium est salvatoris liberare ab imminenti periculo. Et hæc etiam ratio est, cur adjungat : « Et exultabit lingua mea justitiam tuam ; » nam liberatio et salvatio vera per meritum Christi prævisi fiebat, ut nunc fit per meritum Christi reipsa exhibiti. Meritum autem Christi exquisitissime justitiam continet, et talem, ut toto corde et maxima vocis contentione laudari mereatur. Atque hoc significat verbum hebraicum תרנן *therannen*, pro quo nos habemus *exultabit*, id est, exultando et vociferando laudabit. S. Augustinus et alii per *sanguines* intelligunt peccata ; sed, ut bene notavit Euthymius, litteralis sensus ad verum sanguinem Uriæ referendus est : spiritualiter autem per sanguinem peccata intelligi possunt, quoniam peccata ex prava concupiscentia oriuntur, in concupiscentia vero præcipue sanguis dominatur.

Meritum Christi operabatur salutem apud antiquos.

Vers. 16.

16. DOMINE, LABIA MEA APERIES : ET OS MEUM ANNUNTIABIT LAUDEM TUAM.

Hoc jam sequitur ex perfecta justificatione, et liberatione peccatoris, ut labia solita Deum laudare, quæ per peccatum clausa fuerant, iterum per indulgentiam aperiantur ad gratiarum actionem et laudem Redemptoris. Ait igitur : « Domine, labia mea aperies, » id est, tu quidem indulgendo, et condonando peccata, et fiduciam et lætitiam restituendo, « aperies labia mea, » et tunc « os meum annuntiabit laudem tuam, » prædicando misericordiam et justitiam, non solum præsentibus, sed etiam futuris hominibus.

Vers. 17.

17. QUONIAM SI VOLUISSES SACRIFICIUM, DEDISSEM UTIQUE : HOLOCAUSTIS NON DELECTABERIS.

Reddit rationem cur sacrificium laudis offerre velit, quoniam videlicet, sacrificia pecorum Deo non placent, ac si dixisset : « Os meum annuntiabit laudem tuam, » quoniam sacrificio laudis delectari te scio, non sacrificiis animantium brutorum ; nam si ea tibi placerent, non distulissem ea offerre. Non est autem sensus, sacrificia pecorum nullo modo placere Deo, cum satis constet ex libro Levitici a Deo illa esse instituta, et offerri jussa. Sed dicuntur non placere ex seipsis, quasi mactatio pecorum sit ex se opus Deo gratum, vel utile, aut necessarium ; item dicuntur non placere, si conferantur cum sacrificio eucharistiæ, ut patet ex primo capite Malachiæ, ubi sacrificia vetera dicuntur cessatura, quando oblatio munda in omnibus gentibus offeretur ; dicuntur etiam non placere, quando offeruntur a peccatoribus, ut dicitur *Isai.* cap. I, cum « Deo magis obedientia placeat, quam victimarum oblatio, » I *Reg.* cap. XV. Denique dicuntur non placere ad expianda peccata, quoniam « impossibile est, ut dicit Apostolus *ad Hebr.* X, sanguine taurorum et hircorum auferri peccata ; » et in hoc sensu dicit hoc loco David : « Si voluisses sacrificium, » pro remissione peccati mei, « dedissem utique ; » sed quia « holocaustis non delectaberis, » ita ut eorum gratia mihi peccata condones, ideo « os meum annuntiabit laudem tuam : » nam, ut diximus in explicatione Psalmi superioris, sacrificium laudis Deo gratissimum est, quoniam in ara cordis igne charitatis succenditur. In hebræo videtur paulo aliter haberi. Sic enim ad verbum legitur, *quoniam non voles sacrificium, et dabo : holocaustum non placebit.* Sed videtur repetenda negatio, cum dicitur, *et dabo*, ut sensus sit, *quoniam non voles sacrificium, ego quoque non dabo.* Vel forte Septuaginta Interpretes loco negationis legerunt particulam conditionalem ; nam ea posita potest littera hebraica sic legi : *Quoniam si velles sacrificium, et darem ;* quod est idem cum eo, quod nos habemus, ex versione Septuaginta : « Si voluisses sacrificium, dedissem utique. »

Sacrificia veterum quomodo Deo placerent vel non ?

Vers. 18.

18. SACRIFICIUM DEO SPIRITUS CONTRIBULATUS ; COR CONTRITUM ET HUMILIATUM, DEUS, NON DESPICIES.

Explicat clarius quod sacrificium laudis Deo placeat, illud videlicet, quod ex corde contrito et humiliato procedit, quando videlicet homo agnoscens miseriam suam et misericordiam Dei, humiliatur sub potenti manu ejus, et illi honorem et gloriam, sibi autem ignominiam et confusionem tribuit. *Dan.* IX : « Tibi, Domine, justitia, nobis autem confusio faciei ; » et paulo post : « Domine, nobis confusio faciei, regibus nostris, et principibus nostris, et patribus nostris, qui peccaverunt : tibi autem Domino Deo nostro, misericordia et propitiatio. » Spiritus contribulatus idem est, quod cor contritum : nam in codice hebraico, et græco codice eadem vox repetitur, *spiritus contritus*, et *cor contritum* ; sed Interpres maluit variare vocabula ; et sensus idem est : dicitur enim *spiritus contribulatus*, anima dolore affecta, ac per hoc in tribulatione posita ob peccatum in Deum commissum : sic etiam spiritus contritus dicitur anima ex dolore concepto ob

Spiritus contribulatus quis sit ?

admissum peccatum, quasi scissa, et in pulverem redacta, non amplius retinens lapideam duritiem, et resistentiam. Hæc autem contritio spiritus est gratissimum Deo sacrificium, quia quemadmodum peccatis Deus offenditur, ita pœnitentia placatur; et ideo recte subjungitur : « Cor contritum et humiliatum, Deus, non despicies, » « quoniam despicit Deus superbos, illisque resistit; sed humilibus, » qui se illi libenter subjiciunt, « semper dat gratiam, » *Jac.* IV.

Vers. 19. 19. BENIGNE FAC, DOMINE, IN BONA VOLUNTATE TUA SION, UT ÆDIFICENTUR MURI JERUSALEM.

Hæc est ultima ratio qua David utitur ad placandum Deum, et impetrandam perfectam justificationem, et reparationem post tam gravem lapsum : dicit enim hanc suam reparationem toti populo profuturam, sicut toti populo noceret ejus ruina. Itaque rogat ut præstet hoc beneficium ipsi civitati Sion et Jerusalem. « Benigne fac, Domine, in bona voluntate tua Sion, » id est, si ego dignus non sum qui exaudiar, respice civitatem, cujus ego sum caput, et illi benefac sanando caput illius, « in bona voluntate tua, » id est, juxta beneplacitum tuum, quo tibi complacuit, hanc civitatem tibi eligere in propriam et peculiarem sedem. « Ut ædificentur muri Jerusalem, » id est, ut sic muri Jerusalem qui corruerunt, iterum ædificentur. Vocat muros Jerusalem seipsum, qui instar murorum totum populum custodiebat et defendebat, qua metaphora dicitur etiam de Rege Christo : « Salvator ponetur in ea murus, et antemurale, » *Isai.* XXVI; et : « Dabo te populo huic in murum æneum, » *Hierem.* XV. In hebræo legitur, *ædifica muros Jerusalem,* qui per lapsum meum ceciderunt; restitue mihi spiritum copiosum et gratiam abundantem, ut populum tuum instar murorum defendere et custodire valeam.

Vers. 20. 20. TUNC ACCEPTABIS SACRIFICIUM JUSTITIÆ, OBLATIONES, ET HOLOCAUSTA : TUNC IMPONENT SUPER ALTARE TUUM VITULOS.

Effectus justificationis sunt opera justitiæ, quæ placent Deo, ut vera sacrificia spiritualia, juxta illud Apostoli *ad Hebr.* XIII, 16 : « Beneficentiæ et communionis nolite oblivisci : talibus enim hostiis promeretur Deus ; » et I *Petr.* II : « Offerte spirituales hostias acceptabiles Deo, per Jesum Christum. » « Tunc, » inquit, id est, cum ego perfecte reparatus et justificatus fuero, « acceptabis sacrificium justitiæ, » bona videlicet opera mea, et populi mei; « oblationes et holocausta, » id est, quæ bona opera, vel erunt spirituales oblationes, vel spiritualia holocausta. Oblationes spirituales sunt, cum quis ex charitate donat bona sua, eleemosynas erogando; holocausta vero, cum donat se totum in Dei obsequium, juxta illud *Rom.* XII : « Obsecro vos, fratres, ut exhibeatis corpora vestra, hostiam viventem, sanctam, » etc. « Tunc imponent super altare tuum vitulos, » id est, cum viderint homines ista sacrificia justitiæ acceptissima tibi esse, accurrent multi, et certatim imponent super altare tuum sacrificia, non quæcumque, sed omnium optima : sacrificium enim vituli erat omnium sacrificiorum præstantissimum; ac per hoc vitulos super altare imponere, nihil est aliud, nisi opera justitiæ perfectæ Domino Deo offerre. S. Augustinus more suo exponit hunc locum de ædificatione cœlestis Jerusalem, ubi sacrificia justitiæ undequaque perfecta ab omnibus offerentur. Theodoretus et Euthymius exponunt etiam mystice de ædificatione Ecclesiæ christianæ, quæ versatur in terris; iidem quoque addunt, posse intelligi hos duos versiculos de reædificatione Jerosolymæ, quæ facta est tempore Nehemiæ, ut videlicet David in spiritu post defletum peccatum suum, et impetratam remissionem, præviderit peccatum commune totius gentis, ob quod evertenda esset Jerusalem, et simul oraverit pro remissione illius peccati, et restauratione civitatis.

Quid sit vitulos super altare imponere?

PSALMUS LII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *In finem, intellectus David.*
2. *Cum venit Doeg Idumæus, et nuntiavit Sauli :* « Venit David in domum Achimelech. »

V. S. H. — *Victori, eruditio David, cum venisset Doec* [al. *Doech*] *Idumæus, et annuntiasset Sauli* [al. *Saul*], *dicens ei :* « Venit David in domum Ahimelech. » [al. *Achimelech*].

3. Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate?

Quid gloriaris in malitia, potens? misericordia Dei tota est die.

4. Tota die injustitiam cogitavit lingua tua; sicut novacula acuta fecisti dolum.

Insidias cogitat lingua tua, quasi novacula acuta faciens dolum.

5. Dilexisti malitiam super benignitatem,

Dilexisti malum magis quam bonum, men-

iniquitatem magis quam loqui æquitatem.

6. Dilexisti omnia verba præcipitationis, lingua dolosa.

7. Propterea Deus destruet te in finem : evellet te, et emigrabit te de tabernaculo tuo, et radicem tuam de terra viventium.

8. Videbunt justi, et timebunt, et super eum ridebunt, et dicent : 9. Ecce homo, qui non posuit Deum adjutorem suum.

Sed speravit in multitudine divitiarum suarum, et prævaluit in vanitate sua.

10. Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei, speravi in misericordia Dei, in æternum, et in sæculum sæculi.

11. Confitebor tibi in sæculum quia fecisti, et exspectabo nomen tuum, quoniam bonum est in conspectu sanctorum tuorum.

dacium magis quam loqui [al. tac. *loqui*] justitiam. SEMPER.

Dilexisti omnia verba ad devorandum, lingua dolosa [al. *linguam dolosam*].

Sed Deus destruet te, in sempiternum terrebit [*h.* add. *te*], et evellet te de tabernaculo, et eradicabit te de terra viventium. SEMPER.

Videbunt justi, et timebunt, et super eum ridebunt.

Ecce vir qui posuit Deum fortitudinem suam : sed speravit in multitudine divitiarum suarum : confortatus est in insidiis suis.

Ego autem sicut oliva virens in domo Dei : speravi in misericordia Dei in sæculum sempiternum.

Confitebor tibi in sæculum, quoniam fecisti : et exspectabo nomen tuum, quoniam bonum in conspectu sanctorum [*h. misericordium*] tuorum.

Argumentum. — Vers. 3, thema proponitur : A malitia tua, o scelerate, tuetur me Dei gratia. Strophæ tres sequuntur : vers. 4-6, perniciosa tu quidem meditaris; vers. 7-9, sed perdet te Deus cum maximo omnium priorum gaudio; vers. 10-11, me vero tuetur Dei gratia. Nefarium hominem, qui hoc Psalmo perstringitur, esse Doegum, censent plerique; sed Saulo multo aptius carmen convenire, Hengstenberg affirmat, quod rem attente consideranti facile patebit; nec obstat titulus. Somniant qui cum Maurero loca *Isai.* XXII, 16 seqq., aut *Jerem.* XX, 3 seqq. cogitant. Historia copiose describitur I *Sam.* XXI et XXII.

1. Præcentori, carmen Davidis, *compositum*,
2. quum venisset Doeg, Idumæus, ad Saulum, eique nuntiasset : « Venit David in domum Abimelechi. »

3. Quid gloriaris in malitia, tu tyranne?
Gratia Dei toto (et omni) die (mecum est).

4. Perniciosa meditatur (profert) lingua tua,
instar novaculæ acutæ, *o* doli artifex.
5. Amas malum præ bono,
mendacium præ τῷ loqui rectum.
6. Amas omnia verba absorptionis (perniciosissima),
lingua fraudis.

7. Etiam (ideo) Deus destruet te in perpetuum (prorsus),
corripiet te et evellet te e tentorio,
et eradicabit te e terra viventium.
8. Et videbunt justi, et reverebuntur Deum,
et de eo ridebunt, *dicentes :*
9. « En virum, *qui* non posuit Deum præsidium suum,
et confidit in multitudine divitiarum suarum;
valuit (se validum existimavit) malitia sua! »

10. At ego sicut olea virens in domo Dei *sum* (vel *ero*);
confido (nitor) in gratia Dei perpetuo.

11. Celebrabo te in sæculum, quia fecisti (quæ peto),
et exspectabo nomen tuum, quia bonum *est*,
coram piis (cultoribus) tuis.

NOTÆ.

Vers. 3. *Tyranne:* alii, *heros,* ironice dictum; propr. *potens. Dei,* propr. *fortis,* τῷ *potens* in priori membro oppositum. — Vers. 5. *Præ bono,* i. e. et non bonum. — Vers. 7. *Corripiet* : חתה est *prunas tollere,* ait Hengstenberg; igitur sensus est : te corripiet et ejiciet Deus, quemadmodum aliquis prunas arripit et foras projicit. — Vers. 11. *Nomen,* eximiam tuam potentiam et benignitatem semper ad juvandum paratam. *Coram,* etc. subaudi : hæc omnia agam *coram,* etc.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, intellectus David, cum venit Doeg Idumæus et nuntiavit Sauli : « Venit David in domum Abimelech. »

Titulus Psalmi notissimus est ex historia lib. I *Reg.* cap. XXII. Argumentum autem est reprehensio Doeg Idumæi, qui calumniatus est Davidem et Achimelech sacerdotem apud regem Saul, et causa fuit perditionis multorum hominum.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1.

1. QUID GLORIARIS IN MALITIA, QUI POTENS ES IN INIQUITATE?

Orditur David ab interrogatione, ut efficacior sit reprehensio, quomodo M. Tullius adversus Catilinam incœpit: «Quousque tandem abutere, Catilina, patientia nostra?» «Quid gloriaris, inquit, in malitia, qui potens es in iniquitate?» gloriabatur enim Doeg Idumæus, quod accusatione sua perdidisset sacerdotem Domini, et omnem familiam ejus. Saul enim cum audivisset ab isto Doeg Idumæo, Davidem fuisse receptum hospitio ab Achimelech sacerdote, in tantam iram exarsit, ut non solum occidi jusserit ab ipso Doeg sacerdotem Achimelech, sed etiam octoginta quinque alios sacerdotes, qui erant cum eo ; et deinde percussit in ore gladii civitatem sacerdotalem, occidens viros et mulieres, parvulos et lactentes, oves quoque, et boves, et asinos. Ecce quanta mala nata sunt ex calumniatore illo, ut vere dictus sit « potens in iniquitate. » Sed occurrit difficultas ex discordia codicum hebraicorum, græcorum et latinorum. Nam S. Hilarius et S. Augustinus legunt: *Quid gloriatur?* Sed nostræ lectioni : *Quid gloriaris?* favent textus hebraicus et S. Hieronymus, non solum in versione, sed etiam in *Commentario.* Præterea in textu hebraico et græco constituitur punctum post vocabulum *potens es:* « Quid gloriaris in malitia, qui potens es. » Sed nostræ lectioni favent S. Hilarius et S. Hieronymus in *Commentario,* quamvis S. Augustinus et Euthymius legant ut nunc habetur in hebraico et græco textu. Apparet igitur apud veteres fuisse varias interpunctiones. Denique in hebraico codice habetur, *misericordia Dei,* pro eo quod est in græco, ἀνομία, *iniquitas;* sic enim ad verbum legitur in hebraico : *Quid gloriaris in malitia, qui potens es misericordia Dei?* Sed vox hebraica חסד *chesed* non significat solum *misericordiam,* sed etiam *opprobrium,* ut perspicuum est ex *Levit.* cap. XX, vers. 17, et ex *Proverb.* cap. XIV, vers. 37. Igitur hoc loco non debuisset verti *misericordia Dei,* sed *opprobrio Dei,* quia occidit multitudinem sacerdotum, quod in opprobrium Dei redundavit. Septuaginta Interpretes verterunt ἀνομίαν, *iniquitatem*, quia factum illud Doeg Idumæi iniquissimum fuit : nam, ut legitur I *Reg.* XXII, nulli alii ausi sunt mittere manus suas in sacerdotes, etiam rege jubente, præter istum Doeg Idumæum, qui tamen omnium optime noverat innocentiam sacerdotum, ut testis oculatus omnium rerum.

Varietas lectionis conciliatur.

Vers. 2.

2. TOTA DIE INJUSTITIAM COGITAVIT LINGUA TUA, SICUT NOVACULA ACUTA FECISTI DOLUM.

Exaggerat miris modis calumniosam illam delationem Doeg Idumæi; ac primum dicit, non fuisse repentinam delationem, sed diu meditatam: «Tota die, inquit, injustitiam cogitavit lingua tua,» id est, assidue cogitabas quomodo injuste deferres, et tandem oblata occasione lingua tua peperit, quod diu antea parturiebat: quamvis enim cogitatio ad mentem pertineat, tamen David poetice tribuit hoc linguæ, quasi ipsa lingua tam mala fuerit, ut etiam silens apud aures hominum, ta-

men apud se ipsa cogitando loqueretur. Deinde addit deceptionem ab ipso celerrime factam esse, quomodo novacula acuta expeditissime et facillime scindit : conjungit enim Propheta eleganter tarditatem meditationis cum celeritate executionis. Vere enim Doeg Idumæus, quod diu antea cogitaverat, celerrime data occasione perfecit. Siquidem paucissimis verbis omnino Sauli persuasit, Achimelech sacerdotem cum Davide conjurasse, qui fuit dolus et impostura gravissima; ait igitur : « Sicut novacula acuta fecisti dolum,» id est, sicut novacula acuta facillime scindit capillos, ita tu facillime Saulem decepisti. Potest etiam per *dolum* intelligi dolosa et fraudulenta occisio sacerdotum, quam Doeg effecit interficiendo totam progeniem sacerdotum usque ad parvulos et lactentes, quomodo novacula abradit penitus omnes pilos, quamvis tenuissimos. Dicitur autem dolosa occisio, quia sacerdotes non fuerunt vocati ad regem tanquam inimici, ut timere potuerint se occidendos, sed circumventi sunt, et de improviso perierunt.

Vers. 3.

3. Dilexisti malitiam super benignitatem, iniquitatem magis quam loqui æquitatem.

Declarat ex qua radice prodierit illa calumniosa delatio, ac dicit illam non prodiisse ex ignorantia, vel casu aliquo, sed ex mala voluntate ipsius, qui dilexit semper malum potius quam bonum, et mendacium potius quam veritatem. « Dilexit, inquit, malitiam super benignitatem, » id est, delectaris potius nocere proximo, quam illi benefacere. « Iniquitatem magis, quam loqui æquitatem,» id est, mendacium potius loqui te delectat, quam veritatem : nam verbum hebraicum שקר *sheker* proprie *mendacium* significat; sed quia mendacium perniciosum iniquitas quædam est, ideo Septuaginta Interpretes verterunt ἀδικίαν, *iniquitatem*, ut declararent hic agi de mendacio pernicioso : sic etiam ipse David cum deberet mendacio opponere veritatem, opposuit tamen justitiam, dicens, « quam loqui æquitatem,» quoniam voluit indicare mendacium illius Doeg Idumæi non fuisse mendacium otiosum, vel officiosum, sed plane perniciosum et injustum. Porro, per *æquitatem* intelligenda est *justitia*, ut sonat vox hebraica צדק *tsedek*, non autem id quod apud latinos proprie sonat vocabulum *æquitas*. At non videtur Doeg mendacium aliquod protulisse, cum ait : « Venit David in domum Achimelech. » Respondeo, mendacium fuisse in verbis illis juxta intentionem dicentis et audientium : ipse enim significare voluit, Achimelech fuisse socium conjurationis David, et in eo sensu accepta sunt verba ejus a rege Saul.

Mendacium perniciosum iniquitas est.

Vers. 4.

4. Dilexisti omnia verba præcipitationis, lingua dolosa.

Explicat adhuc magis, quid dixerit, « mendacium et iniquitatem; » et ait fuisse mendacium vere perniciosum, cum fuerit causa perditionis plurimorum hominum innocentium. « Dilexisti, inquit, omnia verba præcipitationis, » id est, dilexisti omnia verba, quibus possent homines innocentes præcipitari in ruinam et perditionem : vox hebraica בלע *balah* significat *deglutire, absorbere, perdere*, et similia. Itaque illud, *præcipitationis*, exponi debet, præcipitationis in mare, vel in foveam, ut absorbeantur, vel devorentur; vel positum est *præcipitationis* pro *ruinæ*, et *perditionis :* constat autem ex lib. I *Reg.* cap. XXII, propter verba Doeg Idumæi integram civitatem periisse. Illud autem, *lingua dolosa*, varie legitur ab auctoribus : nam S. Hilarius et S. Augustinus legunt *linguam dolosam*, ut etiam legit Theodoretus, et nunc habent græci codices; et si ita legatur, sensus erit : *Dilexisti omnia verba præcipitationis, linguam dolosam*, id est, dilexisti omnia verba præcipitationis, dilexisti, inquam, linguam dolosam. At S. Hieronymus, quamvis in hebræo vertat *linguam dolosam*, tamen in *Commentario Psalmorum* legit, *in lingua dolosa*, ut etiam legit Euthymius, licet non taceat varietatem codicum græcorum, in quorum nonnullis sit in accusativo *linguam dolosam*; et si quis ita legat, sensus erit : *Dilexisti omnia verba præcipitationis in lingua dolosa*, id est, per instrumentum linguæ dolosæ. Nostri codices videntur accipiendi in vocativo, ut sensus sit : *O lingua dolosa*, tu dilexisti omnia verba præcipitationis, id est, delectaris semper loqui verba perniciosa; et videtur nostra lectio satis concordare cum textu hebraico, ubi simpliciter ponitur vocabulum sine ullo signo casus obliqui.

Vers. 5.

5. Propterea Deus destruet te in finem; evellet te, et emigrabit te de tabernaculo tuo, et radicem tuam de terra viventium.

Prædicit non fore impunitum peccatum Doeg Idumæi, sed pro temporali destructione sacerdotum, cujus ipse causa fuit, retribuendum ei exitium sempiternum. « Propterea, inquit, Deus destruet te in finem, » id est, propter hoc tuum peccatum Deus te radicitus destruet in hoc sæculo, et in futuro, ita ut in æternum destructus maneas, quibus significare videtur æterna desolatio in hoc sæculo, et æterna damnatio in futuro; atque hæc est justa retributio impiorum, ut qui alios perdunt, ipsi quoque male pereant. Deinde quod generatim dixerat, explicat per partes, dicens : « Evellet te, et emigrabit te de tabernaculo tuo, et radicem tuam de terra viventium, » id est, hoc modo te penitus destruet, quia puniet te exilio et orbitate, ita ut primum amittas opes et patriam, deinde in exilio et sine liberis moriaris. « Evellet, inquit, te, et emigrabit, » id est, migrare faciet de tabernaculo tuo, et sic exul, et vagabundus errabis. « Et radicem tuam evellet de terra viventium, » id est, te cum omni posteritate tua de terra eradicabit : filii enim similes sunt radicibus, quia per hos pater radicatur et stabilitur in terra. Et quoniam

Justa retributio impiorum.

per terram viventium significari potest patria cœlestis, indicatur hoc loco, ut supra diximus, etiam damnatio sempiterna. In hebraico textu, pro *evellet te*, habetur יחתך *iachtheca*, quam vocem S. Hieronymus vertit *terrebit te*. Sed S. Hieronymus deduxit eam vocem a חתת *chathath*, quod est *terrere*. Cæterum Septuaginta Interpretes deduxerunt a חתה *chathah*, quod est *capere* sive *carpere*, quod idem est cum *evellere*.

Vers 6. 6. VIDEBUNT JUSTI, ET TIMEBUNT, ET SUPER EUM RIDEBUNT, ET DICENT : ECCE HOMO, QUI NON POSUIT DEUM ADJUTOREM SUUM.

Vers. 7. 7. SED SPERAVIT IN MULTITUDINE DIVITIARUM SUARUM, ET PRÆVALUIT IN VANITATE SUA.

Ex pœna impii delatoris id sequetur, ut multi erudiantur. « Videbunt justi, et timebunt, » id est, casum istum considerabunt viri justi et cordati, et horrebunt. « Et super eum ridebunt, dicentes: « Ecce homo, » etc., id est, et illum irridebunt, quod stultissime egerit, cum in Deo, qui potentissimus est, sperare noluerit, et in divitiis fragilibus, quæ facillime amittuntur, spem suam posuerit. «Prævaluit in vanitate sua, » id est, eumdem irridebunt, quod prævalere studuerit non in vero robore veraque virtute, sed in insidiis et mendaciis vanitate plenissimis : illud enim, *prævaluit*, non significat, quod vere tandem prævaluerit, sed quod opinione sua prævalere se posse crediderit : nam etiamsi ad tempus adversus innocentes prævalere visus est, tamen exitus demonstrabit eum succubuisse, non prævaluisse, quando « justi stabunt in magna constantia adversus eos, qui se angustiaverunt, » ut dicitur *Sapient*. v.

Vers. 8. 8. EGO AUTEM SICUT OLIVA FRUCTIFERA IN DOMO DEI, SPERAVI IN MISERICORDIA DEI IN ÆTERNUM, ET IN SÆCULUM SÆCULI.

Concludit Psalmum ostendens se omnino contrariam viam ingressum esse. « Ego, inquit, similis sum olivæ fructiferæ in domo Dei, » id est, non evellar, neque eradicabor, ut Doeg lignum aridum, sed radicabor magis et magis, ut oliva speciosa, semper virens, et fructum adferens ; et quia talis sum, ideo « speravi in misericordia Dei in æternum, et in sæculum sæculi, » id est, speravi me adjutum iri a Deo in æternum, et in sæculum sæculi. Ubi mire opponit se Doeg Idumæo ; illum comparat ligno arido, se vero olivæ virenti; illum dicit evellendum etiam de tabernaculo suo, se dicit radicandum in domo Dei ; illum dicit, sperasse in divitiis suis, se autem in misericordia Dei.

Vers. 9. 9. CONFITEBOR TIBI IN SÆCULUM, QUIA FECISTI : ET EXSPECTABO NOMEN TUUM, QUONIAM BONUM EST IN CONSPECTU SANCTORUM TUORUM.

Futura apud Deum et in cognitione Prophetarum sunt certissima.

Gratias agit pro re futura, quasi præterita, quoniam futura apud Deum et in cognitione Prophetarum certissima sunt. « Confitebor, inquit, tibi in sæculum, » id est, laudabo te semper, quia fecisti judicium hoc, ut sperantem in divitiis suis confunderes et destrueres, sperantem in te consolareris et ædificares. «Et exspectabo nomen, » id est, et semper deinceps sperabo in te ; idem enim est sperare in Deo, et exspectare Deum, et nomen Dei pro ipso Deo ponitur. « Quoniam bonum est in conspectu Sanctorum tuorum, » id est, merito sperabo in nomine tuo, quoniam nomen tuum dulce est Sanctis tuis, qui ejus dulcedinem gustaverunt.

PSALMUS LIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V.— 1. *In finem, pro Maeleth, intelligentiæ David.*	V. S. H. — *Victori, per chorum, eruditio David.*
Dixit insipiens in corde suo : Non est Deus. 2. Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in iniquitatibus : non est qui faciat bonum.	Dixit stultus in corde suo : Non est Deus. Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in iniquitate, non est qui faciat bonum.
3. Deus de cœlo prospexit super filios hominum, ut videat si est intelligens, aut requirens Deum.	Deus de cœlo prospexit super filios hominum, ut videret si est intelligens requirens Deum.
4. Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt; non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.	Omnes aversi sunt, pariter adhæserunt : non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.
5. Nonne scient omnes qui operantur iniquitatem, qui devorant plebem meam ut cibum panis ?	Numquid non cognoverunt qui operantur iniquitatem, qui comedunt populum meum ut cibum panis? Deum non invocaverunt.

6. Deum non invocaverunt, illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor:	Ibi timuerunt timore, ubi non erat [al. *est*] timor :
Quoniam Deus dissipavit ossa eorum qui hominibus placent; confusi sunt, quoniam Deus sprevit eos.	Quoniam Deus dispersit ossa circumdantium te : confunderis, quia Deus projecit eos.
7. Quis dabit ex Sion salutare Israel? cum converterit Deus captivitatem plebis suæ, exultabit Jacob, et lætabitur Israel.	Quis dabit ex Sion salutare Israel? cum reduxerit Deus captivitatem populi sui, exsultabit Jacob, lætabitur Israel.

Argumentum. — Vid. quæ Psalmo XIV præmisimus.

1. Præcentori, ad modum *instrumenti* machalath, carmen Davidis.

2. Dixit stultus in corde suo : « Non est Deus! »
Corruperunt, abominandam reddiderunt iniquitatem *suam*.
Nullus qui faciat bonum.
3. Jova de cœlis despexit in filios hominum,
ut videret num *quis* sit intelligens (pius),
quærens Deum.
4. Quisque eorum recessit, ad unum corrupti sunt;
non est qui faciat bonum, non est vel unus.

5. Numquid sensu carent omnes facinorosi,
qui vorant populum meum — vorant panem?
Jovam non invocant?
6. Tunc tremuere tremorem : non erat tremor;
nam Deus dispersit ossa præliantis adversus te, *Israel*.
Pudore affecisti *eos, o Israel,* nam Deus rejecit eos.

7. Utinam veniat e Sione salus Israelis!
Quando reduxerit Jova captivitatem populi sui,
exsultet Jacob, lætetur Israel!

NOTÆ.

Vers. 1. *Machalath.* Gesenius, *cithara;* alii, *tibiæ* genus; Ewaldus vocabuli sensum omnino obscurum esse fatetur; Hengstenberg, *super morbo*, vel *languore*, quo nomine totius humani generis corruptio in hoc Psalmo describenda significatur. *Carmen*, a *sacal*, quod proprie est *formare, figurare,* hinc *cogitatione sibi fingere* aliquid, ποίησις, poema exquisitioris formæ, ac *carmen*, vel *psalmus* simpliciter. Ewaldus, *carmen exquisitiori modo concinendum;* Hengstenberg, *doctrina.* — Vers. 6. *Non erat tremor*, vel *timor*, i. e. dum impii securi erant, subito a Deo prostrati sunt. Maurer, *q. d.* Tunc pavent; pavent? imo vero..... imo vero illo ipso temporis momento, quo Deus nefarios conspicit, ab illo prostrati jacent, ut non tam trepident, quam corruant. *Præliantis*, vel *obsidentis* te. — Versiculo 7, et forsan præcedenti, vestigia insunt retractati carminis tempore Cyri.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, pro Macheleth, intelligentia David.

Hic titulus habet unam vocem non interpretatam, videlicet אל מחלת, *pro macheleth.* Et S. Hieronymus vertit, *per chorum;* sed per chorum videtur intellexisse instrumentum musicum, ut ipse idem testatur in epistola *ad Dardanum* (si tamen ea epistola ipsius est) de musicis instrumentis, quomodo nonnulli accipiunt vocabulum chori in Psalmo ultimo in illis verbis : « In tympano et choro, in chordis et organo. » Neque improbabile est per chorum posse intelligi cœtum Cantorum canentium, ut sensus sit, Psalmum esse compositum pro choro, ut videlicet canatur a multis simul. Fateor tamen priorem expositionem videri veriorem, quoniam Septuaginta Seniores non reliquissent eam vocem non interpretatam, nisi existimassent ea voce significari nomen proprium alicujus instrumenti musici. Quod additur, *intelligentia David,* significat, in hoc Psalmo *aperiri intelligentiam,* sive *eruditionem David,* ut vertit S. Hieronymus : ex quo titulo colligitur argumentum Psalmi, quod est, deploratio insipientiæ generis humani; ideo enim fit mentio intelligentiæ David, quia per ipsum coarguenda erat cæcitas et insipientia generis humani.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. DIXIT INSIPIENS IN CORDE SUO : NON EST DEUS.

Vers. 2. 2. CORRUPTI SUNT, ET ABOMINABILES FACTI SUNT IN INIQUITATIBUS SUIS : NON EST QUI FACIAT BONUM.

Vers. 3. 3. DEUS DE CŒLO PROSPEXIT, UT VIDEAT, SI EST INTELLIGENS AUT REQUIRENS DEUM.

Vers. 4. 4. OMNES DECLINAVERUNT, SIMUL INUTILES FACTI SUNT : NON EST QUI FACIAT BONUM, NON EST USQUE AD UNUM.

Vers. 5. 5. NONNE SCIENT OMNES, QUI OPERANTUR INIQUITATEM, QUI DEVORANT PLEBEM MEAM UT CIBUM PANIS ?

Vers. 6. 6. DEUM NON INVOCAVERUNT, ILLIC TREPIDAVERUNT TIMORE, UBI NON ERAT TIMOR.

Vers. 7. 7. QUONIAM DEUS DISSIPAVIT OSSA EORUM, QUI HOMINIBUS PLACENT : CONFUSI SUNT, QUONIAM DEUS SPREVIT EOS.

Vers. 8. 8. QUIS DABIT EX SION SALUTARE ISRAEL? CUM CONVERTERIT DEUS CAPTIVITATEM PLEBIS SUÆ, EXULTABIT JACOB, ET LÆTABITUR ISRAEL.

Hic Psalmus idem fere est cum Psalmo tertio decimo; inde igitur petatur explicatio : satis enim erit hic annotare diversitatem utriusque Psalmi.

Primus versiculus est omnino idem.

Secundus versiculus est etiam idem, nisi quod in isto habetur, *in iniquitatibus;* in illo, *in studiis:* sed idem est sensus; studia enim illa sunt affectus et desideria mala, quæ omnia iniqua sunt, et peccata, ac per hoc iniquitates.

Tertius versiculus idem est, nisi quod hic dicitur *Deus,* ibi dicitur *Dominus.*

Quartus versiculus idem omnino est.

Quintus versiculus, sextus et septimus, qui habentur in Psalmo tertio decimo, in hoc non habentur; sed, ut ibi admonuimus, illi tres versiculi additi sunt ex diversis Scripturæ locis, et ad Psalmum proprie non pertinent.

Quintus versiculus, qui respondet octavo in Psalmo tertio decimo, idem cum illo est, nisi quod hic dicitur : « Nonne scient ? » ibi dicitur : « Nonne cognoscent ? »

Sextus versiculus, qui respondet nono, idem est cum illo, nisi quod hic dicitur : *Deum,* ibi *Dominum.*

Septimus versiculus, qui respondet decimo, plane diversus est. Ibi enim dicitur : « Quoniam Dominus in generatione justa est: consilium inopis confudistis, quoniam Dominus spes ejus est; » hic vero dicitur : « Quoniam Deus dissipavit ossa eorum, qui hominibus placent : confusi sunt, quoniam Deus sprevit eos. » Hic igitur versiculus, qui solus explicandus est, reddit rationem cur impii trepident timore, ubi non est timor; et dicit causam esse, « quoniam Deus dissipat omnia ossa eorum, » id est, debilitat omne robur eorum, ut etiam levissima quæque formident : id vero facit admirabili providentia sua infatuando consilia eorum, impediendo conatus eorum, et ad nihilum redigendo omnes machinationes eorum : ossa enim in Scripturis pro fortitudine passim accipiuntur. Addit Propheta, « qui hominibus placent, » quoniam ejusmodi homines pleni sunt timore humano, sive mundano, et totum studium eorum est hominibus placere. Apostolus autem e contrario dicit, *Gal.* cap. I : « Si hominibus placerem, Christi servus non essem. » In hebræo non habetur : *Qui hominibus placent,* sed : *Circumdantium te;* sed Septuaginta Interpretes non legerunt חונך *chonach,* quod est, *circumdantium te,* sed חנף *chonaph,* quod significat *hypocritam, simulatorem, adulatorem,* quam vocem rectissime interpretati sunt, ἀνθρωπαρέσκων, id est, eorum qui ho-

minibus placent; ejusmodi enim sunt adulatores et hypocritæ. Adjungit Propheta : « Confusi sunt, quoniam Deus sprevit eos, » quibus verbis videtur alludere ad versiculum decimum Psalmi decimi tertii : « Consilium inopis confudistis, quoniam Dominus spes ejus est. » Quasi dicat : Vos impii confudistis consilium inopis confidentis in Deo, et Deus confundet vos, ut sæpe erubescere cogamini videntes irrita consilia vestra, quoniam in Deo non sperastis, et Deus sprevit vos, ac per hoc non adjuvit vos. Possent etiam hæc referri ad novissimum judicium, in quo omnes impii confundentur, quoniam Deus judex omnium spernet eos, dicens : « Non novi vos, ite in ignem æternum, » *Matth.* XXV.

Octavus versiculus, qui est postremus, idem est cum postremo versiculo Psalmi XIII, nisi quod ibi dicitur : « Cum averterit Deus captivitatem. » Sed quanquam *avertere* et *convertere* videantur esse contraria, tamen hoc loco sensum eumdem faciunt : dicitur enim Deus avertere captivitatem, cum tollit e medio et ad nihilum redigit ipsam captivitatem; quod fit cum, captivis liberatis, captivitas esse desinit. Dicitur autem idem Deus convertere captivitatem, quando captivos revocat et reducit in patriam. Denique cum dicitur averti captivitas, sumitur captivitas pro forma, id est, pro ipsa vera captivitate : cum dicitur converti captivitas, sumitur captivitas pro personis, quæ erant captivæ.

Quomodo Deus avertat captivitatem?

PSALMUS LIV

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — 1. *In finem, in carminibus, intellectus David,*

2. *Cum venissent Ziphæi, et dixissent ad Saul :* « Nonne David absconditus est apud nos? »

3. Deus, in nomine tuo salvum me fac, et in virtute tua judica me.

4. Deus, exaudi orationem meam; auribus percipe verba oris mei.

5. Quoniam alieni insurrexerunt adversum me, et fortes quæsierunt animam meam, et non proposuerunt Deum ante conspectum suum.

6. Ecce enim Deus adjuvat me, et Dominus susceptor est animæ meæ.

7. Averte mala inimicis meis, et in veritate tua disperde illos.

8. Voluntarie sacrificabo tibi, et confitebor nomini tuo, Domine, quoniam bonum est.

9. Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me, et super inimicos meos despexit oculus meus.

V. S. H. — *Victori, in Psalmis, eruditio David : quando venerunt Ziphæi et dixerunt Saul :* « Nonne David absconditus est apud nos? »

Deus, in nomine tuo salva me [al. *salvum me fac*], et in fortitudine tua ulciscere me.

Deus, exaudi orationem meam : auribus percipe verba oris mei.

Quia alieni insurrexerunt adversum me, et fortes quæsierunt animam meam : non posuerunt Deum in conspectu suo. SEMPER.

Ecce Deus auxiliator mihi : Dominus sustentans animam meam.

Reddet [al. *redde*] malum insidiatoribus [*h. decantatoribus*] meis : in veritate tua [al. tac. *tua*] disperde eos.

Voluntarie sacrificabo tibi : confitebor nomini tuo, Domine, quoniam bonum.

Quoniam ex omni tribulatione liberavit me, et inimicos meos vidit oculus meus.

Argumentum. — Vide historiam I *Sam.* XXIII, 19. Strophæ duæ : vers. 3-5, defende me, o Deus, ab insidiantibus vitæ meæ; vers. 6-9, spero precibus meis te esse satisfacturum; quod ubi feceris, ego te efferam laudibus.

1. Præcentori, fidibus *canendum*, maskil (*Ps.* LIII, 1) Davidis, *compositum*,
2. quum venissent Ziphenses et dixissent Saulo : « Nonne (en) Davides latitat apud nos? »

3. Deus, nomine tuo (ope tua) salva me,
et fortitudine tua judica me (jus meum tuere).
4. Deus, audi precem meam,
ausculta verba oris mei.

5. Nam alieni surgunt contra me,
   et prævalidi (violenti) insectantur vitam meam;
   non ponunt Deum ante se (Deum non curant).

6. Ecce, Deus adjutor mihi *est*,
   Dominus inter eos qui sustentant vitam meam.
7. Revertetur malum in insidiatores meos;
   per fidem tuam exscinde eos.
8. Donis voluntariis sacrificabo tibi;
   celebrabo nomen tuum, Jova, quia bonum est:
9. Quod ex omni angustia eripuit me,
   et hostes meos (spe frustratos) cum voluptate intuetur oculus meus.

NOTÆ.

Vers. 5. *Alieni,* eodem sensu quo Job fratres suos *alienos,* i. e. inimicos vocat, XIX, 13. Alii legunt *zedim, insolentes,* quod melius congruit hemistichio alteri. — Vers. 6. *Dominus*, etc. i. e. ipse sustentat — Vers. 7. *Revertetur;* vel *rependet,* si cum veteribus legas *iashib.*

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, in carminibus, intellectus David, cum venissent Ziphæi, et dixissent ad Saul: « Nonne David absconditus est apud nos?

Ex titulo colligitur argumentum. Scribitur lib. I *Reg.* cap. XXIII, Ziphæos proditores fuisse Davidis, qui apud eos, tanquam apud amicos manens, declinabat persecutionem Saulis. Ipsi enim Sauli patefecerunt Davidem apud se latere, unde factum est ut Saul cum maximo exercitu ad eos accederet, et quasi in modum coronæ totum locum cingeret, ut David pene de vita desperaret. Occasione igitur tam imminentis periculi, David ad Deum per orationem confugit, et hunc Psalmum, Domino inspirante, composuit. Theodoretus et Euthymius, quos aliqui recentiores sequuntur, existimant Psalmum compositum fuisse post liberationem, et esse hymnum gratiarum actionis. SS. Hieronymus et Augustinus, quamvis mystice solum exponant, tamen indicant Psalmum compositum fuisse instante persecutione, quod clarius tradit S. Hilarius exponens ad litteram, et mystice: banc sententiam veriorem esse, et ipse titulus, et totus Psalmi contextus ostendit. Illud, *intellectus David,* significat hanc fuisse sanctam prudentiam Davidis, ut intelligeret in tam magno periculo ad Deum esse recurrendum, et in illo sperandum. In qua oratione intellexit, etiam inspirante Domino, se de omni periculo liberandum.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. DEUS, IN NOMINE TUO SALVUM ME FAC, ET IN VIRTUTE TUA JUDICA ME.

Orat Deum, ut quando defecerant omnia humana remedia, ipse per se ad juvandum accederet. « Deus, inquit, in nomine tuo, » id est, potestate tua, cui omnia cedunt, «salvum me fac;» et per alia verba idem significans, addit: « Et in virtute tua, » id est potentia, robore tuo, « judica me, » id est, sis judex meus, et pro meritis retribue mihi defensionem, et adversario meo ultionem: non enim habebat tunc David, ad quem appellaret ab injustitia regis, nisi solum Deum. Quo exemplo admonemur, nunquam esse desperandum de auxilio Domini, etiamsi mors evidentissime imminere videatur; Deus enim ubique est, et omnia in manibus habet, et cultores suos ad se confugientes non despicit.

Nunquam desperandum de auxilio Domini.

Vers. 2. 2. DEUS, EXAUDI ORATIONEM MEAM, AURIBUS PERCIPE VERBA ORIS MEI.

Jam confessus fuerat potentiam Domini; nunc orat ut Dominus ad potentiam adjungat voluntatem. « Deus, inquit, exaudi orationem meam, » quasi dicat: Scio te omnia posse; sed oro ut velis; ideo peto ut exaudias orationem meam, qua te rogavi ut potestate tua salvum me faceres. Idem repetit sequentibus verbis, « auribus per-

cipe verba oris mei, » id est, ne avertas aures tuas, neque despicias orationem meam.

Vers. 3. 3. QUONIAM ALIENI INSURREXERUNT ADVERSUM ME, ET FORTES QUÆSIERUNT ANIMAM MEAM; ET NON PROPOSUERUNT DEUM ANTE CONSPECTUM SUUM.

Explicat pericula a quibus liberari desiderat, dicens : « Quoniam alieni insurrexerunt adversum me, » id est, Ziphæi, qui proximi videbantur, sed corde alieni erant a me, insurrexerunt contra me, irritantes Saulem ad me persequendum; « et fortes quæsierunt animam meam, » id est, et Saul cum armato exercitu, quæsierunt vitam meam ad exstinguendum eam : hæc enim erat tota ratio persecutionis; quia enim timebat Saul, ne aliquando David regnaret, cupiebat eum de medio tollere : quamvis enim Davidem innocentem esse Saul non ignoraret, tamen cupiditas retinendi in propria familia regnum, quam rationem status nunc vocant, faciebat ut justum videretur, quod injustissimum erat. « Et non posuerunt Deum ante conspectum suum, » id est, et neque illi, neque isti timorem Domini præ oculis habuerunt : illi enim, Ziphæi videlicet, gratiam regis legi Domini ; et isti, Saul et satellites ejus regnandi cupiditatem justitiæ, quam Deus in primis observari jubet, anteposuerunt. Vere enim initium omnium malorum est avertere oculos mentis a Deo, et ejus lege naturali omnibus nota. Vide S. Thomam Quæst. *De Malo*, art. 3.

Ratione status Davidem persequebatur Saul.

Vers. 4. 4. ECCE ENIM DEUS ADJUVAT ME, ET DOMINUS SUSCEPTOR EST ANIMÆ MEÆ.

Illi, inquit, non habuerunt Deum ante oculos suos; sed Deus habuit illos ante oculos suos, et vidit quid molirentur, et non permisit ut malam suam voluntatem implerent. Illud, *ecce*, significat repentinam illustrationem Prophetæ, qua prævidit auxilium Dei sibi non defuturum, et tam certo prævidit ut tanquam de re præsente dicat : « Ecce Deus adjuvat me ; » particula *enim*, vel ponitur pro *autem*, vel subintelligitur aliquid, hoc modo : Illi non proposuerunt Deum ante conspectum suum, ut facere debuissent : « ecce enim Deus adjuvat me, et Dominus susceptor est animæ meæ, » id est, ecce video Deum me adjuvantem, et suscipientem quasi in sinu suo custodiendam vitam meam, quam isti quærunt mihi eripere. Et vere repentinum et inopinatum fuit auxilium Dei; nam cum undique circumdedisset Saul exercitu suo Davidem, ut evadere non posset, repente venit nuntius ad Saulem, qui diceret Philistæos magno agmine se infudisse in regionem Saulis, quo nuntio coactus est Saul recedere a persequendo Davide, et fortasse orante Davide venit ille nuntius, et David, qui eum in spiritu præviderat, dicit : « Ecce enim Deus adjuvat me, et Dominus susceptor est animæ meæ. »

5. AVERTE MALA INIMICIS MEIS, ET IN VERITATE TUA DISPERDE ILLOS. Vers. 5.

Per imprecationem intelligitur prædictio, ut sæpe monuimus, et in hebræo legitur per modum prædictionis : sic enim ad verbum reddi possunt verba hebraica : *Revertetur malum inimicis meis;* nostra autem lectio facilior esset, si ita legeremus : *Averte mala a me ad inimicos meos.* Sed in eumdem sensum verba explicanda sunt. « Averte mala » quæ mihi impendent, a me, et converte illa ad inimicos meos. Quod quidem ita factum est; nam Saul Davidem persequebatur, et continuo factum est ut Philistæi persequerentur Saulem. Ita pericula, quæ imminebant a Saule Davidi, cœperunt imminere a Philistæis Sauli. Illud autem, *et in veritate tua disperde illos*, impletum est non diu postea; nam in montibus Gelboe periit Saul cum exercitu suo, in quo exercitu credibile est adfuisse, et similiter periisse illos, qui Davidem persecuti fuerant : *disperdere* enim hoc loco non significat *dissipare*, sed *omnino delere* et *exstinguere*, si vox hebraica consideretur. Vide lib. I *Reg.* cap. ult. Illud, *in veritate tua*, significat, *juxta promissiones tuas*, sive *secundum justitiam tuam*, qua reddis unicuique secundum opera sua, *Matth.* XVI.

6. VOLUNTARIE SACRIFICABO TIBI, ET CONFITEBOR NOMINI TUO, DOMINE, QUONIAM BONUM EST. Vers. 6.

Videns Propheta se continuo exauditum, sive ex prænotione futuræ liberationis, sive ipso orante discesserit Saul propter pericula Philistinorum sibi denuntiata, gratias agit Deo, ac dicit : « Voluntarie sacrificabo tibi, » id est, promptissimo animo offeram sacrificium laudis; et idem aliis verbis repetens ait : « Et confitebor nomini tuo, » id est, confessionem laudis offeram tibi (nomen enim Dei pro ipso Deo ponitur), « quoniam bonum est. » Siquidem nomen Dei, pro re significata sumptum, id est, pro ipso Deo, res est omnium optima ; ita ut Christus ipse dixerit : « Nemo bonus nisi solus Deus, » *Matth.* XIX, *Luc.* XVIII, *Marc.* X. S. Augustinus recte monet, occasione adverbii *voluntarie*, Deum esse diligendum propter seipsum amore puro, non tam propter præmium aliquod, quam propter ipsius Dei summam et ineffabilem bonitatem; quam dilectionem qui habet, non minus Deo sacrificat, eique confitetur in adversis, quam in prosperis, siquidem Deus non minus bonus est, cum nos flagellat, quam cum pascit et reficit.

Deus propter se diligendus.

7. QUONIAM EX OMNI TRIBULATIONE ERIPUISTI ME, ET SUPER INIMICOS MEOS DESPEXIT OCULUS MEUS. Vers. 7.

Ostendit ex effectu Deum esse bonum, quoniam tam cito exaudivit servum suum. « Quoniam, inquit, ex omni tribulatione eripuisti me, » id est, quoniam revelans mihi meam certam liberatio-

nem, jam in spe ex omni tribulatione liberasti me, « et super inimicos meos despexit oculus meus, » id est, et in eadem prænotione jam oculus meus vidit inimicos meos prostratos et consumptos : refertur enim hoc ad id, quod antea dixerat, « in virtute tua disperde illos. » Nisi forte placeat, ut supra indicavimus, ipso Propheta orante incœpisse ejus liberationem, recedente videlicet Saule propter nuntium allatum de adventu Philistinorum; tunc enim sensus erit: Quoniam ex omni præsenti tribulatione eripuisti me, et oculus meus vidit inimicos meos recedentes cum Saule duce ipsorum. Nam vox illa, *despexit,* non significat *contemptum*, sed simplicem visionem, ut perspicuum est ex hebraica voce *raathah;* verti enim potuisset : *Super inimicos meos respexit oculus meus*, id est, oculus meus libere et sine timore respexit inimicos meos. Vulgatus Interpres posuit *despexit*, ut significaret Davidem ex alto loco vidisse inimicos prostratos, aut recedentes, juxta duas expositiones indicatas. Vere enim David *despexit*, id est, deorsum aspexit inimicos suos, sive quia tunc erat in monte edito corporaliter, sive quia spiritus prophetiæ in altum illum evexerat, et ex alto divinæ revelationis inimicos suos vidit quasi jacentes in imo. Porro hic Psalmus quotidie in Ecclesia frequentatur ad horam primam, ut exemplo Davidis discamus adversus omnes persecutores armis orationis ad initium diei communiri, scientes quod « omnes qui pie vivere volunt in Christo Jesu, persecutiones assidue patiuntur, » II *Timo* III.

PSALMUS LV

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V.— 1. *In finem, in carminibus, intellectus David.*	V. S. H. — *Victori, in Psalmis, eruditio David.*
2. Exaudi, Deus, orationem meam, et ne despexeris deprecationem meam.	Exaudi, Deus, orationem meam, et ne despicias deprecationem meam.
3. Intende mihi, et exaudi me.	Attende mihi, et exaudi me.
Contristatus sum in exercitatione mea, et conturbatus sum, 4. a voce inimici, et a tribulatione peccatoris.	Humiliatus sum in meditatione mea, et conturbatus a voce inimici, a facie persequentis impii :
Quoniam declinaverunt in me iniquitates; et in ira molesti erant mihi.	Quoniam projecerunt super me iniquitatem, et in furore adversabantur mihi.
5. Cor meum conturbatum est in me, et formido mortis cecidit super me.	Cor meum doluit in vitalibus meis, et terrores mortis ceciderunt super me.
6. Timor et tremor venerunt super me, et contexerunt me tenebræ.	Timor et tremor venit [al. *venerunt*] super me, et operuit me caligo.
7. Et dixi : Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, et volabo, et requiescam?	Et dixi : Quis dabit mihi pennas columbæ, ut volem et requiescam.
8. Ecce elongavi fugiens, et mansi in solitudine.	Ut procul abeam, et commorer in deserto. SEMPER.
9. Exspectabam eum, qui salvum me fecit a pusillanimitate spiritus, et tempestate.	Festinabo [*h. festina*], ut salver a spiritu tempestatis et turbinis.
10. Præcipita, Domine, divide linguas eorum; quoniam vidi iniquitatem, et contradictionem in civitate.	Præcipita, Domine, divide linguas eorum : quoniam vidi iniquitatem et contradictionem in civitate.
11. Die ac nocte circumdabit eam super muros ejus iniquitas, et labor in medio ejus, 12. et injustitia. Et non defecit de plateis ejus usura, et dolus.	Die et nocte circumeuntes muros ejus : scelus et dolor in medio ejus. Insidiæ in vitalibus ejus, et non recedit de plateis ejus damnum et fraudulentia.
13. Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem utique. Et si is, qui oderat me, super me magna locutus fuisset, abscondissem me forsitan ab eo.	Non enim inimicus exprobravit mihi, ut sustineam : neque is qui me oderat, super me magnificatus est, ut abscondar ab eo.
14. Tu vero homo unanimis, dux meus, et notus meus :	Sed tu, homo unanimis meus [al. tac. *meus*], dux meus, et notus meus :

15. Qui simul mecum dulces capiebas cibos; in domo Dei ambulavimus cum consensu.

Qui simul habuimus dulce secretum, in domo Dei ambulavimus cum terrore.

16. Veniat mors super illos, et descendant in infernum viventes : quoniam nequitiæ in habitaculis eorum, in medio eorum.

Veniat mors super eos, descendant in infernum viventes, quia nequitiæ in congregatione eorum, in medio eorum.

17. Ego autem ad Deum clamavi, et Dominus salvabit me.

Ego ad Deum clamabo, et Dominus salvabit me.

18. Vespere, et mane, et meridie narrabo et annuntiabo, et exaudiet vocem meam.

Vespere et mane et meridie loquar, et resonabo, et exaudiet vocem meam.

19. Redimet in pace animam meam ab his qui appropinquant mihi, quoniam inter multos erant mecum.

Redemit in pace animam meam, ab appropinquantibus mihi : multi enim fuerunt adversum me.

20. Exaudiet Deus, et humiliabit illos, qui est ante sæcula.

Exaudiet [al. *audivit*] Deus, et humiliabit eos, qui judex est ab initio. SEMPER.

Non enim est illis commutatio, et non timuerunt Deum.

Non enim mutantur, neque timent Deum.

21. Extendit manum suam in retribuendo. Contaminaverunt testamentum ejus; 22. divisi sunt ab ira vultus ejus : et appropinquavit cor illius.

Extendit manus suas [al. *manum suam*] ad pacifica sua : contaminavit pactum suum.

Nitidius butyro os ejus, pugnat autem cor illius; molliores sermones ejus ab oleo, cum sint lanceæ.

Molliti sunt sermones ejus super oleum, et ipsi sunt jacula.

23. Jacta super Dominum curam tuam, et ipse te enutriet: non dabit in æternum fluctuationem justo.

Projice super Dominum charitatem tuam, et ipse te enutriet : non dabit in æternum fluctuationem justo.

24. Tu vero, Deus, deduces eos in puteum interitus.

Tu autem, Deus, deduces eos in puteum interitus : viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos : ego autem fiduciam habeo tui.

Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos : ego autem sperabo in te, Domine.

Argumentum. — Ewaldo occasionem huic carmini dedisse videntur quæ, quo tempore res Judæorum ad finem vergebant (sæc. VII ante C.), Hierosolymitanam civitatem lacerabant discordiæ intestinæ : cf. vers. 10-12; sed cur hi versiculi non pertinerent ad I *Sam.* XXII, 2? Non est igitur cur titulo fidem denegemus. Juxta Hengstenberg, hic Psalmus nullum certum Davidis vitæ articulum respicit; sed potius sunt preces hominis probi a perditissimis et fallacissimis hominibus in summam angustiam adducti, quibus tamen in precibus Davides, mali non ignarus, multa meminit quæ sibi acciderunt, v. g. II *Sam.* XV. Cæterum strophæ tres : vers. 2-9, audi, o Jova, a perditissimis hominibus in tantas me adductum angustias, ut, si possem, aufugerem longissime; 10-16, plena est urbs violentia, certaminibus, nequitia, miseria, oppressione, fraude, estque inter eos a quibus injurias patior, niger aliquis, quocum arctissimum mihi vinculum fuit sanctioris necessitudinis; 17-24, quos perfidos, fraudulentos, sanguinolentos ut perdas enixe rogo, speroque firmiter te esse facturum.

1. Præcentori, fidibus *canendum*, maskil Davidis.

2. Audi, Deus, precationem meam,
et ne te abscondas a supplicatione mea.
3. Attende ad me, et exaudi me!
circumvagor in querela mea, et ejulatus edo :
4. Ob vocem inimici, ante (propter) oppressionem improbi;
nam declinare faciunt super me iniquitatem,
et in ira infestant me.
5. Cor meum dolore torquetur in pectore meo,
et terrores mortis ceciderunt super me.

6. Timor tremorque invadit me,
   et operit me horror.
7. Et dixi : Quis dabit mihi pennas instar columbæ!
   vellem avolare et habitare securus!
8. En, longissime fugerem,
   commorarer in deserto.
9. Accelerarem evasionem mihi,
   longe a vento rapido, a procella.

10. Absorbe, Domine, divide linguam eorum :
    video enim violentiam et rixam in urbe.
11. Diu noctuque circumeunt (violentia et rixa) in muris ejus,
    et iniquitas ac ærumnæ in medio ejus.
12. Injustitiæ (pravitates) in medio ejus,
    nec recedit a platea (foro) ejus oppressio et fraus.
13. Non enim hostis *manifestus* probris me afficit :
    alioquin ferrem;
    non osor meus contra me fastuose agit :
    alioquin absconderem me (caverem mihi) ab eo.
14. Sed tu, homo secundum æstimationem meam,
    familiaris meus et notus meus;
15. Qui una dulcem iniebamus familiaritatem,
    in domum Dei ibamus in *media* turba.
16. Desolationes (exitium) super illos!
    descendant in orcum viventes (subito)!
    nam prava sunt in domo eorum, in medio eorum.

17. Ego ad Deum clamare volo,
    et Jova salvabit me.
18. Vespere, et mane, et meridie querelas effundam et ejulabor,
    et audiet vocem meam.
19. Redemit (redimet) in pace animam (vitam) meam a pugna *quæ* mihi *erat,*
    nam in multis (multi) sunt *pugnantes* mecum.
20. Audiet *me* Deus, et respondebit (pro me) eis,
    Deus, qui solio sedet ab antiquo (æterno),
    eis, quibus non sunt mutationes,
    nec timent Deum.
21. Emittit (hujusmodi homo) manus suas (vim) in amicos suos,
    Dissolvit (vel *profanat*) fœdus suum.
22. Læves sunt dulcedines oris ejus,
    et bellum *est* cor ejus;
    leniora sunt verba ejus oleo,
    et illa *sunt* gladii stricti.
23. Projice in Jovam onus tuum,
    et is sustentabit te :
    non sinit in perpetuum nutare probo (probum).

24. Et tu, Deus, detrudes eos in foveam perditionis (orcum);
viri sanguinum et fraudis non dimidiabunt dies suos.

NOTÆ.

Vers. 2. *Abscondas.* Latet in hoc verbo *anthropopathia,* deducta ab amico vel patrono, qui prævidens ab homine egeno se implorandum, non patitur se reperiri, sed sua quærit subterfugia. Cf. *Deut.* XXII, 1, 3, 4; *Isai.* LVIII, 7. — Vers. 3. Apte hisce verbis vates declarat inconditas voces et ululatus, vi summi doloris ipsi expressos, in quos erumpere pro priscorum hominum simplicitate nec heroibus dedecori erat. — Vers. 4. *Iniquitatem,* mala consilia in me, quasi torrentem in murum labefactandum, derivent.—Vers. 8. *Longissime fugerem*, propr. *elongabo fugere.* — Vers. 9. *Evasionem*; alii, *ad refugium* aliquod. *Longe a*, vel *ante* ventum et procellam, puta furorem et impetum hostium meorum. Alii, fugerem celerius *quam ventus,* etc. — Vers. 10. *Absorbe,* degluti, perde, puta eos e medio, sicut Dathanem et Abironem; vel potius *absorbe*... linguam, etc. *Linguam,* eorum consilia, ut ipsi inter se dissentiant : cf. *Gen.* XI, 7, 9. *Urbe,* Hierosolymis. — Vers. 11. *In muris... in medio,* i. e. in *tota* urbe. — Vers. 14. *Secundum æstimationem meam,* i. e. quem ego mihi ipsi æquiparo, meus *alter ego*; Maurer, *quem maximi putavi.* — Vers. 15. *Familiaritas* privata τῷ *turba* opponitur. Alexandrini vel acceperunt סוד pro סעד sive סעוד, vel סוד pro *conventu* quovis, atque sic etiam pro *convivio, symposio.* — Vers. 16. Pro *desolationes,* etc. Masorethæ legi jubent, *decipiat mors* et obruat *eos.* — Vers. 20. Pro *respondebit,* alii vertunt, *affliget. Mutationes,* in meliorem agendi rationem, ait Maurer; reciproca fides et amicitia, ait Ewaldus; quorum stationis in scelere vices non permutantur, ait Hengstenberg. — Vers. 22. Alii, *mollia sunt butyracea,* gall. *crèmes.* Pro *oris ejus*, potest verti, *quoad os ejus.* — Vers. 23. *Onus* : ita Hebræi; alii, *sortem.*

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LIV.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, in carminibus, intellectus David.

In titulo nihil est, quod non sit alias explicatum. Argumentum esse volunt Sancti Patres Hilarius et Hieronymus de passione Christi; Euthymius et Theodoretus Psalmum exponi volunt de Davide fugiente persecutionem Saulis, vel potius Absalonis; S. Augustinus, de homine justo in tribulatione posito, sive de corpore Christi, quod est Ecclesia. Sed omnes expositiones admitti debent, aut certe possunt : nam quod de Davide Psalmus ad litteram recte exponatur, intelligi potest ex præcedente et sequente, et ex aliis multis, ubi disertis verbis ponitur in titulo, Psalmum esse compositum occasione talis vel talis persecutionis, quam David patiebatur; quod etiam David figuram Christi gesserit, et quod Psalmi fere omnes ad Christum principaliter pertineant, dubitari non potest, cum ipse Dominus aliquoties Psalmos de se scriptos allegaverit, et *Luc.* cap. ult. dixerit : « Necesse est impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Mosis, et Prophetis, et Psalmis de me. » Denique quod exemplo Davidis omnis justus eodem modo orare possit, dubium esse non potest.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1.

1. EXAUDI, DEUS, ORATIONEM MEAM, ET NE DESPEXERIS DEPRECATIONEM MEAM; INTENDE MIHI, ET EXAUDI ME.

Incipit David quasi a prooemio, quo captatur benevolentia Judicis, ac petitur ut benigne et attente audire velit; ac primum dicit : « Exaudi, Deus, orationem meam. » Deinde ne forte oratio, vel persona orantis displiceat, utrumque commendat, ac de oratione dicit : « Ne despexeris deprecationem meam, » id est, humilem et supplicem precem meam: id enim proprie significat vox hebraica hoc loco posita; de persona vero orantis addit : « Intende mihi, et exaudi me,» id est, benigne me respice, et benignam aurem mihi porrige. Fortasse etiam ter eamdem orationem repetit, quia noverat Deum esse Trinitatem, et orationem dirigit ad Patrem, deprecationem ad Filium, personam orantis ad Spiritum Sanctum. Denique tertio idem aliis verbis orat, ut affectum et desiderium ostendat : quo modo et « Christus in horto eamdem orationem tertio repetivit, » *Matth.* XXVI, et Apostolus « ter Dominum rogavit, » II *Cor.* I.

Deus Trinitas est.

Vers. 2.

2. CONTRISTATUS SUM IN EXERCITATIONE MEA, ET CONTURBATUS SUM A VOCE INIMICI, ET TRIBULATIONE PECCATORIS.

Exponit nunc materiam orationis suæ, quæ est vehemens persecutio inimicorum, ob quam con-

tristabatur et conturbabatur, et a qua liberari desiderabat. In hebræo, pro voce *contristatus*, est verbum אריד *arid*, quod significat *flebo*, sive *ululabo*; sed futurum ponitur pro præterito, ut ex versione Septuaginta et S. Hieronymi perspicuum est; et pro voce, *in exercitatione mea*, est שיחי *sichi*, quod significat *meditationem*, et *submissa voce locutionem*. Itaque sensus est : Flevi dum exercerer cogitando, et mecum ipse conferendo miserias meas; quod idem est cum eo, quod nos habemus : « Contristatus sum in exercitatione mea. » Sed verba hebraica clariora sunt. Sequitur : « Et conturbatus sum a voce inimici, et a tribulatione peccatoris, » id est, non solum tristis fui, et flevi ob præsentes miserias, sed etiam timui futuras, « conturbatus a voce inimici, » comminantis longe pejora; « et a tribulatione, « quam minabatur peccator inimicus meus. Idem enim est a voce inimici, et a tribulatione peccatoris; nam inimicus peccator voce sua tribulationem minabatur innocenti. Istum autem inimicum peccatorem intelligere possumus, tum Saulem aut Absalonem respectu Davidis, tum Caipham et Annam respectu Christi, tum quemlibet persecutorem respectu hominis probi.

Vers. 3. 3. QUONIAM DECLINAVERUNT IN ME INIQUITATES, ET IN IRA MOLESTI ERANT MIHI.

Ostendit non vanam fuisse turbationem suam. « Quoniam » inimici « declinaverunt, inquit, in me iniquitates, » id est, projecerunt in me falsa crimina, convicia, calumnias, opprobria, ut exponunt SS. Patres Hilarius et Augustinus : ex quo intelligimus vocem *iniquitates* esse in casu accusandi, non in casu nominandi, ut nunc habent codices græci communiter. « Et in ira molesti erant mihi, » id est, et ob iram in me conceptam, molesti erant non verbis tantum calumniantes, sed etiam factis me persequentes.

Vers. 4. 4. COR MEUM CONTURBATUM EST IN ME, ET FORMIDO MORTIS CECIDIT SUPER ME.

Explicat magis in particulari, quod dixerat, « conturbatus sum : Conturbatum, inquit, est cor meum in me, » id est, in intimis meis, ubi sedes cordis est, conturbatus sum. In hebræo habetur clarius, *cor meum doluit in medio mei*. Et subjungit rationem, dicens : « Et formido mortis cecidit super me : » nulla enim res facilius ad intima descendit, et magis totum hominem turbat, quam mortis imminentis periculum. Hoc impletum fuisse in Davide, cum plorans fugeret a facie Absalon, et in Christo, cum in horto paveret, et sudorem sanguineum funderet, *Matth.* XXVI, *Luc.* XXII, notissimum est.

Periculum mortis hominem maxime turbat.

Vers. 5 5. TIMOR ET TREMOR VENERUNT SUPER ME, ET CONTEXERUNT ME TENEBRÆ.

Idem aliis verbis dicit, et quasi summatim omnia comprehendit : nam timor in anima erat, tremor in corpore, tenebræ autem mœroris totum hominem operuerant : sicut enim lætitia exhilarat et dilatat cor, sic etiam mœstitia constringit et obducit, ac per hoc tenebras facit; unde etiam qui mœrent tenebras quærunt, in cubicula se abdunt, fenestras claudunt.

Vers. 6. 6. ET DIXI : QUIS DABIT MIHI PENNAS, SICUT COLUMBÆ? ET VOLABO, ET REQUIESCAM.

Verba sunt justi suspirantis ad patriam cœlestem, neque enim alibi vera requies invenitur, quasi dicat : O si nunc possim ad altissimos montes cœlestis Hierusalem confugere, quomodo columba potest pernicitate sua ungues accipitris evadere, vel quomodo columba tempore diluvii, « cum non inveniret, ubi requiesceret pes ejus, ad manus Noe, atque ad arcam rediit, » *Genes.* VIII ! Proprie autem justus columbæ comparatur, quæ innoxium est animal, fecundum, et simplex; et non pugnando, sed fugiendo vincit : sic enim et vir justus adversus tentationes accipitris Tartarei fugiendo potius quam disputando, vel altercando vincere solet.

Justus recte columbæ comparatur.

Vers. 7. 7. ECCE ELONGAVI FUGIENS, ET MANSI IN SOLITUDINE.

Hæc satis apposite Davidi conveniunt, qui fugiens Saulem, et postea Absalonem, ad desertum se contulit, quasi dicat : Quia non datur mihi, ut instar columbæ ad locum veræ quietis ascendam, feci quod potui : nam « elongavi fugiens, et mansi in solitudine. » Idem convenit cuilibet viro justo in tribulationibus posito, qui cum possit ad patriam commigrare, elongat se cogitatione a tumultibus sæculi, quantum potest, et ad solitudinem cordis et conscientiæ se transfert, ubi solus cum solo Deo colloquens, aliquantulam quietem invenit.

Vers. 8. 8. EXSPECTABAM EUM, QUI SALVUM ME FECIT A PUSILLANIMITATE SPIRITUS, ET TEMPESTATE.

In ea solitudine, « exspectabam Deum, » id est, auxilium ejus, « qui me salvum fecit, » id est, qui alias salvum fecit, et salvum facere solet, « a pusillanimitate spiritus et tempestate, » id est, a parvo animo ad tolerandum, et a magna tentatione. Ubi conjunguntur duo, quæ mirum in modum amplificant necessitatem auxilii divini : nam si parvitati animi contingat parva tentatio, vel magno animo magna tentatio, æquale erit certamen; sed si cum parvitate animi jungatur magna tentatio, intolerabilis erit. Hoc igitur nunc dicit sibi accidisse, ac proinde petit a Deo, vel ut sibi addat vires, vel diminuat tentationem, vel (quod magis optandum est) utrumque faciat. Sed codices hoc loco sunt admodum varii; nam hebraicus habet ad verbum : *Festinabo, ut salver a spiritu concitato, a tempestate*. Græcus autem habet : *Exspectabam Deum, qui me salvum faceret a pusillanimitate et tempestate*. Noster autem interpres videtur aliquid

ab hebræo, aliquid a græco accepisse; prima vox hebraica אחישה *achishah* significat *festinabo*, nec video quid legere potuerint Septuaginta, ut verterent *exspectabam;* ideo existimo illos vertisse non verba, sed sensum; nam *festinabo, ut salver*, bene cohæret cum *exspectabam salvantem Deum*, si quidem exspectabat salutem ex festinatione per orationem ad Deum, quomodo qui in fuga spem ponit, dicere potest : exspectavi salutem ex festinatione in currendo et fugiendo. Sic igitur vir justus, festinans ad Deum ferventi desiderio, orando et pulsando, exspectabat auxilium, quo salvus fieret. Illa vox, *Deum*, quæ est in græco, non est in hebræo, neque in Patribus, Hilario, Hieronymo, Augustino. Itaque videtur addita a posterioribus explicandi gratia. Illud autem, *a pusillanimitate spiritus*, facile colligitur ex hebræo, et concordatur cum græco; nam vox hebræa סעה *sohha*, non habetur nisi hoc loco, et communiter dicitur significare *concitationem*; unde S. Hieronymus vertit, *a spiritu tempestatis*, id est, a spiritu concitato; sed quia sequitur, *a turbine*, sive *a tempestate*, rectius dicemus spiritum concitatum hoc loco significare spiritum hominis metu concitatum et turbatum, quod idem est cum pusillanimitate spiritus : nam qui magno spiritu, vel animo sunt, non facile turbantur et concitantur, sed firmi ac stabiles permanent. Itaque sensus erit in hebræo, *festinabo, ut salver a spiritu concitato a tempestate*, id est, a parvitate animi, *et a tempestate tribulationis*. In græco non nominatur spiritus, quia intelligitur in voce pusillanimitatis; idem est enim pusillus animus, et pusillus spiritus.

Vers. 9. 9. PRÆCIPITA, DOMINE, DIVIDE LINGUAS EORUM : QUONIAM VIDI INIQUITATEM, ET CONTRADICTIONEM IN CIVITATE.

Quia exspectabat salutem a Domino per orationem, orat Deum, ut impediat consilia hostium suorum. « Præcipita, inquit, Domine, » id est, præcipita in profundum inimicos meos; hoc enim significat vox hebræa בלע *balahh*, et græca καταπόντιζον : unde legit Augustinus, *demerge eos*. Deinde addit modum, quo velit illos præcipitari in exitium. « Divide, inquit, linguas eorum, » id est, fac ut qui contra me conspirarunt, non conveniant in consiliis, sed unus hoc, alius aliud judicet et loquatur; et vere sic accidit inimicis David : nam cum Absalon, capta civitate, consultaret de modo perdendi Davidem, varii varia consilia dederunt : infatuavit autem Deus consilium Achitophelis, quia inspiravit Absaloni, ut consilium ejus non sequeretur, inde deteriore consilio electo rem male gesserunt et plurimi eorum perierunt. Itaque ex divisione linguarum in præcipitium acti sunt; vide lib. II *Reg.* cap. XVII et XVIII. Sequitur : « Quoniam vidi iniquitatem, et contradictionem in civitate. » Hæc etiam satis apposite exponuntur de Davide, qui viderat in civitate sua Hierusalem proditionem iniquissimam adversus personam suam, et rebellionem manifestissimam, quæ significata est nomine *contradictionis*, quia contradicebant ejus imperio, cum Absalonem in regem elegissent. Possunt etiam exponi hæc omnia de Christo, ut exponit S. Hilarius; nec non de viro justo, qui persecutionem injustam patitur, et contradictionem a civibus Babyloniæ, id est, ab amatoribus mundi, qui semper persequuntur et odio habent eos, qui de mundo non sunt, sed ut hospites et peregrini in mundo sunt.

10. DIE AC NOCTE CIRCUMDABIT EAM SUPER MUROS EJUS INIQUITAS : ET LABOR IN MEDIO EJUS, ET INJUSTITIA. Vers. 10.

11. ET NON DEFECIT DE PLATEIS EJUS USURA, ET DOLUS. Vers. 11.

Pergit describere iniquitatem civitatis, a qua ipse persecutionem patiebatur, ac mirabili modo loquendi dicit iniquitatem, quasi armatum militem obtinuisse muros ejus, ut justitia non posset accedere. « Die, inquit, ac nocte, » id est semper, « circumdabit eam super muros ejus iniquitas, » id est, iniquitas super muros ejus consistens circumdabat eam instar custodiæ militaris; « et labor in medio ejus, et injustitia, » id est, et interim intus in ipsa civitate nihil aliud erat, nisi labor miserorum, et injustitia potentiorum, dum secure et libere injusti divites et potentes opprimerent pauperes et imbecilles. « Et non defecit de plateis ejus usura et dolus, » id est, et oppressio illa partim erat manifesta, dum in ipsis plateis exigerent usuras divites a pauperibus; partim occulta, dum variis dolis et insidiis eos circumveniebant et vexabant. Hæc conveniebant quidem Jerosolymæ tempore Davidis, sed multo magis tempore Christi, et multo maxime conveniunt Babyloniæ, id est, amatoribus mundi hujus, in quo regnat concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, et superbia vitæ.

12. QUONIAM SI INIMICUS MEUS MALEDIXISSET MIHI, SUSTINUISSEM UTIQUE. Vers. 12.

13. ET SI IS, QUI ODERAT ME, SUPER ME MAGNA LOCUTUS FUISSET, ABSCONDISSEM ME FORSITAN AB EO. Vers. 13.

14. TU VERO, HOMO UNANIMIS, DUX MEUS, ET NOTUS MEUS. Vers. 14.

15. QUI SIMUL MECUM DULCES CAPIEBAS CIBOS, IN DOMO DEI AMBULAVIMUS CUM CONSENSU. Vers. 15.

Posteaquam conquestus est David de tota civitate et populo, conqueritur nunc de uno particulari proditore, qui videtur fuisse Achitophel, si Psalmus exponatur de Davide : Judas autem, si exponatur de Christo : quivis alius falsus amicus, si de homine justo generatim accipiatur. Ait igitur : « Si inimicus » aliquis manifestus « maledixisset mihi, » æquo animo tulissem, quia inimicus

solet id facere, et non est mirum, si faciat. « Et si is qui oderat me, » ita ut profiteretur manifestam inimicitiam mecum, magna aliqua convicia, vel magnas calumnias de me locutus fuisset, « ego forsan abscondissem me ab eo, » ut ejus iracundiam mitigarem, et ne darem occasionem majorum conviciorum. Sed a te abscondi non poteram, neque unquam ejusmodi proditionem a te exspectassem, quoniam « tu homo unanimis » videbaris, id est, amicissimus meus, et unum cor, et unam animam mecum habens. Item « dux meus, » id est, consiliarius meus primarius, cujus ego sententiam in rebus agendis semper sequebar. Erat enim Achitophel consiliarius Davidis, et talis consiliarius, ut consulere Achitophelem idem fere esset, ac Deum consulere, ut dicitur II *Reg*. XVI. Sed si exponatur Psalmus de Juda, dicetur Judas *dux Christi*, quia a Christo dux fuerat constitutus populorum cum aliis Apostolis, juxta illud *Psalm*. XLIV : « Constitues eos principes super omnem terram. » Item « notus meus, » id est, familiaris et commensalis, « qui simul mecum dulces capiebas cibos : » dicuntur autem dulces cibi, quia amicitia convivarum eos facit dulciores : nam in hebræo ad litteram habetur, *qui simul dulces faciebamus cibos*. Sed S. Augustinus, per *dulces cibos*, intelligit Eucharistiam, quam Judas cum Christo in ultima cœna gustavit; qui cibus omnem habet saporum suavitatem. Denique non solum unanimis, et notus, et commensalis in rebus politicis et domesticis, sed ejusdem sententiæ in sacris cæremoniis : « Ambulavimus enim in domo Dei cum consensu, » id est, non fuit inter nos ulla dissensio in actionibus, quæ ad cultum Dei pertinebant. In hebræo pro *cibos*, est סוד *sod*, quod *secretum*, non *cibum*, significat. Sed credibile est Septuaginta Interpretes non habuisse in suis codicibus סוד *sod*, sed ציד *tsed*, quod *escam* significat; et magis cohæret dulcedo cum cibis, quam cum secreto : capere enim dulces cibos, rectius dicitur, quam capere dulce secretum. Illud etiam, *cum consensu*, ex hebræo S. Hieronymus vertit, *in terrore*. Sed fortasse S. Hieronymus non habuit in suo codice רגש *raghes*, ut nos habemus, quod significat *conjunctim*; sed habuit רגז *raghez*, quod *terrorem* significat : nostra lectio convenit cum hebraico et græco codice.

Judas quomodo dicatur dux Christi?

Vers. 16. 16. VENIAT MORS SUPER ILLOS, ET DESCENDANT IN INFERNUM VIVENTES.

Imprecatur, seu potius prædicit per formam imprecationis, eam pœnam quam juste dederunt Dathan et Abiron, *Numer*. cap. XVI. Qui seditionem et schisma facientes, vivi a terra dehiscente absorpti sunt: qui quidem « viventes perierunt, » id est, videntes se absorberi, et vivos sepeliri, perierunt. Hoc impletum est in iis qui Davidem, Absalone duce, persequebantur : nam « plurimos eorum saltus consumpsit, non gladius, » ut dicitur II *Reg*. XVIII. Impletum quoque est in Judæis, qui in obsidione Jerosolymæ viventes et videntes peribant, vel fame cadentes in plateis, vel ex muris se dejicientes, vel in foveis delitescentes; denique impletur in plurimis impiis, qui vident apertissimam veritatem, et sponte oculos claudunt; vel non ignorant in eo statu, in quo versantur, se salvos esse non posse, et tamen scientes et volentes in eo ad mortem usque perseverant.

17. QUONIAM NEQUITIÆ IN HABITACULIS EORUM, IN MEDIO EORUM. Vers. 17.

Hæc est ratio tam severæ imprecationis; juste enim absorbentur viventes a terra, ut perpetuo habitent cum pœnis, qui elegerunt habitare cum vitiis : nam « nequitiæ in habitaculis eorum, » et non in habitaculis vacuis, sed « in medio eorum, » id est, cum ipsis in eisdem habitaculis commoratæ sunt.

18. EGO AUTEM AD DEUM CLAMAVI, ET DOMINUS SALVABIT ME. Vers. 18.

19. VESPERE, MANE, ET MERIDIE NARRABO ET ANNUNTIABO; ET EXAUDIET VOCEM MEAM. Vers. 19.

Prædixit interitum inimicis : nunc sibi salutem prædicit. « Ego, inquit, clamavi ad Dominum, » ardenti oratione, et ipse « salvabit me » a periculo in quo versor; et deinceps clamabo non semel, sed etiam secundo et tertio, videlicet *vespere, mane et meridie*, narrando et annuntiando ærumnas meas et misericordias Domini; et ipse Dominus « exaudiet » me. Consuetudo ter in die orandi legitur etiam apud Danielem, cap. VI, fortasse in honorem sanctissimæ Trinitatis, cujus mysterium Prophetis non erat incognitum. Cur autem dicatur *vespere, mane et meridie*, et non potius, *mane, meridie et vespere*, ratio esse videtur, quoniam secundum legem « festa celebrabantur a vespera ad vesperam, » ut dicitur *Levit*. XXIII; proinde primum tempus orationis erat vespertinum : quod etiam nunc observat Ecclesia, quæ incipit officia divina a primis vesperis.

Consuetudo ter orandi in die in honorem S. Trinitatis.

20. REDIMET IN PACE ANIMAM MEAM AB HIS QUI APPROPINQUANT MIHI : QUONIAM INTER MULTOS ERANT MECUM. Vers. 20.

Explicat in quo sit exaudiendus a Deo. « Redimet in pace, » id est, ad pacem restituet, « animam meam, » id est, vitam meam, « ab his qui appropinquant mihi, » id est, qui de propinquo adversus me dimicant, « quoniam inter multos erant mecum, » id est, quoniam multi erant dimicantes mecum, sive multi erant adversum me unum, sive in magna multitudine erant qui mecum pugnabant. Hunc existimo sensum esse hujus obscurissimi loci cum S. Hieronymo in versione sua ex hebræo. Itaque sententia erit : Deus liberabit vitam meam, transferendo eam a prælio appropinquantium contra me, ad optatam

pacem, et id faciet ea ratione, quoniam iniquum erat ut multi contra me unum pugnarent. Quod si hoc durius culum videatur, poterit cum Euthymio ita exponi : « Redimet in pace, » id est, sine labore meo, « animam meam, » id est, vitam meam, « ab his qui appropinquant mihi, » ut mihi noceant, quoniam isti ipsi antea inter multos alios erant mecum : proinde proditorie et injuste contra me pugnabant, qui paulo antea in meis castris militabant. Impletum est hoc in Davide, qui in prælio contra Absalonem sine labore vicit, quia domi remansit, ut dicitur II *Reg*. XVIII. Impletum quoque est in Christo, qui liberatus est a morte per resurrectionem omnino in pace, et sine labore.

Vers. 21. 21. EXAUDIET DEUS, ET HUMILIABIT ILLOS, QUI EST ANTE SÆCULA.

« Exaudiet, » inquit, me, qui oppugnor injuste, « et humiliabit eos, » qui me oppugnant, is « qui est ante sæcula, » id est, Deus creator sæculorum. In hebræo significantius habetur : *Qui sedet ab initio*, id est, qui ab initio mundi judex sedet omnium hominum, is judicabit pro me, et condemnabit adversarios meos.

Vers. 22. 22. NON ENIM EST ILLIS COMMUTATIO, ET NON TIMUERUNT DEUM : EXTENDIT MANUM SUAM IM RETRIBUENDO.

Merito, inquit, humiliabit illos justus Judex, quia « non est illis commutatio ; » obdurati enim sunt, neque pœnitet eos sceleris sui ; « et non timuerunt Deum, » sed magis homines reveriti sunt, ideo Deus « extendit manum suam in retribuendo » singulis prout merebantur. Non desunt, qui illud, *non est illis commutatio*, volunt debere exponi : Non est illis redditio vicissitudinis, et hanc esse vim græcæ vocis. Sed vox hebraica non potest accipi pro redditione vicissitudinis : nam S. Hieronymus recte vertit, *non mutantur*, et similiter reddidit Symmachus, Theodoreto teste : proinde si velimus concordare codicem græcum cum hebraico, oportet vocem illam ἀντάλλαγμα accipere hoc loco pro commutatione hominis a vitio ad virtutem, non pro permutatione unius rei cum altera; et potest ita accipi, ut communiter accipiunt Interpretes tum græci, tum latini, quia vox illa generalis est.

Vers. 23. 23. CONTAMINAVERUNT TESTAMENTUM EJUS, ET DIVISI SUNT AB IRA VULTUS EJUS : ET APPROPINQUAVIT COR ILLIUS.

Hic versiculus obscurissimus est propter mutationes numeri singularis in numerum multitudinis. In hebræo habetur in singulari : *Contaminavit testamentum ejus, diviserunt*, sive *molliverunt præ butyro os suum*, vel *os ejus*; sed cum dicitur, *contaminavit*, potest exponi, *contaminavit unusquisque testamentum ejus*, quod est idem cum illo, *contaminaverunt testamentum ejus*. Illud etiam, *præ butyro*, si legatur vox hebraica חמחות *chamahoth*, per ח, non per א, significabit *præ ira*, vel *ab ira*, ut vertunt Septuaginta Interpretes. Illud etiam, *diviserunt*, potest etiam significare, *divisi sunt* : nam utramque significationem habet vox חלקו *chalecu*; sensus igitur hic erit : Deus juste extendit manum suam in retribuendis suppliciis inimicis meis, quoniam illi non solum non voluerunt mutari de vitio ad virtutem, sed magis ac magis contaminaverunt testamentum, sive pactum ejus, malis suis operibus, prævaricando leges ejus : propterea « divisi sunt, » hoc est, dispersi ac dissipati sunt ab ira vultus Dei, « quia appropinquavit cor illius, » Dei videlicet, ad eos puniendos.

Vers. 24. 24. MOLLITI SUNT SERMONES EJUS SUPER OLEUM, ET IPSI SUNT JACULA.

Redit ad malitiam præcipui proditoris, qualis fuit Achitophel respectu Davidis, et Judas respectu Christi. « Molliti, inquit, sunt sermones ejus super oleum, » id est, præ oleo ; et tamen ipsi sermones ejus non sunt verba, sed jacula, sive lanceæ ; delectant aures, feriunt corda : tales sunt omnes occultæ detrectationes, omnes blanditiæ meretricum, omnes persuasiones hæreticorum, omnes proditorum simulationes.

Vers. 25. 25. JACTA SUPER DOMINUM CURAM TUAM, ET IPSE TE ENUTRIET : NON DABIT IN ÆTERNUM FLUCTUATIONEM JUSTO.

Consolatur Propheta in fine Psalmi se, et sui similes, atque exhortatur ad fiduciam totam in Domino collocandam, qui sine dubio sollicitus est pro servis et amicis suis, ut S. Petrus admonet in I *Epist*. cap. V : « Omnem sollicitudinem vestram projicientes in eum, quoniam ipsi est cura de vobis : » quod ipsum copiose, et multis exemplis allatis Christus ipse monet, *Matth*. VI. Quæ non eo pertinent, ut otiose vivamus, et de victu quærendo solliciti nullo modo simus, sed ut non anxie et perturbate vivamus, ac ut præcipuam spem et fiduciam non in nostris viribus, vel industria, sed in Dei misericordia et providentia collocemus. « Jacta, » inquit, o anima mea, et quisquis es timens Deum, « in Dominum curam tuam, » id est, relinque providentiæ divinæ curam eorum, quæ tibi necessaria sunt ad vitam, sive sustentandam, sive protegendam ; « et ipse te enutriet, » ipse tibi de necessariis omnibus providebit, benedicens laboribus manuum tuarum, et prosperans omnia opera tua; nec solum enutriet te, sed etiam defendet ab inimicis, et si aliquandiu fluctuari justum permiserit ad probandam patientiam, sive defectu rerum necessariarum ad vitam, sive persecutionibus impiorum : tamen hæc non diu durabunt, quia non permittet Deus justum in æternum ærumnarum fluctibus agitari : æterna enim tribulatio solis impiis reservatur, ut dicitur in sequenti versiculo.

Æterna tribulatio solum impiis reservatur.

Vers. 26. 26. Tu vero, Deus, deduces eos in puteum interitus.

Impios videlicet, tu Deus judex deduces in puteum mortis, unde nunquam emergere poterunt. Vocatur autem *puteus interitus* ipsa gehenna ignis æterni, in qua qui decidunt, perpetuo moriuntur; vivunt enim semper in pœnis, ut semper moriantur, et mortis finem, quem cupiunt, nunquam inveniant.

Puteus interitus est ipsa gehenna.

Vers. 27. 27. Viri sanguinum, et dolosi non dimidiabunt dies suos : ego autem sperabo in te, Domine.

Non solum viri, qui insidiantur sanguini, præcipitabuntur in puteum mortis æternæ, sed etiam hic in terris non diu vivent : justum enim judicium est, ut qui vitam eripiunt, vitam perdant. Sic enim Deus ait *Genes.* IX : « Quicumque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius ; » et Dominus *Matth.* XXVI : « Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt. » Sed hæc omnia testimonia tum Psalmi hujus, tum Genesis et Evangelii, non significant omnes omnino, qui occidunt, esse occidendos; sed eos tantum, qui injuste occidunt, et eos præcipue, qui ex insidiis occidunt : illi enim proprie sunt viri sanguinum et dolosi. Deinde neque significant omnes omnino, qui ex insidiis occidunt, gladio perituros, sed ut plurimum fieri, ut occidantur vel a judice, vel ab hostibus, vel a se ipsis, vel a casu aliquo, qui tamen respectu Dei non sit casus, sed dispositio providentiæ ipsius. Denique illud, *non dimidiabunt dies suos*, non est accipiendum mathematice, id est, nimis subtiliter; sed est modus loquendi, quo vitæ brevitas significatur. Quod autem quidam objiciunt ex *Psalm.* LXXII : « Et dies pleni invenientur in eis, » non impedit veritatem hujus versiculi; nam S. Hilarius hoc loco scribit, verba illa intelligi de justis, hæc de iniquis : quod si etiam quis contendat, utraque intelligi de peccatoribus, responderi poterit illud non dici de viris sanguinum et dolosis, sed de aliis peccatoribus, vel de paucis quibusdam, qui interdum extra communem regulam diu vivere permittuntur. Concludit Propheta illis verbis sibi valde familiaribus : « Ego autem sperabo in te, Domine, » quæ videntur referenda ad omnia supra dicta, ut sensus sit : Ego autem, tum ut liberer a proditoribus, qui sunt hostes occulti; tum ut evadam inimicos manifestos; tum ut non incidam in pœnas impiorum, ut non cadam in puteum interitus, ut dies mei in medio cursu non deficiant : sperabo in te, Domine, non in viribus meis.

Viri sanguinum sunt qui ex insidiis occidunt.

PSALMUS LVI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *In finem.* 1. *Pro populo, qui a sanctis longe factus est, David in tituli inscriptionem, cum tenuerunt eum Allophyli in Geth.*	V. s. h. — *Victori, pro columba muta, eo quod procul abierit David humilis, et simplex, quando tenuerunt eum Palæstini in Geth.*
2. Miserere mei, Deus, quoniam conculcavit me homo : tota die impugnans tribulavit me.	Miserere mei, Deus, quoniam conculcavit me homo : tota die pugnans tribulavit me.
3. Conculcaverunt me inimici mei tota die, quoniam multi bellantes adversum me.	Conculcaverunt me insidiatores [*h. decantatores*] mei tota die : multi enim qui pugnant contra me altissime.
4. Ab altitudine diei timebo : ego vero in te sperabo.	Quacumque die territus fuero, ego [al. tac. *ego*] in te confidam.
5. In Deo laudabo sermones meos, in Deo speravi : non timebo quid faciat mihi caro.	In Deo laudabo verbum ejus [al. tac. *ejus*], in Deo speravi : non timebo quid faciat mihi caro.
6. Tota die verba mea execrabantur : adversum me omnes cogitationes eorum, in malum.	Tota die sermonibus me affligebant : contra me omnes cogitationes eorum in malum.
7. Inhabitabunt, et abscondent : ipsi calcaneum meum observabunt.	Congregabuntur abscondite, ipsi [al. tac. *ipsi*] plantas meas [*h. calcaneos meos*] observabunt : exspectantes animam meam.
Sicut sustinuerunt animam meam, 8. pro nihilo salvos facies illos : in ira populos confringes.	Quia nullus est salvus in eis : in furore populos detrahe, Deus.
Deus, 9. vitam meam annuntiavi tibi : posuisti lacrymas meas in conspectu tuo,	Secretiora mea [*h. motum meum tu*] numerasti, pone lacrymam meam in conspectu [*h. utre*] tuo,
Sicut et in promissione tua. 10. Tunc convertentur inimici mei retrorsum.	sed non in narratione tua.

In quacumque die invocavero te, ecce cognovi quoniam Deus meus es.

11. In Deo laudabo verbum, in Domino laudabo sermonem; in Deo speravi : non timebo quid faciat mihi homo.

12. In me sunt, Deus, vota tua, quæ reddam, laudationes tibi.

13. Quoniam eripuisti animam meam de morte, et pedes meos de lapsu : ut placeam coram Deo in lumine viventium.

Tunc convertentur inimici mei retrorsum, in quacumque die invocavero : hoc scio, quia Deus meus es [al. add. *tu*].

In Deo laudabo verbum : in Domino prædicabo [*h. laudabo*] sermonem.

In Deo speravi : non timebo quid faciat mihi homo. In me sunt, Deus, vota tua : reddam gratiarum actiones tibi.

Quia liberasti animam meam de morte, et pedes meos de lapsu : ut ambulem coram Deo in luce viventium.

Argumentum. — Strophæ tres, quarum prima vers. 2-5, et secunda vers. 6-12, canit mala quæ patiatur vates ab adversariis vitæ suæ insidiantibus, ac spem quam repositam habet in Jova; tertia vers. 13-14, liberati a periculo gratias refert.

1. Præcentori, de columba muta remotorum, Davidis carmen mysticum, cum comprehenderunt eum Philistæi in Geth.

2. Miserere mei, Deus;
nam inhiat mihi homo,
toto die pugnans premit me.
3. Inhiant insidiatores mei toto die,
nam (sane) multi *sunt* bellantes mihi insolenter.
4. Quo die timeo,
ego in te fiduciam colloco.
5. De Deo glorior, de verbo ejus;
in Deo fiduciam colloco, non timeo :
quid faciet caro mihi?
6. Quotidie res meas affligunt;
contra me omnia eorum cogitata in malum.

7. Conveniunt, abscondunt *laqueos mihi;*
ipsi calcaneos (vestigia) meos observant,
quandoquidem insidiantur vitæ meæ.
8. Propter malitiam *eorum* demitte in illos *fulmen*,
in ira *tua* gentes dejice (sterne), Deus.
9. Fugam meam (fugæ meæ gressus) numerasti;
pone lacrymas meas in utre tuo :
nonne in libro tuo consignatæ sunt?
10. Tunc convertentur retrorsum hostes mei, in die quo invocavero;
hoc scio, Deum esse pro me.
11. De Deo glorior, de verbo *ejus;*
de Jova glorior, de verbo *ejus*.
12. In Deo fiduciam colloco, non timeo :
Quid faciet homo mihi?

13. Super me, Deus, vota tua;
solvam eucharistica *sacrificia* tibi.

14. Nam liberasti animam meam a morte;
nonne pedes meos (liberasti) ab impulsione *ad lapsum*,
ut ambulem coram Deo in luce viventium?

NOTÆ.

Vers. 1. cf. I *Sam.* xxi, 10. *Remotorum*, puta hominum, exsulum; alii, a locorum. Rosenmullero placet Aben-Esræ sententia, verba *de columba muta*, etc., initium esse carminis, ad cujus modulos David hunc Psalmum composuit. Juxta Hengstenberg, tituli prima pars allegorica est, quam deinde secunda pars declarat. Columba, quum sit innocentiæ inermis symbolum, est Davides; muta dicitur eo sensu quo *Ps.* xxxviii, 14; *remotorum,* id est, inter homines remotos, extraneos. *Carmen mysticum :* conf. argumentum *Ps.* xvi.— Vers. 2. *Homo,* collective positum. *Pugnans* : alii, *vorator,* ob parallelismum. — Vers. 3. *Insolenter :* alii, *erecta,* puta fronte : non male.—Vers. 5. *Verbo,* puta *lege,* ait Maurer; alii : auxilio promisso; quidam, hoc sensu : mea in Deum fiducia efficiam ut appareat ejus in promissis fidelitas; vertitque, *in Deo glorificabo sermonem ejus. Caro,* homo imbecillis : cf. *Isai.* xxxi, 3. — Vers. 6. *Affligunt,* i. e. impediunt; Hengstenberg, *verba mea affligunt,* i. e. in pravum sensum intorquent. — Vers. 7. Pro *conveniunt,* Maurer *deflectunt a via,* i. e. delitescunt. *Abscondunt* sese ad insidias, juxta multos. *Insidiantur,* proprie *attendunt ad animam meam;* alii, *exspectant,* vel *sperant.* — Vers. 8. Maurer cum multis, *in malitia sua,* ut sperant, est *liberatio eis.* Alii : *Cum* tanta *malitia* num fiet *liberatio eis?* nequaquam. — Vers. 9. *Nonne,* certe. — Vers. 13. *Super me,* i. e. meum jam est solvere vota tibi facta. — Vers. 14. *Ambulare coram Deo* est vitam Deo placentem agere. *In luce viventium,* inter vivos.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LV.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, pro populo, qui a Sanctis longe factus est. David in tituli inscriptionem cum tenuerunt eum Allophyli in Geth.

In hoc titulo habetur primo materia, sive argumentum Psalmi; deinde auctor, et excellentia Psalmi. Sed hæc omnia pendent ex historia, quæ habetur lib. I *Reg.* cap. xxi, ubi scribitur Davidem fugisse a Saule, qui eum quærebat ad necem; et pervenisse ad Achis regem Geth Philistæum : sed cum a Philistæis agnitus fuisset, et detentus tanquam hostis ipsorum, simulasse insaniam et furorem, et eo modo e manibus eorum elapsum venisse in speluncam quamdam, ibique ad eum congregatum fuisse populum quadringentorum hominum exulum et miserorum. Ex hac historia colligimus populum elongatum a Sanctis, pro quo scribitur Psalmus, esse populum illum quadringentorum exulum, qui ad tabernaculum Dei accedere non poterant, sed cum Davide huc atque illuc vagabantur : et hoc est argumentum Psalmi, deploratio miseriarum Davidis et populi ejus. Auctor et excellentia Psalmi continetur in illis verbis : *David in tituli inscriptionem :* nam tituli inscriptio, ut intelligi potest voce græca στηλογραφία, est inscriptio incisa in columna ad æternam memoriam. Sensus igitur est : Psalmus Davidis scriptus ab eo, quasi incisus in columna, ad memoriam sempiternam. Denique occasio scribendi fuit illa evasio de manibus Philistinorum per simulatam stultitiam, quando tenuerunt eum Allophyli, id est, Philistæi in Geth. S. Hieronymus ita vertit hunc titulum : *Pro columba muta, eo quod procul abierit David simplex et humilis, quando tenuerunt eum Philistæi in Geth.* Quæ versio satis convenit cum verbis hebraicis, ut nunc habentur in Bibliis; et pro columba muta, intelligitur idem David, qui obmutuit, quando stultum se finxit. Cæterum Septuaginta Interpretes, viri doctissimi, sine dubio recte verterunt, quod in libris hebraicis invenerunt. Ideo dicendum est, per columbam, quæ legitur in hebræo, illos intellexisse populum, et vertisse sensum, non verba. Sæpe enim in Scripturis populus per columbam significatur. Per vocem אלם *ellem,* quod significat *mutam,* illi verterunt, *a Sanctis,* quia habuerunt in suo codice inverso modo easdem litteras, מאל *meel,* quod est *a Deo,* et per *Deum* intellexerunt arcam Dei; et, ut clariorem sensum redderent, verterunt, *a Sanctis,* id est a sanctuario, ubi erat arca Dei. Per vocem מכתם *mictham,* quam S. Hieronymus vertit *simplicem,* et *humilem,* ipsi verterunt *inscriptionem tituli,* quia legerunt מכתב *micthab* quod *inscriptionem* significat. S. Hilarius et S. Augustinus totum Psalmum de Christo exponunt, qui per Davidem figuratus est; et per tituli inscriptionem S. Augustinus titulum Crucis intelligit.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. MISERERE MEI, DEUS, QUONIAM CONCULCAVIT ME HOMO : TOTA DIE IMPUGNANS TRIBULAVIT ME.

Incipit ab oratione, et misericordiam postulat, quoniam miseriam suam agnoscebat : patiebatur enim indignam persecutionem Saulis, et cum ab ea declinare vellet, incidit in graviorem Philistinorum; et ab utraque ad tempus liberatus, in

spelunca interim exul et inops delitescebat. « Miserere, inquit, mei, Deus, » qui miserorum unicum soles esse refugium. « Quoniam conculcavit me homo, » id est Saul; dicit autem *homo*, potius quam *Saul*, ut opponat hominem Deo, quasi dicat : Tu, Deus, miserere, quandoquidem homo est, qui me tribulat; cœlum aspicio, dum a terra despicior; ad Dominum confugio, dum conservus me persequitur. « Tota die impugnans tribulavit me, » hoc est, non semel mihi nocuit, sed omni tempore mihi molestus fuit, neque me unquam quiescere passus est. Hæc verissima esse intelliget, qui legerit primum librum Regum. Neque difficile erit hæc omnia ad Christum applicare, qui propter nos factus est homo, et tamen homo semper eum impugnavit, et tribulavit a nativitate usque ad sepulturam, et postea corpus ejus, quod est Ecclesia, impugnare et tribulare non cessat, neque ad diem usque judicii cessabit. Significatur autem nomine hominis, cum dicitur : « Conculcavit me homo, » vel diabolus, qui in Evangelio *Matth.* XIII dicitur « inimicus homo, » vel ipsum genus humanum, quatenus spiritu Dei caret, et nihil est nisi homo, juxta illud I *Corinth.* II : « Cum enim sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis? » Et paulo infra : « Nonne homines estis? » unde et Dominus, *Matth.* XVI, distinguit Apostolos ab hominibus, cum dicit : « Quem dicunt homines esse Filium hominis? et vos autem, quem me esse dicitis? »

Christo hæc accommodari possunt.

Vers. 2.

2. CONCULCAVERUNT ME INIMICI MEI TOTA DIE : QUONIAM MULTI BELLANTES ADVERSUM ME.

Non solus Saul, sed omnes servi ejus Davidem persequebantur, et conterere nitebantur. Nec solus diabolus, sed omnes ministri ejus adversus Christum et Ecclesiam bella gerebant, et gerunt.

Vers. 3.

3. AB ALTITUDINE DIEI TIMEBO : EGO VERO IN TE SPERABO.

Hic variant hebræa et græca; nam in hebræo conjungitur altitudo cum versiculo superiore, hoc modo : *Multi bellantes adversum me altissime;* et deinde sequitur alter versiculus : *Deum timebo, ego in Deo confidam.* Sed de hac distinctione Judæorum parum laboramus, quoniam in textu antiquo nulla erat distinctio. In græcis codicibus additur negatio, hoc modo : « Ab altitudine diei *non* timebo; » et sic etiam legit S. Hilarius. Sed nostram lectionem approbat S. Hieronymus in epist. *ad Suniam et Fretellam*, ubi dicit negationem esse superadditam; et in commentario hujus Psalmi utramque lectionem explicat. Igitur sensus est : Ego tametsi tam multos habeam inimicos, tamen non ab illis timebo, sed « ab altitudine diei timebo » id est, a divinis judiciis timebo, quæ procedunt, ab altissimo lumine, quale est in meridie, quod lumen omnia penetrat, etiam intima cordium; sed cum timore spem quoque adjungam: ego enim, qui timebo ab altitudine luminis tui, simul etiam in tua misericordia et bonitate confidam.

Vers. 4.

4. IN DEO LAUDABO SERMONES MEOS, IN DEO SPERAVI : NON TIMEBO QUID FACIAT MIHI CARO.

Explicat clarius fiduciam suam et rationem fiduciæ. Deus enim per Samuelem olim promiserat Davidi regnum; nam lib. I *Reg.* cap. XIII, dicit Samuel de Davide : « Quæsivit sibi Dominus virum secundum cor suum, et præcepit ei ut esset dux super populum suum; » ac deinde eodem lib. cap. XVI, jussit eum inungi in medio fratrum ejus. Hæc igitur promissio erat causa fiduciæ, et de hoc dicit : « In Deo laudabo sermones meos, » id est, fretus auxilio Dei, laudabo aliquando promissiones mihi factas a Deo, tanquam verissimas, quando videlicet completæ fuerint. « In Deo speravi, » ad implendas scilicet ejus promissiones; et ideo « non timebo quid faciat mihi caro, » id est, non timebo minas et persecutiones inimicorum meorum, qui caro sunt, id est, infirmi et fragiles, si cum Deo, qui mihi salutem et regnum promisit, comparentur. In hebræo habetur, *laudabo verbum ejus*, sed non repugnat nostræ lectioni, quæ habet, *sermones meos*, siquidem illæ promissiones erant Dei, quia ille promiserat, et erant Davidis, quia illi promiserat. Potest etiam fieri ut Septuaginta Interpretes non legerint דברו *debaro, verbum ejus*, sed דברי *debari, verbum meum;* sola enim differentia consistit in una minima littera. Non erit difficile de Christo exponere hunc versiculum, siquidem Angelus promittens Virgini, ait : « Dabit ei Dominus sedem David patris ejus, » etc.; et ipse Christus verissime dicere potuit : « Non timebo quid faciat mihi caro. »

Vers. 5.

5. TOTA DIE VERBA MEA EXECRABANTUR, ADVERSUM ME OMNES COGITATIONES EORUM IN MALUM.

Redit ad explicandam malitiam adversariorum suorum, ac dicit eos toto tempore, quo apud illos fuit, non cessasse vituperare omnia verba et facta ejus, et excogitare quomodo eum perderent, quod non minus convenit in scribas et pharisæos calumniantes verba et opera Christi, et consilia agitantes de morte ejus, quam in Saulem et ministros ejus erga Davidem. Dixit autem verba et opera, quia vocabulum *verbi* apud Hebræos et *verba* et *opera* significat.

Vers. 6.

6. INHABITABUNT, ET ABSCONDENT : IPSI CALCANEUM MEUM OBSERVABUNT.

Addit aliam malam adversariorum suorum qualitatem. « Inhabitabunt, inquit, et abscondent, » id est, simul habitare solebant mecum, tanquam amici et contubernales; et interim abscondebant se, et tecte atque occulte machinabantur dolos. « Et calcaneum meum, » id est, gressus meos, actiones meas « observabant, » ut

me ad casum impellerent. Hæc enim erga Davidem ministri Saulis, et erga Christum Judæi faciebant. Quamvis autem verba, *inhabitabunt* et *abscondent*, sint futuri temporis, tamen apud Hebræos pro præterito, ac præsertim pro imperfecto præterito frequenter accipiuntur. S. Hieronymus ex hebræo vertit, *congregabuntur;* sed vox hebraica יגודו *iagudu* a Septuaginta lecta est יגורו *iaguru*, per ר, non per ד.

Vers. 7. 7. SICUT SUSTINUERUNT ANIMAM MEAM, PRO NIHILO SALVOS FACIES ILLOS : IN IRA POPULOS CONFRINGES.

Prædicit nunc ruinam adversariorum suorum, justo judice Deo illis reddente, quod proximo suo facere cogitaverunt. « Sicut, inquit, sustinuerunt animam meam, » id est, sicut in abscondito observantes exspectaverunt vitam meam, ut eam perderent : ita tu Deus, « pro nulla re eos salvos facies, » id est, nullo modo salvabis, sed « in ira tua populos illos confringes, » et ad internecionem persequeris. Hoc impletum est in hostibus Davidis, qui cum Saule rege simul interierunt in montibus Gelboe, ut dicitur lib. II *Reg*. cap. ult. Impletum est quoque in hostibus Christi, qui consumpti fuerunt in obsidione Jerosolymæ a Romanis, et reliquiæ dispersæ inter gentes; sed multo magis implebitur in die ultimi judicii. Hoc loco in codice hebraico et græco est manifesta corruptio : nam in hebraico, ubi nos habemus, *pro nihilo*, est על און *hal aven*, quod significat, *pro iniquitate;* sed legendum est, על אין *hal ain, pro nihilo :* sic enim legunt Septuaginta, et ipse etiam S. Hieronymus, S. Hilarius, S. Augustinus et alii. In græcis quibusdam codicibus est ὤσεις, *expelles*, et sic legunt et exponunt Theodoretus et Euthymius. Sed vera lectio est σώσεις, *salvabis*, quæ respondet hebraicæ, et exponitur ab omnibus fere interpretibus. Porro illud, *pro nihilo salvos facies illos*, S. Hilarius exponit : Resurgent quidem impii, sed *pro nihilo*, sive *ad nihilum*, quia non proderit illis resurrectio. Sanctus vero Augustinus in bonam partem explicat : *pro nihilo*, id est, sine meritis propriis, ex pura gratia salvabis illos. S. Hieronymus tum in versione, tum in *Commentario*, impios non salvandos dicit : quod magis cohæret cum sequentibus, « in ira populos confringes. »

Vers. 8. 8. DEUS, VITAM MEAM ANNUNTIAVI TIBI : POSUISTI LACRYMAS MEAS IN CONSPECTU TUO.

Posteaquam de supplicio inimicorum locutus est, revertitur ad precandum pro se, ac dicit : « Deus, vitam meam annuntiavi tibi, » id est, narravi in oratione cursum vitæ meæ, transmigrationes, varietates, labores: vox enim hebraica נודי *nodi* significat *mutationem* et *migrationem ;* sed Septuaginta Interpretes verterunt, *vitam meam*, ut brevissime omnia comprehenderent : itaque per vitam intellexerunt cursum vitæ. Et tu « posuisti in conspectu tuo lacrymas meas, » id est, ego flens coram te exposui cursum afflictissimæ vitæ meæ, et tu misericors et pius Pater non avertisti faciem tuam, sed aspexisti cum misericordia lacrymas meas. In hebræo habetur, pro *in conspectu tuo*, נודי *nodi*, quod *utrem* Hebræi significare dicunt. Sed non solum Septuaginta verterunt, *in conspectu tuo*, sed etiam S. Hieronymus ex hebræo reddidit, *in conspectu tuo*, et sic habent omnes latini et græci codices. Quare vel vox illa significat *conspectum*, vel aliquid aliud legerunt, tum Septuaginta, tum S. Hieronymus. Parum autem refert, quod in hebræo habetur *numerasti*, pro eo quod nos habemus *annuntiavi;* nam facile potuit mutari persona secunda in primam addendo unam, vel alteram litteram hebraicam; et sensus est idem : nam et Propheta narravit suæ vitæ miserias, et Deus eas numeravit : idem autem verbum ספר *saphar, narrare* et *numerare* significat.

9. SICUT ET IN PROMISSIONE TUA; TUNC CONVERTENTUR INIMICI MEI RETRORSUM. Vers. 9.

Prima pars hujus versiculi pertinet ad versiculum superiorem : nam non solum in codice hebraico conjunguntur hæc verba, *sicut et in promissione tua*, cum superioribus ; sed etiam sic exponunt Hilarius, Hieronymus, Augustinus, Euthymius et alii. Itaque sensus est : « Posuisti lacrymas meas in conspectu tuo, sicut et in promissione tua : » id est, sicut promisisti te exauditurum deprecantes cum lacrymis, ita fecisti, quia « posuisti lacrymas meas in conspectu tuo, » ut eas exaudires ; et cum exaudieris, « tunc convertentur inimici mei retrorsum, » id est, fusi, fugatique dissipabuntur et peribunt. S. Augustinus exponit more suo in bonam partem, ut sensus sit : Inimici, qui antea præire nos volebant, et ad interitum ducere, convertentur per pœnitentiam, et nos sequentur ad vitam, quomodo dixit Dominus Petro *Matth*. XVI : « Vade post me, Satana, scandalum es mihi, quia non sapis quæ Dei sunt, » id est, noli me præire, sed post me ambula, quoniam dum præire tentas, scandalum es mihi. Euthymius non minus utiliter exponit de dæmonibus, qui nos præire, et ducere cupiebant ad gehennam : sed per gratiam Dei nostras preces audientis coguntur retrocedere, et nos oblatrantes sequi, dum properamus ad regnum, unde illi exciderunt.

10. IN QUACUMQUE DIE INVOCAVERO TE, ECCE COGNOVI, QUONIAM DEUS MEUS ES. Vers. 10.

Concludit gratias agendo, et laudando Deum. Ecce, inquit, experimento cognovi, quod in « quacunque die invocavero te, tu Deus meus es, » id est, tu declarabis exaudiendo, te meum esse Deum.

11. IN DEO LAUDABO VERBUM, IN DOMINO LAU- Vers. 11.

DABO SERMONEM : IN DEO SPERAVI, NON TIMEBO QUID FACIAT MIHI HOMO.

Hunc versiculum exposuimus : est enim omnino idem cum versiculo quarto, eo excepto, quod hic bis repetitur, « in Deo laudabo verbum : » quamvis enim Interpres primo verbum dixerit, deinde sermonem, tamen in hebræo et græco est eadem vox utrobique. Quare poterat verti, *in Deo laudabo verbum, in Domino laudabo verbum*. Cur autem primo dixerit, *in Deo*, deinde *in Domino*, ratio esse videtur, ut ostendat se confidere in Deo, ut judice, quod significat nomen Dei, et ut executore justitiæ, quod significat nomen Domini, cui omnia serviunt. Addit : « Non timebo quid faciat mihi caro, » ut declaret quod ibi dixerat, per carnem videlicet hominem intelligi debere.

Vers. 12. 12. IN ME SUNT, DEUS, VOTA TUA, QUÆ REDDAM, LAUDATIONES TIBI.

Pro his omnibus beneficiis pollicetur se persoluturum vota laudum in tribulatione concepta. « In me sunt, inquit, vota tua, » id est, in memoria mea sunt, sive in intimis præcordiis apud me conservantur, ut non excidant, « vota tua, » id est, promissiones tibi factæ a me. « Quæ reddam laudationes tibi, » id est, *quæ vota reddam*, vota videlicet laudum et gratiarum actionis, sive, quæ vota continent laudationes tibi assidue a me concinendas.

Vers. 13. 13. QUONIAM ERIPUISTI ANIMAM MEAM DE MORTE, ET PEDES MEOS DE LAPSU : UT PLACEAM CORAM DEO IN LUMINE VIVENTIUM.

Hæc est summa beneficiorum divinorum. « Quoniam eripuisti animam meam de morte, » id est, vitam meam conservasti ab imminente morte, sive a Saule, sive ab Achis rege Philistinorum; « et pedes meos de lapsu, » id est, et conservasti me, ne laberer in peccatum inter tot et tantas tentationes, quibus provocabar, ut Saulem interficerem, vel ei maledicerem. Conservasti autem me a morte et a peccato, a morte corporali et spirituali, « ut placeam coram Deo, » sive *ut ambulem* (ut habet vox hebraica להתהלך *lehitthalech*) *placens Deo* « in lumine viventium, » id est, in lumine vitæ hujus temporalis, quo carent, qui mortui sunt; item in lumine fidei et gratiæ, quo carent infideles et peccatores, ut tandem perveniam ad lumen gloriæ cœlestis, quo fruuntur illi, qui soli vere proprieque viventes dici possunt. Possunt hæc etiam de Christo exponi, qui per resurrectionem liberatus est a morte carnis, et ab omni periculo subjacendi ulli passioni, et vivit, et regnat a dextris Patris in lumine viventium. Amen.

PSALMUS LVII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *In finem*. 1. Ne disperdas, *David in tituli inscriptionem, cum fugeret a facie Saul in speluncam.*	V. s. h. — *Victori, ut non disperdas David humilem et simplicem, quando fugit a facie Saul in speluncam.*
2. Miserere mei, Deus, miserere mei : quoniam in te confidit anima mea.	Miserere mei, Deus, miserere mei : quoniam in te speravit [al. *sperat*] anima mea.
Et in umbra alarum tuarum sperabo, donec transeat iniquitas.	Et in umbra alarum tuarum sperabo, donec transeant insidiæ.
3. Clamabo ad Deum altissimum, Deum qui benefecit mihi.	Invocabo Deum altissimum, Deum ultorem meum.
4. Misit de cœlo, et liberavit me : dedit in opprobrium conculcantes me.	Mittet de cœlo et salvabit me, exprobrabit conculcantibus me. SEMPER. Mittet Deus misericordiam suam et veritatem suam.
Misit Deus misericordiam suam, et veritatem suam, 5. et eripuit animam meam de medio catulorum leonum : dormivi conturbatus.	Anima mea in medio leonum dormivit ferocientium.
Filii hominum, dentes eorum arma et sagittæ, et lingua eorum gladius acutus.	Filii hominum, dentes eorum lanceæ et sagittæ, et lingua eorum gladius acutus.
6. Exaltare super cœlos, Deus, et in omnem terram gloria tua.	Exaltare super cœlos, Deus : in omni terra gloria tua.

7. Laqueum paraverunt pedibus meis, et incurvaverunt animam meam.	Rete paraverunt gressibus meis, ad incurvandam animam meam [*h. incurvata est anima mea*].
Foderunt ante faciem meam foveam, et inciderunt in eam.	Foderunt ante me foveam, ceciderunt in medio ejus. SEMPER.
8. Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum : cantabo, et psalmum dicam.	Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum : cantabo et psallam.
9. Exsurge, gloria mea, exsurge psalterium et cithara : exsurgam diluculo.	Surge [*h. expergiscere*], gloria mea; surge [*h. expergiscere*], psalterium et cithara : surgam [*h. expergiscar*] mane.
10. Confitebor tibi in populis, Domine, et psalmum dicam tibi in gentibus.	Confitebor tibi in populis, Domine : cantabo [*h. psallam*] tibi in gentibus.
11. Quoniam magnificata est usque ad cœlos misericordia tua, et usque ad nubes veritas tua.	Quia magna usque ad cœlos misericordia tua, et usque ad nubes veritas tua.
12. Exaltare super cœlos, Deus : et super omnem terram gloria tua.	Exaltare super cœlos, Deus : in omni terra gloria tua.

Argumentum.— Hujus Psalmi idem fere est argumentum, ac præcedentis. Strophæ duæ : vers. 2-5, precatio, periculi descriptio; vers. 6-12, pro liberatione gratiarum actio.

1. Præcentori, *canendum ad modos carminis cujus initium est:* Ne disperdas, carmen mysticum Davidis, cum fugisset a facie Saul in speluncam.

2. Miserere mei, Deus, miserere mei,
nam in te confidit (confugit) anima mea,
et in umbra alarum tuarum confido (confugio),
dum transeat iniquitas.
3. Clamo ad Deum altissimum,
ad Deum qui perficiet super me.
4. Mittet e cœlis, et servabit me;
licet probris afficiat *me Deus* inhians mihi,
mittet Deus gratiam suam et fidem suam.
5. Anima mea (ego) in medio leonum
jaceo inter flammantes,
inter homines quorum dentes *sunt* hasta et sagittæ,
et quorum lingua *est* gladius acutus.

6. Effer te super cœlos, Deus;
super omnem terram *sit* gloria tua.
7. Rete pararunt gressibus meis,
quod (rete) incurvavit animam meam;
foderant coram me foveam :
ceciderunt in eam.
8. Firmum *est* cor meum, Deus, firmum *est* cor meum,
canam voce et fidibus.
9. Expergiscere, gloria mea;
expergiscere, lyra et harpa (nablium et cinnor),
exsurgam diluculo!
10. Celebrabo te inter populos, Domine;
canam te inter gentes.

11. Nam magna usque ad cœlos gratia tua,
et usque ad nubes fides (veritas) tua.

12. Effer te super cœlos, Deus;
super omnem terram *sit* gloria tua.

NOTÆ.

Vers. 1. Quod hic memoratur canticum *ne disperdas,* esse possunt quæ *Deut.* IX, 26, leguntur preces Mosaicæ, ut quæ facile ad cantum sacrum adhibitæ esse possint. Juxta Hengstenberg, locutio *ne disperdas* non est cujusdam carminis modus, sed verba sunt a Davide sæpius in periculis constituto frequenter prolata, quæ Psalmi hujus argumentum et quasi *symbolum* efformant. *Speluncam,* sive ea sit, de qua I *Sam.* XXI, 1; sive ea, de qua *ibid.* cap. XXIV, 1.— Vers. 3. *Perficiet,* rem seu causam meam aget, me regem tandem constituet. Verterunt ita veteres, ac si *gamal* legissent. — Vers. 4. *Mittet* (in priori membro) quid? nil interest; satis est ut stet Deus pro me. Maurer, *dum probris afficit inhiantem mihi;* Hengstenberg, *probris afficit me* homo *inhians mihi:* quia, ait, חרף non Deo, sed hominibus congruit. — Vers. 5. Sensus : Vita mea summis exposita est periculis. *Flammantes,* homines iracundos; alii, *monstra flammas spirantia.* — Vers. 6. Sensus : Potentem gloriosumque te præbe me liberando : nam, etc. — Vers. 7. *Animam meam,* me, ad terram jamjam prostratum. Pro *rete,* ante *incurvavit,* alii subaudiunt *inimicus*, vel *unusquisque.* Maurer intransitive vertit, *incurvavit se.* — Vers. 9. *Gloria,* i. e. anima; alii, i. e. nablium et cinnor, quæ sequuntur : minus recte. *Exsurgam diluculo;* hodierni vertunt, *suscitabo auroram,* ut Ovidius de gallo, lib. XI *Metamorph.* 597 :

> Non vigil ales ibi cristati cantibus oris
> Evocat auroram.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LVI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, ne disperdas, *David in tituli inscriptionem, cum fugeret a facie Saul in speluncam.*

Historia, cujus occasione Psalmus iste conscriptus fuit, habetur lib. I *Reg.* cap. XXIV; tunc enim David Saulem fugiens absconditus est cum aliquot ex suis in spelunca Engaddi, et cum Saul casu ad eam speluncam devenisset, et solus in eam intrasset, ut purgaret ventrem, David, qui in parte interiore latebat, incitatus a suis, ut interficeret Saulem, noluit id facere, ex qua historia colligitur argumentum hujus Psalmi simile esse argumento Psalmi superioris. In titulo nihil est novi, præter illa duo verba, *ne disperdas,* quæ quid significent, incertum est. S. Hilarius id refert ad Christi resurrectionem, per quam factum est, ne caro Christi in sepulcro corrumperetur : nam alia lectio habet, *ne corrumpas.* S. Augustinus et S. Hieronymus interpretantur de titulo crucis Christi, quem Pilatus noluit corrumpere ad petitionem Judæorum, quasi id prædixerit David hoc loco. Theodoretus et Euthymius exponunt de Davide, qui noluit occidere Saulem, cum impune posset. Itaque volunt ad æternam rei memoriam scriptum *ne disperdas,* sive *ne perdas,* quia David non perdidit Saulem. Sed quamvis hæc expositio in hunc Psalmum quadret, tamen in Psalmum LVII et LVIII et LXXIV, ubi est eadem sententia in titulo, non videtur quadrare. Alii volunt Davidem pro se rogare Deum, ut non sinat eum occidi, et perdi. Alii denique arbitrantur, illis verbis significari instrumentum musicum, in quo Psalmi isti concinendi erant.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. MISERERE MEI, DEUS, MISERERE MEI : QUONIAM IN TE CONFIDIT ANIMA MEA.

Vers. 2. 2. ET IN UMBRA ALARUM TUARUM SPERABO, DONEC TRANSEAT INIQUITAS.

David in spelunca precatur Deum pro liberatione a persecutione Saulis, et in hoc figura Christi est, qui latens in spelunca in forma servi, cum esset Dominus omnium, orat pro liberatione corporis sui, quod est Ecclesia, a persecutione Satanæ et ministrorum ejus. « Miserere, inquit, mei, Deus, » id est, tu Deus misericors tolle miseriam, quam patior ob periculum vitæ, cui Saul insidiatur. « Miserere mei, quoniam in te confidit anima mea. » Confidentia in Deo est optima ratio, quæ allegari potest ad impetrandam misericordiam, cum Deus promiserit auxilium confidentibus in se. « Et in umbra alarum tuarum sperabo, » id est, non solum hactenus in te confidit anima mea; sed etiam perseverabo in hac

Confidentia in Deum optima ratio ad impetrandam misericordiam.

confidentia toto tempore quo protectione indigebo, quod erit, « donec transeat iniquitas, » id est, donec fidem habeat hæc nostra peregrinatio, et exilium a patria cœlesti; tamdiu enim durabit iniquitas, quamdiu durabit peregrinatio, in qua mali bonis admixti sunt. Porro metaphora illa de umbra alarum Dei familiaris est Scripturæ sanctæ : nam in *Psalm.* XVI dicitur : « Sub umbra alarum tuarum sperabo; » in *Psalm.* LXII : « In velamento alarum tuarum sperabo; » et in *Psalm.* XC : « Sub pennis ejus sperabis; » et Dominus *Matth.* XXIV : « Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti? » Sensus autem est : Sperabo in protectione tua, quomodo sperant pulli in protectione gallinæ, quæ sub alas colligit eos, et mirabili zelo a milvo defendit. Significatur hac metaphora ingens amor Dei erga suos electos, quos fovet et protegit, ut res sibi unice charas.

Vers. 3. 3. CLAMABO AD DEUM ALTISSIMUM, DEUM QUI BENEFECIT MIHI.

Ex hac fiducia qua sub umbra alarum Dei sperabit, prodibit clamor « ad Deum altissimum, » id est, ad supremum Judicem, qui super omnes alios judices in altissimo throno residet; et ratio clamandi erit experimentum proprium : jam enim expertus erat David, clamando ad Deum se multum profecisse. « Clamabo, inquit, ad Deum, qui benefecit mihi, » id est, qui ultus me est de inimicis meis : vox enim hebraica *gemer* hoc loco non significat *benefacere* absolute, sed *ulcisci*, ac per hoc benefacere ulciscendo innocentium injurias; unde S. Hieronymus vertit ex hebræo : *Invocabo Deum altissimum, Deum ultorem meum.* Qualis autem fuerit hæc ultio, habetur lib. I *Reg.* cap. XXIII. Nam cum Saul cinxisset exercitu suo montem, ad quem David confugerat, ut jam de vita sua pene desperaret, providentia divina fecit ut nuntius veniret ad Saulem, qui referret Philistæos cum magnis copiis in terram Israelitarum se infudisse : quo nuntio accepto coactus est Saul recedere a persequendo Davide, cum magno suo opprobrio et dolore. Et hoc breviter attingitur in sequenti versiculo.

Vers. 4. 4. MISIT DE CŒLO, ET LIBERAVIT ME, DEDIT IN OPPROBRIUM CONCULCANTES ME.

Vers. 5. 5. MISIT DEUS MISERICORDIAM SUAM ET VERITATEM SUAM, ET ERIPUIT ANIMAM MEAM DE MEDIO CATULORUM LEONUM : DORMIVI CONTURBATUS.

Vers. 6. 6. FILII HOMINUM, DENTES EORUM ARMA ET SAGITTÆ, ET LINGUA EORUM GLADIUS ACUTUS.

« Misit de cœlo, » auxilium videlicet, « et liberavit me, » quando cinctus legionibus hostium jamjam capiendus et occidendus eram. « Dedit in opprobrium conculcantes me, » id est, exposuit probris Saulem et milites ejus, qui me ut pulverem conculcabant et contemnebant, quando re infecta coacti sunt recedere, et Philistæis occurrere, ut supra diximus ex cap. XXIII lib. I *Reg.* « Misit, inquam, de cœlo misericordiam et veritatem, » quasi duas manus suas, « misericordiam » qua liberaret me, « et veritatem, » id est justitiam, qua hostes meos pudore et dolore afficeret. « Et eripuit animam meam, » hoc est, vitam meam, « de medio catulorum leonum, » id est, Saulis et militum ejus, qui ferocia leones juvenes, ac per hoc fortissimos, referebant. Sed etiam sic liberatus ab imminente morte, tamen « dormivi conturbatus, » quia timui detractiones et calumnias inimicorum meorum, quorum dentes et linguæ feriunt instar lancearum et gladiorum acutorum. In hebræo deest verbum *eripuit*, et sic vertit S. Hieronymus : *Anima mea in medio leonum dormivit ferocientium.* Sed in hebræo codice non est *dormivit*, sed *dormivi*, אשכבה *eshecbah*, in prima persona. Quare vel excidit verbum *eripuit*, vel subintelligi debet; et quia Hebræi non habent casus, recte possumus vertere, tam *anima mea*, quam *animam meam*. Denique illud, *conturbatus*, quod Hieronymus vertit *ferocientium*, videlicet leonum, in hebræo proprie significat *ardentem*, *inflammatum*, quod satis apte convenit cum voce *conturbatus* : qui enim conturbati sunt, æstuare et ardere solent. Itaque lectio hebraica non difficulter cum nostra græca et latina concordari potest, et hunc sensum facere : *Animam meam eripuit de medio leunculorum, dormivi æstuans, et conturbatus.* Cur autem dormierit conturbatus, quando jam liberatus erat, exponit cum addit : « Filii hominum, dentes eorum arma et sagittæ, et lingua eorum gladius acutus, » id est, « dormivi conturbatus, » quoniam etiam si Saule recedente liberatus eram a morsu leonum, qui de propinquo mordent, tamen sciebam non deesse detractores et calumniatores, qui etiam longe feriunt, instar jaculorum et sagittarum; multi enim erant, qui calumniis suis incitabant Saulem adversus Davidem, ut ipse testatur lib. I *Reg.* cap. XXIV : « Quare, inquit, audis verba hominum loquentium : Quærit David malum adversum te? » Porro phrasis illa : *Filii hominum, dentes eorum arma et sagittæ*, est Hebræorum propria; sensus autem est : Filii hominum tales sunt, ut dentes eorum sint veluti lanceæ (hoc enim sonat vox hebraica חנית *thanith*, pro qua Septuaginta reddiderunt *arma et sagittæ*). « Et lingua eorum » veluti « gladius acutus : » quibus verbis significatur detractio, quæ per instrumenta dentium et linguæ formatur, et non minus nocet et interimit, quam lancea, sagitta et gladius, cum incitet ad iracundiam, et sit causa malorum plurimorum.

7. EXALTARE SUPER CŒLOS, DEUS, ET IN OMNEM TERRAM GLORIA TUA. Vers. 7.

Exposito timore suo precatur Deum, ut exer-

cendo justitiam in impios hostes suos, manifestet gloriam suam. « Exaltare, inquit, super cœlos Deus, » id est, sede in altissimo throno, qui est super omnes cœlos, ut judices; vel, exaltetur nomen tuum super cœlos coram angelis, « et in omnem terram » coram hominibus dilatetur « gloria tua, » ita ut omnes intelligant et laudent justitiam tuam.

Vers. 8. 8. LAQUEUM PARAVERUNT PEDIBUS MEIS, ET INCURVAVERUNT ANIMAM MEAM.

Vers. 9. 9. FODERUNT ANTE FACIEM MEAM FOVEAM, ET INCIDERUNT IN EAM.

Reddit causam cur judicium Dei adversus hostes suos imploret. Nam præter alia, inquit, « laqueum paraverunt pedibus meis, » id est, insidias mihi tetenderunt, ut me quasi feram de improviso caperent. « Et incurvaverunt animam meam, » id est, atque his insidiis me afflixerunt, ut præ continua sollicitudine incurvus ac mœstus incederem. Deinde idipsum repetit alia metaphora : « Foderunt, inquit, foveam ante faciem meam, » id est, foderunt foveam in itinere, quo iturus eram, ita ut fovea ante me esset, quamvis eam a me conspici non existimarent: illud enim, *ante faciem meam*, non significat, *me aspiciente et vidente;* sed in *loco*, qui ante me erat, et per quem transiturus eram. « Et inciderunt in eam, » id est, paraverunt mihi periculum vitæ, et ipsi in illud inciderunt : nam, ut dictum est supra ex cap. XXIII lib. I *Reg.*, Saul insidiabatur vitæ Davidis, et illo ipso tempore incidit in spelunca in manus Davidis, a quo poterat occidi, si David voluisset.

Vers. 10. 10. PARATUM COR MEUM, DEUS : PARATUM COR MEUM, CANTABO, ET PSALMUM DICAM.

Jam in fine Psalmi excitat Propheta spiritum suum in Deum, ac dicit : « Paratum cor meum, paratum cor meum, » id est, paratus sum vivere, paratus sum mori; paratus conculcari, paratus regnare, et quicquid acciderit de manu tua accipiam. « Cantabo, et psalmum dicam, » laudabo misericordiam, laudabo justitiam, et voce, et instrumento musico.

Vers. 11. 11. EXURGE, GLORIA MEA ; EXURGE, PSALTERIUM ET CITHARA : EXURGAM DILUCULO.

Quia dixerat : « Cantabo, et psalmum dicam; » nunc, ut id recte fiat, non invocat Musas, ut profani poetæ faciunt, sed invocat Spiritum prophetiæ, ut Theodoretus exponit. « Exurge, inquit, gloria mea, » id est, donum spiritus, quo afflante canere soleo mysteria divina; « exurge, psalterium, et cithara, » id est, exurge spiritus meus, et lingua mea : spiritus enim per psalterium intelligitur, quod ex parte superiore sonum edit, et lingua per citharam, quæ ex parte inferiore sonat. « Exurgam diluculo, » id est, summo mane, quod est aptissimum tempus contemplandi divina, et canendi Deo, ego spiritus Dei exurgam, et excitabo spiritum tuum et linguam tuam ad canendum. Potest etiam cum S. Hieronymo et S. Augustino hic locus intelligi de resurrectione Christi; David enim, qui satis intelligebat, se in passionibus suis Christi patientis et morientis figuram gerere, Spiritu Sancto afflatus ad Christum loquitur, ac dicit : « Exurge, gloria mea; » nullam enim majorem gloriam David habere potuit, quam ut Pater Christi diceretur. « Exurge, inquit, gloria mea, » Christe redemptor filius meus, et dominus meus; « exurge, psalterium et cithara, » id est, exurge, caro Christi, quæ psalterium fuisti, dum divina miracula operando ex parte superiore sonuisti; et cithara, dum humana patiendo ex parte inferiore sonitum dedisti. Deinde inducit ipsum respondentem : « Exurgam diluculo; » satis enim constat Christum a mortuis diluculo surrexisse.

De resurrectione Christi locus intelligitur.

Vers. 12. 12. CONFITEBOR TIBI IN POPULIS, DOMINE, ET PSALMUM DICAM TIBI IN GENTIBUS.

Surgens diluculo David ad canendum Deo, dicit : « Confitebor tibi, » id est, laudabo te in populis Judæorum, « et psalmum dicam tibi in gentibus. » Noverat enim sanctus Propheta psalmos suos toto terrarum orbe cantandos a fidelibus, tum ex Judæis, tum ex gentibus in Ecclesia congregatis. Potest etiam sic exponi, ut Christus, qui dicit : « Exurgam diluculo, » addat etiam se per corpus suum, quod est Ecclesia, Deum semper et ubique laudaturum.

Vers. 13. 13. QUONIAM MAGNIFICATA EST USQUE AD CŒLOS MISERICORDIA TUA, ET USQUE AD NUBES VERITAS TUA.

Hæc est materia laudis apud omnes gentes, quod *misericordia* Dei magna effecta sit, et creverit usque ad cœlos, non in se, quomodo semper est infinita, sed in operibus suis; et pari ratione *veritas* Dei, sive pro fidelitate, sive pro justitia accipiatur, replevit omnia « usque ad nubes, » id est, usque ad cœlos : accipit enim propheta pro eodem usque ad cœlos, et usque ad nubes, quæ ideo dicuntur in Scripturis nubes cœli, *Matth.* XXIII : « Videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, et venientem in nubibus cœli. »

Vers. 14. 14. EXALTARE SUPER CŒLOS, DEUS, ET SUPER OMNEM TERRAM GLORIA TUA.

Quomodo misericordia et veritas Domini pertingunt usque ad cœlos, sic etiam par est, ut gloria, et laus ejus, et cœlum, et terram repleat.

PSALMUS LVIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *In finem*, 1. Ne disperdas, *David in tituli inscriptionem.*

2. Si vere utique justitiam loquimini : recta judicate, filii hominum.

3. Etenim in corde iniquitates operamini, in terra injustitias manus vestræ concinnant.

4. Alienati sunt peccatores a vulva, erraverunt ab utero, locuti sunt falsa.

5. Furor illis secundum similitudinem serpentis : sicut aspidis surdæ, et obturantis aures suas.

6. Quæ non exaudiet vocem incantantium, et venefici incantantis sapienter.

7. Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum : molas leonum confringet Dominus.

8. Ad nihilum devenient tanquam aqua decurrens : intendit arcum suum donec infirmentur.

9. Sicut cera, quæ fluit, auferentur : supercecidit ignis, et non viderunt solem.

10. Priusquam intelligerent spinæ vestræ rhamnum : sicut viventes, sic in ira absorbet eos.

11. Lætabitur justus cum viderit vindictam : manus suas lavabit in sanguine peccatoris.

12. Et dicet homo : Si utique est fructus justo, utique est Deus judicans eos in terra.

V. s. h. — *Victori, ut non disperdas David humilem et simplicem.*

Si vere utique justitiam loquimini : recta judicate, filii hominum.

Etenim in corde iniquitates [*h. holocausta*] operamini, in terra iniquitates manuum vestrarum appendite.

Alienati sunt peccatores a vulva, erraverunt ab utero loquentes mendacium.

Furor eorum sicut similitudo furoris serpentis, sicut reguli surdi obturantis aurem suam.

Ut non audiat vocem murmurantium, nec incantatoris incantationes callidas.

Deus, excute dentes eorum ex ore eorum; molares [al. *molas*] leonum confringe, Domine.

Dissolvantur quasi aquæ quæ defluunt : intendet arcum suum [*h. sagittam suam*] donec conterantur.

Quasi vermis tabefactus pertranseat [al. *pertranseant*] : quasi abortivum mulieris, quod non vidit [al. *videt*] solem.

Antequam crescant spinæ vestræ in rhamnum, quasi viventes, quasi in ira tempestas rapiet eos.

Lætabitur justus cum viderit ultionem : pedes suos lavabit in sanguine impii.

Et dicet [al. *dicat*] homo : Vere est fructus justo, vere est Deus judicans in terra.

Argumentum. — Reprehenduntur homines injusti, judices præsertim, quorum impietas, quæ describitur vers. 2-6, tanta sit, ut vindictam divinam provocet, vers. 7-10; quo facto pii in virtutis studio confirmentur, vers. 11-12. Hinc strophæ tres. Conf. I *Sam.* XXIV, 13; XXVI, 10.

1. Præcentori, *ne disperdas*, Davidis carmen mysticum.

2. Num revera, *o homines* muti, justitiam *tandem* loquemini?
Num recta judicabitis, filii hominis?
3. Imo vero iniquitates in corde elaboratis,
in terra violentiam manuum vestrarum appenditis.
4. Deflectunt (a via justitiæ) impii inde ab utero,
errarunt inde a *matris* ventre loquentes mendacium.
5. Venenum est ipsis sicut venenum serpentis,
instar aspidis surdæ, *quæ* obturat aurem suam :
6. Quæ non audit vocem incantantium,
exercentis incantationes perite.

7. Deus, discute dentes eorum in ore eorum,
dentes (caninos) leunculorum excute, Jova.
8. Diffluant ut aquæ *quæ* decurrunt sibi (evanescunt);
intendat sagittas suas *eo cum effectu,* quasi præcisæ (obtusæ) essent.
9. *Sint* ut limax, *quæ* liquefactione (seu *liquescens*) abit,
ut abortivus mulieris, qui non vidit solem.
10. Prius quam persentiscant ollæ vestræ rhamnum,
tam vivum quam ardentem turbine abripiet illum (rhamnum Deus).

11. Lætabitur justus cum viderit vindictam,
gressus suos lavabit in sanguine peccatoris.
12. Et dicet homo : Utique fructus *est* justo,
utique *est* Deus judex in terra.

NOTÆ.

Vers. 2. Hengstenberg, *num revera muti* (propr. silentium) estis, *ad loquendum justitiam, ad recte judicandum?* Ewaldus, *num revera justitiam loquimini, o dii* (judices — legit *elim*)? num *recte judicatis filios hominis?* Maurer, *num revera quod lege constitutum,* quod justum est, *loquimini,* etc. : Verbi *alam,* ait, primaria significatio est *ligare,* hinc *lex, pactum.* Alexandrini forsan legerunt *oulam.* — Vers. 3. Non *justitiam,* sed *violentiam,* i. e. injustitiam *appenditis;* τὸ *manuum vestrarum* ponitur ob *corde* in priori hemist. Alii non male : bilancibus inter vos distribuitis prædam injustitia captam. — Vers. 4. Sensus : Malitia eorum est inveterata. — Vers. 5. Hengstenberg, *instar aspidis surdæ,* improbus *obturat,* etc. — Vers. 6. *Excercentis incantationes,* propr. ligantis nodos magicos. — Vers 8. Alii, *sagittas suas,* et ecce! sunt improbi *quasi succidantur.* — Vers. 9. *Vidit,* propr. viderunt, τῷ *abortivus* collective sumpto. Alii, *ut limax...* improbus *abit, ut abortivus...* improbi *non videbunt diu solem.* Limax, saliva emissa viam humectans, quo longius procedit, eo magis dissolvitur. Verum quia hæc dissolutio lentissime fit, non male Alexandrini, quos sequitur Ewaldus, pro *limax,* vertit *cera* : ita et Syrus. — Vers. 10. Rhamni spinis oblongis usus multus est apud Orientales ad ignem in foco, quod facile flagrat. *Vivum,* virentem adhuc nec igne satis accensum. *Ardentem,* propr. *ardorem,* pro re ardente, puta rhamno. Proverb. locutio, cujus sensus : Antequam consilia vestra ad maturitatem aut effectum pervenerint, improviso omnes vestræ machinationes evertentur. « Sæpe accidere solet, ait Rosenmullerus, illis, qui per deserta iter facientes cibos parare sibi volunt, ut subita coorta tempestate ignis ad cibos coquendos accensus exstinguatur, omnisque epularum apparatus destruatur ac dissipetur : unde hæc similitudo ducta videtur. » Alii, *priusquam animadvertant,* animadvertere aliquis possit, cito, præter exspectationem, *spinæ vestræ* sunt *dumus,* celeriter spinæ vestræ excrescunt in dumum amplum et latum; *tam vivum,* virentem, *quam ardentem,* aridum, i. e. totum turbine abripiet illum, dumum Deus, i. e. cito vos, improbi, efflorescitis, sed subito vos omnes ad unum in perniciem agit Deus. Alii, *priusquam persentiscant spinæ vestræ,* i. e. inopinato, *dumum* (vos singulos universosque) *sive virentem, sive aridum, abripiet illum* Deus. Vulgati sensus : Ut agricola succrescentes in arvis teneriores adhuc spinas, antequam duriores fiant, ac lædere possint, radicitus evellit, et quasi cum ira quadam detestatus abjicit, sic illos nondum satis in improbitate confirmatos Deus vita privabit. — Vers. 11. *Lavabit* : post pugnam victores necessario pedes ponunt in sanguine hostium. — Vers. 12. Pro *utique,* alii *tantum, solummodo* : non male. Alexandrini legerunt *shoftam.*

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LVII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, ne disperdas, *David in tituli inscriptionem.*

Titulus nihil habet novi. Argumentum est acris reprehensio hominum iniquorum : quamvis enim occasio scri-

bendi nata sit ex iniquitate Saulis, et ministrorum ejus persequentium. Davidem, tamen reprehensio est generalis, et, ut monuit S. Augustinus, concionatur Spiritus Sanctus per os Prophetæ ad universum genus humanum.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. SI VERE UTIQUE JUSTITIAM LOQUIMINI : RECTA JUDICATE, FILII HOMINUM.

Non desunt ex recentioribus, qui velint totum versiculum hunc legi per interrogationem, hoc modo : « Num vere justitiam loquimini? num recta judicatis, filii hominum? » Sed veteres omnes, Hilarius, Hieronymus, Augustinus, Theodoretus, Euthymius et alii legunt ut nos in textu nostro habemus. Sanctus autem Hieronymus non solum in expositione Psalterii, sed etiam in versione ex hebræo vertit : *Si vere utique justitiam loquimini, recta judicate, filii hominum.* Quamvis enim in prima parte versiculi adsit in hebræo littera ה *he*, quæ est signum interrogationis, tamen in secunda non habetur; proinde ad verbum sic vertendum esset : *Num vere justitiam loquimini? recta judicabitis, filii hominum*; quæ sententia eadem est, cum ista : «Si vere justitiam loquimini, recta judicabitis, filii hominum. » Igitur sententia Prophetæ hæc est : Cum omnes homines interrogati an sit bonum furari, mœchari, decipere, et similia, recte respondeant non esse bonum, quia lex scripta in corde docet ista non esse bona, cum nemo velit talia sibi fieri, convincuntur omnes iniqui non vere loqui justitiam, sed ficte ac simulate, quia in corde suo judicant sibi esse bonum furari, mœchari, decipere, et similia : non enim facerent, nisi bonum sibi esse crederent. Nec solum convincuntur esse mendaces, dum falso loquuntur justitiam, et dicunt : Non est bonum furari, mœchari, decipere, et similia ; sed etiam convincuntur mirabili cæcitate laborare, cum negare non possint malum esse furari, cum videant se non posse pati fures : et tamen judicent, sibi bonum esse furari, et facere alteri, quod sibi fieri nolunt; nam si bonum est furtum, quare nolunt sibi fieri? si non est bonum, quare volunt alteri facere? Adversus istam voluntariam et inexcusabilem cæcitatem clamat Spiritus Sanctus : « Si vere utique justitiam loquimini, » dum dicitis : Malum est furari, mœchari, et similia; « recta judicate, filii hominum, » id est, judicate in corde vestro, non esse facienda, ac per hoc nolite facere, quæ mala esse confessi estis.

Vers. 2. 2. ETENIM IN CORDE INIQUITATES OPERAMINI : IN TERRA INJUSTITIAS MANUS VESTRÆ CONCINNANT.

Ostendit, non sine causa se admonuisse, ut recta judicent, si justitiam vere loquuntur; nam apparet contraria illos facere, ac per hoc non vere justitiam loqui, sed ficte ac mendaciter. « Etenim, inquit, in corde iniquitates operamini, » id est, corde judicatis, ac decernitis mala, neque ibi sistitis; sed « in terras manus vestræ » cordis mandata exequentes « concinnant » iniquitates. Illud, *in terra*, significat peccata operum non posse fieri, nisi dum hic in terris vivimus : nam in inferno erunt quidem mala desideria, sed facultas exequendi non erit. Illud, *concinnant*, in hebræo est *appendunt*, in græco *connectunt*. Sed omnia idem significant, nimirum peccata peccatis apte conjungi, et appendi unum alteri, sed admixta sæpe specie aliqua virtutis, ut turpitudo iniquitatis aliquo modo tegatur. Exemplo esse potest Davidis adulterium : nam adulterio perpetrato, concinnavit David dolum, quo adulterium tegeretur, advocato videlicet Uria marito, atque ad uxorem misso, ut ex eo concepisse videretur ; et quia hoc non successit, adjunxit adulterio homicidium, atque hoc etiam dolo alio concinnato, ut in prælio periisse dici posset. Vide alia exempla apud S. Augustinum.

Peccata peccatis quomodo conectamus?

Vers. 3. 3. ALIENATI SUNT PECCATORES A VULVA, ERRAVERUNT AB UTERO, LOCUTI SUNT FALSA.

Hæc est alia peccatorum miseria, quod non post multos annos vitæ peccare incipiunt, sed ab ipsa nativitate, vix in lucem editi a recto tramite deflectunt. « Alienati sunt peccatores a vulva, » id est, ab ipso exitu de vulva alienati sunt a recto tramite, a via veritatis, a beata vita. « Erraverunt ab utero; » hæc est repetitio, et declaratio ejus quod dictum erat, « alienati sunt a vulva, locuti sunt falsa : » hoc enim est primum ordinarie peccatum actuale, quod pueri committunt, mendacium videlicet; inde se primum prodit naturæ corruptio.

Vers. 4. 4. FUROR ILLIS SECUNDUM SIMILITUDINEM SERPENTIS, SICUT ASPIDIS SURDÆ, ET OBTURANTIS AURES SUAS.

Vers. 5. 5. QUÆ NON EXAUDIET VOCEM INCANTANTIUM, ET VENEFICI INCANTANTIS SAPIENTER.

Docuit morbum peccati ab ipsa infantia incipere : nunc addit, non solum hunc esse morbum diuturnum, sed etiam gravissimum, quia nonnunquam peccatores tanto furore et tanta obstinatione grassantur in perniciem aliorum hominum, ut similes efficiantur serpentibus illis, qui surdi dicuntur, quia incantationibus nullis cedunt. « Furor illis, » id est, gravissimis peccatoribus, qualis tunc erat Saul, est « secundum similitudinem serpentium, » qui nulla arte mansuefieri possunt; imo secundum similitudinem « aspidis surdæ, » quæ obturat cauda aures suas, « ut non exaudiat vocem incantantium, nec venefici incantantis sapienter, » id est, valde periti in arte sua. Utrum sit verum, an fabulosum, quod dicitur de

aspide, claudente sibi aures, ne audiat maleficum incantantem, non multum refert ad hujus Psalmi explicationem. David enim similitudinem ducit ab eo quod vulgo fertur. Monet etiam S. Augustinus non ideo approbari incantationes veneficorum, quia David inde similitudinem accepit : nam et Dominus in Evangelio similitudines duxit a judice injusto, « qui nec Deum timet nec hominem reveretur, » *Luc.* XVIII; et a villico iniquitatis qui, « donando bona domini sui, amicos multos sibi conciliavit, » *Luc.* XVI; et ab illo qui, « invento thesauro in agro alieno, continuo emit agrum illum ut thesauro solus potiretur, » *Matth.* XIII : nec tamen approbavit injustitiam judicis, neque fraudes servorum, nec astutiam cupidorum.

Vers. 6.

6. DEUS CONTERET DENTES EORUM IN ORE IPSORUM, MOLAS LEONUM CONFRINGET DOMINUS.

Descripta gravitate peccati aliquorum hominum, inter quos Saulem David numerabat in primis, describit nunc pœnas eorumdem peccatorum aptissimis similitudinibus. Prima similitudo continetur in hoc sexto versiculo, et summa ejus est, a Deo auferri potentiam hominum peccatorum, quantumvis magni, robusti et feroces esse videantur : nihil enim robustius et terribilius leone, et in ipso leone nihil durius, acutius, horribilius dentibus molaribus. « Deus » igitur « dentes leonum confringet, » id est, robur et potentiam peccatorum quamvis potentissimorum auferet. « Deus, inquit, conteret dentes eorum, » peccatorum videlicet, qui instar leonum discerpunt et dilaniant innocentes. « In ore ipsorum, » id est, dum adhuc sunt in ore ipsorum viventium et rugientium, nam conterere dentes leonum jam evulsos facile est. Declarat, vel repetit more suo Propheta, quod dixit, dum addit : « Molas leonum confringet Dominus, » id est, non solum dentes minores, sed etiam molares, qui sunt omnium maximi et durissimi, confringet Dominus.

Vers. 7.

7. AD NIHILUM DEVENIENT, TANQUAM AQUA DECURRENS; INTENDIT ARCUM SUUM, DONEC INFIRMENTUR.

Potentia impiorum brevissima.

Hæc est altera similitudo, quæ docet potentiam impiorum fore brevissimam, et post modicum ita redigendam esse ad nihilum, ut tota progenie extincta, ne vestigium quidem ejus remaneat. Similitudo autem ducitur, vel a torrentibus secundum Augustinum, qui ita intumescunt, et omnia secum rapiunt, ut flumina maxima esse videantur, et tamen post unam, vel alteram horam omnino siccantur et evanescunt, ut ne gutta quidem aquæ remaneat in alveis torrentium; vel ducitur similitudo ab ingenti pluvia hiemali, ut exponit S. Hieronymus, quæ per loca declivia ita statim decurrit, ut post modicum cessante pluvia, nusquam aqua ipsa compareat. Exempla innumerabilia adduci possunt tum potentissimorum tyrannorum, ut Saulis, Achab, et Hieroboam, vel Neronis, Caii, Domitiani, et similium; tum hæresiarcharum magni nominis, ut Arii, Nestorii, et cæterorum. « Ad nihilum, inquit, devenient tanquam aqua decurrens, » torrentis vel pluviæ, quæ velocissime transit, et vestigium non relinquit. Ac ne putaremus, casu fieri, vel ex naturalibus causis, ut potentissima regna tyrannorum, aut famosissimæ hæreses tam cito finem accipiant, subjungit Propheta : « Intendit arcum suum, donec infirmentur, » id est, impiorum potentia tam celerem finem habebit, quia Deus omnipotens intendit arcum suum adversus eos; neque arcum remittet, donec illi infirmentur, ac debilitentur, et viribus amissis deficiant et pereant.

Vers. 8.

8. SICUT CERA, QUÆ FLUIT, AUFERENTUR : SUPERCECIDIT IGNIS, ET NON VIDERUNT SOLEM.

Tertia est hæc similitudo, quæ demonstrat, non minus facile esse Deo potentiam tyrannorum, atque aliorum impiorum ad nihilum deducere, quam facile sit soli, aut igni ceram liquefacere : cera enim quantumvis indurata, calori solis vel ignis nullo modo resistit, sed continuo liquescit, defluit et perit. « Sicut cera, inquit, quæ fluit, » tangente illam sole, vel igne, ita « auferentur » de medio homines peccatores. Nam « supercecidit ignis » iræ Dei in illos, et ipsi tanquam cera continuo liquefacti perierunt, et non viderunt amplius solem, quem soli viventes videre possunt. In codice hebræo hic versiculus longe aliter habetur. Sic enim vertit S. Hieronymus : *Quasi vermis tabefactus pertranseant, quasi abortivum mulieris, quod non vidit solem.* Sed quod attinet ad vocabulum שבלול *shabelul*, non possunt reprehendi Septuaginta, quod verterint *ceram*, quia hæc vox non habetur, nisi hoc loco, et aliqui volunt significare *vermiculum*, aliqui *limacem*, alii alia. Inter tot opiniones de obscurissima voce, cur non magis credemus Septuaginta Interpretibus antiquioribus, doctioribus, et pluribus? Quod vero pertinet ad illam vocem, תמס *themes*, nulla est difficultas : nam proprie significat *liquefactionem*, et Septuaginta recte verterunt, *ceram quæ fluit*, hoc est, liquescit; et S. Hieronymus, qui vertit *tabefactum*, sensum expressit, non verbum. Denique illa verba, נפל אשת *nephel esheth*, S. Hieronymus recte vertit, *abortivum mulieris*; sed Septuaginta recte etiam verterunt, *supercecidit ignis*, quia remotis punctis Rabbinorum illud נפל *nephel* potest legi *naphel*, quod significat *cecidit*, et illud אשת *esheth*, legerunt sine ultima littera, et verterunt *ignis*, quia *esh ignem* significat.

Vers. 9.

9. PRIUSQUAM INTELLIGERENT SPINÆ VESTRÆ RHAMNUM : SICUT VIVENTES, SIC IN IRA ABSORBET EOS.

Impii prius pereunt, quam bonos et

Hæc est ultima similitudo, qua docet Propheta, impios succidendos et perdendos a Deo, antequam implere possint mala, quæ adversus justos meditati sunt, ut non habeant gaudium de exter-

pios perdant

minio justorum, quod maxime cupiebant : quomodo Saul antea male periit, quam de morte David lætari potuerit; et Diocletianus, et Maximianus, aliique persecutores Ecclesiæ prius perierunt quam ultimum exitium christianorum viderint, ad quod totis viribus inhiabant. Similitudo autem desumpta est a spinis, quæ ab agricola succiduntur, dum teneræ sunt, antequam ad robur rhamni, quod est lignum magnis et durissimis spinis instructum, crescendo perveniant : « Priusquam intelligerent spinæ vestræ rhamnum ; » S. Hieronymus ex hebræo vertit : *Antequam spinæ vestræ crescant in rhamnum.* S. Hilarius et S. Augustinus legunt, *antequam producat spinas vestras rhamnus.* Nostra lectio concordat ad verbum cum hebraica et cum græca. Porro lectio S. Hilarii et S. Hieronymi in sensu conveniunt : nam spinas crescere in rhamnum, et spinas teneras, quæ ferire non possunt, paulatim crescere, et fieri rhamnum, qui duris aculeis suis pungat et feriat : sic etiam rhamnum producere spinas, est rhamnum tenerum, et qui nocere non potest, crescere et induere aculeos, ut maxime nocere valeat. Oportet igitur ad eumdem sensum reducere verba obscura nostræ lectionis : id quod fiet, si per vocem *intelligere,* quæ est in hebraico et græco codice, interpretemur, *crescere ad perfectum robur;* quod quidem hominibus convenit, qui tunc ad perfectam ætatem pervenerunt, quando sapere et intelligere incipiunt. Sed per metaphoram tribuitur etiam aliis rebus. Itaque sic exponi potest versiculus : « Priusquam intelligerent spinæ vestræ rhamnum, » id est, priusquam ad perfectionem suam spinæ teneræ crescendo pervenirent, ut ad instar rhamni pungere, ferire, et lacerare possent; « sicut viventes, sic in ira absorbet eos, » id est, Deus absorbebit (*absorbet* enim hoc loco positum est pro *absorbebit,* sicut in Evangelio, *Joan.* XV, *ardet* pro *ardebit*), Deus, inquam, absorbebit eos sic in ira sua, sicut viventes absorbere solet terra, aut mare : mutatio autem illa personæ familiaris est Prophetis, ut cum loqueretur ad ipsos impios in secunda persona dicens, *spinæ vestræ,* mox transeat ad tertiam dicens, *absorbet eos,* pro *absorbebit vos.*

Vers. 10.

10. LÆTABITUR JUSTUS CUM VIDERIT VINDICTAM, MANUS SUAS LAVABIT IN SANGUINE PECCATORIS.

Cum hæc facta fuerint, quæ supra dicta sunt de perditione impiorum, tunc « lætabitur justus, cum viderit vindictam; » non autem amore vindictæ lætabitur, sed amore justitiæ, et quia videbit se Dei gratia custoditum, non esse lapsum in ea peccata, unde tam severe puniri mereretur; nec solum lætabitur, sed etiam « manus suas lavabit in sanguine peccatorum, » id est, opera bona ipsius magis elucebunt ex comparatione malorum operum peccatorum : nam opposita juxta se posita magis splendent : per sanguinem enim in Scripturis, peccatum intelligi solet. Vel dici potest cum S. Augustino, justum hic in terris lavare manus suas, id est, mundare opera sua, et bene operando fieri diligentiorem, dum cernit sanguinem, id est, mortem ac supplicia impiorum. In hebræo habetur, *pedes suos lavabit.* Sed omnes alii codices græci et latini, et omnes tractatores legunt *manus.*

Vers. 11.

11. ET DICET HOMO : SI UTIQUE EST FRUCTUS JUSTO, UTIQUE EST DEUS JUDICANS EOS IN TERRA.

Cum impii punientur, et justus lætabitur, tunc « dicet homo, » id est, tunc homines, qui ista videbunt, dicent : Si justitia fructum aliquem adfert, ut vere adfert, ille maximus est fructus, quod Deus summus omnium Judex non sinit peccatores impunitos, neque justos irremuneratos; sed retractat omnia injusta judicia, et judicat eos, id est, tam malos, quam bonos, tribuens justis debita præmia pro omnibus bonis operibus, quæ fecerunt, et pro omnibus malis, quæ pertulerunt : et impiis debita supplicia pro omnibus malis, quæ fecerunt, et pro omnibus deliciis, in quibus lascivierunt. Et sic impletur illud *Apoc.* XVIII : « Quantum se glorificavit, et in deliciis fuit, tantum date illi tormentum et luctum. » Judicium autem hoc dicitur fieri in terra, quia fit pro his actionibus quæ factæ sunt in terra, et quia sæpe inchoatur in hac vita, licet perficiendum sit in altera; denique quia ultimum etiam judicium fuit de hominibus, qui adhuc erunt in terra, et inde transituri erunt, vel ad cœlum, vel ad gehennam. Unde dicitur Deus judicaturus orbem terrarum in æquitate. In hebræo codice non habetur conditionalis *si*, cum dicitur *si est fructus justo*, sed אך *ac, vere est fructus justo, vere est Deus judicans eos in terra.* Illud igitur, *si*, quod ex græco transiit in codices latinos, non est conditio, vel particula dubitationem significans : sed explicanda est, ut nos paulo ante explicuimus, *si est aliquis fructus justo,* ut sine ullo dubio est, ille est quod Deus judicabit accuratissime omnia opera bona et mala, et non sinet justos in perpetuum opprimi ab impiis, sed impiis condemnatis justos coronabit. Quæ certe magna est consolatio justorum afflictorum, qui ex fide vivunt, et exspectant beatam spem et adventum magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi, cui sit laus et gloria.

Magna consolatio justorum afflictorum.

PSALMUS LIX

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *In finem*, 1. Ne disperdas, *David in tituli inscriptionem, quando misit Saul, et custodivit domum ejus, ut eum interficeret.*

2. Eripe me de inimicis meis, Deus meus : et ab insurgentibus in me libera me.

3. Eripe me de operantibus iniquitatem : et de viris sanguinum salva me.

4. Quia ecce ceperunt animam meam : irruerunt in me fortes.

5. Neque iniquitas mea, neque peccatum meum, Domine : sine iniquitate cucurri, et direxi.

6. Exurge in occursum meum, et vide : et tu, Domine, Deus virtutum, Deus Israel,

Intende ad visitandas omnes gentes: non miserearis omnibus, qui operantur iniquitatem.

7. Convertentur ad vesperam, et famem patientur ut canes, et circuibunt civitatem.

8. Ecce loquentur in ore suo, et gladius in labiis eorum : quoniam quis audivit?

9. Et tu, Domine, deridebis eos : ad nihilum deduces omnes gentes.

10. Fortitudinem meam ad te custodiam, quia Deus susceptor meus es.

11. Deus meus, misericordia ejus præveniet me.

12. Deus ostendet mihi super inimicos meos, ne occidas eos; nequando obliviscantur populi mei.

Disperge illos in virtute tua, et depone eos, protector meus, Domine.

13. Delictum oris eorum, sermonem labiorum ipsorum, et comprehendantur in superbia sua.

Et de execratione et mendacio annuntiabuntur 14. in consummatione : in ira consummationis, et non erunt.

Et scient quia Deus dominabitur Jacob, et finium terræ.

V. s. h. — *Victori, ut non disperdas David humilem et simplicem, quando misit Saul, et custodierunt domum, ut occiderent* [al. *occideret*] *eum.*

Erue me de inimicis meis, Deus [*h. Domine*] meus, et a resistentibus mihi protege me.

Libera me ab operariis iniquitatis [al. *operantibus iniquitates*], et a viris sanguinum salva me.

Quia ecce insidiati sunt animæ meæ, congregantur adversus me fortissimi [*h. crudelissimi*]: absque iniquitate mea, et absque peccato meo, Domine.

Non egi inique, et illi currunt [al. *cucurrerunt*] et præparantur: surge [*h. expergiscere*] ex adverso pro me, et respice.

Et tu, Domine Deus exercituum, Deus Israel, evigila, ut visites omnes gentes.

Non miserearis universis qui operantur iniquitatem. Semper.

Revertantur ad vesperam, latrent ut canis [al. *canes*], et circumeant [al. *circuibunt*] civitatem.

Ecce loquentur [al. *loquuntur*] in ore suo, gladii in labiis eorum : quasi nemo audiat.

Tu autem, Domine [al. tac. *Domine*], deridebis eos : subsannabis omnes gentes.

Fortitudinem meam ad te servabo : quoniam tu, Deus, elevator meus.

Deus misericordia mea præveniet me: Deus ostendet mihi in insidiatoribus [*h. decantatoribus*) meis.

Ne occidas eos, ne forte obliviscantur populi mei : disperge eos in fortitudine tua, et destrue eos, protector noster Domine [al. *Deus*].

Peccato oris sui, sermone [al. *in peccato et in sermone*] labiorum suorum, et capiantur in superbia sua : maledictionem et mendacium narrantes.

Consume in furore, consume ut non subsistant : et sciant quoniam Deus dominatur [al. *dominabitur*] Jacob, in finibus terræ. Semper.

15. Convertentur ad vesperam, et famem patientur ut canes, et circuibunt civitatem.

Et convertantur ad vesperam, latrent ut canis [al. *canes*], et circumeant civitatem.

16. Ipsi dispergentur ad manducandum; si vero non fuerint saturati, et murmurabunt.

Ipsi vagabuntur ut comedant, et cum saturati non fuerint, murmurabunt.

17. Ego autem cantabo fortitudinem tuam, et exultabo mane misericordiam tuam.

Ego autem cantabo imperium tuum, et laudabo mane misericordiam tuam :

Quia factus es susceptor meus, et refugium meum, in die tribulationis meæ.

Quoniam factus es fortitudo mea [*h. susceptor meus*], et refugium in die tribulationis meæ.

18. Adjutor meus tibi psallam, quia Deus susceptor meus es; Deus meus, misericordia mea.

Virtutem meam tibi cantabo [*h. fortitudo mea tibi psallam*], quoniam Deus adjutor [*h. susceptor*] meus, Deus misericordia mea.

Argumentum. — Preces continet pro sui conservatione ab hostibus impiis, qui vatem sine causa persequerentur et perdere studerent. His igitur hominibus perditissimis pœnas divinas imprecatur, sibi vero defensionem et liberationem ex omnibus periculis fiducia certa in Deum nixus pollicetur. Tempus et occasio carminis indicata est vers. 1. Hodiernos interpretes, qui titulo fidem negant, censentque Psalmum hunc editum esse post exsilium Babylonicum (*Neh.* III, 33 seq., IV, 1 seqq.), bene confutat Hengstenberg. Strophæ quatuor, quarum prima et tertia in fine appositum habent *selah*, secunda et quarta vero ab eodem versu incipiunt, eodemque terminantur: vers. 2-6, 7-10, 11-14, 15-18. Historia legitur I *Sam.* XIX, 11.

1. Præcentori, *ne disperdas,* Davidis carmen mysticum, cum misit Saulus *emissarios*, et custodirent domum, ut interficerent eum.

2. Libera me ab hostibus meis, mi Deus,
ab adversariis meis tutum me præsta :
3. Libera me ab operantibus iniquitatem,
et ab hominibus sanguinolentis salva me.
4. Nam ecce insidiantur animæ (vitæ) meæ;
congregantur adversum me feroces :
non *ob* delictum meum, nec peccatum meum, Jova.
5. Absque culpa *mea* incurrunt *in me* et constituunt se (aciem) :
surge (vel *evigila*) in occursum meum, et vide *res meas afflictas*.
6. Tu vero, Jova Domine, *Deus* exercituum, Deus Israelis,
expergiscere ad puniendum omnes gentes;
ne parcas ulli proditorum pessimorum.

7. Revertebant nocte,
fremebant instar canum,
et circumibant urbem.
8. Ecce effundebant ore suo *nequitiæ verba*,
gladii (sermones aculeati) super labia eorum :
nam (aiunt) quis audit *nos?*
9. Tu vero, Jova, rides eos;
subsannas omnes gentes.
10. Ad robur ejus (Jovæ), ad te, *inquam,* attendo,
nam Deus *est* arx mea.

11. Deus meus gratia sua præveniet me,
Deus videre me faciet inimicos meos.
12. Noli interficere eos *penitus,* ne obliviscatur populus *tanti beneficii;*

vagari eos fac potentia tua, et deturba eos *e suis sedibus*,
tu clypeus noster, Domine.
13. Peccatum oris eorum, sermonemque labiorum eorum *quod attinet*,
et (sic) capiantur in fastu suo,
et propter maledictiones, et propter mendacia, quæ enarrant.
14. Consume in ira, consume, et non sint,
et sciant Deum esse Dominum in Jacob
usque ad limites terræ.

15. Et revertebant nocte,
fremebant instar canum,
et circumibant urbem.
16. Ipsi vagabantur ad vorandum (me),
si non fuerint saturati, at tamen quærendo pernoctaverunt.
17. Ego vero canam potentiam tuam,
et celebrabo mane gratiam tuam,
quod fuisti arx mihi,
et refugium quum versarer in angustiis.
18. Robur meum, tibi canam,
nam Deus arx mea *est*, Deus meus benignus.

NOTÆ.

Vers. 4. *Congregantur :* Maurer, *delitescunt,* insidias ponunt. — Vers. 5. *Constituunt se,* propr. *firmant se.* — Vers. 6. Nomen *goim* hic Davidis adversariorum denotat, *q. d.* Tu, qui in totas gentes soles animadvertere, nec hisce parcas sceleratis : conf. infra vers. 9, et *Ps.* LVI, 8. — Vers. 7. *Revertebant,* me in domo mea non invento. Evaldus et Maurer, *redeunt vespere,* quovis vespere me quærendo adventant, *ululantes canum instar circumeunt urbem,* ut me capiant ; Hengstenberg, *revertentur vespere, frement instar canum, et circumibunt urbem,* ut similitudo desumpta sit a canibus famelicis, qui toto die discurrunt, nec cibum quæsitum inveniunt. — Vers 10. Ita Maurer : nil enim, ait, apud Hebræorum vates frequentius subita personarum mutatione. Alii tamen cum veterum plerisque legunt עֻזִּי, coll. vers. 18, hoc sensu : *Robur meum,* i. e. animam, *spem* meam *ad te custodio;* Ewaldus, *præsidium meum* tu es, *ad quod respicio.* — Vers. 11. *Deus meus,* etc. Secundum Keri vertendum esset, *Deus gratiæ meæ. Videre,* cum voluptate. — Vers. 13. Hengstenberg, *peccatum oris ipsorum* est omne *verbum labiorum ipsorum.* Vulgati sensus : Propter sua scelera fient fabula mundi, legendo *iesoupharou.* — Vers. 14. *Dominum... usque ad limites terræ;* alii, *sciant... usque ad,* etc. — Versiculos 15-16 Hengstenberg vertit per futurum, *et revertentur,* etc.; Maurer vero per optativum, *et redeant,* etc. Vide notata vers. 7. — Vers. 16. Hengstenberg, *ipsi errabunt ad cibum : si non sint saturati, et* (tamen) *sic* (insaturati) *pernoctabunt.* Maurer, *vagentur isti ad vorandum,* prædatum exeant! *profecto satiabuntur,* strage puta, *et pernoctabunt,* noctem transigent supremam. — Vers. 17. *Mane,* ait Maurer et Hengstenberg, opponitur τῷ *vespere* vers. 15. — Vers. 18. *Benignus,* propr. *misericordiæ meæ.*

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LVIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Ne disperdas, *David in tituli inscriptionem, quando misit Saul, et custodivit domum ejus, ut eum interficeret.*

Ex hoc titulo colligitur occasio scribendi Psalmum præsentem. Scribitur enim, lib: I *Reg.* cap. XIX, missos fuisse satellites a Saule, qui custodirent domum David, ne forte noctu effugeret, ut eum mane facto interficerent : sed

Davidem, conjugis suæ consilio et auxilio, per fenestram noctu demissum aufugisse. Scribit igitur in hoc Psalmo David orationem, quam imminente tam ingenti periculo fudit ad Deum; et simul prædicit, ut solet, perditionem inimicorum suorum. S. Augustinus et Theodoretus volunt Davidem figuram Christi fuisse : Christus enim in sepulcro, quasi in domo, custodiebatur a satellitibus, ut impediretur ejus resurrectio, et proinde etiam prædicatio Apostolorum, et ædificatio Ecclesiæ, quæ corpus est Christi. Sed Christus resurrexit non aperto sepulcro, relictis sindonibus, et David evasit relictis in lecto pellibus caprinis. Potest etiam totus Psalmus commode explicari generatim de impiis persequentibus justos, et impiorum exitio, ac justorum liberatione. Solet enim David occasione afflictionum suarum concionari in universum de afflictionibus et consolatione justorum, et malitia ac suppliciis iniquorum. Quæ etiam causa est cur Ecclesia frequentet assidue Psalmodiam; quod non tam accurate faceret, si de solo Davide plerique Psalmi intelligendi essent.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. ERIPE ME DE INIMICIS MEIS, DEUS MEUS, ET AB INSURGENTIBUS IN ME LIBERA ME.

Vox est Davidis in propria domo, quasi in carcere detenti, obsidentibus eum satellitibus Saulis : vox item est Christi in sepulcro jacentis, custodibus adhibitis : vox denique est cujuscumque justi in mortis periculo constituti.

Vers. 2. 2. ERIPE ME DE OPERANTIBUS INIQUITATEM, ET DE VIRIS SANGUINUM SALVA ME.

Hæc est explicatio versiculi superioris : quos enim dixit ibi *inimicos suos*, hic dicit, *operantes iniquitatem;* justi enim non alios habent inimicos, nisi iniquos; neque alia est causa inimicitiæ ipsorum, nisi quia illi iniqui sunt, isti justi; et quos ibi dixit, *insurgentes in se*, hic dicit, *viros sanguinum*, id est, viros homicidas, et qui insurgunt in proximum, ut ejus sanguinem fundant.

Vers. 3. 3. QUIA ECCE CEPERUNT ANIMAM MEAM, IRRUERUNT IN ME FORTES.

Reddit rationem cur dixerit, « salva me, » vel « eripe me, » quia videlicet in maximo discrimine vitæ amittendæ versabatur. Erat enim quasi fera inter rete conclusa, et comprehensa, et jamjam interficienda : quod explicat clarius vox græca ἐθήρευσαν, id est, *venati sunt animam meam*, quod etiam satis congruit cum hebraica ארבו *arebu*, quam S. Hieronymus vertit, *insidiati sunt animæ meæ*. Ergo illud, quod in nostra editione legimus, *ceperunt animam meam*, non significat, *acceperunt vitam meam, meque occiderunt*, sed *comprehenderunt me*, sive captivum me ceperunt. « Et irruerunt in me fortes, » id est, viri potentes, qualis erat rex Saul, Abner dux militiæ, et similes, in me impetum fecerunt : quod dicit, ut ostendat persecutionem suam non esse paucorum satellitum a quibus tunc obsidebatur, sed regis potentissimi, qui alios satellites ac milites ad eum occidendum mittere poterat.

Vers. 4. 4. NEQUE INIQUITAS MEA, NEQUE PECCATUM MEUM, DOMINE : SINE INIQUITATE CUCURRI, ET DIREXI.

Si ad personam Davidis hæc referantur, non significant nullum fuisse in Davide peccatum absolute, sed non fuisse peccatum adversus regem, ut æmuli ejus calumniabantur. At si referantur ad Christum, absolute verissima sunt : Christus enim « peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus, » ut scribit B. Petrus I *Epist.* II. Ait igitur : « Neque iniquitas mea, neque peccatum meum, Domine, » id est, irruerunt in me fortes, et tamen nulla est iniquitas, nulla injustitia, neque peccatum aliud adversus eos a me patratum, ut causam persequendi me habeant. Ego enim « sine iniquitate cucurri, » id est, cursum vitæ hucusque peregi sine ulla ipsorum offensione. « Et direxi, » id est, rectum cursum institui, non declinavi, ad dexteram, ad aucupandos favores potentiorum; neque ad sinistram, ut opprimerem pauperes et humiles. In hebræo habetur in tertia persona, *cucurrerunt, et direxerunt*, id est, inimici mei cucurrerunt adversum me, et direxerunt acies suas, ut me occiderent. Sed Septuaginta Interpretes aliter legerunt verba hebraica, et facilis fuit mutatio, cum prima persona et tertia non differant, nisi in ultima terminatione. Sed res non est magni momenti.

Christus omni peccato caruit.

Vers. 5. 5. EXURGE IN OCCURSUM MEUM, ET VIDE : ET TU DOMINE DEUS VIRTUTUM, DEUS ISRAEL,

Vers. 6. 6. INTENDE AD VISITANDAS OMNES GENTES; NON MISEREARIS OMNIBUS QUI OPERANTUR INIQUITATEM.

Dixerat, *cucurri, et direxi* : qui autem dirigit cursum suum, sine dubio ad Deum currit, ad quem omnia bona, ut ad finem ultimum diriguntur. Ait igitur : Ego bene operando ad te cursum meum direxi; tu igitur vicissim me protegendo, mihi occurre, atque ad me cursum auxilii tui dirige, et vide de proximo periculum meum, considera afflictionem meam; neque potes excusare impotentiam, vel ignorantiam; nam « Dominus » et « Deus virtutum » es; atque ut Dominus, omnia potes, ut Deus, omnia vides, ut Deus virtutum, exercituum, non solum per te, sed etiam per angelos, et quaslibet alias creaturas me juvare potes, quia tibi omnia militant; denique « tu es Deus Israel, » proinde Israelitas, ut proprius eorum Deus ex fœdere cum patribus nostris inito protegere debes. « Intende ad visitandas omnes gentes, » id est, adveniat aliquando dies universalis judicii tui; « et tunc non miserearis omnium operantium iniquitatem, » id est, nullius operantis iniquitatem miserearis, sed omnes pro meritis punias. Hæc videntur accipienda prophetice potius, quam per modum imprecantis, ut

Ad Deum omnia bona diriguntur.

sensus sit : Veniet aliquando magna illa visitatio omnium gentium, in qua reddent omnes Deo summo Judici rationem factorum suorum; et tunc Deus nullius impii miserebitur, sed omnes malos male perdet. Atque ex hac explicatione cessat quæstio, quam S. Augustinus movet, quomodo verum sit, quod hic dicitur : « Non miserearis omnibus qui operantur iniquitatem, » cum constet Deum misertum esse ipsius Davidis operantis iniquitatem adulterii et homicidii, et S. Petri ipsum Christum negantis, et S. Pauli Ecclesiam persequentis. Cessat, inquam, ista quæstio, quoniam Deus miseretur operantium iniquitatem, non ut Judex, sed ut Pater misericordiarum, dum operantes iniquitatem misericorditer convertit ad pœnitentiam. David autem hoc loco loquitur de Deo, ut Judex est, « qui reddet unicuique secundum opera sua, » *Matth.* XVI; ac præsertim in ultimo judicio nullius impii, vel iniqui miserebitur.

Deus miseretur operantium iniquitatem, non ut judex, sed ut pater.

Vers. 7.

7. Convertentur ad vesperam, et famem patientur ut canes : et circuibunt civitatem.

Pergit explicare miseram conditionem iniquorum in novissimo die. « Ipsi enim convertentur ad vesperam, » id est, finito die in quo fructuose converti licebat, nimisque sero sapere incipient, et pœnitentiam agere nihil eis profuturam, de quibus dicitur *Sap.* V : « Pœnitentiam agentes, et præ angustia spiritus gementes. » « Et famem patientur ut canes, » famem utique justitiæ, quam esurire nequaquam quando tempus erat, vel famem qualiscumque consolationis et quietis ; « et circuibunt, » ut canes famelici, « civitatem Dei, » id est, electorum cœtum : respicient enim ad omnes, si quo modo apud aliquem misericordiam invenire possint, sed non invenient; nemo enim Sanctorum in illa die miserebitur operantium iniquitatem. Erit autem hæc digna retributio, quoniam in hac vita viri iniqui « conversi sunt ad vesperam, » id est, ad tenebras noctis, non ad lucem diei ; « et famem passi sunt, » ut canes, id est, famelici fuerunt carnalium delectationum, quæ si comparentur ad spiritualia, cibi sunt corrupti, ac putridi, et canum proprii; et ideo circuierunt civitatem, nam extra civitates in fossis murorum projici solent cadavera equorum, aliorumque animantium immundorum, quæ non ab hominibus, sed a canibus devorantur. Hunc locum alii exponunt de reversione satellitum ad vesperam, ut noctu Davidem in domo sua raperent, et instar canum vitam ejus devorarent. Alii de conversione Judæorum circa finem mundi, juxta illud Apostoli *Rom.* XI : « Cæcitas ex parte cecidit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, et sic omnis Israel salvus fieret. » Alii de conversione eorumdem Judæorum ad vesperam, id est, post mortem Christi, qui famem passi sunt, sicut canes, id est, sicut gentiles, et simul saturati sunt ad prædicationem Apostolorum, et tum ipsi quoque circumierunt civitatem docendo et prædicando ; quæ est expositio S. Augustini. Alii de reversione Judæorum in Palæstinam, post eversionem civitatis suæ Jerusalem, qui famem patiebantur pristinæ felicitatis et cæremoniarum legalium, et circuibant eversam civitatem, si quo modo eam reædificare possent. Nos lectori judicium relinquimus.

8. Ecce loquentur in ore suo, et gladius in labiis eorum : quoniam quis audivit? Vers. 8.

Revertitur ad malitiam iniquorum : vicissim enim loquitur Propheta nunc de culpa, nunc de pœna impiorum. « Ecce, » inquit, qui me quærunt ad necem, « loquentur in ore suo, » id est, submissa voce inter se loquentur, ut vix ex ore sonus egrediatur. « Et gladius in labiis eorum, » et verba ipsorum quasi gladius erunt, quoniam de nece inter se consultabunt. Secure autem inter se loquentur, « quoniam » dicent : « Quis audivit ? » id est, nemo audivit, secretus erit sermo.

9. Et tu, Domine, deridebis eos; ad nihilum deduces omnes gentes. Vers. 9.

Illi putant se non audiri, quando inter se secreto consultant, et putant se magna facturos; « sed tu, Domine, » cui nihil est occultum, « deridebis eos, » tanquam vanos, qui nosti eorum consilia, et impedire conatus ipsorum nullo negotio potes, nec solum inimicos meos deridebis, sed etiamsi omnes gentes cum illis conjungerentur, eas quoque contemneres, et nihil faceres. Ubi illud, *ad nihilum deduces*, in hebræo est, *subsannabis*, ut sit fere idem cum *deridebis*. In græco est ἐξουδενώσεις, *pro nihilo duces*, quod in idem recidit. Itaque ut nostra latina editio cum textibus originalibus conveniat, sic explicandum est illud : *Ad nihilum deduces*, id est, pro nihilo habebis, sive ad nihilum deduces in mente tua, quia tanquam nihilum existimabis. Clarius id habetur in *Ps.* XIV, ubi dicitur : « Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus, » ubi illud, *in conspectu ejus*, demonstrat deduci ad nihilum, non esse exstingui penitus, ac deleri, sed pro nihilo reputari. Quomodo dicitur *Isai.* XL : « Omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram eo, et quasi nihilum et inane reputatæ sunt ei. »

10. Fortitudinem meam ad te custodiam, quia, Deus, susceptor meus es; Deus meus, misericordia ejus præveniet me. Vers. 10.

Quia meminit omnipotentiæ Dei, coram quo omnes gentes pro nihilo reputantur, humiliat se sub potenti manu Dei, ut gratiam mereatur. « Fortitudinem, inquit, meam ad te custodiam, » id est, ego robur meum non ex me habeo, sed a te accepi; ideo non in meis viribus est illud conservare, sed « ad te, » id est, apud te custodiam; tu qui dedisti, conservabis, « quia susceptor meus es, Deus meus; » id est, non sine causa confido in protectione tua, quia tu, Deus, suscepisti me prote-

gendum ab infantia mea, quia tu es proprie Deus meus, quem solum colo. « Misericordia ejus præveniet me, » id est, non frustra hæc loquor, quia misericordia Dei prævenit me olim, et (ut confido) semper præveniet, ut non sinat me opprimi ab hostibus meis. Hæc justissime David dicit, qui in pueritia præventus fuit gratia Dei, et robur divinitus accepit, ut ursum et leonem, ac deinde Goliath gigantem armatum ipse inermis occiderit, et in regem item adhuc puer a Samuele inunctus fuit. Quod si hæc referantur ad Christum, multo magis verificantur, cum ipse non a pueritia, aut infantia, sed a conceptione « unctus fuerit Spiritu Sancto et virtute, » ut loquitur S. Petrus apostolus *Act.* x. In hebræo legitur, *Dei misericordia ejus præveniet me.* Sed Septuaginta Interpretes non legerunt, *elohe*, sed *elohai*, *Deus meus*. Itaque Rabbini non recte puncta collocaverunt.

David in pueritia Dei est præventus misericordia.

Vers. 11. 11. Deus ostendet mihi super inimicos meos; ne occidas eos, ne quando obliviscantur populi mei.

Vers. 12. 12. Disperge illos in virtute tua : et depone eos, protector meus, Domine.

Revertitur Propheta ad inimicos suos, ac prædicit pœnam ipsorum : sed hæc omnia magis loquitur in persona Christi, quam in persona propria. « Deus, inquit, ostendet mihi super inimicos meos, » id est, demonstrabit mihi supplicium, quod patientur inimici mei, quasi dicat : Jam revelavit mihi Deus quid eventurum sit inimicis meis, sed etiam reipsa ostendet eventum, et tunc videbo supplicium quod justissime patientur. Ego autem precor Deum, ut non occidat eos, id est, non omnino exstinguat gentem judaicam : « Nequando homines obliviscantur populi mei; » vult enim Christus agnosci populum suum, unde originem secundum carnem ducit. Rogo igitur, inquit, « ut Deus in virtute sua, » in potentia sua, cui nemo resistere potest, « dispergat illos » per orbem terrarum, et deponat eos de altitudine gloriæ, in qua positi erant, cum essent populus Dei peculiaris, et regnum ac sacerdotium obtinerent. Quæ omnia in Judæis videmus ad litteram adimpleri. In græcis codicibus habetur : *Nequando obliviscantur leges tuas*, et sic legunt Hilarius, Augustinus, Euthymius et alii; sed nostra lectio concordat cum hebraico codice; et credibile est sic etiam vertisse Septuaginta Interpretes, sed græcum textum postea fuisse mutatum : testatur enim S. Hieronymus in epist. *ad Suniam et Fretellam*, in Septuaginta Interpretibus haberi, *populi mei*, ut habetur in hebræo.

Vers. 13. 13. Delictum oris eorum, sermonem labiorum ipsorum; et comprehendantur in superbia sua.

Explicat causam dispersionis Judæorum, quasi dicat : Hæc illis eveniant, propter « delictum oris eorum, » id est, propter sermonem labiorum ipsorum, quo dixerunt *Joan.* xix : « Non habemus regem, nisi Cæsarem; » et : « Sanguis ejus super nos et super filios nostros, » *Matth.* xxvii. Deus enim juste illis tribuit quod sibi imprecati sunt, juxta illud *Dan.* ix : « Et non erit ejus populus, qui eum negaturus est. » « Et comprehendantur in superbia sua, » id est, captivi fiant a Romanis, et humilientur, ac dejiciantur ob superbiam suam, qua gloriabantur se filios esse Abrahæ, et nemini usquam servivisse, ut perspicuum est ex cap. viii *Joan.* Vere enim propter superbiam et contumaciam suam Romanorum indignationem in se provocaverunt, ut patet ex libris Josephi de bello Judaico. Sed illa occasio fuit exitii; vera autem causa fuit superbia, qua Dei Filium contempserunt.

Vers. 14. 14. Et de execratione, et mendacio annuntiabuntur in consummatione, in ira consummationis, et non erunt.

Immanissima Judæorum imprecatio quæ fuerit?

Per execrationem et mendacium intelligo verba illa supra dicta : « Sanguis ejus super nos; » et : « Non habemus regem, nisi Cæsarem. » Illud enim : « Sanguis ejus super nos, » fuit horrenda execratio, qua sibi imprecati sunt Judæi pœnam debitam immanissimo omnium scelerum; illud autem : *Non habemus regem, nisi Cæsarem*, mendacium et simulatio fuit; constat enim illos noluisse dare Cæsari censum, et jactasse se liberos et nemini unquam servivisse, cum tamen hoc ipsum esset insigne mendacium : servierunt enim Pharaoni in Ægypto, Nabuchodonosori in Babylonia, Philistæis in terra promissionis, et tunc, cum hæc dicerent, Romanis manifestissime serviebant. Prædicit ergo Propheta, quod de hac execratione et mendacio, id est, propter hæc delicta oris ipsorum, propter eam horrendam execrationem, et tam superba mendacia, « annuntiabuntur in consummatione, » id est, divulgabuntur, et infames erunt toto orbe terrarum, quando eversa civitate consummaretur ac destrueretur omnis potentia, omnis gloria, omnis status reipublicæ Judæorum. « In ira consummationis, » hoc est in illa consummatione, quæ non casu accidet, sed ab ira et indignatione Dei proveniet, et ideo erit perfecta et absoluta consummatio, ut nunquam deinceps Judæi regnum et civitatem regiam sint habituri : ideo additur, « et non erunt, » id est, et sic peracta consummatione, non amplius subsistent Judæi, id est, non erunt populus, nec regnum, sed dispersio et dissipatio miserabilis, ut hodie cernimus oculis nostris. In codice hebraico legitur : *De execratione et mendacio annuntiabunt*; sed verba hebraica facile mutant significationem : propterea Septuaginta Interpretes, qui peritissimi erant hebraicæ linguæ, verbum activum in passiva significatione interpretati sunt. In eodem codice legitur : *Consume in ira, consume, ut non subsistant*. Verum Septuaginta

Interpretes, vel acceperunt vocem כלה *calle* pro nomine, non pro verbo, id est, pro *consummatione,* non pro imperativo *consume;* vel certe sensum expresserunt, non verbum verbo reddiderunt.

Vers. 15. 15. Et scient, quia Deus dominabitur Jacob, et finium terræ.

Et cum fuerint dispersi Judæi per omnes terras, tunc scient, et aperte videbunt, Deum verum, non solum Dominum esse Jacob, id est, populi Israelitici, sed etiam « finium terræ, » id est, omnium gentium usque ad ultimos fines terræ. Antea, siquidem « notus erat in Judæa Deus, et in Israel magnum nomen ejus, » *Psalm.* xcv, dicebatur : « Effunde iram tuam in gentes, quæ te non noverunt, et in regna quæ nomen tuum non invocaverunt, » *Psalm.* LXXVIII; sed post eversionem Jerosolymæ, Evangelio Christi per orbem terrarum prædicato, dispersi Judæi viderunt ubique Deum verum coli, idola confringi, psalmos Davidicos cani : ita didicerunt Deum non solum Judæorum Deum esse, sed etiam gentium.

Vers. 16. 16. Convertentur ad vesperam, et famem patientur ut canes : et circuibunt civitatem.

Sed nunquam apertius scient Deum dominari Jacob, et finium terræ, quam in novissimo die, quando « stabimus omnes ante tribunal Christi, » *Rom.* xiv, « et illi flectetur omne genu : » tunc convertentur ad pœnitentiam, sed ad vesperam, finito tempore misericordiæ; « et famem patientur ut canes, et circuibunt civitatem » electorum, ut cibum consolationis inveniant.

Vers. 17. 17. Ipsi dispergentur ad manducandum : si vero non fuerint saturati, et murmurabunt.

Iidem Judæi dispergentur ad manducandum, recurrendo ad Patriarchas suos et Prophetas, atque ad eos clamando, ut canes famelici; et quia nihil consolationis accipient, neque ab illis pro filiis agnoscentur, murmurare incipient, et queri de infelicitate sua. Quod si hæc nostra explicatio non probetur, jam indicavimus alias multa, dum versiculum septimum explicaremus.

Vers. 18. 18. Ego autem cantabo fortitudinem tuam, et exultabo mane misericordiam tuam.

Hactenus de impiis persecutoribus; nunc David in persona propria, sive potius in persona Christi, et Ecclesiæ, quæ corpus ejus est, explicat lætitiam et exultationem suam, nec non laudem Dei et actionem gratiarum. « Ego autem, inquit, cantabo fortitudinem tuam, » id est, miseri illi latrabunt et murmurabunt; ego autem e contrario « cantabo, » et laudabo « fortitudinem tuam, » id est, magnam potentiam tuam, quam ostendisti in debellatione et perditione iniquorum. « Et exultabo misericordiam tuam, » id est, exultans laudabo misericordiam, quam ostendisti in liberatione et glorificatione justorum : id autem faciam summo mane, id est, primo quoque tempore ante omnia alia negotia, vel « mane, » id est, inchoante die sempiternæ felicitatis, transacta jam nocte terribilis judicii universalis. Pro *exultabo,* multi latini codices habent *exaltabo :* sed lectio nostra concordat cum textu hebraico et græco, et sic legunt Patres.

Vers. 19. 19. Quia factus es susceptor meus, et refugium meum in die tribulationis meæ.

Declarat effectum misericordiæ, quam exultando decantaturum se promittit, quod videlicet « Deus susceptor ejus fuerit, » id est, protegendum susceperit, « et refugium » illi præstiterit « in omni tribulatione sua. »

Vers. 20. 20. Adjutor meus, tibi psallam, quia Deus susceptor meus es; Deus meus, misericordia mea.

Idem aliis verbis repetit, ut affectum suum et gratum animum erga tantum benefactorem ostendat. Illud, *adjutor meus,* in hebræo est, *fortitudo mea,* ex quo intelligimus significari adjutorem robustum et potentissimum : proinde laudatur ea voce potentia Dei. Per illud autem, *susceptor meus,* laudatur bonitas Dei, quæ sub alas suas protegendos suscipit electos. Per illud, *Deus meus,* significatur summum bonum nostrum, ac finis ultimus omnium desideriorum; quamvis autem in hebræo sit, *Deus misericordiæ meæ,* tamen recte Septuaginta et latinus Interpres verterunt : « Deus meus, misericordia mea, » quia vox hebræa una et eadem, si legatur *elohe,* significat *Deus,* si legatur *elohai,* significat *Deus meus;* et sic legerunt Septuaginta, et hæc est vera lectio, quicquid Rabbini dicant. Denique illud, *misericordia mea,* significat in compendio omnia beneficia Dei, quibus ad ipsum Deum, id est, ad summum bonum pervenimus : recte enim observat S. Augustinus multo amplius esse *misericordia mea,* quam *salus mea, vita mea, spes mea,* et similia. Misericordia enim fecit ut essemus, ut viveremus, ut liberaremur a malo, ut proficeremus in bono; misericordia Dei prædestinati sumus, vocati sumus, justificati sumus, glorificati tandem erimus : nam etiamsi glorificatio ex meritis detur, tamen ipsa merita nostra, dona sunt Dei, quia sine gratia præcedente nulla essent. Merito igitur idem Propheta in *Psalm.* cii dicit : « Qui coronat te in misericordia et miserationibus. »

Plus est misericordia mea, quam salus mea.

PSALMUS LX

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *In finem, pro his qui immutabuntur, in tituli inscriptionem, ipsi David in doctrinam,* 2. *Cum succendit Mesopotamiam Syriæ, et Sobal, et convertit Joab, et percussit Idumæam in valle Salinarum duodecim millia.*

3. Deus, repulisti nos, et destruxisti nos: iratus es, et misertus es nobis.

4. Commovisti terram, et conturbasti eam: sana contritiones ejus, quia commota est.

5. Ostendisti populo tuo dura: potasti nos vino compunctionis.

6. Dedisti metuentibus te significationem, ut fugiant a facie arcus:

Ut liberentur dilecti tui: 7. salvum fac dextera tua, et exaudi me.

8. Deus locutus est in sancto suo: lætabor, et partibor Sichimam, et convallem tabernaculorum metibor.

9. Meus est Galaad, et meus est Manasses, et Ephraim fortitudo capitis mei.

Juda rex meus, 10. Moab olla spei meæ.

In Idumæam extendam calceamentum meum: mihi alienigenæ subditi sunt.

11. Quis deducet me in civitatem munitam? quis deducet me usque in Idumæam?

12. Nonne tu, Deus, qui repulisti nos, et non egredieris, Deus, in virtutibus nostris?

13. Da nobis auxilium de tribulatione, quia vana salus hominis.

14. In Deo faciemus virtutem, et ipse ad nihilum deducet tribulantes nos.

V. s. h. — *Victori, pro liliis testimonium, et humilis simplicis David ad docendum, quando pugnavit adversus Syriam Mesopotamiæ, et adversus Syriam Soba: et reversus est Joab, et percussit Edom in valle Salinarum duodecim millia.*

Deus, projecisti nos, scidisti: iratus convertisti nos.

Commovisti terram, et disrupisti eam: sana contritiones ejus, quoniam commota est.

Ostendisti populo tuo duritiam: potasti nos vino consopiente.

Dedisti metuentibus [al. *timentibus*] te signum, ut fugerent a facie arcus. Semper.

Ut liberentur amici tui: salva dextera tua, et exaudi me.

Deus locutus est in sanctuario suo: lætabor, dividam Sichimam, et vallem Soccoth dimetiar.

Meus est Galaad, et meus est Manasse, et Ephraim fortitudo capitis mei:

Juda legifer meus: Moab olla lavacri mei.

Super Idumæam incedam calceamento meo: mihi Palæstina fœderata est.

Quis deducet me ad civitatem munitam, quis deducet me usque ad Idumæam?

Nonne tu, Deus, qui projecisti nos, et non egredieris, Deus, in exercitibus nostris?

Da nobis auxilium de [al. *in*] tribulatione: vana est enim salus ab homine.

In Deo faciemus virtutem, et ipse conculcabit tribulantes nos.

Argumentum. — Strophæ tres, quatuor constantes versiculis: vers. 3-6, quæ civitati nostræ inflixisti vulnera, sanasti, o Jova; vers. 7-10, qui terram sanctam una cum terris adjacentibus nostram esse jussisti; vers. 11-14, te duce iterum vincemus. De carminis tempore et occasione vide not. ad vers. 2.

1. Præcentori, super lilium, revelatio, carmen mysticum Davidis, ad docendum,
2. Cum debellavit Aramum duorum fluviorum et Aramum Tsobæ, et reversus est Joabus et percussit Edomæos in valle Salis, duodecim millia *virorum*.

3. Deus, *quondam* repulisti nos, fregisti nos,
iratus fuisti, *nunc* reducis (temetipsum, vel spiritum, i. e. robur) nobis.

4. Concussisti terram, disrupisti eam :
sana fracturas ejus, nam vacillat.
5. Videre (experiri) fecisti populum tuum dura,
potasti nos vino titubationis.
6. Dedisti cultoribus tuis vexillum, ut elevarent sese,
propter fidem (promissionem) tuam.

7. Ut eripiantur dilecti tui,
serva dextera tua, et exaudi nos.
8. Deus locutus est in sanctitate sua : lætititia exsultem !
dividam Sichemum,
et vallem Succoth metiar.
9. Mihi est Gileaditis, et mihi Manasse *trans Jordanem*,
et *cis Jordanem* Ephraim munimentum capitis mei,
Juda sceptrum meum.
10. Moab olla (pelvis) lotionis meæ;
super Edom projiciam calceum meum;
de me, Philistæa, vociferare.

11. Quis ducet me in urbem nutritam?
quis deducet me usque in Edom?
12. Nonne tu, Deus, qui rejeceras nos,
neque exibas, Deus, cum exercitibus nostris?
13. Da nobis auxilium a tribulatione,
et (nam) vana est salus hominis.
14. In Deo (ejus auxilio) agemus fortiter,
isque pedibus comminuet adversarios nostros.

NOTÆ.

Vers. 1. Τὸ *super lilium* lætum ac ducem canendi modum denotat. Vid. not. vers. 1 *Ps.* XLV. *Revelatio* a Deo facta. Alii duo vocabula nectunt, ita tamen ut Maurero *shushan edouth* sit instrumentum musicum; Hengstenbergio autem τὸ *super lilium testimonii* sit titulus symbolicus, indicans aliquid lætum et faustum in *testimonio* seu lege inclusum, puta promissionem, quæ in secunda strophe legitur. — Vers. 2. *Debellavit :* Vulgatus, *succendit*, ac si esset *behatsitho*, a *catsath, incendit. Aramum duorum fluviorum*, Mesopotamiam. *Aramum Tsobœ,* Syriam Nesibenam : Syris enim Nesibis *Tsoba* dicitur. *In valle salis,* ad meridiem maris Mortui. *Duodecim millia;* sed II *Sam.* VIII, 12, et I *Paral.* XVIII, 12, cæsorum numerus dicitur 18 millia fuisse : incertum, utrum errore librariorum, an varie, ut sæpe veteribus fieri solet, numeratis cæsis : cum his enim, qui in acie ceciderunt, in fuga cæsi, prouti lubet, connumerari aut omitti possunt.

« Sic vero, ait Michaelis, res gesta videtur : quo tempore in Arabia et ad Euphratem cum Damascenis et Nesibenis Davides pugnabat, ipsam a tergo Judæam invaserunt Idumæi, Hierosolymæ imminentes, quam magno metu afflarunt. Ingens tumultus, ut ex *Ps.* LX intelligitur, sed uno prælio debellatum. Partem enim exercitus, incertum, Joabo an Abisæo duce, in Palæstinam reverti David jussit, eaque Idumæos, cum vix unius diei aut bidui itinere Hierosolyma abessent, tanta clade affecit, ut totius gentis servitus consequeretur. Davidi victoriam tribuit Samuelis liber, Joabo Psalmi LX titulus, Paralipomena Abisæo. Nec inter Samuelis libros et reliquos duo testes pugna : Davidi enim, ut regi, hic haberi honor potest, licet ipse præsens non esset, quod ejus pugnatum est auspiciis. Joabus ergo et Abisæus de hac laude contendant :..... ductu Joabi pugnatum dixerim, sed Abisæo, quod ejus maxime virtute parta victoria sit, a Chronicorum scriptore eam tribui. »

« Sunt qui huic inscriptioni ita omnem fidem denegent, ut carmen, quod sequitur, ad alia plane tempora, quam quæ in illa sunt indicata, referendum existiment..... Mihi quidem minime videtur opus esse,

hebræam inscriptionem sollicitare, cui certe traditionis a majoribus acceptæ auctoritas denegari non poterit. » Rosenmull.

Vers. 4. *Sana* : res jam acta tanquam nunc agenda narratur. — Vers. 5. *Vino titubationis* : tropus Orientalibus perquam familiaris, cujus sensus est, Deum populum Israeliticum ærumnis et calamitatibus affecisse, quæ cum vehementiores sint, animum obturbant, ut qui eo vino sit ebrius dolore pressus jaceat, nec quid consilii capiat, expedire possit. — Vers. 6. *Ut elevarent sese*, exsurgerent sub isto vexillo ad bellum, tuis promissis confisi. Alii, *ut elevaret sese*, et nos duceret; nectuntque ita : *dedisti... propter* vel *juxta promissa tua*. *Hithnoses*, hitph. de *nasas*. Sed Alexandrinus illud retulit ad verb. *nous*, fugere, *qoshet* vero confudit cum *qescheth*, *arcus*, unde hanc produxit interpretationem, *ut fugerent a facie arcus*. — Vers. 8. Sensus : Deus sancte, i. e. fideliter, promisit, ideoque lætitia afficior, promisit, inquam, me terra Cananæa potiturum. Juxta Evaldum et Maurer, quæ post *sanctitate sua* sequuntur Dei sunt sermo : *Exsultabo! Distribuam* inter vos, etc. Minus recte. *Sichem* urbs in montanis Ephraimi inter montes Ebal et Garizim sita. *Succoth* oppidum Gaditarum. — Vers. 9. Meminit locorum cis et trans Jordanem sitorum, ut dominium super totam terram describat. Quod Ephraimus *galeæ*, Juda autem *sceptri* imagine sistitur, indicat, has provincias potentia et imperio eminuisse. — Vers. 10. *Moab*, etc., *q. d. Serviat mihi pro vilissimo mancipio*. *Super Edom*, etc., ut victores agere solebant in devictos. Alii, *projiciam Idumææ calceum meum*, ut eum mihi purget, ut viles servuli solent : ita Hengstenberg. Maurer, *projiciam*, etc., id est, Idumæam occupabo, mihi tanquam propriam vindico, nam projectio calcei in peregrinam regionem signum erat occupationis, quandoquidem in translatione dominii symbolice calceus tradi solebat : cf. *Ruth*. IV, 7. *Vociferare*, clamorem lugubrem ede, utpote et ipsa imperio meo subjicienda : ita Maurer. Hengstenberg, *de me jubila*, i. e. gratulare tibi novum regem, me scil. Alii ironice hoc dictum volunt, de me jubila, si potes, aut si lubet, nihil effectura. Alii, *ad me* supplex *clama*. — Vers. 11. *Urbem*, Bozram, Idumææ caput. — Vers. 13. *Hominis*, ab hominibus exspectata. — Vers. 14. Cf. II *Sam*. VIII, 14.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LIX.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, pro his qui immutabuntur. In tituli inscriptionem ipsi Davidi, in doctrinam, cum succendit Mesopotamiam Syriæ, et Sobal, et convertit Joab, et percussit Idumæam in valle Salinarum duodecim millia.

Occasio scribendi Psalmi præsentis fuit ea victoria, quæ narratur in titulo, et fusius lib. II *Reg*. cap. VIII, et I *Paralip*. XVIII. Occasione, inquam, hujus victoriæ canit Propheta præteritas afflictiones suas, et totius populi, et præsentem ac futuram felicitatem. Quæ omnia possunt etiam applicari Ecclesiæ, quæ post multas persecutiones mirum in modum dilatari et crescere cœpit, ut etiam imperatores et reges, eorumque imperia et regna sceptro suo subjiceret. Non legitur quidem in libris Regum, quod David succenderit Mesopotamiam et Sobal, sed tantum quod ceperit : cæterum non omnia scripta sunt in libris Regum, neque pugnat hic titulus cum ea historia, cum utrumque fieri potuerit. Videtur etiam hic titulus dissentire ab historia, quod hic videantur cæsa a Joab duodecim millia Idumæorum, in lib. autem I *Paral*. XVIII, dicantur cæsi Idumæi ab Abisai fratre Joab, ad decem et octo millia. Sed non est necesse ut de eadem cæde intelligamus titulum hujus Psalmi, et locum Paralipom. Potest enim fieri ut et Joab interfecerit duodecim millia, et Abisai alio tempore decem et octo millia.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. DEUS, REPULISTI NOS, ET DESTRUXISTI NOS : IRATUS ES, ET MISERTUS ES NOBIS.

Incipit narrare præteritas afflictiones populi Israelitici : « Deus, inquit, repulisti nos » a paterna cura et protectione, « et destruxisti nos, » permittens nos destrui, opprimi et vexari a Philistæis, Idumæis, Moabitis aliisque populis inimicis nostris. « Iratus es, et misertus es nobis, » id est, iratus es nobis ob peccata, quibus te ad iracundiam provocavimus, et ideo tradidisti nos in manus hostium nostrorum; sed tamen paulo post « misertus es nobis, » dum nos per gratiam tuam ad pœnitentiam revocasti, et post pœnitentiam a captivitate et persecutione liberasti. Hæc verissima esse intelliget, qui leget librum Judicum, et librum primum Regum. Vicissim enim Judæi nunc ob peccata tradebantur in manus hostium, nunc ob pœnitentiam liberabantur. Eadem contigerunt Ecclesiæ Christi ; persecutionum enim causa tribuitur peccatis christianorum a S. Cypriano in serm. *De lapsis*, ab Eusebio lib. VIII

Vicissitudines populi Judaici et Ecclesiæ unde sint?

Hist. Ecclesiasticæ, a Victore Africano lib. I *De Persecutione Vandalica*, et ab aliis. Tanta autem erat interdum vis persecutionis, ut Ecclesia verissime dicere posset : « Deus repulisti nos, et destruxisti nos : iratus es, et misertus es nobis. » Illud autem, *misertus es nobis*, potissimum tribui debet fortitudini sanctorum martyrum ; quamvis enim Deus iratus peccatis christianorum persecutiones permitteret, tamen valde miserebatur Ecclesiæ, dum insigni dono fortitudinis armaret plurimos christianorum ; et major esset Ecclesiæ gloria ob coronas innumerabilium martyrum, quam depressio et vastatio ob rapinas bonorum, et ruinas ædificiorum sacrorum.

Fortitudo martyrum evenit ob misericordiam Dei.

Vers. 2. 2. Commovisti terram, et conturbasti eam ; sana contritiones ejus, quia commota est.

Explicat magnitudinem persecutionis. « Commovisti, inquit, terram, » id est, non unum, aut alterum populum, non unam, aut duas civitates, sed orbem terræ commovisti. Et quidem si respiciamus persecutiones judaicas, sensus erit : « Commovisti » totam « terram » promissionis ; si vero cogitemus persecutiones christianas, quæ sæpe universales erant, sensus erit : « Commovisti terram » universam, id est, Ecclesiam toto orbe diffusam ; « et conturbasti eam, » id est *dirupisti* (id enim proprie sonat vox hebraica פצם *patsam*), sive *scidisti*, aut *vulnerasti* eam, multis Ecclesiæ membris amputatis, ac per hoc valde « conturbasti eam. » Magna enim turbatio erat in Ecclesia quando membra principalia, Episcopi et Doctores trucidabantur. « Sana contritiones ejus, quia commota est, » id est, tu Deus, qui non ut hostis, sed ut medicus, Ecclesiam ferro aut igne vexasti, sana etiam scissiones et vulnera ejus, quoniam bona commotione mota est, admonita videlicet hoc flagello, conversa est ad pœnitentiam, et ad currendam deinceps viam mandatorum tuorum, quæ diuturna prosperitate languere, ac in via subsistere cœperat.

Vers. 3. 3. Ostendisti populo tuo dura, potasti nos vino compunctionis.

Persistit in eadem narratione, ac dicit : « Ostendisti populo tuo dura, » id est, fecisti ut populus tuus videret, et experiretur duras persecutiones et afflictiones. « Potasti nos vino compunctionis, » id est, occasione hujus flagelli, fecisti ut rediremus ad cor, et biberemus calicem amarum, sed salubrem sanctæ compunctionis. In verbo *ostendisti*, insinuatur benignitas Dei, qui tribulationes nobis, non tam immittit, quam ostendit, ut terreat, non ut noceat : unde multo sunt minores, quam carnalibus videantur ; ideo dicit Apostolus, II *Cor.* IV : « Momentaneum hoc, et leve tribulationis nostræ, » etc. In verbo autem, *potasti nos*, insinuatur eadem benignitas Dei, qui donum saluberrimum pœnitentiæ non ostendit, sed intra nos, atque adeo in imum cordis infundit, quomodo vinum epotum ad viscera calefacienda descendit. Non desunt, qui legant, *vinum soporis*, et sic in hebræo haberi contendant. Sed vox hebraica תרעלה *tarhelah* ambigua est, et sicut *soporem* secundum aliquos significat, ita secundum alios *tremorem*, vel *fletum*, vel, ut Septuaginta viri peritissimi transtulerunt, *compunctionem*. S. Augustinus legit, *vino stimulationis*, quod est idem cum *vino compunctionis* ; stimulus enim ad pungendum fieri solet.

Benignitas Dei in nos manifestatur.

Vers. 4. 4. Dedisti metuentibus te significationem, ut fugiant a facie arcus.

Per illa omnia dura (persecutiones videlicet, et afflictiones) quibus in hoc mundo justi vexantur, signum dat electis suis « metuentibus eum, ut fugiant a facie arcus, » qui sagittas lethiferas jaculabitur in omnes impios tempore suo, id est, in novissimo die : tribulationes enim, quibus nunc purgantur electi a venialibus maculis, signa sunt gravissimarum pœnarum, quas luent impii post hanc vitam ; atque hoc est, quod scribit apostolus Petrus in *Epist.* I, cap. IV : « Tempus est, ut incipiat judicium a domo Dei. Si autem primum a nobis, quis finis eorum qui non credunt Dei Evangelio ? » Et coapostolus ejus Paulus I *Cor.* XI : « Cum judicamur a Domino, corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur. » Deus igitur, dum purgat electos, significat illis, ut a temporali sua tribulatione admoniti, intelligant quæ supplicia maneant impios, et ideo juste et pie viventes fugiant a facie arcus divini, qui extensus nunc manet, sed in die novissimo cum tanto impetu laxabitur, ut impios in æternum perdat.

Deus, dum purgat electos, quid intendat?

Vers. 5. 5. Ut liberentur dilecti tui, salvum fac dextera tua, et exaudi me.

Concludit orationem suam, ac si diceret : Ut ergo liberentur dilecti tui a persecutionibus et angustiis, in quibus tamdiu versati sunt, « salvum fac dextera tua » me regem populi tui, « et exaudi me » pro universo populo deprecantem.

Vers. 6. 6. Deus locutus est in sancto suo : lætabor, et partibor Sichimam, et convallem tabernaculorum metibor.

Vers. 7. 7. Meus est Galaad, et meus est Manasses : et Ephraim fortitudo capitis mei.

Jam incipit ostendere exauditam fuisse orationem suam, et se victoriam obtinuisse de omnibus fere hostibus suis, ac dilatasse vehementer imperium suum. « Deus, inquit, locutus est in sancto suo, » id est, Deus locutus est per me sanctum Prophetam suum, et aperte prædixit quæ futura erant, et jam magna ex parte completa sunt. In textu hebræo juxta puncta Rabbinorum legitur : *Deus locutus est in sanctitate sua*, sive *in sanctuario*. Sed eadem vox hebraica cum aliis punctis significat, *in sancto suo* : nam קדשו *kodsho* est,

in sanctitate sua, et קדשו *kedosho* est, *in sancto suo*, et sic legerunt Septuaginta Interpretes et omnes veteres, excepto S. Hieronymo, qui in versione ex hebræo legit cum Rabbinis, *in sanctuario suo;* sed in *Commentario* legit et interpretatur, *in sancto suo*, id est, in Christo, cujus typum David gerebat. Erat autem notissima prædictio toti populo; nam Abner, dux militiæ Saulis, lib. II *Reg.* cap. III, dicit populo : « Dominus locutus est ad David, dicens : In manu servi mei David salvabo populum meum Israel de manu Philistiim, et omnium inimicorum ejus. Lætabor, et partibor Sichimam. » Post mentionem factam prophetiæ, incipit demonstrare eam prophetiam magna ex parte esse adimpletam. « Lætabor, » inquit, tanquam victor imperio acquisito, et mirifice dilatato; ac primum « partibor Sichimam, » id est, Samariam, tanquam dominus ejus in partes suas dividam, numerabo urbes, oppida, pagos, constituam in eis judices et magistratus. « Et convallem tabernaculorum metibor, » id est, et idem faciam in regione proxima, quæ dicitur « convallis tabernaculorum. » Lege cap. XXXIII *Genes.* : ibi enim dicitur regio illa appellata *Sochot*, id est, *tabernacula*, quia ibi primum Jacob fixit tabernacula, et emit partem agri in terra Sichimorum. Notandum hoc loco est Davidem, enumeraturum provincias regni sui, cœpisse a Sichima, quæ in Samaria est, et pro ipsa Samaria accipitur; et a valle tabernaculorum, quia ibi fuit initium possessionis Jacob et filiorum ejus in terra promissionis. Notandum etiam Davidem non meminisse hoc loco nisi Sichimæ, Sochot, Galaad, Manasse et Ephraim, quæ omnia pertinebant ad tribum Joseph, quia illa erat omnium maxima, et ideo sub nomine ejus intellexit provincias omnium decem tribuum, quæ pertinebant ad regnum Israel. Seorsim postea meminit tribus Juda, cum qua conjungebatur tribus Benjamin, et dicebatur regnum Juda, post divisionem factam sub Roboam. Addit igitur : « Meus est Galaad, et meus est Manasses, » id est, mea est regio, quæ dicitur Galaad a viro sic nominato, et mea est regio, quæ dicitur Manasses a Manasse filio Joseph. « Et Ephraim fortitudo capitis mei, » id est, mea est regio, quæ dicitur Ephraim ab altero filio Joseph; quæ quidam regio plena est virorum fortium, ut dici possit « fortitudo capitis mei, » id est, in qua consistit præcipuum robur, et defensio capitis mei, seu vitæ meæ, et regni mei.

Vers. 8.

8. JUDA REX MEUS : MOAB OLLA SPEI MEÆ.

Post enumeratas provincias decem tribuum sub nomine Manasse et Ephraim, nunc addit tribum Juda, cum qua, ut dixi, conjungebatur tribus Benjamin. « Juda, inquit, rex meus, » id est, mea quoque est tota regio, quæ dicitur Juda a Juda filio Jacob, quæ tribus Juda est tribus regia : nam, ut dixit idem David lib. I *Paralip.* cap. XXVIII : « Deus de Juda elegit principes; » et ipse etiam Jacob moriens, et benedicens filiis, dixit de Juda *Gen.* XLIX : « Non auferetur sceptrum de Juda, et dux de femore ejus, » etc., ad quam promissionem hoc loco David alludens usus est eadem voce hebraica, qua usus fuerat Jacob; nam in hebræo est utrobique vox מחקק, pro qua hoc loco habemus *rex*, et in Genesi *dux*. Significat autem proprie מחקק, *legislatorem* : proprium enim principis, sive regis, sive ducis, est leges dare subjectis populis. Dicit igitur : « Juda rex meus, » id est, tribus Juda, quæ principatum gerit in populo meo, ut ex qua prodierunt principes patres mei, et prodibunt principes filii mei. Post enumeratas provincias regni proprii, enumerat provincias hostium debellatorum, quæ tributariæ factæ erant; ac primo loco ponit provinciam Moabitarum, quæ dicebatur Moab a Moab filio Loth nepote Abraham. « Moab, inquit, olla spei meæ, » id est, provincia Moab mihi jam subjecta est instar ollæ plenæ carnibus, in cujus abundantia et ubertate sperare possum. In hebræo legitur סיר רחצי, *Moab olla lotionis meæ;* et sensum esse volunt, qui ita legunt, Moabitas coactos fuisse ab Israelitis victoribus servire in humili ministerio lotionum : sed in nulla historia legitur Moabitas in tam humili ministerio serviisse Hebræis. Deinde, quamvis verbum רחץ *rachats*, quod hic habetur, significet *lavare*, tamen Septuaginta Interpretes non erant tam imperiti, ut verterent *olla spei meæ*, si vox hebræa solam *lotionem* significaret. Itaque credibile est, aut Septuaginta Interpretes aliquid aliud legisse, aut eam vocem significare non solum *lotionem*, sed etiam *spem* ac *fiduciam*, quemadmodum apud Chaldæos significat.

Juda princeps tribus in filiis Israel.

Vers. 9.

9. IN IDUMÆAM EXTENDAM CALCEAMENTUM MEUM, MIHI ALIENIGENÆ SUBDITI SUNT.

Pergit referre quas alias provincias hostium debellaverit, aut debellare cupiat. « In Idumæam, inquit, extendam calceamentum meum. » Idumæa est regio quam possidebant, qui ab Esau fratre Jacob ortum ducebant. Et quamvis, cum hic Psalmus scriberetur, jam obtinuisset David unam victoriam adversus Idumæos, et occidisset ex ipsis duodecim millia, ut dicitur in titulo Psalmi : tamen nondum totam Idumæam sibi subjecerat; quod postea factum est, ut patet ex illis verbis II *Reg.* VIII : « Et facta est universa Idumæa serviens David. » Ait igitur : « In Idumæam extendam calceamentum meum, » id est, pergam ad bellandam et pedibus conculcandam Idumæam. « Mihi alienigenæ subditi sunt, » hoc est, jam enim Philistæos, qui alienigenæ sunt, debellavi. Philistæi dicuntur alienigenæ, quia nullam affinitatem habebant cum Israelitis. Idumæi enim, Ammonitæ et Moabitæ, quamvis non essent filii Jacob, tamen erant affinitate aliqua illis conjuncti, siquidem Idumæi descendebant ab Esau, sive Edom, qui erat frater Jacobi; Ammonitæ et Moabitæ descendebant a Loth nepote Abrahami. Ex hebræo

David potitus est tota Idumæa.

S. Hieronymus vertit : *Alienigenæ confœderati sunt;* et nostra Vulgata editio in Psalmo CVII, ubi repetentur hi versiculi, sic habet : *Alienigenæ mihi amici facti sunt.* Vox hebraica התרועעי ambigua est : potest enim deduci a verbo רעע *rahah,* quod significat *subjicere* et *conterere;* hanc significationem secuti Septuaginta dixerunt : *Mihi subditi sunt.* Potest etiam deduci a verbo רעה *raha,* quod significat *pascere*, et *societatem*, *atque amicitiam contrahere;* et hanc significationem amplexus est S. Hieronymus, et noster Interpres in Psalmo CVII, qui dixerunt, *confœderati sunt*, vel *amici facti sunt.* Sed uterque sensus bonus est, siquidem Philistæi devicti bello, et tributarii effecti, ac per hoc subditi, ad fœdus et amicitiam admissi sunt.

Vers. 10. 10. QUIS DEDUCET ME IN CIVITATEM MUNITAM? QUIS DEDUCET ME USQUE IN IDUMÆAM?

Quoniam hæc sola gens restabat omnino subjicienda, quæ habitabat in locis munitissimis, ideo David nunc dicit : « Quis deducet me in civitatem munitam? » id est, quo duce, quo auxiliante ingredi potero victor in regiam Idumææ, quæ est civitas valde munita? De munitione regis Idumæorum scribit Abdias propheta cap. I, vers. 3 et 5 : « Superbia cordis tui extulit te habitantem in scissuris petrarum, exaltantem solium tuum, qui dicis in corde tuo : Quis detrahet me in terram? si exaltatus fueris, ut aquila, et si inter sidera posueris nidum tuum : inde detraham te, dicit Dominus. » Declarat autem David de qua civitate munita loquatur, cum addit : « Quis deducet me usque in Idumæam? » id est, quis faciet ut capiam Idumeam, et in eam victor ingrediar? Hæc omnia ad Christum et Ecclesiam mirifice accommodantur; nam regnum Juda est ipsa Ecclesia fidelium. Sichimitæ, sive Samaritani significant hæreticos, qui magno cum labore, sed tandem aliquando vincentur et subjicientur omnes. Ephraim et Manasse significant schismaticos, siquidem Hieroboam separavit eos a Hierosolyma et a templo Domini, et erexit aliud altare : et isti quoque tempore suo subjicientur. Moabitæ et Philistæi significant Gentiles, qui et ipsi ab Ecclesia separabuntur. Denique Idumæi significant Judæos, qui in Christum credere noluerunt, qui omnium obstinatissimi in fine mundi convertentur ad Christum. Quamvis enim Judæi recentiores nos christianos, Idumæos vocent, se autem Israelitas : tamen Apostolus *Rom.* IX, 6, satis aperte declaravit carnales Israelitas secundum spiritum Idumæos esse, non Israelitas; christianos autem secundum spiritum veros esse Israelitas : de qua re vide S. Augustinum in epist. 197, quæ est *ad Asellicum,* alias 200.

Hæc omnia pulchre ad Ecclesiam accommodantur.

Vers. 11. 11. NONNE TU, DEUS, QUI REPULISTI NOS? ET NON EGREDIERIS, DEUS, IN VIRTUTIBUS NOSTRIS?

Respondet interrogationi per aliam interrogationem, quasi dicat : Non est alius, qui me introducere possit in civitatem munitissimam Idumææ, nisi tu, « Deus, qui repulisti nos; et non egredieris » ad bellum confisus « in virtutibus, » id est, in exercitibus nostris : sicut enim te repellente et deserente vincebamur, ita te solo præsente et adjuvante vincere poterimus, non confidentes in viribus exercituum nostrorum, sed in tui solius omnipotentissima virtute.

Vers. 12. 12. DA NOBIS AUXILIUM DE TRIBULATIONE, QUIA VANA SALUS HOMINIS.

Ergo, inquit, tu qui solus potes, et in quo solo confidimus, « da nobis auxilium, » quo de omni tribulatione et angustia liberemur, quia « vana est salus, » quæ ab hominibus exspectari potest.

Vers. 13. 13. IN DEO FACIEMUS VIRTUTEM, ET IPSE AD NIHILUM DEDUCET TRIBULANTES NOS.

In Dei auxilio confisi « faciemus virtutem, » id est, fortiter agemus; « et ipse » erit qui, ut principalis auctor, per instrumenta manuum nostrarum profligabit omnes inimicos qui nos tribulant. Nomine *virtutis* in versu undecimo intelleximus *exercitum*, in hoc autem versiculo intelligimus *fortitudinem*, quia verba hebraica diversa sunt, et illud *exercitum*, hoc *fortitudinem* significat. Quod si in bello corporali verum est in solo Deo confidendum esse, tanquam in auctore præcipuo, multo magis id verum est de bello spirituali, quo Ecclesia pugnat adversus hæreticos, schismaticos, ethnicos et judæos, « et contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus, » *Ephes.* VI.

PSALMUS LXI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — *In finem,* 1. *In hymnis David.*	V. S. H. — *Victori, in Psalmis David.*
2. Exaudi, Deus, deprecationem meam : intende orationi meæ.	Exaudi, Deus, laudationem meam : intende orationi meæ.
3. A finibus terræ ad te clamavi : dum anxiaretur cor meum, in petra exaltasti me.	De novissimo terræ ad te clamabo, cum triste fuerit cor meum.

Deduxisti me, 4. quia factus es spes mea, turris fortitudinis a facie inimici.	Cum fortis elevabitur adversum me, tu eris ductor meus. Quoniam [al. tac. *quoniam*] fuisti spes mea, turris munitissima a facie inimici.
5. Inhabitabo in tabernaculo tuo in sæcula: protegar in velamento alarum tuarum.	Habitabo [*h. peregrinabo*] in tabernaculo tuo jugiter [*h. in sæculum*]: sperabo in protectione alarum tuarum. SEMPER.
6. Quoniam tu, Deus meus, exaudisti orationem meam; dedisti hæreditatem timentibus nomen tuum.	Tu enim, Deus, exaudisti orationem meam: dedisti hæreditatem timentibus nomen tuum.
7. Dies super dies regis adjicies, annos ejus usque in diem generationis et generationis.	Dies super dies regis adjicies, annos ejus donec est generatio et generatio.
8. Permanet in æternum in conspectu Dei: misericordiam et veritatem ejus quis requiret?	Sedebit semper [*h. in sæculum*] ante faciem Dei, misericordia et veritas servabunt eum.
9. Sic psalmum dicam nomini tuo in sæculum sæculi, ut reddam vota mea de die in diem.	Sic canam [*h. psallam*] nomini tuo jugiter, reddens vota mea per singulos dies.

Argumentum. — Implorat auxilium divinum ita, ut recordetur defensionis priorum temporum, ex quibus spem concipit, fore ut regnum recuperet, idque diu et feliciter teneat. Ex vers. 3, ubi poeta se *ex finibus terræ* ad Deum clamare dicit, patet, composuisse hoc carmen, dum exsul esset ultra Jordanem, quo profugerat Absalonis metu, II *Sam.* XVII, 22.

1. Præcentori, *canendum* ad modum *instrumenti* neginath, *carmen* Davidis.

2. Audi, Deus, clamorem meum;
attende preces meas.
3. A fine terræ ad te clamo,
dum caligine obvolvitur cor meum;
in petram *quæ* altior me est, ducas me.
4. Nam tu es refugium mihi,
turris firma coram hoste.
5. Fac ut commorer in tabernaculo tuo in perpetuum,
confidam (confugiam) in latibulo alarum tuarum.
6. Nam tu, Deus, exaudis vota mea,
das (reddis) *mihi* hæreditariam possessionem cultorum tuorum (terram israeliticam).
7. Dies diebus regis adjicias!
Anni ejus *sint* secundum generationem et generationem (sicut ætates multæ)!
8. Solio sedeat in æternum coram Deo!
Gratia et fides fac (propr. *para, jube*) ut custodiant eum!
9. Sic psallam nomini tuo in sæculum,
ut solvam (solvendo) vota mea de die in diem.

NOTÆ.

Vers. 1. *Neginath,* instrum. pulsatile (hinc alii, *cum chordis*), et, ut videtur, a *neginoth* diversum. — Vers. 3. *A fine terræ* : vid. *Argumentum. Caligine obvolvitur :* verba, quæ *involvere* aut *obtegere* notant, tam apud Hebræos, quam apud Arabes frequenter ad animum anxium, miseria quasi obvolutum, transferri constat. *Rupem,* forsan Hierosolymam. *Altior,* etc., i. e. quam meis viribus assequi nequeo.—*Tabernaculo tuo* : ergo ante constructionem *templi:* unde Davidis esse hunc Psalm. contra Ewaldum et alios argui potest. — Vers. 6. Vulgatus subaudiit ל ante *ireei*. — Vers. 8. *Coram Deo,* Deo placens, eumque habens propitium. *Fac,* imperat. pih. per apocopen tertiæ radic. pro *manneh*. Aliis, ut Vulgato, est *quis* interrogativ., sed sine sensu commodo. — Vers. 9. *Sic,* quum tu precibus meis satisfeceris.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LX.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, in hymnis David.

Argumentum hujus Psalmi ex sententia recentiorum quorumdam est oratio Davidis in exilio positi. Ex sententia Theodoreti et Euthymii est oratio populi apud Babylonem captivi. Sed ex sententia SS. Hilarii, Hieronymi et Augustini, quos nos sequimur, est oratio hominis justi, sive Ecclesiæ christianæ in peregrinatione inter tentationes varias laborantis, et ad patriam cœlestem et quietem perpetuam suspirantis.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. EXAUDI, DEUS, DEPRECATIONEM MEAM : INTENDE ORATIONI MEÆ.

Præfatio brevissima hæc est, qua vir justus, sive populus christianus petit audientiam a Deo, ut exaudiat deprecationem suam, et ab ea audita non avertatur, sed benigne potius eam consideret. Vox hebraica רנה *rinnah* significat *clamorem,* non simplicem deprecationem; proinde per deprecationem intelligere debemus orationem magno affectu prolatam, et cum ingenti clamore cordis, et ideo merito petit audiri, et attendi : oratio enim frigida et solis labiis fusa non penetrat nubes, nedum cœlum cœlorum.

Oratio frigida et solis labiis facta non penetrat nubes.

Vers. 2. 2. A FINIBUS TERRÆ AD TE CLAMAVI, DUM ANXIARETUR COR MEUM : IN PETRA EXALTASTI ME.

Nunquam fuit David exul in finibus terræ, neque captivi ducti sunt unquam filii Israel in fines terræ : quare vox hæc Ecclesiæ est, quæ occupavit orbem terræ usque ad ultimos terminos ejus, juxta illud *Psalm.* II : « Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ. » Ait igitur : Ego propagata usque ad fines terræ, « ex ipsis finibus terræ, » id est, ex toto orbe simul per voces membrorum meorum, « ad te clamavi, » ubi per verbum *clamavi* declaravit vocem, illam *deprecationem,* nihil esse aliud, nisi ingentem clamorem. Potest etiam per *fines terræ,* intelligi distantia maxima ab eo qui clamat, ad eum cui clamatur. Deus enim cui clamatur est in finibus cœli, id est, in summo cœlo; is vero qui clamat, est in finibus terræ, id est, in ima terra; ut hæc sit ratio tanti clamoris. Quomodo in *Psalm.* CXXIX dicitur : « De profundis clamavi ad te, Domine. » Magna enim voce clamare debet, qui in imo positus exaudiri vult ab eo qui sedet super Cherubim in altissimo cœlo, id est, qui intelligens infinitam distantiam inter suum nihil et divinas perfectiones, tamen cum ipso Deo colloqui in oratione præsumit. « Dum anxiaretur cor meum, in petra exaltasti me. » Reddit rationem cur magna fiducia clamet ad Deum, quia videlicet, alias expertus est auxilium divinum sibi in tribulatione non defuisse. « Dum » alias, inquit, non raro « anxiaretur cor meum, » ob varias tentationes deprimentes me, tu clamantem exaudisti, « et in petra exaltasti me, » id est, in altissimo et munitissimo loco collocasti, quem locum paulo post « turrim fortitudinis » appellabit. Porro petra ista sublimis Christus est, in quem quicumque per contemplationem exaltatur, et quanta ipse prior passus sit, et quem exitum passiones ejus habuerint, diligenter recogitat, facile vincit, et contemnit omnia. In hebræo habetur, *in petra exaltabitur supra me,* quæ verba nullum sensum faciunt : ideo credibile est Septuaginta non legisse ירום ממני *iarum mimmenni, exaltabitur supra me ;* sed iisdem litteris, una dempta, ירוממני *ieromemenni, exaltabit me,* sive *exaltavit me,* ut habetur in *Psalm.* XXVI ; nam futurum sæpe accipitur pro præterito : parum autem refert quod ad sensum attinet, sive dicatur, *in petra exaltasti me,* sive *Deus in petra exaltavit me.*

Christus petra sublimis.

Vers. 3. 3. DEDUXISTI ME, QUIA FACTUS ES SPES MEA, TURRIS FORTITUDINIS A FACIE INIMICI.

Declarat quod dixit, « in petra exaltasti me : » « Deduxisti me, » inquit, id est, dux mihi fuisti, cum fugerem ab hoste tentationibus me impugnante. « Quia factus es spes mea, » id est, hoc fuit me deducere, et ducem mihi se præbere, implere me bona spe, quæ fecit ut non caderem, sed magno animo omnia tolerarem. Itaque tu « factus es spes mea, et turris fortissima a facie inimici : » qui enim confidit in Deo, et recogitat quid Christus ipse sit passus, et ad quantam gloriam resurgendo pervenerit, et ipsum esse caput nostrum, quem intuendo discimus, quid in terris agere et pati, et quid in cœlo exspectare et desiderare debeamus, ille sine dubio turrim munitissimam ascendit, ubi non solum jacula hostium vitare, sed etiam in hostes tela jaculari poterit.

Vers. 4. 4. INHABITABO IN TABERNACULO TUO IN SÆCULA, PROTEGAR IN VELAMENTO ALARUM TUARUM.

Docet turrim istam fortissimam non esse cœlestem habitationem, sed peregrinantium tabernaculum : nam et vox hebræa גור *gur*, et græca παροικέω, quæ hic habentur, significant proprie, *habitare more peregrinorum.* Ait igitur : « Inhabitabo in tabernaculo tuo in sæcula, » id est, in turri illa fortitudinis inhabitabo tanquam peregrinus in tabernaculo; atque interim « protegar in velamento alarum tuarum, » ut pullus sub alis gallinæ, ne morsibus milvorum pateam. S. Hilarius exponit hanc habitationem tabernaculi. de habitatione domus cœlestis, propter illud verbum, *in sæcula*, Sed S. Augustinus exponit de habitatione peregrinantium, cui favent proprietates vocabulorum, et etiam metaphoræ, quibus Propheta utitur, *turris* quæ defendit ad impetu hostium, *tabernaculi*, quod defendit a pluviis et sole, et *velamentis alarum*, quod defendit a morsibus milvi. Illud, *in sæcula*, significat hoc loco *assidue*, *perpetuo*, *semper*, ut sensus sit : Ab hoc tabernaculo non recedam, quamdiu periculum tentationis erit; quod verbis propriis dicere potuisset : In tua protectione semper confidam, quamdiu vixero in hac carne mortali; vel, ut S. Augustinus exponit, illud, *in sæcula*, significat : Usque in finem sæculi. Ecclesia enim, quæ hic loquitur, durabit usque ad mundi consummationem, in velamento alarum Dei : quamvis enim undique ab hostibus impetatur, tamen « portæ inferi non prævalebunt adversus eam, » *Matth.* XVI.

Vers. 5. 5. QUONIAM TU, DEUS MEUS, EXAUDISTI ORATIONEM MEAM : DEDISTI HÆREDITATEM TIMENTIBUS NOMEN TUUM.

Ratio fiduciæ meæ est : « Quia tu, Deus meus, semper exaudisti, » id est, semper exaudire consuevisti « orationem meam; » exaudisti autem orationem meam, quia inter filios tuos numerasti me, « quibus hæreditatem jam dedisti, » id est, firmiter promisisti : si enim Deus timentibus se filiis suis hæreditatem æternam servat, quomodo non defendet eos in via? quomodo non exaudiet eos de quacumque tribulatione clamantes ad se? quis enim pater filios probos unquam despexit, aut deseruit? « Et si Deus pro nobis, quis contra nos? » *Rom.* VIII. Itaque de hæreditate in cœlis, et protectione in terris omnino securi ac certi sumus, si vere timuerimus eum.

Vers. 6. 6. DIES SUPER DIES REGIS ADJICIES, ANNOS EJUS USQUE IN DIEM GENERATIONIS ET GENERATIONIS.

Quia Propheta meminit hæreditatis Sanctorum, quæ est vita æterna, declarat hanc hæreditatem toti Ecclesiæ promissam, inchoandam esse in capite; et ideo dicit : « Dies super dies Regis adjicies, » id est, Christo regi multiplicabis dies super dies sine ullo fine, et similiter « annos ejus » multiplicabis « usque in diem generationis et generationis, » id est, usque in diem æternitatis; qui dies, quamvis unus sit, tamen æquivalet generationi et generationi, sæculo et sæculo, temporibus et temporibus sine fine. Hac phrasi æternitatem significari perspicuum est ex *Psal.* CXVIII, ubi dicitur : « In æternum, Domine, verbum tuum permanet in cœlo, in generatione et generationem veritas tua. » Cui simile est quod dicitur in *Psalm.* CXXXIV : « Domine, nomen tuum in æternum; Domine, memoriale tuum in generatione et generationem. » In quibus locis pro eodem accipitur *in æternum*, et *in generatione et generationem.* Ex his aperte colligitur hunc Psalmum non convenire regi Davidi, sed soli regi Christo. David enim non vixit ultra septuaginta annos, neque regnum permansit in domo ejus, nisi ad certum ac definitum tempus. Itaque æternitas regis et regni in Scripturis sanctis prædicta, in Christo adimpletur : nam « et regni ejus non erit finis, » ut dicitur *Luc.* I; et « ipse resurgens a mortuis jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur, » *Rom.* VI.

Æternitas regis vel regni intelligitur de Christo.

Vers. 7. 7. PERMANET IN ÆTERNUM IN CONSPECTU DEI : MISERICORDIAM ET VERITATEM EJUS QUIS REQUIRET?

Rex Ecclesiæ « Christus permanet in æternum in conspectu Dei; » ad hoc enim « introivit in cœlum, ut appareat vultui Dei pro nobis, » Apostolo teste, *ad Hebr.* IX. In hebræo est ישב, *sedebit*, sive *sedet in æternum in conspectu Dei*, ut intelligamus Christum permanere sedendo, ut decet regem, non assistendo more ministrorum. « Misericordiam et veritatem ejus quis requiret? » id est, misericordiam, qua redemit genus humanum, et veritatem, qua promissa servavit et servat, « quis investigabit? » Sunt enim abyssus multa, ac, ut Apostolus dicit *ad Ephes.* III : « Charitas Christi supereminet scientiæ, » id est, major est quam intelligi possit. Ita exponunt Theodoretus et Euthymius. S. Hilarius et S. Hieronymus hunc sensum esse volunt : « Misericordiam et veritatem ejus nemo requiret, » quia præsto erit omnibus. In hebræo habetur : *Misericordiam et veritatem para, servabunt eum.* Sed Septuaginta vocem מן *man, para*, legerunt מי *mi, quis*, et verbum נצר *natsar*, quod significat *servare*, ipsi interpretari solent *scrutari*, ut perspicuum est ex *Psal.* CXVIII, vers. 2, et alibi sæpe. Itaque dubium esse non debet quin significet etiam *quærere*, *investigare*, *scrutari* : alioqui non tam constanter Septuaginta viri doctissimi ita redderent. Sed mirum est quam varie legant Patres pronomen additum in hebræo; nam S. Hilarius legit : *Quis requiret eorum;* S. Augustinus : *Quis requiret ei*; S. Hieronymus in *Commentario* : *Quis requiret ejus*; at in versione ex hebræo legit *eum.* Septuaginta omiserunt pronomen in fine verbi, sed addiderunt ad nomen veritatis, *veritatem ejus quis requiret?*

Et sine dubio versio Septuaginta Interpretum optima et clarissima est. Ad litteram ex hebræo sic verti deberet : *Misericordiam et veritatem quis requiret eum?* et sensus est : Misericordiam et veritatem quis requiret ab eo, vel in eo, quem sensum optime reddiderunt Septuaginta, dicentes : « Misericordiam et veritatem ejus quis requiret? »

Vers. 8. 8. SIC PSALMUM DICAM NOMINI TUO IN SÆCULUM SÆCULI : UT REDDAM VOTA MEA DE DIE IN DIEM.

Quia misericordia Christi Domini tam abundanter mihi adest, et veritas ejus tam certa est, ut non sit opus eam requirere ego « sic psallam nomini tuo in sæculum sæculi, » id est, laudabo te Deum meum, non hic in terris tantum, sed etiam in cœlis, æternis hymnis et canticis celebrabo, ut hoc modo « reddam vota » gratiarum actionis « de die in diem, » id est, omnibus diebus præsentibus et futuris, usque ad eum diem, cui nox nulla succedet. Potest etiam sic accipi : « Sic psallam voce nomini tuo semper, » ut etiam opere impleam promissa mea, legem tuam semper et ubique servando; sed prior expositio, quæ S. Hilarii est, magis probatur.

PSALMUS LXII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *In finem*, 1. *Pro Idithun, Psalmus David.*	V. s. h. — *Victori, per Idithun Canticum* [*h. Psalmus*] *David.*
2. Nonne Deo subjecta erit anima mea? ab ipso enim salutare meum.	Attamen apud Deum silebit anima mea : ex eo salus mea.
3. Nam et ipse Deus meus, et salutaris meus: susceptor meus, non movebor amplius.	Attamen ipse est scutum meum [*h. fortitudo mea*] et salus mea : fortitudo mea [*h. susceptor meus*], non commovebor amplius.
4. Quousque irruitis in hominem? interficitis universi vos, tanquam parieti inclinato, et maceriæ depulsæ?	Usquequo insidiamini contra virum, interficitis omnes, sicut murus inclinatus et maceria corruens.
5. Verumtamen pretium meum cogitaverunt repellere, cucurri in siti : ore suo benedicebant, et corde suo maledicebant.	Partem enim ejus cogitaverunt expellere, placuerunt sibi in mendacio : ore suo benedicunt, et corde suo [*h. intrinsecus*] maledicunt. SEMPER.
6. Verumtamen Deo subjecta esto, anima mea, quoniam ab ipso patientia mea.	Verumtamen Deo tace [al. *retice*], anima mea : ab ipso enim præstolatio mea.
7. Quia ipse Deus meus, et salvator meus: adjutor meus, non emigrabo.	Ipse enim [al. *est*] fortitudo mea et salus mea : susceptor meus, non timebo [*h. movebor*].
8. In Deo salutare meum, et gloria mea : Deus auxilii mei, et spes mea in Deo est.	In Deo salutare meum et gloria mea : robur fortitudinis meæ, et salus mea in Deo.
9. Sperate in eo, omnis congregatio populi, effundite coram illo corda vestra; Deus adjutor noster in æternum.	Sperate in eo omni tempore, populi, effundite coram eo cor vestrum : Deus spes nostra. SEMPER.
10. Verumtamen vani filii hominum, mendaces filii hominum in stateris, ut decipiant ipsi de vanitate in idipsum.	Verumtamen vanitas filii Adam, mendacium filii viri [al. *hominum*], in stateris dolosis fraudulenter agunt simul [*h. impositis stateris vanitas ipsi simul*].
11. Nolite sperare in iniquitate, et rapinas nolite concupiscere : divitiæ si affluant, nolite cor apponere.	Nolite confidere in calumnia et in rapina, ne frustremini : divitiæ si affluxerint [al. *fluxerint*], ne apponatis cor.
12. Semel locutus est Deus, duo hæc audivi : quia potestas Dei est, 13. et tibi, Domine, misericordia : quia tu reddes unicuique juxta opera sua.	Unum locutus est Deus, duo hæc audivi : quia imperium [*h. fortitudo*] Dei est : Et tibi, Domine, misericordia : quia tu reddes unicuique secundum opus suum.

Argumentum. — Strophæ tres : vers. 2-5, in Deo reposita est spes mea, insidiantibus mihi improbis; vers. 6-9,

PSALMUS LXI.

in Deo reposita est spes mea, Deo confidite omnes; vers. 10-13, nolite confidere hominibus, opibus, malis artibus: solus Deus est potens, benignus, justus. Ad tempora persecutionum Sauli videtur referendus. Alii aliter.

1. Præcentori, ad Jeduthunum, Psalmus Davidis.

2. Tantum apud Deum securitas *tua*, anima mea,
ab eo *venit* auxilium meum.
3. Tantum ipse petra mea et auxilium meum *est*,
arx mea : non nutabo multum.
4. Quousque irruitis in virum (me)?
contunditis *eum*, omnes vos,
instar parietis inclinati, muri percussi?
5. Tantum ex altitudine *regia* cogitant eum depellere;
diligunt mendacium;
suo *quisque* ore benedicunt, et animo maledicunt.

6. Tantum in Deo secura esto, anima mea;
nam ab eo *proficiscetur* spes (salus sperata) mea.
7. Tantum ipse petra mea et auxilium meum *est*,
arx mea : non nutabo.
8. Apud Deum *est* salus mea et honor meus;
petra mea firma (propr. *potentiæ meæ*), fiducia mea in Deo *est*.
9. Confidite in eo omni tempore, popule (homines);
effundite coram eo cor vestrum:
Deus fiducia (refugium) *est* nobis.

10. Tantum halitus *sunt* homines,
mendacium homines,
ita ut in bilance ascendant;
ex halitu ipsi *sunt* ad unum *omnes*.
11. Ne confidatis in oppressione,
et in rapina ne vanificatis;
divitiæ si creverint, ne apponatis cor.
12. Unum locutus est Deus,
duo *sunt* quæ audivi,
unum : « Deo *est* potentia;
13. *alterum* : Et tibi, Domine, misericordia. »
Nam tu rependis cuique secundum facta ejus.

NOTÆ.

Vers. 1. Ieduthunus musicæ præpositus fuit a Davide, cum Emane et Asapho : conf. I *Chron*. xxv. Maurer hanc vocem pro instrumento habet. — Vers. 2. *Securitas*, propr. silentium, placida spes et exspectatio. — Vers. 5. *Tantum... cogitant*, hoc unum cogitant, ut depellant, etc. — Vers. 9. *Cor*, animi sensa, desideria, curas et sollicitudines animi : cf. *Thren*. II, 19. — Vers. 10. Prius *homines* in hebr. est, filii *Adam*; posterius, filii *isch*, quæ vocabula hic esse opposita multi volunt, ita ut tam *ignobiles*, quam *nobiles* dicantur esse vani. *Mendacium* sæpe dicitur de eo, quod non præstat quod pollicebatur. *Ascendant*, nullius quippe ponderis. *Ex halitu*, i. e. nihil. — Vers. 11. *Et in rapina*, etc. Constructio prægnans, pro : nec in rapina confidatis, ne vani, omni ope destituti, deprehendamini. — Vers. 12. *Unum.... duo*, i. e. hæc duo scio a Deo edoctus. Alii, *Deus locutus est semel, bis, et hæc audivi.*

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, pro Idithun, Psalmus David.

De hoc titulo diximus in explicatione Psalmi tricesimi octavi. Argumentum Psalmi est exhortatio ad patientiam in adversis, et confidentiam in Deo, cujus occasione agitur de vana confidentia in divitiis.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. NONNE DEO SUBJECTA ERIT ANIMA MEA? AB IPSO ENIM SALUTARE MEUM.

Vir justus graviter impugnatus a concupiscentiis variis, quarum quælibet animum humanum sibi subjicere satagit, fortiter reluctans clamat : « Nonne Deo subjecta erit anima mea? » id est, nonne æquum est, et mihi utilius, ut Deo subjiciar, quam dominatui avaritiæ, vel superbiæ, vel luxuriæ? «Ab ipso enim salutare meum. » Nam concupiscentiæ, quæ mihi dominari affectant, nullum stipendium aliud polliceri possunt, nisi mortem sempiternam. Deus autem salutem pollicetur, et certissime præstabit, si fidelem illi subjectionem et obedientiam exhibebo. In hebræo ad litteram legitur : *Attamen ad Deum silebit anima mea, quia ab ipso salus mea*; sed idem est sensus : est enim ac si dicat : Quamvis multa mihi dominari velint, tamen anima mea soli Deo subjecta ad omne mandatum, sive ad omne ejus beneplacitum, ut vera obediens silebit, non contradicet, non murmurabit.

Vers. 2. 2. NAM ET IPSE DEUS MEUS, ET SALUTARIS MEUS: SUSCEPTOR MEUS, NON MOVEBOR AMPLIUS.

Non solum, inquit, ab ipso pendet salus mea, sed ipse est Deus meus, et salutaris meus. In hebræo pro voce *Deus*, est צור *tsur*, quod proprie *petram* sive *fortitudinem* significat. Itaque sensus est : Ipse Deus mihi in hac vita est petra ac robur, in alia erit salus mea, in utraque « susceptor meus est, » quippe qui nunc suscipit protegendum, tunc suscipiet coronandum. Ideo non multum movebor, non nutabo, sed fortis permanebo, quamvis tentationibus quatiar. Illud *amplius*, ut ex hebræo cognoscitur, non significat *deinceps*, aut *in posterum*, sed *multum*, sive *valde*.

Vers. 3. 3. QUOUSQUE IRRUITIS IN HOMINEM? INTERFICITIS UNIVERSI VOS, TANQUAM PARIETI INCLINATO, ET MACERIÆ DEPULSÆ?

Posteaquam de se locutus est, convertitur ad deplorandam stragem animarum, quam per arma variarum concupiscentiarum maligni spiritus quotidie faciunt. Vere enim innumerabiles sunt homines, quos dæmones dejiciunt in peccatum, quod est mors animæ, per avaritiam, ambitionem, luxuriam, iracundiam, invidentiam, et alias ejusmodi passiones. Itaque indignabundus adversus malignos spiritus, dicit : « Quousque irruitis in hominem? » et quia vox hebr. תהותתי *thehothethi* proprie *insidiari* significat, intelligimus Prophetam per *irruere*, significare voluisse irruere per desiderium et astutiam, ut sensus sit : Quousque non cessatis, insidiando generi humano, irruere in hominem impetu astutiæ et insatiabilis desiderii vestri? « Interficitis universi vos, » id est, undique stragem editis animarum universi vos maligni spiritus, diversis quidem in locis, et modis variis, sed ad malefaciendum conjuncti. « Tanquam parieti inclinato, et maceriæ depulsæ; » hic subintelligitur verbum accommodatum, ut sensus sit : Vim facitis humano generi, ex peccato originis sauciato, et ad malum prono, tanquam parieti inclinato, et parieti non solido, sed ex luto et paleis composito, ut maceria potius quam muris dici possit. Quibus verbis miro modo descripsit Propheta tum dæmonum potentiam, et crudelitatem erga genus humanum, tum debilitatem et fragilitatem ipsius generis humani. Vere enim homines post corruptam naturam similes facti sunt maceriæ impulsæ et inclinatæ, quæ facillime dejici potest, quum et fragiles sint, « et propensi ad malum ab adolescentia sua, » ut dicitur *Gen.* VIII; proinde merito clamat Apostolus : « Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? » et mox addit de potentia gratiæ : « Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum, » *Rom.* VII.

Vers. 4. 4. VERUMTAMEN PRETIUM MEUM COGITAVERUNT REPELLERE; CUCURRI IN SITI, ORE SUO BENEDICEBANT, ET CORDE SUO MALEDICEBANT.

Revertitur vir justus ad causam, unde digressus erat ad apostrophen contra inimicos, atque ostendit finem hostibus spiritualibus propositum, dum justos impugnant, esse, ut privent eos æternis honoribus, quos videlicet illis invident, quoniam ipsi inde culpa sua exciderunt, « Verumtamen, inquit, pretium meum cogitaverunt repel-

lere, » id est, ideo tentant, ideo impugnant, ideo concupiscentias excitant, ut pretium, quo redemptus sum, repellant a me, et dignitatem atque honorem illum magnum æternæ gloriæ mihi auferant. Sed ego contra « cucurri in siti, » id est, tanto ardore cucurri ad bravium supernæ vocationis, quanto illi cucurrerunt ad illud a me repellendum. « Ore suo benedicebant; et corde suo maledicebant, » id est, ore suo blandiebantur hortantes ad voluptates vitæ præsentis, tanquam res bonas atque utiles; atque interim « corde maledicebant, » scientes eas ipsas voluptates venenum esse animæ, atque ad impediendam lætitiam sempiternam instrumenta esse aptissima. In hebræo, ut nunc legitur secundum puncta Rabbinorum, sic habetur : *Verumtamen exaltationem ejus cogitaverunt repellere, complacuerunt mendacio, ore suo benedicebant, corde suo maledicebant.* Itaque de quatuor vocibus est difficultas, quæ sunt, *pretium, meum, cucurri, in siti.* Vox *pretium* in hebræo est משאת *masseeth*, quam vocem S. Hieronymus vertit *partem*, Septuaginta verterunt *pretium*, alii vertunt *exaltationem;* in græco est τιμὴν, quæ *honorem* et *pretium* significat. Hilarius, Augustinus, Theodoretus, Euthymius et Hieronymus in *Commentario*, legunt *honorem;* et satis concordat vox hebraica, quæ *exaltationem* significat. Basilius et Ambrosius legunt *pretium*, et exponunt de pretio redemptionis Christi. Sed vox *pretium* significat etiam dignitatem, proinde possumus per pretium intelligere dignitatem, honorem, et exaltationem. Et quod attinet ad sensum, in idem recidit, sive accipiamus pretium pro dignitate, sive pro pretio redemptionis, sive pro utroque, ut supra in nostra explicatione ostendimus. Vox *meum* sine dubio recte posita est hoc loco, et eam habent omnes codices græci et latini, et omnes tractatores; proinde illud, *ejus*, quod est in hebræo, indicat vocem hebraicam esse corruptam vitio scriptorum, quod facile fuit, cum littera quæ significat *meum*, sit *iod*, littera quæ significat *ejus*, sit *vau*, quæ non differunt, nisi quod una est paulo longior altera. Vox *cucurri*, vel *cucurrerunt*, ut alii legunt, bene posita est, et cum hebraica concordat, si removeantur puncta Rabbinorum. Rabbini enim legunt ירצו *irtsu, complacuerunt ;* sed Septuaginta viri longe doctiores legerunt *iarutsu, concurrerunt.* Vox græca ἔδραμον ambigua est, et tam *cucurri* quam *cucurrerunt* significare potest. Et quidem Hilarius, Augustinus et Hieronymus in *Commentario* legunt *cucurri;* Basilius, Theodoretus et Euthymius legunt *cucurrerunt*. Ambrosius utramque lectionem probat et exponit, ut et nos in nostra explicatione fecimus : nam uterque sensus est verus. Vox *in siti* habetur in textu græco, et in omnibus latinis, et legitur ab omnibus expositoribus. Quid autem legerint Septuaginta in hebræo, ut verterent *in siti,* fateor me ignorare; nam vox hebraica כזב *cazab, mendacium* significat, neque est ulla litterarum similitudo inter *sitim*, et *mendacium* in lingua hebraica; sitis enim dicitur צמא *tsama.* S. Ambrosius conatur concordare hanc diversitatem textuum, dicens mendacium sitim habere, veritatem ubertatem. Sed verisimile est in Septuaginta Interpretes aliter legisse, et in voce כזב *cazab* pro *caph* legisse *beth*, quæ sunt litteræ similes, et sic habuisse præpositionem *in* pro aliis duabus litteris, vel aliquid aliud legisse, vel scivisse ea voce *sitim* significari.

5. Verumtamen Deo subjecta esto, anima mea, quoniam ab ipso patientia mea. Vers. 5.

6. Quia ipse Deus meus, et salvator meus; adjutor meus, non emigrabo. Vers. 6.

7. In Deo salutare meum, et gloria mea; Deus auxilii mei, et spes mea in Deo est. Vers. 7.

Redit ad primos duos versiculos, eosque repetit ut ostendat magnas quidem esse tentationes, quibus urgetur, sed tamen se in Dei amore fundatum, atque ejus auxilio fretum nihil metuere. « Verumtamen, inquit, Deo subjecta esto anima mea, » id est, quamtumvis hostes fremant, tu, anima mea, tacita et subjecta obedias Deo. Est enim hoc loco eadem vox hebraica, quæ in primo versiculo, nimirum : *Deo silebit anima mea.* « Quoniam ab ipso patientia mea, » id est, tace Deo, quoniam ipse tibi præstabit auxilium. Nam hoc loco nomine patientiæ significatur patiens exspectatio auxilii divini, ut ex verbo hebraico et græco constat. « Quia ipse Deus meus, » etc. Hic versiculus sextus est omnino idem cum secundo : quamvis enim Interpres latinus vocabula variaverit, tamen in hebræo sunt omnino eadem. Itaque illud, *Deus meus*, est etiam hoc loco, *petra mea;* et illud, *salvator meus*, est *salus mea,* sive *salutaris meus;* et illud, *adjutor meus*, est *susceptor meus;* et denique illud, *non emigrabo*, est eadem vox, quæ antea versa est, *non movebor :* proinde *non emigrabo* significat hoc loco : Non dejiciar de statu meo, non emigrabo ad partes hostium, sed immotus in castris Dei permanebo. Concludit in septimo versiculo se omnia a Deo exspectare, finem videlicet et media. Finis est liberatio ab omnibus malis, et adeptio summi boni : illud significatum est per salutem, hoc autem per gloriam; media sunt auxilium Dei, et spes nostra, quæ proprie nominata sunt. « In Deo, inquit, salutare meum, et gloria mea, » id est, a Deo exspecto salutem, id est, liberationem a malis, et gloriam æternam, quæ est summum bonum : nam cum Deum videbimus, et similes ei erimus, perfecteque illi adhærebimus, tunc vere salvi et beati erimus. Potest tamen etiam cum S. Basilio exponi : In Deo solo, non in ulla re alia glorior : non in divitiis, non in honoribus, non in potentia humana, quia nihil excellentius cogitari potest, quam filium esse Dei. Nec solum in Deo finem ultimum repositum habeo, sed ipse etiam est Deus

auxilii mei, id est, ipse est fons gratiæ, qua adjutus perveniam ad finem illum : et ideo tota spes mea in eo est. In hebræo habetur, *petra roboris mei*, pro *Deus auxilii mei*.

Vers. 8.

8. Sperate in eo, omnis congregatio populi; effundite coram illo corda vestra : Deus adjutor noster in æternum.

Hortatur nunc cæteros ad virtutem, quam ipse Dei dono acceperat : ac primum monet sperandum esse in Deo, deinde addit non esse sperandum in rebus creatis. « Sperate, inquit, in eo, » id est, in Deo, « omnis congregatio populi, » id est, omnis cœtus, omnis populus, omnes homines, non Judæi solum, sed etiam gentes. In hebræo est : *Sperate in omni tempore*; sed manifesta est corruptio in textu hebraico per defectum unius litteræ; nunc enim legitur עת *heth*, quod significat *tempus*; sed esse debet עדת *hadath*, quod significat *congregationem*, et sic legerunt Septuaginta. « Effundite coram illo corda vestra; » effundi dicitur vas, cum evacuatur, et etiam liquor, cum ex vase ejicitur. Itaque si cor accipiatur pro vase, ut accipit S. Basilius, *effundere cor* est evacuare cor a vitiis, affectibus malis, perversis cogitationibus et similibus, quasi liquoribus noxiis; non enim impleri potest cor gratia Dei, sanctisque cogitationibus et desideriis, nisi evacuetur contrariis. Pulchre notat S. Ambrosius admonitos esse homines, ut effundant corda evacuantes ea sordibus, quia scriptum est *Joel.* II, 28 : « Effundam de spiritu meo super omnem carnem. » Si cor accipiatur pro actu cordis, id est, pro cogitationibus et affectibus, tunc effunditur cor, quomodo effunditur aqua, vel vinum. Et hoc modo accipit S. Augustinus, qui vult effundendum esse cor, id est, non retinendum cor in corde, sed effundendum ad Deum, ut cogitationes nostræ et affectus sint in Deo, non in nobis. Significat etiam effusio cordis secundum Ambrosium confessionem sinceram et apertam, qua confitemur peccata et miserias nostras, et ex intimo corde oramus Deum ut misereatur, quomodo dixit Anna I *Reg.* I : « Effudi animam meam in conspectu Domini. » Et de hac effusione videtur hic locus præcipue intelligendus; nam sequitur : « Deus adjutor noster in æternum, » id est, secure confitemini Deo ærumnas vestras, et orate eum; nam adjutor noster est, et non despicit orationes sperantium in se. Illud, *in æternum*, in hebræo est סלה *selah*, quod Græci vertunt διάψαλμα ; noster autem Interpres aliquando omittit, aliquando vertit *semper*, aut *in æternum*; hæc est ratio cur Hilarius, Augustinus et alii non legant, *in æternum*.

Effundere coram Deo cor quid sit?

Vers. 9.

9. Verumtamen vani filii hominum, mendaces filii hominum in stateris, ut decipiant : ipsi de vanitate in idipsum.

Quoniam animadvertit Propheta paucos esse, qui consilium suum sequi velint, ideo invehitur in multitudinem iniquorum : « Verumtamen, inquit, vani filii hominum, mendaces filii hominum. » In hebræo significantius dicitur, הבל בני אדם *hebel bene Adam*, *vanitas filii hominum*, quia maxima pars hominum vacua est vera sapientia, etsi apparenti sapientia, quam *prudentiam carnis* Scriptura sacra *Rom.* VIII appellat, plenissima sit. Ideo autem plerique homines vani, insipientes et imprudentes sunt, quia « mendaces sunt in stateris ad decipiendum, » id est, in stateris dolosis et fraudulentis. Nam, ut recte observat S. Basilius, non agitur hic de stateris proprie dictis, quibus pauci utuntur, illi videlicet soli qui vendunt carnes, aut lanas, aut alia id genus, sed de stateris communibus toti humano generi, id est, de judicio rectæ rationis, quod nobis datum est a Deo, ut discernamus, et quasi in statera appendamus vera bona et vera mala, apparentia bona et apparentia mala, et eligamus vera bona, et vitemus vera mala. Porro maxima pars hominum mentitur sibi et aliis, decipitque se et alios, utens stateris dolosis, et quod miserius est, voluntarie stateris utitur dolosis, juxta illud : « Video meliora proboque, deteriora sequor. » Non est enim qui negare audeat maximum verissimumque malum esse peccatum et gehennam, maxima verissimaque bona justitiam et beatitudinem : et tamen cum appenduntur in statera lucrum temporale, et offensio Dei, lucrum præponderat, et præeligitur; et cum appenduntur temporale detrimentum, et mors æterna, temporale detrimentum præponderat, atque ut illud evitetur, ignis gehennæ contemnitur. Addit Propheta : « Ipsi de vanitate in idipsum, » id est, ipsi vani et mendaces, licet variis modis vani sint et mendaces, tamen in idipsum conveniunt, uniti et conjuncti sunt in hoc, ut vani sint et mendaces; vel brevius : « Ipsi de vanitate in idipsum, » id est, ipsi ex vanitate habent, ut unum sint. In hebræo habetur paulo aliter : *Vanitas filii hominum, mendaces filii hominum in stateris, ad ascendendum ipsi præ vanitate in idipsum*, id est, filii hominum non solum vanitas sunt, et mendacium, sed etiam positi in statera cum ipsa vanitate, ascendunt præ vanitate; ac per hoc leviores, et magis vani sunt, quam ipsa vanitas : quæ est elegantissima amplificatio. Sed tamen non existimo hunc esse litteralem sensum, sed eum, quem paulo ante tradidimus : nam vox illa hebraica, לעלות *lahaloth, ad ascendendum*, cum aliis punctis legi potest, *laholoth*, *ad iniquitatem*, sive *ad deceptionem*, et sic legerunt Septuaginta; imo etiam S. Hieronymus eodem modo legit, cum verterit, *in stateris dolosis* ; et omnes Patres græci et latini sic legunt, et interpretantur. Illud, *ut decipiant*, non debere conjungi cum *ipsi*, perspicuum est ex hebræo et græco textu. Sic enim legendum est, *mendaces in stateris ad decipiendum, ipsi de vanitate in idipsum*.

Maxima pars hominum stateris dolosis utitur.

Vers. 10. **10.** NOLITE SPERARE IN INIQUITATE, ET RAPINAS NOLITE CONCUPISCERE : DIVITIÆ SI AFFLUANT, NOLITE COR APPONERE.

Redit ad exhortationem, ac præcipue, ut caveatur avaritia, quæ est « radix omnium malorum, I *Tim.* VI. » « Nolite, inquit, sperare in iniquitate, et rapinas nolite concupiscere. » Per *iniquitatem* intelligitur calumnia, ut proprie significat vox hebraica בעשק *behoshek,* proinde prohibetur lucrum injustum, tum ex occulta injustitia, quale est calumniantium, tum ex manifesta, quale est rapientium; et additur, « divitiæ si affluant, nolite cor apponere, » id est, ad opes etiam justo titulo acquisitas nolite affectum ponere. Pulchre notat S. Augustinus, eos qui rapinis delectantur, videre quid rapiant, sed non videre a quo rapiantur : rapiunt enim pecuniam fratri, et rapit illis diabolus animam. Notat idem Augustinus cum Basilio, divitias fluere dum affluunt, cæcos autem cupidos considerare quod affluant, et non cogitare quod fluant; ideo dictum esse : Nolite cor apponere, ne videlicet cum fluentibus fluat, et pereat. Oportet igitur, cum affluunt divitiæ, corde immoto et stabilito apud Deum, disponere fluxum earum, ut utiliter fluant : quomodo prudens agricola disponit fluxum aquarum ad irrigandum hortum, ad molam vertendam, et alia ejusdem generis opera; sed non labitur ipse cum aquis labentibus.

Vers. 11. **11.** SEMEL LOCUTUS EST DEUS : DUO HÆC AUDIVI : QUIA POTESTAS DEI EST, ET TIBI, DOMINE, MISERICORDIA; QUIA TU REDDES UNICUIQUE JUXTA OPERA SUA.

Concludit rationem reddens, cur non sint appetendæ divitiæ, et cur ab omni peccato cavendum sit. « Semel, inquit, locutus est Deus, duo hæc audivi. » In hebræo est, *unum locutus est Deus;* quod non videtur cohærere cum sequentibus : « Duo hæc audivi ; » sed illud, *semel* vel *unum,* significat immobilitatem verbi Dei, ut docet S. Hieronymus in commentario hujus Psalmi, quasi dicat : *Semel Deus loquitur, et fit omnino quod loquitur :* obediunt enim omnia Deo ad nutum, ut non sit opus repetere. Vel per *unum* quod Deus locutus dicitur, non intelligitur unum verbum, sed unus sermo, quo multa continentur, ut docet S. Basilius. Vel per *unum* intelligitur Verbum æternum, ut S. Augustinus exponit; Deus enim unum tantum verbum dixit ab æterno, et illud manet in æternum, et æquivalet innumerabilibus verbis. Duo autem, quæ David audivit, et nobis omnibus nuntiavit, hæc sunt : Unum, quod potentia et misericordia in Deo sint : illa ut timeatur, ista ut ametur; alterum, « quod unicuique reddet secundum opera sua, » ita ut neque injuste oppressurus sit aliquos per potentiam, neque misericordia ejus sit præjudicatura justitiæ. Et vere, qui ista duo serio cogitant, atque illis cor suum apponunt, sapientissimi sunt.

Deus unum verbum tantum dixit ab æterno, et illud manet in æternum.

PSALMUS LXIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — *Psalmus David,* 1. *Cum esset in deserto Idumææ.*	V. S. H. — *Canticum* [*h. Psalmus*] *David, cum esset in deserto Juda.*
2. Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo.	Deus fortitudo mea tu es [*h. Deus, Deus meus tu*], de luce consurgam ad te.
Sitivit in te anima mea, quam multipliciter tibi caro mea.	Sitivit te anima mea, desideravit te caro mea : in terra invia et consitiente, ac sine aqua.
3. In terra deserta, et invia, et inaquosa : sic in sancto apparui tibi, ut viderem virtutem tuam, et gloriam tuam.	Sic in sancto apparui tibi, ut videam fortitudinem tuam et gloriam tuam.
4. Quoniam melior est misericordia tua super vitas : labia mea laudabunt te.	Melior est enim misericordia tua quam vitæ [al. *vita*] : labia mea laudabunt te.
5. Sic benedicam te in vita mea, et in nomine tuo levabo manus meas.	Sic benedicam te [al. *tibi*] in vita mea : in nomine tuo levabo manus [*h. palmas*] meas.
6. Sicut adipe et pinguedine repleatur anima mea, et labiis exultationis laudabit os meum.	Quasi adipe et pinguedine implebitur [*h. satiabitur*] anima mea, et labiis laudantibus canet [*h. laudabit*] os meum,
7. Si memor fui tui super stratum meum, in matutinis meditabor in te, 8. quia fuisti adjutor meus.	Recordans tui in cubili meo : per singulas vigilias meditabor tibi.
Et in velamento alarum tuarum exultabo.	Quia fuisti auxilium meum, et in umbra alarum tuarum laudabo.

9. Adhæsit anima mea post te; me suscepit dextera tua.	Adhæsit anima mea post te, me suscepit dextera tua.
10. Ipsi vero in vanum quæsierunt animam meam, introibunt in inferiora terræ:	Ipsi vero interficere [*h. ad calamitatem*] quærunt animam meam : ingrediantur in extrema [*h. inferiora*] terræ.
11. Tradentur in manus gladii, partes vulpium erunt.	Congregentur in manus gladii : pars vulpium erunt.
12. Rex vero lætabitur in Deo, laudabuntur omnes qui jurant in eo, quia obstructum est os loquentium iniqua.	Rex autem lætabitur in Deo, laudabitur omnis quia jurat in eo : quia obstruetur os loquentium mendacium.

Argumentum. — Exponit desiderium et cupiditatem, qua teneatur cultus sacri, a quo se jam separatum esse dolet; sed ejus recordatio quoque in illo exsilio eum delectat, et fiduciam ejus sustentat, fore ut hostibus victis regno restituatur. Hinc strophæ duæ : vers. 2-7, 8-12. Quia vers. 12 *regem* se nominat Davides, hinc merito Dathius arguit carmen ad Absalomi seditionem referendam esse: nam, ait, vivente Saulo nunquam *regis* nomen sibi vindicavit. Cf. I *Sam.* XXII, 5; XXIII, 14, 15, 24, 25; XXIV, 2.

1. Psalmus Davidis, *compositus,* quum esset in deserto Judæ.

2. Deus, Deus meus *es* tu, ab aurora quæro te;
te sitit anima mea;
desiderio tui deficit caro mea,
velut in terra arida et languescente sine aquis.
3. Sic in sanctuario (absens licet) contemplor te *animi mei oculis*,
ut videam (videndo) splendorem tuum et majestatem tuam.
4. Nam melior est gratia tua quam vita;
labia mea *semper* te laudabunt.
5. Sic celebrare te volo per vitam meam,
in nomine tuo levare manus meas.
6. Ut adipe et pinguedine satiatur anima mea,
et labiis exsultationis (jubilantibus) laudes *tuas* canit os meum.
7. Si recordor tui in strato meo,
per *tres noctis* vigilias meditor de te.

8. Nam tu *es* auxilium mihi,
et in umbra alarum tuarum jubilo.
9. Adhæret anima mea tibi,
me sustentat dextera tua.
10. Isti vero (mei adversarii), *qui* ad perniciem quærunt animam (vitam) meam,
venient in infima terræ (orcum).
11. Tradentur in potestatem gladii (interficientur);
portio vulpium (gall. *chacals*) erunt (eorum cadavera).
12. Et rex lætabitur in Deo;
gloriabitur quicumque jurat ei (Davidi, ejus sequitur partes),
quando clausum fuerit os loquentium mendacium.

NOTÆ.

Vers. 1. *In deserto Judæ*, Hierosolymam inter et Hierichuntem sito. Ibi Joannes Baptista prædicavit, *Matth.* III, 1. — Vers. 2. Velut *in terra*, etc. Ad expingendam imaginem proxime prægressam hæc adji-

ciuntur. Alii tamen proprie accipiunt, *in terra arida degens, et fatigatus sine aqua.* — Vers. 3. *Sic*, in tali conditione atque animi statu. *Splendor* et *majestas* Jovæ, i. e. cultus ejus ritus et cæremoniæ.— Vers. 5. *Sic* : vid. vers. 3. *In nomine tuo*, fiducia tui, non aliorum deorum. *Elevatio manuum*, precantis et gratias agentis ritus. — Vers. 6. Sensus : Ex consuetudine quæ mihi est tecum, plena gaudia percipio, quasi cibis delicatissimis satiarer. Alii, *satias animam meam* : non male. — Vers. 11. *Tradentur* : alii, *tradent eos.* — Vers. 12. *Jurat ei* : alii, *jurat per eum*, Davidis Deum, i. e. eum rite colit : cf. *Isai.* XIX, 18; *Amos.* VIII, 14.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Psalmus David, cum esset in deserto Idumææ.

Non legitur David latuisse unquam in deserto Idumææ, sed in deserto Judææ, I *Reg.* XXII et XXIII, et in textu hebraico et græco habetur, *in deserto Judææ;* tamen quoniam Sancti Patres Hilarius, Hieronymus et Augustinus in *Commentario* legunt, *in deserto Idumææ*, non est contemnenda lectio Vulgatæ editionis. Euthymius conatur concordare has lectionum varietates, dicens desertum, in quo latuit David, olim ad Idumæam pertinuisse, postea ad Judæam : sed hoc divinare est. Probabilius videtur desertum Judææ vocatum esse desertum Idumææ amplificandi gratia : quomodo Jerusalem aliquando vocatur Sodoma; nam desertum Idumææ est longe majus deserto Judææ : imo tota Idumæorum regio in montibus et solitudine est, ut intelligi potest ex cap. I *Malachiæ*, ubi loquens Deus de possessione Edom : « Posui, inquit, montes ejus in soltiudinem, et hæreditatem ejus in dracones deserti. » Idem colligitur ex lib. IV *Reg.* cap. III, ubi describitur desertum Idumææ itineris septem dierum, et carens aqua, etc. Argumentum Psalmi est oratio Davidis, qui occasione deserti in quo tunc latebat, deplorat peregrinationem suam, et similium justorum, et desiderium suum ostendit migrandi aliquando ex deserto mundi hujus ad patriam cœlestem.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. DEUS, DEUS MEUS, AD TE DE LUCE VIGILO.

Vers. 2. 2. SITIVIT IN TE ANIMA MEA : QUAM MULTIPLICITER TIBI CARO MEA!

Describit vir justus quæ sint prima opera sua, oriente die : ac dicit esse, quærere Deum, desiderare Deum, miserias suas confiteri Deo. « Deus, Deus meus, » id est, tu, Deus, es fortitudo et robur meum, quia sine te nihil sum, et nihil possum; in hebræo sunt duo nomina, אלהים אלי *Elohim eli*, unum significat *Deum*, alterum significat *fortem*, sed verti solet etiam per vocem *Deus*. Itaque editio græca et latina, quæ habent *Deus, Deus*, reprehendi non possunt; tamen sensus est, quem diximus, quia vox אל *El* significat Deum, ut fortem. « Ad te de luce vigilo, » id est, cum primum lucem aspicio corporalibus oculis, aperio pariter oculos mentis ad te lucem spiritualem et increatam, atque ita ad te quærendum vigilare incipio, non ad opera mundi hujus. Id autem facio, quia « sitivit in te anima mea, » id est, quia desiderat te, ut cibum et potum suum, ut lumen et lætitiam suam. Ipsa enim caro mea multis modis sitivit ad te fontem omnium bonorum : quamvis enim caro non proprie Deum sitiat, tamen sitire dicitur, quia indiget ejus misericordia ob multiplices suas miserias : quomodo dicitur terra arida sitire pluviam, sine qua nihil boni producere potest. Quot sint autem carnis hujus corruptibilis necessitates et miseriæ, quibus ille solus mederi potest, de quo dicitur in *Psalm.* CII : « Qui sanat omnes infirmitates tuas, » nemo est, qui non experiatur. In hebræo codice post illa verba : *Deus, Deus meus*, est pronomen אתה *atthah, tu*, quod Septuaginta omiserunt, sed subintelligi debet, ut sensus sit : *Tu es Deus*, et ideo confidenter ad te confugio, et te alloqui præsumo. Illud autem, *ad te de luce vigilo*, in hebræo est unica dictio אשחרך *ashachareca*, quæ significat, *sub auroram te quæro*, sive in crepusculo matutino, cum incipit misceri lux auroræ tenebris noctis, ego evigilo, ut te quæram : ex quo intelligimus continuum et vehemens fuisse in Davide desiderium Dei, et merito, cum ipse sit omne bonum nostrum, et ingrati sint omnes homines, qui obliviscuntur Deum, juxta illud *Luc.* VI : «Qui benignus est super ingratos et malos.» Denique illud, *quam multipliciter*, est in hebræo כמה *camah*, quæ vox non habetur, nisi hoc loco S. Hieronymus vertit *desideravit*; sed frustra laboramus de significatione vocis, quæ nusquam habetur alibi, et nemo potest reprehendere primos Interpretes.

Vers. 3. 3. IN TERRA DESERTA, ET INVIA, ET INAQUOSA : SIC IN SANCTO APPARUI TIBI, UT VIDEREM VIRTUTEM TUAM ET GLORIAM TUAM.

Describit proprietates deserti, quæ tres sunt, «terra deserta» ab habitatoribus, terra «invia,» terra « sine aqua ; » quarum secunda est effectus,

et tertia est causa primæ; nam terra aliqua deseri solet ab habitatoribus præcipue propter carentiam aquæ, quæ carentia terram arentem et sterilem reddit; sed cum terra deseritur et inhabitabilis efficitur, hoc ipso fit invia : quamvis hoc loco *invia* non est solum terra sine via, sed terra inaccessa, et per quam difficulter ambulari potest : nam vox græca ἄβατον inaccessum significat, et vox hebræa עיף *hhaieph*, significat *lassum*, *fatigatum*, *laboriosum* : ac per hoc significat terram, quæ magno cum labore et fatigatione transmittitur. Videtur enim Propheta significare voluisse terram illam incultam, et rebus necessariis ne dum deliciis carentem, utilem sibi fuisse ad inveniendum Deum. Anima enim quo magis destituitur carnalibus bonis, vel certe quo magis affectum removet a rebus terrenis, et se in quodam deserto mentis constituit, eo facilius ascendit ad cœlestia contemplanda et gustanda. « Ego, inquit, in terra ista deserta, invia, arida » et sitiente constitutus, « sic apparui tibi, » id est, sic apparui coram te per ascensionem mentis, quasi in sanctuario tuo essem, ita ut desertum loco sanctuarii mihi fuerit. Apparui autem coram te, « ut viderem virtutem tuam, et gloriam tuam, » id est, potentiam tuam et majestatem tuam. Illud enim *in sancto*, in hebræo est בקדש *bakodesh*, *in sanctitate*, per quam *sanctuarium* Hebræi significare solent. S. Augustinus paulo aliter exponit, et eum sequentes dicere possumus per desertum intelligi mundum, qui desertus est a veris hominibus et inhabitatus a bestiis, hominibus videlicet « carnalibus et animalibus, » ut eos vocat Apostolus I *Cor.* II; item est invius, quia difficillimum est invenire viam qua exeatur; denique est inaquosus, quia quamvis lacunas habeat aquæ putrefactæ, quæ est sapientia carnalis, caret tamen aqua de cœlo, quæ est sapientia vera, nisi Deus ex magna gratia sua peregrinantibus in hoc deserto viam ostendat, et rorem de cœlo aspergat. Ait igitur David in persona sua, et sanctorum peregrinorum, comitum suorum : Ego in hoc deserto positus et sitiens aquam de cœlo, et exitum invenire cupiens, de mane vigilans mente conscendi ad sanctuarium tuum cœleste, et sic in sancto apparui coram te, ut meditando et contemplando viderem virtutem tuam et gloriam tuam, quoniam in deserto mundi non videmus nisi temporalia, fragilia et vilia. « Ut viderem, inquit, virtutem tuam, » qua de nihilo omnia fecisti, et portas ea verbo virtutis tuæ; viderem quoque gloriam tuam, qua longe superemines universis, et nihil est simile tibi, et omnia, velint nolint, serviunt tibi : et ex hac visione irrorari cœpi, et manna gustare, et viam quæ Christus est, invenire.

Anima quo magis terrena despicit, eo magis cœlestia gustat.

Vers. 4.

4. Quoniam melior est misericordia tua super vitas, labia mea laudabunt te.

Illud, *quoniam*, non videtur referendum esse ad superiora, sed ad sequentia, ut sensus sit : Non solum videbo virtutem tuam et gloriam tuam, sed etiam laudabunt te assidue labia mea, quoniam misericordia tua melior est mihi præ ipsa vita : nam misericordia tua vitam dedit, eadem ipsa misericordia vitam conservat; et si ipsam vitam propter te perdidero, misericordia tua illam mihi multo feliciorem restituet : sed si, ut vitam conservem, a misericordia tua et gratia excidero, et vitæ et misericordiæ jacturam faciam. In hebræo habetur quidem חיים *chaiim*, *vitas*, in numero multitudinis; sed vox etiam pro *vita*, in singulari, accipitur : quomodo multa vocabula habent formam numeri multitudinis, et significationem numeri singularis; et in versiculo sequenti : « Sic benedicam te in vita mea, » habetur eadem vox in numero multitudinis, et tamen Interpretes verterunt in numero singulari. Itaque possumus hoc loco simpliciter per *vitas* vitam interpretari, ut interpretantur SS. Patres Hilarius et Hieronymus in *Commentario*; et sicut legit in textu S. Hilarius : tamen si magis placet accipere in significatione numeri multitudinis, per vitas accipiemus varias functiones viventium, ut vitas mercatorum, vitas militum, vitas clericorum, vitas agricolarum, et similes, ut accipit S. Augustinus, vel vitas quantumlibet longas et felices in hoc mundo, vel denique vitas, tum nostram, tum nobis conjunctorum et charorum, ut parentum, fratrum, filiorum.

Vers. 5.

5. Sic benedicam te in vita mea, et in nomine tuo levabo manus meas.

Sic laudando assidue, « benedicam te in vita mea, » id est, quicquid mihi acciderit, sive prosperum, sive adversum, benedicam tibi in omni tempore; « et in nomine tuo levabo manus meas, » id est, in invocatione nominis tui levabo in oratione manus meas, a te solo exspectans auxilium in adversis, et tibi vicissim gratias agens in prosperis. Porro ritus levandi manus in oratione, in utroque Testamento in usu fuit. Nam cum Moyses, *Exod.* XVII, levaret manus ad Deum, populus vincebat; cum deponeret, vincebatur. Et Apostolus I *Timoth.* II : « Levantes, inquit, puras manus. » Monet autem S. Augustinus eos qui levant manus ad Deum in oratione, si imperare velint, debere etiam levare manus ad bona opera facienda. Significat etiam in Scripturis *levare manus* idem quod jurare per Deum. Sic legimus *Gen.* XIV, dicentem Abrahamum : « Levo manum meam ad Deum possessorem cœli et terræ, quod a filo subtegminis usque ad corrigiam caligæ, non accipiam ex omnibus quæ tua sunt. » Et *Apoc.* X : « Angelus levavit manum suam ad cœlum, et juravit per Viventem in sæcula sæculorum. » Posset igitur illud : *In nomine tuo levabo manus meas*, exponi hoc modo : Per nomen tuum jurabo, ac per hoc te solum pro vero Deo colam; sed prior expositio communior est.

Levare manus idem quod jurare.

Vers. 6. 6. SICUT ADIPE, ET PINGUEDINE REPLEATUR ANIMA MEA; ET LABIIS EXULTATIONIS LAUDABIT OS MEUM.

Hoc est quod petebat, cum levaret in oratione manus suas ad Deum. Hoc, inquit, peto, «ut anima mea repleatur adipe et pinguedine,» id est, repleatur adipe et pinguedine spirituali, quæ non est adeps et pinguedo proprie (id enim corporale quid est), sed quasi adeps et pinguedo. Nam sicut qui adipe bona et pinguedine naturali præditi sunt, non autem inflati, aut vento distenti, sani, fortes, rubicundi et hilares sunt; et contra macie confecti, aridi, debiles, tristes, deformesque sunt : sic qui gratia spirituali, quasi bona adipe pleni sunt, devoti, ferventes, ac semper gaudentes sunt; et contra qui spiritu carent, ad omnia spiritualia nauseant, acedia consumuntur, infirmi ac debiles, nihil boni facere, nihil mali tolerare valent. Sed, ut recte monet S. Augustinus, in hac eremo saginam sapientiæ et justitiæ desiderare et petere possumus, sed tunc demum obtinebimus, cum ad patriam pervenerimus; tunc enim implebitur illud *Psalm.* CXLVII : «Frumenti adipe satiat te Dominus;» et illud *Matth.* V : «Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur;» et tunc perfecte et sine ullo fine, vel tædio, « labiis exultationis,» id est, labiis exultationem resonantibus «laudabit» Deum « os nostrum :» tunc enim succedet orationi laudatio, quando ita pleni erimus, ut nulla re indigeamus, quod fiet cum Deus erit omnia in omnibus : nunc autem nunquam tam multa habemus, quin pluribus egeamus, ac per hoc oratione assidua opus habeamus.

Vers. 7. 7. SI MEMOR FUI TUI SUPER STRATUM MEUM, IN MATUTINIS MEDITABOR IN TE, QUIA FUISTI ADJUTOR MEUS.

Cogitandum de Deo maxime dum vacamus ab omni opere.

Ostendit in hac etiam vita se perpetuo recordaturum Dei et beneficiorum ejus, et non solum in patria, quando repletus adipe, labiis exultantibus laudabit Deum. «Si, inquit, memor fui tui» nocte etiam profunda, dum adhuc jacerem «super stratum meum,» multo magis interdiu, atque adeo tempore matutino surgens «meditabor in te,» id est, de te cogitabo et considerabo potentiam tuam et gloriam tuam; «quia» tu semper «fuisti adjutor meus,» id est, ideo semper recordabor tui in gratiarum actione, quia tu semper recordatus es mei in auxilio et protectione. S. Augustinus colligit ex hoc loco utilissimum documentum, si quis velit inter operandum recordari Dei, atque ejus amorem et timorem semper ante oculos habere, dum operatur, necesse esse ut antea super stratum, id est, in quiete recordetur Dei, et beneficia ejus ac promissa consideret. Ideo enim plerique mortales inter operandum se gerunt, ac si Deum non haberent, quia non habent tempus aliquod feriatum, in quo colligant se, et meditationi rerum cœlestium vacent. Quidam codices latini habent : *Sic memor fui;* sed recte habet nostra lectio : *Si memor fui,* quoniam sic legunt codices hebraici, et SS. Patres Hilarius et Augustinus.

Vers. 8. 8. ET IN VELAMENTO ALARUM TUARUM EXULTABO; ADHÆSIT ANIMA MEA POST TE, ME SUSCEPIT DEXTERA TUA.

Quia dixerat : «Tu fuisti adjutor meus,» ne putaretur jam securus, et de Dei protectione non amplius laborare, subjungit : «Et in velamento alarum tuarum exultabo,» id est, continebo me sub umbra alarum tuarum, et in protectione tua sperans, «exultabo,» securus a milvo, dum sub omnipotentis aquilæ pennis latebo. «Adhæsit anima mea post te.» Et hac protectione, et tam ingentibus beneficiis provocata «anima mea adhæsit,» glutine fortissimæ charitatis, «post te,» id est, vestigiis tuis inhæsit, ab illis nulla tentationum vi separari se patiens. Porro adhærere vestigiis Domini glutine charitatis, non est sterili quodam affectu Deum diligere, sed ejus præcepta ex charitate servare; nam « qui diligit me, ait Dominus *Joan.* XIII, sermonem meum servabit;» ideo non dixit : *Adhæsit tibi*, sed *post te*, tibi videlicet obediens ac subjecta. Ac ne videatur sibi tribuere, quod tam ardenter Deo inhæserit, addit : «Me suscepit dextera tua,» id est, ideo sequor te, quia tu me traxisti; ideo te diligo, quia tu prior dilexisti me, ac ut te diligerem, tu me diligendo fecisti. Beatus plane, qui quantumvis in virtute proficiat, sub Deo proficere se intelligit, et semper ut parvulum, et quasi pullum gallinæ sub alis Dei se collocat. Beatior autem, qui vere dicere potest : «Adhæsit anima mea post te,» qui non solum sperat in velamento alarum Dei, sed etiam ex toto corde ita diligit, ut cum Apostolo dicere possit : «Quis me separabit a charitate Christi?» *Rom.* VIII. Beatissimus vero, qui proprio experimento, vel potius testimonium reddente spiritu Dei spiritui suo, didicit se «a dextera Dei esse susceptum :» ipse enim Dominus de talibus dicit *Joan.* X : «Non rapiet eos quisquam de manu mea. Et nemo potest rapere eos de manu Patris mei. Ego et Pater unum sumus.»

Beatus quis dicendus sit?

Vers. 9. 9. IPSI VERO IN VANUM QUÆSIERUNT ANIMAM MEAM : INTROIBUNT IN INFERIORA TERRÆ, TRADENTUR IN MANUS GLADII, PARTES VULPIUM ERUNT.

In duobus ultimis versiculis prædicit Propheta interitum et exterminium ultimum eorum, qui persequuntur justos et felicitatem ac beatitudinem sempiternam justorum. «Ipsi vero,» videlicet impii persecutores, «in vanum quæsierunt animam meam;» nam ideo impii persequuntur justos, ut ipsi soli secure possideant terram, et fruantur deliciis et imperio terreno; sed frustra laborant : nam ipsi non possidebunt terram, sed a terra absorbebuntur; et absorpti a terra et in

inferno constituti, non ibi deliciis, aut imperio fruentur, ac ne quiescent quidem, sed addicti erunt perpetuis suppliciis, et subjecti erunt dæmonibus, quasi lupis et vulpibus crudelissimis. « In vanum quæsierunt animam meam, » id est, frustra conati sunt vitam meam tollere, meque interficere. Hoc dicere potest quilibet justus, sive Christus pro se et pro membris suis. « Introibunt in inferiora terræ; » ecce cur in vanum quæsierunt, nam finis eorum erat libere terram possidere; sed infra terram dejicientur, in corde terræ, in inferno cogentur perpetuo habitare. « Tradentur in manus gladii, » id est, in inferno non quiescent, multo minus fruentur bonis terræ; sed « tradentur in manus gladii, » id est, in potestatem tormentorum : supplicia enim, ut instrumenta Dei Judicis supremi et irati in miseros sine cessatione desævient. « Partes vulpium erunt, » id est, non dominabuntur amplius super homines justos, sed ipsi subjecti erunt dæmonibus injustis, quasi pars et hæreditas ipsorum. Vocantur autem vulpes potius quam lupi vel leones, ipsi dæmones, quia magis versutia vulpina, quam vi leonina peccatores capiunt, sibique subjiciunt. In hebræo nunc habetur : *Ipsi interficere quæsierunt animam meam*, pro eo quod nunc habemus : *Ipsi vero in vanum quæsierunt animam meam*. Sed facile est videre quid nostri Interpretes secuti sint. Eadem enim vox hebraica לשואה *lesoah*, si legatur cum aliis punctis, et ultima littera tollatur, fiet לשוא *lesave, in vanum,* et hæc videtur esse verissima lectio, quam habuerunt in suis codicibus Septuaginta Interpretes.

Dæmones cur, vulpes dicantur ?

Vers. 10.

10. REX VERO LÆTABITUR IN DEO; LAUDABUNTUR OMNES, QUI JURANT IN EO, QUIA OBSTRUCTUM EST OS LOQUENTIUM INIQUA.

Ecce quomodo omnino in vanum impii laboraverunt : nam non solum ipsi non consequentur bona quæ optabant, sed neque poterunt justos bonis suis privare. Nam rex ipsorum Christus, de quo dixerunt Judæi : « Tolle, tolle, crucifige eum, » *Joan.* XIX, et cujus nomen pagani delere totis viribus laboraverunt, et cui omnes impii contradicebant, vivet et regnabit in sæcula, et « lætabitur in Deo, » sedens in dextera Patris gloriosus; « et laudabuntur (in die judicii) omnes qui jurant in eo, » qui videlicet hoc tempore, non obstantibus persecutionibus, eum tanquam verum Deum religiose colunt, et per nomen ejus jurant, sive illi fidelem obedientiam jurant. « Laudabuntur, » inquam, omnes Christi fideles, « quoniam obstructum est os loquentium iniqua, » id est, obstruetur in die novissimo os omnium iniquorum; tunc enim veritas manifesta erit, et nemo erit qui eam inficiari possit, proinde impii dicent, ut habetur in lib. *Sapient.* cap. V : « Ergo erravimus a via veritatis; et : Hi sunt quos habuimus in derisum, et in similitudinem improperii. Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, et finem illorum sine honore. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, et inter Sanctos sors illorum est. » Itaque laudabuntur justi ab inimicis, quando veritas per divinum judicium patefacta, obstruet ora omnium, qui nunc blasphemantes, maledicentes, calumniantes, detrahentes, conviciantes, mentientes iniqua loquuntur. Hos duos versiculos aliqui exponunt de Davide, aliqui de Christo. Vere enim Saul, et cæteri inimici Davidis, qui eum interficere cupiebant, ut ipsi secure regnarent, « in vanum laboraverunt : » nam et ipsi exstincti sunt, et David gloriose regnavit. Sic etiam Judæi, qui Christum occidere satagebant, « ne venirent Romani, et tollerent locum eorum et gentem, » ut dicitur *Joan.* cap. XI, noluerunt Agnum habere regem, et habuerunt vulpem simul et leonem : nam et Romani civitatem eorum everterunt, et regnum abstulerunt, ipsis maxima strage ferme deletis, et Christus resurrexit, et gloriosissime regnavit, « et regni ejus non erit finis, » *Luc.* cap. I. Nos tamen S. Augustinum secuti exposuimus de justis in universum, et eorum capite ac rege Christo, ut doctrina et consolatio Scripturarum ad plures pertineret.

Justi laudabuntur etiam ab inimicis.

PSALMUS LXIV

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — *In finem*, 1. *Psalmus David.*	V. S. H. — *Victori, Canticum* [*h. Psalmus*] *David.*
2. Exaudi, Deus, orationem meam cum deprecor : a timore inimici eripe animam meam.	Audi, Deus, vocem meam loquentis, a timore [*h. pavore*] inimici serva vitam meam.
3. Protexisti me a conventu malignantium, a multitudine operantium iniquitatem.	Absconde me a consilio malignorum, a tumultu operantium iniquitatem.
4. Quia exacuerunt ut gladium linguas suas; intenderunt arcum rem amaram, 5. ut sagittent in occultis immaculatum.	Quia exacuerunt quasi gladium linguam suam : tetenderunt sagittam suam verbum amarissimum.

6. Subito sagittabunt eum, et non timebunt; firmaverunt sibi sermonem nequam.

Narraverunt ut absconderent laqueos; dixerunt : Quis videbit eos?

7. Scrutati sunt iniquitates; defecerunt scrutantes scrutinio.

Accedet homo ad cor altum : 8. et exaltabitur Deus.

Sagittæ parvulorum factæ sunt plagæ eorum : 9. et infirmatæ sunt contra eos linguæ eorum.

Conturbati sunt omnes qui videbant eos, 10. et timuit omnis homo.

Et annuntiaverunt opera Dei, et facta ejus intellexerunt.

11. Lætabitur justus in Domino, et sperabit in eo; et laudabuntur omnes recti corde.

Ut sagittarent in absconditis simplicem : subito sagittabunt eum, et non timebunt.

Confortaverunt sibi sermonem pessimum, narraverunt, ut absconderent laqueos : dixerunt : Quis videbit eos?

Scrutati sunt iniquitates; defecerunt scrutantes scrutinio, et cogitationibus singulorum, et corde profundo.

Sagittabit ergo eos Deus jaculo repentino : inferentur plagæ eorum.

Et corruent in semetipsos plagis [*h. linguis*] suis : fugient omnes qui viderint eos.

Et timebunt omnes homines, et annuntiabunt opus Dei, et opera ejus intelligent.

Lætabitur justus in Domino, et sperabit in eo : et exsultabunt omnes recti corde.

Argumentum. — Videtur compositum hoc carmen a Davide cum in aula Sauli versaretur. Strophæ duæ : vers. 2-7, orat, ut Deus ipsum defendat a scelestis molitionibus hominum insidiosorum; vers. 8-11, sperat fore, ut subito isti in perniciem agantur, quo facto omnes bonos Deo ait gloriaturos esse, magisque ac magis in illa fiduciam collocaturos.

1. Præcentori, Psalmus Davidis.

2. Audi, Deus, vocem meam, cum queror;
a terrore hostis (terrenti hoste) serves vitam meam.
3. Occultes me a colloquio maleficorum *prava consilia agitantium*,
a tumultu sceleste agentium.
4. Qui acuunt ut gladium linguam suam,
tendunt sagittam suam, verbum amarum :
5. Ad sagittandum in latibulis integrum (innocuum);
subito sagittant eum, nec timent *Jovam vindicem*.
6. Confirmant sibi (stat iis perficere) rem malam;
sermonem conferunt de occultandis laqueis;
dicunt : Quis cognoscet de iis?
7. Machinantur (excogitant) scelera,
perficiunt consilium *bene* excogitatum;
et intimum cujusque et cor est profundum.

8. Tum feriet eos Deus sagitta,
subito (subitanea) est cædes eorum.
9. Corruere eum (quemque eorum) fecerunt,
linguæ eorum (verba, sagittæ) super eos *retorquentur;*
fugiunt quicumque vident eos.
10. Et timent (Jovam, causæ meæ vindicem) omnes homines,
et prædicant facinus ejus,
et opera ejus intelligit.
11. Lætatur justus de Jova, et confidit in eo,
et gloriantur omnes integri cordis.

NOTÆ.

Vers. 2. *Queror* : Hengstenberg, *curis angor;* alii, *interne precor,* quod non displicet. — Vers. 3. *Colloquio.... agentium,* parallelismus. *Tumultu,* in exsequendis consiliis. Maurer pro *colloquio* vertit *consessu;* pro *tumultu* vero, *turba*. — Vers. 4. *Tendunt sagittam,* constructio prægnans. — Vers. 6. *Iis,* laqueis, et eos vitabit; alii ad insidiatores referunt, oratione obliqua, ut sæpius.— Vers. 7. *Perficiunt,* perfecte ineunt. *Profundum,* i. e. quæ pectore volvunt a nemine possunt investigari. Maurer, *excogitant scelera;* quibus excogitatis. *Perfecimus!* inquiunt, *consilium excogitatum est! Perficiunt* a *thamam,* pro *thammou.*—Vers. 8. Alii, *et feriet eos Deus, subito sagitta* eos percutiet, *ipsorum sunt vulnera.* — Vers. 9. Pro *fugiunt,* alii *terrentur.* — Vers. 10. *Prædicant,* plausu accipiunt. — Vers. 11. Pro *gloriantur,* Hengstenberg vertit *sese laudabunt.*

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, Psalmus David.

Hunc Psalmum de solo David aliqui explicant, qui liberari a persecutoribus cupiebat; aliqui ad solum Christum referunt, cujus passio in hoc Psalmo ex parte describi videtur. Sed nihil impedit quominus de Davide, et de Christo, cujus typum David gerebat, Psalmum intelligamus; imo etiam de martyribus aliisque justis, quorum caput Christus est, et in Psalmis, nunc in persona sua, nunc in persona membrorum suorum loquitur. Nos tamen persequemur expositionem sanctorum Patrum, qui de Christo potissimum totum hunc Psalmum explicaverunt.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. EXAUDI, DEUS, ORATIONEM MEAM, CUM DEPRECOR : A TIMORE INIMICI ERIPE ANIMAM MEAM.

More suo Propheta primum petit exaudiri, deinde exponit quid cupiat. « Exaudi, inquit, orationem meam, cum deprecor, » id est, fac obsecro ne frustra deprecer. S. Hilarius legit : *Cum tribulor,* pro eo quod nos habemus, *cum deprecor;* sensus est idem : sed nescio quid secutus sit : nam vox hebraica בשיחי *besichi*, significat *submisse loqui*, quod est signum humilitatis et reverentiæ, et sic Anna orabat I *Reg.* I, « ut tantum labia moverentur, et vox penitus non audiretur : » vox enim græca δέεσθαι, *precari*, non *tribulari* significat. « A timore inimici eripe animam meam : » hæc est petitio quæ duobus modis intelligi potest, primum, ut petat liberari a timore inimici volentis occidere, tollendo materiam timoris, efficiendo videlicet, ut inimicus non possit, vel non velit occidere : et hæc videtur litteralis expositio; secundo, ut petat liberari ab ipso timore humano, non tollendo materiam timoris, sed augendo charitatem et constantiam, ut non timeat mortem carnis; sed timeat mortem peccati : sive, ut non timeat homines, « qui possunt corpus occidere, et post hæc non habent amplius, quid faciant; » sed timeat Deum, « qui potest, et corpus, et animam perdere in gehennam, » ut Dominus monet *Matth.* X. Et hæc est expositio S. Augustini spiritualis et utilissima : nam liberari a timore mundano, et radicari in timore divino in omni tribulatione optimum est. Sed in hoc posteriore sensu Christus in persona membrorum suorum infirmorum locutus est : in priore autem, in persona etiam sua locutus esse videtur. Sicut enim in horto pridie passionis timere et pavere dignatus est, et orare, *Matth.* XXVI : « Pater, si fieri potest, transfer calicem hunc a me, » sic hoc ipsum per Prophetam prædicere voluit.

Vers. 2. 2. PROTEXISTI ME A CONVENTU MALIGNANTIUM, A MULTITUDINE OPERANTIUM INIQUITATEM.

In hoc versiculo exauditum se fuisse Christus ostendit, et quod de se dicit in præterito, idem membris suis promittit in futurum. « Protexisti, inquit, me a conventu malignantium. » Notum est ex Evangelio quam sæpe « convenerint principes Judæorum adversus Jesum, ut eum morti traderent, » *Matth.* XXVI, ac doctrinam ejus et nomen exstinguerent; nec solum principes in concilium convenerunt ad consultandum, sed etiam multitudo militum ac satellitum « convenit ad operandum iniquitatem, » ad Christum videlicet illudendum, flagellandum et crucifigendum. Sed protexit eum Deus, ut neque conventus malignantium Judæorum, neque multitudo gentilium operantium iniquitatem illi noceret. Permisit quidem Deus Christi carnem flagellari et cædi, sed et flagella et mors, mundi salutem operata, in gloriam et triumphum versa sunt; et quod in capite præcessit, in membris quoque factum est, et fiet. Martyres enim protexit Deus, ut occisio

corporis non solum non eis obesset, sed etiam prodesset ad gloriam sempiternam; et pios omnes Deus proteget, ut tribulatio, ac persecutio cooperetur eis semper in bonum. Illud *protexisti* in hebræo est, *proteges*, sive *abscondes*; in græcis plerisque σκέπασον, *protege*, et sic legunt Theodoretus et Euthymius. Tamen Hilarius, Hieronymus et Augustinus in *Commentario* legunt, *protexisti*; quæ lectio facile cum hebraica concordatur : nam apud Hebræos sæpe futurum ponitur pro præterito, et contra; sed in sensu nulla varietas est.

Vers. 3. 3. QUIA EXACUERUNT, UT GLADIUM, LINGUAS SUAS : INTENDERUNT ARCUM, REM AMARAM, UT SAGITTENT IN OCCULTIS IMMACULATUM.

Hæc referuntur ad conventum malignantium, qui lingua pugnarunt, non manibus, nimirum consultando, accusando, insistendo apud judicem Pilatum, ut Christum de medio tolleret. Comparat autem Propheta verba malignantium Judæorum gladio et sagittis, quoniam gladius de proximo ferit, et præsentem; sagitta longe positum et absentem vulnerat : sic igitur Judæi palam præsentem Christum gladio linguæ occiderunt, cum eum coram in concilium suum ad ductum accusarunt, et quasi convictum damnarunt, dicentes, *Matth.* XXVI : « Reus est mortis, » et postea ad tribunal Pilati iterum accusarunt, quasi seductorem, et ut crucifigeretur sæpe ac sæpius instituerunt; et hoc modo gladio linguæ iterum interfecerunt. « Quia, inquit, exacuerunt ut gladium linguas suas, » ut acutis interrogationibus eum ferirent, dum eum examinarent, et lethifero ictu eum occiderent, dum condemnarent. « Intenderunt arcum, rem amaram, » non solum palam quasi gladio ferierunt, sed etiam in absentem ex occulto per insidias, quasi sagittas tetenderunt, cum tam sæpe ad eum miserunt, qui eum caperent in sermone, et cum proditore Juda occulta colloquia miscuerunt, et cum falsos testes instruxerunt. « Intenderunt arcum, rem amaram, » id est, insidias tetenderunt, quæ insidiæ res amaræ ac lethiferæ erant, « ut sagittent, » id est, ut sagittarent « in occulto, » id est ex insidiis, « immaculatum; » hic enim erat finis, et quasi scopus insidiarum, ut Christum maculatum et peccatorem, id est, blasphemum et seductorem falsis testimoniis et accusationibus ostenderent; qui tamen revera immaculatus erat, et ad hoc venerat in mundum, ut maculas peccatorum ab aliis abstergeret. Illud, *quia*, non est in omnibus codicibus : nam in græcis et quibusdam latinis habetur *qui*; res est parvi momenti; et vox hebræa אשר *ascher* ambigua est, et tam *qui*, quam *quia* significare potest. S. Hilarius legit *qui*, S. Hieronymus et S. Augustinus *quia*.

Vers. 4. 4. SUBITO SAGITTABUNT EUM, ET NON TIMEBUNT; FIRMAVERUNT SIBI SERMONEM NEQUAM.

Dixerat conventum malignantium jam intendisse arcum, ut sagittarent immaculatum : nunc addit, omnino id futurum, eo quod obfirmati et obdurati sint in malo : prævidebat enim Spiritus Sanctus, et prædicebat obstinationem pene incredibilem Judæorum, quam etiam clarissime prædixit Isaias cap. VI. Cujus vaticinii meminit S. Joannes cap. XII : « Subito, inquit, sagittabunt eum, » id est, de improviso sagittas insidiarum emittent, « et non timebunt, » id est, audacter sagittabunt, non cogitantes timorem Domini, non formidabunt divinum judicium, non reverebuntur oculos Dei omnia videntis. « Firmaverunt sibi sermonem nequam, » id est, ideo non timebunt sagittare immaculatum, quia obstinati et obdurati sunt, et jam stabilierunt firmiter sententiam illam plenam injustitiæ, qua semel dixerunt : « Reus est mortis; » hinc enim postea cum Pilatus multis rationibus conaretur eos a scelere revocare, semper obstinate clamaverunt: « Crucifigatur. »

Vers. 5. 5. NARRAVERUNT, UT ABSCONDERENT LAQUEOS; DIXERUNT : QUIS VIDEBIT EOS?

Addit Propheta ad obstinationem malignantium Judæorum, etiam hypocrisim, qua tegere voluerunt invidiam et malignitatem suam sub tegumento obsequii ad Cæsarem. Christum enim propter invidiam persequebantur, quod Pilato quoque notum erat. « Sciebat enim (inquit S. Matthæus cap. XXVII) quod per invidiam tradidissent eum; » sed illi hanc invidiam tegebant dicentes : « Hunc invenimus subvertentem gentem nostram, et prohibentem tributa dari Cæsari, » *Luc.* XXIII; et rursum : « Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris : omnis enim qui se regem facit, contradicit Cæsari, » *Joan.* XIX. Hoc ergo est, quod dicit : « Narraverunt, ut absconderent laqueos, » id est, dixerunt intra se : Abscondamus insidias, fingamus nos moveri ob injuriam Cæsaris; quis videbit hanc simulationem? quis propterea nos puniet? quasi vero Deus non omnia videat, vel parum sit videri a Deo, qui supremus est Judex.

Vers. 6. 6. SCRUTATI SUNT INIQUITATES, DEFECERUNT SCRUTANTES SCRUTINIO.

Pergit Propheta in explicanda et amplificanda malignitate Judaica; ac dicit Judæos, non contentos insidiis et hypocrisi, addidisse ut diligentissime scrutarentur et investigarentur iniquitates, si quas invenire possent in Christo. Hinc enim « principes sacerdotum, et omne concilium quærebant falsum testimonium contra Jesum; » et quamvis testimonia convenientia non erant, dicebant tamen : « Nihil respondes ad ea quæ isti contra te testificantur? » *Matth.* XXVI. Id enim est *scrutari iniquitatem*, quærere falsa testimonia, et his quasi veris scienter abuti. « Defecerunt autem scrutantes scrutinio, » quia nihil invenerunt, quod vel colorem veritatis habere videretur, et quia Dei judicio tanta cæcitate percussi sunt, ut non adverterent se ab omnibus deridendos, quod

etiam dormientes testes adduxissent, cum ad custodes sepulcri dixerunt : « Dicite quia vobis dormientibus venerunt discipuli noctu, et furati sunt eum, » *Matth.* XXVII; quam cæcitatem notavit et expendit S. Augustinus. Parum autem refert si legamus : *Scrutantes scrutinio,* sive *scrutantes scrutinia,* sive *scrutantes scrutationes* : omnia enim in idem recidunt.

Vers. 7. 7. ACCEDET HOMO AD COR ALTUM, ET EXALTABITUR DEUS.

Exposita perversitate malignantium inimicorum, prædicit nunc Propheta quid Christus egerit tempore tantæ persecutionis. « Accedet, inquit, homo ad cor altum, » id est, Christus, qua homo est, « accedet, » offeret atque objiciet se quasi infirmus, et quasi nesciens, et tamen vere penetrans profunda cordis ipsorum, « accedet » ad illas omnes passiones, quas in occulto corde suo disposuerunt, id est, perferet patienter et humiliter injurias, quas illi alto, profundo et pravo corde machinati sunt. Potest etiam per *cor altum,* intelligi cor ipsius Christi, ut sensus sit : « Accedet homo Christus ad cor altum, » id est, ingredietur cor suum profundum et secretum, quo disposuit objicere Judæis formam servi percutiendam, et celare intus formam Dei, per quam resuscitandus erat. Utramque expositionem attingit S. Augustinus. « Et exaltabitur Deus, » id est, humiliabit se ut homo, exaltabitur ut Deus, quia tunc maxime demonstrabitur sapientia divina vincens malitiam humanam, quando apparebit Christum, moriendo, mortem destruxisse, et resurgendo, vitam reparasse. Hæc est expositio verborum editionis nostræ Vulgatæ; sed sciendum est hanc lectionem nostram a multis oppugnari et rejici, quoniam textus hebraicus et græcus repugnare videntur. In hebræo sic legitur ad verbum : *Et cogitatione viri, et corde profundo, et sagittabit eos Deus;* pro eo quod nos habemus : « Accedet homo ad cor altum, et exaltabitur Deus. » Sed facile conciliabitur hic textus cum nostra editione; nam vox hebraica קרב *kereb*, quæ *intimum*, sive *cogitationem* significare potest, si legatur cum aliis punctis *karab*, significabit *accessit*, sive *accedet*; et sic legerunt Septuaginta Interpretes, qui verterunt : *Accedet homo.* Illud autem, *et corde alto,* potest etiam legi, *et cor altum,* quia non habent Hebræi diversos casus, et tota difficultas est in particula *et*, pro qua nos habemus *ad*; et quamvis in græcis libris, qui nunc exstant, habeatur *et cor altum,* tamen cum veteres Patres Hilarius, Hieronymus et Augustinus legant in Commentario, *ad cor altum*, credibile est eos ita in græcis textibus invenisse; nam erant periti linguæ græcæ, et ex iis Hieronymus in *Commentario* Psalmos exponit ex interpretatione Septuaginta virorum. Mirum autem est quod Cornelius Jansenius, vir doctissimus, conetur ostendere ab Augustino lectum fuisse *et cor altum*, cum Augustinus sæpissime repetat *ad cor altum,* et ne semel quidem, *et cor altum;* corruptum autem fuisse textum Augustini in tam multis locis et in omnibus editionibus, verisimile non est; credibilius autem est corruptum fuisse textum hebraicum post interpretationem Septuaginta virorum in particula *et*, sicut corruptum esse constat in particula קרב *kereb*, ut ostendimus, præsertim cum ista lectio : *Accedet homo et cor altum*, nullum fere sensum commodum recipiat; quid enim significat : *Accedet homo et cor altum?* Illud autem, *et sagittabit eos Deus*, pro *et exaltabitur Deus*, ex errore Rabbinorum natum esse videtur; nam vox hebraica וירם *vaiorem*, si deducatur a verbo ירה *iarah*, significat *sagittabit eos;* si deducatur a verbo רום *rum*, in conjugatione *hophal*, significat *exaltabitur*, et sic acceperunt eam vocem Septuaginta viri, Rabbinis omnibus doctiores.

8. SAGITTÆ PARVULORUM FACTÆ SUNT PLAGÆ EORUM, ET INFIRMATÆ SUNT CONTRA EOS LINGUÆ EORUM. Vers. 8.

Hoc fecit potentia et sapientia Dei, de qua dictum est : « Et exaltabitur Deus, » ut plagæ ab adversariis Christo inflictæ, tam parum illi nocuerint, ac si factæ essent a sagittis infantium parvulorum ; nam et tela infantium leves festucæ sunt, et manus eorum infirmæ ac teneræ, quæ nihil detrimenti adferre possunt. Et vere quales plagas Christo intulerunt Judæi, cum triduo, vel potius in momento post triduum, ita curatæ sint, ut corpus ejus impassibile et immortale surrexerit? « Sagittæ, inquit, parvulorum fuerunt, » quibus factæ sunt plagæ ac vulnera eorum. « Et infirmatæ sunt contra eos linguæ eorum, » id est, et calumniæ ac blasphemiæ eorum infirmatæ sunt; quia nihil ei nocere potuerunt, ac si gladii plumbei fuissent, sed « infirmatæ sunt contra eos, » id est, in detrimentum et pœnam ipsorum calumniantium et blasphemantium. Alludit Propheta ad illud quod supra dixerat : « Exacuerunt ut gladium linguas suas, intenderunt arcum rem amaram ; » ac si diceret : Laboraverunt, ut gladium linguæ exacuerent, atque ut sagittas lethales ex arcu jacerent, sed linguæ gladius plumbeus, et sagittæ tela infantium evaserunt. Atque hoc ipsum de persecutoribus martyrum omniumque justorum dici potest : dies enim judicii ostendet quam parum, ac potius nihil eis nocuerit crudelitas persecutorum, quando stabunt in magna constantia adversus eos, qui se angustiaverunt. Ex hebræo juxta puncta Rabbinorum non legitur : *Sagittæ parvulorum,* sed *sagitta repentina.* Facile autem est videre unde sit nata diversitas ; nam vocem hebraicam legerunt פתאם *pitheom*, quod significat *repente* aut *repentinum;* cum Septuaginta legerint פתאים *pethaim*, quod *parvulos* significat.

9. CONTURBATI SUNT OMNES QUI VIDEBANT EOS, ET TIMUIT OMNIS HOMO. Vers. 9.

Explicat Propheta quid consecutum sit ex eo

quod per Christi resurrectionem factæ sint Judæorum sagittæ, « sagittæ parvulorum, et infirmatæ sint, » ac prorsus evanuerint calumniæ et contumeliæ eorum. « Conturbati sunt, inquit, omnes qui videbant eos, » Judæos videlicet attonitos et confusos, quando ab Apostolis audiebant eum quem occiderant, surrexisse a mortuis, in cœlum ascendisse, et venturum Judicem vivorum et mortuorum; et ea quæ audiebant, signis magnis ac divinis approbari cernebant. « Et tunc timuit omnis homo, » id est, omnes, qui recta ratione utebantur, cœperunt contremiscere, et expavescere, et dicere : « Quid faciemus, viri fratres? » De hoc timore sancto sic scribit S. Lucas *Act.* II : « Fiebat autem omni animæ timor; multa quoque prodigia et signa per Apostolos in Jerusalem fiebant, et metus erat ingens in universis. » Parum autem refert quod S. Hieronymus ex hebræo vertit : *Fugerunt omnes qui videbant eos*; nam vox hebraica נדד *nadad*, quæ hoc loco habetur, utrumque significat, et *fugere* et *commoveri*; et omnis qui commovetur ac turbatur, fugit, si non pedibus, saltem affectu; contrahit enim se, et latebras quærit : timor enim fuga quædam est hominis ad seipsum : sicut e contrario desiderium et amor effundunt hominem extra se.

Vers. 10. 10. ET ANNUNTIAVERUNT OPERA DEI, ET FACTA EJUS INTELLEXERUNT.

Illi, qui sancto timore correpti sunt, ac imprimis Apostoli, qui primi Christo resurgente atque eis apparente timuerunt, ut dicitur *Luc.* XXIV, « illi, inquam, annuntiaverunt opera Dei, » id est, prædicare cœperunt Christi incarnationem, passionem, resurrectionem, doctrinam, miracula et similia. « Et facta ejus intellexerunt; » particula enim *et* passim in Scripturis accipitur pro *quia*. Apostoli ergo edocti, tum ab ipso Christo, qui post resurrectionem « aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas, » *Luc.* XXIV; tum a Spiritu Sancto, qui superveniens in eos, « docuit illos omnem veritatem, » *Joan.* XVI, « facta ejus intellexerunt, » et eadem toti mundo annuntiaverunt.

Vers. 11. 11. LÆTABITUR JUSTUS IN DOMINO, ET SPERABIT IN EO; ET LAUDABUNTUR OMNES RECTI CORDE.

Ex illa apostolica prædicatione id consequetur, ut omnis vere justificatus, id est, justus ex impio factus, « lætetur deinceps in Domino, et speret in eo, » deposito metu servili et mundano; « fructus enim spiritum justificantis est charitas, gaudium, pax, » *Gal.* V. Et tandem in fine sæculorum « laudabuntur omnes recti corde, » omnes qui in justitia perseveraverunt, et per hoc rectum cor habuerunt ad Deum, non sapientes, neque volentes, nisi quæ Deo placent, illi a Deo laudabuntur in theatro totius mundi, quando e contrario omnes pravi corde in theatro eodem cum summa ignominia confundentur.

PSALMUS LXV

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V.	V. S. H.
— *In finem, Psalmus David.* 1. *Canticum Jeremiæ et Ezechielis populo transmigrationis, cum inciperent exire.*	—*Victori, carmen* [*h. Psalmus*] *David Cantici.*
2. Te decet hymnus, Deus, in Sion, et tibi reddetur votum in Jerusalem.	Tibi silentium laus, Deus, in Sion, et tibi reddetur votum.
3. Exaudi orationem meam, ad te omnis caro veniet.	Exaudi orationem, donec ad te omnis caro veniat.
4. Verba iniquorum prævaluerunt super nos, et impietatibus nostris tu propitiaberis.	Verba iniquitatum prævaluerunt adversum me : sceleribus nostris tu propitiaberis.
5. Beatus quem elegisti et assumpsisti; inhabitabit in atriis tuis.	Beatus quem elegeris, et susceperis : habitabit enim in atriis tuis.
Replebimur in bonis domus tuæ : sanctum est templum tuum, 6. mirabile in æquitate.	Replebimur bonis domus tuæ, sanctificatione templi tui. Terribilis in justitia exaudi nos, Deus salvator noster :
Exaudi nos, Deus, salutaris noster, spes omnium finium terræ, et in mari longe.	Confidentia omnium finium terræ, et maris longinqui.
7. Præparans montes in virtute tua, accinctus potentia : 8. qui conturbas profundum maris, sonum fluctuum ejus.	Præparans [al. *qui præparas*] montes in virtute sua, accinctus fortitudine.
	Compescens sonitum maris, fremitum fluc-

Turbabuntur gentes, 9. et timebunt qui habitant terminos a signis tuis : exitus matutini et vespere delectabis.

tuum ejus, et multitudinem gentium [*h. plebium*].

Et timebunt qui habitant in extremis a signis tuis : egressus matutini et vesperi laudantes facies.

10. Visitasti terram, et inebriasti eam; multiplicasti locupletare eam.

Flumen Dei repletum est aquis, parasti cibum illorum; quoniam ita est præparatio ejus.

11. Rivos ejus inebria, multiplica genimina ejus : in stillicidiis ejus lætabitur germinans.

12. Benedices coronæ anni benignitatis tuæ, et campi tui replebuntur ubertate.

13. Pinguescent speciosa deserti, et exultatione colles accingentur.

14. Induti sunt arietes ovium, et valles abundabunt frumento: clamabunt, etenim hymnum dicent.

Visitasti terram, et irrigasti eam, ubertate eam dita.

Rivus Dei plenus aqua; præparabis frumentum eorum, quia sic fundasti [*h. præparabis*] eam.

Sulcos ejus inebria, multiplica fruges ejus [*h. educ accinctos ejus*] : pluviis irriga eam, germini ejus benedic.

Volvetur annus [*h. coronasti annum*] in bonitate tua, et vestigia tua rorabunt pinguedine.

Pinguescent [*h. rorabunt*] pascua deserti, et exsultatione colles accingentur.

Vestientur agnis greges : et valles plenæ erunt frumento, coæquabuntur, et canent.

Argumentum. — Celebrat primo, vers. 2–5, præstantiam cultus divini et bona ex eo obtinenda; tum, vers. 6-9, summam Dei potentiam, quæ in eo maxime cernitur, quod solus ille terræ fertilitatem potest concedere, cujus elegans est descriptio vers. 10-14. Hinc strophæ tres, quarum prima nonnisi carminis exordium esse videtur, secunda vero transitus ad tertiam, quæ Psalmi præcipuum continet. Decantatum videtur hoc carmen ineunte messe, forsan secunda Paschatis die. Juxta alios, apud arcam, quæ tunc erat in Sionis arce, imo eo die, quo in Sionis arcem translata est, publice fuit cantatum, celebrandi ejus beneficii gratia.

1. Præcentori, Psalmus Davidis, canticum.

2. Te decet laus, Deus, in Sione,
   et *ibi* tibi persolvitur votum.
3. *O tu,* qui audis preces,
   ad te omnis caro (mortales) venit.
4. Peccata facta sunt magna nimis mihi (superant me),
   delicta nostra tu condonas ea.
5. O felicem *illum quem* eligis et *quem* admittis,
   ut habitet in atriis tuis!
   satiemur bonis domus tuæ,
   loco sacro templi tui.

6. Mirabiliter in justitia *tua* exaudis nos, Deus salutis nostræ,
   fiducia omnium finium terræ, marisque remotorum (hominum).
7. Qui firmat montes virtute sua,
   cinctus est robore.
8. Qui sedat tumultum marium,
   tumultum fluctuum eorum,
   et strepitum populorum.
9. Et timent incolæ finium (extremorum terræ) præ signis (miris operibus) tuis;
   ortus τοῦ mane et vespere jubilare facis.

10. Visitas terram, et eam *pluvia* abundare facis;
copiose (copia fructuum) ditas eam;
rivus Dei plenus est aquarum;
paras frumentum eorum (incolarum):
nam sic præparas eam:
11. Sulcos ejus inebrias (aqua), deprimis glebas,
imbribus dissolvis eam,
germina ejus benedicis.
12. Coronas (ornas beneficiis) annum benignitatis tuæ;
et orbitæ tuæ distillant pinguedinem.
13. Stillant *pinguedinem* pascua (plagæ) deserti,
et jubilo (vultu lætissimo) colles se cingunt.
14. Agnis indutæ (circumdatæ) sunt oves,
et valles vestitæ sunt frumento,
jubilantque canuntque.

NOTÆ.

Vers. 2. *Decet*, propr. *æqualis*: ita post Alexandrinos Evaldus. Hengstenberg, *tibi* reddatur *in silentio laus.... persolvatur*. Maurer, *tibi* (in te) *sit fiducia nostra*, et *laus*, etc. — Vers. 5. *Ut habitet*: alii, qui *habitat*. — Vers. 6. *In justitia*: Maurer et Ewaldus, *cum felicitate*, felicitatem afferens: conf. *Ps.* XXIV, 5. — Vers. 9. *Ortus*, etc., i. e. regiones quæ sitæ sunt, i. e. homines qui degunt ad solis ortum quique ad occasum. Quemadmodum sidera, sic *vespera* quoque et *nox oriri* recte dicuntur. Alius, *fontes mane*, orientem, *et vesperam*, etc. — Vers. 10. *Abundare*, puta aquis, sive pluviæ (quod præplacet), sive torrentium: ita veteres. Hodierni, *abundare*, scil. proventu. *Rivus Dei*, i. e. pluvia; alii, *Jordanes* aliique torrentes: minus recte. *Sic*, puta irrigando eam, ut *sic* referatur ad ea quæ præcesserunt. Quod Maurero languere videtur, et ipse *sic* copulat cum vers. 11, *nam sic paras eam*, ut sequitur. — Vers. 11. *Inebrias*, infinitivus, qui per enallagen induit naturam temporum antecedentium. *Deprimis*, complanas pluviis copiose demissis. — Vers. 12. *Orbitæ tuæ*, i. e. ubicumque modo es præsens, ibi distillas, etc. Alius: *Orbitæ tuæ*, i. e. viæ tuæ cœlestes, nubes. — Vers. 14. Maurer, *induta sunt arva ovibus*.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXIV.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, Psalmus David, Canticum Hieremiæ et Ezechielis populo transmigrationis, cum inciperent exire.

Titulus hujus Psalmi in codicibus hebraicis non continet nisi prima illa verba: *In finem, Psalmus David.* Apud Hilarium quoque non habentur alia verba. Theodoretus autem affirmat nihil aliud haberi in editione græca Septuaginta Interpretum, cætera addita esse a posterioribus. Tamen non videtur contemnendum quod additur: *Canticum Jeremiæ et Ezechielis populo transmigrationis, cum inciperent exire;* nam hæc verba habentur in antiquis codicibus, et leguntur a S. Hieronymo et Augustino in *Commentario* hujus tituli. Quicumque autem addidit hanc partem tituli, non voluit significare reipsa cantatum fuisse hunc Psalmum a Hieremia et Ezechiele, quando populus incipiebat exire ex captivitate Babylonica: nam Hieremias nunquam fuit in Babylonia, et sine dubio mortuus erat, quando cœpit solvi captivitas. Credibile est etiam Ezechielem tunc fuisse defunctum, ut Epiphanius testatur in *Vita Ezechielis*. Tribuitur igitur hic Psalmus (qui revera Davidis est) Hieremiæ et Ezechieli, quoniam isti duo Prophetæ prædixerunt reversionem populi de Babylone in Jerusalem; et fingitur decantatus ab his Prophetis initio egressionis Hebræorum de captivitate, ut intelligeremus hunc Psalmum exponi debere de reditu filiorum Israel a captivitate in patriam. Et quoniam ea liberatio de captivitate typus fuit liberationis generis humani de captivitate diaboli, altiore sensu Psalmus prædicit conversionem infidelium ad Ecclesiam, et reditum spiritualium peregrinorum ad patriam cœlestem: nam et Ecclesia et cœlestis patria per Jerusalem in sacris litteris significari solet.

Cur hic Psalmus tribuatur Hieremiæ et Ezechieli?

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1.

1. Te decet hymnus, Deus, in Sion, et tibi reddetur votum in Jerusalem.

Incipit Propheta in persona populi Dei a quodam verissimo principio, ex quo colligitur desiderium justum redeundi ad patriam. Principium verissimum est conveniens esse, ut populus Deum laudet, et vota illi offerat in Jerusalem. Laus enim debetur bono, et summa laus summo bono, quod est Deus; et hæc laus debet exhiberi, ubi bonum, quod laudatur, est notum. Deus autem notus non erat in Babylone, sed in Jerusalem, ideo in Jerusalem Deus a populo laudandus erat. Sic etiam vota, ac præsertim sacrificiorum, ibi solvenda sunt, ubi templum et altare inveniuntur: templum Dei et altare non erant nisi in Jerusalem; igitur in Jerusalem vota populi Dei solvenda erant. Ex hoc principio recte colligitur, populum Dei jure desiderare, ac petere reditum in patriam. Et si hoc erat verum de reditu ad terrenam Jerusalem, multo verius est de reditu ad cœlestem Jerusalem, ubi multo notior est magnitudo divinæ bonitatis, et ubi est tabernaculum non manufactum, et altare aureum, in quo igne perfectissimæ charitatis sese totos offerunt omnes cives Jerusalem in holocaustum Deo. Veniamus ad verba Psalmi: « Te decet hymnus, Deus, in Sion, » id est, convenit omnino ut populus tuus tibi Deo suo laudes canat « in Sion, » id est, ubi nota est magnitudo tua, non in terra aliena, ubi dii lignei et lapidei, aurei et argentei laudantur. « Et tibi reddetur votum in Jerusalem, » id est, convenit quoque ut idem populus tibi solvat vota gratiarum actionis in Jerusalem, ubi nota sunt beneficia tua, et vota sacrificiorum, ubi est templum et altare tuo nomini dicatum; non in Babylone, ubi nec agnoscuntur beneficia tua, neque sunt templa et altaria nisi idolorum; nam « omnes dii gentium dæmonia, » ut dicitur in *Psalm.* xcv. In hebræo pro verbo *docet*, est nomen *silentium*. Sic enim vertit S. Hieronymus: *Tibi silentium laus, Deus, in Sion.* Sed Septuaginta Interpretes viri doctissimi per vocem דומיה *dumiah*, non existimaverunt significari *silentium*, quod deducitur a verbo דום *dum*, sed *convenientiam*, ut sic loquar, a verbo דמה *damah*, quod significat *assimilari*. Similitudo enim nihil est aliud, nisi conformitas et convenientia unius ad aliud. Laus autem convenit maxime bonitati, et ideo soli Deo propriissime convenit laus, quia solus Deus propriissime bonus est, dicente Domino: « Nemo bonus, nisi solus Deus, » *Luc.* xviii. Sed tamen vox *silentium*, quamvis non sit ex mente Septuaginta Interpretum, tamen utilissimum documentum continet; nam laus Dei quæ ore cantatur, deberet sequi ex præcedenti silentio, atque attenta admiratione magnitudinis Dei; qui enim cantant absque prævio tali silentio, « labiis Deum honorant, cor autem eorum longe est a Deo, » ut dicitur *Isai.* xxix. Itaque recte dicitur: « Tibi silentium laus, Deus, in Sion, » id est, tibi Deus primum convenit tacita admiratio magnitudinis tuæ; deinde constituto corde in hoc silentio, debetur tibi laus in Sion, et votum in Hierusalem. Porro vox *Jerusalem* non habetur in hebraico codice, sed vel excidit vitio librariorum, vel addita ab Interpretibus explicandi gratia.

Summa laus debetur summo bono, quod est Deus.

Similitudo quid sit?

Vers. 2.

2. Exaudi orationem meam: ad te omnis caro veniet.

Ex eo quod debetur Deo laus in Jerusalem, orat populus, ut sibi concedatur ex captivitate redire in Jerusalem ad ipsum Deum laudandum, et non solum optat sibi reditum concedi, sed ut omnes homines convertantur ad Deum, et veniant per fidem in Jerusalem quæ est in terris, id est, ad Ecclesiam, et postea per visionem in Jerusalem quæ est in cœlis: sicut enim « Deus vult omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire, » I *Timoth.* ii, sic etiam populus Dei cupit et orat, ut omnes homines veniant ad Deum agnoscendum et laudandum. « Exaudi, inquit, orationem meam, » quæ est, ut te auxiliante quam citissime canam tibi hymnum in Sion, et reddam tibi votum in Jerusalem. « Ad te omnis caro veniet, » id est, si me exaudieris, non ego solus, sed omnes homines ad te laudandum, et vota tibi reddenda venient. Id enim cupio et peto, et quod in me erit, verbis et exemplo, ut id fiat, laborabo. Quod omnis caro per figuram intellectionis omnes homines significet, perspicuum est ex multis Scripturæ locis. *Gen.* vi: « Omnis caro corruperat viam suam. » *Joel.* ii: « Effundam de Spiritu meo super omnem carnem. » *Isai.* xl: « Videbit omnis caro salutare Dei. » *Matth.* xxiv: « Nisi breviati fuissent dies illi, non fieret salva omnis caro. » *Joan.* xvii: « Dedisti ei potestatem omnis carnis. » S. Augustinus per *omnem carnem* intelligit omne genus hominum, quia de omni genere aliqui veniunt ad Deum per fidem, et salvantur, videlicet ex divitibus, ex pauperibus, ex doctis, ex indoctis, ex viris, ex feminis, ex Judæis, ex Romanis, ex Græcis, ex Barbaris, etc. « Non enim omnium est fides, neque omnium est salus, sed eorum qui præordinati sunt ad vitam æternam, » ut dicitur *Act.* xiii. In hebræo habetur: *Donec tibi omnis caro veniat*; sed Septuaginta Interpretes non legerunt עדיך *hhadeca, donec tibi*; sed עליך *hhaleca, ad te*; et hæc est verior lectio.

Omnis caro, id est omnes homines, phrasis Scripturæ.

Vers. 3.

3. Verba iniquorum prævaluerunt super nos, et impietatibus nostris tu propitiaberis.

Hæc est altera ratio cur populus Dei petat a Deo liberationem de captivitate, et reditum in patriam, quia videlicet ex peccatis parentum traditus sit in

captivitatem; qui enim erant in Babylone, cum soluta est captivitas, fere omnes in captivitate nati erant, ac per hoc parentum peccatis captivitatem suam tribuere poterant : sicut nos omnes captivitatem sub diabolo primis parentibus debemus. « Verba iniquorum prævaluerunt super nos, » id est, mala opera iniquorum parentum nostrorum prævaluerunt super nos filios eorum, nosque gravaverunt jugo durissimæ captivitatis ; sed tu Pater misericordissimus « propitiaberis impietatibus nostris, » quas a parentibus hæreditavimus, et quas ipsi eorum exempla imitati superaddidimus. Quod autem per *verba* interpretati sumus *opera*, nemo mirabitur qui in Scripturis versatus sit. Sic *Luc*. II : « Videamus hoc verbum quod factum est, quod fecit Dominus, et ostendit nobis. » *Psalm*. XXI : « Verba delictorum meorum. » *Psalm*. CIV : « Posuit in eis verba signorum suorum. » II *Reg*. I : « Quod est verbum, quod factum est, indica mihi. »

Vers. 4. 4. BEATUS QUEM ELEGISTI ET ASSUMPSISTI, INHABITABIT IN ATRIIS TUIS.

Hæc est tertia ratio cur populus Dei desideret et oret revocari in patriam : quæ ratio ducitur a felicitate patriæ. « Beatus, inquit, est » omnis ille, « quem tu elegisti ab æterno, » et assumpsisti in tempore ad tantam dignitatem, ut sit civis Sanctorum et domesticus Dei. « Is enim inhabitabit in atriis tuis, » id est, in domo tua manebit : ponitur enim pars pro toto, atrium pro palatio.

Vers. 5. 5. REPLEBIMUR IN BONIS DOMUS TUÆ; SANCTUM EST TEMPLUM TUUM, MIRABILE IN ÆQUITATE.

Bona spe fretus populus Dei, jam numerat se inter beatos illos qui habitabunt in domo Dei, ac dicit in ea domo se bonis omnibus abundaturum, imo ita satiandum, ut nihil desideret amplius; hic enim versiculus etiamsi utcumque convenire possit terrenæ Jerusalem, vel Ecclesiæ militanti, tamen absolute soli cœlesti patriæ convenit. « Replebimur, inquit, in bonis domus tuæ, » id est, replebimur ex bonis domus tuæ, ut nihil nobis desit, quod foris quærendum sit. Quid enim boni deesse poterit in domo illius qui fecit omnia, cui serviunt omnia, qui erit omnia in omnibus, in quo sunt thesauri bonorum infiniti? De hoc dicitur in *Psalm*. CII : « Qui replet in bonis desiderium tuum ; » et in *Psalm*. XVI : « Satiabimur, cum apparuerit gloria tua. » « Sanctum est templum tuum, mirabile in æquitate. » In illa sancta civitate Jerusalem hoc erit prorsus mirabile et amabile, quod nos in Deo habitabimus, tanquam in domo, et ipse habitabit in nobis tanquam in templo; ipse erit domus nostra, et nos domus ejus, juxta illud : « Manete in me, et ego in vobis, » *Joan*. XVI. Et illud : « Qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo, » I *Joan*. IV. Et si hæc reciproca mansio inchoatur in via, certe multo magis perficietur in patria. Porro « templum hoc Dei sanctum, est mirabile in æquitate, » id est, in justitia, ut vox hebræa בצדק *betsedek* demonstrat. Mirabile enim valde erit videre homines in peccato natos, et peccatis ita obnoxios, ut de illis diceretur *Psalm*. XIII : « Corrupti sunt et abominabiles facti sunt in iniquitatibus, non est qui faciat bonum; » et *Prov*. XXIV : « Septies in die cadit justus ; » et *Psalm*. CXLII : « Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens ; » qui tamen postea ad illam sanctitatem justitiamque perveniunt, ut neque peccatum ullum habeant, neque habere possint, et evadant in templum sanctum, cujus sanctitatem et justitiam ipsi etiam sancti angeli admirentur in cœlis. In hebræo, pro *mirabile* habetur נוראות *noraoth, terribile*. Sed quoniam admirabilia terrorem venerationis incutiunt, recte Septuaginta Interpretes *mirabile* posuerunt, ut indicarent *terribile*, quod legitur in hebræo, non esse terribile, quia terreat, sed quia admirationem magnam pariat.

6. EXAUDI NOS, DEUS SALUTARIS NOSTER, SPES OMNIUM FINIUM TERRÆ, ET IN MARI LONGE. Vers. 6.

Redit ad orationem, et adfert novum motivum ut exaudiri debeat, videlicet, quia Deus salvator est, et in eo sperant omnes gentes. « Exaudi, inquit, nos, Deus, » dum a te petimus liberationem a captivitate, et revocationem in patriam; exaudiri autem petimus confidenter, quia « tu es salvator noster, » quippe qui sæpe ab hostibus et persecutoribus non salvasti; tu etiam « es spes omnium finium terræ, » id est, in te sperant omnes gentes totius terræ usque ad ultimos ejus fines ; nec non tu spes es « in mari longe, » id est, omnium habitantium insulas maris longissime positas. Hæc dicit Propheta prævidens conversionem omnium gentium ad cultum veri Dei ; et dicit in præsenti : « Tu es spes omnium finium terræ, » quia Prophetis erant præsentia, quæ in se futura erant.

7. PRÆPARANS MONTES IN VIRTUTE TUA, ACCINCTUS POTENTIA; QUI CONTURBAS PROFUNDUM MARIS, SONUM FLUCTUUM EJUS. Vers. 7.

Addit aliam rationem, a potentia Dei maxima, cui facile est, si velit, populum suum de captivitate liberare, atque ad patriam, unde pulsus fuerat, reducere. Ostendit autem omnipotentiam Dei ex duobus contrariis : nam Deus omnipotentia sua firmiter stabilivit terram, ut montes ejus nulli venti commovere possint : et contra ita fecit elementum aquæ liquidum et mobile, ut quavis aura moveatur. « Præparans montes in virtute tua, » id est, tu es Deus qui præparasti, sive stabilivisti (utrumque enim significat vox hebraica כון *cun*), montes altissimos in virtute tua. « Accinctus potentia, » id est, potentia tua firmasti montes, quia accinctus es potentia, id est, ab omni parte circumdatus et armatus potentia. « Qui conturbas profundum maris, sonum fluctuum ejus. » In hebræo habetur : *Qui mitigas sonitum maris, sonitum*

fluctuum ejus. Sed Septuaginta videntur non legisse משביח *mashbiach*, quod est *mitigans*, sive *compescens*, sed מבעת *mabhith*, quod est *conturbans*, et tunc sensus erit : Tu conturbas profundum maris, excitans sonitum fluctuum ejus. At si non videatur verisimile Septuaginta legisse *mabhith*, pro *mashbiach*, ut textus græcus et latinus cum hebræo conveniant, et unus explicetur per alium, per illud verbum, *conturbas*, non erit intelligenda *commotio* et *concitatio* tempestatis maris, sed *comminatio* et *terrefactio*, qua compescatur fremitus maris : quo modo Dominus comminatus est mari turbato dicens : « Tace, obmutesce, » *Marc*. IV. Confirmatur hæc expositio ex eo quod idem verbum, *conturbas*, refertur etiam ad sonitum fluctuum ejus. « Qui conturbas, inquit, profundum maris, et conturbas sonitum fluctuum ejus; » non recte autem diceretur, qui conturbas sonitum fluctuum, ni sensus esset : Qui terrendo et comminando compescis sonitum turbati maris. In hebræo eadem vox habetur, שאון *sheon*, cum dicitur in latino *profundum*; et cum dicitur *sonitus*; quare per profundum intelligere debemus hoc loco *fremitum maris*, qui ex imo mari erumpit; denique per sonitum fluctuum, altiorem vocem, quam fluctus turbati maris emittunt. Illud etiam non est omittendum, in hebræo haberi omnia in tertia persona : Præparans montes in virtute sua, Deus videlicet, accinctus potentia, conturbans, sive compescens fremitum maris, sonitum fluctuum ejus. In editione latina habentur in secunda persona, sed sensus est omnino idem.

Vers. 8.

8. TURBABUNTUR GENTES, ET TIMEBUNT QUI HABITANT TERMINOS A SIGNIS TUIS; EXITUS MATUTINI ET VESPERE DELECTABIS.

Quemadmodum versiculo superiore potentiam Dei Propheta ostenderat ex montium stabilitate et fluctuatione maris, ita in hoc versiculo demonstrat sapientiam Dei, qui cœlestibus signis nunc terret, nunc exhilarat humanum genus. «Turbabuntur, inquit, gentes, » omnes videlicet gentes universæ terræ. Id quod explicat clarius, cum subjungit : « Et timebunt qui habitant terminos, » id est, turbabuntur et timebunt omnes homines usque ad illos qui habitant terminos terræ. Turbabuntur autem et timebunt « a signis tuis, » id est, a coruscationibus, tonitruis et fulminibus cœlestibus, juxta illud, I *Reg*. II : « Formidabunt Dominum adversarii ejus, et super ipsos in cœlis tonabit; » nihil est enim horribilius et formidolosius, et quod fortissima etiam pectora metu concutiat et dissolvat, quam fulmen cœleste. Sed idem Deus per ortum et occasum solis humanum genus mirifice recreat; nam oriente sole refectis artubus homines læti ad opera exeunt, et occidente sole fatigati respirare incipiunt, et rursum nihil jucundius ortu fulgentissimi et pulcherrimi luminis; nihil item delectabilius conspectu cœli, sideribus innumerabilibus quasi gemmis pretiosissimis ornati. « Exitus, inquit, matutini et vespere delectabis, » id est, exortum auroræ et crepusculi vespertini delectabilem facies. In hebræo, pro *turbabuntur gentes*, habetur *multitudo gentium*; sed Septuaginta Interpretes non legerunt המון *hamon*, quod *multitudinem* significat, sed המו *hamu*, quod significat *turbati sunt*. Illud autem, *delectabis*, in hebræo est, תרנין *tharnin*, quod est *laudare*, sive *jubilare facies*, quod intelligi debet efficienter, non formaliter; dicitur enim aurora et vespera *laudare*, seu *jubilare*, quia facit homines præ lætitia exultare et laudare. Sicut etiam cum dicitur in textu latino : *Delectabis exitum matutini et vespere*, intelligi debet per figuram, quia exortus auroræ et vesperæ delectat homines illa varietate et vicissitudine noctium ac dierum. Miratus sum cur quidam ex recentioribus vir doctus scripserit, pro voce *exitum*, in hebræo esse vocem, quæ ad solum diei exortum referatur, et non possit referri etiam ad exitum noctis; nam מצא *motsa*, *exitum* in genere significat, a verbo יצא *iatsa*, quod est *exire*. Et si *exitus* in hebræo significaret *ortum diei*, non fuisset opus addere בקר *boker*, quod *tempus matutinum* significat, ut revera in textu hebræo est additum. Sic enim habetur ad verbum : *Exitus ipsius mane, et ipsius vesperæ laudare facies*.

Vers. 9.

9. VISITASTI TERRAM, ET INEBRIASTI EAM; MULTIPLICASTI LOCUPLETARE EAM.

Laudavit potentiam et sapientiam Dei, nunc adjungit laudes bonitatis, sive beneficientiæ ejusdem, quæ maxime ostenditur in admixtione terræ et aquæ, ex qua oriuntur omnes fructus terræ, sine quibus hæc vita non ducitur. Terra enim si non irrigetur aquis, et aqua nisi misceatur terræ, nihil omnino producit. « Visitasti, inquit, terram, » quæ per se « erat inanis et vacua, » sed visitatione tua facta est fecunda et plena. Visitatio enim Dei efficax est, et non simplex visio, sed provisio. Explicat quomodo visitavit terram, dum adjungit, « et inebriasti eam, » id est, aquis ad satietatem irrigasti, et hac irrigatione « multiplicasti locupletare eam, » id est, multum valde illam locupletem, et copiis omnibus refertam reddidisti.

Visitatio Dei est semper perspicua.

Vers. 10.

10. FLUMEN DEI REPLETUM EST AQUIS; PARASTI CIBUM ILLORUM, QUONIAM ITA EST PRÆPARATIO EJUS.

Explicat idipsum clarius : per flumen rivi aquarum intelligendi sunt; nam in hebræo est, פלג *pheleg*, quod *divisionem* significat. Itaque sensus est, *flumen Dei*, id est, rivi aquarum a Deo effecti ad irrigandam terram, *pleni sunt aquis*, ex divina Providentia et benignitate; sic enim ita « tu, Deus, præparasti cibum eorum, » id est, hominum et animantium cæterorum; « quoniam ita est præparatio ejus, » id est, quoniam sic fundata et disposita est terra, ut per aquarum irri-

gationem fecundetur, et fructus suos pariat.

Vers. 11. 11. RIVOS EJUS INEBRIA, MULTIPLICA GENIMINA EJUS : IN STILLICIDIIS EJUS LÆTABITUR GERMINANS.

Rursus aliis atque aliis verbis idem beneficium Dei extollit. Sed hoc loco per *rivos* intelliguntur sulci terrarum, ut ex hebræo textu perspicitur; et textus quem sanctus habuit Augustinus, *sulcos ejus* legit. Ait igitur : « Rivos ejus inebria, » id est, perge, Domine, et sulcos terræ abundanter riga fluentibus aquis; et sic « multiplica genimina ejus, » herbas, fruges, plantas ; « in stillicidiis ejus, » id est, pluvia Dei desuper cadente, « lætabitur » terra « germinans. »

Vers. 12. 12. BENEDICES CORONÆ ANNI BENIGNITATIS TUÆ, ET CAMPI TUI REPLEBUNTUR UBERTATE.

Benedicendo benefacies totius anni revolutioni, quæ instar *coronæ* variis floribus ornatæ a tua benignitate quasi semper renovatur, et ex hac benedictione « campi tui, » a te conditi et fecundati, « replebuntur » abundantia omnium bonorum.

Vers. 13. 13. PINGUESCENT SPECIOSA DESERTI, ET EXULTATIONE COLLES ACCINGENTUR.

Nec solum campi aratione et satione culti replebuntur ubertate frugum, sed etiam loca deserta, quæ solis pascuis deserviunt, et speciosa præ cæteris sunt ex multitudine et varietate herbarum et florum, quæ sponte funduntur a terra; pinguescent cœlesti rore, et colles pariter deserti et inculti herbescente viriditate ita vestientur, ut ex omni parte lætari et exultare videantur.

Vers. 14. 14. INDUTI SUNT ARIETES OVIUM, ET VALLES ABUNDABUNT FRUMENTO : CLAMABUNT, ETENIM HYMNUM DICENT.

In summa fecunditas erit maxima, et multiplicatio tum pecorum, tum frugum. In hebræo sic legitur ad verbum : *Induti sunt agni pecore*, id est, pusillus grex, qui quasi nudus ob paucitatem videbatur, tanta multitudine pecoris circumdabitur, ut vestitus multiplici indumento videatur. « Induti sunt arietes ovium, » id est, ovibus multiplicatis vestiti sunt arietes, sive agni, qui pauci antea erant. Alii tamen referunt hæc verba ad vellera, quibus induuntur pecora, quando bona pascua inveniunt. Sed qui ita exponunt, non considerant verba hebraica, quæ non habent *arietes ovium*, sed *arietes*, sive potius *agni pecore*, sive *ove induti sunt*. « Et valles abundabunt frumento, » id est, loca deserta abundabunt pecore, et valles cultæ abundabunt frumento; omnia autem, sive colles, sive valles, sive campi exculti, sive deserti, sive pecora, sive fruges, suo modo clamabunt in laudem Dei, imo etiam quodam modo hymnum cantabunt conditori et benefactori suo. Porro res omnes creatæ specie sua clamant et canunt : ut homines, quorum usui deserviunt, et mente et voce Deum laudent, eique perpetuo gratias agant. Hæc omnia sanctus Propheta in laudem potentiæ, et sapientiæ, et bonitatis Dei cecinit, ut inde argumentum duceret, quo probaret sperandum esse, et cum fiducia petendam liberationem a captivitate, et revocationem in patriam. Sed possunt etiam mystice exponi de vocatione gentium, et beneficiis Dei in Ecclesiam, ut S. Augustinus et Theodoretus tradunt : qui Theodoretus recte Judæos redarguit, quod fabulentur hæc omnia impleta fuisse in terra Palæstinæ post reversionem ex captivitate : tantum enim abest, ut post reditum ex Babylone terra illa fecundior fuerit et beatior, ut potius in deterius semper abierit.

Omnia nos ad laudem Dei canendam hortantur.

PSALMUS LXVI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *In finem*, 1. *Canticum Psalmi resurrectionis.*

Jubilate Deo, omnis terra;

2. Psalmum dicite nomini ejus: date gloriam laudi ejus.

3. Dicite Deo : Quam terribilia sunt opera tua, Domine! in multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui.

4. Omnis terra adoret te, et psallat tibi; psalmum dicat nomini tuo.

5. Venite, et videte opera Dei, terribilis in consiliis super filios hominum.

6. Qui convertit mare in aridam, in flumine

V. s. h. — *Victori, Canticum Psalmi.*

Jubilate Deo, omnis terra. Cantate [*h. psallite*] gloriam nomini [al. *nominis*] ejus.

Date gloriam laudi ejus. Dicite Deo : Quam terribile opus tuum! in multitudine fortitudinis tuæ mentientur tibi inimici tui.

Omnis terra adoret te, et cantet [*h. psallat*] tibi, cantet [*h. psallat*] nomini tuo. SEMPER.

Venite [*h. ite*], et videte opera Dei, terribilia consilia super filios hominum [*h. Adam*].

Convertit [al. *convertet*] mare in aridam,

pertransibunt pede : ibi lætabimur in ipso.

7. Qui dominatur in virtute sua in æternum, oculi ejus super gentes respiciunt : qui exasperant, non exaltentur in semetipsis.

8. Benedicite, gentes, Deum nostrum, et auditam facite vocem laudis ejus.

9. Qui posuit animam meam ad vitam, et non dedit in commotionem pedes meos.

10. Quoniam probasti nos, Deus : igne nos examinasti, sicut examinatur argentum.

11. Induxisti nos in laqueum, posuisti tribulationes in dorso nostro : 12. imposuisti homines super capita nostra.

Transivimus per ignem et aquam, et eduxisti nos in refrigerium.

13. Introibo in domum tuam in holocaustis; reddam tibi vota mea, 14. quæ distinxerunt labia mea.

Et locutum est os meum, in tribulatione mea.

15. Holocausta medullata offeram tibi cum incenso arietum; offeram tibi boves cum hircis.

16. Venite, audite, et narrabo, omnes qui timetis Deum, quanta fecit animæ meæ.

17. Ad ipsum ore meo clamavi, et exaltavi sub lingua mea.

18. Iniquitatem si aspexi in corde meo, non exaudiet Dominus.

19. Propterea exaudivit Deus, et attendit voci deprecationis meæ.

20. Benedictus Deus, qui non amovit orationem meam, et misericordiam suam a me.

in flumine pertransibunt pede : ibi lætabimur in eo.

Qui dominatur in fortitudine sua a sæculo, oculi ejus gentes aspiciunt; qui increduli sunt, non exaltentur in semetipsis. SEMPER.

Benedicite, populi, Deo nostro, et auditam facite vocem laudis ejus.

Qui posuit animam nostram in vitam, et non dedit in commotionem pedes nostros.

Probasti enim nos, Deus : igne nos conflasti sicut conflatur argentum.

Introduxisti nos in obsidionem [al. *in rete*] : posuisti stridorem in dorso nostro [*h. lumbis nostris*] : imposuisti homines super caput nostrum.

Transivimus per ignem et aquam, et eduxisti nos in refrigerium.

Ingrediar [al. ad. *in*] domum tuam in holocaustis : reddam tibi vota mea, quæ promiserunt [*h. distinxerunt*] labia mea, et locutum est os meum cum tribularer.

Holocausta medullata offeram tibi cum incenso arietum : faciam boves cum hircis. SEMPER.

Venite [*h. ite*], audite, et narrabo, omnes qui timetis Deum, quanta fecerit animæ meæ.

Ipsum ore meo invocavi, et exaltavi in lingua mea.

Iniquitatem si vidi in corde meo, non exaudiet Dominus.

Ideo exaudivit Deus : et attendit vocem deprecationis [*h. orationis*] meæ.

Benedictus Deus, qui non abstulit orationem meam, et misericordiam suam a me.

Argumentum. — Gratiarum actio post populum ex insigni quadam calamitate liberatum. Maurero quidem carmen cantatum esse videtur a reductis de exsilio Babylonico, vers. 10 seqq., eo tempore quo reparatum erat templum; vers. 13 seqq., fortasse in ipsa reparati templi consecratione. Huic tamen opinioni plura opponit Hengstenberg, quem vide. Venema illud retulit ad *Isai.* XXXVII, 36 seqq. et XXXVIII seqq. Tandem Ewaldus non unum Psalmum, sed duos esse existimat, quorum prior vers. 1-12, posterior vers. 13-20 constat. Strophæ tres : vers. 1-7, celebrate Deum ob præterita beneficia; vers. 8-12, ob recens beneficium; vers. 13-20, promissa Deo offeramus sacrificia, qui preces nostras audivit. Stropha prima efficit prooemium.

1. Præcentori, canticum, Psalmus.

Jubilate Deo, omnis terra.

2. Canite gloriam nominis ejus,
reddite gloriam (gloriosam) laudem ejus.

3. Dicite Deo : Quam terribile *est* opus tuum (admiranda facinora tua) !
Propter magnitudinem potentiæ tuæ adulantur tibi hostes tui.

4. Universa terra se prosternit tibi, et canit tibi,
canit nomen tuum.

5. Venite et videte opera Dei :
terribilis *est* facinore (facinoribus) in hominibus.
6. Convertit mare (Rubrum) in aridum;
fluvium (Jordanem) transiere *majores nostri* pede *sicco :*
quapropter lætemur eo (Deo).
7. Dominatur *ille* potentia sua perpetuo;
oculi ejus in gentes prospectant (eas observant) :
refractarii non exaltant caput sibi.

8. Benedicite, populi, Deum nostrum,
et edite vocem laudis ejus :
9. Qui posuit animam nostram in vitam,
nec dedit ad nutandum pedem nostrum.
10. Nam (inflictis nobis calamitatibus) explorasti nos, Deus;
probasti nos (in fornace miseriæ), sicut probatur argentum.
11. Induxisti nos in rete (angustias);
posuisti oppressionem (grave onus) in lumbis nostris.
12. Equitare (sedere) fecisti homines capiti nostro;
intravimus in ignem et in aquam (extrema pericula),
et *inde* eduxisti nos ad irriguum (alii, *abundantem*) *locum.*

13. Veniam in domum tuam cum holocaustis,
persolvam tibi vota mea :
14. Quæ (vota) aperuerunt labia mea,
et locutum est os meum in angustia mea.
15. Holocausta pinguium *ovium* (propr. *pinguedines*) offeram tibi
cum suffitu (adolendo adipe) arietum,
offeram boves cum hircis.
16. Venite, audite, et enarrabo, omnes Dei cultores,
quæ fecit animæ meæ (mihi).
17. Ad eum ore meo clamavi,
et celebratio *erat* sub lingua mea.
18. Iniquitatem si aspexissem (meditatus essem) in corde meo,
non auditurus me fuisset Dominus.
19. Verum audivit Deus,
attendit ad vocem precum mearum.
20. Benedictus sit Deus,
qui non amovit *a se* preces meas, et (nec) gratiam suam a me.

NOTÆ.

Vers. 2. Aben-Ezra, *ponite gloriam laudem ejus*, i. e. pro summa gloria ducite Deum laudare. — Vers. 4. Alii, *prosternat, canat.* — Vers. 5. *Facinore*, gall. *par ce qu'il fait sur les hommes*, impiis præsertim. — Vers. 6. *Quapropter* : multi, *ibi lætati sumus*, etc. — Vers. 10. *Probasti*, propr. *liquefecisti.* — Vers. 11. *Lumbi*, pro dorso : imago petita a jumentis. — Vers. 12. *Equitare*, etc. i. e. hostibus nostris nos subjecisti. *Ignem*, etc. Cf. *Isai.* XLIII, 2; *Jerem.* VI, 9, etc. — Vers. 14. *Aperuerunt*, ut *quæ* sit subjectum : alii, *enuntiarunt... et* quæ *edixit os meum*, etc. — Vers. 17. *Celebratio*, propr. *elatio*, puta vocis. *Sub lingua* dicuntur esse verba, quæ quis in ore parata habet; contra *super* lingua est id, quod quis in præsenti proloquitur. Aliis sensus est : Deum *olim* invocavi, et *nunc* illum efferre possum laudibus, nam precibus meis satisfecit. — Vers. 18. Pro *iniquitatem*, Maurer vertit *vana*, i. e. falsos deos.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXV.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, Canticum Psalmi resurrectionis.

Non habetur in hebræo nomen *resurrectionis,* neque legitur apud Hilarium; et Theodoretus testatur non esse in editione Septuaginta Interpretum, sed postea additum. Legitur tamen a SS. Patribus Hieronymo et Augustino in Commentario hujus Psalmi, et videtur hæc unica vox, a quocumque addita sit, prudenter addita, ut indicaret argumentum Psalmi. Argumentum enim Psalmi est gratiarum actio pro beneficiis Dei, sed potissimum pro perfecta felicitate post omnes finitas calamitates : quod sine dubio in resurrectione erit.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. JUBILATE DEO, OMNIS TERRA; PSALMUM DICITE NOMINI EJUS : DATE GLORIAM LAUDI EJUS.

Invitat ad jubilandum et psallendum Deo omnem terram, id est, omnes electos ex universa terra vocatos, quia communis erit causa lætandi in communi resurrectione justorum. Tria vult exhiberi, jubilum, sonum psalteriii et vocem humanam. Jubilum, quod magis in affectu quam in verbis positum est, recte tribuitur Deo. « Jubilate Deo. » Deo enim, qui spiritus est, spirituale desiderium maxime convenit. Sonitus psalterii debetur nomini, id est, famæ, sive gloriæ Dei. « Psalmum dicite nomini ejus, » vel, ut clarius habetur in hebræo, *psallitæ gloriæ ejus*, id est, pulsate psalterium in gloriam ejus. Denique vox humana divinæ laudi tribuenda est. « Date gloriam laudi ejus, » id est, nolite gloriam vobis sumere, vel tribuere, sed totam date laudi ejus, vel, ut habetur in hebræo, *ponite gloriam in laude ejus*, id est, hæc sit gloria vestra Deum perpetuo laudare, et in ejus laudibus gloriari.

Jubilum Deo maxime convenit.

Vers. 2. 2. DICITE DEO : QUAM TERRIBILIA SUNT OPERA TUA, DOMINE! IN MULTITUDINE VIRTUTIS TUÆ MENTIENTUR TIBI INIMICI TUI.

Hæc est materia laudis Dei, opera summæ potentiæ et sapientiæ. « Dicite Deo, » dum eum laudare vultis : « Quam terribilia sunt opera tua, Domine! » id est, opera tua præ magnitudine sua terrorem omnibus incutiunt. « In multitudine virtutis tuæ, mentientur tibi inimici tui, » id est, tanta est virtus et potentia tua, ut mendaces ostendat omnes inimicos tuos, qui te multo etiam minora non posse jactabant. Exempla sunt in Scripturis non pauca, *Psalm.* LXXVII : « Male, inquit, locuti sunt de Deo; dixerunt : Numquid poterit Deus parare mensam in deserto? » Deus autem, in multitudine potentiæ suæ, fecit ut tanta multitudo coturnicum deferretur in desertum, ut omnibus abunde sufficeret, atque hoc modo mendaces eos ostendit, et ut mendaces terribiliter punivit, ut dicitur in eodem Psalmo, et fusius in lib. *Num.* cap. XI. Item lib. IV *Reg.* VII, cum Elisæus propheta tempore gravissimæ famis dixisset : « Audite verbum Domini, cras modius similæ statere uno vendetur in porta Samariæ, » dux quidam respondit : « Etiamsi Deus faciat cataractas in cœlo, non poterit verum esse quod dicis. » Sed Deus in multitudine virtutis suæ mendacem illum ostendit. Vere enim sequenti die tanta fuit abundantia rerum omnium, ut modius similæ statere uno in porta Samariæ venderetur; et dux, qui contra Deum mentitus fuerat, in ipsa porta conculcatus a populo transeunte miserrime periit. Simile est mendacium Judæorum adversus Christum, cum pendenti in cruce insultarent : « Si Filius Dei es, descende de cruce. » Ille autem in multitudine virtutis suæ fecit miraculum longe majus, quia surrexit de sepulcro, quod est multo majus quam de cruce descendere. Itaque mendacii coarguit inimicos suos potentia virtutis suæ. Posset etiam cum Theodoreto dici, « in multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici, » hoc significare, multos fore qui mentiantur Deo, se illius esse cultores, ob metum terribilium operum ipsius : multos item Christi fidem, non sincero, sed ficto corde suscepturos propter eamdem rationem.

Mendaces ostendit suos detractores Dei potentia.

Vers. 3. 3. OMNIS TERRA ADORET TE, ET PSALLAT TIBI; PSALMUM DICAT NOMINI TUO.

Vers. 4. 4. VENITE, ET VIDETE OPERA DEI, TERRIBILIS IN CONSILIIS SUPER FILIOS HOMINUM.

Iterum excitat Propheta universos homines, qui terram incolunt, ad Deum vero corde adorandum et laudandum. Atque ut majore affectu id faciant, hortatur ab consideranda opera Dei, qui terribilis est in consiliis rerum agendarum supra omnes filios hominum.

Vers. 5. 5. QUI CONVERTIT MARE IN ARIDAM, IN FLUMINE PERTRANSIBUNT PEDE : IBI LÆTABIMUR IN IPSO.

Ponit duo exempla operum mirabilium Dei,

quæ nullo humano consilio unquam fieri potuissent. « Qui convertit, inquit, mare in aridam; » hoc est primum opus quod narratur *Exod.* XIV : « Fecit enim Deus, ut siccaretur mare Rubrum, ut filii Israel libere pertransirent. » « In flumine pertransibunt pede; » hoc est alterum, quod refertur *Jos.* III. Rursus enim Deus fecit ut Jordanis fluvius siccaretur, ut filii Israel non ponte, aut navicula, sed pede flumen trajicerent. « Ibi lætabimur in ipso, » id est, ubi hæc facta sunt, ibi lætati sumus in ipso; non in nobis gloriati sumus, quasi nostra hæc essent opera; sed in Deo lætati et gloriati sumus, Deumque laudavimus, ut narratur *Exod.* XV. Utitur autem Propheta tempore futuro, pro præterito, nisi forte hoc loco uti voluerit verbo futuri temporis, ut indicaret miracula illa præterita fuisse figuras majorum miraculorum futurorum. Majus enim miraculum est, quod homines transeunt mare amarum hujus sæculi, quod in maligno positum est, et transmittant flumen temporalitatis et mortalitatis hujus, quæ nunquam stat, et plurimos absorbet et suffocat, et perveniant vivi et salvi ad terram æternæ promissionis, et ibi lætentur in ipso Deo ipsum videntes facie ad faciem; et tamen hoc majus miraculum ita facit per gratiam suam Deus, ut multi jam transeant per hoc mare, quasi per aridam, et flumen pertranseant pede, id est, facillime temporalia omnia, sive bona, sive mala despicientes, id est, nec bonis adhærentes, nec mala pertimescentes, ut securi perveniant usque ad ipsam cœlestem Jerusalem, ubi lætabimur in ipso, non spe gaudentes, sed ipso in æternum fruentes.

Vers. 6.

6. QUI DOMINATUR IN VIRTUTE SUA IN ÆTERNUM, OCULI EJUS SUPER GENTES RESPICIUNT : QUI EXASPERANT, NON EXALTENTUR IN SEMETIPSIS.

Hæc videtur digressio ad impios, qui Deo subjici eumque laudare contemnunt. Eos enim admonet omnipotentiæ et omniscientiæ Dei, ut vel timore pœnæ resipiscant. « Qui dominatur, inquit, in virtute sua in æternum, » id est, ille qui ex potentia sua, non aliunde accepta, sed sibi propria, dominatur æterno imperio, is quoque videt omnes gentes, et ex alto speculatur omnia. Ideo « qui exasperant » tam potentem et sapientem Dominum, « non exaltentur in semetipsis, » non superbiant, non glorientur de suis viribus, quia non effugient manus omnipotentis, et omnia videntis Dei.

Vers. 7.

7. BENEDICITE, GENTES, DEUM NOSTRUM, ET AUDITAM FACITE VOCEM LAUDIS EJUS.

Illa digressione præmissa, repetit exhortationem quam in primo et in tertio versiculo posuerat. Itaque tertio jam invitat omnes gentes ad benedicendum Deo nostro, qui solus est verus Deus, et ad prædicandas laudes ejus tam clara voce, ut ab omnibus audiatur.

Vers. 8.

8. QUI POSUIT ANIMAM MEAM AD VITAM, ET NON DEDIT IN COMMOTIONEM PEDES MEOS.

Aperit nunc causam cur tanto ardore cupiat Deum ab omnibus laudari, quia videlicet de maximis periculis vitam suam liberaverit. « Qui posuit animam meam ad vitam, » id est, laudari cupio Deum, qui fecit ut anima mea non periret, et qui me titubare et labi non permisit. Hæc dicuntur ab electis, qui post multas variasque tentationes ad portum salutis tandem aliquando perveniunt. Per *animam*, intelligitur totus homo, quod frequens est in Scripturis sanctis; ac, ut alia loca omittamus, in lib. *Gen.* cap. XLVI plusquam sexies ponitur *anima* pro toto homine. Illud autem, *posuit*, significat *ordinavit*, sive *præordinavit*, vel *prædestinavit*, ut sensus sit : Qui me præordinavit ad vitam, sive qui me posuit in numero eorum qui victuri sunt in æternum. Quod autem sequitur : « Et non dedit in commotionem pedes meos, » ad donum perseverantiæ pertinet, quod est proprium prædestinatorum ad vitam : quos enim Deus prædestinavit, eos etiam conservat, protegit ac dirigit, ut non cadant ad dexteram, vel sinistram. In hebræo habetur, *animam nostram et pedes nostros*, in numero multitudinis. Sed idem est sensus; nam per *animam meam* et *pedes meos* non intelligitur unus tantum homo, sed unus populus, cœtus videlicet omnium electorum.

Anima sæpe ponitur pro toto homine.

Vers. 9.

9. QUONIAM PROBASTI NOS, DEUS; IGNE NOS EXAMINASTI, SICUT EXAMINATUR ARGENTUM.

Variis metaphoris explicat Propheta tribulationes justorum, ac primum metaphora fornacis probantis argentum, ut significet justis a Deo permitti tribulationes, non ut lædantur, sed ut probentur, vel probati et puri, sinceri, fideles ostendantur. Ignis enim paleas consumit, argentum et aurum purius reddit; et palea in igne fumat, argentum in igne lucet. Hinc angelus sanctus dicit Tobiæ cap. XII : « Quia acceptus eras Deo, necesse fuit ut tentatio probaret te; » et *Sap.* III : « Deus tentavit illos, et invenit eos dignos se, tanquam aurum in fornace probavit illos; » et *Eccli.* XXVII : « Vasa figuli probat fornax, et viros justos tentatio tribulationis; » et I *Petri* I : « Ut probatio vestræ fidei multo pretiosior auro, quod per ignem probatur, inveniatur. »

Justi à Deo tribulationibus variis probantur.

Vers. 10.

10. INDUXISTI NOS IN LAQUEUM, POSUISTI TRIBULATIONES IN DORSO NOSTRO; IMPOSUISTI HOMINES SUPER CAPITA NOSTRA.

Descendit nunc ad particulares afflictiones sub aliis metaphoris. « Induxisti nos in laqueum, » id est, in captivitatem nos tradidisti hostibus nostris, in vincula, in catenas, in compedes, in carceres. Sicut enim aves et feræ, cum laqueis comprehenduntur, libertate sua privantur : ita dici possunt homines induci in laqueos, cum captivi

effecti, carceribus includuntur, vel catenis et vinculis constringuntur. « Posuisti tribulationes in dorso nostro, » id est, nos more jumentorum onerari et cædi verberibus permisisti : quibus oneribus et verberibus intelliguntur varii labores et dolores, quos Sancti in hoc mundo ab impiis pertulerunt, ut cum ad metalla fodienda, ad marmora secanda, ad onera pro exstruendis ædificiis portanda, aliaque id genus laboriosa opera facienda, non sine flagellis et verberibus adigebantur. « Imposuisti homines super capita nostra, » id est, fecisti ut homines pedibus suis capita nostra calcarent, quasi nobis jure belli devictis et triumphatis. Sed hæc etiam metaphora est, qua per similitudinem conculcationis capitum devictorum significatur tyrannica et crudelis potestas principum in miseros subditos. Nam principes modesti et æqui præsident quidem capitibus subditorum, sed ita leviter premunt, ut onus obedientiæ suaviter ferri possit : tyranni vero, et sævi atque inhumani principes, quales erant persecutores christianorum, et quondam Pharao Ægyptius, et Nabuchodonosor Assyrius, ita premunt subditos exactionibus, edictis, pœnis, ut respirare non possint. Hoc versiculo Propheta miro artificio personas justorum toto corpore afflictas demonstravit; nam laquei ad manus et pedes, onera et verbera ad dorsum, conculcatio ad capita pertinent.

Vers. 11. 11. TRANSIVIMUS PER IGNEM ET AQUAM, ET EDUXISTI NOS IN REFRIGERIUM.

Ignis et aquæ supplicia quæ sint?

Hæc est ultima metaphora, qua Propheta pulcherrimis similitudinibus sub aspectum ponit supplicium Sanctorum. Ignis enim et aqua contraria sunt; ignis ardet, aqua congelatur; ille acerrimus, ista mollissima; ignis desiccat aquam, et aqua exstinguit ignem : quare si ignis dolore afficit hominem, aqua consolari et mulcere deberet. Et tamen in pœnam justorum servorum Dei, ignis et aqua conjurasse videntur, ignis consumendo, aqua suffocando. Igitur per *ignem* intelliguntur acriora supplicia, flagella, vulnera, cædes, combustio; per *aquam*, supplicia lenta, sed diuturna, ut exilia, carceres, nuditas, fames. Sanctus tamen Augustinus per ignem intelligit omne genus angustiarum et molestiarum contristantium hominem; per aquam vero omne genus voluptatum et abundantiam temporalium bonorum, quæ spiritum suffocant. Sed sicut ignis consumit lignum, non aurum, sic etiam aqua corrumpit et putrefacit lignum, non aurum; et sicut aurum per ignem purgatur a scoria, sic idem aurum per aquam lavatur a sordibus. Itaque justi et sancti, qui sunt auro similes, sine detrimento transeunt per ignem et aquam, quia in tribulatione patientiam, in prosperitate modestiam servant. Sed filii hujus sæculi similes ligno putrido in igne consumuntur, in aqua suffocantur, quia impatientes in tribulatione murmurant, maledicunt, blasphemant; dissoluti in prosperitate mollescunt, luxuriantur, superbiunt. Dicunt igitur Electi : « Transivimus per ignem et aquam, et eduxisti nos in refrigerium, » quoniam etiamsi in cœlesti patria non deerunt ignis et aqua, tamen ille ignis calefaciendo recreabit, non comburendo consumet, et illa aqua sitim exstinguet, non vitam. Ita utrumque suo modo refrigerabit, id est, erunt in cœlo ardores charitatis, erit ignis divinus feliciter consummans, non consumens; perficiens, non destruens; transformans in Deum, non convertens in cineres : erit aquarum abundantia, erit ubertas bonorum æternorum, erunt gaudia immensa et ineffabiles jucunditates, sed non mollem, aut pigrum efficient animum, non carnis adversus spiritum concupiscencentiam nutrient, denique refrigerando delectabunt, non obruendo suffocabunt.

Vers. 12. 12. INTROIBO IN DOMUM TUAM IN HOLOCAUSTIS; REDDAM TIBI VOTA MEA, QUÆ DISTINXERUNT LABIA MEA.

Hæc videtur esse conclusio ex iis quæ dicta sunt, quasi dicat : « Tu eduxisti nos in refrigerium, postquam transivimus per ignem et aquam. Introibo igitur in domum tuam, » ad quam te duce, te defensore perveni. Introibo autem « in holocaustis, » id est, offeram sacrificium gratiarum actionis : holocaustum est enim proprie ad gratias agendas pro acceptis beneficiis. Et vere holocaustum nusquam perfectius offertur quam in cœlo, ubi Sancti omnes totos se offerunt Deo in igne perfectæ charitatis, nulla parte animæ repugnante : tota enim actio, totum negotium in cœlo erit laudare Deum. « Reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea, » id est, ista oblatio holocausti debita est, quoniam id vovi, dum essem in tribulatione positus. Itaque introibo in domum tuam cum holocaustis, ut sic reddam vota mea, quæ non alius pro me, sed ego ipse labiis meis distincte promisi. S. Augustinus more suo ad ædificationem populi Psalmos exponens, notat illud, *distinxerunt*, significare distinguenda esse vota, ut placeant Deo. Distinctio autem talis esse debet, ut confiteamur nos Deo indigere, Deum bonorum nostrorum non egere; nos mutabiles, illum immutabilem; nos creaturas, illum Creatorem; nos ex nobis nihil esse, illum ex se perfectum esse.

Vers. 13. 13. ET LOCUTUM EST OS MEUM IN TRIBULATIONE MEA.

Vers. 14. 14. HOLOCAUSTA MEDULLATA OFFERAM TIBI CUM INCENSO ARIETUM : OFFERAM TIBI BOVES CUM HIRCIS.

Explicat quæ vota voverit in tribulatione sua, et dicit se vovisse sacrificia pinguia omnium pecorum, quæ in holocaustum secundum legem offerri possunt. Ea vero tria tantum erant, arietes,

Quæ offerri poterant secundum legem ?

boves et hirci. Sed nomine arietum intelliguntur etiam agni, et nomine boum intelliguntur etiam vituli, et nomine hircorum intelliguntur etiam hædi. « Et locutum est os meum in tribulatione mea, » id est, hoc est, quod dixi : « Reddam vota, quæ distinxerunt labia mea, » quia locutum est os meum dum tribularer, et auxilio Domini indigerem, atque illius opem lacrymis implorarem. « Holocausta medullata offeram tibi cum incenso arietum, » id est, immolabo tibi agnos pingues et medullis plenos, cum bono odore ex arietibus pariter in holocaustum oblatis. « Offeram tibi boves cum hircis, » id est, ad holocaustum agnorum et arietum addam holocaustum vitulorum et hircorum. In textu græco legitur : *Holocausta medullata offeram tibi cum incenso et arietibus*; et sic legit etiam S. Augustinus, et per *incensum* intelligit thus. Sed S. Hieronymus in epist. *ad Suniam et Fretellam* improbat hanc lectionem, et veram lectionem esse dicit, *cum incenso arietum* (ut nos in nostra latina editione habemus), cui concordat lectio hebraica. Per *incensum* autem non intelligitur thus, sed odor qui ex incensis arietum carnibus emanat, qui odor suavissimus dicitur *Levit.* I. Odor autem ex incensis carnibus sacrificiorum suavissimus dicebatur, quoniam figura erat odoris vere ac proprie suavissimi patientiæ et humilitatis, obedientiæ et charitatis Filii Dei, qui ut Patrem glorificaret et mundum redimeret, « humiliatus est usque ad mortem, mortem autem crucis, » *Philip.* II. Dicuntur vero holocausta medullata, quæ offeruntur in cœlis, actiones gratiarum, confessiones et laudes ex intimo corde, et ex pinguedine veræ charitatis profectæ.

Vers. 15.

15. Venite, audite, et narrabo, omnes qui timetis Deum, quanta fecit animæ meæ.

Hortatur in fine Psalmi Propheta in persona beatorum electorum Dei, nos omnes, ut intelligamus beneficia Dei in Sanctos collata, et quid illi contra rependerint, ut eos imitantes similia beneficia recipiamus, et ad eamdem quietem et gloriam aliquando perveniamus. « Venite, inquit, audite, et narrabo, omnes qui timetis Deum, quanta fecit animæ meæ, » id est, venite, omnes qui timetis Deum, et audite, et ego narrabo vobis quanta fecit animæ meæ : oratio enim in hebræo et græco textu perturbata est quantum ad ordinem verborum, et latinus Interpres non est ausus ordinem codicum originalium commutare. Vocat *timentes Deum*, quoniam « timor Domini est initium sapientiæ, » *Psalm.* CX; ipse solvit pedes, ipse aperit aures : proinde, qui nullo Dei timore tangitur, frustra vocatur, ut veniat, vel ut audiat.

Vers. 16.

16. Ad ipsum ore meo clamavi, et exaltavi sub lingua mea.

Hoc est primum donum Dei, quod animæ suæ datum dicit electorum cœtus, qui in hoc Psalmo loquitur. « Hoc, inquit, fecit Deus animæ meæ. » Dedit fidem et spiritum orandi. « Quomodo enim invocabunt in quem non crediderunt? » inquit Apostolus *Rom.* X. Igitur ex dono fidei cognovi miseram captivitatem, in qua detinebar; cognovi liberatorem et redemptorem, et sic « ad ipsum ore meo clamavi. » Addit deinde secundum beneficium : « Et exaltavi sub lingua mea, » id est, non solum oravi, sed etiam laudavi Deum meum, et pro acceptis beneficiis gratias egi, ut rursum alia mererer accipere, quæ mihi deerant. Atque hoc totum, ut laudarem et orarem, ipse fecit ut facerem. Quamvis autem illud, *sub lingua mea*, vel, *in lingua mea*, idem sit quod *lingua mea*, vel *in lingua mea*, tamen annotavit S. Augustinus fortasse dictum *sub lingua*, ut intelligeremus justum non solum lingua ad aures hominum, sed etiam *sub lingua*, in silentio ad aures Dei, exaltare solitum ipsum Deum.

Vers. 17.

17. Iniquitatem si aspexi in corde meo, non exaudiet Dominus.

Hoc est beneficium tertium, quod accepit a Domino, ut videlicet Deo illuminante cognosceret quid sit, quod impedit, ne oratio exaudiatur. « Iniquitatem, inquit, si aspexi in corde meo, non exaudiet Dominus. » *Aspicere iniquitatem in corde*, est in secreto cordis diligere iniquitatem, sive aspicere ad concupiscendum eam, quomodo dicitur in Evangelio, *Matth.* V : « Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam. » Multi enim et verbis et factis videntur odisse peccata, reprehendunt et puniunt peccatores, et ipsi tamen in secreto cordis, ubi nemo videt quid agatur, cum delectatione aspiciunt iniquitatem, et si impune possent, exercerent. Hos hypocritas non exaudit Dominus, sed eos exaudit, qui ex corde iniquitatem odio habent, et si forte peccant, confitentur peccata sua, et medicum quærunt, a quo sanentur. Et quoniam tales sunt omnes electi, ideo subjungit Propheta in persona populi electi :

Aspicere iniquitatem in corde quid sit ?

Vers. 18.

18. Propterea exaudivit Deus, et attendit voci deprecationis meæ.

« Propterea exaudivit Deus, » quia ipse scrutatur corda, et vidit mihi serio displicere peccata, meque non « aspicere iniquitatem in corde, » sed faciem cordis avertere ab omni iniquitate. « Et attendit voci deprecationis meæ, » quia vidit me attendere voci præceptorum suorum, non voci serpentis prævaricationem suadentis.

Vers. 19.

19. Benedictus Deus, qui non amovit orationem meam et misericordiam suam a me.

Ergo « benedictus sit, » et in perpetuum laudetur « Deus, » qui tanta fecit animæ meæ, quorum summa est, « quod non amovit a se orationem meam, » nec amovit « a me misericordiam suam. » Ita misericordia ejus perseverante me-

cum, perseveravi et ego in via mandatorum ipsius, et perseverantiæ præmium jam obtinui, liberationem a captivitate, et reditum in cœlestem Jerusalem. S. Augustinus paulo aliter exponit, et quamvis fortasse non omnino ad litteram, tamen utilissime ad mores. Vult igitur, illud, *non amovit deprecationem meam,* sic intelligi, *non amovit a me deprecationem meam,* id est, fecit ut non intermitterem unquam orationem, et per hoc implerem dominicum præceptum : « Oportet semper orare, et nunquam deficere, » *Luc.* XV. Est autem insigne donum Dei, perseverantia in oratione, quia securum reddit hominem de perseverantia miserationis. Cum videris, inquit S. Augustinus, non a te amotam deprecationem tuam, securus esto, quia non est a te amota misericordia ejus.

PSALMUS LXVII.

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — *In finem,* 1. *In hymnis, Psalmus Cantici David.*

2. Deus misereatur nostri, et benedicat nobis : illuminet vultum suum super nos, et misereatur nostri.

3. Ut cognoscamus in terra viam tuam, in omnibus gentibus salutare tuum.

4. Confiteantur tibi populi, Deus : confiteantur tibi populi omnes.

Lætentur et exultent gentes, quoniam judicas populos in æquitate, et gentes in terra dirigis.

6. Confiteantur tibi populi, Deus ; confiteantur tibi populi omnes : 7. terra dedit fructum suum.

Benedicat nos Deus, Deus noster, 8. benedicat nos Deus : et metuant eum omnes fines terræ.

V. S. H.—*Victori, in Psalmis* [*h. Carminibus*], *Canticum* [*h. Psalmus*] *carminis.*

Deus misereatur nostri, et benedicat nos [al. *nobis*] : illustret faciem suam super nos. SEMPER.

Ut nota fiat in terra via tua : in universis gentibus salus tua.

Confiteantur tibi populi, Deus : confiteantur tibi populi omnes.

Lætentur, et laudent gentes [*h. plebes*], quoniam judicas populos in æquitate, et gentium [*h. plebium*] quæ in terra sunt, ductor es. SEMPER.

Confiteantur tibi populi, Deus : confiteantur tibi populi omnes.

Terra dedit germen [al. *fructum*] suum : benedicat nobis Deus Deus noster.

Benedicat nobis Deus, et timeant eum omnes fines terræ.

Argumentum. — Optat vates totius populi nomine, ut ipsis faveat Deus et benigne faciat, quo nimirum cæteri populi ad nominis divini cognitionem ac prædicationem excitentur. Fusum videtur carmen occasione largæ messis. Strophæ tres : vers. 2-3, rebus nostris faveat nobis, ut ejus benignitatem cognoscant omnes populi ; vers. 4-5, Deum celebrent omnes populi, quod ipsos recte judicat et gubernat ; vers. 6-8, quod terra reddidit fructum suum.

1. Præcentori, fidibus, Psalmus canticum.

2. Deus propitius sit nobis et benedicat nos,
lucere faciat faciem suam nobiscum :
3. Ut cognoscant in terra viam tuam,
inter omnes populos auxilium tuum.

4. Celebrent te populi, Deus,
celebrent te populi omnes.
5. Lætentur et jubilent nationes,
nam judicas populos recte,
et nationes in terra ducis eas.

6. Celebrent te populi, Deus,
celebrent te populi omnes.
7. Terra dedit proventum suum,
benedicat nos (pergat nos benedicere) Deus, Deus noster.
8. Benedicat nos Deus,
et timeant (venerentur) eum omnes fines terræ.

NOTÆ.

Vers. 3. *Ut cognoscant*, vel *ut cognoscatur*. *Viam tuam*, tuam agendi rationem cum tuis cultoribus. — Vers. 5. *Recte*, propr. *rectum* : duplex accusativus. Maurer, *et nationes* lætentur, quod *in terra eas gubernas*.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXVI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, in hymnis, Psalmus Cantici David.

In hebræo codice non habetur nomen *David*, et ideo non desunt qui auctorem hujus Psalmi nolint esse Davidem : sed cum in codice græco et latino habeatur, et sic legant Hilarius, Hieronymus, Augustinus, et alii in Commentariis in Psalmos, credibile est, aut ex codice hebraico vocem illam excidisse, vel a Septuaginta Interpretibus additam fuisse, ne quis suspicaretur Psalmum non esse a Davide compositum, quia non legatur nomen ejus in titulo. Argumentum Psalmi est expressio desiderii vehementis, quo David tenebatur videndi adventum Messiæ, et redemptionem generis humani, juxta illud *Luc.* x : « Multi prophetæ et reges voluerunt videre quæ vos videtis, et non viderunt; » existimo enim Dominum loqui de prophetis, qui simul etiam reges fuerunt; alioqui non dixisset : *Multi prophetæ*, sed *omnes Prophetæ*. Nomine autem *regis* intelligendi videntur omnes principes, qui regium jus in populum suum habebant, quales fuerunt Adam, Noe, Abraham, Isaac, Jacob, Moses, et alii qui simul prophetæ fuerunt, et Christum videre desideraverunt; sed inter omnes excellit David, qui proprie rex et propheta fuit, et desiderium Messiæ in multis Psalmis expressit, sed in hoc potissimum, qui totus in hoc desiderio explicando consumitur.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. DEUS MISEREATUR NOSTRI, ET BENEDICAT NOBIS : ILLUMINET VULTUM SUUM SUPER NOS, ET MISEREATUR NOSTRI.

Vox optantis et desiderantis est, quasi dicat : Utinam « Deus misereatur nostri » secundum magnam illam misericordiam, qua mittat ad nos, quem missurus est, et ex hoc affectu misericordiæ paternæ « benedicat nobis; » benedictio autem sit non solum ubertas temporalium rerum, sed « illuminatio vultus sui super nos. » Illuminatio vultus Dei super nos multa significare potest. Primum enim dicitur Deus *illuminare vultum suum super nos*, quando remotis nubibus iræ et indignationis, sereno vultu nos respicit ut filios, ut amicos, ut ad gratiam revocatos. Deinde dicitur etiam *illuminare vultum suum super nos*, quando nos illuminat et calefacit, sapientiam et charitatem infundens, quomodo sol iste corporalis facere solet, quando nullis nubibus tegitur. Denique dicitur *illuminare vultum suum super nos*, quando præstat ut eum, quasi remoto velamine, intueamur : quod maxime præstitit, quando per incarnationis mysterium « in terris visus est et cum hominibus conversatus est, » ut dicitur *Baruch.* VIII. Atque hoc videtur hoc loco petere sanctus Propheta, ut Deus vultum suum, si non in forma Dei, saltem in forma hominis nobis ostendat. Quod etiam petiit cum ait in *Psalm.* LXXIX : « Qui sedes super Cherubim, manifestare coram Ephraim, Benjamin, et Manasse. » Et quoniam hæc est misericordia quam initio petiit, ideo repetit : « Et misereatur nostri, » id est, et sic, illuminando videlicet vultum suum super nos, misereatur nostri. In hebræo non habetur hæc repetitio, *et misereatur nostri*, neque legitur a S. Augustino et S. Hieronymo : tamen habetur in codice græco, et legitur a S. Hilario, ab Euthymio et aliis.

(Multis modis Deus dicitur illuminare vultum suum super nos.)

Vers. 2. 2. UT COGNOSCAMUS IN TERRA VIAM TUAM, IN OMNIBUS GENTIBUS SALUTARE TUUM.

Hæc est ratio, cur tanto ardore desideretur illuminatio vultus Dei, ut in lumine illo divino cognoscamus in hac terra tenebrosa viam Dei, id est viam ad patriam, a qua tamdiu peregrinamur ambulantes in tenebris et umbra mortis; hæc au-

Christus via est et lux.

tem via sine dubio Christus ipse est, qui ait *Joan.* xvi: «Ego sum via;» et non solum via, sed etiam lux, qua via ipsa cognoscatur : de qua dixit Isaias cap. ix, et explicuit S. Matthæus cap. iv : « Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam; sedentibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis. » « In omnibus gentibus salutare tuum, » hæc est explicatio verborum superiorum. « Ut cognoscamus in terra viam tuam, » id est ut cognoscatur inter omnes gentes Salvator tuus; clarius habetur in hebræo : *Ut nota fiat in terra via tua, in omnibus gentibus Salvator tuus;* quod etiam Isaias prædixit cum ait : « Videbit omnis caro salutare Dei, » ut refert S. Lucas cap. iii.

Vers. 3.

3. CONFITEANTUR TIBI POPULI, DEUS; CONFITEANTUR TIBI POPULI OMNES.

Quoniam desiderium Prophetæ secundum veram charitatem ordinatum erat, cupiebat Christum venire in terras, primum propter gloriam Dei, deinde propter utilitatem generis humani. Ideo de gloria Dei dicit: « Confiteantur tibi populi, Deus; » deinde adjungit: «Lætentur et exultent gentes, » etc. Ait igitur : « Confiteantur tibi populi, Deus; confiteantur tibi populi omnes,» id est, ob hoc tam insigne et tam universale donum, omnes populi confiteantur tibi confessionem laudis, et gratiarum actionis. Cesset cultus et veneratio falsorum deorum, tibi uni vero Deo ab omnibus populis honor divinus habeatur.

Vers. 4.

4. LÆTENTUR ET EXULTENT GENTES, QUONIAM JUDICAS POPULOS IN ÆQUITATE, ET GENTES IN TERRA DIRIGIS.

Post laudem Dei agnoscatur etiam utilitas populorum : ideo « lætentur et exultent gentes, » omnes videlicet homines gaudeant, « quoniam » tu Deus per Christum tuum « judicas populos in æquitate,» id est, ablato jugo tyrannicæ potestatis Principis tenebrarum harum, regnum justissimum in Ecclesia tua constituisti. «Et gentes in terra dirigis, » regens eas, et dirigens per saluberrimas leges tuas ad portum æternæ salutis. In hebræo et græco codice hæc habentur in futuro: *Quoniam judicabis populos in æquitate, et gentes in terra diriges.* Sed non ideo falsum est, quod habetur in latino, quoniam etsi futura erant, tamen Propheta spiritu Dei videbat ea tanquam præsentia. S. Augustinus refert ad ultimum judicium id quod dicitur : «Judicabis populos in æquitate, » et ad præsentis vitæ directionem, quod additur : «Gentes in terra diriges, » ut sensus sit : « Lætentur et exultent gentes, » quoniam si quid mali hic ab hominibus patiantur, veniet tempus quo tu Deus judicabis populos in justitia : et interim gentes tibi subjectas et devotas in terra diriges.

Vers. 5.

5. CONFITEANTUR TIBI POPULI, DEUS; CONFITEANTUR TIBI POPULI OMNES : TERRA DEDIT FRUCTUM SUUM.

Iterum repetit exhortationem, ut populi omnes Deum laudent, et addit novam rationem, quoniam «terra dedit fructum suum,» id est, quoniam jam tandem terra protulit fructum suum illum, cujus gratia facta erat, id est Christum in carne. Hic est enim « fructus terræ sublimis, » de quo dicitur in cap. iv *Isai.*: « Erit germen Domini in magnificentia, et gloria, et fructus terræ sublimis;» et in *Psalm.* lxxxiv: «Et terra nostra dedit fructum suum. » Tantus enim hic fructus fuit, ut comparatione ejus nihil unquam terra nostra protulisse videatur, nisi spinas et tribulos. Utitur autem Propheta tempore præterito pro futuro, quoniam in ejus prænotione jam factum erat, quod nobis futurum prædicebat. Potest tamen hic versiculus cum S. Augustino exponi de fructu bonorum operum, quem homines habitantes in terra facturi erant per gratiam Christi reconciliati et justificati; de quo dicit Apostolus *ad Tit.* ii: «Qui tradidit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, et mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum. » Terra enim olim arida et sterilis, id est genus humanum per peccatum primi hominis gratia Dei destitutum, non nisi spinas et tribulos, id est, peccata vel opera inutilia ad salutem, germinare noverat : sed a sole justitiæ postea calefacta, et imbre doctrinæ cœlestis compluta per Jesum Christum, qui et sol et verbum est, fecunda effecta producere cœpit fructum bonum justitiæ, fidei et operum sanctorum, quibus merces deberetur corona justitiæ, et bravium salutis æternæ.

Fructus quos terra per Christum proferre possit.

Vers. 6.

6. BENEDICAT NOS DEUS DEUS NOSTER, BENEDICAT NOS DEUS, ET METUANT EUM OMNES FINES TERRÆ.

Ergo deinceps hæc sit grata vicissitudo, ut Deus aperiat manum suam, et impleat nos omni benedictione, id est, copia bonorum omnium, præcipue spiritualium et cœlestium : et contra, omnes homines usque ad ultimos terræ fines habitantes, Deum verum timeant timore sancto, reddentes ei tributum obedientiæ et laudis usque in æternum. Porro trina illa repetitio nominis Dei quæ in hoc versiculo habetur, quamvis affectum Prophetæ significet, tamen insinuat etiam mysterium sanctissimæ Trinitatis, quæ per Christum et Apostolos manifestissime prædicata est.

PSALMUS LXVIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *In finem, 1. Psalmus Cantici, ipsi David.*

2. Exsurgat Deus, et dissipentur inimici ejus, et fugiant qui oderunt eum, a facie ejus.

3. Sicut deficit fumus, deficiant; sicut fluit cera a facie ignis, sic pereant peccatores a facie Dei.

4. Et justi epulentur, et exultent in conspectu Dei, et delectentur in lætitia.

5. Cantate Deo, psalmum dicite nomini ejus; iter facite ei, qui ascendit super occasum; Dominus nomen illi.

Exultate in conspectu ejus, turbabuntur a facie ejus, 6. patris orphanorum et judicis viduarum.

Deus in loco sancto suo; 7. Deus qui inhabitare facit unius moris in domo.

Qui educit vinctos in fortitudine, similiter eos qui exasperant, qui habitant in sepulcris.

8. Deus, cum egredereris in conspectu populi tui, cum pertransires in deserto:

9. Terra mota est, etenim cœli distillaverunt a facie Dei Sinai, a facie Dei Israel.

10. Pluviam voluntariam segregabis, Deus, hæreditati tuæ: et infirmata est, tu vero perfecisti eam.

11. Animalia tua habitabunt in ea; parasti in dulcedine tua pauperi, Deus.

12. Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa.

13. Rex virtutum dilecti dilecti, et speciei domus dividere spolia.

14. Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ, et posteriora dorsi ejus in pallore auri.

15. Dum discernit cœlestis reges super eam, nive dealbabuntur in Selmon.

16. Mons Dei, mons pinguis.

Mons coagulatus, mons pinguis; 17. ut quid suspicamini montes coagulatos?

Mons in quo beneplacitum est Deo habitare in eo; etenim Dominus habitabit in finem.

18. Currus Dei decem millibus multiplex,

V. s. h. — *Victori David Psalmus Cantici.*

Exsurgat Deus, et dissipentur [al. *dispergantur*] inimici ejus, et fugiant qui oderunt eum a facie ejus.

Sicut deficit fumus, deficiant: sicut tabescit cera a facie ignis, sic pereant impii a facie Dei.

Justi autem lætentur, et exsultent in conspectu Dei, et gaudeant in lætitia.

Cantate Deo, psallite nomini ejus: præparate viam ascendenti per deserta [*h. araboth, quod est superius cœlum*].

In Domino nomen ejus, et exsultate coram eo, patre [*h. judici*] pupillorum, et defensori viduarum.

Deus in habitaculo sancto suo, Deus habitare facit solitarios in domo.

Educet [al. *educit*] vinctos in fortitudine: increduli autem habitaverunt in siccitatibus.

Deus, cum egredereris ante populum tuum, et ambulares [*h. gradieris*] per desertum. SEMPER.

Terra commota est, et cœli stillaverunt a facie Dei, hoc est Sinai: a facie Dei Israel.

Pluviam voluntariam elevasti, Deus: hæreditatem tuam laborantem tu confortasti.

Animalia tua habitaverunt in ea: præparasti in bonitate tua pauperi Deus.

Domine, dabis sermonem annuntiatricibus fortitudinis plurimæ [*h. exercituum plurimum*].

Reges exercituum fœderabuntur, fœderabuntur; et pulchritudo domus dividet spolia.

Si dormieritis inter medios terminos, pennæ columbæ deargentatæ, et posteriora ejus in virore auri.

Cum divideret robustissimus [al. *robustissimos*] reges in ea, nive dealbata est in Selmon.

Mons Dei, mons pinguis [*h. Basan*]:

Mons excelsus, mons pinguis [*h. Basan*].

Quare contenditis, montes excelsi, adversus montem, quem dilexit Deus ut habitaret in eo: siquidem Dominus habitabit in sempiternum.

Currus Dei innumerabilis millia abundan-

millia lætantium : Dominus in eis, in Sina, in sancto.

19. Ascendisti in altum, cepisti captivitatem; accepisti dona in hominibus.

Etenim non credentes inhabitare Dominum Deum.

20. Benedictus Dominus die quotidie : prosperum iter faciet nobis Deus salutarium nostrorum.

21. Deus noster, Deus salvos faciendi; et Domini Domini exitus mortis.

22. Verumtamen Deus confringet capita inimicorum suorum, verticem capilli perambulantium in delictis suis.

23. Dixit Dominus : Ex Basan convertam, convertam in profundum maris.

24. Ut intingatur pes tuus in sanguine, lingua canum tuorum ex inimicis, ab ipso.

25. Viderunt ingressus tuos, Deus, ingressus Dei mei, regis mei, qui est in sancto.

26. Prævenerunt principes conjuncti psallentibus, in medio juvencularum tympanistriarum.

27. In ecclesiis benedicite Deo Domino, de fontibus Israel.

28. Ibi Benjamin adolescentulus in mentis excessu.

Principes Juda, duces eorum : principes Zabulon, principes Nephthali.

29. Manda, Deus, virtuti tuæ; confirma hoc, Deus, quod operatus es in nobis.

30. A templo tuo in Jerusalem, tibi offerent reges munera.

31. Increpa feras arundinis, congregatio taurorum in vaccis populorum; ut excludant eos, qui probati sunt argento.

Dissipa gentes, quæ bella volunt : 32. venient legati ex Ægypto, Æthiopia præveniet manus ejus Deo.

33. Regna terræ, cantate Deo : psallite Domino, psallite Deo,

34. Qui ascendit super cœlum cœli, ad orientem.

Ecce dabit voci suæ vocem virtutis, 35. date gloriam Deo : super Israel magnificentia ejus, et virtus ejus in nubibus.

36. Mirabilis Deus in sanctis suis; Deus Israel ipse dabit virtutem et fortitudinem plebi suæ : benedictus Deus.

tium : Dominus in eis, Sinai [al. *in Sinai*] in sancto.

Ascendisti in excelsum, captivam duxisti captivitatem, accepisti dona in hominibus, insuper et non credentes inhabitare Dominum Deum.

Benedictus Dominus per singulos dies, portabit nos Deus salutis nostræ. SEMPER.

Deus noster [*h. nobis*], Deus salutis [*h. salutum*], et Domini Dei, mortis egressus.

Verumtamen Deus confringet capita inimicorum suorum, verticem crinis, ambulantis in delictis [al. *deliciis*] suis.

Dixit Dominus : De Basan convertam, convertam de profundis maris.

Ut calcet pes tuus in sanguine, lingua canum tuorum, ex inimicis a temetipso.

Viderunt itinera tua, Deus : itinera Dei mei, regis mei in sancto.

Præcesserunt cantatores [al. *cantores*] eos, qui post tergum psallebant, in medio puellarum tympanistriarum.

In ecclesiis benedicite Deo Domino, de fonte [al. *fontibus*] Israel.

Ibi Benjamin parvulus continens [*h. fecit descendere*] eos, principes Juda in purpura sua [*h. lapidabunt eos*] : principes Zabulon, principes Nephthali.

Præcepit Deus tuus, fortitudine tua conforta, Deus, hoc quod operatus es in nobis.

De templo tuo, quod est in Jerusalem, tibi offerent reges munera.

Increpa bestiam calami, congregatio fortium, in vitulis populorum calcitrantium contra rotas [al. *portas*] argenteas.

Disperge populos qui bella volunt. Offerant [*h. veniant legati*] velociter ex Ægypto : Æthiopia festinet manus Deo.

Regna terræ, cantate Deo, psallite Domino. SEMPER.

Qui ascendit super cœlum cœli ab oriente [*h. a principio*] : ecce dabit vocem suam vocem fortitudinis.

Date gloriam [*h. fortitudinem*] Deo : super Israel magnificentia ejus, et fortitudo ejus in cœlis.

Terribilis Deus de sanctuariis suis : Deus Israel ipse dabit fortitudinem, et robur populo : benedictus Deus.

Argumentum. — Communis opinio est, hunc Psalmum a Davide compositum esse ex occasione illius solemnitatis,

qua arca sacra ex ædibus Obededonis in arcem Sioniticam ad locum ei paratum transferretur, II *Sam.* vi, 12 seqq.; I *Chron.* xv. Rectius, ut opinor, Hengstenberg illum refert ad II *Sam.* xii, 26-31, quum scilicet, urbe Rabbath capta, arca, quæ Israelitas pugnantes de more secuta erat (II *Sam.* xi, 11), iterum in Sionis arcem reportaretur. Præmissa, exordii instar, ea ipsa formula, qua Moses olim uti consueverat, quotiescumque arca locum mutaret suum, ita tamen ut eamdem jure suo vates augeat et amplificet (vers. 2-4), Jovam Israelitarum liberatori in universum laudat (5-7); deinde omnia enarrat, quæ Jova patribus suis inde ab exitu ex Ægypto usque ad terræ Cananææ occupationem præstiterit (8-14); tum celebratur singularis prærogativa, qua Deus montem Sionem ut sedem suam elegerat (15-19), victoriaque non una de hostibus, Philistæis præsertim, reportata regnante Davide (20-24); sequitur solemnis pro recenti victoria pompæ descriptio (25-28); quo triumpho excitatus vates diem prævidet et optat, quo populi omnes Israelitarum Deum revereantur (29-32); tandem, quasi id jam adimpleatur, eos invitat ad tantam hujus Dei majestatem agnoscendam et celebrandam (33-36). Hinc partes tres vers. 5-24, 25-28, 29-36, quæ in strophas 7 commode dividentur, puta vers 2-4, 5-7, 8-14, 15-19, 20-24, 25-28, 29-32, 33-36.

Vide nostram hujus Psalmi interpretationem historicam et criticam, quæ exstat in *Université catholique*, mense mart. ann. 1853.

1. Præcentori, Davidis carmen, canticum.

2. Exsurgat Deus : (statim) dispergantur hostes ejus,
et fugiant osores ejus a facie ejus.
3. Sicut dispellitur fumus, dispellas *eos;*
sicut liquescit cera coram igne, pereant improbi coram Deo.
4. Et (at) justi lætentur, jubilent coram Deo,
et exsultent in lætitia.

5. Canite Deo, fidibus canite nomen ejus;
viam complanate incedenti *curru* per deserta :
Jova est nomen ejus;
et jubilate coram eo.
6. Pater orphanorum et judex viduarum
Deus *est* in sua sancta domo.
7. Deus habitare facit solitarios (domo extorres) *in* domum,
educit vinctos in prosperitates :
soli refractarii habitant desertum.

8. Deus, cum exires (ex Ægypto) ante populum tuum,
cum procederes per desertum,
9. *Tunc* terra contremuit, et cœli stillarunt coram Deo,
(hic Sinai) coram Deo, Deo Israelis.
10. Pluviam liberalitatum demisisti, Deus;
hæreditatem (populum) tuam vel (quamvis) defatigatam tu sustentasti eam.
11. Grex tuus (coturnices) habitavit (devolavit) in ea (hæreditate tua) :
sic paras *cibum* per bonitatem tuam inopi *populo tuo.*
12. Dominus dedit hymnum;
mulierum *victoriam* nuntiantium magnus erat numerus.
13. Reges exercituum fugiunt, fugiunt,
et habitatrix domus (matrona) partitur prædam.
14. Utique recubuistis *tunc* inter limites (κλήρους) *terræ Cananææ,*
o Israelitæ, alæ columbæ obductæ argento,
pennæque ejus cum pallore auri.

15. Quum dispersisset Omnipotens reges in ea *terra,*
tunc nix fuit in monte *Salmon.*

16. Mons Dei (altissimus) *est* mons Basan,
mons tumulosus, mons Basan.
17. Quare (o homines) respicitis montes *istos* tumulosos?
Ecce mons (Sion), *quem* concupivit Deus in sedem suam;
utique Deus habitabit *eum* (vel *ibi*) in æternum.
18. Currus Dei duæ myriades, millia iterationis (multa);
Dominus inter eos *est;*
Sinai *mons* est in sanctuario.
19. Adscendisti altitudinem, duxisti captivos;
accepisti dona inter homines, vel reluctantes,
ut habites *hic,* Jova Deus.

20. Benedictus sit Dominus omni die;
si quis onus imponit nobis, Deus ille est salus nostra.
21. Deus est nobis Deus salvationum,
et Jovæ Domino *sunt* exitus mortis.
22. Certe Deus percutiet caput hostium suorum,
verticem capilli (capillatum) ejus, qui incedit in delictis suis.
23. Dixit Dominus : « Ex Basan reducam,
reducam ex profundo maris,
24. ut agites (o Israel) pedem tuum in sanguine;
et lingua canum tuorum *satietur* ex inimicis ex eo. »

25. Viderunt (homines) incessus tuos, Deus,
incessus Dei mei, regis mei in sanctuario (arca) *vecti.*
26. Præcedunt cantores, post (deinde) fidicines,
in medio virginum pulsantium tympana.
27. In cœtibus benedicite Deum Dominum,
vos ex fonte Israelis (Israelitæ).
28. Ibi (in solemni pompa) *adest* Benjamin parvulus, dominator eorum;
principes Judæ, lapidatio eorum;
principes Zabulon, principes Nephthali.

29. Decrevit Deus tuus, *o Israel,* potentiam tuam;
potens esto (firmus in consiliis), Deus, qui operaris nobis.
30. Propter templum (tabernaculum) tuum imminens Hierosolymis
tibi afferent reges munera.
31. Increpa feram arundinis,
turbam taurorum cum vitulis populorum,
qui prosternunt sese cum frustis argenti :
dispergit *Deus* populos, qui bella diligunt.
32. Venient magnates ex Ægypto;
Æthiopia acceleret manus suas (dona) ad Deum.

33. Regna terræ, canite Deo;
fidibus canite Dominum :

34. Qui vehitur per cœlos cœlorum sempiternos :
en ! edit voce sua vocem potentem.
35. Date potentiam (honorem potentiæ) Deo :
super Israel excelsitudo ejus,
et potentia ejus in nubibus.
36. Terribilis es, Deus, e sanctuario tuo (cœlo et arca);
Deus Israelis, is dat potentiam et robur populo suo :
benedictus sit Deus !

NOTÆ.

Vers. 2. *Num.* x, 35. Alii, *disperguntur, fugiunt*, et ita deinceps, eodem sensu. — Vers. 3. Propr. *secundum τὸ dispelli fumi.* — Vers. 5. Alluditur Israelitarum peregrinationi in deserto, duce et auspice arca, i. e. Jova. *Incedenti*, imperatoris instar. *Jova*, propr. *in Jova.* — Vers. 6. *Domo*, cœlo, ait Hengstenberg; rectius *arca.* — Vers. 7. *Habitant*, relinquuntur in deserto : conf. *Num.* xiv, 16, 23. — Vers. 8. « Jam arca cum splendido suo comitatu solemniter procedente, abesse omnino haud potuit, quin animo vatis sese offerret cogitatio pristini illius temporis, quo populus, excusso Ægyptiorum jugo, duce et auspice Jova, per deserta arabica migrabat. » Schnurrer. Cf. *Jud.* v, 4, 5. — Versiculus 9 Maurero et aliis descriptio est majestatis et potentiæ numinis in Sinai monte præsentissimi; *stillarunt*, ingentes imbres præcipitando, quasi liquefacti a numinis præsentia; *hic Sinai mons* contremuit. Rectius,... *stillarunt* manna; *hic Sinai*, glossa est, declarationis causa perperam addita. — Vers. 10. Hæ *liberalitates* multifaria illa sunt beneficia, quibus Jova populum suum per vasta et horrida deserta iter facientem ornavit et sustentavit. Alii strictius intelligunt sive mannam, de qua in vers. præced., sive coturnices, de quibus in vers. seq. Maurer, invito accentu, cum Alexandr. et Vulg. sic jungit, *pluvia... conspersisti, Deus, hæreditatem tuam.* — Vers. 11. Alii, *grex*, populus *tuus habitavit in ea*, terra deserta, vel Cananæa : *sic*, etc. — Vers. 12. *Hymnum* victoriæ. Feminarum magnas partes fuisse in ejusmodi publica lætitia, intelligitur ex locis *Exod.* xv, 20; *Jud.* xi, 34; I *Sam.* xviii, 6, 7, etc. Referendum videtur ad victorias *Num.* xxi, 21 seqq. — Vers. 13. « Feminis, non viris, quod tribuitur partitio prædæ, elegantissimum est, atque ad rem ipsam accommodatissimum. Nempe viris satis est hostes prostravisse, prælioque vicisse : prædam vero, ipsorum virtute partam, ejusque æquabilem partitionem non admodum curare sinit animi elatio atque liberalitas. » Schnurrer. Alii, *habitatio domus*, i. e. omnes qui domum habitant, i. e. omnis populus, tranquillam in focis agens pacem. Alii, *ἡ pulchra domus*, gall. *la belle de la maison*, i. e. femina. Sunt qui versic. 13-15 esse carmen illud triumphale feminarum, de quo in vers. præced. : ita Ewaldus. — Vers. 14. Israelitas dicit similes alis columbæ, etc., i. e. similes columbis, quarum alæ candentes radiis solis flavescunt. Hunc vers. et seq. Ewaldus ita interpretatur : Cum in pace degitis, alæ columbæ nitent, omnia prospera sunt in terra vestra, sol suos emittit radios; cum vero Deus dispellit reges, i. e. tempore belli, nix et grando in tenebris (pro *Salmon*), i. e. et tenebræ horrendæ, cadunt in hostium vestrorum perniciem. — Vers. 15. *Nix fuit*, albebat nive Salmon, dignusque videbatur, quem Deus eligeret ut arcæ sedem. Alii aliter. Maurer : Tum terra Cananæa eamdem niveam faciem habuit, qualem habuit Salmon mons, i. e. tum tanta fuit regum strages, ut terra obtecta truncatis cæsorum cadaveribus alberet, quemadmodum albuit Salmon mons excisis ab Abimelecho illius arboribus, *Jud.* ix, 48. Cf. Virgil. *Æneid.* V, 865, XII, 36. Hengstenberg : Tunc lux felicitatis in terra splendet, quemadmodum mons Salmon, nigris opertus silvis, nive cadente albescit. — Vers. 16. Mons Basan, fateor, præstans est atque eximius, pluribusque jugis et collibus constans; neque tamen a Deo eligetur. — *Respicitis*, gall. *faites-vous attention à*, etc. Alii, *quare invidiose observatis, o montes tumulosi, montem* Sionis, quem, etc. Non male. — Vers. 18. *Currus* (in numero plur.), etc. Sicut magni olim reges suam ostentare potentiam solebant magna curruum bellicorum copia, veluti Pharao *Exod.* xiv, 7; Jabin *Jud.* iv, 13 : ita noster regem supremum Israelitici populi, Jovam, inducit tanquam victorem triumphantem, spirituum cœlestium exercitu infinito stipatum, in Sionem montem ascendentem. *Sinai*, numinis sedes et domicilium, cum suis terroribus. Ita Martialis lib. IV, epist. 60 : « In medio Tibure Sardinia est; » et Themistius orat. 31 : « Helicon in Bosphorum transiit. » — Vers. 19. *Altitudinem*, Sionem; alii, cœlum. *Dona*, tributa. Maurer, *accipis dono homines*, dono tibi dantur, imperio tuo sese subjiciunt; *Atque adeo refractariis habitandum est cum Jova Deo*, coguntur illi quoque adire templum Jovæ, Jovæ in fidem et clientelam se conferre. — Vers. 20. Alii, *onus aufert a nobis.* — Vers. 21. *Exitus mortis*, habet Jova vias modosque, quibus suos possit morti subducere. Alii, *exitus*, seu *impetus* Dei in hostes *mortis* pleni, cum strage hostium conjuncti, ut sit parallelismus oppositorum : conf. *Habac.* iii, 13. — Vers. 22.

Capilli, sive quia duces erant criniti, ut Absalom; sive quia Arabes ducem vocant *crinem*, quod gall. diceremus *toupet*. — Vers. 23. *Reducam*, puta hostes, tibi mactandos, o Israel. Alii, *reducam*, puta populum meum ad felicitatem ex maximis periculis : quod minus placet.— Vers. 24. *Ut agites*, vel *ut conculcet pes tuus*; Hengstenberg, *ut confringas* eos *pede tuo in sanguine* eorum. *Ex eo*, sanguine; Rosenmullerus, *ex unoquoque eorum*. Minus recte Maurer, *lingua...., de hostibus* sit *pars ejus*. — 25. *In sanctuario*; Schnurrerus, *ad sanctuarium*. — Vers. 27. Sunt qui hunc versum cantari putant ab iis, de quibus in vers. præced. — Vers. 28. *Parvulus*, natu minimus; alii : quia hæc tribus minima erat. *Dominator* : alluditur Sauli, e tribu Benjaminis orti, victoriis; *eorum*, i. e. hostium. Maurer, *dominus*, i. e. princeps seu dux hujus tribus. Pro *lapidatio* (quo Davidis de Goliatho victoriæ alluditur), Maurer vertit *agmen*, i. e. viri illius tribus. Alexandrini *rodem* retulerunt ad verbum *radam*. Duo paria tribuum nominat instar omnium : nam Benjamin et Juda in finibus terræ australibus sitæ erant, Zabulon et Nephthali in finibus septentrionalibus. — Vers. 29. Maurer, pro *operaris*, vertit, *præsentem te exhibes*; Rosenmullerus, quoad id *quod nobis* (in salutem nostram) *fecisti*. Maurer, *potens esto.... e templo tuo super Hierosolymis*. *Tibi afferant*, etc. — Vers. 31. *Fera arundinis* est crocodilus, qui etiam ab Ezechiele XXIX, 3, 4, XXXII, 2, 3 pro Ægypti imagine usurpatur; aliis tamen est leo, quem Syriæ regis imaginem esse putant. Quæcumque demum ponatur fera, dubio saltem caret, metaphorica locutione populi Dei hostem significari. *Tauri* sunt duces, *vituli* milites. *Qui prosternunt sese*, propr. *qui prosternit sese*, distributive accipiendum. *Frustis*, seu massulis, ad tributa solvenda. *Dispergit*, seu *dispersit*; veteres multi legerunt *bazzer*. — Vers. 32. Maurer, *accurret manibus suis ad Deum* adorandum expansis. — Vers. 34. Sensus : Deus sedet in cœlis supremis, quæ sedes æterna est, indeque tonat. — Vers. 35. Sensus : Jovæ potentiam agnoscite, quæ non minus in gubernandis et protegendis Israelitis, quam in tempestatibus excitandis, elucescit.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXVII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, Psalmus Cantici ipsi David.

Argumentum hujus Psalmi volunt aliqui esse victoriam Ezechiæ de Assyriis aut aliquam aliam similem, quæ post tempora Davidis contigerit, quoniam in hoc Psalmo fit mentio templi Domini, dum dicitur : « A templo tuo, quod est in Jerusalem, » quod tamen post mortem Davidis a Salomone ejus filio exstructum fuit. Sed hoc argumentum non convincit; nam tabernaculum Domini, quod erat in Silo, postea in Jerusalem, templum dicitur I *Reg*. III, 3 : « Samuel dormiebat in templo, » et habetur eadem vox hebraica הֵיכָל *hechal*, quæ habetur in hoc Psalmo. Alii volunt Psalmum compositum et decantatum, quando translata est arca Domini in Jerusalem, quod ea ratione confirmant, quia verba primi versus : « Exurgat Deus, et dissipentur inimici ejus, » dici solebant, quando elevabatur arca ut alio transferretur, ut notum est ex cap. X *Num*. Alii totum Psalmum referunt ad Christum resurgentem et ascendentem in cœlum, et ad Ecclesiam, quæ est corpus ejus, ut S. Augustinus et Euthymius. Sed S. Hilarius, et qui eum sequitur S. Hieronymus, docent in hoc Psalmo decantari mysteria utriusque Testamenti, quod verissimum nobis esse videtur, cum negari non possit, in hoc Psalmo describi descensum Domini in montem Sina ad legem populo dandam, et Christi ascensionem in cœlum, et alia id genus mysteria. Est autem Psalmus plenus figuris et metaphoris, et poeticis descriptionibus admirabilibus, ut propterea, quanto est pulchrior, tanto sit etiam difficilior; augent vero obscuritatem lectionum varietates et dissensiones, quæ inter codices hebraicos et græcos, ac latinos esse videntur.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. EXSURGAT DEUS, ET DISSIPENTUR INIMICI EJUS; ET FUGIANT, QUI ODERUNT EUM, A FACIE EJUS.

Hæc sunt verba quæ a Mose dici solebant, cum elevaretur arca, et populus migrare inciperet : quibus verbis Moses precabatur Deum, ut arca exurgente et præcedente populum, ipse quoque surgere dignaretur, et defensione sua ac protectione securum populum redderet. David igitur Mosem imitatus, et prævidens Christi resurrectionem, per quam arca humanitatis ejus elevanda erat, et ipse dux futurus erat omnibus electis ad terram veræ promissionis, dicit : « Exsurgat Deus, » id est, resurgat a mortuis Christus Deus, et sic elevetur arca, et populum Dei præcedat ad cœlestem Jerusalem : sic exponunt communiter Patres, Hilarius, Hieronymus, Augustinus et alii. « Et dissipentur inimici ejus, » id est, Judæi, qui dixerunt : « Nolumus hunc regnare super nos, » *Luc*. XIX. Atque hoc jam impletum videmus : nulla enim gens magis dissipata est per omnes terras, quam Judæorum. « Et fugiant, qui oderunt eum, a facie ejus, » id est, et dæmones inimici ejus jam devicti et superati, fugiant a facie Dei, Christi vi-

delicet triumphantis, et per resurrectionem verum se Deum esse demonstrantis.

Vers. 2. 2. SICUT DEFICIT FUMUS, DEFICIANT; SICUT FLUIT CERA A FACIE IGNIS : SIC PEREANT PECCATORES A FACIE DEI.

Celeritas et facilitas, qua præsentia Christi dissipat peccatores, non poterat aptius depingi, quam similitudine fumi, qui a vento dispergitur; et ceræ, quæ coram igne liquescit atque consumitur. Quod si per peccatores intelligantur dæmones, quod dicitur, *pereant*, significat interitum virium et roboris, non substantiæ; et hoc modo intellexisse hos duos versiculos S. Antonium, testis est S. Athanasius qui, describens vitam ejus, dicit eum, cum a dæmonibus oppugnaretur, cantare solitum : « Exsurgat Deus, » etc. Quod si ad homines referatur hæc sententia, tunc sensus erit, homines peccatores, qui justos injuste persequuntur, maxima celeritate et facilitate a Deo tollendos de medio.

Vers. 3. 3. ET JUSTI EPULENTUR, ET EXULTENT IN CONSPECTU DEI, ET DELECTENTUR IN LÆTITIA.

Iniquis persecutoribus deturbatis hoc sequitur, ut justi fruentes præsenti auxilio Dei, securi « epulentur, » id est, reficiantur alimonia tum corporali, tum spirituali; « et exultent coram Deo, » id est, gestiant præ gaudio, sed ea modestia et gravitate, quæ decet eos qui sciunt se a Deo semper videri, utpote in conspectu ejus jugiter constitutos; « et delectentur in lætitia, » id est, et ex ea lætitia delectationem capiant, ut non sit eis necessarium, ob inopiam consolationis cœlestis, carnalem atque mortiferam quærere voluptatem.

Vers. 4. 4. CANTATE DEO, PSALMUM DICITE NOMINI EJUS; ITER FACITE EI, QUI ASCENDIT SUPER OCCASUM, DOMINUS NOMEN ILLI.

Hæc dicuntur ad Apostolos aliosque primos fideles, ex sententia non solum veterum Latinorum, sed etiam Græcorum, Theodoreti et Euthymii. « Cantate Deo, » vos primitiæ credentium. « Psalmum dicite nomini ejus, » laudate Deum voce et opere, vos qui digni facti estis cognitione tantorum mysteriorum. « Iter facite ei, qui ascendit super occasum, » id est, parate viam Domino prædicationibus vestris, ut is qui jam ascendit super occasum, qui supergressus est omnem corruptionem et mortalitatem, et habitaturus est per fidem in cordibus omnium gentium, per vestras prædicationes aditum apertum et paratum inveniat. « Dominus enim est nomen illi, » et ideo jure suo regnare debet. Dominus autem est, quia condidit et redemit. Quod attinet ad verba, *iter facere*, hoc loco non est, ambulare, sed ponitur iter pro via, ut sensus sit : Facite viam ubi non est, parate transitum liberum removendo impedimenta, quomodo dicitur *Isai.* XL : « Parate viam Domino; » et declaratur cum additur : « Omnis vallis implebitur, omnis mons, et collis humiliabitur : » quod spiritualiter significat, debere pusillanimes erigi in spem salutis, et superbos deprimi ad humilitatem terrore divini judicii. Illud, *qui ascendit*, non significat ascendere in altum, sed equitare, sive curru vehi, id est, ascendere super rem aliquam eam conculcando pedibus equorum, aut rotis currus. Id patet ex hebraica voce רכב *rocheb*. Illud, *super occasum*, hebraice est בערבות *bahharaboth*, *super vesperam*, sive *tenebras noctis*, vel etiam *super desertum* : quæ omnia significant corruptionem mortalitatis, quæ plena est tenebris et ariditate. Dicitur igitur Christus resurgens ascendere super occasum, quia quodammodo equitat, et curru invehitur super omnia mortalia, triumphans de morte, de tenebris, de deserto mundi hujus inferioris; et sic exponunt non solum Patres citati, sed etiam S. Gregorius in homil. *De Ascensione Domini*.

Vers. 5. 5. EXULTATE IN CONSPECTU EJUS : TURBABUNTUR A FACIE EJUS, PATRIS ORPHANORUM, ET JUDICIS VIDUARUM.

Vos qui paratis viam Domino, « exultate in conspectu ejus; » nec timeatis eos, qui vos turbant persecutionibus suis : nam et ipsi « turbabuntur a facie ejus, » id est tempore suo, cum dies judicii venerit, aut etiam antea, quando tempus opportunum Deo esse videbitur, gravissime « turbabuntur a facie iræ Dei, » qui est « pater orphanorum, et judex viduarum, » id est, omnium desolatorum et afflictorum. In hebraico textu desunt illa verba : *Turbabuntur a facie ejus*, et legitur : *Exultate in conspectu ejus, patris orphanorum, et judicis viduarum.* Unde aliqui existimant in græcis et latinis codicibus esse duplicem interpretationem illius sententiæ : « Exultate in conspectu ejus; » nam verba hebraica litteris paululum immutatis, possunt etiam facere hanc sententiam : « Turbentur a facie ejus. » Sed non video cur non possimus dicere excidisse ex textu hebraico illa verba, *turbabuntur a facie ejus* : id enim facilius est, quam ut Septuaginta Interpretes in eodem loco duplicem interpretationem posuisse credantur.

Vers. 6. 6. DEUS IN LOCO SANCTO SUO, DEUS QUI INHABITARE FACIT UNIUS MORIS IN DOMO.

Quia dixerat Propheta Deum esse patrem orphanorum et judicem viduarum, ut ostendat se potissimum loqui de orphanis et viduis spiritualibus, de iis videlicet hominibus, qui non agnoscunt in terris patrem, neque sponsum, sed Deum solum habent pro patre et sponso, et in illo solo confidunt, eum solum diligunt, ad ejus visionem suspirant; ideo addit, « Deum habitare in loco sancto suo, » id est, in mentibus horum orphanorum et viduarum, horum peregrinorum in terra aliena, et ipsum esse, qui facit sibi hanc domum, dum « habitare facit unius moris in domo. »

Verbum hebraicum, pro quo nos habemus *unius moris*, est יחידים *iechidim*, quæ vox proprie significat *unitos*, et ideo recte verterunt Septuaginta, *unius moris*, id est, unius sensus, unius voluntatis, unius fidei, spei, dilectionis, quales erant in Jerusalem primi christiani, qui dicebantur esse « cor unum, et anima una, » *Act.* IV. Sed potest etiam eadem vox significare *unicos* et *solitarios*, ut S. Hieronymus vertit; et tunc sensus erit : *Qui habitare facit unicos et solitarios*, destitutos aliorum auxilio, facit, inquam, habitare *in domo* sua sine timore et periculo, quia ipse pater orphanorum eos protegit. Potest etiam sensus esse secundum alios : *Qui habitare facit unicos in domo*, id est, facit ut qui unicus erat, multa prole procreata amplam familiam habere incipiat. Denique non est absurdus sensus eorum, qui hæc referunt ad monachos, qui relictis mundi curis solitarii habitant. Isti sensus veri sunt omnes, et unus alium non destruit : sed primus videtur maxime litteralis, et eum sequuntur omnes fere Patres græci et latini, qui hunc locum tractaverunt, qui etiam per *unius moris*, interpretantur *unanimes*. Sic exponit S. Hilarius, sic etiam S. Augustinus, Theodoretus, Euthymius et alii.

Vers. 7.

7. QUI EDUCIT VINCTOS IN FORTITUDINE; SIMILITER EOS, QUI EXASPERANT, QUI HABITANT IN SEPULCRIS.

Declarat magnam pietatem Dei, qui non solum unanimes facit habitare in domo, sed etiam « educit vinctos in fortitudine, » id est, ligatos vinculis peccatorum educit de captivitate in fortitudine brachii sui; et quod magis est admirandum, « eos qui exasperant » per incredulitatem ipsum Deum, et qui « habitant » quasi jam mortui « in sepulcris » profundissimæ iniquitatis, eos quoque potentia gratiæ suæ educit de sepulcris, reducit ad vitam, et habitare facit unanimes in domo. Notat autem S. Augustinus discrimen inter vinctos et sepultos : vincti enim dicuntur, qui ligati quidem sunt vinculis concupiscentiæ, et in peccatis hærent, sed cupiunt liberari, et petunt auxilium. Sepulti autem dicuntur illi, qui cum in profundum malorum venerint, contemnunt salutem, et incredulitate sua Deum valde exasperant. Et tamen utrosque interdum magna Dei pietas emollit ad pœnitentiam, et liberat a miseria illa diabolicæ captivitatis, qua major non invenitur. Possunt etiam hæc intelligi de liberatione a malis temporalibus, ut a captivitate Ægyptiaca, et Babylonica, et similibus, et per sepulcra metaphorice intelligenda erunt loca arida deserti, ut sonat vox hebraica hoc loco posita, צחיחה *tsechchah*, quæ *locum arentem* proprie significat; vel ipsa terra captivitatis per *sepulcra* intelligenda erit : quomodo Ezechiel, cap. XXXVII, captivitatem Babylonicam non semel appellat sepulcra Hebræorum.

Vincti et sepulti hic quomodo differant?

Vers. 8.

8. DEUS, CUM EGREDERERIS IN CONSPECTU POPULI TUI, CUM PERTRANSIRES IN DESERTO.

Vers. 9.

9. TERRA MOTA EST; ETENIM CŒLI DISTILLAVERUNT A FACIE DEI SINAI, A FACIE DEI ISRAEL.

Jam ut credibiliora faciat Propheta beneficia redemptionis Christi, commemorat beneficia antiqua, quæ figura erant futurorum beneficiorum. « Deus, inquit, cum egredereris in conspectu populi tui, » id est, cum coram populo tuo præcederes in columna nubis per diem, et in columna ignis per noctem, eo tempore « cum pertransires in deserto, » post transitum maris Rubri, tunc « terra mota est, et etiam cœli distillaverunt, » sed « terra mota est a facie Dei Sinai, et cœli distillaverunt a facie Dei Israel. » Sic enim ordinanda sunt verba hujus versiculi. Porro terra mota est, quando tremere cœpit a conspectu Dei descendentis in montem Sinai, ut perspicuum est ex lib. *Exodi*, cap. XIX, ubi dicitur : « Eratque omnis mons terribilis; » nam pro voce *terribilis*, est in hebræo *tremens*, sive *saliens*. Dicitur autem *Deus Sinai*, Deus qui apparuit in monte Sinai. Cœlum autem distillavit, quando pluit manna, et dicitur distillasse a facie Dei Israel, quoniam Deus in gratiam populi sui Israel fecit, ut manna de cœlo descenderet.

Vers. 10.

10. PLUVIAM VOLUNTARIAM SEGREGABIS, DEUS, HÆREDITATI TUÆ; ET INFIRMATA EST, TU VERO PERFECISTI EAM.

Patribus in deserto cœlum distillavit te jubente pluviam quamdam, id est, manna; sed « hæreditati tuæ, » id est, Ecclesiæ tuæ, quam tibi tanquam propriam hæreditatem vindicasti, « segregabis pluviam voluntariam, » id est, pluviam spontaneam, quæ ex se descendit : hæc vero pluvia, gratia est Spiritus Sancti, quæ voluntaria, sive spontanea dicitur, quia non descendit ex meritis operum, quasi vaporibus terræ sursum elevatis, sed sponte sua Spiritus Sanctus infundit corda fidelium aqua cœlesti; et dicitur « segregata hæreditati Dei, » quia bona temporalia sunt communia fidelibus et infidelibus, sed gratia Spiritus Sancti segregata est, ut detur solum fidelibus in Ecclesia, extra quam non est salus. Posset etiam per pluviam voluntariam intelligi doctrina cœlestis, quæ non solum voluntaria est respectu Dei, sed etiam (ut Theodoretus observavit) respectu hominum, qui eam recipiunt, si volunt; rejiciunt, si nolunt. « Et infirmata est, tu vero perfecisti eam. » Illud, *et*, ponitur pro *quia*, ut sensus sit, *pluviam voluntariam segregabis hæreditati tuæ, quia hæreditas tua infirmata est*, jam dudum videlicet ob ignorantiam Dei et invalescentes concupiscentias, debilitata erat, cum idolis serviret, et vitiis omnibus laboraret : sed tu per gratiam Spiritus Sancti, tanquam per pluviam salutarem, confirmasti et roborasti eam.

Pluvia voluntaria est gratia Spiritus Sancti.

Vers. 11. **11. Animalia tua habitabunt in ea; parasti in dulcedine tua pauperi, Deus.**

In ea hæreditate, id est Ecclesia, quæ irrigatur aqua cœlesti, « habitabunt animalia tua, » id est, oves pascuæ tuæ, quas pascendas regendasque suscipies : tu enim Deus « parasti, » cibum videlicet, « pauperi, » id est egeno populo tuo, « in dulcedine tua, » id est, juxta bonitatem et misericordiam tuam, quæ dulcissima est miseris et egentibus.

Vers. 12. **12. Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa.**

Declarat quis sit cibus, quem paravit Deus pauperi populo suo, ac dicit esse verbum suum. « Dominus, inquit, dabit verbum evangelizantibus, » id est, efficiet Deus, ut qui annuntiant verbum Dei, quod est cibus animarum, abundent copia sermonis, « virtute multa, » id est, multa cum efficacia et libertate, ut non possint resistere, et contradicere omnes adversarii eorum. Posset etiam per multam virtutem intelligi efficacia signorum et prodigiorum, quibus Deus prædicationem Evangelii confirmabat. In hebræo habetur in feminino genere *annuntiantibus*, sed non est inusitatum apud Hebræos ponere genus femininum pro masculino : nam in libro *Eccle.* cap. I, juxta hebraicum textum legitur : *Verba concionatricis filii David, regis Jerusalem : Vanitas vanitatum, dixit concionatrix*, ubi ponitur *concionatrix* pro *concionator*. Itaque Septuaginta, qui hæc non ignorabant, recte verterunt *evangelizantibus*. Illud autem, *virtute multa*, contendunt nonnulli vertendum fuisse, *exercitibus multis*. Sed non est necesse ita vertere : nam vox צבא *tsaba* significat *exercitum*, sed significat etiam *robur* et *fortitudinem*; imo credibile est exercitum dici צבא, sive *virtutem*, quia exercitus res est magnæ fortitudinis et multarum virium. Denique non solum Septuaginta Interpretes hoc loco verterunt, *multa virtute*, sive *potentia*, sed etiam S. Hieronymus vertit, *fortitudinis plurimæ*. Quare inepta videtur expositio illorum, qui docent in hoc versiculo significari, datum esse sermonem feminis Hebræis, ut concinendo annuntiarent victoriam exercitibus multis.

Vers. 13. **13. Rex virtutum dilecti dilecti, et speciei domus dividere spolia.**

Calvinus ridet versionem communem, sed pessime.

Hoc loco ridet Joannes Calvinus hæresiarcha, in *Antidoto Concilii Tridentini*, hanc lectionem editionis latinæ Vulgatæ, et vult ipse legendum esse : *Reges exercituum fugerunt, fugerunt, et habitatrices domus diviserunt spolia*. Sed Interpres latinus non ex hebræo, sed ex græco traduxit Psalmos; græcus autem textus (qui Septuaginta Interpretum esse censetur) habet idipsum, quod latinus Interpres fideliter reddidit. Sanctus quoque Hieronymus non vertit, *fugerunt, fugerunt*; sed, *fœderabuntur, fœderabuntur*. Proinde Calvinus ridere potuisset non solum editionem Vulgatam, sed etiam interpretationem S. Hieronymi et Septuaginta virorum sapientissimorum : ipse pro tam impia temeritate deflendus potius quam ridendus. Adde quod non est difficile videre, quid in textu hebraico legerint Septuaginta Interpretes, et eos recte vertisse hunc locum, et latinum Interpretem eumdem locum fideliter reddidisse : ac primum, pro *rex virtutum*, in hebræo sunt duo verba, quæ si legantur, מלכי צבאות *melchi tsibaoth*, significant, *rex virtutum*, ut noster Interpres vertit; si legantur cum aliis punctis, מלכי צבאות *malche tsebaoth*, significant, *reges virtutum*, sive *exercituum*. Sed, ut sæpius diximus, credibile est melius legisse Septuaginta Interpretes, quam Rabbinos, qui puncta litteris addiderunt. Illud autem, *dilecti*, in hebræo nunc est, ידדון *iddodun*, quod significat *fugient*; sed Septuaginta Interpretes non habuerunt hanc vocem in suis codicibus, ut neque etiam S. Hieronymus; videntur enim Septuaginta legisse ידידות *iedidoth*, quod significat *dilectum* : hæc enim vox habetur in titulo Psalmi quadragesimi quarti, quam Septuaginta verterunt *dilecto*, et S. Hieronymus, *amantissimo*. Denique illud, נות בית *nevath baith*, significat quidem *habitatricem domus*, sed significat etiam *mulierem speciosam* et *delicatam*, quæ fere semper domi manet : et inde, translato vocabulo, significat *speciem* et *pulchritudinem*, ut hoc loco non solum Septuaginta, sed etiam B. Hieronymus reddiderunt, quibus major fides debetur, quam Rabbinis, aut Calvino.

Versio communis egregie defenditur.

Sensus igitur ex Patrum expositione hic erit : « Rex virtutum, » id est, rex exercituum multorum, « dilecti, dilecti, » id est, dilectissimi, Christi videlicet, dilectissimi Deo et hominibus, ipse dabit « speciei domus, » id est, ad speciem et decorem domus Dei, quæ est Ecclesia, « dividere spolia, » gentium videlicet ad fidem Christi conversarum per evangelizantes Apostolos. Ubi verbum *dabit* subintelligitur ex versiculo præcedenti, ut hic sit integer sensus : *Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa*, et ipse idem *Dominus rex virtutum dilectissimi, dabit ad speciem domus dividere spolia*. Illud autem, *dilectissimi*, conjungitur cum nomine *virtutum*, « rex virtutum, » id est, exercituum, qui exercitus sunt Christi Filii Dei dilectissimi. Neque obstat quod nomine regis, idem Christus intelligatur; nam phrasi hebraica consuetum est dicere : Christus rex exercituum Christi, pro quo nos diceremus : Christus rex exercituum suorum, ut notat S. Augustinus, et sunt exempla in Scripturis plurima, ut *Rom.* I : « Qui prædestinatus est Filius Dei in virtute secundum Spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Jesu Christi, » id est, ex resurrectione ejus a mortuis; et *Exod.* XVI : « Dicit Moses ad Aaron : Sume vas, etc. Sicut præcepit Dominus Moysi, » id est, sicut præcepit Dominus mihi. Denique in Pentateucho sæpe legitur : « Fecit Moyses hoc, » aut illud : « Sicut

præcepit Dominus Moysi, » id est, sicut præcepit ei Dominus. Porro rectissime dicitur Christus rex exercituum; nam *Apoc.* XIX, vidit Joannes quemdam insignem equitem, qui habebat vestem sanguine aspersam, et nomen ejus erat Verbum Dei, et sequebantur eum exercitus, qui sunt in cœlo.

Vers. 14. 14. SI DORMIATIS INTER MEDIOS CLEROS, PENNÆ COLUMBÆ DEARGENTATÆ, ET POSTERIORA DORSI EJUS IN PALLORE AURI.

Hunc versiculum fateor obscurissimum esse : sed interim mirari satis non possum temeritatem recentiorum, quorum unus Calvinus est, qui secuti Rabbinos legendum esse contendunt: «Si dormiatis inter medias ollas, eritis sicut pennæ columbæ, quæ tecta est argento, et cujus alæ tectæ sunt auro. » Ad refutandam horum temeritatem sufficere deberet auctoritas S. Hieronymi et Septuaginta Interpretum, quibus istæ ollæ nunquam in mentem venerunt. Sed accedit, quod eadem vox habetur in *Genes.* cap. XLIX, ubi dicitur : «Isachar asinus fortis accubans inter terminos;» quo loco Septuaginta verterunt, *inter medios cleros*, ut hoc loco; S. Hieronymus utrobique vertit, *inter terminos*. Et huic loco nullo modo ollæ interseri possunt; cum sequatur : « Vidit requiem quod esset bona, et terram, quod optima, et supposuit humerum suum ad portandum, et factus est tributis serviens.» Ubi per *cleros*, sive *terminos*, intelliguntur *sortes*, sive possessiones duæ, inter quarum terminos contigit Isacharo possessio, sive hæreditas; et quoniam ea visa est illi satis fecunda et pinguis, maluit laborare in cultura terræ, et tributa pendere, quam bello excutere jugum dominantium. Adde etiam quod vox hebraica שפתים *shephathaim*, habet numerum dualem, quo non utuntur Hebræi nisi ad significandas res geminas, ut duo labia, duas manus, duos pedes, duos oculos, duas aures, duas malas, et similia : ollæ autem non sunt geminæ ex natura sua, sed et una, et plurimæ esse possunt. Denique qui « inter ollas dormiunt, » non solent instar argenti dealbari, sed instar fuliginis denigrari. Igitur Calvino cum Rabbinis inter suas ollas dimisso, existimamus sensum hujus versiculi hunc esse : « Si dormiatis inter medios cleros, » id est, *si vos* qui evangelizatis verbum Domini, *dormiatis*, id est quiescatis in medio duorum Testamentorum novi et veteris, acquiescentes videlicet veritati divinitus inspiratæ Prophetis et Apostolis, tunc *pennæ columbæ*, id est Ecclesiæ fides et mores, *erunt deargentatæ* puritate sapientiæ, et deauratæ fervore charitatis. Nam per *duos cleros* intelligenda esse duo Testamenta, scribunt communi consensu latini et græci expositores, S. Augustinus et S. Hieronymus, Theodoretus et Euthymius. Neque absurdum est per duos cleros intelligi duo Testamenta, quoniam clerus *sortem*, *possessionem*, et *hæreditatem* significat. Sunt autem Scripturæ divinæ possessio quædam, et hæreditas Ecclesiæ. Quod si etiam per cleros intelligamus cum S. Hieronymo *terminos*, rectissime duo Testamenta duo termini erunt, extra quos egredi non licet, nisi veritatis semitam perdere velimus. Possent etiam per duos cleros intelligi possessio cœlestis et terrena. Debent enim prædicatores Evangelii non toti esse affixi contemplationi cœlestium bonorum, neque toti addicti vitæ activæ, et operibus charitatis erga proximos, sed in medio utriusque sortis quiescere, et nunc per contemplationem erigi in Deum, nunc per charitatis obsequium descendere ad proximos. Potest denique cum S. Augustino sic exponi versiculus : « Si dormiatis inter medios cleros, » si moriamini inter felicitatem terrenam contemptam, et felicitatem æternam speratam, et nondum adeptam, tunc erunt « pennæ columbæ deargentatæ, » quia quando sancti prædicatores perseverant usque ad mortem contemnentes terrenam felicitatem, et sperantes æternam, et sic dormientes dormitione mortis inter has duas hæreditates constituti, tunc fama Ecclesiæ quasi pennis deargentatis volat ubique, et exaltatur, ac magnificatur.

Numerum dualem Hebræi habent, et quando eo utantur?

Loci difficillimi expositio perspicua.

Vers. 15. 15. DUM DISCERNIT CŒLESTIS REGES SUPER EAM, NIVE DEALBABUNTUR IN SELMON; MONS DEI, MONS PINGUIS.

Vers. 16. 16. MONS COAGULATUS, MONS PINGUIS : UT QUID SUSPICAMINI MONTES COAGULATOS?

Vers. 17. 17. MONS IN QUO BENEPLACITUM EST DEO HABITARE IN EO : ETENIM DOMINUS HABITABIT IN FINEM.

Descripsit Propheta prædicatores per similitudinem dormientium inter cleros, et Ecclesiam per similitudinem columbæ deargentatæ et deauratæ : nunc describit eosdem prædicatores per similitudinem regum a summo Rege constitutorum, et Ecclesiam per similitudinem montis altissimi candidi propter nives, et uberrimi propter abundantiam lactis. Selmon enim mons est altissimus, et ideo nivibus in vertice coopertus, sed in imo fertilis, cujus fit mentio in lib. *Judic.* cap. IX. Ait igitur : « Dum discernit cœlestis reges super eam, » id est, « Dum cœlestis, » vel, ut est in græco, ἐπουράνιος *supercœlestis*, et in hebraico, שדי *shaddai, omnipotens*, Deus videlicet Christus, Rex cœlestis et omnipotens, « discernit, » id est dividit ac segregat unicuique provinciæ suum; « reges super eam, » id est Apostolos super Ecclesiam, per columbam antea designatam : eos enim « constituit principes super omnem terram,» *Psalm.* XLIV, ut regant ac dirigant populos. « Nive dealbabuntur in Selmon, » id est, tunc populi multi justificabuntur, et nigrore peccatorum in candorem justitiæ commutato, super nivem dealbabuntur in Selmon, monte altissimo, qui Ecclesiam significat. Qui mons Selmon est *mons Dei*, *mons pinguis*, quoniam Ecclesia est mons propter excellentiam dignitatis, et est *mons Dei*, quia in ea

Ecclesia mons Dei, qui in ea habitat.

Deus habitat : elegit enim eam in habitationem sibi, et est *mons pinguis* ob abundantiam gratiæ et donorum Spiritus Sancti. Et est etiam *mons coagulatus,* et per hoc pinguissimus, quia lac divinæ gratiæ non defluit, sed quasi coagulatus in ea semper manet. « Ut quid suspicamini montes coagulatos ? » id est, quare igitur suspicamini, vel opinamini esse alios montes æque coagulatos et pingues? quasi dicat : Non est, quod existimetis esse alios montes æque pingues, atque hic Selmon. Hic enim est unicus « mons, in quo beneplacitum est Deo habitare in eo ; » nec in eo habitabit ad tempus, ut fecit in monte Sina, « sed habitabit in finem, » id est semper. Hæc videntur dici adversus hæreticos, qui alias Ecclesias erigere conantur. Pro voce *suspicamini*, legunt alii qui *æmulamini,* vel *contenditis;* sed idem est sensus. Significant enim illæ voces, frustra alios montes contendere cum isto monte, vel ei invidere. De hoc monte legimus apud Isaiam, cap. II : « Erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, et elevabitur super colles ; et fluent ad eum omnes gentes, et ibunt populi multi, et dicent : Ascendamus in montem Domini, et ad domum Dei Jacob, et docebit nos vias suas, et ambulabimus in semitis ejus ; » quæ sine controversia intelliguntur de Ecclesia.

Hæretici alias Ecclesias erigere conantes arguuntur.

Vers. 18. 18. CURRUS DEI DECEM MILLIBUS MULTIPLEX, MILLIA LÆTANTIUM : DOMINUS IN EIS IN SINA, IN SANCTO.

Vers. 19. 19. ASCENDISTI IN ALTUM, CEPISTI CAPTIVITATEM, ACCEPISTI DONA IN HOMINIBUS.

Vers. 20. 20. ETENIM NON CREDENTES INHABITARE DOMINUM DEUM.

Nunc comparat Propheta descensum Dei in montem Sina, ut daret legem veterem populo judaico, cum ascensione Christi in cœlum, ut inde mitteret donum Spiritus Sancti, et legem novam populo christiano : quam comparationem facere videtur Propheta, ut ostendat unde tanta abundantia lactis, et tantus candor Ecclesiæ data sint. « Currus Dei decem millibus multiplex, » id est, currus quo vehebatur Deus, cum descenderet in montem Sina, erant multa millia sanctorum angelorum : quæ omnia non erant gementia sub pondere, sed « lætantia, » et plaudentia præ voluptate vehendi Dominum. « Dominus enim in eis » sedens fuit in « Sinai, in monte sancto. » Quod autem sancti angeli sint, qui cum Deo descenderint in montem Sinai, dicitur apertius in *Deuter.* cap. XXXIII : « Dominus de Sinai venit, et de Seir ortus est nobis, apparuit de monte Pharan, et cum eo sanctorum millia. » Quod autem currus Dei sint angeli, Scriptura passim docet, cum ait, *Psalm.* LXXIX : « Qui sedes super Cherubim. » Porro illud, *decem millibus multiplex,* in hebræo est unica vox, רבתים *rabbothaim,* quæ proprie significat, *bis decem millia,* sed accipitur pro plurimis millibus. Itaque « decem millibus multiplex » significat *plus decem millibus*, id est innumerabilis multitudo. Illud, *millia lætantium,* vertit S. Hieronymus, *millia abundantium,* et sic legit ex græco Euthymius, et interpretatur, *millia abundantium virtute, et gratia, et omnibus bonis,* quales sunt angeli beati, qui cum bonis omnibus abundent, lætissimi semper sunt. Sed vox hebræa שנאן *shinean,* est vox quatuor litterarum, et valde obscura ; unde alii ex Hæbræis putant significare *angelos;* alii, *duplicata millia ;* alii etiam vertunt nobiscum, *millia lætantium.* Quod sequitur : « Ascendisti in altum, » S. Paulus de ascensione Christi interpretatur *ad Ephes.* IV. Itaque sensus est : Dominus olim descendit in montem Sina cum multis millibus angelorum ; sed tu, Messias, « ascendisti in altum, » id est in summum cœlum, « cepisti captivitatem, » id est, captivos diaboli fecisti captivos tuos, miseram captivitatem in captivitatem felicissimam commutasti, et sic triumphator multis millibus sanctorum, quos ab inferis eduxisti, comitatus in regnum tuum intrasti. « Accepisti dona in hominibus, » id est, accepisti a Patre dona Spiritus Sancti « in hominibus, » id est pro hominibus a te redemptis, et ea dona a Patre accepta dedisti hominibus. Sic explicat S. Paulus, qui hunc locum his verbis refert : « Ascendens in altum captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus. » Et est expositio conformis Evangelio ; nam *Joan.* XIV, dicitur : « Ego rogabo Patrem, et alium Paraclitum dabit vobis. » Et cap. XV : « Cum venerit Paraclitus quem ego mittam vobis a Patre. » Porro inter dona a Christo in terras effusa, præcipuum est charitas, quæ est lex nova, dicente Apostolo *ad Rom.* V : « Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis. » Et *ad Gal.* V : « Fructus autem Spiritus est charitas, gaudium, pax, » etc. Denique illud, *etenim non credentes inhabitare Dominum Deum,* significat, etiam incredulos per dona Spiritus Sancti conversos esse ad Christum, et ad bonam captivitatem pertinere cœpisse. Ubi illud, *etenim,* ponitur pro *etiam* : nam in hebræo non est כי *chi,* sed אף *aph,* quod significat, *etiam, verumtamen, insuper.* Unde S. Hieronymus vertit : *Insuper, et non credentes inhabitare Dominum Deum.* Itaque sensus est : « Cepisti captivitatem, accepisti dona in hominibus, » etiam eos cepisti captivos, et pro iis accepisti dona, qui antea « non credebant Dominum Deum inhabitare in homine, » id est, non credebant Verbum carnem factum esse, et inhabitasse in nobis ; vel non credebant Dominum Deum inhabitare in monte sancto, id est in Ecclesia christianorum.

In monte Sina cum Deo fuerunt multa millia angelorum.

Vers. 21. 21. BENEDICTUS DOMINUS DIE QUOTIDIE : PROSPERUM ITER FACIET NOBIS DEUS SALUTARIUM NOSTRORUM.

Vers. 22. 22. DEUS NOSTER, DEUS SALVOS FACIENDI; ET DOMINI, DOMINI EXITUS MORTIS.

Græci conjungunt verba præcedentia cum hoc versiculo, hoc modo, Κύριος ὁ Θεὸς εὐλογητὸς, εὐλογητὸς Κύριος ἡμέραν καθ' ἡμέραν, *Dominus Deus benedictus Dominus*, et finiunt præcedentem versiculum in illis verbis, *etenim inhabitare;* et sic legunt etiam S. Augustinus et S. Hilarius. Sed noster Interpres vertit conformiter ad hebraicum codicem. Et S. Hieronymus, in epist. *ad Suniam et Fretellam*, reprehendit lectionem Græcorum, et confirmat nostram ut veriorem. Igitur Propheta posteaquam descripsit ascensionem Christi, qui nobis dux fuit ad patriam cœlestem, agit gratias Deo, ac dicit : « Benedictus sit Dominus per singulos dies. » Id enim significat *die quotidie;* nam Interpres latinus reddidit ad verbum, quod invenit in græco; sed in hebræo est, יום יום *iom, iom die die*, id est *omni die*, sive *de die in diem*. Benedicimus autem Deum omni die, quia omni die nobis benefacit. « Prosperum iter faciet nobis, » id est benefaciet nobis omni die, quia non deseret nos in hoc itinere, quod facimus omni die, donec ad æternitatis diem pervenerimus. Vox hebraica יעמס *iahamos* significat *portabit*, quam unam vocem expressit Interpres tribus vocibus, *prosperum iter faciet;* vere enim prospere ambulat, qui portatur a Deo. In græco est etiam unicum verbum, κατευοδώσει, quod significat *prosperare iter*, complanando videlicet viam, et impedimenta removendo. Itaque promittitur hoc loco continua assistentia gratiæ Dei, dum peregrinamur a Domino. « Deus salutarium nostrorum, » id est prosperabit nobis iter Deus, qui est auctor totius nostræ salutis; non enim indigemus simplici salute, sed multiplici, qui multiplici periculo sumus obnoxii. « Deus noster, Deus salvos faciendi, » id est, non sine causa dixi, Deum prosperaturum iter nobis, et salutes multas allaturum: nam hoc est illi proprium, hæc est ejus natura; ipse enim Deus noster, est Deus salvans, Deus misericors et pius. « Et Domini, Domini exitus mortis, » id est, et ab ipso provenit evasio mortis, sive egressio a morte. Pro illud, *Domini, Domini*, in hebræo sunt duo nomina : unum quatuor litterarum, quod est proprium Dei, et in Scripturis non pronuntiatur, sed loco ejus legitur *Adonai;* alterum nomen est, אדני *Adonai*, quod *Dominum* significat. Itaque sensus est : et Dei nostri, qui est verus Dominus omnium rerum, sunt « exitus mortis, » id est, liberatio a morte sive evasio mortis. Ipse enim est vita æterna, et eam nobis communicabit, cum finita peregrinatione transferet nos de morte ad vitam.

Prospere ambulat qui portatur a Deo.

Vers. 23. 23. VERUMTAMEN DEUS CONFRINGET CAPITA INIMICORUM SUORUM : VERTICEM CAPILLI PERAMBULANTIUM IN DELICTIS SUIS.

Docuit quid faciet Dominus amicis suis : docet nunc quid faciet inimicis, qui increduli, permanserint, atque a regno ejus alieni esse voluerint. « Confringet, inquit, Deus capita inimicorum suorum, » id est, superbiam inimicorum suorum humiliabit, dum eos ad inferos æternis cruciatibus puniendos damnabit. « Verticem capilli perambulantium in delictis suis. » Idem aliis verbis repetit, ac declarat more suo Propheta : nam quod dixerat *capita*, nunc dicit *verticem capilli*, id est, verticem crinitum, superbum ac vanum confringet; quod dixerat *inimicorum*, nunc dicit *perambulantium in delictis suis :* illi enim soli sunt inimici Dei, qui non ambulant in lege Domini, sed in delictis suis, hoc est, qui tempus vitæ suæ peccando consumunt. Paulo aliter exponit S. Hilarius: vult enim per capita inimicorum Dei, intelligi principes tenebrarum, id est, principes dæmonum, quos Dominus dicit « perambulare verticem capilli, » id est, insidere et dominari capitibus hominum perversorum; « in delictis suis, » quia ad hoc solum insident, et dominantur capitibus hominum impiorum, ut eos ad varia delicta alliciant.

Inimici Dei quid sint?

24. DIXIT DOMINUS : EX BASAN CONVERTAM, CONVERTAM IN PROFUNDUM MARIS. Vers. 24.

25. UT INTINGATUR PES TUUS IN SANGUINE, LINGUA CANUM TUORUM EX INIMICIS AB IPSO. Vers. 25.

Confirmat Deus sententiam Prophetæ de perditione impiorum. « Dixit Dominus, ex Basan convertam, convertam in profundum maris, » id est, ego Dominus abstraham inimicos meos ex Basan, regione uberrima et pinguissima, et « projiciam in profundum maris, » ut olim egi cum Pharaone. Convertam videlicet impios a delictis et voluptatibus in ultimam perditionem; tantaque erit hostium strages, « ut pes tuus, » o popule meus, « in tingatur in sanguine » occisorum, et lingua canum tuorum tingatur ab ipso sanguine ex inimicis effuso. Hæc mihi videtur sententia apte cohærens cum superioribus. In hebræo habetur, ממצלות ים *mimmetsuloth iam, ex profundis maris*, quæ videtur lectio contraria lectioni nostræ editionis Vulgatæ, quam tamen habuerunt S. Hilarius, S. Augustinus et S. Hieronymus in *Commentario*. Et quamvis in hebræo sit præpositio מין *min*, quæ significat *ex*, vel *ab*, tamen ponitur aliquando pro ב *be*, quæ significat *in;* et contra *in* ponitur pro *ab;* nam *Eccle.* II, ubi legimus : « Cogitavi distrahere a vino carnem meam, » in hebræo est, *in vinum*. Sed S. Hieronymus recte judicavit, *in* positum esse pro *a*, vel *ab;* et contra, *Deut.* XXXIII, ubi legimus : « Dominus de Sina venit, » Rabbi David existimavit positum esse *de* pro *in*, quia « Dominus *in* Sina montem venit, » non de Sina, quando legem dedit. Scio hos versiculos varie explicari, et tot esse expositiones, quot sunt auctores. Ideo in tanta obscuritate licitum mihi esse duxi, novam expositionem excogitare, quam lectorum judicio permitto.

Vers. 26. 26. VIDERUNT INGRESSUS TUOS, DEUS, INGRESSUS DEI MEI, REGIS MEI, QUI EST IN SANCTO.

Explicata victoria, et triumpho Christi de hostibus ejus, docet Propheta eos, qui testes fuerunt tantarum rerum, cœpisse illas toti mundo cum cantu et lætitia publicare. « Viderunt, inquit, ingressus tuos, Deus, » id est, non desunt qui viderint itinera tua, Christe Deus, actiones tuas, prælia tua, victorias tuas, « ingressus, inquam, tuos, qui es Deus meus, et Rex meus, qui nunc es in sanctuario tuo, » sive summum cœlum, sive Ecclesia sanctum habitaculum ejus dicatur : nam utrumque est verum; est enim Christus in cœlo per præsentiam visibilem, in Ecclesia per fidem et providentiam.

Vers. 27. 27. PRÆVENERUNT PRINCIPES CONJUNCTI PSALLENTIBUS, IN MEDIO JUVENCULARUM TYMPANISTRIARUM.

Alludit Propheta ad id quod fecerunt filii Israel, quando Deus liberavit populum suum de manu Pharaonis, tunc enim Moses princeps populi cum aliis filiis Israel cantavit canticum illud, *Exod.* XV : « Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est. Et Maria soror Mosis, cum sequentibus se mulieribus sumpsit tympanum, et ludebat laudans Deum. » Sic igitur quando viderunt principes Ecclesiarum Christi victoriam et triumphum, quo de potestate Satanæ liberati sumus, prævenerunt ipsi alias gentes et populos, ut Christi laudes prædicarent et resonarent. « Conjuncti psallentibus, » id est, conjuncti sanctis angelis in cœlo psallentibus ob eamdem victoriam, « in medio juvencularum tympanistriarum, » id est, psallentibus angelis in medio animarum sanctarum, quæ cum Christo in cœlo ascenderunt, quæ dicuntur juvenculæ, quoniam recens vitam beatam ducere, et cum angelis Deo assistere, eique psallere et cantare cœperunt.

Vers. 28. 28. IN ECCLESIIS BENEDICITE DEO, DOMINO DE FONTIBUS ISRAEL.

Hic versiculus est quasi parenthesis, qua Propheta prævidens futuram lætitiam principum Ecclesiæ, hortatur eos, ut « in Ecclesiis, » quas fundaturi erant, pergant « benedicere Domino Deo, de fontibus Israel » materiam laudis haurientes; vocat autem *fontes Israel* promissiones Dei ad Patriarchas, et vaticinia Prophetarum prædicentium ea, quæ nunc impleta esse videmus et gaudemus. Illud, *Deo Domino*, legi debet cum distinctione hoc modo : « In Ecclesiis benedicite Deo, Domino de fontibus Israel, » id est, « benedicite Deo in Ecclesiis, » benedicite, inquam, « Domino de fontibus Israel. » Sic enim distinguitur hic versiculus in codicibus hebraicis, et hoc modo distinctus majorem habet venustatem.

Vers. 29. 29. IBI BENJAMIN ADOLESCENTULUS IN MENTIS EXCESSU.

Vers. 30. 30. PRINCIPES JUDA, DUCES EORUM; PRINCIPES ZABULON, PRINCIPES NEPHTALIM.

Redit ad superiorem narrationem, et explicat qui sint illi principes, de quibus dixit : « Prævenerunt principes. » Isti, inquit, sunt « Benjamin adolescentulus, principes Juda, et principes Zabulon, et Nephthali, » per quæ nomina intelligunt communiter latini Patres, Hilarius, Hieronymus et Augustinus, et græci expositores Theodoretus et Euthymius, sanctos Apostolos, qui constituti sunt a Deo principes super omnem terram, *Psalm.* XLIV; ac primo loco nominatur « Benjamin adolescentulus, » per quem intelligitur apostolus Paulus, qui erat de tribu Benjamin, et qui novissimus fuit vocatione, « sed plus omnibus laboravit, » prædicando et laudando victoriam Christi : et is « in mentis excessu » ita conjunctus fuit psallentibus in tertio cœlo et in paradiso, ut nesciret, « an tunc in corpore esset, vel extra corpus, » ut ipse testatur II *Corinth.* XII. Per *principes Juda* intelliguntur Apostoli, qui erant de tribu Juda, et Christi fratres dicuntur in Evangelio, quod essent filii Cleophæ, fratris Joseph, sponsi B. Virginis, ut ex Hegesippo refert Eusebius lib. III *Hist.* cap. XI, juxta versionem Ruffini, videlicet Jacobus, Simeon, Judas. Principes Zabulon et Nephthali dicuntur apostoli cæteri, Petrus et Andræas, Jacobus et Joannes, Philippus, Matthæus, et cæteri, qui erant a Bethsaida, vel Capharnaum et vicinis civitatibus, ad sortem Zabulon et Nephthali pertinentibus; quod colligitur ex Evangelio S. Matthæi, qui scribit cap. IV : « Cum audisset Jesus, quod Joannes traditus esset, secessit in Galilæam, et relicta civitate Nazareth habitavit Capharnaum maritima in finibus Zabulon et Nephthali, ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam : Terra Zabulon, et terra Nephthali via maris trans Jordanem Galilææ gentium, populus qui sedebat in tenebris vidit lucem magnam, sedentibus in regione umbræ mortis lux orta est eis. » Sed quoniam ex captivitate non redierunt decem tribus, sed sola tribus Juda et Benjamin cum Levitis, ut colligitur ex lib. I *Esdræ,* Apostoli dicuntur principes Zabulon et Nephthali, vel quia in sortibus horum duorum Patriarcharum habitabant; vel quia forte pauci aliqui ex his tribubus redierint admixti Judæis : quod cogimur dicere de Anna prophetissa, quæ dicitur fuisse de tribu Azer, *Luc.* II. Miratur Calvinus hæresiarcha in *Antidoto Concilii Tridentini*, quid cogitaverit Interpres noster latinus, quando vertit : « Benjamin adolescentulus in mentis excessu, » cum in hebræo non habeatur, *in mentis excessu,* sed, *dominator eorum.* At nos miramur Calvinum non cogitasse, a latino Interprete redditum fidelissime fuisse, quod est in græco : Vulgata enim latina editio Psalterii ex græco expressa est, non ex hebræo. Sed neque

Apostolus Paulus hic primo loco nominatur.

Sola tribus, Juda et Benjamin cum Levitis redierunt ex captivitate.

dissentit lectio græca, vel latina ab hebraica bene intellecta, ut eam intellexerunt Septuaginta Interpretes. Vox enim hebraica רדם *rodem*, si deducatur a verbo רדה *radah*, significat *dominator eorum*, ut Calvinus dicit secutus Rabbinos. Sed si deducatur a verbo רדם *radam*, ut eam deduxerunt Septuaginta Interpretes, significat *altissime dormiens*, sive *mentis excessum patiens*. Pro illo autem, *duces eorum*, vertunt alii, *in purpura sua*: sed vox hebraica רגמתם *rigmatham* utroque modo reddi potest, et sensus est idem.

Vers. 31.

31. MANDA, DEUS, VIRTUTI TUÆ; CONFIRMA HOC, DEUS, QUOD OPERATUS ES IN NOBIS.

Descripta victoria Christi, et lætitia Apostolorum, petit a Deo Propheta, ut potentiam suam, quam exercuit in superandis hostibus, et constituenda Ecclesia, iterum exerceat in confirmando et conservando opere suo. « Manda, inquit, virtuti tuæ, » id est, impera potentiæ tuæ, ut operi inchoato assistat illudque conservet et augeat. Explicat deinde hoc ipsum clarioribus verbis, dicens : « Confirma hoc, Deus, quod operatus es in nobis, » id est, liberasti nos de potestate Satanæ, transtulisti in regnum Filii tui, plantasti Ecclesiam sanguine ejusdem Filii tui, effudisti in nos Spiritum adoptionis filiorum; « confirma hæc omnia, » quæ opera sunt misericordiæ tuæ. In hebræo habetur : *Mandavit Deus tuus virtuti tuæ*; sed vox hebraica צוה *tsiwah* potest esse præteritum, *mandavit*, et imperativum, *manda*. Sed illud pronomen additum nomini *Deus*, cum dicitur, Deus tuus, totam sententiam obscurat. Itaque suspicor esse additum, et non fuisse in codicibus quos habuerunt Septuaginta Interpretes; nam omnes veteres Græci et Latini legunt: «Manda, Deus, virtuti tuæ,» dum exponunt hunc versiculum ex interpretatione Septuaginta. Sanctus enim Hieronymus vertit quidem ex hebræo : *Præcepit Deus tuus de fortitudine tua;* tamen in *Commentario* legit et exponit cum aliis Patribus : *Manda, Deus, virtuti tuæ.*

Vers. 32.

32. A TEMPLO TUO IN JERUSALEM, TIBI OFFERENT REGES MUNERA.

Potest hic versiculus intelligi de regibus, qui in cœlo cum Christo regnant, et tunc sensus est: A templo quod est in cœlesti Jerusalem, tibi Deo sancti, qui regnant cum Christo, offerent munera, id est, sacrificia laudis perpetuæ. Potest etiam intelligi de regibus spiritualibus, id est, de sacerdotibus Ecclesiæ, de quibus paulo ante dictum est: « Dum discernit cœlestis reges super eam; » et tunc sensus est : « A templo, » quod est in Ecclesia catholica, « tibi » Deo sacerdotes, qui sunt ministri regni tui, et populum vice tua regunt, « offerent munera, » id est, sacrificia Eucharistica, sacrificia item laudum et precum, sacrificia denique conversionis animarum. Postremo potest intelligi de regibus temporalibus; et tunc illud, *a templo*, exponendum est, propter templum, id est, propter sanctitatem templi tui, quod est in Ecclesia, offerent tibi reges terræ munera pretiosa ad ipsius templi ornatum, et ad alendos templi ministros : de qua oblatione regum multa prædicit Isaias cap. LX et LXVI.

Vers. 33.

33. INCREPA FERAS ARUNDINIS, CONGREGATIO TAURORUM IN VACCIS POPULORUM, UT EXCLUDANT EOS QUI PROBATI SUNT ARGENTO.

Convertit nunc orationem ad hostes Ecclesiæ, qui pacem ejus perturbare satagunt, ne munera laudum, et sacrificia bonorum operum offerantur Deo : ac primum loquitur de hostibus invisibilibus, ut exponunt S. Hilarius ex Latinis, et Euthymius ex Græcis. Ait igitur : « Increpa, » id est, exterre, coerce, reprime « feras arundinis; » per feras arundinis intelliguntur bestiæ silvestres, quæ latent inter arundineta, et per has bestias describuntur dæmones, qui libenter versantur inter homines vanos et leves, et in locis humentibus, ubi regnat luxuria. Sic enim de diabolo sub figura Behemoth loquitur Dominus in lib. *Job.* cap. XL : « Sub umbra dormit, in secreto calami, et in locis humentibus. » Deinde addit de hominibus : « Congregatio taurorum in vaccis populorum, » id est, congregatio principum impiorum sævientium instar taurorum. « In vaccis populorum, » id est, in medio populorum insipientium et insanientium instar vitulorum sive juvencarum (nam in hebræo per בעגלי עמים *beheglei hammim*, exprimitur non solum genus femininum, sed etiam juventus), « congregatio, » inquam, facta est, « ut excludant eos qui probati sunt argento, » id est, convenerunt principes et populi impii, Satana instigante et impellente, ut excludant, rejiciant, ad nihilum redigant prædicatores fidei, qui probati sunt instar argenti in fornace ignis, et inventi purissimi et fidelissimi. Itaque significantur his verbis persecutiones gravissimæ, tum Judæorum, tum paganorum, quæ exortæ sunt post Christi ascensionem in cœlum. S. Augustinus per feras arundinis, sive calami, ut ipse legit, intelligit hæreticos, qui calamo, id est scriptura, vexant Ecclesiam. Et illud*ut, excludant eos qui probati sunt argento*, exponit in hunc sensum, ut faciant eminere eos qui probati sunt, ut argentum excluditur ab artificibus, quando ex massa impolita excludunt vas argenteum, id est, apparere et eminere faciunt. Hæretici enim exercent Ecclesiam, et occasionem præbent, ut multi viri docti et probi emineant in intelligentia Scripturarum.

Diabolus versatur in locis humentibus, in quibus regnat luxuria.

Hæretici exercent Ecclesiam.

Vers. 34.

34. DISSIPA GENTES, QUÆ BELLA VOLUNT : VENIENT LEGATI EX ÆGYPTO, ÆTHIOPIA PRÆVENIET MANUS EJUS DEO.

Prædicit nunc victoriam adversus persecutores. « Dissipa, » inquit, « gentes, » id est, tu dissipabis omnes qui bella movent adversus populum tuum;

et tunc « venient legati ex Ægypto » pacem petentes, et subjectionem profitentes; et « Æthiopia, » quæ longius distat, « præveniet manum ejus Deo, » id est, præveniet apud Deum manum Ægypti offerentis munera. Nominat Propheta Ægyptum, et Æthiopiam : illam, ut valde inimicam veræ religionis; istam, ut valde longinquam. Volunt autem Patres per Æthiopiam prævenientem, significari eunuchum Candacis reginæ Æthiopum, qui ad fidem christianam adjunctus est multo antea, quam eadem fides ad Ægyptum, aliasque gentilium regiones pervenisset; de qua re lege cap. VIII *Actor. Apostol.*

Vers. 35. 35. REGNA TERRÆ, CANTATE DEO, PSALLITE DOMINO; PSALLITE DEO, QUI ASCENDIT SUPER CŒLUM CŒLI AD ORIENTEM.

Pergit prædicare per modum exhortantis, conversionem Gentilium ad fidem christianam. « Regna terræ, » id est, totius terræ, non solum regnum Israel, aut Juda, « cantate Deo, » ex fide agnoscentes verum Deum, cantate laudes ejus. « Psallite Domino, » non solum verbis cantate, sed etiam bonis operibus « psallite Deo, qui ascendit super cœlum cœli ad orientem, » id est, qui posteaquam ascendit in altum, sedet in summo cœlo ad fontem lucis, unde oritur omne lumen. In hebræo et græco codice non sunt illa duo verba, *psallite Deo;* et S. Hieronymus, in epist. *ad Suniam et Fretellam,* dicit esse supervacanea; tamen nihil obest, quod in nostra editione legantur, cum nihil sint, nisi repetitio præcedentium verborum. Illud autem, *ascendit super cœlum cœli,* non significat, *ascendit in cœlum,* sed *sedet super cœlum:* vox enim hebraica est רכב *rocheb,* quæ non significat, *sursum ascendere,* sed *equitare,* vel *curru vehi,* ut supra diximus ad illa verba : « Qui ascendit super occasum. » Itaque significat Propheta Christum Dominum post ascensionem in cœlum, de qua locutus est, cum ait : « Ascendisti in altum, » esse cœpisse ipso cœlo altiorem et superiorem, quippe qui sedet super cœlum, ut eques super equum, vel auriga super currum, vel rex super solium. Illud autem, *ad orientem,* optime cohæret cum eo, quod supra dictum est : « Qui ascendit super occasum, » id est, quia sub se habet tenebras omnes, ipse est in luce, vel ad lucem inaccessibilem, unde oritur lumen omne, quod communicatur angelis et hominibus. S. Hieronymus vertit : *Qui ascendit super cœlum cœli a principio;* et vere vox hebraica קדם *kedem* utrumque significat, et *orientem,* et *principium,* et utrumque est verum. Christus enim, ut Deus, a principio sedit super cœlum cœli, et ut homo, post resurrectionem ascendit in cœlum, et nunc est super cœlum cœli ad orientem, assistens æterno et supremo Orienti, id est fonti lucis.

Christus post ascensionem, est ipso cœlo altior et superior.

Vers. 36. 36. ECCE DABIT VOCI SUÆ VOCEM VIRTUTIS : DATE GLORIAM DEO SUPER ISRAEL : MAGNIFICENTIA EJUS, ET VIRTUS EJUS IN NUBIBUS.

Vers. 37. 37. MIRABILIS DEUS IN SANCTIS SUIS; DEUS ISRAEL, IPSE DABIT VIRTUTEM ET FORTITUDINEM PLEBI SUÆ, BENEDICTUS DEUS.

Hos duos versiculos referunt græci. Theodoretus et Euthymius, ad missionem Spiritus Sancti, quando post ascensionem Domini, induti sunt Apostoli virtute ex alto. Sed latini, Hilarius, Augustinus et Hieronymus referunt ad secundum adventum Christi : et hoc magis probo. Hic enim Psalmus (ut initio diximus) omnia mysteria utriusque Testamenti complectitur. « Ecce, inquit, dabit voci suæ vocem virtutis, » id est, qui humilis apparuit, « et sicut agnus coram tondente obmutuit, » ut dicit Isaias cap. LIII, nunc « sedet super cœlum cœli, » et paulo post « dabit voci suæ, » ut sit vox virtutis, id est, vox potentissima et efficacissima : quod fiet quando « omnes mortui audient vocem Filii Dei, et resurgent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ; qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii, » ut habetur *Joan.* V : nulla enim vox potentior cogitari potest. Vox quidem virtutis fuit, quæ dixit : « Adolescens, tibi dico, surge, » *Luc.* VII; et : « Lazare, veni foras, » *Joan.* XI. Sed vox, quæ cineres omnium hominum ab initio mundi defunctorum, subito formabit, animabit, excitabit, quantæ tandem virtutis erit? Vox item maximæ virtutis erit, quæ dicet : « Ite, maledicti, in ignem æternum, » *Matth.* XXV; et : « Venite, benedicti, possidete paratum vobis regnum; » cui voci absque ulla resistentia, vel retractatione respondebit effectus. Certe comparatione ad hanc vocem, omnia omnium principum edicta et imperia nullius virtutis existimanda sunt. Recte igitur subjungit : « Date gloriam Deo super Israel, » id est, glorificate Deum super beneficia in electo ejus collata. « Omnia enim propter electos, » inquit Apostolus II *Tim.* II. « Magnificentia ejus, et virtus ejus in nubibus, » id est, « date gloriam Deo super Israel, » quoniam magnificentia Dei, et potentia Dei manifestabitur maxima « super Israel in nubibus cœli, » quando videlicet « rapientur electi in nubibus obviam Christo, » ut ait B. Paulus I *Thessal.* IV, et in ipsis nubibus erunt sedentes, quasi in soliis cœlestibus et sublimissimis omnes electi Dei a dextris, et a sinistris Judicis omnipotentis. Quare exclamare licet : « Mirabilis Deus in sanctis suis; » tunc enim vere totus mundus intelliget Deum in sanctis suis provehendis ab imo ad summum, a summa humilitate ad summam et celsissimam gloriam plane admirabilem fuisse : nam « Deus Israel, » Deus electi populi sui, tunc « dabit virtutem et fortitudinem plebi suæ, » cum electos suos vera immortalitate et impassibilitate donabit. Neque obstat quod in hebræo legatur, *mirabilis Deus in sanctuariis :* ipsi enim sancti viri sunt verissima sanctuaria Dei; neque etiam quod

Vox Christi quæ potentissima?

in hebræo sit in secunda persona, *in sanctuariis tuis*. Videtur enim errore scriptorum id accidisse. Nam non solum Septuaginta verterunt in tertia persona, sed etiam S. Hieronymus vertit, *sanctuario suo*. Denique parum refert quod in hebræo sit: *Terribilis Deus*, pro quo nos habemus : *Mirabilis Deus;* nam utrumque est verum, et una lectio explicat aliam : discimus enim ex lectione hebraica, Christum in die novissimo fore mirabilem in sanctis suis, cum magno terrore impiorum : quanquam omnis admiratio terrorem quemdam incutere soleat. Concludit Propheta illis verbis : « Benedictus Deus; » id enim sequitur ex prædictis in toto Psalmo, ut omnes Deum benedicere debeant, cum ejus misericordia et justitia, potentia et sapientia, ex tot mysteriis mirifice declarata sint.

PSALMUS LXIX

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V.—1. *In finem, pro iis qui commutabuntur, David.*

2. Salvum me fac, Deus : quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam.

3. Infixus sum in limo profundi, et non est substantia.

Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me.

4. Laboravi clamans, raucæ factæ sunt fauces meæ : defecerunt oculi mei, dum spero in Deum meum.

5. Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis.

Confortati sunt qui persecuti sunt me inimici mei injuste : quæ non rapui, tunc exsolvebam.

6. Deus, tu scis insipientiam meam, et delicta mea a te non sunt abscondita.

7. Non erubescant in me qui exspectant te, Domine, Domine virtutum.

Non confundantur super me qui quærunt te, Deus Israel.

8. Quoniam propter te sustinui opprobrium; operuit confusio faciem meam.

9. Extraneus factus sum fratribus meis, et peregrinus filiis matris meæ.

10. Quoniam zelus domus tuæ comedit me, et opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me.

11. Et operui in jejunio animam meam, et factum est in opprobrium mihi.

12. Et posui vestimentum meum cilicium, et factus sum illis in parabolam.

13. Adversum me loquebantur qui sedebant in porta, et in me psallebant qui bibebant vinum.

14. Ego vero orationem meam ad te, Domine; tempus beneplaciti, Deus.

V. S. H. — *Victori pro liliis David.*

Salva me, Deus : quoniam venerunt aquæ usque ad animam.

Infixus sum in limo profundi, et non possum consistere.

Veni in profundum aquarum; et flumen [*h. fluctus*] operuit me.

Laboravi clamans, exasperatum est guttur meum : defecerunt oculi mei, exspectantes Deum meum.

Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis :

Confortati sunt qui persequebantur me inimici mei injuste : quæ non rapueram, tunc reddebam.

Deus, tu scis stultitiam meam, et peccata mea a te non sunt abscondita.

Non confundantur in me exspectantes [al. *qui exspectant*] te, Domine Deus exercituum.

Non confundantur in me qui quærunt te, Deus Israel.

Quia propter te portavi opprobrium : operuit confusio faciem meam.

Alienus factus sum fratribus meis, et peregrinus filiis [al. *filius*] matris meæ.

Quia zelus domus tuæ comedit me, et opprobrium exprobrantium tibi cecidit super me.

Et flevi in jejunio animam meam, et factum est in opprobrium mihi.

Et posui vestimentum meum saccum, et factus sum eis in parabolam.

Contra me loquebantur qui sedebant in porta, et cantabant bibentes vinum [*h. siceram*].

Mea autem oratio ad te, Domine, tempus reconciliationis [*h. placiti*] est.

In multitudine misericordiæ tuæ exaudi me, in veritate salutis tuæ.	Deus in multitudine misericordiæ tuæ, exaudi me in veritate salutis tuæ.
15. Eripe me de luto, ut non infigar : libera me ab iis qui oderunt me, et de profundis aquarum.	Erue me de luto ut non infigar; libera me ab his qui oderunt me, et de profundis aquarum.
16. Non me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum, neque urgeat super me puteus os suum.	Ne operiat me fluctus aquæ, ne absorbeat me profundum, et non coronet super me puteus os suum.
17. Exaudi me, Domine, quoniam benigna est misericordia tua; secundum multitudinem miserationum tuarum, respice in me.	Exaudi me, Domine, quoniam bona est misericordia tua; secundum multitudinem miserationum tuarum respice ad me.
18. Et ne avertas faciem tuam a puero tuo; quoniam tribulor, velociter exaudi me.	Et ne abscondas faciem tuam a servo tuo : quoniam tribulor, cito [*h. festina*] exaudi me.
19. Intende animæ meæ, et libera eam; propter inimicos meos eripe me.	Accede ad animam meam, redime eam : propter inimicos meos libera me.
20. Tu scis improperium meum, et confusionem meam, et reverentiam meam.	Tu scis opprobrium meum, et confusionem meam, et ignominiam meam : coram te sunt omnes hostes mei.
21. In conspectu tuo sunt omnes qui tribulant me : improperium exspectavit cor meum, et miseriam.	Opprobrio contritum est cor meum, et desperatus sum.
Et sustinui qui simul contristaretur, et non fuit; et qui consolaretur, et non inveni.	Et exspectavi qui contristaretur, et non fuit : et qui consolaretur, et non inveni.
22. Et dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto.	Et dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto.
23. Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, et in retributiones, et in scandalum.	Sit mensa eorum coram eis in laqueum, et in retributiones ad corruendum.
24. Obscurentur oculi eorum ne videant, et dorsum eorum semper incurva.	Contenebrentur oculi eorum ne videant, et dorsum [*h. lumbos*] eorum semper incurva.
25. Effunde super eos iram tuam, et furor iræ tuæ comprehendat eos.	Effunde super eos indignationem tuam, et ira furoris tui comprehendat eos.
26. Fiat habitatio eorum deserta, et in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet.	Fiat commoratio eorum deserta : in tabernaculis eorum non sit qui habitet.
27. Quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt, et super dolorem vulnerum meorum addiderunt.	Quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt : et ut affligerent vulneratos tuos, narrabunt.
28. Appone iniquitatem super iniquitatem eorum, et non intrent in justitiam tuam.	Da iniquitatem super iniquitatem eorum, et non veniant in justitia tua.
29. Deleantur de libro viventium, et cum justis non scribantur.	Deleantur de libro viventium, et cum justis non scribantur.
30. Ego sum pauper et dolens : salus tua, Deus, suscepit me.	Ego autem pauper et dolens : salus tua, Deus, suscepit me.
31. Laudabo nomen Dei cum cantico, et magnificabo eum in laude.	Laudabo nomen Dei in cantico, et magnificabo eum in confessione.
32. Et placebit Deo super vitulum novellum, cornua producentem et ungulas.	Et placebit Domino super vitulum novellum [*h. bovem taurum*], cornua efferentem et ungulas.
33. Videant pauperes, et lætentur; quærite Deum, et vivet anima vestra.	Videntes mansueti lætabuntur : qui quæritis Deum, vivet anima vestra [*h. cor vestrum*].
34. Quoniam exaudivit pauperes Dominus, et vinctos suos non despexit.	Quoniam exaudivit pauperes Dominus, et vinctos suos non despexit.

35. Laudent illum cœli et terra, mare et omnia reptilia in eis.

36. Quoniam Deus salvam faciet Sion, et ædificabuntur civitates Juda.

Et inhabitabunt ibi, et hæreditate acquirent eam.

37. Et semen servorum ejus possidebit eam, et qui diligunt nomen ejus, habitabunt in ea.

Laudent eum cœli et terra, maria et omne quod movetur in eis :

Quia Deus salvabit Sion, et ædificabit civitates Juda : et habitabunt ibi, et possidebunt eam.

Et semen servorum ejus possidebit eam, et qui diligunt nomen ejus habitabunt in ea.

Argumentum. — Sunt preces hominis pro Dei causa injuriam patientis. A Davide tempore Absalonicæ seditionis compositas esse existimant quidam ; Maurer opinatur esse fusas in exsilio, fortasse ab homine qui e prophetis esset, quique non suo, sed populi nomine loqueretur. Hengstenberg putat in eo Psalmo describi miseriam hominis justi in universum, nec certam quamdam historicamve illius occasionem quærendam esse. Multa habet hoc carmen similia Psalmis VI, XXII, XXV, XXXVIII, XLII. Versiculos 34-37, quos nonnulli ab aliena manu in exsilio Babylonico adjectos putant, strenue defendit Maurer. Strophæ tres : vers. 2-22, precatio cum miseriæ descriptione multiformi; vers. 23-29, in adversarios imprecatio; vers. 30-37, gratiarum actio pro liberatione. E priori stropha tres quidam faciunt : 2-6, 7-13, 14-22.

1. Præcentori, in liliis, *carmen* Davidis.

2. Adjuva me, Deus,
nam venerunt aquæ (miseriæ) usque ad animam (vitam) meam.
3. Mergor in luto profundo (propr. *profundi*),
nec est statio;
veni in profunda aquarum,
et fluctus obruit me.
4. Fessus sum clamando,
arefactum est guttur meum, contabuere oculi mei,
exspectando Deum meum (ejus auxilium).
5. Multi sunt præ capillis capitis mei osores mei immeriti;
fortes (alii, *numerosi*) perditores mei, hostes mei mendaces :
quod non rapui, tunc jubeor restituere.
6. Deus, tu nosti stultitiam meam (vitia mea),
et delicta mea te non latent.
7. Ne *ergo* erubescant in me qui te exspectant, Domine, Jova exercituum *Deus*;
ne confundantur in me qui quærunt te, Deus Israelis.
8. Nam tua causa fero opprobrium,
operit contumelia faciem meam.
9. Alienus factus sum fratribus meis,
et peregrinus filiis matris meæ.
10. Nam zelus domus tuæ consumit me,
et probra exprobrantium tibi ceciderunt super me.
11. Et fleo, et *est* in jejunio anima mea,
et *hoc* in opprobrium *cedit* mihi.
12. Facio vestimentum meum saccum,
et sum eis in parabolam (irrisionem).
13. Loquuntur de me sedentes in porta,
et *sum* cantilena potantium temetum.
14. Ego vero, preces meæ ad te, Jova, *directæ sunt;*
tempus benevolentiæ tuæ veniat, Deus!

Pro magnitudine gratiæ tuæ exaudi me,
pro fide tua (in promissis) salvatrici.

15. Libera me ex cœno, neve sinas me immergi;
fac ut eripiar ab osoribus meis atque ex profundis aquarum.
16. Ne obruat me fluctus aquarum,
neve devoret me profundum (vorago aquarum),
ne claudat super me puteus (abyssus) os suum.
17. Exaudi me, Jova, nam bona (præstans, eximia) est misericordia tua;
secundum multitudinem miserationum tuarum converte te ad me.
18. Neve obveles faciem tuam a servo tuo,
nam angustiæ mihi *sunt* : properans exaudi me.
19. Prope adsis animæ meæ, vindica (seu *libera*) eam;
propter hostes meos (ne superbiant), serva me.
20. Tu nosti probrum meum, et ignominiam meam, et contumeliam meam;
coram te *sunt* omnes adversarii mei.
21. Probrum (quod patior) frangit cor meum et æger *sum;*
et exspecto miserationem, et non præsto est,
et consolatores, et non invenio.
22. Et indunt in cibum meum herbam venenatam,
et ad sitim meam bibendum dant acetum.

23. Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum (exitium),
et *ipsis* securis in tendiculam.
24. Obscurentur oculi eorum, ita ut non videant,
et lumbos eorum perpetuo fac nutare.
25. Effunde super eos fororem tuum,
et ardor iræ tuæ prehendat eos.
26. Sit pagus eorum desolatus,
in tentoriis eorum nullus sit habitans.
27. Nam tu quem percussisti, *illi* persequuntur,
et dolori confossorum tuorum addunt.
28. Da culpam super culpam eorum,
nec veniant in justitiam tuam.
29. Deleantur ex libro viventium,
et cum justis ne scribantur.

30. Et ego afflictus et dolore affectus sum :
salus (auxilium) tua, Deus, tutum me præstet (tanquam in arce).
31. Laudabo nomen Dei cantico,
celebrabo illud gratiarum actione.
32. Et *id* placebit Jovæ magis quam bos,
quam taurus cornutus, ungulatus.
33. Videbunt *id* afflicti (vel *mites*), lætabuntur;
qui quæritis Deum, vivat (reviviscat) cor vestrum.
34. Nam attendit ad pauperes Jova,
et vinctos suos non spernit.

35. Laudent eum cœli et terra,
mare, et omne quod in eo repit.

36. Nam Deus salvabit Sionem,
et ædificabit urbes Judæ;
et habitabunt ibi, et occupabunt eam (Judam).

37. Et semen servorum ejus possidebunt eam,
et qui amant nomen ejus habitabunt in ea.

NOTÆ.

Vers. 1. *In liliis* : vid. *Ps.* VI, 1; XLV, 1. — Vers. 2. Imago petita e torrentibus in Palæstina post hiemem exundentibus. — Vers. 3. *Statio*, stabile quid, quo nitantur pedes. — Vers. 5. *Mendaces*; Maurer, *immeriti. Quod non rapui*, etc. Proverbium fuisse videtur Hebræis de innocente; sensus : plectuntur in me, quæ non admisi. — Vers. 6. Hoc sibi vult : qui delicta mea bene cognita habes, scis, o Deus, me nihil deliquisse dignum tantis injuriis. Alii minus recte delictorum confessionem hoc versu contineri putant. — Vers. 7. *In me*, occasione mei immerito injurias patientis. — Vers. 8. *Tua causa* : vid. vers. 10. — Vers. 10. *Domus tuæ*, cultus tui. *Consumit*, i. e. me tenet; Maurer : *consumit*, i. e. me perdit, utpote odium et ludibrium mihi conflans eorum, qui te tuaque sacra contemptui habent. — Vers. 11. Alii, *et fleo in jejunio ego*, propr. *anima mea*. — Vers. 13. *Sedentes in porta* sunt vulgo proceres qui jus dicunt; multi tamen hic intelligunt homines otiosos et leves, qui in portis confabulantur. *Cantilena* : alii, *fides*, musicæ instrumentum, eod. sensu. Maurer, *et* loquuntur de me *cantica potantium*, vel *potantes temetum*. — Vers. 14. Alii : utinam hoc fiat *in tempore benevolentiæ tuæ!* Maurer,... directæ sunt *tempore*, etc., i. e. statis quibus vis precibus adiri temporibus et locis. — Vers. 15. *Cœno* : cf. vers. 3. — Vers. 20. *Coram te*, tibi notissimi, eorumque scelera. Hoc versu et 2 sequentibus transit ad imprecationes, quæ sequuntur. — Vers. 21. *Et æger sum*, ita ut æger sim; alii, *et miseria*, puta *frangit*, etc. : non male. *Miserationem*, propr. *miserari*, vel venientes *ad miserandum*. — Vers. 23. *Mensa*, cibus; alii : felicitas, voluptates. *Securis*; alii, *et amicis* eorum. — Vers. 27. *Addunt*, propr. *annumerant*, puta alios dolores. Minus recte Maurer et alii, *dolorem*.... deridendo narrant. Cf. *Job.* XIX, 21, 22; *Luc.* XXIII, 3; *Isai.* LXVI, 16; *Jerem.* XVIII, 23. — Vers. 28. Sensus : Sinito eos accumulare peccata, et indurari. — Vers. 29. Cf. *Dan.* XII, 1. — Vers. 32. Describitur victima, qualis ad sacrificium requirebatur. Cf. *Levit.* XI, 3. — Vers. 33. *Id*, meas pro divina ope laudes. — Vers. 34. *Suos*, pro ejus causa, vel ut vers. 27.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXVIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, pro iis qui commutabuntur, David.

De hoc titulo dictum est in explicatione Psalmi XLIV, quæ non sunt repetenda. Consentiunt fere omnes expositores veteres, ut Hilarius, Augustinus, Hieronymus; et recentiores, ut Genebrardus, Jansenius, Agellius et alii, in hoc Psalmo prædici passionem Christi plane ad litteram, nec non eversionem Judæorum, et ædificationem Ecclesiæ, quæ constat ex iis qui feliciter commutabuntur de iniquitate ad justitiam, et de miseria temporali ad gloriam sempiternam. Unus est Theodoretus, quem sequitur Euthymius, qui Psalmum exponendum censuit de captivitate Babylonica Judæorum : sed beatus Augustinus constanter reprehendit eos, qui audent aliter exponere, quam Apostoli exposuerint. Apostoli enim de Christo prædicta esse affirmant illa : « Qui oderunt me gratis, » *Joan.* XV; et illa : « Zelus domus tuæ comedit me, » *Joan.* II; item illa : « Opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me, » *Rom.* XV; et illa : « In siti mea potaverunt me aceto, » *Joan.* XIX; et illa : « Fiat habitatio eorum deserta, et non sit qui habitet in ea, » *Act.* I.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. SALVUM ME FAC, DEUS, QUONIAM INTRAVERUNT AQUÆ USQUE AD ANIMAM MEAM.

Vers. 2. 2. INFIXUS SUM IN LIMO PROFUNDI, ET NON EST SUBSTANTIA.

Vers. 3. 3. VENI IN ALTITUDINEM MARIS, ET TEMPESTAS DEMERSIT ME.

Passio Christi. Passio Domini nostri Jesu Christi in Evangeliis ita describitur, ut non multa dicantur de vehe-

ab Evangelistis qualiter sit expressa?

mentia doloris ejus. Voluerunt enim Evangelistæ declarare passionem illam fuisse voluntariam, et summa constantia toleratam a Christo. Sed quoniam oportebat etiam ut mundus intelligeret acerbitatem doloris in Christo fuisse maximam, atque inde colligeret quantum debeat Redemptori, ideo Spiritus Sanctus hanc doloris vehementiam multo antea Prophetis revelavit, ac per eos, ut testes fide dignissimos, et ab omni adulatione alienos, scribi voluit. Itaque multa de hac re scripsit Isaias, multa Jeremias; sed nullus plura quam David. Igitur in primis tribus hujus Psalmi versiculis, describitur passio Christi per similitudinem mersionis in aquas lutulentas et profundissimas. « Salvum me fac, Deus; » salutem petit Salvator a Deo Patre, non salutem animæ quam habebat, et perdere non poterat, cum beatus esset : sed salutem corporis, eamque non absolute petit, sed ut ostendat magnitudinem doloris, et contrarietatem naturalis appetitus ad mortem, eo prorsus modo quo in horto dixit : « Pater, si vis, transfer calicem hunc a me, » *Luc.* XXII. « Quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam. » Hic incipit similitudo demersionis in aquas : Quoniam, inquit, similis factus sum ei, qui projectus in aquas incipit sentire aquas penetrantes ad vitalia, ut jam respirare et vivere non possit. « Infixus sum in limo profundi, et non est substantia, » id est, similis factus sum, non solum homini præcipitato in aquas, sed in aquas limosas et sine fundo, ut non liceat emergere, neque subsistere. Illud, *et non est substantia*, significat, *et non est fundamentum*, sive *fundus*, ubi subsisti possit : nam græce est ὑπόστασις, et hebraice מעמד *mahamad*, quæ *stationem*, sive *consistentiam*, vel *subsistentiam* significant. « Veni in altitudinem maris, » id est, non in parvum gurgitem demersus sum, sed in mare magnum et profundissimum, ut aquarum immensa multitudo super me sit. « Et tempestas demersit me, » id est, quia tempestas vehementissima ventorum et fluctuum demersit me. In hac similitudine per *multitudinem aquarum usque ad animam penetrantium*, intelliguntur pœnæ multæ, quas Christus pertulit, quæ usque ad mortem sævierunt : non enim simplici morte defunctus est, sed innumeras pœnas doloresque sustinuit. Per *limum profundum*, cui infixus inhæsit, significantur peccata totius humani generis, quæ illum in pœnis detinuerunt; per *tempestatem*, qua demersus fuit in aquas, intelligun-tur justitia decretumque divinum quod expiari peccata voluit : intelligitur quoque rabies et crudelitas Judæorum : intelligi denique potest, et maxime proprie, vehementia amoris ipsius erga genus humanum. Nam per eam tempestatem, intelligitur causa efficiens passionis, quæ multiplex fuit, ut theologi docent ex divinis Scripturis. Nam Apostolus *ad Rom.* VIII, dicit : « Qui proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. » Et *Actor.* III, dicit S. Petrus ad Judæos : « Auctorem vitæ interfecistis. » Et rursus B. Paulus *ad Ephes.* V : « Christus dilexit Ecclesiam, et tradidit semetipsum pro ea. » Itaque tempestas valida, quæ Christum demersit in profundum passionis et mortis, fuit partim bona et laudabilis, partim mala et reprehensione dignissima.

Christus non simplici morte defunctus.

Vers. 4.

4. LABORAVI CLAMANS, RAUCÆ FACTÆ SUNT FAUCES MEÆ : DEFECERUNT OCULI MEI, DUM SPERO DEUM MEUM.

Ex hoc versiculo intelligimus, quæ dicta sunt in tribus versiculis superioribus accipienda esse per similitudinem : nam si proprie Christus demersus fuisset in aquas, non potuisset clamare. Sed hic etiam versiculus quartus per similitudinem accipiendus est : Christus enim clamavit quidem in passione, cum ait : « Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? » *Matth.* XXVII; et rursum clamavit, cum ait : « Pater, in manus tuas commendo spiritum meum, » *Luc.* XXIII. Sed hi clamores tam breves fuerunt, ut non potuerint raucedinem facere. Quod autem Christus in passione defecit aspiciendo, et exspectando auxilium a Deo, nusquam legimus. Itaque sensus est : Tanta fuit acerbitas, et prolixitas doloris mei, quantam intelligimus esse in illis, qui usque ad raucedinem auxilium implorantes vociferantur et clamant; et quanta in illis esse solet, quorum oculi deficiunt aspiciendo in cœlum, et exspectando auxilium a Deo. Quod igitur Christus in passione semper fere tacuerit, « ut agnus mansuetus, qui portatur ad victimam, » ut dicit Hieremias cap. XI, et adjuvantem non requisiverit, quasi nihil acerbi pateretur, non fecit levitas passionis, sed magnitudo constantiæ, et flamma charitatis. Si enim juxta magnitudinem dolorum lamentatio esse debuisset, sine dubio raucæ factæ fuissent fauces ejus ob continuam vociferationem, et oculi ejus caligassent, dum aspiceret in auxiliatorem. Quare (ut supra indicavimus) Propheta expressit magnitudinem passionis, Evangelista vero constantiæ magnitudinem demonstravit.

Vers. 5.

5. MULTIPLICATI SUNT SUPER CAPILLOS CAPITIS MEI, QUI ODERUNT ME GRATIS.

Vers. 6.

6. CONFORTATI SUNT, QUI PERSECUTI SUNT ME INIMICI MEI INJUSTE; QUÆ NON RAPUI, TUNC EXSOLVEBAM.

Explicat nunc Propheta in persona Christi, propriis verbis, quæ hactenus dixit per similitudinem. Comparavit enim persecutores Christi multitudini aquarum et violentiæ tempestatis : nunc aperte dicit inimicos suos fuisse prope innumerabiles et violentissimos, et absque ulla justa causa, imo sine ulla causa ita sæviisse. « Multiplicati sunt super capillos capitis mei, » *Matth.* XXVII, id est, plures fuerunt, quam sit numerus capillorum capitis, qui numerari vix possunt. « Qui oderunt me gratis, » *Joan.* XIX, id est, plu-

rimi fuerunt, qui oderunt me absque ulla causa. Quod plurimi fuerint perspicuum est ex Evangelio; nam præter concilium seniorum, pontificum, scribarum et pharisæorum, accessit turba populi maxima, quæ « clamavit : Crucifige eum, » *Luc.* XXIII. Accesserunt integræ cohortes militum paganorum : « sprevit enim eum Herodes cum exercitu suo. » Et in domo Pilati convenit universa cohors militaris ad Christum illudendum. Accessit etiam Judas super numerum odientium Christum. Quod autem gratis eum oderint non potest dubitari, « cum pertransierit benefaciendo, et sanando omnes oppressos a diabolo, » *Act.* XX, et neminem unquam læserit. Causa vero quam allegabant in concilio, *Joan.* XI : « Si dimittimus eum sic, venient Romani, et tollent locum nostrum et gentem, » eventus docuit quam fuerit vana et ex falsa prudentia prodierit : nam non dimiserunt eum, imo impediverunt, quantum potuerunt, Evangelii progressum, et tamen venerunt Romani, et tulerunt locum eorum et gentem : quod non accidisset, si Christum, qui pacis, et mansuetudinis et charitatis, doctor et auctor erat, fideliter recepissent. Addit Propheta de violentia inimicorum Christi. « Confortati sunt, qui persecuti sunt me inimici mei injuste, » id est, injusti persecutores mei roborati sunt, fecerunt sibi animum, prævaluerunt, et ideo injusti fuerunt, quia coegerunt ut solverem « quæ non rapui, » id est, pœnam darem sine merito culpæ.

Omnis iniquus raptor dici potest.

Omnis iniquus, raptor dici potest, quia rapit gloriam Dei, et ideo cum punitur, solvit quod rapuit : sed Christus nihil rapuit, quia nunquam peccavit, et tamen pœnas gravissimas dedit. Agnovit id latro pendens in cruce, cum ait : « Nos quidem juste (crucis videlicet supplicium patimur), nam digna factis recipimus, hic autem nihil mali gessit, » *Luc.* XXIII.

Vers. 7.

7. DEUS, TU SCIS INSIPIENTIAM MEAM, ET DELICTA MEA A TE NON SUNT ABSCONDITA.

Quia dixerat injuste se pati, et solvere quæ non rapuit, reddit nunc rationem cur voluerit pati, cum facile posset ab injusta persecutione se liberare; causam autem esse dicit insipientiam suam, et delicta sua, quæ Deo notissima, sed mundo occultissima erant. *insipientiam suam* vocat insipientiam Adami quam in se suscepit, et *delicta sua* vocat delicta ejusdem Adami et cæterorum hominum, quæ portavit, non commisit. « Deus, inquit, tu bene nosti, quæ sit insipientia mea, » quæ « delicta mea, » id est, tu scis me pati propter insipientiam primi hominis, qui seductori credidit similem Deo se futurum, si ligno vetito vesceretur; et propter inobedientiam ejusdem, quæ insipientiam illam consecuta est. Addit S. Augustinus, insipientiam Christi dici posse eam, quæ apud omnes homines insipientia visa est, cum tamen sapientia esset maxima, videlicet quod, cum posset unico verbo a morte se liberare, voluit tamen pati acerbissima tormenta et mortem ipsam crucis, ut servulos et ipsos inimicos a tormentis et morte redimeret. Hæc stultitia visa est hominibus, sed Deus novit hoc genus stultitiæ sapientius esse omni humana sapientia. Quomodo stultitia videri potest ignorantibus artem agriculturæ, cum grana optima projiciuntur in campos, et amitti irreparabiliter videntur : sed, cum eadem grana multiplicata colliguntur in messe, tunc apparet, non stultitiam, sed sapientiam fuisse projicere eo modo grana in sulcos terræ.

8. NON ERUBESCANT IN ME, QUI EXPECTANT TE, DOMINE, DOMINE VIRTUTUM. Vers. 8.

9. NON CONFUNDANTUR SUPER ME, QUI QUÆRUNT TE, DEUS ISRAEL. Vers. 9.

10. QUONIAM PROPTER TE SUSTINUI OPPROBRIUM, OPERUIT CONFUSIO FACIEM MEAM. Vers. 10.

Sollicitus pro membris suis orat, ut hæc ipsius passio non sit scandalum fidelibus suis, aut certe non desperent; nam ipse dixit : « Beatus qui non fuerit scandalizatus in me, » *Matth.* XI; et ad discipulos passione jam imminente : « Omnes vos scandalum patiemini in me nocte ista, » *Matth.* XXVI. Ideo nunc ait : « Non erubescant in me, qui exspectant te, Domine, » id est, non erubescant propter me, qui sperant in te, quasi ego derelictus a te sim, et spes mea vana fuerit; ne dicant : Quis audebit exspectare Dominum, id est, sperare in Domino, si Filium suum Dominus ita negligit, ita deserit? Ac deinde repetit et declarat, addens : « Non confundantur super me, qui quærunt te, Deus Israel; » nam qui confunduntur, erubescunt, et qui sperant, quærunt. Quod ergo dixerat : « Non erubescant in me, » declarat per illa verba : « Non confundantur super me, » id est, mei causa. Et quod dixerat, « qui exspectant te, » explicat per illa, « qui quærunt te, » id est, qui sperantes in te quærunt auxilium tuum; et ad id quod dixerat, « Domine virtutum, » addit, « Deus Israel, » ut ostendat merito homines confidere in Deo, quia Dominus est virtutum, id est exercituum, ac per hoc potentissimus; et simul est Deus Israel, id est, amator et protector populi sui, ac per hoc benignus, et qui non solum potest, sed etiam vult et solet defendere suos. Reddit postremo causam, cur id juste petat : « Quoniam, inquit, propter te sustinui opprobrium, » id est, hoc juste peto, quia ignominiam, quam passus sum, non propter culpas meas, sed propter honorem tuum passus sum. Propter te, inquam, « operuit confusio faciem meam, » id est, propter gloriam tuam, ego sustinui contumelias, flagella, irrisiones, sputa in faciem, et alia id genus, quæ verecundia ac rubore vultum meum impleverunt.

Vers. 11.

11. Extraneus factus sum fratribus meis, et peregrinus filiis matris meæ.

Vers. 12.

12. Quoniam zelus domus tuæ comedit me; et opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me.

Explicat Propheta in persona Christi occasionem persecutionis Judæorum. Occasio enim fuit, quia Dominus reprehendebat mala opera eorum; sic enim ipse ait *Joan.* VII : « Non potest mundus odisse vos, me autem odit, quia ego testimonium perhibeo de illo, quod opera ejus mala sunt. » Et in libro *Sapient.* cap. II dictum est : « Circumveniamus justum, quoniam inutilis est nobis, et contrarius operibus nostris, et improperat nobis peccata legis, et diffamat in nos peccata disciplinæ nostræ, » etc. Dicit igitur : « Extraneus factus sum fratribus meis, » id est, tanquam extraneum me reputaverunt fratres mei, Judæi; « et peregrinus filiis matris meæ, » id est, tanquam hospes vel alienigena existimatus sum a filiis matris meæ synagogæ. Et hoc est quod initio Evangelii scripsit S. Joannes : « In propria venit, et sui eum non receperunt. » Nam etiamsi dixerant *Joan.* VII : « Hunc scimus unde sit; » et Dominus eis : « Et me scitis, et unde sim scitis; » tamen *Joan.* IX dicunt : « Scimus quia Moysi locutus est Deus, hunc autem nescimus unde sit, » id est, non novimus eum, extraneus est nobis. Reddit autem rationem cur tanquam extraneum eum habuerint, cum addit : « Quoniam zelus domus tuæ comedit me; » zelus enim domus Dei tum corporalis, id est, templi, quod profanabant Judæi negotiationibus; tum spiritualis, id est, congregationis fidelium, quam vitiis variis inquinabant, « comedebat, » id est, consumebat, urebat, dolore afficiebat ipsum : ac propterea ipse zelo illo permotus gravissime Judæos arguebat, ut perspicuum est ex cap. XXIII *Matth.*, et cap. XI *Luc.*, et cap. VIII *Joan.*; et sicut ipse juste eos arguebat, ut emendaret : sic vicissim illi eum blasphemabant, eique conviciabantur, dicentes : « Dæmonium habes, Samaritanus es; » et : « In Beelzebub principe dæmoniorum ejicit dæmonia; » et : « Scimus quia hic homo peccator est, » *Joan.* VIII; et ideo subjungit in Psalmo : « Opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me. » Dicit autem : Opprobria exprobrantium tibi, quia injuriæ Filii pertinent ad Patrem, præsertim, cum in divinis Pater et Filius unum sint in essentia : et quamvis communes essent omnes injuriæ Patri et Filio, tamen eæ præcipue pertinebant ad Patrem, quæ ad miracula pertinebant, quæ sunt opera divina, de quibus ipse dicebat : « Opera, quæ dedit mihi Pater, ut faciam illa, testimonium perhibent de me, » *Joan.* V; et : « Pater in me manens ipse facit opera, » *Joan.* XIV. Illa ergo calumnia : « In Beelzebub principe dæmoniorum ejicit dæmonia, » propriissime ad Patrem pertinebat, cum opera Dei, quæ Filius faciebat in nomine Patris sui, et quæ Pater per Filium operabatur, ipsi tribuerent diabolo. Ista ergo opprobria exprobrantium Patri cadebant super Filium, tum quia intentio Judæorum erat Filium calumniari, non Patrem; tum quia ipse Filius libenter super se accipiebat injurias quæ ad Patrem pertinebant, et in hoc sensu allegatur hic versiculus ab Apostolo *ad Rom.* XV.

Christus quomodo Judæis sit factus extraneus?

Injuriæ filii sunt communes patri.

Vers. 13.

13. Et operui in jejunio animam meam, et factum est in opprobrium mihi.

Vers. 14.

14. Et posui vestimentum meum cilicium, et factus sum illis in parabolam.

Prior versiculus obscurissimus est, tam quoad verba, quam quoad sententiam. Et obscurior etiam videtur esse juxta verba hebraica, ubi legimus : *Et flevi in jejunio animam meam;* neque satisfaciunt, qui contendunt lectionem puram esse in quodam codice Vaticano, ubi legitur : *Et incurvavi in jejunio animam meam;* et verba hebraica esse immutata, et pro אבכה *ebcheh,* legendum esse אכפה *echpeh* : isti, inquam, non satisfaciunt, tum quia Vulgata editio habet *et operui,* tum quia omnes tractatores græci et latini legunt *et operui.* Neque vox hebraica *echpeh* significat *incurvari,* ut ipsi volunt; non enim כפה *caphah,* sed חפף *chaphaph,* significat *incurvare.* Igitur, his omissis, primo *anima* ponitur pro toto homine, et *operui animam meam,* significat *operui me,* id est, operui caput meum jejunando. Operire autem caput jejunando est cum luctu et mœrore in signum humilitatis et pœnitentiæ jejunare; unde dicitur in alio *Psalm.* XXXIV : « Humiliabam in jejunio animam meam. » Quod autem lugentes et mœrentes solerent operire caput, perspicuum est ex multis locis Scripturæ sacræ, lib. II *Reg.* cap. XV : « Porro David ascendebat clivum Olivarum, scandens et flens, nudis pedibus, et operto capite. » Et eodem lib. cap. XIX : « Porro rex operuit caput suum, et clamabat voce magna : Fili mi Absalon, Absalon fili mi! » *Esther.* cap. VI : « Aman festinavit in domum suam lugens, et operto capite. » Et de ritu jejunandi *Isai.* LVIII : « Numquid hoc est jejunium quod elegi, per diem affligere hominem animam suam, numquid contorquere quasi circulum caput suum, et saccum, et cinerem sternere? » ubi contorquere caput quasi circulum est caput cooperire undique, et tegmen arcte constringere. Atque hinc conciliari potest lectio hebraica cum græca et latina. Quod enim habetur in hebræo : *Et flevi in jejunio animam meam,* existimaverunt Septuaginta Interpretes, intelligendum esse non proprie de fletu, sed de signo et ritu fletus et doloris, et ideo verterunt, *operui in jejunio animam meam.* Neque est novum quod fletus accipiatur pro signo fletus : nam in Scriptura passim legimus defletos fuisse mortuos multis diebus; quod significat signa præcedentia molestissimi doloris multis diebus portata. Et quod legimus in Genesi

cap. ultimo, quod Ægyptus fleverit Jacobi patriarchæ mortem septuaginta diebus, sine dubio de signis luctus intelligitur, ut notat S. Hieronymus. Jam quod attinet ad sententiam, non legimus Christum jejunasse operto capite, neque saccum induisse, multo minus ea causa fuisse derisum; sed contra legimus dictum de eo, *Matth.* XI : « Ecce homo vorax et potator vini; » et discipulos ejus reprehensos, quod non jejunassent, ut discipuli S. Joannis et Pharisæorum jejunabant, *Matth.* IX. Jejunavit quidem Dominus quadraginta diebus in deserto, sed hoc fuit occultum jejunium, ut non potuerit inde opprobrium pati. Jejunavit quoque sæpissime totos dies occupatus in prædicatione, quemadmodum vigilabat sæpe totas noctes orationi vacans, sed non inde opprobrium illi accessit. Denique jejunavit in passione sua a vespera feriæ quintæ usque ad horam nonam feriæ sextæ, et ob defatigationem et flagella sine dubio esurivit et sitivit. Nec defuit ritus operiendi caput : nam spineo galero coopertus jejunavit, nec sine opprobrio, cum in fame sua felle cibatus, et in siti aceto potatus fuerit : tamen de cilicio, sive sacco nihil in Evangelio legimus. Quare cum S. Augustino duo isti versiculi exponendi esse videntur spiritualiter, ut per jejunium cum fletu et mœrore intelligamus esuriem et sitim ardentissimam salutis animarum, pro quibus angebatur et gemebat; per cilicium vero intelligatur caro mortalis et passibilis, qua Verbum indutum mundo apparuit, ut humilitate sua mortales adduceret ad contemptum rerum transeuntium, et desiderium æternarum : et ob ista opprobrium factus est, et fuit Judæis « in parabolam, » id est in irrisionem, inquit S. Augustinus. Parabola enim est similitudo quæ potest esse in bono et in malo, sed hoc loco intelligitur in malo, quomodo *Sap.* V, dicuntur sancti fuisse « in similitudinem improperii. » Fuisse autem Christum irrisum in terris, manifestum est; nam *Marc.* V, cum diceret : « Non est mortua puella, sed dormit, irridebant eum. » Et *Luc.* XVI, cum loqueretur de eleemosynis large faciendis, « audiebant Pharisæi avari, et deridebant eum. » In passione autem irrisus fuit a militibus, ab Herode, a principibus sacerdotum, et ab aliis.

Christus in Passione sua esurivit.

Parabola hic sumitur in malo.

Vers. 15.

15. Adversum me loquebantur, qui sedebant in porta; et in me psallebant, qui bibebant vinum.

Hæc est quasi appendix ad ea quæ dicta sunt, quasi dicat : Accedit præterea, quod « adversum me loquebantur qui sedebant in porta, » id est, principes ac judices in conciliis suis de interitu meo consultabant, et falsa testimonia quærebant, ac me denique ad mortem condemnabant. Judicia in portis civitatum apud Hebræos exercebantur; unde *Proverb.* XXXI : « Nobilis in portis vir ejus, cum sederit cum senatoribus terræ. » « Et in me psallebant qui bibebant vinum, » id est, non solum publice in conciliis, sed etiam privatim in domibus tempore conviviorum inter pocula de me garriebant, et cantabant ludentes et irridentes.

Vers. 16.

16. Ego vero orationem meam ad te, Domine : tempus beneplaciti, Deus.

Exposuit hactenus Propheta magnitudinem passionis Dominicæ; nunc exponit orationem Christi ad Patrem pro liberatione a tantis malis, de qua scribit Apostolus *ad Hebr.* V : « Qui in diebus carnis suæ preces supplicationesque ad eum qui posset illum salvum facere a morte, cum clamore valido, et lacrymis offerens, exauditus est pro sua reverentia. » Ex quo intelligimus orationem Christi absolutam non fuisse, ut non pateretur, aut non moreretur, sed ut in passione vel morte non detineretur : in quo « exauditus fuit; » nam oratio illa fusa est in cruce, et mox emisso spiritu liberatus est a passione, et post triduum resurgens gloriosus liberatus est omnino a morte et omni tribulatione. « Ego, vero, inquit, orationem ad te, Domine, » id est, illi mihi insultabant, et opprobria in me jaciebant; « ego vero orationem » pro illis, et pro me tibi Deo Patri cum lacrymis offerebam, dicens : « Tempus beneplaciti, Deus, » id est, jam advenit tempus a te definitum, ut compláceat tibi me ab his cruciatibus liberare, et mundum hoc tanto oblato sacrificio reconciliare. Hoc idem legimus *Joan.* XVI : « Pater, venit hora, clarifica Filium tuum; » et *Joan.* XIX : « Consummatum est. »

Christi oratio non fuit ut non pateretur, aut non moreretur.

Vers. 17.

17. In multitudine misericordiæ tuæ exaudi me, in veritate salutis tuæ.

Pergit in oratione, ac petit ut quandoquidem jam venit tempus beneplaciti, exaudiat orationem ejus. « In multitudine misericordiæ, et in veritate salutis tuæ, » id est propter multitudinem misericordiæ, ex qua motus est ad promittendam reconciliationem per passionem Filii sui, et propter veritatem, id est, veracitatem et fidelitatem salutis, quia Deus non minus pius et misericors est in promittenda salute, quam fidelis et justus in præstanda salute, quam promisit.

Vers. 18.

18. Eripe me de luto, ut non infigar : libera me ab iis, qui oderunt me, et de profundis aquarum.

Vers. 19.

19. Non me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum, neque urgeat super me puteus os suum.

Petit liberationem sub eadem metaphora aquarum, et luti, et tempestatis, de qua dixerat in primis tribus versiculis. « Eripe me de luto, ut non infigar, » id est, ut non tam alte infigar, ut non emergam; dixerat enim : « Infixus sum in limo profundi, » nunc petit non detineri in eo luto. « Libera me ab iis, qui oderunt me, » id est, ab iniquis persecutoribus; « et de profundis aquarum, » id est de magnis tribulationibus, in quas illi me conjecerunt. « Non me demergat tempes-

tas aquæ; » antea dixerat, « tempestas demersit me, » ideo nunc petit, non demergi, id est, non detineri in illa immersione; quod declarat, dicens : « Non ita me absorbeat profundum, » ut nunquam emergam. « Et non urgeat super me puteus os suum, » id est, non claudat puteus in quem cecidi os suum : nam, dum patet os putei, spes est evadendi; sed, clauso atque obturato ore putei, nihil nisi desperatio superest. Verbum hebraicum אטר *atar* proprie significat *claudere*, et sic legit S. Augustinus : *Non coarctet puteus os suum*; et exponit, *non claudat*. S. Hilarius legit : *Non contineat*; S. Hieronymus : *Non coronet*; quare nostra lectio, quæ habet : *Non urgeat*, exponenda est, *non comprimat os suum*, id est, *non claudat*. Quomodo etiam exponunt græcam vocem, συσχέτω, Theodoretus et Euthymius, id est, *non concludat*. In summa petit celerem resurrectionem a mortuis, et liberationem ab omni malo, primum sibi, deinde membris suis.

Vers. 20. 20. EXAUDI ME, DOMINE, QUONIAM BENIGNA EST MISERICORDIA TUA; SECUNDUM MULTITUDINEM MISERATIONUM TUARUM RESPICE IN ME.

Vers. 21. 21. ET NE AVERTAS FACIEM TUAM A PUERO TUO, QUONIAM TRIBULOR, VELOCITER EXAUDI ME.

Vers. 22. 22. INTENDE ANIMÆ MEÆ, ET LIBERA EAM; PROPTER INIMICOS MEOS ERIPE ME.

Multiplicat Propheta verba orationis in persona Christi patientis, ut ostendat magnitudinem passionis. « Exaudi me, Domine, quoniam benigna est misericordia tua; » proponit tres rationes, ob quas debet exaudiri : unam ex parte misericordiæ Dei, alteram ex parte magnitudinis doloris sui, tertiam ex parte inimicorum persequentium. Prima ratio est in hoc versiculo, ubi dicitur misericordia Dei benigna et multa esse. S. Augustinus legit : *Quoniam suavis est misericordia tua*; et dicit misericordiam miseris suavissimam esse, quemadmodum cibus suavis est esurientibus, non autem saturis, a quibus contemnitur. Itaque vult sensum esse : « Exaudi me, Domine, quoniam » mihi in tribulatione constituto suavis « est misericordia tua; » jam enim incipio experimento discere, quam dulciter sapiat misericordia tua. In hebræo est vox generalis, nimirum טוב חסדך *tob chasdecha, bona est misericordia tua* : quæ vox potest et *benignam*, et *suavem* significare. Altera ratio est in sequenti versiculo : « Et ne avertas faciem tuam a puero tuo, quoniam tribulor velociter exaudi me. » Nusquam Deus faciem suam avertit a Filio suo; sed visus est avertisse, quando eum in cruce pendentem in summis doloribus dereliquit, dicente ipso Domino : « Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? » *Matth.* XXVII. Huc igitur respicit, cum dicit : « Ne avertas faciem tuam a puero tuo, » id est, ne diutius me in his doloribus derelinquas. Per vocem *puerum*, S. Augustinus intelligit *parvulum*, quia Christus

Misericordia Dei quomodo suavis est?

« humiliavit se usque ad mortem, » et sic parvulum, abjectum et humilem se fecit. Vox hebraica מעבדך *mehhabdeca servum* significat, et est hoc loco valde ad rem, ut ostendat Christum in forma servi orasse, et dixisse : « Quoniam tribulor, » vehementissima videlicet, et intolerabili passione, « velociter exaudi me. » Tertia ratio est in sequenti versiculo : « Intende animæ meæ, et libera eam, propter inimicos meos eripe me. » Quid petierit, cum ait : « Velociter exaudi me, » explicat per sequentia verba : « Intende animæ meæ, » id est, vitæ meæ ad extremum perductæ, et libera eam per celerem resurrectionem. Et subjungit rationem, quæ tertia est, ut diximus, cum ait : « Propter inimicos meos eripe me, » id est, eripe me a doloribus et a morte, resuscitans me in vitam immortalem, ut inimici mei videntes se prævalere non potuisse, vel confundantur, vel convertantur : quod factum esse legimus *Act.* II, ubi audientes populi Christum resurrexisse, et videntes id manifestissimis signis et prodigiis confirmari, multi compuncti dicere cœperunt : « Quid faciemus, viri fratres? » et conversi sunt ad tria millia. Alii obstinati in malo ita confusi sunt, ut dicerent, *Act.* IV : « Quid faciemus hominibus istis? quoniam notum signum factum est per eos, omnibus habitantibus Jerusalem; manifestum est, et non possumus negare. »

Vers. 23. 23. TU SCIS IMPROPERIUM MEUM, ET CONFUSIONEM MEAM, ET REVERENTIAM MEAM.

Vers. 24. 24. IN CONSPECTU TUO SUNT OMNES, QUI TRIBULANT ME; IMPROPERIUM EXPECTAVIT COR MEUM, ET MISERIAM.

Vocat ipsum Deum in testem passionis suæ, ac præcipue ejus passionis, quæ in ignominia consistit : nobiles enim animi pluris faciunt ignominiam, quam dolorem corporis. « Tu, inquit, scis improperium meum, » id est, quæ improperia in me jaciant adversarii; « et confusionem meam, » id est, confusionem, quæ nascitur ex opprobriis : confunditur enim apud alios, non solum qui culpam veram agnoscit, sed etiam qui sine culpa est, sed videt credi ab aliis crimina, quæ sibi falso objiciuntur. « Et reverentiam meam, » id est, verecundiam, quæ ex confusione oriri solet : erubescunt enim, qui apud alios confunduntur, etiamsi injuste confundantur. In hebræo est vox כלמתי *chelimmah*, quæ *verecundiam* significat, et *verecundiam* in hoc loco legunt S. Hilarius, S. Augustinus, Euthymius et alii : quare vox *reverentia*, quæ habetur in nostra editione, non significat reverentiam quæ debebatur Christo, sed reverentiam quam ipse in se habebat, id est, erubescentiam et verecundiam. « In conspectu tuo sunt omnes, qui tribulant me, » id est, sicut non te latet afflictio mea, ita non te latent, qui me affligunt : a quibus nihil exspectare possum, nisi improperium et miseriam; sicut semper exspec-

tavit cor meum, multo antea quam advenirent. Ex hebræo S. Hieronymus vertit : *Opprobrio contritum est cor meum, et desperatus sum.* Sed facile est videre quid Septuaginta legerint, ut verterent : *Improperium exspectavit cor meum, et miseriam;* nam שבר *shabar*, si legatur cum puncto in dextro cornu, significat *contritum est*, ut vertit S. Hieronymus ; sed si legatur *sabar*, cum puncto in sinistro, significat *exspectavit*, et sic legerunt Septuaginta. Sic etiam vox hebraica אנושה *anuschah*, et nomen esse potest, et verbum : si nomen sit, ut Septuaginta crediderunt, ταλαιπωρίαν significat *gravem afflictionem*, quam ipsi *miseriam* dixerunt; si verbum sit, ut credidit S. Hieronymus, significat *valde dolui;* vel etiam, ut ipse vertit, *desperatus sum.* Itaque lectio græca et latina non discordat ab hebraica, si legatur, ut eam Septuaginta Interpretes legerunt.

Vers. 25. 25. ET SUSTINUI, QUI SIMUL CONTRISTARETUR, ET NON FUIT; ET QUI CONSOLARETUR, ET NON INVENI.

Vers. 26. 26. ET DEDERUNT IN ESCAM MEAM FEL, ET IN SITI MEA POTAVERUNT ME ACETO.

Quomodo defuerunt, qui Christo condolerent?

Addit ad extremum, in tantis passionibus suis, non solum se nullum habuisse consolatorem et compatientem, sed in fame fel sibi datum in escam, et in siti acetum in potum. Non defuerunt, qui contristarentur in morte Christi, sed defuerunt, qui simul cum illo contristarentur, id est, ob eam causam tristarentur, unde ipse tristabatur. Nam Apostoli et piæ mulieres tristabantur ob mortem Christi temporalem; ipse vero tristabatur ob mortem spiritualem, et spiritualem cæcitatem Judæorum, qui insaniebant in medicum, qui venerat curare eos. « Sic etiam quæsivit consolantem, et non invenit, » quia consolatio, quam quærebat, erat conversio impiorum. In passione autem ejus multi perversi sunt; pauci, aut nulli conversi. Nam latro conversus quidem est, sed sub finem passionis; at in ipsa passione turbæ clamarunt *Joan.* X : « Tolle, tolle, crucifige eum ; » Apostoli, scandalum passi, fugerunt, Petrus negavit, Judas desperavit. Quod autem dicitur de felle dato in escam, ad litteram non legitur in Scriptura, quia *Matth.* XXVII, fit quidem mentio fellis, sed dati in potum, non in escam : « Dederunt, inquit, ei bibere vinum cum felle mixtum ; » et fortasse non fuit proprie fel, quia erat potio amara. Marcus enim, cap. XV, hoc idem referens dicit : « Dabant ei bibere myrrhatum vinum, » et hæc est causa fortasse, cur Matthæus non allegaverit scripturam istam Psalmi, ut semper solet diligenter notare, quando scriptura aliqua impletur in actionibus et passionibus Christi. Probabile igitur est, escam istam fellis intelligendam esse spiritualiter, ut per escam fellis intelligatur amaritudo peccatorum, quæ Christo in passione jejunanti loco cibi ingesta est. Quod denique dicitur de potu aceti, non solum spiritualiter, sed etiam ad litteram impletum est, ut perspicuum est ex cap. XIX *Joan.*, ubi notat Evangelista Christum dixisse : « Sitio, » et accepisse acetum sibi in spongia porrectum, ut impleretur Scriptura. Scriptura autem implenda hæc erat : « In siti mea potaverunt me aceto. »

27. FIAT MENSA EORUM CORAM IPSIS IN LAQUEUM, ET IN RETRIBUTIONES, ET IN SCANDALUM. Vers. 27.

28. OBSCURENTUR OCULI EORUM, NE VIDEANT; ET DORSUM EORUM SEMPER INCURVA. Vers. 28.

29. EFFUNDE SUPER EOS IRAM TUAM, ET FUROR IRÆ TUÆ COMPREHENDAT EOS. Vers. 29.

30. FIAT HABITATIO EORUM DESERTA, ET IN TABERNACULIS EORUM NON SIT, QUI INHABITET. Vers. 30.

Incipit nunc Propheta, per modum imprecationis, prædicere mala quæ eventura erant Judæis ob ingratitudinem et crudelitatem in Christum, qui ad eos missus fuerat Salvator et Redemptor. Describit autem pœnas spirituales et corporales, quas in Judæis manifestissime cernimus : « Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum ; » per mensam intelligunt Patres lectionem Scripturarum, unde pascuntur animæ fidelium veritate divina. Vocat autem mensam, ut opponat escæ fellis, quasi dicat : Illi mihi dederunt fel in escam, tu facies ut eorum mensa et esca vertatur eis in laqueum. Hæc mensa coram Judæis est, quia assidue legunt Mosem et Prophetas, sed facta est illis in laqueum, quia perperam intelligentes capiuntur laqueo infidelitatis, et illa ipsa Scriptura, quæ fideliter considerata poterat eis salutem adferre, adfert eis perditionem, quia detinet illos in incredulitate. Eadem facta est illis « in retributiones, » quia quod mensa Scripturarum versa sit illis in laqueum, permisit Deus, ut retribueret illis quod merebantur. Nam justum est, ut qui lucem aspicere noluerunt, in tenebris maneant. Facta quoque est illis « in scandalum, » quia lapidem angularem a Deo missum, non cognoverunt, sed in eum potius impegerunt et offenderunt; unde factus est illis « lapis offensionis, et petra scandali, » *Isai.* VIII, et *Rom.* IX. « Obscurentur oculi eorum ne videant, et dorsum eorum semper incurva. » Hæc est radix malorum supradictorum, quia permittente Deo depravatus est intellectus, et affectus eorum. « Obscurati sunt oculi eorum » interiores; imo « velamen est super cor eorum, » teste Paulo II *Cor.* III; « imo excæcati sunt, » ut dicitur *Isai.* cap. VI, *Matth.* XIII, *Joan.* XII et *Rom.* XI. Depravatus quoque est eorum affectus, ut nihil appetant, nisi terrena; quod significat illud : « Dorsum eorum semper incurva, » id est, te permittente, ac per hoc puniente eorum ingratitudinem, semper curvi incedent, ut nihil nisi terram aspiciant. Ut autem intelligamus hanc eorum cæcitatem et pravitatem de ira Dei descendere, subjungit Propheta : « Effunde iram tuam super eos, » id est, effundes super eos iram tuam : quod Apostolus confirmat, I *Thessal.* II : « Qui Dominum oc-

Mensa est lectio Scripturarum.

Scriptura Judæis est in laqueum.

ciderunt Jesum, et Prophetas, et nos persecuti sunt, et Deo non placent,» etc. Et paulo post : «Pervenit enim ira Dei super illos usque in finem.» Ex hac ira Dei processit spiritualis plaga primum, deinde etiam temporalis, quia expulsi de terra promissionis toto orbe exules, et profugi vagantur; quod subjungit Propheta, dicens : «Fiat habitatio eorum deserta, et non sit qui in tabernaculis eorum inhabitet : » id impletum est ad litteram, cum Tito imperatore jubente eversa est Jerusalem, et inhabitabilis reddita; postea vero reædificata quidem est, et habitari cœpta, sed a Gentilibus, vel Christianis, vel Saracenis, non autem a Judæis. Unde quod ad Judæos attinet, adhuc deserta est, quia ibi non permittuntur habitare, nisi pauci admodum; prædixit hoc etiam Dominus, *Matth.* cap. XXIII : «Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.»

Vers. 31. 31. QUONIAM QUEM TU PERCUSSISTI, PERSECUTI SUNT; ET SUPER DOLOREM VULNERUM MEORUM ADDIDERUNT.

Vers. 32. 32. APPONE INIQUITATEM SUPER INIQUITATEM EORUM, ET NON INTRENT IN JUSTITIAM TUAM.

Vers. 33. 33. DELEANTUR DE LIBRO VIVENTIUM, ET CUM JUSTIS NON SCRIBANTUR.

Quemadmodum paulo ante propter escam fellis Christo exhibitam, Judæi puniti sunt, ut mensa eorum fieret illis in laqueum : ita nunc dicit Propheta Judæos sic puniendos, ut apponantur peccata ad peccata eorum, quemadmodum ipsi addiderunt Christo pœnas ad pœnas, et dolores ad dolores. Sed explicandum est quomodo sit intelligendum, Judæos «persecutos esse, quem Deus percussit,» et «addidisse dolores super dolores vulnerum Deo percutiente acceptorum : » Deus enim non videtur percussisse Christum, nisi permittendo ut a Judæis percuteretur; proinde videntur eadem omnino vulnera fuisse, quæ Christus a Deo et a Judæis accepit. Sciendum igitur est quamdam percussionem et quædam vulnera a solo Deo inflicta fuisse Christo sine ulla cooperatione Judæorum : aliam fuisse percussionem, et alia vulnera a Judæis proprie Christo inflicta, Deo permittente, et ut illa Christus pateretur, decernente et volente. Percussio et vulnera a Deo inflicta, sine cooperatione Judæorum, fuit assumptio carnis passibilis et mortalis; unde secuta est fames, sitis, fatigatio, frigoris et æstus perpessio, et alia permulta incommoda. Porro incarnatio, unde ista secuta sunt, facta est opera Spiritus Sancti; ac per hoc Deus solus Christum percussit, dum sine culpa ejus propria, tam multas peccati originalis pœnas illum subire voluit. Ad has pœnas, sive percussiones addiderunt Judæi persecutiones et vulnera. Nam etiamsi Deus definito consilio voluerit Christum illa pati, et bene usus sit mala voluntate Judæorum, tamen vere et proprie Judæi ex propria malignitate et invidia Christum persecuti sunt, et vulneribus ac morte affecerunt. Ait igitur Propheta : «Quoniam quem tu percussisti,» mittens in mundum in similitudinem carnis peccati, fami et siti, frigori et æstui, aliisque innumerabilibus incommodis obnoxium; «persecuti sunt» calumniis, conviciis, falsis testimoniis. «Et super dolorem vulnerum meorum addiderunt,» id est, super dolorem quem capiebam ex consideratione innumerabilium peccatorum, quæ quasi vulnera mea essent curanda et purganda susceperam, «addiderunt» dolorem flagellorum, spinarum, clavorum; et cum jam mortuus essem, «addiderunt» vulnus lateris mei; et cum e sepulcro surrexissem, et in me quid amplius facerent, non haberent, addiderunt persequi, et vulnerare me in membris meis, discipulos meos lapidando et occidendo. In hebræo habetur, *et super dolorem vulnerum tuorum narraverunt*, vel *numeraverunt.* Sed idem est sensus, nam vulnera illa dici possunt a Christo vulnera mea, et vulnera tua : mea, quia mihi inflicta; tua, quia a te inflicta. Illud autem, *narraverunt*, vel *numeraverunt*, a Septuaginta acceptum est in significationem numerationis, non narrationis; et ideo verterunt, *addiderunt* : quia idem est addere ad numerum percussionum, seu vulnerum, et numerare super vulnera et percussiones; non enim quis potest numerare super vulnera inflicta, nisi addendo nova vulnera. «Appone iniquitatem super iniquitatem eorum.» Quoniam, inquit, illi addiderunt vulnera super vulnera, ideo tu, juste Judex, «appone iniquitatem super iniquitatem,» id est, justo judicio tuo non eos liberes a prima iniquitate, sed sine ut addant iniquitatem ad iniquitatem, sine ut impleant mensuram patrum suorum, *Matth.* XXIII : «Ut veniat super illos omnis sanguis justus.» Dicitur enim Deus facere, quando permittit fieri id quod sine ejus permissione non fieret, et hoc non casu, sed ex certo decreto ad punienda peccata eorum, qui merentur sic deseri et excæcari : nulla enim est pœna gravior, quam cum peccatum est pœna peccati. De qua re vide S. Augustinum lib. IV *in Julianum.* «Et non intrent in justitiam tuam.» Hæc est explicatio superiorum verborum : illi enim, qui non intrant in justitiam Dei, id est, qui non admittuntur ad justificationem, quam Dei gratia gratis operatur in vasis misericordiæ, illi de peccato in peccatum ruunt, et peccata peccatis opponunt. «Deleantur de libro viventium.» Aliqui hæc exponunt de libro vitæ temporalis, ut deleri de libro viventium, nihil sit aliud, nisi interfici. Sed huic expositioni repugnant verba sequentia : «Et cum justis non scribantur;» nam ex usu Psalmorum una pars versiculi alteram explicat : proinde idem esse videtur, *deleri de libro viventium*, et *non scribi in libro justorum*, ut per *deleri*, vel *non scribi*, intelligatur *non computari*; et per *viventes* intelligantur justi, qui soli vere vivunt, cum injusti mortui sint in peccatis et delictis suis. S. Augustinus

Vulnera Christo inflicta a Deo non a Judæis.

intelligit hæc omnia de libro æternæ prædestinationis, de quo deleri dicuntur, qui tandem intelligunt se in eo scriptos non fuisse. Sed quoniam liber ille vitæ ante merita prævisa scriptus fuit, ut in primis S. Augustinus affirmat, non video quomodo in pœnam istorum nunc dicatur : « Deleantur de libro viventium, et cum justis non scribantur. » Probabilior videtur eorum sententia, qui per librum viventium et justorum intelligunt librum populi Dei, in quo scripti sunt veri cultores Dei, quibus solis vera justificatio contingit, et qui sunt filii et hæredes. Vere enim Judæi, qui olim erant populus Dei, nunc deleti de libro viventium et justorum, non sunt amplius populus Dei, neque partem habent in hæreditate filiorum Dei : et contra Gentiles, qui non erant populus Dei, per fidem in Christum cœperunt esse populus Dei, et partem habere in regno Dei. Hoc prædixit Ezechiel cap. XIII : « In concilio populi mei non erunt, et in scriptura domus Israel non scribentur. » Et Daniel cap. IX : « Non erit ejus populus, qui eum negaturus est. » Et Osee I : « Non populus meus, et ego non ero vester Deus. » Et Dominus in Evangelio sæpissime hoc prædixit Judæis, fore, « ut auferretur ab eis regnum Dei, et filii regni ejicerentur foras; et in locum eorum venirent gentes ab oriente et occidente, et recumberent cum Abraham, Isaac et Jacob in regno cœlorum. » Hanc expositionem attingit breviter S. Hilarius, sed fusius S. Hieronymus, qui dicit Judæos persecutores Christi deletos esse de libro in quo scribebantur Patriarchæ et Prophetæ, et non esse scriptos in libro eorum, qui justificantur per fidem Christi, quorum nomina scripta sunt in cœlis.

Liber viventium quis sit?

Vers. 34.

34. EGO SUM PAUPER ET DOLENS : SALUS TUA, DEUS, SUSCEPIT ME.

Nunc tandem in fine Psalmi prædicit Propheta Christi gloriam, et Ecclesiæ ædificationem. Loquitur autem in persona ipsius Christi, ut etiam in superioribus fecit. « Ego, inquit Dominus, sum pauper et dolens, » id est, in cruce fui pauper et dolens, nudus vestibus, coopertus plagis. Ita nihil habuit ex hoc nostro mundo exiens, nisi mala nostra, exemplum nobis præbens, ut sequamur vestigia ejus, contemnentes cum gaudio bona mundi, et tolerantes cum patientia mala mundi. « Salus tua, Deus, suscepit me; » cum talis essem, egens bonis, dives malis, salus tua me resuscitans a mortuis abstersit omnia mala, replevit omnibus bonis. Quid enim mali hærere possit in eo quem ipsa salus suscipit, et undique complectitur? In hebræo non est verbum *sum*, sed *ego pauper et dolens* : debet autem illud verbum explicari accommodate ad sententiam, ut sensus sit : Ego pauper et dolens, vel : Ego sum ille pauper et dolens, quem salus tua suscepit.

Vers. 35.

35. LAUDABO NOMEN DEI CUM CANTICO, ET MAGNIFICABO EUM IN LAUDE.

Christus in forma hominis resuscitatus, et glorificatus a Deo Patre, gratias illi agit, et aget in æternum; ideo dicit : « Laudabo nomen Dei cum cantico, » defunctus videlicet laboribus et doloribus, non cessabo laudare nomen Dei, id est, potentiam Dei, « cum cantico, » id est, cum lætitia et gaudio. « Et magnificabo eum in laude, » quod est idem aliis verbis repetitum, ad effectum indicandum.

Vers. 36.

36. ET PLACEBIT DEO SUPER VITULUM NOVELLUM, CORNUA PRODUCENTEM ET UNGULAS.

Sacrificium laudis in cœlo exhibitum Deo, multo est excellentius sacrificiis, quæ in lege præstantissima habebantur : sacrificium enim omnium præstantissimum erat immolatio vituli juvenis, incipientis cornua et ungulas emittere. Ideo dicit : « Et placebit Deo » canticum meum « super vitulum novellum, » id est, magis quam placeat immolatio vituli juvenis; atque ad significandum non debilem ac tenerum, sed perfectum et validum, adjungit, « cornua producentem et ungulas. » In hebræo est elegans allusio nominum : nam canticum vocavit *shir*, vitulum vocavit *shor*, quasi dicat : Magis placebit *shir*, quam שור *shor*, id est, *canticum*, quam *vitulus*; sive, sacrificium laudis, quam sacrificium pecoris.

Vers. 37.

37. VIDEANT PAUPERES, ET LÆTENTUR; QUÆRITE DEUM, ET VIVET ANIMA VESTRA.

Laudationi admiscet exhortationem. « Videant, » inquit, id est, intelligant et considerent hæc « pauperes, et lætentur » in paupertate sua. Alloquitur autem pauperes sibi similes, qui magis voluntate, quam necessitate sunt pauperes; qui, si divitias forte possident, habent eas ad dispensandas secundum voluntatem Dei, ut œconomi, non ut domini; ad promerendum, non ad superbiendum; ad opera charitatis, non ad passiones desiderii; denique, qui non minori lætitia dicant : « Sit nomen Domini benedictum, » cum egent, quam cum abundant. « Quærite Deum, et vivet anima vestra. » O vos, pauperes spiritu, qui terrena despicitis omnia, tanto onere levati, erigite animum, quærite Deum, et anima vestra, quæ ex rebus caducis vivere non potest, vere vivet. « Cavete (inquit Dominus *Luc.* XII) ab omni avaritia, quia non in abundantia cujusquam vita ejus est ex his, quæ possidet. » Contra autem de Deo dicitur : « In ipso vita erat, » *Joan.* cap. I; et in *Psalm.* XXXV : « Apud te est fons vitæ. » Et *Eccli.* I : « Fons sapientiæ Verbum Dei in excelsis; » et *Prov.* VIII : « Qui me invenerit, inveniet vitam. » Nam animæ rationali vivere, sapere est : tunc autem sapientissima erit anima, ac per hoc perfectissime vivet, cum primam atque altissimam causam in seipsa sine ullo medio cernet. Ergo quæ-

Animæ rationali vivere, sapere est.

rite Deum per viam mandatorum ejus incedendo, et non declinando ad dexteram, vel sinistram, et cum perveneritis, vivet anima vestra.

Vers. 38. 38. QUONIAM EXAUDIVIT PAUPERES DOMINUS, ET VINCTOS SUOS NON DESPEXIT.

Reddit rationem cur bonum sit quærere Deum, ut vivamus : et ratio sumpta est ab experimento sanctorum patrum, quos Christus descensu suo ad inferos visitavit. Illi enim diu quæsierunt Deum, et primi fuerunt, qui eum per Christum vitæ æternæ aditu patefacto, invenerunt, et ex ejus visione vitam æternam acceperunt. « Quoniam, inquit, exaudivit pauperes Dominus. » Patriarchæ enim et Prophetæ omnes pauperes spiritu fuerunt, et in hoc mundo, tanquam hospites et peregrini habitaverunt, patriam cœlestem inquirentes, ut dicit Apostolus *ad Hebr*. XI. Hos ergo pauperes exaudivit Dominus, et quia exaudivit, « vinctos suos non despexit. » Iidem enim ipsi vincti erant, et quasi compediti, quoniam ex inferno ad cœlestem patriam transire non poterant, nisi Christus inferni claustra perrumperet, vectesque ferreos sua morte confringeret.

Vers. 39. 39. LAUDENT ILLUM CŒLI ET TERRA, MARE ET OMNIA REPTILIA IN EIS.

Ob communia beneficia ipsa rerum universitas ad agendas gratias invitatur. « Laudent illum (Deum videlicet) cœli, terra, et mare, et omnes qui habitant in eis. » Meminit autem proprie « reptilium, » quæ degunt in aquis; non autem angelorum, qui degunt in cœlis, et hominum, qui vivunt in terris : quoniam dubium esse non poterat an angeli et homines ad laudem Dei excitarentur.

Vers. 40. 40. QUONIAM DEUS SALVAM FACIET SION, ET ÆDIFICABUNTUR CIVITATES JUDA.

Hic jam prædicitur ædificatio Ecclesiæ, quæ passionem et resurrectionem Christi consecuta est; vel, ut alii volunt, ædificatio cœlestis Jerusalem, vel utrumque simul. « Quoniam Deus salvam faciet Sion, » id est, Ecclesiam suam primitivam ex Judæis collectam, id est, cœtum illum Apostolorum ac discipulorum primorum salvabit ab omni periculo et persecutione in terris, et postea salvabit illam perfecta salute in cœlis. « Et ædificabuntur civitates Juda, » id est, propagabitur prima illa Ecclesia, dum multi lapides vivi accedent, et multæ Ecclesiæ toto orbe ædificabuntur, quæ dicuntur civitates Judæ, id est confessionis, quia confessio veræ fidei Ecclesiam ædificat et propagat : *Juda* enim confessionem significat.

Vers. 41. 41. ET INHABITABUNT IBI, ET HÆREDITATE ACQUIRENT EAM.

Vers. 42. 42. ET SEMEN SERVORUM EJUS POSSIDEBIT EAM, ET QUI DILIGUNT NOMEN EJUS HABITABUNT IN EA.

Ecclesiæ beatitudo et firmitas prædicitur.

Hic vero prædicitur firmitas, et beatitudo Ecclesiæ. Nam civitates Juda, id est, cives civitatum Juda, « habitabunt ibi, » id est, in Sion. « Et hæreditate acquirent eam : » omnes enim veri fideles Ecclesiarum particularium adhærent Ecclesiæ apostolicæ, quæ est Sion, « et hæreditate acquirent eam. » Ad quam hæreditatem non pertinent sectæ hæreticorum et schismaticorum. Et isti iidem veri fideles, si permanserint in fide, « quæ per dilectionem operatur, » *Galat*. V, inhabitabunt quoque Sion cœlestem, « et hæreditate acquirent eam, » quia, « si filii, et hæredes, » ut ait Paulus *Rom*. VIII. « Et semen servorum ejus possidebit eam, » id est, istam Sion, sive in terris, sive in cœlis, non soli primi fideles possidebunt, sed etiam posteri eorum. Non enim perit Ecclesia Christi, quæ fundata est supra firmam petram. « Et qui diligunt nomen ejus, habitabunt in ea, » id est, illi ex posteritate fidelium permanenter habitabunt in Ecclesia, et pervenient ad cœlestem Sion, « qui diligunt nomen ejus. » Qui enim sine charitate invenientur in fine, tanquam paleæ segregabuntur a frumento, et igni tradentur, ut comburantur. Salus enim æterna charitatis est præmium, dicente apostolo Jacobo, cap. I : « Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se. » Poterunt igitur ad tempus cum sola fide, absque charitate, peccatores cum justis esse in Ecclesia, ut paleæ cum tritico in area, et pisces boni cum malis in rete; sed non permanebunt usque in finem, neque hæreditate acquirent cœlestem Sion, ut in æternum habitent in ea.

PSALMUS LXX

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — *In finem, Psalmus David.* 1. *In rememorationem, quod salvum fecerit eum Dominus.*	V. S. H. — *Victori David ad recordandum.*
2. Deus, in adjutorium meum intende : Domine, ad adjuvandum me festina.	Deus, ut liberes me : Domine, ut auxilieris mihi, festina.
3. Confundantur, et revereantur, qui quærunt animam meam.	Confundantur et erubescant, qui quærunt animam meam.

4. Avertantur retrorsum, et erubescant, qui volunt mihi mala.

Avertantur statim erubescentes, qui dicunt mihi : Euge, euge.

5. Exultent et lætentur in te omnes qui quærunt te, et dicant semper : Magnificetur Dominus, qui diligunt salutare tuum.

6. Ego vero egenus, et pauper sum : Deus, adjuva me.

Adjutor meus, et liberator meus es tu : Domine, ne moreris.

Convertantur retrorsum, et erubescant, qui volunt malum mihi.

Revertantur ad vestigium confusionis suæ, qui dicunt : Vah ! vah !

Gaudeant et lætentur in te omnes qui quærunt te : et dicant semper : Magnificetur Deus, qui diligunt salutare tuum.

Ego autem egenus et pauper; Deus, festina pro me :

Auxilium meum et salvator meus tu. Domine, ne moreris.

Argumentum. — Vid. quæ Psalmo XL præmisimus. Ἀποσπασμάτιον hujus Psalmi videtur ad hoc destinatum, ut certis quibusdam temporibus aut occasionibus in templo inter sacra decantaretur.

1. Præcentori, Davidis *carmen,* ad revocandum *eum* in memoriam *Jovæ.*

2. Deus, ad liberandum me;
Jova, ad auxilium meum festina.
3. Pudore afficiantur et erubescant,
qui appetunt vitam meam;
cedant retro et contumelia afficiantur,
qui volunt malum meum.
4. Revertantur propter pudorem suum,
qui dicunt : Eia ! eia !
5. Exsultent et lætentur de te,
quicumque te quærunt;
dicant continuo : Magnus est Jova!
qui amant auxilium tuum.
6. Et ego afflictus sum et pauper,
Deus, propera mihi;
auxilium meum et liberator meus *es* tu;
Jova, ne moreris.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXIX.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, Psalmus David, in rememorationem, quod salvum fecerit eum Dominus.

In hoc titulo apud Hebræos habetur tantum : « In finem David in rememorationem ; » sed Septuaginta Interpretes addiderunt, explicandi gratia illa verba, « quod salvum fecerit eum Dominus. » Quod enim quidam bonus auctor, sed modernus, scripsit, a Septuaginta Interpretibus posita fuisse in titulo aliqua verba primi versiculi, non est probabile, tum quia in hebræo non ponitur in titulo pars ulla primi versiculi; tum quia in primo versiculo mentio fit auxilii, non salutis : quæ tamen expresse nominatur in titulo ; tum denique quia si ulla pars primi versiculi pertineret ad titulum, certe prima esset; at prima pars, videlicet : « Deus, in adjutorium meum intende, » in omnibus codicibus, hebraicis, græcis et latinis invenitur in principio Psalmi, non in titulo. Argumentum Psalmi idem est cum argumento Psalmi trigesimi noni, cujus sex ultimi versiculi sunt iidem cum sex ultimis versiculis hujus Psalmi. Igitur continet hic Psalmus orationem Christi in cruce pendentis pro salute sua, id est pro celeri resurrectione corporis sui, et pro salute populi sui, quod est etiam corpus ipsius, sed mysticum. Dicitur autem Psalmus

compositus in rememorationem salutis acceptæ; quoniam David spiritu prophetico, ut prævidit orationem Christi pro salute fundendam, sic etiam prævidit salutem sine dubio secuturam, et in ejus memoriam Psalmum Deo cecinit.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. DEUS, IN ADJUTORIUM MEUM INTENDE : DOMINE, AD ADJUVANDUM ME FESTINA.

Hic versiculus in Ecclesia catholica celeberrimus est : inde enim incipiunt Officia divina omnium horarum. Quamvis enim præcipue conveniat Christo in cruce pendenti, potest tamen usurpari ab omnibus fidelibus in periculo versantibus; et quoniam semper in multis magnisque periculis versamur, dum peregrinamur a Domino, et « dum adversarius noster diabolus tanquam leo rugiens circuit quærens quem devoret, » ut scribit B. Petrus I *Epist.* cap. v; ideo non solum licet, sed etiam expedit assidue hunc versiculum frequentare : ad quod faciendum hortatur monachos Joannes Cassianus *Collat.* X, cap. IX, ubi fusissime persequitur utilitatem et virtutem hujus versiculi. Petitur igitur in hoc versiculo auxilium Dei magnum et velox, ad avertendum malum grave et imminens; de priore dicit : « Deus, in adjutorium meum intende, » id est, incumbe diligenter in me juvando, ut gravitas mali requirit; de posteriore dicit : « Domine, ad adjuvandum me festina, » id est, non solum diligenter incumbas in me juvando, sed etiam velociter, et nulla interposita mora, quoniam periculum imminet. S. Hilarius et S. Augustinus exponunt solum prima illa verba : « Deus, in adjutorium meum intende. » Reliqua ejusdem versiculi omittunt : quæ fuit causa cur auctor ille, de quo supra locuti sumus, existimaverit posteriora verba hujus versiculi non fuisse apud Hilarium et Augustinum in ipso Psalmo, sed in titulo. Sed apud Hilarium invenitur integer titulus, et integer Psalmus descriptus, et in primo versiculo non desunt illa verba : « Domine, ad adjuvandum me festina. » Cur autem non exposuerint hæc verba SS. Hilarius et Augustinus, ratio est, quia sunt eadem cum superioribus, præsertim si quis consulat hebræum textum, ubi unicum est verbum, hoc modo : *Deus, ad me liberandum; Domine, ad adjuvandum me festina.*

Hic versiculus cur toties in Ecclesia repetatur?

Vers. 2. 2. CONFUNDANTUR ET REVEREANTUR, QUI QUÆRUNT ANIMAM MEAM.

Hic versiculus idem est cum versiculo 19 Psalmi XXXIX, et sensus est, ut per Christi resurrectionem, et fidelium liberationem de potestate inimicorum, inimici videntes se frustra laborasse, confundantur et erubescant, quod partim jam est factum, partim complebitur in novissimo die.

3. AVERTANTUR RETRORSUM, ET ERUBESCANT, QUI VOLUNT MIHI MALA. Vers. 3.

Idem est hic versiculus cum versiculo 20 Psalmi XXXIX, nisi quod hic dicitur : « Avertantur, » ibi, « convertantur. » Sed idem est sensus, repetitio videlicet ejusdem precationis ad rem magis explicandam et confirmandam.

4. AVERTANTUR STATIM ERUBESCENTES, QUI DICUNT MIHI : EUGE, EUGE. Vers. 4.

Et hic versiculus idem est, quoad sensum, cum versiculo 21 Psalmi XXXIX, ubi res eadem tertio repetitur, ut videlicet hostes Christi et Ecclesiæ cito confundantur, qui nunc exsultant dicentes inter se : « Euge, euge. »

5. EXULTENT, ET LÆTENTUR IN TE OMNES QUI QUÆRUNT TE; ET DICANT SEMPER : MAGNIFICETUR DOMINUS, QUI DILIGUNT SALUTARE TUUM. Vers. 5.

Idem est hic versiculus cum versiculo 22 Psalmi XXXIX, in quo per modum precationis prædicitur victoria, et exaltatio Christi et Ecclesiæ.

6. EGO VERO EGENUS, ET PAUPER SUM : DEUS, ADJUVA ME. Vers. 6.

Hic quoque idem est cum versiculo 23 Psalmi XXXIX, in quo revertitur Christus ad statum illum describendum, quem habuit in cruce, cum vere pauper et nudus Patri dicebat : Deus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?

7. ADJUTOR MEUS, ET LIBERATOR MEUS ES TU : DOMINE, NE MORERIS. Vers. 7.

Hic denique versiculus idem est cum ultimo versiculo Psalmi XXXIX, in quo repetitur prima petitio celeris auxilii. Vide plura in explicatione Psalmi XXXIX.

PSALMUS LXXI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — *Psalmus David. 1. Filiorum Jonadab, et priorum captivorum.*	V. S. H.
In te, Domine, speravi, non confundar in æternum.	In te, Domine, speravi, non confundar in æternum [*h. in sæculum*].

2. In justitia tua libera me, et eripe me. Inclina ad me aurem tuam, et salva me.

3. Esto mihi in Deum protectorem, et in locum munitum, ut salvum me facias.

Quoniam firmamentum meum, et refugium meum es tu.

4. Deus meus, eripe me de manu peccatoris, et de manu contra legem agentis et iniqui :

5. Quoniam tu es patientia mea, Domine : Domine, spes mea a juventute mea.

6. In te confirmatus sum ex utero; de ventre matris meæ tu es protector meus.

In te cantatio mea semper. 7. Tanquam prodigium factus su multis, et tu adjutor fortis.

8. Repleatur os meum laude, ut cantem gloriam tuam, tota die magnitudinem tuam.

9. Ne projicias me in tempore senectutis, cum defecerit virtus mea, ne derelinquas me.

10. Quia dixerunt inimici mei mihi, et qui custodiebant animam meam, consilium fecerunt in unum,

11. Dicentes : Deus dereliquit eum, persequimini, et comprehendite eum; quia non est qui eripiat.

12. Deus, ne elongeris a me : Deus meus, in auxilium meum respice.

13. Confundantur, et deficiant detrahentes animæ meæ; operiantur confusione et pudore qui quærunt mala mihi.

14. Ego autem semper sperabo, et adjiciam super omnem laudem tuam.

15. Os meum annuntiabit justitiam tuam, tota die salutare tuum.

Quoniam non cognovi litteraturam 16. introibo in potentias Domini : Domine, memorabor justitiæ tuæ solius.

17. Deus, docuisti me a juventute mea, et usque nunc pronuntiabo mirabilia tua.

18. Et usque in senectam et senium, Deus, ne derelinquas me,

Donec annuntiem brachium tuum generationi omni, quæ ventura est;

Potentiam tuam, 19. et justitiam tuam, Deus, usque in altissima, quæ fecisti magnalia : Deus quis similis tibi?

20. Quantas ostendisti mihi tribulationes multas et malas; et conversus vivificasti me, et de abyssis terræ iterum reduxisti me.

In justitia tua erue me, et libera me : inclina ad me aurem tuam, et salva me.

Esto mihi robustum habitaculum, ut ingrediar jugiter; præcepisti ut salvares me, quia petra mea et fortitudo mea es tu.

Deus meus, salva me de manu impii, de manu iniqui et nocentis.

Quia tu es exspectatio mea, Domine Deus, fiducia mea ab adolescentia mea.

A te sustentatus sum ex utero, de ventre matris meæ tu es protector meus : in te laus mea jugiter.

Quasi portentum factus sum multis, et tu spes mea fortissime.

Impleatur os meum laude tua, tota die magnitudine tua.

Ne projicias me in tempore senectutis : cum defecerit [al. *defuerit*] fortitudo mea, ne derelinquas me.

Quia dixerunt inimici mei mihi : et qui observabant animam meam, inierunt consilium pariter.

Dicentes : Deus dereliquit eum, persequimini et comprehendite eum, quia non est qui eruat.

Deus, ne elongeris a me : Deus meus, ad auxilium meum festina.

Confundantur, consumantur adversarii animæ meæ.

Operiantur opprobrio et confusione, qui quærunt malum mihi.

Ego autem jugiter exspectabo, et adjiciam super omnem laudem tuam.

Os meum narrabit justitiam tuam, tota die salutare tuum : quia non cognovi litteraturas.

Ingrediar in fortitudines Domini Dei : recordabor justitiæ tuæ solius.

Deus, docuisti me ab adolescentia mea, et usque nunc annuntiabo mirabilia tua.

Insuper et usque ad senectutem et canos Deus, ne derelinquas me :

Donec annuntiem brachium tuum generationi, cunctisque qui venturi sunt fortitudinem tuam.

Et justitiam tuam Deus usque in excelsum, quanta [*h. quæ*] fecisti magnalia : Deus, quis similis tibi [al. *tui*]?

Quia ostendisti nobis tribulationes plurimas et malas; et conversus vivificabis nos, et de abyssis terræ rursum educes nos.

21. Multiplicasti magnificentiam tuam, et conversus consolatus es me.

22. Nam et ego confitebor tibi in vasis psalmi veritatem tuam : Deus, psallam tibi in cithara, Sanctus Israel.

23. Exultabunt labia mea cum cantavero tibi, et anima mea, quam redemisti.

24. Sed et lingua mea tota die meditabitur justitiam tuam : cum confusi et reveriti fuerint qui quærunt mala mihi.

Multiplicabis magnitudinem meam, et conversus consolaberis me.

Ego autem confitebor tibi in vasis psalterii veritatem tuam, Deus meus : cantabo [*h. psallam*] tibi in cithara, Sancte Israel.

Laudabunt labia mea cum cantavero [*h. psallero*] tibi, et anima mea, quam redemisti.

Insuper et lingua mea tota die meditabitur justitiam tuam : quia confusi sunt, et dehonestati quærentes malum mihi.

Argumentum. — Hunc Psalmum a Davide, ut videtur, compositum filii Jonadab (*Jerem.* xxxv) suæ conditioni accommodarunt, additis vers. 20-24. Post exordium, vers. 1-3, duæ sequuntur strophæ : vers. 4-13, ab adversariis vitæ meæ insidiantibus defende me senem, o Jova, in quo inde ab initio ætatis spem repositam habui; vers. 14-24, pro hoc tuo beneficio summis te efferam laudibus, maximas agam gratias.

1. In te, Jova, fiduciam colloco;
   ne pudore afficiar in perpetuum.
2. Justitia tua eripe me et libera me,
   inclina ad me aurem tuam et salva me.
3. Esto mihi in petram domicilii,
   ad veniendum *illuc tutus* perpetuo,
   tu, qui constituisti salvum me facere :
   nam rupes mea et arx (sive *cacumen*) mea tu *es*.

4. Mi Deus, libera me e manu improbi,
   e manu agentis prave et violenter.
5. Nam tu *es* spes mea, Domine;
   Tu, Jova, fiducia mea a juventute mea.
6. Super te innixus sum ab utero,
   e visceribus matris meæ tu *fuisti* transire meum (in lucem);
   de te laus mea perpetuo.
7. Prodigii instar sum multis,
   tu vero refugium meum firmum.
8. Plenum est (alii, *sit*) os meum laudationis tuæ,
   toto die gloriationis tuæ.
9. Ne rejicias me tempore senectutis;
   cum consumuntur vires meæ, ne deseras me.
10. Nam loquuntur hostes mei de me ;
    et qui observant animam meam (mihi insidiantur), deliberant una,
11. dicentes : Deus deseruit eum,
    persequimini, prehendite eum : nam non est qui liberet.
12. Deus, ne sis procul a me;
    Mi Deus, ad auxilium meum festina.
13. Pudore afficiantur, pereant hostes animæ meæ;
    induant probrum et contumeliam qui quærunt malum meum.

14. Ego vero semper sperabo,
    et addam ad omnem laudationem tuam.

15. Os meum enarrabit justitiam tuam,
omni die salutem tuam :
nam non novi numeros.
16. Ingrediar cum facinoribus Adonai Jovæ,
celebrabo justitiam tuam solum.
17. Deus, docuisti me inde a juventute mea,
et huc usque prædico mirabiliter a te facta.
18. Atque etiam usque ad senectutem et canitiem, Deus, ne deseras me,
donec prædicaverim brachium tuum ætati *meæ* (æqualibus meis),
omni venienti *in mundum* (posteris) potentiam tuam.
19. Et justitia tua, Deus, usque in altum;
qui patrasti magna,
Deus, quis sicut tu?
20. Qui videre (experiri) fecisti nos ærumnas multas et calamitates,
iterum vitæ restitues nos,
et de abyssis terræ iterum adscendere nos facies.
21. Augebis dignitatem (vel *magnitudinem*) meam,
et iterum consolaberis me.
22. Et ego celebrare te volo instrumento nablii (lyræ),
canere fidem tuam, mi Deus,
psallere tibi cithara, Sancte Israelis.
23. Jubilent labia mea, nam volo tibi psallere,
et anima mea (id vult), quam liberasti.
24. Lingua quoque mea quotidie canet justitiam tuam,
quando confundentur et erubescent qui quærunt malum meum.

NOTÆ.

Vers. 4. *Violenter* : minus recte Hengstenberg, *corrupte*. — Vers. 5. Alii *Jova* trahunt ad primum hemistichium,.... *mea, Domine Jova, Fiducia mea,* etc. — Vers. 6. *Transire meum*, i. e. auctor ortus mei, infinit. cum suffixo a *goz* : cf. *Ps.* XXII, 10. Ewaldus et alii post Alexandrinos et Vulg., *tributor meus*, i. e. beneficiis me afficiens, a *gazah, secare, distribuere. De te*, i. e. laudis meæ tu es *objectum*; vel : te laudandi materiam tuis tribuisti beneficiis. — Vers. 7. *Prodigii*, ob inauditas meas calamitates. — Vers. 10. *Loquuntur* : nil supplendum, nam quod loquuntur, id dicitur vers. 11. — Vers. 13. *Pudore afficiantur*, consiliis suis excidant. — Vers. 15. *Nam non novi*, etc., i. e. innumera sunt beneficia tua. — Vers. 16. *Ingrediar*, i. e. aggrediar fortia Jovæ facta commemorare; Ludovicus de Dieu, *adducam*, i. e. *proferam*, etc. : ita Ewaldus; Rosenmullerus, *ingrediar* templum *per fortitudines Domini*, ejus auxilio adjutus, quæ interpretatio aliena est a consilio Psalmi; Maurer, *veniam* in templum *cum facinoribus Domini, Jovæ*, ea celebraturus. *Solum*, non meum gladium, non meam virtutem. Alii, *solius*, cum Vulg. — Vers. 18. *Docuisti*, quid? Contextus docet, puta : admirabili tua rerum mearum gubernatione docuisti me celebrare te. — Vers. 19. *Usque in altum*, cœlos pertingit, i. e. omnem numerum et mensuram excedit. — Vers. 20. Hoc vers. suffixa pluralia sunt, sive quia versiculi 20-24 alius sunt auctoris, sive ut ostendatur totum populum Hebræum sub unius persona hoc carmine sisti, sive quia, ait Maurer, scriptores Psalmorum, qui pro sua ipsorum salute preces fundunt, amant, sub finem maxime carminis, totum populum respicere, atque ut sua salus cum publica omnium salute conjungatur optare. — Vers. 21. *Iterum* : alii, *convertes te*, puta ad me meique curam.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXX.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Psalmus David, filiorum Jonadab et priorum captivorum.

Filii Jonadab ob obedientiam celebres.

Hic Psalmus titulo caret apud Hebræos : sed Interpres aliquis titulum supra scriptum addidit ; ad quem intelligendum, sciendum est filios Jonadab fuisse homines ob obedientiam celebres. Scribit enim Hieremias, cap. xxxv, eos habuisse præceptum parentis sui, « ut vinum non biberent, et in domibus non habitarent, » idque diligentissime observasse. Sciendum præterea filios Israel bis fuisse captivos factos a rege Nabuchodonosore, semel tempore Joachim regis Jerusalem, et iterum tempore Sedechiæ ; sed priores captivos ad verbum Domini per Hieremiam prædicatum, sponte se tradidisse in captivitatem ; posteriores vi coactos fuisse, ut perspicuum est ex quarto libro *Regum*, et ex ipso Hieremia. Credibile autem est filios Jonadab fuisse ex primis, qui obedierunt Deo ad verbum Hieremiæ, ut se traderent regi Babyloniæ, cæteros autem eorum exemplum esse secutos. Et congruit etymologia nominis : *Jonadab* enim *spontaneum* significat. Hic igitur Psalmus canitur in persona filiorum Jonadab, et cæterorum, qui sponte in priorem captivitatem cum rege Joachim profecti sunt. Utrum autem David ad hanc captivitatem respexerit, an interpres, aut ipsa Ecclesia Testamenti veteris accommodaverit Psalmum ad hanc captivitatem, quomodo Ecclesia Christiana accommodat Psalmos varios ad varias celebritates, incertum est. Tractatores ut plurimum volunt hunc Psalmum a Davide compositum ob persecutionem, quam ab Absalone filio in senectute sua perpessus est. Quod etiam confirmari potest ex eo, quod hic Psalmus idem habet principium, quod Psalmus trigesimus, et in cæteris partibus cum eodem satis conveniat. Psalmum autem trigesimum nos etiam cum aliis exposuimus de persecutione Absalonis. Neque titulus repugnat : David enim sponte in exilium profectus est, agnoscens illam esse Dei voluntatem, ut ejectionem illam e regno, et fugam, atque exilium patienter ferret ; et gratiam liberatoris, cum paulo post in regnum reduceretur, agnosceret. Quod exemplum Davidis secuti postea sunt filii Jonadab, et priores captivi, de quibus titulus loquitur. S. Augustinus monet in hoc Psalmo mirifice commendari gratiam Dei, et sub exemplo Davidis, omnes pios debere in hoc Psalmo cantare laudes gratiæ Dei, per quam liberamur a captivitate diaboli, et gratiam iterum atque iterum implorare, ut proficiamus et perseveremus in bono, non præsumentes de propriis viribus, sed de adjutorio Dei in omni tentatione confidentes. Sic enim tutissime ad perfectam libertatem, quæ est libertas gloriæ filiorum Dei, perveniemus.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. In te, Domine, speravi, non confundar in æternum : in justitia tua libera me, et eripe me.

Memor sanctus Propheta promissionum Domini erga sperantes in eum, et de suis propriis viribus non præsumens, ait : « In te, Domine, » non in me, vel in alia creatura, « speravi, » ideo securus, quod « non confundar in æternum, » ad te in præsenti tribulatione confugio, ac peto, ut « in justitia tua, » id est, secundum justitiam tuam, qua impios punire et innocentes liberare soles, liberes me, et eripias de manibus persequentium me.

Vers. 2. 2. Inclina ad me aurem tuam, et salva me.

Conjungitur hic versiculus cum secunda parte versiculi superioris. Idipsum enim repetit ad affectum ostendendum. « Inclina aurem tuam, » id est, audi vocem humilem, sive de imo sonantem, et salva me a præsenti periculo.

Vers. 3. 3. Esto mihi in Deum protectorem, et in locum munitum, ut salvum me facias.

Explicat clarius quid a Deo desideret, nimirum, ut Deus eum protegat instar arcis munitissimæ, ad quam hostes sui penetrare non possint. Nam in hebræo pro *in Deum protectorem,* habetur *in petram fortissimam ;* sed Interpretes explicaverunt metaphoram, et dixerunt, *in Deum protectorem*, id est, in Deum protegentem instar arcis in petra sublimi locatæ ; quod exponitur per verba sequentia, *et in locum munitum.* Vere autem nulla est facilior via evadendi omnes tribulationes, quam si quis sciat mente conscendere in Deum, et bona æterna contemplari : inde enim omnia humana facile despiciet. Sic B. Paulus, II *Cor.* iv, vocat *momentaneas et leves tribulationes* suas, quæ alioqui gravissimæ videri poterant, quia subjungit : « Non contemplantibus nobis, quæ videntur, sed quæ non videntur ; quæ enim videntur, temporalia sunt, quæ non videntur, æterna sunt, » II *Corinth.* iv. In hebræo pro *in locum munitum,* habetur *ad ingrediendum jugiter jussisti ;* sed apparet corruptio ex loco simili in Psalmo xxx : nam pro לבוא *labo, ad ingrediendum,* est in Psalmo xxx לבית *lebeth, in domum,* sive *in locum,* ut Septuaginta hic et ibi verterunt ; pro תמיד צוית *thamid tsivita, jugiter præcepisti,* est in Psalmo xxx, מצודות, quæ sunt eædem litteræ, sed aliter dispositæ, et significant *munitionem.* Itaque ex Psalmo xxx, et ex interpretatione Septuaginta videtur manifeste colligi lectionem hebraicam hoc loco esse mutatam.

Vers. 4. 4. QUONIAM FIRMAMENTUM MEUM, ET REFUGIUM MEUM ES TU.

« Esto mihi, inquit, tu Domine, in Deum protectorem et in locum munitum, quoniam tu solus es firmamentum meum, » id est, domus firma et stabilis, utpote lapidea (ut clarius habetur in hebræo), ad quam confugere possim. Cætera enim omnia, sive respiciam ad favores hominum, sive ad industriam meam, domus sunt luteæ, et super arenam ædificatæ, sive baculus arundineus. Quid enim sunt mortalia omnia, nisi res caducæ et fragiles, in quibus non nisi stulti confidunt? Beati qui hæc intelligunt, beatiores qui experiuntur.

Mortalia omnia caducæ res sunt et fragiles.

Vers. 5. 5. DEUS MEUS, ERIPE ME DE MANU PECCATORIS, ET DE MANU CONTRA LEGEM AGENTIS ET INIQUI.

Descendit magis ad particularia, ac petit liberari « de manu, » id est, de potestate « peccatoris, contra legem agentis, et iniqui; » quibus nominibus intelligit ad litteram Absalonem, Achitophelem et ministros eorum: nam hic Psalmus convenit omnino cum *Psalm.* XXX, in quo omnium consensu agitur de persecutione Absalonis. S. Augustinus per *peccatorem* intelligit peccatorem in genere, quem dicit dividi in prævaricatorem legis, quales sunt Judæi et Christiani, qui legem a Deo sibi datam non servant; et iniquum non prævaricatorem, quales sunt pagani, qui legem scriptam a Deo non acceperunt, et ideo iniqui sunt, quia male agunt, et peccant contra rationem naturalem, sed prævaricatores legis scriptæ non sunt, quia, ut ait B. Paulus, *Rom.* IV, « ubi non est lex, nec prævaricatio. » Sed verba hebraica non recipiunt istam explicationem: nam vox hebræa חומץ *chomets*, pro qua habemus *iniquum*, significat proprie *violentum raptorem*; et pro qua habemus, *contra legem agentis*, significat *iniquum* simpliciter. Videtur igitur Propheta per *peccatorem* intelligere hominem pravum, sive improbum, qualis erat Absalon; per *iniquum*, eum qui occulte et ex insidiis nocet, quales sunt fraudulenti, Achitophel et alii; per *raptorem*, eum qui palam et aperte opprimit, qualis erat tunc populus armatus contra regem suum. Spiritualiter per *peccatorem* intelligere possumus diabolum; per *iniquos*, hæreticos; per *raptores*, tyrannos et persecutores. Cupit autem vir justus liberari non solum a vexatione corporali, sed multo magis a periculo spirituali, ne forte consentiens peccato ob persecutionum immanitatem, incidat in periculum mortis æternæ.

Vers. 6. 6. QUONIAM TU ES PATIENTIA MEA, DOMINE; DOMINE, SPES MEA A JUVENTUTE MEA.

Vers. 7. 7. IN TE CONFIRMATUS SUM EX UTERO, DE VENTRE MATRIS MEÆ TU ES PROTECTOR MEUS.

S. Augustinus per *patientiam* intelligit tolerantiam dolorum et persecutionum, ut sensus sit: « Eripe me de manu peccatorum, » dando mihi « patientiam, » ne per impatientiam consentiam peccato. Et quidem verbum græcum et latinum hanc expositionem patiuntur; sed vox hebraica תקותי *thikvathi* significat *exspectationem* et *spem*, ac per hoc patientia hoc loco significat patientiam in exspectando potius, quam in tolerando dolores, juxta illud: « Per patientiam exspectamus, » *Rom.* VIII; et *Jacob.* V: « Ecce agricola exspectat pretiosum fructum terræ, patienter ferens, donec accipiat temporaneum et serotinum; patientes estote et vos, et confirmate corda vestra, quoniam adventus Domini appropinquabit. » Ait igitur: « Eripe me de manu peccatoris, quoniam tu es patientia mea, » id est, quoniam a te patienter exspecto auxilium. « Tu es spes mea a juventute mea, » id est, quia semper in te speravi ab eo tempore, quo te noscere cœpi; sed tamen multo ante quam ego in te sperare inciperem, tu pro tua misericordia protector meus fuisti: nam « ex utero matris meæ in te confirmatus sum, » id est, in te stabilitus robur accepi, cum ex me infirmissimus essem; « ex utero matris meæ protector meus es, » id est, vix natus protectione tua frui cœpi, cum adhuc te invocare non possem. Hæc beneficia Deus omnibus hominibus conferre solet, præsertim in ea ætate, qua sibi ipse homo nullam opem adferre potest: sed pauci admodum sunt, qui hæc beneficia agnoscant, et pro iis debitas Deo gratias agant. Ideo Propheta, qui Spiritus illustratione hæc agnoscebat, magno cum animi sensu dicit: « In te confirmatus sum ex utero, et ab utero matris meæ protector meus es; » quasi dicat: Scio, Domine, et confiteor me tibi curæ fuisse ab ipso primo ortu; ideo fiduciam habeo multo magis te mihi protectorem fore, cum te invocavero.

Vers. 8. 8. IN TE CANTATIO MEA SEMPER: TANQUAM PRODIGIUM FACTUS SUM MULTIS, ET TU ADJUTOR FORTIS.

His de causis, et ob tanta beneficia, « in te erit cantatio mea semper, » id est, te semper laudibus celebrabo in prosperis et in adversis, in hoc sæculo et in futuro. Et nunc quidem « tanquam prodigium factus sum multis, » id est, expulsus e regno a proprio filio; et dum misere fugio, qui antea gloriose hostes fugabam, factus sum admirationi omnibus hominibus, præsertim cum a te desertus videar, quem semper colui, et in quo speravi; sed tamen « tu adjutor fortis, » et constans es; et quamvis ad tempus secundum consilium sapientiæ tuæ hostes in me prævalere permiseris, tamen tempore suo « mihi adjutor eris. » S. Augustinus, spiritualiter exponens, dicit illum fieri prodigium, sive portentum multis, qui contemnit temporalia, et patienter fert injurias, et per hoc ambulat contraria via, atque ambulent cæteri homines. Talis fuit Joannes Baptista, talis Christus ipse; talis S. Petrus, S. Paulus, Apostoli cæteri; tales Martyres omnes, et plerique SS. Confessores, S. Antonius, S. Hilarion, S. Franciscus,

Prodigium est multis, qui contemnit temporalia.

et alii, qui a sapientibus mundi stulti habiti sunt; sed vere dicere poterant: Etiamsi prodigium factus sim multis, tamen tu adjutor meus fortissimus es, quo duce viam angustam perambulabo, et regno cœlorum vim inferam, et tunc apparebit, stultus, an sapiens fuerim.

Vers. 9. 9. REPLEATUR OS MEUM LAUDE, UT CANTEM GLORIAM TUAM, TOTA DIE MAGNITUDINEM TUAM.

Ergo, inquit, quicquid homines de me sentiant et dicant, ego opto ut « os meum repleatur laude tua, » ut nihil mihi aliud placeat, nihil me delectet, nisi te diligere, et laudare gloriam tuam, et « tota die, » id est, omni tempore « decantare magnitudinem tuam. » Porro illi soli et omnes similes sunt huic sancto regi et prophetæ, qui vere cogitant et sentiunt, ac intima consideratione penetrant, et persuadentur nihil esse magnum, nihil admirandum, præter Deum.

Nihil admirandum præter Deum.

Vers. 10. 10. NE PROJICIAS ME IN TEMPORE SENECTUTIS: CUM DEFECERIT VIRTUS MEA, NE DERELINQUAS ME.

Cum David persecutionem Absalonis pateretur, senex erat: ideo memor victoriarum, quas in juventute et in ipsa pueritia obtinuerat, dicit: « Ne projicias me in tempore senectutis, » id est, ne deseras me in hoc ultimo tempore, quem adhuc semper juvisti. « Cum defecerit jam virtus mea, » robur, ac vires meæ debilitatæ sint, « ne derelinquas me, » qui auxilio tuo magis egeo, quam alias unquam eguerim. Possunt hæc omnia spiritualiter accommodari homini, qui a fervore charitatis, quo aliquando flagravit, tepescere incipit, et tamen cupit in eodem studio perfectionis perseverare.

Vers. 11. 11. QUIA DIXERUNT INIMICI MEI MIHI, ET QUI CUSTODIEBANT ANIMAM MEAM, CONSILIUM FECERUNT IN UNUM.

Vers. 12. 12. DICENTES: DEUS DERELIQUIT EUM, PERSEQUIMINI, ET COMPREHENDITE EUM; QUIA NON EST, QUI ERIPIAT.

Hæc ad litteram Davidi conveniunt, adversus quem populus, Absalone duce et Achitophel consiliario, rebellavit, quonam vidit jam senuisse, et debilem effectum, atque a Deo destitutum esse credidit. « Quia dixerunt inimici mei mihi, » id est, de me. « Et qui custodiebant animam meam, » id est, qui antea custodes mei erant, vel consilio, vel armis, illi « consilium fecerunt in unum, » id est, simul uniti inter se consultaverunt de perditione mea, « dicentes: Deus dereliquit eum. » Ad hoc refertur illud, *inimici mei dixerunt mihi*, id est, dixerunt de me: « Deus reliquit eum; » et hoc dixerunt consultantes simul: « Persequimini, et comprehendite eum, quia non est qui eripiat. » Hóc fuit consilum Achitophelis, quod non habuit effectum, quia Deus non permisit. Vide lib. II *Regum*, cap. XVII. Illud, *qui custodiebant animam meam*, potest etiam significare: qui observabant animam meam, ut illam perderent, et hic sensus convenit homini justo in tentationibus posito. Dæmones enim, inimici nostri, qui perpetuo vigilant, et observant occasiones nos perdendi, consilium faciunt inter se, tunc maxime, cum nos a Dei gratia destitutos existimant.

13. DEUS, NE ELONGERIS A ME; DEUS MEUS, IN AUXILIUM MEUM RESPICE. Vers. 13.

14. CONFUNDANTUR, ET DEFICIANT, DETRAHENTES ANIMÆ MEÆ; OPERIANTUR CONFUSIONE ET PUDORE, QUI QUÆRUNT MALA MIHI. Vers. 14.

Illi consultant adversus Davidem, et ille recurrit ad Deum, qui nullo negotio potest dissipare consilium eorum, ut reipsa fecit. « Deus, inquit, ne elongeris a me, » ut illi jactant te jam fecisse; imo potius « in auxilium meum respice, » id est, per auxilium tuum mihi propinqua. Illud, *respice*, in hebræo est *festina*, in græco *intende*. Fieri potest ut Septuaginta non legerint חושה *chushah*, id est *festina*, sed חשב *chashob*, id est *considera*, sive *attende*; sed tamen sensus est idem, et una lectio explicat aliam: quod enim hebraica lectio habet, *festina*, intelligitur per providentiam: Deus enim ubique est, neque proprie festinare debet, ut alicubi esse incipiat. Festinare per providentiam, idem est, quod attendere et respicere. « Confundantur, et deficiant detrahentes animæ meæ, » id est, te in auxilium meum festinante, confundantur consiliarii Absalonis, et deficiant in consiliis suis, evanescant, infatuentur, « detrahentes animæ meæ, » id est, calumniantes me. « Operiantur confusione et pudore, qui quærunt mala mihi. » Idem aliis verbis repetit: pro verbo, *detrahentes mihi*, in hebræo est, *adversantes mihi*; sed idem est sensus: nam qui calumniantur, sine dubio calumniando adversantur. S. Augustinus legit: *Confundantur et deficiant qui committunt animam meam*; et sensum esse vult: Confundantur, qui committunt cum Deo animam meam, id est, qui faciunt ut cum Deo contendam, quasi ille injuste mecum agat, dum tribulationibus me affligit; sed non video unde eam lectionem acceperit.

Deus ubique est, neque festinare debet ut alicubi sit.

15. EGO AUTEM SEMPER SPERABO, ET ADJICIAM SUPER OMNEM LAUDEM TUAM. Vers. 15.

16. OS MEUM ANNUNTIABIT JUSTITIAM TUAM, TOTA DIE SALUTARE TUUM. Vers. 16.

Illi confundantur, et deficiant; « ego autem semper sperabo, » magis ac magis in te confidam, experimento edoctus, quanta sit virtus auxilii tui; et semper « adjiciam laudes » ad laudes tuas, pro novis beneficiis novos hymnos tibi decantans. « Os meum non cessabit annuntiare justitiam tuam, » qua punis impios, « et tota die, » id est assidue, prædicabo « salutare tuum, » quo innocentes liberas et salvas. S. Augustinus quærit

Quomodo ad laudes Dei semper aliquid adjici possit?

hoc loco, quomodo possit fieri ut adjiciatur aliquid super omnes laudes Dei. Et respondet, omnes laudes dici perfectam laudem, cui nil desit, qualis fuisset, si Deus totum genus humanum post lapsum Adami damnare voluisset : fuisset enim ea perfecta laus justitiæ, cui perfectæ laudi nihil adjici potest, quod ad justitiam attinet; sed tamen adjici potest nova laus misericordiæ, quia placuit Deo gratis justificare impios. Cæterum facilius dici potest Prophetam adjicere velle laudem ad omnes laudes Dei, non ad omnes simpliciter, sed ad omnes, quas ad illud usque tempus cecinerat.

Vers. 17. 17. QUONIAM NON COGNOVI LITTERATURAM, INTROIBO IN POTENTIAS DOMINI; DOMINE, MEMORABOR JUSTITIÆ TUÆ SOLIUS.

Hic sunt duæ difficultates : prior, an illa verba, « quoniam non cognovi litteraturam, » debeant conjungi cum superiore versiculo, ut conjunguntur in textu hebraico; an potius cum sequentibus verbis, ut conjunguntur in græco et latino. Sed nos existimamus distinctionem hebraicam non esse attendendam, quando discrepat a græca, quoniam distinctionem addiderunt in textu hebraico Rabbini posteriores, qui non sunt ullo modo comparandi cum Septuaginta Senioribus, qui aliter legerunt et distinxerunt. Accedit quod hoc loco sunt quædam similiter cadentia ita posita in textu hebraico, ut videatur omnino Propheta voluisse legi hunc versiculum, ut nos cum Græcis legimus, non ut alii cum Rabbinis legunt. Sic enim ait : « Quoniam non cognovi ספרות *sopheroth*, introibo in גבורות *gheburoth*, » ac si nos diceremus : *Quoniam non cognovi litteras, adibo potentias*. Posterior quæstio est de nomine *litteraturæ* : nam vox hebraica ספר *saphar*, unde nomen ספרות, significat *scribere*, *narrare*, *numerare*, et alia; ac per hoc nomen, *sopheroth*, potest significare *scripturas*, *numerationes*, *libros*, *litteras*, sive *litteraturas*, et similia. Aliqui igitur volunt ut litteratura accipiatur pro *numeratione*, et hic sit sensus : *Quoniam non cognovi numerationem mirabilium tuorum*, id est, quoniam non possum assequi numerum, cum sint innumerabilia, *introibo*, id est, ingrediar, *ad narrandas potentias*, sive fortitudinem et vires Domini potentissimas et robustissimas. Sed hanc expositionem probare non possum : nam et Septuaginta Interpretes et S. Hieronymus bene noverant vim hebraicæ vocis, et tamen non verterunt *numerationem*, sed *litteraturam*; neque deerant illis voces græcæ, vel latinæ, quibus *numerationem* exprimerent, si voluissent. Alii simpliciter dicunt Davidem non novisse *litteraturam*, id est doctrinam, quæ litteris continetur, quoniam pastor ovium erat, et ex pastoritio illo munere assumptus fuit ad militiam et ad regnum, ut dicitur in *Psalm.* LXXVII : « De post fœtantes accepit eum, pascere Jacob populum suum. » Sed huic expositioni repugnat, quod ipse de se dicit in *Psalm.* CXVIII : « Super omnes docentes me intellexi; » et liber Psalmorum indicat eum excultum fuisse omni doctrina divina et humana : quamvis enim pastor ovium et postea miles esset, non tamen ita totus intentus erat pascendis ovibus, aut bellis gerendis, quin etiam studiis et contemplationi vacaret. Existimo igitur Davidem hoc loco per *litteraturam* intelligere humanam sapientiam et astutiam, quali abundabat Achitophel, qui contra ipsum consilium dederat; et per verbum *cognovi* non accepisse scientiam simpliciter, sed approbationem et usum. Quomodo dicimus: « Non novi te, » et quomodo Apostolus I *Cor.* II, dicit, « se nihil scire, nisi Christum, et hunc crucifixum. » Itaque sensus est : « Non cognovi litteraturam, » id est, non novi sapientiam hujus mundi, non confido in humanis consiliis, non approbo astutiam et prudentiam sæculi; sed « introibo in potentias Domini, » id est, adhærebo penitus omnipotentiæ Dei, in illa confidam, in illa quasi in arce munitissima abscondar. « Et sic memorabor justitiæ tuæ solius, » id est, non recordabor humanorum consiliorum, aut virium mearum, vel amicorum meorum, sed recordabor et mente retinebo justitiam tuam, qua servas promissa, qua punis impios, qua pios coronas. S. Augustinus legit, *non cognovi negotiationes* : verisimile enim est in aliquo græco codice pro γραμματείας, fuisse πραγματείας, et inde fluxisse in latinum aliquem codicem *negotiationes*. Fatetur tamen idem S. Augustinus in aliis codicibus legi *litteraturam*; et exponit tam per negotiationem, quam per litteraturam, confidentiam in operibus factis ex propriis viribus, quasi ad justitiam faciendam sufficiat littera legis sine gratia, aut negotiatio liberi arbitrii sine adjutorio Dei, et ideo ponderat illud : « Memorabor justitiæ tuæ solius, » id est, non meæ justitiæ, sed tuæ solius, quam dare soles per gratiam tuam, cum justificas impium. Quæ sententia, ut est optima ad ædificationem, ita parum videtur facere ad sensum litteralem.

David non fuit imperitus litteraturæ.

Vers. 18. 18. DEUS, DOCUISTI ME A JUVENTUTE MEA, ET USQUE NUNC PRONUNTIABO MIRABILIA TUA.

Tu, inquit, docuisti me, ut contempta litteratura humana confiderem in potentia tua; « docuisti autem a juventute mea, » et secundum hanc doctrinam eruditus pugnavi cum urso et leone, et cum gigante Goliath, inermis adolescens, et victoriam reportavi. « Et usque nunc pronuntiabo mirabilia tua, » id est, et dum vivam, usque ad ultimum finem vitæ meæ pronuntiabo hæc mirabilia tua; quæ per me fecisti a juventute mea.

Vers. 19. 19. ET USQUE IN SENECTAM ET SENIUM, DEUS, NE DERELINQUAS ME.

Vers. 20. 20. DONEC ANNUNTIEM BRACHIUM TUUM GENERATIONI OMNI, QUÆ VENTURA EST.

Et simul rogo ut usque « ad senectam non derelinquas me, » sed mihi semper adsis auxilio tuo,

« donec annuntiem, » id est, donec perficiam librum Psalmorum, per quem « annuntiem brachium tuum, » id est fortitudinem tuam, omni posteritati. Per *senectam* et *senium* idem significare videtur; nam in hebræo est *usque ad senectutem et canos* : cani enim indicant senectutem. Quomodo autem David dicat se annuntiaturum potentiam Domini omni posteritati, sæpe diximus, quia videlicet prævidebat Psalmos a se compositos in toto orbe usque ad consummationem sæculi decantandos.

Vers. 21. 21. POTENTIAM TUAM ET JUSTITIAM TUAM, DEUS, USQUE IN ALTISSIMA, QUÆ FECISTI MAGNALIA : DEUS, QUIS SIMILIS TIBI?

Explicat quid sit brachium quod se annuntiaturum dixit generationi venturæ, et ait : « Potentiam tuam et justitiam tuam, » id est, annuntiabo brachium tuum, quod est potentia tua conjuncta cum justitia tua. « Omnipotens Deus est, » sed simul justissimus est; potest quicquid vult, sed nihil injuste vult. Hæc autem potentia cum justitia extenditur « usque in altissima magnalia, » quæ Deus fecit : non enim Deus potentia sua creavit solum terram et maria, et habitantes in eis; sed etiam creavit cœlum et cœlos cœlorum, et habitantes in eis millia millium angelorum. Itaque usque ad hæc altissima magnalia extenditur brachium potentiæ Dei. Neque solum justitia Dei punit homines peccatores, qui sunt pulvis et cinis; sed punivit etiam altissimos angelos, quos de cœlo ob superbiam præcipitavit in abyssum : proinde brachium divinæ justitiæ usque ad altissima magnalia pervenit, ut exclamare liceat : « Domine, quis similis tibi? » Neque hoc repugnat Scripturæ, quæ dicit : « Fecit Deus hominem ad imaginem et similitudinem suam, » *Gen.* I. Et : « Scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est, » I *Joan.* III. Nam cum dicitur : « Quis similis tibi? » accipitur similitudo pro æqualitate, ac si dictum esset : Quis est similis tibi in potentia, id est, æque potens ac tu? Quis est similis tibi in essentia, id est, qui a nullo pendeat et a quo omnia pendeant, qualis es tu?

Omnipotens Deus est, et simul justissimus.

Vers. 22. 22. QUANTAS OSTENDISTI MIHI TRIBULATIONES MULTAS ET MALAS : ET CONVERSUS VIVIFICASTI ME, ET DE ABYSSIS TERRÆ ITERUM REDUXISTI ME.

Vers. 23. 23. MULTIPLICASTI MAGNIFICENTIAM TUAM, ET CONVERSUS CONSOLATUS ES ME.

Consolatur David præsentem calamitatem suam ex eo quod alias calamitates, Deo juvante, feliciter evaserit. « Quantas, inquit, ostendisti mihi tribulationes multas et malas, » id est, magnas varietate et amaritudine, quas pertuli in persecutione Saulis. « Et conversus vivificasti me, » cum pene ad portas mortis pervenissem. « Et de abyssis terræ iterum reduxisti me, » id est, et de extremis malis, cum pene ad inferos descendissem, liberasti me. « Multiplicasti *enim* magnificentiam tuam » secundum multitudinem dolorum meorum, « et conversus » ad misericordiam, cum me paterne castigasses, magnifice « consolatus es me, » cum ex misero exule regem beatissimum feceris. Spiritualiter significat hic locus hominem peccatorem cum Christo resurrexisse a morte peccati, et mirifice consolatum spe vitæ æternæ.

Vers. 24. 24. NAM ET EGO CONFITEBOR TIBI IN VASIS PSALMI VERITATEM TUAM, DEUS; PSALLAM TIBI IN CITHARA, SANCTUS ISRAEL.

Vers. 25. 25. EXULTABUNT LABIA MEA, CUM CANTAVERO TIBI : ET ANIMA MEA, QUAM REDEMISTI.

Vers. 26. 26. SED ET LINGUA MEA TOTA DIE MEDITABITUR JUSTITIAM TUAM : CUM CONFUSI ET REVERITI FUERINT, QUI QUÆRUNT MALA MIHI.

In fine Psalmi prædicit ipse sibi Propheta David liberationem de manu Absalonis, et pollicetur gratiarum actionem corde, et ore, et instrumentis musicis psalterio et cithara. « Nam et ego, » adepta scilicet victoria, « confitebor tibi veritatem tuam, » id est, laudabo justitiam tuam, sive fidelitatem tuam, « in vasis Psalmi, » id est in instrumento Psalmi concinendi, quod psalterium vocatur. Addam etiam psallere tibi, « o Sanctus Israel! » in instrumento citharæ. Illud, *Sanctus Israel*, est cognomen Dei, qui vocatur *Sanctus Israelis*, quoniam sanctificari debebat a populo Israel sanctificatione cultus et honoris, et ipse sanctificabat populum Israel sanctificatione gratiæ. Neque solum per psalterium et citharam tibi gratias agam, teque laudabo; sed etiam « exsultabunt labia mea, » id est, os meum jubilabit, « cum cantabo tibi, » et « ipsa anima mea » et vita mea, « quam redemisti, » ab interitu exultabit te. Denique non semel, aut iterum « lingua mea laudabit justitiam tuam, » sed « tota die, » omni tempore « meditabitur, » id est, exercebit se in decantanda justitia tua, quando confusi erubuerint omnes inimici mei, qui quærunt nocere mihi. Hæc omnia multo verius conveniunt homini justo, qui toto corde, et pleno ore, et per totam æternitatem laudabit Deum, cum in die judicii confusi fuerint omnes persecutores ejus, et ipse redemptus fuerit, et liberatus ab omni malo corporis et animæ.

De epitheto Sanctus Israel.

PSALMUS LXXII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Psalmus*, 1. *In Salomonem.*

2. Deus, judicium tuum regi da, et justitiam tuam filio regis.

Judicare populum tuum in justitia, et pauperes tuos in judicio.

3. Suscipiant montes pacem populo, et colles justitiam.

4. Judicabit pauperes populi, et salvos faciet filios pauperum : et humiliabit calumniatorem.

5. Et permanebit cum sole, et ante lunam, in generatione et generationem.

6. Descendet sicut pluvia in vellus, et sicut stillicidia stillantia super terram.

7. Orietur in diebus ejus justitia, et abundantia pacis, donec auferatur luna.

8. Et dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terrarum.

9. Coram illo procident Æthiopes, et inimici ejus terram lingent.

10. Reges Tharsis, et insulæ munera offerent : reges Arabum et Saba dona adducent.

11. Et adorabunt eum omnes reges terræ : omnes gentes servient ei.

12. Quia liberabit pauperem a potente, et pauperem cui non erat adjutor.

13. Parcet pauperi et inopi, et animas pauperum salvas faciet.

14. Ex usuris et iniquitate redimet animas eorum, et honorabile nomen eorum coram illo.

15. Et vivet, et dabitur ei de auro Arabiæ, et adorabunt de ipso semper; tota die benedicent ei.

16. Et erit firmamentum in terra in summis montium, superextolletur super Libanum fructus ejus, et florebunt de civitate sicut fœnum terræ.

17. Sit nomen ejus benedictum in sæcula; ante solem permanet nomen ejus.

Et benedicentur in ipso omnes tribus terræ; omnes gentes magnificabunt eum.

18. Benedictus Dominus Deus Israel, qui facit mirabilia solus.

19. Et benedictum nomen majestatis ejus in

V. s. h. — *Salomoni.*

Deus, judicium tuum regi da, et justitiam tuam filio regis.

Judicabit populum tuum in justitia, et pauperes tuos in judicio.

Assument montes pacem populo, et colles justitiam.

Judicabit pauperes populi, salvabit filios pauperis [al. *pauperum*], et confringet calumniatorem.

Et timebunt te quamdiu erit sol, et ultra lunam in generatione generationum.

Descendet ut pluvia super vellus, ut [al. *et ut*] stillæ irrorantes terram.

Germinabit in diebus ejus justitia [*h. justus*], et multitudo pacis, donec non sit luna.

Et dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos terræ.

Ante eum procident Æthiopes, et inimici ejus pulverem lingent.

Reges Tharsis et insulæ munera offerent : reges Arabiæ [*h. Saba*] et Saba tributum conferent.

Et adorabunt eum omnes reges : universæ nationes servient ei.

Quia eruet pauperem a potente, et inopem cui non est adjutor.

Parcet inopi et pauperi, et animas pauperum salvabit.

Ab usura et iniquitate redimet animas [al. *animam*] eorum, et pretiosus erit sanguis eorum coram oculis ejus.

Et vivet, et dabitur ei de auro Saba, et orabunt de eo jugiter, tota die benedicent ei.

Erit memorabile triticum in terra, in capite montium elevabitur [*h. fluctuabitur*] sicut Libani fructus ejus, et florebunt de civitate sicut fœnum terræ.

Erit nomen ejus in æternum [*h. sæculum*]; ultra [*h. ante*] solem perseverabit nomen ejus.

Et benedicentur in eo : omnes gentes beatificabunt eum.

Benedictus Dominus Deus, Deus Israel : qui facit mirabilia solus.

Et benedictum nomen gloriæ ejus in sempi-

æternum ; et replebitur majestate ejus omnis terra : fiat, fiat.

ternum [*h. sæculum*], et implebitur gloria ejus universa terra : amen et amen.

20. *Defecerunt laudes David filii Jesse.*

Completæ sunt orationes David filii Isai.

Argumentum. — Quemadmodum Davides, multa post bella feliciter exacta, in Psalmis II et CX canit Messiam omnes suos hostes depugnantem : ita Salomon hic, longa pace fruitus, Messiæ pacifici, pacemque omnibus afferentis, regnum celebrat. Aliter Rationalistæ, e quibus unum audi : « Insunt vota pro rege aliquo accedente ad regnum. Quem regem ut investigent interpretes, regum qui Hebræorum imperium tenuerunt omnium anxie scrutantur res gestas. Quasi vero votis debuerint respondere fortuna et voluntas ! Ex votis nihil unquam colliges. Piis votis et magnificis quandoque salutantur impii futuri tyranni. » Maurer. At talia vota pro qualicumque rege pro Scriptura sacra a Judæis habita fuisse quis credat ? Insuper vers. 5, 7-11, 17, nonnisi de Messia intelligi possunt. Strophæ quinque : vers. 1-4, faciat Deus ut rex agat juste ; 5-7, ut sit diuturnum, salutare imperium ; 8-11, amplissimum ejus regnum ; 12-14, ut miserorum curam gerat ; 15-17, ut ipso regnante floreant res omnium, ejusque memoria omnium sermone celebretur. Non inepta Ewaldi partitio in strophas 3, quarum ultima totum Psalmum brevius repetit, puta : 1-7, 8-15, 17-18. Quæ vers. 18-19 continentur δοξολογία sunt, addita a collectore libri qui hic desinit secundi.

1. Salomonis *carmen*.

Deus, judicia tua regi da,
et justitiam tuam filio regis :
2. *Ut* judicet populum tuum juste,
et pauperes (seu *afflictos*) tuos (populi tui) æque.
3. Proferent montes pacem populo,
et colles justitiam.
4. Judicabit pauperes populi,
opem feret filiis egeni,
et conteret oppressorem.

5. Venerabuntur te cum sole,
et coram luna, per omnes ætates.
6. Descendet sicut pluvia in gramen detonsum,
ut imbres, *qui sunt* irrigatio terræ.
7. Florebit in diebus ejus justus,
et multitudo pacis, usque dum non *sit* luna.
8. Et dominabitur a mari usque ad mare,
et a fluvio usque ad fines terræ.
9. Coram eo incurvabunt se deserticolæ,
et hostes ejus lingent pulverem.
10. Reges Tartessi et insularum tributa referent,
reges Sabææ et Seba munus adducent.
11. Et prosternent se ei omnes reges,
omnes gentes servient ei.

12. Nam liberabit pauperem implorantem auxilium,
et afflictum, cui non est auxiliator.
13. Miserebitur miseri et pauperis,
et animas (vitam) inopum salvabit.
14. Ab oppressione et violentia vindicabit animas eorum (eos),
et pretiosus erit sanguis eorum in oculis ejus.
15. Et vivet (miser, beneficio regis), et dabit ei *rex* de auro Sabæo,
et orabit (miser) pro eo,
quotidie benedicet ei.

16. Erit abundantia frumenti in terra, in cacumine montium,
strepet instar Libani fructus ejus (segetes vento agitatæ);
et efflorebunt ex urbe (urbibus) *cives*, ut herba terræ.
17. Erit nomen ejus in æternum,
coram sole (quamdiu sol erit) sobolescet nomen ejus,
et bene sibi precabuntur (seu *benedicentur*) *homines* per eum,
omnes populi felicem eum prædicabunt.

18. Benedictus sit Jova Deus, Deus Israelis,
qui facit admiranda solus.
19. Et benedictum nomen ejus gloriosum in sempiternum,
et repleat se gloria ejus per universam terram.
Amen! Amen!

20. Finem habent orationes Davidis, filii Isai.

NOTÆ.

Vers. 1. *Judicia tua*, tuum judicandi modum, seu, ut ait Jarchi, scientiam judiciorum, quæ *in lege* præcepisti. *Filio regis*, regio genere nato. — Vers. 3. *Justitiam* : ב redundat. Maurer, *et colles justitia* abundent; Rosenmullerus, *et colles* pacem proferent *cum justitia*, seu *per justitiam*. Sensus : Sint plena omnia salutis justitia partæ. Aliis *montes* sunt principes populi, *colles* vero magistratus inferiores. Hodierni interpretes, *proferant, judicet*, et ita deinceps. — Vers. 4. *Judicabit*, causam eorum aget. — Vers. 5. *Cum sole, coram luna*, quamdiu sol erit, et luna. Simile illud Ovidii, I *Amor*. 16 : « Cum sole et luna semper Aratus erit. » Alexandrini legerunt *iaariq, prolongabit*, puta dies suos : non male. — Vers. 6. Pratum recens *detonsum* inter medios calores æstatis cito aresceret, nisi sequeretur pluvia. — Vers. 8. Id est, tam longe lateque, quam quousque maribus et aquis concluditur terra. Τὸ *fluvius* ad Euphraten alludit. Gratuito Rationalistæ: a mari Rubro usque ad Syriacum, quod Philistæum et mare magnum vocant, et ab Euphrate usque ad solitudinem magnam, inter Palæstinam et Ægyptum : qui sunt Israeliticæ terræ limites. — Vers. 9. *Lingent*, osculabuntur terram, procidentes ante regem, Orientalium more. — Vers. 10. *Tartessus*, Phœnicum colonia, haud longe ab Herculis columnis sita, remotissimas easdemque ditissimas regiones in genere indicat. *Insulæ*, puta Mediterranei maris. *Referent*, ut debitum quid. *Seba*, Abyssinia. Maurer, *Meroë*. — Vers. 14. *Pretiosus*, ideoque raro aut nunquam fundetur. — Vers. 15. Hengstenberg, *et dabit ei* (regi) miser, regis benevolentia et benignitate ditatus. *Orabit*, eo sensu, quo dicimus : « Adveniat regnum tuum. » — Vers. 16. *Abundantia*, propr. *diffusio*; alii, *pugillum*, vertuntque ita, si *fuerit pugillum frumenti in terra*, imo *in vertice montium* (ineptiore alioquin ad sationem loco), seminatum, *fructus* tamen, etc. Veteres multi, *fulcimentum*, puta panis. *Efflorebunt*, late crescet soboles populi in civitatibus. Alii, οἱ ἐκ πόλεως. — Vers. 17. *Sobolescet*, propagabitur; gall. *rajeunira*. *Bene sibi precabuntur*, ejus felicitatem sibi adprecabuntur.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXXI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In Salomonem.

Psalmus hic omnium postremus a Davide scriptus est.

Hic Psalmus videtur esse omnium postremus, quamvis non sit collocatus in postremo loco. Scriptus est enim eo tempore, quo David vicinus morti tradidit regnum Salomoni filio suo. Unde etiam ad finem hujus Psalmi leguntur hæc verba : « Defecerunt laudes David filii Jesse. » Cur autem non sit positus hic Psalmus in fine libri, fortasse causa fuit, quia visum est ei qui Psalmorum ordinem disposuit, ut librum concluderent Psalmi, qui solas Dei laudes continent, et incipiunt et desinunt in vocem *Alleluia*, quales hymni continuabuntur post hanc vitam in sæculum sæculi. Titulus est : *In Salomonem*, quia occasio scribendi, vel canendi hunc Psalmum fuit, ut bene precaretur

Salomoni filio suo, quem in regni solium extulerat. Et vere primi versiculi satis apposite Salomoni conveniunt. Sed mox a Spiritu Sancto elevata mens et lingua Prophetæ transtulit sermonem ad Christum, qui per Salomonem significatur. Fuit enim Salomon apertissima Christi figura; et tria nomina Salomonis, *Salomo*, id est *pacificus*, *Ecclesiastes*, id est *concionator*, et *Idida*, id est *dilectus Domino*, magis proprie Christo conveniunt, quam Salomoni. Ipse enim est pax nostra, qui reconciliavit mundum Deo; ipse est Verbum incarnatum ad evangelizandum pauperibus missum; denique ipse est de quo Pater non semel dixit: « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, » *Matth.* III et XVII. Vide S. Augustinum in lib. XVII *De Civitate Dei*, cap. VIII. Describit autem David in hoc Psalmo elegantissimis similitudinibus adventum Christi et propagationem regni ejus, nec non rectitudinem gubernationis ejus.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. DEUS, JUDICIUM TUUM REGI DA, ET JUSTITIAM TUAM FILIO REGIS.

Vers. 2. 2. JUDICARE POPULUM TUUM IN JUSTITIA, ET PAUPERES TUOS IN JUDICIO.

Hæc est bona precatio, qua precatur David Salomoni filio suo gratiam Dei ad juste judicandum. Vir enim sanctus non precatur filio suo abundantiam auri et argenti, neque propagationem imperii, ut filii hujus sæculi facere solent: sed precatur ei gratiam bene fungendi officio suo. Sciebat enim regem esse propter populum, non populum propter regem: et ideo illum esse bonum regem, qui bene regit populum juste judicando. Quod ipsum et Salomon filius a Davide patre edoctus postulavit a Deo, III *Reg.* cap. III. Ait igitur: « Deus, judicium tuum regi da, » id est, da Salomoni regi recens instituto « judicium tuum, » id est judicium tale, quale est tuum, rectum, sapiens, justum; sive gratiam judicandi, ut tibi placet, vel secundum leges tuas. Et idem repetens addit: « Et justitiam tuam filio regis, » id est, da Salomoni, qui est rex et filius regis, justitiam tuam, id est justitiam talem, qualis est tua, ut juste judicet ad imitationem tuam, qui semper justissime judicas. « Da, inquam, Salomoni judicium tuum et justitiam tuam, judicare populum tuum in justitia, » id est justo judicio, « et pauperes tuos, » id est populum tuum, « in judicio. » Est enim hic etiam repetitio ejusdem sententiæ. Vocat autem populum Dei, pauperes Dei, quia omnes homines quantumvis divites esse videantur, tamen pauperes Dei sunt. Egent enim auxilio ejus in omnibus rebus, et quidquid habent, a Deo habent, non tam donatum, quam commodatum; unde et repetere, et auferre sine ulla injuria Deus potest: et quamvis populi gentium hæc non intelligant, tamen populus Dei intelligere et profiteri debet. Hic mihi videtur sensus litteralis: tamen non repugno, quin possit etiam hic locus intelligi de auctoritate regia et judiciaria, ut sensus sit: Da, Deus, regi a me electo et filio meo judiciariam potestatem, ut juste judicet populum tuum. Vel si de Christo hos etiam primos versiculos exponere placeat, sensus sit: Da, Deus Pater, Regi Christo filio tuo potestatem judicandi, juxta illud *Joan.* V: « Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio. » Porro inter judicium et justitiam est quidem differentia, quod justitia est virtus, judicium autem actus est justitiæ: tamen hoc loco accipiuntur pro eodem, videlicet pro judicandi potestate, vel pro gratia bene judicandi, vel pro ipso actuali judicio. Siquidem, ut observat hoc loco S. Augustinus, et confirmat ex aliis locis, in singulis fere versiculis repetitur bis eadem sententia. Neque solum hoc loco, sed etiam alibi passim accipiuntur pro eodem judicium et justitia, ut II *Reg.* VIII: « Faciebat David judicium et justitiam omni populo suo; » et *Psalm.* CXVIII: « Feci judicium et justitiam, non calumnientur me superbi. »

Rex est propter populum, non contra.

Omnes homines pauperes Dei sunt.

Vers. 3. 3. SUSCIPIANT MONTES PACEM POPULO, ET COLLES JUSTITIAM.

Vers. 4. 4. JUDICABIT PAUPERES POPULI, ET SALVOS FACIET FILIOS PAUPERUM, ET HUMILIABIT CALUMNIATOREM.

Hi quoque versiculi pertinent ad bonam imprecationem regi Salomoni, quasi dicat David: Precor Deum, ut regnante filio meo Salomone descendant pax et justitia in omnem terram hujus regni, et ad omnes populos qui habitant in ea; et quia terra illa maxima ex parte in montibus et collibus sita erat, ideo dicit: « Suscipiant montes pacem populo, » id est, descendat pax ad omnes montes hujus terræ promissionis, et suscipiatur ab eis pro populo in eis habitante; « et colles » hujus terræ suscipiant « justitiam, » quæ est causa pacis: nam ex injustitia oriuntur bella et seditiones; ex justitia oritur pax, *Isai.* XXXII: « Erit opus justitiæ pax. » Vel per montes intelligi possunt homines regni majores et nobiliores, per colles vero viliores et humiliores: nam cum majores inter se pacem habent, et communi consilio rempublicam gerunt, facile continent humiliores intra cancellos justitiæ. Itaque si montes suscipiant pacem, colles quoque suscipient justitiam. « Judicabit pauperes populi, » id est, si pax et justitia vigeant in regno, ita ut pauci admodum inveniantur oppressores aliorum, facile rex ipse judicabit pauperes populi a calumniis et oppressionibus paucorum potentiorum, qui in tanta multitudine deesse non possunt. « Judicabit, » rex videlicet, « pauperes populi, » et judicio suo « salvabit filios pauperum, » de manu calumniatorum, « et ipsos » calumniatores « humiliabit, » deprimet et confundet.

Ex justitia pax.

Vers. 5. 5. ET PERMANEBIT CUM SOLE ET ANTE LUNAM, IN GENERATIONE, ET GENERATIONEM.

Jam incipit Propheta transitum facere a Salomone ad Christum : dicit enim Salomonem regem permansurum in regno, quamdiu sol et luna permanebunt in cœlo, id est, quamdiu tempus durabit. Et quoniam de persona Salomonis hæc dici non possunt, cogit nos Spiritus Sanctus, ut hæc intelligamus de Salomone, non per se, sed per Christum, ut sensus sit : Continuabitur regnum Salomonis per Christum, qui ex progenie ejus nascetur usque ad mundi consummationem. « Et permanebit » rex Salomon in filio suo, qui verissimus erit pacificus, et amabilis Domino, « cum sole, » id est, quamdiu sol erit, et « ante lunam, » id est, et coram luna, « in generatione et generationem, » id est, usque ad finem sæculi. Hic multa notanda sunt : *primo*, illud, *et permanebit*, in hebræo habetur *timebunt te;* sed Septuaginta videntur legisse ויארוך *viaroc, et prolongavit*, vitam videlicet, quod est idem quod *permanebit*, pro ויראוך *virauca, et timebunt te*. Solum enim una littera mutat locum, et fit lectio quam habemus : sensus enim est idem, nam *timebunt te* significat timendum Salomonem, ut regem, a populis, ac per hoc permansurum in regno. *Secundo*, illud, *cum sole*, non solum significat permansurum regem, quamdiu sol erit, sed permansurum in terris regnum ejus, dum sol peraget dies, id est, usque ad mundi consummationem; nam post mundi consummationem, non erit regnum Christi cum sole et supra solem, neque sole ullo modo indigebit. *Tertio*, illud, *ante lunam*, in hebræo est, לפני *liphne, coram luna*, sive ante faciem lunæ, quod recte cohæret eum illo, *cum sole*, quasi dicat: Permanebit in conspectu solis et lunæ, quamdiu sol et luna dies noctesque distinguent : tamen in græco est, πρὸ σελήνης, id es *antequam esset luna;* et hinc colligunt S. Augustinus, Euthymius et alii, hic significari æternitatem Christi, qui fuit ante lunam. Cæterum non desunt, qui illud πρὸ velint significare *ante*, id est *coram*, ut concordet græca lectio cum hebraica, præsertim cum non cohæreat verbum *permanebit*, cum illo, *antequam luna esset*, sed bene cohæreat cum illo, *coram luna*. Rectissime enim dicimus : Permanebit coram luna; sed non nisi absurde diceremus : Permanebit antequam esset luna. S. Hieronymus vertit, *ultra lunam;* sed fateor me ignorare quid secutus sit : nam neque vox hebraica, neque græca hoc significat. *Quarto*, illud, *in generatione et generationem*, potest accipi pro *æternitate*, ut alias notavimus; sed hoc loco accipiendum est proprie pro spatio temporis, quo durat sub sole vicissitudo generationum. Neque hinc sequitur Christum aut ejus regnum non permansurum, nisi usque ad finem generationum et mundi consummationem. Solum enim hic significatur Christum et ejus regnum duraturum usque ad finem sæculi, sed non significatur ibi finem esse habiturum, quomodo intelligimus illud *Matth.* XXVIII : « Ecce ego vobiscum sum usque ad mundi consummationem. » Hic enim significatur Christum futurum nobiscum usque ad mundi consummationem per gratiam et auxilium, sed in æternum futurum per gloriam et felicitatem : sic etiam Christus et ejus regnum permanebit in terris *coram sole et luna* per temporum vicissitudines, donec sol et luna movebuntur super terram, et generationes præteribunt, et generationes advenient; sed his finitis Christus et regnum ejus permanebit supra solem et supra lunam, sine ulla varietate in æternum : nam « regni ejus nullus erit finis, » *Daniel*. II, et *Luc*. I.

Christi regni nullus erit finis.

Vers. 6. 6. DESCENDET SICUT PLUVIA IN VELLUS, ET SICUT STILLICIDIA STILLANTIA SUPER TERRAM.

Quia dixerat regem Salomonem permansurum usque ad finem mundi, et hoc intelligendum erat, non in persona propria, sed in filio suo Christo, ideo nunc Propheta describit adventum Christi, et propagationem ac proprietates regni ejus. Adventum Christi ad Judæos primum, deinde ad Gentes describit similitudine pluviæ, velleris, et terræ, juxta signum liberationis populi datum olim Gedeoni, *Jud*. VI; nam petente Gedeone signum a Deo factum est, ut vellus in area positum impleretur rore cœli, area tota sicca permanente; deinde sequenti nocte area tota completa est, solo vellere in medio areæ remanente arido : sic igitur descendit primo Christus ad Judæos, per vellus significatos, tota reliqua terra permanente arida, dicente ipso : « Non sum missus nisi ad oves, quæ perierunt domus Israel, » *Matth*. XV. Deinde venit ad Gentes per Apostolorum prædicationem, et sic completa est terra pluvia doctrinæ salutaris, et gratia baptismi, dicente eodem Domino : « Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, » *Matth*. XXVIII; et solum vellus remansit aridum, ariditate incredulitatis, ut etiam hodie cernimus. Ita S. Augustinus. Addit S. Bernardus serm. 2 super *Missus est*, Christum descendisse « sicut pluviam in vellus » per incarnationem, « et sicut stillicidia stillantia super terram, » per prædicationem, quia sicut ros cadit de cœlo in vellus cum maximo silentio, ita Christus descendit in Virginem ut lanam purissimam, maximo cum silentio, et cœlesti solum virtute; et sicut stillicidia stillantia super terram magno sonitu guttas demittunt in terram, sic idem Christus venit per prædicationem suam et Apostolorum cum magno strepitu verborum et miraculorum.

Christi prædicatio per Apostolos, ad Judæos et gentes.

Vers. 7. 7. ORIETUR IN DIEBUS EJUS JUSTITIA; ET ABUNDANTIA PACIS, DONEC AUFERATUR LUNA.

Hic erit primus fructus adventus Christi, vera justificatio, et verissima pax cum Deo et cum omnibus hominibus. « Orietur in diebus ejus justitia, » id est, cum venerit Salvator, abolebitur pec-

catum, et in locum ejus «adducetur justitia sempiterna,» ut prædixit Daniel cap. IX. Quamvis enim non defuerint ab initio mundi multi vere justi, ut Abel, Henoch, Noe, Abraham et alii, tamen omnes justificati sunt ex meritis Christi prævisis. Vere enim dixit Angelus Josepho, *Matth.* I: «Vocabis nomen ejus Jesum: ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum;» et hoc est gaudium, quod Angelus evangelizavit pastoribus, *Luc.* II: «Quia natus est vobis hodie Salvator.» «Orietur» ergo justitia in cordibus hominum per fidem Jesu Christi, et inde sequetur «abundantia pacis,» quia vera justitia in charitate consistit, charitatis autem proles est pax, et pax quam mundus dare non potest, sed vera, stabilis, et in tanta copia, ut cœlum et terram repleat. In cujus rei signum nascente Christo quieverunt bella in toto orbe terrarum sub Augusto Cæsare. Durabit autem hæc justitia et pax in terris «donec auferatur luna,» id est durabit justitia fidei, et pax conscientiæ, non sine externis persecutionibus, donec tollatur e medio omnis corruptio et mortalitas, quæ per lunam significatur; sive donec tollatur lunæ varietas et transmutatio: nam post mundi consummationem luna semper erit plena, et justitia fidei mutabitur in justitiam gloriæ, et pax non solum erit in corde, sed et in corpore interior et exterior, sine ullo hoste. In hebræo, pro *orietur justitia*, habetur, *orietur justus*; sed facile est Septuaginta legisse צדק *tsedek, justitia*, non ut nunc legitur צדיק *tsadik, justus*: sensus tamen est idem; nam cum oritur justitia, oritur justus: neque justus oriri potest, nisi in eo oriatur justitia. Pro *donec auferatur luna*, in hebræo est, *donec non sit luna*, ex quo tollitur ambiguitas vocis græcæ: nam, ut S. Augustinus notavit, vox græca significare potest lunam tollendam, ut non sit; et lunam extollendam, ut altior sit. Sed vera sententia est, tollendam, ut non sit. Id enim cohæret cum lectione hebraica et latina. Intelligimus autem lunam tollendam, ut non sit, qualis nunc est, modo clara, modo obscura, modo magna, modo parva; sed et illa lectio: «Donec extollatur luna,» optimum sensum habet, videlicet, donec Ecclesia per lunam significata extollatur per resurrectionem et glorificationem.

Vers. 8.

8. Et dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terrarum.

Descriptio regni Christi.

Describitur nunc propagatio regni Christi, quod est ipsa Ecclesia toto orbe diffusa. Videtur autem hic describi terra habitabilis secundum longitudinem a mari Indico, sive Orientali, usque ad mare Gaditanum, sive Occidentale: et per latitudinem a flumine Tanai Septentrionali, usque ad fines Æthiopiæ, quæ est ultima provincia ad meridiem. Alii existimant per flumen intelligi Euphratem, qui erat ultimus terminus regni Salomonis. Sed hoc non est probabile, quoniam regnum Christi non incipit ab Euphrate, neque terminatur ad Euphratem, sed ultra et citra Euphratem extenditur. Melius S. Augustinus et Theodoretus per *flumen* intelligunt Jordanem, in quo dictum est Christo: «Hic est Filius meus dilectus,» *Matth.* III, *Luc.* III; et in quo baptisma dedicatum est, et circa quem prædicatio Domini, ac per hoc propagatio regni initium habuit. Itaque secundum Augustinum illa verba: «A flumine usque ad terminos orbis terrarum,» explicant quod antea dictum erat, «a mari usque ad mare;» quasi dicat: *Dominabitur per totam terram a mari usque ad mare*, quia terra undique cingitur mari Oceano; id autem fiet, quia a Jordane flumine incipiet prædicatio, et diffundetur per omnes terras usque ad mare Oceanum, quod undique terminat orbem terræ.

Vers. 9.

9. Coram illo procident Æthiopes, et inimici ejus terram lingent.

Nominantur Æthiopes in particulari, vel quia paulo ante dictum erat, a flumine usque ad terminos orbis terrarum, et secundum latitudinem ipsi Æthiopes sunt in finibus orbis terræ, ut supra diximus; vel quia primus fuit Eunuchus Candacis reginæ Æthiopum, ut legimus *Act.* cap. VIII, qui ad fidem Christi conversus est ex iis qui extra terram promissionis habitabant; vel quia Æthiopes, ut nigerrimi corpore, ita feri moribus, longissime videbantur abesse a cultu veri Dei. Quod autem subditur: «Et inimici ejus terram lingent,» explicatio est verborum superiorum; nam procidere est prosterni usque ad terram, quod faciunt, qui terram lambere volunt. Itaque significatur humillima subjectio, et adoratio, quæ proprie debetur Deo, et quam deferent Christo inimici ejus, id est infideles, et peccatores conversi ad fidem et pœnitentiam. Et qui noluerint sponte procidere Christo, eumque pie et fideliter adorare, cogentur in novissimo die inviti procidere, et subjici sub scabellum pedum ejus.

Vers. 10.

10. Reges Tharsis et insulæ munera offerent; reges Arabum et Saba dona adducent.

Quia dixerat Christum dominaturum a mari usque ad mare, id est per universam terram, quæ mari cingitur: ne putaremus ab ejus dominio excludendas insulas quæ sunt in medio mari, adjungit: «Reges Tharsis, et insulæ munera offerent.» Quid significet *Tharsis*, diximus in explicatione *Psalm.* XLVII. Probabilissima sententia est, ea voce significari insulas maris orientalis, quæ plurimæ et maximæ sunt, et unde tertio quoque anno adferebatur Salomoni maxima copia auri et aromatum, ut legimus III *Reg.* X. Sensus igitur est: «Reges Tharsis,» id est, insularum orientalium, et ipsæ etiam insulæ, id est, populi earum, munera pretiosa regi Christo offerent. Adjungit deinde his regibus et insulis, «reges Arabum et Saba,» quia hæc sunt loca, unde eruitur copia rerum pretiosarum, auri, argenti, lapidum pre-

tiosorum, et omnis generis aromatum. Nam, ut legimus loco citato, III *Reg.* X : « Regina Saba attulit Salomoni infinitam copiam auri, argenti, lapidum pretiosorum, et aromatum. » In hebræo est, *reges* שבא *sheba et* סבא *Seba*, quæ solum differunt, quod prior habeat durius, nimirum *shin*, posterior mollius *samech*. Quamvis autem aliqui velint priorem Sabam hoc loco nominatam significare *Æthiopiam*, posteriorem *Arabiam*, tamen Septuaginta Interpretes et S. Hieronymus per priorem intellexerunt *Arabiam*, per posteriorem ipsam *Sabam*, quo nomine utuntur etiam Græci et Latini; et nisi ego decipior, Saba, per *shin*, est Arabia Felix. Nam etiam paulo post, cum dicitur: « Dabitur ei de auro Arabiæ, » in hebræo est *sheba*; et *Isai.* LX, cum dicitur : « Omnes de Saba venient, aurum et thus deferentes, » in hebræo est, *sheba*. סבא *Saba* autem per *samech* latius patet, et significat *Arabiam*, *Madian*, et *Epha*, ut S. Hieronymus indicat in *Commentario* ad cap. LX *Isaiæ*. Itaque « reges Arabum, et Saba, » significant reges Arabiæ et totius regionis quæ dicitur Saba. Atque hujus totius regionis reginam fuisse existimamus reginam Saba, quæ venit ad Salomonem lib. III *Reg.* cap. X. Nam dicitur regina Saba per *shin*, id est שבא *sheba*, et hoc nomine Septuaginta Interpretes et S. Hieronymus in versione hujus Psalmi intelligunt Arabiam; et rursus idem Hieronymus in *Commentario Isaiæ* cap. XLIII et cap. LX, dicit reginam Saba fuisse reginam Saba, quæ scribitur per *samech*, *Isai.* LX; proinde fuit regina Arabiæ Felicis, et præterea Madian et Epha, et totius regionis Sabæorum. Neque his repugnat, quod regina Saba dicitur, *Matth.* cap. XII, « regina Austri, et venisse » « a finibus terræ; » nam Arabia Felix ad austrum porrigitur, et pertinet ad mare Æthiopicum, et ad zonam torridam : proinde rectissime dicitur « regina Austri venisse a finibus terræ. » Quod autem quidam dicit reginam Saba imperasse Ægypto et Æthiopiæ, cujus regia est Meroe, nescio unde probari possit : nam tempore Salomonis regnabat Pharao in Ægypto, cujus filiam Salomon duxit uxorem; non igitur regina Saba, quæ venit ad Salomonem, regnabat in Ægypto. Sed his omissis, illud utilius considerandum est, munera, quæ Christo Regi offerenda sunt, quæque illi maxime placent, esse aurum charitatis, thus orationis, et myrrham patientiæ, sive, esse fidem cum invocatione, spem cum desiderio rerum supernarum, charitatem cum fructibus bonorum operum : ex qua charitate fit, ut qui ea flagrant, non difficulter omnes terrenas opes, nec non duros corporis labores, et ipsam vitam Christo offerant.

Munera Christo offerenda quæ sint?

Vers. 11.

11. ET ADORABUNT EUM OMNES REGES TERRÆ, OMNES GENTES SERVIENT EI.

Hæc omnia in Christo impleta sunt in aliquo sensu, et in alio sine dubio implebuntur. Nam si intelligantur de adoratione et servitute fidelium, impleta sunt per figuram intellectionis; Scriptura enim tribuit omnibus ea quæ conveniunt multis, *Genes.* VI : « Omnis caro corruperat viam suam; » et tamen ibidem dicitur : « Noe vir justus atque perfectus. » *Matth.* II : « Turbatus est Herodes, et omnis Jerosolyma cum illo, » et tamen non deerat Simeon justus, et Anna prophetissa, et cæteri justi, qui non turbati cum Herode, sed gaudio magno cum Magis affecti sunt. Sic igitur dicuntur omnes reges adoraturi Christum, et omnes gentes ei servituræ, quia plurimi principes cum populis suis ad Christi cultum et obsequium convertendi erant. Sed si intelligatur hic locus de adoratione sive spontanea sive coacta, in die judicii adimplebitur perfectissime : tunc enim Christo curvabitur omne genu. Denique si intelligatur de potestate Christi, quam habet in omnes reges et populos, ut sive ipsi sciant, sive nesciant, et sive velint, sive nolint, ipse de ipsis agat quidquid sibi placet, ac per hoc serviant omnes ejus voluntati, adimpletur semper hæc prophetia : « Data enim illi est omnis potestas in cœlo et in terra, » *Matth.* XXVIII. « Et ipse est Princeps regum terræ, » *Apocal.* I : « Et habet in femore suo scriptum, Rex regum, et Dominus dominantium, » *Apocal.* XIX.

Figura intellectionis in Scriptura frequens.

Vers. 12.

12. QUIA LIBERABIT PAUPEREM A POTENTE, ET PAUPEREM CUI NON ERAT ADJUTOR.

Hæc est ratio, cur reges et populi servient Christo, quia per ipsum liberabuntur a potestate diaboli, a crudelissima tyrannide Principis tenebrarum, et transferentur in pacatissimum regnum ejus. Per pauperem, intelligitur genus humanum spoliatum a diabolo omnibus bonis suis, quibus in statu innocentiæ abundabat; per potentem, intelligitur diabolus, quem ex astuto potentem fecit iniquitas nostra : si enim homo persuasioni ejus consentire noluisset, nunquam eum diabolus debellare potuisset. Sed post peccatum captivus diaboli factus est homo, et diabolus potentiam in eum acquisivit. Incipit autem homo liberari, cum incipit cognoscere paupertatem suam, ac per hoc humiliari, et non in se, sed in Domino confidere. « Liberabit ergo pauperem hominem a potente diabolo, et pauperem cui non erat adjutor, » id est, quem neque alius homo, neque angelus, neque ulla creatura poterat adjuvare. In hebræo, pro *a potente*, est *clamantem*, ut sit adjectivum pauperis. Sed Septuaginta non legerunt משוע *meshavveah*, sed cum aliis punctis, משוע *misshoah*, a potente sive divite clamoso, et hoc eodem modo legit S. Hieronymus, qui vertit, *a potente*.

Diabolus potens iniquitate nostra.

Vers. 13.

13. PARCET PAUPERI ET INOPI, ET ANIMAS PAUPERUM SALVAS FACIET.

Explicat modum quo Christus liberabit homines a diabolo : modus enim erit condonando eis peccata, et restituendo gratiam; cum enim remittuntur peccata, rumpitur catena, quæ capti-

vos tenebat sub diaboli potestate. « Parcet » ergo rex noster « pauperi et inopi, » id est, condonabit delicta agnoscentibus debita sua, et confitentibus paupertatem suam, ob quam solvendo non erant; nec solum ignoscet peccatis, sed etiam donabit gratiam, sive justitiam, et per hoc animas pauperum salvas faciet.

Vers. 14. 14. EX USURIS ET INIQUITATE REDIMET ANIMAS EORUM, ET HONORABILE NOMEN EORUM CORAM ILLO.

Homo per originale peccatum debitor factus est mortis æternæ.

Homo per originale peccatum debitor factus est mortis æternæ. Atque hoc est debitum capitale; sed dum hujus debiti solutio differtur, iniquus exactor diabolus exigit usuras, impellens quotidie ad nova peccata, quæ sunt pœnæ primi peccati; et dum horum peccatorum pœna differtur, usuræ transeunt in sortem principalem. Ita quo diutius peccator vivit, eo magis debitum crescit. Christus ergo benignissimus Dominus, non solum peccatum originis, quod fuit primum capitale debitum, per gratiam suam remittet, sed etiam ab usuris, id est, ab actualibus peccatis et iniquitate tam duri exactoris redimet. Hoc prædixit etiam Isaias cap. IX, cum ait: « Jugum enim oneris ejus, et virgam humeri ejus, et sceptrum exactoris ejus superasti. » S. Augustinus dicit peccati pœnam reddi cum usura, quia plus peccator reddit, quam accepit. Homicida occidit carnem proximi, ipse peribit in corpore et in anima: fur accipit pecuniam, et perdet vitam æternam: fornicator sumit modicam et brevem voluptatem, reddet supplicia gravissima et sempiterna. « Et honorabile nomen eorum coram ipso: » hæc est causa tantæ pietatis Domini, quia nomen istorum pauperum fuit honorabile coram Deo. Ubi *et* accipitur pro *quia*, et nomen significat naturam humanam creatam ad imaginem Dei: quamvis enim homo per peccatum vilis et despectus valde factus sit, tamen natura humana, et nomen hominis, non est vile apud Deum, neque despicit Deus imaginem suam. Et vere incarnatio Filii Dei manifeste ostendit quam pretiosa sit natura humana apud Deum: quod certe deberet omnes homines rapere in amorem Dei, a quo tanti se fieri præter omne meritum suum intelligunt. In hebræo habetur, *sanguis eorum*, pro eo quod nos habemus, *nomen eorum*. Sed idem est sensus; nam Deus magni fecit sanguinem nostrum, id est vitam nostram, quam ideo de interitu redemit, quia pretiosum fuit coram eo nomen nostrum, natura nostra, genus nostrum.

Nomen hominis non est vile apud Deum.

Vers. 15. 15. ET VIVET, ET DABITUR EI DE AURO ARABIÆ; ET ADORABUNT DE IPSO SEMPER: TOTA DIE BENEDICENT EI.

Quoniam dicens: « Redimet animas eorum, » insinuaverat mortem Christi, quæ fuit redemptio et propitiatio pro animabus nostris, addere voluit etiam resurrectionem et vitam ejus æternam; ideo subjungit: « Et vivet, » id est, et posteaquam per mortem redemerit, iterum vivet. « Et dabitur ei de auro Arabiæ, » id est, pretiosis muneribus coletur; quod autem S. Augustinus legit: *Dabitur ei de auro Abrahæ*, videtur manifesta corruptio. « Et adorabunt de ipso semper, » id est, et redempti ab ipso adorabunt Deum verum ex ipsius ritu, doctrina et institutione usque ad mundi consummationem. « Et tota die, » id est, jugiter et assidue benedicent ei, hoc est, laudabunt et glorificabunt eum. In hebræo habetur in numero singulari, *orabit*. Sed Septuaginta et S. Hieronymus verterunt in numero multitudinis, *orabunt;* et omnes tractatores exponunt verbum in numero multitudinis. Quare videndum est an fortasse in verbo hebraico una littera in fine, videlicet *vau*, desideretur. Quod autem in hebraico et græco sit verbum *orabunt*, in latino *adorabunt*, non variat sensum: nam qui orat, adorat, ut plurimum id faciunt, ut orent: ergo *adorabunt*, et qui adorant, exponendum est: adorantes orabunt, vel orantes adorabunt. Illud, *de ipso*, varie exponitur: aliqui enim volunt *de ipso* significare *pro ipso*, id est, pro felici progressu ipsius, vel regni ejus. Alii, *de ipso*, hoc est, pro salute, quæ est ab ipso. Alii, *de ipso*, id est, *per ipsum*, orabunt Patrem: sed si præpositio *de* proprie accipienda sit, ut eam accipiendam esse arbitramur, jam diximus quis nobis sensus esse videatur.

Vers. 16. 16. ET ERIT FIRMAMENTUM IN TERRA IN SUMMIS MONTIUM, SUPEREXTOLLETUR SUPER LIBANUM FRUCTUS EJUS, ET FLOREBUNT DE CIVITATE SICUT FŒNUM TERRÆ.

Hic jam describitur fructus apostolicæ prædicationis post Christi resurrectionem, et ascensionem in cœlum. Sed primum declaranda est vox *firmamentum*, pro qua in hebræo est, פסת בר *pissath bar*. Rabbini, et qui eos sequuntur, volunt *pissath bar* significare *pugillum frumenti*, sive quantum vola manus potest capere frumenti, vel etiam *placentulam panis;* sed non possunt ex Scripturis hanc suam expositionem probare. S. Hieronymus vertit ex hebræo contrariam sententiam, videlicet, *memorabile triticum*, id est, abundantiam optimi frumenti, et potest confimari hæc expositio ex cap. XXXVII *Gen.*, ubi dicitur Jacob fecisse Josepho filio suo unice dilecto vestem egregiam variorum colorum, et habetur vox hebræa פסים *passim*, ex hac eadem radice, unde hic habemus *pissath*. Quomodo ergo in eo loco non significatur vestis angusta, aut brevis, sed talaris et pulcherrima: ita hoc loco significatur frumentum non modicum, quod pugillo aut vola contineatur, sed *abundans* et *memorabile*, ut S. Hieronymus recte vertit. Atque huc respexerunt Septuaginta, qui transtulerunt *firmamentum*, id est *firmamentum panis*, ut dicitur in *Psalm.* CIV: « Omne firmamentum panis contrivit. » Est enim abundantia frumenti firmamentum familiæ, ut non cogatur mendicare, juxta illud *Gen.* XXVII:

« Frumento, vino, et oleo, stabilivi eum. » Per abundantiam autem frumenti, hoc loco non intelligitur abundantia frumenti corporalis, sed abundantia Verbi Dei, ut colligitur ex illis verbis : « Et florebunt de civitate sicut fœnum terræ; » ubi explicatur metaphora superiorum verborum. Hic igitur est sensus hujus loci, alioqui valde obscuri : « Erit in terra firmamentum, » id est, abundantia frumenti spiritualis, quod est Verbum Dei. « In summis montium, » id est, etiam in locis ex se sterilibus (valles enim, non montes abundare solent frumento), « superextolletur fructus ejus, » id est, crescet, et multiplicabitur fructus hujus frumenti in terra sati; « super Libanum, » id est, fructus hujus frumenti excrescet supra altitudinem cedrorum Libani, vel supra fructum Libani, qui producit arbores plurimas et altissimas. « Et florebunt de civitate sicut fœnum terræ, » id est, et hic fructus frumenti non consistet in spicis corporalibus, sed in multiplicatione credentium : nam ex civitate Dei, quæ est Jerusalem, de qua dictum est ab Isaia cap. II : « De Sion exibit lex, et Verbum Domini de Jerusalem, » florebunt, et germinabunt credentes in tanta copia, ut fœnum in terra germinare solet. Et quod ita factum sit docet S. Lucas *Act.* VI, ubi dicit : « Et Verbum Dei crescebat, et multiplicabatur numerus credentium valde. » Scio quid Paulus Burgensis ex paraphrasi chaldaica adferat ad probandum ex hoc loco sacrificium Missæ : sed scio etiam quam multis fabulis Judaicis paraphrasis illa scateat. Ideo piget ex lacunis expositionum Judaicarum haurire, quæ nobis ex purissimis fontibus sacrarum Scripturarum abundant.

Vers. 17. 17. SIT NOMEN EJUS BENEDICTUM IN SÆCULA, ANTE SOLEM PERMANET NOMEN EJUS.

Concludit Psalmum Propheta orando, et laudando futurum Messiam. « Sit, inquit, nomen ejus benedictum in sæcula, » id est, ab omnibus, ubique, et semper benedicatur nomen Christi : quod nomen « ante solem permanet, » id est, coram sole, sive quamdiu sol erit, permanebit. Conabuntur quidem persecutores illud exstinguere, sed non prævalebunt. In hebræo non habetur illud, *benedictum*, sed simpliciter legitur : *Erit nomen ejus in sæcula*, et idem aliis verbis repetitur, *quamdiu sol erit, nomen ejus permanebit*. Testatur quoque Theodoretus a nullo interprete, id est, neque ab Aquila, neque a Symmacho, neque a Theodotione illud, *benedictum*, in textu esse positum, neque haberi in exemplis apud Septuaginta Interpretes : tamen habetur in græcis et latinis antiquis libris, et legitur in *Commentariis* Hieronymi, Augustini et Euthymii. Illud, *permanet*, seu *permanebit*, in hebræo est ינּוֹן *innon*, quod verbum *filiabitur*, dici posset, id est *propagabitur* : quod satis proprie convenit nomini Christi, quod per prædicatores propagatur, et propagabitur usque ad mundi consummationem.

18. ET BENEDICENTUR IN IPSO OMNES TRIBUS TERRÆ, OMNES GENTES MAGNIFICABUNT EUM. Vers. 18.

Hoc desumptum est ex *Gen.* cap. XXII : « In semine tuo benedicentur omnes gentes terræ. » Et explicatur ab Apostolo *ad Gal.* III : « Non dictum est, inquit, in seminibus, tanquam in multis, sed tanquam in uno; et semini tuo, quod est Christus. » Omnes ergo gentes benedicentur a Deo Christo, id est, nemo benedicetur, nisi in Christo, et in ipso benedicentur, quotquot ex ipso renati fuerint, et in ipso perseverarint. Ipsis enim dicetur in judicio : « Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi, » *Matth.* XXV. Proinde benedictio ista est justificatio, et adoptio filiorum per Christum. Sicut autem in ipso benedicentur omnes tribus terræ, sic etiam vicissim « omnes gentes magnificabunt, » id est, laudabunt et glorificabunt eum.

19. BENEDICTUS DOMINUS DEUS ISRAEL, QUI FACIT MIRABILIA SOLUS. Vers. 19.

Hæc est laus, qua magnificabunt eum omnes gentes : agnoscent enim et prædicabunt hæc mirabilia, quæ fecit Deus Christus justificando impios, et eruendo eos de potestate tenebrarum, et transferendo in regnum suum, ab ipso solo fieri potuisse.

20. ET BENEDICTUM NOMEN MAJESTATIS EJUS IN ÆTERNUM; ET REPLEBITUR MAJESTATE EJUS OMNIS TERRA : FIAT, FIAT. Vers. 20.

Optat in fine Propheta, ut nomen divinæ majestatis in æternum ab omnibus benedicatur, non in cœlo tantum, ubi semper ab angelis benedicitur; sed etiam in terra, ita ut repleatur omnis terra gloria Domini, et omnes homines agnoscant et laudent Dominum. Addit ex magno affectu, « fiat, fiat, » sive hebraice, *amen, amen, vere ita sit, vere ita sit*. Atque hic est finis libri secundi secundum Hebræos.

LIBER III PSALMORUM

SECUNDUM HEBRÆOS,

USQUE AD PSALMUM LXXXIX.

DE PSALMIS ASAPHI NOMINE INSCRIPTIS.

« Duodecim omnino Psalmi sunt, Asaphi inscripti nomine. Primus XLIX, atque ab hoc LXXII ad LXXXII. Asaph autem I *Paral.* VI, 39, accensetur Levitis, quos David ad canendum ordinavit. Item I *Paral.* XV, 17; XVI, 5, 37, Asaph et fratres ejus in conspectu arcæ ministrant. Memorantur item Heman, Asaph et Ethan in cymbalis æneis concrepantes I *Par.* XV, 17 et 19. Hos cantores inter, a S. Spiritu toties celebratos, cum tres excellerent, Asaph, Heman et Idithun I *Par.* XXV, 1, tum ipse Asaph inter alios clarus habetur, princeps quippe cantorum a Davide constitutus *ibid.* XVI, 5, et singulari quadam honoris prærogativa nominatus inter eos qui juxta regem prophetarent *ibid.* XXV, 2..... Porro Asaphi filios in canendi ministerio patri successisse, atque etiam inter canendum divino spiritu ad pandenda futura fuisse afflatos, docent II *Paral.* XX, 14; XXIX, 13; I *Esdr.* III, 10; II *Esdr.* XI, 22. » Bossuetus. Cf. not. *Ps.* L (hebr.), vers. 1.

Quibus memoratis, Psalmos *Asaphi* nomine inscriptos, Asapho revera adscribendos esse, sive illi Davidis coævo, sive alicui ex ejus posteris, eodem tamen nomine insignito, omnino tenendum est.

PSALMUS LXXIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — *Psalmus Asaph.*

1. Quam bonus Israel Deus, his qui recto sunt corde!
2. Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei.
3. Quia zelavi super iniquos, pacem peccatorum videns.
4. Quia non est respectus morti eorum, et firmamentum in plaga eorum.
5. In labore hominum non sunt, et cum hominibus non flagellabuntur.
6. Ideo tenuit eos superbia, operti sunt iniquitate, et impietate sua.
7. Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum, transierunt in affectum cordis.
8. Cogitaverunt, et locuti sunt nequitiam; iniquitatem in excelso locuti sunt.
9. Posuerunt in cœlum os suum, et lingua eorum transivit in terra.
10. Ideo convertetur populus meus hic, et dies pleni invenientur in eis.
11. Et dixerunt : Quomodo scit Deus? et si est scientia in Excelso?

V. S. H. — *Canticum* [*h. Psalmus*] *Asaph.*

Attamen bonus est Israel Deus, his qui mundo sunt corde.

Mei autem pene vacillaverunt pedes, pene effusi sunt gressus mei.

Quia æmulatus sum contra iniquos, pacem impiorum videns.

Quod non recogitaverint de morte sua, et firma sint vestibula eorum.

In labore hominum non sunt, et cum hominibus non flagellabuntur.

Ideo nutriti sunt ad superbiam : circumdederunt iniquitatem sibi.

Processerunt a pinguedine oculi eorum : transierunt cogitationes cordis.

Irriserunt, et locuti sunt in malitia calumniam, de excelso loquentes.

Posuerunt in cœlum os suum, et lingua eorum deambulavit in terra.

Propterea convertetur populus ejus hic, et quis plenus invenietur in eis?

Et dixerunt : Quomodo novit Deus, et si est scientia in Excelso?

12. Ecce ipsi peccatores, et abundantes in sæculo, obtinuerunt divitias.

Ecce isti impii, et abundantes in sæculo multiplicaverunt divitias.

13. Et dixi : Ergo sine causa justificavi cor meum, et lavi inter innocentes manus meas.

Ergone frustra mundavi cor meum, et lavi in innocentia manus meas?

14. Et fui flagellatus tota die, et castigatio mea in matutinis.

Et fui flagellatus tota die, et increpatio mea in matutinis.

15. Si dicebam : Narrabo sic : ecce nationem filiorum tuorum reprobavi.

Et dixi : Si narravero sic : ecce generationem filiorum tuorum reliqui.

16. Existimabam ut cognoscerem hoc, labor est ante me :

Et cogitavi ut intelligerem istud : labor est in oculis meis.

17. Donec intrem in sanctuarium Dei, et intelligam in novissimis eorum.

Donec veniam ad sanctuaria [al. *sanctuarium*] Dei : intelligam in novissimo [al. *novissimos*] eorum.

18. Verumtamen propter dolos posuisti eis; dejecisti eos dum allevarentur.

Verumtamen in lubrico posuisti eos : dejecisti eos ad interitum.

19. Quomodo facti sunt in desolationem, subito defecerunt; perierunt propter iniquitatem suam.

Quomodo vastati sunt subito : defecerunt, consumpti sunt quasi non sint.

20. Velut somnium surgentium, Domine, in civitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges.

Quasi somnium evigilantis, Domine, in civitate imaginem eorum ad nihilum rediges.

21. Quia inflammatum est cor meum et renes mei commutati sunt :

Quia contractum est cor meum, et lumbi mei velut ignis fumigans.

22. Et ego ad nihilum redactus sum, et nescivi.

Et ego insipiens, et nescius : quasi jumentum factus sum [al. *eram*] apud te.

23. Ut jumentum factus sum apud te, et ego semper tecum.

Et ego semper tecum, et tenebas manum dexteram meam.

24. Tenuisti manum dexteram meam, et in voluntate tua deduxisti me, et cum gloria suscepisti me.

In consilium tuum deduces me, et postea in gloria suscipies me.

25. Quid enim mihi est in cœlo? et a te quid volui super terram?

Quid mihi est in cœlo, et tecum volui [al. *nolui*] in terra?

26. Defecit caro mea et cor meum : Deus cordis mei, et pars mea, Deus, in æternum.

Consumpta est caro mea et cor meum : robur cordis mei et pars mea Deus in æternum [*h. sæculum*].

27. Quia ecce qui elongant se a te, peribunt; perdidisti omnes qui fornicantur abs te.

Quia ecce qui elongant se a te, peribunt : perdidisti omnem fornicantem a te.

28. Mihi autem adhærere Deo bonum est, ponere in Domino Deo spem meam :

Ut annuntiem omnes prædicationes tuas, in portis filiæ Sion.

Mihi autem propinquare [al. *appropinquare*] Deo bonum est : posui in Domino Deo spem meam, ut narrem omnes annuntiationes tuas.

Argumentum. — Argumentum Psalmi idem fere est, quod *Ps.* XXXVII et XLIX. Vates hoc carmen inchoans veluti emergit ex profunda aliqua meditatione, in qua mens ejus inter minus pias cogitationes jactata aliquandiu æstuavit, donec tandem meliores animi sensus prævaluerint. Igitur primo, vers. 1, suum ponit thema, solis piis Deum favere; deinde, vers. 2-15, fatetur, conspecta impiorum felicitate, in eo se fuisse, ut irritum haberet omne pietatis studium; sed, vers. 16-28, utrorumque rationes quum accuratius considerasset, vidisse se, improbos tandem perire, probos vero Deum servare atque tueri. Referendum videtur ad Manassis persecutionem, IV *Reg.* XXI; II *Paral.* XXXIII, 1-10.

1. Carmen Asaphi.

Non nisi benignus erga Israelem *est* Deus,
erga puros corde (veros Israelitas).

2. Ego vero, haud multum abfuit, quin inclinarent pedes mei,
quasi nihil *abfuit, quin* laberentur gressus mei.
3. Nam invidebam insolentibus,
pacem improborum intuebar :
4. Nam non sunt *eis* dolores usque ad mortem eorum,
et pinguis est venter eorum.
5. In ærumnis mortalium non sunt,
et cum hominibus *cæteris* non percutiuntur.
6. Ideo torques eorum est superbia;
vestis violentiæ obtegit eos.
7. Prodit (prominet) ex adipe (vultu obeso) oculus eorum,
erumpunt cogitationes cordis eorum.
8. Subsannant, et eloquuntur malitiose,
violentiam ex alto (superbe) loquuntur.
9. Ponunt in cœlis os suum,
et lingua eorum ambulat per terram.
10. Propterea convertit se populus ejus (Jovæ) huc (ad partes improborum),
et aquæ plenitudinis (plenæ, pleno calice) hauriuntur ab eis.
11. Et dicunt : Quomodo scit Deus aliquid,
atque est scientia Altissimo?
12. Ecce, hi *sunt* impii,
et *tamen* securi in perpetuum augent opes.
13. Nonnisi frustra mundavi cor meum,
et lavi in puritate manus meas.
14. Et fui percussus quotidie,
et castigatio mea *adfuit* quovis mane.
15. Si dixissem : Loquar ita,
en! generationem filiorum tuorum (o Jova) perfide deseruissem.

16. Et meditatus sum, ut intelligerem hoc :
labor *illud est* (cognitu difficile) in oculis meis (me judice) :
17. Donec intrarem in sanctuarium Dei,
atque attenderem ad novissima (exitum) eorum (improborum).
18. Non nisi in lubrico ponis eos (vel *eis* viam),
dejicies eos in fallacia *loca*.
19. Quomodo sunt in vastationem repente!
auferuntur, absumuntur subita pernicie.
20. Sicut somnium ab evigilando (gall. *après le réveil*),
sic, Domine, cum expergisceris, imaginem eorum contemptim abolebis.
21. Quum exacerbaretur cor meum (ob improborum felicitatem),
et in renibus meis pungerer,
22. Tunc ego brutus (stupidus) *eram,* neque intelligens,
instar bestiarum coram te.
23. Ego tamen semper tecum fui;
prehendisti manum meam, meam dexteram.
24. Consilio tuo deduces me,
et postea cum honore me suscipies.

25. Quis mihi *est* in cœlis præter te?
et tecum nullum diligo (desidero) in terra.
26. *Si* deficit caro mea et cor meum,
petra cordis mei et portio mea Deus *est* in æternum.
27. Nam ecce! qui recedunt a te, pereunt;
ad silentium redigis (perdis) omnem a te scortantem (idololatram).
28. Ego autem, propinquitas Dei mihi bonum est,
pono in Domino Jova fiduciam meam,
ut *servatus tuo beneficio* enarrem omnia opera tua.

NOTÆ.

Vers. 2. *Inclinarent* ad perverse judicandum de Jovæ erga pios animo. Ad verbum est, *inclinans* unusquisque *pedes mei,* particip. paul; commodius Masorethæ proponunt 3 plur. præter. cal. — Vers. 3. Alii, *cum*... intuerer. — Vers. 4. Per totam vitam nullos patiuntur dolores. Alii minus recte : *dolores*, qui ipsis *mortem* afferant. Hengstenberg, *non sunt* eis *vincula ad mortem*, i. e. eorum scelera impunita sunt. Pro *venter,* propr. *robur,* alii *corpus.* — Vers. 6. *Torques*, etc., i. e. torquis instar cingit eos superbia. *Vestis,* vel, *quasi vestis violentia,* etc. — Vers. 7. Elegans descriptio divitum bene saginatorum superbia intumescentium. Pro *oculus,* hodiernorum non pauci malunt legere cum Alexandrinis *avonemo,* hoc sensu : *Prodit ex corde* eorum *torpente delictum eorum,* quod ad parallelismum aptissimum est. *Erumpunt,* magnæ de se cogitationes apparent in verbis et gestibus; seu, ut Hengstenberg, exundant, torrentis instar, qui coerceri nequit, omnia eorum vel impia vel absona consilia, mentisque deliria. — Vers. 8. *Violentiam*, quæ ad aliorum oppressionem tendit. — Vers. 9. Sensus : De summis pariter atque imis loquuntur, nihil est in tota rerum natura, quod superbi isti a putida sua censura alienum putent. Minus recte Hengstenberg sequitur Lutherum, qui sic vertit, *quidquid loquuntur, id veluti e cœlo demissum audiendum est.* — Vers. 10. *Propterea*, ob improborum felicitatem. Hengstenberg : *Propterea* improbus *convertit populum suum* (non Dei, sed homines malos) *huc* (ad suas partes), *et aquæ*, hæ eædem falsæ deliciæ et felicitas, *pleno gutture hauriuntur ab iis* obcæcatis. Alius, *et convertit se,* redit semper, *populus ejus* (Jovæ) *huc,* i. e. ad eamdem querelam, et *aquæ* (querelæ)... —Vers. 11. *Et dicunt* hi pii : *Num* hæc *novit Deus,* etc. — Vers. 11. «Loquentes jam vates facit non improbos, sed eos, qui deficientes a Jova partes sequuntur improborum. Eorum vero pro sermonibus habenda sunt non tantum quæ vers. 11 dicuntur (quanquam hoc vult Hengstenberg), sed quæ inde ab hoc versu usque ad vers. 14 leguntur omnia. Id quod intelligitur ex vers. 15. » Maurer. — Vers. 12. Alii: *Ecce! tales* sunt *impii, et securi,* etc. — Vers. 13. *Lavi,* etc., eas ab omni scelere immaculatas servavi. — Vers. 14. Hengstenberg, *nam plaga* a te *afficior,* etc. Male nonnemo, *et* tamen *fui percussus,* etc. : *tamen* enim quomodo cohæret cum *frustra* vers. 13? — Vers. 15. Jam vates. *Ita,* ut isti loquuntur. *Deseruissem,* fuissem apostata. Hengstenberg, *si dicerem* : *Narrabo hæc*, palam hæc mea dubia proferam, ecce! quid egissem? *cultores tuos fefellissem,* eosque in viam improborum duxissem. — Vers. 16. Hengstenberg : sed frustra, *molestia* fuit semper *res hæc in oculis meis.* — Vers. 17. *Sanctuarium* : «Fingit vates se hujus quæstionis declarationem a Deo petiisse, a quo edoctus fuerit, non præsentia esse spectanda. » Rosenmull. Maurero et aliis, *sanctuarium,* vel *sacrarium*, non est templum, sed arcana Dei consilia, quibus in administratione rerum utitur. *Attenderem,* seu intelligerem. — Vers. 18. Pro *in fallacia,* Hengstenberg, *in ruinas* (gall. *en éclats*); Maurer, *ut fiant ruinæ.* Non male Alexandrini legerunt *masouoth* (cum *sin*), dum *alleventur,* superbiant. — Vers. 19. *Subita pernicie : alii, præ terroribus.* — Vers. 20. Maurer, *cum* eos expergefeceris, excitaveris e tranquillitatis suæ dulci somno : infinit. hiph. Hengstenberg, *in urbe,* coram tota urbe. *Imaginem,* imaginariam eorum felicitatem. — Vers. 22. Instar *bestiarum* : Maurer, hippopotamus, ob numerum plural. — Vers. 23. Maurer, *sum..... prehendis.* — Vers. 24. *Postea,* in reliqua mea vita, et præsertim in cœlo. Hengstenberg, *et post,* i. e. *ad, gloriam,* etc. : violenter! — Vers. 25. *Tecum*, præter te, vel æque ac te. — Vers. 26. Vel,.... *mea es, Deus, in æternum.*

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXXII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Psalmus Asaph.

De hoc titulo diximus aliquid in explicatione Psalmi XLIX, et in Præfatione. Argumentum est exhortatio ad infirmos fideles, ut non scandalizentur, si videant improbos in hoc mundo florere : quæ adhortatio semper utilis, sæpe etiam necessaria est, tum videlicet, cum populus Dei, vel justus quicumque persecutionem patitur, et injusti maxima pace et tranquillitate fruuntur.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. QUAM BONUS ISRAEL DEUS, HIS QUI RECTO SUNT CORDE!

Explicaturus David tentationem et scandalum pusillorum, quorum personam in hoc Psalmo induerat, primo, jacit fundamentum rectæ fidei, ut intelligamus, neque ipsum, neque illos, quorum personam induerat, circa fidem divinæ providentiæ naufragasse. Quod idem fecit propheta Hieremias, cap. XII; primum enim ait : « Justus quidem tu es, Domine, si disputem tecum; » deinde hoc fundamunto posito, subjungit : « Verumtamen justa loquar ad te : quare via impiorum prosperatur? bene est omnibus, qui prævaricantur. » Sic igitur hoc loco David primum affirmat Deum bonum esse, ac per hoc justum; sed bonum ut est, videri bonis, qui sano judicio præditi sunt, quamvis perversis perversus videatur. Ait igitur, non interrogando, sed affirmando : « Quam bonus Israel Deus, his qui recto sunt corde! » id est, perquam bonus est Deus Israeli, Israelitis, inquam, qui recto sunt corde. In hebræo sic legitur ad verbum : *Certe bonus est Deus Israel his qui puro sunt corde.* Itaque Deus, qui in se semper est bonus, rectus et justus, est etiam talis Israelis judicio; non tamen omnis Israelis, sed iis ex Israele, qui purum cor habent, id est, liberum a fumo passionum, ut recte possint judicare, sive iis, « qui recto sunt corde, » ut conforme sit rectitudini Dei; distortis enim, quod rectum est, distortum esse videtur.

Vers. 2. 2. MEI AUTEM PENE MOTI SUNT PEDES, PENE EFFUSI SUNT GRESSUS MEI.

Incipit nunc exponere tentationem infirmorum, quorum personam, ut diximus, in hoc Psalmo gerit. Boni, inquit, fideles, qui puro et recto sunt corde, bonum et justum Deum esse non dubitant, quicquid illis accidat : sed ego infirmus, et qui cor habeo non usquequaque purum et rectum, pene cecidi in dubitationem de justitia Dei. Hanc enim dubitationem metaphorice significat motio pedum, et effusio gressuum. Sicut enim qui nutare incipit pedibus, et qui labitur dum ambulat, deficit a firmitate et stabilitate sua, sic ille, qui agitatur dubitationum tentationibus contrariis veritati, deficere incipit, et quasi nutat a constantia fidei. « Mei autem, inquit, pene moti sunt pedes, » id est, nutare cœpi, non tamen omnino cecidi. « Pene effusi sunt gressus mei, » id est, labi cœpi, dum ambularem, non tamen rui usque ad terram : denique significat se parum abfuisse a lapsu in dubitationem circa justitiam et providentiam Dei.

Vers. 3. 3. QUIA ZELAVI SUPER INIQUOS, PACEM PECCATORUM VIDENS.

Aperit causam suæ tentationis, ac dicit esse, quia viderit iniquos, quos puniri a Deo oporteret, frui altissima pace, aliisque bonis permultis. Illud, *zelavi super iniquos*, significat, *zelo indignationis exarsi super iniquos*, id est, adversus iniquos, quos vidi prosperitate et pace gaudere, quam non merentur.

Vers. 4. 4. QUIA NON EST RESPECTUS MORTI EORUM, ET FIRMAMENTUM IN PLAGA EORUM.

Pergit in explicanda felicitate iniquorum, ac dicit eos frui pace et prosperitate, quoniam tanta sanitate utuntur, ut de morte non cogitent, quasi semper essent victuri, et si forte plaga aliqua, sive morbus illis contingat, ea plaga non habet firmamentum, sed continuo evanescit. Illud, *non est respectus morti eorum*, hunc sensum habere videtur : Non respiciunt iniqui mortem suam, neque alii qui eos vident in mortem ipsorum, id est, non videntur unquam morituri, propter diuturnam et stabilem sanitatem, qua fruuntur. In textu græco legitur, οὐκ ἔστιν ἀνάνευσις ἐν τῷ θανάτῳ αὐτῶν, *non est abnuitio mortis eorum*, vel, ut legit S. Augustinus, *non est declinatio mortis eorum* : quæ verba eumdem sensum facere possunt, videlicet: Iniqui non declinant, neque abnuunt mortem, quia de ea non cogitant, confidentes in optima constitutione corporis sui. Ex hebræo S. Hieronymus vertit: *Non cogitant mortem suam*; quæ lectio nihil fere differt a nostra. Alii ex hebræo vertunt:

Non sunt vincula in morte ipsorum; et potest sensus esse : Non trahuntur iniqui ad mortem vinculis variorum morborum, ut sæpe accidit justis. Hæc nobis videtur explicatio loci obscurissimi, quia cohæret cum verbis sequentibus; quod enim sequitur : « Et firmamentum in plaga eorum, » sine dubio requirit repetitionem negantis particulæ initio positæ, ut sit sensus : Et non est firmamentum, id est, firmitas et stabilitas in plaga eorum, quia si qua plaga illis accidit, facillime curatur.

Vers. 5.

5. IN LABORE HOMINUM NON SUNT, ET CUM HOMINIBUS NON FLAGELLABUNTUR.

Ad sanitatem iniquorum, quæ est pax cum morbis et plagis corporalibus, accedit etiam abundantia omnium rerum, ut non necesse habeant conflictari cum inopia, fatigatione, litibus, angoribus aliisque tribulationibus, quibus flagellantur plerique hominum, qui « in sudore vultus sui vescuntur pane suo, » et calumniis potentiorum opprimuntur. Sed, ut recte admonet S. Bernardus in *Declamatione sua*, qui cum hominibus in hac vita non flagellantur, cum dæmonibus flagellabuntur in gehenna; nam generale est quod dicit Apostolus II *Timoth.* III : « Omnes, qui volunt pie vivere in Christo Jesu, persecutiones patientur; » et *ad Hebr.* XII : « Quem diligit Deus, castigat : flagellat autem omnem filium quem recipit. »

Qui non flagellantur cum hominibus, cum dæmonibus flagellabuntur.

Vers. 6.

6. IDEO TENUIT EOS SUPERBIA, OPERTI SUNT INIQUITATE ET IMPIETATE SUA.

Declarat Propheta quem fructum producat prosperitas in impiis, superbiam videlicet et cumulum iniquitatum. Utuntur enim copia rerum temporalium ad explendas libidines suas, et ad opprimendos debiliores, cum e contrario viri pii valde timeant et humilientur, cum arridet prosperitas; suspectam enim habent prosperitatem, ne forte sit merces eorum, et excidant a mercede sempiterna, quam toto corde sitiunt. Sed notanda sunt verba. « Tenuit, inquit, eos superbia, » non enim superbi superbiam tenent, sed tenentur a superbia, quasi vinculo quodam : nam « qui facit peccatum, servus est peccati, » *Joan.* VIII; et vox hebræa hoc sonat : *Circumdedit eos superbia, velut torques collo alligatus.* « Et operti sunt iniquitate et impietate : » hoc significat iniquos in prosperitate non habere peccatum solum intus in corde, ut sæpe habent pauperes et miseri, qui corde concupiscunt furta, adulteria, pompas sæculi; sed opere non implent, quod libenter implerent, si possent; itaque latet intus peccatum eorum. Iniqui autem rebus omnibus abundantes, toti cooperti sunt iniquitate, quia non solum cogitatione et desiderio, sed oculis, manibus, pedibus, lingua, visu, verbo et opere peccant.

Vers. 7.

7. PRODIIT QUASI EX ADIPE INIQUITAS EORUM, TRANSIERUNT IN AFFECTUM CORDIS.

Ostendit originem iniquitatis natam esse ex malo usu rerum temporalium abundanter illis a Deo concessarum : quoniam enim non dispensarunt divitias magis egentibus, ut par erat, sed ipsi sibi omnia retinuerunt, inde pingues effecti, velut tauri ac equi indomiti, pauperes oppresserunt. Pulchre notat S. Augustinus in pauperibus ex macie prodire iniquitatem, in divitibus ex adipe : pauperes enim interrogati cur furentur, respondent, ob inopiam rerum necessariarum; divites, interrogati cur alienum agrum invadant, respondent, si tamen respondere dignantur, quia multos habent agros vicinos, hunc etiam adjungi congruum est. Sic Achab rex, III *Reg.* XXI, abstulit vineam Naboth, non quod ipse vineis indigeret, sed quia vicina erat palatio suo. Porro abundantiam esse causam iniquitatum, quando non fiunt inde eleemosynæ pauperibus, docet Ezechiel, cap. XVI : « Hæc fuit, inquit, iniquitas Sodomæ. » id est, occasio sive causa iniquitatis gravissimæ, ob quam igne de cœlo consumpta fuit, « superbia, saturitas panis, et abundantia, et otium ipsius, et filiarum ejus : et manum egeno et pauperi non porrigebant : et elevatæ sunt, et fecerunt abominationes coram me, » et abstuli eas. In hebræo non legitur *iniquitas*, sed *oculus*; et hunc sensum esse volunt Hebræi : *Prodiit quasi ex adipe oculus eorum*, id est, ex nimia pinguedine, oculus eorum prominebat, quasi exire vellet. Sed Septuaginta Interpretes viri doctissimi non legerunt עין *hain*, quod significat *oculum*, sed עון *havon*, quod significat *iniquitatem*. Facile autem fuit vitio librariorum mutari *vau* in *iod*, cum non differant, nisi quod una littera est paulo longior quam altera. Quod sequitur : « Transierunt in affectum cordis, » difficile admodum est; nam in hebræo secundum versionem S. Hieronymi pro *affectu*, ponitur *cogitatio*, secundum alios, *pictura*, in græco est διάθεσις *dispositio*, et sic legit S. Augustinus. Aliqui tollunt præpositionem *in*, et legunt *transierunt affectum*, sive *cogitationem cordis*; et sensum esse volunt, iniquos transgressos esse, quoad abundantiam bonorum temporalium, ipsum desiderium et cogitationem suam, id est, plus accepisse, quam desiderarent, vel cogitarent, quæ expositio non placet; experientia enim docet iniquos amatores mundi non satiari temporalibus, nec fieri posse ut habeant plus, quam desiderent, cum res temporales sint modicæ, et cito finiantur; et desiderium humanum vastissimum sit, nec satiari possit, nisi summo et infinito bono, ut dicit S. Augustinus lib. I *Confess.* cap. I. Adde quod præpositio *in* non debet tolli cum habeatur in textibus omnibus græcis et latinis. Existimo igitur, *transire in affectum cordis*, esse, *transmutari* et *converti in carnales passiones*, et effici hominem totum carnalem et animalem; quod aliis verbis dicitur *ad Rom.* I : « Tradidit eos Deus in desideria cordis sui; » et infra : « Tradidit eos in passiones ignominiæ. » Et ad hanc expositionem accommodari possunt omnes lectiones; nam affectus et cogitatio conjunctissimæ sunt, et pro eodem ac-

Abundantia causa iniquitatum, quando non fiunt eleemosynæ.

cipiuntur. Nihil enim homo desiderat, nisi quod cogitat et cognoscit. Sed significantius est nomen picturæ, quam dicunt periti linguæ hebraicæ proprie significare vocem משכיות *maschioth*, quam nomen cogitationis, quia mundi amatores non desiderant quod verum bonum et pulchrum est, sed quod ipsi sibi pingunt, et fingunt in corde suo perverso bonum et pulchrum esse. Adulter enim, qui summo affectu diligit adulteram, et eam rebus omnibus anteponit, etiam æternæ felicitati, non id facit, quia revera illa sit pulcherrima et pretiosissima, sed quia ita ipse judicat, et talem sibi ipse eam in corde pingit et fingit. Itaque *transierunt iniqui* abundantes rerum temporalium *in affectum, et cogitationem, et picturas cordis sui,* quia conversi sunt, et transformati in concupiscentias et figmenta cordis sui : quo etiam referri potest vox græca διάθεσις, id est *dispositio*; nam tales effecti sunt, qualis est dispositio cordis ipsorum, id est, toti carnales.

Mundi amatores diligunt falsa bona.

Vers. 8. 8. Cogitaverunt, et locuti nequitiam; iniquitatem in excelso locuti sunt.

Pergit in explicanda perversitate iniquorum abundantium rebus temporalibus, ac dicit eos cogitasse apud se iniquitatem adversus Deum et homines, et non timuisse eam palam etiam prædicare, irridendo Dei majestatem, et qui illum colunt. Illud, *cogitaverunt*, S. Hieronymus vertit *irriserunt*, et potest fieri ut vox hebraica מיק *mik* utrumque significet; nam raro hoc verbum occurrit in sacris libris. Fortasse etiam significat, irridendo in corde suo cogitasse nequitiam, quam postea loquendo propalaverunt. Quam autem audacter locuti sint nequitiam, explicat Propheta, dicens: Iniquitatem in excelso locuti sunt, id est, iniquitatem, sive blasphemiam iniquissimam in excelso loco positi palam et aperte locuti sunt. Illud enim, *in excelso*, hebraice est, ממרום *mimmarom, de excelso*, sive *ex excelso* : proinde sensus est, istos iniquos divites in sublimi locatos, ut superbiam eorum decebat, de excelso illo loco blasphemiam protulisse : sed hæc clariora erunt in versu sequenti.

Vers. 9. 9. Posuerunt in cœlum os suum, et lingua eorum transivit in terra.

Hæc est nequitia impiorum. « Posuerunt in cœlum, » id est, supra cœlum, os suum, non timentes Deum et angelos blasphemare. « Et lingua eorum transivit in terra, » id est, *et lingua eorum perambulavit* (ut sonat vox hebraica) *in terra,* detrahens cultoribus Dei, eosque irridens, quasi vana sit spes eorum.

Vers. 10. 10. Ideo convertetur populus meus hic, et dies pleni invenientur in eis.

Vers. 11. 11. Et dixerunt : Quomodo scit Deus, et si est scientia in Excelso?

Revertitur Propheta in persona infirmorum in fide, ad explicandam tentationem et scandalum ipsorum ex felicitate, qua fruuntur peccatores. « Ideo, inquit, convertetur populus meus hic, » id est, propter tanta scelera, et tantam felicitatem iniquorum populus meus, qui est populus fidelis et timens Deum, « convertetur hic, » id est, convertet se ad consideranda hæc. « Et dies pleni invenientur in eis, » id est, considerando inveniet vere felices esse impios, ita ut etiam diutissime vivant, et impleant dies suos pervenientes ad ultimam senectutem. « Et dixerunt : Quomodo scit Deus, et si est scientia in Excelso? » id est, et titubantes in fide dixerunt : Quomodo potest fieri ut Deus hæc sciat et permittat? estne scientia in Deo excelso? an potius hæc ignorat, vel non considerat? Hanc existimo veriorem esse hujus loci explicationem. Theodoretus enim docet verba versiculi decimi dicta esse per parenthesim in consolationem populi justi, et verba versiculi undecimi esse verba iniquorum, qui posuerunt os suum in cœlum. Quam expositionem non reprobo, sed priorem, ut faciliorem, et magis connexam cum sequentibus et præcedentibus præfero. In hebræo non habetur, *populus meus*, sed *populus ejus*, videlicet *Dei*. Sensus est idem, sed lectio nostra est clarior, et credibile est Septuaginta Interpretes non legisse עמו *hammo, populus ejus*, sed עמי *hammi, populus meus*. Facile enim fuit librariis errorem committere in scribendo *vau*, pro *iod*, quæ sunt litteræ similes. Sic etiam in hebræo non habetur nunc, *dies pleni*; sed vel, ut S. Hieronymus vertit, *quis plenus*; vel, ut alii legunt, *aquæ pleni*, supple *calicis*. Sed Septuaginta Interpretes non erant tam imperiti, ut per aquas intelligerent et verterent *dies*; ergo necesse est dicere, eos non habuisse in suis codicibus מי *mi*, id est *quis*; neque מי *me*, id est *aquæ*, sed ימי *ieme*, id est *dies*. Neque mirum est, si tam longo tractu temporis exciderit una littera, quæ minima est omnium litterarum. Illud est verum, legendum esse ex hebræo *dies plenitudinis*, potius quam, *dies pleni*; sed *dies plenitudinis* significat dies plenissimos, vel plenos, ut verterunt Septuaginta.

Vers. 12. 12. Ecce ipsi peccatores, et abundantes in sæculo, obtinuerunt divitias.

Vers. 13. 13. Et dixi : Ergo sine causa, justificavi cor meum, et lavi inter innocentes manus meas.

Vers. 14. 14. Et fui flagellatus tota die, et castigatio mea in matutinis.

Aperit causam dubitationis, an Deus sciat quæ aguntur in terris : et loquitur in persona infirmorum, quasi unus esset ex illis, ut facilius eorum infirmitati medeatur. « Ecce, inquit, ipsi peccatores, et abundantes in sæculo obtinuerunt divitias, » id est, hæc ratio est cur incipiam dubitare de providentia Dei, quia peccatores, qui flagellari deberent, abundantes sunt in sæculo, et obtinent divitias magnas. « Et dixi » apud me ista

considerans : « Ergo sine causa justificavi cor meum, » id est, frustra cor meum purum a peccatis servare studui, et frustra « lavi manus meas cum innocentibus, » innocenter operans et vivens : frustra, inquam, quoniam Deus non benefacit justis, sed peccatoribus; imo non solum Deus non benefacit justis, sed eos affligi patitur. Ego enim, qui justitiæ studeo, « fui flagellatus tota die, » id est, semper in tribulationibus versor. « Et castigatio mea in matutinis, » id est, summo mane incipit vexatio, et tribulatio mea non differtur saltem ad tempus, ut vel modicum requiescam. Hæc est sententia horum versiculorum : sed verba consideremus. Illud, *abundantes in sæculo*, in hebræo significat proprie, *pacem et quietem habentes*, ac per hoc abundantes sanitate, robore, amicis, et similibus rebus. Illud, *obtinuerunt divitias*, poterat etiam verti, *multiplicaverunt et coacervarunt substantiam :* quo declaratur id quod nos legimus, *obtinuerunt divitias :* nam qui multiplicant divitias, illi vere eas obtinent, id est, tenent ne dilabantur; tenuis enim substantia facile evanescit. Illud, *justificavi cor meum*, in hebræo est, *purificavi cor meum*, id est, maculas peccatorum tersi per pœnitentiam, vel mundum et justum conservavi. Illud, *lavi inter innocentes manus meas*, significat, *unum ex innocentibus me probavi*, ut vere innocens eram opere, et purus corde. Nam lotio manuum signum erat innocentiæ, cum quærebatur reus homicidii, ut legimus *Deuter.* XXI; ex quo etiam « Pilatus lavit manus coram populo, » *Matth.* XXVII, ut se innocentem demonstraret in passione Christi.

Vers. 15. 15. SI DICEBAM : NARRABO SIC : ECCE NATIONEM FILIORUM TUORUM REPROBAVI.

Incipit adhibere medicinam infirmis. Exposuit hactenus eorum querelas et causam scandali, quod patiebantur ex prosperitate impiorum et adversitatibus piorum; nunc quasi compunctus et pœnitens ait : « Si dicebam : Narrabo sic, » id est « si dicebam » apud me, « narrabo, » id est, pergam narrare prosperitates impiorum quasi injustas, et hanc injustitiam in Deum referre, « ecce nationem filiorum tuorum reprobavi, » id est, hoc ipso reprobavi et damnavi omnes filios Dei, Abraham, Isaac, Jacob, Mosem, et cæteros. Omnes enim confitebantur habere Deum providentiam rerum humanarum, et justo judicio peccatoribus interdum dare prosperitates, et justis afflictiones. Vel « reprobavi, » et damnavi omnes filios Dei, quasi insipientes, qui frustra justitiæ studeant. Vel denique, « reprobavi » omnes filios Dei, quia judicavi eos omnes a Deo derelictos esse : quæ omnia falsa sunt, et reprehensione dignissima. Atque hæc est prima ratio, qua persuadet Propheta infirmis, ut non dubitent de providentia Dei, ne videlicet contrarii sint omnibus filiis Dei, sanctis videlicet Patriarchis et Prophetis, neve illos insipientes fuisse credant, aut a Deo derelictos. Vox hebræa, בגדתי *bagadti*, pro qua habemus, *reprobavi*, significat *spernere*, *relinquere*, *deficere*, *prævaricari*, *fidem fallere*. Itaque S. Hieronymus vertit, *generationem filiorum tuorum reliqui*, id est, ab eis defeci. S. Augustinus legit, *non concinui*, *dissonui*, id est, non conveni in sententia cum filiis Dei. In eumdem sensum exponendum est *reprobavi*, id est, sprevi eos, neque fidem eis servavi, quam debebam.

Vers. 16. 16. EXISTIMABAM UT COGNOSCEREM HOC, LABOR EST ANTE ME.

Vers. 17. 17. DONEC INTREM IN SANCTUARIUM DEI, ET INTELLIGAM IN NOVISSIMIS EORUM.

Ad primam illam rationem, addit secundam petitam a difficultate hujus quæstionis, quæ deterrere deberet homines, ne prompti essent ad reprehendenda quæ non intelligunt. « Existimabam, inquit, ut cognoscerem hoc, » id est reputabam, mecum cogitando investigabam, ut ad hujus rei cognitionem pervenirem : sed « labor » magnus, et difficultas mihi objiciebatur, « donec intrarem in sanctuarium Dei, » et per orationem a Deo lumen obtinerem, et eo lumine ad novissima iniquorum abundantium adspicerem; nam ex novissimis, id est ex divino judicio, quod post mortem impios manet, manifeste declarabitur, illos non fuisse vere felices. Illud, *existimabam, ut cognoscerem hoc*, obscurum est ex ambiguitate verbi *existimabam*; nam hoc loco non significat *opinabar*, vel *arbitrabar;* sed *reputabam*, sive discutiendo judicabam, quomodo dicimus, ex præteritis futura existimare possumus. Verbum hebræum חשב *chasab*, quod hoc loco habetur, significat *cogitare*, *existimare*, *reputare;* et S. Hieronymus vertit, *cogitavi*, *ut intelligerem hoc*, id est, cogitavi apud me discutiens quæstionem istam, ut ejus solutionem invenirem. Illud, *labor est ante me*, in hebræo habetur, *zoth hamal behhenai*, *labor in oculis meis hoc*, id est, dum inquiro notitiam hujus rei, opponitur oculis mentis meæ labor penetrandi, quasi murus quidam impenetrabilis. Illud, *intelligam in novissimis eorum*, vel significat : Intelligam solutionem quæstionis in novissimis eorum, id est, considerando novissima eorum, cognoscam Deum habere providentiam rerum humanarum; vel significat : Intelligam novissima eorum, id est, considerando vitam eorum perveniam ad intelligendum exitum et ultimum finem ipsorum, et inde colligam quæstionis solutionem.

Vers. 18. 18. VERUMTAMEN PROPTER DOLOS POSUISTI EIS; DEJECISTI EOS, DUM ALLEVARENTUR.

Hic jam Propheta ostendit, ex novissimis intelligi posse iniquos abundantes in sæculo non esse felices, et Deum justum esse judicem. Sed quia lectio nostra, quæ fideliter ex græco translata est, multum dissentire videtur ab hebraica quod ad verba, licet in sensu conveniant, utramque

explicemus. « Verumtamen, inquit, propter dolos posuisti eis, » subintellige *dolos*, aut *mala*, ut addunt aliqui textus græci, id est, propter dolos, quibus usi sunt erga proximos suos illi injusti, ut multiplicarent divitias, tu, Domine, secundum providentiam tuam fecisti, ut ipsi doli ipsorum verterentur ipsis in dolos longe majores : nam dum per dolos lucrati sunt pecunias, aut agros, aut vestes, per eosdem dolos imprudentes ipsi jacturam fecerunt æternæ vitæ. « Et dejecisti eos, dum allevarentur, » id est, et dum extollerentur ad honores et dignitates, per eas dejecti sunt in præcipitium mortis æternæ, justo judicio tuo. Hebraica lectio, quæ est apud S. Hieronymum, sic habet : *Verumtamen in lubrico posuisti eos, dejecisti eos in interitum,* id est, dum injustis dedisti magnas divitias, posuisti eos in loco, unde facile labi possent in interitum; et quia non sciverunt in lubrico caute ambulare, lapsi sunt justo judicio tuo in interitum. Utraque lectio congruit cum Apostoli sententia in epist. I *ad Timoth.* cap. VI : « Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et in laqueum diaboli, in desideria multa inutilia et nociva, quæ mergunt homines in interitum et perditionem. » Quod si velimus concordare lectionem latinam cum hebraica, sciendum est *propter dolos*, in hebraico esse בחלקות *bachalakoth*, quæ vox non significat proprie *propter dolos*, neque *in lubrico*, sed significat *in rebus lenibus, politis, blandis,* quales sunt lapides valde politi, specula, et similia : nam חלק *chalak* est *dividere, lenire*, etc. Itaque potuisset verti hic locus : *In blanditiis*, vel *propter blanditias*, quales sunt doli et insidiæ decipientium, et huc respexerunt Septuaginta Interpretes; potuit etiam verti, *in lubrico loco,* siquidem locus lubricus, blandus et lenis est, et hanc significationem secutus est B. Hieronymus. Illud autem, *dum allevarentur*, non difficulter invenitur in textu hebraico. Nam vox illa משואת *massuoth*, si scribatur cum *sin* habente punctum in sinistro cornu, derivabitur a verbo נשא *nasa,* quod *elevare* significat, et huc respexerunt Septuaginta Interpretes; si vero scribatur cum *shin,* habente punctum in dextro cornu, derivabitur a verbo נשא *nasha*, quod significat, *desolare*, et hanc lectionem secutus est S. Hieronymus.

Vers. 19. 19. QUOMODO FACTI SUNT IN DESOLATIONEM! SUBITO DEFECERUNT, PERIERUNT PROPTER INIQUITATEM SUAM.

Declarat quod obscure dixerat, et admirans celerem ruinam iniquorum, quorum felicitas vix exorta arescit, vix apparuit et evanescit : « Quomodo, inquit, facti sunt in desolationem subito! » id est, quomodo, qui videbantur rebus abundare, repente facti sunt instar civitatis desolatæ, ubi præter ruinas nihil cernitur! « Defecerunt, » qui videbantur in æternum super terram victuri, « perierunt propter iniquitatem suam. » Illud, *subito*, in hebræo græcoque textu conjungitur cum verbis : « Facti sunt in desolationem; » et sic etiam legunt S. Augustinus et Euthymius. Dicuntur autem iniqui subito periisse, quia prosperitas eorum brevissima est, si cum futura æternitate pœnarum comparetur. Videtur quidem prosperitas eorum diuturna esse, dum permanet : sed cum finem acceperit, tunc sentietur quam brevis et momentanea fuerit. Illud, *propter iniquitatem suam,* S. Hieronymus vertit ex hebræo : *Quasi non sint,* id est *ad nihilum redacti sunt.* Alii vertunt, *ab horroribus,* vel *terroribus*; sed vox illa, בלהות *ballahoth,* obscuræ significationis est, et in tanta varietate versionum, sua remanere debet Septuaginta Interpretibus auctoritas.

Prosperitas impiorum est momentanea.

Vers. 20. 20. VELUT SOMNIUM SURGENTIUM, DOMINE, IN CIVITATE TUA IMAGINEM IPSORUM AD NIHILUM REDIGES.

Comparat Propheta eleganti similitudine prosperitatem iniquorum somnio. Somnium non est res vera, sed apparens : qui somniat se divitem esse; cum evigilat, intelligit se delusum inani spectro fuisse. Sic omnes iniqui abundantes in sæculo, felices sibi esse videntur; sed cum transierit nox hujus sæculi, intelligent vere se felices non fuisse, et « tunc imago ipsorum, » id est, imaginaria eorum felicitas, « ad nihilum redigetur, » quia in civitate Dei, ubi vera et sempiterna felicitas est, nullum locum habebit felicitas ista imaginaria et momentanea, quæ in auro et argento, in famulis et equis, in palatiis et hortis, in honoribus et dignitatibus, in conviviis et luxuria posita est : hæc enim omnia peribunt, et amatores suos infelicissimos reddent. Ideo rectissime admonet apostolus Paulus, « ut qui habent bona hujus mundi, tanquam non habentes sint, non de iis glorientur, non in illis confidant, quia præterit figura hujus mundi, » I *Corinth.* VII. « Velut somnium, inquit, surgentium, » quod evigilando evanescit, « sic tu Domine, in civitate tua, » quæ in novissimo demonstrabitur et aperietur, « imaginem impiorum, » id est, imaginariam eorum felicitatem, « ad nihilum rediges; » umbratilis enim felicitas evanescet, cum vera felicitas apparebit. Juste, inquit S. Augustinus, Deus in civitate sua cœlesti imaginem iniquorum ad nihilum rediget, qui in civitate sua terrena imaginem Dei ad nihilum redigere sategerunt.

Imaginaria felicitas impiorum eos perdit.

Vers. 21. 21. QUIA INFLAMMATUM EST COR MEUM, ET RENES MEI COMMUTATI SUNT : ET EGO AD NIHILUM REDACTUS SUM, ET NESCIVI.

Vers. 22. 22. UT JUMENTUM FACTUS SUM APUD TE, ET EGO SEMPER TECUM.

Vers. 23. 23. TENUISTI MANUM DEXTERAM MEAM, ET IN VOLUNTATE TUA DEDUXISTI ME, ET CUM GLORIA SUSCEPISTI ME.

Exponit nunc Propheta unde noverit solutio-

nem quæstionis, et apud Deum multum profecerit. « Quia inflammatum est cor meum. » Causalis ista vox *quia*, non reddit rationem superiorum, sed inferiorum, quæ habentur vers. 23 : « Tenuisti manum dexteram meam. » « Quia, inquit, inflammatum est cor meum, » in Deum videlicet, « et renes mei commutati sunt, » id est, affectio mea carnalis mutata est in spiritualem. « Et ego ad nihilum redactus sum, et nescivi, » id est humiliatus sum, et ignorantiam meam confessus sum. Imo ut insipiens « jumentum factus sum apud te, » id est, obedire tibi sine contradictione constitui, et onus quodcumque portare decrevi, more jumenti. « Et ego semper tecum, » id est, a fide et charitate tua non recedam : propter has omnes virtutes meas, quæ dona tua sunt, « tenuisti manum dexteram meam, » ne forte tentatio illa gravissima me aberrare faceret a te. « Et in voluntate tua, » id est, secundum beneplacitum tuum, « deduxisti me » per viam rectam, « et cum gloria suscepisti me » in civitatem tuam, nunc quidem in spe, suscepturus postea in re. Illud, *inflammatum est cor meum,* aliqui exponunt in deteriorem partem, id est, exarsit indignatione cor meum; et sic etiam illud, *ad nihilum redactus sum, et nescivi,* exponunt de peccato et ignorantia Davidis; ut etiam illud, *ut jumentum factus sum,* exponunt de stultitia ejusdem, quod more brutorum non intellexerit mysteria divina : sed nos in bonam partem cum S. Hieronymo, qui hæc omnia tribuit Christo, et ex parte cum S. Augustino, interpretati sumus, non præjudicantes aliorum commentariis, si forte lectoribus magis arrideant. Quod attinet ad verba, S. Hieronymus ex hebræo vertit : *Quia contractum est cor meum*; nos cum Græcis legimus, *inflammatum est :* et verisimile est Septuaginta Interpretes non habuisse in suis codicibus hebraicis יתחמץ *ithchamets,* sed יתחמם *ithchamem,* ultima littera immutata; hoc enim significat, *calefactum est*. Illud, *renes mei commutati sunt,* S. Hieronymus ex hebræo vertit: *Lumbi mei velut ignis fumigans,* quia fortasse derivavit vocem אשתונן *eshthonan* ab אש *esh,* quod significat *ignem.* Sed eadem vox *eshthonan* rectius derivatur a verbo שנה *shanah,* quod est *mutare,* et significat *commutati sunt,* ut Septuaginta Interpretes reddiderunt. Illud, *et ego ad nihilum redactus sum,* ex hebræo vertit S. Hieronymus : *Et ego insipiens*; et vere in hebræo non est nisi una vox trium litterarum, בער *bahhar,* pro tribus illis vocibus, *ad nihilum redactus sum.* Significat autem *bahhar,* insipientem, quasi jumentum; proinde illud, *ad nihilum redactus sum,* videtur exponendum, *ad nihilum sapientiæ redactus sum,* quasi jumentum factus sum ex homine, ac per hoc nihil hominis in me remansit; et videtur explicatio hæc confirmari per sequentia, « et nescivi, » et « ut jumentum factus sum : » quæ omnia dicuntur a Davide ex profunda humilitate, qua se coram Deo insipientissimum esse judicabat : quare non repugnat hæc expositio accommodata ad verba hebraica, cum ea, quam supra tradidimus ex simplici lectione latina et græca.

24. Quid enim mihi est in cœlo, et a te quid volui super terram? *Vers. 24.*

Quia dixerat : « Cum gloria suscepisti me, » oculo cordis in gloriam illam defixo, ita raptus a spiritu est, ut jam omnia creata despiciat. « Quid mihi, inquit, est in cœlo ? » quid pulchri, quid pretiosi est, quod appetam in cœlo? « aut a te quid volui super terram? » quid pulchri, quid pretiosi est, quod appetam, et a te expetam super terram ? quasi dicat : Nihil creatum invenio, quod mihi satisfaciat, nihil in quo cor meum penitus acquiescat, neque in cœlo, neque in terra. In hebræo legitur מי *mi,* non מה *ma,* id est, *quis mihi est in cœlo,* non *quid mihi est in cœlo.* Sed cum Septuaginta Interpretes, et ipse etiam S. Hieronymus verterint *quid*, omnino retinenda est nostra lectio, ac dicendum in antiquis codicibus fuisse מה *ma,* non מי *mi.* Quod autem in hebræo sequitur, *et tecum non volui super terram*, hunc sensum facit : Nihil mihi est in cœlo quod cupiam, super terram autem non volui quicquam etiam tecum, quia te solum habere desidero. Sensus igitur idem est, etiamsi verba diversa sint.

25. Defecit caro mea, et cor meum : Deus cordis mei, et pars mea Deus in æternum. *Vers. 25.*

Reddit rationem cur nihil cupiat præter Deum, quia, ubicumque posuerit cor suum, aut carnem suam, putrescent et deficient, nisi quieverint in Deo. « Defecit, inquit, caro mea, et cor meum, » si quando per amorem ea collocavi in creatis rebus, putruerunt et corrupta sunt. « Deus cordis mei, et pars mea, Deus in æternum. » In hebræo est, *petra cordis mei, et pars mea, Deus in æternum,* id est, Deus solus est petra, in qua quiescit secure cor meum, ut neque cadere, neque deficere possit; ipse est centrum omnium desideriorum meorum ; ipse est pars mea, portio mea, hæreditas mea, id totum quod prætendere possum in æternum : habeant alii partes alias, sive aurum et argentum, sive delicias carnis, sive superba palatia, sive regna et imperia : mihi Deus sufficit in hac vita et in futura.

26. Quia ecce qui elongant se a te, peribunt : perdidisti omnes qui fornicantur abs te. *Vers. 26.*

Recte elegit consistere in Deo, petra sua, quoniam omnes, qui per iniquitatem separantur a Deo, peribunt omnino, quomodo perit corpus, cum separatur a spiritu; et ruit ædificium, cum subducitur fundamentum. « Perdidisti omnes qui fornicantur abs te; » non solum pereunt, qui avertuntur a Deo, quia carent hoc ipso gratia Dei, quæ dat vitam animæ, sed etiam quia Deus zelotes est, et animas sibi primus desponsavit : et ideo gravissime punit morte sempiterna eos, qui fornicantur a Sponso tam bono et tam potente.

Vers. 27. 27. MIHI AUTEM ADHÆRERE DEO BONUM EST, PONERE IN DOMINO DEO SPEM MEAM.

Vers. 28. 28. UT ANNUNTIEM OMNES PRÆDICATIONES TUAS IN PORTIS FILIÆ SION.

Adhærere Deo bonum simpliciter.

Concludit Psalmum, dicens : « Mihi adhærere Deo bonum est, » id est, viderint alii quid eis bonum sit, mihi certe bonum est, utile, jucundum, honorificum, adhærere Deo : et quoniam adhærere per amplexum in hac vita non datur, bonum mihi nunc est « ponere in Domino Deo spem meam, » id est, adhærere per spem, et in spe perfectæ adhæsionis interim gaudere. « Ut annuntiem omnes prædicationes tuas in portis filiæ Sion, » id est, ut per hanc adhæsionem ad Deum, liberatus ab omni cupiditate terrena, totus occuper in laudibus ejus, idque « in portis filiæ Sion, » coram multitudine fidelium, ut multos erudiam quam sit inane et noxium adhærere temporalibus bonis, et quam bonum adhærere Deo, et ponere in Domino Deo spem suam. Illud, *omnes prædicationes*, in hebræo est, *omnia opera tua* : ex quo intelligimus sensum esse : ut annuntiem prædicationem operum tuorum, sive, ut prædicem omnia opera justitiæ et misericordiæ tuæ, unde, et tu lauderis, et populus erudiatur. Illud, *in portis filiæ Sion*, non est in hebræo ; proinde, vel excidit, ut quædam alia, vel huc translatum est ex Psalmo IX, vers. 14, ubi habetur : « Ut annuntiem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion. »

PSALMUS LXXIV

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Intellectus Asaph.*

Ut quid, Deus, repulisti in finem; iratus est furor tuus super oves pascuæ tuæ?

2. Memor esto congregationis tuæ, quam possedisti ab initio.

Redemisti virgam hæreditatis tuæ; mons Sion, in quo habitasti in eo.

3. Leva manus tuas in superbias eorum in finem : quanta malignatus est inimicus in sancto!

4. Et gloriati sunt qui oderunt te, in medio solemnitatis tuæ.

Posuerunt signa sua, signa :

5. Et non cognoverunt sicut in exitu super summum.

Quasi in silva lignorum, securibus 6. exciderunt januas ejus in idipsum; in securi et ascia dejecerunt eam.

7. Incenderunt igni sanctuarium tuum; in terra polluerunt tabernaculum nominis tui.

8. Dixerunt in corde suo cognatio eorum simul : Quiescere faciamus omnes dies festos Dei a terra.

9. Signa nostra non vidimus, jam non est propheta : et nos non cognoscet amplius.

10. Usquequo, Deus, improperabit inimicus? irritat adversarius nomen tuum in finem?

11. Ut quid avertis manum tuam, et dexteram tuam de medio sinu tuo in finem?

12. Deus autem rex noster ante sæcula, operatus est salutem in medio terræ.

V. S. H. — *Eruditio Asaph.*

Ut quid, Deus, repulisti in finem, fumabit [al. *fumavit*] furor tuus in gregem pascuæ tuæ?

Recordare congregationis tuæ, quam possedisti ab initio; redemisti virgam [*h. sceptrum*] tasti.

hæreditatis tuæ : montem Sion, in quo habi-

Sublimitas pedum tuorum dissipata est usque ad finem : omnia mala egit inimicus in sanctuario :

Fremuerunt hostes tui in medio pacti tui : posuerunt signa sua in trophæum.

Manifesta in introitu desuper :

In saltu lignorum secures. Et nunc sculpturas [al. *scalpturas*] ejus pariter; bipenne et dolatoriis deraserunt.

Miserunt ignem in sanctuarium tuum : In terram contaminaverunt tabernaculum nominis tui.

Dixerunt in cordibus suis posteri eorum simul : incenderunt omnes solemnitates Dei in terra.

Signa nostra non vidimus, non est ultra propheta : et non est nobiscum qui sciat usquequo.

Usquequo, Deus, exprobrabit [al. *exprobravit*] adversarius : blasphemabit [al. *blasphemavit*] inimicus nomen tuum in finem?

Quare convertis manum tuam et dexteram tuam : a medio sinu tuo consume.

Deus autem rex meus ab initio : operatur [al. *operatus est*] salutes in medio terræ.

13. Tu confirmasti in virtute tua mare; contribulasti capita draconum in aquis.	Tu dissipasti in fortitudine tua mare : contrivisti capita draconum in aquis.
14. Tu confregisti capita draconis; dedisti eum escam populis Æthiopum.	Tu confregisti [*h. fregisti*] capita Leviathan : dedisti eum escam [al. *in escam*] populo Æthiopum.
15. Tu dirupisti fontes et torrentes; tu siccasti fluvios Ethan.	Tu dirupisti fontem et torrentem [al. *fontes, et torrentes*], tu exsiccasti flumina fortia.
16. Tuus est dies, et tua est nox : tu fabricatus es auroram et solem.	Tua est dies et tua est nox, tu ordinasti luminare [al. *luminaria*] et solem.
17. Tu fecisti omnes terminos terræ : æstatem et ver tu plasmasti ea.	Tu statuisti omnes terminos terræ : æstatem et hiemem tu plasmasti.
18. Memor esto hujus : inimicus improperavit Domino, et populus insipiens incitavit nomen tuum.	Memento hujus, inimicus exprobravit Domino, et populus insipiens blasphemavit nomen tuum.
19. Ne tradas bestiis animas confitentes tibi, et animas pauperum tuorum ne obliviscaris in finem.	Ne tradas bestiis animam eruditam lege tua : vitæ pauperum tuorum ne obliviscaris in perpetuum.
20. Respice in testamentum tuum : quia repleti sunt, qui obscurati sunt terræ domibus iniquitatum.	Respice ad pactum : quia repletæ sunt tenebris terræ, habitationes iniquæ.
21. Ne avertatur humilis factus confusus : pauper et inops laudabunt nomen tuum.	Ne revertatur confractus, confusus [al. add. *et*] : egenus et pauper laudabunt nomen tuum.
22. Exsurge, Deus, judica causam tuam : memor esto improperiorum tuorum, eorum quæ ab insipiente sunt tota die.	Surge, Deus, judica causam tuam : memento opprobrii tui ab insipiente tota die.
23. Ne obliviscaris voces inimicorum tuorum : superbia eorum, qui te oderunt, ascendit semper.	Ne obliviscaris voces hostium tuorum : sonitus adversariorum tuorum ascendit jugiter.

Argumentum. — Scriptum putamus ab Israelita quodam, ex familia Asaphorum oriundo, quum expugnata urbe Hierosolyma templum antea profanatum exspoliare, destruere et comburere Chaldæi inciperent : cf. imprimis *Thren.* I, 10; II, 6 seqq. De Antiochi Epiphanis ætate ut cogites, causa adest nulla. Strophæ quatuor, quarum primæ respondet tertia, secundæ quarta. Vers. 1-2, recordare, o Deus, populi tui, quem inde ab antiquissimis temporibus singulari tua cura dignatus es; 3-9, grassantur hostes, profanant, vastant, comburunt templum et quæcumque per terram sunt sacra loca; 10-17, pœnas repete ab eis, tu cujus tutelæ fuimus a prisco inde tempore, qui universum mundum ædificasti; 18-23, libera nos ab insana hostium insolentia.

Non male alii Psalmos LXXIII, LXXIV et LXXVII ad expeditionem Sennacherib referunt. Quo posito *sanctuarium* sunt *sacella* vel *delubra* præter templum Hierosolymitanum per universam Judæam Deo exstructa.

1. Asaphi doctrina.

Cur, Deus, rejecisti nos in finem (tam diu)?
cur tamdiu fumat ira tua in gregem pascui tui?

2. Recordare cœtus tui, quem acquisivisti olim,
quem redemisti *ut* gentem hæreditatis tuæ;
recordare montis Sion, in quo habitas.

3. Eleva gressus tuos ad ruinas perpetuas (vix instaurandas);
omnia violat hostis in sanctuario.
4. Rugiunt (ferociunt) adversarii tui in medio cœtu tuo,
ponunt signa sua signa.
5. Conspicitur *hostis* sicut aliquis adducens desuper (elevans)
in densa arborum (densas arbores) secures.

6. Et nunc cælaturas ejus (templi) *omnes* simul
bipenni et malleis tundendo comminuunt.
7. Inferunt ignem sanctuario tuo,
ad solum *prosternentes* profanant habitationem nominis tui.
8. Dicunt in corde suo : « Perdamus eos omnes simul! »
Cumburunt omnes conventus (conventus loca) Dei in terra.
9. Signa nostra non videmus,
non amplius est propheta,
et nullus est inter nos qui sciat usquequo (duratura sit hæc calamitas).

10. Quousque, Deus, conviciabitur adversarius?
irridebit hostis nomen tuum perpetuo?
11. Cur (otiosus spectator existens) retrahis manum tuam et dexteram tuam?
ex sinu tuo *educ eam, et* perde *eos.*
12. Et (tamen) Deus *est* rex meus *inde* ab antiquo,
operans salutaria in media hac terra.
13. Tu diffidisti potentia tua mare (Rubrum),
confregisti capita belluarum (Ægyptiorum) in aquis.
14. Tu contudisti capita crocodili (Ægyptiorum),
dedisti eum (eorum cadavera) *in* cibum populo deserticolarum.
15. Tu fidisti fontem et torrentem,
tu exsiccasti fluvios perennes (perpetuo fluentes).
16. Tibi (tuum opus) *est* dies, et tibi nox;
tu parasti luminare et solem.
17. Tu constituisti omnes terminos terræ;
æstatem et hiemem tu fecisti ea.

18. Memor sis hujus : hostis conviciatur Jovæ,
et populus vesanus (impius) irridet nomen tuum.
19. Ne tradas bestiæ avidæ columbam tuam (Israelem),
vita pauperum tuorum ne obliviscaris in perpetuum.
20. Respice ad fœdus (cum patribus nostris pactum)!
nam plena sunt latibula terræ habitaculis violentiæ.
21. Ne revertatur (a te discedat) miser contumelia affectus (spe frustratus);
afflictus et pauper (erepti e miseriis) laudent nomen tuum.
22. Surge, Deus, age causam tuam,
recordare ignominiæ tuæ a vesano (impio) quotidie *illatæ.*
23. Ne obliviscaris vocis adversariorum tuorum,
tumultus insurgentium contra te ascendentis continuo.

NOTÆ.

Vers. 1. *Doctrina.* Cf. *Ps.* XIV, 1; XLIV, 1. —Vers. 2. *Acquisivisti,* ducendo eo ex Ægypto in terram Chananæam. *Shebet*, propr. *baculum,* hinc *virga mensoria,* inde *portio*, *tribus*, *peculium. Gentem hæreditatis tuæ,* tibi propriam. — Vers. 3. *Eleva gressus tuos ad,* veni invisurus. Pro *ruinas* Alexandrini vertunt *superbias,* a *nasa, extulit. Sanctuario,* templo, vel synagogis. — Vers. 4. Sua sacra substituunt tuorum in locum sacrorum : ita Maurer. Alii rectius intelligunt *signa suæ dominationis* pro signis dominationis Jovæ. — Vers. 5. Sensus : Hostis loca sacra non aliter tractat, quam silvam forte vel loca spinosa purgaturus, quibus inducuntur secures. — Vers. 6. *Cælaturas,* lapides ac ligna affabre exsculpta, variisque figuris exornata. *Omnes*

simul vel ad *cælaturas*, vel ad *hostes* potest referri. — Vers. 7. Propr. *inferunt in ignem sanctuarium* : hypallage. *Ad solum profanant*, prægnanter dictum. — Vers. 8. *Conventus* hic sunt sacella vel delubra variis locis exstructa, aut *synagogæ* ut indicat vox *omnes* : conf. *Act.* XV, 21. — Vers. 9. *Signa* : cf. vers. 4. Propheta : cf. *Thren.* II, 9; *Ezech.* VII, 26. — Vers. 13. Hengstenberg, *diffindis..... confringis*, et ita deinceps : non tam eventus historiæ quosdam, ait, respicit vates, quam potius describit Dei in rerum natura potentiam. — Vers. 14. Propr. *populo*, puta *deserticolis*, i. e. feris, ait Maurer; Bochartus, *Æthiopibus ichthyophagis*. Verum sicuti *conquassatio capitum* non proprie videtur accipienda, ita nec *esca*. — Vers. 15. Conf. tum *Exod.* XVII, 6; *Num.* XX, 8; tum *Jos.* III, 13, 16. — Vers. 16. Alii, *luminare et*, i. e. scilicet *solem*. Alii *luminare* lunam esse volunt. — Vers. 19. Pro *avidæ*, alii : *vitam columbæ tuæ*. Alexandrinus legit *thodeka*. Alii *chaiath* in utroque hemistichio reddunt *agmen*, *cœtus* : *Ne tradas agmini vitam.... cœtus pauperum tuorum*, etc. : non male. — Vers. 20. *Habitaculis*, i. e. hominibus habitantibus. Sensus duplex esse potest, prout violentiæ passive vel active sumitur; nam latibula quærunt tum injuriam patientes, tum facientes. Prius præplacet.— Vers. 21. Alii, *qui laudant*. — Vers. 23. Alii, *tumultus* (in casu nominat.)... *ascendit*, etc. : hujus recordare.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXXIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Intellectus Asaph.

In hoc Psalmo prædicitur et deploratur desolatio Jerosolymæ; et ideo dicitur in titulo, *Intellectus*, sive, ut alii vertunt, *Eruditio Asaph*, ut admoneantur Judæi diligenter cogitare et intelligere, quæ in hoc Psalmo de ipsis dicuntur. Quæstio est inter Expositores, an Psalmus intelligi debeat de persecutione Nabuchodonosoris, an Titi et Vespasiani, an Diocletiani et Maximiani, an Antichristi : nam his omnibus persecutionibus aliquo modo verba Psalmi applicari videntur. Sed verior sententia omnibus consideratis videtur eorum, qui hunc Psalmum exponunt de persecutione Antiochi Illustris, de quo agitur in libris Machabæorum; aliæ enim aliorum sententiæ non videntur commode sustineri posse. Nam tempore captivitatis Babylonicæ non deerant Prophetæ; et tamen hic dicitur : « Jam non est Propheta. » Tempore Diocletiani non fuit populus Christianus repulsus a Deo, et derelictus in finem, sed contra multis miraculis illustratus et propagatus, quod idem dici potest de tempore Antichristi : eminebit enim tunc Ecclesia in fortissimis martyribus suis; hic autem dicitur : « Ut quid Deus repulisti in finem ? » In tempus Titi et Vespasiani omnia convenire videntur; nam tunc nulli amplius erant Prophetæ in Israel, et templum incensum fuit, et facta est desolatio, quæ durabit usque in finem, et ideo hanc expositionem amplexi sunt S. Augustinus, Theodoretus et Euthymius. Sed verba hujus Psalmi non conveniunt Judæis perfidis, qui non erant oves pascuæ Dei, neque vere confitebantur Domino; sed erant inimici et rebelles; et tamen in hoc Psalmo dicitur : « Iratus est furor tuus super oves pascuæ tuæ; » et infra : « Ne tradas bestiis animas confitentes, et animas pauperum tuorum ne obliviscaris in finem; » neque Ecclesia frequentaret hunc Psalmum, si contineret voces infidelium Judæorum : quare improbabilis est expositio Theodoreti et Euthymii, qui verba Psalmi tribuunt populo Judaico. Sanctus autem Augustinus aliqua tribuit Apostolis, aliqua Judæis, alia aliis. Itaque si quis uniformem explicationem velit, et liberam ab omni scrupulo, eligat sententiam quæ totum Psalmum ad litteram exponit de persecutione Antiochi.

De qua persecutione in hoc Psalmo agatur.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1.

1. UT QUID, DEUS, REPULISTI IN FINEM? IRATUS EST FUROR TUUS SUPER OVES PASCUÆ TUÆ.

Deplorat S. Propheta in persona populi Judaici universalem illam calamitatem, qua totus populus Judaicus miserrime oppressus fuit a gentilibus sub Antiocho rege, qui dictus est Epiphanes : « Ut quid, inquit, tu Deus repulisti, » supple « populum in finem, » id est, *in æternum*, et generaliter, quasi non amplius curaturus eum, aut pro populo tuo habiturus. « Iratus est furor tuus, » id est, accensus est furor tuus « super oves pascuæ tuæ, » id est, contra populum tuum, quem singulari providentia regere solebas; ut pastor proprias oves pascit et regit. Illud, *repulisti in finem*, non significat revera Deum, fixo decreto, repulisse in æternum populum suum; sed populum dubitasse, ne forte rejectus esset in finem; et ideo lamentando dixisse : « Ut quid repulisti in finem ? » id est, quare ita te geris, ut videaris repulisse in finem ? Nam versu 20, cum dicitur in eodem Psalmo : « Animas pauperum tuorum ne obliviscaris in finem; » satis apparet non fuisse certum an essent repellendi in finem. Illud autem, *iratus est furor tuus*, in hebræo eleganti metaphora dicitur *fumavit nasus tuus*, quam metaphoram recte explicaverunt Septuaginta Interpretes.

Vers. 2.

2. MEMOR ESTO CONGREGATIONIS TUÆ, QUAM POSSEDISTI AB INITIO.

Orat idem populus Deum, ut non repellat in finem, adducens pro argumento, quod olim, id est, in egressu de Ægypto, ipse idem Deus popu-

lum Judaicum congregaverit in formam populi, dans eis magistratus, et leges, et judicia : quasi dicat, non videri bonum, ut Deus dispergat et abjiciat eum populum, quem ipse congregavit, et cui formam reipublicæ tribuit : « Memor, inquit, esto congregationis tuæ, » id est, populi a te congregati, « quem possedisti ab initio, » id est, qui nullum habuit regem et dominum ante te; sed tu primus ad initio congregationis tuæ in unam quasi rempublicam, eum possedisti, ut rex et Dominus ejus. Posset etiam illud, *ab initio*, referri ad Abraham, qui fuit pater Hebræorum; vel ad Seth, qui cœpit invocare nomen Domini, et cujus filii dicebantur « filii Dei, » ad distinctionem filiorum Cain, qui erant «filii hujus sæculi.» Sed congregatio, sive Synagoga, proprie initium habuit sub Mose, ut dictum est.

Synagoga proprie initium habuit a Moyse.

Vers. 3.

3. Redemisti virgam hæreditatis tuæ, mons Sion, in quo habitasti in eo.

Hoc est alterum argumentum quo probatur æquum esse ut Deus non repellat populum suum : quia non solum primus congregavit, et possedit eum; sed etiam in regnum exaltavit, ejiciens Chananæos ex terra promissionis, et dans eam populo suo : « Redemisti virgam hæreditatis tuæ, » id est, acquisivisti bellando sceptrum regni terræ promissionis, et proprie redemisti ejiciendo injustos possessores ab ea terra, quam promiseras Abrahæ, et nepotibus ejus, filiis Israel. Dicitur autem : « Virga hæreditatis Domini, » quia sceptrum illud, regnum terræ promissionis acquisivit Deus pro hæreditate sua, id est, pro populo suo peculiari, quem ut propriam hæreditatem, possessionem, et partem sibi vindicabat. Alii tamen volunt hac parte versiculi significari, redemptum fuisse populum a servitute Ægyptiaca, et per virgam hæreditatis suæ intelligi sceptrum regni in populum judaicum, quem Deus in hæreditatem sibi elegerat. Non desunt qui per *virgam hæreditatis* accipiant virgam dimensoriam, qua distinguebantur possessiones. Sed veteres Augustinus, Theodoretus et Euthymius per *virgam* nihil aliud nisi sceptrum regium intelligi voluerunt. Illud, *mons Sion in quo habitasti in eo,* potest referri tum ad virgam, tum ad hæreditatem. Itaque sensus erit : mons Sion est virga, « quam redemisti, » id est, mons Sion est regnum sive caput regni tui, in quo habitasti, ut rex in regia civitate sua. Vel mons Sion est regnum, sive caput regni tui, in quo habitasti, ut rex in regno. Prior sensus confirmatur ex *Psalm.* CIX : « Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion; » posterior ex *Psal.* II : « Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum ejus. »

Vers. 4.

4. Leva manus tuas in superbias eorum in finem : quanta malignatus est inimicus in sancto!

Propter causas jam dictas orat populus Dei, ut Deus convertat manum suam in hostes populi sui, et confundat superbiam eorum in perpetuum, ut non audeant ultra erigere se contra servos Dei. Fuisse autem regem Antiochum superbissimum, testatur liber I *Machab.* cap. I : « Et intravit, inquit, in sanctificationem cum superbia; » et paulo post : « Et locutus est, inquit, cum superbia magna. » Quod attinet ad verba, S. Hieronymus ex hebræo vertit : *Sublimitas pedum tuorum dissipata est usque ad finem.* Et sensus esse videtur, quod arca Dei, vel sanctuarium, in quo tanquam in scabello excelsi solii stabant pedes Dei dissipatum fuerit ab inimícis, et verba hebraica eum sensum ferre possunt. Sed recte etiam verterunt Septuaginta, unde nostra lectio translata est. Nam vox הרימה *harimah* significat *eleva,* et etiam *sublimitas*; vox פעמיך *pehhameca* significat *pedes tuos,* vel *pedum tuorum.* Septuaginta vero transtulerunt *manus tuas,* magis ad sensum quam ad verba respicientes. Et semper idem sensus est, sive dicamus, *eleva pedes tuos,* et *contere superbiam eorum*, sive *eleva manum tuam*, et *deprime superbiam eorum.* Vox למשאות *lemasshuoth* si scribatur per *shin,* significat *ad dissipationes,* et sic legit S. Hieronymus; si scribatur per *sin*, significat *superbias*, *elevationes*, et sic legunt Septuaginta Interpretes. Sequitur : « Quanta malignatus est inimicus in sancto; » ubi redditur ratio, cur justum sit ut Deus comprimat superbiam inimici, quoniam multa mala fecit in sanctuario Dei : quæ conveniunt aptissime regi Antiocho, qui, ut legimus I *Machab.* I, « spoliavit et profanavit sanctuarium Dei, » quod hoc loco Sanctum appellatur. In hebræo est : *Omne malum fecit inimicus in sanctuario.* Sed Septuaginta expresserunt hunc sensum per admirationem : « Quanta malignatus est, » id est, quanta mala fecit « inimicus in sancto, » id est, in sanctuario!

Vers. 5.

5. Et gloriati sunt, qui oderunt te, in medio solemnitatis tuæ.

Ex hoc loco præcipue deducunt aliqui Psalmum hunc esse intelligendum de Tito et Vespasiano, quoniam obsidere cœperunt Jerusalem in solemnitate Paschali : sicut enim Judæi Christum occiderunt in Paschate, sic et ipsi occisi sunt in Paschate. Sed hæc ratio non convincit, tum quia non constat de qua solemnitate loquatur hoc loco David, nam multæ erant Judæorum solemnitates : tum quia vox hebraica מועד non solum significat *tempus solemne*, sed etiam *locum sacrum*, imo etiam *pactum*, ut S. Hieronymus vertit. Denique Titus et Vespasianus non oderant Deum Judæorum, quem non noverant; sed oderant Judæos factiosos et rebelles, et sine dubio non everterunt Jerusalem propter odium Dei, sed propter odium Judæorum, quod idem dici potest de rege Babylonis. Antiochus autem Deum Judæorum oderat, et ceremonias legis, et conabatur omnes Judæos pervertere et inducere ad cultum idolorum, ut

Judæi sicut occiderunt Christum in Paschate, sic occisi sunt.

legimus I *Machab.* I. Itaque de Antiocho et militibus ejus proprie dicitur : « Et gloriati sunt rugitu et fremitu plane barbaro, » ut sonat vox hebraica. « Qui oderunt te, » id est, qui oderunt sacra tua et ceremonias legis tuæ, idque in medio solemnitatis tuæ, id est, ingressi templum et sanctuarium tuum, dum sacra solemnia peragerentur, ibi gloriati sunt, et fremuerunt (ut vertit S. Hieronymus) quasi victores capta præda.

Vers. 6.

6. Posuerunt signa sua, signa, et non cognoverunt sicut in exitu super summum.

Clarius hæc omnia vertit S. Hieronymus : *Posuerunt*, inquit, *signa sua in trophæum, manifesta in introitu desuper*, id est, posuerunt vexilla sua, quasi trophæa manifesta, in suprema parte portarum, vel turrium civitatis, unde intratur in urbem. Illud, *non cognoverunt*, legendum est per parenthesim, et in hebræo caret particula negante, et positum est secundum formam participii, ut S. Hieronymus vertit. Sed Septuaginta Interpretes in libris suis hebraicis invenerunt negationem, et mutatis punctis, ac una littera transposita, pro יודע *iwadah*, legerunt ידעו *iadegu, cognoverunt*, et addita negatione, *non cognoverunt*. Significat autem, *non cognoverunt*, hostes Dei non cognovisse quid facerent, cum civitatem et templum Dei omnipotentis ita profanarent. Illud autem, *quasi in exitu*, in hebræo est, *in introitu*; sed exitus et introitus idem sunt, nam unde intratur, inde etiam exitur. Adverbium *sicut* non est in hebræo, sed additum est ab Interpretibus declarandi causa : vere enim signa non sunt posita *in exitu*, sive in introitu, sed quasi in exitu, id est, quasi in portis ipsis, id est, in locis publicis et notissimis.

Vers. 7.

7. Quasi in sylva lignorum securibus exciderunt januas ejus in idipsum, in securi et ascia dejecerunt eam.

Pergit explicare mala quæ fecerunt hostes in Jerusalem, ac dicit eos evertisse portas ejus, « quasi in sylva lignorum » versareutur. « Securibus exciderunt januas ejus, » videlicet civitatis Jerusalem; « in idipsum, » id est, omnes simul, uno animo, uno conatu. « In securi et ascia dejecerunt eam, » videlicet ipsam Jerusalem. Id autem fecit Antiochus, qui dejecit portas et muros Jerusalem. Illud, *exciderunt*, in hebræo est ועתה, quod S. Hieronymus vertit, *et nunc;* Septuaginta Interpretes verterunt, *exciderunt*; sed nisi aliquid addatur, vel mutetur, vox illa non significat *exciderunt*, neque *et nunc*. Itaque confitendum est aliquid erroris esse in textu hebraico, qui vitio librariorum irrepserit. Et quidem qui vertunt, *et nunc*, addunt unam litteram, et faciunt ועתה *vehhatha*, *et nunc*. Qui vertendum existimant *exciderunt*, cum Septuaginta Interpretibus, non conveniunt inter se; sed alii legunt חתתו *hathatu*, alii פתחו *patthu*, alii aliter, quæ sunt valde diversa ab illa voce, quæ est in textu hebraico. Proinde existimarem posse legi *hhavath*, transponendo solum primam litteram in secundum locum. Significat enim עות *hhavath*, *invertere*, sive *evertere*, et *pervertere*, et sensus erit : « Quasi in sylva lignorum evertit, » hostis videlicet, « januas ejus in idipsum, » id est, simul et conjunctim..

Vers. 8.

8. Incenderunt igni sanctuarium tuum, in terra polluerunt tabernaculum nominis tui.

Hic unicus locus videtur impedire, quominus Psalmus intelligatur de persecutione Antiochi, cui alioqui reliqua omnia aptissime conveniunt. Sed meo judicio hic locus non impedit : quamvis enim tempore Nabuchodonosoris, et tempore Titi totum templum crematum et eversum fuerit, quod factum non est sub Antiocho, tamen tempore Antiochi portæ templi exustæ fuerunt; sic enim legimus I *Machab.* IV : « Et viderunt Machabæi sanctificationem desertam, et altare profanatum, et portas exustas, et in atriis virgulta nata, sicut in saltu, vel in montibus, et pastophoria diruta ; » et paulo post loquens Scriptura de renovatione templi : « Dedicaverunt, inquit, portas, et imposuerunt januas. » Illud igitur, *incenderunt igni sanctuarium*, potest intelligi de parte, non de toto : et videtur id satis aperte colligi ex sequentibus : nam si totum sanctuarium concremassent, non diceret David in altera parte versiculi : « In terra polluerunt tabernaculum nominis tui; » quod enim crematum fuisset, pollui non potuisset. Incenderunt ergo portas et ipsum templum, seu tabernaculum polluerunt, ponentes in eo idolum abominationis, et sacrificantes idolis, ut dicitur I *Machab.* I. Adde etiam quod in hebræo ad verbum dicitur, *posuerunt ignem in sanctuarium:* quæ verba non significant totum sanctuarium fuisse exustum, sed aliquid ejus : quid autem sanctuarii ex igne applicato consumptum fuerit, declaratur, ut diximus I *Machab.* IV, ubi dicuntur portæ fuisse exustæ, et a Machabæis reparatæ. Ait igitur : « Incenderunt igni sanctuarium tuum, » id est, hostes nostri tempore Antiochi injecerunt ignem in sanctuarium, et portis ejus exustis polluerunt idem sanctuarium, quod est habitaculum nomini tuo dicatum : « polluerunt autem in terra : » id est, polluerunt sanctuarium, quod habes in terra; quia cœleste tabernaculum polluere non potuerunt. Aliqui existimant, *polluere tabernaculum in terra*, esse *dejicere in tabernaculum in terram*, id est, *funditus destruere*; sed neque S. Hieronymus ex hebræo vertit, *in terram*, sed *in terra*; et vox hebræa חלל *chalal* non significat *dejicere*, sive *evertere*, sed *polluere* et *contaminare*, ut græci latinique verterunt.

Adaptantur hæc verba direptioni templi factæ sub Antiocho.

Vers. 9.

9. Dixerunt in corde suo cognatio eorum simul : Quiescere faciamus omnes dies festos Dei a terra.

Hæc proprie convenire videntur paganis, qui

tempore Antiochi conati sunt totis viribus delere religionem veri Dei, ut patet ex libris I *Machab.* I : « Dixerunt, inquit, in corde suo, » id est, decreverunt apud se tota natio gentilium, qui Antiocho serviebant, dicentes : « Quiescere faciamus omnes dies festos Dei a terra, » id est, contaminemus sanctuarium, repleamus omnia idolis, tollamus omnia signa religionis, et hoc modo quiescent, id est, deficient, et cessabunt omnes solemnitates Dei in terra Israel. Quod attinet ad verba, S. Hieronymus in epist. *ad Suniam et Fretellam*, testatur se vertisse ex græco, ut habet nostra editio : *Quiescere faciamus omnes dies festos Dei a terra,* quamvis non iguoraret in hebræo esse : *Incenderunt omnes dies festos Dei a terra*, et in hexaplis Origenis, versionem Septuaginta habere : *Incendamus omnes dies festos Dei a terra*; et monet has varias lectiones notandas fuisse ad marginem, sed antiquam lectionem non debuisse mutari. Itaque constat ex verbis S. Hieronymi, unam lectionem græcam fuisse καταχαύσωμεν, *quiescere faciamus*; aliam autem κατακαύσωμεν, *incendamus* : sed quoniam Septuaginta Interpretes per vocem hebraicam מועד *mohhad,* non intellexerunt *synagogas*, ut nunc recentiores intelligunt, sed *dies festos*, ἑορτὰς, probabilissimum est eos non vertisse *incendamus* (ut sonat vox hebraica, שרפו *sarephu*), sed *quiescere faciamus*, ut verbum conveniret cum nomine, non enim dies festi proprie incendi possunt, sed cessare et tolli possunt : ac per hoc Septuaginta Interpretes non reddiderunt verbum, sed sensum, explicantes metaphoram verbi hebraici; neque improbabile est lectionem græcam postea fuisse mutatam, ut cum voce hebraica consentiret. At in hexaplis erat *incendamus*, et illa erat purissima lectio Septuaginta Interpretum. Respondeo, in hexaplis ut plurimum fuisse lectionem purissimam : sed non est necesse, ut ubique esset purissima : certe Ecclesia antiqua et moderna magis probavit aliam lectionem : et S. Hieronymus aperte dicit se vertisse ex editione Septuaginta : « Quiescere faciamus, » et sic monet esse psallendum, ut Septuaginta transtulerunt.

Vers. 10. 10. SIGNA NOSTRA NON VIDIMUS; JAM NON EST PROPHETA, ET NOS NON COGNOSCET AMPLIUS.

Ponit nunc verba populi fidelis in tanta afflictione pene desperantis de auxilio Dei. Et proprie conveniunt hæc in tempora Antiochi, quando et miracula antiqua, et prophetarum oracula defecerant, ut videretur Deus non amplius cognoscere populum suum : quod de Babylonica captivitate dici non potest, cum eo tempore esset Hieremias in Jerusalem; et Daniel et Ezechiel in Babylone. Neque possum probare quod aliqui dicunt, verba hujus Psalmi non dici a populo Judaico, sed a Gentibus; hæc enim est nimis dura expositio. At, inquies, *Dan.* III, dicunt tres pueri : « Et non est in tempore hoc princeps, et dux, et propheta; » igitur in captivitate etiam Babylonica non erat propheta, ac per hoc de illa captivitate possunt intelligi hæc verba : « Jam non est propheta. » Respondeo, antequam Jerusalem everteretur a Nabuchodonosore, tempore regis Joachim, non fuisse in Babylone ullum prophetam, et de illo tempore et loco posse intelligi verba trium puerorum : sed eodem tempore erat in Jerusalem Hieremias propheta, et post captam et eversam Jerusalem toto tempore captivitatis fuerunt in captivitate Babylonica Daniel et Ezechiel prophetæ : Ezechiel enim cœpit prophetare anno quinto captivitatis Joachim regis, qui fuit annus sextus ante eversionem Jerosolymæ, et perseveravit prophetare usque ad annum vicesimum quintum captivitatis, ut dicitur *Ezech.* XL. Daniel autem propheta fuit in Babylone ab anno primo Nabuchodonosor, usque ad annum primum Cyri, id est, toto tempore captivitatis, ut dicitur *Dan.* I, et prophetare cœpit adhuc adolescens : successerunt autem Danieli Aggæus et Zacharias prophetæ. Porro Psalmus præsens cum dicit : « Jam non est Propheta, loquitur de tempore post Jerusalem vastatam et templum profanatum, ac per hoc non loquitur de captivitate Babylonica, in qua nunquam defuerunt prophetæ post civitatem vastatam et templum incensum; sed de persecutione Antiochi, quo tempore defecerunt omnino prophetæ.

Tempore captivitatis Babylonicæ non defuerunt prophetæ.

Vers. 11. 11. USQUEQUO, DEUS, IMPROPERABIT INIMICUS? IRRITAT ADVERSARIUS NOMEN? TUUM IN FINEM ?

Pergit populus Dei exorare Dei clementiam, ut memor populi sui convertat iram in adversarios, qui improperabant Deo infirmitatem, quasi non valeret salvare populum suum. Hæc videntur dici de Nicanore, qui superbe « irridebat populum Dei, et irritabat nomen Domini, » ut dicitur lib. I *Machab.* cap. VII; et de ipso rege Antiocho et rege Demetrio, et ducibus eorum inimicis Dei et populi sui, ut cognosci potest ex lib. I *Machab.*

Vers. 12. 12. UT QUID AVERTIS MANUM TUAM, ET DEXTERAM TUAM DE MEDIO SINU TUO IN FINEM?

Oraverat populus Deum, ut irasceretur in hostes suos : nunc orat ut complectatur populum suum, ut antea faciebat, et non excludat a sinu suo paterno filios suos. « Ut quid, inquit, avertis manum tuam, » sinistram videlicet, « et dexteram tuam de medio sinu tuo, » ut videlicet sinas nos cadere de sinu tuo, vel non complectaris in sinu tuo, « in finem, » id est, in perpetuum : qui enim complectitur aliquem, admovet utramque manum ad sinum; qui rejicit, vel non vult complecti, manus a sinu removet : hæc mihi videtur litteralis expositio. Alii existimant, *avertere manum a sinu*, significare non velle bona, quæ sunt in sinu, communicare cum aliis, intelligentes per sinum Dei, thesaurum bonorum omnium, qui est apud Deum. Omitto aliam expositionem,

quod *avertere manum a sinu*, sit manus post tergum convertere, in signum negantis auxilium. Pro *in finem*, in hebræo est כלה *calleh*, quam vocem S. Hieronymus vertit *consumens*; sed potest optime verti, *perfecte* et *absolute*, quod est idem cum *in fine*, præsertim si deducatur a verbo כלל *calal*, quod est *perficere*; unde כלה *callah*, *sponsa*, quia perfecta omni decore et ornatu esse solet.

Vers. 13. 13. DEUS AUTEM REX NOSTER ANTE SÆCULA, OPERATUS EST SALUTEM IN MEDIO TERRÆ.

Communis expositio litteralis est, in hoc versu et quinque sequentibus explicari potentiam, quam olim Deus ostendit tum in liberatione filiorum Israel de Ægypto, tum in creatione mundi: ut ostendat posse Deum, si velit, liberare eosdem filios Israel a præsenti calamitate. « Deus, inquit, Rex a sæculo, » id est, « Deus, Rex noster, » qui est ante sæcula Deus, « operatus est salutem, » Judæorum videlicet, « in medio terræ, » id est in terra promissionis, in quam eos introduxit, ex captivitate Pharaonica. Illud, *ante sæcula*, conjungit quidam auctor cum verbo, *operatus est salutem*; sed repugnant omnes codices hebraici, græci et latini. Omnes enim distinctionem ponunt post vocem *sæcula*: neque intelligi potest quomodo Deus ante sæcula operatus sit salutem in medio terræ, cum terra non fuerit ante sæcula: neque testimonium, quod ille adducit ex Isaia pro ipso facit: aliud enim est a sæculo, quod habetur in Isaia, aliud, ante sæcula, quod hic habetur. Multo aptius S. Augustinus conjungit cum voce *Deus*, ut sensus sit: *Rex noster, qui est ante sæcula Deus*. Illud, *in medio terræ*, exponunt nonnulli *publice* et *palam*, quod non improbo. Sed etiam verum est Palæstinam esse in medio terræ olim notæ et habitabilis: nam est in finibus Asiæ, Africæ et Europæ, ut vere dici possit esse in medio Asiæ, Africæ et Europæ. Unde etiam opus Redemptionis operatus est Salvator noster in medio terræ, ut commodissime deferretur ejus prædicatio ad omnes tres partes orbis terrarum.

Palæstina est in medio terræ olim notæ et habitabilis.

Vers. 14. 14. TU CONFIRMASTI IN VIRTUTE TUA MARE, CONTRIBULASTI CAPITA DRACONUM IN AQUIS.

Explicat quomodo Deus operatus sit salutem Judæorum, et ait: « Tu *Deus* confirmasti mare in virtute tua, » id est, potentia tua fecisti, ut mare Rubrum firmissime quasi murus consisteret, dum transirent per medium ejus divina virtute siccatum filii Israel. Et eadem potentia obruisti aquis ejusdem maris, ad locum suum revocatis, in capita Ægyptiorum, qui instar draconum filios Israel insequebantur. In hebræo habetur, *dissipasti*, sive *rupisti et divisisti in virtute tua mare*; sed Septuaginta Interpretes docere voluerunt mare Rubrum ita divisum et disruptum fuisse, ut firmissime divisum maneret, dum transiret populus Dei, quasi dicerent: Tu divisum mare confirmasti. Illud, *contribulasti*, est in Hebræo *contrivisti*, sive *confregisti*; sed Septuaginta Interpretes explicaverunt metaphoram: qui enim suffocantur in aquis, non proprie pereunt ex contritione capitis; quod ergo hebraice dictum est: *Contrivisti capita draconum*, id est, interemisti draconem; Septuaginta dixerunt: *Contribulasti capita draconum*, id est, mortifera tribulatione affecisti capita draconum.

Vers. 15. 15. TU CONFREGISTI CAPITA DRACONIS: DEDISTI EUM ESCAM POPULIS ÆTHIOPUM.

Hunc versum proprie ad Pharaonem referunt fere omnes expositores: nam in Hebræo non est idem nomen draconis in hoc versu et in superiore. In hoc enim versiculo est, לויתן *liviathan*, qui draco maximus, et princeps draconum marinorum est. Illud autem, *dedisti eum escam populis Æthiopum*, significat secundum aliquos, regnum Ægypti post submersionem Pharaonis datum fuisse in prædam Æthiopibus; secundum alios, ipsum Pharaonem, et capita ejus, id est Principes ejus mortuos, et ad littus ejectos fuisse spoliatos ab Arabibus, qui in Scriptura Æthiopes dicuntur. Denique secundum alios, ipsum Pharaonem mortuum et in littore expositum, factum esse escam corvis, qui a nigrore dicuntur populi Æthiopum. Non multum refert quid proprie his verbis significetur, dum constet explicari pœnam de Pharaone sumptam.

Vers. 16. 16. TU DIRUPISTI FONTES ET TORRENTES, TU SICCASTI FLUVIOS ETHAN.

Hic jam describitur potentia Dei, qui paulo post in deserto ex petra excitavit fontem, et rivum aquæ instar fluminis, et deinde siccavit Jordanem, ut populus transiret in terram sibi promissam. « Tu dirupisti fontes, » id est, dirupta petra fecisti scaturire fontes et torrentes. « Tu siccasti fluvios Ethan, » id est, siccasti flumen Jordanis, quod flumen maximum est: *Ethan* enim *fortem* significat; unde S. Hieronymus vertit, *flumina fortia*. Sed Interpretes cæteri relinquere maluerunt ipsam vocem Hebraicam non interpretatam.

Vers. 17. 17. TUUS EST DIES, ET TUA EST NOX; TU FABRICATUS ES AURORAM ET SOLEM.

Transit ad potentiam quam Deus in creatione monstravit: et quoniam creatio in summa complectitur duas partes principales, cœlum et terram, juxta illud *Gen.*: « In principio creavit Deus cœlum et terram, » de his duabus partibus tantum loquitur: « Tuus, inquit, est dies, et tua est nox; » et reddens rationem addit, « tu fabricatus es auroram et solem; » id est, tu fecisti initio lucem, similem auroræ, deinde quarto die fecisti solem, ut distingueret dies et noctes. In hebræo non est nomen auroræ, sed nomen luminis, sive lucis, ut etiam in græco textu. Et quidem multi per lumen hoc intelligunt lunam, ut sensus sit: *Tu fecisti lunam et solem*; et quoniam hic videba-

tur inversus ordo, correxerunt aliqui, et legerunt *solem et lunam*, et sic legit S. Augustinus; sed Interpres noster recte vertit, *auroram et solem*, quoniam explicare voluit lucem, quam Deus initio creavit, non fuisse solis neque lunæ, sed simplicem lucem, quæ præcedebat solis creationem, quasi quædam aurora mundi.

Lux solem præcedens in creatione qualis fuerit.

Vers. 18. 18. TU FECISTI OMNES TERMINOS TERRÆ, ÆSTATEM ET VER; TU PLASMASTI EA.

Attigit creationem cœli mentione facta lucis et solis; nunc attingit creationem terræ, dicens: « Tu fecisti omnes terminos terræ, » id est, tu fecisti totam terram usque ad omnes ejus ultimos fines, id est ab ortu ad occasum, ab Aquilone ad Austrum. « Æstatem et ver tu plasmasti, » id est, tu fecisti vicissitudines temporum, in quibus terra nunc fructus concipit, nunc parit: nam in fine æstatis, id est in septembri, in terra promissionis reconduntur omnes fructus: et tunc incipit terra iterum concipere et præparare se ad novum partum: et initio veris iterum incipit parere flores, ac deinde fructus. S. Hieronymus vertit, *æstatem et hiemem tu plasmasti*; et vere vox hebraica *hiemem* significat, ut perspicuum est ex *Gen.* VIII, 22. Et ideo existimamus hic accipiendam esse æstatem pro fine æstatis, quo terra deposito onere iterum concipere incipit: et ver pro finem hiemis, sive initio veris, quando flores apparere incipiunt.

Vers. 19. 19. MEMOR ESTO HUJUS, INIMICUS IMPROPERAVIT DOMINO: ET POPULUS INSIPIENS INCITAVIT NOMEN TUUM.

Explicata potentia Dei redit ad orationem, ac precatur ut Deus dignetur recordari, quemadmodum inimicus blasphemaverit Deum, quasi impotentem et infirmum. Videntur autem verba hujus versiculi et cæterorum usque ad finem alludere ad superbiam Antiochi, de qua dicitur lib. I *Machab.* cap. I: « Et locutus est cum superbia magna; » et lib. II, cap. V, cum dixisset Scriptura: « Antiochum indigne contrectasse sacra vasa, et templum diripuisse, » addit: « Igitur Antiochus mille et octingentis ablatis a templo talentis, velociter Antiochiam reversus est, existimans se præ superbia terram ad navigandum, pelagus vero ad iter agendum deducturum propter mentis elationem. » Ait igitur Psalmista: « Memor esto hujus, » id est, recordare, Domine, hujus rei quam dicturus sum: « Inimicus improperavit Domino, » id est, hostis noster improperavit tibi Domino impotentiam: « Et populus ejus insipiens incitavit » blasphemando « nomen tuum. »

Vers. 20. 20. NE TRADAS BESTIIS ANIMAS CONFITENTES TIBI, ET ANIMAS PAUPERUM TUORUM NE OBLIVISCARIS IN FINEM.

Hinc etiam cognosci potest hunc Psalmum scriptum esse magis contra Antiochum, quam contra Nabuchodonosorem, vel Titum, aut Vespasianum: siquidem tempore Antiochi sæpe fuerunt in maximo periculo Judæi ne omnino in manus ejus devenirent, et vel occiderentur omnes, vel captivi abducerentur: et ideo orabant, « ut non traderentur bestiis devorandi, » id est, Antiocho et militibus ejus penitus destruendi: sicut revera nunquam fuerunt universaliter ab Antiocho subjugati. At Nabuchodonosor, et Titus, et Vespasianus universaliter Judæos oppresserunt partim occidendo, partim captivos abducendo. « Ne tradas, inquit, bestiis, » id est, hominibus insipientibus et crudelibus more ferarum, « animas confitentes tibi, » id est, homines qui te colunt, et confitentur laudes tuas; et easdem « animas pauperum tuorum ne obliviscaris in finem, » id est, ne obliviscaris defendere et liberare animas pauperum tuorum, qui ad januam misericordiæ tuæ panem mendicant. In hebræo, pro *confitentes tibi*, nunc est *thoreca*, quod S. Hieronymis vertit: *Eruditos in lege tua*; alii, *turturis tuæ*; sed Septuaginta Interpretes non legerunt *thoreca*, sed *thodeca*; fuit autem facillimum librariis ob similitudinem litterarum *resh* et *daleth*, scribere *thoreca*, pro *thodeca*; neque est causa cur anteponamus textum, quem nunc habemus, textui quem habuerunt Septuaginta Interpretes: neque est in sensu diversitas; nam per turtures posset intelligi populus Dei gemens et confitens Deo tribulationem suam.

Vers. 21. 21. RESPICE IN TESTAMENTUM TUUM, QUIA REPLETI SUNT, QUI OBSCURATI SUNT TERRÆ, DOMIBUS INIQUITATUM.

Adducit duo alia argumenta ad placandum Deum, unum ex parte fœderis initi cum Patribus, alterum ex iniquitate adversariorum, qui cum essent homines vilissimi, obtinebant injuste palatia ipsorum: « Respice, inquit, in testamentum tuum, » si non vis nos respicere, saltem respice pactum, sive testamentum, quod fecisti cum Patribus nostris, ut esses nobis in Deum nosque protegeres atque defenderes in terra, quam nobis dedisti. Quoniam, « qui obscurati sunt terræ, » id est, qui obscuri sunt in terra, viles et barbari homines. « Repleti sunt domibus iniquitatum, » id est, abundant jam domibus, sive palatiis inique nobis ereptis. Illud, *obscurati terræ*, obscurum est, et ideo variis modis exponitur; sed res non est magni momenti et facile est, ut latinus Interpres dixerit *obscurati*, pro *obscuri*. *Obscuri* autem *terræ* ii dicuntur, qui non sunt ullius nominis in terra. Illud autem, *domibus*, in hebræo non est *domibus*, sed נאות חמס *neoth chamos*, id est, *habitationibus desiderabilibus* et pulchris, qualia sunt egregia palatia.

Vers. 22. 22. NE AVERTATUR HUMILIS FACTUS CONFUSUS; PAUPER ET INOPS LAUDABUNT NOMEN TUUM.

Pergit in oratione, ac petit ne humilis populus

cogatur reverti ab orando Deo confusus, si non impetraverit quod postulat : et rationem reddit cur non debeat dimitti confusus, quoniam ipse est qui laudare solet nomen Domini. « Ne avertatur, » quasi a te repulsus et rejectus, « humilis factus confusus, » id est, ne avertatur confusus is qui se humiliat coram te. Illud enim, *factus,* conjungitur cum voce *humilis :* unica enim vox est tum in hebræo, tum in græco, pro eo quod nos habemus : *Humilis factus.* « Pauper et inops laudabunt nomen tuum, » id est, ne dimittas humilem confusum, quoniam humilis, qualis est « pauper, et inops laudabunt nomen tuum, » quod a divitibus et superbis despicitur.

Vers. 23. 23. EXURGE, DEUS, JUDICA CAUSAM TUAM; MEMOR ESTO IMPROPERIORUM TUORUM, EORUM QUÆ AB INSIPIENTE SUNT TOTA DIE.

Addit aliam rationem, quoniam causa populi est causa Dei; quoniam improperia, quæ dicuntur ab inimicis, in ipsum Deum recidunt. « Exurge, inquit, Deus, judica causam tuam, » id est, defende causam tuam : nam in hebræo est ad verbum, *litiga litem tuam,* hoc est, sis tu patronus causæ tuæ. « Memor esto improperiorum tuorum, quæ ab insipiente sunt tota die, » id est, quæ jugiter in te jactantur ab insipientibus populis, inimicis tuis. Illud, *judica causam tuam,* quamvis ad litteram ex hebræo significet, *litiga litem tuam,* tamen quia Deus non potest litigare nisi apud tribunal justitiæ suæ, cum non habeat superiorem, ideo ad ipsum pertinet judicare, id est, judicium ferre de lite, quam habet cum iniquis; proinde versio Septuaginta et Vulgatæ editionis habet : « Judica causam tuam. » S. Augustinus legit, *judica causam meam,* sed nescio quid secutus sit : nam hebræus et græcus codex habet secundam personam, et sic invenitur in latinis libris.

24. NE OBLIVISCARIS VOCES INIMICORUM TUORUM : SUPERBIA EORUM QUI TE ODERUNT, ASCENDIT SEMPER. Vers. 24.

Concludit rogans Deum, ut non obliviscatur punire hostes suos, quia illi non obliviscuntur peccare. « Ne obliviscaris, inquit, voces inimicorum tuorum, » id est, ne impunitas dimittas blasphemias inimicorum tuorum, « quoniam superbia eorum, qui te oderunt, ascendit semper, » id est, superbæ voces inimicorum tuorum nunquam cessant, sed jugiter ascendunt a linguis eorum, tanquam scintillæ a fornace maligni cordis eorum. Illud, *inimicorum,* in græcis libris est, *servorum,* sive *supplicum tuorum;* et sic etiam legit S. Augustinus. Sed in hebræo est « inimicorum, » et sic etiam vertisse Septuaginta Interpretes testatur S. Hieronymus in Epist. *ad Suniam et Fretellam* : proinde necesse est in textibus græcis irrepsisse errorem et positum esse ἱκετῶν pro ἐχθρῶν. Illud, *superbia eorum,* in hebræo est, *sonitus,* sive *tumultus insurgentium in te.* Ex quo intelligimus, per *superbiam* hoc loco accipiendam esse vocem superbam et elatam, ut diximus.

PSALMUS LXXV

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *In finem,* Ne corrumpas, *Psalmus Cantici Asaph.*	V. s. h. — *Victori,* Non disperdas, *Psalmus Asaph Cantici.*
2. Confitebimur tibi, Deus : confitebimur, et invocabimus nomen tuum :	Confitebimur tibi, Deus, confitebimur, et juxta nomen tuum narrabunt mirabilia tua.
Nrarabimus mirabilia tua. 3. Cum accepero tempus, ego justitias judicabo.	Cum accepero tempus [*h. condictum*], ego recta judicabo.
4. Liquefacta est terra, et omnes qui habitant in ea : ego confirmavi columnas ejus.	Dissolvetur terra cum omnibus habitatoribus suis, ego appendi columnas ejus. SEMPER.
5. Dixi iniquis : Nolite inique agere, et delinquentibus : Nolite exaltare cornu.	Dixi inique agentibus, nolite inique agere : et impiis, nolite exaltare cornu.
6. Nolite extollere in altum cornu vestrum; nolite loqui adversus Deum iniquitatem.	Nolite exaltare in excelsum cornu vestrum : loquentes in cervice veteri.
7. Quia neque ab oriente, neque ab occidente, neque a desertis montibus :	Quia neque ab oriente, neque ab occidente : neque a solitudine montium.
8. Quoniam Deus judex est.	Sed Deus judex : hunc humiliabit, et hunc exaltabit.
Hunc humiliat, et hunc exaltat : quia calix in manu Domini vini meri plenus mixto.	Quia calix in manu Domini, et vino meraco ad plenum mixtus, et propinabit ex eo :
Et inclinavit ex hoc in hoc : verumtamen fæx ejus non est exinanita : bibent omnes peccatores terræ.	Verumtamen fæces ejus potabunt [al. *epotabunt*] bibentes omnes impii terræ.

10. Ego autem annuntiabo in sæculum : cantabo Deo Jacob.

11. Et omnia cornua peccatorum confringam; et exaltabuntur cornua justi.

Ego autem annuntiabo in sempiternum : cantabo [*h. psallam*] Deo Jacob :

Et omnia cornua impiorum confringam; exaltabuntur cornua justi.

Argumentum. — Strophæ tres, quarum prima præludium, tertia conclusio est carminis : vers. 2-4, laudamus te, o Jova, qui auxilium nobis promisisti; 5-9, nolite gloriari, barbari, mox gravissimo supplicio afficiendi; 10-11, laudibus efferamus Jovam, suorum vindicem. Compositus videtur Psalmus exorto Assyriaco bello, ejusque auctor vixissse temporibus Isaiæ et Hiskiæ : cf. II *Chron.* XXXII, 7-8.

1. Præcentori, *Ne perdas* (cf. *Ps.* LVII, 1), carmen Asaphi, canticum.

2. Celebramus te, Deus, celebramus,
et (quia) propinquum est nomen tuum;
narrant (homines) miranda facinora tua.
3. « Nam, *ait Dominus*, prehendam tempus statutum,
et tunc ego recte judicabo.
4. Dissolvuntur terra omnesque incolæ ejus,
ego firmas teneo columnas ejus. »

5. Dico insolentibus : Ne sitis insolentes;
et improbis : Ne efferatis cornu (superbiatis).
6. Ne efferatis in altum cornu vestrum,
neve loquamini collo *arroganti* proterva.
7. Neque enim ab ortu, neque ab occasu,
neque a deserto montium :
8. Sed Deus est judex;
hunc deprimit, et illum evehit.
9. Nam calix *est* in manu Jovæ,
et vino æstuat, plenus est mixtione,
et effundit *Jova* ex illo (propinat illud),
etiam fæces ejus haurient,
bibent omnes improbi terræ.

10. Ego vero annuntiabo perpetuo (hoc Dei judicium),
psallam Jacobi Deo.
11. Et omnia cornua improborum succidam,
efferentur cornua justi.

NOTÆ.

Vers. 2. *Propinquum*, quod alii capiunt subjective, *q. d.* Nomen tuum proximum est cordi et labiis nostris : ita Alexandrini. Alii objective : Deus in eo est ut præsentem se nobis liberandis exhibeat, ita ut te celebrandi novam causam habeamus. — Vers. 3. *Prehendam,* non prætermittam, eo utar. Cf. *Is.* x, 12. — Vers. 6. Alii, *collo protervo*. — Vers. 7. Quid subaudiendum? Alii : *aliquis judex* aut *dominus*. Septentrionem versus nulli tunc erant hostes Hebræorum. Alii : *erit salus vobis*. *Deserto,* puta Arabiæ, in quo sunt montana sinaitica. — Vers. 9. *Calix,* judicii symbolum, utpote in quo singulis sua portio assignatur. *Vino* : alii, *et vinum* in eo *æstuat*. *Mixtione,* vino aromatibus mixto, quæ aromata vim ejus augent. Rosenmullerus, *vino infuso,* quemadmodum Græci suo κερᾶν, sive κεράσαι, et Latini suo *miscere* utuntur, pro *infundere* simpliciter in calicem et *bibendum porrigere,* quando nulla liquoris peregrini intervenit mixtio,

Etiam, vel *profecto*. Vim tamen huic voci propriam, puta *nonnisi, tantum*, servare potes, si reddas : Improbi *tantum fæces ejus*, etc.; vel : Id unum agere possunt impii, scil. ut bibant fæces ejus. — Vers. 11 Maurero et aliis afferuntur hic verba Dei.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXXIV.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, Ne corrumpas *Psalmus Cantici Asaph*.

Omnes partes hujus tituli sunt alibi explicatæ, si tamen plane explicari possunt. Tanta est enim titulorum obscuritas, ut divinatore opus sit potius, quam explicatore. Argumentum est admonitio ad humanum genus, ut juste vivant omnes, et superbiæ tumorem deponant, quoniam imminet judicium Dei severissimum atque justissimum. Videtur autem Psalmus compositus per modum dialogismi; quamvis non indicetur mutatio personarum, nisi per ipsa verba, quæ nunc populi justorum, nunc Prophetæ, nunc Dei esse ipsa se produnt.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. CONFITEBIMUR TIBI, DEUS : CONFITEBIMUR ET INVOCABIMUS NOMEN TUUM.

Vers. 2. 2. NARRABIMUS MIRABILIA TUA. CUM ACCEPERO TEMPUS, EGO JUSTITIAS JUDICABO.

Vox est populi electi qui ex notitia Dei, quam habet præ cæteris hominibus, dicit suum officium esse laudare, orare et prædicare Deum. « Confitebimur, inquit, tibi, » id est, laudabimus te; « confitebimur et invocabimus nomen tuum, » id est, non solum laudabimus in hac vita, sed etiam invocabimus : pura enim laudatio non est vitæ præsentis, sed futuræ. « Narrabimus mirabilia tua, » id est, non solum laudabimus in corde nostro, et orabimus, sed etiam prædicabimus aliis omnibus « mirabilia opera tua, » ut etiam cæteri discant timere et amare te. Quod attinet ad verba, non levis difficultas est. Nam in hebræo pro *invocabimus nomen tuum*, legitur ad verbum, *et propinquum nomen tuum*. Verisimile est Septuaginta legisse, *vekaro beshimaca, et invocare in nomine tuo*; non autem, ut nunc habetur, *vekarob shemeca, et propinquum nomen tuum*. Facile enim fuit librariis conjungere litteram primam vocabuli sequentis cum ultima præcedentis. « Cum accepero tempus, ego justitias judicabo. » Hæc est pars versiculi secundi, et continet verba Dei summi Judicis, qui approbans verba justorum, promittit suo tempore se redditurum illis præmium, ut etiam impiis non confitentibus nec invocantibus, pœnam. « Cum, inquit, accepero tempus, » id est, cum venerit hora ab æternitate determinata judicii mei, « tunc ego justitias judicabo, » id est, justissime sive rectissime judicabo. Diem judicii, ut etiam horam, esse certo definita docet Apostolus, *Act.* cap. XVII : «Nunc inquit, annuntiat hominibus, ut omnes ubique pœnitentiam agant, eo quod statuit diem, in quo judicaturus est orbem in æquitate in viro, quam statuit, fidem præbens omnibus, suscitans eum a morte.» Docet S. Joannes in *Apocal.* cap. XIV : «Timete Deum, et date illi honorem, quia venit hora judicii.» Magnæ gratiæ, ut inquit S. Augustinus, agendæ sunt Deo, quod non statim post peccatum judicat, sed exspectat homines ad pœnitentiam, interim exhortari et invitare non cessans multis et variis modis, donec statuta dies et hora adveniant. Illud, *justitias judicabo*, non significat Deum judicaturum opera justa, ut aliqui existimant, sed Deum recte judicaturum : nam eadem vox hebræa, *mescarim*, habetur in *Psalm.* LVII : « Si recte utique justitiam loquimini, recta judicate, filii hominum. » Quod hic dixit « justitias, ibi dixit recta; » et sicut ibi sensus est: Justam sententiam proferte; ita hic sensus est : Justam sententiam proferam.

Dies judicii determinatus et certo definitus.

Vers. 3. 3. LIQUEFACTA EST TERRA, ET OMNES QUI HABITANT IN EA : EGO CONFIRMAVI COLUMNAS EJUS.

Iterum loquitur populus justorum dicens : Si juste judicabis, Domine, quis sustinebit? nam « liquefacta est terra, » id est, defluxit, corrupta est, dissipata est propter iniquitates habitantium in ea; « et omnes habitantes in ea » deflexerunt et corrupti sunt; non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. Respondet Dominus : « Ego confirmavi columnas ejus, » quasi dicat : Non omnis terra omnino corrupta est; nam ego confirmavi columnas ejus, viros perfectos, ob quos terra subsistit; semper enim habuit Deus servos suos electos et perfectos. Nam *Gen.* VI, ubi dicitur : « Terra corrupta ob iniquitates inhabitantium; » ibi dicitur : « Noe vir justus atque perfectus. »

Vers. 4. 4. DIXI INIQUIS : NOLITE INIQUE AGERE; ET DELINQUENTIBUS : NOLITE EXALTARE CORNU.

Vers. 5. 5. NOLITE EXTOLLERE IN ALTUM CORNU VESTRUM, NOLITE LOQUI ADVERSUS DEUM INIQUITATEM.

Nunc jam loquitur Propheta, ut unus de nu-

mero justorum, et admonet iniquos ut desinant ab iniquitate, cum adhuc spes remaneat salutis, et propterea differatur judicium, ut locus sit pœnitentiæ. « Dixi, inquit, iniquis : Nolite inique agere, » id est, nolite perseverare in iniquitate. Verba hebraica possent etiam verti : *Dixi stultis : Nolite stultescere*, sed quanquam interpretatio Septuaginta Seniorum optima est, quam etiam in sua versione secutus est S. Hieronymus, tamen utraque vera est. Omnes enim iniqui stulti sunt, cum errent a vero itinere, et ridentes ac ludentes ruant in præcipitium. Addit Propheta, « et delinquentibus : Nolite exaltare cornu, » id est, dixi delinquentibus : Nolite gloriari in iniquitate, nolite superbe defendere peccata vestra. Cornu enim superbiam significat, et illi longius a salute recedunt, qui non solum peccant, sed etiam glorientur, cum malefecerint, et laudari volunt in sceleribus suis : « Nolite extollere in altum cornu vestrum, » id est, nolite in profundum malorum tam alte descendere, ut etiam Deum contemnatis, et in ipsum Deum verba blasphemiæ. Vox hebræa, ut nunc legitur, non habet, *adversus Deum* : sed, ut S. Hieronymus vertit, *in cervice veteri*; vel, ut alii legunt, *collo duro*. Sed Septuaginta non videntur legisse *betsavar*, sed *betsur*, quod est unum ex nominibus Dei, et proprie significat *petram*, quia Deus fortissimus est; et per vocem *hathak*, quæ significat *durum*, non intellexerunt Septuaginta collum *durum*, sed verba dura et iniqua, et ideo verterunt : *Nolite loqui adversus petram verba dura et iniqua*, id est, adversus Deum fortissimum verba dura, id est iniqua, quales sunt blasphemiæ. Et sane eleganter alludit Propheta a verbis duris ad petram duram; quasi dicat : Nolite contendere verbis duris cum Deo, qui est petra durissima; quia petra conteret vos, et verba vestra inania esse monstrabit.

Vers. 6. 6. QUIA NEQUE AB ORIENTE, NEQUE AB OCCIDENTE, NEQUE A DESERTIS MONTIBUS : QUONIAM DEUS JUDEX EST.

Reddit rationem, cur non oporteat adversus Deum loqui iniquitatem; quia videlicet ab illius judicio nusquam erit effugium : non enim « ab oriente » judicabit, ut possis fugere in occidentem : « neque ab occidente, » ut possis latere in oriente; « neque a desertis montibus, » ut abscondas te in aliqua valle inter arborum ramos. Iste enim « Judex Deus est, » qui ubique est, et nullo excluditur loco cum nullum occupet locum. Ita S. Augustinus. Alii exponunt, quia neque ab oriente exspectandum est auxilium, neque ab occidente, neque a desertis montium, « quia Deus Judex est, » cui nemo resistere potest.

Deus ubique est.

Vers. 7. 7. HUNC HUMILIAT, ET HUNC EAXLTAT; QUIA CALIX IN MANU DOMINI VINI MERI PLENUS MIXTO.

Vers. 8. 8. ET INCLINAVIT EX HOC IN HOC : VERUMTAMEN FÆX EJUS NON EST EXINANITA; BIBENT OMNES PECCATORES TERRÆ.

Dixerat non esse effugium a judicio Dei; nunc declarat dicens, « hunc humiliat, » superbum videlicet; « et hunc exaltat, » scilicet humilem. « Quia calix in manu Domini vini meri, » id est, quia in potestate Dei est justitia vindicativa, quæ dum peccatores superbos punit, simul exaltat, et consolatur justos humiles, quos ab oppressione impiorum liberat. Porro « calix vini meri » dicitur justitia vindicativa in Scripturis passim, ut *Isai.* LI, *Hierem.* XXV, *Thren.* IV, *Ezech.* XXIII, *Apocal.* XIV, et alibi. Ratio hujus metaphoræ est, quoniam vinum merum epotum debilitat adeo totum hominem, ut nec sciat, nec possit se juvare : ebrius enim amittit judicium, tremit, cadit, soporatur. Qui punitur ab homine sæpe remedium habet, vel favoris, vel fugæ, vel violentiæ : qui autem punitur a Deo, tanquam multo vino mero inebriatus, repente cadit, et omni prorsus remedio caret. Addit Propheta, « plenus mixto, » id est, plenus est calix Domini non simplici vino unius generis, sed mixtione variorum generum vini meri, quia mixtione non temperatur vinum, sed fortius redditur. Id significat justitiam Dei vindicativam abundare multitudine et varietate pœnarum. « Ignis et sulphur, et spiritus procellarum pars calicis eorum, » *Psalm.* X. Aliqui dicunt vinum calicis Dei dici mixtum, quia turbidum, aut fæculentum. Alii mixtum interpretantur, « infusum, » quia miscere vinum, aliquando significat « infundere. » Aliqui fingunt duos calices, unum plenum mero, alium plenum mixto; sed quod nos diximus probabilius videtur, et plures habet auctores. « Et inclinavit ex hoc in hoc, » id est, jam Deus propinavit multis hunc calicem iræ suæ, inclinavit calicem ex hoc ore in hoc os, transtulit ad varias gentes, punivit Sodomitas, Chaldæos, Ægyptios et alios. « Verumtamen fæx ejus non est exinanita, » id est, adhuc remanet gravissima pars justitiæ vindicativæ, quæ servatur in diem ultimi judicii, et tunc « ex ea bibent omnes peccatores terræ. » Tunc enim non erit amplius locus misericordiæ, sed omnes, qui peccatores in illa die invenientur, cogentur bibere fæces calicis iræ Domini.

Calix vini meri est justitia vindictativa.

9. EGO AUTEM ANNUNTIABO IN SÆCULUM, CANTABO DEO JACOB. Vers. 9.

Vox hæc Prophetæ est, qui descripto judicio Dei et supplicio impiorum, pollicetur se annuntiaturum laudes Dei in æternum. Illi, inquit, bibent calicem iræ Dei : « Ego autem » liberatus per gratiam Dei, « annuntiabo in sæculum; » deinde declarans, quomodo annuntiabit : « Cantabo, inquit, Deo Jacob; » hæc erit annuntiatio mea hymnus laudis et gratiarum actionis « Deo Jacob, » quem in æternum cantabo.

Vers. 10. 10. ET OMNIA CORNUA PECCATORUM CONFRINGAM, ET EXULTABUNTUR CORNUA JUSTI.

Hæc Dei vox est, qui subjungit et concludit Psalmum, dicens : Et ego « confringam omnia cornua peccatorum, » omnem superbiam, omnem gloriam, omnem potentiam. « Et exaltabuntur cornua justi ; » et faciam ut exaltetur gloria, et potentia justi cujuscumque, sed præcipue Christi, qui sic fuit eminenter justus, ut multos justificaverit, ut dicitur *Isai.* LII : « Justificabit ipse justus servus meus multos. » Posset hic versiculus conjungi cum superiore, ita ut Propheta intelligatur utrumque dicere : « Annuntiabo in sæculum, et omnia cornua peccatorum confringam. » Dicitur enim confringere cornua peccatorum non solum, qui reipsa peccatores humiliat, sed etiam qui denuntiat peccatores humiliandos esse, ad quem modum dicitur Hieremias constitutus « super gentes, et regna, ut destruat et evellat, ædificet et plantet, » *Hierem.* I. Videtur tamen prior expositio magis accommodata huic Psalmo, qui secundum formam dialogismi compositus est, ut S. Hieronymus in *Commentario* docet.

PSALMUS LXXVI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — 1. *In finem,* In laudibus, *Psalmus Asaph, Canticum ad Assyrios.*	V. S. H. — *Victori,* In Psalteriis [*h. carminibus*] *Psalmus Asaph Cantici.*
2. Notus in Judæa Deus; in Israel magnum nomen ejus.	Cognoscitur in Judæa Deus : in Israel magnum nomen ejus.
3. Et factus est in pace locus ejus, et habitatio ejus in Sion.	Et erit in Salem tabernaculum ejus, et habitatio ejus in Sion.
4. Ibi confregit potentias arcuum, scutum, gladium et bellum.	Ibi confregit volatilia arcus [*h. diaboli arcum*], scutum, et gladium, et bellum. SEMPER :
5. Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis :	Lumen tu es magnifice a montibus captivitatis.
6. Turbati sunt omnes insipientes corde. Dormierunt somnum suum, et nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis.	Spoliati sunt superbi corde : dormitaverunt somnum suum, et non invenerunt omnes viri exercitus manus suas.
7. Ab increpatione tua, Deus Jacob, dormitaverunt qui ascenderunt equos.	Ab increpatione tua, Deus Jacob, consopitus est currus [al. *et currus*] et equus.
8. Tu terribilis es, et quis resistet tibi? ex tunc ira tua.	Tu terribilis es, et quis stabit adversum te? ex tunc ira tua.
9. De cœlo auditum fecisti judicium : terra tremuit et quievit.	De cœlo annuntiabis [*h. auditum fecisti*] judicium : terra timens et tacebit.
10. Cum exsurgeret in judicium Deus, ut salvos faceret omnes mansuetos terræ.	Cum surrexerit ad judicium Deus, ut salvos faciat omnes mites terræ. SEMPER.
11. Quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi, et reliquiæ cogitationis diem festum agent tibi.	Quia ira hominis confitebitur tibi : reliquiis irarum accingeris.
12. Vovete, et reddite Domino Deo vestro, omnes qui in circuitu ejus affertis munera :	Vovete et reddite Domino Deo vestro, omnes qui in circuitu ejus sunt, offerent dona terribili :
Terribili, 13. et ei qui aufert spiritum principum, terribili apud reges terræ.	Auferenti spiritum ducum : terribili regibus terræ.

Argumentum. — Epinicium atque gratiarum actio propter victoriam juvante Deo ab hostibus reportatam, eamdemque illam, ut opinor, quam superiore Psalmo speraverant. Strophæ tres : vers. 2-4, magnum est nomen Dei potentissimi : est exordium; 5-11, res ipsa fusius et poetice narratur; 11-13, gratiarum actio.

1. Præcentori, fidibus *canendum*, carmen Asaphi, canticum.

2. Notus *est* in Juda Deus,
in Israele magnum *est* nomen ejus.

3. Et est in Salem tabernaculum ejus,
et habitaculum ejus in Sione.
4. Ibi confregit fulmina arcus (poet. *sagittas*),
clypeum, et gladium, et bellum.

5. Illustris tu *es*, magnificus
præ (vel *e*) montibus ferarum.
6. *Armis* spoliati sunt heroes animosi,
dormitant somnum suum (æternum),
nec invenerunt omnes viri fortes manus suas.
7. Ab (propter) increpatione tua, Deus Jacobi,
somno obruitur et currus et eques.
8. Tu, terribilis tu *es*,
et quis stabit coram te, ex quo (statim ac) *exarserit* ira tua?
9. E cœlis audire fecisti sententiam (in Sennacheribum):
terra timuit, et quieta fuit,
10. Cum surrexit ad judicium Deus,
ut salvaret omnes afflictos (seu *mansuetos*) terræ.
11. Nam (sane) furor hominis laudat te,
residuo irarum te accingis.

12. Vota facite et solvite Jovæ, Deo vestro (o Israelitæ),
omnes qui sunt circa eum offerant munera terribili.
13. Abscindit *Deus* spiritum (superbiam) principum,
terribilis regibus terræ.

NOTÆ.

Vers. 2. *Notus,* recenti victoria. — *Salem,* Hierosolyma. Verbis ludit; nam *Salem* propr. est *pax* : hinc non male Alexandrinus vertit, *fuit in pace,* i. e. incolume. — Vers. 4. Hengstenberg pro *fulmina* vertit *flammas.* — Vers. 5. Magna sententiarum varietas. Ewaldus, *splendidior tu* es, *magnificentior, quam montes prædæ,* hostium arces prædatoriæ : *tu,* i. e. o Jova, invisibilis licet; Maurer, o Sion (vers. 3), Dei sedes. Ita Prophetæ Niniven et Babylonem vocant leonum et leopardorum antra. Alius, *illustris tu* es, o Jova, *splendidus,* quasi sol oriens *e montibus*, qui sunt *ferarum* latibula. Alius priores versiculi sequentis voces ad vers. 5 trahendo sensum commodissimum efficit, *ex montibus prædæ extracti sunt heroes animosi.* — Vers. 6. *Manus,* etc., i. e. suis viribus uti præ terrore non sciverunt. Cf. *Nahum.* III, 18; II *Reg.* XIX, 35; *Is.* X, 32. — Vers. 11. *Nam* ad omne quod præcedit refertur. Sensus : Nascitur tibi laus ex domato a te furore hostium, qui ad te se convertunt : ita Vulgatus, qui pro *te accingis,* legit *thachegok,* a verbo *chagag.* Aliter Hengstenberg : Vanus hominum furor iræ Dei præbet tum ansam, tum celebrationis materiam, quando nimirum iste hominum furor efficit, ut Deus instar herois ira succensi, residuum irarum apparatum, tanquam arma, producat, eodemque gladio et pharetra se accingat. — Vers. 12. *Omnes qui,* etc., gentiles Israelitarum vicini.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXXV.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, In laudibus, *Psalmus Asaph, Canticum ad Assyrios.*

Propter ultima verba tituli, *Canticum ad Assyrios,* quæ non sunt in codice hebraico, existimant Theodoretus, Euthymius, et multi recentiores in hoc Psalmo prædici victoriam, quam obtinuit Ezechias de Sennacherib rege

Assyriorum. Sed non dubium est altiore sensu prædici victoriam electorum Dei adversus omnes hostes tum visibiles, tum invisibiles.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1.

1. NOTUS IN JUDÆA DEUS, IN ISRAEL MAGNUM NOMEN EJUS.

Propter hæc verba valde superbiunt carnales Judæi, sed frustra. « Notus enim erat Deus in Judæa » terrena, quando in ea degebant prophetæ et populus prophetis acquiescens : et pari ratione, « in Israel » secundum carnem magnum erat nomen Dei, quando populus Israel non solum carne, sed etiam corde circumcidebatur : sed posteaquam Deum Filium, quem omnes prophetæ annuntiaverant, negaverunt, et ejus populus esse desierunt; non est amplius in Judæa terrena notus Deus; neque in Israel secundum carnem, magnum est nomen ejus. Quia tamen hic Psalmus in titulo habet, « in finem, » et ideo respicit Christum, qui est finis legis, et usque in finem mundi canendus est; nunc etiam verum est, et semper erit verum, quod hic dicitur : « Notus in Judæa Deus, in Israel magnum nomen ejus. » Sed per Judæam Ecclesia accipienda est, in qua sunt veri Judæi, circumcisi corde, non carne de quibus Apostolus *ad Rom.* II : « Non qui in manifesto Judæus est, neque quæ in manifesto in carne est circumcisio; sed qui in abscondito Judæus est, et circumcisio cordis in spiritu, non littera. » Et cap. IX : « Non omnes, qui ex Israel, hi sunt Israelitæ, » etc. In Ecclesia igitur christiana notus Deus est; et in populo christiano magnum est nomen ejus : major enim sapientia est in parvulis Christianis callentibus brevissimum catechismum, quam olim fuerit in philosophis Gentium, vel in magistris in Israel. Sed præcipue notus Deus est viris perfectis in Ecclesia Dei, qui totos se contemplationi rerum divinarum dediderunt, et ex contemplatione in confessionem divinæ magnitudinis toto corde erumpunt. Judæa enim confessionem significat.

Notus in Judæa Deus quomodo nunc etiam sit.

Vers. 2.

2. ET FACTUM EST IN PACE LOCUS EJUS, ET HABITATIO EJUS IN SION.

Ad litteram redditur ratio cur in Judæa potius, quam in aliis locis olim Deus notus esset : quia videlicet Jerusalem quasi regiam suam; et Sion quasi arcem sibi Deus elegerat. « Et factus est, inquit, in pace locus ejus, » id est, Deus elegit sibi locum peculiarem, in quo tabernaculum suum collocaret, in civitate Salem, quæ pacem significat : « Et habitatio ejus in Sion, » id est, elegit sibi habitationem in Sion; quæ est pars altissima et nobilissima civitatis Jerusalem. In hebræo pro *in pace*, habetur בשלם *beshalem, in Salem*, quod est nomen civitatis Jerosolymæ; sed Septuaginta interpretati sunt nomen, et ideo verterunt, *in pace*; nam, ut dicitur *ad Hebr.* VII : « Rex Salem, est rex pacis. » Itaque hoc loco ad litteram « in pace » non significat virtutem, sed civitatem : quod satis facile intelligitur ex verbis sequentibus : « Et habitatio ejus in Sion. » Sed altiore sensu significatur, ideo Deum notum esse viris perfectis; quia Deus præcipue habitat in mentibus pacem habentium, et contemplantium : nam ut *Salem* significat pacem; ita *Sion* speculam. Et nisi quis per mortificationem carnis pacem habeat ad Deum, ad proximum et ad seipsum, non facile per contemplationem transcendit res omnes creatas, et uni Deo conjungitur.

Vers. 3.

3. IBI CONFREGIT POTENTIAS ARCUUM, SCUTUM, GLADIUM ET BELLUM.

Hic etiam describit victoriam adversus Assyrios, de quibus in titulo Psalmi. Historia hujus victoriæ habetur lib. I *Reg.* XIX, ubi Deus liberavit Jerusalem ab obsidione regis Sennacherib sine ulla pugna Judæorum. Angelus enim Domini una nocte occidit centum octoginta quinque millia Assyriorum, et eo modo « confregit Deus potentias arcuum; » id est, sagittas, quas Assyrii paraverant, ut jacerent in Hebræos; et « scutum, » quod paraverant, ut se defenderent ab Hebræis; et « gladium, » quem exacuerant, ut cominus pugnarent adversus eos, adversus quos sagittis eminus pugnassent; denique « bellum » totum confregit, id est, avertit ab urbe Jerusalem. In hebræo pro vocibus, *potentias arcuum*, habetur, רשפי קשת *rishpe kesheth*, quæ voces proprie significant *carbones arcuum*, id est, jacula ignita arcuum; sed Septuaginta verterunt, *potentias arcuum*, quia potentia arcus in sagittis ejaculandis consistit. Altiore sensu per jacula ignita et gladios, significantur, tentationes dæmonum, et persecutiones hominum. Per scuta intelliguntur prætextus varii, quibus se tegunt hostes nostri spirituales, cum nos oppugnant : sed in animis perfectorum servorum suorum Deus victorias maximas obtinet, ut perspicuum est ex historiis sanctorum martyrum et perfectorum monachorum.

Vers. 4.

4. ILLUMINANS TU MIRABILITER A MONTIBUS ÆTERNIS : TURBATI SUNT ONMES INSIPIENTES CORDE.

Ostendit Propheta unde potissimum orta sit victoria Hebræorum adversus Assyrios; id autem facit per apostrophen ad Deum : « Illuminans, inquit, tu mirabiliter a montibus æternis, » id est, confregit Dominus in Jerusalem arma offensiva et defensiva Assyriorum; ille autem Dominus tu es, qui hæc fecisti, dum ex cœlis, tanquam *æternis* quibusdam *montibus* tuis, ac veluti altissima specula, et arce tua, *mirabiliter* fulgurasti, et Angelum tuum tanquam cœleste fulmen misisti in exercitum Assyriorum, unde « turbati sunt omnes » illi milites Sennacherib, tanquam amisso judicio obtenebrati, et præ stupore mentis « insipientes

corde » effecti. Quod ad verba attinet, in hebræo, pro voce *æternis*, est טרף *tereph*, quæ *prædam* significat, vel *captivitatem*, non *æternitatem*. Sed omnino necessarium est ut Septuaginta Interpretes aliquid aliud legerint : neque enim fieri potest ut viri doctissimi, et utriusque linguæ peritissimi verterent, *a montibus æternis*, vel græce ἀπὸ ὀρέων αἰωνίων, si legissent מהררי טרף. Itaque suspicor eos legisse טרם *terem*, non טרף *tereph*; significat autem *terem ante*, vel *antequam*, sive *priusquam*; et fieri potest ut non solum sit adverbium, sed etiam nomen, et significet *antiquitatem*, vel *antiquum*; quomodo קדם *kedem* significat *ante*, et significat etiam *antiqua*, ut patet ex Psalmo LXXVI, vers. 6 : « Cogitavi dies antiquos. » Et *Psalm*. XLIII, vers. 2 : « Quod operatus es in diebus antiquis. » Idem autem est, *a montibus æternis*, et *a montibus antiquis*; quemadmodum *Dan*. VII, « antiquus dierum » dicitur Deus, quia æternus est. Illud autem, *turbati sunt omnes insipientes corde*, S. Hieronymus vertit ex hebr. *spoliati sunt superbi corde*; sed Septuaginta Interpretes sensum verterunt. Illud enim, *spoliati sunt*, non significat, spoliati sunt vestibus, sed, spoliati sunt judicio, erraverunt, stupefacti sunt : quod est idem cum illo, *turbati sunt*. Pro *insipientes corde*, S. Hieronymus vertit, *superbi corde*, quia legit, אבירי בל *abbire leb*; Septuaginta legerunt, אבידי לב *abbide leb*; facile autem fuit mutari unam litteram in aliam similem, id est *daleth* in *resh*. Jam vero in sensu spirituali significat hic versiculus, principium victoriæ adversus hostes invisibiles esse illuminationem internam Dei, per quam videre nos facit Deus tum ipsos hostes, tum ipsorum fraudes; nec non bona invisibilia, « quæ præparavit Deus diligentibus se; » et mala invisibilia, quæ præparavit odio habentibus se. Et quemadmodum Deus illuminans mirabiliter a montibus æternis cœlestis habitaculi sui, fortissimos reddit servos suos : sic e contrario conturbat hostes suos, insipientes corde, qui videntes viros sanctos et perfectos contemnere visibilia, condonare injurias, bonum pro malo reddere, durissima quæque propter Deum libenter pati, obstupescunt et irascuntur; sed in fine dicturi sunt : « Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, et finem illorum sine honore, » *Sap*. V.

Initium nostræ illuminationis unde sit?

Vers. 5.

5. DORMIERUNT SOMNUM SUUM, ET NIHIL INVENERUNT OMNES VIRI DIVITIARUM IN MANIBUS SUIS.

Communis expositio est, quod Propheta describat mortem Assyriorum, qui ab Angelo interfecti sunt, ut hic sit sensus : « Dormierunt somnum suum, » id est, somno mortis soporati sunt, qui Jerusalem desiderabant invadere, et se brevi eam capturos et spoliaturos esse sperabant; et « omnes viri divitiarum nihil invenerunt in manibus suis, » id est, et isti Assyrii, qui ditissimi erant, et majores divitias appetebant, post mortem illam repentinam in infernum detrusi, nihil invenerunt in manibus suis, neque ex iis quæ habebant, neque ex iis quæ sperabant. Sed altiore sensu doctrina generalis traditur adversus insipientes corde, qui magnifaciunt bona temporalia, et despiciunt viros sanctos et perfectos, qui ista contemnunt. « Dormierunt, inquit, insipientes corde somnum suum, » id est, toto tempore vitæ hujus quasi sopore gravi concupiscentiæ et ignorantiæ oppressi quiete dormierunt, somniantes se divites et beatos esse : sed ubi per mortem evigilaverunt (pœna enim aperit oculos, quos culpa clauserat), nihil invenerunt in manibus suis, et tunc intellexerunt bona hujus vitæ non vera bona, sed ludibria somniantium fuisse, et ex iis nihil sibi remansisse, nisi vermem conscientiæ, et pœnæ sempiternæ reatum.

Vers. 6.

6. AB INCREPATIONE TUA, DEUS JACOB, DORMITAVERUNT, QUI ASCENDERUNT EQUOS.

Declarat mortem Assyriorum non fuisse naturalem, sed ab ipso Deo irato immissam : « Ab increpatione tua, Deus Jacob, dormitaverunt, » illi videlicet, de quibus dictum est versu superiore : « Dormierunt somnum suum; » illi, inquam, dormierunt somnum suum « ab increpatione tua » prostrati, et interfecti soporem mortis acceperunt : nam increpatio Dei efficacissima est, et eam continuo effectus sequitur. Si enim B. Petri increcrepatio Ananiam et Saphiram occidit, *Act*. III, quanto magis increpatio Dei omnipotentis? Illud, *qui ascenderunt equos*, est descriptio superbiæ et arrogantiæ Assyriorum, qui in equitatu suo confidebant. In hebræo ad verbum habetur, *currus et equus*; sed Septuaginta non legerunt רכב *recheb*, id est *currus*, sed *rocheb*, id est *eques*, ut sensus sit : Consopiti sunt eques et equus. In sensu autem spirituali significatur, morte sempiterna plectendos ab irato Deo, et dæmonem tanquam equitem, et hominem peccatorem tanquam equum, qui dæmonem sibi insidere, et ab eo regi se turpiter passus est.

Vers. 7.

7. TU TERRIBILIS ES, ET QUIS RESISTET TIBI, EX TUNC IRA TUA?

Alloquitur nunc Propheta Deum, et ex ultione et supplicio Assyriorum admiratur potentiam Dei, erudiens nos, ut similiter admiremur et timeamus : « Tu, inquit, terribilis es, et quis resistet tibi, » quando iratus fueris? Illud enim, *ex tunc ira tua*, significat : Ex quo tempore incipit ira tua, et conjungendum est cum præcedentibus, ut conjungit etiam S. Augustinus. Sed in textu latino ponuntur distinctio et interpunctio sæpe ob commoditatem canentium. Illud, *quis resistet tibi*, in hebræo est ad verbum : *Quis stabit ante faciem tuam?* quod aliquid amplius significat, quam resistentiam, quasi dicat : Quis audebit faciem tuam iratam intueri? Sed Septuaginta sensum verum transtulerunt.

Vers. 8. 8. DE COELO AUDITUM FECISTI JUDICIUM; TERRA TREMUIT, ET QUIEVIT :

Vers. 9. 9. CUM EXURGERET IN JUDICIUM DEUS, UT SALVOS FACERET OMNES MANSUETOS TERRÆ.

Occasione accepta ex ira Dei in Assyrios, transitum facit ad iram, quam ostendet idem Deus in die judicii generalis : tunc enim vere et proprie nemo impiorum sustinere poterit vultum irati Judicis : loquitur autem de rebus futuris per verba temporis præteriti more prophetico. « De cœlo auditum fecisti judicium, » id est, de cœlo annuntiabis per varia signa, quæ erunt in sole, et luna, et stellis, et tandem per horribilem tubam angelicam, ad judicium novissimum te esse venturum ; et tunc terra contremiscet, et præ timore silebit, id est, omnes habitantes in terra silebunt, « arescentes præ timore, et exspectatione eorum, quæ supervenient universo orbi, » *Luc.* XXI. Illud, *quievit*, non significat *requiem a labore*, sed *taciturnitatem* et *silentium ob timorem*. S. Hieronymus optime sensum vertit : *Terra timens tacebit*; sed Septuaginta verterunt ad verbum : « Terra tremuit, et quievit ; » sic etiam est in hebræo. « Cum exurgeret in judicium Deus, » id est, de cœlo auditum facies judicium, cum tu Deus exurges in judicium, surges de solio tuo cœlesti, et venies ad judicandum orbem terrarum, « ut salvos facias omnes mansuetos terræ ; » hic enim erit finis judicii, ut omnes mansueti, qui sunt in terra, non amplius vexentur a crudelibus et superbis persecutoribus, sed omnibus impiis et peccatoribus justo judicio condemnatis, omnes pii et justi salutem æternam, requiem videlicet et felicitatem sempiternam possideant. Illud, *omnes mansuetos terræ*, satis aperte significat non posse referri ad liberationem Hebræorum de manu Sennacherib regis Assyriorum, sed referenda esse ad universam liberationem omnium justorum. Vocat autem Scriptura *mansuetos*, eos qui liberabuntur, quoniam mansuetudo opponitur crudelitati persecutorum, et quoniam mansuetudo propria est discipulorum Christi, qui ut Agnus mansuetus in hoc mundo versatus est, et coram tondente et jugulante se obmutuit; denique quia mansueti non resistunt Deo revelanti quæ credenda sunt, neque promittenti quæ speranda sunt, neque jubenti quæ facienda sunt, ac per hoc mansuetudo omnes virtutes includit.

Mansueti qui dicantur in Scriptura?

Vers. 10. 10. QUONIAM COGITATIO HOMINIS CONFITEBITUR TIBI, ET RELIQUIÆ COGITATIONIS DIEM FESTUM AGENT TIBI.

Hoc sequetur ex judicio ultimo, ut mansueti liberati ab omni oppressione persecutorum, hoc tantum beneficium cogitantes, perpetuo Deum laudent, et festos dies celebrent in cœlo, memoria retinentes hæc Dei magnalia. Illud *quia* non reddit rationem hoc loco, sed accipitur pro *quare*, vel *propter quod*, ut sensus sit : Quare cogitatio hominis liberati confitebitur tibi laudes, imo ipsa jugis cogitatio tanti beneficii, erit jugis et assidua laudatio. « Et reliquiæ cogitationis, » id est, perpetua memoria, quam in ipsis relinquet cogitatio tantæ rei, « diem festum aget tibi, » in æternum tibi cantabit et jubilabit. Quod attinet ad verba, S. Hieronymus ex hebræo vertit, *quia ira hominis confitebitur tibi, reliquiis iræ accingeris* : quæ verba nullum commodum sensum facere videntur, cum revera satis apte respondeant verbis hebraicis, quæ nunc in Bibliis excusis habentur. Sed sciendum est vocem חמה *chama* posse deduci a verbo נחם *nacham*, quod *pœnitere*, et *consolari*, et secundum Septuaginta etiam *cogitare*, significat ; nam *Genes.* cap. VI, 6, ubi nos habemus : « Pœnituit Deum, quod hominem fecisset in terra, » Septuaginta Interpretes verterunt : *Cogitavit Deus, quod hominem fecisset in terra*. Quare illud חמה *chama*, non solum significat *iram*, sed etiam *cogitationem* ex sententia Septuaginta Interpretum, quibus major fides habenda est, quam omnibus dictionariis. Illud autem תחגור *thachgor*, quod significat *accingeris*, a verbo חגר *chagar*, Septuaginta Interpretes legerunt sine ullo dubio תחגג *thichgog*, a verbo חגג *chagag*, quod *festum agere* significat. Imperitissimi enim fuissent, si vertissent *festum agere*, et dictionem quam invenerunt non derivassent a radice *chagag*, sed a radice *chagar*, quæ similes sunt, et facile per errorem librariorum mutari potuerunt. Itaque retinenda est lectio et interpretatio Septuaginta Seniorum, quam fideliter Interpres latinus expressit.

11. VOVETE, ET REDDITE DOMINO DEO VESTRO OMNES QUI IN CIRCUITU EJUS AFFERTIS MUNERA. Vers. 11.

12. TERRIBILI, ET EI QUI AUFERT SPIRITUM PRINCIPUM, TERRIBILI APUD REGES TERRÆ. Vers. 12.

Concludit Propheta Psalmum, exhortans fideles populos ad vovendum et reddendum, ut eo modo placatum habere possint Deum, qui terribilis est, adeo ut ipsis etiam regibus vitam adimat, quando ei libitum fuerit. « Vovete, inquit, et reddite, id est, promittite Deo sacrificia et dona, quæ illi grata sunt, sed simul fideliter reddite, quæ promisistis. Vovete, inquam, et reddite, vos « omnes, qui in circuitu ejus affertis munera, » id est, von omnes, qui frequentatis aras dominicas et in circuitu altaris consistentes offerre soliti estis munera : vovete autem, et reddite Deo vero, « qui terribilis est » in judiciis suis, et a nemine irrideri, aut falli potest ; nec solum terribilis est erga privatos homines, sed etiam in reges et principes, qui aliis hominibus terribiles esse solent. Ex illis verbis : « Vovete, et reddite, » refellitur hæresis modernorum hæreticorum, qui vota rerum non imperatarum a Deo, omnino contemnunt. Sanctus enim Augustinus, exponens hunc locum, scribit rectissime voveri Deo perpetuam virginitatem, spontaneam paupertatem, et alia id genus, quæ

Hæretici qui vota respuunt, redarguuntur.

a Deo non imperantur. Illud, *in circuitu ejus sunt*, exposuimus de circuitu altaris, juxta illud *Psalm.* xxv, 6 : « Circumdabo altare tuum, Domine. » S. Augustinus docet illos esse in circuitu Dei, qui communem habent Deum; quod enim commune et publicum est, in medio ponitur, ut omnes ex eo participent. Illi autem non sunt in circuitu Dei, qui, si quid sciunt de Deo, quasi proprium habere volunt. Illud, *affertis munera*, in hebræo et græco legitur in tertia persona, *qui in circuitu ejus sunt, offerunt illi munera*; sed idem est sensus. Illud, *qui aufert spiritum principum*, exponunt aliqui de spiritu superbiæ, id est, qui humiliat principes. Sed nostra expositio confirmatur ex *Psalm.* CIII : « Auferes spiritum eorum, et deficient, et in pulverem suum revertentur; » et in hoc vere ostenditur terribilis Deus, quod potentissimos reges ad nutum in momento interimere possit.

FINIS TOMI PRIMI.

SUPPLEMENTUM AD COMMENTARIA

IN

SCRIPTURAM SACRAM

R. P. CORNELII A LAPIDE.

VESONTIONE. — EX TYPIS OUTHENIN-CHALANDRE FILII.

SUPPLEMENTUM AD COMMENTARIA

IN

SCRIPTURAM SACRAM

R. P. CORNELII A LAPIDE,

E SOCIETATE JESU.

ROBERTI BELLARMINI

EXPLANATIO IN PSALMOS,

CUI ACCEDIT

NOVA PSALMORUM EX HEBRÆO VERSIO LATINA NOTIS ILLUSTRATA,

AUCTORE AUGUSTINO CRAMPON,

DIŒCESIS AMBIAN. PRESBYTERO.

TOMUS SECUNDUS.

PARISIIS,

LUDOVICUS VIVES, BIBLIOPOLA EDITOR,

VIA DELAMBRE, 5.

M DCCC LXI.

COMMENTARIA IN PSALMOS.

LIBER III PSALMORUM

SECUNDUM HEBRÆOS,

A PSALMO LXXIII USQUE AD PSALMUM LXXXIX.

PSALMUS LXXVII

SECUNDUM HEBRÆOS.

VERSIO VULGATA. — 1. *In finem, pro Idithun, Psalmus Asaph.*

2. Voce mea ad Dominum clamavi, voce mea ad Deum, et intendit mihi.

3. In die tribulationis meæ Deum exquisivi, manibus meis nocte contra eum : et non sum deceptus.

Renuit consolari anima meam : 4. memor fui Dei, et delectatus sum; et exercitatus sum, et defecit spiritus meus.

5. Anticipaverunt vigilias oculi mei : turbatus sum, et non sum locutus.

6. Cogitavi dies antiquos, et annos æternos in mente habui.

7. Et meditatus sum nocte cum corde meo, et exercitabar, et scopebam spiritum meum.

8. Numquid in æternum projiciet Deus? aut non apponet ut complacitior sit adhuc?

9. Aut in finem misericordiam suam abscindet, a generatione in generationem?

10. Aut obliviscetur misereri Deus? aut continebit in ira sua misericordias suas?

11. Et dixi : Nunc cœpi : hæc mutatio dexteræ Excelsi.

12. Memor fui operum Domini : quia memor ero ab initio mirabilium tuorum.

VERSIO S. HIERONYMI PRESBYTERI. — *Victori, super Idithun, Psalmus Asaph.*

Voce mea ad Deum, et clamavi : voce mea ad Deum, et exaudivit me [*h. et præbuit mihi aurem*].

In die tribulationis meæ Dominum requisivi, manus mea nocte extenditur, et non quiescit :

Noluit consolari anima mea, recordans Dei conturbabar :

Loquebar in memetipso, et deficiebat spiritus meus. SEMPER.

Prohibebam [*h. comprehendisti*] suspectum oculorum meorum, stupebam, et non loquebar.

Recogitabam dies antiquos : annos sæculorum.

Recordabar psalmorum [*h. carminis mei*] meorum in nocte, cum corde meo loquebar, et scrutabar spiritum meum.

Ergone in æternum [*h. in sæcula*] projiciet Dominus, et non repropitiabitur ultra?

Ergone complevit usque in finem misericordiam suam? consummabitur verbum de generatione et generatione?

Numquid oblitus est misereri Deus? aut complebit in furore misericordias [*h. pietates*] suas? SEMPER.

Et dixi, imbecillitas mea est hæc? commutatio [*h. annos*] dexteræ Excelsi.

Recordabor cogitationum Domini : reminiscens antiqua mirabilia tua.

13. Et meditabor in omnibus operibus tuis, et in adinventionibus tuis exercebor.

14. Deus, in sancto via tua : quis Deus magnus, sicut Deus noster? 15. Tu es, Deus, qui facis mirabilia.

Notam fecisti in populis virtutem tuam : 16. redemisti in brachio tuo populum tuum, filios Jacob et Joseph.

17. Viderunt te aquæ, Deus, viderunt te aquæ; et timuerunt, et turbatæ sunt abyssi.

18. Multitudo sonitus aquarum : vocem dederunt nubes.

Etenim sagittæ tuæ transeunt : 19. vox tonitrui tui in rota.

Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ : commota est, et contremuit terra.

20. In mari via tua, et semitæ tuæ in aquis multis; et vestigia tua non cognoscentur.

21. Deduxisti sicut oves populum tuum, in manu Moysi et Aaron.

Et meditabor in omni opere tuo, et adinventiones tuas loquar.

Deus, in sancto via tua : quis Deus magnus ut Deus?

Tu es Deus faciens mirabilia : ostendens [*h. innotescens*] in populis potentiam tuam.

Redemisti in brachio populum tuum, filios Jacob et Joseph. SEMPER.

Videntes te aquæ, Deus, videntes te [al. tac. *te*] aquæ parturierunt: et commotæ sunt abyssi.

Excusserunt aquas nubila, vocem dederunt nubes, et sagittæ tuæ discurrebant.

Vox tonitrui tui in rota, apparuerunt [*h. illuxerunt*] fulgura tua orbi : concussa et commota est terra.

In mari via tua : et semitæ tuæ in aquis multis, et vestigia tua non sunt agnita.

Deduxisti quasi gregem [*h. oves*] populum tuum : in manu Mosi et Aaron.

Argumentum.—Post exordium (vers. 2), prior carminis pars (vers. 8–10) gravem continet querelam de calamitate publica, altera vero parte (vers. 11-21) contestatur vates, nihil sibi efficacius fuisse ad confirmandum trepidum et dubitantem animum, quam memoria temporum antiquorum, quibus populum Deus in summis periculis conservavit. Psalmi occasio videtur esse Sennacheribi adventus ante Hierosolymam, Judæa jam vastata.

1. Præcentori, Ieduthuno, Asaphi carmen.

2. Vox mea ad Dominum, et clamem;
vox mea ad Deum, et auscultet me.
3. Die (tempore) angustiæ meæ Dominum quæsivi;
manus mea noctu effusa (expansa) *est*, nec cessat (fatigatur);
renuit consolari anima mea.
4. Recogito Deum, et conturbor;
meditor, et deficit spiritus meus.
5. Tenuisti vigilias oculorum meorum,
turbatus (alii, *percussus*) sum, ut non possim loqui.
6. Reputo dies pristini temporis,
annos antiquitatis (his meliores).
7. Recogitem (aio) cantum meum noctu,
cum (in) corde meo mediter,
et quærit spiritus meus (mens mea).
8. Num perpetuo rejiciet Dominus?
nec benevolum se exhibebit amplius?
9. Num desiit in sempiternum gratia ejus?
num cessavit verbum (obmutuere promissa) in omnes ætates?
10. Num oblitus est misereri Deus?
aut occlusit in ira (iratus) misericordias suas?

11. Et dixi : Ægritudo mea hæc est;
mutatio hujus *status in meliorem* est dexteræ Altissimi *opus*.

12. Celebrabo præclara facta Jovæ,
nam (vel *quando*) recogitabo antiquitus facta a te mirabiliter.
13. Et meditabor omnia opera tua,
et facinora tua cogitabo.
14. Deus, sancta via tua *est*;
quis Deus magnus est sicut Deus *noster*?
15. Tu es ille Deus, qui facit mirabilia,
notam fecisti inter populos potentiam tuam.
16. Redemisti brachio *robusto* populum tuum,
filios Jacobi et Josephi (ex Ægypto).
17. Viderunt te aquæ (maris Rubri), Deus,
viderunt te aquæ, tremuerunt,
ac trepidarunt abyssi (fluctus).
18. Copiose effuderunt aquas nubes,
vocem (tonitrua) ediderunt nubes,
et sagittæ tuæ (fulmina) discurrerunt.
19. Vox fragoris (tonitru) tui in orbe,
illustrarunt fulgura orbem,
trepidavit et contremuit terra.
20. Per mare *fuit* via tua,
et semitæ tuæ per aquas magnas,
et vestigia tua non cognoscuntur.
21. Duxisti ut oves populum tuum,
per Mosen et Aaron.

NOTÆ.

Vers. 1. Qui præcentor ex familia Ieduthuni oriundus. Cf. *Ps.* XXXIX, 1. — Vers. 3. Pro *effusa*, Alexandrinus legit *nigdo*, *coram eo*. — Vers. 4. *Conturbor* : Maurer, *ingemisco*. Sensus : Antiquis Dei beneficiis cum præsenti rerum nostrarum statu collatis, conturbor et doleo. — Vers. 5. *Vigilias*, i. e. vigilantes oculos meos, præ curis; Hengstenb. *occupasti per noctis vigilias oculos meos*; Maurer, *prehensas tenes palpebras oculorum*, etc., ne somno claudantur. — Vers. 7. *Cantum meum*, propr. lyræ meæ pulsationem, i. e. pristina pro gratiis agendis carmina. *Quærit*, puta consolationem. Maurer, *scrutetur*, Dei providentiam et consilia. — Vers. 11. Transitus ad alteram partem. Maurer, *quod ægrum me facit hoc est*, puta : *Quod se mutavit dextera Altissimi*, non amplius ut olim parata est ad nos juvandum. Alii aliter. — Vers. 14. *Via*, agendi modus erga homines. — Vers. 18. « Ad *Exod.* XIV, 24, 25, ubi nulla tempestas describitur, referenda quæ vers. 18 et 19 leguntur non sunt. Apparet Deus comitante tempestate : cf. *Ps.* XVIII, 15; *Hab.* III, 11. » Maurer. — Vers. 19. *Orbe*, gall. *roulement du tonnerre*. — Vers. 20. Sensus : Viæ tuæ sunt inscrutabiles; alluditur ad aquas Rubri maris post transitum Israelitarum statim relapsas. — Vers. 21. « Quod in media hac descriptione abrumpitur carmen, nulla amplius ad id quod præcipuum Psalmo continetur facta accommodatione, id nonnullis suspicionem movit, imperfectum esse Psalmum. Sed vere monuerunt sanioris judicii interpretes, elegantem esse talem conclusionem et maxime propriam poetis. » Maurer.

R. BELLARMINI
EXPLANATIO IN PSALMOS.

PSALMUS LXXVI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, pro Idithun Psalmus Asaph.

Cur dicatur in titulo, *pro Idithun Psalmus Asaph,* omnino difficile est divinare. Euthymius existimat Psalmum datum esse ad decantandum ipsi Asaph pro Idithun, id est, vice Idithun qui forte cantare impediebatur; nimis humilis explicatio est, neque vox hebraica על ידותון, *al Ieduthun* patitur, ut *pro* significet *vice,* cum ad litteram sonet, *super Idithun Pslamus Asaph.* Alii existimant Psalmum compositum ab Asaph, et datum ipsi Idithun ad canendum. Sed neque id probabile est, cum Idithun fuerit unus ex principibus Cantorum, non minus quam Asaph. Alii volunt, Psalmum cantatum esse alternatim ab Idithun et Asaph. Alii denique nomen *Idithun* hoc loco volunt non esse nomen cantatoris, sed instrumenti musici, vel certi generis modulationis, ad cujus formam Psalmus canendus esset; atque huic expositioni satis convenit illa phrasis: *Psalmus Asaph super Idithun.* Argumentum est oratio adversus tribulationes; quæ sit autem tribulatio, de qua Psalmus hic loquitur, non convenit inter auctores, aliis existimantibus hic agi de captivitate Babylonica; aliis de persecutione Antiochi, quæ contigit tempore Machabæorum, aliis de incerta et nobis incognita tribulatione; sed S. Augustinus utilissime exponit Psalmum de miseria humana generatim, ac præsertim de ea quam sentiunt viri perfecti qui, dum anhelant ad patriam cœlestem, molestissime ferunt moram exsilii et peregrinationis.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1.

1. Voce mea ad Dominum clamavi, voce mea ad Deum, et intendit mihi.

Indicat hoc primo versiculo anima viri sancti, quam moleste ferat moram et pericula hujus peregrinationis. Dicit enim, «voce mea,» id est, non per nuntios, non per amicos, non etiam per linguam corporis mei, sed «voce mea,» proprio animæ desiderio pulsavi aures Dei. Dicit, *ad Dominum,* vel ut est in hebræo, *ad Deum,* et repetit secundo, *ad Deum,* quia videbat a nulla re creata posse obtineri, quod cupiebat, ideo transiliens omnia ad ipsum Deum accessit. Dicit, *clamavi,* quia se videbat in regione dissimilitudinis longe separatam a Deo, magna voce, magno affectu sibi opus esse, ut de tanto profundo ad tantam sublimitatem vocem suam transmitteret. Addit, *et intendit mihi,* ostendens sibi profuisse ejusmodi clamorem. In hebræo ad verbum est, «et aures mihi præbuit.»

Vers. 2.

2. In die tribulationis meæ Deum exquisivi; manibus meis nocte contra eum, et non sum deceptus.

Declarat cur et quomodo Deum quæsierit et invenerit. «In die tribulationis meæ Deum exquisivi,» id est in tempore hujus vitæ mortalis, quæ est tota tentatio, ut dicit S. Job cap. vii; vel, ut in nostro textu habetur, *militia,* id est «perpetua colluctatio cum vitiis et concupiscentiis, nec non cum principiis et potestatibus aeris,» ut dicitur *ad Ephes.* vi; unde exclamat Apostolus *Rom.* vii: «Quis me liberabit de corpore mortis hujus? Manibus meis nocte contra eum,» id est, in nocte hujus vitæ manibus contra Deum extensis illum quæsivi attingere et apprehendere, «et non sum deceptus;» tempus hujus vitæ non est dies, sed nox, quia «per fidem ambulamus, et non per speciem,» II *Corinth.* v, et opus habemus attendere «ad lucernam Scripturæ lucentem in caliginoso loco,» ut dicitur II *Petr.* ii. Noctu autem melius quærimus manibus tentando, quam oculis vestigando; unde dicit Apostolus, *Act.* xvii: «Quærere Deum, si forte attrectent eum, aut inveniant.» Porro manibus quærere Deum in nocte, nihil est aliud, nisi per opera bona, per obedientiam mandatorum, per vitæ puritatem in hoc exilio caliginoso Deum quærere; et sæpe contingit ut qui ita quærunt, Deum attingant, quem speculando, vel legendo invenire non potuerant: testimonium enim conscientiæ bonæ, et patientia in tribulationibus, et frequentes victoriæ adversus tentationes efficiunt, ut anima experimento quodam dulcedinem Dei sentiat, et testimonium spiritus in se habeat, quod sit filius Dei. In hebræo pro «contra eum,» habetur נגרה *niggerah,* id est *extensa,* ut sensus sit: Nocte manus mea extensa est ad eum, et idem est sensus; sed Septuaginta non videntur legisse נגרה *nigerah,* sed נגדה *negda,* id est *contra,* vel *e regione*: voces enim simillimæ sunt, ut patet. Rursus, ubi nos habemus, *et non sum deceptus;* ex hebræo vertunt alii, *et non quiescit,* vel *non remittitur,* manus mea videlicet, id est manus mea

Vita præsens est tota tentatio.

extensa et debilitata, aut fatigata, non quievit. Sed Septuaginta verterunt sensum, non verba. Significarunt enim manum viri justi ad Deum quærendum extentam non quievisse præ lassitudine, quia invenit cito quod quærebat, et ideo virum justum manibus quærendo non fuisse deceptum, hoc est spe sua frustratum. Multi hunc versiculum exponunt de extensione manus in oratione tempore nocturno, quorum expositionem non reprehendo, sed malui S. Augustinum sequi, qui etiam satis apte adducit hoc loco factum S. Thomæ Apostoli, qui manibus tangendo Christi cicatrices, Deum quæsivit in nocte dubitationis, et non est deceptus; nam invento Deo exclamavit : « Dominus meus et Deus meus. »

Vers. 3.

3. Renuit consolari anima mea; memor fui Dei, et delectatus sum : et exercitatus sum, et defecit spiritus meus.

Quia quærens Deum non fuit deceptus : renuit deinceps anima ejus consolationem accipere a rebus mundi hujus, quoniam videbat in omnibus esse deceptionem : « Renuit, inquit, consolari anima mea, » id est, quantumvis blandirentur carnales voluptates, noluit inde gaudere anima mea, sciens eas secum trahere graviores tristitias. « Memor fui Dei, et delectatus sum, » id est ne tamen sine omni consolatione essem, « memor fui Dei, » qui nullum decipit, et in quo solo solidum gaudium reperitur, quod nemo potest tollere a nobis, « et delectatus sum. » Magnum est hoc arcanum sapientiæ Dei, quod in hoc exilio plus delectet memoria Dei, quam præsentia carnalium voluptatum; et si in medio illecebrarum carnalium tantum delectat memoria Dei, quantum delectabit ipsa præsentia Dei, quando nullæ erunt carnales illecebræ! « Exercitatus sum, et defecit spiritus meus, » id est, post memoriam Dei, et voluptatem inde haustam, exercitatus sum meditando, et mecum ipse colloquendo de mœroribus exilii, et de jucunditate patriæ, et præ desiderio « defecit spiritus meus. » In hebræo, pro *delectatus sum*, habetur ואהמיה *vehemaiah*, quod proprie significat *et sonui*, sive *clamavi*; quod potest intelligi de clamore lætitiæ, ut Septuaginta intellexerunt, et de clamore turbationis, ut intellexit S. Hieronymus, qui vertit, *conturbabor*. Pro illo, *exercitatus sum*, S. Augustinus legit *garrivi*, quod vox græca ἠδολέσχησα significare videtur; sed vox hebraica אשיחה *asichah*, quæ frequens est in Psalmis, significat *summisse loqui*, sive *secum loqui*, quod est proprium meditantium, et se in consideratione exercentium. Illud, *defecit spiritus meus*, exponunt nonnulli de defectu ob ingruentes tribulationes, quasi eas diutius ferre non posset; sed non minus proprie dicitur spiritus deficere, quando magno desiderio alicujus rei tenetur; quo modo etiam languere et liquefieri dicitur, juxta illud *Psalm.* LXXXIII : « Concupiscit et deficit anima mea in atria Domini. »

Memoria Dei plus hic delectat, quam terrena omnia.

Vers. 4.

4. Anticipaverunt vigilias oculi mei : turbatus sum, et non sum locutus.

Declarat quod dixit, « exercitatus sum, » et ait : « Anticipaverunt vigilias oculi mei, » id est, noctu surgebam ad meditandum, antequam excubiæ militares vigilare inciperent; nam per vigilias intelliguntur *custodiæ*, sive *excubiæ*, ut perspicue habetur in codice hebraico et græco. Similis est locus in *Psalm.* CXVIII : « Prævenerunt oculi mei ad te diluculo, ut meditarer eloquia tua. » Quod sequitur : « Turbatus sum, et non sum locutus, » significat ex meditatione periculorum hujus vitæ Prophetam turbatum fuisse, sed non fuisse ausum aliquid loqui, quod sciret, judicia Dei justissima esse, quamvis occulta. In hebræo, pro *anticipaverunt vigilias oculi mei*, habetur, *tenuisti custodias oculorum meorum*. Sanctus autem Hieronymus vertit : *Prohibebam suspectum oculorum meorum*. Sanctus denique Augustinus legit, *anticipaverunt vigilias inimici mei;* sed illud, *inimici mei*, non habetur in hebræo, neque in latina editione Vulgata, proinde facile contemni potest. Vox hebræa אחזת, quæ significat *tenuisti*, non fuit in codice S. Hieronymi, neque Septuaginta Interpretum. Manifeste enim est verbum temporis præteriti secundæ personæ a radice אחז, quæ significat *tenere, apprehendere, possidere*, et similia; quare S. Hieronymus, qui vertit *prohibebam*, et Septuaginta, qui verterunt *anticipaverunt*, sine dubio aliquid aliud legerunt. In re autem tam obscura, nihil est tutius quam antiquissimæ versioni Septuaginta Interpretum adhærere, quam nobis fideliter Interpres latinus expressit. Verum est tamen hebraicam lectionem, qualis est, in sententia non discrepare a lectione editionis Vulgatæ. Illud enim, *tenuisti custodias oculorum meorum*, ita exponi potest : Tu, Deus, tenuisti palpebras oculorum meorum, ne clauderentur in somnum, ac per hoc fecisti ut tota nocte vigilarem, et sic vigilias omnium excubiarum anticiparem.

Vers. 5.

5. Cogitavi dies antiquos, et annos æternos in mente habui.

Ecce quid meditaretur, quando præveniebat vigilias. « Cogitabat dies antiquos, » id est, dies hujus vitæ temporalis a principio usque ad finem, et simul cogitabat « annos æternos » vitæ futuræ, qui non prætereunt, sed stabiles permanent; neque sola spatia cogitabat, sed quæ habemus et quæ agimus in his diebus, qui mox antiquantur et pereunt; et quæ habebimus et agemus in annis æternis, qui semper in eodem statu permanent. Digna plane cogitatio, quæ totas noctes occupet meditantem.

Vers. 6.

6. Et meditatus sum nocte cum corde meo : et exercitabar, et scopebam spiritum meum.

Idipsum aliis verbis repetit et inculcat, dicens : « Et meditatus sum nocte cum corde meo, » id

est, et consumpsi integras noctes, mecum ipse colloquendo, non ore, sed corde; « et exercitabar, » cogitando videlicet, ac mecum ipse discurrendo; « et scopebam spiritum meum, » id est, et hoc modo quasi scopis cogitationum versabam huc atque illuc spiritum meum. In hebræo, pro *et meditatus sum*, habetur נגנתי, *neginathi*, quod significat *canticum meum*, ut vertit S. Hieronymus. Sed Septuaginta sine dubio legerunt, ut infra vers. 12, והגיתי *vehaghithi*, quod significat, *et meditatus sum*; et facile fuit librariis in hac re errare, cum similes voces sint; nec sit ullo modo credibile Septuaginta viros, aut ullum alium Interpretem redditurum, *et meditatus sum*, si legisset *neghinathi*. Illud autem, *et scopebam*, S. Augustinus legit, *et scrutabar spiritum meum*; et hoc proprie significat vox hebraica quæ hoc loco habetur; tamen S. Hieronymus novo et inusitato vocabulo vertere maluit, *scopebam spiritum meum*. Intelligimus autem ex utraque lectione illud, *scopebam*, non significare, *scopis mundabam*, aut *purgabam*, sed *scopo verrebam et agitabam*; ut enim mulier illa de Evangelio, *Luc.* xv, domum verrebat, ut drachmam perditam inveniret: sic iste spiritum suum scrutabatur, et quasi scopis verrebat, ut veritatem absconditam inveniret. Idem S. Hieronymus in *Commentario* dicit, *scopebam*, id est, *fodiebam*; et in epist. *ad Suniam et Fretellam* dicit, *scopebam* idem esse, quod *sarculo sarriebam*; quare perspicuum est, *scopebam* non esse *mundabam*, sed *versabam*. In hebræo habetur *scopebat*, vel *scrutabatur spiritus meus*; tamen S. Hieronymus vertit in prima persona, *scopebam*, et in epist. *ad Suniam et Fretellam* dicit Septuaginta vertisse in prima persona, non in tertia, ἔσκαλλον, non ἔσκαλλε: sic etiam legit S. Augustinus. Proinde videtur error librariorum esse tum in hebraico, tum in græco codice, quoad mutationem personæ.

Vers. 7. 7. NUMQUID IN ÆTERNUM PROJICIET DEUS? AUT NON APPONET, UT COMPLACITIOR SIT ADHUC?

Vers. 8. 8. AUT IN FINEM MISERICORDIAM SUAM ABSCINDET, A GENERATIONE IN GENERATIONEM?

Vers. 9. 9. AUT OBLIVISCETUR MISERERI DEUS? AUT CONTINEBIT IN ORA SUA MISERICORDIAS SUAS?

Hæc est meditatio et agitatio mentis, in qua noctu exercebatur. Videns enim multitudinem hominum peccatorum prope infinitam, et quod vix inveniretur, qui faceret bonum, dicebat intra se: Num Deus projiciet omnes homines in interitum sempiternum? Ubi est igitur infinita misericordia ejus? Sed his interrogationibus contrariam sententiam concludere intendit, videlicet futurum aliquando tempus redemptionis generis humani, quo per misericordiam Dei, non solum reliquiæ Judæorum, sed etiam multitudo gentium salvaretur. Ait igitur: « Numquid in æternum projiciet Deus? » id est, numquid Deus tantam multitudinem generis humani in æternum projiciet a misericordia sua, et in infidelitate et cæcitate dimittet? quasi dicat: Non projiciet sed tempore suo visitabit. « Aut non apponet, ut complacitior sit adhuc, » id est, numquid Deus non addet aliquando ad iram suam misericordiam suam, ut incipiat sibi complacere in gentibus, quas nunc odio prosequi videtur? Addet omnino propitiationem. « Aut in finem misericordiam suam abscindet, a generatione in generationem? » id est, numquid removebit misericordiam suam ab hominibus in æternum? non removebit. « Aut obliviscetur misereri Deus? aut continebit in ira sua misericordiam suam? » id est, non obliviscetur et non continebit. Facilius est enim Deo continere iram suam, quam misericordiam suam; et ideo quamvis juste irascatur in peccatores, tamen in ipsa ira non continebit misericordiam suam, sed effundet misericordiam, quæ iram mitiget. Quod attinet ad verba, illud, *non apponet ut complacitior sit adhuc?* S. Hieronymus ex hebræo clarius reddit: *Non propitiabitur ultra?* ad verbum enim in hebræo habetur, ולא יסיף לרצות עוד, id est, *non addet ad complacendum adhuc?* id est, non addet complacentiam, sive propitiationem aliquando? Illud, *non abscindet misericordiam suam*, S. Hieronymus ex hebræo vertit, *ergo non complebit misericordiam suam?* quæ sententia omnino contraria videtur, sed non est; nam vox hebraica אפס *aphes* significat *consumere*, vel *consumi*, *deficere*, *perire*, et similia: quare S. Hieronymus verbum *complebit* non accepit in bonam partem, pro eo quod est *perficere*, sed in malam, pro eo quod est *finire ut non ultra pergat*, quomodo dicitur *Daniel.* v: « Numeravit Deus regnum tuum, et complevit illud, » id est, finivit regnum tuum, jam non ultra regnabis. Additur in hebræo, גמר אמר, id est, *consummabitur verbum*; sic enim habetur ad litteram in hebræo: *Numquid peribit in finem misericordia ejus, consummabitur verbum a generatione in generationem?* ubi illud, *consummabitur verbum*, omissum est a Septuaginta Interpretibus et ab omnibus antiquis Interpretibus, ut testatur S. Hieronymus in Epist. *ad Suniam et Fretellam*; qui etiam addit, recte non haberi in latino: ex quo intelligimus duo illa verba additiția esse non solum in græco, sed etiam in hebræo. Theodoretus quidem scribit haberi hæc duo verba apud Symmachum; sed nos majorem fidem habemus S. Hieronymo quam Theodoreto. Denique illud, *continebit in ira sua misericordias suas*, S. Hieronymus ex hebræo vertit, *complebit in furore suo misericordiam suam*. Sed non sunt contraria, quia S. Hieronymus per *complere*, intelligit *finire*, et verbum קפץ *kaphats*, quod habetur hoc loco, significat *claudere*, ac per hoc continere, ne exeat, ne fluat. Idem autem est complere misericordiam, id est finire, ut jam non sit; et continere, ut non fluat, et claudere, ut non exeat.

Facilius est Deo continere iram suam; quam misericordiam.

Vers. 10. 10. Et dixi : Nunc cœpi, hæc mutatio dexteræ Excelsi.

Prævisa et prædicta redemptione, dicit Propheta se respirare cœpisse a tædio et mœrore, quo ante tenebatur. «Et dixi, inquit, nunc cœpi,» id est, nunc incœpi respirare, posteaquam meditando et vigilando, Deo revelante, cognovi misericordiam Domini effundendam super genus humanum; « hæc est mutatio dexteræ Excelsi, » id est, mutatio quam prævideo et prædico, iræ divinæ in misericordiam : iniquitatis hominum in justitiam, captivitatis in redemptionem, pœnæ sempiternæ in gloriam æternam : mutatio est admirabilis, quam nemo poterat efficere, nisi dextera Excelsi, quæ Christus est : ipse enim placavit iram Patris, et in benevolentiam commutavit, ipse justificavit impios, ipse redemit captivos, ipse glorificavit miseros; et quod mirabilius est, hanc mutationem fecit dextera Excelsi quodam modo per suam mutationem, ut notat S. Hieronymus in *Commentario;* ipsa enim dextera Excelsi infirmata est, ut nos roboraret; et « cum esset in forma Dei, formam servi accepit. » Pro *nunc cœpi,* S. Hieronymus vertit ex hebræo, *imbecillitas mea;* alii, *dolor meus;* alii aliter. Sed vox hebraica *challothi* ambigua est et omnes interpretationes admittit; in re autem ambigua mirum est, cur non anteponatur omnibus Interpretibus auctoritas Septuaginta Seniorum, qui sapientia, antiquitate et admirabili inter se concordia omnibus præstant.

Christus iram in genus humanum in benevolentiam commutavit.

Vers. 11. 11. Memor fui operum Domini, quia memor ero ab initio mirabilium tuorum.

Vers. 12. 12. Et meditabor in omnibus operibus tuis, et in adinventionibus tuis exercebor.

Respirans jam Propheta in spem futuræ Redemptionis, dicit se memorem futurum operum Domini mirabilium, et incipit enarrare mirabilia quædam opera. « Memor fui, inquit, operum Domini, quia memor ero ab initio mirabilium tuorum, » id est, antea quidem memor fui aliquorum operum Domini, quæ fecit in Ægypto coram patribus nostris; sed nunc, o Domine! memor ero ab initio mundi omnium mirabilium tuorum, « et meditabor in omnibus operibus tuis,» considerans videlicet opera justitiæ et misericordiæ, opera potentiæ et sapientiæ, opera naturæ et gratiæ; « et in adinventionibus tuis exercebor,» mente revolvens et admirans arcana consilia et admirabiles rationes curandi genus humanum, quas sapientia tua adinvenit. Illud, *quia,* non est semper particula causalis, sed ex hebraica phrasi interdum redundat, interdum exponenda est juxta exigentiam loci; hoc loco videtur exponenda per *sed,* vel *etiam,* vel *quin etiam.* Illud, *adinventionibus*, hebraice עלילות *haliloth,* significat *opera* et *cogitationes*, sed opera egregia et cogitationes prudentes; hoc loco, ut etiam *Isai.* XII, et II *Paralip.* XVI, accipitur pro adinventionibus sapienter et subtiliter excogitatis ab ipso Deo, quæ nunquam venissent hominibus in mentem, nisi eas opere completas vidissent : talis adinventio fuit incarnatio Verbi, passio Christi, mysterium Eucharistiæ, et similia.

Vers. 13. 13. Deus, in sancto via tua : quis Deus magnus, sicut Deus noster? Tu es Deus qui facis mirabilia.

Opera Dei sancta, magna, et mirabilia.

Incipit laudare opera Domini mirabilia, in quibus cogitandis exerceri solebat : ac primum generatim dicit opera Domini esse sancta, magna et admirabilia, id est, facta sancte, potenter et sapienter, sicut ipse sanctus omnipotens et sapientissimus est. « Deus, inquit, in sancto via tua, » id est, actio tua, sive operatio tua, per quam ad nos quodam modo exis, in sanctitate efficitur; nihil enim agis, quod non rectum et justum sit. In hebræo est קדש, quod proprie *sanctitatem* significat; proinde exponendum est, *in sanctitate,* quod nos legimus, *in sancto.* « Quis Deus magnus, sicut Deus noster? » id est, non solum Deus noster sanctus est et sancta via ejus, sed etiam magnus, et magna opera ejus. « Tu es Deus qui facis mirabilia, » id est, non modo sancta et magna, sed etiam mirabilia sunt opera tua ob sapientiæ profunditatem, quæ in ipsis cernitur. S. Augustinus legit : *Qui facis mirabilia solus.* Sed nostri codices hebraici, græci et latini non habent hanc vocem, *solus.* Verissimum tamen est Deum solum mirabilia facere, quia ipse solus non eget auxilio aliorum; et omnes alii qui mirabilia faciunt, ut Apostoli et Prophetæ, et alii sancti viri dono miraculorum præditi nunquam faciunt mirabilia soli, quia sine Deo nihil facere possunt. Illud, *in sancto via tua,* potest etiam congruere cum textu hebraico ad litteram, si mutentur puncta, et legamus *kadosh,* non *kodesh.* Et hac lectione posita secundum Augustinum, sanctus est Christus, et via Dei dicitur esse in sancto, quia per Christum imus ad Deum, et Deus per Christum venit ad nos; secundum Hieronymum, via est Christus, et Christus in sancto habitat, quia « in malevolam animam non introibit sapientia, » *Sap.* I; proinde sanctus sit, qui Christum in se habitantem habere desiderat.

Deus solus facit mirabilia.

Vers. 14. 14. Notam fecisti in populis virtutem tuam : redemisti in brachio tuo populum tuum, filios Jacob et Joseph.

Descendit ad particulare opus Dei magnum et mirabile, videlicet ad liberationem populi de Ægypto. « Notam, inquit, fecisti in populis virtutem tuam, » id est, potentiam tuam manifestasti populis Ægyptiorum atque aliarum gentium quæ audierunt plagas Ægypti. « Redemisti in brachio tuo populum tuum, » quando per multa signa et prodigia liberasti populum tuum, qui miseram servitutem serviebat in Ægypto. « Liberasti au-

tem in brachio tuo, » id est, propria tua potentia et fortitudine, quia non eges aliorum auxilio. « Filios Jacob et Joseph, » id est, liberasti populum tuum, qui constat ex filiis Jacob et Joseph. Nominatur autem Joseph cum ipso Jacob patre suo, quia populus Israel constabat ex tredecim tribubus, quarum undecim descendebant ab undecim filiis Jacob, duæ autem a filiis Joseph, Ephraim videlicet et Manasse. Spiritualiter « notam fecit Deus virtutem, » id est, potentiam suam in populis omnium gentium, quia redemit ex omnibus gentibus populum suum a tyrannide diaboli, « in brachio suo, » quod est Christus. De quo dicitur *Isai.* LIII : « Brachium Domini cui revelatum est ? » Sunt autem in populo Dei filii Jacob, et filii Joseph, id est, ut S. Augustinus exponit, Judæi et Gentiles ad fidem conversi. Per filios enim Jacob intelliguntur carnales Israelitæ, per filios Joseph ii qui in Christo renati sunt. Joseph enim invidia fratrum in Ægypto venditus, ibique primum humiliatus, deinde exaltatus Christum significat, qui invidia Judæorum extra Synagogam ejectus, venditus et humiliatus, deinde per resurrectionem et ascensionem ita exaltatus est, ut impletum sit quod in Psalmo LXXI dicitur : « Adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes servient ei. »

Cur Joseph cum patre suo nominetur?

Vers. 15.

15. VIDERUNT TE AQUÆ, DEUS : VIDERUNT TE AQUÆ, ET TIMUERUNT, ET TURBATÆ SUNT ABYSSI.

Describit scissionem maris Rubri, quæ facta est quando Deus liberavit populum suum a servitute Pharaonis. Describit autem more poetico, tribuens aquis et sensum et tremorem, quasi ob timorem præsentiæ Dei aquæ recesserint : quo modo etiam dicitur in *Psalm.* CXIII : « Mare vidit, et fugit. Viderunt, inquit, te aquæ, Deus; viderunt te aquæ, et timuerunt, » id est, aquæ maris Rubri ita siccatæ sunt jubente te, ac si majestatem tuam vidissent, et ob timorem et reverentiam fugissent. « Et turbatæ sunt abyssi, » id est, non solum in superficie, sed etiam in imo profundo existentes aquæ, quasi a præsentia tua conturbatæ recesserunt. Abyssus enim nihil est aliud, nisi altitudo, sive profunditas aquarum. Spiritualiter aquæ populos significant, juxta illud *Apoc.* XVII : « Aquæ multæ sunt populi multi. » Aquæ igitur, id est, populi gentium viderunt Deum, quando liberavit Dominus populum suum, « quia vidit omnis caro salutare Dei, » *Isai.* XL. Viderunt autem per fidem non per speciem, « et timuerunt, » agnoscentes peccata sua et judicia Dei; nam per Evangelium (ut dicit Apostolus *ad Rom.* I), sicut revelatur gratia Dei super pœnitentes et credentes : « Ita revelatur ira Dei super omnem impietatem et iniquitatem. » Et præcipue turbatæ sunt abyssi, id est, majores et altiores in gentibus, quia per fidem agnoverunt judicia Dei esse abyssum multam, ut est in *Psalm.* XXXIII, et potentes potenter tormenta passuros, ut legitur *Sap.* VI. Unde in *Actis Apostol.* cap. XXIV, prædicante Paulo de justitia et castitate, et judicio futuro : « Præses Romanorum Felix tremefactus est. »

Vers. 16.

16. MULTITUDO SONITUS AQUARUM, VOCEM DEDERUNT NUBES.

Vers. 17.

17. ETENIM SAGITTÆ TUÆ TRANSEUNT, VOX TONITRUI TUI IN ROTA.

Descripserat mirabile opus Dei in scissione maris Rubri; nunc describit reversionem maris et tempestatem ad obruendos Ægyptios : quod fuit etiam opus mirabile ejusdem Dei. « Multitudo, inquit, sonitus aquarum, » id est, maximus sonitus et fremitus aquarum postea successit, cum jubente te Deo, aquæ maris quæ steterant instar murorum, dum transiret populus Dei, magno impetu cadentes submerserunt, et suffocaverunt Ægyptios; quando etiam « sagittæ tuæ » cœlestes, id est, fulmina discurrentia « transibant super eos, et vox tonitrui tui super rotas curruum Pharaonis, » eas subvertebat, et in profundum dejiciebat. Habetur hæc historia in *Exod.* cap. XIV. Quod attinet ad verba, illud, *multitudo sonitus aquarum*, ex hebræo vertit S. Hieronymus, *excusserunt aquas nubila*, et hunc sensum manifeste recipiunt hebraica verba. Possunt tamen tres illæ voces hebraicæ, זרמו מים עבות, *zoremu maim hhaboth*, esse tria nomina distincta, et in casu recto, si solum mutetur unum punctum primæ vocis, et pro *zoremu*, legatur *zoremo*, quæ sic commode reddentur : *Inundatio ejus aquæ, nubila*, et sic videntur legisse Septuaginta Interpretes, et accepisse, per inundationem Dei, multitudinem aquarum obruentium Ægyptios; per aquas et nubila, accepisse causas illius inundationis, quæ fuerunt aquæ maris revertentes in locum suum, et nubila desuper fundentia aliam aquam, ut facilius involverentur in aquis Ægyptii. Hæc autem omnia significarunt breviter per illa verba : « Multitudo sonitus aquarum; » nam et aquæ maris redeuntes et aquæ descendentes e nubibus magnum sine dubio sonitum edebant. Illud, *vox tonitrui in rota*, varie admodum exponitur. S. Hieronymus ad litteram dicit vocem tonitrui in rota, esse sonitum tonitruorum in orbe terrarum, et hoc dicit confirmari ex verbis sequentibus : « Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ. » Alii volunt dici, *vocem tonitrui in rota*, id est, in æthere, sive in cœlo, quod rotundum est. Posset etiam dici *vox tonitrui in rota*, id est, in nube, quæ est quasi rota, sive currus Dei, ut ostendimus in explicatione *Psalm.* XVII. Sed communior expositio est quam supra posuimus, ut per *rota* intelligantur rotæ curruum Pharaonis; quam expositionem tradit Theodoretus, et eam plurimi alii sequuntur. Spiritualiter sonitus aquarum est confessio populorum; vox nubium est vox prædicatorum Evangelii; fulmina et tonitrua sunt probitas vitæ et miracula, quibus veritas fidei confirmatur. Sed illud, *vox tonitrui in rota*, pulchre admodum ex-

Spiritualis interpretatio hujus loci.

ponitur a S. Hieronymo, qui notat vocem tonitrui Evangelii tunc valde commovere populos, quando est in rota, id est, in homine plane spirituali et contemptore rerum terrenarum, qui terram vix tangat et transeat, quomodo currens rota in puncto terram contingit, et mox deserit et ad altiora defertur.

Vers. 18. 18. ILLUXERUNT CORUSCATIONES TUÆ ORBI TERRÆ : COMMOTA EST, ET CONTREMUIT TERRA.

Addit Propheta animadversionem Dei in Pharaonem, non solum innotuisse Judæis præsentibus, sed etiam instar coruscationis cœlestis notam factam esse orbi terrarum, et inde commotionem et tremorem gentibus longe positis attulisse, quod verum esse testatur liber Josue, cap. II, ubi Raab dicit : « Audivimus quod siccaverit Dominus aquas maris Rubri ad introitum vestrum, et pertimuimus, » etc. « Illuxerunt, ait, coruscationes tuæ orbi terræ, » id est, hæc mirabilia magna, hæ coruscationes, hæc signa, hæc miracula, « illuxerunt, » non solis Ægyptiis et Judæis, sed « orbi terrarum, » longe lateque nota facta sunt, et ideo « commota est, et contremuit terra, » id est, habitantes in terra perturbati sunt, et populum Israeliticum formidare cœperunt. Spiritualiter significatur his verbis, quod in *Psalm.* XVIII clarius habetur de prædicationibus Evangelicis : « In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum. »

Vers. 19. 19. IN MARI VIA TUA, ET SEMITÆ TUÆ IN AQUIS MULTIS, ET VESTIGIA TUA NON COGNOSCENTUR.

Opera Dei investigabilia.

Hic aperte describitur transitus filiorum Israel duce Deo, per novam et inusitatam viam, id est, per medium mare sicco vestigio. « In mari via tua, » id est, in mari novo et insolito modo invenisti populo tuo viam, « et semitæ tuæ in aquis multis, » id est, et semitam fecisti eidem populo inter aquas multas. « Et vestigia tua non cognoscentur, » id est, sic admirabili ratione reduxisti populum tuum per medium maris, ut nullus deinceps vestigia sua, et eamdem viam invenire potuerit. Spiritualiter significatur his verbis, opera Domini non solum esse admirabilia, sed etiam investigabilia, quomodo via in mari investigabilis est, quia nulla in ea vestigia relinquuntur.

Vers. 20. 20. DEDUXISTI SICUT OVES POPULUM TUUM IN MANU MOYSI ET AARON.

Hic fuit finis omnium operum mirabilium Dei in Ægypto et in mari Rubro, ut populum suum inde liberaret, et in terram promissionis introduceret : quod fecit per Mosen et Aaron primos pastores Synagogæ. « Deduxisti, inquit, sicut oves populum tuum, » id est, magna facilitate, magna charitate, indefessa providentia deduxisti per desertum, et usque ad promissionis terram quasi ad pascua uberrima populum tuum; « in manu Moysi et Aaron, » id est, sub potestate et regimine duorum optimorum principum. Spiritualiter admonemur eos, qui ad terram promissionis, id est, cœlestem patriam perventuri sunt, deducendos esse sicut oves in manu Moysi et Aaron: ita ut sint mites et patientes sicut oves in medio luporum, nam, ut dicitur *Matth.* V : « Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. » Et *Luc.* XXV : « In patientia vestra possidebitis animas vestras. » Item, ut sinant se regi a magistratu ecclesiastico et civili; Deus enim etiamsi paucos quosdam per se doceat et regat, tamen ordinarie per vicarios suos regit et docet, et filios obedientiæ vult esse electos suos. Nominatur autem hoc loco Moses ante Aaronem, non quod princeps politicus tantum esset Moses, et princeps ecclesiasticus Aaron; sed quia Moses primarius erat princeps ecclesiasticus et politicus, Aaron autem solum erat princeps ecclesiasticus, et a Mose, ut majore, consecratus et ordinatus. Quod enim Moses sacerdos esset, perspicuum est ex *Psalm.* XCVIII : « Moyses et Aaron in sacerdotibus ejus, » et ex plurimis actionibus sacerdotalibus, quas exercuit, consecrans sacerdotes et tabernaculum, et offerens sacrificia, imo instituens ritus sacrificandi, et omnes cæremonias divini cultus.

Subditi sinant se regi a magistratu ecclesiastico et civili.

PSALMUS LXXVIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Intellectus Asaph.*	V. s. h.—*Eruditionis* [al. *Eruditiones*] *Asaph.*
Attendite, popule meus, legem meam : inclinate aurem vestram in verba oris mei.	Ausculta, populus meus, legem meam : inclinate aurem vestram ad verba oris mei.
2. Aperiam in parabolis os meum : loquar propositiones ab initio :	Aperiam in parabola os meum : loquar ænigmata antiqua :
3. Quanta audivimus et cognovimus ea : et patres nostri narraverunt nobis.	Quæ audivimus et cognovimus, et patres nostri narraverunt nobis.
4. Non sunt occultata a filiis eorum, in generatione altera.	Non sunt abscondita a filiis eorum, a generatione sequenti.

Narrantes laudes Domini, et virtutes ejus, et mirabilia ejus quæ fecit.

5. Et suscitavit testimonium in Jacob, et legem posuit in Israel.

Quanta mandavit patribus nostris, nota facere ea filiis suis.

6. Ut cognoscat generatio altera, filii qui nascentur : et exsurgent, et narrabunt filiis suis,

7. Ut ponant in Deo spem suam, et non obliviscantur operum Dei, et mandata ejus exquirant :

8. Ne fiant sicut patres eorum; generatio prava et exasperans, generatio, quæ non direxit cor suum, et non est creditus cum Deo spiritus ejus.

9. Filii Ephrem intendentes et mittentes arcum, conversi sunt in die belli.

10. Non custodierunt testamentum Dei, et in lege ejus noluerunt ambulare.

11. Et obliti sunt benefactorum ejus, et mirabilium ejus, quæ ostendit eis.

12. Coram patribus eorum fecit mirabilia in terra Ægypti, in campo Taneos.

13. Interrupit mare, et perduxit eos, et statuit aquas quasi in utre.

14. Et deduxit eos in nube diei, et tota nocte in illuminatione ignis.

15. Interrupit petram in eremo, et adaquavit eos velut in abysso multa.

16. Et duxit aquam de petra, et deduxit tanquam flumina aquas.

17. Et apposuerunt adhuc peccare ei, in iram excitaverunt Excelsum in inaquoso.

18. Et tentaverunt Deum in cordibus suis, ut peterent escas animabus suis.

19. Et male locuti sunt de Deo : dixerunt : Numquid poterit Deus parare mensam in deserto?

20. Quoniam percussit petram, et fluxerunt aquæ, et torrentes inundaverunt:

Numquid et panem poterit dare, aut parare mensam populo suo?

21. Ideo audivit Dominus, et distulit : et ignis accensus est in Jacob, et ira ascendit in Israel :

22. Quia non crediderunt in Deo, nec speraverunt in salutari ejus.

23. Et mandavit nubibus desuper, et januas cœli aperuit.

Narrantes [al. *narrante*] laudes Domini, et potentiam ejus, et mirabilia ejus, quæ fecit.

Statuit contestationem in [al. tac. *in*] Jacob, et legem posuit in Israel : quæ mandavit patribus nostris, ut docerent filios suos.

Ut cognosceret generatio subsequens : filii nascituri surgent, et narrabunt filiis suis.

Ut ponant in Deo spem suam : et non obliviscantur cognationum [*h. adinventionum*] Dei, et mandata ejus custodiant.

Et [al. *ut*] non sint sicut patres eorum generatio declinans, et provocans : generatio quæ non præparavit cor suum, et non credidit Deo spiritus ejus.

Filii Ephraim intendentes, emittentes [al. *et mittentes*] arcum : terga verterunt in die belli.

Non custodierunt pactum Dei, in lege ejus noluerunt ingredi,

Et obliti sunt cogitationum [*h. adinventionum*] ejus, et mirabilium ejus, quæ ostendit eis.

Coram patribus eorum fecit mirabilia : in terra Ægypti, in regione Taneos.

Divisit [*h. disrupit*] mare, et transduxit eos : et stare fecit aquas quasi acervum [*h. in utre*].

Et duxit eos in nube per diem, et tota nocte in lumine ignis.

Scidit petram in deserto, et potum dedit quasi de abyssis magnis.

Et eduxit rivos de petra, et elicuit quasi flumina aquas.

Et addiderunt ultra peccare ei, ut provocarent Excelsum in invio.

Et tentaverunt Deum in cordibus suis : petentes cibum animæ suæ.

Et loquentes contra Deum dicebant : Numquid poterit Deus parare mensam in solitudine?

Ecce percussit petram, et fluxerunt aquæ, et torrentes inundaverunt :

Numquid et panem poterit dare, aut parare carnem populo suo?

Ideo audivit Dominus, et non distulit : et ignis accensus est in Jacob, et furor ascendit in Israel.

Quia non crediderunt in Deo : nec habuerunt fiduciam in salutari ejus.

Et præcipit nubibus desuper, et portas cœli aperuit.

24. Et pluit illis manna ad manducandum, et panem cœli dedit eis.

25. Panem angelorum manducavit homo : cibaria misit eis in abundantia.

26. Transtulit Austrum de cœlo, et induxit in virtute sua Africum.

27. Et pluit super eos sicut pulverem carnes, et sicut arenam maris volatilia pennata.

28. Et ceciderunt in medio castrorum eorum : circa tabernacula eorum.

29. Et manducaverunt, et saturati sunt nimis, et desiderium eorum attulit eis : **30.** non sunt fraudati a desiderio suo.

Adhuc escæ eorum erant in ore ipsorum, **31.** et ira Dei ascendit super eos;

Et occidit pingues eorum, et electos Israel impedivit.

32. In omnibus his peccaverunt adhuc, et non crediderunt in mirabilibus ejus.

33. Et defecerunt in vanitate dies eorum, et anni eorum cum festinatione.

34. Cum occideret eos, quærebant eum, et revertebantur, et diluculo veniebant ad eum.

35. Et rememorati sunt, quia Deus adjutor est eorum, et Deus excelsus redemptor eorum est.

36. Et dilexerunt eum in ore suo, et lingua sua mentiti sunt ei.

37. Cor autem eorum non erat rectum cum eo : nec fideles habiti sunt in testamento ejus.

38. Ipse autem est misericors, et propitius fiet peccatis eorum : et non disperdet eos.

Et abundavit ut averteret iram suam : et non accendit omnem iram suam.

39. Et recordatus est quia caro sunt, spiritus vadens, et non rediens.

40. Quoties exacerbaverunt eum in deserto, in iram concitaverunt eum in inaquoso?

41. Et conversi sunt, et tentaverunt Deum : et sanctum Israel exacerbaverunt.

42. Non sunt recordati manus ejus, die qua redemit eos de manu tribulantis.

43. Sicut posuit in Ægypto signa sua, et prodigia sua in campo Taneos.

44. Et convertit in sanguinem flumina eorum, et imbres eorum ne biberent.

45. Misit in eos cœnomyiam, et comedit eos; et ranam, et disperdidit eos.

46. Et dedit ærugini fructus eorum, et labores eorum locustæ.

Et pluit super eos manna, ut comederent, et triticum cœli dedit eis :

Panem fortium comedit vir : cibaria misit illis in saturitatem.

Abstulit Eurum de cœlo, et induxit in fortitudine sua Africum.

Et pluit super eos quasi pulverem carnem, et quasi arenam maris volatilia pennata.

Et ceciderunt in medio castrorum eorum : in circuitu tabernaculorum eorum.

Et comederunt, et saturati sunt nimis : et desiderium eorum attulit eis.

Non indiguerunt de cupiditate sua [*h. nondum expleverunt desiderium suum*] : cum adhuc cibus esset in ore eorum.

Furor ergo Dei ascendit super eos : et occidit pingues eorum, et electos Israel incurvavit.

In omnibus his peccaverunt ultra, et non crediderunt in mirabilibus ejus.

Et consumpsit in vanitate dies eorum, et annos eorum velociter.

Si occidebat eos, tunc quærebant [al. *requirebant*] eum : et convertebantur et diluculo consurgebant ad Deum.

Et recordabantur, quia Deus fortitudo eorum, et Deus excelsus redemptor eorum est.

Et lactaverunt [al. *allectaverunt*] eum in ore suo, et lingua sua mentiti sunt ei.

Cor autem eorum non erat firmum cum eo : nec permanserunt in pacto ejus.

Ipse vero misericors propitiabitur iniquitati, et non disperdet :

Multumque avertit iram suam, et non suscitavit totum furorem suum.

Et recordatus est quia caro essent : spiritus vadens et non revertens.

Quoties provocaverunt eum in deserto : afflixerunt eum in solitudine?

Et conversi sunt, et tentaverunt Deum, et sanctum Israel concitaverunt.

Non sunt recordati manus ejus : die [al. *diei*] qua redemit eos de tribulante.

Qui fecit [*h. posuit*] in Ægypto signa sua, et ostenta sua in regione Taneos.

Qui convertit in sanguinem fluvios eorum, et rivos eorum, ut non biberent.

Qui immisit in eos omne genus muscarum, ut comederent eos; et ranas, ut disperderent eos.

Qui dedit brucho germen eorum, et laborem eorum locustæ.

47. Et occidit in grandine vineas eorum, et moros eorum in pruina.

Qui occidit in grandine vineas eorum, et sycomoros eorum in frigore.

48. Et tradidit grandini jumenta eorum, et possessionem eorum igni.

Qui tradidit grandini pascua eorum, et jumenta eorum volucribus [*h. diabolis*].

49. Misit in eos iram indignationis suæ, indignationem, et iram, et tribulationem : immissiones per angelos malos.

Qui misit in eos iram furoris sui : indignationem, et comminationem, et angustiam : immissionem angelorum malorum.

50. Viam fecit semitæ iræ suæ : non pepercit a morte animabus eorum; et jumenta eorum in morte conclusit.

Munivit semitam furori suo, non pepercit a morte animæ eorum : et animantia eorum pesti tradidit.

51. Et percussit omne primogenitum in terra Ægypti : primitias omnis laboris eorum in tabernaculis Cham.

Et percussit omne primogenitum in Ægypto, principium partus [*h. doloris*] in tabernaculis Cham.

52. Et abstulit sicut oves populum suum, et perduxit eos tanquam gregem in deserto.

Et tulit velut oves populum suum, et minavit eos sicut gregem in deserto.

53. Et deduxit eos in spe, et non timuerunt : et inimicos eorum operuit mare.

Et eduxit eos cum fiducia et absque timore : inimicos autem eorum operuit mare.

54. Et induxit eos in montem sanctificationis suæ : montem, quem acquisivit dextera ejus.

Et adduxit eos ad terminum sanctificatum suum, montem istum, quem possedit dextera ejus.

Et ejecit a facie eorum gentes : et sorte divisit eis terram in funiculo distributionis.

55. Et habitare fecit in tabernaculis eorum tribus Israel.

Et ejecit a facie eorum gentes : et possidere eos fecit in funiculo hæreditatem, et collocavit in tabernaculis eorum tribus Israel.

56. Et tentaverunt, et exacerbaverunt Deum excelsum, et testimonia ejus non custodierunt.

Et tentaverunt, et provocaverunt Deum excelsum : et testimonia ejus non custodierunt.

57. Et averterunt se, et non servaverunt pactum, quemadmodum patres eorum : conversi sunt in arcum pravum.

Et reversi sunt, et prævaricati sunt ut patres eorum: incurvati sunt quasi arcus inutilis.

58. In iram concitaverunt eum in collibus suis, et in sculptilibus suis ad æmulationem eum provocaverunt.

Et provocaverunt eum in excelsis suis, et in sculptilibus suis ad æmulandum eum concitaverunt.

59. Audivit Deus, et sprevit; et ad nihilum redegit valde Israel.

Audivit Deus, et non distulit : et projecit vehementer Israel.

60. Et repulit tabernaculum Silo : tabernaculum suum, ubi habitavit in hominibus.

Et reliquit tabernaculum Silo : tentorium quod collocavit inter homines.

61. Et tradidit in captivitatem virtutem eorum, et pulchritudinem eorum in manus inimici.

Et tradidit in captivitatem virtutem suam, et decorem suum in manu hostis.

62. Et conclusit in gladio populum suum, et hæreditatem suam sprevit.

Et conclusit in gladio populum suum, et in hæreditatem suam non distulit.

63. Juvenes eorum comedit ignis, et virgines eorum non sunt lamentatæ.

Juvenes ejus devoravit ignis, et virgines ejus nemo luxit.

64. Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt; et viduæ eorum non plorabantur.

Sacerdotes ejus in gladio ceciderunt, et viduæ ejus non sunt fletæ.

65. Et excitatus est tanquam dormiens Dominus, tanquam potens crapulatus a vino.

Et evigilavit quasi dormiens Dominus : quasi fortis post crapulam vini.

66. Et percussit inimicos suos in posteriora : opprobrium sempiternum dedit illis.

Et percussit hostes suos retrorsum : opprobrium sempiternum dedit eis.

67. Et repulit tabernaculum Joseph, et tribum Ephraim non elegit.

Et projecit tabernaculum Joseph, et tribum Ephraim non elegit.

68. Sed elegit tribum Juda : montem Sion quem dilexit.

Sed elegit tribum Juda, montem Sion quem dilexit.

69. Et ædificavit sicut unicornium sanctificium suum in terra, quam fundavit in sæcula.

70. Et elegit David servum suum, et sustulit eum de gregibus ovium : de post fœtantes accepit eum,

71. Pascere Jacob servum suum, et Israel hæreditatem suam.

72. Et pavit eos in innocentia cordis sui, et in intellectibus manuum suarum deduxit eos.

Et ædificavit in similitudine monocerotis [al. *monoceroton*] sanctuarium suum : quasi terram fundavit illud in sæculum.

Et elegit David servum suum, et tulit eum de gregibus ovium.

Sequentem fœtas adduxit eum, ut pasceret in Jacob populum ejus, et in Israel hæreditatem ejus.

Qui pavit eos in simplicitate cordis sui, et in prudentia manuum suarum dux eorum fuit.

Argumentum. — Tribus Ephraim, numero opibusque potens, custosque arcæ Domini, quæ a Josue usque ad Davidem in urbe Silo asservabatur, sub Judicibus ἡγημονίαν in Hebræorum republica non semel ambierat (*Jud.* VIII, 1; XII). Novo rerum ordini sub Davide divinitus constituto sæpius repugnavit, meritoque animadvertit Verschuir; primariam Absalonicæ seditionis causam fuisse tribuum offensionem et invidiam : conf. II *Sam.* XX, 2; donec tandem Salomone mortuo, reipublicæ schisma fuerit consummatum. Hic igitur Psalmus sub exitum regni Davidis compositus fuisse videtur, eo præsertim fine, ut pungeret septentrionales tribus, Ephraimitas potissimum, obrepugnantiam genti Davidicæ, ad quam solam jus summi imperii pertineat ex voluntate et decreto Jovæ : ita Hengstenberg. Rosenmullero carminis causa et origo ex domestico illo bello a Judæis cum Israelitis gesto, Abia Jeroboamoque regibus, cujus historia II *Chron.* XIII habetur, videtur repetenda. Maurer : « Scriptum esse post orta inter decem tribus et Judam dissidia, facile intelligitur ex vers. 67 et 68. Sed accuratiora insuper apparent indicia temporis, quo editus sit Psalmus. Nam quod nusquam supra prosam orationem surgit longissimum carmen, documento est, referendum esse ad Psalmos post exsilium Babylonicum factos (conf. vers. 9, 41, 60, 67, 69). Quod idem colligimus ex eo, quod incuriosus historiæ totius populi culpam fere in solos Ephraimitas transfert scriptor, utpote quod fecisse videatur acerbissimo quod post exsilium Judæi in Samaritanos habebant odio permotus. In persequendo quod sibi proposuit argumento parum sibi constat scriptor. Propositum ipsi est, ostendere Israelitas, præsertim Ephraimitas, ex quo terram Cananæam occuparint, iterum atque iterum cum gravissimo suo detrimento a Jova defecisse, immemores beneficiorum in ipsos et majores divinitus collatorum. Sed vixdum mentionem fecit beneficiorum, quibus Jova ornaverit majores (vers. 12), quum in antiquissimum illud ævum exspatiatur, et quemadmodum se gesserint majores, quæque ipsis acciderint inde ab exitu ex Ægypto usque ad occupationem terræ Cananææ lata oratione perscribit (13-55), ita ut a vers. 56 demum redeat ad propositum. » Psalmum Hengstenberg partitur ita : vers. 1-4, res gestæ Mosis temporibus ad populi instructionem scriptæ sunt; 5-8, hæc est populi Israelitici destinatio, ut secundum Jovæ leges et ductum dirigatur, nec patrum suorum imitetur inobedientiam, 9-11; patrum, inquam, qui sæpius Ephraimitis dominatum exercentibus Deo rebelles fuerunt; 12-42, nec non antea Mosaicis temporibus; 43-55, v. g. cum Ægypto exierunt; 56-72, ideo Ephraimum et Siluntem rejecit Deus, ut Sionem et Davidem eligeret.

1. Carmen Asaphi.

Ausculta, mi popule, doctrinam meam,
inclinate aurem vestram ad verba oris mei.
2. Aperiam in (vel *cum*) parabola os meum,
proferam sententias ex prisco tempore.
3. Quæ audivimus et novimus,
et patres nostri narraverunt nobis,
4. *Hæc* non celabimus filios eorum,
ætati posteræ (nos) narrantes laudes Jovæ,
et potentiam ejus et mirabilia ejus.

5. Nam constituit præcepta in Jacobo,
et leges posuit in Israele,
quæ jussit patres nostros
nota facere filiis suis,
6. Ut cognoscerent *ea* ætas postera,
filii *qui* nascendi essent,
ut *rursum* surgerent et narrarent *illa* filiis suis

7. Et ponerent in Deo spem suam,
nec obliviscerentur facinorum Dei,
et præcepta ejus observarent;
8. Neque essent ut patres ipsorum,
generatio refractaria et contumax,
generatio quæ non firmarat cor suum,
et cujus animus non *fuerat* fidus (seu *stabilis*) cum Deo.

9. Filii Ephraim fuere armati sagittariorum,
verterunt terga die prælii.
10. Non observarunt fœdus Dei,
et in lege ejus recusarunt ambulare.
11. Et obliti sunt facinorum ejus,
et mirabilium ejus, quæ ostenderat eis.
12. Coram patribus eorum fecit mira
in terra Ægypti, in campis Taneos.
13. Fidit mare, et traduxit eos,
et stare fecit aquas ut acervum.
14. Et duxit eos nube interdiu,
et per totam noctem luce ignis.
15. Diffidit rupes in deserto,
et potavit *eos* velut ex fluctibus copiose.
16. Et exire jussit fluenta (rivos) ex petra,
et decurrere fecit sicut torrentes aquas.
17. Et perrexerunt peccare in eum,
contumaces esse in Altissimum in terra arida.
18. Et tentarunt Deum in corde suo,
petentes cibum animis suis.
19. Et locuti sunt contra Deum:
« Num poterit Deus instruere mensam in deserto? »
20. En, percussit rupem,
et fluxerunt aquæ, et torrentes effusi sunt:
« Num quoque panem poterit dare?
An parabit carnem populo tuo? »
21. Hinc audivit *id* Jova, et effudit se *in iram*,
et ignis (furoris ejus) accensus est in Jacobo,
atque ira *Dei* adscendit in Israele.
22. Non enim fidem habuere Deo,
neque fiduciam collocarunt in salute (auxilio) ejus.
23. Et jussit nubibus desuper,
et portas cœli aperuit.
24. Et pluit in eos manna ad edendum,
et frumentum cœli dedit eis.
25. Panem angelorum manducavit quisque,
cibum misit eis usque ad satietatem.
26. Exoriri fecit ventum orientalem in cœlo,
et adduxit potentia sua ventum australem.

27. Et pluit super eos instar pulveris carnem,
et instar arenæ maris aves alatas.
28. Et cadere *eas* fecit in medio castrorum ejus (populi),
circa habitationes (tentoria) ejus.
29. Et ederunt, et satiati sunt valde,
et desiderium (rem desideratam) eorum attulit eis.
30. Nondum recesserant a desiderio suo (his cibis),
adhuc cibus eorum in ore eorum *erat*:
31. Et ira Dei adscendit (æstuavit) inter eos,
et cædem fecit inter robustos eorum,
et juvenes Israelis prostravit.
32. His non obstantibus peccarunt adhuc,
neque fidem habuere *licet* inter (vel *per*) mirabilia ejus.
33. Et consumpsit in halitu dies eorum,
et annos eorum in exitio repentino.
34. Quando interficiebat eos, et (tunc) quærebant eum,
et revertebant, et sectabantur eum.
35. Et in memoriam revocarunt Deum esse rupem suam;
et Deum altissimum vindicem suum.
36. Et pellexerunt eum ore suo (falsis promissis),
et lingua sua mentiti sunt ei.
37. Et cor eorum non firmum fuit cum eo,
nec fidi fuerunt in fœdere ejus.
38. Ipse vero, misericors, condonavit culpam, nec perdidit eos,
et multoties retrorsum egit iram suam,
nec concitavit omnem æstum suum.
39. Et recordatus est quia caro ipsi,
halitus, qui abeat nec revertatur.
40. Quoties contumaces fuerunt in eum in deserto,
dolore (vel *ira*) affecerunt eum in solitudine!
41. Et *quoties* denuo tentarunt Deum,
et sanctum Israelis dolere fecerunt!
42. Non recordati sunt manum (facinora) ipsius,
diem, quo liberavit eos ab adversario:
43. Ubi fecit in Ægypto signa sua,
et prodigia sua in campis Taneos.
44. Et convertit in sanguinem fluvios eorum,
et fluenta (rivos) sua non potuerunt bibere.
45. Misit in eos muscam, et absumpsit eos,
et ranam, et perdidit eos.
46. Et tradidit insecto voraci (e locustarum genere) proventum eorum,
et laborem eorum locustæ.
47. Et interfecit grandine vitem eorum;
et sycomoros eorum formicis.
48. Et tradidit grandini pecus eorum,
et greges eorum fulminibus.
49. Misit in eos ardorem iræ suæ,

furorem, et sævitiam, et angustias,
missionem (agmen) angelorum malorum.

50. Complanavit viam iræ suæ,
non tenuit a morte animas eorum,
et vitam eorum pesti tradidit.

51. Et percussit omne primogenitum in Ægypto,
primitias virium (primogenitos) in tentoriis Cham.

52. Et proficisci fecit populum suum sicut oves,
et duxit eos sicut gregem in deserto.

53. Et duxit eos tuto, nec timuerunt;
et hostes eorum operuit mare.

54. Et perduxit eos ad fines suos sanctos (terram Cananæam),
ad montem hunc (Sionis), quem acquisivit dextera sua.

55. Et pepulit coram iis gentes,
et sorte distribuit illos in partem admensam hæreditatis,
et habitare fecit in tentoriis eorum tribus Israelis.

56. Et (tamen) tentarunt et detrectarunt Deum altissimum,
et præcepta ejus non observarunt.

57. Et recesserunt et defecerunt, ut patres eorum;
converterunt se, ut arcus (sagittarius) dolosus.

58. Et irritarunt eum excelsis suis,
et imaginibus (idolis) suis invidiam ejus concitarunt.

59. Audivit *id* Deus, et effudit se *in iram,*
et repudiavit nimis Israelem.

60. Et dereliquit habitationem Siluntis,
et tentorium *quod* collocavit inter homines.

61. Et tradidit captivitati potentiam suam,
et splendorem suum manui adversarii.

62. Et tradidit gladio populum suum,
et in hæreditatem suam exarsit ira.

63. Juvenes ejus voravit ignis,
et virgines ejus non sunt celebratæ.

64. Sacerdotes ejus gladio ceciderunt,
et viduæ ejus non fleverunt (fletu solemni).

65. Tum evigilavit instar dormientis Dominus,
instar herois victi a vino.

66. Et percussit adversarios suos retrorsum,
contumeliam sempiternam imposuit eis.

67. Et repudiavit tentorium (familiam) Josephi (decem tribus),
et tribum Ephraimi non elegit.

68. Et elegit tribum Judæ,
montem Sionis, quem dilexit.

69. Et ædificavit ut excelsa (cœlum) sacrarium suum,
ut terram, quam fundavit in sempiternum.

70. Et elegit Davidem servum suum,
et sumpsit eum de caulis ovium.

71. De lactantibus (ovibus) adduxit eum,

ut pasceret Jacobum, populum suum;
et Israelem, hæreditatem suam.
72. Et pavit eos (Davides) in integritate cordis sui,
et prudentibus (propr. *prudentiis*) manibus suis duxit eos.

NOTÆ.

Vers. 1. *Carmen,* hebr. *maskil* : vid. *Ps.* XLIV, 1.—Vers. 2. *Aperiam,* aperire volo. *Parabola* : conf. quæ *Prov.* I, 1 adnotavimus. *Sententias,* documenta ex rebus priscis petita. — Vers. 3. Alii nectunt versum 3 cum versu 2. — Vers. 5. *Præcepta,* propr. *testimonium,* ut non modo *præcepta,* sed etiam *res gestæ* significentur. — Vers. 8. *Firmarat* in fidelitate erga Deum. Hengstenberg vertit *disposuerat, applicuerat,* puta ad Deum. — Vers. 9. Proprie, *armati inter levantes arcus,* i. e. e genere sagittariorum, i. e. fuere tam incerti, infidi, fallaces, ut solent esse sagittarii, qui, cum pugnatur, fugam simulant, ut hostem eo certius feriant : quæ intelligenda sunt de fallacia ac defectione a Deo : conf. vers. 57; forsan tamen alluditur ad Salmanasaris victorias de 10 tribubus reportatas. Alius hunc vers. cum præced. nectit ita : Ut *filii Ephraim, arcum comprehendentes,* et sagittas *mittentes,* sive, et eum *arcum* a se *projicientes* ad celeriorem fugam. — Vers. 12. *Tanis,* propr. *Tsoan,* regia Pharaonis sedes. — Vers. 18. Quid ab Israelitis tunc peccatum? Vel quia petierunt sine spe ac fiducia consequendi; vel quia petierunt ad vitam non necessaria, siquidem habebant manna, sed ad voluptatem et delicias, quod vates exprimit per *animis suis,* seu *appetitui suo,* vel *pro appetitu suo.* — Vers. 20. Duo quoque priora hemistichia in ore Dei Maurer ponit. — Vers. 21. *Ignis* : cf. *Num.* XI, 1. — Vers. 25. *Panem* e regione *angelorum*, e cœlo demissum; vel, quod minus placet, *panem* exquisitiorem, delicatiorem. — Vers. 26. Ad cogendas et advehendas volucres. — Vers. 32. Alii,... *habuere mirabilibus ejus.* — Vers. 33. *Consumpsit* quasi *halitu,* ita ut quasi halitus et fumus evanescerent. Hengstenberg, *in vanitate,* dum 40 annos irent et redirent in deserto. — Vers. 41. *Dolere fecerunt* : Hengstenb. *dehonestarunt.* Vers. 45. *Arob* alii insectorum omnis generis colluviem interpretantur, alii *muscam caninam.* — Vers. 47. *Formicis*; alii, *grandine majori,* vel *pruina.* — Vers. 49. *Malorum,* gall. *de châtiment, de choses mauvaises,* ut *Prov.* XVI, 14, commemoratur *angelus mortis.* — Vers. 50. *Complanavit viam,* gall. *il a donné carrière. Non tenuit a morte,* non denegavit morti. — Vers. 55. Hengstenberg, *et cadere fecit eas,* puta gentes, vel potius earum terras, *in partem hæreditatis,* seu populi sui. — Vers. 56. *Detrectarunt* : alii, *exacerbaverunt.* — Vers. 57. *Defecerunt* : alii, *deceperunt.* Pro *converterunt se,* alii *mutati sunt. Arcus* : vid. vers. 9. Male quidam per *arcus dolosus* intelligunt arcum qui perperam jaculatur. — Vers. 58. *Excelsis suis,* exstruendo sibi passim fana aut sacella, vel plantando lucos in collibus ac montibus, gentilium more, ut ibi coleretur Baal, aut alius fictitius deus. — Vers. 60. *Quod collocavit* : alii, *in quo habitavit*; alii, *in quo habitare fecit,* puta nomen suum. — Vers. 61. *Arca* est divinæ potentiæ et splendoris sedes. Alii, *potentiam..... splendorem ejus,* puta Israelis. — Vers. 63. *Celebratæ,* puta carminibus *nuptialibus,* non vero exitialibus, ut volunt Alexandrini, legentes *holilou.* — Vers. 65. Respiciuntur victoriæ, quas a Philistæis reportaverant Samuel, Saul, Davides. — Vers. 66. *Retrorsum,* ita ut fugerent retro. Alii, *a tergo* : cf. I *Sam.* V, 9. — Vers. 69. *Cœlum*, quod nunquam loco movetur, et *terra*, firmissimis fundamentis superstructa, similitudinem exhibet constantiæ et stabilitatis.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXXVII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Intellectus Asaph.

Hic titulus admonet Psalmum non esse ita facilem et apertum, ut in superficie apparet. Videtur enim Psalmus totus historicus esse, atque ad hoc solum compositus, ut populus agnoscens beneficia Dei, et ingratitudinem veterum Israelitarum, qui propterea graviter puniti sunt, discat sequi potius legem Dei, quam exempla majorum. Cæterum non hoc solum Davidi propositum est in hoc Psalmo, sed etiam adumbrare regnum Christi, qui ex tribu Juda et familia David existens finem dedit veteri Testamento et novum longe excellentius et felicius inchoavit. Id enim significavit David in extremo Psalmo, ubi posteaquam varia peccata et varia flagella populi enarravit, tandem concludit Deum elegisse Judam, non Ephraim, et ex Juda ipsum Davidem, qui deinceps magna tranquillitate populum Dei regeret et gubernaret. Hoc igitur admonet titulus : *Intellectus Asaph*, ut nimirum Asaph, cui Psalmus cantandus dabatur,

intelligeret, et alios intelligere faceret mysterium futuri Messiæ, et hoc indicant nomina parabolarum et propositionum, quæ habentur in secundo versiculo Psalmi.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. ATTENDITE, POPULE MEUS, LEGEM MEAM : INCLINATE AUREM VESTRAM IN VERBA ORIS MEI.

David, hortaturus populum longissimo sermone, captat initio attentionem, ostendens se utilia et magna locuturum. « Attendite, inquit, legem meam, » id est, præceptiones meas, quæ vos dirigere poterunt ad felicitatem, instar legum optimarum et sapientissimarum. Atque idipsum repetens et declarans addit : « Inclinate aurem vestram in verba oris mei ; » quod dixerat : « Attendite, » nunc dicit : « Inclinate aurem vestram ; » et quod dixerat, « legem meam, » nunc dicit, « verba oris mei ; » proinde per legem non intelligit legem Mosis, quæ proprie dicitur lex ; sed verba sua, quibus populum instruere et exhortari volebat, quomodo accepit nomen legis Dominus, cum ait *Joan.* XV : « Ut adimpleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est, quia odio habuerunt me gratis. » Porro, *inclinare aurem,* significat obedienter et humiliter audire, quando dicitur populo : « inclina aurem tuam, » sed cum dicitur Deo : « Inclina aurem tuam, » significat clementer et misericorditer audire. S. Augustinus hunc primum versiculum tribuit Deo, non Davidi, quia Deus legem suam dedit populo, non David. Sed, ut diximus, hic non agitur de lege proprie dicta, sed de sermone hortatorio. S. Hieronymus hunc eumdem versiculum vult esse verba Christi, non Davidis, quia S. Matthæus, cap. XIII, scribit Christum loqui solitum in parabolis, « ut adimpleretur quod scriptum est : Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita a constitutione mundi ; » quæ verba habentur in secundo versiculo hujus Psalmi ; sed S. Matthæus allegavit hunc locum, non ut ostenderet verba hujus Psalmi esse verba Christi, non Davidis ; sed ut significaret Davidem loquentem in parabolis figuram fuisse Christi, qui in parabolis locutus erat ; quemadmodum cum Joannes dicit cap. XIX : « Facta sunt hæc, ut Scriptura impleretur : Os non comminuetis ex eo, » non vult negare de agno Paschali dicta esse verba illa *Exod.* XII : « Os non comminuetis ex eo ; » sed indicare vult agnum Paschalem figuram Christi fuisse, et ideo Deo providente factum esse, ut non frangerentur crura Christi crucifixi, quando confracta sunt crura duorum latronum, qui cum ipso crucifixi fuerant. Quod autem nos diximus, secuti Theodoretum ex veteribus, et multos recentiores, verba hujus versiculi, ut etiam sequentium, esse Davidis, colligitur ex tertio versiculo, ubi Propheta continuans sermonem suum addit : « Quanta audivimus et cognovimus ea, et patres nostri narraverunt nobis, » que certe neque Deo, neque Christo conveniunt.

Inclinare aurem quid sit ?

Vers. 2. 2. APERIAM IN PARABOLIS OS MEUM, LOQUAR PROPOSITIONES AB INITIO.

Hæc est ratio cur David petat attente et humiliter audiri verba sua, quia videlicet verba hujus Psalmi continent res obscuras et secretas, quæ non possunt intelligi, nisi attente et humiliter audiantur. Per *parabolas* intelliguntur hoc loco « similitudines, « sive » proverbia, » quæ brevia et metaphorica esse solent. Per *propositiones* intelliguntur *ænigmata,* quæ obscurissima sunt : id enim significat vox hebraica חידות *chidoth*, et græca προβλήματα, ut perspicuum est ex cap. XIV *Judic.*; ubi ænigma illud Samsonis, « de comedente exivit cibus, et de forti egressa est dulcedo, » vocatur hebraice חידה *chidah*, et græce *problema.* Multa sunt autem in hoc Psalmo proverbia et ænigmata, ut suis locis videbimus ; sed illud potissimum ænigma hic significari videtur, quo per regnum Davidis figuratur regnum Christi, et per montem Sion adumbratur Ecclesia. Per illud, *ab initio*, si corticem Psalmi respiciamus, videtur intelligi tempus liberationis populi a captivitate Ægyptiaca, quo tempore cœpit populus Israel sub Mose formam habere reipublicæ, et regi legibus et judiciis. Sic enim habetur versu sexto : « Et suscitavit testimonium in Jacob, et legem posuit in Israel ; » sed S. Matthæus, cap. XIII, citans hunc locum, declarat hoc initium intelligendum esse de initio mundi, dicens : « Ut adimpleretur quod scriptum est : Aperiam os meum in parabolis, eructabo abscondita a constitutione mundi. » Itaque sensus est : Proferam sententias quæ fuerunt absconditæ, et quasi ænigmata a principio mundi; quamvis enim mysteria Christi omni tempore prædicta et adumbrata fuerint, tamen velata erant, et paucissimis aperte revelata. De qua re sic loquitur Apostolus *ad Ephes.* III : « Mihi autem omnium Sanctorum minimo data est gratia hæc, in gentibus evangelizare investigabiles divitias Christi ; et illuminare omnes, quæ sit dispensatio sacramenti absconditi a sæculis in Deo. » Proprie autem S. Mattheus dixit *eructabo* ; nam vox hebraica hoc loco posita non significat *loqui* quocumque modo, sed *ebullire*, *profundere*, *ex imo corde proferre* : quod per vocem *eructare* satis aperte explicatur, ructus enim ex plenitudine oritur.

Parabolæ quæ dicantur et propositiones ?

Vers. 3. 3. QUANTA AUDIVIMUS ET COGNOVIMUS EA, ET PATRES NOSTRI NARRAVERUNT NOBIS.

Vers. 4. 4. NON SUNT OCCULTATA A FILIIS EORUM, IN GENERATIONE ALTERA.

Vers. 5. 5. NARRANTES LAUDES DOMINI ET VIRTUTES EJUS, ET MIRABILIA EJUS QUÆ FECIT.

Narraturus historiam rerum gestarum, sub quibus tegebantur mysteria abscondita a constitutione mundi, docet eam historiam accepisse se a patribus, qui et ipsi a majoribus suis acceperunt. « Loquar, inquit, propositiones ab initio, quanta » videlicet « audivimus et cognovimus, » quoniam « patres nostri narraverunt nobis, » tum scriptis litteris, tum ore proprio; non enim « occulta » esse voluerunt « ea filiis suis, » quos post se « in generatione altera relinquebant : » qui quidem patres narrantes erant laudes Domini et virtutes ejus, id est, potentiam ejus admirabilem et mirabilia opera quæ fecit : ob quæ dignissimus est omni laude. Illud, *quanta*, in hebræo est *quæ*; quare in græco et latino codice ponitur *quanta*, pro *quantacumque*, vel *quotcumque*. Illud, *ea*, redundat apud Latinos, sed usitate ponitur apud Hebræos. Illud, *et patres nostri*, videtur positum pro *nam patres nostri*. Siquidem *et* sæpissime usurpatur apud Hebræos pro *enim*, ut alias admonuimus. Illud, *non sunt occultata*, non repugnat verbis S. Matthæi : « Eructabo abscondita ; » nam res gestæ non sunt occultatæ a filiis narrantium eas; sed mystica significatio abscondita erat ab eis. Denique illud, *narrantes*, conjungitur cum nomine *patres*, ut S. Augustinus notavit; ac per hoc verba interposita deberent claudi per parenthesim hoc modo : « Patres nostri narraverunt nobis (non sunt occultata a filiis eorum in generatione altera) narrantes laudes Domini, » etc. Posset etiam illud participium, *narrantes*, conjungi cum pronomine subintellecto hoc modo : Nos igitur narrantes erimus laudes Domini et virtutes ejus, etc.

Vers. 6. 6. ET SUSCITAVIT TESTIMONIUM IN JACOB, ET LEGEM POSUIT IN ISRAEL.

Vers. 7. 7. QUANTA MANDAVIT PATRIBUS NOSTRIS NOTA FACERE EA FILIIS SUIS, UT COGNOSCAT GENERATIO ALTERA.

Vers. 8. 8. FILII QUI NASCENTUR ET EXURGENT, ET NARRABUNT FILIIS SUIS.

Hic incipit narrare res gestas a Deo, quas a patribus accepit : ac primo loco ponit, quod Deus dederit populo Israelitico legem et mandata per Mosem, et jusserit eam legem et mandata tradi filiis a parentibus, et sic propagari ad posteritatem. Illud, « et, » potuisset omitti, ut S. Hieronymus omisit; nam habetur quidem in hebræo, sed nihil conjungit. Additur enim ornatus gratia non solum in principio periodorum, sed etiam in principio librorum, ut initio *Levit.*, *Numer.*, *Josue*, *Ruth*, *Ezechiel.* et aliorum. Illud, *suscitavit* sumptum est ad verbum ex hebræo ויקם; sed potuisset etiam verti, *stare fecit*, sive *constituit*, sive *posuit*. Vox *testimonium* nihil aliud hoc loco nisi *legem* significat. Vocatur autem lex Dei *testimonium*, quia testificatur hominibus quæ sit voluntas Dei, ut fusius diximus in explicatione Psalmi decimi octavi, versiculo octavo. Itaque idem omnino est, « suscitavit testimonium in Jacob, » cum eo quod sequitur : « Legem posuit in Israel, » id est, dedit Deus legem suam filiis Jacob, qui et Israel dictus est. Illud, *quanta mandavit*, in hebræo est, אשר צוה, id est, *quæ mandavit*; proinde vox *quanta* accipienda est pro *quantacumque*, sive *quotcumque* : ex quo intelligimus nomine *legis* significari hoc loco non solum legem Decalogi, sed omnia mandata moralia, cæremonialia et judicialia, quæ habentur in quinque libris Mosis.

Lex Dei cur testimonium dicatur?

Vers. 9. 9. UT PONANT IN DEO SPEM SUAM, ET NON OBLIVISCANTUR OPERUM DEI, ET MANDATA EJUS EXQUIRANT.

Vers. 10. 10. NE FIANT SICUT PATRES EORUM, GENERATIO PRAVA ET EXASPERANS.

Vers. 11. 11. GENERATIO, QUÆ NON DIREXIT COR SUUM, ET NON EST CREDITUS CUM DEO SPIRITUS EJUS.

Explicat Propheta cur Deus legem dederit populo suo, et mandaverit ut parentes docerent filios suos, et illi nepotes patrum suorum. Ratio enim fuit, ut filii Israel non sperarent in diis falsis et idolis gentium, sed in Deo vero, qui legem sanctam de cœlo illis dederat, non sine ingentibus prodigiis : nec non ut nunquam obliviscerentur mirabilium operum Dei, quæ fecit in liberatione eorum de servitute Pharaonis. Præterea, ut sollicite quærerent quid vellet ab eis Deus, atque id opere implerent. Denique ut non imitarentur ingratitudinem et infidelitatem majorum suorum, qui affecti maximis beneficiis a Deo per Mosem, ingratissimi fuerunt. Nam et in Ægypto cum essent, ægre adduci potuerunt, ut crederent Mosi; et egressi de Ægypto, sæpissime defecerunt ab obedientia Mosis et Dei, assidue murmurantes, et (quod gravius est) vitulos aureos adorantes. Illud, *generatio quæ non direxit cor suum*, significat, populum Hebræorum non habuisse cor directum firmiter ad Deum, sed ad varia auxilia respexisse. Illud autem, *et non est creditus cum Deo spiritus ejus*, clarius est in hebræo codice; sic enim verti potest ad verbum : *Et non fuit fidelis ad Deum spiritus ejus*. Vox autem latina accipienda est in significatione non passiva, sed activa, ac si esset deponentis conjugationis : « Non est creditus cum Deo, » id est, non credidit Deo spiritus ejus : sic enim exponit S. Augustinus; vel accipiendum est verbum *creditus* pro *fidelis*, ut accipiunt verbum græcum ἐπιστώθη Theodoretus et Euthymius. Itaque sensus erit : Non fuit fidelis spiritus populi cum Deo, quia sæpe defecit a fide et obedientia.

Vers. 12. 12. FILII EPHREM INTENDENTES, ET MITTENTES ARCUM, CONVERSI SUNT IN DIE BELLI.

Plerique notari putant in hoc versiculo pugnam aliquam infelicem Hebræorum de Tribu Ephraim; sed neque facile est invenire in divinis litteris,

quæ illa pugna fuerit; neque credibile est Prophetam quasi ex abrupto inserere voluisse hoc loco particulare aliquod factum, cum generatim describit vitia totius populi de Ægypto mirabiliter educti, ac de servitute liberati. Igitur probabilius est, per quamdam similitudinem explicari, quod dictum est, populum hebræum non fuisse constantem in fide et obedientia Dei, ut sensus sit : « Filii Ephrem, » id est, Israelitæ similes fuerunt militibus incipientibus præliari cum hostibus, et mox dimisso prælio terga vertentibus; sic enim Israelitæ in deserto non semel promiserunt se Deo parituros et facturos quæcumque ille mandasset; et statim mutata voluntate cogitabant de reditu in Ægyptum, et contra Deum et Mosem murmurabant. Nominat autem David filios Ephraim, id est, tribum Ephraim, et per illam intelligit totum cœtum Israelitarum; quia tribus Ephraim erat numerosissima et potentissima post tribum Juda; et per hoc æmula tribui Juda; et in Scripturis ut plurimum reprehenditur tribus Ephraim, et laudatur tribus Juda, et ideo mala universi populi describuntur potius sub nomine Ephraim, quam sub nomine aliarum tribuum, et in fine hujus Psalmi dicit : « Tribum Ephraim non elegit; sed elegit Tribum Juda. » Vide Oseam Prophetam.

Tribus Ephraim fuit numerosissima, et potentissima.

Vers. 13. 13. Non custodierunt testamentum Dei, et in lege ejus noluerunt ambulare.

Vers. 14. 14. Et obliti sunt benefactorum ejus, et mirabilium ejus quæ ostendit eis.

Vers. 15. 15. Coram patribus eorum fecit mirabilia in terra Ægypti, in campo Taneos.

Explicat quod metaphorice dixerat, filios Ephraim, id est Israelitas, conversos fuisse retrorsum; nam cum professi essent se obedituros Deo, non servaverunt pactum, nec legem Dei impleverunt, et cito obliti sunt beneficiorum Dei et mirabilium operum, quæ Deus fecerat in Ægypto pro ipsis, quæque a patribus suis narrari audierant. Illud, *non custodierunt testamentum Dei*, significat, non steterunt promissis, sive, non servaverunt pactum; nam in hebræo est vox ברית *berith*, quæ significat *pactum*; sed Septuaginta Interpretes verterunt *testamentum*, ut alias sæpe diximus. Illud, *in campo Taneos*, significat *in planitie Ægypti*, cujus regia dicitur Tanis. Mirabilia enim, quæ fecit Moses coram Pharaone, non facta sunt in loco obscuro, sed in loco celeberrimo et apertissimo, in agro videlicet urbis regiæ.

Vers. 16. 16. Interrupit mare, et perduxit eos; et statuit aquas quasi in utre.

Vers. 17. 17. Et deduxit eos in nube diei, et tota nocte in illuminatione ignis.

Vers. 18. 18. Interrupit petram in eremo, et adaquavit eos velut in abysso multa.

Vers. 19. 19. Et eduxit aquam de petra, et deduxit tanquam flumina aquas.

Vers. 20. 20. Et apposuerunt adhuc peccare ei, in iram excitaverunt excelsum in inaquoso.

Posteaquam attigerat David mirabilia facta in Ægypto coram Pharaone, describit alia facta in egressu, id est, divisionem maris Rubri, ut transiret populus sicco vestigio per medium maris; et alia patrata post egressum de Ægypto in solitudine, videlicet columnam nubis, quæ præeundo ostendebat iter per diem, et columnam ignis, quæ ostendebat iter per noctem; ac postea sitienti populo eductas aquas de petra in maxima copia. Addit vero David, post hæc omnia mirabilia populum incredulum iterum provocasse Deum ad iracundiam, in deserto inaquoso ob aquæ penuriam. Quæ iterum educta est de petra ut habetur *Num.* xx. Nam illa prior eductio contigerat anno superiore, ut habetur *Exod.* xvii. Illud, *statuit aquas quasi in utre*, significat Deum ea facilitate fecisse, ut mare consisteret, et non operiret Hebræos, qui per fundum maris iter faciebant, qua facilitate potest continere modicam aquam inclusam in utre, ut non defluat in terram. Illud, *in nube diei*, potuisset clarius verti, *in nube per diem* : nam in hebræo non habet formam genitivi. In græco est quidem ἡμέρας, in genitivo, sed accipitur pro ablativo, quo Græci carent. Illud, *velut in abysso multa*, significat ex petra fluxisse tantam copiam aquarum, ac si petra conversa fuisset in lacum profundissimum, vel in magnum et profundum flumen, ut dicitur in sequenti versiculo : abyssus enim est profunditas magna. Denique illud, *et apposuerunt adhuc peccare*, potest referri ad secundam eductionem aquæ ex petra; ut sensus sit : Olim peccaverunt murmurantes ob inopiam aquæ, et Deus dedit illis aquam de petra, *Exod.* xvii; et obliti illius miraculi apposuerunt secundo murmurare, et de potentia Dei dubitare, ob similem aquæ penuriam, ut habetur *Num.* xx, ubi rursum dedit eis Deus aquam de petra. Potest etiam, ut alii volunt, conjungi cum sequenti versiculo, ut commemoretur peccatum murmurationis de inopia panis, non de penuria aquæ. Sed prior expositio mihi magis placet, tum propter vocabulum *inaquoso*, quod denotat carentiam aquæ; tum ne desit in Psalmo memoria peccati illius celeberrimi, quo populus bis murmuravit contra Deum et Mosem ob aquæ penuriam. Et secundum hanc expositionem, illa verba, « et eduxit aquam de petra, » continent repetitionem versiculi superioris : non autem narrationem secundæ eductionis aquæ ex petra.

Vers. 21. 21. Et tentaverunt Deum in cordibus suis, ut peterent escas animabus suis.

Vers. 22. 22. Et male locuti sunt de Deo; dixerunt : Numquid poterit Deus parare mensam in deserto?

Vers. 23. 23. QUONIAM PERCUSSIT PETRAM; ET FLUXERUNT AQUÆ, ET TORRENTES INUNDAVERUNT.

Vers. 24. 24. NUMQUID ET PANEM POTERIT DARE, AUT PARARE MENSAM POPULO SUO?

Vers. 25. 25. IDEO AUDIVIT DOMINUS, ET DISTULIT; ET IGNIS ACCENSUS EST IN JACOB, ET IRA ASCENDIT IN ISRAEL.

Vers. 26. 26. QUIA NON CREDIDERUNT IN DEO, NEC SPERAVERUNT IN SALUTARI EJUS.

Vers. 27. 27. ET MANDAVIT NUBIBUS DESUPER, ET JANUAS CŒLI APERUIT.

Vers. 28. 28. ET PLUIT ILLIS MANNA AD MANDUCANDUM, ET PANEM CŒLI DEDIT EIS.

Vers. 29. 29. PANEM ANGELORUM MANDUCAVIT HOMO CIBARIA MISIT EIS IN ABUNDANTIA.

Vers. 30. 30. TRANSTULIT AUSTRUM DE CŒLO, ET INDUXIT IN VIRTUTE SUA AFRICUM.

Vers. 31. 31. ET PLUIT SUPER EOS SICUT PULVEREM CARNES, ET SICUT ARENAM MARIS VOLATILIA PENNATA.

Vers. 32. 32. ET CECIDERUNT IN MEDIO CASTRORUM EORUM CIRCA TABERNACULA EORUM.

Vers. 33. 33. ET MANDUCAVERUNT, ET SATURATI SUNT NIMIS : ET DESIDERIUM EORUM ATTULIT EIS; NON SUNT FRAUDATI A DESIDERIO SUO.

Conjungit Propheta beneficium panis cœlestis cum beneficio aquæ productæ ex petra, quoniam hæc erat figura insignis passionis Christi, et sacro-sanctæ Eucharistiæ, ut explicat Dominus ipse *Joan.* VI, et Apostolus 1 *Corinth.* X. Aqua enim ex petra, est sapientia ex stultitia. Non enim minus contraria est sapientia stultitiæ, quam aqua res mollis et fluida, petræ arenti et duræ : sapientia est mysterium crucifixi; Christus enim crucifixus, id est, petra percussa, gentibus stultitia erat, et Judæis scandalum, et tamen hominibus fide illustratis producit altissimam sapientiam. « Et quia non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes, » ut scribit Paulus I *Corinth.* cap. I. Panis autem de cœlo verus, non erat manna pluens ex cœlo aereo; sed caro Christi, qui de cœlo cœlorum descendit, et dat vitam mundo. Manna tamen hunc panem verum adumbrabat : et hoc significavit Propheta, cum initio Psalmi se parabolas et ænigmata cantaturum pollicebatur. Sed veniamus ad expositionem verborum. Propheta posteaquam commemoraverat beneficium aquæ de petra eductæ, et infidelitatem populi, transit ad beneficia panis et carnis, et ad novam populi incredulitatem explicandam. Sciendum autem est, bis a Deo datum fuisse Hebræis cibum carnium, semel una cum manna, *Exod.* XVI, et rursum carnis solius, *Num.* cap. XI, et manna cum carnibus datum est, antequam aquæ producerentur ex petra; sed cibus carnis solius datus est post eductionem aquæ ex petra. Sed David conjungit utrumque beneficium, et utramque murmurationem simul : et ideo nascitur in verbis aliqua obscuritas, quæ facile tolli potest. Ait igitur : « Et tentaverunt Deum in cordibus suis, » id est, experiri voluerunt an Deus vere esset omnipotens, et curam gereret populi sui : et ideo « petierunt escas animabus suis, » quas videlicet anima ipsorum desiderabat, ut panes et carnes; sic enim narrat Moses *Exod.* XVI, et *Num.* XI. « Et male locuti sunt de Deo, » dubitantes videlicet an posset in deserto pascere populum suum, sicut potare potuerat, hæc pertinent ad secundam murmurationem. Nam prior præcessit priorem eductionem aquæ ex petra, ut patet ex lib. *Exod.* cap. XVI et XVII. « Ideo audivit Dominus, et distulit, » id est, audivit murmurationem ex incredulitate procedentem; « et distulit, » hoc est, longe fecit a se populum suum, amovit a benevolentia sua, quin potius convertit benevolentiam in iram et indignationem; et immisit ignem in castra, et multos occidit, ut dicitur *Num.* XI. Et tamen voluit convincere populum infidelem, et demonstrare potentiam suam, et ideo « mandavit nubibus desuper, et januas cœli aperuit, et pluit illis manna ad manducandum, et panem cœli dedit eis, panem angelorum manducavit homo. » Hæc pertinent ad priorem murmurationem; manna enim datum est ante productionem aquæ ex petra. Porro manna dicitur panis de cœlo, quia ex cœlo aereo pluebat; et panis angelorum, quia opera et ministerio angelorum fiebat. Vocabulum autem *manna* ductum est ab admiratione populi, qui videns terram coopertam novo illo cibo, dixit : *Man hu?* quod significat, *quid hoc?* Inde positum est illi cibo nomen *man*, et græce μάννα; erat autem manna simile pruinæ, *Exod.* XVI; et sicut semen coriandri, quod in mortario contusum, et coctum igni, saporem habebat panis oleati, *Num.* XI. Deinde, « transtulit Deus Austrum de cœlo, et induxit in virtute sua Africum, et pluit super eos sicut pulverem carnes, » id est, effecit ut ventus vehementissimus deferret coturnices in desertum, ubi Judæi morabantur, in tanta copia, quanta est copia pulveris in littore maris. In hebræo habetur : *Transtulit ventum orientalem*; ex quo intelligimus per Austrum intelligendum esse Austrum, orientalem, qui dicitur Eurus : sed quia Auster orientalis non est contrarius Africo, sive Libyco, ut vocatur in textu græco, sed potius ei vicinus et conjunctus; ideo Theodoretus et Euthymius, et alii per vocem *transtulit* non intelligunt *amovit*, sive *cessare fecit*; sed *excitavit*, et *flare jussit*, ac si dictum esset : Transtulit de cœlesti thesauro, et emisit in terram, ut etiam exponit S. Augustinus, ut simul cum Africo adduceret coturnices in desertum. Itaque non unus, sed duo venti ex duabus vicinis regionibus adduxerunt copiam coturnicum. Non tamen est improbabilis aliorum sententia, quod ventus Australis orientalis, id

Aqua ex petra est sapientia ex stultitia.

est Eurus, remotus sit, et prohibitus flare; et solus Africus, sive Libycus impulerit coturnices in castra Hebræorum : nam *Num.* XI dicitur ventus a Domino adduxisse coturnices trans mare ad castra Hebræorum. Ubi unius venti solum mentio fit, et venti, qui per mare Libycum transiret, ut adduceret coturnices ad desertum. Ejusmodi autem ventus non est Eurus, sed Libycus. Adde quod S. Hieronymus vertit : « Abstulit Eurum de cœlo, et induxit in fortitudine sua Africum. » Denique verba græcæ et latinæ editionis facile explicantur in hanc sententiam, et duriuscule in priorem.

Vers. 34. 34. ADHUC ESCÆ EORUM ERANT IN ORE IPSORUM, ET IRA DEI ASCENDIT SUPER EOS.

Vers. 35. 35. ET OCCIDIT PINGUES EORUM, ET ELECTOS ISRAEL IMPEDIVIT.

Vers. 36. 36. IN OMNIBUS HIS PECCAVERUNT ADHUC, ET NON CREDIDERUNT IN MIRABILIBUS EJUS.

Vers. 37. 37. ET DEFECERUNT IN VANITATE DIES EORUM, ET ANNI EORUM CUM FESTINATIONE.

Vers. 38. 38. CUM OCCIDERET EOS, QUÆREBANT EUM; ET REVERTEBANTUR, ET DILUCULO VENIEBANT AD EUM.

Vers. 39. 39. ET REMEMORATI SUNT, QUIA DEUS ADJUTOR EST EORUM; ET DEUS EXCELSUS REDEMPTOR EORUM EST.

Vers. 40. 40. ET DILEXERUNT EUM IN ORE SUO, ET LINGUA SUA MENTITI SUNT EI.

Vers. 41. 41. COR AUTEM EORUM NON ERAT RECTUM CUM EO, NEC FIDELES HABITI SUNT IN TESTAMENTO EJUS.

Demonstrat in his versiculis Propheta Deum magno miraculo satisfecisse desiderio Hebræorum, ut ostenderet potentiam suam; sed non dimisisse impunitam infidelitatem, et contumaciam eorum : Hebræos autem tum ob miraculum, tum ob flagellum conversos fuisse ad obedientiam et fidem, sed non stabili corde, neque perseveranter, ut par erat. «Adhuc, inquit, escæ erant in ore eorum,» id est, nondum consumpserant coturnices, «et ira Dei excitata est adversus eos;» et occidit ex eis partem maximam, ita ut appellaretur locus ille, «sepulcra concupiscentiæ,» ut dicitur *Num.* XI. Quomodo eos Deus occiderit, Scriptura non docet; sed credibile est, morbo aliquo ex nimia aviditate et saturitate comedentium exorto. Occidit autem Deus præcipue pingues et electos, id est, magis deditos voluptatibus, et juventute ac viribus robustiores : quos electos dicit impeditos, quia morbus dejecit eos, et impedivit ne a morte fugere possent, quamvis alioqui robustissimi essent. Hoc autem illis accidit, quia peccaverunt in Deum infidelitate sua et non credentes mirabilia illa a Dei omnipotentia fieri, sed casu accidisse, ut coturnices ad eos deferrentur. Ideo morte puniti sunt tanta velocitate, ut defecerint dies eorum in vanitate, id est, velut fumus, aut umbra, quæ celerrime transit, et vestigium nullum relinquit. Ipsi autem cum flagellarentur a Deo, et morte afficerentur, redibant ad cor, et quærebant adjutorium Dei, et diluculo, id est, continuo, statim, cum primum flagellum sentire inciperent, veniebant supplices ad misericordiam Domini implorandam : et tunc ad memoriam revocabant beneficia Dei priora : sed non erat stabilis, et vera conversio eorum, sed metu extorta et ficta; nam ore quidem amorem devotionem erga Deum profitebantur, sed mentiebantur; quia « cor eorum non erat vere directum ad Deum, neque fideles permanebant in servanda promissione, et pacto cum Deo inito. » Utinam non imitaremur et nos Christiani hanc Hebræorum inconstantiam; quam multi enim sunt ex nobis, qui in periculo vitæ constituti promittunt, et vovent Deo et Sanctis ejus morum emendationem; et periculo evitato, redeunt ad pristinam vitiorum consuetudinem! sed Deus non irridetur, et qui tales sunt, non effugient judicium Dei.

Vers. 42. 42. IPSE AUTEM EST MISERICORS; ET PROPITIUS FIET PECCATIS EORUM, ET NON DISPERDET EOS.

Vers. 43. 43. ET ABUNDAVIT UT AVERTERET IRAM SUAM, ET NON ACCENDIT OMNEM IRAM SUAM.

Vers. 44. 44. ET RECORDATUS EST QUIA CARO SUNT, SPIRITUS VADENS, ET NON REDIENS.

Vers. 45. 45. QUOTIES EXACERBAVERUNT EUM IN DESERTO? IN IRAM CONCITAVERUNT EUM IN INAQUOSO?

Vers. 46. 46. ET CONVERSI SUNT, ET TENTAVERUNT DEUM; ET SANCTUM ISRAEL EXACERBAVERUNT.

Vers. 47. 47. NON SUNT RECORDATI MANUS EJUS, DIE QUA REDEMIT EOS DE MANU TRIBULANTIS.

Confert nunc Propheta bonitatem Dei cum nequitia hominum; ac dicit Deum quidem flagellasse populum suum, sed non esse oblitum misericordis naturæ suæ : ideo non tam severe in illos animadvertisse, ut eorum peccata merebantur. Nam propitius erit peccatis eorum, et non disperdet omnino populum suum. Ipsi quidem digni erant ultimo exterminio, sed misericordia Dei fecit ut aliqui remanerent : ut revera ex numero eorum, qui exierant ex Ægypto duo remanserunt, Josue et Caleb : qui figuram gerebant Electorum, qui salvi fient; nam, ut Apostolus loquitur *ad Rom.* XI : « Non repulit Deus plebem suam, quam præscivit; sed reliquiæ secundum electionem gratiæ salvæ factæ sunt. » Itaque non repugnat hic versiculus dispersioni Hebræorum, quam videmus; nam impleta est hæc promissio in Apostolis, qui ex Hebræis erant, et non solum dispersi non sunt, sed collegerunt multitudinem magnam Deo in populum electum : de quo prohetavit Oseas cap. I et II, et explicat Apostolus Petrus I *epist.* cap. II : « Qui aliquando non populus Dei, nunc autem populus Dei, qui non consecuti misericordiam, nunc autem misericordiam consecuti. » Per-

git Propheta, ac dicit : « Et abundavit, ut averteret iram suam, » id est, abundanter et copiose avertit iram suam, quia multum remisit de pœna, quam populi peccata merebantur, et hoc modo temperavit, sive avertit iram; quia « non accendit omnem iram suam, » ut juste facere potuisset. « Et recordatus est, quia caro sunt, spiritus vadens, et non rediens, » accessit ad rationem miserendi natura hominis post peccatum primi hominis infirma, et mortalis, obnoxia carnalibus concupiscentiis. Ipse enim novit figmentum nostrum, « quod caro sumus, » id est, carnales, infirmi ac debiles; « et quod spiritus sumus vadens, et non rediens, » id est, vitam habemus mortalem, quæ continuo progreditur a pueritia ad juventutem, et non revertitur ad pueritiam : progreditur a juventute ad senectutem, et non revertitur ad juventutem, sed brevi compendio tendit ad mortem. Itaque similis est floribus aliisque rebus caducis : non autem soli, et lunæ, et stellis, quæ in circulos suos revertuntur, et semper sunt eædem, quia solidæ sunt et æternæ. Non desunt qui velint, hoc loco per spiritum intelligi animum, qui exit du corpore per mortem, et non revertitur vi sua ad corpus. Sed non videtur ad rem præsentem facere tractatio de resurrectione, ubi solum describitur infirmitas et brevitas humanæ vitæ. Proinde hoc loco per spiritum intelligendus est spiritus vitalis corporis nostri, sive corporalis vita, quæ progrediendo consumitur, et mutabilis atque instabilis est. Quod autem sit talis vita hominis, probat Propheta sequentibus versiculis. « Quoties, inquit, exacerbaverunt eum in deserto? in iram concitaverunt eum in inaquoso? » instabilitate sua videlicet nunc promittendo fidem et obedientiam; nunc contra obloquendo et recalcitrando : nam conversi sunt a bono proposito, et promissis, et tentaverunt Deum, experiri volentes an vere Deus omnipotens esset : et hoc modo « sanctum Israelis, » id est, Deum exacerbaverunt. Vocatur autem Deus *Israelis sanctus*, non solum a Davide, sed etiam ab Isaia in plurimis locis, quoniam solus Deus verus est proprie sanctus, id est, purus et inviolabilis : dii enim gentium immundi dæmones sunt. Denique tanta fuit mutabilitas et stultitia Hebræorum, quos Deus eduxit ex Ægypto, ut statim obliti sint signorum et prodigiorum maximorum et plurimorum, quæ manus Dei fecit, cum eos de servitute Ægyptiaca liberaret.

Natura hominis post peccatum primi hominis infirma.

Sanctus Israelis Deus cur dicatur?

Vers. 48. 48. Sicut posuit in Ægypto signa sua, et prodigia sua in campo Taneos.

Vers. 49. 49. Et convertit in sanguinem flumina eorum, et imbres eorum, ne biberent.

Vers. 50. 50. Misit in eos cœnomyiam, et comedit eos; et ranam, et disperdidit eos.

Vers. 51. 51. Et dedit ærugini fructus eorum, et labores eorum locustæ.

52. Et occidit in grandine vineas eorum, et moros eorum in pruina. Vers. 52.

53. Et tradidit grandini jumenta eorum, et possessiones eorum igni. Vers. 53.

54. Misit in eos iram indignationis suæ, indignationem, et iram, et tribulationem, immissiones per angelos malos. Vers. 54.

55. Viam fecit semitæ iræ suæ : non pepercit a morte animabus eorum, et jumenta eorum in morte conclusit. Vers. 55.

56. Et percussit omne primogenitum in terra Ægypti : primitias omnis laboris eorum in tabernaculis Cham. Vers. 56.

57. Et abstulit sicut oves populum suum, et perduxit eos tanquam gregem in deserto. Vers. 57.

58. Et eduxit eos in spe, et non timuerunt; et inimicos eorum operuit mare. Vers. 58.

Occasione versiculi quadragesimi septimi, ubi dixerat Propheta non fuisse recordatos Hebræos mirabilium, quæ fecit Deus, cum educeret eos de Ægypto : describit his undecim versiculis signa et prodigia, quæ fecit Deus adversus Pharaonem, donec tandem eum cum exercitu suo demersit in mare. Quæ omnia narrantur in Exodo a cap. VII ad XIV. Porro David non meminit omnium signorum, sed præcipuorum : neque ordine illa enumerat, sed ut sibi visum est; sic igitur loquitur : « Non sunt recordati » Hebræi in deserto, « manus Domini, » id est, potentiæ, vel operis Domini, quod liberavit eos de manu Pharaonis tribulantis. « Sicut posuit in Ægypto signa, » id est, non sunt recordati, quemadmodum statuerit Deus ingentia miracula, signa potentiæ suæ in Ægypto, ac potissimum in parte nobiliore Ægypti, ubi est Tanis regia Pharaonis. « Et convertit, » id est, quia convertit, « in sanguinem flumina eorum, et imbres eorum, ne biberent. » De hoc signo scribit Moses *Exod.* cap. VII. Vocat Propheta « flumina Ægypti » varios ramos Nili fluminis, qui per Ægyptum fluunt; per *imbrem* non intelligitur pluvia, quæ in Ægypto videri non solet, sed ponitur imber pro aqua, species videlicet pro genere. Quomodo Virgilius lib. I *Æneid.* dixit :

> Accipiunt inimicum imbrem, rimisque fatiscunt.

Ubi per imbrem intelligit aquam marinam, quæ in navim per rimas ingrediebatur. Itaque David more suo idipsum bis repetit, et quod in priore parte versiculi vocavit *flumina* in posteriore vocat *imbrem*. « Misit in eos cœnomyiam, et comedit eos; et ranam, et disperdidit eos, » de hoc agitur *Exod.* cap. VIII. Vulgaris quæstio hic est, an sit legendum cœnomyia, id est, musca communis, sive omne genus muscarum, an cynomyia, id est, musca canina. Vulgata editio correcta habet, cœnomyiam, cui favet S. Hieronymus tum in versione sua ex hebræo, tum in epist. *ad Suniam*

et Fretellam. Græci tamen libri communius habent cynomyiam, et sic legit et exponit idem S. Hieronymus in *Commentario*. Vox hebræa ערב *mixtionem* significat, et satis convenit lectioni Vulgatæ correctæ : sed res non est magni momenti. « Et dedit ærugini fructus eorum, et labores eorum locustis, » hoc signum habetur *Exod*. x, ubi fit tantum mentio locustarum : proinde per æruginem intelligendæ sunt locustæ, vel bruchi (ut vertit S. Hieronymus) : quæ animantia devorant herbas ad modum æruginis. Itaque nomen æruginis, quod proprie significat vitium aeris, hoc loco accipitur metaphorice. « Et occidit in grandine vineas eorum, et moros eorum in pruina : » de hac re agitur *Exod*. IX, ubi non fit mentio pruinæ, sed solius grandinis. S. Hieronymus vertit, *et sycomoros eorum in frigore* : ubi per *frigus* posset intelligi frigus grandinis, ut sit repetitio ejusdem rei : vel certe grandine et pruina afflixit Deus vineas et arbores Ægypti, sed David addidit quod Moses omiserat. « Et tradidit grandini jumenta eorum, et possessiones eorum igni. » Grando enim cum igne fulgurum et fulminum descendebat, nec solum herbas, sed etiam jumenta perdebat, ut ibidem legimus. « Misit in eos iram indignationis suæ, indignationem, et iram, et tribulationem, immissiones per angelos malos. » In hoc versiculo generatim complectitur Propheta omnes alias plagas, quas omiserat, ut ulcera, vesicas, et alia id genus ; et simul attingit postremam et gravissimam plagam, occisionem videlicet primogenitorum omnium, quæ facta est per Angelum percutientem, ut dicitur *Exod*. XII : « Non sinam, inquit, percussorem ingredi domos vestras, » etc. « Misit iram indignationis suæ, » id est, effectum iræ et furoris sui, tribulationem videlicet magnam, et hoc idem repetens, ait : « Iram et indignationem, » id est, effectum iræ et furoris, qui effectus est tribulatio. « Immissiones per angelos malos, » id est, quæ tribulatio fuit per immissionem angelorum malorum. Ex quo intelligimus plagas Ægypti, ac præcipue occisionem primogenitorum, factas esse opera Angelorum, qui non nocent, nisi quantum Deus permiserit, cum Dei summi Judicis ministri sint. Possunt autem angeli mali dici Angeli sancti, qui dicuntur mali ab effectu, quia puniunt quos Deus vult puniri. Possunt etiam dici angeli mali, dæmones impuri, qui sunt vere mali malam voluntatem gerentes. Deus enim utrisque utitur : nam per angelos sanctos punivit Sodomitas igne cœlesti : et per Angelos impuros flagellavit Jobum, igne pariter cœlesti. Vide S. Augustinum in hunc locum : « Viam fecit semitæ iræ suæ, non pepercit a morte animabus eorum. » Insignis metaphora est, quasi dicat : Ira divina ultionem parans detinebatur a divina misericordia, ne usque ad mortem desæviret; sed tandem remoto obice misericordiæ, « viam aperuit iræ suæ, » et non pepercit vitæ ipsorum a morte : sed occidit omnia primogenita hominum et jumentorum, quæ erant primitiæ laborum eorum, id est, Ægyptiorum : laborant enim plurimum homines in educandis filiis suis, et jumentorum suorum ; sed primitiæ laboris erga primogenita exercentur ; ac per hoc dicuntur primogenita primitiæ laborum. Illud, *in tabernaculis Cham*, significat *in Ægypto*. Cham enim fuit filius Noe, et Mizraim fuit filius Cham, et ab hoc filio Cham dicta est Ægyptus מצרים *Mitsraim*. Itaque dicitur Ægyptus tabernaculum Cham a parente primi habitatoris et possessoris Ægypti. « Et abstulit sicut oves populum suum, et perduxit eos sicut gregem in deserto. » Occisis primogenitis Ægyptiorum, dedit Pharao facultatem Hebræis abeundi ex Ægypto, ut habetur *Exod*. XII. Et tunc Deus eduxit in desertum Arabiæ. « Et eduxit eos in spe, et non timuerunt, » id est, cum fiducia magna, « et inimicos eorum operuit mare : quæ fuit ultima plaga Ægyptiorum, et in qua finem accepit captivitas filiorum Israel, ut habetur *Exod*. XIV.

Angeli boni et mali dici possunt sancti.

59. ET INDUXIT EOS IN MONTEM SANCTIFICATIONIS SUÆ, MONTEM QUEM ACQUISIVIT DEXTERA EJUS. *Vers. 59.*

60. ET EJECIT A FACIE EORUM GENTES, ET SORTE DIVISIT EIS TERRAM IN FUNICULO DISTRIBUTIONIS. *Vers. 60.*

61. ET HABITARE FECIT IN TABERNACULIS EORUM TRIBUS ISRAEL. *Vers. 61.*

62. ET TENTAVERUNT, ET EXACERBAVERUNT DEUM EXCELSUM ; ET TESTIMONIA EJUS NON CUSTODIERUNT. *Vers. 62.*

63. ET AVERTERUNT SE, ET NON SERVAVERUNT PACTUM : QUEMADMODUM PATRES EORUM, CONVERSI SUNT IN ARCUM PRAVUM. *Vers. 63.*

64. IN IRAM CONCITAVERUNT EUM IN COLLIBUS SUIS, ET IN SCULPTILIBUS SUIS AD ÆMULATIONEM EUM PROVOCAVERUNT. *Vers. 64.*

Transit nunc Propheta ad historiam libri *Josue* et *Judic.*, atque ostendit fuisse Hebræos introductos a Deo in terram promissionis, quam vocat « montem sanctificationis suæ, » quia erat terra montuosa, et quam Deus sibi ipsi sanctificaverat et dedicaverat, ut in ea coleretur a populo suo ; dicit quoque eam terram acquisitam a Deo, quia Deus fecit evidentibus miraculis, duce Josue, ut Israelitæ vincerent bello, et expellerent pristinos habitatores cultui idolorum addictos. Addit vero Propheta Hebræos in terram promissionis introductos, non fuisse meliores patribus suis, qui in deserto perierant : nam ipsi quoque « tentaverunt et exacerbaverunt Deum, servientes idolis, » et verum Dei cultum deserentes. Illud, *conversi sunt in arcum pravum*, significat eos imitatos esse arcum distortum, qui non jacit sagittas, quo jaciendæ sunt, sed in aliam partem ubi non oportebat. Sic enim Hebræi promittebant observantiam legis Dei, ac videbantur sagittas operum suorum dirigere ad cultum veri Dei ; sed interim sa-

Arcus pravus cur dicatur?

crificabant diis alienis, id quod propriis verbis explicat Propheta in sequenti versiculo, cum ait: «In iram concitaverunt eum in collibus suis, et in sculptilibus suis ad æmulationem eum provocaverunt,» siquidem in excelsis collibus, præsertim frondosis, collocabant altaria idolorum, ibique eis sacrificabant.

Vers. 65. 65. AUDIVIT DEUS ET SPREVIT, ET AD NIHILUM REDEGIT VALDE ISRAEL.

Vers. 66. 66. ET REPULIT TABERNACULUM SILO, TABERNACULUM SUUM, UBI HABITAVIT IN HOMINIBUS.

Vers. 67. 67. ET TRADIDIT IN CAPTIVITATEM VIRTUTEM EORUM, ET PULCHRITUDINEM EORUM IN MANUS INIMICI.

Vers. 68. 68. ET CONCLUSIT IN GLADIO POPULUM SUUM, ET HÆREDITATEM SUAM SPREVIT.

Vers. 69. 69. JUVENES EORUM COMEDIT IGNIS, ET VIGINES EORUM NON SUNT LAMENTATÆ.

Vers. 70. 70. SACERDOTES EORUM IN GLADIO CECIDERUNT, ET VIDUÆ EORUM NON PLORABANTUR.

Hic jam explicat Propheta ultionem divinam in peccata populi sui, ac præcipue commemorat tempus illud, quo Philistæi fuderunt exercitum populi Dei, et arcam Domini captivam duxerunt, sacerdotibus occisis, qui eam custodiebant; quæ historia narratur in I *Reg.* cap. IV. Ait igitur: «Audivit Deus,» id est, cognovit peccata populi sui clamantia in cœlum, «et sprevit» populum suum tanquam inutilem, et tanquam morte dignissimum, «redegit valde ad nihilum,» id est, valde humiliavit, concessa victoria maxima hostibus eorum. «Et repulit tabernaculum Silo,» id est, abjecit tabernaculum, in quo erat arca, quod tabernaculum tunc erat in Silo: et in quo tabernaculo Deus quodam modo habitabat inter homines, quia inde dabat responsa hominibus. «Et tradidit in captivitatem virtutem eorum, et pulchritudinem eorum in manus inimici,» id est, permisit circumveniri, et undique circumdari gladiis hostium populum suum, quem elegerat sibi in hæreditatem, id est, in populum peculiarem et proprium. «Juvenes eorum comedit ignis,» id est, ardor belli, sive ignis iræ Dei consumpsit præstantissimos quosque, quales solent esse homines in flore juventutis: «et virgines eorum non sunt lamentatæ,» id est, occisis juvenibus in bello, virgines eis desponsatæ non habuerunt, qui earum sortem lugerent; quoniam in communi strage quisque habuit, quod domi suæ lugeret. Itaque illud, *lamentatæ*, passive accipiendum est, ut indicat S. Hieronymus, qui vertit: *Et virgines ejus nemo luxit*. Rabbini legunt: *Et virgines eorum non sunt laudatæ*, carmine videlicet nuptiali. Sed vox hebræa utrumque significare potest, *defletæ* et *laudatæ*; nos autem anteponimus Septuaginta Seniores et S. Hieronymum omnibus Rabbinis. «Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt,» videlicet Ophni et Phinees, filii Heli, qui nominatim referuntur inter mortuos, I *Reg.* IV. «Et viduæ eorum non plorabantur,» id est, relictas uxores eorum nemo fuit, qui deflendo consolaretur; quoniam, ut dictum est, omnes occupati erant in propriis consanguineis deplorandis, quos ruina communis oppresserat. In hebræo et græco habetur in futuro, *non plorabuntur;* sed S. Hieronymus, intelligens futurum poni pro præterito, vertit, *non sunt defletæ;* et eodem modo noster Interpretes vertit, *non plorabantur*.

Vers. 71. 71. ET EXCITATUS EST TANQUAM DORMIENS DOMINUS, TANQUAM POTENS CRAPULATUS A VINO.

Vers. 72. 72. ET PERCUSSIT INIMICOS SUOS IN POSTERIORA, OPPROBRIUM SEMPITERNUM DEDIT ILLIS.

Vers. 73. 73. ET REPULIT TABERNACULUM JOSEPH, ET TRIBUM EPHRAIM NON ELEGIT.

Vers. 74. 74. SED ELEGIT TRIBUM JUDA, MONTEM SION QUEM DILEXIT.

Vers. 75. 75. ET ÆDIFICAVIT SICUT UNICORNIUM SANCTIFICIUM SUUM IN TERRA, QUAM FUNDAVIT IN SÆCULA.

Vers. 76. 76. ET ELEGIT DAVID SERVUM SUUM, ET SUSTULIT EUM DE GREGIBUS OVIUM, DE POST FŒTANTES ACCEPIT EUM.

Vers. 77. 77. PASCERE JACOB SERVUM SUUM, ET ISRAEL HÆREDITATEM SUAM.

Vers. 78. 78. ET PAVIT EOS IN INNOCENTIA CORDIS SUI; ET IN INTELLECTIBUS MANUUM SUARUM DEDUXIT EOS.

In hac postrema parte Psalmi, David ostendit Deo placuisse afflictionem populi sui, quatenus pœna erat peccatorum; sed non placuisse superbiam et iniquitatem Philistinorum, qui eos afflixerunt: et ideo vindictam ab ipso Deo sumptam de Philistæis, ut narratur in eodem I lib. *Reg.* cap. V. Deus enim sæpe utitur mala voluntate impiorum ad aliquos puniendos; et deinde punit eosdem impios, non tam attendens, quod per illos ipse fecit bonum, quam malam nocendi cupiditatem, quam in eis ipse non fecit. Addit deinde noluisse Deum, ut tabernaculum esset amplius in Silo, civitate de tribu Ephraim, neque ut summa imperii esset in tribu Joseph, sed voluisse ut tabernaculum statueretur in monte Sion, et imperium pertineret ad tribum Juda, et ex tribu Juda Davidem elegisse regem populo suo; quod est vaticinium de Christo et Ecclesia, ut initio Psalmi diximus. Nam, ut hoc loco diligenter observavit S. Augustinus, non repulit Deus Joseph, et elegit Judam ob meritum personarum. Nam Joseph melior fuit multo, quam Judas, sive castitatem, sive patientiam, sive sapientiam, sive prudentiam, sive dilectionem inimicorum consideres: sed elegit Judam propter Davidem, et Davidem propter Christum, et Synagogam destruxit, ut Ecclesiam ædificaret. Sed ipsa verba explicemus: «Et excitatus est tanquam dormiens Dominus,» id est,

Deus sæpe utitur mala voluntate impiorum ad aliquos puniendos, quos postea juste punit.

Deus dilexit Judam propter Davidem, et Davidem propter Christum.

prævaluerunt Philistæi in Hebræos, non ob Philistæorum potentiam, vel Domini impotentiam; sed quia Dominus dormiebat, et dormiebat sopore gravi, tanquam crapulatus a vino. Ebrietas enim alte dormire facit. Sed a sopore illo excitatus potentiam suam in Philistæos mirifice demonstravit. Dicitur autem Deus dormire metaphorice, quando ita se gerit, ac si non adverteret injurias, quas illi faciunt iniqui : et dicitur dormire, ut crapulatus a vino, quando patienter agit erga gravissimos peccatores, ac si ita alte dormiat, ut non advertat injurias maximas contra se fieri, qualis injuria fuit captivitas arcæ. Non desunt, qui metaphoram ebrietatis ita explicent, ut sensus sit, Deum excitatum a somno potenter et furiose egisse in adversarios, ut solent ebrii, qui valentissimi et audacissimi sunt, cum non advertant quid faciant. Sed non placet ista expositio; tum quia ebrietas facit quidem audaces homines, sed non potentes, imo debilitat potius; et qui a somno exsurgunt, non surgunt ebrii, sed sobrii : maneat ergo prior expositio, quæ S. Augustini est. « Et percussit inimicos suos in posteriora : » immisit enim morbum gravissimum, et pudendum « in posteriora » corporis Philistinorum, ac, ut Scriptura loquitur, « in secretiore parte natium, » ut simul cruciarentur dolore et rubore, ut legitur lib. I *Reg.* cap. V : « Opprobrium sempiternum dedit illis; » quia providentia Dei fecit, ut ipsi Philistæi anos aureos appenderent arcæ ad memoriam sempiternam morbi pudendi, quo Deus illos affecerat, I *Reg.* cap. VI. « Et tabernaculum Joseph, » id est, noluit deinceps tabernaculum sacrum, in quo servabatur arca, esse in Silo, quæ est civitas in tribu Ephraim, qui filius erat Joseph. « Et tribum Ephraim non elegit, » id est, constituturus regnum in populo suo, non elegit regem ex tribu Ephraim, quæ erat una ex duabus tribubus Joseph, et quidem numerosissima et potentissima. « Sed elegit tribum Juda, montem Sion, quem dilexit : » id est, elegit tribum Juda, ex qua daret populo suo principes; et elegit montem Sion, in locum tabernaculi, et postea templi, in quo servaretur arca, et fierent sacrificia. « Et ædificavit sicut unicornium sanctificium suum in terra, quam fundavit in sæcula, » id est, ædificavit Deus in monte Sion, sive in Jerusalem, quæ est terra duratura in æternum, sanctuarium suum firmissimum quasi cornu monocerotis. Hæc est parabola præcipua, et propositio, sive ænigma potissimum, quod initio Psalmi Propheta promisit; neque enim sanctuarium Testamenti veteris fuit firmum, ut cornu monocerotis, nisi in typo sanctuarii Testamenti novi; neque mons Sion, aut Jerusalem fuit terra fundata in sæcula, cum brevi eversa fuerit, nisi in figura Ecclesiæ christianæ, « adversus quam portæ inferi non prævalebunt, » *Matth.* XV; et cujus religio et sacramenta non mutabuntur usque ad mundi consummationem. Vox

Deus dicitur dormire metaphorice.

unicornium, græce μονοκέρωτος, in hebræo legitur רמים *ramim*, quod significat *excelso*; sed Septuaginta et S. Hieronymus non legerunt *ramim*, sed *remin*, quod *monocerotes*, id est, bestias, quæ solum unum cornu, sed firmissimum et robustissimum gerunt, et sine dubio hæc est vera lectio : « Et elegit David servum suum, et sustulit eum de gregibus ovium; de post fœtantes accepit eum, pascere Jacob servum suum, et Israel hæreditatem suam. » Omisit Propheta regnum Saulis, et quia modicum duraturum erat, et quia quasi extortum fuit a Deo clamoribus populi; sed regnum Davidis posuit, qui Christi figuram gerebat, et ex propria Dei voluntate duraturum in æternum erat. Elegit ergo David servum suum, et sustulit eum de humili loco, ne forte ejus virtuti tribueretur tanta exaltatio. « Sustulit, inquam, de gregibus ovium, » id est, de officio et munere pastoritio, quod reipsa exercebat, cum oves fœtas sequeretur. « Pascere Israel servum suum, et Jacob hæreditatem suam, » id est, transtulit de ministerio pascendi oves, ad ministerium pascendi homines : præposuit enim illum regem populo suo, et hæreditati suæ, quæ Israel et Jacob appellatur. In hebræo habetur : *Jacob populum suum*, non ut nos habemus, « servum suum. » Aliqui suspicantur Septuaginta Interpretes vertisse, λαὸν, non δοῦλον. At cur non verisimilius sit in hebræo olim fuisse עבדו *hhabdo*, *servum suum*, et postea successu temporis a sciolis mutatum in עמו *hhammo*, *populum suum*? In sensu nulla est dissensio. Populus enim Israeliticus est populus Dei, et servus Dei dici potest. « Et pavit eos in innocentia cordis sui; et in intellectibus manuum suarum deduxit eos, » id est, optimam fuisse divinam electionem eventus probavit. David enim pavit, et rexit populum Dei in innocentia cordis et sapientia operis : in innocentia cordis, quia cor purum et immaculatum gerens non affectabat gloriam suam, sed Dei; non utilitatem suam, sed populi; cupiebat non tam præesse, quam prodesse; pascebat oves, non ut suas, sed ut Domini sui; ut minister, non ut herus : in sapientia operis, vel, ut David loquitur : « In intellectibus manuum deduxit populum, » quia considerate agebat, quicquid agebat : non temere, non sine consilio, non absque maturitate. Quæ omnia etiamsi utcumque Davidi conveniunt, absolute tamen, et perfecte non nisi Christo conveniunt. Alioqui non reprehenderetur in Scriptura David, quod uxorem alienam concupierit, quod adulterium et homicidium perpetraverit, quod populum sine causa numerari voluerit, quod Miphiboseth inauditum damnaverit, et bona ipsius imprudens calumniatori donaverit. Christus autem vere innocens corde, et sapiens in opere fuit : « qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus, » I *Petri*, cap. II. Quique audacter dicere poterat : « Quis ex vobis arguet me de peccato ? » *Joan.* VIII.

PSALMUS LXXIX.

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Psalmus Asaph.*

Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum : posuerunt Jerusalem in pomorum custodiam.

2. Posuerunt morticina servorum tuorum, escas volatilibus cœli; carnes sanctorum tuorum bestiis terræ.

3. Effuderunt sanguinem eorum tanquam aquam in circuitu Jerusalem : et non erat qui sepeliret.

4. Facti sumus opprobrium vicinis nostris; subsannatio et illusio his, qui in circuitu nostro sunt.

5. Usquequo, Domine, irasceris in finem : accendetur velut ignis zelus tuus?

6. Effunde iram tuam in gentes, quæ te non noverunt, et in regna, quæ nomen tuum non invocaverunt :

7. Quia comederunt Jacob, et locum ejus desolaverunt.

8. Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum : cito anticipent nos misericordiæ tuæ, quia pauperes facti sumus nimis.

9. Adjuva nos, Deus salutaris noster, et propter gloriam nominis tui, Domine, libera nos; et propitius esto peccatis nostris, propter nomen tuum.

10. Ne forte dicant in gentibus : Ubi est Deus eorum? et innotescat in nationibus coram oculis nostris.

Ultio sanguinis servorum tuorum, qui effusus est. 11. Introeat in conspectu tuo gemitus compeditorum.

Secundum magnitudinem brachii tui, posside filios mortificatorum.

12. Et redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum : improperium ipsorum, quod exprobraverunt tibi, Domine.

13. Nos autem populus tuus, et oves pascuæ tuæ, confitebimur tibi in sæculum.

In generationem et generationem annuntiabimus laudem tuam.

V. s. h. — *Canticum* [*h. Psalmus*] *Asaph.*

Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum : posuerunt Jerusalem in acervos [al. *acervis*] lapidum.

Dederunt cadavera servorum tuorum escam [al. *escas*] volatilibus cœli : carnes sanctorum [*h. misericordium*] tuorum bestiis terræ.

Effuderunt sanguinem eorum quasi aquam in circuitu Jerusalem, et non erat qui sepeliret.

Facti sumus opprobrium vicinis nostris : subsannatio et derisio his, qui in circuitu nostro sunt.

Usquequo, Domine, irasceris in finem : ardebit quasi ignis zelus tuus.

Effunde furorem tuum super gentes, quæ non cognoverunt te, et super regna quæ nomen tuum non invocaverunt.

Quia comederunt Jacob, et decorem ejus desolaverunt.

Ne recorderis iniquitatum nostrarum veterum : cito [*h. festina*] occupent nos misericordiæ tuæ, quia attenuati sumus nimis.

Auxiliare nobis, Deus Jesus noster, propter gloriam nominis tui, [al. ad. *et*] libera nos : et propitiare peccatis nostris propter nomen tuum.

Quare dicent gentes, ubi est Deus eorum? nota fiat in gentibus ante oculos nostros ultio sanguinis servorum tuorum qui effusus est.

Ingrediatur coram te gemitus vinctorum in magnitudine brachii tui : relinque filios interitus.

Et redde vicinis notris septuplum in sinu eorum : opprobrium suum quod exprobraverunt tibi, Domine.

Nos enim populus tuus, et oves pascuæ tuæ confitebimur tibi in sæculum : in generatione et generatione narrabimus laudem tuam.

Argumentum. — Deflet templi profanationem et civitatis ruinam, oratque Jovam, ut iram suam a populo suo ad hostes convertat. « Compositum existimamus expugnata a Chaldæis urbe Hierosolymitana, in quod tempus tum reliqua omnia, tum quæ vers. 4 et 12 habentur, conveniunt, ut quæ aptissime intelligantur de Idumæis, coll.

Ps. CXXXVII, 7. Scriptum autem videtur, quum Chaldæi et qui cum ipsis stabant, templum profanare cœpissent. » Maurer. Strophæ duæ : vers. 1-4, calamitatis descriptio ; 5-12, preces, post quas conclusio vers. 13.

1. Carmen Asaphi.

Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam,
polluerunt templum tuum sanctum,
fecerunt Hierosolymam ruinas.
2. Dederunt cadaver servorum tuorum
cibum avibus cœli,
carnem piorum tuorum bestiis terræ.
3. Effuderunt sanguinem eorum, instar aquæ,
circum Hierosolyma, nec fuit, qui sepeliret.
4. Facti sumus opprobrium vicinis nostris,
irrisio et ludibrium circumjacentibus nostris.

5. Quousque, Jova, irascere perpetuo,
ardebit instar ignis indignatio tua?
6. Effunde iram tuam in gentes quæ non norunt te,
et in regna quæ nomen tuum non invocant.
7. Nam voravit *hostis* Jacobum,
et habitationem ejus vastant.
8. Ne memineris nobis (contra nos) culpæ majorum (patrum),
festinanter obviam nobis veniant miserationes tuæ,
nam exhausti (tenues) sumus vehementer.
9. Adjuva nos, Deus salutis nostræ,
propter honorem nominis tui,
et eripe nos, et condona peccata nostra
propter nomen tuum.
10. Cur dicant populi : « Ubi est Deus eorum? »
Appareat *Deus* inter gentes coram oculis nostris,
et simul appareat ultio sanguinis servorum tuorum effusi.
11. Veniat in conspectum tuum gemitus devincti (populi tui),
secundum magnitudinem brachii tui superstites fac filios mortis.
12. Et redde vicinis nostris septuplum in sinum eorum,
probrum eorum, quo affecerunt te (vers. 10), Domine.

13. Et nos populus tuus et grex pascui tui,
celebrabimus te in perpetuum,
per omnes ætates narrabimus laudes tuas.

NOTÆ.

Vers. 2. Bestiis : ו paragog., ut *Ps.* L, 10. Hæc intelligi possunt, sive de cæde magna, quando non possunt omnia cadavera sepeliri; sive de crudelitate hostium, qui non passi fuerint ea sepeliri. — Vers. 8. *Festinanter,* propr. *festina.* — Vers. 10. Alii, *appareat inter..... ultio,* etc. — Vers. 11. *Filios mortis*, i. e. morti destinatos.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXXVIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Psalmus Asaph.

De hoc titulo nihil dicendum occurrit. Argumentum est deploratio calamitatis, quæ accidit Hebræis sub Antiocho, et cæteris regibus tempore Machabæorum, ut communiter docent S. Augustinus, Theodoretus, Euthymius et multi recentiorum; et ipse etiam auctor libri Machabæorum primi cap. VII, allegat hunc Psalmum, tanquam vaticinium earum calamitatum. Potest tamen accommodari idem Psalmus, ut eum accommodat S. Augustinus, ad persecutiones quas passa est Ecclesia a regibus et imperatoribus paganis. In hoc Psalmo concordant textus hebraici, græci et latini, et totus Psalmus facillimus est.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1.

1. DEUS, VENERUNT GENTES IN HÆREDITATEM TUAM, POLLUERUNT TEMPLUM SANCTUM TUUM: POSUERUNT JERUSALEM IN POMORUM CUSTODIAM.

Alloquitur Propheta Deum, et in persona populi Dei, qui futurus erat tempore Machabæorum, conqueritur de vastatione templi et civitatis. Narrat autem hic Propheta Deo, non ut eum doceat, quasi ignorantem, cum potius ab eo sibi revelata didicerit, sed ut hac commemoratione moveat ipse se ad orandum ardentius. « Deus, inquit, venerunt gentes, » pagani videlicet idololatræ, « in hæreditatem tuam, » id est, in eam civitatem et provinciam, quam elegisti de toto orbe terrarum in propriam possessionem. Hæreditas enim et possessio in Scripturis pro eodem accipiuntur. Explicat deinde ad quid venerint gentes in hæreditatem Dei: « Polluerunt, inquit, templum sanctum tuum. » Quod factum est sub Antiocho, ut dicitur lib. I *Machab.* cap. I; tunc enim idolum in templo collocatum est, et altaria profanata, atque idolis consecrata. « Posuerunt Jerusalem in pomorum custodiam, » id est, ipsam regiam civitatem adeo desolaverunt, ut non videretur amplius civitas, sed tugurium desertum, qualia sunt quæ eriguntur ad custodiam pomorum in hortis, aut vineis, et pomis collectis deseruntur. Id accidisse sub Antiocho testatur lib. I *Machab.* cap. III, ubi sic legimus: « Et Jerusalem non habitabatur, sed erat sicut desertum. » Vox hebræa לְעִיִּים, pro qua habemus, *pomorum custodiam*, significat *vastationem, desolationem, desertum,* et similia. Sed Interpretes Septuaginta, ut rem declararent per similitudinem, dixerunt: « In pomorum custodiam. » S. Hieronymus vertit, *in acervum lapidum.* Sed melior videtur interpretatio prior quam latinus Interpres secutus est. Civitas enim reducitur in acervum lapidum, quando omnino destruitur, et lapides domorum in locum unum colliguntur; at Jerusalem non ita funditus eversa fuit, ut habitari non posset: sed muri dejecti fuerunt, et civitas ex parte incensa, et habitatores fugati, ut habetur lib. I *Machab.* cap. I. Sed tamen adhuc retinebat formam civitatis, et habitari potuisset, ut colligitur ex eodem lib. I, cap. III et IV; proinde rectius comparatur pomorum custodiæ, id est, tugurio semidiruto et deserto, quam acervo lapidum.

Hæreditas et possessio pro eodem accipiuntur.

Vers. 2.

2. POSUERUNT MORTICINA SERVORUM TUORUM ESCAS VOLATILIBUS CŒLI, CARNES SANCTORUM TUORUM BESTIIS TERRÆ.

Vers. 3.

3. EFFUDERUNT SANGUINEM EORUM, TANQUAM AQUAM IN CIRCUITU JERUSALEM, ET NON ERAT QUI SEPELIRET.

Deploravit vastationem templi et civitatis; nunc deplorat cædem hominum et barbariem, ac feritatem hostium, qui cadavera sepeliri non patiebantur. « Posuerunt, inquit, morticina, » id est, cadavera, occisorum Judæorum, non dederunt sepulturæ; sed exposuerunt in escam corvis et canibus. Morticina proprie dicuntur cadavera eorum, qui morbo intereunt: tamen hoc loco extenditur vocabulum ad cadavera occisorum. Nam in sequenti versiculo explicatur quæ sint illa morticina, cum additur: « Effuderunt sanguinem eorum, » id est, « servorum tuorum, » sive « sanctorum tuorum, » id est, hominum tibi sacrificatorum per fidei professionem: « In circuitu Jerusalem tanquam aquam, » id est, magna copia, sine delectu personarum, sine timore aliquo; « et non erat qui sepeliret, » et ideo relinquebantur cadavera illa avibus cœli et bestiis terræ. Hoc impletum est, tum in aliis multis, tum potissimum in illis sexaginta viris primariis, quos una die curavit occidi Alcimus prope Jerusalem, ut dicitur lib. II *Machab.* cap. VII. Ibi enim citatur hic versiculus, ubi cædes illorum describitur.

Morticina quæ sint proprie?

Vers. 4.

4. FACTI SUMUS OPPROBRIUM VICINIS NOSTRIS: SUBSANNATIO, ET ILLUSIO HIS, QUI IN CIRCUITU NOSTRO SUNT.

Deplorat nunc etiam infamiam quæ ex perse-

cutione illa est secuta. « Facti sumus, inquit, opprobrium vicinis nostris, » id est, vicinis regnis Judæorum, Moabitarum, Ammonitarum et aliarum gentium, quæ despiciebant et irridebant Hebræos, ut homines imbelles et contemptibiles.

Vers. 5. 5. USQUEQUO, DOMINE, IRASCERIS IN FINEM? ACCENDETUR VELUT IGNIS FUROR TUUS?

Videbat Propheta iram Dei in populum suum accensam adeo vehementer, ut videretur periculum imminere, ne populus funditus interiret; ideo in persona populi precatur finem tantæ indignationis. « Usquequo, inquit, irasceris in finem? » id est, quousque crescet ira tua, et crescendo minabitur nobis ultimum exterminium? Idipsum repetens addit : « Usquequo accendetur velut ignis zelus tuus? » Ubi comparat indignationem Dei igni qui, nisi celeriter exstinguatur, crescere solet in immensum, et in cinerem omnia redigere. Per iram non intelligitur perturbatio, sed voluntas exigendi spiritualem castitatem, et puniendi eos, qui fornicantur ab ipso.

Ira Dei quid sit?

Vers. 6. 6. EFFUNDE IRAM TUAM IN GENTES, QUÆ TE NON NOVERUNT; ET IN REGNA, QUÆ NOMEN TUUM NON INVOCAVERUNT.

Orat converti iram Dei in hostes populi sui, quasi dicat : Nos etsi mali filii simus, tamen filii sumus, te novimus Deum verum, te colimus et invocamus. « Effunde » igitur potius « iram tuam in hostes tuos, qui te non noverunt, » id est, non habent pro Deo, et non invocant nomen tuum, quia omnipotentem te esse non credunt. Sed occurrit quæstio ex cap. XII *Lucæ*, ubi dicitur : « Servus qui non novit voluntatem Domini sui, vapulabit paucis; qui autem novit, et non fecit, vapulabit multis. » Respondet S. Augustinus Evangelium loqui de servis, qui sunt in eadem familia; inter eos enim gravius peccant et se verius puniuntur, qui scientes peccant, quam qui peccant nescientes : sed utrisque multo gravius peccant et longe asperius puniendi sunt, qui de familia non sunt, sed hostes jurati sunt, « et serviunt creaturæ potius quam Creatori, » et familiam totam gravissime persequuntur, quales erant illi de quibus in hoc Psalmo agitur versiculo sequenti.

Vers. 7. 7. QUIA COMEDERUNT JACOB, ET LOCUM EJUS DESOLAVERUNT.

Non solum enim isti Deum non invocarunt, verum etiam populum ejus quasi panem consumpserunt spoliantes, fugantes, interficientes, vel etiam minis et tortoribus in corpus suum trajicientes per fidei abnegationem; quomodo e contrario dicitur S. Petro, *Act.* X : « Macta et manduca, » id est, in corpus Ecclesiæ recipe per conversionem ad veram fidem. « Et locum ejus desolaverunt, » id est, civitatem Jerusalem desolantes in solitudinem redegerunt. In hebræo habetur, *decorem ejus*, sive ***pulchram habitationem ejus*** *desolaverunt*.

Vers. 8. 8. NE MEMINERIS INIQUITATUM NOSTRARUM ANTIQUARUM : CITO ANTICIPENT NOS MISERICORDIÆ TUÆ, QUIA PAUPERES FACTI SUMUS NIMIS.

Ne videretur populus Dei, dum hostes accusat, et dignos pœna esse judicat, seipsum voluisse justificare, quasi non meritas pœnas daret, et quasi potentia adversariorum, non justitia Dei attereretur; confitetur in hoc versiculo peccata sua, et parentum suorum, et ad misericordiam patris, non justitiam judicis appellat. « Ne memineris, inquit, iniquitatum nostrarum antiquarum, » id est, ne punias nos ob iniquitates antiquas, tum nostras, tum parentum. Solet enim Deus aliquando reddere iniquitatem patrum in filios in tertiam et quartam generationem, ut dicitur *Exod.* XX. Imo et Dominus dicit *Matth.* XXIII : « Implete mensuram patrum vestrorum; » et paulo post : « Ut veniat super vos omnis sanguis justus, qui effusus est super terram a sanguine Abel justi usque ad sanguinem Zachariæ filii Barachiæ, » etc. Neque contraria est hæc sententia Ezechieli, cap. XVIII, qui dicit : « Filius non portabit iniquitatem patris; » filius enim proprie punitur ob peccata sua, sed dicitur aliquando puniri ob peccata parentum; quoniam Deus non punivisset illum, quamvis juste eum punire potuisset, nisi iratus peccatis parentum. Quod autem filius non portet iniquitatem patris, nisi sequatur iniquitatem patris : docent SS. Patres, Hieronymus in cap. XVIII *Ezechiel.*, Augustinus in *Psalm.* CXVIII, Gregorius lib. XV *Moral.* cap. XXII, et Chrysostomus homil. 29 *in Genesim*. « Cito anticipent nos misericordiæ tuæ, » id est, jam ruimus in interitum, nisi velocissime misericordia tua præveniat nos : anticipare enim hoc loco, est præoccupare, sive prævenire ultimam ruinam, ad quam velocissime currimus. Addit, et declarat cur tanta celeritate auxilii sit opus. « Quoniam, inquit, pauperes facti sumus; ubi per *pauperes*, intelliguntur afflicti, humiliati, attenuati, egeni non solum divitiarum, sed etiam virium et auxilii.

Quomodo filii puniantur ob peccata parentum?

Vers. 9. 9. ADJUVA NOS, DEUS SALUTARIS NOSTER, ET PROPTER GLORIAM NOMINIS TUI, DOMINE, LIBERA NOS, ET PROPITIUS ESTO PECCATIS NOSTRIS PROPTER NOMEN TUUM.

Explicat Propheta quomodo misericordia Dei anticipet nos : explicat autem per modum orantis, non per modum docentis. « Adjuva, inquit, nos, Deus salutaris noster, » id est, anticipent nos misericordiæ tuæ adjuvando nos in facienda justitia, ad evitanda peccata futura, et in agenda pœnitentia, ad expianda peccata præterita. Dicit autem *adjuva*, ut ostendat non tolli arbitrii libertatem per auxilium gratiæ, sed stabiliri : non enim proprie adjuvatur, nisi qui aliquid agit cooperando gratiæ. Declarat deinde utrumque : « Et

propter gloriam nominis tui libera nos, » id est, non propter merita nostra, sed propter gloriam tuam libera nos a morte peccati futuri, quod facis dum adjuvas in facienda justitia. « Et propitius esto peccatis nostris propter nomen tuum, » id est, et propter eamdem gloriam tuam, non propter merita nostra, remitte peccata præterita, quod facis, dum adjuvas in agenda pœnitentia. Potest etiam sic exponi, et fortasse magis ad litteram : « Adjuva nos, Deus salutaris noster, » in hac præsenti calamitate, quod ut facias duo sunt necessaria, et ut liberes nos a persecutione, et ut ignoscas peccatis propter quæ in persecutionem incidimus. Utrumque autem petimus non propter justitiam et merita nostra : sed propter nomen et gloriam tuam.

Vers. 10. 10. NE FORTE DICANT IN GENTIBUS : UBI EST DEUS EORUM, ET INNOTESCAT IN NATIONIBUS CORAM OCULIS NOSTRIS.

Ecce cur dixerit in præcedenti versiculo, « propter gloriam nominis tui, » nimirum, « ne forte dicant in gentibus : Ubi est Deus eorum, » id est, ne forte dicant gentes : sic enim habent hebræi et græci codices; vel (quod est idem) ne dicatur inter gentes : « Ubi est Deus, » qui solebat adesse Judæis ? et blasphemetur potentia, vel sapientia Dei quasi fugerit, aut absconderit se tanquam imbecillus ; aut ignoraverit, quid acciderit populo suo : « Et innotescat in nationibus coram oculis nostris, » id est, non solum aliqui ita blasphement, sed divulgetur hæc blasphemia inter nationes, nobis ipsis videntibus et audientibus, ac per hoc etiam graviter erubescentibus.

Vers. 11. 11. ULTIO SANGUINIS SERVORUM TUORUM QUI EFFUSUS EST, INTROEAT IN CONSPECTU TUO GEMITUS COMPEDITORUM.

Ergo ne blasphemetur nomen tuum, « introeat in conspectu tuo ultio sanguinis servorum tuorum, » tam immaniter effusi ; introeat etiam gemitus servorum tuorum captivorum, et in compedibus constitutorum, id est, respice aliquando sanguinem effusum servorum tuorum occisorum, et ulciscere; respice, et ulciscere servos tuos, qui reliqui sunt, et in compedibus viventes gemunt ad te, Domine. In codicibus græcis conjungitur illud, « ultio sanguinis, » cum verbo præcedente, « innotescat in nationibus, » ut sensus sit : « Innotescat in nationibus ultio sanguinis servorum tuorum, qui effusus est, et introeat in conspectu tuo gemitus compeditorum ; » sed quia in textu originali verbum *innotescat* est generis masculini, et verbum *introeat*, est generis feminini, et nomen *ultio*, ut etiam *gemitus*, sunt generis feminini apud Hebræos, oportet conjungere nomen *ultio* cum verbo *introeat*, non cum verbo *innotescat*, ut recte conjunxit latinus Interpres ; et credibile est sic etiam conjunxisse Septuaginta Interpretes, quamvis postea interpunctionem mutaverint, qui hæc non adverterint : utraque tamen lectio verum sensum continet, et posset dici pro lectione græca, non esse universale, ut nomen generis feminini semper conjungatur cum verbo generis feminini apud Hebræos. Nam ipse etiam S. Hieronymus conjunxit nomen *ultio* cum verbo *innotescat*.

Vers. 12. 12. SECUNDUM MAGNITUDINEM BRACHII TUI POSSIDE FILIOS MORTIFICATORUM.

Vers. 13. 13. ET REDDE VICINIS NOSTRIS SEPTUPLUM IN SINU EORUM, IMPROPERIUM IPSORUM, QUOD EXPROBRAVERUNT TIBI, DOMINE.

Duo supra petierat Propheta in persona populi Dei, ut ulcisceretur sanguinem occisorum, et ut liberaret captivos morti destinatos ; nunc eadem duo petit, sed ordine converso : primum enim petit conservationem vivorum, deinde ultionem interemptorum. « Secundum magnitudinem, inquit, brachii tui posside filios mortificatorum, » id est, quemadmodum brachium tuum robustissimum est, ita fortiter resiste persecutoribus nostris, et posside, ut propriam hæreditatem, reliquias populi tui, filios videlicet eorum qui ab hostibus occisi sunt : « Et redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum, » id est, retribue vicinis hostibus nostris pœnam longe majorem, quam pœnam reconde in sinu eorum, ut non facile eam excutere possint. « Retribue, inquam, illis improperium, quod exprobraverunt tibi, Domine, » id est, sicut exprobraverunt tibi imbecillitatem et insipientiam, quasi verus Deus non esses : sic ostende illos vere fuisse imbecilles et insipientes, et non tam homines, quam vermiculos terræ, aut pulverem et cinerem. Illud *posside*, in hebræo est הותר *hether*, *reliquos fac*, sive *fac ut supersint*, et *remaneant*, quare Septuaginta verterunt sensum, non verbum. Illud, *filios mortificatorum*, in hebræo est, *filios mortis*, quod potest significare homines morti destinatos, et sic multi exponunt ; tamen Septuaginta Interpretes per *filios mortis* intellexerunt *filios occisorum;* vel, ut habet alia lectio, *filios morte punitorum*, et hanc putamus veram hujus loci sententiam ; nam non solum hoc loco, sed etiam in *Psalm.* CI, ubi legimus : « Ut audiret gemitus compeditorum, ut solveret filios interemptorum : » habentur eadem verba hebraica, quæ ad litteram significant « filios mortis : » et tamen Septuaginta constanter verterunt, « filios interemptorum, » et sic exponunt Hieronymus, Augustinus et alii veteres. Per illud « vicinis nostris, » aliqui intelligunt Idumæos et Philistæos, et alios vicinos qui videbant ærumnas Judæorum, et non miserebantur ; sed verius exponunt alii, qui per vicinos intelligunt Antiochenos, qui cum Antiocho rege Syriæ incenderunt Jerusalem, templum profanaverunt, et Judæos a vera religione crudelissima persecutione abstrahere conati sunt : isti enim et vicini erant, et hostes jurati. Illud,

septuplum, non proprie *septuplum*, sed generatim *majus* et *multiplex* significat. Denique illud, *in sinu eorum*, significat punitionem inimicorum non futuram exteriorem et brevem; sed internam et perpetuam, quam velint, nolint, intra se retinere debeant.

Vers. 14. 14. NOS AUTEM POPULUS TUUS, ET OVES PASCUÆ TUÆ, CONFITEBIMUR TIBI IN SÆCULUM.

Vers. 15. 15. IN GENERATIONEM, ET GENERATIONEM ANNUNTIABIMUS LAUDEM TUAM.

Vere scribit S. Augustinus illa verba: « Redde vicinis nostris septuplum, » et similia, esse potius prædictionem, quam imprecationem: ex illa enim certissima prædictione concluditur Psalmus, promittens Deo sempiternam laudem. Illi, inquit, ut meriti sunt, recipient in sinum suum gravissimam ultionem, « nos autem confitebimur tibi in æternum, » id est, laudabimus te, et prædicabimus gloriam tuam in sæcula: quod quidem adumbratum est in Hebræis, apud quos Machabæi utcumque longo tempore post persecutionem Antiochi principatum feliciter tenuerunt. Sed verius multo impletur in Ecclesia christiana, quæ post superatas multas et varias persecutiones, videbit in die judicii omnes persecutores suos recipere in sinum suum mercedem iniquitatis, et ipsa cum rege suo Christo in cœlesti Jerusalem in sæcula sæculorum laudabit Dominum.

PSALMUS LXXX

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *In finem, pro iis qui commutabuntur, testimonium Asaph, Psalmus.*	V. s. h. — *Victori, pro liliis, testimonium Asaph Canticum* [*h. Psalmus*].
2. Qui regis Israel, intende: qui deducis velut ovem Joseph.	Qui pascis Israel, ausculta [*h. pastor Israel, auribus percipe*], qui ducis quasi gregem [*h. oves*] Joseph: qui sedes super Cherubim, ostendere.
Qui sedes super Cherubim, manifestare 3. coram Ephraim, Benjamin et Manasse.	
Excita potentiam tuam, et veni, ut salvos facias nos.	Ante Ephraim et Benjamin et Manasse suscita fortitudinem tuam, et veni, ut salvos facias nos.
4. Deus, converte nos, et ostende faciem tuam, et salvi erimus.	Deus, converte nos, et ostende faciem tuam, et salvi erimus:
5. Domine, Deus virtutum, quousque irasceris super orationem servi tui?	Domine Deus exercituum, usquequo fumabis ad orationem populi tui?
6. Cibabis nos pane lacrymarum, et potum dabis nobis in lacrymis in mensura?	Cibasti eos pane flebili, et potasti eos in lacrymis tripliciter.
7. Posuisti nos in contradictionem vicinis nostris, et inimici nostri subsannaverunt nos.	Posuisti nos contentionem [al. *contradictionem*] vicinis nostris, et inimici nostri subsannaverunt nos.
8. Deus virtutum, converte nos, et ostende faciem tuam, et salvi erimus.	Deus exercituum, converte nos, et ostende [*h. illustra*] faciem tuam, et salvi erimus.
9. Vineam de Ægypto transtulisti: ejecisti gentes, et plantasti eam.	Vineam de Ægypto tulisti: ejecisti gentes, et plantasti eam.
10. Dux itineris fuisti in conspectu ejus: plantasti radices ejus, et implevit terram.	Præparasti ante faciem ejus, et stabilisti radices ejus, et implevit terram.
11. Operuit montes umbra ejus, et arbusta ejus cedros Dei.	Operti sunt montes umbra [al. *sub umbra*] ejus, et rami [al. *ramis*] illius cedri Dei.
12. Extendit palmites suos usque ad mare, et usque ad flumen propagines ejus.	Expandit comas suas usque ad mare, et usque ad flumen germina sua [al. *ejus*].
13. Ut quid destruxisti maceriam ejus, et vindemiant eam omnes qui prætergrediuntur viam?	Quare dissipasti maceriam [*h. sepes*] ejus [al. *suam*], et vindemiaverunt eam omnes qui transeunt per viam?
14. Exterminavit eam aper de silva, et singularis ferus depastus est eam?	Vastavit eam aper de silva, et omnes bestiæ agri depastæ sunt eam.

15. Deus virtutum, convertere : respice de cœlo, et vide, et visita vineam istam.

16. Et perfice eam, quam plantavit dextera tua, et super filium hominis, quem confirmasti tibi.

17. Incensa igni et suffossa, ab increpatione vultus tui peribunt.

18. Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ, et super filium hominis, quem confirmasti tibi.

19. Et non discedimus a te, vivificabis nos : et nomen tuum invocabimus.

20. Domine, Deus virtutum, converte nos : et ostende faciem tuam, et salvi erimus.

Deus exercituum, revertere obsecro, respice de cœlo, et vide, et visita vineam hanc.

Et radicem quam plantavit dextera tua, et filium quem confirmasti tibi.

Succensam igni, dirutam : ab increpatione faciei tuæ pereant.

Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ, et super filium hominis, quem confirmasti tibi.

Et non recedemus a te : vivificabis nos, et in nomine tuo vocabimur.

Domine, Deus exercituum, converte nos : ostende [*h. illumina*] faciem tuam, et salvi erimus.

Argumentum. — Judaicæ tribus precatio pro decem tribubus ab Assyriis in captivitatem abductis : ita Hengstenberg. Objiciunt, in hoc carmine vers. 3 etiam *Benjamin* nominari, quæ tribus semper Judaici regni fuit. Respondet ille, minimam tantum partem Benjaminicæ tribus cum Juda post schisma remansisse, aliasque inter rationes laudat I *Reg.* XI, 13, 32, 36; XII, 20. Strophæ quatuor : vers. 2-4, preces; 5-8, calamitas describitur; 9-14, Israel cum vite a Deo plantata comparatur; 15-20, opus suum Jova conservet et perficiat.

1. Præcentori, in liliis, revelatio, Asaphi carmen.

2. Pastor Israelis, ausculta ;
qui ducis, ut gregem, Josephum (totum populum),
qui sedes super Cherubim, exsplendesce.
3. Coram (ante) Ephraim, et Benjamin, et Manasse,
excita potentiam tuam,
et veni in salutem nobis.
4. Deus, restitue nos,
et illustra faciem tuam, ut liberemur.

5. Jova, Deus exercituum,
quamdiu fumabis (ira) contra orationem populi tui?
6. Cibas eos pane lacrymarum,
et potas eos lacrymis modiatim (largissime).
7. Ponis nos in litem (seu *rixam*) vicinis nostris,
et hostes nostri derident nos.
8. Deus exercituum, restitue nos,
et illustra faciem tuam, ut liberemur.

9. Vitem (Israelitas) ex Ægypto transtulisti,
expulisti gentes, et plantasti eam (earum loco).
10. Locum purgasti ante eam,
et defixit radices suas, et implevit terram.
11. Operti *sunt* montes umbra ejus,
et rami ejus *fuerunt* cedri Dei (altissimæ).
12. Emisit frondes suas usque ad mare,
atque ad fluvium surculos suos.
13. Cur dirupisti septa ejus,
ut decerpant eam quicumque prætereunt via ?
14. Ut arrodat eam sus (aper) e silva,
et bestiæ agri depascant eam?

15. Deus exercituum, redi, quæsumus;
prospice de cœlo, et vide,
et visita vitem hanc.
16. Et stabili *eam* quam plantavit dextera tua,
et filium (Israelem) quem robustum fecisti tibi.
17. Combusta est (vitis) igne, succisa;
increpatione faciei tuæ pereunt (Israelitæ).
18. Sit manus tua super virum dexteræ tuæ,
super hominem quem robustum fecisti tibi.
19. Et (tum) non *jam* recedemus a te;
vivos nos redde, et nomen tuum invocabimus.
20. Jova, Deus exercituum, restitue nos;
illustra faciem tuam, ut liberemur.

NOTÆ.

Vers. 1. Τὸ *in liliis* suavem modum designat. Cf. *Ps.* LX, 1.—Vers. 2. *Exsplendesce,* luce tua circumfusus appare ad ferendum nobis auxilium : cf. *Ps.* XVIII, 11. — Vers. 4. *Restitue nos,* in veterem statum, in patriam. *Illustra,* etc., i. e. sereno vultu nos respice. — Vers. 5. *Exercituum,* vel potius *exercitus,* seu *virtutes,* ut *Deus exercituum* sit idem ac *Elohim veneranda.* — Vers. 6. *Modiatim,* pleno modio vel calice. Maurer, *eos cum lacrymis,* oculis lacrymantibus, *triental,* quod est mensura tertiam partem majoris alicujus mensuræ continens. — Vers. 7. *Nos* : alii, *inter se.* — Vers. 10. *Locum purgasti* : veteres proprium sensum expresserunt. — Vers. 11. Alii, *et ramis ejus* opertæ sunt *cedri Dei,* quod aptius videtur ad parallelismum. — Vers. 12. *Mare* Mediterraneum, occidentalem terræ Israeliticæ terminum. *Fluvium* Euphratem, terminum orientalem. — Vers. 13. *Eam,* ejus uvas. Hengstenb. *ejus frondes* : nam de uvis, ait, nondum agitur. — Vers. 14. *Sus,* puta Teglath-Phalasar, Salmanasar, Sennacherib; *bestiæ,* eorum copiæ. — Vers. 15. Redi ab ira ad gratiam erga nos. — Vers. 16. *Stabili* : imper. cum ה parag. Maurer, *protege quod plantavit. Robustum fecisti tibi,* crescere fecisti. Alii minus recte, *designasti, elegisti.*—Vers. 17. Pro *succisa,* alii non male, *everritur,* puta ejus cinis a vento. — Vers. 18. *Virum... hominem* collect. de Israelitis. *Dexteræ tuæ* : vel, opus dexteræ tuæ; vel, a dextera tua protectum. — Vers. 19. *Nos,* mortuos quasi miseriis.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXXIX.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem pro his qui commutabuntur, testimonium Asaph, Psalmus.

De hoc titulo, quoad particulam, *in finem,* et *pro his qui commutabuntur,* diximus in explicatione Psalmi XLIV et alibi : Illud, *testimonium Asaph,* significat hunc Psalmum esse testimonium per Asaph decantatum, quo Spiritus Sanctus testificatur captivitatem Israel et liberationem. In græco additur, *pro Assyriis,* quoniam captivitas, de qua agitur in hoc Psalmo, fuit primum sub rege Assyriorum Salmanasar, qui transtulit decem tribus in Assyriorum regionem captivas, ut scribitur lib. IV *Reg.* cap. XVII; et deinde sub rege Nabuchodonosore, qui captivum duxit reliquum populum in Babylonem, ut dicitur eodem lib. IV *Reg.* XXIV et XXV. Argumentum ex titulo cognoscitur : prædicitur enim captivitas, et liberatio Hebræorum, quæ figuræ sunt captivitatis generis humani per diabolum, et liberationis per Jesum Christum Salvatorem nostrum.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. QUI REGIS ISRAEL, INTENDE; QUI DEDUCIS VELUT OVEM JOSEPH.

Incipit Propheta ab invocatione Dei, atque orat ut exaudiat orationem et respiciat populum suum. « Qui regis Israel, intende, » id est, tu Deus, qui es proprius rector et pastor populi Israelitici, audi orationem quam fundo pro ipso populo

tuo. Deinde repetit primam partem, et subintelligit secundam. « Qui deducis velut ovem Joseph, » id est, tu Deus, qui deducis ad pascua velut ovium gregem, populum descendentem ex Joseph, audi orationem quam fundo pro ipso populo tuo, qui et Israel et Joseph dicitur. Illud, *qui regis*, in hebræo ad litteram est, *qui pascis* : tamen hoc verbum non significat solum *pascere* corporali cibo, sed etiam *regere*, quod est officium principis; nam in *Psalm.* II, ubi legimus : « Reges eos in virga ferrea, » habetur hoc idem vocabulum. Illud, *intende*, significat *intende auribus*, sive *ausculta* : nam vox hebraica proprie sonat *auribus percipe*. Cur autem meminerit Propheta Israel et Joseph, et non aliorum filiorum Israel : ratio est, quia per Israel intelligitur totus populus Dei. Per Joseph similiter intelligitur hoc loco totus populus Dei. Nam in secunda parte versiculi repetitur quod dictum est in prima parte, ut alias cum S. Augustino admonuimus. Et quidem cur Israel totum populum significet, notum est, quia omnes Israelitæ Israelem ut patrem agnoscunt. Cur autem Joseph, qui unus erat ex duodecim filiis Israel, totum populum significet, ratio est, quia Joseph in Ægypto totum populum pavit, et toti populo præfuit; et postea duo ejus filii, Ephraim et Manasse, duas tribus constituerunt, quod nulli alii contigit: singuli enim filii Israel singulas tribus fecerunt, excepto Joseph, qui singulari prærogativa duas fecit; denique diviso regno post mortem Salomonis, in regnum Israel, et regnum Juda, primus rex Israel, qui præfuit decem tribubus, Hieroboam fuit de tribu Ephraim filii Joseph.

Cur Joseph totum populum Dei significet?

Vers. 2.

2. QUI SEDES SUPER CHERUBIM, MANIFESTARE CORAM EPHRAIM, BENJAMIN ET MANASSE.

Rogavit Propheta Deum, ut intenderet aurem ad orationem populi sui : nunc addit ut regat, et intendat etiam oculos, et pie respiciat, atque ostendat serenam faciem populo suo. Dicitur autem Deus respicere aliquem, vel faciem illi ostendere, quando ei placatur : contra autem dicitur avertere oculos, vel tegere faciem suam nube, quando irascitur. « Qui sedes, inquit, super Cherubim, » id est, tu Deus, qui sedes in cœlo super primarios Angelos, qui Cherubim appellantur, et in typum hujus rei in sanctuario tuo, super imagines Cherubim, propitiatorium, quasi thronum tuum habes, ubi et arca est quasi scabellum pedum tuorum, « manifestare coram Ephraim, et Benjamin, et Manasse, » id est, ostende faciem tuam, et respice, hoc est, placare populo tuo, fillis Israel. Cur autem populum Israel significet per Ephraim, et Manasse, et Benjamin, ratio esse videtur, quia Ephraim et Manasse erant filii Joseph, per quem diximus paulo ante totum populum significari; Benjamin erat frater uterinus Joseph, et ideo ab illo separandum non esse duxit, præsertim cum in castris, quando Hebræi armati ordine procedebant, simul incederent tribus Ephraim, tribus Manasse et tribus Benjamin. Vide lib. *Num.* cap. II et cap. X. Fortasse etiam nominavit Propheta hos tres potissimum, ut comprehenderet præcipuas partes terræ promissionis. Nam in tribu Ephraim erat Samaria, caput regni Israel; in tribu Benjamin, erat Hierusalem, caput regni Juda; in tribu Manasse, erat regio trans Jordanem. Cur autem inter Ephraim et Manasse fratres posuerit Propheta medium Benjamin, fortasse causa fuit, ut nepotes patruum honorare viderentur. Erant enim Ephraim et Manasse filii Joseph, fratris uterini Benjamin.

Vers. 3.

3. EXCITA POTENTIAM TUAM, ET VENI : UT SALVOS FACIAS NOS.

Explicat clarius cur velit Deum intendere aurem et oculos ad populum suum, ut videlicet eum de tribulatione liberet. « Excita, inquit, potentiam tuam, » id est, potentia tua quasi sopita videtur, cum nos affligi sinis ab injustis persecutoribus nostris : ideo « excita potentiam tuam, et veni » per auxilium tuum potentissimum, « ut salvos nos facias. »

Vers. 4.

4. DEUS, CONVERTE NOS, ET OSTENDE FACIEM TUAM, ET SALVI ERIMUS.

Cur Deus sæpe nos non respiciat, causa est, quia nos avertimus ab eo faciem, et convertimus ad res creatas : sed quia sine auxilio Dei non possumus ad eum converti, ideo Propheta utrumque petit in persona populi Dei. « Deus, inquit, converte nos, » id est, inspira nobis amorem tuum, ut aversi a rebus creatis ad te iterum convertamur. « Et ostende faciem tuam, » id est, et simul converte ad nos faciem tuam, ut hoc modo sanctæ charitatis vinculo tecum uniti ab hostibus omnibus, qui nos impugnant, « salvi esse possimus; » te enim avertente faciem, ægrotamus et perimus; te convertente faciem, resurgimus et sanamur.

Vers. 5.

5. DOMINE DEUS VIRTUTUM, QUOUSQUE IRASCERIS SUPER ORATIONEM SERVI SUI?

Videbat Propheta magnam iram Dei exarsisse in populum peccantem, et ideo se non facile posse exaudiri : ideo vehementius orat, et precatur, dicens : « Domine Deus virtutum, » id est, Domine Deus exercituum; id enim sonat vox hebraica, צבאות *tsebaoth*, qui terribilis es, militia cœlesti innumerabili circumdatus, « quousque irasceris, » etiam mihi oranti? Sic etiam legimus dixisse Hieremiam, *Thren.* V : « Opposuisti nubem tibi, ut non transeat oratio. » In hebræo non habetur *servi tui*, sed *populi tui*, sed idem est sensus. Propheta enim servus Dei in persona populi orabat, ac per hoc Deus nolens exaudire irascebatur super orationem servi sui, qui eam fundebat, et super orationem populi sui, quæ per Prophetam ipsius populi nomine fundebatur. Potest etiam

fieri ut Septuaginta non legerint עמך *populi tui*, sed עבדך, *servi tui*. In græcis quibusdam legitur *servorum tuorum*, et sic legit Euthymius : tamen S. Augustinus et Theodoretus legunt, *servi tui*. Illud, *irasceris*, in hebræo est *fumabis;* sed Septuaginta declarare voluerunt metaphoram; fumus enim narium indignationis est signum, et ideo per fumum ira significatur.

Vers. 6. 6. CIBABIS NOS PANE LACRYMARUM, ET POTUM DABIS NOBIS IN LACRYMIS IN MENSURA.

Conjungitur hic versiculus cum superiore, et subintelligitur illud, *quousque*, ut sensus sit : « Quousque irasceris super orationem servi tui? quousque cibabis nos pane lacrymarum, et potum dabis in lacrymis, » id est : Quousque sines nos in tanta afflictione morari, ut nihil magis, quam lacrymari nobis libeat, et sic lacrymis quasi cibo et potu sustentemur? Illud autem, *in mensura,* non significat, ut aliqui putant, *cum moderatione*, sed e contrario, *in mensura plenissima et supereffluente* : nam vox hebræa שליש significat aliquid magnum et *triplicatum;* et cum ad mensuram refertur, significat mensuram magnam, vel potius ter magnam, id est maximam.

Vers. 7. 7. POSUISTI NOS IN CONTRADICTIONEM VICINIS NOSTRIS, ET INIMICI NOSTRI SUBSANNAVERUNT NOS.

Explicat populus Dei causam tanti mœroris et lacrymarum, ac dicit esse, quia undique a vicinis gentibus oppugnatur et superatur, et victus deridetur et subsannatur : « Posuisti nos, inquit, in contradictionem vicinis nostris, » id est, cum nos auxilio tuo destituisti, fecisti ut omnes vicinæ gentes auderent nobiscum contendere et pugnare : nam illud, *in contradictionem*, in hebræo est, *in contentionem*, ac per hoc significat contradictionem non verborum tantum, sed etiam factorum, id est, concertationes et prælia. « Et inimici nostri subsannaverunt nos, » id est, inimici nostri nobiscum contendentes vincunt et debellant nos, atque ut victis insultant et exprobrant debilitatem. In hebræo est, *subsannaverunt eos,* sed omnino credibile est textum esse mutatum unius litteræ corruptione : nam et ipsi Septuaginta et S. Hieronymus verterunt ex hebræo, *subsannaverunt nos*. Itaque legerunt לנו *lanu*, non, ut nunc legitur, למו *lamo*.

Vers. 8. 8. DEUS VIRTUTUM, CONVERTE NOS; ET OSTENDE FACIEM TUAM, ET SALVI ERIMUS.

Versiculus hic est idem cum quarto, qui repetitur etiam in fine Psalmi, sed hic additur vox « virtutum, » id est, exercituum, et in fine additur, « Domine. » Hæc repetitio significat hunc versiculum esse conclusionem præcipue intentam in toto Psalmo. Et vere nihil melius peti potest a Deo, quam « ut convertat nos ad se, et ipse convertatur ad nos. » Hæc enim gratia fons est omnium bonorum. Illa vero additio unius vocis in prima repetitione, et duarum in secunda, signum est crescentis affectus, et desiderii in oratione.

9. VINEAM DE ÆGYPTO TRANSTULISTI, EJECISTI GENTES, ET PLANTASTI EAM. Vers. 9.

Ut impetret quod petit, commemorat beneficia Dei erga populum Judaicum, quem de captivitate Ægyptiaca liberavit, et in regna Chananæorum introduxit. Utitur autem metaphora vineæ, qua usi sunt postea etiam Isaias cap. v, et Ezechiel cap. xv et xix, et postremo etiam Dominus in Evangelio *Matth.* xxi. Est autem aptissima similitudo vineæ ad populum Dei significandum propter multa : sed præcipue, quia sicut lignum vitis, aut producit fructum optimum et dulcissimum, et ideo gratissimum est domino suo, et diligentissime colitur; aut si sterile sit, ad nullum opus utile est, et ideo in ignem projicitur : sic unusquisque nostrum, aut ad regnum æternum perveniet, si fructum bonorum operum adferat; aut in ignem æternum mittetur, si bonis operibus careat. « Vineam, inquit, de Ægypto transtulisti, » id est, populum tuum, quasi vineam de terra sterili Ægypti in terram fecundam Palæstinæ transtulisti. Et quoniam terra illa optima occupabatur ab inutilibus et sylvestribus vitibus, « ejecisti gentes » idololatras tanquam inutiles vites, « et plantasti eam, » vineam tuam videlicet.

Vineæ parabola ad populum significandum est aptissima.

10. DUX ITINERIS FUISTI IN CONSPECTU EJUS : PLANTASTI RADICES EJUS, ET IMPLEVIT TERRAM. Vers. 10.

Ut intelligeremus de vinea rationali, id est de hominibus, sermonem hoc loco haberi, admiscet Propheta aliqua verba propria multis metaphoricis. « Dux, inquit, itineris fuisti in conspectu ejus, » id est, cum transferres vineam tuam de Ægypto in Palæstinam, et vinea ipsa, utpote rationalis progrederetur, tu viam ostendebas quasi dux itineris, præcedens eam per diem in columna nubis, et per noctem in columna ignis, ut dicitur in *Exod.* cap. xiii, et *Num.* xiv. Moraliter etiam dux itineris fuit Deus vineæ suæ, id est, populo suo ad terram promissionis pergenti, dum ei legem dedit. « Plantasti radices ejus, et implevit terram, » id est, confirmasti populum tuum in terra promissionis, et propagasti eum, ita ut totam illam terram habitatoribus repleret.

11. OPERUIT MONTES UMBRA EJUS, ET ARBUSTA EJUS CEDROS DEI. Vers. 11.

12. ET EXTENDIT PALMITES SUOS USQUE AD MARE, ET USQUE AD FLUMEN PROPAGINES EJUS. Vers. 12.

Describit hoc loco incrementum et propagationem populi Israelitici quoad altitudinem et latitudinem, id est, quoad gloriam et multitudinem, et admiscet metaphoris hyperbolas. « Operuit, inquit, montes umbra ejus, » id est, crevit in altum hæc vinea adeo sublimiter, ut esset altior montibus, eosque umbra sua tegeret; imo etiam in tantam altitudinem elevata est, ut ejus pal-

mites essent altiores cedris Libani, quæ sunt arbores celsissimæ, in vertice montis altissimi, ita ut palmites hujus vineæ « cedros Dei, » id est, cedros altissimas, obumbrarent. Significat autem hæc altitudo potentiam et gloriam regni Israelitici, quæ superavit potentiam et gloriam multorum regnorum. Nam sub Mose populus Israel debellavit Amorrhæos; sub Josue vicit triginta et unum reges; sub Davide domuit Philistæos, Idumæos et Moabitas. Describit postea propagationem, dicens : « Extendit palmites suos usque ad mare, et usque ad flumen propagines ejus, » id est, propagata est gens Israelitica, et multiplicata valde, ut repleret terram promissionis ab Occidente usque ad mare Mediterraneum, et ab Oriente usque ad flumen magnum Euphratem. Et sic impleta est promissio Dei, *Deuter.* XI : « A flumine magno Euphrate usque ad mare occidentale erunt termini vestri. »

Vers. 13. 13. UT QUID DESTRUXISTI MACERIAM EJUS, ET VINDEMIANT EAM OMNES QUI PRÆTERGREDIUNTUR VIAM?

Explicata magnitudine et excellentia populi Judaici per similitudinem vineæ, nunc persistens in eadem similitudine, deplorat miseriam ejusdem populi, in quam incidit ex indignatione Dei. « Ut quid, inquit, destruxisti maceriam ejus? » id est, quare removisti ab hoc populo auxilium tuum, quod erat quasi maceria claudens undique vineam? « Et vindemiant eam omnes qui prætergrediuntur viam, » id est, quare sinis ut omnes inimici hujus populi in illum prævaleant, eumque diripiant, quomodo diripiuntur vineæ ab omnibus iter facientibus, quando destructa est maceria? Sæpe enim regnum Israelitarum, deserente eos Domino ob peccata populi provocato, datum est in prædam Philistæis aut Madianitis, aut aliis vicinis gentibus.

Vers. 14. 14. EXTERMINAVIT EAM APER DE SYLVA, ET SINGULARIS FERUS DEPASTUS EST EAM.

Deplorat nunc in particulari sub eadem vineæ metaphora, gravissimam captivitatem, quæ contigit sub rege Assyriorum, sive Salmanasar, qui totas decem tribus, sive Nabuchodonosor, qui reliquas duas captivas transtulit in Assyrios, eversa penitus civitate regia, incenso templo, et regni solio deturbato : hunc enim regem vocat aprum sylvestrem, et singularem ferum, qui non vindemiavit, sed eradicavit penitus vineam. Aprum sylvestrem inimicum esse vitibus scribit hoc loco Theodoretus, et Nabuchodonosor regem ob carnalia vitia porco similem fuisse scribit Euthymius : utraque de causa rectissime persecutorem populi Dei apro comparatum dicere possumus. Illud autem, *singularis ferus,* in hebræo est, זיז שדי, de qua voce diximus in explicatione *Psalm.* XLVII. Hoc loco verti potest, *bestia agri*, quod idem est cum *apro de sylva :* nam idipsum repetivit Propheta, ut solet. In græco est, μονιός ἄγριος, id est, *porcus agrestis :* proinde ubi nos habemus in latino, *singularis ferus,* illud *singularis* est potius etymologia nominis, quam significatio. Dicitur enim bestia illa μονιός, quia solitaria esse solet. Itaque per vocem *singularis,* hoc loco intelligendus est porcus sylvester, qui singularitate et solitudine gaudet. Per vocem *ferus,* intelligendum est quod porcus ille ferus et agrestis sit, et in campis sylvæ, non in stabulis et domibus habitet.

Vers. 15. 15. DEUS VIRTUTUM, CONVERTERE; RESPICE DE CŒLO, ET VIDE, ET VISITA VINEAM ISTAM.

Hic jam prædicit per modum orantis Propheta adventum Christi, qui vineam reformavit, et aliis colonis custodiendam tradidit, sicut legitur *Matth.* XXI : « Malos male perdet, et vineam suam aliis agricolis locabit; » et clarius explicante Domino parabolam : « Auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus ejus. » Non enim Ecclesia veteris Testamenti, quæ erat vinea Dei, funditus periit, sed mutata est in melius. Primitiæ enim Ecclesiæ Apostoli fuerunt, qui utique ex Israel erant. Et multa illa millia, quæ initio prædicante Petro conversa sunt ad Dominum, ex Israel etiam erant. Et Apostolus Paulus *ad Rom.* XI, aperte demonstrat, « gentes esse veluti ramos insertos in bonam olivam : » id est, adjunctos ad Ecclesiam ex Judæis initio congregatam. Ait igitur : « Deus virtutum, convertere, » id est, Deus exercituum cui multa millia angelorum, imo omnes res creatæ militant, ac per hoc potentissimus es, convertere per misericordiam ad vineam tuam, ad populum tuum, a quo per indignationem justam jamdudum aversus es. « Respice de cœlo, et vide, » id est, quando longe recessisti a vinea tua, saltem de cœlesti habitaculo respicere dignare, et vide quam deformata sit vinea tua ab apro sylvestri. « Et visita vineam istam, » id est, et veni, ac visita per teipsum vineam istam. De hac visitatione dixit Zacharias *Luc.* I : « Visitavit, et fecit redemptionem plebis suæ. » Et Christus ipse, *Luc.* XIX, quando flevit Jerusalem illam terrenam, et prædixit ruinam illius, addidit rationem : « Eo quod non cognoveris tempus visitationis tuæ. »

Ecclesia veteris testamenti non periit, sed mutata est in melius.

Vers. 16. 16. ET PERFICE EAM, QUAM PLANTAVIT DEXTERA TUA; ET SUPER FILIUM HOMINIS, QUEM CONFIRMASTI TIBI.

Clarius prædicit adventum Messiæ. « Et perfice, inquit, eam, quam plantavit dextera tua, » id est, inchoatum opus perfice; Ecclesiam Testamenti veteris pene destructam reforma, et meliorem redde, quoniam tu eam initio fundasti, et quasi vineam plantasti, non ut periret, sed ut fructum faceret. « Et super filium hominis, quem confirmasti tibi, » id est, et respice etiam super Messiam, qui filius hominis dicitur, cum sit etiam verus filius tuus, « quem confirmasti tibi, » in co-

Filius hominis Christus hic est.

lonum præcipuum vineæ tuæ, id est, in ducem et principem Ecclesiæ tuæ : hunc enim locum de Christo intelligunt ad litteram, non solum SS. Hieronymus et Augustinus, sed etiam Theodoretus et Euthymius græci, Arnobius et alii, et ipse quoque Paraphrastes Chaldæus; et accedit manifesta ratio : nam post captivitatem Babylonicam non fuit melior respublica Judæorum, quam antea, sed longe deterior, ut S. Augustinus demonstrat in lib. XVIII *De Civit. Dei,* cap. XLV; quare si hæc prophetia de perficienda vinea implenda sit, oportet eam ad Christum necessario referre. Sicut etiam refertur illa *Aggæi* cap. II : « Magna erit gloria domus hujus novissimæ plusquam primæ. » Quod autem ad verba attinet, illud, *et perfice,* ex hebræo S. Hieronymus reddit, *et radicem*; sed vox hebraica וכנה *vecanna,* quamvis possit esse nomen, et significare *radicem*, aut *plantulam* : tamen potest etiam esse verbum a radice כון *con,* quod *stabilire* et *perficere* significat, et sic intellexerunt hanc vocem Septuaginta Interpretes. Illud, *et super filium hominis,* in hebræo est, *super filium;* sed quoniam paulo infra habetur, *super filium hominis,* visum est Septuaginta Interpretibus hic etiam addere *hominis*, explicationis gratia. Incertum autem est an sensus sit, « respice super filium hominis, » ut nos exposuimus, an *perfice super filium hominis*; sed utrumque recte dici potest. Orat enim Propheta ut Deus impleat promissionem suam de mittendo Messia; et quoniam si genus Hebræorum omnino periisset, Messias sine dubio non venisset, ideo rogat ut non permittat vineam istam omnino destrui, sed respiciat super Messiam futurum de semine Abrahæ, et ideo conservet gentem hebraicam, unde tantum bonum exspectatur; vel perficiat super Messiam, id est, adimpleat, quod promisit circa Messiam, quem ipse sibi ab æternitate stabilivit.

Si gens Hebræa periisset, Messias non venisset.

Vers. 17. 17. INCENSA IGNI ET SUFFOSSA, AB INCREPATIONE VULTUS TUI PERIBUNT.

Declarat effectum quem pariet adventus Messiæ, futurum videlicet esse, ut vinea Domini incensa et eradicata continuo iterum virescat et floreat; nam increpante Deo vastatio illa vineæ subito evanescet : quomodo quando Dominus increpabat tempestates, statim evanescente tempestate succedebat tranquillitas maris, et quando imperabat morbis et morti, statim evanescente morbo succedebat sanitas, et evanescente morte succedebat vita. « Incensa, inquit, et suffossa, » id est, vinea incensa igni et suffossa ab hostibus eradicantibus vites; « ab increpatione vultus tui peribunt, » id est, imperante te, ut cesset vastatio, et quasi increpante ipsam vastationem, continuo peribunt incensio et suffossio, et redibunt viriditas et integritas vineæ. S. Augustinus more suo exponit per incensionem, cupiditatem malam; per suffossionem, timorem malum : nam amor inflammat, timor humiliat : sunt autem cupiditas et timor radices omnium peccatorum. Quicumque enim peccat, aut id facit, ut lucretur bonum temporale quod amat, vel ut evitet malum temporale quod timet. Porro Christus adveniens increpavit, et increpando expulit cupiditatem et timorem ; at contra accendit amorem bonum, et introduxit timorem bonum, id est, *amorem Dei* et bonorum æternorum, et timorem iræ Dei et malorum æternorum. Dixit enim : « Ignem veni mittere in terram, » *Luc.* XII; et : « Nolite timere eos qui occidunt corpus, » *Matth.* X. Neque est aliud remedium potentius ad pellendum amorem mundi, vel timorem mundi, quam si quis serio cogitet et firmissime credat, multo majora bona daturum esse Deum amantibus se, et multo majora supplicia offendentibus se, quam ea sint, quæ mundus polliceri, aut minari potest. Alii versiculum præsentem ita exponunt, « incensa igni et suffossa » vinea tua est; sed hostes ejus « ab increpatione vultus tui peribunt. » Alii, « incensa igni et suffossa » vinea tua est; et si ita pergas indignari vineæ tuæ, omnes filii Israel « ab increpatione vultus tui peribunt : » sed facilior et planior videtur expositio, quam attulimus. Illud certum est, *incensa et suffossa,* non esse generis neutri et numeri multitudinis : sed generis feminini et numeri singularis tam in hebræo textu, quam in græco, ut ad vineam omnino referri debeant.

Cupiditas et timor radices omnium peccatorum.

Vers. 18. 18. FIAT MANUS TUA SUPER VIRUM DEXTERÆ TUÆ, ET SUPER FILIUM HOMINIS, QUEM CONFIRMASTI TIBI.

Securus de adventu Messiæ, fausta illi precatur Propheta. « Fiat, inquit, manus tua super virum dexteræ tuæ, » id est, fiat manus tua ad protegendum semper et ubique virum dexteræ tuæ, id est, virum quem dextera tua sola proprie formavit, et præfecit Ecclesiæ : Christum enim, ut hominem, non cooperatio viri, sed sola divina virtus in utero Virginis formavit. Sic enim dicitur *Luc.* I : « Spiritus Sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. » Et eumdem Christum non electio humana, sed sola voluntas divina regem Ecclesiæ fecit, ut ipse dicit in *Psalm.* II : « Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus. »

Vers. 19. 19. ET NON DISCEDIMUS A TE, VIVIFICABIS NOS, ET NOMEN TUUM INVOCABIMUS.

Christo nos regente, « non amplius discedemus a te, » quia regnum Christi æternum erit, et portæ inferi non prævalebunt adversus Ecclesiam, *Matth.* XVI : « Vivificabis nos » vita gratiæ hic in terris, et vita gloriæ postea in cœlis; et nos tributum reddemus invocationis, et laudis, et actionis gratiarum in æternum.

Vers. 20. 20. DOMINE DEUS VIRTUTUM, CONVERTE NOS : ET OSTENDE FACIEM TUAM, ET SALVI ERIMUS.

Hæc est ultima conclusio Psalmi, de qua supra diximus in versiculo octavo.

PSALMUS LXXXI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *In finem, 1. Pro torcularibus, Psalmus ipsi Asaph.*

2. Exultate Deo adjutori nostro : jubilate Deo Jacob.

3. Sumite psalmum, et date tympanum : psalterium jucundum cum cithara.

4. Buccinate in neomenia tuba, in insigni die solemnitatis vestræ.

5. Quia præceptum in Israel est, et judicium Deo Jacob.

6. Testimonium in Joseph posuit illud, cum exiret de terra Ægypti : linguam, quam non noverat, audivit.

7. Divertit ab oneribus dorsum ejus : manus ejus in cophino servierunt.

8. In tribulatione invocasti me, et liberavi te : exaudivi te in abscondito tempestatis : probavi te apud aquam contradictionis.

9. Audi, populus meus, et contestabor te : Israel, si audieris me.

10. Non erit in te deus recens, neque adorabis deum alienum.

11. Ego enim sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti : dilata os tuum, et implebo illud.

12. Et non audivit populus meus vocem meam, et Israel non intendit mihi.

13. Et dimisi eos secundum desideria cordis eorum : ibunt in adinventionibus suis.

14. Si populus meus audisset me; Israel si in viis meis ambulasset :

15. Pro nihilo forsitan inimicos eorum humiliassem, et super tribulantes eos misissem manum meam.

16. Inimici Domini mentiti sunt ei, et erit tempus eorum in sæcula.

17. Et cibavit eos ex adipe frumenti, et de petra melle saturavit eos.

V. s. h. — *Victori in torcularibus Asaph.*

Laudate Deum fortitudinem nostram [*h. cantate Deo fortitudini nostræ*] : jubilate Deo Jacob.

Assumite carmen, et date tympanum : citharam decoram cum psalterio.

Clangite in neomenia buccina, et in medio [*h. in throno*] mensæ, die solemnitatis nostræ.

Quia legitimum Israel est, judicium Deo Jacob.

Testimonium in Joseph posuit, cum egrederetur de terra Ægypti : labium quod nesciebam, audivi.

Amovi ab onere humerum ejus : manus ejus a cophino recesserunt.

In tribulatione invocasti [al. add. *me*], et erui te, exaudivi te in abscondito tonitrui : probavi te super aquas contradictionis. SEMPER.

Audi, populus meus, et contestabor [al. *contestor*] te, Israel, si audieris me.

Non sit in te deus alienus, et non adores deum peregrinum [*h. extraneum*].

Ego sum Dominus Deus tuus [al. tac. *tuus*], qui eduxi te de terra Ægypti : dilata os tuum, et implebo illud.

Et non audivit populus meus vocem meam : et Israel non credidit [*h. consensit*] mihi.

Et dimisi eum in pravitate cordis sui : ambulabunt in consiliis suis.

Utinam populus meus audisset me : Israel in viis meis ambulasset!

Quasi nihilum inimicos ejus humiliassem, et super hostes eorum vertissem manum meam.

Qui oderunt Dominum, negabunt eum : et erit tempus eorum in sæculum.

Et cibavit eos ex adipe frumenti, et de petra melle saturavit eos.

Argumentum. — Hortatur ad obedientiam legibus et institutis divinis præstandam, præsertim in rite celebrandis festis diebus in memoriam beneficiorum divinorum, quorum populus sæpe immemor fuerit. Ab Asapho, qui sub Davide degebat, compositum esse hoc carmen, censet Hengstenberg; sed aptius referri ad II *Paralip.* xxx existimamus. Strophæ tres : vers. 2-6, populus : Celebrate dies festos, institutos a Jova, in memoriam liberationis a servitute Ægyptiaca; vers. 7-13, Jova : Meis beneficiis affecti, et bene moniti, parere mihi noluistis, o Israelitæ; vers. 14-17, si mihi obediretis, ego vos liberarem.

1. Præcentior, ad instrumentum, (*vel potius* modum) *in urbe* Geth *usurpatum*, *carmen* Asaphi.

2. Jubilate Deo, robori nostro,
lætos clamores tollite Deo Jacobi.
3. Sumite psalmum, et date (ferite) tympanum,
harpam suavem cum nablio (lyra).
4. Clangite buccina in mense,
in plenilunio, die festi nostri.
5. Nam statutum pro Israele hoc est,
ritus Deo Jacobi.
6. Præceptum in Josepho fecit Deus illud,
quum exiret *Deus* contra terram Ægypti,
ubi linguam, quam non noveram, audivi.

7. « Removi ab onere humerum ejus (Israelis),
manus ejus a cophino *liberatæ* transiverunt.
8. In angustia clamasti, et liberavi te;
exaudivi te *latens* in latibulo tonitru,
exploravi te ad aquas rixæ.
9. Audi, popule mi, ut adhorter te;
Israel, utinam morem gereres mihi!
10. Non erit (ne esto) in te deus alienus,
neve prosternes te *coram* deo peregrino.
11. Ego, Jova, *sum* Deus tuus,
qui eduxi te de terra Ægypti;
late aperi os tuum, et implebo illud.
12. At non morem gerit (vel *gessit*) populus meus voci meæ,
et Israel non obtemperat mihi.
13. Ideo dimisi (reliqui) eum (eos) pervicaciæ cordis eorum,
ut ambularent in consiliis suis.

14. Utinam populus meus morem gereret mihi,
Israel in viis meis ambularet,
15. *Tunc* brevi hostes eorum depressissem (vel *deprimerem*),
et contra adversarios eorum convertissem manum meam.
16. *Populi* osores Jovæ adularentur ei (Israeli),
essetque tempus eorum in perpetuum.
17. Et comedere faceret *Jova* eum de adipe tritici,
atque ex petra melle satiarem te. »

NOTÆ.

Vers. 4. *Mense,* puta magno Judæorum mense, *Nisan* dicto. *Plenilunio,* die medio mensis, puta die 14. festi, puta Paschatis. — Vers. 5. *Ritus,* vel *consuetudo*, *solemne*, proprie *judicium. Deo*, in honorem Dei.— Vers. 6. *Præceptum*, etc., i. e. instituit apud Israelitas illud festum. Rosenmullerus, *testimonium,* nempe illorum facinorum et beneficiorum, *in Josepho posuit illud* festum. *Ubi linguam*, etc. : Sensus : ubi eram *peregrinus;* vel, dum inter *barbaros* versarer. Maurer hoc tertium hemistichium verba Dei facit, populi inconstantiam graviter objurgantis : *Linguam* quam *non novi,* vel si mavis, hominum quos *non novi, audio,* inquit, *q. d.* Nescio vos qui sitis, ignoti mihi quidem vos estis, ut qui, quanquam a me educti ex Ægypto, atque ut fidem mihi servaretis moniti, tamen a me defeceritis. — Vers. 7. *Onere,* ab Ægyptiis imposito.

Cophino, quo lutum et lateres gestabant. — Vers. 7. *Latibulo tonitru,* pro : *secreto nubis tonantis*. Maxime ostendit Deus suam potentiam excitata tempestate. *Rixæ* : conf. *Exod.* XVII, 7. — Vers. 9. Ante hunc vers. Hengstenberg intelligi vult : *Tunc,* vel ibi, *tibi dicebam* : *Audi,* etc. — Vers. 11. Hengstenb. *ego sum Jova, Deus tuus,* etc. *Late aperi,* etc., i. e. copiosissime desideriis tuis satisfaciam. — Vers. 16. *Tempus* pro statu felici. — Vers. 17. *Adeps tritici* est optimum triticum. *Mel ex petra* est id, quod apes silvestres in cavernis petrarum mellificant, quod mel delicatius eo, quod dabant apes domesticæ, fuisse vel creditum esse videtur. Non male tamen Hengstenberg, coll. *Deut.* XXXII, 13, putat *mel de petra* esse illud, quod divino beneficio ex ipsis petris profluit, atque hac locutione intelligi in genere eximia Dei beneficia.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXXX.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem pro torcularibus, Psalmus ipsi Asaph.

Quid sit *pro torcularibus,* diximus in explicatione Psalmi VIII; hoc solum addendum videtur hoc loco, non esse probabile quod Theophylactus scribit ad cap. VII S. Joannis, hunc Psalmum inscribi *pro torcularibus*, quod in eo gratiæ agantur Deo pro collectione uvarum, et aliorum fructuum, quæ fit in mense septembri. Hoc, inquam, non est probabile, quoniam in toto Psalmo, ut etiam annotavit S. Augustinus, nulla fit mentio collectionis uvarum, aut aliorum fructuum. Deinde non solum hujus Psalmi, sed etiam Psalmi octavi et octogesimi tertii titulus est, *pro torcularibus,* in quibus Psalmis nulla mentio fit septembris, aut collectionis uvarum. His ergo omissis, argumentum est cohortatio ad festos dies rite celebrandos : et simul commemoratio beneficiorum Dei, ob quæ dies festi celebrantur; et reprehensio negligentiæ et ingratitudinis Hebræorum. In quibusdam codicibus additur ad titulum, *quinta Sabbati,* sed in hebraicis codicibus, et in correctioribus græcis et latinis non habetur.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1.

1. Exultate Deo adjutori nostro, jubilate Deo Jacob.

Hilarem laudatorem diligit Deus.

Hortatur Propheta ut, cum Deum laudamus, cum magna cordis lætitia id agamus : « hilarem enim datorem diligit Deus, » ut ait Apostolus in II *Cor.* IX; et si hilarem datorem, multo magis hilarem laudatorem. Hilaritas autem cordis ex desiderio et amore nascitur; proinde qui cum acedia psallit, et qui divinum officium, non dulce canticum, sed grave onus judicat, indicat se parum amare, cui psallit. « Exultate, inquit, Deo adjutori nostro, » id est, cum exultatione laudate Deum, qui potens est et fortis ad nos in omnibus rebus juvandos. « Jubilate Deo Jacob, » id est, magna et læta voce canite laudes Dei nostri. In hebræo pro *adjutori nostro,* est עוזנו, *fortitudini nostræ,* sed idem est sensus : nam fortitudinem Dei celebramus, quam in nostro auxilio quotidie experimur.

Vers. 2.

2. Sumite psalmum, et date tympanum, psalterium jucundum cum cithara.

Hortatur ut non solum voce, sed etiam instrumentis musicis Deum celebremus, quod etiamsi ad litteram de corporalibus instrumentis intelligitur, tamen in novo Testamento præcipue intelligi debet de sonitu bonorum operum, quæ verbis laudatoriis quasi ex altera parte respondere et consonare debent. S. Augustinus exponit prima verba, quasi sacerdotes dicant plebi : « Sumite psalmum » a nobis, « et date nobis tympanum, » id est, sumite a nobis spiritualia, et date nobis carnalia. Sed quanquam id justissimum sit, et confirmatum ab Apostolo I *Cor.* IX : « Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si nos carnalia vestra metamus; » tamen hoc loco secundum litteram, « sumite psalmum, et date tympanum, » iisdem personis dicitur, Levitis videlicet, quorum officium erat canere psalmos, et pulsare tympana, psalteria et citharas. Itaque « sumite psalmum, » significat : Assumite psalmum, et incipite canticum : « date tympanum; » significat : Proferte tympanum, et incipite pulsationem; nec solum tympanum, sed etiam psalterium et citharam proferte, et jucunde pulsate. In hebræo legitur inverso ordine : *Citharam jucundam cum psalterio*, pro quo græci et latini habent : « Psalterium jucundum cum cithara, » sed in sensu nulla diversitas est. Illud, *jucundum*, videtur opponi sono gravi et rudi tympanorum ; psalterium enim et cithara jucunde et dulciter sonant, tympanum aspere et incondite.

Leviticorum officium Psalmos canere.

Vers. 3.

3. Buccinate in neomenia tuba, in insigni die solemnitatis vestræ.

Explicat, quo tempore sit præcipue jubilandum, et ait : « Buccinate in neomenia tuba, » id est, initio mensis, quod græce dicitur νεομηνία quasi *nova luna*, quia in novilunio Hebræi incipiebant

menses, et festa celebrabant. « In insigni die solemnitatis vestræ, » id est, « buccinate in neomenia, » quæ est insignis dies solemnitatis vestræ. Disputant hoc loco tractatores, an Propheta hoc loco loquatur de omnibus neomeniis, an de neomenia septembris : nam omnes neomeniæ, id est, omnia initia mensium lunarium erant dies festi apud Hebræos, et in illis clangebatur tubis, ut habetur in lib. *Num.* cap. x; tamen neomenia septembris erat celeberrima omnium, quia in eam diem incidebat festum Tubarum, ut habetur *Levit.* XXIII, *Num.* XXIX. Qui volunt Prophetam loqui de sola neomenia septembris, nituntur potissimum sequentibus verbis : « In insigni die solemnitatis vestræ. » Ubi videtur restringi nomen neomeniæ ad unam neomeniam insignem et solemnem, in qua potissimum erat usus tubarum, quæ sine dubio erat neomenia septembris, quæ dicitur *Num.* XXIX : « Dies clangoris et tubarum; » et *Levit.* XXIII, dicitur « sabbatum memoriale, clangentibus tubis celebrandum, et vocandum sanctum, » atque in eo ab omni opere servili esse vacandum. Qui autem existimant Prophetam loqui de neomenia cujusque mensis, dicunt verba sequentia : « In insigni die solemnitatis vestræ, » non intelligi de neomenia, sed de aliis festis, ut Pascha, Pentecoste, Tabernaculorum, et aliis, ut sensus sit : « Buccinate in neomenia, » et buccinate etiam tuba in omni alia « insigni die solemnitatis vestræ. » Res est parvi momenti : tamen prior sententia mihi probabilior videtur, quoniam ut plurimum in Psalmis, quod passim observat S. Augustinus : posterior pars versiculi repetit, aut declarat partem priorem. Quod attinet ad verba, illud, *in insigni*, hebraice est בכסה, quod proprie significat, *in operimento*, sive *tegmine*, vel, ut alii dicunt, *in tempore constituto*, sive *solemni*, et ad verbum sic verti posset hæc sententia : *Buccinate in neomenia tuba, in tempore solemni ad diem festum vestrum :* quod idem est cum eo, quod vertunt Septuaginta, quantum ad sensum attinet; idem enim est, *in insigni die festivitatis*, et *in tempore solemni ad diem festum*, nisi quod in hebræo est prima persona pronominis, in græco et latino est secunda. Nam in hebræo est, חגנו, *solemnitatis nostræ;* in græco, *vestræ*. Sed utrumque est verum, et fortasse Septuaginta legerunt in secunda persona, etiam in hebræo : advertimus enim non raro aliter legisse hebraicum textum Septuaginta Interpretes, quam nunc habeatur in nostris libris.

Initia omnium mensium erant Hebræis festa.

Vers. 4. 4. QUIA PRÆCEPTUM IN ISRAEL EST, ET JUDICIUM DEO JACOB.

Vers. 5. 5. TESTIMONIUM IN JOSEPH POSUIT ILLUD, CUM EXIRENT DE TERRA ÆGYPTI : LINGUAM, QUAM NON NOVERAT, AUDIVIT.

Reddit rationem cur oporteat cum exultatione cantare, et instrumenta musica pulsare in die festo : quia videlicet hoc Deus ipse mandavit, quando eduxit populum de captivitate Pharaonis. Vult enim Deus, qui nulla re indiget, hoc tributum laudis et memoriæ beneficiorum suorum. « Quia, inquit, præceptum in Israel est, » id est, psallere, et tympana cum aliis instrumentis pulsare oportet in signum lætitiæ et gratiarum actionis, quia hoc præcepit Deus populo suo Israel; et hoc præceptum habetur, et conservatur in Israel, id est, in populo Dei, qui a parente dicitur Israel. « Et judicium Deo Jacob; » idem repetit aliis verbis : idem enim est *præceptum;* et *judicium* hoc loco, ut etiam in *Psalm.* XVIII et CXVIII, et alibi. Idem quoque est *Israel* et *Jacob*, ait igitur : « Et judicium Deo Jacob, » id est, et hoc ipsum est decretum, quod servandum est a populo Jacob erga Deum suum. « Testimonium in Joseph posuit illud, cum exiret de terra Ægypti. » Idipsum secundo repetit cum additione temporis; idem enim intelligitur per Israel, per Jacob et per Joseph, populus videlicet Dei, qui totus constabat ex filiis Jacob et Joseph, ut supra diximus in *Psalm.* LXXVI et *Psalm.* LXXIX. Idem quoque est præceptum, judicium et testimonium, ut dictum est in *Psalm.* XVIII et CXVIII. « Posuit, inquit, testimonium in Joseph, » id est, constituit hoc præceptum in populo suo, qui Joseph dictus est a Patriarcha Joseph, qui pater fuit naturalis duarum tribuum, et pater protectione et providentia in Ægypto omnium filiorum Israel. Posuit autem hoc præceptum Deus in populo suo, quando eduxit eum de Ægypto, siquidem omnia præcepta, et hoc unum cum cæteris data sunt a Deo per Mosem in deserto, paulo post egressionem de Ægypto, ut notum est ex lib. *Levit.* et *Num.* « Linguam, quam non noverat, audivit. » Hæc pars ultima versiculi duobus modis exponi solet. Prior expositio est veterum scriptorum, Hieronymi, Augustini, Theodoreti, Euthymii et aliorum, quod per linguam, quam non noverat populus Dei, intelligatur vox audita de monte Sina : non enim audierat unquam antea populus vocem Dei loquentis; et spiritualiter intelligitur vox Evangelii, quam incipiunt audire et credere, qui exeunt de Ægypto, et serio convertuntur ad Deum. Posterior expositio est aliquorum recentiorum, quod per vocem quam non audierat, intelligitur lingua Ægyptiaca, ut sensus sit : « Linguam, quam non noverat, audivit, » id est, populus Dei in Ægypto, unde per gratiam Dei eductus fuit, « linguam, quam non noverat, audivit; » ac per hoc cum barbaris ignotæ linguæ conversatus est. In hebræo habetur in prima persona, « linguam, quam non noveram, audivi. » Sed credibile est Septuaginta Interpretes legisse in tertia persona, et sic fuisse in antiquis codicibus.

Joseph pater filiorum Israel.

Vers. 6. 6. DIVERTIT AB ONERIBUS DORSUM EJUS, MANUS EJUS IN COPHINO SERVIERUNT.

Hoc est alterum beneficium Dei erga Hebræos in exitu eorum de Ægypto. Siquidem Ægyptii Hebræos cogebant serviliter laborare in operibus

duris laterum faciendorum et coquendorum, ut perspicuum est ex lib. *Exod.* cap. I, II et VIII. Ait igitur : « Divertit ab oneribus dorsum ejus, » id est, Deus divertit ab oneribus dorsum Israel, sive Jacob, sive Joseph, id est, dorsum populi sui, liberans eum ab oneribus duris luti et laterum, quibus opprimebatur ab Ægyptiis. « Manus ejus in cophino servierunt, » id est, divertit Dominus ab oneribus dorsum populi sui, cujus populi manus longo tempore in gestandis cophinis plenis luto, vel lateribus servierunt. In hebræo habetur in prima persona, *diverti* ab onere dorsum ejus : et quamvis sensus idem sit, sive loquatur Propheta, sive Deum loquentem introducat : tamen omnino credibile est, in codicibus antiquis, quos habuerunt Septuaginta Interpretes, fuisse in tertia persona : nulla enim est ratio, cur vertere voluerint aliter quam in textu invenerint. Illud autem *in cophino servierunt*, in hebræo est, *a cophino recesserunt*. Sed manifesta est ratio diversitatis ob unius litteræ similitudinem : nam Septuaginta legerunt תעבודנה, quod est *servierunt* ; et nunc legitur, תעבודנה quod est *recesserunt* : sunt enim litteræ simillimæ.

Vers. 7.

7. IN TRIBULATIONE INVOCASTI ME, ET LIBERAVI TE ; EXAUDIVI TE IN ABSCONDITO TEMPESTATIS : PROBAVI TE APUD AQUAM CONTRADICTIONIS.

Ab hoc versiculo usque ad finem vicissim commemorat Deus beneficia sua in populum, et ingratitudinem populi in Deum. « In tribulatione invocasti me, et liberavi te, » id est, dum in Ægypto tribulationem gravissimam patereris, invocasti me, et liberavi te, educens de terra illa, et liberans de durissima servitute. « Exaudivi te in abscondito tempestatis, » id est, exaudivi te non solum cum timeres iram Pharaonis, sed etiam cum timeres tempestates et plagas, quibus percussi Ægyptum : tunc enim abscondi te, et protexi, ne plagæ illæ tibi nocerent. Vel, ut alii volunt, « exaudivi te, » cum transisses per mare Rubrum, et Pharao cum curribus suis et equitibus te sequeretur, ego latens in columna nubis et ignis excitavi tempestatem in mari, et subverti rotas curruum Pharaonis, et universum exercitum interfeci. Itaque illud, « in abscondito, » potest referri tum ad populum absconditum a Deo tempore tempestatis, tum etiam ad ipsum Deum absconditum in columna nubis, et invisibiliter pugnantem cum Pharaone et exercitu ejus. « Probavi te apud aquam contradictionis, » id est, post hæc tam magna beneficia tentavi te per aquæ penuriam, ut explorarem fidem et patientiam tuam : sed inveni te impatientem et infidelem. Scribitur hæc historia *Exod.* XVII et *Num.* XX, ubi Deus permisit ad modicum tempus, ut populus aquæ penuria laboraret, et populo murmurante, et verso in seditionem, Deus ex petra eduxit aquas largissimas. Vocata est autem aqua illa contradictionis, quoniam propter aquam populus contradicere cœpit Mosi, atque ejus imperium detrectare.

Vers. 8.

8. AUDI, POPULUS MEUS, ET CONTESTABOR TE ; ISRAEL, SI AUDIERIS ME, NON ERIT IN TE DEUS RECENS, NEQUE ADORABIS DEUM ALIENUM.

Vers. 9.

9. EGO ENIM SUM DOMINUS DEUS TUUS, QUI EDUXI TE DE TERRA ÆGYPTI : DILATA OS TUUM, ET IMPLEBO ILLUD.

Refert Propheta in persona Dei, quam æquas conditiones Deus populo suo proposuerit, et quam amplas pollicitationes addiderit, si pactis conventis stare voluisset. In quo apparet ineffabilis benignitas Dei. « Audi, » inquit, tu gens hebræa, quæ es « populus meus, » et palam admonebo te, sive testatum faciam tibi quid a te requiram, et quid tibi redditurus sim. « Israel, si audieris me, non erit in te Deus recens, » id est, si me audire, et mihi obedire volueris, hoc a te requiro, hoc in primis tibi mando, « ut non sit apud te Deus recens, » id est, Deus, quem non coluerunt patres tui, sed recens introductus. Sic enim hoc explicatur in cantico Mosis, *Deuteron.* XXXII. Vere tamen scribit S. Augustinus omnes deos falsos esse deos recentes, quia non sunt æterni nec sine principio, sed nuper in officina sculptoris effecti, vel in cerebro humanæ vanitatis formati. « Neque adorabis Deum alienum : » est declaratio, vel repetitio ejusdem rei : dicuntur enim dii aliarum gentium, quos non coluerunt Patriarchæ Hebræorum. « Ego enim sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti. » Optima ratio, cur non debeat gens Judaica colere deos alienos, quoniam, inquit : « Ego sum Dominus Deus tuus, qui redemi te de captivitate, » ac transtuli a servitute Pharaonis ad servitutem meam. Quæ ratio multo etiam magis convincit christianos, non debere colere deos alienos : quia Deus verus atque æternus, non solum nos cum cæteris creavit, sed per Christum filium suum liberavit de captivitate diaboli, et transtulit in regnum filii dilectionis suæ. « Dilata os tuum, et implebo illud. » Hæc est promissio amplissima Dei cultoribus suis, quæ sumpta est a metaphora cibi. « Dilata, » inquit, quantum potes, « os, » et fauces desiderii tui, quia replebo cibo suavissimo famem tuam. Hanc promissionem solus Deus implere potest. Quidquid enim creatum nobis detur, non satiat, neque explere potest appetitum cordis humani. Sola Dei visio, atque fruitio, quæ bonum est infinitum, et omnia omnino bona comprehendit, satiare nos poterit. Recentiores referunt hunc versiculum ad orationem, ut sensus sit : « Aperi os tuum, » et pete quod vis, et implebo petitionem tuam. Sed veteres, SS. Hieronymus, Augustinus, Theodoretus et Euthymius referunt ad cibum, ut exposuimus, et vere *dilatare os*, et *implere os*, ad comestionem potius pertinent, quam ad locutionem. Sensus autem idem est.

Omnes dii falsi sunt recentes.

Solus Deus appetitum cordis humani satiare potest.

Vers. 10. 10. ET NON AUDIVIT POPULUS MEUS VOCEM MEAM, ET ISRAEL NON INTENDIT MIHI.

Queritur nunc Deus de ingratitudine populi sui, quod tam æquis conditionibus non acquieverit. Et mirum est valde, quod cum in terris servuli ambiant gratiam Domini sui, et pro magno beneficio reputent, si cum eis Dominus loqui, vel eos respicere dignetur; Israel tamen, id est, pulvis et cinis, Deum deorum audire, et in eum intendere dedignetur. Sed vere dixit in Evangelio *Luc.* XVI, Dominus : « Prudentiores esse filios hujus sæculi filiis lucis in generatione sua. » Vox hebraica pro eo, quod nos habemus, *non intendit mihi,* habet, *non voluit me*, id est, rejecit me, contempsit me, in me respicere non est dignatus.

Vers. 11. 11. ET DIMISI EOS SECUNDUM DESIDERIA CORDIS EORUM, IBUNT IN ADINVENTIONIBUS SUIS.

Horrendum supplicium quando peccatum est pœna peccati.

Horrendum, sed justissimum flagellum minatur Deus contemptoribus suis, ut videlicet fiat eis peccatum pœna peccati, id est, sinantur in peccato semper graviora prolabi, donec ad profundum malorum deveniant, hoc est, quod dicit Apostolus *ad Rom.* I : « Tradidit illos Deus in desideria cordis eorum ; » et paulo post : « Tradidit illos in passiones ignominiæ ; » et iterum : « Tradidit illos in reprobum sensum, ut faciant quæ non conveniunt. » Hæc est illa obduratio cordis, de qua dicit Ecclesiastes cap. VII : « Considera opera Dei, quia nemo potest corrigere, quem ille despexerit. « Et dimisit, » inquit, eos secundum desideria cordis eorum, » id est, permisi ut ambularent et operarentur juxta concupiscentias suas; non dedi eis, ut filiis, disciplinam; sed ut alienos dimisi ut præcipitarentur et colliderentur. « Ibunt in adinventionibus suis, » id est, sequentur non semitas patrum suorum, non vias rectas legis meæ, sed cogitationes cordis sui in cultu deorum, quos humana curiositas adinvenit; et in omni genere turpitudinis vitiorum quibus corrumpi solet humana natura, cum Dei lumine non dirigitur, et Dei dextera non tenetur, et Dei efficaci gratia non juvatur.

Vers. 12. 12. SI POPULUS MEUS AUDISSET ME, ISRAEL SI IN VIIS MEIS AMBULASSET.

Vers. 13. 13. PRO NIHILO FORSITAN INIMICOS EORUM HUMILIASSEM : ET SUPER TRIBULANTES EOS MISISSEM MANUM MEAM.

Iterum redit ad promissiones per modum optantis, ut ostendatur innata Deo nostro misericordiæ affluentia. Vere enim Deus noster « Pater misericordiarum est, et Deus totius consolationis, » ut ait Apostolus II *Cor.* I. Nam ubi legimus : « Si populus meus audisset me, » in hebræo est, לו *lu*, quæ est particula optantis : « *utinam* populus meus audisset me ! » Sed quia in Deum proprie non cadit talis affectio, et est ea metaphorica locutio, Septuaginta Interpretes verterunt : « Si populus meus audisset me, et in viis meis, » id est, in legibus meis, « ambulasset. Pro nihilo forsitan inimicos eorum humiliassem, » id est, facillime et celerrime omnes hostes populi mei, qui nunc eum tantopere vexant, humiliassem et dejecissem, ut caput attollere non valerent. « Et super tribulantes eos misissem manum meam, » id est, quia super persecutores populi mei misissem manum potentiæ meæ, atque eos contrivissem. Illud, *pro nihilo*, in hebræo est, כמעט, *quasi modicum,* vel, ut S. Hieronymus vertit, *quasi nihilum*. Et sensus est, Deo non esse difficile debellare quoslibet inimicos, quoniam omni humana potentia quasi nihil est coram Deo, ac per hoc potest facillime et velocissime id agere, quia nihil ei resistit. Itaque illud, *pro nihilo,* exponendum est, ac si nihil essent omnes inimici; ita eos humiliassem. Illud, *forsitan,* non habetur in hebræo, sed additum est a Septuaginta declarationis gratia, ut intelligeremus Deum non necessario, sed libere agere, et posse pro arbitrio, si velit, non agere.

Deus non agit necessario, sed libere.

Vers. 14. 14. INIMICI DOMINI MENTITI SUNT EI, ET ERIT TEMPUS EORUM IN SÆCULA.

Hic jam loquitur Propheta, et confirmat quod Deus dixerat : « Et non audivit populus meus vocem meam ; » proinde per inimicos intelligit Judæos, qui ex filiis inimici facti sunt, ac tunc præsertim cum Christum negaverunt coram Pilato, regem suum esse, de qua re Daniel cap. IX, diserte ait : « Et non erit ejus populus, qui eum negaturus est. » Ita exponunt omnes veteres, Hieronymus, Augustinus, Theodoretus, Euthymius et alii. Recentiores nonnulli cum Rabbinis exponunt de inimicis Judæorum : sed nos malumus Patres nostros, quam Rabbinos sequi. Ait igitur : « Inimici Domini, » id est, Judæi rebelles et increduli, « mentiti sunt ei, » quia promiserunt, ad radices montis Sinai, se facturos omnia quæ Dominus imperasset, *Exod.* XXIV : « Omnia verba, inquiunt, quæ locutus est Dominus, faciemus, » et tamen nihil eorum opere compleverunt. Ex hebræo posset etiam verti, *negaverunt ei*, vel *eum;* sed rectissime etiam vertitur, *mentiti sunt ei.* « Et erit tempus eorum in sæculum, » id est, et erit tempus defectionis et rebellionis eorum in sæcula, quia vix in fine mundi reliquiæ Judæorum convertentur; vel, juxta S. Augustinum, erit tempus supplicii eorum in sæcula, quia ignis gehennæ non exstinguetur. Theodoretus et Euthymius notant apud Syros per tempus interdum significari supplicium, sive calamitatem : quod S. Augustini expositionem confirmat.

Vers. 15. 15. ET CIBAVIT EOS EX ADIPE FRUMENTI, ET DE PETRA MELLE SATURAVIT EOS.

Hic notatur maxima Judæorum ingratitudo, qui mentiti sunt Domino, cum tantis eos benefi-

ciis affecisset. Possunt autem hæc verba referri ad manna, quod pluebat Judæis in deserto, et aquam, quæ in eodem deserto scaturivit de petra; nam cibus ille recte dicitur adeps frumenti, quia erat panis Angelorum, ut dicitur in *Psalm.* LXXVII; et habebat omnem saporem, ut dicitur *Sap.* XVI. Mel de petra non absurde dicitur aqua illa, quam de petra Moses eduxit, quia, ut Theodoretus dicit, sitientibus Hebræis instar mellis videbatur. Potest tamen etiam referri totus hic versiculus ad ubertatem tritici, vini et olei, quæ erat in terra promissionis, quamvis magna ex parte montuosa et saxosa esset. Sic enim scribit Moses, *Deuteron.* XXXII : « Constituit eum super excelsam terram, ut comederet fructus agrorum, ut sugeret mel de petra, oleumque de saxo durissimo. » Ubi per *fructus agrorum* intelligitur præcipue frumentum, de quo paulo infra dicit : « Et hircos cum medulla tritici. » Per *mel de petra* intelligitur mel ipsum, quod apes in cavernis petrarum producebant, nec non ficus, uvæ, et reliqua dulcia quæ in montibus illis petrosis gignebantur. Sed adeps frumenti, et mel de petra multo pretiosiora sunt apud christianos, quibus adest sub specie panis corpus Redemptoris, et mel sapientiæ cœlestis de petra, quæ idem Christus est; et tamen non pauci post abrenuntiationem diabolo, et pompis, et operibus ejus factam in baptismo, mentiuntur Deo revertentes ad ea, quibus renuntiaverant; et post gustatum panem de cœlo, et mel de petra, revertuntur, ut canes immundi, ad vomitum suum. Qui timere debent æternitatem futuri supplicii, ignis, qui non exstinguitur, et vermis, qui non moritur.

Sacra Eucharistia est adeps frumenti, et mel de petra.

PSALMUS LXXXII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — *Psalmus Asaph.*	V. S. H. — *Canticum* [*h. Psalmus*] *Asaph.*
1. Deus stetit in synagoga deorum : in medio autem deos dijudicat.	Deus stetit in cœtu Dei : in medio deos judicat.
2. Usquequo judicatis iniquitatem, et facies peccatorum sumitis?	Usquequo judicatis iniquitatem, et facies impiorum suscipitis? SEMPER
3. Judicate egeno et pupillo : humilem et pauperem justificate.	Judicate pauperi et pupillo, egeno et inopi juste facite.
4. Eripite pauperem, et egenum de manu peccatoris liberate.	Salvate inopem et pauperem : de manu impiorum liberate.
5. Nescierunt, neque intellexerunt; in tenebris ambulant : movebuntur omnia fundamenta terræ.	Non cognoscunt, nec intelligunt, in tenebris ambulant : movebuntur omnia fundamenta terræ.
6. Ego dixi : Dii estis, et filii Excelsi omnes.	Ego dixi, Dii estis vos, et filii excelsi omnes vos.
7. Vos autem sicut homines moriemini, et sicut unus de principibus cadetis.	Ergo quasi Adam moriemini, et quasi unus de principibus cadetis.
8. Surge, Deus, judica terram, quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus.	Surge, Deus, judica terram, quoniam tu hæreditabis in omnes gentes.

Argumentum. — Invehitur Psalmus in judices, seu principes Israelitarum injustos, ut *Ps.* LVIII. Alii principes eorum populorum, quorum dominatione oppressi fuerunt Israelitæ tempore exsilii Babylonici, perstringi putant, existimantes de principibus Israelitarum quominus cogites obstare vers. 1, 5, 7, 8; qui tamen revera non obstant. Hengstenberg carmen sub Davide edi potuisse putat; sed melius illud ad tempora sive Hiskiæ, sive Josaphati regis referas, qui reges cultum et judicia restituerunt.

1. Carmen Asaphi.

Deus se sistit in cœtu Dei,
in medio deorum jus dicit.

2. « Quousque judicabitis prave,
et vultum improborum accipietis?

3. Judicate tenuem et orphanum,
afflictum et egenum sui juris compotem facite.
4. Liberate tenuem et pauperem,
e manu improborum eripite. »
5. Non sapiunt et insaniunt,
in tenebris incedunt,
moventur omnia fundamenta terræ.
6. « Ego quidem dixi : Dii estis,
et filii Altissimi omnes vos.
7. Verum ut homo (vulgi) moriemini,
atque ut unus principum cadetis. »

8. Surge, Deus, judica terram :
nam tu possides (ut dominus) omnes gentes.

NOTÆ.

Vers. 1. *Cœtus Dei*, est publicum judicium, cui Deus præesse putabatur, *Exod.* XXI, 6; XXII, 7, 8, 21. Juxta Hengstenberg, *cœtu Dei* significatur populus Israeliticus, a Jova in peculium electus. *Dii* sunt principes judicium exercentes, ut qui Deum repræsentant; de *angelis* quominus cogites, impedit vers. 6. Veteres non pauci *Dei* collect. acceperunt. — Vers. 2. *Accipietis*, propr. *attolletis*, eorum rebus favendo. — Vers. 5. *Sapiunt*, leges cognoscunt. *Moventur*, etc., i. e. ob inscitiam magistratuum ruinam minatur respublica. Aliis *fundamenta terræ* sunt ipsi magistratus : non male. Hunc versum quoque a Deo edici putat Hengstenberg, et quidem contemptim in 3 persona. — Vers. 7. Vos manent eadem sors, quæ cæteros mortales, sive ignobili loco, sive nobili natos.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXXXI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Psalmus Asaph.

Argumentum hujus Psalmi est exhortatio ad judices, ut juste judicent. Sed ut majorem efficaciam habeat exhortatio, inducitur Deus summus judex increpans judices minores.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. DEUS STETIT IN SYNAGOGA DEORUM, IN MEDIO AUTEM DEOS DIJUDICAT.

Judices quid maximo deberent considerare? Pronuntiat S. Propheta Deum semper adesse, cum judices sententias ferunt, et de ipsis eorum sententiis judicare, rectæne an iniquæ sint. Quod certe multum prodesset judicibus, si serio cogitarent, in conspectu summi Judicis omnes causas judicari. « Deus, inquit, stetit, » id est, semper assistit præsens invisibili majestate, « in synagoga deorum, » id est, in conventu et consessu judicum, dum causas populi judicant; et dum illi judicant populos, Deus « in medio eorum » præsens assistens « judicat ipsos judices. » Hic sunt aliqua dubia breviter dissolvenda. Primum est, quia in hebraico textu ubi dicitur : *Deus stetit*, vox *Deus* est אלהים *Elohim*, quæ est numeri multitudinis, et significat *deos*, sive *judices*; vox autem *deorum*, cum dicitur *in synagoga deorum*, est numeri singularis, אל *El*, et significat *Deum*. Quare videntur Septuaginta Interpretes non recte vertisse : *Deus stetit in synagoga deorum*. Respondetur *primo*, fieri posse ut verba illa in nostris codicibus sint transposita, et in codicibus antiquis fuerit in primo loco אל *El*, et novissimo אלהים *Elohim*, ut Septuaginta reddiderunt. *Secundo*, posse hunc locum hebraice ita legi : *Deorum stetit in synagoga Deus*; carent enim Hebræi casibus; tamen Septuaginta Interpretes, ut sensum clariorem redderent, vertisse : *Deus stetit in sy-*

nagoga deorum. Tertio, posse verti cum S. Hieronymo : *Deus stetit in synagoga Dei*, id est, in synagoga sua; tamen Septuaginta Interpretes vertisse, *in synagoga deorum*, quia synagoga Dei nihil est aliud, nisi conventus judicum a Deo constitutorum, quibus etiam nomen suum impertivit, quia communicavit cum illis auctoritatem judicandi, quæ est ipsius propria, dicente S. Jacobo cap. IV : « Unus est legislator et judex. » Neque obstat quod אלהים *elohim* sit numeri multitudinis : recipit enim usitate significationem numeri tum singularis, tum multitudinis. Alterum dubium est, cur dicatur in præterito, *Deus stetit*, et non potius, *Deus stat*. S. Augustinus quærit, si Deus stetit in synagoga deorum, quando id fuit? quando stetit? et non inveniens, quando Deus Pater steterit, refert hunc locum ad Deum Filium, qui in carne stetit in synagoga Scribarum et Pharisæorum. Sed non est necesse restringere hæc verba ad tempus Christi, cum hoc perpetuum sit, ut Deus semper assistat judicantibus; unde etiam sequitur : « In medio autem deos dijudicat; » vel, ut est in hebræo, ישפט, *dijudicabit*. Itaque illud, *stetit*, significat : Ab initio stare consuevit, sive constituit se præsentem. Et quia Deus non mutatur, sicut ab initio stetit, ita semper stat, et stabit, et semper judicabit. Tertia dubitatio cur dicit, « stetit, » et non potius « sedit? » Judicis enim sedere est, non stare. Sed facilis est responsio : nam vox illa, *stetit*, non significat hoc loco stare, ut distinguitur contra sedere, sed adesse, ut distinguitur contra abesse, et præsertim hoc significat vox hebraica, יצב *iatsab*, ut perspicuum est ex lib. *Judic.* cap. III, 22; nam ubi legimus : « Infixit sicam in ventrem ejus tam valide, ut capulus sequeretur ferrum in vulnus, » in hebræo est, *ut sequeretur, quod stetit post ferrum*, ubi describitur capulus, qui est in gladio post ferrum, quo loco vox *stetit*, quam etiam hic habemus, non significat *stare*, id est *non sedere*, sed *adesse*, vel *manere*.

Vers. 2.

2. USQUEQUO JUDICATIS INIQUITATEM, ET FACIES PECCATORUM SUMITIS?

Frequentissimum crimen judicum est personarum acceptio.

Utrum hæc dicantur a Propheta, qui reprehendit judices, propterea quod non cogitent Deum assistere judiciis ipsorum, et ideo injuste judicent; an potius dicantur a Deo, qui assistens judicantibus, et sententias eorum diligenter examinans, arguit malos judices de præcipuo et frequentissimo eorum crimine, videlicet de acceptione personarum, ob quam plerumque injuste judicant, incertum est; sed sive Propheta, sive Deus hæc dicat, divina reprehensio est, quia per os Prophetæ Spiritus Sanctus sine dubio loquebatur : et quia raro accipitur persona hominis pauperis et justi, frequentissime autem persona divitis et injusti; et ideo de hac acceptione potissimum eos reprehendit : « Usquequo, inquit, judicatis iniquitatem, » id est, quamdiu perseverabitis in hoc peccato inique judicandi? et addit causam præcipuam iniquorum judiciorum dicens : « Et facies peccatorum sumitis, » id est, quia facies, sive personas peccatorum accipitis; hinc enim oriuntur iniqua judicia, quia judices non attendunt ad merita causæ, sed ad gratiam hominum divitum et potentium, qui hoc ipso peccatores sunt, quod cupiant a judicibus gratiam suam justitiæ anteponi. Porro sumere faciem alicujus in judicio, nihil est aliud, nisi talem sententiam ferre, non qualem justitia exigit, sed quam requirit amicus, vel benefactor, vel cognatus. Et hoc idem est respicere in faciem hominis, non in regulam justitiæ.

Vers. 3.

3. JUDICATE EGENO ET PUPILLO, HUMILEM ET PAUPEREM JUSTIFICATE.

Reprehendit Deus, sive Propheta primo loco vitium acceptionis personarum : nunc secundo addit vitium oppressionis pauperum, quos judices opprimunt, tum quando differunt eis justitiam facere, tum quando damnant eos injuste, ut adversariis potentioribus non displiceant. « Judicate, inquit, egeno et pupillo, » id est, causam pauperis, et præsertim pupilli libenter admittite, diligenter discutite, sollicite expedite, ne cogantur bona sua litigando consumere. « Humilem, » id est, hominem abjectum atque afflictum, « et pauperem justificate, » id est, absolvite, et justum declarate. Hoc tamen intelligitur si vere justus sit, scriptum est enim *Levit.* XIX : « Non consideres personam pauperis, nec honores vultum potentis; juste judica proximo tuo. » Sensus igitur non est, ut semper pro paupere, sive in favorem pauperis judicetur; sed ut quando pauper justus est, et injuste accusatur, judex efficiat ut justitia pauperis emineat, et non opprimatur potentia adversariorum.

Vers. 4.

4. ERIPITE PAUPEREM, ET EGENUM DE MANU PECCATORIS LIBERATE.

Judex quomodo suo officio satisfaciat?

Non satisfacit judex officio suo, si solum proferat justum judicium, nisi etiam cogat divites et potentes, ut pauperibus et egenis reipsa satisfaciant, sive restituendo ablata, sive resarciendo detrimenta, quæ ob calumnias et lites passi sunt. Ideo sive Deus, sive Propheta adjungit dicens : « Eripite pauperem, » videlicet de manu potentis, « et egenum » de manu ejusdem potentis « liberate. » Idem enim bis repetit more suo, ut res menti altius infigatur. Eripere autem pauperem de manu potentis, est sententiam adversus potentem pro paupere juste pronuntiatam executioni mandare, et reipsa efficere ut pauper nihil detrimenti a potentiore inimico patiatur. In hoc igitur potissimum deberent judices et principes potestatem suam demonstrare. Sic enim et gratiam Dei et benevolentiam populorum sibi compararent; sed quoniam ut plurimum id non faciunt, sequitur Propheta et dicit :

Vers. 5. 5. NESCIERUNT, NEQUE INTELLEXERUNT : IN TENEBRIS AMBULANT, MOVEBUNTUR OMNIA FUNDAMENTA TERRÆ.

Deplorat Propheta voluntariam cæcitatem judicum, ob quorum injustitias totus orbis terrarum conturbatur. Nam, ut Dominus dicit in Evangelio *Matth.* v : « Si sal evanuerit, in quo salietur ? » et alibi *Luc.* XI : « Si lux quæ in te est, tenebræ sint, ipsæ tenebræ quantæ erunt ? » Sic etiam dicere possumus, si apud eos, qui ex officio justitiam administrant, justitia non invenitur, ubi tandem invenietur ? nonne iniquitas omnia confundet ? « Nescierunt, inquit, neque intellexerunt, » id est, neque cognoverunt quid facti, neque intellexerunt quid juris esset in causa. Hoc enim interest inter duo verba hebraica, ידעי *iadehhu*, et יבינו *iabinu*, quæ hic habentur, quod inter *cognoscere* et *intelligere*, apud latinos. Cognoscere latius patet, ut etiam ad notitiam sensuum pertineat, intelligere proprium est mentis et rationis, atque proprie dixit Propheta Isaias cap. I : « Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui ; » non autem proprie dixisset : « Intellexit bos possessorem suum et asinus præsepe domini sui. » Ex hac ignorantia judicum fit ut « in tenebris ambulent, » id est, errent in judicando, quomodo cæci errant inter ambulandum. Ex hoc autem errore et injustitia sequitur perturbatio et tumultus, seditio et defectio populorum; quod significatur verbis sequentibus : « Movebuntur omnia fundamenta terræ, » id est, totus orbis terrarum turbabitur, et quasi fluctuabit, neque alia fuit causa, cur totum regnum Israel deficeret a rege David, nisi quia persuasit Absalon populo, regem Davidem non intendere causis cognoscendis, ut patet ex lib. II *Reg.* cap. XV. Cur autem judices permulti cæci sint, causam refert Scriptura, cupiditatem munerum, *Isai.* I : « Omnes diligunt munera, sequuntur retributiones, pupillo non judicant, et causa viduæ non ingreditur ad eos, » *Exod.* XXIII. Nec accipias munera, quæ excæcant prudentes, *Deut.* XVI : « Munera excæcant oculos sapientium ; » *Eccl.* XX : « Dona excæcant oculos judicum. »

Cur Judices permulti cæci sunt?

Vers. 6. 6. EGO DIXI : DII ESTIS, ET FILII EXCELSI OMNES.

Reprehendit hactenus Propheta, sive Deus ipse, judices acceptionis personarum, injustitiæ et ignorantiæ : nunc ostendit quam indigna sint hæc vitia eo sublimi honore, in quo Deus illos constituit. « Ego, inquit, dixi, » pronuntiavi, asserui : « Dii estis, et filii Excelsi omnes, » vos judices et principes terræ. Vocat autem filios Excelsi, vel comparans eos cum Angelis, qui apud Job, cap. I et XXXVIII, *Filii Dei* dicuntur; vel ut ostendat judices non esse deos proprie, ut est verus et summus Deus, qui caret principio; sed esse deos, quia filii Dei, id est, ab uno vero Deo, dii constituti, per participationem auctoritatis judicandi et jubendi. In Evangelio *Joan.* cap. X, Dominus hunc locum adducens dicit, vocari deos, « quia sermo Dei ad illos factus est. Si illos, inquit, dixit deos, ad quos sermo Dei factus est, quem Deus sanctificavit, et misit in mundum, vos dicitis, quia blasphemas, quia dixi, Filius Dei sum ? » Sermonem Dei ad aliquem fieri est, Deum committere alicui officium aliquod. Sic enim dicitur : « Factum est verbum Dei ad prophetas, quos mittebat ad prædicandum. » Et *Luc.* III dicitur : « Factum est verbum Dei super Joannem Zachariæ filium in deserto ; » et mox adjungitur executio : « Et venit in omnem regionem Jordanis prædicans, » etc. Et quod Lucas dixit : « Factum est verbum Dei super Joannem, » Joannes cap. I explicuit, dicens : « Fuit homo missus a Deo cui nomen erat Joannes. » Atque hinc manifeste colligitur vis argumenti Christi : « Si illos dixit deos » Scriptura, « ad quos sermo Dei factus est, » id est, quos Deus misit ad aliquid faciendum, communicans illis auctoritatem suam ; quanto magis ego Filius Dei, et Deus dici possum, quem de cœlo Pater æternus misit in mundum cum plenaria potestate ? Neque ex hoc loco colligi debet omnes judices et principes habere a Deo immediate potestatem suam. Satis enim est, si eam habeant, vel immediate, ut habuit Moses in Testamento veteri, et S. Petrus in novo ; vel mediante consensu populi, ut habent reges et principes terræ, in quos transtulit populus auctoritatem suam, quam accepit a Deo jure naturæ : « Non enim est potestas nisi a Deo, » ut Apostolus scribit *ad Rom.* XIII.

Quid sit sermonem Dei ad aliquem fieri?

7. VOS AUTEM SICUT HOMINES MORIEMINI, ET SICUT UNUS DE PRINCIPIBUS CADETIS. Vers. 7.

« Ego, inquit, dixi, » quid estis dignatione Dei ; sed nunc addam, quid sitis vitio vestro : ex Dei munere dii estis, et angelis similes ; sed ex peccato, quod habetis ex primo homine, sicut cæteri « homines moriemini, » et ex proprio vestro vitio, quo abutimini potestate vobis tradita, « sicut unus de principibus » cœlestibus, id est, de angelis apostaticis, « cadetis, » et sic de summo gradu ad imum, de magna gloria ad extremam miseriam præcipitabimini. Illud, *sicut homines*, in hebræo est, *sicut Adam* ; et S. Hieronymus in *Commentario* exponit : Sicut primus homo mortuus est, ita et vos ejus filii secundum carnem peccatricem moriemini. Non potest tamen Septuaginta Interpretum versio improbari, quoniam vocabulum, « Adam, » ita proprium est primi hominis, ut etiam sæpe toti generi humano accommodetur. Illud autem, « sicut unus de principibus, » refertur ad diabolum, non solum a S. Hieronymo, sed etiam a S. Augustino, Theodoreto, Euthymio et aliis.

8. SURGE, DEUS, JUDICA TERRAM, QUONIAM TU HÆREDITABIS IN OMNIBUS GENTIBUS. Vers. 8.

Hæc Psalmi conclusio duplicem habet sensum ;

unum, ut Propheta imploret auxilium Dei adversus injustitias principum et judicum terræ, ut videlicet ipse, qui est verus Dominus, et possessor totius orbis, emendet judicia hominum, puniat improbos judices, et pauperes oppressos sublevet juxta sapientiam et potentiam suam; alterum ut hæc sit prædictio per formam precationis, qua prædicitur adventus Messiæ, qui sicut hæreditabit orbem terræ, ita etiam judicabit terram justo judicio per suos administros, id est, fideles principes et reges, dum sæculum durat, et postea per se novissimo die. « Surge, Deus, judica terram, » id est, quandoquidem abutuntur judices potestate sua, tu Deus, summe judex, exurge, « et judica terram, » exercens judicia in ipsos judices, et liberans pauperes innoxios ab oppressione potentium iniquorum. « Quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus, » id est, quoniam possessio tua semper erit sicut fuit in omni humano genere. Non enim sic distribuis regna filiis hominum, ut tu supremam potestatem non semper retineas; vel, « surge, Deus » Christe, veni in terras, « judica terram, » vindica eam a potestate tenebrarum, trade eam ministris tuis fidelibus, quoniam tu « eris hæres universorum, » ut verus et naturalis Filius Dei. Et demum surge iterum, et veni de cœlo cum Sanctis tuis, et judica terram judicio ultimo, a quo nulla dari poterit appellatio; quia « hæreditabis in omnibus gentibus, » quando « omnes inimici tui subjecti erunt sub scabellum pedum tuorum, » ut dicitur in *Psalm.* CIX; et sublato omni principatu et potestate, tu solus pacifice cum Patre et Spiritu Sancto regnabis per omnem æternitatem.

PSALMUS LXXXIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — 1. *Canticum Psalmi Asaph.*	V. S. H. — *Canticum Psalmi Asaph.*
2. Deus, quis similis erit tibi? ne taceas, neque compescaris, Deus :	Deus, ne taceas tibi, ne sileas, et non quiescas, Deus.
3. Quoniam ecce inimici tui sonuerunt, et qui oderunt te, extulerunt caput.	Quia ecce inimici tui tumultuati sunt, et qui oderunt te, levaverunt [al. *elevaverunt*] caput.
4. Super populum tuum malignaverunt consilium, et cogitaverunt adversus sanctos tuos.	Contra populum tuum nequiter tractaverunt, et inierunt consilium adversus arcanum tuum.
5. Dixerunt : Venite, et disperdamus eos de gente, et non memoretur nomen Israel ultra.	Dixerunt : venite, et conteramus eos de gente, et non sit memoria nominis Israel ultra.
6. Quoniam cogitaverunt unanimiter : simul adversum te testamentum disposuerunt 7. tabernacula Idumæorum et Ismaelitæ :	Quoniam tractaverunt corde pariter : contra te fœdus pepigerunt. Tabernacula Idumææ et Ismaelitarum,
Moab et Agareni :	Moab et Agareni,
8. Gebal, et Ammon, et Amalec : alienigenæ cum habitantibus Tyrum.	Gebal et Ammon et Amalec : Palæstina cum habitatoribus Tyri.
9. Etenim Assur venit cum illis : facti sunt in adjutorium filiis Lot.	Sed et Assur venit [*h. junxit*] cum eis : facti sunt brachium filiorum Lot. SEMPER.
10. Fac illis sicut Madian et Sisaræ, sicut Jabin in torrente Cisson.	Fac illis sicut Madian, sicut [al. *et*] Sisaræ, sicut Jabin in torrente Cison.
11. Disperierunt in Endor : facti sunt ut stercus terræ.	Contriti sunt in En-Dor : fuerunt quasi sterquilinium terræ.
12. Pone principes eorum sicut Oreb, et Zeb, et Zebee, et Salmana, omnes principes eorum, 13. qui dixerunt : Hæreditate possideamus sanctuarium Dei.	Pone [al. *pones*] duces eorum sicut Oreb, et Zeb, sicut [al. *et*] Zebee, et Salmana, omnes principes eorum. Qui dixerunt, possideamus nobis pulchritudinem Dei.
14. Deus meus, pone illos ut rotam, et sicut stipulam ante faciem venti.	Deus meus, pone eos ut rotam : quasi stipulam ante faciem venti.
15. Sicut ignis, qui comburit silvam, et sicut flamma comburens montes :	Quomodo ignis comburit silvam, et sicut flamma devorat montes.

16. Ita persequeris illos in tempestate tua : et in ira tua turbabis eos.

17. Imple facies eorum ignominia : et quærent nomen tuum, Domine.

18. Erubescant, et conturbentur in sæculum sæculi, et confundantur, et pereant.

19. Et cognoscant quia nomen tibi Dominus : tu solus Altissimus in omni terra.

Sic persequeris eos in tempestate tua, et in turbine tua conturbabis eos.

Imple facies eorum ignominia, et quærent nomen tuum, Domine.

Confundantur et conturbentur usque in sæculum [*h. æternum*] : et erubescant, et pereant.

Et sciant quia nomen tuum est Dominus solus tu : excelsus super omnem terram.

Argumentum. — Preces continet afflictæ, vel graviter saltem periclitantis reipublicæ, quæ omni ex parte petitur ab hostibus, qui ad eam exstirpandam conjurant, et omnes suas opes ad hoc conferunt ac conjungunt. Ewaldo et Maurero maxime est probabile, Nehemiæ tempore compositum esse hunc Psalmum, quo tempore nova Hebræorum respublica certatim a populis viciuis impetebatur, *Nehem.* IV : quo posito *Assur* (vers. 9) est Persia. Sed malo, cum Chaldæo interprete, carmen referre ad tempus Sennacheribi, et quidem ad id temporis punctum, quo ille dux populos vicinos in Judæos ad bellum concitabat. Cæterum strophæ quatuor : vers. 2-5, contra civitatem tuam, o Jova, conjurant hostes ; vers. 6-9, populi vicini ; vers. 10-13, fac illis, quemadmodum fecisti hostibus majorum nostrorum ; vers. 14-19, perde eos, ut intelligant, te Deum esse omnium potentissimum.

1. Canticum, carmen Asaphi.

2. Deus, ne silentium tibi *sit*,
ne sis surdus, neque sis quietus, o Deus.
3. Nam ecce, hostes tui fremunt,
et osores tui attollunt caput.
4. Contra populum tuum callidum faciunt consilium,
et deliberant contra absconditos tuos (sub tua tutela).
5. Dicunt : « Agite, deleamus eos ; ne sint populus ;
non commoretur nomen Israelis amplius ! »

6. Nam consultant animo uno,
adversum te fœdus pangunt :
7. Tentoria Edom, et Ismaelitarum,
Moab et Hagræi,
8. Gebal, et Ammon, et Amalek,
Philistæus cum incolis Tyri.
9. Etiam Assur se jungit illis,
sunt brachio (auxilio) filiis Lot.

10. Fac illis, ut Midianitæ,
ut Siseræ, ut Jabino ad rivum Kischon :
11. *Qui* deleti sunt in Endor,
facti sunt *sicut* fimus super terram.
12. Fac eos, *puta* duces eorum, sicut Oreb et Zeb,
et sicut Zebach et Tsalmanna omnes unctos (principes) eorum ;
13. Qui dicunt : « Occupemus nobis
habitationes Dei (terram Israeliticam). »

14. Mi Deus, fac eos ut turbinem,
ut stipulam coram vento.
15. Ut ignis, *qui* absumit silvam ;
ut flamma, *quæ* incendit montes,

16. Ita persequere eos tempestate tua,
 et procella tua conturba eos.
17. Imple facies eorum ignominia,
 et quærant nomen tuum, o Jova.
18. Pudore adficiantur et conturbentur in perpetuum,
 et erubescant et pereant.
19. Et intelligant quod tu, *puta* nomen tuum, Jova, solus es,
 quia Altissimus es super omnem terram.

NOTÆ.

Vers. 2. Noli silens, surdus et otiosus spectator esse vexationum nostrarum. — Vers. 6. *Animo uno* : minus recte alii, *animo,* animose, summo studio, *inter se.* — Vers. 7. *Hagræi,* Arabes cum Israelitis trans Jordanem habitantes : cf. I *Chron.* v, 10 seqq. — Vers. 8. *Gebal,* Idumæorum gens. — Vers. 9. Filii Lot sunt Ammonitæ et Moabitæ. — Vers. 10. Cf. *Jud.* IV, VII, VIII. — Vers. 12. Cf. *Jud.* VII, 25; VIII, 5 seqq. — Vers. 13. *Qui,* ii de quibus vers. 7-9. — Vers. 15. Hunc versum cum præcedenti nectit Maurer, qui vertit, *ut ignem..... ut flammam.* — Vers. 17. *Quærant,* ut quæsivit Pharao. *Nomen tuum,* te. — Vers. 19. Maurer, *et intelligant te*, puta *nomen tuum, o Jova, solum esse Summum,* etc. Hengstenb. *et cognoscant quod tu nomine tuo,* facinoribus tuis, *Domine, solus es Altissimus,* etc.; vel,..... *Dominus es solus, Altissimus,* etc.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXXXII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Canticum Psalmi Asaph.

Hic est postremus Psalmus ex iis, qui inscribuntur Asaph. De Argumento tres invenio sententias. Recentiores volunt in hoc Psalmo describi orationem regis Josaphat adversus Moabitas, Ammonitas, et Idumæos, qui adversus eum conspiraverant, ut dicitur II *Paralip.* XX. Sed contra hanc sententiam facit, quod in hoc Psalmo non tantum nominantur tres illæ gentes, sed aliæ sex, vel septem. Theodoretus et Euthymius existimant hunc Psalmum continere bella gentium quæ erant in circuitu terræ promissionis adversus Judæos, qui redierant ex captivitate Babylonica. Sed neque illæ gentes tam multæ erant, quam multæ hic numerantur : solum enim II *Esdr.* IV, nominantur Ammonitæ, Arabes et Azotii. Probabilius est hæc omnia contigisse tempore Machabæorum, ut colligitur ex lib. I, cap. III *Machab.* S. Augustinus omnino contendit hunc Psalmum intelligendum esse de bellis Antichristi adversus Ecclesiam, quæ sententia probabilissima videtur. Nam sine dubio cum Antichristo convenient omnes barbaræ nationes, ac præsertim Orientales Agareni et Ismaelitæ, a quibus Mahumetani originem ducunt. Sed quicquid sit de sensu historico, non potest, nec debet negari, quin præcipua intentio Spiritus Sancti ad Christum et Ecclesiam dirigatur.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. DEUS, QUIS SIMILIS ERIT TIBI? NE TACEAS, NEQUE COMPESCARIS, DEUS.

Precatur Deum Propheta in persona populi, ut quoniam ipse est potentior omnibus inimicis, non amplius dissimulet vindictam sumere de persecutoribus populi sui. « Deus, quis similis erit tibi? » id est, nemo tibi comparari poterit in potentia et robore, cum tu solus sis omnipotens : ideo « ne taceas, » id est, ne dissimules, neque compescaris, id est, ne te ipse mitiges, et compescas a sumenda vindicta, tu qui Deus es, cui nemo resistere potest. S. Augustinus satis apte ad Christum accommodat, qui in hoc mundo similis aliis hominibus videbatur; sed in die judicii nemo similis illi erit, quando apparebit « in gloria Patris sui, et sedebit in sede majestatis suæ, » ut habetur *Matth.* XXV. Qui etiam tempore passionis tacuit, « sicut Agnus mansuetus, » et compescuit ipse se, sed in die judicii non tacebit, nec justissimam iram compescet, quando dicet : « Ite, maledicti, in ignem æternum. » Quod attinet ad verba, ex hebræo S. Hieronymus sic vertit totum hunc versiculum : *Deus, ne taceas, ne sileas, et non quiescas, Deus.* Et quidem voces hebraicæ hunc sensum facere possunt, sicut etiam hunc : *Deus, ne silentium tibi sit.* Sed etiam recipiunt hunc alium sensum : *Deus non similis tibi,* id est, nemo similis tibi est : quod Septuaginta per interrogationem eleganter expresserunt *Deus, quis similis tibi?* vox enim דמי deducitur a verbo דמה, quod et *simi-*

lem esse, et *silere* significat. Illud, *neque compescaris*, in hebræo proprie est, *neque quiescas*; sed idem est sensus. Ultima vox, *Deus*, in hebræo est, אל *El*, quæ vox Deum significat, ut fortem et robustum, ex qua intelligimus illud : « Quis similis tibi, » accipiendum esse de similitudine in potentia et robore.

Vers. 2. 2. QUONIAM ECCE INIMICI TUI SONUERUNT, ET QUI ODERUNT TE EXTULERUNT CAPUT.

Magna ratio cur Deus silere non debeat, hic adducitur, quoniam inimici ejus tumultum insolitum excitaverunt convenientes ex variis nationibus in maxima multitudine adversus populum Dei, et qui aliquando dissimulaverant, aperte se hostes professi sunt. Illud, *sonuerunt*, non significat sonitum tubæ, aut tympani tantummodo, sed tumultum gravem; unde existit sonitus inconditus multitudinis, id enim proprie significat vox hebraica, המה *hamah*; quare S. Hieronymus vertit : *Quoniam ecce inimici tui tumultuati sunt*. Illud, *extulerunt caput*, S. Augustinus refert ad Antichristum, qui erit caput hostium Christi : ipso enim apparente, plurimi, qui non audebant se hostes Ecclesiæ profiteri, palam se Antichristo adjungent, et tum ipsi efferent audacter caput suum proprium, tum etiam extollent caput commune omnium iniquorum, id est, Antichristum.

Vers. 3. 3. SUPER POPULUM TUUM MALIGNAVERUNT CONSILIUM : ET COGITAVERUNT ADVERSUS SANCTOS TUOS.

Vers. 4. 4. DIXERUNT : VENITE, ET DISPERDAMUS EOS DE GENTE; ET NON MEMORETUR NOMEN ISRAEL ULTRA.

Hic explicat magnitudinem periculi, ut Deus non exspectet diutius, neque differat auxilium : quoniam hostes non moliuntur excursionem, aut deprædationem aliquam, sed ultimum exterminium, et perfectam desolationem Ecclesiæ Dei. Ex hoc loco probabile fit, hæc adimpleta esse utcumque, id est, tanquam in typo et figura tempore Machabæorum. Dicitur enim lib. I, cap. V, convenisse omnes gentes, quæ erant in circuitu, ut tollerent genus Jacob. Sed proprie pertinent hæc omnia ad tempus Antichristi, tunc enim omni conatu contendent omnes impii simul congregati delere castra Sanctorum. Sed verba consideremus. « Super populum tuum malignaverunt consilium, » id est, malignum consilium inierunt adversus totum populum tuum; sed per malignum intelligi debet malitiosum et astutum : nam verbum יעריםו proprie significat, *astute et secreto consultaverunt*, sicut etiam vox סוד *sod*, quam *consilium* verterunt Septuaginta, significat *secretum*, ac per hoc *consilium*, quatenus secretum esse solet. Hoc autem consilium, astutum et secretum, erit multiplex apud Antichristum : nam et consilium secretum habebit cum diabolo, quem occulte colet : et astuto consilio finget se Christum esse, ut christianos decipiat, et simul circumcisionem et sabbata probabit, ut seducat Hebræos, etc. « Et cogitaverunt adversus sanctos tuos, » id est, malitiosum illud consilium excogitaverunt in perniciem fidelium tuorum, qui sanctificati sunt per sanguinem tui Unigeniti, et tibi proprie sanctificati et dedicati sunt, vel certe sancti sunt per sanctam fidem et religionem quam susceperunt. In hebræo legitur, *adversus absconditos*, vel *abscondita tua*, vel *arcana tua*; proinde non desunt, qui intelligant per hanc vocem, sanctuarii interiora; neque ab hac expositione dissentit græca lectio; nam ἁγίων σου tam significare potest *sancta tua*, quam *sanctos tuos*. Cæterum editio latina vulgata antiquissima, quæ sine variatione legit, *sanctos tuos*, declaravit ambiguitatem, quæ in hebræo et græco esse poterat. Recte autem fideles Dei dicuntur absconditi Dei, quoniam Deus sub umbra alarum suarum protegit eos : et quoniam (ut Apostolus dicit *ad Coloss.* III) : « Abscondita est vita nostra cum Christo in Deo, et, cum apparuerit Christus vita nostra, tunc et nos apparebimus cum illo in gloria; » cui subscribit S. Joannes in *epist.* I, cap. III, dicens : « Nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus. » Itaque sancti Dei recte dicuntur absconditi, quoniam, etsi fidei professio non sit abscondita, tamen gloria et pretium inæstimabile hujus professionis abscondita sunt, et suo tempore revelanda. « Venite, disperdamus eos de gente, » id est, efficiamus ut non sint amplius gens et populus; vel, ut S. Augustinus exponit : « Disperdamus eos de gente, » id est, de gentibus, ut inter gentes, sive homines nullum locum habeant. « Et nomen Israel non memoretur amplius, » id est, nomen quidem populi Dei supersit. Jam enim sæpe monuimus per Israelem intelligi populum Dei sive secundum carnem, sive secundum spiritum ab Israele descendat.

Consilium Antichristi quale futurum?

Absconditi Dei recte dicuntur fideles Dei.

5. QUONIAM COGITAVERUNT UNANIMITER SIMUL, ADVERSUM TE TESTAMENTUM DISPOSUERUNT TABERNACULA IDUMÆORUM ET ISMAELITÆ. Vers. 5.

6. MOAB, ET AGARENI, GEBAL, ET AMMON, ET AMALEC : ALIENIGENÆ CUM HABITANTIBUS TYRUM. Vers. 6.

7. ETENIM ASSUR VENIT CUM ILLIS, FACTI SUNT IN ADJUTORIUM FILIIS LOT. Vers. 7.

Describit gentes, quæ delere nitebantur populum Dei de terra. « Quoniam, inquit, cogitaverunt unanimiter simul, » id est, consilium cœperunt uno animo omnes inimici Israel simul : ubi enim nos legimus, *cogitaverunt*, in hebræo est, *consultaverunt*, ac per hoc illud, *cogitaverunt*, significat : Inito consilio cogitaverunt. « Adversus te testamentum disposuerunt, » id est, fœdus inierunt, adversus populum tuum; vox enim *testamentum* in sacris litteris *pactum* significat, et in textu hebraico expresse ברית, *pactum*, sive *fœdus* legitur. « Tabernacula Idumæorum et Ismaelitæ, » etc. Isti sunt qui consultando inter se cogitaverunt, et pactum inierunt adversus populum Dei. *Primum* quidem Idumæi, sive potius tabernacula Idumæo-

rum, id est, integra castra Idumæorum. Sunt autem Idumæi populi, qui descendunt ab Esau, qui alio nomine dicebatur Edom. *Deinde* Ismaelitæ, id est, populi, qui descendunt ab Ismaele filio Abrahæ ex Agar ancilla. *Tertio*, Moab, id est, populus qui descendit a filio Lot, qui dictus est Moab. *Quarto*, Agareni, id est, populi qui descendunt ex Agar ancilla Abrahæ, sed ex alio marito cui nupsit posteaquam dimissa fuit ab Abraham. *Quinto*, Gebal, id est, populus qui descendit a Gebal. Utrum autem Gebal sit nomen viri, an regionis, incertum est, cum hoc nomen non inveniatur in Scripturis, nisi hoc loco. Fortasse idem est Gebal cum Gebelem, cujus fit mentio lib. II *Reg.* cap. VIII, ubi dicitur: « Fecit quoque sibi David nomen, cum reverteretur, capta Syria, in valle Salinarum, cæsis decem et octo millibus, et in Gebelem ad viginti tria millia; » vel est idem cum Geba, de qua dicitur lib. II *Esdr.* cap. XII: « De domo Galgal, et de regionibus Geba. » Theodoretus et Euthymius dicunt Gebal fuisse gentem vicinam Idumæis. *Sexto*, Ammon, id est, populus qui descendebat ab Ammon filio Lot, fratre Moab : hos enim duos genuit Lot ex filiabus suis, *Genes.* XIX. *Septimo*, Amalec, id est populus qui descendebat ab Amalec, qui fuit nepos Esau, ut legitur *Genes.* XXXVI. *Octavo*, alienigenæ, id est, populus Philistinorum, de quibus frequentissima mentio est in libris Regum. In hebræo habetur, פלשת, *Palæstina;* sed Septuaginta hanc unam gentem perpetuo alienigenas vocare solent. *Nono*, habitantes Tyrum, id est, Tyrii, qui sunt populi ad mare, sic dicti a Tyro civitate atque emporio nobilissimo. *Decimo*, Assur, qui venit in auxilium filiis Lot, id est, populus Assyriorum, qui juvabant Moabitas et Ammonitas adversus Judæos. Per hos Assyrios recte Theodoretus interpretatur Samaritanos, id est, Assyrios, quos constituit Salmanasar rex Assyriæ in Samaria, quando transtulit decem tribus in Assyriam, ut habetur lib. IV *Reg.* cap. XVII. Non enim legitur in Scripturis, quod aliquando venerit aliquis ex Assyria in adjutorium filiis Lot, id est Moabitis et Ammonitis: sed legimus in lib I *Machab.* cap. V, quod gentes, quæ erant in Galilæa et Samaria, conjunxerint arma cum Moabitis et Ammonitis adversus Judæos. Porro isti decem populi significant, ut supra diximus, gentes, quæ pugnaverunt cum Machabæis, vel potius multitudinem orientalium barbarorum, qui cum Antichristo gravissimam persecutionem movebunt adversus Ecclesiam.

Vers. 8. 8. FAC ILLIS SICUT MADIAN, ET SISARÆ, SICUT JABIN IN TORRENTE CISSON.

Prædicit nunc Propheta per modum imprecationis exterminium gentium, quæ cum Machabæis præliabantur, sed præcipue Antichristi et exercitus ejus, comparans illos aliis persecutoribus, qui similiter perierunt. « Fac illis, inquit, sicut Madian, » id est, disperde illos, sicut olim tempore Gedeonis judicis dispersisti, ac penitus profligasti Madianitas. Historia hæc habetur in lib. *Jud.* cap. VI et VII. « Et Sisaræ, » id est, sicut tempore Barach judicis perdidisti Sisaram principem militiæ Jabin regis. « Et Jabin, in torrente Cisson, » id est, sicut delevisti ipsum Jabin regem Chanaan cum exercitu suo prope torrentem, qui dicitur Cisson. Habetur hæc historia in lib. *Jud.* cap. IV et V. Meminit autem Propheta horum principum præter cæteros, quoniam devicti sunt non sine miraculo a paucis hominibus : et magis terrore a Deo immisso, quam viribus Judæorum.

9. DISPERIERUNT IN ENDOR, FACTI SUNT UT STERCUS TERRÆ. Vers. 9.

Describit locum ubi perierint Jabin et Sisara cum exercitu suo; locus enim fuit Endor: cujus fit mentio in lib. *Josue*, cap. XVI. Ibi ergo perierunt, et facti sunt ut stercus terræ, quia insepulti computruerunt, et a maxima gloria ad summam ignominiam redacti sunt.

10. PONE PRINCIPES EORUM, SICUT OREB, ET ZEB, ET ZEBEE, ET SALMANA. Vers. 10.

Revertitur ad historiam Gedeonis, qui non solum exercitum Madianitarum profligavit, sed etiam paulo post interfecit duos principes Madianitarum, « Oreb et Zeb, » et duos reges, « Zebee et Salmana. » Vide lib. *Jud.* cap. VII et VIII.

11. OMNES PRINCIPES EORUM, QUI DIXERUNT : HÆREDITATE POSSIDEAMUS SANCTUARIUM DEI. Vers. 11.

Pone, inquit, sicut reges et principes Madianitarum omnes principes eorum populorum, qui dixerunt: « Hæreditate possideamus, » id est, tanquam hæreditatem, et propriam possessionem vindicemus nobis « sanctuarium Dei, » id est, civitatem Jerusalem, quæ erat sanctificata Deo, ut proprium ejus habitaculum. Significat autem Jerusalem (ut sæpe diximus) Ecclesiam Dei, quam totis viribus sibi subjicere et captivare conabitur Antichristus. In hebræo pro *sanctuarium*, habetur נאות, quam vocem S. Hieronymus vertit *pulchritudinem Dei*; sed commodius verti posset: *Pulchra habitacula Dei*. Septuaginta verterunt sensum; habitacula enim Dei, sanctuaria sunt.

12. DEUS MEUS, PONE ILLOS UT ROTAM, ET SICUT STIPULAM ANTE FACIEM VENTI. Vers. 12.

Aptissima similitudine describit Propheta instabilitatem et interitum impiorum, quæ procedunt ex justo judicio Dei. Rota enim semper circumvolvitur, cum ruit in præceps, nec ad punctum temporis consistere potest, et tandem tota confringitur: sicut etiam stipulæ, flante vento, huc illucque jactantur, donec dissipatæ non amplius compareant. Ad hunc modum prædicit Propheta per modum imprecationis, Deum acturum esse cum impiis persecutoribus justorum; et revera sic fieri experientia testis est : nihil enim instabi-

Nihil instabilius prosperitate impiorum.

lius est prosperitate impiorum, et finis eorum mors æterna erit.

Vers. 13. 13. SICUT IGNIS, QUI COMBURIT SYLVAM : ET SICUT FLAMMA COMBURENS MONTES :

Vers. 14. 14. ITA PERSEQUERIS ILLOS IN TEMPESTATE TUA, ET IN IRA TUA TURBABIS EOS.

Prædixit supplicium impiorum, instabilitatem in hoc sæculo et interitum in futuro : nunc prædicit velocitatem et facilitatem, qua Deus illos puniet; nam non contentus similitudine venti dissipantis stipulas, comparat iram Dei igni comburenti ligna sylvarum, aut fœnum camporum. « Sicut, inquit, ignis qui comburit ligna sylvarum, » inter quæ multa sunt arida, et velocissime absumuntur; « et sicut flamma comburens montes, » id est, fœnum in montibus, præcipue cum siccum fuerit. « Ita persequeris eos, » id est, pari facilitate et celeritate persequeris, et perdes eos « in tempestate tua; » quod declarans, addit, « et in ira tua turbabis eos. » Idem enim est tempestas et ira; utrumque enim justum Dei judicium significat, quod instar vehementissimæ tempestatis et turbinis, cui resisti nullis viribus potest, impios percellet, conturbabit, et dissipabit. S. Augustinus notat impios comparari montibus propter elationem ac superbiam, et lignis sylvarum propter sterilitatem et carentiam fructuum bonorum, ob quæ jure sempiternus ignis illis debeatur.

Vers. 15. 15. IMPLE FACIES EORUM IGNOMINIA, ET QUÆRENT NOMEN TUUM, DOMINE.

Vers. 16. 16. ERUBESCANT, ET CONTURBENTUR IN SÆCULUM SÆCULI, ET CONFUNDANTUR, ET PEREANT.

Vers. 17. 17. ET COGNOSCANT, QUIA NOMEN TIBI DOMINUS, TU SOLUS ALTISSIMUS IN OMNI TERRA.

Prædicit in fine Psalmi, alios ex persecutoribus per flagella erudiendos, et convertendos ad Deum : quales erunt plurimi Judæi, qui tunc demum agnoscent errorem suum, et pudefacti convertentur ad Deum; alios in pertinacia et in obstinatione sua permansuros; sed eos quoque confundendos, et vel invitos cognituros potentiam Dei singularem, et quod ipse solus sit verus Dominus omnium rerum. « Imple, inquit, facies eorum ignominia, » id est, confusione, ut ignominiam suam intelligentes verecundati « quærant nomen tuum, » id est, quærant te : sæpe enim nomen ponitur pro persona; vel « quærant nomen tuum, » id est, invocent nomen tuum; vel « quærant nomen tuum, » id est, quærant gloriam tuam, non amplius suam, ex inimicis amici facti, et ex servis filii. Illi autem, qui ex flagellis non molliuntur, sed obdurantur, ad imitationem Pharaonis : « Erubescant et confundantur in sæculum sæculi, » id est, æterna confusione repleantur; nec solum confundantur, sed etiam « pereant in æternum. » Et cognoscant inviti « quia nomen tibi Dominus, » id est, jam propria experientia edocti intelligant, tibi soli nomen Domini proprie convenire, cui ad nutum serviunt omnia, et tu nulli necessitati servis, qui nulla re indiges, in te ipso habens omnia. Cæteros autem qui dicuntur domini, vel usurpasse nomen alienum, vel improprie dominos dici, cum et ipsi multis rebus indigeant, ac per hoc multis necessitatibus serviant. « Tu solus altissimus in omni terra, » id est, et cognoscant, quia tu solus præeminens potestate super omnes principes universæ terræ; neque ullus est, qui tecum contendere, vel tibi ullo modo comparari possit. Hæc prophetia nunc ex parte impletur, sed in die judicii omnino et absolute implebitur.

PSALMUS LXXXIV

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — *In finem*, 1. *Pro torcularibus filiis Core, Psalmus.*

2. Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum! 3. Concupiscit, et deficit anima mea in atria Domini.

Cor meum, et caro mea, exultaverunt in Deum vivum.

4. Etenim passer invenit sibi domum, et turtur nidum sibi, ubi ponat pullos suos.

Altaria tua, Domine virtutum : rex meus, et Deus meus.

5. Beati qui habitant in domo tua, Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te.

V. S. H. — *Victori pro torcularibus, filiorum Core Canticum* [*h. Psalmus*].

Quam dilecta tabernacula tua, Domine exercituum!

Desiderat et deficit anima mea in atria Domini : cor meum et caro mea laudabunt Deum, Deum viventem.

Siquidem passer [al. *avis*] invenit domum, et avis [al. *passer*] nidum sibi, ubi ponat pullos suos :

Altaria tua, Domine exercituum, rex meus et Deus meus.

Beati qui habitant in domo tua : adhuc laudabunt te. SEMPER.

6. Beatus vir, cujus est auxilium abs te : ascensiones in corde suo disposuit,	Beatus homo cujus fortitudo est in te : semitæ in corde ejus.
7. In valle lacrymarum, in loco quem posuit.	Transeuntes in valle fletus, fontem ponent eam : benedictionem quoque amicietur doctor.
8. Etenim benedictionem dabit legislator, ibunt de virtute in virtutem : videbitur Deus deorum in Sion.	Ibunt de fortitudine in fortitudinem : parebunt apud Deum in Sion.
9. Domine, Deus virtutum, exaudi orationem meam : auribus percipe, Deus Jacob.	Domine Deus exercituum, exaudi orationem meam : ausculta [*h. auribus percipe*], Deus Jacob. SEMPER.
10. Protector noster aspice, Deus, et respice in faciem Christi tui :	Clypeus noster vide, Deus, et attende faciem Christi tui.
11. Quia melior est dies una in atriis tuis super millia. Elegi abjectus esse in domo Dei mei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum.	Quoniam melior est dies in atriis tuis super millia : elegi abjectus esse in domo Dei mei, magis quam habitare in tabernaculis impietatis.
12. Quia misericordiam et veritatem diligit Deus : gratiam et gloriam dabit Dominus.	Quia sol et scutum Dominus Deus, gratiam et gloriam dabit Dominus, Nec prohibebit bonum ab his qui ambulant in perfectione.
13. Non privabit bonis eos, qui ambulant in innocentia : Domine virtutum, beatus homo, qui sperat in te.	Domine exercituum, beatus homo qui confidit in te.

Argumentum. — Carmen simillimum Psalmis XLII et XLIII, itidem Coraiticum, atque, sicut illi, Davidis, ob turbas civiles ab Absalomo concitatas, profugi, nomine compositum : ita Hengstenberg. Sed licet vox *unctus*, in vers. 10, sic quoque possit intelligi, ut vates simul pro *rege* una cum ipso aliisque versante in exsilio preces fundat; tamen ad Davidis ætatem quominus Psalmum referas, obstare videntur vers. 3, 4, 11, ubi quæ leguntur ægre de templo non intelligerentur. Videtur itaque ad Sennacheribi invasionem referendus esse, quando Coraitarum filii ad Palæstinæ septentrionem, puta ad montem Hermon, procul a templo fugere debuere. Strophæ duæ : vers. 2-8, o felicem illum, cui licet frequentare ædes sacras! vers. 9-13, preces meas, o Jova, exaudi.

1. Præcentori, ad modum Gitthæum, Coraitarum carmen.

2. Quam jucundæ (alii *dilectæ*) habitationes tuæ,
   Jova exercituum!
3. Pallescit et tabescit anima mea desiderio atriorum Jovæ,
   cor meum et caro mea jubilant ad Deum vivum.
4. Etiam passer invenit domum, et hirundo nidum sibi,
   ubi reponit pullos suos :
   apud altaria tua, Jova exercituum,
   mi rex et mi Deus.
5. Beati qui habitant domum tuam!
   adhuc celebrant te.
6. Beatus homo, cujus robur (roboris fiducia) in te est,
   quorum (pro *cujus*) in animo viæ (ad locum sacrum)!
7. Transeuntes per vallem fletus (tristem),
   fontem (fontibus irriguam) reddunt eam,
   imo beneficiis (fructibus) tegit *eam* pluvia autumnalis.
8. Eunt a robore ad robur (non fatigantur);
   comparent *tandem* coram Deo in Sione.

9. Jova, Deus exercituum, audi orationem meam,
ausculta, Deus Jacobi.
10. Qui es clypeus noster, vide, Deus,
et respice faciem uncti tui (regis).
11. Nam melior *est unus* dies in atriis tuis, quam mille *aliorum;*
malo limen tenere in domo Dei mei,
quam commorari in tentoriis improbi.
12. Nam sol et clypeus *est* Jova Deus;
gratiam et splendorem dat Jova;
non denegat bonum ambulantibus integre.
13. Jova exercituum,
beatus homo qui fiduciam collocat in te!

NOTÆ.

Vers. 3. *Vivum,* non fictitium, ut idola: conf. *Ps.* XLII, 3. — Vers. 4. *Hirundo*: alii, *turtur. Apud altaria tua* ego domum meam meumque nidum inveniam. — Vers. 5. Vel,... *domum tuam,* qui *adhuc,* nunc, dum ego exsulor, etc. Rosenmullerus: *adhuc,* i. e. constanter et assidue. — Vers. 6-8. Ita Maurer. Sensus: Beatus homo, cui cordi sunt piæ ad templum peregrinationes! Nil in itinere illis deerit, quantumvis peregrinantibus per loca deserta, ut quæ Dei beneficio fiant fontibus irrigua et frugifera. Valentiores semper et fortiores fiunt inter proficiscendum, etc. Hengstenberg, *in cujus corde* sunt *viæ* rectæ et planæ (nam viæ improbi sunt obliquæ et præruptæ); *transeuntes in vallem Bacæ,* quæ sterilis erat, vel *per vallem fletus,* i. e. sterilem,..... *benedictionibus sese induit magister,* Davides,..... *coram Deo,* cui pro auxilio gratias debet. Chaldæus *viæ* accipit pro viis firmis et tutis, vertitque *fiducia.* Si *moreh* frequentiore *doctoris* significatione accipiendum esset, in accusat. casu positum cum Chaldæo vellem sumere, *etiam benedictionibus tegit* Deus eum qui *divinæ legis studio* operam dat.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXXXIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem pro torcularibus, filiis Core, Psalmus.

De hoc titulo alibi diximus. Argumentum idem fere est, quod *Psal.* XLI, cujus initium est: « Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum. » Utrumque Psalmum videntur nonnulli nimis humiliter exponere, dum docent, vel Davidem, vel populum in hoc Psalmo exprimere desiderium redeundi ad terrenam Jerusalem, ut tabernaculum Domini visitare posset; longe autem humilius exponunt, qui docent Coritas in hoc Psalmo proferre desiderium suum redeundi ex Babylone in Jerusalem, ut possent deservire tabernaculo, unde victum capiebant. Nos cum Patribus existimamus tam ardens desiderium, quale in hoc Psalmo legimus, etiam ad litteram, ad cœlestia tabernacula pertinere, et nihil humanum, nihil corporale Spiritum Sanctum his suis vocibus exprimere voluisse: et ideo ab Ecclesia Catholica peregrinante cantica ista frequentari, etiamsi tabernaculum, quod erat in Jerusalem, jamdudum conflagraverit, et ipsa Jerusalem funditus eversa fuerit.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1.

1. QUAM DILECTA TABERNACULA TUA, DOMINE, VIRTUTUM! CONCUPISCIT, ET DEFICIT ANIMA MEA IN ATRIA DOMINI.

Hæc vox est hominis pii peregrinantis ad patriam, et desiderium perveniendi declarantis; nascitur autem hoc desiderium, tum ex felicitate, quæ est in patria; tum ex miseria, quæ est in peregrinatione. Vir enim pius, quantumvis in hoc exilio abundare videatur terrenis rebus, intelligit tamen se miserum esse, « et persecutionem pati, » ut Apostolus dicit II *ad Timoth.* III, quoniam ipsa etiam terrena prosperitas magna tentatio et persecutio est. Ait igitur: « Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum! » Vox est admirantis, quasi dicat: O quantum diligunt omnes pii tabernacula

Vir pius quantumvis bonis abundet, se miserum agnoscit.

tua, cœlestes videlicet mansiones tuas, ô Domine exercituum! vocat autem « Dominum exercituum, » quia hoc ipsum facit pulchra valde, et amabilia tabernacula cœlestia, quod ibi sint innumerabiles exercitus Angelorum, id est, civium sapientissimorum, optimorum, potentissimorum, pulcherrimorum : quorum vel unus sufficeret lætificare peregrinationem nostram, si cum toto suo decore nobis appareret; sed præter exercitum tantum tantorum principum, ibi videtur facie ad faciem Dominus virtutum, cujus comparatione fulgor omnium Angelorum tenebræ sunt. Recte notat hoc loco Theodoretus, non fuisse in terrena Jerusalem plura tabernacula Dei, sed unicum; ac propterea non de illo uno ligneo et deaurato, ac manibus hominum constructo tabernaculo, Prophetam hoc loco intelligendum esse, sed de cœlestibus tabernaculis non manufactis, de quibus Dominus dicit *Joan.* XIV : « In domo Patris mei mansiones multæ sunt. » « Concupiscit, et deficit anima mea in atria Domini. » Dixerat in genere tabernacula Domini multum diligi a piis peregrinis: nunc se in eorum numero ponit, ac dicit : « Concupiscit, et deficit anima mea, » quasi dicat : Ego certe ita desidero atria illa, ut præ amore langueam, et anima mea deficiat, ac deliquium patiatur, in atria Domini intendens, et pulchritudinem eorum considerans.

Vers. 2. 2. COR MEUM ET CARO MEA EXULTAVERUNT IN DEUM VIVUM.

Declarat vim amoris et desiderii sui per effectum; qui enim vehementer amat et desiderat, corde recogitat, et ore laudat quod desiderat. « Cor meum, inquit, et caro mea, » id est, mens et lingua exultando laudaverunt Deum vivum : ipse enim est pulchritudo increata et infinita, cui suspiro. In hebræo pro *exultaverunt*, est ירננו, *jubilaverunt*, sive magna voce laudaverunt; proinde illud, *exultaverunt*, non debet accipi pro sola lætitia, sed pro lætitia prorumpente in jubilationem. Neque repugnat hic versiculus cum superiore, etiamsi ibi anima mea deficiat, hic exultet; varii sunt enim amantium affectus : nunc deflent absentiam rei amatæ, et præ amore deficiunt; nunc exutant ob spem potiundæ rei tam pulchræ, et in laudes ejus erumpunt. « Deum vivum, » seu viventem appellat, non solum ad distinctionem idolorum, « quæ oculos habent, et non vident, aures habent, et non audiunt, » ut dicitur in *Psal.* CXIII, quia res inanimæ sunt; sed etiam quia Deus solus propriissime vivit; vivere enim est moveri non ab alio, sed a se : res autem creatæ vivere dicuntur, quia habent in se principium aliquod motus, tamen sine Deo non moventur; « in illo enim vivimus, movemur, et sumus, » *Act.* XVII. Solus Deus ita vivit, ut a nullo moveatur, id est, a se solo habet intelligere, et velle, et ideo ipse solus est vita, ipse fons vitæ non aliunde accipiens, sed omnibus tribuens. « In ipso, inquit Joannes cap. I, vita erat, et vita erat lux hominum. »

Deus propriissime vivit.

Vers. 3. 3. ETENIM PASSER INVENIT SIBI DOMUM, ET TURTUR NIDUM SIBI UBI PONAT PULLOS SUOS.

Vers. 4. 4. ALTARIA TUA, DOMINE VIRTUTUM, REX MEUS, ET DEUS MEUS.

Hi versiculi obscuri sunt, et ab aliis aliter exponuntur. S. Hieronymus et Theodoretus videntur satis commode eos explicuisse. Eos secutus hunc sensum esse existimo : optaverat sanctus peregrinus domum cœlestem; sed interim, dum ejus possessio differtur, consolatur se, quod vel nidulum in terris invenerit, altaria videlicet Domini sui. Nihil enim habemus in terris, quod melius nobis repræsentet tabernaculum cœleste, quam sacrum altare. Ibi enim adest multiplex memoria rerum cœlestium; ibi quotidie immolatur Agnus Dei, qui sanguine suo aperuit credentibus regna cœlorum; ibi futuræ gloriæ nobis pignus datur; ibi Deo propius astamus, eique intentius supplicamus; ibi effundimus corda nostra, et divinas laudes devotius et attentius, quam usquam alibi decantamus. Ait igitur, « etenim passer invenit sibi domum, » id est, omnia animantia quærunt sibi locum aliquem quietis: et ipse etiam passerculus invenit sibi domum, id est, nidulum aliquem; « et turtur nidum sibi, » id est, non solum animalia, quæ delectantur frequentia, ut passeres, sed etiam animalia solitaria, ut turtures, parant sibi nidos, ubi ponant pullos suos, et cum eis quasi secure quiescant. « Altaria tua, Domine, » id est, mihi vero, sive activam vitam ducam, more passerum, sive contemplativam, more turturum, « altaria tua » nidi sunt, ubi interim paulisper quiescam, et ubi vota mea, et casta desideria, piasque meditationes, et preces, et laudes, quasi pullos reponam. « Altaria, inquam, tua, Rex meus, et Deus meus, » id est, qui me regis, dum ut passer huc et illuc vagor, et qui me consolaris, dum ut turtur solitarius gemo; sive « Rex meus, » cui milito, dum aucupes mihi, ut passeri laqueos tendunt; « et Deus meus, » cui voco, dum, ut turtur viduus, divina contemplor. In hebræo non habetur proprie nomen turturis, id est תור *thor*, sed דרור *deror*, quod proprie *libertatem* significat; et quia aviculæ libere volant per aerem, Hebræi hoc nomine avem significari volunt. Cæterum fieri potest ut Septuaginta legerint *thor*, non *deror*; facile enim fuit successu temporis, ut ex littera ת sint factæ duæ litteræ ר et ד, *resh* et *daleth*; vel, si hoc non placeat, dicemus Septuaginta Interpretes nomen generale avis restrinxisse ad turturem, quomodo nunc Rabbini illud idem nomen restringunt ad hirundinem : nec enim minus libere volant per aerem turtures, quam hirundines, et mystica significatio requirebat ut nomen turturis hoc loco, non hirundinis poneretur.

In terris nil melius cœleste tabernaculum repræsentat, quam altare.

Vers. 5. 5. BEATI, QUI HABITANT IN DOMO TUA, DOMINE; IN SÆCULA SÆCULORUM LAUDABUNT TE.

Dixerat se invenisse nidum, ubi interim requiesceret; sed ex ipso nido admonitus, quanto melior sit domus æterna nidulo temporali, exclamat: « Beati qui habitant in domo tua, Domine! » id est, ego quidem in hoc nidulo paulum quiesco, sed illi vere beati sunt, illi felicissime requiescunt, « qui habitant in domo tua, » ubi divitiæ, et gloria, ubi mansiones multæ, ubi pax et securitas sempiterna est. Et quoniam non habent necesse in sudore suo vesci pane suo, neque in aliorum gratiam laborare, ubi nulli sunt egentes; id solum illis superest negotium, ut « in sæcula sæculorum laudent te; » neque periculum est, ut tædeat semper laudare, quem nunquam tædebit semper amare, et quem sine labore, sine fatigatione, sine satietate laudabunt.

Vers. 6.

6. Beatus vir cujus est auxilium abs te, ascensiones in corde suo disposuit : in valle lacrymarum, in loco quem posuit.

Dixit beatum esse, qui habitat in domo Domini; nunc addit beatum etiam esse, si non in re, saltem in spe, eum qui fretus divino auxilio decernit firmiter in corde suo non hærere in valle, sed ascendere semper magis ac magis per gradus virtutum, donec ad locum perveniat, quem posuit Deus finem omnium laborum, quæ est æterna beatitudo. Duæ sunt autem hujus versiculi expositiones : una, si solum latinum contextum inspiciamus; altera, si eum cum græco et hebræo concordare velimus. Prior hæc est : « Beatus *ille* vir *est*, cujus auxilium » non in propriis viribus, sed « in te, » Domine, est : hic enim « ascensiones in corde suo disposuit, in valle lacrymarum, » id est, disposuit semper ascendere ad majorem virtutis perfectionem, dum est in hac mortali vita, quæ est vallis lacrymarum. « In loco quem posuit, » id est, in valle lacrymarum, quem locum ipse sibi peccando constituit. Deus enim in Paradiso eum posuerat, sed ipse sibi locum posuit in valle lacrymarum. Posterior expositio hæc est : « Beatus vir, cujus est auxilium abs te, » id est, qui non confidit in viribus suis, sed a te auxilium exspectat. « Ascensiones in corde suo disposuit, » id est, Deus disposuit in corde ejus nunquam stare, vel retrocedere, sed de gradu inferiore ad superiorem ascendere. « In valle lacrymarum, » id est, per vallem lacrymarum, dum videlicet peregrinatur in hac valle plena periculis et tentationibus. « In loco quem posuit, » id est, usque ad locum, sive habitaculum quod idem Deus statuit, tanquam metam et finem peregrinationis. Quod attinet ad verba, in hebræo multo aliter legitur hic versiculus : ac primum pro illis verbis, *cujus est auxilium abs te*, in hebræo habetur, *fortitudo ei in te;* sed idem omnino est sensus. Idem enim est, *cujus auxilium abs te est*, et *cujus fortitudo in te*. Pro *ascensiones*, in hebræo habetur *semitas*; sed per semitas intelliguntur *altæ semitæ*, vel etiam *exaltationes* et *gradus*; nam סלל *exaltare* significat : inde מסלות *ascensiones*, et *altas semitas* significat. Pro *in corde suo*, in hebræo est *in corde eorum*; tamen et Septuaginta et S. Hieronymus verterunt in singulari, *in corde ejus*; et sic etiam legit S. Augustinus, qui refert verbum *disposuit*, et verbum *posuit*, ad *Deum*. Ipse enim disponit in corde nostro ascensiones ad locum quem ipse posuit : et non est novum, ut in latina editione accipiatur *suo*, pro *ejus* : sicut etiam aliquando accipitur *ejus*, pro *suo*, ut *Joan.* VIII : « Patrem ejus dicebat Deum, » id est, Patrem suum. Pro *disposui*, in hebræo est *transeuntes*; sed Septuaginta vocem hebraicam עברי non deduxerunt a verbo עבר, quod est *transire*, sed a verbo עבד, quod est *servire*, *facere*, *operari*; et legerunt sine ultima littera *habad*, *operatus est*, quod est idem cum verbo *disposuit*. Sic legendam esse hanc vocem, non solum colligimus ex litterarum similitudine, et ex convenientia cum textibus græcis et latinis, sed etiam quia si legeremus *transeuntes*, vix divinari posset quis esset sensus hujus loci. Denique pro *loco*, in hebræo est *fontem*. Sed Septuaginta Interpretes non legerunt מעין, id est *fontem*, sed מעון, id est *locum*, sive habitaculum; ex quo etiam intelligimus, per locum, non intelligi quemlibet locum, sed locum commodum ad habitandum, et recte a S. Augustino referri ad mansionem cœlestem; et quod nos legimus, *in loco quem posui*, clarius habetur in græco, *in locum quem posuit*, et sic legit S. Augustinus. Interpres enim latinus aliquando non servat constructiones grammaticales; nam et apud *Joan.* cap. VII, legimus : « Ambulabat Jesus in Galilæam; non enim volebat in Judæam ambulare, » pro *in Galilæa* et *in Judæa*.

Vers. 7.

7. Etenim benedictionem dabit legislator : ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus deorum in Sion.

Quomodo ex loco lacrymarum perveniet ad æternam quietem?

Declarat Propheta quomodo vir justus ascendens per vallem lacrymarum perveniet ad locum quietis, quem Deus posuit : ac demonstrat initium, medium et finem hujus ascensionis. Initium est justificatio, sine qua lex impleri non potest; medium est impletio legis; finis est visio Dei, in qua beatitudo consistit. « Etenim benedictionem dabit legislator, » id est, legislator Deus, qui dedit legem, et eam viam esse voluit ad vitam, juxta illud *Matth.* XIX : « Si vis ad vitam ingredi, serva mandata, » dabit etiam benedictionem, abundantem videlicet gratiam per Spiritum Sanctum, justificando a peccatis, infundendo charitatem, pellendo timorem. « Ibunt de virtute in virtutem, » id est, accepta gratiæ benedictione, proficient quotidie in melius, ac magis roborabuntur, superantes omnem difficultatem, et resistentes omni tentationi : per virtutem enim hoc loco intelligitur robur et potentia. « Videbitur Deus deorum in Sion, » id est, et sic tandem pervenient ad montem Sion cœlestem, ubi videbitur

facie ad faciem Deus unus, et verus, qui est Deus, non solum cœli et terræ, sed etiam Angelorum et Beatorum, qui participatione sunt dii. In hebræo et græco textu habetur in numero multitudinis, *benedictiones*, ut intelligamus multiplicem esse gratiam Dei, quæ non solum delet peccata, sed etiam juvat ad opera bona facienda, et legem implendam. Illud autem, *dabit legislator*, S. Hieronymus ex hebræo vertit, *amicietur Doctor*, ut sensus sit : Benedictionibus vestietur, qui docet legem Dei. Sed Septuaginta Interpretes verbum יעטה acceperunt active, ut revera est, non passive, ut sensus sit : Benedictionibus vestiet Legislator ascendentes in convalle lacrymarum. Idem autem est dare benedictionem, et vestire benedictionibus, nisi quod prior sententia est propria, posterior metaphorica. Solent enim Septuaginta Interpretes vertendo verba hebraica in græca explicare metaphoras, ut sententia facilius intelligatur. De voce *legislatoris* et *doctoris* non debet fieri quæstio : omnis enim legislator est doctor, quia dum leges condit et præbet, hoc ipso docet quæ sit recta via : et quoniam hoc loco de Deo sermo est, maluerunt Septuaginta vertere *legislatorem*, quam simpliciter *doctorem*, quia Deus non docet explicando legem ab alio datam, sed ipse dedit leges, ipse explicat, ipse juvat, ut impleantur. Illud, *ibunt de virtute in virtutem*, quamvis sit explicandum de vi et robore, ut sonant voces hebraicæ et græcæ hoc loco positæ : tamen non male S. Augustinus exponit de virtutibus moralibus, justitia, prudentia, fortitudine et temperantia; et de virtute contemplationis divinæ, quia istæ virtutes roborant animum adversus tentationes et vitia : ut sensus sit : « Ibunt de virtute in virtutem, » id est, de virtute actionis ad virtutem contemplationis, sive de virtutibus necessariis in via, ad virtutem quæ habebitur in patria, ubi non erit necessaria ista prudentia, cum nulla mala vitanda occurrent; neque justitia ista, cum nulla sit futura injustitia; neque ista fortitudo, cum nullus instabit timor; neque ista temperantia, cum nulla erit frænanda libido.

Omnis legislator est doctor, et cur Deus dicatur legislator, non doctor?

Vers. 8. 8. Domine Deus virtutum, exaudi orationem meam; auribus percipe, Deus Jacob.

Revertitur ad gemitum suum, cupiens esse ex illis qui ascendunt ex convalle plorationum, et pergunt felici itinere de virtute in virtutem. « Domine Deus virtutum, » tu, qui fortissimus, et potentissimus, ac virtute plenissimus es, exaudi orationem meam, qua peto gratiam ambulandi de virtute in virtutem, et virtute corroborari in interiori homine. « Auribus percipe, Deus Jacob, » tu, inquam, qui es Deus fidelium tuorum, quorum pater est sanctus Jacob, exaudi orationem meam, qui unus sum ex populo tuo, ex filiis Jacob secundum spiritum.

Vers. 9. 9. Protector noster aspice, Deus; et respice in faciem Christi tui.

Imploravit Dei auxilium, sumens argumenta ad impetrandum quod ipse potentissimus sit, et curam gerat populi sui : nunc eadem repetit aliis verbis, sed majori efficacia. Quod enim dixit, « Deus virtutum, » nunc dicit, « protector noster, » in hebræo, *clypeus noster*, ubi ostendit Deum esse potentissimum ad protegendum populum suum, esse videlicet Deum quasi fortissimum clypeum populi sui. Ibi dixerat, « exaudi orationem; » hic dicit, « aspice, » quasi dicat : Non solum audi me, sed tu ipse vide, et considera pericula in quibus versor. Ibi dixerat, « auribus percipe, Deus Jacob; » hic dicit, « respice in faciem Christi tui, » id est, respice verum principem populi tui, Messiam videlicet, agnum sine macula, qui tollit peccata mundi, ac propter eum protege nos. S. Augustinus exponit, « respice in faciem Christi tui, » id est, fac ut omnes respiciant in faciem Christi, agnoscant eum, credant in eum, obediant ei. Sed prior sensus est magis litteralis, et magis communis. Neque obstat quod tempore Davidis nondum esset Verbum incarnatum, neque « mediator Dei et hominum homo Christus Jesus interpellare cœpisset pro nobis, » I *Timoth.* II. Merita enim Christi ab æternitate fuerunt in conspectu Dei, unde dicitur in *Apoc.* XIII : « Agnus occisus ab origine mundi, » quoniam ab origine mundi Deus propter merita passionis Christi prævisa, multa beneficia, præsertim spiritualia servis suis concessit. « Qui benedixit nos, » inquit Apostolus *ad Ephes.* I, « omni benedictione spirituali in cœlestibus in Christo, sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem. »

Merita Christi ab æternitate fuerunt in conspectu Dei.

Vers. 10. 10. Quia melior est dies una in atriis tuis, super millia.

Vers. 11. 11. Elegi abjectus esse in domo Dei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum.

Ut ostendat sanctus peregrinus Dei, se non petivisse protectionem adversus temporalia mala : sed adversus tentationes et pericula spiritualia, quæ impediunt ascensum ad domum Dei, subjungit tantam esse cœlestis patriæ felicitatem, ut optabilius sit unum diem tantum ibi manere, quam mille diebus alibi : et melius sit in eo loco inter ultimos sedere, quam alibi inter primos : quæ duæ comparationes si serio cogitentur, magnum affectum in corde puro gignere possunt. Illud : « quia, » reddit causam cur tanto affectu dixerit : « Protector noster, aspice, » etc., quasi dicat : Ideo cupio valde protectionem tuam in hac ascensione ad patriam, quia nimis magna esset jactura, si ad patriam illam non pervenirem : melior est enim habitatio unius diei in atriis illis cœlestibus, quam mille, id est, innumerabilium dierum alibi. Sic exponit S. Augustinus in lib. III *De Liber. arbit.* cap. ult. Tanta, inquit, est pulchritudo justitiæ, tanta jucunditas lucis æternæ, hoc est, incommutabilis veritatis, atque sapientiæ, ut etiamsi non liceret amplius in ea ma-

nere, quam unius diei mora, propter hoc solum innumerabiles anni hujus vitæ pleni deliciis, et circumfluentia temporalium bonorum, recte meritoque contemnerentur : non enim falso, aut pravo affectu dictum est : « Quoniam melior est dies una in atriis tuis super millia. » Idem tamen S. Augustinus et hoc loco, id est, in commentario hujus Psalmi, et in lib. citato *De Liber. arbit.*, scribit, per unam diem, intelligi posse diem æternitatis, quæ una est, et eadem semper manens : per millia dierum, tempora volubilia et instabilia hujus vitæ, quæ quantumvis multiplicentur, semper longe inferiora erunt die semper manentis æternitatis. Sed prior sensus est magis litteralis, et magis cohæret cum sequenti comparatione : « Elegi, inquit, abjectus esse in domo Dei mei, » id est, tanta est dignitas domus æternæ in cœlis, ut malim ibi sedere ad januam cum ultimis, quam «habitare in tabernaculis peccatorum : » vox enim hebraica, quam noster Interpres vertit, *abjectus esse*, est הסתופף, quæ proprie significat, *sedere ad januam more janitoris* : nam סף *limen* significat ; et deducta est similitudo a janitoribus tabernaculi, qui erant infimi omnium ministrorum domus Dei, ut patet ex lib. I *Paral.* cap. IX. Recte autem vocat Propheta palatia hujus mundi, tabernacula peccatorum : tum quia in domo cœlesti nulla invenitur iniquitas, hic autem nemo est, qui non peccet; tum quia respectu domus cœlestis, sunt veluti tentoria quædam, quæ facile mutantur, et fundamento carent : non enim hæc est eadem vox, quæ in principio Psalmi. Ibi enim vox hebræa proprie significat stabilem mansionem : hic autem est vox, quæ proprie significat tabernacula, sive tentoria, quæ transferuntur de loco ad locum.

Vers. 12

12. Quia misericordiam et veritatem diligit Deus ; gratiam et gloriam dabit Dominus.

Consolatur hoc versiculo et sequenti Propheta virum justum ascendentem in valle lacrymarum, atque ad patriam anhelantem ; promittit enim illi a Deo gratiam et gloriam : gratiam per quam justificetur, et in justitia proficiat, dum de virtute in virtutem ascendit; et gloriam, per quam glorificetur, cum ad Sion montem pervenerit : ubi Deus deorum, non jam per fidem, sed per speciem se videndum præbebit. Probat autem gratiam et gloriam dandam a Deo justis hominibus, quia misericordiam et veritatem diligit Deus. « Quia enim misericordiam diligit, miserebitur, » et miserendo gratiam dabit; quia « veritatem, » id est justitiam, « diligit, » reddet fideliter quod promisit diligentibus se, ut S. Jacobus scribit cap. I. In hebræo, pro his verbis, *misericordiam et veritatem diligit Deus*, habetur, *sol et scutum Dominus Deus*; et quidem probabile est Septuaginta Interpretes, pro voce שמש, quæ *solem* significat, legisse שמן, quæ significat *oleum*. Sic etiam pro voce יהוה, quæ significat *Dominus*, probabile est eos legisse יאוה *ieve*, quæ significat *diliget*. Denique probabile est eos per oleum et scutum intellexisse misericordiam et veritatem : quia oleum *misericordiam* significare solet, et de veritate scriptum est in *Psalm.* XC : « Scuto circumdabit te veritas ejus. » Tamen si quis contendat, omnino esse legendum in hebræo : *Quia sol et scutum Dominus Deus, gratiam et gloriam dabit Dominus*, idem sensus erit : nimirum, quia Dominus Deus sol et scutum est, ut scutum dabit gratiam protectionis in via, ut sol dabit gloriam manifestæ visionis in patria.

Vers. 13.

13. Non privabit bonis eos, qui ambulant in innocentia : Domine virtutum, beatus homo qui sperat in te.

Confirmat quod dixit, et restringit promissionem gratiæ et gloriæ ad eos qui ambulant in innocentia, quasi dicat : Deus misericors, et justus, non privabit bonis gratiæ et gloriæ, quæ sola sunt vere et absolute bona, eos qui semel justificati ambulant in innocentia, perseverantes et proficientes in fide, spe, et charitate. Alioqui enim, si retrocedant, et ambulent in iniquitate, a gratia excident, et pro gloria confusionem accipient. Concludit Psalmum conversus ad Deum : « Domine, inquit, virtutum, » id est, exercituum, « beatus » erit, qui in te confidet, confidentia vera ac solida, quam fides vera et conscientia bona gignere solent.

PSALMUS LXXXIV.

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1, *In finem, filiis Core, Psalmus.*	V. s. h. — *Victori, filiorum Core, Canticum* [*h. Psalmus*].
2. Benedixisti, Domine, terram tuam : avertisti captivitatem Jacob.	Placatus es, Domine, terræ tuæ : reduxisti captivitatem Jacob.
3. Remisisti iniquitatem plebis tuæ, operuisti omnia peccata eorum.	Dimisisti iniquitatem populo tuo : operuisti omnes iniquitates eorum. Semper.
4. Mitigasti omnem iram tuam : avertisti ab ira indignationis tuæ.	Continuisti omnem indignationem tuam : conversus es ab ira furoris tui.

5. Converte nos, Deus salutaris noster, et averte iram tuam a nobis.	Converte nos, Deus Jesus [*h. salutaris*] noster, et solve iram tuam adversum nos.
6. Numquid in æternum irasceris nobis? aut extendes iram tuam a generatione in generationem?	Noli in æternum irasci nobis : extendens iram tuam in generationem [al. *a generatione,* etc.] et generationem.
7. Deus, tu conversus vivificabis nos, et plebs tua lætabitur in te.	Nonne tu revertens vivificabis nos, et populus tuus lætabitur in te?
8. Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam : et salutare tuum da nobis.	Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, et salutare tuum da nobis.
9. Audiam quid loquatur in me Dominus Deus : quoniam loquetur pacem in plebem suam,	Audiam quid loquatur Deus Dominus, loquetur enim pacem ad populum suum et ad sanctos suos, ut non convertantur ad stultitiam.
Et super sanctos suos, et in eos qui convertuntur ad cor.	
10. Verumtamen prope timentes eum salutare ipsius : ut inhabitet gloria in terra nostra.	Verumtamen prope est his qui timent eum salutare ejus, ut habitet gloria in terra nostra.
11. Misericordia et veritas obviaverunt sibi : justitia et pax osculatæ sunt.	Misericordia et veritas occurrerunt : justitia et pax deosculatæ sunt.
12. Veritas de terra orta est, et justitia de cœlo prospexit.	Veritas de terra orta est, et justitia de cœlo prospexit.
13. Etenim Dominus dabit benignitatem, et terra nostra dabit fructum suum.	Sed et Dominus dabit bonum, et terra nostra dabit germen suum,
14. Justitia ante eum ambulabit, et ponet in via gressus suos.	Justitia ante eum ibit, et ponet in via gressus suos.

Argumentum. — « Gratulatur Jovæ, quod populum de exsilio reduxerit, petitque ab eo pacem adeo tranquillam et imperturbatam, ut pristinæ iræ Dei nullæ reliquiæ supersint (vers. 2-8); postremo firmiter se exauditum iri sperat, et de spe illa sua, tanquam de re certissima, magnifice loquitur, dum quæ ad statum felicem reipublicæ pertinent, figuris pulchris et suavibus describit (vers. 9-14). Carmen ad illud tempus referendum, quod reditum ex Babylonico exsilio proxime est consequutum. » Ita Rosenmullerus. Aliis tamen preces sunt pro reditu Israelitarum in captivitatem a Salmanasare et Sennacheribo abductorum. Strophæ duæ.

1. Præcentori, Coraitarum carmen.

2. Propitius fuisti (olim), Jova, terræ tuæ,
reduxisti captivitatem (captivos) Jacobi (populi).
3. Abstulisti culpam populi tui,
operuisti omnia peccata eorum.
4. Cessare fecisti (propr. *collegisti*) omnem furorem tuum,
reduxisti *cor* (vel *vultum*) ab ardore iræ tuæ :
5. *Ita nunc quoque* reverte ad nos, Deus salutis nostræ,
et frange (aufer) iram tuam nobiscum (erga nos).
6. Num in æternum irasceris nobis,
protrahes iram tuam in omnes ætates?
7. Nonne iterum vitæ reddes nos, *ita*
ut populus tuus lætetur de te?
8. Fac ut videamus, Jova, gratiam tuam,
et salutem tuam da nobis.

9. Audiam, quid loquatur Deus Jova :
utique loquitur pacem (promittit salutem) populo suo et piis suis;
at non redeant ad stultitiam (peccata).

10. Sane prope est cultoribus ejus salus ejus,
ut habitet gloria in terra nostra.
11. Benignitas et fides sibi occurrunt,
justitia et pax se osculantur.
12. Fides e terra progerminat,
et justitia de cœlo prospicit (cf. *Is.* XLV, 8).
13. Etiam Jova dat bonum,
et terra nostra dat fructum suum.
14. Justitia coram eo (Deo) ambulat,
et ponit in via gressus suos.

NOTÆ.

Vers. 2 et seqq. Alius, *reducas, auferas, operias*, etc. — Vers. 5. *Reverte ad nos* : Maurer, *restitue nos* in pristinum statum. — Vers. 7. *Iterum*, propr. *revertes*. — Vers. 9. Fingit jam vates, se audire vocem Dei respondentis, paratum se esse ad juvandum populum, modo, saluti restitutus, nihil deinceps delinquat iterum. Alii, *ita ut non redeant*. — Vers. 10. *Sane*, gall. *oui*. *Gloria* nostra pristina, scil. cultus instauratus, veteraque Israeliticæ terræ ornamenta. — Vers. 11. Hengstenberg : *Benignitas*, qua Deus bona promittit, *et veritas*, qua promissa implet; *justitia et pax*, Dei dona. Maurer : « Sensus hujus et proxime sequentis versus : plena omnia erunt benignitate, fide, justitia, pace. » — Vers. 14. *Ponit in via*, etc., i. e. libere persequitur viam suam : ita Maurer. Hengstenb. *ponit* justitia *in viam gressus suos*, i. e. facit ut gressus sui sint Israelitarum omnium via.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXXXIV.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, filiis Core, Psalmus.

Duæ sunt de argumento hujus Psalmi tractatorum sententiæ. Alii enim volunt commemorari a Propheta liberationem populi ab una captivitate, et inde argumento sumpto orari pro liberatione ab alia captivitate, commemorari videlicet liberationem a captivitate Ægyptiaca, et orari pro liberatione a captivitate Babylonica; vel commemorari liberationem a captivitate Ægyptiaca et Babylonica, et orari pro liberatione a captivitate diaboli, quæ per illas figurata fuerat. Alii, et fortasse rectius, existimant, in hoc Psalmo de una tantum captivitate agi, id est, de captivitate generis humani sub principe tenebrarum, a qua liberamur per Christum Dominum nostrum; sed in primis tribus versiculis prædici liberationem ab hac captivitate, in reliquis orari pro executione prædictionis. Cur autem prædictio de re futura exponatur per verba temporis præteriti, causa est, quoniam quæ nobis futura sunt, in Dei præscientia et decreto jam facta sunt.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. BENEDIXISTI, DOMINE, TERRAM TUAM : AVERTISTI CAPTIVITATEM JACOB.

Initio Psalmi Propheta, Spiritu Sancto revelante, æternum Dei decretum de futura liberatione nobis aperit; ac primum docet primam causam et ultimum effectum nostræ liberationis. Prima causa fuit dilectio, qua Deus dilexit genus humanum. Cur enim Deus « sic mundum dilexerit, ut Filium suum unigenitum daret,» per quem redimeremur, « et omni benedictione benediceremur, » ut loquitur Dominus *Joan.* III, et Apostolus *ad Ephes.* I, nulla ratio reddi potest, nisi ips Dei bona voluntas, sive beneplacitum et misericordia. Ultimus effectus erit perfecta liberatio a captivitate, quam habebimus in resurrectione, quando perveniemus ad libertatem gloriæ filiorum Dei. Nunc enim ex parte liberati sumus, sed exspectamus redemptionem corporis nostri, per quam liberabimur ab omni corruptione et necessitate. Ait igitur : « Benedixisti, Domine, terram tuam, » id est, propter peccatum primi hominis maledixisti terræ quam ipse feceras, et hominibus inhabitandam dederas : sed scio etiam, te revelante, quod in mente tua, in decreto tuo, « benedixisti terram tuam; » decrevisti enim in æterno beneplacito tuo terram tuam, quam fecisti, visitare, benedicere omni benedictione et

gratia, mittens ad eam Unigenitum tuum « plenum gratiæ et veritatis, » ut est *Joan.* I. Hebræus et græcus codex clarius explicant hanc primam causam omnium bonorum nostrorum, quæ est bona voluntas Dei. Vox hebræa est רצית, quæ significat proprie, *bene tibi placuisti in terra tua*, sive *bene voluisti terræ tuæ*. Vox græca εὐδόκησας significat, *bene voluisti terræ tuæ*. Inde est εὐδοκία, qua sæpissime legimus in Evangelio et in Apostolo commendatam, ut initium et radicem omnium beneficiorum Dei. Sicut autem maledixit Deus terræ, non propter ipsam, sed propter inhabitantes : sic etiam benedixit terram propter habitantes : quare tota ista benedictio ad homines referenda est. « Avertisti captivitatem Jacob. » Hic exprimitur ultimus effectus misericordiæ Dei, qui erit perfecta liberatio a captivitate, in quam incidimus per peccatum. « Avertisti, inquit, captivitatem Jacob, » id est, jam in æterno decreto tuo per mortem filii tui prævisam placatus, removisti, sive dissolvisti captivitatem populi tui Jacob, ut deinceps fruatur libertate gloriæ filiorum Dei. Ex hebræo שבית, pro *avertisti*, S. Hieronymus vertit *reduxisti;* sed idem est sensus. Nomine autem *Jacob* intelligitur, teste S. Augustino, totus populus Dei, sive ex Jacob descendat secundum carnem, quales sunt Judæi credentes in Christum; sive secundum spiritum fidei, quales sunt gentiles conversi ad Christum, « qui sunt quasi rami oleastri inserti in bonam olivam, et quasi lapides vivi superædificati super fundamentum Apostolorum et Prophetarum, » ut Apostolus docet *ad Rom.* IX et XI, et *ad Ephes.* II.

Beneficiorum Dei initium et radix est εὐδοκία.

Vers. 2.

2. REMISISTI INIQUITATEM PLEBIS TUÆ, OPERUISTI OMNIA PECCATA EORUM.

Declarat nunc modum, quo Deus benedicens terræ suæ dissolvit captivitatem Jacob : ac dicit id eum fecisse remittendo peccata populi sui. Sicut enim peccatum fuit causa captivitatis, ita remissio peccati fuit causa liberationis a captivitate. « Remisisti, inquit, iniquitatem plebis tuæ, » id est, in mente, et decreto tuo condonasti iniquitatem populo tuo, ob quam iniquitatem tradideras eumdem populum diabolo, tanquam administro justitiæ tuæ. « Operuisti omnia peccata eorum; » hæc est repetitio et declaratio ejusdem rei. « Operuisti, » id est, abscondisti a facie tua, ut non videres ad puniendum; quia vero Deus non potest non videre id quod revera est, quantumvis abscondatur et tegatur, ideo quando Deus tegit peccata, omnino illa delet et remittit, ut nusquam sint, et, ut alibi diximus, tegit Deus peccata, quando ea remittit, non quasi velo occultante, sed quasi emplastro curante et sanante. Dicit autem « omnia peccata eorum, » ut explicet quod dixerat, iniquitatem plebis tuæ non significare unicam iniquitatem communem toti plebi, quale est peccatum originis, sed omnem iniquitatem tum communem omnibus, tum propriam singulis. In græco habetur, *remisisti iniquitates;* sed in hebræo habetur in singulari, *iniquitatem;* sed idem est sensus.

Quando Deus tegit peccata, omnino ea delet.

Vers. 3.

3. MITIGASTI OMNEM IRAM TUAM, AVERTISTI AB IRA INDIGNATIONIS TUÆ.

Hic vero reddit causam cur Deus dimiserit iniquitatem plebi suæ; ac dicit ideo dimisisse, quia placatus fuerat, et iram deposuerat. Quemadmodum enim ira Dei causa erat ultionis, sic etiam placatio Dei causa fuit remissionis : placavit autem iram Dei, id est, justitiam punitivam Dei : « Agnus occisus ab origine mundi, » *Apocal.* XIII. Agnum autem immaculatum dedit nobis misericordia, et bona voluntas illius, « qui sic dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, » *Joan.* III. Hic igitur est ordo liberationis : Benedictio, sive bona voluntas Dei dedit filium liberatorem; Filius morte sua placavit iram Dei, et satisfaciendo justitiæ pro peccatis totius mundi; placatus Deus remisit peccata; remissio peccati solvit captivitatem. Atque hoc totum mysterium absconditum in mente Dei revelavit Spiritus Sanctus Prophetæ suo, et ille nobis in tribus his versiculis descripsit. Illud, *omnem iram tuam,* significat, Christi redemptionem sufficientissimam fuisse ad plenam satisfactionem. Significat etiam libertatem, quam habebimus tempore suo, id est, in novissimo die, futuram omnino plenam et absolutam, ut nihil pœnæ, nihil miseriæ relinquatur; omnis enim pœna ex ira Dei procedit. Illud, *avertisti ab ira indignationis tuæ,* idipsum repetit, et hunc sensum habet : Avertisti te ab ira et indignatione tua. In hebræo habetur, *convertisti te,* sive *conversus es ab ira furoris tui.*

Ordo liberationis humani generis.

Vers. 4.

4. CONVERTE NOS, DEUS SALUTARIS NOSTER, ET AVERTE IRAM TUAM A NOBIS.

Incipit nunc Propheta in persona populi Dei orare pro executione atque adimpletione decreti divini. Ac primum petit ut Deus incipiat mitigare iram suam, cujus mitigationis primus effectus est, initium salutis nostræ, id est, auxilium divinum, per quod incipiamus converti ad Deum. Neque enim converti possumus ab iniquitate ad Deum, nisi gratia ejus præveniat nos, et vocando, illuminando, adjuvando, movendo convertat. Ait igitur : « Converte nos, Deus salutaris noster, » id est, incipe salutem nostram operari, tu Deus Salvator noster, quod facies, si nobis bonam voluntatem conversionis inspires. Et ut hoc misericorditer facere incipias, « averte iram tuam a nobis, » id est, reconciliare nobis, oblitus offensionum, quæ te nobis inimicum reddiderunt.

Non possumus converti ad Deum, nisi Deus sua gratia nos præveniat.

Vers. 5.

5. NUMQUID IN ÆTERNUM IRASCERIS NOBIS? AUT EXTENDES IRAM TUAM A GENERATIONE IN GENERATIONEM?

Persistit in eadem petitione, quasi dicat : Satis diu iram tuam portavimus; ne differas miseri-

cordiam impertiri, et pacem nobis reddere. « Numquid in æternum irasceris nobis? » id est, num æterna erit inimicitia tua ad genus humanum? num « a generatione in generationem sine fine extendetur ira tua? » quasi dicat : Id non convenit infinitæ clementiæ et bonitati tuæ. In hebræo non habetur particula *aut*, sed omnino subintelligitur; ideo recte Septuaginta Interpretes eam expresserunt.

Vers. 6.

6. DEUS, TU CONVERSUS VIVIFICABIS NOS, ET PLEBS TUA LÆTABITUR IN TE.

Declarat effectum, qui sequetur ex reconciliatione; inde enim fiet ut homo lucretur vitam, et Deo reddatur laus. « Deus, tu conversus ad nos » per depositionem iræ et reconciliationem, « vivificabis nos : » nam « stipendium peccati mors, gratia autem Dei vita æterna, » *Rom.* VI; « et plebs tua » vivificata, et respirans ob tam ingens beneficium, « lætabitur in te, » ac lætabunda cantabit laudes tuas. In hebræo pro voce *Deus*, habetur הלא, *nonne*; et sic vertit S. Hieronymus : *Nonne tu reversus vivificabis nos?* Sed facile est videre quid Septuaginta habuerint et legerint in suis codicibus; non enim tam imperiti erant, ut verterint *Deus*, si habuissent הלא; sed habuerunt *elcha*, quod significat *Deus*; et sunt eædem litteræ, sed transpositæ. Pro *conversus*, S. Augustinus legit *convertens*, ut etiam sonat vox græca ἐπιστρέψας; sed sensus non est : *Tu convertens nos, vivificabis nos*, sed *tu convertens te ad nos, vivificabis nos*; et hoc modo conciliatur hæc lectio cum hebraica et latina.

Vers. 7.

7. OSTENDE NOBIS, DOMINE, MISERICORDIAM TUAM, ET SALUTARE TUUM DA NOBIS.

Petiit Propheta mitigationem iræ divinæ, petiit reconciliationem et vivificationem, quæ fit cum per gratiam remittuntur peccata : petit nunc adventum Salvatoris, per quem factum est ut plane perspiceremus et videremus Dei benignitatem et misericordiam erga nos. De qua manifestatione dicit Apostolus : « Apparuit gratia Dei omnibus hominibus, » *ad Tit.* II; et rursum : « Benignitas et humanitas apparuit Salvatoris nostri Dei, » *ad Tit.* III. Quis enim dubitare potest an Deo curæ sit genus humanum, nosque verissime Deus diligat, posteaquam misit Filium suum unigenitum, ut nos pretioso sanguine suo de diabolica captivitate redimeret? « Ostende, inquit, nobis misericordiam tuam, » id est, fac ut plane cernamus et experimento certo discamus misericordiam illam, qua in mente tua ab æterno benedicere decrevisti terram tuam. « Et salutare tuum da nobis, » id est, et mitte nobis Salvatorem filium tuum; tunc enim vere ostendes omnibus hominibus misericordiam, et benignitatem, et gratiam tuam. Ex hebræo verti posset, *et Jesum tuum da nobis*; nomen enim *Jesus* Salvatorem significat, ut notum est. Potest etiam hic versiculus exponi rectissime, et ad litteram de salute perfecta, quæ erit in resurrectione : tunc enim propriissime ostendet nobis Deus misericordiam suam, ita ut eam videamus, et quasi tangamus, « quando coronabit nos in misericordia et miserationibus, et sanabit omnes infirmitates nostras, et replebit in bonis desiderium nostrum, et renovabit, ut aquilæ juventutem nostram, » ut dicitur *Psalm.* CII. Et tunc dabit possidendum in æternum salutare suum, quando manifestabit nobis seipsum. Sed prior expositio pertinet ad patres Testamenti veteris, qui exspectabant Christum in carne venturum : posterior pertinet ad nos, qui exspectamus Christum venturum in gloria, « ut reformet corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ, » ut habetur *Philip.* III. S. Augustinus utiliter ad mores dicit, tunc Deum ostendere misericordiam suam, quando persuadet nobis, nosque intelligere, et quasi cernere facit, nihil nos esse, aut posse ex nobis, sed ex misericordia ejus esse quod sumus, et posse quod possumus. Ita enim non extollimur, nec superbimus, sed humiles sumus in oculis nostris : humilibus autem datur gratia Salvatoris.

Vers. 8.

8. AUDIAM QUID LOQUATUR IN ME DOMINUS DEUS : QUONIAM LOQUETUR PACEM IN PLEBEM SUAM.

Ut certos nos reddat Propheta eorum quæ dicturus est, admonet in hoc versiculo se non loqui ex se, sed ex revelatione Domini; et ea solum canere, quæ ipse prius a Domino audivit. « Audiam, inquit, quid loquatur in me Dominus Deus, » id est, ego, quod audio a Deo, hoc loquor; ideo et nunc exposita petitione, audiam quid Dominus respondeat, ut idipsum cæteris manifestem. Dicit autem : « Quid loquatur in me, » ut significet locutionem Dei ad Prophetas esse interiorem et spiritualem. Spiritus enim Sanctus Prophetas inhabitans illis loquebatur, quod ipsi primi aure cordis audirent, et deinde per ipsorum linguam ad aures corporis aliorum perveniret. Non habetur quidem in textu hebraico illud, *in me*, sed Septuaginta Interpretes addiderunt, ut explicarent modum loquendi Dei in Prophetis, juxta illud *Oseæ* I : « Principium loquendi Domino in Osee; » et *Zachar.* I : « Et dixit ad me Angelus, qui loquebatur in me. » Porro illud, *audiam*, significat præterea attentionem, et desiderium audiendi, quasi dicat : Libenter et attentissime audiam, quoniam Deus more suo loquetur bona et utilia. « Quoniam, inquit, loquetur pacem in plebem suam, » id est, scio Deum locuturum esse pacem in plebem suam, ideo libenter et attente audiam, quid loquatur in me Dominus Deus. Itaque summa verborum Dei, est annuntiatio et promissio pacis per adventum Messiæ, quem Propheta petierat dicens : « Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, et salutare tuum da nobis. » Dabit igitur Deus Salvatorem, et per eum annuntiabit et præstabit verissimam pacem : unde et « princeps pa-

Quomodo Spiritus Sanctus cum Prophetis loquebatur.

cis » dicitur *Isai.* IX; « et pacificabit omnia, sive quæ in cœlis, sive quæ in terris sunt, » ut dicitur *ad Coloss.* I. Pax autem complectitur complementum omnium beneficiorum Dei, neque antea perfectam pacem habebimus, quam perveniamus ad cœlestem Jerusalem, quæ interpretatur « visio pacis. » Pax enim opponitur bello, bello autem non carebimus « donec absorpta fuerit mors in victoria, et mortale hoc induerit immortalitatem,» ut ait B. Paulus 1 *Corinth.* XV; tunc enim cessabit bellum cum vitiis et concupiscentiis, cum principibus tenebrarum harum, cum necessitatibus et difficultatibus omnibus. Dum autem hic vivimus, « militia est vita hominis super terram, » *Job.* VII, quantumvis quod in nobis est, pacem cum omnibus habere cupiamus.

Vers. 9. 9. ET SUPER SANCTOS SUOS, ET IN EOS QUI CONVERTUNTUR AD COR.

Explicat quod dixit, « in plebem suam ; » promittit enim Deus pacem plebi suæ, sed non toti : nam in plebe Dei sunt boni et mali; malis autem pax non convenit, sed bonis : « Pax enim multa diligentibus legem Domini, » *Psalm.* CXVIII; et : « Non est pax impiis, dicit Dominus, » *Isai.* XLVIII. Qui autem sint sancti quibus promittitur pax, explicatur per verba sequentia : « Et in eos qui convertuntur ad cor. » Tunc enim incipit sanctitas, et consequenter inchoatur pax, cum homo ab exterioribus ad interiora convertitur, unde dicitur : « Redite prævaricatores ad cor, » *Isai.* XLVI; et de filio prodigo dicitur *Luc.* XV : « In se autem reversus. » Tunc autem incipit homo reverti ad se, sive redire ad cor, quando apud se cogitare incipit vanitatem rerum temporalium, et quam sit brevis et modica dulcedo peccati; et contra quanta sit nobilitas virtutis, quam ingens pretium bonorum æternorum : sed proficit postea paulatim homo, cum secum habitare incipit, et de rebus, quæ foris sunt, non credit judicio sensuum externorum, neque sermonibus filiorum hujus sæculi; sed conversus ad cor consulit de omnibus rectam rationem, consulit fidem divinitus inspiratam, consulit veritatem ipsam, quæ Deus est. Denique perfecte ad cor suum ille convertitur, et pacem, quæ superat omnem sensum, gustare incipit, qui in corde suo tabernaculum erigit Deo, et ex imagine, quæ est anima rationalis, ad exemplar, quod est ipse Deus, alis contemplationis ascendit : et ibi pulchritudinem infinitam Creatoris attendens, in ejus amorem ita rapitur et accenditur, ut omnia quæ foris sunt nihili ducat, ita uni Deo vinculo charitatis inhæret, ut rerum aliarum penitus obliviscatur. Hominis autem sic affecti nulla mundi pressura pacem, quam in Deo habet, perturbare potest. Sed veniamus ad verba. Codex latinus in secunda parte hujus versiculi, neque cum hebraico, neque cum græco concordare videtur. Hebraicus codex sic habet, *et super sanctos, et non revertentur ad stultitiam,* græcus autem, *et super sanctos suos, et in eos, qui convertunt cor ad ipsum.* Lectio tamen nostræ latinæ vulgatæ editionis antiquissima est, et eam sequitur S. Hieronymus in textu, et in *Commentario Psalmorum;* nec non S. Bernardus in sermone super hæc verba : « Audiam quid loquatur in me Dominus Deus; » neque in sensu ulla diversitas est : *converti* enim *ad cor,* et *convertere cor ad Deum,* idem significant; siquidem qui convertitur ad cor, desinit attendere ad externa et visibilia, quæ temporalia sunt, et incipit considerare interna et invisibilia, quæ æterna sunt, in quibus primum locum obtinet Deus; sic etiam converti ad cor, et non converti ad stultitiam, pro eodem accipi possunt. Neque difficile est, si quis velit, voces hebraicas cum latina editione concordare : nam vox אל, quæ significat *non,* potest legi *el,* solius puncti facta mutatione, et significat *in;* sic etiam vox לכסלה *lechislah,* quæ significat, *ad stultitiam,* potest legi לב סלה *leb sela,* et significat *cor; selah* enim adjungitur passim in Psalmis, et vel nihil significat, vel significat *semper,* quod hoc loco optime quadrat, vel significat aliquid nobis incognitum, unde ab interpretibus omitti solet. Itaque sic reddi possunt verba hebraica : *Et in eos qui convertuntur corde* sive *ad cor, semper.*

Quando homo ad se convertitur.

Vers. 10. 10. VERUMTAMEN PROPE TIMENTES EUM SALUTARE IPSIUS, UT INHABITET GLORIA IN TERRA NOSTRA.

Adveniente Messia prædicabitur pax, sed diu postea exhibebitur : verumtamen salus, id est, gratia sanitatis et aliorum miraculorum præsentissima erit, et vicinissima omnibus credentibus in eum, ac timentibus eum timore reverentiæ et pietatis. Inde vero maxima gloria Deo exurget, laudantibus et magnificantibus Deum omnibus, qui mirabilia ejus videbunt, cujus rei plurima testimonia legi possunt apud Evangelistas. Hoc igitur est, quod nunc Propheta subjungit : « Verumtamen prope timentes eum salutare ipsius, » id est, salus Dei, sive Christus ipse Salvator prope erit ad sanandum per omnipotentiam suam omnes timentes eum, omnes videlicet colentes eum timore sancto, « ut inhabitet gloria in terra nostra, » id est, fient ista magnalia Salvatoris frequentissima, ut gloria Dei manifestetur, et inhabitet in terra promissionis, ad quam proprie Salvator mittetur. Sed si corporalis salus vicina erit timentibus eum, et inde gloria Dei magnifice orietur, multo magis salus spiritualis prope timentes eum erit. « Quotquot enim recipient eum, dabit eis potestatem filios Dei fieri, » *Joan.* I; et inde manifestabitur gloria ejus, « quasi unigeniti a Patre, pleni gratia et veritate. »

Vers. 11. 11. MISERICORDIA ET VERITAS OBVIAVERUNT SIBI : JUSTITIA ET PAX OSCULATÆ SUNT.

Aperit hoc loco Propheta mysterium aliud in adventu Messiæ complendum; misericordiam vi-

delicet et justitiam, quæ contrariæ videntur, cum una ignoscat, altera puniat, simul esse conjungendas. Futurum enim erat per Christi passionem, ut et genus humanum misericorditer liberaretur, et tamen divinæ justitiæ plenissime satisfieret. « Misericordia, inquit, et veritas obviaverunt sibi, » id est, obviaverunt sibi tempore Messiæ, cum alias in diversa pergere viderentur. « Justitia et pax osculatæ sunt, » id est, justitia punitiva, quæ paulo ante veritas nominata est, et pax sub nomine misericordiæ significata, amicissime conjungentur, et quasi inter se osculabuntur. Hunc sensum, qui mihi litteralis videtur, eleganter prosequitur S. Bernardus in serm. 1 *De Annuntiatione*. S. Hieronymus in *Commentario*, et S. Augustinus per misericordiam, intelligunt misericordiam, qua usus est Deus erga gentiles, quibus dedit Salvatorem, quem non promiserat; per veritatem autem intelligunt justitiam, sive fidelitatem, qua exhibuit Judæis Messiam, quem patribus eorum pollicitus fuerat unde est illud Apostoli *Rom.* xv : « Dico Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis ad confirmandas promissiones patrum; gentes autem super misericordia honorare Deum; » tunc enim misericordia et veritas obviaverunt sibi, cum in unam Ecclesiam convenerunt gentiles et Judæi, illi per misericordiam, isti per veritatem adducti. Per justitiam, quæ osculatur pacem, intelligit idem S. Augustinus justitiam, quæ reddit unicuique suum, ex cujus observatione pax oritur, quemadmodum ex violatione justitiæ oritur bellum; et rectissime admonet, frustra illos quærere pacem, qui sororem pacis justitiam complecti recusant. Alii hunc versiculum exponunt de virtutibus, quæ florebunt in populis tempore Messiæ, vel de virtutibus, quæ in ipso Messia maxime eminebunt.

Quomodo justitia et pax obviaverint sibi in Christi adventu?

Vers. 12. 12. Veritas de terra orta est, et justitia de cœlo prospexit.

Hic jam explicat Propheta mysterium incarnationis, utens verbo temporis præteriti pro verbo temporis futuri more Prophetarum. « Veritas, inquit, de terra orta est, » hoc est, Christus, qui veritas est, de Virgine Maria nascetur. « Et justitia de cœlo prospexit, » id est, et tunc justitia de cœlo manifestabitur, tum quia nato Christo cœpit vera justitia de cœlo descendere, et homines per fidem Christi justificare; tum quia per adventum Christi revelari cœpit « ira Dei de cœlo super omnem iniquitatem, » ut dicitur *ad Rom.* I. Nunquam enim plene cognitum fuisset quanta sit ira Dei adversus peccatum, nisi expiari Deus voluisset illud morte unigeniti Filii sui; et etiam nunquam plene cognitum fuisset quanta sit ira Dei futura in die judicii adversus iniquos, nisi vidissemus quanta fuerit Christi passio pro peccatis alienis expiandis; nam « si in ligno viridi hæc faciunt, in arido quid fiet? » ait ipse Dominus *Luc.* XXIII.

Vers. 13. 13. Etenim Dominus dabit benignitatem, et terra nostra dabit fructum suum.

Pergit explicare mysterium incarnationis, atque ostendit veritatem ex terra nascituram, non quomodo nascuntur fruges ex terra arata et sata opera hominum, sed quomodo nascuntur flores in campis sylvestribus, sine cultura humana, ex pluvia de cœlo, et radiis solis in eam cadentibus. « Etenim, inquit, Dominus dabit benignitatem, » id est, emittet de cœlo Spiritum Sanctum suum, qui virginem obumbrabit; et sic terra nostra neque arata, neque sata, sed omnino virgo intacta dabit fructum suum. Unde in Cantico canticorum ipse dicit: « Ego flos campi, et lilium convallium. »

Vers. 14. 14. Justitia ante eum ambulabit, et ponet in via gressus suos.

Concludit Propheta, demonstrans Christum omnino justum et sanctum futurum, ita ut radios justitiæ suæ ante se præmittat, et luce sua sibi viam aperiat ad omnem progressum in hac valle tenebricosa hujus nostræ mortalitatis. « Justitia, inquit, ante eum ambulabit, » id est, Christus quasi sol quidam, et vere lux mundi radios justitiæ et sapientiæ suæ præmittet, sicut etiam scriptum est in *Psalm.* LXXXVIII: « Misericordia et veritas præcedent faciem tuam; » et *Isai.* LVIII, 8 : « Anteibit faciem tuam justitia tua; » et sic « ponet in via gressus suos, » id est, aggredietur iter peregrinationis suæ, ut multos peregrinos perducat ad patriam. Possunt hi tres versiculi exponi etiam de justificatione et bonis operibus hominum credentium in Christum : nam utroque modo exponit S. Augustinus : « Veritas de terra orta est, et justitia de cœlo prospexit, » id est, veritas confessionis peccatorum et laudis Dei cœpit per Christum oriri ex ore hominum terrenorum, et tunc « justitia Dei de cœlo prospexit, » ut confitentes peccata sua, et laudem dantes gratia Dei justificaret; sed hæc ipsa veritas confessionis non orietur ex terra per vires ipsius terræ, sed per auxilium gratiæ Dei prævenientis; nam « Dominus dabit benignitatem, » qui dilucescere faciet justitiam in corde peccatorum, et sic « terra nostra dabit fructum suum. » Porro justificatus homo per Christi gratiam, semper justitiam ante oculos suos habebit, ut omnia faciat juxta regulam justitiæ : sic « justitia ante eum ambulabit, » præferens illi quasi facem legem Domini, ne ambulet in tenebris, et sic securus et gaudens ponet in via gressus suos, ut feliciter ad patriam aliquando perveniat.

PSALMUS LXXXVI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Oratio ipsi David.*

1. Inclina, Domine, aurem tuam, et exaudi me : quoniam inops et pauper sum ego.

2. Custodi animam meam, quoniam sanctus sum, salvum fac servum tuum, Deus meus, sperantem in te.

3. Miserere mei, Domine, quoniam ad te clamavi tota die.

4. Lætifica animam servi tui, quoniam ad te, Domine, animam meam levavi.

5. Quoniam tu, Domine, suavis et mitis : et multæ misericordiæ omnibus invocantibus te.

6. Auribus percipe, Domine, orationem meam : et intende voci deprecationis meæ.

7. In die tribulationis meæ clamavi ad te : quia exaudisti me.

8. Non est similis tui in diis, Domine; et non est secundum opera tua.

9. Omnes gentes quascumque fecisti, venient, et adorabunt coram te, Domine, et glorificabunt nomen tuum.

10. Quoniam magnus es tu, et faciens mirabilia : tu es Deus solus.

11. Deduc me, Domine, in via tua, et ingrediar in veritate tua : lætetur cor meum, ut timeat nomen tuum.

12. Confitebor tibi, Domine Deus meus, in toto corde meo, et glorificabo nomen tuum in æternum.

13. Quia misericordia tua magna est super me, et eruisti animam meam ex inferno inferiori.

14. Deus, iniqui insurrexerunt super me, et synagoga potentium quæsierunt animam meam, et non proposuerunt te in conspectu suo.

15. Et tu, Domine, Deus miserator et misericors : patiens, et multæ misericordiæ, et verax.

16. Respice in me, et miserere mei, da imperium tuum puero tuo, et salvum fac filium ancillæ tuæ.

17. Fac mecum signum in bonum, ut videant qui oderunt me, et confundantur : quoniam tu, Domine, adjuvisti me, et consolatus es me.

V. s. h. — *Oratio David.*

Inclina, Domine, aurem tuam, exaudi me : quia egenus et pauper [al. add. *sum*] ego.

Custodi animam meam, quia sanctus [*h. misericors*] ego : salva servum tuum tu [al. tac. *tu*], Deus meus, qui confidit in te.

Miserere mei, Domine : quoniam ad te clamabo tota die.

Lætifica animam servi tui : quia ad te, Domine, animam meam levo.

Tu enim es, Domine, bonus : et propitiabilis, et multus misericordia omnibus qui invocant te.

Exaudi [*h. auribus percipe*], Domine, orationem meam, et ausculta vocem deprecationum mearum.

In die tribulationis meæ invocabo te, quia exaudies me.

Non est similis tui in diis, Domine, et non est juxta opera tua.

Omnes gentes quas fecisti, venient et adorabunt coram te, Domine, et glorificabunt nomen tuum [al. add. *Domine*].

Quia magnus es tu, et faciens mirabilia, tu Deus solus.

Doce me [*illumina mihi*], Domine, viam tuam, ambulem in veritate tua ; unicum fac cor meum, ut timeat nomen tuum.

Confitebor tibi, Domine Deus meus, in toto corde meo, et glorificabo nomen tuum in sempiternum [*h. sæculum*].

Quia misericordia tua magna super me, et eruisti animam meam de inferno extremo [*h. inferiori*].

Deus, superbi surrexerunt [al. *insurrexerunt*] adversum me, et cœtus robustorum quæsierunt [al. *quæsivit*] animam meam, et non posuerunt te in conspectu suo.

Tu autem, Domine, Deus misericors et clemens : patiens [*h. tardus ad furorem*], et multæ misericordiæ, et verus,

Respice ad me, et miserere mei : da fortitudinem tuam servo tuo, et salva filium ancillæ tuæ.

Fac mecum signum in bonitate, et [al. *ut*] videant qui oderunt me, et confundantur :

Quia tu, Domine, auxiliatus es mihi, et consolatus es me.

Argumentum. — Orat defensionem et victoriam adversus potentes hostes, cum quibus precatori sit pugnandum. Titulo Davidis has preces esse perhibenti illud repugnare videtur, tum quod particula ל in hoc carmine sit nota accusativi, tum quod magna ex parte ex aliorum scriptorum locis conflatum est: quanquam hæc loca, quum sint ex Pentateucho et Davidicis Psalmis, nil contra Davidem auctorem faciunt. Strophæ duæ: vers. 1-10, 11-17; vel, juxta alios, quatuor: vers. 1-4, 5-10, 11-13, 14-17.

1. Preces Davidis.

Inclina, Jova, aurem tuam, exaudi me,
nam afflictus et miser ego sum.
2. Custodi animam (vitam) meam, nam pius (tui cultor) ego sum;
salva servum tuum, tu mi Deus, qui in te confidit.
3. Miserere mei, Domine,
nam ad te clamo quotidie.
4. Lætitia affice animam servi tui,
nam ad te, Domine, animam meam attollo.

5. Nam tu, Domine, *es* benignus et paratus ad condonandum,
et multus gratia erga omnes qui clamant ad te.
6. Ausculta, Jova, preces meas,
et intende *aurem* voci supplicationis meæ.
7. In die angustiæ clamo ad te,
nam exaudis me.
8. Nullus tibi similis *est* inter deos, Domine,
et nihil simile facinoribus tuis.
9. Omnes gentes, quas fecisti,
veniant et prosternant se coram te, Domine,
et honores habeant nomini tuo.
10. Nam magnus tu es et patrans mirabilia,
tu, o Deus, solus.

11. Doce me, Jova, viam tuam,
ambulem in fide tua,
uni cor meum ad timendum nomen tuum.
12. Celebrem te, Domine, mi Deus, toto corde meo,
et glorificem nomen tuum in æternum:
13. Nam gratia tua magna est (vel *fuit*) super me,
et eripuisti animam meam ex orco infimo.

14. Deus, superbi insurgunt adversum me,
et turba violentorum appetunt vitam meam,
nec ponunt te ante oculos suos.
15. Tu vero, Domine, Deus es misericors et benignus,
tardus ad iram, et magnæ gratiæ et fidei.
16. Converte te ad me, et miserere mei,
da potentiam (præsidium) tuam servo tuo,
et adjuva filium servæ tuæ.

17. Fac mecum (in me) signum in bonum,
ut videant *illud* osores mei et pudore afficiantur,
quod tu, Jova, adjuvas me et consolaris me.

NOTÆ.

Vers. 10. Alii, *tu Deus* es *solus*. — Vers. 11. *Viam tuam,* quæ tibi probatur agendi rationem. Hengstenberg *viam felicitatis* intelligit, in qua scil. Deus *suos* ducit. *Ambulem,* etc., servem, vel servabo tibi fidem. Hengstenberg : *ambulare in fide* vel *veritate Dei,* est a Deo ita protegi, ut Deus promissis suis fidelis conspiciatur. *Uni cor meum,* dirige omnes animi mei motus. *Leireah,* infinit. cum ה parag. Alius, *timori,* pro timentibus, nominis tui. Pro *uni,* infin. pih., Alexandrinus et Vulg. *lætetur,* a חדה *gavisus est.* — Vers. 13. Alii, *eripies.* — Vers. 17. *Signum in bonum,* i. e. documentum ede favoris tui in me eximium.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXXXV.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Oratio ipsi David.

Titulus indicat hunc Psalmum nihil esse aliud, nisi orationem Davidi a Deo inspiratam, cum amaro esset animo, et consolatione divina indigeret. David enim ut erat homo spiritualis, et in schola Spiritus Sancti eruditus, cum variis tribulationibus premeretur, non quærebat consolationem a rebus creatis, in quibus vera consolatio animæ inveniri non potest, sed ad Deum fontem omnis suavitatis per contemplationem et orationem confugiebat. Proinde nos etiam hoc Psalmo uti debemus cum tentationibus variis, undecumque illæ veniant, fatigati, mœrore tabescimus.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. INCLINA, DOMINE, AUREM TUAM, ET EXAUDI ME, QUONIAM INOPS ET PAUPER SUM EGO.

Incipit orationem a magnitudine Dei et utilitate sua : quæ est optima ratio precandi, apta ad impetrandum : « Oratio enim humiliantis se penetrat nubes, » *Eccli.* XXXV. « Inclina, inquit, aurem, » id est, tu qui excelsus es, inclina ad me, qui in imis jaceo, « aurem tuam, et exaudi me, quoniam inops et pauper sum ego; » hæc est ratio cur dixerit inclina, « quoniam, inquit, inops et pauper ego, » id est, quoniam mendicus jaceo ad portam divitis, inclina ex alto aurem tuam ad humilem servulum, et quia talis est, « exaudi eum. » Pauper enim et inops hoc loco dicitur is, qui sive habeat, sive non habeat opes terrenas, non in illis confidit, non inde superbit, non alios contemnit, sed ipsas potius opes contemnit, si habet, neque se meliorem, aut majorem reputat iis qui non habent. Rectissime admonet S. Augustinus Lazarum non delatum fuisse ab angelis in sinum Abrahæ propter inopiam, *Luc* XVI, sed propter humilitatem : neque divitem epulonem sepultum fuisse in inferno propter divitias, sed propter superbiam. Alioquin ipse etiam Abraham, qui ditissimus fuerat, in inferno sepultus fuisset. Sed quoniam Abraham « cinerem et pulverem se esse arbitrabatur, » ut ipse de se loquitur *Gen.* XVIII, et mandata Domini ita diligenter observabat, ut non solum opes, sed ipsum filium unigenitum, cui servabat opes, propter Deum sacrificare promptissimus erat, *Genes.* XXII; ideo non solum ad locum refrigerii post mortem ductus fuit, sed etiam ad ejus sinum congregabantur omnes, qui eo tempore in Domino moriebantur. Ipse etiam David dives erat, quod ad terrenam substantiam attinet; sed quoniam non inde superbiebat, neque eam magnifaciebat, et totus a Deo pendebat, in quo spem suam, et vires suas, et omnia bona sua collocaverat, et sine quo nihil se esse, aut posse sciebat, ideo se vere pauperem et inopem prædicabat.

Pauper, et inops quis dicatur?

Vers. 2. 2. CUSTODI ANIMAM MEAM, QUONIAM SANCTUS SUM : SALVUM FAC SERVUM TUUM, DEUS MEUS, SPERANTEM IN TE.

Explicat in quo cupiat exaudiri; ac primum proponit id quod est vere primum in intentione, et quod ipse Dominus primum quæri jussit, cum ait : « Primum quærite regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis, » *Matth.* VI. « Custodi, inquit, animam meam, » id est, conserva vitam animæ meæ, cui tam multi hostes in hoc exilio insidiantur. « Quoniam sanctus sum, » id est, ideo peto conservari vitam animæ meæ a te, quoniam tu mihi eam dedisti, tu me in sanguine filii tui justificasti, et sanctificasti, et per hoc vivificasti, qui in peccatis mortuus eram. Nam, ut recte dicit S. Augustinus, cum quis per

sacramenta Christi justificatum se esse confidit, et ex gratia Dei sanctum se nominat, non est superbia elati, sed confessio non ingrati; quod si quis dicere non audeat, « sanctus sum, » id est, justificatus et mundatus : saltem dicere potest, « sanctus sum, » id est, fidelis sum, sanctæ religionis, et fidei possessor sum, Deo per baptismum dedicatus et sanctificatus sum. « Salvum fac servum tuum, Deus meus, sperantem in te. » Idem repetit aliis verbis. Ideo enim cupit custodiri animam suam, ut non perdat salutem æternam; sic enim loquitur S. Petrus in *Epist.* I, cap. I : « Qui in virtute Dei custodimini per fidem in salutem paratam revelare in tempore novissimo. » Petit igitur salutem, quam ne amitteret, petierat custodiam. Addit rationem cum dicit: « Servum tuum sperantem in te, » quia cum Deus salvum facit servum suum, salvam facit rem suam; et cum salvum facit sperantem in se, fidelem et justum se demonstrat, quia implet quod promisit.

Vers. 3.

3. Miserere mei, Domine, quoniam ad te clamavi tota die : lætifica animam servi tui, quoniam ad te, Domine, animam meam levavi.

Petiit in secundo versiculo summum bonum, id est, salutem animæ, quæ est finis omnium desideriorum : nunc recto ordine petit medium ad finem, lætitiam videlicet spiritualem, qua fortiter tentationes toleret et pericula exilii, donec ad salutem perveniat, ubi nullæ erunt tentationes, nulla pericula. « Miserere mei, Domine, » id est, misericorditer exaudi orationem meam, « quoniam ad te clamavi tota die, » id est, quoniam ardenter et perseveranter oravi; nihil enim magis requiritur ad impetrandum, quam si oratio fundatur ex accenso desiderio, quod significatur in verbo *clamavi;* et cum perseverantia, quæ significatur in vocibus illis, *tota die.* « Lætifica animam servi tui; » hæc est petitio quam misericorditer exaudiri petit, et pro qua tota die clamavit. « Lætifica, inquit, animam servi tui, » id est, undique angustiis tentationum premor, nihil mihi in hac valle lacrymarum occurrit, nisi amarum, dum non minus prosperitas terret, quam adversitas ipsa contristet. Ideo « lætifica animam servi tui, quoniam ad te, Domine, animam meam levavi, » id est, quoniam non inveniens requiem in nulla re creata, ad te Creatorem pennis cogitationis et desiderii animam meam levavi. Amor animam nostram portat, et vere dictum est : Anima magis est ubi amat, quam ubi animat. Alæ amoris sunt cogitatio et desiderium; qui enim amat, cogitando assidue, et desiderando rem amatam, in illam fertur, et in illa manet. Qui vere et ex corde Deum amat, cogitando et desiderando Deum, animam suam ad Deum levat. Contra qui terram amat, cogitando et concupiscendo terram, animam suam ad terram deprimit. Itaque ille solus cum Propheta vere dicere potest : « Ad te, Domine, animam meam levavi; » et jure suo petere potest consolationem spiritus, ac dicere : « Lætifica animam servi tui, » qui nulla tenetur concupiscentia rei creatæ, nec ullo terreno luto affixus inhæret. Recte S. Bernardus serm. 5 *De Ascensione Domini,* explicans illa verba Domini *Joan.* XVI : « Nisi ego abiero, Paracletus non veniet ad vos. » Quid est, inquit : *Nisi ego abiero, Paracletus non veniet?* nisi carnis præsentia vestris subtrahatur aspectibus, spiritualis gratiæ plenitudinem occupata mens non admittit, non capit affectus. Quid vobis videtur, fratres? si hæc ita sunt, imo quia ita sunt, audeat qui huic sterquilinio semper inhæret, qui carnem fovet, carnem sapit, illam nihilominus consolationem supernæ visitationis sperare, quam ne cum ipsa quidem Verbi carne percipere ullatenus Apostoli potuerunt. Errat omnino, si quis cœlestem illam dulcedinem huic cineri, divinum illud balsamum huic veneno, charismata illa spiritus misceri hujusmodi illecebris arbitratur.

Amor animam nostram portat.

4. Quoniam tu, Domine, suavis et mitis, et multæ misericordiæ omnibus invocantibus te.

Vers. 4.

Hæc est ratio cur animam suam ad Deum levaverit pro consolatione recipienda; quia « Deus suavis est et dulcis; » et sicut dicit Joannes *epist.* I, cap. V : « Deus lux est, et in eo tenebræ non sunt ullæ; » sic dicere possumus : Suavis est Deus, et in eo amaritudo non est ulla; cum e contrario in carnalibus consolationibus, suavitas sit modica, et amaritudo plurima. Nec solum Deus suavis est, sed etiam mitis, ut ad se accedentes non repellat, et imperfectum nostrum toleret. Notat S. Augustinus in eo plane perspici mansuetudinem Dei, quod orantes nos patiatur : cum tam sæpe inter orandum ad alia cogitanda mentem avertamus; certe enim judex homo non pateretur reum, si dum causam agit, ad colloquendum cum amicis, de rebus præsertim nullius momenti, averteretur. Nec solum Deus suavis est in se, et mitis, quia non repellit accedentes ad hunc fontem suavitatis, sed etiam « multæ misericordiæ » est; quia facile admittit et recipit, et se gustandum præbet omnibus invocantibus se, non accipiens personas divitum aut pauperum, Judæorum aut Gentilium. « Omnis enim quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit, » *Rom.* X. Quod si aliquos orantes non exaudit, neque eorum miseretur, causa est, quia non vere Deum invocant, aut non sicut oportet, invocant. Sæpe etiam exaudit, sed tempore opportuno; et non raro exaudit orantis desiderium, non verba loquentis, quando videlicet, qui orat id petit quod sibi non expedire ignorat, et si non ignoraret omnino non peteret. Quod attinet ad verba, illud, *suavis,* in hebræo est טוב *tob,* quod significat *bonum;* et multi exponunt *benignum,* sive *beneficum.* Et quamvis Deus sit vere bonus, benignus, et beneficus : tamen noster interpres, non solum hoc loco, sed etiam in *Psalm.* XXXIII et XCIX, eamdem vocem vertit, « sua-

In consolationibus terrenis suavitas est modica, amaritudo plurima.

vis; » et hæc interpretatio concordat cum verbo *gustate*. « Gustate et videte, inquit, quoniam suavis est Dominus; » gustatur enim proprie suavitas, non benignitas; et huc alludens S. Petrus in *epist*. II, cap. II, ait: « Si tamen gustastis, quoniam dulcis est Dominus. » Illud autem, *mitis*, in hebræo est סלח, quod proprie significat *propitiabilis*, et sic vertit S. Hieronymus, et in sensu non est discordia: mitis enim facile propitiatur, et facile ignoscit; et sic exponit S. Augustinus, cum dicit Deum esse mitem, quia facile ignoscit evagationibus nostris, cum oramus.

Vers. 5. 5. AURIBUS PERCIPE, DOMINE, ORATIONEM MEAM, ET INTENDE VOCI DEPRECATIONIS MEÆ.

Repetit primam partem primi versiculi, sed aliis verbis idem significantibus, ad affectum ostendendum erga rem desideratam et petitam.

Vers. 6. 6. IN DIE TRIBULATIONIS MEÆ CLAMAVI AD TE, QUIA EXAUDISTI ME.

Videtur hic versiculus additus esse ad explicationem superioris; quia enim dixerat: « Auribus percipe orationem meam: » poterat Deus interrogare, quando orabis? quando vis percipiam auribus orationem tuam? respondet Propheta: Omni die oravi, et omni die oro et orabo, dum vivam in hoc exilio. Omnis enim dies peregrinationis, dies tribulationis meæ est; cui enim dulcis est patria, non potest non amara esse peregrinatio. « In die ergo tribulationis meæ, » id est, omni tempore peregrinationis, tribulationem et dolorem inveni; et ideo semper « clamavi ad te: » et ea fiducia clamavi, quia tu semper « exaudisti me, » id est, semper me exaudire solitus es.

Vers. 7. 7. NON EST SIMILIS TUI IN DIIS, DOMINE, ET NON EST SECUNDUM OPERA TUA.

Reddit rationem, cur ad solum Deum confugiat, illum invocet, atque ad eum animam suam levare conetur, quia videlicet, nemo sit Deo similis, neque in essentia, neque in potentia, neque in sapientia, neque in bonitate, non tantum inter homines, sed etiam inter deos; quod si per deos intelligamus deos falsos, nimirum idola, et dæmones, de quibus dicitur in *Psalm*. XCV: « Dii gentium dæmonia, » absolute verum est quod hic dicitur: « Non est similis tui in diis, Domine, » quoniam idola oculos habent, et non vident, et ab hominibus pendent, ut sint, et ut custodiantur et moveantur: Deus autem verus sine oculis corporalibus videt, et a nullo pendet, sed omnia ab ipso pendent. « In ipso enim vivimus, movemur et sumus, » *Act*. XVII. Dæmones autem ad imaginem quidem, et similitudinem Dei facti sunt, sed per peccatum hanc similitudinem perdiderunt. Si vero per deos intelligamus deos per participationem potentiæ et auctoritatis, quales sunt principes et judices terræ; vel per participationem sapientiæ et justitiæ, quales sunt omnes homines justi; vel per utramque participationem, quales sunt Angeli sancti, tunc id quod dicitur: « Non est similis tui in diis, Domine, » intelligendum erit de similitudine perfecta, quæ requirit æqualitatem: illi enim sunt perfecte similes in potentia, vel sapientia, vel justitia, qui sunt æque potentes, æque sapientes, et æque justi. Constat autem Deum esse infinito modo potentiorem, sapientiorem et justiorem omnibus Angelis et hominibus: proinde verum est, non esse ullum similem Deo in diis participatione, nisi imperfecta et inæquali similitudine. « Et non est secundum opera tua; » non solum nemo ex diis est perfecte similis Domino Deo nostro: sed neque est ullum opus deorum quorumcumque, quod possit comparari cum operibus Dei nostri. Deus enim fecit ex nihilo cœlum et terram, et omnia quæ in eis sunt: dii autem cæteri intra mundum operantur, et ex iis quæ Deus fecit materiam operandi sumunt. Ergo non est opus ullum « secundum opera Dei, » id est, quod comparari possit operibus Dei.

Deo nemo est similis.

Vers. 8. 8. OMNES GENTES QUASCUMQUE FECISTI VENIENT, ET ADORABUNT CORAM TE, DOMINE, ET GLORIFICABUNT NOMEN TUUM.

Ex hoc versiculo intelligimus versiculum superiorem accipiendum esse de diis falsis, qui ab errantibus adorabantur tanquam veri et summi dii; probat enim Propheta nullum ex diis esse similem Domino Deo nostro, ex hoc quod aliorum Deorum cultus tandem aliquando cessabit, et manifeste apparebit falsitas, et vanitas ejusmodi deorum: cultus autem Domini Dei nostri sempiternus erit. Quod autem hic dicit Propheta, partim impletum est in Ecclesia Christi, partim implebitur in die judicii: nam quamvis tempore Davidis alii essent dii Moabitarum, alii Ammonitarum, alii Philistinorum, alii aliarum gentium, tamen adveniente Christi Evangelio, in omnibus gentibus idololatria cessare, et veri Dei cultus introduci cœpit. Itaque « omnes gentes venerunt, » id est, ex omnibus gentibus venerunt; et relictis diis falsis Deum verum adoraverunt; sed in die judicii omnes omnino homines, nullo excepto, apertissime cognoscent deos gentium fuisse dæmonia, vel inania simulacra, et velint, nolint, curvabunt genua coram Domino, et implebitur illud *Isai*. XLV: « Mihi curvabitur omne genu, » quod applicatur Christo, ut vero Deo, ab Apostolo *Rom*. XIV, et *Phil*. II. Illa phrasis, « adorabunt coram te, Domine, » hebraica est: vox enim ישתחוו proprie significat *prosternent se*. Hoc autem verbum requirit particulam *coram;* prosternimur enim corum eo, quem adorare volumus. Itaque illud, *adorabunt coram te*, exponendum est: adorando prosternent se coram te. Illud, *et glorificabunt te*, ad omnes pertinet, sed vario modo: justi enim ex amore et libentes, injusti ex timore et inviti glorificabunt in die judicii Dominum; ac

dicent: « Justus es, Domine, ac rectum judicium tuum, » *Psalm.* CXVIII.

Vers. 9. 9. QUONIAM MAGNUS ES TU, ET FACIENS MIRABILIA, TU ES DEUS SOLUS.

Hæc est ratio cur cessabit cultus inanium deorum, et omnes gentes adorabunt et glorificabunt Dominum, « quoniam ipse solus est Deus, » vere « magnus, » et Deus « faciens mirabilia, » quæ nullus alius facere potest; quod in die judicii potissimum cognoscetur, cum ad nutum Domini omnes mortui resurgent, et congregabuntur ante tribunal Christi, et sine ullo impedimento et resistentia justi exaltabuntur ad regnum, injusti deprimentur ad supplicium sempiternum. Hinc et Apostolus utitur voce, « magni Dei, » cum de judicio loquitur, quia in judicio magnitudo Dei apertissime demonstrabitur : « Exspectantes, inquit, beatam spem et adventum gloriæ magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi, » *ad Tit.* II, 13.

Vers. 10. 10. DEDUC ME, DOMINE, IN VIA TUA, ET INGREDIAR IN VERITATE TUA : LÆTETUR COR MEUM, UT TIMEAT NOMEN TUUM.

Revertitur ad orationem qua postulat dirigi in hac peregrinatione et exilio, ne forte aberret a via quæ ducit ad patriam: et simul postulat consolationem spiritualem, quasi refectionem, ne deficiat in via. « Deduc me, Domine, in via tua, » id est, per auxilium gratiæ tuæ ostende mihi viam tuam, nec solum ostende illuminando mentem, sed etiam movendo voluntatem; et sic « ingrediar iter in veritate tua, » id est, juxta veritatem fidei tuæ et legis tuæ. « Lætetur cor meum, » hoc est, quod supra dixit : « Lætifica animam meam, » ergo lætetur te lætificante, et consolante cor meum, « ut timeat nomen tuum, » id est, non affecto consolationem propter consolationem, sed ut per eam quasi cibo recreatus, perseverem in timore sancto tuo, et timendo offensionem tuam pergam recto itinere per viam mandatorum ad patriam, ubi sine timore serviam tibi. Non displicet S. Augustini expositio :« Lætetur cor meum, » sic tamen, ut etiam timeat nomen tuum; hic enim exsultandum est, sed cum tremore, dum ad dulcem patriam, sed inter pericula tentationum currimus. In hebræo pro *lætetur cor meum*, legimus יחד לבבי, quod verti potest, *unitum*, vel *unicum sit cor meum*, vel *uni cor meum*, sive cum S. Hieronymo, *unicum fac cor meum, ut timeat nomen tuum:* ex qua lectione colligitur optimus sensus, ut videlicet optet Propheta cor suum uniri in timore Domini, ut totum cor suum timeat Dominum, et non pars Dominum, pars mundum timeat. Cæterum, nostra versio ex græca fideliter derivata est. Græci autem interpretes viri Septuaginta antiquissimi et doctissimi nunquam sic vertissent, si legissent, quod nos in nostris codicibus habemus: credibile igitur est eos non legisse *iachad*, sed *iechad*, cum iisdem litteris, sed diversis punctis, quod significat *lætabitur*, a verbo חדה, et habetur hæc ipsa vox *Exod.* cap. XVIII, 9; et eam reddit S. Hieronymus, *lætatus est*, accipiendo præteritum pro futuro, propter litteram *vau* præcedentem. Sed hoc loco, ubi non est *vau* præcedens, rectissime vertit noster Interpres, *lætatur*, et potuisset etiam vertere *lætabitur*.

Vers. 11. 11. CONFITEBOR TIBI, DOMINE DEUS MEUS, IN TOTO CORDE MEO, ET GLORIFICABO NOMEN TUUM IN ÆTERNUM.

Orationi adjungit gratiarum actionem; nihil enim utilius est ad impetranda nova beneficia, quam memorem et gratum se ostendere præteritorum. « Confitebor, inquit, tibi, Domine Deus meus, » confessionem laudis et gratiarum actionis « in toto corde meo, » id est, ex vero et pleno cordis affectu. « Et glorificabo nomen tuum, » id est, potentiam tuam, « in æternum, » donec vixero, sine intermissione.

Vers. 12. 12. QUIA MISERICORDIA TUA MAGNA EST SUPER ME, ET ERUISTI ANIMAM MEAM EX INFERNO INFERIORE.

Hoc est beneficium, pro quo gratias agit: quia videlicet ex magna misericordia sua Deus, non ex meritis ipsius hominis supplicantis, eruerit animam ejus ex inferno inferiore, id est, justificaverit eum a peccatis, ob quæ ad infernum inferiorem descensurus erat, nisi per gratiam liberaretur. Et vere tam magna misericordia Dei est ea, qua nos ex injustis justos facit, quam magna est pœna gehennæ perpetuæ, a qua liberamur, et quam magna est felicitas sempiterna, ad quam jus accipimus, et aditum apertum habemus. Unde et Apostolus Petrus dicit: « Secundum misericordiam suam magnam regeneravit nos in spem vivam, » I *Petr.* cap. I. Cur gehenna dicatur infernus inferior, duplicem rationem reddit S. Augustinus : unam, quod terra hæc plena periculis sit infernus quidam respectu cœli, sed superior respectu gehennæ, alteram, quod in ipso inferno subterraneo sit pars superior, in qua erat Lazarus in sinu Abrahæ requiescens; et inferior, in qua dives epulo cruciabatur in flammis. Addit S. Hieronymus, infernum inferiorem dici gehennam respectu peccati, qui est infernus quidam, sed quasi superior. Non desunt ex recentioribus, qui hoc loco per infernum inferiorem intelligant graves calamitates et pericula vitæ hujus temporalis. Sed nos maluimus sequi SS. Patres Hieronymum et Augustinum, quibus addi potest S. Bernardus in serm. *De Assumpt.*, qui per infernum inferiorem, intelligit illum, ubi nemo confitetur Domino, et unde non datur egressus : præsertim cum magna misericordia, non ad res temporales, quæ parvæ sunt et breves, sed ad sempiternas pertinere videatur.

Magna misericordia Dei est, qua nos ex injustis justos facit.

Vers. 13. **13.** Deus, iniqui insurrexerunt super me, et synagoga potentium quæsierunt animam meam, et non proposuerunt te in conspectu suo.

Post actionem gratiarum revertitur ad orationem, qua petit liberari a multitudine hostium, qui vitæ ejus insidiabantur; et quamvis nonnulli exponant hæc omnia de hostibus corporalibus Davidis, vel Ezechiæ: alii de hostibus Christi, qui mortem illius procuraverunt; tamen magis cohæret cum superioribus partibus Psalmi expositio S. Augustini, qui docet hæc omnia esse intelligenda de membris corporis Christi, de hominibus justis, vel de quolibet homine justo, qui patitur varias tribulationes ab hostibus animarum, sive sint hæretici, sive schismatici, sive in ipsa Ecclesia perdite viventes: quibus addere possumus, et dæmones, qui istis omnibus præsunt. Ait igitur homo Dei, liberatus per gratiam Christi ab inferno inferiore, et interim prælians cum hostibus animæ suæ, et graviter ingemiscens: O Deus meus, « ecce iniqui insurrexerunt adversus me; » neque pauci, aut debiles sunt, sed « synagoga potentium, » id est, congregatio magna fortissimorum hostium, « quæsierunt animam meam, » ut eam perdant; et excæcati atque obdurati, « non proposuerunt te ante conspectum suum, » id est, non cogitaverunt te esse protectorem justorum, et quod non cum homine infirmo, sed cum Domino Deo exercituum bellare audeant. In hebræo pro voce *iniqui*, est זדים *zedim*, quæ proprie *superbos* significat, sed idem est sensus. Superbi enim præter cæteros omnes iniquissimi sunt.

Vers. 14. **14.** Et tu, Domine, Deus miserator et misericors, patiens et multæ misericordiæ, et verax.

Dixit quot et quales hostes haberet: nunc petit adversus eos auxilium, ac primum prædicat multis nominibus bonitatem Dei, ut ostendat se non temere a tam bono Domino auxilium sperare. « Et tu, inquit, Domine, Deus miserator et misericors, patiens, et multæ misericordiæ, et verax. » *Miserator*, hebraice רחום, significat proprie pio et paterno affectu miserantem filios; *misericors*, hebraice חנון, significat proprie gratiæ largitorem, sive gratificatorem, ut loquitur Apostolus *ad Ephes.* I: « Qui gratificavit nos in dilecto filio suo, » id est, gratos nos sibi fecit, sive in gratiam recepit. *Patiens*, hebraice *longanimis*, ארך אפים, proprie *longus naribus*, id est, longus sive tardus ad iram: nares enim pro ira accipiuntur apud Hebræos. *Multæ misericordiæ*, hebraice רב חסד *rab chesed*, id est, multus misericordiæ, sive multus in misericordia. *Verax*, hebraice אמת *emeth*, veritatis, sive fidelitatis, et conjungitur cum voce *multus*, ut sit sensus: Multæ misericordiæ et veritatis, id est, multus in misericordia et veritate, sive fidelitate. Ex his habemus Deum esse amantem affectu paterno, inde esse facilem ad gratiam, inde esse tardum ad iram, inde denique esse multum, id est, liberalem et promptum ad misericorditer promittendum, et fideliter adimplendum, quæ omnia afferunt ineffabilem consolationem et fiduciam hominibus piis, et ipsi Deo ex corde adhærentibus: hæc enim dicuntur timentibus Deum, ut clarius explicatur in *Psalm.* CII. Qui enim Dei benignitate abutuntur, « ii thesaurizant sibi iram in die iræ et revelationis justi judicii Dei, » ut dicit Apostolus *ad Rom.* II, quibus etiam dicit *ad Hebr.* X: « Horrendum est incidere in manus Dei viventis. »

Deus nos affectu paterno amat.

Vers. 15. **15.** Respice in me, et miserere mei; da imperium tuum puero tuo, et salvum fac filium ancillæ tuæ.

Explicata tot nominibus Dei benignitate, nunc petit eam in se converti. « Respice, inquit, in me, » oculis tantæ bonitatis tuæ, « et miserere mei, » tu qui tam multus es ad miserendum. « Da imperium tuum puero tuo, » id est, in hoc peto ut miserearis mei, ut non prævaleant hostes tam multi in servum tuum, sed contra des servo tuo robur et fortitudinem, ad eos vincendos et subjiciendos: et hoc modo « salvum me fac filium ancillæ tuæ, » ab eorum sive occultis insidiis, sive manifestis persecutionibus. Pro voce *imperium*, in hebræo est עזך, *robur tuum*, sive *potentiam*: ex quo intelligimus non peti hoc loco regnum aliquod, aut imperium, prout sonat verbum latinum; sed peti gratiam fortiter resistendi hostibus, et illos subjiciendi atque vincendi.

Vers. 16. **16.** Fac mecum signum in bonum, ut videant, qui oderunt me, et confundantur; quoniam tu, Domine, adjuvisti me, et consolatus es me.

Concludit petens aliquod externum signum, unde constet etiam apud adversarios, Deum adjutorem et consolatorem esse servorum suorum fidelium. « Fac mecum signum in bonum, » id est, ostende in me signum aliquod, quod rem bonam, id est, gratiam et favorem tuum, manifestet: « ut videant, » illud signum, « qui me oderunt; et confundantur, » diffidentes videlicet de victoria; « quoniam tu, Domine, adjuvisti me, et consolatus es me, » id est, quoniam revera adjuvisti me in certamine, et consolatus es me in tribulatione per internam gratiam tuam, ostende etiam exterius signum aliquod favoris tui erga me, ut qui oderunt, me videant hoc signum, et confundantur. Posset etiam cum Euthymio sic exponi: Ut vidant qui me oderunt, quoniam tu, Domine, adjuvisti me, et consolatus es me, confundantur. Sed prior expositio videtur facilior, et conformis est interpunctioni hebraicæ, græcæ et latinæ, quæ non videtur admittere hyperbaton. Quærunt scriptores quod sit illud signum, quod hoc loco Propheta requirit. S. Hieronymus dicit esse signum crucis Christi; illud enim est signum in

Signum in bonum quod petit vates, quale sit?

bonum, quia signum redemptionis, et cum illud aspiciunt dæmones, qui nos oderunt, sine dubio confunduntur. S. Augustinus exponit hunc locum de signo, quod apparebit in die novissimo, quod erit in bonum electis: et quo viso confundentur omnes inimici nostri. Alii intelligunt de signo, quod accepit ab Isaia rex Achaz, cum ei dictum est: « Dabit Dominus ipse vobis signum: Ecce virgo concipiet, et pariet Filium, » etc., *Isai.* VII. Hoc enim signum vere fuit in bonum Davidi, cujus filius futurus erat Messias, et toti mundo qui per Christum ab omnibus hostibus liberandus erat. Fortasse vocatur hoc loco, « signum in bonum, » lætitia spiritualis, quam initio petivit David, cum ait: « Lætifica animam servi tui; » hæc enim lætitia in homine justo, atque in tribulatione posito signum clarissimum est gratiæ Dei, et hoc signo conspecto confunduntur non solum dæmones, sed etiam omnes alii persecutores; et tunc sensus erit: « Fac mecum signum in bonum, » id est, da mihi gratiam spiritualis lætitiæ, quæ etiam in ipsa vultus mei serenitate resplendeat; « et videant qui oderunt me » hoc signum patientiæ et tranquillitatis animæ meæ, « et confundantur, » quoniam tu, Domine, adjuvisti certantem, et consolatus es mœrentem, et tristitiam in gaudium internum jam convertisti.

PSALMUS LXXXVII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Filiis Core, Psalmus Cantici.*	V. s. h. — *Filiorum Core Psalmus Cantici.*
1. Fundamenta ejus in montibus sanctis.	Fundamenta [al. *Fundamentum*] ejus in montibus sanctuarii.
2. Diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob.	Diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob.
3. Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei.	Gloriosa dicta sunt in te, civitas Dei. SEMPER.
4. Memor ero Rahab et Babylonis scientium me.	Commemorabo superbiæ et Babylonis scientibus me.
Ecce alienigenæ, et Tyrus, et populus Æthiopum, hi fuerunt illic.	Ecce Palæstina et Tyrus cum Æthiopia : iste natus est ibi.
5. Numquid Sion dicet : Homo, et homo natus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus?	Ad Sion autem dicetur : Vir, et vir natus est in ea, et ipse fundavit eam Excelsus.
6. Dominus narrabit in scripturis populorum, et principum; horum, qui fuerunt in ea.	Dominus numeravit scribens populos : iste natus est ibi. SEMPER.
7. Sicut lætantium omnium habitatio est in te.	Et cantores quasi in choris : omnes fontes mei in te.

Argumentum. — Laudes urbis Hierosolymitanæ, sedis deliciarumque Jovæ, quæ ipsa communis quasi patria futura sit etiam aliis gentibus potentibus et opulentis, ut fiant cives ejusdem civitatis, vel etiam coloni ejusdem metropolis. Carmen videtur Hiskiæ regis ætate scriptum esse, quod commemorantur in eo gentes exteræ eæ, quibuscum illis ipsis temporibus Israelitis vel societates, vel bella intercedebant. Præter Ægyptios et Babylonios recensentur Philistæi, qui regnante Achaso, Hiskiæ patre, Judæam hostiliter invaserant, sed ab Hiskia iterum in fines suos redacti, firmam ex eo tempore amicitiam cum populo Judaico coluisse videntur (II *Chron.* XXVIII, 18; II *Reg.* XVIII, 8). Philistæis junguntur Cuschæi, quorum rex Taracon Ægyptiis et Judæis auxilium contra Sennacheribum tulit. Imprimis huc facit quod Chronicorum scriptor (II *Chron.* XXXII, 23) tradit, missa a vicinis gentibus munera esse Jovæ Hierosolymorum urbem, postquam grave illud bellum exstinctum fuerat. Eadem, quæ in hoc Psalmo regnat, sententia, reperitur quoque *Isai.* XIX, 23, aliisque pluribus Isaianorum oraculorum.

1. Coraitarum carmen, canticum.

Fundata ejus (Jovæ) *urbs* (Hierosolyma) *est* in montibus sanctis.

2. Diligit Jova portas Sionis (Hierosolymam)
præ omnibus *aliis* habitationibus Jacobi.

3. Gloriosa dicta sunt de te,
urbs Dei.

4. « Prædico Rahab (Ægyptum) et Babel inter scientes me;
ecce Philistæum et Tyrum cum Æthiopia,
hic natus est illic (Hierosolymis). »
5. Et de Sione dicetur : « Iste et iste natus est in ea,
et ipse firmat (tuetur) eam Altissimus. »
6. Jova annumerabit in catalogo gentium :
« Iste, *inquiens,* natus est illic. »
7. Et *incolæ ejus* cantantes et saltantes *dicent :*
« Omnes *meæ felicitatis* fontes mei in te. »

NOTÆ.

Vers. 1. Maurer, *fundatio* (sedes) *ejus* (Jovæ), scil. urbs Hierosolymitana, est in montibus sanctis, i. e. collibus, quibus superstructa fuit urbs. Ewaldus putat aliqua verba e textu excidisse, eaque supplet ita : *Jovæ est in perpetuum Sion* (Hierosolyma), *sedis ejus urbs in montibus sanctis.* Alii aliter. — Vers. 3. *Gloriosa,* accusativus pendens ex *medoubbar,* gall. *il a été,* vel *il est dit,* etc. — Vers. 4. *Prædico,* declaro. *Hic,* puta Philistæus, Tyrus, Æthiops. Sensus : De illis gentibus multi in Israelitarum consortium annumerabuntur, et efficientur concives. — Vers. 5. *Iste et iste* multitudinem et diversitatem indicat, *q. d.* Undecumque terrarum homines relati sunt in numero civium ejus. — Vers. 6. Alii, *Jova numerabit dum conscribentur gentes,* dicens : *Iste,* etc. — Vers. 7. Alexandrini legerunt *sarim, principes;* item *meonei, habitationes* pro *habitantes,* vel *meinei* (part. hiph. ex עון), *et canunt, saltatorum instar, omnes qui domicilium collocant in te.*

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXXXVI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Filiis Core, Psalmus Cantici.

In hoc Psalmo cantatur laus civitatis Jerusalem, per quam Ecclesia christiana sine dubio intelligi debet, terrenæ siquidem civitati Jerusalem etsi convenit quod initio dicitur, fundamenta ejus esse in montibus, tamen non conveniunt cætera, ac præsertim quod in ea sit habitatio Babyloniorum, Ægyptiorum et Tyriorum; Ecclesiæ autem sive militanti sive triumphanti omnia conveniunt.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1.

1. FUNDAMENTA EJUS IN MONTIBUS SANCTIS, DILIGIT DOMINUS PORTAS SION SUPER OMNIA TABERNACULA JACOB.

Incipit Propheta laudare civitatem Jerusalem a fundamentis, quæ sunt montes sancti; sed antequam progrediamur, solvenda est quæstio communis, quæ statim unicuique occurrere potest: quid igitur significat pronomen *ejus?* non enim videtur posse referri ad Jerusalem vel Sion, tum quia non est antea nominata civitas Jerusalem vel Sion tum quia in textu hebræo et græco, illud *ejus* est generis masculini, Jerusalem autem et Sion sunt generis feminini. Respondeo, illud, *ejus,* referri ad nomen subintellectum *civitatis;* quamvis enim nomen civitatis sit regulariter generis feminini, tamen habet terminationem ad modum masculinorum; dicitur enim עיר *hir,* et in numero multitudinis עירים *hirim,* et non desunt viri doctissimi, qui velint esse etiam generis masculini. Præterea sicut inveniuntur multa nomina, quæ per ordinem conjunguntur cum verbis diversi generis, ut ostendimus in *Institutionibus linguæ hebraicæ,* p. IV, cap. IV; sic etiam fieri potest ut pronomen generis masculini præter ordinem conjungatur cum nomine generis feminini; non enim ista sunt ita rara in lingua hebraica, ut sunt in græca et latina. Itaque sensus est: « Fundamenta ejus » civitatis, quam mente intueor, et cujus laudes prædicare incipio, sunt « in montibus sanctis.» Omisit autem Propheta nomen civitatis et dixit: « Fundamenta ejus, » ut ostenderet se continuare verba externa cum interna admiratione: contemplans enim et admirans magnitudinem et pulchritudinem civitatis novæ descendentis de cœlo, prorumpit in verba illa: « Fundamenta ejus in montibus sanctis. » Non placet autem quod aliqui dicunt illud *ejus* referri ad Christum; neque enim

Ad quid referatur pronomen ejus?

Christus pendet a fundamentis, sed omnia fundamenta pendent ab ipso, qui est, ut recte monet S. Augustinus : Fundamentum fundamentorum, sicut est Pastor pastorum, et Rex regum, et Dominus dominantium, *ad Ephes.* II, « in quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino. » Multo minus placet quod dicunt Rabbini, illud *ejus* referri ad Psalmum, et conjungi priorem partem hujus versiculi cum titulo hoc modo : « Canticum Psalmi. Fundamenta ejus in montibus sanctis, » id est, fundamenta hujus Psalmi sunt in montibus sanctis : hoc, inquam, non placet, quia Septuaginta Interpretes viri doctissimi aperte distinxerunt titulum a Psalmo, et Psalmum inchoarunt in illis verbis : « Fundamenta ejus in montibus sanctis ; » distinctio autem et interpunctio Rabbinorum est multo posterior, ac per hoc minorem habere debet fidem. Porro nomine fundamentorum, juxta varias considerationes, res varias accipere debemus. Si cogitemus eos qui primi ad Ecclesiam convenerunt, et primi eam propagaverunt, fundamenta sunt Apostoli duodecim, juxta illud *Apocal.* XXI : « Et Civitas habebat fundamenta duodecim, et in eis nomina duodecim Apostolorum Agni. » Si consideremus doctrinam, in qua fundatur fides Ecclesiæ, fundamenta sunt Apostoli et Prophetæ, qui fuerunt immediati ministri verbi Dei, et de his dicit Apostolus *ad Ephes.* II : « Superædificati supra fundamentum Apostolorum et Prophetarum. » Si denique respiciamus auctoritatem et potestatem ecclesiasticam, secundum quam id est fundamentum in domo, quod caput in corpore, fundamenta sunt Christus et Petrus : Christus fundamentum primarium, Petrus secundarium. De Christo dicit Apostolus I *Cor.* III : « Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est quod est Christus Jesus. » De Petro dicit Christus *Matth.* XVI : « Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. » Isti sunt ergo montes sancti, super quos fundata est civitas Dei : qui dicuntur montes propter altitudinem et excellentiam; sancti autem, quia non fuerunt alti altitudine superbiæ, sed altitudine sanctitatis, et sapientiæ, et auctoritatis. Neque obstat quod Christus dicatur lapis angularis superpositus ædificio, *Psalm.* CXVII : « Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli ; » et *ad Ephes.* II : « Ipso summo angulari lapide Christo Jesu : » nam lapis angularis est duplex, unus in fundamento, et alius in summo ædificio, et uterque connectit duos parietes ; sed quamvis in ædificio corporali non possit esse idem lapis angularis in fundamento sustentans totum ædificium, et in vertice sustentatus a toto ædificio : tamen in fabrica spirituali unus et idem lapis, id est, unus et idem Prælatus, sustentat et portat auctoritate sua totum ædificium, et simul præest, et portatur per obedientiam a toto ædificio, id est, ab omnibus lapidibus vivis : quæ duo officia conveniunt principaliter Christo, qui est absolute caput et Princeps Ecclesiæ totius ; sed conveniunt summo Pontifici, ut Vicario Christi generali ; et suo modo omnibus aliis Prælatis respectu eorum, quibus præsunt : debent enim omnes Prælati portare et portari, portare infirmitates subditorum, et portari ab eis, dum imperant, vel corripiunt. Sequitur alia laus civitatis Dei ducta a portis : « Diligit, inquit Propheta, Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob. » Dixerat civitatem Dei fundatam esse super montes sanctos, ac per hoc non posse ruere, ut solent ædificia fundata super arenam : nunc addit, non solum non posse ruere, sed nec posse expugnari ab hostibus, quia munita est portis fortissimis, de quibus dicitur in *Psalm.* CXLVII : « Quoniam confortavit seras portarum tuarum. » « Diligit ergo Deus portas Sion, » id est, diligit Deus Sion ob firmissimas ejus portas, quæ eam faciunt inexpugnabilem ; « super omnia tabernacula Jacob, » id est, magis quam diligat quæcumque tabernacula Jacob, quoniam etiamsi tabernacula illa pulchra essent, et miro ordine disposita, quando iter faciebant Hebræi ab Ægypto in terram promissionis, tamen erant sine fundamento et sine portis, ac per hoc mutabilia et temporaria. Significatur igitur his verbis stabilitas et firmitas Ecclesiæ, adversus quam portæ inferi non prævalebunt, ac præsertim quando pervenerit ad patriam cœlestem, ad quam etiam suspirabant Patriarchæ, de quibus dicit Apostolus *ad Hebr.* XI : « Exspectabant enim fundamenta habentem Civitatem, cujus artifex et conditor Deus. » In *Apocal.* cap. XXI dicuntur « duodecim esse portæ civitatis novæ Jerusalem, et in illis scripta esse nomina duodecim tribuum filiorum Israel. » Per duodecim portas intelligunt communiter expositores illius loci, et S. Augustinus in expositione hujus Psalmi, duodecim Apostolos, quia per illorum verissimam et firmissimam prædicationem intramus omnes in Ecclesiam Dei : neque obstat quod Paulo post dicuntur Apostoli duodecim esse duodecim fundamenta ejusdem civitatis : sunt enim Apostoli, et portæ et fundamenta, portæ prædicando, fundamenta sustinendo. Neque etiam obstat quod *Joan.* XVII, Christus dicit : « Ego sum ostium, per me si quis introierit, salvabitur. » Nam Christus porta est ratione meriti, siquidem per ejus meritum omnes intramus, et salvamur. Præterea (ut dicit S. Augustinus) hujus civitatis una porta est, et duodecim portæ sunt, quemadmodum unum fundamentum est, et duodecim fundamenta sunt. Christus enim in Apostolis erat, et per Apostolos loquebatur, ut dicit Apostolus II *ad Cor.* cap. ult. : « An experimentum quæritis ejus, qui in me loquitur Christus ? » Itaque cum intramus per Apostolos, per Christum intramus, quia Apostoli non se ipsi, sed Christum prædicabant, et Christus per eos prædicabat ; et cum in Apostolis fundamur, et super eos ædificamur, in Christo fundamur,

Christus est fundamentum fundamentorum, et pastorum pastor.

Fundamenta Ecclesiæ varia.

Christus et Petrus fundamentum Ecclesiæ.

Christus lapis est angularis et fundamentalis.

Christus est porta.

Cum intramus per apostolos, per Christum intramus.

et super eum ædificamur. Quod autem in portis scripta erant nomina duodecim tribuum filiorum Israel, per id significatur primos qui intrarunt in Ecclesiam per Apostolorum prædicationem, fuisse filios Israel, ex quibus etiam ipsi Apostoli erant; deinde intrasse gentium plenitudinem: nam et *Apocal.* v, ubi describuntur electi et salvandi, primo loco numerantur duodecim millia ex singulis tribubus filiorum Israel; deinde additur « turba magna, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, tribubus, et linguis. »

Vers. 2. 2. Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei.

Propheta David spiritu ebrius, et excellentiam hujus civitatis admirans, sicut ex abrupto cœpit: « Fundamenta ejus, » etc., sic mutat continuo formam dicendi, et ipsam civitatem alloquitur dicens: « Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei, » id est: non mireris, o sancta civitas, si ex abrupto loqui cœpi, quoniam obruor copia encomiorum tuorum; multa enim gloriosa, magnifica, præstantissima, dicta sunt mihi a Spiritu Sancto de te. Et vere quis posset ordine servato narrare laudes illius civitatis, ubi erit Deus omnia in omnibus, et ubi bona illa servantur electis, « quæ oculus non vidit, auris non audivit, et in cor hominis non ascenderunt? » *Isai.* LXXIV et I *Cor.* II. Quamvis autem proprie gloriosa dicta sint de civitate Dei, quæ est in cœlis, et suo modo etiam de illa, quæ est in terris toto orbe diffusa: tamen de terrena etiam Jerusalem, ut typum gerebat Ecclesiæ, « gloriosa dicta sunt, » quod videlicet, civitas esset regia et sacerdotalis; quod in ea templum Domini, arca testamenti, et alia id genus multa conservarentur; et quod omnium maximum est, quod in ea Rex Angelorum, et Dominus omnium docuerit, miracula fecerit, redemptionem generis humani operatus sepulcrum suum reliquerit, Spiritum Sanctum de cœlo miserit, et Ecclesiæ suæ perpetuo duraturæ fundamenta jecerit.

Vers. 3. 3. Memor ero Raab, et Babylonis, scientium me.

Vers. 4. 4. Ecce alienigenæ, et Tyrus, et populus Æthiopum, hi fuerunt illic.

Laudat nunc Propheta sanctam civitatem a multitudine, et varietate nationum, quæ ad illam inhabitandam convenerunt; non enim soli Judæi, ut in Testamento veteri, ad Jerusalem pertinent; sed omnes nationes Ecclesiam Catholicam, quæ est vera Jerusalem in hoc Psalmo laudata, inhabitaturi erant. Nominat autem Raab, et Babylonem, Palæstinos, Tyrum et Æthiopes, quæ erant nationes gentilium, sed notæ Judæis. Per Raab intelligunt scriptores veteres Hieronymus, Augustinus, Theodoretus, Enthymius, et alii in hunc locum, meretricem illam, quæ dicebatur Raab, et excepit exploratores Josue in civitate Hiericho, ut habemus *Josue* II. Sed recentiores recte adverterunt meretricem illam, et in hebræo, et in græco vocari רחב *Rachab*, cum aspiratione gravi, ῥαχὰϐ, in hoc autem loco scribi per lenem aspirationem, ῥαὰϐ: per Raab autem intelligunt Ægyptum, sive regem Ægypti; vox enim hebraica רהב significat *superbum*, et sic vertitur in *Ps.* LXXXVIII et *Isai.* LI, et in utroque loco per *superbum* intelligunt scriptores Ægyptum. Hic igitur erit sensus: « Memor ero Raab et Babylonis scientium me, » id est, ego Deus conditor civitatis Jerusalem, in advocandis et conscribendis electis civibus Jerusalem, memor ero, non Judæorum tantum, sed etiam Ægyptiorum et Babyloniorum, qui scient me, per fidem videlicet, et religiosum cultum cognoscent me. « Ecce *enim* etiam alienigenæ, » id est, Palæstini, « et Tyrus, » id est populus Tyri, « et populus Æthiopum, hi fuerunt illic, » id est, istæ quoque gentes, me vocante et adducente, erunt in civitate sancta Jerusalem. Ponitur enim præteritum pro futuro, more prophetico. In hebræo, pro *scientium me*, habetur, *scientibus me*, et eodem modo habetur in græco. Sed articulus ל, qui habetur hoc loco, non solum deservit dativo, sed etiam genitivo, imo et accusativo, ut grammatici docent. Quare si græcam interpretationem sequi velimus, non erit vertendum: *Memor ero Raab et Babylonis*, sed: *Commemorabo Raab et Babylonem scientibus me*, id est, fidelibus meis. Sed quia latinus Interpres vertit, ut jure potuit, *memor ero Raab et Babylonis*, rectissime addit, *scientium me*, et est hæc lectio antiquissima apud Latinos, ut perspicuum est ex Commentario S. Hieronymi in hunc Psalmum. Illud autem, *hi fuerunt illic*, in hebræo est, *iste natus est ibi*. In græco habetur in numero multitudinis, *hi nati sunt illic*, et idem est sensus, nimirum, unusquisque horum natus est illic. Quare latina interpretatio explicari debet hoc modo, *hi fuerunt illic*, id est, hi omnes populi enumerati fuerunt, sive erunt in Jerusalem per novam generationem: per antiquam enim generationem cives erant Ægypti, vel Babyloniæ, vel Tyri, vel Palæstinæ, vel Æthiopiæ; sed per novam generationem renati ex Deo per Christum, erunt omnes cives unius atque ejusdem civitatis sanctæ Jerusalem, « ubi non est gentilis aut judæus, Barbarus aut Scytha, servus aut liber, sed omnia et in omnibus Christus, » *Coloss.* III.

Vers. 5. 5. Numquid Sion dicet: Homo et homo natus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus?

Addit Propheta præcipuam laudem sanctæ civitatis, quod in ea natus sit, qui « fundavit eam Altissimus » Filius Dei. Hinc enim potissimum gloriosa dicta sunt de ea, quod civis ejus esse voluerit secundum naturam humanam, qui fundator ejus est secundum naturam divinam. Sic enim intelligunt hunc locum SS. Patres Hieronymus et Augustinus, et post eos Theodoretus et Euthymius doctores græci, et ante hos omnes vetustissimus Latinorum Tertullianus, in libro *adversus Praxeam*. « Numquid Sion dicet homo, » id est, num fieri

poterit ut homo aliquis dicat Sioni rem tam novam et tam admirandam, et inauditam a sæculo: « Et homo natus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus, » id est, numquid significabit aliquis ipsi Sion, « quod homo natus sit in ea, » et ipse idem fundaverit eam, cum sit « Altissimus ? » Hanc tam evidentem prophetiam nonnulli cum Judæis obscurare nituntur. Sed nos majorem fidem habemus SS. Patribus, quam omnibus Judæis. Quod attinet ad verba, illud, *numquid*, in hebræo est et, sed fortasse textus hebraicus corruptus est vitio scriptorum, et pro *vau*, legendum est *he*, quod significat, *numquid*. Cæterum etiamsi maneat particula *et*, idem est sensus, si accipiatur per modum interrogandi: idem est enim: *Et Sioni dicet homo?* et *numquid Sion dicet homo?* In textu græco non habetur *numquid*, neque *et*, sed *mater*, et sic legit S. Augustinus: *Mater Sion dicet homo*. Sed B. Hieronymus in *Commentario* aperte docet textum græcum esse corruptum, et Septuaginta vertisse μητὶ, quod est, *numquid*, sed ab aliquo sciolo additum esse ρ, et factum esse μήτηρ. Illud, *Sion*, est in casu dandi, ut ex articulo hebraico notum est, et etiam ex eo quod verbum *dicet* in hebræo est generis masculini, et Sion est generis feminini. Itaque homo dicet Sioni, non ipsa Sion dicet. Illud, *dicet*, in hebræo est יאמר *ieamar, dicetur*; sed remotis punctis eædem litteræ faciunt *iomar*, quod significat *dicet*, et sic legerunt Septuaginta, qui verterunt ἐρεῖ, *dicet*. Illud, *homo et homo*, Rabbini, et qui eos sequuntur, ita conjungunt, ut sensus sit, *homo et homo*, id est, multi homines. Sed in textu hebraico et græco primum *homo* conjungitur cum verbo *dicet*, ut sensus sit: Dicet homo ad Sion; alterum *homo* conjungitur cum verbo *natus est*, et hæc est vera interpunctio et lectio; neque debemus propter Rabbinorum glossas pervertere textum, et relinquere Patrum expositionem. Illud *et*, cum dicitur: « Et homo natus est in ea, » potest accipi pro *quia*, ut sæpissime alias in Scripturis. Si quis quærat quomodo Christus dicatur natus in Sion, cum constet eum esse in Bethlehem, respondebimus hoc loco per Sion significari Ecclesiam, sive populum Dei; Christum autem natum esse secundum humanitatem in populo Dei, sive in Ecclesia, quæ cœpit in Abel; cujus Ecclesiæ ipse est conditor secundum divinitatem. Addimus recte etiam posse dici, Christum natum esse in Sion, ratione parentum suorum, Davidis, Salomonis et aliorum, qui sedem suam posuerunt in Sion.

Christus quomodo natus sit in Sion?

Vers. 6.

6. Dominus narrabit in scripturis populorum et Principum: horum qui fuerunt in ea.

Respondet ad interrogationem qua dixerat: « Numquid Sion dicet homo? » dicit enim Propheta Dominum ipsum hoc dicturum, imo scripturum ad æternam memoriam in libro, in quo scribit populos et principes populorum, qui per novam nativitatem fuerunt in ipsa civitate. « Dominus, inquit, narrabit, » id est, annuntiabit quod in Sion natus sit homo, qui ipse idem sit fundator Sionis; « narrabit autem in scripturis populorum et principum, qui fuerunt in ea, » id est, narrabit in illis scripturis, in quibus continentur nomina populorum et principum renatorum in ipsa civitate: caput enim horum omnium est ille homo qui simul est fundator Sionis, ac per hoc in capite libri scribetur. Porro publicatio hujus libri fiet in die judicii: tunc enim aperientur libri, et alius liber, qui est vitæ, ut dicitur *Apoc.* xx, de quo libro dicitur *Luc.* xx: « Gaudete autem, quia nomina vestra scripta sunt in cœlo. » Per *principes*, intelligit S Augustinus Apostolos, quos constituit Dominus principes super omnem terram. Quod attinet ad verba, in hebræo pro *narrabit*, est verbum *ispor*, quod S. Hieronymus vertit *numerabit*. Verbum enim ספר utrumque significat, et *narrare*, et *numerare*; et utraque significatio hic locum habet: in libro enim vitæ narrantur res gestæ electorum, et eorum numerus describitur. Pro voce *in scripturis*, in græco habetur ἐν γραφῇ, *in scriptura*, sed numerus non mutat sensum. In hebræo habetur ad verbum, *in scribendo populos*, id est, narrabit, vel numerabit, dum scribet populos: atque hinc exposuimus verba vulgatæ editionis latinæ: in scripturis populorum, id est, in scripturis, in quibus scribuntur populi, sive nomina populorum: una enim editio aliam explicat. Illud, *et principum*, in hebræo habetur transpositum post illa verba: « Horum qui fuerunt in ea; » imo, sequens versiculus apud Hebræos incipit per ista verba: *Et principum*. Sed nos sequi debemus lectionem Septuaginta Interpretum, qui emendatiores libros habuerunt: ista enim transpositio videtur facta negligentia librariorum, et totum sensum obscurat. Illud, *horum qui fuerunt in ea*, in hebræo est in singulari, *hic natus est in ea*, sed idem est sensus, hic videlicet: Dominus narrabit cum describet populos et principes, quorum unusquisque per nativitatem fuit in ea.

Vers. 7.

7. Sicut lætantium omnium habitatio est in te.

Hæc est conclusio Psalmi, quæ continet summam felicitatem habitantium in illa civitate, cujus fundamenta initio Psalmi descripta sunt. Hæc est enim felicitas propria civitatis sanctæ Jerusalem, quod in ea nullus est miser, nullus mœrens, nullus gemens: quoniam « absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum, » *Apoc.* xxi; et quamvis hæc implenda sint reipsa in cœlesti Jerusalem: tamen etiam in Ecclesia militante, qui sunt descripti cives in cœlo, omnes sunt spe gaudentes; et illis dicit Salvator *Joan.* xvi: « Gaudium vestrum nemo tollet a vobis; » et Apostolus, *Philip.* iv: « Semper gaudete; » et revera si servi Dei gaudent etiam in tribulatione, quando mœsti esse poterunt? Notat autem S. Augustinus, non esse dictum, « lætantium, » sed « quasi lætantium, »

ne putaremus lætitiam patriæ esse lætitiam, qualem hic videmus in filiis hujus sæculi, qui lætantur in acquisitione auri et argenti, vel in carnalibus deliciis, aut aliis ejusmodi rebus. Erit ergo habitatio in cœlesti Jerusalem similis habitationi, ubi convivium, vel nuptiæ, cum lætitia et canticis jucunde celebrantur; sed non erit eadem causa lætitiæ, hic et ibi, ac si diceretur : Non erit habitatio tripudiantium, vel potantium, sed sicut tripudiantium et potantium; neque erit habitatio lætantium in nuptiali convivio, sed sicut lætantium in nuptiali convivio. Ex hebræo S. Hieronymus vertit : *Et cantores quasi in choris, omnes fontes mei in te*. Sed, ut supra diximus, Septuaginta Interpretes habuerunt codices magis correctos, et verba illa, ושרים *vesarim*, quæ S. Hieronymus legit in hoc ultimo versiculo, et vertit, *et cantores*, ipsi legerunt in versiculo superiore, et verterunt, *et principum*; nam vox שרים, si legatur cum puncto in dextro cornu primæ litteræ, significat *cantores*, a verbo שור; si legatur cum puncto in sinistro, significat *principes*, a verbo שרה, et sic legerunt Septuaginta Interpretes. Illud, *quasi in choris*, potest etiam recte verti, *sicut tripudiantium*, vel *lætantium*, ut notum est. Denique illud, *omnes fontes mei in te*, non habet difficultatem, nisi ratione duorum vocabulorum, *fontes mei*; sed vox hebraica, מעיני, *fontes mei*, lecta videtur a Septuaginta Interpretibus *mahoni*, cum *iod* paragogico, quæ significat *habitationem* : neque enim tam imperiti erant Septuaginta, ut pro fontibus, ponerent habitationem, nisi legissent verbum, quod ita verti posset. Sed quamvis vera lectio sit, quam ex Septuaginta Interpres noster latinus expressit : tamen lectio quoque illa verum sensum habet, quam S. Hieronymus ex hebræo transtulit. Vere enim beati omnes in cœlis sunt quasi cantores in choris laudantes Deum, quoniam omnes fontes bonorum divinorum in cœlesti Jerusalem inveniuntur.

PSALMUS LXXXVIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Canticum Psalmi*, 1. *filiis Core, in finem, pro Maheleth ad respondendum, intellectus Eman Ezrahitæ.*

2. Domine, Deus salutis meæ, in die clamavi, et nocte coram te.

3. Intret in conspectu tuo oratio mea : inclina aurem tuam ad precem meam.

4. Quia repleta est malis anima mea, et vita mea inferno appropinquavit.

5. Æstimatus sum cum descendentibus in lacum : factus sum sicut homo sine adjutorio, 6. inter mortuos liber,

Sicut vulnerati dormientes in sepulcris, quorum non es memor amplius, et ipsi de manu tua repulsi sunt.

7. Posuerunt me in lacu inferiori, in tenebrosis, et in umbra mortis.

8. Super me confirmatus est furor tuus, et omnes fluctus tuos induxisti super me.

9. Longe fecisti notos meos a me; posuerunt me abominationem sibi.

Traditus sum, et non egrediebar :

10. Oculi mei languerunt præ inopia.

Clamavi ad te, Domine, tota die; expandi ad te manus meas.

11. Numquid mortuis facies mirabilia; aut medici suscitabunt, et confitebuntur tibi?

12. Numquid narrabit aliquis in sepulcro mi-

V. s. h. — *Canticum carminis* [*h. Psalmus*] *filiorum Core, victori per chorum ad præcinendum, eruditionis Eman Ezraitæ.*

Domine, Deus salutis meæ, per diem clamavi, et nocte coram te.

Ingrediatur ante te oratio mea : inclina aurem tuam ad laudationem meam.

Quia repleta est malis anima mea, et vita mea ad infernum descendit [*h. usque pervenit*].

Reputatus sum cum descendentibus in lacum : factus sum quasi homo invalidus, inter mortuos liber :

Sicut interfecti et dormientes in sepulcro, quorum non recordaris amplius : et qui a manu tua abscissi sunt.

Posuisti me in lacu novissimo [*h. subteriori*] : in tenebris, [al. *tenebrosis et*] in profundis.

Super me confirmatus est furor tuus, et cunctis fluctibus tuis afflixisti me. SEMPER.

Longe fecisti notos meos a me, posuisti me abominationem eis, clausum, et non prodeuntem.

Oculus meus infirmatus est ab afflictione, vocavi [al. *invocavi*] te, Domine, tota die, expandi ad te palmas meas.

Numquid mortuis facies mirabilia : aut gigantes surgent [al. *resurgent*], et confitebuntur tibi? SEMPER.

Numquid narrabitur in sepulcro misericordia

sericordiam tuam, et veritatem tuam in perditione?

tua, veritas [al. *et veritas*] tua in perditione?

13. Numquid cognoscentur in tenebris mirabilia tua, et justitia tua in terra oblivionis?

Numquid noscentur in tenebris mirabilia tua, et justitia tua in terra quæ oblivioni tradita est?

14. Et ego ad te, Domine, clamavi, et mane oratio mea præveniet te.

Ego autem ad te, Domine, clamavi [*h. deprecatus sum*], et mane oratio mea præveniet te.

15. Ut quid, Domine, repellis orationem meam : avertis faciem tuam a me?

Quare, Domine, abjicis animam meam, abscondis faciem tuam a me?

16. Pauper sum ego, et in laboribus a juventute mea : exaltatus autem, humiliatus sum et conturbatus.

Pauper ego et ærumnosus ab adolescentia; portavi furorem tuum, conturbatus sum.

17. In me transierunt iræ tuæ, et terrores tui conturbaverunt me.

Super me transierunt iræ tuæ : terrores [al. *et terrores*] tui oppresserunt me.

18. Circumdederunt me sicut aqua tota die : circumdederunt me simul.

Circumdederunt me quasi aquæ tota die : vallaverunt me pariter.

19. Elongasti a me amicum et proximum, et notos meos a miseria.

Longe fecisti a me amicum et sodalem : notos meos abstulisti [*h. præ tenebris*].

Argumentum. — Quænam fuerit, in qua re constiterit miseria, quam queritur scriptor, vix dici potest. Neque morbi aliquod indicium certum reperitur, nec captivitatis, de qua cogitarunt alii. Strophæ quatuor : vers. 2-3, preces; vers. 4-10, miseriæ descriptio; vers. 11-13, num mortui te celebrant? vers. 14-19, repetuntur preces et descriptio miseriæ. E duobus titulis, librarii errore juxta positis, conflatur carminis inscriptio : *shir* enim, i. e. *canticum*, nunquam simul cum *maskil* usurpatur; insuper τὸ *præcentori* semper primo venit loco. Porro, prior titulus spurius videtur; nam huic Psalmo convenit appellatio *maskil*, non item *shir*.

1. Canticum, carmen Coraitarum (pars tituli spuria).
   Præcentori, super suavem *modum* ad canendum, maskil τοῦ Heman Esrachitæ.

2. Jova, Deus salutis meæ,
   die clamo, nocte coram te.
3. Veniat coram te oratio mea,
   inclina aurem tuam ad clamorem meum.

4. Nam satura malorum *est* anima mea,
   et vita mea ad orcum inclinat.
5. Reputor cum (similis) descendentibus in sepulcrum,
   sum instar viri sine robore (mortui).
6. Inter mortuos liber *sum*,
   instar confossorum (occisorum), qui jacent in sepulcro,
   quorum non memor es amplius,
   et qui a manu (cura) tua exclusi sunt.
7. Posuisti me in fovea profunda,
   in obscuris *locis*, in abyssis.
8. Super me incumbit furor tuus,
   et omnibus fluctibus tuis opprimis *me*.
9. Removisti notos meos a me,
   fecisti me abominationem (detestabilem) ipsis;
   clausus sum, nec possum evadere.

10. Oculus meus tabescit propter afflictionem (vel *miseriam*);
clamo ad te, Jova, quotidie,
expando ad te manus meas.

11. Num mortuis facies mirabilia (succurres)?
an manes surgunt, celebrant te (cultu publico)?
12. Num narratur in sepulcro gratia tua,
fides tua in barathro (orco)?
13. Num innotescunt in tenebris miracula tua,
et justitia tua in terra oblivionis?

14. Ego jam ad te, Jova, vociferor,
et mane preces meæ occurrunt tibi.
15. Cur, Jova, rejicis animam meam (me),
occultas faciem tuam a me?
16. Afflictus ego sum et exspirans a juventute;
perfero terrores tuos, consilii inops sum.
17. Me obruunt iræ tuæ,
terrores tui prorsus perdunt me.
18. Circumdant me (terrores tui) sicut aquæ quotidie,
cingunt me simul.
19. Removisti a me amicum et sodalem,
noti mei tenebræ.

NOTÆ.

Vers. 1. Maurer, *ad modum* instrumenti *Machalath* dicti *canendum*. Hengstenb. *de morbo afflictionis* : qui titulus, ait, symbolicus est, indicatque de magna aliqua calamitate in hoc carmine agi. *Maskil*, carmen exquisite compositum, doctrinæque plenum. *Heman*, τοῦ Esrach filius, Ethanisque frater, sub Salomone sapientia florebat (I *Reg.* IV, 31) : unde non male conjectant quidam, hunc Psalmum et illum, qui proxime sequitur, compositos fuisse Roboamo regnante, post schisma decem tribuum, invasionemque Sesac regis Ægypti, de qua I *Reg.* XIV, 25 seqq. — Vers. 4. *Inclinat* : sic verbum hebr. intransitive usurpatur *Ezech.* VII, 12 et al. Alii, *et vitam meam... detruserunt*, puta hostes mei. — Vers. 6. *Liber*, ab omni numinis cura liber et derelictus. Alii, *prostratus*, infirmus. Maurer et Ewaldus, *inter mortuos* est *stratum meum*. — Vers. 7. Quæ maximorum periculorum sunt imagines. — Vers. 9. *Clausus*, malis undique circumclusus. Hengstenberg, *domi me contineo, nec* præ confusione *egredi audeo* : cf. *Thren.* III, 7, 9; *Ps.* XXXI, 12; *Job.* XXXI, 34. — Vers. 10. *Oculus* faciem totam interdum, sicut *os* Latinis et totum hominem, significat, sicut κακὴ γλήνη homerica *Iliad.* Θ, 164. Alius pro *tabescit* vertit *inquietus est*. — Vers. 11-13. Succurre ergo mihi, dum vivo. — Vers. 16. Pro *a juventute*, alius vertit *propter conturbationem*. — Vers. 17. *Perdunt me*, pilpel a צמת, vel pihel tertia radicali ad exaggerandam significationem geminata. — Vers. 19. *Noti mei tenebræ* sunt, eos non amplius video, deseruerunt me : ita Maurer. Hengstenberg, *cognati mei*..... eorum loco mihi superest *tenebrarum locus*, infernus. Alius, *notos meos in miseria*, vel *propter miseriam* : ita et Alexandrinus, qui legit *mechosheq*, atque *tenebras* accepit pro miseria.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXXXVII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Canticum Psalmi filiis Core, in finem pro Maheleth, ad respondendum, intellectus Eman Ezraitæ.

Obscurus titulus est, ut fere tituli cæteri esse solent. Illud, *pro Maheleth*, est ipsa vox hebraica, quam Septuaginta Interpretes intactam reliquerunt, ut *amen, alleluia*, et similes; S. Hieronymus vertit, *per chorum;* alii volunt esse instrumentum musicum. Illud, *ad respondendum*, S. Hieronymus vertit, *ad præcinendum;* vox tamen hebraica לענון *respondere* significat. Videtur autem Eman Ezraita ille esse, qui cantor dicitur lib. I *Paral.* cap. VI, et nepos Samuelis fuisse describitur: quamvis et alii fuerint, qui hoc nomine dicti sunt. Igitur sensus erit: Canticum Psalmi filiis Core datum ad canendum et frequentandum usque in finem super choros, vel super instrumento *maheleth* appellato, ad respondendum alternatim canendo, in quo explicatur eruditio, sive intelligentia mysterio plena Eman Ezraitæ, sive ipse, sive David in ejus persona Psalmum composuerit. Argumentum Psalmi ex Hieronymo et Euthymio est passio Domini nostri Jesu Christi, quæ hoc loco manifeste prædicitur, ut in aliis multis Psalmis.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. DOMINE, DEUS SALUTIS MEÆ, IN DIE CLAMAVI, ET NOCTE CORAM TE.

Propheta in persona Christi, ut ostendat magnitudinem passionis, multis et variis modis repetit et inculcat, quod Dominus in cruce pendens dixit: «Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?» Incipit autem ab oratione invocans Deum Patrem, ac dicens: «Domine, Deus salutis meæ,» id est, a quo salutem exspecto per celerem resurrectionem, «in die clamavi, et nocte coram te;» clamavit enim in die passionis ex cruce, dicens: «Deus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?» et nocte præcedente in horto ter clamavit: «Pater mi, si fieri potest, transfer calicem hunc a me.»

Vers. 2. 2. INTRET IN CONSPECTU TUO ORATIO MEA, INCLINA AUREM TUAM AD PRECEM MEAM.

Exaudiatur, inquit, obsecro, oratio mea: id enim significant omnia verba hujus versiculi, sed metaphoris multis poeticis admixtis. «Intret in conspectu tuo oratio mea,» id est, admittatur quasi orator quidam ad præsentiam tuam hæc oratio mea. «Inclina aurem tuam ad precem meam,» id est, posteaquam oratio admissa fuerit ad præsentiam tuam, præbe illi benignam aurem, ut cum fiducia exponat petitionem suam. In hebræo pro verbis, *ad precem meam*, habetur לרנתי, id est, *ad laudationem meam*, sive *ad hymnum meum*: est enim oratio cum admixta laude. Laus autem est in primis verbis Psalmi, ubi dicitur: «Domine, Deus salutis meæ.»

Vers. 3. 3. QUIA REPLETA EST MALIS ANIMA MEA, ET VITA MEA INFERNO APPROPINQUAVIT.

Hæc referri possent ad verba illa: «Tristis est anima mea usque ad mortem,» *Matth.* XXVI; sed magis apte respondent illis quæ dicta sunt in cruce: «Deus meus, ut quid dereliquisti me?» *Matth.* XXVII; tunc enim plane repleta erat malis anima Christi ob ingentes dolores totius corporis sui, et astantis matris suæ, et vita ipsius propinquissima erat morti, ac per hoc inferno, ad quem tunc omnes animæ defunctorum descendebant. Non desunt qui hæc omnia et sequentia referant ad morbum corporalem Davidis, aut Oziæ regis; sed si ita esset, nihil mysterii in hoc Psalmo esset, neque in titulo diceretur: «Intellectus Eman,» neque Ecclesia Psalmum hunc cum cæteris frequentaret.

Vers. 4. 4. ÆSTIMATUS SUM CUM DESCENDENTIBUS IN LACUM: FACTUS SUM SICUT HOMO SINE ADJUTORIO, INTER MORTUOS LIBER.

Commemoravit dolores gravissimos corporis sui, ob quos jam vicinus erat morti; commemorat nunc ignominiam et contemptum, quem patiebatur jam mortuus ex opinione hominum: existimabant enim homines illum esse quasi unum de cæteris, qui invitus descendisset in mortem, nec posset ullo modo seipsum juvare, neque haberet a quo juvaretur, cum tamen ipse vere esset inter ipsos etiam mortuos liber a dominatu mortis, et a captivitate diaboli, et posset, quando vellet, mori, et quando vellet, resurgere. «Æstimatus sum, inquit, cum descendentibus in lacum,» id est, putaverunt homines me descendisse in locum animarum, sicut alii descendunt, invitum videlicet et coactum; ac per hoc existimaverunt me esse unum de numero infirmorum mortalium: «factus sum,» opinione hominum insipientium, «quasi homo sine adjutorio;» nam ideo insultabant moventes capita sua, et dicentes: «Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere.» «Inter mortuos liber:» id est, ego qui

inter morti addictos, et potestati ejus subjectos solus liber sum, ut nemo me ad mortem cogere possit, « et qui potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam, » ut dicitur *Joan.* x : Ego, inquam, existimatus sum sicut homo sine adjutorio, infirmus, et imbecillus, ut cætera turba mortalium.

Vers. 5.

5. SICUT VULNERATI DORMIENTES IN SEPULCRIS, QUORUM NON ES MEMOR AMPLIUS, ET IPSI DE MANU TUA REPULSI SUNT.

Pergit explicare opinionem hominum de morte sua. Existimatus, inquit, sum « sicut vulnerati dormientes in sepulcris, » id est, sicut alii vulneribus occisi, et in sepulcris jacentes sopore mortis oppressi. « Quorum non es memor amplius, » id est, quorum tu Deus curam, quam de hominibus habes, deposuisti, cum amplius non sint inter homines. Quod idem repetit et declarat, dicens : « Et ipsi de manu tua repulsi sunt, » id est, ideo tu Deus oblitus es eorum, neque de illis amplius cogitas, quoniam a manu providentiæ tuæ repulsi sunt, cum non sint amplius in rerum natura. Ubi non dicit Propheta, corpora defunctorum non pertinere ad curam Dei, sed homines mortuos, quia homines mortui, non sunt homines, neque indigent victu, vestitu aliisque rebus quibus indigent homines. Porro Christus, etiamsi in triduo mortis non fuerit homo, et vere vulneribus occisus jacuerit in sepulcro; tamen valde dissimilis erat aliis hominibus, quoniam ipse se resuscitare poterat, quod nulli alii possunt. S. Augustinus exponit illud, « quorum non es memor amplius, » in hunc sensum : Non es memor aliorum mortuorum, ut eos continuo resuscites, sed memor eris in fine sæculi; et illud, « et ipsi de manu tua repulsi sunt, » exponit de Judæis existimantibus Christum similem fuisse aliis mortuis, non autem de mortuis jacentibus in sepulcris. Non rejicio expositionem; sed quam supra posuimus, ea nobis videtur magis textui inhærere. Qui Psalmum exponunt de ægrotatione Davidis, vel aliis ejus calamitatibus, coguntur hæc omnia explicare per tropos et similitudines, cum tamen Christo Domino proprie, et ad litteram aptissime conveniant.

Homines mortui non sunt homines.

Vers. 6.

6. POSUERUNT ME IN LACU INFERIORI, IN TENEBROSIS, ET IN UMBRA MORTIS.

Hæc referuntur ab Euthymio ad sepulcrum Christi, quod lapide superposito tenebrosum erat. Sed de sepulcro dictum est in versiculo superiore; et sepulcrum tenebrosum quidem dici potest, sed non profundum instar lacus. Itaque melius referentur ad limbum, qui est locus subterraneus, et infernus etiam dici solet, et sic exponit S. Hieronymus. S. Augustinus per locum inferiorem, sive infimum, ut ipse legit, intelligit summam miseriam, qua major non sit, ut in *Psalm.* XXXIX : « Eduxisti me de lacu miseriæ. » « Posuerunt me in lacu inferiori ; » id est, inimici mei, qui me occiderunt, fecerunt ut descenderem ad inferiores partes terræ secundum animam, qui jacebam secundum corpus occisus in sepulcro; describit autem locum inferni, dicens : « In tenebrosis et in umbra mortis, » id est, in locis tenebrosis, et in umbra densissima, qualis est umbra mortis. Vide in explicatione *Psalm.* XXII, vers. 4. In hebræo habetur, *posuisti me;* sed Septuaginta legerunt cum aliis punctis non *shatthani*, *posuisti me*, sed *shatthanu*, *posuerunt me;* sed etiamsi legerint *posuisti me*, sensus esset verus; siquidem Deus Pater recte dici potest, posuisse Christum in limbo, quemadmodum etiam in cruce et in sepulcro, quia « proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, » ut ait Paulus *Rom.* VIII. Illud etiam, *in umbra mortis*, in hebræo habetur, במצלות *in profundis*. Sensus est idem, et fortasse, ut alii ante nos observarunt, litteræ sunt transpositæ, et Septuaginta legerunt, בצל מות *bitsal maveth*, quod significat, *umbra mortis*. Sunt enim litteræ omnino eædem.

Locus inferior limbus.

Vers. 7.

7. SUPER ME CONFIRMATUS EST FUROR TUUS, ET OMNES FLUCTUS TUOS INDUXISTI SUPER ME.

Duabus metaphoris declaravit David in persona Christi magnitudinem passionis. « Super me confirmatus est furor tuus, » id est, furor tuus, quo indignabaris peccatis generis humani, sive zelus justitiæ, quo peccata omnia vindicari volebas, super me non solum effusus est, sed etiam confirmatus et roboratus, ut non inde recederet, donec plenissima satisfactio existeret. Hæc est prima metaphora, ex qua intelligimus tantam fuisse acerbitatem Dominicæ passionis, quantam requirebat furor Dei omnipotentis in peccata totius mundi. Digna plane res, quam omnes redempti attentissime contemplentur. « Et omnes fluctus tuos induxisti super me. » Hæc est altera metaphora, qua comparatur passio Dominica omnibus fluctibus totius maris obruentibus, sive agitantibus, et allidentibus ad varios scopulos hominem in mare præcipitatum. Sicut enim Dominus Jesus Christus omnia peccata hominum super se diluenda susceperat, sic etiam non unus, aut alter fluctus pœnalis, sed omnes omnino in eum irruerunt.

Acerbitas Dominicæ passionis quanta fuerit.

Vers. 8.

8. LONGE FECISTI NOTOS MEOS A ME ; POSUERUNT ME ABOMINATIONEM SIBI.

Addit ad cæteras passiones aversionem notorum ad ipsos. Per notos autem intelliguntur, qui eum noverant inter ipsos conversantem et docentem, sed non credebant esse Deum, aut Messiam, de quibus dicitur *Joan.* I : « In propria venit, et sui eum non receperunt. » « Longe fecisti, inquit, notos meos, » id est, permisisti ut qui me noverant, longe recederent a me; « posuerunt me abominationem sibi, » id est, non solum recederent, tanquam si me non nossent, sed etiam execrarentur

ut seductorem, et Samaritanum, et dæmoniacum, et amicum publicanorum et peccatorum : hæc enim omnia leguntur in Evangelio dicta esse a Pharisæis de Christo. Posset tamen hic versiculus exponi de discipulis Domini, qui proprie noti ejus dicuntur, *Luc.* XXIII : « Stabant, inquit, omnes noti ejus a longe. » Et *Matth.* XXVI : « Tunc discipuli omnes relicto eo fugerunt. » Quod autem additur de abominatione, impletum videtur in S. Petro, qui *Matth.* XXVII, « cœpit detestari, et jurare, quia non novisset hominem ; » ubi quamvis revera S. Petrus in corde suo non abominaretur Christum, tamen visus est abominari, cum juraret cum juramento execratorio, se non novisse illum. Denique discipuli ejus, cum nondum intelligerent sacramentum Dominicæ passionis, et apprehenderent passionem et mortem Domini, ut rem noxiam et sibi et Christo, non mirum est, si tunc eam abominarentur; unde etiam ei dicebant: « Nunc te quærebant Judæi lapidare, et iterum vadis illuc, » *Joan.* XI. Et S. Petrus, audita prædictione Passionis, abominatus eam dixit : « Absit a te, Domine, non erit tibi hoc, » *Matth.* XVI. Utramque expositionem attingit S. Augustinus, sed anteponit primam. S. Hieronymus per *notos* intelligit Apostolos, per « abominantes, » intelligit Judæos : ut et Euthymius. Sed difficile est ita dividere, cum pronomen *sibi* referatur ad notos : illi enim « posuerunt eum abominationem sibi, » qui longe facti sunt ab eo, quamvis noti ejus essent.

Vers. 9. 9. TRADITUS SUM, ET NON EGREDIEBAR; OCULI MEI LANGUERUNT PRÆ INOPIA.

Vers. 10. 10. CLAMAVI AD TE, DOMINE, TOTA DIE; EXPANDI AD TE MANUS MEAS.

Explicata Passionis magnitudine, revertitur ad initium Passionis et ad initium Psalmi, id est, ad orationem, qua deprecatur mortem corporalem, ut fecit in horto, vel certe longiorem moram in morte : « Traditus sum, inquit, et non egrediebar, » id est, traditus sum quasi in carcerem, et conclusus undique in decretam a te passionem, unde egredi non potero ; et ideo « oculi mei » lacrymis multis effusis « languerunt, » et quasi siccati sunt « præ inopia » humoris. Illud enim, *traditus sum*, in hebræo significat, *traditus sum in carcerem*, sive *conclusus sum in carcere*. Sed per carcerem intelligimus angustias passionis, et quoniam videbat, Dei præscientia et prædefinitione, se traditum in ejusmodi angustias, ideo dicit : « Et non egrediebar, » id est, non poteram, nec volebam egredi, stante decreto Patris æterni. « Clamavi ad te, Domine, tota die ; » hoc idem habetur in principio Psalmi, et declaratur ab Apostolo *ad Hebr.* cap. V : « Qui in diebus carnis suæ, preces supplicationesque ad eum qui posset eum salvum facere a morte, cum lacrymis et clamore valido offerens, exauditus est pro sua reverentia. » Dicitur autem clamasse « tota die, » quia et die et nocte clamavit, ut dicitur in primo versiculo : nam ex die et nocte completur dies naturalis, ac per hoc tota dies dicitur utraque pars diei, quamvis non utraque pars integra sit. « Expandi ad te manus meas, » orando videlicet, vel expandi in cruce manus meas, ut tanto oblato sacrificio facilius impetrarem, et mihi celerem resurrectionem, et corpori meo mystico liberationem a morte sempiterna. Neque obstat quod non expandit Christus manus tota die : illud enim, *tota die*, refertur solum ad clamorem, non autem ad expansionem manuum. S. Augustinus exponit omnia mystice, quoniam non existimabat posse ad litteram ostendi, quomodo Christi oculi potuerint languere præ inopia : neque quomodo tota die clamaverit, et extenderit manus suas.

Vers. 11. 11. NUMQUID MORTUIS FACIES MIRABILIA, AUT MEDICI SUSCITABUNT, ET CONFITEBUNTUR TIBI?

Vers. 12. 12. NUMQUID NARRABIT ALIQUIS IN SEPULCRO MISERICORDIAM TUAM, ET VERITATEM TUAM IN PERDITIONE?

Vers. 13. 13. NUMQUID COGNOSCENTUR IN TENEBRIS MIRABILIA TUA, ET JUSTITIA TUA IN TERRA OBLIVIONIS?

Reddit rationem Propheta in persona Christi, cur a morte salvari petierit. Possunt autem hi tres versiculi tribus modis exponi, primum de morte æterna quam Christus a membris suis, hoc est, fidelibus suis amoveri oraverit : et in hoc sensu facile est intelligere hos tres versiculos. Redditur enim ratio, cur petendum et optandum sit ut hæc mors amoveatur a fidelibus, quia Deus erga damnatos ad mortem æternam non ostendere solet, nec debet mirabilia sua neque illi unquam resurgere debent ad vitam beatam, neque narrabunt cum laude misericordiam et veritatem Dei; denique quia non solum non narrabunt ista, sed neque cognoscent. Contra hanc expositionem facit, quod hic nominantur sepulcra et medici : sepulcra enim sunt corporum mortuorum, non animarum damnatarum, et medici si experimentum ullum facere auderent, circa corpora, non circa animas auderent. Secunda expositio est, quod per mortuos et sepultos intelligantur obstinati in peccato, apud quos parum valent mirabilia Dei, et quos medici spirituales, quantumvis magni, non resuscitant. Hanc persequitur S. Augustinus, et ex parte etiam S. Hieronymus ; sed mystica est interpretatio, non litteralis. Tertia est Theodoreti et Euthymii, quod intelligantur hæc omnia de morte corporali, quam Christus a se et suis deprecatur, optans et petens celerem resurrectionem, et tunc sensus hic erit : « Numquid mortuis facies mirabilia ? » id est, horreo mortem, cupio vitam conservari, aut brevi restitui mihi, et fidelibus meis : quoniam mortuis, qui non vivunt, nec sentiunt, frustra ostenderes mirabilia opera tua, quæ tamen mirabilia honorificum est te facere, et justum est ut agnoscantur, et tibi gratiæ agantur. « Numquid medici suscitabunt,

Deus erga damnatos non ostendere solet mirabilia sua.

et confitebuntur tibi? » id est, mortui non solum non vivunt, nec sentiunt; sed neque arte ulla humana suscitari possunt, ut sentiant, et vivant, et tibi confiteantur confessionem laudis. « Numquid narrabit aliquis in sepulcro misericordiam tuam, et veritatem tuam in perditione? » id est, ideo non facis mortuis mirabilia tua, quia illi in sepulcris jacent sine sensu, et mirabilia tua narrare non possunt, quæ mirabilia sunt misericordiæ et veritatis tuæ opera. Perditio autem hoc loco amissionem vitæ corporalis significat; proinde jacere in sepulcro, et in perditione idem est : soli enim in sepulcris jacent, quorum vita perdita et exstincta est. « Numquid cognoscentur in tenebris mirabilia tua, et justitia tua in terra oblivionis? » id est, ideo non narrabunt mortui in sepulcris mirabilia tua, quia non ea cognoscunt, neque cognoscere possunt, cum degant in tenebris mortis, et in terra oblivionis, ubi nulla est memoria rerum præteritarum, sicut nec sensus rerum præsentium. Hæc expositio confirmari potest ex verbis regis Ezechiæ apud Isaiam cap. XXXVIII, qui sine ullo dubio petebat vitam corporalem sibi conservari a Deo, et dicebat : « Quia non infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit te; vivens, vivens ipse confitebitur tibi, sicut et ego hodie. » Similia habentur in *Psalm.* CXIII : « Non mortui laudabunt te, Domine, neque omnes qui descendunt in infernum, sed nos qui vivimus, benedicimus Domino. » Quod attinet ad verba, in hebræo pro illis verbis, *aut medici suscitabunt*, habetur, *aut gigantes resurgent*. Sed hæc varietas nata est ex ambiguitate vocis hebraicæ, ut etiam S. Augustinus admonuit; nam vox רפאים, quæ significat *gigantes*, vel *mortuos*, si scribatur *ropheim*, uno puncto duntaxat mutato, significat *medicos*. Sic autem legisse Septuaginta Interpretes certissimum est. Quod autem recte legerint et verterint, ex hoc etiam agnosci potest, quod radix hujus vocabuli est רפא *rapha*, quæ significat *mederi*, sive *sanare*. Quando enim *rephaim* accipitur pro *gigantibus*, vel *mortuis*, debet sumi *aleph* pro *he* : nam radix est רפה *raphah*, quæ significat *dissolvere*; unde dicuntur mortui *rephaim*, quasi resoluti in cineres; et gigantes dicuntur *rephaim*, quasi qui terribili aspectu suo dissolvant intuentes. Illud autem, יקומו, similiter est ambiguum, et potest significare tam *resurgent*, quam *suscitabunt*; et ideo Interpretes accommodate transtulerunt, sive *resurgent*, sive *suscitabunt*. Illud, *et confitebuntur tibi*, aliqui referunt ad medicos, quasi dicat Propheta : Numquid medici suscitabunt mortuos, et laudabunt te, quod tantam virtutem medicinæ tradideris? sed rectius refertur ad mortuos, ut sensus sit : Numquid medici suscitare poterunt mortuos, et ipsi mortui laudabunt te? Et sic exponit S. Augustinus. Denique illud, *in terra oblivionis*, ambiguum est : potest enim significare, in loco ubi est oblivio omnium rerum, et talis est regio mortis; vel in loco oblito, cujus loci videlicet, nemo amplius recordatur. Codex hebræus ambiguus est; Septuaginta Interpretes, et S. Hieronymus interpretati sunt posteriore modo. Consequentia autem sermonis videtur requirere priorem sensum; sed uterque sensus in idem recidit, terra enim oblivioni data, est terra deserta et desolata, ad quam nemo vivens accedit : proinde nemo est ibi, qui ullius rei recordetur, cum nemo sit ibi vivens et sentiens.

14. ET EGO AD TE, DOMINE, CLAMAVI; ET MANE ORATIO MEA PRÆVENIET TE. *Vers. 14.*

15. UT QUID, DOMINE, REPELLIS ORATIONEM MEAM? AVERTIS FACIEM TUAM A ME? *Vers. 15.*

Demonstrat in fine Psalmi divino decreto confirmatam fuisse Christi passionem, ut mutanda omnino non esset; et pluribus verbis (ut initio diximus) explicatur illud in cruce brevissime dictum a Domino, *Matth.* XXVII : « Deus meus, ut quid dereliquisti me? » « Et ego ad te, Domine, clamavi, » ut videlicet calix passionis transiret a me; « et mane oratio mea præveniet te, » id est, satis tempestive, in ipso exortu passionis oratio mea præveniet te; nam etiamsi oratio Christi in horto fusa, nocturno tempore fuerit fusa, tamen dicitur mane fusa, quia tunc oriri incipiebat ipsa passio, et erat illud tempus quasi aurora passionis. « Ut quid repellis orationem meam? » id est, quare non exaudis? quare non facis ut calix iste transeat a me? « Avertis faciem tuam a me? » id est, quare avertis faciem tuam a me, quasi alienus? quare derelinquis me? Hæc autem dicuntur, ut intelligatur magnitudo passionis, quam natura humana naturaliter horrebat : alioquin enim absolute Dominus ipse passionem, ut remedium ad tollenda peccata generis humani, omnino volebat et eligebat, et Pater semper exaudivit in eo quod absolute petiit. In hebraico et græco textu, habetur : *Ut quid, Domine, repellis animam meam*, pro eo quod nos habemus : *Ut quid, Domine, repellis orationem meam?* Sed tamen etiam veteres Patres Hieronymus et Augustinus legunt *orationem meam*. Proinde latina Vulgata lectio non est nova; et una lectio aliam declarat. Sensus enim est : Ut quid, Domine, repellis orantem animam meam?

Christus passionem libenter subibat, sed eam naturaliter horrebat.

16. PAUPER SUM EGO, ET IN LABORIBUS A JUVENTUTE MEA : EXALTATUS AUTEM HUMILIATUS SUM ET CONTURBATUS. *Vers. 16.*

Ne putarent homines Christi passionem trium horarum aut unius diei tantum fuisse, revelat hic nobis Spiritus Sanctus, Christum in diebus carnis suæ nunquam sine passione vixisse. Nam præter calicem mortis amarissimæ, quam semper ante oculos mentis habuit, in omni ætate sua, in laboribus et ærumnis fuit. « Pauper, inquit, sum ego, et in laboribus a juventute mea, » id est, cum in forma Dei essem beatus et dives, propter vos homines egenus factus sum, et in laboribus a ju-

Christus omnibus vitæ suæ diebus passionem subiit.

ventute mea, sive a pueritia mea, quod significat vox hebraica. Poterat etiam vere dicere ab infantia mea, vel a nativitate mea : quod præsepe et spelunca Bethlehemitica, et in Ægyptum fuga, exiliumque testantur. « Exaltatus autem » in cruce tanquam in solio regni, habens super caput titulum scriptum : « Jesus Nazarenus Rex Judæorum, » *Joan.* XIX, « humiliatus sum, » usque ad mortem, « et conturbatus » ob cæcitatem et ruinam populi mei. Vel, exaltatus autem a populis clamantibus, et dicentibus : « Benedictus qui venit Rex in nomine Domini, » ut habetur *Luc.* XIX; vel : « Benedictus qui venit in nomine Domini Rex Israel, » ut dicitur *Joan.* XII, humiliatus ea de causa usque ad flagella et mortem crucis, et conturbatus sum videns cæcitatem populi mei. In hebræo, pro *exaltatus autem humiliatus sum*, habetur ex versione S. Hieronymi : *Portavi furorem tuum.* Sed Septuaginta Interpretes aliter acceperunt verbum ambiguum נשאתי; nam et *portare*, et *exaltare*, vel *exaltari* significat. Itaque S. Hieronymus unam significationem, aliam Septuaginta Interpretes secuti sunt. Vocem autem אמיך, *furorem tuum*, Septuaginta legisse videntur אמר, a verbo מכה, quod *humiliari* et *depauperari* significat.

Vers. 17. 17. In me transierunt iræ tuæ, et terrores tui conturbaverunt me.

Reddit causam cur exaltatus humiliatus sit : quia videlicet ira Dei in peccata multa et multiplicia totius generis humani, in ipsum Christum transierunt : nam « propter scelus populi sui percussit eum Deus, » ut ait Isaias cap. LXIII. « Et ipse (ut S. Petrus ait in I *Epist.* II) peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum. » « In me, inquit, transierunt iræ tuæ, » quæ super iniquos casuræ erant ; « et terrores tui, » quibus iniqui percellendi erant ; « conturbaverunt me ; » inde est enim, quod in horto cœpit pavere, et tædere, et mœstus esse, quia terrores Dei conturbabant eum, ut qui peccata totius mundi expiaturus, divinæ justitiæ satisfacturus erat.

Vers. 18. 18. Circumdederunt me sicut aqua tota die, circumdederunt me simul.

Declarat iram illam et terrores Dei fuisse instar maris deglutientis et absorbentis hominem, quod supra breviter dixerat : « Repleta est malis anima mea. » « Circumdederunt me torrentes tui, sicut aqua tota die, » id est, undique, et semper me opprimebant et absorbebant. Idem repetit, dicens : « Circumdederunt me simul, » ubi in hebræo est aliud verbum, הקיפו, sed idem significans.

Vers. 19. 19. Elongasti a me amicum et proximum, et notos meos a miseria.

Hoc denique ad cumulum malorum accedebat, quod solus calicem illum amarum bibere opus illi erat, nullo participe, et socio tantæ calamitatis. « Elongasti, » inquit, tempore passionis, « a me amicum et proximum, » Judam videlicet, qui longissime ab illo recessit factus proditor, et hostis ex amico et proximo. « Et omnes notos, » Apostolos videlicet, elongasti « a miseria » mea : nam « relicto eo omnes fugerunt, » *Matth.* XXVI. Et quamvis postea mulieres et Joannes accesserint, illi non dolorem minuebant, sed augebant. Vere enim apud Isaiam loquitur Dominus : « Torcular calcavi solus, et de gentibus non est vir mecum; circumspexi, et non erat auxiliator ; quæsivi, et non fuit, qui adjuvaret, » *Isai.* LXIII. In hebræo, pro *a miseria*, habetur מחשך, id est, *a tenebris* : sed idem est sensus, tenebræ siquidem miseriam significant, ut lux prosperitatem. S. Augustinus a vers. 15 usque in finem exponit omnia de corpore Christi, quod est Ecclesia, non de ipso Christo in se.

PSALMUS LXXXIX

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Intellectus Ethan Ezrahitæ.*	V. s. h. — *Eruditio Ethan Ezraitæ.*
2. Misericordias Domini in æternum cantabo. In generationem et generationem annuntiabo veritatem tuam in ore meo.	Misericordias Domini in æternum [*h. sæculum*] cantabo : in generationem et generationem annuntiabo [*h. innotescam*] veritatem tuam in ore meo.
3. Quoniam dixisti : In æternum misericordia ædificabitur in cœlis; præparabitur veritas tua in eis.	Quia dixi, sempiterna [*h. sæculum*] misericordia ædificabitur; cœlos fundabis, et veritas tua in eis.
4. Disposui testamentum electis meis, juravi David servo meo :	Percussi fœdus cum electo meo : juravi David servo meo :
5. Usque in æternum præparabo semen tuum. Et ædificabo in generationem et generationem sedem tuam.	Usque in æternum stabiliam semen tuum, et ædificabo in generatione et generatione thronum tuum. Semper.

6. Confitebuntur cœli mirabilia tua, Domine : etenim veritatem tuam in ecclesia sanctorum.	Et [al. tac. *et*] confitebuntur cœli mirabilia tua, Domine, et veritatem tuam in ecclesia sanctorum.
7. Quoniam quis in nubibus æquabitur Domino : similis erit Deo in filiis Dei?	Quis enim in nube [al. *nubibus*] æquabitur Domino? assimilabitur Domino in [al. *de*] filiis Dei?
8. Deus, qui glorificatur in consilio sanctorum : magnus et terribilis super omnes qui in circuitu ejus sunt.	Deus inclytus [*h. robustus*] in arcano sanctorum nimio, et terribilis in cunctis qui circa eum [*h. super omnes qui in circuitu ejus*] sunt.
9. Domine Deus virtutum, quis similis tibi? potens es, Domine, et veritas tua in circuitu tuo.	Domine Deus exercituum, quis similis tibi, fortissime Domine? et veritas tua in circuitu tuo.
10. Tu dominaris potestati maris : motum autem fluctuum ejus tu mitigas.	Tu dominaris superbiæ maris, et elationes gurgitum ejus tu comprimis [*h. magnificas*].
11. Tu humiliasti sicut vulneratum, superbum : in brachio virtutis tuæ dispersisti inimicos tuos.	Tu confregisti quasi vulneratum superbum : in brachio fortitudinis tuæ dispersisti inimicos tuos.
12. Tui sunt cœli, et tua est terra, orbem terræ et plenitudinem ejus tu fundasti.	Tui sunt cœli, et tua est terra : orbem et plenitudinem ejus, tu fundasti ea.
13. Aquilonem et mare tu creasti; Thabor et Hermon in nomine tuo exultabunt.	Aquilonem et dexteram tu creasti : Thabor et Hermon nomen tuum laudabunt.
14. Tuum brachium cum potentia. Firmetur manus tua, et exaltetur dextera tua :	Tuum [*h. Tibi*] brachium cum fortitudine : roboretur manus tua, et exaltetur dextera tua.
15. Justitia et judicium præparatio sedis tuæ : misericordia et veritas præcedent faciem tuam.	Justitia et judicium firmamentum throni tui : misericordia et veritas præcedent faciem tuam.
16. Beatus populus, qui scit jubilationem! Domine, in lumine vultus tui ambulabunt.	Beatus populus qui novit jubilum! Domine, in lumine vultus tui ambulabunt.
17. Et in nomine tuo exultabunt tota die, et in justitia tua exaltabuntur.	In nomine tuo exsultabunt tota die, et in justitia tua exaltabuntur.
18. Quoniam gloria virtutis eorum tu es : et in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum.	Quia gloria fortitudinis eorum tu es, et in voluntate [al. *misericordia*] tua elevabis cornu nostrum.
19. Quia Domini est assumptio nostra, et sancti Israel regis nostri.	Quia a Domino est protectio nostra [*h. protectore nostro*], et a sancto Israel rege nostro.
20. Tunc locutus es in visione sanctis tuis, et dixisti : Posui adjutorium in potente; et exaltavi electum de plebe mea.	Tunc locutus es per visionem sanctis [*h. misericordibus*] tuis, et dixisti : posui adjutorium super robustum, exaltavi electum de populo.
21. Inveni David servum meum : oleo sancto meo unxi eum.	Inveni David servum meum : oleo sancto meo unxi eum.
22. Manus enim mea auxiliabitur ei, et brachium meum confortabit eum.	Cum quo manus mea firma erit, et brachium meum roborabit eum.
23. Nihil proficiet inimicus in eo, et filius iniquitatis non apponet nocere ei.	Non decipiet inimicus eum, et filius iniquitatis non affliget eum.
24. Et concidam a facie ipsius inimicos ejus, et odientes eum in fugam convertam.	Sed concidam ante faciem ejus hostes illius : et qui eum oderunt, percutiam [*h. fulminabo*].
25. Et veritas mea, et misericordia mea cum ipso, et in nomine meo exaltabitur cornu ejus.	Veritas autem mea et misericordia mea [al. add. *erit*] cum eo, et in nomine meo exaltabitur cornu ejus.

26. Et ponam in mari manum ejus, et in fluminibus dexteram ejus.

27. Ipse invocabit me : Pater meus es tu : Deus meus, et susceptor salutis meæ.

28. Et ego primogenitum ponam illum excelsum præ regibus terræ.

29. In æternum servabo illi misericordiam meam, et testamentum meum fidele ipsi.

30. Et ponam in sæculum sæculi semen ejus, et thronum ejus sicut dies cœli.

31. Si autem dereliquerint filii ejus legem meam, et in judiciis meis non ambulaverint ;

32. Si justitias meas profanaverint, et mandata mea non custodierint :

33. Visitabo in virga iniquitates eorum, et in verberibus peccata eorum.

34. Misericordiam autem meam non dispergam ab eo, neque nocebo in veritate mea.

35. Neque profanabo testamentum meum, et quæ procedunt de labiis meis non faciam irrita.

36. Semel juravi in sancto meo : si David mentiar :

37. Semen ejus in æternum manebit. 38. Et thronus ejus sicut sol in conspectu meo ; et sicut luna perfecta in æternum, et testis in cœlo fidelis.

39. Tu vero repulisti et despexisti : distulisti Christum tuum.

40. Evertisti testamentum servi tui : profanasti in terra sanctuarium ejus.

41. Destruxisti omnes sepes ejus : posuisti firmamentum ejus formidinem.

42. Diripuerunt eum omnes transeuntes viam : factus est opprobrium vicinis suis.

43. Exaltasti dexteram deprimentium eum : lætificasti omnes inimicos ejus.

44. Avertisti adjutorium gladii ejus, et non es auxiliatus ei in bello.

45. Destruxisti eum ab emundatione, et sedem ejus in terram collisisti.

46. Minorasti dies temporis ejus; perfudisti eum confusione.

47. Usquequo, Domine, avertis in finem : exardescet sicut ignis ira tua?

48. Memorare quæ mea substantia : numquid enim vane constituisti omnes filios hominum?

49. Quis est homo, qui vivet, et non vi-

Et ponam in mari manum ejus : et in fluminibus dexteram ejus.

Ipse invocabit me, pater meus es tu, Deus meus, et fortitudo salutis meæ.

Ego autem primogenitum ponam [*h. dabo*] eum, excelsum [al. *et excelsum*] regibus terræ.

In æternum [*h. sæculum*] custodiam ei misericordiam meam, et pactum meum fidele ei.

Et ponam perpetuum semen ejus, et thronum ejus sicut dies cœli.

Si dereliquerint filii ejus legem meam, et in judiciis meis non ambulaverint;

Si cæremonias meas profanaverint, et præcepta mea non custodierint :

Visitabo in virga scelera [*h. scelus*] eorum, et in plagis iniquitates [al. *iniquitatem*] eorum.

Misericordiam autem meam non auferam ab eo, nec mentiar in veritate mea.

Non violabo pactum meum, et quod egressum est de labiis meis, non mutabo.

Semel juravi in sancto meo, ne [*h. si*] David mentiar.

Semen ejus in æternum [*h. sæculum*] erit, et thronus ejus sicut sol in conspectu meo [*h. coram me*],

Sicut luna stabilietur in æternum [*h. sæculum*], et testis in cœlo [*h. nube*] fidelis. SEMPER.

Tu autem repulisti, et projecisti : iratus es adversus Christum tuum.

Attenuasti pactum servi tui : profanasti in terra diadema ejus.

Dissipasti [*h. disrupisti*] omnes macerias [*h. sepes*] ejus : posuisti munitiones ejus pavorem.

Diripuerunt eum omnes qui transeunt per viam, factus est opprobrium vicinis suis.

Elevasti dexteram hostium ejus : lætificasti omnes inimicos illius.

Nam et avertisti robur gladii ejus, et non sublevasti eum in prælio.

Quiescere [*h. deficere*] fecisti munditiam ejus, et thronum illius in terra [al. *terram*] detraxisti.

Abbreviasti dies adolescentiæ ejus : operuisti eum ignominia. SEMPER.

Usquequo, Domine, absconderis in finem : succendetur quasi ignis indignatio tua?

Memento mei de profundo : alioquin quare frustra creasti filios hominum?

Quis est vir, qui vivat, et non videat mor-

debit mortem, eruet animam suam de manu inferi?

tem: salvans animam suam de manu inferi? SEMPER.

50. Ubi sunt misericordiæ tuæ antiquæ, Domine, sicut jurasti David in veritate tua?

Ubi sunt misericordiæ tuæ antiquæ [*h. priscæ*], Domine, quasi jurasti David in veritate tua?

51. Memor esto, Domine, opprobrii servorum tuorum (quod continui in sinu meo), multarum gentium:

Recordare, Domine, opprobrii servorum tuorum, portavi in sinu meo omnes iniquitates populorum.

52. Quod exprobraverunt inimici tui, Domine, quod exprobraverunt commutationem Christi tui.

Quibus exprobraverunt inimici tui, Domine, quibus exprobraverunt vestigia Christi tui.

53. Benedictus Dominus in æternum: fiat, fiat.

Benedictus Dominus in sempiternum [*h. sæculum*]: amen et amen.

Argumentum. — Vid. notata *Ps.* LXXXVIII, vers. 1. Preces anxiæ pro conservatione regni Davidici, jam penitus afflicti, quæ nituntur promissione facta Davidi a Nathane, II *Sam* VII. Primum quidem promissio hæc enarratur (vers. 2-5); deinde, ne dubitetur, posse Deum et velle facere quod promiserat, celebratur potentia et clementia ejus (vers. 6-19); evolvitur divina promissio (vers. 20-38); ab ista promissione longe recedit præsens status (vers. 39-46); utinam quod Davidi est pollicitus Jova, præstet (vers. 47-52)! Hinc strophæ quinque. De tempore et occasione vide quæ adnotavimus *Ps.* LXXXVIII, vers. 1.

1. Carmen Ethanis, Esrachitæ.

2. Misericordias (beneficia) Jovæ perpetuo canam,
in omnes ætates notam faciam fidem tuam ore meo.
3. Nam dico (vel *dixi*): « In æternum gratia *tua* est ædificata,
in cœlis firmasti fidem tuam. »
4. « Percussi fœdus cum electo meo,
juravi Davidi servo meo:
5. Usque in æternum firmabo semen tuum,
et ædificabo in omnes ætates solium tuum. »

6. Et laudant cœli (cœlites) mirabilia tua, Jova,
atque fidem tuam in cœtu sanctorum (angelorum).
7. Nam quis in nubibus (cœlo) par est Jovæ?
Quis similis est Jovæ inter filios hominum?
8. Deus terribilis est in consessu sanctorum (angelorum) valde,
et timendus super (magis quam) omnes (angeli) circum eum.
9. Jova, Deus exercituum,
Quis *est* sicut tu potens, Jova?
et fides tua circum te *est*.
10. Tu dominaris in elationem maris;
cum sese efferunt fluctus ejus, tu eos compescis.
11. Tu contrivisti, ut confossum *vulneribus aliquem*, Ægyptum,
brachio tuo robusto dispersisti hostes tuos.
12. Tibi sunt cœli, et tibi terra;
orbis et quidquid eum implet, tu fundasti ea.
13. Aquilo et dextera (meridies), tu creasti ea;
Thabor et Hermon (occidens et oriens) jubilant in nomine tuo.

14. Tibi est brachium cum fortitudine (forte);
robusta est manus tua, excelsa dextera tua.
15. Jus et justitia *sunt* fundamentum solii tui,
gratia et fides præcedunt faciem tuam (ut satellites).
16. Beatus populus, qui scit tubæ clangorem,
o Jova, qui in lumine vultus tui ambulat!
17. Propter nomen tuum exsultant quotidie,
et propter justitiam tuam se efferunt.
18. Nam decus roboris eorum tu es,
et clementia tua effers cornu nostrum.
19. Nam Jovæ est clypeus noster,
et Sancti Israelis rex noster.

20. Tunc locutus es in visione (revelatione) ad pium tuum,
et dixisti : Posui auxilium in heroe,
extuli juvenem a populo.
21. Inveni Davidem, servum meum,
oleo sancto meo unxi eum :
22. Quocum manus mea firma erit,
et quem brachium meum roborabit.
23. Non inopinantem opprimet hostis eum,
et filius iniquitatis non affliget eum.
24. Et contundam coram eo adversarios ejus,
et osores ejus percutiam.
25. Et fides mea et gratia mea cum illo *erit,*
et per nomen meum elevabitur cornu ejus.
26. Et ponam in mari manum ejus,
et in fluviis dexteram ejus.
27. Ipse vocabit me : « Pater meus es tu,
Deus meus et petra salutis meæ. »
28. Imo ego primogenitum faciam illum,
Altissimum super reges terræ.
29. In æternum servabo illi gratiam meam,
et fœdus meum firmum erit ei.
30. Et faciam æternitatem (æternum) semen ejus,
et solium ejus sicut dies cœlorum.
31. Si reliquerint filii (posteri) ejus legem meam,
et in juribus meis non ambulaverint;
32. Si mandata mea violaverint,
et jussa mea non servaverint :
33. Tunc visitabo (puniam) virga delictum eorum,
et plagis iniquitatem eorum;
34. Sed gratiam meam non rumpam ab eo (populo),
nec frangam fidem meam;
35. Non violabo fœdus meum,
et quod egressum est de labiis meis non mutabo.
36. Semel juravi per sanctitatem meam (me) :

« Si (haudquaquam) Davidi mentiar!
37. Semen ejus in æternum erit,
et solium ejus sicut sol coram me.
38. Sicut luna constabit in æternum,
et testis in nubibus est fidus (puta Deus). »

39. Et *tamen* tu dedignaris, et rejicis!
succenses adversus unctum tuum!
40. Evertisti (vel *rejecisti*) fœdus servi tui,
profanasti ad solum *prosternens* coronam ejus.
41. Destruxisti omnes muros ejus,
fecisti munimenta ejus ruinas.
42. Prædantur eum omnes transeuntes in via,
factum est probrum vicinis suis.
43. Elevas dexteram oppressorum ejus,
lætitia afficis omnes hostes ejus.
44. Atque retrorsum vertis aciem gladii ejus,
nec consistere facis eum in bello.
45. Desinere facis de splendore ejus,
et solium ejus ad terram dejicis.
46. Abbrevias dies juventutis ejus,
operis eum confusione.
47. Quousque, Jova, occultabis te in finem,
ardebit instar ignis ira tua?

48. Memento, ego quid ævi sim,
quam vane creaveris omnes filios hominis.
49. Quis vir vivit, et non videbit mortem,
eripit animam suam e manu orci?
50. Ubinam sunt beneficia tua pristina, Domine,
quæ jurasti Davidi per fidem tuam?
51. Memor esto, Domine, opprobrii servorum tuorum;
memor esto ferre me in sinu meo omnes *hos* multos populos.
52. *Memor esto,* quod exprobrant hostes tui, Jova,
quod exprobrant vestigia (gall. *démarches*) uncti tui.

53. Benedictus sit Dominus in æternum!
Amen! Amen!

NOTÆ.

Vers. 2. *Canam,* canere volo. — Vers. 3. Misericordia Dei comparatur ædificio bene fundato (Hengstenberg, cui semper aliquid addi potest), illius autem veritas cœlo, quod a firmitate Homero est χάλκεον. Proprie, *cœli* (nominat. absol.)... *tuam in eis.* — Vers. 4-5. Subjiciuntur verba Jovæ fœderis cum Davide initi (II *Sam.* VII, 12 seqq.) mentionem facientis. — Vers. 6. Quæ promissa respiciens vates Dei jam celebrat potentiam, justitiam, etc. *Mirabilia* in gratiam cultorum tuorum patrata. — Vers. 9. *Circum te* ab omni parte, i. e. nonnisi fidus, totus fidus est. — Vers. 11. רהב nonnulli cum LXX, Vulg. Syr. appellativo *insolentiæ,* insolentium significatu acceptum volunt. — Vers. 16. *Clangorem,* quo ad festa Jovæ celebranda convocantur, i. e. qui Jovam colit. *Lumen vultus* Jovæ de gratia et benignitate ejus usurpatur : id est, te

propitium habet. — Vers. 17. *Nomen tuum* potens, eosque actibus protegens. *Justitia* eodem sensu usurpatur. — Vers. 18. *Decus*, etc., i. e. exornas eos robore. *Effers*, vel se effert, ut Masorethæ volunt. — Vers. 19. *Jovæ*, a Jova. *Clypeus*, robur; alii : *clypeus*, i. e. rex. — Vers. 20. *Tunc*. Persequitur jam quæ supra vers. 4 et 5 dicere cœpit. *Pium tuum*, Nathanem; Hengstenberg, *populum Israeliticum*; alius, *Samuelem*. *Posui auxilium*, etc. i. e. totius populi propugnatorem constitui heroem, Davidem puta. Maurer : i. e. adjuvi eum (heroem) : conf. *Ps*. XXI, 6. *Juvenem* : alii, electum, puta Davidem. — Vers. 21. *Inveni*, exquirendo nactus sum. Non temere, sed cum cura, suos Deus eligit. — Vers. 22. *Manus*, etc. : auxilium meum præsto erit ei constanter. — Vers. 26. Faciam, ut dominetur in maria omnia longe lateque. — Vers. 27. Cf. II *Sam*. VII, 14. — Vers. 28. « Reges sunt Jovæ filii (*Ps*. LXXXII, 6); hinc regum præstantissimus ejusdem est primogenitus. » Maurer. Cf. *Exod*. IV, 22; *Hebr*. I, 6. — Vers. 30. *Dies cœlorum* : cf. *Deut*. XI, 21. — Vers. 37. Cf. Martial. lib. IX, epigr. 1.— Vers. 39. Schisma tribuum, Hierosolymæ a Sesac expugnatio.—Vers. 41. « Falluntur, qui regem hoc loco vineæ, mox urbi munitæ comparari putant (v. g. Hengstenberg). Intelligenda sunt mœnia et munimenta urbium Israeliticarum, quæ rectissime dicuntur esse regis. » Maurer. — Vers. 44. *Aciem* : Hengstenb. *vim*, propr. *rupem*. — Vers. 45. *De* partitive sumitur : i. e. *splendorem ejus*; vel constructio est prægnans pro : *desinere facis* detrahendo *de*, etc.— Vers. 46. *Juventus* symbolum est *roboris*. — Vers. 48. Alii, *memento mei! quid sit vita?* minimi spatii. Alii corrigunt *na, quæso*; vel *Adonai, Domine*. *Quam vane*, cujus nihili causa, puta ad immaturam mortem. — Vers. 50. *Fidem* : cf. II *Sam*. VII, 15, 16. — Vers. 51. *Populos*, i. e. sustinere me in media mea terra ingentem hostium multitudinem. Alii : opprobrium *omnino multorum populorum*. — Vers. 52. Maurer sic nectit, *qui* populi *exprobrant*; alius, *quo* opprobrio *affecerunt*, etc. — Vers. 53. Doxologia tertii qui hic clauditur libri.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXXXVIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Intellectus Ethan Ezraitæ.

De Ethan Ezraita mentio fit lib. III *Reg*. cap. IV, ubi is ponitur inter viros sapientes. Est etiam Ethan unus ex principibus Cantorum, lib. I *Paralip*. cap. VI. Utrum autem sint unus et idem, an diversi; et si diversi, quis eorum in hoc titulo ponatur, incertum est. Græci legunt: *Ethan Israelitæ;* sed videtur id vitio librariorum irrepsisse : codices enim hebraici et latini habent : *Ethan Ezraitæ*. Argumentum Psalmi continet desiderium populi Dei in captivitate positi, ut cito Christus tanto ante promissus adveniat. Itaque primo loco ab initio Psalmi usque ad vers. 37 explicatur promissio facta David de perpetuitate regni ipsius. Deinde a vers. 37 usque ad vers. 45, ostenditur eam promissionem non fuisse adimpletam in filiis carnalibus, et regno temporali Davidis. Denique a vers. 45 usque ad finem, ponitur desiderium et oratio, ut promissio adimpleatur in Christo, vero et sempiterno Rege, de quo intelligenda erat, non autem de terreno regno : nam, ut S. Augustinus fuse docet in lib. XVII *De Civit. Dei*, cap. IX, X, XI, XII et XIII, ea præcipue de causa voluit Deus regnum terrenum Davidis finiri in Jechonia et Sedechia, ut promissio de Christo Jesu Domino nostro intelligeretur : atque hoc admonet vox משכל, id est *intellectus*, in titulo posita.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. MISERICORDIAS DOMINI IN ÆTERNUM CANTABO.

Hæc est propositio et argumentum totius Psalmi. Dicit enim Propheta se in hoc Psalmo cantaturum misericordias Domini stabiles et firmas, id est, beneficia misericorditer promissa, quæ nunquam deficient, quæ apud Isaiam dicuntur cap. LV : « Misericordiæ David fideles. » Illud ergo, « in æternum, » non conjungitur cum verbo, « cantabo, » sed cum nomine, « misericordias. » Non enim David in æternum cantare poterat, qui paulo post moriturus erat : sed cantaturum se dicit misericordias Domini in æternum permansuras, id est, beneficia firma et stabilia in æternum. Parum autem refert, quod in græco codice legatur, *misericordias tuas, Domine*, in hebræo et latino, *misericordias Domini* : nam idem est sensus, et priorem lectionem habet S. Augustinus, posteriorem S. Hieronymus.

Vers. 2. 2. IN GENERATIONEM ET GENERATIONEM ANNUNTIABO VERITATEM TUAM IN ORE MEO.

Hic secundus versiculus est repetitio et explicatio primi : idem enim est, « in æternum, » quod « in generationem et generationem ; » idem quoque est, « cantabo, » quod « annuntiabo in ore meo ; » idem denique est, « misericordias fideles, » quod « veritatem tuam. » Itaque in primo versiculo dicit se cantaturum misericordias Domini, quæ in æternum erunt; in secundo dicit se cantaturum veritatem Domini, id est, fidelitatem

in servandis promissis, quæ in generationem et generationem permanebit. Quod autem hoc loco illud : « In generationem et generationem, » debeat conjungi cum nomine, « veritatem tuam, » non cum verbo, « annuntiabo ; » perspicuum est ex illa additione, « in ore meo. » Ne forte existimaremus voluisse Davidem dicere, se cantaturum et annuntiaturum in æternum per ora fidelium, qui perpetuo Psalmos ejus cantabunt, addidit, « in ore meo, » id est, ego ipse ore meo cantabo et annuntiabo misericordiam et veritatem Dei sempiternam. Sed hunc esse sensum horum versiculorum, manifestius intelligetur ex versiculo sequenti.

Vers. 3. 3. QUONIAM DIXISTI : IN ÆTERNUM MISERICORDIA ÆDIFICABITUR IN CŒLIS; PRÆPARABITUR VERITAS TUA IN EIS.

Probat æternam esse misericordiam et veritatem Dei, id est, in æternum duraturas, quoniam Deus ipse ho dixit, qui mentiri non potest. « Ego, inquit cantabo misericordiam et veritatem tuam, » quæ in æternum erit, « quoniam tu dixisti, » et mihi Prophetæ tuo revelasti : « In æternum misericordia ædificabitur in cœlis, » id est, beneficia misericorditer Davidi promissa in æternum ædificium in cœlis consurgent, id est, firma et stabilia erunt, ut ædificium immobile, quod nulla temporum duratione destrui potest. « In cœlis » autem hoc misericordiæ ædificium erit, ubi sunt omnia æterna. Non enim eventus pendebit a voluntate hominum mortalium, neque consiliis et decretis mutabilibus nitetur : sed in cœlis fundamentum suum habebit. « Præparabitur veritas tua in eis, » id est, in iisdem cœlis fidelitas tua, qua promissa adimples, præparabitur. Vox hebraica תכין ducitur a verbo כון, quod significat *parare, firmare, dirigere, ordinare*. Itaque sensus est : Fidelitas tua non poterit impediri ab ulla inferiore causa, quoniam in cœlis firmabitur et stabilietur; et similis erit ipsis cœlis, qui permanent in sæculum sæculi. In hoc versiculo est aliqua varietas lectionis; nam in hebræo legitur in prima persona, *quia dixi*; in græco et latino in secunda; *quoniam dixisti*; sed in hebræo unius solius litterulæ mutatione differentia est inter primam et secundam personam. Itaque facile fuit litterulam illam addere, vel demere librariis. Sensus autem est idem : nam si legatur *dixi*, sensus erit, te inspirante dixi; si legatur *dixisti*, sensus erit, per os meum dixisti, vel mihi dixisti. Illud, *in cœlis*, in græco conjungitur cum verbo *præparabitur*, et omittitur illud, *in eis*, hoc modo : *In cœlis præparabitur veritas tua*; sed quoniam in hebræo habetur, *in eis*, distinctio et lectio communis vulgatæ editionis retinenda est, quæ conjungit *in cœlis* cum verbo *ædificabitur*, et non omittit *in eis*. Hebræus codex non concordat neque cum græco, neque cum latino; sic enim S. Hieronymus ex hebræo reddit : *Cœlos fundabis, et veritas tua in eis*. Et quidem hanc lectionem voces hebraicæ patiuntur; sed sententia non videtur apte cohærere cum præcedentibus, neque facile intelligi posse. Quid enim est : *Misericordia præparabitur, cœlos fundabis?* nonne cœli ab initio fundati sunt? cur debent iterum fundari, et quemadmodum de misericordia dicitur, *ædificabitur?* nonne aptum erat ut de veritate diceretur, *præparabitur*, vel *firmabitur*, aut *fundabitur?* Et vox hebraica תכין facile potest per mutationem punctorum, et *iod* in *vau*, verti in תכון *thicon*, quod est *præparabitur*, vel *firmabitur*, et sic legisse credibile est Septuaginta Interpretes. De voce, *in cœlis*, non est facienda difficultas, quoniam etiamsi in hebræo desit præpositio *in*, et ideo S. Hieronymus verterit *cœlos*, tamen sæpe Hebræi præpositionem omittunt, eamque subintelligunt; et Septuaginta Interpretes eam addere solent, ut hoc loco fecerunt.

Vers. 4. 4. DISPOSUI TESTAMENTUM ELECTIS MEIS : JURAVI DAVID SERVO MEO, USQUE IN ÆTERNUM PRÆPARABO SEMEN TUUM.

Vers. 5. 5. ET ÆDIFICABO IN GENERATIONEM ET GENERATIONEM SEDEM TUAM.

Explicat nunc misericordiam fidelem, quam initio cantaturum se dixit. Est autem hæc misericordia, promissio quædam pacto et juramento firmata de posteritate Davidis, et regia dignitate sempiterna, quæ promissio habetur II *Reg*. VII, ubi David cupivit ædificare domum Domino, id est, templum, ubi requiesceret arca Dei, et sacrificiis Deus coleretur. Deus autem hoc bonum Davidis desiderium remuneravit per Nathan Prophetam, promissione domus ejus ædificandæ, id est, propagandæ posteritatis, et regni in domo ejus stabiliendi usque in sempiternum. Hoc igitur significat, cum ait : « Disposui testamentum electis meis, » id est, percussi fœdus cum populo meo electo. « Juravi David servo meo, » id est, promisi cum juramento Davidi principi populi mei electi. « Usque in æternum præparabo semen tuum, » id est, hoc erit pactum juratum, ut stabiliam sobolem ejus usque in æternum, ut nunquam desit filius aliquis Davidis. « Ædificabo in generationem et generationem sedem tuam, » id est, multiplicabo tempora regni tui in æternum. Quemadmodum enim ædificare domum hebraica phrasi, est multiplicare sobolem : sic etiam ædificare sedem regni, est multiplicare tempora regni, sive efficere ut regnum diuturnum, vel potius æternum sit. Hæc omnia sine dubitatione in Christum solum conveniunt, qui futurus erat de semine David, et regnaturus in æternum. Declaravit hoc Isaias cap. IX, ubi ait : « Multiplicabitur ejus imperium, et pacis non erit finis. Super solium David, et super regnum ejus sedebit, ut confirmet illud, et corroboret in judicio, et justitia, a modo, et usque in sempiternum. » Id etiam declaravit

Ædificare domum est multiplicare sobolem.

Angelus Gabriel *Luc.* I : « Dabit ei Dominus Deus sedem Davidis patris ejus, et regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis. » Neque possunt hæc intelligi de regno temporali, quod jamdulum eversum est, sed de regno spirituali et sempiterno, in quo Judæi valde hallucinantur, et errant exspectantes Messiam, qui Jerosolymis temporaliter regnet. In hebræo legitur in singulari, *electo meo*; sed Septuaginta verterunt in numero multitudinis, *electis meis* : nam populus electus per utrumque numerum significari potest. In eodem hebraico codice legitur, *pepigi pactum*, pro quo nos habemus: *Disposui testamentum*. Sed Septuaginta plerumque *pactum* testamentum vocant. Vulgatus quoque Interpres, lib. I *Machab.* cap. I, scribit : « Disponamus testamentum in gentibus, » quod nihil aliud est, nisi pactum faciamus cum gentibus.

Vers. 6. 6. CONFITEBUNTUR CŒLI MIRABILIA TUA, DOMINE; ETENIM VERITATEM IN ECCLESIA SANCTORUM.

Exposita summa promissionis Dei, antequam fusius illam explicet, excurrit in laudes ejusdem Dei, ut offerat sacrificium gratiarum actionis : ac primum S. David, videns se non esse idoneum ad agendas gratias pro tanto beneficio, dicit Angelos in cœlo Deum laudaturos, gratiasque acturos. « Confitebuntur, inquit, cœli mirabilia tua, » id est, ego par non sum tantæ laudi, quanta pro hac re tibi debetur, sed « confitebuntur, » id est, laudabunt « cœli, » id est, Angeli habitantes in cœlis, « mirabilia tua, » id est, admirabilem misericordiam tuam : « etenim veritatem tuam in Ecclesia sanctorum, » id est, confitebuntur etiam laudes veracitatis et fidelitatis tuæ in cœtu sanctorum Angelorum, qui tibi innumerabiles semper assistunt. Illi enim melius noverunt magnitudinem misericordiæ, quæ in æternum ædificatur in cœlis, quam nos, qui in terra jacemus. Illud, *etenim*, non est particula rationalis hoc loco, sed conjunctiva, idem valens, quod *et*, vel *etiam* : nam in hebræo est אף *aph*, quod significat *etiam*.

Vers. 7. 7. QUONIAM QUIS IN NUBIBUS ÆQUABITUR DOMINO : SIMILIS ERIT DEO IN FILIIS DEI?

Probat Angelos non recusaturos officium laudandi Deum, quoniam sunt ipso Deo longe inferiores. « Quoniam, inquit, quis in nubibus æquabitur Domino? » id est, quis eorum, qui super nubes cœli degunt, « æquabitur Domino? » quasi dicat : Nullus cœlitum Conditori cœli æqualis est, omnes subjecti, omnes servi; ac deinde idipsum repetit, dicens : « Similis erit Deo in filiis Dei? » id est, quis ex filiis Dei, quales Angeli sancti qui cum sint filii Dei, consequenter etiam Dii sunt, « similis erit, » similitudine æqualitatis, ipsi uni vero Deo, qui Deus est per naturam, non per gratiam; per essentiam, non per participationem? Illud, *in nubibus*, idem est ac si dictum fuisset, *in cœlo*. Vox enim hebraica utrumque significat; et tum Septuaginta, tum S. Hieronymus eamdem vocem hebraicam שחק hic vertunt *nubes*. et paulo infra verterunt *cœlum*, ubi dicitur : « Et testis in cœlo fidelis. » Itaque non significat hoc loco, quod Angeli proprie sint in nubibus, sed quod sint in cœlo. Nubes enim pro cœlo ponuntur. S. Augustinus existimavit sensum esse, nullam ex nubibus æquari posse Deo; et quia videbatur nimis humilis esse comparatio nubium ad Deum, per nubes significari voluit prædicatores; per Dominum vero, Deum incarnatum, id est Christum : sed prior expositio est magis litteralis.

Vers. 8. 8. DEUS QUI GLORIFICATUR IN CONSILIO SANCTORUM, MAGNUS ET TERRIBILIS SUPER OMNES QUI IN CIRCUITU EJUS SUNT.

Ostendit vere nullum angelorum sanctorum conferri posse cum Deo, quoniam « Deus est, qui glorificatur in consilio Sanctorum, » id est, qui in cœtu supernarum potestatum gloriosus agnoscitur; « magnusque » est potentia, et sapientia, et ideo reverendus, et metuendus super omnes Angelos, qui in circuitu ejus sunt ut milites in circuitu regis, et servi in circuitu domini sui. Verbum *glorificatur*, in hebræo נערץ, proprie significat, *robustus est, prævalet, eminet*; S. Hieronymus vertit *inclytus est*. Illud, *in consilio*, accipitur pro loco consilii secreti : nam in hebræo est סוד *sod*, quod *secretum* significat. Sunt autem Angeli quasi secretum consilium Dei, non quod Deo consilium dent : « Quis enim ejus consiliarius fuit? » inquit Isaias cap. XL, et Apostolus *Rom.* XI; sed quod Deus secreta consilia sua eis revelet et, per eos exequatur : atque in hoc consilio Sanctorum Deus mirifice glorificatur, admirantibus supernis illis Senatoribus consilia et judicia infinitæ sapientiæ Dei. Illud, *in circuitu ejus sunt*, non repugnat immensitati Dei, quæ omnia ambit et replet; nam quamvis Deus sit ubique, tamen non extenditur per loca; sed est ubique totus, et ideo possunt Angeli esse in circuitu Dei, quatenus omnes illum intuentur et totum vident, quamvis et ipse sit in circuitu Angelorum, eosque undique circumspiciat et conservet. Similis sententia est *Apoc.* XI : « Et omnes Angeli erant in circuitu throni. »

Angeli sunt in circuitu Dei, et ipse est in circuitu Angelorum.

Vers. 9. 9. DOMINE, DEUS VIRTUTUM, QUIS SIMILIS TIBI? POTENS ES, DOMINE, ET VERITAS TUA IN CIRCUITU TUO.

Quod Propheta dixit in laudibus Dei per modum narrantis, nunc idem dicit ipsum Deum alloquendo, et copiosius laudes ejus percurrendo. « Domine, inquit, Deus virtutum, quis similis tibi? » id est, tu Domine, es Deus exercituum, multorum videlicet millium Angelorum; sed in his omnibus ita emines, ut nullus sit perfecte tibi similis. « Potens es, Domine, et veritas tua in circuitu tuo, » id est, ideo nullus est perfecte si-

Deus est absolute potens.

milis tibi, quia tu solus es potens, non potens facere hoc, aut illud, sed absolute potens, quia omnia potes, et nihil potestati tuæ resistit : nec solum potes omnia facere, sed etiam reipsa facis, quod promittis te facturum; fidelis enim es in omnibus verbis tuis. Dicitur autem veritas, id est, veracitas, et fidelitas esse in circuitu Dei, quoniam est veluti cingulum Dei; dicitur enim *Isai.* XI : « Et erit justitia cingulum lumborum ejus, et fides cinctorium renum ejus ; » ut enim cingulum adstringit vestes, ut corpori firmiter adhæreant : sic veracitas adstringit verba promissionum, ut non mutentur, sed impleantur ; et quemadmodum cingulum facit hominem expeditum ad ambulandum, unde dicitur *Tobiæ* V, Angelum Raphaelem apparuisse, ut juvenem præcinctum et paratum ad ambulandum; sic veracitas facit ut, omnibus remotis impedimentis, homo expedite progrediatur ad implenda promissa.

Vers. 10. 10. TU DOMINARIS POTESTATI MARIS, MOTUM AUTEM FLUCTUUM EJUS TU MITIGAS.

Dixit Deum esse potentem et fidelem, nunc probat Deum esse potentem, ex eo quod dominatur mari, et motus ejus mitigat. Mare siquidem horrendum in modum aliquando turbatur et fremit; et quia latissimum et profundissimum est, et fluctus suos usque ad cœlum extollere videtur, ideo Creatoris omnipotentia in eo sedando et compescendo cernitur. De qua re sic loquitur Dominus *Job.* cap. XXXVIII : « Circumdedi illud terminis meis, et posui vectem et ostia, et dixi : Usque huc venies, et non procedes amplius, et hic confringes tumentes fluctus tuos. » Et *Hierem.* V : « Me ergo non timebitis, et a facie mea non dolebitis, qui posui arenam terminum mari, præceptum sempiternum, quod non præteribit; et intumescent fluctus ejus, et non transibunt illud. » Sed maxime Deus ostendit potentiam suam super mare, quando siccavit mare Rubrum, et motum ejus ita mitigavit, ut staret quasi murus hinc, atque inde, dum transiret populus hebræus per medium sicci maris, ut dicitur *Exod.* XIV. Illud, *potestati maris*, significat elationem, et quasi superbiam maris, ut sensus sit : Tu dominaris superbiæ maris, elationes ejus comprimendo. Quod explicatur in verbis sequentibus, « et motum fluctuum ejus tu mitigas. »

Vers. 11. 11. TU HUMILIASTI SICUT VULNERATUM SUPERBUM : IN BRACHIO VIRTUTIS TUÆ DISPERSISTI INIMICOS TUOS.

Hæc ad litteram videntur intelligenda de Pharaone et exercitu ejus : et recte conjunguntur cum superioribus verbis. Eodem enim tempore Deus mitigavit mare, usque ad siccationem, et interfecit superbum Pharaonem, quasi vulneratum et debilem, et dispersit exercitum ejus. Quod clarius legitur apud Isaiam, cap. LI : « Numquid non tu percussisti superbum, vulnerasti draconem? numquid non tu siccasti mare, aquam abyssi vehementis, ut transirent liberati ? » Ergo, inquit, « tu humiliasti superbum, » dejiciens illum in profundum maris; humiliasti autem nullo negotio, quemadmodum prosternitur facillime is, qui graviter vulneratus est; « in brachio virtutis tuæ, » id est, brachio tuo potentissimo, « dispersisti » per mare Rubrum « inimicos tuos, » exercitum videlicet Pharaonis. Possunt etiam hæc omnia referri ad diabolum, qui per Pharaonem in Scripturis significatur, et ad angelos ejus. Deus enim initio mundi dominatus est potestati maris, et mitigavit motum fluctuum ejus, quando sedavit seditionem et tumultum malorum Angelorum, quasi maris turbati et æstuantis, cujus fluctus, id est, superbia usque ad solium Dei elevabatur ; humiliavit superbum diabolum, quasi hominem præ vulneribus debilem et imbecillum ; et dispersit omnes inimicos suos, qui diaboli superbiam imitati fuerant.

Vers. 12. 12. TUI SUNT CŒLI, ET TUA EST TERRA, ORBEM TERRARUM ET PLENITUDINEM EJUS TU FUNDASTI : AQUILONEM, ET MARE TU CREASTI.

Docet non esse mirum, si Deus tam facile compescuit mare, et humiliavit superbum, quia Dominus est universorum, et ideo Dominus, quia omnia fecit. « Tui sunt cœli, » et omnes habitantes in eo; « tua est terra, » id est, mundus inferior, et quidquid in eo est : solet enim Scriptura per cœlum et terram mundum universum significare, ut *Gen.* I : « In principio creavit Deus cœlum et terram. » Et *Matth.* XI : « Confitebor tibi, Pater, Domine cœli et terræ. » « Orbem terræ, et plenitudinem ejus tu fundasti, » id est, ideo tui absoluti juris est orbis terræ cum omnibus rebus, quibus plenus est, quia tu eum fundasti, id est, a fundamentis fecisti, nullo præsupposito fundamento ab alio architecto constituto. « Aquilonem et mare tu creasti, » id est, tu fundasti orbem terræ, cum omnibus suis partibus, septentrionali, australi, orientali, et occidentali. Per Aquilonem intelligitur pars orbis septentrionalis omnium consensu, sic dicta a vento, qui ab illa parte flare sentitur. Per mare aliqui intelligunt occidentem, sed refelluntur ab ipso Propheta in *Psalm.* CXVI : « A solis ortu et occasu, ab Aquilone et mari. » Igitur per mare intelligitur pars orbis australis, quoniam mare Oceanum maxima ex parte jacet ad Austrum. In hebræo non est ים, quod significat *mare*, sed ימין, quod significat *dextrum*; ideo vel dicendum est Septuaginta Interpretes legisse ימים *iammim*, quod est *maria*, ut etiam legit S. Augustinus ; vel reddidisse sensum, non verba. Mare enim, sive Auster, dextra pars mundi censetur, Aquilo sinistra, Oriens anterior, Occidens posterior. Sed cur Propheta tam accurate meminit creationis orbis terræ, et partium ejus, et de creatione cœli nihil dicit? Opinor, quia de hominibus habitatoribus terræ magis sollicitus erat, ut eis persuade-

ret Deum esse verum eorum Dominum, quam de Angelis habitatoribus cœli, quibus ea persuasio necessaria non erat : quanquam etiam ab una parte de toto judicium fieri poterat.

Vers. 13. 13. THABOR ET HERMON IN NOMINE TUO EXULTABUNT : TUUM BRACHIUM CUM POTENTIA.

Dixerat Deum creavisse Aquilonem et mare, id est, Austrum : nunc addit orientem et occidentem. Sed more poetico describit orientem et occidentem per montes « Thabor et Hermon, » quorum unus est terræ promissionis ad orientem, alius ad occidentem : sicut etiam poetico more describit creationem per effectum exultationis, ac si diceret : Oriens et occidens a te creati « exultabunt, » et gestient, et in laudes tuas suo modo prorumpent, ob tam insigne beneficium creationis. His dictis concludit, « Tuum brachium cum potentia, » id est, ex creatione cœli et terræ, uti etiam ex eo quod dominaris potentiæ maris, et humiliasti superbum, et dispersisti inimicos tuos, colligimus tuum brachium esse fortissimum, conjunctum videlicet non cum debilitate, vel infirmitate, sed cum absoluta omnimodaque potentia.

Vers. 14. 14. FIRMETUR MANUS TUA, ET EXALTETUR DEXTERA TUA, JUSTITIA ET JUDICIUM PRÆPARATIO SEDIS TUÆ.

Duo quædam prædicaverat de Deo sanctus Propheta in octavo versiculo, potentiam et veritatem; ac de potentia multa dixit in quinque versiculis nono, decimo, undecimo, duodecimo et tertio decimo : nunc incipit explicare et laudare veritatem, quæ judicium etiam et justitia dicitur, et cum misericordia semper conjuncta esse solet. Ait igitur : « Firmetur manus tua, et exaltetur dextera tua; justitia et judicium præparatio sedis tuæ, » id est, opto quidem, et gaudeo quod manus tua « firmetur, » id est, roboretur : sive potens et robustissima sit; et eadem dextera tua « exaltetur, » id est, laudetur et magnificetur ab omnibus, ut æquum est, sed simul « justitia, et judicium, sit præparatio sedis tuæ, » id est, misericordia et justitia præparent, ornent et stabiliant thronum tuum. Existimamus hoc loco per justitiam, intelligi bonitatem et misericordiam, quo modo accipitur nomen justitiæ, *Matth.* v : « Nisi abundaverit justitia vestra plusquam Scribarum et Pharisæorum, » etc.; et *Matth.* vi : « Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus : » ubi per justitiam significatur eleemosyna; et ibidem : « Primum quærite regnum Dei, et justitiam ejus. » Nam hoc idem repetitur aliis verbis in sequenti versiculo : « Misericordia et veritas præcedent faciem tuam. » Est autem hoc loco metaphora desumpta a corporali solio regum : quemadmodum enim antequam rex procedat ad solium jura daturus, præcedunt famuli, qui solium præparant, stabiliunt, et ornant : sic ad judicium Dei præsupponuntur misericordia et justitia, quæ faciunt ut judicia Dei justissima sint, nec possint ullo modo esse iniqua. Deus enim primo exhibet misericordiam magnam hominibus omnibus, docendo per leges, juvando per gratiam, incitando ad bonum per præmiorum promissionem, absterrendo a malis per comminationem pœnarnm; et postea exhibet justitiam remunerando bonos, et puniendo malos : nisi enim misericordia præcederet justitiam, omnes periremus. Hinc etiam admonentur reges et principes terreni, thronos eorum multo melius ornari et stabiliri misericordia et justitia, quam auro et gemmis, nec minus debere bonos principes dare operam, ut peccata non fiant, quam ut puniantur, cum facta sunt, non enim desunt aliquando : si non principes ipsi, at certe aliqui ipsorum ministri, qui lætantur multiplicatione delictorum, ut habeant occasionem lucri in exercenda justitia : quique moleste ferant, cum a viris piis excogitantur remedia ad impedienda, vel minuenda delicta, quasi hoc redundet in detrimentum causidicorum et judicum : sed ubi misericordia et justitia præparant thronum, cupiditas et iniquitas locum non habent.

Justitia pro misericordia sumitur.

Nisi misericordia præcederet justitiam; omnes periremus.

Vers. 15. 15. MISERICORDIA ET VERITAS PRÆCEDENT FACIEM TUAM : BEATUS POPULUS, QUI SCIT JUBILATIONEM !

Prior pars hujus versiculi apud Hebræos conjungitur cum superiori versiculo; nihil enim est aliud, nisi repetitio illorum verborum, « justitia et judicium præparatio sedis tuæ. » Itaque sensus est : « Misericordia et veritas, » id est, justitia, « præcedent faciem tuam, » ut præparent sedem tuam, cum ad judicium venturus eris, id est, certi sumus te non judicaturum, nisi justissime, et præmissa misericordia; ut minus invenias quod punias, et fideliter reddas unicuique secundum opera ejus. His explicatis de potentia et *veritate* Dei cum misericordia conjuncta : applicat hæc ad populum Israeliticum, et in particulari ad ipsum Davidem; ostendens in populo Dei et in persona Davidis maxime locum habere potentiam, misericordiam et justitiam Dei. « Beatus, inquit, populus qui scit jubilationem, » id est, vere præ omnibus populis felix est populus Israeliticus, qui scit per notitiam et experientiam has laudes Dei, et scit jubilare, id est, magno affectu laudare Deum. Hinc intelligimus non esse beatum, qui voce tantum Deum laudat, nisi etiam vere intelligat, et cogitet Deum esse laude dignissimum, imo digniorem, quam verbis exprimi possit, et ideo ad jubilum cordis recurrendum esse, dum utcumque voce et cantu eum laudamus.

Vers. 16. 16. DOMINE, IN LUMINE VULTUS TUI AMBULABUNT, ET IN NOMINE TUO EXULTABUNT TOTA DIE, ET IN JUSTITIA TUA EXALTABUNTUR.

Explicat quare beatus sit populus, qui scit jubilare : quoniam, inquit, homines hujus populi

non ambulabunt in tenebris, sicut gentes quæ ignorant Deum, sed conversi ad Deum « in lumine vultus ejus ambulabunt viam hujus vitæ; » significat autem lumen vultus Dei tum illuminationem intellectus per notitiam legis et voluntatis Dei, tum etiam favorem gratiæ, qua inflammatur affectus; lux enim illuminat et calefacit. Ex hac autem ambulatione in lumine vultus Dei, sequitur lætitia bonæ conscientiæ, et gratiarum actio, et ideo « in nomine Dei exultabunt tota die, » id est, jugiter exultabunt Deum laudantes et gratias agentes. Et quoniam qui ita ambulant, quotidie magis ac magis proficiunt et ascendunt ad majorem Dei notitiam et amicitiam, et inde donis majoribus cumulantur, ideo addit : « Et in justitia tua exaltabuntur, » id est, exaltabuntur ad majorem vitæ perfectionem, et postea ad gloriam sempiternam, in justitia Dei qua servat promissa, sive in justitia quam Deus nobis donat, cum nos quotidie magis magisque justificat, id est, justiores facit. Ubi admonemur, non in nostra scientia, aut viribus confidendum esse, sive cum incipimus ambulare, sive cum proficimus ambulantes. Illud, *in lumine vultus tui,* opponitur præsumptioni de proprio lumine, et illud, *in nomine tuo,* opponitur vanæ gloriationi de proprio nomine; et illud, « in justitia tua, » opponitur superbiæ Pharisæorum, « qui ignorantes justitiam Dei, propriam justitiam statuere volunt, et ideo justitiæ Dei non sunt subjecti, » ut ait B. Paulus *ad Rom.* x.

Lumen vultus Dei quid sit?

Vers. 17. 17. QUONIAM GLORIA VIRTUTIS EORUM TU ES, ET IN BENEPLACITO TUO EXALTABITUR CORNU NOSTRUM.

Pergit humiliare superbiam humanam, quæ valde facile sibi tribuit quæ Dei sunt, et inde meretur amittere quæ acceperat. « Dixi, inquit, in justitia Dei exaltabuntur, quoniam gloria virtutis eorum tu es, » id est, virtus et robur eorum, unde proficiunt et ascendunt, a te est, non ab illis, et ideo in te, non in se gloriari debent; tu enim es, qui das illi virtutem, et gloriosos eos facis. Id autem facis, non quia illi merentur, sed quia tibi placet : nam « in beneplacito tuo, » id est, in bona voluntate tua erga nos, a qua bona omnia procedunt, « exaltabitur cornu nostrum, » id est, robusti et fortes erimus adversus inimicos nostros.

Vers. 18. 18. QUIA DOMINI EST ASSUMPTIO NOSTRA, ET SANCTI ISRAEL REGIS NOSTRI.

In hoc enim apparuit beneplacitum Dei, quod ex omnibus populis terrarum, placuit illi assumere populum Israel in suum ac proprium. « Domini est assumptio nostra, » id est, Dominus ex beneplacito suo, non ex meritis nostris, nos assumpsit in populum peculiarem, ac Rex noster esse dignatus est; ideo enim subjungit : « Et Sancti Israel regis nostri, » ubi Israel est genitivi casus, ut apparet ex textu hebraico. Dicitur autem Deus a Davide, et ab Isaia, et aliis Prophetis, *Sanctus Israelis,* quoniam a populo Israel peculiariter sanctificari, id est, sanctus haberi, et dici, et nomen suum nulla blasphemia, aut maledictione, pollui volebat. In hebræo pro *assumptio nostra,* habetur *protectio nostra;* sed idem est sensus : Deus enim assumpsit populum Israel, ut eum protegeret et defenderet.

Cur Deus Sanctus Israelis dicatur?

Vers. 19. 19. TUNC LOCUTUS ES IN VISIONE SANCTIS TUIS, ET DIXISTI : POSUI ADJUTORIUM IN POTENTE, ET EXALTAVI ELECTUM DE PLEBE MEA.

Hic jam incipit descendere ad personam suam, tanquam caput populi a Deo peculiariter dilecti. Sed oritur hoc loco gravis quæstio : An hæc verba et sequentia debeant exponi de Davide, an de Christo, an partim de Davide, partim de Christo? S. Augustinus exponit omnia de Christo, sed repugnat huic expositioni quod Apostolus *Act.* XIII, exponit de ipso Davide illa verba : « Inveni David Jesse, virum secundum cor meum; » quæ verba sumpta sunt, partim ex hoc loco, partim ex lib. I *Reg.* cap. XIII. Præterea, quod dicit infra : « Et ponam in sæculum sæculi semen ejus, » non videtur ad litteram convenire Christo, qui proprie non reliquit semen, id est, filios; sed optime convenit Davidi, cui Deus promisit, II *Reg.* VII, quod post mortem ejus poneret de semine ipsius in throno regni, et regnum per ipsum semen æternum esset. Alii exponunt omnia de Davide in persona sua : sed repugnant huic expositioni illa verba : « Ego primogenitum ponam eum, excelsum præ regibus terræ, » et alia multa, ut infra demonstrabimus. Euthymius exponit partim de Davide, partim de Christo : sed huic expositioni repugnat continuatio verborum; omnia enim verba ita contexta sunt et continua, ut ad eumdem pertineant. Existimo igitur omnia exponenda esse ad litteram de Davide, sed implenda magna ex parte per Christum, ita ut dicatur David primogenitus Dei, et excelsus præ regibus terræ, non in se, sed in Christo filio suo, et hæc videtur esse Theodoreti sententia. Sed si hoc non placeat, adhærendum erit omnino sententiæ S. Augustini : quod enim omnia dicantur de Davide in persona propria, judaicus error est. Tunc, inquit, quando assumpseras populum Israel in populum peculiarem, providisti etiam ei regem peculiariter tibi placitum; nam locutus es in visione, sive revelatione, sanctis tuis Prophetis, videlicet Samueli primum, et postea Nathan, ut intelligi potest ex lib. I *Reg.* XVI, et lib. II, cap. VII. « Et dixisti, posui adjutorium in potente, » id est, posui, sive constitui auxilium populo meo in homine robusto, et forti corpore et animo, qui facile poterit liberare populum ab omnibus hostibus ejus. « Et exaltavi electum de plebe mea, » id est, constitui adjutorium populo meo in viro potente, quia exaltavi in regem, et protectorem, ac defensorem populi, hominem electum a me de omni plebe mea. S. Augustinus hæc etiam ex-

ponit de Christo, qui proprie potentissimus fuit, et electus ac dilectus præ omnibus. In græco pro *sanctuis tuis*, habetur, *filiis tuis*; sed S. Hieronymus in epist. *ad Suniam et Fretellam*, dicit omnes Interpretes vertisse, *sanctis tuis*, ut habetur in hebræo, excepto auctore sextæ editionis, quæ habet, *Prophetis tuis*, et auctore communis editionis, quæ habet, *filiis tuis*; sed in sensu nulla est diversitas: iidem enim et prophetæ, et filii Dei, et sancti dici possunt.

Vers. 20. 20. INVENI DAVID SERVUM MEUM, OLEO SANCTO MEO UNXI EUM.

Explicat quis sit ille vir potens, ac dicit esse ipsum Davidem, quem invenit dignum qui eligeretur, et ungeretur in regem; et quidem de Davide ad litteram hæc exponi possunt, quem constat unctum fuisse a Samuele. Sed etiam per Davidem hoc loco S. Augustinus intelligit Christum, quem Ezechiel, cap. XXXIV et XXXVII, expresse Davidem nominat; de cujus unctione legimus *Psalm.* XLIV: « Unxit te Deus, Deus tuus. » Quod autem dicitur Deum invenisse Davidem, metaphoricum est; non enim Deus eget inquisitione, qui omnia quantumvis occulta uno intuitu respicit: sed dicitur quærere et invenire, quia non eligit casu, neque accipit obvium quemque; sed facit sine labore inquirendi, quod facere solent homines, cum post longam et maturam inquisitionem inveniunt quod optimum est, id est, elegit eum, qui dignissimus atque aptissimus est.

Deus quomodo quærat, et inveniat?

Vers. 21. 21. MANUS ENIM MEA AUXILIABITUR EI, ET BRACHIUM MEUM CONFORTABIT EUM.

Vers. 22. 22. NIHIL PROFICIET INIMICUS IN EO, ET FILIUS INIQUITATIS NON APPONET NOCERE EI.

Vers. 23. 23. ET CONCIDAM A FACIE IPSIUS INIMICOS EJUS, ET ODIENTES EUM IN FUGAM CONVERTAM.

Hæc quoque de Davide utcumque exponi possunt, qui Dei auxilio multas victorias de inimicis suis obtinuit: tamen longe verius exponuntur de Christo. Nam in Davide profecit inimicus diabolus, eumque decepit, cum ad crimen adulterii atque homicidii eum perduxit; profecit quoque in eo inimicus Absalon, et circumvenit, cum eum de regno expulit, et ad fugam compulit. Sed manus, et brachium Domini, quod est ipsum Dei Verbum, potentia et sapientia Patris, ita corroboravit humanitatem Christi hypostatice sibi unitam, ut nihil in eo homine proficere potuerit ullus inimicus: neque eum ullo modo decipere, aut circumvenire; sed contra potius, omnes qui eum oderant, a facie ejus cæsi et victi in fugam conversi sint; quamvis enim Christus flagellis cæsus et cruci affixus fuerit ab inimicis, tamen hæc passus est, quia voluit, et hac ipsa passione diabolum vicit, et captivos illi eripuit, et de illo gloriosissime triumphavit. Judæos quoque inimicos Christi videmus hodie dispersos per orbem terrarum, quasi exercitum fusum et fugatum.

Christus solus proprie invincibilis.

Vers. 24. 24. ET VERITAS MEA, ET MISERICORDIA MEA CUM IPSO, ET IN NOMINE MEO EXALTABITUR CORNU EJUS.

Hæc quoque in Davide vix adumbrata, in Christo perfectissime impleta sunt: nam veritas et misericordia Dei cum Christo semper perseveraverunt: misericordia fuit assumptio humanitatis ad unionem hypostaticam, quæ nunquam disrumpi potuit, ne per ipsam quidem mortem; veritas autem fuit, in eo quod fideliter implevit Deus, quod angelus promisit, *Luc.* I: «Regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis. » Ex hoc autem quod veritas et misericordia semper cum eo perseveraverunt, factum est ut « in nomine Dei exaltaretur cornu ejus, » id est, potentia ejus eousque ut in nomine ejus omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium et infernorum. Dicitur autem exaltari potestas Christi in nomine Dei, quia « gloria ejus est tanquam unigeniti a Patre, » *Joan.* I; et ab omnibus adoratur, ut Filius æterni Patris, et ipse venit in nomine Patris sui, « et Deus Pater exaltavit illum, et dedit illi nomen, quod est super omne nomen, » *Philip.* II.

Vers. 25. 25. ET PONAM IN MARI MANUM EJUS, ET IN FLUMINIBUS DEXTERAM EJUS.

Ab hoc loco conveniunt fere omnes, Augustinus, Hieronymus, Theodoretus et multi recentiorum, non posse exponi verba Psalmi, nisi de Christo, vel de Davide per filium ejus Christum, ita ut tribuatur Davidi, quod in Christo ejus filio impletum est; non enim David habuit potestatem in mari, sed in terra tantum, eaque satis angusta. Terra enim promissionis extendebatur usque ad mare Palæstinæ, et usque ad flumen Euphratem, et non ultra. De hoc autem nostro rege dicitur: « Ponam in mari manum ejus, » id est, dabo ei potestatem, etiam in ipso mari, « et in omnibus fluminibus, » ac per hoc in omni orbe terrarum: mare siquidem est in finibus terræ circumiens totam terram, flumina autem sunt in medio terræ. Itaque per mare et flumina, intelliguntur omnia, fines, et meditullium; quod aliis verbis dictum est in *Psalm.* LXXI: « Dominabitur a mari usque ad mare, » id est, ab uno extremo ad aliud. Possunt etiam per mare et flumina intelligi omnes populi, gentiles et Judæi: nam « aquæ multæ populi multi, » *Apoc.* XVII; et mare amarum et vastissimum significat gentilitatem, quæ maximam partem generis humani tunc comprehendebat: flumina aquæ dulcis et modicæ, si comparentur ad mare, significant populum hebraicum, qui tunc erat populus Dei electus et peculiaris.

De Christo hæc omnes intelligunt.

Vers. 26. 26. IPSE INVOCABIT ME: PATER MEUS ES TU, DEUS MEUS, ET SUSCEPTOR SALUTIS MEÆ.

Adhuc apertius loquitur Propheta de Christo, non de se, nisi, ut diximus, hæc conveniant Da-

vidi ratione Christi, filii ejus. David enim in toto Psalterio nusquam invocat Deum sub nomine Patris; proinde non de ipso dicitur : « Ipse invocabit me, Pater meus es tu. » Et fortasse particulari providentia Dei factum est, ut David nunquam invocaret Deum sub nomine Patris, ut fecit Isaias, et alii Prophetæ, ut hic locus non acciperetur de Davide, nisi ratione Christi. Christus enim initium verborum suorum, quæ in Evangelio leguntur, inde sumpsit : « Nesciebatis quia in his, quæ Patris mei sunt, oportet me esse ? » *Luc.* II; sic etiam ultima verba ejus fuerunt in hac vita : « Pater, in manus tuas commendo spiritum meum, » *Luc.* XXIII. In toto autem progressu vitæ frequentissime Deum appellat sub nomine Patris. « Ipse, inquit, invocabit me, Pater meus es tu, » quoad divinitatem ; « Deus meus, » quoad humanitatem ; « susceptor salutis meæ, » quoad mortalitatem. In hebræo pro voce *susceptor*, habetur צור *tsur*, quod *petram*, sive *arcem*, sive *fortitudinem* et *robur* significat. Itaque sensus est : « Tu es susceptor salutis meæ, » id est, tu suscepisti salutem meam custodiendam, ut propugnaculum, sive arx munitissima.

David nunquam Deum invocavit sub nomine Patris.

Vers. 27.

27. Et ego primogenitum ponam illum excelsum præ regibus terræ.

Hic vero apertissime de Christo Propheta loquitur : Christus enim, qui secundum divinitatem unigenitus est, secundum humanitatem primogenitus est inter multos fratres. Dicitur autem primogenitus tribus rationibus. *Primo*, quia primus est in prædestinatione : in illo enim tanquam in capite nos prædestinavit Deus, ut dicitur *ad Ephes.* I. *Secundo*, quia primus est in secunda generatione ad vitam immortalem, unde dicitur « primogenitus ex mortuis, » *Coloss.* I, et « primogenitus mortuorum, » *Apoc.* I. Denique, quoniam ipse habuit jura primogenitorum, « quem constituit Pater hæredem universorum, » *Hebr.* I. Nec solum posuit illum Pater *primogenitum*, sed etiam « excelsum præ regibus terræ, » id est, Principem regum terræ, et Regem regum, ut exponit S. Joannes in *Apoc.* I et XIX. Habetur in hebræo vox עליון, quod est unum ex nominibus Dei, et significat *excelsum*, sive *altissimum*, nec facile invenietur tributum creaturis. Hoc nomen habetur in *Psalm.* LXXXII : « « Tu solus Altissimus in omni terra ; » et in *Psalm.* XC : « Qui habitat in adjutorio Altissimi. » Sunt igitur omnes reges terræ subjecti Christo, uti Regi altissimo, quo nihil altius invenitur. At certe hæc de Davide, vel Salomone nullo modo dici possunt, nisi ratione Christi, qui ab illis descensurus erat. Non solum enim non erant altissimi absolute, sed erant inferiores multis regibus terræ, ac præcipue regibus Assyriorum, qui eo tempore monarchiam tenebant.

Christus est unigenitus, et primogenitus, et cur dicatur primogenitus ?

Christus est altissimus, cui reges omnes subjecti sunt.

Vers. 28.

28. In æternum servabo illi misericordiam meam, et testamentum meum fidele ipsi.

Hic jam prædicit Propheta æternitatem regni Christi, quemadmodum antea prædixerat excellentiam : quam æternitatem non habuit David neque in se, neque in Salomone, neque in aliis filiis, vel nepotibus, qui temporaliter regnarunt in Jerusalem : defecit enim regnum illud in Jechonia. « In æternum, inquit, servabo illi misericordiam meam, » id est, misericordia, qua motus promisi Davidi filium, per quem regnum ejus æternum esset, semper manebit : nam « testamentum meum, » id est, pactum, et promissio facta illi per Nathan, II *Reg.* VII, fidelissime conservabitur. Sed si de Christo sint exponenda hæc omnia verba, hic erit sensus : « In æternum servabo illi misericordiam meam, » id est, misericordia, qua illum prædestinavi, et elegi ante sæcula, ut esset filius Dei in virtute, primogenitus, et excelsus præ regibus terræ, semper manebit ; non enim solvetur unquam unio hypostatica humanitatis cum Verbo, ac per hoc semper erit ille homo Christus, filius Dei, « primogenitus, et excelsus præ regibus terræ. » « Et testamentum meum fidele ipsi, » id est, pactum cum ipso de stabiliendo regno ejus in æternum, fideliter semper observabitur. Expressit hanc promissionem angelus Gabriel, *Luc.* I, cum ait : « Regni ejus non erit finis. »

29. Et ponam in sæculum sæculi semen ejus, et thronum ejus sicut dies cœli.

Vers. 29.

Explicat modum quo vellet Deus conservare Davidi misericordiam suam in æternum : modus autem erit, quia dabit illi semen, id est, filium Christum, qui manebit, et regnabit in sæculum sæculi ; ac per hoc « thronus ejus, » id est, regnum Davidis, nunquam finem habebit, sed tempora ejus erunt « sicut dies cœli, » id est, sicut tempus, quo durabit cœlum : quod quidem Deus ipse statuit in æternum, et in sæculum sæculi, ut dicitur in *Psalm.* CXLVIII. S. Augustinus per semen, hoc loco, intelligit filios Christi regeneratos ex aqua et Spiritu Sancto, qui post resurrectionem manebunt in regno Dei in sæculum sæculi. Sed magis convenit litteræ, ut per semen intelligatur ipse Christus, juxta illud *Psalm.* CXXXI : « Juravit Dominus David veritatem, et non frustrabitur eam ; de fructu ventris tui ponam super sedem tuam ; » et in hoc Psalmo paulo infra : « Semel juravi in sancto meo, si David mentiar ; semen ejus in æternum manebit. »

30. Si autem dereliquerint filii ejus legem meam, et in judiciis meis non ambulaverint.

Vers. 30.

31. Si justitias meas profanaverint, et mandata mea non custodierint :

Vers. 31.

32. Visitabo in virga iniquitates eorum, et in verberibus peccata eorum.

Vers. 32.

Vers. 33. 33. MISERICORDIAM AUTEM MEAM NON DISPERGAM AB EO, NEQUE NOCEBO IN VERITATE MEA.

Vers. 34. 34. NEQUE PROFANABO TESTAMENTUM MEUM, ET QUÆ PROCEDUNT DE LABIIS MEIS, NON FACIAM IRRITA.

Respondet objectioni quæ fieri potuisset, ac dicit, quod si filii Davidis iram Domini malis suis operibus provocaverint, ipsos quidem peccantes puniendo corripiet, non tamen irritum faciet, quod jurejando promisit. « Si autem dereliquerint filii ejus, » id est, Davidis posteri, legem meam, sive judicialem, sive cæremonialem, sive moralem. « Et in judiciis meis non ambulaverint, » id est, si vel solam judicialem legem sequi noluerint; « si justitias meas profanaverint, » id est, si vel solam cæremonialem legem polluerint; « et mandata mea non custodierint, » id est, si vel solam moralem legem non observaverint : « Visitabo in virga iniquitates eorum, et in verberibus peccata eorum, » id est, non relinquam eorum scelera impunita, sed castigabo paterno flagello. « Misericordiam autem meam non dispergam ab eo, » id est, non propter peccata filiorum removebo a Patre beneficium, quod misericorditer promisi; « neque nocebo in veritate mea, » id est, neque offendam veritatem meam quam utique offenderem, eique nocerem, si irritum facerem, quod promisi. Illud, *nocere in veritate*, accipiendum est, pro *nocere veritati*. In hebræo clarius habetur, *neque mentiar contra veritatem meam*. « Neque profanabo testamentum meum, » id est, non polluam pactum meum, illud non observando; « et quæ procedunt de labiis meis non faciam irrita, » id est, non irritabo promissa mea. Hic duo sunt observanda. Unum est per filios Davidis intelligi posteros Davidis secundum carnem, si per Davidem accipiatur persona ipsa Davidis filii Jesse, ut nos ad litteram accipimus : sin autem per Davidem intelligitur Christus, ut ad litteram intelligit S. Augustinus, et nos spiritualiter intelligi posse existimamus : tunc per filios Davidis accipiendus erit populus christianus, qui per baptismum in Christo regeneratur. Alterum est, ex hoc loco non esse colligendum, filios Davidis, sive judæi, sive christiani sint, non posse perire in æternum, si mali sint, quemadmodum hæretici aliqui docuerunt; non enim dicit per Psalmistam Deus : « Misericordiam meam non dispergam ab eis, » sed « non dispergam ab eo. » Itaque si mali filii flagello paterno correpti corrigi voluerint, hæreditatem non amittent, imo in gratiam instar filii prodigi amantissime recipientur; sed si obstinate in malo perseveraverint, ipsi quidem ab hæreditate paterna excident, sed veritas Domini stabit, neque regnum Christi peribit, quoniam « potens est Deus de lapidibus suscitare filios Israel, » ut legitur apud *Matth.* cap. III; quanquam qui præcogniti sunt, et prædestinati in Christo ante mundi constitutionem, sine dubio ad finem usque in fide, spe et charitate perseverabunt.

Filii David, id est christiani, perire possunt et in æternum damnari.

Vers. 35. 35. SEMEL JURAVI IN SANCTO MEO, SI DAVID MENTIAR, SEMEN EJUS IN ÆTERNUM MANEBIT.

Vers. 36. 36. ET THRONUS EJUS SICUT SOL IN CONSPECTU MEO, ET SICUT LUNA PERFECTA IN ÆTERNUM, ET TESTIS IN CŒLO FIDELIS.

Reddit rationem, cur velit adimplere promissionem de stabiliendo regno Davidis, etiamsi filii ejus non adimpleant præcepta ipsius, et ratio est, quia juravit, id est, firmissime et sine retractatione promisit. « Semel, inquit, juravi in sancto meo, » id est, irrevocabiliter et immutabiliter juravi per sanctitatem meam. Illud, *semel*, significat immutabilitatem, quia unicum Dei juramentum æquivalet innumerabilibus aliorum juramentis. Illud, *in sancto meo*, potuisset verti, *in sanctitate mea*; sed idem est sensus, *in sancto meo*, id est, in sancto nomine meo, sive in sancto numine meo; quod *Genes.* XXII dicit : « Per memetipsum juravi. » « Si David mentiar; » existimant aliqui hæc esse verba juramenti, quasi dicat : Si David mentiar, hoc aut illud mihi contingat. Sed improbabile est Deum jurare juramento execratorio. Verius est illud *si* æquivalere particulæ neganti, et sensum esse, *si David mentiar*, id est, non mentiar Davidi, quomodo dicitur in *Psalm.* CXXXI : « Juravit Dominus David veritatem, et non frustrabitur eam. » Similis locutio est apud Isaiam cap. XXII : « Si dimittitur iniquitas hæc vobis, donec moriamini, dicit Dominus exercituum. » Verba juramenti sunt quæ sequuntur : « Semen ejus in æternum manebit : Et thronus ejus sicut sol, » etc., id est : Juravi, et non mentiar Davidi, quod filius ejus Christus in æternum vivet, et regnum quoque ejus sempiternum erit. Illustrat autem hanc juratam promissionem tribus similitudinibus, solis, lunæ plenæ, et arcus cœlestis. « Thronus, inquit, ejus in conspectu meo in æternum manebit, sicut sol, sicut luna perfecta, et sicut testis in cœlo fidelis : » quæ significant regnum Christi, ac per hoc Ecclesiam ejus, fore semper illustrem et perspicuam, non obscuram, vel invisibilem, ut hæretici somniant; nihil enim clarius et pulchrius sole interdiu; nihil item clarius et pulchrius in nubibus arcu cœlesti, qui testis est fidelis a Deo datus hominibus, nunquam amplius fore diluvium aquarum. Per testem in cœlo fidelem aliqui ipsam lunam intelligunt; sed videtur probabilius, ut intelligatur Iris, siquidem hoc loco vox *in cœlo*, non est שמים, sed שחק, quod *nubes*, aut *cœlum aerium* proprie significat, ut perspicuum est ex illo *Psalm.* XVII : « Tenebrosa aqua in nubibus aeris; » et ex illo *Deuteron.* XXXIII : « Magnificentia ejus discurrunt nubes. » Porro regnum Christi in communi prosperitate lucet, ut sol undique in die sereno; in communi perse-

Unicum Dei juramentum æquivalet omnibus aliorum juramentis.

Ecclesia Christi semper perspicua et illustris futura est.

cutione fulget, ut luna plena in tenebris noctis. Ubi vero admixta est persecutioni prosperitas, similis est iridi in nubibus. Illud, *luna perfecta*, in hebræo est יִכּוֹן, *stabilietur*, sive *præparabitur*. Ex quo intelligimus vocem *perfecta* explicandam esse, ac si dictum esset: *Luna stabilis*, sive *præparata;* et siquidem agatur de stabilitate luminis, ut idem sit luna perfecta, quod luna plena, tunc id quod sequitur, *in æternum*, non est conjungendum cum *luna*, sed cum *thronus tuus*, ut sit sensus: Thronus tuus erit in conspectu Dei in æternum, sicut sol, et sicut luna plena : et hunc sensum supra persecuti sumus; sed si agatur de stabilitate substantiæ lunæ, quæ incorruptibilis est, tunc *in æternum* jungi poterit cum *luna perfecta*, ut sensus sit: Thronus tuus erit in conspectu meo sicut sol, et sicut luna, quæ perfecta est quoad substantiam, et stabilis in æternum.

Vers. 37.

37. TU VERO REPULISTI ET DESPEXISTI, DISTULISTI CHRISTUM TUUM.

Deus vult rogari, etsi cum juramento promiserit.

Hæc est altera pars Psalmi, in qua Propheta in persona populi captivi, orat pro adimpletione promissionis divinæ; quamvis enim Deus firmiter et cum juramento promiserit, vult tamen rogari, ut faciat quod promisit: sic Isaac, *Genes.* XXV, « deprecatus est Dominum pro uxore sua, quod esset sterilis; » et tamen *Genes.* XXII, promiserat Deus Abrahæ sobolem copiosam ex filio. « Multiplicabo, inquit, semen tuum, sicut stellas cœli; » et ibidem : « In semine tuo benedicentur omnes gentes. » Orat autem Propheta Deum, illum quodam modo admonendo, quod si tamdiu differat implere promissum, videbitur non velle servare pactum et juramentum suum. Itaque sensus est hujus versiculi et sequentium : Tu, Domine, promisisti cum juramento filium Davidis perpetuo regnaturum; nunc autem videmus regnum ablatum esse a filiis David, et occupatum a rege Assyriorum : ergo, ut confirmes verbum tuum, mitte filium illum Davidis, quem promisisti, et da illi regnum sempiternum, ut jurasti; alioqui ridebunt nos inimici nostri, et in te redundabit opprobrium nostrum. «Tu vero repulisti, et despexisti,» id est, promisisti bona, nunc vero reddis mala, quia repulisti nos a protectione tua, et despexisti nos, quos magnifacere videbaris. « Distulisti Christum tuum, » id est, elongasti a te regem populi tui, Jechoniam videlicet, et Sedeciam, qui captivi ducti sunt in Babylonem. S. Augustinus aliter exponit, videlicet: Distulisti mittere ad nos Christum tuum, illum qui perpetuo regnaturus est. Vox hebraica vertitur a S. Hieronymo et Hebræis : *Iratus es cum Christo tuo;* cum qua sententia cohæret prior expositio : « Distulisti Christum tuum, » id est, elongasti regem a favore tuo et a regno suo, quod est signum iræ et indignationis in eum : tamen sententia S. Augustini, quæ est conformis græcæ et latinæ lectioni, potest etiam concordari cum voce hebraica : nam eamdem vocem in *Psalm.* LXXVII, S. Hieronymus vertit, ut hoc loco verterunt Septuaginta Interpretes vers. 59, alias 62, ubi nos legimus : « Audivit Deus, et sprevit. » Itaque videmus eamdem vocem hebraicam, et a Septuaginta, et a S. Hieronymo nunc verti, *differre*, nunc *spernere*, nunc *irasci*. Illa verba, *repulisti* et *despexisti*, non necessario conjunguntur cum sequentibus, ut sit sensus : *Repulisti Christum tuum, despexisti Christum tuum, distulisti Christum tuum;* nam in hebraico ponitur interpunctio post verbum *despexisti*, et ideo potest facile defendi expositio S. Augustini, qui vocem, *Christum tuum*, solum conjungit cum verbo *distulisti*, non cum antecedentibus *repulisti* et *despexisti*, ad quæ subintelligitur *nos*, aut *populum tuum*, aut aliquid ejusmodi, ut sensus sit: Repulisti et despexisti populum tuum, et distulisti mittere Christum tuum. Utraque expositio bonum sensum habet.

38. EVERTISTI TESTAMENTUM SERVI TUI, PROFANASTI IN TERRA SANCTUARIUM EJUS.

Vers. 38.

Explicat quomodo Deus repulerit et despexerit populum suum : ac primum dicit Deum evertisse testamentum servi sui, id est, retractasse pactum initum cum servo suo David : quod intelligendum est de eversione, sive retractatione, quoad apparentiam, non quoad veritatem. Videbatur enim Deus nolle regnum Davidis esse perpetuum, quia permiserat occupari civitatem Hierusalem, et totam Palæstinam a rege Assyriorum; sed revera non de illo terreno intelligenda erat promissio, sed de spirituali et cœlesti. « Profanasti in terra sanctuarium ejus, » id est, projecisti in terram, et hoc modo profanasti sacrum diadema ejus : quod factum est quando cessavit regnum Davidis, deturbatis de solio Jechonia et Sedecia, et ablato ejus regio diademate : nam in hebræo habetur, נזרו *nizro*, quod proprie significat *diadema* regium, quod sanctum et sacrum habebatur; in græco est, ἁγίασμα, quod *sanctitatem*, et *sanctuarium*, et *sanctificationem* significat. Noster Interpres hoc loco vertit, *sanctuarium*; sed in *Psalm.* CXXXI, vertit *sanctificationem*, ubi apertissime loquitur Propheta de diademate, non de templo; sic enim loquitur: « Super ipsum efflorebit sanctificatio mea. » Itaque per sanctuarium videtur intelligenda sanctitas diadematis. Si tamen quis velit Theodoreti et Euthymii expositionem sequi, qui per sanctuarium profanatum intelligunt templum Salomonis per Nabuchodonosorem regem eversum et incensum, dicere poterit ipsum templum vocatum esse diadema populi Judaici, quoniam revera erat illis instar coronæ gloriosissimæ, et eo maxime tanquam insigni diademate gloriabantur.

39. DESTRUXISTI OMNES SEPES EJUS : POSUISTI FIRMAMENTUM EJUS FORMIDINEM.

Vers. 39.

40. DIRIPUERUNT EUM OMNES TRANSEUNTES VIAM, FACTUS EST OPPROBRIUM VICINIS SUIS.

Vers. 40.

Comparat populum Judaicum, per Davidem significatum, vineæ quæ, destructa sepe, fit omnium transeuntium præda; ita enim populus ille, Deo non protegente, factus est in direptionem Assyriis non semel, sed sæpius capientibus et spoliantibus Jerusalem. Historia nota est ex IV lib. *Reg.*: « Destruxisti, inquit, omnes sepes ejus, » id est, tu Deus nos auxilio et protectione tua destituens, in causa fuisti ut instar vineæ, destructa sæpe, diriperemur ab hostibus. « Posuisti firmamentum ejus formidinem, » id est, fecisti ut in locum munitionis firmissimæ succederet, in Davidis regno et civitate, formido : erant enim antea in eo regno fortissimi milites, sed Deo deserente facti sunt timidi et imbelles, ut hostibus nullo modo resistere possent. Tribuit autem populus Deo causam horum malorum, quoniam intelligebat, sine Dei voluntate non fieri, et facillimum esse Deo, si velit, omnia impedire. « Diripuerunt eum omnes transeuntes viam, » id est, diripuerunt populum Dei hostes ejus sine ulla prohibitione, quomodo diripiunt vineas omnes transeuntes per viam, quando disjectæ sunt sepes, vel maceriæ, quæ aditum prohibebant. « Factus est opprobrium vicinis suis, » id est, inde factum est ut omnes populi vicini irrideant populum Dei, qui tam imbellis factus est, ut nulli hosti resistere valeat.

Vers. 41. 41. EXALTASTI DEXTERAM DEPRIMENTIUM EUM, LÆTIFICASTI OMNES INIMICOS EJUS.

Vers. 42. 42. AVERTISTI ADJUTORIUM GLADII EJUS, ET NON ES AUXILIATUS EI IN BELLO.

Pergit narrare calamitates populi Dei, in quas incidit desertus ab adjutorio divino. « Exaltasti dexteram deprimentium eum, » id est, juvisti hostes populi tui, ut facilius deprimerent populum tuum. Exaltare, hoc loco, significat *magnificare*, *roborare*, *excelsum facere*. Inde vero secuta est lætitia magna apud hostes, ob tam facilem victoriam; ideo subjungit, « lætificasti omnes inimicos ejus : » contra vero « avertisti adjutorium gladii ejus, » id est, avertisti adjutorium tuum a gladio ejus; regis videlicet, vel exercitus populi tui : quod clarius explicat dicens : « Et non es auxiliatus ei in bello; » ideo reges Juda resistere nequierunt Assyriis, hostibus suis.

Vers. 43. 43. DESTRUXISTI EUM AB EMUNDATIONE, ET SEDEM EJUS IN TERRAM COLLISISTI.

Obscurus est hic locus, sed ex posteriore parte versiculi apparet sermonem esse de privatione cultus regii, qui mundissimus et splendidissimus esse solebat. Hebræus textus est clarior; sic ad litteram verti posset : *Cessare fecisti munditiam ejus, et thronum ejus in terram detraxisti*. Græcus autem sic verti potest : *Dissolvisti eum a munditia sua, et sedem ejus in terram collisisti*. Igitur hic videtur esse sensus : Spoliasti regem vestibus regiis, et hoc modo destruxisti, et cessare fecisti munditiem ejus, induens illum sordidis et atris vestibus, et thronum regni ejus detraxisti in terram, et confregisti, ut neque cultus, neque thronus regius illi superesset. Alii volunt, per emundationem intelligi templum, in quo per sacrificia mundabantur Judæi. S. Augustinus intelligit hunc locum de emundatione cordis per fidem Christi, a quo destructi sunt Judæi, qui in Christum credere noluerunt. Sed ad litteram probabilius est accipi emundationem pro munditia et nitore vestium regiarum, quas cum throno reges illi amiserunt.

Vers. 44. 44. MINORASTI DIES TEMPORIS EJUS : PERFUDISTI CUM CONFUSIONE.

Hæc est ultima et principalis calamitas, quod cum Deus promisisset Davidi regnum perpetuum, jam videretur illam promissam æternitatem ad brevissimum tempus contraxisse : nam in Jechonia et Sedecia finitum est regnum illud temporale Davidis, quod speraverat nullum finem habiturum ; ex hac autem diminutione temporis repletus est David in posteris suis magna confusione. In hebræo habetur, *abbreviasti dies adolescentiæ ejus*. Sed Septuaginta non videntur legisse, עלומיו *halumau*, quod est *adolescentiæ ejus*, ut S. Hieronymus vertit, sed *holamau*, unica littera transposita, quod significat, *sæculorum ejus*, ubi etiam indicatur promissio sæculorum, sed abbreviata postea, et contracta; qui autem legi volunt, *adolescentiæ ejus*, intelligunt per adolescentiam, tempus virentis et florentis regni, quasi Deus non permiserit regnum saltem pervenire ad senectutem, sed in ipso quasi flore ætatis illud occumbere voluerit.

Vers. 45. 45. USQUEQUO, DOMINE, AVERTIS IN FINEM? EXARDESCET SICUT IGNIS IRA TUA?

Hic jam incipit oratio pro acceleratione adventus Messiæ, ut impleatur promissio jurata Dei. « Usquequo, Domine, avertis in finem? » id est, quamdiu avertes te, aut faciem tuam, usque in finem, id est, usque ad ultimam perniciem et consumptionem, sine spe reconciliationis? quamdiu « exardescet indignatio tua, » quasi ignis, qui non cessat, donec in cinerem redegerit quod cremandum suscepit? In hebræo habetur, עד מה יהוה תסתר, *usquequo, Domine, absconderis?* ex quo intelligimus illud, *usquequo avertis*, requirere, ut subintelligatur *faciem tuam*, vel *te*: tunc enim Deus abscondi dicitur, cum avertit a nobis faciem suam, et sic cessat nos illuminare et calefacere lumine gratiæ suæ, quæ est vita vera animarum.

Vers. 46. 46. MEMORARE QUÆ MEA SUBSTANTIA, NUMQUID ENIM VANE CONSTITUISTI OMNES FILIOS HOMINUM?

Vers. 47. 47. QUIS EST HOMO QUI VIVET, ET NON VIDEBIT MORTEM? ERUET ANIMAM SUAM DE MANU INFERI?

Nonnulli sic exponunt hos versiculos, ut sensus

sit : Vita nostra brevissima est, et mors omnibus viventibus imminet, proinde, nisi in vanum constituisti filios hominum, da nobis, Domine, solatium aliquod, dum vivimus, et accelera consolationem, ne ante rapiamur a morte, quam adveniat consolatio tua. Nimis humilis videtur hæc interpretatio : et judaismum sapit, cum ultra præsentis vitæ bona non assurgat. S. Augustinus de Christo exponit, ut sensus sit : Memorare, Domine, quod Christi natura humana, mea substantia est, et propter illum non vane constituisti filios hominum : ille est, qui vivet, et non videbit mortem, quia ipse solus eruet animam suam de manu inferi, et resurgens a mortuis vivet, et non videbit amplius mortem. Sed hæc expositio non est litteralis; nam vox *substantia* hoc loco non significat naturam, sed tempus vitæ, sive subsistentiam : nam in hebræo ad verbum sic legitur, זכר אני מה חלד, *memorare ergo quanti temporis sim,* id est, quam sit brevis vita mea, quam brevi tempore subsistam in vivis; cui sententiæ recte connectitur quod sequitur : « Quis est homo qui vivet, et non videbit mortem? » id est, nemo vivit in terris, qui non sit moriturus : et non est diuturnum, quod finem habet. Idem repetitur, cum additur : « Eruet animam suam de manu inferi, » id est, quis est homo, qui non sit iturus ad locum mortuorum? quasi dicat : Nemo vivit super terram, qui possit evadere mortem, per quam descendunt corpora sub terram, et animæ ad inferos. Eo siquidem tempore nondum apertum erat cœlum, quo nunc ascendunt animæ justorum perfectorum. Existimo igitur Prophetam, qui spiritualis erat, ex brevitate vitæ humanæ, et caducitate rerum humanarum exarsisse in desiderium vitæ futuræ æternæ in cœlis, ac Deum precari voluisse, ut Messiam cito mitteret, Patrem futuri sæculi, qui aperiret credentibus regna cœlorum; nisi enim saltem pars aliqua generis humani ad vitam illam æternam et beatam per Christum perveniret : vere in vanum condidisse videretur Deus omnes filios hominum. Ait igitur : « Memorare quæ sit mea substantia, » id est, quam brevis, quam fragilis, quam ærumnosa sit subsistentia mea in terris. « Numquid enim vane constituisti omnes filios hominum? » id est, num constituisti, et creasti filios hominum, ut solum hanc vitam viverent, eamque tam brevem et ærumnis plenam? id enim esset frustra condidisse genus humanum, si nulla ejus pars finem ultimum attingeret. « Quis est homo, qui vivet, et non videbit mortem? » id est, quod sit brevis, et ærumnosa hæc vita nostra, vel ex eo constat, quod nemo potest mortem evadere, nemo eruet animam suam de manu inferi; inferus enim, sine ulla exceptione, omnes mortales ad se trahit.

Vers. 48. 48. Ubi sunt misericordiæ tuæ antiquæ, Domine, sicut jurasti David in veritate tua?

Hic jam aperte Deum precatur, ut impleat promissum de rege mittendo ex semine David, qui populum suum in æternum regat. « Ubi sunt misericordiæ tuæ antiquæ, Domine? » id est, promissiones ex misericordia tua olim factæ Davidi, quas etiam juramento confirmasti per ipsam tuam veritatem jurans, ac dicens : « Semen ejus in æternum manebit, et thronus ejus, sicut dies cœli. »

Vers. 49. 49. Memor esto, Domine, opprobrii servorum tuorum, quod continui in sinu meo multarum gentium.

Addit aliam rationem, cur tanto affectu postulet adventum Messiæ : quoniam populi infideles exprobrare non cessant populo Dei, quod frustra speraverit regem æternum ex semine David. « Memor, inquit, esto, Domine, opprobrii servorum tuorum, » id est, vituperationis quam patiuntur servi tui ab infidelibus. « Quod continui in sinu meo multarum gentium, » id est, quod opprobrium ego populus tuus continui, sive *portavi,* ut sonat vox hebraica, in sinu meo, multarum gentium, id est, a multis gentibus : dicitur autem portari in sinu, sive contineri in sinu opprobrium, quando non potest excuti per manifestam responsionem. Ita populus ille tacens et dolens ferebat opprobrium a multis gentibus sibi objectum, quia non poterat ostendere promissionem Dei fuisse impletam, vel brevi, ac certo implendam.

Vers. 50. 50. Quod exprobraverunt inimici tui, Domine, quod exprobraverunt commutationem Christi tui.

Hoc videlicet est opprobrium, quod portabat in sinu suo, quod inimici Domini exprobrarent populo Dei commutationem Christi sui, id est, qualem compensationem habuisset David a Deo pro tam amplis promissis, destructionem videlicet regni sui : nam commutatio hoc loco accipitur pro compensatione, ut *Matth.* xvi : « Quam commutationem dabit homo pro anima sua? » nam vox hebraica עקבות significat proprie *calcaneum,* et inde accipitur pro *vestigio* : nec desunt qui hic vertant, *vestigia Christi tui;* denique significat etiam *mercedem,* quæ datur in compensationem, sive commutationem meriti, ac per hoc pro compensatione et commutatione accipi potest. Atque hæc facillima ratio est concordandi textum græcum cum hebraico : qui enim vertunt, *vestigia,* sive *itinera Christi tui*, nullam rationem reddere possunt cur Septuaginta verterint *commutationem.*

Vers. 51. 51. Benedictus Dominus in æternum : fiat, fiat.

Hæc Psalmi conclusio satis aperte docet Prophetam intellexisse promissionem factam Davidi stabilem et firmam fuisse, et omnino implendam

tempore suo, quantumvis contrarium suadere viderentur quæ fiebant tempore Nabuchodonosoris. Imo etiam eadem hæc conclusio docet cognovisse Davidem, imo divinam providentiam effecisse, ut regnum illud terrenum everteretur, ne putarent carnales, Judæi in Salomone aut alio ex regibus Judæ promissionem divinam impletam fuisse. Ait igitur : « Benedictus Dominus in æternum, » id est, laus, et gratiarum actio semper Domino deferatur, quoniam omnia bene facit, et justus est in omnibus verbis suis, et sanctus in omnibus operibus suis. « Fiat, fiat, » in hebræo, אמן אמן *amen, amen,* id est, *sic est,* et sic opto ut fiat, ut videlicet Dominus benedicatur in æternum. Atque hic est finis libri tertii secundum Hebræos.

LIBER IV PSALMORUM

SECUNDUM HEBRÆOS,

A PSALMO XC USQUE AD PSALMUM CVI.

PSALMUS XC

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Oratio Moysi hominis Dei.*

Domine, refugium factus es nobis, a generatione in generationem.

2. Priusquam montes fierent, aut formaretur terra et orbis, a sæculo et usque in sæculum tu es Deus.

3. Ne avertas hominem in humilitatem, et dixisti : Convertimini, filii hominum.

4. Quoniam mille anni ante oculos tuos, tanquam dies hesterna, quæ præteriit,

Et custodia in nocte; 5. quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt.

6. Mane sicut herba transeat, mane floreat, et transeat; vespere decidat, induret, et arescat.

7. Quia defecimus in ira tua, et in furore tuo turbati sumus.

8. Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo, sæculum nostrum in illuminatione vultus tui.

9. Quoniam omnes dies nostri defecerunt, et in ira tua defecimus.

Anni nostri sicut aranea meditabuntur : 10. dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni.

Si autem in potentatibus, octoginta anni, et amplius eorum labor et dolor.

Quoniam supervenit mansuetudo, et corripiemur.

11. Quis novit potestatem iræ tuæ, et præ timore tuo iram tuam 12. dinumerare?

Dexteram tuam sic notam fac, et eruditos corde in sapientia.

13. Convertere, Domine, usquequo? et deprecabilis esto super servos tuos.

14. Repleti sumus mane misericordia tua, et exultavimus, et delectati sumus omnibus diebus nostris.

V. s. h. — *Oratio Mosis viri Dei.*

Domine, habitaculum tu factus es nobis : in generatione et generatione.

Antequam montes nascerentur, et parturiretur terra et orbis : a sæculo et usque in sæculum tu es Deus.

Convertes [*h. convertis*] hominem usque ad contritionem, et dices [*h. dicis*], revertimini [al. *convertimini*], filii Adam :

Quia mille anni in oculis tuis sicut dies hesterna quæ pertransiit, et vigilia nocturna.

Percutiente te eos, somnium erunt : mane quasi herba pertransiens.

Mane floruit, et abiit : ad vesperam conteretur atque siccabitur.

Consumpti enim sumus in furore tuo, et in indignatione tua conturbati sumus.

Posuisti iniquitates nostras coram te : negligentias nostras in luce vultus tui.

Omnes enim dies nostri transierunt in furore tuo : consumpsimus annos nostros quasi sermonem loquens.

Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni : si autem multum, octoginta anni, et quod amplius labor et dolor : quoniam transivimus cito et avolavimus.

Quis novit fortitudinem iræ tuæ, et secundum timorem tuum indignationem tuam?

Ut numerentur dies nostri sic ostende, et veniemus corde sapienti.

Revertere, Domine, usquequo, et exorabilis esto super servos tuos.

Imple [*h. satia*] nos matutina misericordia tua, et laudabimus et lætabimur in cunctis diebus nostris.

15. Lætati sumus pro diebus quibus nos humiliasti, annis quibus vidimus mala.	Lætifica nos pro diebus [*h. secundum dies*] quibus afflixisti nos, et annis in quibus vidimus mala.
16. Respice in servos tuos, et in opera tua, et dirige filios eorum.	Appareat apud servos tuos opus tuum, et gloria tua [*h. decor tuus*] super filios eorum.
17. Et sit splendor Domini Dei nostri super nos, et opera manuum nostrarum dirige super nos : et opus manuum nostrarum dirige.	Et sit decor [*h. pulchritudo*] Domini Dei nostri super nos, et opus manuum nostrarum fac stabile super nos : et opus manuum nostrarum confirma.

Argumentum. — Hoc carmen, sententiarum sublimitate et ubertate insigne, inscriptio hebraica *Mosi* tribuit; cui si relinquitur, tum eum illud fudisse verisimile fuerit, quando sub finem peregrinationis illius funestissimæ 40 annorum in deserto videbat minas divinas abunde impletas, maximamque populi partem, quam ex Ægypto eduxerat, e medio sublatam : cf. *Num.* XIV. Cæterum strophæ tres: vers. 1-6, sempiternus Deus est, hominum vita caduca; 7-12, caduca et misera eorum culpa; 13-17, multorum annorum miseria perditos gratiose respice, atque res nostras iterum fortuna.

1\. Oratio Mosis, viri Dei.

Domine, refugium tu fuisti nobis per omnes ætates.
2\. Priusquam montes nascerentur,
et fingeres terram et orbem,
et (jam) ab æternitate ad æternitatem tu es, o Deus.
3\. Reverti facis hominem ad pulverem,
et dicis : « Revertimini (in pulverem), filii hominis. »
4\. Nam mille anni *sunt* in oculis tuis
sicut dies hesternus, ubi præteriit,
et vigilia in nocte (nocturna).
5\. Abripis eos, somnium (fluxi et fugaces) sunt,
mane instar graminis transit *homo*.
6\. Mane floret et transit,
vespere succiditur et exarescit.

7\. Nam conficimur ira tua,
et furore tuo percellimur.
8\. Ponis delicta nostra ante te,
occultum nostrum (peccatum) ad lucem vultus tui.
9\. Nam omnes dies nostri inclinant (evanescunt) iracundia tua,
consumimus annos nostros instar cogitationis.
10\. Dies annorum nostrorum (nominat. absol.), in iis sunt (continentur) septuaginta anni;
si autem cum viribus (robustus) *est aliquis,* octoginta anni;
et superbia (τὸ optimum) eorum ærumna est et vanitas :
nam transit cito *res* (seu *vita*) et evanescimus.
11\. Quis novit potentiam (vehementiam) iræ tuæ,
et pro timore tui iracundiam tuam?
12\. Numerare dies nostros sic doce nos,
ut inducamus (intra nos) cor sapiens.

13\. Reverte, Jova! Quousque (irasceris)?
et miserere servorum tuorum.

14. Satiare nos mane gratia tua,
ut jubilemus et lætemur per omnes dies nostros.
15. Lætifica nos secundum dies *quibus* afflixisti nos,
secundum annos *quibus* vidimus malum.
16. Ostendatur servis tuis opus (auxilium) tuum,
et majestas tua (salutem afferens) filiis eorum.
17. Sit suavitas Domini Dei nostri super nos,
et opus manuum nostrarum confirma super nos,
et opus manuum nostrarum, confirma illud.

NOTÆ.

Vers. 1. *Viri Dei,* illius ministri, prophetæ. — Vers. 2. *Terra,* cœlo opposita, pars mundi inferior. *Orbis* habitatus. Copula præmissa membro tertio non est otiosa, quandoquidem novum et majus quid subjicitur. *Deus* alii prædicatum esse putant. — Vers. 3. *Pulverem* mortis (cf. *Gen.* III, 19), propr. *contritum.* Nonnulli, *redite* in lucem alii! ut Deus alios in pulverem redigere, alios in vitam vocare dicatur : sed sola de brevitate vitæ et celeri interitu hic verba fiunt. — Vers. 5. Alii, *si abripis eos* (vel, *irruis in eos*), statim *somnium sunt,* evanescunt. *Transit* homo, vel *somnium.* Ewaldus, *graminis,* quod *transit.* Maurer versiculos 5 et 6 arcte nectit : *Abripis... Mane instar graminis progerminat* homo : 6. *Mane,* inquam, *floret et progerminat* (propr. *pertransit,* puta solum), etc. Alexandrinæ interpretationis sensum Agellius hunc facit : « Nihil aliud sunt anni, quam res, quas ipsi homines repudiant;... nam cum ad senectutem pervenerint, tot malis urgentur, ut plerumque et eos alii abominentur, et ipsi sibi minime placeant. » — Vers. 7. Alius, *sic conficimur..... tuo projecti sumus,* puta in abyssum. — Vers. 9. *Cogitationis* : alii, *halitus,* vel *suspirii;* alius, *murmuris,* tenuis soni. Dicit etiam Homerus de magna celeritate ὡς ἤπτερον ἠὲ νόημα. *Aranea* et *meditabuntur* duæ sunt ejusdem dictionis hebraicæ interpretationes, quæ librariorum incuria in hodierno textu Alexandrinæ versionis coaluerunt, quasque Lud. Capellus sic explicat : Anni nostri similes sunt telis aranearum, quas meditantur, i. e. texunt. Τὸ *mansuetudo* Vulgati de senum imbecillitate, silentio et inertia intelligendum videtur. — Vers. 11. Et tamen *quis,* etc. *pro timore tui,* pro timore te digno, pro terrore quem tu injicis, ut terribilis tua potentia peccatique detestatio postulat eam (iracundiam) intelligi — Vers. 12. *Sic,* i. e. quæ cum ita sint, itaque. Alius, *sic doce nos,* i. e. *illud* doce nos, puta *numerare* quam pauci et breves sint *dies nostri.* — Vers. 13. *Reverte,* noli amplius aversus esse. — Vers. 14. *Mane* plerique *mature* et *cito* explicant. Sed est insuper hoc vocabulum imago quædam felicitatis et salutis : *mane* enim est diei seu lucis exordium, exactis jam ærumnarum tenebris sole redeunte. — Vers. 16. Vulgatus : *Respice in servos tuos et in* (qui sunt) *opera* (opificium) *tua.* — Vers. 17. *Opus,* opera nostra firma, ut exitum, quem optamus, nostri conatus habeant.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXXXIX.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Oratio Moysi hominis Dei.

S. Hieronymus, in Epist. *ad Cyprianum*, constanter affirmat hunc Psalmum cum aliis decem sequentibus a Mose fuisse compositum : id colligit ex titulo. Sanctus tamen Augustinus, hunc Psalmum exponens, constanter id negat, ea ratione, quia si hic Psalmus a Mose compositus fuisset, haberetur in ejus libris, id est in Pentateucho, ubi habentur alia cantica ejusdem auctoris. Addere possumus aliam rationem, quoniam in hoc Psalmo definitur vita hominis, ut plurimum annis septuaginta, et in robustioribus, annis octoginta : at Mosis tempore plurimi centesimum annum transcendebant : ipse enim Moses obiit annorum centum viginti, ut dicitur *Deuteron.* ult., et octoginta annorum erat, quando fecit eum Dominus ducem populi sui ; et Aaron frater ejus erat annorum octoginta trium, antequam fieret summus Sacerdos, ut intelligi potest ex cap. VII *Exod.;* et tamen non est credibile electum fuisse, aut Mosem ducem populi, aut Aaronem summum Sacerdotem, homines decrepitos, et morti proximos. Itaque ætas octoginta annorum non erat tunc extrema decrepita, sed ætas matura et vigens, atque ad res maximas gerendas aptissima. Neque probabile est, quod reliqui decem Psalmi sequentes sint compositi a Mose, cum in *Psalm.* XCVIII, fiat mentio Samuelis, qui diu post mortem Mosis natus est. Neque satisfacit huic objectioni S. Hieronymus dicens nomen Samuelis fuisse prophetatum a Mose, ut lib. III *Reg.* cap. XIII, prædicitur nomen Josiæ regis; nam de Josia sic

Hi psalmi a Mose non sunt compositi.

loquitur Propheta: « Nascetur filius domui David, Josias nomine, » etc., ubi est manifesta prædictio de futuro; at in *Psalm.* XCVIII narrantur res præteritæ, his verbis: « Moyses et Aaron in sacerdotibus ejus, et Samuel inter eos, qui invocant nomen ejus. Invocabant Dominum, et ipse exaudiebat eos, custodiebant testimonia ejus, » etc. Non igitur hic prædicitur nomen Samuelis, quemadmodum nec Mosis, aut Aaronis, sed narrantur res ab ipsis gestæ, antequam hic Psalmus scriberetur. Quare videtur nobis titulum hujus Psalmi inscribi Moysi, quod Mosem loquentem David introducat. Introducitur autem Moses fortasse, quod ipse scripserit creationem mundi, peccatum primorum parentum, et pœnas inde secutas. Argumentum enim hujus Psalmi est oratio ad Deum pro humano genere, quod ob peccatum primorum parentum in maximas incidit calamitates, et auxilio gratiæ assidue indiget, tum ut ærumnas hujus vitæ facilius toleret, tum ut ad gaudia sempiterna perveniat.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. DOMINE, REFUGIUM FACTUS ES NOBIS, A GENERATIONE IN GENERATIONEM.

Orditur Propheta orationem a gratiarum actione pro acceptis beneficiis: hæc enim est Spiritus Sancti utilissima rhetorica, ut gratum se gratiæ ostendat, qui nova beneficia petit. « Domine, inquit, refugium factus es nobis, » id est, fatemur nos multis variisque periculis esse obnoxios; sed in nobis te protectorem et adjutorem experti sumus, idque non semel, aut iterum, sed omni tempore per omnes generationes, sibi invicem succedentes. Vox hebraica מעון proprie *habitationem* significat. Itaque per refugium in hoc loco intelligitur domus bene munita et loco edito posita, ad quam qui refugiunt, tutissimi sunt ab omni injuria sive hostium, sive bestiarum, sive pluviæ, aut ventorum. Et vere qui confugiunt ad Deum, et in eo tanquam in arce munita per Fidem, Spem et Charitatem, cogitatione assidua, et jugi desiderio habitant: securissimi sunt ab omni incursu malo, « quoniam eis omnia cooperantur in bonum, » ut ait Paulus *ad Rom.* VIII.

Vers. 2. 2. PRIUSQUAM MONTES FIERENT, AUT FORMARETUR TERRA ET ORBIS, A SÆCULO ET USQUE IN SÆCULUM TU ES DEUS.

Probat eumdem ipsum Deum in omni generatione et generatione refugium esse potuisse sperantibus in eum: quoniam ipse semper est, videlicet æque potens, æque sapiens, æque benignus. Ut autem ostendat Deum esse ante omnes res creatas, in quibus homines confidere solent, primum nominat montes: « Priusquam, inquit, montes fierent; » montes enim, cum altissimi et solidissimi sint, multis modis refugium hominibus præbent. Fortasse etiam primo loco nominat montes, quia primi apparuerunt, cum terra discooperiri cœpisset ab aquis, a quibus initio creationis undique cooperiebatur; vel denique quia montes sunt pars terræ maxime eminens et conspicua. Deinde subjungit formationem terræ, cujus partes quædam sunt montes. Sed observanda est proprietas vocum hebraicarum: nam de montibus dicit, *fierent*, in hebræo, *nascerentur;* de terra dicitur, in hebræo, *parturiretur,* itaque sensus est: Priusquam montes nascerentur, imo priusquam ipsa terra parturiretur. Parturitio enim nativitatem præcedit. Addit, « et orbis, » nimirum habitabilis: hoc enim significat תבל *thebel,* ex quo intelligimus per terram hoc loco intelligi terram incultam et desertam; per orbem, terram cultam et habitabilem: montes enim in utraque parte terræ inveniuntur. Addit ultimo, « a sæculo, et usque in sæculum tu es Deus, » id est, non solum tu es ante montes, et terram, tum incultam, tum habitabilem, sed « es a sæculo, » id est ab æterno, et « usque in sæculum, » id est, usque in æternum. Nec dicit: Tu eras a sæculo, et eris usque in sæculum, sed tu es, ut ostendat veram æternitatem Dei, quæ est duratio sine ulla varietate et mutatione, quod in *Psalm.* CI dicit: « Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient. » Vox *Deus* in græco codice non habetur, sed in hebræo habetur אתה אל *attha el,* et S. Hieronymus testatur in epist. *ad Suniam et Fretellam,* haberi apud Septuaginta, et apud alios quoque interpretes. Videtur autem esse vocativi casus, ut sit sensus: Tu, o Deus, a sæculo et usque in sæculum es, et idem ipse semper es.

Æternitas vera Dei quæ sit?

Vers. 3. 3. NE AVERTAS HOMINEM IN HUMILITATEM, ET DIXISTI: CONVERTIMINI, FILII HOMINUM.

Hic incipit oratio qua precatur Propheta Deum, ut non sinat genus humanum abire in extremam vilitatem et ruinam. Videbat enim hominem per peccatum primi hominis aversum a Deo præcipitem ruere in deterius; ideo clamat: « Ne avertas hominem in humilitatem, » id est, ne sinas averti humanum genus a lumine vultus tui ad vilitatem, et abjectionem extremam, ut oblitum veri boni amplectatur terram, et lutum sæcularium desideriorum, et per ea demergatur in interitum sempiternum. Nam vox hebraica דכא, non significat virtutem *humilitatis,* sed *attenuationem* et *miseriam.* Addit rationem cur conveniat ut Deus non sinat perire tam nobilem creaturam. « Nam, inquit, tu dixisti: Convertimini, filii hominum, » id est, tu hortatus es per Prophetas tuos externa prædicatione, et per internam quoque tuam inspirationem ad conversionem peccatores; decet igitur ut potenti auxilio gratiæ tuæ juves hominem ad conversionem, et non sinas eum averti ad extremam vilitatem. Illud *et* ponitur pro *quia*, cum dicitur, *et dixisti:* Convertimini, filii hominum, id est, quia tu dixisti, et invitasti ad conversionem; non enim « vis mortem peccatorum, sed ut convertantur et vivant, » *Ezech.* XVIII. In hebræo

non habetur negatio, sed affirmatio : *Convertes hominem in abjectionem.* Nisi S. Hieronymus diceret Septuaginta Interpretes posuisse in versu superiore vocem illam, *Deus,* possemus suspicari Septuaginta non legisse אל *el,* quod est *Deus,* sed *al,* quod est *ne,* et posuisse hanc vocem in principio hujus versiculi; sed quoniam non audemus S. Hieronymo contradicere, existimamus vel excidisse ex codice hebraico particulam illam negantem, quod facile fieri potuit, cum eædem litteræ bis repeterentur; vel esse legendam litteram hebraicam cum interrogatione : *Convertes,* vel *avertes hominem in humilitatem?* quæ sententia eadem est cum illa : « Ne avertas hominem in humilitatem. »

Vers. 4.

4. Quoniam mille anni ante oculos tuos, tanquam dies hesterna, quæ præteriit.

Vers. 5.

5. Et custodia in nocte, quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt.

Describit abjectionem generis humani post peccatum primi hominis ex brevitate vitæ comparatæ cum æternitate Dei : nam Dei æternitas sic immensa est, ut mille anni apud Deum, sint ut una pars diei apud nos; et tamen vita nostra post peccatum, non est mille annorum, neque centum, sed vix septuaginta, aut in robustioribus octoginta. Quare vita nostra comparata cum æternitate Dei minor est, quam unus dies, aut notabilis aliqua pars diei; proinde fere nihil est : et tamen si homo non peccasset, sine ullo fine in æternum vixisset. Sed explicemus verba : « Quoniam, inquit, mille anni ante oculos tuos tanquam dies hesterna quæ præteriit, » id est, in vilitatem maximam conversi sumus, quoniam tu quidem æternus es, ita ut apud te mille anni sint velut una dies, quæ statim præterit, aut veluti « custodia in nocte, » id est, una nocturna vigilia, quæ tribus horis absolvitur; hominum autem qui ad tuam imaginem creati sunt, ac per hoc semper vivere deberent, anni tam breves erunt, ut in nihilum reputari possint : sic enim intelligimus illa verba, « quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt, » id est, anni hominum post peccatum erunt numerandi inter ea, quæ pro nihilo habentur, id est, brevissimi, ac pene nulli. In textu græco habetur ἔτι, id est *adhuc;* et sic legit Euthymius, *adhuc erunt;* sed verior lectio est ἔτη, id est, *anni erunt*; nam in hebræo habetur שנים, quod *annos* significat, non *adhuc.* Ex hebræo sic vertit S. Hieronymus hæc ultima verba : *Percutiente te eos in somnium erunt* : pro quo nos habemus, « quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt. » Et quidem de voce *somnii* et *annorum* non magna est difficultas : nam eadem vox hebræa, si legatur *shenah,* significat *somnum,* sive *somnium :* et sic legit S. Hieronymus, et legitur hodie in textu hebraico, juxta puncta Rabbinorum; sed si legatur *shanah,* significat *annum,* et sic legerunt Septuaginta et vulgatus noster Interpres. Illud autem, *percutiente te eos,* in hebræo est זרמתם, quod ad litteram reddi potest, *inundasti eos.* Sed potest etiam legi cum aliis punctis *zirmatham,* id est, *inundatio eorum,* sive *fluxus eorum* : et sic legisse videntur Septuaginta, qui nomen, non verbum verterunt, τὰ ἐξουδενώματα αὐτῶν, id est, *contemptibilia ipsorum,* quod recte noster Interpres latine reddidit : « Quæ pro nihilo habentur eorum; » verterunt autem Septuaginta non tam verbum, quam sensum. Illa enim quæ fluunt et transeunt, pro nihilo habentur, quia mox evanescunt. Illud pronomen, *eorum,* in hebræo conjungitur cum nomine *inundatio,* sive *fluxus,* non cum nomine *anni.* Quare sensus est : Inter ea quæ fluunt, et pro nihilo habentur, eorum, id est, hominum, anni sunt, vel clarius, anni vitæ, sive tempora vitæ computantur inter eas res humanas, quæ contemptibiles sunt, quia celerrime finiuntur.

Vers. 6.

6. Mane sicut herba transeat, mane floreat et transeat : vespere decidat, induret et arescat.

Declarat annos vitæ esse vere contemptibiles per similitudinem fœni, quod una die oritur, viret, floret, exarescit, et perit. In hebræo sunt verba futuri temporis, et eodem modo videntur accipienda verba latina, ut hic sit sensus : « Mane, » id est, prima parte diei, homo quasi herba virens apparebit in pueritia, et non ibi sistet, sed mox transibit. Mane item in eadem prima parte diei florebit in juventute, et nec ibi sistet, sed mox transibit. « Vespere, » in altera parte ejusdem diei « decidet, » in virilitate, flore scilicet juventutis cadente, « indurabitur » in senectute, amisso vigore virilitatis, « et arescet » in morte, siccato humore vitæ. Vel, ut exponit S. Augustinus, *mane virescet,* et florebit in vita, *et vespere decidet* in morte, *indurabitur* in cadavere, *arescet* in pulvere, et qui de pulvere factus est, in suum pulverem; continuo revertetur, ut non sit aliud tempus nostrum quam nasci et mori, incipere et finiri. Væ cæcitati hominum, qui vitam unius diei, quæ pro nihilo duci deberet, sic amant, ac si esset æterna! et vitam vere sempiternam sic contemnunt, ac si esset unius diei, et pro nihilo habenda! Neque solus David hæc docet, sed ante eum S. Job, cap. xiv : « Homo natus de muliere brevi vivens tempore repletur multis miseriis, qui quasi flos egreditur et conteritur, et fugit velut umbra, et nunquam in eodem statu permanet. » Et post eum Isaias, cap. xl : « Omnis caro fœnum, et omnis gloria ejus quasi flos agri. Exsiccatum est fœnum, et cecidit flos; quia Spiritus Domini sufflavit in eo. » Quod si non placeat accipere verba illa, *transeat et floreat,* pro *transibit et florebit,* oportebit aliquid subintelligere, ut : Tu Deus jussisti ut homo sicut herba transeat et floreat, etc.; vel : Ergo homo juxta sententiam Dei sicut herba transeat, etc.

Cæcitas hominum lamentanda.

Vers. 7. 7. QUIA DEFECIMUS IN IRA TUA, ET IN FURORE TUO TURBATI SUMUS.

Reddit causam brevitatis vitæ nostræ, ac dicit esse justissimam iram Dei, quam iniquitas humana succendit. « Defecimus, inquit, in ira tua, » id est, consumpti sumus et mortales effecti, quoniam irritavimus iram tuam; et « conturbati sumus » mortis horrore et terrore, ob furorem tuum, qui securi et quieti antea vivebamus. Non est in Deo proprie furor, vel ira, vel alia perturbatio; sed metaphorice dicitur ira et furor in Deo, quando non parcit peccatori, sed eum pro meritis punit.

In Deo non est furor vel ira.

Vers. 8. 8. POSUISTI INIQUITATES NOSTRAS IN CONSPECTU TUO : SÆCULUM NOSTRUM IN ILLUMINATIONE VULTUS TUI.

Dixerat causam brevitatis vitæ nostræ fuisse iram Dei; nunc dicit causam iræ Dei fuisse iniquitates nostras. Vocat autem iniquitates nostras peccatum primorum parentum, quod nobis commune fuit, et in quo multæ fuerunt iniquitates, juxta doctrinam S. Augustini in *Enchiridio*, cap. XLV, et aliis in locis. Fuit enim in eo peccato superbia, inobedientia, infidelitas, curiositas et alia. Fortasse etiam respicit David ad iniquitates posterorum, ob quas magis contracta est brevitas humanæ vitæ; nam usque ad diluvium vivebant homines ad nongentos annos; deinde post diluvium ad ducentos, vel trecentos annos. Postea tempore Mosis ad centum viginti. Denique tempore David ad octoginta. Ait igitur : « Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo, » id est, noluisti parcendo abscondere peccata nostra a facie tua; sed ea ante conspectum tuum posuisti, ut ea diligenter considerares et punires. Quod enim Deus intelligatur ignoscere, quando avertit faciem a peccatis, docet idem Propheta, cum ait in *Psalm.* L : « Averte faciem tuam a peccatis meis, et omnes iniquitates meas dele. » Quod autem additur, « sæculum nostrum in illuminatione vultus tui, » est repetitio ejusdem rei; nam per « sæculum nostrum, » intelliguntur iniquitates vitæ sive temporis nostri, quas ne laterent posuit Deus « in illuminatione vultus sui, » id est, luce vultus sui detexit et illuminavit, ut earum turpitudo nota esset, et justo Dei judicio puniretur. Vox hebraica עלמנו tria significare potest, *occulta nostra, adolescentiam nostram*, et *sæculum nostrum*. Omnia enim hæc derivantur a verbo עלם *halam*, quod est *occultare*. Addit S. Hieronymus etiam quartum, videlicet, *negligentias nostras*; sed omnia in idem recidunt. Nam multa sunt proprie peccata cordis, vel etiam omnia peccata quatenus a corde exeunt; et huic voci aptissime respondet illud : « In illuminatione vultus tui; » nam « qui male agit, odit lucem, » ut habetur *Joan.* III; sed Deus luce sua omnia detegit. Unde dicit Apostolus I *Corinth.* IV : « Illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium. » Per *adolescentiam* intelliguntur peccata adolescentiæ, id est, primum peccatum Adami, quod factum est in prima adolescentia generis humani. Denique per *sæculum nostrum* (ut diximus) significantur peccata temporis nostri.

In peccato Adam fuerunt multa peccata.

9. QUONIAM OMNES DIES NOSTRI DEFECERUNT, ET IN IRA TUA DEFECIMUS. Vers. 9.

Quod Deus viderit et condemnarit peccata nostra, pœna ipsa mortis nobis inflicta demonstrat. « Quoniam omnes dies nostri defecerunt, » id est, omnes dies nostri abierunt, ut nulli jam supersint. « Et in ira tua defecimus, » id est, non solum dies nostri abierunt, sed et nos cum illis consumpti sumus. Nam si Adam non peccasset, dies quidem præteriissent, sed nunquam fluere cessassent, neque nos cum illis defecissemus; at nunc dies nostri ita fluunt, ut finem accipiant, morte illorum cursum interrumpente, et nos ipsi cum illis finem vivendi accipimus, et consumimur, ira Domini peccatum illud justissime puniente.

10. ANNI NOSTRI SICUT ARANEA MEDITABUNTUR, DIES ANNORUM NOSTRORUM IN IPSIS SEPTUAGINTA ANNI. Vers. 10.

11. SI AUTEM IN POTENTATIBUS OCTOGINTA ANNI, ET AMPLIUS EORUM LABOR ET DOLOR. Vers. 11.

Dixit mortem esse pœnam peccati; nunc addit vitam ipsam quam agimus ante mortem esse miseram et brevem, juxta illud Patriarchæ Jacob, *Gen.* XLVII : « Dies peregrinationis meæ, anni centum triginta sunt, parvi et mali. » De miseria dicit : « Anni nostri sicut aranea meditabuntur. » In hebræo solum habetur, *anni nostri sicut meditatio*, id est, anni nostri nihil sunt, nisi quædam continua exercitatio et laboriosa meditatio. Sed Septuaginta Interpretes, ut clarius rem explicarent, addiderunt, *sicut aranea*; et pro *meditatio*, posuerunt *meditabuntur*; et sensus est : « Anni nostri, » id est, tempus vitæ nostræ exercebitur vanis laboribus et doloribus, timoribus, suspicionibus in temporalibus bonis procurandis, et temporalibus malis cavendis, « sicut aranea » exercetur in texendis retibus omni re fragilioribus, non sine propriæ substantiæ consumptione. Transit postea a miseria ad brevitatem, dicens : « Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni, » id est, tempus vitæ nostræ in se ipso conclusum et definitum, non transcendit ultra septuaginta annos, et in robustioribus « usque ad octoginta; » et si quid ultra sit, « erit labor et dolor, » ætas videlicet infirma, et variis malis et ærumnis obnoxia. Hic aliqua notanda sunt. *Primum*, illud, *in ipsis*, obscurum est propter phrasim propriam linguæ hebraicæ, quæ interdum ponit casum nominandi, cui nullum verbum respondet, ut in *Psalm.* X : « Dominus in cœlo sedes

ejus; » nos diceremus : « Dominus in cœlo sedem habet, » vel : « Domini sedes in cœlo est; » sic etiam in *Psalm.* XVII : « Deus impolluta via ejus; » nos diceremus : « Dei impolluta via est. » Sic igitur hoc loco nos diceremus : « Dies annorum nostrorum septuaginta anni sunt; » vel, « in diebus annorum nostrorum septuaginta anni. » Itaque absolute legendum est : « Dies annorum nostrorum; » et postea subjungendum, « in ipsis, » diebus videlicet annorum nostrorum, septuaginta anni numerantur. Vel dicendum est illud, *in ipsis*, redundare, ut in *Psalm.* CXXI, redundat pronomen « ejus, » cum dicitur : « Cujus participatio ejus in idipsum. » *Secundo*, illud, *in potentibus*, in hebræo est בגבורות, *in fortitudine*, sive *robore*, id est, in homine robusto; in græco est, ἐν δυναστείαις, quod significare posset, *in principatibus*, sive *imperiis*; sed hoc loco ista significatio non facit ad propositum : non enim principes diutius vivunt quam alii; quin potius contra scriptum est in *Eccle.* cap. X : « Omnis potentatus brevis vita. » Ergo hoc loco vox illa significat vim et potentiam complexionis, et sic exponunt omnes Interpretes. *Tertio*, illud, *et amplius eorum*, communiter exponitur, ut nos diximus, de vita quæ producitur ultra annos octoginta; quidam tamen minus probabiliter intelligunt, quod potissima pars vitæ intra ipsos septuaginta vel octoginta annos sit labor et dolor. Prior expositio est Hieronymi, Augustini, Theodoreti et aliorum gravium auctorum. *Quarto*, S. Augustinus videtur subdubitare, an ad litteram hic locus intelligi debeat de vita contracta ad septuaginta, vel octoginta annos, tum quia multi robusti inveniuntur ultra annum octogesimum, et plurimi valde infirmi ante annum septuagesimum; tum quia ante diluvium vivebant homines usque ad annos nongentos, et tamen illi gravissime peccarunt in Deum, et propter ipsos potissimum contrahi debuit humanæ vitæ tempus. Cæterum, communis sententia Hieronymi, Theodoreti, Euthymii et recentiorum est, quod ad litteram hic definiatur vita hominis septuaginta, vel octoginta annis, quæ utcumque longa est, si comparetur ad vitam multarum bestiarum, tamen brevissima, si ad æternitatem conferatur. Neque mirum est aliquos ultra annum octogesimum robustos inveniri; nam et paucissimi sunt, et omnis regula patitur exceptionem. Multo minus est mirum, quod aliqui reperiantur infirmi ante annum septuagesimum; nam etiam ante annum quadragesimum et trigesimum ob complexionis vitium plurimi reperiuntur imbecilli. Propheta vero loquitur de solo vitio ætatis, et dicit secundum communem et ordinarium cursum, homines vivere consuevisse integris viribus et sensibus usque ad annum septuagesimum, vel octogesimum. Tempore S. Augustini credibile est communem et ordinarium vitæ robustæ cursum fuisse paulo breviorem; nunc vero experimur communem et ordinarium cursum vitæ robustæ et integræ ad quinquagesimum annum, et in robustioribus ad sexagesimum pertinere; et ex eo tempore laborem et dolorem, quamvis non desint, hoc etiam tempore, pauci quidam satis vegeti et robusti annorum septuaginta, vel octoginta, vel etiam nonaginta. Quod autem ante diluvium et proxime post diluvium, homines diutissime vixerint, factum est ex providentia Dei, ut genus humanum facilius propagaretur, quemadmodum postea pertinuit ad providentiam Dei, ut contraheret tempus humanæ vitæ, tum quia æquum est ut sicut multiplicantur peccata, sic contrahatur tempus vitæ; tum etiam quia si propagato humano genere adhuc homines diutissime viverent, mundus eos non caperet.

12. QUONIAM SUPERVENIT MANSUETUDO, ET CORRIPIEMUR. Vers. 12.

Ex ærumna senectutis hoc boni consequimur, ut deposita superbia et fastu juvenili humiliemur et mansuescamus conscii propriæ infirmitatis et miseriæ, et corripiamur, id est, erudiamur ad subjectionem sub potenti manu Dei. Illud, *quoniam*, accipitur hoc loco pro *verumtamen*, aut *certe*; non enim apud Hebræos כי semper est particula causalis. Ait igitur David : *Verumtamen*, ex labore et dolore senectutis *supervenit* in nos *mansuetudo*, humilitas et modestia; *et* inde *corripiemur*, et discemus subjecti esse Deo, et id parum temporis, quod superest, in ejus timore et amore consumere. Aliqui per *mansuetudinem* intelligunt mansuetudinem Dei, qua nos in senectute, laboribus et doloribus clementer erudit. Sed prior expositio videtur anteponenda, cum in sequenti versiculo dicatur : « Quis novit potestatem iræ tuæ, et præ timore iram tuam dinumerare? » Non enim recte conjunguntur mansuetudo et ira. In hebræo, ut nunc se habet, longe alius est sensus; sic enim legitur ad verbum, *quoniam tonsio celeriter, et avolabimus*; et sensum esse volunt, quod senes, ac præsertim decrepiti facillime exstinguuntur, quomodo fœnum aridum facile demetitur et avolat. Miratur S. Hieronymus in epist. *ad Cyprianum*, quid legerint in codicibus hebraicis Septuaginta Interpretes, ut vertere potuerint : « Quoniam supervenit mansuetudo, et corripiemur. » Sed aliquid eos legisse, quod recte in eam sententiam verti posset, dubitare non debemus, cum viri doctissimi et fidelissimi essent, et cum eis consentiant Theodotio, et sexta editio, eodem S. Hieronymo teste.

13. QUIS NOVIT POTESTATEM IRÆ TUÆ, ET PRÆ TIMORE TUO IRAM TUAM DINUMERARE? Vers. 13.

Ex gravitate pœnæ redditæ peccato primi hominis, colligit Propheta magnam valde esse iram et severitatem Dei adversus peccata; sed poetico more et eleganti metaphora ita magnitudinem iræ divinæ describit : « Quis novit potestatem iræ tuæ, » id est, quis cogitando poterit assequi quanta

sit vis, potentia et efficacitas iræ tuæ, Domine? « Et præ timore tuo iram tuam dinumerare, » id est, et quis poterit te tantum timere quantum timendus es, et juxta hunc timorem mensurare magnitudinem iræ tuæ, vel omnes ejus puniendi modos enumerare? Nam ex eo quod propter unum peccatum primi parentis Deus iratus est universo humano generi, et omnes homines ad vitam laboribus et doloribus plenam, et postea ad mortem damnavit, ac voluit ut omnes homines post multas ærumnas in pulverem suum redirent; certe recte colligitur immensam esse indignationem divinam contra peccatum, et infinitos esse in ipsa divina indignatione modos puniendi peccatores. Ac si ex morte ista corporis recte colligitur magnitudo iræ divinæ contra peccatum, quanto magis colligi deberet ex eo, quod animas et corpora iniquorum post diem judicii mittet Deus in ignem inextinguibilem et sempiternum; id enim omnem humanam intelligentiam longe superat. In hebræo illud, *dinumerare*, conjungitur cum versiculo sequenti; sed nos non sequimur interpunctionem Rabbinorum recentiorum, sed Septuaginta Interpretum antiquissimorum. Et illud, « præ timore tuo, » aliqui ita exponunt : « Quis impeditus timore et terrore tuo poterit mensurare iram tuam? » Sed prima expositio videtur melior: quoniam propositum Prophetæ est ostendere magnitudinem iræ Dei; non autem ostenditur ex eo quod aliquis perturbatus timore, non potest in eum intendere aciem mentis, sed ex eo quod homo valde timet, et ex magno timore colligit magnitudinem iræ. Itaque illud, *præ timore*, accipiendum est pro *a timore*, vel *propter timorem*, vel *secundum*, aut *juxta timorem*, ut clarius habetur in hebræo.

Vers. 14. 14. DEXTERAM TUAM SIC NOTAM FAC, ET ERUDITOS CORDE IN SAPIENTIA.

Ab hoc versiculo usque ad finem orat Propheta pro genere humano, ut sicut illud Deus juste punivit pœna mortalitatis, ita misericorditer respicere et adjuvare dignetur in hujus vitæ mortalis peregrinatione. « Dexteram tuam sic notam fac, » id est, fac, Deus, ut jam tandem innotescat nobis dextera tua, qua nos suscipias et sustentes, et qua munera gratiæ tuæ nobis abundanter tribuas. Fortasse etiam per « dexteram, » significatur Christus, quem Propheta promissum sciebat, et ut cito veniret, assidue precabatur. « Et eruditos corde in sapientia, » I *Cor.* VIII, id est, et simul notos fac nobis homines eruditos corde in sapientia, id est, Prophetas et Apostolos, qui habebant cor vera sapientia eruditum, non ut sapientes hujus mundi, qui vel habent linguam eruditam, non cor; vel si cor eruditum gerunt, non sapientia divina et salutari, sed sapientia humana et perniciosa, quæ « inflat, non ædificat. » In hebræo, ut nunc legitur, sic habetur, *dies nostros sic notos fac, et veniemus corde sapienti*. Sed facile est

Christus per dexteram significatur.

videre quid legerint Septuaginta Interpretes, nam non legerint ימינו *iamenu, dies nostros*; sed ימינך *iaminecha, dexteram tuam;* nec legerunt נביא *nabi*, *veniemus*, sed נביאם *nebeïim, Prophetas*; tamen sensus, qui ex hebræo colligitur, non est contemnendus; rogat enim Propheta, ut notos faciat nobis Deus dies nostros: id est, faciat ut intelligamus brevitatem dierum vitæ nostræ, et non ipsi nos fallamus judicantes diuturnum id quod est brevissimum; nam si hoc intellexerimus, veniemus ad Deum corde sapienti, et inquiremus bona futura, quæ sunt æterna, et contemnemus præsentia, quæ sunt brevissima.

15. CONVERTERE, DOMINE, USQUEQUO? ET DEPRECABILIS ESTO SUPER SERVOS TUOS. Vers. 15.

Idipsum petit, sed oratione magis generali. « Convertere, Domine, usquequo? » id est, tu, Domine, avertisti a nobis faciem tuam, iratus nobis propter peccata nostra; sed aliquando tandem placatus convertere ad nos, et respice nos oculo benignitatis tuæ, « et deprecabilis esto super servos tuos, » id est, exorabilis esto; sine te exorari a servis tuis, quos ipse formasti, et alis ac sustentas in obsequium tuum. Illud, *usquequo*, posset accipi separatim, et cum interrogatione hoc modo: « Convertere, Domine; usquequo » non converteris? Sed nulla est distinctio in textu hebræo, vel græco, vel latino inter *convertere* et *usquequo*; ideo præstat illud, *usquequo*, accipere pro *aliquando*, ut supra diximus.

16. REPLETI SUMUS MANE MISERICORDIA TUA; ET EXULTAVIMUS, ET DELECTATI SUMUS OMNIBUS DIEBUS NOSTRIS. Vers. 16.

17. LÆTATI SUMUS PRO DIEBUS, QUIBUS NOS HUMILIASTI, ANNIS QUIBUS VIDIMUS MALA. Vers. 17.

Hi duo versiculi possunt ex hebræo verti per tempus præteritum, ut verterunt Septuaginta Interpretes; possunt etiam verti partim per modum imperandi, seu deprecandi, partim per tempus futurum, ut vertit S. Hieronymus, qui sic habet: *Imple nos matutina misericordia tua, et laudabimus, et lætabimur in cunctis diebus nostris; lætifica nos pro diebus, quibus afflixisti nos, et annis quibus vidimus mala*. Sed cum vertuntur per tempus præteritum, vel subintelligendum est aliquid in hunc sensum: *Convertere, Domine, aliquando, et deprecabilis esto super servos tuos*, ut aliquando dicere possimus : « Repleti sumus mane misericordia tua, » etc.; vel certe, ut explicat S. Augustinus, Propheta prænuntiat res futuras per verba temporis præteriti propter certitudinem prædictionis. Itaque versiculi isti non ad tempus vitæ, sed ad tempus patriæ pertinent; tunc enim dicemus: « Repleti sumus mane misericordia tua, » id est, initio veræ illius diei, quo Solem justitiæ aspicere cœpimus sine ullius nubis interpositione et nocte, ac tenebris hujus vitæ recedentibus, repleti su-

mus magna illa misericordia tua, quæ nullum locum miseriæ relinquit, de qua scriptum est in *Psalm.* CII : « Qui coronat te in misericordia et miserationibus, qui sanat omnes languores tuos, qui replet in bonis desiderium tuum ; » ideo « exultavimus et delectati sumus : » hoc enim solum restat hominibus beatis et liberatis a malis omnibus, ut exultent laudantes Deum, et delectentur fruentes Deo. Nec solum lætati sumus ob tantum cumulum bonorum, sed etiam « lætati sumus pro diebus, quibus nos humiliasti, » et pro « annis quibus passi sumus mala, » tum quia dulciora sunt bona post experientiam malorum ; tum etiam quia patientia in malis hæc nobis tanta bona promeruit, juxta illud Apostoli, II *Cor.* XLII : « Quod momentaneum est, et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis. » Itaque nunc benedicimus dies illos et annos, qui nobis materiam patiendi præbuerunt, et Deo gratias agimus, qui nobis in tempore non pepercit, ut parceret in æternum.

Dulciora sunt bona post experientiam malorum.

Vers. 18.

18. Respice in servos tuos et in opera tua, et dirige filios eorum.

Posteaquam petivit summum bonum, quod est finis ultimus humanæ naturæ et omnium actionum nostrarum : nunc petit media, id est, gratiam bene operandi. Primum enim, juxta præceptum Domini, *Matth.* V : « quærendum est regnum Dei, deinde justitia ejus. » Ait igitur : « Respice in servos tuos, » id est, illumina servos tuos atque accende ad amorem tuum. Deus enim sol est increatus, qui respiciendo illuminat et calefacit. Item : « Respice in servos tuos, » id est, oculo benevolentiæ et favoris tui respice illos, ut tuos dirige, protege, auge, « et in opera tua, » id est, in opera bona, quæ tu operari cœpisti in illis. Omnia enim bona opera nostra dicitur Deus operari in nobis, quia ipso excitante et ajuvante fiunt, et sine illius gratia præveniente et comitante nulla essent. Nec solum servos tuos, sed etiam « filios eorum, » sive naturales, sive spirituales respice et dirige, ut parentes cum filiis, te dirigente, in via mandatorum perseverent, et ad patriam pertingere mereantur æternam. In hebræo legitur paulo aliter, videlicet, *appareat ad servos tuos opus tuum, et gloria tua super filios eorum ;* sed Septuaginta non legerunt יראה, *appareat,* sive *videatur ;* sed ראה, dempta prima littera, quod significat *vide,* sive *respice ;* deinde explicandi gratia addiderunt conjunctionem, et verterunt : *Respice in servos tuos et in opera tua ;* quamvis enim in hebraico sit, *opus tuum,* licuit tamen Interpretibus id exprimere numero multitudinis. Illud autem, *et gloria tua,* hebraice הדרך *hadareca,* legerunt Septuaginta *hadrec,* solis punctis mutatis, quod est *dirige,* a verbo דרך *darac.* Itaque lectio græca non dissidet ab hebraica, quam habuerunt Septuaginta Interpretes. Sed et ipsa lectio hebraica, quam sequitur S. Hieronymus, bonum sensum habet : *Appareat opus tuum super servos tuos,* id est, operare in servis tuis per gratiam tuam opera bona, et sic manifeste operare, ut etiam alii videant opera eorum bona, et glorificent te Patrem eorum, qui in cœlis est, et qui opera bona operaris in eis ; et gloria tua similiter appareat super filios eorum, ut etiam in illis opereris opera bona, et per illos nomen tuum glorificetur.

Deus est sol increatus, qui illuminat et calefacit.

Vers. 19.

19. Et sit splendor Domini Dei nostri super nos, et opera manuum nostrarum dirige super nos, et opus manuum nostrarum dirige.

Idipsum petit aliis verbis, ut ostendat se valde optare quod petit. Quod enim dixit : « Respice in servos tuos, » repetit nunc, dicens : « Et sit splendor Domini Dei nostri super nos ; » Deus enim, ut diximus, respiciendo illuminat, avertendo faciem, in tenebris nos relinquit. Quod autem dixit : « Et in opera tua, » nimirum respice, nunc repetit, dicens : « Et opera manuum nostrarum dirige super nos, » id est, tu præsidens nobis, fac ut recte operemur, et regulam rectissimam, quæ est lex tua et voluntas tua, semper sequamur. Addit : « Et opus manuum nostrarum dirige, » ut ostendat omnia opera revocari ad unum opus, quod est radix omnium, et in quo continentur omnia ; hoc autem est opus charitatis, nam « qui diligit, legem implevit, » *Rom.* XIII ; et : « Charitas patiens est, benigna est, » etc., I *Cor.* XIII. In hebræo, pro voce *splendor,* est נעם, quod significat *decorem* et *dulcedinem ;* sed *decor* et *splendor* in idem recidunt ; et recte Septuaginta verterunt, *sit splendor,* quoniam decor lucis splendor est. « Deus autem lux est, et tenebræ in eo non sunt ullæ, » I *Joan.* I ; et « Pater luminum est, » *Jacob.* I. Item pro verbo *dirige,* est in hebræo כוננה, quod non solum *dirigere,* sed etiam *stabilire* significat. Itaque sensus erit : Opus manuum nostrarum perseveranter dirige, ut non solum directio in bonis operibus, sed etiam perseverantia postuletur.

PSALMUS XCI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — *Laus Cantici David.*	V. S. H.
1. Qui habitat in adjutorio Altissimi, in protectione Dei cœli commorabitur.	Qui habitat in abscondito Excelsi : in umbraculo Domini commorabitur :

2. Dicet Domino : Susceptor meus es tu, et refugium meum : Deus meus, sperabo in eum.

3. Quoniam ipse liberavit me de laqueo venantium, et a verbo aspero.

4. Scapulis suis obumbrabit tibi, et sub pennis ejus sperabis.

5. Scuto circumdabit te veritas ejus : non timebis a timore nocturno :

6. A sagitta volante in die, a negotio perambulante in tenebris, ab incursu, et dæmonio meridiano.

7. Cadent a latere tuo mille, et decem millia a dextris tuis; ad te autem non appropinquabit.

8. Verumtamen oculis tuis considerabis, et retributionem peccatorum videbis.

9. Quoniam tu es, Domine, spes mea : Altissimum posuisti refugium tuum.

10. Non accedet ad te malum, et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.

11. Quoniam angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis.

12. In manibus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.

13. Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem.

14. Quoniam in me speravit, liberabo eum : protegam eum, quoniam cognovit nomen meum.

15. Clamabit ad me, et ego exaudiam eum : cum ipso sum in tribulatione : eripiam eum, et glorificabo eum.

16. Longitudine dierum replebo eum, et ostendam illi salutare meum.

Dicens, Domine, spes mea, et fortitudo mea : Deus meus : confidam in eo.

Quia ipse liberabit [al. *liberavit*] te de laqueo venantium, de morte insidiarum.

In scapulis suis obumbrabit tibi, et sub alis ejus sperabis : scutum [*h. hasta*] et protectio veritas ejus.

Non timebis a timore nocturno : a sagitta volante per diem,

a peste in tenebris ambulante, a morsu insidiantis meridie.

Cadent a latere tuo mille, et decem millia a dextris tuis : ad te autem non appropinquabit.

Verumtamen oculis tuis videbis [*h. conspicies*] : et ultionem [*h. expletionem*] impiorum cernes.

Tu enim [al. *autem*] es, Domine, spes mea : Excelsum posuisti habitaculum tuum.

Non accedet ad te malum, et lepra non appropinquabit tabernaculo tuo.

Quia angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis.

In manibus [*h. palmis*] portabunt te : ne forte offendat ad lapidem pes tuus.

Super aspidem et basiliscum calcabis : conculcabis leonem et draconem.

Quoniam mihi adhæsit, et liberabo eum : exaltabo eum, quoniam cognovit nomen meum.

Invocabit me, et exaudiam eum : cum ipso ego in tribulatione, eruam eum, et glorificabo eum.

Longitudine dierum implebo [*h. satiabo*] eum, et ostendam illi salutare meum.

Argumentum.—Docet vates quam tutus vivat ab omni malo is, qui se totum firma fiducia Deo credit custodiendum, in omnibus omnis generis periculis, et se suaque omnia ei committit et permittit. Aliqui ad pestilentiæ vers. 6 mentionem omnia accommodant : coacte. Imo nec de certis calamitatibus quærendis valde laborandum censeo, nam etiam sine inquisitione temporis et occasionis, qua scriptum sit, intelligi carmen potest. Personarum enallagæ in hoc Psalmo frequentiores sunt quam in ullo alio, quæ et in unius versus variis membris variant. Hinc Michaelis duos per omnem Psalmum sibi respondere choros existimat, alterum Deo confidentium in adversis, alterum hos ad spem erigentium, eorumque admirantium felicitatem. Prior chorus loqui ei videtur vers. 1-2, secundus respondere vers. 3-8, denuo loqui primus in primo versus noni hemistichio, atque inde usque ad finem vers. 13 secundus, tandem autem Deus interlocutor venire. Quod et Maurero placuit. Hanc itaque chororum alternationem, quamvis de ea dubium aliquod nobis supersit, tamen in nostra versione observare ad faciliorem carminis intelligentiam conducet.

1. Qui sedet in latibulo Altissimi,
in umbra Omnipotentis pernoctat.
2. Dico ad Jovam : Refugium meum et arx mea!
mi Deus, in quo fiduciam colloco.

3. Nam is eripit te a laqueo aucupis,
a peste perniciosa (propr. *malorum*).
4. Penna sua tegit te,

et sub alis ejus refugium habes;
scutum et clypeus *est* fides ejus.

5. Non est quod timeas a terrore noctis,
a sagitta quæ volat interdiu :

6. A peste, *quæ* in caligine incedit;
a lue (vel *exitio*), quæ vastat meridie.

7. *Quodsi* cadunt a latere tuo mille,
et decem millia a dextera tua :
ad te non appropinquat *malum*.

8. Tantum oculis tuis spectas (aliorum stragem),
et retributionem improborum vides.

9. Nam tu, Jova, refugium meum *es*.

Altissimum posuisti præsidium tuum.

10. Non obvenit tibi malum,
et plaga non appropinquat ad tentorium tuum.

11. Nam angelos suos demandat tibi (tua causa ,
ut custodiant te in omnibus viis tuis.

12. Super manibus portant te,
ne offendat ad lapidem pes tuus.

13. Super leone et aspide gradieris,
calcas leunculum et draconem.

14. Quoniam mihi adhæret, eripiam eum;
exaltabo eum, quia novit nomen meum.

15. Invocabit me, et exaudiam eum,
cum eo ego *ero* in angustiis,
extraham eum et glorificabo eum.

16. Longitudine dierum satiabo eum,
et videre (experiri) faciam eum salutem meam.

NOTÆ.

Vers. 1. *Pernoctat*, i. e. permanet. Sensus : Qui Dei se concredit fidei et tutelæ, is tutus erit. Michaelis : Quem in suam tutelam suscepit Deus, ejus curam nunquam deponet. Semel in ejus domum (umbram) hospes admissus, noctu etiam, periculique tempore, hospitio ejus fruetur. Dathius quoque imaginem h. l. depromptam existimat a jure hospitii, quod in Oriente imprimis summæ sanctitatis habetur. Alius, *qui habitat... qui in umbra... qui dicit... ipse Deus* (vers. 3) *liberabit te*, pro *eum*. — Vers. 2. *Dico* : 1 futuri pers., non vero particip. benoni *dicens*. Alii, *arx mea* es tu : minus recte. — Vers. 3. *Laqueus, pestis*, calamitatum imagines. — Vers. 5. Alexandrinus *socherah* pro particip. verbi *sachar, circumdare*, habuit. — Vers. 6. Iterum Alexandrinus *deber* accepit pro *dabar*, ut vers. 3, *iashoud* vero pro *veshed*. Suo autem σύμπτωμα, quod pro hebr. *keteb* posuit, Agellius recte monet eum non *incursum*, ut Vulgatus transtulit, sed morbi genus acutissimo dolore et morsu stimulantis indicare voluisse. — Vers. 9. Qui chori alternationem huic Psalmo inesse negant, intelligunt *dixisti enim* ante *nam tu, Jova*. — Vers. 13. *Leo* et *draco*, robur et astutia. — Vers. 14. *Exaltabo*, in alto loco tutum eum præstabo.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XC.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Laus Cantici David.

Hic titulus non habetur in codice hebraico, neque in omnibus codicibus græcis, et S. Hilarius in *Prologo Psalmorum*, S. Hieronymus, Theodoretus et Euthymius in *Commentario* hujus Psalmi disertis verbis dicunt, eum carere titulo. S. Joannes Chrysostomus et S. Augustinus nullam tituli mentionem faciunt. Quare credibile est titulum fuisse postea additum, ut intelligeremus hunc Psalmum a Davide fuisse compositum, non a Mose, ut Hilarius et quidam alii tradiderunt. Et certe ratio, quia nonnulli adducti sunt, ut existimarent hunc Psalmum non Davidis esse, sed Mosis, infirma omnino est. Dicunt enim Psalmos qui carent titulo, illius esse cujus est Psalmus præcedens : Psalmum autem præcedentem esse Mosis, probant ex titulo illo : *Oratio Moysi hominis Dei.* At nos in explicatione Psalmi superioris ostendimus, Psalmum illum inscribi Moysi, non quod ille fuerit auctor, sed quod David Mosem loquentem introduxerit ; et rationem adduximus, cur probabile non sit Psalmos, qui carent titulo, ejus auctoris esse, cujus nomen invenitur in Psalmo præcedente. Argumentum Psalmi est exhortatio ad fiduciam in Dei auxilio firmissime collocandam. Id enim in principio ponitur, et per totum Psalmum variis rationibus confirmatur. Forma Psalmi est dramatica; nunc enim loquitur Propheta, nunc homo justus, nunc ipse Deus. Psalmus est plenus metaphoris, et ideo non minus elegans quam difficilis. Quam vero sit utilis, et ad mores formandos accommodatus, vel ex eo cognosci potest, quod ex vetusto Ecclesiæ instituto, quotidie in divino officio frequentatur, idque ad initium noctis, ut Deo protegente, nocturna pericula hoc armati clypeo propulsemus.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1.

1. Qui habitat in adjutorio Altissimi, in protectione Dei cœli commorabitur.

Hoc primo versiculo continetur insignis promissio, per quam Spiritus Sanctus certos nos reddit, auxilium divinum nunquam defuturum iis, qui vere spem suam in Deo repositam habent. Sed verba singula explicemus. « Qui; » hæc prima vox significat promissionem esse generalem, quasi dicat Propheta : Quicumque sit, sive dives, sive pauper, sive doctus, sive indoctus, sive patricius, sive plebeius, sive juvenis, sive senex : non enim Deus personam accipit; sed « dives est in omnes qui invocant illum. » « Habitat; » hoc significat promissionem hanc tam liberalem non requirere quamlibet fiduciam, sed assiduam, constantem, firmam, ita ut homo per fidem et fiduciam faciat sibi quasi domum in Deo, in quo habitet et quiescat, et eam quocumque ierit, circumferat, quomodo testudines faciunt. Vox hebræa ישב habet aliquid majoris energiæ quam verbum *habitat;* significat enim *sedere, quiescere, durare*; itaque sensus erit : Qui habitat cum quiete et perseverantia. « In adjutorio ; » vox hebræa בסתר *besether*, proprie significat, *in abscondito,* sive *in loco secreto*; sed Septuaginta Interpretes explicaverunt metaphoram cum dixerunt, *in adjutorio*; adjutorium enim Dei non est visibilis aliqua turris, sed arx invisibilis et secretissima, quæ sola fide invenitur et penetratur. Vocabulum tamen græcum et latinum admonet confidendum quidem firmissime esse in Deo, sed non esse negligenda ea quæ studio et labore humano adhiberi possunt. Exemplo nobis esse possunt agricolæ, qui sperant in eo qui dat pluvias de cœlo, et solem suum oriri facit; sed interim laborant arando, serendo, metendo, quia sciunt eos adjuvari, qui aliquid cooperando faciunt. « Altissimi : » multa sunt nomina Dei, sed nomen « Altissimi » hoc loco aptissime ponitur; nam quia Deus altissimus, id est, in altissimo loco sedet, ideo omnia videt, et nullum nostrum periculum eum latet. Rursum, quia non solum est altissimus, quia omnia speculatur, sed etiam quia in altissimo throno sedet, et omnia subjecta habet; ideo potest ab omnibus periculis nos eruere. « In protectione Dei cœli commorabitur; » hæc est altera pars versiculi, in qua promittitur merces confidentibus in Deo; et sensus est: Qui vere confidit in auxilio divino, spe sua non frustrabitur, sed omnino a Domino protegetur. Et pulchre respondent verba singula singulis. Verbo *habitat* respondet *commorabitur* ; verbo *in adjutorio* respondet *in protectione*; verbo *Altissimi* respondet *Dei cœli*; sed singula consideremus. « In protectione; » vox hebraica בצל *betsel* proprie significat, *in umbra*, sive *in umbraculo,* ut S. Hieronymus vertit. Septuaginta Interpretes explicare voluerunt metaphoram, et ideo verterunt : *In protectione.* Deus enim, sub umbra alarum suarum instar aquilæ, vel gallinæ protegit confidentes in se. Potest etiam umbra significare gratiam et favorem principum, quæ umbra facillime et longissime protegit, ut etiam cervus quidam ubique securus libere vagaretur, quia scriptum gerebat ad collum : « Cæsaris sum, noli me tangere; » sic veri servi Dei ubique tuti sunt, inter leones, ursos, serpentes, ignes, aquas, fulmina, tempestates, quoniam omnes creaturæ umbram Dei cognoscunt et reveren-

Servi Dei ubique tuti sunt.

tur. Sed etiam vox latina *protectio* hoc loco valde ad rem facit; protegere enim est procul tegere; potest autem homo procul tegi duobus modis, si vel protector prope adstans sagittas procul venientes repellat, vel si protector quidem procul absit, sed tamen repellat tela vicina, ut gladios, vel pugiones. Utrumque facit Deus; ipse enim manens in nobis repellit sagittas longissime venientes; videt enim prima initia periculorum, et ea, si vult, mirabili virtute in ipso primo exortu exstinguit: sic etiam ipse in cœlo sedens pericula nobis quantumvis proxima removet; habet enim oculos acutissimos et manus longissimas, ut omnia mala nobis imminentia prævenire possit: oculus ejus, intelligentia ejus; manus ejus, potentia ejus; et potentia ejus, voluntas ejus. « Dei cœli: » S. Hieronymus vertit, *omnipotentis;* sed vox hebraica שדי non solum *omnipotentem*, sed *sibi sufficientem*, id est, in se et per se omnipotentem significat; nam et Apostolus se omnipotentem esse dixit, sed in Deo, non in se: « Omnia, inquit, possum in eo qui me confortat, » *Philip.* IV. Septuaginta Interpretes verterunt, *Dei cœli*, quia nullus est sibi sufficiens, nullo egens, et per se atque in se omnipotens, nisi Deus verus, qui cœlum ex nihilo fecit. « Dei gentium dæmonia, Dominus autem cœlos fecit, » *Psalm.* XCV. Et quamvis etiam terra, et mare, et aer sint opera Dei magna et mirabilia, tamen nihil est in rebus corporalibus majus et mirabilius cœlo, sive molem, sive pulchritudinem, sive efficaciam, sive velocitatem, sive stabilitatem consideres. Quare idem Propheta de cœlis singulariter dixit: « Cœli enarrant gloriam Dei, » *Psalm.* XVIII. « Commorabitur; » hoc significat, confidentem in Deo non semel, aut iterum, sed assidue protegendum a Deo; erit enim ei protectio Dei non tugurium in via, sed quasi domus paterna ac propria. In hebræo est יתלונן *ithlonan*, id est *pernoctabit*, quia videlicet protectio nobis necessaria est in nocte ac tenebris hujus vitæ: non autem in cœlesti patria, ubi « nox nulla est, sed perpetuus dies, » ut dicitur in *Apoc.* cap. XXI.

Hominum insipientia, qui de Deo diffidunt. Hic admirari cogimur insipientiam hominum, qui tantam promissionem tam parvi faciunt; certe enim principes terræ multa insumunt in custodes corporis sui, aut arcium suarum; et tamen ab eis sæpe produntur. At nunc non homo mendax et fragilis, sed Deus omnipotens et verax dicit: « Confide et protegam; » et vix invenitur, qui sicut oportet, ille se credere velit.

Vers. 2. 2. DICET DOMINO : SUSCEPTOR MEUS ES TU, ET REFUGIUM MEUM; DEUS MEUS, SPERABO IN EUM.

Explicat et probat Propheta propositionem suam testimonio justi confidentis in Deum, qui de experimento suo testatur. « Dicet, inquit, Domino, » id est, gratias agens justus, qui habitat in adjutorio Altissimi, confitebitur Domino beneficium protectionis acceptum. In hebræo est אמר *omar*, quod significat *dicam;* sed S. Hieronymus vertit *dicens*; videtur enim legisse *omer*. Septuaginta Interpretes verterunt *dicent*, quia legerunt *amar*, et acceperunt præteritum pro futuro; sensus semper est idem, sive legamus: *Dicam* ego in persona omnium justorum, sive *dicens* justus, sive *dicet* justus. « Domino; » absolute vocat Deum, *Dominum*, quia vere ac proprie solus Deus *Dominus* est, tum quia non habet superiorem, neque parem; tum quia nulli necessitati servit, cum nulla re indigeat; tum quia omnia serviunt illi ad nutum, sine quo neque esse, neque moveri possunt; tum denique quia solus potest res omnes mutare, destruere, reparare pro arbitrio. « Susceptor meus es tu: » ex hebræo S. Hieronymus vertit, *spes mea.* Et quidem vox hebraica מחסי *machsi* potest quidem significare, *spes mea*, sed potest etiam significare, *susceptor meus;* nam verbum חסה *chasah*, unde est illud nomen, significat *sperare* et etiam *recipere se* in aliquem locum tutum; denique Septuaginta viri doctissimi non ignorabant vim hujus vocis, et videntur tria ista vocabula, *susceptor meus*, et *refugium meum*, et *Deus meus*, continere tria beneficia Dei, pro quibus justus gratias agit, unum præteritum, alterum præsens, tertium futurum. Primum ergo beneficium est ineffabilis misericordia Dei, qua suscipit hominem jam lapsum in lethale peccatum, et ad gehennam ruentem, de quo dicitur in *Psalm.* CXVII: « Impulsus eversus sum, ut caderem, et Dominus suscepit me; » sic enim hunc locum exponit S. Bernardus, serm. 2 *in Psalm.* XC: « Signum hujus susceptionis est, quando qui ceciderat, resurgit humilior, et fortior, et cautior, ut David, ut Petrus, ut Magdalena. » Hoc primum beneficium commemorat homo justus et confidens in Deo, non quod oriatur ex fiducia (præcedit enim fiduciam, non sequitur), sed quia dicit apud se: Si tam bonus est Deus, ut suscipiat inimicum non confidentem, eique pœnitentiam et confidentiam inspiret; quam bonus et fidelis erga amicum et filium confitentem! Alterum beneficium est præsens, et continetur in illo verbo: « Et refugium meum. » Deus enim, qui eum suscipit per gratiam justificationis, non statim assumit in cœlum, ubi nulla sunt pericula, sed constituit in acie præliantium militum suorum; sed si confidat in Domino, Dominus illi refugium erit in omni tentatione, et refugium optimum atque firmissimum: vox enim hebræa מצודה *metsudah*, quæ hoc loco habetur, significat *munitionem*, sive *arcem munitam*. Tertium beneficium est futurum et maximum, et significatur in his verbis: « Et Deus meus. » Deus enim est summum bonum; et quidem Deus semper in se est Deus, ac per hoc summum bonum; sed nobis tunc proprie erit Deus, « quando videbimus eum sicuti est, » ut ait B. Joannes I *Epist.* III; tunc enim summo bono fruemur. Justus igitur, quia cogitat et confitetur Deum sibi fuisse aliquando susceptorem, nunc esse refugium, et post hanc vitam fore beatitudinem, ideo con-

Vere et proprie solus Deus Dominus est.

Tria beneficia Dei pro quibus justus gratias agit.

Deus est summum bonum.

cludit, « sperabo in eum, » id est, firmiter statuo semper sperare in eum in omni periculo et tentatione; quod B. Job faciebat, cum diceret : « Etiamsi me occiderit, in ipso sperabo, » *Job.* XIII.

Vers. 3.

3. QUONIAM IPSE LIBERAVIT ME DE LAQUEO VENANTIUM, ET A VERBO ASPERO.

Variant hoc loco codices; nam in hebræo et græco legimus, *liberabit te.* S. Hieronymus et S. Augustinus in *Commentario* hujus Psalmi, et S. Gregorius, lib. VI *Moral.*, cap. XV, legunt, *liberabit me.* Editio nostra Vulgata habet, *liberavit me;* quomodo legit etiam S. Bernardus, *serm.* 3 in hunc Psalmum. Res non est magni momenti; sed si legatur in secunda persona, verba erunt Prophetæ, et continuabuntur cum sequentibus; si legatur in prima persona, erunt verba hominis justi, et continuabuntur cum præcedentibus; sic etiam, si legatur verbum temporis futuri, erit promissio; si temporis præteriti, erit confessio; beneficium autem, quod hic commemoratur, idem omnino est, sive exprimatur in prima persona, sive in secunda, sive in præterito, sive in futuro. Nos editionem nostram sequimur. Ergo vir justus, qui dixerat : « Sperabo in eum, » subjungit rationem : « Quoniam ipse liberavit me de laqueo venantium, et a verbo aspero. » Quibus verbis duo beneficia continentur, unum temporale, spirituale alterum : beneficium temporale est liberatio ab insidiis, dolis, fraudibus malorum hominum, ex quibus detrimenta temporalia oriuntur; fraudes enim sunt laquei, verbum asperum est detrimentum quod inde sequitur : verbum enim apud Hebræos passim accipitur pro ipsa re. Et quoniam fraudes et doli plerumque fiunt per instrumentum linguæ, ideo Ecclesiasticus, cap. LI, dicit : « Liberasti me a laqueo linguæ iniquæ. » Deus igitur singulari providentia sua fecit, et faciet deinceps, ut justis confidentibus in adjutorio Altissimi non obsint fraudes et insidiæ impiorum. Alterum beneficium est longe majus, liberatio videlicet a tentationibus dæmonum : tanta est enim dæmonum versutia, ut non immerito homines quantumvis prudentes cum dæmonibus comparati bestiolæ esse videantur. Igitur venatores dæmones sunt, de quibus Apostolus dicit : « Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et in laqueum diaboli, » I *Tim.* VI; et : « Resipiscant a diaboli laqueis, a quo captivi tenentur, » II *Tim.* II. Sunt autem dæmones et plurimi numero, ut aerem istum caliginosum ferme totum repleant, teste S. Hieronymo in cap. VI *ad Ephes.;* et potentissimi ac ferocissimi, ut in Scripturis leonibus et draconibus conferantur, I *Petri* V, et *Apocal.* XII. Neque aliud negotium habent, quam assidue « rugiendo circuire quærentes quem devorent : » Quæ si serio et attente cogitaremus, cum timore et tremore magno vigilaremus in orationibus, non minus quam fecisse

Venatores sunt dæmones.

Danielem credibile est, cum esset in lacu leonum, et tres pueros in camino ignis ardentis. Laquei sunt omnes res creatæ, quæ sensus humanos oblectare possunt, sive quæ concupiscentiam carnis, vel concupiscentiam oculorum, vel superbiam vitæ irritare solent; de quibus dicit Sapiens : « Creaturæ factæ sunt in muscipulam pedibus insipientium, » *Sap.* XIV; et : « In medio laqueorum ingredieris, » *Eccle.* IX. Verbum asperum est mors animæ, quam incurrit qui laqueis istis capitur; sic enim vertit ex hebræo S. Hieronymus : *Liberabit te de laqueo venantium et de morte insidiarum;* nam, ut supra diximus, per verbum res ipsa intelligi debet. Quod si quis velit per verbum asperum, proprie verbum ipsum accipere, poterimus per verbum asperum intelligere sententiam judicis supremi : « Ite, maledicti, in ignem æternum; » vel, ut docet S. Bernardus, *serm.* 3 in hunc Psalmum : « Tollatur impius, ne videat gloriam Dei; » hoc enim verbo nihil asperius cogitari potest, cum eo significetur privatio omnium bonorum, et cumulus omnium malorum non temporalis, sed æternus; hanc sententiam justissimi judicis Dei juste merentur, qui voluntarie laqueis venatorum dæmonum se implicari sinunt.

Vers. 4.

4. SCAPULIS SUIS OBUMBRABIT TIBI, ET SUB PENNIS EJUS SPERABIS.

Incipit nunc Propheta ipse loqui, et confirmat verba hominis justi, ac si dicat : Merito dixisti : « Sperabo in eum, quoniam ipse liberavit me de laqueo venantium, et a verbo aspero. » Vere enim liberavit te, et deinceps semper liberabit ab omni periculo; nam dum eris parvulus et impar hostibus tuis, fovebit te sub alis suis, quomodo aquila, vel gallina fovet pullos suos; quando autem creveris, et per te pugnare poteris, dabit tibi scutum firmissimum, per quod invulnerabilis esse poteris; sed in hoc versiculo explicatur solum prior similitudo, in sequenti explicatur posterior. In Scripturis sanctis duabus avibus comparatur Deus, aquilæ et gallinæ. *Deut.* XXXII : « Sicut aquila provocans pullos suos, et super eos volitans. » *Matth.* XXIII : « Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos. » Aquila erat Deus ante incarnationem, gallina factus est post incarnationem; vel, si placeat ad Christum omnia referre, Christus, ut Deus, est aquila; ut homo, gallina; vel Christus homo tempore mortalitatis suæ gallina fuit, post resurrectionem aquila. Ait igitur : « Scapulis suis obumbrabit tibi, » id est, Deus instar aquilæ vel gallinæ sub alis suis te colliget, et sic scapulis suis obumbrabit tibi, ut neque ab ardore solis, neque a pluvia et ventis, neque a morsibus milvorum timeas; quare tutissime « sub pennis ejus, » id est, sub ejus protectione et defensione constitutus, sperare poteris liberationem et incolumitatem.

In Scripturis Deus duabus avibus comparatur, aquilæ et gallinæ.

Vers. 5. 5. SCUTO CIRCUMDABIT TE VERITAS EJUS, NON TIMEBIS A TIMORE NOCTURNO.

Vers. 6. 6. A SAGITTA VOLANTE IN DIE, A NEGOTIO PERAMBULANTE IN TENEBRIS, AB INCURSU ET DÆMONIO MERIDIANO.

Explicat nunc Propheta alteram similitudinem pro majoribus, qui per se pugnare possunt; hos enim Deus armat scuto admirabili. Finxerunt poetæ Achillem et Æneam scuto quodam cœlesti donatos fuisse, ut invulnerabiles fierent; sed illæ fabulæ sunt. Hic autem clypeus, de quo loquitur David, vere clypeus cœlestis est, et invulnerabiles reddit eos, qui ipso bene uti sciunt, et dicit Propheta : « Scuto circumdabit te, » quoniam scutum non est simile galeæ quæ solum caput tegit, vel loricæ quæ tegit pectus et scapulas; sed est generalis quædam defensio, cum possit attolli, demitti, converti ad omnes partes, et opponi omnibus ictibus. « In omnibus, inquit Apostolus *ad Ephes.* v, sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea exstinguere. » S. Hieronymus ex hebræo vertit, *scutum et protectio veritas ejus.* Sed facile est videre quæ fuerit causa diversæ translationis; nam S. Hieronymus legit וסחרה, *vesocherah, et protectio;* Septuaginta vero Interpretes legerunt *ischoreca, circumdabit te.* Facile autem fuit negligentia librariorum mutari primam et ultimam litteram. Melior est autem lectio quam Septuaginta Interpretes habuerunt, quam ea sit, quam habuit S. Hieronymus; nam verbum סחר *circuire* et *circumdare* significat; nomen סחרה *socherah, scutum rotundum* proprie designat; non est autem verisimile Prophetam scripsisse *scutum et scutum;* ad quam repetitionem vitandam S. Hieronymus vertit, *scutum et protectio,* quamvis illa vox proprie non *protectionem,* sed *scutum* significet. Porro scutum hoc veritas est; sic enim dictum est : « Scuto circumdabit te veritas ejus, » ac si dictum esset : *Circumdabit te veritas Domini instar scuti,* vel *clypei.* Veritas Domini in Scripturis sacris duobus modis accipitur, uno modo pro veracitate et constantia in servandis promissis, ut in *Psalm.* LXXXVIII : « Veritas mea et misericordia cum ipso; » et infra : « Misericordiam meam non dispergam ab eo, neque nocebo ei, » id est, non decipiam eum, in veritate mea; altero modo pro veritate fidei revelata per Apostolos et Prophetas, de qua dicitur *Joan.* XVII : « Sermo tuus veritas est; » et *Prov.* XXXI : « Omnis sermo Domini clypeus ignitus est; » et *ad Ephes.* VI : « In omnibus sumentes scutum fidei, » id est veritatis, quæ sola fide percipitur, cum sit veritas supernaturalis. Utraque veritas clypeus est optimus ad propulsanda jacula omnia inimici, sive in prosperis, sive in adversis; nam veritas promissionum Dei est immobilis et firma, ut de ea dici possit : « Cœlum et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt, » *Luc.* XXI. Est enim

Veritas Domini in Scripturis duobus modis accipitur.

veritas Dei, quasi terra solida, in qua anchora spei tutissime figitur. Anchora, dum per aquam descendit, non firmat navim, quoniam aqua est elementum liquidum et instabile; at dum terræ adhæret, firmissime navim retinet. Sic spes nostra, dum adhæret promissionibus hominum, non potest non semper nutare; sed cum in Dei veritate figitur, firmissima permanet : « est enim Deus verax, omnis autem homo mendax, » inquit Apostolus *ad Rom.* III. Et quis ei nocere poterit, cui protectionem promittit Deus, qui mentiri non potest? Nec minus veritas fidei instar scuti protegit, dum nos certos reddit, esse post hanc vitam paratam justis felicitatem æternam, et impiis supplicia sempiterna : futurum judicium in novissimo die, in quo singuli homines rationem exactissimam reddent judici Deo omnium operum, verborum, cogitationum, desideriorum, omissionum, denique otiosi cujuslibet, brevissimique sermonis. Hæc enim et similia, quæ veritas fidei nobis ostendit, facile protegere nos possent ab omni tentatione, tam in rebus prosperis quam in adversis, si hoc scuto assidue uteremur, id est, si veritates fidei assidue et fideliter cogitaremus. Quis enim non fortiter adversus terrores omnes persistet, si attente cogitet illa verba Domini, *Matth.* X : « Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere; sed potius timete eum qui potest corpus et animam perdere in gehennam. » Et quis vana blandimenta sæculi, et injusti lucri occasiones non facile spernet, si verba illa cœlestis Magistri serio considerare voluerit, *Matth.* XVI : « Quid prodest homini, si mundum universum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur? » aut : « Quam dabit homo commutationem pro anima sua? » Sequitur : « Non timebis a timore nocturno, » etc. In quibus verbis Propheta explicat generatim pericula, in quibus avertendis scuto veritatis opus habemus. Sunt autem verba valde obscura, et a Scriptoribus varie exponuntur. Duæ videntur expositiones præcipuæ. Una S. Augustini, qui per *timorem nocturnum* intelligit tentationem levem, sed occultam; per *sagittam volantem in die,* tentationem levem, sed manifestam; *per negotium perambulans in tenebris,* tentationem gravem, sed occultam; per *dæmonium meridianum,* tentationem gravem, sed manifestam. Altera est S. Bernardi, *serm.* 6 in hunc Psalmum, qui per *timorem nocturnum* intelligit tentationem pusillanimitatis; per *sagittam volantem in die,* tentationem vanæ gloriæ; per *negotium perambulans in tenebris,* tentationem ambitionis vel avaritiæ; per *dæmonium meridianum,* tentationem operis mali sub specie boni. Possumus addere tertiam expositionem, quæ ex parte S. Joannis Chrysostomi esse videtur, ut per *noctem* intelligatur tempus adversitatis; per *diem,* tempus prosperitatis; et hic sit sensus : « Non timebis a timore nocturno, » id est, in nocte adversitatis non timebis ab iis rebus, quæ non læ-

dunt, si non timeantur: talia sunt detractiones, convicia, contumeliæ, quæ nocent illi a quo dicuntur, non illi in quem dicuntur, nisi ipse timendo, et eas magnificiendo seipsum lædat. « A sagitta volante in die, » id est, in die prosperitatis, non timebis verba laudantium et adulantium, quæ superbiam gignunt, et instar sagittarum occidunt incautos. « A negotio perambulante in tenebris, » id est, in tenebris adversitatis non timebis veras calamitates et persecutiones, quas homines impii negotiando negotia iniquitatis inferunt justis. « Ab incursu et dæmonio meridiano, » id est, in meridie prosperitatis, non timebis a gravissimis et notissimis sceleribus ad quæ nimia opulentia, vel potentia illos impellit. Possumus et quartam expositionem adjungere, quæ præter cæteras simplex et litteralis esse videtur, ut sensus sit: Non timebis ulla pericula, neque nocturna, neque diurna. Illud enim: « Non timebis a timore nocturno, » significat, non afficieris timore ab ulla re, quæ nocturno tempore timorem incutere potest. Accipitur enim timor pro re quæ timetur, ut I *Petri* III: « Timorem eorum ne timueritis. » Sicut spes accipitur pro re sperata, et desiderium pro re quæ desideratur, *ad Tit.* II: « Exspectantes beatam spem, » id est, beatitudinem quæ speratur; et *Psalm.* LXXVII: « Desiderium eorum attulit eis, » id est, rem quam desiderabant. Illud autem, *a sagitta volante in die*, significat, non timebis offensionem, sive calamitatem ullam diurnam. Ponitur enim sagitta pro quacumque re quæ lædere potest interdiu, species videlicet pro genere. Illud vero, *a negotio perambulante in tenebris*, est repetitio et explicatio illorum verborum, « non timebis a timore nocturno; » significat enim negotium perambulans in tenebris nocturnis. Vox hebraica דבר *dabar* significat proprie *verbum*; sed accipitur pro re quacumque, quomodo etiam accipitur *negotium* pro quacumque actione, quæ lædere potest. S. Hieronymus vertit, *a peste in tenebris ambulante*, quia legit *deber*, quod significat *pestem*; sed Septuaginta Interpretes legerunt *dabar*, quod significat *verbum*, id est rem omnem. Illud denique, *ab incursu et dæmonio meridiano*, est repetitio et explicatio illorum verborum: « A sagitta volante in die; » significat enim incursus et dæmonium meridianum, omnem occursum malum, sive omnem læsionem, omnem ærumnam quæ accidere potest in die, atque adeo in ipso tempore meridiano. S. Hieronymus vertit, *a morsu insanientis meridie*. Sed verbum hebraicum קטב *keteb* significat *morsum*, et *excidium*, et *ruinam*; ideo Septuaginta Interpretes non male verterunt, *incursum*, ut designarent generatim omnem occursum malum. Vox autem ישוד *iashud*, quam S. Hieronymus vertit *insanientis*, videntur Septuaginta Interpretes legisse, litteris transpositis, ושיד, quod significat, *et dæmonio*. Vocat autem David dæmonium meridiei, sive meridianum, omnem aggressorem robustum et potentem, qui non timet in ipso meridie nocere et lædere; quoniam enim dæmon princeps est omnium iniquorum et malefactorum, recte transfertur hoc nomen ad omnes iniquos et malefactores, præsertim audaces et robustos. In summa, continetur in omnibus his verbis generalis promissio, qua securi redduntur ab omni periculo nocturno et diurno, qui confidunt in Deo, et armati sunt clypeo veritatis; nam: « Si Deus pro nobis, quis contra nos? » *Rom.* VIII; et: « Quis est qui vobis noceat, si boni æmulatores fueritis? » I *Petr.* cap. III.

Quid sit dæmonium meridianum?

7. CADENT A LATERE TUO MILLE, ET DECEM MILLIA A DEXTRIS TUIS; AD TE AUTEM NON APPROPINQUABIT.

Vers. 7.

Pergit Propheta, et describit victoriam hominis justi confidentis in Deo, et rite utentis clypeo veritatis. Possunt autem illa verba: « Cadent a latere tuo, » exponi de sagittis, ut vult Euthymius; vel de hostibus, ut docent Theodoretus et S. Bernardus; vel de commilitonibus, ut indicat S. Augustinus. Omnia sunt vera, sed expositio S. Augustini videtur anteponenda. Nam sagittæ quidem repercussæ a scuto, cadent in magna copia; sed non satis est ad victoriam sagittas repellere, nisi etiam occurratur timori nocturno, negotio perambulanti in tenebris, et dæmonio meridiano. Itaque prima expositio non plene hunc locum explicat. Altera expositio melior, duobus modis potest intelligi: uno modo, ut hostes dicantur casuri felici casu; quod tunc fit, cum infideles convertuntur ad fidem, et peccatores convertuntur ad justitiam, et sic prosternuntur et occiduntur, ut moriantur peccato, et de hostibus fiant amici. Altero modo, ut hostes dicantur casuri infelici casu, quod fit cum hostes justorum, sive dæmones, sive homines mali, repelluntur a justis, et non solum non obtinent victoriam, sed etiam victi prosternuntur et cadunt: nec solum non lucrantur nova gaudia, sed graviora sibi ipsis præparant supplicia. Tertia expositio verissima est, et simplex, ac litteralis; vult enim Propheta justos admonere, ut magnificiant gratiam hujus victoriæ, cum rara sit, et ad paucos omnino pertineat: « Cadent » enim in hoc prælio ex commilitonibus « mille a latere, et decem millia a dextris, ad ipsum autem non appropinquabit » neque timor nocturnus, neque sagitta volans in die, neque negotium perambulans in tenebris, neque dæmonium vastans et sæviens in meridie. Porro per latus videtur intelligi sinistra, cui opponitur dextera: et quidem mille dicuntur casuri a latere, id est, a sinistra, et decem millia a dextris, quoniam per sinistram intelligitur adversitas, per dexteram prosperitas. Multo autem plures ex hominibus cadunt et pereunt ex prosperitate, quam ex adversitate. Prosperitas enim dat occasionem superbiæ, deliciis, licentiæ, audaciæ, et aliis id ge-

Multo plures cadunt ex prosperitate

quam ex adversitate.

nus malis : adversitas vero reddit homines humiles, castos, patientes. « Tribulatio enim, ut ait Apostolus *ad Rom.* V, patientiam operatur. » Jam vero numerus ille mille, et decem millium, nihil aliud significat nisi multos casuros a sinistris, sed multo plures a dextris : quomodo accipiuntur hi numeri lib. I *Reg.* cap. X : « Saul percussit mille, et David decem millia. » Et *Deut.* XXXII : « Quomodo persequatur unus mille, et duo fugent decem millia. »

Vers. 8.

8. Verumtamen oculis tuis considerabis, et retributionem peccatorum videbis.

Hæc est nova causa lætitiæ homini justo, cui non solum promittitur victoria, sed etiam quod sit cum magna voluptate visurus propriis oculis inimicos suos jacentes, et pro meritis punitos, quæ promissio impletur aliquando in hac vita. Sic enim viderunt filii Israel Ægyptios mortuos, et jacentes in littore maris Rubri, *Exod.* XIV. Sic viderunt Moses et Aaron absorberi vivos a terra Dathan et Abiron, *Num.* XVI. Sic Ezechias vidit cadavera prostrata exercitus Sennacherib, IV *Reg.* cap. XVII. Sic Judith, et populus Dei, vidit caput Holophernis amputatum, et exercitum ejus fusum et fugatum, *Jud.* cap. XV. Sed plenissime implebitur hæc promissio in die novissimo : tunc enim videbimus omnes inimicos nostros humi jacentes, inermes et nudos, et sine ullis viribus, et pœnæ sempiternæ addictos. « Verumtamen, inquit Propheta, oculis tuis, » id est, non ex auditu et fama cognosces, sed tu ipse cernes, illis ipsis oculis, quibus vidisti arma hostium, et pericula; qui quidem oculi tunc proprie tui erunt post resurrectionem : nunc enim quomodo tui sunt, quos te invito curiositas aperit, somnus claudit, fumus affligit, senectus obscurat, mors exstinguit? « Considerabis, » id est, non obiter, et per transitum videbis, sed diligenter et accurate considerabis omnes hostes tuos, qui sint, quot sint, quid meruerint, quid patiantur. « Et retributionem peccatorum videbis, « id est, et tunc plane perspicies quam mercedem habeant omnes impiorum labores. Ex quo existet pulcherrima species rerum : nunc enim omnia confusa et perturbata esse videntur; nam cum pœna debeatur culpæ, et præmium virtuti, sæpe accidit ut justi affligantur, et iniqui honorentur, et per hoc justitiæ copuletur dolor, et iniquitati conjungatur gaudium ; sed in die novissimo omnia ponentur suo loco, et pœna retribuetur culpæ, eique jungetur insolubili nexu, et major pœna majori culpæ reddetur, et minor minori : et contra, nexu pariter insolubili præmium adjungetur justitiæ, et majori justitiæ majus præmium, et minus minori reddetur : et tunc implebitur quod dicitur in *Psalm.* LVII : « Lætabitur justus, cum viderit vindictam, » id est, cum retributionem peccatorum viderit : non quidem lætabitur ob calamitates miserorum, sed ob decorem justitiæ et sapientiæ divinæ, quæ splendebit mirum in modum in suppliciis impiorum.

Vers. 9.

9. Quoniam tu es, Domine, spes mea ; Altissimum posuisti refugium tuum.

Hic versiculus facilis est quoad verba, quæ sunt omnia declarata in explicatione primi et secundi versiculi : sed de connexione non levis quæstio est; nam in verbis præcedentibus loquebatur Propheta cum homine justo, dicens : « Oculis tuis considerabis, et retributionem peccatorum videbis; » nunc videtur loqui cum Deo, dum ait : « Quoniam tu es, Domine, spes mea ; » et non apparet quorsum hæc dicat. Et rursum verba sequentia : « Altissimum posuisti refugium tuum, » ad hominem justum dirigi videntur, sed non apparet ulla connexio. Theodoretus et quidam alii volunt subintelligi verbum *dixisti*, ut hic sit sensus : Quoniam dixisti : Tu es, Domine, spes mea, ideo Altissimum posuisti refugium tuum. Euthymius et alii nihil existimant subintelligi debere : sed verba priora hujus versiculi esse hominis justi, verba posteriora esse Prophetæ; jam enim admonuimus Psalmum esse dramaticum, et ad formam dialogi factum, ut quamvis non designentur nominatim personæ, tamen nunc Propheta, nunc homo justus, nunc Deus loqui intelligatur. Igitur posteaquam Propheta viro justo dixit : « Scapulis suis obumbrabit tibi Deus, » ut gallina pullo; et « scuto circumdabit te, » ut imperator militem; et « non timebis a timore nocturno, » vel « diurno ; » et multi hinc inde a dextris et a sinistris cadent, sed tibi malum non appropinquabit, quin potius devictos hostes oculis tuis videbis : justus vir his auditis interloquitur, et ad Deum conversus dicit : « Quoniam tu es, Domine, spes mea, » id est, vera sunt quæ audivi; sed ideo vera sunt, quoniam tu es, Domine, spes mea, non confido in viribus et armis meis, non in viribus et armis amicorum meorum, sed in te uno confido, qui es unica et tota spes mea; dicitur autem Deus ipse spes justorum, quoniam justi non sperant solum auxilium a Deo, sed ipsum Deum sperant sibi fore veluti arcem munitissimam, ad quam confugientes tempore persecutionis, et in qua per fidem, spem et charitatem, perque orationem et contemplationem habitantes, nihil adversi pati possint. Atque hoc bene Propheta intellexit, et ideo subjunxit : « Altissimum posuisti refugium tuum, » quasi diceret : Recte ac sapienter posuisti Deum spem tuam; sic enim refugium tuum constituisti in arce omnium altissima et munitissima, ad quam (ut in versiculo sequenti dicetur) nullum malum pertingere poterit. Ubi observandum est, per Altissimum, non intelligi rem aliquam altissimam, sed ipsum Deum, cujus unum ex nominibus est « Altissimus : » nam in hebræo habetur עליון, quod est unum ex decem nominibus Dei, et significat *Altissimum*, sive *Excelsum* ; et in græco habetur ὕψιστον, generis masculini, et

Nomen Dei est Altissimus.

καταφυγὴν, generis feminini. Ex quo intelligimus nomen *Altissimum* non esse adjectivum, quod cum substantivo *refugium* concordari debeat, ut sensus sit : Posuisti tibi refugium altissimum, sed elegisti tibi Deum, qui dicitur et est Altissimus, in domum sive arcem refugii.

Vers. 10. 10. NON ACCEDET AD TE MALUM, ET FLAGELLUM NON APPROPINQUABIT TABERNACULO TUO.

Explicat nunc Propheta quid boni consequatur justus ex eo, quod refugium sibi constituit in Altissimo, ac dicit eum tutissimum fore ab omni malo. Duplex est malum, culpæ et pœnæ. Malum culpæ absolute et simpliciter malum est, ideo de malo culpæ intelligimus : « Non accedet ad te malum ; » malum pœnæ non est simpliciter malum, propterea de malo pœnæ explicandum existimamus id quod sequitur : « Et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo. » Malum culpæ esse malum absolute et simpliciter, malum pœnæ non item; ex eo constat, quod malum culpæ facit hominem malum, malum pœnæ non facit malum, sed miserum : malo culpæ nemo bene uti potest, malo pœnæ bene uti possumus. Malum culpæ non potest dici bonum, quia non est justum, cum sit iniquitas : neque est utile, cum is qui peccat semper plus perdat, quam lucretur; malum pœnæ bonum dici potest, cum sæpe sit justum et utile. Mali culpæ non est auctor Deus, qui est auctor omnis boni : malum pœnæ a Deo est judice justo. Denique id etiam colligitur ex verbis Prophetæ : nam, cum dicit, « non accedet ad te malum, » loquitur de malo quod in nobis est, et extra nos esse non potest, et tale est malum culpæ, quod nonnisi intra nos, id est, in libero nostro arbitrio esse potest, cum addit, « et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo, » Loquitur de malo quod potest locum habere in rebus nostris, in liberis, in servis, in domo, in agris, in substantia reliqua, et tale est malum pœnæ. Sed existit non levis dubitatio de veritate hujus promissionis : nam David unus erat ex justis et confidentibus in Deo, et tamen ad eum accessit malum culpæ, adulterium, et homicidium; et flagellum, imo flagella multa appropinquaverunt tabernaculo ejus : sic enim ipse dicit in *Psalm.* LXXII : « Lavi inter innocentes manus meas, et fui flagellatus tota die ; » quod idem dici potest de Job, Tobia, Prophetis et Apostolis, et de ipso Christo, quod ad flagellum attinet : omnes enim flagellati sunt, imo « Deus ipse flagellat omnem filium quem recipit, » *ad Hebr.* cap. XII. Duæ sunt responsiones, quæ dari possunt ad hanc dubitationem. Prior est, hanc promissionem non pertinere ad hanc vitam, sed ad futuram, quando impletum erit illud : « Oculis tuis considerabis, et retributionem peccatorum videbis; » tunc enim in tabernaculum cœleste ingressi, tutissimi erimus ab omni malo tam culpæ, quam pœnæ : nam ideo « confortavit Deus seras portarum cœlestis Jerusalem, » ut dicitur *Psalm.* CXLVII, « et posuit fines ejus pacem, » ut flagellum ad ipsam appropinquare non possit. Posterior solutio est, pertinere quidem hanc promissionem ad tempus hujus vitæ, sed sano modo esse intelligendam : nam non accedet malum culpæ ad electos justos, et in Deo confidentes; non quod peccare non possint, sed quia per divinam et singularem providentiam ipsum etiam peccatum ipsis cooperabitur in bonum : quoniam permittet Deus eos in peccatum labi, ut inde fiant humiliores et cautiores, et tanto magis accendantur in amorem Dei, quanto se agnoscent ejus gratiæ et misericordiæ magis debitores. Sic de S. Petro dicit B. Gregorius homil. 21 *in Evangelia*, quod idem de S. Apostolo Thoma, et S. Maria Magdalena, aliisque permultis dici potest. Flagellum vero, id est, malum pœnæ non appropinquabit tabernaculo ipsorum, quoniam ipsi habitantes per desiderium in cœlesti tabernaculo, et conversantes cum Apostolo Paulo per assiduam contemplationem in cœlo, mala ista temporalia vix sentient, et omnino contemnent : imo mala esse non reputabunt, sed bona, cum materiam patientiæ et segetem gloriæ illis præbeant; hoc certe sentiebat Apostolus, cum diceret : « Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra, » II *Corinth.* VII.

Duplex est malum, culpæ et pœnæ.

Mali culpæ Deus auctor non est.

11. QUONIAM ANGELIS SUIS MANDAVIT DE TE, UT CUSTODIANT TE IN OMNIBUS VIIS TUIS. Vers. 11.

Hunc versiculum et sequentem allegavit diabolus in disputatione cum Christo, *Matth.* cap. IV, sed perperam, quoniam Christus non eguit custodia angelorum, ut S. Thomas docet in I part. *Quæst.* CXIII, art. 4, ad 1 ; Christus enim ratione divinitatis custos est angelorum et hominum, « et omnia portat verbo virtutis suæ, » *ad Hebr.* I. Ratione animæ, beatus erat, ac per hoc custodia non egebat, quemadmodum neque nos egebimus, cum beati erimus. Denique ratione carnis, eguit quidem tempore mortalitatis suæ protectione aliqua, sed eam illi exhibebat Verbum divinum, cum quo hypostatice unita erat ; sed his omissis, quoniam poterat homo justus dicere : Jam quidem securus sum nihil mihi mali eventurum, cum ero in cœlesti tabernaculo; sed audire cupio, quis me custodiet in via, ne forte errem a recto itinere, vel incidam in latrones, aut in foveam aliquam ruam; respondet Propheta : Ne timeas, quoniam « angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis. » Sed verba singula consideremus. « Quoniam, » hæc particula reddit rationem verborum sequentium, non præcedentium ; est enim sensus : Quoniam Deus mandavit angelis, ut custodiant te in via, ideo ipsi angeli in manibus te tollent, ne unquam offendas ad lapides pedem tuum. « Angelis ; » angeli sunt spiritus beati et principes nobilissimi, et eorum custodia tutissima est, quoniam potentissimi, sapien-

Christus non egui custodia Angelorum.

Angeli sunt spiritus beati e

eorum custodia tutissima est.

tissimi, optimi sunt : ex quo admonemur quanti Deus faciat genus humanum, cui tam magnos principes attribuit quasi pædagogos. Sed cur dicit, *angelis*, et non potius *angelo?* quoniam habemus quidem singuli singulos angelos custodes proprios, ut colligitur ex verbis Domini, *Matth.* XVIII : « Angeli eorum semper vident faciem Patris mei; » et ex *Actis Apostol.* cap. XII : « Angelus ejus est; » tamen habemus etiam Angelos alios custodes communes, eos videlicet, qui præsunt civitatibus, aut regnis, de quibus vide Danielem, cap. X, et S. Basilium, lib. III *in Eunomium.* « Suis ; » hoc additur, quoniam sunt etiam angeli mali, de quibus dicitur *Apoc.* XII : « Et draco pugnabat, et angeli ejus; » Deus ergo mandavit angelis suis, ut te custodiant, non mandavit angelis alienis, qui non custodire, sed perdere tantum noverunt. Origenes, homil. 35 *in Lucam,* et ex eo loco Cassianus, *Coll.* XIII, docent Deum unicuique nostrum duos angelos attribuisse, unum bonum, qui nos protegendo custodiat; alterum malum, qui nos tentando exerceat. Sed falsa ista sententia est. « Deus enim intentator malorum est, » *Jacob.* I; et mali angeli non egent mandato Dei, ut nos tentent : satis enim per se ad hoc agendum prompti sunt. « Mandavit; » hæc est præcipua causa, cur angeli diligentissime nos custodiant, quia videlicet Deus id eis mandavit; quamvis enim libenter id faciant, quia nos amant, et quia malos angelos oderunt, et quia cupiunt instaurari sedes cœlestis Jerusalem, et quia sciunt id esse gratissimum Regi suo Christo Domino : tamen nihil magis eos movet, quam præceptum Domini : intelligunt enim se esse ministros Dei, et Deum nihil magis requirere a ministris suis, quam promptam ac simplicem obedientiam. « De te ; » hoc significat, Deum quidem omnium hominum providentiam gerere, et omnibus ac singulis hominibus angelum custodem dedisse : tamen peculiari affectu prosequi homines justos, atque in se confidentes, et ideo peculiari studio mandavisse angelis suis de te, id est, de te homine justo, et confidente in auxilio ejus. « Ut custodiant te ; » hoc est quod Deus angelis bonis mandavit, ut custodiant justum ab hoste invisibili, id est, ab angelis malis, quandoquidem homo, qui carne circumdatus est, et nihil cernere potest, nisi quod oculis carnis manifestatur, impar est ad prælium cum dæmonibus, nisi a potentiore adjuvetur. « In omnibus viis tuis ; » non dicit « in via, » sed « in viis, » et « in omnibus viis, » quia multæ sunt viæ hominis, et in omnibus auxilio angeli custodis eget. Via est lex, juxta illud *Psalm.* CXVIII : « Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini ; » et ibidem : « Viam mandatorum tuorum cucurri. » Via quoque est operatio, juxta illud *Proverb.* VIII : « Dominus possedit me in initio viarum suarum. » Denique vita præsens est quædam via, ut S. Basilius pulchre docet in explicatione Psalmi I. Via legis est multiplex, quia multæ sunt leges ; via operationis est etiam multiplex, quia multæ sunt operationes ; via quoque vitæ est multiplex, quia multæ sunt partes vitæ, multæ ætates, multi status. In omnibus igitur istis viis egemus custodia, quoniam labi possumus in omni lege, in omni operatione, in omni ætate, et statu vitæ nostræ.

Deus non attribuit unicuique duos angelos, bonum et malum.

Via multas habet significationes.

Vers. 12.

12. IN MANIBUS PORTABUNT TE, NE FORTE OFFENDAS AD LAPIDEM PEDEM TUUM.

Hic versiculus plenus est metaphoris, sed alioqui facillimus est. Itaque solum explicandum est quæ sint manus angelorum, qui lapides in via, qui pedes hominum. « Manus angelorum » sunt intellectus et voluntas, sive sapientia et potentia; nam intelligendo et volendo omnia faciunt. « Lapides in via » sunt omnia impedimenta quæ occurrunt in hac vita, sive temporalia, sive spiritualia : scandala, tentationes, persecutiones, et similia. « Pedes, » quibus ad lapides offendere solemus, sunt affectus humani : Pes tuus, inquit S. Bernardus *serm.* 13, affectio tua; et S. Augustinus in *Psalm.* XCIV : Pedes nostri, inquit, in hoc itinere affectus nostri sunt. Duo sunt autem principales affectus, quasi duo pedes, amor et timor; et quocumque homo operando, loquendo, desiderando pergit, vel amore movetur, vel timore : amore acquirendi aliquid boni, vel timore illud amittendi; sive amore cavendi malum, vel timore in illud incidendi. Tunc autem offendimus pedem ad lapidem, cum oblata occasione temporalis boni acquirendi, vel temporalis mali evadendi, labimur in peccatum, unde bonum æternum amittimus, et sempiternum supplicium incurrimus. Sed qui habitant in adjutorio Altissimi, ab angelo custode ita juvantur, ut vel occasio illa tollatur, id est, lapis ille de via removeatur; vel animus ita illustretur ad vera bona et vera mala internoscenda, ut pede, id est, affectu elevato a terra, occasio temporalis boni, quod sine peccato acquiri non potest, facile contemnatur, et malum temporale, quod sine peccato vitari non potest, patientissime toleretur.

Pedes nostri sunt duo nostri affectus, timor et amor.

Vers. 13.

13. SUPER ASPIDEM ET BASILISCUM AMBULABIS, ET CONCULCABIS LEONEM ET DRACONEM.

Posteaquam Propheta locutus est de angelis bonis, qui justum in Deo confidentem custodiunt, adjungit de angelis malis, ac dicit eos justo confidenti non prævalituros, sed e contrario ab eo conculcandos et conterendos, juxta illud Apostoli, *Rom.* XVI : « Deus autem pacis conterat Satanam sub pedibus vestris velociter. » Vocat autem Satanam Propheta serpentem propter astutiam, et leonem propter ferociam : et quoniam multa sunt genera serpentium, vocat eum aspidem, basiliscum, et draconem, quoniam cum astutia, quæ omnibus serpentibus communis est, habet aspis conjunctam obstinationem, basiliscus crudelitatem, et draco potentiam, et vires maximas : quæ omnia diabolo mirifice conveniunt.

Diabolus dicitur serpen.

Neque solum hoc loco diabolus vocatur serpens et leo, sed etiam alibi sæpe : nam *Job.* XXVI, et *Isai.* XXVIII, *serpens* sive *anguis tortuosus* nominatur; *Apoc.* XII, dicitur *draco*; et cap. XX, *serpens antiquus*; I *Petr.* cap. V, *leo rugiens*; atque hæc videtur esse expositio litteralis, quam sequuntur SS. Patres Chrysostomus et Augustinus, et alii; tamen rejiciendæ non sunt aliæ tres expositiones, quæ ad hunc locum adferri solent. Una est Theodoreti et Euthymii, quod hoc loco promittatur subjectio verorum serpentum et leonum hominibus justis, atque in Deo confidentibus. Scimus enim Danieli non nocuisse leones, neque S. Paulo viperam, et in historiis SS. Patrum a S. Gregorio, Sulpitio, Palladio, aliisque bonis auctoribus descriptis, non rara sunt exempla subjectionis exhibitæ sanctis viris a leonibus, et serpentibus, aliisque sylvestribus feris. Altera est, per ista quatuor nomina intelligi quatuor persecutiones Ecclesiæ : persecutionem Judæorum, qui instar aspidum surdarum obstinatissimi sunt; persecutionem hæreticorum, qui per basiliscum designantur; persecutionem paganorum, qui leonibus comparari possunt; et persecutionem Antichristi, qui satis apte draco nominari potest. Hanc explicationem ex parte indicavit S. Augustinus. Tertia est S. Bernardi, et aliorum, qui per ista quatuor animalia quatuor vitia significari docent : per aspidem videlicet obstinationem, vel avaritiam; per basiliscum, invidentiam; per leonem, superbiam; per draconem, iracundiam. Sed vir justus, non suis viribus, sed auxilio Dei fretus, facile per charitatem super aspidem et basiliscum ambulabit, et per humilitatem conculcabit leonem et draconem.

Quatuor Ecclesiæ persecutiones.

Vers. 14.

14. QUONIAM IN ME SPERAVIT, LIBERABO EUM; PROTEGAM EUM, QUONIAM COGNOVIT NOMEN MEUM.

Quoniam « in ore duorum vel trium testium stat omne verbum, » ut dicitur *Deuter.* cap. XVII, Propheta sanctus tribus testimoniis probare voluit, quod initio promisit, eos omnes protegendos a Deo, qui vere confidunt in Deo. Primum testimonium fuit hominis justi, qui ex proprio experimento testimonium reddidit veritati, dicens : « Quoniam ipse liberavit me de laqueo venantium, » etc. Alterum testimonium fuit ipsius Prophetæ, qui ut Spiritus Sancti tuba, vel præco dixit : « Scapulis suis obumbrabit tibi, » etc. Testimonium tertium est ipsius Dei, qui in tribus ultimis versiculis confirmat omnia, quæ supra dicta sunt, et multa etiam addit : sunt enim in his tribus versiculis octo promissa Dei, quæ optimo ordine incipiunt a liberatione a malis, et procedunt usque ad exaltationem ad summum bonum. Et quidem quatuor pertinent ad hanc vitam : « Liberabo eum, protegam eum, exaudiam eum, cum ipso sum in tribulatione; » quatuor reliqua ad futuram : « Eripiam eum, glorificabo eum, longitudine dierum replebo eum, ostendam illi salutare meum. » Ait igitur : « Quoniam in me speravit, liberabo eum; » libertas, quæ hic promittitur, sive liberatio, potest intelligi generatim ab omnibus malis, et potest referri ad liberationes supra dictas per Angelos, per scutum, et per alias res, ut sensus sit : Non putet justus liberari se posse per scutum, vel per angelos sine me : illa enim sine me nihil possunt; sed ego liberabo eum per scutum, per angelos, et sæpe etiam per meipsum sine illis, quoniam in me, non in illis potissimum speravit. Cæterum, potest etiam altiore sensu significari hoc loco libertas a tyrannide vitiorum quæ est libertas propria hominum justorum, perfectorum, et præter cæteras omnes maxime expetenda, de qua Dominus dicit in Evangelio *Joan.* VIII : « Qui facit peccatum, servus est peccati; » et : « Si vos filius liberaverit, vere liberi eritis. » Hæc vero libertas non datur omnibus, sed sperantibus in Deo. « Quoniam, inquit, in me speravit, liberabo eum, » ubi vox hebræa חשק *adhærere, diligere, placere* significat : quare non quæcumque spes, sed ea fiducia, quæ oritur ex bona conscientia, et ex dilectione et filiali adhæsione nascitur, liberat hominem a tyrannide vitiorum; nam quemadmodum cupiditas ligat, et captivum facit ita charitas solvit, et liberum facit; et quo magis charitas crescit, eo magis cupiditas minuitur; et cum perfectissima erit charitas, et adhæsio ad summum bonum, tunc perfectissima erit libertas, quæ ab Apostolo dicitur « libertas gloriæ filiorum Dei, » epist. *ad Rom.* cap. VIII. Sequitur altera promissio : « Protegam eum, quoniam cognovit nomen meum. » Nam qui liberatur in hac vita a tyrannide vitiorum, non perfecte liberatur, sed eget protectione Dei, tum ut non iterum captivus ducatur ab hostibus, tum ut proficiat in acquisita libertate gratiæ, donec perveniat ad libertatem gloriæ; ideo Deus protectionem continuam pollicetur iis qui cognoverunt nomen ejus : dicitur enim cognoscere nomen Domini, qui ejus potentiam, et sapientiam, et bonitatem cognoscit, unde in spem et fiduciam firmissimam erigitur. Dicitur etiam cognoscere nomen Domini, qui ex intima familiaritate novit Deum ut pastorem, amicum et patrem : de qua notitia dicitur in Evangelio *Joan.* cap. X : « Ego sum pastor bonus, et cognosco oves meas, et cognoscunt me meæ; » et contra de aliis dicitur *Matth.* cap. XXV : « Non novi vos; » et II *Thess.* cap. I : « Dantes vindictam iis qui non noverunt Deum. » Ineffabilis omnino benignitas Dei est, qui non solum innotescere dignatus est ut Dominus, sed etiam ut amicus; quod miratur David, cum ait : « Quid est homo, quia innotuisti ei? » *Psalm.* CXLIII.

Cupiditas ligat, charitas solvit et liberum facit.

Vers. 15.

15. CLAMABIT AD ME, ET EGO EXAUDIAM EUM; CUM IPSO SUM IN TRIBULATIONE, ERIPIAM EUM, ET GLORIFICABO EUM.

In hoc versiculo quatuor alia promissa continentur. Primum est exauditio generalis, quæ soli

Deo, qui omnipotens est, convenire potest: quod autem hæc sit promissio generalis exaudiendi omnes preces confidentium in Deo, perspicuum est ex eo, quod nulla restrictio adhibetur, sed absolute dicitur : « Exaudiam eum. » Deinde alia loca Scripturæ confirmant hanc promissionem. *Deuter.* IV : « Non est alia natio tam grandis, quæ habeat deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster adest omnibus obsecrationibus nostris. » *Joan.* XV : « Quodcumque volueritis, et petetis, et fiet vobis. » *Marc.* cap. XI : « Omnia quæcumque orantes petitis, credite, quia accipietis, et evenient vobis. » I *Joan.* cap. III : « Fiduciam habemus ad Deum, et quidquid petierimus, accipiemus ab eo. » Quamvis autem conditiones nonnullæ requirantur, ut semper oratio exaudiatur, tamen præcipua est, quæ habetur hoc loco, cum dicitur : « Clamabit ad me; » clamor enim significat vehementiam desiderii ex dilectione et fiducia procedentem. Sequuntur tria promissa: « Cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum, et glorificabo eum; » quæ promissa optime respondent tribus diebus totius anni celeberrimis : Feriæ sextæ, in qua Dominus in cruce pendens in maxima tribulatione fuit; Sabbato, in quo erutus de omni tribulatione suaviter requievit, et diei Dominico, in quo resurgens ex mortuis gloriosissime triumphavit. Ejusmodi tres dies ad omnes justos et electos pertinent, omnes enim cum Christo tribulationes ferre debemus Feria sexta; id est in hac vita, quæ brevissima est, et pro uno die computatur; deinde requiescere in sepulcris die sabbati; denique resurgere die Dominica, et cum Christo in æternum glorificari. Ait igitur Dominus : « Cum ipso sum in tribulatione; » qui enim clamabat, ante omnia donum patientiæ postulabat, quæ « necessaria est ut reportemus promissiones Dei, » *ad Hebr.* cap. XVIII. Dominus autem qui dixit: Exaudiam eum, primo loco promittit donum patientiæ, dicens : « Cum ipso sum in tribulatione, » in qua sententia singula verba suum pondus habent. Illud, *cum ipso*, significat Deum quidem esse cum rebus omnibus multis modis, sed speciali quodam modo, per internam consolationem et influxum ineffabilis dulcedinis, esse cum iis, qui tribulantur, quo modo mater ægrotanti filiolo majora signa benevolentiæ exhibet, quam cæteris filiis bene valentibus, et nos omnes membrum male affectum diligentius fovemus, quam cætera membra sana. Illud, *sum*, est verbum temporis præsentis, cum cætera omnia sint temporis futuri, *liberabo, protegam, exaudiam, eripiam, glorificabo, replebo, ostendam*: hoc autem significat tribulationem hujus vitæ esse momentaneam, quia de tempore præsenti nihil habemus, nisi momenta impartibilia : proinde proprie Apostolus dixit II *Corinth.* cap. IV, vers. 17, « quod in præsenti est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis. » Itaque misericordia Dei nostri facit ut tribulatio non nisi guttatim instilletur nobis, cum futura gloria sit quasi flumen inundans, juxta illud *Psalm.* XXXVI : « Torrente voluptatis tuæ potabis eos. » Illud, *in tribulatione*, significat Deum in hac vita donare quidem consolationes multas amicis suis, sive corporales, sive spirituales, sed non sine admixtione tribulationis. S. Basilius, homil. 5 *in Hexaemeron*, scribit in statu innocentiæ nasci solitas in campis rosas sine spinis, sed post peccatum inventas quidem fuisse spinas sine rosis, sed non rosas sine spinis, ut impleretur illud *Genes.* III : « Spinas et tribulos germinabit tibi. » Sed quidquid sit de veritate historiæ, moralis significatio verissima est : nam tribulationes sine consolationibus aliqui habent, præsertim ex impiis; sed consolationes sine tribulatione in hac vita nulli habent : neque impii, neque pii; sed hoc est discrimen inter pios et impios, quod pii cum tribulationibus veras et solidas a Spiritu Sancto consolationes habent, impii cum consolationibus brevibus et apparentibus magis, quam veris, veras et solidas tribulationes habent. « Fructus spiritus est charitas et gaudium, » ex Apostolo epist. *ad Galat.* VI; qui autem spiritum non habent, quomodo fructum ejus habere possunt? Sequitur, « eripiam eum; » quæ promissio proprie spectat ad vitam futuram; justi enim in morte liberantur ab omni tribulatione præsenti et futura; sic enim scribit S. Joannes *Apocal.* cap. XIV : « Beati mortui, qui in Domino moriuntur, amodo jam dicit spiritus, ut requiescant a laboribus suis; » et *Apocal.* XXI : « Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum, et mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra. » Impii vero videntur quidem eripi per mortem a tribulationibus hujus vitæ, sed non vere eripiuntur a tribulatione, sed transeunt de tribulatione temporaria ad æternam : quomodo, non dicuntur proprie de carcere liberari, qui educuntur de carcere ad patibulum. Aliquando tamen sancti viri etiam in hac vita eripiuntur ab aliqua tribulatione, ut contigit patriarchæ Joseph, Job, David, Tobiæ, Danieli, tribus pueris, Susannæ, et aliis : sed illa modica et temporalis liberatio fuit. Restat quarta promissio : « Et glorificabo eum, » quæ interdum in hac vita utcumque adimpletur; sanctus enim Job post gravissimam tribulationem non solum ab illa ereptus et liberatus fuit, sed etiam valde glorificatus, quod idem legimus de patriarcha Joseph, et de rege David. Cæterum vera glorificatio ad aliam vitam sine dubio pertinet : « Tunc enim justi fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum, » *Matth.* cap. XIII. « Et sedebunt super sedes judicantes mundum universum, » *Matth.* cap. XIX et I *Cor.* cap. VI; de quorum gloria Propheta canit *Psalm.* CXXXVIII : « Mihi autem nimis confortatus est principatus eorum. » Et Apostolus concinit *ad Rom.* cap. VIII : « Non sunt

Tres dies totius anni celeberrimi.

condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. »

Vers. 16. 16. LONGITUDINE DIERUM REPLEBO EUM, ET OSTENDAM ILLI SALUTARE MEUM.

Summum bonum est æterna felicitas. Hæc sunt duo postrema beneficia, quæ promittuntur iis, qui habitant in adjutorio Altissimi; et continent explicationem beneficii sexti, in quo dictum est, « glorificabo eum; » gloria enim sanctorum nascetur ex adeptione summi boni : summum vero bonum est æterna felicitas; nam felicitas sine æternitate est felicitas misera, et æternitas sine felicitate est æterna miseria. Primum ergo describitur in hoc versiculo vera æternitas, cum dicitur : « Longitudine dierum replebo eum; » deinde vera felicitas, cum additur : « Et ostendam illi salutare meum. » Per *longitudinem dierum* intelligitur diuturnitas temporis, sed tanta, ut plane repleat desiderium humanum; hoc enim promittit, qui dicit: « longitudine dierum replebo eum; » quia vero non potest repleri desiderium humanum, nisi æterna duratione, ideo per hanc longitudinem dierum significatur æterna duratio. Utitur autem Scriptura ejusmodi verbis in designanda æternitate, quia nobis loquitur, qui non novimus aliam longam durationem, nisi in diebus multis, aut longis; alioqui enim in vera æternitate non erit successio dierum, sed una dies semper manens, vel potius unum momentum, semper durans absque ulla mutatione, aut vicissitudine. At, inquies, vicissitudo temporum mirifice delectat, et videmus homines variis oblectationibus fallere tædium longitudinis dierum in æstate, et longitudinis noctium in hyeme. Respondeo, id accidere, quia tempora hujus vitæ sunt omnis variis incommodis plena, et ideo semper anhelamus ad futura : sed quando veniet illa dies, qua nulla exspectari poterit melior, votum omnium erit, ut illa semper duret. « Et ostendam illi salutare meum;» si per salutare intelligamus salutem, sensus erit : Ostendam illi salutem meam, id est, efficiam ut vir justus non amplius ex fide vivat, credendo quod non videt; sed plane videat, et sentiat, atque experimento proprio cognoscat salutem, quæ ex me est : est autem salus hæc, quæ nobis promittitur, ipsa Dei visio, quæ perfecta et perpetua sanitas totius hominis erat : tunc enim sanabitur mens ab omni errore et ignorantia, cum ad summam sapientiam perveniet, quæ in visione supremæ atque altissimæ causæ posita est. Ex illa sapientia nascetur in voluntate amor erga summum bonum ardentissimus et stabilis, unde perfecte sanabitur affectus ab omni mala cupiditate. Redundabit autem hæc sanitas in partem inferiorem, quæ superiori sine ulla resistentia vel rebellione subjicietur, et in ipsum corpus, quod immortale, impassibile, formosissimum, et sole fulgentius resurget. Quod si per *salutare* intelligatur Salvator, ut S. Augustinus magis probat, tunc sensus erit : « Ostendam illi salutare meum, » id est, Salvatorem, quem ego misi, et faciam ut vir justus oculis mentis cernat eum, qua Deus est, et oculis corporis cernat eumdem, qua homo est : quam ostensionem suæ divinitatis promisit Christus *Joan.* XIV : cum ait : « Qui diligit me, diligetur a Patre meo, et ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum. » Hæc autem manifestatio divinitatis, ipsa est vita æterna, et summum bonum et salus, sive sanitas perfecta totius hominis. Quare sententia hujus loci in idem recidit, sive per *salutare* intelligamus salutem, sive Salvatorem. Sed libet in fine hujus Psalmi admirari cæcitatem generis humani : nam cum omnes cupiant felicitatem æternam, neque possint eam non vehementer optare : tamen pro temporali et parva prosperitate, sive in divitiis acquirendis, vel cumulandis; sive in honoribus et dignitatibus adipiscendis, vel conservandis; sive in delectationibus carnis ac sensuum undecumque captandis, nihil non faciunt, currunt, discurrunt, vigilant, laborant, sudant, ingenium acuunt, linguam expoliunt, animum intendunt : et pro vera, et solida, et sempiterna felicitate, pro veris divitiis, pro summis honoribus, pro ineffabili jucunditate, quæ parata sunt diligentibus Deum, ita pigri sunt, ut pro his vix digitum movere dignentur. Horror est omnino cogitare, hominem ratione et intelligentia præditum, iis rebus consectandis toto vitæ suæ tempore occupari, quibus sæpe aditum ad æterna et summa bona sibi ipse præcludit. Orandus est Deus, ut qui promittere dignatus est tam ingentia bona, idem spiritum bonum nobis infundat, et illuminatos oculos cordis habere nos faciat, ut sciamus, « quæ sit spes vocationis ejus, et divitiæ gloriæ hæreditatis ejus in sanctis, » ut Apostolus admonet *Ephes.* I.

Visio Dei perfecta sanitas totius hominis.

Manifestatio divinitatis vita æterna est.

PSALMUS XCII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — 1. *Psalmus Cantici, in die sabbati.*

2. Bonum est confiteri Domino, et psallere nomini tuo, Altissime :

3. Ad annuntiandum mane misericordiam tuam, et veritatem tuam per noctem :

V. S. H. — *Psalmus Cantici, in die sabbati.*

Bonum est confiteri Domino, et psallere nomini tuo, Altissime :

Ad annuntiandum mane misericordiam tuam, et fidem tuam in nocte :

4. In decachordo, psalterio cum cantico in cithara.

In decachordo et in psalterio, in cantico [*h. carmine*] in cithara.

5. Quia delectasti me, Domine, in factura tua : et in operibus manuum tuarum exultabo.

Quoniam lætificasti me, Domine, in opere tuo : in facturis manuum tuarum laudabo.

6. Quam magnificata sunt opera tua, Domine! nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ.

Quam magnificata sunt opera tua, Domine! satis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ.

7. Vir insipiens non cognoscet, et stultus non intelliget hæc.

Vir insipiens non cognoscet, et stultus non intelliget istud.

8. Cum exorti fuerint peccatores sicut fœnum; et apparuerint omnes, qui operantur iniquitatem :

Ut intereant in sæculum sæculi.

Germinaverunt impii quasi fœnum, et floruerunt omnes qui operantur iniquitatem, ut conterantur usque in sempiternum.

9. Tu autem Altissimus in æternum, Domine.

Tu autem excelsus : in æternum [*h. sæculum*], Domine.

10. Quoniam ecce inimici tui, Domine, quoniam ecce inimici tui peribunt : et dispergentur omnes qui operantur iniquitatem.

Ecce [al. add. *enim*] inimici tui, Domine, ecce inimici tui peribunt, et dissipabuntur [*h. dividentur*] omnes qui operantur iniquitatem.

11. Et exaltabitur sicut unicornis cornu meum : et senectus mea in misericordia uberi.

Et exaltabitur quasi monocerotis cornu meum, et senectus mea in oleo ubere.

12. Et despexit oculus meus inimicos meos, et in insurgentibus in me malignantibus audiet auris mea.

Et respiciet oculus meus insidiantes mihi, de his qui consurgunt adversum me malignantibus audiet auris mea.

13. Justus ut palma florebit : sicut cedrus Libani multiplicabitur.

Justus ut palma florebit, ut cedrus Libano multiplicabitur.

14. Plantati in domo Domini, in atriis domus Dei nostri florebunt.

Transplantati in domo Domini : in atriis Dei nostri germinabunt.

15. Adhuc multiplicabuntur in senecta uberi: et bene patientes erunt, 16. ut annuntient :

Quoniam rectus Dominus Deus noster, et non est iniquitas in eo.

Adhuc fructificabunt in senectute : pingues et frondentes erunt :

Annuntiantes quia rectus Dominus : fortitudo mea, et non est iniquitas in eo.

Argumentum.— « Habebant teste Talmude singuli septimanæ dies destinatos suos Psalmos. Temporis et occasionis indicium nullum. Strophæ tres, quarum prima dimidio brevior reliquis continet exordium ; vers. 2-4, par est celebrari Jovam ; 5-10, qui impios perdit ; 11-16, pios fortunat. » Maurer.

1. Carmen, canticum in diem Sabbathi.

2. Bonum (decens) est celebrare Jovam,
et canere nomini tuo, Altissime ;
3. Notam facere mane gratiam tuam,
et fidem tuam noctibus :
4. In decachordo atque in nablio (lyra),
modo grandiori cum cithara.

5. Nam lætitia afficis me, Jova, facinoribus tuis,
de operibus manuum tuarum jubilo.
6. Quam magna sunt opera tua, Jova!
Nimis (valde) abstrusa sunt consilia tua.

7. Homo stupidus non scit *ea*,
et stultus non intelligit hæc.
8. Cum germinant improbi instar herbæ,
et florent omnes malefici,
florent, ut deleantur in perpetuum.
9. At tu excelsus (propr. *altitudo*) *es* in sempiternum, Jova.
10. Nam ecce, hostes tui, Jova,
nam ecce, hostes tui pereunt,
disperguntur (evanescunt) omnes malefici.

11. Et effers instar bubali cornu meum,
perfusus sum oleo viridi (recente).
12. Et conspicit *cum voluptate* oculus meus hostes meos,
insurgentes in me, improbos (apposit.), devictos audit auris mea.
13. Justus ut palma germinat,
ut cedrus in Libano crescit.
14. Plantati in domo Jovæ,
in atriis Dei nostri germinant (virent).
15. Adhuc sobolescunt in senectute,
succosi et virides sunt:
16. Ut annuntient, rectum esse Jovam,
Jovam, inquam, petram meam, nec pravitatem in esse eo.

NOTÆ.

Vers. 4. *Modo grandiori*, solemniter. Alii, *ad fidium cantum*. — Vers. 6. Vel, *quam valde abstrusa*, etc. — Vers. 11. Quasi oleo recenti delibutus, ita recreor et exhilaror. Inde petita videtur similitudo, quod diebus festis et lætis oleo capita ungere olim solebant. Alexandrinus legit *bilthi*, a *balah*, *veterascere*; et pro ἐλαίῳ Vulgatus legit ἐλέῳ, *misericordia*. Sed nostrum *ballothi* refertur ad *balal*, *miscuit*, *confudit* : hinc *babel*, pro *balbel*, *confusio*. — Vers. 15. Τὸ *bene patientes* Vulgati, i. e. valentes, robusti, εὐπαθοῦντες, ut Alexandr.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XCI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Psalmus Cantici in die Sabbati.

Quomodo sanctificandi sunt dies festi?

Hic titulus habetur in omnibus codicibus hebraicis, græcis et latinis, et continet argumentum Psalmi : est enim compositus Psalmus, ut cantetur in die Sabbati, ad erudiendum populum, ut discat die Sabbati vacare laudibus Dei, præsertim ob creationem et gubernationem mundi. Errant Judæi, qui otium Sabbati sibi datum esse existimant ad vacandum conviviis et deambulationi; et Judæos imitantur Christiani, quando ignorantes Sabbatum cordis, in sola abstinentia ab operibus et labore manuum sanctificationem festorum constituunt : hæc enim oportet facere, et alia graviora non omittere, hoc est, sanctificandi sunt dies festi abstinendo ab operibus servilibus; sed otium illud ponendum est in considerandis operibus Dei, ex qua consideratione accenditur amor divinus, et fit in corde quies, et tranquillitas ineffabilis, quæ dicitur *Sabbatum cordis*, Sabbatum vere delicatum et sanctum.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1.

1. Bonum est confiteri Domino, et psallere nomini tuo, Altissime.

Hæc est exhortatio ad laudandum Deum et psalterio et voce : « Bonum, inquit, est confiteri Domino, » id est, justum, utile, delectabile et honorificum est confiteri Domino confessionem laudis : justum, quia debitum; utile, quia meri-

torium; delectabile, quia dulce est amanti laudare dilectum; honorificum, quia munus est quasi proprium cœlestium potestatum. « Et psallere nomini tuo, Altissime, » id est, non solum bonum est confiteri corde et lingua, sed etiam in instrumentis musicis, quale in primis psalterium est, laudes personare nomini tuo, id est, gloriæ tuæ, o Altissime.

Vers. 2. 2. AD ANNUNTIANDUM MANE MISERICORDIAM TUAM, ET VERITATEM TUAM PER NOCTEM.

Hæc est materia confessionis, de qua dictum est, « bonum est confiteri. » Bonum igitur est confiteri, « ad annuntiandum mane misericordiam tuam, » id est, ut annuntietur et prædicetur omnibus misericordia tua, qua mundum creasti, et veritas, sive justitia, qua mundum gubernas : et quoniam opus misericordiæ manifestum est, annuntiatur per diem : quis enim ignorat cœlum et terram, et quidquid in eis est, a Deo fuisse condita ex misericordia et bonitate, non ex necessitate, vel debito? Quia vero opus justitiæ occultum est, cum arcano Dei judicio sæpe justi affligantur, et iniqui exaltentur, ideo hoc opus annuntiatur « per noctem, » in obscuro fidei, non in luce cognitionis. Item annuntiatur mane misericordia, et per noctem justitia, ut homines in luce prosperitatis gratias agant misericordiæ Dei, et in tenebris tribulationis gratias agant justitiæ Dei; nam, ut S. Augustinus hoc loco docet, non minus pater amat filios, quando minatur, quam quando blanditur; nec minus grati esse debemus Deo disciplinam correptionis danti tempore tribulationis, quam beneficia conferenti tempore prosperitatis. Quare imitari debemus hunc eumdem Prophetam, qui alibi canit : « Benedicam Dominum in omni tempore : semper laus ejus in ore meo, » *Ps.* XXXIII.

Non minus pater amat filios quando minatur, quam quando blanditur.

Vers. 3. 3. IN DECACHORDO PSALTERIO, CUM CANTICO IN CITHARA.

Explicuit materiam confessionis, de qua dictum erat : « Bonum est confiteri Domino; » nunc explicat quod adjunxit, « et psallere nomini tuo; » dicit enim psallendum esse in psalterio et cithara, sed non sine dulci cantico vocis humanæ. In hebræo videtur distingui decachordum a psalterio; sic enim vertit S. Hieronymus, *in decachordo et in psalterio*, et vere habetur distinctio in codice hebraico; sed tamen constat psalterium fuisse instrumentum decem chordarum; sic enim legimus in *Psalm.* CXXXIV : « Confitemini in cithara, in psalterio decem chordarum psallite illi; » et in *Psalm.* CXLIII : « In psalterio decachordo psallam tibi; » et concordat textus hebraicus cum græco et latino : quare hoc loco, ibi dicitur in hebræo, *in decachordo, et in psalterio*; vel abundant illæ particulæ, *et, in*, et eas Septuaginta in suis libris non invenerunt; vel certe significant non distinctionem, sed explicationem, ac si dictum esset : « In decachordo, in psalterio, » inquam; sed res non est magni momenti. Quid spiritualiter significet psalterium et cithara, diximus in explicatione Psalmi XXXII, vers. 2.

Vers. 4. 4. QUIA DELECTASTI ME, DOMINE, IN FACTURA TUA; ET IN OPERIBUS MANUUM TUARUM EXULTABO.

Incipit nunc prædicare opus creationis, quod ad misericordiam pertinet. Contemplatus, inquit, pulchritudinem, varietatem, excellentiam, virtutes, utilitates facturæ tuæ, cœli, terræ, aquarum, siderum, animalium, plantarum, admirabilem animo voluptatem percepi : sed in his omnibus non ipsa factura tua me delectavit, quoniam non substiti in eo, sed « tu me delectasti in factura tua; » ex ea enim ascendit animus ad infinitam pulchritudinem tuam considerandam, et in amorem tantæ pulchritudinis raptus cœpi vehementius admirari et delectari, ac propter ea jugiter « exultabo, » et exultans « laudabo te in operibus tuis. » Nota diligenter non dixisse Prophetam : Delectavit me factura tua; sed « delectasti me in factura tua; » quando enim sistimus in delectatione creaturarum, fiunt creaturæ muscipulæ pedibus insipientium, quomodo facta est Bethsabeæ pulchritudo muscipula pedibus ejusdem Prophetæ, quando eam videns in ea delectari voluit. Nota præterea, pro voce *exaltabo*, in hebræo esse ארנן, quod significat *exclamabo*; quare *exultabo* exponendum est, præ lætitia et admiratione exultans cantabo laudes tuas magna voce cordis et corporis.

Vers. 5. 5. QUAM MAGNIFICATA SUNT OPERA TUA, DOMINE! NIMIS PROFUNDÆ FACTÆ SUNT COGITATIONES TUÆ.

Quia dixerat se valde delectatum esse in operibus Domini, ne quis existimaret eum plane comprehendisse, ac penitus inspexisse, omnem excellentiam operum Domini; addit opera Domini majora, et sapientiam, per quam facta sunt, profundiorem esse, quam ut ad eorum perfectam cognitionem pervenire in hac vita possimus. « Quam magnificata, inquit, sunt opera tua, Domine! » id est, admiror magnitudinem et excellentiam operum tuorum : non comprehendo animo, vel cogitatione tantam magnitudinem; vere enim dixit Ecclesiasticus cap. I : « Arenam maris, et pluviæ guttas, et dies sæculi quis dinumeravit? Altitudinem cœli, et latitudinem terræ, et profundum abyssi quis dimensus est? » Sed hæc licet magna sint valde, tamen sine comparatione major est sapientia opificis, de qua subjungit Ecclesiasticus : « Sapientiam Dei præcedentem omnia, quis investigavit? » Et David in hoc loco, « nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ, » id est, sapientissimæ illæ cogitationes, quibus adinvenisti res tam mirabiles et tam perfectas, quibus nihil addi, vel detrahi potest, tam sunt occultæ, ut omnem intelligentiam superent. Ac, ut in rebus minimis et vulgaribus exemplum ponamus : quis capiat quo-

modo in exiguo semine lateat tanta proceritas arboris, varietas ramorum, viriditas frondium, decor florum, utilitas fructuum, et ipsum etiam semen ad speciem propagandam? Quis comprehendat qua arte Dominus in minimis animalculis inseruerit vitam, et sensum et motum; et præterea in formicis prudentiam, astutiam in araneis, in culicibus et pulicibus tantam vim fodiendi instrumento tam fragili.

Vers. 6. 6. VIR INSIPIENS NON COGNOSCET, ET STULTUS NON INTELLIGET HÆC.

Concludit hanc partem Psalmi, quæ ad creationem rerum pertinet, affirmans non esse hominum insipientium, sed sapientium, cognoscere, quam sint magna et inscrutabilia opera Domini. Stulti enim non cogitant in rebus creatis nisi voluptatem, vel utilitatem, quam ex illis capiunt: quod illis commune est cum jumentis insipientibus, quæ neque intelligentiam habent, neque ignorantiam suam norunt. Sapientes autem tametsi non assequuntur magnitudinem operum Dei, tamen intelligunt eam se assequi non posse, et ignorantiam suam intelligunt; et quo perfectius ignorantiam suam intelligunt, eo magis admirantur opera Dei, et ad veram sapientiam propinquant. « Vir, inquit, insipiens non cognoscet, » quam videlicet magnificata sint opera Domini; « et stultus non intelliget, » quam profundæ factæ sint cogitationes ejus: hæc enim docta ignorantia sapientium tantum est.

Vers. 7. 7. CUM EXORTI FUERINT PECCATORES SICUT FŒNUM: ET APPARUERINT OMNES QUI OPERANTUR INIQUITATEM.

Transit nunc Propheta ad opus gubernationis et providentiæ divinæ, in qua præcipue justitia sive veritas elucet. In hoc autem summa providentiæ consistit, quod impii ad tempus florere permittuntur, ut æterna ariditate damnentur: justi contra ad tempus ariditate mulctantur, ut in æternum floreant. « Cum exorti fuerint peccatores sicut fœnum, » id est, cum repente et in magna copia germinaverint, et creverint peccatores, ut solet fœnum, quod statim et multum crescit. « Et apparuerint omnes, qui operantur iniquitatem, » id est, cum non solum germinaverint, sed etiam floruerint, ut sonat vox hebraica ויציצו, et valde conspicui apparuerint, in sublimitate videlicet positi, et in divitiis abundantes.

Vers. 8. 8. UT INTEREANT IN SÆCULUM SÆCULI, TU AUTEM ALTISSIMUS IN ÆTERNUM, DOMINE.

Pendet sententia versiculi superioris ab hoc versiculo, et subintelligitur aliquid, ut, hoc fiet, vel hoc divina providentia permittet, « ut intereant in sæculum sæculi, » id est, ideo dabit iniquis Deus prosperitatem temporalem, ut remunerentur aliqua bona opera eorum: et propter scelera sua juste puniantur morte sempiterna. « Tu autem Altissimus in æternum, Domine, » id est, tu Domine, valde dissimilis es iniquis, quoniam illi ad breve tempus emergunt ad aliquam altitudinem, tu autem in æternum altissimus es.

Vers. 9. 9. QUONIAM ECCE INIMICI TUI, DOMINE, QUONIAM ECCE INIMICI TUI PERIBUNT, ET DISPERGENTUR OMNES, QUI OPERANTUR INIQUITATEM.

Probat iniquos ad tempus solum, idque breve prosperandos: « Ecce, inquit, inimici tui, ecce, inquam, inimici tui peribunt. » Illud, *ecce*, significat repentinam mutationem, quasi dicat: Qui virebant et florebant, subito peribunt. Illa vero repetitio: *Ecce inimici tui, ecce inimici tui*, auget exsecrationem, quemadmodum e contrario illud *Psalm.* CXXV: « O Domine, ego servus tuus, ego servus tuus, et filius ancillæ tuæ, » auget pietatis affectum. Vere enim valde exsecrandus est, qui ut amicus sit hujus mundi, non timet inimicus Dei constitui; sic enim scribit S. Jacobus in IV cap. epistolæ suæ: « Quicumque voluerit amicus esse sæculi hujus, inimicus Dei constituitur. » Quanta autem perversitas est propter amicitiam rei creatæ contemnere amicitiam Creatoris! « Et dispergentur omnes qui operantur iniquitatem. » Hæc posterior pars versiculi est repetitio et declaratio prioris. Quos enim vocavit inimicos Dei, nunc vocat operantes iniquitatem: et quos dixit perituros, nunc dicit dispergendos: nam hoc ipso fiunt homines inimici Dei, quod contrarii esse incipiunt voluntati ejus, quæ nobis per legem divinam declarata est. Illi autem contrarii sunt legi Dei, qui operantur iniquitatem. Lex enim Dei rectissima est, et rectitudinis regula: iniquitas autem curvitas est, et recessus a regula. Porro dispergendi dicuntur impii ad similitudinem aridi fœni, cui paulo ante comparati sunt. Sicut enim fœnum aridum a vento raptatur et dispergitur, ut non amplius compareat: sic impii ubi modicum creverint et floruerint, volente Deo exciduntur, et de terra tolluntur, ut etiam memoria eorum pereat.

Quanta perversitas propter amicitiam rei creatæ perdere amicitiam Creatoris.

Vers. 10. 10. ET EXALTABITUR SICUT UNICORNIS CORNU MEUM, ET SENECTUS MEA IN MISERICORDIA UBERI.

Opponit nunc justos impiis, atque ostendit eos tandem a divina providentia et justitia vere exaltandos: loquitur autem in persona sua, bene sperans de se, quod videlicet sit ipse unus de numero justorum. « Et exaltabitur sicut unicornis cornu meum, » id est, cornu meum, potentia videlicet et gloria, ac felicitas mea crescet in altum, non sicut fragile fœnum, sed ut cornu unicornis: unicornis enim animal est gerens in fronte cornu unicum, sed excelsum, et robustum valde. « Et senectus mea in misericordia uberi, » id est, non solum potentia mea, et gloria, ac felicitas magna erit, sed etiam diuturna et constans usque ad ultimam senectutem, nam et senectus mea erit in abundanti misericordia apud Deum. S. Augustinus mystice per senectam intelligit vitam futuri

sæculi, quæ erit post hanc vitam temporalem, sicut senectus est post juventutem. Vere enim vita futura sanctorum erit in misericordia uberi tollente omnem ab eis miseriam; et erit similis senectuti ob maturitatem judicii, et vacuitatem passionum; et habebit caput ab omni parte candidum, ubi ne unus quidem capillus niger, id est, nulla cogitatio, nulla cupiditas, nulla voluntas tetra inveniri poterit. In hebræo pro *misericordia*, habetur שמן, *oleo : et senectus mea in oleo uberi*. In græco quoque legitur, ἐν ἐλαίῳ, id est, *in oleo*. Sed noster Interpres videtur legisse, ἐν ἐλέῳ, *in misericordia*. Dicitur autem senectus *in oleo uberi*, quando abundat humore, qui facit eam esse diuturnam : quia vero per oleum misericordia intelligitur, recte Interpres vertit, *in misericordia uberi*, etiamsi forte legerit, *in oleo*.

Vers. 11. 11. Et despexit oculus meus inimicos meos, et in insurgentibus in me malignantibus audiet auris mea.

Adjungit justus ad felicitatem suam, quod non timebit amplius inimicos suos. « Et despexit oculus meus inimicos meos, » id est, vidi et contempsi præsentes inimicos, quoniam divina providentia fecit ut mihi nocere non possent. « Et in insurgentibus in me malignantibus audiet auris mea, » id est, et quantum ad inimicos absentes, qui maligni cum sint, in me insurgere cogitant, « audiet auris mea » nuntium interitus eorum. In hebræo pro *despexit*, est ותבט *respexit*; sed idem est sensus : significatur enim eo verbo, quod justus aspexit libere, et sine timore inimicos suos. Qui enim timent vim inimicorum, non audent eos aspicere, sed oculos demittunt et fugiunt; qui vero eos contemnit, libere illos intuetur : et eodem modo posset exponi quod sequitur, videlicet, quod justus sine timore audiet aggressionem malignantium in se futuram, quoniam non dubitat de victoria.

Vers. 12. 12. Justus ut palma florebit, sicut cedrus Libani multiplicabitur.

Quod de se Propheta dixerat, transfert nunc ad alios justos, quos eleganti similitudine comparat palmæ et cedro, ut opponat iniquis quos comparaverat fœno. Nam fœnum mane floret, vespere arescit, et nullo negotio secatur a messoribus, vel a vento dispergitur, et ad nihil utile est, nisi ad ignem; palma vero stabilis est, et longo tempore florens, et fructus conservat. Sicut etiam cedrus Libani celsissima et robustissima est, et ex ea ornantur palatia et laquearia regum : sic impii brevissimo tempore virent et florent, et paulo post in clibanum gehennæ mittuntur. Justi vero instar palmæ in æternum virebunt et efflorescent, et fructus dulcissimos adferent : nec facile succumbent oneribus, sed virtute omnia superabunt : nec non ut « cedri Libani multiplicabuntur, » id est, augebuntur, et crescent in maximam altitudinem; multiplicatis ramis bonorum operum, et firmissimis radicibus perseverantiæ innixi, nullo tentationum vento dejicientur; et tandem utiles erunt instar ligni cedrini ad ornanda laquearia Regis regum in cœlesti Jerusalem.

Vers. 13. 13. Plantati in domo Domini, in atriis domus Dei nostri florebunt.

Reddit rationem cur justi instar palmarum et cedrorum sint futuri : quoniam non in campis sylvæ, aut desertis montibus, sed in domo Domini plantati erunt, et in atriis Dei nostri florebunt, id est, in Ecclesia Dei per rectam fidem plantati, et aquis sacramentorum et verbi Dei rigati, in charitate fundati et radicati, flores honestatis et fructus bonorum operum parient. Siquidem extra Ecclesiam, et sine fundamento fidei omnis plantatio eradicabitur, quippe quam non plantavit Pater cœlestis.

Extra Ecclesiam omnis plantatio eradicabitur.

Vers. 14. 14. Adhuc multiplicabuntur in senecta uberi, et bene patientes erunt, ut annuntient.

Quod de se paulo ante dixerat Propheta, quod habiturus esset senectam in « misericordia uberi, » idem nunc dicit de aliis justis, quod non solum sint prosperandi in juventute et ætate matura, sed etiam senectutem bonam et diuturnam habituri sunt. « Adhuc, inquit, multiplicabitur in senectute uberi, » id est, præterea justi multiplicabuntur in diebus vitæ hujus temporalis, id est, multiplicabuntur dies vitæ suæ, usque ad senectutem pinguem humore vitali, id est, viridem senectam; « et bene patientes erunt, » id est, in ipsa quoque senectute facile patientes erunt laborum, ob firmam corporis constitutionem. Illud, *uberi*, S. Hieronymus cum Hebræis jungit cum sequentibus, sic legens : *Fructificabunt in senectute, pingues et frondentes erunt*. Sed vox דשנים, quæ significat *pingues*, potest etiam recte conjungi cum superioribus, ut Septuaginta voluerunt, ut hæc sit translatio ad verbum : *Multiplicabuntur pingues in senecta*, id est, conservantes pinguedinem vitalis humoris in ipsa senectute, quod est idem cum nostra lectione : *Multiplicabuntur in senecta uberi*. Illud autem, *bene patientes*, S. Hieronymus vertit, *frondentes*; et vere vox hebraica רעננים significat proprie *virentes* et *florentes*, ac per hoc etiam *frondentes*; sed Septuaginta Interpretes explicaverunt metaphoram, et verterunt, εὐπαθοῦντες, quod significat *homines bene affectos*; Interpres vero latinus vertit, *bene patientes*, quia magis respexit ad significationem vocis, quam ad proprietatem sermonis : sed sensus semper est idem. Illud, *annuntiet*, pertinet ad versiculum sequentem.

Vers. 15. 15. Quoniam rectus Dominus Deus noster, et non est iniquitas in eo.

Hæc omnia, inquit, evenient justis, ut annuntient, et notum faciant omnibus, aut verbo, aut

exemplo suo, quod « Dominus Deus noster » et justus et « rectus » est, « et nulla in eo iniquitas, » quoniam etiamsi ad tempus impios prosperari sinit: tamen suo tempore justitiæ suæ judicia exercet, remunerando justos et puniendo iniquos.

PSALMUS XCIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Laus Cantici ipsi David, in die ante sabbatum, quando fundata est terra.*	V. s. h.
1. Dominus regnavit, decorem indutus est : indutus est Dominus fortitudinem, et præcinxit se.	Dominus regnavit, gloria indutus est : Indutus est Dominus fortitudine, et accinctus est : insuper appendit orbem qui non commovebitur.
Etenim firmavit orbem terræ, qui non commovebitur.	
2. Parata sedes tua ex tunc : a sæculo tu es.	Firmum solium tuum ex tunc, a [al. *ab æterno*] sæculo tu es.
3. Elevaverunt flumina, Domine : elevaverunt flumina vocem suam.	Levaverunt flumina, Domine, levaverunt flumina vocem suam [al. *voces tuas*] :
Elevaverunt flumina fluctus suos, 4. a vocibus aquarum multarum.	Levaverunt flumina gurgites suos : a vocibus aquarum multarum.
Mirabiles elationes maris : mirabilis in altis Dominus.	Grandes fructus maris : grandis in excelso Dominus.
5. Testimonia tua credibilia facta sunt nimis: domum tuam decet sanctitudo, Domine, in longitudinem dierum.	Testimonia tua fidelia facta sunt nimis, domum tuam decet sanctitas, Domine, in longitudine dierum.

Argumentum. — Argumentum, stropharum impatiens, hoc est : Jovæ totius terræ regis augustissimi, potentissimi, sempiterni, gloriosi, sancti, sancte habendum est templum.

1. Dominus regnat, majestate est indutus;
indutus est Jova *majestate,* fortitudine cinctus;
etiam stabilis est terra, non titubat.
2. Statuitur thronus tuus inde ab omni tempore,
ab æternitate tu es.
3. Tollunt flumina, o Jova,
tollunt flumina vocem suam,
tollunt flumina fragorem suum.
4. Præ vocibus aquarum magnarum,
amplarum, fluctuum maris,
amplus in alto Jova est.
5. Effata tua sunt vera valde;
domui tuæ decet sanctitas,
Jova, in longitudinem dierum (semper).

NOTÆ.

Vers. 1. Maurer secundum membrum vertit, *indutus est* potentia, *potentia cinctus*: repetitur *labesh,* ait, ut simul ad aliud quid ascendatur, ad *oz,* inquam. — Vers. 2. *Inde ab omni tempore,* propr. *ex tunc;* quia vero *tunc* nullum certum tempus definit, ideo ponitur pro *ab æterno.* — Vers. 3. Significatur potentia im-

petusque horribilis hostium, ut sæpe alias : conf. Virgil. *Æneid.* II, 494. Maurer tamen hæc proprie accipi vult. — Vers. 4. Alius secundum membrum vertit, *amplæ* (mirabiles) quantumvis sint *elationes maris, amplior* (mirabilior), etc. *Alto* cœlo.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XCII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Laus Cantici ipsi David, in die ante Sabbatum, quando fundata est terra.

Titulus hujus Psalmi non habetur in hebraicis codicibus, sed solum in græcis et latinis, iisque non omnibus. Videtur autem qui titulum addidit, voluisse Psalmum decantari feria sexta, quæ est dies ante Sabbatum, propterea quod in hoc Psalmo narretur terram a Deo fuisse firmatam, vel, ut alii codices habent, inhabitatam; quod recte dicitur factum esse feria sexta. Illo enim die formatus est homo dominus terræ, ac per hoc tum primum stabilita est terra, quæ propter hominem creata fuerat. Eodem die non solum homo, sed etiam animantia cætera, quæ terram incolunt, creata sunt; proinde illo die primum inhabitari cœpta est terra. Eodem die per Christi passionem et mortem renovata ac reparata est terra, et stabilita in regnum Christi devicto ac triumphato mundi principe, juxta illud : « Nunc judicium est mundi, nunc princeps hujus mundi ejicietur foras; et ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum, » *Joan.* XII. Porro Ecclesia christiana Psalmum hunc canere solet in aurora diei Dominicæ ad Laudes, quoniam Christus etsi regnum acquisierit per passionem, et fundamenta novæ terræ jecerit feria sexta, tamen possessionem regni accepit quando resurrexit, et tunc « induit decorem et fortitudinem, » quod in aurora Dominicæ diei factum esse credimus.

Feria sexta quot et quanta facta sint?

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1.

1. DOMINUS REGNAVIT, DECOREM INDUTUS EST; INDUTUS EST DOMINUS FORTITUDINEM, ET PRÆCINXIT SE.

Hoc principium Psalmi recte potest tum ad creationem, tum ad redemptionem accommodari; neque novum est, ut sententiæ Scripturæ divinæ plures habeant sensus litterales. « Dominus regnavit, » idem est, ac si dictum fuisset : Dominus regnum acquisivit, sive regnare cœpit. « Decorem indutus est, » gloriam videlicet et majestatem regiam. « Indutus est Dominus fortitudinem, » id est, non solum gloriam, sed et potentiam ac robur accepit, quod regiæ majestati necessarium est. « Et præcinxit se, » id est, accinxit se ad regnandum et gubernandum. Quod si hæc ad creationem referantur, dicetur Deus regnare cœpisse, quando mundum creavit, quoniam tunc primum cœpit habere subditos; si referantur ad reparationem, Christus in resurrectione regnum accepit, et tunc indutus est decorem gloriosi corporis; et fortitudinem quoque indutus est, quia data est illi omnis potestas in cœlo et in terra, ut deinceps nulli creaturæ subjectus sit, sed omnia habeat sub pedibus suis. Denique præcinxit se ad propagandum regnum suum per Apostolorum prædicationem usque ad fines terræ.

Vers. 2.

2. ETENIM FIRMAVIT ORBEM TERRÆ, QUI NON COMMOVEBITUR.

Regnare cœpit Deus ab initio mundi, quia tunc constituit ab imis fundamentis orbem terræ; et firmavit, ac stabilivit, ut commoveri non possit, ac per hoc præbuit hominibus, qui Deum regem agnoscere, eique servire debent, stabilem mansionem. Christus quoque per passionem et resurrectionem suam, orbem terræ, qui variis motibus a dæmonibus agitabatur, dum alii aliis diis serviebant, firmavit ac stabilivit in una ac verissima religione et fide.

Vers. 3.

3. PARATA SEDES TUA EX TUNC : A SÆCULO TU ES.

Quamvis, inquit, « sedes » regni tui « parata sit ex tunc, » id est, ex rerum creatione, vel ex resurrectione : tu tamen non tunc esse cœpisti, sed « a sæculo, » ab æternitate sine principio, « es. » Ubi illud, « es, » non significat simplicem existentiam naturæ divinæ, sed plenitudinem essendi, in qua omnia continentur : non enim Deus, antequam mundum conderet, pauper erat, aut aliqua re indigebat; neque posteaquam mundum condidit, ditior aut locupletior factus est. Mundum enim Deus creavit, non ut ipse cresceret, sed ut nobiscum bona sua communicaret. Itaque non coactus aliqua necessitate, sed charitate et misericordia motus mundum creavit, et eadem charitate et misericordia mundum reparavit. « Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in ipsum non pereat, sed habeat vitam æternam, » *Joan.* III.

Mundum Deus creavit non ut cresceret; sed ut se communicaret.

Vers. 4.

4. ELEVAVERUNT FLUMINA, DOMINE, ELEVAVERUNT FLUMINA VOCEM SUAM.

Vers. 5.

5. ELEVAVERUNT FLUMINA FLUCTUS SUOS, A VOCIBUS AQUARUM MULTARUM.

Vers. 6.

6. MIRABILES ELATIONES MARIS, MIRABILIS IN ALTIS DOMINUS.

Hæc omnia, si ad creationem referantur, ut referri debent juxta priorem sensum, significant modum, quo Deus terram habitabilem fecit, ut esset firma sedes generis humani. Initio enim creationis, aquæ terram universam operiebant, et magno motu inundationes aquarum elevabantur; sed Deus altior et excelsior, et in infinitum potentior increpuit et compescuit aquas, easque in cavernas terræ conclusit, eisque præcepit ut non reverterentur operire terram. Hoc dicitur clarius *Psalm.* CIII: « Qui fundasti terram super stabilitatem suam, non inclinabitur in sæculum sæculi. Abyssus, sicut vestimentum amictus ejus, super montes stabunt aquæ, » id est, ita initio terra formata est, ut abyssus aquarum illam undique tegeret, ita ut super ipsos montes starent aquæ. « Ab increpatione tua fugient, a voce tonitrui tui formidabunt, » id est, sed tu, Deus omnipotens, increpasti aquas, et quasi tonitrui imperii tunc illas turbasti, ut fugerent et absconderent se intra profunda loca terræ. « Terminum posuisti, quem non transgredientur, neque convertentur operire terram. » Eadem descriptio habetur in lib. *Job.* cap. XXXVIII, sed hic brevissime Propheta hæc omnia illis verbis complexus est. « Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis Dominus, » id est, omnes aquæ maris, atque omnis abyssus aquarum magno fremitu elevabantur super terram : sed mirabilis Deus in excelsis habitans, et omni altitudine superior aquas compescuit, et terram habitabilem reddidit. Sed quoad sensum posteriorem, describitur hoc loco magnitudo persecutionum Judæorum et Paganorum adversus Christi regnum in resurrectione inchoatum, et victoria Christi de omnibus hostibus suis. « Elevaverunt, inquit, flumina voces suas, et fluctus suos. » Per flumina intelligo persecutiones Judæorum, qui continuo cœperunt elevare voces suas adversus Evangelium, illique ubique contradicere. « Mirabiles elationes maris : » per mare, quod fluminibus multo est majus, intelligo persecutiones Neronis, Domitiani, aliorumque principum Romanorum. « Mirabilis in altis Dominus, » id est, sed Dominus in altis habitans mirabilior apparuit, cum de omnibus persecutoribus victoriam reportaverit, et, invitis omnibus, regnum suum per omnes terras propagaverit. S. Augustinus per *flumina* intelligit Apostolos, qui pleni Spiritu Sancto tanquam cœlestia flumina per mundum discurrebant, et voces prædicando liberrime elevabant. Per *maris elationes* intelligit fidelium persecutiones; quemadmodum enim cum flumina intrant in mare, aquæ illæ salsæ ad introitum aquarum dulcium intumescunt et fremunt : sic infideles ad prædicationem Apostolorum tanquam contrariam doctrinæ et moribus ipsorum, fremere et tumultuari cœperunt. Utraque expositio optima est.

Christi regnum in resurrectione inchoatum de omnibus triumphat hostibus.

Vers. 7.

7. TESTIMONIA TUA CREDIBILIA FACTA SUNT NIMIS; DOMUM TUAM DECET SANCTITUDO, DOMINE, IN LONGITUDINEM DIERUM.

Quantum attinet ad sensum priorem, respondet Propheta tacitæ objectioni, quæ occurrere poterat : unde videlicet sciamus ea, quæ dicta sunt de fundatione terræ, de abysso aquarum, et reductione aquæ in loca humiliora, quibus rebus nullus testis adfuit, cum præcesserint hominum omnium creationem. Respondet igitur Prophetam id haberi ex testimonio Dei, qui hæc revelavit servo suo Moysi : et testimonium illud valde credibile esse, cum Moses multis signis et prodigiis, aliisque modis servum Dei fidelem, et Prophetam verum se esse probaverit. Idem dici potest de sensu posteriore : testimonia enim Christi per Apostolos ad nos delata credibilia facta sunt nimis, tum ob signa et prodigia Christi et Apostolorum; tum quia videmus impleta, quæ prædicta sunt; tum ob infinita alia, quæ fidem christianam omnino credibilem faciunt, ut nemo possit, posteaquam prædicatores audierit, sine magna temeritate non credere. Ex quibus concludit Propheta, *domum* Dei, id est, Ecclesiam Dei, in qua talia testimonia continentur et prædicantur, debere sanctam et inviolabilem conservari usque ad mundi consummationem. « Domum tuam, inquit, decet sanctitudo, » id est, decet ut eam omnes ut sanctam venerentur; item decet ut qui in illa sunt, sancti sint, et moribus sanctis respondeant sanctitati doctrinæ testimoniorum tuorum, denique decet ut a te, Domine, inviolata et sancta conservetur in longitudinem dierum, « ut portæ inferi nunquam prævaleant adversus eam, » *Matth.* XVI.

Fides christiana omnino est credibilis.

PSALMUS XCIV

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — *Psalmus ipsi David, quarta sabbati.*	V. S. H.
1. Deus ultionum Dominus : Deus ultionum libere egit.	Deus ultionum, Domine : Deus ultionum, ostendere.
2. Exaltare, qui judicas terram : redde retributionem superbis.	Elevare, judex terræ : redde vicissitudinem superbis.

3. Usquequo peccatores, Domine, usquequo peccatores gloriabuntur?

Usquequo impii, Domine, usquequo impii exsultabunt?

4. Effabuntur, et loquentur iniquitatem : loquentur omnes, qui operantur injustitiam?

Fluent loquentes antiquum : garrient omnes qui operantur iniquitatem?

5. Populum tuum, Domine, humiliaverunt, et hæreditatem tuam vexaverunt.

Populum tuum, Domine, conterent, et hæreditatem tuam affligent;

6. Viduam et advenam interfecerunt, et pupillos occiderunt.

Viduam et advenam interficient, et pupillos occident.

7. Et dixerunt : Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Jacob.

Et dixerunt, non videbit Dominus, et [al. tac. *et*] non intelliget Deus Jacob.

8. Intelligite insipientes in populo, et stulti aliquando sapite.

Intelligite, stulti in populo, et insipientes aliquando discite.

9. Qui plantavit aurem, non audiet? aut qui finxit oculum, non considerat?

Qui plantavit aurem, non audiet? aut qui finxit oculum, non videbit [*h. respiciet*]?

10. Qui corripit gentes, non arguet : qui docet hominem scientiam?

Qui erudit [*h. castigat*] gentes, non arguet, qui docet hominem scientiam?

11. Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt.

Dominus novit cogitationes hominum, quia vanæ sunt.

12. Beatus homo, quem tu erudieris, Domine, et de lege tua docueris eum :

Beatus vir quem tu erudieris [*h. castigaveris*], Domine, et de lege tua docueris eum.

13. Ut mitiges ei a diebus malis, donec fodiatur peccatori fovea.

Ut quiescat a diebus afflictionis: donec fodiatur impio interitus.

14. Quia non repellet Dominus plebem suam, et hæreditatem suam non derelinquet.

Non enim derelinquet Dominus populum suum, et hæreditatem suam non deseret.

15. Quoadusque justitia convertatur in judicium, et qui juxta illam omnes qui recto sunt corde.

Quoniam ad justitiam revertetur judicium, et sequentur illud omnes recti corde.

16. Quis consurget mihi adversus malignantes? aut quis stabit mecum adversus operantes iniquitatem?

Quis stabit pro me adversus malos? quis stabit pro me adversus operarios iniquitatis?

17. Nisi quia Dominus adjuvit me : paulominus habitasset in inferno anima mea.

Nisi quia Dominus auxiliator meus : paulominus habitasset in inferno anima mea :

18. Si dicebam : Motus est pes meus : misericordia tua, Domine, adjuvabat me.

Si dicebam, motus [al. *commotus*] est pes meus : misericordia tua, Domine, sustentabit [al. *sustentabat*] me.

19. Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificaverunt animam meam.

In multitudine cogitationum mearum, quæ sunt in me intrinsecus : consolationes tuæ delectabunt animam meam.

20. Numquid adhæret tibi sedes iniquitatis, qui fingis laborem in præcepto?

Numquid particeps erit tui thronus insidiarum, fingens dolorem in præcepto?

21. Captabunt in animam justi, et sanguinem innocentem condemnabunt.

Copulabuntur adversus animam justi, et sanguinem innocentem condemnabunt.

22. Et factus est mihi Dominus in refugium, et Deus meus in adjutorium spei meæ.

Erit autem Dominus mihi in refugium, et Deus meus quasi petra spei meæ.

23. Et reddet illis iniquitatem ipsorum, et in malitia eorum disperdet eos : disperdet illos Dominus Deus noster.

Et restituet super eos iniquitatem suam [*h. dolorem suum*], et in malitia sua perdet eos Dominus Deus noster.

Argumentum. — Occasionem huic Psalmo dedisse videntur gravissima, quæ Judæis, quo tempore res eorum ad finem vergebant (paulo ante exsilium), perferenda essent mala, inflicta a Chaldæis aliisque qui illorum partes sequebantur. In eam enim ætatem omnia optime conveniunt. Ita Hengstenberg, qui ad illud idem tempus Psalmos XCI–CI, inter se arctissime connexos et simillimos, refert. Strophæ tres : vers. 1-7, surge, Jova, pœnas repete ab hominibus improbis, qui populum tuum tam impie et crudeliter persequuntur, jusque et justitiam omnem per-

vertunt; vers. 8-15, refutat vates profanos et minatur eis iram Dei, se vero et alios hortatur ad toleranter exspectandam ultionem Dei, quam invocat, et certo istis impendere prædicat; vers. 16-23, tandem et se et populum confirmat, tum commentatione opis perpetuæ, quam expertus sit; tum imprimis justitia Dei, qui sic judicet, ut non patiatur esse impunita facinora insolentis et crudelis impietatis.

1. Deus ultionum, Jova,
Deus ultionum, exsplende.
2. Elevare, judex terræ,
repende actionem (retributionem) superbis.
3. Quousque, improbi, Jova,
quousque improbi exsultabunt!
4. Eructant, loquuntur proterva,
gloriantur omnes malefici.
5. Populum tuum, Jova, conterunt,
et hæreditatem tuam affligunt.
6. Viduam et advenam interficiunt,
et orphanos trucidant.
7. Et dicunt : « Non videt id Jova,
neque animadvertit Deus Jacobi. »

8. Animadvertite, stupidissimi hominum;
et stulti, quando adipiscemini prudentiam?
9. Num qui plantavit aurem, non audiat?
Num qui finxit oculum, non videat?
10. Num qui admonet gentes, non puniat?
is, qui docet homines intelligentiam?
11. *Imo* Jova novit cogitata hominum,
novit ea esse vana.
12. Beatus vir, quem tu admones (erudis), Jova,
quemque lege instituis :
13. Ut quietem concedas ei a (vel *præ*) diebus mali,
donec fodiatur improbo fovea.
14. Neque enim deserit Jova populum suum,
et hæreditatem suam non derelinquit.
15. Nam ad justum (justitiam) redibit judicium,
et post illud ibunt (ei adhærebunt) omnes recti corde.

16. Quis consurgit mihi (mecum pugnaturus) adversus malos?
Quis adstat mihi adversus maleficos?
17. Nisi Jova auxilium esset mihi,
paulo minus habitaret loca silentia (orcum) anima mea.
18. Si dico : « Nutat pes meus, »
gratia tua, Jova, sustentat me.
19. In multitudine curarum mearum intra me,
consolationes tuæ oblectant animam meam.
20. Num tibi consociari potest thronus perditionis (iniquitatis),
fingens (faciens) violentiam ultra mensuram?
21. Irruunt in animam justi,
et sanguinem innoxium damnant.

22. Et (sed) Jova est mihi arx,
et Deus meus petra fiduciæ meæ.
23. Et rependet illis suum scelus,
et malitia ipsorum perdet eos,
perdet eos Jova Deus noster.

NOTÆ.

Vers. 1. *Exsplende,* præbe te conspiciendum. Alexandrinus pro præterito accepit. — Vers. 6. *Vidua* et *orphani* totum populum hic repræsentant, ait Hengstenberg.— Vers. 8. Propr. *stupidi in populo.*— Vers. 12. *Lege tua,* administrationis ac providentiæ tuæ legibus. — Vers. 13. Sunt dies, quibus pii miseri sunt, impii vero felices. Qui divinæ providentiæ leges novit, placide exspectet diem Domini. — Vers. 15. Judicium tandem justum fiet. — Vers. 20. Maurer,... *ærumnas contra legem.* Alii, *pro lege,* i. e. loco legis. — Vers. 21. Alius : Num tibi associari possunt, qui *irruunt in,* etc.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XCIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Psalmus ipsi David, quarta Sabbati.

In hebræo nullus est titulus. Legunt tamen hunc titulum, tanquam olim vel a Septuaginta, vel ab aliis adjectum, S. Hieronymus, S. Augustinus, Theodoretus, Euthymius et alii omnes : habetur enim in græcis et latinis codicibus. Illud, *quarta Sabbati,* significat cantari solitum ab Hebræis quarta die post Sabbatum, id est in medio hebdomadæ. Reprehendit occasione hujus nominis S. Augustinus homines christianos, qui ex antiqua paganorum consuetudine diem quartam vocant diem Mercurii : ut etiam diem tertiam, diem Martis; diem quintam, diem Jovis; diem sextam, diem Veneris; et diem Sabbati, diem Saturni ; cum deberent christiano more dicere, secundam feriam, tertiam, etc.; quamvis enim illa sint nomina stellarum, tamen apud paganos stellæ illæ a certis hominibus nomina acceperunt, quos homines benevolentia populorum deos fecit et in cœlum transtulit. Argumentum hujus Psalmi est providentia Dei punientis tandem malos, et remunerantis bonos, quamvis aliquando justo judicio sinat prosperari malos, et opprimi bonos.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1.

1. DEUS ULTIONUM DOMINUS : DEUS ULTIONUM LIBERE EGIT.

Ponit initio David propositionem unam, ex qua possent omnes, si vellent, plane cognoscere nullos malos impunitos fore. Propositio hæc est : Dominus Deus judex summus, justissimus et potentissimus est, ut ei nemo resistere possit. Nam vindicta ad judicem pertinet, et ideo privatis hominibus prohibetur. *Rom.* XII : « Non vos defendentes, » id est, vindicantes, « charissimi, sed date locum iræ; scriptum est enim, mihi vindicta, ego retribuam. » Et quamvis ad omnes judices pertineat vindicta scelerum, necnon et facinorum, tamen absolute et antonomastice dicitur vindicta Dei esse, quia ipse supremus judex est, et vindictam sumet de omnibus sceleribus, non solum populorum, sed etiam judicum, principum et regum omnium. Ait igitur : « Deus ultionum Dominus, » id est, Dominus noster, qui proprie solus Dominus est, cui omnia serviunt in cœlo et in terra : hic, inquam, Dominus est « Deus ultionum, » id est, summus judex, ad quem ultio scelerum omnium pertinet. « Deus ultionum libere egit, » quandocumque punire voluit peccatores ; quia neminem timet : nullius personam accipit, nemo illum impedire, nemo ei resistere potest. Id patuit in dejectione diaboli et angelorum ejus de cœlo ; in diluvio, quo genus humanum exstinxit, exceptis paucis, quos ipse salvos esse voluit ; in incendio Sodomæ et Gomorrhæ, in demersione Pharaonis in mari Rubro, et aliis judiciis ejus permultis. Quod attinet ad verba, vox *Deus* in hebræo est *El*, quod significat Deum, ut *fortem* et *robustum*, et recte conjungitur cum ultione, ut significetur Deum esse fortissimum ultorem scelerum. Vox *ultionum*, vel ponitur loco superlativi, quo modo, *Deus scientiarum*, id est, scientissimus, *Deus misericordiarum*, id est, misericordissimus; vel significat Deum esse auctorem ultionum, quomodo ab Apostolo dicitur *Deus pacis, Deus spei, Deus salutis.* Vere enim Deus ultionum Deus est, quia non solum ipse per se judicando ulciscitur scelera, sed etiam per creaturas

Vindicta Dei esse absolute dicitur.

suas innumerabilibus et occultissimis modis ultionum causa est: nam et peccatum sæpe ex divino judicio est pœna peccati, et ea quæ maxime homines aliquando appetunt et quærunt, Deus facit ut pœnalia ipsis reddantur. Illud, *libere egit*, in hebræo est הופיע, quod S. Hieronymus vertit in imperativo, *ostendere*; sed potest etiam verti, *ostensus est*, sive apparuit, splenduit, illuxit: quod est idem cum illo, *libere egit;* nam qui timet, tenebras quærit; sed qui nihil timet, et libere ultionem facit, palam et aperte illam facit. Itaque sensus est: Deus ultionis auctor apparuit, sive ultionem scelerum liberrime, et in luce coram omnibus fecit. Potest etiam fieri ut Septuaginta non legerint הופיע, sed הופיח, ultima littera mutata. Hanc enim vocem habemus *Psalm.* XI, vers. 6, sed in futuro; et Septuaginta verterunt, παῤῥησιάσομαι, *fiducialiter agam*, et poterat etiam latine reddi, *libere agam*. Nam hoc loco habemus in græco idem verbum, sed in præterito, ἐπαῤῥησιάσατο, et noster Interpres vertit, *libere egit*.

Vers. 2. 2. EXALTARE QUI JUDICAS TERRAM, REDDE RETRIBUTIONEM SUPERBIS.

Quia dixit Dominum esse ultorem scelerum, precatur nunc consequenter ut officio suo fungatur, et puniendo impios claudat ora eorum, qui providentiam ejus in dubium revocant. « Exaltare, inquit, qui judicas terram, » id est, ascende solium tuum, qui judex es universæ terræ; « et redde retributionem superbis, » id est, profer sententiam damnationis in homines superbos, et hoc modo vindictam sume de præcipuo scelere generis humani. Superbia enim est regina vitiorum, et ea debellata, universitas vitiorum debellata erit. Nominat quoque Psalmus superbos, quoniam illi soli tandem puniuntur in judicio, qui noluerint humiliari ad pœnitentiam: « omnes enim peccaverunt et egent gloria Dei, » ut B. Paulus ait *Rom.* III; sed qui humiliantur sub potenti manu Dei, et cor contritum et humiliatum gerunt, salvantur: qui cervicem erigunt, et peccata sua defendunt, retributionem vindictæ accipient.

Superbia est regina vitiorum.

Vers. 3. 3. USQUEQUO PECCATORES, DOMINE, USQUEQUO PECCATORES GLORIABUNTUR?

Vers. 4. 4. EFFABUNTUR, ET LOQUENTUR INIQUITATEM; LOQUENTUR OMNES, QUI OPERANTUR INJUSTITIAM?

Reddit causam cur petit judicium in impios et superbos: et causa est, quia nimium diu jam videtur superbia et impietas eorum durasse. Sed precatio ista Prophetæ, prædictio est per modum precationis; ad consolationem enim justorum afflictorum, prædicit sanctus Propheta brevi futurum, ut superbi atque impii dispereant, quamvis in præsenti tempore diuturna videatur eorum potentia. « Usquequo peccatores, Domine, usquequo peccatores gloriabuntur, » de viribus suis, de prosperitate sua, de sceleribus suis? « Effabuntur et loquentur iniquitatem, » id est, jactabunt et prædicabunt injusta opera sua. « Loquentur omnes, qui operantur injustitiam, » id est, libere et sine timore ullo loquentur de rebus suis gestis, vel gerendis homines impii, « qui operantur injustitiam. » Illud, *effabuntur*, in hebræo habet majorem vim; significat enim *fundent sermonem*, sive *diffluent eloquio*, quasi dicat: Ex abundantia cordis fluet in eis abundantia verborum; itaque recte S. Hieronymus vertit *garrient*. Pro voce *iniquitatem*, cum dicitur, *loquentur iniquitatem*, in hebræo est עתק, quod *vetus* et *durum* significat. Sed Septuaginta, non solum hoc loco, sed etiam in Psalmo LXXIV, vers. 6, verterunt hanc vocem *iniquitatem:* « Nolite loqui adversus Deum iniquitatem. » Quare vel hæc vox iniquitatem etiam significat, vel Septuaginta explicare voluerunt vocem hebraicam; vere enim nihil durius est iniquitate, quæ facit cor lapideum ex carneo: nec male dicitur iniquitas antiqua, quia hominem ex novo veterem fecit, mortique addixit, quia quod antiquatur et senescit, prope interitum est, *ad Hebr.* VIII.

Nihil est durius iniquitate.

Vers. 5. 5. POPULUM TUUM, DOMINE, HUMILIAVERUNT, ET HÆREDITATEM TUAM VEXAVERUMT.

Vers. 6. 6. VIDUAM ET ADVENAM INTERFECERUNT, ET PUPILLOS OCCIDERUNT.

Explicat injustitiam quam operantur impii, dum furere permittuntur. « Populum, inquit, tuum humiliaverunt, » id est, cœtum piorum, qui proprie populus tuus est a te electus et segregatus, et tibi uni dedicatus, « humiliaverunt, » affligentes et persequentes. « Et hæreditatem tuam vexaverunt, » id est, eumdem cœtum piorum quem tuam possessionem et hæreditatem esse voluisti, vexaverunt injuste opprimentes. Nec solum populum in commune vexaverunt, sed in personas miserabiles, et omni auxilio destitutas furorem suum præcipue effuderunt: occiderunt enim « viduas » maritorum solatio destitutas; « et advenas, » qui procul a patria inter ignotos versantur; « et pupillos, » qui parentibus, dum adhuc auxilio eorum indigerent, orbati sunt. In græcis libris legitur: « Viduam et pupillum occiderunt, et advenam interfecerunt; » sed nostra lectio conformis est hebraico textui, et sensus est idem.

Vers. 7. 7. ET DIXERUNT: NON VIDEBIT DOMINUS, NEC INTELLIGET DEUS JACOB.

Reddit rationem cur iniqui tam audacter peccent, quia videlicet ita stulti sunt, ut existiment Deum non habere providentiam rerum humanarum, et nullum esse judicem, cui rationem operum suorum reddere teneantur. « Et dixerunt, » id est, quia dixerunt apud se: « Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Jacob, » id est, neque sensu videndi, aut audiendi, cognoscet opera nostra; neque mentis intelligentia illa considerabit vel examinabit. Et quidem possent hæc intelligi hoc sensu, ut iniqui existiment Deum quidem posse, si velit, videre et intelligere opera

nostra; sed ea non curare, neque ad ea attendere : tamen verba sequentia cogunt, ut dicamus iniquos in tantam cæcitatem animi aliquando devenire, ut confidentissime peccent, ac si existimarent Deum neque videre, neque audire, neque intelligere. Sequitur enim :

Vers. 8. 8. INTELLIGITE INSIPIENTES IN POPULO, ET STULTI ALIQUANDO SAPITE.

Vers. 9. 9. QUI PLANTAVIT AUREM, NON AUDIET? AUT QUI FINXIT OCULUM, NON CONSIDERAT?

Vers. 10. 10. QUI CORRIPIT GENTES, NON ARGUET, QUI DOCET HOMINEM SCIENTIAM?

Illud, « qui plantavit aurem, non audiet? aut qui finxit oculum, non considerat? » est refutatio ejus, quod supra dictum est : « Non videbit Dominus, » ubi *videre*, positum est pro cognoscere sensu exteriore, per aures videlicet, aut per oculos. Probat autem Propheta Deum audire et videre, quia ipse dedit hominibus aures quibus audiunt, et oculos quibus vident; proinde multo magis ipse audit et videt : nemo enim dare potest quod non habet. Quod autem sequitur : « Qui corripit gentes, non arguet : qui docet hominem scientiam? » est refutatio ejus, quod impii dixerant : « Nec intelliget Deus Jacob. » Probat autem Propheta Deum intelligere, ac per hoc mente et intelligentia præditum esse, quia ipse auctor est hominibus, ut intelligant: ipse enim eos erudit, ipse docet, dum in creatione dat eis mentem rationis capacem et intelligentiæ lumen infundit. Quod attinet ad verba illa, *insipientes in populo*, significat iniquos esse homines insipientiores toto reliquo populo : quod verissimum est, cum falsa bona veris anteponant et temporaria sempiternis. Illud autem, *qui plantavit aurem*, est insignis metaphora significans, sensum audiendi, ut etiam alios sensus, non nasci ex corpore terreno, sed plantari a Deo : quemadmodum arbores non oriuntur a terra, vi ipsius terræ, quæ inanima est, sed plantantur ab hominibus in terra, et in ipsa terra crescunt. Itaque aures accipiuntur hoc loco non pro solo organo, sed pro organo et sensu audiendi, qui in eo insertus est. Quod sequitur, *non audiet,* non significat Deum habere sensum audiendi corporalem, sed Deum agnoscere per suam essentiam, quæ nos per sensum audiendi cognoscimus; ideo enim non dixit : « Qui plantavit aurem, non habet aures, » sed : « Qui plantavit aurem, non audiet? » Illud, *qui finxit oculum*, est alia metaphora, per quam intelligimus mirabilem structuram oculi et mirabiliorem vim, quæ in ipso viget ad res videndas, a Deo factam esse ea facilitate qua figulus vas quodcumque fingere solet. Illud, *non considerat*, poterat etiam verti, *non videt*; hoc enim significat vox hebraica יביט; sed Septuaginta Interpretes maluerunt vertere, *non considerat*, ut intelligeremus Deum non videre oculis carneis, sed mente considerare. Illud, *qui corripit gentes*, potuisset etiam verti, *qui erudit gentes* : nam hanc significationem optime patitur verbum hebraicum היסר, et græcum ὁπαιδεύων. Recte tamen noster Interpres vertit : *Qui corripit gentes*, quia sequitur, *non arguet;* et sensus est : Qui corripit omnes gentes, dum per synderesim in earum animis insertam, eas admonet, ut a malo desistant, sæpe etiam manifesta ultione peccata eorum punit : non arguet etiam populum suum, castigans eum per verba Prophetarum, vel etiam per flagella tribulationum; et si Deus corripit et arguit, certe intelligit et cognoscit quæ ab hominibus aguntur, et falso dicunt impii : « Non intelliget Deus Jacob. »

Insipientiores in populo sunt iniqui.

Vers. 11. 11. DOMINUS SCIT COGITATIONES HOMINUM, QUONIAM VANÆ SUNT.

Posteaquam refutavit Propheta verba illa iniquorum : « Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Jacob, » addit hanc calumniam impiorum Deo non esse novam : « Ipse enim scit cogitationes hominum, quod vanæ sint. » Homo enim post corruptam naturam peccato primi hominis, vanus factus est, et similis jumentis insipientibus, quæ non cogitant, nisi præsentia. Quare admonemur hoc versiculo, non de nobis præsumere, sed humili prece a Deo sapientiam petere. « Vani enim sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei, » *Sap.* XIII; et ideo monet sanctus Jacobus, cap. I : « Si quis indiget sapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter, et non improperat, » id est, nunquam exprobrat importunitatem, quasi nimium sæpe, et nimis multa petamus. Dives enim est in misericordia, et usque adeo liberalis et magnificus, ut non solum libenter tribuat quæ postulamus, sed etiam mercedem reddat, quia postulamus : « Ora Patrem tuum in abscondito, et Pater tuus qui videt in abscondito reddet tibi, » *Matth.* VI.

Vers. 12. 12. BEATUS HOMO QUEM TU ERUDIERIS, DOMINE, ET DE LEGE TUA DOCUERIS EUM.

Hoc sequitur ex versiculo superiore : nam si cogitationes hominum vanæ sunt, quas nimirum ex se habent, certe sequitur ut ille solus beatus sit, id est, non vanus, seu inani vento distentus, sed plenus veris et solidis bonis, quem Deus erudire dignatur, id est, cui Deus oculos aperit ad ea, quæ vere bona sunt, aspicienda, atque ut ad ea perveniat, « de lege sua docet eum, » id est, intime illi persuadet obedientiam legis divinæ toto affectu mentis amplectendam esse : non enim didicit proprie legem Dei, qui solum novit quæ sint, et quot legis divinæ præcepta, sed qui per divinam illustrationem et charitatis infusionem ita affectus est erga legem Dei, ut libentissime illam impleat amore justitiæ, non timore pœnæ, et sit illi eadem ipsa lex jugum suave, et onus leve. Illud, *de lege tua*, in græco est, *ex lege tua*; ex hebræo posset verti, *a lege tua,* sive, *ex lege tua,*

Qui vere legem Dei novit.

sive, *de lege tua*. Sensus igitur est : Beatus est quem tu, Deus, docueris ex lege tua, quasi dicat, ex libro tuo : ut non solum Deus sit doctor, sed ex libro suo doceat, librum legis suæ ipse explanet, et illam ipsam legem observandam esse ei, qui vere beatus esse velit, intus per gratiam loquendo persuadeat.

Vers. 13.

13. UT MITIGES EI A DIEBUS MALIS, DONEC FODIATUR PECCATORI FOVEA.

Subjungit Propheta unum ex fructibus doctrinæ divinæ, qui est, ut homo doctus a Deo moderatius ferat persecutiones impiorum, donec adveniat impiorum ruina. « Ut mitiges ei a diebus malis, » id est, ad hoc utilis erit doctrina tua homini justo, ut mitiges ei tristitiam, quæ oritur a diebus malis, a tempore videlicet persecutionis et tribulationis; et quamdiu mitigatione ista opus erit? « donec fodiatur peccatori fovea, » id est, donec perficiatur effossio foveæ, in quam dejiciendi sunt impii : tunc enim cessabit mitigatio doloris, quia nulli erunt, qui dolore afficiant justos, cum omnis dolor fugiet a justis, et recidet in injustos. Notandum est hoc loco delectationem legis, et gaudium spirituale, quo fruuntur in hac vita justi, non esse purum et simplex, ut erit in patria cœlesti, sed admixtum tristitiæ : mitigatur enim hic nobis tristitia, sed non tollitur omnino. Audi Apostolum II *Corinth.* I : « Sicut abundant passiones Christi in nobis, ita et per Christum abundat consolatio nostra, » etc. ; cap. VI : « Quasi tristes, semper autem gaudentes, » ubi non dicit, « tristes, » absolute, sed quasi tristes, quia gaudium superabundat, ut dicitur cap. VII : « Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra. » Notandum præterea, eodem tempore texi coronam justis, et fodi foveam impiis; et non esse mirandum, si non statim impii puniantur, quoniam nondum est fovea eorum plane effossa : quemadmodum nec mirandum est, si non statim justi coronentur, quia nondum finita est coronæ ipsorum textura. Sed hoc vere mirandum est, quod felicitas et exaltatio impiorum sit effossio foveæ ipsorum, et quo altius evehuntur, eo profundius fovea fodiatur. Impii enim quo magis exaltantur, eo magis superbiunt, et hoc ipso coram Deo profundius cadunt, juxta illud : « Dejecisti eos, dum allevarentur, » *Psalm.* LXXII.

Impii quo altius evehuntur eo profundius cadunt.

Vers. 14.

14. QUIA NON REPELLET DOMINUS PLEBEM SUAM : ET HÆREDITATEM SUAM NON DERELINQUET.

Reddit rationem cur dixerit : « Donec fodiatur peccatori fovea. » Præparatur enim interitus peccatoribus a providentia divina, « quoniam Dominus non repellet plebem suam, » quamvis ei videatur ad tempus iratus, et affligi eam sinat. Atque idem aliis verbis repetit, dicens : « Et hæreditatem suam non derelinquet. » Vocatur autem *plebs* et *hæreditas Dei* cœtus piorum electorum. Illi enim vere sunt populus Israel electus in hæreditatem.

Vers. 15.

15. QUOADUSQUE JUSTITIA CONVERTATUR IN JUDICIUM; ET QUI JUXTA ILLAM, OMNES QUI RECTI SUNT CORDE.

Declarat Propheta cœtum justorum non repellendum, nec derelinquendum a Deo usque ad diem ultimi judicii, id est, quamdiu versamur in periculis tentationum. « Quoadusque, inquit, justitia convertatur in judicium, » id est, usque ad illum diem, in quo justitia divina, quæ nunc videtur esse quasi in habitu, vel in potentia, dum non punit impios, nec remuneratur pios, prodibit in actum judicii; et quæ erat justitia quasi habitualis, fiet justitia actualis, reddens omnibus pro meritis sive coronam justitiæ, sive stipendium mortis æternæ. « Et qui juxta illam omnes qui recti sunt corde, » id est, et tunc juxta divinam justitiam, quæ in nubibus admirabilis apparebit, qui proximi sedebunt, erunt omnes ejus amatores, qui eam non timebunt, sed diligent, cum sint recti corde, id est, conformes rectitudini ejus ac per hoc justi. S. Hieronymus ex hebræo vertit, *quoniam ad justitiam revertetur judicium*, id est, judicium, quod nunc sæpe injustum esse perspicitur, tunc revertetur ad justitiam, id est, justissimum erit, quia tunc non judicabunt amplius homines mortales, sed judicabit Christus judex supremus et justissimus, qui omnia judicia injusta retractabit et irritabit, et ultimum judicium cum exactissima justitia copulabit. Hinc sensus verus est, neque a superiore dissentiens; et verba hebraica utrumque sensum ferre possunt. Illud enim, כי עד, significare potest *quousque*, quemadmodum si dictiones invertantur, et legamus עד כי, significabit *usquequo*. Sequentia verba æque bene legi possunt cum Septuaginta : *Justitia convertatur in judicium*, et cum S. Hieronymo : *Ad justitiam revertatur judicium*; nam in hebræo non habentur particulæ illæ, *in*, vel *ad*, et nomina non recipiunt varietatem casuum. Denique illud, *et qui juxta illam, omnes qui recto sunt corde*, clarius est in hebræo et in græco; nam in hebræo ad verbum sic legitur, *et post illud*, judicium videlicet, *omnes recti corde*. In græco vero sic, *et qui habent eam*, justitiam videlicet, *omnes recto sunt corde*. Sed in latina editione, si subintelligatur interrogatio : *Et qui juxta illam? omnes qui recto sunt corde;* vel si addatur verbum, quod sæpe apud Hebræos omittitur, et legamus : *Et qui juxta illam sedent, sunt illi omnes qui recto sunt corde*: vel denique si detrahatur pronomen relativum, quod in hebræo non habetur, et legatur : *Et juxta illam omnes, qui recto sunt corde*, sententia perspicua erit.

Vers. 16.

16. QUIS CONSURGET MIHI ADVERSUS MALIGNANTES? AUT QUIS STABIT MECUM ADVERSUS OPERANTES INIQUITATEM?

Dixerat in ultimo judicio cessaturam omnem injustitiam, et contra perpetuo regnaturam esse justitiam; nunc dicit, interea temporis, dum videlicet differtur conversio justitiæ in judicium, valde necessarium esse divinum adjutorium adversus injustorum persecutiones. « Quis, inquit, consurget mihi, » id est, pro me, « adversus malignantes ? » Quis me a tanto numero malignorum hominum ac dæmonum proteget ? « aut quis stabit mecum, » ut me videlicet defendat, « adversus operantes iniquitatem ? » Ubi posterior pars versiculi prioris repetitio et explicatio est. Illud, *mihi,* S. Hieronymus recte interpretatur, *pro me.*

Vers. 17. 17. Nisi quia Dominus adjuvit me, paulo minus habitasset in inferno anima mea.

Declarat magnitudinem periculi, in quo versamur ob multitudinem malignantium, qui undique nobis occurrunt. Induit autem Propheta personam omnium piorum, et ait : « Nisi quia Dominus adjuvit me, » id est, nisi Dominus adjuvisset me, « paulo minus habitasset in inferno anima mea, » id est, parum abfuissem a morte sempiterna, quia videlicet tentationibus succubuissem, et de ipsa divina Providentia dubitassem. Phrasis illa : « Nisi quia Dominus adjuvit me, » hebraica est, et Davidi familiaris, ut perspicuum est ex Psalmo CXXIII, et supplenda est hoc modo : *Nisi hoc accidisset, quod Deus adjuvit me,* etc., et planius : *Nisi Dominus adjuvisset me.* Illud autem, *paulo minus habitasset in inferno anima mea,* potest intelligi de morte corporali, per quam eo tempore omnes animæ descendebant ad aliquam mansionem subterraneam : sed verius existimo, ut intelligatur de morte animæ, et de inferno damnatorum. At, inquies, ex hac sententia videtur sequi, ut auxilium Dei non sit necessarium ad superandas tentationes, sed solum ad facilius superandas : quod est dogma Pelagianum ex S. Augustino lib. *De Gratia Christi,* cap. XXVII. Si enim nisi Dominus non juvisset, vix mortem animæ evasissem : certe sequi videtur, ut nisi Dominus juvisset, mortem quidem animæ evadere potuissem, sed valde ægre et difficulter. Respondeo, *paulo minus* non referri hoc loco ad difficultatem rei, sed ad brevitatem temporis, ut sensus sit : Nisi Dominus adjuvisset me, paulo post habitasset in inferno anima mea. Vox hebraica et græca hunc sensum faciunt, et juxta eum explicanda est vox latina, *paulo minus,* id est, *paulo post,* habitasset in inferno anima mea, sive parum abfuisset a casu in infernum anima mea.

Vers. 18. 18. Sic dicebam : Motus est pes meus, misericordia tua, Domine, adjuvabat me.

Explicat in quo consistat auxilium illud, sine quo in inferno habitasset anima ejus. « Si dicebam, inquit, motus est pes meus, » id est, si agnoscebam et confitebar infirmitatem meam, et me ex meipso non sufficere ad superandas tentationes, « tunc misericordia tua adjuvabat me, » illuminans intellectum, et purificans affectum, et vires tribuens voluntati, quæ sufficerent ad stabiliendos pedes animæ meæ in via mandatorum tuorum.

Vers. 19. 19. Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificaverunt animam meam.

Non solum Deus justis per providentiam suam tribuit patientiam, sed etiam consolationem magnam et ineffabilem, quæ non tollit tribulationes, sed cum iis consistit easque vertit in materiam gaudiorum. Sic enim dicit Apostolus II *Cor.* VII : « Superabundo gaudio in omni tribulatione nostra : » quia videlicet vir justus, dum tribulatur, intelligit se purgari a scoria vitiorum, si adest; vel se probari a Domino, si ea non adest : intelligit se conformem fieri Christo patienti, ut cum eo postea glorificetur : intelligit denique magnum esse, et supra modum excellens præmium patientiæ, juxta illud Apostoli II *Cor.* IV : « Quod in præsenti est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate, æternum gloriæ pondus operatur in nobis. » Ait igitur : « Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, » id est, juxta mensuram dolorum, qui tristitiam in corde meo gignebant» : consolationes tuæ lætificaverunt animam meam; non enim juxta mensuram dolorum in carne reddit Deus justis in hac vita consolationes in carne : neque simul esse possunt dolores in carne et consolationes in carne; sed juxta mensuram dolorum in carne, tribuit Deus consolationem in anima, quæ mitigat tristitiam cordis ex doloribus carnis provenientem. Neque repugnat hoc dictum Prophetæ : « Secundum multitudinem, » etc., cum illo dicto Apostoli : «Superabundo gaudio, » etc. ; vere enim gaudium spirituale majus est omni tristitia corporali, sed majus est servata proportione, ut minori tribulationi minus gaudium et majori majus respondeat. S. Hieronymus ex hebræo vertit, *in multitudine cogitationum mearum,* pro eo quod nos habemus ex versione Septuaginta Interpretum : « Secundum multitudinem dolorum meorum. » Vox hebraica שרעף, est vox inusitata quatuor litterarum, quæ forte non habetur nisi hoc loco. Videtur deduci a verbo שרע, quod est *excrescere,* et secundum Rabbinos significat summas frondes arborum, quæ excrescunt in magna copia, et ab omni flatu ventorum moventur. Metaphorice igitur hoc loco significant dolores cordis, id est, cogitationes affligentes et torquentes ipsum cor, quæ quidem multæ et molestæ nasci solent ex inopia, infamia, morbo, aliis ærumnis corporalibus ; et ideo recte dicitur : « Secundum multitudinem, » quia plurimæ sunt, et recte comparantur frondibus excrescentibus in arbore, quia vanæ sunt et instabiles.

Tribulationis utilitas, et in ea consolatio quam justi capiunt.

Vers. 20. 20. NUMQUID ADHÆRET TIBI SEDES INIQUITATIS, QUI FINGIS LABOREM IN PRÆCEPTO?

Reddit rationem cur Deus consoletur justos in tribulationibus eorum : et ratio est, quia Deus justissimus cum sit, et præcepta laboriosa hominibus dederit, æquum fuit ut jugum legis alioqui asperum et durum, oleo consolationis liniret et suave redderet. « Numquid adhæret tibi sedes iniquitatis? » id est, numquid adhæret sive adjungitur tibi tanquam socius, thronus inique judicantium? « Qui fingis laborem in præcepto, » id est, tibi qui in præcepto tuo observando laborem inseris sive facis, ut præcepta tua non sine magno labore possint impleri? Hæc mihi videtur hujus loci satis obscuri litteralis expositio : sunt tamen duæ aliæ expositiones. Una est eorum, qui considerantes illud, *qui fingis*, in textu hebræo et græco esse participium, omittunt relativi *qui*, et conjungunt participium *fingens*, cum *sede*, sive *throno* iniquitatis. Itaque sensum esse volunt : « Numquid adjungitur tibi thronus iniquitatis? » id est, numquid particeps es iniqui judicii, quod fingit laborem in præcepto, id est, quod judicium iniquorum facit præcepta divina nobis laboriosa et impossibilia, et ideo non punit prævaricatores? Hæc expositio repugnat editioni Vulgatæ, quæ per pronomen *qui* declaravit participium, quod est in textu hebræo et græco : et illud, *fingens*, voluit referri ad Deum, non ad thronum, sive ad secundam personam, non ad tertiam. Alia est expositio S. Augustini, qui dicit Deum fingere laborem sive dolorem in præcepto, quia facit ut ex laboribus et doloribus, quos in hac vita patiuntur justi, erudiamur, et intelligamus quo supplicio afficiendi sunt injusti a Deo, qui justos sic affligi permittit. Itaque S. Augustinus ita exponit, quasi dictum esset : Qui fingis laborem in præceptum, id est, ex labore facis præceptum; et per præceptum non intelligit mandatum, sed eruditionem, qualia sunt præcepta sapientium, non mandata principum.

Vers. 21. 21. CAPTABUNT IN ANIMAM JUSTI, ET SANGUINEM INNOCENTEM CONDEMNABUNT.

Concludit Psalmum, affirmans impios inique acturos adversus justos : sed providentiam Dei vigilaturam, et utrisque pro meritis retributuram. « Captabunt, inquit, in animam justi, » id est, homines iniqui more suo insidiabuntur justis, ut capiant eos, ut venatores prædam capiunt. « Et sanguinem innocentem condemnabunt, » id est, et posteaquam laqueo suo irretierint, morti eum addicent, quamvis innoxium esse non ignorent. Hæc possunt intelligi tum de malis judicibus, tum de malis accusatoribus, tum etiam de quibusvis sceleratis homicidis, et de eorum magistris et principibus dæmoniis. Verbum *captabunt*, in græco est θηρεύσουσιν, quod significat, *venabuntur*, et ideo sensus est : Captabunt per insidias, ut venatores faciunt. In hebræo est, יָגוֹדּוּ, id est, *conveniunt*, sive *congregabuntur adversus animam justi*, sed credibile est Septuaginta Interpretes legisse *iagudu*, una littera mutata, quod significat, *venabuntur*; particula *in* abundat apud Latinos, cum dicitur : « Captabunt in animam justi. » Proinde sensus est : Captabunt, id est, venando capient animam, id est, vitam justi.

22. ET FACTUS EST MIHI DOMINUS IN REFUGIUM : ET DEUS MEUS IN ADJUTORIUM SPEI MEÆ. Vers. 22.

Loquitur Propheta in persona justorum, et sicut dixerat in numero singulari, « captabunt in animam justi, » sic etiam introducit justum loquentem in numero singulari, ac si dicat : Illi quidem insidiabuntur mihi homini justo, meque ad mortem condemnabunt; sed « Dominus factus est mihi refugium, » ut non mihi noceant insidiæ illorum. Et « Deus meus » factus est « adjutorium spei meæ, » id est, Deus factus est quasi petra solida, in quo tuto innititur spes mea; sic enim habetur in hebræo : *Deus meus* לְצוּר *letsur*, id est, *in petram spei meæ*. Itaque posuerunt Septuaginta et noster Interpres vocem, *adjutorium spei*, pro *fundamento spei*; adjuvat enim fundamentum ipsam spem, dum facit ut non vacillet.

23. ET REDDET ILLIS INIQUITATEM IPSORUM, ET IN MALITIA EORUM DISPERDET EOS; DISPERDET ILLOS DOMINUS DEUS NOSTER. Vers. 23.

Hæc est justissima providentia Dei, ut tandem justos adjuvet, et iniquos disperdat : « Reddet illis, inquit, iniquitatem ipsorum, » id est, Deus faciet ut iniquitas impii revertatur in caput ipsius impii, dum justo non nocet, qui ob patientiam coronatur : et ipsi impio nocet, qui ob malitiam punitur. Quod explicatur sequentibus verbis : « In malitia eorum disperdet eos, » ubi notat S. Augustinus recte dici, *in malitia*, quia Deus non tam punit eos, ob id quod fecerunt, quam propter malitiam, qua id fecerunt. Tradidit enim Christum ad mortem Judas, tradidit etiam Deus Pater : sed Patri gratias agimus, « quia ex nimia charitate proprio Filio non pepercit, sed pro nobis tradidit illum, » ut ait B. Paulus, *Rom.* VIII; Judam detestamur, quia ex cupiditate, non ex charitate, et pro pecunia sua, non pro salute nostra tradidit illum. Addit Propheta : « Disperdet illos Dominus noster, » ut explicet quis sit, qui disperdet impios; dixerat enim : « Reddet illis iniquitatem ipsorum, et in malitia eorum disperdet eos, » et non dixerat, quis hæc futurus esset; explicat igitur, ac dicit : « Disperdet illos Dominus Deus noster, » cujus providentiam, aut negaverant, aut contempserant.

Deus non tam punit malos ob id quod fecerunt, quam propter malitiam qua id fecerunt.

PSALMUS XCV

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Laus Cantici ipsi David.*	V. s. H.
1. Venite, exultemus Domino : jubilemus Deo salutari nostro.	Venite, laudemus Dominum : Jubilemus petræ Jesu [*h. forti salutari*] nostro.
2. Præoccupemus faciem ejus in confessione, et in psalmis jubilemus ei.	Præoccupemus vultum ejus in actione [*h. confessione*] gratiarum : in canticis [*h. psalmis*] jubilemus ei.
3. Quoniam Deus magnus Dominus, et rex magnus super omnes deos.	Quoniam fortis [*h. Deus*] et magnus Dominus, et rex magnus super omnes deos.
4. Quia in manu ejus sunt omnes fines terræ, et altitudines montium ipsius sunt.	In cujus manu fundamenta terræ, et excelsa montium ipsius sunt.
5. Quoniam ipsius est mare, et ipse fecit illud : et siccam manus ejus formaverunt.	Cujus est mare : ipse enim fecit illud, et siccam manus ejus plasmaverunt.
6. Venite, adoremus et procidamus, et ploremus ante Dominum, qui fecit nos.	Venite, adoremus et curvemur : flectamus genua ante faciem Domini factoris nostri.
7. Quia ipse est Dominus Deus noster, et nos populus pascuæ ejus, et oves manus ejus.	Quia ipse Deus noster : et nos populus pascuæ ejus, et grex [*h. oves*] manus ejus.
8. Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra :	Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in contradictione : sicut in die tentationis in deserto :
9. Sicut in irritatione secundum diem tentationis in deserto, ubi tentaverunt me patres vestri, probaverunt me, et viderunt opera mea.	Ubi tentaverunt me patres vestri : probaverunt me, et viderunt opus meum.
10. Quadraginta annis offensus fui generationi illi, et dixi : Semper hi errant corde.	Quadraginta annis displicuit mihi generatio : et dixi, populus errans corde est, et non cognoscens vias meas.
11. Et isti non cognoverunt vias meas : ut juravi in ira mea : Si introibunt in requiem meam.	Et juravi in furore meo, ut non introirent in requiem meam.

Argumentum. — Invitatio est et exhortatio ad pios, ut declarent studium pietatis suum in agendis gratiis, in adorando et celebrando Deo, et subjiciendo se potentiæ ejus, vers. 1-7. Quod et ne facere velint, deterret eos Psalmus proposito exemplo pœnæ gravissimæ, qua Deus usus fuerit adversus majores populi Judaici in solitudine, qui quum Deo repugnassent, a terra promissa fuerunt exclusi, vers. 8-11. Hinc strophæ duæ. Alexandrinus interpres Davidi hoc carmen tribuit, ex traditione haud dubie, quam D. Paulus secutus est *Hebr.* IV, 7. Forsan initiis illis tabernaculi in Sionio monte exstructi et arcæ in hoc introductæ est consignatum.

1. Agite, lætas voces tollamus Jovæ,
   jubilemus petræ (Deo) salutis nostræ.
2. Occurramus faciei ejus cum gratiarum actione,
   cum cantibus (vel *psalmis*) jubilemus ei.
3. Nam Deus magnus *est* Jova,
   et rex magnus super omnes deos :
4. Cujus in manu *sunt* penetralia terræ,
   et cui *sunt* summa montium :
5. Cui *est* mare, et ipse fecit illud,
   et aridum (continentem) manus ejus finxerunt.

6. Venite, prosternamus nos et incurvemus nos,
in genua procumbamus coram Jova, qui fecit nos.
7. Nam is est Deus noster,
et nos populus pascui ejus, et grex manus ejus :
hodie utinam voci ejus obediatis!

8. Ne obfirmetis cor vestrum ut Meribæ,
ut die Massæ in deserto :
9. Ubi tentarunt me patres vestri,
explorarunt me, etiamsi vidissent opera mea.
10. Quadraginta annos fastidium habui in ea generatione,
et dixi : « Populus aberrantis animi isti *sunt*,
neque illi noverunt vias meas. »
11. De quibus juravi in ira mea :
« Non introibunt in requiem meam. »

NOTÆ.

Vers. 2. *Agite*, seu *venite*. — Vers. 7. *Pascui*, quem pascit; *manus*, quem ducit. *Utinam*: alii, *si*, eodem sensu.— Vers. 8. *Meribah* (rixa) et *Massa* (tentatio) προσηγορικῶς interpretatus est. Vid. *Exod.* XVII, 7; *Num.* XIV, 22; *Deut.* VI, 16. — Vers. 9. *Opera*, prodigia pristina ipsorum causa a me facta. Minus recte alii, *etiam* (verum etiam) *viderunt opus meum*, experti sunt pœnam meam. — Vers. 11. *De quibus*, subaudiendo *lahem*. Maurer, *ubi juravi*; Hengstenberg, *ita ut juraverim*. *Requiem meam*, terram promissam.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XCIV.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Laus Cantici ipsi David.

Cur hic Psalmus canitur initio officii matutini?

In codice hebræo nullus est titulus : sed vel excidit, vel hunc titulum addiderunt Septuaginta viri, ut indicarent argumentum hujus Psalmi esse laudem Deo, voce, non instrumentis musicis decantatam. Theodoretus censet Psalmum compositum esse a Davide in persona Josiæ regis, quem spiritu præviderit repurgaturum templum et altare, remotis cultibus idololatricis, et ipsis sacerdotibus idololatris interfectis; sed non est necesse ad Josiam recurrere : Psalmus enim omni tempore, omnibus locis, et omnibus fidelibus, tum Judæis, tum Christianis convenit. Continet enim invitationem ad laudandum Deum corde, voce et opere. Quare Ecclesia catholica rectissime hunc Psalmum esse voluit initium nocturnæ psalmodiæ, quæ, ut longissima est, ita ista præparatione et exhortatione indigebat.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1.

1. VENITE, EXULTEMUS DOMINO; JUBILEMUS DEO SALUTARI NOSTRO.

Invitatio et exhortatio est ad laudandum Deum. Illud, *venite*, est exhortatio et excitatio ad conjungendos animos et voces in laudem Dei, quomodo *Gen.* XI est exhortatio et excitatio ad conjungenda studia et operas in ædificanda civitate et turri. « Venite, faciamus lateres ; » et ibidem : « Venite, faciamus nobis civitatem ; » et ibidem Dominus dicit : « Venite, descendamus et confundamus ibi linguas eorum. » « Exultemus Domino ; » invitat primum ad exultationem spiritus, deinde ad jubilationem vocis : non enim recte jubilamus voce, nisi prius mens excitata sit in Deum per internam lætitiam et admirationem. Unde et de Domino scriptum est *Luc.* X : « Exultavit spiritu, et dixit : Confiteor tibi, Pater; » et mater Domini de se dixit, *Luc.* I : « Magnificat anima mea Dominum, et exultavit spiritus meus. » Ait igitur : « Venite, exultemus Domino, jubilemus Deo salutari nostro, » id est, omnes simul uniti exultemus coram Domino præ lætitia gestientes, et voce jubilemus Deo, qui est salus nostra. S. Augustinus per jubilationem intelligit vocem lætitiæ, quæ non potest exprimere quod intelligit. Sed vox hebræa

significat potius magnum clamorem, lætum tamen, qui magnus clamor magnum potius affectum, quam magnum strepitum hoc loco significat.

Vers. 2. 2. PRÆOCCUPEMUS FACIEM EJUS IN CONFESSIONE, ET IN PSALMIS JUBILEMUS EI.

Duobus modis potest hic versiculus intelligi. Uno modo, ut Propheta admoneat, ut summo mane appareamus coram Domino ad laudandum eum, quasi dicat : Antequam alii surgant, nos primi sumus ante faciem Domini, et hoc satis convenit tempori, quo hunc Psalmum in Ecclesia canimus. Altero modo, ut Propheta doceat miscendam esse confessionem propriæ miseriæ, cum confessione misericordiæ Dei, ut sensus sit : « Præoccupemus faciem ejus in confessione, » id est, antequam Dominus ad judicium veniat, et vindictam de peccatis sumat, præveniamus eum confitendo peccata nostra, vel præveniamus iram ejus (potest enim *facies*, in hebræo פני, sumi pro *ira*), et antequam Deus irascatur, confiteamur peccata; « et simul jubilemus in Psalmis, » magnis vocibus extollendo misericordiam ejus. Et videtur hæc posterior expositio magis ad mentem Patrum, S. Hieronymi, S. Augustini, Theodoreti et Euthymii in *Comment. Psalm.*, et S. Gregorii Nazianzeni in orat. *De Plaga grandinis*.

Vers. 3. 3. QUONIAM DEUS MAGNUS, DOMINUS, ET REX MAGNUS SUPER OMNES DEOS.

Reddit quinque rationes, cur Deus a nobis laudandus sit. Prima est, quia Dominus noster est magnus Deus super alios omnes deos, et magnus rex super alios omnes reges, qui etiam dii dici solent. Quo loco pro voce *Dominus*, est in hebræo nomen quatuor litterarum, יהוה, quod est proprium Dei veri; et ideo nomen appellativum *magnus* non debet conjungi cum *Dominus*, sed cum *Deus*, ut diximus. Porro per *deos*, intelligendi sunt primo loco dii falsi, id est, dæmonia, quæ sibi apud Gentiles usurpant cultum veri Dei, ut dicitur in *Psalm.* XCV : « Omnes dii gentium dæmonia » Deinde intelligendi sunt reges et judices terræ, de quibus dicitur in *Psalm.* LXXXI : « Ego dixi : Dii estis. » In græco legitur, *super omnem terram*; et sic legunt Theodoretus et Euthymius; sed in hebræo est, על כל אלהים, *super omnes deos*, et sic legunt S. Hieronymus et Augustinus; credibile est græcum esse corruptum.

Vers. 4. 4. QUIA IN MANU EJUS SUNT OMNES FINES TERRÆ, ET ALTITUDINES MONTIUM IPSIUS SUNT.

Altera ratio est, quia Dominus habet in potestate sua orbem terræ, sive longitudinem et latitudinem, sive etiam altitudinem consideres; proinde omnes, qui terram incolunt, illi subjecti sunt, et sacrificium laudis illi debent. « Quia, inquit, in manu ejus, » id est, in potestate ejus, « sunt omnes fines terræ, » id est, tota terra usque ad ultimos ejus fines. « Et altitudines montium ipsius sunt, » id est, non solum longitudo et latitudo terræ, sed etiam omnis altitudo usque ad altissimos montes ad ejus ditionem pertinet. In codice quodam antiquo, ex quo legitur hic Psalmus communiter in Ecclesia, præmittitur huic versiculo : « Quia non repellet Dominus plebem suam, » et hæc verba leguntur et exponuntur a SS. Hieronymo et Augustino in *Commentario Psalmorum*. Sed in codice hebræo et græco, et in latina vulgata editione non habentur, et vere hoc loco supervacanea esse videntur, sed in Psalmo superiore locum suum habent, et inde huc translata sunt; verissima autem esse dubitari non potest. In eodem antiquo codice legitur, « altitudines montium ipse conspicit, » pro, « ipsius sunt. » Sed in hebræo et græco habetur, *ipsius sunt*, et sic legunt Patres. Cæterum illa lectio, « altitudines montium ipse conspicit, » nihil aliud significat, nisi Dominum esse quolibet altissimo monte altiorem, ita ut commode respiciat ea, quæ sunt in verticibus montium altissimorum, ad quos nullus unquam hominum penetravit. In hebræo pro *fines terræ*, habetur החקרת ארץ, *investigationes terræ*, a verbo חקר, quod est *investigare*, et *scrutari*. Inde aliqui existimant significari profundas terræ cavernas, quæ opponuntur altitudini montium, ut sensus sit : In manu Dei esse tum profunditatem, tum altitudinem terræ. S. Hieronymus vertit : *In cujus manu fundamenta terræ, et excelsa montium ipsius sunt*, cum qua lectione potest concordari lectio græca, τὰ πέρατα τῆς γῆς, et latina, si per *fines terræ* intelligamus fines, quoad profunditatem, non quoad longitudinem, vel latitudinem; sed uterque sensus est verus.

5. QUONIAM IPSIUS EST MARE, ET IPSE FECIT ILLUD, ET SICCAM MANUS EJUS FORMAVERUNT. Vers. 5.

Tertia ratio est, quoniam Deus noster non solum terræ, sed etiam maris Dominus est, quippe qui fecit illud, et arenam siccam illi circumdedit, in qua tanquam in vase continetur. Quare æquum est ut homines, qui ex mari maxima commoda percipiunt, illi gratias agant eumque laudibus efferant.

6. VENITE, ADOREMUS ET PROCIDAMUS : ET PLOREMUS ANTE DOMINUM, QUI FECIT NOS. Vers. 6.

Quarta ratio est, quia idem Dominus non solum fecit terram et maria, sed etiam nos homines fecit; nos autem factorem nostrum peccatis nostris offendimus. « Venite, inquit, adoremus, et procidamus, et ploremus, » deflentes ingratitudinem et peccata nostra « ante Dominum, qui fecit nos, » ac per hoc omni jure Dominus noster est, atque illi omnem obedientiam debemus. Ex hebræo S. Hieronymus vertit, *genua flectamus*, pro eo quod nos habemus, *ploremus*. Sed omnes codices græci et latini habent *ploremus*, et sic legunt et explicant omnes veteres tractatores; neque est verisimile Prophetam dicturum fuisse, *genua flec-*

tamus, posteaquam dixerat, *adoremus, et procidamus;* nam adorare in hebræo significat *prosterni* et *succumbere,* quod explicatur per vocem sequentem, *procidamus.* Plus est autem procidere, et toto corpore prosterni, quam genua flectere. Itaque probabile est veram hebraicam lectionem, quam habuerunt Septuaginta, fuisse נבכה, quod significat *ploremus;* sed successu temporis irrepsisse unam litteram, et factum esse נברכה, quod est *genua flectamus.* Neque ullo modo credibile est Septuaginta Interpretes, homines doctissimos, redditures fuisse, *ploremus,* si ita legissent, ut nunc in codicibus hebraicis legimus.

Vers. 7.

7. Quia ipse est Dominus Deus noster, et nos populus pascuæ ejus, et oves manus ejus.

Hæc est quinta et ultima ratio, quia Dominus non solum nos fecit, sed particulari providentia nos regit, quomodo pastor proprium gregem. Observat S. Augustinus elegantem transpositionem verborum, videtur enim Propheta conjungere debuisse oves cum pascua, et populum cum manu, ac dicere, « et nos populus manus ejus, et oves pascuæ ejus; » sed conjunxit populum cum pascua, et oves cum manu, ut significaret populum esse respectu Dei instar ovium, quæ pastore indigent: et tamen non esse oves expertes rationis, quæ baculo cogi debeant; dicuntur autem oves istæ, oves manus Dei, vel quia Deus eas fecit, ut exponit S. Augustinus, vel, ut alii communiter docent, quia Deus quasi manu propria eas regit; quamvis enim populus Dei habeat pastores et doctores, a quibus pascitur et regitur, tamen ipse etiam Deus peculiarem curam illius habet, et non sinit ut negligentia, vel ignorantia, vel etiam malitia pastorum illis noceat. Ex quo intelligimus debere populum Dei in Deo summo pastore fiduciam ponere, atque ad illum per orationem recurrere, quando pastor minus idoneus illis contingit; ipse enim per Ezechielem cap. xxxiv, dicit: « Ego pascam oves meas. »

Oves manus Dei cur christiani dicantur?

Vers. 8.

8. Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra.

Hæc est secunda pars Psalmi, qua Propheta exhortatur populum Dei, ut non solum voce, sed etiam opere Deum laudet. Sacrificium autem operis Deo gratissimum, est obedientia, quam exhibemus præceptis ejus, juxta illud I *Reg.* xv: « Numquid vult Deus holocausta et victimas, et non magis, ut obediatur voci Domini? » Introducit autem Propheta Deum loquentem, ut exhortatio majorem vim habeat. Neque obstat illud *ejus:* nam in Scriptura sæpe Deus loquitur de se, ac si de alio loqueretur, ut in loco proxime citato: « Numquid vult Deus holocausta, et non magis, ut obediatur voci Domini? » Sic igitur hoc loco dicit Spiritus Sanctus: « Hodie si vocem ejus, » id est Domini, « audieritis, » id est, si vocem meam audieritis, qui Dominus vester sum, « nolite obdurare corda vestra. » Illud, *hodie,* significat, *hoc tempore,* et, ut Apostolus declarat *ad Hebr.* iii, habet locum hæc exhortatio, « donec hodie cognominatur, » id est, dum tempus hujus vitæ durat; nam post hanc vitam non erit amplius tempus, sed æternitas. Illud autem, *si,* videtur significare Deum non singulis momentis nobis loqui, sed pro loco et tempore nos admonere, vel per internas inspirationes, vel per voces prædicatorum, vel per lectionem Scripturarum, vel alio quocumque modo, ut nobis voluntatem suam patefaciat. Illud, *nolite obdurare corda vestra,* significat parum prodesse audire vocem Domini, nisi ea vox penetret intima cordis, et inflectat ad fidem et obedientiam: cur autem vox Dei non penetret, causa est durities cordis. Induratio autem cordis aliquando tribuitur homini, aliquando Deo; nam *Exod.* vii, dicit Dominus: « Ego indurabo cor Pharaonis; » et I *Reg.* vi, dicitur: « Cur aggravatis corda vestra, sicut aggravavit Ægyptus, et Pharao cor suum? » Porro Deus indurat corda non impertiendo malitiam, sed non impertiendo misericordiam, ut S. Augustinus dicit in epist. 105 *ad Sixtum,* qui etiam tract. 53 *in Joann.* scribit: Sic obdurat Deus deserendo, et non adjuvando, quod occulto judicio facere potest, iniquo non potest. Cui subscribit S. Gregorius lib. XI *Moral.* cap. v. Obdurare per justitiam dicitur Deus, quando cor reprobum per gratiam non emollit. Homo autem obdurat cor suum, quando resistit inspirationibus et vocibus Dei, juxta illud *Act.* vii: « Vos semper Spiritui Sancto restitistis; » inducit autem hominem ad resistendum Deo, et claudendas aures interiores, peccati præsens dulcedo, quam Apostolus *ad Hebr.* iii, vocat « fallaciam peccati, » cum ait: « Ut non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. » In hebraico textu verba illa: *Hodie si vocem ejus audieritis,* conjunguntur cum superioribus, *nos autem populus pascuæ ejus, et oves manus ejus, hodie si vocem ejus audieritis;* deinde incipit alius versiculus: *Nolite obdurare corda vestra, sicut in irritatione.* Sed Apostolus *ad Hebr.* iii citat hunc locum, ut nos in codicibus græcis et latinis habemus. Itaque Apostolo judice melior est lectio Septuaginta, et nostræ Vulgatæ editionis, quam hebraica, ut nunc se habet, quidquid hæretici moderni blaterent.

Quomodo Deus indurat corda?

Vers. 9.

9. Sicut in irritatione secundum diem tentationis in deserto; ubi tentaverunt me patres vestri, probaverunt me, et viderunt opera mea.

Ponit exemplum obdurationis: nam patres antiqui educti per Mosem de Ægypto, dum in itinere essent, et desertum pertransirent, non semel obduraverunt cor suum, nolentes credere promissis Dei, neque illi obedire; unde « irritaverunt eum, et exacerbaverunt, » ut habet alia lectio: tentaverunt etiam potentiam ejus, et experti sunt, ac viderunt mirabilia opera ejus, qualia fuerunt

manna de cœlo pluens, et aqua de petra scaturiens. Vide *Numer*. XIV : « Sicut, inquit, in irritatione,» id est, quando Deum ad iracundiam provocaverunt, « secundum diem tentationis in deserto, » id est, juxta diem illum, quo Deum tentaverunt : tunc enim tentantes Deum, illum irritaverunt. Non est necesse unam diem particularem hic notari, cum multis vicibus Deum Judæi tentaverint in deserto, sed potest accipi dies pro tempore, ut sensus sit : « Sicut in irritatione, » quæ facta est in tempore illo, quo me sæpius tentaverunt in deserto. « Ubi tentaverunt me, » id est, ubi explorare voluerunt utrum ego vere Deus essem, possemque illis in deserto panem, et aquam, et carnes parare, quibus rebus desertus locus ille carebat. « Probaverunt me, et viderunt opera mea, » id est, ubi etiam experti sunt me esse omnipotentem, quia viderunt opera mea, qualia solus Deus verus, vereque omnipotens facere potest.

Vers. 10. 10. QUADRAGINTA ANNIS OFFENSUS FUI GENERATIONI ILLI, ET DIXI : SEMPER HI ERRANT CORDE.

Explicat clarius tempus irritationis et tentationis in deserto. « Quadraginta annis, inquit, offensus fui generationi illi, » id est, toto tempore, quo duxi eos per desertum, ut introducerem in terram promissionis, offensus fui generationi illi, » id est, offensus fui ab illis, sive infensus illis fui, ut explicat Apostolus *Hebr*. III. Vox hebraica אקוט significat, *litigavi cum illis*, vel *abominatus sum illos:* sed omnia in idem recidunt, in quem sensum explicanda est etiam lectio Psalterii Romani : « Quadraginta annis proximus fui generationi huic, » id est, propinquavi illis, ut de proximo illorum querelas audirem, eosque variis plagis flagellarem; et quia de proximo vidi, et audivi, quid agerent, aut loquerentur, « dixi : Semper hi errant corde, » id est, ducuntur variis desideriis, et ideo errant et vagantur extra rectam viam salutis. Apostolus *ad Hebr*. III aliter distinguit : « Probaverunt, inquit, et viderunt opera mea quadraginta annis : propter quod infensus fui generationi huic.» Sed quia neque Hebræi, neque Græci, neque Latini ita distinguunt, dicendum est Apostolum declarare voluisse verba hujus Psalmi, et ideo addidisse illud, « propter quod, » ut sensus sit : Viderunt opera mea, quadraginta annis, propter quod totidem annis infensus fui generationi huic.

Vers. 11. 11. ET ISTI NON COGNOVERUNT VIAS MEAS, UT JURAVI IN IRA MEA, SI INTROIBUNT IN REQUIEM MEAM.

Declarat cur corde erraverint, quia « non cognoverunt vias, » id est, leges meas, quæ sunt rectæ viæ, per quas qui incedunt, errare non possunt : loquitur autem de cognitione approbationis, non de simplici notitia. « Ut juravi in ira mea, » subintelligitur, non pervenerunt ad requiem, sicut juravi in ira mea, si introibunt in requiem meam. Itaque sensus est : Isti, qui semper errant corde, non cognoverunt vias meas, quibus itur ad requiem; ac per hoc in illam non introierunt, « prout juravi in ira mea, si introibunt, » id est, quod non introibunt in requiem meam. Per requiem in sensu historico intelligitur terra promissionis, in quam non introierunt, nisi paucissimi ex illis, qui exierunt ex Ægypto, sicut Dominus juravit illis *Num*. XIV : « Vivo ego, dicit Dominus, sicut locuti estis audiente me, sic faciam vobis, in solitudine hac jacebunt cadavera vestra. » In sensu anagogico, Apostolo teste *ad Hebr*. IV, intelligitur cœlestis patria, ubi erit perfecta requies. Juramentum autem Dei significat rem esse certissimam et immutabilem. In hebræo habetur אשר quod recte verti potest, tam *ut*, quam *quibus*. In græco habetur, ὡς, ut etiam in epistola græca S. Pauli *ad Hebræos :* tamen in editione latina ejusdem epistolæ cap. III, habetur, *quibus juravi ;* sed cap. IV, *sicut juravi*. In Psalterio Romano et apud Augustinum habetur, *quibus juravi*. Sensus semper est idem; tamen communior lectio est quæ habetur in editione Vulgata, et sic legit Apostolus, quando proprie citat verba Psalmi dicens : « Quemadmodum dixit : Sicut juravi, » etc., *ad Hebr*. IV.

PSALMUS XCVI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — *Canticum ipsi David, 1. Quando domus ædificabatur post captivitatem.*	V. S. H.
Cantate Domino canticum novum : cantate Domino, omnis terra.	Cantate Domino canticum novum : cantate Domino, omnis terra.
2. Cantate Domino, et benedicite nomini ejus : annuntiate de die in diem salutare ejus.	Canite Domino, benedicite nomini ejus : annuntiate de die in diem salutare ejus.
3. Annuntiate inter gentes gloriam ejus, in omnibus populis mirabilia ejus.	Narrate in gentibus gloriam ejus : in universis populis mirabilia ejus.

4. Quoniam magnus Dominus, et laudabilis nimis : terribilis est super omnes deos.

Quia magnus Dominus, et laudabilis nimis : terribilis est super omnes deos.

5. Quoniam omnes dii gentium dæmonia : Dominus autem cœlos fecit.

Omnes enim dii populorum sculptilia [*h. idola*] : Dominus autem cœlos fecit.

6. Confessio et pulchritudo in conspectu ejus : sanctimonia et magnificentia in sanctificatione ejus.

Gloria et decor ante vultum ejus, fortitudo et exsultatio in sanctuario ejus.

7. Afferte Domino, patriæ gentium; afferte Domino gloriam et honorem.

Afferte Domino familiæ populorum : afferte Domino gloriam et fortitudinem.

8. Afferte Domino gloriam nomini ejus. Tollite hostias, et introite in atria ejus.

Afferte Domino gloriam nomini ejus : levate munera, et introite in atria ejus.

9. Adorate Dominum in atrio sancto ejus. Commoveatur a facie ejus universa terra.

Adorate Dominum in decore sanctuarii : paveat a facie ejus omnis terra.

10. Dicite in gentibus quia Dominus regnavit. Etenim correxit orbem terræ, qui non commovebitur : judicabit populos in æquitate.

Dicite in gentibus, Dominus regnavit, siquidem appendet orbem immobilem : judicabit populos in æquitatibus.

11. Lætentur cœli, et exultet terra, commoveatur mare et plenitudo ejus.

Lætamini, cœli, et exsultet terra : tonet mare et plenitudo ejus.

12. Gaudebunt campi, et omnia quæ in eis sunt. Tunc exultabunt omnia ligna sylvarum :

Gaudeat ager meus, et omnia quæ in eo sunt : tunc laudabunt universa ligna saltus :

13. A facie Domini, quia venit : quoniam venit judicare terram.

Ante faciem Domini, quoniam venit, quoniam venit judicare terram :

Judicabit orbem terræ in æquitate, et populos in veritate sua.

Judicabit orbem in justitia, et populos in fide sua.

Argumentum. — « Hic Psalmus pars est carminis longioris, quod David composuit, quum arcam legis ex ædibus Obededomi solemni pompa deduceret, et in arce sua Sionitica in sede ei parata collocaret. Legitur hoc carmen I *Chron.* XVI, 8-36, et particula quæ hunc Psalmum constituit, vers. 23-34 *ibid.*, in qua tamen nonnulla mutata sunt, et accommodata solemnitati, cui fuit destinata. Non enim videtur repudianda esse traditio, quæ conservata est in græca versione, adhibitum esse hunc Psalmum in dedicatione templi secundi post reditum ex Babylonico exsilio. Recte quoque ibid. additur : *Ode Davidis*. Quippe David vere auctor ejus dicitur, cujus verba sunt omnia, ut ex laudato Chronicorum loco constat. Præsules vero Judæorum reducum ex Babylonico exsilio quædam in iis consilio suo accommodata immutarunt. Talis cento est Psalmus CVIII ex Davidico LXII et LV ab aliquo rhapsodo consutus, et diverso tempori accommodatus. Quando enim non habuerunt poetas, qui peculiares Psalmos facerent, apparet eos tales rhapsodias usurpasse. » Rosenmullerus. Strophæ quatuor : vers. 1-3, celebrate Jovam ; 4-6, Deum verum, creatorem mundi augustissimum ; 7-10, celebrate Jovam, omnes populi, colite omnium regem ac judicem ; 11-13, exsultent cœli et terra de Jova venturo ad recte judicandos terræ populos.

1. Canite Jovæ canticum novum,
canite Jovæ, universa terra.
2. Canite Jovæ, benedicite nomini ejus,
nuntiate de die in diem salutem ejus.
3. Narrate inter gentes gloriam ejus,
inter omnes populos mirabilia ejus.

4. Nam magnus *est* Jova et laudandus nimis,
terribilis is *est* super omnes deos.
5. Nam omnes dii populorum sunt vanitates (fictitii),
Jova autem cœlos fecit.
6. Splendor et majestas *est* ante faciem ejus,
potentia et decus in sanctuario ejus.

7. Date Jovæ, familiæ populorum,
Date Jovæ honorem et potentiam (alii, *laudem*).

8. Date Jovæ honorem nominis ejus;
ferte munera, et venite ad atria ejus.
9. Prosternite vos coram Jova in ornatu sancto;
contremiscite coram eo, universa terra.
10. Dicite in gentibus : « Jova regnat;
etiam *ab eo* firmatur orbis, non nutat;
judicat populos in rectitudine. »

11. Gaudeant cœli, et lætetur terra;
fremat mare, et quod implet illud.
12. Exsultet campus, et quidquid est in eo;
tum (ibi) jubilent omnes arbores silvæ,
13. Coram Jova :
nam venit, nam venit ad judicandum terram;
judicabit orbem juste, et populos fideliter.

NOTÆ.

Vers. 1. *Novum,* non adhuc auditum, pro novis beneficiis.—Vers. 8. *Nominis ejus,* ejus nomine dignum.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XCV.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Canticum ipsi David, quando domus ædificabatur post captivitatem.

Hic Psalmus apud Hebræos titulo caret : neque mirum est, quoniam videtur esse pars quædam Psalmi CIV, ut perspicuum est ex lib. I *Paralip.* cap. XVI, ubi in reductione arcæ Domini canitur Psalmus, cujus prior pars est principium Psalmi CIV, posterior est Psalmus XCV; videtur enim Esdras, vel si quis alius fuit, qui librum Psalmorum collegit et ordinavit, ut numerum CL Psalmorum compleret, ex parte Psalmi CIV, fecisse hunc Psalmum XCV, quemadmodum ex fine Psalmi LVI, et ex fine Psalmi LVIII, composuit Psalmum CVII qui incipit : *Paratum cor meum,* et ex fine Psalmi XXXIX fecit Psalmum LXIX, qui incipit : *Deus, in adjutorium meum intende.* Titulum ergo, quem habemus in codicibus græcis et latinis, vel addiderunt Septuaginta Interpretes, vel, quod verius reor, Esdras ipse addidit, et jussit cantari, cum templum reædificabatur post captivitatem Babylonicam. Quamvis autem David hunc Psalmum composuerit occasione reductionis arcæ Domini, et Esdras eumdem Psalmum cantari jusserit in reædificatione templi, tamen certum est intentionem primariam Davidis et ipsius Spiritus Sancti fuisse prædicere adventum Christi et regnum ejus, quando « Deus eripuit nos de potestate tenebrarum, et transtulit in regnum Filii dilectionis suæ, » ut scribit Apostolus *ad Coloss.* I. Recte enim observavit S. Augustinus, in toto hoc Psalmo nullam fieri mentionem ædificationis templi, nec reductionis arcæ, ac per hoc, vel Psalmum non convenire cum titulo, vel exponendum esse, ut verba sonant, de regno Christi in toto terrarum orbe propagando, hoc est de Ecclesia in omnibus gentibus ædificanda. Atque in hanc sententiam conveniunt scriptores veteres, Hieronymus, Augustinus et Ambrosius latini; Chrysostomus, Theodoretus et Euthymius græci.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1.

1. CANTATE DOMINO CANTICUM NOVUM; CANTATE DOMINO, OMNIS TERRA.

Mysterium S. Trinitatis insinuatum hic.

Incipit ab exhortatione, ut pro communi beneficio communiter ab universa terra gratiæ agantur Deo; ter autem repetit *cantate,* ut etiam infra ter repetit *afferte Domino,* ut obscure insinuaret mysterium sanctissimæ Trinitatis, quod aperte in Testamento novo prædicandum erat. « Cantate, inquit, Domino canticum novum, » id est, laudate et gratias agite cum cantu et lætitia. Vocat autem « canticum novum, » canticum pulchrum, et sapienter compositum : item canticum pro novo beneficio, item canticum, quod a renovatis hominibus cani debet, in quibus non amplius regnet cupiditas, sed charitas; denique, ut exponit Chrysostomus, canticum, non quale fuit canticum Mosis, aut Deboræ, aut alia vetera cantica, quæ

non poterant cantari extra terram promissionis, juxta illud *Psalm.* CXXXVI : « Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? » sed canticum novum, quod per universam terram celebrari queat. Ideo enim subjungitur : « Cantate Domino, omnis terra, » id est, non solum Judæa, sed orbis terrarum universus.

Vers. 2. 2. CANTATE DOMINO, ET BENEDICITE NOMINI EJUS : ANNUNTIATE DE DIE IN DIEM SALUTARE EJUS.

Præmissa exhortatione generali, incipit explicare materiam cantici et laudationis, quæ est Salvatoris adventus. « Cantate, inquit, Domino, et benedicite nomini ejus, » id est, cantando laudate potentiam ejus, quæ per nomen significatur, nisi forte per nomen insinuetur nomen Salvatoris, de quo clarius fit mentio in verbis sequentibus : « Annuntiate de die in diem salutare ejus, » id est, prædicate cum cantu et laudibus venturam salutem, idque « de die in diem, » id est, omni die : quemadmodum enim sine cessatione dies diei succedit, sic æquum est ut laudatio laudationi sine cessatione succedat. Verbum hebraicum בשרו *basheru* significat, *bonum nuntium afferte*, quod Septuaginta recte verterunt εὐαγγελίζεσθε, et Interpres noster vertere potuisset, *evangelizate*, vel *bene nuntiate*, ut legit S. Augustinus. Itaque ex hebræo et græco exponi debet verbum latinum *annuntiate*, id est, bonum nuntium afferte.

Vers. 3. 3. ANNUNTIATE INTER GENTES GLORIAM EJUS, IN OMNIBUS POPULIS MIRABILIA EJUS.

Dixit Deum ob tam ingens beneficium omni tempore laudandum : addit nunc etiam in omni loco laudandum. « Annuntiate, inquit, inter gentes gloriam ejus, » id est, notam facite non solum Judæis, ut faciebant Prophetæ veteres, sed etiam gentilibus gloriam Dei ; et hoc ipsum clarius explicans ait : « Annuntiate in omnibus populis, » id est, omnibus gentibus, « mirabilia ejus, » id est, admiranda opera Dei, ex quibus manifestatur gloria ejus. Quamvis autem hæc exhortatio pertineat ad omnes, qui noverunt mirabilia Dei; tamen præcipue pertinet ad Apostolos Domini : illi enim sunt, qui omnibus gentibus notam fecerunt gloriam Dei, et mirabilia opera non solum Creatoris, sed etiam Redemptoris, et Sanctificatoris, id est, Patris, et Filii, et Spiritus Sancti.

Apostoli sunt qui notam fecerunt populis gloriam Dei præcipue.

Vers. 4. 4. QUONIAM MAGNUS DOMINUS, ET LAUDABILIS NIMIS : TERRIBILIS EST SUPER OMNES DEOS.

Vers. 5. 5. QUONIAM OMNES DII GENTIUM DÆMONIA, DOMINUS AUTEM CŒLOS FECIT.

Declarat quæ sit gloria Domini, quæ mirabilia opera ejus, quæ paulo ante prædicanda semper et ubique esse dicebat : « Quoniam magnus Dominus, et laudabilis nimis, terribilis est super omnes deos. » Hæc est gloria Domini, quod magnus sit absolute, sive potentiam, sive sapientiam, sive bonitatem, sive imperium, sive divitias, sive quæcumque alia consideres ; quod juxta hanc magnitudinem sit laudabilis valde, et reipsa ab omnibus laudetur : hinc enim pleni sunt cœli et terra gloria ejus; quod denique terribilis sit super omnes deos, id est, quod usque adeo emineat super omnes qui ullo modo dicuntur dii, ut non solum non audeant ei se conferre, sed ut servi, vel potius mancipia majestatem ejus contremiscant ; nam de bonis angelis, qui sunt dii per participationem, canit Ecclesia : « Majestatem tuam laudant Angeli, adorant Dominationes, tremunt Potestates. » De malis angelis, qui sunt dii per errorem gentium, dicit B. Jacobus in *Epist.* cap. II : « Dæmones credunt, et contremiscunt. » Et quoniam præcipue de falsis diis loquitur hoc loco David, ideo subjungit rationem, cur Deus noster terribilis sit super omnes deos, dicens : « Quoniam omnes dii gentium dæmonia, Dominus autem cœlos fecit, » id est, propterea Dominus terribilis est super omnes deos, falsos videlicet, et a gentibus per errorem adoratos, quoniam dii gentium non sint veri dii, sed dæmonia, id est, spiritus mali, qui a Deo creatore per superbiam recesserunt, et ab eodem æternis suppliciis destinati sunt : « Dominus autem » non est Spiritus creatus, sed Spiritus creator, qui « cœlos fecit, » corpora omnium maxima et pulcherrima, et omnia quæ cœli ambitu continentur, id est, res omnes creatas. Ex hebræo S. Hieronymus vertit, *omnes dii populorum sculptilia*. Sed sciendum est vocem hebraicam, quæ hic habetur, אלילם *elilim*, non significare proprie neque *dæmonia*, neque *sculptilia*. Dæmon enim dicitur פסל, *sculptile*; vox autem *elilim* significare videtur *deiculos*, ut sit diminutivum ab אל *el*, quod significat *Deum*, ut sensus sit : *Dii gentium non sunt dii, sed deiculi*, vel *deastri* inutiles et vani ; Dominus autem est Deus verus et potens, qui cœlos fecit. Itaque vocem illam Septuaginta Interpretes retulerunt ad dæmonia potius quam ad simulacra, quoniam dæmonia habitabant in simulacris, et erant ii qui potissimum a gentibus adorabantur, juxta illud Apostoli I *Cor.* X : « Quæ enim gentes immolant, dæmonibus immolant, et non Deo. »

Dii gentium sunt vere dæmonia.

Vers. 6. 6. CONFESSIO ET PULCHRITUDO IN CONSPECTU EJUS : SANCTIMONIA ET MAGNIFICENTIA IN SANCTIFICATIONE EJUS.

Dixerat Deum esse magnum et terribilem : nunc addit eumdem esse undique laudabilem, pulcherrimum, gloriosum et sanctissimum ; idque præcipue cerni in cœlesti sanctuario, ubi spectandum se præbet oculis Angelorum, aliisque spiritibus beatis. Illustrabit hunc versiculum, alioqui satis obscurum, versiculus 2 *Psalm.* III : « Confessionem et decorem induisti, amictus lumine, sicut vesimento; » dicitur enim Deus induisse confessionem et decorem, quia ab omni parte conspicitur laudabilis, et ideo laudabilis, quia pulcher et decorus totus, sive quis essen-

Deus omni ex parte laudabilis est.

tiam, sive attributa, sive judicia, sive cogitationes, sive opera ejus attendat, quod brevissime dixit S. Joannes I *Epist.* cap. I : « Deus lux est, et in eo tenebræ non sunt ullæ. » Dicit ergo Propheta de Deo : « Confessio et pulchritudo in conspectu ejus, » id est, laus, seu materia laudis, et pulchritudo, sive decor, et gloria, est in circuitu Dei, quia confessionem et pulchritudinem induit; ac per hoc undique conspicit laudem et pulchritudinem suam, et undique conspicitur decorus et laudabilis: quomodo sol, si sensum videndi haberet, undique conspiceret radios lucis suæ, sicut undique conspicitur micans et lucidus. « Sanctimonia et magnificentia in sanctificatione ejus, » id est, sanctitas, sive puritas et magnificentia, sive majestas et gloria, quibus Deus, quasi vestimentis indutus est, conspicitur in sanctificatione ejus, id est, in sanctuario, sive in templo sancto; quod in cœlis ipse Deus habet. Posset etiam hic versiculus sic exponi : « Confessio et pulchritudo in conspectu ejus, » id est, offeratur in conspectu Dei confessio laudis et pulchritudo justitiæ; « sanctimonia et magnificentia in sanctificatione ejus, » id est, sanctitas vitæ, et magnificentia operum bonorum in sancto templo ejus similiter offeratur. S. Augustinus per confessionem intelligit confessionem peccatorum, per quam homo deformis incipit pulchrescere, et sanctificari, et placere sponso cœlesti, qui pulcherrimus et sanctissimus est. Quod attinet ad verba, pro vocabulo, *sanctimonia*, in hebræo est עז, quod proprie *robur* et *fortitudinem* significat; sed accipitur etiam pro *gloria, honore, substantia, opibus.* Videntur igitur Septuaginta Interpretes, eam vocem accepisse pro *gloria* et *puritate*, quæ sanctitatis propria est: ut in sequenti versiculo acceperunt pro *honore*, et conjunxerunt cum *gloria*. Pro vocibus *in sanctificatione ejus,* in hebræo habetur במקדשו, id est, *in sanctuario ejus*, et sic etiam vertit S. Hieronymus. Neque est novum in Scripturis, ut sanctificatio accipiatur pro sanctuario; sic enim legitur lib. I *Machab.* I : « Et intravit in sanctificationem cum superbia, et accepit altare aureum, » etc.

Vers. 7. 7. Afferte Domino, patriæ gentium; afferte Domino gloriam et honorem; afferte Domino gloriam nomini ejus.

Prædixerat prædicandam esse notitiam Dei omnibus gentibus per Christi adventum : nunc prædicit convertendas esse omnes gentes, et glorificaturas Deum. Sed sicut illud prædixerat per modum hortantis, dicens: « Annuntiate inter omnes gloriam ejus, » sic etiam nunc prædicit hoc per modum hortantis, dicens : « Afferte Domino, patriæ gentium, » id est, o familiæ gentilium toto orbe diffusæ, cum vobis annuntiata fuerit gloria Domini, qui de cœlo ad terram descendit, et peracta redemptione iterum ad cœlum gloriosus ascendit: non sitis duræ ad credendum, nec pigræ ad operandum, sed accurrite ad tabernaculum Domini, et afferte gloriam et honorem, glorificando et honorificando verbis et operibus Deum, et sanctum nomen ejus. Illud, *patriæ gentium*, hebraice est משפחות, quod proprie significat *familias.* Sed latinus interpres reliquit hoc loco vocem græcam πατριαὶ, quæ significat *familiam*. Quare per *patrias gentium* non debemus hic accipere id, quod significat nomen latinum, sed quod significat græcum. Cur autem Propheta nominet *familias*, ratio esse videtur, ut alluderet ad ritum Hebræorum, qui distincti per familias suas ascendebant festis diebus ad templum Domini, quod erat in Jerusalem. Significat igitur Spiritus Sanctus, quod faciebant familiæ Judæorum corporaliter, faciendum esse a familiis omnium gentium spiritualiter, ut videlicet, omnes ad Ecclesiam veniant, et Deo tribuant gloriam et honorem omnium mirabilium, quæ facta sunt in redemptione generis humani; non enim nostra industria, aut meritis effecti sumus ad filiorum Dei adoptionem et gratiam, sed ex misericordia Dei, cui proinde debetur omnis honor et gloria. Pro illa voce, *gentium*, in hebræo est, *populorum*; sed Septuaginta Interpretes maluerunt vertere *gentium*, quam *populorum*, ne Judæi dicerent, de populis suis tantum Prophetam esse locutum. Itaque sustulerunt ambiguitatem vocis, et docuerunt Spiritum Sanctum locutum esse de populis gentium, de quibus paulo ante dixerat : « Annuntiate inter gentes gloriam ejus ; » et paulo infra : « Dicite in gentibus, quia Dominus regnavit; » nam utrobique in hebræo habetur vox גוים, quæ proprie significat *gentiles*.

Vers. 8. 8. Tollite hostias, et introite in atria ejus; adorate Dominum in atrio sancto ejus.

Hic etiam alludit ad morem hebraicum, juxta quem Judæi cum ascendebant ad templum, offerebant victimas, et adorato Deo revertebantur in civitates suas. Sed quia hoc loco invitantur gentiles, ut ad Ecclesiam Domini veniant, intelligenda est hæc oblatio de spiritualibus hostiis, de quibus loquitur S. Petrus in I *Epist.* cap. II : « Offerte spirituales hostias, acceptabiles Deo per Jesum Christum. » Sunt autem spirituales hostiæ, sacrificium cordis contriti, confessio peccatorum, oratio, jejunia, eleemosynæ, et similia. Potest etiam hic locus intelligi de sacrificio missæ, quod successit omnibus sacrificiis Hebræorum, et quod, juxta prophetiam Malachiæ, cap. I : « Offertur Deo ab ortu solis usque ad occasum a gentibus conversis ad Deum per manus sacerdotum Testamenti novi. » Nam non sine mysterio in hebr. textu non habetur vocabulum זבח *zebach*, quod significat hostiam, quæ occiditur, dum immolatur, qualia erant sacrificia ovium et boum; sed מנחת *minchath*, quod significat hostiam incruentam, ac præsertim ex farina confectam. Parum autem refert quod pro *atrio sancto*, in hebræo habetur, *in decore sanctitatis* : nam idem est sensus; vocat

Spirituales hostiæ: quæ sint?

enim Scriptura *decorem sanctitatis* ipsum sanctuarium, quod esset decore et sanctitate plenum.

Vers. 9. 9. COMMOVEATUR A FACIE EJUS UNIVERSA TERRA : DICITE IN GENTIBUS, QUIA DOMINUS REGNAVIT.

Hactenus quasi longe prævidit regnum Messiæ, et hortatus est prædicatores ad annuntiandum, et populos ad recipiendum novum regem; nunc quasi propius intueatur, et ipsum venientem cernat, spiritu exultat, et hortatur ad venerationem et lætitiam, non solum gentes, sed etiam terram, cœlum, maria, arbores ipsas : non quod ista sensu prædita sint, sed ut declaret affectum suum et universalem lætitiam, quæ in toto mundo futura erat in adventu Christi. Quamvis autem aliqui hæc referant ad secundum adventum, quando veniet judicare vivos et mortuos : alii ad primum adventum, « quando venit quærere, et salvum facere quod perierat, » *Luc.* XIX, tamen sancti Patres Hieronymus et Augustinus, nec non græci scriptores, Theodoretus et Euthymius, ad utrumque adventum referunt, quod et nobis probabilius esse videtur. Ait igitur : « Commoveatur a facie ejus universa terra, » id est, commoveantur commotione timoris et reverentiæ omnes habitatores terræ ante faciem Domini venientis. In hebræo est, *paveat a facie ejus omnis terra,* ubi numerus multitudinis indicat, per terram non intelligi elementum terræ, sed habitantes in terra. « Dicite in gentibus, quia Dominus regnavit, » id est, ut commoveatur terra, prædicate gentibus omnibus, quod Dominus adveniens regnum suum auspicatus est. Intelligitur autem nomine *regni,* regnum spirituale, quo regnat per fidem in cordibus hominum : semper enim Deus regnat in cœlo, et in terra regno potentiæ et majestatis; sed per fidem regnare cœpit in gentibus ab adventu Messiæ, antea siquidem diabolus regnabat per errores idololatriæ, unde et Dominus *Joan.* XII ait : « Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras. » S. Augustinus legit, *quia Dominus regnavit a ligno*; quam lectionem fuisse olim in Septuaginta virorum interpretatione, et ab Hebræis fuisse abrasam et sublatam, testatur S. Justinus in *Dialog. cum Tryphone;* et Fortunatus in hymno, qui ab Ecclesia frequentatur tempore Passionis, ex hac lectione accepit illud :

Dei regnum in terra quale sit?

> Impleta sunt quæ concinit
> David fideli carmine,
> Dicens in nationibus:
> Regnavit a ligno Deus.

Quamvis autem hæc lectio optimum sensum habeat, tamen in libris græcis hodie non habetur, nec habebatur tempore S. Hieronymi, Theodoreti et Euthymii, ut ex eorum Commentariis perspicuum est : nec habetur in codicibus hebraicis, nec in editione latina Vulgata.

Vers. 10. 10. ETENIM CORREXIT ORBEM TERRÆ, QUI NON COMMOVEBITUR; JUDICABIT POPULOS IN ÆQUITATE.

Hoc regnum merito convenire Christo probat duplici ratione : primum, quia ipse est, qui cum in forma Dei esset, orbem terrarum condidit, confirmavit et stabilivit, ut commoveri non posset; justum enim est ut ipse regnet in terra, qui terram ipsam condidit. In hebræo est תכון, a verbo כון, quod est *stabilire, firmare, dirigere,* et hoc idem verbum habetur in *Psalm.* XCII, ubi legimus : « Etenim firmavit orbem terræ, qui non commovebitur. » Itaque potest referri hæc pars versiculi ad creationem mundi : et tunc *correxit* idem erit, quod ita directe fundavit, ut nutare non possit; potest etiam idem verbum exponi de correctione morum per optimas leges et instituta, et tunc sensus erit, Christum jure ac merito regnare debere in orbe terrarum, quia orbem terræ nutantem ob pravas institutiones gentilium ita correxit per legem suam Evangelicam, quæ prohibet omnia vitia, ut jam commoveri non possit, si leges illas sequatur et observet. Unicum enim Domini præceptum de dilectione, si observetur, totum orbem terrarum corrigit, et in summa pace constituit. Secunda ratio est in verbis sequentibus : « Judicabit populos in æquitate, » id est, non solum correxit orbem terræ sanctissimis legibus suis, sed etiam tempore suo judicabit orbem justissime : tribuet enim iis, qui legem Evangelii servaverint, amplissima præmia; et iis, qui servare noluerint, justissimas pœnas.

Vers. 11. 11. LÆTENTUR CŒLI, ET EXULTET TERRA; COMMOVEATUR MARE, ET PLENITUDO EJUS : GAUDEBUNT CAMPI, ET OMNIA QUÆ IN EIS SUNT.

Vers. 12. 12. TUNC EXULTABUNT OMNIA LIGNA SYLVARUM A FACIE DOMINI, QUIA VENIT, QUONIAM VENIT JUDICARE TERRAM.

Excitat ad lætitiam omnes res creatas propter adventum Domini, tum primum, tum secundum. Primus enim adventus omnia consecravit; secundus omnia glorificabit : « Nunc enim omnis creatura ingemiscit, et parturit subjecta corruptioni, sed postmodum liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei, » ut dicitur *ad Rom.* VIII : « Lætentur ergo cœli, et exultet terra, » quæ sunt partes mundi principales; « commoveatur etiam mare » motu exultationis, « et plenitudo ejus, » id est, omnia quæ continentur in eo, sive pisces. « Gaudebunt campi, et omnia quæ in eis sunt » id est, sic erit, ut optavi, nam optavi, ut terra exultaret; ipsa vero omnino exultabit, quia « gaudebunt campi, et omnia quæ in eis sunt, » sive pecora, sive plantæ : imo etiam « ipsa ligna sylvarum, » quantumvis sterilia et inculta, exultabunt a facie Domini, ad præsentiam videlicet Conditoris; exultabunt autem, « quia venit Dominus, » redempturus orbem terræ in misericordia, et quoniam iterum venit judicare orbem

terræ in justitia. Sic enim exponunt S. Hieronymus, S. Augustinus, Theodoretus et Euthymius, qui referunt illud, « quia venit, » ad primum adventum; illud, « quoniam venit judicare terram, » ad secundum adventum. Sed si magis placeat juxta morem hebraicum, utrumque referre ad judicium, quæ est simplicior et fortasse magis litteralis expositio, tunc dicendum erit judicium novissimum fore simul, et terribile, et lætissimum; terribile impiis, lætissimum justis. Nam ea de causa in Scripturis nunc describitur, ut quid lugubre, horroris et timoris plenum, juxta illud *Luc.* XXI : « Erunt signa in sole, et luna, et stellis, et in terris pressura gentium præ confusione sonitus maris, et fluctuum, arescentibus hominibus præ timore, et exspectatione quæ supervenient universo orbi : nam et virtutes cœlorum movebuntur; » nunc vero describitur, ut quid jucundum et lætum, propter gloriam electorum, quæ redundabit in ipsum cœlum, et terram, et maria quæ renovabuntur, et statum omnino meliorem acquirent; unde dicitur paulo infra in eodem loco Evangelii : « His autem fieri insipientibus, respicite, et levate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra. »

Judicium ultimum terribile et lætissimum.

Vers. 13.

13. JUDICABIT ORBEM TERRÆ IN ÆQUITATE, ET POPULOS IN VERITATE SUA.

Concludit prædicens quale futurum sit judicium : « Judicabit, inquit, orbem terræ in æquitate, » id est, in justitia; id enim sonat vox hebraica בצדק, et græca δικαιοσύνη; proinde non est accipienda hoc loco *æquitas* proprie, sed pro vera justitia. Repetit et declarat hoc ipsum, cum addit : « Et populos in veritate sua, » ubi quod dixerat, « judicabit orbem terræ, » explicat cum dicit : « Judicabit populos; » non enim terram ipsam, sed populos habitantes in ea judicabit. Quod autem dixerat, « in æquitate, » explicat, cum dicit, « in veritate sua, » id est, in ea veritate, et fidelitate, quæ semper adimplet quod promisit; promisit autem se redditurum unicuique secundum opera sua, non accepturum personas, juste denique judicaturum. Hoc igitur modo judicabit, et non aliter. Hæc certe sententia deberet somnum et torporem mortalium excutere, neque, quia differtur judicium, et Deus interim patienter agit, credere debemus, judicium non esse futurum. Qui enim tam multa promisit antequam fierent, et reipsa præstitit, non decipit nos in hoc uno, quod tanti momenti est. An vero, inquit S. Augustinus, exhibuit nobis Deus omnia quæ promisit, et de solo die judicii nos fefellit? Vide explicationem S. Augustini ad Psalmum LXIII, prope finem, ubi copiose de hac re tractat.

Torpor hominum unde maxime accendi deberet.

PSALMUS XCVII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Huic David*, 1. *Quando terra ejus restituta est.*	V. s. H.
Dominus regnavit, exultet terra : lætentur insulæ multæ.	Dominus regnavit, exsultet terra : lætabuntur insulæ multæ.
2. Nubes et caligo in circuitu ejus : justitia et judicium correctio sedis ejus.	Nubes et caligo in circuitu ejus : justitia et judicium firmamentum solii ejus.
3. Ignis ante ipsum præcedet, et inflammabit in circuitu inimicos ejus.	Ignis ante faciem ejus ibit, et exuret per circuitum hostes ejus.
4. Illuxerunt fulgura ejus orbi terræ : vidit, et commota est terra.	Apparuerunt [*h. illuxerunt*] fulgura ejus orbi : vidit, et contremuit terra.
5. Montes sicut cera fluxerunt a facie Domini : a facie Domini omnis terra.	Montes sicut cera tabefacti sunt a facie Domini : a facie dominatoris omnis terræ [al. *orbis*].
6. Annuntiaverunt cœli justitiam ejus, et viderunt omnes populi gloriam ejus.	Annuntiaverunt cœli justitiam ejus, et viderunt omnes populi gloriam ejus.
7. Confundantur omnes qui adorant sculptilia, et qui gloriantur in simulacris suis.	Confundantur universi qui serviunt sculptili, qui gloriantur in idolis :
Adorate eum, omnes angeli ejus. 8. Audivit, et lætata est Sion :	Adorate eum, omnes dii.
Et exultaverunt filiæ Judæ, propter judicia tua, Domine.	Audivit, et lætata est Sion : et exsultaverunt filiæ Judæ, propter judicia tua, Domine,

9. Quoniam tu Dominus altissimus super omnem terram : nimis exaltatus es super omnes deos.	Tu enim Dominus excelsus super omnem terram : vehementer elevatus es super omnes [al. *universos*] deos.
10. Qui diligitis Dominum, odite malum : custodit Dominus animas sanctorum suorum, de manu peccatoris liberabit eos.	Qui diligitis Dominum, odite malum : custodit animas sanctorum [*h. misericordium*] suorum, de manu impiorum eruet eos.
11. Lux orta est justo, et rectis corde lætitia.	Lux orta [*h. seminata*] est justo, et rectis corde lætitia.
12. Lætamini, justi, in Domino, et confitemini memoriæ sanctificationis ejus.	Lætamini, justi, in Domino, et confitemini memoriæ sanctæ ejus.

Argumentum. — Ejusdem fere argumenti hic Psalmus est cum superiore. Multa, ut in illo, sumpta ab aliis Psalmorum scriptoribus. Suspicatur Rosenmullerus, sicut præcedentes duos Psalmos, ita hunc etiam et seqq., usque ad CI, occasione secundi templi factos, vel potius huic accommodatos fuisse. Cæterum strophæ duæ : vers. 1-6, Jova totius terræ est Dominus augustissimus, potentissimus, justissimus; vers. 7-12, frustrantur spe sua, quicumque confidunt diis fictitiis, cum summa omnium qui Jovæ præsidio utuntur lætitia.

1. Dominus regnat : exsultet terra,
lætentur insulæ multæ.
2. Nubes et caligo *sunt* circum eum,
jus et justitia sunt fundamentum solii ejus.
3. Ignis eum antecedit,
et consumit circumcirca hostes ejus.
4. Illustrant fulgura ejus orbem :
videt, et contremiscit terra.
5. Montes ut cera liquescunt coram Jova,
coram Domino totius terræ.
6. Nuntiant cœli justitiam ejus,
et vident omnes populi gloriam ejus.

7. Pudore afficiuntur omnes qui colunt simulacra,
qui gloriantur vanis (fictitiis) *diis;*
prosternant se illi (Jovæ) omnes dii (fictitii).
8. Audit et lætatur Sion,
et exsultant filiæ (urbes et oppida) Judæ,
propter judicia tua, Jova.
9. Nam tu, Jova, altissimus *es* super omnem terram,
nimis (valde) exaltatus super omnes deos.
10. Qui diligitis Jovam, odio habete malum,
custodit (Jova) animas piorum suorum,
de manu impiorum eripit eas.
11. Lux (felicitas) sata (parata) est justo,
et rectis corde lætitia.
12. Lætamini, justi, in (seu *de*) Jova,
et celebrate nomen ejus sanctum.

NOTÆ.

Vers. 1. *Insulæ* : hoc verbo remotissimi populi significantur : cf. *Ps.* LXXII, 10. — Vers. 2. *Nubes*, etc. : cf. XVIII, 10, 12. — Vers. 6. *Cœli*, cœlites. Alii sensu eodem, quo dicitur : *Fama super æthera notus, su-*

blimi feriam vertice sidera. — Vers. 7. *Afficiuntur,* vel *afficientur,* spe sua excidunt. — Vers. 8. *Propter judicia,* etc., quod tuæ ac nostræ causæ te vindicem præbes. — Pro *sata est,* Hengstenberg vertit *spargitur,* quod aptius *luci* convenit.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XCVI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Huic David, quando terra ejus restituta est.

Hunc titulum non habent hebraici codices, proinde vel excidit incuria scriptorum, vel eum addiderunt Septuaginta Interpretes : habetur enim in græcis et latinis editionibus, et ab antiquis Patribus exponitur. Et quamvis in libris græcis καθίσταται non sit proprie *restituta,* sed *constituta,* tamen idem est sensus; cum enim restituta fuit terra Davidi, quam ei Absalon filius abstulerat, tunc ipsa terra *constituta* fuit, id est confirmata et stabilita, quæ antea quodam modo fluctuaverat; vocatur enim terra hoc loco possessio terræ, sive regnum terrenum. Sed non videtur Psalmus ad litteram intelligendus de restitutione, aut constitutione regni Davidis : nihil enim ejusmodi in Psalmo legimus, sed videtur sanctus Propheta occasione terræ a se recuperatæ, Spiritu Sancto afflatus, cecinisse restitutionem et constitutionem perfectam Ecclesiæ, quæ futura est post ultimum judicium, quando remotis persecutionibus omnibus, et omnibus inimicis Christi sub pedibus ejus constitutis, Ecclesia pace perpetua et tranquillitate fruetur, et Christus ipse pacifice in universa creatura regnabit.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. DOMINUS REGNAVIT, EXULTET TERRA; LÆTENTUR INSULÆ MULTÆ.

Duobus modis ad litteram potest hic Psalmus exponi : primum, de regno Dei absolute; deinde de regno Christi post resurrectionem, ut exponunt Augustinus, Theodoretus, Euthymius. Juxta priorem intelligentiam hic sensus erit : « Dominus regnavit, » id est, Dominus Deus est verus et supremus rex, et omnes alii reges servi ejus sunt : ideo « exultet terra, lætentur insulæ multæ, » id est, exultent et lætentur omnes habitantes orbem terrarum, sive habitent continentem terram, sive insulas : quæ plurimæ sunt in mari : quia si forte opprimantur a regibus terrenis, non deerit illis Dominus, qui rex est supremus, et inferiores reges nullo negotio coercere, et in ordinem redigere potest. Juxta posteriorem intelligentiam hic sensus erit, Dominus Christus, qui aliquando humilis ante reges judicandus stetit, jam regnavit, quia « data est ei omnis potestas in cœlo et in terra, » *Matth.* XXVIII, ut jam nulli potestati nec de jure, nec de facto subjiciatur; sed omnibus præsit, ut « Princeps regum terræ, et Rex regum, ac Dominus dominantium : » ideo « exultet terra, et lætentur insulæ multæ, » quia Dominus, qui regnum mundi adeptus est, *Apoc.* XVII, frater noster est dignatione, quamvis et Deus noster sit creatione, et Dominus redemptione.

Vers. 2. 2. NUBES, ET CALIGO IN CIRCUITU EJUS, JUSTITIA ET JUDICIUM CORRECTIO SEDIS EJUS.

Juxta priorem sensum explicatur natura Dei, qui cum invisibilis sit, tamen gubernat et regit mundum visibilem summa justitia. « Nubes et caligo in circuitu ejus, » id est, Dominus rex noster invisibilis est, « quia lucem habitat inaccessibilem, » I *Timoth.* VI; et similis est soli, qui quando nube et caligine tectus est, non potest videri, et tamen lumen et calorem ejus sentimus. Sic in *Psalm.* XVII describitur Deus : « Posuit, inquit, tenebras latibulum suum, in circuitu ejus tabernaculum ejus, tenebrosa aqua in nubibus aeris. » Sic in monte Sina apparuit tectus nubibus et caligine, ut dicitur *Exod.* XX. « Justitia et judicium correctio sedis ejus, » id est, quamvis invisibilis sit, vere tamen adest, et judicat populos justissimo judicio. Illud, *correctio,* potuisset etiam verti *firmamentum,* ut vertit S. Hieronymus; nec non *stabilitas, rectitudo, præparatio,* ut alibi vertunt iidem Septuaginta Interpretes : nam hæc omnia significat vox hebraica מכון, a verbo כון, ut diximus in explicatione Psalmi superioris. Itaque illud, *correctio,* significat hoc loco rectitudinem, sive directionem, ut sensus sit : Rectitudo, sive directio sedis Dei consistit in justitia et judicio; rectissima enim est potestas judiciaria Dei, quæ per sedem significatur, quia Deus semper juste judicat, nec potest ullo modo injuste judicare, cum sit ipsa sapientia et justitia : est autem hoc proprium Dei; nam sedes aliorum regum non carent obliquitate aliqua, cum facile illis error obrepat, vel ex ignorantia, vel ex falsa informatione, vel ex passione. Juxta posteriorem sensum, significatur adventus Christi ad judicium : « Veniet enim in nubibus cœli, » splendore magno circumdatus, ut ipse dixit in Evangelio *Matth.* XXV et XXVI, et ut Joannes scripsit *Apocal.* XI.

Vers. 3. 3. IGNIS ANTE IPSUM PRÆCEDET, ET INFLAMMABIT IN CIRCUITU INIMICOS EJUS.

Juxta priorem sensum significatur admirabilis potentia, efficacitas et celeritas punitionis, quam Deus exercet in impios, quando vult eos punire in hoc mundo. « Ignis ante eum præcedet, » id est, quandocumque voluerit judicare et punire impios, ignem a sede sua emittet, id est, virtutem efficacissimam et velocissimam, quæ subito « inflammabit » et consumet « in circuitu, » undique, ut non sit ullum effugium, « omnes inimicos ejus. » Potest etiam per ignem intelligi Angelorum ministerium; nam, ut dicitur in *Psalm.* CIII : « Facit Angelos suos spiritus, ministros suos ignem urentem. » De hoc igne dicitur in *Psalm.* XVII : « Ignis a facie ejus exarsit; » et *Daniel.* VII : « Fluvius igneus, rapidusque a facie ejus egrediebatur. » Juxta sensum posteriorem significatur ignis ille, qui præibit ante Judicium, et comburet omnia quæ in terra sunt, homines, domos, hortos, vineas, animantia, et cætera : de qua re scribit apostolus Petrus in II *Epist.* cap. ultimo : « Quemadmodum tempore Noe mundus aquis inundatus periit, ita in adventu Christi ad Judicium, terra, et omnia quæ in ea sunt, igni exurenda, » et consumenda esse. Quod autem dicit Psalmus, solos inimicos Dei illo igne inflammandos, ideo dicit, quia solis impiis ignis ille nocebit, quippe qui thesaurum suum et cor suum habent in terra. Illi enim molestissime ferent, per ignem illum occidi, et absumi opes omnes terrenas quas diligebant : justis autem non nocebit, quia bona terrena jam spreverant, seque ad meliora transferri per mortem videbunt.

Vers. 4. 4. ILLUXERUNT FULGURA EJUS ORBI TERRÆ : VIDIT, ET COMMOTA EST TERRA.

Juxta priorem sensum pergit David explicare potentiam Dei in impios. Deus enim non solum igne virtutis suæ, aut Angelorum sanctorum, sed etiam corporalibus fulguribus terret, quando ei placet, vel etiam tanta velocitate interimit hostes, ut tela ejusmodi nulla arte præcaveri, aut repelli possint. De hoc etiam dicit in *Psalm.* XVII : « Intonuit de cœlo Dominus, et Altissimus dedit vocem suam, misit sagittas suas, et dissipavit eos, fulgura multiplicavit, et conturbavit eos; » ait igitur : « Illuxerunt fulgura ejus orbi terræ, » id est, quando placuit illi, in promptu habuit sagittas fulgurum jacere, et ubi illa illuxerunt orbi terræ, terra ipsa, quasi sensum haberet, et videret horrendam speciem cœlestium jaculorum, tota contremuit, et tremore commota est. Est hæc poetica descriptio, qua vis maxima fulgurum demonstratur. Juxta sensum posteriorem declaratur modus quo ante judicium ignis maximus exorietur, et consumet omnia; id enim fiet per instrumenta fulgurum, quæ frequentissima erunt. Sic legimus *Sap.* V : « Ibunt directe emissiones fulgurum, et tanquam a bene curvato arcu nubium exterminabuntur, et ad certum locum insilient. »

5. MONTES SICUT CERA FLUXERUNT A FACIE DOMINI, A FACIE DOMINI OMNIS TERRA. Vers. 5.

Hic explicat Propheta juxta utrumque sensum potentiam Domini per effectum : et persistit in eadem similitudine ignis; quomodo enim cera non potest subsistere ante faciem ignis, quin statim liquefiat et pereat : sic montes quantumvis maximi et durissimi sint, imo omnis terra, quæ solidissima est omnium elementorum, vim divinæ potentiæ sustinere non posset, si Deus eam repente consumere, et ad nihilum redigere vellet. Itaque verba hujus versiculi non ita sunt accipienda, quasi reipsa montes fluxerint, sicut cera; sed quia ita fieret, si Deus vellet. Alii exponunt montes fluxisse veluti ceram, per apparentiam, quia visi sunt liquescere et consumi, quamvis revera non consumerentur. Alii volunt, per montes significari homines superbos, qui in judicio præ timore liquescent instar ceræ ante faciem ignis. Illud, *omnis terra*, in græco est, πάσης τῆς γῆς, *omnis terræ*, et sic legit S. Augustinus, et concordat cum hebraica lectione, quam sic reddit S. Hieronymus, *a facie dominatoris omnis terræ.* Fieri potest ut nostra lectio vitio librariorum sit mutata, quod facillime contingere potuit : uterque tamen sensus est verus, neque est varietas hæc alicujus momenti.

6. ANNUNTIAVERUNT CŒLI JUSTITIAM EJUS, ET VIDERUNT OMNES POPULI GLORIAM EJUS. Vers. 6.

Juxta priorem sensum « cœli annuntiaverunt justitiam ejus, » quia ex conspectu solis, et lunæ, et stellarum, et continuis conversionibus eorum, potuerunt homines intelligere Deum esse moderatorem justissimum orbis terræ. Sicut etiam dicitur in *Psalm.* XVIII : « Cœli enarrant gloriam Dei, » et idem affirmat Apostolus *ad Rom.* I, et Sapiens in lib. *Sap.* cap. XIV. Possunt etiam per cœlos annuntiatores justitiæ Dei, intelligi Apostoli et Prophetæ, ex quorum prædicatione viderunt omnes populi gloriam ejus, id est, cognoverunt, vel certe cognoscere potuerunt magnitudinem potentiæ, sapientiæ, bonitatis Dei, ex quibus consequitur gloria, id est, claritas nominis ejus. Juxta sensum posteriorem, significatur his verbis angelica tuba, quæ de cœlo annuntiabit venturum Judicem mundi totius, et rigorem justitiæ ejus in eos, qui misericordem redemptorem suscipere noluerunt; et tunc videbunt omnes populi gloriam Domini, cum apparebit in nubibus cum omnibus Angelis in majestate sua. De hoc adventu scribit Apostolus I *Thessal.* IV : « Ipse Dominus, in jussu et voce Archangeli, et in tuba Dei descendet de cœlo. » Ipse etiam Dominus *Matth.* XXIV : « Mittet, inquit, Angelos suos cum tuba et voce magna. » Et *Apocal.* I scribit Joannes : « Ecce venit cum nubibus, et videbit eum omnis oculus, et

qui eum pupugerunt. » « Annuntiabunt *ergo* cœli, » id est, Angeli de cœlo, « justitiam ejus : » qui veniet reddere unicuique secundum opera ejus ; « et tunc videbunt omnes populi, » omnes omnino nullo excepto, « gloriam ejus, » quando « omne genu flectetur ei, cœlestium, terrestrium, et infernorum, » *Philip.* II.

Vers. 7. 7. CONFUNDANTUR OMNES QUI ADORANT SCULPTILIA, ET QUI GLORIANTUR IN SIMULACRIS SUIS.

Juxta priorem sensum colligit Propheta ex jam dictis, merito confundi debere omnes idolorum cultores, cum jam satis constet unum solum esse verum Deum, qui dominatur et regnat in cœlo et in terra, quique summa potentia, sapientia et justitia præditus gubernat omnia. « Confundantur omnes qui adorant sculptilia, » quæ dii sunt inanes, et nec se, neque alios juvare possunt; et multo magis confundantur, « qui gloriantur in simulacris, » id est, in idolis suis, cum errore decepti glorientur in ea re, ob quam maxime erubescere deberent. Juxta sensum posteriorem, per modum imprecationis prædicitur confusio maxima, quæ operiet in die judicii omnes idololatras : tunc enim apertissime cognoscent idola nihil fuisse, et idolorum habitatores fuisse spiritus immundos, cum quibus ad æterna supplicia damnabuntur.

Vers. 8. 8. ADORATE EUM, OMNES ANGELI EJUS : AUDIVIT ET LÆTATA EST SION.

Vers. 9. 9. ET EXULTAVERUNT FILIÆ JUDÆ PROPTER JUDICIA TUA, DOMINE.

Juxta priorem sensum, ut probet Propheta merito se dixisse : « Confundantur qui adorant sculptilia, » convertit se ad angelos, et invitat eos ad adorandum Deum; si enim angeli, qui sunt nobilissimæ creaturæ, non debent adorari tanquam dii, sed ipsi Deum adorare debent, ut ejus servi : quanto minus dæmones, vel idola colenda sunt? « Audivit, et lætata est Sion, » id est, audivit populus Dei Deum ubique regnare, idola nihil esse, ipsos etiam angelos subjectos esse Deo nostro; et ideo his auditis valde lætatus est, quod tantum habeat regem : « Et exultaverunt filiæ Judæ propter judicia tua, Domine, » id est, idem populus Dei, qui et nomine Sion, et nomine filiorum Judæ intelligitur, exultavit propter judicia tua, id est, quia tu Deus judicas omnes justo judicio. Juxta sensum posteriorem, demonstrat Propheta majestatem Christi venientis ad judicium, ex eo quod in judicio manifeste apparebit, Christum vere esse Deum ex ministerio, quod illi exhibebunt omnes angeli. Astabunt enim angeli, ut ministri, eumque adorabunt, et obedient missi ab ipso ad diversa ministeria, ex quo sequetur maxima lætitia et exultatio in veris fidelibus, cum viderint tanta gloria coram toto mundo affici Dominum suum. Utitur autem Propheta apostrophe ad angelos, et quasi exhortans ad faciendum, quod sua sponte facturos eos prævidebat, « adorate, inquit, eum, » id est, Christum pro tribunali sedentem, omnes angeli ejus. Confirmat hanc expositionem Apostolus *ad Hebr.* I, dicens : « Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit : Et adorent eum omnes angeli Dei. » Videtur enim Apostolus per illud, « iterum, » significare voluisse secundum adventum Christi, et ad illum adventum applicare ista verba Psalmi : « Adorate eum, omnes angeli ejus; » non enim alibi similia verba inveniuntur. Certe Theodoretus ex hoc Psalmo Apostolum accepisse testimonium illud, diserte affirmat. Quod autem quidam auctor dicit, verba citata ab Apostolo sumpta esse ex ultimo versiculo cantici Mosis, quod habetur in *Deuteron.* cap. XXXII, non videtur probabile, cum neque in textu hebraico, neque in versione Septuaginta fiat mentio adorationis. Per filias Judæ, aliqui intelligunt oppida, subjecta civitati Jerusalem : sed quidquid sit de verbis, certum est sensum pertinere ad populum Dei electum.

Vers. 10. 10. QUONIAM TU DOMINUS ALTISSIMUS SUPER OMNEM TERRAM, NIMIS EXALTATUS ES SUPER OMNES DEOS.

Reddit rationem cur populus Dei exultare cœperit auditis illis quæ dicta sunt : ratio autem est, quia ex illis colligitur Dominum populi Dei esse vere supremum Dominum : « altissimum super omnem terram, » id est, super omnes reges et principes terræ, « et exaltatum nimis, » id est maxime, super omnes deos falsos, qui per errorem colebantur a gentibus. Et quamvis hæc sint vera juxta priorem sensum, quia variis miraculis Deus noster se superiorem omnibus regibus terræ, et omnibus diis manifeste probavit : tamen juxta sensum posteriorem, non minus vera et magis clara sunt. Nunquam enim Deus manifestavit gloriam suam apertius, quam faciet in novissimo die, quando, ut supra diximus, omnes omnino homines, et angeli tam boni quam mali, curvabunt genua ante illum.

Vers. 11. 11. QUI DILIGITIS DOMINUM, ODITE MALUM; CUSTODIT DOMINUS ANIMAS SANCTORUM SUORUM, DE MANU PECCATORIS LIBERABIT EOS.

Concludit Psalmum exhortans populum Dei ad sectandam vitæ puritatem et sanctitatem, quæ et in hoc tempore, et in futuro magnum præmium habebit. « Qui diligitis Dominum, odite malum. » Non poterat brevius et plenius exhortari Propheta sanctus populum Dei electum; nam cum ait : « Qui diligitis Dominum, » appellat omnes vere justos; charitas enim complectitur omnes virtutes : nam « qui diligit, legem implevit, et plenitudo legis est dilectio, » *Rom.* XIII. Itaque illud, *qui diligit Dominum,* significat : O vos omnes, qui vere, non ficte, qui non ore tantum, sed etiam corde, qui secundum legis intimum, non secundum externam superficiem justi et sancti, et Deum

timentes estis. Illud, *odite malum*, comprehendit summam perfectæ exhortationis, quoniam non ait, *fugite malum*, vel *declinate a malo*, quod utcumque actu externo fieri potest; sed, *odite malum*, quod nisi corde fieri non potest. Cor autem fons est omnium actionum bonarum et malarum; ut enim ex corde procedit amor summi boni, ita « ex corde procedunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ, » *Matth.* xv. Subjungit deinde præmium, dicens : « Custodit Dominus animas sanctorum suorum, de manu peccatoris liberabit eos, » id est, custos est Dominus fidelis et diligens, fortis et prudens diligentium se, ut vitam ipsorum defendat et liberet de potestate iniquorum, qui ordinarie inimici sunt hominum justorum. Hæc autem promissio impletur quidem in hac vita secundum priorem sensum, quoniam Deus custodit sæpe vitam corporalem sanctorum suorum; semper autem custodit vitam spiritualem, quod est beneficium longe majus; et ideo fortasse dixit : « Custodit animas. » Facit enim, « ut omnia cooperentur in bonum his qui secundum propositum vocati sunt sancti, » *Rom.* VIII. Sed juxta sensum posteriorem, custodiet animas sanctorum suorum in die novissimo, ut nihil eis noceant accusationes inimici : et perfectissime de manu peccatoris liberabit eos; quia post ultimam illam sententiam nihil amplius poterunt peccatores adversus justos.

Cor fons est omnium actionum bonarum et malarum.

Vers. 12. 12. LUX ORTA EST JUSTO, ET RECTIS CORDE LÆTITIA.

Hoc est alterum præmium justorum, quod non solum liberabuntur a malis, sed etiam implebuntur bonis. Per lucem hoc loco potest intelligi lux favoris divini, vel, quod verius videtur, lumen justitiæ, de quo dicitur *Sap.* v : « Ergo erravimus a via veritatis, et lumen justitiæ non luxit nobis, et sol intelligentiæ non est ortus nobis. » Dicitur autem lux justitiæ et intelligentiæ oriri alicui, quando cognoscere incipit non theorice tantum, sed etiam practice, justum et injustum, bonum et malum, et illud judicat et eligit quod vere justum et bonum est, non quod apparet justum et bonum menti male affectæ ex perturbatione passionum. Hæc igitur lux orta est justo, sine qua non esset justus; et quia gaudium est justo facere justitiam, ut Philosophus docet, recte subjungitur : « Et rectis corde lætitia; » justitia enim dirigit cor, et recto cordi ineffabilis infunditur lætitia ex eo quod conforme redditur voluntati Dei, et omnia ei placent, quæ placent Deo, a cujus nutu pendent omnia. Itaque nihil est, quod justum contristare possit; sed inter ipsas etiam gravissimas tribulationes gaudet, et gaudium ejus nemo tollit ab eo. In hebræo legitur, *lux seminata est justo;* sed corrupta videtur littera hebraica unius litteræ mutatione, nam זרע significat *seminare*, et sic legitur hodie; זרח significat *oriri*, et sic legerunt Septuaginta Interpretes et S. Hieronymus, et idipsum confirmat ratio metaphoræ; non enim lux recte dicitur seminari, sed oriri rectissime dicitur. Itaque lectio nostræ Vulgatæ editionis non est corrigenda ad hebraicam; sed contra, hebraica ad nostram.

13. LÆTAMINI, JUSTI, IN DOMINO, ET CONFITEMINI MEMORIÆ SANCTIFICATIONIS EJUS. Vers. 13.

Hoc sequitur ex iis quæ dicta sunt in superiori versiculo. Si enim lætitia orta est rectis corde, utique hoc sequitur, ut « recti corde, » id est, justi lætentur, non in vanitatibus sæculi in quibus lætantur injusti; sed « in Domino, » qui eis justitiam et lætitiam donat, imo qui est ipsorum gaudium verum et solidum, cum sit lux pulcherrima oculis interioribus, et dulcedo maxima interno palato. Nec solum « lætari debent justi in Domino, » sed etiam « confiteri memoriæ sanctificationis ejus, » id est, laudibus celebrare memoriam sanctificationis a Deo acceptæ : non enim decet unquam oblivisci tanti beneficii, quo Deus nos ex impiis et iniquis sanctos et justos effecit. Potest etiam per sanctificationem intelligi sanctitas Dei, qua ipse sanctus est, quæ est summa et excellentissima sanctitas. Unde dicitur *Isai.* VI : « Sanctus, sanctus, sanctus. » Est autem confiteri memoriæ sanctitatis Dei, cum laudibus semper recordari Deum nostrum sanctissimum esse, ac per hoc debere nos summo studio sanctitati studere, « hæc est enim voluntas Dei sanctificatio nostra, » I *Thessal.* IV. Et : « Sancti estote (inquit Dominus), quoniam ego sanctus sum, » *Levit.* XI, et I *Petr.* I.

PSALMUS XCVIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Psalmus ipsi David.*	*Canticum* [*h. Psalmus*].
Cantate Domino canticum novum, quia mirabilia fecit.	Cantate Domino canticum novum, quia mirabilia fecit :
Salvavit sibi dextera ejus, et brachium sanctum ejus.	Salvavit [al. *salvabit*] sibi dextera ejus, et brachium sanctum ejus.

2. Notum fecit Dominus salutare suum : in conspectu gentium revelavit justitiam suam.

3. Recordatus est misericordiæ suæ, et veritatis suæ domui Israel.

Viderunt omnes termini terræ salutare Dei nostri.

4. Jubilate Deo, omnis terra : cantate, et exultate, et psallite.

5. Psallite Domino in cithara, in cithara et voce psalmi,

6. In tubis ductilibus, et voce tubæ corneæ. Jubilate in conspectu regis Domini.

7. Moveatur mare, et plenitudo ejus : orbis terrarum, et qui habitant in eo.

8. Flumina plaudent manu; simul montes exultabunt 9. a conspectu Domini : quoniam venit judicare terram.

Judicabit orbem terrarum in justitia, et populos in æquitate.

Notum fecit Dominus salutare suum : in conspectu [*h. in oculis*] gentium revelavit [al. *revelabit*] justitiam suam.

Recordatus est misericordiæ suæ, et veritatis suæ domui Israel : viderunt omnes fines terræ salutare Dei nostri.

Jubilate Domino, omnis terra : vociferamini, et laudate, et canite [*h. psallite*].

Canite [*h. psallite*] Domino in cithara : in cithara et voce carminis [*h. psalmis*].

In tubis et clangore buccinæ : jubilate coram rege Domino.

Tonet mare et plenitudo ejus : orbis et habitatores ejus.

Flumina plaudent manu [*h. palma*] : simul montes laudabunt :

Ante Dominum, quia venit judicare terram : judicabit orbem in justitia, et populos in æquitatibus.

Argumentum. — Et hic Psalmus Jovam ut regem omnibus gentibus adorandum celebrat. Strophæ tres : vers. 1-3, laudate Deum, qua de causa ; 4-6, quo modo ; 7-9, quinam ?

1. Canite Jovæ canticum novum,
nam mirabilia fecit :
salutem ipsi præstitit dextera sua et brachium suum sanctum.
2. Notam fecit Jova salutem suam,
ante oculos gentium aperuit justitiam suam.
3. Memor fuit gratiæ suæ et fidei suæ erga domum Israelis,
viderunt omnes fines terræ salutem Dei nostri.

4. Exsultate Jovæ, universa terra;
erumpite (in laudes), et jubilate, et canite.
5. Canite Jovæ cum harpa,
cum harpa et voce cantus (seu *psalmi*).
6. Cum tubis ac voce litui,
exsultate coram rege, Jova.

7. Fremat mare et quod implet illud,
orbis et qui habitant in eo.
8. Flumina complodant manus,
simul montes jubilent
9. coram Jova : nam venit ad judicandam terram,
judicabit orbem juste,
et populos recte.

NOTÆ.

Vers. 1. *Salutem ipsi*, etc., sua ipsius virtute, non adjutus ullius alterius ope. — Vers. 2. *Salutem*, Israelitis præstitam. *Justitiam* in salvando populo suo. — Vers. 6. *Lituus*, Hebr. *shophar*, tuba in orbem curvata, gall. *cor*. — Vers. 7. *Fremat*, assonet et admurmuret gratulando.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XCVII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Psalmus ipsi David.

In hebræo non habetur nomen Davidis, sed simpliciter legitur *Psalmus*. Quis addiderit *ipsi David*, ignoratur; credibile est Septuaginta Interpretes addidisse. Argumentum est idem fere quod Psalmi XCV; prædicit enim David Christi adventum primum et secundum : illum ad salvandum, istum ad judicandum.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1.

1. CANTATE DOMINO CANTICUM NOVUM, QUIA MIRABILIA FECIT.

Opera Christi mirabilia.

Invitat homines ad Deum laudandum ob mirabilia quæ fecit. « Cantate, inquit, Domino canticum novum, » quia videlicet novum affertur argumentum carminis, nec solum novum, sed magnum et admirabile. « Quia mirabilia, inquit, fecit Dominus ; » mirabiliter enim, et novo modo conceptus de Spiritu Sancto, natus de Virgine, peccatum nullum fecit, peccatores justificavit, surdos fecit audire, et mutos loqui, quin etiam cæcos videre, claudos ambulare, ægrotos bene valere, mortuos vivere, et quod omnium est maxime novum et mirabile, mortuus ipse se tertia die vivum exhibuit, cœlum cum corpore penetravit, Spiritum Sanctum de cœlo misit, per homines idiotas et viles sapientibus et prudentibus persuasit crucifixum colere, præsentia spernere, futura desiderare, denique (ut loquitur S. Augustinus) domuit orbem, non ferro, sed ligno. Possunt etiam hæc referri ad Deum Patrem, qui in Filio suo, et per Filium suum hæc mirabilia fecit; ait enim Dominus *Joan.* XIV : « Pater in me manens ipse facit opera. »

Vers. 2.

2. SALVAVIT SIBI DEXTERA EJUS, ET BRACHIUM SANCTUM EJUS.

Explicat quæ sint illa mirabilia, et proponit unum in quo continentur omnia. Hoc mirabile fecit Dominus, quod ipse solus virtute sua salvavit mundum, non eguit sociis, non exercitu, non armis; ipse solus principem mundi ejecit foras, et universitatem generis humani de ipsius potestate liberavit. Hic finis erat omnium mirabilium, quæ paulo ante numeravimus, ac per hoc in isto uno intelliguntur omnia. Illud, *salvavit,* potest referri ad Filium, qui sua virtute mundum salvavit; et ad Patrem, qui per dexteram suam, id est per Christum, mundum salvavit : sed in idem recidunt omnia. Illud, *sibi,* secundum hebraicam phrasim idem significat, quod *ipsa,* ac si dixisset Propheta : Dextera ipsius ipsa salvavit, sive ipsa salutem mundi operata est. Sic legimus in *Cant.* cap. I : « Abi post vestigia gregum tuorum, » ubi est in hebræo, צאי לך, *abi tibi;* et cap. II : « Imber abiit, » in hebræo, *imber abiit sibi;* sed illud, *tibi,* et illud, *sibi,* omissum est ab Interprete, quia redundat, et in ipso verbo subintelligitur. Sed *Isai.* cap. LIX, expressit Interpres illud, *sibi,* cum ita vertit : « Salvavit sibi brachium suum; » et cap. LXIII : Salvabit mihi brachium meum. » Alii tamen volunt illud, *sibi,* positum esse pro *eum,* ut sensus sit : *Salvavit eum dextera ejus,* quia propria virtute resurrexit a mortuis. S. Augustinus refert illud, *sibi,* ad Christum, ut ad finem, ut sensus sit : Salvavit Christus homines, sed sibi, id est, ad gloriam suam. Omnes sunt expositiones veræ, sed prima est maxime litteralis. Quod additur : « Et brachium sanctum ejus, » est repetitio et declaratio præcedentium; idem enim est dextera et brachium, id est, virtus et potentia; sed additur sanctum, ut intelligamus robur hujus brachii non esse aliquid carnale, sed spirituale; non enim Christus armis, aut viribus corporis hostem dejecit, sed charitate et patientia, humilitate et obedientia, meritis vitæ sanctissimæ, sanguine pretioso ex charitate fuso; non hasta et gladio victoriam de hoste potentissimo reportavit. Sic enim ait Apostolus *Philip.* II : « Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. »

Vers. 3.

3. NOTUM FECIT DOMINUS SALUTARE SUUM : IN CONSPECTU GENTIUM REVELAVIT JUSTITIAM SUAM.

Potest hic etiam versiculus referri ad Patrem, qui « notum fecit salutare suum, » id est Salvatorem, quem misit, primo per Prophetas, deinde per Apostolos; et per eosdem « revelavit justitiam suam. » Potest etiam referri ad ipsum Filium, qui salutem, quam operatus est, ipse idem per se et suos notam fecit : prædicavit enim ipse palam totos tres annos, et amplius; deinde misit Apostolos, qui omnibus gentibus Evangelium annuntiaverunt. Itaque Dominus ipse prædicando « notum fecit salutare suum, » id est, salutem suam, quam attulerat, et dabat credentibus in eum; deinde « in conspectu gentium, » per Apostolos

suos «revelavit justitiam suam,» id est, mysterium absconditum et velatum a sæculo revelavit, et manifestavit Gentibus; est autem hoc mysterium justitia sua, id est, adimpletio promissionis olim facta patribus de redemptione generis humani. Sic enim intelligendam puto hoc loco justitiam, quoniam in versu sequenti declaratur hæc justitia per nomen veritatis, ut mox videbimus. Si quis tamen velit per justitiam accipi hoc loco satisfactionem Christi ex rigore justitiæ pro peccatis totius mundi, non repugno, sive hæc referantur ad Patrem, sive ad Filium. Vere enim Pater per passionem Filii, et Filius per passionem suam revelavit, quanto zelo punienda sit iniquitas, et quanto rigore justitiæ eam ipse expiare voluerit. De hoc mysterio scribit Apostolus *ad Ephes.* : « Mihi omnium Sanctorum minimo data est gratia hæc, in gentibus evangelizare investigabiles divitias Christi, et illuminare omnes, quæ sit dispensatio Sacramenti absconditi a sæculis in Deo. »

Vers. 4. 4. RECORDATUS EST MISERICORDIÆ SUÆ, ET VERITATIS SUÆ DOMUI ISRAEL.

Reddit rationem, cur Deus notum fecerit salutare suum, et revelaverit justitiam suam. Ratio autem est, quia promiserat hoc Patribus; et quamvis aliquandiu distulerit implere, tandem tamen recordatus est, id est, fecit quod faciunt ii, qui recordantur : non enim in Deum cadere potest oblivio, sed metaphorice dicitur recordari, cum implet quod distulerat implere, quasi oblitus esset. Eadem metaphora utitur passim Scriptura, ut *Gen.* VIII : « Recordatus est Dominus Noe; » et *Luc.* I : « Recordatus misericordiæ suæ. » « Recordatus est » igitur Deus Pater « misericordiæ suæ, » qua promisit Patribus Salvatorem; « et recordatus est » Deus Filius « misericordiæ suæ, » qua venturum se esse pollicitus est; et simul recordatus est uterque « veritatis suæ, » id est, fidelitatis et justitiæ in adimplenda promissione. Addit Propheta : « Domui Israel; » promissio enim domui Israel facta est, non gentibus : tametsi gentium quoque misereri Deus decreverat, et per Prophetas sæpe prædixerat; hinc Dominus *Matth.* XXV, dicit : « Non sum missus, nisi ad oves quæ perierunt domus Israel; » et Apostolus *Rom.* XV : « Dico Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem Dei ad confirmandas promissiones Patrum, gentes autem super misericordia honorare Deum, sicut scriptum est : Propterea confitebor tibi in gentibus, Domine. »

In Deum non potest cadere oblivio.

Vers. 5. 5. VIDERUNT OMNES TERMINI TERRÆ, SALUTARE DEI NOSTRI.

Hic declaratur fructus prædicationis Apostolicæ; non enim frustra notum fecit Dominus per Evangelicam prædicationem salutare suum. Audierunt enim gentes prædicatores Dei, et crediderunt eum, atque eo modo purificato cordis oculo per fidem et experimentum gratiæ, « viderunt omnes termini terræ, » id est, tota terra usque ad terminos suos, salutem, sive Salvatorem. Illud, *viderunt*, energiam habet : significat enim fidem actualem, cum notitia conjunctam, quæ movet voluntatem ad amandum et desiderandum : non enim dici possunt vidisse salutare Dei, qui fide habituali contenti de Salvatore non cogitant, neque de salute (quæ ab ipso est) acquirenda solliciti sunt. Illud, *omnes termini terræ*, non significat omnes et singulos homines, sed multos ex omni natione et gente.

Fides actualis quæ sit ?

Vers. 6. 6. JUBILATE DEO, OMNIS TERRA; CANTATE ET EXULTATE, ET PSALLITE.

Signum fidei est gratias agere Deo, et præ lætitia spirituali exultare et jubilare. Sic ille, qui invenit thesaurum, *Matth.* XIII, « abiit, et præ gaudio vendidit omnia quæ habuit. » Sic *Act.* VIII, cum prædicasset Philippus in Samaria, et recepissent Samaritani verbum Dei, « factum est gaudium magnum in illa civitate, » et ibidem conversus, et baptizatus, « Eunuchus ibat per viam suam gaudens. » Sic I *Petr.* I : « Credentes exultatis lætitia inenarrabili, et glorificata. » Hoc igitur gaudium prædicit nunc Propheta per modum invitantis et cohortantis. « Jubilate, inquit, omnis terra, » id est, omnes fideles ex universa terra conversi de tenebris ad lumen admirabile, ad notitiam veri Dei et salvatoris Jesu Christi, magna voce laudate et gratias agite, cantate linguis, exultate animis, psallite moribus; et quia mores, sive virtutum opera multiplicia sunt, ideo multa hic subjiciuntur genera instrumentorum.

Signum fidei est gratias agere Deo.

Vers. 7. 7. PSALLITE DOMINO IN CITHARA, IN CITHARA ET VOCE PSALMI : IN TUBIS DUCTILIBUS, ET VOCE TUBÆ CORNEÆ.

Quatuor instrumenta numerantur, quibus Deo psallere debent, qui viderunt salutare Dei per fidem, et videre cupiunt per speciem, cithara, psalterium (idem enim significat, in voce Psalmi, et in sonitu Psalterii), tuba ductilis et tuba cornea. Hæc instrumenta erant in usu apud Hebræos secundum litteram; sed a nostris varie explicatur eorum significatio spiritualis. Mihi videntur posse satis commode applicari quatuor virtutibus cardinalibus : cithara prudentiæ, psalterium justitiæ, tuba ductilis fortitudinis, tuba cornea temperantiæ. Cithara variarum chordarum sonos miscens unum dulcem concentum efficit : sic prudentia, varias circumstantias operis boni conjungens, perfectum opus reddit. Psalterium decem chordis instructum Decalogum nobis repræsentat, id est, omnia præcepta justitiæ. Tuba ductilis malleorum ictibus extenditur et formatur, ut sonum suavissimum edat : sic fortitudo, tribulationes et angustias patienter ferendo, ita extendit et perficit hominem Dei, ut suavem illum sonum edat cum S. Job : « Si bona suscepimus de manu Domini, mala quare non sustineamus? » cap. I. Denique tempe-

Quatuor genera instrumentorum usitata apud Hebræos quatuor virtutibus adaptantur.

rantia quasi durum cornu carnem mollem exedens et superans, id est, corpus castigans jejuniis atque vigiliis, et in servitutem spiritus redigens, tubam spiritualem efficit : qualis erat præcursor Domini, qui melle sylvestri et locustis contentus, et pilos camelorum indutus, ac zona pellicea præcinctus dicebat : « Ego vox clamantis in deserto, » *Matth.* III ; qualis et beatissimus Paulus, qui diuturna temperantiæ exercitatione edoctus, dulcissimos illos edebat sonos, I *Tim.* VI, 8 : « Habentes victum, et quibus tegamur, his contenti simus ; » et I *Cor.* VI, 13 : « Esca ventri, et venter escis, Deus autem hunc, et has destruet ; » et vere, « magnus quæstus est pietas cum sufficientia, » *Tim.* VI, 6.

Vers. 8. 8. JUBILATE IN CONSPECTU REGIS DOMINI : MOVEATUR MARE, ET PLENITUDO EJUS, ORBIS TERRARUM, ET QUI HABITANT IN EO.

Quoniam adventus Domini communiter omnibus utilis erit, ideo Propheta invitat ad jubilandum, non solum terram in genere, sed omnes partes ejus. « Jubilate, inquit, in conspectu Regis Domini, » id est, cum advenerit Rex magnus, qui Dominus omnium est, utpote verus Deus : « jubilate in conspectu ejus, » id est, ipso vidente et audiente. « Moveatur *ergo* mare » motu exultationis, ac si sensu præditum esset, et simul exultet « plenitudo ejus » id est, quicquid in eo est aquarum, insularum, piscium. Moveatur quoque simili exultationis motu « orbis terrarum, et universi qui habitant in eo, » id est, omnes homines, quia Dominus Salvator est omnium hominum, maxime fidelium, ut Apostolus loquitur I *Timoth.* IV; et, ut S. Leo, serm. 1 *De Natali Domini*, pro liberandis omnibus venit.

Vers. 9. 9. FLUMINA PLAUDENT MANIBUS, SIMUL MONTES EXULTABUNT A CONSPECTU DOMINI, QUONIAM VENIT JUDICARE TERRAM.

Mare et terram invitavit : invitat nunc flumina et montes, ut similiter signa lætitiæ edant, sed de mari dixit : « Moveatur mare, » et in hebræo, ירעם הים, *tonet mare*, id est, magno fremitu quasi tonet; de fluminibus dicit : « Flumina plaudent manibus, » quia sonitus fluminum multo levior est, quam fremitus maris; proinde recte ille comparatur tonitruo, iste complosioni manuum. Quod autem dicitur, « montes exultabunt, » in hebræo est, הרים ירננו, *montes laudabunt;* sed omnia sunt metaphorica, sive dicantur montes exultare, sive laudare, et semper idem significant, videlicet Prophetam ex amore et desiderio erga Messiam venturum, optare ut omnes res creatæ lætentur et laudent eo modo, quo possunt. Illud, *quoniam venit judicare terram,* potest referri tam ad primum, quam ad secundum adventum, ut diximus in explicatione Psalmi XCV. Si ad primum adventum referantur, sensus erit : « Exultent, et lætentur terra et mare, montes et flumina, quoniam Dominus venit judicare, » id est, regere et moderari optimis et justissimis legibus orbem terrarum, non solum, ut olim, majestate invisibilis divinitatis, sed etiam corporali et visibili forma, « in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo, » ut dicitur *ad Philip.* II. Si referatur ad secundum, sensus erit : « Exultet terra, et mare, montes et flumina, quoniam Dominus venit judicare terram, » et exterminabit omnes peccatores de ea, et renovabit omnia elementa, « et liberabit ea de servitute corruptionis, sub qua nunc ingemiscunt, et parturiunt, » ut ait Apostolus *ad Rom.* VIII.

Vers. 5 10. JUDICABIT ORBEM TERRARUM IN JUSTITIA, ET POPULOS IN ÆQUITATE.

Hæc conclusio eadem est cum conclusione Psalmi XCV, excepto ultimo vocabulo. Ibi enim erat, « in veritate, » hic est, « in æquitate, » et per æquitatem intelligitur hoc loco *directio*, sive *rectitudo*, ut sonat vox hebraica במישרים, et est repetitio, sive declaratio vocabuli justitiæ. Quod enim dixit, « in justitia, » repetit et declarat cum dicit, « in æquitate, » sive rectitudine : quemadmodum quod dixit, « orbem terrarum, » repetit et declarat, cum dicit, « populos. » Itaque sensus est : « Judicabit orbem terrarum, » id est, omnes populos, « in justitia, » id est, in rectitudine judicii, in quo nihil erit obliquum, nihil iniquum.

PSALMUS XCIX

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Psalmus ipsi David.*	V. S. H.
Dominus regnavit, irascantur populi : qui sedet super Cherubim, moveatur terra.	Dominus regnabit, commoveantur populi : sessor Cherubim, concutiatur terra.
2. Dominus in Sion magnus : et excelsus super omnes populos.	Dominus in Sion magnus, et excelsus est super omnes populos.
3. Confiteantur nomini tuo magno : quoniam	Confiteantur nomini tuo magno, et terribili

terribile, et sanctum est, 4. et honor regis judicium diligit.

Tu parasti directiones : judicium et justitiam in Jacob tu fecisti.

5. Exaltate Dominum Deum nostrum, et adorate scabellum pedum ejus, quoniam sanctum est.

6. Moyses et Aaron in sacerdotibus ejus : et Samuel inter eos, qui invocant nomen ejus.

Invocabant Dominum, et ipse exaudiebat eos : 7. in columna nubis loquebatur ad eos.

Custodiebant testimonia ejus, et præceptum quod dedit illis.

8. Domine Deus noster, tu exaudiebas eos : Deus, tu propitius fuisti eis, et ulciscens in omnes adinventiones eorum.

9. Exaltate Dominum Deum nostrum, et adorate in monte sancto ejus: quoniam sanctus Dominus Deus noster.

sanctoque [*h. magne et terribilis, sanctum nomen ejus ; et fortitudo*], et imperium regis judicium diligit.

Tu fundasti æquitates : judicium et justitiam in Jacob tu fecisti.

Exaltate Dominum Deum nostrum, et adorate scabellum pedum ejus : quia sanctus [al. *sanctum*] est.

Moses et Aaron in sacerdotibus ejus, et Samuel in his qui invocant nomen ejus.

Invocabant Dominum, et ipse exaudivit [al. *exaudiebat*] eos : in columna nubis loquebatur ad eos.

Custodierunt [al. *custodiebant*] testimonia ejus, et præceptum quod [al. tac. *quod*] dedit eis.

Domine Deus noster, tu exaudisti eos : Domine, propitius fuisti eis, et ultor super commutationibus [*h. adinventionibus*] eorum.

Exaltate Dominum Deum nostrum, et adorate in monte sancto ejus : quia sanctus Dominus Deus noster.

Argumentum. — Idem ac in superiori. Strophæ duæ : vers. 1-5, Jova est rex terribilis, augustissimus, justissimus : veneramini sanctissimum ; 6-9, observantes præcepta sua exaudit, non observantes punit : veneramini sanctissimum.

1. Jova regnat, contremiscant populi!
   Cherubis insidet, nutet terra!
2. Jova in Sione magnus *est*,
   et altus ille *est* super omnes populos.
3. Celebrent (populi) nomen tuum magnum et terribile,
   sanctum *est* illud.
4. Et *celebrent* potentiam Regis (Jovæ), qui quod justum est amat :
   tu *enim* sustentas quod rectum est,
   jus et justitiam in Jacobo tu exerces.
5. Laudibus efferte Jovam, Deum nostrum,
   et prosternite vos ad scabellum pedum ejus :
   sanctus ille est.

6. Moses et Aaron inter sacerdotes ejus,
   et Samuel inter invocantes nomen ejus :
   invocarunt Jovam, et ille exaudivit eos.
7. In columna nubis locutus est ad eos;
   observarunt præcepta ejus,
   et statutum *quod* dederat eis.
8. Jova, Deus noster, tu exaudivisti eos,
   Deus condonans fuisti eis,
   et ulciscens in facinora eorum.

9. Laudibus efferte Jovam, Deum nostrum,
et prosternite vos ad montem ejus sanctum:
nam sanctus *est* Jova, Deus noster.

NOTÆ.

Vers. 3. Alii, *sanctus est ille.* — *Scabellum*, arca, ait Hengstenberg; *solium* vel *sedes*, ait Maurer. — Vers. 6. « Quod Moses quoque *sacerdos* dicitur, id nil nisi σύλληψις est, quemadmodum quod vers. 7 legitur *ad eos* et ipsum sylleptice est accipiendum, quum ex columna nubis neque ad Aaronem, neque ad Samuelem, sed cum solo Mose locutus sit Deus. » Maurer. — Vers. 7. Hengstenberg, *et legem* Deus *dedit eis*: i. e. multa revelavit. — Vers. 8. Tertium membrum pertinere videtur ad ea, quæ narrata legimus *Num.* xx, 10; xxvii, 13 seq. *Deut.* iii, 23.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XCVIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Psalmus ipsi David.

In hoc Psalmo nullus omnino titulus est apud Hebræos; apud Græcos et Latinos titulus est, *Psalmus ipsi David*, quem eumdem titulum invenimus in Psalmo superiore. Argumentum est cohortatio Prophetæ ad agnoscendum regnum Dei, eumdemque Deum adorandum et invocandum, ut fecerunt magna cum sua utilitate Moses, Aaron et Samuel. Est autem duplex sensus in verbis hujus Psalmi: unus deserviens tempore Davidis, cum regnum stabilitum esset in domo David; neque enim negari potest quin in hoc Psalmo sermo sit de vero monte Sion, de vera arca Dei, de Patribus illis, qui hic nominantur. Alter sensus est de regno Christi, de sacrosancta ejus Ecclesia, et de glorioso corpore ejus: quorum typi fuerunt regnum David, mons Sion et arca testamenti. Utrumque sensum breviter aperiemus, ut fecimus in explicatione Psalmi xcvi.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. DOMINUS REGNAVIT, IRASCANTUR POPULI: QUI SEDET SUPER CHERUBIM, MOVEATUR TERRA.

Juxta priorem sensum significatur in hoc primo versiculo, stabilitum fuisse regnum Dei in Jerusalem tempore Davidis, quantumvis inimici ejus idololatræ indignarentur et turbarentur. « Dominus, inquit, regnavit, » id est, jam Dominus expulsis Jebusæis et Chananæis idololatris regnum suum stabilivit in Jerusalem. Quamvis enim David rex esset, tamen sub Deo regnabat, et ipsi Deo principaliter regnum suum attribuebat. « Irascantur populi, » id est, « Dominus regnavit, » invitis et repugnantibus populis idololatris; « regnavit, » inquam, quantumvis irascantur et indignentur populi; vel, ut exponit S. Augustinus, prophetia est, non jussio, et sensus est: « Regnavit Dominus, irascantur populi, » qui regnum ejus ferre non possunt. « Qui sedet super Cherubim, moveatur terra, » id est, ille Dominus regnavit, qui sedet super Cherubim, moveatur licet et turbetur terra. Dicitur Dominus ad litteram sedere super Cherubim, quia sedem sibi elegerat propitiatorium, quod sustinebatur a duobus Cherubim ligneis, sed deauratis, sub quibus erat arca, quasi scabellum pedum Domini. Dicebatur autem Dominus sedere invisibiliter in propitiatorio, quia inde responsa dabat. Unde dicitur I *Paralip.* xiii: « Arca Dei sedentis super Cherubim. » Sed altiore sensu dicitur Deus sedere super Cherubim, quia præsidet spiritibus angelicis; vel, ut S. Augustinus exponit, quia Cherubim interpretatur plenitudo scientiæ, et Deus supereminet omnem scientiæ plenitudinem. Ubi etiam monet, posse nos fieri Cherubim et habere in nobis præsidentem Deum, si habuerimus plenitudinem scientiæ, non cujuscumque, sed ejus, quam in nobis Deus requirit, quæ est scientia voluntatis ejus, id est, scientia legis ipsius. Et quoniam « plenitudo legis est dilectio, » ut ait Apostolus *Rom.* xiii, tunc erimus Cherubim, et habebimus præsidentem Deum, si dilectionem habuerimus, sicut scriptum est: Anima justi sedes est sapientiæ. Illud, *moveatur terra,* declaratio est verborum præcedentium, *irascantur populi.* Voluit enim Spiritus Sanctus ostendere, eos qui irascuntur contra Deum, nihil esse nisi terram, et ideo nihil posse adversus Deum, qui sedet in cœlo super Cherubim, neque esse timendos a nobis, si et ipsi fuerimus Cherubim, et Deum in nobis sedentem habuerimus. Juxta sensum posteriorem significatur hoc loco regnum Christi declaratum post ejus resurrectionem et ascensionem: tunc enim prædicari cœpit per omnem terram, et continuo irati

Quomodo Deus dicatur sedere super Cherubim?

sunt populi, et commota est terra pugnantibus pro idolis suis contra Dominum suum; sed illis invitis et repugnantibus regnavit Dominus Christus, et contrita sunt idola. Quamvis autem ira populorum infidelium videatur prævaluisse adversus corpora sanctorum martyrum : revera tamen non prævaluit, quoniam corpora illa reformabuntur ab eo, qui mortem in se ipso occidit, et vivent in æternum : idola vero semel contrita nunquam reficientur.

Vers. 2. 2. DOMINUS IN SION MAGNUS, ET EXCELSUS SUPER OMNES POPULOS.

Juxta priorem sensum redditur ratio, cur frustra irascantur populi adversus Deum, qui regnum suum stabilivit in Sion. Ratio enim est, « quoniam Dominus in Sion, » regnans, « magnus *est*, et excelsus super omnes populos, » id est, excellit omnes magnitudine, potentia et sapientia, ut nullo modo superari possit. Juxta sensum posteriorem, significatur Christum, qui regnat in Ecclesia tum militante, tum triumphante, quæ per Sion et Jerusalem intelligitur, magnum esse, et excelsum super omnes populos, ut nullus ei resistere valeat.

Vers. 3. 3. CONFITEANTUR NOMINI TUO MAGNO, QUONIAM TERRIBILE ET SANCTUM EST; ET HONOR REGIS JUDICIUM DILIGIT.

Juxta utrumque sensum hortatur Propheta populos, ut non solum non irascantur adversus Dominum, sed potius ad illum conversi laudibus celebrent nomen ejus, « quoniam terribile et sanctum est. » Dicitur autem nomen Domini terribile et sanctum, quoniam nomen est judicis, sive regis potentissimi et justissimi; et quia potentissimi regis nomen est, terribile est, et quia justissimi, sanctum ac venerabile. Id quod sequitur : « Et honor regis judicium diligit, » est quasi ratio quædam, cur nomen Dei, sive Christi sit terribile et sanctum; hic enim est sensus : Terribile et sanctum est nomen Domini, qui rex justissimus est, quoniam dignitas regia, vel sanctitas regia, vel auctoritas regia id proprie requirit, ut rex judicium diligat, hoc est, amore justitiæ recte judicet, non timore, aut necessitate aliqua, vel passione coactus. Itaque illud, *et*, ponitur pro *quia*, ut alibi passim in Scripturis. Illud autem, *honor regis*, significat regiam dignitatem, sive auctoritatem : vox enim hebræa עז multa significat, *robur, auctoritatem, honorem, sanctitatem, substantiam*, et similia.

Nomen Dei cur terribile, et sanctum sit?

Vers. 4. 4. TU PARASTI DIRECTIONES, JUSTITIAM ET JUDICIUM IN JACOB TU FECISTI.

Ostendit verum esse, quod paulo ante dixit : « Honor regis judicium diligit; » ostendit autem per apostrophen ad Deum, sive Christum, quasi dicat : Vere tu, ut rex optimus et justissimus, justitiam diligis; nam « tu parasti directiones, » id est, leges directissimas, et ad dirigendos mores hominum aptissimas parasti et confirmasti : et præterea tu non solum leges ferendo, sed etiam judicia rectissima exercendo demonstrasti, te justitiam diligere; nam in populo tuo « Jacob justitiam et judicium fecisti, » puniendo peccata et remunerando benefacta, cujus rei multa sunt exempla in utroque Testamento : quamvis enim ad tempus patiatur Deus pios affligi, et impios exaltari : tamen postea pios liberat et coronat, impios damnat et cruciat, sæpe hic in terris, semper autem in sæculo futuro.

Vers. 5. 5. EXALTATE DOMINUM DEUM NOSTRUM, ET ADORATE SCABELLUM PEDUM EJUS, QUONIAM SANCTUM EST.

Ex his colligit Propheta adorandum esse Deum, et hortatur ad id studiose faciendum; et quidem juxta priorem sensum hortatur ad Deum adorandum non solum in seipso, sed etiam in arca fœderis, quæ scabellum erat pedum ejus; sic enim legimus I *Paralip.* XXVIII : « Ut requiescat arca Domini, et scabellum pedum ejus. » Neque mirum est, quod arca dicatur scabellum pedum Domini, cum propitiatorium, quod sustentabatur a duobus Cherubim, esset sedes Dei, ut in primo versiculo dictum est : erat enim arca sub ipso propitiatorio, quasi scabellum subpedaneum sub solio. Ait igitur : « Exaltate Dominum Deum nostrum, » corde videlicet, et voce laudando et magnificando majestatem ejus; « et adorate scabellum pedum ejus, » corpore scilicet incurvantes et prosternentes vos ad arcam fœderis, quæ est scabellum pedum ejus. « Quoniam » arca, sive scabellum hujusmodi « sanctum est, » propter relationem ad Deum, cui dicata est, et propter ejus honorem adoratur. Ex hoc loco satis aperte colligitur adversus hæreticos nostri temporis, res sacras, ut imagines Christi et Sanctorum, reliquias eorumdem et altaria, sacra vasa et similia propter relationem ad Deum, vel sanctos, sanctas esse, et honoraria adoratione dignas. Neque obstat, quod in hebræo ad verbum legatur, *adorate ad scabellum*, non, *adorate scabellum*. Nam vox hebraica השתחוו, pro qua habemus *adorate*, significat proprie *prosternere se :* idem est autem, *prosternite vos ad scabellum*, et, *adorate scabellum*. Neque etiam obstat, quod in græco legatur, *quoniam sanctus est*, non autem, *quoniam sanctum est;* nam vox hebraica קדוש ambigua est, et potest referri ad scabellum, et verti, *quoniam sanctum est;* et potest etiam referri ad Deum, et verti, *quoniam sanctus est;* utroque autem modo significatur scabellum esse adorandum propter relationem ad Deum, qui sanctissimus est, et sanctitatem impertit iis, quæ ad eum pertinent, quatenus ipsius sunt. Nostra autem lectio reprehendi non potest : nam S. Hieronymus in *Commentario*, ubi exponit Psalmos juxta versionem Septuaginta, legit in textu et in Commentario : *Quoniam sanctum*

Arca cur dicatur scabellum pedum Domini?

Res sanctæ Dei respectu venerandæ sunt.

est; et S. Augustinus, quamvis uno in loco legat: *Quoniam sanctus est*, tamen in textu et in *Commentario* pluribus in locis legit: *Quoniam sanctum est*, ex quo intelligimus græcum textum varium fuisse. Neque obstat, quod in fine Psalmi dicatur: « Quoniam sanctus Dominus Deus noster; » nam in fine Psalmi non dicitur: *Adorate montem*, sed *in monte*; et jam dictum erat: *In monte sancto*, unde non erat opus iterum repetere, quoniam sanctus mons est. Juxta sensum posteriorem, hortatur Propheta ut omnes adorent humanam Christi naturam, quæ scabellum est divinitatis longe nobiliore modo, quam esset arca lignea. In illa enim erat verbum Dei scriptum in tabulis lapideis, in hac autem est ipse Deus Verbum; illi conjunctæ erant tabulæ legis sola unione extrinseca, quia continebantur in illa, ut in vase: isti unitum est Verbum hypostatice, ut vere dictum sit a Joanne, cap. I: « Verbum caro factum est. » Neque solum adorandam esse Christi humanitatem, ut est in propria forma, sed etiam ut latet sub speciebus sacramentalibus in Eucharistia, docent ex hoc loco Psalmi S. Ambrosius lib. III *De Spiritu Sancto*, cap. XII, et S. Augustinus in explicatione hujus versiculi. Ex quo refellitur alius error hæreticorum, qui negant Christum in Eucharistia esse adorandum.

Adoranda Christi humanitas, et S. Eucharistia.

Vers. 6.

6. Moyses et Aaron in sacerdotibus ejus, et Samuel inter eos qui invocant nomen ejus.

Hic jam ponit Propheta exemplum, quod imitemur, trium insignium virorum, qui Dominum exaltaverunt, et adoraverunt scabellum pedum ejus, atque adorantes invocaverunt Dominum, et audivit eos Dominus, et mirabilia per eos operatus est. Nominat autem tres principes viros, qui super omnes eminuerunt post rempublicam judaicam constitutam: Moses enim fuit summus princeps politicus, et summus sacerdos Hebræorum; Aaron fuit summus sacerdos tantum, Samuel summus princeps politicus tantum. Quamvis enim nonnulli Patres Samuelem sacerdotem appellent, ut S. Ignatius in epist. *ad Magnesianos*, S. Cyprianus in epist. 65 *ad Rogatianum*, S. Athanasius in homil. *De Semente*, S. Joannes Chrysostomus hom. 2 in epist. II *ad Timotheum*, et S. Augustinus lib. XVII *De Civit. Dei*, cap. IV, et lib. II *Retract.* cap. XLIII, et in explicatione hujus Psalmi: contra tamen S. Hieronymus lib. II *in Jovinianum*, et auctor *Quæstionum veteris Testamenti* (apud Augustinum tom. IV), *Quæst.* XLVI, constanter docent Samuelem non fuisse sacerdotem, sed simplicem levitam, et probant his argumentis: *primo*, quia non erat de filiis Aaron, ut manifestum est ex genealogia ipsius, lib. I *Paral.* cap. VI, vers. 34, quæ est conformis genealogiæ patris sui Elcanæ, lib. I *Reg.* cap. I, vers. 1: constat autem solos posteros Aaronis fuisse sacerdotes, cæteros vero levitas, ministros sacerdotum, *Num.* XVI et XVIII. *Deinde*, quia Samuel ministrabat amictus ephod lineo, ut patet ex lib. I *Reg.* cap. II: is vero habitus proprius erat levitarum, non sacerdotum. *Tertio*, quia Elcana, pater Samuelis, erat Levita, non autem sacerdos. *Quarto*, quia David in hoc Psalmo distinguit Samuelem a Mose et a Aaron sacerdotibus, dum eum non numerat in sacerdotibus, sed in iis qui invocabant nomen Domini, id est, qui studiose Deum colebant, et invocabant pro se et populo.

Samuel non fuit sacerdos, sed levita tantum.

Vers. 7.

7. Invocabant Dominum, et ipse exaudiebat eos; in columna nubis loquebatur ad eos.

Ostendit viros istos fuisse amicos Dei: nam « invocabant Dominum » pro se et pro populo, et « ipse » ut amicos fideles « exaudiebat eos. » Id constat ex testimonio Scripturarum, de Mose quidem *Exod.* XXXII, de Aaron *Num.* XVI, de Samuele I *Reg.* VII. Quod autem in columna nubis loqueretur Deus ad Mosem, constat ex lib. *Exod.* XXXIII; quod etiam ad Aaronem, constat ex lib. *Num.* XII; de Samuele nusquam legitur. Itaque vel illud: « Loquebatur ad eos in columna nubis, » intelligendum est, ad aliquos eorum; vel, ut exponit S. Augustinus, per columnam nubis significatur obscura locutio, quomodo certum est, ad Samuelem quoque Deum esse locutum. Nam I *Reg.* III, Deus in tenebris noctis Samueli loquebatur, ita ut vocem Dei loquentis audiret, neminem autem loquentem videret.

Vers. 8.

8. Custodiebant testimonia ejus, et præceptum quod dedit illis.

Hæc est ratio, cur Deus prompte audiret Mosem, Aaronem et Samuelem, quoniam obedientes erant imperio ejus. Nam, ut Dominus ait in Evangelio, *Joan.* XIV: « Si quis diligit me, sermonem meum servabit; » et ideo qui vult audiri a Deo in orationibus suis, debet audire Deum in præceptis ipsius. « Custodiebant, inquit, testimonia ejus, » id est, omnia mandata, quæ communia erant omnibus. « Et præceptum quod dedit illis, » id est, non solum custodiebant præcepta communia toti populo de non colendis idolis, de sanctificando sabbato, de parentibus honorandis, de non occidendo, non mœchando, et cætera ejusmodi; sed etiam præceptum de recte gubernanda, et docenda multitudine, quod proprie ad ipsos, ut principes populi pertinebat. Principes enim non sunt exempti a præceptis divinis, imo debent de iis custodiendis toti populo prælucere.

Vers. 9.

9. Domine Deus noster, tu exaudiebas eos: Deus, tu propitius fuisti eis, et ulciscens in omnes adinventiones eorum.

Hæc verba dupliciter exponi solent. S. Augustinus ita exponit, ut velit hic significari viros etiam perfectos in conspectu hominum, habere aliquid purgandum coram Deo, et Deum hoc ipso benevolentiam erga illos ostendere, quod

Viri perfecti purgandum aliquid habent coram Deo.

non sinit impunita eorum errata, quamvis levia. Ponit exemplum in opificiis quæ oculis imperitorum videntur omnino perfecta, et tamen ab artifice adhuc poliuntur, quoniam aliter judicat peritus artifex, aliter imperitus inspector. Sic igitur exponit S. Augustinus : « Domine Deus noster, tu exaudiebas eos, » cum justa peterent; « Deus, tu propitius fuisti, » facilis ad ignoscendum cum in te peccarent; « et ulciscens in omnes adinventiones eorum, » non sinens impunita peccata eorum. Quia vero Samuelis peccatum nullum legitur in Scriptura, ut neque etiam aperta vindicta; S. Augustinus recurrit ad communem pœnam omnium prælatorum sanctorum, quam patiuntur dum vident peccata populorum, et coguntur tolerare infirmitates eorum, et cum Apostolo II *Corinth.* XI dicere : « Quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror? » Posset etiam dici, quod hic legimus de propitiatione et vindicta peccati, referendum esse ad Mosem et Aaronem tantum, quemadmodum ad eos tantum proprie referendum est, quod supra dictum est : « In columna nubis loquebatur ad eos. » Nam Mosis et Aaronis peccatum, et pœna peccati legitur *Num.* I, ubi cum nonnihil hæsitassent in educenda aqua de petra, dixit Dominus ad Mosem et Aaron : « Quia non credidistis mihi, ut sanctificaretis me coram filiis Israel, non introducetis hos populos in terram, quam ego dabo eis. » Altera expositio est Græcorum, Theodoreti et Euthymii, qui non admittunt hoc loco reprehendi ullo modo Mosem, Aaronem, Samuelem. Sic igitur exponunt : « Deus, tu propitius fuisti eis, » quando te invocabant pro peccato populi, nam in eorum gratiam toti multitudini parcebas; et « ulciscens in omnes adinventiones eorum, » id est, et ulciscens fuisti omnes injurias, quas ipsi patiebantur ab iniquis, qui adinveniebant varias calumnias et insidias adversus sanctos principes suos. Ubi illud, *adinventiones eorum*, volunt accipi passive, id est, adinventiones, quas Moses, Aaron et Samuel non faciebant, sed patiebantur. Utraque expositio probabilis est, sed prior videtur simplicior et facilior.

Vers. 10.

10. EXALTATE DOMINUM DEUM NOSTRUM, ET ADORATE IN MONTE SANCTO EJUS : QUONIAM SANCTUS DOMINUS DEUS NOSTER.

Concludit Propheta repetens versiculum quintum, quoniam in hoc versiculo continetur summa totius Psalmi, sive finis et quasi scopus, quo omnia diriguntur. Hoc solum interest, quod in quinto versiculo dicebatur : « Adorate scabellum pedum ejus, quoniam sanctum est; » hic dicitur : « Adorate in monte sancto ejus, quoniam sanctus Dominus Deus noster. » In hebræo sicut in quinto versiculo dicebatur ad verbum : *Prosternite vos ad scabellum pedum ejus*, id est, ad arcam, ita hic dicitur : *Prosternite vos ad montem sanctum ejus;* et potuisset latine verti, *adorate montem sanctum ejus*, id est, montem Sion, ubi erat tabernaculum et arca. Sed latinus interpres imitari voluit græcam interpretationem : Græci enim de scabello dixerant, προσκυνεῖτε τῷ ὑποποδίῳ, *adorate scabellum;* de monte autem dixerant, προσκυνεῖτε εἰς ὄρος, *adorate in monte.* Nec solum Græci, sed etiam S. Hieronymus in sua versione ex hebræo, posuit, *adorate scabellum;* et postea, *adorate in monte sancto ejus.* Quare credere debemus versiculum hebraicum non debere in utroque loco eodem modo accipi : et retinendam esse lectionem Vulgatæ latinæ editionis, quæ et a græca Septuaginta Interpretum, et a S. Hieronymo testimonium habet. Igitur juxta priorem sensum hortatur David Hebræos, ut adorent Dominum in monte Sion, ubi erat tabernaculum, et ubi futurum erat templum. Juxta sensum posteriorem hortatur christianos, ut adorent Deum in Ecclesia catholica, quæ mons est sanctus et Sion spiritualis, et fugiant conventicula schismaticorum et hæreticorum : quoniam sanctus est Dominus Deus noster, ac per hoc odit montes pollutos sordibus falsarum religionum; et sicut ipse sanctus est, ita in monte sancto, in cœtu fidelium adorari vult.

PSALMUS C

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Psalmus in confessione.*

2. Jubilate Deo, omnis terra, servite Domino in lætitia.

Introite in conspectu ejus in exultatione.

3. Scitote quoniam Dominus ipse est Deus : ipse fecit nos, et non ipsi nos.

Populus ejus, et oves pascuæ ejus, 4. introite portas ejus in confessione, atria ejus in hymnis : confitemini illi.

V. S. H. — *Canticum* [*h. Psalmus pro confessione*] *in gratiarum actione.*

Jubilate Deo, omnis terra, servite Domino in lætitia.

Ingredimini coram eo in laude : scitote quoniam Dominus ipse est Deus.

Ipse fecit nos, et ipsius sumus, populus ejus et grex [*h. oves*] pascuæ ejus.

Ingredimini portas ejus in gratiarum actione [*h. in confessione*], atria ejus in laude.

Laudate nomen ejus : 5. quoniam suavis est Dominus; in æternum misericordia ejus, et usque in generationem et generationem veritas ejus.

Confitemini ei, benedicite nomini ejus :
Quia bonus Dominus.
In sempiternum [*h. sæculum*] misericordia ejus, et usque ad generationem et generationem fides ejus.

Argumentum. — Ejusdem argumenti atque indolis Psalmus, cujus sunt qui proxime præcessere. Strophæ duæ : vers. 1-3, laudate Deum, qui nos creavit, cujus tutelæ sumus; 4-5, laudate Jovam, cujus perpetuo manet gratia ac fides.

1. Carmen ad laudem.

Exsultate Jovæ, omnis terra.
2. Colite Jovam cum lætitia,
venite in conspectum ejus cum jubilo.
3. Scitote quod Jova Deus est,
ipse fecit nos, et ipsius nos sumus,
populus ejus et grex pascui ejus.

4. Intrate portas (templi) ejus cum laude,
laudate eum, benedicite nomini ejus.
5. Nam benignus est Jova,
in æternum *manet* gratia ejus,
et in omnes ætates fides ejus.

NOTÆ.

Vers. 1. *Ad laudem* invitans. Quia vero nomen *thorah* etiam *sacrificium gratiarum actionis* significat, sunt qui hebr. inscriptionem de sacrificio illo interpretentur, ad quod hunc Psalmum accinuerint. Ita Chaldæus. Sed probabilius videtur hac inscriptione indicare, non Psalmi scripti occasionem, sed usum tantum, ad quem posteritas eum adhibuerit. Quo posito, non male conjectat quidam, hunc in Tabernaculorum festo decantatum fuisse. — Vers. 3. *Et ipsius nos sumus*, לא ex antiquiore scribendi ratione posito pro לו, ut *Levit.* xxv, 30; 1 *Sam.* ii, 3, et pluribus aliis in locis. Alexandrinus לא negandi particulam habuit, *is fecit nos, et non ipsi nos, populum suum,* etc. : quod ferri potest. — Vers. 4. *Laude, laudate* : alii, *gratiarum actione, gratias agite.*

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XCIX.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Psalmus in confessione.

Huic titulo, qui est in hebraicis codicibus, Græci addunt nomen *Davidis.* Argumentum ex titulo cognoscitur. Hortatur enim Propheta populum Dei ut frequenter et diligenter Deo confiteatur confessionem laudis, tum quod Deus nos condiderit, tum quod pascat, tum quod dulcissima sit ejus commemoratio, et perpetua erga nos ejus misericordia et fidelitas.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. JUBILATE DEO, OMNIS TERRA : SERVITE DOMINO IN LÆTITIA.

Jubilare, ut sæpe diximus, est magna et læta voce laudare; servire autem in lætitia, est non ex timore, sed ex dilectione obedire. « Jubilate Deo, omnis terra, » id est, omnes qui Deum verum colitis, ubicumque sitis in universa terra, Deum lau-

date : nam et boni et mali sunt in universa terra, admixta enim sunt zizania tritico, et spinis lilia. Et sicut in universa terra, blasphemant et murmurant contra Deum mali, si quid eis non pro voto successerit : ita par est, ut in universa terra laudent et benedicant Dominum boni, quidquid illis acciderit : « quoniam omnia cooperantur in bonum his, qui secundum propositum vocati sunt sancti, » teste B. Paulo *Rom.* VIII. « Servite Domino in lætitia, » id est, servite obediendo Deo, non coacte, sed spontanee, non cum amaritudine, ut mancipia, sed cum lætitia, ut liberi : nam, ut pulchre dicit S. Augustinus : Veritas nos liberavit, sed charitas servos fecit : et qui servit ex charitate, cum lætitia servit. Causa vero potissima, cur Deo cum lætitia serviendum sit, ea est, quia summa præceptorum ejus dilectio est, et dilectione nihil dulcius. Accedit, quod servitus Dei nobis utilis est, non Deo ; ut vere dictum sit : « Servire Deo, regnare est. »

Veritas nos liberavit, sed charitas servos facit.

Vers. 2.

2. INTROITE IN CONSPECTU EJUS IN EXULTATIONE.

Ubique quidem Deum laudare debemus, sed præcipue cum intramus in domum ejus, quæ domus orationis est, ubi et ipsum Deum in sacris rebus conspicimus, et ipse nos speciali providentia respicit et audit, juxta illud I *Paral.* VII : « Erunt oculi mei aperti, et aures meæ erectæ ad orationem ejus, qui in loco isto oraverit. » Idcirco igitur monet Propheta : « Introite in conspectu ejus, » in domum Dei, ubi peculiari modo conspicitis Deum, et conspicit vos Deus ; sed introite in exultatione cordis, animo erecto et inflammato, ut Deus vos præ desiderio sui exultantes videat.

Vers. 3.

3. SCITOTE QUONIAM DOMINUS IPSE EST DEUS ; IPSE FECIT NOS, ET NON IPSI NOS.

Ad excitandam devotionem, quæ in domo Dei requiritur, nihil magis prodest, quam attenta consideratio magnitudinis Dei et beneficiorum ejus. « Scitote, inquit, quoniam Dominus ipse est Deus, » id est, considerate et attenta cogitatione cognoscite, quoniam Dominus, quem colitis, et ad quem orandum et laudandum acceditis, ipse est verus Deus, quo nihil majus, vel melius cogitari potest. Ipse est etiam, cui vitam vestram et totum quod estis, debetis. « Ipse enim fecit nos, et non ipsi fecimus nos, » id est, non caremus principio efficiente, neque aliud habemus, quam ipsum Deum : quamvis enim parentes gignant filios, tamen prima causa, sine qua parentes nihil efficerent, Deus est. Quam multi dant operam liberis, et nullum gignere possunt ? quam multi contra vellent satiare libidinem, et liberos non gignere, quibus tamen licet invitis liberi nascuntur ? Recte mater sanctorum Machabæorum filiis suis dicebat : « Nescio qualiter in utero meo apparuistis ; neque enim ego spiritum et animam donavi vobis, et vitam, et singulorum membra non ego ipsa compegi : sed enim mundi Creator formavit hominum nativitatem, et omnium invenit originem, » II *Machab.* cap. VII. S. Hieronymus ex hebræo vertit, *ipse fecit nos, et ipsius nos*. Sed videtur corruptum textum habuisse ; codices enim nostri habent לא *lo*, per *aleph*, quod significat *non* : et sic legerunt Septuaginta Interpretes, qui verterunt ad verbum : *Ipse fecit nos, et non ipsi nos*. S. Hieronymus videtur legisse, לו, per *vau*, quod significat *ipsius*, sive *ipsi* in dativo ; et ideo vertit, *ipse fecit nos, et ipsius nos*. Quidam recens auctor reprehendit Vulgatam latinam editionem, dicens aliquem sciolum conjunxisse in latino codice duas hebraicas lectiones, et fecisse : *Et non ipsi nos*, et sic omnia confudisse ; sed immerito reprehendit hanc lectionem, quæ optima est, et quam habent S. Augustinus et ipse S. Hieronymus in Commentario hujus loci, et alii fere omnes. Latinus enim Interpres addidit illud, *ipsi*, ad vitandam cacophoniam quæ sentitur, cum dicitur : *Ipse fecit nos, et non nos* ; nec volunt illud, *ipsi*, accipi in dativo, ut iste scriptor existimat, sed in nominativo. Itaque non conjunxit sciolus duas lectiones, sed Interpres unam expressit, quam invenit in græco, quæque congruit cum hebraico magis correcto. At, inquiunt aliqui, nemo nescit se non esse a se factum, proinde non erat, quod admoneret nos Spiritus Sanctus, dicens : « Ipse fecit nos, et non ipsi nos ; » proinde melior est illa lectio : « Ipse fecit nos, et ipsius nos. » Respondeo, etiamsi nemo ignorare possit, se non esse sibi vitæ auctorem : tamen multos esse, qui non considerent a quo facti sint, et qui ita se gerant, ac si neque Deum, neque ullum alium auctorem haberent, propterea utilissimum fuisse, ut serio admonerentur homines cogitare, se non esse sibi auctores vitæ, sed vitam et omnia uni debere Deo.

[...]us parens noster est potius, quam pa-rentes carnales.

Vers. 4.

4. POPULUS EJUS, ET OVES PASCUÆ EJUS : INTROITE PORTAS EJUS IN CONFESSIONE, ATRIA EJUS IN HYMNIS : CONFITEMINI ILLI.

Commemorat alterum beneficium Dei, ob quod justum est ut ei confessionem laudis persolvamus : quia videlicet non solum fecit nos, sed etiam regit et pascit nos. « Populus ejus, » id est, populus, quem Deus peculiari providentia regit ; « et oves pascuæ ejus, » id est, et quos veluti rationales oves in pascuis suis doctrinæ pabulo reficit, et corporalibus etiam alimentis pascit, « introite portas » domus ejus, sive tabernaculi ejus, « in confessione laudis, » et « atria ejus in hymnis, » et sic « confitemini illi, » vos omnia ei debere : ac de manu ejus bona omnia suscepisse.

Vers. 5.

5. LAUDATE NOMEN EJUS, QUONIAM SUAVIS EST DOMINUS ; IN ÆTERNUM MISERICORDIA EJUS, ET USQUE IN GENERATIONEM ET GENERATIONEM VERITAS EJUS.

Addit Propheta tres proprietates Dei, quasi tres

rationes, cur dignus sit ut ab omnibus laudetur, quia suavis, quia misericors, quia verax; quæ tria ita connexa sunt, ut unum nascatur ab alio. « Suavis est Deus, » et quia suavis, facile miseretur; quia miseretur, promittit liberationem; quia verax, implet promissa. « Laudate, inquit, nomen ejus, » id est, laudate Deum; nomen enim pro re nominata poni solet in Scripturis. « Laudate » autem, « quoniam suavis est Dominus. » Mira proprietas omnipotentis ac tremendæ majestatis, quæ lucem habitat inaccessibilem, et quæ terribilis est super omnes deos, et aufert spiritum principum, et de quo Apostolus dicit *Hebr.* cap. x : « Horrendum est incidere in manus Dei viventis; » et tamen verissime dictum est : « Quoniam suavis est Dominus, » quod non semel in Psalmis aliisque divinis Scripturis repetitur. *Psalm.* xxxiv : « Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus. » *Psalm.* LXXXIII : « Quoniam tu, Domine, suavis, et mitis, et multæ misericordiæ. » I *Petr.* cap. II : « Si tamen gustastis, quoniam dulcis est Dominus. II *Cor.* cap. I : « Pater misericordiarum, et Deus totius consolationis. »

Deus suavis est, et terribilis.

Sed facile concordantur ista, quæ videntur contraria : Deus enim suavis est rectis corde ac timentibus eum; asper autem et terribilis distortis corde, et contemnentibus eum. « Quam bonus Israel Deus his qui recto sunt corde! » inquit David in Psalmo LXXII. Nam planum, asperum videtur distorto, quia conjungi non possunt. Sunt autem distorti sive pravi corde, qui nolunt conformari rectissimæ voluntati divinæ; quales sunt contemptores, et ideo dicitur in *Psalm.* CII : « Sicut miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se; et misericordia ejus ab æterno et usque in æternum super timentes eum; » quod etiam in cantico suo Virgo Deipara posuit dicens : « Et misericordia ejus a progenie in progenies timentibus eum. » Itaque si quis incipiat cor suum dirigere, et conformare ad beneplacitum Dei, et nihil magis timere, quam ne Deum offendat, mox gustare incipiet quam dulcis sit Dominus : et implebitur erga eum quod sequitur : « In æternum misericordia ejus, et usque in generationem et generationem veritas ejus, » id est, veracitas et fidelitas ejus.

PSALMUS CI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Psalmus ipsi David.*	V. s. h. — *David Canticum* [*h. Psalmus*].
Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine :	Misericordiam et judicium cantabo : tibi, Domine, psallam.
Psallam, 2. et intelligam in via immaculata, quando venies ad me.	Erudiar in via perfecta quando venies ad me.
Perambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus meæ.	Ambulabo in simplicitate cordis mei in medio domus meæ.
3. Non proponebam ante oculos meos rem injustam : facientes prævaricationes odivi. Non adhæsit mihi	Non ponam coram oculis meis verbum Belial; facientem declinationes odivi, nec adhæsit mihi.
4. Cor pravum : declinantem a me malignum non cognoscebam.	Cor pravum recedet a me : malum nesciam.
5. Detrahentem secreto proximo suo, hunc persequebar.	Loquentem [*h. detrahentem*] in abscondito contra proximum suum [*h. sodalem suum*], hunc interficiam.
Superbo oculo, et insatiabili corde, cum hoc non edebam.	Superbum oculis et altum corde, cum hoc esse non poteram.
6. Oculi mei ad fideles terræ, ut sedeant mecum : ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat.	Oculi mei ad fideles terræ, ut habitent mecum; ambulans in via simpliciter, hic ministrabit mihi.
7. Non habitabit in medio domus meæ qui facit superbiam : qui loquitur iniqua, non direxit in conspectu oculorum meorum.	Non habitabit in medio domus meæ, faciens dolum, loquens mendacium, non placebit in conspectu oculorum meorum.
8. In matutino interficiebam omnes peccatores terræ : ut disperderem de civitate Domini omnes operantes iniquitatem.	Mane perdam omnes impios terræ, ut interficiam de civitate Domini universos qui operantur iniquitatem.

Argumentum. — « Ita se administraturum Davides regnum profitetur, ut nemini faciat injuriam, et foveat bonos, eisque benefaciat, repellat vero a se et expellat impios. Carmen a Davide editum esse, statim atque regni duodecim tribuum administrationem auspicatus est, colligitur ex vers. 8, ubi exstirpaturum se ait ex *urbe Jovæ*, per quam Hierosolymitana urbs videtur intelligenda, sceleratos omnes. Illam vero urbem tum demum obtinuit Davides, postquam ei omnes tribus ex communi sententia regnum detulissent, II *Sam.* v. » Rosenmullerus. Strophæ non comparent.

1. Carmen Davidis.

Benignitatem et justitiam canam;
tibi, Jova, *grata et accepta* fidibus canam.
2. Attendam *animum* ad viam integram (propr. *integri*) :
utinam *id* veniat ad me!
incedam in integritate cordis mei in medio domus meæ.
3. Non ponam ante oculos meos (proponam mihi) rem turpem;
τὸ facere delinquentium odi;
hoc non adhærebit mihi.
4. Cor perversum declinet a me *oportet;*
malum (hominem) nolo nosse.
5. Calumniantem in occulto proximum suum, eum perdam;
elatum oculis (superbum) et latum animo (fastuosum), eum non possum ferre.
6. Oculi mei in fidos terræ *sunt directi*, ut habitent mecum;
qui incedit in via integra, is ministrabit mihi.
7. Non habitabit in domo mea faciens dolum,
loquens mendacia non consistet coram oculis meis.
8. Quovis mane perdam omnes improbos terræ *meæ*,
ut exstirpem ex urbe Jovæ omnes maleficos.

NOTÆ.

Vers. 1. *Benignitatem et justitiam,* quam benignum et justum me præstare velim regem populo. Præponitur itaque hoc versu totius Psalmi argumentum, ut illud : *Ætna mihi carmen erit;* et : *Arma virumque cano.* Plerique *benignitatem et justitiam* non vatis, sed *Dei* esse volunt. — Vers. 2. *Id veniat,* 3 fem. neutraliter accipienda. Alii, *quando venies,* o Jova, *ad me?* quando ope tua me juvabis in agendo recte? *Domus meæ,* regni mei, ait Maurer. Alii : in vita mea privata. Rosenmullerus, *domi,* q. d. publice privatimque. — Vers. 3. Alii, *a faciendo declinationes* (delicta) *abhorreo.* — Vers. 5. Alexandrinus videtur legisse *iththo lo okel, cum hoc non edebam.* — Vers. 8. *Quovis mane,* assidue et magno studio; alii, *singulis matutinis,* i. e. sine mora. *Urbe* primaria, puta Hierosolyma.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS C.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Ipsi David Psalmus.

In hoc Psalmo David explicat exemplo suo qualis debeat esse bonus princeps, tum erga familiares et privatam suam domum, tum erga rempublicam. Equidem in textu hebraico omnia dicuntur per verba temporis futuri : ex quo intelligimus Prophetam regium non tam cantare laudes proprias, quam optare et petere a Deo gratiam bene imperandi, et proponere ac statuere sic vivere, ut pium regem decet. Sed quoniam Septuaginta Interpretes verterunt fere omnia in tempus præteriti imperfecti, et eorum interpretationem secutus est latinus Interpres, non oportet negare, quin etiam Propheta regius narret bona opera sua ad informandos successores, ac potissimum filium; neque

Quomodo sua opera narrare liceat?

id superbiæ, vel arrogantiæ tribui debet, quando vera dicuntur coram Deo, et ad finem bonum: sic enim David in *Psalm.* XVII, multa cecinit de sua innocentia. Sic Job cap. XIX, plurima de suis benefactis prædicavit. Sic Esther cap. XIV, sic Nehemias cap. VI, sic Ezechias IV *Reg.* cap. XX, sic alii. Porro Pharisæus in Evangelio non reprehenditur, quod gratias egerit Deo de suis operibus bonis, sed quod superbe illa jactaverit, et proximum suum contempserit, *Luc.* XVIII. Adde quod David ideo incipit Psalmum ab illis verbis: « Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine, » ut ostendat bonorum operum suorum causam efficientem fuisse, tum misericordiam Dei, cujus dona sunt opera nostra bona; tum judicium Dei, cujus timore adductus justitiam coluit.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1.

1. MISERICORDIAM ET JUDICIUM CANTABO TIBI, DOMINE.

Hæc est quasi præfatio totius Psalmi, qua significat Propheta se cum cantu celebraturum misericordiam et judicium Domini, cujus rei multæ sunt causæ: *prima,* ut omnes intelligant benefacta Davidis, quæ in Psalmo commemorantur, esse dona misericordiæ Dei, coronanda postea per justum judicium Dei; *secunda,* ut principes admoneantur, Deo maxime placere misericordiam et judicium, et ideo ipsi quoque misericordes sint, sed non injusti; justi, sed non crudeles; *tertia,* ut omnes homines sperent de misericordia Dei et timeant judicium Dei: non ita sperent, ut præsumant; non ita timeant, ut desperent. Posuit autem David primo loco misericordiam, deinde judicium, quia hoc tempus præsens misericordiæ est, futurum erit judicii, et ideo nemo miretur, si hoc tempore « Deus solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos, » *Matth.* cap. V.

Vers. 2.

2. PSALLAM, ET INTELLIGAM IN VIA IMMACULATA, QUANDO VENIES AD ME.

Hic versiculus pars est præfationis, dicit enim Propheta se non solum voce cantaturum misericordiam et judicium Dei: sed etiam per instrumentum, id est psalterium, celebraturum, et mente consideraturum et contemplaturum. « Psallam, inquit, id est, psalterium manu pulsabo, ut voce mea et voce psalterii decantem misericordiam et judicium; « et intelligam in via immaculata, » id est, considerabo, attendam, cogitabo viam immaculatam et perfectam, quæ consistit in misericordia et judicio: nam « omnes viæ Domini misericordia et veritas, » *Psalm.* XVIII. Similis est locutio in *Psal.* XL: « Beatus qui intelligit super egenum et pauperem, » id est, qui attente considerat miseriam pauperis, ut eam sublevet. Sic igitur hoc loco dicitur: « Intelligam in via immaculata, » id est, attente considerabo viam immaculatam, ut ambulem per eam. « Quando venies ad me, » id est, id autem faciam non viribus meis, sed auxilio gratiæ tuæ, « quando venies ad me, » ut me illumines, et doceas, et accendas, et moveas. Hanc ultimam particulam aliqui legunt cum interrogatione, *quando venies ad me?* Sic S. Hieronymus in *Commentario*, et Theodoretus, atque Euthymius; et textus hebraicus et græcus huic lectioni favent; et tunc vox est optantis, ut sensus sit: « Intelligam in via immacalata, » o quando venies ad me, ut perfecte intelligam, et intelligens ambulem in via immaculata? Sed quamvis hæc lectio verum sensum contineat, non tamen est necessarium ita legere, neque rejicienda est latina et vulgata lectio, siquidem vox hebraica מתי significat *quando,* et potest cum interrogatione et sine interrogatione legi; certe S. Hieronymus in sua versione ex hebræo ita reddidit: *Erudiar in via perfecta, quando venies ad me.*

Vers. 3.

3. PERAMBULABAM IN INNOCENTIA CORDIS MEI, IN MEDIO DOMUS MEÆ.

Hic jam incipit explicare mores suos laudabiles, ut cæteri imitentur, tum successores, tum subditi. Ad hoc enim princeps in sublimi loco sedet, ut tanquam lucerna in candelabro posita omnibus luceat. Ac primum declarat qualis fuerit apud se et in oculis Dei; deinde qualis fuerit erga alios, et in oculis populi. Ait igitur : « Perambulabam in innocentia cordis mei, » id est, vitam ducebam, sive perambulabam viam hujus præsentis vitæ, conservans imprimis cordis innocentiam; cogitabam bona, appetebam bona, delectabar in bonis, cavebam ne cor meum vitiosis cogitationibus, aut desideriis inquinarem: sciebam enim a corde vitam mortemque procedere. Hinc filius ejus Salomon a patre institutus postea scripsit *Proverb.* cap. IV : Omni custodia serva cor tuum, quoniam ab ipso vita procedit. » Illud, *in medio domus meæ,* significat, *in penetralibus domus meæ,* ubi non erat, qui me reprehendere posset. Multi enim in foro et plateis modeste et temperate se gerunt; sed in cubiculo, ac præsertim in cubiculo cordis, per omnia scelera volutantur: sed David etiam in penetralibus domus, etiam in cubiculo cordis innocentiam custodiebat.

Vers. 4.

4. NON PROPONEBAM ANTE OCULOS MEOS REM INJUSTAM : FACIENTES PRÆVARICATIONES ODIVI.

Dixit de innocentia cordis, nunc addit de innocentia oculorum et manuum. «Non proponebam ante oculos meos rem injustam, » id est, avertebam oculos, tum mentis, tum corporis, ab omni injustitia, sive in judicando subditos, sive in distribuendis honoribus et præmiis, sive in commutationibus et contractibus. Potest etiam latius hic locus explicari, ut sensus sit : Avertebam oculos ab omni spectaculo vitioso, a ludis illicitis, a choreis impudicis, ab omni aspectu rerum, quæ mentem inquinare possunt. Codex hebræus, pro *re*

injusta, habet, *verbum Belial*, ubi *verbum* pro *re* ponitur, et *Belial* significat *absque jugo*, quibus duabus vocibus significatur omne genus vitii.

Qui sint viri Belial?

Dicuntur viri Belial homines indisciplinati, immorigerati, perversi. « Facientes prævaricationes odivi, » id est, non solum oculos averti a rebus illicitis, nec tantum prævaricationem legum operari nolui ; sed odio habui omnes prævaricationes facientes ; ac per hoc ipsam prævaricationem maxime detestatus sum. In hebræo clarius dicitur, עשה סטים שנאתי, id est, « facere prævaricationem odivi, » id est, ego rem injustam nec videre, nec facere volui.

Vers. 5.

5. Non adhæsit mihi cor pravum, declinantem a me malignum non cognoscebam.

Docuit qualis esset apud se, docet nunc qualis esset apud alios; ac primum dicit talem se fuisse, ut perversi homines non auderent se illi adjungere. Magna virtus hæc est, cum tanta est apud homines opinio de sanctitate alicujus, ut iniqui non audeant coram illo apparere : et tales omnino esse deberent principes et prælati, qui sunt dati a Deo aliis in exemplum. « Non adhæsit mihi cor pravum, » id est, non adjunxit se mihi homo pravi cordis, sic interpretatur Theodoretus. Alii per cor pravum intelligunt affectum vitiosum : sed de cordis puritate et innocentia supra dictum est, neque verisimile est idem hoc loco repeti : et sequentia verba melius cohærent cum expositione Theodoreti; neque est inusitatum, ut homo valde perversus dicatur *cor pravum*, et homo scelestus dicatur *scelus*, et homo carnalis dicatur *caro*. « Declinantem a me malignum non cognoscebam, » id est, declinabant a me maligni etiam me ignorante; vel, si declinabat a me malignus, non curabam, nihilque faciebam, vel declinantem a me malignum non cognoscebam, id est, non approbabam, neque amabam, ac per hoc non laborabam, ut rediret ad amicitiam meam. S. Hieronymus aliter ex hebræo distinguit, et vertit, *cor pravum recedet a me, malum non cognovi*. Sed voces hebraicæ utramque distinctionem et versionem recipiunt, et sensus in eamdem sententiam recidit; tractatores autem græci et latini editionem nostram communiter sequuntur.

Vers. 6.

6. Detrahentem secreto proximo suo : hunc persequebar.

Alia virtus plane regia hic aperitur, in qua mirifice lucent misericordia et judicium; quoniam enim reges potestatem habent puniendi iniquos : multi non zelo justitiæ, sed odio proximorum, deferunt ad reges, quasi noxios, eos, quos perdere volunt, et falsis querelis, vel potius calumniis eos gravant. David, rex sapiens et justus, ejusmodi delatores iniquos gravissime puniebat, et eo modo misericordiam exercebat in injuste delatos, et judicium in delatores injustos. « Detrahentem, inquit, secreto proximo suo, » id est, eum qui falsi criminis accusabat proximum suum innocentem, et secreto apud me detrahebat de fama ejus; eum, inquam, non modo non audiebam, sed « graviter persequebar et puniebam. » In hebræo pro voce *persequebar*, est אצמית, quam S. Hieronymus vertit, *interficiam*; proprie autem significat *exscindam*, sive *exscindebam*, et potest exponi variis modis pro varietate criminis delatorum, ut sensus sit : Exscindam ab amicitia, vel ab aula, vel a civitate, vel a provincia, vel denique a vita : non enim omnis injusta delatio meretur mortem.

Princeps delatores punire debet.

Itaque prudenter Septuaginta Interpretes posuerunt verbum generale *persequebar*, quod potest exponi, usque ad exilium, vel usque ad necem, vel ad pœnas mitiores pro gravitate, vel levitate criminis. Exstat etiam apud Ethnicos laus Imperatoris Trajani, quod delatoribus operam non daret : et contra, Maximini reprehensio, quod delatoribus nimium indulgeret.

Vers. 7.

7. Superbo oculo, et insatiabili corde, cum hoc non edebam.

Non solos detractores, sed etiam superbos et cupidos David detestabatur; et merito. Nihil enim tristius accidere populis potest, quam si ministri regum superbi, aut avari sint; abutuntur enim ejusmodi ministri publica potestate ad explendas cupiditates proprias, non sine magno detrimento subditorum. Ait igitur : « Superbo oculo, et insatiabili corde, cum hoc non edebam, » id est, non convescebar quasi domestico et familiari, homini superbo oculo, id est, homini, qui oculis vel superciliis elatis superbiam ostendit, neque convescebar homini insatiabili corde, cujus cupiditas nullis opibus satiatur. S. Hieronymus et Euthymius per insatiabilem corde, avarum intelligi volunt. Alii cum S. Augustino per *insatiabilem corde*, et *superbum oculo*, eumdem significari docent, hominem videlicet elatum et tumidum. Vox hebraica utrumque sensum recipit : nam רחב לבב proprie significat *latum corde*; dicitur autem *latum* cor, quod impleri non potest, sive id referatur ad divitias, sive ad honores. Pro *non edebam*, S. Hieronymus ex hebræo vertit, *non potero*. Sed Septuaginta Interpretes vocem אוכל deduxerunt a verbo אכל, quod significat *comedere*, et legerunt *ocal*. Sanctus autem Hieronymus eamdem vocem deduxit a יכול, quod significat *posse*. Quod autem solerent ministri principales comedere in eadem mensa cum rege apud Hebræos, intelligi potest ex lib. I *Reg.* cap. xx, ubi David, qui tunc dux militiæ erat, sedere solitum se dicit de more in mensa juxta regem ; et ibidem dicitur Abner, qui erat etiam princeps militiæ, sedisse in mensa ad latus Saul regis.

Vers. 8.

8. Oculi mei ad fideles terræ, ut sedeant mecum : ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat.

Explosis detractoribus, superbis et avaris a fa-

miliaritate et ministerio suo; David, adjungit eligere se fuisse solitum fideles et probos; hæc enim duo præcipue requiruntur in bonis ministris, ut fideles sint domino suo, et probi ad propriam et aliorum salutem. Sæpe a principibus ministri retinentur, et chari habentur, quia fideles sunt, quamvis alioqui impuri, et scelesti, et se ipsos perdant propria culpa, et alios malo exemplo; sed S. David non solum fideles sibi ministros quærebat, sed etiam omni ex parte innocentes et probos, ac sibi per omnia similes. Ait igitur : « Oculi mei ad fideles terræ, » id est, oculi mei quærebant et investigabant fideles, qui erant in terra, sive ad eos quos tales noveram, benigne respiciebam, eosque eligebam, « ut sederent mecum » in mensa, ut domestici et familiares. « Ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat, » id est, si quis erat in civitate, vel in regno meo non solum fidelis, sed etiam perfecte conversans, innocenter vivens, immaculatis moribus vitam ducens, is mihi præcipuus minister erat.

Ministri principum, et quales esse debeant?

Vers. 9.

9. Non habitabit in medio domus meæ, qui facit superbiam : qui loquitur iniqua, non direxit in conspectu oculorum meorum.

Supra eos detestatus est, qui superbo oculo arrogantiam ostendebant : hic jam detestatur eos, qui manibus superbi sunt, id est, qui superbe alios opprimunt; sic etiam supra reprehendit eos, qui detrahebant secreto proximo suo, nunc reprehendit, et a suo consortio rejicit eos, qui loquuntur mendacia ad fallendos quoscumque homines. « Non habitabit in medio domus meæ, » id est, non erit inter intimos familiares meos, « qui facit superbiam, » id est, qui facit opera superba : qui superbe insultat aliis, vel opprimit alios. « Qui loquitur iniqua, » id est mendacia, quibus injuste alios fallat sive in commerciis, sive in aliis negotiis; « non direxit in conspectu oculorum meorum, » id est, non placuit oculis meis, sive non direxit cursum desiderii sui, non prosperatus est coram me : non enim invenit gratiam in oculis meis. In hebræo pro *superbia*, *dolus* legitur. Sic enim vertit S. Hieronymus : *Non habitabit in medio domus meæ faciens dolum.* Sed Septuaginta viri non videntur legisse רמיה, quæ vox significat *dolum*, sed רמה, quæ significat *alta*, sive *excelsa*, nisi forte ipsum *remiah* deduxerint a verbo רום, quod significat *exaltari*, et ideo verterint *superbiam*.

Vers. 10.

10. In matutino interficiebam omnes peccatores terræ, ut disperderem de civitate Domini omnes operantes iniquitatem.

Concludit Psalmum, demonstrans zelum suum in purganda civitate Domini, in qua purgatione faciebat misericordiam erga bonos cives, quos liberabat ab oppressionibus et scandalis iniquorum; et judicium erga malos, quos meritis pœnis afficiebat. « In matutino, » id est, mature, celeriter, antequam mala radicarentur, « interficiebam omnes peccatores terræ, » eos videlicet, qui morte digni erant, et quibus vita concedi non poterat sine periculo innocentium. Id autem faciebam, « ut disperderem de civitate Domini omnes operantes iniquitatem, » id est, ut civitati sanctæ et pacificæ pacem suam, et tranquillitatem restituerem, exturbatis inde omnibus perturbatoribus. Hæc omnia, quæ dicta sunt in persona Davidis, aptius conveniunt Christo regi, ac præsertim hic ultimus versiculus : David enim conabatur disperdere de civitate Domini omnes operantes iniquitatem; sed non poterat, nec potuit unquam. Christus autem in matutino futuri sæculi vere et proprie disperdet omnes operantes iniquitatem, et deinceps civitas sancta Jerusalem cœlestis erit secundum nomen suum « visio pacis. »

PSALMUS CII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Oratio pauperis, cum anxius fuerit, et in conspectu Domini effuderit precem suam.*	V. s. h. — *Oratio pauperis, quando sollicitus fuerit, et coram Domino [h. in conspectu Domini] fuderit eloquium suum.*
2. Domine, exaudi orationem meam : et clamor meus ad te veniat.	Domine, audi [al. *exaudi*] orationem meam, et clamor meus [*h. deprecatio mea*] ad te veniat, ne abscondas faciem tuam a me.
3. Non avertas faciem tuam a me : in quacumque die tribulor, inclina ad me aurem tuam.	In die tribulationis meæ inclina ad me aurem tuam : in quacumque die invocavero, velociter [*h. festina*] exaudi me.
In quacumque die invocavero te, velociter exaudi me.	
4. Quia defecerunt sicut fumus dies mei : et ossa mea sicut cremium aruerunt.	Quoniam consumpti sunt sicut fumus dies me, et ossa mea quasi frixa contabuerunt.

5. Percussus sum ut fœnum, et aruit cor meum : quia oblitus sum comedere panem meum.	Percussum est quasi fœnum et arefactum est cor meum : quia oblitus sum comedere panem meum.
6. A voce gemitus mei adhæsit os meum carni meæ.	A voce gemitus mei adhæsit os meum carni meæ.
7. Similis factus sum pelicano solitudinis : factus sum sicut nycticorax in domicilio.	Assimilatus sum pelicano deserti : factus sum quasi bubo solitudinum.
8. Vigilavi, et factus sum sicut passer solitarius in tecto.	Vigilavi, et fui sicut avis solitaria super tectum.
9. Tota die exprobrabant mihi inimici mei : et qui laudabant me, adversum me jurabant.	Tota die exprobrabant mihi inimici mei : exsultantes [*h. insultantes mihi*] per me jurabant.
10. Quia cinerem tanquam panem manducabam, et potum meum cum fletu miscebam:	Quia cinerem sicut panem comedi, et potum meum cum fletu miscui :
11. A facie iræ et indignationis tuæ, quia elevans allisisti me.	A facie indignationis tuæ et iræ tuæ : quia levasti [al. *elevasti*] me, et allisisti me.
12. Dies mei sicut umbra declinaverunt, et ego sicut fœnum arui.	Dies mei quasi umbra inclinati sunt, et ego quasi fœnum arui.
13. Tu autem, Domine, in æternum permanes : et memoriale tuum in generationem et generationem.	Tu autem, Domine, in æternum permanes, et memoriale tuum in generatione et generatione.
14. Tu exurgens misereberis Sion, quia tempus miserendi ejus, quia venit tempus.	Tu suscitans [*h. surgens*] misereberis Sion : quia tempus [al. add. *est*] ut miserearis ejus, quoniam venit tempus [*h. condictum*].
15. Quoniam placuerunt servis tuis lapides ejus, et terræ ejus miserebuntur.	Quoniam placitos fecerunt servi tui lapides ejus, et pulverem ejus miserabilem [al. *mirabilem*].
16. Et timebunt gentes nomen tuum, Domine, et omnes reges terræ gloriam tuam.	Et timebunt gentes nomen Domini, et universi reges terræ gloriam tuam.
17. Quia ædificavit Dominus Sion : et videbitur in gloria sua.	Quia ædificavit Dominus Sion : apparuit in gloria sua.
18. Respexit in orationem humilium, et non sprevit precem eorum.	Respexit ad orationem vacui [*h. effossi*], et non despexit orationem eorum.
19. Scribantur hæc in generatione altera, et populus qui creabitur laudabit Dominum.	Scribatur hoc in generatione novissima, et populus qui creabitur, laudabit Dominum.
20. Quia prospexit de excelso sancto suo : Dominus de cœlo in terram aspexit:	Quoniam prospexit de excelso sanctuario suo : Dominus de cœlo terram contemplatus est :
21. Ut audiret gemitus compeditorum, ut solveret filios interemptorum.	Ut audiret gemitum vincti, ut solveret filios mortis.
22. Ut annuntient in Sion nomen Domini, et laudem ejus in Jerusalem :	Ut narretur in Sion nomen Domini, et laudatio ejus in Jerusalem :
23. In conveniendo populos in unum, et reges ut serviant Domino.	Cum congregati fuerint populi simul, et regna ut serviant Domino.
24. Respondit ei in via virtutis suæ : paucitatem dierum meorum nuntia mihi.	Afflixit in via fortitudinem meam : abbreviavit dies meos.
25. Ne revoces me in dimidio dierum meorum : in generationem et generationem anni tui.	Dicam, Deus meus, ne rapias me in medio dierum meorum : in generatione generationum anni tui.
26. Initio tu, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cœli.	A principio terram fundasti, et opus manuum tuarum cœli.
27. Ipsi peribunt, tu autem permanes : et omnes sicut vestimentum veterascent;	Ipsi peribunt, tu autem stabis, et omnes quasi vestimentum atterentur, quasi pallium

Et sicut opertorium mutabis eos, et mutabuntur.

[*h. vestimentum*] mutabis eos, et mutabuntur.

28. Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient.

Tu autem ipse [al. add. *es*], et anni tui non deficient.

29. Filii servorum tuorum habitabunt, et semen eorum in sæculum dirigetur.

Filii servorum tuorum habitabunt, et semen eorum ante faciem tuam [al. *eorum*] perseverabit [*h. dirigetur*].

Argumentum. — « Inscriptionem qui præposuit, non valuit qua occasione factum sit carmen, sed qua occasione illo aliquis uti possit, indicare. Scriptum est autem non primo post reditum de exsilio tempore, ut plerisque visum est, sed ipso in exsilio (cf. vers. 14 seqq., imprimis 20 seq. 29), et quidem sub exsilii finem (vers. 14). Strophæ tres, quarum prima, vers. 2-12, vatis ærumnas describit; altera, 13-23, spem exprimit, fore ut populum suum Jova de exsilio revocet, urbem sanctam cum templo restituat; tertia, 24-29, querelas primæ strophæ repetit, mox vero spem liberationis redintegrat considerata Dei perpetuitate. » Maurer.

1. Preces adflicti *alicujus*, cum conficitur *tristitia*, et coram Jova effundit querelam *suam*.

2. Jova, audi preces meas,
et vociferatio mea ad te veniat.
3. Ne occultes faciem tuam a me die, *quo* angustia mihi *est;*
inclina ad me aurem tuam die, quo clamo;
propere exaudi me.
4. Nam evanuerunt ut fumus dies mei,
et ossa mea (robur corporis) ut torris combusta sunt.
5. Percussum est ut herba (sole adusta) et exaruit cor meum,
nam obliviscor (ita ut obliviscar) comedere panem meum.
6. Præ voce gemitus mei
adhærent ossa mea carni meæ.
7. Similis sum pelicano deserti,
sum ut noctua ruinarum (in ruinis degens).
8. Insomnis sum, et sum
ut passer solitarius in tecto.
9. Quotidie probris afficiunt me hostes mei;
insani mei (sævi mei) *adversarii* per me jurant.
10. Nam cinerem instar panis comedo,
et potum meum fletu meo misceo,
11. Propter indignationem tuam et iram tuam;
nam sustulisti me (velut turbine) et projecisti me.
12. Dies mei *sunt* ut umbra inclinans,
et ego sicut herba exaresco.

13. Tu vero, Jova, in æternum solio insides (regnas),
et memoria tua *manet* per omnes ætates.
14. Tu exsurges, misereberis Sionis;
Nam tempus (peropus) *est*, ut miserearis illius,
quia venit (adest) tempus *constitutum*.
15. Nam delectantur servi (cultores) tui lapidibus illius (Sionis),
et pulveris ejus miserentur (cum dolore recordantur).

16. Et (si id facias) timebunt (colent) populi nomen Jovæ,
 et omnes reges terræ majestatem tuam,
17. Cum ædificaverit Jova Sionem,
 et apparuerit in majestate sua;
18. *Cum* verterit se ad orationem nudi (inopis),
 nec orationem eorum contempserit.
19. Scribatur hoc (Sionis restitutio) generationi posteræ,
 et populus creatus (tum temporis natus) laudet Jovam.
20. Nam prospectat de altitudine sua sancta,
 Jova de cœlis in terram despicit,
21. Ut audiat gemitum vincti (captivorum),
 vinculis solvat filios mortis (morti destinatos),
22. *ita*, ut enarrent in Sione nomen Jovæ,
 et laudes ejus Hierosolymis,
23. Cum congregabunt se populi una,
 et regna ad colendum Jovam.

24. Depressit (consumpsit) in via vires meas (Jova),
 decurtavit dies meos.
25. Dico: Deus mi,
 ne auferas me in medio dierum meorum,
 tu, cujus per omnes ætates *permanent* anni.
26. Olim terram fundasti,
 et opus manuum tuarum *sunt* cœli.
27. Illa (cœlum et terra) interibunt, tu vero stabis;
 et omnia illa instar vestis veterascent,
 instar vestimenti mutabis ea, et mutabuntur.
28. Tu vero ipse idem *es*,
 et anni tui non absolvuntur.
29. Filii servorum tuorum habitabunt,
 et semen eorum coram te consistet.

NOTÆ.

Vers. 3. Vel cum tertio hemistichio junge *die, quo clamo*. — Vers. 4. *Ut fumus* : ב nonnunquam similitudinis nota. Alii codd. legunt כ. *Torris*, propr. *ardor;* Ewaldus, *focus;* alii, *materia ignis*. — Vers. 6. *Carni* : alii, *cuti*, puta ob macritudinem. — Vers. 8. *Passer*, puta amissam feminam aut pullos querens. Alii, *ut avis* (in genere) *solitaria*, puta bubo. — Vers. 9. *Jurant*, meum sumunt exemplum, si quid mali imprecari volunt, dicentes : Accidat mihi, quod Judæis, si fallo. Alius, *qui laudabant me* olim, nunc *in me conjurant*. — Vers. 10. Luctus et fletus pro victu mihi sunt. — Vers. 11. Vel, *propter... tuam postquam* (vel *quia*) *extulisti me* ad altum felicitatis fastigium, *nunc* in extremam miseriam *me dejecisti*. — Vers. 12. *Inclinans*, evanescere incipiens, ut umbra vespertina. — Vers. 14. *Constitutum*, promissum a prophetis; de Cyri ætate dictum. — Vers. 17-18. *Cum ædificaverit*, etc. Maurer, *sane ædificabit*, etc. Alii, *nam jam ædificavit*, etc., prophetice dictum, et ita deinceps. — Vers. 24. *In via*, puta exsilio, ait Aben-Esra; alii : in medio vitæ meæ cursu. *Meas* : ita Keri. Si *vires ejus* scripsit vates, de toto populo cogitavit.— Vers. 27. *Veterascent*, collabentur, gall. *s'useront*. — Vers. 29. *Habitabunt*, scil. patriam terram; melius : coram te *coram te*, i. e. quamdiu Jova permanebit : conf. locutiones *coram luna*, *coram sole*, *Ps.* LXXII, 5, 17, ut sensus sit : populus tuus nunquam peribit : ita Rosenmullerus.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Oratio pauperis, cum anxius fuerit, et in conspectu Domini effuderit precem suam.

Hunc titulum habent omnes codices hebraici, græci et latini : ex quo titulo habetur argumentum Psalmi. Est enim hic Psalmus formula quædam orandi, qua uti poterit unusquisque pauper et afflictus, cum valde anxius fuerit, et effundere voluerit precem suam ad Deum. S. Augustinus et S. Gregorius per *pauperem*, hoc loco intelligunt Christum, qui partim in sua persona, partim in persona corporis sui loquatur, eo modo, quo caput loqui solet pro toto corpore. Theodoretus et Euthymius per *pauperem* intelligunt populum captivum in Babylone, et petentem liberationem a captivitate. Alii volunt, *pauperem*, qui in hoc titulo ponitur, fuisse sanctum aliquem virum, qui anxiabatur pro liberatione populi, qualis fuit Daniel. Et quidem ad hos omnes accommodari possunt verba Psalmi : sed tamen Propheta generatim instruere voluisse videtur omnes oratores in afflictione positos; non enim ait : « Oratio pauperis cujusdam cum anxiaretur, » sed, « oratio pauperis, cum anxiatus fuerit. » Et hoc videtur sensisse S. Hieronymus, qui in *Commentario* scribit, Prophetam loqui in persona peccatoris. Vere enim nullus est pauperior et miserior eo qui indiget gratia Dei. Unde et Ecclesia hunc Psalmum numerat inter septem pœnitentiales. Hic igitur erit sensus tituli : Oratio pauperis, cum anxius fuerit, id est : Hic Psalmus docet formam orationis, qua uti poterit omnis pauper, ac præcipue is, qui ob admissa peccata, debitor est decem millium talentorum, et non habens unde reddat, anxiatur stimulante conscientia, timens judicia Dei, anhelans ad reconciliationem. « Et in conspectu Domini effuderit precem suam, » id est, hac formula orandi uti debet pauper anxius, non quocumque tempore, neque apud quemcumque judicem : sed cum in conspectu Domini Dei, supremi judicis et Patris omnium, effundere voluerit ex vase cordis contriti et humiliati cum abundanti fletu preces suas, vel, ut habetur in hebræo, שיחו *eloquium suum*.

Nullus est miserior eo, qui indiget gratia Dei.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. Domine, exaudi orationem meam : et clamor meus ad te veniat.

Cur hic versus sæpius in Ecclesia repetatur?

Hunc versiculum assidue pronuntiat Ecclesia tanquam præparationem ad reliquas petitiones; didicit enim ex Propheta petendam esse a Deo audientiam, antequam petitiones particulares explicentur, non quod Deus quasi ad alia intentus egeat excitari ad audiendum, sed quia nos egemus ut Deus det nobis spiritum precum, imo « spiritus ejus sit, qui postulet pro nobis gemitibus inenarrabilibus, » ut habetur *Rom.* cap. VIII, id est, faciat nos clamare et postulare cum inenarrabili gemitu. « Domine, inquit, exaudi orationem meam, » id est, fac me sic orare, ut dignus sim exaudiri. Et rursum idem repetit ad indicandum affectum : « Et clamor meus ad te veniat, » id est, fac me sic orare, ut oratio mea sit vehemens clamor cordis, et ita vehemens et accensus, ut non deficiat in via, sed ad te, qui in altissimo throno sedes, quamvis profecta ex imo profundo, tandem perveniat. Multa sunt enim, quæ impediunt ne oratio nubes penetret, ut sunt defectus fidei, fiduciæ, humilitatis, desiderii et similium. Itaque petit gratiam bene orandi, hoc est, apte ad impetrandum.

Vers. 2. 2. Non avertas faciem tuam a me : in quacumque die tribulor, inclina ad me aurem tuam.

Vers. 3. 3. In quacumque die invocavero te, velociter exaudi me.

Hæc est prima et principalis petitio pauperis tribulati, sive peccatoris pœnitentis : « Nemo enim potest corrigere, quem Deus despexerit, » ut dicit Sapiens *Eccli.* cap. VII. Et prima gratia, et fons gratiarum est respectus Dei; ideo iste primum omnium petit respici a Deo, quasi dicat : « Non avertas faciem tuam a me, » quantumvis fœdus et turpis sim; et si non provocat te ad me respiciendum imago tua, quoniam fœdavi eam, provocet misericordia tua, quia quo turpior sum, eo miserior et miserabilior sum, et nisi me respexeris, nunquam ego ad te respiciendum convertar, sed quotidie magis ac magis in peccatis tabescam, et semper fœdior ac turpior fiam. Itaque qui hæc dicit, jam cœpit respici a Deo, sed a Deo adhuc subirato et subinde faciem avertente : ideo gustata utcumque gratia luminis, et respectus Dei, clamat : « Non avertas faciem tuam a me, ne projicias me a facie tua; » perfice quod cœpisti, convertens te ad me, ut ego perfecte convertar ad te. « In quacumque die tribulor, inclina ad me aurem tuam. » Hæc est altera petitio, sed consequens ad primam : nam ex respectu vultus Dei, incipit homo agnoscere turpitudinem et nuditatem, ac per hoc veram paupertatem suam. Inde incipit affligi et tribulari, et medicum supremum, qui dives est in misericordia, invocare. Scit enim a Deo cor contritum et spiritum contribulatum nunquam despici. Ait igitur confidenter : « In quacumque die tribulor, inclina ad me aurem tuam, » id est, quandocumque ex respectu gratiæ tuæ spiritum contribulatum gero, et inde clamo ad

Prima gratia est respectus Dei.

te, peto ut benigne exaudias me. Et idipsum explicans addit : « In quacumque die invocavero te, velociter exaudi me, » id est, quandocumque tribulor, et ex tribulatione invoco te medicum omnipotentem, exaudi me, et quidem velociter, ne, si forte tardaveris, non invenias quem sanes.

Vers. 4.

4. QUIA DEFECERUNT SICUT FUMUS DIES MEI, ET OSSA MEA SICUT CREMIUM ARUERUNT.

Reddit rationem cur dixerit, « velociter exaudi me. » Ratio enim est, quia vita humana velocissime tendit ad interitum, et ideo nisi peccati vulnus velociter curetur, periculum est ne plaga incurabilis fiat. « Quia defecerunt sicut fumus dies mei, » id est, tempus vitæ meæ hucusque transactum, velocissime præteriit instar fumi, qui, quamvis in magnam molem intumescendo excrescat, tamen subito dispergitur et evanescit in auras; et sine dubio sic transibit, id quod superest, « et ossa mea, » quæ sunt quasi columnæ totius corporis, brevissimo tempore « aruerunt, » ac per hoc debilitata sunt, ut brevi ruinam minentur. Per cremium intelligitur lignum, seu virgultum aridum, quod facile cremari potest, ut S. Hieronymus docet in *Commentario* ad cap. x *Oseæ*; vel, ut alii volunt, lignum semiustum, ac fere crematum; utrumque autem fragile est ac debile, ut pondus superpositum diu sustinere non possit. S. Augustinus legit, *ossa mea sicut in frixorio confrixa sunt*, quam lectionem invenimus in editione antiqua Romana. S. Hieronymus ex hebræo vertit, *ossa mea, quasi frixa contabuerunt.* Vox hebraica מוקד non habetur, nisi hoc loco; ideo unusquisque pro suo arbitrio eam interpretatur. Septuaginta verterunt, ὡσεὶ φρύγιον συνεφρύγησαν, quæ verba utrumque significare possunt, nimirum, *quasi cremium aruerunt*, et *quasi in frixorio confrixa sunt*. Possunt hæc referri etiam ad deplorandum tempus in peccatis misere consumptum, ut sensus sit : « Dies mei, » in quibus videlicet voluntatem meam faciebam, et quos pro arbitrio, sine timore Dei, in voluptatibus consumebam, illi, inquam, « dies defecerunt sicut fumus, » qui tenebricosi et brevissimi fuerunt, neque ullum sui vestigium reliquerunt. « Et ossa mea, » id est, fundamenta et quasi columnæ prosperitatis meæ, « sicut cremium aruerunt : » citissime enim transit omnis mundana felicitas, neque aliquid post se relinquit, nisi tetrum odorem quasi rei concrematæ, aut frixæ, malam videlicet famam et nominis execrationem.

Cito transit humana felicitas.

Vers. 5.

5. PERCUSSUS SUM UT FŒNUM, ET ARUIT COR MEUM, QUIA OBLITUS SUM COMEDERE PANEM MEUM.

Pergit deplorare statum suum præteritum, ac dicit : « Percussus sum ut fœnum, » id est, a sole prosperitatis mundanæ percussus sum, « ut fœnum, » quod facillime exarescit; « et aruit cor meum, » quia occupatus in curis hujus mundi, oblitus sum comedere panem meum, panem videlicet veritatis cœlestis, qui proprie panis noster est, non communis cum bestiis : nam cibus corporalis non est proprie panis noster. Verissima sententia, et ab iis qui prosperitate fruuntur, assidue consideranda; nisi enim qui in prosperitate sunt, sub umbra alarum Dei commorentur, vel imbre divinæ gratiæ continuo perfundantur, fieri non potest quin ut fœnum percutiantur, et cor eorum nauseans ad cœlestem panem, non penitus exarescat. « Videte, ait Dominus *Luc.* XXI, ne graventur corda vestra in crapula, et ebrietate, et curis ejus vitæ; » qui enim tales sunt, obliviscuntur comedere panem verum, et ab omni devotionis gratia aridi fiunt.

Vers. 6.

6. A VOCE GEMITUS MEI, ADHÆSIT OS MEUM CARNI MEÆ.

Explicat nunc dolorem vitæ præteritæ, et fructus dignos pœnitentiæ; quemadmodum enim antea virebat caro in deliciis, et arescebat cor oblitum comedere panum suum : ita nunc e contrario « a voce gemitus sui, » id est, a continuo fletu, obliviscitur caro comedere panem suum, et sic « adhærent ossa carni, » id est, pelli suæ; accipitur enim hoc loco caro pro pelle, ut S. Hieronymus admonet. Itaque commendantur hoc loco fletus et jejunia, quæ veræ pœnitentiæ fructus et signa sunt.

Vers. 7.

7. SIMILIS FACTUS SUM PELICANO SOLITUDINIS; FACTUS SUM SICUT NYCTICORAX IN DOMICILIO.

Vers. 8.

8. VIGILAVI, ET FACTUS SUM SICUT PASSER SOLITARIUS IN TECTO.

Addit ad fletum et jejunia solitudinem et vigilias, quæ propria sunt vere pœnitentium; nisi enim quis a frequentia hominum ad tempus se subducat, et serio vigilans recogitet magnitudinem et multitudinem peccatorum suorum, vix fieri potest ut ea digne defleat. Tres aves commemorat Propheta, quibus pœnitentem similem facit. *Pelicanus*, alias onocrotalus, avis est in solitudine degens; *nycticorax*, alias noctua, sive bubo, degit in domibus dirutis, sive in parietibus tecto carentibus : et quod nos legimus, *in domicilio*, supplendum est, *diruto*. Sic enim habetur in textu hebraico. S. Augustinus legit, *in parietinis*, et explicat, *in ædificiis*, ubi muri stant sine habitatore. *Passer solitarius* habitat quidem in domibus, sed in parte domus suprema, ut magis supra domos, quam in domibus habitare dicendus sit. In græco habetur ἐπιδώματος. Notat S. Hieronymus in epist. *ad Suniam et Fretellam*, in Palæstina et in Ægypto non esse in usu tecta acuminata, sed plana, quæ etiam solaria dicuntur, in quibus frequenter conveniunt homines ad fabulandum, apricandum et convescendum, proinde idem esse in domate et in tecto, quia quod Romanis est tectum, Palæstinis est *doma*; et quod dicitur *Matth.* x : « Prædicate super tecta, » intelligendum esse de ejusmodi solariis, sive domatibus; ut etiam quod di-

citur *Act.* XI de S. Petro : « Ascendit in superiora domus, ut oraret. » Significant autem hæ tres aves tria genera pœnitentium : aliqui enim omnino loca deserta petunt, ut Maria Magdalena, Maria Ægyptiaca, Paulus primus eremita, Antonius, Hilarion, et alii plurimi, qui dicere possunt cum Propheta, *Psalm.* LIV : « Elongavi fugiens, et mansi in solitudine ; » et quemadmodum pelicanus cum venenatis animantibus, ac potissimum cum serpentibus bellum gerit, ut S. Hieronymus scribit : sic anachoretæ cum dæmonibus assidue luctantur, et ex victoriis adversus dæmones quasi pascuntur. Alii pœnitentiam agunt intra civitates, sed in cœnobiis et exiguis cellulis, quasi in tuguriis, et a mundo separati quasi nycticoraces magnam noctis partem in divinis laudibus decantandis consumunt : nycticorax enim dicitur, quasi noctu clamans, et sicut nycticoraces ex timore judiciorum divinorum in orationibus, et hymnis et canticis spiritualibus clamant. Denique alii, qui vel alligati uxoribus, vel officio publico fungentes, non possunt corpore ab hominum frequentia separari, sunt veluti passeres qui solitarii in tectis habitant, eminentes animo non solum super familias et super turbas, sed etiam super ipsas domos. Hi quidem in mundo sunt, sed de mundo non sunt, dum non subjiciuntur opibus, aut honoribus, aut sæculi negotiis ; sed ea sibi subjiciunt, illis præsunt eaque disponunt, atque dispensant, et non sinunt se ita capi, aut illaqueari, quin animus libere in solitudine degat, et in cœlis subinde versetur. Horum est proprium vigilare et prædicare super tecta, vigilare adversus tentationes et pericula sua et suorum : et verbo atque exemplo prædicare iis, quibus præsunt. Estque hoc genus utilissimæ pœnitentiæ, in sublimi loco humilitatem servare, in amplis opibus sobrio victu et tenui vestitu contentum esse, ut abundanter tribui possit, iis qui necessitatem patiuntur, in magna peccandi licentia corpus castigare, jejuniis et vitæ asperitate in servitutem redigere, denique proximis ex charitate servire, eorum infirmitatibus compati, eorum molestias et scandala sustinere.

Hæc tria genera avium tres referunt pœnitentium ordines.

Passeres solitarii qui sint?

Vers. 9.

9. Tota die exprobrabant mihi inimici mei, et qui laudabant me, adversum me jurabant.

Semper vita eorum, qui serio pœnitentiam agunt, displicet peccatoribus, qui in peccatis hærere volunt : « Gravis est nobis, » inquiunt impii *Sap.* cap. II, « etiam ad videndum, quoniam dissimilis est aliis vita illius, et immutatæ sunt viæ ejus ; » quamvis enim hæc dicantur de justo, tamen conveniunt etiam in peccatorem pœnitentem, qui ad justitiam anhelat. Ait igitur : « Tota die exprobrabant mihi inimici mei, » id est, qui mihi erant amici ob communia studia iniquitatis, jam mihi in alterum hominem mutato, facti sunt inimici, et omni tempore exprobrabant mihi hanc mutationem, quasi insipienter agerem ; et qui antea laudabant me, ut prudentem et fortem socium eorum, quia laudatur impius cum male fecerit : postea « adversum me jurabant, » id est, juramento inter se præstito conspirabant. S. Hieronymus ex hebræo vertit, *per me jurabant.* Sed vox hebraica בִּי significat proprie, *in me*, ac per hoc recte habet nostra editio, *adversum me;* idem enim est, in me jurabant, et adversum me jurabant.

Vers. 10.

10. Quia cinerem tanquam panem manducabam, et potum meum cum fletu miscebam.

Reddit causam cur exprobrarent ei inimici ipsius. « Quia, inquit, cinerem tanquam panem manducabam, et potum meum cum fletu miscebam, » id est, quoniam insipientiam esse arbitrabantur tantam asperitatem vitæ sponte assumptam. Porro cinerem tanquam panem manducare, est vesci pane sordido et cinere aspero, quod præcipue contingit, cum comeditur panis subcinericius non diligenter excusso cinere, quod solent pœnitentes, vesci videlicet cibis male præparatis, pane hordeaceo, vel furfureo, et admixto cinere, vel terra, quod de S. Francisco testatur S. Bonaventura cap. V Vitæ ipsius. Cocta, inquit, cibaria, tempore sanitatis vix admittebat, admissa vero conficiebat cinere, etc. Potum autem cum fletu miscere, nil aliud est, nisi inter bibendum vinum, « quod lætificat cor hominis, » non lætari, sed flere ob memoriam admissæ offensionis divinæ. Posset etiam per cinerem intelligi pœnitentia ipsa, et sensus esset : « Cinerem tanquam panem manducabam, » id est, actione pœnitentiæ reficiebam animam, ut pane refici solet corpus ; « et potum meum cum fletu miscebam, » id est, lacrymarum effusione sitim internam reconciliationis temperabam, quomodo potu aquæ aut vini temperatur sitis corporalis. Denique quomodo dicitur in *Psalm.* XLI : « Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte ; » et *Thren.* III : « Cibavit me cinere : » ita potest hic locus intelligi, ut sensus sit : Quotidie in amaritudine eram, et ipsa amaritudo, quæ per cinerem significatur, erat mihi panis quotidianus, et assiduus fletus erat mihi quotidianus potus : sustentabar amaritudine, reficiebar lacrymis doloris et desiderii.

Vers. 11.

11. A facie iræ et indignationis tuæ, quia elevans allisisti me.

Ecce cur verus pœnitens cinere saturari et lacrymis refici eligat, non ex insipientia, non ex inopia, sed quia recogitat indignationem Altissimi, cui per hanc humiliationem et veræ pœnitentiæ signa aliquo modo satisfacere cupit. « Manducabam, inquit, cinerem tanquam panem, et potum meum cum fletu miscebam, a facie iræ tuæ et indignationis tuæ, » id est, quia conspiciebam iram et indignationem tuam adversus me succensam ob admissa peccata. Cernebam autem iram et indignationem tuam, « quia elevans allisisti

me, » id est, quia elevans ex gratia tua ad maximam dignitatem amicitiæ et filiationis tuæ, postea merito peccati mei allisisti me ad terram, deturbans de dignitate amici et filii, ad sortem inimici, et servi rebellis et fugitivi. Ne putarent homines peccatores modicam esse jacturam gratiæ, quam peccando faciunt, utitur Scriptura verbo allisionis : vas enim, quod ex alto loco in terram alliditur, non solum amittit dignitatem loci, sed omni ex parte confringitur, ut nihil boni remaneat. Sic homo peccator, quamvis amore carnali cæcatus non videat detrimentum animæ suæ, vere tamen totum amittit, cum et corpus et anima ejus deputata sit ad gehennam ab eo, cui nemo resistere potest.

Gratiæ jactura quanta sit?

Vers. 12.

12. Dies mei sicut umbra declinaverunt, et ego sicut fœnum arui.

Signum, et pars quædam allisionis est hæc ipsa nostra mortalitas : nam cum primus homo elevatus esset ad gloriam magnam, ut posset in æternum vivere, per peccatum tamen allisus est cum tota posteritate, et mortalis effectus, declinantibus diebus ejus, velut umbra, ipse quoque sicut fœnum aruit. Ait igitur Propheta in persona pœnitentis : Non solum ego ab ira tua allisus sum in terram ob mala merita mea propria, sed etiam ex antiqua et communi allisione « dies mei sicut umbra declinaverunt, » id est, velociter, et sine quiete ulla, insensibiliter transierunt, quomodo umbra insensibiliter, et continuo movetur; donec occidente sole, penitus evanescat, et in tenebras noctis quodam modo transeat. « Et ego sicut fœnum arui, » id est, qui creatus eram, ut semper sicut palma viverem, nunc allisus in mortalitatem, sicut fœnum, quod facillime siccatur, exarui.

Vers. 13.

13. Tu autem, Domine, in æternum permanes; et memoriale tuum in generationem et generationem.

Hæc est altera pars Psalmi, in qua Propheta in persona pauperis pœnitentis, post explicatam miseriam suam, spem reconciliationis concipit, et Spiritu divino illustratus prædicit reparationem et renovationem Ecclesiæ futuram per Christum : et verba sua ad ipsum Christum dirigit, ut Apostolus exponit *ad Hebr.* I. Volens enim Apostolus eo loco demonstrare Christi divinitatem, allegat primo loco verba *Psalm.* XLIV : « Thronus tuus, Deus, in sæculum sæculi. » Deinde *Psalm.* XCV : « Adorent eum omnes angeli Dei. » Postremo *Psal.* hujus CI : « Tu, Domine, initio terram fundasti, » etc., quæ verba ad eumdem dicuntur, ad quem dicuntur ista : « Tu autem, Domine, in æternum permanes. » Proinde si illa dicuntur ad Filium Dei, ista quoque dicuntur ad Filium Dei. Neque videntur satisfacere huic rationi, qui dicunt hæc verba dici ad Deum simpliciter, sed posse tribui Filio, quia Filius Dei Deus est; si enim ita esset, Apostolus non probaret, sed poneret ut concessum, Christum Deum esse. Igitur sensus erit : Ego quidem ut fœnum arui, tu autem, Domine, quem exspectamus Messiam, in æternum permanes; et nostra quidem memoria cum sonitu perit, memoriale autem tuum, id est memoria tua, propagabitur semper in generationem et generationem, quia semper erunt per temporum successiones, qui recordentur mirabilium operum tuorum.

Apostolus quibus ex locis Christi probet divinitatem.

Vers. 14.

14. Tu exurgens misereberis Sion, quia tempus miserendi ejus, quia venit tempus.

Ideo memoriale tuum propagabitur in generationem et generationem, quia tu quoque non oblivisceris misereri populi tui, sed « exurgens » quasi a longo somno « misereberis Sion, » et misertus advenies, et salvabis nos : quia per spiritum video, « quia tempus miserendi jam venit, » id est, jam prope est, ut veniat, jam propinquat, imo in mente mea jam venit, quoniam rem futuram ex certitudine luminis prophetici cerno ut præsentem. Hoc est tempus de quo Apostolus *ad Gal.* cap. IV : « Cum venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum. » Et de quo Isaias cap. XLIX : « Tempore accepto exaudivi te, et in die salutis adjuvi te. » Quod explicans Apostolus II *ad Cor.* VI, ait : « Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. »

Vers. 15.

15. Quoniam placuerunt servis tuis lapides ejus : et terræ ejus miserebuntur.

Prævidit, et prædixit Propheta renovationem sanctæ Sion, ex eo quod prævidit servos Dei jam desiderio accensos ad Ecclesiæ ædificationem, prævidit videlicet, sanctos Apostolos, qui antea piscationi et rebus vilissimis intendebant, postea a Christo edoctos, a Spiritu Sancto repletos, relictis omnibus aliis curis, totos se dedisse Ecclesiæ ædificationi. « Quoniam, inquit, placuerunt servis tuis, » id est, iis quos tibi in servos elegisti et prædestinasti : « placuerunt lapides ejus, » id est, placuit ædificatio novæ Jerusalem, placuit colligere et congregare lapides vivos, qui super fundamentum jam positum superædificarentur. « Et terræ ejus miserebuntur; » et terram ipsam novæ Jerusalem fovebunt et amabunt, ut mater fovet et diligit infantem uteri sui : nam in Scriptura verbum *miserendi* significat, paterno vel materno affectu diligere. *Isai.* XLIX : « Numquid oblivisci potest mulier infantem suum, ut non misereatur filio uteri sui? » Per lapides intelliguntur viri constantes et perfecti; per terram, sive *pulverem*, ut sonat vox hebraica עפר, intelliguntur infirmi et instabiles, de quibus Apostolus *Rom.* cap. XIV : « Infirmum in fide assumite; » et *Rom.* cap. XIII : « Debemus nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere; » et II *Cor*.cap. XI : « Quis infirmatur, et ego non infirmor? »

Vers. 16. 16. ET TIMEBUNT GENTES NOMEN TUUM, DOMINE, ET OMNES REGES TERRÆ GLORIAM TUAM.

Ex hoc loco intelligimus, minus recte exponi hunc Psalmum ab iis, qui docent in versiculis præcedentibus prædici reversionem Judæorum ex captivitate Babylonica, et reædificationem Jerusalem eversæ a rege Nabuchonosore; non enim tunc omnes gentes terræ timuerunt nomen Dei, neque omnes reges gloriam ejus. Siquidem hæc adventui et glorificationi Messiæ reservabantur, et ut prædictum fuit, sic et adimpletum fuisse constat. Ait igitur : « Et timebunt gentes, » id est, et tunc cum ædificabitur nova Sion, gentiles convertentur, et timebunt timore sancto, piaque veneratione « nomen tuum, Domine, » Jesu Christe, « et omnes reges terræ » pariter convertentur, et timebunt « gloriam tuam, » id est, majestatem tuam, ut Regis regum, et Principis regum terræ sedentis ad dexteram Patris, donec subjiciantur sub scabellum pedum omnes inimici tui, et postea venturi Judicis omnium vivorum et mortuorum, et reddituri singulis secundum opera ipsorum.

Vers. 17. 17. QUIA ÆDIFICAVIT DOMINUS SION, ET VIDEBITUR IN GLORIA SUA.

Ecce cur timebunt omnes gentes et omnes reges gloriam Christi : « Quoniam ædificavit Sion, » id est, in præsenti, invitis licet et repugnantibus gentibus et regibus, ædificavit Ecclesiam suam, « adversus quam portæ inferi non prævalebunt, » *Matth.* cap. XVI; et in futuro « videbitur in gloria sua, » quando veniet cum omnibus angelis, in nubibus cœli, cum potestate magna judicare sæculum. Quando cœpit ædificare Sion, visus est in humilitate sua, dicente Isaia cap. LIII : « Vidimus eum, et non erat ei species; » sed quando veniet judicare, tum plane videbitur in gloria sua.

Vers. 18. 18. RESPEXIT IN ORATIONEM HUMILIUM, ET NON SPREVIT PRECES EORUM.

Hæc referuntur ab aliquibus ad preces sanctorum Prophetarum et piorum virorum Testamenti Veteris, qui exspectabant adventum Messiæ; sed fortasse rectius sentiunt, qui referunt ad preces sanctorum Martyrum, qui dicunt in *Apoc.* cap. VI : « Usquequo, Domine, non judicas et non vindicas sanguinem nostrum de his qui sunt in terra? » Videbitur ergo Filius Dei in gloria sua, quia respexit in orationem omnium martyrum, aliorumque piorum servorum suorum, et non sprevit preces eorum, et ideo veniet judicaturus et vindicaturus sanguinem eorum de his qui sunt in terra. Hæc expositio melius connectit verba Psalmi; nam secundum priorem expositionem, præsens versiculus reddit rationem verborum illorum : « Tu exsurgens misereberis, Sion, » quæ habentur in vers. 14; at secundum expositionem posteriorem reddit rationem verborum, quæ habentur in versiculo proxime præcedenti, imo in secunda parte versiculi, videlicet : « Et videbitur in gloria sua. »

Vers. 19. 19. SCRIBANTUR HÆC IN GENERATIONE ALTERA, ET POPULUS QUI CREABITUR, LAUDABIT DOMINUM.

Ne Judæi sibi tribuerent hanc prophetiam, et ne forte intelligerentur quæ supradicta sunt de solutione captivitatis Babylonicæ, et ædificatione Jerusalem terrenæ; placuit Spiritui Sancto disertis verbis admonere, quod postea scripsit S. Petrus in *Epist.* I, cap. I : « Prophetæ de futura in vobis gratia prophetaverunt; » et infra : « Quibus revelatum est, quia non sibimetipsis, vobis autem ministrabant ea, quæ nunc annuntiata sunt vobis per eos qui evangelizaverunt vobis. » Ait igitur Spiritus Sanctus per os David : « Scribantur hæc in generatione altera, » id est, notentur hæc mysteria pro generatione olim futura; dicitur enim *in generatione altera,* pro *in generationem alteram,* εἰς γένεαν ἑτέραν, ut habetur in græco; vel pro *generationi alteri*, sive *ad generationem alteram*, ut verti potest ex hebræo. Neque multum refert, quod in hebræo et græco habetur in numero singulari, *scribatur hoc*; nam idem omnino est sensus. « Et populus qui creabitur, » id est, populus qui erit futuris temporibus, « laudabit Dominum, » cum viderit impleta quæ tanto antea prædicta sunt. Fortasse etiam, ut notat S. Augustinus, insinuatur per populum qui creabitur, nova creatura, de qua dicit Apostolus *ad Gal.* VI : « In Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed nova creatura; » et *ad Ephes.* II : « Creati in Christo Jesu in operibus bonis. »

Vers. 20. 20. QUIA PROSPEXIT DE EXCELSO SANCTO SUO; DOMINUS DE CŒLO IN TERRAM ASPEXIT.

Hæc est ratio cur populus Novi Testamenti laudabit Dominum, quia Dominus de excelso sanctuario suo dignatus est aspicere vallem nostræ miseriæ, id est, de cœlo in terram aspexit, non otioso intuitu, sed, ut de excelso fieret humilis, et in terris videretur, et cum hominibus versaretur.

Vers. 21. 21. UT AUDIRET GEMITUS COMPEDITORUM, UT SOLVERET FILIOS INTEREMPTORUM.

Cur autem Dominus excelsus usque ad terram humiliaretur, ea causa fuit, ut de proximo « audiret gemitus compeditorum, » quos princeps hujus mundi captivos fecerat, et compeditos retinebat, et ut audito gemitu solveret eos, liberosque dimitteret. Quod impletum fuisse in suo adventu, Dominus testatus est *Luc.* IV. In hebræo, pro *compeditorum,* habetur *vincti* : *ut audiret gemitus vincti*; sed idem est sensus. Pro *filios interemptorum,* habetur in hebræo *filios mortis,* id est, homines ad mortem damnatos : quomodo etiam habetur in *Psalm.* LXXVIII, ubi nos legimus, *filios mortificatorum;* sed, ut eo loco diximus, Septua-

ginta Interpretes per *filios mortis* intellexerunt in his locis, *filios parentum occisorum*. Potest etiam fieri ut Septuaginta in hebraico suo textu habuerint *interemptorum*, quod per unius litteræ mutationem fieri potuit. Porro per *compeditos*, hoc loco, intelligimus homines opera diaboli alligatos propriis concupiscentiis, et gementes sub jugo passionum suarum. Per *filios interemptorum*, intelligimus filios veteres Adami et Evæ, qui fuerunt primi occisi ab astutia serpentis; nam, ut dicitur *Sap.* II : « Invidia diaboli mors introivit in orbem terrarum ; » et Dominus in Evangelio de diabolo dicit, *Joan.* IV : « Ille homicida erat ab initio, et in veritate non stetit. »

Vers. 22. 22. Ut annuntient in Sion nomen Domini, et laudem ejus in Hierusalem.

Venit Dominus solvere compeditos, et eruere de potestate tenebrarum, « ut annuntient in Sion nomen Domini, » id est, ut conversi ad Deum vivum et verum, glorificent nomen Domini in spirituali Sion, quæ est Ecclesia; quod idem repetit, dicens, « et laudem ejus, » supple annuntient « in Jerusalem, » laudantes et benedicentes Deum, gratiasque agentes pro tam insigni beneficio in in Ecclesia catholica, quæ est nova Jerusalem. Exponit hoc S. Petrus in I *Epist.* cap. II, ubi dicit : « Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis; ut virtutes annuntietis ejus, qui vos de tenebris vocavit in admirabile lumen suum. »

Vers. 23. 23. In conveniendo populos in unum, et reges, ut serviant Domino.

Explicat tempus, quo liberati a potestate tenebrarum laudare debeant nomen Domini. « In conveniendo, inquit, populos in unum, » id est, quando populi nationum, qui antea divisi erant ambulantes post varios deos, convenient in unum, et efficientur unum corpus, et erit eis unus Spiritus, unus Deus, una fides, unum baptisma, imo etiam per charitatem erunt cor unum et anima una; quando non solum populi, sed etiam reges eorum convenient in unum corpus. Ecclesiæ, ut et ipsi serviant Domino. In hebræo habetur *regna*, et sic legit etiam S. Augustinus; tamen in græco habetur *reges*, et sic legunt in *Commentario* S. Hieronymus, S. Gregorius, et alii. Sensus est idem; nam cum dicitur, *regna serviant Domino*, sensus est : Reges cum populis serviant Domino. Fortasse etiam Septuaginta legerunt מלכים, *reges*, non ממלכות, *regna*.

Vers. 24. 24. Respondit ei in via virtutis suæ, paucitatem dierum meorum nuntia mihi.

Hic versiculus obscurissimus est, quoad verba et quoad sensum. S. Hieronymus ex hebræo vertit, *afflixit in via fortitudinem meam*. Sed facile est videre rationem diversitatis; nam vox hebræa deducitur a verbo ענה *hhinneh*, quod et *respondere* et *affligi* significat, ac per hoc si legatur cum puncto in secunda littera, ut legit S. Hieronymus, significabit *afflixit*; si legatur sine puncto, ut legerunt Septuaginta Interpretes, significabit *respondit*. Sic etiam illud, כחי, si legatur cum *iod*, ut legit S. Hieronymus, significat *fortitudo mea;* si legatur cum *vau*, כחו, ut legerunt Septuaginta, significat *fortitudo ejus*, sive *virtutis ejus*. Neque refert, si vertas, *in via virtutis ejus*, sive *in via virtutem ejus*, quia nomina Hebræorum non declinantur per casus. Itaque recta est nostra lectio : « Respondit ei in via virtutis suæ; » sed difficile est judicare cum quo nomine conjungatur verbum *respondit*. S. Hieronymus in *Commentario* scribit sensum esse : « Respondit Dominus ad *Jerusalem*. » S. Augustinus contra vult sensum esse : *Respondit Jerusalem ad Dominum*. Euthymius dicit, *respondisse pauperem*, de quo in titulo Psalmi. Quid si addamus quartam expositionem, et dicamus respondisse Prophetam ad eum, qui imperavit illi, ut scriberet hæc in generationem alteram? Videtur enim hæc esse contextio horum versiculorum : *Dixit Dominus Prophetæ : Scribantur hæc in generationem alteram, et populus qui creabitur, laudabit Dominum*, etc. *Respondit ei Propheta in via virtutis suæ*, id est, in flore ætatis suæ, cum esset in via vitæ suæ robustissimæ. « Paucitatem dierum meorum nuntia mihi, » id est, fac ut intelligam et serio mihi persuadeam, paucos fore dies vitæ meæ, ne forte deceptus hoc flore ætatis, arbitrer me longissimam vitam habiturum, et rapiar hinc, quando minus cogito, immaturus et imparatus, et non pertineam ad populum, qui creabitur, et qui perpetuo te laudabit in cœlesti Jerusalem.

Vers. 25. 25. Ne revoces me in dimidio dierum meorum : in generationem et generationem anni tui.

Dimidia pars hujus versiculi pertinet ad versiculum superiorem; quia enim dixerat : « Paucitatem dierum meorum nuntia mihi; » addit orans : « Ne revoces me in dimidio dierum meorum, » id est, ne revoces me de curriculo vitæ in medio cursu, quando minus exspecto mortem, quando nihil minus cogito, quando paratum me non invenires. In hebræo distinguuntur aliter isti versiculi; ideo S. Hieronymus vertit, *Dicam: Deus meus, ne rapias me in dimidio dierum meorum*. Sed illud, *dicam*, *Deus meus*, mutatis punctis, potest legi, *dic ad me*, et sic legerunt Septuaginta; et conjungentes cum superiore versiculo verterunt, *nuntia mihi;* neque ulla ratio est cur non sequamur distinctionem et lectionem græcam et latinam, cum eam optime ferant verba hebraica, demptis punctis quæ a Rabbinis addita fuerunt. Quod sequitur : « In generationem et generationem anni tui, » ratio est cur æquum sit ut Deus hominem permittat tamdiu

vivere, quamdiu necesse est, ut bene et sancte moriatur, quasi dicat : Anni tui, Domine, æterni sunt, et generationi ac generationi coexistunt sine ullo fine : æquum igitur est ut imagini tuæ spatium vivendi indulgeas amplum et commodum, ut requiritur ad salutem æternam acquirendam.

Vers. 26. 26. Initio tu, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cœli.

Vers. 27. 27. Ipsi peribunt, tu autem permanes; et omnes sicut vestimentum veterascent.

Vers. 28. 28. Et sicut opertorium mutabis eos, et mutabuntur; tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient.

Deus solus æternus est et probatur ratione a priori. Probat Deum solum esse æternum, ex eo quod solus est immutabilis : quæ est ratio plane theologica, et a priori, ut scholæ loquuntur. Deum autem solum esse immutabilem, probat ex eo quod ipse idem semper manens mutavit cœlos de non esse ad esse, et rursum mutabit de esse ad non esse; et quod de cœlo dicitur, de toto mundo intelligitur, cujus maxima et nobilissima pars est cœlum. « Initio tu, Domine, terram fundasti, » id est, a principio antequam mundus esset, tu Domine, eras, et terram, quæ est inferior mundi pars, a fundamentis fecisti, non super fundamentum aliquod præexistens posuisti. « Et opera manuum tuarum sunt cœli, » id est, non solum terram, sed etiam cœlos, qui sunt mundi pars superior, tu solus non per angelos, aut alios quoscumque opifices, sed manibus propriis, id est, propria potentia et sapientia condidisti; itaque mundum universum ex non esse ad esse perduxisti. « Ipsi, » cœli videlicet, « peribunt, tu autem permanes. » Duobus modis hæc intelligi possunt. Primum ex hypothesi hoc modo : Etiamsi cœli veterascerent, mutarentur et perirent, tu idem semper maneres. Sic in Evangelio quod dicitur *Matth.* v : « Donec transeat cœlum et terra, iota unum, aut unus apex non præteribit a lege, donec omnia fiant ; » exponitur *Luc.* xvi :« Facilius est cœlum et terram præterire, quam de lege unum apicem cadere. » Deinde absolute, sed de mutatione non quoad substantiam, sed quoad modum. Quomodo cœli perituri sunt? Peribunt enim cœli, veterascent et mutabuntur, quoad motum stellarum, quoad influxum caloris, quoad generationes rerum inferiorum; quomodo etiam terra peribit, quoad productionem herbarum et animalium, et mundus totus consummabitur, quoad figuram et statum, quem nunc habet; scribit enim Apostolus : « Præterit figura hujus mundi, » I *Cor.* vii; et : « Quæ videntur temporalia sunt, quæ non videntur æterna sunt, » II *Cor.* iv. Ubi omnia quæ videntur temporalia esse dicit, quia ipsa etiam elementa et cœli secundum eum modum, qui tunc a nobis conspicitur, finem habitura sunt. Videmus enim terram vestitam arboribus, plenam pecudibus, ornatam ædificiis; videmus aquas fluentes et sæpe turbatas; videmus aerem nunc serenum, nunc nubilum; videmus sidera in perpetuo motu : quæ omnia temporalia sunt et finem habitura. « Novos autem cœlos, et novam terram secundum promissionem ejus exspectamus, » ut B. Petrus scribit in epist. posteriore, cap. ii. « Et omnes sicut vestimentum veterascent, » id est, omnes cœli, quoad externam figuram et modum, consumentur. « Et sicut opertorium mutabis eos, et mutabuntur, » id est, sicut pallium aliquod vetus, removebis a cœlis externum istum habitum cœlorum, et novo indues : sic mutabuntur cœli quomodo mutatur homo, cum vestimenta mutat, quoad externam faciem, non quoad internam substantiam. « Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient, » id est, tu nullo modo mutaberis quantavis longitudine annorum. Deus cur mutari non possit? Cur autem Deus nulla ratione mutari possit, ratio manifesta est, quoniam omne quod mutari potest, est in potentia ad aliquid aliud acquirendum : Deus autem actus est purus et perfectissimus, imo infinitæ perfectionis, proinde nihil acquirere potest, cum nihil ei desit.

Vers. 29. 29. Filii servorum tuorum habitabunt, et semen eorum in sæculum dirigetur.

Descripta æternitate Dei et mundi consummatione ac renovatione, prædicit in mundo renovato participes fore æternitatis ejus servos ipsius, et filios ac filios servorum usque in sempiternum : non quod in futuro sæculo sit futura propagatio filiorum, sed quod ad beatam illam requiem perventuri sint omnes fideles servi Dei cum omnibus posteris, qui eorum pietatem imitati fuerint; atque hæc est promissio facta olim ad Abraham, *Genes.* xvii : « Statuam pactum meum inter me et te, et inter semen tuum post te fœdere sempiterno. » Per servos Dei, intelligimus Patriarchas; per filios eorum, Apostolos; per filios Apostolorum, reliquos pios christianos. « Filii servorum tuorum habitabunt, » id est, Apostoli cum parentibus eorum Patriarchis habitabunt in regno tuo, in renovatis cœlis, in cœlesti Jerusalem; « et semen eorum in sæculum sæculi dirigetur, » id est, neque illi solum, sed etiam quotquot illi per Evangelium genuerint, si in fide et in dilectione permanserint, « in sæculum dirigentur, » id est, in æternum recti et stabiles in omni prosperitate permanebunt. In hebræo habetur, *et semen eorum ante faciem tuam perseverabit* : sic enim vertit S. Hieronymus. Sed vox hebraica יכון amplissimæ significationis est, ut *dirigi*, *stabiliri*, *permanere* et *perseverare* significare possit. Illud autem, לפניך, proprie non significat *in æternum*, sed *coram te*, sive *ad faciem tuam*. Sensus tamen est idem : nam permanere ante Deum, est parmanere quamdiu manebit Deus, quod erit sine fine. Similis habetur locutio in *Psalm.* lxxi : « Permanet cum sole et ante lunam, » id est, quamdiu manebunt sol et

luna. En, lector, quo perducat vera pœnitentia, quæ initio Psalmi descripta est; perducit enim ad æternam felicitatem cum Deo : sine qua peccator in æternis suppliciis mansisset cum diabolo.

Quo perducat vera pœnitentia?

PSALMUS CIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Ipsi David.*

Benedic, anima mea, Domino, et omnia, quæ intra me sunt, nomini sancto ejus.

2. Benedic, anima mea, Domino, et noli oblivisci omnes retributiones ejus :

3. Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis : qui sanat omnes infirmitates tuas :

4. Qui redimit de interitu vitam tuam, qui coronat te in misericordia et miserationibus :

5. Qui replet in bonis desiderium tuum : renovabitur ut aquilæ juventus tua.

6. Faciens misericordias Dominus, et judicium omnibus injuriam patientibus.

7. Notas fecit vias suas Moysi : filiis Israel voluntates suas.

8. Miserator et misericors Dominus : longanimis, et multum misericors.

9. Non in perpetuum irascetur : neque in æternum comminabitur.

10. Non secundum peccata nostra fecit nobis : neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis.

11. Quoniam secundum altitudinem cœli a terra, corroboravit misericordiam suam super timentes se.

12. Quantum distat ortus ab occidente, longe fecit a nobis iniquitates nostras.

13. Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se : 14. quoniam ipse cognovit figmentum nostrum.

Recordatus est quoniam pulvis sumus.

15. Homo, sicut fœnum dies ejus; tanquam flos agri, sic efflorebit.

16. Quoniam spiritus pertransibit in illo, et non subsistet; et non cognoscet amplius locum suum.

17. Misericordia autem Domini ab æterno, et usque in æternum super timentes eum.

Et justitia illius in filios filiorum,

18. His qui servant testamentum ejus;

Et memores sunt mandatorum ipsius, ad faciendum ea.

V. s. h. — *David.*

Benedic, anima [al. add. *mea*], Domino, et omnia viscera mea, nomini sancto ejus.

Benedic, anima mea, Domino, et noli oblivisci omnium retributionum ejus.

Qui propitiatur cunctis iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas,

Qui redimit de corruptione vitam tuam, qui coronat te in misericordia et miserationibus :

Qui replet [*h. satiat*] bonis ornamentum tuum : innovabitur sicut aquilæ juventus tua.

Faciens justitias Dominus, et judicia cunctis qui calumniam sustinent.

Notas fecit vias suas Mosi : filiis Israel cogitationes [*h. adinventiones*] suas.

Misericors et clemens Dominus : patiens [*h. tardus ad furorem*] et multæ miserationis.

Non in sempiternum judicabit [*h. litigabit*] : neque in æternum irascetur [*h. in sæculum perseverabit*].

Non secundum peccata nostra fecit nobis : neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis.

Quantum enim excelsius est cœlum terra [al. *a terra*], tantum confortata est misericordia ejus super timentes [al. *timentibus*] eum.

Quantum longe est oriens ab occidente : tantum longe fecit a nobis scelera nostra.

Sicut miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se.

Ipse enim novit plasmationem [*h. cogitationem*] nostram : recordatus est quia pulvis sumus.

Homo, quasi herba dies ejus : sicut flos agri, sic florebit.

Quia spiritus pertransiit eum, et non subsistet : et non cognoscet eum ultra locus ejus.

Misericordia autem Domini ab æterno [*h. a sæculo*], et usque in æternum [*h. in sæculum*] super timentes eum : et justitia ejus in filios filiorum :

His qui custodiunt pactum ejus, et recordantur præceptorum ejus ad faciendum [al. *facienda*] ea.

19. Dominus in cœlo paravit sedem suam, et regnum ipsius omnibus dominabitur.

20. Benedicite Domino, omnes angeli ejus, potentes virtute, facientes verbum illius ad audiendam vocem sermonum ejus.

21. Benedicite Domino, omnes virtutes ejus; ministri ejus, qui facitis voluntatem ejus.

22. Benedicite Domino, omnia opera ejus, in omni loco dominationis ejus : benedic, anima mea, Domino.

Dominus in cœlo stabilivit thronum suum, regnum illius omnium dominatur:

Benedicite Domino, angeli ejus, fortes robore, facientes verbum ejus : obedientes voci sermonis ejus.

Benedicite Domino, omnes exercitus ejus, ministri ejus qui facitis placitum illius.

Benedicite Domino, universa opera ejus, in omnibus locis potestatis ejus : benedic, anima mea, Domino.

Argumentum.— Quæ vers. 10 et seqq. habentur, hunc hymnum post reditum de exsilio fusum esse significare videntur; recentioris ætatis indicia sunt etiam qui in carmine reperiuntur chaldaismi necnon locutiones quædam. Hebræa igitur inscriptio ita intelligenda est, ut vel hoc carmen ad Davidicorum carminum normam (cf. vers. 8, 9, 10) a poeta recentiori fusum fuerit, vel vetus aliquis fuerit Davidis hymnus, deinde exsilii tempore totius populi usibus accommodatus. Strophæ tres: vers. 1-5, lauda, anima mea, Jovam beneficentissimum; 6-19, misericors est Jova, nec pro merito nos punivit, imbecillitatis humanæ rationem habens; 20-22, celebrate Jovam, omnes naturæ.

1. Davidis *carmen*.

Benedic, anima mea, Jovam,
et omnia interiora mea nomen ejus sanctum.

2. Benedic, anima mea, Jovam,
neve obliviscaris omnium beneficiorum ejus :

3. Qui condonat omnes iniquitates tuas,
qui sanat omnes infirmitates tuas;

4. Qui liberat a fovea (interitu) vitam tuam,
qui coronat te gratia et misericordia (sua);

5. Qui satiat bono impetum (desiderium ardens) tuum,
ita, ut se renovet, instar aquilæ, juventus tua.

6. Facit justitias (opera justa) Jova,
et judicium (jus) *reddit* omnibus oppressis.

7. Notas fecit vias (consilia) suas Mosi,
filiis Israel facinora sua.

8. Misericors et benignus *est* Jova,
tardus ad iram, et multus gratia.

9. Non in perpetuum expostulat (castigantem agit),
neque in sempiternum servat iram.

10. Non secundum peccata nostra facit nobis,
nec secundum delicta nostra rependit nobis.

11. Sed quam alti sunt cœli supra terram,
tam ampla est gratia ejus in cultores suos.

12. Quam longe remotus est oriens ab occidente,
tam longe removit a nobis delicta nostra.

13. Quemadmodum miseretur pater filiorum,
sic miseretur Jova cultorum suorum.

14. Is enim novit habitum nostrum;
memor est pulverem nos esse.

15. Homo, ut gramen dies ejus;
ut flos campi, sic floret.
16. Si ventus transit super eum, non est *amplius*,
neque agnoscit eum amplius locus ejus.
17. Et gratia Jovæ ab æterno in æternum super cultoribus ejus,
et justitia ejus filiis filiorum,
18. Iis qui servant fœdus ejus,
et qui memores sunt præceptorum ejus, ut faciant ea.
19. Jova in cœlis statuit solium suum,
et regnum ejus in omnibus dominatur.

20. Benedicite Jovam, angeli ejus,
vos potentes virtute (naturæ præpotentes), effectores verbi ejus,
obediendo voci verbi ejus.
21. Benedicite Jovam, omnes exercitus ejus,
ministri ejus, effectores voluntatis ejus.
22. Benedicite Jovam, omnia opera ejus,
in omnibus locis imperii ejus.
Benedic, anima mea, Jovam.

NOTÆ.

Vers. 5. *Impetum* : Maurer, *decus*, i. e. corpus vegetum; Hengstenberg, *ornamentum*, i. e. animam; Gesenius, *senectutem*.— Vers. 7. Cf. *Exod.* XXXIV, 10.— Vers. 14. *Habitum*, naturam, propr. *fingi nostrum*. — Vers. 16. *Super eum*, puta florem. « Elegantem imaginem temere exstinguunt, qui suffixa ad *hominem* referunt. » Maurer.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Ipsi David.

Titulus significat Psalmum hunc ipsi Davidi a Spiritu Sancto inspiratum, ut eum ad solatium timentium Deum in hac lacrymarum valle decantaret. Et sane necesse fuit nobis revelari, hunc Psalmum de cœlo allatum fuisse; alioqui nemo facile fidem haberet promissionibus divinis, quæ in hoc Psalmo declarantur : superant enim longissimo intervallo capacitatem animi nostri. Primum igitur exponit Propheta beneficia Dei erga electos suos, quæ in hac vita inchoantur, et in alia perficiuntur; deinde ostendit unde veniant ista beneficia, et ad quos pertineant, quod videlicet sint opera ineffabilis misericordiæ divinæ erga timentes Deum. Denique cum impar sibi esse videretur ad agendas gratias, invitat omnes angelos, imo omnes creaturas, ut benedicant Dominum, eique pro nobis gratias agant. Psalmus dulcissimus est, et ad fiduciam in Deum erigendam et collocandam aptissimus, modo post actam de peccatis quantumvis gravibus pœnitentiam, Deum vere et ex corde timeamus.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. BENEDIC, ANIMA MEA, DOMINO, ET OMNIA QUÆ INTRA ME SUNT, NOMINI SANCTO EJUS.

David, pie credens unum se esse de numero electorum Dei, excitat ipse se in persona omnium electorum ad benedicendum Dominum. « Benedic, inquit, anima mea, Domino, » cogita beneficia, lauda benefactorem, tu potissimum, anima mea, quæ non solum beneficia recipere, sed etiam ea agnoscere ex dono Dei meruisti. Neque tu sola, anima mea, laudes Dominum, sed « omnia quæ intra me sunt, » vertantur in linguas, et « benedicam nomen sanctum Dei. » Per ea quæ intus sunt, S. Augustinus animam ipsam intelligit, ut sit repetitio, vel expositio ejusdem sententiæ, et quod dictum est: «Benedic, anima

mea, Domino, » repetatur et explicetur per sequentia, « et omnia interiora mea, » id est, omnes cogitationes et affectiones, quæ in imo corde latent, benedicant nomen sanctum ejus. Recte hæc dicuntur, sed non est absurdum, si per interiora intelligamus totum quod est in homine et exteriore hac nostra pelle contegitur; nam et alibi dicitur *Psalm.* LXXXIII : « Cor meum et caro mea exultaverunt in Deum vivum; » et alibi *Psalm.* LIV : « Omnia ossa mea dicent : Domine, quis similis tibi ? » Tribuitur autem laus Dei rebus inanimis et non sentientibus Deum, vel eo modo, quo omnia opera opificem laudare dicuntur, vel ex affectu animæ, quæ si fieri posset, optaret ut omnia Deum cognoscerent et laudarent.

Vers. 2.

2. BENEDIC, ANIMA MEA, DOMINO, ET NOLI OBLIVISCI OMNES RETRIBUTIONES EJUS.

Iterum repetit : « Benedic, anima mea, Domino, » tum ut vehementiam affectus ostendat; tum quia novit infirmitatem cordis humani, quod facillime frigescit in iis quæ per sensus corporis non percipiuntur, qualis imprimis est Deus, « qui lucem habitat inaccessibilem; » ideo adjungit, « et noli oblivisci omnes retributiones ejus. » Vocat autem beneficia Dei, *retributiones*, quoniam non sunt beneficia simplicia, sed (ut sic loquar) sunt omnia duplicia; nam et beneficium est, quod non tribuit nobis debitas pœnas, ut peccata nostra quotidiana merentur; et rursus beneficium est, quod pro tot malis nostris tanta bona nobis retribuit. Qui numerare poterit peccata hominum, quibus assidue retribuimus Deo mala pro bonis, is fortasse aliquo modo intelliget quanta sit pietas Dei, quæ assidue nobis retribuit bona pro malis, juxta illud Domini *Luc.* VI : « Qui benignus est super ingratos et malos. »

Cur Dei beneficia vocentur retributiones?

3. QUI PROPITIATUR OMNIBUS INIQUITATIBUS TUIS, QUI SANAT INFIRMITATES TUAS.

Vers. 3.

Incipit enumerare beneficia Dei, et ordine progreditur a primo usque ad ultimum. Primum est remissio peccatorum, qua nos de injustis justos, et de inimicis amicos, et de mancipiis filios facit. « Qui propitiatur, inquit, omnibus iniquitatibus tuis, » id est, gratis debita condonat, quantumvis multa; gratis ignoscit culpis, quantumvis ingentibus, quantumvis innumerabilibus. Nec solum propitiatur iniquitatibus, sed « sanat omnes infirmitates, » ut abscindat radices peccatorum. « Radix enim peccatorum cupiditas est, » sive, ut S. Joannes loquitur : « Concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, et superbia vitæ, » I *Joan.* II. Porro infirmitatem hanc, sive languorem ex peccato primi hominis in natura humana relictum curat Deus in nobis in hac vita, sed perfecta sanitas post hanc vitam erit. Attendat unusquisque an hanc infirmitatem in se minui sentiat, et an manus Medici cœlestis æquo animo ferat; qui enim medici manus repellunt, et concupiscentiæ languorem in se nutriunt, non possunt animæ suæ vere dicere : « Qui sanat omnes infirmitates tuas; » et qui hoc dicere nequeunt, frustra ad sequentia Dei dona aspirant.

4. QUI REDIMIT DE INTERITU VITAM TUAM, QUI CORONAT TE IN MISERICORDIA ET MISERATIONIBUS.

Vers. 4.

Transit a beneficiis gratiæ ad beneficia gloriæ : « Qui redimit de interitu vitam tuam, » id est, qui per redemptionem, quæ est in Christo, liberat vitam tuam a morte sempiterna et transfert in regnum suum, coronans te corona gloriæ in misericordia et miserationibus; nam, ut coronam justitiæ accipere merereris, prævenit te misericordia, gratis justificans, et miseratione plurima dirigente et protegente in via, sine quibus in accepta justitia non perseverares. Nonnulli, præsertim recentiores, per *coronat te*, intelligunt protectionem circumdantem nos, ut sit misericordia Dei quasi clypeus undique nos tegens adversus tela inimicorum; sed nos secuti sumus veteres expositores Hieronymum, Augustinum, Theodoretum, Euthymium, et alios qui de corona gloriæ hunc locum exponunt, quæ corona redditur meritis, sed merita dona sunt miserentis Dei.

Dei misericordia nos prævenit.

5. QUI REPLET IN BONIS DESIDERIUM TUUM, RENOVABITUR UT AQUILÆ JUVENTUS TUA.

Vers. 5.

Explicat quid in se contineat corona gloriæ. Duo enim continet : satietatem desiderii, et corporis immortalitatem, sive plenam felicitatem animi et corporis; tunc enim desiderium animæ conquiescet, et fames cordis satiabitur, cum fruetur summo bono, quod ita continet omnia bona, ut animus eo bono plenus non habeat quod appetat, vel requirat amplius. Accedet autem per gloriosam resurrectionem renovatio corporis, in beatam et nunquam senescentem juventutem. Comparatur autem hæc renovatio renovationi aquilarum, non quod aquila per renovationem vitam perpetuare possit, sed quod utcumque adumbrare soleat corporum beatorum resurrectionem, præsertim cum aquila altissime volet, acutissime videat et diutissime vivat : quæ erit beatorum hominum felicitas, ut supra cœlos conscendant, et ipsam lucem inaccessibilem cernant, et ævo sempiterno fruantur. Quomodo autem aquilæ renoventur incertum est. S. Hieronymus, in cap. XL *Isai.*, scribit aquilas renovari crebra mutatione pennarum. S. Augustinus in hunc locum narrat aquilas renovare rostrum, quod cum nimirum creverit, impedit sumptionem cibi, et interitum adfert, nisi ad petram allidatur et reformetur. Rabbini more suo fabellas texunt. Quod attinet ad verba, illud, *qui replet in bonis desiderium tuum*, a S. Hieronymo sic redditur, *qui replet bonis ornamentum tuum*. Vox hebraica עדיך ambigua est, nam et *ornamentum* et *os* significare potest. S. Hieronymus priorem significationem secutus est, et videtur ornamentum ad coronam retulisse, ut sensus sit : Qui coronam tuam ornatissimam red-

Corona gloriæ quid in se contineat?

dit, replens eam auro purissimo et lapidibus pretiosissimis, et vere corona gloriæ Beatorum incomparabili varietate decoratur. Tamen Septuaginta Interpretes posteriorem significationem magis probaverunt, et per os, sive buccam, non os corporis, sed animæ intellexerunt; nimis enim abjecte et humiliter hunc locum exponunt, qui volunt sensum esse : Qui replet optimis cibis os tuum corporale. Ergo per os recte Interpres noster vertit, « desiderium, » et nos per desiderium, famem cordis accipimus, quæ tunc satiabitur bonis, cum apparuerit gloria Domini.

Vers. 6. 6. FACIENS MISERICORDIAS DOMINUS, ET JUDICIUM OMNIBUS INJURIAM PATIENTIBUS.

Declaravit Propheta bona, quæ justis parata sunt: declarat nunc fontem horum bonorum esse misericordiam Dei, ne quis cum Pelagio hæresiarcha delirans sibi tribuat, quæ Dei sunt, et hoc ipso per superbiam amittat, quæ humilis accepisset. « Faciens, inquit, misericordias Dominus, » id est, Dominus noster ipse est, qui benefacit, qui largitur munera, qui liberaliter tribuit bona sua; et idem ipse ex bonitate sua liberat omnes oppressos de manibus iniquorum. In hebræo habetur ad litteram, *faciens justitias Dominus;* et sic etiam vertit S. Hieronymus. Sed justitia hoc loco accipitur pro opere bono, sive pro actu charitatis, quomodo *Matth.* VI, Dominus eleemosynam vocat justitiam, dicens : « Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis; alioqui mercedem non habebitis apud Patrem vestrum, qui in cœlis est. Cum ergo facis eleemosynam, noli tuba canere ante te, » etc.; quo sensu scripsit S. Augustinus in lib. *De Natura et Gratia*, cap. ult. : Inchoata charitas, inchoata justitia est; perfecta charitas, perfecta justitia est. Non ergo erraverunt a propria significatione, neque græcus, neque latinus Interpres, qui verterunt : *Faciens misericordias Dominus*, id est, qui facit eleemosynas multas et magnas, Dominus est. Una vero ex præcipuis eleemosynis ejus est, quod « facit judicium omnibus injuriam patientibus; » nam et ipsos patientes injurias liberat, et facientes injurias non relinquit impunitos.

Pelagii delirium.

Vers. 7. 7. NOTAS FECIT VIAS SUAS MOYSI, FILIIS ISRAEL VOLUNTATES SUAS.

Explicat quod dixit in versiculo superiore; nam Mosi, singulari servo suo, « notas fecit Deus vias suas, » quæ sunt misericordia et veritas, juxta illud : « Universæ viæ Domini misericordia et veritas, » *Psalm.* XXIV. « Notas autem fecit vias suas, » quia dedit ei legem sanctissimam, per quam tum ipsi Mosi, tum omnibus filiis Israel declaravit voluntates suas, quæ sunt, ut sicut ipse misericors est et justus, ita et nos simus; et hæc ipsa fuit magna Dei misericordia, quod nos ita instruere dignatus sit. Sed præterea « notas fecit Moysi vias suas, et filiis Israel voluntates suas, » quia liberavit populum suum de captivitate Pharaonis misericorditer, et Pharaonem cum exercitu suo interfecit juste : ita misericordiam et justitiam suam evidenti facto demonstravit.

Vers. 8. 8. MISERATOR ET MISERICORS DOMINUS, LONGANIMIS ET MULTUM MISERICORS.

Hæc nomina Dei, quæ veracissima Scriptura nobis insinuat, mirum in modum consolari possunt homines bonæ voluntatis. Dicitur Deus *miserator*, hebraice רחום *rachum*, quia paternum affectum habet ad homines pios; siquidem רחם *racham* significat *tenere et ex visceribus diligere*. Dicitur quoque *misericors*, hebraice חנון, id est, *gratiæ et donorum largitor;* qui enim diligit affectu paterno, non potest non multa liberaliter donare. Sic igitur Deus, qui ab æterno complacuit sibi in electis suis, eosque præscivit et prædestinavit conformes fieri imagini Filii sui : in tempore plurima eis beneficia contulit, tum naturæ, tum gratiæ. Dicitur tertio, *longanimis*, id est, tolerans, patiens, tardus ad iram : sustinet enim Deus infirmitatem et imperfectionem nostram in hoc itinere ad patriam, quo modo parentes ac matres potissimum tolerant insipientiam et nugas, offensiones et ingratitudinem infantiæ et pueritiæ filiorum suorum. Quis enumeret evagationes nostras, dum cum Deo in oratione colloquimur? quis instabilitates cordis, appetitiones varias, ingratitudines, lapsus, delicta, digne consideret? Et tamen tolerat nos bonitas Dei : pro qua Dei longanimitate certe par esset, ut frequentissime et intentissime gratias ageremus. In hebræo habetur ארך אפים, quod proprie significat *longus naribus;* sed *nasus* accipitur pro *ira*, et ideo recte vertitur *longanimis*, sive *tardus ad iram*. Dicitur ultimo : « Et multum misericors, » quod referendum videtur ad magnam illam et ineffabilem misericordiam, qua nos Deus evehet ad æqualitatem angelorum et similitudinem Dei, quam tunc accipiemus, cum videbimus eum sicuti est. Itaque quatuor ista nomina significant omnia beneficia Dei a primo usque ad ultimum. Primum est gratia prædestinationis, sive æternus amor Dei; deinde sequuntur dona justificationis et remissionis offensionum variarum, postremo accedit corona gloriæ.

Quatuor nomina quæ significant omnia beneficia Dei.

Vers. 9. 9. NON IN PERPETUUM IRASCETUR, NEQUE IN ÆTERNUM COMMINABITUR.

Explicat per partes nomina illa Dei, quæ in superiore versiculo posuit : ac primo loquitur de pio affectu Dei erga timentes se. « Non in perpetuum, inquit, irascetur, » id est, irascetur quidem interdum Deus peccantibus electis suis, eosque flagellabit, sed brevi reconciliabitur eis. Manet in corde patris paterna pietas, unde et ipsa flagella procedunt. Idipsum aliis verbis repetit, dicens : « Neque in æternum comminabitur, » id est, non semper iratus minas intentabit, sed vicissim

Damnatorum pœnæ nunquam finiendæ.

eos blande consolabitur. Hæc autem promissio non favet ullo modo errori illorum, qui damnatorum pœnas aliquando finem habituras existimant; non enim ad omnes pertinet, sed restringitur ad electos timentes Deum timore filiali, ut non semel in hoc Psalmo explicatur. In hebræo sunt alia verba, sed idem est sensus; sic enim ad verbum sonat hebraicus textus : *Non usque in finem litigabit, neque in perpetuum reservabit*, id est, non semper contendet nobiscum objurgans et reprehendens facta nostra, neque in perpetuum reservabit iram semel conceptam.

Vers. 10. 10. NON SECUNDUM PECCATA NOSTRA FECIT NOBIS, NEQUE SECUNDUM INIQUITATES NOSTRAS RETRIBUIT NOBIS.

Transit ad secundum nomen, ac dicit Deum ex infinita misericordia sua non reddidisse nobis pœnas quas merebamur, sed dona multiplicasse, quæ non merebamur; quid enim meretur iniquus et peccator, nisi mortem? Nam « stipendium peccati mors, » *Rom.* VI. Deus autem non solum non retribuit mortem, sed vitam gratiæ tribuit, et vitam æternam promisit, et interim adjecit abundanter omnia, quibus in hac peregrinatione indigemus.

Vers. 11. 11. QUONIAM SECUNDUM ALTITUDINEM CŒLI A TERRA, CORROBORAVIT MISERICORDIAM SUAM SUPER TIMENTES SE.

Vers. 12. 12. QUANTUM DISTAT ORTUS AB OCCIDENTE, LONGE FECIT A NOBIS INIQUITATES NOSTRAS.

Hæc pertinent ad idem nomen secundum : probat enim Propheta Deum non retribuisse electis secundum peccata ipsorum : quoniam corroboravit misericordiam suam in beneficiis cumulandis, et in iniquitatibus longissime removendis. Utitur autem comparationibus distantiæ cœli a terra, et ortus ab occasu, sive maximæ altitudinis et maximæ longitudinis, ut ostendat remissionem peccati et infusionem justitiæ esse verissimam et maximam, non autem (ut Lutherani somniant) esse solam non imputationem peccati et imputationem justitiæ. « Secundum altitudinem, inquit, cœli a terra, » id est, secundum mensuram distantiæ cœli a terra, quæ est maxima et verissima : Deus confirmavit et stabilivit misericordiam veræ summæque justificationis et gratiæ, super timentes se; et « quantum distat ortus ab occidente, » id est, secundum mensuram distantiæ ortus ab occasu, quæ est verissima et maxima, « longe fecit Deus a nobis » timentibus eum « omnia peccata nostra, » vere ac proprie illa delens et remittens, ac si nunquam commissa fuissent.

Justitia non est sola imputatio peccati, sed vera justitiæ infusio.

Vers. 13. 13. QUOMODO MISERETUR PATER FILIORUM, MISERTUS EST DOMINUS TIMENTIBUS SE; QUONIAM IPSE COGNOVIT FIGMENTUM NOSTRUM.

Explicat Propheta hoc versiculo et duobus sequentibus tertium nomen, videlicet, « longanimis, » et utitur aptissima comparatione : nulli enim hominum magis patientes et longanimes sunt quam parentes in tolerandis ineptiis et levitatibus infantium filiorum. Siquidem amor paternus, vel maternus cogit parentes assiduo et incredibili labore servire parvulis filiis, atque eorum ingratitudinem, atque injurias invicto animo tolerare. « Quomodo, inquit, miseretur pater filiorum : misertus est Dominus timentibus se, » id est, quomodo parentes carnis nostræ intimo et invicto quodam affectu miserentur miseriarum infantium suorum, eorumque infirmitates et insipientiam tolerant : sic Dominus noster « miseretur timentium se, » dum eorum errata quotidiana non ut injurias suas respicit, sed ut ægritudines filiorum considerat. « Ipse enim novit figmentum nostrum, » id est, quia probe novit nos, ex terra plasmatos, carnem mortalem, et concupiscentiis variis obnoxiam gerere : ac per hoc valde miserabiles esse.

Vers. 14. 14. RECORDATUS EST, QUONIAM PULVIS SUMUS; HOMO SICUT FŒNUM DIES EJUS, TANQUAM FLOS AGRI SIC EFFLOREBIT.

Vers. 15. 15. QUONIAM SPIRITUS PERTRANSIBIT IN ILLO, ET NON SUBSISTET; ET NON COGNOSCET AMPLIUS LOCUM SUUM.

Declarat quod dixit, nos esse figmentum, ac dicit : « Recordatus est quoniam pulvis sumus, » id est, consideravit misericordia nos dignos esse, quoniam ex pulvere compositi et plasmati sumus, et per hoc pulvis sumus, quantum ad materiam, ex qua ipse nos finxit; et cum pulvis simus, instabiles et fragiles sumus. Dicitur autem Deus recordari, non quod unquam oblivisci possit, sed quod aliquando ita se gerat ac si oblitus esset. Addit ad majorem fragilitatis nostræ declarationem aliam similitudinem, dicens : « Homo, sicut fœnum dies ejus, » id est, hominis dies brevissimi sunt, ac persimiles diebus, quibus fœnum in agro perseverat, nunquam enim fœnum integrum annum permanet; nascitur enim in vere, et mox in æstate proxima metitur et colligitur; et sicut fœnum non in toto illo tempore, quo est in agro, floret, sed mane floret, et vespere arescit : sic etiam homo brevi tempore vivit, sed multo breviore durat in flore adolescentiæ, et mox arescit in senectute. Verba textus servant phrasim hebraicam, sed hoc modo supplenda sunt : « Homo, sicut fœnum dies ejus, » id est, homo sic se habet, ut dies ejus sint veluti dies fœni, vel duratio vitæ ejus similis sit durationi viriditatis fœni. « Tanquam flos agri sic efflorebit, » id est, et idem homo florebit flore adolescentiæ, sicut floret flos fœni in agro, id est, tempore brevissimo. Quod additur de spiritu transeunte, significat vitam hominis, non solum esse brevissimam, sed etiam semper mutari, donec exstinguatur. Hic igitur

est sensus : « Quoniam spiritus pertransibit in illo, et non subsistet, » id est, spiritus vitalis, sive ipsa vita corporalis non permanebit in homine, sed transiens in eo erit, et nunquam subsistet in eodem statu, quia semper mutabitur de infantia ad pueritiam, de pueritia ad adolescentiam, de adolescentia ad juventutem, de juventute ad maturitatem, de maturitate ad senectutem, de senectute ad mortem. « Et non cognoscet amplius locum suum, » id est, non redibit ad locum unde discessit, nec videbit amplius ætatem, quam semel dimisit. In quo multum distant corruptibilia ab incorruptibilibus, cœlestia a terrenis : siquidem sol et luna et stellæ oriuntur mane, et occidunt vespere in occidente; sed iterum revertuntur in circulos suos, et nihil immutatæ vident locum, unde discesserunt; quæ vero oriuntur ex terra, cursum suum peragunt, sed currendo mutantur, et non redeunt unquam ad locum, unde cursum inchoarunt, sed senescunt et pereunt. Itaque per spiritum, hoc loco, non intelligo animam rationalem, quæ immortalis est, et in die novissimo redibit ad corpus, sed spiritum vitalem, sive, ut dixi, vitam corporalem. Quod si quis velit per spiritum hic significari animam rationalem, dicere debebit ejusmodi spiritum non rediturum ad locum suum, id est, ad corpus, vi sua, sed omnipotentia Dei, nec cognosciturum amplius locum suum, quia immutatum inveniet, videlicet corpus immortale reperiet, cum mortale reliquerit, sic Euthymius. Ex hebræo S. Hieronymus sic vertit : *Quia spiritus pertransivit eum, et non subsistet, et non cognoscet eum ultra locus ejus.* Quam sententiam Rabbini sic exponunt : Spiritus, id est ventus, pertransivit eum, id est, florem fœni, et non subsistet flos fœni, sed mox vento flante siccabitur, et non cognoscet eum ultra locus ejus, id est, non apparebit ubi fœnum floruerit : flos enim arescens nullum vestigium pulchritudinis suæ relinquit. At nos sequimur Septuaginta Interpretes, qui verba hebraica, quæ ambigua sunt, et utrumque sensum recipere possunt, non de vento et flore, sed de spiritu vitali et corpore humano intellexerunt. Ad quam sententiam corroborandam multum valet similis locus ex *Psalm.* XXXVII : « Recordatus est, quia caro sunt, spiritus vadens et non rediens. » Ubi per *spiritum* non potest intelligi ventus, sed vita humana.

Anima rationalis est immortalis.

Vers. 16.

16. MISERICORDIA AUTEM DOMINI AB ÆTERNO, ET USQUE IN ÆTERNUM SUPER TIMENTES EUM.

Hic tandem explicatur quartum nomen versiculi octavi : « Et multum misericors. » Pertinet autem quartum hoc nomen ad beneficium glorificationis, quod est postremum et maximum. Igitur « misericordia Domini, » quæ fuit ab æterno super timentes eum in prædestinatione, durabit « usque in æternum » in glorificatione : atque ita erit Deus multum misericors, sive multitudinem beneficiorum, sive magnitudinem, sive durationem consideremus. Quis autem digne recogitet quid sit, quod Dominus universorum, qui bonorum nostrorum non eget, jam inde ab æterno misereri decreverit pulveris hujus, id est, hominis, eamque cœlestibus spiritibus coæquare, atque in æternum sibi summo bono felicissime inhærere voluerit? Certe par esset ut tantæ misericordiæ, ne ad momentum quidem, oblivisceremur, et perpetuas ei gratias ageremus.

Vers. 17.

17. ET JUSTITIA ILLIUS IN FILIOS FILIORUM, HIS QUI SERVANT TESTAMENTUM EJUS.

Vers. 18.

18. ET MEMORES SUNT MANDATORUM IPSIUS AD FACIENDUM EA.

Hæc est quasi appendix magnæ illius misericordiæ, quam exercet Deus erga timentes se. Addit enim Propheta non solum timentes Deum exaltandos et protegendos ab æterna misericordia Dei, sed etiam eam misericordiam extendendam esse ad posteritatem timentium Deum, modo ipsi parentum et majorum suorum pietatem imitentur. « Et justitia illius, » id est, veracitas et fidelitas Dei, qui semper reddit quod promittit, conservabitur « in filiis filiorum his qui servant testamentum ejus, » id est, qui observant pactum cum Deo initum, ut sint ipsi populus Dei, et Deus sit eorum Deus. « Et memores mandatorum ejus, » non ut solum ea mente et cogitatione revolvant, sed ut ea diligenter adimpleant. S. Augustinus per filios timentium Deum intelligit opera bona ipsorum, et per filios filiorum, mercedem, quæ debetur operibus bonis. Justi enim pariunt opera justa, et opera justa pariunt coronam justitiæ.

Justa opera pariunt coronam justitiæ.

Vers. 19.

19. DOMINUS IN CŒLO PARAVIT SEDEM SUAM, ET REGNUM IPSIUS OMNIBUS DOMINABITUR.

Demonstrat Propheta posse Deum facere, quæ promisit timentibus se, et filiis filiorum ipsorum, quoniam Deus judex est omnium; et ideo « paravit » et stabilivit (utrumque significat vox hebraica) « sedem suam, » id est, thronum suum judiciarium in altissimo loco, id est, in summo cœlo, unde omnes prospicere et judicare possit; et ne forte suspicemur Deum esse judicem ab aliquo rege constitutum, addit : « Et regnum ipsius omnibus dominabitur, » id est, sedem habet in cœlo, non ut judex sub rege, sed ut judex supremus, rex super omnes reges. Regnum enim ipsius, id est, regia ejus potestas, omnibus omnino rebus creatis dominabitur.

Vers. 20.

20. BENEDICITE DOMINO, OMNES ANGELI EJUS; POTENTES VIRTUTE, FACIENTES VERBUM ILLIUS, AD AUDIENDAM VOCEM SERMONUM EJUS.

In extrema parte Psalmi invitat Propheta omnes alias creaturas ad benedicendum Domino, et prædicandas laudes ejus, quoniam videbat se non esse ullo modo parem ad agendas gratias tanto benefactori; ac primum invitat angelos

qui sunt nobilissimæ creaturæ, et idonei maxime ad Deum laudandum. Nos enim minus idonei sumus, tum quia debiles ac fragiles sumus, tum quia frequenter peccamus, « et non est speciosa laus in ore peccatoris. » Angeli vero fortissimi sunt, neque unquam fatigantur, et semper obediunt Deo, ac per hoc nunquam peccant, semper grati et amici sunt. « Benedicite Domino, omnes angeli ejus, » id est, laudate communem Dominum, vos angeli, qui propius illi assistitis, et magnitudinem ejus perfectius nostis; et non unus aut duo, sed omnes omnino quotquot estis, qui prope innumerabiles estis, convenite ad laudandum; omnes, inquam, qui angeli ejus estis, qui ab illo non solum conditi fuistis, sed etiam cæteris cadentibus permansistis, illique in æternum felicissimi inhæretis. « Potentes virtute, » id est, præditi robore maximo ad exsequenda omnia mandata Dei, quique casum nullum timetis, neque est, qui vos a laudibus Dei prohibere possit. « Facientes verbum illius, » id est, qui Dei mandata semper accurate perficitis. « Ad audiendam vocem sermonum ejus. » Hæc ultima particula duobus modis potest intelligi. Uno modo, ut sensus sit : « Facientes verbum illius ad audiendam vocem sermonum ejus, » id est, mox ut audierint vocem sermonum ejus : ita ut significetur celeritas obediendi, ac si dictum esset : « Facientes verbum illius in audiendo vocem sermonum ejus. » Altero modo, ut significetur causa finalis executionis mandatorum Dei, quæ est desiderium obediendi Deo, et sensus sit : « Facientes verbum illius ad audiendam vocem sermonum ejus, » id est, exsequentes mandata Dei ad hunc finem, ut obediant voci ejus, et se fideles servos probent : non ob aliquam suam utilitatem, vel necessitatem. Atque hæc videtur expositio litteralis, nam textus hebræus et græcus non facile admittunt illum sensum : « Ad audiendam vocem, » id est, in audiendo vocem.

Vers. 21. 21. BENEDICITE DOMINO, OMNES VIRTUTES EJUS, MINISTRI EJUS, QUI FACITIS VOLUNTATEM EJUS.

Ne forte per angelos, qui invitantur ad benedicendum Deum, intelligeremus solos angelos ultimi chori, addit Propheta in hoc versiculo, *omnes virtutes Domini*, id est, omnes exercitus cœlestes, videlicet Archangelos, Principatus, Dominationes, et cæteros ordines superiores : nam in hebræo habetur, *omnes exercitus ejus;* et quod angeli sint militia cœlestis exercitus, docet S. Lucas cap. II. Sunt quidem milites et ministri Dei omnes res creatæ; sed in Scriptura, ut plurimum per virtutes intelliguntur angeli; ac præsertim in *Psalm.* CXLVIII : « Laudate eum, omnes angeli ejus; laudate eum, omnes virtutes ejus; » et hunc locum ita exponunt Theodoretus, Euthymius et alii. Nam de aliis rebus creatis agitur in sequenti versiculo. Ait igitur : « Benedicite Dominum, omnes virtutes ejus, » id est, non solum angeli proprie dicti, sed omnis militia cœlestis exercitus : qui omnes ministri Dei estis, et impletis diligenter et assidue, quicquid ille vobis mandat.

22. BENEDICITE DOMINO, OMNIA OPERA EJUS, IN OMNI LOCO DOMINATIONIS EJUS; BENEDIC ANIMA MEA, DOMINO. Vers. 22

Posteaquam invitavit Propheta ad laudes Dei homines et angelos, qui Dei notitiam habent, et eum proprie laudare possunt, invitat etiam omnes alias res creatas, quamvis mente, vel sensu, vel vita careant, ut etiam ipsæ suo modo opificem suum laudent. Ac ne quis acciperet aliquid, et intelligeret Prophetam non loqui de omnibus operibus, quæ sunt in cœlo, aut in terra, aut in mari, addit : « In omni loco dominationis ejus, » id est : « Benedicite Dominum, omnia opera ejus, » omnia omnino ubicumque sitis; nam omnia ipse fecit et omnibus dominatur, et ipse cum eis ubique est : omnia replens, omnia portans, omnia conservans, omnia movens. Tu vero, « anima mea, » quæ omnia ad laudem invitasti, « benedic Domino » in omni tempore, semper laus ejus in ore tuo.

PSALMUS CIV

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Ipsi David.*	V. s. H.
Benedic, anima mea, Domino; Domine Deus meus, magnificatus es vehementer.	Benedic, anima mea, Domino. Domine Deus meus, magnificatus es nimis.
Confessionem et decorem induisti : 2. amictus lumine sicut vestimento.	Gloria et decore indutus es, amictus luce quasi vestimento :
Extendens cœlum sicut pellem :	Extendens cœlos ut pellem :
3. Qui tegis aquis superiora ejus :	Qui tegis [*h. texit*] aquis cœnacula ejus :
Qui ponis nubem ascensum tuum : qui ambulas super pennas ventorum :	Qui ponis [*h. posuit*] nubes currum suum, qui ambulas [*h. ambulat*] super pennas venti;

4. Qui facis angelos tuos spiritus : et ministros tuos, ignem urentem.

Qui facis angelos tuos [*h. facit angelos suos*] spiritus : ministros tuos [*h. suos*] ignem urentem.

5. Qui fundasti terram super stabilitatem suam : non inclinabitur in sæculum sæculi.

Qui fundasti [*h. fundavit*] terram super bases suas [al. *basem suam*] : non commovebitur [*h. ut non commoveatur*] in sæculum et in sæculum [*h. et ultra*].

6. Abyssus, sicut vestimentum, amictus ejus : super montes stabunt aquæ.

Abysso [al. *abyssum*] quasi vestimento operuisti eam : super montes stabunt aquæ.

7. Ab increpatione tua fugient : a voce tonitrui tui formidabunt.

Ab increpatione tua fugient : a voce tonitrui formidabunt.

8. Ascendunt montes, et descendunt campi in locum quem fundasti eis.

Ascendent montes et descendent campi, ad locum quem fundasti eis.

9. Terminum posuisti, quem non transgredientur; neque convertentur operire terram.

Terminum posuisti quem non pertransibunt : nec revertentur ut operiant terram.

10. Qui emittis fontes in convallibus : inter medium montium pertransibunt aquæ.

Qui emittis fontes in convallibus, ut inter medios montes ambulent.

11. Potabunt omnes bestiæ agri : exspectabunt onagri in siti sua.

Ut bibant omnia animalia regionum, et reficiant onagri sitim suam.

12. Super ea volucres cœli habitabunt : de medio petrarum dabunt voces.

Super ea volucres cœli morabuntur : de medio nemorum dabunt vocem.

13. Rigans montes de superioribus suis : de fructu operum tuorum satiabitur terra.

Qui irrigas montes de cœnaculis tuis, de fructu operum tuorum implebitur [*h. satiabitur*] terra.

14. Producens fœnum jumentis, et herbam servituti hominum :

Ut educas panem de terra, 15. et vinum lætificet cor hominis :

Ut exhilaret faciem in oleo, et panis cor hominis confirmet.

Germinans herbam jumentis [*h. san.*], et fœnum servituti hominum :

Ut educat panem de terra : et vinum lætificet cor hominis.

Ad exhilarandam faciem in [*h. super*] oleo : panis cor hominis roborat.

16. Saturabuntur ligna campi, et cedri Libani, quas plantavit.

Saturabuntur ligna Domini : cedri Libani quas plantavit.

17. Illic passeres nidificabunt. Herodii domus dux est eorum.

Ibi aves nidificabunt, milvo abies domus ejus.

18. Montes excelsi cervis : petra refugium herinaciis.

Montes excelsi cervis : petra refugium hericiis.

19. Fecit lunam in tempora : sol cognovit occasum suum.

Fecit lunam per tempora : sol cognovit cubitum suum.

20. Posuisti tenebras, et facta est nox : in ipsa pertransibunt omnes bestiæ silvæ.

Posuisti tenebras, et facta est nox : in ipsa moventur [*h. repunt*] omnes bestiæ sylvæ.

21. Catuli leonum rugientes, ut rapiant, et quærant a Deo escam sibi.

Leones rugientes ad prædam, et quærentes a Deo escam [al. *escas*] sibi.

22. Ortus est sol, et congregati sunt, et in cubilibus suis collocabuntur.

Oriente sole recedent, et in speluncis [*h. in cubilibus*] suis cubabunt.

23. Exibit homo ad opus suum, et ad operationem suam usque ad vesperum.

Egredietur homo ad opus suum, et ad servitutem suam usque ad vesperum.

24. Quam magnificata sunt opera tua, Domine! omnia in sapientia fecisti : impleta est terra possessione tua.

Quam multa sunt opera tua, Domine! omnia in sapientia fecisti : impleta est terra possessione tua.

25. Hoc mare magnum, et spatiosum manibus : illic reptilia, quorum non est numerus.

Animalia pusilla cum magnis :

Hoc mare magnum et latum manibus : ibi reptilia innumerabilia, animalia parva cum grandibus.

26. Illic naves pertransibunt.
Draco iste, quem formasti ad illudendum ei.

27. Omnia a te exspectant : ut des illis escam in tempore.

28. Dante te illis colligent : aperiente te manum tuam : omnia implebuntur bonitate.

29. Avertente autem te faciem, turbabuntur : auferes spiritum eorum, et deficient, et in pulverem suum revertentur.

30. Emittes spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis faciem terræ.

31. Sit gloria Domini in sæculum, lætabitur Dominus in operibus suis.

32. Qui respicit terram, et facit eam tremere : qui tangit montes, et fumigant.

33. Cantabo Domino in vita mea; psallam Deo meo quamdiu sum.

34. Jucundum sit ei eloquium meum; ego vero delectabor in Domino.

35. Deficiant peccatores a terra, et iniqui ita ut non sint. Benedic, anima mea, Domino.

Ibi naves pertranseunt : leviathan istum plasmasti ut illuderet ei.

Omnia in te sperant, ut des cibum eis in tempore suo.

Dante te illis, colligent : aperiente te manum tuam, replebuntur [*h. saturabuntur*] bono.

Abscondes vultum tuum, turbabuntur; auferes spiritum eorum, deficient, et in pulverem suum revertentur.

Emittes spiritum tuum et creabuntur, et instaurabis faciem terræ.

Sit gloria Domini in sempiternum [*h. in sæculum*] : lætabitur Dominus in operibus suis.

Qui respicit terram et tremet [al. *tremit*] : tangit montes et fumabunt.

Cantabo Domino in vita mea : psallam Deo meo quamdiu sum.

Placeat ei eloquium meum : ego [al. add. *autem*] lætabor in Domino.

Deficiant peccatores de terra, et impii ultra non sint : benedic, anima mea, Domino [al. *Dominum*]. Alleluia.

Argumentum. — Elegantissimus in Jovam mundi creatorem et conservatorem hymnus. Cf. *Gen.* caput primum, et quidem *Gen.* I, 3-8 cum hujus Psalmi vers. 2-4; *Gen.* I, 9-10 cum vers. 5-9; *Gen.* I, 11-12 cum vers. 10-18; *Gen.* I, 14-18 cum vers. 19-23; *Gen.* I, 24 seqq. cum vers. 24-30. Post prooemium, vers. 1, describitur primæ et secundæ diei opus vers. 2-4, tertiæ vers. 5-18, quartæ vers. 19-23, quintæ vers. 24-26; deinde, vers. 27-30, rerum omnium conservator sistitur Deus, laudibus efferendus vers. 31-35. Hinc strophæ sex.

1. Benedic, anima mea, Jovam!
Jova, mi Deus, magnus tu es valde,
majestate et decore indutus;

2. Qui velat (vestit) se lumine tanquam vestimento,
expandit cœlos ut velum;
3. Qui contignat (exstruit) aquis (nubibus) superiora conclavia sua,
qui facit nubes currum suum;
4. Qui facit nuntios suos ventos,
ministros suos ignem flammantem (fulmina).

5. Fundavit terram super fundamentis ejus,
non nutabit in æternum.
6. Abysso, tanquam vestimento, operuisti eam (terram),
super montibus stabant aquæ.
7. Præ increpatione tua fugerunt *aquæ*,
præ voce tonitrui tui trepide fugerunt.
8. Ascenderunt montes, descenderunt valles
in locum quem constituisti iis.
9. Terminum posuisti *aquis*, non transgrediuntur,
non revertuntur ad operiendam terram.

10. Qui emittit fontes in rivos,
inter montes manant.
11. Potum præbent omni bestiæ agri (feræ),
frangunt (exstinguunt) onagri sitim suam.
12. Ad illos (fontes, alius, *montes*) aves cœli habitant,
e mediis frondibus edunt vocem.
13. Qui irrigat montes e conclavibus suis (pluendo),
fructu operum tuorum (aquis nubium) satiatur terra;
14. Qui progerminare facit gramen jumentis,
et herbam servituti hominis,
ad producendum panem e terra;
15. Et vinum, *quod* lætificat cor hominis,
exhilarans faciem *ejus* præ oleo,
et panem, qui cor hominis fulcit.
16. Satiantur (pluvia) arbores Jovæ,
cedri Libani, quas plantavit,
17. Ubi aves nidificant,
ciconia, cujus cupressi (vel *abietes*) *sunt* domus.
18. Montes, illi alti, ibicibus *sunt*,
rupes refugium muribus jaculis.

19. Fecit lunam ad tempora *statuenda;*
sol novit occasum suum (occasus sui locum et tempus).
20. Ponis tenebras, et est nox,
in qua repit omnis bestia silvæ.
21. Leones rugiunt ad prædam,
atque ad poscendum a Deo cibum suum.
22. Oritur sol: recipiunt se,
atque in lustra sua se abjiciunt (recubant).
23. Exit homo ad opus suum,
atque ad laborem suum usque ad vesperam.

24. Quam multa *sunt* opera tua, Jova!
En, omnia (tamen) in sapientia fecisti;
plena est terra possessionibus tuis.
25. Hic (vel *ecce*) mare! magnum *est* et spatiosum utrinque;
ibi reptilia (pisces), nec *est* numerus,
bestiæ parvæ cum magnis.
26. Ibi naves eunt,
Leviathan, quem formasti ad ludendum in eo (mari).
27. Omnia illa animalia te exspectant,
ut des cibum ipsorum tempore suo.
28. Das eis: colligunt;
aperis manum tuam: satiantur bono (a te oblato).
29. Occultas faciem tuam: percelluntur;
colligis spiritum (vitalem) eorum: exspirant,
atque in pulverem suum revertuntur;

30. Emittis spiritum tuum : creantur (nova animantia),
et renovas (nova hac generatione) faciem terræ.

31. Sit gloria Jovæ in sæculum,
lætatur Jova operibus suis :
32. Qui adspicit terram, et contremiscit;
tangit montes, et fumant (in fumum abeunt).
33. Canam Jovæ per vitam meam;
fidibus canam Deo meo, dum superstes ero.
34. Placeat illi meditatio (carmen) mea;
ego vero lætabor Jova.
35. Deleantur peccatores de terra,
et improbi, nullus jam eorum sit!
Benedic, anima mea, Jovam.
Laudate Jovam.

NOTÆ.

Vers. 1. Hemistichium prius Hengstenberg censet e præced. Psalmo a Psalmorum collectore fuisse desumptum, atque hoc loco additum velut utriusque Psalmi vinculum. — Vers. 2. *Qui velat... expandit;* vel *qui velasti... expandisti,* et ita deinceps. — Vers. 4. *Ventos*, propr. *spiritus.* — Vers. 6. Hengstenberg, *abyssus* (absol. positum), *sicut vestis, extendisti eam,* puta circa terram, ob suffixum masculinum : sed tum *erets*, tum *thehom* utriusque esse generis constat. — Vers. 8. Quia prius hujus vers. hemistichium orationis filum videtur interrumpere, hinc illud Ewaldus parenthesi intercludit, jungitque *fugerunt* cum *in locum*, etc.; Hengstenberg vero vertit, aquæ, voce Dei territæ, primum fugientes *adscenderunt* in *montes*, deinde *descenderunt* in valles. Utrumque durum atque inutile : nam quum quod præcipuum hoc loco continetur sint *aquæ subsidentes,* de his vates, quanquam vers. 8 de montibus vallibusque disserat, potuit vers. 9 pergere loqui ita, ut si filum orationis manu non emisisset. — Vers. 10. *In rivos* seu *torrentes*; Hengstenberg, *per valles.* — Vers. 14. *Servituti*, i. e. bobus et equis, qui ad agros colendos suam *servitutem* hominibus præbent. Maurer, *et herbam*, i. e. olera (cf. *Gen.* III, 18; *Exod.* X, 12, 15), *in ministerium* seu *usum hominum. Ad producendum,* ut producatur panis; vel : ut producat Deus; alius : qui (Deus) producit, etc. — Vers. 15. *Exhilarans*, propr. *ad exhilarandum.* Alii infinitivum hic pro tempore finito accipiunt, ut vers. 14, *ad producendum,* vertuntque, *faciem exhilarat ex oleo :* ita Grotius, qui hæc Plinii verba adducit : « Duo sunt liquores corporibus humanis gratissimi, intus vini, foris olei. — Vers. 16. *Arbores Jovæ h. l.* non proceræ et eximiæ esse videntur, sed feræ seu silvestres, quæ non cultura hominum adlaborante, sed sua sponte, Deo ita curante, excrescunt. — Vers. 18. *Ibicibus,* gall. *chamois,* vel *chevreuils. Muribus jaculis,* gall. *gerboises,* seu *lièvres-sauteurs.* — Vers. 24. *Possessionibus,* rebus a te creatis. — Vers. 31. *Lætetur :* cf. *Gen.* I, 31.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Ipsi David.

Hic Psalmus apud Hebræos non habet titulum. Apud Græcos invenitur hic titulus : *Ipsi David pro mundi constitutione.* Sed ejusmodi titulum, neque S. Hieronymus, neque S. Augustinus, neque Theodoretus in suis codicibus invenerunt. Proinde a recentioribus additus videtur. In latinis codicibus habetur : *Ipsi David*, vel *Psalmus David.* Videtur autem hic Psalmus recto ordine positus post Psalmum præcedentem, in illo enim aguntur gratiæ Deo pro beneficiis gratiæ, in isto pro beneficiis naturæ; ibi laudatur Dei misericordia, hic prædicatur Dei sapientia. Ac primum cantatur gloria Dei ex mirabilibus quæ sunt in cœlo, deinde ex iis quæ sunt in aere, tum ex iis quæ sunt in terra, postremo ex iis quæ sunt in mari.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1.

1. BENEDIC, ANIMA MEA, DOMINO; DOMINE DEUS MEUS, MAGNIFICATUS ES VEHEMENTER.

Excitat Propheta animam suam ad benedicendum, id est, laudandum Deum, et mox anima excitata exsurgit in admirationem et laudem, dicens : « Domine Deus meus, magnificatus es vehementer, » id est, ex operibus tuis magnus valde factus es in oculis omnium, qui quoquo modo gloriam tuam aspicere possunt. Non enim Deus in se crescere potest, cum sit immensus et infinitus; sed apud angelos et homines tanto fieri potest major, quanto magis notitia ejus crescit ex contemplatione potentiæ, et sapientiæ, et bonitatis, quæ lucet in operibus ejus.

Vers. 2.

2. CONFESSIONEM ET DECOREM INDUISTI, AMICTUS LUMINE SICUT VESTIMENTO.

Declarat quomodo Deus magnificatus sit, adhibita insigni similitudine vestimenti; quomodo enim ex gloriosa veste cognoscimus pontificem, regem, atque alias sublimes potestates : sic etiam ex gloria, qua Deus quasi circumdatus est, cognoscimus ejus potentiam et sapientiam. Et quidem « Deus in se lux est, et tenebræ apud eum non sunt ullæ, » ut scribitur I *Joan.* I; tamen « ea lux inaccessibilis est, et eam nullus hominum vidit, sed nec videre potest, » I *Timoth.* VI. Sed præter eam lucem, est alia quædam lux gloriæ, id est, splendor, qui ex operibus ejus micat, et de hac loquitur Propheta, cum ait : « Confessionem et decorem induisti, » id est, confessionem laudis, quam assidue decantant opera tua, tibi quasi vestimentum undique circumdedisti; et quoniam nihil pulchrius est luce, sive gloria, ideo induisti decorem et pulchritudinem, dum amictus es lumine gloriæ, quod ex operibus tuis emicat. Hic admonendi sumus mirum valde esse, quod oculi corporis nostri, etiamsi solem ipsum intueri nequeant, tamen ex lumine quo cinctus est sol, facillime et adesse, et pulcherrimum esse judicent; et oculi cordis nostri tam diffficulter erigantur ad Deum, et ejus immensam pulchritudinem vix tenuiter sentiant, cum tamen undique cinctus sit splendore maximo et pulcherrimo, qui ex admirandis ejus operibus lucet, et ipse sit, « qui illuminet omnem hominem venientem in hunc mundum, » *Joan.* I. Sed hujus rei nulla videtur esse alia ratio, nisi quia cor gerimus pulvere carnalium cogitationum et affectionum quasi cæcatum. « Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt, » *Matth.* V. Certe enim si cor mundum haberemus, Deum in operibus suis, et gloriam ejus omnia replentem facile intueremur, et cum Abrahamo, Elia et Elisæo diceremus : « Deus, in cujus conspectu sto. » Vide *Gen.* XXIV, III *Reg.* XVII, et IV *Reg.* III.

Vers. 3.

3. EXTENDENS CŒLUM SICUT PELLEM, QUI TEGIS AQUIS SUPERIORA EJUS.

Incipit demonstrare lumen potentiæ et sapientiæ Dei, quod cernitur in creatione firmamenti, sive cœli : et duo quædam valde admiranda in eo considerat, et a nobis consideranda proponit. Unum est, quod Deus tanta facilitate extenderit immensam molem firmamenti, et eo circumdederit omnia corpora inferiora, quanta solent homines extendere tabernaculum unum, sive tentorium ex pellibus confectum. Alterum est, quod Deus miro artificio posuerit aquas supra cœlum, quasi aquas super ignem, et tamen neque aquæ exstinguant ignem, neque ignis consumat aquas. De his aquis multa scholastici disputant : sed communis Patrum sententia esse videtur, aquas esse super æthereum cœlum, quod firmamentum dicitur; non autem supra cœlum aereum tantum, ubi sunt nubes. Vide inter cæteros Basilium homil. 3 *Hexaemeron*, Chrysostomum homil. 4 *super Genesim*, Ambrosium lib. II *Hexaemeron*, cap. III et IV, Augustinum lib. II *super Genesim*, cap. IV, et in hunc Psalmum CIII, Eucherium lib. I *in Gen.* III, Procopium in cap. I *Genes.*, Theodoretum quæst. 11 *in Genesim*, Bedam lib. *De Natura rerum*, cap. VII et VIII. Quod ad verba attinet, illud, *extendens*, valde proprie dictum est : quoniam firmamentum hebraice dicitur רקיע, id est *extensio*, sive *expansio*. Illud, *qui tegis*, contendunt aliqui recentiores legendum esse, *qui tegit*, ex textu hebraico et græco; et mirandum, quod latini codices habeant, *qui tegis*. At hebraici et græci codices habent participium, המקרה במים, *tegens aquis*, quod ambiguum est, et potest referri tam ad secundam personam, quam ad tertiam. Congruentius autem est, ut ad secundam referatur, cum præcesserit : « Confessionem et decorem induisti, » ubi est expressa secunda persona, etiam in codicibus græcis et hebraicis. Alloquitur ergo Propheta Deum, et illi dicit : Tu qui induisti confessionem et decorem, tu extendis cœlum sicut pellem : tu tegis aquis superiorem partem cœli, etc. Adde quod S. Hieronymus vertit ex hebræo, *qui tegis*, et sic etiam legit in textu, quem exponit ex versione Septuaginta Interpretum; et in epist. *ad Suniam et Fretellam* contendit hunc locum et sequentes esse legendos in secunda persona, ut nos in editione latina Vulgata legimus.

Aquæ sunt supra æthereum cœlum, quod firmamentum dicitur.

Vers. 4.

4. QUI PONIS NUBEM ASCENSUM TUUM, QUI AMBULAS SUPER PENNAS VENTORUM.

De cœlo æthereo descendit Propheta ad cœlum aereum, et canit admirabilem Dei sapientiam in velocitate nubium, quæ vi ventorum stupenda celeritate transeunt ab una parte mundi ad aliam. Aliquando enim serenum aerem conspicimus, et

mox in ictu oculi, flante austro, cernimus eumdem aerem obductum nubibus : et contra videmus interdum aerem nubibus undique coopertum, et mox, flante Aquilone, cernimus nubes omnes in puncto temporis dissipari. Describit autem hæc omnia more poetico, ac si Deus insideat nubibus, quasi in curru, et utatur ventis, quasi equis pennigeris. Sed hac metaphora nihil significatur aliud, nisi Deum esse principalem auctorem omnium rerum, et ejus nutu ventos moveri, et nubes adduci vel abduci. In hebræo et græco habetur in tertia persona, רכובו, *ascensum ejus, sive currum ejus*. Sed S. Hieronymus ex hebræo vertit, *currum tuum;* ex quo apparet eum sic legisse in suo codice hebraico. Sic etiam legit in *Commentario*, et sic docet esse legendum in epist. *ad Suniam et Fretellam;* proinde nostra lectio non est mutanda, cum a tanto doctore præponatur cæteris.

Vers. 5. 5. Qui facis angelos tuos spiritus, et ministros tuos ignem urentem.

Nisi obstaret auctoritas Apostoli, potuisset hic locus intelligi de procellis et fulguribus quæ fiunt in aere, et sensus esset : « Qui facis ut spiritus procellarum sint angeli tui, » id est, nuntii tui ad homines admonendos, et ut « ignis urens, » id est, cœlestia fulgura, aut fulmina, « sint ministri tui, » ad homines puniendos. Sed quoniam Apostolus *ad Hebr.* I exponit hunc locum de angelicis spiritibus, et hinc argumentum ducit ad probandam Christi divinitatem et præstantiam super angelos : dicendum est Prophetam loqui de veris angelis, ac dicere voluisse, non solos ventos, ac nubes velocissime discurrere per aerem, ut Deo jubenti serviant; sed habere Deum ministros longe sublimiores et potentiores, angelos videlicet, quos mittat ad homines, vel admonendos, vel puniendos. Potest autem duobus modis intelligi hæc sententia. Uno modo sic : « Qui facis angelos tuos spiritus, » id est, qui facis ut spiritualites creaturæ, quæ tibi in cœlo semper assistunt, « fiant angeli tui, » id est, fiant nuntii tui ad homines instruendos, « et ministros tuos ignem urentem, » id est, qui facis ut eædem illæ spirituales creaturæ, quæ charitate semper ardent, fiant ministri tui ad efficienda celerrime et efficacissime quæcumque jusseris. Atque hæc est expositio S. Augustini hoc loco, et S. Gregorii, homil. 34 *super Evangelia*. Altera expositio facilior, et fortasse magis litteralis, est Theodoreti in hunc locum, et S. Thomæ in cap. I *ad Hebræos*, qui sic exponunt : « Qui facis angelos tuos spiritus, et ministros tuos ignem urentem, » id est, facis ut angeli ministri tui habeant velocitatem spirituum, id est, ventorum, et efficaciam ignis urentis; atque ita sint veluti quidam venti spirituales in discurrendo, et veluti quidam ignes divini in operando. Comparat autem Propheta sanctos angelos ventis et ignibus, non quod non sint velociores ventis et potentiores ignibus; sed quia nos nihil novimus inter hæc corporalia, quibus aptius angelorum velocitas et efficacitas conferri possit. Favet huic expositioni etiam S. Hieronymus in *Commentario* hujus loci; et, quod majus est, textus græcus tum in Psalmo, tum in Apostolo *ad Hebr.* I : nam in utroque loco videmus articulum addi ad nomina *angelos* et *ministros*, non autem ad nomina *spiritus* et *ignem*. Una restat difficultas, quod apud Apostolum, etiam in editione latina Vulgata, legitur in tertia persona : *Qui facit angelos suos spiritus*, quomodo legitur etiam in textu hebræo et græco in libris quos nunc habemus. In editione autem latina Vulgata legitur in hoc Psalmo in secunda persona : *Qui facis angelos tuos spiritus;* quam lectionem probat S. Hieronymus in epist. *ad Suniam et Fretellam*. Sed responderi potest, Apostolum non fuisse sollicitum de verbis, sed de sensu : sensus autem idem est, sive illum exprimamus alloquendo Deum, sive narrando.

Vers. 6. 6. Qui fundasti terram super stabilitatem suam, non inclinabitur in sæculum sæculi.

Ab aere descendit ad terram Propheta : et quoniam ea est sedes nostra, et nobis notior, quam sint aliæ partes mundi, diutius in ea consideranda, et admirandis operibus Dei, quæ in ea conspiciuntur, describendis immoratur : ac primum incipit ab ejus creatione, et considerat admirabilem Dei potentiam, quæ terram, molem utique maximam et gravissimam sine ullo fundamento posuit in medio mundi, ita ut ipsa non in fundamento aliquo, sed in sua stabilitate nitatur. « Qui fundasti, inquit, terram super stabilitatem suam, » id est, non erexisti terram super aliquod fundamentum, sed voluisti ut suo pondere niteretur. « Non inclinabitur in sæculum sæculi, » id est, præceptum tuum solidius est omni fundamento, et ideo quia sic jussisti, sic fiet, ut videlicet terra suo pondere innixa æterna stabilitate consistat.

Vers. 7. 7. Abyssus sicut vestimentum, amictus ejus, super montes stabunt aquæ.

Vers. 8. 8. Ab increpatione tua fugient, a voce tonitrui tui formidabunt.

Vers. 9. 9. Ascendunt montes, et descendunt campi, in locum quem fundasti eis.

Vers. 10. 10. Terminum posuisti, quem non transgredientur, neque convertentur operire terram.

Deinde considerat Propheta qualis fuerit terra initio creationis suæ, quod videlicet fuerit undique cincta aquis, quasi vestibus, et tamen solo imperio voluntatis suæ Deus aquas concluserit in locis terræ humilioribus, et potentia, ac sapientia sua fecerit, ut magna ex parte terra emineret, et redderetur apta ad gignendas herbas et fruges, ad animantia sustentanda et alenda. Id autem factum est ex condensatione aquarum : initio enim aquæ non tam erant perfectæ aquæ, quam vapores aquei, qui condensati descenderunt ad conca-

vitates terræ : et fortasse hoc significavit Sapientia apud *Eccli.* cap. XXIV, cum ait : « Et sicut nebula texi omnem terram. » Sed David more poetico hæc describit : « Abyssus, inquit, sicut vestimentum amictus ejus, » id est, initio creationis terra erat cincta, et veluti amicta profunditate aquarum, quasi vestimento quodam undique cooperta. Abyssum enim vocat profunditatem aquarum, de qua dicitur *Gen.* I : « Tenebræ erant super faciem abyssi ; » et tunc « super montes stabant aquæ, » id est, vapores aquei, sive nebula illa altissima ipsos etiam montes cooperiebat : dicit autem « stabunt, pro stabant. » Hanc enim vim habet futurum apud Hebræos, ut significet continuationem, qualis apud nos significatur per præteritum imperfectum. « Ab increpatione tua fugient, a voce tonitrui tui formidabunt, » id est, aquæ, quæ undique terram operiebant, solo Dei nutu condensatæ descenderunt ad loca decliviora ; fuit enim nutus divinus aquis instar terribilis increpationis, et quasi tonitruum rebus sentientibus. « Ascendunt omnes, et descendunt campi, in locum quem fundasti eis, » id est, tunc cœperunt apparere montes in loco sublimi, quasi ascendissent ; et simul cœperunt, apparere campi in loco humili, quasi descendissent : omnia vero constiterunt in loco, quem constituisti eis, vel ascendunt montes aquarum et descendunt campi aquarum, dum ab increpatione Dei timentes aquæ magno fremitu attollunt fluctus suos, et deponunt, donec ad locum sibi paratum perveniant ; nam et Poeta dixit : « Quanti montes volvuntur aquarum. » « Terminum posuisti, quem non transgredientur, neque convertentur operire terram, » id est, aquis recedentibus et in cavernis terræ conclusis terminum posuisti, quem non transgredientur, neque convertentur ex se, aut vi sua, cooperire terram. Nam quod tempore diluvii conversæ sint, et terram cooperuerint : id factum est divino jussu et virtute. Porro terminus quem Deus posuit aquis est arena, ex Job, cap. XXXIX, et ex Hieremia cap. V, arena videlicet littoris altioris : tunc autem Deus hunc terminum posuit, quando instituit naturas elementorum : aquæ siquidem, cum sint naturaliter graviores aere, semper descendunt ad loca decliviora, et relinquunt aeri loca sublimiora.

Futurum apud Hebræos significat continuationem.

Vers. 11. **11.** QUI EMITTIS FONTES IN CONVALLIBUS, INTER MEDIUM MONTIUM PERTRANSIBUNT AQUÆ.

Vers. 12. **12.** POTABUNT OMNES BESTIÆ AGRI, EXSPECTABUNT ONAGRI IN SITI SUA.

Vers. 13. **13.** SUPER EA VOLUCRES CŒLI HABITABUNT, DE MEDIO PETRARUM DABUNT VOCES.

Tertio, considerat Propheta mirabilem Dei sapientiam in productione fontium et fluminum : nam si aquæ recedentes a terra, aridam illam omnino dimisissent, animantia terræ siti consumerentur ; ideo sapientia Dei produxit fontes aquarum dulcium, et ex fontibus fluvios, qui ubique discurrant, et potui animantium omnium deserviant. Porro fontes in montibus originem habent ; sed aquæ fontium ad convalles defluunt, et hic videtur esse sensus verborum : « Qui emittis fontes in convallibus, » id est, qui facis ut aquæ fontium ad convalles defluant, et inter medios montes rivuli earum pertranseant. « Potabunt omnes bestiæ agri, » et præsertim « onagri, » asini videlicet silvestres, qui in montibus degunt, et natura siticulosi sunt, anhelant ad ejusmodi aquas. Nec solum animalia quadrupedia de fontibus bibent, sed etiam volucres cœli juxta aquas in locis editioribus nidos suos ponent, ut iisdem aquis frui possint, et ex cavernulis suis voces dabunt, canentes, quomodo possunt, laudes Domino. Illud, *onagri exspectabunt in siti sua*, ex hebræo S. Hieronymus vertit, *onager reficiat sitim suam.* S. Augustinus vero legit, *suscipient onagri in sitim suam.* Vox hebraica ישברו *isberu,* ut nunc legitur cum puncto in sinistro cornu, significat *frangent sitim,* id est, sedabunt et reficient ; sed Septuaginta legerunt cum puncto in dextro cornu, *ishberou,* quod significat *sperabunt,* sive *expectabunt,* et sensus est : Onagri ad sitim suam sedandam exspectabunt, hoc est desiderabunt sperabunt, quærent aquas fontium. In græco nunc legitur, προσδέξονται ; id est *suscipient* ; sed verisimile est eos scripsisse προσδοκήσονται, id est *exspectabunt*. Certe noster Interpres ita omnino legisse videtur. Illud, « super ea, » refertur ad fontes et aquas inter montes discurrentes. Illud, *de medio petrarum,* S. Hieronymus vertit, *de medio nemorum.* Vox hebræa עפאים significat *frondes,* et ramos arborum : sed Septuaginta Interpretes aut legerunt, כפאים, quod significat *petrarum* ; aut, quod verius censeo, sensum respexerunt, non verba : volucres enim inter frondes quidem et ramos arborum, sed in rupibus et petris montium nidulos ponunt ; proinde utrumque est verum, et quod ex mediis frondibus, et quod ex mediis petris cantus suos edant.

Vers. 14. **14.** RIGANS MONTES DE SUPERIORIBUS SUIS : DE FRUCTU OPERUM TUORUM SATIABITUR TERRA.

Vers. 15. **15.** PRODUCENS FŒNUM JUMENTIS, ET HERBAM SERVITUTI HOMINUM.

Vers. 16. **16.** UT EDUCAS PANEM DE TERRA, ET VINUM LÆTIFICET COR HOMINIS.

Vers. 17. **17.** UT EXHILARET FACIEM IN OLEO, ET PANIS COR HOMINIS CONFIRMET.

Quarto, considerat et canit Propheta aliam admirabilem providentiam Dei, qui præter fontes et flumina, quæ non possunt irrigare loca superiora montium et collium, neque ad omnes agros derivari, excogitavit pluvias, quæ ex nubibus tanquam fontibus cœlestibus omnia omnino loca terrestria irrigare possunt, ut inde satiata terra possit herbas et fruges producere in alimenta viventium super terram. « Rigans, inquit, montes de superioribus suis, » id est, Deus rigans est, sive

irrigat montes, ad quos flumina non pertingunt, « de superioribus suis, » id est, de nubibus, quæ sunt in aere superiore. « De fructu operum tuorum satiabitur terra, » id est, de aquis, quas tu ex nubibus tuis exprimis, terra arida et sitibunda satiabitur. « Produces fœnum jumentis, et herbam servituti hominum, » id est, per hanc providentiam tu, Deus, producens es, sive producis ex terra fœnum in cibum jumentorum, et herbam, unde fruges, et vites, et arbores existunt, in cibum hominum. « Ut educas panem de terra, » id est, ut hac ratione producas ex terra cibum; panis enim sæpe accipitur in Scriptura pro cibo generatim sumpto : hoc autem loco dicimus accipi pro cibo, tum quia ita explicat Theodoretus, tum quia de pane proprie dicto paulo infra fit mentio; subjungit enim Propheta : « Et vinum lætificet cor hominis, » id est, et vinum a te productum lætificet cor hominis. « Ut exhilaret faciem in oleo, » id est, ut homo exhilaret faciem suam in oleo a te producto; « et panis cor hominis confirmet, » id est, panis sustentet et roboret vitam humanam. Hoc loco pauca quædam annotanda sunt : *primum*, Deum esse auctorem omnium bonorum, quæ ad vitam corporalem sustentandam et delectandam pertinent; quamvis enim laborent homines fodiendo terram, seminando fruges, plantando arbores, ponendo ac putando vites : tamen nisi Deus solem suum oriri faceret, et nisi de cœlo plueret, et nisi fecunditatem terræ præberet, et nisi vires hominibus suppeditaret; et cum iis cooperaretur, nihil omnino fieret : et quoniam potest Deus sine causis secundis omnia facere, ut fecit initio mundi, et secundæ causæ nihil sine Deo possunt efficere, verissime dicit Apostolus : « Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus, » I *Cor.* III; et : « Non sine testimonio semetipsum reliquit benefaciens de cœlo, dans pluvias, et tempora fructifera, implens cibo et lætitia corda nostra, » *Act.* XIV; et rursum : « Ipse dat omnibus vitam, et inspirationem, et omnia. Et in ipso vivimus, movemur, et sumus, » *Act.* XVII. Verissime quoque canit hoc loco Psalmographus, Deum esse, qui producit fœnum jumentis, panem, vinum et oleum hominibus. Ex quo apparet incredibilis multorum hominum ingratitudo, qui etsi tanta bona, imo omnia bona a Deo recipiant, nunquam tamen erigunt oculos mentis in cœlum, ut agnoscant Patrem amantissimum, a quo tanquam filii ex paternis bonis aluntur et sustentantur. *Secundo,* notandum est Deum, ut parentem vere pium et amantem filiorum, non solum nobis dedisse, quæ necessaria sunt ad vitam sustentandam, panem videlicet et aquam; sed etiam addidisse quæ jucundiorem et suaviorem potum et cibum facere potuerant, ut solatium aliquod in laboribus haberemus : dedit enim vinum ad cor lætificandum, juxta illud *Prov.* XXXI : « Date vinum his, qui amaro sunt animo; » dedit et oleum, vel ad ungendam et illustrandam faciem, vel etiam ad cibum, ut Theodoretus docet : ut videlicet admixtum herbis et leguminibus suaviorem cibum efficiat, et homo exhilaret faciem suam in eo cibo percipiendo, vel ut Deus exhilaret faciem hominis in oleo, dum ei cibum oleo conditum porrigit : facies enim nitidior apparet, cum homo nutritur iis quæ sapiunt. Hinc monachi veteres apud Cassianum in *Collationibus,* ut hospitibus lautiorem cibum apponerent, olera, vel legumina oleo condiebant. *Tertio,* notandum est, hinc admoneri homines frugali victu et potu sobrio contentos esse debere : moderata enim jucunditas a Deo est, supervacaneæ deliciæ, et varia irritamenta gulæ, ac multo magis crapula et ebrietas a diabolo sunt.

Deus omnium bonorum est auctor.

Ingratitudo hominum erga Deum.

18. SATURABUNTUR LIGNA CAMPI, ET CEDRI LIBANI, QUAS PLANTAVIT : ILLIC PASSERES NIDIFICABUNT. Vers. 18.

19. HERODII DOMUS DUX EST EORUM; MONTES EXCELSI CERVIS, PETRA REFUGIUM HERINACIIS. Vers. 19.

Quinto, considerat Propheta divinam Providentiam in eo, quod Deus ipse sine ulla opera hominum producit et nutrit arbores valde proceras, quales sunt cedri Libani : quæ arbores deserviunt habitationi et latibulo avium quarumdam, quemadmodum montes refugium præstant cervis, et petræ herinaciis. « Saturabuntur, inquit, ligna campi, » id est, ex pluviis humorem sibi debitum sument arbores silvestres, et præcipue cedri Libani, quas Deus ipse plantavit. In hebræo legitur עצי יהוה, « ligna Domini. » Sed Septuaginta Interpretes explicare voluerunt cur dicantur ligna Domini, et ideo posuerunt, *ligna campi;* dicuntur enim *ligna Domini,* quia non plantantur, nec irrigantur ab hominibus, sed jubente Domino sponte nascuntur in campis, et irrigantur pluviis de cœlo cadentibus. « Et cedri Libani, quas plantavit. » In hebræo et græco textu non habetur *et,* sed explicatur quæ sint illa ligna campi, sive Domini, et dicitur : « Cedri Libani, quas plantavit, » id est, ligna illa Domini sunt cedri Libani, quas Dominus ipse plantavit in campis. Vel in textu latino irrepsit *et*, vitio scriptorum; vel explicandum est, ut nos diximus : Ligna campi, et præcipue cedri Libani, quas Dominus plantavit, id est, sponte nasci voluit absque hominum industria. « Illic passeres nidificabunt, » id est, in his agrestibus arboribus nidos suos ponent aves, ut tutiores sint ab aucupibus. Nam apud Hebræos nomine passerum intelliguntur omnes aviculæ. « Herodii domus dux est eorum, » id est, milvi, aut fulicæ, aut ardeæ, aut ciconiæ nidus præeminet nidulis aliarum volucrum, tum magnitudine, tum altitudine; vox hebræa חסידה *chasidah,* et græca *herodius,* significat *milvum* apud Hieronymum, *fulicam* apud Augustinum, *ciconiam* apud Suidam, *ardeam* apud Plinium; certe magna avis

significatur, quæ nidum majorem et altiorem habeat, quam aves cæteræ. In hebræo habetur, *herodio abietes domus ipsius*, id est, herodius in abiete nidum ponit. Cæterum Septuaginta Interpretes non videntur legisse ברושים, id est *abietes*, sed בראשם, id est, *dux eorum*, sive *in ducem eorum*; sed res non est magni momenti. «Montes excelsi cervis, petra refugium herinaciis,» id est, sicut magnæ arbores præbent refugium volucribus, sic montes cervis, et lapideæ cavernæ herinaciis. In græco habetur *leporibus* pro *herinaceis*, et sic legit S. Augustinus; sed S. Hieronymus in epist. *ad Suniam et Fretellam*, dicit voce hebraica לשפנים significari animal quoddam simile muri et urso, non majus hericio, quod in Palæstina frequens est, et in cavernis petrarum habitat.

Vers. 20. 20. FECIT LUNAM IN TEMPORA : SOL COGNOVIT OCCASUM SUUM.

Vers. 21. 21. POSUISTI TENEBRAS, ET FACTA EST NOX : IN IPSA PERTRANSIBUNT OMNES BESTIÆ SYLVÆ.

Vers. 22. 22. CATULI LEONUM RUGIENTES, UT RAPIANT, ET QUÆRANT A DEO ESCAM SIBI.

Vers. 23. 23. ORTUS EST SOL, ET CONGREGATI SUNT, ET IN CUBILIBUS SUIS COLLOCABUNTUR.

Vers. 24. 24. EXIBIT HOMO AD OPUS SUUM, ET AD OPERATIONEM SUAM USQUE AD VESPERUM.

Sexto, considerat et laudat Propheta divinam Providentiam, quæ divisit tempora operibus hominum et ferarum. Siquidem feris attribuit noctem, ut quærant sibi prædam in cibum; hominibus attribuit diem, ut operando victum sibi parent. «Fecit, inquit, lunam in tempora, sol cognovit occasum suum,» id est, Dominus Deus ad usum hominum et animantium cæterorum fecit lunam in tempore, id est, ut tempore opportuno luceret, per noctem videlicet; nam vox hebraica מועדים, et græca καιρούς, non significat quælibet tempora, sed tempora opportuna, et apta ad opera facienda. «Sol cognovit occasum suum,» id est, sol quoque non semper est super terram, sed novit suo tempore occumbere, ut det locum nocti, quemadmodum divina Providentia disposuit. «Posuisti tenebras, et facta est nox, in ipsa pertransibunt omnes bestiæ sylvæ,» id est, ex hac vicissitudine solis et lunæ, tu Domine fecisti, ut suo tempore occumbente sole existerent tenebræ, et sic fieret nox; et ipsam dedisti sylvestribus animantibus, ut per sylvas discurrerent, et potissimum «catuli leonum rugientes præ fame» in rapinam incumbant, et hoc modo «quærant a Deo escam sibi,» id est, quærant sibi cibum eo modo, quem divina Providentia statuit. «Ortus est sol, et congregati sunt, et in cubilibus suis collocabuntur,» id est, divina Providentia facit ut oriente sole feræ sylvestres, per noctem dispersæ ad prædam, congregentur in speluncis suis, et in suis quasi cubilibus collocentur. «Exibit homo ad opus suum, et ad operationem suam usque ad vesperam,» id est, exorto sole, et feras in antra sua cogente, surget homo, et in agrum exibit ad opus suum, ad agriculturam videlicet, «et ad operationem suam,» id est, ad laborem suum, sive, ut habetur in hebræo, *servitutem suam, usque ad vesperam*. Hinc admonemur bestiis quæ ratione et manibus carent, datum esse a Deo, ut per insidias nocturnas ex raptu vivant : hominibus vero, qui ratione et manibus ornati sunt, prohibitas esse rapinas et insidias, cum possint ex justo labore manuum suarum terram exercendo, vel mercaturam faciendo vivere. Proinde fures et latrones, et quicumque insidiando, decipiendo, mentiendo, rapiendo vitam ducunt, ordinem divinæ Providentiæ, quantum in se est, perturbant, et de illis recte dici potest : «Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis,» *Psalm.* XLVIII.

Vers. 25. 25. QUAM MAGNIFICATA SUNT OPERA TUA, DOMINE! OMNIA IN SAPIENTIA FECISTI : IMPLETA EST TERRA POSSESSIONE TUA.

Hæc est exclamatio ex admiratione operum Dei circa terram, et quasi conclusio sex considerationum præcedentium : miratur autem Propheta excellentiam, rationem et numerum operum Dei. De excellentia dicit : «Quam magnificata sunt opera tua, Domine!» id est, quam sunt eximia, præstantia, et laude ac prædicatione digna! Ex hebræo S. Hieronymus vertit, *quam multiplicata sunt!* sed vox hebraica רבו utrumque significat, *multiplicata sunt*, et etiam *magna*, sive *magnificata sunt*, quasi *multæ* scientiæ : quomodo nomen *rabbi* significat magistrum quasi *multæ* scientiæ, sive *magnum* in scientia. Recte autem Septuaginta Interpretes, quos latinus secutus est, verterunt, *magnificata sunt*, non *multiplicata sunt*, quoniam de multitudine agitur in fine versiculi. De ratione dicit : «Omnia in sapientia fecisti,» id est, nihil in operibus Dei factum est temere, aut casu, sed omnia facta sunt cum maxima ratione et judicio, nihil deest, nihil abundat, nihil denique est, cujus non sit ratio in sapientia Dei. Demonstravit hoc Galenus in libro *De Partibus*, ubi stupore maximo admiratur artificium auctoris naturæ in fabricatione manus, et aliorum membrorum corporis humani. De numero dicit : «Impleta est terra possessione tua,» id est, hæc opera, tam eximia, et tam sapienti artificio condita, non pauca sunt, sed fere innumerabilia, ita ut terram universam repleverint; vocat autem Propheta res creatas, quibus plena est terra, «possessionem Dei,» quoniam Deus est Dominus omnium rerum, et ideo Dominus, quia omnia fecit; hanc vim habet vox hebraica קנינך : derivatur enim a verbo קנה, quod significat *possidere* ex productione, ut *Gen.* IV : «Possedi hominem per Deum,» id est, genui filium, et sic possedi illum. Impleta est ergo terra possessione Dei, quia plena est re-

Rabbi quid significet?

Artificium auctoris naturæ plane mirabile teste Galeno.

bus, quas Deus possidet, et possidet, quia fecit.

Vers. 26. 26. HOC MARE MAGNUM ET SPATIOSUM MANIBUS : ILLIC REPTILIA, QUORUM NON EST NUMERUS.

Vers. 27. 27. ANIMALIA PUSILLA CUM MAGNIS, ILLIC NAVES PERTRANSIBUNT.

Vers. 28. 28. DRACO ISTE, QUEM FORMASTI AD ILLUDENDUM EI : OMNIA A TE EXSPECTANT, UT DES ILLIS ESCAM IN TEMPORE.

Laudavit Propheta Dei sapientiam ex operibus ejus in cœlo, in aere et in terra : nunc tandem descendit ad mare, et decantat sapientiam Dei ex amplitudine maris, ex multitudine et varietate piscium, ex utilitate quam adfert navigatio, et ex inusitata magnitudine ceti, qui in eo degit; et concludit omnia illa animalia, quin etiam omnia omnino animalia, quamvis innumerabilia, a Deo nutriri et conservari. « Hoc mare magnum et spatiosum manibus, » id est, spectandum præterea se offert in operibus mirabilibus Dei, « hoc mare, » quod est magnum profunditate, et extensum latitudine : illud enim, « spatiosum manibus, » metaphoricum est, et metaphora sumpta est a similitudine hominis, cujus latitudo sumitur ab extensione brachiorum, et distantia unius manus ab altera; quemadmodum longitudo sumitur a distantia verticis ad plantam pedis. Declaraverunt hanc metaphoram Septuaginta Interpretes, qui verterunt, εὐρύχωρος, id est, amplas habens regiones : dicitur igitur mare « spatiosum manibus, » quia est latissimum, et maximum spatium intercedit inter ejus extremas regiones. Quod alii volunt, per manus maris intelligi sinus angustiores, qui multi inveniuntur in medio terræ, ut mare Ligusticum, mare Adriaticum, mare Rubrum, mare Ponticum, et alia, quæ sunt veluti brachia, vel manus maris Oceani, non improbo, sed verius existimo, quod supra dixi : hæc enim est ratio cur in textu græco desit vox *manibus*, quæ expresse habetur in hebraico; omiserunt enim illam vocem Septuaginta Interpretes, quia intellexerunt per eam non significari aliud, nisi magnam extensionem. « Illic reptilia, quorum non est numerus : » hoc est alterum Dei opus valde mirabile quod in mari, ubi nullus homo dat operam conservandis piscibus, sed potius dat operam capiendis, inveniatur et perpetuo conservetur tanta multitudo piscium, ut a nullo hominum numerari possint. Hanc fecunditatem significavit benedictio illa Conditoris, de qua dicitur *Gen.* I : « Benedixit illis Deus, et ait : Crescite, et multiplicamini, et replete aquas maris. » Nec solum vivit in mari infinita multitudo, sed etiam prope infinita varietas piscium, quod significatur in verbis sequentibus : « Animalia pusilla cum magnis. » Addit tertio Propheta : « Illic naves pertransibunt; » est enim admirandum opus Dei, quod per elementum liquidum deferantur naves onustæ gravissimis rebus, et inde afferantur humano generi maxima commoda, dum summa celeritate transmutantur merces; tribuitur autem Deo adinventio navium, tum quia ipse primus docuit Noe ædificationem arcæ, tum quia ipse dedit aquis eam naturam, ut naves ferre possint, et homini ingenium quo naves apte componeret. Adjungit quarto : « Draco iste, quem formasti ad illudendum ei, » quasi dicat : Non solum naves, quantumvis magnæ et onustæ, per liquidum elementum maris transibunt; sed etiam « draco, » id est, piscis quidam major et gravior omni navi, non solum pertransibit per aquas maris, sed etiam in illis ludet, huc atque illuc se circumvolvens. Hunc piscem, quem græcus et latinus interpres vocat *draconem*, hebraica lectio vocat *leviathan;* esse autem *leviathan* piscem maximum et horrendum valde, scribit Job cap. XL, et inde hoc nomen tribuit diabolo Isaias cap. XXVII, vocans eum « leviathan serpentem tortuosum. » Significantur igitur hoc nomine cete grandia, sive balænæ, quæ magnitudinem tam immoderatam habent, ut Olaus magnus scribat balænam quamdam, insulam fuisse creditam. Illud autem, *ad illudendum ei*, variis modis exponitur tum a Rabbinis, tum a Nostris : sed simplicissima expositio videtur, ut sensus sit, ad ludendum in eo, id est, in mari; nam in hebræo sic habetur ad verbum : *Leviathan, quem formasti ad ludendum in eo;* et sic exponunt Theodoretus et Euthymius verba græca ἐμπαίζειν αὐτῷ, et notat Theodoretus mare apud Græcos esse generis feminini, tamen Interpretem vertisse αὐτῷ, quia sic invenit in hebræo, ubi tam nomen maris, quam pronomen ibi positum, est generis masculini. Adde quod expositio eorum, qui volunt sensum esse : Leviathan formatum esse a Deo, ut illudatur ei ab hominibus, dum eum capiunt, et inter se dividunt, videtur repugnare Scripturæ in lib. *Job.* XL, ubi Deus ipse describit magnitudinem Leviathan : et ostendit difficillimum esse illum capere, aut ex aquis extrahere : et formatum potius esse, ut potentia Dei per eum agnoscatur, quam ut ei illudatur ab homine. Addit postremo Propheta ista omnia animalia, quæ vivunt in mari, non solum a Deo condita fuisse, sed etiam a Deo nutriri. « Omnia, inquit, a te exspectant, ut des illis escam in tempore : » Deus enim tempore congruo, admirabili ratione et modo, cibum procurat : unde animalia ista vivant.

Multitudo piscium.

Vers. 29. 29. DANTE TE ILLIS, COLLIGENT; APERIENTE TE MANUM TUAM, OMNIA IMPLEBUNTUR BONITATE.

Vers. 30. 30. AVERTENTE AUTEM TE FACIEM, TURBABUNTUR : AUFERES SPIRITUM EORUM, ET DEFICIENT, ET IN PULVEREM SUUM REVERTENTUR.

Declarat Propheta paulo fusius, vitam omnium animalium ita pendere a Deo, ut si Deus aperiat manus, et cibos distribuat, omnia vivant; si Deus avertat faciem et alimenta dare renuat, omnia

intereant; quamvis proprie loquatur de aquatilibus, tamen ad omnia omnino animalia hæc verba pertinent, cum sit eadem omnium ratio. « Dante te illis, colligent, » id est, si tu cooperando cum secundis causis, vel potius movendo secundas causas, illasque in omnibus adjuvando, dederis animalibus cibum ipsis congruentem, « colligent, » et inde vivent. « Aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate. » Idipsum repetit aliis verbis, quæ plane demonstrant omnium bonorum auctorem esse Deum, sine quo nihil valerent terræ fecunditas et humana industria. Illud, *replebuntur bonitate*, significat, *replebuntur bono*, sive *bonis*, ut aperte est in hebræo. Itaque bonitas hoc loco non significat probitatem, sed substantiam, unde homines et animalia cætera sustentantur. Vox græca χρηστότης ambigua est; nam et *utilitatem* et *benignitatem* significat: hoc autem loco ad priorem significationem referenda est, si cum voce hebraica convenire debeat. « Avertente autem te faciem turbabuntur. » Contra vero, inquit, si tu avertas faciem, et quasi iratus desinas ea respicere favore tuo, et subtrahas auxilium, continuo turbabuntur et quasi languebunt, « et mox deficient: auferes enim spiritum tuum, » id est, spiritum vitalem, quem eis dedisti; et illa « in pulverem suum revertentur, » id est, redibunt in pulverem aridum et inanimem, ut antea erant.

Deus omnium bonorum est auctor.

Vers. 31.

31. EMITTES SPIRITUM TUUM, ET CREABUNTUR, ET RENOVABIS FACIEM TERRÆ.

Ostendit potentiam Domini inde etiam valde laudandam et prædicandam esse, quod potest etiam restituere spiritum vitæ iis rebus, quibus abstulerat, et quamvis possit Deus restituere spiritum in individuo, ut vere restituet hominibus in resurrectione mortuorum, tamen hoc loco loquitur Propheta ad litteram de restitutione in specie. Deus enim aufert spiritum vitalem ab animantibus, cum ea variis modis interire sinit: et rursum emittit spiritum vitalem in animantia per novam generationem; et sic renovat faciem terræ, cum terra iterum repletur animalibus omnium generum. Vox illa, *et creabuntur*, non est accipienda proprie pro eductione ex nihilo, sed pro formatione, sive productione in genere. Quamvis autem hæc sit expositio litteralis, non repugnat tamen veritati, ut hic versiculus exponatur mystice, vel pro resurrectione corporum humanorum, vel pro inspiratione Spiritus Sancti, ut qui mortui fuerant peccato, vivere tandem incipiant Deo per gratiam.

Vers. 32.

32. SIT GLORIA DOMINI IN SÆCULUM: LÆTABITUR DOMINUS IN OPERIBUS SUIS.

Explicatis admirandis operibus Dei in cœlo, in aere, in terra et in mari, concludit Psalmum oratione, ac primum petit ut « sanctificetur nomen Domini, » quæ est etiam prima petitio in oratione Dominica. « Sit, inquit, gloria Domini in sæculum, » id est, semper laudetur Dominus, non solum voce, sed etiam vita et moribus servorum suorum. « Lætabitur Dominus in operibus suis, » id est, et inde fiet ut Deus semper lætetur in operibus suis, et non habeat occasionem dolendi et pœnitendi quod fecerit ea; dicitur enim *Gen.* VI: « Videns Deus malitiam hominum, tactus dolore cordis intrinsecus: Delebo, inquit, hominem quem creavi, a facie terræ, ab homine usque ad animalia, a reptili usque ad volucres cœli: pœnitet enim me fecisse eos. » Et quidem in Deum neque dolor, neque pœnitentia, neque nova lætitia cadere potest: sed hæc dicuntur more humano ad significandum, Deum in pœnam peccatorum destruere opera sua, quod faciunt ii quos pœnitet ea fecisse; et contra, fovere et augere opera sua in præmium justorum, quod faciunt ii qui ea se fecisse lætantur.

Deus quomodo pœniteat et lætetur de operibus suis?

Vers. 33.

33. QUI RESPICIT TERRAM, ET FACIT EAM TREMERE; QUI TANGIT MONTES, ET FUMIGANT.

Quia dixerat res creatas esse opera Domini, id breviter probat ex eo quod tanta est potentia Dei in res creatas, ut solo aspectu minaci terram concutiat, et solo contactu montes ardere faciat. Alludit David ad caput XIX *Exod.*, ubi describitur mons Sinai terribilis et fumigans, descendente Domino.

Vers. 34.

34. CANTABO DOMINO IN VITA MEA, PSALLAM DEO MEO QUANDIU SUM.

Vers. 35.

35. JUCUNDUM SIT EI ELOQUIUM MEUM; EGO VERO DELECTABOR IN DOMINO.

Hæc est altera petitio, ut placeat Deo laus ejus. « Ego, » inquit, quemadmodum opto ut ab omnibus Deus laudetur, sic ipse « cantabo Domino dum vixero, » et non sola voce, sed etiam Psalterii sonitu celebrabo laudes ejus. Hoc autem oro et peto, « ut jucundum sit ei eloquium meum, » id est, hymnus quem in ejus laudem assidue decanto, gratus sit majestati ejus, et ego quoque delectabor in amore Dei, et deliciæ meæ erunt meditatio assidua bonitatis ejus.

Vers. 36.

36. DEFICIANT PECCATORES A TERRA, ET INIQUI, ITA UT NON SINT. BENEDIC, ANIMA MEA, DOMINO.

Hæc est ultima petitio, ut peccatores, qui Deum laudare nesciunt, deficiant de terra, ita ut vel conversi ad Dominum non sint amplius peccatores, vel si converti noluerint, dejiciantur infra terram, et ultra non compareant.

PSALMUS CV

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Alleluia.*	V. s. h.
1. Confitemini Domino, et invocate nomen ejus; annuntiate inter gentes opera ejus.	Confitemini Domino, invocate nomen ejus: notas facite populis cogitationes [*h. adinventiones*] ejus.
2. Cantate ei, et psallite ei; narrate omnia mirabilia ejus.	Cantate ei, et psallite illi: loquimini in universis mirabilibus ejus.
3. Laudamini in nomine sancto ejus; lætetur cor quærentium Dominum.	Exsultate [*h. laudamini*] in nomine sancto ejus: lætetur cor quærentium Dominum.
4. Quærite Dominum, et confirmamini; quærite faciem ejus semper.	Quærite Dominum et virtutem ejus: quærite faciem ejus jugiter.
5. Mementote mirabilium ejus, quæ fecit; prodigia ejus, et judicia oris ejus.	Recordamini mirabilium ejus quæ fecit: signorum [*h. prodigiorum*] et judiciorum oris ejus.
6. Semen Abraham, servi ejus: et filii Jacob, electi ejus.	Semen Abraham servi ejus: filii Jacob electi ejus.
7. Ipse Dominus Deus noster: in universa terra judicia ejus.	Ipse Dominus Deus noster: in universa terra judicia ejus.
8. Memor fuit in sæculum testamenti sui, verbi quod mandavit in mille generationes:	Recordatus est in æternum [*h. sæculum*] pacti sui: verbi, quod præcepit [*h. verbum præcepit*] in mille generationes,
9. Quod disposuit ad Abraham, et juramenti sui ad Isaac.	Quod pepigit cum Abraham, et juramenti sui cum Isaac.
10. Et statuit illud Jacob in præceptum, et Israel in testamentum æternum;	Et firmavit [*h. statuit*] illud Jacob in lege [*h. in præceptum*]: Israel in pactum sempiternum,
11. Dicens: Tibi dabo terram Chanaan, funiculum hæreditatis vestræ.	Dicens, tibi dabo terram Chanaan: funiculum hæreditatis vestræ.
12. Cum essent numero brevi, paucissimi et incolæ ejus.	Cum essent viri pauci, modici et advenæ in ea.
13. Et pertransierunt de gente in gentem, et de regno ad populum alterum.	Et transierunt [*h. ambulaverunt*] de gente in gentem, et de regno ad populum alterum.
14. Non reliquit hominem nocere eis, et corripuit pro eis reges.	Non dimisit hominem, ut noceret [*h. calumniaretur*] eis, et corripuit pro eis reges.
15. Nolite tangere christos meos, et in prophetis meis nolite malignari.	Nolite tangere christos meos, et prophetas meos nolite affligere.
16. Et vocavit famem super terram, et omne firmamentum panis contrivit.	Et vocavit famem super terram: omnem virgam [*h. baculum*] panis contrivit.
17. Misit ante eos virum; in servum venumdatus est Joseph.	Misit ante faciem eorum virum: in servum venumdatus est Joseph.
18. Humiliaverunt in compedibus pedes ejus; ferrum pertransiit animam ejus, 19. donec veniret verbum ejus.	Afflixerunt in compede pedes ejus: in ferrum venit anima ejus. Usque ad tempus donec veniret sermo ejus:
Eloquium Domini inflammavit eum:	eloquium Domini probavit eum.
20. Misit rex, et solvit eum; princeps populorum, et dimisit eum.	Misit rex [*h. regem*], et solvit eum, princeps [*h. dominatorem*] populorum, et dimisit [*h. solvit*] illum.

21. Constituit eum dominum domus suæ, et principem omnis possessionis suæ :

Posuit eum dominum [*h. dominatorem*] domus suæ, et principem [*h. dominatorem*] in omni possessione sua.

22. Ut erudiret principes ejus sicut semetipsum, et senes ejus prudentiam doceret.

Ut erudiret [*h. castigaret*] principes ejus secundum voluntatem suam, et senes ejus sapientiam doceret.

23. Et intravit Israel in Ægyptum, et Jacob accola fuit in terra Cham.

Et ingressus est Israel [al. add. *in*] Ægyptum, et Jacob advena fuit in terra Cham.

24. Et auxit populum suum vehementer, et firmavit eum super inimicos ejus.

Et crescere fecit populum suum nimis, et roboravit eum super hostes ejus.

25. Convertit cor eorum ut odirent populum ejus, et dolum facerent in servos ejus.

Convertit cor eorum, ut odio haberent populum ejus, ut dolose agerent contra servos illius.

26. Misit Moysen servum suum; Aaron, quem elegit ipsum.

Misit Mosen servum suum : [al. add. *et*] Aaron, quem elegit sibi.

27. Posuit in eis verba signorum suorum, et prodigiorum in terra Cham.

Posuit in eis verba signorum suorum, et portentorum in terra Cham :

28. Misit tenebras, et obscuravit; et non exacerbavit sermones suos.

Misit tenebras, et contenebravit; et non fuerunt increduli verbis ejus.

29. Convertit aquas eorum in sanguinem, et occidit pisces eorum.

Commutavit aquas eorum in sanguinem, et occidit pisces eorum.

30. Edidit terra eorum ranas, in penetralibus regum ipsorum.

Ebullivit terra eorum ranas : in cubilibus [al. *cubiculis*] regum eorum.

31. Dixit, et venit cœnomyia, et ciniphes in omnibus finibus eorum.

Dixit, et venit musca omnimoda : ciniphes [*h. pediculi*] in universis terminis eorum.

32. Posuit pluvias eorum grandinem; ignem comburentem in terra ipsorum.

Dedit pluvias eorum grandinem : ignem flammantem in terra eorum.

33. Et percussit vineas eorum, et ficulneas eorum, et contrivit lignum finium eorum.

Et percussit vineam eorum, et ficum eorum, et confregit lignum finium eorum.

34. Dixit, et venit locusta, et bruchus, cujus non erat numerus :

Dixit, et venit locusta, et bruchus, cujus non erat numerus.

35. Et comedit omne fœnum in terra eorum, et comedit omnem fructum terræ eorum.

Et comedit omne fœnum terræ eorum, et devoravit fructum terræ eorum.

36. Et percussit omne primogenitum in terra eorum, primitias omnis laboris eorum.

Et percussit omne primogenitum in terra eorum : primitias universi partus [*h. doloris*] eorum.

37. Et eduxit eos cum argento et auro, et non erat in tribubus eorum infirmus.

Et eduxit eos cum argento et auro, et non erat in tribubus eorum infirmus.

38. Lætata est Ægyptus in profectione eorum, quia incubuit timor eorum super eos.

Lætata est Ægyptus cum egrederentur, quoniam irruerat terror eorum super eos.

39. Expandit nubem in protectionem eorum, et ignem, ut luceret eis per noctem.

Expandit nubem in tentorium, et ignem ut luceret nocte.

40. Petierunt, et venit coturnix, et pane cœli saturavit eos.

Petierunt, et adduxit ortygometram [*h. coturnicem*], et pane cœlesti saturavit eos.

41. Dirupit petram, et fluxerunt aquæ, abierunt in sicco flumina.

Aperuit petram et fluxerunt aquæ : cucurrerunt in aridis flumina.

42. Quoniam memor fuit verbi sancti sui, quod habuit ad Abraham puerum suum.

Quia recordatus est verbi sancti sui : cum Abraham servo suo.

43. Et eduxit populum suum in exultatione, et electos suos in lætitia.

Et eduxit populum suum in lætitia [*h. cum gaudio*] : in laude electos suos.

44. Et dedit illis regiones gentium, et labores populorum possederunt :

Et dedit eis terras [al. *terram*] gentium, et laborem [al. *labores*] tribuum [*h. plebium*] possederunt :

45. Ut custodiant justificationes ejus, et legem ejus requirant.

Ut custodirent cæremonias ejus, et leges ejus servarent. Alleluia.

Argumentum. — Celebrantur beneficia a Jova in Israelitas collata inde ab Abrahami ætate usque ad terræ Cananææ occupationem. Primi 15 versus leguntur etiam in carmine, quod continetur I *Chron.* XVI. Vers. 1-6 efficiunt procemium. Carmen ipsum in strophas dividi nequit.

1. Laudate Jovam, invocate nomen ejus,
nota facite inter populos facinora ejus.
2. Voce canite ei, fidibus canite ei,
meditamini de omnibus mirabilibus ejus.
3. Gloriamini nomine ejus sancto,
lætetur cor quærentium Jovam.
4. Scrutamini (vel *interrogate*) Jovam et potentiam ejus,
quærite faciem ejus continuo.
5. Memores estote mirabilium ejus, quæ fecit,
signorum ejus et judiciorum oris ejus,
6. *Vos*, semen Abrahami, servi ejus;
filii Jacobi, electi ejus.

7. Is *est* Jova Deus noster,
per universam terram judicia (imperium) ejus.
8. Memor est in æternum fœderis sui,
verbi, *quod* mandavit in mille ætates;
9. Quod pepigit cum Abrahamo,
et jurisjurandi sui Jacobo *præstiti;*
10. Et *quod* constituit Jacobo in statutum,
Israeli in fœdus perpetuum.
11. Dicens: « Tibi dabo terram Cananæam
funem (partem) peculii vestri; »
12. Quum essent homines numeri (faciles numeratu),
tanquam pauci (vel *parum aliquid*) et peregrini in ea.
13. Et migrarunt de gente ad gentem,
de *uno* regno ad populum alium.
14. Non concessit cuiquam opprimere eos,
et castigavit eorum causa reges.
15. « Ne tangatis unctos meos,
et vatibus meis ne faciatis male. »
16. Et vocavit famem super terram (Cananæam),
omnem baculum panis fregit.
17. Misit ante eos virum,
in servum venditus est Josephus.
18. Afflixerunt *Ægyptii* compede pedes ejus,
in ferrum intravit anima ejus (ipse),
19. Donec venit (impletum fuit) verbum (somniorum interpretatio) ejus,
donec eloquium Jovæ (somniorum interpr.) probavit illum.
20. Misit, rex, et solvit eum,
dominator populorum, et vinculis expedivit eum.

21. Constituit eum dominum super domum suam,
et dominatorem in omnem possessionem suam;
22. Ut vinciret principes ejus pro suo lubitu,
et seniores ejus doceret sapientiam.
23. Et venit Israel in Ægyptum,
et Jacob hospes commoratus est in terra Chami.
24. Et fecundum reddidit *Deus* populum suum valde,
et robustum fecit eum præ hostibus ejus.
25. Et mutavit cor eorum, ut odio haberent populum suum,
ut dolosos se gererent in servos suos.
26. Misit Mosen, servum suum;
Aaronem, quem elegerat.
27. Posuerunt (ediderunt) inter eos (Ægyptios) mirabilia ejus,
et signa (prodigia) in terra Chami.
28. Misit tenebras, et caliginem fecit,
nec repugnarunt verbis ejus *Ægyptii*.
29. Mutavit aquas eorum in sanguinem,
et occidit pisces eorum.
30. Scatuit terra eorum ranis,
in *ipsis* conclavibus regum eorum.
31. Dixit, et venit musca,
culices in omnes fines eorum.
32. Fecit imbres eorum grandinem,
ignem flammarum in terra eorum.
33. Et percussit vitem eorum et ficum eorum,
et confregit arbores finium (regionis) eorum.
34. Dixit, et venit locusta,
et bruchus carens numero.
35. Et absumpsit omnem herbam in terra eorum,
et absumpsit fructum agri eorum.
36. Et percussit omne primogenitum in terra eorum,
primitias omnis roboris (primogenitos) eorum.
37. Et eduxit eos (Israelitas) cum argento et auro,
neque erat in tribubus ejus (Israelis) labens.
38. Lætata est Ægyptus exitu eorum,
nam ceciderat pavor eorum super eos (Ægyptios).
39. Expandit nubem in tegumentum (veli instar),
et ignem ad illustrandam noctem.
40. Postulavit *Israel*, et adduxit *Deus* coturnices,
et pane cœli satiavit eos.
41. Aperuit petram et fluxerunt aquæ,
manarunt per loca arida *velut* fluvius.
42. Nam memor fuit verbi sui sancti.
cum Abrahamo, servo suo.
43. Atque *ita* eduxit populum suum inter gaudia,
inter jubila electos suos.
44. Et dedit iis terras gentium,

et laborem populorum (Cananæorum) occuparunt :
45. Ideo, ut observarent statuta sua,
Et leges suas tenerent.

Laudate Jovam.

NOTÆ.

Vers. 4. *Potentiam,* potens ejus auxilium; sensus : Meditationes de Jovæ potentia ad juvandum semper parata in templo instituite. Ita Maurer. Alii vero per *potentiam* intelligunt *arcam,* præsentiæ potentissimæ Jovanæ symbolum, quæ ipsa hoc nomine alias significatur, ut sensus sit : Convenite ad locum cultui ejus sacratum. — Vers. 6. *Servi,* in genitiv. casu, *electi* vero in nominat. plur. — Vers. 7. Maurer, *is, Jova, Deus noster* est. — Vers. 13. Alluditur ad vitam pastoritiam et peregrinationes Patriarcharum.— Vers. 15. Sacerdotes et prophetæ patriarchæ vocantur, quia Dei fuerunt *internuntii.* — Vers. 22. *Vinciret,* puta auctoritate et legibus, plena in eos uteretur potestate. — Vers. 28. *Ægyptii,* qui, quotiescumque plagam immiserat Deus, ad dimittendos Israelitas fuerunt parati, simul atque vero plaga desierat, detrectarunt populum dimittere. — Vers. 32. Loco imbrium grandinem misit cum fulminibus. — Vers. 37. *Labens,* infirmus, qui sequi agmen non posset. — Vers. 41. Alius, *manarunt..... flumina.*

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CIV.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Titulus hujus Psalmi est, *Alleluia.* Quamvis non habeatur apud Hebræos *alleluia* in principio Psalmi, habetur tamen in fine Psalmi superioris : sed Septuaginta Interpretes posuerunt *alleluia* in principio hujus Psalmi, non in fine superioris, et idem fecerunt in *Psalm.* CVI, CXIII, CXIV, CXVI, CXVII, CXXXV et CXLVI; semper enim posuerunt in titulo *alleluia*, cum in hebræo habeatur in fine Psalmi superioris; credibile autem est Septuaginta Interpretes ita invenisse in suis codicibus hebraicis. Certe S. Augustinus monet in Præfatione Psalmi sequentis, celeberrimam Ecclesiæ consuetudinem habere, ut *alleluia* ponatur in titulo Psalmorum potius, quam in fine. Rectissime autem convenit *alleluia* in titulo hujus Psalmi, et duorum sequentium : quoniam *alleluia* significat, *laudate Dominum*, et in his Psalmis narrantur beneficia præstita populo Dei, ob quæ omni laude dignus est. Habentur primi quindecim versiculi hujus Psalmi in lib. I *Paralip.* cap. XVI; deinde subnectuntur eo loco duodecim versiculi ex *Psalm.* XCV, et rursum tres alii versiculi adduntur in fine ex *Psalm.* CV. Hinc autem post quindecim versiculos, qui habentur in lib. *Paralip.*, subjiciuntur alii viginti octo versiculi.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. CONFITEMINI DOMINO, ET INVOCATE NOMEN EJUS : ANNUNTIATE INTER GENTES OPERA EJUS.

Verus amator cupit dilectum laudari ab omnibus.

Invitat Propheta spiritu fervens populum Dei ad laudandum et invocandum Deum, et ad annuntianda cæteris gentibus mirabilia opera ejus, ut per hoc multiplicetur laus et invocatio Dei : non enim contentus est verus amator, si solus ipse cognoscat, et laudet dilectum; sed cupit a multis, vel ab omnibus omnino cognosci et laudari. Ait igitur : « Confitemini » confessionem laudis, vos populi Dei, et invocate nomen ejus, ut recte laudare possitis : neque enim sine auxilio gratiæ ejus id præstare sufficitis. « Annuntiate inter gentes, » id est, spargite inter alias gentes sermonem « de mirabilibus operibus Dei, » ut illæ quoque ex operibus incipiant cognoscere, laudare et invocare factorem.

Vers. 2. 2. CANTATE EI, ET PSALLITE EI : NARRATE OMNIA MIRABILIA EJUS.

Explicat quod supra dixit : « Confitemini, » dicens : « Cantate et psallite, » id est, confitemini laudes Dei cantando vocibus, et psallendo instrumentis musicis, sive laudando verbo et opere, benedicendo et bene vivendo; explicat quoque quod supra dixit : « Annuntiate inter gentes opera ejus, » dicens : « Narrate omnia mirabilia ejus, » id est, annuntiate gentibus opera Dei, quæ sunt omnia valde admirabilia et laude dignissima.

Vers. 3. 3. LAUDAMINI IN NOMINE SANCTO EJUS : LÆTETUR COR QUÆRENTIUM DOMINUM.

Invitavit ad laudem et cantum exteriorem : nunc invitat ad lætitiam et exultationem interiorem, ac primum dicit : « Laudamini in nomine sancto ejus, »

ejus, » id est, gloriamini in corde vestro, quod Deum noveritis auctorem omnis boni. Vox hebræa ad verbum reddi potest, *laudate vos ipsos;* sed quia sequitur, in nomine sancto ejus, sensus est; *laudate vos ipsos*, et bene fortunatos vos dicite; sive, quod est idem, gloriamini non in vobis, non ex virtute vestra, sed ob nomen sanctum Dei vobis manifestatum, juxta illud Apostoli II *Cor.* XI : « Qui gloriatur, in Domino glorietur. » Potest etiam vox illa accipi pro lætitia et exultatione, ut idem sit *laudamini*, quod *lætamini*; sic enim vertit S. Hieronymus, *exultate in nomine sancto ejus.* Per nomen Dei significatur notitia Dei, sive etiam ipse Deus. « Lætetur cor quærentium Dominum, » id est, cum lætitia et exultatione, non cum tædio et mœrore quærite Dominum, quia tantum bonum est Dominus, ut melius sit illum quærere, quam cætera omnia possidere; vel « lætetur cor quærentium Dominum, » id est, lætabitur valde cor quærentium Dominum, quia desinet anxie quærere quæ sunt mundi, et per hoc liberabitur a mordacibus curis et sollicitudinibus multis : deponet quinque juga boum, « et tollet jugum suave, et onus leve, et inveniet requiem animæ suæ, » ut legitur *Matth.* XI.

Vers. 4. 4. QUÆRITE DOMINUM, ET CONFIRMAMINI : QUÆRITE FACIEM EJUS SEMPER.

Id ipsum urget, ut serio et assidue quæratur Deus : illud enim, *confirmamini*, significat proprie, *roboramini*, id est, non defatigemini in quærendo Domino, sed confirmate vires animi, et infatigabiliter quærite. S. Hieronymus vertit, *quærite Dominum et virtutem ejus;* quia legit *hhuzzo*, quod significat *robur*, sive *virtutem ejus*; sed Septuaginta Interpretes, quos latinus Interpres secutus est, legerunt *hhozzu*, cum iisdem litteris, mutatis tantum punctis; et ideo recte verterunt, *confirmamini*, sive *roboramini*. Quod sequitur, « quærite faciem ejus semper, » duobus modis exponi potest. Si respiciamus ad homines Testamenti veteris, sensus erit : Quærite præsentiam Domini per gratiam et favorem, id est, procurate, ut Deus vos placido vultu semper aspiciat, benefaciat vobis de cœlo, non avertat faciem a vobis, neque vos iratus despiciat et affligat. Sed si ad homines testamenti novi referantur hæc verba, ut præcipue referri debent, sensus erit : « Quærite faciem ejus semper, » id est, ascendite semper corde, amando et desiderando faciem Domini, donec ad eam videndam aliquando perveniatis; et quia nemo quærit quod non novit, et quod aliquo modo per notitiam non invenit : recte dicit S. Augustinus eos, qui quærunt faciem Domini, jam invenisse per fidem, et adhuc quærere per spem et desiderium. Ex quo intelligimus, ab illis non quæri faciem Domini, qui fidem vel non habent, vel non exercent; proinde initium quærendi faciem Domini sumendum esse ab exercitatione fidei, cogitando et meditando eminentiam summi boni, sibique firmiter persuadendo ex divinis litteris veram felicitatem, in qua sola quiescere possit desiderium nostrum, non esse nisi in visione infinitæ pulchritudinis Dei; et ad hanc visionem posse hominem pertingere, si quærat, sicut oportet, faciem Dei. Porro quærere, sicut oportet, in duabus rebus positum est, videlicet in removendis impedimentis, et adhibendis mediis : quod Apostolus docuit *ad Titum*, cap. II : « Abnegantes impietatem et sæcularia desideria; sobrie, juste, et pie vivamus in hoc sæculo, exspectantes beatam spem. » Impedimenta ergo sunt, pravæ cupiditates affectusque rerum terrenarum; quantum enim minuitur cupiditas, tantum crescit charitas. Itaque qui cupiunt divites fieri, ac ut opes cumulent, non tribuunt necessitatem patienti; quique serviunt gulæ, aut luxuriæ : ii non ascendunt ad faciem Domini quærendam, sed descendunt, et elongantur ab ea, quia non removent, sed multiplicant impedimenta. Medium ad faciem Domini inveniendam, est vera justitia, sive divinæ legis impletio, dicente Domino *Matth.* V : « Quærite primum regnum Dei, et justitiam ejus; » illud ut finem, istam ut medium; et : « Si vis ad vitam ingredi, serva mandata, » *Matth.* XIX. Quare ille quærit faciem Domini semper, qui fidem cogitando et meditando exercet, quique mortificat membra sua, quæ sunt super terram; et sæcularibus desideriis abnegatis, corde puro, et conscientia bona semper juste vivit, et ad faciem Domini videndam semper anhelat.

Quantum minuitur cupiditas, tantum crescit charitas.

Vers. 5. 5. MEMENTO TE MIRABILIUM EJUS, QUÆ FECIT : PRODIGIA EJUS, ET JUDICIA ORIS EJUS.

Docet nunc Propheta materiam laudis Dei, et quasi scalam ad ascendendum ad amorem et desiderium Dei : ad quæ duo nos invitaverat in tribus versiculis præcedentibus. Materia laudis sunt opera Dei mirabilia, quæ nobis indicant omnipotentiam et summam sapientiam, et suavissimam bonitatem Dei : quæ eadem, si, ut par est, pie fideliterque cogitentur, evehunt mentem ad amorem et desiderium Dei. « Mementote, inquit, mirabilium ejus, quæ fecit, » id est, revocate ad memoriam, et recogitate mirabilia opera, quæ a Deo facta fuisse cognovistis. « Prodigia ejus, et judicia oris ejus, » id est, mementote mirabilium quæ fecit, quæ mirabilia sunt prodigia et judicia ejus. Per prodigia intelliguntur miracula, quæ fecit Deus per Mosem, Josue, Samuelem et alios, quæ naturæ viribus fieri nequeunt. Per judicia oris ejus, possunt intelligi horrenda flagella, quibus Deus justo judicio punivit Pharaonem, et alios persecutores populi Dei, ut sint eadem prodigia et judicia, quia prodigia illa facta sunt, ut per ea judicaretur et puniretur superbia, et injustitia Pharaonis; sic enim exponit Theodoretus. Possunt etiam per « judicia oris ejus, » intelligi sanctissimæ leges, quas Deus populo suo dedit, juxta illud *Psalm.* CXLVII : « Qui annuntiat ver-

bum suum Jacob, justitias et judicia sua Israel, » ut prodigia pertineant ad potentiam Dei manifestandam, judicia ad sapientiam. Sic videtur exponere S. Augustinus, et sic exponunt aliqui recentiores.

Vers. 6. 6. SEMEN ABRAHAM SERVI EJUS, FILII JACOB ELECTI EJUS.

Declarat quibus dixerit : « Mementote mirabilium ejus, » quasi dicat : Vobis loquor, Hebræi, qui estis « semen Abrahæ, et filii Jacob, » id est, qui propagati estis ab Abraham per Jacob, ac per hoc etiam per Isaac, non per Esau, aut Ismaelem. Vos enim estis « servi ejus, et electi ejus, » quia vos elegit Deus in proprios et peculiares servos, quibus legem daret, et quos doceret, quo ritu coli vellet. Recte autem admonet S. Augustinus, hæc non pertinere solum ad filios carnis Abrahæ et Jacob, sed potissimum pertinere ad filios fidei Abrahæ et Jacob; dicit enim Apostolus, *ad Rom.* IV : « Signum accepit (Abraham) circumcisionis, signaculum justitiæ fidei, quæ est in præputio; ut sit pater omnium credentium per præputium, ut reputetur et illis ad justitiam; et sit pater circumcisionis non iis tantum, qui sunt ex circumcisione, sed et iis, qui sectantur vestigia fidei, quæ est in præputio patris Abrahæ; » et *ad Rom.* IX : « Non omnes, qui ex Israel, ii sunt Israelitæ, neque qui semen sunt Abrahæ, omnes filii; sed in Isaac vocabitur tibi semen, id est, non qui filii carnis, ii filii Dei; sed qui filii sunt promissionis, æstimantur in semine; » et *Galat.* III : « Cognoscite, inquit, quia qui ex fide sunt, ii sunt filii Abrahæ; » et infra : « Providens autem Scriptura, quia ex fide justificat gentes Deus, prænuntiavit Abrahæ. Quia benedicentur in te omnes gentes; igitur qui ex fide sunt, benedicentur cum fideli Abraham; » et infra : « Si autem vos Christi estis, ergo semen Abrahæ estis, secundum promissionem hæredes. » Quod attinet ad verba, illud, *servi ejus*, in hebræo est genitivus singularis, et sensus est : *Semen Abrahæ servi ejus*, id est, qui Abraham est servus ejus; sed in græco est δοῦλοι, nominativus numeri multitudinis, et refertur ad filios Abrahæ, qui sunt servi Dei; et hæc est verior lectio : nam quod sequitur, *electi ejus*, tam in græco, quam in hebræo, est multitudinis. Quod igitur nunc est in hebræo, עבדו, quod significat, *servi ejus*, in genitivo singulari, legerunt Septuaginta Interpretes עבדיו *hhabdav, servi ejus*, in numero multitudinis.

Vers. 7. 7. IPSE DOMINUS DEUS NOSTER : IN UNIVERSA TERRA JUDICIA EJUS.

Vers. 8. 8. MEMOR FUIT IN SÆCULUM TESTAMENTI SUI : VERBI, QUOD MANDAVIT IN MILLE GENERATIONES.

Incipit narrare mirabilia opera Dei; ac primo loco ponit, quod Deus universæ terræ imperans, elegerit Abrahamum, et cum eo fœdus æternum percusserit de terra promissionis in perpetuum tradenda semini ejus; quæ promissio in Christo impleta est, cujus regnum nullum habebit finem : terrena enim possessio Palæstinæ non semper apud filios Abrahami permansit. « Ipse, inquit, Dominus Deus noster, in universa terra judicia ejus, » id est, Deus, cujus judicia sunt in omni terra, quique omnem terram, ut summus rex et monarcha judicat : ipse, inquit, Deus tam magnus « memor fuit in sæculum testamenti sui, » id est, memor fuit fœderis sui, ut illud impleret, quod æternum esse voluit. « Verbi sui, » id est, promissionis suæ, « quam mandavit, » id est, jussit et voluit stabilem esse « in mille generationes, » id est, in æternum; ponitur enim numerus millenarius, qui longe excedit numerum omnium generationum, quæ fuerunt ab initio mundi, pro quadam perfecta duratione, quæ non habet finem. Sic S. Augustinus hoc loco, et S. Gregorius lib. IX *Moral.* cap. III; et perspicuum est tum ex præcedentibus et sequentibus, ubi dicitur : « Testamentum in sæculum et æternum; » tum ex eo quod quocumque modo accipiatur generatio, etiamsi solum pro quindecim annis, in qua ætate homo incipit posse generare, quæ est minima duratio, credibile est mundum, a prima conditione usque ad ultimam consummationem, non duraturum mille generationibus, id est, quindecim millibus annorum. Siquidem S. Joannes in I *epist.* cap. II, dicit, « novissimam horam nunc esse, » et tamen nondum effluxerunt sex millia annorum.

Vers. 9. 9. QUOD DISPOSUIT AD ABRAHAM, ET JURAMENTI SUI AD ISAAC.

Vers. 10. 10. ET STATUIT ILLUD JACOB IN PRÆCEPTUM, ET ISRAEL IN TESTAMENTUM ÆTERNUM.

Vers. 11. 11. DICENS : TIBI DABO TERRAM CHANAAN, FUNICULUM HÆREDITATIS VESTRÆ.

Vers. 12. 12. CUM ESSENT NUMERO BREVI, PAUCISSIMI, ET INCOLÆ EJUS.

Id ipsum repetit, et declarat pluribus verbis, ad confirmationem veritatis. « Quod disposuit ad Abraham, » id est, memor fuit ejusdem pacti, quod disposuit ad Abraham; et memor fuit ejusdem pacti, quod cum juramento confirmavit Isaac filio Abrahæ : et « statuit illud » pactum, sive promissum juratum ipsi « Jacob in præceptum, » id est in decretum et statutum; « et in testamentum æternum, » hoc est, fœdus in æternum duraturum. Verba autem promissionis in pacto sive decreto divino inclusæ fuerunt. « Tibi dabo terram Chanaan, » quæ dicitur terra promissionis, in qua Chananæi tunc habitabant. « Funiculum hæreditatis vestræ, » id est, quam possidebunt filii tui, tanquam hæreditatem funiculo illis divisam. Pro illo verbo, *in præceptum*, in hebræo habetur, לחק *lechok*, quod proprie *statutum* et *decretum* significat. Porro hæc promissio Dei ad Abraham habetur *Gen.* XVII; ad Isaac habetur *Gen.* XXVI; ad Jacob, qui et Israel dicebatur,

habetur *Gen.* XXVIII. Facta est autem hæc promissio Hebræis, « cum essent numero brevi, » id est paucissimi, et cum essent « incolæ, » id est, peregrini, et advenæ in ipsa terra Chanaan. Quo magis admirandum est consilium Dei, et potentia, ac sapientia ejus, et dignatio erga patriarchas : quod elegerit ex toto mundo familiam unam, eamque exiguam, cui promitteret, et postea reipsa traderet regionem amplissimam, in qua multi reges solium suum habebant. Sed multo magis admirandum est, quod pusillum gregem electorum ex universo genere humano idem Deus elegerit, cui daret regnum cœlorum in aternam hæreditatem, cujus regni sempiterni figura erat terra promissionis. Pro verbo *incolæ*, in hebræo est גרים *garim*, quod proprie *peregrinos* et *advenas* significat.

Dignatio Dei erga S. Patriarchas, major erga electos.

Vers. 13. 13. ET PERTRANSIERUNT DE GENTE IN GENTEM, ET DE REGNO AD POPULUM ALTERUM.

Vers. 14. 14. NON RELIQUIT HOMINEM NOCERE EIS, ET CORRIPUIT PRO EIS REGES.

Vers. 15. 15. NOLITE TANGERE CHRISTOS MEOS, ET IN PROPHETIS MEIS NOLITE MALIGNARI.

Hic recenset Propheta alterum beneficium Dei, quod videlicet Patriarchas singulari providentia custodierit atque protexerit. Attingit autem historiam *Gen.* cap. XII et XX, ubi Abraham bis in periculo fuit, propter pulchritudinem uxoris suæ : et cap. XXVI, ubi Isaac simile periculum adiit, et cap. XXXI et XXXII, ubi Jacob parum abfuit quin multa pateretur, primum a Laban, deinde ab Esau. Sed ab omnibus periculis eruit eos providentia Dei. « Et pertransierunt, » Patriarchæ videlicet, Abraham, Isaac, et Jacob cum familia sua, « de gente in gentem, » de una provincia in aliam ; « et de regno uno ad populum » regni alterius, ut de regno Palæstinæ ad populum regni Ægypti. « Non reliquit, » id est, non permisit Deus, « hominem ullum nocere eis ; » imo etiam « corripuit pro eis reges, » Pharaonem videlicet regem Ægypti, et Abimelech regem Geraræ; dixit enim Deus regibus istis : « Nolite tangere christos meos, » Abraham videlicet, Isaac et Jacob; « et in Prophetis meis nolite malignari, » id est, et in eosdem istos, qui Prophetæ mei sunt, ac per hoc uncti, mihique consecrati, nolite aliquid mali perpetrare, nolite eis nocere, nolite illos vexare. Prophetas fuisse sanctos Patriarchas non dubium est : nam Abraham prævidit captivitatem populi Israelitici in Ægypto, et quamdiu duratura, et quem exitum habitura esset, ut constat ex cap XV *Gen.* Isaac paulo ante mortem prædixit Esau filio suo, quod serviturus esset Jacob fratri suo, et quod aliquando excussurus esset jugum illud servitutis, quæ omnia prædicebantur de posteris eorum, non de personis ipsorum : vide cap XXVII *Gen.*; quæ impleta esse testantur libri *Regum*. Denique Jacob plurima prædixit, quæ eventura erant singulis filiis, ac præsertim Judæ, ex cujus tribu Messiam venturum prophetavit, vide cap. XLIX. *Gen.* Itaque Patriarchæ illi recte prophetæ dicti sunt, et ea de causa dicti sunt Christi, id est uncti, non quod uncti fuerint oleo visibili, quomodo postea sacerdotes, reges, et aliqui prophetæ ungi cœperunt, sed quod spiritali atque interna unctione spiritus delibuti fuerint, de qua unctione dicitur *Isai.* LXI : « Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me. »

S. Patriarchæ fuerunt prophetæ.

16. ET VOCAVIT FAMEM SUPER TERRAM, ET OMNE FIRMAMENTUM PANIS CONTRIVIT. Vers. 16.

17. MISIT ANTE EOS VIRUM, IN SERVUM VENUNDATUS EST JOSEPH. Vers. 17.

18. HUMILIAVERUNT IN COMPEDIBUS PEDES EJUS; FERRUM PERTRANSIIT ANIMAM EJUS, DONEC VENIRET VERBUM EJUS. Vers. 18.

19. ELOQUIUM DOMINI INFLAMMAVIT EUM; MISIT REX, ET SOLVIT EUM, PRINCEPS POPULORUM, ET DIMISIT EUM. Vers. 19.

20. CONSTITUIT EUM DOMINUM DOMUS SUÆ, ET PRINCIPEM OMNIS POSSESSIONIS SUÆ. Vers. 20.

21. UT ERUDIRET PRINCIPES EJUS SICUT SEMETIPSUM, ET SENES EJUS PRUDENTIAM DOCERET. Vers. 21.

22. ET INTRAVIT ISRAEL IN ÆGYPTUM, ET JACOB ACCOLA FUIT IN TERRA CHAM. Vers. 22.

Hoc est tertium beneficium Dei erga populum suum, in quo est ingens materia laudis propter admirabilem Dei sapientiam, qui ex magnis malis eruere novit maxima bona. Narrat igitur Propheta famem gravissimam, quæ orta est super terram tempore Jacob : cujus occasione idem Jacob transmigravit in Ægyptum, ubi vixit cum tota familia sua tempore illius famis. Historia nota est ex lib. *Gen.* cap. XXXVII et seq. Ait igitur Propheta : « Et vocavit famem super terram, » id est, Deus auctor fuit per providentiam suam, ut gravissima fames ex penuria frumenti opprimeret terram ; loquitur autem more poetico, cum ait : « Vocavit famem super terram, » quasi fames esset exercitus aliquis armatus, qui de uno loco ad alium vocari posset; sed hæc metaphora significat omnia Deo servire ad nutum, et quæ videntur nobis fortuita, ex decreto Dei justissimo provenire. Idipsum repetit et declarat addens : « Et omne firmamentum panis contrivit, » id est, fames illa exorta est super terram, quia Deus contrivit firmamentum panis, stabilimentum videlicet victus humani, qui in pane consistit. Fecit enim, ut annis septem, nec arari, nec seri, nec meti posset, ut dicitur in *Gen.* XLV. In hebræo pro *firmamentum panis*, est מטה לחם *matteh lechem*, id est *baculum panis*. Sed Septuaginta Interpretes explicaverunt metaphoram baculi, dicitur enim baculus panis, sustentatio vitæ ex pane. « Misit ante eos virum, » id est, occasione illius famis venturæ præmisit Deus in Ægyptum ante filios Israel, virum magnum, id

Omnia ad nutum Deo serviunt.

est, Josephum, qui liberaret ab ea fame Israelem cum omni familia sua. Historia Genesis testatur, cap. XXXVII, Josephum venditum fuisse a fratribus ex invidia mercatoribus pergentibus in Ægyptum: sed David recte dicit eum missum fuisse a Deo, quia Dei providentia permisit eum vendi, et asportari in Ægyptum, ut per eum mirabili ratione et modo introduceretur Jacob cum filiis in Ægyptum, Explicat autem idem Propheta quomodo Joseph missus fuerit in Ægyptum, subdens : « In servum venumdatus est Joseph, » id est, venditus a fratribus Joseph mercatoribus euntibus in Ægyptum; sic in Ægyptum ipse quoque pervenit. « Humiliaverunt in compedibus pedes ejus, » id est, in Ægypto positus Joseph, et accusatus falsi criminis ab uxore domini sui, conjectus fuit in carcerem, pedes compedibus ferreis alligatus. « Ferrum pertransiit animam ejus, donec veniret verbum ejus, » id est, ferrum compedum dolore afflixit animam Joseph, et quodam modo eam pertransivit per multos dies, donec impleretur vaticinium ejus, quo prædixit pincernæ regis Pharaonis liberationem ex carcere : nam ex adimpletione vaticinii processit liberatio ipsius etiam Joseph, ut patet ex *Genes.* cap XL. Illud, *ferrum pertransiit animam ejus*, in græco legitur, *ferrum pertransiit anima ejus;* in hebræo utroque modo legi potest: nam verbum נפשו significare potest, *animam ejus*, et *anima ejus*; et quamvis sensus idem sit, tamen clarior est oratio : « Ferrum pertransiit animam ejus; » et similis illi *Luc.* II : « Tuam ipsius animam pertransibit gladius, » et sic legerunt S. Hieronymus et Augustinus in *Commentario*, et alii Latini; proinde non recte aliqui recentiores legere maluerunt, « ferrum pertransiit anima ejus, » corrigentes sine causa latinum textum ex græco. Illud, *donec veniret verbum ejus*, S. Hieronymus in *Commentario* refert ad verbum Domini, quo Josephum liberare constituit: sed planior sensus est, si referatur ad verbum ipsius Joseph, qui prædixit liberationem pincernæ Pharaonis, quæ expositio est S. Augustini, et communior. « Eloquium Domini inflammavit eum, » id est, verbum illud Joseph, quo prædicebat futura, non oriebatur ex ejus ingenii sagacitate, sed ex virtute Dei, qui eloquium ignitum, et lucidum, et efficax illi tribuebat. « Eloquium enim Domini, » id est, a Domino immissum et inspiratum, cum esset « quasi facula ardens, » ut dicitur de eloquio Eliæ prophetæ, *Eccli.* XLVIII; et « ut lingua ignea, quæ sedit super Apostolos, » *Act.* II, « inflammavit pectus ejus, » ut libere loqueretur, quæ per spiritum Domini prævidebat. S. Hieronymus ex hebræo vertit, *eloquium Domini probavit eum.* Et quidem vox hebraica significat *probare;* sed Septuaginta Interpretes legerunt שרפתהו per *sin :* quod significat *inflammare*, et hanc existimamus veram esse lectionem, quæ postea incuria librariorum mutata sit. « Misit rex, et solvit eum; princeps populorum, et dimisit eum, » id est, rex Pharao princeps omnium populorum terræ Ægypti, audita sapientia Joseph per pincernam suum, misit qui eum liberaret de carcere, et auctoritate sua solvit eum compedibus, et liberum dimisit. « Constituit eum dominum domus suæ, et principem omnis possessionis suæ, » id est, non solum liberavit eum de carcere, sed constituit eum præpositum domus suæ et totius regni, ut omnia, quasi princeps et dominus, administraret. « Ut erudiret principes ejus sicut semetipsum, et senes ejus prudentiam doceret, » id est, ea de causa præposuit rex Pharao Josephum domui suæ, non solum, ut corporibus alendis tempore famis operam daret, sed etiam, ut erudiret principes regni, et seniores consiliarios, qui cum rege negotia regni tractare solebant, ea sapientia et prudentia, qua ipse pollebat. Illud, *sicut semetipsum*, S. Hieronymus vertit ex hebræo, *secundum voluntatem suam.* Vox hebraica בנפשו ad verbum significat, *in anima sua*, et potest sensus esse, *in voluntate sua*; sed Septuaginta videntur legisse per *caph*, כנפשו, non per *beth;* et tunc sensus est, *secundum animam suam*, id est, ad similitudinem sapientiæ, quæ erat in anima sua; quod proprie dictum est, *sicut semetipsum.* « Et intravit Israel in Ægyptum, » id est, hac occasione ingressus est patriarcha Jacob « cum omni familia sua » in Ægyptum; vocavit enim eum Joseph, ut habetur *Gen.* XLV. Et Jacob « accola fuit in terra Cham, » id est, hoc modo Jacob, id est, populus congregatus ex filiis et nepotibus Jacob, cœpit habitare in terra Ægypti, quæ dicitur terra Cham, quia Mizraim filius Cham filii Noe, primus fuit, qui habitavit in terra Ægypti.

23. ET AUXIT POPULUM SUUM VEHEMENTER : ET FIRMAVIT EUM SUPER INIMICOS EJUS. Vers. 23.

24. CONVERTIT COR EORUM, UT ODIRENT POPULUM EJUS : ET DOLUM FACERENT IN SERVOS EJUS. Vers. 24.

25. MISIT MOYSEM SERVUM SUUM : AARON, QUEM ELEGIT IPSUM. Vers. 25.

26. POSUIT IN EIS VERBA SIGNORUM SUORUM, ET PRODIGIORUM IN TERRA CHAM. Vers. 22.

Sequitur quartum beneficium Dei erga populum suum, quem divina providentia crescere fecit, et multiplicari valde in Ægypto; et cum a rege Pharaone opprimeretur idem populus Dei, misit Deus Mosem et Aaronem cum potestate magna in signis et prodigiis faciendis, ob quæ tandem populus Dei gloriose discessit ex Ægypto. Ait igitur Propheta : « Et auxit populum suum vehementer, et firmavit eum super inimicos ejus. » Quid hoc significet, potest intelligi ex cap. I *Exod.*, ubi sic legitur : « Filii Israel creverunt, et quasi germinantes multiplicati sunt, ac roborati nimis impleverunt terram. Surrexit interea rex novus in Ægypto, qui non noverat Joseph, et ait ad populum suum : Ecce populus filiorum Israel mul-

tus, et fortior nobis est. » Ubi illud, *germinaverunt*, in hebræo est ישרצו, quod significat, *producere reptilia in maxima copia* : proinde comparatur Hebræorum multiplicatio in Ægypto multitudini formicarum, aut vermium, qui ita ebulliunt ex aliquo loco, ut numerari non possint. « Convertit cor eorum, » id est, Deus convertit cor Ægyptiorum inimicorum Israelitarum, « ut odirent populum ejus, et dolum facerent in servos ejus, » id est, ut astute et fraudulenter illos opprimerent. Porro Deus dicitur convertisse cor Ægyptiorum in odium et ruinam Hebræorum, non inserendo in cordibus eorum malam voluntatem (Deus enim non est causa peccati), sed benefaciendo populo suo, et fecunditatem insolitam illi donando, occasionem quodam modo præbuit perversis cordibus Ægyptiorum, ut inviderent alienæ felicitati, et inde illos oppirmere desiderarent; benefecit autem Deus populo suo, præsciens invidiam et odium in Ægyptiis ea occasione nascitura, quia poterat, et volebat mala eorum voluntate, quam ipse non fecerat, bene uti ad punienda peccata Ægyptiorum, et ad populum suum de captivitate liberandum. Sic exponit S. Augustinus. Si cupiat lector plenius explicari, quomodo Deus convertat corda aliquorum, ut alios odio prosequantur, et tamen non sit causa peccati, videat quæ scripsimus lib. II, cap. XIII *De Amissione gratiæ et statu peccati*, tom. IV Controversiarum. « Misit Moysen servum suum, et Aaron, quem elegit ipsum; » id est, occasione afflictionis populi sui misit Deus in Ægyptum Mosem et fratrem ejus Aaronem legatos ad Pharaonem. Illud, *quem elegit ipsum*, in græco habetur, *quem elegit ei*, id est Moysi, ut sensus sit : Misit Deus Mosem servum suum, et Aaronem quem elegit ei socium et adjutorem. Potest tamen vox hebraica בו, quæ proprie significat *in eo*, sive *in ipso*, verti *ipsum*, ut legunt hoc loco S. Augustinus, S. Hieronymus in *Commentario*, et alii; et ut habent omnes codices Vulgatæ editionis, ac ut recte monet S. Augustinus, apud Latinos redundat illud *ipsum*, quod apud Hebræos eleganter additur. Similis est locus in Psalmo seq. vers. 5 : « Ad videndum in bonitate electorum tuorum; » ubi in hebræo est eadem propositio, *in*, ut etiam in græco et latino, et S. Hieronymus vertit, *ut videam bona electorum tuorum*. « Posuit in eis verba signorum suorum, et prodigiorum in terra Cham, » id est, mittens Deus ad liberandos filios Israel, Mosem et Aaronem, posuit in eis verba signorum, potestatem videlicet edendorum miraculorum in terra Ægypti, ut tum filii Israel, tum etiam Ægyptii crederent Mosen et Aaron missos esse a Deo, et illis obedirent, ut nuntiis veri atque omnipotentis Dei. Vox illa *verba*, apud Hebræos latissime patet, ut non solum verba, sed etiam res quascumque significare possit : itaque hoc loco, « verba signorum, » sunt vel ipsa signa, vel, ut dixi, potestas signorum faciendorum.

Quomodo Deus converterit Ægyptios in odium populi Dei?

Vers. 27.

27. MISIT TENEBRAS, ET OBSCURAVIT; ET NON EXACERBAVIT SERMONES SUOS.

In hoc versiculo et sequentibus octo describit in particulari prodigia edita in Ægypto, quibus Deus Pharaonem et Ægyptios flagellavit, ubi notandum est Prophetam non recensere omnes plagas, neque eodem ordine, ut habentur in Exodo, quoniam non historiam texit, sed carmen scribit, ad laudandum Deum, quod etiam observavimus in Psalmo LXXVII. Incipit igitur a prodigio tenebrarum, quæ tres integros dies occupaverunt Ægyptum, quæ plaga est una ex postremis in *Exod.* cap. X : « Misit, inquit, tenebras, » id est, immisit tenebras in Ægyptum, « et obscuravit » eam regionem. Fuerunt autem illæ tenebræ tam horribiles et crassæ, ut nemo alterum agnosceret : et, quod mirabilius est, nemo se moveret de loco, in quo erat. Quod sequitur, « et non exacerbavit sermones suos, » varie legitur in codicibus hebraicis, græcis et latinis. In hebræo sic habetur, *et non exacerbaverunt sermones ejus*, vel, ut S. Hiernoymus vertit, *et non fuerunt increduli verbis ejus*, id est, Moses et Aaron audacter impleverunt mandata Domini, facientes signa et prodigia, quorum unum fuit, immissio tenebrarum; in græcis vero sic habetur, *quoniam exacerbaverunt sermones ipsius*, id est, misit Deus tenebras, quoniam Ægyptii exacerbaverunt sermones ejus, obstinate resistentes mandatis ipsius. In latinis varia lectio erat tempore S. Augustini; nam, ut ipse dicit, plerique codices habebant, « exacerbaverunt, » nonnulli, « non exacerbaverunt. » S. Hieronymus in *Commentario Psalmorum* legit : *Et exacerbavit sermonem ejus*, id est, populus exacerbavit sermones Dei, illis non parendo. Nostra lectio, quæ habet : « Non exacerbavit sermones suos, » videtur repugnare omnibus aliis codicibus; sed facile convenire potest cum hebraica et græca; nam in hebraica expresse habetur negatio. In græca verissime est pro ὅτι legendum esse οὔτε, quod est « neque ; » et sic legisse videtur Theodoretus, et sic absque dubio noster Interpres legit; non enim vertisset, « et non, » si legisset ὅτι, nisi imperitissimus fuisset. Quod autem latinus habeat in singulari, *non exacerbavit*, græcus et hebræus in plurali, *non exacerbaverunt*, non mutat sensum : nam juxta latinam lectionem sensus est : « Non exacerbavit Moses, aut Aaron sermones suos, » id est Dei. Confundit enim latinus Interpres pronomen *suum* cum pronomine *ejus*, quemadmodum in græco et in hebræo confunduntur; at juxta lectionem hebraicam et græcam sensus est : *non exacerbaverunt* Moses et Aaron *sermones suos*, id est *ejus*, Dei videlicet, qui jussit eos mirabilia signa facere. Cum igitur lectio, quæ nunc habetur in omnibus libris Vulgatæ editionis latinæ, concordet cum græca et hebraica, nullo modo corrigenda, aut mutanda est, ut aliqui nimis audacter faciunt.

Vers. 28. 28. CONVERTIT AQUAS EORUM IN SANGUINEM : ET OCCIDIT PISCES EORUM.

Vers. 29. 29. EDIDIT TERRA EORUM RANAS IN PENETRALIBUS REGUM IPSORUM.

Vers. 30. 30. DIXIT, ET VENIT CŒNOMYIA, ET CINIPHES IN OMNIBUS FINIBUS EORUM.

Vers. 31. 31. POSUIT PLUVIAS EORUM GRANDINEM, IGNEM COMBURENTEM IN TERRA IPSORUM.

Vers. 32. 32. ET PERCUSSIT VINEAS EORUM, ET FICULNEAS EORUM; ET CONTRIVIT LIGNUM FINIUM EORUM.

Vers. 33. 33. DIXIT, ET VENIT LOCUSTA, ET BRUCHUS, CUJUS NON ERAT NUMERUS.

Vers. 34. 34. ET COMEDIT OMNE FŒNUM IN TERRA EORUM, ET COMEDIT OMNEM FRUCTUM TERRÆ EORUM.

Vers. 35. 35. ET PERCUSSIT OMNE PRIMOGENITUM IN TERRA EORUM, PRIMITIAS OMNIS LABORIS EORUM.

Hæc omnia, quæ ad plagas Ægypti pertinent, explicata sunt in explicatione Psalmi LXXVII, a versiculo 49, et deinceps, et nota sunt ex lib. *Exod.* cap. VII et sequentibus : neque est in his octo versiculis ulla dissensio inter codices.

Vers. 36. 36. ET EDUXIT EOS CUM ARGENTO ET AURO, ET NON ERAT IN TRIBUBUS EORUM INFIRMUS.

Hoc est beneficium quintum, quo Deus affecit populum suum, quia non solum liberavit eum de captivitate Pharaonis, sed etiam ditavit eum magnis opibus : jussit enim ut Hebræi peterent a vicinis suis Ægyptiis, viri a viris, et mulieres a mulieribus vasa argentea et aurea, et vestes pretiosas, et simul dedit gratiam populo suo coram Ægyptiis, ut facile illis crederent, et commodarent omnia quæ petebant, ut habetur *Exod.* XI et XII; atque hoc est, quod Propheta commemorat, dicens : « Et eduxit eos, » de Ægypto videlicet, « cum argento et auro, » id est, cum ingenti copia vasorum aureorum et argenteorum, quæ commodato acceperant ab Ægyptiis. Disputant theologi an dispensaverit Deus in præcepto : *Non furaberis*, quando jussit Hebræis, ut per speciem mutui vel commodati spoliarent Ægyptios; sed non opus erat dispensatione in præcepto naturali, cum Deus, ut Dominus absolutus rerum omnium, potuerit transferre bona illa Ægyptiorum in Hebræos : et etiam quia potuit, ut summus Judex, tradere bona illa Ægyptiorum Hebræis loco mercedis, quam illis debebant Ægyptii ob labores, in quibus eos servire coegerant. Sic S. Augustinus Quæst XXXIX *in Exodum*, et lib. XXII *Contra Faustum*, cap. LXXI; et videtur hoc ipsum affirmare liber *Sap.* cap. X, in illis verbis : « Et reddidit justis mercedem laborum suorum, et deduxit illos in via mirabili. » His accessit aliud beneficium, quod cum Ægyptii variis morbis affecti fuerint, et tandem primogenita omnia eorum occisa, apud filios Israel nulla plaga desæviit; et hoc est, quod cantat hoc loco Propheta, cum addit : « Et non erat in tribubus eorum infirmus. »

Hæbræi dispensatione non eguerunt dum Ægyptios auro et argento spoliarunt.

Vers. 37. 37. LÆTATA EST ÆGYPTUS IN PROFECTIONE EORUM, QUIA INCUBUIT TIMOR EORUM SUPER EOS.

Hoc pertinet ad cumulum beneficii superioris : quia non solum Ægyptii non retinuerunt Hebræos propter vasa aurea et argentea, quæ illis commodaverant : sed lætati sunt in eorum discessu ob timorem majoris mali, ne videlicet omnes perirent, sicut jam periisse viderant omnia primogenita; sic enim legitur in *Exod.* cap. XII : « Urgebant Ægyptii populum de terra exire velociter dicentes : Omnes moriemur. » Itaque non est opus cum S. Augustino anxie quærere cur lætata sit Ægyptus in profectione Hebræorum, cum antea semper restiterit eorum profectioni; et cur non saltem repetierit vasa, quæ commodaverat; neque opus est hoc referre ad tempus illud, quod secutum est demersionem Pharaonis in mari : nam tantus timor mortis incubuerat super Ægyptios, cum viderunt una nocte occisa fuisse omnia primogenita hominum et jumentorum, ut existimaverint paulo post omnes Ægyptios occidendos, et delendam omnino Ægyptum, nisi Hebræi subito dimitterentur.

Vers. 38. 38. EXPANDIT NUBEM IN PROTECTIONEM EORUM; ET IGNEM UT LUCERET EIS PER NOCTEM.

Sextum beneficium fuit columna nubis per diem, et columna ignis per noctem, quam angelorum ministerio erexit Deus populo suo, cum exisset de terra Ægypti. Quod autem hic dicitur, « expandit nubem in protectionem, » non videtur significare nube tectos fuisse Hebræos, ne læderentur a sole per diem, ut multi existimant, et in eis Theodoretus : nam columna nubis præcedebat populum interdiu, et columna ignis noctu; non autem operiebat eos instar nubis super eos expansa, alioqui viam ostendere non potuisset, neque figuram columnæ prætulisset. Sic autem legimus *Exod.* XIII : « Dominus præcedebat eos ad ostendendam viam, per diem in columna nubis, et per noctem in columna ignis, ut dux esset itineris utroque tempore : nunquam defuit columna nubis per diem, nec columna ignis per noctem coram populo. » Quid ergo sibi vult illud, « expandit nubem in protectionem? » Explicatur hoc in *Exod.* cap. XIV, ubi, cum Pharao et exercitus ejus persequerentur Hebræos recedentes, angelus Domini cum columna nubis interposuit se inter exercitum Pharaonis et populum Israel, ut ad se invicem accedere non possent : et hoc modo expansa nubes illa inter utrumque populum protexit Hebræos, ne læderentur ab Ægyptiis, atque hæc dicta sint, si per nubem hoc loco intelligatur columna nubis, de qua fit sermo in *Exod.* cap. XIII et XIV; nam potest etiam dici, præter illam nubis columnam fuisse aliam nubem, quæ expansa super Hebræos protegeret illos

ab æstu in itinere; cujus nubis non fit mentio in Exodo. Atque hanc intelligentiam juvat lectio hebraica, quam sic vertit S. Hieronymus, *expandit nubem in tentorium;* et liber *Sap.* cap. x : « Et fuit illis in velamento diei, et in luce stellarum per noctem. »

Vers. 39. 39. PETIERUNT, ET VENIT COTURNIX, ET PANE CŒLI SATURAVIT EOS.

Septimum hic recolitur beneficium, quo Deus pavit in deserto populum suum pane cœli, id est manna, quod pluebat e cœlo, et carnibus coturnicum, quas Deus ministerio venti in desertum adduxit. Ubi notandum est, bis Deum dedisse populo coturnices, semel *Exod.* XVI, et iterum *Num.* XI; et prima vice non fuisse populum a Deo punitum, ob petitionem carnium; sed altera vice gravissime fuisse punitum. In hoc ergo Psalmo, ubi sola beneficia commemorantur, mentio fit prioris tantum petitionis, quæ habetur *Exod.* XVI, non posterioris, quæ habetur *Num.* XI.

Deus misit ad populum bis coturnices.

Vers. 40. 40. DIRUPIT PETRAM, ET FLUXERUNT AQUÆ : ABIERUNT IN SICCO FLUMINA.

Octavum beneficium hic adjungitur, quo Deus ex petra copiam aquarum eduxit in solitudine, ex qua rivi instar fluminum decurrebant. Vide cap. XVII *Exod.*, et cap. XX *Numer.*

Vers. 41. 41. QUONIAM MEMOR FUIT VERBI SANCTI SUI, QUOD HABUIT AD ABRAHAM PUERUM SUUM.

Ratio præcedentium et futurorum beneficiorum tribuitur promissioni factæ ad patriarcham Abraham, singularem puerum, id est, servum Domini; quamvis enim hæc non fuerint illi promissa in particulari, tamen continentur in genere in illis verbis *Genes.* XV dictis ad Abrahamum : « Scito prænoscens, quod peregrinum futurum sit semen tuum in terra non sua, et subjicient eos servituti, et affligent quadringentis annis. Verumtamen gentem, cui servituri sunt, ego indicabo; et post hæc egredientur cum magna substantia. »

Vers. 42. 42. ET EDUXIT POPULUM SUUM IN EXULTATIONE, ET ELECTOS SUOS IN LÆTITIA.

Notum est hoc beneficium, quo Deus submerso Pharaone in mari Rubro, eduxit de servitute populum suum canentem cum exultatione et lætitia magna : « Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est, » *Exod.* XV.

Vers. 43. 43. ET DEDIT ILLIS REGIONES GENTIUM, ET LABORES POPULORUM POSSEDERUNT.

Hoc est beneficium ultimum, introductio videlicet, duce Josue, Hebræorum in regiones gentium multarum, et in labores earum, id est, in urbes quas ædificaverant, et arva quæ coluerant gentes illæ. Apostolus, *Actor.* XIII, narrat fuisse gentes septem, quas Deus ejecit e terra promissionis, ut in eam introduceret populum suum.

Vers. 44. 44. UT CUSTODIANT JUSTIFICATIONES EJUS, ET LEGEM EJUS REQUIRANT.

Hoc est quasi tributum quod Deus requirit a suis, pro tam multis bonis in eos collatis : nimirum, ut obediant mandatis ejus; quæ obedientia ipsis obedientibus utilissima est, quia perducit ad bona multo majora, quam sit terræ promissionis adeptio. Per *justificationes* intelliguntur hoc loco cæremoniæ et judicia, quæ multa erant. Per *legem* intelligitur lex moralis, quæ reducitur ad unum præceptum, quod est dilectio. In hebræo habetur, *et legem ejus servarent;* sed idem est sensus, nam legem requirere, nihil est aliud, nisi in omni actione legem consulere, eamque scrutari, ut juxta eam omnia fiant.

Hoc tributum Deus exigit a suis, ut colatur.

PSALMUS CVI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Alleluia.*	V. s. h. — *Alleluia.*
1. Confitemini Domino, quoniam bonus : quoniam in sæculum misericordia ejus.	Confitemini Domino quoniam bonus : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.
2. Quis loquetur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes ejus?	Quis loquetur fortitudines Domini, auditas faciet omnes laudes ejus?
3. Beati qui custodiunt judicium, et faciunt justitiam in omni tempore.	Beati qui custodiunt judicium, faciunt [al. *et faciunt*] justitiam in omni tempore.
4. Memento nostri, Domine, in beneplacito populi tui : visita nos in salutari tuo :	Recordare mei, Domine, in repropitiatione populi tui : visita me in salutari tuo.
5. Ad videndum in bonitate electorum tuorum, ad lætandum in lætitia gentis tuæ; ut lauderis cum hæreditate tua.	Ut videam bona electorum tuorum, et læter in lætitia gentis tuæ : et exsultem cum hæreditate tua.

6. Peccavimus cum patribus nostris; injuste egimus, iniquitatem fecimus.

Peccavimus cum patribus nostris; inique fecimus, impie egimus.

7. Patres nostri in Ægypto non intellexerunt mirabilia tua, non fuerunt memores multitudinis misericordiæ tuæ.

Et irritaverunt ascendentes in mare, mare Rubrum.

Patres nostri in Ægypto non intellexerunt mirabilia tua [*h. sunt eruditi mirabilibus tuis*], non sunt recordati multitudinis misericordiæ tuæ.

Et ad iracundiam provocaverunt super mare in mari Rubro : salvavit autem eos propter nomen suum, ut ostenderet fortitudinem suam.

8. Et salvavit eos propter nomen suum, ut notam faceret potentiam suam.

9. Et increpuit mare Rubrum, et exsiccatum est; et deduxit eos in abyssis sicut in deserto.

Et comminatus est mari Rubro, et aruit : et transduxit eos per abyssos quasi in deserto.

10. Et salvavit eos de manu audientium, et redemit eos de manu inimici.

Et salvavit eos de manu odientis, et redemit eos de manu inimici.

11. Et operuit aqua tribulantes eos; unus ex eis non remansit.

Et operuerunt aquæ hostes eorum : unus de ipsis non superfuit.

12. Et crediderunt verbis ejus, et laudaverunt laudem ejus.

Et crediderunt verbis ejus : cecineruntque laudem [al. *laudes*] ejus.

13. Cito fecerunt, obliti sunt operum ejus, et non sustinuerunt consilium ejus.

Cito [*h. festinato*] obliti sunt operum illius : nec exspectaverunt voluntatem [*h. consilium*] ejus.

14. Et concupierunt concupiscentiam in deserto, et tentaverunt Deum in inaquoso.

Et desideraverunt desiderium in deserto, et tentaverunt Deum in solitudine.

15. Et dedit eis petitionem ipsorum, et misit saturitatem in animas eorum.

Dedit ergo eis petitionem ipsorum, et misit tenuitatem in animam eorum.

16. Et irritaverunt Moysen in castris, Aaron sanctum Domini.

Et zelati sunt Mosen in castris : Aaron [al. *et Aaron*] sanctum Domini.

17. Aperta est terra, et deglutivit Dathan, et operuit super congregationem Abiron.

Aperta est terra, et devoravit Dathan, et operuit synagogam Abiram.

18. Et exarsit ignis in synagoga eorum; flamma combussit peccatores.

Et succensus est ignis in synagoga eorum : flamma exussit impios [*h. montes*].

19. Et fecerunt vitulum in Horeb, et adoraverunt sculptile.

Fecerunt vitulum in Horeb, et adoraverunt conflatile.

20. Et mutaverunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fœnum.

Et mutaverunt gloriam suam in similitudinem bovis comedentis fœnum.

21. Obliti sunt Deum, qui salvavit eos, qui fecit magnalia in Ægypto,

Obliti sunt Dei salvatoris sui : qui fecit magnalia in Ægypto,

22. Mirabilia in terra Cham, terribilia in mari Rubro.

Mirabilia in terra Cham : terribilia super mare Rubrum.

23. Et dixit ut disperderet eos, si non Moyses electus ejus stetisset in confractione in conspectu ejus, ut averteret iram ejus ne disperderet eos.

Dixit ergo, ut contereret [*h. disperderet*] eos : nisi Moses electus ejus stetisset medius contra faciem illius, ut converteret indignationem ejus, et non interficeret.

24. Et pro nihilo habuerunt terram desiderabilem :

Non crediderunt verbo ejus, 25. et murmuraverunt in tabernaculis suis : non exaudierunt vocem Domini.

Et despexerunt terram desiderabilem : nec crediderunt sermoni ejus.

Et murmuraverunt in tabernaculis suis : non audierunt vocem Domini.

26. Et elevavit manum suam super eos, ut prosterneret eos in deserto :

Et elevavit manum suam super eos, ut dejiceret eos in deserto,

27. Et ut dejiceret semen eorum in nationibus, et dispergeret eos in regionibus.

Et ut dejiceret semen eorum in gentibus, et dispergeret eos in terris.

28. Et initiati sunt Beelphegor, et comederunt sacrificia mortuorum.

Et consecrati sunt Beel-Pheor, et comederunt victimas mortuorum.

29. Et irritaverunt eum in adinventionibus suis, et multiplicata est in eis ruina.

Et concitaverunt in studiis suis, et percussit eos plaga.

30. Et stetit Phinees, et placavit; et cessavit quassatio.

Stetit autem Phinees, et dijudicavit : et est retenta percussio.

31. Et reputatum est ei in justitiam, in generationem et generationem usque in sempiternum.

Et reputatum est ei in justitiam : in generatione et generationem usque in æternum [*h. sæculum*].

32. Et irritaverunt eum ad aquas contradictionis, et vexatus est Moyses propter eos :

Et provocaverunt super aquam contradictionis, et afflictus est Moses propter eos :

33. Quia exacerbaverunt spiritum ejus. Et distinxit in labiis suis.

Quia provocaverunt spiritum ejus, et præcepit [*h. protulit*] in labiis suis.

34. Non disperdiderunt gentes, quas dixit Dominus illis.

Non exterminaverunt populos, quos dixit Dominus eis.

35. Et commixti sunt inter gentes, et didicerunt opera eorum :

Et commixti sunt gentibus, et didicerunt opera eorum.

36. et servierunt sculptilibus eorum : et factum est illis in scandalum.

Et servierunt sculptilibus [*h. idolis*] eorum, et factum est eis in scandalum.

37. Et immolaverunt filios suos, et filias suas dæmoniis.

Et immolaverunt filios suos, et filias suas dæmonibus.

38. Et effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum et filiarum suarum, quas sacrificaverunt sculptilibus Chanaan :

Et infecta est terra in sanguinibus :

Et effuderunt sanguinem innocentem : sanguinem filiorum suorum et filiarum suarum, quos immolaverunt sculptilibus [*h. idolis*] Chanaan.

39. Et contaminata est in operibus eorum; et fornicati sunt in adinventionibus suis.

Et polluta [*h. contaminata*] est terra [al. add. *in*] sanguinibus; et coinquinati sunt in operibus suis, et fornicati sunt in studiis [*h. adinventionibus*] suis.

40. Et iratus est furore Dominus in populum suum, et abominatus est hæreditatem suam.

Iratus est itaque furor Domini in populum suum, et abominatus est hæreditatem suam.

41. Et tradidit eos in manus gentium, et dominati sunt eorum qui oderunt eos.

Et dedit eos in manu gentium, et dominati sunt eorum, qui oderunt eos.

42. Et tribulaverunt eos inimici eorum, et humiliati sunt sub manibus eorum. 43. Sæpe liberavit eos.

Ipsi autem exacerbaverunt eum in consilio suo, et humiliati sunt in iniquitatibus suis.

Et afflixerunt eos inimici sui, et humiliati sunt sub manu eorum.

Multis vicibus liberavit eos : ipsi vero provocabant in consilis suis, et humiliati sunt propter iniquitatem suam [al. *iniquitates suas*].

44. Et vidit cum tribularentur, et audivit orationem eorum.

Et vidit tribulationem eorum : cum audiret eos rogantes.

45. Et memor fuit testamenti sui, et pœnituit eum secundum multitudinem misericordiæ suæ.

Et recordatus est pacti sui cum eis : et pœnituit [al. ad. *eum*] secundum multitudinem misericordiæ suæ.

46. Et dedit eos in misericordias, in conspectu omnium qui ceperant eos.

Et dedit eos miserabiles : coram omnibus qui ceperant eos.

47. Salvos nos fac, Domine Deus noster, et congrega nos de nationibus :

Ut confiteamur nomini sancto tuo, et gloriemur in laude tua.

Salva nos, Domine Deus noster, et congrega nos de gentibus :

Ut confiteamur nomini sancto tuo, et canamus laudantes te.

48. Benedictus Dominus Deus Israel a sæculo, et usque in sæculum, et dicet omnis populus : Fiat, fiat.

Benedictus Dominus Deus Israel, ab æterno, et usque in æternum [*h. a sæculo et usque in sæculum*]; et dicet omnis populus : Amen. Alleluia.

Argumentum. — Celebrat et hic Psalmus beneficia Dei, exhibita patribus populi Judaici in solitudine deserta et initiis inquilinatus terræ Cananææ, imprimis autem misericordiam ejus ingentem, qua benignissime ignoverit peccatis gravissimis ipsorum. Vers. 1-5 continetur prooemium; vers. 47 est antiphona quædam tempore captivitatis Babylonicæ addita; vers. 48 autem doxologia est libri qui hic finitur quarti. Quo posito, Davidis esse vers. 6-46 nil obstat quin credamus. Cf. I *Paralip.* XVI, qui tamen locus varie interpretatur. Cæterum in strophas carmen nequit dividi.

1. Laudate Jovam,
gratias agite Jovæ, nam benignus est,
nam in perpetuum gratia ejus.
2. Quis eloquetur fortia facta Jovæ,
prædicabit omnes laudes ejus?
3. Beati qui observant judicium (legem),
qui exercet justitiam omni tempore.
4. Memento mei, Jova, cum benevolentia *solita* erga populum tuum,
invise me cum salute (salutifera ope) tua,
5. Ut videam (ea gaudeam) felicitatem electorum tuorum,
ut læter lætitia populi tui,
ut glorier cum hæreditate (peculio tua.)

6. Peccavimus cum patribus nostris,
prava fecimus, impie egimus.
7. Patres nostri in Ægypto non attenderunt mirabilia tua,
non memores fuerunt multitudinis beneficiorum tuorum,
et rebellarunt ad mare, mare algosum (Rubrum).
8. Et liberavit eos Jova propter nomen suum,
ut notam faceret potentiam suam.
9. Et increpuit mare algosum, et exsiccatum est,
et duxit eos per fluctus, velut per desertum.
10. Et liberavit eos e manu osoris,
et redemit eos e manu hostis.
11. Et operuerunt aquæ adversarios eorum,
ne unus *quidem* ex illis reliquus fuit.
12. Et fidem habuerunt verbis ejus *Israelitæ,*
et cecinerunt laudes ejus.
13. Mox obliti sunt operum ejus.
non exspectaverunt consilium ejus,
14. Et cupiverunt cupidinem in deserto,
et tentarunt Deum in solitudine.
15. Et concessit iis petitum eorum,
et misit maciem (pestem) in ipsos.
16. Et inviderunt (Core, etc.) Mosi in castris,
Aaroni, sancto (sacerdoti) Jovæ.
17. Et aperuit se terra, et devoravit Dathanem,
et operuit turbam Abirami.
18. Et exarsit ignis in turba eorum,
flamma absumpsit improbos.
19. Fecerunt vitulos ad Horebum,
et adoraverunt *simulacrum* fusile.

20. Et mutaverunt gloriam suam (Jovam)
in imaginem bovis comedentis herbam.
21. Obliti sunt Dei, liberatoris ipsorum,
qui fecerat magnalia in Ægypto,
22. Mirabilia in terra Chami,
terribilia ad mare algosum.
23. Et dixerat (cogitarat) Jova delere eos,
nisi Moses, electus ejus, stetisset in ruptura coram eo
ad repellendam iram ejus a perdendo.
24. Et spreverunt terram desiderii (desiderabilem, amœnam),
non fidem habuerunt verbo ejus.
25. Et murmuraverunt in tentoriis suis,
non obtemperarunt voci Jovæ.
26. Et levavit *Jova* manum suam super iis (juravit iis),
se prostraturum esse eos in deserto,
27. Et projecturum se esse semen eorum inter populos,
et dispersurum eos per terram.
28. Et adhæserunt Baal-Peoro,
et comederunt sacrificia mortuorum.
29. Et irritarunt *Jovam* facinoribus suis,
et irrupit in eos plaga.
30. Et surrexit Pinehas, et judicavit (judicium exercuit),
et cessavit plaga.
31. Et imputatum est *id* ei pro justitia
per omnes ætates in perpetuum.
32. Et in iram concitarunt *Jovam* ad aquas Meribæ (contradictionis),
et male actum est Mosi eorum causa.
33. Nam repugnarunt animo ejus (voluntati Mosis),
et inconsiderate locutus est labiis suis.
34. Non delere potuerunt populos,
quos dixerat Jova iis.
35. Permiscuerunt se cum nationibus,
et didicerunt opera eorum.
36. Et coluerunt simulacra eorum,
et *ea* facta sunt illis laqueus (perniciei causa).
37. Et sacrificarunt filios suos
et filias suas diis commentitiis.
38. Et effuderunt sanguinem insontem,
sanguinem filiorum suorum et filiarum suarum,
quos sacrificarunt simulacris Cananæis,
et profanata est terra sanguinibus (his cædibus).
39. Et polluerunt se operibus suis,
et scortati sunt (a Deo defecerunt) facinoribus suis.
40. Et exarsit ira Jovæ in populum suum,
et abominatus est peculium suum.
41. Et tradidit eos in manum gentium,
et dominati sunt in eos osores eorum.

42. Et oppresserunt eos hostes eorum,
et subjecti sunt *Israelitæ* sub manu eorum.
43. Sæpenumero eripuit eos,
at illi repugnarunt consilio suo (perverso),
et corruerunt iniquitate sua.
44. Et adspexit angustias, *quæ* iis *erant*,
ubi audivit clamorem eorum.
45. Et memor fuit iis fœderis sui,
et misertus pro magnitudine gratiæ suæ.
46. Et dedit eos misericordiæ
coram omnibus, qui eos captivos tenebant.

47. Libera nos, Jova, Deus noster,
et collige nos ex populis,
ut celebremus nomen tuum sanctum,
ut gloriemur laudibus tuis.

48. Laudatus sit Jova Deus Israelis ab æternitate et in æternitatem,
et dicat omnis populus : Amen.
Laudate Jovam.

NOTÆ.

Vers. 7. *Ad mare* : Alexandrinus interpres legit contracte עלים, *ascendentes.* — Vers. 13. *Consilium*, eventum eorum, quæ ipsorum causa facere instituerat Deus. — Vers. 14. *Cupiverunt*, etc. i. e. desideria habuerunt. — Vers. 23. *In ruptura*, gall. *sur la brèche*, locutio ab urbium oppugnationibus desumpta. — Vers. 24. *Et spreverunt*, etc., puta audito exploratorum nuntio. — Vers. 28. *Sacrificia mortuorum* alii putant esse sacrificia oblata diis fictitiis, Deo *vivo* oppositis, alii sacrificia necromantica; verum nil nisi *inferiæ* illicitæ videntur esse intelligendæ.— Vers. 46. *Dedit eos*, etc., i. e. gratiam iis conciliavit omnium, qui eos captivitate detinebant; vel : *dedit eos in misericordias*, puta suas, fecit eos suæ gratiæ participes. — Vers. 48. Tò *et dicat omnis populus* videtur esse rubrica, seu monitio, quid priori hemistichio respondere debeat populus, indicans.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CV.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Alleluia.

Titulus hujus Psalmi est *alleluia*, et juxta hunc titulum laudatur Deus, non ut in superiore, ob sola beneficia, sed etiam ob misericordiam præstitam erga ingratos, qui præventi a Deo in benedictionibus tantæ dulcedinis, Deo frequenter inobedientes et rebelles fuerunt, et tamen per pœnitentiam reconciliati in gratiam redierunt. Hujus quoque Psalmi mentio fit in lib. I *Paralip.* cap. XVI, ubi ponitur prima pars Psalmi superioris : et in fine adduntur tres ultimi versiculi hujus Psalmi.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1.

1. CONFITEMINI DOMINO QUONIAM BONUS : QUONIAM IN SÆCULUM MISERICORDIA EJUS.

Loquitur Propheta in persona fidelis populi pœnitentis, et gratias Deo agentis. Invitat autem omnes ad laudes Dei : tum quia bonus est, et prævenit homines, beneficia multa in illos conferens; tum quia misericordia ejus in recipiendis peccatoribus ad pœnitentiam revertentibus semper invicta manet : vincit enim misericordia Dei mise-

Dei misericordia vincit miserias nostras.

rias nostras, ad quas miserias pertinent præcipue scelera nostra; et quidem miseriæ nostræ, Deo propitio, brevi evanescunt, sed « misericordia ejus manet in sæculum sæculi, » *Psalm.* CX.

Vers. 2. 2. QUIS LOQUETUR POTENTIAS DOMINI? AUDITAS FACIET OMNES LAUDES EJUS?

Invitat omnes ad confessionem laudis : nunc objicit sibi, vix inveniri quis sit idoneus ad prædicandas laudes Dei. « Quis (inquit) loquetur, » id est, loqui sufficiet « potentias Domini, » id est, opera potentiæ, sive potius omnipotentiæ ejus? et mox idem repetit aliis verbis : « Quis auditas faciet, » id est, quis loquendo faciet, ut audiantur « omnes laudes ejus? » Quæ videlicet laudes ex cognitione operum potentiæ ejus oriuntur. Nominat hoc loco Dei potentiam Propheta, cum de omnibus operibus Dei laude dignis loquitur, quia omnia opera Dei mirabilia ad potentiam revocari possunt. Nam de sapientia scriptum est, *Sap.* VIII : « Attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter; » et vere fortissima est Dei sapientia, quæ in sua dispositione impediri non potest; et quia impediri non potest, ideo nec falli potest. Pari ratione opera misericordiæ ad potentiam revocantur, quoniam ideo Deus solus absolute misericors est, quia solus potest omnes miserias tollere, ac per hoc ideo solus proprie misericors est, quia solus omnipotens est. Ergo qui loqui posset omnes potentias Domini, posset etiam auditas facere omnes laudes ejus. Sed quis ad hæc idoneus erit? Vir justus in hac vita utcumque et pro modulo suo : sed longe melius et plenius qui beatus erit in vita futura. Ideo subjungit Propheta, respondens interrogationi suæ, ac dicit :

Sapientia Dei est fortissima.

Vers. 3. 3. BEATI QUI CUSTODIUNT JUDICIUM, ET FACIUNT JUSTITIAM IN OMNI TEMPORE.

Quasi dicat : Soli illi beati sunt, ac per hoc loqui possunt potentias Domini, et auditas facere omnes laudes ejus, « qui custodiunt judicium, et faciunt justitiam in omni tempore, » id est, qui semper recte judicant de omnibus rebus quas agunt, quia regulam divinæ legis in omnibus sequuntur, et semper juste vivunt, declinantes a malo, et facientes bonum. Potest etiam hic versiculus ita exponi, ut idem bis repetatur, et idem sit custodire judicium et facere justitiam : nam pro eodem accipiuntur in multis locis Psalmorum judicium et justitia. Porro justi soli loqui possunt laudes Domini, tum quia ipsi non solum lingua, sed etiam vita, laudant Dominum, ut scriptum est in *Psalm.* II : « Rectos decet collaudatio; » tum quia ipsi soli beati sunt, et habitant in domo Domini, vel in spe dum hic vivunt, vel in re cum ad patriam perveniunt, et talium officium est Deum laudare, juxta illud *Psalm.* LXXXIII : « Beati qui habitant in domo tua, Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te. » Quod autem hic dicitur : « Beati qui custodiunt judicium, et faciunt justitiam in omni tempore, » potest intelligi de utrisque, id est, tam de beatis in spe, quam de beatis in re; beati enim in spe custodiunt judicium, et faciunt justitiam in omni tempore, pro modo fragilitatis humanæ viventes sine crimine, et pro peccatis quotidianis veniam precantes : beati autem in re « custodiunt judicium, et faciunt justitiam in omni tempore, » tanta perfectionis plenitudine, ut peccare nullo modo possint. Atque utrosque quidem decet collaudatio, sed pro modo perfectionis justitiæ, et juxta differentiam beatitudinis.

Vers. 4. 4. MEMENTO NOSTRI, DOMINE, IN BENEPLACITO POPULI TUI : VISITA NOS IN SALUTARI TUO.

Vers. 5. 5. AD VIDENDUM IN BONITATE ELECTORUM TUORUM, AD LÆTANDUM IN LÆTITIA GENTIS TUÆ, UT LAUDERIS CUM HÆREDITATE TUA.

Posteaquam Propheta dixit, justorum ac beatorum esse officium laudandi Deum, optat et precatur sibi et suis hanc felicissimam sortem; et breviter attingit prædestinationem, justificationem et glorificationem, quæ sunt initium, medium et finis beatitudinis humanæ. « Memento, inquit, nostri, Domine, in beneplacito populi tui, » id est, adimple, Domine, beneplacitum illud, quo tibi complacuisti in populo tuo, in cœtu videlicet electorum, quos elegisti ante mundi constitutionem ex bona voluntate tua, in qua complacuit tibi dare pusillo gregi tuo regnum sempiternum. « Visita nos in salutare tuo, » id est, ut impleas beneplacitum æternæ prædestinationis : visita nos in Christo salvatore, justificans nos a peccatis per merita ejus; sive : « Visita nos » per gratiam justificationis, quæ est salus inchoata, et veluti semen salutis æternæ. Nam salutare utrumque significat, Salvatorem, et salutem, et una significatio alteram includit. Vera enim salus sive inchoata per gratiam, sive consummata per gloriam, non potest haberi, nisi per Salvatorem Jesum Christum Dominum nostrum; « non enim est aliud nomen sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri, » ut dicit S. Petrus *Actor.* IV. « Ad videndum in bonitate electorum tuorum, » id est, ut prædestinati et justificati perveniamus ad videndum bonum electorum tuorum, quæ est ipsa facies Domini conspicua : « Tunc enim similes ei erimus, cum videbimus eum sicuti est, » ut ait beatus Joannes I *epist.* III. Per *bonitatem electorum* non intelligitur hoc loco probitas, sed ipsum bonum; et S. Hieronymus recte vertit, *ut videam bona electorum* : id enim significat טבה *tobah*. « Ad lætandum in lætitia gentis tuæ, » id est, ad participandam inenarrabilem illam lætitiam, quæ nascitur ex visione divina, quæ est lætitia propria gentis tuæ, populique tui electi, quam extranei gustare non possunt, de qua dicitur in Evangelio, *Matth.* XXIII : « Intra in gaudium Domini tui, ut lauderis cum hæreditate tua, » id est, ut finis ultimus sit om-

Justificatio est salus inchoata.

nium beneficiorum tuorum, perpetua laus tua, et hæreditatis tuæ, ut sine fine lauderis tu, ut opifex, et hæreditas tua, ut opificium; tu ut summus, potentissimus, sapientissimus et optimus artifex, cui nullus est similis; et hæreditas tua, ut opus egregium et incomparabile, cui nullum est simile. Per hæreditatem autem intelligitur cœtus justorum, quem sibi Deus elegit quasi propriam possessionem. Hæreditas enim et possessio pro eodem accipiuntur in Scripturis. Hic duæ sunt difficultates : una, quod in hebræo omnia sunt in numero singulari : *Memento mei, visita me, ut videam, ut læter, ut lauder*; in græco et latino sunt omnia in numero multitudinis : *Memento nostri, visita nos*, etc.; sed facilis est concordia; quia in his verbis loquitur populus Dei, qui et unus est, ut possit loqui in numero singulari, et multitudinem continet, ut possit loqui in numero multitudinis. Præterea non est improbabile Septuaginta Interpretes legisse voces hebraicas in numero multitudinis, quæ nunc habentur in numero singulari; sola enim differentia est inter hos numeros, quod in singulari est in fine littera *iod*, in plurali est littera *vau*, quæ solum differunt, quod una est paulo brevior, quam altera; sic enim scribitur *iod* י; et sic scribitur *vau* ו : itaque facile fuit librariis mutare unam in alteram. Altera difficultas est in illis verbis, « ut lauderis cum hæreditate tua : » nam in hebraico et græco sunt tria verba modi infinitivi, ad videre, ad lætari, ad laudari, quæ nos Latini efferimus per gerundia, ad videndum, ad lætandum, ad laudandum : noster autem Interpres vertit per gerundia duo priora verba, et retulit ad nos, quasi diceret, *ad videndum*, id est, *ut videamus, ad lætandum*, id est, *ut lætemur*, et tertium variavit dicens : *Ut lauderis*, cum debuisset vertere, *ad laudandum*, id est, *ut laudemur*, sive *gloriemur*. Hanc difficultatem notavit S. Augustinus, et miratur valde cur Interpres latinus tertium membrum sententiæ ita variaverit. Ad hanc difficultatem respondemus Interpretem latinum variasse modum interpretationis, ut sententiam redderet clariorem : nam si vertisset, *ad laudandum cum hæreditate tua*, ambiguum fuisset quid significaret illud, *ad laudandum*, an, *ut laudemur* vel, *ut lauderis* : et elegit hoc posterius, ut non solum clarior, sed etiam magis indubitata sententia esset. Cæterum quicquid sit de verbis, sensus semper est idem; nam si Interpres vertisset, *ut laudemur*, vel ut magis sonat vox hebraica, *laudemus nos ipsos*, sive *ut gloriemur*, oporteret subintelligi, *in Domino*, juxta illud Psalmi superioris : « Laudamini in nomine sancto ejus; » et illud Apostoli, I *Cor*. I : « Qui gloriatur, in Domino glorietur; » quare omnis laus tandem ad Dominum referenda est, et ideo recte vertit Interpres : « Ut lauderis cum hæreditate tua, » ut omnis obscuritas et ambiguitas tolleretur. Fateor hos duos versiculos potuisse etiam exponi de bonis temporalibus, qualia promittebantur et exspectabantur in Testamento veteri; sed malui persequi sensum altiorem, et magis intentum a Spiritu Sancto, et ab ipso Propheta, in quem sensum accepit hæc verba S. Bernardus serm. 23, et *super Cantica*.

6. PECCAVIMUS CUM PATRIBUS NOSTRIS; INJUSTE EGIMUS, INIQUITATEM FECIMUS. Vers. 6.

7. PATRES NOSTRI IN ÆGYPTO NON INTELLEXERUNT MIRABILIA TUA : NON FUERUNT MEMORES MULTITUDINIS MISERICORDIÆ TUÆ. Vers. 7.

8. ET IRRITAVERUNT ASCENDENTES IN MARE, MARE RUBRUM. Vers. 8.

9. ET SALVAVIT EOS PROPTER NOMEN SUUM, UT NOTAM FACERET POTENTIAM SUAM. Vers. 9.

10. ET INCREPUIT MARE RUBRUM, ET EXSICCATUM EST, ET DEDUXIT EOS IN ABYSSIS, SICUT IN DESERTO. Vers. 10.

11. ET SALVAVIT EOS DE MANU ODIENTIUM, ET REDEMIT EOS DE MANU INIMICI. Vers. 11.

12. ET OPERUIT AQUA TRIBULANTES EOS, UNUS EX EIS NON REMANSIT. Vers. 12.

13. ET CREDIDERUNT VERBIS EJUS, ET LAUDAVERUNT LAUDEM EJUS. Vers. 13.

Hic jam incipit Propheta in persona aliorum fidelium minus perfectorum, sed vere pœnitentium, confiteri peccata sua, et peccata patrum ab egressu de Ægypto usque ad sua tempora, ut simul commemoret laudes misericordiæ Dei, quæ nunquam sinum pœnitentibus claudit. Sunt autem hi octo versiculi satis noti ex historia libri Exodi, et ex Psalmo LXXVII; neque est hic ulla dissensio inter codices latinos, græcos et hebraicos. Illud, *peccavimus cum patribus nostris*, significat, *socii fuimus patrum nostrorum in peccatis*, quia imitati sumus peccata eorum, et sic implevimus mensuram eorum. Illud, *non intellexerunt mirabilia*, refertur ad illud tempus, quo filii Israel egressi de Ægypto, cum vidissent exercitum Pharaonis post se venientem, adeo desponderunt animum, ut etiam quererentur de Mose, qui eos eduxerat de Ægypto, vide cap. XIV *Exod*. Nam si intellexissent mirabilia Dei tam multa, quæ præcesserant, omnino confisi fuissent de potentia et auxilio Domini. Illud, *et irritaverunt*, significat filios Israel in angustiis illis constitutos, cum ante se cernerent mare Rubrum, post se Pharaonis exercitum, irritasse Deum diffidentia et incredulitate sua. Illud, *ascendentes in mare, mare Rubrum*, difficile est; nam mare est inferius terra, ac per hoc descenditur in mare, vel ad mare, non ascenditur. S. Augustinus respondet, illud, *ascendentes*, referri ad Ægyptum, ut sensus sit : ascendentes ex Ægypto, et in mari Rubro, id est, ad littus maris Rubri constitutos, ibi irritasse iram Dei, itaque notandam esse virgulam post vocem *ascendentes*. Sed quia in textu latino non habetur *in*

mari, sed *in mare*, et additur *mare Rubrum*, dicendum est illud, *in mare*, positum esse pro *ad mare*, ut sensus sit : Hebræi ascendentes de Ægypto irritaverunt Deum ad mare Rubrum, sive ad littus maris Rubri. In hebræo clarior est sensus, ubi sic legitur ad verbum : *Irritaverunt super mare, mare Rubrum*, id est, irritaverunt Deum, cum essent super mare Rubrum, id est, proximi mari Rubro. Illud, « increpuit mare, » metaphoricum est; significatur autem mare recessisse ad nutum Dei, quo modo recedit velociter, qui timet indignationem et minas viri potentis. Illud, *in abyssis*, sicut in deserto, est locutio similis illi, *Matth.* XI : « Cæci vident, surdi audiunt, » id est, qui erant cæci nunc vident, et qui erant surdi nunc audiunt. Abyssus enim significat profunditatem aquarum, quæ contraria est locis desertis et arentibus. Itaque sensus est, *deduxit eos in abyssis*, id est, in locis ubi solebant esse aquæ profundissimæ, ac si eos deduceret per desertum, ubi nullæ sunt aquæ. Illud, *laudaverunt laudem ejus*, in hebræo est, *cantaverunt laudem ejus*; proinde *laudaverunt*, quod nos habemus, significat, *celebraverunt concinentes laudem ejus*; quid autem cantaverint, habetur *Exod.* XV, ubi ponitur canticum illud : « Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est, » etc.

Vers. 14. 14. CITO FECERUNT, OBLITI SUNT OPERUM EJUS, ET NON SUSTINUERUNT CONSILIUM EJUS.

Vers. 15. 15. ET CONCUPIERUNT CONCUPISCENTIAM IN DESERTO : ET TENTAVERUNT DEUM IN INAQUOSO.

Vers. 16. 16. ET DEDIT EIS PETITIONEM IPSORUM, ET MISIT SATURITATEM IN ANIMAS EORUM.

Pergit Propheta in enarranda ingratitudine populi, qui cum vidisset miraculum tam insolitum in mari Rubro, et Deum tam eximie inde laudasset : mox, incurrente penuria panis et aquæ, obliti sunt omnipotentiæ et providentiæ Dei, et in verba impatientiæ et infidelitatis proruperunt. « Cito fecerunt, » id est, festinaverunt, sive acceleraverunt, ut clarius habetur in textu hebraico et græco. Quid autem cito fecerint, et in quo festinaverint, explicat dicens : « Obliti sunt operum ejus, » id est, festinaverunt oblivisci operum Dei mirabilium, quæ viderant. « Et non sustinuerunt consilium Dei, » id est, non patienter exspectaverunt finem divino consilio constitutum. Deus enim, permittens illos ad tempus affligi, tentabat fidem, et spem, et dilectionem ipsorum; sed ipsi, non intelligentes consilium Dei, murmurabant, quasi Deus curam illorum non gereret, aut eos juvare non posset. Explicat deinde in particulari, in qua re impatientes fuerint, dicens : « Et concupierunt concupiscentiam in deserto, et tentaverunt Deum in inaquoso, » id est, non potuerunt vel ad modicum tempus tolerare famem et sitim in deserto inaquoso, ubi deerant panis et aqua. Illud, *concupierunt concupiscentiam*, est phrasis non omnino inusitata etiam apud Latinos; sic enim dicimus, *vivere vitam*, et *servire servitutem*; sed apud Hebræos frequens est ponere concupiscentiam pro re concupita, desiderium pro re desiderata, et petitionem pro re petita; unde sunt illa : « Desiderium eorum attulit eis, » *Psal.* LXXVII; et « : Dabit tibi petitiones cordis tui, » *Psal.* XXXVI; et in hoc Psalmo, versiculo sequenti : « Et dedit eis petitionem ipsorum, » id est, panes, carnes et aquam quæ petierant. « Et misit saturitatem in animas eorum, » id est, satiavit appetitum ipsorum abundantia panum, carnium et aquarum copia, ut perspicuum est ex cap. XVI et XVII *Exodi*, et ex cap. XI et XX *Numerorum*. In hebræo pro *saturitatem*, habetur *tenuitatem*, sive *maciem*. Sed Septuaginta Interpretes non legerunt רזן *razon*, quod significat *maciem*, sed רצון *ratson*, quod significat *complacentiam*; quod recte positum est pro saturitate, quia illis cibis saturamur, qui nobis valde placent; et hanc esse veram lectionem perspicuum est, quia est conformis Scripturæ; sic enim legimus *Exod.* XII : « Vespere comedetis carnes, et mane saturabimini panibus ; » et in *Psalm.* LXXII legimus : « Comederunt, et saturati sunt nimis; desiderium eorum attulit eis, et non sunt fraudati a desiderio suo. »

17. ET IRRITAVERUNT MOYSEN IN CASTRIS, AARON SANCTUM DOMINI. Vers. 17.

18. APERTA EST TERRA, ET DEGLUTIVIT DATHAN, ET OPERUIT SUPER CONGREGATIONEM ABIRON. Vers. 18.

19. ET EXARSIT IN SYNAGOGA EORUM : FLAMMA COMBUSSIT PECCATORES. Vers. 19.

Attingit hoc loco Propheta historiam Dathan et Abiron, quæ habetur cap. XVI libri Numerorum. « Et irritaverunt Moysen in castris, » id est, Core, Dathan et Abiron irritaverunt Moysen, objicientes ei quod imperium sibi usurpasset super filios Israel. « Aaron sanctum Domini, » id est, non solum Mosem, sed etiam Aaron fratrem ejus irritaverunt, quem Deus sibi sanctificaverat, ut sacerdotio fungeretur. « Aperta est terra, et deglutivit Dathan » cum sociis ejus Core et Abiron, et omni familia et substantia eorum. « Et operuit super congregationem Abiron, » id est, terra disrupta, posteaquam deglutivit schismaticos, iterum clausa est, et cooperuit omnem congregationem Abiron et sociorum ejus. Illud, *super*, redundat : quamvis enim habeatur in hebræo, tamen S. Hieronymus vertit, *et operuit synagogam Abiron*; sed latinus interpres imitari voluit phrasim hebraicam, quod etiam fecerunt Septuaginta Interpretes. « Et exarsit ignis in synagoga eorum, flamma combussit peccatores : » nam, ut narratur in eodem cap. XVI *Num.*, cum deglutisset terra Core, Dathan et Abiron, cum tabernaculis ipsorum, divino jussu excitatus est ignis, qui combussit ducentos quinquaginta viros, qui præsumpserant

incensum offerre Deo, quod ad eorum officium non pertinebat; et paulo post, cum murmuraret populus contra Mosem, quasi ipse viros occidisset, iterum exarsit ignis immissus a Deo, qui cremavit quatuor millia et septingentos viros. Pro voce *peccatores*, in hebræo est רשעים, quod *impios* significat. Itaque non significantur hoc loco quicumque peccatores, sed gravissimi, schismatici videlicet et eorum fautores.

Vers. 20. 20. ET FECERUNT VITULUM IN HOREB, ET ADORAVERUNT SCULPTILE.

Vers. 21. 21. ET MUTAVERUNT GLORIAM SUAM IN SIMILITUDINEM VITULI COMEDENTIS FŒNUM.

Vers. 22. 22. OBLITI SUNT DEUM, QUI SALVAVIT EOS; QUI FECIT MAGNALIA IN ÆGYPTO, MIRABILIA IN TERRA CHAM, TERRIBILIA IN MARI RUBRO.

Vers. 23. 23. ET DIXIT, UT DISPERDERET EOS, SI NON MOYSES ELECTUS EJUS STETISSET IN CONFRACTIONE IN CONSPECTU EJUS.

Vers. 24. 24. UT AVERTERET IRAM EJUS, NE DISPERDERET EOS : ET PRO NIHILO HABUERUNT TERRAM DESIDERABILEM.

Detestatur nunc Propheta idololatriam populi, qui vitulum aureum fieri jussit, eumque tanquam Deum adoravit : et simul laudat misericordiam Dei, qui ad preces Mosis placatus, tam immane peccatum populo condonavit; habetur hæc historia in lib. *Exod.* cap. XXXII. « Et fecerunt vitulum in Horeb, » id est, vitulum aureum ad similitudinem idoli Ægyptiaci, fieri curaverunt ab Aarone, qui metu compulsus obtemperavit vocibus populi. Fecerunt autem illud idolum in Horeb, id est, in regione adjacente monte Sinai, ut Theodoretus docet, et notum est ex *Deut.* cap. IV, vers. 15, et *Exod.* cap. XIX, vers. 20. « Et adoraverunt sculptile, » vitulum videlicet aureum : quamvis enim vitulus ille opere potius conflatoris, quam sculptoris factus fuerit, ut habetur in textu hebraico, tamen sculptile dictum est significatione generali, ut comprehendit omnes imagines solidas, sive ligneas et marmoreas, quæ proprie sculpuntur, sive aureas et argenteas, quæ proprie conflantur. Meminit autem David montis Horeb, et sculptilis, cum notat idololatriam populi, quia in monte Horeb non multo antea Deus apparens initio divinæ legis dixerat : « Non facies tibi sculptile, non adorabis ea, neque coles. » Itaque multum auget crimen Hebræorum, quod in ipso loco fecerint et adoraverint sculptile, sive conflatile, ubi hoc ipsum præcise vetitum fuerat. « Et mutaverunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fœnum. » Exaggerat Propheta stultitiam Hebræorum, quod substituentes idolum in forma vituli Deo vero, commutaverint gloriam suam, id est, Deum verum, qui erat gloria ipsorum, in imaginem animantis bruti : nec dicit, Deum in vitulum, sed, quod vilius est, in imaginem vituli, id est, rem pretiosissimam in rem vilissimam. « Obliti sunt Deum, qui salvavit eos, qui fecit magnalia in Ægypto, mirabilia in terra Cham, terribilia in mari Rubro. » Hoc etiam pertinet ad augendam stultitiam Hebræorum, qui obliti sunt Dei, qui eos salvaverat de captivitate Pharaonis, ut colerent deum, qui neque se, neque alios salvare poterat : nam Moses contrivit vitulum aureum, et redegit in pulverem, ipso vitulo non se defendente, ac ne sentiente quidem. Item obliti sunt Hebræi Dei omnipotentis, « qui fecit magnalia in Ægypto, » id est, mirabilia signa et prodigia in tota terra Ægypti, quæ etiam dicitur terra Cham, « et terribilia in mari Rubro, » siccans mare illud, ut transirent filii Israel, et iterum aquis replens, ut suffocarentur Ægyptii, et coluerunt deum inanem et imbellem, simulacrum videlicet mutum et inutile. Hic notanda est temeritas Joannis Calvini hæresiarchæ, qui scripsit Hebræos in vitulo aureo coluisse Deum verum; cum David aperte dicat : « Obliti sunt Deum, qui salvavit eos. » Et paulo ante : « Mutaverunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fœnum. » Vide quæ scripsimus in libro *De Reliquiis et imaginibus*, cap. XIII. « Et dixit, ut disperderet eos, si non Moyses electus ejus stetisset in confractione in conspectu ejus, » id est, tunc Deus dixit, ac pronuntiavit voluntatem suam esse, ut disperderet populum Hebræorum ; et fecisset, nisi Moses electus famulus ejus, intercessione sua obstitisset, « ut averteret iram ejus, ne disperderet eos. » Illud, *in confractione*, in hebræo est בפרץ, quod significat, *in divisione*, sive *in disruptione*. S. Hieronymus secutus priorem significationem vertit, *nisi Moyses stetisset medius contra faciem illius*, id est, nisi opponens se medium divisisset Deum a populo, et eo modo fecisset, ne gladius iræ Dei ad populum perveniret; sed Septuaginta Interpretes, secuti posteriorem significationem, verterunt, *nisi stetisset in fractura*, et disruptione, hoc est, nisi opposuisset se ruinæ imminenti; vel, nisi disrupto jam muro stetisset in medio, ut impediret irruptionem iræ Dei. Itaque metaphora sumpta est, vel ab eo, qui sustinet ruentem fabricam, et impedit ne penitus ruat; vel ab eo, qui disrupto jam muro opponit se loco muri, ut arceat ingressum hostium : summa est, magnam vim habere intercessionem Sanctorum apud Deum, ut hoc loco S. Augustinus annotavit. Et certe si non essent assiduæ preces servorum et amicorum Dei, quibus Deus placari se patitur, mundus, qui « totus in maligno positus est, » ut scribit B. Joannes I *epist.* cap. V, non tam diu subsisteret.

Stultitia Hebræorum adorantium vitulum.

Temeritas Calvini arguitur.

Intercessionis sanctorum magna vis.

Vers. 25. 25. ET PRO NIHILO HABUERUNT TERRAM DESIDERABILEM.

Vers. 26. 26. NON CREDIDERUNT VERBO EJUS, ET MURMURAVERUNT IN TABERNACULIS SUIS : NON EXAUDIERUNT VOCEM DOMINI.

Vers. 27. 27. ET ELEVAVIT MANUM SUAM SUPER EOS, UT PROSTERNERET EOS IN DESERTO.

Vers. 28. 28. ET UT DEJICERET SEMEN EORUM IN NATIONIBUS, ET DISPERGERET EOS IN REGIONIBUS.

In parte versiculi 24, in qua novum versum incipiunt Hebræi, et tribus sequentibus versiculis, commemorat Propheta peccatum illud populi hebræi, quo spreverunt terram promissionis, quam Deus esse dixerat fluentem lacte et melle. Habetur hæc historia in lib. *Num.* XIII et XIV, et clarius *Deuter.* I. « Et pro nihilo, inquit, habuerunt terram desiderabilem, » id est, terram promissionis, quam uti felicissimam desiderare debuissent, ipsi contempserunt, et pro nihilo habuerunt, dicentes : « Terra hæc devorat habitatores suos. » S. Hieronymus vertit, *et despexerunt terram desiderabilem.* « Non crediderunt verbo ejus, » id est, Dei, qui toties dixerat terram esse optimam; » et murmuraverunt in tabernaculis suis » adversus Dominum, qui de Ægypto illos eduxerat, ut in terram promissionis induceret. « Non exaudierunt vocem Domini, » id est, non obedierunt præceptis ejus. « Et elevavit manum suam super eos, ut prosterneret eos in deserto : et ut dejiceret semen eorum in nationibus, et dispergeret eos in regionibus, » id est, levavit manum suam gladio justitiæ armatam super peccatorem populum suum, ut eos qui tunc murmuraverant occideret in deserto : et filios eorum dejectos et abjectos dispergeret inter gentes, ut non essent amplius populus, aut respublica. Et quidem illud prius executioni mandavit Deus : omnes enim, qui murmuraverant, mortui sunt in solitudine, ut Scriptura refert *Num.* XIV. Illud autem posterius non mandavit tunc executioni propter preces Mosis : sed postea irritatus majoribus sceleribus omnino implevit, tum sub rege Babylonis, tum præcipue sub Tito et Vespasiano, ut nos videmus. Quo loco notandum est quam graviter irascatur Deus in eos, qui spernunt regnum cœlorum nobis a Dei Filio prædicatum et promissum, si tam graviter iratus est Hebræis, quod spreverint terram promissionis prædicatam a Mose, quæ nihil aliud nisi terra erat, et figura regni cœlorum.

Vers. 29. 29. ET INITIATI SUNT BEELPHEGOR, ET COMEDERUNT SACRIFICIA MORTUORUM.

Vers. 30. 30. ET IRRITAVERUNT EUM IN ADINVENTIONIBUS SUIS, ET MULTIPLICATA EST IN EIS RUINA.

Vers. 31. 31. ET STETIT PHINEES, ET PLACAVIT, ET CESSAVIT QUASSATIO.

Vers. 32. 32. ET REPUTATUM EST EI IN JUSTITIAM, IN GENERATIONEM ET GENERATIONEM USQUE IN SEMPITERNUM.

Attingit hoc loco David aliud peccatum populi, cujus historia habetur *Num.* XXV. Nam, ut ibi legimus, filii Israel decepti a filiabus Moab, cœperunt fornicari cum eis, et colere idolum earum, dictum Beelphegor : ex quo iratus Dominus jussit suspendi in patibulis omnes principes populi. Sed cum Phinees filius Eleazari, nepos Aaronis Sacerdotis, zelo Dei ductus, occidisset unum de filiis Israel una cum muliere Madianitide, in ipso actu fornicationis, placatus fuit Deus, ob meritum zeli ipsius, toti populo. « Et initiati sunt Beelphegor, » id est, et addiderunt filii Israel ad alia peccata, ut initiarentur, sive consecrarentur in honorem idoli Moabitarum, quod vocabatur Beelphegor. Dicebatur autem idolum Moabitarum Beel Phegor a monte Phegor, cujus montis mentio fit *Num.* XXV, quasi diceretur : *Dominus Phegor;* בעל enim *Dominum* significat. *Baal* et *Beel* idem sunt; sed Hebræi dicunt, *Baal Phegor*, Græci *Beel Phegor*. « Et comederunt sacrificia mortuorum, » id est, comederunt sacrificia oblata diis mortuis, non Deo vivo, qui unus est Deus : dicuntur autem dii mortui, vel ipsa idola, quæ, veluti mortua, oculos habent et non vident, aures habent et non audiunt; vel homines mortui, qui a paganis referebantur in deos, quales erant in Ægypto Apis et Serapis, apud Græcos Jupiter et Apollo, apud Romanos Romulus et alii. « Et irritaverunt eum in adinventionibus suis, et multiplicata est in eis ruina, » id est, irritaverunt Deum in cultu novorum deorum, quem ipsi excogitaverunt, non quod ipsi primi fuerint inventores idoli Beelphegor, sed quod fuerint primi, qui cultum illius idoli a Moabitis acceptum introduxerunt in populum Israeliticum. « Et multiplicata est in eis ruina, » id est, propter hoc peccatum multiplex ruina facta est in populo, plurimis videlicet misere interemptis. « Et stetit Phinees, et placavit, et cessavit quassatio, » id est, Phinees zelo divini honoris accensus stetit intrepidus adversus impios desertores antiquæ religionis, et placavit zelo suo Deum, et sic cessavit inchoata strages in populo Dei. Vox hebraica פלל ambigua est : nam et *judicare*, atque *oratione placare* significat. S. Hieronymus primam significationem secutus vertit, *stetit Phinees, et dijudicavit.* Septuaginta Interpretes secuti tertiam significationem verterunt, *stetit Phinees, et placavit* : uterque sensus est verus. Phinees enim dijudicando et damnando, ac puniendo impios, hoc facto quasi sacrificio Deo gratissimo Deum placavit. « Et reputatum est ei in justitiam, » id est, a Deo qui scrutatur corda, et qui probe novit optimam intentionem Phinees, reputatum est hoc factum non injusta cædes, sed justa punitio, quæ non pœnam mereretur, sed laudem et præmium : idque « in generationem et generationem usque in sempiternum. » Hoc dicit Propheta, quia propter meritum illius facti, ut habetur *Num.* XXV, stabilivit Deus dignitatem summi sacerdotii ipsi Phinees et posteris ejus in æternum, id est, toto tempore quo duraret respublica Judaica.

Dii mortui qui dicantur?

Vers. 33. 33. Et irritaverunt eum ad aquas contradictionis : et vexatus est Moyses propter eos, quia exacerbaverunt spiritum ejus.

Transit Propheta ad aliud peccatum Judæorum, quod habetur in lib. *Num.* cap. xx. Ubi populus altercari cœpit cum Mose propter aquæ penuriam; Moses autem perturbatus nonnihil hæsitasse videtur dicens : « Num de petra hac aquam vobis poterimus ejicere ? » percussit tamen bis virga petram, et egressæ sunt aquæ in maxima copia. Sed Deus, subiratus Mosi, propter hæsitationem, punivit eum ea pœna, ut non introduceret ipse populum in terram promissionis, sed moreretur in itinere. « Et irritaverunt eum, » id est, Hebræi Deum, « ad aquas contradictionis, » id est, in eo loco, ubi propter aquæ penuriam contradixerunt Mosi, et jurgati sunt adversus eum. « Et vexatus est Moyses propter eos, » id est, et anxiatus est, atque afflictus Moses propter jurgia populi. « Quia exacerbaverunt spiritum ejus, » id est, quia jurgando et murmurando adversus Mosem, ad amaritudinem et tristitiam adduxerunt spiritum ejus, qui alias alacer et promptus esse solebat ad omnia Dei mandata sine ulla hæsitatione complenda.

Vers. 34. 34. Et distinxit in labiis suis, non disperdiderunt gentes, quas dixit Dominus illis.

Vers. 35. 35. Et commixti sunt inter gentes, et didicerunt opera eorum; et servierunt sculptilibus eorum, et factum est illis in scandalum.

Aliqui conjungunt primam partem versiculi trigesimi tertii cum versiculo superiore, ut sensus sit : Moses non plena fide imperavit petræ, ut aquas funderet, quemadmodum jusserat Deus dicens Mosi et Aaroni, « Loquimini ad petram et ipsa dabit aquas; » sed cum distinctione et dubitatione dixit : « Num de petra hac vobis aquam poterimus ejicere? » Itaque illud, « distinxit in labiis suis, » significare volunt Mosem non absolute imperasse petræ, sed distinguendo et dividendo verba hæsitasse; sic enim hunc locum intellexerunt S. Augustinus, et auctores græci Theodoretus et Euthymius. Cæterum adversus hanc expositionem duo pugnant. Unum, quod verba sic exposita non cohærent cum sequentibus, « non disperdiderunt gentes, » etc. Alterum, quod verbum tum græcum, tum hebraicum, tum etiam latinum, *distinguere labiis*, in aliis locis Scripturæ, non significat *dubitare*, vel *hæsitare*, sed absolute *pronuntiare*, *Psalm.* lxv : « Reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea, » ubi habetur idem verbum græcum διαστέλλειν, quod habetur hoc loco, ut etiam habetur *Num.* cap. xxx, et *Levit.* cap. v, ubi agitur de promissione voti, vel juramenti. Sic etiam vox hebraica בטא *bata*, quæ habetur hoc loco, significat *loqui*, *pronuntiare*, ut patet ex cap. v *Levit.*, et cap. xxx *Num.* supra citatis; nusquam autem *dubitare*, vel *hæsitare*. Denique vox latina, *distinguere labiis*, et *distincte loqui*, non videtur ad ambiguitatem, sed perspicuitatem potius pertinere. Existimo igitur, salvo meliore judicio, in hoc versiculo inchoari aliam historiam, quæ habetur in libro Judicum, ubi legimus Hebræos non disperdidisse omnes gentes idololatras ex terra promissionis, quemadmodum Dominus jusserat, sed habitasse cum illis, et didicisse superstitiones et sacrilegia eorum. Ait igitur David : « Et distinxit in labiis suis, » id est, Deus aperte pronuntiavit, et reprehendit Hebræos, quod non exterminaverint gentes, « quas dixit Dominus illis, » id est, quas ipse idem Dominus jusserat exterminari, *Deut.* cap. vii. Videtur David alludere ad verba angeli, qui in persona Domini sic loquitur in cap. ii *Judic.*: « Eduxi vos de Ægypto, et introduxi in terram, pro qua juravi patribus vestris, et pollicitus sum ut non facerem irritum pactum meum vobiscum in sempiternum, ita duntaxat, ut non feriretis fœdus cum habitatoribus terræ hujus, et aras eorum subverteretis; et noluistis audire vocem meam. » « Et commixti sunt inter gentes, et didicerunt opera eorum, et servierunt sculptilibus eorum. » Id notum est ex toto libro Judicum. « Et factum est illis in scandalum, » id est, in ruinam : ea enim causa fuit, ut traderentur a Deo in potestatem diversorum regum idololatrarum, ut patet ex cap. ii *Judic.*, vel potius ex toto libro. Justum enim fuit ut qui diabolum pro Deo elegerant, traderentur in servitutem eorum, quibus diabolus dominabatur.

36. Et immolaverunt filios suos, et filias suas dæmoniis. Vers. 36.

37. Et effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum, et filiarum suarum, quas sacrificaverunt sculptilibus Chanaan. Vers. 37.

38. Et infecta est terra in sanguinibus, et contaminata est in operibus eorum, et fornicati sunt in adinventionibus suis. Vers. 38.

Hæc non habentur in libro *Judicum* : tamen vera esse necesse est, cum a Spiritu Sancto per Prophetam dicantur, et credibile est ea per traditionem a majoribus ad Davidem pervenisse. Semel Deus verus imperavit Abrahamo, ut filium immolaret : quod tamen perfici noluit, contentus præparatione mentis ad obediendum : dii vero falsi, dæmones videlicet, inimici crudelissimi generis humani, invidentes Deo tantam servi sui Abrahami obedientiam, non contenti promptitudine voluntatis, reipsa filios et filias sibi sacrificari a propriis parentibus voluerunt. Et tanta erat cæcitas hominum, ut non agnoscerent tyrannidem dæmoniorum, et quantum interesset inter jugum suave Conditoris et compedes ferreas et durissimas destructoris. Illud, *infecta est terra in sanguinibus*, in græco est, ἐφονοκτονήθη, id est, *interfecta est terra*. Sed in hebræo est, תחנף *thechenaph*, id est *infecta*,

Diabolus cur sibi immolari filios a parentibus voluerit?

sive *polluta*; sensus autem idem est : dicitur enim terra interfecta, id est, destructa in sanguinibus, quando ob multitudinem interfectorum, et copiam sanguinis effusi desolatur : sive autem dicatur terra destructa, sive polluta sanguine, significatur cædes facta filiorum et filiarum in sacrificium dæmoniorum; sed per verbum *destructa*, sive *desolata*, significatur major cædes, quam per verbum *infecta*. Illud vero, *et fornicati sunt in adinventionibus suis*, significat spiritualem fornicationem, quam committebat synagoga Judæorum, quæ Deo desponsata fuerat, cum adorabat idola, illisque tanquam adulteris viris se subjiciebat. Dicitur vero cultus idolorum propria ipsorum *adinventio*, quia non eam didicerant a Mose legislatore, sed ipsi per se cogitaverant bonum esse imitari gentes idololatras.

Vers. 39. 39. ET IRATUS EST FURORE DOMINUS IN POPULUM SUUM, ET ABOMINATUS EST HÆREDITATEM SUAM.

Vers. 40. 40. ET TRADIDIT EOS IN MANUS GENTIUM, ET DOMINATI SUNT EORUM, QUI ODERUNT EOS.

Vers. 41. 41. ET TRIBULAVERUNT EOS INIMICI EORUM, HUMILIATI SUNT SUB MANIBUS EORUM, SÆPE LIBERAVIT EOS.

Vers. 42. 42. IPSI AUTEM EXACERBAVERUNT EUM IN CONSILIO SUO : ET HUMILIATI SUNT IN INIQUITATIBUS SUIS.

Vers. 43. 43. ET VIDIT, CUM TRIBULARENTUR, ET AUDIVIT ORATIONEM EORUM.

Vers. 44. 44. ET MEMOR FUIT TESTAMENTI SUI, ET POENITUIT EUM SECUNDUM MULTITUDINEM MISERICORDIÆ SUÆ.

Vers. 45. 45. ET DEDIT EOS IN MISERICORDIAS, IN CONSPECTU OMNIUM QUI CEPERANT EOS.

In his septem versiculis decantat Propheta historiam libri Judicum, in qua narratur Hebræos ob peccata sua, quibus Deum ad iracundiam provocabant, traditos fuisse a Deo frequenter in potestatem hostium, Moabitarum, Ammonitarum, Philistinorum et aliorum : sed cum ad pœnitentiam redirent, solitum quoque fuisse Deum excitare virum aliquem strenuum, per quem liberarentur, ut Jephte, Gedeonem, Samsonem et alios. Versiculus 42, ubi dicitur, « Exacerbaverunt eum in consilio suo, » non significat in consilio Dei de liberandis Hebræis, ut multi existimant, sed in consilio ipsorum Judæorum, qui sæpe consilium inibant recedendi a Deo : nam in hebræo habetur expresse, *in consilio ipsorum;* proinde illud, *suo,* quod apud Latinos est ambiguum, explicandum est per textum hebraicum, ubi nulla est ambiguitas. Ultimus versiculus : « Et dedit eos in misericordias in conspectu omnium, qui ceperant eos, » duobus modis exponi potest. Primum, ut sensus sit : Fecit Deus per providentiam suam, ut qui captivos duxerant Hebræos, eorum misererentur, et vel relaxarent, ut fecit Cyrus et Darius ; vel benigne tractarent, ut fecit Nabuchodonosor cum multis Hebræis. Ita exponit Theodoretus, sed exempla ejus misericordiæ non facile invenientur, nisi post tempora Davidis, et præterea David dicit : «In conspectu omnium, qui ceperant eos; non est autem verum omnes, qui ceperant Hebræos, habuisse erga eos misericordiam, neque ante tempora Davidis, neque postea. Videtur igitur probabilior sententia S. Augustini, quam etiam attingit Euthymius, ut sensus sit : « Dedit eos in misericordias, » id est, fecit cum eis Deus misericordiam, sive posuit eos in sinu misericordiæ suæ, « in conspectu omnium, qui ceperant eos, » id est, videntibus et mirantibus iis qui eos ceperant; semper enim Deus tam evidenti signo misericordiæ suæ liberavit populum suum sive de Ægypto, sive de potestate Moabitarum, vel Philistinorum, vel aliorum, ut ne hostes quidem negare possent Deum pugnare pro populo suo. Reliqui versiculi nullam habent difficultatem.

Vers. 46. 46. SALVOS NOS FAC, DOMINE DEUS NOSTER, ET CONGREGA NOS DE NATIONIBUS :

Vers. 47. 47. UT CONFITEAMUR NOMINI SANCTO TUO : ET GLORIEMUR IN LAUDE TUA.

Vers. 48. 48. BENEDICTUS DOMINUS DEUS ISRAEL A SÆCULO, ET USQUE IN SÆCULUM; ET DICET OMNIS POPULUS, FIAT, FIAT.

Hæc est conclusio Psalmi, qua precatur Deum Propheta, ut omnem populum fidelem congreget de nationibus, id est, reducat omnes dispersos ad cœtum piorum, ut omnes simul gratias agant Deo, eumque laudent, et glorientur in laude ipsius. Existimant quidem aliqui Davidem loqui de dispersione et captivitate Babylonica, quam per spiritum prævidebat futuram ; sed credibilius est eum loqui de dispersione inter gentes, quæ adhuc supererant in terra promissionis, initio regni Davidis, adversus quas gentes multa ipse bella gessit, ut perspicuum est ex lib. I et II *Regum.* Concludit postremo David Deum laudans, et dicens : « Benedictus sit Dominus Deus Israel » omni tempore, vel potius in æternum, et omnis populus confirmet benedictionem, dicens : « Fiat, fiat, » sive *Amen, amen.* Atque hic est finis libri IV secundum Hebræos.

PSALMORUM

LIBER QUINTUS ET ULTIMUS

SECUNDUM HEBRÆOS.

PSALMUS CVII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Alleluia.*

1. Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus.

2. Dicant qui redempti sunt a Domino, quos redemit de manu inimici, et de regionibus congregavit eos :

3. A solis ortu et occasu, ab aquilone et mari.

4. Erraverunt in solitudine, in inaquoso, viam civitatis habitaculi non invenerunt.

5. Esurientes et sitientes, anima eorum in ipsis defecit.

6. Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur, et de necessitatibus eorum eripuit eos.

7. Et deduxit eos in viam rectam, ut irent in civitatem habitationis.

8. Confiteantur Domino misericordiæ ejus, et mirabilia ejus filiis hominum.

9. Quia satiavit animam inanem, et animam esurientem satiavit bonis.

10. Sedentes in tenebris, et umbra mortis, vinctos in mendicitate et ferro.

11. Quia exacerbaverunt eloquia Dei, et consilium Altissimi irritaverunt.

12. Et humiliatum est in laboribus cor eorum; infirmati sunt, nec fuit qui adjuvaret.

13. Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur, et de necessitatibus eorum liberavit eos.

14. Et eduxit eos de tenebris et umbra mortis, et vincula eorum disrupit.

15. Confiteantur Domino misericordiæ ejus, et mirabilia ejus filiis hominum.

16. Quia contrivit portas æreas, et vectes ferreos confregit.

V. s. h.

Confitemini Domino quoniam bonus : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

Dicant redempti [al. *qui redempti sunt*] a Domino : quos redemit de manu hostis.

Et de terris congregavit eos, ab oriente et occidente : ab aquilone et mari.

Erraverunt in solitudine, in deserta via : civitatem quæ habitaretur, non repererunt.

Esurientes et sitientes : anima eorum in ipsis deficiebat.

Et clamaverunt ad Dominum in tribulatione sua : de afflictione [*h. angustiis*] eorum eripuit eos.

Et duxit illos per viam rectam, ut venirent in civitatem habitabilem.

Confiteantur Domino misericordiam ejus, et mirabilia ejus in filios hominum,

Quia saturavit animam vacuam, et animam esurientem implevit bonis.

Habitantes in tenebris et umbra mortis, alligatos inopia et ferro.

Quia provocaverunt sermones Dei, et consilium Excelsi blasphemaverunt.

Et humiliavit in labore cor eorum : corruerunt, et non erat qui adjuvaret.

Et clamaverunt ad Dominum in tribulatione sua : de angustiis eorum salvavit eos.

Et eduxit eos de tenebris et umbra mortis, et vincula eorum disrupit.

Confiteantur Domino misericordiam ejus, et mirabilia ejus in filios [al. *filiis*] hominum.

Quia contrivit portas æreas [*h. ostia ærea*], et vectes ferreos confregit.

17. Suscepit eos de via iniquitatis eorum : propter injustitias enim suas humiliati sunt.

Stultos propter viam [*h. de via*] sceleris eorum, et propter iniquitates [*h. de iniquitatibus suis*] afflictos.

18. Omnem escam abominata est anima eorum, et appropinquaverunt usque ad portas mortis.

Omnem cibum abominata est anima eorum, et accesserunt ad [al. *usque ad*] portas mortis.

19. Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur, et de necessitatibus eorum liberavit eos.

Et clamaverunt ad Dominum in tribulatione sua : de [al. *et de*] angustiis eorum salvavit eos.

20. Misit verbum suum, et sanavit eos, et eripuit eos de interitionibus eorum.

Misit verbum suum, et sanavit eos : et salvavit de interitu eorum.

21. Confiteantur Domino misericordiæ ejus, et mirabilia ejus filiis hominum.

Confiteantur Domino misericordiam ejus, et mirabilia ejus in filios [*h. filiis*] hominum.

22. Et sacrificent sacrificium laudis, et annuntient opera ejus in exultatione.

Et immolent hostias gratiarum [*h. confessionum*], et narrent opera ejus in laude.

23. Qui descendunt mare in navibus, facientes operationem in aquis multis.

Qui descendunt mare in navibus : facientes opus [al. *operationes*] in aquis multis.

24. Ipsi viderunt opera Domini, et mirabilia ejus in profundo.

Ipsi viderunt opera Domini, et mirabilia ejus in profundo.

25. Dixit, et stetit spiritus procellæ, et exaltati sunt fluctus ejus.

Et dixit, et surrexit [*h. statuit*] ventus tempestatis, et elevavit gurgites ejus.

26. Ascendunt usque ad cœlos, et descendunt usque ad abyssos; anima eorum in malis tabescebat.

Ascendunt in cœlum, et descendunt in abyssos : anima eorum in afflictione [*h. malo*] consumitur.

27. Turbati sunt, et moti sunt sicut ebrius, et omnis sapientia eorum devorata est.

Obstupuerunt, et intremuerunt quasi ebrius : et universa sapientia eorum absorpta est.

28. Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur, et de necessitatibus eorum eduxit eos.

Clamaverunt autem ad Dominum in tribulatione sua, et de angustiis eorum eduxit eos.

29. Et statuit procellam ejus in auram, et siluerunt fluctus ejus.

Statuet [*h. suscitabit*] turbinem in tranquillitatem, et silebunt fluctus ejus.

30. Et lætati sunt quia siluerunt : et deduxit eos in portum voluntatis eorum.

Lætabuntur, quoniam quieverunt, et deducet eos ad portum quem voluerunt.

31. Confiteantur Domino misericordiæ ejus, et mirabilia ejus filiis hominum.

Confiteantur Domino misericordiam ejus, et mirabilia ejus in filios hominum.

32. Et exaltent eum in ecclesia plebis, et in cathedra seniorum laudent eum.

Et exaltent eum in ecclesia populi, et in cathedra seniorum laudent eum.

33. Posuit flumina in desertum, et exitus aquarum in sitim;

Ponet flumina in desertum, et fontes [*h. exitus*] aquarum in sitim :

34. Terram fructiferam in salsuginem, a malitia inhabitantium in ea.

Terram fructiferam in salsuginem : præ malitia habitatorum ejus.

35. Posuit desertum in stagna aquarum, et terram sine aqua in exitus aquarum.

Ponet desertum in paludes aquarum, et terram inviam in fontes [*h. exitus*] aquarum.

36. Et collocavit illic esurientes, et constituerunt civitatem habitationis.

Et collocavit ibi esurientes : et fundabunt urbem ad habitandum.

37. Et seminaverunt agros, et plantaverunt vineas, et fecerunt fructum nativitatis.

Et serent agros, et plantabunt vineas : et facient fruges germina [al. *genimina*].

38. Et benedixit eis, et multiplicati sunt nimis, et jumenta eorum non minoravit.

Et benedicent eis, et multiplicabuntur nimis, et pecora [*h. jumenta*] eorum non imminuentur.

39. Et pauci facti sunt, et vexati sunt a tribulatione malorum et dolore.

Imminuta sunt autem et afflicta, propter angustiam mali et doloris.

40. Effusa est contemptio super principes, et errare fecit eos in invio, et non in via.

Et effundet despectionem super principes, et errare eos faciet in solitudine devia [*h. inani*].

41. Et adjuvit pauperem de inopia, et posuit sicut oves familias.	Et sublevabit pauperem de inopia, et ponet quasi gregem [*h. oves*] familias.
42. Videbunt recti, et lætabuntur : et omnis iniquitas oppilabit os suum.	Videbunt recti, et lætabuntur : et omnis iniquitas contrahet os suum.
43. Quis sapiens et custodiet hæc, et intelliget misericordias Domini?	Quis sapiens, et custodiet hæc, et intelliget misericordias Domini?

Argumentum. — « Nobis sic videtur, Psalmum hunc compositum fuisse tum demum, postquam Judæi ex Babylonia primum, deinde et aliunde ex variis regionibus, velut ex Ægypto, Arabia, etc., quo olim, turbato reipublicæ statu, vel ultro profugissent, vel per vim hostium abducti essent, reduces in patriam facti, rem suam publicam et familiarem atque domesticam feliciter instaurare cœpissent. Hos igitur esse, quos ad gratias Jovæ persolvendas excitet auctor. » Schnurrerus. Strophæ cum procemio sex : vers. 1-3, gratias agant Jovæ Judæi de exsilio revocati; vers. 4-9, qui postquam sedibus expulsi summa inopia conflictati erant, restituti sunt a Deo in rem familiarem; vers. 10-16, qui ex carcere et vinculis in libertatem vindicati; vers. 17-22, qui ex præsentissimo mortis periculo erepti; vers. 23-32, qui ex immani procella salvi in portum deducti; vers. 33-43, gratias agant, quod terra, quum vastata penitus incolisque orbata jacuisset, recepit nunc colonos suos, atque ad pristinam culturam ubertatemque rediit. Quæ procemium sequuntur quatuor strophæ, ita sunt conformatæ, ut partibus suis singulis inter se respondeant. Primo loco ubique certum genus calamitatis exponitur (vers. 4 seq., 10-12, 17 seq., 23-27); secundo, auxilium divinum precibus efflagitatum commemoratur (vers. 6 seq., 13 seq., 19 seq., 28-30); tertio, ad gratias Deo peragendas exhortatio subjungitur (vers. 8 seq., 15 seq., 21 seq., 31 seq.).

1. « Laudate Jovam, nam benignus *est*,
nam in perpetuum *manet* gratia ejus. »
2. *Sic* dicant redempti Jovæ,
quos redemit a manu oppressoris,
3. Atque e terris collegit,
ab oriente et ab occidente,
a septentrione et a mari.

4. Errarunt per desertum, per solitudinem viæ (inviam),
urbem habitationis (ubi habitare possent) non invenerunt.
5. Esurientes et sitientes *fuerunt*,
anima eorum in iis elanguit.
6. Et clamarunt ad Jovam in angustiis, *quæ* iis *erant*,
ex angustiis eorum eripuit eos.
7. Et ingredi fecit eos viam rectam,
ut venirent in urbem habitationis.
8. Celebrent (homines illi) Jovæ gratiam ejus,
et mirabilia ejus filiis hominum :
9. Nam satiavit animam appetentem,
et animam esurientem replevit bono (bonis).

10. Incolæ tenebrarum et umbræ mortis,
captivi miseriæ et ferri;
11. Nam repugnarunt verbis Dei,
et consilium Altissimi spreverunt;
12. Et depressit ærumnis animum eorum,
labarunt, neque fuit adjutor;
13. Et clamarunt ad Jovam in angustiis suis,
ex angustiis eorum liberavit eos.
14. Et eduxit eos e tenebris et umbra mortis,
et vincula eorum disrupit :

15. Celebrent Jovæ gratiam ejus,
 et mirabilia ejus filiis hominum :
16. Quod confregit januas æneas,
 et vectes ferreas concidit.

17. Stulti propter viam (agendi rationem) suam desciscentem (a Jova),
 et propter delicta sua afflictos se reddiderunt.
18. Omnem cibum abominata est anima eorum (præ mœrore),
 et pervenerunt ad portas mortis.
19. Et clamarunt ad Jovam in angustiis suis,
 ex angustiis eorum liberavit eos.
20. Misit verbum suum et sanavit eos,
 et eripuit eos e foveis (morbis lethiferis eorum) :
21. Celebrent Jovæ gratiam ejus,
 et mirabilia ejus hominibus;
22. Et sacrificent sacrificia gratiarum,
 et enarrent opera ejus voce læta.

23. Qui descenderunt in mare navibus,
 qui fecerunt opus in aquis magnis;
24. Illi viderunt opera Jovæ,
 et mirabilia ejus in profundo.
25. Et dixit, et surgere fecit ventum procellæ (procellam),
 et *procella* sustulit in altum fluctus ejus (maris).
26. Ascendunt in cœlum (navigantes), descendunt in abyssos,
 anima eorum in malo (tanto discrimine) colliquescit.
27. Vertigine corripiuntur et titubant sicut ebrius,
 et omnis sapientia eorum periit.
28. Et clamaverunt ad Jovam in angustiis suis,
 atque ex angustiis eorum eduxit eos.
29. Subsistere fecit procellam in auram lenem,
 et siluerunt fluctus eorum.
30. Et lætati sunt, quod consederunt *fluctus*,
 et duxit eos *Jova* in portum desiderii eorum :
31. Celebrent Jovæ gratiam ejus,
 et mirabilia ejus hominibus.
32. Et *laudibus* efferant eum in cœtu populi,
 et in consessu seniorum laudent eum.

33. Posuit flumina (loca prius irrigata) in desertum,
 et fontes aquarum in terram sitientem,
34. Terram frugiferam in salsam (sterilem),
 propter pravitatem eorum, qui habitarunt in ea.
35. Posuit desertum in stagnum aquarum,
 et terram aridam in fontes aquarum.
36. Et habitare fecit ibi esurientes,
 et erexerunt urbem (urbes) habitationis.

37. Et conseverunt agros, et plantarunt vineas,
et fecerunt (agri et vineæ) fructum proventus *annui.*
38. Et benedixit eos, et aucti sunt valde,
et jumenta eorum non minuit (auxit).
39. Et pauci facti sunt *Babylonii,* et depressi (a Cyro),
oppressione, calamitate et ærumnis.
40. Effudit contemptum in principes,
et errare fecit eos in vastitate invia.
41. At extulit pauperem (Israelitas) ex miseria,
et fecit gregis instar (numerosas) familias.
42. Videant *id* recti et lætentur,
et omnis pravitas claudat os suum.
43. *Sed* quis est sapiens, ut observet hæc,
et intelligat misericordias Jovæ?

NOTÆ.

Vers. 3. *A mari :* intellige maris medii partem ad Africum, i. e. Ægyptum versus sitam, quæ plaga commode opponitur septentrioni. — Vers. 4. *Solitudinem viæ :* Hengstenberg, *per solitudinem iter* fecerunt; alii post Vulg. *dereq* cum *urbem* jungunt. — Vers. 9. *Appetentem*, a rad. *shaqaq, discurrit, avidus fuit ;* Maurer, *sitientem.* — Vers. 10. Prædicatum inest vers. 15. Alii ante vers. 10 repetunt *sic dicant* vers. 2. *Miseriæ et ferri,* hendiadys, pro *ferri ærumnosi.* — Vers. 20. *Misit,* etc. i. e. jussit ut sanarentur. — Vers. 23. *Opus,* mercaturam, vel operam navalem simpliciter.—Vers. 29. *Auram lenem :* ita Hengstenberg; Maurer, *in silentium,* ita ut sileret. *Eorum,* puta marium, aquarum; alii : navigantium, puta qui eos opprimebant. — Vers. 33 et 34 de Babylonia accipit Hengstenberg; sed rectius cum Maurero et aliis accipe de terra Cananæa, quæ, deductis in Babyloniam incolis, vasta atque inculta relicta est, deinde, redditis colonis, novam induit faciem, ut mox dicetur.— Vers. 39. Non male alii, ut Schnurrerus, vers. 39-40, de Israelitis quoque intelligunt, redduntque in plusquamperfecto : *Et qui pauci facti erant*, etc.— Vers. 43. Maurer, *quis est sapiens? hic observet hæc, et attendat,* etc.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CVI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Alleluia.

Titulus est, *Alleluia,* quam vocem codices hebraici nunc habent in fine Psalmi superioris : sed Septuaginta Interpretes ponunt eam initio hujus Psalmi, quoniam in suis codicibus hebraicis invenerunt. Recte autem titulus Psalmi est *alleluia,* id est, *laudate Dominum,* quoniam in hoc Psalmo laudatur primo misericordia Dei, qua liberat homines a quatuor communibus miseriis, quas paulo post enumerabimus, et ideo quater repetuntur duo versiculi : « Clamaverunt ad Dominum, cum tribularentur, et de necessitatibus eorum liberavit eos, » et « confiteantur Domino misericordiæ ejus, et mirabilia ejus filiis hominum. » Deinde in altera parte Psalmi laudatur omnipotentia Dei, quæ solo nutu mutat rerum naturas. Dissensio quidem est inter expositores de quatuor illis miseriis : alii enim volunt eas esse corporales, et ad populum Hebræorum proprie pertinere. Alii existimant corporales esse, sed pertinere ad humanum genus universum : non ad solos Judæos. Alii spirituales esse censent, et liberationem ab illis esse propriam electorum. Alii denique spirituales esse dicunt, et liberationem ad omnes pertinere. Sed videntur sententiæ istæ facile posse ad concordiam redigi, si dicamus ad litteram de miseriis corporalibus agi, mystice de spiritualibus, et ad genus humanum universum pertinere : sed exempla poni in iis rebus, quæ populo Hebræorum proprie contigerunt; liberationem vero perfectam ad solos electos, imperfectam ad omnes pertinere.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. CONFITEMINI DOMINO QUONIAM BONUS : QUONIAM IN SÆCULUM MISERICORDIA EJUS.

Vers. 2. 2. DICANT, QUI REDEMPTI SUNT A DOMINO, QUOS REDEMIT DE MANU INIMICI, ET DE REGIONIBUS CONGREGAVIT EOS.

Vers. 3. 3. A SOLIS ORTU ET OCCASU, AB AQUILONE ET MARI.

Hæc est præfatio totius Psalmi, in qua David hortatur omnes qui experti sunt misericordias Domini, ut confiteantur laudes Domini, ac potissimum confiteantur ipsi Domino, quod ipse sit vere bonus et misericors, et misericordia ejus nunquam deficiat. Et quidem maxime proprie invitat fideles, quos redemit sanguine Unigeniti sui de manu inimici potentissimi, a quo captivi tenebantur ad ipsius voluntatem, id est, principis tenebrarum; quosque congregavit in unum populum, in unam Ecclesiam, in unum regnum filii dilectionis suæ, non ex Ægypto, vel Babylone, ut olim Hebræos, sed « ab ortu solis et occasu, ab aquilone et mari, » id est, a quatuor mundi partibus, sive ex toto orbe terrarum, juxta illud *Joan.* cap. X, 16 : « Alias oves habeo quæ non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere, et vocem meam audient, et fiet unum ovile, et unus Pastor ; » et *Joan.* XI : « Quia Jesus moriturus erat pro gente, et non solum pro gente, sed ut filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in unum. » Quamvis autem maxime proprie invitentur fideles, sive ex Hebræis, sive ex gentibus : tamen invitantur etiam generatim omnes homines, quos quocumque loco et tempore liberavit Dominus de quacumque vexatione : nam redemptio in Scripturis accipitur passim pro liberatione, etiamsi non fiat pretio interveniente; item quos liberavit de manu, id est, potestate cujuscumque inimici; denique quos liberavit de quocumque exilio, de quacumque dispersione, de quacumque extremitate terræ, et revocavit in patriam, atque ad populum suum congregavit. Porro illa descriptio a solis ortu et occasu, ab aquilone et mari, continet, ut notum est, longitudinem et latitudinem terræ : nam longitudo incipit ab ea regione unde oritur sol, et desinit in eam, ubi sol occidit; latitudo incipit ab ea parte unde flat ventus, qui dicitur Aquilo, et desinit in eam, quæ alluitur mari magno, quod Oceanus vocatur; quæ pars australis etiam dici solet, quia ventus Auster, Aquiloni oppositus, inde oritur.

Redemptio in Scripturis quomodo sumatur?

Vers. 4. 4. ERRAVERUNT IN SOLITUDINE, IN INAQUOSO, VIAM CIVITATIS HABITACULI NON INVENERUNT.

Vers. 5. 5. ESURIENTES ET SITIENTES : ANIMA EORUM IN IPSIS DEFECIT.

Vers. 6. 6. ET CLAMAVERUNT AD DOMINUM CUM TRIBULARENTUR, ET DE NECESSITATIBUS EORUM ERIPUIT EOS.

Vers. 7. 7. ET DEDUXIT EOS IN VIAM RECTAM, UT IRENT IN CIVITATEM HABITATIONIS.

Vers. 8. 8. CONFITEANTUR DOMINO MISERICORDIÆ EJUS, ET MIRABILIA EJUS FILIIS HOMINUM.

Vers. 9. 9. QUIA SATIAVIT ANIMAM INANEM : ET ANIMAM ESURIENTEM SATIAVIT BONIS.

Hæc est prima pars Psalmi, in qua explicatur liberatio a prima miseria. Quatuor sunt miseriæ communes corporales, et quatuor etiam spirituales. Corporales miseriæ sunt *primo*, fames et sitis, quæ oriuntur a sterilitate terræ, vel penuria pluviæ cœlestis, id est, a principio extrinseco naturali : *secundo*, captivitas, quæ oritur ab aliena violentia, id est, a principio extrinseco voluntario; *tertio*, morbus, sive ægrotatio, quæ oritur ab interna mala constitutione, id est, a principio interno naturali; *quarto*, periculum naufragii, quod oritur a principio externo naturali, id est, ab impulsu ventorum, et a principio interno voluntario, id est, a curiositate hominum, qui non contenti solido elemento terræ, per liquidum etiam iter facere voluerunt. Miseriæ quatuor spirituales eæ sunt, quæ a theologis dicuntur vulnera naturæ, relicta in nobis ex peccato originali, ignorantia in mente, concupiscentia in appetitu concupiscibili, infirmitas in appetitu irascibili, et malitia in voluntate : quorum vulnerum contraria sunt, prudentia in mente, temperantia in appetitu concupiscibili, fortitudo in irascibili, justitia in voluntate, quæ dicuntur virtutes quatuor cardinales. Vide S. Thomam in part. II, *Quæst.* LXXXV, art. 3. Igitur in hac prima parte Psalmi cantatur a Propheta misericordia Dei, liberans a prima miseria tam corporali, quam spirituali. Videtur autem alludere ad famem et sitim, quam passi sunt Hebræi in deserto; sed tamen doctrina communis est, atque ad omnes pertinens, ut supra diximus : sic igitur ait : « Erraverunt in solitudine, in inaquoso, » id est, multi homines quærentes patriam suam erraverunt aliquandiu per inviam et inaquosam solitudinem, quod Judæis contigit per annos quadraginta; « et viam civitatis habitaculi non invenerunt, » id est, longo tempore vagantes non inveniebant viam, quæ ducit ad civitatem propriæ habitationis, ubi tuto habitare, et requiescere possent. « Esurientes et sitientes, anima eorum in ipsis defecit, » id est, erraverunt in solitudine esurientes et sitientes, quia neque panis ibi reperitur, neque aqua : et ideo anima, id est, vita eorum in ipsis præ fame et siti deficiebat. « Et clamaverunt ad Dominum, cum tribularentur, » id est, deficiente omni humano auxilio conversi sunt ad implorandum ad-

Quatuor sunt miseriæ communes corporales, et quatuor spirituales.

jutorium Dei; « et de necessitatibus eorum eripuit eos, » id est, non defuit invocatus Deus, sed pro innata sibi misericordia liberavit eos. « Et deduxit eos in viam rectam, ut irent in civitatem habitationis ; » id est, hoc modo eripuit eos de necessitatibus suis, quoniam ostendit eis viam rectam, imo in eam eos deduxit, ut per eam brevi itinere pervenirent ad civitatem suæ habitationis. « Confiteantur Domino misericordiæ ejus, » id est, justum est igitur ut tanta beneficia misericorditer præstita hominibus, confiteantur Deo laudem, sive agnoscantur ab omnibus, ut vere beneficia Dei. « Et mirabilia ejus filiis hominum, » id est, mirabilia opera Dei exhibita filiis hominum ad eorum liberationem, confiteantur Deo auctori laudem suam. In textu hebraico clarius habetur, *confiteantur Domino misericordiam ejus*, id est, homines liberati confiteantur Domino misericordiam ejus. Textus græcus utroque modo intelligi potest, cum vox ἐλέη possit esse tam in casu nominandi, quam accusandi : sed res non est magni momenti. « Quia satiavit animam inanem, » id est, quia mirabili modo alimoniam paravit in solitudine, et inde replevit animam inanem, homines videlicet jejunos; « et esurientes saturavit bonis, » id est, et eosdem homines valde esurientes non solum pavit, sed etiam satiavit optimis cibis, pane de cœlo angelorum manibus allato. Hæc omnia, ut dixi, de cibo corporali Judæis præstito possunt satis commode exponi; sed non dubium est quin hoc exemplo docere velit Propheta, omnes alios, qui de errore viæ et a miseria famis et sitis liberantur, a Deo liberari et misericordiæ ejus gratias debere. Neque dubium esse potest quin Propheta respexerit præcipue ad ignorantiam salutis, qua plurimi laborant, et quasi extra viam in deserto vagantur, esurientes et sitientes veritatis cognitionem, fontem sapientiæ et prudentiæ. Omnes enim naturaliter bonum appetunt; neque ullus est, qui non optet beatitudinem, ac per hoc etiam notitiam viæ, quæ ad illam ducit; sed tamen plurimi præoccupati cogitatione et concupiscentia temporalium bonorum, beatitudinem quærunt ubi non est, imo etiam beatitudinem esse opinantur eam, quæ vere non est : et ignorantes finem, viam quoque ad eum ignorare coguntur. Ita vagantes et errantes civitatem veræ habitationis non inveniunt, et semper esuriunt ac sitiunt, quia bona terrena, exigua et temporalia cum sint, desiderium animæ immortalis, et capacis infiniti boni, satiari nullo modo possunt. Sed ii, quos Deus redemit de manu inimici et de variis regionibus congregavit, ex magno misericordiæ divinæ munere agnoscere incipientes cæcitatem suam, clamant ad Dominum, et exaudiuntur ab eo; diriguntur in viam rectam quæ ducit ad civitatem; intelligunt finem ultimum esse regnum Dei, et medium ad finem esse justitiam ejus; inde esurientes et sitientes justitiam, ad fontem gratiæ currunt : eoque fonte interim refecti ad civitatem cœlestem perveniunt, ubi replentur et satiantur bonis omnibus, ut nunquam amplius esuriant, neque sitiant in æternum.

Omnes naturaliter bonum appetunt.

10. SEDENTES IN TENEBRIS ET UMBRA MORTIS, VINCTOS IN MENDICITATE ET FERRO. Vers. 10.

11. QUIA EXACERBAVERUNT ELOQUIA DEI, ET CONSILIUM ALTISSIMI IRRITAVERUNT. Vers. 11.

12. ET HUMILIATUM EST IN LABORIBUS COR EORUM : INFIRMATI SUNT, NEC FUIT, QUI ADJUVARET. Vers. 12.

13. ET CLAMAVERUNT AD DOMINUM, CUM TRIBULARENTUR; ET DE NECESSITATIBUS EORUM LIBERAVIT EOS. Vers. 13.

14. ET EDUXIT EOS DE TENEBRIS, ET UMBRA MORTIS : ET VINCULA EORUM DISRUPIT. Vers. 14.

15. CONFITEANTUR DOMINO MISERICORDIÆ EJUS, ET MIRABILIA EJUS FILIIS HOMINUM. Vers. 15.

16. QUIA CONTRIVIT PORTAS ÆREAS, ET VECTES FERREOS CONFREGIT. Vers. 16.

Hæc est altera pars, in qua proponitur liberatio a secunda miseria tam corporali, quam spirituali. Secunda miseria corporalis est captivitas, per quam miseri homines clauduntur in obscuris carceribus, alligati vinculis, et onerati ferro. Et videtur Propheta alludere ad captivitatem Hebræorum sub diversis persecutoribus tempore Judicum, vel etiam tempore Pharaonis: David enim in Psalmis non multum laborat, ut historias ordine temporum commemoret; sed tamen hæc eadem transferri et accommodari possunt omnibus captivis, et in vinculis et compedibus constitutis, quos misericordia Domini postea liberavit. Explicemus verba : « Sedentes in tenebris et umbra mortis, vinctos in mendicitate et ferro, » id est, novi alios, qui capti ab hostibus, et tetris carceribus inclusi sedebant in tenebris, et tenebris valde densis, quales significantur in Scripturis per umbram mortis, ut diximus in explicatione Psalmi XXII, vers. 4, et Psalmi XLIII, vers. 21 ; qui simul erant alligati vinculis, redacti ad mendicitatem, et onerati ferreis catenis et compedibus. Illud, *sedentes*, cum sit accusativi casus, non habet unde regatur. Ideo supplendum *novi*, aut aliquid simile : nam quod alii dicunt, jungi posse cum verbo præcedente, *satiavit bonis*, vel cum sequente *liberavit*, nimis durum mihi esse videtur. Illud, *vinctos in mendicitate et ferro*, existimo legendum cum distinctione, ut tria sint membra, et sensus sit : *Sedentes vinctos, sedentes in mendicitate et sedentes in ferro*, id est, in compedibus ferreis. « Quia exacerbaverunt eloquia Dei, et consilium Altissimi irritaverunt, » id est, merito traditi fuerant in captivitatem, et afflicti carcere, tenebris, vinculis, mendicitate et compedibus, quoniam non obtemperaverunt præceptis Dei, et consilium ejus contempserunt. *Exacerbare eloquia Dei*, significat hoc loco, *ad iram provocare Deum loquen-*

Quid sit exacerbare eloquia Dei?

tem, sive *præcipientem,* quod facit, qui præcepta ejus non servat. Potest etiam dici, exacerbare eloquia Dei, qui provocat ad iram ipsa Dei præcepta : quemadmodum enim præcepta Dei coronant observantes, ita puniunt prævaricantes; ac per hoc, qui præcepta prævaricantur, provocant adversus se ipsa præcepta. Itaque in his verbis figura quædam necessario admittenda est, vel in verbis *eloquia Dei,* quæ accipiantur pro Deo loquente et præcipiente; vel in verbo *exacerbaverunt,* quasi eloquia, id est, præcepta Dei dicantur provocari ad iram, dum prævaricantes puniunt. Similis est figura in verbis sequentibus, *et consilium Altissimi irritaverunt* : nam vel consilium Altissimi accipiendum est pro ipso Deo altissimo bene consulente, quem irritaverunt, id est, ad iram concitaverunt, qui consilio ejus adversati sunt; vel *irritaverunt* positum est pro *contempserunt,* sive *spreverunt;* qui enim aliquem contemnit, hoc ipso eum irritat, id est, provocat ad iram. « Et humiliatum est in laboribus cor eorum, » id est, superbia cordis eorum humiliata est ob labores captivitatis, vinculorum et compedum. Captivi enim, velint nolint, humiles esse coguntur. « Infirmati sunt, nec fuit qui adjuvaret, » id est, debiles facti sunt, ut non possent resistere adversariis. « Neque fuit qui eos juvaret, » ne ab hostibus caperentur et captivi abducerentur : et in ipsa captivitate duriter haberentur. « Et clamaverunt ad Dominum, cum tribularentur, » etc. Hic jam ponitur imploratio divini auxilii et liberatio, tum a carcere tenebroso, tum a vinculis et compedibus. Ac ut ostendat magnitudinem beneficii, addit : « Contrivit portas æreas, et vectes ferreos confregit. » Qua metaphora significatur liberatio a captivitate tali, qualis est eorum qui clausi sunt intra portas æreas, quarum vectes ferrei sunt, ita ut non nisi maxima vi reserari possint. In summa describitur liberatio a captivitate durissima et maxima. Porro secunda spiritualis miseria est concupiscentia rerum terrenarum id est, honorum, opum, voluptatum, quæ concupiscentia instar catenæ et vinculorum ac compedum hominem ita constringit, ut quamvis non ignoret veram felicitatem esse quærendam in Deo, et mortificanda esse membra, quæ sunt super terram : tamen captivus maneat, et progredi non possit, nisi gratia Dei vincula illa disrumpat. Initium liberationis ducendum est ab humilitate, ut homo intelligens captivitatem suam, et debilitatem virium suarum, humiliatum habens cor in laboribus, et videns non esse alium, qui adjuvet, præter unum cœlestem Patrem, corde contrito et humiliato cum intimo gemitu dicat : « Domine, vim patior, respice et miserere. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? » ut clamat Apostolus *Rom.* XII. Aderit enim sine dubio misericordia Patris, et educet vinctum de carcere, et vincula disrumpet, ut homo per gratiam Dei liberatus cum lætitia dicat : « Dirupisti, Domine, vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis, » *Psalm.* CXV. Vide exemplum hujus liberationis, maxime a concupiscentia carnalium voluptatum, in S. Augustino, in fine libri VIII et in principio libri IX *Confessionum.*

Secunda spiritualis miseria.

17. SUSCEPIT EOS DE VIA INIQUITATIS EORUM : PROPTER INJUSTITIAS ENIM SUAS HUMILIATI SUNT. Vers. 17.

18. OMNEM ESCAM ABOMINATA EST ANIMA EORUM : ET APPROPINQUAVERUNT USQUE AD PORTAS MORTIS. Vers. 18.

19. ET CLAMAVERUNT AD DOMINUM, CUM TRIBULARENTUR : ET DE NECESSITATIBUS EORUM LIBERAVIT EOS. Vers. 19.

20. MISIT VERBUM SUUM, ET SANAVIT EOS; ET ERIPUIT EOS DE INTERITIONIBUS EORUM. Vers. 20.

21. CONFITEANTUR DOMINO MISERICORDIÆ EJUS, ET MIRABILIA EJUS FILIIS HOMINUM. Vers. 21.

22. ET SACRIFICENT SACRIFICIUM LAUDIS, ET ANNUNTIENT OPERA EJUS IN EXULTATIONE. Vers. 22.

Hæc est pars tertia Psalmi, in qua narratur tertia miseria corporalis, quæ est morbus et languor gravissimus, qualis fuit filiorum Israel, cum percussit eos Dominus plaga magna per serpentes ignitos, ita ut plurimi continuo morerentur; sed cum clamarent ad Dominum, liberati sunt : et eodem modo quicumque a morbis et plagis variis cruciantur, si Dominum serio ex corde, firma fide, et cum aliis requisitis invocaverint, sine dubio liberabuntur. Sed verba consideremus, atque ea præcipue, quæ non sunt antea explicata. « Suscepit eos de via iniquitatis eorum; propter injustitias enim suas humiliati sunt. » Hic aliquid necessario subintelligendum est, ut : *Vidit Deus quosdam prostratos jacere, et suscepit eos,* id est, erexit de via iniquitatis eorum, in qua miseri jacebant : nam « propter injustitias suas humiliati sunt » usque ad terram. In hebraico textu legitur secundum versionem S. Hieronymi : *Stultos propter viam sceleris eorum,* pro eo quod nos habemus : « Suscepit eos de via iniquitatis eorum. » Sed vox אולים, vel אוילים, quæ *stultos* significat, non videtur fuisse in libris antiquis quos habuerunt Septuaginta Interpretes; sed vox אילם, quod est, *suscepit eos*; quamvis enim a radice איל in dictionariis deducatur *fortitudo, aries, cervus,* et alia id genus, tamen apud Septuaginta Interpretes ea vox etiam *suscipere* significat. Hinc enim in titulo *Psal.* XXI, posuerunt *pro susceptione,* quod est in hebræo, אילת; et sane major fides habenda est Septuaginta Interpretibus, quam omnibus dictionariis. « Omnem escam abominata est anima eorum, et appropinquaverunt usque ad portas mortis. » Hoc demonstrat gravissimum morbum, qui cum cibum non admittat, quo vita sustentatur, mors immineat necesse est. « Misit verbum suum, et sanavit eos : » explicat modum quo sanavit ægrotos illos, dicens eos

sanatos verbo, id est, jussu Domini, sive Dei voluntate, non a serpente æneo, vel aliqua alia re creata; non quod res creatæ, ut pharmaca et medicamenta cætera, nullam vim habeant, sed quia vim suam a Deo habent, et sine Dei cooperatione nihil efficere possunt. Deus autem sine illis solo verbo et imperio suo omnia sanare potest, et hoc modo intelligimus illud *Sap.* XVI : « Etenim neque herba, neque malagma sanavit eos, sed tuus, Domine, sermo, qui sanat omnia.» Et paulo ante loquens de iis qui per aspectum serpentis ænei curabantur a morsibus serpentum ignitorum : « Qui enim, inquit, conversus est, non per hoc quod videbat, sanabatur, sed per te omnium Salvatorem. » Utitur autem David figurata locutione, cum ait : « Misit verbum suum, et sanavit eos, » quasi verbum, sive imperium Dei sit persona aliqua de cœlo missa ad sanandos ægrotos. Nisi forte prædicere voluerit missionem Verbi incarnati ad homines, per quod plurimi sanati sunt a corporali morbo : et a morbo spirituali, id est, a peccato, nemo sanatur, nisi per ipsum. « Non enim est aliud nomen sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri, » ut dicitur *Act.* cap. III. Tertia vero miseria spiritualis est infirmitas, sive debilitas et fragilitas humanæ naturæ per peccatum corruptæ. Multi sunt enim, qui satis intelligunt quid sit agendum, et cupiunt interdum illud perficere : sed vires non habent, vel infirmas habent, donec induantur virtute ex alto. Sæpe etiam tædio, vel languore quodam affecti, omnem cibum renuit anima eorum, quia quamvis jam eos neque error seducat, neque concupiscentia mala illiciat : tamen non delectat eos verbum Dei, neque ad cœlestia suspirare norunt; et periculum est ne fames eos, non ex inopia, sed ex fastidio perimat : neque levis aut rara hæc tentatio est. Ideo et isti clamare debeat ad Deum, ut sanetur palatum cordis eorum, et assuescant lac divinæ consolationis concupiscere : et cum incœperint sapere, quæ sursum sunt, et gustare quam dulcis sit Dominus, non sibi hoc tribuant; sed « confiteantur Domino misericordias ejus : et sacrificent ei sacrificium laudis, et annuntient opera ejus in exultatione. » Divinum enim plane opus est, non humanum, cum homo, solis visibilibus et terrenis assuetus, incipit invisibilia et cœlestia dulciter sapere et ardenter requirere.

A peccato nemo sanatur, nisi per Christum.

Vers. 23. 23. QUI DESCENDUNT MARE IN NAVIBUS, FACIENTES OPERATIONEM IN AQUIS MULTIS :

Vers. 24. 24. IPSI VIDERUNT OPERA DOMINI, ET MIRABILIA EJUS IN PROFUNDO.

Vers. 25. 25. DIXIT, ET STETIT SPIRITUS PROCELLÆ; ET EXALTATI SUNT FLUCTUS EJUS.

Vers. 26. 26. ASCENDUNT USQUE AD CŒLOS, ET DESCENDUNT USQUE AD ABYSSOS; ANIMA EORUM IN MALIS TABESCEBAT.

Vers. 27. 27. TURBATI SUNT, ET MOTI SUNT SICUT EBRIUS; ET OMNIS SAPIENTIA EORUM DEVORATA EST.

Vers. 28. 28. ET CLAMAVERUNT AD DOMINUM, CUM TRIBULARENTUR; ET DE NECESSITATIBUS EORUM EDUXIT EOS.

Vers. 29. 29. ET STATUIT PROCELLAM EJUS IN AURAM : ET SILUERUNT FLUCTUS EJUS.

Vers. 30. 30. ET LÆTATI SUNT, QUIA SILUERUNT : ET DEDUXIT EOS IN PORTUM VOLUNTATIS EORUM.

Vers. 31. 31. CONFITEANTUR DOMINO MISERICORDIÆ EJUS, ET MIRABILIA EJUS FILIIS HOMINUM.

Vers. 32. 32. ET EXALTENT EUM IN ECCLESIA PLEBIS, ET IN CATHEDRA SENIORUM LAUDENT EUM.

Hoc est pars quarta Psalmi, in qua laudatur Deus ob liberationem periclitantium in mari. Hujus miseriæ non occurrit exemplum in Scripturis ante tempora Davidis; sed post illa tempora habemus exemplum in lib. *Jonæ*, cap. I, et in Evangelio *S. Matth.* cap. VIII et XIV, et in *Act.* cap. XXVII. Explicemus verba : « Qui descendunt mare in navibus, facientes operationem in aquis multis, ipsi viderunt opera Domini, et mirabilia ejus in profundo, » id est, qui navigant mare, ac per hoc operantur in aquis remigando, vel vela tendendo, vel contrahendo, experimento cognoscunt multa mirabilia opera Dei, quæ aliis plurimis nota non sunt, nisi forte ex relatione aliorum, videlicet quanta sit vis procellæ, quanta elevatio undarum et fluctuum, quanta vastitas et profunditas maris, quam ingentia et frequentia mortis pericula, quantus denique timor, et horror invadat pectora hominum, etiam fortissimorum. Proprie autem dictum est, « qui descendunt mare in navibus; » non enim, ut quidam interpres Psalmorum hoc loco ait, ratione probatum est altius esse mare, quam terram : sed contra, probatum est manifesta demonstratione inferius esse mare, quam terram, quoniam alioqui terram operiret aqua, cum natura sua ad loca semper decliviora descendat. « Dixit, et stetit spiritus procellæ, » id est, dixit Deus, et dicendo jussit ut ventus procellæ existeret, et continuo procella obediens Creatori stetit, id est, exstitit, exsurrexit, exorta est : non enim *stetit*, hoc loco, significat *quietem*, sed *exortum est;* inde « exaltati sunt fluctus ejus, » id est, maris; et « ascendunt usque ad cœlos, et descendunt usque ad abyssos, » poetica hyperbole est : quomodo etiam latinus Poeta dixit : « Fluctusque ad sidera tollit. » « Anima eorum in malis tabescebat, » id est, iis visis anima navigantium, spiritus videlicet vitalis, vigor omnis in ipsis existens præ timore et horrore tabescebat. « Turbati sunt et moti sunt sicut ebrius, et omnis sapientia eorum devorata est. » Aptissimis similitudinibus describit Propheta quid animi gerant homines imminente naufragio : nam neque vires, neque consilium suppetit. Va-

cillant pedes, nutat judicium, imo omnis sapientia, id est, ars et peritia navigandi, a timore nimio quasi absorpta videtur. « Et clamaverunt ad Dominum, » et hic est versus intercalaris, supra explicatus, et versiculi sequentes facillimi sunt; nisi forte aliquem moveat illud, « et statuit procellam in auram, » quod significat Deum convertisse ventum furiosum in ventum placidum, sive tempestatem in tranquillitatem, ut magis proprie sonat vox hebraica דממה. Illud, *statuit*, ex voce hebraica יקם, significat proprie, *surgere fecit*, id est, fecit ut procella surgeret in auram, hoc est, mutaretur in auram lenem, sive, ut paulo ante dixi, in tranquillitatem. Jam vero quarta miseria spiritualis est, ut supra diximus, malitia voluntatis, quæ præcipue sita est in superbia, quæ regina est vitiorum. Et vere cum ventus superbiæ exagitare incipit mare cordis humani, tunc extolluntur fluctus desideriorum usque ad cœlum; notæ sunt voces illius, qui est rex super omnes filios superbiæ : « In cœlum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum; ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo, » *Isai*. XIV. Ab illo didicerunt antiqui gigantes turrim Babel ædificare, quæ cœlum contingeret, *Gen*. cap. XI. Horum nepotes sunt, qui regna regnis, et imperia imperiis adjungere satagunt, neque ullus est finis cupiditatis eorum : quod si illi ipsi intrarent in corda sua, et attente considerarent quantis cogitationum, suspicionum, timorum, desideriorum, præsumptionis quoque et desperationis procellis continuo agitentur, et tandem demergantur in abyssum : sine dubio clamarent ad Dominum, et ipse misericors et pius de tantis periculis liberaret eos : mitteret enim spiritum Filii sui in corda eorum, ut doceret eos mansuetudinem et humilitatem, et eo modo sedatis fluctibus desideriorum invenirent requiem animabus suis, et deducerentur in portum voluntatis suæ, id est, in portum tranquillitatis, quem omnis homo naturaliter cupit. Et quoniam hoc est maximum beneficium misericordiæ Dei, jure optimo cantarent : « Confiteantur Domino misericordiæ ejus, et mirabilia ejus filiis hominum. Et exaltent eum, » Deum videlicet, « in ecclesia plebis, » id est, in cœtu populi totius congregati ad laudes Domini celebrandas, et non solum in cœtu plebis, sed etiam « in cathedra seniorum, » id est, in consessu majorum, principum videlicet populi, et sapientium senatorum, « laudent eum. »

Superbia quarta miseria spiritualis.

Vers. 33. 33. POSUIT FLUMINA IN DESERTUM, ET EXITUS AQUARUM IN SITIM.

Vers. 34. 34. TERRAM FRUCTIFERAM IN SALSUGINEM, A MALITIA INHABITANTIUM IN EA.

Hæc est altera pars hujus Psalmi, in qua post decantatas misericordias Domini in depulsione quatuor miseriarum, laudat Deum ab omnipotentia et providentia, qua naturas rerum aliquando permutat; qua mutatione manifeste indicat se verum et solum esse illarum conditorem et gubernatorem. Ac primum dicit Deum aliquando « posuisse flumina in desertum, et exitus aquarum in sitim, » id est, quando illi placuit, siccasse flumina, et fecisse ut, ubi rivi aquarum abundanter decurrebant, ibi fieret desertum aridum et siticulosum. « Terram quoque fructiferam vertisse in salsuginem, » id est, in terram sterilem, qualis est terra operta sale, « a malitia in habitantium in ea, » id est, in pœnam peccati eorum qui terram illam incolebant. Exemplum hujus mutationis habemus in *Genes*. XIII, ubi dicitur : « Elevatis Lot oculis vidit omnem terram circa regionem Jordanis, quæ universa irrigabatur, antequam subverteret Dominus Sodomam et Gomorrham, sicut paradisus Domini; » hanc vero terram irriguam et fructiferam, instar paradisi, Deus sulphure et igne de cœlo demisso totam siccavit, et sempiterna sterilitate damnavit, ut legitur in eodem libro, cap. XIX.

Vers. 35. 35. POSUIT DESERTUM IN STAGNA AQUARUM, ET TERRAM SINE AQUA IN EXITUS AQUARUM.

Vers. 36. 36. ET COLLOCAVIT ILLIC ESURIENTES, ET CONSTITUERUNT CIVITATEM HABITATIONIS.

Vers. 37. 37. ET SEMINAVERUNT AGROS, ET PLANTAVERUNT VINEAS, ET FECERUNT FRUCTUM NATIVITATIS.

Vers. 38. 38. ET BENEDIXIT EIS, ET MULTIPLICATI SUNT NIMIS; ET JUMENTA EORUM NON MINORAVIT.

Hæc est altera mutatio in contrarium secundum quam Deus, quando voluit, « posuit desertum in stagna aquarum, » id est, fecit ut in locis desertis et arentibus existerent flumina; et terra, quæ erat sine aqua, abundaret rivis aquarum. Et in iis locis, alias incultis et desertis, fecit ut frequentes homines habitarent, civitates construerent, terram colerent, fructus inde perciperent, multiplicarentur denique valde tum homines tum jumenta ipsorum; hoc enim significat illud, *jumenta ipsorum non minoravit*, id est, fecit ut non esset exiguus numerus jumentorum, sed plenus et copiosus. Ad quam historiam respiciat hoc loco Propheta, non est adeo certum; nam fecit quidem Deus in deserto propter filios Israel ex rupe saxea nasci flumina, ut habemus *Num*. XI; sed non collocavit illic populum suum, neque sunt illic urbes ædificatæ, neque seminati agri, neque plantatæ vineæ. In terra vero promissionis, collocavit quidem populum suum Deus; sed jam antea erant in ea terra flumina, urbes, agri culti et vineæ. Existimo igitur Prophetam respicere ad antiquas historias, et primordia propagationis generis humani post diluvium : quemadmodum enim mutavit terram Sodomorum ex irrigua et fertili in aridam et desertam, sic etiam in aliis locis fecit existere flumina, et ædificari civitates, et coli campos, et plantari vineas, et propagari homines et jumenta. Quia vero Isaias propheta cap. XLI hunc locum Psalmi notare videtur, cum

Gentilitas arida conversa in stagna aquarum.

ait : «Ponam desertum in stagna aquarum, et terram inviam in rivos aquarum;» et verba Isaiæ a S. Hieronymo et aliis intelliguntur de gentilitate, quæ olim deserta et inculta, sine fide, sine lege, sine prophetis, sine sacerdotio, futura erat per Christum irrigua Spiritus Sancti donis; ideo totum hunc locum recte S. Augustinus in sensu vel litterali, vel certe allegorico exponit de Synagoga Judæorum et Ecclesia gentium; Synagoga enim, quæ olim abundabat aquis verbi Dei, et veluti terra fecunda et culta proferebat prophetas et sacerdotes, et habebat altaria, sacrificia, miracula, visiones : nunc deserta et arida versa est in salsuginem, et his tribus caret : contra vero gentilitas, quæ deserta et inaquosa erat, conversa est in stagna aquarum, et facta est fecunda, ac fructibus omnium generum refertissima, id est, cœpit esse populus Domini, Ecclesia Dei vivi, gens sancta, regnum sacerdotale, in quo solo verum est sacrificium, veri sacerdotes, vera miracula, vera sanctificatio, vera sapientia, denique Spiritus Sancti charismata omnia.

Vers. 39. 39. ET PAUCI FACTI SUNT, ET VEXATI SUNT A TRIBULATIONE MALORUM, ET DOLORE.

Vers. 40. 40. EFFUSA EST CONTEMPTIO SUPER PRINCIPES, ET ERRARE FECIT EOS IN INVIO, ET NON IN VIA.

Vers. 41. 41. ET ADJUVIT PAUPEREM DE INOPIA, ET POSUIT SICUT OVES FAMILIAS.

Vers. 42. 42. VIDEBUNT RECTI, ET LÆTABUNTUR, ET OMNIS INIQUITAS OPPILABIT OS SUUM.

Docet nunc Propheta nihil in terris esse perpetuum aut stabile. Nam illi quos Deus aliquando benedixit, et benedicendo multiplicavit, paulo post exigentibus peccatis eorum imminuti sunt et ad paucitatem redacti; et qui paulo ante florebant omnibus bonis, iidem cœperunt angustiis et persecutionibus premi : nec solum privatis hominibus hoc accidit, sed etiam principibus, quos Deus propter eorum peccata contemptibiles reddidit, quoniam sapientia ac prudentia eos privatos permisit in multis magnisque rebus errare. Sed eodem tempore non defuerunt viri probi, quos Deus sublevavit de inopia, et pavit, ac rexit ut proprias oves. Ex quo factum est per divinam providentiam, ut tandem viri justi lætarentur, et iniqui confusi remanerent. Hoc autem, quod dictum est generatim de providentia Dei erga genus humanum, potest etiam dici de providentia Dei speciali erga Ecclesiam, quæ brevi tempore crevit, et paulo post per schismata et hæreses imminuta est, et vexata atque afflicta; et principes ejus, id est, episcopi et sacerdotes, contemptibiles redditi, quia multi eorum longe recessissent a via majorum suorum, qui in omni sanctitate et justitia populo suo præluxerant. Cæterum, non sic imminuta est Ecclesia, quin multi etiam manserint tum ex principibus, tum ex privatis, tum ex sacerdotibus, tum ex laicis, viri sancti, quos Deus bonis spiritualibus ditavit, et ut proprias oves ad optima pascua duxit et crescere fecit. Sed verba consideremus. «Et pauci facti sunt,» id est, et postea cum multum crevissent, vicissim minui cœperunt. «Et vexati sunt a tribulatione malorum et dolore,» id est, et cum aliquandiu prosperitate vigente læti fuissent, cœperunt vexari a tribulatione et dolore ob mala quæ illis advenerunt; illud enim, *malorum*, non significat *malorum hominum*, sed *malarum rerum*, id est, calamitatum, ærumnarum, infortuniorum. «Effusa est contemptio super principes.» Recte editio Vulgata correcta est hoc loco : nam vitio librariorum legebatur *contentio* in omnibus fere latinis codicibus. Sed ex textibus græcis et hebraicis, et ex lectione veterum Hieronymi, Augustini et aliorum certum est legi debuisse : «Effusa est contemptio;» accedit etiam quod hic idem versiculus legitur apud *Job.* cap. XII, vers. 21 : «Effundit despectionem super principes;» et credibile est Davidem ex Job hunc versiculum accepisse. Gravis hæc pœna est, tum populis, tum principibus, et magni criminis præcedentis indicium, quando Deus effundit contemptionem in principes, id est, providentia sua facit ut principes sive ecclesiastici, sive sæculares, sint valde contemptibiles. Illud enim verbum, *effundit*, significat *abundantiam* sive *magnitudinem* contemptionis; tunc enim laxatur disciplina, et omnia in deterius ruunt. «Et errare fecit eos in invio, et non in via :» hæc est causa contemptus, quia principes ob sua et populi peccata deserti lumine sapientiæ et gratiæ per devia incedunt, et non per vias rectas, id est, vitiose vivunt, exemplo malo populum scandalizant, vel etiam leges iniquas constituunt, favent malis, vexant bonos. Dicitur autem Deus eos errare facere, quia in pœnam peccati non eos illuminat, neque bonam voluntatem eis inspirat. S. Augustinus in epist. 105 *ad Sixtum* : Non obdurat Deus impartiendo malitiam, sed non impartiendo misericordiam; et tract. 53 *in Joan.* : Sic excæcat, sic obdurat Deus deserendo, nec adjuvando, quod occulto judicio facere potest, iniquo non potest; et lib. I *ad Simplic.* Quæst. II : Non ab illo irrogatur aliquid, quo sit homo deterior, sed tantum quo sit melior non erogatur. Denique lib. *De Gratia et libero arbitrio*, cap. XXIII : Quando auditis dicentem Dominum : «Ego Dominus seduxi Prophetam illum,» in eo quem seduci permittit, mala ejus merita credite. «Et adjuvit pauperem de inopia,» id est, sicut Deus superbos principes errare permittit et contemptibiles reddit : sic e contrario pauperes et humiles adjuvat, et de inopia sive temporali, sive spirituali sublevat. «Et posuit sicut oves familias,» id est, posuit Deus familias pauperum justorum sicut oves, ita ut eas et multiplicaverit, et in unum congregaverit, et pastorem eis dederit, et singulari providentia gubernaverit. «Videbunt justi, et lætabuntur, et omnis iniqui-

Magnum est damnum cum principes sive sæculares, sive ecclesiastici contemnuntur.

Deus quomodo obdurat?

tas oppilabit os suum,» id est, ex hac providentia Dei tandem fiet ut justi lætentur, et ex lætitia exultent et laudent Deum; « et omnis iniquitas, » id est, omnes iniqui obmutescant, nec audeant ullo modo contradicere. Id vero quamvis aliquando conspiciatur in particularibus judiciis, tamen absolute et universe apparebit in judicio universali.

Vers. 43. 43. QUIS SAPIENS, ET CUSTODIET HÆC, ET INTELLIGET MISERICORDIAS DOMINI?

Hæc est conclusio totius Psalmi, in qua colligit Propheta ex dictis illum esse vere sapientem, qui observabit et custodiet in corde suo supra dictas vicissitudines rerum, et intelliget, quemadmodum in omnibus appareat ineffabilis misericordia Domini erga pios homines et timentes Deum; dicit autem : « Quis sapiens, » quoniam paucorum est ista sapientia, et stultorum infinitus est numerus.

PSALMUS CVIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Canticum Psalmi ipsi David.*	V. s. h. — *Canticum Psalmi David.*
2. Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum : cantabo, et psallam in gloria mea.	Paratum cor meum, Deus : cantabo, et psallam, sed et gloria mea.
3. Exsurge, gloria mea, exsurge, psalterium et cithara : exsurgam diluculo.	Consurge [*h. expergiscere*], psalterium et cithara, consurgam mane [*h. expergiscar diluculo*].
4. Confitebor tibi in populis, Domine, et psallam tibi in nationibus.	Confitebor tibi in populis, Domine, et cantabo te in nationibus [*h. psallam tibi in plebibus*].
5. Quia magna est super cœlos misericordia tua, et usque ad nubes veritas tua.	Quoniam magna super cœlos misericordia tua, et usque ad æthera veritas tua.
6. Exaltare super cœlos, Deus, et super omnem terram gloria tua :	Exaltare super cœlos, Deus : et super omnem terram gloria tua.
7. Ut liberentur dilecti tui. Salvum fac dextera tua, et exaudi me.	Ut liberentur dilecti tui : salva dextera tua, et exaudi me.
8. Deus locutus est in sancto suo : Exultabo, et dividam Sichimam, et convallem tabernaculorum dimetiar.	Deus locutus est in sanctuario suo : gaudebo : dividam Sichem [al. *Sicimam*], et vallem Soccoth dimetiar.
9. Meus est Galaad, et meus est Manasse, et Ephraim susceptio capitis mei.	Meus est Galaad, meus est Manasse, et Ephraim hæreditas [*h. fortitudo*] capitis mei.
Juda rex meus : 10. Moab lebes spei meæ.	Juda dux [*h. legifer*] meus. Moab lebes pelvis meæ.
In Idumæam extendam calceamentum meum; mihi alienigenæ amici facti sunt.	Super Idumæam projiciam calceamentum meum : cum Philisthim fœderabor [*h. mihi Palæstina fœderabitur*].
11. Quis deducet me in civitatem munitam? quis deducet me usque in Idumæam?	Quis deducet me in civitatem munitam? quis deducet me usque in Idumæam?
12. Nonne tu, Deus, qui repulisti nos, et non exibis, Deus, in virtutibus nostris?	Nonne tu, Deus, qui projeceras nos, et non exieras, Deus, in exercitibus nostris?
13. Da nobis auxilium de tribulatione, quia vana salus hominis.	Da nobis auxilium in tribulatione : vana est enim salus ab homine.
14. In Deo faciemus virtutem : et ipse ad nihilum deducet inimicos nostros.	In Deo erimus fortes [*faciemus virtutem*], et ipse conculcabit hostes nostros.

Argumentum. — Carmen hoc ex duobus Davidicis est contextum, atque initium quidem transcriptum est ferme iisdem verbis ex *Ps.* LVII usque ad vers. 6, reliqua omnia ex *Ps.* LX, vers. 7 seqq. sunt deprompta. A Davide ipso ita factum videtur, ut novo eodemque lætiori exordio Psalmum LX in meram gratulationem pro relatis victoriis commutaret. Nec absimile vero est, quod alius conjicit, Psalmum nostrum eumdem esse ac Psalmum LX, novo a Davide addito exordio, versiculos autem 2-5 Psalmi CVIII fuisse librariorum errore insertos in *Ps.* LVII (post

vers. 7), ob similitudinem vers. 6 Psalmi CVIII cum ultimo Psalmi LVII, cujus tamen hac insertione perturbatur sententiarum nexus. Cæterum strophæ tres: vers. 2-5, immensam benignitatem tuam canam, o Deus; vers. 6-10, ostende, servaturus cultores tuos, potentiam tuam, o Jova, qui terram sanctam una cum terris adjacentibus nostram esse jussisti; vers. 11-14, te duce vincemus.

1. Canticum, carmen Davidis.

2. Firmum (intrepidum) est cor meum, Deus,
canam voce et fidibus gloriam meam (Jovam).
3. Expergiscere, nablium et lyra,
excitabo auroram.
4. Celebrabo te inter populos, Jova,
et canam te inter nationes.
5. Nam magna super cœlos *est* gratia tua,
et usque ad nubes veritas tua.

6. Effer te super cœlos, Deus,
et super omnem terram *sit* gloria tua:
7. Ut eripiantur dilecti tui,
serva dextera tua, et exaudi nos.
8. Deus locutus est in sanctitate tua: lætitia exsultem!
dividam Sichemum,
et vallem Succoth metiar.
9. Mihi *est* Gileaditis, mihi Manasse,
et Ephraim munimentum capitis mei,
Juda sceptrum meum.
10. Moab olla lotionis meæ,
super Edom projicio calceum meum,
de Philistæa jubilo.

11. Quis ducet me in urbem munitam,
Quis deducet me usque ad Idumæam?
12. Nonne tu, Deus, *qui* rejeceras nos,
neque exibas, Deus, cum exercitibus nostris?
13. Da nobis auxilium ab adversario,
vana *est* salus (auxilium) hominum.
14. Per Deum agemus fortiter,
isque pedibus comminuet adversarios nostros.

NOTÆ.

Vers. 2. *Gloriam meam,* propr. *gloriam, inquam, meam.* Alii, *etiam anima mea,* quod languidum. — Vers. 3. *Excitabo,* etc., ut canam; Maurer, *vigilabo cum aurora.* — Vers. 7-14. Cf. *Ps.* LX.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CVII.

PARATUM COR MEUM DEUS.

Hic Psalmus non eget explicatione : constat enim ex parte extrema Psalmi LVI et LIX. Cur autem Psalmus hic additus sit ad alios, cum nihil novi contineat, ratio videtur fuisse, ut compleretur numerus centum quinquaginta Psalmorum : nisi forte subsit aliqua ratio magis recondita, quam mihi fateor notam non esse.

PSALMUS CIX

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — 1. *In finem, Psalmus David.*

2. Deus, laudem meam ne tacueris : quia os peccatoris et os dolosi super me apertum est.

3. Locuti sunt adversum me lingua dolosa, et sermonibus odii circumdederunt me, et expugnaverunt me gratis.

4. Pro eo ut me diligerent, detrahebant mihi: ego autem orabam.

5. Et posuerunt adversum me mala pro bonis, et odium pro dilectione mea.

6. Constitue super eum peccatorem, et diabolus stet a dextris ejus.

7. Cum judicatur, exeat condemnatus, et oratio ejus fiat in peccatum.

8. Fiant dies ejus pauci, et episcopatum ejus accipiat alter.

9. Fiant filii ejus orphani, et uxor ejus vidua.

10. Nutantes transferantur filii ejus, et mendicent, et ejiciantur de habitationibus suis.

11. Scrutetur fœnerator omnem substantiam ejus, et diripiant alieni labores ejus.

12. Non sit illi adjutor, nec sit qui misereatur pupillis ejus.

13. Fiant nati ejus in interitum : in generatione una deleatur nomen ejus.

14. In memoriam redeat iniquitas patrum ejus in conspectu Domini, et peccatum matris ejus non deleatur.

15. Fiant contra Dominum semper, et dispereat de terra memoria eorum :

16. Pro eo quod non est recordatus facere misericordiam :

17. Et persecutus est hominem inopem, et mendicum, et compunctum corde mortificare.

18. Et dilexit maledictionem, et veniet ei;

V. S. H. — *Victori, David Canticum* [*h. Psalmus*].

Deus laudabilis mihi, ne taceas : quia os impii et os dolosi contra me apertum est.

Locuti sunt de me lingua mendacii : et verbis odii circumdederunt me, et expugnaverunt me frustra.

Pro eo quod eos diligebam, adversabantur mihi : ego autem orabam.

Et posuerunt contra me malum pro bono, et odium pro dilectione mea.

Constitue super eum impium, et Satan stet a dextris ejus.

Cum fuerit judicatus, exeat condemnatus, et oratio ejus sit in peccatum.

Fiant dies ejus pauci : episcopatum ejus accipiat alter.

Sint filii ejus pupilli, et uxor ejus vidua.

Instabiles vagentur liberi ejus, et mendicent, et quærantur in parietinis suis.

Scrutetur exactor universa quæ habet, et diripiant alieni laborem ejus.

Non sit qui ejus misereatur, nec qui clemens sit in pupillos ejus.

Fiat novissimum ejus interitus : in generatione altera deleatur nomen ejus.

Redeat in memoriam [*h. commemoretur*] iniquitas patrum ejus apud Dominum, et iniquitas [*h. peccatum*] matris ejus non deleatur.

Sint contra Dominum semper, et intereat de terra memoria eorum :

Eo quod non est recordatus facere misericordiam : et persecutus est virum inopem, et pauperem : et compunctum corde, ut interficeret.

Et dilexit maledictionem, quæ [al. *et*] veniet

et noluit benedictionem, et elongabitur ab eo.

ei ; et noluit benedictionem, quæ elongabitur ab eo.

Et induit maledictionem sicut vestimentum, et intravit sicut aqua in interiora ejus, et sicut oleum in ossibus ejus.

Et indutus est maledictione quasi vestimento suo, et ingredietur quasi aqua in viscera ejus : et quasi oleum in ossa ejus.

19. Fiat ei sicut vestimentum quo operitur, et sicut zona, qua semper præcingitur.

Sit ei quasi pallium [*h. vestimentum*], quo circumdatur, et quasi cingulum, quo semper accingitur.

20. Hoc opus eorum qui detrahunt mihi apud Dominum, et qui loquuntur mala adversus animam meam.

Hæc est retributio eorum [al. *his*], qui adversantur mihi a Domino, et qui loquuntur malum contra animam meam.

21. Et tu, Domine, Domine, fac mecum propter nomen tuum, quia suavis est misericordia tua.

Tu autem, Domine Deus, fac mecum propter nomen tuum : quoniam bona est misericordia tua, libera me.

Libera me, 22. quia egenus et pauper ego sum, et cor meum conturbatum est intra me.

Quoniam egenus, et pauper sum : et cor meum vulneratum est intrinsecus.

23. Sicut umbra cum declinat, ablatus sum, et excussus sum sicut locustæ.

Quasi umbra cum inclinatur, abductus sum, excussus quasi locusta.

24. Genua mea infirmata sunt a jejunio, et caro mea immutata est propter oleum.

Genua mea vacillaverunt a jejunio, et caro mea mutata [*h. macilenta*] est absque oleo.

25. Et ego factus sum opprobrium illis ; viderunt me, et moverunt capita sua.

Et ego factus sum opprobrium eis : videntes me moverunt caput suum.

26. Adjuva me, Domine Deus meus : salvum me fac secundum misericordiam tuam.

Adjuva me, Domine Deus meus : salva me secundum misericordiam tuam.

27. Et sciant quia manus tua hæc, et tu, Domine, fecisti eam.

Et [al. *ut*] sciant quoniam manus tua hæc : tu, Domine, fecisti eam.

28. Maledicent illi, et tu benedices : qui insurgunt in me, confundantur; servus autem tuus lætabitur.

Maledicent illi, et tu benedices : restiterunt, et confundentur [*h. restiterunt, et confusi sunt*] : servus autem tuus lætabitur.

29. Induantur, qui detrahunt mihi, pudore; et operiantur sicut diploide confusione sua.

Induantur adversarii mei confusione, et operiantur quasi pallio confusione sua.

30. Confitebor Domino nimis in ore meo, et in medio multorum laudabo eum.

Confitebor Domino vehementer in ore meo, et in medio populorum [*h. multorum*] laudabo eum.

31. Quia astitit a dextris pauperis, ut salvam faceret a persequentibus animam meam.

Quoniam stabit a dextris pauperis [*h. egeni*], ut salvet a judicibus [*h. judicantibus*] animam ejus.

Argumentum. — Adversus homines impios, qui innocentem persequerentur, et mala pro beneficiis redderent, diras exsecrationes pronuntiat, atque mala multa capiti illorum dicit. De Doego alii cogitant, de Achitophele aut Simei alii. Post exordium (vers. 1-5), sequuntur exsecrationes (vers. 6-20), tum precatio et spes (vers. 21-31).

1. Præcentori, carmen Davidis.

Deus laudum mearum (quem laudo semper),
ne sis surdus (alii, *tacens*) *ad preces meas.*

2. Nam os improbi et os fraudis contra me aperuerunt (hostes),
loquuntur mecum lingua mendaci.
3. Et verbis odii circumdant me,
et impugnant me sine causa.
4. Pro amore meo hostiliter persecuti sunt me,
ego vero preces *sum.*

5. Et tribuunt mihi malum pro bono,
   et odium pro dilectione mea.

6. Super illum constitue improbum (qui eum vexet),
   et adversarius stet ad dexteram ejus.
7. Quum judicatur, exeat reus,
   et precatio ejus sit in peccatum.
8. Sint dies ejus paucitates (pauci),
   munus ejus accipiat alius.
9. Sint filii ejus orphani,
   et uxor ejus vidua.
10. Vagentur liberi ejus et mendicent,
   et stipem (vel *victum*) quærant *procul* a ruderibus suis (domus suæ).
11. Illaqueet fœnerator omnia quæ *sunt* illi,
   et diripiant alieni laborem ejus.
12. Ne sit illi qui protrahat benevolentiam,
   neve sit qui misereatur orphanorum ejus.
13. Sit posteritas ejus in excisionem,
   in altera ætate deleatur nomen eorum.
14. In memoriam revocetur culpa patrum ejus apud Jovam
   et peccatum matris ejus ne deleatur.
15. Sint (parentum delicta) coram Jova perpetuo,
   et abscidat e terra memoriam eorum:
16. Eo quod non cogitavit facere misericordiam,
   et persecutus est hominem afflictum et pauperem,
   et fractum animo, ad interficiendum *eum*.
17. Et amavit exsecrationem (in miseros loqui), et venit ei
   et noluit benedictionem, et procul abest ab illo.
18. Et induat exsecrationem ut vestimentum suum,
   et intret *illa* aquarum instar in intima ejus,
   et olei instar in ossa ejus.
19. Sit illi ut vestis, *qua* tegit se,
   atque cingulum, quo perpetuo se cingit.
20. Hæc sit (vel *est*) merces adversariorum meorum a Jova,
   et eorum, qui loquuntur malum contra me.

21. Tu vero, Jova, Domine,
   fac mecum secundum nomen tuum;
   nam bona (eximia) *est* gratia tua: eripe me.
22. Nam afflictus et pauper ego *sum,*
   et cor meum vulneratum est in me.
23. Ut umbra, cum declinat, abeo;
   excutior, ut locusta (ventis exagitata).
24. Genua mea labant præ jejunio,
   et caro mea deficit pinguedine.
25. Et sum ego contumelia iis;
   vident me, motitant caput suum.

26. Adjuva me, Jova, Deus mi,
salva me secundum gratiam tuam.
27. Et cognoscant, hoc esse manum tuam (manus tuæ opus),
te, Jova, fecisse illud.
28. Exsecrentur illi, tu vero benedicis;
insurgan t, pudore afficiuntur,
et servus tuus lætatur.
29. Induant adversarii mei ignominiam,
et tegant se, ut tunica, contumelia sua.
30. Celebrabo Jovam valde ore meo,
et in medio multorum laudabo eum,
31. Quod stat ad dexteram egeni,
ut salvet *eum* a condemnantibus animam ejus.

NOTÆ.

Vers. 3. Alius, *res odii*, i. e. odia. — Vers. 4. Ego vero nil nisi preces fundo : cf. *ego sum pax*, i. e. quietus, *Ps.* CXX, 7. Alius, *ego vero vir precum*.— Vers. 6. *Illum*, collect. capiendum. *Ad dexteram* : accusatorem reo a dextra stetisse apud Hebræos, colligitur ex *Zach.* III, 1.— Vers. 8. *Munus* : Maurer, *opes*. — Vers. 10. Alexandr. legit *vegorshou, expellantur*. — Vers. 11. *Illaqueet*, artibus fœneraticiis ad se rapiat. — Vers. 12. Cf. Ovidii illud : « Sis miser et nulli miserabilis. » — Vers. 13. *Deleatur* : Maurer, *exstinguatur*. — Vers. 17. Maurer, *veniat, absit*, quanquam futura *vav* convers. instructa nunquam optative accipiuntur. — Vers. 24. *Jejunio*, ex ægritudine, ait Maurer; ex pœnitentia, ait Hengstenberg. *Deficit pinguedine* sua pristina, emaciatur, *mem* privativo : ita Maurer; vel, *ut non sit pinguedo*, eod. sensu; Hengstenberg, *caro mea mentitur*, negatur (gr. ἀφανίζεται : cf. *Matth.* VI, 16), *quia non est oleum*, quo ungatur.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CVIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, Psalmus David.

Non desunt ex recentioribus, qui hunc Psalmum exponant ad litteram de persecutoribus David, qualis fuit Doeg Idumæus, Achitophel et alii : sed cum nulla fiat in titulo mentio persecutorum David, et veteres expositores, Chrysostomus, Hieronymus, Augustinus, Theodoretus et Euthymius simpliciter de Juda proditore et Judæis exponant, et S. Petrus in *Actis Apostol.*, cap. I, de Juda proditore Psalmum hunc scriptum esse confirmet, nos quoque de Juda et Judæis Psalmum totum simpliciter exponemus. Igitur argumentum Psalmi est prophetia per modum imprecationis adversus Judam et Judæos Christi persecutores.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. DEUS, LAUDEM MEAM NE TACUERIS, QUIA OS PECCATORIS, ET OS DOLOSI SUPER ME APERTUM EST.

Verba Christi sunt similia illis, quæ habentur in Evangelio *Joan.* XVII : « Clarifica me, tu Pater. » Rogat igitur Christus homo Deum Patrem, ut laudem ejus, id est, innocentiam, charitatem aliasque virtutes non taceat, quod impletum est per Apostolos Spiritu Sancto plenos, qui omnibus linguis toti mundo Christi laudes prædicaverunt; impletum quoque est per sequentes martyres, et confessores, et doctores, qui vel sanguine, vel moribus, vel litteris, vel miraculis, vel præconio vocis Christi encomia omnibus sæculis et omnibus gentibus nuntiaverunt. Reddit deinde causam, cur gloriam istam a Deo petat : quoniam non desunt, qui eam falsis criminationibus obscurare conentur. « Quia, inquit, os peccatoris et dolosi, » Caiphæ videlicet et Judæ, vel generatim populi judaici, « super me apertum est. » Dicit autem *peccatoris et dolosi*, quoniam persecutores Christi odio et invidia pleni erant, et tamen dolo simulabant amicitiam, cum dicerent : « Magister, scimus quia verax es, et viam Dei in veritate do-

ces,» etc., *Matth.* XXII. Itaque peccatores erant, quia oderant, quem diligere debuissent; et dolosi erant, quia fingentes amicitiam eum capere volebant in sermone : vel, alii peccatores erant manifesti, qui aperte blasphemabant « eum seductorem esse, et in Beelzebub ejicere dæmonia; » alii dolosi erant, ac per et hoc peccatores occulti, qui sub specie interrogationum, quasi discere cupientes, insidiabantur famæ et vitæ ejus. Ex hebræo nonnulli vertunt, *Deus laudis meæ*, quia legunt in hebræo אלהי, non אלהים, sed falluntur; nam vox *elohe*, non semper est in regimine, sed est unum ex nominibus Dei, ut S. Hieronymus docet in epist. *ad Marcellam.* Adde quod nec Septuaginta Interpretes, nec S. Hieronymus agnoverunt istud regimen in nomine Dei, ut patet ex versionibus ipsorum. S. Hieronymus ex hebræo vertit, *Deus laudabilis mihi, ne taceas;* sed vox hebræa תהלתי significat, *laus mea*, vel *laudem meam*; non enim Hebræi declinant nomina per casus. Septuaginta Interpretes intellexerunt ea voce significari *laudem meam.* S. Hieronymus autem significari credidit, *laus mea,* et ideo reddidit, *laudabilis mihi*; idem enim est: *Deus est laus mea,* et *Deus est laudabilis mihi.* Latinus Interpres græcam lectionem secutus est, quæ reprehendi non potest, cum hebraicæ lectioni conveniat. Illud, *ne tacueris,* opponitur illis, *os peccatoris apertum est;* æquum enim est ut veritas non taceat, quando falsitas clamat.

Vers. 2. 2. LOCUTI SUNT ADVERSUM ME LINGUA DOLOSA, ET SERMONIBUS ODII CIRCUMDEDERUNT ME, ET EXPUGNAVERUNT ME GRATIS.

Declarat quod dixit : « Os peccatoris, et os dolosi apertum est super me. » « Apertum est, inquit, os dolosi, » quia locuti sunt adversum me lingua dolosa, laudantes, ut magistrum bonum, et interim insidiantes mihi, ut caperent in sermone. Apertum quoque est os peccatoris, quia « sermonibus odii circumdederunt me, » manifestantes verbis apertis odium quod gerebant in corde, et dicentes : « Non est hic homo a Deo; ecce homo vorax, et potator vini : Tolle, tolle, crucifige eum. » Sed sive dolosa lingua, sive sermonibus odii me oppugnarent, « gratis me oppugnabant, » quia sine ulla justa causa, cum redderent mala pro bonis. Illud, *expugnaverunt*, positum est pro *oppugnaverunt*. Verbum enim hebraicum et græcum *bellare* et *pugnare* significat. In eadem significatione ponitur hoc verbum in *Psalm.* CXXVIII : « Sæpe expugnaverunt me a juventute mea; etenim non potuerunt mihi, » ubi illud, *non potuerunt mihi*, demonstrat, *expugnaverunt* positum esse pro *pugnaverunt*.

Vers. 3. 3. PRO EO UT ME DILIGERENT, DETRAHEBANT MIHI : EGO AUTEM ORABAM.

Explicat ultimam illam particulam, *gratis,* nam cum rependere deberent amorem amori, illi vice dilectionis detrahebant mihi; ego tamen non reddidi mala pro malis, sed orabam Deum pro illis. Id aperte fecit Dominus in cruce, cum ait : « Pater, ignosce illis; » sed credibile est id eum occulte fecisse quotiescumque detractiones audiebat. Ex hebræo S. Hieronymus vertit, *pro eo quod eos diligebam*, ubi nos habemus, *pro eo ut me diligerent.* Sed vox hebraica ambigua est : potest enim esse nomen, ut est in sequenti versiculo, et significare, *dilectio mea,* et potest esse verbum, et significare *dilexi*, vel *diligebam;* nam a verbo אהב, quod est *diligere,* fit אהבתי, quod *dilexi* et *dilectio mea* significare potest. Græca vox, ἀγαπᾷν με, quæ significat, *diligere me,* est etiam ambigua, et potest accipi tam active, quam passive : pro *diligere me,* id est, pro *dilectione,* quam eis impendebam; et pro *diligere me*, id est, pro *dilectione*, quam mihi debebant; sed latinus Interpres sustulit istam ambiguitatem, et vertit, *pro eo ut me diligerent*, et hanc intelligentiam secuti sunt expositores veteres, tum græci, ut Chrysostomus et Theodoretus; tum latini, ut Hieronymus et Augustinus. Itaque veteres expositores Vulgatam latinam versionem suis expositionibus probaverunt.

Vers. 4. 4. ET POSUERUNT ADVERSUM ME MALA PRO BONIS, ET ODIUM PRO DILECTIONE MEA.

Idipsum clarius repetit, quasi dicat : Rependerunt mihi maledictionem pro benedictione, odium pro amore, vulnera multa pro curationibus multis, mortem corporalem pro vita spirituali.

Vers. 5. 5. CONSTITUE SUPER EUM PECCATOREM, ET DIABOLUS STET A DEXTRIS EJUS.

Transitum facit Propheta ad Judam, quem prævidebat « ducem futurum eorum qui comprehenderunt Jesum, » ut loquitur S. Petrus *Actor.* I, et per modum imprecantis prædicit, quæ illi eventura prospiciebat. Ac primum, inquit, « constitue super eum peccatorem, » id est, noluit Judas super se Christum, Dominum utique justissimum et mitissimum; ideo constitues super eum spiritum avaritiæ, cui serviet infeliciter usque ad mortem. Judas enim servire voluit mammonæ, ac per hoc servire non potuit Christo, « quia nemo potest duobus dominis servire, » *Matth.* VII. Porro spiritus avaritiæ iniquissimus est, cum honorem Deo debitum idolo tribuat, dicente Apostolo *ad Ephes.* V, de avaritia, « quod est idolorum servitus. » « Et diabolus stet a dextris ejus, » id est, et diabolus erit dux ejus in operibus malis, et illi perpetuo assistet, vel potius tanquam canem alligatum vinculo cupiditatis illum trahet, et ad nocendum proprio etiam magistro incitabit. S. Augustinus, per peccatorem præpositum Judæ, intelligit eumdem diabolum, qui tanquam ejus dominus stabat a dextris ejus. Idem S. Augustinus recte monet Judam gessisse personam totius Synagogæ, quemadmodum S. Petrus gerebat personam to-

tius Ecclesiæ; et ideo, quæ hic dicuntur de Juda, illi quidem convenire, sed convenire etiam et illustrius toti Synagogæ, quæ recusans habere Christum regem, habuit diabolum et Cæsarem, et ejus loco Pilatum.

Vers. 6.

6. CUM JUDICATUR EXEAT CONDEMNATUS, ET ORATIO EJUS FIAT IN PECCATUM.

Prædicit nunc Propheta infelicissimum exitum Judæ, ad quam prophetiam respexisse videtur Dominus *Joan.* XVII, cum ait: « Quos dedisti mihi custodivi, et nemo ex iis periit, nisi filius perditionis, ut Scriptura impleatur. » Ergo, inquit, « cum judicatur » a Deo in exitu de hac vita, « exeat, » id est, exibit condemnatus, et si forte oraverit Deum, oratio ejus non solum impetrabit remissionem peccati, sed ipsa oratio fiet illi in peccatum. Cur oratio Judæ facta sit illi in peccatum, rationem reddit S. Hieronymus, quia oravit sine spe indulgentiæ, et desperans laqueo se suspendit. S. Augustinus dicit factam esse in peccatum, quia non est facta per Christum mediatorem. Euthymius addit factam esse in peccatum, quia Judas, ut etiam cæteri persecutores Christi, orabant Deum pro exterminatione nominis christiani. Posset etiam addi Judæ orationem factam esse in peccatum, quia Judas non a Deo, sed a diabolo auxilium petiit. Diabolus autem suspendium illi suasit. Quo loco admonendi sunt lectores, orationem peccatoris non semper esse peccatum, sed sæpe multum valere ad remissionem peccatorum, ut intelligi potest ex oratione Publicani, *Luc.* XVIII; tunc autem fieri in peccatum, et vere esse peccatum, cum is qui orat, vel non orat quem debet orare, id est, Deum verum, sed idola, vel diabolum; vel non orat pro re bona, quam æquum est a Deo peti, sed pro re mala, quæ Deo displicet, ut pro ruina inimicorum; vel non orat per unicum mediatorem, qui est Christus, sed per merita sua, quæ superbe se habere præsumit; vel denique non orat cum spe, aut fide, aut aliis necessariis bonæ orationis comitibus. Eadem quæ hic dicuntur de Juda conveniunt Judæis, quorum ille typum gerebat. Judæi enim qui credere nolunt in Christum, exeunt de hac vita condemnati ad mortem sempiternam; et oratio eorum, quam assidue fundunt in synagogis suis, fit illis in peccatum: quia non orant Patrem per Filium, cum nec Filium, nec Patrem norint, et quia postulant quæ Deo non placent, excidium videlicet christianorum, et celerem adventum Antichristi; hunc enim illi pro Christo recipient, ut dicitur *Joan.* V.

Oratio peccatoris non semper est peccatum.

Vers. 7.

7. FIANT DIES EJUS PAUCI, ET EPISCOPATUM EJUS ACCIPIAT ALTER.

Hic est locus quem S. Petrus allegavit *Actor.* I, ut ostenderet necessarium fuisse ut in locum Judæ aliquis substitueretur; et cum omnes Apostoli et discipuli judicio S. Petri acquieverint, ac per hoc unanimi consensu locum istum Psalmi de Juda intellexerint, nemini licet aliter exponere. « Oportet, » inquit apostolus Petrus *Actor.* I, « impleri Scripturam, quam prædixit Spiritus Sanctus per os David de Juda, qui fuit dux eorum qui comprehenderunt Jesum. » Videmus autem impletum fuisse hoc vaticinium in Juda perfectissime: nam facti sunt dies ejus pauci, sive cum S. Augustino intelligamus dies apostolatus, sive cum S. Hieronymo dies vitæ, sive cum Euthymio dies ejus post peccatum commissum. « Et episcopatum, » id est, apostolatum « ejus accipiat alter, » Matthias videlicet, qui omnibus modis erat alter, id est, non consanguineus, non familiaris, non amicus, non similis vitæ ac morum. Nomen *episcopatus* in hebræo est פקדה, quod ab *inspiciendo* et *visitando* deducitur; debet enim episcopus assidue inspicere et visitare oves suas, de quibus rationem Domino redditurus est: id quod, qui longe absunt ab episcopatu suo, certe præstare non possunt. Hoc idem impletum est in Judæis: nam post Judæ peccatum pauci fuerunt dies Judæorum in episcopatu, id est, in sacerdotio, sive pontificatu; et episcopatum eorum accepit alter, quia translatum est sacerdotium Aaronicum ad sacerdotium secundum ordinem Melchisedech, et nulli sunt hodie pontifices Judæorum, et multi sunt pontifices christianorum.

Episcopi officium est suum gregem visitare.

8. FIANT FILII EJUS ORPHANI, ET UXOR EJUS VIDUA.

Vers. 8.

Ne quis forte existimaret Judam condemnandum ad pœnam aliquam, vita durante, et ut fierent dies ejus pauci in episcopatu, non in corpore, Propheta declarat dies ejus futuros etiam paucos, ob imminentem veram mortem, per quam filii ejus orphani, et uxor vidua remaneret. Quod impletum est, quia eadem die laqueo se suspendit, et non diu postea in excidio Hierosolymæ omnes fere viri interierunt: et relicti sunt plurimi orphani et plurimæ viduæ.

9. NUTANTES TRANSFERANTUR FILII EJUS, ET MENDICENT; ET EJICIANTUR DE HABITATIONIBUS SUIS.

Vers. 9.

Explicat ærumnas filiorum Judæ, ac dicit eos instabiles vagaturos et mendicaturos in aliena regione, quoniam ab habitatione sua ejicientur. In hebræo paulo aliter leguntur ultima verba hujus versiculi. Sic enim vertit S. Hieronymus, *et quærantur in parietinis suis.* Sed Septuaginta Interpretes, quos latinus sequitur, non legerunt in hebræo דרשו, quod significat *quærere*, sed גרשו, quod significat *ejicere*. Et, ut sæpe diximus, lectio quam habuerunt in suis codicibus Septuaginta seniores, omnino præferenda est lectioni Rabbinorum. Illud, *in parietinis suis,* optime translatum est a Septuaginta Interpretibus ἐκ τῶν οἰκοπέδων αὐτῶν, id est, *ex ruinosis habitationibus suis.* Nam idem significat parietina, id est, domus dirutæ, ubi soli remanent parietes. Particula *ex*, quam habent Sep-

tuaginta Interpretes, habetur satis aperte in hebræo, quamvis S. Hieronymus verterit *in* : quoniam particula מן utrumque significare potest, sed frequentius accipitur pro *ex*, vel *ab*. Itaque sensus nostræ lectionis est, quod Judæ filii, et cæteri Judæi non solum non permittentur habere integras domos, quia Hierusalem evertenda erat, sed ejicientur etiam de habitationibus dirutis, ut ne ruinas quidem domorum suarum possidere eis liceat, quod impletum esse res ipsa testatur.

Vers. 10.

10. Scrutetur fœnerator omnem substantiam ejus; et diripiant alieni labores ejus.

Aurum in visceribus Judæorum a militibus Titi quæsitum.

Redditur hoc loco ratio cur filii Judæ et Judæi cæteri sint futuri pauperrimi, ac plane mendici : quia videlicet creditores eorum, quibus solvendo non erunt, diligentissime quærent, et accipient substantiam eorum; et si quid superfuerit ex labore eorum quæsitum, diripient alieni, milites scilicet Titi imperatoris, qui (ut scribit Josephus lib. VI *De Bello Judaico,* cap. xv) scrutabantur aurum etiam in visceribus hominum, ad hunc finem illos dissecantes. Et hæc quidem olim passi sunt Judæi, sed nunc fœneratores effecti ex bonis pauperum christianorum ditescunt. Illud, *scrutetur*, nunc est in codice hebraico, ינכש, quod *illaqueare*, vel *irretire*, significat. Sed Septuaginta et S. Hieronymus, qui verterunt *scrutetur,* videntur legisse יבקש, quod est *diligenter quærere*; proinde post tempora S. Hieronymi, locus hic vitio librariorum corruptus videtur.

Vers. 11.

11. Non sit illi adjutor, nec sit qui misereatur pupillis ejus.

Et hoc manifeste impletum est in Juda et in Judæis; Judas enim ad principes sacerdotum accessit et pecunias retulit, ac se peccasse confessus, nihil auxilii vel consolationis accepit; responderunt enim : « Quid ad nos? tu videris! » *Matth.* xxvii. Quare rejectus a sacerdotibus, et a Christo veniam non sperans, abiens laqueo se suspendit. Porro Judæi a Romanis obsessi neminem habuerunt, qui eos juvare auderet.

Vers. 12.

12. Fiant nati ejus in interitum, in generatione una deleatur nomen ejus.

Prædicit Propheta, filiis Judæ mortuis, delendum omnino nomen ejus in generatione una, quia videlicet non remanebunt filii filiorum, id est, secunda vel tertia generatio. Et hoc quidem de filiis carnis Judæ impletum esse credimus : sed scimus etiam adimpletum in filiis spiritualibus. Nam aliorum Apostolorum multi numerati sunt filii filiorum, quos illi per Evangelii prædicationem in Christo genuerunt : et posteritas eorum in æternum manebit. Judæ vero spiritualis posteritas nulla est; Judæi vero quamvis non omnino extincti sint, periit tamen in generatione una regnum, sive respublica eorum : nam post eversam Hierosolymam, dispersi fuerunt in gentes, et nunc impletur in eis quod prædixit Osee propheta cap. iii : « Quia dies multos sedebunt filii Israel sine rege, et sine principe, et sine sacrificio, et sine ephod, et sine theraphim. » Itaque illud, *interitum*, significat interitum populi, sive regni, ut non sint amplius unus populus, sive regnum, sed homines dispersi per omnes populos et regna. Ex hebræo S. Hieronymus vertit : *Fiat novissimum ejus interitus, in generatione altera deleatur nomen ejus.* Sed Septuaginta non male verterunt : « Fiant nati ejus in interitum, in generatione una deleatur nomen ejus. » Nam vox hebræa אחריתו significat ad litteram *reliquiæ ejus,* sive, quod post eum remanet. Et quamvis possit hoc significare, *novissimum ejus,* ut vertit S. Hieronymus, quia novissimum postea erit, tamen rectissime verterunt Septuaginta Interpretes, *nati ejus,* id est, reliquiæ ejus, sive posteritas ejus. Illud quoque, *in generatione una,* recte interpretatum est: quoniam Septuaginta non legerunt אחר, id est *altera*, ut legit S. Hieronymus, sed אחד *achad,* id est *una*; litteræ enim simillimæ sunt, et facile fuit librariis unam litteram pro alia ponere.

Vers. 13.

13. In memoriam redeat iniquitas patrum ejus in conspectu Domini : et peccatum matris ejus non deleatur.

Addit Propheta ad calamitates Judæ et Judæorum, ut peccata parentum in eis puniantur. Vocat autem patres, non solum patrem ejus naturalem, sed omnes eos Hebræos qui peccaverunt in deserto, et postea in terra promissionis; vocat vero matrem, non tantum matrem propriam, sed integram Synagogam, sive ipsam civitatem Hierusalem, de qua dicitur *Thren.* i : « Peccatum peccavit Hierusalem. » Quod autem hic dicit Propheta, significavit etiam Dominus *Matth.* xxiii, cum ait : « Ut veniat super vos omnis sanguis justus, qui effusus est super terram a sanguine Abel justi, usque ad sanguinem Zachariæ filii Barachiæ, quem occidistis inter templum et altare. Amen dico vobis, venient hæc omnia super generationem istam. » Et hoc ipsum imprecati sunt impii Judæi filiis suis, *Matth.* xxvii, 25 : « Sanguis ejus super nos et super filios nostros. » Neque repugnat hæc sententia verbis *Ezech.* cap. xviii : « Filius non portabit iniquitatem patris. » Ezechiel enim loquitur de filiis qui non imitantur peccata parentum; Psalmus autem loquitur de filiis qui peccata parentum imitantur. Deus enim, irritatus peccatis parentum, exspectat quidem filios ad pœnitentiam; sed si illi pergant parentum iniquitates imitari, et sic implere mensuram patrum suorum, tandem omnes exterminat, non solum considerans peccata præsentium, sed etiam præteritorum. Atque hoc est quod *Exod.* xx, Deus dixit, cum legem populo daret : « Ego sum Deus tuus fortis, zelotes, visitans peccata parentum in filios, in tertiam et quartam generationem eorum qui oderunt me. » Vide de concordia harum

Quomodo peccata parentum puniantur in filiis?

Scripturarum S. Thomam in I II, *Quæst.* LXXXVII, art. 8, et theologos cæteros apud Magistrum Sententiarum, lib. II, dist. 33.

Vers. 14. 14. FIANT CONTRA DOMINUM SEMPER, ET DISPEREAT DE TERRA MEMORIA EORUM, PRO EO QUOD NON EST RECORDATUS FACERE MISERICORDIAM.

Repetit quod dixit de peccatis parentum, et eleganter opponit memoriæ peccatorum memoriam gloriæ Judæ et Judæorum, quasi dicat : Vivet coram Deo memoria peccatorum patris et matris ipsorum, ut pœna semper maneat, et contra dispereat de terra memoria gloriæ et felicitatis ipsorum. Illud enim, *contra Dominum*, significat, *coram Domino*, sive ex opposito oculorum Domini, ut semper videantur a Domino peccata illa : hæc enim est vis vocis hebraicæ נגד *neghed*, et græcæ ἐναντίων. Illud autem, *memoria illorum*, non significat simplicem memoriam personarum, sed faustam commemorationem. Viget enim commemoratio aliorum Apostolorum, quæ quotannis renovatur cum honore et laudibus ipsorum ; Judæ commemoratio nulla fit, et si quando nomen ejus pronuntiandum est, cum execratione et horrore pronuntiatur : sic etiam gentis Judæorum nulla fit commemoratio, nisi cum contemptu, ut gentis vilissimæ, quæ ubique servit. Addit Propheta causam tot calamitatum Judæ et Judæorum : « Quoniam, inquit, non est recordatus facere misericordiam ; » nam, ut scribit B. Jacobus cap. II : « Judicium sine misericordia illi, qui non facit misericordiam; » Hoc enim fuit peccatum Judæ, quod cum videret principes Judæorum furere adversus Christum, ipse nulla misericordia motus erga innocentem magistrum et Dominum suum, crudelissime illum tradidit capiendum et occidendum.

Commemoratio Apostolorum viget, Judæ minime.

Vers. 15. 15. ET PERSECUTUS EST HOMINEM INOPEM ET MENDICUM, ET COMPUNCTUM CORDE MORTIFICARE.

Explicat Propheta in quo sita fuerit crudelitas Judæ et populi Judæorum, quia videlicet persecutus est Christum, « hominem inopem et mendicum, et compunctum corde mortificare, » id est, ad eum morti tradendum. S. Augustinus non audet hæc de Christo exponere, quia Christus non potest dici *compunctus corde*, cum compunctio sit propria eorum, quorum est pœnitentia. Ideo per hominem *compunctum corde*, intelligit Apostolos et alios fideles, quos Judæi usque ad mortem persecuti sunt. Sed quia S. Hieronymus, Theodoretus, Euthymius et alii de Christo hæc omnia intelligunt, et textus ipse quadammodo nos cogit, ut hunc versiculum de Christo potissimum exponamus, dicendum est Christum dici *hominem inopem*, quia cum esset dives, « propter nos egenus factus est, » ut nos inopia sua locupletaret, ut dicit Apostolus II *Corinth.* VIII. Dici etiam *mendicum*, quia ex aliena misericordia in hoc mundo vivere voluit, ut verbo Dei prædicando, et orationi pro nobis faciendæ totus incumberet; dici denique *compunctum corde*, non compunctione culpæ, sed compunctione pœnæ et anxietatis, ac sollicitudinis, quam pro salute generis humani assidue in corde gerebat. Notatur autem in his verbis summa crudelitas : nam qui hominem occidere quærunt, vel moveri solent ab iracundia ob injuriam acceptam, vel a cupiditate spoliandi divitem, vel ab invidia alienæ felicitatis. Christus autem, mitis et humilis corde, nemini faciebat injuriam; et cum esset adeo contemptor bonorum hujus mundi, ut voluntarie mendicus factus esset, non habebat unde oculos cupidorum provocaret. Denique cum assidue hominum peccata defleret, et ad pœnitentiam agendam, ad felicitatem mundi spernendam, ab bona cœlestia desideranda hortaretur, nulla erat causa cur eum ad mortem ullus quæreret.

Christus cur mendicus et inops dicatur?

Quomodo Christus corde compunctus dici possit?

Vers. 16. 16. ET DILEXIT MALEDICTIONEM, ET VENIET EI; ET NOLUIT BENEDICTIONEM, ET ELONGABITUR AB EO.

Nemo est qui diligere possit maledictionem, vel odio habere benedictionem, si sub ratione maledictionis et benedictionis voluntati proponantur; sed dicitur homo diligere maledictionem et nolle benedictionem, quando ipse sibi causa est, malis suis operibus, cur maledicatur et non benedicatur. Sic Judas, tradendo Christum Judæis ob cupiditatem modicæ pecuniæ, dilexit maledictionem, quia ipse sibi causa fuit cur malediceretur a Deo; et ipse idem deserendo Christum, in quo benedicendæ erant omnes generationes, noluit benedictionem, quia ipse sibi causa fuit cur non benediceretur a Deo. Quod idem de populo Judæorum dici potest. Venit enim Filius Dei de cœlo, ut benediceret populum suum; sed illi, Christum occidendo, sibi ipsi in causa fuerunt, cur pro benedictione maledictionem acciperent, et benedictio ad gentes transferretur. Porro benedictio Dei cumulum bonorum omnium significat, quemadmodum et maledictio cumulum omnium malorum. Videmus autem hæc impleta fuisse primum in Juda, qui continuo et pecunias, quas acceperat, et vitam temporalem et sempiternam amisit; deinde in populo Judæorum, qui regnum et sacerdotium perdidit, et excæcatus atque obstinatus in incredulitate vivit, donec ad tenebras exteriores, quæ sunt in gehenna, descendat.

Judas quomodo maledictionem dilexerit benedictionem noluerit.

Vers. 17. 17. ET INDUIT MALEDICTIONEM SICUT VESTIMENTUM, ET INTRAVIT SICUT AQUA IN INTERIORA EJUS, ET SICUT OLEUM IN OSSIBUS EJUS.

Declarat Propheta pulcherrimis similitudinibus maledictionem divinam esse cumulum omnium malorum tum externorum, tum internorum, ita ut homo maledictus a Deo cunctis malis ita repleatur, ut nulli bono relinquatur locus. Primum comparat maledictionem divinam vestimento,

quod totum corpus undique tegit, et quia vestimentum non intrat ad viscera, comparat etiam aquæ, quæ hominem demersum in mari, non solum exterius abluit, sed etiam intrat ad stomachum, ad ventrem, ad pectus, ad omnia interna corporis humani : et quoniam aqua non penetrat ossa, imo neque carnes, venas, nervos, addit comparationem olei, quod subtilissimum est, et non solum carnes et venas, et nervos, sed ipsa etiam ossa pervadit. Sic igitur divina maledictio, non solum Judæ et Judæorum, sed omnium illorum quibus dicetur : « Ite, maledicti, » replebit malis corpus et omnia ejus membra; replebit animam et omnes ejus sensus; replebit et mentem, et usque ad intima intelligentiæ et voluntatis penetrabit. Quæ certe si homines mortales serio cogitarent, non sine magno horrore viverent.

Vers. 18. 18. FIAT EI SICUT VESTIMENTUM QUO OPERITUR, ET SICUT ZONA QUA SEMPER PRÆCINGITUR.

Addit Propheta maledictionem illam non solum ubique penetraturam, sed etiam sempiternam futuram. « Fiat, inquit, ei, » Judæ videlicet et populo Judæorum, « ea maledictio sicut vestimentum quo operitur, » id est, semper illi adhæreat, quemadmodum vestis semper adhæret homini, ne turpitudo ejus appareat. « Et sicut zona qua semper præcingitur, » id est, non solum maledictio illi adhæreat, sed etiam firmissime adhæreat, quo modo cingulum firmissimis et multiplicibus nodis adstringi solet. Quis digne cogitare valeat qualis sit nodus, quam firmus, quam insolubilis, decretum immutabile omnipotentis voluntatis Dei?

Vers. 19. 19. HOC OPUS EORUM, QUI DETRAHUNT MIHI APUD DOMINUM, ET QUI LOQUUNTUR MALA ADVERSUS ANIMAM MEAM.

Concludit Propheta prædictionem miseriarum Judæ, dicens : « Hoc opus eorum, » id est, hæc erit merces operis eorum. Accipitur enim in Scriptura opus pro mercede operis, ut *Levit.* XIX : « Non morabitur opus mercenarii tui apud te usque mane. » « Qui detrahunt mihi, » id est, qui me seductorem vocant, qui Filium Dei esse negant, etc., « apud Dominum, » id est, hæc erit merces eorum apud Dominum, sive a Domino, ut clarius habetur in textu hebraico, quem S. Hieronymus sic reddidit : *Hæc est retributio a Domino his qui mihi adversantur, et qui loquuntur mala adversus animam meam*, id est, qui obloquuntur de me mala. Est enim hæc pars posterior versiculi, repetitio et explicatio prioris.

Vers. 20. 20. ET TU, DOMINE, DOMINE, FAC MECUM PROPTER NOMEN TUUM, QUIA SUAVIS EST MISERICORDIA TUA.

In ultima parte Psalmi precatur Christus pro se, et pro corpore suo, quod est Ecclesia; et prædicando prædicit multa bona, quemadmodum in superioribus partibus per modum imprecationis prædixit multa mala Judæ et Judæis. Primum igitur orat Dominum, ut sibi semper adsit, seque et corpus suum adjuvet propter gloriam nominis sui. « Et tu, inquit, יהוה אדני, Domine, Domine. » Prima vox continet nomen quatuor litterarum, quod est proprium *Dei*, et deducitur ab *esse*, quia Deus est fons essendi; secunda continet aliud nomen, quod proprie *Dominum* significat. Ita sensus est : Tu *fons essendi*, qui es *Dominus* omnium rerum, « fac mecum, » id est, mecum operare, mihi te adjunge, « propter nomen tuum, » id est, ad gloriam tuam. « Quia suavis est misericordia tua, » id est, quia misericordia tua benigna est, et facile inclinatur ad succurrendum miseris. Ubi loquitur tum pro se, tum pro corpore suo, quod est Ecclesia, et poscit auxilium Dei adversus persecutores ex tribus capitibus : primo, quia Deus est Dominus omnium rerum, ac per hoc potest, si velit, hostes reprimere; secundo, quia hoc postulatur propter nomen Dei extollendum; tertio, quia Dei misericordia benigna est, ac per hoc Deus non solum potest, sed etiam vult misereri. Et quoniam, ut dixi, hæc est prædictio per modum precationis, vel simul precatio et prædictio : ideo certi sumus Ecclesiam Christi semper a Deo protegendam et juvandam esse, « ut portæ inferi non prævaleant adversus eam, » juxta id quod dictum est *Matth.* XVI.

Vers. 21. 21. LIBERA ME, QUIA EGENUS ET PAUPER EGO SUM, ET COR MEUM CONTURBATUM EST INTRA ME.

Pergit in oratione Propheta in persona Christi et videtur respicere tempus illud, quot Christus dixit *Joan.* XII : « Nunc anima mea turbata est, et quid dicam? Pater, salvifica me ex hac hora; » vel cum in horto precatus est Patrem, et Apostolis dixit : « Tristis est anima mea usque ad mortem. » « Libera, inquit, me ab imminente morte, quoniam egenus et pauper ego sum, » id est, omni humano auxilio destitutus, non habeo, qui pugnet pro me; et anima mea turbata est intra me, id est, tristitia et horror ex consideratione mortis futuræ turbavit me. Hæc autem Christus dicebat, ut ostenderet se vere esse hominem, qui mortem absolute consideratam, ut naturæ contrariam exhorrebat : cum tamen eamdem mortem, ut pretium redemptionis a Patre decretum et ordinatum maxime desideraret. Quare *Joan.* XII, cum dixisset : « Salvifica me ex hac hora, » subjunxit : « Sed propterea veni in hanc horam; » et *Matth.* XXVI, cum dixisset : « Transeat a me calix iste, » continuo addidit : « Sed non sicut ego volo, sed sicut tu. » Porro quod attinet ad corpus Christi, quod est Ecclesia, petitur liberatio a persecutionibus et tentationibus, quia cœtus Ecclesiæ egenus et pauper est, id est, non nititur viribus suis, aut meritis suis, sed tanquam vere mendicus, in solo Deo confidit.

Christus indicat se vere esse hominem.

Vers. 22. 22. SICUT UMBRA CUM DECLINAT, ABLATUS SUM ET EXCUSSUS SUM SICUT LOCUSTÆ.

Hæc pertinent ad comprehensionem Domini, quæ facta est post orationem in horto. Comparat vero Propheta comprehensionem umbræ deficienti, quoniam umbra sine ullo strepitu deficit, et maximo cum silentio. Sic enim et Dominus avulsus est a discipulis, et captivus ductus, imo etiam ad varia tribunalia, et ad ipsam Crucem adductus sine murmure, sine resistentia, sine defensione. « Sicut umbra, inquit, cum declinat, ablatus sum, » id est, ablatus sum a comitatu discipulorum ad tribunal Caiphæ, Pilati et Herodis eo silentio, quo declinans umbra deficere solet. « Et excussus sum, » id est, jactatus ab uno tribunali ad aliud, « sicut locustæ, » vilissima scilicet animalia, a vento jactari solent ab uno loco ad alium. S. Augustinus priorem partem versiculi refert ad Christum in persona propria, posteriorem ad Christum in persona discipulorum. Ille enim ablatus est, sicut umbra, illi excussi velut locustæ.

Vers. 23. 23. GENUA MEA INFIRMATA SUNT A JEJUNIO, ET CARO MEA IMMUTATA EST PROPTER OLEUM.

Hic videtur describi debilitas Christi ex jejunio, adjuncta vigilia, et labore illius noctis et sequentis diei, quo passio peracta est : quamvis etiam toto vitæ tempore Dominum frequentissime jejunasse credendum sit. « Genua mea, inquit, infirmata, » id est debilitata « sunt a jejunio, et caro mea immutata, » id est, macie et pallore confecta apparuit « propter oleum, » id est, propter pinguedinem suam amissam. In hebræo clarius habetur, *caro mea immutata est* משמן, id est, *a pinguedine*, id est, ex pingui macilenta reddita est. Varie hic locus ab aliis explicatur; sed hæc nobis explicatio litteralis maxime visa est.

Vers. 24. 24. ET EGO FACTUS SUM OPPROBRIUM ILLIS, VIDERUNT ME ET MOVERUNT CAPITA SUA.

Hic concludit passionem : nam post illam summam debilitatem, factus est Dominus opprobrium Judæis, cum eum in medio latronum crucifixum viderunt, et viso eo moverunt capita sua, stantes ante crucem et dicentes : « Vah ! qui destruis templum Dei, » etc. *Matth.* XXVII.

Vers. 25. 25. ADJUVA ME, DOMINE DEUS MEUS, SALVUM ME FAC SECUNDUM MISERICORDIAM TUAM.

Precatur Dominus de corpore exiens auxilium Patris ad celerem resurrectionem, ut diximus in explicatione *Psalm.* XXI et LXVIII, et simul precatur corpori suo mystico, id est, Ecclesiæ, veram salutem corporis et animæ.

Vers. 26. 26. ET SCIANT, QUIA MANUS TUA HÆC, ET TU, DOMINE, FECISTI EAM.

Ne putarent homines Christum ad passionem et mortem ignominiæ plenam invitum pervenisse, et ne jactarent Judæi se potentia sua in Christum prævaluisse, admonet Propheta in persona Christi, hoc totum a Deo factum esse, juxta illud S. Petri *Act.* III : « Deus, qui prænuntiavit per os omnium Prophetarum, implevit sic. » Ait igitur : « Et sciant » homines omnes, ac præsertim Judæi, « quia manus tua hæc, » id est, quia hæc res, hæc passio, hæc mors mea, a manu tua, hoc est, voluntate et potestate tua processit. « Et tu, Domine, fecisti eam. » Neque enim potuissent Judæi aut Gentes Christo prævalere, eumque affligere et occidere, nisi Deus voluisset. Neque tamen excusantur a gravissima culpa, qui Christum occiderunt, quasi voluntatem Dei adimpleverint; ipsi enim non voluntatem Dei, sed odium cordis sui implere voluerunt : Deus autem mala eorum voluntate, quam ipse non fecerat, usus est ad mundum redimendum per obedientiam et charitatem, patientiam et humilitatem unici sui. S. Augustinus per *manum Dei*, hoc loco intelligit Christum, quem Deus fecisse dicitur, quia humanitatem ejus fecit. Alii per *manum Dei* intelligunt potentiam Dei, sed per particulas illas, *hæc* et *eam*, intelligunt salutem. Sed nos Theodoretum secuti sumus, cujus expositio maxime litteralis nobis visa est.

Judæi cur graviter peccaverint Christum occidendo?

Vers. 27 27. MALEDICENT ILLI, ET TU BENEDICES; QUI INSURGUNT IN ME, CONFUNDANTUR, SERVUS AUTEM TUUS LÆTABITUR.

Persecutores, ignorantes hæc quæ dicta sunt, « maledicent mihi » et Ecclesiæ meæ : ut revera usque ad hanc diem Judæi blasphemare et maledicere pergunt; sed « tu benedices, » non solum mihi, me glorificando et exaltando ad dexteram tuam, sed etiam propter me benedices omnes gentes, eas per fidem et baptismum in filios adoptando. Ex quo fiet ut illi, qui me persequuntur et mihi maledicunt, tandem « confundantur : servus autem tuus, » ego et fratres mei lætitia sempiterna fruamur.

Vers. 28. 28. INDUANTUR, QUI DETRAHUNT MIHI PUDORE, ET OPERIANTUR SICUT DIPLOIDE CONFUSIONE SUA.

Confirmat quod dixit, et per modum imprecationis prædicit omnes Christi et Ecclesiæ adversarios tandem cooperiendos confusione et pudore, instar vestimenti duplicis undique hominem operientis. Quod quidem in die judicii omnino implebitur. Vox hebraica מעיל significat vestem amplam et honorificam, qualis erat tunica sacerdotalis, quæ describitur *Exod.* XXVIII. Sed Septuaginta Interpretes verterunt διπλοΐδα, vel quia vestis erat tam ampla et longa, ut duplicari posset; vel quia revera ea vox significat vestem suffultam alia veste, ac per hoc duplicem, ut sunt apud nos vestes permultæ. Sensus autem est confusionem damnatorum in novissimo die fore maximam, ita ut pleni sint futuri erubescentia et pu-

dore. Et certe, quæ major confusio cogitari potest quam ingratitudinem, insipientiam aliaque vitia damnatorum in theatro mundi totius, coram angelis et hominibus, qui ab initio sæculi fuerunt, apertissime detegi?

Vers. 29. 29. CONFITEBOR DOMINO NIMIS IN ORE MEO, ET IN MEDIO MULTORUM LAUDABO EUM.

Hoc opponitur confusioni impiorum. Illi enim præ confusione obmutescent : Christus autem et electi ejus « confitebuntur laudes Deo, nimis in ore suo, » id est, magno clamore magnoque jubilationis affectu, idque in medio multorum, in theatro orbis terrarum in die judicii, et postea in theatro cœlestis Jerusalem in æternum.

Vers. 30. 30. QUIA ASTITIT A DEXTRIS PAUPERIS, UT SALVAM FACERET A PERSEQUENTIBUS ANIMAM MEAM.

Hæc est ratio tantæ confessionis et laudis, quoniam Deus auxilio suo « astitit a dextris pauperis Christi, » et populi ejus, « ut salvaret a persequentibus Judæis, » vitam temporalem Christi, quod factum est per celerem resurrectionem, et a persequentibus tum hominibus, tum dæmonibus, vitam æternam electorum ejus. In hebræo est משפטי *misshophete,* id est, *a judicibus*, pro eo quod nos habemus, *a persequentibus,* et quidem quod attinet ad Christum, præcipui persecutores Christi fuerunt Caiphas et Pilatus, qui Christum morti adjudicaverunt. Sed sapientia Dei astitit Christo, tanquam optimus patronus, et sententiam iniquam revocari fecit a divina potentia, quæ Christum ad vitam revocavit. Quod vero attinet ad Ecclesiam, judices qui persequebantur Ecclesiam, erant tum imperatores et reges, ac magistratus paganorum, qui multa millia sanctorum martyrum morti adjudicaverunt; tum præcipue dæmones, qui sententiam Dei in genus humanum latam proferebant, et ex illa genus humanum morti æternæ adjudicabant : sed astitit advocatus potentissimus Christus, « qui tulit de medio chirographum, quod erat contrarium nobis, illudque delevit et affixit cruci, » et pauperum animas salvas fecit, ut scribit Apostolus *ad Coloss.* II. Hic illud annotandum est, Deum *assistere a dextris pauperum,* id est, eorum qui agnoscunt paupertatem suam, debilitatem videlicet virium suarum, et ideo assidue pulsant ad ostium Dei, qui dives est in misericordia. Item *a dextris pauperis,* id est, eorum qui exuerunt affectum rerum omnium creatarum, et spiritu pauperes effecti in solo Deo divitias suas posuerunt.

PSALMUS CX

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Psalmus David.*	V. s. h. — *David Canticum* [*h. Psalmus*].
Dixit Dominus Domino meo : Sede a dextris meis : Donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum.	Dixit Dominus Domino meo : Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.
2. Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion : dominare in medio inimicorum tuorum.	Virgam [*h. baculum*] fortitudinis tuæ emittet Dominus ex Sion : dominare in medio inimicorum tuorum.
3. Tecum principium in die virtutis tuæ in splendoribus sanctorum : ex utero ante luciferum genui te.	Populi tui spontanei erunt in die fortitudinis tuæ in montibus [*h. splendoribus*] sanctis : Quasi de vulva orietur tibi ros adolescentiæ tuæ.
4. Juravit Dominus, et non pœnitebit eum : Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech.	Juravit Dominus, et non pœnitebit eum : Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech.
5. Dominus a dextris tuis : confregit in die iræ suæ reges.	Dominus ad dexteram tuam [al. *a dextera tua*], percussit in die furoris sui reges.
6. Judicabit in nationibus, implebit ruinas : conquassabit capita in terra multorum.	Judicabit in gentibus, implevit [*h. cadaveribus*] valles, percutiet caput in terra multa.
7. De torrente in via bibet : propterea exaltabit caput.	De torrente in via bibet : propterea exaltabit caput.

Argumentum. — Regis Messiæ celebrantur majestas, potentia et victoriæ bellorum. Expugnato a Davidicis copiis Hierosolymorum castello factum esse carmen videtur. Strophæ duæ : vers. 1-4, Dei Filio narrat vates, quæ ejus

causa facturus sit Pater; vers. 5-7, Patri narrat Filii præclare facta. De Messia cani Psalmum arguunt, 1° tum loca Novi Test. *Matth.* XXII, 41-46; *Marc.* XII, 35-37; *Luc.* XX, 41-44; *Act.* II, 34; VII, 55-56; I *Petr.* III, 22; *Rom.* VIII, 34; I *Corinth.* XV, 24 seqq.; *Ephes.* I, 20-22; *Philipp.* II, 9-11; *Hebr.* I, 3, 13, 14; VIII, 1, X, 12-13; tum SS. PP. omnes; 2. tum rationes intrinsecæ : *a*) quod regem, de quo agitur, *Dominum suum* ipse Davides vocat; *b*) quod eum Jova a dextris suis sedere jubet; *c*) quod populus ejus ornamentis *sanctis* indutus sistitur; *d*) quod dicitur *sacerdos*; *e*) et quidem *in æternum*. Argumentis intrinsecis rationalistæ respondent, primo quidem, vel non a Davide scriptum esse carmen, sed in Davidem ab alio eo tempore factum, vel Davidem ut poetam de se ut rege ita potuisse loqui; secundo, locutionem *sedere ad dexteram Jovæ*, i. e. uti ejus auctoritate et potentia : sic etiam vicarii veterum Arabum regum in consessu ad dexteram regis locum tenebant; tertio, *ornamentis sanctis*, i. e. ornatu *festo*, eos decenti, qui Jova duce proficiscuntur ad bellum; quarto, coll. II *Sam.* VI (Cf. *Zach.* VI, 13), tum I *Reg.* VIII; II *Reg.* XII, 4 seqq.; XVIII, 4 seqq.; XXIII, 1 seqq.; *Ps.* CV, 15; quinto, τὸ *in æternum* sæpe de *vitæ tempore*, sæpius etiam de minoris ambitus spatio, quam de æternitate metaphysica in Script. accipi. Maurer : « Duarum stropharum est Psalmus (1-3, 4-7), quarum utraque incipit a dicto quodam Jovæ, utraque regem Jovæ auspiciis hostes omnes prostraturum esse dicit. »

1. Davidis carmen.

Effatum Jovæ ad Dominum meum :
« Sede ad dexteram meam,
usque dum posuero hostes tuos scabellum pedibus tuis. »
2. Baculum potentiæ tuæ emittet (protendet) Jova ex Sione :
impera in medio hostium tuorum.
3. Populus tuus spontaneæ oblationes die militiæ tuæ in ornatu sancto,
ex utero auroræ tibi ros juventutis tuæ.
4. Juravit Jova, nec pœnitebit eum :
« Tu es sacerdos in perpetuum,
secundum rationem Melchisedeci. »

5. O Jova, Dominus (Messias) ad dexteram tuam *adest*,
inde confringit in die iræ suæ reges (hostiles).
6. Judicium exercet inter gentes (afferenda illis clade),
plena est *terra* cadaveribus,
confringit capita in terra ampla (late patenti).
7. E rivo in via bibit,
hinc tollit caput.

NOTÆ.

Vers. 1. *Usquedum* tempus, quod excurrit, in præsenti non spectat, minime vero excludit. — *Baculum*, sceptrum, non gubernantis, sed dominantis. *Impera*, imperativus fidenter promittentis. — Vers. 3. Ita Hengstenberg, ut sensus sit : *Populus tuus*, o Messia, est *spontaneæ* Deo *oblationes*, *vestibus sanctis* indutus (cf. *Apoc.* XIX, 14; I *Petr.* III, 4; *Col.* III, 9, 10) *in die triumphi tui* (ascensionis in cœlum); *juventus tua* (id. ac *populus tuus*) pulchra est ut *ros*, qui *ex utero auroræ* oritur. Alius, legendo *imka* : *Tecum* (tuæ) sunt omnes *excellentiæ in die virtutis tuæ* (triumphi, puta ascensionis) *in splendoribus sanctitatis* (cœlis); *ex utero ex aurora* (ex utero auroræ) *tibi* oritur *ros nativitatis tuæ*, i. e. ex sinu Dei trahis nativitatem pulchram vigentemque, ut rorem. Rationalistæ, *populus tuus*, o Davides, *promptus* (propr. *promptitudines*, abstr. pro concreto) est *die militiæ tuæ in ornatu sancto* (festo); *Ex utero auroræ* prodit *tibi ros juventutis tuæ*, i. e. rori ex auroræ gremio prodeunti par multitudine et vigore tibi sese offert pubes tua bellica. Tò *in ornatu sancto* alii priori hemistichio, posteriori alii jungunt. Pro *behaderei*, S. Hieronymus cum paucis legit *beharerei*, *in montibus sanctis*. — Vers. 4. *Sacerdos*, in sensu latissimo. *Cohen* est præcipuus minister, quem Turcæ *Vizirum* vocant, cujus ministerio Rex sui regni res omnes administrat, qui regis est mediator, et illius vices gerit : cf. II Reg. VIII, 8; I *Paral.*, XVIII, 17. rex Messias igitur a Patre hic constituitur solus mediator Deum inter et creaturas (cf. I Tim. II, 5; *Col.* I. 20; *Ephes.* II, 18). *Rationem*, *iod.* parag. *Melchisedecus* rex erat et pontifex : cf. *Gen.* XIV, 18; *Matth.* XXVI, 26; *Hebr.* passim. — Vers. 5. Ita factum est; en jam rex Messias, etc. Juxta Rationalistas jam describitur Davidis

pugna et victoria, Jova auxiliante. — Vers. 6. *Plena est terra,* propr. *plenum est,* impers. Alius, *complet cadavera,* numerum cadaverum; alii, *implet* terram *cadaveribus.* — Vers. 7. Hengstenberg : Ad Gedeonis factum alluditur. Alius : Rex Messias, antequam a dextris Jovæ sedeat, bibet e torrente (tribulationis) in via hujus vitæ; propterea exaltabitur in cœlis. Schunerrerus et hodiernorum plerique : Cum fatigatus fuerit cæde hostium, tamen haud remittet, sed potu aquæ ex rivo obvio refectus novas vires exseret in hostibus profligandis.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CIX.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Psalmus David.

Hic Psalmus celeberrimus est, tum magnitudine mysteriorum, tum obscuritate sententiarum. Sed quamvis excæcati Judæi multa fabulentur, tamen apud Christianos nulla dubitatio est, quin hic Psalmus de Christi regno et sacerdotio intelligatur, ita explicante Spiritu Sancto in multis locis sanctarum Scripturarum, *Matth.* XXII; *Act.* II; I *Corinth.* XV; *ad Hebr.* I, 5, 7 et 10.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1.

1. DIXIT DOMINUS DOMINO MEO : SEDE A DEXTRIS MEIS.

Vidit in spiritu David Messiam, post mortem et resurrectionem, ascendentem in cœlum, et refert ad nos verba Dei Patris ad Filium, quibus eum invitat ad consedendum et corregnandum. « Dixit, » in hebræo est נאם *neum,* quod proprie significat *dictum,* et conjunctum cum nomine sequenti, verti potuisset, *dictum Domini ad Dominum meum.* Sed sensus est idem, et gratia claritatis verterunt Septuaginta : « Dixit Dominus. » Quamvis autem *dixit* sit temporis præteriti, et tempore Davidis id tempus nondum advenisset, tamen recte utitur David verbo temporis præteriti, quia vidit rem futuram, tanquam præteritam. *Dominus* in hebræo est nomen quatuor litterarum, quod proprie soli Deo vero convenit; quod quamvis a modernis pronuntietur *Iehova,* tamen ab antiquis non solebat pronuntiari; sed loco ejus pronuntiabatur aliud nomen, quod *Dominum* significat. Ita Septuaginta Interpretes ubicumque hoc nomen proprium Dei invenerunt, verterunt Κύριος, id est *Dominus,* de qua re scripsimus in exercitatione grammatica ad primum vers. *Psalm.* XXXIII. « Domino meo, » in hebræo est, לאדני *ladoni,* quod proprie *Domino meo* significat; quamvis autem Rabbini per *Dominum* hoc loco intelligant Abraham, ut S. Hieronymus refert in *Commentario* ad cap. XXII *Matth.*; vel Ezechiam, ut refert Justinus in *Dialogo contra Thryphonem,* et Tertullianus lib. V *in Marcionem :* tamen certum est non alium hoc loco *Dominum* vocari, nisi Messiam, qui fuit filius David secundum carnem, et Dominus David secundum divinitatem : totus enim Psalmus id clamat, cum neque Abraham, neque Ezechias sederint ad dexteram Dei, neque geniti sint ante luciferum, neque sacerdotes fuerint secundum ordinem Melchisedech. Quare Judæi, interrogati a Christo, *Matth.* XXII, quomodo David in spiritu vocet Messiam Dominum suum, non sunt ausi negare Psalmum intelligendum esse de Messia. Cur autem non repetatur hoc loco nomen proprium Dei, non est ratio, quia Filius non sit verus Deus, ut est Pater, ut Ariani docebant, sed quia hic non agitur de Filio Dei simpliciter, sed de Filio Dei incarnato. Filius autem Dei incarnatus in Scripturis passim Dominus appellatur, et Pater Deus, cum simul nominantur; cujus rei ratio est, quia nomen *Domini* convenit Filio secundum utramque naturam, nomen autem *Dei* non convenit ei, nisi ratione naturæ divinæ. Itaque si hoc loco idem nomen tributum fuisset Patri et Filio, suspicari possemus hæc dici Filio tantum, ut Deus est. Quod autem Filius Dei incarnatus, qui etiam Christus dicitur, in Scripturis passim appelletur Dominus et Pater Deus dicatur, perspicuum est ex illo I *Cor.* VIII : « Unus Deus Pater, et unus Dominus Jesus Christus; » et II *Cor.* I : « Gratia vobis, et pax a Deo Patre, et Domino Jesu Christo; » et *ad Ephes.* VI : « Pax fratribus, et charitas cum fide a Deo Patre, et Domino Jesu Christo; » et in ipsis Evangeliis, atque Actis Apostolorum, et Epistolis eorumdem Apostolorum, cum ubique Christus dicatur *Dominus,* vix in uno aut altero loco dicitur *Deus,* quia videlicet, ut diximus, nomen Dei convenit Christo solum ratione divinæ naturæ, nomen Domini convenit secundum utramque naturam; unde etiam in Symbolo dicimus : « Credo in Deum, Patrem omnipotentem, et in Jesum Christum Filium ejus unicum, Dominum nostrum. » « Sede a dextris meis. » Sessio quietem et auctoritatem præcipue regiam denotat; hæc autem Christi sessio est ineffabilis quies, et summa regia potestas. Illud autem, «

Hic Psalmus de nullo potest intelligi præterquam de Christo.

Cur non dicatur hic de Filio nomen ineffabile?

dextris meis, significat æqualitatem et consortium regni Dei Patris super omnes creaturas. Quam æqualitatem semper habuit Filius Dei ratione divinæ naturæ, sed ad eam elevatus est ratione naturæ humanæ, post humiliationem usque ad mortem, mortem autem crucis. Sic enim loquitur Apostolus *Philip.* II : « Propter quod et Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, et infernorum, et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris. » Idem enim est esse in dextera Dei, et in gloria Dei, hoc est in majestate Dei; hæc autem gloria est, quod habeat nomen super omne nomen, et illi omne genu flectatur; sic etiam I *Cor.* XV, ait idem Apostolus : « Oportet illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus, » ubi explicat Apostolus illud, *sede a dextris meis*, ut idem sit, quod regna mecum, donec ponam, etc. Idem quoque Apostolus *ad Hebr.* I : « Cui dixit angelorum : Sede a dextris meis? nonne omnes sunt administratorii spiritus in ministerium missi ? » etc. Ubi per *sedere a dextris Dei* significatur differentia inter Christum et angelos, quod isti sint ministri et servi, et ideo non sedeant, sed mittantur in ministerium : Christus autem, ut Rex et Dominus, sedeat cum Patre, creaturis omnibus superior. Denique S. Petrus *Act.* II : « Dextera, inquit, Dei exaltatus effudit hoc donum, quod vos videtis et auditis; non enim David ascendit in cœlum : dicit autem ipse : Dixit Dominus Domino meo : Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Certissime sciat ergo omnis domus Israel, quia et Dominum et Christum fecit Deus hunc Jesum, quem vos crucifixistis. » Ubi S. Petrus docet, *sedere a dextris Dei* esse *ascendisse in cœlum*, dominari et regnare ubique, ut dominatur et regnat Deus.

Christum sedere ad dexteram Patris quid sit?

Vers. 2.

2. DONEC PONAM INIMICOS TUOS SCABELLUM PEDUM TUORUM.

Hic versiculus continuatur cum primo apud Hebræos, juxta Rabbinorum distinctiones; sed Septuaginta Interpretes, qui Rabbinos omnes præcesserunt, novum versiculum esse debere judicarunt. Significat autem his verbis Propheta, regnum Christi nunquam finiendum, neque periculum esse, ut ab inimicis evertatur, cum Deus statuerit paulatim omnes omnino inimicos illi subjicere, ut pacifice postea duret in æternum. Itaque illud, *donec*, non significat Christum non amplius sessurum, ubi fuerint omnes hostes debellati, sed significat Christi regnum semper propagandum magis et magis, donec nullus omnino supersit inimicus, qui illi genua non flectat, quasi dicat : Perge regnare mecum, nec desistas propagare regnum, donec omnes hostes debellentur. Porro ista propagatio quotidie impletur, dum alii convertuntur ad fidem et obedientiam, et sponte subjiciuntur pedibus Christi, ut in eis, tanquam in scabello quiescat, et tandem finito exilio pergunt ad patriam, ubi feliciter sub Deo requiescunt; alii vel pervertuntur, vel in perversitate perdurant, et tandem per mortem ad judicium rapiuntur, et damnati ad inferos detruduntur, ubi Christi pedibus perpetuo comprimuntur. In novissimo die propagatio complebitur, et tum Christo flectetur omne genu, cœlestium, terrestrium et infernorum. At cur dicit Pater, « donec ponam? » nonne etiam Filius ponit inimicos suos scabellum pedum suorum? Omnino quod Pater operatur, etiam Filius operatur, ut ipsemet asserit; sed tribuitur hæc actio Patri, quia per eam redditur merces obedientiæ Filii, ut paulo ante Apostolum dicentem audivimus : « Propter quod et Deus exaltavit illum. » Præterea omnis actio, quæ ad potentiam pertinet, Patri solet tribui, quamvis etiam Filio sit communis, quoniam a Patre Filio communicatur, non Patri a Filio, et Filio quidem, ut Deus est, communicatur per generationem; eidem Filio, ut homo est, communicatur per gratiam hypostaticæ unionis. Quod autem Filius Patri cooperetur in hac actione subjiciendi communes hostes, dicitur in sequenti versiculo.

Christi regnum semper propagandum.

3. VIRGAM VIRTUTIS TUÆ EMITTET DOMINUS EX SION : DOMINARE IN MEDIO INIMICORUM TUORUM.

Vers. 3.

Propheta David cum in spiritu audivisset Patrem loquentem ad Filium, ac dicentem : « Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum, » convertit se ad Filium, et eodem spiritu revelante demonstrat unde incipienda esset propagatio regni Christi in terris. « Virgam, inquit, virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion, » id est, Dominus Pater, ut ponat inimicos tuos scabellum pedum tuorum, sceptrum regalis potentiæ tuæ ex civitate Jerusalem, et ex ipso monte Sion extendere incipiet, et propagabit usque ad ultimum terræ. Concordat cum hac prophetia verbum Domini, *Luc.* XXIV : « Oportebat Christum pati et resurgere a mortuis tertia die, et prædicari in nomine ejus pœnitentiam, et remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Hierosolyma; » et *Act.* I : « Eritis mihi testes in Jerusalem, et in omni Judæa et Samaria, et usque ad ultimum terræ. » Virga hoc loco sceptrum significat, et per sceptrum intelligitur regalis potestas : per virtutem autem significatur robur et fortitudo, ut clarius habetur in textu originali. Itaque virga virtutis est sceptrum potentiæ; dicitur autem hæc virga emittenda ex Sion, quasi ex monte illo germinaverit, quoniam in Jerusalem cœpit regnum Christi spirituale; ibi enim fuerunt primi credentes, et ibi cœpit propagatio fidei per Apostolos. « Dominare in medio inimicorum tuorum, » est quasi fausta acclamatio et exhortatio ad propagandum imperium per omnes gentes, quasi dicat : Tu igitur perge feliciter, infer vexillum crucis tuæ in medium paganorum et Judæorum, ubi sunt

Regnum Christi spirituale cœpit in Jerusalem.

confertissimi hostes tui, ibique in medio eorum dominare, id est, illis invitis et repugnantibus regnum tuum constitue. Quod certe brevi factum videmus : nam intra paucos annos, frustra Judæis et paganis reluctantibus, Ecclesiæ Christi in toto orbe terrarum constitutæ fuerunt. Scribit enim Apostolus *ad Coloss.* I : « Evangelium in universo mundo est, et crescit, et fructificat; » et S. Irenæus vicinus Apostolicis temporibus, lib. I, cap. II : Ecclesia, inquit, per universum orbem usque ad fines terræ seminata est; et cap. III, meminit Ecclesiarum Germaniæ, Iberorum, Libyæ, Ægypti, Galliarum, Orientis, et earum quæ in medio mundi erant, per quas intelligit Ecclesias Græciæ et Italiæ. Recte autem dicit Psalmus, « in medio inimicorum, tuorum, » quia quantumlibet Ecclesia propagetur et crescat, semper erit in medio inimicorum, id est, Judæorum, paganorum, hæreticorum, et falsorum christianorum, dum in terris peregrinatur. Sed in consummatione sæculi fiet separatio bonorum a malis, et non erit amplius regnum Christi in medio inimicorum suorum, sed eminebit et exaltabitur super omnes inimicos suos.

Vers. 4. 4. TECUM PRINCIPIUM IN DIE VIRTUTIS TUÆ, IN SPLENDORIBUS SANCTORUM, EX UTERO ANTE LUCIFERUM GENUI TE.

Dixerat : « Dominare in medio inimicorum tuorum, » quod intelligitur in hoc tempore, dum regnum Christi ab inimicis oppugnatur : declarat nunc quid erit in novissimo die, quando omnes inimici subjecti erunt, ut scabellum pedibus ejus. « Tecum, inquit, principium in die virtutis tuæ, » id est, tecum erit principatus manifestus, tunc apparebit omnibus tuum esse regnum, et apud te solum esse verum principatum. « In die virtutis tuæ, » in die videlicet novissimo, quando potentia tua cœlum movebit, solem obscurabit, terram concutiet, mortuos excitabit, et omnes ad tribunal tuum adducet. « In splendoribus sanctorum, » id est, quando circumdatus eris sanctis tuis, qui omnes fulgebunt sicut sol. « Ex utero ante luciferum genui te, » id est, ideo tecum erit tantus principatus, quia ego Deus Pater omnipotens « genui te » non ex nihilo, ut res creatas, sed « ex utero » meo, ut filium verum, naturalem et consubstantialem, idque « ante luciferum, » id est, antequam stellas crearem, ante omnem creaturam, ante omnia sæcula. Hæc est communis expositio Patrum, Hieronymi, Chrysostomi, Augustini, Theodoreti et Euthymii. Sed consideremus singula verba. *Tecum* : ex hebræo S. Hieronymus vertit, *populus tuus*. Sed verbum hebraicum potest legi *hhammecha*, et significat, *populus tuus*; potest etiam legi *hhimmecha*, et significat *tecum*, et sic legerunt Septuaginta Interpretes, et recte verterunt, *principium* : in hebræo est נדבורת, quod proprie significat *principes*; sed Septuaginta videntur legisse נדבות, *principatus*, et sic exponit S. Chrysostomus hoc loco vocem græcam ἀρχὴ, quæ et *principium*, et *principatum* significare potest. Quod si placeat non accipere principium pro principatu, sed simpliciter pro principio, exponere poterimus : *Tecum principium*, id est, tecum est principium primum omnium rerum, quia tu es in Patre, et Pater in te. Sed prior expositio videtur præferenda, ut magis consentanea textui hebraico. *In die virtutis tuæ* : in his verbis nulla est discrepantia inter codices, nisi quod in hebraico per *virtutem* significatur proprie fortitudo et potentia. *In splendoribus sanctorum*; in hebraico legitur, *in montibus sanctitatis*. Sed videntur Septuaginta Interpretes non legisse הררי, per ה, quod significat *montes*, sed אדרי, per א, quod significat *splendores*. Idem autem est, *in splendoribus sanctitatis*, et *in splendoribus sanctorum*, dici siquidem possunt sancti homines *splendores sanctitatis*, quia sanctitas in eis resplendet. *Ex utero*; ex hoc verbo probant Sancti Patres efficacissime Christi divinitatem : nam si Christus creatura esset, non posset dici genitus ex utero : nemo enim dicit se genuisse ex utero domum, vel scamnum, vel aliud quidpiam ex arte factum : neque Deus unquam dixit se genuisse ex utero cœlum, aut terram. Porro per uterum intelligitur essentia Dei secreta et intima; et quamvis uterus proprie ad matrem, non ad patrem pertineat, recte tamen Deus Pater dicitur ex utero genuisse, tum ut clarius ostendatur Filius consubstantialis Genitori : clarius enim filius est ex substantia matris, quam ex substantia patris; tum quia Deus non opus habuit uxore ad filium gignendum et pariendum. Ipse enim genuit, ipse peperit, unde dicit Isaias cap. ult. : « Numquid ego, qui alios parere facio, ipse non pariam? » *Ante luciferum*; hinc significatur æternitas Filii, qui genitus fuit ante luciferi creationem, ac per hoc ante omnes creaturas. Sed posuit nomen luciferi, quoniam ipse etiam filius Dei, est quidam lucifer increatus. Est enim lux vera, quæ illuminat omnem hominem et omnem angelum. In hebræo habetur משחר, quod S. Hieronymus vertit, *ex aurora*. Sed potest etiam verti, *præ aurora*, id est ante auroram. Septuaginta Interpretes posuerunt *luciferum* pro *aurora*, sive quia cum aurora solet oriri lucifer, sive quia ipsa aurora etiam est lucifer; quare S. Hieronymus *Job.* XI, 12, vertit, *orieris ut lucifer*, cum tamen in hebræo sit *mane*; itaque *luciferum* accipit pro *mane*, sive pro *aurora*. *Genui te* : in hebræo nunc legitur, *tibi ros nativitatis tuæ*. Sed Septuaginta non habuerunt illa duo vocabula, *tibi ros*; et pro *nativitatis tuæ*, legerunt, *genui te*, quia verba hebraica mutatis punctis utroque modo legi possunt, ילדותך, id est *nativitatis tuæ*, ילדתיך, id est *genui te*. Potest etiam fieri ut Septuaginta Interpretes legerint, *tibi ros nativitatis tuæ*, sed verba obscura declarare voluerint per suam versionem, et ideo dixerint, *genui te*. Id enim obscure significant illa verba, *ex utero ante luciferum tibi ros nativitatis tuæ*, id est, ex utero ante luciferum fuit

Christi divinitas unde probatur?

tibi nativitas ex me, ut est rori ex cœlo. S. Augustinus addit aliam expositionem minus principalem, quod videlicet David Christo filio suo secundum carnem dicat : Ego genui te ex utero Virginis Mariæ, filiæ meæ, antequam lucifer oriretur, id est, media nocte. Tertullianus quoque, lib. V *in Marcionem* exponit de partu Virginis, sed tribuit Deo illud, *genui te*, hoc modo : Ego, Deus Pater, genui te ex utero Virginis, nocturno tempore antequam lucifer oriretur.

Vers. 5.

5. Juravit Dominus, et non pœnitebit eum : tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.

Transit nunc a dignitate regia ad sacerdotalem, atque ostendit Christum esse sacerdotem æternum, non succedentem Aaroni, sed immediate a Deo institutum, cujus figura fuerat sacerdotium Melchisedech. *Juravit Dominus, et non pœnitebit eum* : Juramentum Dei promissionis stabilimentum est, id quod declaravit addens : « Et non pœnitebit eum, » id est, firmissime statuit, nunquam mutaturus : significat enim David his verbis, sacerdotium Aaronicum fuisse mutandum, sed sacerdotium Christi nunquam esse mutandum. Pœnitentia enim Dei dicitur per metaphoram, cum Deus facit id quod faciunt homines, cum eos pœnitet facti; mutant enim quod eos fecisse pœnitet, sic *Gen*. VI, dicit Deus : « Delebo hominem, quem creavi, a facie terræ, ab homine usque ad animantia; pœnitet enim me fecisse eos; » etc. I *Reg*. XV : « Pœnitet me (ait Deus) quod constituerim regem Saul. » *Tu es sacerdos in æternum* : dicuntur hæc a Deo, non a Davide : Apostolus enim *ad Hebr*. V, non semel repetit hæc esse verba Patris ad Filium; dicitur autem Christus sacerdos in æternum, tum quia effectus unici sacrificii, quo corpus suum obtulit in cruce, manet in æternum, juxta illud Apostoli *ad Hebr*. X : « Una oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos; » tum quia vivens ipse in æternum, sacrificium quotidie offert per manus ministrorum sibi invicem in Ecclesia succedentium, quod idem Apostolus *ad Hebr*. VII, confirmat, dicens : « Et alii quidem plures facti sunt sacerdotes, idcirco quod morte prohiberentur permanere; hic autem eo quod maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium. » *Secundum ordinem Melchisedech*; per *ordinem* intelligitur ritus, lex, traditio, consuetudo : hæc enim significat vox hebraica דברתי; opponitur autem ordo Melchisedech ordini Aaron secundum Apostolum *ad Hebr*. VII. Distinguitur vero ordo Melchisedech ab ordine Aaron in multis : *primo*, Melchisedech non legitur successisse alteri, neque ei successisse alter legitur; nam ideo dicitur « sine patre, sine matre, sine genealogia, neque initium dierum, neque finem vitæ habens, » ut dicitur *ad Hebr*. VII. In sacerdotio autem Aaronis unus alteri succedebat, quia singuli moriendo sacerdotium filiis relinquebant. *Secundo*, Melchisedech erat sacerdos et rex; Aaron, simplex sacerdos. *Tertio*, Melchisedech obtulit panem et vinum; Aaron, oves et boves. *Quarto*, Melchisedech erat sacerdos universalis, non unius gentis tantum; Aaron erat sacerdos duntaxat Hebræorum. *Quinto*, Melchisedech non egebat tabernaculo, vel templo ad sacrificandum; Aaron egebat, et ideo nunc apud Hebræos cessavit sacrificium, quia eversum est templum. Christus igitur sacerdos est secundum ordinem Melchisedech, quia revera nulli successit, neque alius ei successit in amplissima dignitate sempiterni sacerdotii; et ipse vere ac proprie non habet patrem, ut homo, neque matrem, ut Deus; idem Christus rex est et sacerdos, et obtulit panem et vinum in cœna, id est, corpus suum sub specie panis, et sanguinem suum in specie vini, et non est sacerdos Hebræorum tantum, sed Hebræorum et gentium; neque alligatur sacerdotium ejus uni templo, vel tabernaculo, sed, ut prædixit Malachias cap. I, « a solis ortu usque ad occasum in omni loco sacrificatur et offertur oblatio munda. » Ex his locis aperte convincitur hæresis Lutheranorum, qui negant sacrificium verum proprieque dictum exstare in Ecclesia Dei; vel ostendant Lutherani, si possunt, quomodo prædictio sit adimpleta de sacerdotio secundum ordinem Melchisedech instituendo, et nunquam mutando.

Juramentum Dei est divinæ promissionis stabilimentum.

Christus quomodo sacerdos in æternum?

Christus sacerdos secundum ordinem Melchisedech.

Hæretici ex hoc loco confunduntur.

Vers. 6.

6. Dominus a dextris tuis, confregit in die iræ suæ reges.

S. Joannes Chrysostomus, quem Græci sequuntur, per *Dominum* hoc loco intelligit Patrem; S. Augustinus intelligit Filium, S. Hieronymus dicit quidem *Dominum* hoc loco nominatum esse Patrem; tamen statim addit illum, qui « confregit reges, judicabit in nationibus, implebit ruinas, et bibet de torrente, » esse Filium. Videtur autem nobis sententia S. Augustini esse aptior et facilior; non enim debet rationem reddere, quomodo Pater sit a dextris Filii, cum paulo ante dictum sit Filium sedere a dextris Patris, neque quomodo Pater de torrente biberit, et caput exaltaverit. Denique melius continuatur contextus verborum Prophetæ, si expositionem S. Augustini sequamur. Igitur Propheta, posteaquam dixerat Filium a Patre sacerdotem æternum appellatum fuisse, convertit sermonem ad Patrem, ac dicit Christum vere fore sacerdotem æternum, quoniam etiamsi multi reges terræ conspirabunt, ut sacerdotium totamque ejus religionem evertant : ipse tamen sedens a dextris Patris confringet reges adversarios, et illis omnibus invitis sacerdotium et sacra sua perpetuabit. « Dominus a dextris tuis, » id est, Christus a dextris tuis sedens, sicut illi dixisti : Sede a dextris meis, « confregit in die iræ suæ reges, » id est, in die qua irascetur inimicis suis, regibus terræ, Ecclesiam suam persequentibus, confringet eos, et jam in prænotione mea confregit; jam enim prævideo, per spiritum prophetiæ

Herodem ab Angelo percussum, Neronem destitutum, sibi manus injecisse; Domitianum, Maximinum, Decium, et cæteros interfectos; Valerianum captivum in manus Barbarorum devenisse; Diocletianum et Maximianum præ desperatione imperium deposuisse; Julianum, Valentem, Hunericum, et omnes denique inimicos reges misere periisse, atque in gehennam detrusos meritas pœnas dare.

Inimici Christi omnes male perierunt.

Vers. 7.

7. JUDICABIT IN NATIONIBUS, IMPLEBIT RUINAS, CONQUASSABIT CAPITA IN TERRA MULTORUM.

Dixit quid faciet Christus in præsenti tempore adversus hostes suos, reges et principes terræ : nunc addit quid faciet in die novissimo adversus omnes inimicos suos : « Judicabit, inquit, in nationibus, » id est, is qui hoc tempore confregit impetum regum, et conservavit Ecclesiam suam tempore persecutionum, postea in fine sæculi « judicabit omnes nationes, » sive judicium exercebit in nationibus omnibus; et condemnatis omnibus impiis, « implebit ruinas, » id est, consummabit ultimum exterminium, complementum ruinæ impiorum perficiet. Ex hebræo S. Hieronymus legit, *implebit foveas*, quod etiam est verum, quia tunc implebuntur foveæ inferorum, omnibus malis hominibus et dæmonibus eo detrusis et conclusis : et hoc modo « conquassabit capita in terra multorum, » id est, humiliabit et conteret omnes superbos, qui nunc erecto capite adversus eum incedunt, tunc enim conculcabit superbiam eorum, cum coram toto mundo ostendet infirmitatem eorum, et contemptibiles atque confusos efficiet : et hoc erit conquassare et conterere capita eorum. Dicit autem, « in terra multorum, » quia in terra paucissimi inveniuntur veri humiles et pii, respectu superborum et impiorum, qui prope infiniti sunt. In hebræo habetur, *in terra multa*, id est, in magna parte terræ; sed idem est sensus, sive quis dicat superbos multos inveniri in terra, sive superbos occupare multum terræ. S. Augustinus exponit hæc omnia de præsenti tempore, et in bonam partem, ut *implere ruinas*, sit instaurare quod cecidit, et *conquassare capita* sit humiliare ad salutem per contritionem, quæ pia est et utilis expositio, sed mystica : nam ad litteram exponunt de ultimo judicio Theodoretus, Euthymius, et alii communiter.

Vers. 8.

8. DE TORRENTE IN VIA BIBET, PROPTEREA EXALTABIT CAPUT.

Hunc ultimum versiculum exponunt magno consensu omnes veteres de Christi humilitate in carne mortali, et exaltatione in gloria cœlesti, tum illi qui verba superiora exponunt de ipso Christo, tum qui exponunt de Patre. Quare mirum est aliquos recentiores aliter sensisse. Reddit igitur David rationem cur tanta sit Christi potentia, ut reges confringere, nationes judicare, implere ruinas, et conquassare capita possit; et dicit : « De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput, » ac si diceret cum Apostolo : « Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod et Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen, quod est super omne nomen. » Torrentem appellat cursum rerum humanarum : quomodo enim torrens magno impetu et sonitu fluit, et turbidus, ac turbatus incedit, et paulo post cessat, et ne vestigium quidem sui relinquit : sic sunt res humanæ tempore hujus mortalitatis; transeunt enim omnia, et ut plurimum turbida, et turbata : audiuntur sæpe maxima prælia, et turbationes gentium et populorum, ut tempore Alexandri Magni, et postea Cæsaris, et aliorum similium. Sed paulo post finem accipiunt tum ipsi, tum posteri eorum, et vix inveniuntur vestigia potentiæ ipsorum. Ad hunc torrentem descendit Filius Dei per incarnationem suam, « et in via, » id est, in spatio vitæ suæ mortalis et transeuntis, « bibit aquam » turbidam hujus « torrentis, » pertulit ærumnas nostræ mortalitatis, imo etiam in profundum torrentis descendit per passionem, ita ut non biberit aquam ad refrigerium et delectationem, sed biberit molestissimam aquam, ut illi faciunt, qui demerguntur in aquis, juxta illud *Psalm.* LXVIII : « Intraverunt aquæ usque ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, et non est substantia : veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me. » Merito igitur hujus tantæ humiliationis sponte susceptæ pro gloria Patris, et salute generis humani, *exaltavit* postea *caput* suum, ascendens cœlum, et sedens ad dexteram Patris, constitutus judex vivorum et mortuorum. Aliqui legunt in præterito, *bibit*; sed textus hebraicus et græcus habent in futuro, *bibet* : proinde nostra communis lectio cum textibus originalibus concordat.

Christus propter humilitatem suam exaltatus.

PSALMUS CXI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Alleluia.*	V. s. H.
1. Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo, in consilio justorum, et congregatione.	*Aleph.* Confitebor tibi Domino in toto corde : *Beth.* In consilio justorum [*h. rectorum*] et congregatione.

2. Magna opera Domini : exquisita in omnes voluntates ejus.

3. Confessio et magnificentia opus ejus, et justitia ejus manet in sæculum sæculi.

4. Memoriam fecit mirabilium suorum, misericors et miserator Dominus :

5. Escam dedit timentibus se.

Memor erit in sæculum testamenti sui.

6. Virtutem operum suorum annuntiabit populo suo.

7. Ut det illis hæreditatem gentium : opera manuum ejus, veritas et judicium.

8. Fidelia omnia mandata ejus, confirmata in sæculum sæculi, facta in veritate et æquitate.

9. Redemptionem misit populo suo : mandavit in æternum testamentum suum.

Sanctum et terribile nomen ejus.

10. Initium sapientiæ timor Domini.

Intellectus bonus omnibus facientibus eum : laudatio ejus manet in sæculum sæculi.

Gimel. Magna opera Domini :

Daleth. Exquirenda cunctis volentibus eum.

He. Gloria et decor opus ejus :

Vau. Et justitia ejus perseverans semper.

Zain. Memoriam fecit mirabilium suorum :

Heth. Clemens et misericors Dominus [al. *Deus*].

Teth. Escam dedit timentibus se.

Jod. Memor erit in sempiternum [*h. sæculum*] pacti sui.

Chaph. Fortitudinem operum suorum annuntiabit populo suo,

Lamed. Ut det eis hæreditatem gentium.

Mem. Opus manuum ejus veritas et judicium.

Nun. Fidelia omnia præcepta ejus,

Samech. Firmata in sempiternum [*h. sæculum*] jugiter :

Ain. Facta in veritate et æquitate.

Phe. Redemptionem misit populo suo.

Sade. Mandavit in æternum [*h. sæculum*] pactum suum :

Coph. Sanctum et terribile nomen ejus.

Res. Principium sapientiæ timor Domini.

Sin. Doctrina [*h. eruditio*] bona cunctis facientibus ea.

Thav. Laus ejus perseverat jugiter.

Argumentum. — Celebrantur beneficia in majores potissimum collata a Jova. Ordine alphabetico hic Psalmus conscriptus est, sed ita, ut in singulis versibus binæ reperiantur litteræ, in duobus postremis ternæ. Strophæ vix comparent, vel tot sunt, quot versiculi.

« Est hic Psalmus ex eorum numero, qui ab *Hallelu-Iah* incipiunt, quorum *decem* sunt numero (*Ps.* CVI, CXI-CXIII, CXV-CXVIII), quemadmodum *quinque* ita finiunt (CIV seq. CXV-CXVII). Ex quibus utrisque sex, *Ps.* CXIII-CXVIII, *magnum Hallel* Hebræis dicti fuerunt. Horum usus in omnibus quidem festis, præcipue tamen in solemnibus Paschæ et Tabernaculorum fuit, ita ut *Ps.* CXIII et CXIV ante Paschalem cœnam, sequentes vero Psalmi, CXV-CXVIII, post eamdem cantati fuerint. Hisce vero hymnis prooemii loco nonnunquam præmissi putantur Psalmus noster et CXII. » Rosenmullerus.

1. Laudate Jovam.
Celebrem Jovam toto animo,
in consessu proborum (Israelitarum) atque cœtu.
2. Magna sunt opera Jovæ,
exquisita secundum omnia desideria eorum (rectorum).
3. Splendor et gloria (splendidum et gloriosum) *est* opus ejus,
et justitia ejus stat in æternum.
4. Memoriam fecit mirabilibus suis,
misericors et benignus *est* Jova.
5. Escam (manna) dedit cultoribus suis (in deserto),
memor est in sæculum fœderis sui.
6. Potentiam operum suorum notam fecit populo suo,
dando illis hæreditatem (peculium) gentium (Cananæarum).
7. Opera manuum ejus *sunt* integritas et jus,
firma omnia mandata ejus,

8. Suffulta (immota) in æternum, in sæculum,
facta in vero et recto.
9. Redemptionem (a servitute Ægyptiaca) misit populo suo,
sancivit in æternum fœdus suum,
sanctum et terribile *est* nomen ejus.
10. Initium (et summa) sapientiæ *est* timor (pietas) Jovæ,
adeoque intelligentia bona (recta) *est* omnibus facientibus ea (Jovæ mandata).
Laus ejus (Jovæ) manet in æternum.

NOTÆ.

Vers. 1 Aben-Esra observat, *cœtum* oppositum esse *consessui*, qui conventus est secretior, ut sensus sit : clam et palam. Quam destinctionem Maurer silet, Hengstenberg rejicit. — Vers. 2. Maurer, *exoptata quoad,* etc. i. e. ejusmodi sunt, qualia optare Jovæ cultores possunt. — Vers. 4. *Memoriam,* etc. i. e. res fecit memoratu dignas, quarum fama nunquam intereat. — Vers. 10. Alius, *maneat,* ut doxologia sit, τῷ *Hallelu-Iah* exordii respondens.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CX.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Alleluia.

Hic Psalmus, ut etiam multi sequentes, nihil habet in titulo, nisi *alleluia,* quod significat : *Laudate Dominum;* ex quo intelligimus argumentum Psalmi esse laudationem Dei. Notat S. Hieronymus hunc esse primum Psalmum perfecte alphabeticum ; nam Psalmus XXIV, XXXIII et XXXV, alphabetici sunt, sed non perfecte, quia in eis aliqua littera deest, et ejus loco altera ponitur. Psalmus etiam XXXVIII alphabeticus est, sed non ita perfecte, ut hic qui nunc est in manibus : nam in illo sub una littera modo ponitur unus versiculus, modo duo, modo tres : in hoc autem Psalmo tot sunt parvi versiculi, quot sunt litteræ alphabeti. Itaque Psalmus continet viginti duos versiculos, quales sunt apud Latinos versiculi iambici, et apud Italos versiculi septem syllabarum. Sed Septuaginta Interpretes magis ad sententias, et ad similitudinem aliorum Psalmorum, quam ad litteras respicientes, partiti sunt Psalmum in decem versus.

Psalmus hic perfecte est alphabeticus.

EXPLICATIO PSALMI.

Aleph. CONFITEBOR TIBI, DOMINE, IN TOTO CORDE MEO,

Beth. IN CONSILIO JUSTORUM, ET CONGREGATIONE.

David sanctus incipit hymnum ab invocatione, et simul explicat modum, quo utiliter laudari debet Deus. « Confitebor tibi, Domine, » id est, laudabo, sive confessionem laudis offeram tibi. « In toto corde meo, » hæc est conditio bonæ laudationis, ut non fiat solum voce, sed etiam corde : et non solum corde, sed toto corde, id est, toto affectu, nihil magis vel æque diligendo et laudando. Est etiam, « toto corde, » summa attentione, nihil aliud cogitando : indignum est enim versantem in laude omnipotentis Dei, quem Cherubim et Seraphim cum tremore adorant, mentem ad inferiora deflectere. « In consilio justorum, et congregatione, » id est, laudabo te toto corde, tum inter paucos justos, tum in cœtu multorum, et eorum promiscua multitudine : nam per consilium justorum videtur intelligendus locus secretus, ubi soli conveniunt sapientes ad consilium. Vox enim hebraica סוד *secretum* significat, sive *consilium,* quod secretum requirat. Vox autem עדה *synagogam* significat, sive *congregationem,* ad quam totus populus venire solebat.

Ghimel. MAGNA OPERA DOMINI.

Daleth. EXQUISITA IN OMNES VOLUNTATES EJUS.

Laudat primum ab operibus in communi, quod videlicet Deus laude dignus sit, quod omnia opera ejus magna sint, et quod sint ita perfecta, ut ad omnem usum Deo serviant. Magna laus, quod artifex non faciat alia opera magna, alia parva, alia pretiosa, alia vilia, sed quod omnia omnino, quæ ab ejus ingenio, vel manu prodeunt, magna sint. Talia esse opera Dei certe cognoscet, qui cogitabit in omnibus, etiamsi nobis præ multitudine viluerint, infinitam Dei potentiam et sapientiam elucere, et nullum a nobis perfecte comprehendi. Vere enim scripsit Ecclesiastes cap. I : « Cunctæ

Magna Dei laus ex suis operibus.

res difficiles, non valet homo eas explicare sermone; » et cap. VIII : « Intellexi, quod omnium operum Dei, nullam possit homo invenire rationem. » Neque solum magna sunt opera, sed « exquisita in omnes voluntates ejus, » id est, quæsita et parata in omnem usum Deo placitum, ut Deus de illis faciat quidquid voluerit, juxta illud *Psal.* CXVIII : « Quoniam omnia serviunt tibi; » nam, ut S. Augustinus recte disputat, nihil est quod magis Dei voluntati repugnare videatur, quam liberum arbitrium; quo fiunt peccata, quæ Deus prohibet : et tamen de ipso libero arbitrio Deus facit, quod vult; vel enim reformat illud per gratiam, vel punit per justitiam, et nisi ipse permitteret, liberum arbitrium non peccaret. Præclarissima laus, et soli Deo propria, facere opera, qui in omnem usum quæri, aptari et accommodari possint, et de quibus Deus quidquid velit, possit efficere. Vide *Commentarium* S. Joannis Chrysostomi, qui hæc omnia mira eloquentia tractat, descendens ad singula opera Dei. In hebræo habetur in numero multitudinis, *exquisita in omnes voluntates eorum*; sed fortasse Septuaginta aliter legerunt, vel certe ad insinuandam Trinitatem divinarum personarum in una essentia divinitatis, positum est pronomen in numero multitudinis, cum nomine Domini numeri singularis.

Trinitas divinarum personarum in una essentia hic insinuatur.

He. CONFESSIO, ET MAGNIFICENTIA OPUS EJUS :
Vau. ET JUSTITIA EJUS MANET IN SÆCULUM SÆCULI.

Transit nunc Propheta ab opere creationis ad opus gubernationis, et ostendit hoc etiam opus omni laude esse dignissimum. « Confessio, inquit, et magnificentia opus ejus, » id est, operatio ejus, qua regit et gubernat mundum a se creatum, est confessio, id est, materia confessionis, laudis et gratiarum actionis, et etiam materia magnificentiæ suæ omnibus declaranda. Simili modo loquitur Sapiens, cum ait : « Gloria filiorum patres eorum, » *Prov.* cap. XVII. Et : « Dedecus filii pater sine honore, » *Eccli.* III. Hic enim accipitur *gloria*, vel *dedecus* pro materia gloriæ, vel dedecoris. « Et justitia ejus manet in sæculum sæculi, » id est, non solum Deus magnifice gubernando operatur, quia prospicit omnibus abundanter, sed etiam justissime, ut nunquam magnificentia ejus a justitia disjuncta inveniatur; semper enim Deus servat promissa, et nulli facit injuriam. Id quod videtur præcipue additum propter vulgarem illam querimoniam, cur Deus sinit impios exaltari, et pios ærumnis et calamitatibus premi? Judicia enim Dei occulta esse possunt, injusta esse non possunt. Quantumvis igitur nobis aliter videatur, semper tamen opera Dei justa sunt et omni laude digna.

Judicia Dei occulta esse possunt, injusta nunquam.

Zain. MEMORIAM FECIT MIRABILIUM SUORUM,
Cheth. MISERICORS ET MISERATOR DOMINUS.

Descendit ad particulare quoddam opus providentiæ divinæ, quando videlicet pluit manna de cœlo, quod fuit opus magnæ misericordiæ, non solum præsentibus, quos aluit in deserto, sed etiam posteris, quibus reliquit urnam manna plenam in memoriam miraculorum quæ patraverat in deserto. Sic enim habetur *Exod.* XVI, et *ad Hebr.* IX. Manna vero illud figura fuit Sacramenti Eucharistiæ, quod datum est populo christiano in cibum spiritalem, et in memoriam mirabilium quæ operatus est Christus in terris, quorum præstantissimum est gloriosa passio, quæ mortem nostram moriendo destruxit, et de principe hujus mundi triumphavit. Ait igitur : « Memoriam fecit mirabilium suorum misericors et miserator Dominus. » Misericors et miserator distingui videntur apud Latinos, quod misericors ad habitum, miserator ad actum pertineat; sed in hebraico textu differunt in eo quod חנון significat simpliciter *misericordem*, רחום addit affectum paternum ac tenerum, qualis est patris in filium. Itaque *misericors* et *miserator*, hoc loco significant, misericors et paterne misericors.

Manna Eucharistiæ figura.

Teth. ESCAM DEDIT TIMENTIBUS SE.
Iod. MEMOR ERIT IN SÆCULUM TESTAMENTI SUI.

Hæc esca est manna, « quod Deus pluit de cœlo, et dedit timentibus se, » id est, cultoribus suis Hebræis : quamvis enim plurimi in eo populo peccatores essent, tamen Deum verum colebant; nam *timere Deum* in Scripturis colere significat. Et sicut volebat ut populus memor esset mirabilium suorum, quæ fecit quando eduxit populum de Ægypto, et per desertum in terram promissionis introduxit : ita vicissim promittebat se memorem futurum pacti sui, quod cum illis inierat : ideo addit : « Memor erit in sæculum testamenti sui, » id est, ostendet continua providentia et protectione se memorem esse fœderis et promissorum suorum.

Caph. VIRTUTEM OPERUM SUORUM ANNUNTIABIT POPULO SUO.
Lamed. UT DET ILLIS HÆREDITATEM GENTIUM.

Præcipuum caput fœderis, quod cum Abraham pepigit Deus, fuit ut daret posteris ejus Hebræis terram Chananæorum, quæ ideo postea dicta est terra promissionis. Explicat igitur quomodo « memor erit testamenti sui, » dicens : « Virtutem operum suorum annuntiabit populo suo, » id est, memor pacti sui notam faciet populo suo virtutem, hoc est, potentiam et fortitudinem operum suorum, convertendo Jordanem retrorsum, clangore tubarum evertendo muros Hiericho, sistendo solem et lunam ad imperium Josue, lapides de cœlo super hostes Hebræorum pluendo, et similia multa mirabilia operando. « Ut det illis hæreditatem gentium, » id est, ut daret illis fidelibus suis terram Palæstinæ, quam gentiles Chananæi tanquam propriam hæreditatem et possessionem obtinebant.

Mem. OPERA MANUUM EJUS VERITAS ET JUDICIUM.

Nun. FIDELIA OMNIA MANDATA EJUS:

Samech. CONFIRMATA IN SÆCULUM SÆCULI:

Hain. FACTA IN VERITATE ET ÆQUITATE.

Ac ne quis injustitiam suspicaretur in eo quod Deus terram Palæstinæ abstulit Chananæis, et donavit Judæis, addit : « Opera manuum ejus veritas et judicium, » id est, omnia opera Domini, et in iis hoc particulare opus expulsionis Chananæorum, et introductionis Judæorum, facta sunt cum magna fidelitate et justitia. Veritas enim hoc loco, ut etiam alibi passim fidelitatem significat servandi promissa. Quoniam igitur promiserat Deus Abrahæ terram illam se daturum posteris ejus, hoc opus Dei factum est « in veritate; » et quoniam idem Deus non ante expulit Chananæos, quam « impleta esset mensura peccatorum, » ob quæ expelli mererentur; ideo hoc idem opus factum est « cum justitia, » quæ hoc loco dicitur judicium, quod est justitiæ actus. « Opera *ergo* manuum ejus veritas et judicium, » id est, fideliter et juste fiunt. Quod autem mererentur puniri Chananæi, et in pœnam privari terra Palæstinæ, probat Propheta : quia non servaverunt præcepta Dei naturalia, quæ sunt omnibus communia et immutabilia, quia continent prima principia justitiæ : nam *Levit.* XVIII, prohibet Deus incestum, adulterium, vitium contra naturam, idololatriam, et similia, et addit : « Omnes execrationes istas fecerunt accolæ terræ, qui fuerunt ante vos, » et polluerunt eam; cavete ergo « ne et vos similiter evomat, cum paria feceritis, sicut evomuit gentem quæ fuit ante vos. » Ait igitur : « Fidelia omnia mandata ejus, » id est, omnia præcepta Dei, præsertim naturalia, fidelia sunt, quia neminem decipiunt, cum sint rectissima et justissima, et per hoc pœnam adferant prævaricatoribus, et præmia observatoribus. Nec solum fidelia sunt, sed etiam immutabilia et indispensabilia, cum in nullo casu inveniri possint injusta; ideo addit : « Confirmata in sæculum sæculi, facta in veritate et æquitate, » id est, stabilita sunt æterna firmitate, quia condita sunt « in veritate, » id est, in rectitudine, « et æquitate, » id est, justitia : nam, ut diximus, rectitudinem et justitiam absolutam continent. Vide S. Thomam in I II, *Quæst.* C, art. 8.

Præcepta Dei naturalia sunt indispensabilia.

Phe. REDEMPTIONEM MISIT POPULO SUO.

Tsade. MANDAVIT IN ÆTERNUM TESTAMENTUM SUUM.

Non desunt etiam ex veteribus, qui hæc referant ad litteram ad liberationem populi de Ægypto : sed videtur omnino Propheta altiorem redemptionem intelligere, ut exponunt S. Augustinus et Euthymius; nam de Judæis jam dixerat, datum illis fuisse manna de cœlo, et hæreditatem gentium; neque ulla erat ratio, cur reverteretur ad antiquiora. Igitur post decantata beneficia Dei erga Patres Testamenti veteris, transit ad beneficium longe excellentius Testamenti novi, quo vera atque æterna redemptio continetur. « Redemptionem, inquit, misit populo suo, » quasi dicat : Post hæc misit redemptorem tam sæpe promissum, et tamdiu exspectatum, de quo prophetavit etiam Zacharias, cum ait *Luc.* I : « Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitavit, et fecit redemptionem plebis suæ. » Redemit autem Christus populum suum de captivitate et servitute peccati, et potestate tenebrarum, pretio sanguinis sui. Et hoc modo vere et proprie « mandavit in æternum testamentum suum, » id est, jussit (hoc enim significat vox hebræa צוה) et statuit ut testamentum, sive pactum esset æternum, de vera et æterna salute, et possessione cœlestis patriæ; nam Testamentum vetus, quo promittebatur terra Palæstinæ, non fuisse æternum, experientia docet. Quare et Hieremias cap. XXXI, ait : « Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et feriam domui Israel et domui Judæ fœdus novum, non secundum pactum, quod pepigi cum patribus eorum, ut educerem eos de terra Ægypti, pactum quod irritum fecerunt, et ego dominatus sum eorum, dicit Dominus : sed hoc erit pactum, quod feriam cum domo Israel post dies illos, dicit Dominus : Dabo legem meam in visceribus eorum, et in corde eorum scribam eam, et ero eis in Deum, et ipsi erunt mihi in populum. »

Coph. SANCTUM ET TERRIBILE NOMEN EJUS.

Resch. INITIUM SAPIENTIÆ TIMOR DOMINI.

Docet consequenter modum permanendi in testamento Domini, ut assequamur promissiones ejus, ac dicit : « Sanctum et terribile nomen ejus, » id est, is qui mandavit in æternum testamentum suum, sanctus et terribilis est, et ideo odit pollutionem et immunditiam peccati, quia sanctus est, et dicit, *Levit.* XI : « Sancti estote, quia sanctus sum Dominus Deus vester; » et simul punit pollutos et immundos, quia terribilis est, « et horrendum est incidere in manus Dei viventis, » *Hebr.* X; et propterea « initium sapientiæ timor Domini, » id est, illi vere incipiunt sapere, qui timent Dominum, et ex timore illo cavent a peccatis, observant legem, operantur bona, ut paulatim ex timore ad amorem perveniant, et incipiant odisse malum, non timore pœnæ, sed amore justitiæ. Potest etiam hic locus intelligi de timore sancto, quo timemus offensionem Dei, quia diligimus Deum; qui timor dicitur initium sapientiæ, quia pertinet ad primam, et magis necessariam partem sapientiæ. Sapientia enim perfecta duo requirit, cognitionem et amorem Dei : sed in hac vita priores partes tribuuntur amori, sive timori sancto filiali. Unde Ecclesiasticus cap. I, ubi dixit : « Initium sapientiæ timor Domini, » addit, « plenitudo sapientiæ est timere Deum : » ut intelligamus timorem Domini sanc-

Sapientia perfecta duo requirit.

tum dici initium, quia est quasi caput, id est, pars prima et potissima, ut dici possit etiam tota sapientia.

Scin. INTELLECTUS BONUS OMNIBUS FACIENTIBUS EUM.

Tau. LAUDATIO EJUS MANET IN SÆCULUM SÆCULI.

Declarat quod dixit, initium sapientiæ esse timorem Domini. Est enim, ac si dicat : « Intelligentia quidem, » quæ pars est sapientiæ, « bona est, » sed facientibus eam, id est, ex timore sancto facientibus, quod scientia docet esse faciendum : alioqui intelligentia sine timore inutilis vel perniciosa est : nam « scienti bonum facere, et non facienti, peccatum est illi, » *Jacob.* IV. Nomine *intellectus,* significatur hoc loco ipsa intelligentia, sive scientia, aut doctrina, ut voces hebraica et græca clarius sonant : pronomen *eum,* cum dicitur, *facientibus eum,* refertur ad *intellectum,* ut referunt Chrysostomus et Augustinus. In hebræo habetur *facientibus ea,* nimirum quæ intelliguntur esse facienda. Itaque sensus in idem recidit. Quod autem sequitur : « Laudatio ejus manet in sæculum sæculi, » aliqui referunt ad Deum, ut sensus sit : Laudatio ejus, cujus nomen est sanctum et terribile, semper manebit, ita S. Chrysostomus. Sed videtur melius continuare textum expositio S. Augustini, qui hunc versiculum refert ad illum qui timet Dominum, et qui facit quod intelligit esse faciendum : illius enim præmium erit, ut inhabitet in domo Domini omnibus diebus vitæ suæ, et sit unus ex illis, qui laudabunt Deum in sæculum sæculi. Quare *laudatio ejus* est laudatio qua ipse homo, timens Deum, perpetuo laudabit Dominum. Potest etiam satis commode intelligi versiculus de laude, qua ipse timens Deum, et faciens quod intelligit esse faciendum, laudabitur a Deo, ut servus bonus et fidelis, et consequenter laudabitur ab angelis et aliis sanctis, et ejusmodi laus erit æterna, quia, ut dicitur in *Psalm.* CXI : « In memoria æterna erit justus, ab auditione mala non timebit. »

PSALMUS CXII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — *Alleluia, reversionis Aggæi et Zachariæ.*	V. S. H. — *Alleluia.*
1. Beatus vir, qui timet Dominum : in mandatis ejus volet nimis.	*Aleph.* Beatus vir qui timet Dominum, *Beth.* In mandatis ejus volet nimis.
2. Potens in terra erit semen ejus : generatio rectorum benedicetur.	*Gimel.* Potens in terra erit semen ejus : *Daleth.* Generatio justorum [*h. rectorum*] benedicetur.
3. Gloria et divitiæ in domo ejus, et justitia ejus manet in sæculum sæculi.	*He.* Substantia et divitiæ in domo ejus, *Vau.* Et justitia ejus perseverans semper.
4. Exortum est in tenebris lumen rectis : misericors, et miserator, et justus.	*Zain.* Ortum est in tenebris lumen justis [*h. rectis*] : *Heth.* Clemens et misericors et justus [*h. pius*].
5. Jucundus homo qui miseretur et commodat, disponet sermones suos in judicio :	*Teth.* Bonus vir clemens et fœnerans : *Jod.* Dispensabit verba sua in judicio.
6. Quia in æternum non commovebitur.	*Chaph.* Quia in æternum [*h. sæculum*] non commovebitur.
7. In memoria æterna erit justus : ab auditione mala non timebit.	*Lamed.* In memoria sempiterna erit justus. *Mem.* Ab auditu malo non timebit :
Paratum cor ejus sperare in Domino.	*Nun.* Paratum cor ejus confidens in Domino.
8. Confirmatum est cor ejus : non commovebitur, donec despiciat inimicos suos.	*Samech.* Firmum cor ejus non timebit : *Ain.* Donec aspiciat in hostibus suis.
9. Dispersit, dedit pauperibus : justitia ejus manet in sæculum sæculi, cornu ejus exaltabitur in gloria.	*Phe.* Dispersit, dedit pauperibus, *Sade.* Justitia ejus permanet in æternum. *Coph.* Cornu ejus exaltabitur in gloria.
10. Peccator videbit, et irascetur; dentibus	*Res.* Impius videbit, et irascetur;

suis fremet et tabescet : desiderium peccatorum peribit.

Sin. Dentibus suis frendet, et tabescet :
Thav. Desiderium impiorum peribit.

Argumentum. — Commemorat præmia pietatis, sicut Psalmus I et alii. Ordine alphabetico scriptus hic quoque, et quidem ad exemplum proxime prægressi.

1. Laudate Jovam.
Beatus vir, qui timet Jovam,
præceptis ejus delectatur valde!
2. Potens in terra erit semen ejus,
genus rectorum benedicitur.
3. Opes et divitiæ *sunt* in domo ejus,
et justitia ejus stat in æternum.
4. Oritur in tenebris lux probis,
misericors et benignus et justus *est probus.*
5. Beatus vir, qui gratificatur et mutuum dat,
res suas juste (et sapienter) dispensat (regit) :
6. Nam in æternum non dimovebitur,
memoriæ æternæ *erit* justus.
7. A nuntio malo non timet,
firmus *est* animus ejus, confisus Jovæ.
8. Suffultus (firmatus) corde non timet,
dum oculos pascet adversariis suis (devictis).
9. Dispergit (largiter distribuit), dat pauperibus,
justitia ejus manet in perpetuum,
ideo cornu ejus effert se cum honore.
10. Improbus videt *id* et mœret,
dentibus suis frendit et tabescit :
desiderium improborum evanescit.

NOTÆ.

Vers. 3. *Justitia*, etc., i. e. nec opibus corrumpitur. Alii *justitiam* dictam volunt pro justitiæ *præmio* : sine ratione sufficienti. — Vers. 4. Sensus : Res proborum adversæ in secundas convertuntur. — Vers. 7. *Malo,* tristi, puta periculorum. Alius de *fama* intelligit, hoc sensu : Non curat obtrectationes aut calumnias ullas. — Vers. 10. Aut *videbit, mœrebit,* etc.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Alleluia, reversionis Aggæi et Zachariæ.

Hic Psalmus recte conjungitur superiori, quia laudat virum justum, ut ille laudabat Deum, et est alphabeticus, continens viginti duos versiculos incipientes a litteris alphabeti ordine positis. Eumdem quoque habet titulum, *alleluia*, apud Hebræos et Græcos; sed apud Latinos, teste Augustino, adduntur hæc verba, *Alleluia, reversionis Aggæi et Zachariæ.* Videtur enim David in spiritu prævidisse Aggæum et Zachariam, post expletum tempus captivitatis, rediisse ad populum, eumque admonuisse quanta sit felicitas viri justi et timentis Deum, ut hoc exemplo exhortetur alios ad probitatem, ut non incidant in similem captivitatem.

EXPLICATIO PSALMI.

Aleph. BEATUS VIR, QUI TIMET DOMINUM.
Beth. IN MANDATIS EJUS VOLET NIMIS.

Hæc est propositio quam per totum Psalmum variis argumentis probat, ut suadeat omnibus pietatem : « Beatus, inquit est, quicumque timet Dominum. » Sed quia non quicumque timor facit beatum, addit declarans : « In mandatis ejus volet nimis. » Ubi repetendum est *qui*, ut hic sit sensus : Beatus est vir ille, qui timet Dominum, qui ex eo timore in mandatis ejus libentissime implendis versabitur : nam in mandatis velle nimis, nihil est aliud, nisi mandata valde diligere, et ad mandata multum esse affectum, sive in adimplendis mandatis magnam habere voluntatem. In summa ille dicitur felix, qui et interius timet Deum timore sancto, et exterius promptus est ad implenda mandata, ac per hoc justus et pius est.

Beatus quis dicendus ?

Ghimel. POTENS IN TERRA ERIT SEMEN EJUS.
Daleth. GENERATIO RECTORUM BENEDICETUR.

Hæc est prima felicitas hominis timentis Deum, quod multam prolem consequetur. « Potens, inquit, in terra erit semen ejus, » id est, robusta erit ejus posteritas ob multitudinem filiorum ; et rationem reddit, cum addit : « Generatio rectorum benedicetur, » quia videlicet generatio justorum ex divina benedictione fecundissima erit. Benedictio enim in Testamento veteri, ut plurimum ad fecunditatem pertinet. Hæc prima felicitas non erat in viris justis perpetua, sed frequens. Scimus enim Abrahamum longo tempore in matrimonio sine liberis vixisse, ut etiam filium ejus Isaac, et postea non paucos alios. Sed si exponatur Psalmus de fructu bonorum operum, ex semine gratiæ cœlestis prodeunte, felicitas erit omnino perpetua : nemo enim est vere pius et justus, qui non assidue serat opera bona, ex quibus magnam omnino messem tempore suo collecturus sit.

Sobolis benedictio non erat perpetua in veteri Testamento.

He. GLORIA ET DIVITIÆ IN DOMO EJUS,
Vau. ET JUSTITIA EJUS MANET IN SÆCULUM SÆCULI.

Secunda felicitas est honorum et opum abundantia, quæ tamen non inducant ad peccatum, neque justitiam corrumpant. Sæpe enim accidit ut honores et divitiæ superbiam gignant, vel carnalibus voluptatibus deserviant, et tum non felicitati, sed calamitati potius deputandæ sunt. Ait igitur : « Gloria et divitiæ in domo ejus, » id est, non solum multitudine filiorum, sed etiam honoribus et divitiis abundabit justus, et tamen (quod est omnium felicissimum) non corrumpetur animus ejus istis fortunæ bonis, sed « justitia, » et probitas ejus, « perseverabit usque ad finem. » Hæc etiam felicitas non est perpetua, si agatur de gloria et divitiis temporalibus ; sed si de gloria interna, de bonæ conscientiæ testimonio, et de divitiis fidei, ac de illo quæstu magno intelligatur, de quo Apostolus I *Timoth.* VI : « Quæstus magnus est pietas cum sufficientia, » id est, pietas sine sollicitudine temporalium, ita ut animus sit contentus iis quæ habet, perpetua felicitas erit : nam, ut ille dixit, animus dives debet esse, non arca ; tunc autem animus dives est, quando alimentis et tegumentis contentus, nihil optat amplius, sed sibi ipse sufficit ; quod Apostolus dixit, « pietas cum sufficientia, » et græce significantius αὐτάρκεια ; quod declaravit idem Apostolus *Philip.* IV, cum ait : « Didici, in quibus sum, sufficiens esse ; scio et abundare, et penuriam pati. »

Animus dives esse debet, non arca.

Zain. EXORTUM EST IN TENEBRIS LUMEN RECTIS.
Cheth. MISERICORS, ET MISERATOR, ET JUSTUS.

Tertia felicitas timentium Deum, est lumen prudentiæ et consilii, divinitus affulgens in tenebris dubitationum, quæ passim occurrunt in rebus gerendis, item in discernendis fraudibus falsorum fratrum ; denique lumen consolationis in omnibus calamitatibus et ærumnis hujus vitæ. « Exortum est in tenebris lumen rectis, » id est, affulsit rectis hominibus, quales sunt timentes Deum, lumen consilii et consolationis in tenebris dubitationum et tribulationum ; quod lumen est ipse Deus, « misericors, et miserator, et justus, » qui misericordiam facit viris misericordibus, quia justum est ut misericordes misericordiam consequantur.

Theth. JUCUNDUS HOMO QUI MISERETUR, ET COMMODAT :
Iod. DISPONET SERMONES SUOS IN JUDICIO :
Caph. QUIA IN ÆTERNUM NON COMMOVEBITUR.

Quarta felicitas est lætitia spiritualis, quæ residet in corde timentium Deum. Qui enim Deum timent, facile indulgent offensiones miserando fragilitates humanas, facile etiam commodant egentibus, et sic implent Dominicum præceptum, *Luc.* VI : « Dimittite, et dimittemini ; date, et dabitur vobis. » Hæc autem bona opera maximam lætitiam pariunt ; sicut e contrario, qui retinent offensiones, vel negant proximo beneficium, semper amaro sunt animo, tum quia conscientia pungit, tum quia cogitant se odio haberi. Illud, *miseretur*, a nonnullis refertur ad eleemosynas quæ dantur egentibus ; sed quia de eleemosyna paulo post fit specialis mentio, cum dicitur : « Dispersit, dedit pauperibus, » ideo maluimus cum S. Augustino referre ad indulgentiam offensionum, quod est genus eleemosynæ spiritualis. Quinta felicitas est prudentia in loquendo, prop-

ter quam evitantur incommoda maxima, inimicitiæ, rixæ, detractiones, et similia. Qui enim timet Deum, « disponit sermones suos in judicio, » id est, dispensabit verba sua cum maturitate judicii, ut neminem lædat, et inde plurima bona lucrabitur. Alii per *sermones* intelligunt rationes et negotia. Sed quamvis vox hebræa et græca id patiantur, tamen vox latina non patitur, et verisimile est Prophetam varia bona timentium Deum enumerare, non eadem sæpius repetere. De prudentia in negotiis supra jam dixerat; de prudentia in loquendo nihil hactenus dixit. Reddit autem rationem, cur disponet sermones suos in judicio, cum addit : « Quia in æternum non commovebitur, » id est, quia vir est constans in propositis suis, et stabilis, et prævidet prudenter omnia, ut quicquid accidat, eum commovere non possit.

Lamed. IN MEMORIA ÆTERNA ERIT JUSTUS.

Mem. AB AUDITIONE MALA NON TIMEBIT.

Sexta felicitas timentis Deum est, quod vivet semper in hominum memoria, et vivet non per memoriam insignis alicujus flagitii, quomodo vivunt Judas et Cain, Herodes et Pilatus, Annas et Caiphas, sed vivet per memoriam gloriosam; nam laudes ejus enarrabit omnis Ecclesia Sanctorum; neque solum « in memoria æterna » erit apud mortales, sed etiam nomen ejus scriptum erit in libro vitæ, quod nunquam delebitur, et eo modo vere ac proprie in memoria æterna erit apud angelos in cœlo. Et « ab auditione mala non timebit, » id est, non timebit a detractionibus et reprehensionibus hominum impiorum; neque etiam timebit a sententia illa formidolosa judicis æterni, videlicet : « Ite, maledicti, in ignem æternum, » etc., *Matth.* XXV.

Nun. PARATUM COR EJUS SPERARE IN DOMINO.

Samech. CONFIRMATUM EST COR EJUS, NON COMMOVEBITUR.

Hain. DONEC DESPICIAT INIMICOS SUOS.

Septima felicitas timentis Deum, est firma atque stabilis divina protectio, qua fretus nihil unquam malorum timebit. « Paratum cor ejus sperare in Domino, » id est, in omni adversitate, sive periculo imminenti cor ejus paratum habet refugium ad Deum, quia semper est promptum et paratum sperare in Domino, nunquam obliviscitur adjutorium Dei, nunquam diffidit, nunquam hæsitat. « Confirmatum est cor ejus in hac fiducia, » ut nullum ei sit periculum, ne ab illa forte deficiat. « Non commovebitur donec despiciat inimicos suos, » id est, nunquam timebit, dum periculum ab inimicis durabit. Multo autem minus timebit, cum eos ut prostratos et devictos despiciet. In hebræo pro *non commovebitur*, habetur, *non timebit;* sed idem est sensus; pro *despiciat*, habetur *videat*, ex quo sequitur ut despicere hoc loco non sit proprie contemnere, sed videre ex altiore loco, ut sit despicere quasi deorsum inspicere, juxta illud Virgilii : « Despiciens mare velivolum. » Sed quia respicere inimicos ex alto, contingit illis qui vident inimicos dejectos et prostratos, ac per hoc illos contemnunt, recte potest exponi : « Donec despiciat, » id est, donec contemnat, ut jam devictos et profligatos; quamvis vox illa immediate non contemnere, sed inspicere significet, si cum voce hebraica convenire debeat. Et quoniam, durante hac vita mortali, nunquam cessabunt pericula ab hostibus pietatis, nec videbimus eos omnino prostratos, nisi cum in cœlesti sede positi longissime abjectos despiciemus; ideo illud, *donec*, tamdiu durabit quamdiu præsens vita durabit.

Phe. DISPERSIT, DEDIT PAUPERIBUS.

Tsade. JUSTITIA EJUS MANET IN SÆCULUM SÆCULI.

Coph. CORNU EJUS EXALTABITUR IN GLORIA.

Octava felicitas est gratia bene utendi divitiis; nam ex dono Dei habent amici Dei, ut intelligant quanta sapientia sit per eleemosynas transferre thesauros suos in cœlum, *Matth.* VI, « ubi nec tinea demolitur, nec fures effodiunt, nec furantur. » « Dispersit, inquit, dedit pauperibus, » id est, iste homo timens Deum, opes suas non abscondit, neque augere studuit, sed sparsit in pauperes, id est, abundanter effudit, sed ea prudentia, ut dederit potius multis parum quam paucis multum, ut multis provideret necessaria, nullis daret superflua. Simile est quod habetur *Isai.* LVIII : « Frange esurienti panem tuum; » et I *Cor.* XIII : « Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas. » Nec tamen negamus quin aliquando melius sit multum uni dare, quam multis parum, ut cum virgo pauper tradenda est viro, vel ecclesia exædificanda, vel captivus redimendus. Vide S. Thomam in II II, *Quæst.* XXXII, art. 10, et S. Gregorium *De Cura Pastorali*, part. III, admonit. 21. Ex hac liberalitate duo bona lucratus est, unde vere beatus dici potest : primum, si pecunias diminuit, justitiam auxit, « et justitia ejus, » id est, bonum opus ejus « manet in sæculum sæculi, » conservandum apud Deum, ut suo tempore mercedem plenam accipiat; nam « qui miseretur pauperis, fœneratur Deo, » inquit Sapiens *Prov.* XXIX. Deinde « cornu ejus exaltabitur in gloria, » id est, non solum mercedem habebit in vita futura, sed etiam in hoc sæculo potentia et gloria augebuntur; cornu in Scripturis potentiam et robur significat. Dicitur autem exaltari cornu alicujus, quando ille fit potentior et fortior. « Exaltari autem cornu in gloria, » est hominem fieri non solum potentem, sed etiam gloriosum, quales sunt viri celebres et honorati, quibus alii deferunt et cedunt. Significat igitur hic versiculus per eleemosynas non fieri homines tenuiores et despectos, sed augeri divitiis potentia et gloria, cujus rei multa sunt exempla in divinis litteris, præ-

sertim in libro *Job* et in libro *Tobiæ*; et non pauca legi possunt in Vitis Sanctorum, ac præcipue in *Vita S. Joannis Eleemosynarii*, et in *Prato Spirituali* Sophronii.

Resch. Peccator videbit, et irascetur.

Scin. Dentibus suis fremet et tabescet.

Tau. Desiderium peccatorum peribit.

Postrema felicitas est, quod timens Deum omnem invidiam superabit. « Peccator videbit, » id est, considerabit bona opera timentis Deum, et ejus felicitate, et invidia torquebitur, « et irascetur » sorti ejus. Et instar rabidi canis « fremet » adversus illum, « et » præ dolore « tabescet; » sed interim « desiderium impii, » quo cupit perditionem justi, non adimplebitur, sed una cum ipso impio brevi « peribit. » Ergo beatus et felix est qui timet Dominum; miser et infelix, qui non timet.

Beatus qui timet Dominum, miser qui non timet.

PSALMUS CXIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Alleluia.*

1. Laudate, pueri, Dominum; laudate nomen Domini.
2. Sit nomen Domini benedictum, ex hoc nunc et usque in sæculum.
3. A solis ortu usque ad occasum, laudabile nomen Domini.
4. Excelsus super omnes gentes Dominus, et super cœlos gloria ejus.
5. Quis sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat,
6. Et humilia respicit in cœlo et in terra?
7. Suscitans a terra inopem, et de stercore erigens pauperem :
8. Ut collocet eum cum principibus, cum principibus populi sui.
9. Qui habitare facit sterilem in domo, matrem filiorum lætantem.

V. s. h. — *Alleluia.*

Laudate, servi, Dominum : laudate nomen Domini.

Sit nomen Domini benedictum : amodo et usque in æternum [*h. sæculum*].

Ab ortu solis usque ad occasum ejus laudabile nomen Domini.

Excelsus super omnes gentes Dominus : super cœlos gloria ejus.

Quis ut Dominus Deus noster : qui in excelsis habitans,

Humilia respicit in cœlo et in terra?

Suscitans de terra [*h. pulvere*] inopem, et de stercore elevat pauperem,

Ut eum sedere faciat cum principibus, cum principibus populi sui.

Qui collocat sterilem in domo, matrem filiorum lætantem. Alleluia.

Argumentum. — In Jovam augustissimum eumdemque benignissimum trium stropharum hymnus: vers. 1-3, Jova celebrandus ab omnibus, omni tempore ac loco; vers. 4-6, Jova Deus altissimus; vers. 7-9, qui idem demittit se ad curam rerum humanarum. Paulo post reditum e captivitate scriptus.

1. Laudate Jovam.
   Laudate, servi Jovæ,
   laudate nomen Jovæ.
2. Sit nomen Jovæ benedictum,
   ex nunc et usque in æternum.
3. Ab ortu solis usque ad occasum ejus
   sit laudatum nomen Jovæ.

4. Altus *est* super omnes gentes Jova,
   super cœlos gloria ejus.
5. Quis similis *est* Jovæ, Deo nostro,
   qui excelse sedet,
6. Qui alte despicit
   in cœlos et in terram?

7. Erigit ex pulvere tenuem (vel *afflictum*),
e fimeto elevat pauperem,
8. Ut collocet *eum* cum principibus,
cum principibus populi sui.
9. Habitare facit sterilem domus (heram)
matrem filiorum lætantem.
Laudate Jovam.

NOTÆ.

Vers. 3. *Sit laudatum;* vel, *est laudandum.* — Vers. 4. Hengstenberg, *in cœlis gloria ejus,* puta ab angelis et sanctis celebratur. — Vers. 5. Propr. *se elevans ad sedendum, se deprimens ad videndum,* vel *qui altum facit sedendo, profundum* aut *humile facit videndo. Iod* parag.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Alleluia.

Hic Psalmus brevis et facilis hortatur cultores Dei ad ipsum Deum laudandum ob id potissimum, quod cum sit Altissimus, tamen non dedignatur ad nos oculos inclinare, et multis nos beneficiis afficere.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. LAUDATE, PUERI, DOMINUM; LAUDATE NOMEN DOMINI.

Nomine puerorum intelliguntur servi Dei, qui eum pure colunt; quamvis enim vox græca παῖδες, et latina *pueri,* sint communes ad servos et ad pueros significandos, tamen vox hebraica עבדי nihil significat, nisi *servum;* et clarius etiam id apparet ex eo quod in hebræo vox *Domini* est in casu gignendi : *Laudate, servi, Domini : laudate nomen Domini.* Magna tamen est affinitas servis cum parvulis, ut non immerito servi dicantur pueri, et pueri servi, quoniam servi sinere debent se regi a dominis, quomodo parvuli reguntur a majoribus; unde etiam B. Paulus ait *ad Gal.* IV : « Quanto tempore hæres parvulus est, nihil differt a servo. » Admonemur igitur voce *puerorum*, servos Dei simplices et puros esse debere, et ad nutum Domini sine tergiversatione procedere. « Laudate, pueri, Dominum; laudate nomen Domini, » id est, o vos omnes, qui servi estis Dei, in hoc præcipue illi servite, ut pura mente cogitetis magnitudinem Domini vestri, et toto cordis affectu laudetis nomen ejus, potentiam videlicet, et gloriam ejus infinitam. Similis exhortatio habetur in *Psalm.* CXXXIII : « Ecce nunc benedicite Dominum, omnes servi Domini; » et in *Psalm.* CXXXIV : « Laudate nomen Domini; laudate, servi, Dominum. »

Inter servos et pueros magna est affinitas.

Vers. 2. 2. SIT NOMEN DOMINI BENEDICTUM, EX HOC NUNC ET USQUE IN SÆCULUM.

Declarat modum quo servi Dei laudare debent nomen Domini, ac dicit affectu saltem et desiderio laudandum esse, quandoquidem reipsa nos humi repentes laudare, ut oportet, nescimus. Dicite ergo, ait, intimo cordis affectu : « Sit nomen Domini benedictum, et nunc » a præsentibus, « et usque in æternum » a futuris, ut ab ejus laudibus nunquam cessetur, vel potius, « ex hoc nunc, » incipite laudare, « et usque in sæculum » laudate, id est, semper laudate, sive prospera, sive adversa contingant, sive in hac vita, sive in futura, semper laus ejus sit in ore vestro, et cum S. Job semper dicite : « Sit nomen Domini benedictum. »

Vers. 3. 3. A SOLIS ORTU USQUE AD OCCASUM, LAUDABILE NOMEN DOMINI.

Declarat hoc versu et sequentibus materiam laudis Dei, ac dicit ubique inveniri materiam laudis Dei, cum omnia sint plena operibus ejus magnis et mirabilibus, quæ diligenter considerata laudabilem reddunt artificem. « A solis ortu usque ad occasum, » id est, per totam mundi amplitudinem, a principio usque ad finem, « laudabile est nomen Domini, » propter opera ejus, quibus ab omni parte plenus est mundus.

Vers. 4. 4. EXCELSUS SUPER OMNES GENTES DOMINUS, ET SUPER CŒLOS GLORIA EJUS.

Non solum per amplitudinem mundi, sed etiam per altitudinem ubique invenitur materia laudis Dei; nam etiamsi multi sint in terra magni principes et potentissimi reges, tamen super omnes longe eminet Deus; neque solum « super omnes gentes terræ, » sed etiam super omnes angelos cœli excelsus est Deus, et gloria ejus cœlos omnes, et qui habitant in eo, transcendit. S. Joannes Chrysostomus in his duobus versiculis vult contineri prædictionem Ecclesiæ christianæ, per quam factum est, ut « nomen Domini, » quod in sola fere Judæa notum erat, « a solis ortu usque ad occasum, » laudetur, et omnes gentes illi subjiciantur, et eo modo sit « excelsus Dominus super omnes gentes. »

Vers. 5. 5. QUIS SICUT DOMINUS DEUS NOSTER, QUI IN ALTIS HABITAT, ET HUMILIA RESPICIT IN CŒLO ET IN TERRA?

Laudat nunc Deum ab admirabili benignitate, quæ conjuncta cum tanta sublimitate mirabilior apparet. « Quis, inquit, est sicut Deus noster, qui in altis habitat, » videlicet in summo cœlo, et tamen « humilia respicit, » homines videlicet, qui jacent in terra. Nam sic explicandus videtur ad litteram hic versiculus juxta distinctionem hebraicam, et modum loquendi Scripturæ; ut illud, *in cœlo*, referatur ad illa verba, *in altis habitat*, et illud, *in terra*, referatur ad illa, *humilia respicit;* præsertim cum in hebræo sint duo participia contraria : *Quis sicut Dominus Deus noster exaltans se ad sedendum, et humilians se ad respiciendum in cœlo et in terra,* id est, ad sedendum in cœlo, et ad respiciendum in terra. Similis est sententia illa in cap. I *Cantic.*: « Nigra sum, sed formosa, filiæ Sion, sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis, » ubi *sicut tabernacula Cedar* conjungitur cum *nigra sum*, et *sicut pelles Salomonis* conjungitur cum *sed formosa.* Significatur autem hac phrasi Deum per excellentiam naturæ omnia sub se habere; et tamen per clementiam rebus omnibus, quamvis humillimis, adesse, ac præcipue hominibus mitibus, et corde humilibus se inclinare. Quod si non placeat hæc distinctio, potest etiam recte exponi, quod Deus, quamvis naturæ sit excellentissimæ et sublimissimæ, tamen a superbis et tumidis oculos avertere, ad humiles et mites libenter aspicere soleat; idque tam in cœlo quam in terra: nam et in cœlo superbos angelos detestatus, humiles respexit, et ad gloriæ suæ participationem evexit; et in terra superbis Pharaonibus, Saulibus, aliisque similibus contemptis, ad Mosem, Davidem, aliosque mites et humiles respexit. Sed altiore et prophetico sensu significatur his verbis, Deum in cœlo sedentem non neglexisse genus humanum in terra humiliter abjectum.

Vers. 6. 6. SUSCITANS A TERRA INOPEM, ET DE STERCORE ERIGENS PAUPEREM.

Vers. 7. 7. UT COLLOCET EUM CUM PRINCIPIBUS, CUM PRINCIPIBUS POPULI SUI.

Declarat cur Deus respiciat humiles; ac dicit id eum facere, ut eos exaltet. Quamvis autem hæc applicari possint singulis hominibus, quos ex infimo gradu Deus evexit ad summum, quales fuerunt Joseph patriarcha, Moses, David, et similes, tamen aptissime conveniunt hi duo versiculi humano generi, id est, toti gregi pusillo electorum, quibus Salvator ait *Luc.* XII : « Nolite timere, pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum, » nam genus humanum jacebat in terra, et in stercore peccati originalis et consequentium miseriarum; et tamen Deus sedens in cœlo respexit in terram, et inde suscitavit inopem, hominem videlicet spoliatum a latronibus, et relictum semivivum, et jacentem in stercore miseriarum, ut collocaret eum « cum principibus : » non quibuscumque, sed « cum principibus populi sui, » possessoribus cœlestis Jerusalem, et participibus regni cœlorum. Nam exaltatio a paupertate temporali ad opes regni temporalis, etiamsi nobis magna esse videatur; vere tamen exigua ac pene nulla exaltatio est, cum opes regni caducæ sint, et ad dispensandum traditæ, et cum obligatione reddendæ rationis in die judicii, et conjunctæ cum magna afflictione spiritus, et periculo æternæ salutis amittendæ. At exaltatio a statu peccati et mortis, ad statum gloriæ et beatæ immortalitatis, ad æqualitatem angelorum, ad consortium boni illius, quod ipsum Deum beatum facit, hæc vera, et vere magna, et appetenda maxime exaltatio est.

Exaltatio a statu peccati ad statum gloriæ quanta sit.

Vers. 8. 8. QUI HABITARE FACIT STERILEM IN DOMO MATREM FILIORUM LÆTANTEM.

Quemadmodum infelicitas virorum est status humilis et despectus, ita infelicitas mulierum est sterilitas. Sed quomodo Deus respicit viros humiles, ut de statu infimo erigat ad regnum, ita respicit humiles feminas, ut de sterilitate perducat ad fecunditatem. Potest autem hoc totum referri ad singulas feminas, ut Saram, Rebeccam, Rachelem, Annam, et similes. Sed altiore sensu pertinet ad Ecclesiam ex gentibus congregatam, quæ longo tempore mansit sterilis, sed in senectute peperit plurimos, juxta illud Apostoli *ad Gal.* IV, ex cap. LIV *Isai.*: « Lætare, sterilis, quæ non paris, erumpe, et clama, quæ non parturis, quia multi filii desertæ magis quam ejus quæ habet virum. » Quod autem ad verba attinet, cum dicitur : « Qui habitare facit sterilem in domo, » per *domum* intelligitur familia sive abundantia filiorum, ut sensus sit : Qui facit ut sterilis, quæ manebat solitaria, jam habitet inter multas proles, in magna familia. Id quod explicatur per verba sequentia : « Matrem filiorum lætantem; »

id enim est, *habitare in domo*, esse matrem filiorum, ac per hoc esse lætantem ob filiorum multitudinem, quæ erat mœsta ob sterilitatem et solitudinem.

PSALMUS CXIV

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Alleluia.*	V. s. H.
1. In exitu Israel de Ægypto, domus Jacob de populo barbaro :	Cum egrederetur Israel de Ægypto : domus Jacob de populo barbaro :
2. Facta est Judæa sanctificatio ejus, Israel potestas ejus.	Factus est Judas in sanctificationem ejus : Israel potestas illius.
3. Mare vidit, et fugit : Jordanis conversus est retrorsum :	Mare vidit, et fugit : Jordanis conversus est retrorsum.
4. Montes exultaverunt ut arietes, et colles sicut agni ovium.	Montes subsilierunt quasi arietes : colles quasi filii gregis [*h. ovium*].
5. Quid est tibi, mare, quod fugisti, et tu, Jordanis, quia conversus es retrorsum?	Quid tibi est, mare, quod fugisti? Jordanis, conversus es retrorsum.
6. Montes exultastis sicut arietes, et colles, sicut agni ovium?	Montes, subsultastis quasi arietes : colles, quasi filii gregis [*h. ovium*].
7. A facie Domini mota est terra, a facie Dei Jacob :	A facie Domini contremiscit terra : a facie Dei Jacob.
8. Qui convertit petram in stagna aquarum, et rupem in fontes aquarum.	Qui convertit petram in paludes aquarum : silicem in fontes aquarum.

PSALMUS CXV

SECUNDUM HEBRÆOS.

9. Non nobis, Domine, non nobis : sed nomini tuo da gloriam.	Non nobis, Domine, non nobis; sed nomini tuo da gloriam : propter misericordiam tuam, et veritatem tuam.
10. Super misericordia tua, et veritate tua, nequando dicant gentes : Ubi est Deus eorum?	Ne [*h. Quare*] dicant gentes : Ubi est Deus eorum?
11. Deus autem noster in cœlo : omnia quæcumque voluit, fecit.	Deus autem noster in cœlo : universa quæ voluit, fecit.
12. Simulacra gentium argentum et aurum, opera manuum hominum.	Idola gentium [*h. eorum*] argentum et aurum : opus manuum hominum.
13. Os habent, et non loquentur : oculos habent, et non videbunt.	Os habent, et non loquentur : oculos habent, et non videbunt.
14. Aures habent, et non audient, nares habent, et non odorabunt.	Aures habent, et non audient : nasum habent, et non odorabunt.
15. Manus habent, et non palpabunt : pedes habent, et non ambulabunt : non clamabunt in gutture suo.	Manus habent, et non palpabunt; pedes habent, et non ambulabunt : non [al. *nec*] sonabunt in gutture suo.
16. Similes illis fiant qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis.	Similes illis fiant qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis.
17. Domus Israel speravit in Domino : adjutor eorum et protector eorum est.	Israel confidit in Domino : auxiliator et protector eorum est.
18. Domus Aaron speravit in Domino : adjutor eorum et protector eorum est.	Domus Aaron confidit in Domino : auxiliator et protector eorum est.
19. Qui timent Dominum, speraverunt in Domino : adjutor eorum et protector eorum est.	Timentes Dominum confidunt in Domino : auxiliator et protector eorum est.

20. Dominus memor fuit nostri, et benedixit nobis.	Dominus recordatus nostri, benedicet, benedicet domui Israel, benedicet domui Aaron.
Benedixit domui Israel, benedixit domui Aaron.	
21. Benedixit omnibus qui timent Dominum, pusillis cum majoribus.	Benedicet timentibus Dominum : parvis et magnis.
22. Adjiciat Dominus super vos, super vos, et super filios vestros.	Addat Dominus super vos : super vos et super filios vestros,
23. Benedicti vos a Domino, qui fecit cœlum et terram.	Benedicti vos a Domino : qui fecit cœlum et terram.
24. Cœlum cœli Domino : terram autem dedit filiis hominum.	Cœlum cœlorum Domino : terram autem dedit filiis hominum.
25. Non mortui laudabunt te, Domine : neque omnes qui descendunt in infernum.	Non mortui laudabunt Dominum : nec omnes qui descenderunt in silentium.
26. Sed nos qui vivimus benedicimus Domino, ex hoc nunc et usque in sæculum.	Sed nos benedicimus Domino : amodo et usque in æternum. Alleluia.

Argumentum. — Breviter enarrantur res miræ præcipuæ, quas Deus edidit, quum Hebræos ex Ægypto in terras Cananæorum traduceret. Carmen in quatuor, si lubet, strophas divide, duobus versiculis constantes.

1. Cum exiret Israel ex Ægypto,
domus Jacobi e populo barbare loquenti (peregrino),
2. Facta est Juda sacrum ejus (Jovæ),
Israel imperium ejus.

3. Mare vidit (Deum populo suo præsentem) et fugit,
Jordanes vertit se retrorsum.
4. Montes (Sinai et Horeb) subsilierunt ut arietes,
colles ut filii ovis (agnelli).

5. Quid *est* tibi, mare, quod fugis;
Jordanes, *quod* vertis te retrorsum?
6. Montes, *quod* subsilitis ut arietes;
colles, ut filii ovis?

7. Præ conspectu Domini contreme, terra,
præ conspectu Dei Jacobi,
8. Qui convertit petram in stagnum (lacum) aquarum,
saxum (vel *silicem*) in fontem aquarum.

NOTÆ.

Vers. 2. *Facta est Juda,* non *Judæa.* Tribus illa per synecdochen pro toto populo. *Facta est* femin. quia terra significatur. *Sacrum,* populus ex omnibus selectus et Deo consecratus. *Ejus.* Non sine vi est, quod Jova, cujus plenus est vates, solo suffixo significatur.

PSALMUS CXV

SECUNDUM HEBRÆOS.

Argumentum.— In Syriaca atque Græca Alexandrina interpretatione, ad quam Vulgata Latina, Arabica et Æthiopica expressæ sunt, hic Psalmus cum præcedente conjunctus est; et Kimchi monet, hunc Psalmum in quibusdam

libris partem esse præcedentis, quod ipsum et in codd. 18 a Kennicotto, atque in codd. 53 a de Rossio enumeratis observatum est. Nec obstat, imo favet argumentum, nam brevem enarrationem Psalmi præced. congrue excipiunt sententiæ tales, quales in *Ps.* cxv continentur. Qui carmen novum hic incipere volunt, in quinque has strophas partiuntur : vers. 1-4, adjuva nos, Jova, ut intelligant qui te rident barbari, te esse Deum verum; 5-8, ipsorum dii sunt falsissimi; 9-11, confidite, Israelitæ, Jovæ; 12-15, res nostras aucturo; 16-18, celebrate Jovam. Nonnulli plures per omnem Psalmum choros sibi respondere putant : ita Ewaldus, qui vers. 1-11 populum loqui opinatur, 12-15 pontificem, 16-18 denuo populum.

1. Non nobis, Jova, non nobis,
sed nomini tuo da gloriam,
propter gratiam tuam, propter fidem tuam.
2. Cur dicant gentes :
« Ubi tandem Deus eorum? »
3. Et Deus noster *est* in cœlis;
quæcumque voluerit, facit.
4. Simulacra illorum (barbarorum) argentum et aurum *sunt*,
opus manuum hominis.

5. Os iis *est*, et non loquuntur;
oculi iis, nec vident.
6. Aures iis, neque audiunt;
nasus iis, neque odorantur.
7. Manus eorum (nominat. abs. pro *iis*), et non palpant;
pedes eorum, et non incedunt,
non edunt sonum gutture suo.
8. Similes illis (simulacris) sunt qui faciunt ea,
quicumque fiduciam collocant in eis.

9. Israel, fiduciam colloca in Jova;
auxilium eorum et clypeus eorum is *est*.
10. Domus Aaronis (sacerdotes), fiduciam collocate in Jova;
auxilium eorum et clypeus eorum is *est*.
11. Cultores Jovæ, fiduciam collocate in Jova;
auxilium eorum et clypeus eorum is est.

12. Jova memor fuit nostri, benedicat,
benedicat domum Israelis,
benedicat domum Aaronis.
13. Benedicat cultores Jovæ,
parvos cum magnis.
14. Augeat Jova vos,
vos et liberos vestros.
15. Benedicti *estote* vos Jovæ (a Jova),
creatore cœli et terræ.

16. Cœli *sunt* cœli Jovæ,
et terram dedit hominibus.
17. Non mortui laudant Jovam,
nec quicumque descenderunt in loca silentia (orcum).

18. Sed nos benedicamus Jovam,
ex nunc et usque in sæculum.
Laudate Jovam.

NOTÆ.

Vers. 1. *Gloriam* tibi debitam propter gratiam et fidem, qua nos liberasti. Maurer quæ tertio membro continentur seorsum capit a prægressis, et post *fidem tuam* intelligit *defende nos.* — Vers. 9. *Eorum* qui confidunt in eo. Pro imperativis in hoc et duobus seqq. vers. interpretes veteres omnes expresserunt præterita, forsan quia offenderunt in tertiæ pers. suffixo in vocibus *auxilium* et *clypeus.* — Vers. 14. Cf. *Gen.* xxx, 24; *Joan.* x, 16. — Vers. 16. Cœlum solum sibi Jova retinuit. — Vers. 18. Hengstenberg, *benedicimus*, ut nexus inter vers. 16 et 17 sit : si permittis nos, gentem tuam, ab inimicis deleri, quis tuas laudes in terris cultu publico et solemni prædicabit?

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Alleluia.

Decantat in hoc Psalmo mirabilia opera Dei, dum educeret filios Israel de Ægypto in terram promissionis; idque ad eum finem, ut hortetur populum ad permanendum in confessione unius veri Dei, et sperandum continuo in ejus protectione.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. IN EXITU ISRAEL DE ÆGYPTO, DOMUS JACOB DE POPULO BARBARO :

Vers. 2. 2. FACTA EST JUDÆA SANCTIFICATIO EJUS, ISRAEL POTESTAS EJUS.

Populus Judæorum cœpit habere formam reipublicæ quando de Ægypto est egressus.

Narrat, initio Psalmi, quemadmodum populus Hebræorum in egressu de Ægypto cœperit habere formam populi peculiariter Deo subjecti, et a Deo singulari providentia gubernati, ac si Deus esset proprius eorum rex. Nam antequam ingrederetur Ægyptum, erant una familia, non unus populus; dum autem manserunt in Ægypto, multiplicati sunt valde, sed admixti erant Ægyptiis, et regi Pharaoni serviebant; sed egressi de Ægypto, formam proprie reipublicæ habere cœperunt, Mose, tanquam Dei vicario et interprete, summum magistratum apud eos gerente. Hoc igitur est quod dicit, cum ait : «In exitu Israel de Ægypto, domus Jacob de populo barbaro,» ubi cum dicitur, *domus Jacob*, repetendum est, *in exitu*, hoc modo : *In exitu Israel de Ægypto, in exitu*, inquam, *domus Jacob de populo barbaro*; quæ pars secunda versiculi est explicatio primæ : declarat enim per nomen *Israel*, se non intellexisse hominem illum, qui proprio nomine dicebatur *Israel*, sed totam familiam Jacob, id est, totam illam gentem, quæ a Jacob patriarcha, qui etiam Israel vocabatur, per carnalem generationem originem ducebat. Per *populum barbarum* intelligitur Ægyptus. Significat autem vox hebraiça לעז loquentem lingua ignota; et *barbarus* dicitur, cujus lingua non intelligitur, juxta illud Apostoli I *Cor.* XIV : «Si nesciero virtutem vocis, ero cui loquor barbarus, et qui loquitur mihi barbarus.» Dicitur igitur *populus barbarus*, populus Ægypti, quia alia lingua utebatur ab ea qua utebantur Hebræi. «Facta est Judæa sanctificatio ejus,» hoc est, tunc primum, cum egressi sunt filii Israel de Ægypto, Deus sanctificavit, sive dedicavit sibi in populum peculiarem, populum judaicum. «Israel potestas ejus;» idem repetit aliis verbis, id est, tunc assumpsit peculiarem potestatem ac dominium super filios Israel. Quod attinet ad verba, per *Judæam*, intelligi debet hoc loco non terra quæ dicitur Judæa, sed gens Judaica; nam in hebræo est *Judas*, sicut paulo post, *Israel.* Solet autem Scriptura populum hebræum, nunc vocare *Judam*, de nomine principalis filii Israel; nunc *Israel*, de nomine patris : unde etiam vocantur Judæi, vel Israelitæ. Sed illud, *sanctificatio* et *potestas* intelligitur quasi materia sanctificationis et potestatis, ut sensus sit : Facta est gens judaica, sive israelitica, gens sanctificata Deo, et peculiariter subjecta potestati ejus. Pronomen relativum *ejus* refertur ad Deum, sive Dominum, qui nominatus est in titulo : « Alleluia, Laudate Dominum; » quasi dicat : Laudate Dominum, quia cum egrederentur filii Israel de Ægypto, tunc factus est populus Israel, populus sanctificatus ei, et subjectus peculiariter potestati ejus.

Vers. 3. 3. Mare vidit et fugit; Jordanis conversus est retrorsum.

Vers. 4. 4. Montes exultaverunt ut arietes, et colles sicut agni ovium.

Hebræorum Deus, verus est Deus.

Narrat mirabilia quæ acciderunt in egressu filiorum Israel de Ægypto, et commoratione in deserto, et ingressu in terram promissionis, ut hinc ostendat Deum Hebræorum esse verum Deum omnipotentem, quem jure ipsi colere et timere debeant; ac primum narrat miraculum, quo mare jubente Deo divisum est, ut populus transiret, ut habetur *Exod.* xiv; sed narrat poetica venustate, tribuens ipsi mari sensum, quasi videns majestatem Domini ex timore et reverentia se subduxerit. Conjungit deinde aliud miraculum circa Jordanem, quoniam ad idem elementum pertinet, quamvis multo posterius, id est, post annos quadraginta contigerit. Jordanis enim fluvius divisus quoque est tempore Josue, ut populus per siccum alveum transiret, ut habetur *Josue* iv. Deinde commemorat miracula, quæ acciderunt in terra, quando acceperunt legem, descendente Deo in montem Sinai; tunc enim terra mota est, et tremore concussa a majestate Domini, quasi trepidare et saltitare videbatur. Quod enim legimus *Exod.* ix: «Erat totus mons terribilis,» significat montem tremore suo terrorem aliis incussisse, ut ex textu hebraico et græco clarius colligitur. Postremo addit aliud miraculum de aquis in magna copia ex petra eductis: « Qui convertit petram in stagna aquarum, et rupem in fontes aquarum.» Sed veniamus ad verba. «Mare vidit, et fugit,» id est, ita recessit de loco suo pars illa maris Rubri, ac si a conspectu Domini territa fugisset. «Jordanis conversus est retrorsum.» In libro *Josue* legitur, quod steterit flumen, et in altum instar montis excreverit; sed ex interpretatione Davidis intelligimus, non solum in altum crevisse, sed etiam ex parte refluxisse, et refluxus iste confirmari potest ex eo quod longissimo spatio temporis cessaverit fluere, donec videlicet totus populus commode transiret, qui multa centena millia hominum complectebatur. Itaque si solum in altum crevisset, et non etiam simul ex parte refluxisset, non solum ad instar montis, sed in altitudinem multo majorem excrevisset. Simul igitur refluebat, ut David canit, et simul erigebatur et stabat, ne flueret in partem illam, per quam Israelitæ transibant. « Montes exultaverunt ut arietes, et colles sicut agni ovium,» id est, montes Sinai, partes videlicet majores illius montis, et colles, partes minores ejusdem montis, contremiscere et subsilire visæ sunt instar arietum, vel agnorum repentino terrore saltantium; quamvis enim vox *exultare* significare soleat gestire præ lætitia, tamen hoc loco videtur omnino referendum ad tremorem, tum quia eadem est causa mari ut fugiat, et monti ut saliat: fugere autem timoris est, non lætitiæ; tum quia paulo infra dicitur: «A facie Domini mota est terra,» quæ verba terrorem indicant, et hunc locum exponunt.

Vers. 5. 5. Quid est tibi, mare, quod fugisti? et tu, Jordanis, quia conversus es retrorsum?

Vers. 6. 6. Montes, exultastis sicut arietes, et colles sicut agni ovium.

Vers. 7. 7. A facie Domini mota est terra, a facie Dei Jacob.

Vers. 8. 8. Qui convertit petram in stagna aquarum, et rupem in fontes aquarum.

More poetico interrogat mare quare fugerit, et Jordanem quare conversus sit retrorsum, et montes et colles quare tremuerint; et respondet id fecisse præsentiam virtutis Dei, qui non solum hoc fecit, ut mare fugeret et terra tremeret, sed etiam, quod est mirabilius, unum elementum in alterum transmutavit; convertit enim terream rupem stantem atque durissimam in aquas mollissimas et velocissime discurrentes. « Quid est, inquit, tibi, mare, quod fugisti? et tu, Jordanis,» quid habes, « quod conversus es retrorsum? » et vos, « montes, quare exultastis ut arietes? » et vos, « colles, quasi agni ovium? » « A facie Domini mota est terra. » Hæc nimirum est causa, quia Dominus apparuit, et vim suam et potentiam manifestavit; et ideo terra, conspectum ejus non sustinens, tota contremuit. « Qui » Dominus « convertit petram in stagna aquarum, » quando Mose percutiente petram, *Num.* xx, egressæ sunt aquæ largissimæ; quod factum est, quia petra, jubente Domino, « conversa est in fontem aquarum. » Quod repetitur et declaratur, cum additur, « et rupem in fontes aquarum. » Significatur enim his verbis, non parvam aliquam et mollem petram, sed rupem saxeam duramque instar silicis conversam fuisse in fontem aquarum.

Vers. 9. 9. Non nobis, Domine, non nobis; sed nomini tuo da gloriam.

Hic incipit secundum Hebræos alius Psalmus; sed nos sequimur distinctionem antiquam Septuaginta Seniorum, quam etiam sequitur S. Hieronymus in sua versione ex hebræo: quod est argumentum, non in omnibus hebraicis codicibus dividi hunc Psalmum in duos. Igitur explicatis mirabilibus Dei, quæ facta sunt in exitu Israel de Ægypto, precatur Propheta Deum nomine totius populi, ut non respiciat demerita populi, sed gloriam suam, et pergat protegere cultores suos. « Non nobis, inquit, non nobis, » id est, non meritis nostris quæ nulla sunt, gloriam, sive laudem petimus, « sed nomini tuo da gloriam, » id est, propter gloriam nominis tui protege nos, non propter merita nostra.

Vers. 10. 10. Super misericordia tua et veritate tua, ne quando dicant gentes: Ubi est Deus eorum?

Indicat brevissime tres rationes cur Deus de-

beat nominis sui gloriam quærere in conservando populo suo : *prima* est, quia ipse misericors est; *secunda*, quia verax est et fidelis in promissione servanda; *tertia*, ne detur occasio gentibus blasphemandi, si cultores Dei destitutos videant. Ait igitur, « super misericordia tua et veritate tua, » nimirum funda gloriam tuam, sive da gloriam nomini tuo; inde enim gloria tua demonstrabitur, si ostendes misericordiam erga populum tuum; et rursus, si implebis veritatem promissorum tuorum, quæ fecisti patribus nostris. « Ne forte dicant gentes : Ubi est Deus eorum? » id est, ne detur occasio gentibus incredulis detrahendi de potentia, vel etiam de existentia tua.

Vers. 11. 11. DEUS AUTEM NOSTER IN CŒLO; OMNIA QUÆCUMQUE VOLUIT, FECIT.

Vers. 12. 12. SIMULACRA GENTIUM ARGENTUM ET AURUM, OPERA MANUUM HOMINUM.

Vers. 13. 13. OS HABENT, ET NON LOQUENTUR; OCULOS HABENT, ET NON VIDEBUNT.

Vers. 14. 14. AURES HABENT, ET NON AUDIENT; NARES HABENT, ET NON ODORABUNT.

Vers. 15. 15. MANUS HABENT, ET NON PALPABUNT; PEDES HABENT, ET NON AMBULABUNT: NON CLAMABUNT IN GUTTURE SUO.

Propter id quod dixerat : « Ne forte dicant gentes: Ubi est Deus eorum ? » adjungit pulcherrimam antithesim Dei veri et falsorum deorum. Quasi dicat: Non est danda occasio gentibus blasphemandi; sed tamen si forte dixerint: « Ubi est Deus eorum? » nos respondebimus, « Deum nostrum esse in cœlo, » idque testari mirabilia ejus, quia fecit quidquid voluit; sed contra dii eorum jacent in terra, et usque adeo nihil possunt facere, ut ne possint quidem exercere actiones membrorum quæ habere videntur; nam cum habeant figuram humanam, et videantur habere membra omnia et sensus omnes; tamen nec vident, nec audiunt, nec olfaciunt, nec palpant, nec ambulant, nec loquuntur, ac ne vocem quidem ullam ex gutture emittunt, si non ut homines, saltem ut jumenta.

Vers. 16. 16. SIMILES ILLIS FIANT QUI FACIUNT EA, ET OMNES QUI CONFIDUNT IN EIS.

Hæc prædictio est per modum imprecationis pronuntiata, ut moris est Prophetarum. Vere enim qui faciunt idola, et qui confidunt in eis, similes illis fient in vita futura post resurrectionem; nam etiamsi habebunt sensus et membra, tamen sic habebunt quasi non haberent; imo etiam cupient non habere : nihil enim videbunt, nihil audient, nihil olfacient, nihil palpabunt, nisi quod nollent; ligatis enim manibus et pedibus, projecti in tenebras exteriores se commovere non poterunt. In hac etiam vita similes sunt idolis, quia videntur potius videre et audire, quam revera videant et audiant, cum non videant, neque audiant, quæ ad salutem pertinent, et quæ vera bona sunt, ut magis somniare quam videre, vel audire dicendi sint, juxta illud *Marc.* VIII : « Oculos habentes non videtis, et aures habentes non auditis. » Quod si etiam placeat hæc exponere per modum imprecationis, non poterunt pagani conqueri, quia non fit illis injuria, si eos fieri cupiamus similes diis ipsorum. Monet autem S. Augustinus hæc quæ supra dicta sunt, pertinere ad eos paganos, qui credunt ipsa idola esse deos; quia vero nonnulli dicebant, non ipsa idola, sed numen in illis habitans esse colendum, ideo in alio Psalmo, videlicet XCV, dicit : « Dii gentium dæmonia, Dominus autem cœlos fecit; » et apud Apostolum I *Corinth.* X : « Quæ immolant gentes, dæmonibus immolant, et non Deo. » Ex his autem colligimus imagines Sanctorum non esse idola, neque earum venerationem esse idololatriam, quoniam neque ipsas imagines deos esse credimus, neque sanctos viros, quos repræsentant, pro diis habemus.

Idololatræ similes idolis in hac vita.

Imagines Sanctorum non sunt idola.

Vers. 17. 17. DOMUS ISRAEL SPERAVIT IN DOMINO; ADJUTOR EORUM ET PROTECTOR EORUM EST.

Vers. 18. 18. DOMUS AARON SPERAVIT IN DOMINO; ADJUTOR EORUM ET PROTECTOR EORUM EST.

Vers. 19. 19. QUI TIMENT DOMINUM, SPERAVERUNT IN DOMINO; ADJUTOR EORUM ET PROTECTOR EORUM EST.

Quia dixerat: « Similes illis fiant qui confidunt in eis, » adjungit per antithesim, filios Israel confidisse in Domino, et ideo habuisse Deum protectorem; nominat autem primo domum Israelis, id est, totam gentem hebraicam; deinde domum Aaronis, id est, tribum sacerdotalem, quia sacerdotes cum levitis cæteris peculiaris portio Domini erant, et specialiter in Deo confidere debebant; addit postremo omnes timentes Deum, quoniam non deerant aliqui extra filios Israel, qui Deum colerent et timerent, quamvis ii pauci essent : in his numerari solent Job et amici ejus, et postea Naaman Syrus, et alii.

Vers. 20. 20. DOMINUS MEMOR FUIT NOSTRI, ET BENEDIXIT NOBIS.

Vers. 21. 21. BENEDIXIT DOMUI ISRAEL, BENEDIXIT DOMUI AARON.

Vers. 22. 22. BENEDIXIT OMNIBUS QUI TIMENT DOMINUM, PUSILLIS CUM MAJORIBUS.

Confirmat quod dixerat, Deum adjutorem et protectorem esse sperantium in se. Ac se ipse constituit in numero confidentium in Deo, quippe qui præter cæteros auxilium Dei et protectionem expertus fuerat. Deinde eodem ordine confirmat Deum benedixisse domui Israel, domui Aaron et omnibus timentibus Deum, sive magnis, sive parvis, quod intelligi potest de omni magnitudine et parvitate, sive ætatis, sive potestatis, sive sapien-

Memoria Dei quid sit?

tiæ, sive divitiarum. Memoria Dei significat hoc loco singularem providentiam erga cultores suos. « Memor, inquit, fuit nostri, » id est, singulari providentia demonstravit se memorem esse nostri; « et benedixit nobis, » id est, benefecit nobis adjuvando et protegendo. Explicat autem quid sit illud, *nobis*, cum addit *domui Israel, domui Aaron*, et *omnibus timentibus eum*.

Vers. 23. 23. ADJICIAT DOMINUS SUPER VOS, SUPER VOS ET SUPER FILIOS VESTROS.

Vers. 24. 24. BENEDICTI VOS A DOMINO, QUI FECIT CŒLUM ET TERRAM.

« Ex abundantia cordis os loquitur, » ut ait D. Lucas cap. VI; quia pectus sancti Prophetæ ardebat desiderio gloriæ Dei et salutis proximorum, ideo multiplicat verba, nunc prædicendo, nunc exhortando, nunc bene precando, ut hac ratione accendat homines ad Deum timendum timore sancto, et ad spem omnem in eo collocandam. Igitur conversus ad timentes Deum, quibus dixit Deum benedixisse, ait : « Adjiciat Dominus super vos, » nimirum benedictionem suam, id est, omnium bonorum copiam; nec solum, inquit, « super vos, sed etiam super filios vestros. » Et hoc modo sitis vos benedicti, plena atque perfecta benedictione a Domino, « qui fecit cœlum et terram, » id est, ab eo, in cujus manu est ros cœli et pinguedo terræ. Solebant enim sancti Testamenti veteris precari suis a Domino rorem cœli et pinguedinem terræ, quia omnes fructus terræ nascuntur ex fecunditate terræ et ex pluvia cœli. Sed altiore sensu Deus benedicit de rore cœli et de pinguedine terræ, quos bonis cœlestibus et terrenis cumulat, quod fecit erga Abrahamum, Isaacum, Josephum, Davidem, et similes.

Vers. 25. 25. CŒLUM CŒLI DOMINO; TERRAM AUTEM DEDIT FILIIS HOMINUM.

Vers. 26. 26. NON MORTUI LAUDABUNT TE, DOMINE; NEQUE OMNES QUI DESCENDUNT IN INFERNUM.

Vers. 27. 27. SED NOS QUI VIVIMUS, BENEDICIMUS DOMINO, EX HOC NUNC ET USQUE IN SÆCULUM.

Hi tres versiculi duplicem sensum habent : unum accommodatum Hebræis secundum vetus Testamentum; alterum accommodatum Christianis secundum Testamentum novum. Igitur priore sensu posteaquam dixerat : « Benedicti vos a Domino, qui fecit cœlum et terram, » docet æquum esse ut ii, qui benedicti sunt a Domino, benedicant ipsi quoque Dominum, dum vivunt super terram, quam a Deo incolendam acceperunt, relinquentes angelis officium benedicendi in cœlo, ubi est domicilium Dei, et ministrorum ejus, qui illi coram assistunt. « Cœlum, inquit, cœli Domino, » id est, summum cœlum, quod est super cœlum aereum, Domino proprie dicatum est, et familiaribus ministris ejus angelis sanctis; « terram autem » cum elementis, quæ illi conjuncta sunt, « dedit filiis hominum habitandam; » ac pro tam insigni parte mundi debent filii hominum Deo assidue gratias agere, dum vivunt et bonis terræ fruuntur. Nam « non mortui laudabunt te, Domine; » mortui enim, cum sensibus corporis careant, neque fruantur amplius terrenis bonis, imo nec vivant secundum corpus, non laudant Dominum ore corporali, neque pro rebus terrenis gratias agunt. « Neque omnes qui descendunt in infernum, » id est, non solum mortui, qui jacent in sepulcris non laudant Dominum, sed neque illi « qui descendunt in infernum, » id est, spiritus mortuorum, qui descendunt in varias inferni regiones, Dominum benedicent pro terrenis bonis, quæ ad illos jam pertinent; « sed nos qui vivimus » in terris, et fruimur terrenis bonis, « benedicimus Domino, ex hoc nunc et usque in sæculum, » per generationes sibi invicem succedentes. At sensu christianis accommodato secundum promissiones Testamenti novi, dicendum est, per *cœlum cœli*, intelligi supremam partem cœli, ubi est domus filiorum Dei, de qua dicit Apostolus II *Cor.* V : « Scimus, quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, ædificationem ex Deo habemus domum non manufactam, æternam in cœlis; » vel cum S. Augustino, per *cœlum cœli* intelligere possumus mentes justorum angelorum et hominum, in quibus Deus habitat per cognitionem et amorem : hanc domum sibi Deus elegit; « terram autem, » id est, mundum hunc visibilem dedit « filiis hominum, » prout distinguuntur a filiis Dei; et ideo subjungitur : « Non mortui laudabunt te, Domine, » id est, qui mortui sunt morte peccati, etiamsi vivant vita naturæ, non laudabunt te, Domine, « neque omnes qui descendunt in infernum, » qui in morte peccati confirmati sunt, et ad pœnas æternas descenderunt; « sed nos qui vivimus » vita gratiæ, qui per fidem et charitatem tibi inhæremus, et jam cœlestis patriæ cives sumus, quamvis interim ad tempus habitemus in terra, nos, inquam, « benedicimus tibi, » et benedicemus « usque in æternum. » Vide Chrysostomum hanc expositionem eleganter persequentem.

PSALMUS CXVI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Alleluia.*

1. Dilexi, quoniam exaudiet Dominus vocem orationis meæ.
2. Quia inclinavit aurem suam mihi, et in diebus meis invocabo.
3. Circumdederunt me dolores mortis, et pericula inferni invenerunt me.

Tribulationem et dolorem inveni : 4. et nomen Domini invocavi.

O Domine, libera animam meam. 5. Misericors Dominus, et justus, et Deus noster miseretur :

6. Custodiens parvulos Dominus. Humiliatus sum, et liberavit me.
7. Convertere, anima mea, in requiem tuam : quia Dominus benefecit tibi :
8. Quia eripuit animam meam de morte, oculos meos a lacrymis, pedes meos a lapsu.
9. Placebo Domino in regione vivorum.

V. s. h.

Dilexi quoniam exaudiet [al. *audiet*] Dominus vocem deprecationis meæ.

Quoniam inclinavit aurem suam mihi, et in diebus meis invocabo.

Circumdederunt me funes mortis, et munitiones inferni invenerunt me.

Angustiam et dolorem reperi, et nomen Domini invocabo.

Obsecro, Domine, salva [*h. eripe*] animam meam : clemens Dominus, et justus : et Deus noster misericors [*h. pius*].

Custodit parvulos Dominus : attenuatus sum, et salvavit me.

Revertere, anima mea, in requiem tuam : quia Dominus reddet tibi.

Quia eruet animam meam de morte, oculos meos a lacrymis, pedes meos ab offensa.

Deambulabo coram Domino, in terris viventium.

PSALMUS CXV.

Vulg. — *Alleluia.*

1. Credidi, propter quod locutus sum : ego autem humiliatus sum nimis.
2. Ego dixi in excessu meo : Omnis homo mendax.
3. Quid retribuam Domino, pro omnibus quæ retribuit mihi?
4. Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo.
5. Vota mea Domino reddam coram omni populo ejus.
6. Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus.
7. O Domine, quia ego servus tuus, ego servus tuus, et filius ancillæ tuæ.
8. Dirupisti vincula mea : tibi sacrificabo hostiam laudis, et nomen Domini invocabo.
9. Vota mea Domino reddam in conspectu omnis populi ejus,
10. In atriis domus Domini, in medio tui, Jerusalem.

Credidi propter quod [*h. quia*] locutus sum : ego afflictus sum nimis.

Ego dixi in stupore meo : Omnis homo mendacium [*h. mentitur*].

Quid reddam Domino, pro omnibus quæ retribuit mihi?

Calicem salutaris [al. *salutis*] accipiam, et nomen Domini invocabo.

Vota mea Domino reddam coram omni populo ejus.

Gloriosa in conspectu Domini [*h. pretiosa in oculis Domini*] mors sanctorum [*h. misericordium*] ejus.

Obsecro, Domine, quia ego servus tuus, ego servus tuus, filius ancillæ tuæ.

Dissolvisti vincula mea : tibi immolabo hostiam laudis [*h. confessionis*], et in nomine Domini invocabo.

Vota mea Domino reddam in conspectu omnis populi ejus,

In atriis domus Domini, in medio tui, Jerusalem. Alleluia.

Argumentum. — E recentioribus esse hoc carmen, præter formam chaldaicam vers. 12, aliasque recentioris ætatis formas (vers. 7, 19) loci suadent aliunde sumpti: vers. 3 (cf. *Ps.* XVIII, 5), 8, 9 (cf. LVI, 14), 11 (cf. XXXI, 23), 15 (LXXII, 14). Strophæ duæ: vers. 1-11, liberavit me Jova ex summa miseria; vers. 12-19, pro tanto in me collato beneficio illi ego ante omnium oculos maximas exsolvam gratias.

1. *Eo* delector, quod audit Jova
vocem meam, preces meas.
2. Nam inclinavit aurem suam ad me,
ideo per dies meas invocabo *eum*.
3. Cingebant me funes mortis,
et angustiæ orci (vitæ discrimina) invenerant me,
calamitatem et ærumnas inveneram.
4. Et nomen Jovæ invocavi:
« o Jova, eripe animam meam! »
5. Benignus *est* Jova et justus,
et Deus noster misericors est.
6. Tuetur simplices Jova:
debilis (exhaustus) eram, et me adjuvit.
7. Redi, anima mea, ad quietes tuas,
nam Jova benefecit tibi.
8. Nam liberasti, *o Jova,* animam meam a morte,
oculum meum a lacrymis,
pedem meum ab impulsione *ad lapsum*.
9. Ambulabo coram Jova (ei serviam)
in terris viventium.
10. Fidem habui (in Deo), quamvis dicerem:
« Ego afflictus sum valde. »
11. Dixi ego in trepidatione mea:
« Omnis homo mentiens *est* (fallit). »

12. Quomodo rependam Jovæ
omnia beneficia ejus in me *collata*?
13. Calicem salutis accipiam,
et nomen Jovæ invocabo.
14. Vota mea Jovæ persolvam,
coram universo populo ejus.
15. Pretiosa *est* in oculis Jovæ
mors cultorum ejus.
16. O Jova! sane (gall. *oui*) ego servus tuus,
ego servus tuus, filius servæ tuæ,
solvisti vincula mea.
17. Tibi sacrificabo sacrificium laudis (gratiarum actionis),
et nomen Jovæ invocabo.
18. Vota mea Jovæ persolvam
coram universo populo ejus,
19. In atriis domus Jovæ,
in medio tui, Hierosolyma.
Laudate Jovam.

NOTÆ.

Vers. 1. Hengstenb. *Diligo* Deum, *nam Deus*; alius, *diligo* Deum, *ideo exaudit*. Alii, *vocem* (*iod* parag.) *precum mearum*. — Vers. 6. *Simplices* vocat qui rerum imperiti, aut saltem sibi parum confidentes, totos se Dei tutelæ committunt. — Vers. 7. *Quietes tuas* (cum *iod* parag.), i. e. quiesce jam, depone dolorem; vel *quietes tuas*, i. e. Deum; alii : i. e. *Hierosolymam*. — Vers. 10. Vel, *fidem habebam, quando*, etc. Alii, *ita ut dicerem*; alius, *ideo* fiducialiter *loquar*, quamvis *afflictus sim valde*. — Vers. 11. Alius, *ego loquar*, inquam, vel *dixi*. *Omnis homo*, etc., idem ac : vana salus hominis. — Vers. 13. Pro salute accepta cœnam sacrificalem instituam, in qua calicem convivis propinabo : cf. *Matth.* XXVI, 27; *Luc.* XXII, 17, 18.—Vers. 15. *Pretiosa*, i. e. non facile Deus concedit, ut cultores sui pereant, me servavit. — Vers. 16. *Sane*. Maurer particulam *ki* vult esse precantis, non affirmantis, vertitque, *ah, Jova!* clementer excipe grati animi significationem ! *nam ego*, etc.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXIV.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Alleluia.

Psalmum hunc exponunt aliqui cum Hebræis de temporali aliqua pressura, vel morbo, a quo liberari cupiebat Propheta. Sed nos cum SS. Patribus, Basilio, Chrysostomo, Hieronymo, Augustino, existimamus intelligendum Psalmum esse de homine spirituali sitiente salutem æternam, et gemente propter tentationes et pericula.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. DILEXI, QUONIAM EXAUDIET DOMINUS VOCEM ORATIONIS MEÆ.

Anima ardens desiderio Domini absolute dicit : « Dilexi, » et non explicat quem, quoniam existimat omnes alios similiter amare rem undecumque amabilem, ac proinde scire quem dicere velit. Sic B. Maria Magdalena, *Joan.* XX, interroganti : « Quem quæris? » respondit : « Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi, » et non declarat quem quærat, et quem sublatum doleat, quia putabat omnes amare quem ipsa amabat, et sollicitos de illo esse, de quo ipsa sollicita erat. Et vere cum omnia bonum appetant, ut dicitur initio *Ethicorum*, et in solo Deo sit omnis ratio boni, et absit ab eo omnis ratio mali, quod significavit B. Joannes, cum ait in prima *Epist.* cap. I : « Deus lux est, et in eo tenebræ non sunt ullæ, » deberent homines solum Deum absolute amare : et cum audiunt : « Dilexi, » intelligere deberent dilectionem summi boni significari. Sed tamen David, ex ratione quam reddit, satis indicat se de dilectione Dei esse locutum; ait enim : « Dilexi, quoniam exaudiet Dominus vocem orationis meæ, » id est, dilexi Dominum, quoniam benignus et misericors est, et ex naturali sua benignitate exaudiet vocem orationis meæ. Magna causa diligendi, quod altissimus Dominus, et qui rerum nostrarum non indiget, tam facilis sit ad audiendas preces vilissimorum servorum, ut secure promittere nobis possimus audientiam, quod in *Psalm.* LXXXV clarius exprimitur, cum dicitur : « Quoniam tu, Domine, suavis et mitis, et multæ misericordiæ omnibus invocantibus te. » Sensus igitur est : Dilexi Dominum, quoniam certus sum quod exaudiet vocem orationis meæ.

Vers. 2. 2. QUIA INCLINAVIT AUREM SUAM MIHI, ET IN DIEBUS MEIS INVOCABO.

Declarat unde didicerit Deum exauditurum preces suas, dicens : Inde scio, quia ipse prævenit me, ipse invitavit, dum « inclinavit ad me aures suas; » quorsum enim inclinaret ad os meum aurem suam, nisi me audire paratus esset? Porro Deus inclinat aures ad nos, quando inspirat nobis orationem; neque enim nos oraremus, nisi Deus per gratiam prævenientem inspiraret desiderium orandi. Igitur David assuetus internis vocationibus, ex desiderio orandi sibi cœlitus inspirato intellexit aurem Domini ad se inclinatam; et ideo etiam adjungit : « Et in diebus meis invocabo, » id est, dum affulgent mihi dies gratiæ Dei, et in hac luce video aurem Domini ad me inclinatam, non omittam occasionem, sed invocabo Dominum. Vocat enim dies suos, dies illos, quibus luce prævenientis gratiæ fruebatur : absente enim luce gratiæ nox succedit diei, de qua dicitur : « Venit nox, in qua nemo potest operari, » *Joan.* IX. S. Joannes Chrysostomus, per illud, *in diebus meis*, intelligit omnibus diebus vitæ meæ.

S. Augustinus per *dies meos* intelligit dies hujus mortalitatis, qui nostri dies dicuntur, quia nos ipsi peccando nobis illos fecimus.

Vers. 3.

3. CIRCUMDEDERUNT ME DOLORES MORTIS, ET PERICULA INFERNI INVENERUNT ME.

Explicat nunc materiam suæ orationis, quæ sunt tentationes et pericula salutis æternæ, quas solas tribulationes magni pendit anima vere Deum diligens. In *Psalm.* XVII, similia verba exposuimus de periculis mortis corporalis, quoniam titulus Psalmi ad id cogebat; sed hic Psalmus, qui nihil habet in titulo, nisi *alleluia*, ad sublimiorem intelligentiam nos invitat. Ait igitur : « Circumdederunt me dolores mortis, » id est, undique tentationes mortiferæ me circumstant, ut compellar clamare cum Apostolo *ad Rom.* VII : « Quis me liberabit de corpore mortis hujus? » In hebræo est vox ambigua, quæ et *funes*, sive *laqueos*, et *dolores*, significare potest; et vere tentationes mortiferæ funes sunt, sive laquei mortis, et etiam dolores mortis, quia ex illis viri pii dolorem concipiunt, qualis est in illis qui mortem sibi vident imminere. Declarat paulo apertius, cum addit, « pericula inferni invenerunt me; » nam ex hoc periculo omnium periculorum maximo concipiunt dolores mortis, qui in illo adhuc se versari cogitant. Vox hebraica proprie *angustias inferni* significat, qua voce designatur locus angustus, per quem qui gradiuntur, in periculo præcipitii versantur, nisi singulos gressus vigilantissime observent, et talis est via salutis, arcta atque angusta; unde nullo negotio in præcipitium inferni ruunt, qui non caute ambulant. Unde monet Apostolus : « Videte quomodo caute ambuletis, » *ad Ephes.* V.

Vers. 4.

4. TRIBULATIONEM ET DOLOREM INVENI, ET NOMEN DOMINI INVOCAVI.

Multi sunt, qui circumdati sunt laqueis mortis et periculis inferni, et non advertunt, occupati fortasse prosperitatibus sæculi, et quo magis circumdati sunt ejusmodi periculis, eo minus ea considerant, et ideo neque timent, neque dolent; David autem ea considerabat, et considerando invenerat ubi esset, et ideo tremens ac dolens dicebat : « Tribulationem et dolorem inveni, et nomen Domini invocavi, » id est, tribulationem et dolorem inveni, quia blandiente licet sæculi prosperitate et felicitate, tamen adverti me circumdatum esse funibus et doloribus mortis, et periculis inferni expositum esse; ideo gemens nomen Domini invocavi, et dixi : « O Domine! libera animam meam. » S. Basilius paulo aliter exponit, ut sensus sit : « Circumdederunt me dolores mortis, et pericula inferni invenerunt me, » id est, peccatum mortale commisi, unde in mortem animæ incidi, et inferno propinquavi; sed ego tribulationem et dolorem pœnitentiæ salutaris inveni, et hoc modo corde contrito et animo contribulato nomen Domini invocavi, dicens : « O Domine! libera animam meam. »

Vers. 5.

5. O DOMINE! LIBERA ANIMAM MEAM : MISERICORS DOMINUS ET JUSTUS, ET DEUS NOSTER MISERETUR.

Dixerat : « Nomen Domini invocavi; » nunc subjicit ipsa verba invocationis : « O Domine! libera animam meam, » nimirum de doloribus mortis et periculis inferni. In hebræo est particula non solum vocantis, sed etiam obsecrantis, nimirum אנא *ana*. Itaque potuisset verti : *Obsecro, Domine, libera animam meam;* sed idem est sensus. Deinde, ut ostendat se bona spe invocasse Dominum, addit quasi rationem, dicens : « Misericors Dominus et justus, » supple *est*, « et Deus noster miseretur : » Misericors Dominus est, quia prævenit peccatorem gratia sua, dum ei pœnitentiam et orationem inspirat; ipse enim prior dilexit nos, ut dicit Apostolus *Joan.* IV. Justus etiam est, quia non sine flagello dimittit : « flagellat enim omnem filium quem recipit, » ut ait Paulus *ad Hebr.* IX; et iis ignoscit, qui sibi ipsi non ignoscunt; et tandem « Deus noster miseretur, » quia recipit quem flagellavit, et non solum peccata indulget, sed hæredem facit. S. Joannes Chrysostomus scribit, Deum dici misericordem et justum, quia semper admiscet misericordiam justitiæ, et justitiam misericordiæ, et addit : « Deus noster miseretur, » quia Deus magis pronus est ad miserandum, quam ad puniendum.

Deus cur dicatur misericors, et justus?

Vers. 6.

6. CUSTODIENS PARVULOS DOMINUS; HUMILIATUS SUM, ET LIBERAVIT ME.

Miseretur Dominus, ut paulo ante dictum est, sed præcipue parvulis timentibus eum; id enim in *Psalm.* CII clarius habetur, cum dicitur : « Secundum altitudinem cœli a terra corroboravit Dominus misericordiam suam super timentes se. » Item : « Sicut miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se. » Quod idem legimus in cantico Virginis Deiparæ, *Luc.* I : « Et misericordia ejus a progenie in progenies timentibus eum. » Quoniam igitur verba illa ultima versiculi superioris : « Et Deus noster miseretur, » intelliguntur de miseratione paterna, ut sonat vox hebraica מרחם *merachem*, ideo nunc declarat quos respiciat ista paterna miseratio, ac dicit respicere parvulos, id est, mites et humiles, ac timentes Deum filiali timore. « Custodiens parvulos Dominus, » id est, Dominus ex paterna miseratione custodiens est parvulos suos, quasi teneros filios, quibus æternam hæreditatem paravit. Et quoniam David non ignorabat testimonium reddente Spiritu Sancto spiritui ejus, se unum ex illis esse, addidit, « humiliatus sum, » id est, ex parvulis esse studui; et tandem concludit, « liberavit me, » quod de liberatione in spe intelligi debet, præsertim cum in hebræo sit in futuro, *et liberabit me*.

Vers. 7. 7. Convertere, anima mea, in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi.

Liberatus homo justus in spe, gratulatur sibi ipsi tantum bonum, dicens : « Convertere, anima mea, in requiem tuam, » id est, festina passibus desiderii ad locum veræ ac sempiternæ quietis, ad cœlestem Jerusalem, ad sinum veri Abraham, « quoniam Dominus benefecit tibi. » In hebræo habetur, *quoniam Dominus retribuit super te;* quo verbo significatur vita æterna esse corona justitiæ, et merces operum bonorum, ut hoc loco notavit S. Basilius. Itaque textum Vulgati interpretis ex hebraica proprietate explicare licebit.

Vita æterna est corona justitiæ, et merces bonorum operum.

Vers. 8. 8. Quia eripuit animam meam de morte, oculos meos a lacrymis, pedes meos a lapsu.

Declarat quid sit bonum illud magnum, sive magna illa retributio, de qua dictum est : « Benefecit tibi, » sive « retribuit tibi, » ac dicit esse vitam beatam et sempiternam. « Qui eripuit animam de morte, » id est, eripuit a morte, et donavit vitam; « oculos meos a lacrymis, » id est, dedit vitam non subjectam ulli malo, sed cumulatam omni bono; « absterget enim Deus omnem lacrymam ab oculis eorum, » ut dicitur *Apoc.* xxi. Et pedes meos a lapsu, » id est, dabit vitam non solum felicem, sed etiam securam ac sempiternam, ut ab ea excidere nunquam possim. Ita liberabit a doloribus mortis et a periculis inferni, et in vitæ felicissimæ æternitate et securitate constituet.

Vers. 9. 9. Placebo Domino in regione vivorum.

Concludit Psalmum, dicens quod, quemadmodum ipse secure possidebit vitam optimam et dulcissimam, quæ vehementer ipsi placebit : ita etiam placebit ipse Domino vehementer et secure « in regione vivorum. » Dicit, *regio vivorum*, ubi omnes ab omni parte vivunt, et ideo placent omnibus modis Deo viventi : nam in hac peregrinatione multi mortui sunt, « et qui vivunt, secundum spiritum vivunt, non secundum corpus, quod propter peccatum mortuum est, » *Rom.* viii ; unde clamat Apostolus *Rom.* vii : « Quis me liberabit de corpore mortis hujus? » In hebræo habetur : *Ambulo coram Deo in terris viventium.* Sed idem est sensus : nam *ambulare coram Deo* est placere oculis Dei, recte et juste vivendo. Sic legimus *Gen.* v : « Ambulavit Henoc cum Deo ; » et *Gen.* vi : « Noe fuit vir justus, atque perfectus, cum Deo ambulavit; » et *Gen.* xvii : « Ambula coram me, et esto perfectus ; » et *Luc.* i : « Ut sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati, serviamus illi in sanctitate et justitia coram ipso, omnibus diebus nostris. »

Regio vivorum quæ sit?

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXV.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Alleluia.

Hunc Psalmum Hebræi partem esse volunt Psalmi superioris : sed nos distinctionem Septuaginta Seniorum sequimur : nec tamen negamus hunc Psalmum immediate subjungendum esse superiori, ut S. Basilius monet. Agit enim Propheta gratias Deo, et vota se persoluturum pollicetur pro salute æterna, quam bona spe jam possidere cœpit.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. Credidi, propter quod locutus sum : ego autem humiliatus sum nimis.

Respicit ad verba illa : « Placebo Domino in regione vivorum; » et quasi aliquis interrogasset : Unde nosti regionem vivorum? respondet se novisse per spiritum fidei. « Credidi, inquit, esse regionem vivorum » quamdam, licet oculis ea non videatur, et propter hanc fidem dixi : « Placebo Domino in regione vivorum. » Citavit hunc locum Apostolus II *Cor.* iv : « Habentes, inquit, eumdem spiritum fidei, sicut scriptum est : Credidi propter quod locutus sum; et nos credimus, propter quod et loquimur, scientes quoniam, qui suscitavit Jesum, et nos cum Jesu suscitabit, et constituet vobiscum. » Ubi B. Paulus docet, ex spiritu fidei, non ex ulla humana demonstratione, cognosci resurrectionem corporum et veram viventium regionem, in qua cum Domino Jesu constituendi sumus. Et quoniam hæc fides requirit animam vere humilem, quæ se Spiritui Sancto plene subjiciat ad obedientiam fidei, subjungit : « Ego autem humiliatus sum nimis, » id est, ego vero ideo credidi, quia non ingenio meo nitor, sed valde humilem ac docilem me Spiritui Sancto præstiti. Sic enim et Dominus ait *Matth.* xi : « Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis; » et in alio loco : « Quomodo vos potestis credere,

qui gloriam ab invicem accipitis ? » *Joan.* cap. v.

Vers. 2. 2. Ego dixi in excessu meo : Omnis homo mendax.

Varie admodum hunc versiculum exponunt auctores, ut alii referant ad quamdam quasi desperationem regni obtinendi, quod Samuel Davidi promiserat, et in excessu quodam turbatus dixerit : « Omnis homo mendax, » videlicet, ut etiam Samuel mentitus videatur; alii referant ad populum in captivitate Babylonica constitutum, et desperantem de promissis Prophetarum; alii aliter exponant. Sed non video quomodo ista, et alia id genus, cohæreant cum reliquis partibus hujus Psalmi. Ideo magis probo sententiam Euthymii, qui hæc refert ad excessum mentis, per quem Propheta ascenderit ad notitiam regionis vivorum, et dixerit in comparatione ejus regionis mendacium esse quidquid homines loquuntur de felicitate humana. « Ego, » inquit, qui humiliavi me valde, exaltatus a Domino ad mentis excessum, « in eo excessu, » videns quam falsa et fallacia sint, quæ videntur hominibus vera et solida bona, « dixi : Omnis homo mendax, » id est, omnis homo, qui humano affectu loquitur de felicitate, et magni æstimat bona mortalia et caduca, mendax est : vera enim et stabilia bona non inveniuntur nisi in regione vivorum. Ex hac expositione cessat objectio, quam nomine sophistarum sibi ipse proposuit magnus Basilius : Si omnis homo mendax, igitur et David, qui est homo, mendax est; ergo mentitur cum dicit : « Omnis homo mendax, » ac per hoc sibi ipse contradicit, et dictum suum ipse destruit; hoc, inquam, sophisma cessat, quia per hominem intelligitur hoc loco homo humano affectu loquens, non autem homo loquens spiritu divino afflatus. Posset etiam dici aliud esse hominem semper mentiri, aliud esse mendacem : potest enim homo mendax aliquando vera loqui, præsertim si non ex se, sed spiritu Dei loquatur : mendax enim dicitur homo, quoniam ex natura sua obnoxius est errori et falsitati. Quomodo intelligitur, quod scribit Apostolus *ad Rom.* iii : « Est autem Deus verax, omnis autem homo mendax, » id est, solus Deus mentiri nequit, homines autem omnes mendacio sunt obnoxii; sed non continuo sequitur ut perpetuo mentiantur.

In quo sensu omnis homo sit mendax ?

Vers. 3. 3. Quid retribuam Domino, pro omnibus quæ retribuit mihi ?

Animadvertens tantis se bonis cumulatum, cum et regionem vivorum Dei beneficio agnoverit, et in eam se ingressurum sperare cœperit, imo ac si jam ingressus esset, præ lætitia exultaverit, quærit quid Domino retribuere possit. « Quid, inquit, retribuam Domino pro his quæ retribuit mihi ? » Ille me de nihilo fecit, ille de iniquitate redemit, ille regionem viventium demonstravit, ille mihi etiam se daturum promisit; quid igitur illi retribuam ? Quod autem dicit, *retribuit mihi*, potest simpliciter accipi pro *tribuit*, ut exponit Euthymius; vel cum S. Augustino, notari liberalitas et misericordia Dei, qui tanta bona tribuit pro tantis malis.

Vers. 4. 4. Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo.

Non desunt, qui hunc calicem exponant de sacrificio legis veteris, quod liquoribus et libaminibus continebatur; vel de calice conviviali, quo in memoriam acceptæ salutis utebantur; sed ista levia sunt, et SS. Patres Basilius, Chrysostomus, in 2 *expositione*, Hieronymus, Augustinus, et cum iis Theodoretus et Euthymius magno consensu de calice patientiæ et passionis hunc locum intelligunt, de quo calice Dominus, *Matth.* xx, dixit : « Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum ? » et *Matth.* xxvi : « Transeat a me calix iste ; » et *Joan.* xviii : « Calicem quem dedit mihi Pater, non vis ut bibam illum ? » Nec solum in Testamento novo, sed etiam apud Prophetas passim accipitur calix pro amara potione tribulationis, ut *Psalm.* lxxiv : « Quia calix in manu Domini vini meri plenus mixto ; » et *Isai.* li : « Elevare, Hierusalem, quæ bibisti de manu Domini calicem iræ ejus ; » et *Hierem.* xxv : « Sume calicem vini furoris hujus de manu mea ; » et *Ezech.* xxiii : « Hæc dicit Dominus Deus : Calicem sororis tuæ bibes profundum et latum : eris in derisum et in subsannationem, et bibes illum, et epotabis usque ad fæces ; » et *Habac.* ii : « Repletus es ignominia pro gloria ; bibe tu quoque, et consopire, circumdabit te calix dexteræ Domini, et vomitus ignominiæ super gloriam tuam. » Dicit igitur vir justus et amator Dei : Cum nihil habeam præstantius, quod offeram Deo meo, pro tam multis bonis, quæ retribuit mihi, « calicem salutaris accipiam, » id est, bibam libenti animo calicem Domini quantumvis amarum, sive tribulationes, sive pericula, sive mortem ipsam pro suo honore sustinere me velit : scio enim calicem hunc amarum quidem, sed salutarem futurum. Et quia de meis viribus non confido, sed in Domini adjutorio omnia possum ideo, « nomen Domini invocabo, » ut det mihi calicem suum intrepide haurire. Vocat autem Propheta, *calicem salutaris*, calicem salutis, id est, calicem salutiferum. Confirmat hanc expositionem consuetudo Ecclesiæ, quæ hunc Psalmum in Martyrum solemnitatibus cantare solita est.

Calix pro amara potione sæpe sumitur.

Vers. 5. 5. Vota mea Domino reddam coram omni populo ejus : pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus.

Paratus ad calicem passionis bibendum securus dicit : Sacrificium laudis et confessionis Domini, non in angulis solum, et in cubiculis, sed palam et publice coram omni populo ejus, inimicis etiam præsentibus, immolabo, etiamsi mortem

inde mihi imminere intelligam. « Pretiosa enim in conspectu Domini mors sanctorum ejus, » id est, magni æstimat Dominus mortem Sanctorum pro suo honore et confessione susceptam : quomodo apud homines magni fiunt gemmæ pretiosæ, quibus regum diademata ornari solent, et quibus nihil clarius apud homines invenitur. Expendit hoc loco S. Basilius gloriam martyrum, quorum non solum animæ mox coronantur in cœlis, sed etiam reliquiæ corporum in maximo pretio habentur in terris, antea siquidem qui tangebat cadaver hominis immundus erat : nunc autem, qui ossa martyrum contingit, sanctificationem acquirit.

Sacrarum reliquiarum cultus hic probatur.

Vers. 6. 6. O DOMINE! QUIA EGO SERVUS TUUS, EGO SERVUS TUUS ET FILIUS ANCILLÆ TUÆ.

Non superbit vir sanctus, qui se totum Deo in sacrificium offert, sed agnoscit debitum servitutis, et juxta mandatum Domini dicit : Servus inutilis sum; quod debui facere feci. « O Domine! » inquit, quid magnum feci, quod vota mea publice reddidi, neque ob timorem mortis confessionem tuam omisi? quod debui facere feci, « quia ego servus tuus sum, » redemptus de captivitate diaboli pretioso sanguine filii tui; « ego, inquam, servus tuus sum, » non solum redemptionis gratia, sed etiam dono creationis, « sed et filius *sum* ancillæ tuæ, » id est, non emptitius tantum, sed et vernaculus, quia et mater mea ancilla tua est, duplici illo nomine, et creationis et redemptionis. Dicit autem, filius ancillæ tuæ, non filius servi tui, quia servitus sequitur ventrem : nam si liber ex ancilla gignat filium, ille filius servus nascitur. Unde Sara Abrahamo dixit : « Ejice ancillam et filium ejus; non enim erit hæres filius ancillæ cum filio meo Isaac, » *Gen.* XXI. Itaque Ismael servus erat, quia matrem habuit ancillam, quamvis patrem habuerit liberum, videlicet Abrahamum. S. Augustinus per ancillam intelligit Ecclesiam, quæ est mater nostra, ancilla ex naturæ debito, et libera ex gratiæ munere.

Servitus sequitur ventrem.

Vers. 7. 7. DIRUPISTI VINCULA MEA : TIBI SACRIFICABO HOSTIAM LAUDIS, ET NOMEN DOMINI INVOCABO.

Docet servum se Domini esse, sed servitute bona, erutum autem a servitute mala. Quomodo Dominus in Evangelio hortatur eos qui laborant, et onerati sunt, ut tollant jugum suum, « quia jugum ipsius suave est, et onus ejus leve, » *Matth.* cap. XI; non liberat omnino a jugo et onere, sed tollit jugum asperum, ut imponat jugum suum suave, et aufert onus grave, ut imponat onus leve; ita omnino dirupit Deus vincula, quibus a Satana alligabamur, vincula peccatorum et onera cupiditatum, quibus ad inferos deprimebamur : et alligat jugo suavi legis divinæ, et onere levissimo charitatis, quo in altum evehimur et exaltamur ad cœlum. « Dirupisti, inquit, vincula mea, » id est, liberasti a servitute durissima, et servum tuum esse voluisti, cui servire, regnare est. Ideo tibi « sacrificabo hostiam perpetuæ laudis, » et non amplius invocabo falsos deos, mammonam videlicet et ventrem, opes et honores, quibus antea serviebam; « sed nomen Domini, » qui solus verus est Deus, assidue « invocabo. »

Deus non nos liberat a jugo, sed tollit grave, ut imponat leves.

Vers. 8. 8. VOTA MEA DOMINO REDDAM IN CONSPECTU OMNIS POPULI EJUS, IN ATRIIS DOMUS DOMINI, IN MEDIO TUI HIERUSALEM.

Hæc repetitio est quinti versiculi : « Vota mea Domino reddam coram omni populo ejus; » additur enim, « in atriis domus Domini, in medio tui, Hierusalem, » ad significandum, ut S. Augustinus monet, debere servum Dei offerre vota sua, confessionem suam, et seipsum Deo, intra Ecclesiam, quæ per Hierusalem significatur : qui enim extra Ecclesiam id faciunt, nihil faciunt; nam, ut scribit S. Cyprianus in lib. *De Unitate Ecclesiæ*, hæretici occidi possunt, coronari non possunt; et eorum mors non est fidei corona, sed pœna perfidiæ. Posset fortasse hic versiculus referri ad cœlestem Hierusalem, ut sicut supra dictum est : « Vota mea Domino reddam coram omni populo ejus, » de confessione in terris : ita nunc in fine Psalmi tale aliquid dicatur de confessione laudis et votis gratiarum actionis, quæ reddetur in cœlis; ut hic sit sensus : « Vota mea Domino reddam, » id est, et tandem diruptis vinculis omnibus, et ad perfectam libertatem filiorum Dei vocatus, sacrificium laudis et gratiarum actionis « immolabo in conspectu omnis populi ejus, » jam glorificati in cœlis, « in atriis domus Domini, » id est, in ingressu domus Dei, de qua dicitur in *Psalm.* LXXXIII : « Beati qui habitant in domo tua, Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te, » nec solum in atriis, sed etiam in domo, quæ domus in medio tui est, o superna gloriosa Jerusalem, quæ patria nostra es, ad quam ex peregrinatione quotidie suspiramus.

Hæretici occidi possunt, coronari non possunt.

PSALMUS CXVII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — *Alleluia.*	V. S. H.
1. Laudate Dominum, omnes gentes; laudate eum, omnes populi.	Laudate Dominum, omnes gentes; collaudate eum, universi populi [*h. plebes*].

2. Quoniam confirmata est super nos misericordia ejus, et veritas Domini manet in æternum.

Quia confortata est super nos misericordia ejus, et veritas Domini in æternum. Alleluia.

Argumentum. — Excitantur omnes populi ad celebrandum Jovam. « Brevitas Psalmi probabilem facit conjecturam, adhibitum illud fuisse vel ut ἐξιτήριον, quo populus finitis sacris dimitteretur, vel sub sacrorum initium, ante solemnius canticum, populi excitandi causa, fuisse decantatum. » Rosenmull. Posset etiam cantus fuisse interjectus inter strophas singulas longiorum carminum. In pluribus libris scriptis et editis junctus est Psalmo sequenti.

1. Laudate Jovam, omnes gentes;
celebrate eum, omnes populi.
2. Nam magnificata est (propr. *invaluit*) super nos gratia ejus,
et fides Jovæ *manet* in æternum.
Laudate Jovam.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXVI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Alleluia.

Hunc Psalmum omnium brevissimum declarat Apostolus *ad Rom.* v, 1, ubi dicit, « Christum fuisse ministrum circumcisionis ad confirmandas promissiones patrum; gentes autem super misericordia honorare Deum, » et allegat hæc verba : « Laudate Dominum, omnes gentes, et magnificate eum, omnes populi. » Ex quo intelligimus Prophetam hoc loco alloqui totam Ecclesiam ex gentibus et Judæis congregatam, eamque hortari ad laudandum Deum, quod misericordiam et veritatem erga eum ostenderit. Sed observandum est cum Apostolus dicit, « gentes super misericordia debere honorare Deum, » ad Judæos autem pertinere veritatem, quam Deus ostendit confirmando promissiones patrum, non esse sensum, ad Judæos non pertinere misericordiam, sed ad gentes pertinere solam misericordiam, ad Judæos autem misericordiam et veritatem; quia licet miserit Deus ad Judæos Messiam, ut impleret promissiones patrum, tamen promissiones non ex meritis eorum, sed ex mera misericordia processerunt. Sic enim cecinit Zacharias *Luc.* I : « Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris, et memorari testamenti sui sancti; » et hoc tractat, ac demonstrat Apostolus *ad Rom.* III : « Omnes peccaverunt, et egent gloria Dei; » et persequitur hoc argumentum usque ad finem capitis undecimi, ubi dicit : « Conclusit Deus omnia in incredulitate, ut omnium misereatur; » et idem docet in tota epistola *ad Galat.*, et *ad Ephes.* II : « Eramus et nos natura filii iræ, sicut et cæteri. »

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. LAUDATE DOMINUM, OMNES GENTES; LAUDATE EUM, OMNES POPULI.

Ecclesiam, ut dixi, totam alloquitur et ad laudandum Dominum cohortatur : intelligit autem per gentes, ut Apostolus monuit, gentilitatem conversam ad fidem, quam primo loco posuit, quia videbat multo majorem partem Ecclesiæ ex gentibus, quam ex Judæis congregandam. Per *populos* autem intelligere videtur populos, sive tribus Judæorum, similiter ad fidem conversorum, ut hoc loco notavit in *Commentario* S. Hieronymus; et similia verba *Psalm.* II : « Quare fremuerunt Gentes, et populi meditati sunt inania? » exposuerunt Apostoli *Act.* IV, per *gentes* gentiles, et per *populos* Judæos intelligentes.

Vers. 2. 2. QUONIAM CONFIRMATA EST SUPER NOS MISERICORDIA EJUS : ET VERITAS DOMINI MANET IN ÆTERNUM.

Ratio laudandi Deum est, « quoniam misericordia Domini stabilita est » per adventum Messiæ super gentes et super Judæos. Fundata enim est Ecclesia, « adversus quam portæ inferi non prævalebunt, » et constitutum est regnum, cujus non erit finis. Nec solum misericordia confirmata est, sed etiam « veritas promissionum adimpleta, » *Matth.* XVI, in æternum amplius non mutabitur.

PSALMUS CXVIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Alleluia*.

1. Confitemini Domino quoniam bonus : quoniam in sæculum misericordia ejus.

2. Dicat nunc Israel quoniam bonus : quoniam in sæculum misericordia ejus.

3. Dicat nunc domus Aaron, quoniam in sæculum misericordia ejus.

4. Dicant nunc qui timent Dominum, quoniam in sæculum misericordia ejus.

5. De tribulatione invocavi Dominum, et exaudivit me in latitudine Dominus.

6. Dominus mihi adjutor : non timebo quid faciat mihi homo.

7. Dominus mihi adjutor : et ego despiciam inimicos meos.

8. Bonum est confidere in Domino; quam confidere in homine.

9. Bonum est sperare in Domino, quam sperare in principibus.

10. Omnes gentes circuierunt me, et in nomine Domini quia ultus sum in eos.

11. Circumdantes circumdederunt me, et in nomine Domini quia ultus sum in eos.

12. Circumdederunt me sicut apes, et exarserunt sicut ignis in spinis : et in nomine Domini quia ultus sum in eos.

13. Impulsus eversus sum, ut caderem; et Dominus suscepit me.

14. Fortitudo mea, et laus mea Dominus; et factus est mihi in salutem.

15. Vox exultationis et salutis in tabernaculis justorum.

16. Dextera Domini fecit virtutem : dextera Domini exaltavit me, dextera Domini fecit virtutem.

17. Non moriar, sed vivam, et narrabo opera Domini.

18. Castigans castigavit me Dominus, et morti non tradidit me.

V. s. h.

Confitemini Domino quoniam bonus : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

Dicat nunc [*h. obsecro*] Israel : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

Dicat nunc [*h. obsecro*] domus Aaron :

Quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

Dicant nunc [*h. obsecro*] qui timent Dominum : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

Cum tribularer, invocavi Dominum, et exaudivit me in latitudine Dominus.

Dominus meus [al. add. *est*], non timebo quid faciat mihi homo.

Dominus mihi auxiliator [*h. inter auxiliatores*], et ego despiciam [*h. aspiciam*] odientes me.

Melius est sperare [*h. confidere*] in Domino, quam sperare in homine.

Melius est sperare [*h. confidere*] in Domino, quam sperare in principibus.

Omnes gentes circumdederunt me; in nomine Domini quia ultus sum in eas [*h. contrivi eas*].

Circumdederunt me, et obsederunt me : sed in nomine Domini, quia ultus sum in eas [*h. contrivi eas*].

Circumdederunt me quasi apes : exstinctæ sunt quasi ignis spinarum in nomine Domini, quia ultus sum in eas [*h. contrivi eas*].

Impulsus pellebar ut caderem, et Dominus sustentavit me [*h. et Dominus auxiliatus est mihi*].

Fortitudo mea, et laus mea Dominus : et factus est mihi in salutem.

Vox laudis et salutis in tabernaculis justorum.

Dextera Domini fecit fortitudinem [*h. virtutem*] : dextera Domini excelsa, dextera Domini fecit fortitudinem [*h. virtutem*].

Non moriar, sed vivam, et narrabo opera Domini.

Corripiens arguit [*h. castigans castigavit*] me Dominus, et morti non tradidit me.

19. Aperite mihi portas justitiæ; ingressus in eas confitebor Domino.	Aperite mihi portas justitiæ : ingressus in eas confitebor Domino.
20. Hæc porta Domini; justi intrabunt in eam.	Hæc porta Domini, justi intrabunt in eam.
21. Confitebor tibi quoniam exaudisti me, et factus es mihi in salutem.	Confitebor tibi, quoniam exaudisti me, et factus es mihi in salutem.
22. Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.	Lapidem [al. *lapis*] quem reprobaverunt ædificantes : factus est in caput anguli.
23. A Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris.	A Domino factum est istud, et hoc est [al. tac. *est*] mirabile in oculis nostris.
24. Hæc est dies, quam fecit Dominus : exultemus, et lætemur in ea.	Hæc est dies quam fecit Dominus : exsultemus et lætemur in ea.
25. O Domine, salvum me fac; o Domine, bene prosperare.	Obsecro, Domine, salva, obsecro : obsecro, Domine, prosperare, obsecro.
26. Benedictus qui venit in nomine Domini. Benediximus vobis de domo Domini.	Benedictus qui venit in nomine Domini : benediximus vobis de domo Domini.
27. Deus Dominus, et illuxit nobis. Constituite diem solemnem in condensis, usque ad cornu altaris.	Deus Dominus, et apparuit [*h. illuxit*] nobis : frequentate [*h. obligate*] solemnitatem in frondosis, usque ad cornua altaris.
28. Deus meus es tu, et confitebor tibi : Deus meus es tu, et exaltabo te. Confitebor tibi, quoniam exaudisti me, et factus es mihi in salutem.	Deus meus es tu, et confitebor tibi : Deus meus es tu, et exaltabo te.
29. Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus.	Confitebor Domino, quoniam bonus : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

Argumentum. — Compositus videtur recentioribus post reditum de exsilio Babylonico temporibus. In ea enim quæ vers. 5 et seqq. leguntur de hostibus, a quibus Jova Israelitas partim liberaverit, partim liberaturus sit, omnia optime conveniunt. Cantatum putat Maurer certis quibusdam diebus solemnibus, iisque Tabernaculorum (vers. 15-25); Hengstenberg vero illud refert ad diem, quo secundi templi primarius lapis solemniter positus est (vers. 22), confertque I *Esdr.* III, 10, 11. Dramaticus est hic Psalmus, sed varie ab interpretibus distribuitur. Juxta Maurer, populus loquitur vers. 1-21, sacerdotum chorus vers. 22-27, totus denuo populus vers. 28 seq. Ewaldus : Populi chorus, vers. 1-4, chori dux 5-23, populi chorus 24, 25, Pontifex 26, 27, chori dux 28, populi chorus 29. Alius : Populus 1-18, rex seu dux populi 19, pontifex 20, dux 21-22, pontifex 23, dux 24, populus et pontifex 25, pontifex duci 26, populo 27, dux 28, omnes simul 29. Hengstenberg carmen dividit in duas strophas, versibus 14 constantes, utraque suum versibus 4 constans habente exordium. Ewaldum sequemur.

CHORUS.

1. Gratias agite Jovæ, nam benignus *est*,
nam in sempiternum *est* clementia ejus.
2. Dicat Israel :
In sempiternum clementia ejus.
3. Dicant domus Aaronis :
In sempiternum clementia ejus.
4. Dicant cultores Jovæ :
In sempiternum clementia ejus.

CHORI DUX.

5. Ex angustiis invocavi Jovam;
exaudivit me (educens) in spatium amplum Jova.
6. Jova mihi (mecum) *stat*, non timeo,
quid faciat mihi homo.

7. Jova mihi *est* inter adjutores meos,
atque ego oculos pascam osoribus meis.
8. Melius *est* confugere ad Jovam,
quam fiduciam collocare in hominibus.
9. Melius confugere ad Jovam,
quam fiduciam collocare in principibus.
10. Omnes gentes circumdederunt me;
in nomine Jovæ næ *ego* exscindam eas!
11. Circumdederunt me et circumdederunt me (iterum);
in nomine Jovæ næ *ego* exscindam eas!
12. Circumdederunt me velut apes,
exstincti sunt velut ignis spinarum,
in nomine Jovæ næ *ego* exscidi eos.

13. Impulisti me, *o hostis,* ut caderem,
sed Jova adjuvit me.
14. Gloria mea et cautio *est* Jova,
nam factus est mihi in salutem.
15. Vox jubili et salutis (triumphi) *sit* in tentoriis justorum (Israelitarum):
dextera Jovæ facit potentiam.
16. Dextera Jovæ elata est,
dextera Jovæ facit potentiam.
17. Non moriar, sed vivam,
et narrabo opera Jovæ.
18. Castigavit me Jova,
sed morti non tradidit me.

19. Aperite mihi portas justitiæ,
ingrediar per eas, celebrabo Jovam.
20. Hæc porta Jovæ est;
justi ingrediuntur per eam.
21. Celebrabo te, quia exaudisti me,
et factus es mihi in auxilium.
22. Lapis, *quem* rejecerant ædificantes,
factus est in caput anguli.
23. A Jova factum est hoc,
id admirabile est in oculis nostris.

CHORUS.

24. Hic *est* dies, quem fecit Jova,
exsultemus et lætemur in eo.
25. Eia, Jova, salutem affer!
eia, Jova, prospera!

PONTIFEX.

26. Bene sit illi (omni) qui venit (huc intrat) in nomine Jovæ,
bona precamur vobis, *qui estis* e domo (populo) Jovæ.

27. Deus est Jova, et lucem (prospera omnia) dedit nobis :
ligate festum (victimam festi) funibus
ad cornua altare *adducentes eam*.

DUX CHORI.

28. Deus meus es tu, et celebrabo te,
Deus mi, efferam te *laudibus*.

CHORUS.

29. Gratias agite Jovæ, nam benignus *est*,
nam in sempiternum *manet* clementia ejus.

NOTÆ.

Vers. 2. Ewaldus, *sic dicat Israel, quia in*, etc., et ita deinceps. — Vers. 5. *In spatium*, etc. constr. prægnans; respicitur liberatio ab exsilii miseria. — Vers. 6. Hengstenberg ita jungit, *non timeo quid*, etc. — Vers. 7. *Jova mihi*, etc. i. e. me adjuvat. Aliter Aben-Esra et Kimchi : Jova adjuvat mea causa etiam adjutores meos, ut ב pro עם dictum sit. — Vers. 13. Jam perventum est ad portas templi, quas sibi nunc aperiri jubet. — Vers. 22. « Est vero in hac proverbiali locutione neque *ædificantes* quinam sint, neque *ædificium* quodnam sit, quærendum, sed tertium comparationis ponendum in sola *evectione ab ima ad summam dignitatem*. » Maurer. Sunt, qui non lapidem in angulo inferiore collocatum intelligendum putent, sed *epistylium*, lapidem puta longum et crassum columnarum capitibus impositum. Ac potest sane utraque significatio defendi, nam *rosh* translate tam *summum* vel *supremum*, quam *initium* et *principium* significat. Magis tamen apta videtur prior notio : cf. *Job*. XXXVIII, 6. Alius : Lapis quidam, prius ab architectis repudiatus, pro angulari tamen deinde receptus fuit, ob moras vitandas. — Vers. 24. Vel, ob makkeph, *hunc diem fecit Jova*.—Vers. 27. *Chag, festum*, pro sacrificio festo : cf. *Exod*. XXIII, 18 ; *Malach*. II, 3. Alius, *densate agmen* vestrum, vos qui estis *in frondibus densis ad cornua*, etc. : solis enim sacerdotibus ultra progredi licebat.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXVII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Alleluia.

Psalmus hic de Davide exponi potest ad litteram, ut facit S. Joannes Chrysostomus; tamen convenit etiam toti populo christiano, cujus figuram David gerebat, et hanc expositionem persequitur S. Augustinus: canit autem tum David, tum populus Dei multa beneficia Dei; sed illud potissimum, quo Christum, lapidem angularem extulit in summum ædificium, ut duos parietes connecteret et contineret, quod factum est in die resurrectionis, et ideo Ecclesia canit hunc Psalmum in Dominica die ad Primam; et verba illa ex hoc Psalmo : « Hæc dies quam fecit Dominus, exultemus, et lætemur in ea, » resurrectioni applicat, et per octavam Paschæ frequentissime cum jubilo canit.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1.

1. CONFITEMINI DOMINO, QUONIAM BONUS, QUONIAM IN SÆCULUM MISERICORDIA EJUS.

Invitat David omnes ad laudandum Deum, et rationem reddit, « quoniam bonus. » Nihil brevius, nihil grandius dici potuit; nam solus Deus proprie et simpliciter bonus est, et nihil jure laudari potest, nisi bonum. Addit : « Quoniam in sæculum misericordia ejus, » ut ostendat ab effectu Deum esse bonum, ac per hoc etiam laudabilem. Nam bonitas Dei nulla in re magis cognosci potest a miseris, quam in misericordia. Misericordia enim nos creavit, misericordia redemit, misericordia protegit, misericordia coronabit, ita usque in sæculum misericordia ejus.

Solus Deus bonus proprie.

Vers. 2. 2. DICAT NUNC ISRAEL : QUONIAM BONUS ; QUONIAM IN SÆCULUM MISERICORDIA EJUS.

Vers. 3. 3. DICAT NUNC DOMUS AARON, QUONIAM IN SÆCULUM MISERICORDIA EJUS.

Vers. 4. 4. DICANT NUNC QUI TIMENT DOMINUM, QUONIAM IN SÆCULUM MISERICORDIA EJUS.

Explicat qui sint, quos invitaverat ad laudandum Deum, et nominat primo loco Israelem, id est, populum Israeliticum, quoniam inde fuerunt omnes Apostoli, qui primi crediderunt, et Ecclesiam inchoarunt. Secundo, nominat domum Aaron, quia post Apostolos, « magna turba sacerdotum obedire cœpit fidei, » ut dicitur *Act.* VI. Denique addit : « Omnes qui timent Dominum, » quales fuerunt omnes gentiles, qui crediderunt, et Ecclesiæ jam inchoatæ se adjunxerunt. Itaque totam Ecclesiam ex Judæis et gentibus collectam invitat ad laudandum Deum.

Vers. 5. 5. DE TRIBULATIONE INVOCAVI DOMINUM, ET EXAUDIVIT ME IN LATITUDINE DOMINUS.

Incipit declarare materiam laudis divinæ, quod in angustia positus cum esset, invocavit Dominum, et Dominus, continuo exaudiens, posuit illum in latitudinem; opponit enim pulcherrime angustias latitudini : « Ego, inquit, de tribulatione invocavi Dominum, » id est, cum essem « in tribulatione, » sive « in angustia, » ut sonat vox hebraica המצר, « invocavi Dominum, » id est, non merita mea jactavi, non conquestus sum, quod injuste paterer persecutionem, sed ad misericordiam Dei confugi, « et exaudivit me in latitudine Dominus, » id est, exaudivit me, et de angustiis in latitudinem transtulit. Sicut autem per angustias significatur tribulatio, ita per latitudinem significatur liberatio a tribulatione. Quod autem id possit David de persona sua merito dicere, notissimum est ex *Psalm.* XVII et XXXIII, et aliis multis. Quod idem etiam conveniat Ecclesiæ, non minus est notum. Certe initio nascentis Ecclesiæ, cum Herodes S. Petrum Ecclesiæ totius pastorem et principem inclusisset in carcerem, « oratio fiebat ab Ecclesia sine intermissione » ad Deum pro eo, *Act.* XII; et continuo exaudita est, et maximo miraculo de summis angustiis tribulationum in latitudinem magnæ consolationis educta est; et quoties de angustiis variarum persecutionum Neronis, Decii, Diocletiani, et similium tyrannorum, ad latitudinem pacis et quietis Deo miserante transivit, toties dicere potuit : « De tribulatione invocavi Dominum, et exaudivit me in latitudine Dominus. »

Tribulationes a quibus liberata est Ecclesia.

Vers. 6. 6. DOMINUS MIHI ADJUTOR, NON TIMEBO QUID FACIAT MIHI HOMO.

Vers. 7. 7. DOMINUS MIHI ADJUTOR, ET EGO DESPICIAM INIMICOS MEOS.

Experimento proprio doctus David, sive populus Dei, magna fiducia exultat, et non dicit : « Dominus mihi adjutor » est, nihil deinceps patiar, scit enim se adhuc peregrinum inter hostes multa passurum; sed dicit : « Dominus mihi adjutor, » supple *est*, « non timebo quid faciat mihi homo, » id est, non turbabor propter mala, quæ mihi infert homo, quia Dominus omnia convertet in bonum. Sic enim Dominus monuit : « Nolite timere eos qui occidunt corpus, et post hæc non habent amplius quid faciant, » *Matth.* X. « Nam capillus de capite vestro non peribit, » *Luc.* XXI; et Apostolus : « Momentaneum et leve tribulationis nostræ æternum gloriæ pondus operatur in nobis, » II *Cor.* IV. Quare merito addit : « Et ego despiciam inimicos meos, » quippe qui sæviendo in corpus gloriæ meæ deserviunt.

Vers. 8. 8. BONUM EST CONFIDERE IN DOMINO, QUAM CONFIDERE IN HOMINE.

Vers. 9. 9. BONUM EST SPERARE IN DOMINO, QUAM SPERARE IN PRINCIPIBUS.

Deducit ex dictis utilem admonitionem de spe collocanda in Deo, non in hominibus quantumvis potentibus. Deus enim et potest et vult confidentes in se juvare, homines autem sæpe non possunt, sæpe etiam variis passionibus acti nolunt. Quod expertus fuerat David, qui aliquando speravit in Saule rege suo, alias in Achis rege Gethæo, alias in Achitophel consiliario prudentissimo, alias in aliis, et in nullo fidem invenit : in Deo autem nunquam sine prospero eventu speravit. Ait igitur monens omnes : « Bonum est confidere in Domino, quam confidere in homine, » id est, magis quam confidere in homine. « Bonum est sperare in Domino, » magis « quam sperare in principibus, » terrenis videlicet. Hæc comparatio accommodata est infirmitati humanæ, cui nota est potentia hominum, et maxime principum; Dei autem potestas occulta est plurimis, qui neque vident, neque considerant : fortasse etiam non credunt magnitudinem Dei, alioqui dicendum fuisset : Bonum est sperare in Domino, malum autem sperare in homine. Sic enim ait Hieremias cap. XVII : « Maledictus homo, qui confidit in homine. » Neque tamen malum est spem aliquam collocare in adjutorio angelorum, vel hominum bonorum, quia hæc spes ad Deum refertur, qui non solum per se, sed etiam per suos adjuvat confidentes in se.

Non est malum in homine spem aliquam collocare.

Vers. 10. 10. OMNES GENTES CIRCUIERUNT ME, ET IN NOMINE DOMINI, QUIA ULTUS SUM IN EOS.

Vers. 11. 11. CIRCUMDANTES CIRCUMDEDERUNT ME, ET IN NOMINE DOMINI, QUIA ULTUS SUM IN EOS.

Vers. 12. 12. CIRCUMDEDERUNT ME SICUT APES, ET EXARSERUNT SICUT IGNIS IN SPINIS, ET IN NOMINE DOMINI, QUIA ULTUS SUM IN EOS.

Ostendit exemplo suo quam sit bonum confidere in Domino, cum ipse non semel, sed sæpius

obsessus a magna multitudine hostium, Dei adjutorio ita liberatus fuerit, ut hostes suos prostratos viderit. Notum est, si de persona Davidis agatur, quam sæpe a Saule cum magna manu obsessus fuerit, et mirabiliter liberatus; sed notius est quam sæpe populus Dei a regibus potentissimis, et a populis innumerabilibus persecutiones gravissimas perpessus divinam ultionem viderit. Verba sunt paulo obscuriora, quoniam Vulgatus interpres voluit omnes voces hebraicas exprimere, et phrasis hebraica phrasi latinæ non respondet. Clarius reddidisset, ut Græci fecerunt, si omisisset illud, *quia*, et illud, *in*, ac dixisset, *omnes gentes circuierunt me, et in nomine Domini ultus sum*. Illud enim, *quia*, et illud, *in*, redundant, et illud, *eos*, est masculini generis, quia vocabulum hebraicum, גוים, quod *gentes* significat, est etiam generis masculini. Itaque Interpres fideliter vertit, et quod in græco deerat, addidit ex hebræo. Sensus autem hic est : *Omnes gentes*, id est, tota fere multitudo gentium, *circumdederunt me, et in nomine Domini ultus sum eas*, id est, in virtute Dei vidi ultionem, quia Deus ultus est innocentiam meam, dum hostes prostravit ac delevit; addit autem : « Circumdantes circumdederunt me, » ut ostendat non quomodocumque se fuisse circumdatum, sed ita arcte obsessum, ut nullum pateret effugium; addit etiam : « Circumdederunt me sicut apes, et sicut ignis in spinis, » ut ostendat multitudinem et vehementiam hostium : nam apes in tanta copia circumdant favum, ut numerari non possint; et ignis tanto impetu corripit spinas aridas, ut in puncto temporis eas consumat. In hebræo habetur דעכו, *exstinctæ*, vel *consumptæ sunt gentes*, videlicet *sicut ignis in spinis*. Sed non est verisimile Septuaginta Interpretes, vel auctorem Vulgatæ editionis latinæ reddidisse contrarium sensum; neque satisfaciunt, qui dicunt non esse contrarium sensum, exardescere ignem in spinis, et consumi ignem in spinis, quia utraque lectione significatur celeritas actionis ignis in spinas, qui mox, ut exarserit, exstinguitur. Qui hoc dicunt, ideo non satisfaciunt, quoniam David subjungit : « Et in nomine Domini ultus sum in eos, » quod non diceret, si inimici ejus antea fuissent exstincti, sive consumpti. Existimo igitur Septuaginta Interpretes vocem illam, דעכו, accepisse in significatione activa, qualem habet in conjugatione *piel* et *poal*, non in passiva; et ideo non vertisse, *exstinctæ*, vel *consumptæ sunt*, sed *consumere cupierunt*, sive exarserunt ad consumendum, sicut ignis in spinis.

Vers. 13. 13. IMPULSUS EVERSUS SUM UT CADEREM, ET DOMINUS SUSCEPIT ME.

Vers. 14. 14. FORTITUDO MEA, ET LAUS MEA DOMINUS; ET FACTUS EST MIHI IN SALUTEM.

Amplificavit hactenus multitudinem et atrocitatem inimicorum : nunc confitetur infirmitatem suam, quæ tanto robori par esse non poterat, ut hinc magis agnoscatur gloria Domini. Ego, inquit, tantæ violentiæ resistere non poteram; ideo ab hostibus impulsus in ruinam jam eversus ruere cœperam, « sed Dominus » in tempore « occurrens sustentavit me. » Referri potest hoc ad pericula amittendæ vitæ corporalis, in quæ sæpe incidit David; referri etiam potest ad pericula spiritualia gravissimarum tentationum, in quæ incidebat populus christianus tempore persecutionum, qui propterea agnoscens et confidens non suis viribus, sed ex gratia Dei vicisse, dicit : « Fortitudo mea, et laus mea Dominus, » id est, Dominus est fortitudo mea, quia viribus ejus vinco; « et ipse idem est laus mea, » quia semper eum laudare debeo; « et ipse factus est mihi in salutem, » ipse Salvator meus fuit.

15. VOX EXULTATIONIS ET SALUTIS IN TABERNACULIS JUSTORUM. Vers. 15.

Justi non habent domos stabiles, sed tabernacula.

Ex liberatione Davidis gavisi sunt justi, qui eam liberationem scire potuerunt : sed multo magis ex liberatione populi christiani de ingenti persecutione orta est « vox exultationis, et vox salutis, » id est, salutem annuntians « in tabernaculis justorum; » ubique enim resonat vox lætitiæ, et nuntius salutis. Notat S. Chrysostomus justos hic in terris non habere domos stabiles, sed tabernacula peregrinorum, vel militantium.

16. DEXTERA DOMINI FECIT VIRTUTEM, DEXTERA DOMINI EXALTAVIT ME : DEXTERA DOMINI FECIT VIRTUTEM. Vers. 16.

Hæc est vox exultationis et salutis, quæ resonat in tabernaculis justorum, quod « dextera Domini, » id est, virtus et potentia Filii Dei « fecit virtutem, » id est, operata est fortiter ac potenter : nam Filius Dei dicitur in Scripturis brachium Domini, sive manus ejus dextera, quia Pater per Filium omnia fecit et facit : « Omnia per ipsum facta sunt, » *Joan.* I; « per quem fecit et sæcula, » *ad Hebr.* I; et *Isai.* LIII : « Quis credidit auditui nostro, et brachium Domini cui revelatum est? » *Luc.* I : « Fecit potentiam in brachio suo. » « Dextera Domini exaltavit me, » id est, in hoc dextera Domini fecit virtutem, quod depressit inimicos meos, et me exaltavit : sive id de Davide, sive de populo Dei intelligatur. « Dextera Domini fecit virtutem; » id repetitur lætitiæ causa. In hebræo non habetur, *dextera Domini exaltavit me*, sed *dextera Domini excelsa*, ut vertit S. Hieronymus; vel *dextera Domini exaltans*; utrumque enim significat vox רוממה. Hanc secundam significationem secuti sunt Septuaginta Interpretes, et addiderunt *me*, ut sensus sit : *Dextera Domini exaltans me fuit*, quod est idem cum illo : *Exaltavit me*.

17. NON MORIAR, SED VIVAM, ET NARRABO OPERA DOMINI. Vers. 17.

Vers. 18. 18. CASTIGANS CASTIGAVIT ME DOMINUS, ET MORTI NON TRADIDIT ME.

Pergit idem, sive David, sive populus Domini, commemorare beneficium Domini, qui persecutiones permittit, ut Pater, non ut hostis, ad purgationem, non ad mortem, quasi diceret, quantumvis magnas persecutiones passus sim, et forte iterum patiar : tamen non moriar, sed vivam, id est, non exterminabor, non deficiam omnino, ut adversarii vellent; sed permanebo et narrabo opera Domini, qui « castigans castigavit me » paterno flagello, sed « morti non tradidit me. »

Vers. 19. 19. APERITE MIHI PORTAS JUSTITIÆ, INGRESSUS IN EAS CONFITEBOR DOMINO. HÆC PORTA DOMINI, JUSTI INTRABUNT IN EAM.

Ex acceptis beneficiis sumit animum aspirandi ad majora, ac petit introduci tandem in cœlestem Hierusalem, in qua nulli injusti habitant. « Aperite, inquit, mihi portas justitiæ, » id est, portas regni cœlorum, quæ ex justitia constant; porta enim gloriæ justitia est. « Quærite, » inquit Dominus, *Matth.* VI, « primum regnum Dei, et justitiam ejus. » « Ingressus in eas confitebor Domino, « quoniam » qui habitant in domo Domini, in sæcula sæculorum laudabunt te, » *Psalm.* LXXXIII. « Hæc porta Domini, justi intrabunt in eam. » Hæc porta justitiæ est vera porta, et unica, quæ ducit ad Dominum : et ideò justi soli intrabunt in eam. Alii aliter exponunt, videlicet de portis templi, vel civitatis Jerusalem. Sed nos secuti sumus Augustinum, Chrysostomum et Hieronymum; neque verum est quod per portas templi, vel civitatis terrenæ Jerusalem, soli justi intrarent.

Porta gloriæ justitia est.

Vers. 20. 20. CONFITEBOR TIBI, QUONIAM EXAUDISTI ME, ET FACTUS ES MIHI IN SALUTEM.

Declarat quod dixit : « Ingressus in eas confitebor Domino. » Dicit enim : « Confitebor tibi, » quando videlicet ingressus ero in cœlestem Jerusalem per portas justitiæ, « quoniam exaudisti me; » nam etiamsi multa et varia justi petant in hoc mundo, tamen omnia tendunt ad unam petitionem, de qua dicitur in *Psalm.* XXVI : « Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ. » De hac igitur petitione dicit : « Confitebor tibi, quoniam exaudisti me ; » et clarius adhuc exponit, dicens : « Et factus es mihi in salutem, » id est, qui eras spes mea, factus es salus mea : qui eras viaticum, factus es præmium.

Vers. 21. 21. LAPIDEM, QUEM REPROBAVERUNT ÆDIFICANTES, HIC FACTUS EST IN CAPUT ANGULI.

Vers. 22. 22. A DOMINO FACTUM EST ISTUD, ET EST MIRABILE IN OCULIS NOSTRIS.

Hos versiculos aliqui recentiores de Davide exponunt ad litteram, quem dicunt *factum fuisse in caput anguli*, quando factus est rex super Israelem et Judam; sed Davidem figuram gessisse Christi, qui factus est in caput anguli, cum factus est caput Ecclesiæ, ex Judæis et Gentibus congregatæ. Cæterum SS. Patres absolute exponunt de Christo, nulla mentione facta Davidis. Imo S. Joannes Chrysostomus, qui priores partes de Davide exponit ad litteram, hoc loco scribit Prophetam de improviso mutavisse argumentum, et de Christo prophetasse. Adde quod Christus ipse publice hunc locum tanquam ad se proprie spectantem allegavit, *Matth.* XXI, *Marc.* XII, et *Luc.* XXI; neque ullus respondit de Davide hæc verba esse intelligenda. Sanctus etiam Petrus, *Act.* IV, iterum coram omni populo hunc locum allegavit tanquam proprie de Christo scriptum, neque ullus contradixit. Sanctus etiam Paulus *ad Rom.* IX, et S. Petrus 1 *Epist.* cap. II, allegant Isaiam cap. XXVIII, de hoc lapide angulari, summo, electo, probato, etc. Denique idem apostolus Paulus *ad Ephes.* II, vocat Christum « angularem lapidem summum. » Certe non auderem Scripturam ita celebrem et decantatam, a Christo et Apostolis explicatam, ullo modo cum Davidis persona communicare. Accedit quod David non fuit primus, neque solus rex super Israelem et Judam, ut ideo meruerit dici lapis angularis; nam ante ipsum fuit Saul rex super utrumque populum, et post eum Salomon; neque Israel et Judas erant proprie duo populi, sive duæ gentes diversæ, ut sunt Hebræi et Gentiles. Igitur omissa illa expositione, dicendum est quod cum David in persona sua et populi Dei decantasset liberationem a temporalibus malis, et petiisset introitum in æternam salutem, declarat nunc quomodo Deus aperuerit viam ad hanc æternam salutem, et sine dubio actus majore lumine prophetico hos versiculos scripsit : « Lapidem, quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli, » id est, misit Deus lapidem vivum, pretiosum, electum in terras; sed Judæi, ad quos tunc pertinebat officium ædificandæ Ecclesiæ, hunc lapidem reprobaverunt, dicentes de Christo : « Non est hic homo a Deo, qui sabbatum non custodit ; » et : « Non habemus regem nisi Cæsarem ; » et : « Seductor ille dixit : Post tres dies resurgam, » et similia. Sed hic idem lapis ab ædificantibus reprobatus, quasi inutilis ad ædificium spirituale, a Deo principali architecto « factus est in caput anguli, » id est, constitutus est super duos parietes, ut eos conjungeret et contineret, id est, factus est caput totius Ecclesiæ ex Hebræis et Gentibus congregatæ, et tale caput, ut qui sub eo non ædificatur, salvus esse non possit; et omnis, qui sub ipso tanquam lapis vivus ædificatur, omnino salvandus sit. Atque hoc *a Domino factum est*, id est, electione et potestate divina, non consilio, vel ope humana, et ideo « mirabile est in oculis nostris. » Quis enim non miretur hominem crucifixum et mortuum, ac sepul-

Locus hic proprie de Christo intelligitur.

tum, post tres dies resurgere immortalem cum amplissima potestate; et caput ac principem declarari omnium hominum et angelorum; et per eum aditum patefieri hominibus mortalibus ad regnum cœlorum, et ad societatem angelorum, ad beatam immortalitatem?

Vers. 23. 23. HÆC EST DIES, QUAM FECIT DOMINUS; EXULTEMUS, ET LÆTEMUR IN EA.

«Hæc dies,» qua id factum est, est proprie dies, «quam fecit Dominus,» et ideo ob tantum beneficium «exultemus et lætemur in ea.» Hæc sine dubio est dies resurrectionis Dominicæ: quamvis enim ab ipsa conceptione propter unionem hypostaticam Dominus Jesus fuerit Christus, et caput Ecclesiæ; unde pastoribus ab angelo dictum legimus: «Annuntio vobis gaudium magnum, quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus in civitate David;» tamen debuit prius reprobari ab hominibus, et humiliari usque ad mortem crucis, et postea exaltari per resurrectionem, et tunc declarari summus angularis lapis, et prædicari per omnes gentes, «quod non esset in alio aliquo salus,» ut dicitur *Act.* IV. Unde ipse etiam dixit *Matth.* XXVIII: «Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti.» Dicitur autem dies resurrectionis, dies quam fecit Dominus, vel quia Christus resurgens, ut sol justitiæ, novo modo fecit eum diem; vel quia peculiariter Deus eam diem sibi consecravit; vel «hæc est dies, quam fecit Deus» ad hunc finem, «ut exultemus et lætemur in ea.»

Dies resurrectionis cur dicatur dies Domini?

Vers. 24. 24. O DOMINE! SALVUM ME FAC; O DOMINE! BENE PROSPERARE; BENEDICTUS QUI VENIT IN NOMINE DOMINI.

Has laudes Christo dixerunt turbæ in die Palmarum, ut S. Hieronymus annotavit in *Commentario* ad cap. XXIII *Matth.* Quod enim illi dixerunt, הושעה נא *Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini,* in hoc versiculo nos habemus: sed in Evangelio relinquitur vox hebraica *hosanna;* hic explicatur per illa verba, *o Domine! salvum me fac.* Itaque Dominus in die Palmarum voluit visibiliter exhibere, et quasi præoccupare triumphum quem acturus erat invisibiliter in die Resurrectionis. Non enim poterat illi juste objici, quod triumphum ageret ante victoriam, quoniam de victoria certissimus erat. Propheta autem, sicut prævidit et prædixit Christum ut lapidem reprobandum tempore passionis, et postea a Deo exaltandum in caput anguli tempore resurrectionis: ita prævidit et prædixit ipsa verba, quæ turbæ dicturæ erant in die triumphi Christi in die Palmarum, quo significaretur triumphus resurrectionis; et optime accidit quod utraque dies, et Palmarum et Resurrectionis, esset dies Dominica. Ait igitur: «Exultemus et lætemur in hac die,» dicentes: «O Domine! salvum me fac;» in hebræo non est illud, *me,* sed simpliciter, *hosanna,* id est, *salva obsecro.* Græci tamen addiderunt explicandi gratia: *O Domine, bene prosperare,* nimirum inchoato isto regno tuo; «benedictus qui venit in nomine Domini,» id est, benedicatur ab omnibus Messias, rex noster, «factus in caput anguli, qui venit in nomine Domini;» id est, non a seipso venit, non sibi regnum usurpavit, ut faciet Antichristus; sed venit missus a Patre suo, Domino cœli et terræ; sic enim explicavit Christus ipse *Joan.* V.

25. BENEDIXIMUS VOBIS DE DOMO DOMINI: DEUS DOMINUS, ET ILLUXIT NOBIS. Vers. 25.

26. CONSTITUITE DIEM SOLEMNEM IN CONDENSIS, USQUE AD CORNU ALTARIS. Vers. 26.

Explicata tota prophetia adventus Christi, et triumphi ejus, convertitur Propheta ad populum, atque illum exhortatur ad celebrandum diem festum solemnem in gratiarum actionem. «Benediximus, inquit, vobis de domo Domini,» id est, nos Prophetæ benediximus vobis populis fidelibus annuntiantes mysteria divina in salutem vestram. «Benediximus autem de domo Domini;» id est vobis, qui estis de domo Domini, vel nos ex domo Domini, unde hæc ex revelatione didicimus, «benediximus vobis.» Summa autem est: «Deus Dominus, et illuxit nobis,» id est, Dominus noster ipse est verus Deus, et ipse illuxit nobis, ostendens nobis lucem miserationum suarum. Propterea «constituite diem solemnem,» id est, agite «diem solemnem in condensis,» id est, densos virides ramos adferentes, et ornantes templum «usque ad cornu altaris.» Ista varie exponuntur secundum ritus Judæorum, qui ad nos nihil pertinent.

27. DEUS MEUS ES TU, ET CONFITEBOR TIBI; DEUS MEUS ES TU, ET EXALTABO TE. Vers. 27.

28. CONFITEBOR TIBI, QUONIAM EXAUDISTI ME, ET FACTUS ES MIHI IN SALUTEM. Vers. 28.

29. CONFITEMINI DOMINO, QUONIAM BONUS, QUONIAM IN SÆCULUM MISERICORDIA EJUS. Vers. 29.

Hæc est repetitio dictorum, affectum Prophetæ demonstrans.

PSALMUS CXIX

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Alleluia.*	V. s. h.
1. *Aleph.* Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.	*Aleph.* Beati immaculati in via : qui ambulant in lege Domini.
2. Beati qui scrutantur testimonia ejus; in toto corde exquirunt eum.	Beati qui custodiunt testimonia ejus : in toto corde requirunt [al. *requirent*] eum.
3. Non enim qui operantur iniquitatem, in viis ejus ambulaverunt.	Non enim qui operantur iniquitatem, in viis ejus ambulaverunt.
4. Tu mandasti mandata tua custodiri nimis.	Tu mandasti præcepta tua custodiri nimis.
5. Utinam dirigantur viæ meæ, ad custodiendas justificationes tuas.	Utinam dirigantur viæ meæ, ad custodienda præcepta tua.
6. Tunc non confundar, cum perspexero in omnibus mandatis tuis.	Tunc non confundar, cum respexero ad omnia mandata tua.
7. Confitebor tibi in directione cordis, in eo quod didici judicia justitiæ tuæ.	Confitebor tibi in directione cordis : cum didicero judicia justitiæ tuæ.
8. Justificationes tuas custodiam : non me derelinquas usquequaque.	Præcepta tua custodiam : ne derelinquas me nimis.
9. *Beth.* In quo corrigit adolescentior viam suam? in custodiendo sermones tuos.	*Beth.* In quo corrigit juvenis [*h. mundabit puer*] semitam suam, cum custodierit [*h. ut custodiat*] verba tua.
10. In toto corde meo exquisivi te : ne repellas me a mandatis tuis.	In toto corde meo exquisivi te : ne errare me facias a mandatis tuis.
11. In corde meo abscondi eloquia tua : ut non peccem tibi.	In corde meo abscondi eloquium tuum, ut non peccem tibi.
12. Benedictus es, Domine : doce me justificationes tuas.	Benedictus tu [al. *es*], Domine : doce me præcepta tua.
13. In labiis meis pronuntiavi omnia judicia oris tui.	In labiis meis narravi omnes justitias [*h. omnia judicia*] oris tui.
14. In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus divitiis.	In via testimoniorum tuorum lætatus [*h. gavisus*] sum, quasi in omnibus divitiis.
15. In mandatis tuis exercebor, et considerabo vias tuas.	In præceptis tuis meditabor, et contemplabor semitas tuas.
16. In justificationibus tuis meditabor : non obliviscar sermones tuos.	In justitiis [*h. præceptis*] tuis delectabor, non obliviscar verba tua.
17. *Gimel.* Retribue servo tuo, vivifica me, et custodiam sermones tuos.	*Gimel.* Tribue servo tuo : vivam, et custodiam verba tua.
18. Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua.	Revela oculos meos, et videbo [*h. aspiciam*] mirabilia de [al. *in*] lege tua.
19. Incola ego sum in terra : non abscondas a me mandata tua.	Advena ego sum in terra : ne abscondas a me mandata [*h. præcepta*] tua.
20. Concupivit anima mea desiderare justificationes tuas, in omni tempore.	Desideravit anima mea desiderare [*h. meditari anima mea desideravit*] judicia tua in omni tempore.
21. Increpasti superbos : maledicti qui declinant a mandatis tuis.	Increpasti superbos : maledicti qui recedunt a mandatis tuis.
22. Aufer a me opprobrium et contemptum, quia testimonia tua exquisivi.	Aufer a me opprobrium et contemptum, quoniam testimonia tua custodivi.

23. Etenim sederunt principes, et adversum me loquebantur : servus autem tuus exercebatur in justificationibus tuis.

24. Nam et testimonia tua meditatio mea est, et consilium meum justificationes tuæ.

Daleth. 25. Adhæsit pavimento anima mea : vivifica me secundum verbum tuum.

26. Vias meas enuntiavi, et exaudisti me : doce me justificationes tuas.

27. Viam justificationum tuarum instrue me, et exercebor in mirabilibus tuis.

28. Dormitavit anima mea præ tædio; confirma me in verbis tuis.

29. Viam iniquitatis amove a me, et de lege tua miserere mei.

30. Viam veritatis elegi, judicia tua non sum oblitus.

31. Adhæsi testimoniis tuis, Domine : noli me confundere.

32. Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum.

He. 33. Legem pone mihi, Domine, viam justificationum tuarum, et exquiram eam semper.

34. Da mihi intellectum, et scrutabor legem tuam; et custodiam illam in toto corde meo.

35. Deduc me in semitam mandatorum tuorum : quia ipsam volui.

36. Inclina cor meum in testimonia tua, et non in avaritiam.

37. Averte oculos meos, ne videant vanitatem : in via tua vivifica me.

38. Statue servo tuo eloquium tuum, in timore tuo.

39. Amputa opprobrium meum, quod suspicatus sum, quia judicia tua jucunda.

40. Ecce concupivi mandata tua : in æquitate tua vivifica me.

Vau. 41. Et veniat super me misericordia tua, Domine : salutare tuum secundum eloquium tuum.

42. Et respondebo exprobrantibus mihi verbum : quia speravi in sermonibus tuis.

43. Et ne auferas de ore meo verbum veritatis usquequaque : quia in judiciis tuis supersperavi.

44. Et custodiam legem tuam semper : in sæculum et in sæculum sæculi.

45. Et ambulabam in latitudine : quia mandata tua exquisivi.

Etenim sederunt principes, adversum me loquebantur : servus autem tuus meditabatur præcepta tua.

Sed et testimonia tua voluntas [*h. delectatio*] mea, quasi viri [*h. consilii*] amicissimi mei.

Daleth. Adhæsit pulveri anima mea : vivifica me juxta verbum tuum.

Vias meas exposui [*h. narravi*], et exaudisti me [al. tac. *me*] : doce me justitiam tuam [*h. præcepta tua*].

Viam præceptorum tuorum [*h. mandatorum*] fac me intelligere, et loquar in mirabilibus tuis.

Distillavit anima mea præ stultitia : serva [*h. confirma*] me juxta eloquium tuum.

Viam mendacii aufer a me, et legem tuam dona mihi [*h. miserere mei*].

Viam fidei elegi : judicia tua proponebam.

Adhæsi testimoniis tuis : Domine, ne confundas me.

Viam mandatorum tuorum curram : quoniam dilatasti cor meum.

He. Ostende [*h. illumina*] mihi, Domine, viam præceptorum tuorum, et custodiam eam per vestigium.

Doce me, et observabo legem tuam : et custodiam eam in toto corde.

Deduc me in semita mandatorum [*h. præceptorum*] tuorum : quia ipsam volui.

Inclina cor meum ad testimonia tua, et non ad avaritiam.

Averte oculos meos, ne videant vanitatem : in via tua vivifica me.

Suscita servo tuo eloquium tuum, in timorem tuum.

Averte opprobrium meum quod reveritus sum : quia [al. tac. *quia*] judicia tua bona.

Ecce desideravi præcepta [*h. mandata*] tua : in justitia tua vivifica me.

Vau. Et veniant mihi misericordiæ tuæ, Domine, et salus tua juxta eloquium tuum.

Et respondebo exprobrantibus mihi sermonem : quia speravi in sermone tuo.

Et ne auferas de ore meo verbum veritatis usque nimis, quoniam judicia tua exspectavi.

Et custodiam legem tuam jugiter : in sempiternum, et ultra.

Et ambulabo in spatioso : quia præcepta tua quæsivi.

46. Et loquebar in testimoniis tuis in conspectu regum : et non confundebar.

47. Et meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi.

48. Et levavi manus meas ad mandata tua, quæ dilexi : et exercebar in justificationibus tuis.

Zain. 49. Memor esto verbi tui servo tuo, in quo mihi spem dedisti.

50. Hæc me consolata est in humilitate mea : quia eloquium tuum vivificavit me.

51. Superbi inique agebant usquequaque : a lege autem tua non declinavi.

52. Memor fui judiciorum tuorum a sæculo, Domine, et consolatus sum.

53. Defectio tenuit me, pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam.

54. Cantabiles mihi erant justificationes tuæ, in loco peregrinationis meæ.

55. Memor fui nocte nominis tui, Domine : et custodivi legem tuam.

56. Hæc facta est mihi : quia justificationes tuas exquisivi.

Heth. 57. Portio mea, Domine, dixi, custodire legem tuam.

58. Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo : miserere mei secundum eloquium tuum.

59. Cogitavi vias meas : et converti pedes meos in testimonia tua.

60. Paratus sum, et non sum turbatus : ut custodiam mandata tua.

61. Funes peccatorum circumplexi sunt me : et legem tuam non sum oblitus.

62. Media nocte surgebam ad confitendum tibi, super judicia justificationis tuæ.

63. Particeps ego sum omnium timentium te, et custodientium mandata tua.

64. Misericordia tua, Domine, plena est terra : justificationes tuas doce me.

Teth. 65. Bonitatem fecisti cum servo tuo, Domine, secundum verbum tuum.

66. Bonitatem, et disciplinam, et scientiam doce me : quia mandatis tuis credidi.

67. Priusquam humiliarer ego deliqui : propterea eloquium tuum custodivi.

68. Bonus es tu, et in bonitate tua doce me justificationes tuas.

69. Multiplicata est super me iniquitas superborum : ego autem in toto corde meo scrutabor mandata tua.

70. Coagulatum est sicut lac cor eorum : ego vero legem tuam meditatus sum.

Et loquar in testimoniis tuis coram regibus, et non confundar.

Et delectabor in mandatis tuis, quæ dilexi.

Et levabo manus meas ad mandata tua, quæ dilexi, et loquar in præceptis tuis.

Zain. Memento sermonis servo tuo : quem me sperare fecisti.

Hæc est consolatio mea in afflictione mea : quia eloquium tuum vivificavit me.

Superbi deridebant me nimis : a lege tua non declinavi.

Recordatus sum judiciorum tuorum a sæculo, Domine, et consolatus sum.

Horror obtinuit me ab impiis, qui dereliquerunt legem tuam.

Carmina erant mihi præcepta tua, in domo peregrinationis meæ.

Recordatus sum in nocte nominis tui, Domine, et custodivi legem tuam.

Hoc factum est mihi : quia præcepta tua custodivi.

Heth. Pars mea, Domine : dixi, ut custodiam verbum tuum.

Deprecatus sum vultum tuum in toto corde : miserere mei secundum eloquium tuum.

Recogitavi vias meas, et converti pedes meos ad testimonia tua.

Festinavi, et non neglexi, custodire mandata tua.

Funes impiorum implicaverunt me : legem tuam non sum oblitus.

Medio noctis surgam ad confitendum tibi, super judicia justitiæ [al. *justificationis*] tuæ.

Particeps ego sum omnium timentium te, et custodientium præcepta tua.

Misericordia tua, Domine, completa est terra, præcepta tua doce me.

Teth. Benefecisti cum servo tuo, Domine : secundum verbum tuum.

Bonum sermonem, et scientiam doce me : quia mandatis tuis credidi.

Antequam audirem, ego ignoravi : nunc autem eloquium tuum custodivi.

Bonus es tu, et beneficus : doce me præcepta tua.

Applicabant mihi mendacium superbi, ego autem in toto corde servabam præcepta tua.

Incrassatum est velut adeps cor eorum, et ego in lege tua delectabar.

71. Bonum mihi quia humiliasti me : ut discam justificationes tuas.

Bonum [al. add. *est*] mihi quia afflictus sum, ut discerem præcepta tua.

72. Bonum mihi lex oris tui, super millia auri et argenti.

Melior est mihi lex oris tui : super millia auri et argenti.

Jod. 73. Manus tuæ fecerunt me, et plasmaverunt me : da mihi intellectum, et discam mandata tua.

Jod. Manus tuæ fecerunt me, et firmaverunt me [al. tac. *me*] : doce me, et discam mandata tua.

74. Qui timent te, videbunt me, et lætabuntur : quia in verba tua supersperavi.

Qui timent te, videbunt me, et lætabuntur : quia sermonem tuum exspectavi.

75. Cognovi, Domine, quia æquitas judicia tua : et in veritate tua humiliasti me.

Scio, Domine, quia justum judicium tuum, et vere afflixisti me.

76. Fiat misericordia tua ut consoletur me, secundum eloquium tuum servo tuo.

Sit, obsecro, misericordia tua in consolatione mea : sicut locutus es servo tuo.

77. Veniant mihi miserationes tuæ, et vivam : quia lex tua meditatio mea est.

Veniant mihi misericordiæ tuæ, et vivam : quia lex tua delectatio mea.

78. Confundantur superbi, quia injuste iniquitatem fecerunt in me : ego autem exercebor in mandatis tuis.

Confundantur superbi, quoniam inique contriverunt me : ego autem loquar in præceptis tuis.

79. Convertantur mihi timentes te, et qui noverunt testimonia tua.

Revertantur ad me qui timent te, et qui sciunt testimonium tuum.

80. Fiat cor meum immaculatum in justificationibus tuis, ut non confundar.

Fiat cor meum perfectum in præceptis tuis, ut non confundar.

Caph. 81. Defecit in salutare tuum anima mea, et in verbum tuum supersperavi.

Chaph. Defecit in salutare tuum anima mea : in verbum tuum exspectavi.

82. Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, dicentes : Quando consolaberis me?

Consumpti sunt oculi mei in verbum tuum : dicentes, quando consolaberis me :

83. Quia factus sum sicut uter in pruina : justificationes tuas non sum oblitus.

Et cum essem quasi uter in pruina : præcepta tua non sum oblitus.

84. Quot sunt dies servi tui? quando facies de persequentibus me judicium?

Quot sunt dies servi tui? quando facies in persequentibus me judicium?

85. Narraverunt mihi iniqui fabulationes : sed non ut lex tua.

Foderunt mihi superbi foveas, quæ non erant juxta legem tuam.

86. Omnia mandata tua veritas; inique persecuti sunt me, adjuva me.

Omnia mandata tua vera : falso persecuti sunt me, auxiliare mihi.

87. Paulo minus consummaverunt me in terra : ego autem non dereliqui mandata tua.

Paulo minus consumpserunt me in terra : ego autem non dimisi præcepta tua.

88. Secundum misericordiam tuam vivifica me : et custodiam testimonia oris tui.

Secundum misericordiam tuam vivifica me, et custodiam testimonia oris tui.

Lamed. 89. In æternum, Domine, verbum tuum permanet in cœlo.

Lamed. In æternum [al. *sæculum*], Domine, verbum tuum permanet in cœlo.

90. In generationem et generationem veritas tua : fundasti terram, et permanet.

In generatione, et generatione fides tua : fundasti terram, et stat.

91. Ordinatione tua perseverat dies : quoniam omnia serviunt tibi.

Judicio tuo stant usque hodie : quia omnia serviunt tibi.

92. Nisi quod lex tua meditatio mea est; tunc forte periissem in humilitate mea.

Nisi quod lex tua delectatio mea : forte perissem in pressura mea.

93. In æternum non obliviscar justificationes tuas : quia in ipsis vivificasti me.

In sempiternum non obliviscar præceptorum tuorum : quia per ipsa vivificasti me.

94. Tuus sum ego, salvum me fac : quoniam justificationes tuas exquisivi.

Tuus ego sum, salva me : quoniam præcepta tua quæsivi.

95. Me exspectaverunt peccatores ut perderent me : testimonia tua intellexi.

Me exspectaverunt impii, ut perderent me : testimonium tuum considerabo.

96. Omnis consummationis vidi finem : latum mandatum tuum nimis.

Mem. 97. Quomodo dilexi legem tuam, Domine ! tota die meditatio mea est.

98. Super inimicos meos prudentem me fecisti mandato tuo : quia in æternum mihi est.

99. Super omnes docentes me intellexi : quia testimonia tua meditatio mea est.

100. Super senes intellexi : quia mandata tua quæsivi.

101. Ab omni via mala prohibui pedes meos : ut custodiam verba tua.

102. A judiciis tuis non declinavi : quia tu legem posuisti mihi.

103. Quam dulcia faucibus meis eloquia tua ! super mel ori meo.

104. A mandatis tuis intellexi : propterea odivi omnem viam iniquitatis.

Nun. 105. Lucerna pedibus meis verbum tuum, et lumen semitis meis.

106. Juravi et statui custodire judicia justitiæ tuæ.

107. Humiliatus sum usquequaque, Domine; vivifica me secundum verbum tuum.

108. Voluntaria oris mei beneplacita fac, Domine, et judicia tua doce me.

109. Anima mea in manibus meis semper, et legem tuam non sum oblitus.

110. Posuerunt peccatores laqueum mihi : et de mandatis tuis non erravi.

111. Hæreditate acquisivi testimonia tua in æternum : quia exultatio cordis mei sunt.

112. Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas in æternum, propter retributionem.

Samech. 113. Iniquos odio habui, et legem tuam dilexi.

114. Adjutor et susceptor meus es tu : et in verbum tuum supersperavi.

115. Declinate a me, maligni, et scrutabor mandata Dei mei.

116. Suscipe me secundum eloquium tuum, et vivam : et non confundas me ab exspectatione mea.

117. Adjuva me, et salvus ero, et meditabor in justificationibus tuis semper.

118. Sprevisti omnes discedentes a judiciis tuis : quia injusta cogitatio eorum.

119. Prævaricantes reputavi omnes peccatores terræ : ideo dilexi testimonia tua.

120. Confige timore tuo carnes meas : a judiciis enim tuis timui.

Omnis consummationis vidi finem : latum mandatum [*h. præceptum*] tuum nimis.

Mem. Quam dilexi legem tuam ! tota die hæc meditatio mea.

Super inimicos meos instruxisti me mandato tuo : quia in sempiternum hoc est mihi.

Super omnes qui docebant me, eruditus sum : quia testimonia tua meditatio mea.

Super senes intellexi : quia præcepta tua servavi.

Ab omni semita mala prohibui pedes meos, ut custodirem [al. *custodiam*] verba tua.

A judiciis tuis non recessi : quia tu illuminasti me.

Quam dulce gutturi meo eloquium tuum, super mel ori meo.

Præcepta tua considerabam : propterea odivi omnem semitam mendacii.

Nun. Lucerna pedi meo verbum tuum, et lux semitæ meæ.

Juravi, et perseverabo : ut custodiam judicia justitiæ tuæ.

Afflictus sum usque nimis : Domine, vivifica me juxta verbum tuum.

Voluntaria oris mei complaceant tibi, Domine, et secundum judicia tua doce me.

Anima mea in manu mea semper, et legis tuæ non sum oblitus.

Posuerunt impii laqueum mihi, et a præceptis tuis non aberravi.

Hæreditas mea testimonia tua in sempiternum : quia gaudium cordis mei sunt.

Inclinavi cor meum ut facerem justitias tuas, propter æternam retributionem.

Samech. Tumultuosos odivi, et legem tuam dilexi.

Protectio mea et scutum meum tu es : verbum tuum exspectavi.

Recedite a me, maligni, et custodiam mandata Dei mei.

Confirma me secundum verbum tuum, et vivam : et noli me confundere ab exspectatione mea.

Auxiliare mihi, et salvus ero ; et delectabor in præceptis tuis jugiter.

Abjecisti omnes qui aversantur præcepta tua : quia mendax cogitatio eorum.

Quasi scoriam computasti omnes impios terræ : propterea dilexi testimonia tua.

Horripilavit a timore tuo caro mea, et judicia tua timui.

Ain. 121. Feci judicium et justitiam : non tradas me calumniantibus me.

122. Suscipe servum tuum in bonum ; non calumnientur me superbi.

123. Oculi mei defecerunt in salutare tuum, et in eloquium justitiæ tuæ.

124. Fac cum servo tuo secundum misericordiam tuam, et justificationes tuas doce me.

125. Servus tuus sum ego : da mihi intellectum, ut sciam testimonia tua.

126. Tempus faciendi, Domine : dissipaverunt legem tuam.

127. Ideo dilexi mandata tua super aurum et topazion.

128. Propterea ad omnia mandata tua dirigebar : omnem viam iniquam odio habui.

Phe. 129. Mirabilia testimonia tua : ideo scrutata est ea anima mea.

130. Declaratio sermonum tuorum illuminat : et intellectum dat parvulis.

131. Os meum aperui, et attraxi spiritum : quia mandata tua desiderabam.

132. Aspice in me, et miserere mei, secundum judicium diligentium nomen tuum.

133. Gressus meos dirige secundum eloquium tuum : et non dominetur mei omnis injustitia.

134. Redime me a calumniis hominum, ut custodiam mandata tua.

135. Faciem tuam illumina super servum tuum, et doce me justificationes tuas.

136. Exitus aquarum deduxerunt oculi mei : quia non custodierunt legem tuam.

Sade. 137. Justus es, Domine, et rectum judicium tuum.

138. Mandasti justitiam testimonia tua, et veritatem tuam nimis.

139. Tabescere me fecit zelus meus : quia obliti sunt verba tua inimici mei.

140. Ignitum eloquium tuum vehementer : et servus tuus dilexit illud.

141. Adolescentulus sum ego, et contemptus : justificationes tuas non sum oblitus.

142. Justitia tua, justitia in æternum; et lex tua veritas.

143. Tribulatio et angustia invenerunt me : mandata tua meditatio mea est.

144. Æquitas testimonia tua in æternum : intellectum da mihi, et vivam.

Coph. 145. Clamavi in toto corde meo, exaudi me, Domine ; justificationes tuas requiram.

Ain. Feci judicium et justitiam : ne derelinquas me his qui calumniantur me.

Sponde pro servo tuo in bonum : ne calumnientur me superbi.

Oculi mei defecerunt in salutare tuum et in eloquium justitiæ tuæ.

Fac cum servo tuo juxta misericordiam tuam, et præcepta tua doce me.

Servus tuus sum ego, instrue me : et cognoscam testimonia tua.

Tempus est ut facias, Domine : prævaricati sunt legem tuam.

Propterea dilexi mandata tua super aurum et topazium.

Propterea in [al. *ad*] universa præcepta tua direxi : omnem semitam mendacii odio habui.

Phe. Mirabilia testimonia tua; idcirco custodivit ea anima mea.

Ostium sermonum tuorum lucidum, docens [al. *docet*] parvulos.

Os meum aperui et respiravi : quia mandata [*h. præcepta*] tua desiderabam.

Respice ad me, et miserere mei : juxta judicium diligentium nomen tuum.

Gressus meos firma [al. *confirma*] in sermone [*h. eloquio*] tuo, et non des potestatem in me universæ iniquitati.

Redime me a calumnia hominis, et custodiam præcepta [*h. mandata*] tua.

Vultum tuum ostende servo tuo, et doce me præcepta tua.

Rivi aquarum fluebant de oculis meis ; quia non custodierunt legem tuam.

Sade. Justus es, Domine, et rectum judicium tuum.

Præcepisti justitiam testimonii tui, et veritatem nimis.

Consumpsit me zelus meus : quia obliti sunt verborum tuorum hostes mei.

Probatus sermo tuus nimis, et servus tuus dilexit illum.

Parvulus ego sum, et contemptibilis : sed præcepta tua non sum oblitus.

Justitia tua, justitia sempiterna, et lex tua veritas.

Tribulatio et angustia invenerunt me : mandata tua voluntas mea.

Justa testimonia tua semper [*h. sæculum*] : doce me, et vivam.

Coph. Clamavi in toto corde, exaudi me, Domine : præcepta tua custodiam.

146. Clamavi ad te : salvum me fac, ut custodiam mandata tua.

Invocavi te, salvum me fac, et custodiam testimonia tua.

147. Præveni in maturitate, et clamavi : quia in verba tua supersperavi.

Surgebam adhuc in tenebris, et clamabam, verbum tuum exspectans.

148. Prævenerunt oculi mei ad te diluculo, ut meditarer eloquia tua.

Præveniebant oculi mei vigilias, ut meditarer in sermonibus tuis.

149. Vocem meam audi secundum misericordiam tuam, Domine, et secundum judicium tuum vivifica me.

Vocem meam exaudi juxta misericordiam tuam : Domine, secundum judicium tuum vivifica me.

150. Appropinquaverunt persequentes me iniquitati : a lege autem tua longe facti sunt.

Appropinquaverunt persecutores mei sceleris, et a lege tua procul facti sunt.

151. Prope es tu, Domine, et omnes viæ tuæ veritas.

Prope es tu, Domine, et omnia mandata tua veritas.

152. Initio cognovi de testimoniis tuis : quia in æternum fundasti ea.

A principio novi de testimoniis tuis : quod in æternum fundaveris ea.

Res. 153. Vide humilitatem meam, et eripe me : quia legem tuam non sum oblitus.

Res. Vide afflictionem meam, et eripe me : quia legis tuæ non sum oblitus.

154. Judica judicium meum, et redime me : propter eloquium tuum vivifica me.

Judica causam meam, et redime me : in sermone tuo vivifica me.

155. Longe a peccatoribus salus : quia justificationes tuas non exquisierunt.

Longe ab impiis salus : quia præcepta tua non quæsierunt.

156. Misericordiæ tuæ multæ, Domine : secundum judicium tuum vivifica me.

Misericordiæ tuæ multæ, Domine : juxta judicia tua vivifica me.

157. Multi qui persequuntur me, et tribulant me : a testimoniis tuis non declinavi.

Multi qui persequuntur me, et affligunt me : a testimoniis tuis non declinavi.

158. Vidi prævaricantes, et tabescebam : quia eloquia tua non custodierunt.

Vidi prævaricatores tuos, et mœrebam : quia verbum tuum non custodierunt.

159. Vide quoniam mandata tua dilexi, Domine : in misericordia tua vivifica me.

Vide quoniam præcepta tua dilexi : Domine, juxta misericordiam tuam vivifica me.

160. Principium verborum tuorum, veritas : in æternum omnia judicia justitiæ tuæ.

Caput verborum tuorum veritas, et in sempiternum omne judicium justitiæ tuæ.

Sin. 161. Principes persecuti sunt me gratis, et a verbis tuis formidavit cor meum.

Sin. Principes persecuti sunt me sine causa : verba autem tua timuit cor meum.

162. Lætabor ego super eloquia tua, sicut qui invenit spolia multa.

Gaudens ego sum in eloquio tuo : sicut qui invenit spolia multa.

163. Iniquitatem odio habui, et abominatus sum : legem autem tuam dilexi.

Mendacium odio habui, et detestatus sum : legem [al. add. *autem*] tuam dilexi.

164. Septies in die laudem dixi tibi, super judicia justitiæ tuæ.

Septies in die laudavi te super judiciis justitiæ tuæ.

165. Pax multa diligentibus legem tuam, et non est illis scandalum.

Pax multa diligentibus legem tuam, et non est illis scandalum.

166. Exspectabam salutare tuum, Domine, et mandata tua dilexi.

Exspectavi salutare tuum, Domine, et mandata tua feci.

167. Custodivit anima mea testimonia tua, et dilexit ea vehementer.

Custodivit anima mea testimonia tua, et dilexit ea nimis.

168. Servavi mandata tua et testimonia tua : quia omnes viæ meæ in conspectu tuo.

Custodivi præcepta tua et testimonia tua, quia omnes viæ meæ in conspectu tuo.

Tau. 169. Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo, Domine : juxta eloquium tuum da mihi intellectum.

Thav. Ingrediatur [*h. appropinquet*] laus mea coram te, Domine : secundum verbum tuum doce me.

170. Intret postulatio mea in conspectu tuo : secundum eloquium tuum eripe me.

Veniat deprecatio mea ante vultum tuum : secundum eloquium tuum libera me.

171. Eructabunt labia mea hymnum, cum docueris me justificationes tuas.	Fundant labia mea hymnum : docebis enim me præcepta tua.
172. Pronuntiabit lingua mea eloquium tuum : quia omnia mandata tua æquitas.	Loquetur lingua mea sermonem tuum : quia omnia mandata tua justa.
173. Fiat manus tua ut salvet me : quoniam mandata tua elegi.	Sit manus tua auxiliatrix mea : quia præcepta tua elegi.
174. Concupivi salutare tuum, Domine, et lex tua meditatio mea est.	Desideravi salutare tuum, Domine, et lex tua voluntas mea.
175. Vivet anima mea, et laudabit te, et judicia tua adjuvabunt me.	Vivet anima mea, et laudabit te : et judicia tua auxiliabuntur mihi.
176. Erravi sicut ovis quæ periit : quære servum tuum, quia mandata tua non sum oblitus.	Erravi quasi ovis perdita, quære servum tuum : quia mandatorum [*h. præceptorum*] tuorum non sum oblitus.

Argumentum. — « In hunc Psalmum varia congesta sunt, quæ ad pietatem alendam et confirmandam faciunt, hicque scopus est auctoris præcipuus ; ut doceat beatam vitam in observatione divinorum præceptorum esse positam. Quare precatur Deum, ut animum ad obedientia suis legibus plene perfecteque præstandam ipsi confirmet, atque adeo caveat, ut ne ullis malis et formidinibus, ullis illecebris et irritamentis ad transgrediendum eas impelli possit et incitari. Quibus continuæ preces interseruntur, ut Deus eum conservet, eripiatque e conditione misera, in qua versatur. Quæ dum precatur, testatur simul suam innocentiam et puritatem a criminibus, quorum ab adversariis accusatur, atque sese commendat Dei favori et defensioni in omnibus vitæ suæ periculis, argumento sæpe repetito ab amore et studio suo erga leges divinas, a vitæ suæ innocentia et puritate, hostium improbitate, Dei veracitate. » Rosenmull. Viginti duobus octostichis conscriptum carmen hac ratione, ut primum octostichum per omnes versus a prima alphabeti littera א incipiat, secundum a ב, tertium a ג, et sic deinceps. In quo ipso artificio, recentioris ætatis indicio, præcipua causa ponenda est, quod non perpetua sed dissipata et abrupta oratione argumentum persequitur scriptor. Ex vers. 23 et 161 perlucere videtur, fuisse auctorem ordinis sui spectatissimum ; vers. 46, 79 et multi alii prodere possint legis divinæ nuntium et interpretem. Divina lex variis in hoc Psalmo designatur nominibus, puta תורה *lex* in genere ; דרך, דרכים *via, viæ* ; נתיבה *semita* ; עדתים *præcepta*, gall. *préceptes* vel *enseignements*, Vulg. *testimonia*, puta divinæ voluntatis (Kimchi docet hoc nomine significari doctrinam divinam, quatenus habet adjuncta *testimonia*, i. e. sacramenta et ritus, qualia sunt circumcisio, sabbatum, etc.) ; פקדים *edicta*, gall. *ordonnances*, vel *observances* ; חקים *statuta*, vel *decreta*, Vulg. *justificationes*, quia ea justos faciunt homines ; מצותים *jussa*, Vulg. *mandata*, gall. *ordres* ; משפטים *sententiæ*, Vulg. *judicia*, puta lex cum promissis et minis, quibus sancitur ; דבר *verbum* vel *sermo* ; אמרה *verbum* vel *sermo*, Vulg. *eloquium*.

I.

1. Beati *qui sunt* integri viæ (vitæ),
qui ambulant in lege Jovæ.
2. Beati qui servant præcepta ejus,
qui toto corde quærunt eum.
3. Omnino non faciunt pravum facinus,
in viis ejus ambulant.
4. Tu proposuisti edicta tua,
ut observarentur valde (summo studio).
5. Utinam recte dirigantur viæ meæ,
ita ut observem statuta tua.
6. Tunc non pudore afficiar,
dum respexero omnia jussa tua.
7. Celebrabo te sincero animo,
discens sententias tuas justas.
8. Statuta tua observabo,
ne derelinquas me nimis.

II.

9. Qua ratione puram reddet adolescens viam suam?
custodiendo (se, vel *viam, vitam*) secundum verba tua.

10. Toto meo corde quæro te,
ne me aberrare sinas a jussis tuis.
11. In corde meo recondo sermones tuos,
ut non peccem in te.
12. Benedictus tu *sis,* Jova,
doce me statuta tua.
13. Labiis meis enarro
omnes sententias oris tui.
14. De via (observatione) præceptorum tuorum lætor,
velut de cunctis divitiis.
15. Edicta tua meditari volo,
et respicere vias tuas.
16. Statutis tuis oblecto me,
non obliviscar sermones tuos.

III.

17. Benefacias servo tuo, ut vivam,
et servabo verba tua.
18. Aperi oculos meos, ut adspiciam
mirabilia ex lege tua *apparentia.*
19. Peregrinus ego *sum* in terra (ideoque ignarus),
ne occultes a me jussa tua.
20. Comminuta (consumpta) est anima mea desiderio
sententiarum tuarum omni tempore.
21. Increpasti superbos : « Maledicti
qui aberrant a jussis tuis! »
22. Devolve a me opprobrium et contemptum,
nam præcepta tua servo.
23. Sedent principes, contra me colloquuntur,
servus tuus *interea* meditatur statuta tua.
24. Præcepta tua deliciæ meæ,
viri consilii (consiliarii) mei.

IV.

25. Adhæret pulveri anima mea,
vitæ me restitue secundum verbum tuum.
26. Vias (res, vel actiones) meas enarro *tibi,* et exaudis me;
doce me statuta tua.
27. Viam edictorum tuorum fac me nosse,
et meditabor mirabilia tua.
28. Lacrymat (alius, *elanguet*) anima mea ex ægritudine,
erige me secundum verbum tuum.
29. Viam mendacii remove a me,
et legem tuam gratiose concede mihi.
30. Viam veritatis elegi,
sententias tuas posui (vitæ meæ regulam; alius : i. e. *servo*).

31. Inhæreo præceptis tuis,
Jova, ne me pudore afficias.
32. Viam jussorum tuorum curro (alius, *curram, si latam*, etc.),
nam latum facis (ab angustia; Maurer, *intelligens eorum reddis*) cor meum.

V.

33. Doce me, Jova, viam statutorum tuorum,
ut servem eam usque ad finem.
34. Intelligentem me redde, ut servem legem tuam,
et observem eam toto corde.
35. Fac ut ingrediar semitam jussorum tuorum,
nam ea delector.
36. Inclina cor meum ad præcepta tua,
neque ad lucrum *turpe*.
37. Præterire fac (averte) oculos meos, ne respiciant vanum (res vanas),
in viis tuis vivum (alacrem) me redde.
38. Stare fac (adimple) servo tuo verbum tuum,
quod *est* (dedisti) timori (timentibus) tui (vel, *qui* deditus est *timori tuo*).
39. Amove opprobrium meum, quod timeo,
nam sententiæ tuæ bonæ (justæ) *sunt*.
40. En, desiderio teneor edictorum tuorum,
pro justitia tua vivum me serva (Maurer ut vers. 37 membrum posterius).

VI.

41. Et superveniant mihi misericordiæ tuæ, Jova,
auxilium tuum secundum verbum tuum :
42. Ut respondeam conviciatori meo verbum (aliquid, rem);
nam fiduciam posui in verbo tuo.
43. Neve subtrahas ori meo verbum veritatis nimis,
nam sententias tuas exspecto.
44. Et observabo legem tuam continuo,
in perpetuum atque sempiternum.
45. Et incedam in spatio amplo (prosperitate),
nam edicta tua quæro.
46. Et loquar de præceptis tuis coram regibus,
neque erubescam.
47. Et oblectabo me jussis tuis,
quæ diligo.
48. Et tollam manus meas ad jussa tua (ea sancte habebo), quæ diligo,
et meditabor statuta tua.

VII.

49. Memor sis verbi *tui* servo tuo,
propterea quod spem fecisti mihi.
50. Hoc solatium *est* (vel *sit*) meum in miseria mea,
quod verbum tuam vitam (vel *prosperitatem*) mihi reddit.

51. Insolentes illudunt mihi valde,
a lege tua non deflecto.
52. Memor sum sententiarum tuarum ab antiquo,
et consolor me.
53. Æstus vehemens prehendit me præ improbis,
qui derelinquunt legem tuam.
54. Cantus (cantandi materia) sunt mihi statuta tua
in domo peregrinationum (hujus vitæ miseriarum) mearum.
55. Memor sum nocte (tribulationis?) nominis tui, Jova,
et observo legem tuam.
56. Hoc est mihi (proprium, vel *solatium*),
quod edicta tua servo.

VIII.

57. Pars mea, Jova, dico,
est observare verba tua (vel, *pars mea Jova est, statuo observare,* etc.).
58. Precor te toto corde,
miserere mei secundum verbum tuum.
59. Reputo vias meas,
et reduco pedes meos ad præcepta tua.
60. Festino, nec cunctor,
observare jussa tua.
61. Laquei (alii, *catervæ*) improborum circumdant me,
legem tuam non obliviscor.
62. Media nocte surgo (vel *surgam*) ad gratias agendas tibi
propter sententias tuas justas.
63. Sodalis ego *sum* omnibus qui timent te,
et iis qui observant edicta tua.
64. Clementiæ tuæ, Jova, plena est terra;
statuta tua doce me.

IX.

65. Benefacis servo tuo, Jova,
secundum verbum tuum.
66. Bonum intellectum et scientiam doce me,
nam in jussis tuis innitor.
67. Priusquam afflictus essem, erravi (deliqui);
nunc vero sermones tuos observo.
68. Benignus tu *es* et benefaciens,
doce me statuta tua.
69. Consuunt (Maurer, *agglutinant*) mihi mendacium,
ego toto corde servo edicta tua.
70. Obesum (i. e. stupidum) est, ut pinguedo, cor eorum,
ego lege tua me oblecto.
71. Bene mihi, quod afflictus fui,
ut discerem statuta tua.

72. Melior mihi lex oris tui *est,*
quam millia auri et argenti.

X.

73. Manus tuæ fecerunt me et formaverunt me;
intelligentem me redde, ut discam jussa tua.
74. Timentes te vident me et lætantur,
nam verbum tuum *haud frustra* exspecto.
75. Novi, Jova, justitiam (justas) esse sententias tuas,
et cum fide (æque) te me afflixisse.
76. Sit, quæso, gratia tua solatio meo,
secundum verbum tuum servo tuo.
77. Superveniat mihi misericordia tua, ut vivam,
nam lex tua deliciæ meæ.
78. Confundantur (spe excidant) insolentes,
nam fallaciter (vel *sine causa*) *calumniis* me deprimunt;
ego meditor de edictis tuis.
79. Convertant se ad me cultores tui,
et cognoscant præcepta tua (Ewaldus, *et qui cognoscunt*).
80. Fiat cor meum perfectum (sine reprehensione; Maurer, *totum*) in statutis tuis,
ut non pudore afficiar.

XI.

81. Tabescit ad (gall. *après*) salutem tuam anima mea,
nihilominus verbum tuum *semper* exspecto.
82. Tabescunt oculi mei desiderio verbi tui (adimplendi),
dum dico : « Quando consolaberis me? »
83. Si etiam fiam ut uter *vinarius* in fumo (aridus et corrugatus),
statuta tua non obliviscor.
84. Quot *sunt* dies *vitæ* servi tui?
quando facies de persecutoribus meis judicium?
85. Fodiunt mihi insolentes foveas,
qui non *sunt* (alii, *quod non est*) secundum legem tuam.
86. Omnia jussa tua fidelia;
sine causa (vel *dolose*) persequuntur me, juva me.
87. Prope fuit, ut perderent me ad terram (prostratum),
ego vero non dereliqui edicta tua.
88. Secundum gratiam tuam vitæ me restitue,
ut observem præceptum oris tui.

XII.

89. In perpetuum (alii intelligunt *es*), Jova,
verbum tuum firmiter stat in cœlis (*cœli* firmitatis imago).
90. Per omnes ætates *manet* fides tua :
fundasti terram, et stat (ita fides tua).

91. Ad sententias tuas stant (gall. *sont debout*) *cuncta* (cœli et terra) hodie (usque ad hanc diem, semper),
nam omnia *sunt* servi tui.
92. Nisi lex tua deliciæ meæ,
tunc periissem in miseria mea.
93. In perpetuum non obliviscar edicta tua,
nam iis vitæ me restituis (me recreas, vel erigis).
94. Tuus ego *sum*, adjuva me,
nam edicta tua quæro.
95. Me exspectant (inhiant) improbi, ut perdant me;
præcepta tua attendo.
96. Omni perfectioni (omnis rei perfectæ) vidi finem (gall. *borne*);
late patens *est* jussum tuum valde.

XIII.

97. Quam diligo legem tuam!
omni tempore illa *est* meditatio mea.
98. Hostibus meis sapientiorem me reddunt jussa tua,
nam in perpetuum id (hæc) mihi *in oculis est.*
99. Omnibus docentibus me prudentior ego sum,
nam præcepta tua meditatio mea *sunt.*
100. Senioribus intelligentior ego sum,
nam edicta tua servo.
101. Ab omni tramite malo cohibeo pedes meos,
ut observem verbum tuum.
102. A sententiis tuis non recedo,
nam tu instituisti me.
103. Quam levia (suavia) sunt palato meo verba tua!
magis quam mel ori meo.
104. Ex edictis tuis sapere disco,
propterea odi omnem tramitem mendacii.

XIV.

105. Lucerna pedibus meis *est* verbum tuum,
et lux semitæ meæ.
106. Juravi, et præstare id volo,
observaturum me esse sententias tuas justas.
107. Afflictus sum valde;
Jova, vitæ me restitue (me erige).
108. Spontanea sacrificia oris mei (laudes meas) benevole excipe, Jova,
et sententias tuas doce me.
109. Anima (vita) mea in manibus meis semper,
et legem tuam non obliviscor (eam servo cum vitæ periculo).
110. Ponunt improbi laqueum mihi,
et ab edictis tuis non aberro.

111. Peculii instar teneo præcepta tua in æternum,
nam gaudium cordis mei illa *sunt*.
112. Flexi cor meum ad faciendum statuta tua
in perpetuum usque ad finem.

XV.

113. Divisos (dubitatores, incredulos) odi,
et legem tuam diligo.
114. Protector (Maurer, *latibulum*) meus et clypeus meus tu *es,*
verbum tuum exspecto (in eo confidens).
115. Recedite a me, malefici,
ut servem jussa Dei mei.
116. Sustenta me secundum sermonem tuum, ut vivam,
neque me confundi sinas ab exspectatione mea (vel, *propter spem meam*).
117. Suffulci me, ut salvus fiam,
et respiciam statuta tua continuo.
118. Contemnis omnes qui aberrant a statutis tuis,
nam vanitas (vana) est fraus eorum.
119. *Ut* scorias aufers (LXX, חשבתי *reputavi*) omnes improbos terræ,
ideo diligo præcepta tua.
120. Horret præ terrore tui caro mea,
atque a sententiis tuis timeo.

XVI.

121. Feci quod æquum et justum est,
non me relinques (dabis) oppressoribus meis.
122. Sponde pro servo tuo (in fidem tuam me recipe) in bonum (in salutem meam),
ne me vi opprimant insolentes.
123. Oculi mei tabescunt desiderio salutis tuæ,
et verbi tui justi (adimplendi).
124. Fac cum servo tuo secundum gratiam tuam,
et statuta tua doce me.
125. Servus tuus ego sum, intelligentem me redde,
ut cognoscam præcepta tua.
126. Tempus est agendi Jovæ,
frangunt *impii* legem tuam.
127. Ideo diligo jussa tua,
magis quam aurum et aurum purum.
128. Ideo omnia (Dei) edicta omnis generis recta habeo (probo),
omnem tramitem mendacii odi.

XVII.

129. Mirabilia sunt præcepta tua,
ideo servat ea anima mea.

130. Apertio (declaratio) verborum tuorum illustrat,
intelligentes reddit simplices.
131. Os meum distendo, et inhio,
nam jussorum tuorum desiderio teneor.
132. Converte te ad me, et miserere mei,
pro jure *quod est* (*debetur;* alii, *pro more*) diligentibus nomen tuum.
133. Gressus meos firma in verbo tuo,
nec in me dominari sinas ullam nequitiam.
134. Redime me ab oppressione hominum,
ut observem edicta tua.
135. Faciem tuam illustras (vel *facies tua luceat*) in servum tuum,
et doce me statuta tua.
136. Rivos aquarum demittunt oculi mei,
quia *impii* non observant legem tuam.

XVIII.

137. Justus tu *es,* Jova,
et rectæ (propr. *rectum;* alii, *rectus in,* etc.) sententiæ tuæ.
138. Præstituisti justitiam præceptorum tuorum (præcepta justa dedisti),
et firmitatem *eorum* (firma) valde.
139. Consumit me indignatio mea,
quod obliviscuntur verba tua adversarii mei.
140. Purum (sincerum) *est* verbum tuum valde,
et servus tuus diligit illud.
141. Tenuis ego *sum* et contemptus,
edicta tua non obliviscor.
142. Justitia tua jus (justa) *est* in æternum,
et lex tua veritas (integra, non fallax).
143. Miseria et angustiæ inveniunt me;
nihilominus jussa tua *sunt* deliciæ meæ.
144. Jus (justa) *sunt* præcepta tua in æternum;
intelligentem me redde, ut vivam.

XIX.

145. Clamo *ad te* toto corde: exaudi me, Jova,
statuta tua servabo.
146. Voco te, juva me,
et observabo præcepta tua.
147. Prævenio (gall. *je prends les devants*) in crepusculo *matutino* (alius, *vespertino,* i. e. nocte), et vociferor,
verbum tuum exspecto (in eo confidens).
148. Præveniunt oculi mei vigiliis (priusquam decedant vigiliæ nocturnæ),
ad meditandum verbo tuo.
149. Vocem meam audi secundum gratiam tuam,
Jova, secundum sententias tuas vitæ me restitue.
150. Appropinquant *contra me,* qui sectantur scelus,

a lege tua procul absunt.
151. Propinquus *tamen* tu *es*, Jova,
et omnia jussa tua *sunt* veritas.
152. Dudum scio ex (vel *de*) præceptis tuis,
in perpetuum *servanda* te illa constituisse.

XX.

153. Vide afflictionem meam et eripe me,
nam legem tuam non obliviscor.
154. Age causam meam et redime me,
secundum verbum tuum vitæ me restitue.
155. Procul abest ab improbis salus,
nam statuta tua non quærunt.
156. Misericordia tua magna *est*, Jova;
secundum sententias tuas vitæ me restitue.
157. Multi *sunt* persecutores mei et adversarii mei;
a præceptis tuis non deflecto.
158. Video perfidos et fastidio,
qui (vel *quia*) verbum tuum non observant.
159. Vide, edicta tua me diligere;
Jova, secundum gratiam tuam vitæ me restitue.
160. Summa verbi tui veritas *est*,
atque in perpetuum *stat* omnis sententia tua justa.

XXI.

161. Principes persequuntur me sine causa,
sed a verbis tuis timet cor meum.
162. Lætor ego de verbo tuo,
ut qui invenit prædam magnam.
163. Mendacium odi et abominor,
legem tuam diligo.
164. Septies (sæpius) per diem laudo te
propter sententias tuas justas.
165. Pax magna *est* diligentibus legem tuam,
neque iis *est* offendiculum.
166. Exspecto salutem tuam, Domine,
et jussa tua facio.
167. Observat anima mea præcepta tua,
et diligo ea valde.
168. Observo edicta tua et præcepta tua,
quia omnes viæ meæ coram te (tibi notæ sunt).

XXII.

169. Appropinquet clamor meus in conspectum tuum, Jova;
secundum verbum tuum intelligentem me redde.

170. Veniat obsecratio mea in conspectum tuum;
secundum verbum tuum eripe me.
171. Ebulliant labia mea laudes *tuas,*
nam docet me statuta tua.
172. Canat (vel *pronuntiet*) lingua mea verbum tuum,
nam omnia jussa tua justitia (justissima) sunt.
173. Sit manus tua ad juvandum me,
nam edicta tua elegi.
174. Desiderio teneor salutis tuæ, Jova,
et lex tua deliciæ meæ.
175. Vivat (alius *vivet*) anima mea et laudet te,
et sententiæ tuæ adjuvent me.
176. Oberro ut ovis perdita : require servum tuum,
nam jussa tua non obliviscor.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXVIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Alleluia.

Hic Psalmus in quo alios excellat?

Hic Psalmus tribus in rebus omnibus aliis antecellit. *Primo*, utilitate; est enim totus moralis et hortatorius ad vitam secundum legem Domini instituendam, et ea causa est, cur quotidie ab Ecclesia frequentetur. *Secundo,* longitudine; continet enim versus 176, cum Psalmus LXXVII, qui ex reliquis longissimus est, non ascendat ultra vers. 78. Causa hujus tantæ longitudinis fortasse fuit, ut populus haberet in quo pie et cum fructu occuparetur, dum ter in anno ex omni parte ad tabernaculum ascenderet : videtur enim Psalmus compositus, ut in itinere caneretur, quo Psalmo finito sequuntur Psalmi graduales, qui in ascensione graduum tabernaculi canebantur. *Tertio,* elegantia et artificio alphabetico, siquidem primi octo versus incipiunt singuli a prima littera alphabeti, sequentes octo a secunda, et sic deinceps, ita ut octies totum alphabetum repetatur. Hujus rei causam non aliam esse arbitror, nisi ad memoriam adjuvandam, cum hic Psalmus memoriter recitandus, vel concinendus esset. Explicant hunc Psalmum diligenter SS. Patres, Hilarius, Ambrosius, Augustinus, Hieronymus, et innumerabiles alii, tum veteres, tum recentiores. Argumentum Psalmi est encomium legis divinæ, et exhortatio ad eam servandam; sed interim admiscentur varii affectus, et precationes ad Deum.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. *Aleph.* 1. BEATI IMMACULATI IN VIA, QUI AMBULANT IN LEGE DOMINI.

Quod sunt prima principia in scientia naturali, id in morali est finis.

Rectissimo ordine primum argumentum ad suadendam præstantiam et utilitatem divinæ legis, ducit Propheta a beatitudine, quæ est ultimus finis hominis : nam in scientia morali, illud est finis, quod sunt prima principia in scientia naturali. Est autem hic sensus primi versiculi : « Beati » sunt qui in via hujus vitæ non inquinantur luto, vel sordibus peccatorum; illi autem sunt, qui non inquinantur, ac per hoc beati sunt, « qui ambulant in lege Domini, » id est, qui dimissis aliis viis, eligunt viam legis Domini, quæ sola mundissima et nitidissima est. Sed singula verba expendamus. Illud, *beati,* significat tum felicitatem æternam, quæ sola est perfecta beatitudo; tum felicitatem temporalem, qualis in hac vita haberi potest. Itaque sensus est : Beati erunt æterna felicitate, et nunc etiam beati sunt, id est, læti atque quieti, nihil in hoc mundo cupientes, qui vivunt sine macula peccati, eo quod « ambulent in lege Domini. » Quod enim recta via ad cœlestem beatitudinem sit observantia legis Dei, docet Christus *Matth.* cap. XIX : « Si vis ad vitam ingredi, serva mandata. » Quod etiam in hac vita nulli sint feliciores iis, qui recte ac pie vivunt; notum est tum experientia, tum ratione : nam beatus est, qui habet quidquid vult, et nihil mali vult. Viri iniqui multa mala volunt, et multa non habent eorum quæ volunt. Viri justi nihil mali volunt, et habent quidquid volunt; quia solum Deum volunt, et ejus voluntatem implere cupiunt. Illud, *immaculati*, non significat carentiam omnis peccati, etiam venialis : sic enim nulli essent in hac vita immaculati; sed significat carentiam omnis peccati lethalis, quod solum proprie inducit maculam. Videtur autem sumpta me-

Beatus est qui omnia habet quæ vult et nihil mali vult.

taphora a maculis quæ contrahuntur inter ambulandum, cum iter facimus per vias lutosas, aut pulverulentas, aut alio modo sordidas. Illud, *in via*, significat in vita hac mortali, quæ aptissime dicitur via, cum semper mutetur, et, ut ait Job cap. x : « Nunquam in eodem statu permaneat, » sed ab initio nascendi decurrat sine intermissione usque ad metam moriendi. Denique illud, *in lege Domini*, significat legem Domini esse quamdam viam rectam et mundam, cum peccatum omne prohibeat. Opponitur autem lex Domini legi carnis, de qua Apostolus *ad Roman.* VIII : « Quæ est via cupiditatum, » et plena pulvere superbiæ, cœno luxuriæ et aqua sordida avaritiæ.

Vers. 2.

2. BEATI QUI SCRUTANTUR TESTIMONIA EJUS, IN TOTO CORDE EXQUIRUNT EUM.

Declarat priorem versiculum, ac docet non sufficere quamcumque legis observantiam ad beatitudinem acquirendam. Multi enim superficie tenus observant legem, dum non occidunt, non furantur, non mœchantur; sed non vere ambulant, ut oportet, ad acquirendam felicitatem in lege Domini, quia forte oderunt proximum suum, retinent opes superfluas, cum meretricibus fornicantur. Oportet igitur, si quis beatus esse velit, « ut scrutetur omnia testimonia Domini, » id est, consideret diligenter sensum totius legis, quæ dicitur testimonium, quia testificatur nobis Dei voluntatem; qui enim scrutatur legem, invenit, non solum prohiberi homicidium per legem, *non occides*, sed prohiberi etiam odium et iram, ut Dominus exposuit *Matth.* v; imo juberi amorem, quia finis omnis legis est dilectio; et qui dicit : *Non occides*, ideo dicit, ne lædatur dilectio, et hoc idem intelliget de aliis præceptis, qui ea scrutabitur. Ille autem scrutatur testimonia ejus, qui « ex toto corde exquirit eum; » qui enim serio Deum quærit, et toto corde desiderat ejus gratiam in hoc mundo, et ejus præsentiam in futuro, is sine dubio in omni opere suo diligenter scrutatur, quæ sit voluntas ejus, et secundum eam ambulare conatur. Exemplum habemus in viatoribus : qui enim ad aliquam civitatem quam citissime pervenire cupiunt, ii sollicite scrutantur, et quærunt a quibuscumque obviis, quæ sit recta et commoda via ad eam civitatem; qui vero deambulant animi gratia, neque propositum habent locum quo ire cupiant, non multum laborant de via. Ait igitur Propheta : « Beati qui scrutantur testimonia ejus, » id est, dixi beatos qui ambulant in lege Domini; sed explico me beatos dicere voluisse illos, qui ita ambulant in lege Domini, ut diligenter scrutentur sensum totius legis et voluntatem legislatoris; id quod illi soli faciunt, « qui ex toto corde exquirunt Deum, » nihil creatum illi anteponentes, vel æquantes, neque amorem cordis inter Deum et creaturam dividentes; sed solum Deum diligentes in se, et creaturas propter ipsum.

Lex Dei cur dicitur testimonium?

Vers. 3.

3. NON ENIM QUI OPERANTUR INIQUITATEM, IN VIIS EJUS AMBULAVERUNT.

Probat quod supra dixit, eos esse immaculatos, qui ambulant in lege Domini. Probat autem, quoniam nullus eorum, « qui operantur iniquitatem, » ac per hoc inquinati inveniuntur in itinere, « in viis, » id est, legibus Domini ambulavit; id enim manifestum signum est, solam viam Domini præstare immaculatos ambulantes in se. Erit igitur argumentum a contrario sensu : « Qui operantur iniquitatem, » et consequenter qui maculati inveniuntur, non ambulaverunt in viis Domini : igitur qui ambulant in viis Domini, non operantur iniquitatem, et proinde immaculati sunt. Movet hoc loco S. Augustinus quæstionem, ut ipse dicit, gravissimam : Quomodo qui operantur iniquitatem, non ambulent in viis Domini, cum omnes sancti ambulent in viis Domini, et tamen dicant cum S. Joanne I *epist.* cap. I : « Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, » et « omne peccatum sit iniquitas, » eodem Joanne teste I *epist.* cap. III. Sed responderi potest eos, qui operantur iniquitatem, non ambulare in viis Domini, quatenus operantur iniquitatem; qui enim operantur iniquitatem lethalem, ambulant contrariam viam viæ Domini; qui operantur iniquitatem venialem, ambulant præter viam Domini. Porro sancti viri ambulant in viis Domini, quia voluntatem habent in lege Domini, et in ea semper habitualiter manent, et si quando divertunt a via, quia operantur præter legem Domini, mox per pœnitentiam et confessionem redeunt in viam.

Vers. 4.

4. TU MANDASTI MANDATA TUA CUSTODIRI NIMIS.

Alterum argumentum ducit Propheta ab excellentia legislatoris, quasi dicat : Hæc mandata non sunt mandata hominum, sed Dei, et Dei qui omnino vult a servis suis debitam obedientiam. Sed ut argumentum majorem vim habeat, alloquitur ipsum Deum, dicens : « Tu mandasti mandata tua custodiri nimis, » id est, tu, Domine, qui libere potes servis imperare, et qui potes inobedientiam severissime ulcisci, et qui non potes ignorare, vel oblivisci prævaricatores, « tu, » inquam, « mandasti, » non consilium dando, sed plane imperando, « mandata tua custodiri, » non negligenter et oscitanter, sed diligentissime et summo zelo. Quis igitur erit, qui non continuo applicet animum ad parendum?

Vers. 5.

5. UTINAM DIRIGANTUR VIÆ MEÆ, AD CUSTODIENDAS JUSTIFICATIONES TUAS!

Ex auctoritate tanti legislatoris, et tam severe jubentis, motus Propheta, optat quam diligentissime Dei mandata servare. Sed hoc proponit in persona sua, ut exemplo suo persuadeat omnibus aliis obedientiam exhibere Deo. Si enim ipse rex et princeps supremus ita tremit ad mandata

Domini, et tanto affectu cupit illa implere, quid facere debent homines privati? «Utinam, inquit, dirigantur viæ meæ!» id est, actiones meæ, consilia mea, sermones mei, «dirigantur,» id est, conformentur rectitudini legis tuæ. «Ad custodiendas justificationes tuas,» id est, ad observandas leges tuas : lex enim Domini variis nominibus in Scripturis, atque in hoc potissimum Psalmo, appellatur, ut quoniam sæpissime mentio ejus facienda est, verborum varietate lectoris fastidium minuatur. Igitur nunc dicitur lex, nunc præceptum, nunc mandatum, nunc sermo, nunc eloquium, nunc verbum, nunc alia, quæ perspicua sunt : interdum dicitur testimonium, ut supra monuimus, quoniam lex testificatur voluntatem Dei, interdum justificatio, ut hoc loco, quia justificat observatores suos, id est, justiores facit, juxta illud Apostoli *Rom.* cap. II : «Factores legis justificabuntur.» Dixi autem justiores fieri, qui legem observant, quia prima justificatio, qua ex peccatoribus efficimur justi, non potest legi tribui, sed gratiæ, dicente eodem Apostolo *Gal.* II : «Si per legem justitia, ergo Christus gratis mortuus est.»

Legis Domini varia sunt nomina.

Prima gratia non est legi tribuenda.

Vers. 6.

6. Tunc non confundar, cum perspexero in omnibus mandatis tuis.

Colligit magnum fructum ex directione viarum suarum ad custodiendas justificationes Domini. Qui enim attendunt magnitudinem tanti legislatoris, si forte dum operantur, non respiciant ad regulam divinæ legis, et inveniant postea opera sua distorta, et non conformia rectitudini legis Dei, miro modo confunduntur et erubescunt, neque audent oculos ad Deum levare, dicentes intra se : Quis ego sum, qui opera mea, aut verba mea, aut cogitationes meas ausus sum non conformare rectitudini mandatorum summi Legislatoris, qui ea tanto zelo custodiri jussit? David igitur magnum fructum existimat, ut vere est, non habere causam tantæ confusionis; ideo dicit : Optavi dirigere vias meas ad custodiendas justificationes Domini, quia «tunc non confundar;» neque erit cur erubescam coram te, Domine, «cum perspexero in omnibus mandatis tuis,» id est, cum respexero in omnibus actionibus meis ad regulam mandatorum tuorum, ut rectitudini ejus conformem omnes actiones meas. Porro phrasis est linguæ hebraicæ, *perspicere in mandatis,* pro eo quod nos dicimus, *perspicere ad mandata.* Ex his intelligimus quantum distent a spiritu et pietate Davidis, qui tam multa faciunt opera distorta, et nullo modo conformia legibus Dei; et tamen confusionem illam internam non concipiunt, quia magnitudinem legislatoris non considerant.

Vers. 7.

7. Confitebor tibi in directione cordis, in eo quod didici judicia justitiæ tuæ.

Addit quod non solum non confundetur, sed etiam gratias aget Deo, quod ejus gratia et adjutorio didicerit observantiam legis divinæ. «Confitebor, inquit, tibi,» id est, laudabo te, et gratias agam tibi, sive confitebor laudes tuas et gratiam tuam, «in directione cordis,» id est, in rectitudine cordis, sive rectissimo corde; confitebor autem laudes tuas, «in eo quod didici,» id est, propterea quod gratia tua adjuvante didici «judicia justitiæ tuæ,» id est, justissimas leges tuas. Est autem hoc loco observandum, illud, *didici*, non significare simplicem cognitionem, quæ ad intellectum pertinet, sed certam persuasionem et approbationem quam illi soli habent, qui reipsa legem observare firmissime apud se constituunt : quomodo accipitur vox *discendi*, *Joan.* VI, ubi Dominus ait : «Omnis, qui audivit a Patre et didicit, venit ad me;» illi enim discunt a Patre cœlesti, qui intus in corde per infusionem Spiritus Sancti certo persuadentur bonum esse credere, vel converti, vel legem servare, etc. Nascitur autem hæc persuasio ex rectitudine cordis, quia rectis corde optimus videtur Deus, juxta illud *Psalm.* LXII : «Quam bonus Israel Deus his, qui recto sunt corde!» Quibus autem placet Deus, non possunt non placere omnes voluntates Dei, quæ per præcepta manifestantur : quare et ipsa mirifice placent. Porro per *judicia justitiæ* intelliguntur eadem præcepta legis divinæ, quæ nunc dicuntur judicia, nunc justitiæ, nunc etiam judicia justitiæ. Judicia dicuntur, quia sunt quædam sententiæ a Deo judicatæ optimæ, sive quædam decreta et statuta divina; dicuntur etiam justitiæ, quia sunt regulæ justitiam continentes; dicuntur denique judicia justitiæ, quia sunt judicia et decreta justissima. Itaque sensus versiculi est : Laudabo te recto corde, ex eo quod persuasus sum leges tuas esse justissimas, et omnino custodiendas, quod totum non ex me, sed ex gratia tua me habere confiteor.

Vers. 8.

8. Justificationes tuas custodiam, non me derelinquas usquequaque.

Hæc est conclusio primi octonarii, quasi dicat : Igitur cum lex tua custodita faciat beatos, et a te summo legislatore sit proposita, et severissime observari mandata, ego «justificationes tuas custodiam,» id est, decrevi et statui omnibus viribus custodire. Sed tu quoque vicissim non me deseras auxilio et gratia tua, sine qua nihil possum; et si forte justo tuo judicio ad modicum deseras me, ut intelligam infirmitatem meam, et ad te confugere atque in te confidere discam, saltem «non me derelinquas usquequaque,» id est, omnino et in perpetuum. In hebræo habetur עַד מְאֹד, *usque nimis*, sive *usque valde*, quod in eamdem sententiam recidit. Sanctus enim David bene noverat nullum esse in hac peregrinatione, qui aliquando non sentiat gratiæ substractionem : ait enim in alio loco : «Ego dixi in abundantia mea : Non movebor in æternum. Avertisti faciem

tuam, et factus sum conturbatus,» *Psalm.* XXIX; et in hoc ipso *Psalm.* CXVIII, sæpe David repetit se didicisse mandata Domini, et non minus sæpe rogat doceri eadem mandata.

Vers. 1. *Beth.* 1. IN QUO CORRIGIT ADOLESCENTIOR VIAM SUAM? IN CUSTODIENDO SERMONES TUOS.

Laudavit Dei legem a fine et ab auctore : nunc laudat ab utilitate, quam affert ei cui datur, et quoniam nullus magis indiget lege, quam ingrediens iter vitæ, id est adolescens, ideo de illo peculiariter loquitur; adolescens enim primo, indiget lege Dei, quia in ipso maxime viget lex membrorum; secundo, quia nondum acquisivit prudentiam proprio experimento; tertio, quia sicut viatori maxime prodest initio itineris invenire rectam viam, ne posteaquam diu erraverit, cogatur majore labore et dispendio reverti ad principium viæ; sic etiam optimum est in adolescentia assuescere mandatis Domini, ut conservet innocentiam. «Bonum est viro, inquit Hieremias *Thren.* III, cum portaverit jugum ab adolescentia sua.» Quæritur hoc loco, quid intelligendum sit per *adolescentiorem*. Non existimo Davidem loqui de adolescente lapso in varios errores, qualis erat filius prodigus de Evangelio, *Luc.* cap. XV; nam ad corrigendos similes errores, necessaria est gratia pœnitentiæ; neque sufficit notitia, vel custodia legis; neque videtur David loqui de juniore, ut distingui potest, contra hominem veterem, id est, de homine renovato per gratiam : hic enim agitur de corrigendis erroribus, qui in homine renovato correcti censentur. Existimo igitur Davidem simpliciter loqui de adolescente ratione ætatis, qui indiget remedio contra naturales impetus naturæ corruptæ, «quæ prona est ad malum ab adolescentia sua,» *Gen.* cap. VIII. Est igitur sensus : «In quo corrigit,» id est, qua arte, quo modo, quo remedio «corrigit adolescentior viam suam,» id est, actiones, sive vitam suam corruptam naturali depravatione ex peccato originis, et propensam ad malum? In hebræo et græco habetur in futuro, *in quo corriget*; sed in sensu nulla dissensio est; nam illud, *in quo corrigit,* idem est ac si dictum esset, *in quo corrigere potest,* sive quid habet, unde corrigat errores quos committet in adolescentia sua? Respondet : «In custodiendo sermones tuos;» qui enim ab adolescentia assuescit timere Deum, et ex eo sancto timore sermones Dei, divinas videlicet leges diligenter custodire, is haud dubie multos vitabit errores, cujus rei exemplum habemus in Tobia juniore, «quem pater ejus ab infantia Deum timere docuit, et abstinere ab omni peccato,» *Tob.* cap. I.

Adolescens maxime indiget cognitione legis Dei.

De quo adolescente loquatur Propheta.

Vers. 2. 2. IN TOTO CORDE MEO EXQUISIVI TE : NE REPELLAS ME A MANDATIS TUIS.

Ex hac tanta utilitate motus David, petit a Deo gratiam servandi mandata, et proponit omnino illa servare, et exemplo suo idem nos facere docet; ac primum ponit rationem, cur exaudiri debeat, quæ est ratio Evangelii : «Quærite, et invenietis;» et : «Omnis qui quærit, invenit,» *Luc.* cap. XI. «In toto corde meo, inquit, exquisivi te.» Hæc est ratio exauditionis, quia exquisivit Dominum toto corde, id est, quæsivit gratiam ejus, et cupivit illi placere, ejusque voluntatem adimplere. «Ne repellas me a mandatis tuis;» hæc est mira petitio, quasi Deus, qui «mandavit mandata sua custodiri nimis,» repellere velit aliquem a mandatis suis custodiendis. Sed hic modus loquendi significat necessitatem gratiæ, quam illi soli cognoscunt, qui cupiunt mandata servare, et virium suarum imbecillitatem experiuntur. Igitur «ne repellas me a mandatis tuis,» hunc habet sensum : Ne deseras me gratia tua; alioquin idem esset, ac si repelleres me ab impletione mandatorum tuorum, cum sine auxilio gratiæ illa servari non possint.

Necessitas gratiæ quanta sit?

Vers. 3. 3. IN CORDE MEO ABSCONDI ELOQUIA TUA, UT NON PECCEM TIBI.

Vers. 4. 4. BENEDICTUS ES, DOMINE, DOCE ME JUSTIFICATIONES TUAS.

Addit aliam rationem cur exaudiri debeat, et rursum petit gratiam legis implendæ. Ratio cur exaudiri debeat, est magnum desiderium non peccandi, ac per hoc legis custodiendæ. «In corde meo, inquit, abscondi eloquia tua,» id est, in intimo recessu cordis posui legem tuam; sive quod est idem, «eloquia tua,» ut nunquam obliviscar eorum. Finis autem hujus absconsionis est, «ut non peccem tibi.» Itaque desiderium non peccandi, facit ut nunquam oblivisci velim legis divinæ, et ut nunquam obliviscar, abscondi eam in intimo corde, ut nulla res inde mihi illam eripere possit. Præmissa ratione exauditionis, addit petitionem : «Benedictus es, Domine, doce me justificationes tuas,» ubi illud, *doce,* ut supra diximus, non significat simplicem notitiam : hanc enim se habere testatur cum dicit, «in corde se abscondisse eloquia Domini;» et supra dixit : «Didici judicia justitiæ;» sed significat gratiam implendæ legis. Tunc enim Deus docet justificationes suas, cum per gratiam intus in animo inspirat delectationem legis, et facit ut homo plane persuasus omnino velit legem servare. Illud autem, *benedictus es, Domine,* additur ad confirmandam rationem exauditionis, quasi dicat : Tu, Domine, doce me justificationes tuas, qui ab omnibus rebus creatis benediceris, quia imples omnia benedictione, et inde vivunt et florent; unde dicitur in *Psalm.* LXXXIII : «Etenim benedictionem dabit legislator.» Itaque Deus benedicitur, et benedicit; benedicitur dum laudatur, benedicit dum beneficia præstat.

Vers. 5. 5. IN LABIIS MEIS PRONUNTIAVI OMNIA JUDICIA ORIS TUI.

Vers. 6. 6. IN VIA TESTIMONIORUM TUORUM DELECTATUS SUM, SICUT IN OMNIBUS DIVITIIS.

Vers. 7. 7. IN MANDATIS TUIS EXERCEBOR, ET CONSIDERABO VIAS TUAS.

Vers. 8. 8. IN JUSTIFICATIONIBUS TUIS MEDITABOR, NON OBLIVISCAR SERMONES TUOS.

In his quatuor reliquis versiculis declarat amorem suum erga legem Domini, quia fortasse mox benedictionem legislatoris acceperat, quam paulo ante petierat. Dicit enim se habere legem Dei in ore, in voluntate, in intelligentia et memoria, ac per hoc in omnibus partibus animæ. De ore dicit : « In labiis meis pronuntiavi omnia judicia oris tui, » id est, assidue locutus sum, et prædico præcepta tua omnibus, qui audire volunt : per judicia enim præcepta intelligimus, et per id quod additur, « oris tui, » intelligimus præcepta illa non esse humana, sed divina, cum ore Domini manifestata sint. De voluntate et affectu dicit : « In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus divitiis, » id est, delectatus sum ambulare in via testimoniorum tuorum, sicut delectantur avari in omni copia divitiarum. Magnus sane affectus, et rarus apud homines, cum e contrario soleant plerique pro tenui lucro contemnere omnia mandata Dei. De intelligentia, sive cogitatione dicit : « In mandatis tuis exercebor, et considerabo vias tuas; » nam *exercebor* hoc loco significat, *exercebor meditando*, ut ex voce hebraica manifestum est; unde etiam subditur idem aliis verbis : « Et considerabo vias tuas. » Est igitur sensus : In mandatis tuis ruminandis, et sæpe mecum submissa voce repetendis, et diligenter considerandis exercebor. De alio affectu cordis dicit : « In justificationibus tuis meditabor. » Illud enim *meditabor*, non est idem hoc loco cum *exercebor*, quod recte verti potuisset *meditabor*, sed significat : Delectabo meipsum ludendo in justificationibus tuis decantandis : vox enim hebraica significat, *ludere* et *oblectare seipsum*. Supra dixerat : « Delectatus sum in via testimoniorum tuorum, sicut in omnibus divitiis, » ubi mentionem facit delectationis ex re utili; nunc dicit : Oblectabo meipsum ludendo in mandatis tuis, ut ostendat ex lege Domini sumi etiam delectationem tanquam ex re dulci et suavi. Quomodo etiam in *Psalm.* XVIII, comparata est lex Domini auro et melli, rei utili et dulci. Hic igitur est sensus hujus versiculi : « In justificationibus tuis meditabor, » id est, in præceptis tuis decantandis exercebor, ut inde delectationem animo percipiam, qualis jucunde ludendo percipitur. Addit ultimo de memoria : « Non obliviscar sermones tuos, » id est, ex tam crebra meditatione et suavi decantatione fiet, « ut sermones tuos, » id est, legem tuam, « nunquam obliviscar. » Hinc colligimus legem Domini habentibus benedictionem legislatoris, id est, spiritum veræ charitatis, non esse gravem, neque difficilem, sed esse, ut Dominus ait in Evangelio *Matth.* cap. XI, « jugum suave, et onus leve. »

Lex Domini quibus non sit gravis?

Ghimel. 1. RETRIBUE SERVO TUO, VIVIFICA ME, ET CUSTODIAM SERMONES TUOS. Vers. 1.

In hoc octonario enumerat impedimenta legis custodiendæ, et orat ut a se removeantur. Primum impedimentum est mors animæ; non enim possunt homines mortui servare mandata vitæ, eo modo quo oportet, ad vitam æternam acquirendam. David autem etiam si sperare poterat se esse vivum, tamen « quia nemo scit utrum odio vel amore dignus sit, » *Eccle.* IX, et quia transfigurabat personas peccatorum in se, ideo vel pro se, vel pro illis orat, et dicit : « Retribue servo tuo, vivifica me, et custodiam sermones tuos, » id est, restitue servo tuo, si forte in peccatis mortuus sit, vitam animæ, et tunc sermones tuos custodire poterit. Illud, *retribue*, posset etiam explicari pro *tribue*; nam vox hebraica id facile patitur : tamen hoc loco servare possumus propriam significationem latinam, si per *retribue* intelligamus *restitue*, vel *redde*. Illud, *vivifica me*, in hebræo et græco est *vivam*, et tunc sensus est : *Retribue ut vivam*, id est, restitue, vel redde vitam. Verba nostræ editionis sunt paulo obscuriora, sed in eumdem sensum explicanda sunt, nimirum sic : « Retribue servo tuo, » id est, iterum tribue mihi servo tuo per gratiam, quod amisi per peccatum, et mox explicat, dicens : « Vivifica me, » hoc enim est, quod amisi; et vitæ restitutus, ambulare incipiam viam mandatorum tuorum, et sic « custodiam sermones tuos. »

Mors animæ primum impedimentum servandæ legis divinæ.

2. REVELA OCULOS MEOS ET CONSIDERABO, MIRABILIA DE LEGE TUA. Vers. 2.

Alterum impedimentum sunt passiones animi, amor, timor, desiderium, ira, et similes perturbationes, quæ sæpe faciunt ut homo non recte judicet. De hoc dicit : « Revela oculos meos, » id est, tolle per infusionem luminis tui velamen passionum ab oculis mentis meæ, et tunc oculo interiore purificato, « considerabo mirabilia de lege tua, » id est, mirabilem æquitatem, mirabilem sapientiam, mirabilem utilitatem, et alia id genus mirabilia, quæ de lege tua emicant.

3. INCOLA EGO SUM IN TERRA, NON ABSCONDAS A ME MANDATA TUA. Vers. 3.

Tertium impedimentum est terrena peregrinatio; nam qua parte peregrinamur in terra, carnales et terreni sumus : « lex autem tota spiritualis est, » ut dicitur *Rom.* cap. VII. Quare nisi Deus per gratiam nos spirituales efficiat, legem spiritualem implere non possumus. « Incola, inquit, sum in terra, » id est, homo terrenus sum, animalis sum, in terra habito, dum peregrinor a patria : ideo peto, « ut non abscondas a me mandata tua, » id est, per gratiam efficias ut capax fiam mandato-

rum tuorum. Potest etiam hoc referri ad ignorantiam viarum : vox enim hebraica גר *gher* proprie *advenam* et *peregrinum* significat; peregrini autem et advenæ ignorantes sunt viarum, et facile decipiuntur a civibus regionis. Petit igitur advena et peregrinus, ut Deus illi viam bonam ostendat, ac dicit : « Non abscondas a me mandata tua, » id est, fac ut me non lateat via mandatorum tuorum, quæ sola est recta via, quæ ducit ad vitam.

Vers. 4. 4. Concupivit anima mea desiderare justificationes tuas in omni tempore.

Impedimentum quartum est imperfectio.

Quartum impedimentum est imperfectio. Pauci enim sunt viri perfecti, qui toto corde diligant legem Dei, et ex amore justitiæ operentur bona. Plurimi autem bonis desideriis tanguntur, sed ultra non proficiunt. In horum persona Propheta dicit : « Concupivit anima mea desiderare justificationes tuas in omni tempore; » non potuit dicere : « Concupivit anima mea implere mandata tua; » sed imperfectionem suam confessus, ait : « Concupivit desiderare, » et hæc ipsa confessio imperfectionis est petitio perfectionis, quam Deus concedit, cum facit hominem ardenter desiderare custodiam mandatorum. Recte docet S. Augustinus, aliud esse concupiscentiam desiderii extra potentiam concupiscentem, aliud concupiscentiam desiderii intra eamdem potentiam : concupiscentia enim prior potest esse sine desiderio ejus rei, quæ concupiscitur; posterior non potest : exempli gratia, ægrotus, qui laborat inappetentia cibi, concupiscit desiderare cibum; et tamen non habet desiderium cibi, quia concupiscentia desiderii est in voluntate rationali, desiderium cibi deberet esse in faucibus et palato, ubi tamen non est, dum ibidem manet inappetentia cibi. At concupiscentia desiderii mandatorum Domini in voluntate rationali est, et in eadem esse debet desiderium mandatorum : quare fieri non potest ut homo concupiscat desiderare, et non desideret, quia ipsa concupiscentia est desiderium mandatorum. Intelligendum igitur est per concupiscentiam desiderii significari imperfectum desiderium, ut paulo ante diximus; qui enim imperfecte desiderat, vult et non vult, cupit et non cupit, et ejusmodi sunt plurimi, qui desiderant beatitudinem regni cœlorum, sed ita frigide ac tenuiter, ut nullus inde sequatur effectus : qui si ardore illo desiderarent, quo res tanta desideranda est, sine dubio non quiescerent, donec ad illam pervenirent; sed qui tales sunt, cum Davide imperfectum suum in oratione Domino manifestent ac dicant : « Concupivi desiderare justificationes tuas, » adjuva ut perfecte ardenterque desiderem, ut desiderium in opus transeat, et mandata tua custodiam in omni tempore.

Vers. 5. 5. Increpasti superbos : maledicti, qui declinant a mandatis tuis.

Quintum impedimentum omnium maximum superbia est, quæ non sinit collum jugo submittere; sed hoc impedimentum in se David non agnoscebat, neque in sui similibus, sed solum in hostibus Dei : ideo simpliciter illud execratur. « Increpasti, inquit, superbos, » qui videlicet ex contemptu mandata non servant. Talis fuit initio mundi Lucifer, quem Deus increpatione sua ad inferos tanto impetu deturbavit, ut Dominus dicat : « Videbam Satanam sicut fulgur de cœlo cadentem, » *Luc.* x. Talis fuit et Adam, qui ex superbia, qua fieri voluit sicut Deus, Deo non obedivit, et a Domino increpatus, tulit sententiam mortis pro se et pro toto humano genere. Vide S. Augustinum tract. 4 *in epist. B. Joannis*, et in *Psalm.* LXVIII, vers. 6, et lib. XIV *De Civit. Dei*, cap. XIII. Denique superbos omnes terribili increpatione Deus in judicio feriet; et ideo subjungit David : « Maledicti, qui declinant a mandatis tuis, » nimirum qui declinant potissimum ex superbia et contemptu legislatoris; illis enim præcipue dicetur : « Ite, maledicti, in ignem æternum, » *Matth.* XXV.

Superbia maximum impedimentum.

6. Aufer a me opprobrium et contemptum, quia testimonia tua exquisivi. Vers. 6.

7. Etenim sederunt principes, et adversum me loquebantur : servus autem tuus exercebatur in justificationibus tuis. Vers. 7.

Superbi non solum obedire Deo recusant, sed etiam contemnunt, et contumeliis afficiunt eos qui obediunt; sed tandem contemptus et opprobrium in eos recident, ut hoc loco David prædicit : nam, ut sæpe ex Augustino monuimus, eæ quæ videntur in Psalmis imprecationes, prædictiones sunt per modum imprecationis. Ait igitur : « Aufer a me opprobrium et contemptum, » id est, tempus erit, cum auferes a me opprobrium et contemptum, et in superbos inobedientes rejicies; « quia ego testimonia tua exquisivi, » quæ illi videlicet exquirere contempserunt. In hebræo habetur, *quia testimonia tua custodivi*; sed Septuaginta verterunt *exquisivi*, quod exponi debet, *exquisivi ut custodirem*. Declarat autem sequenti versiculo, cur dixerit : « Aufer a me opprobrium et contemptum, » dicens : « Etenim sederunt principes, et adversum me loquebantur, servus autem tuus exercebatur in justificationibus tuis. » Principes enim superbi sederunt, vel congregati in concilium, vel in thronis suis judicantes, vel quiescentes in divitiis et potentia sua, « et adversum me loquebantur, » exprobrantes obedientiam mandatorum Dei. « Ego autem servus tuus, » non respiciens ad minas, vel opprobria eorum, « exercebar in justificationibus tuis, » videlicet considerandis, prædicandis et adimplendis. De quibus principibus David loquatur ad litteram, incertum est : mystice autem hæc referuntur a Patribus ad principes infideles, qui martyres persequebantur.

Quæ sunt in Psalmis imprecationes, prædictiones sunt.

Vers. 8. 8. NAM ET TESTIMONIA TUA MEDITATIO MEA EST, ET CONSILIUM MEUM JUSTIFICATIONES TUÆ.

Explicat quod dixit : « Exercebar in justificationibus tuis.» Dicit enim : « Testimonia Domini, » et « justificationes Domini » hoc est, præcepta Domini, fuisse sibi loco dulcis consolationis, in rebus adversis, in dubiis autem loco fidelis consiliarii. In hebræo sic habetur : *Nam testimonia tua gaudium meum, viri consilii mei*, id est, lex tua mihi gaudium afferebat, et erat quasi vir consiliarius : nam in ea cogitanda oblectabar, et cum ea consultabam negotia mea. Ad hunc sensum reducenda sunt verba nostræ editionis, ut cohæreant cum textu originali. Hic igitur erit sensus : « Nam et testimonia tua meditatio mea est, » id est, lex tua est mihi dulcis exercitatio, quasi ludi, vel cantici, unde consolationem accipio in rebus tristibus ; « et consilium meum justificationes tuæ, » id est, et consilium meum, quasi senatus meus, quem consulo in rebus dubiis sunt mihi « justificationes tuæ, » id est, eadem lex tua.

Vers. 1. *Daleth.* 1. ADHÆSIT PAVIMENTO ANIMA MEA : VIVIFICA ME SECUNDUM VERBUM TUUM.

In hoc etiam octonario David induit personam hominis imperfecti, qui ex carnali concupiscentia retardatur a perfecta impletione mandatorum, et petit gratiam et adjutorium ad servanda mandata tua. « Adhæsit, inquit, pavimento anima mea, » id est, adhæsit terræ, hoc est terrenæ substantiæ, per amoris affectum anima mea. « Vivifica me secundum verbum tuum, » id est, da mihi vitam conformem legi tuæ : nam adhærendo terræ, factus sum terrenus ; adhærendo carni, factus sum carnalis ; sed si vixero secundum legem tuam, quæ spiritualis est, adhærebo Deo, et unus spiritus fiam cum eo. In hebræo habetur, *adhæsi pulveri* ; sed idem est sensus : nam pavimentum est terra, vel ex terra. Itaque qui adhæret pavimento, adhæret terræ. Notat S. Augustinus, nunc animam adhærere carni, sive terræ, et ideo fieri carnalem et terrenam, et impediri ab observatione perfecta legis : sed post resurrectionem gloriosam, caro adhærebit animæ, et anima Deo, et ideo tunc caro fiet spiritualis, et anima quodam modo deificabitur, et sine ulla difficultate perfectissime legem observabit, imo non egebit lege, quia sine lege, ea quæ sunt legis implebit.

Vers. 2. 2. VIAS MEAS ENUNTIAVI, ET EXAUDISTI ME : DOCE ME JUSTIFICATIONES TUAS.

Pergit in confessione miseriæ et petitione gratiæ. « Ego, inquit, vias meas enuntiavi, » id est, actiones malas, quæ propriæ meæ sunt, non erubui confiteri ; sed palam enuntiavi, « et tu exaudisti me » parcens mihi, solita misericordia tua. « Doce me justificationes tuas, » id est, nunc reconciliatus peto ut doceas me justificationes tuas, id est, præcepta tua servare me facias. Illi enim, ut supra diximus, in hoc Psalmo doceri intelliguntur, qui ita persuadentur, ut faciant.

Vers. 3. 3. VIAM JUSTIFICATIONUM TUARUM INSTRUE ME, ET EXERCEBOR IN MIRABILIBUS TUIS.

Proficere cupit in via Domini, ideo magis et magis precibus instat, ut doceatur a Deo. « Viam, inquit, justificationum tuarum instrue me, » id est, diligentius doce me, quæ sit via præceptorum tuorum, quomodo videlicet ambulare debeam in lege tua. « Et exercebor in mirabilibus tuis, » id est, in schola tua edoctus exercebor in custodiendis illis etiam præceptis, quæ tam mirabilia sunt, ut præ altitudine vix per ea incedi posse videatur, qualia sunt : « Diliges Deum ex toto corde ; » et : « Non concupisces ; » et : « Diliges inimicum tuum, » et similia.

Vers. 4. 4. DORMITAVIT ANIMA MEA PRÆ TÆDIO, CONFIRMA ME IN VERBIS TUIS.

Iterum redit ad infirmitatem carnis confitendam et misericordiam postulandam. Nam in hac peregrinatione vix invenitur, qui non aliquando laxetur, et præ tædio continuæ luctæ, quam habet spiritus cum carne, dormitet, et tepidior fiat. « Dormitavit, inquit, anima mea præ tædio, » dum videlicet tædet ambulare viam laboriosam, carne concupiscente adversus spiritum. « Confirma me in verbis tuis, » id est, in præceptis tuis sectandis confirma me, addito fervore gratiæ tuæ, quo excitatus ambulare non cessem. In hebræo pro verbo *dormitavit*, est verbum דלפה, *distillavit*. Non est improbabile Septuaginta Interpretes vertisse ἔσταξεν, quod est *distillavit*, et postea errore librariorum factum esse ἐνύσταξεν, quod est *dormitavit*. Certe S. Ambrosius utriusque lectionis meminit. In hebræo autem nulla est similitudo litterarum inter *dormitavit* et *distillavit* : nam *distillavit* scribitur דלפה, *dormitavit* scribitur ינום ; sensus tamen in idem recidit : nam *distillavit anima mea*, significat : Defecit anima mea instar earum rerum, quæ liquefiunt et distillant humorem suum : qui autem deficiunt, et liquefiunt præ tristitia, solent etiam deficiendo dormitare, *Luc.* XXII : « Invenit eos dormientes præ tristitia. » Vox *tædium* græce est, ἀκηδία ; acedia autem est tristitia de bono opere faciendo.

Vers. 5. 5. VIAM INIQUITATIS AMOVE A ME, ET DE LEGE TUA MISERERE MEI.

Declarat pluribus verbis, quod uno verbo dixerat : « Confirma me. » « Viam, inquit, iniquitatis amove a me, » id est, fac per gratiam tuam, ut longe recedam a via iniquitatis, id est, a lege peccati, quam ingredi incipiebam dormitando præ tædio ; et contra « de lege tua miserere mei, » id est, misericorditer operare ut ambulem per legem tuam. In hebræo habetur, *viam mendacii amove a me*, et opponitur ei, quod dicitur in

sequenti versiculo : « Viam veritatis elegi, » sed sensus est idem; nam via iniquitatis est via mendacii, quia est via falsa et fallax, et potius devium quam via, et per eam ambulare, non est viam carpere, sed deviare. Illud autem, *de lege tua miserere mei*, est clarius in hebræo, *legem tuam dona mihi;* sed idem est sensus : est enim ac si dixisset : Miserere mei, donando mihi legem tuam.

Vers. 6. 6. VIAM VERITATIS ELEGI, JUDICIA TUA NON SUM OBLITUS.

Hactenus confessus est miseriam, quam ex se habet : nunc in sequentibus versiculis declarat quid possit ex misericordia Dei, quasi dicat : Ex me viam mendacii elegi, sed ex misericordia tua, qua de lege tua misertus es mihi, « viam veritatis elegi, » id est, jam serio proposui veram viam, quæ est via mandatorum tuorum ambulare; et ex misericordia tua « judicia tua, » id est, legem tuam, « non sum oblitus, » quamvis caro adversus spiritum vehementer concupisceret.

Vers. 7. 7. ADHÆSI TESTIMONIIS TUIS, DOMINE, NOLI ME CONFUNDERE.

Ex me adhæsi pavimento : sed ex misericordia tua, « adhæsi testimoniis tuis; » et quamvis carne serviam legi peccati, tamen mente servio legi tuæ, et ideo « noli me confundere, » quod fieret, si auxilio tuo me destitueres.

Vers. 8. 8. VIAM MANDATORUM TUORUM CUCURRI, CUM DILATASTI COR MEUM.

Ex me dormitavi præ tædio, sed ex misericordia tua « viam mandatorum cucurri, » id est, alacriter, expedite, cum delectatione legem tuam servavi, « cum dilatasti cor meum, » per infusionem charitatis, quæ facit jugum suave et onus leve.

Vers. 1. *He*. 1. LEGEM PONE MIHI, DOMINE, VIAM JUSTIFICATIONUM TUARUM, ET EXQUIRAM EAM SEMPER.

In hoc octonario petit ordine quodam, primo, desiderium observandæ legis, deinde lumen ad eam intelligendam, tertio gratiam ad implendam; postea vero petit remotionem contrariorum. David enim in hoc longissimo Psalmo rem eamdem sæpius repetit, sed sub variis verborum formis, ad excitandum affectum, et tollendum fastidium. Primi versiculi hic sensus est : Fac, Domine, ut nullam aliam legem velim, nisi legem tuam. « Legem pone mihi, Domine, viam justificationum tuarum, » id est, statue mihi pro lege viam justificationum tuarum, id est, pone mihi in corde desiderium solius legis tuæ. In hebræo clarius habetur, *doce me viam præceptorum tuorum.* Sed Septuaginta Interpretes considerantes quod a verbo ירה sit vocabulum תורה *thorah*, quod *legem* significat, prudenter intellexerunt verbum הורני *horeni*, quod hoc loco habetur, non solum *docere*, sed etiam *legem ferre*, significare posse; et ideo verterunt, νομοθέτησον, quod Latinus uno verbo exprimere non potuit, et ideo sensum obscuriorem fecit. Hinc cessant quæstiones, cur dicatur *legem pone*, cum jamdudum lex tradita sit, et cur justus roget ut sibi lex ponatur, cum Apostolus dicat, I *Tim*. I : « Justo non est lex posita. » Hæ quæstiones cessant, quia non petit Propheta sibi legem absolute poni; sed petit ut per gratiam Dei fiat, ut sibi non placeat lex peccati, vel mundi, vel carnis, sed sola lex Dei, illam solam sibi in corde, in desiderio, in affectu poni cupit, et ideo subdit: « Et exquiram eam semper, » id est, illam solam ex munere tuo desiderabo, fiet ut in omni mea actione quæram quid jubeat lex tua. S. Hieronymus vertit *vestigium*, pro eo quod nos habemus *semper;* sed vox hebræa est ambigua, et *vestigium* et *finem* significat, et utroque modo sensus est bonus, sive dicat, *exquiram vestigium*, nimirum legis, hoc est, sequar eam; sive *exquiram usque in finem*, id est, semper.

2. DA MIHI INTELLECTUM, ET SCRUTABOR LEGEM TUAM, ET CUSTODIAM ILLAM IN TOTO CORDE MEO. Vers. 2.

Posteaquam petivit desiderium sive affectum legis, petit etiam intellectum, ut recte illam intelligat, et scrutari possit ejus utilitates et præstantiam, ac cæteras ejus laudes, idque « ut custodiat illam in toto corde suo ; » non enim cupit intelligere ad curiositatem, sed ad observantiam.

3. DEDUC ME, DOMINE, IN SEMITAM MANDATORUM TUORUM, QUIA IPSAM VOLUI. Vers. 3.

Nunc tertio postulat gratiam implendi legem. « Deduc me, Domine, in semitam mandatorum tuorum, » id est, fac me implere mandata tua; id enim est, incedere per semitam mandatorum. Vocantur autem semitæ, quia semitæ sunt viæ angustæ, breves, rectæ, mundæ, per quas non solent incedere, nisi homines pedites; non equi, non currus : et talis omnino est lex Domini, si comparetur ad leges carnis et mundi, quæ sunt viæ latæ, sordidæ, obliquæ; et per eas animalia expertia rationis, id est, homines animales et carnales incedunt. Ratio autem cur debeat exaudiri, est in illis verbis, « quia ipsam volui, » id est, quia hanc semitam elegi, et per eam ambulare desideravi, ex munere Dei : decet enim, « ut qui dedit velle, det etiam perficere, » juxta promissionem Apostoli, *Philip*. II : « Qui operatur in vobis velle et perficere. »

4. INCLINA COR MEUM IN TESTIMONIA TUA, ET NON IN AVARITIAM. Vers. 4.

Hic versiculus respondet primo : ibi enim oraverat pro affectu cordis erga legem Dei, hic orat pro remotione affectus avaritiæ, qui maxime impedit affectum erga legem Dei. « Inclina cor meum in testimonia tua, » id est, infunde cordi

meo copiosam gratiam, per quam inclinetur in custodiam legis tuæ, « et non in avaritiam, » id est, et non inclines cor meum in avaritiam. Dicitur autem Deus inclinare aliquem in malum, quando deserendo gratia sua, sinit illum inclinari in malum. Itaque isto modo loquendi Scriptura sancta demonstrat potentiam gratiæ, non autem quod Deus proprie inclinet aliquando ad malum. Similia sunt illa *Rom.* I : « Tradidit illos in reprobum sensum; » et *Isai.* LXIII : « Quare nos errare fecisti de via tua? »

Deus quomodo inclinet in malum?

Vers. 5. 5. AVERTE OCULOS MEOS NE VIDEANT VANITATEM, IN VIA TUA VIVIFICA ME.

Hic etiam versiculus recto ordine respondet secundo : nam ibi petit donum intelligentiæ ad considerandam legem, hic petit ne oculi mentis avertantur a lege ad vanitates. « Averte oculos meos, ne videant vanitatem, » id est, ne occupentur in cogitandis temporalibus rebus, quæ vanæ sunt; sed potius effice ut totus intendam legi tuæ, et sic « in via tua vivifica me, » id est, in via tua ambulantem, hoc est, legem tuam custodientem vivifica, refice et conserva.

Vers. 6. 6. STATUE SERVO TUO ELOQUIUM TUUM, IN TIMORE TUO.

Nonnulli significari existimant per eloquium Domini promissa Domini, et volunt sensum esse : « Statue eloquium tuum, » id est, imple promissa tua. Nos autem existimamus cum S. Augustino, per eloquium, intelligi legem, et sensum esse : « Statue servo tuo eloquium tuum in timore tuo, » id est, fac ut per sanctum timorem tuum statuatur, confirmetur, solidetur lex tua in servo tuo, ut immobiliter in illo hæreat et perseveret. Itaque respondet hic versiculus tertio versiculo : ibi enim petitur gratia legis implendæ, hic petitur remotio instabilitatis, et petitur gratia perseverantiæ.

Vers. 7. 7. AMPUTA OPPROBRIUM MEUM, QUOD SUSPICATUS SUM, QUIA JUDICIA TUA JUCUNDA.

Magnum est opprobrium non perseverare in lege servanda.

Magnum erit opprobrium in die judicii, et nunc est etiam in conspectu angelorum, non perseverasse in lege servanda, cum lex Domini non solum utilis, sed etiam suavis sit et jucunda. Ideo cum petiisset gratiam perseverantiæ, addit quasi rationem, timorem videlicet opprobrii, quod sequetur non perseverantes. « Amputa, inquit, opprobrium meum, quod suspicatus sum, » id est, quod timui si non perseverarem in lege tua, cum tam bona sit : judicia enim in hoc Psalmo præcepta significant.

Vers. 8. 8. ECCE CONCUPIVI MANDATA TUA, IN ÆQUITATE TUA VIVIFICA ME.

Concludit petitiones hujus octonarii, dicens jam satis patere, quod ex corde cupiat mandata servare. « Ecce, inquit, concupivi mandata tua, » quasi dicat : Ecce apparet quod serio cupiam mandata tua, ideo « in æquitate tua, » id est, in ipsis mandatis tuis, id est, in observatione mandatorum, « vivifica me, » id est, auge et conserva mihi spiritualem vitam. Justus enim justificatur adhuc, dum mandata custodit.

Vau. 1. ET VENIAT SUPER ME MISERICORDIA TUA, DOMINE, SALUTARE TUUM SECUNDUM ELOQUIUM TUUM. Vers. 1.

Illud, *et*, nihil continuat, sed additur ad initium librorum, vel capitulorum ornatus gratia apud Hebræos; sic enim incipit liber Levitici, liber Ruth, liber Ezechielis; sic incipiunt multa capitula, ut *Isai.* VII : « Et factum est; » et cap. VIII : « Et dixit Dominus. » In hoc autem octonario ad singulos versus additur *et*, quoniam debent omnes versus incipere per *vau*, et per hanc litteram nulla fere vocabula incipiunt, excepta conjunctiva particula *et*. Petit autem Propheta initio octonarii misericordiam Dei, ac deinde in reliquis versibus declarat effectus hujus misericordiæ, qui potissimum pertinent ad legis divinæ custodiam, quem finem et quasi scopum totus Psalmus respicit. Ait igitur : « Veniat super me misericordia, » id est, descendat ex alto gratia tua, et misericordia « super me. » Declarat autem quæ sit hæc misericordia, addens, « salutare tuum secundum eloquium tuum, » id est, salus tua, sive misericordia sanans animam, « secundum eloquium tuum, » quo promisisti misericordiam et salutem sperantibus in te.

2. ET RESPONDEBO EXPROBRANTIBUS MIHI VERBUM, QUIA SPERAVI IN SERMONIBUS TUIS. Vers. 2.

Et cum venerit super me misericordia tua secundum promissionem tuam, non timebo adversarios exprobrantes mihi, quod frustra Deum timeam : nam « respondebo illis verbum verum, » cui non poterunt contradicere, quod videlicet « speraverim in sermonibus tuis, » qui promissa tua servare potes, quia es omnipotens, et servare vis, quia bonus es.

3. ET NE AUFERAS DE ORE MEO VERBUM VERITATIS USQUEQUAQUE, QUIA IN JUDICIIS TUIS SUPERSPERAVI. Vers. 3.

Oro autem ut hoc verbum veritatis, quo glorior adversus exprobrantes mihi, « non auferas de ore meo, » id est, non efficias, me destituendo gratia tua, ut non audeam hoc verbum loqui, non claudas ora de te confidentis et promissa tua prædicantis; vel si auferas ad modicum, ut probes me, non auferas « usquequaque, » non auferas omnino, vel in æternum. « Quia in judiciis tuis supersperavi, » id est, quia in tua justitia et fidelitate multum omnino speravi. S. Augustinus refert hoc ad electos martyres, qui si ad tempus permissi sunt negare veritatem, non tamen usquequaque negare permissi sunt, sed post nega-

tionem fleverunt, et post confessionem coronam meruerunt, quales fuerunt S. Petrus, S. Marcellinus et alii permulti.

Vers. 4. 4. ET CUSTODIAM LEGEM TUAM SEMPER, IN SÆCULUM ET IN SÆCULUM SÆCULI.

Hic jam subjicit effectum misericordiæ sanantis animam, qui est perpetua legis divinæ custodia.

Vers. 5. 5. ET AMBULABAM IN LATITUDINE, QUIA MANDATA TUA EXQUISIVI.

Vers. 6. 6. ET LOQUEBAR DE TESTIMONIIS TUIS IN CONSPECTU REGUM, ET NON CONFUNDEBAR.

Vers. 7. 7. ET MEDITABAR IN MANDATIS TUIS, QUÆ DILEXI.

Vers. 8. 8. ET LEVAVI MANUS MEAS AD MANDATA TUA, QUÆ DILEXI, ET EXERCEBAR IN JUSTIFICATIONIBUS TUIS.

His quatuor versiculis explicat per partes quæ sit perpetua legis custodia, quam promisit in quarto versiculo, dicens se corde, verbo, mente, et opere in lege Domini semper futurum, et quidem in hebraico textu hæc omnia habentur in futuro, *ambulabo*, *loquar*, *meditabor*, *levabo*, *exercebor*. Sed quia tempora variant significationes apud Hebræos, non debent reprehendi Septuaginta et latinus Interpres, qui per præteritum imperfectum ista reddiderunt. Videtur autem Propheta, ut mox exauditus, mutasse modum loquendi. Dicit enim : « Et ambulabam in latitudine, » id est, veniente misericordia Domini super me, jam ambulabam non in angustiis timoris, sed in latitudine dilectionis, id est, libenter, cum gaudio, magno affectu cordis legem servabam, quia « illam exquisivi, » ut rem valde desideratam et amatam, « et loquebar » libere et sine timore de justitia sanctissimæ legis, etiam « coram regibus iniquis, et non confundebar, » et assidue cum animo meo de ipsa lege cogitabam, et ejus mysteria meditando considerabam; « et levavi manus meas, » ad implenda mandata sublimia et excelsa, id est, valde perfecta et ardua, vel, ut exponit S. Augustinus : Levavi manus meas ad opera legis, quia propter finem altissimum legem custodivi : qui enim propter mercedem temporalem legem custodiunt, non levant, sed deprimunt manus, dum operantur, neque dicere possunt : « Ad mandata tua quæ dilexi; non enim diligunt mandata, qui legislatorem non diligunt. Denique his omnibus modis, id est, corde, mente, verbo et opere « exercebar in justificationibus tuis. »

Zain. In hoc octonario canit Propheta æternam retributionem, quam Deus legem servantibus repromisit, ac propter eam spem dicit se et legem servasse, et in tribulatione consolationem accepisse, et de iniquorum prævaricatione doluisse.

Vers. 1. 1. MEMOR ESTO VERBI TUI SERVO TUO, IN QUO MIHI SPEM DEDISTI.

Deus quomodo aliquid oblivisci dicatur ?

Non potest oblivisci Deus, nec voluntatem mutare, neque sententiam retractare : sed per figuram quamdam sermonis humani dicitur Deus oblivisci, quando differt implere quod promisit, quasi promissi sui esset oblitus. Differt autem aliquando Deus implere promissa sua, non oblivione, sed judicio; et quamvis facturus sit omnino Deus quod facere decrevit, vult tamen rogari a fidelibus servis suis, et hæc oratio est unum ex mediis, per quæ Deus promissa sua adimplere decrevit. Orat igitur David in persona sua et aliorum fidelium, dicens : « Memor esto verbi tui, » id est, promissi tui, « in quo mihi spem dedisti, » cum dixisti servo tuo Abraham *Gen*. cap. XVII, et in illo omnibus filiis ejus : « Ambula coram me, et esto perfectus; » *Gen*. cap. XV, « Ego ero merces tua magna nimis. »

Vers. 2. 2. HÆC ME CONSOLATA EST IN HUMILITATE MEA, QUIA ELOQUIUM TUUM VIVIFICABIT ME.

Illud, *hæc*, non potest proprie referri ad spem, ut communiter exponitur, quoniam in textu hebraico, unde cæteræ editiones translatæ sunt, non habetur nomen spei, sed verbum; et verti potuisset : *Memor esto verbi tui, in quo me sperare fecisti*. Sensus igitur est : « Hæc » res, sive hoc me consolatione affecit in humilitate mea, id est, in afflictione et despectione mea, quia « eloquium tuum, » id est, promissio tua, « vivificavit me, » id est, vitam et spiritum mihi tribuit, vel roboravit et auxit.

Vers. 3. 3. SUPERBI INIQUE AGEBANT USQUEQUAQUE : A LEGE AUTEM TUA NON DECLINAVI.

Vita et vigor, quem mihi tribuit promissio tua, in causa fuit, ut non declinarem a lege tua; etiamsi « superbi irrisores inique » agerent valde, cum me irrisionibus suis a legis custodia avertere conarentur. In hebræo, pro *inique agebant*, habetur, *irridebant me*. Sed idem est sensus.

Vers. 4. 4. MEMOR FUI JUDICIORUM TUORUM A SÆCULO, DOMINE, ET CONSOLATUS SUM.

In humilitate et irrisionibus « memor fui judiciorum tuorum a sæculo, » id est, judiciorum, quæ ab initio sæculi exercuisti exaltans humiles, superbos deprimens, reddens custodientibus legem tuam præmia magna, et prævaricatoribus magna supplicia, et hinc accepi in omni tribulatione mea solatium.

Vers. 5. 5. DEFECTIO TENUIT ME PRO PECCATORIBUS DERELINQUENTIBUS LEGEM TUAM.

Eadem illa spes tantæ mercedis fecit ut misererer hominum peccatorum, qui derelinquentes legem tuam tanto bono privantur. Vox hebraica זלעפה, pro qua nos habemus *defectio*, significat

horrorem, sive *tremorem, ardorem,* sive *æstum.* Sed noster Interpres vertit *defectionem,* ut significaret tantum esse horrorem et æstum, de quo agit Propheta, ut defectionem inducat. Magnæ charitatis judicium est, contremiscere, ardere, deficere, ex misericordia erga peccatores, vel ex dolore offensionis divinæ; nam de utraque defectione versiculus iste potest exponi.

Vers. 6. 6. Cantabiles mihi erant justificationes tuæ in loco peregrinationis meæ.

Iniqui legem dereliquerunt, quia insuavem esse judicarunt : mihi autem scienti quanta merces posita sit custodientibus legem tuam, « justificationes tuæ, » id est, præcepta tua usque adeo dulcia et suavia erant, ut in hac peregrinatione, qua peregrinamur a patria, dulce canticum fuerint. In hebræo legimus, *carmina mihi fuerunt præcepta tua;* quare illud, *cantabiles,* significat leges Domini non fuisse sibi graves, quæ cum labore portandæ essent, sed suaves, quæ instar carminum oblectare possent.

Vers. 7. 7. Memor fui nocte nominis tui, Domine, et custodivi legem tuam.

Illa beata spes tantæ promissionis non solum interdiu, sed etiam noctu mihi nomen tuum in memoriam revocabat, et ex affectu nominis tui, id est, ex ardenti amore tuo perseveravi in custodia legis tuæ.

Vers. 8. 8. Hæc facta est mihi, quia justificationes tuas exquisivi.

Quærunt Interpretes quid sit illud, *hæc,* an hæc spes, an hæc lex, an hæc promissio, an quid aliud. Sed apud Hebræos genus femininum ponitur pro neutro, quo illi carent. Itaque sensus est : *Hoc totum mihi evenit,* nimirum, ut promissiones Dei considerarem, et spem inde conciperem, et cætera bona quæ inde nata sunt, « quia justificationes tuas exquisivi. » Vult enim Propheta in hoc Psalmo, qui est encomium legis, omnia referre ad ipsam legem diligenter investigandam et amandam, ut hac ratione excitet homines ad considerationem et impletionem legis.

Hebræi carent genere neutro.

Vers. 1. *Cheth.* 1. Portio mea, Domine, dixi custodire legem tuam.

In hoc octonario ponitur initio hæc propositio : « Dominus est portio mea, » inde deducitur desiderium legis diligenter custodiendæ, et preces ad Deum pro gratia legis implendæ, non obstantibus quibuslibet impedimentis. « Portio mea, Domine, » subintelligitur, *tu es.* Quamvis enim aliqui conjungant cum sequentibus, ut sensus sit : « Portio mea, o Domine! dixi, » erit « custodire legem tuam, » tamen multo verius est, sensum esse : « Portio mea » tu es, « Domine; » nam in græco additur verbum *es,* et in hebræo ponitur distinctio post vocabulum *Domine.* Posset etiam legi : *Portio mea Dominus;* estque id conforme aliis locis, ut in *Psalm.* XV : « Dominus pars hæreditatis meæ; » et *Psalm.* LXXII : « Pars mea Deus in æternum; » et *Thren.* III : « Pars mea Dominus, » et sic exponunt hunc locum SS. Patres, Hilarius, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus. Felix anima, quæ ex corde dicere potest : « Portio mea, Domine, » id est, omnibus rebus creatis abrenuntio, nihil juris in eis habere cupio, occupet ea quicumque voluerit : mihi tu, Domine, solus sufficis, neque aliud requiro, aut requiram in æternum; et quia, ut te aliquando possideam, tibi soli placere cupio, ideo « dixi, » statui, firmiter proposui « custodire legem tuam; » scio enim quia non dignaris esse portio eorum, qui legem tuam non custodiunt.

Vers. 2. 2. Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo, miserere mei secundum eloquium tuum.

Dixit, custodire legem Domini; sed quia sine adjutorio Dei vires humanæ non sufficiunt, ideo « deprecatur faciem Domini in toto corde suo, » et dicit : « Miserere mei secundum eloquium tuum, » id est, secundum promissionem tuam, « miserere mei, » ut te adjuvante impleam, quod te inspirante decrevi.

Vers. 3. 3. Cogitavi vias meas, et converti pedes meos in testimonia tua.

Non satis est Deum orare, sed oportet etiam cooperari auxilio Dei; ideo Propheta, posteaquam precatus est Deum, addit : « Cogitavi vias meas, » rectene an secus ambularem; item consideravi actiones meas, an legi Dei conformes essent; et « converti pedes meos in testimonia tua, » id est, et converti affectus meos a lege carnis et peccati ad legem tuam, Domine, quæ sola est via recta.

Deum orare non sufficit, sed debemus ei cooperari.

Vers. 4. 4. Paratus sum, et non sum turbatus, ut custodiam mandata tua.

Nec solum legem custodire decrevi, sed promptus fui statim aggredi opus justum, neque ulla perturbatio me retardare potuit a custodia legis tuæ. In hebræo legitur, *festinavi, et non tardavi custodire mandata tua.* Sed idem est sensus; nam qui imparatus est, non potest festinare; et qui turbatur, hærere solet et moram facere. Ideo illud, *paratus sum,* sic explicandum : Nullum tempus observandæ legis me imparatum inveniet, ut festinare non possim; sed semper paratus sum, et expeditus ad opus celeriter implendum; et nunquam turbatus sum, ut propterea moram facere me oporteat.

Vers. 5. 5. Funes peccatorum circumplexi sunt me, et legem tuam non sum oblitus.

Non defuerunt tamen, qui me perturbare et retardare conarentur; nam « funes peccatorum, » id est, laquei, sive retia variarum tentationum,

quæ peccatores homines, sive dæmones tendere solent, « circumplexi sunt me, et tamen legem tuam non sum oblitus, » id est, facere non potuerunt tentationes illæ, ut legis tuæ obliviscerer, et ab ipsa implenda retardarer.

Vers. 6. 6. MEDIA NOCTE SURGEBAM AD CONFITENDUM TIBI, SUPER JUDICIA JUSTIFICATIONIS TUÆ.

Quia tu es, Domine, portio mea, non solum interdiu, sed etiam noctu, imo etiam media nocte, quando summa quies est in terris, vacavi legi tuæ considerandæ : « surgebam enim media nocte ad confitendum tibi, » id est, ad te laudandum super justissima et sapientissima præcepta tua. S. Augustinus interpretatur hunc versiculum de tempore persecutionis, quod per noctem significari solet. Sed ad litteram videtur omnino intelligendus Propheta de laudibus nocturnis, ut exponunt Hilarius, Ambrosius, Hieronymus, Theodoretus et alii fere omnes. Atque hinc didicit Ecclesia surgendum esse media nocte ad nocturnam psalmodiam; hunc enim locum allegant auctores, qui de divinis Officiis scripserunt.

Vers. 7. 7. PARTICEPS EGO SUM OMNIUM TIMENTIUM TE : ET CUSTODIENTIUM MANDATA TUA.

Hoc etiam deducitur ex prima illa propositione : « Portio mea Dominus; » omnes enim timentes Deum, et custodientes mandata ejus, colligantur tanquam membra viva in unum corpus glutino charitatis, quæ dicit : « Portio mea Dominus, » et hoc modo « singuli sunt participes omnium, » quia charitas facit omnia communia ; « et si gaudet unum membrum, congaudent omnia membra ; et si dolet unum membrum, condolent omnia membra, » ut ait Apostolus I *Cor.* XII. S. Augustinus exponit hunc versiculum de Christo, qui per ascensionem carnis humanæ factus est particeps omnium timentium Deum, juxta illud Apostoli *ad Hebr.* II : « Quia pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse participavit eisdem, » et paulo ante : « Unde, inquit, non confunditur fratres eos vocare, » sed prior expositio est communis et magis litteralis.

Vers. 8. 8. MISERICORDIA TUA, DOMINE, PLENA EST TERRA : JUSTIFICATIONES TUAS DOCE ME.

Ego quidem « particeps sum omnium timentium te; » sed misericordiæ tuæ participes sunt omnes qui habitant in terra, et boni et mali, et homines et jumenta, et animata et inanimata. Proinde miserere mei, « ut doceas me justificationes tuas; » hæc enim summa miseria est, non scire legem tuam, ut sciunt qui illam implent. Hanc miseriam tollat a me misericordia tua, quia hoc unum ambio, hoc concupisco, cum tu sis « portio mea, Domine, »

Vers. 1. *Teth.* 1. BONITATEM FECISTI CUM SERVO TUO, DOMINE, SECUNDUM VERBUM TUUM.

Vers. 2. 2. BONITATEM, ET DISCIPLINAM, ET SCIENTIAM DOCE ME, QUIA MANDATIS TUIS CREDIDI.

In hoc octonario petit a Deo Propheta tria dona necessaria ad custodienda præcepta Domini, et ostendit ex effectis horum donorum necessitatem. Primum igitur utitur quodam quasi prooemio, dicens : « Bonitatem fecisti cum servo tuo, Domine, » id est, suavitatem et benignitatem, sive mansuetudinem tuam exhibuisti servo tuo, « secundum verbum tuum, » id est, juxta promissiones tuas ; quamvis enim in hebræo legatur טוב, quod significat *bonum*, et verti possit, ut vertit S. Hieronymus, *benefecisti servo tuo*, tamen Septuaginta Interpretes legerunt, *tub*, *bonitatem*, ut etiam in sequenti versu ; et utrobique verterunt χρηστότητα, id est *bonitatem*, sive *suavitatem*. Sequitur postea : « Bonitatem et disciplinam et scientiam doce me, » id est, sicut, Domine, bonitatem, sive suavitatem erga servum tuum ostendisti, ita rogo ut doceas me eamdem bonitatem, sive suavitatem, quam exhibeam proximis meis, ita ut nulli nocere, nullum decipere, nullum fraudare velim ; sed addas etiam, « ut doceas me disciplinam, » id est prudentiam, ut caveam deceptores et fraudulentos ; et sic habeam suavitatem et bonitatem columbæ, ut non desint mihi consilium et prudentia serpentis. Intelligo autem per vocem, *disciplinam*, virtutem prudentiæ, quia hoc requirit vox hebraica טעם, quæ significat proprie *saporem* et *consilium*; neque vox græca et latina hanc significationem respuunt, cum sint vocabula generalia. Denique post bonitatem et prudentiam, peto etiam scientiam, qua agnoscam mysteria legis tuæ, quæ scientia, sicut sine bonitate et prudentia inflat, ita habentibus bonitatem et prudentiam utilissima est; sequitur : « Quia mandatis tuis credidi, » id est, quia credidi mandatorum tuorum promissionibus, sive, credidi mandata tua divina esse et dignissima, quæ diligentissime custodiantur. Observandum est hoc loco plerosque homines scientiam quærere, vel prudentiam, de bonitate parum laborare, sed Prophetam a Spiritu Sancto edoctum rectum ordinem esse secutum, ut primo bonitatem, deinde prudentiam, ultimo scientiam postularet.

Scientiam vel prudentiam quærimus plerumque, de bonitate parum laboramus.

Vers. 3. 3. PRIUSQUAM HUMILIARER, EGO DELIQUI : PROPTEREA ELOQUIUM TUUM CUSTODIVI.

Vers. 4. 4. BONUS ES TU, ET IN BONITATE TUA DOCE ME JUSTIFICATIONES TUAS.

Declarat necessitatem trium illorum donorum; quasi dicat : Non sine causa peto bonitatem, disciplinam et scientiam ; nam ex defectu horum donorum deliqui, et propter delicta humiliatus sum a Deo justo judice. Priusquam humiliarer per immissionem tribulationum, ego deliqui per ignorantiam, quia scientia carui : nam vox hebræa שגג, quæ hoc loco habetur, significat *ignorare*, sive *delinquere ex ignorantia*. Sequitur :

« Propterea eloquium tuum custodivi, » id est, propterea deinceps attentius custodivi legem tuam ; sed tu qui « bonus, » id est, suavis et benignus « es, in hac tua bonitate, » id est, juxta hanc mansuetudinem tuam, « doce me justificationes tuas, » ut non amplius delinquam.

Vers. 5. 5. MULTIPLICATA EST SUPER ME INIQUITAS SUPERBORUM : EGO AUTEM IN TOTO CORDE MEO SCRUTABOR MANDATA TUA.

Vers. 6. 6. COAGULATUM EST SICUT LAC COR EORUM : EGO VERO LEGEM TUAM MEDITATUS SUM.

Hic significatur necessitas alterius doni, videlicet prudentiæ. « Multiplicata est super me iniquitas superborum, » id est, superbi prævaricatores multiplicarunt super me mendacia sua, ut me ad transgressionem inducerent; unde prudentiæ donum mihi necessarium fuit, quo dono adjutus « in toto corde meo scrutabor mandata tua. » In hebræo pro vocabulo *iniquitas*, habetur שקר, id est *mendacium*; unde intelligimus per *iniquitatem*, ipsum mendacium, quod sine dubio quædam iniquitas est, præcipue si mendacium sit perniciosum. « Coagulatum est sicut lac cor eorum, » id est, superbi illi induratum cor habent, sicut induratur caseus ex lacte coagulato confectus ; ideo illis dimissis, legi tuæ meditandæ vacavi. In hebræo legitur *adeps*, pro *lacte* : sed eædem litteræ mutatis punctis utrumque significant ; nam *chalab* est *lac*, et *cheleb* est *adeps*.

Vers. 7. 7. BONUM MIHI QUA HUMILIASTI ME, UT DISCAM JUSTIFICATIONES TUAS.

Vers. 8. 8. BONUM MIHI LEX ORIS TUI SUPER MILLIA AURI ET ARGENTI.

Ex abundantia primi doni, quod jam consecutus erat, dicit : « Bonum mihi, quia humiliasti me ; » neque enim hoc dicere potest nisi homo vere mitis et humilis corde, ac per hoc vere bonus, qui per experientiam judicium de bono ferre potest. Existimat enim is, qui vere bonus est, magnum donum humiliationem ex tribulatione venientem, quoniam causa est custodiæ legis, quæ quantum sit bonum, explicatur in versiculo sequenti : « Bonum mihi lex oris tui super millia auri et argenti ; » et vere ita est, quoniam per custodiam legis acquiritur vita æterna, cui nulli thesauri comparari possunt.

Vers. 1. *Iod*. 1. MANUS TUÆ FECERUT ME ET PLASMAVERUNT ME ; DA MIHI INTELLECTUM, UT DISCAM MANDATA TUA.

In hoc octonario multis novis argumentis poscit gratiam legis custodiendæ, ac primum ex eo quod, cum sit figmentum manuum Domini, debet illi summam obedientiam. « Manus tuæ fecerunt me et plasmaverunt me, » id est, potentia tua et sapientia tua, quasi duæ manus tuæ, fecerunt me, cum non essem, et plasmaverunt me, ordinantes membra et potentias, cum essem initio quasi massa luti, vel fecerunt me quoad animam, et plasmaverunt quoad corpus. Ideo cum totus sim tuus, debeamque tibi summam obedientiam, peto ut des mihi intellectum, ut discam mandata tua, non ut solum sciam, sed etiam faciam. In hebræo pro *plasmasti*, habetur *parasti* sive *firmasti*, per quod intelligitur perfecta formatio et distinctio membrorum, unde fit ut homo subsistat. Item pro *da mihi intellectum*, in hebræo et græco est una vox tantum, quæ significat *intelligentem facere*. Itaque illud, *da mihi intellectum*, non significat, *da mihi vim intelligendi*, quasi sine ea formatus esset, sed, *da mihi lumen divinum*, quo mens mea perfecte discat mandata tua, et sibi persuadeat optimum esse illa complere.

Vers. 2. 2. QUI TIMENT TE, VIDEBUNT ME, ET LÆTABUNTUR, QUIA IN VERBA TUA SUPERSPERAVI.

Hæc est secunda ratio, quæ sumitur ab ædificatione proximorum. « Qui timent te, videbunt me » servantem mandata tua, « et lætabuntur, » quia videbunt me sperantem valde in verbis tuis, id est, in promissis quæ continentur in lege tua.

Vers. 3. 3. COGNOVI, DOMINE, QUIA ÆQUITAS JUDICIA TUA, ET IN VERITATE TUA HUMILIASTI ME.

Tertia ratio est a confessione propriæ culpæ. « Cognovi, inquit, quia æquitas judicia tua, » id est, quod judicia tua justissima sunt, et si quando « me humiliasti » destituens gratia tua, « in veritate, » id est, in justitia tua fecisti, quia ita commerui ; ideo non conqueror de tua justitia, sed ad misericordiam tuam confugio et dico :

Vers. 4. 4. FIAT MISERICORDIA TUA, UT CONSOLETUR ME, SECUNDUM ELOQUIUM TUUM SERVO TUO.

Consolatio, quam petit, est gratia servandæ legis ; qui enim dolet se humiliatum, quia destitutus gratia in peccatum incidit, consolationem magnam accipiet, si copiosa gratia perfusus legem Domini perfecte integreque servabit.

Vers. 5. 5. VENIANT MIHI MISERATIONES TUÆ, ET VIVAM, QUIA LEX TUA MEDITATIO MEA EST.

Petiit gratiam servandæ legis, ut consolationem acciperet : explicat nunc quæ sit vera consolatio, quam desiderat. « Veniant mihi miserationes tuæ, et vivam, » id est, miserere mei secundum multitudinem miserationum tuarum, ut acquiram veram vitam, quæ sola est vita beata et sempiterna. Recte enim monet S. Augustinus, ubi sine addito ponitur nomen *vitæ*, ut plurimum intelligi *vitam æternam*, quæ sola est simpliciter vita, *Joan.* I : « In ipso vita erat ; » *Joan.* V : « In resurrectionem vitæ ; » *Matth.* XIX : « Si vis ad vitam ingredi, serva mandata. » « Quia lex tua meditatio mea est ; » hæc est ratio, cur audeat petere misericordias Domini : decet enim ut Deus misericorditer respiciat in eum, qui assidue meditatur in lege.

Vita sine addito, ut plurimum est vita æterna.

Vers. 6. 6. CONFUNDANTUR SUPERBI, QUIA INJUSTE INIQUITATEM FECERUNT IN ME; EGO AUTEM EXERCEBOR IN MANDATIS TUIS.

Quarta ratio ad obtinendam gratiam servandæ legis, sumitur a confusione iniquorum, sicut secunda sumebatur ab ædificatione piorum. « Confundantur superbi, » id est, da mihi gratiam, per quam perfecte leges tuas custodiam, ut hinc confundantur superbi prævaricatores, qui vexando et persequendo injuste, efficere conantur ut etiam alii prævaricentur. Interim autem dum illi confunduntur et erubescunt, ego multo alacrius exercebor in mandatis tuis cogitandis et implendis. Illud, *injuste*, significat superbos iniquitatem fecisse scienter et studiose, non casu, non ex ignorantia, non ex inadvertentia, unde ab iniquitate immunes videri possent.

Vers. 7. 7. CONVERTANTUR MIHI TIMENTES TE, ET QUI NOVERUNT TESTIMONIA TUA.

Hortatur pios, ut si qui sunt, qui a prævaricatoribus decepti ad illos respicere cœperint, ad se redeant et cum ipso jungantur. « Convertantur mihi, » id est, convertantur ad me, et mecum juncti legem Dei custodiant, « timentes te, et qui noverunt testimonia tua, » id est, illi omnes, qui timorem Dei et scientiam legis habent. Ex græco textu legunt nonnulli, *convertant me*. Sed antiqua lectio id habebat, quod nos habemus, ut perspicuum est ex Patribus, Hilario, Ambrosio, Hieronymo, Augustino; et S. Hieronymus vertit ex hebræo, *revertantur ad me*.

Vers. 8. 8. FIAT COR MEUM IMMACULATUM IN JUSTIFICATIONIBUS TUIS, UT NON CONFUNDAR.

Concludit petens gratiam sæpe ac sæpius postulatam, qua corde perfecto mandata divina custodiat, ut neque in hoc sæculo, neque in futuro judicio, confusionis opprobrium timeat.

Vers. 1. *Caph.* 1. DEFECIT IN SALUTARE TUUM ANIMA MEA, ET IN VERBUM TUUM SUPERSPERAVI.

In hoc octonario inducit David personam cupientis servare mandata, et tamen inter tentationes graviter laborantis, atque auxilium de cœlo miserabiliter postulantis. S. Augustinus totum octonarium Ecclesiæ Christum exspectanti et sanctis martyribus accommodat, pie omnino et vere : sed quia totum Psalmum ad legis custodiam commendandam video pertinere, ideo hunc etiam octonarium ad litteram de legis custodia explicare decrevi. « Defecit in salutare tuum anima mea, » id est, anima mea præ magnitudine desiderii salutis æternæ jam pene defecit : *deficere* enim *in salutare* nihil est aliud, nisi exspectando et desiderando salutem, laborare, languere, deficere. « Et in verbum tuum supersperavi, » id est, et ego tamen valde speravi in verbum promissionis tuæ. Itaque dilatio salutis deficere facit, sed spes firma promissionis erigit et confortat.

Deficere in salutare quid sit?

Vers. 2. 2. DEFECERUNT OCULI MEI IN ELOQUIUM TUUM, DICENTES : QUANDO CONSOLABERIS ME?

Mira Prophetæ locutio, quæ oculis officium aurium et linguæ tribuit. Sed oculi interiores, et aures interiores, et lingua interior idem sunt : intellectus enim videt, audit, loquitur. « Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, » id est, mens mea attendendo auxilium promissum, dum diutius differtur, deficit præ desiderio, quomodo deficiunt oculi corporales, cum nimis diu respiciunt ad locum, unde persona desiderata ventura speratur, « dicentes : Quando consolaberis me? » id est, oculi interiores defecerunt præ exspectatione, et defectum suum explicant, dicentes : Quando veniet consolatio illa perfecta, ut non amplius timeam casum et legis sanctæ prævaricationem? Possent etiam hæc explicari de oculis exterioribus, qui cœlo inhærentes videntur quasi deficere, et dicere Domino : « Quando veniet auxilium de cœlo promissum? » Sic enim S. Hieronymus in epist. *ad Eustochium, de Servanda virginitate*, de se loquitur : « Post multas lacrymas, post in cœlum inhærentes oculos, » etc. Videtur dicere debuisse Propheta secundum leges grammaticæ : « Quando consolaberis nos? » Sed quia oculi sunt instrumenta animæ, de qua dictum erat : « Defecit anima mea, » ideo per oculos quæritur consolatio non tam oculorum, quam animæ, quæ per illos respicit. Est igitur sensus : Quando consolaberis animam meam, cujus oculi deficiunt attendendo et exspectando.

Vers. 3. 3. QUIA FACTUS SUM SICUT UTER IN PRUINA, JUSTIFICATIONES TUAS NON SUM OBLITUS.

Non sine causa dico : « Quando consolaberis me? » quia præ desolatione et angustiis tentationum, factus sum aridus et destitutus humore gratiæ consolantis, ut est uter tempore frigidissimo in medio pruinæ constitutus. Similis est illa vox in *Psalm.* CXLII : « Anima mea facta est sicut terra sine aqua tibi. » Sed quanquam tanta spiritus ariditate laborem, tamen « justificationes tuas, » id est, præcepta tua, « non sum oblitus. » S. Ambrosius et S. Augustinus, per *utrem in pruina*, intelligunt carnem mortificatam et castigatam, et pruina cœlesti respersam, ut spiritui subjiciatur, quasi dicat Propheta : Carnem castigavi, et legem tuam non sum oblitus; æquum igitur est ut consoleris animam meam.

Vers. 4. 4. QUOT SUNT DIES SERVI TUI? QUANDO FACIES DE PERSEQUENTIBUS ME JUDICIUM?

Instat eidem petitioni, optans consolationem et liberationem a tentationibus. « Quot sunt dies servi tui, » quibus afflictio durabit? quando finientur dies tentationis et miseriæ? « Quando facies de persequentibus me judicium? » quando

judicabis et condemnabis persequentes et tentantes me, ut iis condemnatis persecutio conquiescat? Non curiose quærit quot anni supersint, aut vitæ suæ, aut durationis mundi; sed explicat his verbis desiderium æternæ vitæ, quando omnes impii, ad inferos detrusi, cessabunt vexare pios; et pii, summa atque æterna pace fruentes, in sanctitate et justitia Domino servient sine ullo timore cadendi.

Vers. 5. 5. NARRAVERUNT MIHI INIQUI FABULATIONES, SED NON UT LEX TUA.

Hæc est causa, cur maxime cupiat ab iniquorum consortio liberari, quoniam iniqui tentantes pios narrant delectationes mundi, quæ sunt meræ fabulæ, id est, delectationes sordidæ, fugaces, magis confictæ, quam veræ; et nihil habent simile cum lege Domini, quæ pie custodita, delectationes stabiles et solidas adfert. Potest etiam *fabulatio* referri ad hæreticorum colloquia, ut referunt Ambrosius et alii. S. Hieronymus ex hebræo vertit, *foderunt mihi superbi foveas;* sed sciendum est vocem שיחות esse ambiguam, et posse significare *fabulationes*, a verbo שוח, et *foveas*, a nomine שחח. S. Hieronymus ut verteret consequenter ad verbum *foderunt*, transtulit *foveas;* non enim cohærent *fabulationes* cum verbo *foderunt.* At Septuaginta Seniores, quia per nomen *shichoth* intellexerunt *fabulationes*, noluerunt vertere *foderunt*, ne nimis impropria et obscura esset oratio; sed sequentes non verba, sed sensum, maluerunt vertere *narraverunt*, et vere sensum expresserunt: nam *fodere* in hebraica lingua significat *emere, acquirere, præparare, eruere;* igitur sensus est: *foderunt mihi fabulationes*, id est, emerunt fabulationes, ut mihi eas venderent; vel paraverunt fabulationes, ut mihi eas narrarent; vel foderunt et eruerunt ex fodina vanitatis fabulationes, ut eas mihi præberent. S. Augustinus legit, *narraverunt mihi delectationes;* S. Ambrosius, *exercitationes*, alii aliter. Sed verbum hebraicum significat proprie confabulationem, et submurmurationem submissa voce editam, quæ ad colloquia clandestina hæreticorum, vel impudicorum hominum recte accommodari potest. Vox græca ἀδολεσχία ab Ambrosio dicitur esse *superflua loquacitas;* ab Augustino, *delectabilis in sermone exercitatio;* ab Euthymio, *garrulitas* et *nugacitas.*

Vers. 6. 6. OMNIA MANDATA TUA VERITAS; INIQUE PERSECUTI SUNT ME, ADJUVA ME.

Quia dixerat: « Non sicut lex tua; » dicit nunc: « Omnia mandata tua » sunt ipsa « veritas, » id est, verissimas promissiones continent, et inde verissimas delectationes observantibus legem tuam adferunt. Ideo injusti narrantes suas fabulationes inique persecuti sunt me, et tu Deus contra eorum insidias adjuva me.

Vers. 7. 7. PAULO MINUS CONSUMMAVERUNT ME IN TERRA, EGO AUTEM NON DERELIQUI MANDATA TUA.

Tam gravis fuit persecutio istorum, qui per dulces sermones me subvertere nitebantur, ut pene me perdiderint in terra, et ad cœlum aspirare nequirem: tamen non obtinuerunt, quoniam « non dereliqui mandata tua. »

Vers. 8. 8. SECUNDUM MISERICORDIAM TUAM VIVIFICA ME, ET CUSTODIAM TESTIMONIA ORIS TUI.

Redit ad primam petitionem, et concludit octonarium, dicens: « Secundum misericordiam tuam magnam vivifica me » vita beata et sempiterna, et tunc demum perfectissime custodiam legem tuam; potest etiam hoc intelligi de vita gratiæ, per quam mandata Dei custodiuntur.

Vers. 1. *Lamed.* 1. IN ÆTERNUM, DOMINE, VERBUM TUUM PERMANET IN CŒLO.

Vers. 2. 2. IN GENERATIONEM ET GENERATIONEM VERITAS TUA; FUNDASTI TERRAM, ET PERMANET.

Vers. 3. 3. ORDINATIONE TUA PERSEVERAT DIES, QUONIAM OMNIA SERVIUNT TIBI.

In hoc octonario a firmitate promissionum divinarum sumit Propheta argumentum ad exhortandos homines ad legem servandam, quæ habet promissiones vitæ præsentis et futuræ. « In æternum, Domine, verbum tuum, » id est promissio tua, « permanet in cœlo; » nam etiamsi in terris videatur non permanere, dum justi opprimuntur, et injusti exaltantur, tamen in cœlo apud Deum omnino permanet. Deus enim quod promisit, implebit. Faciet enim ut justis breves tribulationes vertantur in gaudium sempiternum, et brevis gloria impiorum vertatur in opprobrium et supplicium sine fine duraturum. Idem autem repetit, vel explicat, dum addit: « In generationem et generationem veritas tua, » supple *permanet*, id est, semper manet veritas promissionum, dum semper verbum promissionis impletur, « in omni generatione et generatione, » id est, ab initio usque in finem, quod est idem, quod « in æternum. » Probat autem Propheta stabilitatem promissionum a stabilitate ordinationum divinarum duobus exemplis. « Fundasti terram et permanet; » hoc est primum exemplum, quasi dicat: Fundasti terram immobilem, et semper manet immobilis, ut ordinationi tuæ obediat. « Ordinatione tua perseverat dies; » hoc est alterum exemplum. Ordinavit enim Deus, ut e contrario cœlum, sive sol moveretur semper, et motu suo diem efficeret; et obtemperat, et sic semper ordinatione divina perseverat dies. In hebræo conjungitur verbum numeri multitudinis cum nomine numeri singularis hoc modo: *Perseverant hic dies*, sive *hodie*, ad significandum, diem transeundo et fluendo permanere; transeunt dies, et nunquam stant, et tamen semper *hodie* permanet, ad quod alludens Apostolus,

Hebr. cap. III : « Adhortamini, inquit, vosmetipsos per singulos dies, donec hodie cognominatur. » Ratio hujus tantæ firmitatis est, quod sequitur : « Quoniam omnia serviunt tibi; » nihil enim est in rebus creatis, quod Deo creatori ad nutum non pareat.

Vers. 4. 4. NISI QUOD LEX TUA MEDITATIO MEA EST, TUNC FORTE PERIISSEM IN HUMILITATE MEA.

Nisi, inquit, in lege tua assidue meditatus fuissem, ubi veritatem promissionum tuarum didici, forte periissem in afflictione mea, tentationibus adversariorum superatus. Pro *meditatio*, in hebræo est, *delectatio*, ex quo intelligimus hic agi de jucunda et dulci meditatione, quæ valde recreat animum hominis in tribulatione constituti, dum promissa divina ob oculos interiores ponit et cordi intime infigit. Per *humilitatem* autem hoc loco non significatur virtus humilitatis, sed afflictio, sive *pressura*, ut S. Hieronymus ex hebræo transtulit.

Vers. 5. 5. IN ÆTERNUM NON OBLIVISCAR JUSTIFICATIONES TUAS, QUIA IN IPSIS VIVIFICASTI ME.

Confortatus ex meditatione promissionum quæ in lege continentur, confidenter jam dico : « In æternum non obliviscar justificationes tuas, quia in ipsis, » id est, super earum observationem, « vivificasti me, » vitam gratiæ augendo, et vitam gloriæ promittendo.

Vers. 6. 6. TUUS SUM EGO, SALVUM ME FAC, QUONIAM JUSTIFICATIONES TUAS EXQUISIVI.

Scriptum est in *Psalm*. XXIII : « Domini est terra, et plenitudo ejus, orbis terrarum, et universi, qui habitant in eo; » ego tamen proprie tuus sum, quia agnosco me tuum esse, et volo tuus esse, et nullius alterius Domini volo esse, cum nulli cupiditati servire decreverim; ideo recte peto ut me salvum facias, id est, rem tuam conserves, ne pereat. « Quoniam justificationes tuas exquisivi, » id est, quoniam tuus sum, et tanquam tui solius mancipium, nihil aliud quæro, nisi mandata tua, ut illa perficiam. Vere pauci sunt, qui dicere possint : « Tuus sum ego, » quia pauci sunt, qui per affectum nulli rei serviant, nisi Deo.

Vers. 7. 7. ME EXSPECTAVERUNT PECCATORES, UT PERDERENT ME : TESTIMONIA TUA INTELLEXI.

Non sine causa dixi : « Salvum me fac, » quoniam « peccatores » in loco opportuno ad capiendum « me exspectaverunt, » ut tentationi consentire me facerent, et sic « perderent me; » sed ego gratia tua adjutus « testimonia tua intellexi, » id est, intellexi quid lex tua in tali articulo præciperet, quid promitteret, quid minaretur.

Vers. 8. 8. OMNIS CONSUMMATIONIS VIDI FINEM, LATUM MANDATUM TUUM NIMIS.

Intelligens testimonia tua, ex eis cognovi et « vidi finem consummationis » omnium rerum, judicium videlicet novissimum, in quo consummatis meritis bonis et malis, reddentur præmia bonis et supplicia malis. Vere igitur « latum mandatum tuum nimis, » id est, vere amplum et fecundum est mandatum tuum, sive lex tua, cum in ea conspiciantur regulæ bene vivendi, et præmia custodientium legem, et contra regulæ declinandi vitia, et supplicia prævaricatorum. Posset etiam sic exponi versiculus iste : « Intelligens testimonia tua, » id est, legem tuam, « vidi finem omnis consummationis, » id est, omnis perfectionis vitæ, esse « mandatum tuum, » id est, præceptum dilectionis, quod est « latum nimis, » cum omnia mandata comprehendat, et cum ad Deum, et omnes angelos, et omnes homines, etiam inimicos extendatur. Alii aliter exponunt, et unusquisque propriam expositionem adfert. Ambrosius et Hieronymus *finem omnis consummationis* dicunt esse Christum. Augustinus *finem omnis consummationis* dicit esse coronam martyrii, quia consummata perfectio est mori pro Christo. Theodoretus dicit omnia humana, opes, honores, et similia, quantumvis consummata et perfecta, habere finem. Euthymius, per *omnem consummationem*, intelligit omnem interitum, tum bonorum, tum impiorum. Vidit enim Propheta finem mortis omnium esse pœnam, vel gloriam.

Consummata perfectio, mori pro Christo.

Vers. 1. *Mem*. 1. QUOMODO DILEXI LEGEM TUAM, DOMINE : TOTA DIE MEDITATIO MEA EST.

In hoc octonario iterum redit ad encomium legis, eamque laudat a multiplici utilitate et delectatione, quam secum adfert. Ac primum testatur amorem suum erga divinam legem, deinde reddit causam amoris, enumerans ejus utilitates. « Quomodo dilexi, » id est, quam vehementer dilexi legem tuam : signum amoris est continua conversatio cum re amata. « Tota die, inquit, meditatio mea est, » nihil aliud loquor, nihil aliud ago.

Vers. 2. 2. SUPER INIMICOS MEOS PRUDENTEM ME FECISTI MANDATO TUO, QUIA IN ÆTERNUM MIHI EST.

Hæc est prima utilitas legis, quia diligenter considerata et factis adimpleta, prudentem facit hominem, ut sciat quid, et quomodo, et quando, et ubi debeat loqui et agere, vel silere et quiescere : quam prudentiam non habent prævaricatores, qui regulam hanc rectissimam inter loquendum et agendum non respiciunt. Ait igitur : « Super inimicos meos, » prævaricatores videlicet legis « prudentem me fecisti mandato tuo, » id est, per mandatum tuum, dum illud assidue meditor et adimpleo. « Quia in æternum mihi est, » quia perpetuo mihi adest ante oculos mentis, neque unquam illius obliviscor.

Vers. 3. 3. SUPER OMNES DOCENTES ME INTELLEXI, QUIA TESTIMONIA TUA MEDITATIO MEA EST.

Vers. 4. 4. SUPER SENES INTELLEXI, QUIA MANDATA TUA QUÆSIVI.

Hæc est altera utilitas legis : quia non solum prudentiam, sed etiam sapientiam gignit. Sed tamen quoniam videtur David nimium sibi tribuere, anteponendo sapientiam suam sapientiæ omnium qui illum præcesserunt, in quibus erat Adam, Noe, Abraham, Isaac, Jacob, Joseph, Moses, Samuel, et alii : S. Augustinus docet hæc dici in persona Christi, qui cum esset annorum duodecim, et videretur quasi discipulus audiens legis doctores et seniores, tamen « super omnes docentes » se intelligebat. Ait S. Ambrosius, in persona populi christiani. Sed fortasse non erit necesse ad ista confugere : nam per *omnes docentes* intelligere possumus eos solos, qui Davidem puerum vel adolescentem docuerunt, parentes videlicet et pædagogos suos familiares. Quamvis enim non sit discipulus super magistrum, dum discipulus est, potest tamen is, qui discipulus fuit, diligentia et studio superare eum qui magister ipsius aliquando fuerat. Sic David facile sapientia magistros suos vicit propter continuam meditationem in lege Domini. Idem etiam intelligimus de senibus; non enim voluit David dicere se sapientem fuisse *super* omnes *senes*, qui fuerant ab initio mundi, sed se adhuc juvenem sapientiorem fuisse multis senibus, ob studium suum assiduum in lege Domini meditanda.

Vers. 5. 5. AB OMNI VIA MALA PROHIBUI PEDES MEOS, UT CUSTODIAM VERBA TUA.

Vers. 6. 6. A JUDICIIS TUIS NON DECLINAVI, QUIA TU LEGEM POSUISTI MIHI.

Hæc est tertia utilitas legis Domini, quia facit multa vitare peccata. « Ab omni via mala prohibui pedes meos, id est, cavi ne ambularem per vias iniquorum, qui pro lege habent cupiditatem suam, quæ est lex carnis et peccati, id est, cavi ne aliqua in re delinquerem : idque, ut custodirem verba tua, id est legem tuam, quæ contrarium iter ostendebant. « A judiciis enim tuis, » id est, a justissimis mandatis tuis, « non declinavi, quia tu legem posuisti mihi, » id est, quia hanc sanctam legem tu Dominus meus mihi dedisti; sive, ut exponit S. Augustinus, quia tu legem in corde mihi posuisti, tu fecisti per spiritum tuum, ut legem sanctam ex intimo corde meo diligerem.

Vers. 7. 7. QUAM DULCIA FAUCIBUS MEIS ELOQUIA TUA, SUPER MEL ORI MEO!

Hæc est quarta utilitas, quod summam adfert lex Domini se custodientibus voluptatem. Eloquia enim Domini, id est, mandata Domini dulcia sunt faucibus animæ, magis quam mel faucibus corporis ; nihil jucundius bona conscientia, et spe supernæ beatitudinis, quam parit observantia legis divinæ.

8. A MANDATIS TUIS INTELLEXI, PROPTEREA ODIVI OMNEM VIAM INIQUITATIS. Vers. 8.

Probat ex lege Domini magnam voluptatem se percepisse, eo quod lex Domini bonam conscientiam pariat. Nam, inquit, « a mandatis tuis intellexi, » id est, a mandatis tuis eruditus, prudens et sapiens factus sum : clarior est hæc sententia in hebræo et græco textu. «Propterea odivi omnem viam iniquitatis, » id est, ex hac sapientia et prudentia acquisita ex assidua meditatione legis, non solum abstinui a peccatis, sed etiam magnum odium concepi adversus omnes iniquas actiones. Hoc autem odium mirifice conservat animi puritatem et sanctitatem, et gignit magnam fiduciam in Domino, unde oritur ineffabile gaudium, pax et tranquillitas omnibus thesauris et voluptatibus anteponenda.

Nun. 1. LUCERNA PEDIBUS MEIS VERBUM TUUM, ET LUMEN SEMITIS MEIS. Vers. 1.

In hoc octonario laudat legem divinam Propheta ab eximia quadam utilitate; deinde promittit se eam observaturum, non obstante qualibet tribulatione. Utilitas eximia est, quod lex Domini sit nobis in via vitæ hujus instar lucernæ ambulantibus in tenebris. Lex enim peccati, id est, cupiditas, excæcat homines, sive maximas tenebras effundit, ut vera bona et vera mala non internoscantur; et hinc ii, qui hanc legem sequuntur, id est, qui passionibus animi rapi se sinunt, in varia præcipitia ruunt : sed lex Domini has tenebras dissipat, et vera bona ac vera mala demonstrat; et ideo qui eam sequuntur, non errant, neque cæcutiunt, sed recto tramite ad patriam cœlestem iter faciunt. Ait igitur : « Lucerna pedibus meis verbum tuum, » id est, lex tua est lucerna pedibus meis. Et hoc ipsum repetens et declarans addit : « Et lumen semitis meis. » Lucerna enim, dum illuminat semitas per quas incedendum est, dirigit pedes ambulantium : sermo est mataphoricus, sed facile intelligitur.

Legis Domini utilitas, instar lucernæ ambulantibus in tenebris.

2. JURAVI, ET STATUI CUSTODIRE JUDICIA JUSTITIÆ TUÆ. Vers. 2.

Quia lex est lux, ac proinde res optima et utilissima, Propheta jurat et statuit, id est, firmissime apud se constituit, custodire ipsam legem, quam vocat *judicia justitiæ*, id est, judicia justissima.

3. HUMILIATUS SUM USQUEQUAQUE, DOMINE : VIVIFICA ME SECUNDUM VERBUM TUUM. Vers. 3.

« Humiliatus, » id est, afflictus et vexatus sum valde, occasione legis servandæ : quia « omnes qui volunt pie vivere, persecutionem patiuntur, » ut dicit Apostolus II *Timoth.* III; sed tu, « Domine,

vivifica me, » id est, veram vitam, quæ a malis omnibus libera erit, mihi aliquando tribue, secundum promissum tuum : « Si vis ad vitam ingredi, serva mandata, » *Matth.* XIX. Posset etiam hic locus exponi de virtute humilitatis. Qui enim humiliant seipsos, ut jugo legis se omnino subjiciant, illi secundum promissionem merentur exaltari ad vitam beatam et sempiternam.

Vers. 4. 4. VOLUNTARIA ORIS MEI BENEPLACITA FAC, DOMINE, ET JUDICIA TUA DOCE ME.

Quod juravi et statui custodire legem, non obstante qualibet persecutione, est voluntarium sacrificium oris mei : hoc igitur voluntarium sacrificium oro, ut tibi sit beneplacitum; et quia ex se id non meretur, tu, Domine, fac illud beneplacitum, dum benigne ex gratia tua illud approbare dignaris; ac, ut rite hoc sacrificium offeram, « doce me judicia tua, » id est, doce me perfecte legem tuam observare. Alii referunt hæc *voluntaria* ad sacrificia votiva ovium et hircorum; alii, ad sacrificia laudis et confessionis : sed continuatio Psalmi videtur requirere, ut per *voluntaria* intelligamus spontaneum juramentum legis custodiendæ.

Vers. 5. 5. ANIMA MEA IN MANIBUS MEIS SEMPER : ET LEGEM TUAM NON SUM OBLITUS.

Quam serio juraverim custodire legem tuam, et hoc tibi sacrificium sponte obtulerim, ex hoc intelligi potest, quod quotidie de vita periclitor propter legis tuæ custodiam, et tamen ipsam « legem non sum oblitus. » S. Ambrosius et S. Augustinus dicunt in plerisque libris legi, *anima mea in manibus tuis*, et hanc veriorem lectionem esse judicant. Eodem modo legunt S. Hilarius et S. Hieronymus in *Commentario Psalmorum*; et sensus optimus et verissimus est, animas nostras in manu Dei esse, a quo pendet vita nostra, et in cujus potestate est, ut vivamus, vel moriamur. Sed in hebræo textu aperte est, *in manibus meis*, ut nos in editione Vulgata legimus; et S. Hieronymus non solum in sua versione posuit, *in manibus meis*, sed etiam in epist. *ad Suniam et Fretellam* dicit Septuaginta Interpretes vertisse, *in manibus meis*, et omnes veteres græcos tractatores explicasse hoc modo : *Anima mea in manibus meis est*, id est, in periculo vitæ sum. Quod enim manibus tenetur, facile potest cadere, vel eripi, nisi fortiter custodiatur et defendatur; et sic intelligitur illud *Judic.* cap. XII : « Posui animam meam in manibus meis, » hoc enim dicit Jephte, dum ad prælium valde periculosum pergit; et illud I *Reg.* XIX, de Davide : « Posuit animam suam in manu sua, et percussit Philistæum. » Itaque credibile est Septuaginta Interpretes vertisse, *in manibus meis*, sed postea a sciolo aliquo textum fuisse mutatum, quod videretur lectio clarior et facilior.

Anima mea in manibus meis, id est, in periculo vitæ sum.

Vers. 6. 6. POSUERUNT PECCATORES LAQUEUM MIHI, ET DE MANDATIS TUIS NON ERRAVI.

Non sine causa dixi : « Animam meam in manibus meis semper » fuisse, quia « peccatores posuerunt laqueum mihi, » ut me caperent et occiderent, et tamen ego « de mandatis tuis non erravi, » id est, non aberravi a mandatis tuis. Hoc impletum est, cum David quæreretur a Saule ad mortem, et tamen ipse David semel et iterum, cum facile posset Saulem occidere, seque ab omni periculo liberare, noluit id facere, ne peccaret in Deum, vide lib. I *Reg.* cap. XXIII, XXVI.

Vers. 7. 7. HÆREDITATE ACQUISIVI TESTIMONIA TUA IN ÆTERNUM, QUIA EXULTATIO CORDIS MEI SUNT.

Cur de mandatis tuis non erraverim, ea causa est, quia « hæreditate acquisivi testimonia tua in æternum, » id est, elegi mihi in hæreditatem æternam ipsam legem tuam, quia jucundissima et dulcissima mihi est, et summæ delectationis et exultationis causa.

Vers. 8. 8. INCLINAVI COR MEUM, AD FACIENDAS JUSTIFICATIONES TUAS IN ÆTERNUM PROPTER RETRIBUTIONEM.

Porro causa tantæ delectationis est merces copiosissima, quam secum adfert legis custodia. « Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas, » id est, cum ab una parte lex peccati traheret me, ab altera lex tua, ego inclinavi cor meum tanquam staterem, aut bilancem, ad legem tuam faciendam, propter retributionem, quia videlicet consideravi stipendium legis tuæ esse vitam sempiternam. S. Hieronymus ex hebræo vertit, *inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas propter æternam retributionem*; textus hebraicus utramque lectionem admittit.

Vers. 1. *Samech.* 1. INIQUOS ODIO HABUI, ET LEGEM TUAM DILEXI.

In hoc octonario Propheta detestatur prævaricatores legis divinæ, et se contrarium eis esse demonstrat. Monet autem S. Augustinus non dixisse Prophetam in primo versiculo : « Iniquitatem odio habui, et legem tuam dilexi, » ut videbatur requirere ordo verborum; sed dixisse : « Iniquos odio habui, et legem tuam dilexi, » ut ostenderet se non solam iniquitatem, sed etiam iniquos odisse; et rursum non dixisse : « Iniquos odio habui, et justos dilexi, » sed et legem tuam dilexi, ut indicaret se non odisse iniquos, nisi quia contrarii sunt legi divinæ quam dilexit. Itaque odio habui iniquos, non ratione naturæ, sed ratione iniquitatis : sicut contra diligebat inimicos, ac per hoc iniquos, non ratione iniquitatis, sed ratione naturæ.

Vers. 2. 2. ADJUTOR ET SUSCEPTOR MEUS ES TU, ET IN VERBUM TUUM SUPERSPERAVI.

Ut non timeam iniquos, quos odi, et legem adimpleam quam dilexi : « adjutor et susceptor meus es tu : » adjutor, in lege custodienda, et susceptor in evadenda persecutione iniquorum. Et ego vicissim in verbum promissionis tuæ valde speravi.

Vers. 3.

3. DECLINATE A ME, MALIGNI, ET SCRUTABOR MANDATA DEI MEI.

Una ex causis, cur odio habeat iniquos Propheta, est, quia eorum consortium valde impedit meditationem verbi divini, quæ quietem et pacem animi desiderat. Ideo cupit eos a se recedere, ut muscas molestissimas.

Vers. 4.

4. SUSCIPE ME SECUNDUM ELOQUIUM TUUM, ET VIVAM; ET NON CONFUNDAS ME AB EXSPECTATIONE MEA.

Ut cupio iniquos a me recedere, ita cupio ut tu, Domine, ad me accedas, et in sinum tuum suscipias « secundum eloquium » promissionum tuarum, et tum verissime « vivam, » cum tibi, qui vita es, conjunctus ero. Et quia de benignitate tua, non de meritis meis, id exspecto, « non confundas me ab exspectatione mea. »

Vers. 5.

5. ADJUVA ME, ET SALVUS ERO; ET MEDITABOR IN JUSTIFICATIONIBUS TUIS SEMPER.

Idem aliis verbis repetit; idem enim est: « Suscipe me, et vivam : » et « Adjuva me, et salvus ero. » Fructus autem hujus susceptionis erit, ut sine impedimento semper meditari valeat in lege Domini.

Vers. 6.

6. SPREVISTI OMNES DISCEDENTES A JUDICIIS TUIS, QUIA INJUSTA COGITATIO EORUM.

Ostendit nunc quod si ipse odio habet iniquos, et a se recedere cupit, id facit exemplo Dei, qui iniquos justissime execratur. « Sprevisti, » inquit, tanquam rem nullius momenti, « omnes discedentes a judiciis tuis, » id est, omnes iniquos, qui discedunt a via legis divinæ. « Quia injusta cogitatio eorum, » id est, quoniam ipsi cogitant se non debere subdi legi Dei, nec ab ea pendere; qua cogitatione nihil iniquius esse potest, cum omnis creatura summo jure Creatori subjici debeat. Hæc fuit cogitatio Luciferi, qui similis Altissimo, non autem ei subditus esse voluit. Eadem fuit cogitatio primorum parentum, qui cupierunt esse sicut dii. Eadem est cogitatio omnium superborum, qui dicunt in corde suo : « Quis noster Dominus est? » Hos igitur spernit Deus, et non multum curat, si multa millia eorum pereant in æternum, quia quanto pluris ipsi se æstimant, tanto minoris fiunt a Deo.

Vers. 7.

7. PRÆVARICANTES REPUTAVI OMNES PECCATORES TERRÆ : IDEO DILEXI TESTIMONIA TUA.

Movet hoc loco magnam quæstionem S. Augustinus, quomodo omnis peccator prævaricator dici possit, cum Apostolus dicat : « Ubi non est lex, nec prævaricatio, » *Rom.* IV; et rursum : « Qui sine lege peccaverunt, sine lege peribunt, » *Rom.* II. Respondet, illud, *ubi non est lex, nec prævaricatio*, intelligi de lege in universum; illud autem, *qui sine lege peccaverunt*, intelligi de lege scripta tantum; proinde omnes peccatores dicendi sunt *prævaricatores*, quia omnes prævaricantur legem naturalem scriptam in cordibus. Sed cur Propheta hoc dicit? ut ostendat peccatum, quod est maximum malorum, non aliunde nobis accidere, nisi ex prævaricatione legis. Subjungit : « Ideo dilexi testimonia tua, » id est, ut tam magnum malum effugiam, dilexi legem tuam. S. Hieronymus ex hebræo vertit, *quasi scoriam reputasti omnes peccatores terræ*. Sed Septuaginta Interpretes per vocem סגים non intellexerunt *scoriam*, a voce סוג; sed *recedentes*, quod est idem cum *prævaricantes*; nam verbum סוג significat *recedere*; inde סוגים significat *recedentes*. *Iod* autem et *vau* sunt litteræ permutabiles. Sic etiam non legerunt חשבת, quod est *repulasti*, sed חשבתי, quod est *reputavi*.

(Marginal note: Locorum Pauli expositio.)

Vers. 8.

8. CONFIGE TIMORE TUO CARNES MEAS, A JUDICIIS ENIM TUIS TIMUI.

Postulat in fine confirmationem in timore Dei, ut in custodia legis per eum timorem perseveret. « Confige, » inquit, quasi clavis, « timore tuo carnes meas, » id est, cupiditates meas carnales, ut se commovere non possint, juxta illud Apostoli : « Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis, » *Gal.* cap. V. « A judiciis enim tuis timui, » id est, quoniam jam cœpi timere a judiciis tuis pœnas horribiles comminantibus, ideo cupio stabiliri in hoc sancto timore, ut ab eo nunquam divellar. Ex hebræo S. Hieronymus vertit, *horripilavit caro mea*; sed sciendum quod verbum סמר non solum significat *horrere*, sed etiam *clavis configere* : nam ex hoc verbo deducitur nomen מסמר *masmer*, quod significat *clavum*. Parum autem refert, quod hic ponatur verbum præteriti temporis, et modi indicativi : nam eædem litteræ, mutatis punctis, faciunt imperativum; proinde recte Septuaginta verterunt *confige*, vel, ut Patres legerunt, *confige clavis*.

Vers. 11.

Hain. 1. FECI JUDICIUM ET JUSTITIAM, NON TRADAS ME CALUMNIANTIBUS ME.

In hoc octonario petit gratiam liberationis a calumniatoribus, et auxilium ad legem perfecte adimplendam. « Feci, inquit, judicium et justitiam, » id est, reddidi unicuique suum, ideo æquum est, ut « non tradas me calumniantibus » mihi. Calumniatores nostri perpetui, dæmones sunt, quibus tradimur a Deo, quando permittimur tentari ab illis, vel potius quando Deo deserente superamur, et tentantibus consentimus.

Vers. 2. 2. SUSCIPE SERVUM TUUM IN BONUM, NON CALUMNIENTUR ME SUPERBI.

« Feci, inquit, justitiam, » sed ut semper faciam, et non deficiam faciendo, « suscipe servum tuum in bonum, » illum dirigendo. Clarior est textus hebraicus, ubi habetur, *dirige*, sive *ordina et apta servum tuum ad bonum*, ut semper placeat illi bonum; et hinc fiet ut non calumnientur mihi superbi, sive homines, sive dæmones. Qui enim bene confirmatus est in bono, et bene aptatus, ut ubique et semper bonum illi placeat, ita perseveranter bene se gerit, ut nihil sit cur timeat calumniatores.

Vers. 3. 3. OCULI MEI DEFECERUNT IN SALUTARE TUUM, ET IN ELOQUIUM JUSTITIÆ TUÆ.

Confirmat, se valde ardenter desiderare perfectam illam directionem ad bonum, quæ in vita æterna dabitur electis. « Oculi mei defecerunt, » præ desiderio respicientes assidue in salutem tuam, quæ de cœlo nobis adveniet, « et in eloquium justitiæ tuæ, » id est, in promissionem tuam fidelissimam. Vide quæ dicta sunt ad versiculum primum et secundum litteræ *caph*.

Vers. 4. 4. FAC CUM SERVO TUO SECUNDUM MISERICORDIAM TUAM, ET JUSTIFICATIONES TUAS DOCE ME.

Pergit in oratione, ac petit ut Dominus operetur secum non secundum merita ipsius, sed « secundum misericordiam » suam, quæ in eo potissimum consistit, ut doceat « justificationes suas, » id est, intime persuadeat bonum esse implere et custodire legem Domini, atque hoc modo doceat non tam scire, quam facere. Quod fit, quando Deus infundit magnam charitatem, non quando solam donat scientiam, quæ sine charitate inflat, non ædificat.

Vers. 5. 5. SERVUS TUUS SUM EGO, DA MIHI INTELLECTUM, UT SCIAM TESTIMONIA TUA.

Ista tam frequens petitio ejusdem rei, signum est magni desiderii. « Servus tuus sum ego, » ac per hoc teneor mandatis tuis obedire; « da mihi *igitur* intellectum, » id est, fac me intelligere testimonia tua, ut illa perfecte addiscam. Vide primum versiculum litteræ *iod*, qui est huic similis.

Vers. 6. 6. TEMPUS FACIENDI, DOMINE, DISSIPAVERUNT LEGEM TUAM.

Hic versiculus duobus modis exponi solet. SS. Patres Hilarius, Ambrosius et Augustinus exponunt de gratia Salvatoris, ut sensus sit : O Domine, jam « tempus est faciendi, » quia satis docuisti verbis, satis mandasti; nunc tempus est ut facias, ut exemplo doceas, ut carnem sumas, ut obedientiam usque ad mortem crucis exhibeas, ut gratiam dones, qua justificatio legis impleri possit a nobis : nam « dissipaverunt legem tuam, » Judæi videlicet, quibus data erat. At græci, Theodoretus et Euthymius, quos plerique recentiorum sequuntur, exponunt de punitione sceleratorum, ut sensus sit : Tempus est, Domine, ut facias judicium adversus impios, eosque punias, quoniam « dissipaverunt legem tuam, » id est, non solum utcumque violaverunt, sed penitus dissipaverunt, cum nihil ejus observent. Utraque bona est expositio, sed videtur illa magis mystica, hæc magis litteralis. S. Augustinus legit, *tempus faciendi, Domino*; S. Ambrosius, *tempus faciendi, Domine*, ut habet editio nostra Vulgata. S. Hilarius utroque modo hunc versiculum legit. In hebraico et græco textu habetur, *Domino*; sed idem est sensus, dummodo illud, *faciendi*, tribuatur Deo, non homini, et sensus sit : Tempus est ut tu, Domine, facias.

Vers. 7. 7. IDEO DILEXI MANDATA TUA SUPER AURUM ET TOPAZION.

Vers. 8. 8. PROPTEREA AD OMNIA MANDATA TUA DIRIGEBAR : OMNEM VIAM INIQUAM ODIO HABUI.

Quia multi « dissipaverunt legem tuam, » et ob hoc video illis gravissimum imminere supplicium : ideo ego ex adverso magis incensus sum amore legis tuæ, et pluris illam facio quam aurum et lapides pretiosos; ideo etiam non solum legem diligebam, sed etiam custodire satagebam. « Dirigebar *enim* ad omnia mandata tua, » id est, recte ambulabam per viam mandatorum tuorum, non declinans ad dexteram, vel sinistram; imo etiam « omnem viam iniquitatis, » id est, omnem legem carnis et peccati « odio habui, » et declinavi. Porro per vocem *topazion*, quod est in hebræo פז, significatur lapis pretiosus, quem dicunt aurei coloris esse, et valde lucidum : vide Strabonem lib. VI, et Plinium lib. XXXVII, cap. VIII. Eamdem vocem habemus in *Psalm*. XVIII, ubi Septuaginta Interpretes et S. Hieronymus verterunt, *lapidem pretiosum*, quia videbant prophetam in una specie intellexisse genus ipsum lapidum pretiosorum.

Vers. 1. *Phe*. 1. MIRABILIA TESTIMONIA TUA, IDEO SCRUTATA EST EA ANIMA MEA.

In hoc octonario iterum Propheta revertitur ad laudandam legem, et ad petendam gratiam, et ad eamdem legem perfecte servandam. Laudat igitur legem, quod admirabilis sit, et ideo eam scrutatus sit diligenter. At *Deuter*. XXX, ubi legimus : « Mandatum hoc non supra te est, » in hebræo habetur, *mandatum hoc non mirabile est*. Respondeo, leges Domini sive morales, sive judiciales, sive ceremoniales, non esse mirabiles, quod attinet ad sensum litteralem, nam apertæ sunt et faciles ; et qui eas non servant, non possunt excusari ab ignorantia : et hoc affirmat Moses in *Deuteronomio*. At, quod attinet ad mysticos sensus, præsertim legum ceremonialium, mirabiles et obscurissimæ sunt, cum per illas figurentur omnia mysteria christianæ religionis : atque hoc

significare videtur hoc loco Propheta. Præterea decalogus, quo lex Domini potissima continetur, hoc ipso valde mirabilis est, quod tam claris et apertis sententiis conscriptus sit, cum tamen in summa brevitate complectatur omnia principia justitiæ, ad quæ reducuntur omnes leges, quæ factæ sunt et quæ fient. Omnes enim aliæ leges, quæ sunt innumerabiles, et maxima volumina repleverunt, et deinceps replebunt, omnes, inquam, vel sunt conclusiones, vel determinationes legum decalogi. Itaque sicut parva semina mirabilia sunt, quia virtute continent magnas arbores : sic decalogus mirabilis est, quia virtute continet omnes leges totius mundi.

Vers. 2. 2. Declaratio sermonum suorum illuminat, et intellectum dat parvulis.

Quia dixerat mirabilia esse mandata divina, nunc addit, quod si declarentur vel ab ipso Deo per infusionem luminis divini, vel ab aliquo perito doctore, mirifice mentem illustrant. Declaratur autem lex, tum quando aperiuntur mysteria figurarum, quæ in lege ceremoniali continentur; tum quando deducuntur conclusiones ex lege morali; tum denique quando decreta legis judicialis ad facta particularia applicantur. Ex hebræo vertit S. Hieronymus, *ostium sermonum tuorum :* sed vox פתח non solum *ostium*, sed etiam *apertionem*, ac per hoc *declarationem* significat. Quod sequitur : « Et intellectum dat parvulis, » significat legis declarationem parvulis esse necessariam, id est, simplicibus et ignorantibus. Fortasse etiam, ut S. Augustinus monet, per parvulos intelligere debemus humiles; isti enim facilius res divinas addiscunt, juxta illud *Matth.* XI : « Confiteor tibi, Pater, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis, » iis videlicet, qui non sunt in oculis suis sapientes, nec prudentes.

Vers. 3. 3. Os meum aperui, et attraxi spiritum, quia mandata tua desiderabam.

Et ego, ut unus ex parvulis, os meum interius aperui orando et petendo, « et attraxi spiritum » bonum, spiritum scientiæ et pietatis, quo mandata intelligere et implere possem. Nam ipsa mandata tua intelligere et implere desiderabam. Sumpta est metaphora a respiratione corporali : cum enim gravamur aliquo magno labore, ac pene suffocamur, tum aperientes os et anhelantes, respiramus et melius habemus.

Vers. 4. 4. Aspice in me, et miserere mei secundum judicium diligentium nomen tuum.

Aperiendo autem os ad orandum ita dixi : « Aspice in me, et miserere mei, » id est, aspice in me oculis pietatis, et miserere mei laborantis sub onere præceptorum tuorum, quæ meis viribus implere non possum ; « miserere, inquam, mei secundum judicium diligentium nomen tuum, » id est, juxta consuetudinem qua uteris erga amicos tuos, qui te in veritate diligunt; vox enim hebraica משפט significat *judicium, morem, consuetudinem, modum, habitum,* et alia. Sed quia Septuaginta Interpretes verterunt κρίμα, et noster Interpres *judicium*, in eumdem sensum exponere debemus hoc modo : « Miserere mei secundum judicium, » quo uteris in judicandis amicis tuis, qui te diligunt.

Vers. 5. 5. Gressus meos dirige secundum eloquium tuum, et non dominetur mei omnis injustitia.

In hoc misereberis mei « secundum judicium diligentium nomen tuum, » si direxeris gressus meos « secundum eloquium tuum, » id est, si per gratiam tuam feceris, ut ego rectam viam ingrediar ambulans secundum directionem legis tuæ; et sic « non dominetur mei omnis injustitia, » id est, nullam injustitiam committam, quæ me captivum teneat; nam, ut Dominus dicit *Joan.* VIII : « Qui facit peccatum servus est peccati. »

Vers. 6. 6. Redime me a calumniis hominum, ut custodiam mandata tua.

Gressus meos dirige tunc potissimum, cum periculum est ne perturbatus calumniis declinem a recta via; « calumnia enim perturbat sapientem, et perdit robur cordis illius, » ut dicit Ecclesiastes cap. VII. « Redime me a calumniis hominum, » id est, libera me a calumniis hominum, ut animo tranquillo custodiam mandata tua. Non est facienda vis in verbo *redime;* nam apud Hebræos passim accipitur pro *libera*.

Vers. 7. 7. Faciem tuam illumina super servum tuum, et doce me justificationes tuas.

Quod supra dixerat, « aspice in me, » idem aliis verbis repetit, dicens : « Faciem tuam illumina super servum tuum. » Sicut enim sol cum interpositione nubium obscuratur, privat nos calore et lumine : ita Deus cum nos gratia sua non adjuvat, videtur abscondere faciem suam, vel tenebris cooperire, et contra, cum nos gratiæ suæ lumine collustrat, videtur nubium obstacula dissipare, et nobis serenam faciem ostendere. Ait igitur : « Faciem tuam illumina super servum tuum, » id est, sereno me vultu respice, et lumine ad me transfuso, doce me justificationes tuas, id est, legem tuam intelligere et servare.

Vers. 8. 8. Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam.

Quam vehementer David Dei legem dilexerit, ostendit hactenus tot precibus toties repetitis pro gratia servandæ legis : nunc demonstrat ex magno dolore, quem concepit ex prævaricatione; non enim dicit se unam vel alteram lacrymam fudisse, sed rivos aquarum, id est, lacrymarum, ex oculis, quasi ex fontibus, produxisse, « quia non custodierunt legem Domini. » Tametsi enim

Instrumenta peccati, nunc oculi, nunc lingua, nunc manus.

peccatum, id est, transgressio legis, procedat a voluntate, sive a corde : tamen instrumenta peccati nunc sunt oculi, nunc lingua, nunc manus. Peccati autem gravissimi, quod David aliquando commisit, et pro quo «lavabat per singulas noctes lectum suum,» instrumenta fuerunt oculi. Vidit enim nimis curiose mulierem nudam, dum se lavaret; inde exarsit in concupiscentiam, inde processit ad adulterium et homicidium. Theodoretus et Euthymius, quos aliqui recentiores sequuntur, dicunt Davidem flevisse peccata aliorum, et sic exponunt illud : «Quia non custodierunt legem tuam.» Sed SS. Patres nostri Hilarius, Ambrosius, Hieronymus et Augustinus constanter affirmant Davidem loqui de peccato suo, non de alieno.

Vers. 1.

Tsade. 1. JUSTUS ES, DOMINE, ET RECTUM JUDICIUM TUUM.

In hoc octonario laudatur lex Domini a summa rectitudine et justitia : ac primum demonstrat David esse justissimam legem, quoniam auctorem habet justissimum, in quem injustitia cadere non potest. Ait igitur : «Justus es, Domine,» id est justus, per antonomasiam, et solus justus ea justitia, cum qua admisceri injustitia nequeat, juxta illud I *Joan.* I : «Deus lux est, et in eo tenebræ non sunt ullæ.» «Et rectum judicium tuum,» id est, et consequenter rectum ac justum est judicium, decretum, mandatum tuum. Nam in hoc Psalmo per *judicium* fere semper ipsa lex intelligitur. Quanquam etiam illud verum est, judicium Dei, quo distribuit pœnas et præmia, semper esse justum, licet interdum non appareat ejus justitia.

Vers. 2.

2. MANDASTI JUSTITIAM TESTIMONIA TUA, ET VERITATEM TUAM NIMIS.

Ostendit legem Dei non solum esse justum, quia procedit a Deo justo, sed etiam quia continet ipsam justitiam. «Mandasti, inquit, justitiam testimonia tua,» id est, præcepisti nobis testimonia tua, quæ sunt ipsa justitia; «et veritatem tuam nimis,» id est, et sunt ipsa veritas omnino. S. Thomas I II, *Quæst.* C, art. 8, ex hoc principio colligit legem decalogi esse omnino indispensabilem, quia continet ipsum ordinem justitiæ : quomodo si quis juberet ut nullus peccet, vel ut nemo sit iniquus, lex esset omnino indispensabilis, quia non potest dari casus, in quo liceat peccare, vel iniquum esse.

Lex decalogi indispensabilis.

Vers. 3.

3. TABESCERE ME FECIT ZELUS MEUS, QUIA OBLITI SUNT VERBA TUA INIMICI MEI.

Propter hanc tantam æquitatem legis tuæ, dolore afficiebar, ita ut etiam tabescerem et languerem præ zelo, cum viderem homines, etiamsi inimicos meos, oblivisci verborum tuorum, id est, tam utilium præceptorum tuorum. In græco legitur, *zelus tuus,* et sic legunt Hilarius, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus et Theodoretus in *Commentario Psalmorum.* Sed nostra lectio conformis est hebraico textui, nec desunt antiqui codices, qui nostræ lectioni faveant. Sanctus enim Augustinus testatur alios codices habere, *zelus meus;* alios, *zelus domus tuæ;* sensus autem semper est idem, ut notum est.

4. IGNITUM ELOQUIUM TUUM VEHEMENTER, ET SERVUS TUUS DILEXIT ILLUD.

Vers. 4.

Iterum docet Propheta legem Dei esse justissimam et purissimam, ex similitudine ad aurum igne probatum. Dicitur enim eloquium Dei *ignitum vehementer,* quia similis est lex Dei auro in fornace ignis constituto, ubi non læditur, quia purum est ab omni sorde. Nam in textu hebraico habetur צרופה, quod significat *probatum* et *examinatum igne.* Neque dici potest Septuaginta Interpretes non legisse *tserupha,* sed שרופה, quod proprie *ignitum* significat : nam in hoc octonario singuli versus incipiunt per litteram *tsade,* et hoc vocabulum est initium versiculi. Itaque certum est hoc loco per *ignitum* intelligi *probatum,* et *examinatum igne,* ac per hoc significari legem Domini esse purissimam ab omni injustitia, ut est aurum igne examinatum. Simile habetur in *Psalm.* XI : «Eloquia Domini casta, argentum igne examinatum.» Unde etiam sequitur ut eadem lex summo amore diligenda sit; et merito David adjungit : «Et servus tuus dilexit illud.» Neque tamen est falsum, sed verissimum, legem Domini esse etiam igneam, ut dicitur *Deuter.* XXXIII : «In dextera ejus ignea lex,» tum quia instar ignis illuminat et purificat; tum quia finis ejus est charitas, quæ est ignis divinus.

5. ADOLESCENTULUS SUM EGO, ET CONTEMPTUS : JUSTIFICATIONES TUAS NON SUM OBLITUS.

Vers. 5.

Hoc refert David ad comparationem fratrum suorum, quasi dicat : Ego sum minimus inter fratres meos (hoc enim proprie significat vox hebræa צעיר), et contemptus a patre et fratribus; et tamen exaltatus ad regnum, et a Deo præ omnibus honoratus, quia «justificationes tuas non sum oblitus.» Vide lib. I *Reg.* XVI. S. Ambrosius et S. Augustinus exponunt mystice de populo christiano, qui est frater junior respectu fratris senioris populi judaici, et ab illo contemptus, sed a Deo magis dilectus, quia «justificationes Domini non est oblitus,» quas populus Judaicus oblitus est.

Mystice, populus christianus frater junior : judaicus populus frater senior.

6. JUSTITIA TUA JUSTITIA IN ÆTERNUM, EX LEX TUA VERITAS.

Vers. 6.

Hæc est repetitio et declaratio secundi versiculi. Justitia enim Domini, id est, justissima lex Domini est justitia æterna, quia immutabilis et indispensabilis; et simul est veritas, quia nihil falsi continet : promissiones enim ejus et comminationes omnino impleri debent.

Vers. 7. 7. TRIBULATIO ET ANGUSTIA INVENERUNT ME, MANDATA TUA MEDITATIO MEA EST.

Ex hac veritate fit ut in omni tribulatione consoletur me legis tuæ assidua meditatio. « Tribulatio et angustia invenerunt me, » id est, quotiescumque tribulatio et angustia invenerunt me, « mandata tua meditatio mea est; » id est, id remedii accipio, ut mediter, et oblecter in mandatis tuis considerandis.

Vers. 8. 8. ÆQUITAS TESTIMONIA TUA IN ÆTERNUM, INTELLECTUM DA MIHI, ET VIVAM.

Idem aliis verbis dicit, quod in secundo et sexto versiculo : nam per *æquitatem* hoc loco *justitia* accipienda est, ut ex textu hebraico constat. « Æquitas testimonia tua in æternum, » id est, præcepta tua sunt æterna justitia, quia semper justissima sunt : ideo peto ut des mihi intelligentiam præceptorum tuorum, ut ea custodiendo vivam, quæ si non custodirem, continuo morerer.

Vers. 1. *Coph.* 1. CLAMAVI IN TOTO CORDE MEO; EXAUDI ME, DOMINE, JUSTIFICATIONES TUAS REQUIRAM.

In hoc octonario Propheta desiderium suum erga divinam legem ardenti oratione demonstrat : ac in primo quidem, et secundo versiculo exprimit vehementiam desiderii per clamorem; in tertio et quarto, per horam intempestivam. « Clamavi, inquit, in toto corde meo, » id est, toto affectu totisque viribus clamavi; ideo « exaudi me, Domine. » Sicut enim vocem corporalem submissam non facile exaudimus, clamorem autem non possumus non exaudire : ita Deus orationem frigidam et remissam, quasi non audierit, non admittit : ardentem autem, et magno desiderio emissam, quasi non possit non audire, facile admittit. « Justificationes tuas requiram, » id est, exaudi me, ut « justificationes tuas, » id est, præcepta tua, diligenter requiram : vel « exaudi me, » et ego gratia tua adjutus præcepta tua requiram, quod in idem recidit.

Vers. 2. 2. CLAMAVI AD TE, SALVUM ME FAC, UT CUSTODIAM MANDATA TUA.

Potest hoc intelligi de salute in spe, quæ habetur per gratiam in hoc sæculo, et de salute in re, quæ habetur per gloriam in futuro sæculo. « Clamavi ad te, » id est, magno desiderio oravi; « salvum me fac, » per gratiam, quæ est salus inchoata, « ut custodiam mandata tua, » quantum in hoc sæculo fragilitas humana permittit; et rursum « salvum me fac, » in æterna vita, « ut custodiam mandata tua, » sine ullo timore prævaricandi.

Vers. 3. 3. PRÆVENI IN MATURITATE, ET CLAMAVI : QUIA IN VERBA TUA SUPERSPERAVI.

Hunc locum corruptum esse aliqui putant, quia S. Augustinus legit, *præveni in immaturitate.* Sed credendum est potius corruptum fuisse codicem quem habuit S. Augustinus; nam S. Hilarius, S. Ambrosius, S. Hieronymus in *Commentario*, et alii legunt, ut nos habemus, *in maturitate.* Sciendum est autem verbum *maturare* esse ambiguum, et aliquando significare *perficere*, ut cum dicimus, *maturare fructus*; aliquando, *accelerare* et *festinare*, qua notione dixit Poeta : « Maturate fugam, » lib. I *Æneid.*: et *mature venisti* tam significat, *tempore opportuno venisti*, quam *satis cito venisti.* Hoc igitur loco *maturitas* non est opportunitas temporis, sed acceleratio et anticipatio horæ, quod proprie expressit græcus codex, ἐν ἀωρίᾳ, id est, *in non hora*, sive ante horam, tempore intempestivo et immaturo, et sensus est : « Præveni in maturitate, » id est, præveni tempus surgendi, et in acceleratione et festinatione, antequam dies illucesceret, cum adhuc tempus dormiendi esset, ego præ desiderio anticipavi vigilias, et in oratione mea clamavi, quia valde speravi in verba promissionum tuarum.

4. PRÆVENERUNT OCULI MEI AD TE DILUCULO : UT MEDITARER ELOQUIA TUA. Vers. 4.

Idem repetit aliis verbis. « Prævenerunt, inquit, oculi mei » tempus vigilandi, et « diluculo, » id est, valde mane, ante ortum solis ad te respicere cœperunt, ut gratia tua adjuvante meditarer eloquia tua.

5. VOCEM MEAM AUDI SECUNDUM MISERICORDIAM TUAM, DOMINE; ET SECUNDUM JUDICIUM TUUM VIVIFICA ME. Vers. 5.

Pergit in oratione quam diluculo, remotis curis temporalibus, in magno silentio rerum omnium, attentissimo animo faciebat. « Vocem meam, inquit, audi, » non secundum merita mea, sed « secundum *solitam* misericordiam tuam, et secundum judicium tuum, » quo reddis quod promisisti; « vivifica me, » conservans et augens vitam spiritualem quam dedisti, et in futuro sæculo perficiens et consummans, ut amplius mori non possim.

6. APPROPINQUAVERUNT PERSEQUENTES ME INIQUITATI; A LEGE AUTEM TUA LONGE FACTI SUNT. Vers. 6.

Non sine causa peto vivificari, quoniam non desunt persecutores qui tentationibus assiduis mortificare me satagunt, qui persecutores, sive homines, sive dæmones, « appropinquaverunt iniquitati, et a lege tua longe facti sunt, » id est, iniquitatem diligunt, illi adhærent, illam persuadere aliis conantur; sicut e contrario legem tuam oderunt, illam fugiunt, illam omnibus invisam reddere student. S. Augustinus, S. Ambrosius et S. Hieronymus in *Commentario* legunt, *appropinquaverunt persequentes mihi inique* sive *iniquitate*, id est, cum iniquitate : ita ut appropinquatio sit ad hominem, ut ei noceant, non ad iniquitatem, ut illi conjungantur. Et quidem vox

græca ambigua est, et tam *iniquitate* quam *iniquitati* reddi potest. Vox hebraica, ut nunc se habet, favet lectioni S. Augustini; nam ad verbum sic reddi potest, *appropinquaverunt persecutores iniquitatis*, id est, persecutores iniquissimi appropinquaverunt, supple, *ad me*. Tamen omnino credibile est verba hebraica non esse legenda, רדפי זמה *rodephez imma*, id est *persecutores iniquitatis*, sed *rodephai zimma*, id est, *persecutores mei iniquitati*, quæ lectio est nostræ editionis Vulgatæ, et habetur apud S. Hilarium, et cum lectione græca bene cohæret, et optime respondet verbis sequentibus : « A lege autem tua longe facti sunt, » ubi Propheta opponit iniquitatem legi, et dicit persecutores suos appropinquasse iniquitati, et recessisse a lege : tamen uterque sensus bonus est.

Vers. 7. 7. PROPE ES TU, DOMINE : ET OMNES VIÆ TUÆ VERITAS.

Quamvis persecutores mei « a lege tua longe facti sint, » tamen a te longe fieri non potuerunt : quia tu « prope es » illis per justitiam, « et omnes viæ tuæ veritas, » id est, omnes leges, omnia judicia tua justissima sunt. Itaque manum tuam punientem ipsorum scelera fugere non potuerunt. Mihi quoque « prope es » tu, Domine, per auxilium, et quia « omnes viæ tuæ veritas, » non patieris ut mihi noceant persecutores : nam etsi forte dabis illi potestatem in corpus meum, non dabis in animam meam, et tandem omnis persecutio in coronam gloriæ convertetur.

Vers. 8. 8. INITIO COGNOVI DE TESTIMONIIS TUIS, QUIA IN ÆTERNUM FUNDASTI EA.

Quod autem « omnes viæ tuæ sint veritas, » imo etiam æterna veritas : « Initio cognovi de testimoniis tuis, » id est, jam inde a primo tempore, quo primum cœpi intendere in mandata tua, cognovi ex ipsis, dum ea attente considerarem, « quia in æternum fundasti ea, » id est, quod sint æternæ veritatis, et plane immutabilia et indispensabilia. Nam jam supra dictum est, ea esse immutabilia, quia continent ordinem justitiæ, et ipsam legislatoris intentionem.

Vers. 1. *Resh*. 1. VIDE HUMILITATEM MEAM, ET ERIPE ME, QUIA LEGEM TUAM NON SUM OBLITUS.

Vers. 2. 2. JUDICA JUDICIUM MEUM, ET REDIME ME; PROPTER ELOQUIUM TUUM VIVIFICA ME.

In hoc octonario rursum Propheta orationem fundit ad Deum, pro liberatione ab inimicis sive dæmonibus, sive hominibus, qui eum tentationibus suis ad prævaricationem legis pertrahere nitebantur. « Vide, inquit, humilitatem meam, » id est, afflictionem et tribulationem meam, « et eripe me, quia legem tuam non sum oblitus, » id est, quamvis legem non perfecte custodiam, tamen non post tergum meum eam abjeci, sed recordor et recogito eam, et custodire desidero; ideo æquum est ut eripias me a tentantibus inimicis, et perficias in me, quod per gratiam tuam cœpisti. « Judica *igitur* judicium meum, » id est, judica causam meam, « et redime me, » per judiciariam sententiam tuam, de manu inimicorum meorum; « propter eloquium tuum vivifica me, » id est, propter promissionem tuam, sive propter legem quam constituisti de præmiis bonorum et suppliciis malorum, vivifica me, vitam gratiæ augendo, et vitam gloriæ suo tempore largiendo.

3. LONGE A PECCATORIBUS SALUS, QUIA JUSTIFICATIONES TUAS NON EXQUISIERUNT. Vers. 3.

Dixi : « Vivifica me, quia legem tuam non sum oblitus; » scio enim longe esse a peccatoribus salutem, quia « justificationes tuas non exquisierunt. » Nam imprimis dæmones, qui per antonomasiam *peccatores* dici possunt, longissime absunt a salute, quia nunquam ad eam pervenient, quod legem Domini non exquisierint, sed eam potius superbiendo contempserint. Alii quoque peccatores tam longe a salute absunt, quam longe absunt a lege Domini exquirenda; neque enim frustra dictum est a Domino : « Si vis ad vitam ingredi, serva mandata, » *Matth*. XIX.

4. MISERICORDIÆ TUÆ MULTÆ, DOMINE : SECUNDUM JUDICIUM TUUM VIVIFICA ME. Vers. 4.

Quamvis severissime punias eos a quibus longe fecisti salutem tuam, tamen multæ sunt etiam misericordiæ tuæ; ideo peto ut secundum judicium tuum, quo misericorditer judicas eos qui faciunt misericordiam et qui diligunt legem tuam, vivifices me.

5. MULTI QUI PERSEQUUNTUR ME, ET TRIBULANT ME; A TESTIMONIIS TUIS NON DECLINAVI. Vers. 5.

Non sine causa postulo ut vivifices me, quia multi sunt hostes mei visibiles, et plures invisibiles, qui me mortificare contendunt : et tamen ego gratia tua adjutus « a testimoniis tuis, » hoc est, a præceptis tuis, quæ sunt quasi rectissima via, « non declinavi, » neque ad dexteram, neque ad sinistram.

6. VIDI PRÆVARICANTES, ET TABESCEBAM : QUIA ELOQUIA TUA NON CUSTODIERUNT. Vers. 6.

Ostendit in hoc versiculo Propheta verum spiritum charitatis, quia non tam moleste ferebat persecutores ob propriam afflictionem, quam ob injuriam Dei : quod idem antea dixerat illis verbis : « Defectio tenuit me pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam; » et rursum : « Tabescere me fecit zelus meus, quia obliti sunt verba tua inimici mei. »

7. VIDE QUONIAM MANDATA TUA DILEXI, DOMINE; IN MISERICORDIA TUA VIVIFICA ME. Vers. 7.

Ego videns prævaricantes, tabescebam; æquum

est ut tu videns me diligentem mandata tua, misericorditer me vivifices.

Vers. 8. 8. PRINCIPIUM VERBORUM TUORUM VERITAS, IN ÆTERNUM OMNIA JUDICIA JUSTITIÆ TUÆ.

Duobus modis potest intelligi præsens versiculus. Uno modo, ut sensus sit : Verba tua procedunt a veritate, ut a suo principio, et quasi fonte ; et ideo verissima sunt, et « in æternum *manent* judicia justitiæ tuæ, » quæ sunt ut pios maneat præmium, et impios pœna : ita exponit S. Augustinus. Altero modo, ut sit sensus : « Principium verborum tuorum, » quando videlicet cœpisti loqui cum Adamo, et jubens sub pœna mortis, ne tangeret lignum scientiæ boni et mali : « veritas fuit, » id est, verissimum fuit, et « judicia justitiæ tuæ, » quibus peccata tunc punire cœpisti, sempiterna sunt : ita exponit Euthymius.

Vers. 1. *Scin*. 1. PRINCIPES PERSECUTI SUNT ME GRATIS, ET A VERBIS TUIS FORMIDAVIT COR MEUM.

In hoc octonario demonstrat Propheta constantiam suam in custodienda lege Domini, et desiderium cavendi ab omni prævaricatione. « Principes, inquit, persecuti sunt me gratis, » id est, Saul rex sine ulla causa me persecutus est, reddens mala pro bonis, ut etiam postea fecit Isboseth filius Saulis, qui duce Abner injuste mecum bella gessit, et tandem idem fecit filius meus Absalon, qui regnum sibi usurpare, meque de solio exturbare conatus est. « Et a verbis tuis formidavit cor meum, » id est, ego tamen tantis tentationibus non succubui, ut eis nocerem; sed timens mandata tua, semel atque iterum Sauli peperci, et mortem Isboseth ultus fui, et Absalonem deflevi, reddens bona pro malis. S. Ambrosius et S. Augustinus hæc verba accommodant sanctis martyribus, qui persecutionem injustissimam passi ab imperatoribus infidelibus, plus timuerunt Deum, ut fidem conservarent, quam minas principum, ut fidem negarent.

Vers. 2. 2. LÆTABOR EGO SUPER ELOQUIA TUA, SICUT QUI INVENIT SPOLIA MULTA.

Non solum timui a verbis tuis, sed etiam dilexi verba tua, et ideo « lætabor super eloquia tua, » cum dabitur occasio illa adimplendi, sicut lætatur, qui peracto prælio invenit multa spolia hostium devictorum. Aptissima similitudo, tum quia David vir bellicosus erat, et assuetus præliis; tum quia in præceptis Dominicis observandis cum diabolo alacriter pugnandum est, et ex ea pugna, qui victor revertitur, invenit illustres coronas a Deo paratas omnibus hostium spoliis pretiosiores.

Vers. 3. 3. INIQUITATEM ODIO HABUI, ET ABOMINATUS SUM; LEGEM AUTEM TUAM DILEXI.

Iterum repetit amorem suum erga legem divinam, et odium erga iniquitatem : quod erat manifestum indicium amoris legislatoris ; nam et Dominus in Evangelio dicit : « Si quis diligit me, sermonem meum servabit, » *Joan.* XIV ; et ibidem : « Qui habet mandata mea, et servat ea, ille est qui diligit me. » Felix qui Spiritu Sancto reddente testimonium spiritui ejus, dicere potest : « Iniquitatem odio habui, et legem tuam dilexi. »

Vers. 4. 4. SEPTIES IN DIE LAUDEM DIXI TIBI, SUPER JUDICIA JUSTITIÆ TUÆ.

Et hoc est charitatis signum, sine intermissione Deum laudare, quod judicia ejus justissima sint, et leges ipsius summam justitiam in se contineant. Quamvis per numerum septenarium intelligatur hoc loco frequentissima laus, quomodo intelligitur frequens lapsus, cum dicitur : « Septies in die cadit justus, » *Prov.* XXIV, tamen non sine causa ex hoc loco Ecclesia usum septem horarum Canonicarum instituisse videtur. Nam cum ad imitationem tam sancti regis vellet filios suos frequentissime Deum laudare, determinavit septenarium numerum, cui si addatur octava hora, de qua dictum est supra : « Media nocte surgebam ad confitendum tibi, » fiet ut tertia quaque hora Trinitas Deus a fidelibus laudetur, ut S. Cyprianus notavit in serm. 6, qui est *de Oratione Dominica*.

Usum septem horarum canonicarum unde instituerit Ecclesia ?

Vers. 5. 5. PAX MULTA DILIGENTIBUS LEGEM TUAM, ET NON EST ILLIS SCANDALUM.

Magna et verissima laus est dilectionis legis divinæ : nam qui diligit legem, diligit Deum legislatorem; qui autem diligit Deum, diligit omnia n Deo, ac per hoc nullum habet ex parte sua inimicum, sed cum omnibus ex parte sua pacem habet. Deinde : « Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, » ut dicit Apostolus *Rom.* VIII Nemo autem nocere potest ei, cui « omnia cooperantur in bonum; » quare qui diligit Deum, cum omnibus pacem habere debet; et ideo Apostolus *ad Gal.* V, dicit : « Charitas, gaudium, pax, » etc. Pari ratione non est scandalum « diligentibus legem » Domini, sed sine offensione currunt ad patriam : nam scandalum activum non cadix in eum qui diligit legem, cum scandalizare peccare sit, et peccare sit legem prævaricari. Scandalum autem passivum, vel est pusillorum, qui ex ignorantia existimant illicitum esse, quod licitum est, et offenduntur cum vident illa fieri, quæ ipsi arbitrantur illicita; vel est Pharisæorum, qui ex propria malitia in pejorem partem interpretantur, quæ interpretanda erant in meliorem. At qui diligunt legem Domini, perfecti sunt in charitate; proinde nec pusilli, nec pharisæi sunt, ac per hoc non est illis scandalum. Vide S. Thomam. II II, *Quæst.* XLIII, art. 5 et 6.

Scandalum activum et passivum quid sit?

Vers. 6. 6. EXPECTABAM SALUTARE TUUM, DOMINE, ET MANDATA TUA DILEXI.

Induit personam perfectorum hoc loco Propheta, et ideo cum fiducia dicit : « Exspectabam salutare tuum, » id est, salutem æternam, quæ a te est; et rationem reddit : « Et mandata tua dilexi, » id est, quia « mandata tua dilexi. » Quomodo dicit Apostolus II *Tim.* IV : « Cursum consummavi, fidem servavi, in reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi in illa die justus judex. »

Vers. 7. 7. CUSTODIVIT ANIMA MEA TESTIMONIA TUA, ET DILEXIT EA VEHEMENTER.

In eadem perfecti persona loquitur, ac testatur se mandata servasse, quoniam ea vehementer amavit. « Vere enim amor, » ut scripsit S. Gregorius, « operatur magna, si est; si autem operari renuit, amor non est; » et Dominus in Evangelio *Joan.* XIV : « Qui non diligit me, sermones meos non servat; » et Apostolus *ad Rom.* XIII : « Dilectio malum non operatur. Plenitudo ergo legis est dilectio; » et ibidem : « Qui diligit, legem implevit. »

Vers. 8. 8. SERVAVI MANDATA TUA ET TESTIMONIA TUA, QUIA OMNES VIÆ MEÆ IN CONSPECTU TUO.

Iterum in persona perfectorum, se omnia mandata et testimonia servasse affirmat; sed ex alio motivo, quod proprium est perfectorum, videlicet, quia in omnibus actionibus suis cogitabat Deum esse præsentem; id enim significat illud, *quia omnes viæ meæ in conspectu tuo*, id est, quicquid agebam, in conspectu tuo agebam, sciens et cogitans te omnia conspicere. Hæc enim cogitatio mirabilem vim habet ad moderandas actiones humanas : nam si conspectus principis terreni id efficit, ut subditi coram eo peccare non audeant, imo etiam desides et negligentes, vel timidi et parvi animi videri erubescant : quid faceret conspectus Principis cœlestis, atque omnipotentis, si ante oculos mentis perpetuo versaretur? Hinc Dominus Abrahamo dicebat : « Ambula coram me, et esto perfectus, » *Gen.* XVII; et Abraham dicebat : « Dominus in cujus conspectu ambulo, » *Gen.* XXIV; et Elias ac Elisæus dicebant : « Vivit Dominus, in cujus conspectu sto, » III *Reg.* XVII et IV *Reg.* III.

Vers. 1. *Thau.* 1. APPROPINQUET DEPRECATIO MEA IN CONSPECTU TUO, DOMINE : JUXTA ELOQUIUM TUUM DA MIHI INTELLECTUM.

In hoc ultimo octonario concluditur Psalmus oratione ad Deum pro gratia et salute sæpius petita; sciebat enim Propheta, quod postea in Evangelio Dominus admonuit, perseverantiam in oratione esse ad impetrandum longe utilissimam, *Luc.* XI. Ait igitur : « Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo, Domine, » id est, deprecatio mea, quæ suis meritis non confidit, elevetur et ascendat aspirante gratia tua, et appropinquet tibi, ita ut eam propius aspicere et admittere digneris. Illud, *in conspectu tuo*, positum est pro *ad conspectum tuum*, sive *conspectui tuo*. Quid autem contineat *deprecatio*, explicatur in verbis sequentibus : « Juxta eloquium tuum da mihi intellectum, » id est, juxta promissum tuum, quod audivi in *Psalm.* XXXI : « Intellectum tibi dabo, et instruam te, » da mihi intelligere mandata tua eo modo, quo intelligunt, qui ea opere adimplent, et qui adimplendo ad vitam perveniunt.

2. INTRET POSTULATIO MEA IN CONSPECTU TUO, SECUNDUM ELOQUIUM TUUM ERIPE ME. Vers. 2.

Repetit aliis verbis eamdem petitionem; illud autem, *eripe me*, significat finem cur petierit intellectum sibi dari; nam finis illuminationis est liberatio a peccatis, juxta illud Evangelii : « Cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos, » *Joan.* VIII.

3. ERUCTABUNT LABIA MEA HYMNUM, CUM DOCUERIS ME JUSTIFICATIONES TUAS. Vers. 3.

Promittit gratiarum actionem, si obtinuerit gratiam tam sæpe imploratam. « Cum docueris me justificationes tuas, » ita ut gratia tua illuminante et juvante, perficiam mandata tua, tunc ex plenitudine lætitiæ interioris, et agnitionis magni hujus beneficii, « eructabunt labia mea hymnum laudis, » et gratiarum actionis : nam ructus ex repletione oritur, « et ex abundantia cordis os loquitur. »

4. PRONUNTIABIT LINGUA MEA ELOQUIUM TUUM, QUIA OMNIA MANDATA TUA ÆQUITAS. Vers. 4.

Non solum dicit se laudaturum Deum, sed etiam docturum homines, ac demonstraturum quanta sit æquitas mandatorum Dei. « Pronuntiabit, inquit, lingua mea eloquium tuum, » id est, loquar hominibus præcepta tua, et docebo quod « omnia mandata tua æquitas sunt, » id est, æquissima sunt, ac proinde æquum est ut ab omnibus diligentissime observentur. Nisi magis placeat hunc versiculum esse repetitionem versiculi superioris, ut sensus sit : Laudabit « lingua mea eloquium tuum, » id est, præcepta tua, quia æquissima sunt. Sed prior expositio est S. Augustini, et communior.

5. FIAT MANUS TUA, UT SALVET ME : QUONIAM MANDATA TUA ELEGI. Vers. 5.

Pergit in oratione sua David, petens quod unice petendum est, æternam salutem quæ est finis mandatorum. « Fiat manus tua, ut salvet me, » id est, sit potentia et sapientia tua ad me salvandum. Sic enim ex hebræo verti posset, ex quo intelligimus, illud, *fiat*, positum esse pro *sit*, quomodo etiam in cap. I *Genes.*, ubi dicitur : *Fiat lux, fiat firmamentum, fiant luminaria,* semper in hebræo est verbum substantivum *sit*. Et quoniam *potentiam et sapientiam Dei* Christum esse docet Apostolus I *Cor.* I, recte exponunt Patres : *Sit*

Christus tuus ad me salvandum. « Quoniam mandata tua elegi. » Optima ratio, cur prætendat salutem, quia mandata elegit, quoniam scriptum est : « Si vis ad vitam ingredi, serva mandata, » *Matth.* XIX.

Vers. 6. 6. CONCUPIVI SALUTARE TUUM, DOMINE, ET LEX TUA MEDITATIO MEA EST.

Reddit rationem cur tantopere petat salutem, quia videlicet illam præ omnibus desideratis concupivit, sicut revera super omnia bona concupiscenda est, cum sola desiderium nostrum possit implere; et quoniam non satis est concupiscere salutem, si quis ad eam pervenire velit, sed necesse est ambulare per viam præceptorum Dei, ideo subjungit : « et lex tua meditatio mea est, » id est, de lege custodienda semper cogito, et in illa custodienda me semper exerceo.

Vers. 7. 7. VIVET ANIMA MEA, ET LAUDABIT TE; ET JUDICIA TUA ADJUVABUNT ME.

« Vivet anima mea, » cum salutem concupitam obtinuerit, et manus tua fuerit ad salvandum eam : et tunc officium ejus erit, et solum negotium, te laudare : nam « beati qui habitant in domo tua, Domine! in sæcula sæculorum laudabunt te, » *Psalm.* LXXXIII. « Et judicia tua adjuvabunt me, » id est, et mandata tua a me custodita adjuvabunt me, ut aliquando etiam corpore vivam, cum resurrexero in resurrectionem vitæ, vel « judicia tua, » quibus in novissimo die judicabis pro meritis vivos et mortuos, « adjuvabunt me, » ut corpore quoque vitam sempiternam possideam.

Vers. 8. 8. ERRAVI SICUT OVIS, QUÆ PERIIT; QUÆRE SERVUM TUUM, QUIA MANDATA TUA NON SUM OBLITUS.

Erravi enim a patria expulsus, et adhuc exul erro propter culpam parentis primi, toti humano generi communicatam; et « erravi, sicut ovis, » quæ seducta periit, non sicut diabolus, leo rugiens, qui ex malitia cecidit. « Quære *ergo* servum tuum; » quamvis enim ex parte quæsieris et inveneris, quatenus animam justificasti a peccato, et reconciliasti Deo, tamen adhuc quærenda est ovis perdita, quatenus exspectat redemptionem corporis sui, ut tota ad montes cœlestes et uberrima pascua, ubi relictæ sunt nonaginta novem, quæ non errarunt, perducatur. confidenter autem peto salutem animæ et corporis, « quia mandata tua non sum oblitus. » In libris græcis varietas est propter vocabulorum similitudinem, ut notarunt SS. Patres Ambrosius et Augustinus : nam alii codices habent ζήτησον, id est *quære*; alii ζῆσον, id est *vivifica*; imo S. Hilarius legit solum *vivifica*; sed in hebræo nulla est varietas, neque litterarum similitudo, et habetur vocabulum, quod nihil significat, nisi *quære*. Non desunt ex recentioribus, qui hunc versiculum exponant de Davide errante in montibus, quando persecutiones Saulis et Absalonis fugiebat. Sed nimis humilis videtur sensus, et ab expositione veterum Patrum alienus.

PSALMI CXX-CXXXIV.

Psalmi hi quindecim (elegantiores omnes) *ascensionum* seu *graduum cantica* inscribuntur, de cujus appellationis significatione et ratione diversorum diversæ sunt conjecturæ, quarum quasdam tantum, easdemque probabiliores, attulisse sufficiet.

a) Prima quidem et antiquissima opinio est, hosce Psalmos ideo *graduum* dictos fuisse, quod tribus præcipuis Judæorum festis canerentur in ascensione quindecim graduum templi Salomonis. Tot enim fuisse gradus templi, non solum scribunt Nicolaus Lyranus et alii recentiores, sed etiam S. Augustinus tract. *in Psalm.*, veteresque Judæi. Vid. Joseph. *De Bello Jud.* lib. VI, cap. XIV. Sed in ipso templo decantatos fuisse Psalmos CXXI et CXXII vix credas.

b) Alii, v. g. Vence, Ewaldus, *ascensionum cantica* interpretantur, hoc est, quæ decantata fuerunt a Judæis e Babylonico exsilio in patriam redeuntibus, afferuntque loca *Esdr.* II, 1, 9; VII, 9; *Nehem.* VII, 67. Quod autem pluralis numerus, *ascensionum*, in illis titulis usurpatus sit, causam afferunt hanc, quod non una vice et tempore reversus est populus, sed variis : cf. *Esdr.* I, II cum VII, 6, 7, VIII. Illi tamen conjecturæ de horum carminum occasione et usu aliqua in his Psalmis refragari videntur, ut cum *Ps.* CXXII, 1, dicitur : *Eamus in domum Jovæ*, neque enim tunc reparatum erat *templum* a Chaldæis destructum.

c) Gesenius *graduum cantica* putat illa carmina appellata esse « propter numerum rhythmumque in pluribus conspicuum, qui in eo cernatur, quod gradatim quasi progrediatur oratio, siquidem vel postrema vel prima antecedentis sententiæ verba ab initio subsequentis repeti soleant, » v. g. *Ps.* CXXI (juxta Vulg.) « : Vers. 1. Levavi oculos meos in montes, unde veniet *auxilium* mihi. Vers. 2. *Auxilium* meum a Domino, etc. Vers. 3... neque *dormitet* qui custodit te. Vers. 4. Ecce non *dormitabit*, etc. Item *Ps.* CXXII, 2, 3, 4; CXXIII, 3, 4; CXXIV, etc. Verum ista figura non in cunctis hisce 15 carminibus repetitur, contra observatur in aliis inscriptis aliter.

d) Magis nobis probatur Agellii, Maureri, Hengstenbergii et aliorum sententia, qui *carmen ascensionum* ideo dicta hæc carmina volunt, quod post reparatam urbem sanctam (cf. *Ps.* CXXII) ab Israelitis ad celebrandos dies festos Hierosolymam proficiscentibus (*ascendentibus*, ex usu loquendi Hebræorum) canerentur. Nihil est, quod lætitiæ illi publicæ quali esse Israelitarum ad agendos festos dies proficiscentium, negant congruere querelas quæ in *Ps.* CXX aliisque horum Psalmorum fundantur. Neque enim, dum peregrinatores sacri *Ps.* CXX, aliosque huic similes cantabant, præsentia (ut qui *scripserunt* istos Psalmos), sed præterita mala respiciebant eorumque recolebant memoriam. « Contra favet illi sententiæ, ait Maurer, quod certe primi novem Psalmi ita dispositi videntur, ut tres carminum series efficiant, ternorum singulas carminum, quorum primum quodque optime conveniat in peregrina-

tionis initium, secundum in mediam fere peregrinationem, tertium in peregrinationis finem. » Cæterum non cunctos hos Psalmos eadem, qua cantatos, occasione scriptos putamus. Nonnulli jam ante exstiterunt, nec nisi accommodati fuerunt ad illos usus.

PSALMUS CXX

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Canticum graduum.*

1. Ad Dominum cum tribularer clamavi, et exaudivit me.
2. Domine, libera animam meam a labiis iniquis, et a lingua dolosa.
3. Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam?
4. Sagittæ potentis acutæ, cum carbonibus desolatoriis.
5. Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est! habitavi cum habitantibus Cedar : 6. multum incola fuit anima mea.
7. Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus; cum loquebar illis, impugnabant me gratis.

V. s. h. — *Canticum graduum.*

Ad Dominum in tribulatione mea clamavi, et exaudivit me.

Domine, libera animam meam a labio mendacii, a [al. *et*] lingua dolosa.

Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam?

Sagittæ potentis acutæ, cum carbonibus juniperorum.

Heu mihi, quia peregrinatio mea prolongata est! habitavi cum tabernaculis Cedar.

Multum peregrina est anima mea, cum odientibus pacem.

Ego pacifica loquebar, et illi bellantia.

Argumentum. — Continet querelas populi, non amplius detenti in Chaldæa, sed reducti, de invidia et calumniis dolisque Samaritanorum atque populorum Judææ confinium, qui Judæis instaurationem cultus et reipublicæ invidebant, atque ædificationem urbis et templi ut impedirent omnem movebant lapidem. Strophæ duæ : vers. 1-4, Jova me defendet ab hostibus dolosis, insidiosis; vers. 5-7, qui sine intermissione turbant pacem meam.

1\. Canticum ascensionum.

Ad Jovam in angustiis *quæ* mihi sunt (meis)
clamo, et exaudit me.

2\. Jova, libera animam meam
a labio mendaci, a lingua fraudulenta.

3\. Quid dabit *Jova* tibi, et quid iterum dabit tibi,
o lingua fraudulenta?

4\. *Dabit* sagittas herois (alicujus) acutas
cum carbonibus genistarum.

5\. Væ mihi, quod commoror cum Moschis,
habito apud tentoria Cedræorum!

6\. Multum (jam satis) habitavit (peregrinavit) tibi anima mea
cum osore pacis.

7\. Ego *sum* pax (vir pacis), et cum loquor *pacem*,
illi ad bellum.

NOTÆ.

Vers. 1. Alius, *exaudivit*, ex captivitate reducendo. Vers. 2. *Libera* nunc etiam. Cf. *Esdr.* IV, 1, 2; *Neh.* III, 19; IV, 1—5, 7 seqq. VI, XIII, 28. — Vers. 4. Genistarum carbones maximum ardorem concipiunt, ac diu servant. — Vers. 5. « Cum Moschi inter Iberiam, Armeniam et Colchidem ædes habeant, Cedræi vero Arabiæ sint populus, facile intelligitur, verba hæc non proprie capienda, sed omnino homines barbaros

atque inhumanos intelligendos esse. » Maurer. Melius tamen, ut opinor, alii hæc nomina proprie accipiunt, coll. *Nehem.* II, 19; IV, 1; VI, 1. Alexandrinus *meshech* ut appellativum nomen habuit, quod longum et diu protractum tempus significat. — Vers. 7. *Ad bellum*, puta prodeunt; alius : *ad bellum* vertunt meas cogitationes et meos sermones; Maurer, *pro bello* sunt, nil nisi bella et discordias spirant.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXIX.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Canticum graduum.

Psalmi quindecim Cantica graduum dicti.

Psalmi quindecim, qui proxime sequuntur post Psalmum CXVIII, omnes in titulo habent : *Canticum Graduum:* et quamvis gradus tam ad ascensum, quam ad descensum referri possit, tamen hoc loco non nisi ad ascensum pertinet : nam hebraica vox *ascensionem* significat; et similiter vox græca ἀναβαθμῶν. Igitur Psalmi isti quindecim cantica quædam ascensionum sunt, sive cantica eorum qui per gradus quosdam sursum ascendunt, et quidem Græci Theodoretus et Euthymius, docent cantica ista intelligenda esse ad litteram de ascensione Judæorum de Babylone in Jerusalem, Spiritu Sancto per os David præcinente calamitatem captivitatis Babylonicæ et lætitiam liberationis. Alii malunt hos quindecim Psalmos compositos fuisse, ut canerentur in ascensione quindecim graduum templi Salomonis: tot enim fuisse gradus templi, non solum scribunt Nicolaus Lyranus et alii recentiores, sed etiam S. Augustinus tract. *in Psalmum* postremum : « Tot sunt, inquit, Psalmi qui appellantur *Graduum*, quoniam tot fuerunt etiam templi gradus. » Sed quidquid sit de his opinionibus, illud certum est, ascensiones istas sive de Babylone in Jerusalem, sive per gradus templi Salomonis, figuras fuisse ascensionis electorum, qui per gradus virtutum, ac præcipue charitatis, ascendunt de valle lacrymarum ad cœlestem Jerusalem, et de hac ascensione Spiritum Sanctum potissimum esse locutum. Certe Psalmi sunt pleni affectibus in Deum, et proprii eorum qui se peregrinos atque exsules in terra inimicorum esse intelligunt; et nunc ærumnas exsilii deflent, nunc ad requiem patriæ suspirant, semper autem se ad ascendendum, et in via Domini proficiendum accendunt.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1.

1. AD DOMINUM CUM TRIBULARER CLAMAVI, ET EXAUDIVIT ME.

Inter varias hujus exilii calamitates, una est maxime deploranda, videlicet lingua dolosa eorum cum quibus versari cogimur; ab hac se liberari petiisse et impetrasse canit Propheta, ut exemplo suo instruat cæteros peregrinos. Ego, inquit, « cum tribularer, » non respexi ad auxilium hominum, sed « clamavi » in oratione ad Dominum, et ille pro sua pietate « exaudivit me. » Verba sunt clara, codicesque hebraici, græci et latini conveniunt.

Vers. 2.

2. DOMINE, LIBERA ANIMAM MEAM A LABIIS INIQUIS ET A LINGUA DOLOSA.

Declarat quid oraverit clamando : Dixi, inquit, « Domine, libera animam meam a labiis iniquis et a lingua dolosa, » quod est unum ex majoribus et frequentioribus malis hujus nostræ peregrinationis. « Labia iniqua » proferunt detractiones, convicia, calumnias, falsa testimonia, et similia verba contra legem justitiæ; « lingua dolosa » profert verba deceptionis, adulatoria, simulatoria, fraudulenta; et possunt inveniri labia injusta sine lingua dolosa, ut cum quis aperte conviciatur, vel detrahit; sed cum lingua dolosa adjungitur ad labia injusta, malum est gravissimum, adeo ut nihil fere addi possit, ut dicetur in sequenti versiculo. Quod attinet ad verba, illud, *animam meam*, positum est pro *me*, quasi diceret, *libera me*; sed nominatur *anima*, vel quia est pars nobilior, vel quia lingua dolosa parum docet, nisi vulneret animam, inducendo videlicet eam ad peccandum. Illud autem, *a labiis iniquis*, S. Hieronymus legit ex hebræo, *a labiis mendacii*. Sed vox hebræa utrumque significat, *mendacium* et *prævaricationem* : proinde recte verterunt etiam Septuaginta, *a labiis* ἀδικῶν, id est *iniquis*, et sententia est plenior et gravior, ut etiam in *Psalm.* XLII : « Ab homine iniquo et doloso eripe me. »

Vers. 3.

3. QUID DETUR TIBI, AUT QUID APPONATUR TIBI AD LINGUAM DOLOSAM?

Reddit rationem cur petierit liberari « a lingua dolosa, » quasi videlicet sit tale malum, ut nihil ei addi possit, quasi dicat : Quid enim mali dari aut addi posset supra linguam dolosam? sed difficultas est in verbis, tum quia in hebræo legitur active : *Quid dabit, aut quid apponet*; tum quia illud pronomen, *tibi*, videtur cogere ut hæc sententia non referatur ad Deum, et proinde non continuetur cum superioribus verbis. Quod attinet ad primam difficultatem, verba hebraica legi possunt etiam passive, si mutentur puncta, præsertim illud, יִתֵּן *itthen*, quod potest legi, *iutthan*; et legenda esse passive perspicuum est, quia non

solum Septuaginta verterunt passive, sed etiam S. Hieronymus reddit ex hebræo passive : *Quid dabitur tibi, aut quid apponetur tibi ad linguam dolosam?* Illud, *tibi*, potest esse otiosum, ex phrasi hebraica, ut in *Cant.* I : « Egredere tibi; » et cap. II : « Veni tibi, surge tibi, imber abiit sibi; » et in hoc ipso Psalmo : « Multum incola fuit anima mea sibi, » quod *sibi*, ut redundans, omiserunt Interpretes, et tunc tota sententia continuatur hoc modo : « Domine, libera animam meam a labiis iniquis et a lingua dolosa; » quid enim mali dari, aut apponi potest « ad linguam dolosam, » id est, super linguam dolosam? Quod si non placeat esse hoc loco otiosum illud, *sibi*, potest ita exponi, ut Propheta post orationem ad Deum vertat se, vel ad seipsum, vel ad incertam personam, dicens : « Domine, libera animam meam a labiis iniquis et a lingua dolosa; » quid enim, o anima mea, vel, o quicumque hic ades! tibi dari mali, aut addi potest « ad linguam dolosam? » id est, super malum linguæ dolosæ.

Vers. 4.

4. SAGITTÆ POTENTIS ACUTÆ CUM CARBONIBUS DESOLATORIIS.

Declarat elegantissima similitudine quale malum sit *lingua dolosa* : ac dicit esse verba ejus, quasi sagittas, quæ natura sua longe feriunt, et celeriter, ut vix caveri possint, et addit amplificationem admirabilem, dicens non esse qualescumque sagittas, sed « potentis, » id est, a robusta manu cum impetu emissas, et præterea ab artifice bene politas et acutas, et denique adeo ignitas, ut quidvis desolari et vastare possint, qualia sunt fulgura cœlestia, quæ ab omnipotenti manu mittuntur, et sunt vere ignita et acutissima. Igitur talia sunt verba dolosa, præsertim quando sunt instrumenta diaboli ad occidendas animas, quæ vocantur ab Apostolo *ad Ephes.* VI : « Tela nequissimi ignea. » S. Augustinus hos duos versiculos multo aliter exponit, nimirum vult esse dialogismum, ut primum homo in tribulatione positus oret : « Domine, libera animam meam a labiis iniquis et a lingua dolosa; » deinde Dominus respondeat : « Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam? » id est, quid remedii tibi dari poterit, aut apponi contra linguam dolosam? Hoc videlicet unicum tibi remedium erit : « Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatoriis, » id est, verba Dei cum exemplis charitatis igne succensis : « vivus enim est sermo Dei, et penetrabilior omni gladio ancipiti, » cui si accedat exemplum ex vera charitate prodiens, quasi carbo ignitus, nihil ei resistere poterit. Utraque expositio ad ædificationem facit, sed prior videtur magis litteralis. Quod attinet ad verba, illud, *desolatoriis*, in hebræo est רתמים, quod S. Hieronymus recte vertit *juniperorum*. Sed Septuaginta explicaverunt metaphoram. Carbones enim juniperorum sunt valde solidi, et ideo aptissimi ad incendendum et desolandum.

Vers. 5.

5. HEU MIHI! QUIA INCOLATUS MEUS PROLONGATUS EST : HABITAVI CUM HABITANTIBUS CEDAR; MULTUM INCOLA FUIT ANIMA MEA.

Ex occasione tam magni mali et tam frequentis in hac peregrinatione, suspirat ad patriam, et sic vere et ex corde cantat canticum ascensionis. « Heu mihi! inquit, quia incolatus meus, » vel, ut ex hebræo vertit S. Hieronymus, *peregrinatio mea prolongata est.* Cupit enim verus peregrinus cum Apostolo magis peregrinari a corpore, quam a Domino, et ideo nimis longam judicat præsentem vitam, in qua peregrinatur a Domino. « Habitavi cum habitantibus Cedar. » Non mirum videatur, si longam nimis queror esse hanc habitationem : « habitavi » enim hucusque « cum habitantibus Cedar, » id est, cum barbaris et efferatis gentibus, quæ non habitant in civitatibus, sed in tentoriis, iisque nigris et rusticis, quales sunt Arabes. In hebræo et græco codice habetur : *Habitavi cum tabernaculis Cedar;* sed idem est sensus : quid enim est aliud *habitare cum tabernaculis*, quam habitare cum habitantibus in tabernaculis. Vox *Cedar* hebraice est קדר, et *nigredinem tenebras*que significat; unde *Cantic.* cap. I, opponuntur *tabernacula Cedar, pellibus Salomonis*, id est, tentoria nigra et rustica, tabernaculis pretiosis et splendidis. Vere autem civitates et palatia regum hujus mundi nihil sunt nisi tabernacula rusticorum, comparata ad mansiones cœlestis Jerusalem. Ideo rursum lamentatur peregrinus Dei, dicens : « Multum incola fuit anima mea, » id est, nimis longus fuit jam incolatus meus in terra aliena. In hebræo additur *sibi*; sed, ut supra diximus, ex phrasi hebraica otiose additur, et propterea ab Interpretibus sæpe omittitur; idem enim est *habitavit sibi* et *habitavit.* Hinc potest colligi paucos hodie reperiri, qui ex corde cantent canticum graduum, cum plerique omnes diligant adeo peregrinationem, et *tabernacula Cedar*, ut nihil tristius audiant quam sermonem de discessu ab hac vita.

Nihil tristius hominibus quam sermo de discessu ab hac vita.

Vers. 6.

6. CUM HIS QUI ODERUNT PACEM ERAM PACIFICUS; CUM LOQUEBAR ILLIS, IMPUGNABANT ME GRATIS.

Concludit, rationem reddens, cur sit malum tamdiu peregrinari, et simul declarans metaphoram *tabernaculorum Cedar*; quod enim metaphorice et obscure dixit : « Habitavi cum habitantibus in tabernaculis Cedar, » clare exponit dicens : « Habitavi cum his qui oderunt pacem, » ego, qui nihil diligo magis quam pacem, id est, habitavi cum mihi dissimilibus, cum perversis, et adeo injustis, ut non solum cum hostibus, sed etiam cum amicis belligerare soleant; et si forte loqui de pace incipiebam ad illos, ipsi sine ulla causa magis me impugnabant. In textu hebræo est alia interpunctio, quam etiam sequitur S. Hie-

ronymus; sic ibi legitur : *Multum incola fuit anima mea cum his qui oderunt pacem. Ego pacem loquebar, et illi ad bellum.* Sed melior est interpunctio Septuaginta Interpretum, quæ est etiam antiquior; nam in hebræo non est simpliciter : *Ego pacem loquebar*; sed hoc modo, si verbum verbo reddamus : *Ego pacem, et cum loquebar.* Ex quo intelligimus recte Septuaginta post *pacem* posuisse punctum, et quod diximus ex hebræo reddi, *ego pacem*, potest etiam reddi, *ego pax*, ut sit sensus : Cum his qui oderunt pacem, ego pax eram, id est, adeo pacificus eram, ut ipsa pax dici possem; et postea sequitur alius versiculus : *Et cum loquebar, illi ad bellum*, nimirum provocabant, quod in sententia convenit cum eo quod verterunt Septuaginta, et nos in nostra editione latina legimus : « Cum loquebar illis, impugnabant me. » Quod autem additur, *gratis*, positum est a Septuaginta explicationis gratia. Totus hic Psalmus hic convenit quidem omnibus electis, sed præcipue capiti electorum Christo, quatenus viator erat, secundum carnis passibilis conditionem. Vere enim clamavit ipse ad Dominum Patrem suum pernoctans in oratione Dei, et postea in horto, et demum in cruce, et verissime exauditus est, cum exaltaverit illum Deus, et dederit ei « nomen super omne nomen. » Vere quoque passus est *labia iniqua* et *linguas dolosas* usque ad mortem, ut ex toto decursu Evangeliorum patet. Verissime dicere potuit : « Incolatus meus prolongatus est, » cum in Evangelio dixerit : « Generatio adultera et incredula, quamdiu apud vos ero, quamdiu vos patiar? Vere habitavit cum habitantibus Cedar, » quia licet ipse lux esset, ac per hoc in *Cedar*, id est, in tenebris non habitaret, sed in lumine, tamen « cum habitantibus Cedar » visus est, et inter eos conversatus est. Denique vere « cum iis qui oderant pacem, » erat pacificus, quia « cum malediceretur, non maledicebat; cum pateretur, non comminabatur; » et cum loqueretur illis de pace, de charitate, de regno Dei ipsi contra eum impugnabant sine ulla ratione vel causa, quod Joannes cap. xv, ipse idem notavit, cum ait : « Sed ut impleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est, quia odio habuerunt me gratis. »

PSALMUS CXXI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Canticum graduum.*	V. s. h. — *Canticum graduum.*
1. Levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi.	Levavi oculos meos in montes : unde veniet auxilium mihi.
2. Auxilium meum a Domino, qui fecit cœlum et terram.	Auxilium meum a Domino, factori cœli et terræ.
3. Non det in commotionem pedem tuum : neque dormitet qui custodit te.	Non det in commotionem pedem tuum, nec dormitet qui custodit te.
4. Ecce non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israel.	Ecce non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israel.
5. Dominus custodit te, Dominus protectio tua, super manum dexteram tuam.	Dominus custodit te : Dominus protectio tua, super manum dexteram tuam.
6. Per diem sol non uret te, neque luna per noctem.	Per diem sol non percutiet te, neque luna per noctem.
7. Dominus custodit te ab omni malo : custodiat animam tuam Dominus.	Dominus custodiet te ab omni malo : custodiat animam tuam.
8. Dominus custodiat introitum tuum et exitum tuum, ex hoc nunc et usque in sæculum.	Dominus custodiat exitum tuum et introitum tuum : amodo et usque in æternum.

Argumentum. — Ab exsule quodam, fortasse totius populi cum ipso ex exsilio redeuntis nomine, quum confecto jamjam itinere, Judææ montana, loca illa sancta, oculis denuo lustrari jam liceret, compositus Psalmus. In strophas quatuor divide, si lubet.

1. Canticum ascensionum.

Attollo oculos meos ad montes,
unde veniet auxilium mihi :

2. Auxilium meum *veniet* a Jova,
qui fecit cœlum et terram. —

3. Non sinet vacillari pedem tuum,
non dormitabit tutor (custos) tuus.
4. Ecce, non dormitat neque dormit
tutor Israelis. —

5. Jova *est* tutor tuus,
Jova umbra (tutela) tua,
Jova est ad manum dexteram tuam.
6. Interdiu sol non feriet (lædet) te,
et (nec) luna noctu.

7. Jova tuebitur (vel *tueatur*) te ab omni malo,
tuebitur animam tuam.
8. Jova tuebitur egressum tuum et introitum tuum,
ab hoc tempore et usque in sempiternum.

NOTÆ.

Vers. 1. *Ad montes*, illos puta quibus Hierosolymorum urbs cingebatur, et maxime Sionem, cui templum insidebat; alii, montes Palæstinæ, Tabor, Carmel, etc. Rosenmullerus : *ad montes*, i. e. sursum, in cœlum, auxilium petens. — Vers. 3. « Videtur sane, quum ad primam personam non redeatur, sed secunda servetur usque ad finem, scriptor ab hoc versu ipse se alloqui et confirmare. » Maurer. — Vers. 5. Propr. *tutores tui*, tutorum tuorum partes agit. Maurer, *umbra tua ad manum*, etc. *Manum* pro latus. — Vers. 6. *Luna noctu*, quod cum veteribus intelligendum est de frigore nocturno. Maurer hac locutione nonnisi hoc dici vult : neque interdiu, neque noctu tibi quidquam adversi accidet. — Vers. 8. Egressum... introitum, i. e. universam vitæ agendique rationem.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXX.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Canticum graduum.

Secundus Psalmus ex Gradualibus consolatur peregrinos ascendentes in Jerusalem, promittens perpetuam Dei custodiam, ac primum loquitur Propheta in persona peregrini, deinde loquitur in persona propria, et consolatur peregrinum.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. LEVAVI OCULOS MEOS IN MONTES : UNDE VENIET AUXILIUM MIHI.

Peregrini nihil frequentius aspiciunt, quam locum ad quem tendunt, si is conspici possit; sin minus, locum aliquem viciniorem : inde enim consolationem magnam percipiunt, quæ consolatio vires et auxilium præbet ad ambulandum; et quia terrena Jerusalem in montibus erat, et cœlestis Jerusalem supra omnes cœlos est, ideo peregrinus, sive umbraticus, sive verus, dicit : « Levavi oculos meos in montes, » ubi sedet civitas sancta, « unde veniet mihi auxilium » consolationis. In hebræo est verbum temporis futuri, *levabo*, sed sæpe variantur tempora apud Hebræos; et præterea, quod ad sensum attinet, non multum refert, sive peregrinus dicat : Levavi jam oculos meos, sive levabo jam oculos meos. S. Augustinus

mystice more suo per montes intelligit SS. Apostolos; sicut enim oriente sole primi sunt montes qui lumen recipiunt, sic veniente Christo, justitiæ sole, primi fuerunt Apostoli, qui lumen receperunt.

Vers. 2. 2. AUXILIUM MEUM A DOMINO, QUI FECIT CŒLUM ET TERRAM.

Declarat peregrinus se non exspectare auxilium a montibus, ad quos oculos levavit, sed ab eo qui præsidet sanctæ civitati in montibus positæ, quod clarius explicat initio *Psalm.* CXXII: « Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cœlis; » describit autem verum Deum per opus creationis cœli et terræ, sicut in alio *Psalm.* XCV: « Dii gentium dæmonia, Dominus autem cœlos fecit. »

Vers. 3. 3. NON DET IN COMMOTIONEM PEDEM TUUM, NEQUE DORMITET QUI CUSTODIT TE.

Mutat Propheta personam, et loquitur in persona propria, et respondet peregrino, quasi dicat: Bene et sapienter levasti oculos tuos in montes, et non respexisti vanitates, quæ occurrunt in via; sed iis prætermissis a Conditore cœlestis patriæ auxilium et consolationem exspectasti; ideo ego opto, « ut Deus non det in commotionem pedem tuum, » id est, non sinat te labi et cadere in via; sed roboret pedes tuos, ut stabiles in cursu ad patriam perseverent. « Et non dormitet qui custodit te, » id est, opto etiam et rogo ut Pater, qui est custos tuus, semper vigilet in tua custodia, et nunquam sinat commoveri pedes tuos. Observa, *primo*, circa hunc versiculum, quod Deus metaphorice dicitur dormitare, quando permittit nos cadere, ac si non adverteret, quomodo qui dormitat, non advertit quid fiat. *Secundo*, phrasis hebraica est, *commoveri pedes*, sive *nutare*, pro eo quod est, *labi in peccatum*, ut *Psalm.* XVII: « Non sunt infirmata vestigia mea; » et *Psal.* LXXII: « Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei. » *Tertio*, in hebræo habetur in futuro, *non dabit ad movendum pedem tuum*, juxta quam lectionem esset prædictio et promissio. Sed tamen, ut diximus, tempus unum in hebræo sæpe ponitur pro alio tempore, unde non solum Septuaginta, sed etiam S. Hieronymus vertit, *non det*. S. Augustinus legit: *Non des commoveri pedem meum*. Sed nescio quem codicem secutus sit; nostri enim hebraici, græci et latini habent tertiam personam, *non det*, vel *non dabit commoveri pedem tuum*.

In hebræo sæpe unum tempus ponitur pro alio.

Vers. 4. 4. ECCE NON DORMITABIT NEQUE DORMIET, QUI CUSTODIT ISRAEL.

Promittit Propheta peregrino impetrationem gratiæ, quæ petebatur, quasi dicat: Oro ut Pater non dormitet, qui te custodiendum suscepit, et sine dubio non dormitabit; nam nunquam dormitat, neque dormit, qui custodit populum suum peculiarem, qui per Israelem significatur, et in quo populo omnes illi continentur, qui tanquam peregrini in hoc mundo versantur, et ad patriam cœlestem ascendere festinant. Quod dicitur, « non dormitabit, neque dormiet, » hunc habet sensum, non dormitabit subinde oculos claudendo et aperiendo: et multo minus se tradet profundo somno; itaque semper vigilabit, neque oculos ad momentum claudet. S. Augustinus pulchre dicit homines dormitare, quando carnem infirmitatis portant; dormire, quando moriuntur; et ideo non esse fidendum custodiæ hominum; Domino autem fidelissimo custodi tuto credere nos posse, cum ipse neque dormitet unquam in infirmitate, neque dormiat in morte. Monet etiam idem Augustinus, recte fideles homines per Israelem significari, quia Israel *Deum videns* interpretatur, et fideles Deum nunc per fidem vident, visuri postea etiam per speciem.

Homines quando dormitant, et dormiunt?

Vers. 5. 5. DOMINUS CUSTODIT TE, DOMINUS PROTECTIO TUA SUPER MANUM DEXTERAM TUAM.

Vers. 6. 6. PER DIEM SOL NON URET TE, NEQUE LUNA PER NOCTEM.

Dixit paulo ante Propheta peregrinum, in Deo confidentem, custodiendum esse, ne cadat in via; addit nunc aliam consolationem, custodiendum videlicet etiam esse, ne fatigetur ab æstu solis per diem, neque a lumine lunæ per noctem, quoniam Deus erit illi quasi umbraculum, quod manu dextera tenebit, eoque tum caput, tum etiam reliquum corpus tegere poterit. « Dominus, » inquit Propheta, non solum « custodit Israelem, » id est, populum suum universe, sed te quoque in particulari custodit; custodit autem, quia est protectio, sive *umbraculum*, ut proprie sonat vox hebraica, « super manum dexteram tuam; » ex quo fiet, ut te tali umbraculo, ministerio dexteræ manus, tectum, neque sol urat per diem, neque luna per noctem. In textu græco est tempus futurum: *Dominus custodiet te*; sed in hebræo non est proprie tempus præsens, neque futurum, sed participium: *Dominus custodiens te*, sive custos tuus; sensus autem idem est. Illud autem, *Dominus protectio tua super manum dexteram tuam*, posset continere metaphoram, ut alii volunt, hominis armati, et ad dexteram stantis, ut sensus sit: Dominus erit, vel est protectio tua, quia stat quasi miles armatus ad dexteram tuam. Sed quod nos diximus magis convenit litteræ, tum quia in hebræo pro voce *protectio*, est צל *tsel*, *umbra*, sive *umbraculum*; tum quia et in hebræo et in græco est, *super manum*, non *ad manum*: unde videtur Propheta respexisse ad umbraculum quod super manum ponitur, et manu geritur; tum denique quia sequitur: Neque sol per diem uret te, neque luna per noctem; a calore autem, vel lumine solis et lunæ non defendit miles ad dexteram constitutus, sed umbraculum manu dextera super caput extensum. Porro metaphora umbraculi, et solis ac lunæ, diei et

Gratia Dei est

umbraculum. noctis, significat gratiam Dei, quæ peregrinum custodit tempore prosperitatis, et adversitatis; neque enim minus lædere solet in hoc itinere dies prosperitatis quam nox adversitatis. S. Augustinus more suo mystice exponit dexteram et sinistram, ac dicit Deum protegere dexteram, non sinistram, quia sæpe permittit hominem lædi in temporalibus, quæ significantur per sinistram, et non sinit lædi in bonis spiritualibus, quæ significantur per dexteram.

Vers. 7. 7. DOMINUS CUSTODIT TE AB OMNI MALO, CUSTODIAT ANIMAM TUAM DOMINUS.

Addit Propheta aliam consolationem, eamque generalem, quasi dicat : Non solum te Dominus custodiet, ne cadas et ne fatigeris, sed ab omni alio malo, quod in itinere occurrere possit, te Dominus proteget atque custodiet, ex quo fiet ut anima tua, seu vita tua incolumis omnino toto in itinere conservetur. In hebraico græcoque textu habetur in tempore futuro : *Dominus custodiet te*; sed in sensu nulla differentia est : Dominus enim et custodit nunc, et custodiet postea, et hanc continuationem significare solet tempus futurum apud Hebræos.

Vers. 8. 8. DOMINUS CUSTODIAT INTROITUM TUUM, ET EXITUM TUUM, EX HOC NUNC ET USQUE IN SÆCULUM.

Concludit Propheta addendo ultimam et optatissimam consolationem, quasi dicat : Non solum in aliqua parte itineris peregrinus Dei, qui ascensiones disposuit in corde suo, custodietur; sed in toto itinere semper custodietur; omne enim iter consistit in introeundo et exeundo, dum enim progredimur, intramus unam viam, et ea finita eximus; deinde intramus aliam, et postea eximus; sic etiam intramus unam provinciam, unam civitatem, unam domum, et deinde eximus, et intramus aliam, et eximus, donec finito itinere ad patriam perveniamus. Sic igitur in via vitæ progredimur, dum inchoamus et perficimus opera bona : inchoare enim, intrare; perficere, exire est. Illud autem, *ex hoc nunc et usque in sæculum*, idem est, quod *nunc et semper*, quasi dicat : « Ex hoc nunc, » id est, ex hoc præsenti tempore, incipiat Dominus introitum et exitum tuum custodire, et usque in sæculum non desinat custodire. S. Augustinus per *introitum* et *exitum* intelligit introitum in tentationem, et exitum ex tentatione. Alii generalius initium et finem omnium negotiorum, sive omnium actionum nostrarum, sive omnem humanam consuetudinem, juxta illud *Act.* I : « Ex quo intravit, et exivit inter nos Dominus Jesus, » id est, ex quo nobiscum cœpit conversari Dominus Jesus. Parum autem refert, quod in hebræo legatur in futuro, *custodiet*; nam significationes temporum facile variantur. Unde ipse etiam S. Hieronymus vertit ex hebræo, *custodiat*, ut nos in editione Vulgata legimus.

PSALMUS CXXII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — *Canticum graduum.*	V. S. H. — *Canticum graduum David.*
1. Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi : In domum Domini ibimus.	Lætatus sum eo [al. *in eo*] quod dixerint mihi : In domum Domini ibimus.
2. Stantes erant pedes nostri in atriis tuis, Jerusalem.	Stantes erant pedes nostri in portis tuis, Jerusalem.
3. Jerusalem quæ ædificatur ut civitas, cujus participatio ejus in idipsum.	Jerusalem quæ ædificatur ut civitas, cujus participatio ejus simul.
4. Illuc enim ascenderunt tribus, tribus Domini, testimonium Israel, ad confitendum nomini Domini.	Quia ibi ascenderunt tribus, tribus Domini, testimonium Israel, ad confitendum nomini Domini.
5. Quia illic sederunt sedes in judicio, sedes super domum David.	Quia ibi sederunt sedes in judicio, sedes domui [al. *domus*] David.
6. Rogate quæ ad pacem sunt Jerusalem, et abundantia diligentibus te.	Rogate pacem Jerusalem : sit bene his qui diligunt te.
7. Fiat pax in virtute tua, et abundantia in turribus tuis.	Sit pax in muris tuis, abundantia in domibus tuis.
8. Propter fratres meos et proximos meos loquebar pacem de te.	Propter fratres meos et amicos meos loquar pacem tibi.
9. Propter domum Domini Dei nostri quæsivi bona tibi.	Propter domum Domini Dei nostri quæram bona tibi.

Argumentum. — Studium maximum piorum hominum indicatur Hierosolymam adeundi, quæ urbs ab ædificiis, ab hominum frequentia, a religione, a tribunalibus laudatur, optanturque ei fausta et prospera omnia. Strophæ duæ : 1-5, 6-9. Davidis esse Psalmum titulus monet, sed contra ejus fidem facit, quod *a*) vers. 5 memorantur reges gentis Davidicæ, *b*) *schin* præfixum vers. 3 et 4, *c*) Alexandrinæ interpretationi nullum auctoris nomen est præscriptum. Cæterum ante exsilii Babylonici tempora compositus.

1. Canticum ascensionum, Davidis *carmen*.

Lætor quod dixerunt mihi :
« Domum Jovæ eamus. »
2. Stant *jam* pedes nostri
in portis tuis, Jerusalem.
3. Jerusalem, *tu bene* ædificata,
sicut urbs quæ (perpetuis ædibus) juncta sibi est invicem!
4. Illuc ascendunt tribus, tribus Jovæ,
prout lex Israeli *datur,*
ad celebrandum nomen Jovæ.
5. Nam ibi sedent (stant) throni (reges) ad judicium (judicandum),
throni domus Davidis.

6. Poscite pacem Hierosolymorum (fausta Hierosolymis apprecamini)!
prosperentur qui diligunt te!
7. Sit pax (salus) in antemurali tuo (mœnibus tuis),
securitas in palatiis (vel *arcibus*) tuis!
8. Propter fratres meos et socios (populares) meos
loquar jam *iterum :* « Pax in te! »
9. Propter domum Jovæ, Dei nostri,
rogabo (apprecabor) hoc : « Bonum *omne* tibi! »

NOTÆ.

Vers. 5. Si particulam *nam* expletive sumas, tertia hic erit laus Hierosolymitanæ urbis. Maurer, *nam ibi insident soliis*, etc. — Vers. 6. Alius intelligit *dicentes :* « Prosperentur..... *arcibus tuis !* » — Vers. 9. Maurer, *rogabo* (petam) *bonum tibi*, fausta omnia apprecabor tibi. Alii minus recte, *bene tibi facere studebo.*

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXXI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Canticum graduum.

Hic est tertius Psalmus Gradualis, in quo Propheta describit pulchritudinem et nobilitatem civitatis sanctæ Jerusalem, ad quam reverti cupiebant Hebræi ex Babylonica captivitate. Sed ut civitas illa typus erat cœlestis patriæ, ita redeuntes Hebræi ex captivitate ad terrenam Jerusalem figura erant peregrinationis et ascensionis nostræ ad eam, quæ sursum est, Jerusalem. Itaque totus Psalmus de utraque civitate et de peregrinis utrisque intelligi debet; sed primaria intentio Spiritus Sancti ad primarium finem sine dubitatione dirigitur.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. LÆTATUS SUM IN HIS QUÆ DICTA SUNT MIHI : IN DOMUM DOMINI IBIMUS.

Verba sunt populi Dei, qui lætari se dicit de optimo nuntio accepto reversionis in patriam. Et quidem nuntius, qui significavit Hebræis revertendum jam esse in Jerusalem, Hieremias fuit, qui prædixerat post septuaginta annos solven-

Nuntius reversionis Jerusalem quis fuerit?

dam esse captivitatem, et civitatem, ac templum reædificandum, *Hierem.* xxv et xxix; sed clarius idipsum nuntiaverunt Daniel, Aggæus et Zacharias, qui vixerunt illo ipso tempore, quo soluta est captivitas. Isti igitur magno gaudio populum repleverunt, cum evolutis jam septuaginta annis dicebant: « In domum Domini ibimus, » id est, ad patriam revertemur, ubi montem Sion et locum domus Domini videre nobis dabitur, ibique templo reædificato, in domum Domini rursum ingrediemur. Sed nuntius sine comparatione ulla felicior Christus fuit, qui in Evangelio nobis loquitur et dicit: « Pœnitentiam agite; appropinquavit enim regnum cœlorum, » *Matth.* iv; et clarius *Joan.* cap. xiv, 2 seq.: « In domo Patris mei mansiones multæ sunt. Si quominus dixissem vobis, quia vado parare vobis locum; et si abiero et paravero vobis locum, iterum veniam et assumam vos ad me ipsum, ut ubi ego sum, et vos sitis. » Hic autem nuntius ineffabili lætitia replet eos qui didicerunt, quam bonum sit in domum Domini ire, et in ea domo non esse hospitem et advenam, sed civem Sanctorum et domesticum Dei. Id autem novit, qui attente cogitavit illud ejusdem Prophetæ: « Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, » *Psalm.* xxxiv; et rursus: « Replebimur in bonis domus tuæ, » *Psalm.* lxiv; et illud Apostoli *ad Ephes.* i: « Ut sciatis, quæ sit spes vocationis ejus, et quæ divitiæ gloriæ hæreditatis ejus in sanctis. » Iste ex corde cupit in domum Domini ire, et ideo ex corde cantat: « Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi: In domum Domini ibimus. » Animalis autem homo non percipit quæ Dei sunt, et ideo propinquante morte, id est exilii et peregrinationis fine, non hilarescit, sed turbatur et gemit, et merito, quia sicut non disposuit ascensiones in corde suo, dum viveret, ita non sperat in domum Domini, quæ sursum est, ascendere; sed ad carcerem damnatorum in æternum puniendus descendere timet. Parum autem refert quod hebræus et græcus textus pro *his quæ dicta sunt*, habeant participium activum, videlicet *in dicentibus mihi*; vulgatus enim Interpres sensum expressit latina phrasi, ut facilius intelligeretur.

Vers. 2.

2. Stantes erant pedes nostri in atriis tuis, Jerusalem.

Explicat cur Hebræi lætentur de reditu in patriam, et rationem esse dicit, quoniam recordabantur ejus temporis, quo fuerant in patria ante captivitatem, et viderant pulchritudinem et magnitudinem Jerusalem; multi enim, qui pueri, vel adolescentes abducti fuerant in Babylonem, facile recordari poterant se fuisse antea in civitate Jerusalem, multos autem rediisse ex iis qui ante captivitatem fuerant in Jerusalem, et viderant civitatem et templum, scribit Esdras lib. I, cap. iii; dicunt igitur: « Stantes erant pedes nostri in atriis tuis Jerusalem, » id est, quia recordamur temporis, quo stantes erant pedes nostri in atriis tuis, id est, in portis tuis, ut expresse habetur in hebraico codice. Nominat autem Propheta portas, sive atria, et quasi vestibula civitatis, potius quam fora, vel plateas, quoniam eo tempore præcipui conventus et negotia fiebant in portis civitatum, ibique erat maxima hominum frequentia, ut colligitur ex illo *Prov.* xxxi: « Nobilis in portis vir ejus, quando sederit cum senatoribus terræ. » Constat etiam ex lib. II *Reg.* cap. xviii, fuisse in Jerusalem non simplices portas, sed duplices, et inter utrasque satis magnum spatium, quod hoc loco fortasse vocatur *atrium.* « David autem (inquit Scriptura) sedebat inter duas portas; » et *Hierem.* cap. xxxix: « Et ingressi sunt omnes principes regis Babylonis, et sederunt in porta media; » certe magnum spatium debuit esse in illa porta media, ut tot principes cum administris suis capere posset. Sed quomodo nos christiani dicere poterimus: « Stantes erant pedes nostri in atriis tuis, Jerusalem, » qui in cœlestis patriæ atriis nunquam fuimus? Imo fuimus in atriis patriæ cœlestis; alioqui exules et peregrini non essemus; neque nos Christus de captivitate redemisset, nisi a patria extorres et in terra aliena captivi fuissemus. Fuimus igitur in atriis cœlestis Jerusalem, quando in parente nostro Adamo paradisum terrestrem incoluimus, qui paradisus terrestris quasi vestibulum erat paridisi cœlestis, et status ille innocentiæ quasi atrium et porta erat status gloriæ; et fortasse hac de causa Spiritus Sanctus scribi non voluit: « Stantes erant pedes nostri *in plateis* Jerusalem, » sed *in atriis* vel *portis*, ut intelligeremus in hoc Psalmo præcipue sermonem fieri de cœlesti Jerusalem, non de terrena. Igitur lætati sumus ad vocem dicentium: « In domum Domini ibimus, » quia recordamur temporis illius, quo stantes erant pedes nostri in paradiso terrestri, ac per hoc in atriis paradisi cœlestis; et ex bonis illis conjecturam facimus de bonis longe melioribus, quæ nobis in ipsa domo Domini conservantur, et quamvis paulo ante domus Domini nominata sit, nunc autem civitas Jerusalem nominetur, tamen unus et idem locus est: patria enim cœlestis nunc regnum, nunc civitas, nunc domus dicitur; quoniam si respicias multitudinem et varietatem incolarum, regnum erit, cum in eo viderit Joannes *Apoc.* vii, « turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus, et populis, et tribubus, et linguis. » Si consideres societatem et familiaritatem, quæ est inter sanctos et beatos, civitas est; quamvis enim multiplicetur numerus electorum, omnes se invicem noscent et diligent, ut ejusdem civitatis cives. Denique si cogites omnes electos unum habere patrem, unamque hæreditatem, domus sine dubio erit, in qua omnes erunt quasi fratres sub uno Patre Deo.

Patria cœlestis cur variis dicatur nominibus?

Vers. 3. 3. JERUSALEM, QUÆ ÆDIFICATUR UT CIVITAS, CUJUS PARTICIPATIO EJUS IN IDIPSUM.

Hic jam incipit Propheta, sub nomine peregrinorum ad Jerusalem properantium, laudes ejusdem Jerusalem numerare, ut ex iis se magis ac magis ad ascendendum sine intermissione inflamment. Prima laus est, quod sit civitas pacatissima, ita ut ex charitate incolentium omnibus omnia sint communia. « Stantes, inquiunt, erant pedes nostri in atriis tuis, Jerusalem, » quæ Jerusalem ita ædificata est, et quotidie magis ac magis ædificatur, ut sit civitas, « cujus participatio est in idipsum, » id est, simul et communiter participatur ab omnibus. Ubi notandum est illud, *ejus*, redundare ex phrasi hebraïca; idem est enim, *cujus participatio*, et *cujus participatio ejus*. Adverte præterea interpunctionem in hebraico codice positam esse post vocem *ædificatur*, non post vocem *ut civitas*; proinde non est sensus : Jerusalem ædificatur ut civitas, quasi possit aliter ædificari quam ut civitas; sed ædificatur, ut civitas talis, cujus participatio simul est. Adverte postremo illud, *in idipsum*, quod a S. Augustino refertur ad æternitatem Dei, quæ semper est eadem, ad litteram nihil aliud significare, nisi simul, vel conjunctim, ut ex voce hebraica perspicuum est, ut etiam alibi diximus. Jam vero in sensu posteriore tota hæc sententia multo est clarior et sublimior, siquidem cœlestis Jerusalem vere ædificatur ut civitas, quia non est proprie civitas, neque sunt in ea lapides proprie dicti, sed ædificatur ut civitas, dum quotidie lapides vivi a summo artifice expoliti et conquadrati adjunguntur cœlestis habitaculi ædificationi : ex quo sequitur, ut qui hæc intelligunt, non modo persecutiones æquo animo ferant, sed gaudeant et glorientur in tribulationibus, cum sciant eo modo se præparari ad cœlestem ædificationem. « Omne gaudium, » inquit unus ex his vivis lapidibus, *Jac.* I, « existimate, fratres, cum in tentationes varias incideritis. » Deinde in cœlesti patria verissime est participatio in idipsum; nam in terrena Jerusalem non tam fuit, quam esse debuit participatio in idipsum, id faciente charitate, ut amicorum omnia sint communia, qualis participatio ad breve tempus fuit in Ecclesia, quæ erat Hierosolymis, « ubi nemo dicebat aliquid suum esse, sed erant illis omnia communia, » *Act.* IV. Et nunc etiam cernitur in familiis ordinum religiosorum, ubi regularia instituta in suo vigore persistunt. Sed in cœlesti Jerusalem summa est participatio in idipsum, cum sit Deus unus omnia in omnibus, id est, unus et idem Deus sit honor, et divitiæ et deliciæ omnibus habitantibus in domo Domini, et ea felicissima et summa ubertas sit vere semper idipsum, cum nullam patiatur diminutionem, vel alterationem.

Vers. 4. 4. ILLUC ENIM ASCENDERUNT TRIBUS, TRIBUS DOMINI, TESTIMONIUM ISRAEL AD CONFITENDUM NOMINI DOMINI.

Hæc est secunda laus Jerusalem, frequentia videlicet incolarum, et conjungitur hic versiculus cum secundo. Reddit enim rationem hoc loco populus Dei cur dixerit : « Santes erant pedes nostri in atriis tuis, Hierusalem; » quamvis non omnes fuissent cives Hierosolymitani, sed diversarum civitatum incolæ, tamen omnes ascendebant in Jerusalem ter per annos singulos. Dicitur igitur : « Stantes erant pedes nostri in atriis tuis, Jerusalem, quoniam illuc ascenderunt tribus, tribus Domini, » id est, multæ tribus, sive omnes tribus, et ideo maxima multitudo conveniebat in Jerusalem: hebraismus est enim, *tribus tribus*, pro *multæ tribus*; ubi enim legimus *Gen.* XIV : « Vallis autem sylvestris habebat puteos multos bituminis, » in hebræo est, *puteos puteos bituminis*. Quod sequitur: « Testimonium Israel ad confitendum nomini Domini, » explicat cujus rei gratia tanta multitudo conflueret in Jerusalem; id enim fiebat juxta testimonium, id est, legem datam Israeli, quæ præcipiebat ut non obliviscerentur visitare templum Domini, quod unicum erat in tota terra promissionis, atque ibi confiterentur nomini Domini, confessionem laudis et gratiarum actionis. Sed in posteriore sensu, quem diximus esse a Spiritu Sancto magis intentum, redditur ratio cur dictum sit : « Jerusalem, quæ ædificatur ut civitas; » ideo enim ædificatur ut civitas, quia *illuc jam ascenderunt, et quotidie ascendunt tribus tribus Domini*, id est, animæ sanctæ ex omni tribu et natione, ut tanquam lapides vivi superædificentur in domos spirituales, ut dicit S. Petrus in I *Epist.* cap. II. Ascenderunt autem animæ illæ Sanctorum in cœlestem Jerusalem ad confitendum nomini Domini, quoniam hoc est totum quod agitur in illa domo et civitate cessantibus omnibus negotiis aliis. « Beati, inquit idem Propheta *Psalm.* LXXXIII, qui habitant in domo tua, Domine, in sæculum sæculi laudabunt te; » et Tobias, cap. XIII, de cœlesti Hierosolyma loquens : « Per vicos, inquit, ejus alleluia cantabitur; » et hoc est testimonium, id est, præceptum datum Israeli, id est, animæ videnti Deum, ut nunquam cesset a laude, quæ nunquam cessat ab amore. Quod autem testimonium idem sit, quod præceptum, ostendimus in explicatione Psalmi XVIII, et perspicuum est ex toto Psalmo CXVIII, ubi frequentissime accipitur testimonium pro lege, sive præcepto.

Vers. 5. 5. QUIA ILLIC SEDERUNT SEDES IN JUDICIO, SEDES SUPER DOMUM DAVID.

Hæc est tertia laus Jerusalem, quod illic sit sedes regia et supremum tribunal, et potest continuari hic versiculus cum superiore propter illam particulam causalem, *quia*; videtur enim reddi ratio cur Deus voluerit in Jerusalem esse tem-

plum, ad quod ter in anno veniret omnis populus Israel, quia illa erat civitas regia, et quasi metropolis totius regni. Dicit igitur : « Quia illic, » id est in Jerusalem, « sederunt sedes in judicio, » id est, sedes regum sibi invicem succedentium, quorum proprium est judicare populum; « sederunt, » id est, quieverunt immobiliter constitutæ et fixæ, quod dicitur ad differentiam sedis Saul primi regis, quæ fuit in Gabaa Benjamin, sed ibi non quievit, cum paulo post translata fuerit; et similiter ad differentiam sedium Judicum, qui fuerunt ante reges, quæ non sederunt alicubi, sed frequenter transmutabantur de loco ad locum; at sedes regum de familia David sederunt in Jerusalem immobiliter, et ideo subjungit : « Sedes super domum David, » id est, sedes regni, quæ super familiam David fundatæ, quietem et stabilitatem invenerunt; sic enim dictum est Davidi a Deo, II *Reg.* VII : « Fidelis erit domus tua et regnum tuum usque in æternum, et thronus tuus erit firmus jugiter. » Igitur non dicuntur *sedes super domum David,* quia regerent domum David : regebant enim totam domum Jacob, id est, omnes duodecim tribus Israel, non solum familiam David; sed dicuntur *sedes* fundatæ *super domum David,* quia ex illa domo nascebantur reges populi Dei. In hebræo non habetur, *super domum David,* sed *domui David,* id est, sedes datæ domui David. Sed hæc omnia longe melius in Christum et in cœlestem Jerusalem conveniunt. Nam ne forte Judæi crederent verba Psalmi intelligenda esse principaliter de terrena Jerusalem, ac non potius de ea, ut cœlestis Jerusalem figuram gerebat, permisit Deus ut non solum sedes regia de Jerusalem tolleretur, sed ipsa etiam Jerusalem everteretur. Promissio igitur illa ad Christum et ad Jerusalem, quæ sursum est, pertinet, juxta vaticinium *Isai.* cap. IX, et *Daniel.* cap. IX, et angeli ad Virginem, *Luc.* I : « Dabit ei Dominus sedem David patris ejus, et regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis. » Vere enim ac proprie in cœlesti Hierusalem sederunt sedes in judicio, tum quia firmissime stabiliti sunt in cœlo thronus Christi, et throni eorum qui cum ipso regnant; tum quia ipsi sancti cum Christo regnantes et judicantes sunt sedes Dei; nam anima justi sedes est sapientiæ, et istæ sedes vere etiam sedent in judicio, juxta promissionem Domini *Matth.* XIX : « Vos qui secuti estis me, sedebitis super sedes duodecim judicantes duodecim tribus Israel. » Et sedes sunt super domum David fundatæ, quia omnis Sanctorum potestas regia et judiciaria a Christo dependet, qui filius David in Evangelio dicitur, et accepit sedem David patris sui, et regnabit in domo Jacob in aternum, et regni ejus non erit finis.

Sedes cur dicantur esse super domum David?

Vers. 6.

6. ROGATE QUÆ AD PACEM SUNT JERUSALEM, ET ABUNDANTIA DILIGENTIBUS TE.

Hortatur jam Propheta peregrinos de captivitate revertentes, ut salutent saltem a longe civitatem Jerusalem, bene precantes ei pacem et abundantiam, quæ sunt duo potissima bona, quæ faciunt beatas civitates; nam pax, sine abundantia, est secura possessio miseriæ; abundantia, sine pace, est dubia et incerta felicitas; sed quando abundantia cum pace jungitur, nihil deest ad statum felicissimæ civitatis. Dicit igitur : « Rogate quæ ad pacem sunt Jerusalem, » id est, precamini patriæ vestræ a Deo veram et solidam pacem, et ut sit abundantia non solum ipsi civitati Jerusalem, sed omnibus diligentibus te, civitas sancta. In hebræo habetur simpliciter, *rogate pacem ipsi Jerusalem*; proinde illa verba, *quæ ad pacem sunt*, nihil sunt aliud, nisi periphrasis pacis.

Vers. 7.

7. FIAT PAX IN VIRTUTE TUA, ET ABUNDANTIA IN TURRIBUS TUIS.

Ponit Propheta ipsa verba, quæ dicenda sunt ab iis qui, salutantes Jerusalem, precantur illi pacem et abundantiam, quasi dicat : Cum salutatis Jerusalem, dicite : « Fiat pax in virtute tua, et abundantia in turribus tuis. » Per *virtutem*, recte S. Hieronymus vertit, *muros*; vox enim hebraica significat proprie *virtutem,* hoc est, robur et vires; sed accommodatur etiam ad omnia in quibus robur consistit, ut ad muros, in quibus consistit robur ædificii; item ad exercitum, in quo consistit robur armorum; item ad multitudinem populi, in qua consistit robur civitatis. Sed hoc loco accommodari debet ad muros, ut cohæreat cum sequentibus verbis, ubi turres nominantur. Itaque Septuaginta Interpretes, qui verterunt *virtutem,* expresserunt significationem verbi hebraici, ut sonat generatim; sed S. Hieronymus expressit significationem, ut hoc loco accommodanda erat. Dicitur autem, *fiat pax in virtute tua,* id est, in muris tuis fortissimis, quia quando pax est in muris, id est, quando muri non oppugnantur ab hostibus, tota civitas est in pace. Per turres autem de quibus dicitur, *et abundantia in turribus tuis,* significantur magna palatia, quæ turrita esse solent; nam vox hebraica significat *palatia* potius quam *turres*, et S. Hieronymus vertit, *in domibus tuis.* Porro vox *abundantia,* tum in hoc versiculo, tum in superiore, deducitur a voce hebraica, quæ significat *pacem*; sed cum Septuaginta viri et S. Hieronymus verterint *abundantiam,* dubitare non debemus quin hoc vere significet; neque absurdum est a vocabulo *pacis* derivari vocabulum *abundantiæ,* cum vere sit pax quasi mater abundantiæ, ut bellum pater est caritatis et inopiæ. Porro duo isti versiculi, quatenus pertinent ad cœlestem Jerusalem, continent quidem salutationem et imprecationem pacis et abundantiæ; sed non significant periculum esse, ne civitati illi supernæ desit unquam, vel pax, vel abundantia, cum de ea scriptum sit in *Psalm.* CXLVII : « Qui posuit fines tuos pacem, et adipe frumenti satiat te. » Exprimunt igitur solum pium affectum, et lætitiam

Pax mater est abundantiæ, bellum pater inopiæ.

quam habemus de bonis cœlestis Jerusalem, quomodo etiam dicitur in *Apocal.* cap. VII : « Salus Deo nostro qui sedet super thronum et Agno. »

Vers. 8. 8. PROPTER FRATRES MEOS ET PROXIMOS MEOS, LOQUEBAR PACEM DE TE.

Vers. 9. 9. PROPTER DOMUM DOMINI DEI NOSTRI, QUÆSIVI BONA TIBI.

Claudit Psalmum Propheta, dum breviter explicat, ob amorem civium sanctæ civitatis, quos fratres et amicos suos agnoscit, et multo magis ob amorem Dei conditoris, et habitatoris ejusdem civitatis, vel domus, se impulsum fuisse, ut precaretur eidem civitati pacem et abundantiam omnis boni. In hebræo codice verba illa, *loquebar* et *quæsivi*, futuri sunt temporis; sed qui periti sunt linguæ hebraicæ, sciunt tempus futurum sæpissime poni pro perfecto vel imperfecto; sæpe etiam significare continuationem actionis, quæ ita facta est, ut sit etiam futura.

PSALMUS CXXIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — *Canticum graduum.*

Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cœlis.

2. Ecce sicut oculi servorum in manibus dominorum suorum;

Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ : ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri.

3. Miserere nostri, Domine, miserere nostri : quia multum repleti sumus despectione,

4. Quia multum repleta est anima nostra : opprobrium abundantibus, et despectio superbis.

V. S. H. — *Canticum graduum.*

Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cœlis.

Ecce sicut oculi servorum ad manum dominorum suorum : sicut oculi ancillæ ad manum dominæ suæ, sic oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri.

Miserere nostri, Domine, miserere nostri : quia multum repleti sumus despectione.

Multum repleta est anima nostra opprobrio abundantium, et despectione superborum.

Argumentum. — Hunc Psalmum alii ad injurias referunt, quibus exsules affecti sunt a Babyloniis, alii ad injurias, quæ Judæis in patriam restitutis illatæ sunt a Samaritanis. Nos nostram facimus sententiam priorem, quum quæ vers. 3 et 4 habentur magis conveniunt in Babylonios, Judæorum dominos, quam in Samaritanos una cum Judæis subjectos Persarum imperio. Strophæ duæ.

1. Canticum ascensionum.

Ad te attollo oculos meos,
qui sedes in cœlis.

2. Ecce, ut oculi servorum in manum domini ipsorum,
ut oculi ancillæ in manum heræ ipsius,
sic oculi nostri in Jovam, Deum nostrum,
dum misereatur nostri.

3. Miserere nostri, Jova, miserere nostri,
nam multum (jam satis) satiati sumus opprobrio,

4. Multum satiata est sibi anima nostra
hac irrisione insolentium, hoc opprobrio fastuosorum.

NOTÆ.

Vers. 2. Servi et servæ sollicito studio oculos defigunt in manibus dominorum dominarumque, ut ad omnes nutus et motus illius sint parati. Similitudo hoc tantum spectat, quod oculi *intenduntur*, non vero *in quem finem* intenduntur. — Vers. 4. Alius, *valde satiata est sibi anima nostra* contemptu; fuimus in derisionem abundantibus, in contemptum superbis. —

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXXII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Canticum graduum.

Orationem continet hic Psalmus hominis peregrinantis ad cœlestem Jerusalem, et in exsilio vel itinere pressuram patientis.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. AD TE LEVAVI OCULOS MEOS, QUI HABITAS IN CŒLIS.

Loquitur Propheta tum in persona peregrini, tum etiam in persona sua, qui unus erat ex veris peregrinis, ac dicit se in quibuscumque pressuris non respicere ad alium adjutorem, nisi ad Deum; tum quoniam ipse solus habitat in summo cœlo, et inde omnia inferiora conspicit et moderatur; tum quia ipse est, qui per malos nos flagellat, ac propterea frustra confugimus ad alios, cum sit nemo qui de manu Dei nos possit eripere.

Vers. 2. 2. ECCE SICUT OCULI SERVORUM, IN MANIBUS DOMINORUM SUORUM.

Vers. 3. 3. SICUT OCULI ANCILLÆ IN MANIBUS DOMINÆ SUÆ, ITA OCULI NOSTRI AD DOMINUM DEUM NOSTRUM, DONEC MISEREATUR NOSTRI.

Explicat cur oculos ad Deum levaverit, ut videlicet respiciat Deum flagellantem, ut eo aspectu miserabili moveat ipsum ad misericordiam, et flagellare desinat. Id quod illustrat similitudine servorum, qui dum cæduntur a dominis, respiciunt mœsti ad manus cædentium, ipso aspectu quasi petentes, ut miserti ipsorum cessent a plagis. Illud autem, *sicut oculi servorum in manibus dominorum suorum,* clarius est in hebræo, ubi habetur, *ad manus dominorum suorum,* et respondet applicatio : « Ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum. » Posita est autem similitudo, non servorum tantum, sed etiam ancillarum, vel quia non soli viri, sed etiam feminæ peregrinantur ad patriam, et in peregrinatione flagellantur; vel quia viri fortes, proprie viri sunt; viri debiles et delicati feminæ dici possunt; et utrique tamen sua flagella in hoc itinere patiuntur. Ad flagella vero, quibus a Domino castigamur, non solum pertinent manifestæ persecutiones et calamitates, sed etiam tentationes occultæ, quibus anima vexatur assidue, item timores, angores, tristitiæ, quibus nemo caret in hac vita, et ideo non dicit Psalmus oculos nostros aliquo certo tempore levandos ad Deum, sed sine intermissione, « donec misereatur nostri, » quod non fiet, nisi cum ad patriam pervenerimus; tunc enim « coronabit nos Deus in misericordia et miserationibus, cum sanaverit omnes languores nostros, et repleverit in bonis desiderium nostrum, » ut dicitur in *Psalm.* CII.

Vers. 4. 4. MISERERE NOSTRI, DOMINE, MISERERE NOSTRI, QUIA MULTUM REPLETI SUMUS DESPECTIONE.

Non contentus Propheta oculis ad Deum fixis misericordiam implorasse, voce etiam cordis et corporis clamat, et clamorem ingeminat pro se et pro sociis peregrinationis, dicens : « Miserere nostri, Domine, miserere nostri. » Et sane, qui recte adverteret, atque attente consideraret, quid sit quod sequitur : « Quia multum repleti sumus despectione, » plane intelligeret tantam esse nostram miseriam, ut cessare ab isto clamore non posset. Homo enim ad imaginem Dei creatus, et super omnia opera Domini constitutus, sæpe etiam ab ipso Deo in filium adoptatus, et ad regnum cœlorum prædestinatus, ita in hac peregrinatione, non solum a dæmonibus et pravis hominibus, sed etiam ab animalibus, etiam minimis, et ab ipsis elementis despicitur, et assidue vexatur, ut Propheta verissime dixerit, quia non despicimur solum, sed etiam « repleti sumus despectione, » nec solum repleti sumus, sed multum repleti sumus. Quid enim est quod hominem, etiam justum et sanctum, in hac lacrymarum valle non despiciat? sed præcipua tamen despectio, de qua proprie loquitur hoc loco Propheta, est ea quam patiuntur boni a malis, et justi ab iniquis. Verissima enim et universalis est illa Apostoli sententia : « Omnes qui volunt pie vivere in Christo Jesu, persecutiones patientur, » I *Tim.* III; et illa Domini : « Si de mundo fuissetis, mundus, quod suum erat diligeret; sed quia de mundo non estis, propterea odit vos mundus, » *Joan.* XV. Et ratio est manifesta, quoniam bonum et malum contraria sunt, et contraria pacem inter se habere non possunt. Et quoniam justi patientes sunt et mites, et didicerunt a Domino non resistere malo, et percu-

Hominis miseria quanta sit?

tienti maxillam præbere etiam alteram, ideo ab improbis superbe despiciuntur et conculcantur, vexantur et irridentur.

Vers. 5. 5. QUIA MULTUM REPLETA EST ANIMA NOSTRA : OPPROBRIUM ABUNDANTIBUS, ET DESPECTIO SUPERBIS.

Docet hoc ultimo versiculo David contemptum ac despectionem, de qua supra loquebatur, accidere pauperibus et humilibus peregrinis ab hominibus copiosis et superbis. Quamvis enim aliqui auctores velint illud, *opprobrium abundantibus, et despectio superbis,* esse imprecationem, ut sensus sit : Opprobrium recidat super abundantes, et despectio super superbos, tamen, si respiciamus textum originalem, et velimus concordare versionem S. Hieronymi cum versione Septuaginta Interpretum, cogemur sequi S. Augustinum, et dicere sensum hunc esse : « Multum repleta est anima mea, » confusione videlicet, quia factus sum « opprobrium abundantibus, et despectio superbis. » Sanctus enim Hieronymus ex hebræo recte vertit, *multum repleta est anima opprobrio abundantium et despectione superborum*; cum qua versione rectissime cohæret, quod habent Septuaginta Interpretes et latina editio Vulgata, si subintelligatur verbum *factus sum*, et continuetur *opprobrium*, etc. Ait igitur Propheta : « Multum repleta est anima mea, » quod est idem cum eo quod supra dixit : « Multum repleti sumus despectione. » Sed hoc loco explicandi gratia nominat animam, quoniam despectionis sensus proprie ad animam intelligentem pertinet; quæ enim anima intelligente carent, sentire possunt dolorem, sed non despectionem. Illud autem, *repleta est,* in hebræo legitur, *satiata est*, quæ vox mirum in modum auget significationem; si enim qui multum satiantur, id est, ultra satietatem replentur, etiamsi bonis cibis repleantur, magnum dolorem percipiunt : quid sentient, qui nimium satiantur malis cibis, qualia sunt opprobria et despectiones? Quod vero sequitur : « Opprobrium abundantibus, et despectio superbis, » idem omnino significat : idem sunt enim opprobrium et despectio, et iidem etiam sunt abundantes et superbi. Omnes enim superbi inflati sunt, et proinde abundantes sunt; sed abundant vento, non solido bono, id est, abundant opinione et existimatione sui ipsorum; nam si divitias terrenas habeant, putant suas esse, neque cogitant Deo reddendam esse de earum dispensatione rationem. Si in dignitate et honore constituti sint, arbitrantur sibi illa omnia deberi, et sua bona esse, et non intelligunt data esse ad aliorum utilitatem, et rationem gravissimam de ea dignitate reddendam, neque ad se aliud quam onus pertinere. Proinde non minus desipiunt, si de tali onere inflentur, quam si bajulus gloriaretur, quod valde oneratus incederet. Si virtutes aliquas, si ingenium, si doctrinam habeant, sibi persuadent multo majora esse quam sint, et sibi tribuunt quæ sunt Dei dona. Denique si carent divitiis, dignitatibus, honoribus, et contra si puniuntur et flagellantur, existimant sibi fieri injuriam, et de Deo murmurant et blasphemant; quod totum inde oritur, quia pleni sunt, vel potius inflati vento propriæ existimationis. Sed veniet tempus quo opprobrium et despectio in ipsos revertentur, quando videlicet in die novissimo dicent, quod scriptum est in lib. *Sap.* cap. XV : « Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum et in similitudinem improperii. Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, et finem illorum sine honore. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, et inter sanctos sors illorum est. » Et infra : « Quid nobis profuit superbia? aut divitiarum jactantia quid contulit nobis? Transierunt illa omnia tanquam umbra. »

PSALMUS CXXIV

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Canticum graduum.*

Nisi quia Dominus erat in nobis : dicat nunc Israel :

2. Nisi quia Dominus erat in nobis :

Cum exsurgerent homines in nos,

3. Forte vivos deglutissent nos :

Cum irasceretur furor eorum in nos,

4. Forsitan aqua absorbuisset nos.

5. Torrentem pertransivit anima nostra : forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem.

V. s. H. — *Canticum graduum David.*

Nisi Dominus fuisset in nobis : dicat nunc Israel :

Nisi Dominus fuisset in nobis : cum exsurgerent super nos homines,

Forsitan vivos absorbuissent nos : cum irascetur furor eorum super nos,

Forsitan aquæ circumdedissent nos : torrens transisset super animam nostram.

Forsitan transissent super animam nostram aquæ superbiæ.

6. Benedictus Dominus, qui non dedit nos in captionem dentibus eorum.

7. Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium : laqueus contritus est, et nos liberati sumus.

8. Adjutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit cœlum et terram.

Benedictus Dominus : qui non dedit nos in prædam dentibus eorum.

Anima nostra quasi avis erepta est de laqueo venantium :

Laqueus contritus est, et nos liberati sumus.

Auxilium nostrum in nomine Domini, qui fecit cœlum et terram.

Argumentum. — Populus, de exsilio revocatus a Jova, agnoscit divinitus se liberatum, et propterea gratias canit Deo liberatori. Strophæ duæ : vers. 1-5, nisi Jova ope sua nobis adfuisset, hostes nos perdidissent; 6-8, laudibus efferatur Jova, liberator noster. Quo tempore a Davide, si vera est inscriptio, conditum sit carmen, nemo nunc facile assequi poterit.

1. Canticum ascensionum, Davidis *carmen*.

Nisi Jova *fuisset*, qui adfuit nobis,
dicat Israel,
2. Nisi Jova *fuisset*, qui adfuit nobis,
quum surgerent contra nos homines,
3. Tunc vivos devorassent nos,
quum exardesceret ira eorum in nos;
4. Tunc aquæ (calamitatis) obruissent nos,
torrens transivisset super animam nostram;
5. Tunc transivissent super animam nostram
aquæ æstuosæ (vel *tumentes*).

6. Benedictus sit Jova,
qui non dedit nos prædam dentibus eorum.
7. Anima nostra ut avis evasit ex laqueo aucupum:
laqueus dilaceratus (discissus) est, et nos evasimus.
8. Adjutorium nostrum *est* in nomine Jovæ,
qui fecit cœlum et terram.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXXIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Canticum graduum.

Hic Psalmus continet exsultationem eorum qui de gravissimis tribulationibus liberati fuerant. Et quidem filii Israel, qui de captivitate Babylonica redierunt in Jerusalem, in itinere nullas graves persecutiones passi fuisse leguntur : sed solum dum captivi detinerentur, et inter ædificandam civitatem et templum, ut ex utroque libro Esdræ intelligi potest. Itaque Psalmus hic quatenus ad carnales Israelitas pertinet, referendus est ad eas afflictiones quas passi sunt, vel dum essent in captivitate, vel dum templum et civitatem iterum ædificarent; quatenus autem ad spirituales Israelitas, id est, ad christianos ad cœlestem Jerusalem ascendentes pertinet, referendus est ad persecutiones paganorum aliorumque impiorum, a quibus liberati sunt martyres sancti, et electi cæteri quotidie liberantur.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. Nisi quia Dominus erat in nobis, dicat nunc Israel, nisi quia Dominus erat in nobis.

Sermo imperfectus et interruptus, initio Psalmi, signum est magnæ atque insolitæ exultationis, quæ loquentem non sinit perficere sententias inchoatas. Dicit igitur multitudo Sanctorum de magnis tentationibus liberatorum : « Nisi quia

Dominus erat in nobis, » id est, nisi Dominus omnipotens nobiscum fuisset, nunquam evadere potuissemus. Sed antequam compleat sententiam, præ lætitia gestiens invitat Israelem, id est, totum populum Dei ad confessionem et laudem, dicens : « Dicat nunc Israel; » et iterum repetit : « Nisi quia Dominus erat in nobis. » Quod attinet ad verba, illud, *quia,* in hebraico textu habetur post verbum *Dominus,* hoc modo : *Nisi Dominus quia erat in nobis.* Sed Interpretes Septuaginta, ut sententia esset clarior, ordinem verborum immutasse videntur. S. Hieronymus eam particulam, ut redundantem et otiosam ex hebraica phrasi in sua versione omisit. Sic enim vertit : *Nisi Dominus fuisset in nobis.* Si quis tamen velit eam retinere, ita suppleri poterit : *Nisi Dominus,* quia erat in nobis, nos liberasset; vel secundum Septuaginta : *Nisi liberati essemus, quia Dominus erat in nobis.* Quid autem factum fuisset, nisi Dominus nos liberasset, explicatur in sequentibus.

Vers. 2. 2. CUM EXSURGERENT HOMINES IN NOS, FORTE VIVOS DEGLUTISSENT NOS.

Vers. 3. 3. CUM IRASCERETUR FUROR EORUM IN NOS, FORSITAN AQUA ABSORBUISSET NOS.

Ecce quid accidisset nobis, nisi Dominus fuisset in nobis, neque juvisset potentissima sua virtute. « Cum exsurgerent homines in nos, forte vivos deglutissent nos, » id est, cum nostri persecutores exsurgerent adversus nos, periculum fuit ne tanta velocitate nos perderent, quanta solet mare, vel flumen vivos deglutire eos, qui in illud forte præcipitantur. Tria sunt hoc loco consideranda : primum, vocantur *homines* persecutores piorum, quia ducuntur sola ratione humana, qualis remansit in natura per peccatum corrupta; ratio enim humana, post naturæ corruptionem, nihil altum sapit, nihil divinum, nihil spirituale, neque alium finem propositum habet, nisi conservationem et augmentum propriæ temporalis felicitatis. De his dicit Apostolus I *Cor.* III : « Cum sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis ? » et paulo infra : « Nonne homines estis ? » ubi pro eodem Apostolus accipit, *carnalem esse*, et *hominem esse*; *secundum carnem ambulare*, et *secundum hominem ambulare.* Deinde difficultas non exigua est de particula, *forte*, quæ etiam bis repetitur paulo infra. Videtur enim hæc particula non bene posita in editione Vulgata, cum potius affirmativa, ut *certe, utique, sane*, poni debuisset. Nam si legamus *forsitan*, sequetur non necessarium esse auxilium Dei in magnis tentationibus superandis, quandoquidem Propheta non audet certo affirmare, sed sub dubio relinquit an gravissima tentatio nos dejectura sit, si Deus non sit in nobis. Sed quanquam non desint ex recentioribus, quibus ista particula non placeat, et verbum tum hebraicum, tum græcum, non velint reddi per *forte* aut *forsitan*, sed per *utique* aut *certe* : nos tamen non audemus ullo modo a lectione Vulgatæ editionis recedere : nam S. Hieronymus vir doctissimus, et utriusque linguæ peritissimus fuit; et major ei fides, quam ullis dictionariis habenda est. Is autem ex hebræo constanter vertit *forsitan*; et in expositione Psalmorum, in qua editionem Septuaginta interpretatur, similiter legit *forsitan*; denique in emendatione Psalterii *ad Suniam et Fretellam*, nihil in hoc loco emendat. Sanctus quoque Hilarius, Origenem secutus, S. Joannes Chrysostomus, S. Augustinus magno consensu *forsitan* legerunt; neque in Bibliis hoc loco ulla est varietas lectionis. Neque timendum est ut particula ista detrahere nos cogat aliquid de gratia Dei : non enim illud, *forsitan*, significat potuisse nos forte resistere inimicis in nos irruentibus sine auxilio gratiæ protegentis; sed potuisse fieri ut non vivi deglutiremur, quia forsitan inimici non eo usque deseævissent. Sed quoniam periculum erat etiam ut usque ad internecionem crudelissimam deseævirent, ideo dicitur : « Nisi Dominus fuisset in nobis, forsitan vivos deglutissent nos. » Postremo diximus illud, *vivos deglutissent nos*, sumptum esse a similitudine maris vel fluminis deglutientis, sive absorbentis eos qui cadunt in aquas, tum quia nullæ sunt fere bestiæ, quamvis crudelissimæ, quæ vivos deglutiant homines, sed lacerant ac discerpunt, ut notum est; tum etiam quoniam hoc requirit versiculus sequens, qui, de more Psalmorum, idipsum aliis verbis repetit; sic enim habet : « Cum irasceretur furor eorum in nos, forsitan aqua absorbuisset nos. » Sensus enim est, forsitan ut aqua absorbuisset nos, id est, furor hostium nostrorum instar aquæ profundissimæ repente absorbuisset nos. Neque in hoc solo versiculo, sed etiam in sequentibus persistit Propheta in similitudine aquarum, ut mox videbimus.

Homines cur dicantur piorum persecutores.

4. TORRENTEM PERTRANSIVIT ANIMA NOSTRA, FORSITAN PERTRANSISSET ANIMA NOSTRA AQUAM INTOLERABILEM. Vers. 4.

Persistit in eadem similitudine, comparans adversariorum persecutiones torrenti rapido et profundo, qui sine potentissimo auxilio pertransiri non potest. Et si quis cogitet quales fuerint persecutiones paganorum et hæreticorum in sanctos martyres, et tentationes dæmonum adversus sanctos eremitas aliosque Christi confessores, videbit simillimas fuisse torrenti violentissimo, quoniam licet sancti martyres et sancti confessores gloriosi evaserint, tamen plurimi, ac fere sine numero, quasi vi torrentis abrepti et absorpti perierunt, ut cognosci potest ex Cypriano in serm. *De Lapsis*, et Eusebio Cæsariensi in lib. VIII *Hist.* cap. I, ex versione Ruffini. Dicit igitur Propheta in persona Sanctorum : « Torrentem pertransivit anima nostra, » id est, persecutionem, quasi torrentem pertransivit anima nostra; caro enim succubuit,

et cessit persecutorum furori, sed anima gloriose pertransiit; sed « nisi Dominus fuisset in nobis, forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem, » id est, intrasset torrentem nimis profundum, unde evadere non potuisset. Itaque illud, *pertransisset,* non significat, *transivisset,* vel *evasisset,* sed *intrasset,* et *pertransire cœpisset,* sive *pertransire coacta fuisset.* Illud autem, *intolerabilem,* recte verterunt Septuaginta, ἀνυπόστατον, id est, *sine substantia, sine hypostasi,* sine fundamento, sine fundo, ubi pedes figi possent, quo verbo significatur profunditas aquarum, quæ transmitti non potest. Sed occurrit hoc loco contrarietas aperta inter codicem hebraicum et versionem Septuaginta Interpretum. Codex enim hebraicus diserte habet, *torrens pertransivit super animam nostram;* et editio Septuaginta habet, *torrentem pertransivit anima nostra;* et paulo post hebraicus textus habet, *forsitan pertransissent super animam nostram aquæ intolerabiles;* editio autem Septuaginta habet, *forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem.* Et quidem S. Hieronymus, in expositione hujus loci, non tacet meliorem esse lectionem hebraicam. Sed existimamus posse conciliari has lectiones duobus modis. Primum enim fieri potest ut Septuaginta Interpretes non habuerint in suo textu particulam עַל, quæ significat *super;* remota autem illa particula, quæ determinat vocabulum *animæ* ad casum accusandi, remanet ambiguum, utrum vocabulum *animæ,* sicut etiam vocabula *torrentis* et *aquarum,* sint casus nominandi, aut accusandi. Proinde utramque lectionem patiuntur verba hebraica, illam videlicet S. Hieronymi : *Torrens pertransivit animam nostram;* et illam Septuaginta : *Torrentem pertransivit anima nostra;* et quoniam Septuaginta Interpretes meliores codices habuisse credibile est, quam S. Hieronymus habuerit, et fidelissime transtulerunt, quod invenerunt, sequitur ut lectio Septuaginta, quæ est etiam nostræ Vulgatæ editionis, retinenda, et hebraicæ, quæ nunc exstat, anteponenda sit. Deinde potest etiam fieri ut Septuaginta legerint quidem, ut legit S. Hieronymus, sed maluerint sensum potius transferre, quam verba. Nam cum aliquis pertransit profundum torrentem, simul fit ut et ipse transeat torrentem, et torrens pertranseat super eum. Sed clarior sententia esse videtur, si dicatur homo pertransire torrentem, quam si dicatur torrens super eum transire. Potest enim torrens transire super hominem, etiam immobilem, et jacentem in profundo, sed non potest homo transire per torrentem, quin torrens transeat super eum. Ut ergo significarent Septuaginta torrentem transire super hominem non jacentem, sed ambulantem, vel natantem, maluerunt dicere hominem transisse per torrentem, quam torrentem per hominem.

Lectio Septuaginta anteponenda lectioni S. Hieronymi.

Vers. 5.

5. BENEDICTUS DOMINUS, QUI NON DEDIT NOS IN CAPTIONEM DENTIBUS EORUM.

Vers. 6.

6. ANIMA NOSTRA SICUT PASSER EREPTA EST DE LAQUEO VENANTIUM : LAQUEUS CONTRITUS EST, ET NOS LIBERATI SUMUS.

Aggreditur Propheta aliam similitudinem, ex qua magis adhuc illustretur et intelligatur magnitudo beneficii divini. Comparat igitur persecutionem, sive tentationem laqueo aucupis, ac dicit gratias esse Deo agendas, Deumque benedicendum, quod non dederit nos in captionem dentibus adversariorum, id est, non permiserit capi et occidi, ac devorari. Quomodo autem id fecerit explicat, dicens : « Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium, » id est, anima nostra incidit quidem in persecutionem et tentationem, sicut passer, aut quæcumque alia avis (nomen enim hebraicum צפור generatim *aves* significat), in laqueum venatoris, sive aucupis; sed tamen liberata est ab illa tentatione et persecutione, antequam caperetur a tentatore, et occideretur; quomodo aliquando avis capitur quidem laqueo, sed eripitur inde, antequam ab aucupe capiatur manibus, et occidatur, et manducetur. Id autem factum est, quia « laqueus contritus est, et nos liberati sumus, » id est, quia tentationi per gratiam Dei finis impositus est, antequam anima fidem negaret, vel alio modo in peccatum consentiret, quomodo aliquando laqueus, qui avem comprehenderat, frangitur, et avis avolat, et spem aucupis in prædam inhiantis frustratur.

Vers. 7.

7. ADJUTORIUM NOSTRUM IN NOMINE DOMINI, QUI FECIT CŒLUM ET TERRAM.

Concludit cum laude Dei, humiliter agnoscens victoriam tantam, et liberationem de tam periculosis tentationibus, non viribus suis tribuendam, sed adjutorio cœlesti Dei omnipotentis : cujus omnipotentiæ manifestum est argumentum, quod fecerit cœlum et terram. Modus autem, quo Deus solet de magnis tentationibus eripere servos suos, insinuatur dum dicitur : « Laqueus contritus est, » laqueus enim frangi solet, quando avis, vel exterrita aliquo clamore, vel allecta meliore esca, vim facit, et sic laqueum frangit. Quando enim avis, quamvis laqueo irretita, inhæret escæ ab aucupe propositæ, nec intelligit se comprehensam, non conatur aufugere, et eo modo facile capitur et occiditur. Sic igitur anima hominis in tentatione posita, cum primum a Deo illustrata, et vel clamore judicii divini et gehennæ exterrita, vel promissionibus cœlestis gloriæ allecta, incipit cogitare dura quidem esse tormenta præsentia, sed duriora sine comparatione ulla tormenta futura et sempiterna; vel dulcem esse vitam præsentem, dulcem voluptatem, dulces divitias, sed dulciora sine comparatione præmia vitæ futuræ : incenditur amore bonorum supernorum, et metu suppliciorum gehennæ, atque eo igne divinitus accenso vires concipit, et ma-

gno impetu firmissimæ deliberationis non peccandi in Deum, laqueum tentationis frangit, et liberata volat, et cum jubilatione canit : « Adjutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit cœlum et terram. » De hoc modo evadendi scribit S. Cyprianus in lib. *De Exhortatione martyrii*, cap. ult. Has cogitationes quæ persecutio potest vincere? quæ tormenta superare?

PSALMUS CXXV

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Canticum graduum.*

Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion; non commovebitur in æternum, qui habitat 2. in Jerusalem.

Montes in circuitu ejus, et Dominus in circuitu populi sui, ex hoc nunc et usque in sæculum.

3. Quia non relinquet Dominus virgam peccatorum super sortem justorum, ut non extendant justi ad iniquitatem manus suas.

4. Benefac, Domine, bonis et rectis corde.

5. Declinantes autem in obligationes adducet Dominus cum operantibus iniquitatem : pax super Israel.

V. s. h. — *Canticum graduum.*

Qui confidunt in Domino, quasi mons Sion, immobilis, in æternum habitabilis.

Jerusalem, montes in circuitu ejus, et Dominus in circuitu populi sui : amodo et usque in æternum.

Quia non requiescet [al. *requiescit*] virga impietatis super sortem justorum, ut non mittant justi in iniquitatem manus suas.

Benefac, Domine, bonis et rectis corde.

Qui autem declinant ad pravitates suas, deducet eos Dominus cum his, qui operantur iniquitatem : pax super Israel.

Argumentum. — Haud improbabilis Tilingii conjectura est, hunc Psalmum scriptum esse, postquam Samaritani magnam Judæorum multitudinem ad sese pellexissent, imprimis proceres quosdam: cf. *Nehem.* VI, 12, 13; XIII. Hoc igitur præsenti carmine vatem spectasse, ut magis confirmaret eos, qui neque minis hostium, neque blanditiis aut corruptionibus seduci se passi fuerint ad prodendum, impia defectione ad Samaritanos, communem populi Judaici causam. Strophæ duæ: 1-3, 4-5.

1. Canticum ascensionum.

Qui confidunt in Jova,
sunt instar montis Sionis, qui non nutat,
in æternum sedet (stat).

2. Hierosolyma — montes circa eam *sunt*,
et (ita) Jova circum populum suum *est*,
ab hoc tempore et usque in æternum.

3. Neque enim residebit sceptrum (dominatio) improbitatis in sorte justorum,
ne extendant justi ad pravitatem manus suas.

4. Bene fac, Jova, bonis,
et rectis in cordibus ipsorum.

5. Et qui deflectunt in vias curvas suas,
eos mittat (Maurer, *perdat*) Deus cum maleficis.
Pax (vel *salus*) super Israelem!

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXXIV.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Canticum graduum.

In hoc Psalmo consilium bonum dat sanctus Propheta peregrinis ascendentibus in patriam, tum terrenam, tum cœlestem. Consilium autem est, ut in Deo totam spem suam ponant. Deus enim potentissimus et fidelissimus est, neque unquam confundet sperantes in se, atque ad se toto desiderio properantes.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. QUI CONFIDUNT IN DOMINO, SICUT MONS SION; NON COMMOVEBITUR IN ÆTERNUM, QUI HABITAT IN JERUSALEM.

Ponit initio Propheta generalem atque certissimam promissionem, eamque bis repetit ad majorem veritatis asseverationem. Dicit igitur : « Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion, » id est, omnes qui vere confidunt in Domino, erunt immobiles et securi, quæcumque tandem ingruat tempestas, sicut est ipse mons Sion, qui non solum immobilis est, quia mons est, sed etiam quia Deo sacer et charissimus est. Addit repetens, et quasi explicans quod dixerat, : « Non commovebitur in æternum, » qui habitat in Jerusalem; ubi quod dicitur, « non commovebitur in æternum, » respondet illis verbis : Erit immobilis sicut mons Sion. Quod sequitur, « qui habitat in Jerusalem, » respondet illis, « qui confidunt in Domino. » Illi enim qui habitant cogitatione et spe in cœlesti Jerusalem, ipsi sunt qui confidunt in Domino. Sic enim explicatur fiducia in Deum in *Psalm.* XC : « Qui habitat in adjutorio Altissimi, in protectione Dei cœli commorabitur. » Quod attinet ad verba, in hebræo codice habetur alia interpunctio, et proinde alia ordinatio verborum. Sed quia interpunctio non erat in antiquis codicibus, sed a Rabbinis addita est, ideo non tanti facienda est, ut propter eam contemnamus interpunctionem Septuaginta Seniorum et latinæ nostræ Vulgatæ editionis. Præterea illud, *qui habitat in Jerusalem*, ambiguum est in hebræo, utrum ad montem Sion, an potius ad hominem confidentem in Deo referendum sit; sed Interpretes Septuaginta declaraverunt referri ad hominem, non ad montem : nam *mons* græce est generis neutri; et illud, *qui*, tam græce, quam latine, est generis masculini. Adde quod *mons* non tam proprie dicitur habitare in civitate, quam homo. Quia vero non omnibus, qui habitant in terrena Jerusalem, convenit *non commoveri in æternum,* cum ipsa Jerusalem stare non potuerit in æternum; et quia *habitare in Jerusalem,* hoc loco idem est, quod *confidere in Domino,* ideo diximus cum S. Augustino hic agi de habitatore cœlestis Jerusalem per spem et desiderium, quomodo habitabant, qui dicebant : « Conversatio nostra in cœlis est, » *Philip.* cap. III.

Vers. 2. 2. MONTES IN CIRCUITU EJUS, ET DOMINUS IN CIRCUITU POPULI SUI, EX HOC NUNC ET USQUE IN SÆCULUM.

Probat quod dixit, montem Sion securum et stabilem esse, sed multo magis eos qui confidunt in Domino, siquidem Sion montes habet « in circuitu, » quasi pro muro; sed qui « confidit in Domino, » ipsum Dominum omnipotentem habet in circuitu; et montes, qui Sion montem circumdant, complanari possunt et cadere; sed Dominus in circuitu est populi « ex hoc nunc et usque in sæculum. » Sententia igitur horum duorum versiculorum est, omnes qui confidunt in Domino, securos esse debere, quia Dominus protegit eos ab omni malo; et quamvis interdum temporaliter affligantur, id etiam cooperatur illis in bonum; et si forte permittit Deus illis auferri divitias, vel sanitatem, vel aliquid ejusmodi, reponit aliquid melius, id est, patientiam et consolationem cum merito gloriæ sempiternæ. Sed hoc loco per confidentiam non debet intelligi vana præsumptio, sed fiducia illa, quæ ex fide non ficta, ex corde puro, ex conscientia bona, ex dilectione ferventi nasci solet.

Vers. 3. 3. QUIA NON RELINQUET DOMINUS VIRGAM PECCATORUM SUPER SORTEM JUSTORUM, UT NON EXTENDANT JUSTI AD INIQUITATEM MANUS SUAS.

Explicat paulo clarius qua ratione Dominus protegat confidentes in adjutorio ipsius. Quod si, inquit, permittet Dominus aliquando justis de causis, iniquos dominari piis, non diu hoc permittet, ne pii desperantes incipiant etiam ipsi facere opera impiorum; sic igitur ait : « Quia non relinquet Dominus virgam peccatorum super sortem justorum, » id est, dabit quidem aliquando Dominus impiis virgam, id est sceptrum, quod est insigne potestatis, « super sortem, » id est, super hæreditatem, sive partem et portionem « jus-

torum;» sed non u relinquet virgam in manu impiorum. In hebræo est ad verbum : *Non requiescet virga peccatoris super sortem justorum,* quæ verba eumdem habent sensum ; sed metaphora *quietis* eleganter explicat brevitatem temporis, quo peccatores permittuntur regnare super justos : quamvis enim tempus quo regnant impii super justos, longum videri possit iis qui non cogitant æternitatem, tamen iis qui certi sunt ex divina promissione regnum Sanctorum cum Christo sine fine duraturum, momentaneum videtur omne quod finem habet. Ait igitur : «Non requiescet virga peccatoris super sortem justorum,» id est, erit quidem potestas peccatoris aliquando super justos ad eorum probationem, vel exercitationem, vel correctionem ; sed erit quasi stans, non sedens ; transitura, non manens ; temporalis, non æterna. «Ut non extendant justi ad iniquitatem manus suas,» hoc est, ne justi non perseverent in justitia, si videant felicitatem iniquorum tam esse diuturnam, ut credi possit nullum finem habitura.

Vers. 4. 4. Benefac, Domine, bonis et rectis corde.

Quia dixerat periculum esse ne justi scandalum paterentur ex nimis diuturna potestate iniquorum, convertit se ad Deum, atque precatur ut benefaciat bonis, liberando videlicet eos velociter a potestate impiorum, aut certe patientiam illis et consolationem internam copiose suppeditando ; et simul admonet ac docet illos vere esse bonos, qui sunt «recti corde,» id est, qui non scandalizantur de judiciis Dei, sed in bonam partem accipiunt omnia quæ Deus facit, etiamsi permittat impios dominari quantumvis diuturno tempore. Illi enim sunt recti corde, qui conformant cor suum, id est, judicium et voluntatem, cum rectissima regula judicii et voluntatis Dei, etiamsi non intelligant cur Deus hoc aut illud faciat, vel fieri permittat ; de his scribitur in alio Psalmo : «Quam bonus Israel Deus, his qui recto sunt corde !» Isti enim acquiescunt in omnibus Deo, et placet illis Deus, et illi placent Deo, quomodo lignum rectum in pavimento recto optime collocatur et quiescit ; lignum autem distortum non potest collocari, nec quiescere, nisi in loco distorto.

Vers. 5. 5. Declinantes autem in obligationes, adducet Dominus cum operantibus iniquitatem : pax super Israel.

Occasione ultimi verbi versiculi superioris, quo bona optabantur rectis corde, subjungit Propheta terribilem comminationem iis qui declinant a rectitudine cordis, ac dicit eos, qui declinant a rectitudine ad tortuositatem, et in persecutione vel tribulatione perdunt sustinentiam, ac vel per fidem negant, vel de Deo queruntur ac murmurant, eos «cum operantibus iniquitatem,» id est, cum ipsis persecutoribus atque impiis hominibus, in judicium adducendos, quoniam, ut ait S. Jacobus cap. II : «Qui totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus ;» et tum demum separatis omnibus malis de medio bonorum, pax vera et sempiterna erit «super Israel,» id est, super populum Dei. Hoc loco magna est quæstio de verbo illo *obligationes*, et quidem alii alia dicunt : sed ego, ut permitto unumquemque abundare in sensu suo, ita si debeat hic versiculus cohærere cum superiore, et si conciliandi sunt codices latini cum græcis et hebraicis, nihil dubito quin latinus Interpres scripserit *obligationes*, non tam respiciens ad rem quæ ligatur et stringitur per obligationem, quam ad ipsam obliquitatem et tortuositatem, quæ cernitur in fune, dum aliquid ligatur ; neque enim obligari potest aliquid, nisi funis, alioqui directus, torqueatur, et in circulos ducatur. Id ita esse, primo, colligitur ex voce hebraica, quæ proprie *obliquitatem* significat, et a S. Hieronymo redditur *pravitatem* ; deinde ex voce græca, quam Euthymius explicat per obliquitatem et perversitatem. Denique ex ratione continuationis : nam si per *obligationes* intelligamus obligationes ad aliquid faciendum, ut sunt vota, juramenta, promissa, pacta, et similia, vix percipi poterit quod sibi hoc loco Propheta velit ; si vero per *obligationes* intelligantur nodi et tortuositates quæ opponuntur rectitudini cordis, de qua proxime fuerat locutus, omnia optime cohærebunt. Interpres igitur Vulgatus obscure quidem, sed vere et proprie locutus est.

Obligationes, quid ?

PSALMUS CXXVI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Canticum graduum.*	V. s. h. — *Canticum graduum.*
In convertendo Dominus captivitatem Sion, facti sumus sicut consolati.	Cum converteret Dominus captivitatem Sion, facti sumus quasi somniantes.
2. Tunc repletum est gaudio os nostrum, et lingua nostra exultatione.	Tunc implebitur risu os nostrum, et lingua nostra laude.
Tunc dicent inter gentes : Magnificavit Dominus facere cum eis.	Tunc dicent in gentibus : Magnificavit Dominus facere cum istis.

3. Magnificavit Dominus facere nobiscum : facti sumus lætantes.
4. Converte, Domine, captivitatem nostram, sicut torrens in austro.
5. Qui seminant in lacrymis, in exultatione metent.
6. Euntes ibant et flebant, mittentes semina sua :
Venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos.

Magnificavit Dominus facere nobiscum; facti sumus sicut lætantes.
Converte, Domine, captivitatem nostram, sicut rivos in austro.
Qui seminant in lacrymis, in exsultatione metent.
Qui ambulans ibat et flebat, portans ad seminandum sementem, veniens veniet in exsultatione, portans manipulos suos.

Argumentum. — « Compositum est carmen, quum pars populi exsilio Babylonico rediisset. Strophæ duæ : vers. 1-3, quanta fuit lætitia nostra, quumde exsilio nos Jova reduceret ! 4-6, revoca, Jova, cæteros quoque omnes, ut flebile tempus fortuna sequatur melior. » Maurer. Alius tamen cum Hengstenberg censet, in secunda stropha (vers. 4) non cæterorum captivorum reditum peti, sed liberationis perfectionem, nempe ut Judæi in patriam reversi a Samaritanorum persecutione liberentur.

1. Canticum ascensionum.

Quum se (suum favorem) vertit Jova ad captivitatem (captivos) Sionis,
fuimus ut somniantes.
2. Tunc plenum fuit risu os nostrum,
et lingua nostra clamore læto;
tunc dixerunt inter gentes :
« Præclare egit Jova cum istis. »
3. Præclare Jova egerat nobiscum,
eramus læti.

4. Verte te, Jova, ad captivitatem (calamitatem) nostram,
ita sis nobis, ut torrens in austro (regionibus æstu solis exsiccatis).
5. Qui serunt cum lacrymis (inter lacrymas),
cum læto clamore metent (alius *metant*).
6. Vadit (propr. *vadendo*), vadit et flet (propr. *flendo*),
qui portat tractum (gall. *la poignée*, vel *le jet*) seminis;
venit, venit (alius, *veniat*, *veniat*) cum læto clamore,
qui portat manipulos suos.

NOTÆ.

Vers. 1. Maurer, *quum reduceret Jova captivos*, etc.; Ewaldus, *quum Jova convertit*, puta in meliorem statum; Hengstenberg, *quando Dominus se vertit ad reversionem*, etc. — Vers. 3. Maurer, *egit*, *sumus*. — Vers. 4. Alius : Opes copiosas largire nobis, ut copiosæ sunt aquæ torrentium australium. Ewaldus, *converte, Jova, nostras calamitates*, quasi *torrentes in terras siccatas* inducens. Maurer, *reduc, Jova, captivos* (cæteros) *nostros, ut torrentes in austro,* i. e. quemadmodum qui in terris calidis per æstatem exsiccati erant torrentes pluvio anni tempore aquis se replent terramque aridam iterum irrigant, sic fac, o Jova, ut desolata hæc terra suis iterum repleatur incolis, a suis iterum excolatur colonis. — Vers. 5. Proverbialis sententia, qua significatur, *tristibus læta solere succedere.* Similitudo deprompta est a seminantibus, quibus, dum terræ semina committunt, adversa quæque occursant, quæ lacrymas sæpe cient pauperculo agricolæ, qui incertum messis proventum reputat; quas ipsas tamen molestias lætissima messis excipit atque compensat.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXXV.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Canticum Graduum.

Psalmus hic apertissime loquitur de reversione a captivitate et ascensione ad patriam, et convenit proprie in tempus illud, quo decretum Cyri de solvenda captivitate Judæorum primum promulgatum est : quod quidem figura fuit Evangelii, quo nobis annuntiata est remissio peccatorum, et ascensio ad cœlestem Jerusalem.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. IN CONVERTENDO DOMINUS CAPTIVITATEM SION, FACTI SUMUS SICUT CONSOLATI.

Latinus Interpres voluit ad verbum reddere verba græca, et ideo minus latine locutus videtur. S. Hieronymus sententiam, non verba secutus, ita reddidit : *Cum converteret Dominus captivitatem Sion, facti sumus sicut somniantes.* Vere enim vox hebraica *somniantes* significat, et sensus est : Cum primum auditum est a nobis decretum relaxationis et reversionis in patriam, præ gaudio vix credere potuimus quod dicebatur, et nobis non videre et audire, sed somniare videbamur. Simile quid accidit patriarchæ Jacob, *Gen.* XLV, qui cum audisset filium suum Joseph vivere, quem jamdudum mortuum luxerat, quasi de gravi somno evigilans non credebat. Sanctus etiam Petrus, *Act.* XII, de carcere præter spem mirabiliter liberatus, existimabat se visum videre. Porro Septuaginta Interpretes verterunt, *consolati*, quia ex nimia consolatione fiebat ut sibi Judæi somniare viderentur. Sed perspicua erit lectio, si utrumque jungamus hoc modo : *Cum converteret Dominus captivitatem Sion, facti sumus ex nimia consolatione et lætitia quasi somniantes* nos liberatos; vel, si placeat, hic esse potest sensus : *Facti sumus sicut consolati*, id est, facti sumus ut sunt ii, qui consolationem post magnam tribulationem accipiunt, id est, hilares et jucundi ex tristibus et mœrentibus. Hanc ineffabilem consolationem vere experiuntur, qui serio convertuntur ad Deum, et contempta spe sæculi, atque omnium rerum terrenarum cupiditate deposita, dirigunt pedes suos in viam pacis. Intelligunt enim quam ineffabile bonum sit, erui de captivitate diaboli, et de profundo gehennæ, et ad veram libertatem atque æternam pacem in cœlesti patria possidendam, Deo vocante et ducente, præparari.

Vers. 2. 2. TUNC REPLETUM EST GAUDIO OS NOSTRUM, ET LINGUA NOSTRA EXULTATIONE.

Ex consolatione interna prodiit lætitia externa, quæ in hilaritate vultus et in voce exultationis agnoscitur. « Tunc, » inquit, id est, ubi auditus est bonus nuntius liberationis, « repletum est gaudio os nostrum, » id est, facies nostra hilaris et jucunda apparuit, et lingua nostra prorupit in verba lætitiæ et jubilationis. In hebræo pro *gaudio* habetur *risus*; sed in idem recidit sententia : risus enim lætitiæ signum est. Si quis autem velit per *os* non intelligere faciem, sed quod proprie dicitur *os*, sensus erit : Repletum est os nostrum lætis vocibus et laudibus, et idem significabitur per verba sequentia, « et lingua nostra exultatione, » quæ repetitio est in Psalmis frequentissima.

Vers. 3. 3. TUNC DICENT INTER GENTES : MAGNIFICAVIT DOMINUS FACERE CUM EIS.

Nuntius bonus hujus liberationis, sicut eos qui liberati sunt, affecit ingenti lætitia; ita etiam alios, qui hoc audierunt, magna admiratione replevit, et ideo dixerunt : « Magnificavit Dominus facere cum eis, » id est, magnifice gessit se Dominus cum populo suo. Quamvis enim Cyrus fuerit, qui populum Hebræorum ex tam longa captivitate liberavit, tamen omnes facile intelligebant id factum esse divino instinctu; nam liberatio facta est ipso tempore, quo Deus per Hieremiam prædixerat esse faciendam, id est, post annos septuaginta; et Cyrus ipse, lib. I *Esdræ*, cap. I, agnoscit imperium orbis terræ a Deo cœli sibi tributum, et ab eodem Deo jussum se templum in Hierusalem ædificare, populumque dimittere; et denique nunquam sperandum erat ut rex ullus sponte sua, et sine ullo pretio tot millia captivorum dimitteret, nec solum dimitteret, sed etiam magnis donis oneratos dimitteret. Itaque merito gentes omnes tam magnum beneficium divinæ Providentiæ tribuebant. Sed cur Propheta utitur hoc loco tempore futuro, cum paulo ante usus sit tempore præterito? dixit enim : « Tunc repletum est gaudio os nostrum, » unde consequens erat ut diceret : « Tunc dixerunt inter gentes; » cur igitur ait : « Tunc dicent inter gentes? » Hebræus codex utrumque verbum ponit in tempore futuro, quod tamen, secundum con-

suetudinem linguæ hebraicæ, utrumque verti potest in tempus præteritum. Sed codex græcus, quem secutus est Interpres latinus, primum posuit in præterito, secundum in futuro. Fortasse igitur hic est hebraismus, et accipiendum est tempus futurum pro præterito. Fortasse etiam illud, *tunc,* hoc loco non significat tempus liberationis jam præteritum, sed tempus divulgationis hujus rei ad gentes etiam longe positas, quod erat futurum, ut sensus sit: Cum perveniet fama hujus rei ad gentes longe positas, tunc dicent inter se gentes : » Magna fecit Deus cum populo Judæorum. » Neque minus hæc admiratio gentium locum habet, cum homines, qui de hoc mundo sunt, vident aliquos qui de mundo erant, mundo terga vertere, et ad patriam cœlestem per viam veræ virtutis et Christi imitationis ascendere. Mundus enim non diligit quidem eos, qui de mundo non sunt, sed miratur tamen, et Deum in illis et cum illis esse negare non potest.

Vers. 4. 4. MAGNIFICAVIT DOMINUS FACERE NOBISCUM, FACTI SUMUS LÆTANTES.

Approbant liberati quod gentes dicunt, quia vera dicunt, ac si ita subjungerent: Vere Dominus magnifice se nobiscum gessit, et præter meritum et spem nostram egit nobiscum, cum de tam miserabili captivitate nos ad dulcissimam patriam revocavit; et ideo facti sumus lætantes, qui sub jugo captivitatis gemebamus mœrentes.

Vers. 5. 5. CONVERTE, DOMINE, CAPTIVITATEM NOSTRAM, SICUT TORRENS IN AUSTRO.

Quoniam non statim omnes captivi reversi sunt, sed primum aliqui cum Esdra, deinde alii cum Nehemia, ideo qui primi redierant, precantur Deum pro plena atque integra reversione captivorum. Utuntur vero similitudine torrentis, qui flante austro plenissime et velocissime fluere solet. Dicunt igitur : « Converte, Domine, captivitatem nostram, » id est, fac ut revertantur captivi nostri, qui adhuc remanent in terra aliena, plane omnes, et quam citissime, ut sit plena et velox reductio, qualis esse solet earum rerum, quas torrens secum abripit et devolvit, quando flante austro tum pluviis de cœlo cadentibus, tum nivibus liquefactis et de montibus fluentibus impletur. Sed multo magis spiritualibus peregrinis hæc precatio necessaria est : quamvis enim jam aliqui ad patriam pervenerint, tamen multi adhuc peregrinantur : plurimi etiam amare cœperunt captivitatem, et affixi rebus temporalibus, de patria nihil cogitant; ideo necesse est ut Deus, instar torrentis, austro flante violenter eos compellat, et quasi cogat ascendere. Denique tum isti, tum illi, adhuc ex parte captivi tenentur; omnes enim exspectant, ut liberetur omnis creatura a servitute corruptionis, et ipsi etiam in cœlo beati exspectant redemptionem corporis sui. Pro hac igitur perfecta libertate filiorum Dei, de qua loquitur Apostolus *ad Rom.* VIII, recte precamur : « Converte, Domine, captivitatem nostram, sicut torrens in austro. » Quod attinet ad verba, in hebraico et græco codice habetur, *torrentes,* sive *rivos aquarum,* in numero multitudinis, et casu accusandi; sed probabile est in græcis antiquis et magis correctis fuisse χειμάῤῥος, id est *torrens*, non χειμάῤῥους, id est *torrentes.* Nam S. Hieronymus, in *Commentario* ubi exponit editionem Septuaginta, legit *torrens,* et S. Augustinus similiter legit *torrens.* Verbum autem hebraicum potest intelligi tam in casu nominandi quam accusandi : sed in sensu nulla difficultas est. Nam idem est sensus, sive dicamus : « Converte captivitatem nostram, » ut torrens convertit et trahit omnia secum; sive : « Converte captivitatem nostram, » ut torrentem protrudis et impellis, quando austro flante impletur aquis. Major quæstio est de nomine *Austri,* siquidem recentiores quidam accurati et docti contendunt, nomine *Austri* non debere intelligi *ventum,* sed regionem australem desertam et aridam, qualia sunt deserta Arabiæ; ac sensum hujus loci esse volunt : « Converte captivitatem nostram, » sicut torrentes fluunt in locis aridis et desertis : sic enim lætificabit nos reversio captivorum, quomodo lætificantur loca arida fluentibus aquis. Sed nobis veneranda est Patrum auctoritas : nam Septuaginta Interpretes sine dubio per *Austrum* intellexerunt *ventum* : id enim proprie significat νότος, qua voce hoc loco usi sunt; deinde S. Hieronymus, S. Augustinus, Theodoretus, Euthymius, et alii veteres tum græci, tum latini agnoscunt hoc loco similitudinem venti australis liquefacientis nives, et congregantis nubes, atque eo modo torrentes implentis. Ratio etiam connexionis, et nomen *torrentis,* huic expositioni favere videtur. Utitur enim Propheta nomine *torrentium,* ut significet plenitudinem reversionis captivorum; per loca vero deserta et arida rivuli quidam fluere solent, non autem torrentes pleni et magni, quos ingentes pluviæ vel nives de montibus fluentes faciunt. At, inquint, vox hebraica non significat *ventum,* sed *australem plagam,* vel loca arida et deserta. Respondeo, quod sæpe respondi, non debere restringi significationes vocum hebraicarum ad hebraica dictionaria : major enim fides habenda est Septuaginta Interpretibus et S. Hieronymo, quam omnibus dictionariis; et quemadmodum vox græca νότος significat proprie ventum australem, et inde transfertur aliquando ad significandam regionem, unde ventus ille spirat : sic etiam fieri potest ut vox hebraica *negheb,* quam ipsi volunt significare *plagam australem,* transferatur etiam ad significandum ventum australem, et hoc loco ita accipiendam esse hanc vocem veterum auctoritas satis nobis persuadet.

Spiritualibus peregrinis precatio necessaria.

De nomine Austri.

Major fides habenda LXX interpretibus, quam dictionariis.

Vers. 6. 6. QUI SEMINANT IN LACRYMIS, IN EXULTATIONE METENT.

Posteaquam rogavit Propheta Deum, ut reducat ad patriam omnes captivos, exhortatur ipsos captivos, ut libenter suscipiant laborem ambulandi et ascendendi, neque retineantur amore earum rerum, quas in terra aliena possidebant, quoniam in patria sua multo plura et meliora invenient. Utitur autem similitudine aptissima seminantis et metentis. Seminans enim ordinarie in lacrymis seminat, id est, cum dolore et gemitu, quia cogitur triticum suum projicere in terram, neque scit an unquam illud recuperabit, ac proinde videtur laborare et fatigari, ut opes suas amittat : sed quando messis venit, cum magno gaudio metit, quia videt triticum suum, quod videbatur dum seminaretur, amissum, non solum non periisse, sed cum maximo fœnore redditum sibi fuisse. Sed hæc exhortatio apud spirituales peregrinos præcipue locum habet. Qui enim captivitatem diligunt, et amore mundi capti, de cœlesti patria nihil cogitant, ii existimant justorum iter ad cœlum, nihil esse aliud nisi jacturam et detrimentum. Qui enim vere peregrini sunt, et ad patriam cœlestem ascendunt, opes suas pauperibus largiuntur, qui nunquam restituent, sine pretio vel præmio laborant, ut fratres suos doceant, ut Apostolus faciebat, sponte seipsi voluptatibus privant : quæ stultitia esse videtur iis qui nesciunt quid ista pariant. Sed hoc nihil est aliud, nisi seminare in lacrymis, ut postea tempore suo cum exultatione metant : quod si ii, qui captivitatem adhuc amant, attente considerarent, certe ipsi etiam mutato consilio, ascendere inciperent, et sua omnia, licet cum sensu aliquo doloris, interim seminarent, ut paulo post in cœlesti patria cum exultatione meterent.

Vers. 7. 7. EUNTES IBANT ET FLEBANT, MITTENTES SEMINA SUA.

Vers. 8. 8. VENIENTES AUTEM VENIENT CUM EXULTATIONE, PORTANTES MANIPULOS SUOS.

Describit paulo fusius et clarius morem seminantis et metentis. « Euntes, inquit, ibant, » id est, rustici ex domo sua exeuntes ibant ad agrum, « et flebant mittentes semina sua, » id est, cum dolore spargebant triticum suum in terram, videntes se privari interim opibus suis non sine dolore quæsitis. Sed postea « venientes » ex agro tempore messis, « venient » domum « cum exultatione portantes manipulos suos, » id est, referentes pro paucis granis integros manipulos spicarum. Neque curavit Propheta similitudinem applicare, quia facile erat unicuique id per se facere. Utitur hac eadem similitudine Apostolus II *Cor.* IX : « Qui parce seminat, parce et metet. » Et quoniam similitudo admirabilis est, non erit inutile considerare quibus in rebus semen cum eleemosyna comparetur, ut magis animentur qui ascensiones in corde suo disponunt ad opes suas libentissime cum pauperibus communicandas. Primum igitur granum, quod seminatur, res est exigua, et tamen producit tantam granorum multitudinem, ut incredibile videatur : sic etiam eleemosyna res est in se vilis, cum sit actio humana et temporaria, et per organum corporis corruptibilis facta, et tamen producit non multas pecunias, aut panes, aut vestes, sed regnum sempiternum : quomodo si granum tritici seminatum non produceret spicam triticeam, sed spicam auream plenam, gemmis pretiosis loco granorum. Deinde granum seminatum debet corrumpi et perdi, alioqui non nasceretur, juxta illud Evangelii : « Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet : » sic eleemosyna debet donari, non commutari, et donari iis qui non possunt retribuere ; denique debet amitti ac perdi sine ulla spe recuperationis in hac vita : ita enim corrupta et perdita iterum nascitur, et fructum plurimum parit in æterna vita. Denique seminatum granum eget sole et pluvia, ut germinare possit : sic etiam eleemosynæ, ut alia omnia bona opera, egent sole divinæ gratiæ et pluvia sanguinis Mediatoris, id est, requirunt, si meritoria esse debeant, ut fiant ex gratia Dei, quæ nascitur ex Christi sanguine : tunc enim res in se minima efficitur maxima ratione virtutis, quam ex gratia recipit ; et sic non solum meritoria de congruo, sed etiam de condigno, ut scholæ loquuntur, meritoria est vitæ æternæ. Sed hoc interest inter sationem tritici, et distributionem eleemosynæ recte factam, quod plurima sunt, quæ facere possunt, ut qui seminavit in lacrymis triticum, in exultatione non metat : nam et potest seminatum granum deficiente imbre non nasci ; et potest natum a bruchis, vel nebulis corrumpi ; et potest jam maturum a furibus diripi, vel incendio perdi. At eleemosyna ex charitate facta, salva est, quippe in cœlo reconditur, ubi nec bruchi, neque nebulæ, neque fures accessum ullum habent. Igitur qui spirituale semen in lacrymis seminat, in exultatione fructum magnum sine ulla dubitatione metet.

Sementis cum eleemosyna comparatio.

PSALMUS CXXVII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Canticum graduum Salomonis.*

Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt qui ædificant eam.

Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat qui custodit eam.

2. Vanum est vobis ante lucem surgere : surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris :

Cum dederit dilectis suis somnum :

3. Ecce hæreditas Domini, filii, merces, fructus ventris.

4. Sicut sagittæ in manu potentis, ita filii excussorum.

5. Beatus vir qui implevit desiderium suum ex ipsis : non confundetur cum loquetur inimicis suis in porta.

V. s. h. — *Canticum graduum Salomonis.*

Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt qui ædificant eam.

Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat qui custodit eam.

Frustra vobis est de mane surgere [al. *consurgere*] : postquam sederitis, qui manducatis panem dolorum : sic dabit diligentibus se somnum.

Ecce hæreditas Domini, filii : merces, fructus ventris.

Sicut sagittæ in manu potentis, ita filii juventutis.

Beatus vir qui implevit pharetram suam ex ipsis : non confundentur, cum loquentur inimicis suis in porta.

Argumentum. — Docet, nihil proficere hominum labores, nisi Deo juvante, itaque ex Jova pendere habitationem, securitatem, quæstum, victum, liberorum stirpem.

1. Canticum ascensionum, Salomonis *carmen.*

Nisi Jova exstruat domum,
frustra laborant (gall. *se fatiguent*) structores ejus in eo (labore);
nisi Jova custodiat urbem,
frustra vigilat custos.

2. Frustra vobis *est, o* matutinantes surgere,
retardantes sedere (quiescere a labore), comedentes panem laborum :
sic dat *Jova* dilecto suo *per* somnum.

3. Ecce donum (propr. *hæreditas*) Jovæ sunt liberi,
præmium *est* fructus uteri.

4. Sicut sagittæ in manu herois,
sic *sunt* filii juventutis.

5. Beatus vir, qui implevit pharetram suam illis (sagittis)!
Non confundentur quando dicent (causam) cum inimicis suis in porta.

NOTÆ.

Vers. 1. *In eo :* Maurer, *in ea,* domo scil. — Vers. 2. Alii, *morantes sedendo*, operi faciendo in seram usque noctem assidentes. *Laborum*, magno labore paratum. *Sic*, i. e. tot ac talia bona, quot et qualia vos multa opera quæritis. Rosenmull. *ita dabit dilecto suo somnum : ita*, i. e. quemadmodum vos frustra fatigamini, ut vix pauxillum somno et quieti indulgeatis, ita e diverso Deus iis, quos diligit, quiete et sine curis dormire concedit. Alius, *vere* (profecto) *dat* Deus *dilectis suis somnum.* — Vers. 4. Lyricorum more, exspatiatur vates, docens quantum bonum sit educasse liberos. *Filii juventutis,* quos quis juvenis genuit, i. e. adulti et robustiores, quales firmissimum præsidium solent esse domus paternæ et senescentium parentum, quod ipsum significatur eo, quod dicuntur esse *sicut sagittæ in manu herois.* Alius

cum Vulg. *filii excussorum,* puta qui plurimis ærumnis vexantur, ut *neourim* sit particip. *paul* verbi נער *excussit.* Cæterum hæc filiorum cum hastilibus comparatio Arabibus etiam familiaris est. — Vers. 5. *Confundentur,* i. e. causa cadent, puta patres talibus filiis stipati. Alii ad filios referunt, ob plural. numerum, sed sine idonea causa, eodem tamen sensu.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXXVI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Canticum Graduum Salomonis.

Psalmi hujus obscuritas.

Psalmus hic semper mihi visus est supra modum obscurus, et nunc etiam post longum studium fateor me non perfecte assequi litteralem sensum. Probabilior expositio videtur esse illa, quam tradiderunt Græci, S. Joannes Chrysostomus, Theodoretus et Euthymius, quod videlicet pertineat hæc prophetica exhortatio, sive admonitio, ad populum Hebræorum post reversionem a captivitate Babylonica, quando laborabat in ædificanda domo Dei, et restauranda civitate Jerusalem, et a vicinis gentibus toto fere illo tempore vexabatur et impediebatur. Huc etiam pertinere videtur titulus: *Canticum graduum Salomonis;* tribuitur enim Salomoni hæc adhortatio, quoniam ipse prior ædificavit domum Domini et civitatem Jerusalem amplificavit, et multis bonis replevit. Ipse igitur commode introducitur, qui admoneat Zorobabelem, qui fuit quasi alter Salomon, quomodo se gerere debeat in domo et civitate reædificanda, custodienda et amplificanda. Sed altiore sensus veru Salomon, id est *pacificus*, Christus, qui est *pax nostra,* juxta Apostolum, admonet eos qui ad veram pacem aspirant, et aspirando ascendunt de valle lacrymarum ad visionem pacis, Jerusalem cœlestem, quomodo debeant ædificare et custodire domum, sive civitatem Ecclesiæ; tum etiam quia unusquisque sibi per bona opera domum ædificare debet in cœlo, eamque custodire, ut ad eam suo tempore feliciter inhabitandam, perpetuoque possidendam, ascendat. Scio nonnunquam in Scripturis, per *ædificationem domus,* intelligi *fecunditatem* sive *copiam filiorum.* Sed hunc Psalmum communis expositio Patrum de vera domo Dei, id est, de templo, sive materiali, sive mystico, non de carnali filiorum copia intelligendum esse docuit.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1.

1. Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt qui ædificant eam.

Hæc dicuntur Judæis ædificantibus domum Dei, id est templum, quando infeliciter opus procedebat, impedientibus vicinis gentibus, ut scribitur in I lib. *Esdræ.* Admonentur autem, ut cogitent, nihil valere opera hominum, nisi primarius ædificator Deus adsit; et ideo non solum operentur manibus, sed etiam corde et ore Deum invocent, et in ejus adjutorio præcipue fidant. « Nisi Dominus ædificaverit domum, » id est, nisi Dominus invocatus cum fiducia operantibus adfuerit, « In vanum laboraverunt qui ædificant eam, » id est, omnis labor frustra consumptus est, et frustra etiam deinceps consumetur. Hæc eadem dicuntur præpositis Ecclesiæ, qui prædicatione verbi Dei convertere nituntur homines ad Deum, et ex iis templum Domino, id est Ecclesiam, ædificare, juxta illud I *Corinth.* III : « Dei ædificatio estis; » et ibidem : « Ut sapiens architectus fundamentum posui, alius autem superædificat; » sed nisi adsit ille principalis architectus, qui dixit *Matth.* XIV : « Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, » in vanum ædificant homines, frustra prædicant doctores verbi Dei, dicente Domino : « Sine me nihil potestis facere, » *Joan.* XVI. Denique dicuntur eadem unicuique nostrum, qui domum nobis per actus fidei, spei et charitatis in cœlo ædificare debemus : domus enim Dei, ut S. Augustinus ait serm. 22 *De Verbis Apostoli,* credendo fundatur, sperando erigitur, diligendo perficitur, neque ullus in cœlesti patria civis admittitur, qui talem domum non ante paraverit. Sed hæc domus magis orando et gemendo, quam operando fabricatur, quia « non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, tanquam ex nobis, » II *Cor.* III.

Vers. 2.

2. Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat, qui custodit eam.

Cum civitas Hierusalem post captivitatem ædificaretur, simul ædificanda et simul custodienda erat, ut testatur Scriptura in lib. II *Esdræ.* Gentes enim quæ in circuitu erant, non solum impedire conabantur ædificationem, sed etiam demoliri quod ædificatum fuerat : et ideo filii Israel una manu gladium tenebant, altera faciebant opus, et multi eorum dispositi ad custodiendum, perpetuas agebant excubias. Sed nihilominus tot vigiliis suis nihil profecissent, nisi Dominus civitatem custodire voluisset. Hoc idem contingere certum est præpositis Ecclesiæ, qui simul ædificare Ecclesiam, et simul custodire debent : versamur enim in medio inimicorum, qui nihil magis oderunt, quam Ecclesiæ amplificationem. Et quamvis episcopis ad hoc detur in Ecclesia locus altior, ut quasi e specula omnia prospicere, et populum custodire possint, tamen neque corda

penetrant, neque ubique cum omnibus esse possunt; ideo « nisi Dominus custodiat civitatem, frustra vigilat qui custodit eam. » Hoc ipsum singulis nobis accidere solet, ut dum per bona opera domum nobis ædificamus, non desint hostes, qui variis tentationibus destruere moliantur ædificium inchoatum; unde nos Apostolus armat, scribens *Ephes.* cap. VI, dum dicit : « Accipite armaturam Dei, ut possitis resistere in die malo; » et infra : « In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere. » Sed nisi Dominus nobis adsit, et nos sæpe dormitantes custodiat, et pro nobis pugnet, frustra erit omnis labor noster.

Vers. 3. 3. VANUM EST VOBIS ANTE LUCEM SURGERE : SURGITE POSTQUAM SEDERITIS, QUI MANDUCATIS PANEM DOLORIS.

Filii Israel præ nimia sollicitudine, dum in angustiis essent, ante lucem opus ædificationis aggrediebantur, ideo monet illos Spiritus Sanctus nihil profuturum quod ante lucem operari incipiant, nisi Dominus illis adfuerit; sed si Dominum adjutorem habuerint, et in illo spem suam posuerint, opus prospere successurum, etiamsi post necessariam quietem, orto jam sole operi se accingant. « Vanum, inquit, est vobis ante lucem surgere, » ad opus videlicet ædificationis prosequendum; ubi subintelligendum est : Nisi Dominus ædificaverit domum, vel « custodierit civitatem; » et ideo confidentes in Domino, et illum assidue invocantes, « surgite postquam sederitis, » id est, post nocturnam atque necessariam quietem, surgite ad opus, « qui manducatis panem doloris, » id est, vos, qui in angustia et oppressione nunc vivitis propter infestationem continuam inimicorum. Sed in sensu magis intento a Spiritu Sancto monentur præpositi Ecclesiæ, et singuli etiam fideles, ut in ædificanda domo, sive communi, sive particulari, non magis fidant operationi, quam orationi; sed imitentur Dominum, qui per noctes vigilabat in oratione, juxta illud *Luc.* VI : « Erat pernoctans in oratione Dei, et interdiu concionabatur, et miraculis sermonem confirmabat; » necnon Apostolos imitentur, qui in *Act.* cap. VI, dicunt : « Nos autem orationi et ministerio verbi instantes erimus. » « Vanum, inquit, vobis est ante lucem surgere, » id est, totum tempus consumere in ædificatione vel custodia. « Surgite postquam sederitis, » id est, surgite ad opus postquam sederitis, vacantes quieti contemplationis et orationis. « Qui manducatis panem doloris, » id est vos, qui præ desiderio cœlestis patriæ assidue gemitis et dicitis : « Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte, » dum dicitur mihi quotidie : « Ubi est Deus tuus? » Qui enim valde amant, dum non possunt frui præsentia rei amatæ, sustentantur interim desiderio et gemitu, et eo modo lacrymæ fiunt illis panes die ac nocte, id est, in prandio et cœna. In hebræo non habetur illud, *surgite*; sed videntur Septuaginta legisse paulo aliter quam nunc habeatur in nostris codicibus; ubi enim nunc est קום, id est *surgere*, ipsi videntur legisse קומו, *surgite*; et quamvis Euthymius ex græco codice legat *surgere*, tamen veteres Patres legunt *surgite*, ut S. Hieronymus et S. Augustinus in *Commentario*; et videtur etiam S. Joannes Chrysostomus ita legisse. Denique ita legit S. Hilarius, qui, ut S. Hieronymus scribit in lib. *De Scriptoribus Ecclesiasticis*, imitatus est Origenem in explanatione Psalmorum. Certum autem est Origenem et alios veteres Græcos et Latinos habuisse codices correctiores, quam unus Euthymius habuerit, nisi forte Euthymius etiam legerit *surgite*, sed corrigendum putaverit esse textum, unius litteræ mutatione : nam ἐγείρεσθαι est *surgere*, et ἐγείρεσθε est *surgite*.

Vers. 4. 4. CUM DEDERIT DILECTIS SUIS SOMNUM, ECCE HÆREDITAS DOMINI, FILII MERCES, FRUCTUS VENTRIS.

Post exhortationem et admonitionem, addit Propheta consolationem, prædicens, fore ut post præsentes tribulationes, det Dominus pacem et quietem populo suo, et tunc filios Israel manifeste futuros Dei hæreditatem, et potentissimos atque fortissimos, ut nullos deinceps hostes passuri sint; quæ Prophetia respicit novum populum, id est, Ecclesiam Christi, cujus typus erat templum, et civitas ipsa Hierusalem. Nam, ut S. Augustinus demonstrat lib. XVIII *De Civitate Dei*, cap. XLV, Judæis post civitatis et templi instaurationem omnia in deterius prolapsa sunt, donec per Vespasianum et Titum iterum civitas eversa, et templum incensum fuit. Ait igitur : « Cum dederit dilectis suis somnum, » id est, cum pacem et quietem Dominus populo suo dederit, mittens ad illos verum Salomonem, qui templum verum, id est, Ecclesiam suam fundabit et propagabit, atque ipsos etiam imperatores orbis terræ illi subjiciet. « Ecce hæreditas Domini, filii merces fructus ventris, » id est, ecce tunc apparebit, quod hæreditas Domini erunt filii plurimi, juxta illud *Psalm.* II : « Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ; » et « merces » ejusdem Christi Domini erit « fructus ventris, » filii videlicet plurimi, juxta illud *Isai.* LIII : « Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longævum. » Nam, ut sæpe monuimus, frequentissime in Psalmis idipsum bis repetitur. Itaque idem est, *hæreditas Domini filii*, et *merces fructus ventris*, id est, Christi Domini hæreditas et merces erunt multi filii, qui nihil aliud sunt, nisi fructus ventris. Atque hæc expositio est conformis hebræo textui, ubi vox illa, *fructus*, est nominativus casus, non genitivus; sed in editione græca vox *fructus* est casus genitivi, et ideo juxta græcum codicem sensus erit, quod filiorum multi-

Templum incensum et eversa civitas sub Tito et Vespasiano.

tudo erit *hæreditas Domini*, et *merces* Christi, qui Christus vere proprieque *fructus ventris* fuit, cum non ex viro, sed ex sola Virgine ortum habuerit; et hæc fortasse verior est expositio, quoniam verbum hebraicum potest mutatis punctis reddi per genitivum, sed verbum græcum non potest reddi per nominativum. Proinde si codices omnes conciliandi sint, hæc posterior expositio priori anteponenda erit. Jam vero si Psalmus explicetur secundum altiorem sensum, in hoc versiculo prædicitur felicitas cœlestis Hierusalem, quæ post somnum mortis temporariæ in resurrectione manet eos, qui sicut oportebat ad patriam sempiternam passibus amoris et fidei ascendere properarunt. Ait igitur : « Cum dederit dilectis suis somnum, » id est, cum post varios labores et certamina dederit Deus omnibus dilectis suis, tam præpositis Ecclesiæ ædificatoribus, quam privatis fidelibus domum sibi per opera bona fabricantibus, somnum beatæ mortis, « ecce hæreditas Domini, filii merces fructus ventris, » id est, tunc apparebit in die ultimi judicii, quod filii Dei sint ipsius Dei hæreditas, quia tunc dilecti salutem æternam consequentur, et post hoc transibunt in æternam Dei possessionem et hæreditatem; et iidem filii erunt merces Christi, qui est « fructus ventris, » quia salus electorum est Christi merces : ipse est enim, qui gratiam et gloriam electis suis patiendo et moriendo promeruit. Non multum autem refert, quod in hebræo habetur, *sic dabit dilecto suo somnum*, pro eo quod nos habemus in græca et latina versione, *cum dederit dilectis suis somnum*; nam particula hebraica כן multa significat, nimirum *sic*, *vere*, *tunc*, etc. Itaque reddi potest, *tunc dabit*, id est, post illas tribulationes dabit, et sensus in idem recidit; vox autem לידידו *lidido*, *dilecto suo*, potest etiam legi *ledidav*, *dilectis suis*; et sic legerunt Septuaginta et S. Hieronymus, qui habuerunt codices sine punctis, quæ a Rabbinis postea addita sunt; et si forte necessario legendum esset, *dilecto suo*, exponeremus unicuique dilecto suo, vel dilecto populo suo, quod est idem cum eo quod nos habemus, *dilectis suis*.

Vers. 5. 5. SICUT SAGITTÆ IN MANU POTENTIS, ITA FILII EXCUSSORUM.

Declarat his verbis Propheta potentiam filiorum Christi, qui sunt ejus hæreditas et merces, ac dicit fore potentissimos, quales sunt sagittæ in manu viri robustissimi, quæ maximo impetu jaciuntur, et omnia perrumpunt; loquitur autem de spirituali potentia servorum Christi, quæ non minus cernitur in actione quam in passione; nam et cum instar tonitrui et fulguris terrefaciunt, et convertunt infideles ad fidem, vel peccatores ad pœnitentiam, efficacia prædicationis, splendore sanctitatis et miraculorum virtute; et quando tormenta omnium generum, incredibili patientia et fortitudine, ad mortem usque decertantes pro fide et pietate tolerant, quid sunt aliud nisi « sagittæ in manu potentis? » Sed cur filii isti tam fortes dicuntur *filii excussorum?* quia filii sunt hominum ejectorum et expulsorum a mundo quasi quisquiliæ et rejectamenta, videlicet filii Prophetarum et Apostolorum; nam de Prophetis Apostolus dicit *Hebr.* XI : « Alii vero ludibria et verbera experti, insuper et vincula, et carceres; tentati sunt, lapidati sunt, secti sunt, in occisione gladii mortui sunt; circuierunt in melotis, et in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus. » De Apostolis dicit idem Paulus, I *Cor.* IV : « Puto quod Deus nos Apostolos novissimos ostendit, tanquam morti destinatos, quia spectaculum facti sumus mundo, et angelis, et hominibus; usque in hanc horam esurimus, et sitimus, et nudi sumus, et colaphis cædimur, et instabiles sumus, et laboramus operantes manibus nostris. Maledicimur, et benedicimus; persecutionem patimur, et sustinemus; blasphemamur, et obsecramus, tanquam purgamenta hujus mundi facti sumus, omnium peripsema usque adhuc. » Et tamen isti ita excussi, et rejecti, fortissimi fuerunt, et de mundo et de dæmonibus mirabiliter triumpharunt. Horum filii sunt omnes electi, qui sicut sagittæ in manu potentis hostes vulnerarunt et vicerunt. Scio locum istum varie tam a veteribus, quam a recentioribus exponi, sed, ut alias dixi, unusquisque in suo sensu abundet, ubi nullum subsit fidei periculum. Neque refert quod S. Hieronymus ex hebræo vertat, *filii juventutis*, ubi nos habemus, *filios excussorum*, et versionem suam defendat in epist. *ad Marcellam*, de quæstionibus super hunc Psalmum : nam vox hebraica utrumque significat, et *juventutem* et *excussorem*; proinde versio Septuaginta et nostra Vulgata editio non repugnant textui originali. Neque reprobamus S. Hieronymi intelligentiam, siquidem electi ut sunt *filii excussorum*, quia filii Prophetarum et Apostolorum a mundo reprobatorum, ita sunt etiam *filii juventutis*, quia sunt per regenerationem et renovationem juvenes facti, ac per hoc alacres, et fortes, et expediti ad bellum contra spirituales hostes. Sed in futuro sæculo, ac præsertim in die resurrectionis et ultimi judicii, maxime apparebit quam sint potentes isti *filii excussorum*, qui tunc per resurrectionem gloriosam erunt veri *filii juventutis*, quia « renovabitur ut aquilæ juventus » eorum : « stabunt enim in magna constantia adversus eos qui se angustiaverunt, » ut dicitur *Sap.* V; et adversarii « videntes turbabuntur timore horribili, et dicent : Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum, » etc.; et *Psal.* CXLIX : « Gladii ancipites in manibus eorum ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis, ad alligandos reges eorum in compedibus, et nobiles eorum in manicis ferreis, ut faciant in eis judicium conscriptum : gloria hæc est omnibus sanctis ejus. »

Vers. 6. 6. BEATUS VIR, QUI IMPLEVIT DESIDERIUM SUUM EX IPSIS : NON CONFUNDETUR, CUM LOQUETUR INIMICIS SUIS IN PORTA.

Concluditur Psalmus per epiphonema, acclamando ipsi Domino Christo : « Beatus vir, qui implevit desiderium suum ex ipsis, » id est, vere felix est ille, Christus videlicet, « qui implevit desiderium suum ex ipsis » filiis, quoniam perduxit ad finem desiderium suum, quod erat videndi salutem et gloriam filiorum suorum, pro quibus tam multa fecit et pertulit, et ideo « non confundetur, cum loquetur inimicis suis in porta, » id est, in ultimo judicio, quod exercebitur in amplissima porta, id est, in conventu totius mundi, « non confundetur, cum loquetur inimicis suis » dæmonibus et hominibus iniquis; sed eos potius confundet et convincet injustitiæ et imbecillitatis : tota enim contentio Christi cum diabolo et ministris ejus, ab initio mundi usque ad finem, fuit circa salutem generis humani, quod totum ad inferos secum diabolus pertrahere semper conatus est. Atque ad hunc finem singulis ætatibus persecutiones Judæorum, paganorum, hæreticorum, iniquorum omnis generis, adversus Ecclesiam excitavit. Sed cum in die judicii conspicientur tot millia electorum cum Christo gloriose regnantium et triumphantium, et justissime coronatorum, et contra sublata erit iniquis omnis potestas, et ad æterna supplicia juste damnatis nulla spes erit bella renovandi, tunc ipse Christus non confundetur, sed confundet omnes inimicos suos. In hebræo habetur : *Beatus vir qui implevit pharetram suam ex ipsis*, sagittis videlicet. Septuaginta Seniores maluerunt explicare metaphoram; et quia *implere pharetram sagittis*, significat *implere domum fortissimis filiis*, ideo maluerunt vertere : « Beatus vir qui implevit desiderium suum ex ipsis, » hoc est, pro voto et desiderio implevit domum suam filiis optimis et robustissimis. Illud autem, *non confundetur, cum loquetur inimicis suis*, in hebraico et græco codice habetur in numero multitudinis, *non confundentur, cum loquentur*. Non est improbabile in aliquo textu vitio scriptorum esse numerum variatum : non enim verisimile est interpretem latinum vel græcum de industria numerum mutasse. Et cum S. Hieronymus et S. Augustinus in *Commentario* legant in singulari, *non confundetur, cum loquetur*, et contra S. Hilarius et S. Joannes Chrysostomus legant in numero multitudinis, *non confundentur, cum loquentur*, necesse est ut græci codices fuerint varii, sicut etiam latini codices Vulgati varii sunt; sed utraque lectio vera est : nam et de Christo vere dicitur : « Non confundetur, cum loquetur inimicis suis in porta; » et de electis filiis Dei vere etiam dicitur : « Non confundentur, cum loquentur inimicis suis in porta, » cum scriptum sit *Sap.* v : « Tunc stabunt justi in magna constantia adversus eos qui se angustiaverunt. » Illud autem, *in porta*, interpretati sumus, *in ultimo judicio*, quoniam, ut diximus in explicatione psalmi CXXI, apud Hebræos in portis civitatum conveniebat multitudo populi ad judicia; et præterea ex doctrina S. Augustini in expositione hujus versiculi, *in porta loqui*, est, *publice loqui*, sicut *loqui in cubiculo*, est *loqui occulte et secrete*. Quoniam igitur ultimum judicium palam et publice, et in conspectu omnium hominum et angelorum fiet, rectissime dicitur *in porta* fieri, et Christus atque electi ejus recte *inimicis suis loqui* dicuntur *in porta*.

In portis civitatum fiebant judicia apud Hebræos.

PSALMUS CXXVIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Canticum graduum.*	V. s. h. — *Canticum graduum.*
Beati omnes, qui timent Dominum, qui ambulant in viis ejus.	Beatus omnis, qui timet Dominum, qui ambulat in viis ejus.
2. Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es, et bene tibi erit.	Laborem manuum tuarum [*h. palmarum*] cum comederis, beatus tu, et bene tibi erit.
3. Uxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ.	Uxor tua sicut vitis fructifera in penetralibus domus tuæ.
Filii tui sicut novellæ olivarum in circuitu mensæ tuæ.	Filii tui sicut germina olivarum, in circuitu mensæ tuæ.
4. Ecce sic benedicetur homo, qui timet Dominum.	Ecce sic benedicetur viro qui timet [*h. timenti*] Dominum.
5. Benedicat tibi Dominus ex Sion, et videas bona Jerusalem omnibus diebus vitæ tuæ.	Benedicat tibi Dominus ex Sion, et videas [*h. vide*] bona Jerusalem omnibus diebus vitæ tuæ.
6. Et videas filios filiorum tuorum, pacem super Israel.	Et videas filios filiorum tuorum, pacem [*h. pax*] super Israel.

Argumentum. — Duarum stropharum carmen : vers. 1-3, felicem hominem pium ! privata pariter ille, 4-6, atque publica utitur salute.

1. Canticum ascensionum.

Beatus omnis, qui timet Jovam,
qui ambulat in viis ejus.
2. Laborem manuum tuarum næ tu comedes,
o te felicem et fortunatum !
3. Uxor tua ut vitis frugifera *est*
in penetralibus (intima parte) domus tuæ;
filii tui ut surculi olearum (densi, vel læte crescentes)
circum mensam tuam.

4. Ecce (considerate !), nam sic benedicetur vir,
qui timet Jovam.
5. Benedicet te Jova ex Sione,
et cum voluptate adspice felicitatem Hierosolymæ
omnes dies vitæ tuæ.
6. Et adspice filios filiorum tuorum.
Pax (vel *salus*) super Israelem !

NOTÆ.

Vers. 1. Vel, *beatus omnis* tu, *qui times,* etc. — Vers. 2. Oratio convertitur ad ipsum pium. *O te,* etc.; vel, *beatus es tu, et bonum est tibi.* — Vers. 3. « Uxorem idcirco cum vite conferri vult Kimchi, quod, ut vitis omnium arborum sola intra domum plantari potest, ita tamen ut illius rami foras mittantur, quo calore solis gaudeant : ita uxor domi delitescere seque continere debeat, nec unquam in publicum prodire, sed liberos foras ad obeunda domestica mittere, non secus ac vitis domi satæ rami foras mittuntur. Simplicius dicere, conferri uxorem cum vite propter fecunditatem, quæ maxime in vite commendatur. Per hæc verba, *in interiora domus tuæ,* significare vult, honestam et pudicam matronam domi se continere clausam, non foras vagari sicut meretrices, » etc. Muisius.— Vers. 5. *Adspice,* imperativus est fidenter promittentis.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXXVII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Canticum Graduum.

Videtur hic Psalmus S. Hilario et S. Augustino juxta litteræ corticem ita de temporalibus bonis, quorum promissio propria Testamenti veteris est, agere ut necessarium sit mysticum sensum invenire, si ad christianorum mores accommodari debeat. Sed fortasse non erit difficile ita illum exponere, ut simul ad Testamentum vetus, et ad novum, ad bona Hierusalem terrenæ et cœlestis pertineat. Est igitur argumentum hujus Psalmi, exhortatio ad pietatem, proposita ingenti mercede virtutis.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. BEATI OMNES QUI TIMENT DOMINUM, QUI AMBULANT IN VIIS EJUS.

Docet Prophta redeuntes a captivitate quomodo se gerere debeant, si nolint iterum in captivitatem reverti, sed perpetuo frui bonis Hierusalem, quæ doctrina utrisque peregrinis convenit, tam iis qui peregrinabantur a patria terrena, atque ad

eam ascendere cupiebant, quam iis qui peregrinantur a patria cœlesti, atque ad eam redire festinant. Ait igitur : « Beati omnes qui timent Dominum, » id est, illi omnes, sive viri, sive feminæ, sive magni, sive parvi, sive nobiles, sive ignobiles, sive domini, sive servi, sive docti, sive indocti, denique omnes omnino nullis exceptis, tunc solum vere beati erunt, id est, fortunati, contenti, hilares, in optimo statu constituti, quem statum omnes desiderant, si Deum vere timuerint, id est, si Deum offendere formidaverint, atque eo timore muniti, a Dei gratia, quæ fons est omnium bonorum, nunquam exciderint. Signum autem sancti hujus timoris est, si « in viis ejus, » id est, in præceptis ejus ambulaverint. Nam timor iste sanctus ex amore procedit, et Dominus ait *Joan.* XIV : « Si diligitis me, mandata mea servate; » et iterum : « Qui habet mandata mea et servat ea, ille est qui diligit me; » et iterum : « Qui non diligit me, sermones meos non servat. »

Vers. 2. 2. LABORES MANUUM TUARUM QUIA MADUCABIS, BEATUS ES, ET BENE TIBI ERIT.

Incipit enumerare felicitates hominis timentis Deum, atque ad eum ipsum sermonem dirigit, dicens : Prima felicitas tua erit, quod « manducabis labores manuum tuarum, » id est, frueris iis bonis quæ labore manuum, sive operum tuorum acquisieris. Quo loco diligenter considerandum est, non ponere Prophetam felicitatem piorum in magna copia divitiarum, sed in iis bonis quæ proprio labore acquiruntur, quæ ordinarie modica esse solent. Magnæ enim divitiæ, vel ex hæreditate parentum, vel ex rapina et usura, aliisque malis artibus plerumque habentur. Laudat S. Hieronymus in epist. *ad Hedibiam*, Quæst. I, vulgatam illam sententiam : « Dives aut iniquus, aut iniqui hæres. » Quare idem Propheta in *Psalm.* XXXVI, 16, dicit : « Melius est modicum justo super divitias peccatorum multas; » et in *Psalm.* LXXII : « Ecce ipsi peccatores, et abundantes in sæculo obtinuerunt divitias; » et in *Psalm.* CXLIII : « Promptuaria eorum plena eructantia ex hoc in illud, oves eorum fœtosæ abundantes in egressibus suis, boves eorum crassæ, non est ruina maceriæ, neque clamor in plateis eorum. Beatum dixerunt populum cui hæc sunt. Beatus populus, cujus Dominus Deus ejus. » Itaque S. David non Hebræis tantum, sed etiam christianis concionatur, cum non ponat felicitatem in magnis divitiis; sed in eo solum, quod vivant de suis justis laboribus : ubi duo vitia extrema reprehendit : unum, eorum qui labores aliorum manducant; alterum, eorum qui ne suum quidem laborem manducant, sed avare recondunt, ut divitias augeant. Illi igitur soli beati sunt, qui labores manuum suarum manducant. Quod si forte aliqui timentes Deum, et ambulantes in viis ejus, non possint frui bonis suis, sed esurire et sitire cogantur, quod bona sua ab aliis direpta fuerint, non propterea falsa erit promissio quæ hoc loco habetur : nam si Deus quibusdam amicis suis permittit, ut cupiant saturari de micis quæ cadunt de mensis divitum, ut de Lazaro mendico legimus *Luc.* XVI, et nemo illis eas micas tribuit, dat sine dubio illis Deus aliquid longe melius, videlicet « gaudium de tribulatione, » ut Apostolus dicit *ad Hebr.* X, « rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis; » et de se ipso dicit, II *Cor.* VII : « Superabundo gaudio in omni tribulatione nostra; » et tunc sensus hujus versiculi hic erit : « Laborem manuum tuarum quia manducabis, beatus es, et bene tibi erit, » id est, nunc manducabis laborem, id est, de gaudio laboris et tribulationis reficieris; postea vero de fructu ipso laboris, id est, de præmio bonorum operum saginaberis; et ideo nunc « beatus es » in spe, et postea « bene tibi erit, » in re. Atque hoc proprie pertinet ad spirituales peregrinos, qui gaudent tribulatione inopiæ et ærumnarum, scientes quod « tribulatio patientiam operatur, patientia vero probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit, quia charitas Dei effusa est in cordibus nostris, *Rom.* V. Quod attinet ad verba, in hebræo est, *labores manuum*, ut nos habemus; sed in græco videtur esse, *labores fructuum*, et sic plurimi vertunt et legunt ex græco. Sed vox græca καρπῶν, et *fructus*, et *volas manuum* significat. Proinde Septuaginta propriissime verterunt hebraicam vocem כפיך, quæ proprie *volas manuum* significat. Igitur nostra editio Vulgata plane concordat cum originali hebraico et cum editione Septuaginta.

3. UXOR TUA SICUT VITIS ABUNDANS IN LATERIBUS DOMUS TUÆ. Vers. 3.

Hæc est altera felicitas timentis Deum, et ambulantis « in viis Domini, » quod si forte uxorem ducere voluerit, unam tantum ducet, eamque non ad libidinem explendam, sed ad filiorum procreationem accipiet, ut Angelus Tobiam monuit dicens : « Accipies virginem cum timore Domini, amore filiorum magis, quam libidine ductus; » et ipse Tobias vere dixit : « Domine, tu scis quia non luxuriæ causa accipio sororem meam conjugem, sed solo posteritatis amore, » *Tob.* VI et VIII. Ait igitur : « Uxor tua, » non *uxores*, non *concubinæ tuæ*, « sicut vitis abundans, » id est, multos pariens filios, ut vitis fecunda multos racemos, « in lateribus domus tuæ, » id est, intus manens, ut modesta et pudica, et curam domus interioris habens, dum vir de his quæ foris sunt, cogitat. S. Hieronymus vertit, *in penetralibus domus*, quoniam de lateribus interioribus hoc loco agitur. Sed quamvis hæc felicitas quædam sit, tamen ut intelligamus non magnam esse felicitatem, Deus multis magnisque amicis suis, etiam conjugatis, hanc felicitatem non dedit, ut Abrahamo et Saræ, Isaaco et Rebeccæ, Zachariæ et Elizabethæ; multis etiam inspiravit desiderium et propositum sanctæ virginitatis, ut creditur de sanctis prophe-

tis Elia et Hieremia, et scitur de B. Virgine Maria, S. Joanne Baptista, S. Joseph, et aliis prope infinitis, quos certe Deus non privasset felicitate conjugii et fecunditatis carnalis, si non esset virginitas donum longe excellentius. Adde quod sancti viri, qui vel conjuge caruerunt, vel sterilem sortiti sunt, non fuerunt privati felicitate fecunditatis, sed eam habuerunt alterius generis, et sine comparatione majorem. Christus imprimis, qui caput est omnium Sanctorum, non habuit carnalem uxorem, neque filios carnales, sed habuit tamen sponsam Ecclesiam, et filios spirituales innumerabiles. Sic etiam Abraham unum habuit filium ex Sara, sed per fidem factus est pater multarum gentium; omnes enim fideles *filii Abrahæ* dicuntur ab Apostolo, *Rom.* IV; et quod mirabile est, viri sancti non solum patres, sed etiam matres sunt eorum quos ad fidem, vel ad pœnitentiam convertunt : patres enim sunt prædicando verbo aut exemplo, et matres gemendo pro eis, et orando. Idem enim Apostolus *patrem* se dicit, I *Cor.* IV, cum ait : « Non ut confundam vos hæc scribo, sed ut filios meos charissimos moneo; nam etsi decem millia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres, nam per Evangelium ego vos genui. » Alibi vero se *matrem* dicit, cum ait *ad Gal.* IV : « Filioli mei, quos iterum parturio donec formetur Christus in vobis. » Quod si placet spiritualibus filiis assignare patrem et matrem, quamvis ab eodem homine generentur et pariantur, dicere poterimus *patrem* esse amorem Dei et proximi, *matrem* esse sapientiam; vere enim amor est, qui filios gignit; sed per sapientiam gignit, dum sapienter loquens, et Scripturas explanans persuadet auditoribus fidem, aut pœnitentiam. Sic enim de sapientia scribitur *Sap.* VIII : « Hanc amavi, et exquisivi a juventute mea, et quæsivi sponsam mihi eam assumere, et amator factus sum formæ illius. »

Virginitatis donum conjugio excellentius.

Viri sancti non solum patres, sed etiam matres sunt eorum quos ad fidem convertunt.

Vers. 4.

4. FILII TUI SICUT NOVELLÆ OLIVARUM IN CIRCUITU MENSÆ TUÆ.

Tertia felicitas hic describitur, educatio videlicet filiorum. Viri enim timentes Deum, et ambulantes « in viis ejus, » non tantum filios multos, sed etiam bonos et bene moratos habebunt, quoniam ab infantia illos docebunt timere Deum, et ambulare « in viis ejus. » Sic igitur ait : « Filii tui sicut novellæ olivarum, » id est, similes erunt arbusculis optimis, quales sunt oleæ, quæ semper virent, et fructum dulcissimum faciunt; non autem similes erunt rubis, aut spinis, aut sterilibus plantis; erunt autem « in circuitu mensæ tuæ, » ut eos omnes simul videns, et cum eis convivens et convescens, majorem ex illis delectationem capias. Quæ omnia conveniunt etiam in filios spirituales, quos cum Pater Verbo Dei pascit, et proficere videt, mirifice gaudet, et cum Apostolo dicit : « Gaudium meum et corona mea, sic state in Domino charissimi. » *Philipp.* IV.

Vers. 5.

5. ECCE SIC BENEDICETUR HOMO QUI TIMET DOMINUM.

Vers. 6.

6. BENEDICAT TIBI DOMINUS EX SION, ET VIDEAS BONA JERUSALEM OMNIBUS DIEBUS VITÆ TUÆ.

Vers. 7.

7. ET VIDEAS FILIOS FILIORUM TUORUM, PACEM SUPER ISRAEL.

Quarta est hæc felicitas, quod videlicet vir timens Deum non solum de bonis propriis gaudium habere debeat, sed etiam de communibus. Ideo addit, quod ita sit a Deo, qui habitat in Sion, benedicendus, ut videat civitatem suam Hierusalem abundantem omnibus bonis, toto tempore vitæ suæ, et videat in ea civitate filios filiorum similiter beatos et felices; et denique pacem, quæ omnia bona conservat et custodit, stabilem videat super populum Israel. Sed altiore sensu, et magis proprio, atque a Spiritu Sancto intento, hic describitur felicitas tanto major tribus superioribus, quantum distat cœlum a terra, et Deus a creaturis : et propterea non eam narrando, sed prædicando Propheta proponit. « Ecce, » inquit, præter omnia quæ dicta sunt, « sic benedicetur homo, qui timet Dominum, » nimirum dicetur illi : « Benedicat tibi Dominus ex Sion, » id est, non solum benedicat tibi Dominus de terra, temporalia bona tribuens, sed etiam benedicat ex monte sancto suo, ex altissimo habitaculo suo, tibique præstet, ut « videas bona Hierusalem omnibus diebus vitæ suæ, » id est, videas Deum, in quo sunt omnia bona Hierusalem, « omnibus diebus vitæ tuæ, » id est, in æternum, et in sæculum sæculi : nam cum anima sit immortalis, et corpus etiam post brevem somnum mortis temporalis sit resurrecturum ad vitam immortalem, certe bona quæ hic videmus, non videmus omnibus diebus vitæ nostræ, sed per minimam partem dierum vitæ nostræ, ut vere cum Jacob dicere possimus: « Dies vitæ nostræ, » quibus in terra peregrinamur, « pauci sunt et mali, » sed bona cœlestis Hierusalem vere videbimus omnibus diebus vitæ nostræ, qui sine fine erunt : sicut etiam omnes iniqui videbunt mala Babylonis omnibus diebus æternæ mortis suæ. Neque mirum est, quod non dixerit Propheta : Ut *possideas* bona Hierusalem; sed : « Ut videas, » quoniam vera bona Hierusalem videndo possidentur, siquidem in visione Dei perfecta beatitudo consistit. « Similes, » inquit Joannes in I *Epist.* cap. V, « ei erimus, » id est beatissimi et felicissimi, et quasi dii quidam, « quoniam videbimus eum sicuti est. » Accedet ad gaudium beatorum quod videbunt in patria illa cœlesti « filios filiorum suorum, » id est, non solum illos quos ipsi per se Deo genuerunt, sed etiam, qui per filios suos spirituales, et per « filios filiorum, » usque ad mundi consummationem ad Deum adducti fuerint; et de omnibus, tanquam de propriis et ad se pertinentibus, gaude-

Pax omnia bona conservat et custodit.

In visione Dei perfecta beatitudo.

bunt. Denique accedet ad consummationem felicitatis, quod videbunt « pacem super Israel, » pacem firmam et stabilem, quæ securissimos reddet omnes habitatores Hierusalem usque in æternum: videbunt enim omnes suos inimicos perfecte subjectos sub scabello pedum Christi, id est, in profundam gehennam detrusos, æternis vinculis alligatos: « terra enim scabellum est pedum Dei; » iniqui autem omnes sub terram conclusi jacebunt per sæcula sempiterna.

PSALMUS CXXIX

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Canticum graduum.*

Sæpe expugnaverunt me a juventute mea, dicat nunc Israel;

2. Sæpe expugnaverunt me a juventute mea: etenim non potuerunt mihi.

3. Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores, prolongaverunt iniquitatem suam.

4. Dominus justus concidit cervices peccatorum.

5. Confundantur et convertantur retrorsum omnes qui oderunt Sion.

6. Fiant sicut fœnum tectorum, quod priusquam evellatur, exaruit:

7. De quo non implevit manum suam, qui metit, et sinum suum qui manipulos colligit.

8. Et non dixerunt qui præteribant: Benedictio Domini super vos, benediximus vobis in nomine Domini.

V. s. h. — *Canticum graduum.*

Sæpe expugnaverunt me ab adolescentia mea, dicat nunc Israel.

Sæpe expugnaverunt me ab adolescentia mea: sed non potuerunt mihi.

Supra cervicem meam arabant arantes, prolongaverunt sulcum suum.

Dominus justus concidet laqueos impiorum.

Confundantur et revertantur retrorsum, omnes qui oderunt Sion.

Fiat sicut fœnum tectorum, quod statim ut viruerit, arescit.

De quo non implebit manum suam messor, et sinum suum manipulos faciens.

De quo non dixerunt transeuntes:

Benedictio Domini super vos, benediximus vobis in nomine Domini.

Argumentum. — Compositum carmen, quo tempore exsilio redierant Judæi. Strophæ duæ: vers. 1-4, ex multis iisque gravissimis malis Israelem Jova eripuit; 5-8, excidant (vel *excident*) ausis suis omnes illius hostes!

1. Canticum ascensionum.

Multum (multis vicibus) presserunt me inde a pueritia mea,
dicat Israel:

2. Multum presserunt me inde a pueritia mea,
neque *tamen* superarunt me.
3. Super dorsum meum ararunt (verberibus) aratores,
longos duxerunt sulcos suos.
4. Jova justus *est*,
abscidit funes improborum.

5. Confundantur (excidant ausis) et cedant retro
omnes osores Sionis!
6. Sint ut gramen tectorum,
quod, priusquam extrahat (aliquis), exarescit.
7. Quo (gramine) non implet manum suam messor,
et (nec) sinum suum, qui colligit (Maurer, *colligat*) mergites.

8. Nec dicunt prætereuntes :
« Benedictio Jovæ ad vos *veniat!*
Benedicimus (bene precamur) vobis in nomine Jovæ! »

NOTÆ.

Vers. 1. *A pueritia mea,* temporibus, quibus eram in Ægypto. — Vers. 3. Propr. *longum spatium fecerunt sulcis*, etc. — Vers. 6. *Gramen tectorum*, quod in tectis planis ædificiorum nascitur, sed altas radices non agit. Pro *extrahat*, alii *efflorescat*. Quam elegantem felicitatis fluxæ imaginem deinde vates exornat. — Vers. 8. Alius, *et* sint de eorum numero, quibus *non dicunt*, etc. Cf. *Ruth.* II, 4. Verba postrema videntur esse repetitio et confirmatio formulæ præcedentis, parallelismi in gratiam adjecta. Vel, quod placet, accipienda sunt pro salutatione mutua, ut Chaldæus, qui his verbis hæc præmisit : *Neque respondent illis,* salutantibus viatoribus messores. Est autem, ait Rosenmullerus, ἀφέλεια hæc amabilis antiquitatis, quales sunt multæ Homericæ, quod simul tota bene precandi formula refertur et exprimitur, quum satis esset dicere : *Nemo bene precatur talibus.*

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXXVIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Canticum Graduum.

In Psalmis Gradualibus, ut initio admonuimus, vicissim Propheta nunc deplorat ærumnas peregrinationis, nunc bona patriæ cœlestis laudat, ut tam illæ quam ista ad ascendendum et festinandum hortentur. Quoniam igitur in præcedenti Psalmo multa dixit de bonis Hierusalem : nunc redit ad mala Babylonis, in qua exsules sumus et peregrini.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. SÆPE EXPUGNAVERUNT ME A JUVENTUTE MEA, DICAT NUNC ISRAEL.

Consolatur se populus Dei in tribulatione positus, quod jam sit assuetus talibus angustiis, et semper Deo adjuvante liberatus fuerit. Conveniunt autem hæc verba populo Judæorum, dum in reædificatione templi et civitatis a vicinis gentibus oppugnaretur; et conveniunt etiam Ecclesiæ Christi, quæ vix unquam ab oppugnatione paganorum, vel hæreticorum, vel falsorum christianorum respirare potuit. Ait igitur : « Sæpe expugnaverunt me a juventute mea, dicat nunc Israel, » id est, populus Dei *Israel* vocatus, non miretur si ab hostibus oppugnatur, quia nihil novi patitur, sed revocet ad memoriam præteritas angustias, et dicat : « Sæpe expugnaverunt me inimici mei » jam inde a prima mea ætate; nam vix nata Ecclesia, passa est in Abele persecutionem Cain, ac deinceps sæpissime similia pertulit. Quod attinet ad verba, id solum notandum est, verbum *expugnaverunt* positum esse pro *oppugnaverunt;* nam vox hebraica significat *angustiare*, et vox græca significat *bellaverunt*, et ex versiculo sequenti manifeste colligitur non prævaluisse hostes in populum Dei; proinde pugnasse, sed non expugnasse; bellasse, sed non debellasse.

Vers. 2. 2. SÆPE EXPUGNAVERUNT ME A JUVENTUTE MEA, ETENIM NON POTUERUNT MIHI.

Reddit rationem cur sæpe hostes repetierint prælium, sive pugnam; ac dicit causam esse, quia nunquam prævaluerunt : nam si semel prævaluissent, et populum Dei penitus exstinxissent, non fuisset opus tot præliis toties renovatis. Verissimum esse quod hic asseritur, Ecclesiastica historia testatur. Illud, *non potuerunt mihi*, vel positum est pro, *non potuerunt in me*, vel subintelligitur aliquid, ut, *non potuerunt mihi* nocere, vel prævalere.

Vers. 3. 3. SUPRA DORSUM MEUM FABRICAVERUNT PECCATORES, PROLONGAVERUNT INIQUITATEM SUAM.

Quod propriis verbis Propheta dixerat, id nunc per similitudines et metaphoras repetit et confirmat; dicit igitur populus Dei de persecutoribus suis : « Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores, » id est, supra dorsum meum artem fabrilem exercuerunt utentes dorso meo pro incude, quam fabri ferrarii assidue percutiunt. In hebræo habetur verbum חרש, quod Septuaginta verterunt *fabricare*, et S. Hieronymus *arare;* sic enim ad verbum reddidit : *Supra dorsum meum araverunt arantes*, et vere utrumque significare potest

quamvis enim non habeamus locum in Scripturis (quod ego sciam), ubi חרש significet *fabricare*, habemus tamen *Gen.* IV, vers. 22, et III *Reg.* cap. VII, vers. 14, vocem *choresh*, ab eadem radice, quod significat *fabrum ferrarium*, ex quo sequitur ut *charash*, significet *fabrilem artem exercere*. Neque dubium esse potest quin Septuaginta Interpretes, homines doctissimi, ex nomine *fabri* deduxerint verbum *fabricare*, quod hoc loco non significat, ædificium erigere ex lapidibus et lignis (inepta enim similitudo videretur, si quis diceret super dorsum hominis domum, vel ædificium quodlibet fabricari); sed, ut diximus, significat juxta proprietatem vocis hebraicæ, fabricare instrumenta ferrea super dorsum, quasi super incudem; quæ similitudo significat assiduam et durissimam persecutionem : nihil enim crebrius et fortius percuti solet, quam incus a fabris. Idem significatur verbis sequentibus, « prolongaverunt iniquitatem suam ; » prolongatio enim iniquitatis est continuatio persecutionis, quam semper boni patiuntur a malis. S. Hieronymus vertit, *prolongaverunt sulcum suum*. Sed quamvis vox hebraica, quæ nunc habetur in hebraico textu, significet *sulcum*, tamen si una littera postponatur, vel altera anteponatur, significabit *iniquitatem*, et hoc modo sine dubio legerunt Septuaginta Seniores; et quod littera *vau* debeat anteponi, perspicuum est ex eo, quod ubi nunc est, otiosa est et supervacanea. Itaque Septuaginta non legerunt למעותם, *sulcum suum*, sed למעונותם *iniquitatem suam* a voce *avon*, quæ est *iniquitas*. Sed licet nos hoc modo concordemus lectionem græcam et latinam cum hebraica, et sententiam Vulgatæ lectionis omnino sequendam esse existimemus, tamen non negamus lectionem S. Hieronymi habere etiam bonum sensum, si ita exponatur : *Supra dorsum meum araverunt arantes, prolongaverunt sulcum suum*, id est, supra dorsum meum jugum gravissimum posuerunt, et me quasi bove abusi araverunt arantes, et non parvo tempore me jugum ferre compulerunt, sed tempore longissimo, quoniam longissimum sulcum ducere voluerunt.

Vers. 4. 4. DOMINUS JUSTUS CONCIDET CERVICES PECCATORUM : CONFUNDANTUR ET CONVERTANTUR RETRORSUM OMNES QUI ODERUNT SION.

Consolatur nunc Propheta populum Dei, prædicens non procul abesse vindictam divinam in impios persecutores justorum, quasi dicat : Bono animo estote, justi, quoniam persecutores quidem vestri injuste dorsum, sive cervicem vestram nunc premunt : sed paulo post Dominus justus juste cervices ipsorum non premet, sed concidet, et in frusta comminuet gladio suo, ut nunquam amplius vobis nocere possint; et tunc demum confundentur, qui antea superbe exultabant, et convertentur retrorsum fugientes et cadentes omnes illi qui oderunt et persequebantur populum Domini. Observa *primo*, illud, *concidet*, in textu græco et hebraico esse in præterito, *concidit*. Sed tamen S. Hilarius et S. Augustinus legunt et exponunt, *concidet*; proinde videtur fuisse varia lectio in textu græco, quam illi secuti sunt. Hebraica vero lingua facile patitur mutationem temporum, ut possimus præteritum accipere pro futuro. Itaque non est facile mutanda lectio nostra latina. Sed sive legamus *concidit*, sive *concidet*, sensus constat. Deus enim jam concidit cervices multorum persecutorum, ut Pharaonis, Nabuchodonosoris, Balthasaris, Antiochi, Neronis, Domitiani, Diocletiani, et similium; et in futuro etiam concidet cervicem omnium aliorum, qui similiter persecutores piorum, vel erunt, vel sunt. Observa *secundo*, pro verbo *cervices*, in hebræo esse *laqueos*, sive *funes*; sed verisimile est Septuaginta non legisse עבת, ut nunc est in hebræo, sed גבת, quod *cervices* significat, sive *dorsum*; nec minus verisimile est Davidem conservasse eamdem similitudinem, et sicut dixerat *supra dorsum meum*, ita postea addidisse *concidet dorsa*, ut ostendat simili pœna puniendos peccatores, sed graviore. Observa *tertio*, quod dicitur Deus *concidere cervices peccatorum*, intelligi de peccatoribus superbis, vel obstinatis; nam peccatoribus, qui humiliter confitentur peccata sua, et emendare cupiunt, Deus non concidit cervices, sed medetur languoribus ipsorum. Observa *quarto*, illa verba, *confundantur et convertantur retrorsum*, non esse proprie imprecationem, sed prædictionem, ut sæpe monuimus. Sed si quis velit accipere, ut verba sonant, poterit pie imprecationem exponere, ut nimirum sit imprecatio bonæ confusionis, quæ pœnitentiam adducit, et conversionis a peccatis ad Deum; sed prior expositio est magis ad litteram.

5. FIANT SICUT FŒNUM TECTORUM, QUOD, PRIUSQUAM EVELLATUR, EXARUIT. Vers. 5.

6. DE QUO NON IMPLEVIT MANUM SUAM, QUI METIT, ET SINUM SUUM, QUI MANIPULOS COLLIGIT. Vers. 6.

Alia est imprecatio, quæ similiter prædictionem notat : significat enim brevissimam fore persecutorum felicitatem, et mirabili amplificatione comparat eam fœno, quod est res per se vilis et fragilis, et, sicut dicitur in Evangelio : « hodie est, et cras in clibanum mittitur ; » sed non contentus fœno comparasse, addit similem esse fœno, quod non in campis, sed in tectis domorum nascitur, id est, herbæ minutissimæ, quæ nascitur super tecta, quæ nullius est pretii, nullique usui apta : ac propterea nemo illam metit, neque in manipulos redigit, sed arescere et perire permittit. Sed quamvis hæc amplificatio sit apud nos, qui nihil videmus vilius et fragilius, tamen cum ad judicium novissimum venerimus, fortasse hæc non amplificatio, sed extenuatio nobis videbitur, quid enim erit tunc cernere viros quondam potentissimos et ditissimos, et qui se domos suas

regnis et imperiis stabilivisse crediderant, cernere, inquam, abjectos projici in locum totius mundi infimum? Et qui deliciis et voluptatibus assueti, ne levissimum quidem incommodum ferre poterant, sempiternis cruciatibus addictos videre, sine ulla consolatione in æternum perseveraturos?

Vers. 7. 7. ET NON DIXERUNT QUI PRÆTERIBANT : BENEDICTIO DOMINI SUPER VOS : BENEDIXIMUS VOBIS IN NOMINE DOMINI.

Quia dixerat fœnum tectorum non solere meti et colligi, addit non futurum etiam, ut messoribus ejus a prætereuntibus benedicatur, quomodo benedici solet messoribus tritici, vel fœni, quod in campis nascitur et crescit; quod pertinet ad majorem confusionem iniquorum, qui fœno nascenti in tectis comparati sunt. Dicit igitur : Non contigit vobis, neque continget ut qui transeunt per vias benedicant iis qui vos metunt; nulli enim vos metent, sed qui tecta purgant projicient vos in ignem, vel in cloacam. Quamvis autem benedictio prætereuntium proprie ad messores pertineat, tamen redundat etiam in id quod metitur; precantur enim prætereuntes, ut copiosa et matura sit messis; sic igitur benedictionis carentia et privatio redundabit in ipsos iniquos, quibus in judicio novissimo nemo benedicet, nemo eorum miserebitur; sed ab omnibus despicientur et contemnentur, quod ad maximam eorum ignominiam pertinebit. Nemo igitur illis dicet : « Benedictio Domini super vos; » neque dicet : « Benedicimus vobis in nomine Domini; » sed contra potius a Christo judice et ab omnibus Sanctis ejus dicetur : « Ite, maledicti, in ignem æternum. »

PSALMUS CXXX

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Canticum graduum.*

De profundis clamavi ad te, Domine : 2. Domine, exaudi vocem meam.

Fiant aures tuæ intendentes in vocem deprecationis meæ.

3. Si iniquitates observaveris, Domine : Domine, quis sustinebit?

4. Quia apud te propitiatio est, et propter legem tuam sustinui te, Domine.

Sustinuit anima mea in verbo ejus : 5. speravit anima mea in Domino.

6. A custodia matutina usque ad noctem speret Israel in Domino.

7. Quia apud Dominum misericordia, et copiosa apud eum redemptio.

8. Et ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus ejus.

V. S. H. — *Canticum graduum.*

De profundis clamavi ad te, Domine; Domine, exaudi vocem meam :

Fiant aures tuæ intendentes ad vocem deprecationis meæ.

Si iniquitates observabis, Domine,

Domine, quis sustinebit?

Quia tecum est propitiatio : cum terribilis sis.

Sustinui Dominum, sustinuit anima mea : et verbum ejus exspectavi : anima mea ad Dominum : a vigilia matutina usque ad vigiliam matutinam, exspectet Israel Dominum.

Quia apud Dominum misericordia, et multa apud eum redemptio.

Et ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus ejus.

Argumentum. — Totius populi, ut versus duo postremi ostendunt, preces continens Psalmus, in exsilio compositus. Strophæ duæ : vers. 1-4, precatio; 5-8, spes.

1. Canticum ascensionum.

Ex profundis (aquis, i. e. mersus malis) voco te, Jova.
2. Jova, audi vocem meam,
sint aures tuæ attentæ voci deprecationis meæ.
3. Si delicta serves (memoria; Hengstenb: *observes*), Jova,
Jova, quis stabit (non condemnabitur)?
4. *Minime vero :* nam tecum (apud te) *est* condonatio,
ut timearis (colaris, ut Deus misericors).

5. Opperior Jovam, opperitur anima mea,
et verbum ejus exspecto.
6. Anima mea *exspectat* Jovam,
magis quam custodes mane,
custodes mane.
7. Exspecta, Israel (alius, *speret Israel*), Jovam,
nam cum Jova (apud Jovam) *est* gratia,
et multum cum eo liberationis (vel *redemptionis*).
8. Isque liberabit (vel *redimet*) Israelem
ab omnibus delictis (delictorum pœnis) ejus.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXXIX.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Canticum Graduum Salomonis.

Pro defunctis recitari solitus Psalmus in Ecclesia.

Brevis hic Psalmus est, sed plenus saluberrima doctrina, ut non sine causa in Ecclesia præter cæteros frequentetur; unus est ex gradualibus, quia deplorat miseriam exsilii; unus est etiam ex pœnitentialibus, quia docet rationem agendi veram pœnitentiam; pro defunctis quoque recitari solet in Ecclesia frequentissime, quoniam si dicatur in persona animæ in purgatorio detentæ, omnia optime quadrant : nam et animæ illæ sunt in quodam profundo, et ascendere cupiunt, et exspectant misericordiam Dei per Redemptoris nostri pretium. In summa tria continet, orationem ad Deum, exhortationem ad populum, et prædictionem redemptionis futuræ.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1.

1. De profundis clamavi ad te, Domine : Domine, exaudi vocem meam.

Oraturus Propheta Deum, primo postulat audientiam, deinde exponit petitionem suam. Audientiam postulat in primis duobus versiculis. Incipit autem a similitudine hominis jacentis in ima valle, vel in profundo puteo, qui nisi magna voce clamet, non potest exaudiri ab iis qui sunt in altissimo monte; et vere aptissima similitudo est : nam licet Deus sit ubique per essentiam et potentiam, tamen ratione dissimilitudinis homo peccator longissime distat a Deo. Deus enim semper est justus et beatus, et in altis habitat; homo peccator semper est malus, et miser, et similis Jonæ prophetæ, qui cum Deo noluisset obedire, dejectus fuit non solum in profundum maris, sed etiam in profundum ventrem ceti; et tamen inde clamans exauditus est : oratio enim fervens omnia perrumpit et penetrat. Dicit autem David : « De profundis, » non *de profundo*, quia verus pœnitens ex duobus profundis clamare debet : ex profundo miseriæ, tanquam ex valle lacrymarum, sive, ut in alio Psalmo dicitur, ex luto fæcis et profundo lacu; et ex profundo cordis, id est, ex intima consideratione et cognitione propriæ miseriæ : qui enim non cogitat et non cognoscit profundum in quo est, non curat inde ascendere, sed contemnit; et sic in majus profundum cadit, juxta illud *Prov.* XVIII : « Impius cum in profundum venerit, contemnit; » qui autem profunda consideratione intelligit se exulem esse, peregrinum, et in magno periculo versari, ne forte ad patriam nunquam perveniat, et quod infinitæ miseriæ est, se jam in inferno inferiore, si non præsentia, certe merito peccatorum suorum jam locum habere cœpisse, non potest non toto corde horrere et pavere, et magno affectu clamare ad eum, qui solus potest eum ex tam horrendo profundo eripere, et manum ad ascendendum porrigere. Sequitur : « Domine, exaudi vocem meam, » id est, quamvis in profundo sim, et tu in altis habites, tamen quia magna voce clamo, potes me exaudire; ideo peto ut exaudias vocem meam.

Oratio fervens omnia perrumpit et penetrat.

Verus pœnitens ex duobus profundis clamare debet.

Vers. 2.

2. Fiant aures tuæ intendentes in vocem deprecationis meæ.

Non sufficit ut quis magna voce clamet, ut audiatur, sed requiritur ut is ad quem clamatur, attendat. Sæpe enim fit ut quis ita animum defixum habeat in alia re, ut non attendat ad vocem loquentis secum : et tunc frustra sonitus verborum pulsat ad aures ejus. Deus autem om-

nia quidem semper videt, et audit; sed quando non facit quod petimus, videtur ita se gerere, ac si non attenderet ad vocem orantis, quasi alia cogitaret; ideo David omnino audiri cupiens, non contentus magna voce clamasse, rogat etiam ut Deus dignetur attendere, id est, admittere preces, et donare quod petitur.

Vers. 3.

3. Si iniquitates observaveris, Domine, Domine, quis sustinebit?

Captata jam audientia, exponit petitionem suam, quæ est, ut Deus non judicio utatur secum, sed misericordia; non rigide quærat rationem debitorum, sed misericorditer ea condonet. Sed hanc petitionem non simpliciter proponit, ne nimis audax videatur, sed illam involvit in ratione propter quam Deus moveri potest ad eam concedendam, quæ est mirabilis rhetorica et ab ipso Spiritu Sancto hausta. Sic igitur loquitur : « Domine, si iniquitates » hominum observare volueris, omnes condemnabis; non decet autem infinitam bonitatem tuam omnes omnino perdere; igitur non debeo nimis audax videri, si peto ut peccata mihi condones et de hoc profundo eruas : in quod me iniquitas sola demersit. Quod attinet ad verba, nomen *iniquitates* significat omnia genera peccatorum, ut sunt prævaricatio legis, ut dicitur I *Joan.* III « : Et peccatum est iniquitas, » alioqui enim non omnia peccata proprie sunt iniquitas, id est, injustitia, cum alia sint peccata luxuriæ, alia superbiæ, etc. Illud, *observaveris*, in textu originali et in editione Septuaginta proprie significat *custodire*, ut sensus sit : Si iniquitates, quæ sunt debita quædam nostra, in tuo libro rationum diligenter custodias, ut exigas de illis rationem, nemo nostrum tibi satisfaciet; ideo peto ut eas de libro tuo deleas, et misericorditer indulgeas, cum solvendo non simus. Illud autem, *quis sustinebit?* non significat *patienter exspectare*, ut paulo infra, « propter legem tuam sustinui te, Domine;» sed significat *sustinere in judicio*, sive *in reddenda ratione non deficere* : quamvis enim in latina editione idem sit verbum in hoc versiculo, et in sequenti, tamen in textu hebraico et græco sunt verba diversa. Vere autem si Deus sine misericordia nos judicare velit, nemo omnino subsistet; nam offensio in Deum est infinitæ magnitudinis, et nos sine gratia ejus non solum condigne satisfacere non possumus, sed neque sufficientes sumus ad peccati gravitatem agnoscendam, vel ad dolorem pro admissis concipiendum, vel ad pœnitentiam ipsam inchoandam; præterea nos non scimus numerum neque gravitatem peccatorum nostrorum, nam « delicta quis intelligit? » Deus autem scit exactissime numerum peccatorum, et in libro suo omnia scripta tenet. « Tu quidem, inquit Job, gressus meos dinumerasti; » idem etiam scit, et solus cognoscit gravitatem infinitam peccati mortalis; quomodo ergo poterit homo tam ignorans et tam infirmus reddere rationem tam sapienti calculatori et tam potenti exactori? Itaque sicut potest homo se in puteum dejicere, sed non inde ascendere; ita potest peccare, sed non satisfacere, nisi misericorditer adjuvetur.

Iniquitates pro omni genere peccatorum.

Vers. 4.

4. Quia apud te propitiatio est, et propter legem tuam sistinui te, Domine.

Vera pœnitentia, quam in hoc Psalmo pœnitentiali Propheta nos docet, duo potissimum requirit, cognitionem propriæ miseriæ et cognitionem misericordiæ divinæ : qui enim miseriam propriam ignorat, non quærit medicinam, nec agit pœnitentiam; qui misericordiam Dei nescit, desperat veniam, et pœnitentiam inutilem agit. Igitur Propheta in tribus versiculis præcedentibus ostendit se plane cognoscere miseriam suam, cum de profundo clamet, et cum dicat peccata ejusmodi esse, ut si Deus ex solo judicio agere velit, nemo subsistere possit : nunc ostendit se nosse etiam misericordiam Dei maximam, et ideo non obstante magnitudine, vel multitudine peccatorum, se sperare veniam et salutem. Sic igitur ait : « Quia apud te propitiatio est, et propter legem tuam sustinui te, Domine; » id est, quamvis nemo subsistere possit, si observare velis iniquitates nostras, ego tamen quia novi te ex natura misericordem esse, et scio apud te inveniri propitiationem, et quia tu legem posuisti tibi, ut cum impœnitentibus severissime te geras, cum pœnitentibus misericorditer et suaviter, ideo « propter *hanc* legem tuam sustinui te, Domine, » sperans et exspectans indulgentiam peccatorum. Nota illud, *quia*, non reddere rationem superiorum, sed sequentium, nimirum ejus quod dicitur : « Sustinui te, Domine. » Nota præterea illud, *apud te propitiatio est*, ab Augustino referri ad pretium sanguinis Redemptoris, qui vere est propitiatio pro peccatis totius mundi; tamen hoc loco simplicior intelligentia esse videtur, ut sensus sit : quia tu facile propitiaris pœnitentibus; nam de pretio redemptionis agitur in fine Psalmi, ut paulo post videbimus. Illud autem, *propter legem tuam*, non significat legem quam nobis dedit (nam secundum illam nos condemnaret, non absolveret), sed legem suam, quam ipse servare solet, juxta illud : *Omnes viæ Domini misericordia et veritas;* et alibi : *Misericordiam et judicium cantabo tibi.* Itaque Deus juxta legem suam, id est, quam sibi ipse præscripsit, primo peccatoribus misericordiam offert, ut pœnitentiam agant; deinde justitiam, si impœnitentes esse perseverent. Recte ergo S. Augustinus dicit hic agi de lege charitatis, non de lege justitiæ. Sed mira est in codicibus varietas; nam in hebræo est, *ut timearis*, vel, ut S. Hieronymus reddit, *cum terribilis sis*; in græco, *propter nomen tuum;* in latino, *propter legem tuam.* Quæ tamen varietas facile tolli poterit, si verbum he-

Qui misericordiam Dei nescit, desperat veniam.

braicum *thivvare* legatur cum aliis punctis, *thorah*, et sine dubio Septuaginta Interpretes legerunt *thorah*, id est, *legem;* neque obstat quod *thorah* in fine habeat litteram *he*, et *thivvare* habeat litteram *aleph;* nam illæ sunt litteræ permutabiles, et sæpe una ponitur pro alia. Porro græca exemplaria variant, ut Chrysostomus notavit, et alia habent, *propter nomen tuum;* alia, *propter legem tuam;* quæ lectio optima est, et eam habent S. Hilarius, S. Hieronymus, S. Augustinus et S. Gregorius in commentariis hujus loci; neque difficile fuit in græco textu ponere *nomen*, pro *lege*, cum in græco idiomate *nomen* et *lex* iisdem fere scribantur litteris. Itaque lectio latina Vulgatæ editionis omnino conservanda est, cum a vero textu hebraico et græco non discordet, et habeatur in commentariis sanctorum Patrum, et sensum optimum faciat. Verbum *sustinui* in hebraico et græco clarius est : significat enim *exspectare*, sive *sperare*, quod etiam declaratur in verbis sequentibus hujus Psalmi.

Vers. 5.

5. SUSTINUIT ANIMA MEA IN VERBO EJUS : SPERAVIT ANIMA MEA IN DOMINO.

Hic jam incipit exhortatio ad alios, quos exemplo suo hortatur ad spem in Deo ponendam. Ego, inquit, in profundo miseriarum fui; sed non desperavi de misericordia Dei, siquidem anima mea peccatorum vulneribus saucia « sustinuit, » id est, exspectavit medelam; « in verbo ejus, » id est, juxta promissionem ejus. Sæpe enim Deus per Mosem in Deuteronomio et alibi promisit indulgentiam pœnitentibus. « Cum quæsieris, inquit *Deuteron.* IV, Dominum Deum tuum, invenies eum, si tamen toto corde quæsieris, et tota tribulatione animæ tuæ. » Hinc ipse David in *Psal.* CXVIII, dicebat : « Memento verbi tui servo tuo, in quo mihi spem dedisti. » Quod autem paulo obscurius dixerat, iterum repetit verbis clarissimis dicens : « Speravit anima mea in Domino, » nimirum indulgentiam se accepturum, quam petebat. Multum autem valere debet Davidis exemplum : fuit enim ipse in profundo miserarium, sive culpam, sive pœnam respicias; culpa ejus gravissima fuit, nam adulterium commisit, cum abundaret uxoribus; occidit militem innocentem, qui sibi fidelissime serviebat; offendit Deum, a quo acceperat regnum et donum prophetiæ, item robur, pulchritudinem, prudentiam, divitias, etc. Sed etiam in profundo miseriæ fuit, quando persequebatur eum rex Saul, ut sæpe in periculo mortis fuerit : et tamen quia non desperavit, sed speravit potius, liberatus est.

Profundum miseriarum in Davide.

Vers. 6.

6. A CUSTODIA MATUTINA USQUE AD NOCTEM, SPERET ISRAEL IN DOMINO.

Quod ego, inquit, facio, totus Israel, id est, omnis populus Dei faciat, speret videlicet in Domino, cum in quocumque profundo fuerit : sive peccatis, sive peccatorum pœnis prematur, in Dei adjutorio confidat. « A custodia matutina usque ad noctem, » id est, tota die, a summo mane, usque ad noctem extremam, ita ut nullo tempore desinat sperare in Domino. Dicitur autem *custodia matutina*, sive *vigilia matutina*, tempus auroræ; nam veteres dividebant noctem in quatuor partes, quarum quælibet tres horas continebat; et dicebantur custodiæ, sive vigiliæ, quia custodes, sive vigiles civitatum vel castrorum, tribus horis vigilando custodiebant civitatem sive castra, ac deinde tradebant alteri officium vigilandi et custodiendi. *Custodia* igitur *matutina* est tempus a nona hora noctis usque ad exortum solis. In codice hebraico et græco bis repetitur *custodia matutina*, et in hebræo non habetur, *usque ad noctem*. Ex quo videtur latina Vulgata editio partim esse mutila, partim redundans, cum non habeat bis, *a custodia matutina*, ut habet hebraica veritas; et habeat, *usque ad noctem*, quod non habet eadem veritas hebraica. Sed si quis diligenter omnia consideret, videbit lectionem latinæ Vulgatæ editionis cum hebraica veritate plane congruere. Nam S. Hieronymus ex hebræo ita reddidit : *A custodia matutina usque ad custodiam matutinam*, et Vulgatus latinus interpres hoc ipsum significavit, cum posuit : « A custodia matutina usque ad noctem; » non enim dixit : A custodia matutina usque ad vesperam, quasi per diem tantum, et non per noctem sperare debeamus in Deo, sed *usque ad noctem*, totam videlicet, quæ terminatur in custodiam matutinam, sive auroram, quæ in Evangeliis dicitur quarta vigilia noctis. Itaque idem est, ac si dixisset : A summo mane usque ad summam noctem, sive ab initio diei, usque ad finem noctis; et hoc modo acceperunt hanc sententiam Chrysostomus et Euthymius, qui scripserunt admoneri hoc loco fideles, ut tota die et tota nocte sperent in Domino. Ratio cur tota die et nocte sperandum sit, duplex est : una, quia semper in periculis versamur, nec est momentum in quo Dei auxilio non egeamus; altera, quia in omni tempore licet sperare in Domino, et semper accepta est conversio et pœnitentia, sive id fiat mane, id est, in adolescentia, sive in meridie, id est, in virilitate, sive ad vesperam, id est, in senectute, et sive fiat de die, id est, tempore prosperitatis, sive de nocte, id est, tempore adversitatis. Scio textum hebraicum paulo aliter distingui, quam textum græcum vel latinum; sed quoniam id accidit ex punctis recens a Rabinis additis, non est difficile, remotis punctis, distinctionem eamdem in codicibus omnibus invenire. Fateor quidem græcos codices, qui habent : *A custodia matutina usque ad noctem, a custodia matutina speret Israel in Domino*, non omnino concordare cum codice hebraico, et cum latina Vulgata editione; sed credibile est in codice græco aliquid redundare, quod forte re-

Divisio noctis in quatuor partes apud veteres.

lictum est ex adjunctione alicujus alterius versionis, ad versionem Septuaginta Interpretum. Fortasse etiam variæ sunt lectiones editionis græcæ : nam Chrysostomus videtur omnino legisse in codice græco, ut nos legimus in latino.

Vers. 7. 7. QUIA APUD DOMINUM MISERICORDIA, ET COPIOSA APUD EUM REDEMPTIO.

Misericordiæ quidem opera extra Deum : sed misericordia ipsa apud Deum tantum reperitur.

Reddit rationem cur oporteat semper in Deo confidere, et simul prædicit redemptionem generis humani, quæ futura erat per Jesum Christum Dominum nostrum. Merito sperare possumus in Domino tota die et nocte, quoniam apud ipsum « misericordia est. » Sunt quidem extra Deum opera misericordiæ; unde dictum est : « Misericordia Domini plena est terra, » et alibi : « Misericordia tua usque ad nubes; » est etiam in piis hominibus participatio quædam misericordiæ; sed ipsa misericordia apud Deum tantummodo reperitur, inque solo ejus sinu requiescit, misericordia enim miserias tollit : quis autem potest miserias tollere, nisi qui miser esse non potest? quis potest defectus omnes curare, nisi qui defectu omni caret, et omnipotens est? Deo soli proprie convenit, quod idem Propheta dicit : « Tu, Domine, suavis et mitis, et multæ misericordiæ omnibus invocantibus te. » Itaque rectissime sancta mater Ecclesia in precibus Deum appellans dicere solet : « Omnipotens et misericors Deus; » neque solum sperare debemus in Deum, quoniam apud eum « misericordia est, » sed etiam quoniam apud eumdem « copiosa redemptio est; » nam misericordia Dei, quæ generi humano misereri decreverat : ut justitiæ quoque satisfaceret, invenit ipsa pretium magnum, sanguinem videlicet Unigeniti, qui redimeret copiosissime omnes omnino captivos. Potuit enim homo seipse vendere sub peccato, et a divina justitia subjici diabolo tanquam tortori, cui homo consenserat ad peccatum; sed non potuit ullo modo seipse redimere, neque de potestate diaboli eruere. Ergo quod homo non potuit, misericordia divina fecit, ut per sanguinem Unigeniti fieret. Sed hæc redemptio apud Deum erat, cum Psalmus iste scriberetur, id est, in consilio et decreto Dei; nunc autem « misericordia Domini plena est terra, » quando quotidie pretium illud in redemptionem captivorum expenditur, unde ab Apostolo dicitur : « Empti estis pretio magno, glorificate et portate Deum in corpore vestro, » I *Cor.* VI; et clarius a B. Petro : « Non corruptibilibus auro, vel argento redempti estis, sed pretioso sanguine quasi Agni immaculati et incontaminati Christi, » I *Petri* I. Dicitur autem hæc redemptio copiosa, tum quia « propitiatio est pro peccatis nostris, et non tantum nostris, sed etiam totius mundi, » I *Joan.* II; tum quia non solum hoc pretio redimimur a captivitate, sed etiam evehimur ad participationem hæreditatis et regni, ut simus « hæredes Dei, cohæredes autem Christi, » *Rom.* VIII.

Vers. 8. 8. ET IPSE REDIMET ISRAEL EX OMNIBUS INIQUITATIBUS EJUS.

Redemptio quæ erat apud Deum, tum plane manifestabitur, cum redimetur Israel, id est, populus Dei, non ut Judæi carnales exspectant a potestate regum temporalium, sed ab omnibus iniquitatibus suis. Quod angelus de Jesu Christo exposuit, cum ad S. Joseph ait, *Matth.* I : « Vocabis nomen ejus Jesum : ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum. » Hæc redemptio jam quidem inchoata est, sed perfectissime complebitur in die novissimo, cum liberabimur non solum a peccatis, sed etiam a pœnis omnibus peccatorum, et a periculo deinceps peccandi, quod significavit David in *Psal.* CII, cum ait : « Quantum distat ortus ab occidente, longe fecit a nobis iniquitates nostras ; » et initio Psalmi : « Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas, qui redimit de interitu vitam tuam, qui replet in bonis desiderium tuum, » etc.; et perspicue Daniel cap. IX : « Ut consummetur prævaricatio, et finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et adducatur justitia sempiterna. »

PSALMUS CXXXI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — 1. *Canticum graduum David.*

Domine, non est exaltatum cor meum : neque elati sunt oculi mei.

Neque ambulavi in magnis, neque in mirabilibus super me.

2. Si non humiliter sentiebam, sed exaltavi animam meam :

Sicut ablactatus est super matre sua, ita retributio in anima mea.

V. S. H. — *Canticum graduum David.*

Domine, non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei.

Et non ambulavi in magnis, et in mirabilibus super me.

Si non proposui, et silere feci animam meam :

Sicut ablactatus super matrem suam : ita ablactetur super me anima mea.

3. Speret Israel in Domino, ex hoc nunc et usque in sæculum.

Exspecta, Israel, Dominum : amodo et usque in æternum [*h. in sæculum*].

Argumentum. — Contestatur de animo humili et demisso suo auctor, et quod alienissimus sit ab omni insolentia et elatione, contra potius se totum a Deo pendere.

1. Canticum ascensionum, Davidis *carmen*.

Jova, non effert se cor meum, neque elati sunt oculi mei,
nec versor in rebus magnis et altioribus me.
2. Si non (i. e. certe) complanavi et compescui animam meam;
ut *infans* ablactatus apud matrem suam,
ut *infans* ablactatus, *sic* apud me *est* anima mea.
3. Exspecta, Israel, Jovam,
ex nunc et usque in sempiternum.

NOTÆ.

Vers. 2. Maurer : Quemadmodum qui a lacte depulsus est puer ubera non amplius appetit, sic ego eorum, quæ olim ardentissime cupiveram, desiderium omne nunc deposui. Hengstenberg : Tam expers sum omnis fastus et superbiæ, quam puer recens ablactatus; in ea enim ætate nihil adhuc esse potest ἐνεργείᾳ elatum et superbum, et imprimis ablactationis tempore, quo infantes miserrimi esse solent. Alius : *Si non quietam et docilem servavi animam meam* sub manu tua, *ut* est *ablactatus* infans *super sua matre, quemadmodum ablactatus* matris lacte privatur, *ita* sit *apud me anima mea,* sua careat gratia et auxilio. — Vers. 3. Alius, *speret Israel in Jova*, etc.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXXX.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Canticum Graduum.

Cantat in hoc Psalmo David humilitatis suæ virtutem, et cantat non coram tribus, aut quatuor hominibus, sed in theatro orbis terræ; et tamen cum hoc sit vehementer se laudare, non facit contra præceptum illud *Proverb.* XX : « Laudet te alienus, et non os tuum; extraneus, et non labia tua. » Siquidem, ut laudare se turpe est, cum absque necessitate id fit; sic non se laudare, quando necessitas id requirit, stultum est. Itaque B. Paulus, qui dixerat : « Non qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat, » seipse mirifice commendavit in II *ad Corinth.* cap. X, quia vidit id necessarium esse ad pseudoapostolorum calumnias retundendas. David igitur in hoc Psalmo humilitatis virtutem sibi ipse tribuit, quoniam sæpe accusatus fuerat superbiæ et ambitionis, a quo vitio maxime abhorrebat. Lib. I *Reg.* cap. XVII, dicit ad eum frater ejus : « Ego novi superbiam tuam et nequitiam cordis tui; » lib. eodem cap. XXII et alibi, sæpe Saul queritur de Davide, quod illi insidiaretur; et lib. II *Reg.* cap. XVI, Semei, maledicens Davidi, objicit ei quod regnum Saulis invaserit. David igitur ad ejusmodi calumnias refellendas Deum vocat in testem summæ suæ humilitatis, ac modestiæ singularis. Præterea, etiamsi nulla calumnia præcessisset, poterat humilitatem suam prædicare, non ut virtutes suas jactaret, sed ut ostenderet se, quamvis robore, potestate, sapientia, et opibus omnibus hominibus sui temporis in Palæstina excelleret, tamen non in suis viribus fiduciam unquam posuisse, et ideo debere omnes alios ad ipsius exemplum in solo Deo sperare ut in fin Psalmi dicitur. Est autem hic Psalmus ex Gradualibus unus, quoniam docet in quo humilitas vera consistat, et nulla est via securior ad ascendendum, humilitate, dicente Domino : « Omnis qui se humiliat, exaltabitur. »

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. DOMINE, NON EST EXALTATUM COR MEUM, NEQUE ELATI SUNT OCULI MEI.

Securus Propheta, quod vera dicturus esset, Deum ipsum alloquitur, quem nemo fallere potest; dicit autem coram Deo se vitio superbiæ nunquam fuisse obnoxium, sive cor internum, sive signa oculorum externa considerentur. Multi

enim occulte superbi sunt in corde suo, magni se æstimantes : tamen extrinsecus humilitatem simulant; multi etiam non minus elato supercilio despiciunt proximos suos, quam eos corde tumido atque inflato contemnant. David autem neque cor elatum, neque elatos oculos gerebat; sed erat humilis corde, et eam humilitatem oculis præferebat.

Vers. 2. 2. NEQUE AMBULAVI IN MAGNIS, NEQUE IN MIRABILIBUS SUPER ME.

Dixit de superbia cordis et oculorum : nunc addit de superbia verborum et operum : aliqui enim jactant se posse facere, vel fecisse, aut esse facturos majora et mirabiliora, quam revera possint; et hoc modo ambulant, sive ascendunt super se inter loquendum; aliqui etiam reipsa præsumunt aggredi opera quæ superant vires ipsorum, et isti ambulant, sive ascendunt supra seipsos opere et factis. David autem stabat in gradu suo, in vera humilitate fundatus, et ideo neque loquendo, neque operando ambulabat super seipsum in magnis et mirabilibus, id est, neque gloriabatur se magna et mirabilia fecisse supra vires suas; neque tentabat facere, quæ sciebat se non posse perficere.

Vers. 3. 3. SI NON HUMILITER SENTIEBAM, SED EXALTAVI ANIMAM MEAM.

Vers. 4. 4. SICUT ABLACTATUS EST SUPER MATRE SUA : ITA RETRIBUTIO IN ANIMA MEA.

Non contentus Propheta ipsi Deo, qui corda scrutatur, dixisse se ab omni superbia semper abhorruisse, idipsum confirmat juramento execratorio, ut tanto major fides ipsius verbis ab omnibus habeatur. Dicit igitur : « Si non humiliter sentiebam » de me ipso, « sed exaltavi animam meam; » vel, ut significantius loquitur textus originalis : *Si non composui me ad æqualitatem cum cæteris, sed supra cæteros me extuli.* « Sicut ablactatus est super matre sua, » id est, sicut infans recens ablactatus manet in sinu, vel super genua matris suæ, mœstus et plorans, quia privatus est dulcedine lactis, quæ pro illo tempore summæ deliciæ ipsius erat : « ita retributio in anima mea » sit, id est, sic anima mea privetur dulcedine consolationis divinæ, quæ meæ potissimæ ac pene solæ deliciæ sunt. Quantum sit hoc supplicium, quod sibi Propheta sanctissimus imprecatur, soli illi intelligere possunt, qui eodem spiritu repleti gustaverunt quam dulcis sit Deus. Quod enim David nihili faceret opes et delicias terrenas, et ipsam regiam celsitudinem ac majestatem, præ amore divinæ suavitatis, Psalmi ab ipso compositi, tanquam amatoria cantica, manifeste testantur. « Quam magna, inquit *Psal.* XXX, multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abscondisti timentibus te ! » et rursum *Psalm.* XXXIII : « Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus; » et *Psalm.* XXVI : « Tibi dixit cor meum' exquisivit te facies mea, faciem tuam, Domine, requiram, ne avertas faciem tuam a me; » et *Psalm.* LXXVI : « Renuit consolari anima mea, memor fui Dei, et delectatus sum; » et *Psalm.* LXXXV : « Lætifica animam servi tui, quoniam ad te, Domine, animam meam levavi; quoniam tu, Domine, suavis et mitis; » et *Psalm.* CIII : « Ego vero delectabor in Domino; » et *Psal.* LXII : « In velamento alarum tuarum exultabo, adhæsit anima mea post te; » denique in *Psalm.* LXXII : « Quid mihi est in cœlo, et a te quid volui super terram, Deus cordis mei, et pars mea Deus in æternum? » et *ibid.*: « Mihi autem adhærere Deo bonum est, » quasi dicat : Quærant alii bona quæcumque, sive in cœlo, sive in terra; « mihi adhærere Deo » summum « est bonum, » ipse Deus est cordis mei, ipse pars, hæreditas, portio, omne meum bonum, ipso uno contentus sum, et in æternum ero. Cum ergo David humilis et simplex, quasi infans lactaneus, in lacte divini amoris omne suum bonum haberet, non poterat sibi majus aliquod malum imprecari, quam ut fieret sicut infans ante tempus ablactatus, qui consolationem nullam admittit, cum se ab uberibus matris removeri videt. Quod attinet ad verba, illud, *si exaltavi animam meam,* ex hebræo vertit S. Hieronymus, *si silere feci animam meam.* Sed Septuaginta non legerunt דוממתי, quod est *silere feci,* sed רוממתי, quod est *exaltavi* : nam litteræ ד et ר in hebræo simillimæ sunt; neque dubitare debemus quin libros correctiores habuerint Septuaginta Interpretes, quam S. Hieronymus habuerit. Sic etiam : « Ita retributio in anima mea, » S. Hieronymus ex hebræo reddit, *ita ablactata ad me anima mea.* Sed in hebræo eadem vox *ablactatum* et *retributionem* significat, punctis paululum immutatis : nam גמל *gamul* est *ablactatus,* גמול *gemul, retributio.* Igitur Septuaginta, ubi habetur *ablactatus*, legerunt *gamul*; ubi habetur *retributio*, legerunt *gemul.* S. Hieronymus autem utrobique legit *gamul*; sed lectio Septuaginta, cui concordat nostra Vulgata editio, est longe melior, tum quia vix intelligi potest quid sit, *ita ablactata ad me anima mea*; tum quia secundum lectionem Septuaginta habetur in hebræo elegantissima allusio vocis *retributionis* ad vocem similem *ablactati.*

Vers. 5. 5. SPERET ISRAEL IN DOMINO EX HOC NUNC ET USQUE IN SÆCULUM.

Ex hac Psalmi conclusione intelligi potest quo tendat illa humilitatis prædicatio : non enim vir vere humilis propositum habuit se laudandi, sed admonendi populum suum quam parum de se præsumere, et quam multum in Deo confidere debeat. Ait igitur : « Speret Israel in Domino, » id est, si ego rex et propheta, non me efferre audeo propter potentiam et sapientiam, neque de me ipso præsumo, sed omnem spem meam in

Deo collocatam habeo, certe par est, ut populus meus Israel, qui etiam populus Dei est, non se existimet aliquid esse, cum nihil sit, neque in viribus suis confidat, sed speret in Domino, et non hodie solum, aut cras, sed omni tempore speret.

PSALMUS CXXXII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Canticum graduum.*

Memento, Domine, David, et omnis mansuetudinis ejus :

2. Sicut juravit Domino, votum vovit Deo Jacob :

3. Si introiero in tabernaculum domus meæ, si ascendero in lectum strati mei :

4. Si dedero somnum oculis meis et palpebris meis dormitationem,

5. Et requiem temporibus meis, donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob.

6. Ecce audivimus eam in Ephrata : invenimus eam in campis silvæ.

7. Introibimus in tabernaculum ejus : adorabimus in loco, ubi steterunt pedes ejus.

8. Surge, Domine, in requiem tuam, tu et arca sanctificationis tuæ.

9. Sacerdotes tui induantur justitiam, et sancti tui exultent.

10. Propter David servum tuum, non avertas faciem Christi tui.

11. Juravit Dominus David veritatem, et non frustrabitur eam : De fructu ventris tui ponam super sedem tuam.

12. Si custodierint filii tui testamentum meum, et testimonia mea hæc, quæ docebo eos :

Et filii eorum usque in sæculum sedebunt super sedem tuam.

13. Quoniam elegit Dominus Sion : elegit eam in habitationem sibi.

14. Hæc requies mea in sæculum sæculi : hic habitabo, quoniam elegi eam.

15. Viduam ejus benedicens benedicam : pauperes ejus saturabo panibus.

16. Sacerdotes ejus induam salutari : et sancti ejus exultatione exultabunt.

17. Illuc producam cornu David : paravi lucernam Christo meo.

18. Inimicos ejus induam confusione : super ipsum autem efflorebit sanctificatio mea.

V. s. h. — *Canticum graduum.*

Memento, Domine, David, et omnis afflictionis ejus.

Qui juravit Domino, votum vovit Deo [*h. potenti*] Jacob.

Si intravero in tabernaculum domus meæ, si sedero [*h. ascendero*] super lectum straminis [*h. stratus*] mei.

Si dedero somnum oculis meis, et palpebris meis dormitationem.

Donec inveniam locum Domino : tabernacula [al. *tabernaculum*] Deo [*h. potenti*] Jacob.

Ecce audivimus illum in Ephrata : invenimus illum in regione saltus.

Intremus in tabernacula [al. *tabernaculorum*] ejus : adoremus scabellum pedum ejus.

Surge, Domine, in requiem tuam, tu et arca fortitudinis tuæ.

Sacerdotes tui induantur justitia, et sancti [*h. misericordes te*] tui laudent.

Propter David servum tuum, ne avertas faciem Christi tui.

Juravit Dominus David veritatem, non [al. *et non*] avertetur ab ea :

De fructu ventris tui ponam super sedem tuam [*h. thronum tuum*].

Si custodierint filii tui pactum meum, et testificationem meam quam docuero eos :

Et filii eorum usque in æternum, sedebunt super thronum tuum.

Quoniam elegit Dominus Sion : desideravit eam in habitaculum suum [*h. sibi*].

Hæc est requies mea in sempiternum : hic habitabo, quia desideravi eam.

Venationem ejus benedicens benedicam : [al. add. *et*] pauperes ejus saturabo pane.

Sacerdotes ejus induam salutari, et sancti [*h. misericordes*] ejus laude laudabunt.

Ibi oriri faciam cornu David : paravi lucernam Christo meo.

Inimicos ejus induam confusione : super ipsum autem florebit diadema ejus.

Argumentum. — « Hunc Psalmum nonnulli in dedicationem templi Salomonici, alii in templi secundi inaugurationem... referunt Salomonis ætati repugnat, quod tristior est Psalmi sonus; cf. imprimis vers. 15. De Serubabelis ætate quominus cogites, obstat vers. 10, ubi *regem* intelligendum esse clarissime perlucet ex vers. 11, 12, 17, 18... Nos igitur compositum putamus carmen iis temporibus, quibus res Judæorum ad finem vergere cœperunt, fortasse in Josiam regem post instaurata ab illo Jovæ sacra ad præscriptum legis Mosaicæ nuper inventæ. » Maurer. Strophæ quatuor : vers. 1-5, Davides constituit locum stabilem condere arcæ sacræ; vers. 6-9, propositum peregit; vers. 10-12, promissa tunc facta Davidi utinam Jova nunc præstet; vers. 13-18, nam Sionem sedem suam sempiternam, regisque populique florentissimum per omnes ætates statum esse voluit.

1. Canticum ascensionum.

Memento, Jova, Davidi
omnis ærumnæ ejus.
2. Qui juravit Jovæ,
vovit Forti (Deo) Jacobi :
3. « Si (certe non) ingrediar tentorium domus meæ (domum meam),
non conscendam lectum stratorum meorum;
4. Non dabo somnum oculis meis,
palpebris meis soporem :
5. Donec invenero locum pro Jova,
ædes pro Forti (Deo) Jacobi. »

6. « En, audivimus eam (arcam) *esse* in Ephrata,
invenimus eam in campis Jaar.
7. Eamus *igitur* ad ædes ejus (Jovæ),
prosternamus nos ad scabellum pedum ejus (arcam).
8. Surge, Jova, ad quietem tuam (locum quietis tuum),
tu et arca potentiæ tuæ.
9. Sacerdotes tui vestiant se justitia,
et pii tui lætas voces tollant. »

10. Propter Davidem, servum tuum,
ne repellas faciem uncti tui.
11. Juravit Jova Davidi veritatem,
non recedet ab illa :
« De fructu ventris tui collocabo in solio tibi (successorem).
12. Si observent filii tui fœdus meum,
et præcepta mea, quæ docui eos,
etiam filii eorum in sempiternum sedebunt in solio tibi. »

13. Nam elegit Jova Sionem,
voluit esse habitationem sibi (dicens) :
14. Hæc *est* quies (ad quietem sedes) mea in sempiternum,
hic habitabo, nam volui eam.
15. Cibos ejus (Sionis) benedicam (abundantes reddam),
pauperes ejus satiabo pane.
16. Et sacerdotes ejus vestiam salute,
et pii ejus (faciam ut), lætas voces tollant.
17. Ibi (Sione) germinare faciam cornu Davidis,
Parabo lucernam (prosperitatem) uncto (regibus) meo.

18. Hostes ejus vestiam pudore,
et in ipso (uncto) micabit (gloriose splendescet) diadema ejus.

NOTÆ.

Vers. 1. Omnem recordare laborem et sollicitudinem, quibus Davides se ipsum afflixit cultus tui restituendi causa : cf. I *Paral.* XIII, 3; II *Sam.* VI, 9. Alexandrinus, quasi legerit *anevatho*, vertit *mansuetudinis*, quo pietatem ac religionem videtur intellexisse. — Vers. 5. Donec sedem stabilem condidero arcæ sacræ. — Vers. 6. *Ephrata*, i. e. in finibus Ephraimitarum, puta silunte. *Campis Jaar*, i. e. in Kiriath-Jearim oppido (I *Sam.* VII, 1; II *Sam.* VI, 2). Verba Davidis continuantur. — Vers. 7. *Eamus* in Ephrata et in campos Jaar, ubi est arca, invitaturi Jovam ad occupandam sedem Sioniam : ita Maurer. Alius : Olim inveniebamus arcam in Ephrata, etc.; nunc vero eamus in montem Sionem, sedem arcæ stabilem. — Vers. 9. *Justitia*, salutis et felicitatis causa. Maurer, *salute*, ad parallelismum. Alii, *ornatu sacro*, quod friget. Hic absolvuntur Davidis verba. — Vers. 10. Accedit jam ad id, cujus causa Davidis de Jovæ sacris merita hucusque laudaverat. *Uncti tui*, regis alicujus, Davidis successoris. — Vers. 15. *Cibos*. Vulgatus, qui vertit *viduam*, χήραν pro θήραν legit in cod. Alexandrino vetusto. — Vers. 18. *Ejus* : Maurer, *suum*, puta hujusce uncti (regis); Hengstenberg : *Davidis*. Vulg. *sanctificatio mea*, a *nazar*, *separavit*, *a communi usu segregavit*; fortasse intellexit laminam auream summi pontificis, in qua scriptum : *Sanctum Domino*, ut rex ille simul sit sacerdos, quod de Messia verum est.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXXXI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Canticum Graduum.

Psalmum hunc vel Salomon composuit, cum, ædificato templo, intulit arcam Domini in locum ei præparatum, vel certe compositum a Davide, sibique datum ad concinendum post templi ædificationem Salomon cecinit : id perspicuum est tum ex fine cap. VI in lib. II *Paralipom.*; tum ex tota serie hujus Psalmi, ac præcipue ex illis verbis : « Propter David servum tuum, non avertas faciem Christi tui. » Continet autem ad litteram Psalmus hic, primo, commemorationem ardentissimi desiderii, quo tenebatur David ædificandi templi; secundo, petitionem ad Deum, ut stabiliatur regnum in domo David, ut sanctificentur ministri Domini, et alia id genus, juxta promissiones Dei, quas multo ante David acceperat. Numeratur hic Psalmus inter Graduales, tum quia cani debebat a populo redeunte a captivitate, ut exercitaretur ad imitandum desiderium Davidis, et diligentiam Salomonis in templo reædificando; tum, ut admoneatur spiritualis peregrinus quanto fervore flagrare debeat in ædificando spirituali templo, tum in corde suo, tum in cœlesti Hierusalem, cum pro templo lapideo, in quo arca lignea locum quietis acceptura erat, tam ingenti desiderio arserit cor Davidis, et sumptus prope infinitos fecerit Salomon, et tantos labores susceperint longissimo tempore multa hominum millia. Nam, ut legimus in lib. III *Reg.* cap. III, erant octoginta millia latomorum, et septuaginta millia portantium onera, et tria millia trecenti præfecti operum. Neque tamen supervacanea aut nimia dicenda sunt, cum ad illius honorem pertineant, cujus magnitudinis non est mensura vel finis.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. MEMENTO, DOMINE, DAVID, ET OMNIS MANSUETUDINIS EJUS.

Verba Salomonis hæc sunt, qui Deum orat per merita patris sui David. « Memento, » inquit, Davidis amici tui, et meritorum ejus inter quæ præcipuum fuit studium mansuetudinis. Illud, *memento*, non arguit oblivionem in Deo, sed significat Deum, quando non miseretur filiorum viri justi, ita se gerere quasi non recordaretur, quid apud se vir ille justus meruerit. Nihil igitur isto modo loquendi significatur, nisi Deum orari velle per merita hominum justorum, et propter eadem merita multa concedere, quæ alioqui minime concessisset. Id cognosci potest ex lib. III *Reg.* cap. XI, ubi Deus per Prophetam loquitur ad Hieroboam, ac dicit se valde irritatum esse peccatis Salomonis, sed tamen conservaturum illi regnum omnibus diebus vitæ suæ, « propter David servum suum, qui custodivit mandata et præcepta sua; » ex quo loco apparet orationem hujus Psalmi fuisse exauditam. Meminit autem Salomon mansuetudinis Davidis, omissis aliis virtutibus, tum quia mansuetudo in Davide potissimum eluxit, ut patuit ex eo quod noluit Saulem occidere, cum posset, cum tamen ab eo sine ulla

Deus orari vult per merita hominum justorum.

Davidis mansuetudo.

causa quæreretur ad mortem, lib. I *Reg.* XXIV; tum etiam quia mansuetudo mirabiliter placet in oculis Dei, quia individua comes est humilitatis et charitatis, et quia similem facit hominem Deo, qui « suavis et mitis est, et multæ misericordiæ omnibus invocantibus eum, » *Psalm.* LXXXV. Itaque ante Davidem, Moses amicus Dei maximus fuit, quia « mitissimus erat super omnes homines, » *Num.* XII; et post Davidem Christus Dominus, plenus gratia et veritate, non aliam virtutem magis in se imitandam esse docuit, cum ait : « Discite a me, quia mitis sum et humilis corde, » *Matth.* XI. Neque repugnat mansuetudini Davidis, vel Mosis, quod uterque multos homines occiderit; neque mansuetudini Christi, quod ejecerit ex templo ementes et vendentes, mensasque eorum subverterit : nam mansuetudo non est contraria justitiæ; imo soror est zeli honoris Dei; et qui facile tolerat injurias proprias, quod est mansuetudinis, aptior est ad vindicandas injurias Dei et proximi, tum quia omnes vident eum non moveri ex affectu proprio, sed ex solo justitiæ zelo; tum quia oblitus quodam modo sui, totus occupari potest in Dei honore quærendo et propugnando. S. Hieronymus ex hebræo vertit : *Memento, Domine, David, et omnis afflictionis ejus.* Sed vox hebraica ענותו, quam hebræi *humiliari eum* reddere solent, potest cum aliis punctis legi *hhanavatho*, quod significat, *mansuetudinis ejus*; et sic legerunt Septuaginta Interpretes.

Mansuetudo soror zeli honoris Dei.

Vers. 2. 2. SICUT JURAVIT DOMINO, VOTUM VOVIT DEO JACOB.

Vers. 3. 3. SI INTROIERO IN TABERNACULUM DOMUS MEÆ, SI ASCENDERO IN LECTUM STRATI MEI.

Vers. 4. 4. SI DEDERO SOMNUM OCULIS MEIS, ET PALPEBRIS MEIS DORMITATIONEM.

Vers. 5. 5. ET REQUIEM TEMPORIBUS MEIS, DONEC INVENIAM LOCUM DOMINO, TABERNACULUM DEO JACOB.

Effectum exponit Salomon mansuetudinis et humilitatis David patris sui : quoniam enim mitis erat et humilis corde, indignum putabat ut ipse haberet domum ad habitandum, et lectum ad quiescendum; et arca Dei non haberet sedem stabilem, templum videlicet, in quo honorifice permaneret, sed huc et illuc transferretur : propterea juravit et vovit se non intraturum domum suam, nec in lectum ascensurum, imo etiam neque extra lectum dormiturum, aut quietem ullam capturum, donec inveniret locum quietis arcæ Dei. Quando David hoc votum voverit, non habetur expresse in divinis Litteris; sed tamen colligi videtur ex lib. II *Reg.* VII, ubi David dicit ad Nathan prophetam, se constituisse ædificare templum Domino, eo quod erubesceret ipse habitare in *domo cedrina*, dum arca Dei maneret in tentorio. Sed eadem nocte jussit Deus per Nathan significari Davidi, non velle ut ipse ædificaret templum, sed hanc provinciam filio suo relinqueret; quod ipsum repetit ipse David in lib. I *Paralip.* cap. XXII et XXVIII. Sed quæstio est, quid proprie David voverit. Qui Hebræos sequuntur, existimant Davidem ignorasse ubi Deus vellet sibi erigi templum, et ideo voluisse se non accepturum ullam quietem, donec sibi a Deo locus templi revelaretur; ac ne nimis longo tempore cogant Davidem extra domum sub dio manere, addunt hoc votum susceptum fuisse a Davide, quando vidit angelum percutientem populum, et illo ipso die revelatum ei fuisse per Gad prophetam velle templum sibi ædificari in area Ornan Jebusæi in monte Moria, II *Reg.* cap. XXIV. Sed ista sine fundamento dicuntur, et ad fabulas Rabbinorum fortasse rejici possunt : non enim de situ templi, sed de ipso templo ædificando sollicitus erat David; neque vovisset quod non erat in sua potestate, quale est, habere Dei revelationem, sed quod ipse præstare poterat suo sumptu et labore. Quando igitur dicit : « Donec inveniam locum Domino, » per *locum* non intelligitur situs, sed templum, quod erat futurum locus, id est, habitaculum Dei : quod explicatur per vocem sequentem, « tabernaculum Deo Jacob, » id est, donec tale templum exstruxero, ut in eo digne possit arca Domini collocari. Verum est quidem situm templi fuisse a Deo demonstratum Davidi, ut dicitur in II *Paral.* cap. III; sicut etiam demonstrata fuerant omnia, quæ ad templum pertinebant, ut dicitur I *Paral.* cap. XXVIII : « Omnia, inquit, venerunt scripta manu Domini ad me; » sed nulla fit eo loco mentio juramenti, aut voti; neque vero, si David juravit se non ingressurum in domum suam, donec exstrueret templum, periculum erat ne nimis diu pernoctaret sub dio; verba enim illius juramenti amplificationem continent Scripturæ divinæ familiarem : proprie autem significant sollicitudinem magnam rei faciendæ. Simile est illud in I *Psal.* : « Sed in lege ejus meditabitur die ac nocte; » et illud *Psalm.* XXXIII : « Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo; » et clarius *Isai.* cap. LXII : « Super muros tuos constitui custodes, tota die et tota nocte in perpetuum non tacebunt; » et *Prov.* cap. VI, præscribit Salomon talem sollicitudinem ei, qui promisit aliquid proximo suo, qualem hoc loco tribuit Davidi, dicens : « Discurre, festina, suscita amicum tuum, ne dederis somnum oculis tuis, nec dormitent palpebræ tuæ. » Simile est illud in Testamento novo : « Oportet semper orare, et nunquam deficere, » *Luc.* cap. XVIII; et cap. XXI : « Vigilate itaque omni tempore orantes. » Neque enim ista significant omni hora et omni momento esse orandum, sed habendam esse orationem in maximis negotiis, et non permittendum ut ab aliis terrenis occupationibus impediatur. Sic igitur juramentum illud intelligimus : « Si introiero in tabernaculum domus meæ, » id est, juro me non intraturum in domum meam,

David quid vovit?

ita ut obliviscar domus Dei ædificandæ. « Si ascendero in lectum strati mei, » id est, juro me non ascensurum in lectum strati mei, ita ut non cogitem de lecto, id est, de loco templi, ubi proprie arca Domini requiescit. « Si dedero somnum oculis meis, et palpebris meis dormitationem, » id est, juro me non dormiturum, neque dormitaturum, ita ut non vigilem circa templum Domini erigendum; « et requiem temporibus meis, » id est, juro me non compositurum caput meum ad quiescendum, ita ut quiescam a sollicitudine domus Domini præparandæ. Quod juramentum et votum, quod in se fuit, accuratissime adimplevit, ut intelligi potest ex verbis ejus, I *Paralip.* cap. XXIX : « Ego, inquit, totis viribus meis præparavi impensas domus Domini Dei mei: aurum ad vasa aurea, argentum in argentea, æs in ænea, ferrum in ferrea, lignum in lignea; et lapides onychinos, et quasi stibinos, et diversorum colorum, omnemque pretiosum lapidem, et marmor Parium abundantissime, et super hæc, quæ obtuli in domum Dei mei, de peculio meo aurum et argentum in templum Dei mei, exceptis his, quæ præparavi in ædem sanctam, tria millia talenta auri de auro Ophir, et septem millia talentorum argenti probatissimi ad deaurandos parietes templi. » Ac præter has ingentes opes, paravit etiam idem David descriptionem omnium partium templi, atriorum, porticuum, cœnaculorum, exedrarum et similium rerum, ac præterea omnium ornamentorum, ut habetur I *Paralip.* cap. XXVIII. Hæc omnia typi fuerunt, ac figuræ veri Davidis Christi, qui ut templum vivum et tabernaculum æternum Deo pararet, pernoctans in oratione, vere non intrabat in domum suam, neque ascendebat in lectum suum, neque dabat oculis somnum, neque temporibus requiem; « et non corruptibilibus auro, vel argento, » sed pretioso sudore, ac sanguine pretiosissimo paravit sibi « gloriosam Ecclesiam non habentem maculam, neque rugam, » et civitatem illam ædificavit in cœlis, quam vidit S. Joannes in Apacalypsi ornatam « omni lapide pretioso, » *Apoc.* cap. XXI. Ex his denique unusquisque nostrum intelligere debet, quanta vigilantia, sumptu et labore sit opus, ut in corde nostro templum Domino erigamus.

Vers. 6. 6. ECCE AUDIVIMUS EAM IN EPHRATA, INVENIMUS EAM IN CAMPIS SYLVÆ.

Adfert rationem, cur David optaverit templum Domino ædificare, quoniam arca Domini sedem propriam et stabilem non habebat. « Ecce, inquit, audivimus eam, » arcam videlicet, fuisse « in Ephrata, » id est, in terra Ephraim, quando videlicet erat in Silo tempore Samuelis, I *Reg.* IV; deinde « invenimus eam in campis sylvæ, » I *Reg.* cap. VI, quando dimissa a Philistæis inventa est in agro Josue Bethsamitæ, quem esse locum sylvosum perspicuum est ex proxima civitate Cariathiarim, quo fuit transportata ex agro Josue : nam *Cariathiarim* dicitur civitas sylvarum. Sed singula verba consideremus : per pronomen *eam*, dicimus significari arcam, ut Chrysostomus, Euthymius et alii docent; tametsi enim antea nominata non fuerit, tamen significata est implicite in illis verbis : « Donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob; » neque enim Dominus, et Deus Jacob eget loco pro se, sed pro arca sua, in qua ipse tanquam in sede sua manere, vel tanquam in scabello pedes habere videbatur, cum inde responsa daret. Quod autem S. Hieronymus reddit ex hebræo, *audivimus eum in Ephrata, invenimus eum in campis sylvæ,* nos movere non debet; nam fieri potest ut S. Hieronymus inciderit in textum corruptum : nunc enim in hebræo habetur *eam*, non *eum*, ut etiam in codice græco et latinis omnibus; et hoc modo Patres legunt. Per vocabulum *Ephrata,* exposuimus terram Ephraim, in qua erat Silo, ubi longo tempore mansit arca : quamvis enim *Ephrata* in uno, vel in altero loco Scripturæ significet *Bethlehem*, tamen hoc loco non potest Bethlehem significare, cum in ea non legatur unquam fuisse arca Domini, et cum minore fundamento alii quidam per *Ephrata* hoc loco intelligi volunt Hierusalem, quod non longe absit a Bethlehem. Per *campos sylvæ,* non desunt, qui intelligant aream Ornan Jebusæi, quæ erat in monte Sion, quos irridet S. Hilarius, quia nihil simile habet area cum sylva. Alii intelligunt Cariathiarim, quæ interpretatur *civitas sylvarum* : sed Scriptura non dicit inventam fuisse arcam in civitate, sed in campis; et verbum *invenimus* significat casu inventam, cum esset amissa : cum autem esset in Cariathiarim, non erat quærenda, vel invenienda tanquam amissa, cum in ea civitate studiose collocata fuisset. Respicit igitur Scriptura, ut nos diximus, ad illud tempus, quo arca jamdudum a Philistæis capta, inventa est in agro Josue Bethsamitæ, quo eam detulerant vaccæ indomitæ, quibus a Philistæis fuerat alligata. Verba illa, *audivimus* et *invenimus*, volunt quidam significare arcam fuisse in Silo ante tempora Davidis, sed Davidis tempore fuisse in Cariathiarim : ideo enim de priore mansione dictum esse *audivimus,* quia non ipse viderat, sed a majoribus acceperat; de posteriore dictum esse *invenimus*, quia tempore suo id acciderat. Sed nos existimamus non esse verum, Davidis tempore fuisse arcam inventam in *campis sylvæ;* fuit enim eo loco inventa post septem menses a captivitate sua, ut patet ex lib. I *Reg.* cap. VI, quo tempore David nondum natus erat, ut ex collatione temporum manifeste colligitur. Itaque verba illa non dicuntur a Davide, vel a Salomone in persona sua, sed in persona populi; et idcirco dicitur in numero multitudinis : « Audivimus eam in Ephrata, invenimus eam in campis sylvæ, » quasi dicat : Audivimus a majoribus

nostris arcam aliquando fuisse in Silo, in terra Ephraim, et rursum postea invenimus et vidimus eam «in campis sylvæ;» non enim deerant senes qui ejus rei meminisse potuissent : ex quo refellitur argumentum, quo nonnulli demonstrari putant hunc Psalmum non fuisse compositum a Salomone, quia videlicet ipse nondum natus erat, quando arca inventa est in campis sylvæ. Si enim hoc argumentum concluderet, demonstraretur etiam Psalmum non fuisse a Davide compositum; nam neque ipse natus erat, quo tempore arca Dei reperta est in campis sylvæ.

Vers. 7. 7. INTROIBIMUS IN TABERNACULUM EJUS, ADORABIMUS IN LOCO, UBI STETERUNT PEDES EJUS.

Exposito voto et desiderio patris sui Davidis, reducturus Salomon arcam in templum a se ædificatum, ait : «Introibimus in tabernaculum ejus,» id est, fuit hactenus Dominus quasi hospes in variis locis, sed nunc habebit stabilem domum, et ideo nos introibimus « in tabernaculum ejus » jam erectum et constructum in monte Sion, et « adorabimus in loco ubi steterunt pedes ejus, » id est, adorabimus conversi ad arcam sanctam, quæ est scabellum, ubi steterunt, ac stare solent pedes ejus. Sic enim sanctuarium in interiore parte tabernaculi constructum erat, ut arca esset quasi scabellum pedum Domini, et super arcam esset propitiatorium, quasi sedes Domini, quæ tenebatur a duobus Cherubim. Itaque illud, *adorabimus in loco*, positum est pro, *adorabimus in locum*, vel *adorabimus locum*, ut in hebræo clarius est : *Adorabimus scabellum pedum ejus*. Adorabant enim Hebræi arcam, non ut Deum, sed ut scabellum pedum ejus, unde dicitur etiam in *Psalm*. XCVIII : « Adorate scabellum pedum ejus, quoniam sanctum est. » Est autem hoc loco notandum, verbum *adorandi* in hebræo proprie significare, *incurvare se*, et ideo construi cum dativo, vel cum accusativo addita præpositione *ad*, ut : *Incurvate vos arcæ*, vel *ad arcam*, et non recte diceretur : *Incurvate vos arcam*, et hæc est ratio, cur aliquando Interpretes vertant, *adorate ad scabellum*, aliquando, *adorate scabellum*, quia aliquando servant phrasim hebraicam, aliquando latinam.

Vers. 8. 8. SURGE, DOMINE, IN REQUIEM TUAM, TU ET ARCA SANCTIFICATIONIS TUÆ.

Introducturus Salomon arcam in templum magnificentissime ædificatum, poetico more eam invitat ad templum ingrediendum et inhabitandum. « Surge, inquit, Domine, » de loco, ubi hactenus quasi hospes habitasti, et ingredere in domum tuam propriam, in qua deinceps requiesces, id est, unde non transibis de loco ad locum, ut usque modo fecisti. Explicat autem se loqui Domino, non ut est in se, sic enim cœli cœlorum Deum non capiunt, ut idem Salomon alibi dicit; sed ut peculiari modo in arca testamenti erat, quia ex illa responsa dabat, et ideo addit : « Tu et arca sanctificationis tuæ, » id est, tu cum throno tuo et scabello pedum tuorum : quod scabellum est arca sanctificationis tuæ, id est, arca, in qua et per quam tu ab omnibus qui illam sciunt, sanctificaris et honoraris. In hebræo habetur, *arca fortitudinis tuæ*, et hoc modo legitur in II *Paral*. cap. VI, non solum in textu hebraico, sed etiam in græco et latino. Videntur igitur Septuaginta Interpretes hoc loco voluisse non tam reddere verbum, quam explicare sententiam. *Arca* enim *fortitudinis Dei* dicitur, quia per eam ostendit Deus fortitudinem suam; nam *Josue* III, cum arca intrasset Jordanem, portantibus eam sacerdotibus, continuo aquæ Jordanis conversæ sunt retrorsum; item *Josue* VI, cum arca septies civitatem Hierico circuisset, muri Hierico corruerunt. Item lib. I *Reg*. cap. V, cum arca capta fuisset a Philistæis, et posita in templo idoli Dagon, mane sequenti inventus est Dagon jacens pronus in terra coram arca, et quocumque circumferretur arca a Philistæis, interficiebat innumerabiles homines, ita ut Philistæi dicerent : « Non maneat apud nos arca Dei Israel, quia dura est manus ejus super nos, et super Dagon deum nostrum. » Denique Bethsamitæ cum arcam Dei ad se delatam curiose inspexissent, occisi sunt supra quadraginta millia ex ipsis, ut habetur lib. I *Reg*. cap. VI; et cum Osa tetigisset arcam Dei, continuo a Deo occisus est, II *Reg*. cap. VI. Sed hæc ipsa fortitudo Dei, quæ per arcam demonstrabatur, efficiebat ut Deus ab omnibus sanctificaretur, timeretur et honoraretur. Siquidem Bethsamitæ, cum interficerentur ob arcam Dei a se visam, dixerunt : « Quis poterit stare in conspectu Domini Dei sancti hujus ? » In idem igitur recidit, *arca fortitudinis tuæ*, ut habetur in hebræo, et *arca sanctificationis tuæ*, ut habetur in codice græco et latino.

Arca fortitudinis Dei, quid ?

Vers. 9. 9. SACERDOTES TUI INDUANTUR JUSTITIAM, ET SANCTI TUI EXULTENT.

Introducta jam arca in templum, orat Salomon primo pro sacerdotibus, secundo pro rege, id est, pro se : nam ab his dependet salus totius populi. Sacerdotes enim regunt populum in spiritualibus, et reges in temporalibus. Pro sacerdotibus duo quædam postulat, ut sint justi et sancti, quales esse debent, ut recte fungantur officio suo, et ut alacriter Deum laudent, quod est proprium eorum munus. Debent enim pro se et pro toto populo reddere Deo tributum laudis et gratiarum actionis, pro beneficiis, quæ omni tempore accipimus a Deo, et gratias agendo, ac laudando benefactorem, provocare benignitatem ejus ad continuanda et augenda beneficia. Dicit igitur : Oro, Domine, ut per gratiam tuam « sacerdotes tui induantur justitiam, » id est, non solum justi sint intus in corde et animo, sed etiam exterius in omni eorum vita, in verbis et operibus cernatur

justitia, et nihil turpe in eis appareat, qui tibi ministraturi et populum tuum docturi sunt. Metaphora enim indumenti ad hoc adhibetur, ut intelligamus quemadmodum vestis tegit turpitudinem, et ornat hominem, ac distinguit a cæteris : ita debere sacerdotes per opera justitiæ id efficere, ut nihil turpe in eis appareat, et per eximiam sanctitatem discernantur a reliquo populo, et non possit dici : « Sic populus, sic sacerdos. » « Et sancti tui exultent, » id est, et iidem sacerdotes, qui sancti tui proprie sunt, cum ad ministrandum tibi sanctificati et dedicati sint, exultent alacriter laudando te, et sic bene fungantur munere suo. In hebræo habetur, *et sancti tui laudent te,* sive jubilent tibi; ex quo intelligimus exultationem, quam in nostro textu habemus ex græco, non esse quamcumque exultationem, sed exultationem in laudando Deo, et gratias agendo illi, sive dum sacrificant, sive dum psallunt. Et si tanta justitia, et sanctitas, et alacritas requirebatur in sacerdotibus illis qui sacrificabant oves et boves, et laudabant Deum pro temporalibus beneficiis, quid, quæso, requiritur in sacerdotibus illis, qui sacrificant divinum Agnum, et gratias agunt pro beneficiis sempiternis? væ nobis miseris, qui ministerium altissimum sortiti, tam procul absumus a fervore, quem Salomon in umbraticis sacerdotibus exigebat!

Vers. 10. 10. Propter David servum tuum, non avertas faciem Christi tui.

Orat nunc pro rege, id est, pro se, Salomon, et ut facilius impetret, adducit merita patris sui Davidis. Orat autem ut, quandocumque accesserit ad precandum Deum, Deus exaudiat orationem ejus. « Propter David, inquit, servum tuum, » id est, propter fidele obsequium, quod tibi præstitit pater meus dum in terris vixit; « ne avertas faciem Christi tui, » id est, non facias ut ego, qui loco patris mei unctus sum in regem populi tui, confusus recedam a te, rejecta videlicet prece mea, et eo modo facias me avertere faciem meam a te. Quod enim *avertere faciem orantis,* sit eum non exaudire, sed confusum dimittere, perspicuum est ex lib. III *Reg.* cap. II, ubi cum mater Salomoni dixisset : « Petitionem unam parvulam ego deprecor a te, ne confundas faciem meam; » respondit Salomon : « Pete, mater mea, neque enim fas est ut avertam faciem tuam. » Sed quamvis hæc vera sint, tamen videor mihi altiorem sensum in his verbis videre. Omne bonum nostrum in duplici respectu positum est, in respectu pio Dei ad nos, et in respectu nostro pio ad Deum, ut videlicet ille nos patris pietate respiciat, et nos illum filiorum pietate respiciamus; mutuus enim iste pietatis aspectus fons est et origo bonorum omnium, sed prior est respectus Dei, et ab illo respectu noster oritur. « In hoc (inquit Joannes in I epist. cap. IV) est charitas, non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos. » Itaque Deus, dum nos diligit, facit etiam nos diligere, et dum nos respicit ut filios, facit ut eum respiciamus ut patrem : quamvis autem non peccando, libere avertamus faciem a Deo, tamen si Deus respicere nos voluerit et misereri, respiciendo et miserendo faciet ut peccare non libeat, et ut faciem a Deo non avertamus; vel si averterimus, iterum convertamus. Quomodo *Luc.* cap. XXII, quando conversus Dominus respexit Petrum jam aversum, continuo illum convertit, ita ut « egressus foras amare fleverit; » atque hoc est, quod David orat in *Psalm.* XXIV : « Respice in me, et miserere mei; » et hoc loco Salomon : « Ne avertas faciem Christi tui, » id est, ne sinas averti a te faciem meam, quod facies, si non avertis a me faciem tuam.

Vers. 11. 11. Juravit Dominus David veritatem, et non frustrabitur eum : de fructu ventris tui ponam super sedem tuam.

Hic jam incipit commemorare promissiones factas a Deo Davidi patri suo, ut iis commemoratis facilius impetret quod petit, cum quasi debitum reposcere videatur. « Juravit, inquit, Dominus David viritatem, » quasi dicat : Juravit David Domino, se domum illi adificaturum; et Dominus vicissim juravit Davidi se regnum in domo ejus in sempiternum stabiliturum : Deus enim vinci se liberalitate non patitur, et non solum opera, sed etiam voluntates et desideria cumulatissime remuneratur. *Juramentum Dei* significat rei immobilitatem, et hoc loco præsertim, ubi dicitur : « Juravit David veritatem, » id est, rem per se veram ex Dei promissione, certiorem et firmiorem reddidit juramento. Addit postea aliam firmitatem, dicens : « Et non frustrabitur eum » id est, non faciet irritum juramentum, quod alias dicere solet. « Juravit Dominus, et non pœnitebit eum. » Quo loco recte admonet S. Augustinus, pœnitentiam in Deum cadere non posse, sed metaphorice dici *pœnitere,* quando rem aliquam mutat; *non pœnitere,* quando non mutat, sed stabilem et firmam esse decernit. Ponit exemplum ex lib. I *Reg.* cap. XV, ubi Dominus dicit : « Pœnitet me quod constituerim Saul regem, » et in eodem capite dicit Samuel Deum non esse ut hominem, « ut pœnitentiam agat. » Ergo, inquit Augustinus, cum Deus immutabili suo consilio aliquid mutat, propter ipsam rei, non consilii mutationem, *pœnitere* dicitur. Neque multum refert, quod in hebræo et græco legatur : *Non frustrabitur eam,* id est, veritatem promissam, et in latino textu legamus : *Non frustrabitur eum,* id est Davidem, ut legit etiam S. Hilarius : nam sensus est idem. Pergit Salomon, ac docet quæ sit veritas promissa et juramento confirmata a Deo, et ait : « De fructu ventris tui ponam super sedem tuam, id est, dabo tibi successorem in regno filium tuum : quæ verba videntur intelligenda ad litteram de Christo, non de Salomone, nisi forte de Salomone dican-

Pœnitentia in Deum cadere non potest.

tur, ut typum Christi gerebat; nam de hoc eodem juramento dicitur in *Psal.* LXXXVIII : « Semel juravi in sancto meo, si David mentiar; semen ejus in æternum manebit, et thronus ejus sicut sol in conspectu meo, et sicut luna perfecta in æternum, et testis in cœlo fidelis. » Itaque illud, *ponam*, cum dicitur : « De fructu ventris tui ponam super sedem tuam, » non significat simpliciter *ponam*, sed *constituam* et *firmabo* : quæ certe Salomoni non conveniunt. Adde, quod B. Petrus, *Act.* cap. II, dicit de Davide : « Propheta cum esset, et sciret quia jurejurando jurasset illi Deus de fructu lumbi ejus sedere super sedem ejus, providens locutus est de resurrectione Christi, quia neque derelictus est in inferno, neque caro ejus vidit corruptionem. » Ubi S. Petrus unam scripturam Psalmi XXX exponit ex alia Psalmi CXXXI, quem nunc explicamus. Atque hoc est, quod *Luc.* I, angelus dicit ad Virginem : « Dabit ei Dominus sedem David patris ejus, et regnabit in domo Jacob in æternum.

Vers. 12. 12. SI CUSTODIERINT FILII TUI TESTAMENTUM MEUM, ET TESTIMONIA MEA HÆC, QUÆ DOCEBO EOS.

Vers. 13. 13. ET FILII EORUM USQUE IN SÆCULUM, SEDEBUNT SUPER SEDEM TUAM.

Juramentum et promissio sine pœnitentia est de uno filio, id est, de Christo, cujus regni nullus unquam erit finis : sed de aliis filiis promissio conditionata est, id est, « si custodierint testamentum, » hoc est, fœdus Domini de non habendis diis alienis; et si custodierint « testimonia, » id est, præcepta Dei, « sedebunt super sedem tuam, » sin minus, projicientur. Sic enim expressius dicit ipse David Salomoni, I *Paralip.* XXVIII : « Si quæsieris Dominum, invenies eum; si autem dereliqueris eum, projiciet te in æternum; » et paulo ante de eodem Salomone dicit Deus : « Firmabo regnum ejus usque in æternum, si perseveraverit facere præcepta mea et judicia, sicut et hodie; » et in *Psalm.* LXXXVIII, ubi legimus : « Si dereliquerint filii ejus legem meam, visitabo eos in virga virorum; » non addit : « Misericordiam meam non dispergam ab eis; » sed : « Non dispergam ab eo, » id est, a Davide, quia videlicet thronus David erit firmus jugiter, propter æternum Christi regnum, etiamsi regnum terrenum Salomonis et Roboam et similium deficiat et destruatur. Quod attinet ad verba, in hebræo pro *testamento*, est *pactum*, sive *fœdus*; sed Septuaginta vertere solent illam vocem hebraicam, ברית, per vocem græcam διαθήκην, quæ *testamentum* significat; nec solum Septuaginta, sed etiam B. Paulus *ad Rom.* cap. IX, *ad Gal.* cap. IV, et alibi *testamentum* vocat, quod Hebræi dicunt *fœdus*. Verisimile igitur est vocem illam hebraicam utrumque significare, vel etiam præcipue *testamentum* : major enim fides habenda est Septuaginta Interpretibus, quam Rabbinorum dictionariis; constat autem ex S. Hieronymo in cap. II. *Malach.*, Septuaginta Interpretes semper vertisse *testamentum*. Fortasse autem divina providentia voluit ut in Ecclesia exstarent duo ista vocabula, *testamenti* et *pacti*, quoniam revera pactum Dei cum populo non est simplex pactum, sed habet conditiones testamenti, cum sit pactum de hæreditate danda, et quod non habuit vim, nisi intercedente morte testatoris Christi, ut dicitur *Hebr.* cap. IX; ad hoc enim significandum Moses aspersit sanguinem, cum pactum nomine Dei cum populo sancivit, *Exod.* XXIV. Et præterea testamentum hoc non est simplex testamentum, sed habet rationem pacti, cum requirat conditionem de observantia mandatorum et perseverantia in fide. Est igitur testamentum simul et pactum. Illud autem, *usque in sæculum*, non conjungitur cum *sedebunt super sedem tuam*, sed cum verbis præcedentibus, *si custodierint filii tui et filii eorum*, ut aperte colligitur ex textu hebraico. Igitur sensus est : Si filii tui et filii eorum custodierint pactum et præcepta usque in sæculum, id est, si perseveraverint in timore Dei, non deturbabuntur a solio regni tui; si autem non perseveraverint, regnum ipsorum ad alios transferetur, ut factum est, et experientia docet.

14. QUONIAM ELEGIT DOMINUS SION, ELEGIT EAM IN HABITATIONEM SIBI. Vers. 14.

15. HÆC REQUIES MEA IN SÆCULUM SÆCULI; HIC HABITABO, QUONIAM ELEGI EAM. Vers. 15.

Possent aliquo modo hæc accommodari ad arcem, sive civitatem Sion terrenam, ut figura erat Ecclesiæ nunc militantis, et postea triumphantis : elegit enim Deus civitatem illam pro tempore, ut esset civitas regia et sacerdotalis, ita ut ibi esset thronus regius, et etiam templum Domini. Sed tamen quia brevi diruenda erat et evertenda, et regnum ex ea tollendum et templum ipsum incendendum, dicendum est hæc pertinere ad Ecclesiam, quæ est regnum Christi, et ipsa est Hierusalem et Sion, de qua dicitur in *Psal.* II : « Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum ejus; » et continuantur hæc verba cum illis : « Juravit Dominus David veritatem, et non frustrabitur eum : De fructu ventris tui ponam super sedem tuam, » id est, juravit Davidi se positurum et stabiliturum filium ejus Christum super sedem ejus, quæ est Sion, quæ ideo dicitur civitas David, quia « elegit Dominus Sion » id est Ecclesiam, in habitationem suam perpetuam; et de ea dixit : « Hæc requies mea in sæculum sæculi, » id est, non deseram unquam hanc Ecclesiam, sed in ea perpetuo requiescam, quoniam transferam eam ad perfectam beatitudinem in cœlis, et ibi habitabo in ea in sempiternum, quoniam firmissimo atque æterno decreto elegi eam. Dicitur autem Deus *requiescere*, ut S. Augustinus notat, quando facit nos requiescere : tunc autem perfecte requiescemus, quando pars Ecclesiæ peregrinans in terris, perveniet ad eam partem, quæ gloriosa triumphat in cœlis.

Deus quando dicatur requiescere?

Vers. 16. **16. Viduam ejus benedicens benedicam, pauperes ejus saturabo panibus.**

Hic versiculus cum sequentibus promittit civitati David, quæ est Sion, multa bona, quæ utcumque applicari possunt terrenæ civitati, ut figura erat Ecclesiæ; sed ipsi Ecclesiæ proprie et perfecte conveniunt. Primum igitur promittit abundantiam rerum temporalium tantam, ut etiam viduæ, quæ solent esse maxime destitutæ, et alii pauperes satiari possint : benedictio enim Dei abundantiam in Scripturis significare solet. Sed hæc abundantia in sensu altiore significat copiam cibi spiritualis verbi Dei et sacramentorum, quibus abundant filii Ecclesiæ, illi præsertim, qui sunt spiritu pauperes. Antiqua hæreticorum calumnia occurrit hoc loco breviter refellenda. Ridet enim Calvinus editionem nostram Vulgatam, quod pro *victu* substituerit *viduam*. Dicit enim presbyterum aliquem lusciosum existimasse *c* et *t* esse unum *d*, et sic pro *victum*, legisse *vidum*, et quia *vidum* nihil significat, addidisse *a*, et fecisse *viduam*, et neminem fuisse in Ecclesia nostra qui hanc corruptionem advertere potuerit. Sed facile est calumniam refutare : latinus enim Interpres rectissime vertit, quod invenit in græco; in græco autem sine dubio invenit χήραν, quod *viduam* significat omnium consensu; neque solus noster Interpres in græco legit χήραν, sed etiam Patres, Hilarius, Ambrosius, Augustinus, Chrysostomus, Prosper, Cassiodorus et alii. Imo S. Hilarius meminit utriusque lectionis, et contendit veram lectionem esse *viduam*, et sic lectum fuisse antequam Christus nasceretur. Verum quidem est in hebræo non haberi *viduam*, sed *venationem*, vel *victum*, neque ullam esse similitudinem litterarum, ob quam suspicari quis possit illos scripsisse *viduam*, siquidem vidua hebraice dicitur אלמנה, et *victus*, seu *venatio* dicitur צידה, et hanc vocem in omnibus codicibus invenimus : sed in græco idiomate magna similitudo litterarum est inter χήραν, quod significat *viduam*, et θήραν, quod significat *victum*. Igitur necesse est, vel in hebræo mutatum esse textum, et Septuaginta legisse longe aliter, quam modo se habet : et hæc sententia S. Hilarii est; vel in græco textu esse corruptionem factam vitio scriptorum, quia unam litteram legerunt pro alia, ut S. Hieronymus putat. Sed in sensu nulla fere diversitas est, cum per utrumque vocabulum significetur abundantiam ciborum fore in civitate Dei. Et quoniam, ut idem Hieronymus dicit, usus obtinuit ut legeretur *vidua*, non est lectio latina ullo modo mutanda, cum non a luscioso sacerdote, ut Calvinus dicit, sed a veneranda antiquitate ortum habuerit.

Calvinus notatur.

Vers. 17. **17. Sacerdotes ejus induam salutari, et sancti ejus exultatione exultabunt.**

Alterum bonum sanctæ civitatis erit, quod sacerdotes ejus sanctitate et justitia conspicui erunt. Salus enim animæ justitia est, sicut morbus animæ iniquitas est; et quia precatus fuerat Salomon ut sacerdotes induerentur *justitiam*, ideo nunc Deus dicit se id effecturum, ut sacerdotes induantur *salutari*, id est, salute quæ est eadem cum justitia, cum de salute spirituali agatur. Fortasse etiam altiore sensu per *salutare* intelligitur hoc loco Salvator Christus, ut in Cantico Simeonis : « Quia viderunt oculi mei salutare tuum; » et ab hoc loco Psalmi accepit fortasse B. Paulus modum illum loquendi *ad Rom.* XIII : « Induimini Dominum Jesum Christum, » id est, facite ut in vestris moribus conspiciantur sanctitas et justitia Christi. Illud autem, *et sancti ejus exultatione exultabunt*, respondet ei quod antea dictum erat : « Et sancti tui exultent; » nam ut eo loco per exultationem intelligebatur laus Dei cum alacritate, ita hic quoque intelligitur; et ut ibi per Sanctos intelligebantur sacerdotes, ita et hic. Eadem enim verba sunt in textu hebraico in utroque loco.

18. Illuc producam cornu David, paravi lucernam Christo meo. Vers. 18.

Tertium bonum, et quidem maximum, sanctæ Sion erit, quod ibi orietur regnum David : nam pro voce *illuc*, in hebræo et græco est *ibi*. Accipiendum est igitur *illuc* pro *illic*, id est, in Sion. Per *cornu* significatur metaphorice potestas et excellentia regia : ut enim cornu est durissimum et elevatum, ita regia dignitas est potens et supereminens. Significatur autem ad litteram per *cornu David* regnum Messiæ, quod erat inchoandum in Sion, et inde per totum mundum propagandum. Explicuit hoc Zacharias in suo cantico *Luc.* I, cum ait : « Erexit nobis cornu salutis in domo David pueri sui; » et idem prædixerunt omnes Prophetæ : Isaias cap. IX : « Super solium David, et super regnum ejus sedebit, ut confirmet et corroboret illud usque in æternum. » Hieremias cap. XXIII : « Ecce dies veniunt, et suscitabo David germen justum, et regnabit rex, et sapiens erit, et faciet judicium et justitiam. » Ezechiel, cap. I, non solum prædicit regnum Christi, sed etiam currum ejus triumphalem, qui vehebatur a quatuor animalibus, homine, leone, vitulo et aquila, quæ sunt quatuor Evangelistæ. Daniel cap. II : « In diebus regnorum illorum suscitabit Deus cœli regnum, quod in æternum non dissipabitur. » Zacharias cap. IX : « Exulta satis, filia Sion. Ecce Rex tuus venit tibi justus et Salvator, ipse pauper, et ascendens super asinam, » etc. Ex quo manifeste apparet, non posse intelligi versiculum istum Psalmi de Salomone, nec de regno ejus : tunc enim Salomon regnabat et florebat; hic autem de futuro dicitur : *Illuc producam*, id est, oriri faciam et quasi germinare cornu David : quasi aperte prædiceret eversionem regni temporalis, quod tunc vigebat, et suscitandum postea in eadem civitate regnum æternum Messiæ. Quod autem sequitur : « Paravi lucernam Christo meo, »

potest duobus modis intelligi. Primum enim per *lucernam* potest intelligi Messias, et per *Christum*, David. Scriptura enim passim vocat *lucernam*, filium sive posteros; nam in filiis parentes vivunt et lucent : vide lib. III *Reg.* cap. XI et XV; et tunc sensus erit : « Illic producam cornu David, *quia* paravi lucernam, » id est, filium, successoremque ejus Messiam, « Christo meo » David : et erit quasi explicatio ejus, quod antea dixerat : « De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. » Ut enim hoc non intelligerent carnales Judæi de Salomone, explicatur hoc loco de Messia futuro. Potest tamen etiam aptissime intelligi, ut S. Augustinus exponit, de Præcursore Domini et ipso Domino, ut lucerna sit Joannes, ut Christus sit Dominus Jesus; quoniam enim Messias venturus erat sine opibus et comitatu regio, non facile a Judæis expectantibus Messiam, regem temporalem, agnosci potuisset, nisi præcessisset Joannes, qui singulari sua sanctitate et vitæ austeritate omnium oculos in se converteret, instar lucernæ lucentis in caliginoso loco; dicit igitur : « Illuc producam cornu David, » id est, regnum æternum Messiæ, et jam præparavi « lucernam, » id est Præcursorem, qui erit quasi lucerna « Christo meo, » id est, ipsi Messiæ; atque ad hunc locum videtur Dominus aspexisse, cum ait *Joan.* cap. V : « Ipse erat lucerna ardens et lucens.

Vers. 19. 19. INIMICOS EJUS INDUAM CONFUSIONE, SUPER IPSUM AUTEM EFFLOREBIT SANCTIFICATIO MEA.

Prædicit Christum multos habiturum inimicos, ut revera habuit Judæos, qui dixerunt : « Nolumus hunc regnare super nos, » *Luc.* XVI; et ad Pilatum : « Non habemus regem, nisi Cæsarem, » *Joan.* XIX. Sed prædicit quoque pœnam inimicorum Christi : « Inimicos, inquit, ejus induam confusione, » id est, implebo ignominia maxima, quod etiam impletum esse scimus, et oculis nostris videmus. Nam paulo post Christi mortem venerunt Romani, et, civitate illorum eversa, ipsos magna strage affecerunt, et eorum qui supererant, alios vilissimo pretio vendiderunt, alios in publicis ludis bestiis objecerunt; et ab illo tempore gens Judæorum ubique servit, ubique contemnitur; sed in die novissimo, non solum Judæi, sed etiam omnes pagani, et hæretici, et omnes falsi fratres, qui Christo in membris ejus inimici fuerunt, induentur confusione. « Super ipsum autem, » id est, super Christum, « efflorebit sanctificatio mea. » Illi induentur confusione, Christus induetur gloria : nam sanctificatio, quæ in hoc mundo erat quasi semen in terra absconditum, tunc florebit in gloriam, id est, germinabit flores sanctificationis. Nec solum Christus, sed etiam omnia membra ejus induentur gloria, quia tunc sanctificatio emittet flores incredibilis pulchritudinis, quando gratia vertetur in gloriam. In hebræo vox est נזרו, quæ significat *diadema ejus*; sed quamvis *Exod.* XXIV illa vox significet *tiaram* Pontificis; et lib. IV *Reg.* XI accipiatur pro corona regia, tamen potest etiam significare *sanctificationem*, ut hoc loco verterunt Septuaginta Interpretes : nam venit a verbo נזר, quod significat *separare* et *consecrare;* unde dicuntur *nazarei*, quasi *sanctificati*, et *consecrati* Deo; et *corona pontificia* vel *regia* dicitur נזר *nezer*, quia consecrat quodam modo pontificem, vel regem, et a vulgo separat. Sed in sensu non est diversitas, nam *gloria sanctificationis* rectissime *corona*, vel *diadema* dici potest; nec multum interest, si dicatur, *florebit sanctificatio*, id est, sanctificatio emittet flores gloriæ; sive *florebit sanctificatio*, id est, micabit diadema gloriæ. Neque etiam multum refert, quod nos legamus *sanctificatio mea*, et in hebræo *sanctificatio*, sive *diadema ejus* : nam Septuaginta legerunt *iod*, ubi nunc est *vau;* et eadem sanctificatio vel diadema et Dei est, quia ab illo datur, et nostra est, quia nobis datur : proinde utraque lectio veritatem continet; sed nostra præponenda est, cum sit in codicibus græcis et latinis, quibus Ecclesia semper usa est.

PSALMUS CXXXIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — 1. *Canticum graduum David.*

Ecce quam bonum, et quam jucundum, habitare fratres in unum!

2. Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron;

Quod descendit in oram vestimenti ejus :

3. Sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion.

Quoniam illic mandavit Dominus benedictionem, et vitam usque in sæculum.

V. S. H. — *Canticum graduum David.*

Ecce quam bonum et quam decorum, habitare fratres in unum!

Sicut unguentum optimum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron : quod descendit super oram vestimentorum ejus.

Sicut ros Hermon, qui descendit super montana [*h. montes*] Sion.

Quoniam ibi mandavit Dominus benedictionem [al. add. *et*] vitam usque in æternum [*h. sæculum*].

Argumentum. — Concordiæ fraternæ laudes.

1. Canticum ascensionum, Davidis carmen.

Ecce quam bonum et quam jucundum,
habitare fratres etiam una!
2. Sicut oleum pretiosum in capite (effusum super caput),
quod descendit (defluit) in barbam, barbam Aaronis,
quod descendit in oram vestimentorum ejus.
3. Sicut ros Hermonis (in montem Hermonis cadens),
sicut ros qui descendit in montes Sionis:
nam ibi (eo) demandat Jova prosperitatem,
vitam (felicitatem) in perpetuum.

NOTÆ.

Vers. 1... Israelitas habitare ut fratres et una, concorditer.—Vers. 2. Nihil jucundius Orientalibus oleo unctorio. Pretiosissimo autem apud Hebræos oleo ungebatur pontifex maximus (*Exod.* xxx, 23 seqq.), qui ipse significatur nomine Aaronis, quemadmodum a primo Cæsare successores sunt *Cæsares* appellati. *Barbam, barbam,* de pilo in pilum, in barbam totam, anadiplosis. Hengstenberg, *quæ* (barba) *descendit in oram* superiorem *vestimentorum ejus,* quasi barba potius quam oleum hic spectetur!—Vers. 3. Sequitur nova imago, qua concordiæ suavitas exprimitur. Aliis *ros Hermonis* est ros suavissimus et frigidissimus. *Ibi*, ubi concordia viget. Alius, *in Sione.*

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXXXII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Canticum Graduum.

Compositus videtur hic Psalmus, ut a Judæis cantaretur, quando post reditum a captivitate, et reædificata civitate, ac templo, cœperunt simul pacifice habitare, et esse unus populus, remota distinctione vel schismate, quod erat ante captivitatem inter regnum Israel et regnum Juda. Sed convenit etiam omni multitudini, ubi vigent concordia et communio, quales sunt multitudines servorum Dei in monasteriis, ubi regularis observantia viget. Sed potissimum locum habet hic Psalmus in cœlesti patria, et cantatur ab iis qui finita peregrinatione illuc perveniunt, ubi omnes sunt consummati in unum, ut loquitur Dominus *Joan.* XVII, et ubi Deus est « omnia in omnibus, » juxta Apostolum I *Corinth.* XV.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. ECCE QUAM BONUM ET QUAM JUCUNDUM HABITARE FRATRES IN UNUM!

Vox est eorum, qui jam experiri et gustare cœperunt utilitatem et dulcedinem perfectæ charitatis. Vocat enim *bonum*, id quod est utile; et *jucundum,* id quod est dulce: quamvis enim aliqua sint bona, quæ non sunt jucunda, ut labor pœnitentiæ; et quædam jucunda, quæ non sunt bona, ut voluptas peccati; tamen in concordia et pace fratrum simul habitantium hæc duo conjuncta inveniuntur. Nam virtus unita est major et fortior, et melius ac facilius conservatur, quod pertinet ad utilitatem; et ubi per charitatem multi sunt cor unum et anima una, unusquisque gaudet de bono aliorum, non minus quam de suo; quod pertinet ad jucunditatem.

Vers. 2. 2. SICUT UNGUENTUM IN CAPITE, QUOD DESCENDIT IN BARBAM, BARBAM AARON:

Vers. 3. 3. QUOD DESCENDIT IN ORAM VESTIMENTI EJUS; SICUT ROS HERMON, QUI DESCENDIT IN MONTEM SION.

Duabus similitudinibus explicat jucunditatem et utilitatem habitantium in unum; ac primo jucunditatem comparat unguento pretioso, quo ungebatur caput summi pontificis, quod erat

odoris suavissimi, ut patet ex cap. xxx *Exod.*; quod quidem unguentum effusum in caput pontificis, inde defluebat ad barbam, et a barba in oram vestimenti, id est, in illam partem quæ circumdat collum, quæ immediate subjecta est barbæ : non enim per oram intelligitur extremitas vestis, sed summitas, ut notavit S. Augustinus, et ut sonant vox hebraica et græca, et ut ratio ipsa demonstrat : non enim tantum unguenti effundi solebat in caput, ut usque ad extremas vestes deflueret. Sed illud hoc loco notandum est, unguentum non communicari a capite, nisi partibus unitis : nisi enim barba capiti adhæreret, sed abscissa alicubi maneret, sine dubio defluxum unguenti non participaret, et nisi vestis unita esset corpori, sed plicata maneret in arca, similiter unguento non perfunderetur; sic igitur, nisi fratres habitarent in unum, et inter se glutino charitatis conjuncti essent, dona cœlestia a capite Christo defluentia non descenderent in barbam, id est, in prælatos, neque a barba in vestimenta, id est, in reliquum populum. Ait igitur : « Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, » id est, jucunditas fratrum habitantium in unum et inter se conjunctorum, ac debita proportione invicem subjectorum, est sicut unguentum pretiosum et fragrantiæ suavissimæ, quod in capite effusum descendit in barbam. « In barbam Aaron, » id est, non loquor de quocumque unguento, sed de illo quod descendit in barbam Aaronis, tempore consecrationis suæ; quod etiam « descendit in oram, » superiorem videlicet partem « vestimenti ejus. » Deinde comparat utilitatem eorumdem fratrum habitantium in unum rori, qui descendit in montem : neque enim montes ex rore jucunditatem ullam percipiunt, sed utilitatem magnam, quoniam pluvia ad montes vel non descendit, vel non hæret, sed ex montibus ad valles continuo descendit : ros autem hæret in montibus, eosque infundit et germinare facit. Nominat autem duos montes, Hermon et Sion, qui quamvis loco conjuncti non essent, cum mons Hermon esset trans Jordanem ad orientem, et mons Sion citra Jordanem ad occidentem, tamen conjuncti erant quoad similitudinem qualitatum, cum uterque sit verus mons, et unus major et altior, videlicet Hermon, alius minor et humilior, id est Sion. Ex quo voluit nos Spiritus Sanctus admonere, conjunctionem fratrum habitantium in unum debere esse cordium magis quam corporum; nam de primis fratribus habitantibus in unum scriptum est : « Erat autem multitudinis credentium cor unum et anima una, » *Act.* IV. Dicit igitur : « Sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion, » id est, bonum utilitatis habitantium in unum, est « sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion, » sive, ut est in hebræo, *in monte Sion*. Quomodo autem ros montis Hermon, qui longe distat a Sion, descendat in montem Sion, variis modis exponunt Interpretes. Mihi videtur Prophetam considerasse montem Hermon esse altissimum et amplissimum, atque in eo magnam esse roris abundantiam; montes autem Sion esse multo humiliores et aridiores, et ideo more poetico dixisse, ex monte Hermon descendere rorem in montes Sion, quasi communicet mons Hermon rorem, quo abundat, cum montibus Sion qui eo carent : non quod idem omnino ros, qui est in monte Hermon, descendat in montes Sion, sed quod similis ros descendens in montes Sion videatur quodam modo ex monte Hermon descendere. Et aptissime convenit hæc similitudo in conventum fratrum habitantium in unum : sunt enim fratres concordes quasi tot montes, sive colles Sion, in quos descendit ros cœlestis a Christo, qui est quasi Hermon altissimus et rore cœlesti plenissimus; unde dixit Joannes : « Et de plenitudine ejus omnes accepimus, » *Joan.* I. Non communicat autem Christus nobiscum eam ipsam gratiam et gloriam numero, quam in se habet, sed aliam similem et minorem.

Quomodo ros montis Hermon descendat in montem Sion.

4. QUONIAM ILLIC MANDAVIT DOMINUS BENEDICTIONEM, ET VITAM USQUE IN SÆCULUM.

Vers. 4.

Reddit rationem cur tantis bonis abundet conventus fratrum concorditer pacificeque viventium : « Quoniam, inquit, illic mandavit Dominus benedictionem, » id est, illuc misit Dominus benedictionem suam, quæ est fons omnium bonorum; Domino enim « benedicere » benefacere est : quoniam igitur Deo gratissima est concordia et charitas fraterna, ideo replet eam copia bonorum omnium, idque non ad breve tempus, sed in æternum; nam ideo cum benedictione misit ad eos « vitam usque in sæculum. » Quæ omnia hic in terris habentur in spe, sed in patria habentur in re. Recte igitur initio diximus hunc Psalmum ab illis proprie cantari, qui ex peregrinatione perveniunt ad patriam. Ibi enim perfecta est concordia, ibi unguentum perfectæ charitatis continuo defluit a capite Christo in omnia membra, et ros luminis gloriæ a monte Hermon in omnes colles Sion; dicitur enim *Hermon* lumen elevatum; et *Sion*, specula : proinde recte ab altissimo lumine descendit participatio ejus in eos qui digni sunt speculari Deum facie ad faciem; ibi est benedictio Domini, id est, affluentia omnium aliorum bonorum; ibi denique est vera vita « usque in sæculum, » quæ nunquam deficiet.

Domini benedicere, benefacere est.

PSALMUS CXXXIV

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Canticum graduum.*

Ecce nunc benedicite Dominum, omnes servi Domini;

Qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri.

2. In noctibus extollite manus vestras in sancta, et benedicite Dominum.

3. Benedicat te Dominus ex Sion, qui fecit cœlum et terram.

V. s. h. — *Canticum graduum.*

Ecce benedicite Domino, omnes servi Domini : qui statis in domo Domini in noctibus.

Levate manus vestras ad sanctum [*h. sancte*], et benedicite Dominum.

Benedicat tibi Dominus ex Sion, factor cœli et terræ.

Argumentum. — Peregrinatores, ait Hengstenberg, urbem Hierosolymitanam vespere ingressi, Levitas excubias agentes ut Deum celebrent hortantur, qui respondent formula benedictionis vers. 3. Maurero et aliis videtur canticum fuisse Levitarum, quorum erat, nocturnas excubias in templo agere. Versiculus 3 alterius chori responsio erit, vel non, prout jussivum vel indicat, futurum habebitur. Pauca addit Alexandrinus ex Psalmo sequenti.

1. Canticum ascensionum.

En, benedicite Jovam, omnes servi Jovæ,
qui statis in domo Jovæ noctibus.

2. Tollite manus vestras ad sanctum,
et benedicite Jovam.

3. Benedicat te Jova ex Sione,
qui fecit cœlum et terram.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXXXIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Canticum Graduum.

Hic est Psalmus postremus Gradualium, qui eos qui jam feliciter ascenderunt, hortatur ut vacent perpetuis laudibus : quod est officium habitantium in domo Domini, juxta illud *Psalm.* LXXXIII : « Beati qui habitant in domo tua, Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te. » Pertinet tamen suo modo hic Psalmus ad eos qui, post ædificationem templi, in illo habitabant; et ad eos qui, dum peregrinantur in terra, corde habitare nituntur in cœlo, et cum Apostolo dicere possunt : « Conversatio nostra in cœlis est, » *Philipp.* III.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. ECCE NUNC BENEDICITE DOMINUM, OMNES SERVI DOMINI.

Ecce, inquit, nunc liberati a tentationibus et persecutionibus, tempus est ut toti intenti sitis laudibus Domini; proinde « benedicite Dominum, » vos « omnes servi Domini, » qui non habetis aliud in quo illi jam serviatis, nisi in persolvendo tributo perpetuæ laudis et gratiarum actionis.

Vers. 2. 2. QUI STATIS IN DOMO DOMINI, IN ATRIIS DOMUS DEI NOSTRI.

« Vos, inquam, qui statis in domo Domini, » id est, qui permanentem habetis domum, et non amplius tanquam peregrini in tentoriis habitatis; et præterea statis, id est, securi consistitis, non timentes casum, quomodo ille, « qui in veritate non stetit, » *Joan.* VIII. Nec solum domum, sed etiam atria possidetis, ita ut et interiorem do-

mum, ubi Deus videtur, et exteriorem, ubi videntur creaturæ, quæ sunt veluti atria, felicissimi habeatis.

Vers. 3. 3. IN NOCTIBUS EXTOLLITE MANUS VESTRAS IN SANCTA, ET BENEDICITE DOMINUM.

Tempus maxime opportunum orandi et laudandi Deum nox est, quando quies ubique esse solet. Itaque David *Psalm.* CXVIII, « media nocte surgebat ad confitendum Domino ; » et Isaias cap. XXVI dicit : « Anima mea desideravit te in nocte ; » et Jeremias *Thren.* II hortatur : « Consurge, lauda in nocte, in principio vigiliarum. » Et ipse Dominus noster, *Luc.* V, pernoctabat « in oratione Dei ; » et Apostolus cum Sila, *Act.* XVI, in ipso carcere « media nocte orantes laudabant Dominum. » Recte igitur admonet Propheta servos Dei, ut nocturno potissimum tempore extollentes manus in Sancta Sanctorum, ubi erant propitiatorium et arca Dei, benedicant Dominum. Moraliter autem significat hic versiculus servos Dei debere benedicere Deum, non solum in die prosperitatis, sed etiam in nocte adversitatis. Sed in sensu præcipue intento, significatur hoc loco, in cœlesti patria, sicut semper est dies, si de luce et tenebris agatur, ita semper esse noctem, si agatur de labore et quiete. Intrantibus enim in illam requiem « dicit spiritus, ut requiescant a laboribus suis, quia opera eorum sequuntur illos ; » et illa est *nox* de qua dicitur in *Psalm.* CXXXVIII : « Et nox illuminatio mea in deliciis meis ; » et de qua dicit Dominus *Joan.* V : « Venit nox, in qua nemo potest operari, » et proinde solis Dei laudibus vacare oportet. In his igitur quietissimis, sed lucidissimis noctibus, « extollite manus vestras, » beati servi Dei ; et ad sanctuarium verum, ubi Deus ipse residet, conversi, « benedicite Dominum. »

Vers. 4. 4. BENEDICAT TE DOMINUS EX SION, QUI FECIT CŒLUM ET TERRAM.

Hortatus est Propheta sanctos Dei servos, ut assidue Dominum benedicant ; nunc vicissim ipse benedictionem illis a Domino precatur, sed utitur numero singulari, quia videbat eos ita esse glutino veræ charitatis unitos, ut essent unum in Domino. Illi igitur unitati servorum Dei dicit : « Benedicat te Dominus ex Sion, qui fecit cœlum et terram. » Quod ad verba attinet, in hebræo codice desunt illa verba, *in atriis domus Dei nostri* ; sed verisimile est, in codicibus correctioribus, quos habuerunt Septuaginta Interpretes, illa verba non defuisse, præsertim cum in *Psalm.* CXXXIV idem versiculus repetatur, et in eo verba illa legantur etiam in codicibus hebraicis. Illud vero, *in noctibus,* hebræus codex conjungit cum superioribus, hoc modo : *Qui statis in domo Domini in noctibus* ; et postea incipit alium versiculum ab aliis verbis : *Extollite manus vestras,* etc. Sed interpunctio Rabbinorum modernorum, qualis nunc est in codicibus hebraicis, non debet præjudicare auctoritati gravissimæ Septuaginta Interpretum, qui illud, *in noctibus,* principium esse versiculi, et cum sequentibus verbis conjungi debere censuerunt.

PSALMUS CXXXV

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — 1. *Alleluia.*

Laudate nomen Domini, laudate, servi, Dominum :

2. Qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri.

3. Laudate Dominum, quia bonus Dominus : psallite nomini ejus, quoniam suave.

4. Quoniam Jacob elegit sibi Dominus, Israel in possessionem sibi.

5. Quia ego cognovi quod magnus est Dominus, et Deus noster præ omnibus diis.

6. Omnia quæcumque voluit, Dominus fecit in cœlo, in terra : in mari, et in omnibus abyssis.

7. Educens nubes ab extremo terræ ; fulgura in pluviam fecit.

Qui producit ventos de thesauris suis.

V. S. H. — *Alleluia.*

Laudate nomen Domini, laudate, servi, Dominum.

Qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri.

Laudate Dominum, quoniam bonus Dominus : cantate [*h. psallite*] nomini ejus, quoniam decens.

Quia Jacob elegit sibi Dominus : Israel in peculium suum.

Quia ego scio quod magnus Dominus, et Dominus [*h. dominator*] noster præ omnibus diis.

Omnia quæ [al. *quæcumque*] voluit Dominus, fecit in cœlo, et in terra : in [al. *et in*] mari et in cunctis abyssis.

Levans nubes de summitatibus terræ, fulgura in pluviam fecit : educens ventos [*h. ventum*] de thesauris suis.

8. Qui percussit primogenita Ægypti ab homine usque ad pecus.	Qui percussit primitiva Ægypti ab homine usque ad pecus [*h. quadrupedem*].
9. Et misit signa et prodigia in medio tui, Ægypte; in Pharaonem, et in omnes servos ejus.	Misit signa et portenta in medio tui, Ægypte: in Pharao, et in cunctos servos ejus.
10. Qui percussit gentes multas, et occidit reges fortes.	Qui percussit gentes multas, et occidit reges fortes.
11. Sehon regem Amorrhæorum, et Og regem Basan, et omnia regna Chanaan.	Seon regem Amorrhæorum, et Og regem Basan, et omnia regna Chanaan.
12. Et dedit terram eorum hæreditatem: hæreditatem Israel populo suo.	Et dedit terram eorum hæreditatem: hæreditatem Israel populo suo.
13. Domine, nomen tuum in æternum: Domine, memoriale tuum in generationem et generationem.	Domine, nomen tuum in æternum [*h. sæculum*]: Domine, memoriale tuum in generatione et generatione.
14. Quia judicabit Dominus populum suum, et in servis suis deprecabitur.	Quia judicabit Dominus populum suum, et in servos suos [al. *servis suis*] erit placabilis.
15. Simulacra gentium argentum et aurum, opera manuum hominum.	Idola gentium argentum et aurum, opera manuum hominum.
16. Os habent, et non loquentur: oculos habent, et non videbunt.	Os habent, et non loquentur: oculos habent, et non videbunt.
17. Aures habent, et non audient: neque enim est spiritus in ore ipsorum.	Aures habent, et non audient: sed nec est spiritus in ore eorum.
18. Similes illis fiant qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis.	Similes illis fiant qui faciunt ea, et omnis qui confidit in eis.
19. Domus Israel, benedicite Domino: domus Aaron, benedicite Domino.	Domus Israel, benedicite Domino: domus Aaron, benedicite Domino.
20. Domus Levi, benedicite Domino: qui timetis Dominum, benedicite Domino.	Domus Levi, benedicite Domino: timentes Dominum, benedicite Domino.
21. Benedictus Dominus ex Sion, qui habitat in Jerusalem.	Benedictus Dominus ex Sion, qui habitat in Jerusalem. Alleluia.

Argumentum. — Recentioris temporis Psalmus, factus in usum sacrum, maximam partem conflatus ex locis aliis. Populum exhortatur ad celebranda beneficia, majoribus a Deo exhibita, quibus ostenderit potentiam suam, et se verum ac unicum Deum esse, hacque occasione utens ex antithesi exagitat et insectatur idola gentium exterarum et cultum horum, atque superstitionem illorum universam, quorum nugacia numina et nihil sint, et nihil possint simile. Exordium vers. 1-4; strophæ tres, 5-7, 8-14, 15-18; conclusio, 19-21.

1. Laudate Jovam.
   Laudate nomen Jovæ,
   laudate, servi Jovæ,
2. Qui statis in domo Jovæ (sacerdotes et Levitæ),
   in atriis domus Dei nostri (totus populus).
3. Laudate Jovam, nam benignus est Jova;
   canite nomini ejus, nam suave (vel *suavis*) *est.*
4. Nam Jacobum elegit sibi Jova,
   Israelem in peculium suum.

5. Nam scio ego, magnum esse Jovam,
   et Dominum nostrum majorem (vel *magis*) quam omnes dii.
6. Quæcumque voluit Jova, fecit,
   in cœlo et in terra,
   in maribus et omnibus abyssis.

7. Qui adscendere facit nubes ab extrema terra (horizonte),
fulgura ad pluviam (cum pluvia, vel eam afferentia) facit,
educit ventum e thesauris (promptuariis) suis.

8. Qui percussit primogenitos Ægypti,
ab homine usque ad bestiam.
9. Misit signa et prodigia in medium tuum, Ægypte,
in Pharaonem et in omnes servos (ministros) ejus.
10. Qui percussit gentes multos,
et interfecit reges potentes (Maurer, *numerosos*) :
11. *Cædem, inquam, fecit* Sichoni regi Amoritarum,
et Ogo, regi Basanitidis,
et omnibus regnis Cananeæ.
12. Et dedit terram eorum possessionem (possidendam),
possessionem Israeli, populo suo.
13. Jova, nomen tuum *manet* in sempiternum;
Jova, memoria tui per omnes ætates.
14. Nam judicat Jova populum suum,
et servorum suorum miseretur.

15. Simulacra gentium argentum et aurum *sunt*,
opus manuum hominis.
16. Os iis *est*, et non loquuntur;
oculi iis, nec vident;
17. Aures iis, neque auscultant,
nec est spiritus in ore ipsorum.
18. Similes illis *sunt* qui faciunt ea,
quicumque confidunt in eis.

19. Domus Israelis, benedicite Jovam;
domus Aaronis (sacerdotes), benedicite Jovam;
20. Domus Levi, benedicite Jovam;
cultores Jovæ, benedicite Jovam.
21. Benedictus sit Jova ex Sione,
qui habitat Hierosolymam.
Laudate Jovam.

NOTÆ.

Vers. 11. « Falluntur qui ל hic accusativi signum habent. Quod superiore versu cum accusativo positum est, id hoc loco, mutata structura cum ל est constructum. Hoc ipsum verbum ter præter hunc locum sic constructum reperitur, *Ps.* CXXXVI, 19, 2; *Job.* V, 20; II *Sam.* III, 30. » Maurer.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXXXIV.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Alleluia.

Duo Psalmi sequentes ejusdem sunt argumenti; hortantur enim fideles ad laudes Dei, quod argumentum in titulo demonstrant; et recte subjunguntur Psalmis Gradualibus, quoniam optime conveniunt iis, qui ex captivitate in patriam redierunt, quique jam gradus perfectionis, Deo juvante, vel ascenderunt, vel in ascensione non modicum profecerunt.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. LAUDATE NOMEN DOMINI, LAUDATE, SERVI, DOMINUM.

Vers. 2. 2. QUI STATIS IN DOMO DOMINI, IN ATRIIS DOMUS DEI NOSTRI.

Hi duo versiculi habentur etiam initio Psalmi superioris; sed ideo repetuntur, ut continuetur laudatio, quæ ibi fuerat inchoata. Alloquitur igitur Propheta servos Domini, eosque hortatur ut laudent « nomen Domini » et ipsum « Dominum : » hic enim est sensus, ut colligitur ex principio Psalmi CXII : « Laudate, pueri, » id est servi, « Dominum, laudate nomen Domini. » Qui sint autem *servi*, quibus indicitur laudatio, explicat, dicens : « Qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri, » id est, qui non estis exules, non in via positi, non peregrini, quibus oratio magis quam laudatio necessaria sit; sed jam pervenistis, jam « statis in domo Domini, » de qua dicitur in alio Psalmo : « Beati qui habitant in domo tua, Domine! in sæcula sæculorum laudabunt te. » Itaque videtur hic Psalmus præcipue convenire iis, qui ad cœlestem patriam pervenerunt, et domum Domini non manufactam, sed æternam in cœlo introierunt. Convenit tamen illis etiam, qui spe ac desiderio in ea domo degere incipiunt, et cum Apostolo dicere possunt : « Nostra autem conversatio in cœlis est; » convenit denique speciali quadam ratione sacerdotibus, quorum officium est stare in domibus Deo sacris, et ipsi Deo immediate et proprie ministrare. Sunt quidem omnes fideles servi Domini, sed illi præter cæteros, qui toti sunt Domini obsequio addicti et mancipati. Ex hebræo legunt aliqui : *Laudate, servi Domini*, quia vox *servi*, secundum regulas grammaticæ, regit genitivum. Sed hoc non est perpetuum, et legendum esse : *Laudate, servi, Dominum*, perspicuum est ex versione non solum Septuaginta, sed etiam S. Hieronymi. Sunt etiam qui *stare in domo* tribuunt sacerdotibus, *stare in atriis* tribuunt laicis. Sed probabilius est pro eodem accipi hoc loco *domum Domini*, et *atria domus Domini*, nam ut plurimum secunda pars versiculi repetit et explicat priorem; unde sensus est : « Qui statis in domo Domini, » qui statis, inquam, « in atriis domus Dei nostri. »

Vers. 3. 3. LAUDATE DOMINUM, QUIA BONUS DOMINUS; PSALLITE NOMINI EJUS, QUONIAM SUAVE.

Vers. 4. 4. QUONIAM JACOB ELEGIT SIBI DOMINUS, ISRAEL IN POSSESSIONEM SIBI.

Hortatus est Propheta populum Dei ad laudandum Dominum; nunc adducit tres rationes, quibus persuadeat ita esse faciendum : primam, quoniam Deus dignissimus est omni laude; secundam, quia id nobis bonum et jucundum erit; tertiam, quia tenemur, cum nos præter cæteras gentes Deus maximis beneficiis affecerit. « Laudate, inquit, Dominum, quoniam bonus est Dominus; » bonum enim laude, malum vituperatione dignum est. Deus autem ita bonus est, ut solus sit absolute bonus, et omni ex parte bonus et non aliunde, sed ex se ipso sit bonus, et nihil sit bonum, nisi participatione et dono ejus; denique cætera sint bona in certa specie, et cum addito, ut bonus homo, bona domus, bona vestis; Deus autem sit ipsa bonitas, omnem omnino boni rationem continens. « Psallite nomini ejus, quoniam suave; » hæc est secunda ratio, quasi dicat : « Psallite nomini ejus, » quoniam istud, *psallere* et *laudare*, non erit vobis opus molestum et laboriosum, sed dulce, jucundum, suave. Vox hebraica significat *dulce* et *dulcis;* et ideo referri potest tum ad *Dominum*, tum ad *nomen*, tum ad *psallere;* et sensus esse potest, *psallite nomini ejus, quoniam suavis* est Dominus; item, *quoniam suave* est nomen Domini; denique, *quoniam suave* est psallere nomini Domini. Sed vox græca et latina, quæ sunt generis neutri, non possunt referri ad *Dominum*, sed, vel ad *nomen*, vel ad *psallere*; et hæc postrema acceptio videtur esse magis propria. Cæterum in sententia nulla dissensio est. Ideo enim laudare Deum suave est, quia Deus suavis est : quomodo dulces cibos comedere dulce est, quoniam ipsi cibi dulces sunt. Et quidem beatis in cœlo psallere Deo suavissimum est, et ideo ne ad momentum quidem cessant a laudibus,

quoniam dulcedinem Dei in ipso fonte suavitatis sine intermissione degustant; nobis autem nunc dulce est canere Deo, nunc laboriosum, quoniam non semper gustamus quam suavis sit Dominus; sed tunc solum, cum ex gratia Dei, et præcedente meditatione assurgimus ad cognitionem, et accendimur ad amorem. « Quoniam Jacob elegit sibi Dominus, » elegit, inquam, « Israel in possessionem sibi; » hæc est tertia ratio, quæ ducitur a debito et jure obligationis : cum enim Deus singulari dono gratiæ suæ filios Jacob in populum peculiarem sibi delegerit, certe justum est, ut is populus præter omnes alias gentes Deum laudet. Hic sunt aliqua notanda. *Primo*, Deum conditorem universitatis, omnium gentium providentiam gerere, et omnibus dedisse lumen rationis, et legem naturalem scriptam in cordibus, et angelos custodes tum singulorum hominum, tum etiam provinciarum et regnorum; sed præter hæc omnia, quæ communia sunt populo Israelitico cum aliis populis, suscepisse Abrahamum et posteros ejus per Isaac et Jacob descendentes in proprium populum, qui esset quasi ejus hæreditas et portio, et possessio, eisque dedisse legem scriptam in tabulis, et cæremonias, quibus coli volebat, et Prophetas, quasi internuntios, a quibus de notitia Dei erudirentur. *Secundo*, hoc fuisse admirabile beneficium Dei : elegit enim Deus populum illum in possessionem sibi, ut eis benefaceret, eosque diligenter excoleret, quasi vineam dilectam; addo fuisse hoc beneficium gratis omnino illi populo collatum : non enim elegit Deus populum illum ob eorum merita, sed quia sibi ita placuit : quod perspicuum est ex prædestinatione æterna, cujus meminit Malachias cap. I, et Apostolus *ad Rom.* IX. Nam antequam nati essent Jacob et Esau, et cum nihil boni, vel mali egissent, dictum est : « Major serviet minori, quoniam Jacob dilexi, Esau odio habui. » *Tertio*, hoc idem, et etiam majus beneficium collatum esse populo christiano, ex gentibus congregato : nam, ut Apostolus docet *Rom.* XI, Gentiles erant quasi oleastri respectu Judæorum, qui erant naturales rami olivæ; sed cum fracti essent multi rami naturales ob incredulitatem, Deus assumpsit oleastros, et inseruit in bonam olivam, id est, super fundamentum Apostolorum et Prophetarum superædificavit gentiles, vocans eos per fidem ad populum suum, et faciens cives Sanctorum et domesticos Dei. Nobis igitur convenit, et ex debito obligationis tenemur, laudare Deum; sed propriissime Jacob, sive Israel, electus in possessionem, est cœlestis Jerusalem, cœtus videlicet beatorum, cui dicitur : « Lauda, Jerusalem, Dominum; lauda Deum tuum, Sion. »

Vers. 5. 5. QUIA EGO COGNOVI, QUOD MAGNUS EST DOMINUS, ET DEUS NOSTER PRÆ OMNIBUS DIIS.

Vers. 6. 6. OMNIA, QUÆCUMQUE VOLUIT, DOMINUS FECIT IN CŒLO, IN TERRA, IN MARI, ET IN OMNIBUS ABYSSIS.

Respondet Propheta objectioni quæ fieri poterat, cur ipse tanto ardore invitaret populum Dei ad laudes Domini : « Quia, inquit, ego cognovi quod magnus est Dominus; » et non solum magnus super omnes homines, sed etiam super omnes deos; et ideo silere non possum, ideo clamo, ideo canto et psallo, et ad canendum et psallendum omnes invito. Deinde probat utrumque, nimirum Deum esse magnum Dominum, et esse majorem omnibus diis; ac primum, quod sit magnus Dominus, probat ab omnipotentia, quia « omnia quæcumque voluit, fecit » in universa creatura, « in cœlo, in terra, in mari, et in omnibus abyssis; » ubi per *mare* intelligit mare Oceanum; per *abyssos* intelligit maria Mediterranea, quasi diceret : In mari magno, et in aliis aquarum profunditatibus, ita Chrysostomus; sed possunt etiam per *abyssos* intelligi loca subterranea inferorum, ubi est gehenna, de quibus legimus in Evangelio, rogatum fuisse Dominum a dæmonibus, ne eos mitteret in abyssum. Sic enim comprehendentur omnia loca, summum cœlum, imi inferi, media terra et mare. Sed placet breviter conferre nostram infirmitatem cum Dei potentia. Ille fecit omnia quæ voluit : nihil enim impossibile est illi; nos autem multa volumus facere, et non possumus. Item Deus fecit, quia voluit, id est, libera voluntate fecit, non aliqua necessitate, quia nulla re indiget : nos maxima ex parte operamur, quia indigemus, et nisi cogeret necessitas, otiaremur. Denique Deus in omnibus rebus fecit quæcumque voluit, quia Dominus est rerum omnium : nos ne in nobis quidem facere possumus omnia quæ volumus, quanto minus in aliis rebus ? Æquum igitur est, ut non nos ipsi, sed Deum nostrum assidue laudemus.

7. EDUCENS NUBES AB EXTREMO TERRÆ, FULGURA IN PLUVIAM FECIT. Vers. 7.

Ponit exempla aliquot eorum quæ Deus facit quando vult, in aere, in terra et in aquis. Facit quidem Deus mirabilia in angelis et cœlis superioribus, rursum in abyssis subterraneis. Sed quia incognita nobis sunt, ponit exemplum eorum quæ facit in cœlo aereo, in terra, et in aquis, quæ a nobis videntur, quamvis causas ignoremus. Primum igitur ponit exemplum in nubibus, quæ oriuntur ex terra, sed formantur in cœlo aereo, et conversæ in aquas revertuntur ad terram. « Educens, inquit, nubes ab extremo terræ, » id est, qui educit nubes ab extrema parte terræ. Accommodat se Spiritus Sanctus in Scripturis sensibus nostris : nos autem videmus ordinarie nubes ascendere, vel ab oriente, vel ab occidente, vel a meridie, vel a septentrione, quæ sunt quatuor extrema terræ, sed varia pro varietate regionum; et quamvis ista assiduitate viluerint, tamen omnino mirabile est unde tanta copia vaporum repente existat, ut totum cœlum in puncto fere temporis nubibus quasi velo cooperiat; nisi ideo

mirabile esse desinat, quia ab Omnipotente fit. Sed mirabilius est, quod sequitur : « Fulgura in pluviam fecit, » ubi *in pluviam* positum est pro *in pluvia*, quomodo II *Cor.* XII dicit Apostolus : « Nocte et die in profundum maris fui, » pro, *in profundo maris fui*. Sensus autem est : Deus in pluvia fecit fulgura, id est, inter pluviam miscuit fulgura, quæ res est omnino mirabilis; nam fulgura sunt ardentia, arentia, acutissima; et pluvia est res humida, frigida, mollis : et tamen nec fulgura absumunt aquam, nec pluvia exstinguit fulgura. Ita exponunt antiquissimi Patres, Hilarius et Chrysostomus, et confirmari potest eorum expositio ex cap. IX *Exod.*: « Grando et ignis mixta pariter ferebantur, » ad quem locum videtur allusisse Propheta David; omitto alias expositiones recentiorum, quæ minus probabiles sunt.

Vers. 8. 8. QUI PRODUCIT VENTOS DE THESAURIS SUIS, QUI PERCUSSIT PRIMOGENITA ÆGYPTI AB HOMINE USQUE AD PECUS.

Vers. 9. 9. ET MISIT SIGNA ET PRODIGIA IN MEDIO TUI, ÆGYPTE, IN PHARAONEM ET IN OMNES SERVOS EJUS.

Tertium exemplum magnitudinis Dei sumitur a generatione ventorum; venti enim notissimi sunt, et quotidie sentiuntur a nobis; tamen nihil est obscurius generatione ipsorum; unde et Dominus *Joan.* III, ait : « Spiritus ubi vult spirat, et vocem ejus audis, et nescis unde veniat, aut quo vadat, » id est, audis strepitum venti, « et nescis unde veniat, aut quo vadat, » id est, quomodo oriatur et quomodo desinat, præsertim quando repente ventus existit, et paulo post repente cessat. Illud autem, « de thesauris suis, » metaphoricum est : non enim venti inclusi manent in speluncis, aut abditis locis, ut fabulantur poetæ; sed ita repente producuntur a Deo, quasi educerentur de thesauris, id est, de locis absconditis. Vere autem educuntur de thesauris Dei, id est, de potentia Dei secretissima et ditissima, quæ nunquam exhauriri potest. Cum hoc tertio exemplo conjungit Propheta quartum de occisione omnium primogenitorum Ægypti tam hominum quam jumentorum, quæ habetur *Exod.* XII. Conjungit autem hanc occisionem cum productione ventorum, quia, quemadmodum venti spiritus quidam sunt corporales, qui non videntur ob nimiam subtilitatem, et tamen maximas edunt strages arborum in campis, domorum in civitatibus, et navium in mari : sic spiritus angelici, invisibiles oculis hominum, incredibili celeritate ad nutum Domini interfecerunt omnia primogenita Ægypti, tum hominum, tum jumentorum : neque enim occisio illa poterat tribui pesti, aut morbo naturali, cum eadem nocte perierint omnia et sola primogenita Ægyptiorum, tum hominum, tum pecorum ; et apud Hebræos, qui in Ægypto degebant, nullus omnino homo, aut bestia perierit. Adjungit denique in summa omnia signa et prodigia, quæ fecit Deus per Mosem in Ægypto, quæ legi possunt in *Exod.* cap. VII-XII.

Vers. 10. 10. QUI PERCUSSIT GENTES MULTAS, ET OCCIDIT REGES FORTES.

Vers. 11. 11. SEHON REGEM AMORRHÆORUM, ET OG REGEM BASAN, ET OMNIA REGNA CHANAAN.

Vers. 12. 12. ET DEDIT TERRAM EORUM HÆREDITATEM, HÆREDITATEM ISRAEL POPULO SUO.

Post mirabilia Dei edita in Ægypto adversus Pharaonem, addit mirabilia edita in itinere adversus duos potentissimos reges, Sehon et Og, quos populus Dei debellavit magis extraordinario auxilio Dei, quam armis, vide lib. *Num.* cap. XXI. Et denique addit mirabilia quæ fecit Deus in ipsa terra promissionis adversus triginta et unum reges, qui regnabant in illis provinciis. Ubi multa miracula acciderunt, ac præter alia, ut muri Jericho ad sonitum tubarum sacerdotalium corruerint, et sol et luna steterint ad imperium Josue; vide lib. *Josue* cap. IX, X et XII. Ipse igitur Deus dedit totam illam terram possidendam, et quasi propriam hæreditatem, populo suo Israelitico : quomodo etiam regnum cœlorum per terram promissionis significatum, vult quidem Deus a fidelibus suis bellando et laborando capi; sed quia nisi ipse præveniret, et comitaretur, et subsequeretur gratia sua labores nostros, nihil omnino facere possemus, ideo ipse est, qui nos salvat, ex captivitate liberat, et nobis hæreditatem æternam donat.

Vers. 13. 13. DOMINE, NOMEN TUUM IN ÆTERNUM; DOMINE, MEMORIALE TUUM IN GENERATIONE ET GENERATIONEM.

Vers. 14. 14. QUIA JUDICABIT DOMINUS POPULUM SUUM, ET IN SERVIS SUIS DEPRECABITUR.

Concludit Propheta priorem partem suæ probationis, qua demonstrare instituerat magnitudinem Dei; ea enim satis aperte demonstrata, dicit : « Domine, nomen tuum in æternum, » id est, propter hæc tanta mirabilia, « nomen tuum, » memoria tua, fama tua in æternum vigebit; et idipsum more suo repetens : « Domine, inquit, memoriale tuum, » id est, recordatio nominis tui, « in generationem et generationem » permanebit. « Quia judicabit Dominus populum suum, » id est, semper manebit celebris memoria Dei, quoniam Deus semper, ut hactenus fecit, « judicabit populum suum, » id est, justo judicio vindicabit de persequentibus eum, puniens iniquos hostes ejus. « Et in servis suis deprecabitur, » id est, erga servos suos exorabilis erit : accipiendum enim est passive illud « deprecabitur, » pro « exorabitur. » In cantico Mosis, *Deuter.* XXXII, eadem sententia sic vertitur a latino Interprete :

Verbum *deprecabitur* passive accipiendum.

« Judicabit Dominus populum suum, et in servis suis miserebitur. »

Vers. 15. 15. SIMULACRA GENTIUM ARGENTUM ET AURUM, OPERA MANUUM HOMINUM.

Vers. 16. 16. OS HABENT, ET NON LOQUENTUR; OCULOS HABENT, ET NON VIDEBUNT.

Vers. 17. 17. AURES HABENT, ET NON AUDIENT : NEQUE ENIM EST SPIRITUS IN ORE IPSORUM.

Probat his versiculis David, Deum nostrum magnum esse præ omnibus diis, quod erat alterum, quod affirmaverat in quinto versiculo. Quamvis enim non magnum sit Deo, majorem esse diis aureis et argenteis, ut S. Hilarius admonuit, cum longe major sit regibus, dæmonibus et angelis, tamen voluit Propheta conferre Deum cum simulacris, ut clarius ostenderet infirmitatem deorum gentilium; tum etiam quoniam licet dii gentium essent dæmonia, ut dicitur in *Psalm.* xcv, tamen multi gentilium hoc non sciebant, sed arbitrabantur ipsa simulacra esse deos, ut perspicuum est I *Reg.* de statua Dagon; denique, quia ex his argumentis colligitur etiam infirmitas ipsorum dæmonum, qui simulacris suis non potuerunt dare sensum et vitam, quomodo Deus verus simulacro suo, quod est homo, dedit spiritum vitæ, sensum et motum, et, quod est excellentius, dedit rationem et arbitrii libertatem. Recte igitur David probat Deum esse magnum præ omnibus diis, quia simulacra gentium, sive ipsa, sive inhabitatores eorum habeantur pro diis, « oculos habent, et non vident; aures habent, et non audiunt; os habent, et non loquuntur; » manus et pedes habent, et nec movere, nec moveri possunt, quia non est spiritus vitæ in facie ipsorum; ubi alludit Propheta ad id quod dicitur *Gen.* II de simulacro veri Dei : « Inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ. » Cætera, quæ ad hos versiculos pertinent, vide in explicatione *Psalm.* CXIII.

Vers. 18. 18. SIMILES ILLIS FIANT, QUI FACIUNT EA, ET OMNES QUI CONFIDUNT IN EIS.

Vers. 19. 19. DOMUS ISRAEL, BENEDICITE DOMINO; DOMUS AARON, BENEDICITE DOMINO.

Vers. 20. 20. DOMUS LEVI, BENEDICITE DOMINO; QUI TIMETIS DOMINUM, BENEDICITE DOMINO.

Facta collatione Dei veri cum diis falsis, confert cultores falsorum deorum cum Dei veri cultoribus, et illis prædicit per modum imprecationis similitudinem deorum suorum, videlicet illos fore mutos, cæcos et surdos, quoad vera bona intelligenda, et quærenda, et laudanda : cultores autem Dei invitat ad benedicendum Dominum, quoniam cultores Dei vident, audiunt, loquuntur, ut imagines vivæ Dei viventis, et ideo debent exercere linguam ad laudandum Deum, a quo habent sentire, vivere, intelligere. Invitat autem primum in genere « domum Israel, » id est, populum Dei; deinde per partes, « domum Aaron » imprimis, quia illa erat domus sacerdotalis; tum « domum Levi, » unde erant Levitæ, qui sacerdotibus ministrabant; denique omnes « timentes Deum, » id est, laicos omnes. Porro quamvis hæc comparatio cultorum Dei ad cultores idolorum proprie conveniat idololatris paganis respectu christianorum, tamen convenit etiam iis qui sequuntur avaritiam, quæ est idolorum servitus, et iis quorum Deus venter est, et denique illis omnibus qui fatentur se nosse Deum, factis autem negant, respectu hominum vere piorum, quorum « conversatio in cœlis est. » Illi enim, veluti simulacra idolorum, non vident vera bona, nec vera mala, quamvis oculos habere videantur; neque audiunt quid loquatur in illis Deus, quamvis auribus non careant; denique non loquuntur laudes Dei, quamvis ore et lingua præditi sint. Contra, viri pii, et qui cor habent in cœlo, oculos interiores habent, et vident; aures cordis apertas habent, et intelligunt; os et linguam solutam et liberam habent, ut Deum benedicant in omni tempore, et semper laus ejus sit in ore ipsorum : lege *Psalm.* CXIII.

Vers. 21 21. BENEDICTUS DOMINUS EX SION, QUI HABITANT IN JERUSALEM.

Concludit, orans ut ex Sion procedat benedictio Domini, « qui habitat, » tanquam in propria regia sua, « in Jerusalem, » id est, ut omnes cives Sion et Hierusalem non cessent benedicere Domino, qui Rex magnus est, et in ipsa Hierusalem sedem regni sui collocavit : quæ conveniunt Ecclesiæ christianæ militanti, sed multo magis triumphanti, quæ omni labore vacua, et ab omni molestia libera, unicum habet negotium, vacare et videre, quoniam Dominus ipse est Deus.

PSALMUS CXXXVI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Alleluia.*

Confitemini Domino, quoniam bonus : quoniam in æternum misericordia ejus.

V. S. H.

Confitemini Domino, quoniam bonus : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

2. Confitemini Deo deorum : quoniam in æternum misericordia ejus.

Confitemini Deo deorum : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

3. Confitemini Domino dominorum : quoniam in æternum misericordia ejus.

Confitemini Domino dominorum : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

4. Qui facit mirabilia magna solus : quoniam in æternum misericordia ejus.

Qui fecit mirabilia magna solus : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

5. Qui fecit cœlos in intellectu : quoniam in æternum misericordia ejus.

Qui fecit cœlos in sapientia [*h. in intellectu*] : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

6. Qui firmavit terram super aquas : quoniam in æternum misericordia ejus.

Qui firmavit terram super aquas : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

7. Qui fecit luminaria magna : quoniam in æternum misericordia ejus.

Qui fecit luminaria magna : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

8. Solem in potestatem diei : quoniam in æternum misericordia ejus :

Solem in potestatem diei : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

9. Lunam et stellas in potestatem noctis : quoniam in æternum misericordia ejus.

Lunam et stellas in potestatem noctis : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

10. Qui percussit Ægyptum cum primogenitis eorum : quoniam in æternum misericordia ejus.

Qui percussit Ægyptum cum primitivis suis : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

11. Qui eduxit Israel de medio eorum : quoniam in æternum misericordia ejus.

Et eduxit Israel de medio eorum : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

12. In manu potenti, et brachio excelso : quoniam in æternum misericordia ejus.

In manu valida et in brachio extento : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

13. Qui divisit mare Rubrum in divisiones : quoniam in æternum misericordia ejus.

Qui divisit mare Rubrum in divisiones : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

14. Et eduxit Israel per medium ejus : quoniam in æternum misericordia ejus.

Et eduxit Israel e medio ejus : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

15. Et excussit Pharaonem, et virtutem ejus in mari Rubro : quoniam in æternum misericordia ejus.

Et convolvit Pharao [al. *Pharaonem*] et exercitum ejus in mari Rubro : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

16. Qui traduxit populum suum per desertum : quoniam in æternum misericordia ejus.

Qui perduxit populum suum per desertum : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

17. Qui percussit reges magnos : quoniam in æternum misericordia ejus.

Qui percussit reges magnos : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

18. Et occidit reges fortes : quoniam in æternum misericordia ejus.

Et occidit reges potentes [*h. magnificos*] : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

19. Sehon regem Amorrhæorum : quoniam in æternum misericordia ejus.

Seon regem Amorrhæorum : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

20. Et Og regem Basan : quoniam in æternum misericordia ejus.

Et Og regem Basan : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

21. Et dedit terram eorum hæreditatem : quoniam in æternum misericordia ejus.

Et dedit terram eorum [al. add. *in*] hæreditatem : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

22. Hæreditatem Israel servo suo : quoniam in æternum misericordia ejus.

Hæreditatem Israel servo suo : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

23. Quia in humilitate nostra memor fuit

Quia in humilitate nostra memor fuit nostri :

nostri : quoniam in æternum misericordia ejus.

quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

24. Et redemit nos ab inimicis nostris : quoniam in æternum misericordia ejus.

Et eripuit nos de tribulationibus nostris [*h. Et redemit nos de hostibus nostris*] : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

25. Qui dat escam omni carni : quoniam in æternum misericordia ejus.

Qui dat panem omni carni : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

26. Confitemini Deo cœli : quoniam in æternum misericordia ejus.

Confitemini Deo cœli : quoniam in æternum [*h. sæculum*] misericordia ejus.

Confitemini Domino dominorum : quoniam in æternum misericordia ejus.

Argumentum. — « Est hoc quoque recentioris temporis carmen, et ipsum in usum sacrum compositum, idque ad imaginem carminis superioris, cujus non solum ordinem sententiarum, verum et ipsa verba (vers. 17-22) sequitur. Præcipuum, quo differt ab illo carmine, hoc tantum, quod singuli versus per totum carmen in eamdem formulam desinunt, idque etiam tum, cum sensus manet imperfectus. » Maurer. Qua ipsa formula respondebatur alteri choro, prius hemistichium accinenti, ut multi putant. Post exordium vers. 1-3, strophæ tres : vers. 4-9, 10-22, 23-26.

1. Celebrate (gratias *agentes*) Jovam, nam benignus est,
nam in sempiternum *manet* gratia ejus.
2. Celebrate Deum deorum,
nam in sempiternum gratia ejus.
3. Celebrate Dominum dominorum,
nam in sempiternum gratia ejus.

4. Qui facit facinora magna solus,
nam in sempiternum gratia ejus.
5. Qui fecit cœlum cum intelligentia (sapienter),
nam in sempiternum gratia ejus.
6. Qui expandit terram super aquas (eminentem),
nam in sempiternum gratia ejus.
7. Qui fecit luminaria magna,
nam in sempiternum gratia ejus.
8. Solem in dominationem (dominatorem, ut præesset) diei,
nam in sempiternum gratia ejus;
9. Lunam et stellas in dominationem noctis,
nam in sempiternum gratia ejus.

10. Qui percussit Ægyptios in primogenitis eorum,
nam in sempiternum misericordia ejus;
11. Et eduxit Israelem e medio illorum,
nam in sempiternum gratia ejus;
12. Manu potenti et brachio extenso,
nam in sempiternum gratia ejus.
13. Qui divisit mare algosum in segmenta (duo),
nam in sempiternum gratia ejus;
14. Et traduxit Israelem per medium illius,
nam in sempiternum gratia ejus;
15. Et decussit (dejecit) Pharaonem et exercitum ejus in mare algosum,
nam in sempiternum gratia ejus.

16. Qui duxit populum suum per desertum,
nam in sempiternum gratia ejus.
17. Qui percussit (cecidit) reges magnos,
nam in sempiternum gratia ejus.
18. Et interfecit reges illustres (vel *potentes*),
nam in sempiternum gratia ejus.
19. *Cædem fecit* Sichoni, regi Amoritarum,
nam in sempiternum gratia ejus;
20. Et Ogo, regi Basanitidis,
nam in sempiternum gratia ejus;
21. Et dedit terram eorum in possessionem (possidendam),
nam in sempiternum gratia ejus;
22. Possessionem Israeli, servo suo,
nam in sempiternum gratia ejus.

23. Qui in humilitate (miseria) nostra memor fuit nostri,
nam in sempiternum gratia ejus;
24. Et abrupit (eripuit) nos ab oppressoribus nostris,
nam in sempiternum gratia ejus.
25. Qui dat panem omni carni,
nam in sempiternum gratia ejus.
26. Celebrate (gratias agentes) Deum cœlorum,
nam in sempiternum gratia ejus.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXXXV.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Alleluia.

Psalmus iste idem habet argumentum, quod Psalmus superior. Invitat enim populum Dei ad laudem misericordiæ Dei, et in singulis versiculis repetit : « Quoniam in æternum misericordia ejus, » ut ostendat omnia opera Dei, sive ad creationem, sive ad providentiam, sive ad redemptionem pertineant, ex misericordia Dei profecta esse. Deus enim, qui nulla re indiget, et rerum omnium absolutus Dominus est, nihil facit ex necessitate, nihil ex debito, sed omnia ex misericordia, quia placuit illi bonitatem suam effundere et communicare. In hebræo non habetur *alleluia,* in principio hujus Psalmi, sed solum in fine superioris. Cæterum Septuaginta Interpretes initio Psalmi posuerunt *alleluia,* vel quia invenerunt in suis hebraicis codicibus in principio hujus Psalmi, et non in fine superioris; vel, quod credibilius est, invenerunt in utroque loco, ut habetur in fine *Psalm.* CIV et in principio *Psalm.* CV, qui idem habet initium cum CXXV, videlicet : « Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus; » et postea negligentia scriptorum excidit ex hebraico codice in principio hujus Psalmi *alleluia.* Utut se res habeat, aptissime ponitur initio hujus Psalmi titulus, *alleluia.*

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. CONFITEMINI DOMINO, QUONIAM BONUS, QUONIAM IN ÆTERNUM MISERICORDIA EJUS.

Vers. 2. 2. CONFITEMINI DEO DEORUM, QUONIAM IN ÆTERNUM MISERICORDIA EJUS.

Vers. 3. 3. CONFITEMINI DOMINO DOMINORUM, QUONIAM IN ÆTERNUM MISERICORDIA EJUS.

In primis tribus versiculis laudatur Deus Trinitas ab his, quæ in se habet : in sequentibus autem laudatur ab operibus suis. In primo versiculo habetur nomen quatuor litterarum, quod soli Deo vero proprium est, et nunquam communicatur cum rebus creatis : significat autem hoc nomen ipsum *esse*, ut *Exod.* III ipse Deus explicuit, cum ait : « Ego sum, qui sum. » Et quoniam esse et bonum convertuntur, et omne quod est, bonum est, et quod summe est, summum bonum est, ideo hic adjungitur bonum absolute ei qui absolute est : « Confitemini, in-

quit, Domino, » id est, confitemini confessionem laudis ei qui est, « quoniam » absolute « bonus » est; nec solum in se bonus est, sed etiam « in æternum misericordia ejus » est; nam ipse qui est summum bonum, nullum habet admixtum malum, nullam miseriam : et ideo solus potest mala et miserias aliorum tollere, et reipsa semper tollit, et tollet in æternum. Magna miseria est nihil esse; Deus igitur dum conservat esse rerum quarumdam in æternum, in æternum erga eas misericors est; et dum beatos facit sanctos angelos et homines in æternum, misericordiam æternam illis exhibet, non tollendo miseriam infelicitatis, quæ sit, sed quæ esset, nisi beatitudinem æternam illis donaret. Porro hæc prima confessio tribui potest personæ Patris, quoniam Pater fons est essendi, et communicat ipsum suum esse Filio per generationem, et Spiritui Sancto per spirationem, sibi Filioque communem. Secunda confessio tribui potest personæ Filii; nam dicitur Filius Deus deorum, quoniam dii creati dicuntur angeli et homines, quia sunt filii Dei, juxta illud *Psalm.* LXXXI : « Ego dixi : Dii estis, et filii Excelsi omnes. » Filius autem Dei unigenitus est Deus deorum, quia filius est Dei naturalis, cæteri adoptati; ille natus est Deus de Deo, isti sunt dii facti, ac per hoc tanto inferiores Deo Filio, quanto res creata inferior est Creatore. Et quamvis aliquo modo dicantur dii respectu inferiorum, tamen respectu Filii unigeniti non sunt dii, sed creaturæ. Ergo confitemini confessionem laudis Deo deorum, id est, Filio Dei unigenito, cujus participatione dicimini dii, filii Dei adoptivi, « quoniam in æternum misericordia ejus, » id est, quoniam ipse cum Patre in æternum miserias tollit a rebus creatis. Tertia confessio tribui potest Spiritui Sancto; dominium enim fundatur in natura liberi arbitrii; illi sunt domini, qui faciunt quod volunt; illi servi, qui aliorum voluntati subjiciuntur. Princeps autem libertatis Spiritus Sanctus est, de quo dicitur : « Ubi spiritus Domini, ibi libertas, » II *Cor.* III; et : « Spiritus ubi vult spirat, » *Joan.* III; et : « Hæc omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult. » Ait igitur David : « Confitemini Domino dominorum, » id est, laudate Spiritum Sanctum, amorem increatum et omnipotentem, cui omnia serviunt, « quoniam in æternum misericordia ejus. » Notat hoc loco S. Joannes Chrysostomus, in Psalmo superiore dictum esse : *Deum magnum præ omnibus diis*, sed in hoc Psalmo multum accessisse ad laudes Dei, quod appellatus sit *Deus deorum* et *Dominus dominorum*, ut non solum cæteri dii minores sint Deo nostro, sed ejus sint creaturæ atque mancipia.

Vers. 4. 4. QUI FACIT MIRABILIA MAGNA SOLUS, QUONIAM IN ÆTERNUM MISERICORDIA EJUS.

Ad hunc versiculum, ut ad cæteros omnes sequentes, subintelligendum est : « Confitemini Domino. » Incipit igitur laudare Deum ab operibus magnis et mirabilibus, quæ solus ipse facere potuit, qualia sunt opera creationis; nam in cæteris usus est Deus opera angelorum, vel aliarum creaturarum. In his autem operibus laudatur præcipue misericordia, quia, ut supra diximus, nihil fecit Deus ex necessitate, quasi egeret creaturis, sed ex misericordia sua magna et ineffabili.

Vers. 5. 5. QUI FECIT CŒLOS IN INTELLECTU, QUONIAM IN ÆTERNUM MISERICORDIA EJUS.

Primum opus Dei fuit cœlum, ut notum est ex cap. I *Gen.* : « Fecit autem Deus cœlum, » sive cœlos, « in intellectu, » id est, in sapientia sua, sive per sapientiam suam. Fecit autem, « quoniam in æternum misericordia ejus, » id est, quia placuit ei cœlos ex nihilo educere, et simul parare æternam domum angelis et hominibus. « Fecit *igitur* cœlos » per sapientiam et bonitatem suam, intelligendo et volendo, quæ sunt quasi duæ manus ejus. Itaque non laboravit, non fatigatus est, non eguit mora temporis, non instrumentis variis, non materia circa quam operaretur, non adjutoribus administris.

Vers. 6. 6. QUI FIRMAVIT TERRAM SUPER AQUAS, QUONIAM IN ÆTERNUM MISERICORDIA EJUS.

Alterum opus principale fuit terra. Fecit enim in principio Deus cœlum et terram. Cœlum enim factum est, ut esset palatium immortalium civium; terra, ut esset mansio mortalium. Aer et aqua sunt elementa intermedia, quæ in usum hominum deserviunt. Porro dicitur terra stabilita « super aquas, » non quod aqua sit infra terram in imo loco mundi; sed quod superficies terræ magna ex parte sit altior superficie aquæ, ut possint in superficie terræ homines et cætera animalia vivere. Quod enim terra sit in imo loco mundi, scribit idem David in *Psalm.* CIII : « Qui fundasti terram super stabilitatem suam, non inclinabitur in sæculum sæculi. » Itaque terra intra cavitates suas ita continet aquas, ut ex una parte aquæ super terram quiescant, et tamen ex altera parte terra superemineat aquis. In hebræo pro *firmavit*, est *extendit*, ut sensus sit : Terram, quæ initio erat cooperta undique aquis, et erat minus extensa quam aqua, Deus, congregando aquas in cavitates terræ, extendit super aquas, id est, fecit ut latius pateret quam aqua. Uterque sensus est verus, et juxta utrumque sensum in hoc facto triplex cernitur misericordia Dei : una, respectu terræ, quam eduxit ex nihilo; altera, respectu aquæ, cui sedem stabilem præparavit; tertia, respectu hominum, quibus dedit terram aquis discoopertam, et tamen aquis irrigatam, ut possint in ea degere, eam colere et frugiferam reddere.

Vers. 7. 7. QUI FECIT LUMINARIA MAGNA, QUONIAM IN ÆTERNUM MISERICORDIA EJUS.

Vers. 8. 8. SOLEM IN POTESTATEM DIEI, QUONIAM, etc.

Vers. 9. 9. LUNAM ET STELLAS IN POTESTATEM NOCTIS, QUONIAM, etc.

Tertium opus magnum et mirabile fuit fabricatio solis, lunæ et stellarum, quæ ad cœlum et terram pertinent, siquidem cœlum mirifice exornant, et terræ mirifice prosunt; dicuntur autem omnia *luminaria magna*, quia revera majora sunt, quam ut a nobis eorum magnitudo mente comprehendi possit, cum stellæ firmamenti, quæ nobis ob longinquitatem perexiguæ videntur, totum orbem terræ molis magnitudine superent. Dicitur autem sol factus in potestatem diei, et luna cum stellis cæteris in potestatem noctis, quia lucendo et illuminando terram, præsunt operibus nostris, tum diurnis, tum nocturnis, ut dicitur cap. I *Gen.* Et quidem in libro Geneseos duo sola dicuntur luminaria magna, sol et luna, quia ista duo majus lumen in terra effundunt, quam omnes aliæ stellæ simul; tamen hoc loco videtur David, non solem tantum et lunam, sed omnes stellas appellare *luminaria magna*, quia in se talia sunt; et, si astronomis credimus, longe majores sunt stellæ firmamenti, quam luna sit.

Stellæ firmamenti majores quam luna.

Vers. 10. 10. QUI PERCUSSIT ÆGYPTUM CUM PRIMOGENITIS EORUM, QUONIAM IN ÆTERNUM MISERICORDIA EJUS.

Vers. 11. 11. QUI EDUXIT ISRAEL DE MEDIO EORUM: QUONIAM, etc.

Vers. 12. 12. IN MANU POTENTI, ET BRACHIO EXCELSO, QUONIAM, etc.

Vers. 13. 13. QUI DIVISIT MARE RUBRUM IN DIVISIONES, QUONIAM, etc.

Vers. 14. 14. QUI EDUXIT ISRAEL PER MEDIUM EJUS, QUONIAM, etc.

Vers. 15. 15. ET EXCUSSIT PHARAONEM ET VIRTUTEM EJUS IN MARI RUBRO, QUONIAM, etc.

Vers. 16. 16. QUI TRADUXIT POPULUM SUUM PER DESERTUM, QUONIAM, etc.

Vers. 17. 17. QUI PERCUSSIT REGES MAGNOS, QUONIAM, etc.

Vers. 18. 18. ET OCCIDIT REGES FORTES, QUONIAM, etc.

Vers. 19. 19. SEHON REGEM AMORRHÆORUM, QUONIAM, etc.

Vers. 20. 20. ET OG REGEM BASAN, QUONIAM, etc.

Vers. 21. 21. ET DEDIT TERRAM EORUM HÆREDITATEM, QUONIAM, etc.

Vers. 22. 22. HÆREDITATEM ISRAEL SERVO SUO, QUONIAM, etc.

In his versiculis laudatur Deus ab opere providentiæ; et sunt omnia perspicua tum ex libro Exodi, tum ex Psalmo superiore. Illud quæri posset, cur dicantur *opera misericordiæ*, percussio Ægypti, occisio primogenitorum, interfectio regum, et cætera quæ videntur ad justitiam potius quam ad misericordiam pertinere? Respondetur, opera illa fuisse respectu impiorum percussorum et occisorum opera justitiæ, sed respectu populi Dei fuisse opera misericordiæ; et quia liberatio populi erat præcipue a Deo intenta, ideo illa omnia tribuuntur simpliciter misericordiæ. Quanquam etiam impiis misericordiam facit Deus, cum eos cito de hoc mundo tollit, ne diutius vivendo gravius peccent, et graviorem iram sibi ipsis thesaurizent « in die iræ, et justi judicii Dei. » Circa verba horum versiculorum pauca notanda sunt. Vers. 12 : « In manu potenti, et brachio excelso; » metaphora est, significans Deum graviter punisse Ægyptum plagis multis, ut cogeretur dimittere liberum Dei populum, quomodo si vir bellator robusta manu et brachio fortissimo uteretur ad ejusmodi opera. Vers. 13, illud, *in divisiones*, fabulantur Hebræi significare duodecim divisiones maris Rubri factas fuisse, ut unaquæque tribus per suam divisionem transiret. Sed fabula sine fundamento est: nam *Exod.* XIV dicitur Deum immisisse ventum validum, qui tota nocte flaret et siccaret partem quamdam maris, ita ut a dextera et a sinistra essent aquæ stantes instar murorum, et in medio esset terra arida, per quam transivit populus Dei. Itaque *in divisiones* significat divisionem maris in duas partes. Vers. 15, illud, *et virtutem ejus*, significat, *et exercitum ejus*; id enim sonat vox hebraica, et aperte dicitur *Exod.* XV : « Currus Pharaonis, et exercitum ejus projecit in mare. »

Vers. 23. 23. QUIA IN HUMILITATE NOSTRA MEMOR FUIT NOSTRI, QUONIAM, etc.

Vers. 24. 24. ET REDEMIT NOS AB INIMICIS NOSTRIS, QUONIAM, etc.

Hæc referri possunt ad liberationem Judæorum a servitute Pharaonis, Philistinorum, et Nabuchodonosoris; item ad liberationem Ecclesiæ a persecutionibus tyrannorum et hæreticorum; denique maxime proprie ad liberationem electorum a captivitate diaboli et omnibus periculis hujus sæculi. Illud, *quia*, non refertur ad versiculos immediate præcedentes, sed ad illa verba quæ in singulis versibus subintelliguntur, nimirum : « Confitemini Domino, » ut sensus sit : « Laudate Deum, quia in humilitate nostra, » in afflictione, et tribulatione, et humiliatione nostra, « memor fuit nostri, » etc.

Vers. 25. 25. QUI DAT ESCAM OMNI CARNI, QUONIAM, etc.

Hunc versiculum adjunxit Propheta pro iis qui non patiuntur persecutiones, ne putarent sibi non esse necesse confiteri Domino. Dicit igitur : « Confitemini Domino, » omnes omnino, quia ipse est qui nutrit et conservat omnem creaturam viventem, ac præcipue omnes homines; id quod facit, « quoniam in æternum misericordia ejus. » In hebræo est : *Qui dat panem omni carni;*

Panis apud Hebræos pro omni cibo.

sed *panis* accipitur pro omni cibo apud Hebræos.

Vers. 26. 26. CONFITEMINI DEO CŒLI, QUONIAM, etc.

Vers. 27. 27. CONFITEMINI DOMINO DOMINORUM, QUONIAM, etc.

Concludit repetendo duos ultimos versiculos ex primo ternario : nam per *Deum cœli* intelligit *Deum deorum,* ut notat S. Augustinus : dicitur enim *Deus cœli,* tum quia ipse solus verus Deus cœlum fecit, juxta illud *Psalm.* XCV : « Dii gentium dæmonia, Dominus autem cœlos fecit ; » tum quia residens in summo cœlo tanquam in proprio throno, hoc ipso demonstrat se Deum deorum esse. Ultimus versiculus non habetur in hebræo, nec in græco, nec apud Hilarium, in Commentario, et apud Chrysostomum habetur repetitio primi versiculi loco tertii. Ad extremum hujus explicationis reddenda est causa, cur a S. Augustino dissentire coactus sim in expositione verborum illorum : « Quoniam in æternum misericordia ejus. » Existimat S. Augustinus hæc verba non esse referenda ad singula opera Dei, quæ narrantur in toto Psalmo, sed solum ad prima illa verba : « Confitemini Domino, » et vult hunc esse sensum totius Psalmi : *Confitemini Domino,* qui est *bonus,* qui est *Deus deorum,* qui est *Dominus dominorum,* qui *fecit mirabilia,* qui *fecit cœlos in intellectu,* qui *firmavit terram super aquas,* etc., *quoniam in æternum misericordia ejus* est in peccatores, quos redemit a servitute peccati, etc. Ratio ejus est, quoniam opera quæ narrantur, ut effectio mirabilium, formatio cœli et terræ, et similia, non sunt opera misericordiæ, sed bonitatis et benignitatis Dei. At nos secuti sumus Hilarium et Chrysostomum, qui verba illa, *quoniam in æternum misericordia ejus,* accommodant ad singula opera, quæ in singulis versiculis narrantur : alioqui enim frustra repeterentur in singulis versiculis, si ad opera illa non pertinerent. Accedit quod vox *misericordia* in divinis Litteris, et hebraice חסד, non restringitur ad misericordiam, quæ tollit miseriam proprie dictam, sed extenditur ad bonitatem et benignitatem. Adde ultimo, quod non est difficile in singulis operibus Dei invenire veram misericordiam, ut nos ostendimus, et comprobatur ex verbis illis : « Universæ viæ Domini misericordia et veritas. »

Auctoris ab Augustino dissensus.

PSALMUS XXXVII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Psalmus David, Jeremiæ.*	V. S. H.
1. Super flumina Babylonis, illic sedimus et flevimus, cum recordaremur Sion.	Super flumina Babylonis ibi sedimus, et flevimus, cum recordaremur Sion.
2. In salicibus in medio ejus suspendimus organa nostra.	Super salices in medio ejus suspendimus citharas nostras.
3. Quia illic interrogaverunt nos, qui captivos duxerunt nos, verba cantionum.	Quoniam ibi interrogaverunt nos qui captivos duxerunt nos verba carminis [*h. cantionum*];
Et qui abduxerunt nos : Hymnum cantate nobis de canticis Sion.	Et qui affligebant nos læti : Canite nobis de canticis Sion.
4. Quomodo cantabimus canticum Domini, in terra aliena?	Quomodo cantabimus canticum Domini, in terra aliena?
5. Si oblitus fuero tui, Jerusalem, oblivioni detur dextera mea.	Si oblitus fuero tui, Jerusalem, in oblivione sit dextera mea.
6. Adhæreat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui,	Adhæreat lingua mea gutturi meo, si non recordatus fuero tui :
Si non proposuero Jerusalem in principio lætitiæ meæ. 7. Memor esto, Domine, filiorum Edom, in die Jerusalem :	Si non proposuero Jerusalem in principio lætitiæ meæ. Memento, Domine, filiorum Edom in die Jerusalem,
Qui dicunt : Exinanite, exinanite, usque ad fundamentum in ea.	dicentium : Evacuate, evacuate [*h. effodite, effodite*], usque ad fundamentum ejus.
8. Filia Babylonis misera ! beatus, qui retribuet tibi retributionem tuam, quam retribuisti nobis.	Filia Babylonis vastata ! beatus qui retribuet tibi vicissitudinem tuam, quam retribuisti nobis.
9. Beatus, qui tenebit, et allidet parvulos tuos ad petram !	Beatus qui tenebit, et allidet parvulos tuos [al. suos] ad petram !

Argumentum. — Carmen elegiacum, idque præstantissimum. Maurer, Hengstenberg et alii volunt, non ipso durantis exsilii tempore scriptum esse, sed postea, et quidem aliquo post reditum tempore præterlapso, quum promissas hostium pœnas a Jova frustra exspectassent reversi in patriam, puta circa sextum Darii regnantis annum, templi secundi consecrati occasione. Strophæ tres: vers. 1-3, 4-6, 7-9.

1. Ad flumina Babylonis, ibi sedimus atque flevimus,
   Quum recordaremur Sionis.
2. In salicibus, in medio (terræ) illius,
   suspendimus harpas nostras (feriantes).
3. Nam ibi postularunt a nobis, qui captivos nos abduxerunt, cantica,
   et oppressores nostri lætitiam (cantus lætos :)
   « Canite nobis de canticis Sionis. »

4. « Quomodo canamus canticum Jovæ
   in terra aliena (vel *alieni*)?
5. Si obliviscar tui, Hierosolyma,
   obliviscatur dextera mea *sui*.
6. Adhæreat lingua mea palato meo,
   nisi recorder tui,
   nisi ascendere faciam Hierosolymam
   supra fastigium lætitiæ meæ.

7. Memento, Jova, Idumæis
   diem (exitialem) Hierosolymorum,
   qui dicebant : « Denudate, denudate (gall. *rasez*)
   usque ad fundamentum in ea (urbe). »
8. Filia Babylonis (Babylo), *tu* vastata (jam a Cyro),
   beatus, qui rependet tibi
   facinus tuum, quod fecisti nobis.
9. Beatus, qui prehendet,
   et diffringet parvulos tuos ad petram.

NOTÆ.

Vers. 1. *Flumina*, Euphratem, plur. majestatis, vel ob canalium multitudinem. Maurer : *Flumina* intellige Euphratem, Tigrim, Chabaram, etc. Fluminum autem mentio non eo pertinet, ut Rosenmullerus vult, quod synagogæ apud flumina condi solerent, quia Judæi obstricti erant ad manus suas ante preces abluendas, sed eo, quod ad *flumina* se recipiant *lugentes* ac *vates*, quia solitudinem et aquarum placita murmura quærunt, qui velint dolori indulgere, aut secum meditari soli. — Vers. 5. *Sui*, non amplius suo munere fungatur, vel obliviscatur artis chordas pulsandi. Alexandr. legisse videtur *thishshacach*, in neph. — Vers. 7. Idumæi, sempiterni Judæorum hostes, cum Chaldæis Hierosolymam expugnantibus non solum se conjunxerant, verum etiam incitarant eos, non socii, sed instigatores crudelitatis : cf. *Thren.* IV, 21 seq. *Ezech.* XXV, 12 seqq., XXXV, 5; *Obad.* 10 seqq.;—Vers. 8. *Vastata :* alius, legendo *shedodah*, vertit *vastatrix*; Maurer, *præpotens*; alii, *violenta* seu *dura*.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXXXVI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Psalmus David Hieremiæ.

Hic titulus non habetur in hebræo, et a Theodoreto confictus dicitur ab aliquo audaculo; sed exstat in libris græcis et latinis, neque ratio Theodoreti convincit titulum esse confictum, quia Hieremias non fuerit unquam in Babylone. Titulus enim non significat Hieremiam in Babylone fuisse, sed Psalmum compositum fuisse a Davide prævidente et prædicente captivitatem Babylonicam, quam postea Judæis imminentem Hieremias prædicavit, et præsentem deploravit, et finem ejus post septuaginta annos futurum denuntiavit. Fieri quidem potest ut hunc titulum David non addiderit præsenti Psalmo, sed postea additus fuerit vel a septuaginta Interpretibus, vel ab aliquo alio; tamen non ideo rejiciendus est, quasi falsam historiam contineret. Argumentum Psalmi continet lamentationem captivorum et desiderium patriæ, ac prædictionem severissimæ animadversionis in Babylonicos et Idumæos: quæ a Davide scripta sunt, non tam ut simplicem historiam futuram narraret, quam ut admoneret Hebræos, ut quando in Babylonem ducerentur captivi, non afficerentur rebus Babylonis, sed assidue ad patriam suspirarent. Et quoniam Propheta spiritualis erat, et noverat Babylonicam captivitatem figuram esse captivitatis humani generis, et terrenam Hierusalem figuram esse cœlestis patriæ, simul admonet omnes electos, quomodo se gerere debeant in exilio et captivitate. Et sine dubio ad hunc præcipue finem Ecclesia cantica ista spiritualia frequentat, ut ex his intelligere possint homines an sint cives Babylonis, an Hierusalem, id est, an sint cum electis in cœlesti patria regnaturi, an cum reprobis et hoc mundo damnandi.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1.

1. SUPER FLUMINA BABYLONIS ILLIC SEDIMUS ET FLEVIMUS, CUM RECORDAREMUR SION.

Verba sunt captivorum, qui ab Hierusalem in Babylonem abducti fuerant : qui quidem, ut S. Chrysostomus docet, non in ipsa civitate primaria habitabant, sed in agris ad varia opera vilia deputati degebant, et ad ripas fluminum quibus ea provincia abundat, aliquando fessi sedebant, et ex recordatione et desiderio patriæ flebant. Dicitur autem *flumina Babylonis*, non quod omnia per ipsam civitatem labantur (solus enim Euphrates per Babylonem fluit), sed quod ad ditionem Babylonis pertinerent; nisi placeat per *Babylonem* totam provinciam hoc loco significari : quomodo Samaria civitas est, quæ toti etiam regioni nomen dedit. Sed spiritualiter verba sunt electorum Dei, qui corpore captivi tenentur in hoc mundo, quamvis corde a mundo separati, cives se noverint cœlestis Hierusalem : isti enim sancti peregrini super flumina consistunt, non in fluminibus demersi volvuntur, et præcipitantur ad mare. *Flumina Babylonis* sunt bona temporalia hujus mundi, quibus qui affixi sunt per desiderium, ut avari, ambitiosi, voluptuarii, magno sonitu contentionum et litium alliduntur ad saxa, et cum ipsis aquis volvuntur in præceps, donec ad abyssum magni maris in æternum puniendi præcipitentur. Hæc igitur est prima conditio civium supernæ patriæ, et primum signum, unde quisque intelligat ad quem populum pertineat : qui enim supereminent rebus temporalibus, et corde in cœlum defixo, non abripiuntur desiderio rerum terrenarum, hi sunt qui non ad Babyloniam, sed ad Hierusalem pertinent. Deinde iidem cives Sanctorum sedent ad ripas fluminum, id est, in humili loco se ponunt et non erigunt se ad excelsa, non ambiunt dignitates, non superbe sapiunt; et si forte contingat eos elevari ad regimen Babylonis, ut vere contigit Danieli et non paucis sanctis christianis regibus, isti in alto positi, non alta sapiunt, neque existimant exaltationem suam esse honorem, sed onus, sub quo gemant, non in quo glorientur; ac semper quod ad se attinet, discumbunt in novissimo loco, si vere spiritum illius habent, qui mitis fuit et humilis corde. Tertio, non solum in humili sedent, sed gemunt ac plorant, non jacturam temporalium rerum, sed captivitatem suam, dum recordantur dulcissimæ patriæ, quæ est in sancto monte Sion : qui enim obliviscuntur patriæ, exultant cum filiis Babylonis; qui autem desiderant, et ex desiderio recordantur patriam, etiam tunc cum abundant rebus temporalibus, non in eis lætantur, sed gemunt ex desiderio patriæ; neque ullum manifestius signum habere possumus unde cognoscamus utrum cives Babyloniæ, an Hierusalem simus, quam si attente consideremus quid nos delectet, quidve nobis cordi sit. « Ubi enim thesaurus noster est, ibi et cor nostrum erit, » *Luc.* XII.

Civium supernæ patriæ conditio.

Vers. 2.

2. IN SALICIBUS IN MEDIO EJUS SUSPENDIMUS ORGANA NOSTRA.

Captivi Hebræi organa lætitiæ, citharas videlicet, ut est in hebræo, suspendebant « in salicibus in medio » Babylonis, id est, palam et publice Babyloniis videntibus abjiciebant a se instrumenta lætitiæ, ut ostenderent sibi fletum magis cordi

esse, quam cantum. Quod ipsum imitantur viri Dei, qui intelligentes captivitatem et exilium suum, dicunt cum eodem Propheta : « Renuit consolari anima mea ; memor fui Dei, et delectatus sum ; » quamvis enim non delectet cives Hierusalem cantare et lætari cum Babyloniis et de bonis Babyloniæ, tamen cantant in cordibus suis Domino, et gaudent in spe futuræ beatitudinis. Illud, *in salicibus in medio ejus,* id est Babylonis, significat, *in salicibus*, quæ sunt ad ripas fluminum, quæ per mediam regionem Babylonicam fluunt. *Suspendere* autem *citharas in salicibus fluminum Babyloniæ,* nihil est aliud, nisi relinquere instrumenta lætitiæ hominibus hujus sæculi, qui tanquam arbores infructuosæ irrigantur assidue aquis Babyloniæ, et fructum nullum ferunt, ipsi pulsent citharas, ipsi cantent in hoc sæculo, quibus manet in alio luctus sempiternus.

Vers. 3. 3. QUIA ILLIC INTERROGAVERUNT NOS, QUI CAPTIVOS DUXERUNT NOS, VERBA CANTIONUM.

Vers. 4. 4. ET QUI ABDUXERUNT NOS : HYMNUM CANTATE NOBIS DE CANTICIS SION.

Non solum ob mœstitiam suspenderunt citharas suas in ramis arborum captivi Judæi, sed etiam ne obsequerentur Babyloniis, audire et irridere cupientibus sacros hymnos, quos in celebritatibus Domini cantare soliti erant. Ubi notat S. Joannes Chrysostomus, ex tribulatione illa Judæos factos esse meliores, id est, magis religiosos, et magis timentes Deum, antea siquidem ridebant Prophetas, imo et occidebant : nunc autem captivi in terra aliena, non audent hymnos sacros gentilium irrisioni exponere. Aiunt igitur : « Quoniam illic interrogaverunt nos, qui captivos duxerunt nos, verba cantionum, » ideo « suspendimus organa nostra, » et noluimus illis uti, ne sacra cantica irrisioni gentilium exponeremus, quia ii, qui nos captivos duxerunt, « illic, » in sua regione, « interrogaverunt nos verba cantionum, » id est, de verbis cantionum, et dixerunt, « qui abduxerunt nos : Hymnum cantate nobis de canticis Sion. » Per verba *cantionum* intelliguntur cantica, id est, verba ad cantum accommodata, quasi dicant : Interrogaverunt nos de canticis nostris, cur videlicet non caneremus, ut in patria nostra faciebamus. Posset etiam illud, *interrogaverunt,* verti *rogaverunt,* ut sensus sit : *Rogaverunt nos verba cantionum,* id est, petierunt ut caneremus. Illud autem, *et qui abduxerunt nos*, quod in hebræo est תוללינו, aliqui vertunt *spoliaverunt nos*, volentes ת positum esse more chaldaico pro ש; alii, *afflixerunt nos*, quasi *ejulare fecerunt*, a verbo ילל; sed non video cur non possit verti *extulerunt nos,* quod est idem cum *asportaverunt nos*, vel *abduxerunt nos*, ut Septuaginta verterunt : nam תלל est *elevare*, *extollere*, *suspendere*. *Extollere* autem non solum significat *tollere in altum,* sed etiam tollere ex uno loco, et asportare in alium, et hoc modo acceperunt hanc vocem Septuaginta Interpretes. Illud, *hymnum cantate*, in hebræo est, *lætitiam cantate ;* sed sensus est idem, nam *hymnus* est carmen lætum, proinde *lætitia* hoc loco accipienda est pro cantico lætitiæ. Denique parum refert, quod pro illo, *de canticis Sion*, sit in singulari *de cantico Sion :* accipitur enim numerus singularis pro numero multitudinis.

Chaldæorum scribendi genus.

Vers. 5. 5. QUOMODO CANTABIMUS CANTICUM DOMINI IN TERRA ALIENA ?

Hæc est responsio captivorum ad petitionem illam : « Cantate nobis de canticis Sion. » Aliqui existimant legendum esse, *in terra alieni*, id est in terra dei alieni ; atque ideo noluisse Judæos cantare, ne honorem Dei veri tribuerent falsis diis. Sed quamvis secundum regulas grammaticæ illa vox, *in terra,* regat post se genitivum, tamen Septuaginta Interpretes, et ipse etiam S. Hieronymus verterunt, *in terra aliena*, quia vel sciebant regulas grammaticæ non esse infallibiles ; vel acceperunt illud, *in terra alieni*, pro *in terra alieni populi,* quod est idem cum *in terra aliena.* Sensus igitur est, respondisse Judæos ob mœrorem captivitatis, non se potuisse cantare cantica læta, ut in patria sua solebant. Quamvis enim, ut supra diximus, ideo cantare nolebant, ne sacri hymni ab infidelibus riderentur, tamen non hoc responderunt, ne dominos suos offenderent, sed quod justæ causæ speciem habere poterat. Spiritualiter, viri justi, cives supernæ Hierusalem, scientes lætitiam propriam esse patriæ, gemitum exilii et captivitatis, dicunt : Quomodo possumus lætis canticis operam dare, inter tot pericula et tentationes ? « Risum reputavi errorem, et gaudio dixi : Cur frustra deciperis ? » Sed illi quoque cantant canticum Domini in terra aliena, qui sacros hymnos et psalmos ita decantant, ut carnalem aurium voluptatem solum, aut præcipue quærant : quique audientium carnales aures delectare variis vocum inflexionibus satagunt : cantica enim sacra instituta sunt ad mentem erigendam in Deum, et spiritum potius quam corpus recreandum. Contra autem nonnulli sunt, qui canticum Babyloniæ in domum Dei et sanctam Sion inducunt, illi videlicet, qui verba sacra modulis profanis ita vestiunt, ut qui audiunt, non tam verba considerent, quam profanam modulationem attendant.

Vers. 6. 6. SI OBLITUS FUERO TUI, JERUSALEM, OBLIVIONI DETUR DEXTERA MEA.

Vers. 7. 7. ADHÆREAT LINGUA MEA FAUCIBUS MEIS, SI NON MEMINERO TUI :

Vers. 8. 8. SI NON PROPOSUERO JERUSALEM IN PRINCIPIO LÆTITIÆ MEÆ.

Qui dixerant : « Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena ? » nunc una voce, quasi unus homo, totus populus introducitur jurans, et firmiter statuens, se nunquam oblivioni

mandaturum patriam; et quia signum oblivionis fuisset pulsare citharam, et canere canticum Domini in terra aliena, ideo imprecatur sibi per juramentum execratorium, ut manus, qua pulsari solet cithara, exarescat, et lingua, quæ cantui deservit, adhæreat immobilis faucibus, si unquam obliviscatur patriam, et in signum oblivionis pulsare citharam, vel canere canticum Domini in terra aliena decreverit. « Si oblitus, inquit, fuero tui, Jerusalem, » quod fiet si pulsare incipiam citharam in terra aliena; « oblivioni detur dextera mea, » id est, pereat dextera mea, arescat, non sit ulli usui: quorum enim obliviscimur, ea non amplius curamus, neque conservamus. S. Hilarius et S. Augustinus legunt active : *Obliviscatur me dextera mea*, et sic putant recentiores vertendam esse vocem hebraicam תשכח; sed vox hebraica rectissime accipitur etiam passive, unde S. Hieronymus ex hebræo vertit, *in oblivione sit dextera mea;* et S. Hilarius testatur vocem græcam passive accipiendam, et dum reprehendit lectionem sui codicis, laudat lectionem nostram, quæ respondet græcæ et hebraicæ voci. « Adhæreat lingua mea faucibus meis, » ut moveri nequeat, « si non meminero tui, » Hierusalem, id est, si cantando in terra aliena demonstrabo me tui non amplius meminisse. Imo etiam « oblivioni detur dextera mea, et adhæreat lingua mea faucibus meis, » si non solum obliviscar, et non meminero tui, Hierusalem; sed etiam nisi proposuero te in principio lætitiæ meæ, id est, nisi initium, et summa lætitiæ meæ, fuerit civitas sancta Hierusalem. In hebræo pro verbo *proposuero*, est אעלה, quod significat *ascendere faciam*, sive *extollam*; pro nomine *in principio*, est על ראש, *ad caput*, quod et *initium* et *summam* significat. Itaque sensus est : Nisi extulero Hierusalem super omnes jucunditates meas, ut ipsa mihi prima et summa lætitia sit. Hæc vero propria qualitas est civium patriæ cœlestis, et certa nota electorum Dei, si neque in prosperis, neque in adversis obliviscantur patriæ supernæ; et si optent carere manu et lingua, si gloriæ Dei atque æternæ saluti deservire non debeant; et si nulla in re serio lætari noverint, nisi in desiderio et spe cœlestis illius domus non manufactæ, ubi est gaudium Domini, de quo dicitur in Evangelio : « Intra in gaudium Domini tui, » *Matth.* xxv.

Propria qualitas civium patriæ cœlestis et electorum Dei.

Vers. 9. 9. MEMOR ESTO, DOMINE, FILIORUM EDOM, IN DIE JERUSALEM.

Vers. 10. 10. QUI DICUNT : EXINANITE, EXINANITE USQUE AD FUNDAMENTUM IN EA.

Vers. 11. 11. FILIA BABYLONIS MISERA, BEATUS QUI RETRIBUET TIBI RETRIBUTIONEM TUAM, QUAM RETRIBUISTI NOBIS.

Vers. 12. 12. BEATUS QUI TENEBIT, ET ALLIDET PARVULOS TUOS AD PETRAM.

Prædicit David in fine Psalmi perditionem Idumæorum et Babyloniorum, qui persecuti sunt filios Israel : Babylonii enim sub rege Nabuchodosore everterunt Hierusalem, et transtulerunt Hebræos captivos in Babyloniam, ut notum est ex lib. IV *Regum*, et lib. II *Paralipom.* in fine. Idumæi autem, qui descendebant ab Esau fratre Jacob, qui et *Edom* dictus est, hortati sunt Babylonios, ut everterent Hierosolymam, et populum captivum abducerent. Id aperte narrat Abdias propheta, et multo ante id futurum prædicit David hoc loco : incipit igitur David ab Idumæis, vel quia ipsi incitaverunt Babylonios adversus Israelitas, vel ut a minoribus ad majora procedat : multo enim minus nocuerunt Hebræis Idumæi, quam Babylonii. « Memor, inquit, esto, Domine, filiorum Edom, in die Hierusalem, » id est, memor esto filiorum Edom, quid videlicet egerint in die Hierusalem, id est, quando Hierusalem affligebatur et evertebatur a Babyloniis. Quid autem egerint, explicat in sequenti versiculo : « Qui dicunt, » id est, qui dicebant Babyloniis : « Exinanite, » evacuate, effodite « usque ad fundamentum in ea, » id est, evertite eam a fundamentis. Illud, *memor esto*, intelligitur ad puniendum; Deus enim dicitur *non recordari*, quando non punit, et *recordari*, quando punit. *Ezech.* XVIII : « Iniquitatem ejus non recordabor amplius; » et *Tob.* III : « Ne reminiscaris delicta mea, vel parentum meorum. » Transit deinde ad Babyloniam, et per modum imprecationis prædicit ejus ruinam. « Filia, inquit, Babylonis misera, » id est, civitas Babylon, quam ego miseram esse prævideo, licet nunc tibi felicissima videaris, « beatus qui retribuet tibi retributionem tuam, quam retribuisti nobis, » id est, rex Medorum et Persarum beatus erit, quia prosperabitur adversus te, et retribuet tibi mala quæ tribuisti nobis. Quod factum esse testantur Daniel cap. V, et Isaias cap. XIII prædixit quod hoc loco David etiam prædicit, tanta crudelitate sævituros Medos et Persas in Babylonios, ut etiam infantes eorum ad parietes allisuri sint, et sine ulla miseratione interfecturi. Illud, *parvulos tuos*, in hebræo et græco, et in multis latinis manuscriptis, legitur *parvulos suos*; neque est incredibile in nostram editionem impressorum vitio irrepsisse *suos*, pro *tuos*; proinde recte correctus est hic locus apostolica auctoritate. Sensus autem est idem, si illud *suos* accipiatur non ut reciprocum secundum proprietatem linguæ latinæ, sed juxta phrasim græcam et hebraicam accipiatur pro *ejus*, ut significentur parvuli Babyloniæ. Spiritualiter hæc omnia dupliciter intelligi possunt. Primo, allegorice, ut per *Idumæos* intelligantur Judæi; per *Babylonios*, pagani : vere enim pagani sunt, qui præcipue conabantur Ecclesiam christianam a fundamentis diruere, sed Judæis exhortantibus, incitantibus et gaudentibus. Nam ipsum etiam Christum, Judæis accusantibus, pagani crucifixerunt. Jacobum occidit, et Petrum vinculis alligavit He-

Loci correctio.

Spiritualis sensus.

rodes, quia videbat id placere Judæis. Apostolum Paulum Judæi apud Romanos reum mortis facere conati sunt. Alias etiam Judæi concitaverunt animos gentilium adversus christianos, teste S. Luca *Act.* XIV; sed memor fuit Deus, ut utrosque puniret. Nam Judæorum urbem primariam evertit, regnum destruxit, et ipsos per totum orbem terrarum dispersit. Paganorum quoque, qui toto fere orbe imperabant, potentiam et regna ita sustulit, ut jam paucissimi restent pagani reges. Et quoniam idololatria et potentia paganorum non armis et violentia, sed prædicatione verbi Dei superata est, Deo dicit Propheta : « Beatus qui retribuet tibi, » etc.; nam pagani infeliciter persequebantur christianos, sed felicem persecutionem a christianis passi sunt. Utilissimum enim illis fuit, ut idololatria exstincta ipsi morerentur peccato, et justitiæ vivere inciperent: quod præcipue parvulis eorum contigit, id est, iis qui minus radicati erant in erroribus et vitiis paganorum. Scimus enim maximam multitudinem puerorum et puellarum, aliorumque simplicium hominum, facillime conversam ad Christum, et ad martyrium usque decertasse pro Christi gloria adversus paternam idololatriam; quod significatur illis verbis : « Beatus qui tenebit et allidet parvulos tuos, » sive parvulos ejus, « ad petram, » id est, qui admovebit parvulos Babyloniæ ad petram Christum, ut feliciter allisi moriantur homini veteri, et resurgant in hominem novum. Secundo, possunt hæc intelligi moraliter, ut per *Idumæos* intelligantur carnales homines, ut Augustinus exponit, per *Babylonios* intelligantur dæmones; quod est magis conforme principio Psalmi : Babylonica enim captivitas figura fuit, ut initio diximus, captivitatis generis humani; quæ captivitas adhuc ex parte durat, dum caro concupiscit adversus spiritum, et electi clamant: « Quis me liberabit de corpore mortis hujus? » *Roman.* VII; et Apostolus dicit : « Nos ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei exspectantes redemptionem corporis nostri, » *Roman.* VIII. Et denique hospites et peregrini habitamus in terra aliena, et in mundo damnabili sumus, licet de mundo non simus. Retribuet ergo Deus Babyloniæ retributionem, quam retribuit nobis, quoniam sicut rex Babyloniæ diabolus captivos nos fecit, et alligavit vinculo culpæ, quo vinculo alligati nascuntur omnes filii Adam : sic in die judicii captivum faciet Christus, rex Hierusalem, diabolum, et alligabit vinculis æternæ pœnæ, ut nulli amplius nocere possit, de quo dicit beatus Judas : « Angelos qui non servaverunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium, in judicium magni diei vinculis æternis sub caligine reservavit. Neque solum diabolum ligabit Christus vinculis æternis, sed etiam omnia membra ejus, sive omnes ministros ejus, mundanos videlicet homines, qui pios persequebantur, et captivos tenebant, alligabunt angeli in « fasciculos ad comburendum, » ut dicitur *Matth.* XIII. Sicut autem rex Babyloniæ seducit præcipue, et captivos facit *parvulos* Christi, id est, eos qui non creverunt, nec profecerunt in Christo, quibus semper lacte opus est : sic e contrario beatus est, qui parvulos Babyloniæ, id est, qui minus creverunt in vitiis mundi, feliciter allidit ad petram, occidens peccato, ut justitiæ vivant. Non est omittenda spiritualis expositio SS. Patrum, Hilarii, Hieronymi, et Augustini, qui per *parvulos Babyloniæ* intelligunt initia tentationum, quæ facile superari possunt, si continuo exortæ allidantur ad petram, quæ Christus est. Vere enim beatus dici potest, qui semper vigilat, et incentiva tentationum crescere non sinit.

Moralis sensus.

PSALMUS XXXVIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Ipsi David.*	V. s. h. — *David.*
Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo : quoniam audisti verba oris mei.	Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo : in conspectu deorum cantabo [*h. psallam*] tibi.
In conspectu angelorum psallam tibi.	
2. Adorabo ad templum sanctum tuum, et confitebor nomini tuo,	Adorabo in templo sancto tuo [*h. ad templum sanctum tuum*], et confitebor nomini tuo,
Super misericordia tua et veritate tua : quoniam magnificasti super omne, nomen sanctum tuum.	Super misericordia tua et veritate tua, quia magnificasti super omne nomen eloquium tuum.
3. In quacumque die invocavero te, exaudi me : multiplicabis in anima mea virtutem.	In die invocabo, et exaudies me : dilatabis animæ meæ fortitudinem.
4. Confiteantur tibi, Domine, omnes reges terræ, quia audierunt omnia verba oris tui :	Confiteantur tibi, Domine, omnes reges terræ, quoniam audierunt eloquia oris tui.

5. Et cantent in viis Domini : quoniam magna est gloria Domini.

6. Quoniam excelsus Dominus, et humilia respicit, et alta a longe cognoscit.

7. Si ambulavero in medio tribulationis, vivificabis me : et super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam, et salvum me fecit dextera tua.

8. Dominus retribuet pro me; Domine, misericordia tua in sæculum : opera manuum tuarum ne despicias.

Et cantent in viis Domini : quoniam magna gloria Domini.

Quoniam excelsus Dominus, et humilia respicit [*h. et humile videt et excelsum*] : et excelsa de longe cognoscit.

Si ambulavero in medio tribulationis vivificabis me : super furorem inimicorum meorum mittes manum tuam, et salvabit me dextera tua.

Dominus operabitur pro me; Domine, misericordia tua in æternum [*h. sæculum*] : opera manuum tuarum ne dimittas.

Argumentum.— Carmen hocce edidit Davides, postquam, superatis multis ærumnis ac periculis, Sauleque mortuo, ad regiæ dignitatis fastigium esset evectus, postque Nathanis oraculum II *Sam.* VII. Strophæ tres : 1-3, 4-6, 7-8.

1. Davidis *carmen.*

Celebrabo te toto corde meo,
coram cœlitibus (angelis) canam te.

2. Prosternam me ad (alii *versus*) templum sanctum tuum,
et celebrabo nomen tuum
propter gratiam tuam et fidem tuam;
nam magnum fecisti super omne nomen tuum verbum tuum.

3. Quo tempore clamavi, exaudisti me,
animosum reddidisti me, in anima mea robur *est.*

4. Celebrabunt te, Jova, omnes reges terræ,
quando audiverint verba (promissa) oris tui.

5. Et canent de viis (consiliis) Jovæ,
nam magna *est* gloria Jovæ.

6. Nam excelsus *est* Jova, et humilem videt,
et altum (fastuosum) a longe cognoscit.

7. Si incedam in meis angustiis, vivum me servabis,
contra iram hostium meorum extendes manum tuam,
et juvabit (vel *juvabis*) me dextera tua.

8. Jova perficiet *rem* pro me;
Jova, gratia tua *manet* in sempiternum,
opus manuarum tuarum ne deseras (vel *non deseres*).

NOTÆ.

Vers. 1. Maurer, *coram Deo,* i. e. in templo. Alii, *coram diis*, falsis puta, i. e. iis invitis, vel, præ iis. — Vers. 2. Maurer : Nam multo majora, quam quæ pro fama tua, utut maxima, exspectare poteram, tu mihi (promissa) præstitisti; alluditur ad oraculum Nathanis II *Sam.* VII. *Super omne nomen tuum,* i. e. ait Hengstenberg, promissum fecisti, quod superat omnia gloriosa et mirabilia, quæ hactenus patrasti. Alius : Super omnia, quæ de te creaturæ cognoscere poterant, exaltasti tuum Verbum, Messiam : ita et Vulg. — Vers. 5. Hengstenb. *et canent in viis Jovæ,* eas vias sequentes. Alius, *cum magna* erit super eos *gloria Jovæ.*— Vers. 6. *A longe,* utpote altissimis longe altior.— Vers. 8. *Jova perficiet,* i. e. ait Hengstenberg, promissum suum perficiet, ad finem et eventum adducet. Alius, *perfecte aget mecum*, seu *in me.*

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXXXVII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

David.

In græcis libris, quos nunc habemus, invenitur titulus *Aggæi et Zachariæ*, sed videtur additus a recentioribus: nam non solum in hebræo nihil est, nisi *David*, sed neque ullus veterum legit *Aggæi et Zachariæ*, nec Hilarius, nec Hieronymus, nec Chrysostomus, nec Augustinus, nec Theodoretus, nec Euthymius. Itaque merito contemni potest. Argumentum est gratiarum actio, quod exaudiverit Deus humilem orationem suam; pro qua re autem oraverit, et quid acceperit, alii aliter sentiunt: sed nobis videtur petiisse adventum Messiæ, et gratias agere, quod exauditus præviderit et prædicere potuerit Christi gloriam et conversionem gentium.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1.

1. CONFITEBOR TIBI, DOMINE, IN TOTO CORDE MEO, QUONIAM AUDISTI VERBA ORIS MEI.

Initio Psalmi pollicetur Propheta sacrificium laudis, et toto corde, quia pro beneficio omnium maximo gratias acturus erat pro salute sua, et totius populi sempiterna. « Confitebor tibi, Domine, » confessionem laudis et gratiarum actionis, non verbis tantum, sed ex intimo corde, summa attentione et ardore mentis, eo quod exaudieris verba oris mei, orationem videlicet meam. In hebræo non habentur hæc verba, *quoniam audisti verba oris mei*. Sed credibile est excidisse, et esse debere: habentur enim apud antiquos Patres, Hilarium, Hieronymum et Augustinum in Commentariis hujus Psalmi. Apud Græcos autem habentur quidem, sed post verba: *In conspectu angelorum psallam tibi;* sensus semper est idem.

Vers. 2.

2. IN CONSPECTU ANGELORUM PSALLAM TIBI; ADORABO AD TEMPLUM SANCTUM TUUM, ET CONFITEBOR NOMINI TUO.

Declarat confessionem suam fore talem, qualem requirit excellentia auditorum. « In conspectu angelorum psallam tibi, » id est, scio me psallentem tibi, ab angelis, qui tibi assistunt, videri et attendi, et ideo ita considerate me geram in psallendo, ut qui intelligam in quo theatro consistam. Et certe, si nos quoque cum Psalmos recitamus, intelligeremus vel cogitaremus ab angelis sanctis videri et audiri, et nostram attentionem et devotionem laudari, vel contra evagationes et negligentiam reprehendi, profecto longe aliter caneremus, quam nunc facimus. S. Joannes Chrysostomus addit, illud, *in conspectu*, significare *e regione*, ut revera significat vox hebraica נגד; et vult sensum esse: Psallam e regione angelorum, quasi unum chorum faciant angeli, alterum homines, ut non solum nobis canendum sit audientibus et videntibus angelis, sed etiam illis ex altera parte concinentibus et respondentibus. Quare multum omnino prodesset ad attentionem et diligentiam, si recitaturi divinum officium, intra nos cogitando diceremus: « In conspectu, » vel e regione « angelorum psallam tibi; » id enim efficeret ut vere in toto corde confiteremur Domino. « Adorabo ad templum sanctum tuum, » id est, in templo manufacto, quod est orationis domus, psalmos decantans, « adorabo, » hoc est, incurvabor et prosternar ad templum sanctum tuum, quod est non manufactum, sed æternum in cœlo; et in eo templo animo et comtemplatione positus, « confitebor laudes nomini tuo. » In hebræo, pro *angelorum*, habetur *deorum;* sed Septuaginta intellexerunt per *deos* hoc loco significari *angelos*, ut etiam in Psalmo VIII: « Minuisti eum paulo minus ab angelis; » et videmus ab Apostolo hanc interpretationem approbari *ad Hebr.* II; proinde verissima interpretatio censenda est. Illud autem, *adorabo ad templum,* potest accipi de templo, sive tabernaculo, in quo erat arca Dei, et potest sensus esse: « Adorabo ad templum, » id est, in templo; vel etiam: « Adorabo ad templum, » id est, versus templum, quod faciebant Hebræi, quando aberant a Hierosolyma: tunc enim adorabant et orabant conversi ad eam partem mundi, ubi erat tabernaculum Domini, ut intelligi potest ex cap. IX Daniel. Sed quoniam David dixerat se in toto corde laudaturum, et in conspectu Angelorum Psalmos cantaturum, credibile mihi est eum de templo cœlesti esse locutum, ubi sunt angeli, et ubi præsidet ille qui intuetur corda.

Hebræi qui aberant Hierosolyma, conversi ad eam partem mundi, ubi erat tabernaculum, orare soliti.

Vers. 3.

3. SUPER MISERICORDIA TUA ET VERITATE TUA, QUONIAM MAGNIFICASTI SUPER OMNE NOMEN SANCTUM TUUM.

Antequam exponatur hic versiculus, constituenda est littera ex concordia codicum. In hebræo habetur sic: *Super misericordia tua et veritate tua, quoniam magnificasti super omne nomen tuum verbum tuum.* In græco illud, *sanctum tuum,* est generis neutri, nec desunt, qui existiment græcum

textum esse corruptum, et legendum esse λόγον pro ἅγιον, id est, *eloquium*, sive *verbum*, pro *sanctum*. Sed cum antiqui Patres, Hilarius, Augustinus, Chrysostomus, Theodoretus et alii in Comment., et ipse S. Hieronymus in epist. *ad Suniam et Fretellam*, ex græco legant, *sanctum tuum*, non facile adducor, ut credam textum græcum esse corruptum. Existimo igitur sic textum hebraicum cum græco et latino esse concordandum, ut per *sanctum tuum* intelligamus Filium Dei Dominum nostrum Jesum Christum, ut S. Hieronymus admonet loco citato epist. *ad Suniam et Fretellam*. Ipse enim est verbum Dei, ut dicitur in hebraico codice, et est sanctus Dei, ut dicitur in græco et latino; neque refert quod in græco *sanctum* sit generis neutri; nam angelus quoque Gabriel, *Luc.* I, dixit : « Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei. » Dicitur autem Filius Dei *sanctum* absolute, quia res est sanctissima, neque est in cœlo, vel in terra aliquid eo sanctius. His ita constitutis, sensus versiculi erit : « Confitebor nomini tuo super misericordia tua et veritate tua, » id est, hæc erit materia canticorum meorum : in toto corde laudabo te super magna illa misericordia tua, et fidelitate tua qua, sicut promisisti patribus, misertus generis humani, « magnificasti » Christum tuum, qui est « Verbum tuum et sanctum tuum, super omne nomen, » quia dedisti illi nomen, quod est super omne nomen. Nam hoc facto misertus es generis humani misericordia prorsus ineffabili, et ab omnibus in æternum prædicanda, cum genus humanum depressum per peccatum usque ad inferos, exaltaveris in Christo super omnes cœlos et super omnes res creatas; et sic implevisti cumulatissime veritatem tuam, qua promissis tuis stare solitus es. Quia vero in hebræo non est absolute, *super omne nomen*, sed, *super omne nomen tuum*, dupliciter potest accipi *nomen Dei*. *Primo*, pro potentia et gloria, quam Deus communicare solet cum creaturis; et tunc sensus est : « Magnificasti » filium tuum « super omne nomen tuum, » id est, super omnem potentiam et gloriam quam alii a te acceperunt, quod est idem cum illo : « Dedit ei nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur. » *Secundo*, ut nomen *Dei* accipiatur pro fama et gloria, quæ redundant ex operibus Dei, et tunc sensus est : « Magnificasti » filium tuum « super omne nomen tuum, » id est, ex nullo alio opere acquisivisti majus nomen, famam et gloriam, quam ex glorificatione Filii tui.

Filius Dei Sanctum absolute dicitur.

Vers. 4.

4. In quacumque die invocavero te, exaudi me : multiplicabis in anima mea virtutem.

Ex eo quod « magnificasti sanctum tuum, » confidenter peto ut semper per illum advocatum nostrum exaudias me, « in quacumque die, » id est, quocumque tempore, « invocavero te; » ille enim dixit : « *Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.* » « Multiplicabis in anima mea virtutem. » Hoc autem est quod peto invocans te, ut multiplices, sive dilates, ut proprie sonat vox hebraica, non annos vitæ corpori meo, aut opes, aut filios, aut alia ejusmodi, sed « virtutem in anima mea, » id est, robores animam meam (*virtus* enim hoc loco *robur* significat, ut vox hebraica et græca demonstrant), ut resistam cupiditatibus, ut tolerem patienter adversa, ut ambulem sine fatigatione in via justitiæ, ut vim inferam regno cœlorum, ut ad eum, quem magnificasti, aliquando perveniam.

Vers. 5.

5. Confiteantur tibi, Domine, omnes reges terræ, quia audierunt omnia verba oris tui.

Quemadmodum paulo ante dixit : « Magnificasti sanctum tuum, » prædicens futurum per verbum præteriti temporis, quoniam videbat per spiritum rem futuram, quasi præsentem, vel præteritam more prophetico : sic nunc prædicit futuram conversionem gentium per modum imperantis. « Confiteantur, » id est, magnificato sancto per resurrectionem et ascensionem ejus, confitebuntur tibi confessionem laudis omnes reges terræ, quoniam per Apostolorum prædicationem « audierunt omnia verba oris tui, » id est, quidquid mundo revelare dignatus es per Prophetas et Apostolos tuos; quæ « verba oris Domini » antea in sola Judæa erant, ut dicit Apostolus *Rom.* III : « Illis tradita sunt eloquia Dei; » sed postea per Apostolos audierunt omnes reges et omnes populi terræ : nam « in omnem terram exivit sonus eorum. »

Vers. 6.

6. Et cantent in viis Domini, quoniam magna est gloria Domini.

Pergit Propheta explicare mysterium vocationis gentium : « Et cantent, inquit, in viis Domini, » id est, ambulabunt reges et eorum populi « in viis Domini, » quæ sunt misericordia et veritas : istis enim viis Deus ad nos descendit, et nos ad illum ascendimus; ille misericorditer condonando peccata pœnitentium, et juste puniendo impœnitentes, et coronando justos; nos misericorditer condonando peccata proximorum, et juste cum omnibus conversando, atque Deo et proximo reddendo quod debemus : ambulant autem non inviti et mœsti, sed læti et volentes cantando, « quoniam magna est gloria Domini. » Cognoscent enim et admirabuntur quotidie magis ac magis, quam magna Dominus fecerit, et quam magnifice glorificaverit Christum suum, caput nostrum, et quæ sint divitiæ gloriæ hæreditatis ejus in Sanctos.

Vers. 7.

7. Quoniam excelsus Dominus, et humilia respicit, et alta a longe cognoscit.

Hæc est magna gloria Domini, quod cum excelsus, imo altissimus sit natura, dignitate, potentia, sapientia, imperio, tamen « humilia » de proximo « respicit, » quoniam ad humiles descendit : et vere in filio suo in terris visus est, et cum ho-

minibus conversatus est; « alta *autem* a longe cognoscit, » quoniam a superbis longe recedit, vel eos longe a se projicit : quomodo regem superborum diabolum de cœlo ad inferos præcipitavit. Hæc doctrina sanctæ humilitatis omnibus quidem necessaria est, sed præcipue regibus et aliis in sublimitate constitutis : ipsis enim maximum periculum est a spiritu superbiæ. At cur Deus excelsus non diligit excelsos, sed humiles, cum omne simile diligat sibi simile? Diligit Deus excelsos vera celsitudine præditos, non elatos celsitudine falsa : illi enim similes Deo sunt, isti dissimiles. Porro humiles, qui se nihil esse ex se agnoscunt, implentur a Deo veris bonis, et exaltantur ad celsissimam dignitatem : superbi autem, qui se existimant esse quod non sunt, inanes remanent, et solo vento distenti et inflati procul abjiciuntur.

[uos excelsos Deus celsus diligat.]

[Vers. 8.] 8. Si ambulavero in medio tribulationis, vivificabis me; et super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam, et salvum me fecit dextera tua.

Quoniam Deus excelsus humilia benignissime respicit, David, conscius propriæ humilitatis, cum fiducia sibi pollicetur auxilium Domini in omni tribulatione. « Si ambulavero, inquit, in medio tribulationis, » ita ut undique tribulantibus et tentantibus cinctus sim, tamen « vivificabis me, » id est, vivum, illæsum, incolumemque servabis. « Et super iram, » id est, nam super iram (*et* pro *quia*, passim legitur in Scripturis, ut sæpe monuimus) « inimicorum meorum, » me undique circumstantium et devorare cupientium, « tu extendisti manum tuam, » ut eorum furorem compesceres et conatus impedires, et sic « salvum me fecit dextera tua, » id est potentia et virtus tua, quæ Christus est. In hebræo habentur omnia in futuro, *vivificabis, extendes manum tuam, salvum me faciet dextera tua*; sed idem est sensus. S. Augustinus more suo utiliorem, sed spiritualem sensum excogitavit : « Si ambulavero in medio tribulationis, » id est, si ex amore cœlestis patriæ invenero præsentem vitam esse laboriosam peregrinationem, et sic invenero tribulationem et dolorem, quem non inveniunt, qui vitam præsentem amant, tunc « vivificabis me, » vita gratiæ tuæ; « et super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam, » id est, « in medio tribulationis » ambulabo, quia tu extendisti manum tuam ad me feriendum magis, quam ira inimicorum ferire me possit. Inimici possunt spoliare, vulnerare, occidere; amplius non possunt : tu differs reditum in patriam, et adoptione cœlestis beatitudinis, quod mihi gravius est omni tribulatione corporali; sed tamen non despero, quia « salvum me fecit dextera tua, » spe et promissione, postea quoque reipsa et visione salvum me faciet eadem dextera tua.

[*Et* pro *quia.*]

[Vers. 9.] 9. Dominus retribuet pro me; Domine, misericordia tua in sæculum; opera manuum tuarum ne despicias.

Explicat modum quo « dextera Domini salvos nos facit. » « Dominus, » inquit, qui est dextera tua, « retribuet pro me; » retribuet autem tibi Deo Patri pretium pro peccatis meis, sicut alibi dicit : « Quæ non rapui, tunc exsolvebam; » retribuet etiam vindictam inimicis meis, quam ego retribuere non possum. « Domine, misericordia tua in sæculum » durat, finem non habet; ideo peto, ut « opera manuum tuarum non despicias, » id est, quæ tu misericorditer inchoasti opera, inspirans fidem, spem et charitatem, non deseras, sed conservando, augendo, perficiendo consummes. Recte autem dicit, *opera manuum tuarum,* non opera manuum nostrarum, quia quidquid boni habemus, illius dono habemus, sine quo non solum nihil possumus facere, sed neque sufficientes sumus cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis.

PSALMUS CXXXIX

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *In finem, Psalmus David.*	V. s. h. — *Victori David. Canticum* [*h. Psalmus*].
Domine, probasti me, et cognovisti me : 2. tu cognovisti sessionem meam et resurrectionem meam.	Domine, investigasti me, et cognovisti : tu cognovisti sessionem meam et resurrectionem meam : intellexisti malum meum de longe.
3. Intellexisti cogitationes meas de longe : semitam meam et funiculum meum investigasti.	Semitam meam et accubationem meam eventilasti.
4. Et omnes vias meas prævidisti : quia non est sermo in lingua mea.	Et omnes vias meas intellexisti : quia non est eloquium in lingua mea.

5. Ecce, Domine, tu cognovisti omnia, novissima et antiqua : tu formasti me, et posuisti super me manum tuam.

6. Mirabilis facta est scientia tua ex me : confortata est, et non potero ad eam.

7. Quo ibo a spiritu tuo? et quo a facie tua fugiam.

8. Si ascendero in cœlum, tu illic es : si descendero in infernum, ades.

9. Si sumpsero pennas meas diluculo, et habitavero in extremis maris :

10. Etenim illuc manus tua deducet me, et tenebit me dextera tua.

11. Et dixi : Forsitan tenebræ conculcabunt me; et nox illuminatio mea in deliciis meis.

12. Quia tenebræ non obscurabuntur a te, et nox sicut dies illuminabitur : sicut tenebræ ejus, ita et lumen ejus.

13. Quia tu possedisti renes meos, suscepisti me de utero matris meæ.

14. Confitebor tibi quia terribiliter magnificatus es : mirabilia opera tua, et anima mea cognoscit nimis.

15. Non est occultatum os meum a te, quod fecisti in occulto : et substantia mea in inferioribus terræ.

16. Imperfectum meum viderunt oculi tui, et in libro tuo omnes scribentur : dies formabuntur, et nemo in eis.

17. Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui, Deus : nimis confortatus est principatus eorum.

18. Dinumerabo eos, et super arenam multiplicabuntur : exsurrexi, et adhuc sum tecum.

19. Si occideris, Deus, peccatores : viri sanguinum, declinate a me.

20. Quia dicitis in cogitatione : Accipient in vanitate civitates tuas.

21. Nonne qui oderunt te, Domine, oderam, et super inimicos tuos tabescebam?

22. Perfecto odio oderam illos, et inimici facti sunt mihi.

23. Proba me, Deus, et scito cor meum; interroga me, et cognosce semitas meas.

24. Et vide, si via iniquitatis in me est, et deduc me in via æterna.

Ecce, Domine, nosti omnia : retrorsum, et ante formasti me : et posuisti super me manum [*h. palmam*] tuam.

Mirabilior est scientia a me, excelsior est, non potero ad eam.

Quo ibo a spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam?

Si ascendero in cœlum, ibi es tu : si jacuero in inferno, ades.

Si sumpsero pennas diluculo [al. add. *et*], habitavero in novissimo maris :

Etiam ibi manus tua deducet me, et tenebit me dextera tua.

Si dixero : Forte tenebræ operient me : nox quoque lux erit circa me.

Nec tenebræ habent tenebras apud te, et nox quasi dies lucet : similes sunt tenebræ et lux.

Quia tu possedisti renes meos : orsusque es me in utero matris meæ.

Confitebor tibi, quoniam terribiliter magnificasti me; mirabilia opera tua, et anima mea novit nimis.

Non sunt operta ossa mea a te, quibus factus sum in abscondito : imaginatus sum in novissimis terræ.

Informem adhuc me viderunt oculi tui, et in libro tuo omnes scribentur : dies formati sunt, et non est una in eis.

Mihi autem quam honorabiles facti sunt amici [*h. sodales*] tui, Deus! quam fortes pauperes [*h. principatus*] eorum!

Dinumerabo eos, et arena plures erunt : evigilavi, et adhuc sum tecum.

Si occideris, Deus, impium : viri sanguinum, declinate a me.

Qui contradicent tibi scelerate : elati [al. *elevati*] sunt frustra adversarii tui.

Nonne odientes te, Domine, odivi, et contra adversarios tuos distabui [*h. resistebam*]?

Perfecto odio oderam illos : inimici facti sunt mihi.

Scrutare me, Deus, et cognosce cor meum : proba me, et scito cogitationes meas.

Et vide si via doli in me est, et deduc me in via æterna.

Argumentum. — « Quamvis longe maxima pars carminis in omniscientia atque omnipræsentia divina celebranda versetur, in eo tamen non esse primarium poetæ consilium, ex fine carminis intelligi, plures interpretes recte judicarunt. Quid autem sit illud, quod præcipuum spectavit vates, id tibi ostendet quæ sequitur descriptio argumenti. Strophæ quatuor : vers. 1-6, tu, o Jova, me penitus cognoscis; 7-12, te nusquam possum celare; 13-18, nam tu me formasti, et priusquam nascerer sortem meam mihi destinasti; 19-24, tibi igitur notum est, quantum odium habeam in improbos, et tuos et meos adversarios; quos ut perdas, me vero ut in pietatis tramite confirmes rogo. » Maurer.

Aliter, nec male, Hengstenberg primarium vatis consilium repetit e Nathanis promisso, quod Psalmi quoque præcedentis præcipuum est argumentum, se pium atque innocentem esse protestatur Davides, ideoque illo promisso haud indignum. Cæterum non suo tantum loquitur nomine, sed totius etiam populi, cui simul carmen ad pietatem et virtutem est parœnesis. Elegantissimum Psalmum e recentioribus habendum esse volunt Ewaldus et alii, propter aramaicas quorumdam verborum formas et significationes (vers. 2, 3, 7, 20), sed perperam.

1. Præcentori, Davidis carmen.

Jova, perscrutatus es me et cognoscis.
2. Tu cognoscis sedere meum et surgere meum,
intelligis cogitationem meam e longe.
3. Semitam (itionem) meam et accubitum meum exploras,
et omnibus viis meis assuetus es.
4. Nam nullum est verbum in lingua mea :
en, Jova, nosti totum illud.
5. A tergo et a fronte obsides me,
et ponis super me manum tuam.
6. Mirabilis scientia (tua talis) præ me *est;*
sublimis *est*, impar sum ei *capiendæ*.

7. Quo eam a spiritu tuo,
et quo a facie tua fugiam?
8. Si ascendam in cœlos, ibi tu;
et *si* stratum *meum* faciam orcum, ecce tu!
9. Si sustollam alas auroræ,
subsidam in extremitate maris (medii, occidentis),
10. Etiam ibi manus mea ducet me,
et prehendet me dextera tua.
11. Et si dicam : « Nil nisi (meræ) tenebræ occupent me,
et nox *fiat* ἡ lux quæ circum me *est :* »
12. Etiam tenebræ non tenebras facient præ te (quin tu pervideas),
et nox diei instar lucem præbebit;
tales tenebræ tibi, qualis lux.

13. Nam tu formasti renes meos,
texuisti me in utero matris meæ.
14. Celebro te, quod mirum in modum (valde) admirabilis factus sum;
admirabilia sunt opera tua,
et anima mea id agnoscit valde.
15. Non occulta erat substantia mea tibi,
quando formabar (vel *formatus sum*) in abscondito (matris utero),
quando contexebar in inferioribus terræ.
16. Fœtum meum viderunt oculi tui;
et in libro tuo omnes illi (puta *dies*) scripti sunt,
dies *qui* formari deberent,
neque *erat tunc* unus inter eos.
17. Et mihi quam difficiles *intellectu* sunt cogitationes tuæ, Deus!
Quam multæ sunt summæ eorum!

18. Aggredior numerare eas : arena numerosiores sunt;
egredior (hac meditatione), et adhuc tecum sum (nondum omnia numeravi).

19. O si occideres (vel, *utinam occidas*), Deus, improbum!
Et *vos,* viri sanguinis, recedite a me.
20. Qui efferunt te (nomen tuum) in dolum (vel *scelus*),
ore proferunt *nomen tuum* in mendacium adversarii tui.
21. Nonne osores tui, o Jova, odio habeo,
atque adversarios tuos respuo?
22. Perfectione odii (summo odio) odi eos,
pro hostibus sunt mihi.
23. Scrutare me, Deus, et nosce cor meum;
explora me, et nosce cogitationes meas.
24. Et vide, num via simulacri in me,
et duc me in via antiquitatis.

NOTÆ.

Vers. 1. Oportetne intelligere *me* post *cognoscis?* negat Hengstenberg; Maurer vero : Suffixum, ut sæpe alias fit, ad utrumque verbum pertinet.— Vers. 2. *Sedere* et *surgere*, i. e. universa meæ vitæ agendique ratio. *A longe* duobus modis intelligi potest, ut longinquitas sit *temporis*, quod longe ante cogitata nostra Deus intelligat, quam animo versare cœperimus; vel *loci*, i. e. de excelso cœlorum habitaculo : prius præplacet. — Vers. 3. *Exploras*, a זרה *ventilare*, triticum a paleis discernere; vel a זר *limbus*, *corona*, hinc *circumdare*, gall. *envelopper d'un regard*, inclusum quasi tenere, ut nihil intuitum effugiat. Τὸ *funiculum* Vulgati, i. e. curriculum, certum viæ spatium, via mea; ita et σχοῖνος Alexandrini. — Vers. 4. Hengstenberg : Nil loquor, quod tu non noveris. Alius, *quum nondum* natus est *sermo in lingua mea*, *jam*, *Jova*, *nosti illum*, seu potius quidquid cogito dicere. — Vers. 5. Alius *tsarhtani* vertit *formasti me*, significatione petita a verbo *iatsar*, item *posuisti super me*, ad me videlicet formandum et effigiendum. Sed infra demum (vers. 13-16) de formatione embryonis in utero sermo fit. — Vers. 6. Pro *peliah*, femin. τοῦ פלאי, Masorethæ legendum notant femininum incertæ formæ פליא. — Vers. 9. Nihil velocius aurorae radiis momento temporis universum orbem ab oriente ad occidentem pervadentibus. Hoc igitur dicit : Si momento temporis ab orientis plaga ad ultimum usque occidentem ferar. Sequitur apodosis. — Vers. 11. Alius, eod. sensu, *forsitan tenebræ oppriment* (*operient*) *me*, *et nox erit*, etc. Subjicitur jam consequens vers. seq. — Vers. 13. *Nam* : nil mirum, si nil in me te lateat, nam, etc. — Vers. 14. *Celebro te*, *quod* maxime insignem me fecisti structura, forma corporis. — Vers. 15. *Contexebar*, propr. ex diversi coloris filis. *Inferioribus terræ*, i. e. hic loca occulta, puta uterus maternus; est decurtata similitudo, *q. d.* In loco tam obscuro, quam sint interiora terræ. — Vers. 16. *Fœtum*, propr. *rem convolutam*, hinc informem, cujus partes nondum sunt evolutæ. Maurer, *dies* vitæ meæ *formati*, i. e. definiti *sunt*. Alius : *Embryonem meum viderunt oculi tui, omnes corporis mei partes* (membra : affixum neutraliter capiendum, vel ad *fœtum* collect. referendum) *in libro tuo descriptæ erant*, *per dies* (de die in diem) *efformabuntur* (vel, *quæ in dies efformari deberent*), *neque una ex iis* jam tum erat. Non male. — Vers. 18. Pro *egredior*, alii *exsurgo*, vel *evigilo* mane ex somno, *et adhuc sum*, ut vespere cum obdormirem, *tecum*, in admirationem tui defixus; obdormiens te cogito, cogito evigilans. — Vers. 20. *Efferunt* (propr. *dicunt*) *te in scelus*, i. e. pejerant (cf. *Exod.* xx, 7; *Deut.* v, 11); vel sensu paulo latiore : Nomen tuum in ore habent ad tegendum suum astum. *Ore proferunt*, propr. *profert*, puta unusquisque eorum. Rosenmull. *elati nequiter* seu *impie adversarii tui*. Alius, *qui nominant urbes tuas ad mendacium*, vel ad rem minimi momenti, i. e. pejerant per urbes tuas sacras, puta Hierosolymam, Sichemum, Bethelam, Siluntem : cf. *Matth.* v, 35. Vel, *efferunt se ad scelus adversarii tui*. — Vers. 24. *Via simulacri*, i. e. cultus deorum commentitiorum. Hengstenb. *via doloris*, quæ dolorem pariat, in perniciem ducat, i. e. via perversa. *Via antiquitatis*, mores majorum, Abrahami puta, Jacobi, etc.; vel, strictiore sensu, cultus majorum, i. e. cultus Dei veri. Alii, *in via æternitatis*, quæ ducit ad beatam æternitatem. Sed cf. *Jerem.* vi, 16; xviii, 15.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXXXVIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, Psalmus David.

Ad hunc titulum additur in græcis codicibus, *Zachariæ in dispersionem.* Sed hæc verba non habentur in hebræo; et Theodoretus monet non haberi apud Septuaginta, neque apud ullum Interpretem, neque ea nos invenimus apud veteres tractatores. De argumento magna controversia est. S. Hilarius totum Psalmum ad Christum accommodare nititur. S. Augustinus partim de Ecclesia, partim de Christo exponit. Theodoretus prophetiam esse dicit de rebus gestis Josiæ regis. Alii volunt Davidem de se proprie loqui, et Deum scientem omnia in testem adducere, quod ipse amicos Dei amaverit, inimicos oderit. S. Joannes Chrysostomus, quem Euthymius sequitur, exponit, maxime secundum litteram, de scientia et providentia Dei. Chrysostomum præter cæteros sequens, existimo Davidem voluisse admonere genus humanum, Deum esse magnum remuneratorem operum bonorum, et contra severum judicem operum malorum, atque ut id persuadeat, prolixe disputare de scientia Dei, qua exactissime et profundissime omnia nostra novit, naturam, opera, verba, cogitationes, ut nemo dicere possit: Deus non novit, aut non considerat res nostras; ideo vel judicium ejus effugiemus, vel pro meritis non coronabimur.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. DOMINE, PROBASTI ME, ET COGNOVISTI ME; TU COGNOVISTI SESSIONEM MEAM ET RESURRECTIONEM MEAM.

Hæc David non de se solum dicit, sed assumit personam generis humani, et in persona omnium affirmat, Deo nos et nostra omnia esse notissima. « Domine, inquit, probasti me, » id est, examinasti et scrutatus es me : id enim sonat vox hebraica. Dicitur autem Deus *examinare* et *probare*, per metaphoram, quia vult perfectissime et exactissime cognoscere omnia, ut revera cognoscit; et quia qui volunt exactissime cognoscere, diligenter scrutantur, examinant et probant, ideo David utitur hoc modo loquendi, non quod Deus egeat examine et scrutinio. Itaque sensus est : Tu, Domine, non es contentus quacumque cognitione rerum nostrarum, sed voluisti accuratissime cognoscere, ut faciunt, qui examinant et probant, et reipsa accuratissime cognovisti me. « Tu cognovisti sessionem meam et resurrectionem meam. » Quod dixerat generatim, nunc per partes explicat : Tu, inquit, cognovisti ab æternitate, quando et quomodo, et qua de causa sedere, vel surgere, deberem; nec solum corporaliter, sed etiam moraliter, id est quando, cur et quomodo humiliandus, vel exaltandus essem. Et si Deus hæc de omnibus hominibus novit, multo magis novit de Christo, qui est caput hominum et angelorum; et ideo recte Ecclesia in die resurrectionis Christo accommodat hæc verba : « Cognovisti sessionem meam et resurrectionem meam. »

Vers. 2. 2. INTELLEXISTI COGITATIONES MEAS DE LONGE; SEMITAM MEAM ET FUNICULUM MEUM INVESTIGASTI.

Docet Deum non solum cognoscere humiliationem et exaltationem, quæ ad totam vitam pertinent, sed etiam in particulari omnes cogitationes, omnia consilia, omnem eventum. Vel cum docuisset David Deum cognoscere exteriora nostra, humiliationem et exaltationem, nunc docet Deum cognoscere etiam interiora, cogitationes et desideria. « Intellexisti, inquit, cogitationes meas de longe, » id est, multo anteaquam cogitare inciperem, tu nosti quid essem cogitaturus, item nosti de longe « semitam meam, » id est, progressum meum, itinera mea, tum corporalia, tum multo magis spiritualia, quæ sunt consilia et deliberationes; denique « funiculum meum investigasti, » id est, finem et metam, ad quam perventurus essem, quam hæreditatem, quam quietem assecuturus. In summa intellexisti ab æternitate principia, media et finem actionum mearum. Ex hebræo S. Hieronymus vertit, *malum meum*, pro *cogitationes meas*; sed S. Hieronymus existimavit vocem hebraicam deduci a רוע, et legit *rohi*, *malum meum*; sed Septuaginta Interpretes deduxerunt eamdem vocem a רעה, et legerunt רעי, quam vocem etiamsi aliqui vertendam putent, *amicum meum*, tamen recte vertere possumus, *cogitationem meam*, ut ipsi etiam Judæi fatentur. De voce *funiculum meum* magna controversia est; in hebræo habetur, *accubitum meum*, sive *accubationem meam*, ut vertit S. Hieronymus, ut sensus sit : *Cognovisti ambulationem meam et accubitum meum.* S. Augustinus legit, *semitam meam et limitem meum*, et recte, quia finis itineris est limes, sive terminus; et quia in termino homo quiescit, recte dixit David, *semitam meam et accubitum meum.* Hoc idem significare voluerunt Septuaginta Interpretes per *funiculum*; nam secundum Scripturas *funiculus* significat *hæreditatem*, sive *possessiones*, quæ funiculis dividebantur. *Ezechiel.* XLVII, Joseph « duplicem funiculum habet, »

Funiculus pro hæreditate.

id est, duplicem hæreditatem, sive possessionem, quia Joseph duos tribus habuit, Ephraim et Manassem. Omitto eos qui per *funiculum* intelligunt itinera longa, vel distorta, et alia id genus, quæ cum voce hebraica nulla ratione cohærent.

Vers. 3. 3. ET OMNES VIAS MEAS PRÆVIDISTI, QUIA NON EST SERMO IN LINGUA MEA.

Dixerat Deum prævidisse cogitationes, consilia et eventus; nunc addit generatim omnes alios motus etiam otiosos, ut verba permulta. Prævidisti omnes alios motus meos usque ad verba inutilia et otiosa, « quia non est sermo in lingua mea, » supple, quem tu non prævideris. Hinc enim Dominus in Evangelio testatur homines de omni verbo otioso reddituros esse rationem in die judicii, quia Deus omnia observat, omnia considerat, ut omnia in tempore suo in judicium adducat. Unde et S. Job perterritus dicebat, *Job.* XIV : « Tu quidem gressus meos dinumerasti, sed parce peccatis meis. » In græcis codicibus legitur : *Non est dolus in lingua mea,* sed videtur esse nostra lectio verior. Nam S. Hieronymus in epist. *ad Suniam et Fretellam* testatur, non solum in hebraico esse *eloquium*, sed etiam Septuaginta Interpretes vertisse λόγον, id est *sermonem.* Sanctus etiam Chrysostomus varias lectiones adducit, quarum alia habet : *Non est sermo*; alia: *Non est dolus.*

Vers. 4. 4. ECCE, DOMINE, TU COGNOVISTI OMNIA NOVISSIMA ET ANTIQUA; TU FORMASTI ME, ET POSUISTI SUPER ME MANUM TUAM.

Persuadet Propheta duobus argumentis Deum omnia scire, quæ ad nos pertinent : primo, quia novit omnia præterita et futura; unde non est mirum si etiam res humanas exacte sciat, quæ inter cætera non ultimum locum obtinent; secundo, quia ipse fecit hominem, ipse gubernat; ergo dubitari non debet, quin sciat omnia quæ ad illum pertinent. « Ecce, inquit, Domine, tu cognovisti omnia novissima et antiqua, » id est, futura in novissimis diebus, et præterita ab antiquissimo tempore. Tu præterea « formasti me, » tu fecisti hominem, et posteaquam fecisti, non dimisisti, ut cæteri opifices faciunt, sed « posuisti super me, » super hominem a te formatum, « manum tuam, « ut eum regeres, conservares et quasi portares; alioqui enim in suum pulverem, imo in suum nihilum reverteretur. In hebræo, quod nos legimus *novissima et antiqua*, posset etiam legi, *retro et ante*, et sic legit S. Hieronymus. Ratio cur ita legat, est, quia conjunxit illa verba cum sequentibus *formasti me*, non cum præcedentibus *cognovisti omnia;* non autem cohærebant *novissima et antiqua,* cum *formasti me*, sicut cohærent *retro et ante.* Contra autem Septuaginta Interpretes, quia conjunxerunt cum præcedentibus, ideo verterunt : « Cognovisti omnia novissima et antiqua. » Quamvis autem recentioribus quibusdam valde placeat illud, *retro et ante formasti me*, tamen Vulgata editio præferenda est, tum quia maxima est auctoritas Septuaginta Interpretum; tum quia sic legunt omnes Patres græci et latini; tum quia non est res magna, neque mirabilis, quod qui formaverit hominem, formaverit partes et membra omnia, anteriora et posteriora : id enim omnes artifices statuarum, picturarum et ædificiorum faciunt. Sed quod Deus sciat « omnia novissima et antiqua, » id vere magnum et mirabile, et soli vero Deo proprium, et prophetica commemoratione dignissimum est.

5. MIRABILIA FACTA EST SCIENTIA TUA EX ME; CONFORTATA EST, ET NON POTERO AD EAM. Vers. 5.

Quia demonstraverat Propheta duobus illis argumentis, scientiam Dei ad omnia, quæ hominis sunt, se extendere, ne quis putaret scientiam Dei nobis jam satis cognitam et perfectam esse, subjunxit hunc versiculum, ut intelligeremus scientiam Dei notissimam esse quoad existentiam, id est, quod sit scientia maxima in Deo, sed obscurissimam esse et plane incognitam quoad modum, id est, incomprehensibilem esse, quomodo Deus prævideat futura, præsertim libera, quæ pro arbitrio hominis possunt esse et non esse, qualia sunt cogitata, desideria, verba et pleraque opera hominum. Idem dici potest de essentia et attributis Dei : Deum esse, et esse potentem, sapientem, bonum, justum, misericordem, etc., notissima sunt; quid autem sit Deus, et quomodo tot attributa sint una simplicissima res, una essentia, unum esse, quis novit? quis dicere poterit? Ait igitur : « Mirabilis facta est scientia tua ex me, » id est, mirabilior quam ego assequi possim. Illud enim, *ex me*, phrasi hebraica significat, *præ me*, vel *super me*, quod explicatur per verba sequentia : « Confortata est, et non potero ad eam, » id est, prævaluit supra capacitatem meam, sive elevata est altius quam ego conscendere possim, ut rem apprehendam. Duæ sunt aliæ quæ dantur a Patribus ad hunc versiculum expositiones. Prima est S. Basilii, orat. 9 *in Hexameron,* quod illud, *ex me*, significet: Ex iis quæ sunt in me, ut sensus sit : Ex fabrica humani corporis mirabilem ostendi scientiam et sapientiam Dei, non minus quam ex fabrica cœli et stellarum. Hæc expositio veram doctrinam continet, sed non est ad mentem Prophetæ, ut intelligi potest ex verbis sequentibus : « Confortata est, et non potero ad eam. » Altera est S. Joannis Chrysostomi, qui existimat Davidem loqui de scientia naturæ et attributorum Dei, ut sensus sit : « Mirabilis est scientia tua, » id est, de te, de tua essentia et attributis; quamvis enim sciamus te esse, et esse bonum et misericordem, tamen non capimus quid sis. Hæc expositio vera est, sed debet restringi ad unum solum attributum, id est, ad scientiam quæ est in Deo : de hac enim Propheta

loquitur. Imo in textu hebraico non habetur pronomen *tua*, sed *mirabilis facta est scientia præ me*, id est, scientia de qua supra dictum est : « Tu cognovisti omnia novissima et antiqua ; » et « omnes vias meas prævidisti, » et « intellexisti cogitationes meas de longe ; » ista, inquam, scientia mirabilis facta est *præ me*, id est, mirabilior quam ego cognoscere possim.

Vers. 6. 6. QUO IBO A SPIRITU TUO? ET QUO A FACIE TUA FUGIAM?

Vers. 7. 7. SI ASCENDERO IN CŒLUM, TU ILLIC ES; SI DESCENDERO IN INFERNUM, ADES.

Vers. 8. 8. SI SUMPSERO PENNAS MEAS DILUCULO, ET HABITAVERO IN EXTREMIS MARIS :

Vers. 9. 9. ETENIM ILLUC MANUS TUA DEDUCET ME, ET TENEBIT ME DEXTERA TUA.

Addit aliud argumentum ad probandum neminem esse qui possit latere scientiam Dei, quia videlicet Deus ubique est et omnia penetrat. « Quo ibo a spiritu tuo, » ut videlicet abscondar a te, a tua mente et intelligentia? et idipsum clarius repetit, dicens : « Quo a facie tua, » id est, ab oculis tuis, « fugiam? si ascendero in » summum « cœlum, tu illic es ; si descendero in infernum, » in profundum abyssi longissime a cœlo situm, ibi quoque tu ipse idem ades. « Si sumpsero pennas meas, » id est, si dentur mihi pennæ, et mane surgens velocissime fugiam ab Oriente, « et habitem in extremis maris, » id est, in ultimo Occidente, non tamen te effugere potero, nam « manus tua deducet me, et tenebit me, » quia sine Dei auxilio moveri non possumus, et quocumque imus, Deo nos portante imus. « In ipso » enim, ut ait Apostolus *Actor.* XVII, « vivimus, movemur et sumus. » In hebræo habetur pulcherrima figura poetica ; sic enim habetur ad litteram : *Si sumpsero pennas auroræ, et habitavero in extremis maris.* Aurora enim, ut mox apparuerit in Oriente, spargit radios suos usque ad Occidentem, ut videatur quasi pennis velocissime ferri ab ortu usque ad occasum. Porro per *extrema maris* intelligimus ultimum Occidentem, non, ut quidam volunt, quia Scriptura soleat per *mare* intelligere Occidentem, sed quia hoc loco extrema maris opponuntur Orienti, ubi oritur Aurora ; nam absolute Scriptura per *mare* intelligit Austrum, non Occidentem, *Psalm.* CVI : « A solis ortu et occasu, ab Aquilone et mari ; » et quamvis terra promissionis habeat ad occasum mare Mediterraneum, habet tamen ad Austrum mare Rubrum et mare Oceanum, et hoc loco non terram promissionis, sed totum mundum Propheta describit, a summo cœlo usque ad imum infernum, et a mari orientali usque ad mare occidentale, quo spatio totus orbis terrarum continetur, ut diximus in explicatione *Psalm.* LXXI. Denique observandum est illa verba : *Si ascendero in cœlum, si descendero in infernum, si sumpsero pennas*, esse accipienda conditionaliter, non absolute, in hunc sensum : Etiamsi ascendere possem in cœlum, vel descendere in infernum, vel volare ab ortu ad occasum, non possem a te abscondi, vel a te fugere.

Vers. 10. 10. ET DIXI : FORSITAN TENEBRÆ CONCULCABUNT ME, ET NOX ILLUMINATIO MEA IN DELICIIS MEIS.

Vers. 11. 11. QUIA TENEBRÆ NON OBSCURABUNTUR A TE, ET NOX SICUT DIES ILLUMINABITUR ; SICUT TENEBRÆ EJUS, ITA ET LUMEN EJUS.

Objicit ipse sibi, posse fieri ut abscondatur a Deo, beneficio tenebrarum. Et respondet id non posse fieri, quia tenebræ apud Deum non sunt tenebræ. « Deus *enim* lux est, » ut scribit S. Joannes I *epist.* II ; « lux autem in tenebris lucet, et tenebræ eam non comprehenderunt, » ut idem scribit in I cap. *Evangel.* Sicut enim lux solis corporalis non potest obrui tenebris, quia tenebras præsentia sua fugat, et ubicumque sol est, dies est : sic etiam lux spiritualis et increata, quæ Deus est, nullis tenebris impediri potest, quia præsentia sua tenebras omnes dissipat. Itaque nullum omnino latibulum homini relinquitur, in quo ab oculo Dei abscondi queat. Et dixi : « Forsitan tenebræ conculcabunt me, » id est, forsitan tenebræ densissimæ operient me, et sic effugiam oculos Dei. Ubi illud, *conculcabunt*, non significat *conterent*, sed *tegent* et *obscurabunt* sua densitate ; id enim sonat vox hebraica, quam S. Hieronymus recte vertit, *operient me.* Verbum autem græcum et latinum metaphoricum est, quod enim calcatur, in profundo ponitur et absconditur. « Et nox illuminatio mea in deliciis meis. » Hæc est responsio ad objectionem factam : quæ responsio in codice hebraico clarissima est, secundum versionem S. Hieronymi, videlicet : *Et nox lux est circa me*, id est, nox respectu oculorum Dei non est nox, sed illuminatio *circa me.* Septuaginta Interpretes non verterunt, *circa me*, sed *in deliciis meis*, quia vocem hebraicam בעדני duxerunt ab עדן, quod est *voluptas*, et rectissime reddiderunt, *in deliciis meis ;* sed quia hæc interpretatio obscurior est, S. Joannes Chrysostomus, et alii multi qui eum sequuntur, confugiunt ad metaphoram, et volunt per *noctem* et *tenebras* significari tribulationes, et hunc sensum esse horum verborum : Forsitan tenebræ tribulationum conculcabunt me ; sed per gratiam Dei consolantem me, nox ipsa erit mihi illuminatio, tribulatio vertetur in consolationem in deliciis meis spiritualibus. Sed non est opus ad metaphoram confugere, et totus contextus Psalmi melius continuabitur et cohærebit, si de veris tenebris hic versiculus explicabitur. Hic igitur est sensus litteralis : « Nox illuminatio mea in deliciis meis, » id est, nox ipsa per se obscura coram oculis Dei non erit nox, neque obscura, sed erit illuminatio mea, id est, illuminabit et patefaciet me in deliciis meis nocturnis

versantem; nam, qui deliciis impuris vacant, tenebras noctis quærunt, existimantes se a nemine videri, et ita securius peccare; unde et Apostolus ait : « Qui dormiunt, nocte dormiunt; et qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt; » et poterat addere : Qui in cubilibus et impudicitiis delicias quærunt, in noctibus eas quærunt. Sed frustra; nam oculus Domini sole ipso lucidior tenebras omnes penetrat, et nihil est ei absconditum. Induit autem hoc loco personam impiorum Propheta sanctus, dum hæc dicit, et in consequentibus clarius idem repetit : « Quia tenebræ, inquit, non obscurabuntur a te. » In hebræo elegantius, *quia tenebræ non tenebrescent apud te.* « Et nox sicut dies illuminabitur, » id est, et nox non erit obscura, ut solent noctes; sed erit lucida, ut lucidi sunt dies. « Sicut tenebræ ejus, ita et lumen ejus. » In hebræo paulo clarius, *sic tenebræ sicut lumen.* Sed addiderunt Septuaginta pronomen *ejus,* generis feminini, et sensus est : « Sicut tenebræ ejus, » id est noctis, « ita et lumen ejus, » id est diei; perinde enim est apud Deum, sive sint tenebræ noctis, sive lumen diei, quia non minus videt in tenebris noctis quam in luce diei.

Vers. 12. 12. QUIA TU POSSEDISTI RENES MEOS, SUSCEPISTI ME DE UTERO MATRIS MEÆ.

Probat Deum in tenebris videre, et nihil ei esse absconditum, quamvis occultissimum, ex formatione membrorum nostrorum internorum in utero matris adhuc reconditorum : duplex enim hic est obscuritas : una, quia membra sunt interna; altera, quia sunt in utero matris. « Quia tu possedisti renes meos, » id est, hinc apparet tibi perinde esse noctem et diem, tenebras et lucem, quia tu formasti, et formando tuos effecisti « renes meos, » partes videlicet secretas et absconditas, ubi est sedes internæ cupiditatis; proinde affectus mei et desideria mea in manu tua sunt; neque solum « renes meos, » sed me totum in utero latentem suscepisti formandum, et fovisti formatum. Illud, *possedisti*, est in hebræo קנית, quod significat *producere*, et ratione productionis possidere ut rem suam. Sic *Gen.* cap. II, dicit Eva : « Possedi hominem per Deum, » quando genuit Cain; et *Prov.* cap. VIII, dicit Sapientia Dei : « Dominus possedit me in initio viarum suarum. » Utrobique est idem verbum hebraicum. Illud autem, *suscepisti me*, non significat suscipere quomodocumque, sed suscipere formandum, sive fovere et tegere. Unde S. Hieronymus vertit, *orsus es me*; alii, *obumbrasti me.* Illud denique, *de utero,* in hebræo est, *in utero*, et colligitur ex versiculis sequentibus omnia hæc intelligenda esse de conformatione humani corporis in utero. Quare, ut verba græca et latina concordent cum hebraicis et cum sensu ipso Prophetæ, illud, *suscepisti me de utero*, non debet exponi de egressu ab utero, sed de tempore quo erat in utero, in hunc sensum : Suscepisti me formandum et fovendum de ipso utero, id est, antequam exirem de utero, dum adhuc essem in utero. Sicut intelligitur illud *Isai.* XLIX : « Dominus ab utero vocavit me, de ventre matris meæ recordatus est nominis mei; » sive enim hoc intelligatur de Christo, sive de S. Joanne Baptista, id significat Deum vocasse nomen ejus, et destinasse illum ad magnum officium ab ipsa conceptione, dum adhuc esset in utero.

13. CONFITEBOR TIBI QUIA TERRIBILITER MAGNIFICATUS ES; MIRABILIA OPERA TUA, ET ANIMA MEA COGNOSCET NIMIS. Vers. 13.

Interrumpit Propheta narrationem de opificio humano per apostrophen ad Deum, et admirans magnitudinem scientiæ et sapientiæ Dei in hoc opere. « Confitebor, inquit, tibi, » id est, cogitans hæc opera tua, confitebor tibi confessionem laudis, quia terribiliter terrore admirationis et reverentiæ magnificatus es. Declarat autem in quo sita sit admirabilis magnificentia, dicens : « Mirabilia opera tua, et anima mea cognoscet nimis, » id est, admiranda sunt opera tua in formatione hominis in utero matris tam recondito et obscuro, et anima mea valde sataget, ut cognoscat multitudinem horum operum tuorum : ubi non significatur perfecta cognitio operum Dei, sed cognitio, quod magna et mirabilia sint. Quomodo non videmus, nec scimus quanta sit magnitudo maris, sed cognoscimus mare esse amplissimum, et ex hoc ipso cognoscimus esse amplissimum, quod ex nullo loco totum cernere possumus. Quomodo etiam solem adversum intueri nequimus, sed hoc ipso intelligimus solis lucem esse maximam. In hebræo nunc legimus, *magnificatus sum;* sed Septuaginta legerunt in secunda persona, non in prima; sensus autem est idem : nam ideo Deus magnificatus est valde in hoc opere, quia magnificum opus fecit, cum nos ita magnificavit.

14. NON EST OCCULTATUM OS MEUM A TE, QUOD FECISTI IN OCCULTO, ET SUBSTANTIA MEA IN INFERIORIBUS TERRÆ. Vers. 14.

Revertitur ad scientiam et sapientiam Dei in opificio humano. « Non est occultatum, inquit, a te os meum, » id est, non latet scientiam tuam ossatura mea, ut sic loquar, id est, qualia et quam multa ossa lateant intra carnem humanam, quia tu ipse ea fecisti, et in occulto fecisti, videlicet in utero matris, et intra pellem et carnem nostram. Idem repetit aliis verbis dicens : « Et substantia mea in inferioribus terræ, » id est, non est occultata a te substantia corporis mei, adhuc etiam latens in profundo utero, quasi metallum in visceribus terræ. Vel, si non placeat per *inferiora terræ* intelligere uterum matris, possemus exponere proprie de ipsa terra, quæ infima est inter elementa; nam ad admirationem operum Dei pertinet, quod tam nobilem substantiam formaverit in hac infima terra. Porro qui viderunt ana-

omiam corporis humani, satis mirari non possunt sapientiam Dei in fabrica tot ossium magnorum, parvorum, minimorum, mirabiliter inter se connexorum, atque id totum sine instrumentis in loco angustissimo et obscurissimo peractum. Potest etiam hoc intelligi simul de ossibus corporis et animæ, id est, de robore et fortitudine animi humani, quod tantum est, ut homo natus inermis et nudus audeat, auxilio Dei fretus, non solum bestias, sed et ipsos dæmones ad bellum provocare. In hebræo, pro *quod fecisti*, habetur, *quod factus sum*; sed credibile est Septuaginta legisse עשית, *fecisti*, non עשיתי, *factus sum*; et sensus interpretationis Septuaginta est longe clarior. Pro illo autem, *et substantia mea*, in hebræo legitur רקמתי, id est *variegatus sum*, ut sensus sit: « Non occultatum est a te os meum, quod fecisti in occulto; » neque etiam occultatum est a te, quomodo variegatus sim a te varietate membrorum, et potentiarum, et partium similarium, « in inferioribus terræ, » id est, in utero matris, sive in hac ima terra, in qua degimus: quæ sententia elegans est et vera. Sed Septuaginta non legerunt רקמתי, sed unica littera paululum immutata, et aliis punctis subintellectis, וקמתי, *et erectio mea*, sive exaltatio a non esse ad esse, quod est ipsa substantia; et sic legerunt omnes veteres.

Vers. 15. 15. IMPERFECTUM MEUM VIDERUNT OCULI TUI, ET IN LIBRO TUO OMNES SCRIBENTUR; DIES FORMABUNTUR, ET NEMO IN EIS.

Pergit in ostendenda scientia Dei erga humani corporis opificium; et per *imperfectum* intelligit corpus informe, quod vocant embryonem, in quo nondum apparent forma et distinctio membrorum. Hoc, inquit, « imperfectum meum viderunt oculi tui, » neq simpliciter viderunt, sed cognoverunt, quid inde fieri deberet, et quo tandem evasurum esset. Reddit mox rationem subjiciens: « Et in libro tuo omnes scribentur, » id est, quia habes apud te exemplaria, sive ideas omnium, quo modo pictor, vel sculptor scit ex informi materia, quid futurum sit, quia videt exemplar. Itaque illud *et* accipitur pro *quia* : Quia, inquit, « in libro tuo, » id est, in mente tua, omnes homines, imo etiam res omnes descriptæ invenientur. « Dies formabuntur, et nemo in eis. » S. Hilarius legit, *die formabuntur*, et in græco textu est casus accusativus, ac per hoc subintelligitur aliquid, ut sensus sit: In dies formabuntur informia corpora, et perducentur ad perfectionem suam, ut in exemplari relucent. « Et nemo in eis, » supple *deerit*, vel, ut est in hebræo, *nihil in eis deerit*. Ordinarie siquidem nullus homo conceptus in utero, ad perfectionem suam non pertingit, neque aliquid ex iis, quæ naturaliter requiruntur, in eis deficit: cum enim secus accidit, ut in abortivis, vel iis qui nascuntur cæci, aut muti, id non accidit ex defectu primæ causæ, sed secundarum. Possent hæc omnia intelligi etiam de perfectione hominis quantum ad animam, id est, de sapientia, prudentia, virtutibus moralibus, gratia et gloria. Novit enim Deus, « imperfectum » nostrum, et nos ex nobis nihil esse, nisi massam informem, sed juxta descriptionem in libro vitæ, in dies formamur et perficimur, donec efficiamur conformes imagini Filii Dei, et configuremur corpori claritatis ejus. Atque ad hanc perfectionem tam excellentem corporis et animæ, ad quam ex tanta imperfectione perducuntur amici Dei, respiciens Propheta exclamat id quod sequitur:

Vers. 16. 16. MIHI AUTEM NIMIS HONORIFICATI SUNT AMICI TUI, DEUS; NIMIS CONFORTATUS EST PRINCIPATUS EORUM.

Exclamatio ob admirationem nascitur, ut dixi, ex eo quod Propheta consideravit ex quanta abysso imperfectionis Deus perducat amicos suos ad summam et eminentissimam perfectionem, in qua simul ostenditur providentia Dei considerantis et curantis res humanas, ut maxime proprias, et merita hominum altissime remunerantis, et demerita severissime punientis. « Mihi autem, » inquit, id est, apud me, sive meo judicio, « nimis honorificati sunt amici tui, Deus, » id est, valde omnino et supra quam intelligam, « honorificati sunt amici tui, » valde omnino confortatus est, roboratus et stabilitus principatus eorum; nam reducti ex massa perditionis et ex diabolica captivitate, transferuntur ad regnum æternum, facti angelis æquales, filii Dei et hæredes, fratres autem et cohæredes Unigeniti, quem constituit Deus hæredem universorum. Non desunt qui illud, *mihi*, interpretentur, *a me*, ut sensus sit, a Davide honoratos semper fuisse amicos Dei. Sed prior expositio est communior et verior, et melius cohæret cum verbis sequentibus: « Nimis confortatus est principatus eorum. » Qui enim honorificavit amicos Dei, ille idem confortavit principatum omnium amicorum suorum. In hebræo et græco habetur in numero multitudinis, *confortati sunt principatus eorum*. Sed idem est sensus; principatus enim justorum, et unus est et multi: unus, quia unum est regnum Dei commune omnibus sanctis; multi, quia omnes et singuli reges sunt et principes magni: ejus enim naturæ et conditionis est regnum cœleste, ut sine contentione, vel æmulatione, vel detrimento a singulis possideri possit in solidum. Quod autem dicitur: « Confortatus est, » non solum referri debet ad robur, sed etiam ad multiplicationem subditorum; tunc enim confortatur principatus, cum crescit et propagatur, et hoc declaratur in sequenti versiculo.

Vers. 17. 17. DINUMERABO EOS, ET SUPER ARENAM MULTIPLICABUNTUR; EXSURREXI, ET ADHUC SUM TECUM.

Declarat quomodo confortatus sit principatus amicorum Dei, et dicit conformatum esse, quia

mirifice brevi propagatus est. Quod quidem verissimum est, tum quia ipsi principes tot sunt futuri, ut S. Joannes dicat, *Apoc.* v : « Vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat ex omnibus gentibus, et tribubus, et linguis, » etc. ; tum etiam, quia omnes res creatæ, et ipsi etiam dæmones et homines reprobi subjecti erunt post judicium pedibus Sanctorum, atque ad principatum eorum pertinebunt. Ait igitur : « Dinumerabo eos, » id est, conabor numerare, vel amicos Dei, qui principatu fruentur, vel subditos eorum; et præ multitudine numerare non potero, quia « super arenam multiplicabuntur, » id est, plures erunt quam grana arenæ in littore maris. Est autem hæc amplificatio quædam, sed familiaris divinæ Scripturæ. *Gen.* XIII, dicit Dominus Abrahæ : « Faciam te sicut pulverem terræ, » id est, multiplicabo posteritatem tuam secundum multitudinem granorum pulveris terræ, quæ numerari non possunt. *Genes.* XXII : « Crescere te faciam sicut arenam, quæ est in littore maris. » His dictis Propheta de se loquitur, atque ostendit, ex cognitione tam ingentis gloriæ sanctorum amicorum Dei, se quoque exarsisse in affectum Dei, et desiderium participandæ ejusmodi gloriæ. « Exsurrexi, » inquit, sive, ut sonat vox hebraica, *evigilavi,* ad hanc novam lucem, et surrexi per amorem et desiderium in te; « et adhuc, » id est, usque ad hoc tempus « tecum sum, » tibi inhæreo, a te pendeo, cupidus perseverandi usque in finem. Scio hæc pauca verba mille modis exponi a veteribus et recentioribus; sed piguit ea describere, quæ alii dicunt, cum in ipsorum libris legi possint. SS. Patres Hilarius et Augustinus exponunt de resurrectione Christi, quos secuta Ecclesia in Missæ introitu hæc verba posuit : « Resurrexi, et adhuc tecum sum; posuisti super me manum tuam, mirabilis facta est scientia tua. » Sed nimis difficilis est continuatio verborum, si hæc ad litteram intelligantur de Christi resurrectione; ideo dicendum videtur hæc posse applicari ad Christum, quia illi maxime proprie conveniunt, quamvis de alio dicta sint : quomodo exposuimus illud : « Tu cognovisti sessionem meam et resurrectionem meam, » de humiliatione et exaltatione omnium hominum; et tamen admonuimus Christi passioni et resurrectioni potissimum convenire; quo modo etiam Ecclesia in Missa de Assumptione applicat B. Virgini Deiparæ illa verba : « Optimam partem elegit sibi Maria, quæ non auferetur ab ea, » quoniam in eam optime conveniunt, quamvis de Maria Magdalena dicta esse constet ad litteram, *Luc.* VII.

Vers. 18. 18. SI OCCIDERIS, DEUS, PECCATORES, VIRI SANGUINUM, DECLINATE A ME.

Vers. 19. 19. QUIA DICITIS IN COGITATIONE : ACCIPIENT IN VANITATE CIVITATES TUAS.

Dixerat Propheta justos Dei amicos valde honoratos esse a Deo, et optaverat consortium eorum : nunc e contrario dicit impios inimicos Dei interficiendos justo Dei judicio, et recusat amicitiam et consortium ipsorum. « Si occideris, Deus, peccatores, » id est, si tu, Deus, justo tuo judicio, ut probos honorificabis et exaltabis, ita peccatores reprobabis, et ad interitum sempiternum damnabis; ego nolo consortium istorum, ideo dico vobis impiis : « Viri sanguinum, declinate a me. » Vocat autem *viros sanguinum,* non solum homicidas, qui sanguinem humanum injuste fundunt, et proprie dicuntur *viri sanguinum,* sed omnes alios improbos et scelestos qui aliis nocere cupiunt, vel nocent, et occidunt animas proprias per peccatum, et animas aliorum per scandalum; et vere etiam odio habentes proximum *homicidæ* dici possunt, quia odium principium est homicidii. Quare S. Joannes in *epist.* I, cap. III, dicit : « Qui odit fratrem suum, homicida est. » « Quia dicitis in cogitatione, » id est, quia cogitatis apud vos, et in corde vestro dicitis : « Accipient, » justi videlicet, « in vanitate, » id est, frustra et in vanum, « civitates tuas, » id est, civitates Dei; frustra, inquam, accipient, quia brevi auferentur ab eis. Hæc referuntur ad id quod supra dictum erat : « Nimis confortatus est principatus eorum, » id est, valde propagatus per conversionem infidelium ad fidem, et impiorum ad justitiam. Quoniam igitur per propagationem Ecclesiæ, civitates, id est, cœtus plurimi ablati fuerant a dæmonum servitute et idololatrarum dominio, ideo dicebant impii, qui reliqui erant, in corde suo, invidentes propagationi regni Christi : « Accipient in vanum civitates, » quoniam sperabant brevi fore, ut eas recuperarent. Observanda sunt aliqua hoc loco. *Primo,* magnam esse in græcis textibus varietatem, quod pertinet ad illud, *quia dicitis in cogitatione;* sed cum lectio Vulgatæ latinæ editionis concordet cum hebraica lectione, non dubitamus illam ex græcis veriorem esse, quæ cum hebraica latinaque concordat. *Secundo,* in hebraico haberi, *quia dicunt tibi;* sed in nostra lectione omissum esse illud, *tibi*, quia facile subintelligi poterat; qui enim dicunt, *in cogitatione,* non verbis externis, illi non audiuntur ab hominibus, sed a solo Deo, ideo dicunt tibi Deo, non nobis hominibus. *Tertio,* illud, *civitates tuas,* recte correctum esse, cum antea haberetur *suas;* nam *tuas* habetur in textibus non solum hebraicis, sed etiam græcis et in manuscriptis latinis, et errore librariorum mutatum erat in impressis *tuas* in *suas.*

Viri sanguinum qui dicantur?

Vers. 20. 20. NONNE QUI ODERUNT TE, DOMINE, ODERAM, ET SUPER INIMICOS TUOS TABESCEBAM?

Vers. 21. 21. PERFECTO ODIO ODERAM ILLOS, ET INIMICI FACTI SUNT MIHI.

Qui evigilavit in Deum, et illi pleno corde adhæsit, nihil mirum est, si profiteatur se odisse eos qui Dominum oderant, et si tabescebat ex tædio et dolore, cum videbat offendi ab impiis Dominum

suum. Quod autem dicit : « Perfecto odio, » S. Augustinus refert ad virtutem charitatis, quæ diligit personas, et odit iniquitatem. Sed potest etiam significare odium consummatum et inimicitiam irreconciliabilem ; quo tamen odio vir justus persequebatur peccata, non personas ; ideo enim adjungit, « inimici facti sunt mihi, » quasi dicat : Non ego illis, cum eos diligam et emendari cupiam, sed illi mihi, qui oderunt increpationem, et converti ad justitiam nolunt.

Vers. 22. 22. PROBA ME, DEUS, ET SCITO COR MEUM ; INTERROGA ME, ET COGNOSCE SEMITAS MEAS.

Vers. 23. 23. ET VIDE SI VIA INIQUITATIS IN ME EST, ET DEDUC ME IN VIA ÆTERNA.

Quod initio dixerat Deum fecisse, nunc ipse rogat ut faciat, id est, ut pergat scrutari et examinare cor et semitas ejus, id est, cogitationes, desideria, progressus et actiones ejus. Finem autem scrutationis esse cupit, ut si Deus videat in ipso viam iniquitatis, quæ ducit ad acquirenda temporalia, abstrahat eum inde, et deducat in viam æternam, id est, ad ea cogitanda, desideranda et facienda, quæ pertinent ad bona sempiterna.

PSALMUS CXL

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *In finem, Psalmus David.*	V. s. h. — *Victori Canticum* [*h. Psalmus*] *David.*
2. Eripe me, Domine, ab homine malo : a viro iniquo eripe me.	Erue me, Domine, ab homine malo : a viris iniquis serva me.
3. Qui cogitaverunt iniquitates in corde : tota die constituebant prælia.	Qui cogitaverunt malitias in corde : tota die versati sunt in præliis.
4. Acuerunt linguas suas sicut serpentis : venenum aspidum sub labiis eorum.	Exacuerunt linguam suam quasi serpens : venenum aspidis sub labiis eorum. SEMPER.
5. Custodi me, Domine, de manu peccatoris, et ab hominibus iniquis eripe me : Qui cogitaverunt supplantare gressus meos.	Custodi me, Domine, de manu impii, a viro iniquitatum serva me : qui cogitaverunt supplantare gressus meos.
6. Absconderunt superbi laqueum mihi. Et funes extenderunt in laqueum : juxta iter scandalum posuerunt mihi.	Absconderunt superbi laqueum mihi, et funibus extenderunt rete : juxta semitam offendiculum posuerunt mihi. SEMPER.
7. Dixi Domino : Deus meus es tu : exaudi, Domine, vocem deprecationis meæ.	Dixi Domino, Deus meus es tu : audi [*h. auribus percipe*], Domine, vocem deprecationis meæ.
8. Domine, Domine, virtus salutis meæ : obumbrasti super caput meum in die belli.	Domine Deus, fortitudo salutis meæ, protexisti caput meum in die belli.
9. Ne tradas me, Domine, a desiderio meo peccatori : cogitaverunt contra me : ne derelinquas me, ne forte exaltentur.	Ne des, Domine, desideria impii : scelera ejus ne effundantur, et eleventur. SEMPER.
10. Caput circuitus eorum : labor labiorum ipsorum operiet eos.	Amaritudo convivarum meorum : labor labiorum eorum operiet eos.
11. Cadent super eos carbones, in ignem dejicies eos : in miseriis non subsistent.	Cadent super eos carbones, in ignem dejicies eos, in foveas, ut non consurgant.
12. Vir linguosus non dirigetur in terra : virum injustum mala capient in interitu.	Vir linguosus non dirigetur in terra, virum iniquum mala capient [al. *capiunt*] in interitum.
13. Cognovi quia faciet Dominus judicium inopis, et vindictam pauperum.	Scio quod Dominus faciet causam inopis, judicia pauperum.
14. Verumtamen justi confitebuntur nomini tuo : et habitabunt recti cum vultu tuo.	Attamen justi confitebuntur nomini tuo : habitabunt recti cum vultu tuo.

Argumentum. — Conqueritur de hostium malitia, calumniis et insidiis, et implorat auxilium divinum contra eos.

Solatur se spe et fiducia, quam in Deo ponit, qui non solum ipsum defendat, sed etiam hostes perdat. Exordium vers. 2-4, corpus 5-12, conclusio 13-14. Referri potest Psalmus ad I *Sam.* XXII, 9 seqq., XXIII, 19 seqq.

1. Præcentori, carmen Davidis.

2. Libera me, Jova, ab homine malo,
 a viro violentiarum (violento) defendas me.
3. Qui excogitant mala in corde,
 quotidie habitant bella (in dissidiis toti sunt).
4. Acuunt linguam suam serpentis instar,
 venenum aspidis *est* sub labiis eorum.

5. Serva me, Jova, a manibus improbi,
 a viro violento defendas me,
 qui cogitant impellere gressus meos.
6. Occultant fastuosi *isti* laqueum mihi et funiculos (pedicas),
 expandunt rete ad latus viæ (juxta viam),
 tendiculas ponunt mihi.
7. Dico Jovæ : Deus meus es tu;
 audi, Jova, vocem deprecationis meæ.
8. Jova, Domine, *o* robur auxilii mei,
 protegas caput meum in die pugnæ.
9. Ne des (impleas), Jova, desiderium improbi,
 consilium ejus ne exire facias (ad exitum perducas) : efferent se.
10. Duces eorum, qui cingunt (obsident) me.
 molestia labiorum eorum (calumnia) obruat eos.
11. Demittant (impers.) super eos carbones ardentes,
 in ignem dejiciat eos *Jova,*
 in gurgites *aquarum, unde* non surgant.
12. Vir linguæ (calumniator) non firmus sit in terra;
 vir violentiæ (nomin. abs.), malum (infortunium) venetur eum propellendo.

13. Scio, acturum esse Jovam causam afflicti,
 judicium (rem) inopum.
14. Profecto justi celebrabunt nomen tuum,
 habitabunt recti apud faciem tuam.

NOTÆ.

Vers. 4. Serpentis lingua valde tenuis est et mobilis, ita ut veloci et crebra agitatione, præsertim quum vult mordere, eamdem acuere videatur. — Vers. 8. Maurer, *Jova*, *Dominus*, est *robur*, etc. *Protegas :* alii, *protegis*, vel *protexisti. Pugnæ,* propr. *armorum*, vel *armaturæ.* — Vers. 9. *Efferent se,* voto potiti superbia sese efferrent. — Vers. 10. Vel *molestia labiorum eorum,* i. e. quod in me decreverunt malum : ita Maurer, qui vertit, *caput eorum qui cingunt me* tegat, *ærumna labiorum eorum tegat* (obruat) *eos*, ut membrum prius ex posteriori sit complendum. Hengstenberg, *præcipuum obsessionis* (calamitatis) *meæ,* puta eorum calumniæ, in eos recidat. — Vers. 12. *Malum* verbi subjectum invito accentu. Hinc alius, *vir violentiæ malæ,* Deus *venetur*, etc. Hengstenb. *vir violentiæ malus,* Deus *venetur,* etc. *Propellendo,* prop. *ad impulsiones,* i. e. ab una calamitate in alteram, donec ruat in interitum. — Vers. 14.

Apud faciem tuam, ante oculos tuos versabuntur. Similitudo a patrefamilias petita videtur, in cujus conspectu assidue versantur liberi, quos educat ac tuetur. Ita Rosenmullerus. Maurer : Licebit iis vivere in loco tibi sacro, in terra tibi sacra, tuoque uti præsidio; quod præplacet.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXXXIX.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, Psalmus David.

Recentiores secuti Theodoretum, Psalmi hujus argumentum esse docent precationem Davidis adversus Saulem regem et ministros ejus. Sed veteres Patres, Hilarius, Hieronymus, Chrysostomus, Augustinus, argumentum esse volunt, precationem corporis Christi adversus diabolum et iniquos homines, qui instrumenta, vel satellites diaboli sunt. Sanctus autem Hilarius non solum ita exponit, sed etiam refellit expositionem quam recentiores sequuntur; dicit enim hunc Psalmum non debere exponi de Davide persecutionem patiente a Saule, tum quia nihil proprie in hoc Psalmo de Saule, vel Davide dicatur; tum quia non desint multa, quæ non possunt Sauli et Davidi accommodari, ut illud, *tota die constituebant prœlia :* non enim quotidie Saul adversus Davidem bella constituit; imo nunquam Saul prælium adversus Davidem constituit, si proprie loqui velimus; sed fugientem persequebatur, vel delitescentem perscrutabatur : bella enim et prælia inter duos exercitus constituuntur, non inter unum insequentem et alium fugientem. Adde quod, quando placuit Davidi de suis persecutoribus Psalmos canere, in titulo nomina eorum posuit, quod videmus in *Psalm.* CXLI, CXLII, CXLIII et aliis plurimis; et quia hic factum non est, dicamus cum Patribus Psalmo præsenti doctrinam generalem tradi.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. ERIPE ME, DOMINE, AB HOMINE MALO; A VIRO INIQUO ERIPE ME.

Christus loquitur secundum Hilarium in persona sua et membrorum suorum; vel, quod est fere idem, loquitur corpus Christi, id est, cœtus fidelium, ut alii Patres dicunt. Per *hominem malum* intelligit S. Augustinus diabolum, qui dicitur *Matth.* XIII : « Inimicus homo ; » alii intelligunt homines malos, qui a diabolo excitantur et reguntur. Utrumque est verum, et simul conjungi potest, ut sensus sit : « Eripe me ab homine malo, » sive diabolus, qui est inimicus homo, per se, sive per homines sibi subjectos, me infestet, Et quemadmodum illud, *me*, non significat unum certum hominem patientem, sed cœtum justorum : sic etiam illud, *ab homine malo*, non significat unum certum hominem infestantem, sed cœtum iniquorum, sive omnem iniquum. Quod sequitur : « A viro iniquo eripe me, » est repetitio ejusdem rei; quamvis enim aliqui sint mali, qui non videntur esse iniqui, id est injusti, tamen aliquo modo omnis malus est iniquus, quia nocet saltem ipse sibi, nocet etiam aliis saltem exemplo; et Joannes in *epist.* I, cap. III, dixit : « Qui facit peccatum, iniquitatem facit, et peccatum est iniquitas. »

Vers. 2. 2. QUI COGITAVERUNT INIQUITATES IN CORDE, TOTA DIE CONSTITUEBANT PRÆLIA.

Reddit rationem cur dixerit, « eripe me, » et dicit rationem esse, quia patitur infestationem cogitationum, verborum et factorum, et infestationes tales, quæ dici possint prælia assidua, ut nullæ dentur induciæ, nulla intermissio; proinde non sine causa hortatur Apostolus *ad Ephes.* VI : « Ut sumamus armaturam Dei, » græce πανοπλίαν, id est, *omne genus armorum*, galeam, loricam, scutum, gladium, ut possimus resistere et in omnibus perfecti stare. Ac primum de prælio cogitationum : « Qui cogitaverunt, inquit, iniquitates in corde. » Illud, *cogitaverunt*, demonstrat verum esse quod supra diximus, per *hominem malum* non intelligi unum certum hominem, ut Saulem, sed cœtum iniquorum, dæmonum et hominum. Porro, *cogitare iniquitates in corde*, est meditari deceptiones, parare insidias, ordiri stratagemata. « Tota die constituebant prælia, » id est, per omne tempus sine ulla intermissione instruebant prælia, quæ in corde meditati fuerant. Possent hæc fortasse præcipue intelligi de præliis internis cogitationum malarum, quæ opera principis tenebrarum nobis immittuntur, qualia sunt desideria impudica, tentationes, infidelitates, scrupuli et perplexitates mentis, quæ miro modo nos cruciant et perturbant.

Vers. 3. 3. ACUERUNT LINGUAS SUAS SICUT SERPENTIS; VENENUM ASPIDUM SUB LABIIS EORUM.

Hoc est alterum malum, quod patimur ab inimicis, malum verborum videlicet, calumniarum, detractionum, conviciorum, fraudum, et aliorum id genus malorum; et quidem finis hominum malorum convicianticum, detrahentium, fraudantium est lucrum temporale, vel vindicta temporalis. Sed finis diaboli est pertrahere hominem ad im-

patientiam, vel iracundiam, vel odium proximi, et ad peccata quæ inde sequuntur; potest etiam per *linguam serpentium* intelligi prædicatio hæreticorum, quæ molliter serpit, sed lethale virus inspirat et occidit. «Acuerunt, inquit, viri illi mali, linguas suas sicut serpentis,» ut facilius penetrarent in aures et in corda; «venenum aspidum» nocentissimum «sub labiis eorum» absconditum est, quod per linguam jaculantur in auditores. Illud, *sicut serpentis*, antea legebatur, *sicut serpentes;* sed merito correctum est, quia in hebræo erat ambiguum an esset legendum, *sicut serpens*, an, *sicut serpentis*; sed textus græcus declaraverat ambiguitatem, et posuerat, *sicut serpentis. Serpentes* autem in numero multitudinis, neque in hebræo legebatur, neque in græco; sed in sensu nulla diversitas est.

Vers. 4. 4. CUSTODI ME, DOMINE, DE MANU PECCATORIS, ET AB HOMINIBUS INIQUIS ERIPE ME.

Hoc est tertium malum, quod ad rem ipsam pertinet, ac primum petit cœtus justorum protectionem, ne manus peccatoris appropinquet et noceat: ubi videtur per *peccatorem* intelligere principem ipsum tenebrarum; deinde addit ad petitionem, ut etiam eripiat «ab hominibus iniquis,» qui membra sunt diaboli, ne et ipsi nocendi potestatem accipiant. Quid autem mali potissimum timeat, et a quo liberari cupiat, explicat in duobus versiculis sequentibus.

Vers. 5. 5. QUI COGITAVERUNT SUPPLANTARE GRESSUS MEOS; ABSCONDERUNT SUPERBI LAQUEUM MIHI.

Vers. 6. 6. ET FUNES EXTENDERUNT IN LAQUEUM; JUXTA ITER SCANDALUM POSUERUNT MIHI.

Diabolus et angeli ejus ad quid semper intenti?

«Qui cogitaverunt supplantare gressus meos.» Hic est finis principis tenebrarum, ut nos impediat a via salutis, ex qua ille irreparabiliter excidit. Itaque ipse et angeli ejus in hoc unum semper intenti sunt, ut supplantent gressus nostros, ut non ambulemus in via Domini, ut cadamus in ea, ut retrocedamus, ut saltem lente progrediamur. Id autem faciunt abscondendo et multiplicando laqueos, eosque juxta viam constituendo. «Absconderunt, inquit, superbi laqueum mihi;» non poterant dæmones aptius designari, quam nomine *superborum*, siquidem peccatum eorum non est ortum ex concupiscentia carnis, id est, luxuria, vel concupiscentia oculorum, id est, avaritia, sed ex sola superbia vitæ, quia similes Altissimo esse voluerunt. *Tob.* IV: «Superbiam in tuo sensu, aut in tuo verbo nunquam dominari permittas: in ipsa enim sumpsit initium omnis perditio;» et *Job.* XLI dicitur diabolus: «Rex super omnes filios superbiæ.» «Abscondit» autem diabolus «laqueos,» quando in actionibus humanis manifestat bonum, abscondit malum, id est, facit ut homo cogitet utilitatem, aut voluptatem, non cogitet jacturam et amaritudinem adjunctam; manifestat adultero pulchritudinem mulieris, abscondit turpitudinem peccati; manifestat furi lucrum pecuniarum, abscondit jacturam regni cœlorum; manifestat ambitioso excellentiam gradus altioris, abscondit periculum lapsus gravioris; denique manifestat dulcedinem culpæ, abscondit amaritudinem pœnæ. «Extendit» autem «funes in laqueos,» dum multiplicat laqueos, quasi dicat: Extendit funes, ut inde multiplices efficiantur laquei; nam cui tetendit laqueum adulterii, tendit paulo post laqueum homicidii, ut adulterium tegatur: et cui tetenderat laqueum homicidii, tendit postea laqueum perjurii, ut justam sententiam judicis evadat. Denique «juxta iter ponit scandala,» id est laqueos; id enim sonat vox hebraica מוקשים, *laqueos* et *offendicula*, quia in ipsa via quæ est lex Domini, nulla offendicula, sive laquei esse possunt, juxta illud *Psalm.* CXVIII: «Pax multa diligentibus legem tuam, et non est illis scandalum.» Sed cum incipimus declinare a via, ibi continuo inveniuntur laquei et offendicula. Quare unicum remedium est, caute ambulare, ut Apostolus monet, et pedem extra viam legis Domini nunquam ponere.

Diabolus quomodo laqueos dicatur abscondere?

Vers. 7. 7. DIXI DOMINO: DEUS MEUS ES TU; EXAUDI, DOMINE, VOCEM DEPRECATIONIS MEÆ.

Vers. 8. 8. DOMINE, DOMINE, VIRTUS SALUTIS MEÆ; OBUMBRASTI SUPER CAPUT MEUM IN DIE BELLI.

Adversus tot pericula invocat auxilium Dei, sine quo nihil possumus facere. «Dixi, inquit, Domino: Deus meus es tu,» ac per hoc ego sum populus tuus; Dominus meus es tu, servus tuus sum ego; quare ad te pertineo, ideo exaudi vocem deprecationis meæ. Deinde, ut ostendat præsentia et urgentia pericula, iterum clamat Domino: «Domine, virtus salutis meæ,» id est, ideo confidenter te rogo, quia tu solus es robur, unde pendet salus mea; tu es virtus, id est, potentia et fortitudo, per quam ab inimicis salvus esse potero. «Obumbrasti super caput meum in die belli,» id est, jam alias protectionem tuam expertus, iterum ad te confugio; tu enim in die belli, cum videlicet graviter ab hostibus oppugnarer, fuisti mihi, instar galeæ; nam «obumbrasti,» et texisti auxilio tuo caput meum, ut mortem, quæ mihi instabat, evaderem. Sed potest etiam hoc intelligi de umbraculo ad refrigerandum caput et totum hominem «in die belli» interioris, quod in æstu concupiscentiarum consistit; homo enim fatigatus et æstuans tentationibus mali desiderii omnino aresceret et inflammaretur, nisi Deus obumbraret illi.

Vers. 9. 9. NE TRADAS ME, DOMINE, A DESIDERIO MEO PECCATORI; COGITAVERUNT CONTRA ME: NE DERELINQUAS ME, NE FORTE EXALTENTUR.

Quomodo traditur quis inimicis a desiderio suo?

Consequenter ad superiora petit semper obumbrari ab æstu mali desiderii: nisi enim concupiscentia mala nos ceperit, frustra dæmones tentant, frustra homines sæviunt. «Ne tradas, in-

quit, me, Domine,» id est, ne sinas me tradi «a desiderio meo peccatori,» dæmoni videlicet, vel homini tentanti. Tunc enim a desiderio nostro tradimur inimicis, quando concupiscentia mala nos captivos facit, et in potestatem Satanæ tradit : exempli gratia, cum vides mulierem ad concupiscendam eam, concupiscentia te reum facit, et tentationi subjicit; cum persecutor mortem minatur, nihil potest tradere te diabolo, nisi desiderium vitæ temporalis ; cum tentator offert occasionem lucri per fraudes, nihil tradit peccatori tentanti, nisi desiderium lucri; et idem de cæteris dici potest. «Cogitaverunt contra me, ne derelinquas me,» id est, ideo cupio ut non derelinquas me sine umbraculo gratiæ tuæ, quia inimici «cogitaverunt contra me,» id est, meditati sunt insidias, et si forte ceperint me, triumphabunt, et gloriabuntur, et exaltabuntur, quasi non me solum, sed etiam te superaverint. In hebræo longe aliter habetur hic versiculus; sic enim ad verbum reddi potest : *Ne tradas, Domine, desideria impio, scelus ejus ne effundas, exaltabuntur*. Sed Septuaginta Interpretes legerunt easdem voces hebraicas alio modo, quam Rabbini legant : nam vox illa, מאויי *maavaie,* quæ significat *desideria,* potest legi *meavaie*, et significat *a desiderio meo*, et sic legerunt Septuaginta; sic etiam illa vox זממו *zemamo,* quæ significat *scelus ejus*, potest legi *zamemu*, id est *cogitaverunt*; denique illud, אל תפק, potest significare *ne effundas*, et etiam *ne avertaris*, supple *a me,* quod est idem cum illo, *ne derelinquas me*. Et quamvis lectio Septuaginta Interpretum et Vulgatæ latinæ editionis verior sit, quippe antiquissima, et quam recipiunt SS. Patres; et expositio a nobis tradita, quæ est S. Augustini et Euthymii, optima nobis videatur : tamen sensus qui eruitur ex hebraico textu, quem nunc habemus secundum puncta Rabbinorum, est etiam verus, et videtur a S. Joanne Chrysostomo traditus; hic autem est sensus : *Ne tradas, Domine, desideria sua impio,* id est, ne permittas impium satiare desiderium suum, quod de me perdendo habet. *Ne scelus ejus effundas,* id est, ne sinas scelus ejus effundi super me, ne impii exaltentur et triumphum canant.

Vers. 10. **10.** CAPUT CIRCUITUS EORUM, LABOR LABIORUM IPSORUM OPERIET EOS.

Ab hoc loco Propheta prædicit pœnas quas dabunt impii, qui persecuti sunt justos. Quod autem in hoc versiculo dicitur obscure, idem est cum eo quod dicitur clarius in *Psalm.* VII : «Convertetur dolor ejus in caput ejus, et incidit in foveam quam fecit,» id est, afflictio quam paraverunt impii justis, super eos revertetur, eosque obruet. Id impii experiuntur in morte, et in die judicii omnibus manifestum erit : tunc enim omnis pœna justorum convertetur in gloriam, et omnia peccata impiorum convertentur in miserias sempiternas. «Caput, inquit, circuitus eorum,» id est, summa insidiarum, quibus impii quasi per vias distortas circuibant, ut istos perderent, quo modo diabolus, ut leo rugiens circuit, «quærens quem devoret,» tota, inquam, summa talium insidiarum «operiet eos,» in eosque recidet; et hoc idem repetens Propheta addit : «Labor labiorum ipsorum operiet eos,» id est, labor, sive afflictio, et miseria, quam labiis suis procurabant justis, similiter «operiet eos,» in eosque recidet, et ipsos opprimet. In hebræo habetur in prima persona, *caput circuitus mei,* sive *circuituum meorum;* sed non dubium est quin Septuaginta Interpretes habuerint in suis hebraicis codicibus in ultima littera *vau*, non *iod*, et legerint מסביו, quod significat *circuitus eorum*, non, ut nunc legitur, מסבי, *circuitus mei;* et veriorem esse lectionem quam habuerunt Septuaginta facile unusquisque sibi persuadebit. S. Hieronymus vertit ex hebræo, *amaritudo convivarum meorum,* pro *caput circuitus eorum ;* et quidem verba hebraica hanc etiam sententiam ferre possunt, quoniam ראש et *caput* et *venenum* significat, sed ut plurimum pro *capite*, sive *principio* accipitur. Sic etiam מסבי significare potest *circumdantium me*, sive *accumbentium in circuitu meo;* sed tamen hæc sententia nec bene cohæret cum sequentibus verbis, et vera lectio, ut diximus, est ea quam habuerunt Septuaginta, quæ lectio hanc sententiam non recipit. S. Augustinus per *caput circuitus* intelligit superbiam, quæ est principium peccatorum; et per *laborem labiorum* intelligit *mendacium,* quia laborant, qui mentiri volunt, non laborant, qui vera simpliciter dicunt. Sed hæc spiritualis potius, quam litteralis expositio est; nos Chrysostomum secuti sumus.

Vers. 11. **11.** CADENT SUPER EOS CARBONES, IN IGNEM DEJICIES EOS, IN MISERIIS NON SUBSISTENT.

Pergit explicare pœnas impiorum. «Cadent, inquit, super eos carbones; per *carbones ignis* intelliguntur acerrima supplicia; per verbum *cadent* significatur ea supplicia ab alto descendere, a judicio videlicet Dei judicis supremi. Ac, ne putaremus paucos, aut parvos futuros eos carbones, addit : «In ignem dejicies eos,» id est, tanta erit copia carbonum super eos cadentium, ut obruantur et opprimantur ab eis. Sic enim Deus in ignem dejiciet impios, quia cooperiet eos igne de cœlo cadente; atque ad majorem explicationem addit : «In miseriis non subsistent,» id est, oppressi miseriis ita jacebunt, ut se attollere et surgere, ac subsistere non possint. In græco legitur in dativo, qui servit pro ablativo, *in igne dejicies eos,* id est, igni de cœlo demisso dejicies, sed idem est sensus. Ex hebræo pro *in miseriis non subsistent*, S. Hieronymus vertit, *in foveas, ut non consurgant*. At Septuaginta reddiderunt sensum : dejectio enim in foveas profundissimas gehennæ, intolerabilis miseria est, præsertim cum inde nulla consurgendi spes maneat. Alii exponunt,

non subsistent, id est, non tolerabunt, et ideo deficient et morientur, sic tamen ut nunquam mortem finiant. Sed prior expositio est conformior verbis textus hebraici.

Vers. 12. 12. VIR LINGUOSUS NON DIRIGETUR IN TERRA, VIRUM INJUSTUM MALA CAPIENT IN INTERITU.

Prædicit Propheta pœnas æternas impiorum; nunc addit de pœnis etiam hujus vitæ : « Vir, inquit, linguosus non dirigetur in terra, » id est, vir promptus ad loquendum, mendax, adulator, detractor, conviciis assuetus, rixosus, non prosperabitur in terra; ejusmodi enim odio, ut plurimum, habentur tum a bonis, tum a malis. Ideo præcipit S. Jacobus : « Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, et tardus ad iram, » *Jac.* cap. I. « Vinum injustum mala capient in interitu, » non solum non dirigetur, nec prosperabitur vir linguosus, ac per hoc injustus; sed mala, quæ illum capient, non erunt ad præmium patientiæ, ut justis esse solent, sed ad interitum sempiternum. Illud, *capient,* in græco et in hebræo est *venabuntur*; proinde exponendum est : *capient*, ut prædam, vel ut venationem de improviso, et non exspectatam. Sic enim viri injusti dum intenti sunt, ut capiant et spolient justos, ipsi nihil tale metuentes capiuntur a diabolo, ut feræ a venatore; nec solum a diabolo, sed etiam miseriis multis, anxietatibus, sollicitudinibus, timoribus, amoribus capiuntur; sed hoc interest inter bonos et malos, quod bonis « omnia cooperantur in bonum, » et ad vitam : malis omnia cooperantur ad interitum et miseriam sempiternam. Illud, *in interitu,* in hebræo et græco habetur, *in interitum;* proinde vel in latina editione est error librariorum, vel *in interitu* debet accipi pro *ad interitum.* Posset quidem sic exponi hic locus : « Injustum mala capient in interitu, » id est, quando morietur injustus, tunc eum mala capient; et sic videtur intellexisse S. Hilarius, qui exponit hunc locum de Juda, quem mala ceperunt in interitu, quia se ipse suspendio enecavit; prior tamen expositio, quæ est SS. Chrysostomi et Augustini, magis convenit textui græco et hebraico. Quidam modernus per vocem hebraicam למדחפת, contendit esse vertendum *celeriter,* ut sensus sit : *Injustum mala capient celeriter*, et allegat quamdam versionem apud Chrysostomum. Sed Septuaginta et S. Hieronymus verterunt *interitum*, et moderni etiam linguæ hebraicæ periti vertunt, *ad expulsionem;* quod idem est cum *interitu,* in quo anima expellitur a corpore, et homo expellitur a vita. Omnes Patres, imo omnes alii tractatores intelligunt per eam vocem, *interitum,* aut *ruinam;* denique S. Joannes Chrysostomus non adducit illam novam translationem ad hunc versiculum, sed ad superiorem : quare caret omni fundamento expositio moderni, sed alioqui docti expositoris.

Vers. 13. 13. COGNOVI QUIA FACIET DOMINUS JUDICIUM INOPIS, ET VINDICTAM PAUPERUM.

Vers. 14. 14. VERUMTAMEN JUSTI CONFITEBUNTUR NOMINI TUO, ET HABITABUNT RECTI CUM VULTU TUO.

Concludit certam esse liberationem et felicitatem justorum, ut etiam supplicia et miseriam impiorum. « Cognovi, inquit, quia faciet Dominus judicium inopis, » id est, certo scio, tum ab experimento proprio, tum ab exemplis majorum, tum ab ipsa Dei justitia et promissis, curæ esse Deo viros humiles et pauperes, qui etiamsi divitiæ forte affluant, non apponunt illis cor ut ad res proprias, sed œconomos Dei se esse intelligunt. « Cognovi, inquit, quod Dominus » sine dubio justissime judicabit causas pauperum suorum, et vindictam faciet illorum, puniens digna animadversione persecutores eorum. Ipsi autem « justi confitebuntur nomini Domini, » non sibi tribuentes innocentiam, sed gloriam dantes gratiæ ejus; vel etiam « confitebuntur, » id est, laudabunt in æternum Dominum, sicut in æternum habitabunt in domo ejus cum vultu ipsius, videntes eum facie ad faciem, et fruentes visione ejus. *Habitare cum vultu Dei* est eum videre, et cognoscere sicuti est : ex vultu enim persona cognoscitur; nam si totum hominem videas, vultu solo excepto, non eum cognosces; sin autem vultum solum videas, reliquum corpus non videas, omnino cognosces.

Habitare cum vultu Dei quid sit.

PSALMUS CXLI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Psalmus David.*	V. s. h. — *Canticum* [*h. Psalmus*] *David.*
1. Domine, clamavi ad te, exaudi me : intende voci meæ, cum clamavero ad te.	Domine, clamavi ad te, festina mihi : exaudi [*h. auribus percipe*] vocem meam clamantis ad te.
2. Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo : elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum.	Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo : elevatio manuum mearum [*h. palmarum*] sacrificium vespertinum.

3. Pone, Domine, custodiam ori meo, et ostium circumstantiæ labiis meis.

Pone, Domine, custodiam ori meo : serva paupertatem labiorum meorum.

4. Non declines cor meum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis.

Ne declines cor meum in verbum malum, volvere cogitationes impias cum viris operantibus iniquitatem : neque comedere in deliciis eorum.

Cum hominibus operantibus iniquitatem, et non communicabo cum electis eorum.

5. Corripiet me justus in misericordia, et increpabit me : oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.

Corripiat me justus in misericordia, et arguet me, oleum amaritudinis non impinguet caput meum :

Quoniam adhuc et oratio mea in beneplacitis eorum. 6. Absorpti sunt juncti petræ judices eorum.

Quia adhuc oratio mea pro malitiis eorum : sublati sunt juxta petram judices eorum, et audient verba mea, quoniam decora sunt.

Audient verba mea quoniam potuerunt. 7. Sicut crassitudo terræ erupta est super terram.

Dissipata sunt ossa nostra secus infernum.

Sicut agricola cum scindit terram : sic dissipata sunt ossa nostra in ore inferni [al. *inferi*].

8. Quia ad te, Domine, Domine, oculi mei : in te speravi, non auferas animam meam.

Quia ad te, Domine Deus, oculi mei : in te speravi, ne evacues animam meam.

9. Custodi me a laqueo, quem statuerunt mihi, et a scandalis operantium iniquitatem.

Custodi me de manibus laquei, quem [al. *quod*] posuerunt mihi : de offendiculis operantium iniquitatem.

10. Cadent in retiaculo ejus peccatores : singulariter sum ego, donec transeam.

Incident in rete ejus impii : simul autem ego transibo.

Argumentum. — Difficillimum intellectu carmen ad persecutionem Saulis referri potest, sive quum Davides in spelunca Engediana ad interficiendum Saulum a comitibus instigatus fuit; sive quum, audita Sauli morte, illius occisorem interfici jussit. Ewaldus ita dividit : vers. 1-2, 3-7, 8-10. Maurer vero : Strophæ tres : vers. 1-4, audi preces meas, Jova; ne quid dicere me sinas tibi contrarium, ne delabi me sinas ad facinora improborum, allectum nefandis illorum epulis; 5-7, non est, quod non læter Deo meo; imo si præcipites dentur istorum principes, tunc me grata canentem audietis, quanquam nunc quidem ossa nostra terram tegunt; 8-10, defende me, Jova, ab illorum insidiis, pereant suis ipsorum artibus, me salvo et incolumi.

1. Carmen Davidis.

Jova, invoco te, festina ad me,
audi vocem meam, quum voco ad te.

2. Dirigatur oratio mea *pro* suffimento coram te,
elatio manuum mearum (preces meæ) *pro* sacrificio vespertino.

3. Pone, Jova, custodiam ori meo,
custodiam age ad valvam labiorum meorum.

4. Ne declines cor meum ad rem malam,
ad patrandum facinora in impietate (impie)
cum viris facientibus scelus,
neve comedam de cupediis eorum.

5. Tundat me Justus (Deus) : benevolentia *est;*
et castiget me : oleum capitis est,
quod non renuet caput meum;
quod si iterum castiget me, *nec irritabor,*
sed preces meæ *manent* in malis eorum (dum mali sunt).

6. Dimissi sunt (liberi et incolumes) per latera petræ principes eorum,
et audiverunt verba mea esse suavia.

7. Ut si quis findit et secat in terra,
sparsa sunt ossa nostra ad oras orci.

8. Nam ad te, Jova, Domine, *directi sunt* oculi mei;
in te confido, ne effundas vitam meam.
9. Serva me a laqueo, *quem* ponant mihi,
atque *a* tendiculis maleficorum.
10. Cadant in retia *quisque* sua improbi,
omnia (pericula) ego donec præteriero (evasero).

NOTÆ.

Vers. 2. *Dirigatur* : Hengstenberg, *devolvatur;* Maurer, *paratæ sunt preces meæ,* etc., i. e. nunquam intermitto preces ad te fundere, quemadmodum singulis diebus stato tempore, mane et vesperi, thymiamata tibi offeruntur. *Vespertinæ* tantum oblationis mentio fit, sive quia matutina solemnior erat, sive quia vesperi has preces Davides fecit ad Deum; simplicius alii de matutino simul sacrificio interpretantur συνεκδοχικῶς. — Vers. 3. *Pone*, etc., ne quid impatienter aut temere adversus te et homines effutiam. — Vers. 4. *Declines,* delabi sinas. — Vers. 5. *Benevolentia*, beneficii loco hoc sum habiturus. *In malis eorum,* dum illi male agunt. — Vers. 6. Cf. I *Sam.* XXII, 1; XXIV, 1. — Vers. 7. Ut glebæ, quas findit et secat arator, ita ossa nostra, etc. Versiculos 5-7 ita interpretatur Hengstenberg : *Percutit me justus* Deus *misericorditer et reprehendit me, oleo* tamen *capitis non abstineat* (a כוא, fut. hiph. pro יכיא, propr. *removeat*) *caput meum; si adhuc* (nimis) affligunt me inimici mei, *tunc oratio mea adversus eorum pravitates. Præcipitabuntur in petram judices* (principes) *eorum, et* tunc *audient verba mea quia dulcia*, eos hortabor ad Jovam agnoscendum et colendum. *Sicut sulcans et findens terram*, ut deinde germinet semen et fruges producat, ita *sparsa sunt ossa nostra ad oram orci*, non ut omnino moriar, sed ut post castigationem reflorescam. *Nam*, vers. 8, etc. Maurer vero : *Tundit* (punit) *me justus* (Deus) *clementer et castigat me*, i. e. etiamsi Jova me puniat, tamen pœna me afficit leni, merito minori. *Oleum capitis non est quod recuset caput meum,* non est quod desinam in ipsius honorem ungere caput, et participem me faciam epularum sacrificalium in honorem falsorum deorum instructorum (vers. 4). *Quando magis etiam,* si me castiget severius Jova, *preces meæ* sunt (manent) *in malis illorum*, dum illi male agunt. *Si dejecti* (præcipitati) *fuerint ad* seu *per latera petræ* (pœnæ genus apud Judæos et Romanos usitatum) *principes eorum* (improborum) qui nos ad colendos deos commentitios impellunt (vers. 4), *tunc audient* isti improbi *verba mea esse suavia*, audient me grata canentem, erumpentem in voces lætas, non deorum falsorum, sed Dei veri, qui nos liberaverit, in honorem. *Ut si quis findit et secat in terra*, longas facit series sulcorum, sic *ossa nostra* longa serie *sparsa sunt* voranda *ori* (faucibus) *orci*. — Vers. 8. *Nam* : redit ad sententiam vers. 4 et 5 expressam. Vel verte *sed*, utpote post negationem. *Effundas*, propr. *denudes*, *evacues*, puta vita, prosperitate aut spe. — Vers. 9. *Laqueo,* propr. *manibus* (potestate) *retis*. — Vers. 10. Vel, *omnes simul istos dum transeam, aufugiam*, propr. *simul ego atque* vel *dum*, etc.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXL.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Psalmus David.

Psalmus dici solitus ad vesperas.

Hic Psalmus ejusdem argumenti est cum superiore. Notat autem S. Joannes Chrysostomus, decreto Patrum dici solitum hunc Psalmum quotidie ad Vesperas, quemadmodum Psalmus LXII dicitur quotidie ad Laudes matutinas. Uterque igitur est ardens oratio ad Deum, sed ille matutinus fugat tenebras noctis, etconciliat nobis solem justitiæ: iste vespertinus abstergit maculas peccatorum interdiu contractas, ut securi requiescamus in nocte.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. DOMINE, CLAMAVI AD TE, EXAUDI ME; INTENDE VOCI MEÆ, CUM CLAMAVERO AD TE.

Verba sunt corporis Christi, sive cœtus fidelium inter hostium agmina constituti. « Domine, clamavi ad te, » ut auxilium ferres inter tot pericula laboranti, et quia clamavi, id est, magna voce interiori magnoque affectu cordis invocavi te, « exaudi me. » In hebræo est, *festina mihi*, id est, ad adjuvandum me festina, et sic re ipsa et factis exaudi me. Neque solum hodie clamantem « exaudi me, » sed « intende voci meæ, cum clamavero ad te, » id est, quotiescumque clamavero ad te, tu quoque intende voci meæ aures tuas.

Vers. 2. 2. DIRIGATUR ORATIO MEA SICUT INCENSUM IN CONSPECTU TUO; ELEVATIO MANUUM MEARUM SACRIFICIUM VESPERTINUM.

Explicat nunc quid petat, et in quo velit exaudiri a Deo. Ac primum recto ordine petit ut Deus adjuvet eum in bene orando : nam, ut Apostolus dicit, « quid oremus nescimus, » et pari ratione, quomodo oremus nescimus, nisi spiritus adjuvet infirmitatem nostram. Petit ergo ut Deus illi auxilio gratiæ suæ adsit, ut bene oret. Qualitates autem bonæ orationis declarat similitudine thymiamatis, quod offerebatur in templo, ex præcepto Dei, mane et vespere, *Exod.* XXX. « Dirigatur, inquit, oratio mea sicut incensum, » id est, hoc primum peto, ut per gratiam tuam oratio mea dirigatur ad te ad modum thymiamatis. Porro thymiama illud has habebat qualitates. *Primo*, constabat ex quatuor generibus aromatum, thure, galbano, onyche, stacte, ut S. Hilarius monet : hinc efficiebatur odor suavissimus. *Secundo*, offerebatur in templi parte nobilissima, et interiore, quæ dicebatur Sancta Sanctorum, ubi erant tabulæ testamenti et altare aureum. *Tertio*, offerebatur per summum Sacerdotem. *Quarto*, ponebatur super ignem, et inde excitabatur fumus recta sursum ascendens. Quatuor aromata sunt quatuor virtutes, fides, fiducia, charitas et humilitas : ex his componitur oratio Deo gratissima. Templum Dei est homo : « Vos estis, inquit Apostolus, templum Dei, » I *Cor.* VI; sed pars interior est anima in cujus mente est lex Domini, digito Dei scripta; et in cujus voluntate est altare aureum, cor videlicet mundum, et ornatum gratia Dei. Summus Sacerdos est Christus : per illum enim, ut advocatum nostrum, semper orare debemus, et ideo singulas preces concludimus per Dominum nostrum Jesum Christum. Denique ignis, qui fumum suavissimum, et directe sursum ascendentem excitat, est fervor desiderii : sed in recta ascensione notatur recta intentio, et jugis attentio; qui enim orant ut videantur ab hominibus, illi aura temporali detorquent incensum, ut non recta ascendat; illi etiam qui evagationes mentis habent, non dirigunt orationem ut debent : evagationes enim veluti flatus ventorum distrahunt et dissipant fumum orationis, ut non recta sursum ascendat; et quia valde difficile est liberari ab omni evagatione mentis, ideo Propheta hujus rei proprie meminit dicens : « Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. » Quod sequitur : « Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum, » ejusdem rei repetitio est; nam per *elevationem manuum* oratio significatur, quia elevando manus orare solebant Hebræi, ut etiam nos facimus. *Psalm.* CXXXIII : « In noctibus extollite manus vestras in sancta, et benedicite Domino; » et Apostolus I *Tim.* II : « Levantes puras manus sine ira et disceptatione. » Itaque a ritu elevandi manus significatur oratio. Per *sacrificium vespertinum* intelligitur oblatio incensi, quæ vespere fiebat. Est igitur sensus : « Elevatio manuum mearum, » id est, oratio quam elevatis manibus fundo, sit veluti sacrificium incensi, quod ad vesperam offerebatur. Nisi magis placeat, per *sacrificium vespertinum* intelligi mactationem Agni immaculati, quæ vespere fiebat. Cur autem Propheta orationem suam similem esse sacrificio vespertino potius quam matutino, cum tam oblatio thymiamatis, quam agni mactatio fieret mane et vespere; ratio est, vel quia Psalmum hunc cecinit David ad vesperam, ut etiam Ecclesia christiana in Vesperis eumdem Psalmum canit; vel quia sacrificium vespertinum nobilius erat, quia figura erat sacrificii crucis, quod ad vesperam factum est.

Thymiamatis qualitates.

Vers. 3. 3. PONE, DOMINE, CUSTODIAM ORI MEO, ET OSTIUM CIRCUMSTANTIÆ LABIIS MEIS.

Hæc est secunda petitio quam exaudiri cupit a Domino, ut videlicet detur sibi donum loquendi et tacendi, quando oportet : nam « qui non offendit verbo, hic perfectus est vir, » ut dicit S. Jacobus cap. III; et « aliud est tempus loquendi, aliud tacendi, » ut dicitur *Eccle.* III. Sumit autem Propheta, ut hæc explicet, metaphoram a custodia portarum domus, vel civitatis : duo enim sunt necessaria ad hoc, ut exeant qui debent exire, et non exeant qui non debent exire : janitor et ostium; nam ostium sine janitore non sufficit, quia vel semper erit apertum, vel semper clausum; janitor sine ostio non facile potest custodire portam, nisi semper vigilet, et vires habeat ad impediendum ne quis ingrediatur vel egrediatur ipso invito : sed cum ostium et ostiarius adsunt, omnia sunt tuta et facilia. Ait igitur : « Pone, Domine, custodiam ori meo, » id est, os meum est quasi porta, unde exeunt verba, et per verba exeunt cogitata et facta, ideo rogo ut adhibeas custodiam, janitorem videlicet, qui diligenter custodiat. « Et

ostium circumstantiæ labiis meis, » id est, quia solus janitor ægre custodire potest hanc portam, rogo etiam ut apponas *ostium circumstantiæ*, id est, ostium circumstans, sive ostium munitionis, id est, munitum et forte, ut expugnari non possit; in hebræo ad verbum legitur : *Custodiam super ostium labiorum meorum*, ut sensus sit : « Pone custodiam ori meo, » custodiam, inquam, super ostium labiorum meorum : sed eadem sententia est. Porro ostiarius et ostium significant in præsenti duo dona Spiritus Sancti : unum ex parte intellectus, ut sciat homo quando, et quomodo, et quid loqui, vel tacere debeat; alterum ex parte voluntatis, ut audeat loqui quod oportet, et timeat loqui quod non oportet, quæ dona dicuntur *Isai.* XI : « Spiritus consilii et fortitudinis; » quæ sunt fere eadem cum virtutibus prudentia et charitate. Non autem hæc ita petuntur a Deo, ut non debeamus etiam nos diligentiam adhibere, ut custodiamus os nostrum, sed ut intelligamus ipsam etiam diligentiam nostram donum esse Dei, et in nullo gloriemur, quando nostrum nihil est, ut monet S. Cyprianus lib. III *ad Quirinum*, cap. IV.

Vers. 4. 4. NON DECLINES COR MEUM IN VERBA MALITIÆ, AD EXCUSANDAS EXCUSATIONES IN PECCATIS.

Hæc est tertia petitio, ut, quoniam adhibita etiam omni custodia, tamen fragilitas humana facit ut septies in die cadat justus, et in multis offendamus omnes, Deus auxilio suo nobis concedat, ut peccata libere confiteamur, ne dum excusando sani videri volumus, a cœlesti medico non sanemur. « Non declines, inquit, cor meum in verba malitiæ, » id est, non permittas ut, quando peccavimus, cor nostrum declinet in verba mendacii et simulationis. « Ad excusandas excusationes in peccatis, » id est, ad excusanda peccata variis prætextibus : nam *excusare excusationes*, phrasi hebraica, est facere excusationes, id est, texere prætextus, quomodo dicunt, *præliari prælia*, pro *facere prælia*; et *judicare judicia*, pro *facere judicia*. In hebræo est verbum generale עלל, quod *operari* significat; itaque verti poterat, *ad operandas operationes in peccatis*. Sed Septuaginta declaraverunt per *operari*, hoc loco, significari *prætexere*, quod est idem cum *excusare*. Ipsi etiam Rabbini docent, *hhalal* non esse operari quomodocumque, sed operari ex occasione et prætextu.

Vers. 5. 5. CUM HOMINIBUS OPERANTIBUS INIQUITATEM, ET NON COMMUNICABO CUM ELECTIS EORUM.

Quarta petitio est, ut custodiat nos Deus a consuetudine et familiaritate impiorum : multi enim innocentiam conservarent, nisi in perversos amicos et sodales inciderent. Porro pars prima hujus versiculi pendet a versiculo superiore, et hic est sensus : « Non declines cor meum in verba malitiæ ad excusandas excusationes in peccatis cum hominibus operantibus iniquitatem, » id est, non patiaris me quærere excusationes peccatorum, ut ii faciunt, qui iniqui sunt, ut non fiam socius eorum. « Et non communicabo cum electis eorum, » id est, et sic per gratiam tuam adjutus non communicabo cum convivis eorum, sed fugiam ipsorum consortium. Illud, *non communicabo*, in græco est, *non combinabo*, et sic legunt SS. Hilarius et Augustinus; sed idem est sensus : nam *combinare* est conjungi binos et binos, ut cum duo socii conjunguntur in mensa, vel in opere aliquo. In hebræo est, *non comedam*, id est, non convivabor, non assidebo in mensa. Itaque unus textus alium declarat, ac per hoc, *non communicabo*, idem est, ac si dixisset : Non communicabo in mensa; et hoc ipsum magis declaratur ex verbis sequentibus : nam *cum electis eorum* non significat, ut ii existimant, qui verba hebraica non legerunt, cum viris electis; sed, cum electis cibis, sive, ut vox hebraica sonat, cum *dulcibus* cibis eorum. Itaque sensus est : « Non communicabo cum electis cibis eorum, » id est, non ero particeps familiaritatis conviviorumque ipsorum. Quamvis enim ubique noceat malorum conversatio, sed nusquam magis quam in conviviis et compotationibus.

Vers. 6. 6. CORRIPIET ME JUSTUS IN MISERICORDIA, ET INCREPABIT ME : OLEUM AUTEM PECCATORIS NON IMPINGUET CAPUT MEUM.

Quinta petitio est, ut ex gratia Dei incidamus in amicos ex charitate corripientes, non in adulatores falsis laudibus blandientes et decipientes. Et hoc unum ex magnis Dei beneficiis est, ut inveniamus fideles amicos, qui vera nobis de nobis dicant, et nos ex magno Dei beneficio libenter eos audiamus, et ex corde gratias agamus. Nam apud eos qui de mundo sunt, et qui hoc Dei donum non acceperunt, « obsequium amicos, veritas odium parit. » « Corripiet, inquit, me justus in misericordia, » id est reprehendet, ac, ut vox hebræa sonat, *feriet* me peccantem vir justus, ut sanet non injustus, ut occidat; « in misericordia, » in charitate, quia miseretur languentis; non in iracundia et felle amaritudinis, quia ulcisci cupit injuriam; iste, inquam, « increpabit me, » severius castigans delicta mea. « Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum : » *oleum peccatoris*, id est unguentum, quo suaviter et cum voluptate perungitur caput, significat blandiloquentiam adulatoris, qui peccata extenuat, vel excusat, imo etiam sub aliquo colore ut benefacta laudat. In hebræo explicatur utrumque simul, et suavitas, et pernicies adulationis : dicitur enim, *oleum veneni*, sive *amaritudinis*, ut vertit S. Hieronymus; et est in verbis elegans allusio : nam *venenum* et *caput* eadem voce significantur; *rosh* enim et *caput* et *venenum* significat. Itaque ait : *Oleum rosh non impinguet meum rosh*. Neque est admittenta eorum expositio, qui utroque loco per ראש intelligi volunt *caput*, et per *oleum capitis*, accipiunt oleum principale et pretiosum, et sensum esse volunt : « Corripiet me justus in

misericordia, » quia correptio fraterna est oleum principale, quod non destruit caput. Hæc, inquam, expositio non est admittenda, quia non solum repugnat Vulgatæ editioni, sed etiam versioni S. Hieronymi et Septuaginta Interpretum, et expositioni omnium veterum Patrum latinorum et græcorum; neque obstat quod pro *impinguet* in hebræo est *franget*: nam non est certum verbum יני significare *franget*, cum desit littera *aleph* in fine, et cum Septuaginta et S. Hieronymus verterint *impinguet*. Adde etiam quod vox *impinguet* non repugnat voci hebraicæ, quæ *frangere* et *destruere* significare dicitur, imo cum ea optime cohæret : nam ideo Septuaginta Interpretes non dixerunt *liniat*, aut *perfundat*, quæ verba in bonum sonant, sed *impinguet*, quod sonat in malum : pinguedo enim deformat et destruit caput; et prudentissime consideraverunt Septuaginta Viri oleo non posse frangi aut destrui caput, quasi malleo contunderetur, sed destrui per deformationem, quam pinguedo adfert; ideo non dixerunt, *non destruat*, sed, *non impinguet caput meum*.

Vers. 7. 7. QUONIAM ADHUC ET ORATIO MEA IN BENEPLACITIS EORUM : ABSORPTI SUNT JUNCTI PETRÆ JUDICES EORUM.

Hic versiculus omnium judicio obscurissimus hunc sensum ex Chrysostomo habere potest: Non solum non communicabo cum impiis, sed adhuc oratio mea ad Deum est in « beneplacitum eorum, » id est, adversus eorum vitia et scelera, in quibus ipsi sibi placent. Sed ipsi brevi peribunt, sicut judices eorum, id est, principes eorum, et duces aliorum ad malum, « absorpti sunt juncti petræ, » id est, allisi ad petras perierunt. In hebræo est, *præcipitati sunt ad manus petræ*, et sensus est idem; significatur enim velox interitus impiorum, qualis est eorum qui absorbentur a fluctibus marinis, dum agitati ab undis alliduntur ad scopulos. S. Augustinus existimat prædici conversionem infidelium superborum, ut sensus sit : Veniet tempus, quando oratio mea, quæ est : « Dimitte nobis debita nostra, » « erit in beneplacitis eorum, » id est, placebit, et frequentabitur ab eis : nam judices eorum, philosophi gentiles, qui de virtutibus et vitiis judicabant, « juncti petræ, » id est, comparati ad Christum, « absorpti sunt, » evanuerunt, et nihil scivisse ostensi sunt; sed prior expositio est magis litteralis et communius recepta.

Vers. 8. 8. AUDIENT VERBA MEA, QUONIAM POTUERUNT; SICUT CRASSITUDO TERRÆ ERUPTA EST SUPER TERRAM.

Redit ad id quod dixerat : « Oratio mea in beneplacitis eorum; » et addit multos impios, qui sibi ipsi peccatis complacebant, audituros verba sua, et per ea convertendos esse ad Deum : quomodo enim terræ durities aratro scinditur super terram, sic humanum cor scinditur potentia et efficacia verbi Dei. « Audient, » inquit, illi pro quibus oratio a me fiebat, « verba mea, quoniam » ea verba « potuerunt, » sive, ut legit S. Augustinus, *prævaluerunt*, efficacissima fuerunt ad conterenda corda eorum; « sicut crassitudo terræ erupta est super terram, » id est, sicut durities et crassities terræ rumpi solet vi ligonis, aut aratri super terram. In hebræo et aliquibus græcis habetur : *Audient verba mea, quoniam dulcia*, sive *decora fuerunt*; sed idem est sensus : verba enim tunc sunt potentia et efficacia, et prævalent in animis hominum, quando dulcia et decora sunt, atque adeo placent, et delectant, et persuadent.

Vers. 9. 9. DISSIPATA SUNT OSSA NOSTRA SECUS INFERNUM : QUIA AD TE, DOMINE, DOMINE, OCULI MEI : IN TE SPERAVI, NON AUFERAS ANIMAM MEAM.

Hæc est ultima petitio, quam exaudiri initio Psalmi postulaverat, ut videlicet Deus liberet animas nostras ab omni periculo tentationum. « Dissipata sunt, inquit, ossa nostra secus infernum, » id est, propter multitudinem et gravitatem tentationum, virtus et fortitudo nostra, quæ per « ossa » significatur ita dispersa, infirmata, et debilitata est, ut ad os inferni pene pervenerit, ut videlicet pene ad nihilum redacta sit; et quia in his omnibus, « ad te, Domine, » sunt « oculi mei, » ad auxilium tuum respexi, « in te speravi, » oro ut « non auferas animam meam, » id est, non sinas tolli vitam meam, non patiaris me perire. Juxta interpunctionem hebraicam conjunguntur illa : *Sicut crassitudo terræ erupta est super terram, dissipata sunt ossa nostra secus infernum*, ut sensus sit : Quemadmodum terra scinditur aratro, et rumpitur, ita ut partes terræ hinc inde spargantur, ita dissipata sunt ossa nostra secus infernum in magna tribulatione; sed nos interpunctionem græcam et latinam secuti sumus, quoniam interpunctio non est ab ipso Propheta apposita, sed ab Interpretibus addita.

Vers. 10. 10. CUSTODI ME A LAQUEO QUEM STATUERUNT MIHI, ET A SCANDALIS OPERANTIUM INIQUITATEM.

Declarat unde timeat mortem; ac dicit se timere a laqueis et a scandalis, id est, a tentatione diaboli, et a malis exemplis hominum. « Custodi me a laqueo quem statuerunt mihi » insidiatores, sive is laqueus sit concupiscentia carnis, sive concupiscentia oculorum, sive superbia vitæ; « et a scandalis operantium iniquitatem, » id est, ab exemplis carnalium, cupidorum et superborum. Quamvis in hebræo sit potius repetitio ejusdem rei, id est, a lāqueo quem posuerunt mihi, et a muscipulis, sive laqueis operantium iniquitatem, tamen in sensu non est discrepantia; nam scandalum quoque est genus laquei et muscipulæ.

Vers. 11. 11. CADENT IN RETIACULO EJUS PECCATORES : SINGULARITER SUM EGO, DONEC TRANSEAM.

Docet in fine illos tandem casuros esse in retia diaboli, qui amant peccata; se autem et sui similes, qui oderunt peccata, liberos evasuros: quæ admonitio demonstrat hominem esse liberi arbitrii, et simul valde consolatur eos qui timent Deum. « Cadent, inquit, in retiaculo ejus, » id est, in rete principis venatorum qui est diabolus, « peccatores, » id est, qui delectantur peccatis, qui sunt et esse volunt peccatores. « Singulariter sum ego, donec transeam, » id est, ego autem solitarius ero, donec transeam omnes laqueos et retia; de mundo non ero, quamvis in mundo ut peregrinus esse cogar, donec transeam ad patriam, ubi nulla erunt pericula. Per pronomen *ejus* aliqui intelligunt Deum, ut sensus sit, peccatores capiendos retibus Dei ad supplicium. Ita Chrysostomus et Theodoretus; sed quia illud, *ejus*, est relativum ad aliquid antea nominatum, et Dei nulla mentio facta est, ideo probabilius est referri ad diabolum principem peccatorum, ut S. Hilarius exponit. Illud autem, *singulariter sum ego*, S. Augustinus exponit de Christo, qui in passione fuit relictus solus, cum omnes discipuli fugerint, et in rete diaboli per negationem, vel proditionem, vel nimium metum, vel scandalum acceptum aliquo modo inciderint. Ipse enim Dominus ait : « Omnes vos scandalum patiemini in me in nocte ista, » *Matth.* XXVI; et futurum est, « ut dispergamini in propria, et me solum relinquatis, » *Joan.* XVI. Sed hæc expositio vera et pia non videtur litteralis; et ideo Chrysostomum potius in expositione litterali secuti sumus; qui S. Joannes Chrysostomus rectissime monet, non satis esse, si aliquo tempore singulares simus et solitarii, ac penitus segregati a moribus peccatorum; sed necesse esse ut tales simus, donec transeamus, perseverantes usque ad vitæ finem.

PSALMUS CXLII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V.	V. S. H.
1. *Intellectus David, cum esset in spelunca, oratio.*	*Eruditio David, cum esset in spelunca, oratio.*
2. Voce mea ad Dominum clamavi : voce mea ad Dominum deprecatus sum.	Voce mea ad Dominum clamavi : voce mea ad Dominum deprecatus sum.
3. Effundo in conspectu ejus orationem meam, et tribulationem meam ante ipsum pronuntio:	Effundam in conspectu ejus eloquium meum : tribulationem meam coram illo annuntiabo :
4. In deficiendo ex me spiritum meum, et tu cognovisti semitas meas.	Cum anxius fuerit in me spiritus meus : tu enim nosti semitam meam. In via hac, qua ambulabo, absconderunt laqueum mihi.
In via hac, qua ambulabam, absconderunt laqueum mihi.	
5. Considerabam ad dexteram, et videbam; et non erat qui cognosceret me.	Respice ad dexteram, et vide quia non sit qui cognoscat me.
Periit fuga a me, et non est qui requirat animam meam.	Periit fuga a me, et non est qui quærat animam meam.
6. Clamavi ad te, Domine, dixi : Tu es spes mea, portio mea in terra viventium.	Clamavi ad te, Domine, dixi : Tu es spes mea: pars mea in terra viventium.
7. Intende ad deprecationem meam : quia humiliatus sum nimis.	Ausculta deprecationem meam, quoniam infirmatus sum nimis.
Libera me a persequentibus me : quia confortati sunt super me.	Libera me a persecutoribus meis, quoniam confortati sunt super me.
8. Educ de custodia animam meam, ad confitendum nomini tuo : me exspectant justi, donec retribuas mihi.	Educ de carcere animam meam, ut confiteatur nomini tuo : In me coronabuntur justi, cum retribueris mihi.

Argumentum. — Preces ardentissimæ destituti prorsus ac desperantis ab omni humana ope, et solo Deo nitentis. Titulus habet, in specu hunc Psalmum a Davide factum. At in quonam? Num in Adullamico, an Engeddino? Nil refert ad intelligendum Psalmum. Strophæ duæ : vers. 2-5, deprecatio; 6-8, spes.

1. Carmen Davidis, *compositum* quum esset in spelunca; preces.

2. Voce mea ad Jovam clamo,
voce mea ad Jovam supplex oro.
3. Effundo coram illo querelam meam,
angustias (ærumnas) coram eo notas facio.
4. Cum languet (deficit) apud me spiritus (animus, vita) meus,
(hoc me solatur quod) tu cognitam habes semitam (sortem) meam;
(scis, inquam, quod) in via, quam ingredi debeo,
occultant laqueum mihi.
5. Adspice dexteram meam, et vide,
et nemo est mihi qui me cognoscat (opituletur);
evanuit refugium (vel *evasio*) a me,
nemo est qui quærat de me (me curet).

6. Clamo ad te, Jova;
dico : Tu es refugium meum,
portio mea in terra viventium (in his terris).
7. Attende ad vociferationem meam,
nam debilis (exhaustus) sum vehementer;
libera me a persecutoribus meis,
nam fortiores (valentiores) sunt me.
8. Educ e carcere (angustiis; alii, *spelunca*) animam meam (me),
ut celebrem nomen tuum;
me circumdabunt justi
quod benefeceris mihi.

NOTÆ.

Vers. 1. *Carmen,* propr. *maskil:* vid. ad *Ps.* XLIV, 1.—Vers. 5. *Adspice dexteram,* qui locus est adjuvantis, *et vide,* num adjutor aliquis mihi adsit. — Vers. 8. *Circumdabunt justi,* de salute mea lætaturi, eam mihi gratulaturi, tuarumque laudum futuri mecum. Alii, ut Vulgatus.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXLI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Intellectus David cum esset in spelunca, Oratio.

Titulus demonstrat tempus, et locum, et occasionem, et materiam Psalmi. Tempus fuit cum fugisset a Saule ad regem Achis, et ab illo etiam male habitus contulisset se in speluncam Odollam solus atque in maximo vitæ periculo constitutus, ut habemus lib. I *Reg.* cap. XXII. Locus est ipsa spelunca Odolla : nam quod alii dicunt de spelunca Engaddi, de qua lib. I *Reg.* cap. XXIV, non est probabile, quia in hac secunda spelunca Saul potius in periculo vitæ fuit, quam David. Occasio fuit persecutio Saulis, et periculum a rege Achis. Denique materia, sive argumentum, est oratio ad Deum, qua liberationem petit a periculo imminente. Sensus tituli hic est : *Intellectus David,* id est, in hoc Psalmo declaratur prudentia et sapientia David, qui cum esset delitescens in spelunca, sapienter cogitavit unicum remedium in tantis malis esse orationem ad Deum. Recte autem totus hic Psalmus altiore sensu refertur ad Christum filium David, cum oraret in horto, vel in cruce desertus ab omnibus, et in mortis præsentissimæ periculo constitutus.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. VOCE MEA AD DOMINUM CLAMAVI, VOCE MEA AD DOMINUM DEPRECATUS SUM.

Vers. 2. 2. EFFUNDO IN CONSPECTU EJUS ORATIONEM MEAM, ET TRIBULATIONEM MEAM ANTE IPSUM PRONUNTIO.

Hoc principium Psalmi nihil aliud continet, nisi argumentum, quod videlicet David orationem fundat ad Deum; sed verba singula consideranda sunt. Illud, *voce mea*, significat Davidem non orasse sola voce corporis sui, ut faciunt qui non intelligunt, vel non attendunt quid dicant; sed orasse voce sua, quam ipse in corde formabat, et per organum corporis etiam foris emittebat. Illud, *clamavi*, significat, ut alias diximus, vehementiam desiderii. Illud, *deprecatus sum*, est explicatio clamoris : clamant enim ad Dominum etiam qui blasphemant et maledicunt, sed non orant, hic autem precando et invocando clamabat. Illud, *effundo orationem in conspectu ejus*, significat orationem illam factam fuisse, ubi solus Deus videbat, in spelunca, quasi in clauso cubiculo, ut Dominus postea monuit esse orandum; sed præterea significat præcipuum clamorem fuisse in corde, ubi revera solus Deus conspicit. Illud, *et tribulationem meam ante ipsum pronuntio*, est explicatio præcedentium verborum : nam *effundere orationem in conspectu ejus*, et *tribulationem ante ipsum pronuntiare*, idem sunt; tunc enim effunditur oratio, cum tota paulatim ex vase cordis producitur, ut ab aliquo videatur; hoc autem fit, cum tribulatio in oratione per partes ad aures audientis pronuntiatur.

Effundi oratio quomodo dicatur?

Vers. 3. 3. IN DEFICIENDO EX ME SPIRITUM MEUM, ET TU COGNOVISTI SEMITAS MEAS.

Explicat cur et quando pronuntiaverit tribulationem suam coram Deo. « In deficiendo, inquit, ex me spiritum meum, » cum ex me fere discederet spiritus meus vitalis; cum deficeret vita mea, et in vicinia mortis essem. Vox hebraica significat *angustiari*, *deficere*, *constringi* et *operire seipsum*, ut faciunt qui valde timent. Id autem optime Davidi in spelunca latitanti, et in magno vitæ periculo constituto, sed verius convenit Christo in horto, vel in cruce oranti. S. Augustinus applicat sanctis martyribus pro fide agonizantibus. « Et tu cognovisti semitas meas, » id est, oravi cum deficeret spiritus meus, et oravi ad te, quia tu omnium optime « cognovisti semitas meas, » actiones, et studia mea, et nosti quam sine ulla justa causa hæc patior.

Vers. 4. 4. IN VIA HAC, QUA AMBULABAM, ABSCONDERUNT LAQUEUM MIHI.

Docet afflictionem suam primum incœpisse ab insidiis inimicorum, deinde ab aperta violentia. Saul enim sæpe procuravit mortem Davidis per insidias, mittens eum ad prælia, et sperans in præliis occidendum; sed cum id non succederet, aperta vi illum aggressus est. Sic etiam Dominum nostrum sæpissime tentarunt capere in sermone, ut eum perderent; sed cum sapientia vinceret malitiam, violenter ceperunt, et per Pilatum crucifigi postularunt. « In via hac, qua ambulabam, » id est, in via justitiæ, et mandatorum Dei, in qua ambulabam, in ipsis semitis quas tu optime nosti, « absconderunt laqueum mihi. » Explicemus hoc exemplis : Saul obtulit filiam suam Davidi in conjugem, modo ille interficeret ducentos Philistæos, cum quibus tunc bellum justum erat populo Dei. Id autem fecit Saul, sperans Davidem in eo prælio interficiendum; sed ille a Deo adjutus obedivit regi, et progressus ad prælium ducentos Philistæos interfecit. Sic etiam Pharisæi observabant Christum, an sabbato curaret, ut postea dicerent : « Non est hic homo a Deo, qui sabbatum non custodit, » *Joan.* IX : ita ponebant laqueos in via mandatorum Dei; sed ille curabat, et ostendebat ea curatione non violari sabbatum, sicut vere non violabatur, cum essent illa opera non servilia, sed divina. Sic alias oblata adultera ponebant laqueos in via justitiæ, dicentes : Hanc « mandavit Moyses lapidare, tu quid dicis? » *Joan.* VIII. Notat hoc loco S. Augustinus, *in* ipsa via Domini non posse poni laquos, sed *juxta* viam, ut dictum est in *Psalm.* CXXXIX : « Juxta iter scandalum posuerunt mihi; » unde et Ecclesiasticus cap. IX, dicit : « Ignoras, quia in medio laqueorum ingrederis? » Sunt enim laquei a dextris et a sinistris, in medio est via justitiæ. Quod ergo hic dicitur : « In via absconderunt laqueos, » intelligendum est opinione ipsorum, non revera; nam cum illi sint extra viam, et existiment se esse in via, ponunt laqueos juxta viam, existimantes se ponere in via : sed vir justus non declinans a via justitiæ, neque ad dexteram, neque ad sinistram, laqueos omnes evadit.

Vers. 5. 5. CONSIDERABAM AD DEXTERAM, ET VIDEBAM, ET NON ERAT QUI COGNOSCERET ME.

Hæc jam pertinent ad violentiam. Inimici enim, quibus insidiæ non profuerunt, convertunt se ad vim apertam. In illa autem pressura : « Considerabam, inquit, ad dexteram, » id est, auxilia amicorum, « et videbam, » num quis mihi socius et amicus adesset; « et non erat, qui cognosceret me, » id est, nullus mihi notum se esse confiteri ausus est. Hæc Davidi conveniunt, qui Saulis persecutionem fugiens ad regem Achis pervenit, sed et ille inimicum se ostendit; proinde solus in speluncam se contulit. Sed apertius Christo accommodantur, qui in passione multos videbat a si-

nistris, id est, inimicos et adversarios : a dextris autem, id est, amicos et notos nullos habuit. Nam et Evangelista dicit : « Stabant autem omnes noti a longe ; » et Petrus ipse, qui præcipuus erat amicorum, cum juramento dixit : « Non novi hominem hunc. » Recte igitur Dominus dicebat : « Non erat, qui cognosceret me. » In hebræo sunt verba infinitivi modi, *considerare*, et *videre* ; sed modus infinitivus deservit etiam aliis modis, ac præsertim indicativo ; et sensus etiam esse potest, servato modo infinitivo : Erat mihi considerare et videre, id est, considerabam et videbam, quomodo Germani et Turcæ, qui non tenent perfecte linguam italicam, vel latinam, dicunt : *Io stare Todesco, Io stare Turco*, et passim utuntur modo infinitivo pro indicativo.

Vers. 6. 6. PERIIT FUGA A ME, ET NON EST QUI REQUIRAT ANIMAM MEAM.

Ostendit se in iis angustiis fuisse, ut non solum ab aliis auxilium habere non posset, sed neque fuga seipse juvare posset. « Periit, inquit, fuga a me, » id est, nullum remanet effugium. « Et non est qui requirat animam meam, » id est, non invenitur, qui sollicitus sit de vita mea, ne pereat. Et quidem David querebatur sibi aditum ad fugam corporalem non patere, quia fugere non poterat : sed Christus dicit periisse a se fugam, quia fugere nolebat, et ipse sibi, et Pater ei fugam interdixerat. Fuga enim non minus perit ab illo qui non vult, quam ab illo qui non potest fugere. Et vere non erat, qui requireret vitam Christi, ut eam servaret, cum ipse idem dixisset : « Ego pono animam meam ; » et : « Bonus Pastor animam suam dat pro ovibus suis, » *Joan.* X ; et Patri dixerit : « Deus meus, ut quid dereliquisti me? » *Matth.* XXVII.

Vers. 7. 7. CLAMAVI AD TE, DOMINE, DIXI : TU ES SPES MEA, PORTIO MEA IN TERRA VIVENTIUM.

Exclusus David ab omni humano auxilio, ad Deum recurrit, cui nihil difficile est ; et quoniam vir erat spiritualis, et noverat Deum aliquando amicos suos in terra peregrinationis hujus affligere, ut in patria gloriosius coronet, dicit : « Clamavi ad te, Domine, dixi : Tu es spes mea, » hic in peregrinatione, « portio mea, » hæreditas videlicet, « in terra viventium. » Sed cum ad Christum hæc referuntur, accipienda sunt pro corpore ejus, quod est Ecclesia ; vel, si in persona propria Christus loquitur, accipienda sunt de exspectatione resurrectionis et gloriæ corporis, quasi dicat : Quia non est qui requirat animam meam, id est, vitam meam corporalem, ne pereat, « clamavi ad te, Domine, » Pater « dixi : Tu es spes mea, » id est, exspectatio mea, ut non des « sanctum tuum videre corruptionem, » sed ostendas illi vias vitæ ; tu quoque es « portio mea in terra viventium, » id est, tu facies ut caro mea glorificata per resurrectionem adipiscatur per ascensionem hæreditatem suam in superna Hierusalem, quæ est terra viventium.

Vers. 8. 8. INTENDE AD DEPRECATIONEM MEAM, QUIA HUMILIATUS SUM NIMIS.

Vers. 9. 9. LIBERA ME A PERSEQUENTIBUS ME, QUIA CONFORTATI SUNT SUPER ME.

Duplici argumento petit a Deo liberationem, tum quia ipse nimium depressus sit, tum quia inimici ejus nimium sint exaltati, et adversum se innocentem viribus prævaluerint. « Intende ad deprecationem meam, » et tandem exaudi me, « quia humiliatus, » id est, depressus, et afflictus sum valde. « Libera me a persequentibus me, quia confortati sunt, » id est, roborati sunt, et viribus aucti, ut facile prævalere possint. Hæc David merito dicebat, cum ipse solus lateret in spelunca, et hostis ejus Saul exercitum armatum duceret. Christus autem plane ad litteram dicere poterat : « Humiliatus sum nimis, » quia « humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. » Item « humiliatus erat nimis, » cum penderet inter latrones, cui jure convenit sedere super Cherubim. Vere etiam inimici ejus « confortati » erant valde, quando venit hora ipsorum, et potestas data est tenebris, ut in ipsum solem justitiæ ad tempus prævalere viderentur.

Vers. 10. 10. EDUC DE CUSTODIA ANIMAM MEAM AD CONFITENDUM NOMINI TUO : ME EXSPECTANT JUSTI, DONEC RETRIBUAS MIHI.

Quod attinet ad Davidem, S. Joannes Chrysostomus intelligit per *custodiam*, tribulationes et afflictiones, ob quas se in speluncam abdiderat, ut sensus sit : Educ me de his afflictionibus, ut de hac spelunca egressus, et libere ubique discurrens, laudem nomen tuum. Id enim « exspectant » omnes « justi, » ut a tua providentia tribuatur mihi innocenti liberatio. Sed fortasse David, ut vir sanctus, et a Deo mirifice illustratus altius aspirabat, et de mortali corpore, tanquam de custodia educi desiderans, cum Apostolo dicebat : « Quis me liberabit de corpore mortis hujus? » Illi enim vere confitentur nomini Domini, qui illuc ascendunt, ubi qui habitant, in sæcula sæculorum laudant Dominum, quod confirmatur verbis sequentibus : « Me exspectant justi, donec retribuas mihi ; » exspectabant enim Prophetam justum animæ sanctorum Patriarcharum in limbo, donec requies tribueretur ei ; et angeli sancti in cœlo, donec vera atque æterna felicitas retribueretur meritis ejus. Sed quod attinet ad Christum, orat educi « de custodia » corporis passibilis et animalis, et induere per resurrectionem corpus impassibile et spirituale, « ad confitendum nomini Domini, » ut qui laboraverat prædicando populis, deinceps requiescat laudando Patrem. Atque, ut S. Augustinus, S. Hieronymus et S. Hi-

larius docent, Christo maxime proprie convenit quod sequitur : « Me exspectant justi, donec retribuas mihi ; » omnes enim justi, et qui mortui fuerant ab origine mundi, et qui vivebant in carne, ut Apostoli, aliique fideles discipuli, exspectabant maximo desiderio Christum resurgentem, et debita retributione gloriæ exaltatum, quia « ex plenitudine gloriæ ejus » omnes accepturi erant ; nam, quemadmodum dicit S. Joannes cap. VII : « Nondum erat Spiritus datus, quia nondum Jesus erat glorificatus; » sic etiam dicere possumus : Nondum animæ sanctorum ex carcere limbi ad regna cœlorum ascenderant, quia Rex gloriæ Christus in gloriam suam nondum introierat. Ex hebræo aliqui vertunt, *me coronant justi*, pro *me exspectant*, sed vox כתר non solum *coronare*, sed etiam *exspectare* et *sustinere* significat, ut perspicuum est ex *Job*. cap. XXXVI, vers. 2; nam quod legimus, *sustine me*, in hebræo est, כתר לי.

PSALMUS CXLIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — *Psalmus David*, 1. *quando persequebatur eum Absalom filius ejus.*

Domine, exaudi orationem meam : auribus percipe obsecrationem meam in veritate tua : exaudi me in tua justitia.

2. Et non intres in judicium cum servo tuo : quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens.

3. Quia persecutus est inimicus animam meam : humiliavit in terra vitam meam.

Collocavit me in obscuris sicut mortuos sæculi.

4. Et anxiatus est super me spiritus meus, in me turbatum est cor meum.

5. Memor fui dierum antiquorum : meditatus sum in omnibus operibus tuis; in factis manuum tuarum meditabar.

6. Expandi manus meas ad te : anima mea sicut terra sine aqua tibi.

7. Velociter exaudi me, Domine : defecit spiritus meus.

Non avertas faciem tuam a me : et similis ero descendentibus in lacum.

8. Auditam fac mihi mane misericordiam tuam : quia in te speravi.

Notam fac mihi viam in qua ambulem : quia ad te levavi animam meam.

9. Eripe me de inimicis meis, Domine; ad te confugi.

10. Doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu.

Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam.

11. Propter nomen tuum, Domine, vivificabis me, in æquitate tua.

Educes de tribulatione animam meam,

12. Et in misericordia tua disperdes inimicos

V. S. H. — *Canticum* [*h. Psalmus*] *David.*

Domine, exaudi orationem meam, ausculta [*h. auribus percipe*] deprecationem meam in veritate tua; exaudi me in justitia tua.

Et non venias ad judicandum cum servo tuo : quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens.

Persecutus est enim inimicus animam meam, confregit in terra vitam meam : posuit me in tenebris [*h. collocavit me in tenebris*] quasi mortuos antiquos [*h. sæculi*].

Et anxiatus fuit in me spiritus meus : in medio mei sollicitum fuit cor meum.

Recordabor dierum antiquorum, meditabar omnia opera tua : facta manuum tuarum loquebar.

Expandi manus meas ad te : anima mea quasi terra sitiens ad te. SEMPER.

Cito [*h. festina*] exaudi me, Domine, defecit spiritus meus : ne abscondas faciem tuam a me, et comparabor descendentibus in lacum.

Fac me audire mane misericordiam tuam, quoniam in te confido :

Notam fac mihi viam in qua ambulem, quoniam ad te levavi animam meam.

Libera me de inimicis meis, Domine : ad te protectus sum,

Doce me, ut faciam voluntatem tuam, quia tu Deus meus : spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam.

Propter nomen tuum, Domine, vivificabis me : in justitia tua educes de angustia animam meam.

Et in misericordia tua dissipabis inimicos

meos, et perdes omnes qui tribulant animam meam : quoniam ego servus tuus sum.

meos, et perdes omnes tribulantes animam meam : ego enim sum servus tuus.

Argumentum. — « Tota est ad Deum versa oratio, et affectus pii ac flagrantis desiderii plena, sed plana ac facilis, licet emphatica nec luminibus orba. » Venema. Strophæ duæ, si lubet : 1-6, 7-12.

1. Carmen Davidis.

Jova, audi preces meas, ausculta deprecationem meam;
pro fide tua exaudi me, pro justitia tua.

2. Neque venias in judicium cum servo tuo,
nam non justus est coram te omnis vivens.

3. Nam persequitur hostis animam meam,
proterit in terra vitam meam,
habitare me facit in tenebris instar dudum mortuorum.

4. Et languet (deficit) apud me spiritus meus,
in pectore meo stupet (alii, *turbatum est*) cor meum.

5. In memoriam revoco dies pristini temporis,
cogito de omni opere tuo,
de facto manuarum tuarum meditor.

6. Expando manus meas ad te;
anima mea, ut terra languescens (siccitate, ad pluviam) ad te.

7. Propere exaudi me, Jova,
conficitur spiritus meus;
ne occultes faciem tuam a me,
ita ut similis reddar descendentibus in foveam (sepulcrum).

8. Audire me fac mane (cito) gratiam tuam,
nam in te fiduciam colloco;
indica mihi viam, qua eam,
nam ad te attollo animam meam.

9. Libera me ab hostibus meis, Jova;
ad (apud) te occulto me (in tuam tutelam confugio).

10. Doce me facere voluntatem tuam,
nam tu es Deus meus;
spiritus tuus bonus ducat me in solo recto.

11. Propter nomen tuum, Jova, vivum me servabis,
pro justitia tua educes ab angustiis animam meam.

12. Et pro gratia tua ad silentium rediges (delebis) hostes meos,
et perdes omnes adversarios animæ meæ :
nam ego servus tuus sum.

NOTÆ.

Vers. 1. Quæ h. l. memoratur *justitia* Dei non est severi judicis justitia, quæ respicitur vers. 2, sed illa quæ cernitur in vindicandis misere oppressis. — Vers. 3. *Dudum mortuorum,* propr. *mortuorum sæculi*, quorum memoria omnis evanuit. Alii, *instar mortuorum in omne tempus,* qui nunquam ad vitam redeunt : nec hoc male. — Vers. 5. *Dies pristini temporis*, quibus sæpe cultores suos ex angustiis eripuisti. — Vers. 8. *Viam,* agendi rationem, ut dignus tuo favore evadam; vel : ut pericula evitem, quod minus placet. *Ad te attollo*, etc., i. e. ad te me converto. — Vers. 10. *Solum rectum* est via pietatis et virtutis, vel felicitatis; sed prius præplacet.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXLII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Psalmus David, quando eum filius suus persequebatur.

Hic inter Pœnitentiales numeratur.

In hebræo solum habetur, *Psalmus David*; cætera verba explicandi argumenti gratia Septuaginta Interpretes addiderunt, ut S. Hilarius affirmat. Quamvis autem Patres latini hunc Psalmum exponant de passione Christi, quem quasi alterum Davidem persequebatur Judas, ut alter Absalon secundum Augustinum, vel populus Judaicus secundum Gregorium; tamen dubitari non debet, quin ad litteram exponi possit de ipso Davide, qui persecutionem Absalonis, pœnam peccati sui esse agnoscens, peccata sua deplorat, et misericordiam a Deo postulat. Hinc enim Ecclesia catholica hunc Psalmum inter septem Pœnitentiales numerat, quia præscribit David exemplo suo formam precandi veris pœnitentibus, atque hunc sensum persequitur S. Joannes Chrysostomus.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1.

1. DOMINE, EXAUDI ORATIONEM MEAM : AURIBUS PERCIPE OBSECRATIONEM MEAM IN VERITATE TUA : EXAUDI ME IN TUA JUSTITIA.

Postulat initio Psalmi David exaudiri in veritate et in justitia, et explicat in qua petitione exaudiri velit, quia præsupponit Deum intelligere, peti a se remissionem culpæ commissæ, ob quam puniebatur. Intelligebat autem Deus hoc eum petere, et in hoc exaudiri velle, tum quia videbat desiderium cordis ejus, tum etiam fortasse ex gemitu et suspiriis veræ contritionis. Sic enim S. Maria Magdalena non legitur postulasse verbis remissionem peccati, sed ex lacrymis quibus pedes Domini rigabat, intellexit Dominus quid peteret, et ait : « Remittuntur tibi peccata tua. » Ergo corde contrito David, et interno gemitu, petens culpæ remissionem dicit : « Domine, exaudi orationem meam, » quam tu bene intelligis, quæ sit; et idipsum repetens, addit : « Auribus percipe obsecrationem meam in veritate tua, » id est, juxta fidelitatem tuam, qua servas promissa tua de remissione pœnitentibus danda. Quod ipsum iterum repetit, cum addit : « Exaudi me in tua justitia, » ubi per *justitiam* intelligit fidelitatem, quæ est pars justitiæ, quam paulo ante veritatem vocavit. S. Joannes Chrysostomus intelligit per *justitiam* benignitatem, qua utitur Deus erga veros pœnitentes; ideo enim notat Prophetam non dixisse : « Exaudi me *in justitia,* » sed, « in *tua* justitia, » qua videlicet uti soles erga pœnitentes, quæ non tam justitia, quam ineffabilis benignitas est. Siquidem Deus, ubi viderit pœnitentiam, ubi audierit confessionem, continuo indulget offensas. « Dic tu prior, » inquit per Isaiam, cap. XLIII, « iniquitates tuas, ut justificeris. » Judices homines quærunt confessionem rei, ut eum damnent : Deus quærit, ut absolvat. Denique pater filii prodigi, per quem intelligitur Deus, mox ut vidit reverTentem filium, et audivit : « Pater, peccavi in cœlum et coram te, » cecidit super collum ejus, et osculatus eum jussit afferri stolam primam, annulum, calceos, occidi vitulum saginatum, etc. Hæc expositio fere eadem est cum ea quam supra attulimus; nam justitia illa, qua Deus promissam indulgentiam pœnitentibus exhibet, nihil est aliud, nisi fidelitas præstandæ benignitatis eximiæ. S. Augustinus per *justitiam* Dei intelligit justitiam, quam non ex nostris meritis, sed ex gratia Dei habemus : quæ sententia vera est, sed prior magis convenit litteræ.

Judices quærunt confessionem rei, ut eum damnent, Deus ut absolvat.

Vers. 2.

2. ET NON INTRES IN JUDICIUM CUM SERVO TUO, QUIA NON JUSTIFICABITUR IN CONSPECTU TUO OMNIS VIVENS.

Petiit remissionem peccati ex promissione et fidelitate Dei : nunc addit aliud argumentum ex conditione et fragilitate generis humani. « Non intres in judicium cum servo tuo, » id est, noli mecum judicio contendere; neque enim ego resistere audebo, neque me justum dicam, sed peccatum meum confitebor. « Quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens, » id est, quia non ego solus, sed omnis vivens cadet causa, si tecum judicio contendere voluerit. Omnis enim vivens, aut est peccator, aut justus in via, aut justus in patria. Qui peccatores sunt, ut homicidæ, adulteri et similes, potuerunt quidem justificari coram hominibus, apud quos aliorum crimina sæpe occulta sunt, vel juridice probari non possunt; sed in conspectu Dei non justificabuntur, quia Deus videt corda et conscientias, et ex ipsius conscientiæ testimonio convincet eos. Qui justi sunt, sed adhuc in via, non justificabuntur in conspectu Dei, quoniam non audebunt se justificare; sed cum Apostolo dicent, I *Cor.* IV : « Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum; qui enim judicat

me, Dominus est : » fortasse enim ille videt in me, quod ego non video; et cum Job, cap. IX, dicere debeo : « Si habuero quidpiam justum, non respondebo, sed meum judicem deprecabor. » Item non justificabuntur « in conspectu Dei, » quoniam intelligunt justitiam suam non a se acquisitam, sed a Deo donatam esse, et ideo non se justificabunt coram Deo, quasi ex se justi sint, sed gratias agent justificatori suo. Denique non justificabuntur « in conspectu Dei, » quoniam, etiamsi justi sint, quia criminibus carent, tamen etiam peccatores se esse intelligunt, quia peccatis quotidianis non carent, et dicunt cum aliis Sanctis : « Dimitte nobis debita nostra, » *Matth.* VI; et : « Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, » I *Joan.* I. Qui justi sunt in patria, et criminibus et peccatis non solum carent, sed etiam inquinari non possunt, non justificabuntur « in conspectu tuo, » tum quia justitiam suam non sibi tribuunt, sed Deo a quo illam habent; tum quia tanta est puritas Dei, ut comparatione ejus omnis alia justitia injustitia esse videatur. « Stellæ *enim* non sunt mundæ in conspectu ejus, » *Job.* XXV. Sed quoniam hæretici Lutherani et Calviniani ex hoc loco probare contendunt, nullam esse in homine justificato veram justitiam, sed solum imputatitiam, et omnia opera justorum esse peccata mortalia et digna supplicio æterno, si a Deo imputarentur, observandum est, Davidem non dixisse nullum esse vere justum, sed contra dixisse in *Psalm.* XVII : « Et retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam, et secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi, quia custodivi vias Domini, nec impie gessi a Deo meo; et ero immaculatus cum eo, » etc.; et in *Psalm.* CXVIII : « Beati immaculati in via qui ambulant in lege Domini. » Neque hoc loco dixisse eumdem Davidem : *Nullus vere justificabitur,* sed, *non justificabitur in conspectu tuo :* quod intelligunt Patres, vel quia justitia eorumdem justorum vera quidem est, sed ab ipsis non est, quasi propriis viribus acquisita, sed a Deo gratis donata : ita S. Augustinus hoc loco; vel quia justitia eorumdem justorum vera, sed non pura est, cum admixta sit peccatis venialibus : ita S. Gregorius hoc loco, S. Hieronymus in epist. *ad Ctesiphonem,* et S. Augustinus in lib. *De Perfectione justitiæ;* vel denique, quia etiamsi vera et pura esset absolute, tamen comparata ad justitiam Dei increatam et infinitam, justitia esse non videtur, quomodo lux lucernæ coram sole non lucet : ita S. Hilarius, S. Hieronymus, et alii hoc loco, et S. Bernardus, serm. 5 *De Verbis Isaiæ.* Atque hoc est quod legimus *Job.* IV : « Numquid homo Dei comparatione justificabitur? » et cap. IX : « Vere scio quod ita sit, et quod non justificabitur homo compositus Deo. » In quem locum vide S. Augustinum in lib. *ad Orosium* contra Priscillianistas et Origenistas, cap. X.

3. QUIA PERSECUTUS EST INIMICUS ANIMAM MEAM : HUMILIAVIT IN TERRA VITAM MEAM. Vers. 3.

Hæc est tertia ratio quam adducit ad impetrandam remissionem peccatorum, quæ sumpta est ex gravitate tentationis; non enim sponte sua, et nullo tentante peccavit, ut fecerunt angeli reprobi, qui propterea remissionem peccati non invenerunt; sed gravissima persecutione inimici nostri diaboli, qui tanquam « leo rugiens circuit quærens quem devoret, » prostratus fuit, et dejectus ab altitudine innocentiæ ad imum peccati lethalis. Itaque illa particula causalis, *quia,* jungenda est cum verbis illis : *Exaudi me in tua justitia;* quasi dicat : Exaudi me, quia es justus, promissa adimplens, « quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens : quia persecutus est inimicus animam meam, » sollicitando ad adulterium, et tentando ad homicidium, et « humiliavit, » prostravit, abjecit « vitam meam » usque ad terram, quia me vilem et contemptibilem reddidit in conspectu tuo, et sanctorum angelorum; et rursum humiliavit ad terram, quia terræ amatorem fecit, qui antea in cœlestibus conversabar. Hæc expositio communis est SS. Patrum Chrysostomi, Augustini, Gregorii et aliorum.

4. COLLOCAVIT ME IN OBSCURIS, SICUT MORTUOS SÆCULI; ET ANXIATUS EST SUPER ME SPIRITUS MEUS, IN ME TURBATUM EST COR MEUM. Vers. 4.

Pergit in explicatione calamitatum, quas diabolica persecutio per peccatum adfert. Postquam enim animam humiliavit ad terram, id est, terrenis cupiditatibus implicavit, « in obscuris » eam collocat, in tenebris videlicet spiritualibus, excæcans oculos interiores, ut falsa bona amplectatur pro veris, ut voragines et præcipitia non advertat, ut viam, quæ ducit ad vitam, omnino non videat; denique in iis tenebris collocat, in quibus versantur mortui sæculi, id est, jam dudum mortui, sive a sæculo mortui; vel, ut vertit S. Hieronymus, *antiqui* mortui, in quibus ne vestigium quidem oculorum remanet. Est enim hæc amplificatio tenebrarum spiritualium, in quibus versantur amatores mundi. De quibus tenebris loquitur Apostolus *ad Ephes.* IV : « Tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati a via Dei propter ignorantiam, quæ est in illis propter cæcitatem cordis ipsorum; » et cap. VI : « Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum; » quamvis fortasse non sit dicenda amplificatio tenebrarum spiritualium, cum tantæ sint, ut nihil addi posse videatur. Quæ enim major obscuritas mentis, quam propter momentaneam voluptatem contemnere felicitatem æternam? Sequitur : « Et anxiatus est super me spiritus meus; » quibus verbis indicat se ex divino lumine cœpisse

videre tenebras suas, et abjectionem animæ ad res terrenas diligendas; et inde consecutam esse anxietatem spiritus ex terrore divini judicii, et ex misero statu, in quem cecidit propter peccatum. Atque hoc est initium pœnitentiæ. « Anxiatus est super me spiritus meus; » in hebræo est eadem vox, quæ in Psalmo superiore : *In deficiendo ex me spiritum meum.* Itaque significat magnam anxietatem, quæ fere ad defectum vitæ perducebat, nisi spes misericordiæ consolationem attulisset. Illud, *super me,* significat : super meam miseriam, super maximum languorem meum anxiatus est spiritus meus. Deinde idem repetit aliis verbis : « In me turbatum est cor meum; » nisi quod *in me* non est idem quod *super me,* sed significat hoc loco : in medio mei, sive intra me. Itaque sensus est : Spiritus meus hanc miseriam considerans, valde anxiatus est, et cor meum in intimis meis conturbatum est, non leviter, aut in superficie, sed serio, et in profundo cordis expavescere et conturbari cœpi. Ad hujus pœnitentis imitationem debent, qui liberari cupiunt, serio et profunde cogitare detrimenta peccati.

Vers. 5. 5. MEMOR FUI DIERUM ANTIQUORUM, MEDITATUS SUM IN OMNIBUS OPERIBUS TUIS IN FACTIS MANUUM TUARUM MEDITABAR.

Docet nunc unde ex tanta anxietate respirare cœperit, et nobis exemplo suo viam ostendit ad reparationem post lapsum. « Memor, inquit, fui dierum antiquorum, » id est, recogitare cœpi misericordiam tuam, quam ab initio mundi patribus nostris exhibuisti, portans infirmitates eorum, sanans languores et parcens iniquitatibus. Nec solum obiter memor fui, sed « meditatus sum in omnibus operibus tuis, » id est, diligenter consideravi omnia opera tua, sive naturæ, sive gratiæ, et in omnibus misericordiam tuam eminere vidi; et idipsum iterum repetens addit : « In factis manuum tuarum meditabar, » id est, operibus tuis considerandis exercebar. Possent hæc cum S. Gregorio referri ad antiquos dies, quibus in statu innocentiæ homo fruebatur deliciis paradisi, et inde magis intelligitur miseria captivitatis; sed prior expositio, in qua Chrysostomum secuti sumus, videtur litteræ magis inhærere.

Vers. 6. 6. EXPANDI MANUS MEAS AD TE : ANIMA MEA SICUT TERRA SINE AQUA TIBI.

Spe concepta ex consideratione misericordiæ, ad Deum aspicere et suspirare incipit : « Expandi, inquit, manus meas » in oratione « ad te, » quoniam anima mea ita sitit gratiam tuam, ut terra arida pluviam. Quæ aptissima similitudo est. Nam sicut terra sine aqua, neque consistentiam habet, neque vestitur herbis, neque ornatur floribus, neque producit fructus, sed est inanis et vacua : sic anima sine gratia Dei non resistit tentationibus; sed sicut pulvis jactatur a facie venti, neque vestem habet justitiæ, neque ornamentum sapientiæ, neque fructus operum bonorum : quod totum intelligit pœnitens experimento suo, et ideo magis sitit quod melius cognoscit.

7. VELOCITER EXAUDI ME, DOMINE, DEFECIT SPIRITUS MEUS. Vers. 7.

Turpitudo peccati, quam agnovit, et desiderium gratiæ urget animam pœnitentis, ut non possit ferre moras reconciliationis; atque est signum veræ contritionis, quando peccator non differt confessionem et alia remedia de die in diem, sed cito currit ad medicum animæ, quomodo ægrotus in periculo constitutus cito medicum accersiri jubet, et sitibundus cito currit ad aquas. « Velociter, inquit, exaudi me; » non possum diutius ferre turpitudinem meam, cito lava me ab iniquitate mea, sana velociter languorem meum, quia « defecit spiritus meus, » id est, in extremis ago, vix spiritum duco : ponitur enim præteritum pro præsenti, amplificandi gratia.

8. NON AVERTAS FACIEM TUAM A ME, ET SIMILIS ERO DESCENDENTIBUS IN LACUM. Vers. 8.

Idem petit aliis verbis : « Non avertas faciem tuam a me, » id est, ne recuses reconciliari mihi, ne fias inexorabilis, converte faciem benignitatis tuæ ad me misericorditer respiciendum, ne fiam similis pereuntibus, qui descendunt in lacum profundissimum gehennæ. Quibus enim Deus non ignoscit, neque donat vitam gratiæ, ii pereunt in æternum. Illud *et* sumitur pro *quia,* ut sæpe notavimus, et sensus est : « Non avertas faciem tuam a me, » quia si averteris, « similis ero descendentibus in lacum. »

9. AUDITAM FAC MIHI MANE MISERICORDIAM TUAM, QUIA IN TE SPERAVI. Vers. 9.

Rursus ad idem redit, sed alia ratione : « Auditam fac mihi mane, » id est cito, velociter, incipiente die, « misericordiam tuam; » vel per *mane* intelligit lumen gratiæ, quod succedit tenebris peccati in reconciliatione, quasi dicat : Satis diu fui, te irascente, in nocte peccati; incipiat te miserante dies gratiæ, et audiam in corde meo vocem tuam dicentem mihi : « Salus tua ego sum. » « Quia in te speravi, » id est, gratia spei quam jam accepi, mereatur gratiam remissionis; quamvis enim peccator ex se non mereatur aliquid apud Deum, tamen ipsa gratia meretur augeri, ut aucta mereatur et perfici, ut loquitur S. Augustinus in *epist.* 106; et quemadmodum eo loco S. Augustinus dicit, per fidem impetrari justificationem, ita etiam dici potest de spe, quod videlicet impetret justificationem.

10. NOTAM FAC MIHI VIAM, IN QUA AMBULEM, QUIA AD TE LEVAVI ANIMAM MEAM. Vers. 10.

Pœnitens David accepta justificatione, timens ne iterum cadat, in hac extrema parte Psalmi petit sollicite gratiam cognoscendi viam justitiæ, et per eam ambulandi. Atque hoc etiam signum est veri pœnitentis, quando post reconciliationem, studet viam instituere, ut decet amicum et filium Dei. «Notam, inquit, fac mihi viam in qua ambulem,» id est, illumina mentem meam, ut cognoscam viam justitiæ, in qua ambulare debeo, ut ad te perveniam. Siquidem «ad te levavi animam meam,» id est, ad te direxi cursum meum, renuntiavi sæcularibus desideriis, te unum desidero: ideo lumen sapientiæ quæro, ne aberrem a te. Potest etiam, cum Chrysostomo, illud, *ad te levavi animam meam*, intelligi per spem, ut sensus sit: A te pendeo, in te confido.

Vers. 11. 11. Eripe me de inimicis meis, Domine, ad te confugi: doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu.

Persistit in eadem petitione, rogans liberari a tentationibus diaboli, qui sæpe conatur obscurare mentem, ne videat viam justitiæ. Concupiscentiæ siquidem a diabolo excitatæ faciunt, ut res aliter appareant quam sint, et inde contingat error judicii. «Eripe me, inquit, de inimicis meis,» id est, eripe me a tentationibus inimici, quoniam ad te confugi, et illi renuntiavi. «Doce me facere voluntatem tuam,» id est, adjuva me lumine tuo, ut repulsis tentationibus veram viam inveniam, et sic intelligam quæ sit voluntas tua bona, beneplacens et perfecta. «Quoniam Deus meus es tu,» id est, debeo et cupio tibi uni servire, quoniam tu es Deus meus, principium et finis omnium bonorum meorum, a quo naturam et cætera bona animæ et corporis accepi, et a quo beatitudinem et gloriam sempiternam exspecto.

Vers. 12. 12. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam: propter nomen tuum Domine, vivificabis me in æquitate tua.

Petiit sapientiam, quæ ad intelligentiam pertinet: nunc petit charitatem, quæ pertinet ad voluntatem; tunc enim vere ambulamus per viam justitiæ, quando scimus et volumus bene agere. «Spiritus tuus bonus,» id est, non spiritus meus, sed tuus, qui bonus est, et de quo Salvator dicit *Luc.* VI: «Quanto magis Pater vester dabit spiritum bonum petentibus se?» Spiritus bonus est Spiritus Sanctus, essentialiter bonus, per quem diffunditur «charitas in cordibus nostris,» *Rom.* cap. V; et hic facit ut velimus et operemur; et de hoc dicitur *Ezech.* XXXVI: «Ponam Spiritum meum in medio vestri, et faciam ut ambuletis in præceptis meis.» Hic igitur «Spiritus deducet me in terram rectam,» id est, in viam planam et directam, quæ est lex Domini rectissima et planissima. Posset etiam per *terram rectam* intelligi patria cœlestis, quæ est terra viventium, in qua justitia inhabitat, et in qua obliquitas vitiorum nullum locum habet. Sequitur: «Propter nomen tuum vivificabis me in æquitate tua,» ut ostendat justificationem, quæ est quædam vivificatio spiritualis, non ex meritis propriis, sed ex dono gratiæ Dei nobis contingere: «Propter nomen tuum,» inquit, id est, propter gloriam tuam ex gratia tua «vivificabis me in æquitate tua,» id est, in justitia tua; sic enim est in hebræo. Per *justitiam* autem potest intelligi veritas, sive fidelitas in servandis promissis; potest etiam intelligi justitia, quæ nos justificat; denique potest intelligi lex Domini justissima, quomodo intelligitur illud *Psalm.* CXVIII, vers. 40: «In æquitate tua vivifica me.»

13. Educes de tribulatione animam meam, et in misericordia tua disperdes inimicos meos. Vers. 13.

14. Et perdes omnes qui tribulant animam meam, quoniam ego servus tuus sum. Vers. 14.

Concludit prædicens salutem et liberationem suam, et perditionem omnium inimicorum suorum: quod sine dubio adimplebitur in ultimo judicio; et quod de se David propheta dicit, etiam potest dici de omnibus veris Dei servis, qui vel innocentiam custodierunt, vel per veram pœnitentiam ad viam justitiæ redierunt.

PSALMUS CXLIV

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — *Psalmus David,* 1. *adversus Goliath.*	V. S. H. — *David.*
Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium, et digitos meos ad bellum.	Benedictus Dominus fortis meus, qui docet manus meas ad [al. *in*] prælium: digitos meos ad bellum.
2. Misericordia mea, et refugium meum: susceptor meus, et liberator meus:	Misericordia mea, et fortitudo mea, auxiliator meus, et salvator meus:
Protector meus, et in ipso speravi: qui subdit populum meum sub me.	Scutum meum, et in ipso speravi: qui subjecit populos mihi.

3. Domine, quid est homo, quia innotuisti ei? aut filius hominis, quia reputas eum?

4. Homo vanitari similis factus est : dies ejus sicut umbra prætereunt.

5. Domine, inclina cœlos tuos, et descende : tange montes, et fumigabunt.

6. Fulgura coruscationem, et dissipabis eos : emitte sagittas tuas, et conturbabis eos.

7. Emitte manum tuam de alto; eripe me, et libera me de aquis multis, de manu filiorum alienorum.

8. Quorum os locutum est vanitatem, et dextera eorum, dextera iniquitatis.

9. Deus, canticum novum cantabo tibi : in psalterio decachordo psallam tibi.

10. Qui das salutem regibus, qui redemisti David servum tuum de gladio maligno : 11. eripe me,

Et erue me de manu filiorum alienorum, quorum os locutum est vanitatem, et dextera eorum, dextera iniquitatis.

12. Quorum filii, sicut novellæ plantationes in juventute sua.

Filiæ eorum compositæ, circumornatæ ut similitudo templi.

13. Promptuaria eorum plena, eructantia ex hoc in illud.

Oves eorum fœtosæ, abundantes in egressibus suis : 14. boves eorum crassæ.

Non est ruina maceriæ, neque transitus, neque clamor in plateis eorum.

15. Beatum dixerunt populum, cui hæc sunt : beatus populus, cujus Dominus Deus ejus.

Domine, quid est homo, quia cognoscis eum? filius hominis, quia computas eum?

Homo vanitati assimilatus est : dies ejus quasi umbra pertransiens.

Domine, inclina cœlos tuos, et descende : tange montes, et fumigabunt.

Mica fulmine, et dissipa eos; mitte sagittam tuam, et interfice [*h. conturbabis*] illos.

Extende manum tuam de excelso : libera me, et erue me de aquis multis : de manu filiorum alienorum.

Quorum os locutum est vanitatem, et dextera eorum, dextera mendacii.

Deus, canticum novum cantabo tibi : in psalterio decachordo psallam tibi.

Qui dat salutem regibus, qui eruit David servum suum de gladio pessimo.

Libera me, et erue me de manu filiorum alienorum : quorum os locutum est vanitatem, et dextera eorum, dextera mendacii.

Ut sint filii nostri quasi plantatio crescens in adolescentia sua :

Filiæ nostræ quasi anguli, ornati ad similitudinem templi :

Promptuaria nostra plena, et super effundentia ex hoc in illud : pecora nostra in millibus, et innumerabilia in compitis nostris.

Tauri nostri pingues [*h. duces nostri portantes*] : non est interruptio, et non est egressus : et non est ululatus in plateis nostris.

Beatus populus cujus talia sunt : beatus populus cujus Dominus Deus suus.

Argumentum. — « Initium Psalmi celebrat gloriosa beneficia, quæ Deus auctori, ut regi (cf. vers. 1, 2, 10), peculiariter ad illud tempus usque contulit, virtutem bellicam, scientiam rei militaris, salutis conservationem in periculis, quæ tanta esse significat, ut miretur simul magnitudinem eorum, et quod Deus in ipsum et genus humanum tam sit beneficus, quum tamen nihil sit in homine, quod tantam beneficentiam mereatur, aut ea dignum sit, quippe qui conditione tam sit caduca et misera. Hanc celebrationem beneficiorum Dei præmittit precibus suis ardentibus, quibus implorat opem potentiæ divinæ adversus hostes, a quorum apparatu et irruptione periculum tum fuerit : quod beneficium si ei denuo contingat, laudem a se et celebrationem novam promittit Deo benefactori suo, quam tum ei sit præstiturus, et simul bona quædam pacis commemorat, quibus ut potiatur populus, vehementer orat, ut quietem populo conciliare velit Jova, et hostium irruptionem et conatus avertere. » Rosenmull. Hocce carmen, ut titulus asserit, esse Davidicum, recte contendit Hengstenberg ; nec obstant variæ, quibus consuitur, partes, inter se egregie cohærentes, et nonnisi Psalmis Davidicis assumptæ. Editum fuit, ut conjicit Kimchi, adversus gentium exterarum, quæ undique bella contra Davidem movebant, molimina, postquam regno potitus, et Israelitas universos imperio suo subjectos haberet, et Philistæos, qui in ejus ditionem irruperant, secundo prælio repulisset : vid. II *Sam.* v, 19. Quod titulo additum reperitur in versione Alexandrina et Vulg., vana est conjectura, quæ ipsa Psalmi consideratione refellitur, nam latius patet argumentum ejus. Strophæ septem, duobus versiculis constantes, quas concludit epiphonema vers. 15. Falluntur, qui a vers. 9 novum canticum incipere putant.

1. Davidis *carmen*.

Benedictus *sit* Jova, petra mea,
qui instituit (docet) manus meas ad pugnam,
digitos meos ad bellum :

2. Benignitas mea et arx mea,
altitudo mea et liberator meus mihi,
et subjiciens populos sub me.

3. Jova, quid est homo, quod agnoscas (benefaciendo) eum;
filius hominis, quod ejus habeas rationem?
4. Homo halitui similis est,
dies ejus *sunt* ut umbra præteriens.

5. Jova, inclina cœlos, et descende;
tange montes, ut fument (in fumum evanescant).
6. Fulgura fulgur, et disperge eos;
emitte sagittas tuas, et perturba eos.

7. Mitte manus tuas ex alto;
eripe me, et libera me ex aquis magnis,
e manu filiorum alieni (barbarorum),
8. Quorum os loquitur falsa,
et quorum dextera *est* dextera mendacii.

9. Deus, canticum novum cantabo tibi,
nablio (lyra) decem chordarum canam tibi:
10. Qui das salutem regibus,
qui eripuisti Davidem, servum tuum, a gladio funesto.

11. Eripe me et libera me e manu filiorum alieni,
quorum os loquitur falsa,
et quorum dextera est dextera mendacii.
12. Ut filii nostri sint sicut plantæ,
crescentes in juventute sua;
filiæ, ut columnæ angulares,
excisæ, imago (imagines) palatii.

13. Promptuaria nostra plena *sint*,
proferentia a specie ad speciem (omnis generis bona);
oves nostræ millia facientes (millecuplis fœtibus) augeantur,
in myriades multiplicatæ in pascuis nostris.
14. Boves nostræ sint gravidæ (propr. *portare factæ;* alii, *pingues*),
nulla sit *murorum* ruptura,
et nulla *thesaurorum* perditio (propr. *egressio*),
et nullus clamor (lugubris) in plateis nostris.

15. Beatus populus, cui sic est!
beatus (beatior) populus, cujus Jova Deus est!

NOTÆ.

Vers. 2. *Altitudo*, excelsum munimentum, quo hostes non possunt pertingere. *Populos*, sive legendo

עמים (cf. *Ps.* XVIII, 48; potuit scriptor per imprudentiam עמי, *populum meum*, ex II *Sam.* XXII, 44, assumpsisse), sive עמי positum sit cum י parag. pro עם collectivo sensu capiendo. — Vers. 5. *Montes*, i. e. superbos hostes. — Vers. 8. *Et quorum dextera*, etc., i. e. qui falso jurant, quia ad jurandum extenditur dextera. — Vers. 9. *Novum*, pro novo beneficio, quod hic petitur. — Vers. 11. Hunc versum cum præced. jungit Maurer, alii eum omnino delent, quasi librarii errore hic repeteretur. — Vers. 12. Maurer : Libera me, i. e. nos, *quorum filii sint*, etc.; *filiæ* sint columnæ artificiose dolatæ, formam (hebr. *thabenith*) mulierum habentes, seu caryatides, æque proceræ, graciles et venustæ. Alius, *filiæ sint* ornatæ *ut capita columnarum, excisæ,* artificiose dolatæ, *instar palatii.* — Vers. 14. Maurer, *duces nostri* sint *erecti* (potentia floreant), *nulla sit irruptio et nulla excursio*, etc.

Vulgatus facilem fundit sensum intelligendo *dicentes* post vers. 11, ita ut inde loquantur hostes populi Jovæ usque ad primum hemistichium ultimi vers. inclusive.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXLIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Psalmus David adversus Goliath.

In hebræo habetur solum, *Psalmus David*; quæ sequuntur, addita esse a Septuaginta Interpretibus, testatur S. Hilarius. Sed quoniam Psalmus videtur meminisse regni ipsius David vers. 3, ubi dicit : « Qui subdit populum meum sub me, » existimant aliqui verba illa, *adversus Goliath*, non esse conformia Psalmo; et liberius etiam putant hæc verba posse contemni, quod Theodoretus testatur ea non haberi in Hexaplis Origenis, ac proinde non esse ex interpretatione Septuaginta Seniorum. Sed respondere possumus, Psalmum scriptum esse proprie pro victoria adversus Goliath, et verba illa : « Qui subdit populum meum sub me, » non intelligi de regno, sed de principatu militiæ : fuit enim David dux belli multo anteaquam rex fieret. Neque verum est, quod aliqui dicunt, hunc Psalmum esse ejusdem argumenti cum Psalmo XVII, ut patet ex vers. 8 hujus Psalmi. Itaque existimamus hunc Psalmum compositum fuisse paulo post victoriam adversus Goliath, ut habet titulus. Quod autem attinet ad versionem Septuaginta, majorem fidem habere debemus S. Hilario, qui affirmat hæc addita a Septuaginta viris, quam Theodoreto, qui negat. Sanctus enim Hilarius in explicatione Psalmorum Origenem secutus est, ut testatur S. Hieronymus in libris *De Scriptoribus Ecclesiasticis*; quare credibile est Hilarium in Origene legisse verba addita fuisse a Septuaginta viris; nemo autem melius novit quid esset in versione Septuaginta, quæ habetur in Hexaplis, quam Origenes, qui Hexapla collegit. Adde quod, cum hic titulus legatur in omnibus libris latinis, et a S. Augustino et aliis exponatur, non est ulla ratione tollendus, aut contemnendus. Argumentum Psalmi, ex Hilario, est victoria Christi adversus diabolum; ex Augustino, victoria Ecclesiæ adversus eumdem diabolum; ex Theodoreto, victoria Machabæorum adversus Antiochum. Sed nos cum S. Joanne Chrysostomo existimamus, ad litteram cani victoriam Davidis adversus Goliath, ut titulus docet, spiritualiter prædici victoriam Christi et Ecclesiæ adversus diabolum.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1.

1. BENEDICTUS DOMINUS DEUS MEUS, QUI DOCET MANUS MEAS AD PRÆLIUM, ET DIGITOS MEOS AD BELLUM.

Laudat Propheta Deum, et gratias illi agit, quia dono singulari ejus vicerit gigantem, unde initium duxit omnis ipsius gloria. Dicit autem : « Qui docet manus meas ad prælium, » et non dicit : Qui robustam fecit manum meam, quoniam in eo genere prælii, quo vicit gigantem, plus valuit ars quam robur. Prævaluit enim, ut Scriptura dicit, « in funda et lapide adversus Philistæum, » I *Reg.* XVII. Jacere autem lapidem ex funda, ita ut recte attingat frontem hominis, maximæ artis est, quam tamen victoriam sapiens Propheta non suæ arti, aut exercitationi, sed Dei dono tribuit. Pari ratione in prælio spirituali adversus diabolum magis indigemus arte quam robore, et Christus ipse per Davidem figuratus non potentia, sed sapientia diabolum vicit. Patientia enim et humilitate superbum et crudelem hostem prostravit; et ideo non dixit Propheta : Qui armat manus meas, sed : « Qui docet manus meas. » Quod additur : « Et digitos meos ad bellum, » idipsum est aliis verbis repetitum.

In prælio spirituali adversus diabolum magis indigemus arte, quam robore.

Vers. 2.

2. MISERICORDIA MEA ET REFUGIUM MEUM SUSCEPTOR MEUS ET LIBERATOR MEUS.

Vers. 3.

3. PROTECTOR MEUS, ET IN IPSO SPERAVI; QUI SUBDIT POPULUM MEUM SUB ME.

His quinque vocibus docet Propheta quo ordine dederit illi Deus victoriam; quo etiam ordine nobis quoque dabit, si in illo spem nostram totam posuerimus. Primum Deus misericorditer Davidem respexit. Misericordia enim Dei prima origo est omnium bonorum nostrorum, et omnia omnino merita prævenit; hinc igitur primo dicit : « Misericordia mea. » Deinde David, misericordi-

ter præventus et vocatus, respexit ad Deum, atque ad eum sperando et invocando confugit; hinc subjungit : « Et refugium meum. » Tertio, Deus confugientem a se non despexit, sed manum illi porrigens, suscepit eum protegendum et adjuvandum ; inde subjunxit : « Susceptor meus. » Quarto, susceptum liberavit de captivitate et ab imminente periculo vitæ; hinc subjunxit : « Et liberator meus. » Denique liberatum, ne iterum caperetur, aut vulneraretur, protexit et protegere pergit, dum prælium durat; ideo subjunxit : « Protector meus. » Addit : « Et in ipso speravi, qui subdit populum meum sub me, » id est, Deus quidem mihi est misericordia, refugium, susceptor, liberator et protector; et ego vicissim in ipso sperabo, qui fecit plus quam petere aut optare potuissem; nam non solum liberavit me de manu Goliath, sed etiam subjecit mihi populum meum, cum fecit me principem militiæ super omnem populum meum; nam I *Reg.* cap. XVIII, paulo post victoriam de Goliath, fecit Saul rex Davidem tribunum super mille viros; nec solum illis, sed universo populo præerat David. Sic enim legimus ibidem : « Omnis Israel et Juda diligebat David; ipse enim ingrediebatur et egrediebatur ante eos. » quod repetitur II *Reg.* cap. V. Nec solum subjecit, sed etiam nunc subdit, cum dono gratiæ suæ facit, ut populus quiete et pacifice regi se sinat.

Vers. 4. 4. DOMINE, QUID EST HOMO, QUIA INNOTUISTI EI? AUT FILIUS HOMINIS, QUIA REPUTAS EUM?

Ex tot beneficiis prorumpit David in magnam admirationem, quod tantus Deus, quo nihil majus cogitari potest, dignetur tanti facere hominem, qui fere nihil est, ut etiam velit ab illo cognosci et amari. Et si hæc David dicit, et tanto sensu pietatis dicit, quid nos facere, sentire et dicere par esset, quibus Deus non solum innotuit, sed formam servi accepit, et in ea forma « humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis; » et victoriam nobis tribuit, non adversus carnem et sanguinem, sed « adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus; » et qui nobis non populum unum subjicit, sed evectos ad participationem regni sui, constituit cum Christo super omnia bona sua? Sed verba consideremus. « Domine, quid est homo, quia innotuisti ei? » Ex hebræo aliqui vertunt, *quid est homo, quia cognoscis eum?* Sed S. Joannes Chrysostomus affirmat recte vertisse Septuaginta Interpretes, *innotuisti ei;* nam et vox hebraica hunc sensum patitur, et est multo admirabilius, quod Deus dignetur agnosci ab homine, quam quod hominem cognoscat; imo nihil admirationis habet, quod Deus hominem cognoscat, qui hominem fecit, et nihil ignorare potest. Observat quoque idem S. Chrysostomus recte dictum esse, *quia innotuisti ei*, non autem, *quia cognitus es ab eo;* cognitio enim Dei in homine ab ipso Deo est, qui ei se revelare et demonstrare dignatur. « Aut filius hominis, quia reputas eum? » Repetitio ejusdem admirationis est : nam in hoc apparet quanti Deus hominem æstimet, quia voluit ei innotescere, et cum eo familiaritatem amicitiamque contrahere.

Multo admirabilius quod Deus dignetur ab homine cognosci, quam quod hominem cognoscat.

Vers. 5. 5. HOMO VANITATI SIMILIS FACTUS EST; DIES EJUS SICUT UMBRA PRÆTEREUNT.

Explicat causam suæ admirationis, quia videlicet homo sit res modica, et id modicum brevi desinat esse. Non poterat magis extenuari vilitas hominis comparata ad magnitudinem Dei. Deus plenitudo est omnium bonorum, et plenitudo semper stans et manens in æternum sine ulla imminutione aut mutatione : homo non est quidem vanitas, quia aliquid est, sed « vanitati similis, » quia modicum quid est, capax magnorum bonorum, si a Deo impleatur; sed donec impleatur, similis est vasi vacuo et inani. Id autem quod est, semper mutatur et transit donec deficiat : quomodo interdiu umbra montium insensibiliter transit, donec nocte superveniente penitus evanescat. Atque hæc dicit Propheta in homine quoad vitam corporalem, et comparatione facta cum Deo : alioqui enim homo magna res est, ad imaginem et similitudinem Dei creatus, et ad ipsum Deum intelligendum et amandum factus : propter quem Unicus Dei sanguinem profundere non dubitavit; qui denique si Deo per fidem, spem et charitatem in hac peregrinatione inhæserit, futurus sit in patria æqualis angelis, semperque felicissimus. Itaque quemadmodum pulverem et cinerem se reputare debet, cum Deo collatus, ita dignitatem suam agnoscere debet, cum ei bestiales voluptates a diabolo suggeruntur, ut dedignetur delectari voluptatibus pecorum, quia ad angelorum æqualitatem aspirat.

Vers. 6. 6. DOMINE, INCLINA CŒLOS TUOS, ET DESCENDE; TANGE MONTES, ET FUMIGABUNT.

Vers. 7. 7. FULGURA CORUSCATIONES, ET DISSIPABIS EOS; EMITTE SAGITTAS TUAS, ET CONTURBABIS EOS.

Propheta sanctus ex beneficiis Dei prorupit in admirationem misericordiæ Dei, quod tanta majestas tantam vilitatem aspicere dignaretur : nunc vero considerans ex adverso superbiam et cæcitatem multorum hominum, qui Deo contempto toti essent occupati in opprimendis hominibus piis, et in cumulandis terrenis divitiis, precatur Deum, ut ostendat potentiam suam in ejusmodi homines, ut saltem timore pœnæ peccare cessent, qui amore justitiæ et reverentia conditoris bene agere nesciunt. « Domine, inquit, inclina cœlos tuos, et descende, » id est, quando quidem humana superbia ex beneficiis te non agnoscit, nec timet, ostende præsentiam tuam per nubes tenebrosas, per ignem de cœlo demissum, per fulgura et tonitrua, aliaque id genus, quibus

homines terreri et expavescere cogantur; dicitur autem Deus *inclinare cœlos*, quando demittit nubes et densas caligines, quæ videntur partes cœli aerei; et eo modo *descendere* dicitur, quia demonstrat per eos effectus præsentiam suam. Sic dicitur *Exod.* XIX, Deum descendisse in montem Sina, quando implevit montem illum tenebrosa nube et caligine densissima, et simul montem calefecit, ut totus fumigare videretur; et hoc est quod addit: « Tange montes, et fumigabunt. » Sed præcipue Deus præsentiam et potentiam suam demonstrat fragore horrendo tonitruorum et coruscatione fulgurum, ac vibratione fulminum, quibus nihil velocius, subtilius, efficacius, horribilius. Ideo addit: « Fulgura coruscationes, et dissipabis eos, » superbos videlicet hostes piorum. « Emitte sagittas tuas, » id est, cœlestia fulmina, « et conturbabis eos; » nemo enim est tam ferox et audax, qui non expavescat fulmina de cœlo, adversus quæ nihil valet humana defensio. Unde dicitur I *Reg.* II: « Dominum formidabunt adversarii ejus, et super ipsos in cœlis tonabit. »

Vers. 8. 8. EMITTE MANUM TUAM DE ALTO, ERIPE ME; ET LIBERA ME DE AQUIS MULTIS, DE MANU FILIORUM ALIENORUM.

Ex hoc versiculo apparet Psalmum hunc non esse scriptum a Davide post regnum adeptum, neque esse ejusdem argumenti cum Psalmo XVII: nam in eo Psalmo gratias agit de liberatione a manu Saul, et omnium aliorum inimicorum; in hoc autem Psalmo adhuc pugnabat cum filiis alienis, id est Philistæis, et orat Deum pro liberatione et victoria. Itaque posteaquam rogaverat Deum generatim adversus impios et superbos, rogat pro se in particulari. « Emitte, inquit, manum tuam de alto, » id est, de cœlo potentiam tuam ostende, et « eripe me, et libera me de aquis multis, » id est, a multitudine hostium infidelium, cum quibus quotidie bellum gero; et declarans ipse metaphoram, addit: « De manu filiorum alienorum. » Itaque *aquæ multæ* significant multitudinem filiorum alienorum, qui ad litteram erant Philistæi; spiritualiter sunt hæretici, ut vult S. Joannes Chrysostomus; vel generalius omnes filii hujus sæculi, sive foris, sive intus sint, ut docet S. Augustinus, et conformius est versiculo sequenti, et a vers. 12 usque ad finem.

Vers. 9. 9. QUORUM OS LOCUTUM EST VANITATEM, ET DEXTERA EORUM DEXTERA INIQUITATIS.

Describit filios alienos, atque ait illos esse, qui et ore et opere iniqui sunt. « Quorum os locutum est vanitatem, » non veritatem, non legem tuam, non boni aliquid; « et dextera eorum » non operatur, nisi rapinas, oppressiones pauperum, adulteria, homicidia, etc.

Vers. 10. 10. DEUS, CANTICUM NOVUM CANTABO TIBI, IN PSALTERIO DECACHORDO PSALLAM TIBI.

Vers. 11. 11. QUI DAS SALUTEM REGIBUS, QUI REDEMISTI DAVID SERVUM TUUM DE GLADIO MALIGNO, ERIPE ME.

Vers. 12. 12. ET ERUE ME DE MANU FILIORUM ALIENORUM, QUORUM OS LOCUTUM EST VANITATEM, ET DEXTERA EORUM DEXTERA INIQUITATIS.

Interponit duos versiculos, quasi parenthesim ex affectu in Deum; deinde revertitur ad describendos filios alienos. « Deus, inquit, canticum novum cantabo tibi, » id est, peto alia multa beneficia, sed non sum oblitus acceptorum, ideo canticum novum, præclarum, nondum auditum, cantabo tibi, et simul in psalterio decem chordarum psallam tibi, jungens sonitum psalterii cum laudatione vocis; id autem faciam, quia tu « das salutem regibus, » ut paulo ante dedisti Saul regi per ministerium meum; et tu « redemisti me Davidem servum tuum de gladio maligno, » id est, de gladio injusto gigantis Goliath: tu igitur sicut hactenus fecisti, « eripe me. » Erue, inquam, me de manu filiorum alienorum, qui et ore et opere scelestissimi sunt.

Vers. 13. 13. QUORUM FILII SICUT NOVELLÆ PLANTATIONES IN JUVENTUTE SUA.

Declarat filios alienos ab affectu et opinione ipsorum: illi enim sunt filii alieni, qui non noverunt, neque diligunt nisi terrenam felicitatem, in fecunditate et prosperitate filiorum et filiarum: in abundantia frumenti, vini et olei, in armentis pecorum et fructibus eorum, in pace et securitate omnium quæ possident. Sed hoc loco observandum est, ex hebræo hæc omnia nunc legi in prima persona, non in tertia, et sensum facere omnino contrarium, nimirum hunc: *Eripe me de manu filiorum alienorum*, ut sint filii nostri *sicut novellæ plantationes; filiæ* nostræ *compositæ*, ut similitudo templi, promptuaria nostra, etc.; sed cum omnes græci et latini codices habeant in tertia persona, et omnes Patres ita exponant, non possumus approbare lectionem hebraicam, nisi dicamus, ut Genebrardus indicavit, hic introduci loquentes ipsos filios alienos, et Davidem non ex suo sensu, sed in persona eorum hæc dicere, ut hic sit sensus: « Eripe me de manu filiorum alienorum, quorum os locutum est vanitatem, et dextera eorum dextera iniquitatis, » qui videlicet locuti sunt vanitatem dicentes: Sint filii nostri « sicut novellæ plantationes, » etc. Posset etiam facile fieri ut verba hebraica tempore Septuaginta Interpretum fuerint in tertia persona, et postea successu temporis incuria librariorum mutata sint in personam primam: quod facillimum fuit, cum discrimen personæ primæ et tertiæ in litteris, non in syllabis constat; nam si desit littera *nun*, erit persona prima; si adsit, erit persona tertia. Præterea vox אשר potest verti *quorum*, ut nostri legunt; potest etiam verti *ut*, quomodo

legunt Hebræi : videtur hoc loco vertenda *quorum*, non *ut*; nam in versibus 7 et 12, ubi legimus : « Quorum os locutum est vanitatem, » eadem est vox, et ab omnibus vertitur *quorum*; cur ergo non etiam hoc loco vertatur *quorum*, et legamus *quorum filii?* Quare lectio nostra omnino retinenda est. Ac primo loco inter humanas felicitates ponuntur filii, quoniam illi super omnia alia desiderantur, et propter eos quæruntur cætera. Ideo Propheta dicit : « Quorum filii sicut novellæ plantationes in juventute sua, » id est, tunc habentur felices filii hujus sæculi, quando filii eorum sunt in juventute sua similes novellis plantationibus arborum, id est, bene radicati et fundati, et virides ac florentes, ut spes sit eos longissimo tempore supervicturos.

Inter humanas felicitates ponuntur filii loco primo.

Vers. 14. 14. FILIÆ EORUM COMPOSITÆ, CIRCUMORNATÆ, UT SIMILITUDO TEMPLI.

Hæc est secunda felicitas temporalis, filiæ formosæ et ornatæ, ut facile viros inveniant, quibus nubant. Illud, *compositæ*, videtur referendum ad naturalem pulchritudinem, quæ ex compositione, sive conformatione membrorum constat. ex hebræo vertunt aliqui, *filiæ ut anguli incisi*; sed credibile est Septuaginta Interpretes deduxisse vocem hebraicam זיו, quod *splendorem* significat, ut sensus sit : « Filiæ eorum compositæ, » id est, splendidæ et speciosæ. Quod sequitur de similitudine templi, videtur intelligendum de ornatu tabernaculi, in quo erant multa ornamenta purpuræ, byssi, auri, gemmarum, ut nihil pulchrius in tota regione inveniretur.

Vers. 15. 15. PROMPTUARIA EORUM PLENA, ERUCTANTIA EX HOC IN ILLUD.

Hoc est tertium genus felicitatis filiorum alienorum, promptuaria ita plena variarum frugum, aliarumque rerum ad hujus vitæ usum, ut necesse sit ex uno in aliud exonerare copiam rerum. Qualis felicitas describitur in Evangelio, cum dicitur divitem quemdam cogitasse intra se : « Quid faciam, quia non habeo ubi congregem fructus meos? Scio quid faciam, destruam horrea mea, et majora faciam, » etc. *Luc.* XII. Id vero potissimum contingit, quando supervenientibus novis frugibus, adhuc supersunt veteres, quæ in aliud promptuarium refundendæ sunt, ut detur locus novis.

Vers. 16. 16. OVES EORUM FŒTOSÆ, ABUNDANTES IN EGRESSIBUS SUIS; BOVES EORUM CRASSÆ.

Hoc est quartum genus bonorum temporalium, oves fecundæ et plurimæ, « abundantes in egressibus suis, » id est, quæ plurimæ conspiciantur, cum egrediuntur ad pascua; et simul cum gregibus ovium armenta boum, et quidem pinguium.

Vers. 17. 17. NON EST RUINA MACERIÆ, NEQUE TRANSITUS, NEQUE CLAMOR IN PLATEIS EORUM.

Hoc est ultimum bonorum temporalium, ut non solum domus et palatia nullam ruinam minentur, sed ipsæ etiam maceriæ, quæ ex vili materia eriguntur, integre maneant; et nullus sit tumultus, neque rumor in plateis eorum, sed omnia tranquilla et pacata. Illud, *neque transitus*, potest significare transitum per diruptas macerias, vel transitum latronum aut militum cum tumultu circumcursantium.

Vers. 18. 18. BEATUM DIXERUNT POPULUM CUI HÆC SUNT! BEATUS POPULUS CUJUS DOMINUS DEUS EJUS!

Hæc est conclusio sancti Prophetæ, qui refert ex sententia filiorum alienorum beatum esse populum cui hæc sunt, quæ paulo ante descripsimus; sed ex propria sententia dicit beatum esse populum, non cui hæc sunt, sed cujus Deus est Dominus, id est, qui habet pro Deo verum Deum; nam vox *Dominus* hoc loco scribitur quatuor litteris, quæ nomen proprium Dei significant, quod nunquam tribuitur, nisi vero Deo, qui fecit cœlum et terram. Ad finem hujus Psalmi diligenter annotandum est, non facere differentiam inter filios Dei et filios alienos, copiam, vel inopiam rerum temporalium : multi enim filii Dei his bonis abundarunt, et Dominus, *Matth.* XIX, promisit centuplum eorum, quæ dimittimus in hoc mundo, et postea vitam æternam; et contra multi filii hujus sæculi misere perierunt in egestate, in exilio, in triremibus, in patibulis. Sed quod differentiam facit inter filios regni et filios gehennæ, filios hujus sæculi et filios lucis, est affectio; qui enim bona temporalia magna bona esse ducunt, et iis ita afficiuntur, ut præ illis æterna bona contemnant, et contra qui detrimenta temporalia, magna mala esse ducunt, eaque ita timent, ut pro iis evadendis Deum offendere, et vitam æternam perdere non formident, illi sunt filii tenebrarum hujus sæculi et gehennæ, et hoc significatur in illis verbis : « Beatum dixerunt populum cui hæc sunt, » id est, qui tanti faciunt hæc temporalia, ut in illis beatitudinem sitam esse arbitrentur. Qui vero bona temporalia parva bona, et jacturam eorum parva mala esse ducunt, ut revera sunt; contra autem gratiam Dei, et cœlestem patriam in maximis bonis reponunt; et offensionem Dei, ac vitæ æternæ detrimentum, mala gravissima putant, illi sunt filii lucis, filii Dei, filii regni, qui non surda aure audierunt : « Primum quærite regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis, » *Matth.* IX; et hoc significatur in illis verbis : « Beatus populus, cujus Dominus Deus ejus, » id est, bona temporalia, bona sunt, sed beatum non faciunt; quod autem vere facit beatum, est possessio summi boni, quod in Dei visione consistit.

Non facit differentiam inter filios Dei, et alienos, copia, vel inopia rerum temporalium.

PSALMUS CXLV

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Laudatio ipsi David.*

Exaltabo te, Deus meus rex, et benedicam nomini tuo in sæculum, et in sæculum sæculi.

2. Per singulos dies benedicam tibi, et laudabo nomen tuum in sæculum, et in sæculum sæculi.

3. Magnus Dominus, et laudabilis nimis, et magnitudinis ejus non est finis.

4. Generatio et generatio laudabit opera tua, et potentiam tuam pronuntiabunt.

5. Magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquentur, et mirabilia tua narrabunt.

6. Et virtutem terribilium tuorum dicent, et magnitudinem tuam narrabunt.

7. Memoriam abundantiæ suavitatis tuæ eructabunt, et justitia tua exultabunt.

8. Miserator et misericors Dominus : patiens, et multum misericors.

9. Suavis Dominus universis, et miserationes ejus super omnia opera ejus.

10. Confiteantur tibi, Domine, omnia opera tua, et sancti tui benedicant tibi.

11. Gloriam regni tui dicent, et potentiam tuam loquentur :

12. Ut notam faciant filiis hominum potentiam tuam, et gloriam magnificentiæ regni tui.

13. Regnum tuum, regnum omnium sæculorum, et dominatio tua in omni generatione et generationem.

Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, et sanctus in omnibus operibus suis.

14. Allevat Dominus omnes qui corruunt, et erigit omnes elisos.

15. Oculi omnium in te sperant, Domine : et tu das escam illorum in tempore opportuno.

16. Aperis tu manum tuam, et imples omne animal benedictione.

17. Justus Dominus in omnibus viis suis, et sanctus in omnibus operibus suis.

V. s. h. — *Laudatio David.*

Aleph. Exaltabo te, Deus meus rex, et benedicam nomini tuo in æternum [*h. sæculum*] et ultra.

Beth. In omni die benedicam tibi, et laudabo nomen tuum in sempiternum [*h. sæculum et ultra*] jugiter.

Gimel. Magnus Dominus, et laudabilis nimis : et magnificentiæ ejus non est investigatio.

Daleth. Generatio ad generationem laudabit opera tua, et fortitudines tuas annuntiabunt.

He. Decorem gloriæ magnitudinis tuæ, et verba mirabilium tuorum loquar.

Vav. Et fortitudinem horribilium tuorum loquentur, et magnitudines tuas narrabunt.

Zain. Memoriam multæ bonitatis tuæ loquentur [*h. eructabunt*], et justitias tuas laudabunt.

Heth. Clemens, et misericors Dominus : patiens, et multæ miserationis [*h. tardus ad furorem et magnæ misericordiæ*].

Teth. Bonus Dominus omnibus, et misericordiæ ejus in universa opera ejus.

Jod. Confiteantur tibi, Domine, omnia opera tua, et sancti [*h. misericordes*] tui benedicant tibi.

Chaph. Gloriam regni tui dicent, et fortitudines tuas loquentur.

Lamed. Ut ostendant filiis hominum fortitudines ejus, et gloriam decoris regni ejus.

Mem. Regnum tuum regnum omnium sæculorum, et potestas tua in omni generatione et generationem.

Samech. Sustentat Dominus omnes corruentes et erigit omnes jacentes [*h. incurvatos*].

Ain. Oculi omnium in [*h. ad*] te sperant, et tu das eis escam suam [*h. eorum*] in tempore suo.

Phe. Aperis manus tuas, et imples omne animal refectione [*h. satias omnem virum placite*].

Sade. Justus Dominus in omnibus viis suis, et sanctus (*h. misericors*] in omnibus operibus suis.

18. Prope est Dominus omnibus invocantibus eum : omnibus invocantibus eum in veritate.

19. Voluntatem timentium se faciet, et deprecationem eorum exaudiet, et salvos faciet eos.

20. Custodit Dominus omnes diligentes se, et omnes peccatores disperdet.

21. Laudationem Domini loquetur os meum, et benedicat omnis caro nomini sancto ejus in sæculum, et in sæculum sæculi.

Coph. Juxta est Dominus omnibus qui invocant eum : omnibus qui invocant illum in veritate.

Res. Placitum timentium se faciet, et clamorem [*h. deprecationem*] eorum exaudiet, et salvabit eos.

Sin. Custodit Dominus omnes diligentes se, et universos impios conteret [*h. disperdet*].

Thav. Laudem Domini loquetur os meum, et benedicet omnis caro nomini sancto ejus in æternum [*h. in sæculum, et ultra*], et jugiter.

Argumentum. — Hymnus in Jovæ potentiam, justitiam, benignitatem, quam exhibet tum universo generi humano, tum maxime afflictis suis cultoribus. Singuli versus litteris primoribus elementorum hebraicorum ordinem repræsentant; sed desideratur versus qui a *nun* littera incipere debebat. Habet quidem Græcus Alexandrinus (et Vulg. Syr. Ar. Æth.) post vers. 13 : πιστὸς Κύριος, etc., *fidelis Dominus*. Sed plus quam verisimile est, ab aliena manu profecta esse hæc verba. Primum enim non exstiterunt in libris, quibus usi sunt Origenes et Hieronymus. Deinde desunt in Chald. Aqu. Theod., et Obelo illa notavit scholion græcum codicis Vatic. Tum rejecerunt ea Masorethæ et interpretes Hebræi. Postea non probabile est, vel casu hunc vers. excidisse, vel studio expunctum esse. « *Casu* fieri non potuit, ait Buxtorfius (*Anti-Crit.* p. 437), quia error ob interruptam seriem alphabeti nimis manifestus et facile deprehensus fuisset. *Studio* cur expunctus esset, quum nihil in eo sit, quod Judæos offendere, vel ad eum eradendum permovere potuisset ? » Contra, quum ordinis alphabetici non ita tenaces sunt poetæ hebraici, ut in omnibus ac singulis hujusmodi carminibus seriem litterarum sine ulla interruptione aut defectu servandam existiment, sed nonnihil licentiæ sibi interdum concedant, nihil miri habet unius litteræ omissio. Denique manifestum est, verba πιστὸς Κύριος, etc., levi duarum tantummodo dictionum mutatione, et prima in subsidium ex *Deuter.* VII, 9, arcessita, penitus ex vers. 17 hujus ipsius Psalmi desumpta esse. Ita fere Maurer. Quod alphabeticus est Psalmus, recentioris ætatis pluribus indicium est.

1. Hymnus Davidis.

Laudibus efferam te, mi Deus, rex,
et benedicam nomen tuum in sæculum et æternum.

2. Quotidie benedicam (celebrabo) te,
et laudabo nomen tuum in sæculum et æternum.

3. Magnus est Jova et laudandus plurimum,
et magnitudini ejus nulla est investigatio.

4. Ætas ætati prædicat (vel *prædicet*) opera tua,
et facinora tua nota faciunt.

5. Splendorem gloriæ (gloriosum) majestatis tuæ,
et res miraculorum tuorum meditabor.

6. Et vim terribilium factorum tuorum prædicant (vel *prædicent* opera tua),
et magna facta tua enarrabo.

7. Memoriam (laudes) magnæ benignitatis tuæ eructant (vel *eructent*),
et justitiam tuam lætis vocibus efferunt.

8. Clemens et misericors est Jova,
tardus ad iram et magnæ gratiæ.

9. Benignus est Jova erga omnes,
et misericordiæ ejus *sunt* super omnia opera ejus.

10. Laudant (vel *laudent*, et ita deinceps) te, Jova, omnia opera tua,
et pii (cultores) tui benedicunt te.

11. Gloriam imperii tui prædicant,
et potentiam tuam loquuntur,

12. Ut nota faciant (vel, *innotescant*) hominibus facinora ejus,
et gloriam splendoris (splendidam) imperii ejus.
13. Imperium tuum imperium *est* omnium sæculorum,
et dominatio tua *manet* per omnes ætates.
14. Suffulcientem se præbet Jova omnibus qui labant,
et erigentem omnibus qui incurvati sunt.
15. Oculi omnium ad te spectant,
et tu das eis cibum ipsorum tempore suo.
16. Aperis manum tuam,
et satias omne vivum voluntate (eo quod vult).
17. Justus est Jova in omnibus viis suis,
et clemens in omnibus operibus suis.
18. Propinquus est Jova omnibus invocantibus eum,
omnibus qui invocant eum sincere (animo sincero).
19. Voluntatem cultorum suorum facit,
et vociferationem eorum audit, et salvat eos.
20. Custodit Jova omnes qui diligunt eum,
atque omnes improbos perdit.
21. Hymnum Jovæ loquatur os meum,
et benedicat omnis caro nomen ejus sanctum
in sæculum et æternum.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXLIV.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Laudatio David.

Titulus indicat argumentum : est enim hic Psalmus perpetua laudatio Dei, quæ partim sumitur ab ipsa Dei magnitudine, partim ab operibus ejus, partim a qualitatibus regni ipsius, partim a virtutibus regiis, quæ in ipso perfectissime inveniuntur. Est autem Psalmus alphabeticus, ut facilius memoriæ commendetur, et delectabilius canatur. S. Hilarius et S. Augustinus ita exponunt titulum : *Laudatio David*, id est, laudatio qua laudatur David. Et per Davidem intelligunt Christum, qui filius est David secundum carnem. Sed communior expositio est, ut sit, sensus, *laudatio*, qua laudatur Deus a Davide. Neque obstat quod in græco dicatur in dativo : *Laudatio ipsi David*. Est enim sensus, laudatio Dei inspirata et dictata a Spiritu Sancto ipsi Davidi. Vide titulum Psalmi III.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. *Aleph*. EXALTABO TE, DEUS MEUS REX, ET BENEDICAM NOMINI TUO IN SÆCULUM, ET IN SÆCULUM SÆCULI.

Vers. 2. 2. *Beth*. PER SINGULOS DIES BENEDICAM TIBI, ET LAUDABO NOMEN TUUM IN SÆCULUM, ET IN SÆCULUM SÆCULI.

In his duobus primis versiculis continetur proœmium, in quo Propheta docet quid in hoc Psalmo canere proposuerit; sed hoc docet more poetico, per apostrophen ad Deum. « Exaltabo, inquit, te, » id est, in hoc Psalmo celebrabo te versibus meis, ut tu, qui altissimus es, altissimus etiam habearis et prædiceris ab hominibus. Vocat autem Deum regem suum, vel ut ostendat se regem esse sub rege Deo, qui omnes regit et a nullo regitur, vel quia Deum celebrare intendit ob ea præcipue attributa, vel opera, quæ illi conveniunt, ut rex est et gubernator hominum et cæterarum rerum creatarum. « Et benedicam nomini tuo, » repetitio est ejusdem rei; idem enim est : « Exaltabo te, et benedicam nomini tuo, » id est, laudabo nomen tuum, celebrabo gloriam tuam. Quod autem additur : « In sæculum, et in sæculum sæculi, » significat laudationem hanc fore perpetuam, ita ut hic incipiat et perseveret per successiones hominum canentium hos Psalmos usque ad mundi consum-

mationem, et deinde in cœlesti patria nunquam omnino deficiat. « Beati enim qui habitant in domo tua, Domine, » ait ipse idem in *Psalm.* LXXXIII, « in sæcula sæculorum laudabunt te. » Hoc idem clarius repetitur et explicatur in secundo versiculo : « Per singulos dies benedicam tibi, » id est, perpetuo laudabo te, sive in prosperis, sive in adversis, dum hic vivam, et postea quoque in cœlesti patria « laudabo nomen tuum in sæculum, et in sæculum sæculi. »

Vers. 3.

3. *Ghimel.* MAGNUS DOMINUS, ET LAUDABILIS NIMIS, ET MAGNITUDINIS EJUS NON EST FINIS.

Quatuor sunt quasi partes magnitudinis, latitudo, longitudo, sublimitas et profundum, quæ suo modo in Deo quoque considerari possunt, juxta illud Apostoli *ad Ephes.* III : « Ut possitis comprehendere cum omnibus Sanctis, quæ sit latitudo, longitudo, sublimitas et profundum. » Igitur Propheta incipit laudare Deum a magnitudine, et potest hæc laus intelligi de magnitudine essentiæ divinæ, quæ est magna quoad latitudinem, quia est immensa; quoad longitudinem, quia æterna; quoad sublimitatem, quia altissima; quoad profunditatem, quia incomprehensibilis; vel, si placet Prophetam explicare de magnitudine Dei, ut rex est, magnus rex est Dominus quoad latitudinem, quia omnia serviunt illi, a summo angelo usque ad ultimum vermiculum; quoad longitudinem, quia regni ejus æterna duratio est; quoad sublimitatem, quia potestate summa et absolutissima regnat; quoad profunditatem, quia non solum corpora, sed etiam corda regit, et moderatur intimas omnium cogitationes et affectiones; denique nihil est tam abditum et reconditum, quo virga regni ejus non penetret. « Magnus *ergo* Dominus, *ideo* laudabilis nimis, » id est valde, « et magnitudinis ejus non est finis, » quia et latitudo infinita est, et longitudo, est sublimitas, et profundum pariter infinita sunt. Vox hebraica proprie *inventionem*, sive *investigationem*, non *finem* significat. Sed Septuaginta sensum verterunt. Ideo enim magnitudinis Dei nulla est inventio, quia finis ejus non invenitur, nec inveniri potest, cum non sit. Itaque magnitudo Dei est infinita, et ideo a nobis, qui finiti sumus, est omnino investigabilis; dicitur autem a nobis investigabilis, non quod ignoremus magnum esse Deum, et magnitudinis ejus nullum esse finem, sed quia magnitudinem illam totam non capimus, non comprehendimus. Admonet autem nos hæc magnitudo infinita Dei, ut sicut magnitudinis ejus non est finis, sic etiam laudationis nullus est finis. Ita S. Augustinus. Item, ut nos quoque non simus contenti angustiis nostris, sed quotidie magis ac magis in vera magnitudine, quæ in virtutibus posita est, crescere studeamus, juxta illud *Psalm.* LXXXIII : « Ascensiones in corde suo disposuit in valle lacrymarum; ibunt de virtute in virtutem, » etc.; nam qui crescere student potentia, vel divitiis, ut alios supergrediantur, isti non magni, sed inflati sunt : non succo pleni, sed vento distenti; aliud enim superbia, aliud animi magnitudo est. Ita S. Joannes Chrysostomus.

Magnitudinis Dei nulla est inventio

Vers. 4.

4. *Daleth.* GENERATIO ET GENERATIO LAUDABIT OPERA TUA, ET POTENTIAM TUAM PRONUNTIABUNT.

Ab essentia Dei magni Regis, quæ investigari non potest, transit Propheta ad opera ipsius mirabilia, ex quibus potentia ejus intelligi potest, et non dicit : Ego laudabo opera tua, sed « generatio et generatio laudabit opera tua, » quasi dicat : Ego solus non sufficio laudare, sed omnes generationes laudabunt « opera tua, » quia nunquam deerunt, qui ea considerent, admirentur, et laudent. « Et potentiam tuam pronuntiabunt, » id est, omnes generationes laudabunt « opera tua, » et inde potentiam tuam, quæ in illis relucet, assidue prædicabunt. In hebræo habetur ad verbum, *generatio generationi laudabit opera tua*, ut in *Psalm.* XVIII : « Dies diei eructat verbum, » qua phrasi significatur generationes sibi invicem succedere, ut dicitur *Eccle.* I : « Generatio advenit, et generatio præterit, » et sicut una alteri succedit quoad subsistentiam, ita etiam unam alteri succedere in laudandis operibus Dei, quasi una defuncta munere suo, tradat alteri munus Deum laudandi, et hoc modo « generatio et generatio, » id est, omnes generationes laudabunt opera Dei. Itaque lectio hebraica non est contraria lectioni græcæ et latinæ, sed eas explicat et illustrat.

Vers. 5.

5. *He.* MAGNIFICENTIAM GLORIÆ SANCTITATIS TUÆ LOQUENTUR, ET MIRABILIA TUA NARRABUNT.

Dixit in genere de operibus Dei mirabilibus; nunc distinguit tria genera operum Dei : quædam gloriosa et pulcherrima, ac per hoc mirabilia ob eximiam speciem et splendorem; quædam terribilia, et ob terrorem maximum valde mirabilia; quædam denique amabilia, et ob ingentis benignitatis Dei significationem, non minus quam cætera mirabilia. In hoc igitur versiculo laudantur opera mirabilia ob splendorem et gloriam operis, qualia sunt cœli superiores, quibus nihil majus et pulchrius, de quibus dicitur *Psalm.* XVIII : « Cœli enarrant gloriam Dei; » ad idem opus pertinent ea, quæ in cœlo conspicimus, sol, luna, stellæ cæteræ, et earum varietas, multitudo, splendor et perpetui sine ulla intermissione, vel fatigatione discursus. « Magnificentiam, inquit, gloriæ sanctitatis tuæ loquentur, » id est, omnes generationes laudando loquentur excellentiam gloriosi operis magnificentiæ tuæ; et quia multa sunt in eo opere mirabilia, ideo laudantes gloriosum hoc opus, mirabilia tua multa et magna narrabunt. Per *magnificentiam* non intelligitur hoc loco actio virtutis, quæ dicitur magnificentia, sed qualitas operis magnificentissimi, quæ dici potest excellentia sive præstantia, sive decor et pulchritudo : hæc enim omnia significat vox hebræa,

quæ hoc loco ponitur; per *gloriam* intelligitur claritas et splendor, et per *claritatem* et *splendorem*, ipsum opus gloriosum et splendidum; denique per *sanctitatem Dei*, si respiciamus vocem hebraicam, intelligenda est majestas, sive magnitudo, sive magnificentia Dei, quæ etiam *sanctitas* dici potest, quia majestas Dei sanctissima est; vox hebraica non est קדש, id est *sanctitas*, sed הוד, quam vocem in *Psal.* VIII, verterunt Septuaginta *magnificentiam*, et hoc loco vertit S. Hieronymus *magnitudinem*, et potest etiam verti *majestas*, sive *decor*, sive etiam *robur*, ac *potentia*. Itaque sensus erit : Omnes generationes præstantissimum et clarissimum opus majestatis Dei, quæ sancta, id est, inviolabilis et purissima est, decantabunt.

Vers. 6. 6. *Vau*. ET VIRTUTEM TERRIBILIUM TUORUM DICENT, ET MAGNITUDINEM TUAM NARRABUNT.

Hoc est alterum genus operum Dei, quo terror divinæ majestatis in puniendis impiis demonstratur. « Et virtutem, inquit, terribilium tuorum dicent, » id est, robur et potentiam terribilium flagellorum, quibus impios castigare solitus es, dicent; et ex eis « magnitudinem » potentiæ tuæ « enarrabunt. » Ad hoc opus pertinent : diluvium generale tempore Noe; combustio quinque civitatum igne de cœlo demisso; plagæ Ægypti et Pharaonis; hiatus terræ ad absorbendos vivos seditiosos Dathan et Abiron; denique terræ motus, pestilentiæ, fulmina cœlestia, eluviones aquarum, procellæ ventorum, et alia quæ non raro et divino judicio terris immittuntur.

Vers. 7. 7. *Zain*. MEMORIAM ABUNDANTIÆ SUAVITATIS TUÆ ERUCTABUNT, ET JUSTITIA TUA EXULTABUNT.

Hoc est tertium genus operum Dei, quod ad misericordiam pertinet, quod quidem pluribus verbis et majori significatione grati animi explicatur, quoniam ad pios Dei servos maxime pertinet. « Memoriam, inquit, abundantiæ suavitatis tuæ eructabunt, » id est, omnes generationes repletæ abundantia suavitatis et benignitatis et misericordiæ tuæ, quoniam « misericordia Domini plena est terra, » ex hac plenitudine eructabunt memoriam hujus abundantissimæ suavitatis, id est, mandabunt posteritati memoriam horum tantorum et tam multiplicium beneficiorum; nec solum eructabunt hanc memoriam posteris, sed ipsi « exultabunt justitia tua, » id est, ob fidelitatem, qua promissa beneficia præstitisti.

Ad hoc genus pertinent innumerabiles consolationes, quas toti generi humano divina bonitas tribuit ex vicissitudine dierum et noctium, ex pluviis de cœlo, ex fecunditate terræ, ex infinita multitudine pecorum, avium, piscium, quæ generi humano serviunt; ex amœnitate sylvarum, pulchritudine hortorum, commoditate maris et fluminum, aliisque id genus plurimis. Sed hæc levia et parva sunt, si comparentur ad dona gratiæ, ad incarnationem Verbi divini, ad passionem, resurrectionem et ascensionem Christi, ad missionem Spiritus Sancti, vocationem gentium, ædificationem Ecclesiæ, justificationem impiorum, prædicationem, promissionem et exhibitionem regni cœlorum. Quæ omnia cum suavi meditatione quasi comedantur, mirum non est, si ex tanta plenitudine pii omnes eructent memoriam abundantiæ suavitatis Dei.

Vers. 8. 8. *Cheth*. MISERATOR ET MISERICORS DOMINUS, PATIENS ET MULTUM MISERICORS.

Vers. 9. 9. *Teth*. SUAVIS DOMINUS UNIVERSIS, ET MISERATIONES EJUS SUPER OMNIA OPERA EJUS.

Non contentus dixisse tantam esse abundantiam suavitatis Dei, ut omnes generationes eructaturæ sint memoriam hujus suavitatis, ipse eructat primus et prædicat, dicens : « Misericors et miserator Dominus, patiens, et multum misericors, » *Dominus* est, quia tollit miserias creando, justificando, glorificando; nec solum *misericors* est : sed etiam *miserator*, id est, paterne misericors; id enim significat vox hebraica רחום; nec solum affectu paterno *misericors*, sed etiam *patiens*, sive *longanimis*, ut est in hebræo, id est, perseveranter misericors; etiamsi enim sæpe a nobis provocetur ad iram, ille tamen non subito irascitur, sed exspectat ad pœnitentiam; denique hæc misericordia non modica, non exigua, sed multa et copiosissima est. Id explicatur in sequenti versiculo; nam « suavis est Dominus omnibus, » id est, omnibus benignus et misericors, et ex se suavis, licet non omnibus videatur suavis, sed iis tantum, qui sanum palatum habent; nec solum erga omnes suavis et bonus, ac per hoc misericors est, sed etiam misericordia ejus extenditur « super omnia opera ejus; » nullum enim est opus Dei, in quo misericordia ejus locum suum non habeat : sic enim intelligimus illud, *super omnia opera ejus*, id est, in omnia opera ejus, ut exponunt SS. Chrysostomus et Augustinus, et ut vertit ex hebræo S. Hieronymus, et ut requirit proprietas linguæ græcæ. Sanctus tamen Hilarius exponit : « Super omnia opera ejus, » id est, excellit operibus ejus, et hanc expositionem patitur textus hebraicus, et hinc theologi disputant quomodo intelligendum sit misericordiam esse excellentiorem omnibus virtutibus, de qua re vide S. Thomam et Cajetanum in II II, *Quæst.* XXX, art. 4. Illud autem, *suavis Dominus universis*, verum est absolute, quia Deus « solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos, » ut dicitur *Matth.* V. Et ne dæmones quidem Deus excludit a misericordia sua, cum eis vitam et intelligentiam tribuat et conservet : tamen magna misericordia, quæ ad salutem æternam perducit, de qua dicit David *Psalm.* L : « Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam; » et Jacobus cap. II : « Judicium sine misericordia ei qui non fecit misericordiam, » restringitur ad ti-

mentes et invocantes Deum; nam *Psalm.* LXXXV, dicitur : « Tu Domine, suavis et mitis, et multæ misericordiæ omnibus invocantibus te; » et *Psal.* CII : « Quoniam secundum altitudinem cœli a terra corroboravit misericordiam suam super timentes se; » et : « Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se; » et : « Misericordia Domini ab æterno, et usque in æternum super timentes eum; » quod etiam significavit B. Virgo, *Luc.* cap. I, cum ait : « Et misericordia ejus a progenie in progenies timentibus eum. »

Vers. 10. 10. *Iod.* CONFITEANTUR TIBI, DOMINE, OMNIA OPERA TUA, ET SANCTI TUI BENEDICANT TIBI.

Vers. 11. 11. *Caph.* GLORIAM REGNI TUI DICENT, ET POTENTIAM TUAM LOQUENTUR.

Vers. 12. 12. *Lamed.* UT NOTAM FACIANT FILIIS HOMINUM POTENTIAM TUAM, ET GLORIAM MAGNIFICENTIÆ REGNI TUI.

Vers. 13. 13. *Mem.* REGNUM TUUM, REGNUM OMNIUM SÆCULORUM; ET DOMINATIO TUA IN OMNI GENERATIONE ET GENERATIONEM.

Cecinit hactenus opera Dei gloriosa, terribilia et amabilia; nunc transit ad qualitatem regni Dei, cantaturus etiam postea qualitates ipsius regis : « Confiteantur, inquit, tibi, Domine, omnia opera tua, » id est, laudent te opera tua, de quibus hactenus te laudavi : opera enim opificem laudant, quando pulchra sunt et bona. Opera autem Dei talia sunt, ut nihil eis addi, vel minui possit. « Vidit eum Deus omnia quæ fecit, et erant valde bona, » *Gen.* I; et : « Magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates ejus, » *Psalm.* CX. Atque his verbis concludit narrationem præteritam. Addit deinde inchoans novam laudationem : « Et sancti tui benedicant tibi, » id est, opera tua, quæ patent oculis omnium, generatio et generatio laudabit, ut supra dictum est; sed qualitatem regni, de qua nunc dicturus sum, non noverunt nisi sancti tui, quibus per Spiritum Sanctum revelata est; ideo « sancti tui, » fideles tui, populus tuus peculiaris, « benedicant tibi, » laudent te. In quo autem laudaturi sint, subjungit, cum ait : « Gloriam regni tui dicent, et potentiam tuam loquentur. » *Gloria regni* est potentia regni. Potentia regni consistit in multitudine subditorum, et in magnitudine divitiarum, quibus subditi ali et sustentari possunt. Gloria, sive potentia regni Dei cognosci potest ex differentia inter regnum Dei et regnum hominum. Est autem quadruplex differentia. *Prima,* quod homines reges habeant subditos paucissimos, et opes tenuissimas, homines videlicet, et opes unius aut plurium provinciarum; Deus autem subditos habet omnes angelos, omnes homines, omnes dæmones; et quicquid in cœlo, in terra et in mari est, opes ejus sunt. *Altera* differentia est, quod reges terreni sic dominantur subditis, ut etiam illis serviant, qui

Quadruplex differentia regni Dei et regni hominum.

pendent ab illis, et sine illis nihil possunt, et pari ratione sic abundant opibus, ut semper egeant, et cogantur a subditis exigere vectigalia et tributa, et ut plurimum gravati sunt ære alieno; Deus autem dominatur omnibus, et nulli servit, quia non eget opera illorum; abundat opibus sine ulla inopia, quia potest in momento producere ex nihilo multo plura quam habeat. *Tertia* differentia sequitur ex secunda : reges enim terreni gaudent honore ac dignitate sua, sed simul anguntur assidua sollicitudine et formidine, ut propterea inventi sint, qui sponte imperium deposuerint; Deus autem nulla premitur sollicitudine, nullo motu, sed cum tranquillitate et securitate regnat. *Quarta* est, quod reges terreni brevi tempore regnant, Deus autem in æternum. Prima differentia attingitur in versiculo illo : « Gloriam regni tui dicent, et potentiam tuam loquentur, » id est, Sancti tui prædicabunt gloriam et potentiam regni tui, quæ in multitudine innumerabili subditorum, et abundantia infinita opum tuarum consistit. Secunda et tertia attinguntur in versiculo sequenti : « Ut notam faciant filiis hominum potentiam tuam et gloriam magnificentiæ regni tui; » quæ verba indicant maximum discrimen inter regna hominum et regnum Dei. Ideo enim dicit, « ut notam faciant filiis hominum, » id est, ut faciant filios hominum intelligere regna sua terrena nihil esse, si comparentur ad regnum Dei; et non contentus dixisse, « ut notam faciant potentiam tuam, » addidit, « et gloriam; » et hoc non contentus addit, « magnificentiæ regni, » id est, gloriam excellentissimi regni tui. Denique quarta differentia habetur in versiculo sequenti : « Regnum tuum, regnum omnium sæculorum, » etc.

14. *Nun.* FIDELIS DOMINUS IN OMNIBUS VERBIS SUIS, ET SANCTUS IN OMNIBUS OPERIBUS SUIS. Vers. 14.

Virtutes propriæ regis.

Hic jam incipit explicare Propheta virtutes proprias regis, quæ in Deo perfectissime inveniuntur, ut etiam in Christo homine, et ad quarum quasi speculum vel exemplar reges omnes respicere deberent. Prima virtus regia est probitas vitæ, et præcipue veracitas in verbis : nam « totus componitur orbis regis ad exemplum; » et de Christo rege dicitur : « Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus, » I *Petri* II; et hoc ipsum dicit hoc loco Propheta : « Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, » id est, verax, non mendax, non decipiens, non fallens, promissa omnia constanter observans, « et sanctus in omnibus operibus suis, » innocens, impollutus, immaculatus in omni opere suo. Hunc versiculum non habent codices hebraici; sed hoc ipso convincuntur esse corrupti : nam Septuaginta Viri nullo modo ausi fuissent verba sua, ac præcipue integrum versiculum inserere verbis Dei; præterea cum totus hic Psalmus alphabeticus sit, nulla ratio reddi potest, cur David unam litteram

omittere voluerit. Itaque non dubitamus in hebraico textu quem habuerunt Septuaginta Interpretes, fuisse hunc versiculum, cujus prima littera erat *nun*, ut revera vox hebraica, quæ *fidelem* significat, a littera ista principium habet: dicitur enim נאמן, id est *fidelis*.

Vers. 15. 15. *Samech*. ALLEVAT DOMINUS OMNES QUI CORRUUNT, ET ERIGIT OMNES ELISOS.

Regis et pastoris idem officium.

Hæc est altera virtus regia et pastoralis : nam regis et pastoris idem est officium, regere subditos, ne corruant, et erigere eos qui forte corruerunt. Misericordia hæc virtus dicitur, et regibus maxime necessaria. Illud, *allevat*, in hebræo est *sustentat*, sive *confirmat*; proinde *allevare*, hoc loco non est erigere eos qui corruerunt, sed sustentare, et allevare ne cadant, cum in proximo sunt ut cadant, juxta illud : « Impulsus eversus sum ut caderem, et Dominus suscepit me. » At quomodo verum est a Deo sustentari omnes cadentes, et erigi omnes elisos? Nonne plurimi cadunt, et eliduntur quotidie, sive corporaliter, sive spiritualiter hoc intelligatur? Dicitur Deus *omnes allevare ne cadant*, et *erigere elisos*, quia quicumque in tentatione non cadunt, Deo juvante non cadunt; et qui ex casu resurgunt, Deo erigente resurgunt : qui autem cadunt, aut ex casu non resurgunt, ex se habent, non ex Deo, ut cadant, vel non resurgant. Quod aliis verbis dicit Osee cap. XIII: « Perditio tua ex te, Israel, tantummodo in me auxilium tuum. » Quod autem non velit David dicere omnes omnino corruentes allevari, sive sustentari, perspicuum est ex verbis sequentibus, ubi dicit erigi a Deo omnes elisos : nam si Deus sustentaret omnes cadentes, nemo caderet, aut certe nemo cadens elideretur; quomodo ergo verum esset illud, *erigit omnes elisos?* Atque hæc de spirituali casu dicta sunt; de corporali autem casu dicimus Deum omnes allevare et erigere, quia ex natura pronus est ad allevandum et erigendum; quod si multos non allevat, neque erigit, imo sæpe ipse dejicit et præcipitat in ruinam, id facit, vel ad probationem et coronam, ut cum justos affligit, et hoc non est proprie dejicere, sed exaltare: vel ad pœnam et supplicium, et tunc id exigunt peccata hominum; ac per hoc prima radix malorum ex nobis est, et semper vera est Prophetæ sententia : « Perditio tua ex te, Israel, tantummodo in me auxilium tuum. »

Vers. 16. 16. *Ain*. OCULI OMNIUM IN TE SPERANT, DOMINE, ET TU DAS ESCAM ILLORUM IN TEMPORE OPPORTUNO.

Vers. 17. 17. *Phe*. APERIS TU MANUM TUAM, ET IMPLES OMNE ANIMAL BENEDICTIONE.

Tertia virtus regia liberalitas est; pertinet enim ad reges non expilare subditos, non emungere pecunias variis artibus, eosque ad egestatem redigere. Sed contra liberaliter alere, ut filios, sic tamen ut tempore suo comedant, non totos dies in comessationibus consumant. « Oculi omnium, inquit, in te sperant, Domine, » id est, oculi omnium viventium ad te respiciunt, sperantes a te cibum, ut inde alantur et vivant. « Et tu das escam illorum, » id est, et tu per creaturas tibi subjectas, terram, solem, pluvias, producis fructus copiosos in escam omnium viventium. « Das » autem « escam illorum in tempore opportuno, » quando tempus opportunum est, ut comedant; non enim semper comedere debent. Itaque qui comessationibus superfluis vacant, non accipiunt escam a Deo, sed a cupiditate sua. Item « dat escam Deus in tempore opportuno, » id est, quando esuris, quando eges, quando necesse habes; proinde qui recondunt et multiplicant superflua, non a Deo accipiunt, sed furantur bona communia, et ideo mirum non est, si multi egeant et esuriant. Item « dat escam in tempore opportuno, » quia dat, quando æquum est dari : aliquando enim æquum est tolli, quia id merentur peccata hominum, quomodo medicus præscribit cibi inediam et abstinentiam vini; hinc sæpe Deus immittit sterilitates et penuriam, ut flagellet peccatores. Denique, juxta Chrysostomum, « dat escam in tempore opportuno, » quia non omnes fructus dat omni tempore, sed per temporum varietates varios fructus ex terra producit. Ut autem intelligas primam causam omnium bonorum esse Dei liberalitatem, addit: « Aperis tu manum tuam, et imples omne animal benedictione, » in qua sententia omnia verba sonant liberalitatem. « Aperis, inquit, manum, » id est, non stricta manu, sed larga atque aperta, summa liberalitate; « imples, » id est, abunde satias, omne animal, non solum hominem, sed omnia animalia; « benedictione, » id est, abundanti refectione. Sic enim accipit benedictionem Apostolus II *Cor*. IX : « Ut benedictionem, non ut avaritiam, » id est, largam eleemosynam. In hebræo non est proprie *benedictione*, sed *beneplacito*; sed idem est sensus : significat enim Propheta impleri omnia animalia cibo sibi convenienti, qui eis placet, et quem cupiunt. S. Hieronymus vertit generalius *refectione*. Septuaginta adhuc generalius, *benedictione*. At si Deus larga manu implet omne animal benedictione, unde tot mendici? tot famelici? tot nudi? Jam supra indicavimus id accidere ex injustitia divitum, qui multo plura volunt et conservant, quam necesse habent, et multa effundunt in vanitates, quæ pauperibus dari debuissent; addidimus etiam id aliquando evenire ex judicio Dei, quia id exigunt peccata hominum; denique adjungimus ipsos pauperes sæpe esse in causa, quia vel confidunt in astutia sua et malis artibus, non in Deo, vel non sunt contenti victu et vestitu statui suo congruenti, vel quod lucrantur per integram hebdomadam, uno die comessando vel ludendo perdunt.

Vers. 18. 18. *Tsade.* JUSTUS DOMINUS IN OMNIBUS VIIS SUIS, ET SANCTUS IN OMNIBUS OPERIBUS SUIS.

Quarta virtus regia est justitia, quæ omnino necessaria est, ut populi pacem et quietem habeant. « Justus Dominus in omnibus viis suis, » id est, Dominus in omnibus actionibus suis externis, quibus quodammodo exit ab interno conclavi suo ad nos, justissimus est; tribuit enim omnibus, quod illis debetur; et hoc idem significant verba sequentia : « Et sanctus in omnibus operibus suis. »

Vers. 19. 19. *Coph.* PROPE EST DOMINUS OMNIBUS INVOCANTIBUS EUM, OMNIBUS INVOCANTIBUS EUM IN VERITATE.

Quinta virtus regia est facilem se præbere omnibus accedentibus atque auxilium implorantibus. Hoc mirifice præstat Deus noster, qui « prope est omnibus invocantibus eum, » id est, quamvis Deus excelsior cœlo sit, tamen appropinquat facile omnibus invocantibus eum, neque unquam audientiam negat; hinc gloriatur Moses *Deut.* cap. IV : « Non est alia natio tam grandis, quæ habeat deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris; » addit Propheta declarans quomodo intelligendum sit, « omnibus invocantibus eum, » et ait, « omnibus invocantibus eum in veritate; » quæ particula, *in veritate,* includit omnes conditiones bonæ orationis : nam qui sine vera fide orat, non invocat Deum *in veritate,* quia non invocat Deum, sed idolum capitis sui; et qui sine spe et fiducia orat, non invocat Deum *in veritate,* quia non potest serio et ex animo invocare eum, a quo non sperat se audiri; et qui sine charitate vel sine dilectione saltem inchoata orat, non invocat Deum *in veritate,* quia nemo invocat serio eum quem odit, et a quo se odio haberi credit; et qui sine affectu ac desiderio orant, ut qui recitant Psalmos et orationem Dominicam absque desiderio consequendi quæ petunt, non invocant Deum *in veritate,* sed invocare videntur; denique qui sine attentione orant, nec sciunt quid dicant, ii voce tantum, non mente orant, et ideo non invocant Deum *in veritate,* quia non ipsi vere invocant, sed signum inane invocationis ostendunt.

Bonæ orationis conditiones.

Vers. 20. 20. *Resh.* VOLUNTATEM TIMENTIUM SE FACIET, ET DEPRECATIONEM EORUM EXAUDIET, ET SALVOS FACIET EOS.

Sexta virtus regis est benignitas, qua non solum facile admittit subditos ad audientiam, sed etiam benigne concedit quæ ipsi petunt, modo ea petant quæ deceat regem concedere. « Voluntatem, inquit, timentium se faciet, » id est, audita oratione præstabit quod ipsi volunt. Sed addit, « timentium se, » quia hoc justum est, ut Deus faciat voluntatem eorum qui faciunt voluntatem ipsius. Illi autem faciunt voluntatem Dei, qui timore sancto metuunt offendere Deum, et quidlibet potius amittere volunt, quam gratiam Dei. Id ipsum more suo repetit, cum addit, « et deprecationem eorum exaudiet. » Addit postremo : « Et salvos faciet eos, » ut declaret quomodo Deus semper exaudiat deprecationes timentium se. Sæpe enim Deus videtur non exaudire orationem « timentium se, » ut cum Apostolum non liberavit a stimulo carnis, pro qua re ter Dominum rogaverat, II *Cor.* XII, et tamen vere semper exaudit primarium desiderium « timentium se, » quod est salutis æternæ desiderium. Sicut enim Dominus jussit : « Primum quærite regnum Dei, » et « justitiam ejus, » id est, et gloriam et gratiam : sic omnes timentes Deum timore sancto, primo et principaliter in omni oratione petunt salutem inchoatam, quæ est gratia; et perfectam, quæ est gloria. Deus igitur exaudit semper timentes se, quia « salvos faciet eos, » id est, exaudit, quando et quomodo expedit ad salutem.

21. *Scin.* CUSTODIT DOMINUS OMNES DILIGENTES SE, ET OMNES PECCATORES DISPERDET. Vers. 21.

Ultima virtus, sed maxime necessaria regi, est providentia, qua protegit justos, ne a multitudine peccatorum opprimantur; et peccatores dissipat, ne justis noceant, aut non tantum noceant, quantum vellent; tametsi enim aliquando sinit justos a peccatoribus multa pati, tamen custodit eos, ne passio illis noceat; imo gratia sua facit, ut multum prosit. Permisit Deus martyres sanctos flagellari et occidi; sed custodivit eos tribuens illis constantiam in fide, et patientiam in doloribus, ut animæ gloriam mox adipiscerentur, et paulo post corpus etiam reciperent gloriosum, et verum esse intelligerent, quod eis Veritas promisit : « Capillus de capite vestro non peribit. » Quod autem dicit, « omnes peccatores disperdet, » ideo verum est, quia vel peccatores convertentur ad justitiam, et non erunt amplius peccatores; vel injusti permanebunt usque ad finem, et disperdentur per detrusionem in gehennam, ut ad justos in æternum appropinquare non possint.

22. *Thau.* LAUDATIONEM DOMINI LOQUETUR OS MEUM : ET BENEDICAT OMNIS CARO NOMINI SANCTO EJUS IN SÆCULUM, ET IN SÆCULUM SÆCULI. Vers. 22.

Concludit Propheta Psalmum, jungens finem cum principio, quasi dicat : Propter hæc omnia, quæ dixi de magnitudine Dei, de operibus ejus, de perpetuitate regni ipsius, ac de virtutibus regis, quæ in ipso perfectissimæ et absolutissimæ inveniuntur, « laudationem » ejus semper « loquetur os meum; » nec solum ego laudare cupio, sed opto ut omnis caro, omnis homo, omne quod spirat et vivit, nomen Domini semper laudet.

PSALMUS CXLVI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Alleluia, Aggæi et Zachariæ.*

2. Lauda, anima mea, Dominum; laudabo Dominum in vita mea : psallam Deo meo quamdiu fuero.

Nolite confidere in principibus :

3. In filiis hominum, in quibus non est salus.

4. Exibit spiritus ejus, et revertetur in terram suam : in illa die peribunt omnes cogitationes eorum.

5. Beatus, cujus Deus Jacob adjutor ejus, spes ejus in Domino Deo ipsius :

6. Qui fecit cœlum et terram, mare, et omnia quæ in eis sunt.

7. Qui custodit veritatem in sæculum : facit judicium injuriam patientibus : dat escam esurientibus.

Dominus solvit compeditos : 8. Dominus illuminat cæcos.

Dominus erigit elisos, Dominus diligit justos.

9. Dominus custodit advenas, pupillum et viduam suscipiet, et vias peccatorum disperdet.

10. Regnabit Dominus in sæcula, Deus tuus, Sion, in generationem et generationem.

V. s. h. — *Alleluia.*

Lauda, anima mea, Dominum : laudabo Dominum in vita mea : cantabo [*h. psallam*] Deo meo quamdiu sum.

Nolite confidere in principibus : in [al. *et in*] filio hominis, cui non est salus.

Egredietur spiritus ejus, et revertetur in humum suam : in die illa peribunt cogitationes ejus.

Beatus cujus Deus Jacob auxiliator ejus : spes ejus in Domino Deo suo.

Qui fecit cœlos et teram : mare, et omnia quæ in eis sunt : et custodit veritatem in sempiternum [*h. sæculum*].

Qui facit judicium calumniam sustinentibus, et dat panem esurientibus.

Dominus solvit vinctos : Dominus illuminat cæcos, Dominus erigit allisos [*h. incurvatos*] : Dominus diligit justos.

Dominus custodit advenas; pupillum et viduam suscipiet : et viam impiorum conteret [*h. pervertet*].

Regnabit Dominus in æternum [*h. sæculum*], Deus tuus, Sion, in generationem, et generationem. Alleluia.

Argumentum. — « Non in terrenorum regum ac principum, sed in Dei regis potentia spem esse collocandam (vers. 1-5), cujus et potentiam ac vires, fidem et clementiam, præsentem in afflictis rebus opem et regnandi justitiam celebrat (6-10). Græcæ Alexandr. hujus Psalmi versioni, cæterisque, quæ ex illa sunt factæ, præscribitur nomen Haggæi et Zachariæ, sicut et Psalmis duobus, qui proxime sequuntur. Certe quæ vers. 7 et 8 hujus carminis habentur, optime congruebant reversis ex Babylone. Videntur autem omnino Psalmi hi quinque postremi initiis consecrati templi secundi usurpati fuisse. Habent pleraque hæc carmina ἀπεικδοχὰς frequentes ex aliis, quorum aliquæ pene centones haberi possunt. » Rosenmull. Maurer vero : « Primis post reditum de exsilio annis edita esse certo certius est; cf. imprimis *Ps.* cxvii, 2, 13, 14. Nec dubium quin cuncta in templi usum facta sint. »

1. Laudate Jovam.
Lauda, anima mea, Jovam.
2. Laudabo Jovam per vitam meam,
fidibus canam Deo meo, dum superstes ero.
3. Ne fiduciam collocetis in principibus,
in homine, cui non est salus (juvandi vis).
4. Exit (migrat e corpore) spiritus ejus, revertitur in terram suam;
illo (mortis) die pereunt consilia ejus.
5. Beatus ille, cujus in auxilio *est* Deus Jacobi,
cujus spes *est* in Jova, Deo suo!

6. Fecit cœlum et terram,

mare et omnia quæ in eis *sunt;*
qui servat fidem in perpetuum.

7. Agit judicium oppressis,
dat panem esurientibus,
Jova vinculis expedit captivos.

8. Jova aperit cæcos (eorum oculos),
Jova erigit incurvatos,
Jova diligit justos.

9. Jova custodit peregrinos,
orphanum et viduam restituit (felicitati; vel, *erigit*),
et viam improborum pervertit.

10. Rex erit Jova in perpetuum,
Deus tuus, Sion, per omnes ætates.
Laudate Jovam.

NOTÆ.

Vers. 9. *Viam improborum pervertit,* eos seducit, efficit, ut eorum cogitata et consilia aut nullum exitum habeant, aut longe diversum, quam ipsi cogitarunt, ut in ruinam et perniciem suam præcipites ferantur.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXLV.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Alleluia, Aggæi et Zachariæ.

Hunc titulum non habent codices hebraici, excepta prima voce *alleluia;* sed habent codices græci et latini, etiam antiquissimi. S. Hilarius docet nomina *Aggæi* et *Zachariæ* addita esse ab interpretibus, quoniam duo illi Prophetæ prædixerunt renovationem Hierusalem, et captivos consolabantur, et hortabantur ad reditum in patriam, et ad ipsam civitatem instaurandam. Hic autem Psalmus, ut etiam duo sequentes, cœlestem Hierusalem prædicant, atque ad iter suscipiendum ad eam invitant. Et quoniam nihil est quod magis retardet peregrinos ab hoc itinere, quam spes felicitatis terrenæ, quæ ab amicitia et obsequio magnorum principum dependet, hortatur gravissimis verbis, ut in nullo homine, quantumvis magno, spem ponamus, sed totam fiduciam nostram in Domino collocemus.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. LAUDA, ANIMA MEA, DOMINUM : LAUDABO DOMINUM IN VITA MEA; PSALLAM DEO MEO, QUAMDIU FUERO.

Incipit per dialogismum. Peregrinus enim homo, animadvertens carnem suam gemere in labore peregrinationis, hortatur animam suam, ut ipsa saltem, quæ spe beata esse cœpit, Deum laudet et canendo reficiat totum hominem. « Lauda, » inquit homo ad animam suam, « anima mea, Dominum. » Respondet anima : « Laudabo Dominum in vita mea, » id est, tunc vere laudabo, quando veram vitam vivam; nunc enim gemendum et orandum est, potius quam canendum et laudandum; quamvis enim et nunc Deum laudemus, tamen non est hæc simplex et plena laudatio, sed admixta lacrymis et precibus: tunc autem erit sola et perpetua, ac jucundissima laudatio. Repetit hoc idem, dum addit : « Psallam Deo meo quamdiu fuero, » id est, cum ad vitam æternam pervenero, sine intermissione psallam Deo meo. Nunc enim non possum psallere quamdiu sum, quia multa nimis psallentem interrumpunt; sed tunc ab omnibus negotiis liber et expeditus, « psallam Deo meo, quamdiu ero, » id est, toto spatio veræ illius vitæ; et sicut semper ero sine timore moriendi, ita semper psallam sine periculo deficiendi. Ita S. Hilarius et S. Augustinus exponunt. Non tamen rejicimus expositionem aliorum, qui de præsenti laude hunc versum exponunt.

Vers. 2. 2. NOLITE CONFIDERE IN PRINCIPIBUS, IN FILIIS HOMINUM, IN QUIBUS NON EST SALUS.

Videt sanctus Propheta multos retardari ab itinere ad salutem, quia mirantur præfecturas hu-

manas, principatus et regna, quasi possint, qui ea possident, beatos facere quos volunt; et miseratus cæcitatem ipsorum exclamat : « Nolite confidere in principibus; » et mox declarat, « in filiis hominum, » id est, in principibus, qui sunt hominum filii; nam unus est princeps verus, qui est conditor hominum, in quo confidere licet. Adjungit rationem, cur in principibus filiis hominum non sit fidendum, cum dicit : « In quibus non est salus. » Potest autem intelligi efficienter et formaliter, siquidem in principibus terrenis non est salus, quia salvare non possunt alios, neque ipsi salvi sunt, sed salvandi cum cæteris, si digni erunt. At, inquies, Salvator noster filius hominis est : sic enim in Evangelio se vocat Salvator noster Dominus Jesus Christus; quomodo ergo in filio hominis non est salus? Recte S. Augustinus respondet, in Christo salutem esse, non quia filius hominis est, sed quia Filius Dei, ac per hoc Deus super omnia benedictus in sæcula; ubi S. Augustinus non negat Christi humanitatem concurrere ad salutem nostram, ut instrumentum conjunctum, sed significat originem et fontem salutis in Christo esse, non ex eo quod sumpsit ex homine, sed ex eo quod erat in principio apud Patrem; et eumdem Christum non fore Salvatorem, si filius hominis esset, et Filius Dei non esset.

In Christo salus, non quia filius hominis, sed quia Filius Dei.]

Vers. 3.

3. EXIBIT SPIRITUS EJUS, ET REVERTETUR IN TERRAM SUAM : IN ILLA DIE PERIBUNT OMNES COGITATIONES EORUM.

Non esse salutem « in filiis hominum, » multis rationibus demonstrare potuisset Propheta, quia videlicet infirmi sunt, mutabiles, fallaces, sæpe non possunt quod volunt, sæpe non volunt quod possunt; sed unicam rationem attulit, cui nemo contradicere potest, videlicet a morte communi petitam : quomodo enim salvare potest alios, qui se ipse salvare non potest? nam, velit, nolit, etiam in arce munitissima constitutus, et exercitu armato vallatus, etiamsi orbis terrarum monarcha fuerit, « exibit spiritus ejus » ex corpore, et corpus, spiritu recedente, « in terram, » unde sumptum est, « revertetur; » et tunc « peribunt omnes cogitationes eorum, » qui videlicet in illo spem suam posuerunt : nam qui principis favore gaudent, magnas cogitationum fabricas erigunt, ipsi sibi divitias, honores, dignitates ex illius principis favore promittunt; sed cum Deus aufert spiritum principis, concidunt omnia illa palatia quæ cogitando fabricaverant, et sic illo pereunte pereunt omnes cogitationes eorum. Illud, *in terram suam revertetur,* non potest ullo modo referri ad spiritum, de quo dicitur : « Exibit spiritus ejus; » nam in codice hebraico *spiritus* est generis feminini, ut etiam verbum *exibit*, sed verbum *revertetur* est generis masculini. Ideo vel exponendum est cum S. Augustino : « Exibit spiritus ejus, » et caro, sive corpus « in terram suam revertetur : » nam et vox *caro*, et vox *corpus*, hebraice sunt generis masculini; vel, ut alii volunt, « exibit spiritus ejus, » et ipse homo « in terram suam revertetur. » Illud quoque, *in illa die peribunt omnes cogitationes eorum,* posset intelligi de cogitationibus principum morientium, ut sensus sit : « Exibit spiritus ejus, » id est, uniuscujusque principis, ac per hoc omnium et singulorum principum, « et tunc peribunt omnes cogitationes ipsorum. » Neque explicatio, quam supra posuimus, huic explicationi repugnat, sed utraque vera est, et simul consistere potest : non enim repugnat Scripturæ divinæ, ut plures habeat sensus litterales.

4. BEATUS CUJUS DEUS JACOB ADJUTOR EJUS : SPES EJUS IN DOMINO DEO IPSIUS, QUI FECIT COELUM ET TERRAM, MARE, ET OMNIA QUÆ IN EIS SUNT.

Vers. 4.

Rejecta vana confidentia in principibus terrenis, docet Propheta fiduciam ponendam esse in solo Deo vero, si quis ad veram atque æternam salutem pervenire desideret. « Beatus, » inquit, est, spe videlicet beatus, et in via recta et secura ad ipsam beatitudinem in re, « cujus Deus Jacob adjutor ejus, » id est, qui adjutorem et protectorem in hac vita Deum verum habet. Vocat enim Deum verum *Deum Jacob*, quia familia Jacob Deum verum colebat, cum Moabitæ, Ammonitæ, Philistæi, et cæteræ gentes vicinæ deos falsos colerent. Illud autem, *ejus*, supervacaneum est in lingua nostra; sed apud Hebræos in usu est, ut alibi monuimus. Declarat continuo Propheta, quis habeat Deum adjutorem, ac dicit : « Spes ejus in Domino Deo ipsius, » id est, « beatus est cujus adjutor est Deus Jacob; » « beatus, » inquam, cujus « spes est in Domino Deo ipsius. » Nam hoc loco subintelligitur relativum *cujus*, et superfluum est pronomen *ejus*. Esse autem Deum adjutorem omnium in se sperantium, Scriptura divina passim docet. *Eccli.* II : « Nullus speravit in Domino, et confusus est; » et *Psalm.* CXIII : « Domus Israel speravit in Domino : adjutor et protector eorum est; » et ibidem hoc sæpius repetitur. Probat denique Propheta optimum esse sperare in Domino, « quoniam, inquit, ipse fecit cœlum et terram, mare, et omnia quæ in eis sunt; » ex quo sequitur, ut sit potentissimus et Dominus omnium rerum, et omnia sint ei subjecta, ac per hoc qui ab eo protegitur, nihil timere debeat.

5. QUI CUSTODIT VERITATEM IN SÆCULUM, FACIT JUDICIUM INJURIAM PATIENTIBUS, DAT ESCAM ESURIENTIBUS.

Vers. 5.

Poterat peregrinus dicere : Deum omnipotentem esse scio, et posse, si velit, me protegere et juvare; sed unde intelligam illum velle? Huic respondet Propheta, ac demonstrat Deum velle, quia justus et misericors est. Et quidem quia justus est, « custodit veritatem in sæculum, » id est,

semper observat promissa : promisit autem auxilium sperantibus in se. Item quia justus est, « facit judicium injuriam patientibus, » id est, juste judicat causam quam habent justi adversus iniquos, et iniquos punit, justos coronat. Quia vero misericors est, « dat escam esurientibus, » id est, per admirabiles vias providentiæ suæ prospicit inopiæ, tum spirituali, tum corporali eorum qui sperant in se.

Vers. 6. 6. DOMINUS SOLVIT COMPEDITOS, DOMINUS ILLUMINAT CÆCOS.

Vers. 7. 7. DOMINUS ERIGIT ELISOS, DOMINUS DILIGIT JUSTOS.

Quia non sufficit peregrinantibus ad patriam protegi a latronibus et alimonia refici, sed necesse est habere pedes solutos, et oculos illuminatos, et totum corpus sanum, ideo adjungit, ut ostendat Deum omnino velle juvare sperantes in se : « Dominus solvit compeditos, » a compedibus concupiscentiæ malæ, mortificans paulatim omnes cupiditates ; et quia concupiscentia excæcat, « Dominus illuminavit cæcos, » præbens lumen sapientiæ et prudentiæ interioris; et quoniam ex peccato non sola cupiditas et cæcitas, sed etiam infirmitas orta est, et homo per peccatum similis illi factus est, qui descendens ab Hierusalem in Hiericho incidit in latrones, et spoliatus ac vulneratus, semivivus relictus est; ideo addit Propheta : « Erigit elisos. » Denique adjungit : « Dominus diligit justos, » ut homo per gratiam sanatus, solutus et illuminatus, speret perseverantiam de Dei benignitate. S. Augustinus legit, *Dominus sapientes facit cæcos*; et notat non esse dictum : « Illuminat cæcos, » sed *sapientes facit cæcos*, ne putaremus Prophetam loqui de illuminatione corporali. Sed sciendum est in hebræo esse, *Dominus illuminat cæcos*, ut habet nostra lectio : Septuaginta autem vertisse, *Dominus sapientes facit cæcos*, ut explicarent hebraicam lectionem non esse intelligendam de cæcitate corporali, sed spirituali; proinde utraque lectio laudanda est.

Vers. 8. 8. DOMINUS CUSTODIT ADVENAS; PUPILLUM ET VIDUAM SUSCIPIET, ET VIAS PECCATORUM DISPERDET.

Alia metaphora docet Propheta Deum esse adjutorem et protectorem peregrinorum suorum, qui per viam angustam tendunt ad patriam : « Dominus custodit advenas, » qui non sunt cives Babylonis, nec filii hujus sæculi, sed peregrini in terra aliena. « Pupillum et viduam suscipiet; » *pupilli* sunt homines justi, destituti humano præsidio, qui patrem non habent in terris, neque confidunt in ulla re temporali ; « vidua » autem dicitur Ecclesia, quia est quasi vidua, cum virum suum non videat in terris, et multis injuriis et calamitatibus exposita sit. Hos pupillos et hanc viduam suscipiet Dominus in domum suam tempore suo; et tunc « vias peccatorum disperdet, » id est, prosperitates mundi, per quas ambulant peccatores, ut per vias latas, quæ ducunt ad perditionem, Deus in consummatione sæculi omnino disperdet ac destruet.

Vers. 9. 9. REGNABIT DOMINUS IN SÆCULA, DEUS TUUS, SION, IN GENERATIONEM ET GENERATIONEM.

Denique peregrinatione finita, et viis peccatorum cum impiis peccatoribus exterminatis, adveniet regnum Christi sempiternum. « Regnabit » enim « Dominus » cum sanctis suis « in sæcula; » regnabit, inquam, o sancta Sion, Deus tuus cum filiis suis in sæcula sæculorum. Amen.

PSALMUS CXLVII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Alleluia.*	V. S. H.
Laudate Dominum, quoniam bonus est psalmus : Deo nostro sit jucunda decoraque laudatio.	Laudate [*h. psallite*] Dominum, quoniam bonum est canticum Dei nostri : quoniam decorum est, pulchra laudatio.
2. Ædificans Jerusalem Dominus : dispersiones Israelis congregabit.	Ædificabit [*h. ædificans*] Jerusalem Dominus : ejectos Israel congregabit [*h. congregans*].
3. Qui sanat contritos corde, et alligat contritiones eorum.	Qui sanat contritos corde, et alligat plagas [*h. dolores*] eorum.
4. Qui numerat multitudinem stellarum, et omnibus eis nomina vocat.	Qui numerat multitudinem stellarum, et omnes nomine suo vocat.
5. Magnus Dominus noster, et magna virtus ejus, et sapientiæ ejus non est numerus.	Magnus Dominus [*h. dominator*] noster, et multus fortitudine : et prudentiæ ejus non est numerus.

6. Suscipiens mansuetos Dominus, humilians autem peccatores usque ad terram.

Suscipiens mansuetos Dominus : humilians impios usque ad terram.

7. Præcinite Domino in confessione : psallite Deo nostro in cithara.

Canite Domino in confessione : canite [*h. psallite*] Deo nostro in cithara.

8. Qui operit cœlum nubibus, et parat terræ pluviam.

Qui producit in montibus fœnum, et herbam servituti hominum.

Qui operit cœlos nubibus, et præbet terræ pluviam, et oriri facit in montibus germen.

9. Qui dat jumentis escam ipsorum, et pullis corvorum invocantibus eum.

Qui dat jumentis panem suum : filiis corvi clamantibus.

10. Non in fortitudine equi voluntatem habebit : nec in tibiis viri beneplacitum erit ei.

Non est in fortitudine equi voluntas ejus : neque in tibiis viri placetur ei.

11. Beneplacitum est Domino super timentes eum, et in eis qui sperant super misericordia ejus.

Placetur Domino in his qui timent eum, et exspectant misericordiam ejus.

PSALMUS CXLVIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Alleluia.*

V. S. H.

12. Lauda, Jerusalem, Dominum : lauda Deum tuum, Sion.

Lauda, Jerusalem, Dominum : cane Deum tuum, Sion.

13. Quoniam confortavit seras portarum tuarum : benedixit filiis tuis in te.

Quia confortavit vectes portarum tuarum : benedixit filiis tuis in medio tui.

14. Qui posuit fines tuos pacem, et adipe frumenti satiat te.

Qui posuit terminum tuum pacem : adipe [al. *et adipe*] frumenti saturavit te.

15. Qui emittit eloquium suum terræ : velociter currit sermo ejus.

Qui emittit eloquium suum terræ : velociter currit verbum ejus.

16. Qui dat nivem sicut lanam : nebulam sicut cinerem spargit.

Qui dat nivem quasi lanam : pruinam [al. *pruinas*] quasi cinerem spargit.

17. Mittit crystallum suam sicut buccellas : ante faciem frigoris ejus quis sustinebit?

Projicit glaciem suam quasi buccellas : ante faciem frigoris ejus quis stabit?

18. Emittet verbum suum, et liquefaciet ea : flabit spiritus ejus, et fluent aquæ.

Mittet verbum suum, et solvet illa : spirabit spiritu suo, et fluent aquæ.

19. Qui annuntiat verbum suum Jacob, justitias et judicia sua Israel.

Qui annuntiat verbum suum Jacob : præcepta sua, et judicia sua Israel.

20. Non fecit taliter omni nationi, et judicia sua non manifestavit eis. Alleluia.

Non fecit similiter omni genti, et judicia ejus non cognoscent. Alleluia.

Argumentum. — Conditum carmen esse, quum reversi ex Babylonia exsules urbem Hierosolymitanam instaurare cœpissent, indicio sunt vers. 2, 13, 14. Hujusce Psalmi non a præcedentis dissimile argumentum. Strophæ tres: vers. 1-6, 7-11, 12-20.

1. Laudate Jovam,
   nam bonum *est* canere Deum nostrum,
   nam (idem et) jucundum; decent laudes.
2. Ædificat Hierosolymam Jova,
   expulsos (exsules) Israelis congregat.
3. Qui sanat fractos corde (afflictos),
   et alligat dolores (vulnera) eorum.

4. Constituit (vel *numerat*) numerum stellis,
iis omnibus nomina imponit.
5. Magnus est Dominus noster et præpotens,
intelligentiæ (sapientiæ) ejus non est numerus.
6. Restituit afflictos Jova,
deprimit improbos ad terram.

7. Cantate Jovæ gratiarum actione,
canite Deo nostro harpa :
8. Qui tegit cœlos nubibus (frugiferis),
qui parat terræ pluviam,
qui germinare facit montes gramine.
9. Dat pecudi cibum suum;
pullis corvi, qui (alius, *quando*) clamant.
10. Non robur equi (equitum) amat (Jova),
non cruribus viri (peditum) delectatur.
11. Delectatur Jova cultoribus suis,
iis qui exspectant (sperant in) gratiam ejus.

12. Lauda, Hierosolyma, Jovam;
Lauda Deum tuum, Sion.
13. Nam firmat vectes portarum tuarum,
benedicit filios tuos in medio tui.
14. Qui facit fines tuos pacem (tranquillos),
adipe tritici satiat te.
15. Qui mittit jussum suum in terram,
celerrime currit verbum ejus (jussa perficiuntur).
16. Qui dat nivem instar lanæ (candidam),
pruinam (gall. *givre*) instar cineris dispergit.
17. Qui projicit glaciem suam sicut frusta;
coram frigore ejus quis consistet?
18. Mittit verbum suum, et liquefacit ea;
flare facit ventum suum : fluunt aquæ.
19. Qui nota fecit verba (jussa) sua Jacobo,
statuta sua et leges suas Israeli.
20. Non fecit ita ulli *alii* populo,
et leges (divinas) non norunt eas.
Laudate Jovam.

NOTÆ.

Vers. 1. *Jucundum*, scil. canere Deum nostrum. Hengstenberg, *quia suavis* est Jova. — Vers. 6. *Restituit* prosperitati, vel *erigit*. — Vers. 8. *Montium* mentio fit, ait Maurer, quia montibus incumbunt nubes imbriferæ : cf. *Ps.* CIV, 13; alii : quia montes vulgo aridi sunt et steriles. — Vers. 10. Elliptice dictum pro : Jova non amat aut benedicit eos, qui in præsidiis humanis spem suam collocant, ac parant multa equitum peditumque millia. — Vers. 12. Cum hoc versu Alexandrina versio, et quæ ex ea sunt factæ, incipiunt novum Psalmum, ut congruat deinceps numeratio Psalmorum cum Hebræis, quæ discrepare ab his cœpit supra *Ps.* IX. Utrum revera hoc sit novi carminis initium, an cum præcedentibus cohæreat, dissentiunt interpretes. — Vers. 17. *Glaciem suam*, grandinem intellige frustulatim in terram decidentem. Hengstenberg : Glaciem (vel grandinem) mittit ea facilitate, qua homo frustulum panis ad canem projicit. — Vers. 18. *Ea*, nivem, pruinam, grandinem. — Vers. 20. *Eas* redundat.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXLVI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Alleluia.

Titulus *alleluia* in hebraicis codicibus ponitur in fine Psalmi præcedentis, secundum distinctionem Judæorum; sed Septuaginta Interpretes posuerunt in principio Psalmi, ut credibile est se habuisse codices hebraicos tempore Septuaginta Interpretum. Addunt aliqui Interpretes ad vocem *alleluia, Aggæi et Zachariæ,* ut in Psalmo præcedente. Argumentum Psalmi est exhortatio ad laudandum Deum, propterea quod Deus sit dignissimus laude ob ejus beneficentiam, sapientiam, potentiam, providentiam, justitiam et misericordiam.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. LAUDATE DOMINUM, QUONIAM BONUS EST PSALMUS; DEO NOSTRO SIT JUCUNDA, DECORAQUE LAUDATIO.

Hortatur Propheta omnes ad laudandum Deum, quoniam laudatio Dei, et nobis utilissima, et Deo gratissima est. Hunc sensum apertius facit littera hebraica, quæ ad verbum sic reddi potest, *laudate Dominum, quoniam bonum psallere Deo nostro, quoniam jucundum, decora laudatio.* Ubi post *jucundum* subintelligitur, *Deo nostro,* ut sensus sit : Laudate Dominum, quoniam bonum est vobis psallere Deo nostro, et jucundum est Deo, quando psallitur sicut oportet. Septuaginta Interpretes paulo aliter verterunt; sed erit idem sensus, si hoc modo exponamus : « Laudate Dominum, quoniam bonus est psalmus, » id est, quoniam nobis utile est psallere Domino. « Deo nostro sit jucunda, decoraque laudatio, » id est, efficite ut laudatio quam offertis Deo, dum psallitis, sit illi jucunda : ut revera erit, si sit etiam decora, id est, qualis decet ejus majestatem, pulchra, ornata, virtutum omnium choro stipata. Porro bonum nobis esse psallere Deo, dubitari non potest : *primo* enim mercedem non parvam accipit divina laudatio; nam si is qui orat, mercedem accipit, ut Dominus dicit *Matth.* VI, cur non magis qui laudat? *secundo,* eadem laudatio animum a terrenis ad cœlestia elevat; *tertio,* est prægustatio cœlestis beatitudinis, nosque cum angelis et beatis conjungit; *quarto,* dulcissima est, cum ex charitate procedit : nihil enim jucundius amanti, quam laudare dilectum; *quinto,* utilis est, quia per eam solvimus debitum tributum : justum enim est ut laudemus bonorum omnium fontem, et gratias agamus summo benefactori. Hinc enim in divino sacrificio, cum sacerdos dicit : « Gratias agamus Domino Deo nostro, » respondetur : « Dignum et justum est; » et sacerdos addit : « Vere dignum et justum est, æquum et salutare, » etc. Quod autem « jucunda sit Deo decoraque laudatio, » vel ex eo intelligi potest, quod ipse non alia de causa creavit angelos et homines, nisi ut essent, qui bonitatem ejus cognoscerent et laudarent, *Isai.* XLIII : « Omnem, qui invocat nomen meum, in gloriam meam creavi eum; » neque hæc est ambitio, sed justitia. Justus autem Deus est, et « justitiam dilexit, æquitatem vidit vultus ejus. » Præterea delectatur Deus sacrificio, ut odore gratissimo et suavissimo : sacrificium autem laudis sacrificiorum præstantissimum est, juxta illud *Psalm.* XLIX : « Sacrificium laudis honorificabit me. » Denique jucunda est Deo decora laudatio, quia delectatur bonis nostris, ac præcipue bonis magnis, quales sunt virtutes : in laudatione autem Dei exercetur fides, spes, charitas, religio, devotio, humilitas, etc.

Vers. 2. 2. ÆDIFICANS JERUSALEM DOMINUS, DISPERSIONES ISRAELIS CONGREGABIT.

Incipit materiam divinæ laudis ostendere, ut sciamus unde Deum laudare possimus; ac primum dicit laudandum esse Deum ex beneficentia erga populum suum, quasi dicat : Laudate Dominum, quoniam ipse ædificavit Hierusalem, et ad eam « congregabit dispersiones Israelis, » id est, filios Israel in locis variis dispersos. Potest autem hoc intelligi cum Chrysostomo et Theodoreto de terrena Hierusalem, quæ post eversionem a Nabuchodonosore cœpit iterum ædificari tempore Cyri et Darii, regum Persarum, et captivitate soluta redierunt in patriam dispersi Judæi : hoc autem prævidit David futurum spiritu prophetiæ. Potest etiam intelligi de ædificatione Ecclesiæ per Apostolorum prædicationem, et de congregatione dispersorum filiorum Dei, juxta illud *Joan.* XI : « Jesus moriturus erat pro gente, et non tantum pro gente, sed ut filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in unum. » Denique potest intelligi, cum SS. Hilario et Augustino, de cœlesti Hierusalem, quæ quotidie ædificatur ut civitas, ascendentibus ad eam lapidibus vivis, ad quam congregandi sunt omnes peregrini,

qui nunc dispersi sunt per regiones Babyloniæ.

Vers. 3. 3. QUI SANAT CONTRITOS CORDE, ET ALLIGAT CONTRITIONES EORUM.

Docet quomodo dispersiones Israelis congregabit : et quidem si hunc locum intelligamus de dispersis in captivitate Babylonica, contriti corde dicuntur illi, qui magnitudine calamitatum humiliati erant, et in se non amplius confidebant, ut exponit S. Joannes Chrysostomus. Hos ergo calamitosos et mœstos, et inde humiliatos ex corde, Deus sanavit, variis consolationibus illos erigendo et lætificando, et alligavit « contritiones eorum, » quando per Cyri benevolentiam effecit ut calamitas non procederet ulterius, et ad perfectam liberationem disponerentur. Sed altiore sensu colligit Deus dispersos Israelis, quando sanat contritos corde, id est, quando cor contritum et humiliatum non despiciens, sanat a morbo peccatorum; sic enim explicat ipse idem David in *Psalm.* CII : « Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas. » Quod autem hic additur : « Et alligat contritiones eorum, » significat modum quo Deus sanat contritiones. Id enim facit more chirurgorum colligando vulnera. Sunt autem, ex S. Augustino, alligamenta peccatorum sacramenta visibilia, per quæ Deus peccata curare solet; et quemadmodum curatis perfecte vulneribus alligamenta tolluntur, sic in resurrectione corporum, curatis omnino languoribus nostris, omnia sacramenta cessabunt.

Vers. 4. 4. QUI NUMERAT MULTITUDINEM STELLARUM, ET OMNIBUS EIS NOMINA VOCAT.

Secundo, laudandum esse dicit Propheta Deum a sapientia. Et quidem SS. Patres Hilarius et Augustinus dicunt, non esse magnum Deo numerare stellas, quod etiam homines tentare ausi sunt; et ideo exponunt hunc locum de stellis spiritualibus, id est, de electis, qui veluti stellæ fulgebunt in cœlesti Hierusalem : electorum enim numerum solus Deus novit. Sed nos, quemadmodum expositionem horum Patrum libenter amplectimur, sic etiam ad litteram existimamus hunc locum de veris stellis accipi posse. Nam etiamsi non sit difficile Deo stellas numerare, cui non fuit difficile eas creare, tamen absolute magnum est et multæ sapientiæ multitudinem stellarum numerare; alioqui non diceret Deus Abrahamo *Gen.* XV : « Numera stellas, si potes ; » neque conferret *Gen.* XXII multitudinem stellarum cum multitudine arenæ, quæ est in littore maris, de qua dicitur *Eccli.* I : « Arenam maris quis dinumeravit? » Præterea non solum hic dicitur : « Qui numerat multitudinem stellarum; » sed etiam additur : « Et omnibus eis nomina vocat, » quod significat notitiam distinctam naturæ et proprietatum singularum stellarum. Neque hoc solum significat, sed etiam obedientiam stellarum, quæ vocatæ nominatim, cum non essent, esse cœperunt. Deus enim vocat ea quæ non sunt, et vocando facit ut sint, *Baruch.* III : « Stellæ vocatæ sunt, et dixerunt : Adsumus, et luxerunt ei cum jucunditate, qui fecit illas. » Denique significat etiam stellas, quasi militum exercitum, vocari ut progrediantur; quæ velocissime obediunt vocanti, *Isai.* XL : « Levate in excelsum oculos vestros, et videte quis creavit hæc, qui educit in numero militiam eorum, et omnes ex nomine vocat. » Recte igitur subjungit Propheta :

Vers. 5. 5. MAGNUS DOMINUS NOSTER, ET MAGNA VIRTUS EJUS, ET SAPIENTIÆ EJUS NON EST NUMERUS.

Ubi non solum sapientia, sed etiam virtus, id est, potentia Dei, laudantur, quia non solum Deus novit numerum, et naturas, et proprietates stellarum, sed etiam vocando eas nominatim, dedit illis esse et moveri. Illud autem, *sapientiæ ejus non est numerus*, significat non esse numerum earum rerum, quas Deus per sapientiam suam cognoscit. Novit enim sapientia Dei omnia quæ sunt, quæ fuerunt, quæ futura sunt, et quæ esse possunt, quamvis nunquam futura sint; item omnia verba, omnes cogitationes, omnia desideria, præterita, præsentia et futura usque in æternum; denique novit omnia quæ sunt in Deo, id est, in essentia sua, perfectiones et attributa, usque ad intima et profunda Dei, quæ sunt sine mensura et numero.

Vers. 6. 6. SUSCIPIENS MANSUETOS DOMINUS, HUMILIANS AUTEM PECCATORES USQUE AD TERRAM.

Tertia laus Dei sumitur a justitia et misericordia. Dominus enim ut pius et misericors suscipit humiles et mansuetos in protectionem suam, eosque exaltat usque ad cœlum : contra autem, ut justus judex superbos peccatores, qui se ipsi exaltant super sidera, ut fecit rex eorum Satanas, humiliat et deprimit, ut humi jaceant, et viles atque abjecti vivant.

Vers. 7. 7. PRÆCINITE DOMINO IN CONFESSIONE, PSALLITE DEO NOSTRO IN CITHARA.

In medio Psalmi, antequam pergat ad laudem Providentiæ divinæ, iterum hortatur ad canendum et psallendum Deo. « Præcinite, inquit, Domino in confessione, » id est, præmittite confessionem laudis canendo hymnum, deinde etiam « psallite in cithara, » addite ad hymnum sonitum citharæ. Spiritualiter significat, post verba laudis Dei, debere sequi sonitum operum bonorum, ut manus non discordet a lingua, neque de nobis dici possit : « Dicunt, et non faciunt. »

Vers. 8. 8. QUI OPERIT CŒLUM NUBIBUS, ET PARAT TERRÆ PLUVIAM.

Materiam confessionis esse docet providentiam Dei generalem, quia suis temporibus cogit aerem in nubes, non ut cœlum obscuret, sed ut pluviam

Spiritualiter Deus cœlum operire nubibus, quomodo dicatur?

necessariam terræ tribuat, sine qua nihil omnino in terra nasceretur. Spiritualiter « operit Deus cœlum nubibus, » cum serenitatem prosperitatis subducit, ut ex tribulatione pluvia gratiæ Dei per patientiam et humilitatem ad nos descendat; vel, secundum S. Augustinum, « operit » Deus « cœlum nubibus, » cum Scripturas figuris et metaphoris obscurat, ut iis explicatis per doctores, pluvia intelligentiæ gratissima descendat.

Vers. 9.

9. Qui producit in montibus fœnum, et herbam servituti hominum.

Declarat cui usui deserviat pluvia, nimirum, ut producatur in montibus fœnum, et herba servituti hominum. Illud, *qui producit*, significat non sufficere terram et pluviam ad producendam herbam, nisi Deus auxilio suo cooperetur; imo nisi Deus, ut principalis auctor, sicut per nubes exprimit pluvias, ita per pluvias tanquam per instrumenta sua producat herbas. Illud, *in montibus*, significat montibus maxime necessarias esse pluvias, quoniam valles et campi per aquas fluviorum irrigari possunt: montes autem, nisi de cœlo pluvias acciperent, omnino arescerent. Quod sequitur : « Et herbam servituti hominum, » non habetur in hebræo, sed vel excidit, cum ibi fuisset tempore Septuaginta Interpretum; vel ab aliquo alio positum est hoc loco ex Psalmo CXXX, ubi dicitur : « Producens fœnum jumentis et herbam servituti hominum. » Significatur autem his verbis fœnum agreste nasci in montibus in pastum jumentorum; herbam autem, quæ satione et cultura gignitur, produci in cibum hominum; vel, ut exponit S. Joannes Chrysostomus, fœnum esse herbam jumentorum, ut jumenta homini deserviant. Vide *Psalm.* CIII, vers. 8.

Vers. 10.

10. Qui dat jumentis escam ipsorum, et pullis corvorum invocantibus eum.

Pergit in explicanda providentia Dei erga bestias et volatilia, ut inde intelligat homo, quanto magis sperare debeat se a Dei providentia nunquam esse deserendum. Quod argumentum habetur etiam in Evangelio *Matth.* VI, et *Luc.* XII. Quod autem hic dicitur de pullis corvorum, valde probabiliter S. Gregorius Nazianzenus in epist. I *ad Cledonium presbyterum*, intelligit de omnibus avibus, ut posita sit species pro genere; nam et *Matth.* VI dicitur : « Respicite volatilia cœli; » et *Luc.* XII dicitur : « Considerate corvos; » et tamen res eadem ab utroque Evangelista narratur. Expositores tamen explicant hunc locum de corvis in specie; et quoniam corvi non possunt invocare Deum, necesse est, vel *corvos*, vel *invocationem* accipere per metaphoram. SS. Patres Hilarius et Augustinus accipiunt *invocationem* Dei proprie, et *corvos* metaphorice. Dicunt enim per *corvos* significari paganos, per *filios corvorum* christianos, qui invocant Deum, quem patres eorum invocare nescierunt. Alii communius accipiunt *filios corvorum* proprie, et *invocationem* improprie. Dicuntur enim *filii corvorum invocare Deum*, dum crocitant quærentes cibum, non quod Deum agnoscant, sed quia Deus est, qui providentia sua illis cibum desiderantibus procurat; quomodo etiam dicitur in *Psalm.* CIII, de catulis leonum : « Quærunt a Deo escam sibi. » Cur autem Propheta dicat potius, Deum providere « pullis corvorum, » quam ipsis corvis, ratio est, quia corvi jam assueti sunt cibum quærere; sed pulli corvorum cito deseruntur a parentibus, et insueti per se cibum quærere, vagantur crocitando, quasi destituti omni auxilio, ut dicitur *Job.* XXXVIII. Quod si Deus pullis corvorum, avibus immundis, inutilibus, rapacibus, tanta benignitate prospicit, quid præstabit hominibus, si in ejus pietate sperare voluerint?

Vers. 11.

11. Non in fortitudine equi voluntatem habebit, nec in tibiis viri beneplacitum erit ei.

Vers. 12.

12. Beneplacitum est Domino super timentes eum, et in eis qui sperant super misericordia ejus.

Quia dixerat Deum providere « pullis corvorum invocantibus eum, » concludit Psalmum, dicens Deo non esse gratos superbos, qui in suis viribus confidunt; sed humiles, qui timent Deum et confidunt in Deo, qui similes sunt pullis corvorum infirmis, de se diffidentibus, et qui crocitando a Deo auxilium petunt. « Non in fortitudine equi voluntatem habebit, » id est, non placet Deo, sive non amat Deus fortitudinem equi, quatenus de ea superbiunt homines. « Neque in tibiis viri beneplacitum erit ei, » id est, neque complacet sibi Deus in tibiis robustis hominum, quatenus in illis ipsi confidunt, ut Dei auxilio sibi egere non videantur ad evadenda pericula; sed « beneplacitum est Deo super timentes eum, » id est, super humiles, et trementes ad mandata Dei, et qui non in suis viribus, sed in Dei misericordia totam spem suam ponunt. S. Hilarius et S. Augustinus pro illis verbis : *Neque in tibiis viri*, legunt : *Neque in tabernaculis viri*; sed in hebraicis codicibus habetur *tibiis*, non *tabernaculis*.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXLVII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Alleluia.

Hic Psalmus apud Hebræos non habet titulum, quia non est novus Psalmus, sed continuatio Psalmi superioris; nos autem sequimur Septuaginta Interpretes, qui hinc incipiunt novum Psalmum cum titulo *Alleluia*, et credibile est in codicibus hebraicis antiquis, quos ipsi Septuaginta Viri habuerunt, hunc fuisse novum Psalmum cum suo titulo. Quod autem ad argumentum attinet, hortatur Propheta populum Dei ad ipsum laudandum ob multa beneficia in ipsum collata : et quæ hic dicuntur, conveniunt primo terrenæ Hierosolymæ, ut S. Chrysostomus docet; sed magis perfecte conveniunt Ecclesiæ christianæ, ut idem S. Chrysostomus et S. Hieronymus admonent; sed perfectissime quadrant in cœlestem Hierusalem, de qua hunc Psalmum exponunt S. Hilarius et S. Augustinus.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. LAUDA, JERUSALEM, DOMINUM : LAUDA DEUM TUUM, SION.

Hierusalem civitas sancta est; Sion pars ejus civitatis nobilior, ubi templum Domini ædificatum erat, et pro ipsa tota civitate accipitur; proinde idem est, *lauda Hierusalem*, et *lauda Sion*. Si de cœlesti Hierusalem hæc accipiantur, nihil potuit magis apposite dici; nam civitas illa cœlestis nullum habet negotium, vel ut sibi prospiciat, quæ ad vitam sustentandam necessaria sunt, vel ut in alios exerceat opera charitatis, cum ibi nullus sit egenus, nullus miser; ideo tota et semper vacare potest, ut revera vacat, laudibus Dei. Recte igitur illi dicitur : « Lauda Dominum, » quæ ab omni alio negotio libera es; « lauda Deum tuum, » quoniam præ omni alia civitate beneficiis Domini frueris; lauda denique, quia singulariter tibi pulchritudinem et præstantiam Domini speculari, vel potius cernere, datum est. Ecclesia quæ peregrinatur in terris, laudare quidem Dominum debet; sed nec tota, nec semper id facere potest, cum sæpe sollicita esse, et circa plurima turbari necesse habeat. Et si Ecclesia non potest tota et semper laudare, multo minus Judæorum synagoga poterat.

Vers. 2. 2. QUONIAM CONFORTAVIT SERAS PORTARUM TUARUM, BENEDIXIT FILIIS TUIS IN TE.

Hæc est ratio, cur debeat Hierusalem laudare Dominum, quia dedit illi securitatem et abundantiam, in quibus summa bonorum omnium consistit : nam securitas sine abundantia est securitas egestatis, abundantia sine securitate est abundantia plena timoris et periculi. Deus igitur confortavit seras portarum Hierusalem, ut nulla vi expugnari possint, et qui intus sunt securi sint, quia nihil mali intrabit, nihil boni exibit, nullus admittetur inimicus, nullus excludetur amicus, atque in hanc tam munitam civitatem benedictio divina copiam omnium bonorum intulit : non enim benedixit Deus filiis Hierusalem hac aut illa benedictione, sed benedictione absoluta, id est, ut Apostolus loqui solet, « omni benedictione spirituali in cœlestibus, » *Ephes.* I. Sed hæc duo perfecte conveniunt cœlesti Hierusalem, ubi securitas est æternitas, et benedictio est fruitio summi boni. Ecclesiæ peregrinanti in terris conveniunt etiam suo modo, sed non omnibus modis : nam « portæ inferi non prævalebunt adversus eam, » et non desunt ei bona plurima; sed interim tamen multi in eam intrant mali, multi ex ea deficiunt boni, paleas cum tritico, pisces malos cum bonis, hædos cum agnis admixtos habet. Denique conveniunt etiam utcumque, sed valde imperfecte terrenæ Hierusalem : nam in montibus sita, et montes in circuitu habens, satis munita videri poterat, et plena populo atque opibus aliquando fuit; sed tamen non semel eversa et succensa satis ostendit, non de illa potissimum intelligendum esse, quod hic dicitur : « Confortavit seras portarum tuarum; » sed illud potius, quod dicitur *Thren.* II : « Defixæ sunt in terra portæ ejus, perdidit et contrivit vectes ejus, luxitque antemurale, et murus pariter dissipatus est. » Quo tempore non ita abundavit copia bonorum, ut in eodem loco legamus : « Matribus suis dixerunt : Ubi est triticum et vinum, cum deficerent quasi vulnerati, in plateis civitatis, cum exhalarent animas in sinu matrum suarum. »

Vers. 3. 3. QUI POSUIT FINES TUOS PACEM : ET ADIPE FRUMENTI SATIAT TE.

Non solum munitissima est civitas sancta Hierusalem, sed immunis a bellorum periculis; unde et nomen habet *Hierusalem*, id est *visio pacis*. Qui enim initio pacem turbare tentavit, tanto impetu mox expulsus fuit, ut Dominus dicat : « Videbam Satanam tanquam fulgur de cœlo cadentem, » *Luc.* X. « Qui posuit, inquit, fines tuos pacem, »

id est, pacem diffudit per universam regionem tuam usque ad ultimos ejus fines; vel, fines sive terminos tuos pacem esse voluit, ut nullo modo ad te bellum penetrare possit. Nec solum hæc civitas abundat copia bonorum, sed habet bona optima et exquisitissima, atque adeo ipsam medullam bonorum. « Et adipe, inquit, frumenti satiat te: » ubi notatur excellentia ciborum in verbo *adipe frumenti,* et ubertas maxima in verbo *satiat te.* Hæc omnia proprie et absolute soli patriæ cœlesti conveniunt: ibi pax summa erit partis inferioris cum superiore, et superioris cum Deo, nec non inter omnes cives sanctæ illius civitatis majores et minores. Erunt enim vere cor unum et anima una, et, ut Dominus dicit *Joan.* cap. XVII: « Consummati in unum. » Ibi quoque satiabuntur omnes adipe frumenti, quoniam cibus animæ veritas et sapientia est; habebunt autem veritatem in se ipsa, non in figuris et ænigmatibus; gustabunt dulcedinem æterni Verbi, sine cortice sacramenti, vel Scripturarum; apponent os ad fontem sapientiæ, non ad rivulos, aut stillicidia stillantia super terram. Ita vero satiabuntur, ut non esuriant, neque sitiant in æternum. In Ecclesia peregrinante, quæ etiam Hierusalem quædam est, habemus pacem ad Deum, sed simul in mundo pressuram sustinemus. Cum omnibus, quantum in nobis est, pacem habere curamus; sed in medio versamur eorum, qui oderunt pacem. Proinde « foris pugnæ, intus timores » nunquam desunt, et adipe quidem frumenti pascimur, sed non sine integumentis variis. Verbum Dei habemus, sed in carne, et ipsam carnem Verbi vere manducamus, sed sub cortice sacramenti. Aquas sapientiæ bibimus, sed ex stillicidio Scripturarum; et adeo non satiamur his bonis, ut nostra beatitudo interim sit esurire et sitire. Multo minus ista conveniebant terrenæ Hierusalem, antiquæ Synagogæ Judæorum, quibus omnia contingebant in figuris.

Vers. 4. 4. QUI EMITTIT ELOQUIUM SUUM TERRÆ, VELOCITER CURRIT SERMO EJUS.

Hortatus est Propheta sanctam civitatem, ut Deum laudet pro beneficiis sibi præstitis; nunc hortatur ut laudet etiam pro beneficiis præstitis aliis nationibus, ex quibus cognoscet quanto majora dona sibi, quam aliis, concesserit Deus. Hortatur igitur ut laudet Deum, « qui emittit eloquium suum terræ, » id est, qui præcepta et decreta providentiæ suæ dat universæ terræ, et « ejus sermo velocissime currit, » id est, cujus præcepta et decreta celerrime deferuntur ad omnes res creatas, mox penetrant omnia, et executioni mandantur. Significatur his verbis ordo providentiæ divinæ, qui se ad omnia extendit, idque summa velocitate, quia Deus ubique est, et « omnia portat verbo virtutis suæ, » ut dicitur *Hebr.* I; et « attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter, » *Sap.* VIII; unde David Deo dicit *Psalm.* CXVIII: « Omnia serviunt tibi. » Expendit S. Augustinus verba græca, quæ pro eo quod nos habemus *velociter,* habent *usque in velocitatem,* et sensum esse dicit, sermonem Dei tanta celeritate ferri, ut non modo aves, ventos, fulmina, quæ velocissime moventur, sed ipsam velocitatem currendo æquent, juxta illud *Sap.* VII: « Omnibus mobilibus mobilior est sapientia, » non quod sapientia, vel sermo Dei proprie moveatur, sed quod omnibus in locis adsit præsens, ac si velocissime accurrisset.

5. QUI DAT NIVEM SICUT LANAM, NEBULAM SICUT CINEREM SPARGIT. Vers. 5.

6. MITTIT CRYSTALLUM SUAM SICUT BUCCELLAS, ANTE FACIEM FRIGORIS EJUS QUIS SUSTINEBIT? Vers. 6.

Ab universali providentia descendit ad effectum unum particularem, in quo apparet admirabilis potentia, et sapientia Dei, ob quam merito laudari debeat Dominus etiam ab illis, qui in superna Hierusalem extra, vel supra mutationes temporum degunt. Effectus mirabilis potentiæ et sapientiæ Dei, qui tamen sensu percipitur, et omnibus notissimus est, in frigore et calore aeris cernitur. Aliquando enim in certis regionibus tanta nivium, pruinæ et glaciei copia repente existit, ut lacus et flumina, et ipsa maria congelentur, et ita congelentur, ut super lacus et flumina ducantur plaustra bene onusta, ut per campos duci solebant: cujus rei testis est S. Basilius orat. *in Quadraginta Martyres;* et nos ipsi in Gallia Belgica aliquid hujusmodi vidimus. Et cum ea glacies ferreis ligonibus vix dirumpi queat, Deus tamen, cum ei placet, ventum calidum repente ex thesauris suis advocat, et dicto citius solvitur glacies omnium fluminum et lacuum, et marium simul, et ubique ex tectis domorum, ex montibus et collibus defluunt aquæ. Ita fere in momento Deus rigorem frigoris maximum cum caloris suavitate commutat. Sed verba singula explicemus: « Qui dat nivem sicut lanam, » id est, nivem dimittit e cœlo tantæ magnitudinis, ut frusta singula floccos lanæ imitari videantur. Comparatur enim hoc loco nix lanæ, non solum ob similitudinem levitatis et candoris, sed ut magnitudo nivis ostendatur: aliquando enim ita modice ningit, ut frustula nivis videantur similia atomis; sed alias, ut diximus, ita granditer ningit, ut frusta nivium lanarum floccos imitentur. « Nebulam sicut cinerem spargit. » S. Hieronymus in Commentario hujus loci reprehendit latinum Interpretem, quod *nebulam* verterit, cum *pruinam* vertere debuisset; sed latinus Interpres non verba hebraica, sed græca traduxit in latinum idioma: verbum autem græcum hoc loco positum *nebulam* proprie significat. Quamvis autem vox hebraica *pruinam* significet, et sit ad propositum hujus loci, ubi de frigore agitur, tamen textus facile conciliantur. Siquidem quando densa pruina decidit, nebulosum, sive caliginosum aerem reddit, et ipsa pruina ex caliginoso vapore concres-

cit. Porro comparatio pruinæ cum cinere ad densitatem pruinæ pertinet, sicut diximus de comparatione nivis cum lana. Itaque sensus est : Tanta densitate pruinam caliginosam, sive nebulam ex pruina diffundit, ut cinerem spargere videatur; cinis enim fusus obscurissimam nebulam facit. « Mittit crystallum suam sicut buccellas; » *crystallus* vox est græca, et non solum quam vulgo *crystallum* dicimus, sed etiam « glaciem » significat; et hoc loco *glaciem* significare, aperte colligitur ex voce hebraica. Aliqui per *crystallum* hoc loco grandinem significari volunt, quæ est aqua in aere congelata; sed grando non habet similitudinem buccellæ, neque dicitur hebraice קרח, sed ברד; hoc autem loco est קרחו, *glaciem suam*, non ברדו, *grandinem suam;* denique grando in æstate potissimum descendere solet, proinde non efficit in aere frigus, de quo hic dicitur : « Ante faciem frigoris ejus quis sustinebit ? » Illud igitur, *qui mittit crystallum,* non significat : qui de cœlo descendere facit; sed : qui jussu suo causa est ut glacies frigidissima in terra existat : quomodo dicebatur Deus mittere Prophetas, et Joannes dicitur homo missus a Deo, qui tamen non de cœlo cadebant. Illud, *sicut buccellas,* significat fragmenta glaciei, quæ tempore frigidissimo passim inveniuntur in terra, ubicumque aliquid aquæ fuerat, similia esse buccellis panis, quia figuram habent fragmentorum panis. « Ante faciem frigoris ejus quis sustinebit ? » Hæc est apostrophe Prophetæ admirantis frigoris vehementiam, quasi dicat : Quis tantum frigus tolerare poterit ? « Ante faciem frigoris ejus, » id est, coram tanto frigore, sive ad præsentiam tanti frigoris, quis sustinere poterit ? quis non congelabitur et peribit ? Est enim hebraica phrasis, *ante faciem,* pro *coram,* usitatissima.

Vers. 7. 7. EMITTET VERBUM SUUM, ET LIQUEFACIET EA; FLABIT SPIRITUS EJUS, ET FLUENT AQUÆ.

Descripsit hactenus vehementissimum frigus ex nive, pruina et glacie : nunc ostendit quanta facilitate et celeritate Deus illud recedere faciat. « Emittet, inquit, verbum suum, » id est, mandatum suum, « et liquefaciet ea. » Jubebit Deus, et mox liquescent nix, pruina et glacies, et continuo frigus remittetur. Modus autem quo id faciet Deus, explicatur, cum subjungitur : « Flabit spiritus ejus, et fluent aquæ, » id est, jubente Deo surget ventus australis, perflabit undique aerem, et nix, pruina et glacies solventur in aquas.

Vers. 8. 8. QUI ANNUNTIAT VERBUM SUUM JACOB, JUSTITIAS ET JUDICIA SUA ISRAEL.

Vers. 9. 9. NON FECIT TALITER OMNI NATIONI, ET JUDICIA SUA NON MANIFESTAVIT EIS.

Concludit, ostendens quantum intersit inter providentiam Dei erga populum suum et alias nationes. Alias enim nationes docuit Deus per effecta naturalia, ut ex rebus creatis agnoscerent Creatorem; sed populum suum ipse docuit per Prophetas suos. « Qui annuntiat verbum suum Jacob, » id est, lauda Hierusalem Dominum, « qui annuntiat verbum suum » populo suo « Jacob, » loquens illi per Mosem et Prophetas; et qui demonstravit « justitias et judicia sua Israeli » per Mosem, cui Deus ipse legem dedit, ut eam traderet populo suo Israel; et ex hoc intelliges, quia « non fecit taliter omni nationi, » quia tibi soli, non aliis « judicia sua, » leges videlicet suas, « manifestavit. » Porro ista conclusio convenit quidem terrenæ Hierusalem, cui Deus misit Prophetas, qui annuntiarent verba ejus, et docerent leges ejus; sed multo magis conveniunt spirituali Hierusalem, quæ est Ecclesia, quæ recepit ipsum Verbum Dei incarnatum per Apostolorum prædicationem, et multo sublimiorem legem, justitias et judicia didicit; sed perfectissime conveniunt cœlesti Hierosolymæ, cui Deus ipse coram annuntiat Verbum suum, et in ipso Verbo vident omnes habitatores Hierusalem judicia Dei, ordinem ac dispositionem, et rationes providentiæ divinæ, quæ nobis sunt abyssus multa. Vere igitur « non fecit Deus taliter omni nationi, » sed cœlestis patriæ habitatores præ omnibus aliis hominibus dilexit, et diligendo felicissimos fecit.

Hæc mihi visa est litteralis expositio hujus obscurissimi Psalmi, in qua S. Joannem Chrysostomum ex Patribus præcipue imitatus sum, quantum ad illos versiculos : « Qui dat nivem sicut lanam, » etc. Quia tamen hæc pars obscurissima est, indicabo brevissime quid S. Hilarius et S. Augustinus senserint. Igitur S. Hilarius existimat, in illis verbis : « Qui dat nivem sicut lanam, » etc., Prophetam declarare quæ sit via ad cœlestem Hierusalem, de qua dixerat : « Lauda Hierusalem Dominum. » Viam autem esse dicit per multas tribulationes et angustias, easque significari per *nivem, pruinam* et *glaciem,* et *frigus* ferme intolerabile; sed ex his omnibus tandem liberandos peregrinos Dei, flante spiritu consolationis et refrigerii. S. Augustinus paulo aliter exponit. Dicit enim Prophetam, post commemorata bona cœlestis Hierusalem in tribus versiculis, commemorare bona peregrinantium in sequentibus versiculis, et ejus expositio satis prolixa nota est in libris ejus; nos ad ejus imitationem, aliam similem adjungemus. Igitur illud, *qui emittit eloquium suum terræ,* exponi potest de consolatione Scripturarum, quam hic habemus, quasi manna de cœlo pluente in desertum. Illud autem, *qui dat nivem sicut lanam,* potest exponi de consolatione quam accipiunt Sancti ex tribulationibus, juxta illud Apostoli : « Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra; » nam nix quidem frigore affligit, sed lana calore suo fovet et calefacit. Itaque Deus dat nivem sicut lanam, quia dat nivem, ac si daret lanam : dat enim tribulationem, quæ Sanctis convertitur in consolationem. Illud, *nebulam sicut ci-*

nerem spargit, referri potest ad pœnitentiam, ad quam pertinet cinis : Deus enim spargit nebulam, sive pruinam tribulationis, ex qua multi compunguntur ad pœnitentiam; atque ita Deus dat « nebulam sicut cinerem, » quia dat nebulam, ac si daret cinerem, quia tribulatio ad pœnitentiam adducit. Illud denique, *mittit crystallum suam sicut buccellas*, exponi potest de maxima consolatione, quam Deus in tribulatione concedit : tunc enim « mittit crystallum sicut buccellas, » quando ita dat glaciem, ac si daret panem, quia in ipsa glacie tribulationis infundit panem consolationis.

PSALMUS CXLVIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Alleluia.*	V. s. h. — *Alleluia.*
Laudate Dominum de cœlis : laudate eum in excelsis.	Laudate Dominum de cœlis : laudate eum in excelsis.
2. Laudate eum, omnes angeli ejus : laudate eum, omnes virtutes ejus.	Laudate eum, omnes angeli ejus : laudate eum, omnes exercitus ejus.
3. Laudate eum, sol et luna, laudate eum, omnes stellæ et lumen.	Laudate eum, sol et luna, laudate eum, omnes stellæ luminis.
4. Laudate eum, cœli cœlorum, et aquæ omnes, quæ super cœlos sunt,	Laudate eum, cœli cœlorum, et aquæ, quæ super cœlos sunt,
5. laudent nomen Domini. Quia ipse dixit, et facta sunt : ipse mandavit, et creata sunt.	Laudent nomen Domini : quoniam ipse mandavit [*h. præcepit*] et creata sunt.
6. Statuit ea in æternum, et in sæculum sæculi : præceptum posuit, et non præteribit.	Statuit ea in sæculum [*h. æternum*], et in æternum [*h. sæculum*], præceptum dedit, et non præteribit.
7. Laudate Dominum de terra, dracones et omnes abyssi :	Laudate Dominum de terra : dracones et omnes abyssi.
8. Ignis, grando, nix, glacies spiritus procellarum, quæ faciunt verbum ejus.	Ignis, et grando, nix, et glacies : ventus, turbo, quæ facitis sermonem ejus.
9. Montes et omnes colles : ligna fructifera, et omnes cedri :	Montes et omnes colles : lignum fructiferum et universæ cedri.
10. Bestiæ, et universa pecora; serpentes, et volucres pennatæ :	Bestiæ, et universa jumenta, reptilia et aves volantes.
11. Reges terræ, et omnes populi; principes, et omnes judices terræ :	Reges terræ et omnes populi : principes et universi judices terræ.
12. Juvenes, et virgines, senes cum junioribus laudent nomen Domini, 13. quia exaltatum est nomen ejus solius.	Juvenes et virgines : senes cum pueris laudent nomen Domini. Quoniam sublime nomen ejus solius : gloria ejus in cœlo et in terra.
14. Confessio ejus super cœlum et terram; exaltavit cornu populi sui. Hymnus omnibus sanctis ejus, filiis Israel, populo appropinquanti sibi. Alleluia.	Et exaltavit cornu populi sui : laus omnibus sanctis [*h. misericordibus*] ejus, filiis Israel populo appropinquanti [*h. propinquo*] sibi. Alleluia.

Argumentum. — Evocantur res creatæ universæ ad celebrandas Dei laudes. Ita autem suum hoc carmen vates distribuit, ut stropha prima (vers. 1-6) ea quæ in cœlo sunt, secunda (vers. 7-12) quæ in terra, compellet, et omnes ordines, ætates et conditiones hominum. Clausula vero (vers. 13-14) celebrat beneficia collata populo Israelitico, qui Deum præ omnibus hac de causa laudare debeat.

1. Laudate Jovam.
Laudate Jovam de cœlis (vos cœlites),
laudate eum in excelsis.

2. Laudate eum, omnes angeli ejus;
laudate eum, omnes exercitus ejus.
3. Laudate eum, sol et luna;
laudate eum, omnes stellæ lucis (lucentes).
4. Laudate eum, cœli cœlorum,
et aquæ, quæ *estis* super cœlis (i. e. nubes).
5. Laudent nomen Jovæ,
nam is jussit, et creata sunt.
6. Et stare fecit ea in sempiternum, in perpetuum;
statutum (certum ordinem) dedit, nec præterit (ille ordo).

7. Laudate Jovam de terra (vos naturæ terrestres),
cete (belluæ marinæ) et omnes abyssi;
8. Ignis (fulgur), et grando, nix et vapores (nebulæ),
spiritus procellæ, quæ facis verbum ejus;
9. Montes et omnes colles,
arbores frugiferæ et omnes cedri;
10. Feræ et omnes pecudes,
reptilia et aves volucres (pennatæ);
11. Reges terræ et omnes nationes,
principes et omnes judices terræ;
12. Juvenes atque virgines,
senes cum pueris,

13. Laudent nomen Jovæ,
nam excelsum est nomen ejus solum,
majestas (vel *laus*) ejus *excelsa* super terram et cœlos.
14. Et effert cornu populo suo,
laudem omnibus piis (cultoribus) suis,
filiis Israelis, populo propinquo suo (sibi).
Laudate Jovam.

NOTÆ.

Vers. 4. *Cœli cœlorum,* i. e. summi. Maurer ampliori sensu locutionem accipit: i. e. ait, omnia cœlorum spatia, utut vasta et infinita: cf. *Deuter.* x, 14; I *Reg.* viii, 27; II *Chron.* ii, 5. — Vers. 6. *Nec præterit,* i. e. perit. Nonnulli, *nec migrant* res creatæ hunc ordinem; sed ita difficultatem creat singularis. Magis placeret, qui verteret, *nec migrat* Deus hunc ordinem. — Vers. 14. *Effert,* nuper extulit potentiam populi sui, honoremque Israelitarum tibi sacrorum: ita Hengstenberg. Alius, *et quia erexit... laus sit* in ore *omnibus,* etc.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXLVIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Alleluia.

Tres postremi Psalmi, qui habent in titulo *Alleluia*, invitant omnes res creatas ad laudandum Creatorem; et quidem in Psalmo cxlviii enumerantur ordine res omnes creatæ, et quasi vocantur ad chorum, ut suo modo omnes

canant; in Psalmo sequenti injungitur hominibus, ut ii potissimum Deum laudent, qui plura et majora beneficia receperunt; in postremo mandatur iisdem hominibus, ut non solum Deum laudent, sed et per omne genus instrumentorum musicorum laudent.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. LAUDATE DOMINUM DE CŒLIS, LAUDATE EUM IN EXCELSIS.

Vers. 2. 2. LAUDATE EUM, OMNES ANGELI EJUS: LAUDATE EUM, OMNES VIRTUTES EJUS.

Primo loco invitantur angeli, qui in summo cœlo, tanquam in ipsa regis æterni aula resident. Porro vox illa, *laudate*, non est imperantis, neque proprie exhortantis, quasi angeli desint officio suo; sed est invitantis per affectum, complacentis et optantis, quasi dicat Propheta, Dei amore vehementer accensus: Utinam omnes res creatæ Creatorem laudent! et vos angeli, qui primi estis in ordine rerum creatarum, pergite, ut facitis, laudare Dominum. Illud, *de cœlis*, significat locum, ubi angeli degunt, ut sensus sit: Laudate Dominum de habitaculo vestro cœlesti, vos omnes qui estis in cœlo. Idem vero repetitur cum additur: « Laudate eum in excelsis. » Deinde clarius explicatur, qui sint qui habitant in excelsis, cum dicitur: « Laudate eum, omnes angeli ejus; » et idem aliis verbis repetitur, cum additur: « Laudate eum, omnes virtutes ejus, » id est, omnis exercitus ejus, ut habetur in hebræo. Per *virtutes Dei*, sive exercitum et militiam Dei, intelligi debere angelos, non solem, et lunam, et stellas, ut aliqui volunt, perspicuum est, *primo*, ex consuetudine Davidis, qui frequentissime idem repetit aliis verbis; *secundo*, ex Patribus, qui hunc locum exponunt, ac præsertim ex Chrysostomo, qui *virtutes* hoc loco dicit esse Cherubim et Seraphim, et cæteros angelos; *tertio* ex cap. II *Lucæ*, ubi angeli dicuntur « multitudo militiæ cœlestis; » *quarto* ex *Psal.* CII, ubi clarius angeli dicuntur « virtutes Dei, » et « ministri qui faciunt verbum ejus. »

Vers. 3. 3. LAUDATE EUM, SOL ET LUNA: LAUDATE EUM, OMNES STELLÆ ET LUMEN.

Vers. 4. 4. LAUDATE EUM, CŒLI CŒLORUM; ET AQUÆ OMNES QUÆ SUPER CŒLOS SUNT, LAUDENT NOMEN DOMINI.

Ab angelis, qui mente et intelligentia præditi Deum proprie laudant, descendit ad corpora cœlestia, quæ non laudant mente, vel intelligentia qua carent, sed laudant magnitudine, velocitate, efficacitate, splendore et pulchritudine admirabili quomodo omne opus egregium, opificem laudare dicitur. Ac primo nominat solem, qui omnium consensu princeps est luminum reliquorum; deinde addit lunam, quæ vel absolute, ut Patres velle videntur, præsertim S. Augustinus lib. II *De Gen.* cap. XVI; vel certe quoad apparentiam et efficaciam in corpora inferiora, major est omnibus aliis stellis; postea adjungit stellas cæteras; postremo subjungit lumen, per quod intelligimus lumen a sole, luna et stellis diffusum in corpora inferiora, ac potissimum in aerem, unde nos omnes mirifice recreat. His enumeratis, quæ continentur in cœlo, transit ad ipsum cœlum, et vocat *cœlos cœlorum*, id est, cœlos superiores, quibus subjecti sunt cœli inferiores, in quibus nubes concrescunt, et aves volant; unde in Scripturis legimus, *nubes cœli*, et *volucres cœli*. His cœlis superioribus adjungit aquas, quæ super cœlos sunt, ut nihil omnino sit in parte mundi superiore, cujus non meminerit. Porro de aquis istis aliqua videntur extra controversiam esse debere, alia disputationi hominum permittuntur. *Primo*, certum esse debet aquas esse corporales, non spirituales, in quo errasse Origenem convincit S. Epiphanius in epist. *ad Joannem Episcopum Hierosolymæ*, quam S. Hieronymus latinam fecit, nec non Basilius et Ambrosius, *De Opere sex dierum*. *Secundo*, esse super cœlum æthereum, non ut quidam voluerunt, in cœlo aereo: nam hoc loco indicat Propheta, eas esse super cœlos cœlorum, quia cum dixisset: « Laudate eum, cœli cœlorum, » mox adjungit: « Et aquæ omnes, quæ super cœlos sunt, » illos videlicet quos immediate nominaverat « cœlos cœlorum, » et in *Psalm.* CIII, de cœlo eodem loquens Propheta dicit: « Extendens cœlum sicut pellem, qui tegis aquis superiora ejus; » et aperte in cap. I *Gen.* ponit Moses aquas super firmamentum, in quo firmamento paulo post stellas posuit. Et apertissime in hymno trium puerorum, *Daniel.* cap. III, enumerantur ordine omnia opera Domini; et primo loco ponuntur angeli, deinde cœli et aquæ quæ super cœlos sunt, postea sol et luna, et stellæ, et cætera inferiora; atque hæc est sententia veterum Patrum, ut notavimus in *Psalm.* CIII, 3. *Tertio*, esse aquas incorruptibiles et sempiternas: nam de iis quæ hucusque numerata sunt, dicitur in sequenti versiculo: « Statuit ea in æternum, et in sæculum sæculi. »

Origenis error.

Controversia circa aquas.

Vers. 5. 5. QUIA IPSE DIXIT, ET FACTA SUNT; IPSE MANDAVIT, ET CREATA SUNT.

Vers. 6. 6. STATUIT EA IN ÆTERNUM, ET IN SÆCULUM SÆCULI; PRÆCEPTUM POSUIT, ET NON PRÆTERIBIT.

Hæc est ratio cur omnia, quæ hactenus nominata sunt, Deum laudare debeant, quoniam ab illo facta sunt, et in æternum incorrupta permanebunt; et quod est admirabilius, non magno labore, nec multo tempore, sed verbo, atque imperio fecit ut essent, et in æternum essent. Ipse dixit: « Fiat lux, et facta est lux. » Ipse mandavit, rei non existenti, ut existeret, et mox obediens

cœpit existere, quæ anta nihil erat. « Statuit ea in æternum, et in sæculum sæculi, » id est, constituit ut semper maneant, et non ad morem inferiorum corporum oriantur, et occidant. « Præceptum posuit, » id est, decretum de hac re fecit Deus, « et non præteribit, » id est, et hoc decretum non præteribit, non abibit in auras, sed manebit, et manens res ipsas conservabit, ut nec ipsæ prætereant. Per hoc *præceptum* intelligitur natura corruptibilis, quam Deus angelis et cœlestibus corporibus in creatione attribuit. Potest etiam per *præceptum positum* intelligi præceptum datum rebus cœlestibus, id est angelis, ut semper Deum laudent; soli, et lunæ, et stellis, ut circumeundo et illustrando serviant humano generi : quod præceptum « non præteribit, » id est, ut exponit S. Hilarius, non irritum erit, ut revera non irritum fuisse experimento didicimus. Euthymius legit, *non præteribunt;* sed codices hebraici, græci et latini omnes, quos videre potui, habent *non præteribit*.

Vers. 7. 7. LAUDATE DOMINUM DE TERRA, DRACONES ET OMNES ABYSSI.

Transit nunc ad elementa corruptibilia, et mundum inferiorem, ubi sunt terra, aqua, et aer, et animantia terrestria, aquatica et volatilia; nec non tonitrua, fulmina, grandines, venti, et alia id genus. Ex quoapertissime refelluntur manichæi, qui res istas inferiores non a Deo bono, sed a malo quodam principio conditas fabulabantur. « Laudate, inquit, Dominum de terra; » dixerat : « Laudate Dominum de cœlis; » nunc dicit : « Laudate Dominum de terra, » quoniam Dominus « in principio creavit cœlum et terram; » et sicut ad cœlum, quod est sedes angelorum, omnia superiora revocavit : sic ad terram, quæ est sedes hominum, omnia inferiora revocare voluit. Hæc videlicet est causa, cur non primo loco nominaverit ignem, aut aerem, aut aquam, quoniam terra est altera pars mundi, et homini habitatori terræ cætera omnia, sive ignis, sive aer, sive aqua deserviunt. Sed posteaquam dixit : « Laudate Dominum de terra, » id est, omnia, quæ estis in terra, vel pertinetis ad terram, incipit particularia numerare, et primo loco meminit aquarum et piscium, quæ sunt in locis terræ declivioribus; nam per *dracones* intelliguntur hoc loco magni pisces, et per *abyssos* intelliguntur aquarum profunda, in quibus pisces habitant : ita S. Joannnes Chrysostomus, qui id probat ex *Ps.* CIII : « Draco iste, quem formasti ad illudendum ei, » id est, mari; et *Ps.* LXXIII : « Contribulasti capita draconum in aquis. »

Vers. 8. 8. IGNIS, GRANDO, NIX, GLACIES, SPIRITUS PROCELLARUM, QUÆ FACIUNT VERBUM EJUS.

Ab aquarum abysso transit ad aerem, ubi inveniuntur ignes, id est, fulgura, fulmina, coruscationes; item grando, nix, glacies; item spiritus procellarum, id est, venti vehementes, qui tempestates excitant, et ingentes pluvias secum ferunt, quæ omnia « faciunt verbum ejus, » id est, obediunt præcepto ejus; quod postremum addi voluit Spiritus Sanctus, ne manichæus aliquis, aut atheus suspicaretur, vel hæc mala esse, quod sæpe magnas calamitates hominibus inducant; vel casu fieri, ut fulmine quis percellatur, ut grando vineas urat, ut vi procellarum navigia pereant. Deus igitur utitur his rebus, ut instrumentis justitiæ, vel misericordiæ suæ, ad malos puniendos, vel bonos admonendos, ac per hoc non casu eveniunt, neque res malæ dici debent, sed bonæ, cum bono Deo serviant.

Contra manichæos aut athæos doctrina.

Vers. 9. 9. MONTES ET OMNES COLLES, LIGNA FRUCTIFERA ET OMNES CEDRI.

Vers. 10. 10. BESTIÆ ET UNIVERSA PECORA, SERPENTES ET VOLUCRES PENNATÆ.

Nunc tandem ab aere ad terram revertitur, et enumerat primo partes ipsius terræ eminentiores, *montes* et *colles*, ex quibus subintelliguntur campi patentes et valles : neque enim montes et colles sine campis et vallibus esse possunt. Deinde transit ad ea quæ nascuntur ex terra, et primo nominat ligna fructifera, deinde infructifera, quales imprimis sunt *cedri*, quæ tamen ad ædificandas domos et naves necessariæ sunt. Postea convertit orationem ad animantia, quæ terram inhabitant, et ipsa genera breviter attingit, bestias sylvestres, jumenta et pecora domestica, serpentes, qui per terram repunt, et aves, quæ per aerem volant. Atque ista omnia ad Deum laudandum provocat, non quod ista Deum noverint cogitare, nedum laudare, sed ut homines considerantes utilitatem, quæ ex illis capitur, Deum laudent eique debitas gratias agant. At, inquies, quæ utilitas ex agrestibus feris, ex serpentibus, leonibus, muscis et culicibus capitur? Magna omnino utilitas ex animantibus illis capitur, quæ nobis vel terrorem incutiunt, quales sunt leones et serpentes; vel molestiam adferunt, quales sunt culices et muscæ. Nam erudiunt nos ad humilitatem, dum in memoriam nobis revocant inobedientiam et superbiam parentum primorum in nos generatione transfusam, ob quam imperium in animantia magna ex parte perdidimus.

Imperium in animantia cur magna ex parte perdiderint homines?

Vers. 11. 11. REGES TERRÆ ET OMNES POPULI, PRINCIPES ET OMNES JUDICES TERRÆ.

Vers. 12. 12. JUVENES ET VIRGINES, SENES CUM JUNIORIBUS, LAUDENT NOMEN DOMINI, QUIA EXALTATUM EST NOMEN EJUS SOLIUS.

Postremo genus humanum citat ad laudes Dei, atque ut omnes homines comprehendat, tres differentias hominum enumerat, potestatis, sexus et ætatis. « Reges, inquit, et populi, » id est, qui imperant et qui parent; et quoniam qui imperant, non sunt ejusdem ordinis, sed alii aliis præsunt, addit : « Principes, » supremi videlicet, « et omnes judices, » qui a principibus auctori-

tatem habent, atque hæc est differentia potestatis. « Juvenes et virgines, » id est, viri et feminæ, quod pertinet ad differentiam sexus; « senes cum junioribus, » quæ est differentia ætatis. Omnes igitur sive principes, sive privati, sive viri, sive feminæ, sive senes, sive adolescentes, laudent nomen Domini, quoniam « exaltatum est nomen ejus solius, » id est, quoniam non est aliud nomen vere sublime et omni laude dignum, nisi Dei nomen. Res enim creatæ quamvis magnæ, si ad magnitudinem Dei comparentur, nihil sunt, et quidquid magnitudinis et excellentiæ habent, ab illo habent, qui solus altissimus jure nominatur, et est.

Vers. 13. 13. CONFESSIO EJUS SUPER CŒLUM ET TERRAM, ET EXALTAVIT CORNU POPULI SUI.

Reddit rationem cur dixerit : « Exaltatum est nomen ejus solius, » quoniam, inquit, « confessio ejus super cœlum et terram, » id est, quia omnia quæ in cœlo, et quæ in terra sunt, confitentur laudes ejus : ita pleni sunt cœli et terra gloria ejus; vel, ut ait Habacuc : « Operuit cœlos gloria ejus, et laudis ejus plena est terra; » ideo « exaltatum est nomen ejus solius, et exaltavit cornu populi sui, » id est, ipse per se solus sublimis, et excelsus, exaltavit potentiam et gloriam populi sui Israel, quia elegit eum sibi in populum peculiarem, deditque illi divinas leges proprio digito scriptas, ac singulari providentia curam illius gerit.

Vers. 14. 14. HYMNUS OMNIBUS SANCTIS EJUS, FILIIS ISRAEL, POPULO APPROPINQUANTI SIBI.

Hæc est conclusio Psalmi, quasi dicat : Igitur hymnus Deo canendus præcipue convenit omnibus sanctis ejus, id est, omnibus Deo dicatis et consecratis, filiis Israel videlicet, qui populus est præter cæteros omnes Deo ipsi propinquans vera cognitione, et fide, et vero cultu, et adoratione, vera filiali fiducia, et dilectione. Sed rectissime admonet S. Augustinus, hæc non dici de filiis Israel secundum carnem, sed de filiis Israel secundum spiritum, siquidem filii Israel secundum carnem dura cervice cum essent, Deo non propinquabant. Sic enim loquitur S. Protomartyr Stephanus *Act.* VII : « Vos semper Spiritui sancto restititis, sicut patres vestri, ita et vos; quem Prophetarum non sunt persecuti patres vestri ? et occiderunt eos, qui prænuntiabant de adventu justi, cujus vos nunc proditores et homicidæ fuistis; » Apostolus autem *ad Roman.* IX demonstrat, qui sint veri filii Israel appropinquantes Domino, cum ait : « Non omnes qui ex Israel, hi sunt Israelitæ; neque qui semen Abrahæ, omnes filii; sed in Isaac vocabitur tibi semen, » id est, non qui filii carnis, hi filii Dei, sed qui filii sunt promissionis æstimantur in semine; et *ad Rom.* IV, scribit, eos ad filios Abrahæ pertinere, qui sectantur vestigia fidei patris nostri Abrahæ, sive ex circumcisione, sive ex præputio sint. Neque enim excludere debemus omnes Israelitas secundum carnem : alioqui etiam Prophetas et Apostolos excluderemus; sed eos tantum excludimus, qui solum secundum carnem Israelitæ sunt, et non secundum spiritum, quales erant ii de quibus loquitur S. Stephanus loco citato, et quibus Præcursor Domini dicebat : « Genimina viperarum, quis vobis demonstravit fugere a ventura ira ? » et : « Nolite dicere, patrem habemus Abraham, » *Luc.* III; et quibus Dominus ipse dicebat : « Si filii Abrahæ estis, opera Abrahæ facite; » et : « Vos ex patre diabolo estis, » *Joan.* VIII. Denique tales sunt qui post abnegatum Dominum dispersi sunt inter gentes, et sine rege, sine sacerdotio, sine Deo vivunt in hoc mundo.

PSALMUS CXLIX

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — 1. *Alleluia.*	V. S. H. — *Alleluia.*
Cantate Domino canticum novum; laus ejus in ecclesia sanctorum.	Cantate Domino canticum novum : laus ejus in congregatione sanctorum [*h. misericordium*].
2. Lætetur Israel in eo, qui fecit eum, et filii Sion exultent in rege suo.	Lætetur Israel in factore suo : filii Sion exsultent in rege suo.
3. Laudent nomen ejus in choro; in tympano et psalterio psallant ei.	Laudent nomen ejus in choro : in tympano, et cithara cantent [*h. psallant*] ei.
4. Quia beneplacitum est Domino in populo suo, et exaltabit mansuetos in salutem.	Quia complacet sibi Dominus in populo suo : exaltabit [*h. glorificabit*] mansuetos in Jesu [*h. salutem*].
5. Exultabunt sancti in gloria; lætabuntur in cubilibus suis.	Exsultabunt sancti [*h. misericordes*] in gloria : laudabunt in cubilibus suis.
6. Exaltationes Dei in gutture eorum, et gladii ancipites in manibus eorum.	Exaltationes Dei in gutture eorum, et gladii ancipites in manibus eorum.

7. Ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis :

Ad faciendam vindictam in gentibus : increpationes in populis [*h. plebibus*].

8. Ad alligandos reges eorum in compedibus, et nobiles eorum in manicis ferreis :

Ut alligent reges eorum catenis, et inclytos eorum compedibus ferreis.

9. Ut faciant in eis judicium conscriptum : gloria hæc est omnibus sanctis ejus. Alleluia.

Ut faciant in eis judicium conscriptum : decor est omnium sanctorum [*h. omnibus misericordibus*] ejus. Alleluia.

Argumentum. — Strophæ duæ : vers. 1-4, laudate Jovam, Regem nostrum; 5-9, cultores suos ab hostibus vindicaturum. Certas notas auctoris aut temporis quæres frustra, nisi ad Judæos de exsilio reductis referas carmen.

1. Laudate Jovam.
   Canite Jovæ canticum novum,
   laudes ejus in cœtu piorum.
2. Gaudeat Israel de creatore suo,
   filii Sionis lætentur de rege suo.
3. Laudent nomen ejus chorea,
   tympano et harpa canant ei.
4. Nam delectatur Jova populo suo,
   ornat afflictos salute.

5. Exsultent pii de gloria (iis a Jova data),
   lætas voces tollant in cubilibus suis.
6. Elationes (celebrationes) Dei *sint*, in gutture eorum,
   et gladius utrinque acutus (δίστομος) in manu eorum :
7. Ut repetant ultionem a populis,
   pœnas a nationibus;
8. Ut vinciant reges illorum catenis,
   et nobiles illorum compedibus ferreis;
9. Ut exsequantur in illis legem scriptam :
   honor hic est omnibus piis (cultoribus) ejus.
   Laudate Jovam.

NOTÆ.

Vers. 2. *Creatore*, hebr. עֹשָׂיו, singul. — Vers. 5. *Cubilibus*, gall. *sophas*, quibus sedentes miscent sermones. — Vers. 6. Cf. *Nehem.* IV, 11, nisi de processione militari agatur. — Vers. 9. *Scriptam*, puta *Deut.* VII, de hostibus (Cananæis) internecione delendis. *Honor hic*, etc., i. e. hoc honori est omnibus, etc.; vel : hic honos manet omnes, etc.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CXLIX.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Alleluia.

Psalmum hunc exponunt Græci de victoriis Machabæorum, alii de victoriis ipsius Davidis. Sed nescio ubi legatur vel tempore Davidis, vel tempore Machabæorum fuisse ab Hebræis alligatos reges nationum in compedibus. Alii mystice exponunt omnia de victoria spirituali Ecclesiæ adversus infideles. Quas expositiones ut non rejicio, ita exis-

timo ad litteram Psalmum esse exponendum de obligatione, qua tenetur populus Dei laudare Dominum semper præter cæteras gentes, ob gloriam sempiternam sibi promissam, et ad quam finito præsenti exilio sine dubitatione perveniet.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. CANTATE DOMINO CANTICUM NOVUM, LAUS EJUS IN ECCLESIA SANCTORUM.

Primus hic versiculus alloquitur eos, quibus dictum est in fine Psalmi superioris : « Hymnus omnibus sanctis ejus, populo appropinquanti sibi. » Sunt enim hi tres ultimi Psalmi inter se connexi, et unus continuatur cum alio, et ea causa est fortasse cur in officio Ecclesiastico in fine laudum matutinarum quasi unus Psalmus tres isti Psalmi concinantur. Ait igitur : O vos sancti, qui populus estis Deo propinquans, « cantate Domino canticum novum, » id est, cæteræ creaturæ cantant canticum ratione creationis, quod est canticum vetus; vos autem cantate canticum ratione renovationis, justificationis, glorificationis, quod est « canticum novum, » super nova materia, a novis hominibus decantandum. « Laus ejus in Ecclesia Sanctorum; » hæc est ratio verborum superiorum, quasi dicat Propheta : Vos sancti, « cantate Domino canticum novum, » quia decet ut laus Dei potissimum audiatur in congregatione Sanctorum.

Vers. 2. 2. LÆTETUR ISRAEL IN EO, QUI FECIT EUM; ET FILII SION EXULTENT IN REGE SUO.

Canticum novum magnam habet lætitiam, quoniam annuntiat beneficia perfectæ felicitatis, et quia ex ardentissimo amore procedit. Igitur Israel populus Dei electus, qui cantat « canticum novum, » lætetur cantando « in eo, qui fecit eum, » in ipso conditore suo, qui non solum creavit naturam, sed etiam donavit gratiam; et sic fecit non solum ut esset, sed ut esset Israel. « Et filii Sion exultent in rege suo ; » est repetitio per alia verba, nam *filii Sion* ipse est Israel. Recte in Bibliis recognitis sublatum est *filiæ*, et repositum *filii*, quoniam in hebræo et græco habetur *filii Sion*, et sic legunt S. Augustinus, S. Hieronymus, S. Chrysostomus, Euthymius et alii; neque deerant textus latini, qui haberent *filii*, ut videri possit typographorum vitio irrepsisse vox *filiæ*, pro *filii*.

Vers. 3. 3. LAUDENT NOMEN EJUS IN CHORO, IN TYMPANO ET PSALTERIO PSALLANT EI.

Neque solum cantent canticum novum cum lætitia et exultatione, sed etiam instrumenta musica ad voces suas adjungant, id est, non solum ore, sed etiam opere, non lingua tantum, sed etiam manu, hoc est, vita et moribus cantent. Per *chorum* intelligunt aliqui instrumentum musicum, ut etiam per *tympanum* et *psalterium* : quod clarius colligi videtur ex Psalmo sequenti; dicunt autem *chorum*, cum accipitur pro instrumento, tibiam significare. Sed possumus etiam per *chorum* intelligere multitudinem cantorum simul canentium, ut sonat vox græca et latina, et ut Patres intellexerunt. Ait igitur : Laudent eum « in choro » vocibus consonis simul concinentes, « in tympano et psalterio » manibus psallentes, lætitiæ sonitum edant.

Chorus pro instrumento musico.

Vers. 4. 4. QUIA BENEPLACITUM EST DOMINO IN POPULO SUO, ET EXALTABIT MANSUETOS IN SALUTEM.

Hæc est ratio cantici novi, quia complacuit sibi Dominus in populo suo, id est, amavit eum ab æterno ex mera benignitate sua. Hoc beneplacitum Dei, græce εὐδοκία, est fundamentum et prima radix omnium bonorum nostrorum : nam ideo prædestinavit, ideo vocavit, ideo justificavit, ideo glorificavit, « quia complacuit sibi in populo suo; » de hoc dicit Dominus *Luc.* XII : « Nolite timere, pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum; » hoc beneplacitum passim in suis epistolis B. Paulus prædicat. Merito ergo materia est cantici novi. « Et exaltabit mansuetos in salutem. » Non complacuit solum sibi Deus in mente sua, sed hoc beneplacitum reipsa implebit, quia « exaltabit mansuetos in salutem, » id est, populum suum humilem, et mitem, ut vera membra ejus qui dixit : « Mitis sum et humilis corde, » exaltabit usque ad summam excellentiam, quæ est æterna salus. Quidam latini codices habent *exaltavit*, sed emendata lectio habet *exaltabit*; nam et in græco et in hebræo habetur in futuro *exaltabit*; utrumque est verum : nam exaltavit in spe, et exaltabit in re.

Vers. 5. 5. EXULTABUNT SANCTI IN GLORIA, LÆTABUNTUR IN CUBILIBUS SUIS.

Hic jam describit futuram gloriam electorum, ob quam toto corde cantare debebant canticum novum : « Exultabunt, inquit, Sancti in gloria » illa cœlesti, ad quam non perveniunt nisi vere sancti; et simul « lætabuntur in cubilibus suis, » in loco illo summæ quietis. « Amodo enim dicit spiritus, ut requiescant a laboribus suis, » *Apoc.* XIV. Itaque, « Sancti in gloria » requiescent a laboribus, sed non requiescent ab actione laudationis. Erunt « in cubilibus, » ut quiescant, non ut dormiant.

Vers. 6. 6. EXALTATIONES DEI IN GUTTURE EORUM, ET GLADII ANCIPITES IN MANIBUS EORUM.

In illa superna felicitate adeo non sunt otiosi sancti, ut et ore cantent, et manibus gladios vibrent. In textibus hebraicis et græcis habetur *exaltationes Dei*, ut etiam legitur in Bibliis recognitis. Tamen S. Augustinus et quidam alii le-

gunt, *exultationes Dei*. Facile fuit unius litteræ mutatione inducere hanc varietatem : sed in sensu nulla dissensio est; nam sancti cum magno gaudio laudant et exaltant magnitudinem Dei, proinde simul exaltant et exultant. Per *gladios* autem intelligimus potestatem judiciariam, qua sancti omnes in die novissimo ferient persecutores suos, juxta illud *Deut.* XXXII : « Si acuero ut fulgur gladium meum, et si arripuerint judicium manus meæ. »

Vers. 7. 7. AD FACIENDAM VINDICTAM IN NATIONIBUS, INCREPATIONES IN POPULIS.

Ad hoc utuntur Sancti gladiis bis acutis, ut in die judicii vindictam sumant de hostibus suis, et eos increpent, atque eis exprobrent iniquitates suas. « Stabunt enim tunc justi in magna constantia adversus eos, qui se angustiaverunt, » *Sap.* v. Ex hoc loco intelligi potest, paulo duriorem esse eorum expositionem, qui hæc referunt ad conversionem iniquorum, qui dicuntur occidi gladio verbi Dei ; nam qui convertunt iniquos, eosque feliciter occidunt gladio verbi, occidentes in eis peccatum, et resuscitantes justitiam, non sumunt de eis vindictam, sed beneficio maximo illos afficiunt.

Vers. 8. 8. AD ALLIGANDOS REGES EORUM IN COMPEDIBUS, ET NOBILES EORUM IN MANICIS FERREIS.

Diximus, per *gladios* intelligi judiciariam potestatem; ideo non debet absurdum videri, si dicantur sancti habere gladios in manibus, « ad faciendam vindictam, et ad alligandos reges in compedibus : » potestas enim judiciaria utrumque facere potest, et ferire condemnando, et alligare in compedibus, sententiam per ministros suos exsequendo ; tunc igitur sancti alligabunt reges gentium « in compedibus, et nobiles eorum, » id est, principes terræ, « in manicis ferreis, » quando cum Christo in extremo die judicii sententiam ferent adversus Antiochos, Herodes, Nerones, Diocletianos et cæteros principes infideles, ac dicent : « Ligatis manibus et pedibus, projiciantur in tenebras exteriores, » *Matth.* XXII.

Vers. 9. 9. UT FACIANT IN EIS JUDICIUM CONSCRIPTUM, GLORIA HÆC EST OMNIBUS SANCTIS EJUS.

Hic aperte declarat Propheta quorsum dixerit : « Ad faciendam vindictam, et alligandos reges eorum in compedibus. » « Ut faciant, » inquit, sancti, qui in terris injuste judicati sunt, justum « judicium » jam olim « conscriptum, » decretum et firmatum, et quasi in columna, inquit Chrysostomus, incisum, ut mutari non possit. Gloria hæc sedendi cum Christo in nubibus, et judicandi mundum et principes ejus, erit omnibus sanctis ejus. Quamvis enim Beda, in serm. *De S. Benedicto*, dicat, in judicio duos ordines futuros electorum, unum judicantium cum Christo, alterum misericorditer judicandorum, tamen illi qui misericorditer judicati fuerint, postea etiam judicabunt cum Christo persecutores suos, ut constat ex B. Paulo I *Corinth.* VI : « Nescitis quia sancti de hoc mundo judicabunt; si ergo in vobis, » id est, a vobis, « judicabitur mundus, indigni estis, qui de minimis judicetis. » Vere igitur « gloria hæc est omnibus sanctis ejus. »

PSALMUS CL

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. V. — 1. *Alleluia.*	V. S. H. — *Alleluia.*
Laudate Dominum in sanctis ejus : laudate eum in firmamento virtutis ejus.	Laudate Dominum in sancto ejus : laudate eum in fortitudine potentiæ [*h. firmamento fortitudinis*] ejus.
2. Laudate eum in virtutibus ejus : laudate eum secundum multitudinem magnitudinis ejus.	Laudate eum in fortitudinibus ejus : laudate eum juxta multitudinem magnificentiæ suæ.
3. Laudate eum in sono tubæ : laudate eum in psalterio et cithara.	Laudate eum in clangore buccinæ : laudate eum in psalterio et cithara.
4. Laudate eum in tympano et choro : laudate eum in chordis et organo.	Laudate eum in tympano et choro : laudate eum in chordis et organo.
5. Laudate eum in cymbalis bene sonantibus, laudate eum in cymbalis jubilationis.	Laudate eum in cymbalis sonantibus : laudate eum in cymbalis tinnientibus [*h. jubilationis*].
6. Omnis spiritus laudet Dominum. Alleluia.	Omne quod spirat, laudet Dominum. Alleluia.

Argumentum. — Exhortatio ad celebrandum Deum omni genere musices, vocis et carminum.

1. Laudate Jovam.
Laudate Deum in sanctuario (templo) ejus,
laudate eum in firmamento (cœlo, quod est sedes) potentiæ ejus.
2. Laudate eum propter facinora ejus,
laudate eum secundum amplitudinem magnitudinis ejus.
3. Laudate eum clangore tubæ (curvæ),
laudate eum lyra et harpa.
4. Laudate eum tympano et choro,
laudate eum fidibus et fistula.
5. Laudate eum cymbalis canoris,
laudate eum cymbalis personantibus (alii, *jubilantibus*).
6. Omnis anima (quidquid vivit et spirat) laudet Jovam.
Laudate Jovam.

NOTÆ.

Vers. 5. Niebuhr in *Reisebeschreib. nach Arab.* cymbalorum seu discorum duplex genus apud Arabes esse ait, unum minoris formæ, quo saltatrices inter saltandum utuntur; alterum majoris formæ, quo hodie utuntur milites in musica castrensi. Pfeifferus conjicit, hos majores discos esse *cymbala personantia,* de quibus hic, minores vero esse *cymbala canora.*

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS CL.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Alleluia.

In hoc postremo Psalmo invitatur populus Dei ad laudes Domini in summo cœlo habitantis, cum omnibus musicis instrumentis, ut hoc modo demonstret ardentissimum affectum suum.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. LAUDATE DOMINUM IN SANCTIS EJUS, LAUDATE EUM IN FIRMAMENTO VIRTUTIS EJUS.

« Laudate Dominum in sanctis ejus, » id est, o vos electi et Sancti, laudate Dominum in sanctuario cœlesti habitantem. Nam vox hebraica *sanctitatem* proprie, et *sanctuarium* significat; et quamvis cum aliis punctis legi posset, *in sancto ejus,* et in numero multitudinis, *in sanctis ejus*, et exponi de sanctis hominibus, ut fere Patres exponunt : tamen quia in secunda parte versiculi idem repeti solet, et ibi expresse legitur : « Laudate eum in firmamento virtutis ejus, » et per *firmamentum* intelligitur cœlum ex cap. I *Genes.*, ideo ad litteram videtur omnino per vocem, *in sanctis ejus*, intelligendum esse sanctuarium cœleste, quod *ad Hebr.* IX vocatur *sancta,* in numero multitudinis : « Introivit, inquit, semel in sancta. » Quia tamen sanctuarium Dei supremum sunt animæ justorum, imo ipsi sancti sunt templum Dei, ideo potest etiam cum Patribus simpliciter hic locus exponi de sanctis hominibus, quatenus in eis Deus habitat, ut in præcipuo sanctuario suo. « Laudate eum in firmamento virtutis ejus. » Vox *firmamentum* eadem est hoc loco etiam in textu hebraico, quæ est in cap. I *Gen.*; proinde non est dubium sensum esse, « laudate eum in firmamento virtutis suæ, » id est, in fortissimo palatio suo, quod est cœlum, habitantem, vel in firmissimo throno suo cœlesti residentem; nam Dominus ait *Matth.* V : « Nolite jurare per cœlum, quia thronus Dei est; » et quemadmodum paulo ante diximus, sanctuarium Dei esse sanctos homines, sic etiam dicere possumus, per firmamentum sideribus plenum, intelligi posse *ecclesiam Sanctorum*, qui veluti stellæ fulgent, et in quibus Deus sedet, ut in præcipuo solio suo. Anima enim justi sedes est sapientiæ.

Sanctuarium Dei supremum sunt animæ justorum.

Anima justi sedes sapientiæ.

Vers. 2. 2. LAUDATE EUM IN VIRTUTIBUS EJUS, LAUDATE EUM SECUNDUM MULTITUDINEM MAGNITUDINIS EJUS.

Docet Deum esse laudandum, non quia in cœlo

simpliciter habitat, sed quia in eo habitat, ut omnipotens Imperator et Dominus omnium rerum : nam per *virtutes* hoc loco non intelliguntur virtutes morales, neque exercitus angelorum, sed robur ac potentia; et per multitudinem magnitudinis intelligitur excellens magnitudo, quomodo alibi dixit idem Propheta : « Quam magna multitudo dulcedinis tuæ! » et alibi : « Secundum multitudinem miserationum tuarum, » id est, quam magna excellentia dulcedinis tuæ! et secundum eximiam misericordiam tuam : est enim phrasis hebraica, per vocem רב significare *multum* et *excellens*. Ergo, inquit, « laudate eum in virtutibus ejus, » id est, ob magnas vires et magnum robur ejus; « laudate eum secundum multitudinem magnitudinis ejus, » id est, magnifice laudate eum, quoniam eximia est magnitudo ejus, cum sit absolute et simpliciter magnus.

Vers. 3.

3. LAUDATE EUM IN SONO TUBÆ, LAUDATE EUM IN PSALTERIO ET CITHARA.

Psalterium decem chordarum instrumentum.

Tria sunt instrumentorum musicorum genera, vox, flatus et pulsus; omnium meminit hoc loco Propheta : nam in hoc versiculo nominantur *tubæ*, quæ flatu sonitum reddunt; *psalterium* et *cithara*, quæ pulsu chordarum resonant. Psalterium enim esse instrumentum decem chordarum, non semel legitur in Psalmis.

Vers. 4.

4. LAUDATE EUM IN TYMPANO ET CHORO; LAUDATE EUM IN CHORDIS ET ORGANO.

Organum quid sit?

Hic numerantur omnia genera : nam *tympanum* et *chordæ* pulsantur; *chorus* est, ut alibi diximus, vel instrumentum musicum nobis incognitum, vel concentus vocum humanarum; *organum* inflatur : quamvis enim ignotum sit quid *organum* hoc loco significet, tamen probabiliter dici potest esse instrumentum plurium tibiarum simul conjunctarum, ad cujus postea imitationem facta sunt ea, quæ nos *organa* vocamus.

Vers. 5.

5. LAUDATE EUM IN CYMBALIS BENE SONANTIBUS, LAUDATE EUM IN CYMBALIS JUBILATIONIS : OMNIS SPIRITUS LAUDET DOMINUM.

Cymbala quatiuntur, et tinnitum reddunt. Dicuntur autem *cymbala jubilationis*, quæ magnum lætumque sonitum reddunt, quales sunt campanæ apud christianos. Mystice a Patribus instrumenta ista exponuntur, vel pro sensibus corporis, ut a S. Chrysostomo, vel pro virtutibus animi, ut a S. Augustino. Concludit Psaltes : « Omnis spiritus laudet Dominum. » Sunt autem quatuor hujus loci explicationes. Prima S. Augustini est, qui per *spiritum* intelligit spiritualem vim, ut opponitur carni : Quia, inquit, sapere secundum carnem, mors est. « Omnis spiritus laudet Dominum, » id est, omnis qui spiritualis est, et de Spiritu Sancto vivit, « laudet Dominum. » Sed B. Augustinus non observavit proprietatem linguæ hebraicæ : nam in hebræo est כל נשמה, quæ vox non significat *spiritum*, ut opponitur carni, sed ut opponitur non spiranti et non viventi. Itaque *omnis spiritus laudet* hoc loco ponitur pro *omni quod spirat et vivit*. Altera explicatio est Theodoreti et Euthymiii, qui per *omnem spiritum* intelligi volunt omnem hominem, quomodo accipitur illud *Psalm*. CXLIV : « Benedicat omnis caro nomini sancto ejus; » sæpe enim in Scriptura per *carnem*, vel per *animam* intelligitur totus homo. Sed mirum esset, si David restringere voluisset laudis officium ad solos homines, cum paulo ante invitaverit angelos, homines, bestias, solem, lunam, stellas, ignem, grandinem, nivem et cætera omnia. Tertia explicatio est aliquot recentiorum, qui per *omnem spiritum* intelligunt omnia animalia; sed si David loquitur de laudatione proprie dicta, frustra bestias invitat ad laudes; si de laudatione etiam impropria, non debuit excludere ea, quæ non spirant. Potest igitur quarta explicatio afferri, ut per *omnem spiritum* intelligamus generatim omnia quæ vivunt, sive spirituali vita, ut angelos; sive animali, ut bestias; sive utraque, ut homines; sive metaphorica vita, ut cætera omnia, quæ, licet in se inanima sint, tamen *Deo vivere* dicuntur, quoniam ita serviunt et obediunt Deo, ac si viverent et sentirent, et Creatoris mandata perciperent. Unde est illud Ecclesiasticum : « Regem cui omnia vivunt; » in quem sensum accipiendum est illud *Baruch*. III : « Vocatæ sunt stellæ, et dixerunt : Adsumus; » et illa ex Evangelio : « Imperavit febri, et dimisit eam, » *Luc*. IV; et : « Comminatus est vento, et dixit mari : Tace, obmutesce; et cessavit ventus, et facta est tranquillitas magna, » *Marc*. IV. Ergo Propheta cum multa percurrisset, et videret se non posse omnia singillatim enumerare, et ad laudandum Deum invitare, voluit compendio omnia comprehendere, et ait : « Omnis spiritus laudet Dominum. » Sed si omnia comprehendere volebat, cur non aperte dicebat : Omne quod subsistit, laudet Dominum? Ratio est, quoniam laudatio ad viventes pertinet, et absurdum videtur res mortuas, aut in animas vocare ad chorum, præsertim cum idem Propheta dixerit in *Psalm*. CXIII : « Non mortui laudabunt te, Domine. » Et Ezechias apud Isaiam, cap. VIII : « Vivens, vivens ipse confitebitur tibi. » Voluit ergo David potius dicere : *Omne quod vivit*, quam : *Omne quod subsistit*, « laudet Dominum, » ut declararet se invitare omnes res ad Deum laudandum, quatenus aliquo modo vivunt, ut supra explicatum est.

Atque hic sit finis hujus Commentarii. Precor autem Deum, ut quemadmodum dedit, ut has divinas laudes utcumque explicare possemus, ita ex misericordia sua donet, ut ali-

quando de peregrinatione perveniamus ad patriam, ubi præsentes præsentem toto corde diligamus, et sine ullo fine laudemus. Amen.

LAUS DEO.

« Magnus quæstus pietas cum sufficientia, » I *Timoth.* VI, 6.

INDEX

RERUM NOTABILIUM.

(PRIOR NUMERUS PSALMUM INDICAT, POSTERIOR VERO EJUSDEM PSALMI VERSICULUM.)

A.

D.

H.

I.

J.

L.

M.

N.

T.

U.

V.

Z.

INDEX PSALMORUM.

FINIS TOMI SECUNDI.

VESUNTIONE. — EX TYPIS OUTHENIN-CHALANDRE FILII.

IMPRIMATUR

† Jac. Ant. BOUDINET, Ambian. ep.

14 Julii, ann. 1861.